Q.43.

XLVII. évfolyam. *1. szám.* *1913. szeptember 11.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

A középiskola reformja előtt. I. A miniszter a középiskolákról. (1. l.) — II. A középiskola reformja. (4. l.) — III. A kassai tanári kör a miniszternél. (5. l.) — *A nyugdíjügy.* (8. l.) — *Egyesületi élet.* Az Eötvös-emlékünnep. (10. l.) — A pénztáros jelentése. (11. l.) — Kimutatás a segélyalap vagyonáról. (15. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A magyar irodalomtörténet tananyagának beosztása. *Dr. Kovács* Gézától. (17. l.) — A székesfővárosi tanárok helyzete. *Barta* Lászlótól. (22. l.) — *Külföldi tanügy.* Külföldi középiskolákról. I. A bajor középiskolákról. — II. A francia középiskolákról. (25. l.) — Osztrák miniszteri rendelet az írásbeli dolgozatok ügyében. *kf.*-től. (34. l.) — *Könyvek és lapok.* Lehmann Erziehung und Unterricht. *Sas* Andortól. (35. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (40. l.) — *Krónika.* Kitüntetések. Előléptetések. Kinevezések. Áthelyezések. (41. l.) — Nyugdíjügy. III. Orsz. Középisk. Tanári Kongresszus. A keresk. szakoktatás nemzetközi kongresszusa. (46. l.) — Isk. látogatás. Középisk. tanulók nyaralása. Felnőttek sportegyesületei. Nemzetközi oktatásügyi értekezlet. (47. l.) — A tandíjfizetés. Isis. *Gyászrovat.* (48 l.)

KIADÓ KÖNYVTÁRA

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1913

A középfokú iskolák egységes atlasza

KOGUTOWICZ:
FÖLDRAJZI ISKOLAI ATLASZ

(Ára 2 korona 50 fillér)

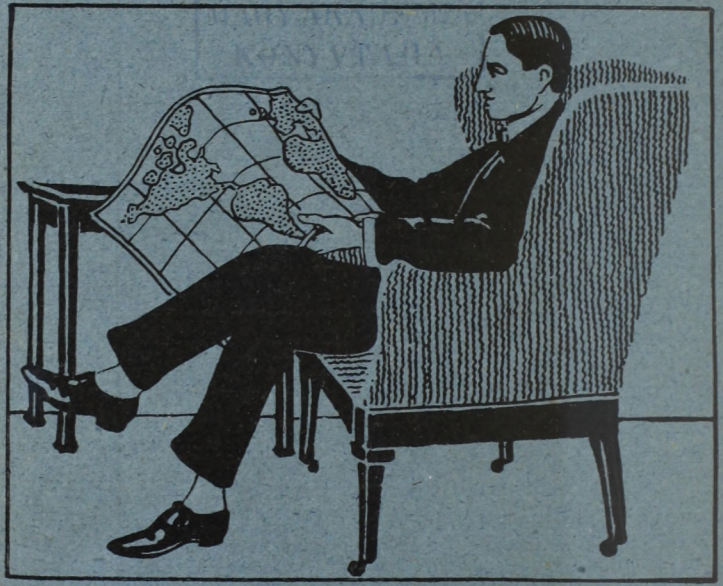

XI. kiadásáról — miután kiadványaink terjesztésében ügynökökkel nem dolgozunk — ezúton értesítjük a mélyen tisztelt szaktanári kart azon kérésünk mellett, hogy amennyiben intézetük földrajzi és történelmi térképeinket ezideig még nem vezette volna be, azokat a közeli tankönyvelhatározó konferencián javaslatba hozni méltóztassék. ***Ilyen intézeteknek készséggel szolgálunk tiszteletpéldányokkal*** s kívánságukra egyik tisztviselőnk a továbbiak megbeszélése érdekében fel fogja keresni.

MAGYAR FÖLDRAJZI INTÉZET R. T.

BUDAPEST, V., RUDOLF-TÉR.

ORSZÁGOS
KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLET
KÖZLÖNY

SZERKESZTETTE

LÉVAY EDE

UTÓBB

MARCZINKÓ FERENC

XLVII. ÉVFOLYAM

1913—1914

BUDAPEST, 1914.

AZ EGYESÜLET TULAJDONA.

302000

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

KARÁDY KÖNYVTÁRA

Vezércikkek.

	Lap
A középiskola reformja előtt	1
A nyugdíjügy	8
Az országos Eötvös-emlékünnep	89
Két miniszteri rendelet	91
Országos testnevelési tanács. *K. F.-től*	103
Országos Eötvös Emlékünnep	185
Kongresszus	213
III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus	249
Kármán Mór hetven éves. *Szabó Pétertől*	361
Államtitkárváltozás	409
Rombauer Emil. *Gagyhy Dénestől*	457
A III. Tanári Kongresszus határozatainak végrehajtása	505
Egyesületünk elnökének és igazgatóságának lemondása	569
A memorandum átnyújtása a miniszterelnöknél	579
A vezetés nehézségei. *Imre Sándortól*	581
Egyesületünk jövője. *Gaal Mózestől*	617
A helyzethez. *Ries Ferenctől*	665
A helyzethez	697
Egyesületünk szervezetének reformja. *Ries Ferenctől*	762
Tanárok és bírák. *Dr. Marczinkó Ferenctől*	766
A középiskola a parlamentben	793, 824

Javaslatok és tanulmányok.

A magyar irodalomtörténet tananyagának beosztása. *Dr. Kovács Gézától*	17
A székesfővárosi tanárok helyzete. *Barta Lászlótól*	22
Boy-souts. *Kemény Ferenctől*	49
Az önképzőkörök munkásságáról. *Gockler Györgytől*	58
Német tankönyveink. *Dr. Böhm Dezsőtől*	63
Az iskolaorvosi intézmény továbbfejlesztésének szükségessége. *Albu Liviustól*	69

Lap

Az idegen helynevek írása. I—III. *Cholnoky Jenő, Balassa József és Takáts Györgytől* ... 110
Az iskolaorvosi intézmény. *Dr. Tuszkai Ödöntől* ... 116
Miniszteri reformtervek és a tanárság. *Székely Istvántól* ... 146
Néhány észrevétel a fogalmazás tanításáról. *Gockler Györgytől* ... 160
Egy magyar irodalmi dolgozat tanulságai. *Dr. Kristóf Györgytől* 163
Elmélkedések az írásbeliek fölött. *Dr. Mohr Győzőtől* ... 167
A matematikai tanítás kongresszusa Párisban. *Mikola Sándortól* ... 171
Az Eötvös-emlékünnep megnyitó beszéde. *Gaal Mózestől* ... 185
Báró Eötvös József mint költő és író. *Négyesy Lászlótól* ... 187
Eötvös József báró az államférfi. *Dr. Görög Imrétől* ... 194
Eötvös-ünnepen. *Sajó Sándortól* ... 207
A középiskola reformja. *Márki Sándortól* ... 215
Kongresszusi elnöki megnyitó beszéd. *Négyesy Lászlótól* ... 249
A nyugdíjügy. *Dr. Schmidt Mártontól* ... 254
A státusrendezés ügye. *Dr. Bartha Józseftől* ... 259
Az Oktatószövetség. *Dr. Náday Páltól* ... 267
Az olasz középiskola tanítási terve. *Fest Aladártól* ... 277
Mikép háríthatjuk el a latin tanítás gyengébb eredményeit. *Spitkó Lajostól* ... 298
A középiskolai oktatás reformálása. *Székely Istvántól* ... 304
Bethlentől Eötvösig. *Márki Sándortól* ... 313
Középiskoláink túlzsúfoltsága. *Rázsó Gézától* ... 326
Az egységes jogosítás és a középiskola tagozódása. *Balassa Józseftől* ... 341
Néhány szó a természettudományok tanítási reformjáról. Dr. *Balázs Istvántól* ... 345
A történelemtanítás anyaga és iskolakönyveink. *Dr. Takáts Györgytől* ... 381
Az oklevél nélkül eltöltött évek. *Dr. Bartha Józseftől* ... 389
A történettanítás reformja. *Dr. Vajda Györgytől* ... 392
Reflexiók egy körlevélhez. *Ady Lajostól* ... 393
A modern nyelvek a magyar középiskolában. *Dr. Kaiblinger Fülöptől* ... 411
A középiskolai reform legégetőbb kérdései. *Karsai Ervintől* ... 423
A leánygimnáziumok felügyelete. *Dr. Kallós Zsigmondtól* ... 428
Néhány szó a középiskolai latin és német nyelvi reformról. *Bleyer Jakabtól* ... 467
A középiskola reformjához. *Csűri Bálinttól* ... 470
A középiskolai reform és a rajz *Bokor Lászlótól* ... 477
Mikép háríthatjuk el a latin tanítás gyengébb eredményeit. *Dr. Losonczy Lajostól* ... 482
Leányiskolák egyenjogusítása Poroszországban. *Dr. Benedek Rózától* 485
Az iskolaorvosi intézmény. *Dr. Habán Mihálytól* ... 528
A gyorsírás mint kötelező tárgy. *Radnai Bélától* ... 532
Képtelenségek megszüntetése. *Kemény Ferenctől* ... 535
Az egészségtan is tekintetbe veendő. *Dr. Tuszkai Ödöntől* ... 539

Lap
Gondolatok a történettanítás reformjához. *Barczán Endrétől* 541
A középiskolák reformja. *Dr. Theisz Gyulától* 609
A természettudományok a Public-Schol-okban. *Vujsz Jánostól* ... 636
Észrevételek a középiskola reformjához. *Figyelőtől* 648
Visszaélések a házi magyar dolgozatok körül. *Korpás Ferenctől* ... 650
Szükséges-e új középiskolai típus? *Dr. Ernyei Jenőtől* 673
A tanulóifjúság a felnőttek sportegyesületeiben. *Lenkei Leheltől* 677
A gyorsírás kötelező tanítása. *Verő Leótól* 680
A magyar nemzeti szellem terjesztése. *Dr. Schiff Pétertől* 715
A magyar nemzeti szellem terjesztése. *Dr. Magyar Győzőtől* 815
Elvi megjegyzések a történeti oktatás raformjához. *Dr. Dékány Istvántól* 885
Az ifjúsági önképzőkörök az antialkoholizmus szolgálatában. *Walló Alberttől* 891
Francia irodalmi módszer. *Loisch Jánostól* 896

Krónika.

III. Országos Tanári Kongresszus 46, 128, 178
Középiskolai tanulók nyaralása 47
Isis 48
Egyesületünk Eötvös-ünnepe 83
Az állami tisztviselők kongresszusa 84
Institut J. J. Rousseau 86
»Született Wienben.« *Balassa Józseftől* 86
Temetési járulék biztosítása 88
Kongresszus. *Dr. Dénes Lajostól* 125
Magyar gimnázium Boszniában 131
Magyarország és a Nagyvilág. *kf.-től* 131
A középiskola reformja a Közoktatási Tanácsban 179
T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh Józseftől* 241, 351, 501, 659, 695, 726, 753, 868, 914
A középiskolai reform egészségügyi vonatkozásai 244
Néhány szó a helyettes tanárokról. *Egy helyettes tanártól* 310
A tanítóegyesületek nemzetközi szervezete 312
Mozgalom a reáliskola egyenjogusításáról 354
Körlevél az írásbeli dolgozatok ügyében. *Dr. Kristóf Györgytől* 355
Gróf Klebelsberg Kuno 449
Kármán Mór ünneplése 450
Madách Emánuel 452
Schönvitzky Bertalan nyugalomban. *L. J.-től* 452
Az iskola belső életének reformja. *kf.-től* 453
A humanista gimnázium barátai. *Székely Istvántól* 455
Pedagógiai irodalmunk. *kf.-től* 497
Nemzetközi értekezlet a matematikai tanítás ügyében 499
Egy kis statisztika 503
Az özvegyi segélyről. *Baumgartner Alajostól* 562
Egy időszerű körkérdés a középiskoláról. *kf.-től* 563, 790
Iskolai békedolgozatok 564

Lap

A kath. középisk. Tanáregyesület ... 565
A német birod. iskolák 1911. évi statisztikája. *Dr. V. J.-től* ... 567
A népnevelés és népoktatás negyedik nemzetközi kongresszusa. *Dr. V. J.-től* ... 568
Tanárok és tanítók közös értekezlete ... 615
Tanulók tanulmányi kirándulása ... 658
Áthelyezés határidőre. *Szőts Gyulától* ... 660
A bajor egyetemek új szabályzata. *V. J.-től* ... 662
Rangsor ... 693
Balassa-alap ... 694
Egészségügy és tanárság. *kf-től* ... 695
A porosz kultuszminisztérium és a sport. *Dr. V. J.-től* ... 696
A miniszter a középiskolákról ... 724
Az Uránia közgyűlése ... 724
Szünidei tanfolyam Kaiserslauternben ... 727
A légy ... 728
Az egységes középiskola ... 754
III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus. *Rázsó Gézától* ... 755, 788, 820, 869
Az új Rangsor tanulságai. *Dr. Móczár Józseftől* ... 756
Új egyesületi kör ... 787
Érettségi vizsgálati elnökök és kormányképviselők ... 788
Böttinger Studienhaus ... 792
Újjellegű középiskola. *br.-től* ... 819
Egységes középiskola — polgári iskola ... 820
Közgyűlésünkről. A szavazás eredménye ... 866
Választás a Budapesti Körben ... 867
A kereskedők és az iskolaügy ... 915
Iskolai hajókirándulások ... 916
Boszniába kirándulók figyelmébe. *Dr. Benisch Arturtól* ... 916
Közgyűlési tudnivalók ... 918
Tanulók nyaralása ... 918
Kitüntetések ... 41, 45, 46, 130, 245, 309, 354, 408, 454, 566, 615, 657, 723
Kinevezések 42, 85, 129, 130, 245, 309, 407, 454, 503, 566, 687, 692, 693, 753, 867
Pályázatok ... 566, 661
Nyilvánossági jog ... 310, 354, 408, 503, 566, 658, 753, 787
Áthelyezések ... 42, 48, 85, 129, 408, 455, 566, 615, 723
Gyászrovat 48, 88, 132, 184, 246, 312, 356, 456, 504, 568, 616, 663, 696, 728, 758, 822, 870, 919
Megbízás ... 47

Külföldi tanügy.

Külföldi középiskolákról. I—II. *Ms-től* ... 25
Osztrák miniszteri rendelet az írásbeli dolgozatokról. *kf.-től* ... 34
A biológiai oktatás a német középiskolákban. *Dr. Hézser Auréltól* 72
Francia nyelvű szünidei tanfolyam Laussanneban. *Dr. Ernyei Jenőtől* ... 122

Lap

Az ének tanítása Poroszországban. *Ms-től* ... 123

A nyelvészek és nyelvtanárok gyűlése Marburgban. *Dr. Matolcsy László-tól* ... 395

A filológusok gyűlése Marburgban. *Dr. Schmidt Henriktől* ... 445

Modern középiskola Olaszországban. *Dr. Kovács Gézától* ... 557

Szabadabb mozgás a német középiskolák legfelsőbb osztályaiban. *Dr. Endrei Gerzsontól* ... 776

Francia nyelvi szünidei tanfolyamok. *tj.-től* ... 811

Könyvek és lapok.

Hazai irodalom:

Ferenczi István levelei. *Baros Gyulától* ... 77

Fintér: Irodalomtörténet. *Dr. Zlinszky Aladártól* ... 118

Pro domo. *Theisz Gyulától* ... 175

Válasz Theisz Gyulának. *Dr. Böhm Dezsőtől* ... 239

A középiskolák Magyarországon. *Dr. Kovács Gézától* ... 347

Prohászka: Világosság a sötétségben. *Zibolen Endrétől* ... 404

Gyulay: A Pedagógium magyar filológiai szemináriuma. *Verő Leótól* ... 405

Bibliotheca Vitae. *Dr. Molnár Györgytől* ... 445

A kaposvári áll. főgimn. emlékkönyve. *Botár Imrétől* ... 447

Paedagógiai Könyvtár. *Székely Istvántól* ... 489

Pethő: Sorsok. *Zibolen Endrétől* ... 494

Válasz Sziklay Ferencnek. *Moravcsik Gézától* ... 544

Válasz két támadásra. *Dr. Réger Bélától* ... 553

Újabb Mikszáth-kötetek. *Dr. Molnár Györgytől* ... 614

Byron. *Dr. Nagy Barnabástól* ... 654

A Kalmár-féle Tanári Névkönyv ügye. *Dr. Marczinkó Ferenctől* 685

Kogutovicz: Atlasz a magyar történelem tanításához. *Botár Imrétől* 686

Birkás: Montaigne. *Elek Oszkártól* ... 688

A kirándulók zsebkönyve. *Dr. B. J.-től* ... 721

Nemzetiségi ismertető könyvtár. *Dr. Jancsó Benedektől* ... 750

Német Nyelv. *Dr. Hegedüs Izidortól* ... 856

Kaposi: Fioretti. *Hendel Ödöntől* ... 860

A középiskolai fizikatanítás néhány kérdéséről. *Frőhlich Károlytól* 864

Bergson-Dienes: A nevetés. *Dr. Sas Andortól* ... 902

Kornis: A pszichológia és logika elemei. *V. S.-től* ... 907

Thomas: Nevelés a családban. *Dr. Nagy Józseftől* ... 908

Giordano Brunó párbeszédei. *Péter Páltól* ... 909

Schlandt: Deutsch-magyarisches Sprichwörter-Lexikon. *Szőts Gyulától* ... 912

Schuschny: Iskola és egészség. *Dr. T. Ö.-től* ... 910

Szele: Német Stílusgyakorlatok. *Haszler Károlytól* ... 911

Külföldi irodalom:

Lehmann: Erziehung und Unterricht. *Sas Andortól* ... 35

Smith and Goldziher: Bibliography of the Teaching of Mathematics. *Szabó Pétertől* ... 81

Lap

Ansichten über päd. Zeit- und Streitfragen. *Gyulai Aladártól* 307
Revue Franco-Hongroise. Magyarok dicsérete külföldön. Paton's List of Schoole and Futors. *kf.-től* 349
Jahrbuch. Dr. Schmidt Mártontól 690
Heisemberg: Philhellenismus. *Dr. Vértesy Dezsőtől* 719
Eine Reise nach Griechenland. *Dr. Vértesy Dezsőtől* 758
Greve: Logarithmische und trigonometrische Tafeln. *Dr. Goldziher Károlytól* 862
Kemény: L'Enseignement Internationale. *bj.-től* 911
Beküldött könyvek és lapok 40, 82, 121, 176, 240, 307, 351, 406, 448, 495, 556, 656, 656, 692, 722, 752, 786, 864, 913

Egyesületi élet.

Igazgatósági ülések (Sajó Sándor, Marczinkó Ferenc) 137, 304, 572, 729, 842, 874
Választmányi ülések (Marczinkó Ferenc) 571, 729
Budapesti kör (Ágner Lajos, Kronberger Ede, Szőts Gyula) 140, 143, 233 316, 379, 464, 604, 621, 700, 742, 773, 808, 854
Budapestvidéki kerületi kör (Rorák Imre) 843
Debreczeni kör (Dr. Bessenyey Lajos) 220, 431, 606, 882
Eperjesi kör (Vujsz János, Saguly József) 319, 633, 744
Fiumei kör (Dr. Kallós Zsigmond) 323, 440, 739
Kassai kör (Dr. Erdélyi Alajos) 234, 435, 608, 710, 853
Kolozsvári kör (Nagy Jenő, dr. Biró Vencel, dr. Fazakas József) 215, 313, 431 461, 525, 635, 704, 736, 770, 849, 852, 881
Nagyváradi kerületi kör (Diószeghy László) 227, 459
Nógrád-Honti kör (Scherer Lajos) 229
Pozsonyi kör (Dr. Magyar Győző) 321, 441, 466, 702, 774, 879
Székelyudvarhelyi kör (Séra Kálmán) 226, 462, 634, 740
Szepesi kör (Noszky Jenő) 223, 707, 875
Temesvár kerületi kör (Dr. Gálos Rezső) 107, 600, 743
Ung-Beregmegyei kör (Schor Ernő) 374, 712
Modern nyelvi bizottság 583, 594
Földrajzi bizottság (Dr. Vargha György) 218, 324
Természetrajzi bizottság (Dr. Méhes Gyula) 365
Történelmi bizottság (Szőts Gyula) 443, 683, 714, 745, 855
Eötvös Emlékünnep 10, 83, 89, 211
Pénztáros jelentése 11
Segélyalapról jelentés 15
Meghivó a közgyülésre 873

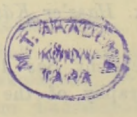

XLVII. évfolyam. 1. szám. 1913. szeptember 11.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Esterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

A KÖZÉPISKOLA REFORMJA ELŐTT.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

I.

A miniszter a középiskolákról.

Dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter a képviselőház f. évi június hó 16-iki ülésén tartott beszédében a középiskolákról a következőképpen nyilatkozott:

Középiskoláink ellen többféle panaszt emelnek; az egyik a túlterheltség, a másik panasz az, hogy ott nem eleget tanulnak és hogy az eredmény nem megfelelő. E két panasz közt látszólagos ellentmondás van, de a két dolog mégis egymással összefügg. Ugyanis a rendszer az, amely nem megfelelő, ezen kell változtatnunk, hogyha egyrészt könnyíteni akarunk a tanulókon, másrészt pedig az oktatás minőségét javítani akarjuk. Egyúttal feltűnik az is, hogy dacára annak, hogy a reális ismereteknek az oktatása intenzívebb a reáliskolákban, többen tódulnak a gimnáziumokba, és ennek folytán túlságosan sokan lépnek a lateiner pályára. E jelenséget azonban nemcsak az iskola okozza, ez nemcsak a gimnázium érdeme vagy hátránya, — amint tetszik, — hanem azzal függ össze, hogy a gimnázium mindenre képesít, a többi iskolák képesítése pedig korlátozva van.

Ezt máskép változtatni nem lehet, mint a képesítés egységesítése által, amely kérdéssel hivatali elődöm is foglalkozott. Viszont e kérdés, felfogásom szerint, csak akkor valósítható meg kellően, ha nemcsak a képesítést egységesítjük, hanem magát az iskolát is, (Helyeslés.) mert nehéz volna az egységes minősítést megállapítani akkor, ha az alap nem egységes. Kívánatos tehát a mai rendszerrel szemben oly átalakítást eszközölni, amely lehetőleg egységes alapra helyezi ezen iskolákat. A közös alapot nézetem szerint leginkább az új német reálgimnáziumok mintá-

jában találjuk meg, amelyek az utóbbi évtizedekben nagy számban létesültek és amelyekkel a németek is nagyon meg vannak elégedve. Ez esetben tehát a tanrendet akképp kellene módosítani, hogy a latin oktatást megszaporított óraszámmal egészen a felsőbb osztályokba helyezzük át.

Ez nálunk a leánygimnáziumnál már is megvan, és ott a latin nyelvet, amint tapasztaltuk, kellő eredménnyel is oktatják. Ez nézetem szerint pedagógiai szempontból is fontos és szükséges azért, mert igen jól tudjuk mindannyian, hogy a magyar nyelv egy turáni nyelv, amelynek a grammatikája más, mint az indogermán nyelveké. Minthogy a különbség ilyen nagy, nagyon hátrányos dolognak tartom, hogy az ifjak kénytelenek az indogermán grammatika alapelveit egy holt nyelvből elsajátítani, ahol tisztán csak formát, fogalmakat kapnak, de a fogalmaknak tartalmuk nincs. Az indogermán nyelv szerkezete ugyanaz a németnél, a franciánál, mint a latinnál, és mégis éppen ezen alapfogalmakba való bevezetés egy holt nyelven történik, amely valódi tartalmat az illető gyermeknek nem nyújt. Azt hiszem tehát, hogyha egyrészt a latin oktatást a felsőbb osztályokba helyezzük át, másrészt jobban fejlesztjük a külföldi nyelvek oktatását, elsősorban a német, esetleg a francia nyelv oktatását, ezáltal előre megkönnyítjük a latin nyelv oktatását is a felsőbb osztályokban, mert így a grammatikális alapfogalmakat a tanuló praktikus módon sajátíthatja el.

Hogy azonban az oktatás így sikeres legyen, szükséges, hogy ezen modern nyelvek oktatása parallel osztályokban lehetőleg csekélyszámú tanulóval eszközöltessék, mert csak így lehet a beszédgyakorlatba is bevezetni a tanulót.

Őszintén megvallom, hogy ezen nyelvek közül részemről a legnagyobb súlyt a német nyelv oktatására fektetném. (Helyeslés.) Ma már Magyarországon nem az a veszély, hogy germanizálhatnak bennünket, hanem inkább az a veszély, hogy maholnap igen kevés ember lesz, aki jól tud németül. (Úgy van!) Pedig ha ez előállana, ez igen szomorú és sajnálatos körülmény volna. Elsősorban azért, mert mi tulajdonképpen benn vagyunk a germán kulturális körben, amely germán kulturális kör nekünk eddigelé is bizonyos előnyöket biztosított. Ezt a kérdést eldöntötte részünkre Szent István királyunk, amikor a hittérítőkkel, lovagokkal stb. és a német kormányzati rendszer utánzásával belépett a germán kulturális körbe.

Ez a germán kulturális kör, amellyel kapcsolatban a mi kulturánkat fejlesztettük, ma éppen azon a ponton van, hogy a fejődés legmagasabb fokát elérje. Ha mi most meglazítjuk azt a kapcsolatot, amelyben vele eddig állottunk és nem fektetünk súlyt arra, hogy e kultura elterjedésének eszközét, magának a német nyelvnek ismeretét magunknak jövőre biztosítsuk éppen akkor, amikor a legtöbbet tanulhatunk annak révén, ez — azt hiszem — részünkről végzetes hiba volna.

Ez okból kell különös súlyt helyeznem a német nyelv oktatására, amellyel kapcsolatban azonban a harmadik-negyedik osztályban a francia nyelv oktatása is lehetséges.

A latin nyelv jelzett áthelyezésével nemcsak a modern nyelvek oktatását mozdítjuk elő, hanem egyúttal a történeti és természettudományi szakokban az eddiginél jobb eredmény lesz elérhető.

Az utóbbi tárgyaknál a hiba nézetem szerint abban rejlik, hogy az oktatás egységesen van felosztva a nyolc osztályon végig; más az a 15—18 éves tanuló, aki a történelmet vagy a természettudományt a magok alapjaiban elsajátítja, és más az a 10—14 éves gyermek, akit csak szemléltetve lehet oktatni. Ma, amit a gyermek tanult, a serdülő ifjú ismét elfelejtette és nem tudja kapcsolatba hozni az előbb meg sem értett fogalmakkal. Tehát a történelmi, különösen a világtörténelmi oktatásra nagyobb súlyt kell helyezni, mint eddig tettük, mert a magyar történelmet is csak akkor érthetjük meg kellően, ha kapcsolatba hozzuk a világtörténelemmel. Ezt elérjük akkor, ha az oktatást kétszer megismételjük a 8 év alatt: először mint egész rendszert az alsó négy osztályban, és másodszor fejlettebb rendszer alakjában a felső négy osztályban. Az alsó négy osztályban főleg a kronológiája kell hogy megadja a vázat a későbbi oktatásra; a felsőbb osztályokban már bevihetjük az ifjút alaposabb történelmi vizsgálatokba, hogy azután átmenve az egyetemre, ott az állameszme és a jog fogalmára előkészítve legyen.

Hasonló elvek alapján kellene eljárni a természettudományok oktatásánál is, hogy ezzel is megkönnyítsük a felső oktatás nehéz munkáját. Ezen modalitásnak még további előnye azonban abban is áll, hogy ezen esetben a bifurkáció a reáliskola és a gimnázium közt csak az ötödik osztályban állana be, tehát módjában állana az ifjunak nem tízéves, hanem tizennégy—tizenötéves korában megválasztani pályáját, amikor az alsó gimnáziumban körülbelül a tanító is, a szülő is felismerte, hogy az ifjúnak mihez van hajlama. Ezzel a pályaválasztás nagyon meg volna könnyítve és az ifjú nem volna lekötve előre bizonyos pályákra. Ilyen rendszer mellett könnyű volna egyik vagy másik iskolát pótvizsgával is kiegészíteni bizonyos feltételek mellett, úgy, hogy ekkor valóban gyakorlati módon megkapnók az egységes középiskolát, amely egységesen képesítene úgy a tudományegyetemre, mint a műegyetemre.

Sőt még tovább megyek, ezen középiskoláink kapcsolatba jönnének a polgári iskolával is, amely nézetem szerint szintén középiskola, csakhogy kisebb igényű középiskola mint a gimnázium. Ennek a tanrendje szintén megegyeznék azon tanrenddel, amelyet a jelzett új középiskola négy osztályára állíttatnék fel. A polgári iskola folytatása volna azután két-három évfolyamban külön szakiskola, amely kizárólag gyakorlati térre készítene elő. Ezen esetben tehát úgy a polgári iskolák, mint a gimnázium, mint a

reáliskola egymással kapcsolatba jöhetnének, és egységes alapelvek szerint volnának kezelhetők, ami az igazgatást is, az ellenőrzést is megkönnyítené.

Ezek után még röviden a felső oktatás kérdéséről beszélt és a következő kijelentéssel zárta be szavait:

Ezekben voltam bátor röviden jelezni nézeteimet a tanügyre vonatkozólag. Amennyiben erre nézve bármely oldalról felvilágosítást kaphatnék, ezért csak köszönettel tartozom különösen akkor, ha meggyőznek arról, hogy egyik-másik kérdésben felfogásom nem helyes, egyedüli célom az lévén, hogy a közoktatásügy sikeres fejlődését előmozdítsam.

A középiskolai tanárság, mint elsősorban érdekelt tényező bizonyára készséggel tesz eleget a miniszter felhívásának s megtalálja a módját annak, hogy gyűlésein s közlönyünkben a középiskolai reformról kifejtse álláspontját. Néhány megjegyzést már az alábbi fejtegetésben is talál az olvasó.

II.

A középiskola reformja.

A napisajtóban néhány hónap óta, t. i. a miniszter képviselőházi beszéde óta, elég gyakran esik szó arról, hogy a kultuszminiszter úr munkaprogrammjába sürgősen felvette a középiskola reformját. Legutóbb azt olvastuk egy délután megjelenő lapban, hogy a kultuszminiszter úr az illetékes tényezők véleményének meghallgatása után maga akarja a reformtervezetet elkészíteni.

Ezekből a meg-megismétlődő miniszteri nyilatkozatokból azt kell sejtenünk, hogy a középiskola reformja hamarosan formát ölt, s amin a kultuszminiszter úr elődjei évtizedeken át aggodalmasan tünődtek, s mit a középiskolák tanárai az utóbbi néhány év óta egy-két diszciplina keretében előkészíteni igyekeztek: hamarább meglesz, mintsem remélhettük. Nem tudjuk: valóvá válik-e sejtelmünk, de teljes őszinteséggel ki kell jelentenünk, hogy bármily nagy szükségét érezzük is a középiskola reformjának, a gyors és sok tekintetben meglepetésszerű megvalósításra aggodalommal gondolunk.

Az a néhány elv, amely a reform mikéntjére vonatkozólag eddig nyilvánosságra jutott a hírlapi közleményekből, általában inkább meglepte, mint megnyugtatta a középiskolai tanárságot. Azokból tájékozódást nem meríthetett, mert még körvonalaiban sem látja az új középiskolát.

Olvastuk, hogy a német nyelvnek intenzívebb, s az alsó osztályoktól végigmenő tanítása az egyik újítás, hogy a középiskola négy alsó osztálya a polgári iskola négy alsó osztályával egységessé válik, hogy a történelem tanítása nem a hazai, hanem a világtörténelemmel kezdődik s végül, hogy a latin nyelv tanítása az V. osztályban kezdődik. A nyilatkozatokból mindössze ezek a

töredékek jutottak tudomásunkra és valószínűnek tartjuk azt is, hogy ezek a híradások sem mind autentikusok. És mert ez így van, okos és méltányos dolognak tartjuk, hogy behatóbb fejtegetés alapjául ne vegyük.

Várnunk kell tehát, míg a kultuszminiszter úr, aki a tervezet elkészítését magának tartotta fenn, az illetékes tényezők meghallgatása után a tervezetet egészében a nyilvánosság elé bocsátja.

Csupán a következő tényeknek tárgyilagos megállapítására szorítkozunk ez alkalommal:

A középiskolai tanárság a reformot már évtizedek óta állandóan napirenden tartja, az Országos Egyesület közgyülésein, a tanárkörök összejöveteleiken állandóan foglalkoztak vele, a Közlöny hasábjain, a reformbizottságok ülésein számos javaslat került megvitatás alá. Nagy és becses anyagot hordottunk össze, a mathematikai tanítás reformjának kérdését alapvető s a külföld előtt is nagy figyelmet keltett munkában megoldottuk, a többi tárgyak tanításának, anyagának beosztására vonatkozólag folytak és folynak a munkálatok.

Erre a körülményre egyesületünk elnöke a kultuszminiszter úr figyelmét az egyesület vezetőségének tisztelgése alkalmával felhívta, s a reform megvalósítása érdekében készséges közreműködését felajánlotta.

Az is kétségtelen, hogy a középiskola reformja senkit úgy nem érdekelhet, mint minket, középiskolai tanárokat, mert a mi munkánk approbálhatja azt csupán, s mert mi voltunk ennek a reformnak minden időben az iskolai munka eredményének javítása céljából legbuzgóbb sürgetői.

Örvendenünk kell tehát a miniszter úr reformáló szándékának az iskola érdekében, remélnünk, sőt bízvást számítanunk kell arra, hogy a miniszter úr minket középiskolai tanárokat is azok közé az illetékes tényezők közé soroz, akiket meghallgat s akiktől konkrét javaslatokat vár.

Ámde tényül kell megállapítanunk azt is, hogy a középiskola reformjára vonatkozólag egységes vélemény még nem alakult ki, s őszinte meggyőződésünk az, hogy a reform gyors megvalósítása inkább kockázatos, mint kívánatos.

A középiskolai tanárság az ügy fontosságához mért nagy és komoly érdeklődéssel várja a kultuszminiszter úr reformtervezetét, minden aprólékos mozzanatot lelkiismeretes figyelemmel kísér, s annak idején Közlönyünk hasábjain tárgyilagos megbeszélés tárgyává tesz.

III.

A kassai Tanárikör a miniszternél.

A kassai Tanárikör megragadta a kedvező alkalmat, hogy a miniszter urat július hó 9-én Kassán való időzése alatt reformeszméjének felszínre hozásáért a legmelegebben üdvözölje, nem

mulasztva el, a középiskolai tanárságot utóbbi időben ért sérelmek felemlítését sem, felkérve a miniszter urat azoknak mielőbbi szanálására. A miniszter kijelentette ugyan, hogy küldöttségeket nem fogad, de a Tanárikör tisztelgését kivételesen fogadta. E fogadtatásról *Bóbita Evdre* köri elnök szivességéből a következő tudósítást közölhetjük. A kassai Tanárikör elnöke a következő beszédben üdvözölte a minisztert:

Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr!
Kegyelmes Urunk!

A kassai Tanárikör, mint az összes kassai középfokú és részben felsőfokú intézetek tanárainak ezen összekötő kapcsa nevében és képviseletében jelentünk meg, egyrészt, hogy hangos kifejezést adjunk őszinte tiszteletünknek és nagyrabecsülésünknek közoktatásügyünk vezetője és irányítója előtt, azon kedvező alkalomból, amidőn kegyelmességedet miniszteri minőségében elsőízben üdvözölhetjük Kassán, a felvidéki kultúra ezen gócpontjában.

Tisztelgésünk jelentőségét emeli az a körülmény is, hogy ezúttal tudós tanárból lett minisztert van szerencsénk Excellenciádban üdvözölhetni, mint oly férfiut, akinek miniszterré való legmagasabb kineveztetése a tanférfiak általános rokonszenvével találkozott.

De van egy más nyomós és fontos szempont is, mely minket Excellenciád elé vezérelt és ez nem más, mint Nagyméltóságod által az országgyűlésen legutóbb felszínre hozott azon vezérgondolata, mely középiskoláinknak gyökeres reformját foglalja magában.

Oly kultúrális kérdés ez, kegyelmes urunk, amely mintegy új világnézletet jelző óriási fénykéve végig hullámzik az egész kontinens kultúrállamain s amelynek gyökeres megoldásától egész nyugati kultúránk újjászületése, megújhodása függ.

Igaz örömünkre szolgál, hogy Excellenciádnak széles világnézletét és mindenre kiterjedő figyelmét e fontos kultúrális kérdés, amint az előre is várható volt, csakhamar megragadta.

Nagy és nehéz kérdés ez, mert látszólag a multnak megrögzött hagyományaival való szakítást jelent, de aki azt erős kézzel gyökeresen megoldja, az egész művelt világ osztatlan hálájára számíthat és nevét a kultúra történetében örök betükkel fogja bejegyezni.

Excellenciádnak e nemes s az egész kultúrára jelentős kezdeményezése annál nagyobb örömmel tölt el bennünket, mert épp a kassai Tanárikör volt az, mely az egységes középiskola eszméjét, konkrét alakban is már közel két évtizeddel ezelőtt felszínre hozta és azt mai napig felszínen tartja és mindig szorgalmazza.

Amidőn tehát Excellenciádat ezen a miniszteri szék magaslatából felvetett fontos reformeszméjeért legmelegebben üdvözöljük, egyben biztosítjuk Excellenciádat, hogy ennek megvalósításában minden elfogulatlan kultúrembernek és az egész közvéleménynek legmesszebbre menő támogatására számíthat.

Kegyelmes Urunk! Vétenénk Excellenciádba vetett bizalmunk ellen, ha ezúttal a tanárságot utóbbi időben ért sérelmeket érintetlenül hagynánk.

Ilyenekül említem elsősorban az új nyugdíjtörvénynek a tanárságra vonatkozó sérelmes intézkedését, másodsorban a régóta kért és várt mindenkori létszám megharmadolásának elmaradását, mely utóbbi az ifju nemzedéknek előhaladását alapjában megakasztja.

De amíg ez utóbbi csak anyagi károsodással jár, addig az új nyugdíjtörvény, mely a magyar tanárságot évszázados szerzett jogától, a 30 éves szolgálattól fosztja meg minden ellenszolgáltatás nélkül, egyenesen antikulturális intézkedés, mert nem előhaladást, hanem visszafejlesztést jelent, amennyiben Magyarországot a tanári szolgálat tekintetében valóságos kietlen szigetnek állítja a Nyugat és Kelet közé s előidézi azt a képtelen helyzetet, hogy míg az Anyaországban a tanári szolgálat 35 éves, addig a Társországokban továbbra is 30 éves marad és mindehhez hozzászámítandó az a fonákság is, hogy a Társországokban a tanárok fizetése jóval magasabb, mint az Anyaországban.

De tovább megyek. Magyarország e tekintetben a balkáni államok mögé, sőt a legszélsőbb kelettel is háttérbe került.

De amit most mondandó vagyok, nem átallom bevallani, hogy szégyenérzet fog el. Az általunk sok tekintetben lenézett és kultúrátlannak minősített Oroszországban a tanárok köteles szolgálati ideje csupán 25 évben van megállapítva s a további szolgálat egyenesen érdemszámba megy, mert minden öt évi szolgálattal a tanár mindenkori fizetése $^1/_5$-el gyarapodik, mely a nyugdíjba is beszámíttatik.

Kegyelmes Uram! Ezek előrebocsátása után, úgy hiszem, egyetlen elfogulatlan ember sem vetheti szemünkre, hogy szerzett jogunkhoz ok nélkül ragaszkodunk és annak visszaszerzésére minden törvényes eszközzel komolyan törekszünk, amiben Excellenciádnak európai világnézletéből kifolyólag, hathatós támogatását is legmélyebb tisztelettel kérjük és arra bizton számítunk is.

Egyben teljes határozottsággal jelentjük ki, hogy érdekeinkért való harcunk sohasem lesz öncél, hanem a magyar kultúra és az új nemzedék érdekében való komoly és önérzetes harc.

Amidőn Excellenciádat körünkben ismételten és a legmelegebben üdvözöljük, egyúttal mély tisztelettel kérjük, maradjon meg magas állásában addig, míg reformeszméjét a magyar kultúra dicsőségére megvalósíthatja és legyen kultúránknak és a kultúra önzetlen és lankadatlan munkásainak mindenkor lelkes pártfogója.

A miniszter úr az elnök üdvözlésére hosszabb és közvetlen beszédben válaszolt. Mindenekfölött örömmel vette tudomásul, hogy reformeszméje kedvező visszhangra talált a tanügyi körökben.

Elhatározott szándéka a középiskolák reformját keresztülvinni. Röviden tárgyalni fog a közoktatásügyi tanáccsal és a tanári körökkel a reform ügyében, melyet a hagyományokkal való szakítás nélkül, csupán helyesebb tárgybeosztással akar megvalósítani és lehetőleg arra törekszik, hogy az új tanterv már az 1914—1915. tanévben életbeléphesen. Elismeri, hogy a tanárság az új nyugdíjtörvényben sérelmet szenvedett. Az intézkedést ő

a maga részéről sem helyeselte, de kötött állásánál fogva, mint a képviselőház alelnöke, ellene állást nem foglalhatott.

A törvény megváltoztatása egyelőre lehetetlen, de gondja lesz rá, hogy az ügy valami módon szanáltassék.

A tanárságnak kívánt megharmadolása egyszerüen pénzügyi kérdés. Ha a jelenlegi pénzügyi helyzet, amely ezidőszerint rosszabb, mint bármikor volt, megváltozik, a tanárságnak ebbeli kívánsága kielégítést fog nyerni. Úgy legyen!

A NYUGDÍJÜGY.

Az új nyugdíjtörvény homályos helyeinek megfelelő értelmezése ügyében egyesületünk igazgatósága felterjesztéseket intézett a vallás- és közoktatásügyi és a pénzügyminiszter úrhoz. Ezekre a felterjesztésekre a következő válaszok érkeztek:

I. 40419. szám. Folyó évi március hó 13-án az 1912. évi LXV. t.-c. némely rendelkezésének magyarázata tárgyában ide benyújtott beadványára vonatkozólag a következőkről értesítem a tek. Igazgatóságot.

Az említett beadványban az a kérdés tétetik: 1. Mit jelent az új nyugdíjtörvény kifejezése: »egyetemi végzettség« az abszolutórium megszerzéséig eltelt időt, a szakvizsgálat letételét vagy az oklevél megszerzését?

E kérdésben említett egyetemi végzettség ily kitételben nem fordul elő az 1912. évi LXV. törvénycikkben, mert itt (11 §.) csupán főiskolai képzettség említtetik, az ezzel bírók pedig csakis akkor igényelhetik a 11. §-ban kimondott kedvezőbb időszámítást (7—8), ha főiskolai tanulmányaikat még az új törvény értelmében beszámítható tényleges szolgálatba való belépésüket megelőző időben fejezték be, vagyis a törvény 11. §-ára vonatkozó indokolás szerint *az »abszolutóriumot« még a tényleges szolgálat megkezdése előtt szerezték meg.*

A tanári oklevél csupán a helyettes tanári szolgálat beszámítása tekintetében bír fontossággal, amennyiben az idézett törvénycikk 13. § ának 7. bekezdése értelmében a helyettes tanári minőségben eltöltött szolgálati időnek csak az a része számítható be, amely a középiskolai tanári oklevél megszerzése utáni időre esik.

Kétségtelen, hogy az 1885. évi XI. t.-cikk 8. §-ával negyedik bekezdésében foglalt ama határozmánnyal szemben, amely szerint az 1883. évi XXX. t.-cikk. 34. §-ában említett rendes tanároknak közvetlenül megelőzőleg helyettes tanári minőségben töltött éveik minden korlátozás nélkül voltak beszámítandók, az 1912. évi LXV. t.-cikk 13. §-ának hetedik bekezdésében foglalt ama határozmány, hogy a helyettes tanári minőségben töltött időnek csak azt a részét lehet beszámítani, amely a középiskolai tanári oklevél megszerzése utáni időre esik, a törvény hatályba

lépésének időpontjában, vagyis 1913. évi január hó elsején alkalmazásban állott középiskolai tanárokra hátrányos.

Ennek megszüntetése céljából intézkedés van tervbe véve, hogy az olyan tanárok ellátásának megállapításánál, akik az 1912. évi LXV. t.-cikk hatálybalépésének időpontjában, vagyis 1913. évi január hó 1-én az 1883. évi XXX. t.-cikkben említett középiskoláknál rendes vagy helyettes tanári minőségben voltak alkalmazva, s akik az 1912. évi LXV. t.-cikk 88. §-a alapján ezen törvény határozmányai alá való tartozás iránti óhajukat kijelentik, a középiskolai helyettes tanári minőségben eltöltött szolgálati időnek az a része, amely a főiskolai tanulmányok befejezésétől (abszolutórium) a középiskolai tanári oklevél megszerzéséig terjed, *kegyelemből* beszámíttassék.

A tek. Igazgatóság fentemlített felterjesztésében foglaltatik eme második kérdés:

»Beszámíttatnak-e a szerzetesi és autonom felekezeti magán és községi középiskolákmál, a különféle polgári iskoláknál oklevéllel, abszolutóriummal vagy anélkül eltöltött szolgálati évek? Ha igen, mily arányban?« Erre nézve közlöm a tek. Igazgatósággal, hogy a szerzetesi és autonom felekezeti, magán- és községi középiskoláknál eltöltött szolgálatok csak abban az esetben is oly mérvben számíthatók be, amily esetben és *mily mérvben* azt az új nyugdíjtörvény *16., 18., 19. és 122. §-aiban foglalt rendelkezések megengedik*, a polgári iskoláknál eltöltött szolgálat és pedig, ha az illető az országos tanítói nyugdíjintézetnek is tagja volt, még akkor is csak a polgári időszámítás szerint számítható be, ha az illetőnek netalán meg is volt a főiskolai képesítése.

Budapest, 1913 évi július hó 18-án.

A miniszter helyett:

Benedek,
államtitkár.

II. 90871. szám. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület igazgatósága közvetlenül a magyar királyi pénzügyminiszter úrhoz fordult azzal a kérelemmel, miszerint jelentené ki, hogy az 1912. évi LXV. t.-cikknek 88. §-a az 1913. évi január hó 1-én állásban volt helyettes tanárokra is vonatkozik, vagyis hogy az 1912. évi LXV. t.-cikknek határozmányai ezekre a helyettes tanárokra is csak akkor nyerhetnek alkalmazást, ha ebbeli óhajukat a 88. §-ban előírt módon legkésőbb 1913. évi június hó végéig bejelentik.

A magyar királyi pénzügyminiszter úrral történt megállapodás folytán közlöm a tek. Igazgatósággal, hogy az 1912. évi LXV. t.-cikknek 88. §-a a helyettes tanárokra — eltekintve attól, hogy ők ebben a szakaszban nincsenek is külön felemlítve — már csak azért sem vonatkozhatik, mert az idézett 88. § tulajdonképpen azért vétetett fel a törvénybe, hogy a tanároknak és tanítóknak az 1885. évi XI. t.-cikk alapján szerzett jogaik és igényeik megvédessenek, a helyettes tanároknál pedig szerzett jogokról vagy igényekről szó sem lehet, mert a helyettes tanárok-

nak mindaddig, amíg rendes tanárokká ki nem neveztettek, az 1885. évi XI. t.-cikk alapján sem volt igényük ellátásra.

A fentiekből következik tehát, hogy mindazokra, akik az 1912. évi LXV. t.-cikk hatályba lépésének időpontjában, vagyis 1913. évi január hó 1-én helyettes tanári minőségben voltak alkalmazva, az idézett t.-cikknek határozmányait kell alkalmazni még akkor is, ha az illetők nem is jelentik ki, hogy ennek a törvénynek a határozmányai alá óhajtanak tartozni.

Budapest, 1913. július hó 18. A miniszter helyett:

Benedek,
államtitkár.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az Eötvös-emlékünnep.

Egyesületünk az 1912. évi közgyülésen elhatározta, hogy Eötvös József báró születésének százéves fordulója alkalmából országos jelentőségü ünnepet rendez. Az igazgatóság *Gaal Mózes* alelnökünk vezetése mellett egy szükebb bizottságot küldött volt ki ennek az ünnepnek előkészítésére. A bizottság elvileg megállapodott abban, hogy Eötvös emlékét a szokott sablóntól eltérőleg, a fővárosi középiskolák ifjuságának bevonásával bensővé és jelentőssé teszi. Az előkészítő-bizottság elnöke még augusztus havában közölte ebbeli szándékát *Erődi Béla dr*, tankerületi kir. főigazgatóval, aki azt lelkesedéssel vette tudomásul s készségesen járult hozzá, hogy a budapesti igazgatók szeptemberi értekezletére tárgyul kitüzi. Az igazgatók egyhangúan helyeselték és elfogadták. Ezek szerint egyesületünk *Eötvös-emlékünnepe* az előkészítő bizottság szándékának megfelelően az érettebb középiskolai tanulók közreműködésével közös, nagy ünnepe lesz a magyar középiskolának. A főváros gimnáziumai és reáliskolái egyenkint 50—50 tagú küldöttséggel, az intézeti zászlók alatt felvonuló VII—VIII. osztályú tanulókkal vesznek azon részt. Az énekszámokat ugyancsak a budapesti középiskolák tanulóiból szervezett férfi és vegyes karok fogják előadni, s meghívják az ország összes középiskoláinak képviselőit erre az ünnepre, egy-egy tanár vezetése mellett az önképzőkörök kiküldötteit. Az emlékünnepet a Vigadó nagy termében tervezi a rendező-bizottság október második felében egy vasárnap délelőtt.

Evvel kapcsolatban kérjük a budapesti középiskolák igazgatóit, szíveskedjenek az ünnep rendező-bizottságába az önképzőkörök vezető tanárait, s az énekoktatót kiküldeni. E rendező-bizottság szervezkedése és a munkaprogramm megállapítása *szeptember 16*-án d. u. 5 órakor lesz az Országos Tanáregyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-u. 14.). Egyébiránt az előkészítő-bizottság elnöke külön is meghívja az illetőket.

Jelentés

az Országos Középiskolai Tanáregyesület 1912/3. évi pénzkezeléséről és az 1912/3. év végi vagyonállapotáról.

A bevételek és kiadások részletes kimutatásának tételeit összehasonlítva az 1912/3. költségvetés tételeivel, kitünik, hogy úgy a bevétel mint a kiadás tételei is nagyobbak mint a költségvetés tételei voltak. A bevételek összege 32.292 korona 28 fillér. Ebből 1323 kor. 33 fill. a takarékpénztárból felvett kölcsön és a vegyes bevétel gyanánt szereplő 57 kor. 80 fill. nem tényleges bevételek és a megtérült nyomdaköltség (248·95) a kiadásokban is szerepel. E három tétel összegét (1630·08 K) levonva, marad tényleges bevételnek 30.662 kor. 40 fill. Ez 7189.65 K-val több, mint amennyi a költségvetésben előirányozva volt. E jelentékeny különbséget elsősorban az okozta, hogy államsegély a költségvetésben nem szerepelt, mert az 1912/3. évi költségvetés előterjesztése idejében az 1912. évi államsegély el volt költve, az 1913. évi pedig még nem volt bizonyos. Másodsorban okozta a különbséget az, hogy a tagdíjak és előfizetési díjak gyanánt befolyt összeg (21.883·43 K) 1273 kor. 43 fill.-rel nagyobb, mint a költségvetésben fölvett összeg (20.600 K).

A bevételek kedvező alakulása dacára azonban az 1913/4. évre átvihető pénzmaradék (394·94 K) 138·02 K-val kevesebb, mint a költségvetésben föl volt véve (533·66 K). Ezen első pillanatra nem örvendetes tényt azonban más szemmel nézzük, ha a kiadások 12. és 13. tételéről tudomást veszünk. E két tételre (»1400 K E. B. F. takarékpénztári $4^1/_2$%-es záloglevélért 1323 K 33 f. és 1440 K $4^1/_2$%-es koronajáradékért 1306 K 40 f.«) vonatkozólag már a május 25-én tartott választmányi ülésnek jelentettem, hogy a kedvező körülményeket kihasználva, a nevezett két összeggel az egyesület tartalékalapját gyarapítottam. A két kiadási tétel tehát nem tényleges kiadás, ezek az egyesület vagyonában megvannak és meg is maradnak.

A kiadások legnagyobb tétele: a Közlöny költségei (17.305 K 47 f.) 1911 K és 78 f-rel több, mint amennyi a költségvetésben föl volt véve, pedig 703 K 95 f. nyomdai költség még kiegyenlítendő. A Közlöny terjedelme a költségvetésben fölvett 53 ív helyett $63^3/_4$ ív, tehát $10^3/_4$ ívvel több, ez magyarázza a költségtöbbletet. A kiadások 10. tétele a tervezett, de meg nem tartott III. kongresszus költségei (799 K 77 f). A költségvetésben e tétel nem szerepel. — A 14. tétel: visszafizetés az E. B. F. takarékpénztárnak 1636 K, ez 312 K 67 f-rel több, mint amennyit a bevételek 12. tétele kölcsönvett összegnek kimutat. A 312 K 67 f. tehát mult évi tartozás törlesztése. (Megjegyzem, hogy ez idő szerint (júl. 1-én) takarékpénztári tartozásunk nincs.) — A helyiség költségtöbbletét a beszerzett íróasztal költsége (190 K) okozta.

Tétel	Bevételek	K	f
1	Pénztári maradék az 1911/12. évről	649	95
2	Tagdíjak és előfizetési díjak	21.883	43
3	Hirdetési díjak	1.607	50
4	Kamatok	374	96
5	Állami segély 1913-ra	5.000	—
6	A budapesti körtől	400	—
7	Megtérült postaköltségek	130	60
8	Megtérült nyomdai költségek	248	95
9	Megtérült ügyvédi költség	30	40
10	Megtérült kongresszusi költség	185	36
11	Alapító tagdíj	400	—
12	A takarékpénztárból kölcsön	1323	33
13	Vegyes apró bevételek	57	80
	Összesen	32.292	28

Budapesten, 1913 július 1-én.

Tételenkint megvizsgáltuk, az eredeti okmányokkal összehasonlítottuk és helyesnek találtuk.

Budapesten, 1913. szeptember 8.

kiadásainak részletes kimutatása az 1912/13. évről.

Tétel	Kiadások		K	f
1	Az egyesületi Közlöny költségei:			
	a) 1911/12-re:			
	A szerkesztő személyi pótléka ...	200 K — f	200	—
	b) 1912/13-ra:			
	Nyomdaköltség és szétküldés	13.511 K 47 f		
	Írói díjak	2.694 » — »		
	A szerkesztő tiszteletdíja	1.100 » — »	17.305	47
2	A tisztviselők tiszteletdíja:			
	a) 1911/12-re: A főtitkár személyi pótléka	200 K — f		
	b) 1912/13-ra:			
	Főtitkári tiszteletdíj	1.000 » — »		
	A titkár és gazda tiszteletdíja ...	212 » 50 »		
	A pénztáros tiszteletdíja (23.621 K 53 f. után 7% + 200 K)	1.853 » 50 »		
	A segélyzőalap kezelőjének	240 » — »	3.506	—
3	Ügyviteli kiadások		826	99
4	Nyomtatványok		318	15
5	A körök jutaléka		1.831	58
6	Ügyvédi költség		40	69
7	Az egyesületi helyiség költségei:			
	a) Házbér	1.133 K 60 f		
	b) Fűtés és világításért	201 » 10 »		
	c) Egyéb kiadások	297 » 92 »	1.632	62
8	Könyvkereskedőnek és könyvkötőnek		43	10
9	Közgyűlési kiadások		312	64
10	Kongresszusi költségek		799	77
11	1400 K E. B. Főv. Takarékpénzt. 4½%-os záloglevélért		1.323	33
12	1440 K 4½%-os koronajáradékért		1.306	40
13	200 K 4% koronajáradék a tkpénztárba		200	—
14	Az E. B. Főv. Takarékpénztárnak vissza		1.636	—
15	Az Állami Tisztviselők Orsz. Egyesületének tagdíj		20	—
16	Vegyes kiadások		594	60
17	Pénztári maradék az 1913/14. évre		394	94
		Összesen	32.292	28

Müller József, pénztáros.

dr. Szabó Péter, Fröhlich Károly,
az 1912. évi közgyűlés által kiküldött számvizsgálók.

Az egyesület vagyonmérlege az 1912/13. év végén.

Tétel		Vagyon K	Vagyon f	Teher K	Teher f
1	Alapítványok, külön kimutatás szerint	5.716	90		
2	Bútorok, felszerelés stb.	707	—		
3	Az egyesület volt elnökei arcképeinek értéke	2.800	—		
4	A tartalékalap	4.840	—		
5	A pénztári maradék az 1912/13. évről	394	94		
6	Tagdíjhátralékok	11.792	—		
7	A segélyzőalap vagyona a XLIII. kimutatás szer.	53.464	56		
8	A fürdőkonviktus vagyona	7.420	33		
9	Előre fizetett tagdíjak és előfizetési díjak			500	—
10	Az 1912/13. évi Közlönyért az Athenaeumnak jár még			703	65
11	A segélyzőalap vagyona			53.464	56
12	A fürdőkonviktus vagyona			7.420	33
13	Az egyesület egyéb vagyona			25.046	89
	Összesen	87.135	73	87.135	73

Budapest, 1913. július 1-én. *Müller József*, pénztáros.

Tételenkint megvizsgáltuk, az eredeti okmányokkal összehasonlítottuk és helyesnek találtuk.

Budapesten, 1913. szeptember 8.

Dr. Szabó Péter, Fröhlich Károly,
az 1912. évi közgyűlés által kiküldött számvizsgálók.

Kimutatás az Orsz. Középisk. Tanáregyesület alapítványairól.

		K
1.	Budapest székesfőváros alapítványa	200.—
2.	A magyar nevelési társaság alapítványa	200.—
3.	† Dr. Hajnald Lajos bíbornok-érsek úr alapítványa	200.—
4.	† Ipolyi Arnold püspök úr alapítványa	200.—
5.	† Görög Imre úr alapítványa	290.90
6.	Hegyesy Károly fehértemplomi főgimn. tanár úr alapítványa	200.—
7.	Kirchner Lajos tanár úr alapítványa	200.—
8.	Vaszary Kolozs hercegprimás úr alapítványa	200.—
9.	Semsey Andor tisztb. tag úr alapítványa	200.—
10.	† Szilágyi István főgimnáziumi igazgató úr alapítványa	200.—
11.	† Volf György kir. tanácsos, t. k. gyakorló főgimnáziumi igazgató úr alapítványa	200.—
12.	† Baksay István kir. tanácsos, ny. főgimn. tanár úr alapítványa	200.—
13.	Rombauer Emil főigazgató és budap. V. ker. főreálisk. igazgató úr alapítványa	200.—
14.	Dr. Székely István budap. VIII. ker. főgimn. tanár úr alapítv.	200.—
15.	Dr. Schuschny Henrik isk. orvos és egészségtani tanár úr alapítv.	200.—
16.	† Bubics Zs. kassai püspök úr alapítványa	200.—
17.	† Dr. Tedeschi Borbála áll. fels. leányisk. igazg. úrnő alapítv.	200.—
18.	Avéd Jákó gyulafehérvári ny. főgimnáziumi igazgató úr tagdíjának megváltása	126.—
19.	Dr. Takács Menyhért jászói prépost úr alapítványa	200.—
20.	Bódiss Jusztin pannonhalmi főiskolai tanár úr alapítványa	200.—
21.	Dr. Pintér Jenő budap. VI. ker. főreálisk. tanár úr alapítványa	200.—
22.	Wodianer Arthur udv. tan. úr alapítványa	200.—
23.	Dr. Hajdu Tibor pannonhalmi főapát úr alapítványa	300.—
24.	Török Péter debreczeni ref. főgimn. tanár úr alapítványa	200.—
25.	Dr Szilágyi Sándor budap. V. ker. áll. főgimn. tan. úr alapítv.	200.—
26.	Héber Bernát budap. (VII. Barcsay u.) áll. fög. tanár úr alapítv.	200.—
27.	Dr. Fröhlich Izidor udvari tanácsos és budapesti egyetemi tanár úr alapítványa	200.—
28.	Vikol János budapesti főgimn. igazgató úr alapítványa	200.—
	Összesen	5716.90

Budapest 1913. július 1. *Müller József*, pénztáros.

XLIII. Kimutatás az Országos Középiskolai Tanáregyesület pénztári forgalmáról. (1912/13.)

Folyószám	Tétel	Bevétel K	Bevétel f	Kiadás K	Kiadás f
1	A XLII. kimutatás szerint a pénztári készlet a számadási év elején	1684	61		
2	Adományokból (részletesen kimutatva a mellékletben)	166	—		
3	Kisorsolt értékpapirokért	10000	—		
4	Kamatokból	1738	12		
5	Felvételi díjakból	235	—		
6	Írói díjakból	2	60		
7	Törlesztésből	10	—		
8	Földhitelintézetből a folyószámla terhére	261	90		
9	16 tanári özvegy, 2 tanár árváinak és 2 szűkölködő munkaképtelen tanár segélyezésére			1465	—
10	1 tanári özvegynek és 1 nyugalmazott tanárnak sürgős szükségletek kielégítésére kamatnélküli kölcsön			280	—
11	Értékpapirok vásárlására			11760	—
12	Kamatmegtérítés vásárolt értékpapirok szelvényeiért			3	31
13	Befizetés a Földhitelintézetbe a folyószámla javára			163	40
14	Jutalék a Földhitelintézetnek				80
15	Költségek megtérítése és őrzési díj a Földhitelintézetnek			7	12
16	Ügyviteli és postaköltségek			9	40
17	Pénztárkészlet a számadási év végén			409	17
	Összesen	14098	23	14098	23

Budapesten, 1913 június hó 30-án.

Rados Ignác s. k.
a segélyző-alap pénztárosa.

Tételenként megvizsgáltuk, az eredeti okmányokkal összehasonlítottuk és helyesnek találtuk.
Budapesten, 1913 szeptember hó 8-án.

Dr. Szabó Péter, Fröhlich Károly
a közgyülés számvizsgálói.

Melléklet a segélyalap pénztári kimutatásához.

Az 1912/13. egyesületi évben a segélyalap részére befolyt adományok.

Folyó szám	Adományozó	K	f
1	Rátz László	100	—
2	Magyar Orsz. Központi Takarékpénztár	25	—
3	Hornyánszky Viktor	20	—
4	Singer és Wolfner	10	—
5	R. J.	11	—
	Összesen	166	—

XLIII. Kimutatás az Országos Középiskolai Tanáregyesület segélyalapjának vagyonáról.

F.-szám	Tétel	Activum K	Activum f	Passivum K	Passivum f
1	Az Eötvös-alapnál a Tanítók házaiban létesített két alapítványi helyre letétbe helyezve:				
	a) 7200 K 4%-os magyar koronajáradék al pari	7.200	—		
	b) 800 K magy. földhitelintézeti 4%-os szab. és talajjav. záloglevél al pari	800	—		
2	A Magyar Földhitelintézetnél letétbe helyezve:				
	a) 2 drb Tisza-szab. sorsjegy al pari és kamatja június 30-ikáig	404	—		
	b) a dr. Szemák István-féle 1000 koronás alapítványból eddig átadott 700 K 4%-os magy. koronajáradék al pari és kamatja június 30-ikáig	702	33		
	c) 37.800 K magy. földhitelintézeti 4%-os kor. ért. záloglevél al pari és kamatja június 30-ikáig	38.556	—		
	d) 4800 K magy. földhitelintézeti 4%-os szab. és talajjav. záloglevél al pari és kamatja június 30-ikáig	4.848	—		
3	386·61 K takarékpénztári betét és kamatja június 30-ikáig	401	67		
4	Kötelezvények	470	—		
5	Készpénz	22	56		
6	Magyar Földhitelintézet folyószámlájának egyenlege	60	—		
7	Vagyonmérleg:				
	Vagyon 1913 június 30-ikán			53.464	56
	Összesen	53.464	56	53.464	56

Budapesten, 1913 június hó 30-ikán.

Rados Ignác s. k.
a segélyalap pénztárosa.

A letétekről szóló hivatalos kimutatást láttuk, melynek alapján a fenti kimutatást helyesnek találtuk.

Budapesten, 1913 szeptember hó 8-ikán.

Dr. Szabó Péter, Fröhlich Károly
a közgyűlés számvizsgálói.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A magyar irodalomtörténet tananyagának beosztása. [1]

Vida Sándornak a magyar irodalomtörténet tananyagának beosztásáról közölt (Közlöny, XLVI. évf. 13. sz.) fejtegetése véleményem szerint még sok visszhangot fog kelteni. De talán szerénytelenség nélkül lehetek én az első hozzászóló, ki abban a bizonyos nem magyar tannyelvű középiskolában — hogy úgy mondjam — a Vida örökébe ültem s itt bevezetett felosztása szerint öt éve tanítom a magyar irodalmat.

Való igaz, hogy a tananyag mai beosztása mellett rettenetes rohanás lehet az, amit a VIII. osztály tanulóival el kell követnie az irodalom tanárának. Magam a Vida jóvoltából ezt a helyzetet nem ismerem. De nem habozom kimondani, hogy az ő tervezetétől se vagyok elragadtatva. Két oka van ennek. Egyik az, hogy bár tisztában vagyok vele, hogy amit mi a két felső osztályban tanítunk, az nem lehet irodalomtörténet, csupán irodalom, mégis — noha itt maga az Utasítás is ellenmondásba keveredik, mikor azt mondja, hogy az irodalomtörténet tanítása ne történet legyen, később meg a művek ismeretének a fejlődés rendjébe való foglalásáról beszél! — mégis mondom, valamiféle történet az, t. i. a magyar szellem kifejlődésének története. Másik okom pedig az, hogy a régi és új irodalom egyes jelenségei között mutatkozó kapcsolatokat fontosabbaknak és kiemelendőbbeknek tartom, semhogy az »eltépett szálak« összekötésére a VIII. o. éppen említett, lázasan zaklatott munkája közben az időt elégségesnek ítélhetném.

Nincs az a haszon, melyért a fejlődés fokozatos kimutatásával járó pedagógiai előnyt fel lehetne áldozni, különösen, ha egy nemzeti lelkület gyarapodásának törvényszerű egymásutánját akarjuk szemléltetni. Az az író, akit ebből a célból ismertetünk, mint a megtelő néplélek bizonyos állapotának kifejezője, nemcsak korának, hanem nemzetének is fia volt, s valamint az emberiség egységes a fejlődés szempontjából, úgy a nemzet is, melynek ismeretnövekedését, a külső befolyásokhoz való símulását, a világot mozgató eszmékkel való megtelését és sajátos jellegének megőrzéséért való küzdelmeit maga az irodalom tárja fel legvilágosabban és leginkább áttekinthető módon. Széchenyi politikai és társadalmi reformjának Kazinczyék irodalmi és nyelvi újítása az előhírnöke; a nemzetietlen kor kimerült fásultságához a kuruc költészet folyton bánkódóbb, búslakodóbb és reményvesztettebb jellege adja meg az átmeneti kapcsot a nemzeti küzdelem lobogó lelkesedésének előbb-utóbb szükségszerűen elkövetkező elernyedése feltüntetésével; a mohácsi vész viharát a megelőző kor irodalmában tükröződő erkölcsi sülyedés, fejetlenség és rendbomlás magya-

[1] A mult évfolyamból egyéb közlendők miatt kiszorult. *Szerk.*

rázza. Igy a műfajoknál. Nem lehet termékenyítőbb tanulság az ifjui lélekre, mint ha megérti és átérzi Tinóditól Aranyig Zrinyin és Vörösmartyn át az elbeszélő költészet hatalmas fejlődését, Dugonicstól Jókaiig Jósikán és Keményen át a regénykölteszet mesteri kialakulását, a szendrői névtelentől Aranyig Kölcseyn és Garayn át a ballada művészi megteremtődését. Hát a prózai és költői stílus erőben, bájban, csiszoltságban és gyöngédségben való haladása, — s mindezekben szemlélve, a nemzeti látókör kivilágló szélesedése, a műveltség, európaiasodás, nemzeti érzés fokról-fokra való megizmosodása, mind nem különb oktató és nevelő hatású lesz a folytonosság zavartalan és szemlélődésre késztető bemutatásával, mint a későbbi áthidalásokkal és a lélek és tartalomnélküli, talán erőszakosnak is látszható összekapcsolásokkal? S nem éppen a nemzetiségi iskolában volna ez legfontosabb? Azt hiszem, avval, hogy az idegen irodalmak remekeinek ismerete után mi a középkor száraz és nyelvileg is nehezen érthető irodalmának ismertetésével állunk elő, még mindig kevesebb kárt okozunk (hiszen egyszer az az idegen irodalom is a kezdet tapogatódzó napjait élte!), mintha a mi Tompánk regéi, a mi Gyulaink prózája és a mi Katonánk Bánk-bán-ja után tanítjuk Kisfaludy Sándor regéit, Báróczy prózáját és Sztárai drámáit, — még ha mégúgy igyekszünk is őket bekapcsolni korukba, melyet szintén nem érthetnek meg a haladás elhanyagolása mellett.

Az új irodalommal kapcsolatban szükségesnek mutatkozó utalások a régiek adataira szintén a fejlődés szerint való tanítás mellett szólanak. Mit kell ugyanis csinálnunk pl. Iréné-nél, ha történetének magvát ismertetni és Kisfaludy Károly tehetségének meseszövő, szerkesztő és eredeti oldalára rávilágítani akarunk? Vissza kell mennünk Mikesre, s ezt a VII. o.-ban meg is tehetjük, hiszen van időnk annyi-amennyi. De mikor Mikest tárgyaljuk a VIII. o.-ban és sietünk ugyancsak a közelgő osztályvizsgálat miatt, ki gondolja, hogy tanulóink gondos figyelme, fejlett összekapcsoló képessége és ismert szorgalma mellett nem kell-e most meg Iréné-t újra megtárgyalnunk? Két munka; az igaz, hogy talán csak két félóráé, de olyan, melyet elég egyszer is végezni, ha ragaszkodunk az események időrendi tanításához. Vagy tegyük talán csupán az ismétlésnél? Ez elhamarkodott dolog volna, sőt az idő miatt is merő képtelenség. Nem könnyebb és természetesebb ugyanígy előbb beszélve Gvadányiról mint Gaalról, Argirusról mint Csongorról, időt kímélni? S tudjuk, mennyit érne pl. Kölcsey kritikáiról addig beszélni, míg azokat koruk viszonyai közé be nem állítottuk, pedig semmi esetre se mellőzhetnénk őket, ha Bajzáról szólunk, noha az is bizonyos, hogy ama kor viszonyaira már csakugyan nem térhetünk ki, mert akkor még Csokonai és Berzsenyi munkásságát is oda kellene ráncigálnunk, ami azután már egészen nevetséges kapkodássá lenne. Aztán végül a kétszeres munka és lehetetlen visszanyúlkálás bajain kívül akadályt gördít ide az a rengeteg

kapcsolat, melynek alapos és teljes kimutatása mégis csak szükséges. Toldi történetét nemcsak Ilosvai dolgozta fel a régiek közül, hanem a maga jellemző módján Dugonics is; a Murány ostrománál Gyöngyösire, Fáynál Heltaira, Pestire és Péczelire, Bajzáéknál a németes iskolára kellene visszamutatnunk; sőt Zalán futása előtt is jó ismerni a Zrinyiász-t, Szigligeti előtt Sztárait, Budenz előtt Sajnovicsot. Mindez a VII. o. munkáját aránytalanul nehezítené, a VIII-ét — tapasztalatból tudom — nem könnyíti. Petőfinél ugyanis hiába szánok egy kis időt Balassinak és Csokonainak, ezek tanítása még egy évben se rövidült akár egy perccel se meg, sőt megismételtem egy olyan munkát, melyet más intézetben egyszer végeznek el. Mert jegyezzük meg, hogy amíg nem szükséges Balassiról előbb szólva, a későbbi Petőfit mellé állítani, addig elengedhetetlenül szükséges az összehasonlítás, ha már az utóbbi költészete minden ízében ismeretes az osztály előtt, úgyszintén az oly jelentékeny költőnél mint Petőfi hasonlóképpen nem maradhatnak el az irodalmi bevezetés megfelelő utalásai.

Igy állván a dolgok, az irodalom egyfolytában való tanításának elve mellett kell pálcát törnöm. De viszont az sem tagadható, hogy a mostani tanterv meghagyása a türhetőbb eredmény elérésének örökös kerékkötője lenne.

Vida a két osztály tananyagának az időhöz mért aránytalanságát kétféle módon gondolja megszüntethetőnek. Az egyik az, melyet tankönyvében is alkalmaz és megindokol avval, hogy a nem magyar tanítási nyelvű középiskolákban a könnyebbről a nehezebbre való átmenet elve a felcseréléssel valósulhat meg, mert ott a cél »még a felsőbb fokon is főleg a magyar nyelvnek, a magyar beszédnek és írástudásnak elsajátíttatásában áll«. És ezt a megcserélést akarja általánosítani. A másikat szinte előre cáfolja, nehogy kedvenc eszméjét ennek segítségével lehessen az érvényesüléstől elütni. Holott meg vagyok győződve, hogy olyan világos fő, mint az övé, egy percig se haboznék a másik: az átcsatolás, tehát a fejlődés elve mellé állni, ha ennek a jelen esetre vonatkoztatott szükségéről és alkalmazásának lehetőségéről meggyőzné valaki.

A szükségről már szóltunk, lássuk a lehetőséget.

Mindenekelőtt igazat kell adni Pintérnek, hogy nálunk a romanticizmus nem sokkal jelent többet, mint hogy az írók olyan műfajokat is kezdtek művelni, amelyekhez azelőtt alig nyult valaki. Ez alapon azonban akár Kazinczy fellépésénél is új korszakot kezdhetnénk. Pedig tárgyválasztás, külalak és felfogás tekintetében csak nagy általánosságban is az ú. n. klaszszicizmus és romanticizmus korának átmeneténél aránytalanul több különbségről alig beszélhetünk, mint amennyit néhány évtized műveltségi, művészeti és ízlésbeli — mondjuk — meglepő haladása az egyéni képességek különbözőségének beszámításával más korok keretén belül is nem egyszer feltüntet (Tinódi-

Zrinyi, Bajza-Petőfi). Sőt egyenesen károsnak mutatkozik az az 1820-szal való elkülönzés, mert az előző néhány évtizedet hamis világításban mutatja be, mintha bizony akkor már nem lettek volna az emberfölötti küzdelmeknek lelkes bámulói, a képzelet csodás játékának rajongó élvezői, az élet sivárságának lemondó szenvedői, a rendkívülinek és nagyszerűnek elbájolt hívei, szóval a romantikának érzékeny lelkű barátai. Kisfaludy Sándor hatásának tüneményes voltát úgy meg se értenénk. S a Bánk bánnak ugyan mi köze a klasszicizmushoz? Viszont 1820 után nincs ez iránynak nyoma? Az eposzok formája klassziikus, az általános emberi iránt való vonzalom még szembeötlő. Így a demokratizmusnak sem volt sokkal több híve 1820 után jó néhány évvel, mint ugyanannyival előtte. A Felsőbüki Nagy Pál korát nem választja el több különbség a Széchenyiétől, mint a Kossuthét, — sőt! Nem tehetek róla, de 1790, 1825 és 1848 politikai története közben sem látom sehogy se a legfontosabb elválasztó évszámnak éppen az 1820-at.

Ha tehát sem irodalmi, sem politikai, sem történelmi okok nem szólanak az 1820-hoz való szigorú ragaszkodás mellett, kérdés, mely időpont felvételével lehetne a VIII. o.-os tananyag egy részének elvétele, illetve a VII.-éhez való csatolása által a két osztály munkáját arányosabbá, a lelkiismeretes elvégzésre alkalmasabbá tenni. Részemről ezt a határt a népies költészet döntő fellépésének, vagyis Vörösmarty költői iskolája befejeződésének idejében látom legmegfelelőbbnek.

Az 1840-es évek nagyfontosságú változásai elhatározó fordulópontot jelentenek a magyarság minden téren való fejlődésében. Ha előbb még csak a nemzeti költészet megszilárdulásával, a nemzeti küzdelmek lassú vívmányaival és a nemzeti energia egyenletesen növekvő előkészületeivel találkozunk, ekkor már a népies költészet uralmáról, a népjogok kivívásáról és a demokrácia teljes diadaláról beszélhetünk. Ez csakugyan intenzív és mélyreható átalakulás, amely alkotmányos biztosítékokat tetőz be, társadalmi választófalakat dönt le és ismeretlen irodalmi csatornák zsilipjeit nyitja meg. Most már igazán előttünk áll a rendi helyett egy új Magyarország, a kizsákmányoló helyett egy emberibb társadalom, az idegen hatásoktól alig szabaduló helyett egy népies-nemzeti irodalom. Valóban Kossuth, az egyenlően megadóztatott polgárság és Petőfi kora mélyebb szakadékokkal különül el a Széchenyiétől, a konzervativokétól és a Bajzáétól, mint a Festetich Györgyé, a kiváltságosaké és a Kazinczyé emezekétől.

Mindenesetre furcsának tünhetnék fel, hogy a népies nemzeti költészet korának tárgyalása a régi sorrend megtartása és e tervezet elfogadása szerint Jósikával kezdődjék. Mert bár a protestáns korszakban sem szólunk legelőször a teljesen protestáns jellegü bibliafordításokról, sőt azt is megengedem, hogy Jósika tárgyainál, Eötvös eszméinél fogva összekötő kapcsot képviselhet-

nének a két évfolyam között, hiszen az első még egész munkásságával benne gyökerezik a romanticizmus talajában, a második azonban már hirnöke az új szellem győzelmének, amaz visszafelé természetesen érezteti a multhoz tartozást, emez világosan mutatja a fejlődés irányát, — mégis a korszak általános jellemének szokásos ismertetése után kellemetlen zökkenés volna egy éppen elütő jellegü íróval kezdeni a részletes tárgyalást, melynek későbbi fonalán nem olyan bántó egy-egy visszatérés, különösen ha már néhány műfajon át megszokták a tanulók, hogy azok történetét megszakítás nélkül tárgyaljuk.

Azért az volna kívánatos és egyúttal hasznos is, ha az utolsó irodalmi korszakot teljesen a műfajok története szerint tárgyalhatnánk végig. Kezdeni természetesen az egyéni és nemzeti lélek legközvetlenebb kifejezőjével, a lírával, kellene; majd aztán az elbeszélő és drámai költészet következnék s csak ezek után jönne a regény, melynél Jósika, Eötvös és Kemény ide vétele alkalmas bevezetéssel semmi zavaró befolyást nem okozna; legvégül aztán egy-két órát a tudományos irodalomnak szentelhetnénk. E beosztásnak az a haszna mindenesetre megvolna, hogy a tanulók jobban látnák a történeti mozzanatok és költészeti irányok összesímulását, a műfajok művészi emelkedésének és visszahanyatlásának tényeit, okait és következményeit, a haladás és visszaesés minden irányú jelenségeit. Sose tudtam belenyugodni, hogy miért kell Kemény és Jókai között jó néhány hónapi pauzát tartani, Petőfit és utánzóit egymástól elválasztani, Szigligetiről és Csikyről mint egymástól nagy messzeségben levő drámaírókról beszélni.

Megfejtésre csupán még az szorul, hogy az így felszaporodott anyagot el lehet-e a VII. o.-ban végezni. Mert tagadhatatlan, hogy az Aurora és Athenaeum költőinek ismertetése nagyon megszaporítaná az itt elvégzendők mennyiségét. De hát nyugodjunk már bele egyszer abba, hogy a régibb irodalom tárgyalását a lehető legszűkebb keretek közé vonjuk. Nem lenne ez az Utasítások szelleme ellen sem. Hiszen az nem elpazarolt, hanem hasznos munkára megmentett idő, amit ama rövidítéssel megnyerhetünk: az újabb irodalom behatóbb tárgyalásának lehetőségét szerezzük meg vele. S ki nem ismeri el, hogy mégis csak üdvösebb volna olyan írókkal mint Katona, Kisfaludy és Vörösmarty sietés nélkül foglalkozni, illetve az előzőiken miattuk átsietni, mint rajtuk a még fontosabb Petőfi, Arany és Jókai miatt.

Helyesnek látszik a feltevés, hogy a VII. o. így felvett anyagának elvégzése úgy legalább is megtörténhetik a rendelkezésre álló kilenc hónap alatt (szept.-máj.), mint most az újabb irodalomé a VIII.-ban az ismétlésre szánandó 4—5 hét leszámításával alig hét hónaposnak (szept.-márc.) mondható iskolai évben. Az első hónapra a legrégibb századokat számítva s mindegyik másikra mintegy magvát az anyagnak egy-egy jelentősebb írót felvéve, Balassi, Zrinyi, Mikes, Csokonai, Kazinczy, Katona,

Kisfaludy Károly, Vörösmarty a hozzájuk tartozó tudni és ismerni valókkal együtt nagyobb megerőltetés nélkül és elég sikerrel kecsegtető módon átvehetők. A VIII. o. anyagát meg az egész irodalom pontosabb átismétlése miatt hat hónapra beosztva, a következő főbb írók köré tömöríthetjük: Petőfi, Arany, Szigligeti, Madách, Kemény, Jókai. Ez utóbbi rész tetemesen kisebb, mint a mostani s megfelel annak az időnek, amelyet a VIII. o.-ban még új dolgok tanítására fordíthatunk. Igaz, hogy a VII. o. munkája különösen a részünkre kiszabott csekély óraszám mellett nem lenne gyerekjáték, de gondoljuk meg, milyen hatalmas időtöbblettel állanánk szemben abban, amit így az érettségi vizsgálat előtt az izgatottabb lelkiállapotok javára megnyerhetnénk. Kétségtelen, hogy a VII. o. tanulói idővel és nyugodtsággal még sokkal inkább rendelkeznek, mint a VIII. o.-osok, kiknek munkáját minden bizonnyal oly nagynak kell tartanunk, hogy ha abból okkal-móddal valamit megtakaríthatunk, csak hasznot hajtunk vele mindenféle körülmények között. Ha ugyanis a régibb vagy újabb irodalom tárgyalásának megrövidítése között kell választanunk, a felelettel — azt hiszem — mindannyian hamarosan kész vagyunk.

Ezt a kérdést azonban jól meg kellene hányni-vetni. S a »több szem többet lát« elvénél fogva a magyar irodalom tanításával foglalkozó kartársaink hozzászólása igen kívánatos volna.

(Fiume.) *Dr. Kovács Géza.*

A székesfővárosi tanárok helyzete.

A Közlöny 18. számában (1913 május 22.) Demeter Dénes érdekes cikkben ismertette a székesfővárosi tanárok helyzetét abból az alkalomból, hogy a belügyminiszter jóváhagyta a székesfőváros fizetésrendezését. Demeter ebben a cikkben a fővárosi tanárság sok sérelmét teszi szóvá, mégis szeretném egyben-másban kiegészíteni fejtegetéseit, mert a legfőbbet, magát a tanári fizetést, nem világította meg kellőkép s nem mutatott rá arra a körülményre, hogy a székesfővárosi tanárság a rendezés után anyagilag rosszabb helyzetbe jutott, mint volt a rendezés előtt. Demeter ugyanis egyszerűen elfogadta a székesfőváros kimutatását a fizetésrendezésről, mely a tőle közölt táblázat szerint következőképpen fest:

Régi fizetés					Új fizetés					
Régi fokozatok	Várakozási idő	Fizetés és korpótlék	Lakáspénz	Összesen	Fizetés	Lakáspénz	Összesen	Különbség	Várakozási idő	Fokozat
		2860		2860	2400	900	3300	440	3	VIII.
III.	3 év	2860	720	3580	3000	1000	4000	420	3	VII.
II.	4 »	3320	840	4160	3600	1000	4600	440	4	VI.
I.	5 »	4010	1020	5030	4300	1300	5600	570	4	V.
I. korpótlék	5 »	4350	1020	5370	4600	1300	5900	530	4	IV.
II. »	5 »	4690	1020	5710	4800	1600	6400	690	4	III.
III. »	5 »	5030	1020	6050	5200	1600	6800	750	4	II.
IV. »	3 »	5370	1020	6390	5600	1600	7200	810	4	I.

Ennek a kimutatásnak az alapján minden új fokozatban nyilvánvaló bizonyos az új fizetés javára mutatkozó különbség, még pedig Demeter szerint átlag 10%.

Csakhogy ez a 10% teljesen illuzórikus. A fentebb közölt összehasonlító táblázatban ugyanis a régi fizetés legalsó (III.) foka (3580 K) az új fizetés VII. (4000 K) fokozatával van párhuzamba állítva, holott a rendes tanári fizetés a VIII. (3300) fokozatban kezdődik. Hogy ez valójában így van, azt minden kétséget kizárólag bizonyítja az a tény, hogy máskép a 30 éves működési idő nem is lehetséges. De igazolja maga a főváros is, amely a X. kereskedelmi oktatásügyi nemzetközi kongresszusra készített kiadványában szintén így értelmezi a rendezést. Tehát tulajdonképpen nem a fizetések javulásáról van szó, hanem egyszerűen arról, hogy a régi és új fizetések párhuzamba állítása helytelen, egy fizetési fokkal eltolódott.

Ez a fokozati eltolás végigvonul azután az egész táblázaton és így lényegében ez az egyszerű beállítás eredményezi azt a bizonyos 10%-ot, amit valójában remélt, de csak illuzió alakjában kapott a tanárság. Mert illuzió nélkül a fizetésrendezés így fest:

Régi fokozatok	Várakozási idő	Fizetés és korpótlék	Lakáspénz	Összesen	Fizetés	Lakáspénz	Összesen	Várakozási idő	Fokozat
III.	3 év	2860	720	3580	2400	900	3300	3 év	VIII.
II.	4 »	3320	840	4160	3000	1000	4000	3 »	VII.
I.	5 »	4010	1020	5030	3600	1000	4600	4 »	VI.
I. korpótlék	5 »	4350	1020	5370	4300	1300	5600	4 »	V.
II. »	5 »	4690	1020	5710	4600	1300	5900	4 »	IV.
III. »	5 »	5030	1020	6050	4800	1600	6400	4 »	III.
IV. »	3 »	5370	1020	6390	5200	1600	6800	4 »	II.
—	—	—	—	—	5600	1800	7200	4 »	I.
	30 év	Régi fizetés			Új fizetés			30 év	

Ha most a rendezés eredményezte különbséget keressük, amely az egyes működési években a régi és új fizetés közt mutatkozik, a lakáspénzt is beszámítva, a következő táblázathoz jutunk:

Régi fokozatok	Működési évek száma	Régi fizetés	Új fizetés	Különbség	Várakozási idő	Új fokozat
III.	1, 2, 3	3580	3300	— 280	3 év	VIII.
II.	4, 5, 6	4160	4000	— 160	3 »	VII.
II.	7	4160	4600	+ 440	1 »	VI.
I.	8, 9, 10	5030	4600	— 430	3 »	VI.
I.	11, 12	5030	5600	+ 570	2 »	V.
I. korpótlék ...	13, 14	5370	5600	+ 230	2 »	V.
I. » ...	15, 16, 17	5370	5900	+ 530	3 »	IV.
II. » ...	18	5710	5900	+ 190	1 »	IV.
II. » ...	19, 20, 21, 22	5710	6400	+ 690	4 »	III.
III. » ...	23, 24, 25, 26	6050	6800	+ 750	4 »	II.
III. » ...	27	6050	7200	+1150	1 »	I.
IV. »	28, 29, 30	6390	7200	+ 810	3 »	I.

Ebből világos, hogy nemcsak hogy 10%-os fizetésjavításról nem lehet beszélni hanem az *új fizetés*, a lakásbért is beleértve, *az első tíz évben* összesen 2170 K-val, egyévi átlagban 217 K-val, vagyis 5%-*kal rosszabb a régi fizetésnél*. Azután 2 évig 4%, 3 évig 9%, 1 évig 3% a régivel szemben a javulás. Csak a 19-ik évtől kezdve mutatkozik valóban a 10%-os javulás.

Már ez így egymagában is érthetetlenné teszi az egész fizetésrendezést. Hisz a világ mindenféle fizetésrendezésének az alapelve az volna, hogy az új fizetés egyetlen ponton sem lehet rosszabb a réginél. Itt pedig tíz szomorú éven át ez az eset áll fenn.

De még hihetetlenebb eredményhez jutunk, ha a lakáspénzt figyelmen kívül hagyva, csakis magát a fizetést hasonlítjuk össze a régi és az új tervezetben, mert ekkor kiderül, hogy az új fizetés az első tíz évben éppen 10%-kal rosszabb a régi rossz fizetésnél. Az egész fizetésrendezés mérlegét pedig az alábbi táblázat mutatja meg a legékesszólóbban:

Régi fokozatok	Várakozási idő	Fizetés	Összesen	Új fokozat	Fizetés	Összesen	Várakozási idő
III.	3	2860	8.580	VIII.	2400	7.200	3
II.	4	3320	13.280	VII.	3000	9.000	3
I.	5	4010	20.050	VI.	3600	14.400	4
I. korpótlék	5	5350	21.750	V.	4300	17.200	4
II. »	5	4690	23.450	IV.	4600	18.400	4
III. »	5	5030	25.150	III.	4800	19.200	4
IV. »	3	5370	16.110	II.	5200	20.800	4
—	—	—	—	I.	5600	22.400	4
Régi fizetés 30 évben			128.370	Új fizetés ...		128.600	30

A régi szabályzat szerint egy középiskolai és felsőkereskedelmi iskolai tanár 30 év alatt összesen 128.370 K-t kapott, az új szabályzat alapján kap összesen 128.600 K-t. Vagyis a fizetésrendezés végeredményben a régivel szemben 30 év alatt valóban mutat 230, azaz kettőszázharminc korona pluszt. Ebből egy évre esik átlag 7·60 K, vagyis ma egy fővárosi tanár sokkal gondtalanabbul élhet, mint régen, semmi baja a világon, mert hisz évente 7 K 60 f-rel, havonta átlag 63 fillérrel többet adhat ki, mint boldogtalan elődjei — ha szerencsésen megfeledkezik a levonásokról és bélyegilletékről.

Igaz, hogy a fizetésnél valóban elért 0·17% javulással szemben a lakáspénznél 35·5% a javulás, de aki a fővárosi lakásviszonyokkal csak a legkevésbbé is tisztában van, az tudja, hogy mit jelent egy 720 K lakáspénzből kiinduló lakbértervezetnél 35·5%-os javítás.

Ma a székesfővárosi tanár 900 K lakbért kap és 18 év alatt mindössze 400 K-val emelkedik a lakáspénze, mikor ma ezért Pesten hónapos szobát sem lehet kapni s mikor a főváros maga is 1200—1350 K-t kér a városi házakban egy *kétszobás* lakásért.

Így hát, ha első pillanatra úgy látszik is, valójában a lakásbére még kevésbbé javult meg, mint a fizetése, sőt a fizetésének legalább 20%-át arra kell szánnia, hogy a lakáspénzéhez csapva, legalább megközelítően emberi otthont biztosítson övéinek, ha elég merész volt, hogy otthont alapítson.

Nem is ez volt az a fizetésrendezés, amelyre a székesfőváros tanácsa eredetileg gondolt: a főváros tanáraival is más tervezetet közöltek, mikor a tizenkettedik órában egyszerre átmenet nélkül beborult az ég. Ide iktatom azt is, mint elkobzott álmaink és jövő reményeink szomorú lisztáját.

Fokozatok	Eredeti tervezet	Végrehajtott rendezés	Különbség	Várakozási idő	Összesen
Megbízotti	3300	—	—	—	—
VIII.	4000	3300	— 700	3	—2100
VII.	4600	4000	— 600	3	—1800
VI.	5600	4600	— 1000	4	—4000
V.	5900	5000	— 300	4	—1200
IV.	6400	5900	— 500	4	—2000
III.	6800	6400	— 400	4	—1600
II.	7200	6800	— 400	4	—1600
I.	8000	7200	— 800	4	—3200

Bíz ez a 30 év alatt 17.500 K-val több a ma érvényben levő rendezésnél és meg is felelne pontosan annak az egyelőre papiron szereplő 10%-os fizetésjavításnak.

Minthogy pedig a végrehajtott rendezés egy régi rossz fizetésnél is rosszabb s minthogy ezt a székesfőváros tanácsa épp oly jól tudja, mint maga a tanárság, a főváros tanársága bizton hiszi, hogy a rendezés után a legközelebbi jövőben méltányos fizetésjavítás fog következni.

Barta László.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Külföldi középiskolákról.

I.

A bajor középiskolákról.

Bajorországban a legújabb középiskolai tanterv megjelenése ezen iskolai év végére van tervbe véve, miért is az eddiginek ismertetését fölöslegesnek találom, annyival is inkább, mivel a gimnáziumok és reálgimnáziumok a porosz rendszertől kevés eltérést mutatnak. Egy pár rövidebb megjegyzés után a reáliskolák matematikai és fizikai tanítását óhajtom tárgyalni, amely tudvalevőleg Bajorországban a legjobb alapon történik.

A reálgimnázium látogatása alkalmával az igazgató úr szíves volt az épen akkor érkezett beszélőgépet előttem kipróbáltatni, amely az élőnyelvek tanításánál igen czélszerű segédeszköznek bizonyult. Kiválóbb költeményeket és dalokat reprodukált, kedvezően elősegítve a helyes kiejtést és hangsúlyozást. A biológiai gyakorlatokról elődeim bővebben nyilatkoztak; a müncheni reálgimnáziumban minden tanuló helyén egy-egy lámpa áll, hogy vetítések alkalmával a tanulók a nevezetesebb részeket füzetjökbe rajzolhassák. A parkettpadlóval ellátott, különben egész modern berendezésű tornateremben táblázatok vannak kifüggesztve, amelyek a tanulók testi fejlődésére legalkalmasabb gyakorlatokat kor szerint tüntetik föl. A IV. osztály rajzóráján, amelyen jelen voltam, a tanár különös súlyt fektetett a perspektivikus rajzolásra, egyes tanulókkal a táblán külön is végeztetett ilyen ábrázolásokat, míg a gyakorlottabbak körben ülve különböző előttük álló tárgyakat rajzoltak. Láttam a geometria tanításával kapcsolatban geometriai Kino-füzeteket, változó ábrák szemléltetésére; igen olcsók és az alsó osztályokban jó szolgálatot tesznek. A matematika tanítása igen magas fokon áll; a számításokat lehetőleg mindig szerkesztésekkel vagy grafikus ábrázolásokkal kapcsolják össze. A VIII. és IX. osztályokban az analizis, infinitezimálszámítás, az analitikai és szintetikai, továbbá az ábrázoló geometria szerepelnek. A felső osztályok tananyagából különösen kiemelendők: a komplex számok és érzékítésök a Gauss-féle síkban; a Moivre-elmélet és alkalmazása; magasabbfokú egyenletek közelítő megoldása; regula falsi; példák, egyenletek grafikus megoldására; a határérték és a differenciálhányados képzése számos példával a fizika köréből; a második differenciálhányados a geometriában és mechanikában; a határozott és határozatlan integrál legegyszerűbb esetei; a projektiv geometria legegyszerűbb törvényei; a másodrendű görbék mint az egyenes körkúp síkmetszetei (Queteletdandelin tétele); bevezetés a perspektivába. Általában a modern szempontok az irányadók, amelyekre magam is bátor voltam hivatkozni. Érdekes hogy mindemellett egy legfelső osztály tanulója a házi feladat kidolgozásánál 266-ot nem merte szabály szerint négyzetre emelni, hanem jónak látta önmagával megszorozni; ilyen esetek nálunk is gyakoriak. Sok tanuló, bármennyire gyakorolja is e műveleteket, nem szerez annyi jártasságot, hogy bátran merje őket kezelni. Itt állapítom meg, amit mindenütt tapasztalunk, hogy a nagyvárosok tanulóinak szorgalma sok tekintetben kifogás alá esik.

Mily fontosságot tulajdonítanak a fizika tanításának, legjobban igazolja az a körülmény, hogy hat éven át heti három órával szerepel. Az első három évben a fizika elemeit közlik tisztán kísérleti alapon és minél kevesebb matematikával, azután következik a részletes tudományosabb alapon álló tárgyalás, kiterjeszkedve a legfontosabb és legújabb elméletekre mint: a fényelmélet, a törés törvényeinek elméleti megmagyarázása; Huyghens elve; hullámelmélet, longitudinalis és transverzalis rezgések; az összes sugárzási folyamatok áttekintése; az energia törvénye, mint összefoglaló tárgyalás főered-

ménye; a hipotézis, mint a kutatás eszköze stb. Oly részleteket fejtegetnek, melyek nálunk egyetemi előadások körébe tartoznak. Egyik VIII. o.-ban pl. Thomson kísérletének bemutatása után a váltakozó áramok elméletét tárgyalták indukcio és kapacitás esetében, a differenciál- és integrálszámítás igénybevételével. A tanárok saját jegyzeteik szerint adnak elő és feltünő sok a diktálás, minek magyarázata egyes tanárok véleménye szerint abban áll, hogy nem rendelkeznek megfelelő tankönyvekkel. Mit szóljunk mi akkor? Pedig a jó tankönyv használata nélkülözhetetlen és úgy a tanárt, mint a tanulót sok fölösleges munkától kíméli meg. Örvendetes körülmény, hogy a felsőbb osztályú tanulók bővebb alkalmat nyernek egyes részek összefüggő előadására, ami, mint már jeleztem, Poroszországban ritkábban fordul elő.

Míg Angliában és Amerikában a középiskoláknak alapítványok és nagy bevételek által elért anyagi függetlensége könnyebben megenged kísérleteket és újításokat, Németországban épen ezen oknál fogva egy ideig az újítások terén tartózkodó magatartást kellett tanusítani. Ez volt az oka, hogy a természettudományok tanításának természetes módszere is csak később honosult meg. Bajorország különösen Fischer ügybuzgó tevékenységének köszönheti, hogy legyőzve az előítéleteket és nehézségeket, amelyek sokáig nem akarták a természettudományok jelentőségét nevelő eszköz gyanánt elismerni, a fizika tanítását egész új alapokra fektette és a fizikai gyakorlatokat a reáliskolákban kötelezőkké tette. Az új tantervek szakszerű keresztülvitelére a miniszterium a müncheni műegyetemre nyári kurzust hívott össze, melyen azon iskola tanárai, ahol fizikai gyakorlatokat létesítettek, szakszerű felvilágosításokat nyernek. Münchenben a gyakorlatokat az összes osztályokban keresztülvitték. Külön terem áll rendelkezésükre, amelyben a fizikai gyakorlati eszközök is elhelyezést nyernek. A készülékek mindegyike tízszer fordul elő és alapelv, hogy általában szolid kiállítású készülékeket adnak a tanulók kezébe. Sok esetben egyenként vásárolják az egyes részeket és azután maguk állítják össze. A tanulókat nem vonják be az eszközök készítésébe; 1909 óta ügyes laboráns áll kizárólag a fizika szolgálatában, aki nemcsak a szükséges javításokat végzi, hanem egyes új eszközöket is készít. A gyakorlatok szertárának értéke 3055 M. A fizikai tanítás ideálját, hogy a gyakorlatokat, kísérleteket és kidolgozást természetes sorrendben mindig a maguk idejében eszközöljük, csak kis osztályoknál vihetjük keresztül, amelyeknél az egész tanítás egy teremben történhet. Nagy osztályoknál ezen eljárás lehetetlen és az osztálynak a gyakorlatoknál való megosztásával a gyakorlati és tanórák szétválasztására vezet, amelyek nem mindig hozhatók teljes öszhangba. Több kísérletezés után a müncheni főreáliskolában a következő munkafelosztást találták legalkalmasabbnak. A negyedik osztálynak 2 gyakorlati és 1 tanítási, a többi osztálynak 2 tanítási és 1 gyakorlati órája van, amelyek egy részlet befejezése után és az év végén megfelelő módon változtathatók. Az erősen látogatott negyedik osztályokat gyakorlatoknál 3—3 csoportba osztják olyképen, hogy a gyakorlatok sarokórákra

esnek, amikor is lehetőleg egy csoport 2 órája közvetlenül egymásután következik. A többi osztályok 2 csoportra vannak osztva, amelyek közül az egyik fizikába a másik kémiába gyakorol, a következő órában pedig fölváltják egymást. Ilymódon elérik, hogy a gyakorlatoknál, amelyek hosszabb időt vesznek igénybe (rézvoltaméter), esetleg 2 órán át dolgozhatnak; azonkívül az egyik csoport megtakarítja a készülékek elhelyezését, a másik pedig azok felállítását. Egy asztalnál általában 2 tanuló dolgozik, rendesen 8 csoport 16 tanulóval; 20 tanulónál többet egyidejüleg nem foglalkoztatnak, mivel az előbb említett létszám a tanárra úgyis nehéz kötelezettséget ró, amely az eredményt könnyen veszélyezteti. A tanulók »in gleicher Front« dolgoznak; sok gyakorlatnál az egyes csoportok különböző anyagot használnak, vagy a kísérleteken változtatásokat eszközölnek, hogy a végén összefoglalóbb megfigyeléseket nyerjenek. Ekkor természetesen kölcsönös ellenőrzés céljából mindig több csoportnak kell ugyanazon mérést végezni.

A gyakorlatok lefolyása körülbelül a következő: A tanár kitűzi a feladatot és ha szükséges megbeszéli a munkatervet. A tanulók maguk hozzák el a szükséges készülékeket, valamint ők gondoskodnak azok példás elhelyezéséről. Lehetőleg önállóan dolgoznak és a tanár csak akkor szól bele, ha valami ügyetlenség a munka sikerét akadályozza. A gyakorlatok az alsóbb osztályokban rendesen a fizikai tanítás kiinduló pontját és alapját képezik, célul tekintve, hogy a tanulókat rendszeres megfigyeléshez szoktassuk azok lehetőleg új fogalmakat és törvényszerűségeket fedezzenek föl. Mellőzik a megfigyelések javításait, amelyeket mellékkörülmények (térfogatnál és fajsúlynál hőmérséklet, sugárzási veszteségek, kaloriméter, víz értéke stb.) idéznek elő, a megbeszélésnél azonban gondosan ügyelnek, hogy a tanulók az ilyen hibákat és azok hatását megtalálják. Arra, hogy az eredmények az exakt kutatás pontos eszközeivel nyert adatokkal mennyiben egyeztethetők össze, kevés súlyt fektetnek; a gyakorlatok nem hivatottak és nem képesek egy Kepler vagy Kohlrausch helyettesítésére vagy ellenőrzésére. A gyakorlatok bevezetése óta a kísérleteket megfelelő módon korlátozták. Tekintetbe véve, hogy a gyakorlatok amúgy is sok időt vesznek igénybe, csak a legfontosabbakra kell kiterjeszkedni. Mivel továbbá a fizika sok része nem alkalmas gyakorlatok végzésére, ezen esetekben a kísérletek egészen háttérbe szorítása hátrányos volna. Véleményem szerint tehát csak a gyakorlatok és kísérletek megfelelő összeegyeztetése képezheti a fizikai tanítás helyes módszerét. Amennyiben tantervünknek a modern kor követelményeihez való alkalmazása mellett tanárképzésünk reformálása is kívánatos, röviden megismertetem Bajorországnak idevonatkozó legújabb intézkedéseit, amelyek sok tekintetben szintén különös figyelemre méltók. A szaktárgyak a következő csoportokra oszlanak: 1. klaszszikus nyelvek, német nyelv és történelem, 2. német nyelv, történelem és francia vagy angol nyelv, 3. újabb nyelvek, 4. matematika-fizika, 5. vegytan, biológia és földrajz, 6. kereskedelmi tudományok

és földrajz, 7. rajz. Minden tanári vizsga két részre oszlik, amelyek között a szemináriumi évet kell kitölteni; a második vizsgát az első után rendesen egy évre és a szemináriumi évvel kapcsolatban teszik le. A sikerrel kiállott első és második vizsga főjegyeiből egy végosztályzatot állapítanak meg. Az első vizsga írásbeli és szóbeli vizsgálatra oszlik. Nem sikerült vizsga egy évre rá megismételhető, későbbi vagy másodszori ismétlés csak kivételes esetekben engedhető meg. A matematika-fizika szak írásbeli vizsgálata magában foglalja az I. csoportban: *a)* a sík és tér elemi geometriáját, *b)* sík és gömb trigonometriáját, egyszerű alkalmazásokkal a matematikai földrajzra, *c)* ábrázoló geometriát bezárólag az axonometria és perspektiva elemeit, *d)* algebrát; a II. csoportban: *a)* sík és tér analitikai és szintétikai geometriáját, *b)* differenciál- és integrálszámítást alkalmazásokkal, *c)* a közönséges és parciál differenciálegyenletek, továbbá a differenciál geometriai elemeit. *d)* sorokat és függvényelmélet elemeit; a III. csoportban: *a)* kísérleti fizika első részét (mechanika, hangtan, hőtan), *b)* kísérleti fizika második részét (elektromosság, mágnesség, fénytan), *c)* merev és deformálható testek analitikai mechanikáját, az elméleti fizika elemeit. *d)* E három csoport munkálatához járul egy általános, a jelölt gondolatköréből merített tétel kidolgozása az általános műveltség igazolására. A szóbeli vizsga az említett három csoportra terjed ki, belefoglalva a térgeometria, a számelmélet és kémia alapelveit. A szóbeli vizsgánál a jelöltnek alkalmat kell adni, hogy a matematika vagy fizika szabadon választott külön ágából behatóbb ismereteket igazoljon. A szóbeli vizsgánál minden csoportban egy jegyet adnak; a csoportjegyek megállapításánál az írásbeli vizsga tantárgyainak jegyei egyszerűen, a szóbeli vizsgajegy pedig kétszeresen számít. A főosztályzat megállapításánál a három vizsgacsoport jegyei egyformán jönnek tekintetbe. A jelöltnek 1. egy pedagógiai vagy módszeres didaktikai házimunkát kell beterjeszteni, 2. a matematika és fizika köréből egy tanórai időtartammal tanpróbát kell tartania, amelynél alkalmat kell adni, hogy a kísérletezésben és a táblán való rajzolásban elért jártasságát kimutassa és egy fizikai gyakorlatot vezessen. A tételeket egy nappal előbb kell megállapítani, 3. szóbeli vizsgálatot kell tenni a neveléstanból, különös tekintettel a középiskolai pedagógiára és annak történetére, valamint az ennek alapul szolgáló filozófiai kérdésekre és pszichológiai tényekre. Emellett a jelöltnek saját olvasmányai alapján igazolnia kell a pedagógiai elméletek és a képzési módszer ismeretét. Ehhez csatlakoznak kérdések a matematikai és fizikai szakok tanítási módszerének újabb fejlődéséről.

II.

A francia középiskolákról.

Amennyiben középiskolai reformok előtt állunk, célszerűnek találom, hogy a francia tantervet megismertessem, különös tekintettel a szaktárgyaimat érintő intézkedésekre. Franciaországban közép-

iskoláinknak megfelelő intézetek: a líceumok és kollégiumok; az előbbiek állami, az utóbbiak magániskolák. Számuk relative kevés, átlag 1000 tanulóval. Kényelmes berendezésű nagy épületek, amelyek élén a proviseur áll. A párisi líceumok és kollégiumok fölött a közvetlen felügyeletet a Sorbonne-egyetem rektora gyakorolja, akihez bármely ezeket érintő ügyben fordulni kell; a látogatási engedélyeket is ő állíttatja ki legnagyobb udvariassággal és minden teljesíthető kívánság figyelembe vételével.

A Saint-Louis liceum a többi líceumtól abban különbözik, hogy mindenekelőtt előkészítőiskola az állam tudományos iskolái számára. A szaktárgyak tanítása nagy gonddal van szervezve, hogy nemcsak a különböző tudományágak baccalauréat-jelöltjeinek feleljen meg, hanem azon ifjaknak is, akik oly iskolákba vagy pályákra készülnek, amelyek behatóbb szakismereteket igényelnek. Az »École préparatoire«-on kívül a Saint-Louis-líceum teljes tudományos líceum, amely az »Enseignement secondaire« második ciklusához tartozó két tudományos szekció összes osztályait tartalmazza. (C. latin-természettudományok és D. természettudományok-élőnyelvek.) Magában foglalja az első ciklus harmadik divizióját, amely nem tartalmazza a latint és görögöt, hanem nagyobb súlyt helyez a franciára, természettudományokra és rajzra. (B. divizió.)

Az osztályok, amelyek az »École préparatoire«-t alkotják a következők: *a)* előkészítő kurzus technikára és az »École Normale Supérieure«-re; *b)* előkészítő kurzus a hajózási iskolára; *c)* előkészítő az »École Centrale«-ra, amelyben a rajz különös figyelem tárgya; *d)* előkészítő a »Saint-Cyr«-i katonai iskolára; *e)* bányák, hidak, utak szakiskolája.

A Lycée scientifique tartalmazza: *a)* az első ciklus harmadik osztályát (B. divizió), amelyben a latint és görögöt, a természettudományok, francia és rajz behatóbb tárgyalása helyettesíti; *b)* a »latin-természettudományok« C. szekciójának második és első osztályait; *c)* a »természettudományok, előnyelvek« D. szekciójának második és első osztályait; *d)* a matematikai osztályt. Az első osztály bevégzése után a tanulók, kiki a saját szekciójába, az »Enseignement secondaire« első baccalauréat, a matematikai osztály elvégzése után pedig a második baccalauréat-vizsgára jelentkeznek. A tanulók bennlakók és bejárók; a tandíj és ellátási díj meglehetősen nagy, mennyiben az előbbiek 1700, az utóbbiak 700 frankot fizetnek évente.

Az egyes adminisztratív rendeletek, tekintetttel az egészen eltérő beosztásra, bennünket közvetlenül nem érdekelnek, ezért inkább áttérek a szaktárgyakra. Földrajznál nagy szerepet játszik az útleírások és fölfedezések imertetése. Fölfedező tengeri út: Columbus Kristóf vagy Cook; kutató utazás az egyenlítői erdőségekben: Livingstone és Stanley Afrikában; fölfedező út egy pusztaságban: Monteil vagy a Foureau-Lamy küldöttség; sarkvidéki utazások: Nansen vagy Nordenskiöld. A tanár mint egyáltalában minden téren, az anyag kiválasztásában igen nagy szabadsággal rendelkezik, azon részeket választja

ki, amelyeket legalkalmasabbaknak talál a tanulók érdeklődésének fölkeltésére.

A rajz keretén belül, ellentétben a porosz középiskolákkal, megfelelő tér jut a geometriai rajznak is, amelyet lehetőleg a matematika tanára tanít. A fizika tanítása az első ciklusban igen elemi és gyakorlati jellegű. Mindig a kísérleteken alapszik, kerülve a bonyolult készülékek alkalmazását. A tanár megelégszik azon tények ismertetésével, amelyekkel az életben mindennap találkozunk. Mellőzi az ósdi dolgokat, amelyeket a hagyomány megőrzött: ósdi készülékek, elavult elméletek, valóságot nélkülöző számítások. Nem bocsátkozik sem a készülékek, sem az eljárási módok aprólékos leírásába. A cél nem az, hogy a tanulókat szakemberekké neveljük, hanem hogy megismertessük őket a természet nagy törvényével és tisztába jöjjenek azon jelenségekkel, amelyek körülöttük végbemennek. Ezért a tanítás általános jellegű, lehetőleg egyszerű és praktikus. Igen ritkán alkalmaznak komplikált készülékeket; a legegyszerűbb eszközökkel hajtják végre a kísérleteket, inkább ragaszkodva a módszer szelleméhez mint a végrehajtás technikai részleteihez. Amikor csak lehet igénybe veszik a grafikus ábrázolást, nemcsak a törvények tisztázása céljából, hanem hogy egyúttal jobban belevéssék a tanulók emlékezetébe a függvény és folytonosság fontos eszméit. Nagy súlyt fektetnek a fizikai példákra, amelyek tárgyát mindig a való életből merítik és lehetőleg egyszerű módon oldják meg. A példák szoros összefüggésben állanak az előadott tananyaggal. E helyen említem meg, amit különben nem francia iskolában tapasztaltam, hogy a tanár kitűzött egy elég nehéz házi feladatot a légnemű testek dinamikájából, amelynek a következő órán való megbeszélése majd egy félórát vett igénybe és azután tért át a mágnesség folytatólagos tárgyalására. A kettő között semmi szoros összefüggés nincs, ennélfogva az ilyen eljárás nem egészen helyeselhető. Hiba az is, ha egyidejüleg ugyanazon tárgy különböző részeiből ismétlést, házi feladatot és új leckét adunk föl. Eltekintve egyéb okoktól a tanulók figyelmének ilyen sokirányú szétforgácsolása sohasem vezet jóra; a tanulók rendesen egyiknek sem felelnek meg becsületesen. Ugyanez áll a matematikára; az órák vagy tisztán algebriai vagy tisztán geometriai órák legyenek, nem pedig úgy, ami szintén előfordult, hogy az óra elején egy logaritmusi egyenletet oldottak meg, azután pedig a Moivre-féle egyenleteket alkalmazták egyes esetekre. A fizika kémiával párosul; ennél természetesebb a természetrajz-vegytan és matematika-fizika szakok létesítése, mivel magasabb tudományos tárgyalásoknál a matematikának mégis csak több köze van a fizikához, ámbár a fizikai kémia nagy fontosságát külön kell kiemelnünk. Minden alkalommal kiterjeszkednek a nagy fizikusok életéből merített fontosabb mozzanatok ismertetésére (Galilei, Pascal, Newton, Lavoisier, Ampére, Fresnel stb.), kiemelve nemcsak munkásságuk fontosságát, hanem egyúttal a tudomány iránt való önfeláldozásuknak erkölcsi nagyságát. A fizikából itt is szoktak kettős órákat tartani; ámbár ezek néha, mikor a tanár két órán át folyton előad, bizony

elég fárasztók. A felső osztályokban a fizikai kettős óráknak különben magam is híve vagyok. Egy fizikaóra ugyanis az előző órai tananyag számonkérésével kezdődik, amelyhez a minél gyakrabban fölmerülő példák megbeszélése és kidolgoztatása füződik. A kikérdezést magyarázat követi, amelyet lehetőleg mindig kísérlet előz meg, ennélfogva ennek, valamint a használandó eszközöknek leírását, főbb vonásokban, szintén közölnünk kell. Az észlelt megfigyelésekből megállapítjuk azután az egyes tételeket és törvényeket és ezeket matematikai formában rögzítjük meg. Ha tételeket, törvényeket hozzávesszük a kiegészítő részletkérdéseket, mindezt egy óra alatt nagyon bajos elintézni. Az előadások a második ciklusban akadémikus jellegűek, ami egyébiránt ezen osztályok természetének megfelel, mivel elsősorban egyetemi tanulmányokra készítenek elő. A fizikai gyakorlatoknak szintén nagy fontosságot tulajdonítanak; előkészítésök és végrehajtásuk épp oly gonddal történik, mint maga a tanítás. Hetenkint két órát szentelnek gyakorlatokra és a tanulókat megosztva rendesen »enver front« végzik, avagy több csoportban ugyanazon tárgykörből merítik feladataikat. Itt sem szükséges, sőt nem is tanácsos, hogy drága eszközöket adjunk a tanulók kezébe. A gyakorlatokat a tanár vezeti, akinek egy szakképzett laboráns és egy ügyes szolga áll rendelkezésére úgy, hogy a tanár főleg az elméleti utbaigazításokra szorítkozik. Mellékesen jegyzem meg, hogy a rend nem olyan pedáns, mint azt egyes német intézetben tapasztaltam.

A matematika tanításának elején a tanár tartózkodik mindenféle elmélettől. Céljuk, hogy megtanítsák tanulóikat a műveletek helyes elvégzésére és számos példán hozzászoktassák őket ezen műveletek értelmezésére. A legszükségesebb definiciókat pl. a törteknél mindig konkrét példákon tárgyalják. Az algebrában elsősorban az alapfogalmakat tisztázzák, nem időznek sokat az egyes kivételeknél, egyszerűen megjegyzik, hogy a szabályok csak bizonyos feltételek mellett érvényesek és adott esetekben utalnak az eltérésekre. Fontos szerepet játszanak a függvények, amelyek tanulmányozását pontos grafikus ábrázolás kíséri; a számításnak a grafikus eredménnyel való összehasonlítása alkalmat nyujt, hogy a tanulók kellően értékeljék a rajzolás fontosságát és megismerjék a megközelítés nagyságát, amelyet a grafikus ábrázolás nyujthat. A második ciklusban, ahol a tanulók baccalauréat-ra készülnek, mindent előadnak, amit a tanterv előír; az első ciklusban föl van mentve a tanár az ilyen vizsgára való előkészítéstől, tehát elhagyhat egyes kevésbbé fontos részeket és részletesebben tárgyalhatja azokat, amelyek szerinte a reábízott tanulókra nézve hozzáférhetőbbek vagy szükségesebbek. A tanuló inkább szerezzen kis körből preciz ismereteket, mint hogy különböző részekről homályos fogalmai legyenek. Ámbár a tanterv a tanárnak nagy szabadságot enged a módszer megválasztásában, szükséges, hogy a tanárok helyesen fogalmazzák meg az eszméket, melyekkel az anyagot előadják, és az irányadó elvet, amelyet kitűztek, állandóan szem előtt tartsák, nehogy az átmenet az egyik osztályról a másikra a tanulók tanulmányaira zavarólag hasson.

Ezen észrevételek után közlöm az »Enseignement secondaire« új programmját, amely a fink líceumaira és kollégiumaira vonatkozik:

Első ciklus.

Tantárgyak	VI		V		IV		III	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Erkölcstan	—	—	—	—	1	1	1	1
Francia	3	5	3	5	3	5	4	5
Latin	7	—	7	—	6	—	6	—
Görög	—	—	—	—	3 f.	—	3 f.	—
Élőnyelvek	5	5	5	5	5	5	5	5
Földrajz—történelem	3	3	3	3	3	3	3	3
Természetrajz	1	2	1	2	1	—	—	1
Fizika—kémia	—	—	—	—	—	2	—	2
Matematika	2	4	2	4	2	5	3	5
Rajz	2	2	2	2	2	2	2	3
Írás	—	1	—	1	—	—	—	—
Összesen	23	22	23	22	23 +3	23	24 +3	25

Második ciklus.

Tantárgyak	II				I				Fil.		Mat.	
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
Francia	4	4	4	4	4	4	4	4	—	—	—	—
Latin	4	4	4	—	3	3	3	—	—	2 f.	—	—
Kieg. latin gyakorlat	—	—	—	—	2	2 f.	—	—	—	—	—	—
Görög—latin	—	—	—	—	—	—	—	—	4 f.	—	—	—
Görög	5	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Élőnyelvek	2	7	2	7	2	7	2	7	2 f.	3	2	3
Ókori történet	2	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
Modern történet	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—
Történet—földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	3½	3½	3½	3½
Földrajz	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Kozmográfia	—	—	—	—	—	—	—	—	½	½	—	—
Természetrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2
Fizika—kémia	—	—	3	3	—	—	3	3	5	5	5	5
Fiz.—kém. gyakorl.	—	—	2	2	—	—	2	2	—	—	2	2
Matematika	2	2	5	5	2+2	2+2	5	5	2 f.	2 f.	8	8
Filozófia	—	—	—	—	—	—	—	—	8½	8½	3	3
Rajz	2	2	4	4	2 f.	2 f.	4	4	2 f	2 f.	2+2	2+2
Összesen	24	24	27	28	23 +4	21 +6	26	28	19½ +10	22½ +6	27½ +2	28½ +2

Az »Enseignement secondaire« hétéves tanfolyamból áll és 2 ciklust foglal magában; az első négy, a második három évig tart. Az első ciklusban a tanulók két szakosztály között választhatnak; az elsőben, eltekintve a két szakosztály közös tantárgyaitól, a latin az első évfolyamtól (Classe de Sixième) kötelező, a görög pedig a harmadik évfolyamtól (Classe de Quatrième) fakultative szerepel. A má-

sodik szakosztályban, amely nem tartalmaz latint és görögöt, nagyobb súlyt fektetnek a franciára, természettudományokra és rajzra. Akik a negyedikben és harmadikban a görögöt tanulják, a modern nyelvek két órája alól és egy rajz óra alól felmentést nyernek. A harmadik osztályban egy-egy matematikai órát gyakorlati könyvviteltanra fordítanak. Ugyanezen osztály B. diviziójában az egyik rajzóra geometriai. A természetrajzból a VI-ban a zoologia; az V-ben a botanika; a IV-ben a geológia elemeit adják elő; a III. B-ben következik ismét a zoologia, a II. ciklus A—B—C—D-szekcióiban pedig a geológia részletes tárgyalása. A kémiát a III. B-től kezdve tanítják. A filozófiai és matematikai osztályban 12 egyórás egészségtani előadás szerepel. A matematikai osztályban 2 rajzóra geometriai, a díszítéstan pedig rendkívüli tárgy. A II. és I. B. és D. szakosztályában egy külön óra az első ciklusban tanult nyelv, négy óra pedig a második nyelv számára. Két óra geometriai rajz. A II. mind a négy szakosztályában összesen tizenkét egyórás geológiai megbeszélést tartanak. Az említett két cikluson kívül van még a VIII. és VII-ik elemi, továbbá egy kétéves előkészítő divizió. E helyen ismét ki kell emelnem az előkészítő iskolák fontosságát és ha már nyolcosztályos tervünkön változtatni nem óhajtunk, a már jelzett indokok alapján kétéves előkészítő iskolák létesítését föltétlenül kívánatosnak tartom.

Ms.

Osztrák miniszteri rendelet az írásbeli dolgozatok ügyében.

A porosz közoktatásügyi kormány egy még 1911 október 21-én kiadott rendeletében állást foglalt az extemporálék ellen.[1] Amit akkor előre láttunk, megtörtént: a kiváltképpen pedagógus nemzetnek elhatározása kihatással volt a szomszédos osztrákokra, sőt legújabban a nagyszebeni főigazgatónak elaborátuma révén az írásbeli dolgozatok revíziójának ügye nálunk is napirendre került.

Ausztriában f. é. június 16-án a közoktatásügyi miniszter a következő rendeletet bocsátotta ki *a gimnázium 6. osztályának görög írásbeli dolgozatainak tárgyában.* »A tankerületi főigazgatóságoktól beérkezett jelentések alapján az 1909. évi március 20-án kelt rendeletemmel kibocsátott új gimnáziumi tanterv részletes módosítása ügyében egyelőre ideiglenesen elrendelem, hogy a gimnáziumok 6. osztályának görög nyelvi tanításában az írásbeli fordítások a tanítás nyelvéből a görögbe mint iskolai dolgozatok (»Kompositionen«) ezentúl mellőzendők. Helyükbe, amint ez a következő osztályok részére máris elő van írva, kizárólag a görögből a tanítás nyelvére végzett fordítások lépnek, még pedig az ugyanazon osztályban olvasott szerzők műveiből, szükség esetén a megelőző osztály prózaírójából. A nyelvtani tudás elsajátítására, megszilárdítására és bővítésére általában

[1] Lásd Tanáregyesületi Közlöny 1911/12: 390—394. lap és 1912/13: 465—467. lap.

és az attikai dialektusra különösen szükséges írásbeli fordítások a tanítás nyelvéből görögre mint házi és iskolai gyakorlatok a klaszszikusok alapos olvasása érdekében és szükségéhez képest úgy mint eddig, ezentúl is teljes buzgósággal ápolandók. Ami a 3.—5. osztály nyelvtani tanításával kapcsolatos és iskolai dolgozatokként szereplő fordításokat illeti, a tanítás nyelvéről görögre, feltétlenül kerülni kell azt, hogy olyan követelményeket támasszunk a tanulókkal szemben, amelyek a megelőző gyakorlatokkal nem állanak pontosan mérlegelt arányban, avagy a fordítás munkáját ritka grammatikai alakok és kivételes szerkezetek halmozásával merőben megnehezítik. A klaszszikus nyelvbeli iskolai dolgozatoknak a tanulók végosztályzatára való értékelése dolgában indíttatva érzem magam, újólag és teljes nyomatékkal emlékezetbe idézni, hogy az írásbeli vizsgálatok eredményeit a szóbeliekkel szemben nem szabad viszonylag többre értékelni, még kevésbé döntőknek tekinteni a tanulóknak felsőbb osztályba való átlépését illetőleg. Az igazgatóknak és a felügyelő közegeknek feladata leend, hogy az írásbeli és szóbeli vizsgálatok viszonya tekintetében a tanárok és a szülők körében elterjedt téves nézeteket a helyes mértékre szállítsák, valahányszor arra alkalom nyílik, valamint ne tűrjék azt se, hogy a tanulóknak szüleivel vagy ezek helyetteseivel az iskolaév folyamán csupán az írásbeli dolgozatokban elért gyengébb eredményeket közöljék. Ez az intézkedés az 1913/14. iskolaévvel lép érvénybe.«

Ez a rendelet, melyet hiteles forrás szerint körültekintő megfigyelések és hosszabb tanulmányok előztek meg, mint várható volt, nagy feltünést keltett. A közvélemény, élén a napisajtóval, osztatlan megelégedéssel fogadta, úgyszintén a fiatalabb tanári nemzedék, mely az iskolai dolgozatoknak teljes kiküszöbölését szeretné látni. Ugyanígy vélekednek a szülők és a higiénikusok, akik a gyermekek, a tanulók körében észlelhető osztályozási és »írásbeli lázra« (Kompositionsfieber) utalnak, mint gyakori kóros jelenségre. Nagyobbára ily értelmű nyilatkozatokkal találkozunk a bécsi napilapokban, amelyek a rendelet megjelenése alkalmából körkérdéssel fordultak a tudomány és irodalom előkelőségeihez. A »Neue Freie Presse« július 20-iki számában »Die Griechische« címmel Raoul Auernheimer tárcát is írt erről a tanügyi szenzációról. *kf.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Rudolf Lehmann: **Erziehung und Unterricht.** Grundzüge einer praktischen Paedagogik. Zweite neu bearbeitete und erweiterte Auflage von »Erziehung u. Erzieher«. Berlin Weidmann 1912. XI, 451. l.

A manapság igen termékeny pedagógiai irodalomban világszerte annyi a dilettáns próbálkozás, hogy ez a könyv az oktatásról szóló literaturát helyesen hasonlítja a 16.—17. század orvosi irodal-

mához. Kuruzslás folyik az iskola körül, bárkinek van — ha kell — egy röpiratra való reformeszméje. Ha pedig »szakember« fog tollat, művét egy kis nagyképűsködés a gyermeki lélek ismeretével és némi moralizáló készség igen könnyen felsegítik az átlag-tanulmányok színvonalára. Ezért van, hogy a pedagógiai elméleti műveket — főképp azok, kiknek mesterségük a tanítás — többnyire kicsinylő értékeléssel intézik el: vagy a valóságos élet megcsonkítóinak nézik őket, vagy mosolyognak a tanítási gyakorlat számára szükségtelen és csömörletes elmefuttatásaikon. Ebben az értelemben Lehmann kötete — mely gyökeres és megbővített átdolgozása egy tíz év előtt írt munkának — valóban nem pedagógiai szakmunka. Nem spekulatív ösztönzésekből, hanem közvetlen élményekből született. Ember van mögötte, aki tudósnak elsőrangú, tanárnak sokat látó. Finom analitikus a taglaló lélektan avatottja;[1] bölcseleti és történeti műveltsége megóvja a pszichologizmus egyoldalúságaitól. Ezt a művét belső nagy stílus lendíti: életátfogó kapcsolatokat látunk benne. Van fejezet, amely a tanárvilág lelki és szociális kérdéseit vizsgálja igen élesen, mások a tanítás anyagának és módszerének aprólékos megvitatásába merülnek, de az iskola mikrokozmosza mögött bemutatja Lehmann az életprizmán meg nem szűrt színeit, a német világ tűzforrásait is. Látjuk teljesen pozitív összefoglalásban a világnézetek és társadalmi osztályok küzdelmeinek a német fiatalságon és az iskolán mutatkozó hatását, észleljük a pedagógiai arányok mérkőzésének az életre gyakorolt reakcióit. A német műveltség gyökereihez elhatoló jeles tanulmányok tartalmáról tájékozódjunk egy futó pillantással.

Voltaképp általános didaktikát nyujt a könyv: első része (1—148. l.) az iskolát megelőző és kísérő szoktatást, második speciális fele (150—451. l.) az iskola-végezte tanítást és nevelést vizsgálja. Nem szisztematikus a tárgyalás herbarti értelemben, hanem történeti és analitikus lélektani módszerével sokoldalú, dialektikus és eleven. Sorra vesz minden jelentős erőt, mely a XIX. század pedagógiai elméletét és gyakorlatát irányitotta és minden szükségletet, mely a jelent forrongóvá teszi. Főként az első rész törekszik a nagy összefoglaló neveléstudományi kérdések essayszerű megvilágítására s kiboncolja a mai élet nevelő tényezőit. Lehmann a problémákat épp oly ügyesen szökkenti elő az ideológiai kapcsolatokból, a történeti előzményekből, mint amily közvetetlenül demonstrálja őket a gyakorlati és a szociális élet sodrában. Az első rész öt fejezetében a nevelés lehetőségéről, mai céljáról, a szoktató és a magasabbrendű nevelő munka kölcsönös viszonyáról és feladatairól, a német otthonról s végül azokról szól, akik a nevelés dolgát végzik. Visszatekint a nevelés mindenhatóságát valló pedagógus (XVIII.) század optimizmusára és Schopenhauer állásfoglalására a racionális nevelő hatásokkal szemben, Goethe és a romantika érzékére az egyéniség szerves értékei iránt, továbbá a fejlődés, az öröklékenység

[1] V. ö. R. Lehmann: A Schopenhauer. Ein Beitrag zur Psychologie der Metaphysik. Berlin 1894. R. Lehmann: Deutsche Poetik. München 1908.

és a variabilitás elméleteinek pedagógiai oldalára. E szélső elméleteket áthidalva a nevelést ma plasztikus, alakító tevékenységnek nézzük, mivel a gyermek lelke sem nem viasztábla, sem nem nyers fizikai erők centruma. Visszapillantunk az élettől elzárkózó német idealizmus történetére, a tömeget megvető és csak egyéni kultúrát ápoló klasszikus korra, majd a XIX. századnak azokra a középső évtizedeire, melyek csak a szaktudományt, a teoretikus műveltséget becsülték. A század utolsó harmadában a modern természettudomány, a gazdasági élet és a diadalmas háborúk visszaadják a nagy német Hamletet az életnek. A szó nemes és felrázó értelmében vett publicisztikai erővel taglalja Lehmann a mai életküzdelmet, mely az egyént lázassá teszi, könnyen megrokkantja és elnyüvi. Erőssé kell edzeni az ifjuságot, hogy legyen kitartása az életharcban s tudatosítani kell benne értékeket, melyekért a küzdést érdemesnek tartja Mélyen hatott Schopenhauer a szerzőre: stílusán kívül erre vallanak a vallás, a tudomány és a művészet gyümölcsöző értékeinek szentelt finom szellemű és elmélyedő fejtegetései. Erős szoktatást és felszabadító nevelést kíván, manapság azonban épp az első laza és a második nyomasztó. A szoktatással kapcsolatban angol példákra utal és a német családi környezet jellemző hatásaira világít; tüzetes szemlét tart mindenfajta összefüggésben a nevelés differenciális és betetőző feladatai felett. Ilyen pl. eligazítás az ifju előtt feltetsző nehéz kettősségek: a személyiség mindenoldalú és speciális képzése, az akarat és az ész konfliktusai, az önfenntartás és az alkalmazkodás parancsai között. Pompás dialektikával tárgyalja a legvitatottabb ploblemákat: a jellemfejlesztést (a produktív erkölcsiség herbarti fogalma alapján), az állampolgári (Kerschensteiner) és a szociális (Natorp) nevelést, érdekesen szól a polgári szülők ambicióiról (biztos, aeraris pályák keresése — tragikus feltörekvések), az apa tipikus magatartásáról, mikor vagy a maga pályájának mintájára, vagy merőben antithetikusan neveli a fiát. Mivel a szülők elfoglaltak és nem eléggé objektivek, az iskola pedig csak ismereteket közöl, a német ifju ma is nélkülözi az olyan nevelőt, kit a fiatal Nietzsche szenvedélyesen keresett . . .»dem man sich mehr vertrauen würde als sich selber.«[1] A könyv első részét polémia zárja be E. Key és német hívei ellen, akik az egyéniséget a jellem rovására fejlesztenék. A szexuális nevelést, a sportot, a büntetést, a tanári tekintélyt, a hazafias iskolázást a mai ifjuságnak az író generációjától (70-es évek) való különbözését figyelemre méltó lapok elemzik.

A VI. fejezet, mely a XIX. század iskolázásának irányait és az egyéni műveltség legújabb fogalmát veszi szemügyre, a kötet második részét nyitja meg. A műveltség régi fogalma irodalmi tartalmú és színezetű, az új eleven kapcsolatot kíván a környező élettel. Ezért oly erős ma a tanítás nacionális tartalma (költészet, földrajz, történelem). A XIX. század német közoktatásának két főalkotása: a Pestalozzi népiskolája és a humanisztikus gimnázium. Lehmann föl-

[1] Schopenhauer als Erzieher.

veti azt a kérdést, lehet-e pedagógiai idealizmusról akkor is szó, ha nem az ó-kor kerül a tanítás középpontjába. Rámutat arra, miképp segíti a polgárság fejlődése a reáliskola emelkedését, a munkásságé pedig a népiskolát.

A népoktatásnak és a tanítóképzésnek van szentelve a VII. és a VIII. fejezet. Lehmann az egyházi jellegű népiskola ellen emel szót — nem a szabadgondolkodók elnyütt érvelésével —, hanem tárgyilagosan kimutatva, hogy ma a vallás nem képes sem az intellektuális, sem a praktikus nevelés irányítására. Amerika neutrális iskoláját és vallásos társadalmát tekinti példának. A népiskola Pestalozzi szellemében törekedjék kihasználni a gyerek sok-sok energiáját és neveljen munkára, de óvakodni kell attól a pedagógiai irányzattól, mely minden traininget, gyakorlást ki akar küszöbölni. Az állampolgári nevelés főleg a szociáldemokrata ifjuság millióiban (194. l.) fejlesztheti a társas közösség iránt való érzéket és az egészséges mérsékletet. A német tanítóságról megtudjuk, hogy a pedagógiai törekvéseknek legbuzgóbb ápolója és mozgalmai — mint nálunk — radikálisak. A tanítóképzőt felsőbb iskolává kívánják fejleszteni, hogy a tanító, ha önképzését folytatni akarja, az egyetemet is nyitva találja maga előtt.

Lehmann jelenleg főiskolán ad elő s bár átmenetileg a tanítóképzést is megismerte, eredetileg és legtovább középiskolában működött. Számára is, számunkra is azért bír a legnagyobb érdekkel a középiskolai tanárról, a középiskola fajairól, fegyelmezéséről és tanítási anyagáról szóló négy fejezet (IX—XII.). Közöttük az első históriai vizsgálódás a mai tanár-tipus előzőiről: művészi biztossággal rajzolódik elénk a középkori papi pedagógus, a protestantizmus tudós oktatója és nyomorgó teológiai kandidátusa, a XIX. század szegény, félénk, csak ismereteiben élő filológusa, kinek nagy idealizmusát szinte elleplezi a nyomorúság és külső stíltalansága. Ez a tanár nyujtott az új humanizmus középiskolájában, a gimnáziumban magasabb körnek szánt művészi irányú nevelést. Az ó-kor iránt való kritikátlan lelkesedés lélektanát Herbart fejti meg: a XIX. század elején a gyermekek számára semmi lelkesítő vagy felemelő jelenséget nem lehetett környezetében találni. Az antik világ abszolút értékből a század végére besorozódott egyéb nagy értékek csoportjába. A történelem, a modern filológia és matematika nevelő értékeire gondolhatunk. A német klasszikusok felszívták az ókori kultúra német tartalmát s helyesen állapítja meg Lehmann, hogy egy világirodalmi kanon van kialakulóban, melyet a középiskola mind teljesebben feldolgoz, a módosult gimnázium épp úgy, mint a reáliskola s a közvetítő hibrid iskolafajok. Az egységes középiskola nagy előnyöket biztosít a nemzeti kultúrában, de a tanított anyag egyformaságánál sokkal egységesítőbb hatása van az egész oktatásügyet átjáró következetes elvszerűségnek, a szellem egységének.

A humanisztikus és reális tudományok áthidalására, a középiskolai tanulmányok betetőzéséül a filozófia ajánlható. A bölcselet tanításának érdekes és küzdelmes története van a porosz iskolákon,

mely kicsiben a filozófia megbecsülésének fázisait tükrözteti. A mai filozófiára és nagy szintézisekre szomjazó időpontban hálás olvasói lesznek azoknak a lapoknak, melyek a filozófiát mint a gondolkodás módszeres regulátorát, mint határvetőt a hit és tudás között, mint a szellemi pubertás idején jelentkező szükségletet és élményt magyarázzák.

A berlini Viktoria-líceumban szerzett tapasztalatok és amerikai tanulmányutak gyümölcse a XIII. fejezet. (Frauenbildung u. Mädchenschule.) A német szellemi életben kitünt nőket veszi sorra és felismeri, hogy a romantika kezd mozgalmat a nők intellektuális (és nemcsak szentimentális) műveltsége érdekében. A nőnevelésnek igazi lökést a gazdaságilag önálló nőtipus kifejlődése adott. A nők tudományos munkásságáról nem generalizálva, hanem csak a saját észleletei alapján azt állítja, hogy mai helyzetüket számba véve az ú. n. *wissenschaftliche Kleinarbeit* terén érvényesülnek legjobban. A koedukációról Amerikában azt tapasztalta, hogy többnyire tanerők hiánya miatt kényszerültek rá, hogy szexuális veszéllyel nem jár, de hátrányos, mert az egyik vagy a másik nem szellemi sajátosságainak kedvez. Amerikában a nők előnyére válik, mert ott a férfiak nagyobbrészt hamarább elhagyják az iskolát s üzletbe mennek. Az amerikai university girl azonban csodálatos módon nem veszít nőiességéből annyit, mint a német egyetemek női hallgatói.

Az utolsó fejezet a főiskolai oktatás didaktikájára tér. Az egyetemi szabadságot úgy értelmezi, hogy a fiatal ember önálló célokat tűz ki tanulmányaiban és tekintélyek helyett mintákat követ. Az egyetemi professzor azonban ne csak tudós legyen, hanem jó pedagógus is. A filozófiai fakultásoknak sajátságos balhite, hogy ők csak a tudományos munkálkodásra nevelnek. A tanárnak inkább kell tudósszámba mennie, mint az ugyancsak egyetemi képzettségű orvosnak vagy bírónak. Lehmann fontosabbnak tartja, ha jelentéktelen szakirodalmi működés helyett alapos pedagógiai képzettséggel rendelkezik a tanár. Sürgeti a neveléstudomány intenzivebb és önálló tanszékeken való egyetemi tanítását. Ennek hiányával függ talán össze, hogy a pedagógia annyira ki van szolgáltatva dilettánsok bírálgatásának és tömeges kelletlen közreműködésének.

A német nevelés és iskolázás gyakorlati kérdéseinek alapos átgondolásokon épülő kitünő összefoglalásáról számoltunk be. A kötet a tényekből kiindulva a nevelés technikájával és aktuális feladataival ismertet meg. Várakozással nézünk a befejezésben igért nagy teoretikus bevezető elé,[1] melyben a szerző mint eszmét, mint betetőző elvek és normák foglalatát, mint örök célok mutatóját vizsgálja majd a pedagógiát, számolva természetesen a történeti fejlődéssel és a lélektan eredményeivel. Bár a tárgyalt mű a maga körében enciklopédikus, ném hiányoznak belőle vezérgondolatok és következetesen hangsúlyozott meggyőződések. Ilyen a pszichologizmus bírálata, hogy a lélektannak inkább a didaktikában van jelentősége, de a pedagó-

[1] Hirdetve a Teubner-féle Wissenschaft u. Hypothese c. gyüjteményben.

giai nagy elveket a társas és az etikai élet szabja meg. Lehmann a kicsinyes sematizálásnak nem barátja: legfőbb értéknek az egységet tartja: a tanár ebből meríti főerejét s ennek képzésében ismeri főcélját. Egy másik főgondolat az, hogy a széttagolt modern társadalomban a nevelés területe maradjon egységes, innen vigyenek a különböző osztályok tagjai elágazó útjaikra némi megértést egymás dolgai iránt. Az élet eleven és éles megfigyelésében Paulsenre emlékeztet Lehmann. De Paulsen látását bizonyos teológikus színezetű hagyománytisztelés mindig ironikussá tette a modern világgal szemben. Lehmann a német polgárság szemüvegén át nézi a dolgokat. Könyve az élet dialektikájának átéléséről és harmonizáló erőről tesz bizonyságot, — e kettő együttvéve goethei öröksége a németeknek és alkotásra hivatott egyéniségek ritka adománya. Lehmann praktikus tud maradni munkájában és mégis filozófiai eszmények sugaras közelségébe lendít.

(Budapest.) *Sas Andor.*

Beküldött könyvek és lapok.

A differenciál- és integrálszámítás elemei példatárral középiskolák számára. Irta: *Lévay Ede dr.* Ára 60 fillér.

A szaktanárok közül többen kísérletet tettek és szép eredményt értek el már eddig is az infinitézimális számítás elemeinek a tanításával. Hogy az ily irányú tanítás nem lett általánossá középiskoláinkban, nem annyira a tantervi intézkedéseknek, mint inkább egy megfelelő segédkönyvnek a hiányából magyarázható meg. Ezen a hiányon kívánt segíteni a kiadó Lampel cég. A segédkönyv megfelelő feldolgozásban mindazt magában foglalja, amit az infinitézimális számítás bevezető részéből a középiskolákban könnyen és kielégítő eredménnyel meg lehet tanítani.

Irodalomtörténet. Szerkeszti: *Pintér* Jenő. II. évfolyam. 8. szám. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratának legújabb füzete változatos tartalommal jelent meg. Számos kisebb-nagyobb közlemény (köztük Riedl Frigyes nagyérdekű tanulmánya a kuruckori költemények hitelességéről), gazdag folyóiratszemle és sok bírálat, könyvismertetés olvasható benne. E füzetben záródik le a Gregussjutalom vitája. A folyóirat évi előfizetési ára 15 korona, tanároknak 10 korona. Megrendelhető Ágner Lajos pénztáros címén: Budapest, I., Bors-utca 10.

Athenaeum Könyvtár. Ebben az érdemes vállalatban legújabban *Szini Gyulának* »*A rózsaszínű hó*« című 384 oldalra terjedő novellás kötete jelent meg. Ára csinos kék vászonkötésben 1 K 90 f. Kapható minden könyvesboltban.

Torda és környéke. Turistakalauz. Második kiadás. Irta *Pap Domokos.* Nyomatott Tordán, Csákay Péternél, 1913.

Az egyke-gyermek. Irta *Nógrády László dr.* Ára 70 f. — **A kültelki gyermekek élete és jövője.** Irta *Nemes Lipót.* Ára 70 f. —

A gyermeknevelés kis kátéja. *Gróf Teleky Sándor* előszavával. Ára 1 K. — Valamennyi a Magyar Gyermektanulmányi Társaság *Füzetes vállalatában* jelent meg, melynek *Eötvös Károly Lajos* a szerkesztője.

Uránia. 1913. évi szeptember hó. Szerkesztik *Molnár Viktor* közreműködésével legifj. *Szász Károly* és *Mikola Sándor*. Cikkeket írták ebbe a számba: *Loisch János, Barczai József, Pitroff Pál, Nógrády László, Pap Dezső, Wollák Gyula, Szolchányi Károly, Gyulai Andor, Faragó Lajos* stb.

Jó pajtás. Előfizetési ára negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal IV., Egyetem-u. 4.

Diáknaptár. Az 1913—1914. iskolai évre. II. évfolyam. Nagy kiadás. Ára 1 korona. Barta Lajos könyv- és ujságkiadóvállalata. Budapest, VIII., József-körut 69. Az érdekes kiadvány a naptári részen kívül értékes közleményeket tartalmaz *Ady Endre, Schöpflin Aladár, Sajó Sándor, Lenkei Henrik, Dénes Lajos, Waldmann Fülöp, Incze Henrik, Baumgartner Alajos, Perényi Adolf, Bodor Ödön, Madzsar Imre* és *Faragó Vilmos* tollából. Azonkívül matematikai és fizikai táblázatokat tartalmaz. A naptár népszerűsége ezen új kötettel kétségtelenül emelkedésre tarthat számot.

KRÓNIKA.

Kitüntetés.

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztésére *Bartos Józsefnek*, a budapesti IV. kerületi kegyes tanítórendi főgimnázium igazgatójának a közoktatásügy terén sok éven át kifejtett kiválóan eredményes működése elismeréseül, a királyi tanácsosi címet díjmentesen adományozom.

Kelt Bad Ischlben, 1913. évi július hó 9-én.

Ferenc József s. k.
Báró Burián István s. k.

Előléptetés.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *Kalmár Elek* lőcsei királyi katholikus főgimnáziumi igazgatót a VI. fizetési osztályba kinevezem.

Kelt Bécsben, 1913. évi június hó 26-án.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Előléptetés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Szabó* Ernő budapesti VII. ker. áll. főreáliskolai, *Balló* Emil kassai áll. főreáliskolai, *Perlaky* Gábor budapesti VI. ker. állami

főgimnáziumi, *Pálos* Ede győri áll. főreáliskolai, *Sebők* Sámuel tordai áll. főgimnáziumi, *Szőcs* Géza lugosi áll. főgimnáziumi, *Dancs* Ferenc temesvári állami főgimnáziumi, *Handlos* Gyula erzsébetvárosi állami főgimnáziumi, *Domonkos* Károly szamosujvári áll. főgimnáziumi és *Kiss* Pál erzsébetvárosi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába, továbbá *Ujsághy* Géza nagyszebeni állami főgimnáziumi, *Vass* Árpád budapesti III. ker. áll. főgimnáziumi, *Szabó* J. Alajos kaposvári áll. főgimnáziumi, *Dapsy* László budapesti VII. ker., István-úti áll. főgimnáziumi, *Német* Jakab soproni állami főreáliskolai, *Kerekes* Sándor nagybányai áll. főgimnáziumi, *Haerter* Ádám czeglédi áll. főgimnáziumi, *Magassy* Antal zombori áll. főgimnáziumi, *Heim* Ádám czeglédi áll. főgimnáziumi, *Teleki* Endre dési áll. főgimnáziumi, *Forberger* Andor szentgotthárdi áll. főgimnáziumi és *Erdős* Lajos zsolnai áll. főreáliskolai rendes tanárt a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába, *Zombory* J. János budapesti II. ker. kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába, *Ádám* Jenő újvidéki kir. kath. főgimnáziumi és *Höllrigl* József nyitrai kath. főgimnáziumi rendes tanárt a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába léptette elő.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter dr. *Kőhegyi* Józsefet a pozsonyi állami főreáliskolának rendes hittanárát a IX. fizetési osztály 2. fokozatába, *Metzger* Márton aradi Bibich alapi kir. kath. főgimnáziumi róm. kath. hitoktatót a IX. fizetési osztály 2 fokozatába rendes hittanárrá, *Laczkovits* János tatai kegyesr. kath. főgimnáziumi helyettes tornatanítót jelenlegi állomása helyén a X. fizetési osztály 3. fokozatába rendes tornatanítóvá, *Szepesi* Géza volt rozsnyói kath. főgimnáziumi igazgatót, a premontrei rend főszámvevőjét, a kassai kir. konviktus kormányzójává, dr. *Rochlitz* Zoltán rimaszombati egyes. protest. főgimnáziumi helyettes tanárt ugyanezen főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá, *Rákóczy* Béla gyulafehérvári róm. kath. főgimnáziumi helyettes tanárt ugyanezen főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá, dr. *Fucskó* Mihály ág. h. ev. főgimnáziumi helyettes tanárt a selmeczbányai ág. h. ev. főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá kinevezte.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Martini* József fiumei áll. főgimnáziumi r. tanárt a pozsonyi kir. kath. főgimnáziumhoz, *Xantus* Gábor zombori áll. főgimnáziumi r. tanárt a temesvári áll. főgimnáziumhoz, dr. *Nagy* László temesvári főreáliskolai r. tanárt a zombori áll. főgimnáziumhoz, *Haszlinger* József székesfehérvári áll. főreáliskolai r. tanárt a szombathelyi áll. főreáliskolához, *Bodor* Aladár fehértemplomi állami főgimnáziumi r. tanárt a szekszárdi áll. főgimnáziumhoz, *Klatt* Román pozsonyi kir. kath. főgimnáziumi r. tanárt a pozsonyi áll. főreáliskolához, *Rittinger* Antal zombori áll. főgimn. igazgatót a lugosi állami főgimnázium-

hoz, *Szmodits* Zoltán szakolczai kir. kath. főgimnáziumi r. tanárt a dombovári kir. kath. főgimnáziumhoz, *Brebovszky* Elemér szekszárdi áll. főgimnáziumi r. tornatanítót a losonczi áll. főgimnáziumhoz, dr. *Ember* István petrozsényi állami főgimnáziumi r. tanárt a nagyszebeni állami főgimnáziumhoz, *Holló* Alajos pécsi állami főreáliskolai r. tanárt a budapesti V. ker. állami főreáliskolához, *Pércsics* Károly temesvári kegyesr. kath. főgimnáziumi r. tornatanítót a selmeczbányai kegyesr. kath. főgimnáziumhoz, *Bérczi* Ede szegedi áll. főreáliskolai r. tornatanítót a budapesti V. ker. áll. főreáliskolához, *Schindlberger* József egri áll. főreáliskolai r. tornatanítót a nagykikindai áll. főgimnáziumhoz, *Alt* Henrik debreczeni állami főreáliskolai tornatanítót az ungvári állami főreáliskolához, *Jamriska* Péter balassagyarmati áll. főgimnáziumi r. tornatanítót a debreczeni állami főreáliskolához, *Nessl* Alajos lőcsei kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a dombovári kir. kath. főgimnáziumhoz, *Engyel* Ferencet, a máramarosszigeti kath. főgimnáziumhoz beosztott állami középiskolai rendes tanárt, az újvidéki kir. kath. főgimnáziumhoz, dr. *Pinkovich* Sándor újvidéki kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a beszterczebányai kir. kath. főgimnáziumhoz, *Hoffmann* Mátyás újvidéki kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a lőcsei kir. kath. főgimnáziumhoz, *Szabó* Lajos újvidéki kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a losonczi áll. főgimnáziumhoz, dr. *Horváth* Endre temesvári állami főreáliskolai rendes tanárt a pozsonyi áll. főreáliskolához, *Jakab* János pancsovai áll. főgimnáziumi rendes tanárt a liptószentmiklósi áll. főgimnáziumhoz, *Bál* Jeromos lőcsei kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt az újvidéki kir. kath. főgimnáziumhoz, dr. *Hauschka* Márton újvidéki kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a pancsovai áll. főgimnáziumhoz, *Szabó* Dezső székelyudvarhelyi áll. reáliskolai rendes tanárt a sümegi áll. reáliskolához, *Hadas* Gyula budapesti I. ker. áll. főgimnáziumi rendes tanárt a temesvári áll. főgimnáziumhoz, *Timkó* Károly pozsonyszentgyörgyi kath. főgimnáziumi államilag alkalmazott rendes tanárt ugyanezen minőségében a tatai kath. főgimnáziumhoz, *Jámbor* György, a sátoraljaujhelyi kath. főgimnáziumhoz államilag alkalmazott rendes tanárt a pozsonyi kir. kath. főgimnáziumhoz, *Barczán* Endre makói áll. főgimnáziumi rendes tanárt az ipolysági áll. főgimnáziumhoz, *Havas* József sümegi áll. reáliskolai rendes tanárt a kecskeméti áll. reáliskolához, *Zombory* Andor munkácsi áll. főgimnáziumi rendes tanárt az aradi áll. főreáliskolához, *Sátor* József pancsovai áll. főgimnáziumi rendes tanárt a szolnoki áll. főgimnáziumhoz, dr. *Gyöngyösy* László beregszászi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a nagyszalontai áll. főgimnáziumhoz, *Halmy* Gyula fogarasi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a nagykállói áll. főgimnáziumhoz, *Zilahy* László nagyszebeni állami főgimnáziumi rendes tanárt a czeglédi állami főgimnáziumhoz, *Gyurkó* János máramarosszigeti kath. főgimnáziumi államilag alkalmazott rendes tanárt a jászapátii kir. kath. főgimnáziumhoz, dr. *Szentgyörgyi* László karánsebesi állami főgimnáziumi rendes tanárt a temesvári állami főgimnáziumhoz, dr. *Moczár* József nagyszalontai áll. főgim-

náziumi rendes tanárt a beregszászi áll. főgimnáziumhoz, *Hajtai* Ferenc jászberényi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a kisvárdai állami főgimnáziumhoz, *Vajdaffy* Géza trsztenai kir. kath. gimnáziumi rendes tanárt a szamosujvári állami főgimnáziumhoz, *Lőrik* Ernő máramarosszigeti kath. főgimnáziumi államilag alkalmazott rendes tanárt a jászapátii kir. kath. főgimnáziumhoz, *Korponay* István budapesti Ferenc József nevelőintézeti rendes tanárt a zalaegerszegi állami főgimnáziumhoz, *Thurzó* Ferenc nagyszebeni állami főgimnáziumi rendes tanárt a makói állami főgimnáziumhoz, *Wiesinger* Károly balassagyarmati állami főgimnáziumi rendes tanárt az aranyosmaróti állami főgimnáziumhoz, *Kiss* Jenő gyergyószentmiklósi állami főgimnáziumi rendes tanárt a székesfehérvári állami főreáliskolához, *Rácz* Viktor karánsebesi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a petrozsényi áll. főgimnáziumhoz, *Takács* István losonczi áll. főgimnáziumi rendes tornatanítót a szegedi főreáliskolához, *Kovács* Pál szentesi állami főgimnáziumi rendes tornatanítót az erzsébetvárosi állami főgimnáziumhoz, *Dobay* Sándor nagykikindai áll. főgimnáziumi rendes tornatanítót az egri áll. főreáliskolához, *Kmetykó* Lajos kassai áll. főreáliskolai rendes tornatanítót a budapesti I. ker. áll. főgimnáziumhoz, *Lehotzky* József erzsébetvárosi áll. főgimnáziumi rendes tornatanítót a szentesi áll. főgimnáziumhoz, *Urbantsek* Ilona máramarosszigeti állami felsőbb leányiskolai rendes tanítónőt jelenlegi minőségében a szegedi állami felsőbb leányiskolához, *Szotyory* Mária kassai állami felsőbb leányiskolai rendes tanítónőt jelenlegi minőségében a kolozsvári áll. felsőbb leányiskolához, *Farkas* Elza beszterczebányai állami felsőbbleányiskolai segédtanítónőt jelenlegi minőségében a szegedi állami felsőbbleányiskolához, *Josipovichné Novák* Lenke lőcsei állami felsőbbleányiskolai rendes tanítónőt jelenlegi minőségében a győri állami felsőbb leányiskolához, *Fürtös* Gizella fiumei állami felsőbb leányiskolai rendes tanárt jelenlegi minőségében az aradi állami felsőbb leányiskolához, dr. *Lersch* Ernő pozsonyi állami felsőbb leányiskolai rendes tanárt jelenlegi minőségében a budapesti állami felsőbb leányiskolához és leánygimnáziumhoz, *Borosnyay* Szeréna szegedi állami felsőbb leányiskolai rendes tanítónőt jelenlegi minőségében a budapesti állami felsőbb leányiskolához, *Bartáné dr. Büchler* Róza aradi állami felsőbb leányiskolai rendes tanárt jelenlegi minőségében a budapesti állami felsőbb leányiskolához, *Deli* Margit szabadkai felsőbb leányiskolai rendes tanítónőt jelenlegi minőségében a szegedi állami felsőbb leányiskolához, *Lábán* Mária szegedi állami felsőbb leányiskolai segédtanítónőt jelenlegi minőségében a pozsonyi áll. felsőbb leányiskolához, *Divéky* Adorján lőcsei kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt az ujpesti áll. főgimnáziumhoz, *Schuszter* Alfréd budapesti III ker. állami főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti V. ker. állami főreáliskolához, *Pázmány* Antal szakolczai kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a pozsony-szentgyörgyi kath. főgimnáziumhoz, *Schwingshakl* Hugó szentesi áll. főgimnáziumi rendes tanárt a fiumei állami főgimnáziumhoz, *Lányi* Kornél egri állami főreáliskolai rendes tanárt a lőcsei állami főreál-

iskolához, dr. *Finály* Gábor budapesti VII. ker. Barcsay-utczai áll. főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti VI. ker. áll. főgimnáziumhoz, *Mészáros* Ignác lőcsei áll. főreáliskolai rendes tanárt a budapesti VI. ker. áll. főreáliskolához, *Frenyó* Győző balassagyarmati állami főgimnáziumi rendes tanárt a losonczi áll. főgimnáziumhoz, *Kovács* Gergely budapesti VII. ker. István-úti állami főgimnáziumi rendes tanárt a fehértemplomi áll. főgimnáziumhoz, *Bertalan* József erzsébetvárosi áll. főgimnáziumi rendes tanárt az egri áll. főreáliskolához, *Gáspár* Károly budapesti V. ker. állami főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti X. ker. kőbányai áll. főgimnáziumhoz, *Danka* István újpesti állami főgimnáziumi rendes tanár a budapesti VII. ker. István-úti állami főgimnáziumhoz, *Vári* Rezső kassai áll. főreáliskolai rendes tanárt a czeglédi áll. főgimnáziumhoz, Ő császári és Apostoli Királyi Felségének f. évi július hó 26-án kelt legfelsőbb elhatározása alapján dr. *Rákóczy* Géza fehértemplomi állami főgimnáziumi igazgatót az újpesti állami főgimnáziumhoz, *Farkas* István czeglédi állami főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnáziumhoz, *Sziklay* Ferenc fehértemplomi állami főgimnáziumi rendes tanárt a kassai állami főreáliskolához *Erdős* Lajos zsolnai állami főreáliskolai rendes tanárt a budapesti X. ker. kőbányai állami főgimnáziumhoz, *Boromisza* Jenő szentesi állami főgimnáziumi rendes tanárt a kisvárdai állami főgimnáziumhoz, Ő császári és Apostoli Királyi Felségének f. é. augusztus hó 17-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján dr. *Major* Károly fogarasi állami főgimnáziumi igazgatót a zombori állami főgimnáziumhoz, dr *Kaufmann* György nagyszebeni állami főgimnáziumi rendes tanárt a fogarasi állami főgimnáziumhoz áthelyezte.

Rendjeladományozás.

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztésére *dr. Maczky Valér* ciszterci rendi áldozópap, nyugalmazott főgimnáziumi tanárnak, a közélet és a középiskolai oktatás terén szerzett érdemei elismeréseül Ferenc József-rendem lovagkeresztjét adományozom.

Kelt Bécsben, 1913. évi június hó 13-án.

Ferenc József s. k.
Báró Burián István s. k.

Főigazgatói cím.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *Burián Jánosnak*, az aradi katholikus főgimnázium igazgatójának, a tankerületi főigazgatói címet adományozom.

Kelt Bad Ischlben, 1913. évi augusztus hó 22-én.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Új udvari tanácsos. Ő Felsége a király a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter előterjesztésére *Bartoniek Gézának*, az »*Eötvös Kollégium*« igazgatójának, érdemei elismeréséül a m. kir. udvari tanácsosi címet adományozta.

Nyugdíjügy. Amint örömmel értesülünk, a közigazgatási bíróság az özvegyi nyugdíjak megállapításánál annak a felfogásnak a javára döntött, amit Közlönyünk kezdettől fogva hangoztatott, hogy t. i. azon tanárok özvegyei, akik a 30 évi szolgálat mellett maradtak meg, a férjet megillető nyugdíj felére, tehát magasabb nyugdíjra tarthatnak számot, mint azoknak a tanároknak az özvegyei, akik a 35 évi szolgálatot választották. Ez némi vígasztalásul szolgálhat a 30 év mellett megmaradottaknak (vagyis, amint hírlik, a tanárok 65—70%-ának) az elvesztett lakbérnyugdíj ellenében.

III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus. Országos egyesületünk választmánya f. évi május hóban tartott gyűlésén elhatározta, hogy ama sérelmeknek feltárása céljából, melyek a tanárságot az új nyugdíjtörvényben és a státusrendezés terén érték, f. évi október hóban összehívja a *III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszust*. Ennek a kongresszusnak az előkészítésére egyesületünk igazgatósága bizottságot küldött ki, melynek tagjai: *Négyesy László*, *Jancsó Benedek*, *Gaal Mózes*, *Ries Ferenc*, *Lévay Ede*, *Sajó Sándor*, *Müller József*, *Rados Ignác*, *Agner Lajos*, *Balog Mór*, *Czigler Ignác*, *Gulyás István*, *Porst Kálmán*, *Mikola Sándor*, *Bartha József*, *Friml Aladár*, *Viszota Gyula*, *Endrei Ákos*, *Pintér Jenő*, *Balassa József*, *Baumgartner Alajos*, *Schmidt Márton*, *Nádai Pál*, *Dénes Lajos*, *Székely István*, *Usetty Ferenc*, *Kosári István*, *Ady Lajos*, *Trautmann Henrik* és *Szabó Ernő*. A bizottság f. hó 12-én d. u. 5 órakor tartja első összejövetelét a tanáregyesület helyiségében. A kongresszusra vonatkozó értesítésekről ez a bizottság részint Közlönyünk, részint a napilapok és körlevelek útján gondoskodik.

A kereskedelmi szakoktatás nemzetközi kongresszusa *József főherceg úr* Ő cs. és kir. Fenségének védnöksége alatt a f. tanév elején folyt le nagy ünnepségek és élénk érdeklődés közben. A kongresszuson a kiváló külföldi kiküldöttek mellett hazai kereskedelmi oktatásunk munkásai úgyszólván teljes számban megjelentek. A felolvasások gazdag sorozatában sok érdekes és értékes tanulmányt és gyümölcsöző vitatkozást lehetett hallani. — A rendezés nehéz munkáját *Schack Béla* főigazgató elnöklete alatt végezte egy bizottság. A résztvevők nagy elismeréssel nyilatkoztak a rendezésről és *Schack Béla* főigazgató eredményes fáradozásáról.

Iskolalátogatás. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1883. évi XXX. t.-c. alapján a felekezeti középiskolák meglátogatásával s azokban az állami főfelügyelet gyakorlásával az 1913/14. tanévre a tankerületi főigazgatókat és *dr. Margalits Ede* budapesti tud. egyetemi nyilvános rendes tanárt bízta meg.

Középiskolai tanulók nyaralása. Ausztriában immár 25 év óta áll fenn a »Ferienkost für bedürftige Gymnasial- und Realschüler«, melynek elnöke ezidőszerint Bienerth báró tartományi helytartó. Ez az egyesület tavaly új otthont kapott a Salzkammergutnak egy festői tájékán az Abersee mellett fekvő St. Wolfgangban. Az 500 tanuló befogadására berendezett telepen tavaly 470 bécsi középiskolai tanuló nyert szünidei elhelyezést és ellátást, aminek több mint 72.000 koronára rúgó költségeit tagdíjak, adományok, város- és tartományi támogatások útján fedezték. Legközelebb a konyhatelep kibővítése és egy betegpavillon felállítása fog megvalósulni, aminek költségeit ugyancsak a magán- és társadalmi adakozás útján fogják előteremteni.

Miközben ezeket némi irigységgel leírjuk, a mi szünidei fürdőkonviktusunkra gondolunk, mely oly biztató kezdet után mintha holt pontra jutott volna. Pedig a közönségnek még mindig megnyilatkozó érdeklődését tekintve, bizony érdemes volna a tetszhalottat feltámasztani és virágzásnak indítani.

Felnőttek sportegyesületei és ifjusági testgyakorló körök. Érdemesnek tartjuk feljegyezni, hogy az erre vonatkozó 1912. évi 155.956. számú miniszteri rendelet német nyelven és egész terjedelemben megjelent a bécsi »Zeitschrift für das Realschulwesen« augusztusi számában. A folyóiratnak magyarországi referense bő kommentárban ismerteti e rendeletnek pedagógiai hátterét és kellő mérsékletet ajánl azon újabb keletű törekvésekkel szemben, amelyek a középiskolában a testi kultúra túltengését igyekeznek meghonosítani.

Nemzetközi közoktatásügyi értekezlet. Mint ismeretes, az Egyesült-Államok kormánya tervbe vette, hogy ez év szeptember havában Hágában intergouvernementális konferenciát szervez a nemzetközi oktatásügy egynémely kérdésének rendezése ügyében. Amint Hágában járt tudósítónk jelenti, ez a konferencia az idén elmaradt, mert az előkészítő munkálatokat nem sikerült befejezni. Így a konferencia a jövő év szeptember havára halasztódott. Az Egyesült-Államok kormányának közbenjárására a németalföldi kormány elvállalta a meghívók szétküldését. Ezenkívül egy amerikai delegátus külön e célból fogja felkeresni a különböző államok tanügyi kormányait.

A Tanszermúzeum és Pedagógiei Könyvtár a régi Műcsarnok helyére VI., Andrássy-út 69. sz. alá költözött át.

A tandíjfizetés ezentúl nem közvetetlenül a tandíjszedő tanárnál, hanem póstabefizetőlappal az állampénztárba történik. A tandíjkezelő tanárnak csak a befizetést igazoló szelvényeket mutatják be ezentúl a tanulók.

Isis. Egy új s valóban tudományos folyóiratra hívjuk fel olvasóink figyelmét. »*Isis, revue consacrée à l'histoire de la science*« címe ennek az évenként négy testes füzetben megjelenő folyóiratnak, mely a tudományok történetével foglalkozik. Munkatársai között a legkiválóbb nevekkel találkozunk: Arrhenius, Lamprecht, Loeb, Ostwald, Ramsay stb. A tanulmányok felváltva francia, angol, német és olasz nyelvüek. Előfizetési ára évi 30 frank. Előfizetések a szerkesztőhöz küldendők: M. George Sartou, D. Sc. à Woudelgemlez-Gand (Belgique). A mutatványszámot a szerkesztő rendelkezésre bocsátja.

Áthelyezések. A vallás- és közokt. m. kir. miniszter dr. *Vértessy* Dezső budapesti III. ker., *Bokor* László erzsébetvárosi állami és dr. *Staud* János pozsonyi kir. kath. főgimn. rendes tanárt a budapesti középiskolai tanárképző-intézettel kapcsolatos gyakorló főgimnáziumhoz áthelyezte, illetve oda beosztotta.

Értesítés. A Magyar Tudományos Akadémia hadtörténelmi bizottsága elhatározván, hogy a kiadásában megjelenő »Hadtörténelmi Közlemények« című folyóiratának előfizetési árát a középiskolák könyvtárai és az ifjusági könyvtárak részére évfolyamonként az 1913. évfolyamtól kezdődőleg 10 koronáról 4 koronára leszállítja, egyben arról is értesít, hogy az 1910. 1911. és 1912. évi évfolyamok is a Franklin trs. irodalmi intézetnél (Budapest, IV. Egyetem utca 4.) megrendelhetők.

GYÁSZROVAT.

Dr. Lechner László ny. főgimn. tanár életének 73-ik évében elhúnyt. A megboldogult lelkes munkása volt az iskolának és alapos ismerője a külföldi oktatásügyi mozgalmaknak. Egyesületünknek alapításától tagja, Közlönyünknek hűséges munkatársa és a tanári törekvéseknek lelkes előmozdítója volt.

Regnier Georgette trencséni áll. felsőbb leányiskolai tanárnő életének 25-ik évében elhúnyt Budapesten.

Mészáros Lajos, a zentai közs. főgimnázium tanára, életének 54-ik évében meghalt Zentán.

Id. Szarka Mihály ny. főreáliskolai igazgató életének 75-ik évében elhúnyt.

Jánky László, a tordai áll. főgimnázium r. tanára, hosszas szenvedés után életének 43-ik évében meghalt Verespatakon.

Zambra Péter, a budapesti tud. egyetemen az olasz nyelv és irodalom ny. r. tanára, egyesületünknek hosszabb időn át volt érdemes tagja, életének 57-ik évében meghalt.

Feld Vilmos kegyesrendi áldozópap, nyugalmazott főgimnáziumi igazgató életének 77-ik évében meghalt Székesfehérváron.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

A Körök t. pénztárosainak szíves figyelmébe ajánlom az alapszabályok 31. *f)* pontját, mely szerint **a köri tagok tagdíja minél előbb, de legkésőbb január 15-ig küldendő be.**

A választmány határozata szerint a január 31-ig beküldött tagdíjak után a Kör javára 25%, a január 31. után beküldött összegek után ellenben csak 20% vonható le.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

Előfizettek:

1912/3-ra: bp. III. ker. áll. főgimn., VII. ker. (István-úti) áll. főgimn. IX. ker. áll. főgimn., X. ker. (Hungária-úti) áll. főgimn., II. ker. áll főreálisk., V. ker. áll. főreálisk., Magy. Képviselőház, Orsz. Pedagógiai könyvtár, bajai tanítóképző, baróti polg fiuisk., beszterczebányai áll. f. leányisk., ág. ev. gimn., békéscsabai áll. f. leányisk, brádi polg. fiuisk., csikszeredai főgimn., czeglédi áll. főgimn., dési áll. főgimn., egri áll. főreálisk., erzsébetfalvai áll. polg. isk., esztergomi r-k. főgimn., homonnai áll. f. keresk. isk., jászberényi áll. főgimn, kalocsai r.-k. főgimn. kaposvári f. keresk. isk., kapuvárgartai áll. polg. isk. (2 K), kassai r.-k. főgimn., keszthelyi kat. főgimn., kismártoni polg. isk., kolozsvári r.-k. főgimn., ref. koll., körmöczbányai áll. főreálisk., magyaróvári főgimn., makói áll. főgimn., miskolczi ref. főgimn., monori polg. isk., nagybecskereki kat. főgimn., nagykanizsai k. r. főgimn., nagykárolyi r.-k., főgimn., pancsovai áll. főgimn., pannonhalmai szt. Benedekrend, pécsi áll. főreálisk., rozsnyói ág. ev. főgimn., szakolczai kir. kat. főgimn., szamosujvári áll. főgimn., szatmárnémetii áll. polg. fiuisk., szászvárosi ref. Kun-kollegium, székesfehérvári c. főgimn., szilágysomlyói r.-k. főgimn., szolnoki f. keresk. isk., szombathelyi f. keresk. isk., áll. polg. fiuisk., áll. polg. leányisk., tapolcai áll. polg. fiúisk., zombori áll. főgimn., Blancz József (II.), Döme Károly, »Dunántúl«, Tóth Béla.

1913/4-re: bp. VI. ker. áll. főgimn., érsekujvári közs. főgimn., fogarasi áll. főgimn., kapuvárgartai áll. polg. isk. (2 K), Blancz József (I.).

Budapest, 1913. jan. 16.

(I.) = I. félév.
(II.) = II. félév.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

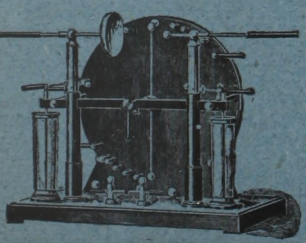

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó
:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-36. TELEFON: JÓZSEF 16-36.

Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben!!!

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *2. szám.* *1913. szeptember 25.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Javaslatok és tanulmányok. Boy-scouts. *Kemény* Ferenctől. (49. l.) — Az önképzőkörök munkásságáról. *Gockler* Györgytől. (58. l.) — Német tankönyveink. *Dr. Böhm* Dezsőtől. (63. l.) — Az iskolaorvosi intézmény továbbfejlesztésének szükségessége. *Albu* Liviustól. (69. l.) — *Külföldi tanügy.* A biológiai oktatás a német középiskolákban. *Dr. Hézser* Auréltól. (72. l.) — *Könyvek és lapok.* Ferenczy István levelei. *Baros* Gyulától. (77. l.) — *Smith* and *Goldziher:* Bibliography of the Teaching of Mathematics. 1900—1912. *Szabó* Pétertől. — Beküldött könyvek és lapok. (82. l.) — *Krónika.* Egyesületünk »Országos Eötvös-Emlékünnepe«. (83. l.) — Az állami tisztviselők országos kongresszusa. (84. l.) — Előléptetések, áthelyezések, nyugdíjazások. (85. l.) — Institut J. J. Rousseau. — »Született Wienben.« *Balassa* Józseftől. (86. l.) — Gyászrovat. Temetési járulék biztosítása. (88. l.)

*

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

*

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1913

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

négy legujabb kötete:

A romantikus regényirodalom leghatásosabb terméke.

VICTOR HUGO: A PÁRISI NOTRE DAME KÉT KÖTET.

Regény. Ford.: BENEDEK MARCELL.

A német regényírók egyik legkiválóbbjának legszenzációsabb regénye.

SUDERMANN: EGYSZER VOLT...

Regény. Fordította: BÉLA HENRIK.

A nagy orosz reálistának legművészibb alkotása.

MAXIM GORKIJ: AZ ANYA

Társadalmi reg. Ford.: BÁRD IMRE.

Egy-egy kötet ára:

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszinű hó. Novellák.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.

Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 2. szám. 1913. szeptember 25.

ORSZÁGOS
KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI
KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Boy-scouts.

(A cserkész- és őrszem-mozgalomról.)

Egy óriási és tiszteletet parancsoló igyekezet hevíti a művelt emberiséget. Hogy az itt-ott szenvedélyes tülekedéssé fajul, az a gyarló emberi dolgok egyetemes, tehát érthető osztályrésze. Arról van szó, hogy a jövő nemzedéket testileg és lelkileg talpra állítsák. Ellensúlyozni akarják az egyoldalú szellemi kultúra állítólagos káros és gyengítő hatásait, jóllehet közelebbről vizsgálva a dolgokat, azt találjuk, hogy ebben nem is annyira a szellem a ludas, mint annak kinövései: a holt betű kultusza, az alkoholizmus, a szexualizmus és egyéb izmusok.

Abban a felfedező hadjáratban, amely az ifjúság testi megújhodását tűzte zászlajára, immár sokan azt hiszik, hogy ráakadtak a bölcsek kövére. Ezt az üdvözítő elixirt a véletlen sodorta az emberiség útjába. Az angol *boy-scout*-mozgalom a búroknak vértől áztatott csataterein született meg (Demjén-Tas: 5), a német *Pfadfinderek* csirája pedig Német-Nyugatafrika valamely gyilkos helyén kelt ki. (Lion: 15). A németek készséggel elismerik az angolok elsőbbségét, mi pedig mindkettőjükét. Nálunk az egyik tábor az angol mintát, a másik a németet igyekszik a magyar viszonyoknak megfelelően meghonosítani. Tanulságos például szolgálhat ez majd arra, vajjon mennyiben lehet idegen minta után is nemzeti intézményeket teremteni.

A magyar átok itt sem maradt el. Alig hogy megindult a mozgalom, máris mutatkoznak a széthúzásnak, szakadásnak jelei. A felekezeti megoszlásról a napilapok eleget jajgattak, és úgy látszik, nem ok nélkül. De van ám még egy »elvi« különbség is. A »*cserkészek*« és az »*őrszemek*« — ez utóbbiak kalapjának

karimája jobboldalt felcsapott, rajta nemzetiszínű rozetta — máris féltékenykednek egymásra (enyhén szólva) és mindegyik önmagát tekinti az igazibbnak. Az őrszem köszöntése: »Jó munkát!«, a felelet rá: »Légy készen!« A cserkészek jelszava pedig: »Légy résen!« [1] Egyelőre a terminológia dolgában folyik a szóharc. Az egyik tábor ezt írja: »A széltében használt cserkész elnevezést nem tartjuk jónak, mert a cserkészés a vadászásnak egy módja s így ebben az esetben nem fejezi ki azt, amit akar. . . . Mi *őrszem*nek fogjuk ezt az intézményt nevezni itthon. Azért őrszemnek, mert az őrszem megőrzi lelkének minden nemes vonását, s í. t.« (Demjén-Tas: 67). A másik tábor erre a szálkára gerendával felel: »Az angol *boy-scout* kifejezést magyarra »őrszemnek« áttenni, kész képtelenség. Ezt a képtelen elnevezést már a jó magyar nyelv érdekében is el kellene ejteni. Az őrszem azt a katonát jelenti s í. t.«

Mindegyik irány külön igyekszik tömörülni és gyarapodni, úgy hogy máris két szövetséggel rendelkezünk: a Magyar Cserkész-Szövetséggel és a Magyar Őrszem-Szövetséggel; emez e szervezetet a Magyar Tanítók Turista Egyesületének égisze alatt kívánja meghonosítani. Amannak hivatalos lapja a Hámos Nándor tornatanító szerkesztésében megjelenő »Ifjusági Testnevelés« külön »Cserkészet« melléklettel, emezé a »Magyar Őrszem« (főszerk.: Demjén G. dr., fel. szerk.: Tas J.), melynek 1. száma az idén májusban jelent meg. Hogy a két tábor legújabban egyesült egy »Országos Cserkészőrszem Szövetség«-ben, annak mindkét fél hasznát fogja látni.[2]

Pedagógiai, helyesebben cserkész- és őrszem-etnografiának nevezhetnők azt az analóg jelenséget, mely ennek a mozgalomnak fejlődésében Hollandiában mutatkozott. A tavalyi hágai II. morálpedagógiai kongresszuson egy nyomtatványt osztogattak, amely a mozgalomnak a vallásra alapított erkölcsi és etikai jelentőségét fejtegette. Ugyanott az egyik hollandus szövetség »De Nederlandsche Padvinders *Organisatie*« elnöksége sajnálattal említi, hogy a fogadalom körül támadt nézeteltérések miatt még nem sikerült a másik hollandus szövetséggel »De Nederlandsche Padvinders *Bond*« megegyezésre jutni és fuzionálni. Ez méltán menti és igazolja az immár túlhaladott magyar szecessziót.

A mozgalomnak legelején még egy aggasztó tünettel találkozunk. Mert hiába, olybá kell vennünk azt a látszólag örvendetes jelenséget, mely ennek a mozgalomnak rohamos terjedését

[1] Szerintünk a »Légy készen« szó és értelem szerint jobban megfelel az angol »*Be prepared!*«-nek.

[2] Hogy eddigelé nem valami jó szemmel nézték egymást, arra a »Magyar Középiskola« (1813: 355. lap) következő megjegyzése enged következtetni: »A Magyar Cserkész-Szövetség« nem tévesztendő össze a fővárosban megindult, szabadkőműves tendenciájú Őrszem-mozgalommal!« — A két szövetség fuzióját egyébként már Kürthy Géza sürgősen ajánlotta (»Az Ujság« június 15.).

és szinte csodálatos felkarolását mutatja. A cserkészet divattá, sporttá, intézménnyé, sőt iparrá vált, s méltán szólhatunk egy cserkészlázról, mely ideig-óráig még a legyőzhetetlennek hitt football-lázra is veszedelmessé vált. Németországban a mozgalomnak külön kiadócégje »*Pfadfinder-Verlag*« van, amely csak úgy ontja az idevágó kiadványokat. Nálunk a mozgalom jóformán ez év elején indult meg, amikor az újságok nap-nap után közöltek róla híreket, cikkeket. A mi szegényes kiadói viszonyaink dacára is már eddig két szakmunkával rendelkezünk (egy harmadik sajtó alatt van), meg egy külön szakfolyóirattal és néhány »cserkész«-melléklettel. Egyik tekintélyes napilapunk, a Budapesti Hírlap, »Cserkészet« címmel külön rovatot nyit. Ezen irodalmi túltengés mellett van cserkész-szalámink, melyet hovatovább követni fog valamely alkoholmentes cserkész-likőr. Szóval megannyi jelenség, mely magán hordja az inkább hirhedt, mint híres szalmaláng tüneteit. Mert ami gyorsan fellobban, ami ilyen »lavinaszerűen harapódzik el a fővárosban és a vidéken«, az rendszerint hamarosan ki is alszik. »A cserkészmozgalmat nálunk többé visszafojtani nem lehet«, mondja annak egyik lelkes barátja (Magy. Középiskola: 380). Erre nem is igen lesz szükség, mert a mozgalom *mai valósággal túlterhelt alakjában* aligha lesz hosszúéletű.

Hogy ennek az új iránynak is vannak kinövései, eltévelyedései, azon nem lepődünk, nem ütközünk meg, mint egynémely újság. Hisz ilyesmi még a legjobb, legártatlanabb dologgal is megesik, s miért ne kellene épp ennek a mozgalomnak is a gyermekbetegségeket átszenvednie. Egyénileg azonban megvallhatjuk, hogy ezeknek a regényes külsejű ifjaknak alkalmazása ciceronékül, mint azt a közelmultban a budapesti feminista kongresszuson, Hágában pedig a békekongresszuson láttuk, nem felel meg ízlésünknek. Ugy látszik azonban, hogy mélyebben rejlő bajok is vannak. Erre vall egy a közelmultban (aug. 28.) lefolyt újságháború »Az Est« és a »Bp. Hirlap« között. Amaz a »magán- és álcserkészek, ezen félig tornász, félig cow-boy legények elburjánzása ellen« a főváros részéről megrendszabályozást helyezett kilátásba, ami ellen a Bp. Hírlap imígy foglalt állást: »Hatalmi cél szülte a cserkészet leigázásának gondolatát is. Vagy vannak valóban oly spekulatív szellemek, akik már az embrióban, a cserkészgyerekben meg akarják kaparintani a maguk céljának a jövendő *községi választót*, hogy a saját hasonlatosságukra átidomítsák és leendő uralmuk melegágyává tegyék?« — Csattanós példa ez arra, hogy a »közvélemény véleménye« is megoszlik ebben az ügyben; a közönségé pedig, gondolom, még inkább. Ugy látszik, hogy a *szervezkedésben* rejlő erőknek tendenciózus kiaknázása időnek előtte lett nyilvánvalóvá.

Lássuk már most a legújabb felbuzdulás *célját*. »Egészséges, derék embereket nevelni«, ezt hirdeti az őrszem-mozgalom (Demjén-Tas: 8). »A serdülő ifjúságnak becsületes, jellemes, erélyes, testi-

leg-lelkileg fejlett, erkölcsileg szilárd, minden életszükséglet kielégítésében gyakorlatilag jártas, vagyis életképes férfiak és hasznos polgárok nevelése«: ez a cserkészek programmja (Bing: 9.). Ehhez járul még a haza és a trón iránti hűség. Hasonló celt tüz ki a német Pfadfinder-mozgalom is (Lion 12). Ezen eszményi célhoz minden szülő és pedagógus fenntartás nélkül hozzájárulhat; annál is inkább, mert maga a cél nem új s évszázadok óta minden pedagógiai törekvés középpontjában áll. Hozzátehetjük, hogy a mód, a keret sem egészen új. Régi mozgalom ez modern köntösben s a romlást majdan alighanem az fogja előidézni, hogy a többségnek ez a köntös a fő. A természethez való visszatérést »Revenons à la nature« jeligével már Rousseau nyomatékosan ajánlotta és »Emile«-jének (1762) legszebb lapjai a természet kultuszát dicsőítik. Ugyanezen a nyomon haladt több mint száz év előtt a németek híres Jahn apója. Nyers alakjában ideszámíthatjuk a betyár és pandúrt is.

A mozgalom úttörői féltékenyen őrködnek annak szeplőtelen, eredeti mivolta felett. Bing pl. egyenesen kimondja, »hogy a cserkészet egyáltalán nem turisztikai intézmény« (45. l.); továbbá hogy sem testnevelési, sem sportintézmény, sőt »a sport csupán törtrésze annak a hatalmas munkaprogrammnak, amelyet a mozgalom minden részletében egyforma sikerrel valósít meg« (51. l.), de azért »iskolai csapatokat — kellő óvatossággal — a kultuszminiszter rendelete révén minden középiskolában szervezett sportkörökkel kapcsolatban lehet szervezni«. (58. l.) Szerintünk kár az ilyen közösség ellen olyan nagyon tiltakozni, vagdalkozni, mert míg a mozgalom erkölcsi, lelki eredménye meglehetősen bizonytalan, a természet kultusza révén annál bizonyosabban tehet szert hatalmas higiénikus tőkére. Ezt a józan testi kultúrát egyébként Bing is érdeme szerint méltatja a 34—35. lapon. Ugyanígy, sőt fokozott mértékben Demjén-Tas, akik külön fejezeteket szentelnek az egészségtannak (150—164. l.), az élvezeti mérgeknek (165—172. l.) és a testgyakorlásnak (173—181. l.); azonkívül szóvá teszik a tisztaságot (90., 103., 156. l.), a vizet (104. l.), a szabad természetbeni életet (105. l.) és a dohányzást (112. l.). Részletesen utaltunk ezekre a higiénikus tényezőkre, amelyek szerintünk a mozgalomnak egyik főerősségét teszik, de búrkalap, ölesbot (170—180 cm.), bőröv, hátizsák, zománcozott kulacs, ásó, balta, stb. stb. *nélkül* is megvalósíthatók. Sőt a higiénikus szemüvegével nézve ez a dressz éppen nem eszményi.

Mozgalmunknak egyik jellemző tulajdonsága még a *katonai* toldalék. Ez a jelleg és íz már születésétől fogva (l. fent) rátapadt és napjainknak véres világtörténeti eseményeiből táplálkozva, csak mélyebbedett. Egyes apostolok pedig merőben ezzel érvelnek a nyilvánosság előtt és törekvéseiket ezzel avatják fel országos, nemzeti jelentőségüvé. Hogy az illetők milyen gondatlanul, bár lehet, hogy jóhiszeműen járnak el ebben is, arra nézve legyen szabad a jelenkor legkatonásabb népének Pfadfinder-apostolára,

Lion törzsorvosra utalnom, aki alább ismertetett füzetében ismételve (pl. 11. l.) védekezik, sőt tiltakozik a katonásdi ellen. Ugyanígy Bing (37., 42., 54. l.), aki t. k. így ír: »A katonai szellemtől és a politikától való tartózkodás létérdeke a mozgalomnak.« Az őrszemek jóval kevésbé idegenkednek a katonai elemtől. Ausztriában egy 1913 márc. 15-ről k. honvédminiszteri rendelet a tiszteknek megengedi a tényleges közreműködést az ú. n. »Jugendwehren« és »Knabenhorte« munkájában.

* * *

A mozgalomnak egyébként mellőzhetetlen pedagógiai vonatkozásait annál bátrabban tehetjük szóvá, mert a hivők maguk is erre vetik magukat. Bing külön fejezetet szentel ennek a »cserkészpedagógiának« (23—27), melynek legfontosabb elve a szuggesztió. »A fiúkba — mondja ő — csak azt kell szuggerálnunk, hogy ilyen és ilyen dolog nem is eshetik meg és akkor nem is fog megesni.« Ha ez így van, akkor ezt a »cserkészszuggesztiót«, ezt »a legzseniálisabb pedagógiai elvet« (32), az emberiség világpedagógiájában a legelső hely illeti meg. Erre a »cserkészpedagógiára« még »az is jellemző, hogy minden gyakorlatot verseny alakjába önt, aminek nagy előnyei szemmelláthatók« (39). Egyébként a »fiúk feltétlen tisztelettel viseltetnek tisztjük iránt, minden parancsának engedelmeskednek és még legbizalmasabb dolgaikat (!), melyekkel sohasem fordulnának tanárjaikhoz (!), a legnagyobb bizalommal tárják fel előtte«.

Ismerve a feltalálók és felfedezők pszichéjét, értjük, hogy ők a maguk dolgát valósággal archimedesi emelőnek nézik, amellyel a világot kilendíthetik sarkából. Ez némi színvaksággal sújtja őket, úgy hogy el sem tudják képzelni, hogy mások másként is láthatnak és — mosolyoghatnak. Ime mutatóba egy próba: »A cserkészet a legmesteribb nevelési rendszer, mely valaha napvilágot látott« ... »A boy-scout-mozgalom célja hiányos nevelési szisztémánkat tökéletesre kiegészíteni« (Bing 5, 8).

A cserkészet apostolai szívesen hivatkoznak továbbá arra a szerintük erős érvre, hogy mozgalmuk »minden vonásában, minden sajátságában, minden kis részletében *hajszálnyira simul a serdülő fiú természetéhez* ... s hogy itt mutatkozik az az egészséges romantika, mellyel a boy-scout-mozgalom kebelére igyekszik vonni az ifjúságot, melynek lélektanát kitünően ismeri« (Bing, 30., 18. l.) Ugyanő (?) írja a *Bp. H.* aug. 28. sz. ban: »A cserkészet a gyermekben a testi és lelki szabadságvágyat fejleszti ki«, mintha ezt a szabadságvágyat még külön fejleszteni is kellene! Hasonlóan Lionnál (20. l.): »Wir knüpfen auch hier an den romantischen Sinn der Jugend an und scheuen uns nicht, das mittelalterliche Rittertum zu neuem Leben zu erwecken.« Mi azt hisszük, hogy itt a filocserkészek pedagógiájába egy elvi tévedés csúszott be. Mert amennyire helyes, hogy a *tehetségeket* egyénileg fejlesszük, épp annyira szükséges, hogy a *hajlamokat*

az egyoldalú túltengéstől megóvjuk és egészséges irányba tereljük. Már pedig a magyar ifjúságnak romantikus hajlamai nem szorultak még külön istápolásra. Gondolom, hogy ilyen vonatkozásban ejthette ki és érthette egyik előkelő állásban levő tanférfiunk ezt az erős kifejezést: »csavargás«.

A gyakorlati nevelő szemüvegén nézve a mozgalomnak egyik szervi gyengéje a *túlzásban* és *túlterhelésben* rejlik. Túloz, amikor az ifjúságtól olyat követel, ami még a felnőtteknek is csak eszményként állítható oda. Túlterhel, amikor a mozgalmat egy külön szakká, valóságos és rendszeres disciplinává bővíti, melynek elsajátítására sok időre és erőre van szükség. Ezt bizonyítani akarjuk.

A túlzás onnan ered, hogy a szervezők és szerzők megfeledkeznek arról, hogy gyermekekkel van dolguk s tőlük sok olyast követelnek, aminek mi felnőttek sem tudnánk kivétel nélkül eleget tenni. S ez a túlkövetelés nem csupán a készségekre, technikai ügyességekre vonatkozik (lásd az őrszem-próbákat stb. Demjén-Tas: 22—25), amelyeket utóvégre el lehet sajátítani, hanem még inkább az erkölcsi és lelki tulajdonságokra, amelyeket egyik-másik cserkész- és őrszem-törvény feltételez. »Meneteléseink vagy pihenőink közben erkölcsi szabályainkról társaloghatunk«, mondják a »Magyar Őrszem« szerkesztői (15). Mi viszont azt hisszük, hogy ennél sikeresebb eljárást az erkölcsi szabályok megutálására keresve sem találhatnánk.

Az őrszem-törvény és a cserkész-törvény 10—10 parancsolatot tartalmaz, amelyek tartalom és sorrend tekintetében — természetesen — nem egyezhetnek meg egészen. Ime mutatóba néhány: »Légy mindig kész védeni a gyengéket és megmenteni a veszélyből másokat még életed árán is«. (Őrszem V.) »A cserkész mindenkinek barátja s minden más cserkésznek testvére, bármely nemzethez, társadalmi osztályhoz, vagy vallásfelekezethez tartozzék amaz. A cserkész lovagias mindenkivel szemben,« (Cserkész IV, V.) Látnivaló tehát, hogy a *papiroson* szépen meg van írva, hogy milyen *legyen* a cserkész, az őrszem. Aki ezt a tíz törvényt teljesíti is, arról bizvást elmondhatjuk, hogy a morálpedagógia megtestesülése (l fent) és — tökéletes ember. Reánk azonban úgy hat, mint egy pedagógiai Potemkin-falu vagy akár egy szociális légvár.

Ennyi az elméletből; nézzük most a gyakorlatot. »Az őrszem megfigyeli a természet jelenségeit, az állatot, növényt és ebben a környezetben az embert. Tájékozódik katonai térkép után, távolságot és magasságot becsül, sok apró ügyességre tesz szert, megtanul kunyhót építeni, sátort verni, különféle eszközökkel és szerszámokkal bánni s kiképezzük az első segélynyújtásban, életmentésben« (Demjén—Tas 8.) De még ez sem minden; egy puszta pillantás a duzzadó tartalomjegyzékre az ügyességeknek újabb sorozatát tárja elénk, melyeket az igazi cserkésznek, őrszemnek tudnia kell. »Kívánatos volna, hogy az őrszemek a tanév

ideje alatt hetenként kétszer, de legalább egyszer gyakoroljanak.« (Demjén-Tas 14.) Igen ám, de honnan vegyük az időt?!

Az őrszemektől megkívánt sokoldalúságot talán legjobban a következő, a Demjén-Tas-féle könyvből merített idézetekkel szemléltethetjük, amelyek közt egy-két furcsaság is akad. »Tudni kell az utakon még éjjel is tájékozódni (18). Az őrszemnek éjjel is csakúgy meg kell találnia útját, mint nappal (112). Az őrszemnek a rendőrség segítségére kell sietnie. Azért minden őrszemnek a maga körében tudnia kell a rendőrök cirkáló körét, a rendőrszobák helyét, a tűzjelző- és mentőállomásokat, a gyógyszertárakat és az orvosok lakását (21—22). A raj, illetőleg őrs minden egyes őrszemének tudnia kell utánozni a saját raja, illetőleg őrse állatjelképének hangját (26). Az ételek elkészítésének módjait minden őrszemnek meg kell tanulnia . . . azért igen ajánlatos, ha *otthon néha, miközben esetleg édesanyjuknak segítenek a konyhára, ellesik és megtanulják néhány egyszerű, gyorsan elkészíthető, de ízletes és tápláló étel elkészítését*[1] (95). Minden őrszemnek, ha idegen földön jár, lehetőleg sokoldalú orvosi ismerettel kell bírnia (153). Minden őrszemnek kötelessége azonban, ha nem fürödhetik, testét tetőtől talpig naponként megmosni (157).« Ez a néhány élvezetes szemelvény bizonyára nem egy olvasót arra fog buzdítani, hogy az eredeti művel közelebbről megismerkedjék.

Legyünk őszinték. Ez a túlterhelés manapság nem csupán a cserkészésen belül, hanem kívüle és körülötte a testi kultúra egész területén kísért. Ime néhány modern testnevelési vívmány: játékdélutánok, tornaversenyek, úszás, korcsolyázás, labdarúgás, versenyek, kirándulások, céllövés, ifjúsági sportkörök, mentőőrség és egészségügyi csapatok . . . Kinek-kinek józan ítéletére bízom, vajjon a túlterhelés veszélye nélkül szabad-e mindezeket valamennyi tanulótól megkövetelni, s vajjon ezen az úton haladva a testiek nem fogják-e túlságosan háttérbe szorítani a szellemieket.

A külföldi minták el nem hárítható befolyása alatt továbbá nálunk is szinte agyonszabályozták ezt a mozgalmat. Van felvétel és fogadalom, őrszem- és cserkésztörvény, vannak jelek, jelvények és belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályok (Demjén-Tas 15), sőt amely magyar őrszem nem viselkedik méltóan, vagy négyszer igazolatlanul elmaradt, az »a csapatparancsnok útján kizárható, mely kizárás az őrszemlapban nyilvánosságra kerül« (u. o. 9, 15). Van ujonc, első- és másodosztályú őrszem illetve scout, továbbá »allround-scout« és »királyi scout«, mester, őrs, tiszt stb. Vannak ujoncvizsgák, őrszem-próbák stb. stb. Szóval: sok, túlsok a jóból! Valósággal egy új tantárgy: »cserkész- és őrszemtan«.

Ismerve a magyar fiú természetét, bátran mondhatjuk, hogy ez a nagy apparátus neki tetszeni, »imponálni« fog, de azt már kevésbé mernők állítani, hogy mindezeknek a szabályoknak,

[1] A dőlt szedés az eredetiben is megvan.

utasításoknak és követelményeknek eleget is fog tenni. A mozgalomnak mai szinte roskadásig megterhelt szervezetét erősen meg kell majd nyesni, hogy a magyar ifjúnak a természete bevegye.

Nem hagyhatjuk szó nélkül azt a pedagógia-ellenes befolyást sem, amelyet a mozgalom az imént felsorolt túltengés révén a tanulók szellemi koncentrációjára gyakorol. Tudjuk, hogy sokkal kisebb, jelentéktelenebb dolgok is elvonják a gyermekek figyelmét a tanulástól, mely mindhiába *mégis* csak első és legfontosabb feladata az iskolának. A cserkésztudomány pedig nem is olyan csekélység. »Az általános fokozatok mellett — írja Bing 19 — van számos különleges tárgy, melyben a cserkészfiúk kiképzést nyerhetnek. Az angol szövetség legújabb szabályzata *52*, az amerikai mozgalom pedig *56* ilyen speciális tárgyat különböztet meg.« Ha ennek dacára »mindenütt, ahol a cserkészet gyökeret vert, megállapították, hogy a scoutolás hatása alatt a fiúk iskolai tanulmányaikat sokkal nagyobb szorgalommal, kötelességtudással, önállósággal végzik, s ennek folytán sokkal jobb eredményeket mutatnak fel, mint azelőtt« — (Bing: 50) — akkor a scoutolás kötelező elrendelése a tanítás minden fokán valóban a legsürgősebb és egymagában is elegendő reform.

A vezetők és tisztek ügye önkéntelenül rátereli figyelmünket a mozgalomnak legkényesebb pontjára. Mert, úgy-e bár, természetes, hogy ezt az ezermesterséget a cserkészőrszemek csak a felnőttektől tanulhatják meg; s ha már a kiskorúaknak olyan tökéleteseknek kell lenniök, az oktató és példaadó nagykorúak sem igen maradhatnak el mögöttük. »Egy ilyen hatalmas tanterv — írja Lion 29 — áll és bukik azzal, vajjon akadnak-e kellő számmal és megfelelően kiképzett vezetők.« »Universalgenies, die alle 52 Künste der Pfadfinderei beherrschen, gibt es wohl kaum«, de azért megelégedéssel állapítja meg, hogy a tanítók és tisztek sorából szép számmal sikerült önzetlen munkaerőket toborozni. Demjén-Tas szerint (13) »vezetők elsősorban tanárok és tanítók lehetnek, de lehetnek más foglalkozású egyének (sic!) is, ha műveltségükkel biztosítják, hogy ennek a feladatnak meg tudnak felelni«. Bing (57, l. f.) szintén hangsúlyozza a tisztek fontos hivatását, sőt erre külön tanfolyamot sürget. Tanárokat azonban legkevésbé, tiszteket és outsidereket legszívesebben látna ebben a minőségben, mert itt a gyámkodás, az ellenőrzés csak árthat. Nem akarom itt is az ördögöt a falra festeni, sőt szívem mélyéből kívánom, bár akadna a mozgalomnak nálunk is minél több derék tisztje és önzetlen vezetője — de több évi tapasztalataim a szünidei fürdőkonviktusokkal arról győztek meg, hogy a végzetes bajok erről az oldalról fenyegetnek. Én még pénzen is csak nagynehezen és ritkán tudtam jó felügyelőkre szert tenni. Hogy az intézmény továbbá az egész vonalon kellő ellenőrzésre szorul, azt bizonyítják azok a felszólalások, amelyek a cserkészfiúk rendetlenkedése, illetlenkedése ellen még Angolországban is ismételve felhangzottak (»Herkules« január 31.).

* * *

Érzem, hogy kellemetlenkedtem s tudom, hogy az érdekeltek ezt személyeskedésnek fogják minősíteni. Ok és jog nélkül teszik, mert azt a jogot, hogy a szaksajtóban a meggyőződésünk szülte igazságot kimondjuk, elvitatni nem engedjük. Különben az Országos Közegészségi Egyesületben már legközelebb napirendre fogjuk tűzni ezt a kérdést és akkor egy vitaértekezlet keretében engem alaposan megcáfolhatnak majd.

Aki pedig kritikámnak merőben negatív voltát vetné szememre, annak imígy válaszolok:

Engedjétek, sőt vezessétek az ifjúságot a szabadba, ápoljátok benne az isteni természetnek szeretetét! Derűs szün- és ünnepnapok reggelén várjátok az önként jelentkezőket készséggel az iskola udvarán és vigyétek őket szeretettel minél messzebb ki az egészségtelen város légköréből! Ehhez nem kell sem cserkészfelszerelés, sem őrszem-szevezet, csak az ifjúság szeretete és a hatóság méltányos áldozatkészsége.

Igénytelen nézetünk és szerény tanácsunk tehát oda irányul, hogy egyszerüsítsük, tehermentesítsük a mozgalmat, amennyire csak lehetséges. Egy ilyen bátor huszárvágással talán még meg lehetne menteni az ügyet, amelyet, elismerjük, a legjobb szándék sugallt, mely azonban saját zsírjába készül belefúlni. Félre azzal a temérdek alakisággal; küszöböljük ki a háborúsdit, az éjjeli játékokat, az életmentést és segélynyújtást, a különböző rendszerü távjelzéseket stb. stb., de őrizzünk meg, sőt fejlesszünk mindent, ami a természet kultuszára, az észszerü testi kultúrára és a higiénére tartozik — s az ilyen alaposan megreformált cserkész-őrszem-mozgalmat *igyekezzünk beleilleszteni a nagy szünidőbe*, mely szociálhigiénénknek és pedagógiánknak még mindig mostohagyermeke. Ezt a parlagon heverő buja földet, a szünidőt, tessék megmunkálni, mert a tízhavi szorgalmi idő máris túlontúl meg van tömve.

Azután, miért hogy minden reformot elsősorban a középiskolának kell átszenvednie?! Milyen bölcsen mondja Lion (7): Ez a mozgalom legelső sorban az iskolából kikerült és keresetre utalt ifjúságnak akar biztos támaszul, vezetőül szolgálni, bár a középiskola ifjúságát sem lehet ezen törekvésekből (Jugendpflege) egészen kirekeszteni. Hasonló józan hang nyilatkozik meg a »Herkules« f. é. január 31. számában: »Ezen újabb elemet nem lehetne jobban sehonnan sem toborzani, mint a kereskedő és iparos ifjúságból. Ezen szellemileg és testileg is az inaskodástól kezdve elhanyagolt nagy tömegnek szórakozása, testi, szellemi nevelése a cserkészfiúk intézménye által volna a legkönnyebben elérhető.« Természetes, hogy ehhez szintén idő és hely kell!

A cserkész- és őrszem-intézmény, amint láttuk, nem az a mindenható csodaszer, amelynek sokan feltüntetni óhajtják, és amely nevelésügyünknek és ifjúságunknak minden baját egy csapással el fogja tüntetni. Hanem igenis olyan szurrogátum, amely okkalmóddal, hellyel-közzel alkalmazva, kedvező eredményeket érlelhet.

Ime a végén mi is megtértünk, a megtértnek pedig kijár a bűnbocsánat.

Repertorium. Ennek a cikknek a megírásánál főleg három irodalmi segédeszközt használtam, amelyekre már a szövegben is gyakran utaltam és amelyeket itt rövid összefoglalásban ismertetek.

1. *A cserkészet útmutatója.* Írta *Bing Ede János.* (Modern Könyvtár 305—307. szám. Az Athenaeum kiadása 1913. — 68 lap, ára 60 fillér.) A fiatal szerző, akiről a lapok azt írják, hogy jeles atléta és kitünő boxoló-bajnok, és aki Angliában sokáig volt boy-scout, majd cserkésztiszt, az angol boy-scout-mozgalom nyomán halad, melyet elevenen és ügyesen megírt apró fejezetekben áttekinthetően ismertet. Számos csinos képpel díszített művét »a magyar cserkészmozgalom két illusztris tagjának«, Jankovich és Hazai miniszteréknek ajánlja. Természetesen lelkes híve a mozgalomnak, amelyet tapasztalatból ismer és a várható félreértésekkel és támadásokkal szemben tőle telhetőleg tisztázni, megvédeni igyekszik. Hogy helyenként bizonyos fölénnyel és önteltséggel nyilatkozik, azért igazán nem haragszunk meg. Az 56. lapon a cserkészetről külön kézikönyvet helyez kilátásba.

2. *Magyar Őrszem.* Szerkesztették: *Demjén Géza dr.* és *Tas József.* (Singer és Wolfner kiadása 1913, 238 lap, ára 2 K.) Számos képpel és egy külön melléklettel, mely a részletes térképnek (Spezialkarte) egyezményes jelzéseit tünteti fel. A szerzők »a magyar anyáknak« ajánlják ezt a kézikönyvet, mely külön munkatársaktól eredő fejezetekben kimerítően tájékoztat a német Pfadfinderekhez símuló mozgalomnak számos területén. Gazdag tartalmát bő idézetekben fentebb ismertettük.

3. *Die deutsche Pfadfinder- und Wehrkraftbewegung und ihre Ursachen.* Von Stabsarzt *Dr. Alexander Lion.* (A müncheni Otto Gmelin, Pfadfinder-Verlag kiadása 1913; 32 lap, ára 60 Pfennig.) Ugyanattól a szerzőtől többek közreműködésével megjelent »Jungdeutschlands Pfadfinderbuch« (1. kiadás 1909, 4. kiadás = 16—20 ezer, 1913). Az előttünk fekvő füzet egy rövidre fogott propaganda-írás, mely lelkes hangon ismerteti a német mozgalomnak eredetét, célját és mai szervezetét. A szerző igen okosan kerülni igyekszik a túlzásokat, ami toborzó hivatásának csak javára fog válni.

Kemény Ferenc.

Az önképzőkörök munkásságáról.

Aki ifjúsági önképzőköreinket egyoldalúsággal vádolja, az bizonyára kevéssé ismeri munkálkodásukat; s aki reformokat sürget, jól teszi, ha előbb megismerkedik azokkal az újításokkal, melyeket már eddig megvalósítottak.

Az idei értesítőkből vett adatok alapján az önképzőköri tevékenységről elég kedvező képet nyerünk. Az a törekvés, hogy

az önképzés sokoldalú legyen, s hogy a gyakorlóiskolában minden igyekvő tanuló megtalálja az egyéniségének és hajlamának megfelelő munkakört, egyáltalában nem elszigetelt jelenség. A cél megvalósítását többféle módon kísérelték meg. Több helyütt különkülön csoportokba, ú. n. *szakosztályokba* sorakoznak a tanulók egyéni hajlamaik szerint s a szabadon választott munkakörben más-más szaktanár vezeti őket. Igy pl. a budapesti Barcsay-utcai iskolában négy vezető tanárral a következő négy szakosztály alakult: *a)* bölcsészeti, esztétikai és társadalomtudományi, *b)* természetrajzi, *c)* nyelvészeti, *d)* matematikai, fizikai és zenei. A pécsi c. r. főgimnáziumban tíz szakosztály működött: társadalom-bölcsészet-esztétikai, történelem-földrajzi, fizika-számtani, idegen nyelvi, szépirodalmi, képzőművészeti, szavaló, zenei, slöjd-fényképészeti, gyors írói. Ezek az osztályok évről évre változók a tagok hajlama szerint; lehet annyiféle, ahány irányban jelentkezik az ifjúság munkakedve. A legtöbb intézetben azonban nem váltak külön egyes csoportok, de a tevékenységet lehetőleg sok irányba terelték úgy, hogy a középiskola minden tantárgyából egy vagy több pályatételt tűztek ki, még a testgyakorlást és a rendkívüli tantárgyakat sem hagyva ki. A szaktanárok támogatják a tanulókat minden irányban, a tanárelnökök az első ülésen részletes munkatervezetet adnak. A kassai pr. főgimn. külön önképzőköri *Kalauzot* adott ki. (L. 1911—12. évi Értesítőjében.)

Az öntevékenységnek egyik legfőbb tere a *szavalás*. Ennek célja részben a jó előadás elsajátítása, részben a költői irodalom megismerése. Sok iskolában az alsóbb osztályok tanulói *szavalókörbe* tömörülnek, ott szavalással és bírálatokkal gyakorolják magukat a biztos föllépés és az előadás mesterségében s készülnek a magasabb fokú önképzőkörökben való szereplésre. (Mert korán kezdi, aki mester akar lenni.) A szavalat tárgya nemcsak kisebb költemény, szerepelnek a tárgysorozatban az irodalom minden ágának darabjai. Elvétve elbeszéléssel vagy meséléssel: egy-egy Jókai- vagy Mikszáth-féle vagy újabb elbeszélésnek előadásával is megpróbálkoznak. Szokás beszédet, monológot, dialógot és drámai részleteket előadni. Egész színművek is kerülnek nyilvános előadásra.

Sok középiskola rendezett *színi előadást*, olyik intézet többet is. Balassagyarmaton az önképzőkör vagyonának és jövedelmének nagy részét az intézeti színpad felállítására és berendezésére fordítja. Úgy látszik, az iskoladráma kezd újból divatba jönni. A székesfehérvári c.-r. gimn. Értesítőjének programmértekezése 14 modern iskoladráma tartalmát ismerteti. Egy székelyföldi betlehemes játék bemutatásáról is olvasunk.

Az előadásban való jártasságot kívánják előmozdítani még a rögtönzött bírálatok, a viták és a szabad előadások. A szavalatokhoz való hozzászólás folyamán is támadnak élénk eszmecserék, de vannak kizáróan egyes témák megvitatására szolgáló ülések. A *vitatkozás* tárgyát nem igen találjuk megjelölve, de

tudjuk, hogy műsoron voltak ezek: a balkáni kérdés és Törökország sorsa, a világbéke, a jó szavalás, Vörösmarty Két Szomszédvára, helyes volt-e Nogi öngyilkossága?

A *szabad előadásokat* nagy kedvvel karolják fel. Sok iskola örömmel tapasztalja, hogy évről évre megnő a gyakorlati tárgyú szabad előadások száma. Ezeket sokszor bemutatásokkal, kísérletekkel és vetített képekkel teszik tanulságosabbakká. A pályatételek közt a legjobb előadás jutalmazása is szerepel.

Felvethetjük itt azt az eszmét, nem volna-e jó *idegen nyelvi* előadásokra, főleg német balladák, ill. francia költemények szavalására felhívni az önképzőkörök figyelmét. Az élő nyelvek tanítása ezzel is nyerne. Eddig inkább csak a kereskedelmi iskolai gyakorlókörök terjeszkedtek ki az idegen nyelvekre.

A tárgyismeret gyarapítását, de főkép az írói készség fejlesztését célozzák az *írásbeli* munkák. Ebbe már nehezebben jön bele az ifjúságunk. Azt olvassuk a marosvásárhelyi Értesítőben: »A tanulók javarészében megvan az irodalmi munkásságra való hajlam. Ám ennek a tevékenységnek sok esetben az a kerékkötője, hogy az ifjak önmaguktól nem találnak feldolgozásra megfelelő tárgyakat. Így aztán szárnyaszegetten mindig csak az akarásnál és a tervezgetésnél maradnak. A vezető tanár ebből a tapasztalatból kiindulva az első rendes gyülésen munkaprogrammot terjesztett a kör tagjai elé.« Részletesebb útmutatást találunk a bajai Értesítőben, ahol az önképzőköri munka irányítására a tanárelnök 9 csoportban megjelöli a kidolgozásra alkalmas tételeket, amiben a kassai pr. főgimn. Kalauzát követte.

Örömmel jelenti több iskola, hogy a diákok »a hagyományos lírai ömlengések helyett komolyabb tanulmányokon alapuló, értékesebb munkákat készítettek«. Továbbá: »A tudást erősítő és mélyítő munkálkodást előtérbe helyeztük fontosságukat illetőleg az önálló alkotásoknál, minők a versek és egyéb írói szárnypróbálgatások, melyeknek nem nagy értéket lehet tulajdonítanunk.«

Bizonyára nem kívánatos, hogy 124 önképzőköri munkából 116 legyen vers (egy Értesítőből!), de az sem volna jó, ha egyetlen egy sem akadna. Főleg az önálló prózai szárnypróbálgatásokkal szemben legyünk türelmesek s ne vegyük el a tanulónak kedvét az ilyentől. Az írói mesterséget így sajátíthatja el, kifejezésbeli készségét csak ilyen kísérletekkel fejlesztheti; a könyvekből összelopkodott anyag előadásával fogalmazni nem igen tanul. Inkább mennél több egészen önálló dolgot követeljünk. Véleményem szerint a legjobb témák közé tartoznak az ilyenek: rajz az iskolaéletből, elbeszélés a diákéletből, kirándulásról stb.

Azonban mind a munka kiszabásánál, mind a kidolgozás elbírálásánál széles körültekintéssel kell eljárnunk. Megszívlelendő aggodalmakat fejez ki Kármán Mór Pedagógiai dolgozataiban: »Erdemes volna az ifjúsági körök működését újabb időben tanulmány tárgyává tenni s hatását irodalmi életünkben is kikutatni; nem akarnánk előleges ítéletet mondani, de ki tudja, vajjon *újabb*

költészeti irodalmunk nem egy kórságát, főleg gondolatszegény tengődését, tudományos irodalmunknak is kezdetlegességét nem-e a korai produkció okozza, mely a szigorúbb követelmények ismerete nélkül és komoly bírálat hiányában sohasem nő ki iskolás, gyerekes módjából. S tán a plágium országos bűne is önképzőköreink talaján tenyészik és burjánzott el annyira.«

Az írásbeli munkálkodásra serkenteni kívánják a körök tagjaikat azzal, hogy *pályadíjakat* tűznek ki. Általános szokás meghatározott pályatételeket föladni, de a pályamunkák mennyisége és mineműsége több panaszt csalt ki. Egy iskolánál egyetlen egy munka érkezett be. Ilyen okból írja egy dési tanár: »Nem tűzünk ki meghatározott pályakérdéseket, de jutalmazunk minden arra érdemes munkát és szabad előadást, abból a feltevésből indulva ki, hogy pályakérdéseink nem találják el a tanulók érdeklődési körét.« Ki van mondva több helyen, hogy minden elfogadható művel részt lehet veuni a pályázaton. Arra is találunk példát, hogy nagyszámú tételt tűznek ki, úgy hogy mindenki hajlamának megfelelően, legjobb tehetsége szerint választhatja meg dolgozata tárgyát. Ez jó sikerre vezetett, mondja az illető vezető tanár. Ahol a legszorgalmasabb tagokat külön jutalmazták, ott lázas verseny támadt. Van adat, hogy 35 elfogadott munka írója kapott díjat. Több Értesítő közli a jövő évi pályakérdéseket, hogy a pályázók a nagy vakációban is dolgozhassanak. Felemlítendőnek tartom mint különös tényt, hogy egy helyen Móricz Zsigmond regényeinek fejtegetését tűzték ki.

Míg egyik-másik intézet nagy megelégedéssel és büszkeséggel ír az önképzőköri munkáról, van olyan iskola is, amely panaszkodni kénytelen. Keresve a pangás okát, azt találja a nagybányai kör vezetője, hogy az eredményesebb tevékenység legfőbb akadálya a felsőosztályú tanulóknak nagy elfoglaltsága s az érettségi vizsgálatra készülők rövid szorgalmi ideje. Azért nagyon kívánatosnak tartja, hogy az V. és VI. oszt. tanulói is belevonassanak az önképzőkör minden oldalú tevékenységébe. Halason pedig úgy kívánják módosítani az alapszabályokat, hogy amelyik rendes tag nem ad be művet, vagy előadást nem tart, vagy pedig nem szaval vagy bírál (írásban kétszer): egy korona bírságot fizessen.

Az írásbeli dolgozatok *elbírálását* bíráló-bizottságok végzik. Helyenkint vannak bíráló szakcsoportok. Van egy kör, amelyben 12 csoport alakult; ezek külön bíráló gyűléseken vitatták meg a beérkezett dolgozatok értékét s erről jegyzőkönyvet vezettek.

Egyes üléseket azzal töltenek ki, hogy közösen *olvasnak*, magyaráznak és megvitatnak egy-egy tudományos munkát. Tudomásunk szerint ilyen szemináriumi gyakorlatfélék tárgyai voltak: egyes fejezetek Alexander Bernát Művészet c. könyvéből, továbbá Burckhardt, Descartes, Rousseau, Carlyle munkáiból. Az is előfordul, hogy egyes tagok az irodalom vagy művészet legújabb

eseményeiről beszámolnak. Feladott kérdéseket tárgyalnak. Szatmárnémetiben külön levélszekrényben gyüjtik a megvitatásra feljegyzett kérdéseket. A budapesti V. ker. reálban nagy buzgósággal dolgozták ki a Math. Lapok feladatait s összesen 1215 helyes megfejtést küldtek be.

Kedveltek újabban a *vetített képes* előadások. A legtöbb iskolának van vetítőgépe, csak a képeket kell beszerezni. A diapozitíveket nagyrészt az Urániától veszik kölcsön, de készítenek maguk a diákok is képeket. Szekszárdon a vetítőgéphez alkalmazott episzkoppal nagyszámú képes levelezőlapot mutattak be s ezekkel illusztrálták a Balaton, az Alpok és a bécsi kirándulásról szóló felolvasásokat.

A nyilvános *felolvasóüléseknek* sokszor igen érdekes műsoruk van. Egy debreczeni iskola délután 5 órai úgyn. ismertető estéken bemutatta Babits, Maeterlinck és Ibsen alakját és költészetükből szemelvényeket.

Legtöbbször az önképzőkörök feladata az iskolai *ünnepélyek* rendezése. Estélyeket, elvétve táncmulatságokat rendeznek. (A fiumei diákbál 4311·20 K bevételt hozott.) Nagyjaink emlékünnepeit megülik. Az elmult iskolaévben születése jubiláris fordulóját megülték a következőknek: Garay, Bod, Eötvös, Szalay, Ráday G., továbbá 300-ik évfordulóját a Pázmány-féle Kalauz megjelenésének. Ápolják főleg a helyi nagyok emlékét s évenkint leróják a kegyelet adóját. Így áldoznak különösen: Székesfehérvárott Vörösmarty emlékének, Kecskeméten Katonának, Sátoraljaujhelyen Kazinczynak, Aradon a vértanuknak stb. Koszorút helyeznek el a nagyok sírján vagy szobrán. De kegyelettel vonulnak ki Mindenszentek napján az iskolának megbecsült elhúnytjaihoz is. Nem egy temetőben az önképzőkör állított síremléket elhalt buzgó tanárának.

Az önképzőkörök munkaköre évről évre bővül. A legtöbb kör már felkarolta a rajzot, zenét, fényképészetet és a kézi ügyességeket. *Rajzokat* be lehet adni rendes munkául, azokról bírálatot mondanak. Megjelölt tárgyú és technikájú rajzokkal vagy festményekkel lehet pályázaton részt venni. Egy iskolában volt plakát és reklámcédula-verseny. Nagykanizsán egy VII. o. t. tervezte és készítette az Értesítő címlapjának kliséjét.

Zene- és *ének*számok teszik változatossá a műsorokat. A zenei előadás több helyütt olyan megítélés alá esik, mint a szóbeli vagy írásbeli szereplés; megbírálják és döntenek afölött, milyen érdemfokozattal említtessék meg a jegyzőkönyvben. Zenekompozíciókat is beadtak (legtöbb melodrámát). Gyöngyösön a pályatételek közt találjuk ezt: egy szabadon választott magyar nép- vagy műdal megzenési ése.

Beszámolnak az Értesítők *kiállításokról* is, miket a körök rendeztek. Kiállítva voltak: rajzok, festmények, amatőr fényképek, faipari készítmények, műszerek, slöjdmunkák, ásvány-, növény- és bogárgyüjtemények.

Mint *mecénások* a désiek három eredeti festményt vásároltak a nagybányai jubiláris kiállításon (520 K) és jelentékeny összeggel hozzájárultak a főigazgató arcképének megfestési költségeihez. Más kör is vett képet a rajzszertár gyarapítására vidéki tárlaton.

Amennyire anyagi helyzete engedi, minden kör támogatja a *kulturális intézményeket.* Ott találjuk a Kisfaludy-Társaság alapító tagjai közt, ott találjuk számos más egyesület, főleg vidéki kultúregyesületek tagjai sorában. Van eset arra is, hogy *segélyeket* adnak s *jótékony* alapítványt tesznek. (Kisújszálláson a Kalvineum és az Emberbaráti szövetség céljaira 100—100 koronát adtak.)

Az önképzőkörök kebelében alakultak antialkoholista szövetségek, iparvédő ligák, cserkészcsapatok stb. Szentgotthárdon vonóstársaság és férfikar. Szombathelyen ruha-alapot teremtettek díszmagyar öltönyök beszerzésére. (Gazdag ruhatára van Esztergomnak.)

A legtöbb gyakorlóiskolának van külön *könyvtára,* amelyet évről évre gyarapítanak. Folyóiratokat és hírlapokat járatnak. Ezeket a tagok rendes olvasóórákon vagy bizonyos napokon (vasárnap délelőtt) szabadon használják. Egyik-másik körnek van saját házilapja is. Címükről ismerjük a következőket: Remény (Kolozsvár), Ébredés (Székelyudvarhely), Haladjunk (Nagyenyed), Székely Ifjúság (Kézdivásárhely) 10—15 számmal jelennek meg.

A tagok szórakozásáról is gondoskodnak; sakk, dominó, pingpong játéka sok körnek van; versenyeket is rendeznek különféle díjakkal.

Az önképzőkörök változatos munkáját több helyen élénk érdeklődéssel nézik a tanáritestületek és az iskola barátai. Eljárnak a gyűlésekre, figyelemmel kísérik a versenyeket. Néhol az igazgató nyitja meg az alakuló ülést és ő mondja ki az utolsó szót a záróülésen. A budapesti tisztviselőtelepi gimn. köre a volt tagokat és más intézetek tanulóit állandó vendégekül akarja megnyerni, és az intézetek kölcsönös látogatásával az ifjúság tapasztalatait bővíteni és bensőbb kollégiális viszonyt megteremteni. Hogy mindezzel jelentékenyen nyer az önképzés ügye, az kétségtelen.

Gockler György.

Német tankönyveink.

Sok felelősségterhes s amellett kellemetlen feladata van egy tanárnak. E kötelességek között nem utolsó *a tankönyv megválasztása.* A legtöbb tanár panaszkodik a használt tankönyvre, nincs vele megelégedve, — többet azonban nem tesz. Mert valóban nagy gondot ad a szaktanárnak új tankönyv választása, ha lelkiismeretesen akar eljárni s nemcsak a pillanat hatása alatt vet el, avagy vezet be új könyvet. Tankönyvirodalmunk ugyanis a

legtöbb szakban elég gazdag, úgy hogy az alkalmas mű kiválasztása nem kis időt vesz igénybe. Ha német tankönyvet keresünk, szintén nagy tömeg könyv áll rendelkezésünkre, de itt kissé gyakorlott szem rövidesen megtalálja azokat a könyveket, melyeket a modern nyelvtanítás elvei vezettek.

Azt hiszem, felesleges erősebben hangsúlyozni, hogy milyen változáson ment át az utóbbi években a középiskola úgyszólván minden tárgyának tanítása. Hogy mi a tanítás reformjának az oka, sokféleképpen magyarázhatnók; kétségtelen azonban az, hogy a legfőbb indító ok a tanítás eredménytelensége volt, melyet a módszer változtatásával véltek megszüntethetőnek. A módszer különösen a nyelvtanításban ment át nagy átalakuláson: még pedig a klasszikus (holt) s a modern (élő) nyelvek oktatásában egyaránt. Nem szabad azonban a kétféle nyelvtanításban ugyanazt a módszert alkalmazni, mert más a cél. Míg a klasszikus nyelveknél megelégedhetünk azzal, ha növendékeinknek akkora készséget adtunk, hogy a holt nyelven írt műveket szótár segélyével kifogástalanul olvasni tudják és megértsék, addig a modern nyelveknél, mint élő nyelveknél, *csak* ezzel be nem érhetjük.

I.

Tantervünk és az *Utasítások* is két célt tűznek a modern nyelvek tanítása elé: *gyakorlati és irodalmi célt.* Vagyis egyfelől a mindennapi életre kell a modern nyelvtanításnak a beszédben gyakorlatot adnia, másfelől az illető nyelv irodalmába kell az ifjúságot bevezetnie.

Legrégibb tankönyveink egyik cél elérésére sem nyújtottak elég segítséget. Módszerük a régi latin nyelvtanok utánzása: *kiindulásuk a tömondat.* »Die Luft ist mild. Der Himmel ist blau.« s más hasonló primitív, összefüggés nélkül egymás mellé rakott mondatokkal akartak élő nyelvet tanítani. Olyan mondatokkal, melyek kizárólag a grammatikai szabályok begyakorlására szolgáltak. Ilyen tankönyvekből tanultunk mi a középiskolákban és bizony még ma is kísértenek az ilyen elavult alkotások, melyeknek módszere már a holt nyelvek tanításánál is régen túlhaladott. Azonban a használt könyvek legnagyobb része jobban felel meg a modern nyelvtanítás elé tűzött kettős célnak.

Átmenetet alkotnak az ilyen grammatizáló tankönyvektől a direkt módszer szerint írottakhoz azok, melyek *az összefüggő olvasmányból indulnak ki*, melyekben tehát az olvasmány a fő, ebből szűrődnek le a nyelvtan szabályai. Nem tömondatokat adnak, hanem lehetőleg irodalmi értékű kisebb műveket (pl. meséket, kisebb elbeszéléseket), amelyeknek feldolgozása útján vezeti be a tanár a tanulókat induktíve a nyelvtan ismeretébe. Mikor egy-egy szabályt közösen felállítanak, már a tanulók annak a sajátságnak gyakorlati úton teljesen birtokában vannak. Ezek a tankönyvek, melyek közül egyik legjobb a Tímár-féle, határozottan elérik a Tanterv által kitűzött célok egyikét: az irodalmit, azon-

ban a gyakorlati ekkor »pium desiderium« marad. Az olvasmányok a legelemibb fokon Lessing klasszikus meséi, szókincsük, előadásuk egyáltalában nem a mindennapi élet nyelvének szókincse s egyszerű előadása. A további olvasmányok sem kapcsolódnak a mindennapi élethez, hanem kizárólag irodalmi szempontból bírnak beccsel, gyakorlatiból értéktelenek. Tehát ezekben a könyvekben a modern nyelvtanítás fontosabbik céljának, a gyakorlatinak elérésére kísérlet sem történnék? Nem tagadható, íróik is érezték ilyen módszerű könyvük egyoldalúságát és pl. Timár függelékképpen ú. n. szócsoportokat ad a mindennapi élet köréből![1] Ezek a szócsoportok azonban az olvasmányi és nyelvtani résszel semmi néven nevezhető összefüggésben nincsenek. S így a tankönyv két egymástól teljesen elszakadó részből áll, aminek következtében a tanítás sem lehet egységes. Az itt vázolt módszer kitünően bevált a holt nyelvek tanításánál, ahol a cél éppen az, hogy irodalmi értékű olvasmányokból vezessük le a nyelvtani szabályokat s ez olvasmányok révén ismertessük az illető irodalmat.

Az élő nyelvek tudásánál azonban nem annyira fontos a grammatika, nem olyan lényeges a formák tudása, mint a holtaknál — s ha már ott is fontos, itt még fontosabb a »*können*«, mely a »*wissen*«-t teljesen háttérbe szorítja. Ezt vélték tankönyvíróink is akkor, mikor *újabban a közvetlen* (direkt) *módszert alkalmazták* müveikben, mely ma — mondhatnók — egyedül létjogosult.

A következőkben eltekinthetünk az olyan felemás müvektől, melyeknek régi kiadásai az átmeneti vagy éppen régies módszerű könyvek közé tartoztak s melyeket új kiadásaikban szerzőik nem dolgoztak át teljesen, csak az új kívánalmaknak megfelelőleg toldottak be a mindennapi életre vonatkozó olvasmányokat és beszédgyakorlatokat, — miáltal e könyvek még kevésbé egységesek, mint az előbbi csoport müvei. — Ha ezeket mellőzzük, akkor is marad elég, valóban direkt módszerű tankönyvünk.

II.

Mi ezeknek a könyveknek a legnagyobb előnye? Az, hogy *az anyanyelvbe való bevezetésnél az egyedül helyes: a legtermészetesebb utat követik.* Az iskolás gyermek környezetéből kiindulva megismertetik a tanulót az iskolára, az iskolai életre vonatkozó szókkal. Majd az otthon, család, lakóhely stb. ismertetése révén mind tágul a tanítás köre, mely végül felöleli a mindennapi élet összes viszonyait s megadja így a tanulóknak a nyelvi készséget az életre. Itt a beszédgyakorlat a fő, különösen az alsó fokon; de amellett már a legalsó fokon sem szabad megfeledkeznünk a másik célról: az irodalmiról. A beszédgyakorlatok közé felvett olvasmányok, különösen pedig a versek ne »készüljenek«

[1] Eltekintve a pár beszélgetési gyakorlattól.

gyermekek számára. A versek ne legyenek kimondottan gyermekversek, melyeknek naivságát már egy középiskolai tanuló lemosolyogja, hanem nagy költők megfelelő versei, melyek a majdani irodalomtörténeti tanítás számára is biztos alapul szolgálhatnak. Azt hiszem, itt is az az elv vezethet bennünket, ami az ifjusági olvasmányoknál: nem szabad az illető művön érezni, hogy külön az ifjuságnak nyomorították össze, hanem legyen az kiváló írók ifjuságnak megfelelő klasszikus alkotása. Éppen azért lehet sok ilyen közvetlen módszer szerint írt művön hibáztatni azt, hogy az alsó fokon az irodalmi cél teljesen elhanyagolódik, a tanítás igazán gyakorlati, s ha a középfokon lehet is némi átmenetet teremteni, mégis nagy lesz a zökkenés a felső foknál, hol a tanításban úgyszólván csak irodalmi célokat kell követnünk, tehát sokban más módszert kell választanunk és alkalmaznunk.

Vizsgáljunk néhány ilyen tankönyvet közelebbről. Teljességre úgy sem tarthatnak számot szemlélődéseink, csak néhány szempontot kívánunk megvilágítani s néhány gondolatot leírni, mely e művek olvasása közben bennünk fellépett.

Érdekes és újdonságával meglepő tankönyv *Schuster* és *Kelemen* »Rudolf Dürers Kinderjahre« című műve. Ez a könyv az elemi nyelvoktatás céljait kívánja szolgálni, kiindulása nem az iskola; a kis fiú életének menetét követi születésétől kezdve. A ház és udvar, kert stb. iskola, iskolai élet, a falusi élet és munka az évszakok szerint: így halad tágabb és tágabb körbe a tanítás. Szép és következetes a haladás, csak azt az egyet kifogásolhatnók, hogy a városi fiútól olyan távol álló falusi élet a tanítás gerince, holott ezt a könyvet — aki elolvassa, igazat fog adni e sorok írójának — főleg városi, fővárosi középiskolák vezethetik be, mert nehéz. S hogy még egy ilyen kifogást említhessünk, részünkről erőltetettnek találjuk a Dürer nevet is, melynek kapcsán beleerőszakolják az írók könyvükbe a nagy festő életét is, akinek művészete és alakja bizony igen távol áll egy kis tannló gondolatvilágától. — Hogy mi lesz e műnek (mely gimnáziumok III—IV., reáliskolák I—II. osztálya számára készült) a folytatása, nem tudhatjuk, hogy a »*Lehrjahre*«- és »*Wanderjahre*«-ban mennyiben vezetnek be az írók a német irodalomba, csak következtethetjük. Sejtethetik velünk az egyik szerzőnek, *Schuster* Alfrédnak német olvasókönyvei. Azért is említjük éppen az ő műveit, mert ezeken tapasztalható a direkt módszernek sok előnye mellett leglényegesebb hibája is.

A »Dürers Kinderjahre« olvasmányait és különösen verseit nézve sajnálattal nélkülözzük az irodalmi nívót: gyermekversek, talányok, apró elbeszélések csak gyér számban egészítik ki a beszélgetési anyagot s a felvett anyag sem kifogástalan a gimnáziumi nyelvtanítás szempontjából. A Schuster-féle alsófokú tankönyv jóval több olvasmányt ad, de folytatása, a középfokú mű olvasmányanyaga nem tartja szem előtt közönségét, melynek használatára szánva van. Ezt a könyvet III—IV. osztályos reá-

listákon kívül V—VI. gimnázisták is használják, kiknek az e könyvben foglalt olvasmányok (mesék s más ilyen apróságok) már nem valók. Ha ilyen fajta olvasmányokból állítunk össze számukra tankönyvet, elvész a direkt módszer egyik legnagyobb előnye: a tanítás elevensége, mert érdeklődést nem keltenek az ifjakban az ily olvasmányok. Ezenkívül a Tanterv is a német monda és történelem köréből kíván olvasmányokat, no meg a német balladairodalom megismertetését tüzi ki feladatául. Schuster könyvében pedig az V. osztályos rész kis anekdotaszerű elbeszéléseket ad (Aurbacher, Hebel, Schmid), melyek alsófokú olvasókönyvbe valók, költeményei közt van pl. Hoffmann v. Fallersleben »Mein Vaterland«-ja, aztán »Das Bäumlein, das andere Blätter hat gewollt« stb. A VI. osztályos részben a német mondát »Siegfried« s a Nibelungenlied rövid tartalma képviseli, no meg Barbarossa Frigyes mondája; a többi elbeszélés nagyrészt nem is német, hanem magyar mondai és történelmi anyagot dolgoz fel; a balladairodalom megismertetésére is igen keveset ad: a Grenadiere, Des Sängers Fluch, Erlkönig, Fischer, Ring des Polykrates-en kívül semmi sincs benne. Mentségül szolgálhatna az, hogy a balladák olcsó kiadásban kaphatók; de hát akkor mire való a kézikönyv? Mert hogy egy VI. osztályos olvasókönyv főolvasmányai Grimm gyönyörű meséi legyenek, nem hinnők helyesnek. A 16 éves tanulók már nem élvezik gyermeki naivsággal a meséket s még nem értik a felnőtt komolyságával őket.

Ha ezen összeállításnak okát kutatjuk, nem kell messze mennünk, csak tankönyveink címlapját kell megnéznünk. Mindenik a gimnázium és reáliskola céljaira szolgál. Mivel pedig a két középiskolában nem egyszerre kezdődik a német nyelv tanítása, előáll az a helytelen eset, hogy 11 és 13 éves, vagy 14 és 16 éves fiúk ugyanazt a tankönyvet kapják. Pl. Schuster-Kelemen »Dürers Kinderjahre« c. műve véleményünk szerint kiváló tankönyve lehet egy I—II. osztályos reáliskolai tanulónak, de a gimnázium III—IV. osztályának tanulói az irodalmi cél háttérbe szorulása miatt sokkal kevesebb haszonnal forgathatják.

Módszer dolgában tehát meg lehetünk elégedve újabb tankönyveinkkel. Akár *Kaiblinger-Miklós*, akár *Schuster* vagy *Endrei-Szele* művét vezessük be, jó tankönyvet kapunk. Ami kifogásolni valót találhatunk, az részben a módszer egyoldalusága, részben abból ered, hogy tankönyvíróink műveiket minél szélesebb körben óhajtván terjeszteni, *olyan tankönyvet szerkesztenek, mely* ***körülbelül*** *megfelel mindkét iskolatipusnak*, természetszerűleg azonban egyiknek sem ideális tankönyve. Mert minél inkább megfelelő egy tankönyv pl. a reáliskola I—II. osztályának, annál kevesebb értéke van a gimnázium III—IV. osztálya számára.

Igazán jó tankönyveket akkor kapnánk, ha a reáliskolák és a gimnáziumok részére külön-külön tankönyvek készülnének. Valóban kívánatosnak tartanók, ha a közoktatásügyi miniszter

úr az engedélyezésre felterjesztett tankönyveket ebből a szempontból is alaposan megvizsgáltatná s a bírálók véleménye alapján a tankönyvet *vagy* a reáliskolák, *vagy* pedig a gimnáziumok bizonyos osztályai számára engedélyezné.

III.

Bizonyára meglepte soraim olvasói közül azokat, kik német tankönyvirodalmunkat közelebbről ismerik, az, hogy nem említettem eddig direkt módszer szerint írt tankönyveink közül az egyik legjobbikat: *Theisz Gyula* könyvét. Gondolhatnák olvasóim, hogy ez véletlenség, mivel ismertetésem teljességre úgy sem tarthat számot, — be kell azonban vallanom, hogy Theisz könyveit szándékosan nem említettem a bevezethető jó művek közt, pedig talán a legjobb. De ne mozogjunk csupa ellenmondás között! Tény az, hogy Theisz Gyula könyveit élvezettel forgattam és még több haszonnal olvasgattam én, — aki e nyelvet tanítom. Azt hiszem, ezzel már eléggé kifejeztem, hogy miért tartom kiválóknak e könyveket s miért nem vezetném be tankönyvnek. E könyvekben kezdettől, az első mondattól kezdve olyan sűrűek és olyan bővek az utasítások, melyek nem a tanulónak, hanem kizárólag a tanárnak szólnak, hogy a tankönyveket inkább a tanárok használatára, mondjuk kezdő tanároknak útmutatásul tartom alkalmasnak, sőt jónak. De azt nem vélem helyesnek, hogy ilyen művet a tanulók kezébe adjunk: hadd lássa, hogy tanára semmi egyebet sem nyújt neki, mint amit a tankönyvből ő maga is megtudhat. Ez a diákoknak amúgy sem kis önteltségét s a tanárok iránt való tiszteletlenségét csak emelné. — Ha azonban akár a szerző, akár más Theisz könyvéből ez utasításokat és útmutatásokat elhagyná, s a benne így maradt anyagot új tankönyvbe foglalná, kapnánk egy kitünő tankönyvet a tanulók s igen használható útmutatót a tanárok részére, — mint ahogyan Németországban már vannak is ilyen kétféle célból írott, egy anyagot feldolgozó tankönyvek.

Az utóbbiakban már körülbelül kifejeztem azt is, hogy *milyen tankönyvet tartanék ideálisnak*. Főkelléke a *rövidség* lenne: legyen a használt tankönyv tömören megírt, hogy úgyszólván *csak a témákat adja*, melyeknek kidolgozása, *kifejtése az iskolai tanítás feladata* legyen. A kifejtést esetleg megadhatná egy olyanféle könyv, mint a Theiszé, mely a tanárnak segítene. Mert az ilyen *vázlatszerű tankönyv* mellett a tanár munkája nem lenne kicsi, sőt sokszorosan meghaladná a tanár jelenlegi munkáját. A tanár nem fejtene ki többé reprodukáló tevékenységet, hanem alkotó munkát végezne, mennyivel magasztosabb, szebb lenne a feladata.

Nem hiszem, hogy már legtöbb kartársam ne érezte volna a tankönyv nyügét, mely munkájában sokszor akadályozta, ahelyett hogy segítette volna. Az ilyen vázlatszerű mű, mely az olvasmányokon kívül csak a beszédgyakorlatok témáit, irányát jelölné meg s nyelvtani táblázatokat adna (mint pl. Endrei-

Szele kiváló táblázatai), csak az utat jelölné meg, a kidolgozást a tanárra bízná. Ilyen tankönyv kellene a modern tanárnak, ki az iskolában akar dolgozni s a házimunkát, mely egyenlőtlensége miatt amúgy sem megbízható, úgyszólván teljesen mellőzni óhajtja.

Dr. Böhm Dezső.

Az iskolaorvosi intézmény továbbfejlesztésének szükségessége.

A mai kultúréletet folytató ember idegölő és minden erőt, tápnedvet felemésztő, izgatott, rohamos — éppen azért beteges — életében fokozott fontosságot nyer az ifjuság testi nevelésének a kérdése, melynek helyes megoldásától függ nagyrészt a jövendő nemzedékek testi és szellemi kifejlődése. A mens sana in corpore sano elvét ma már mindenki helyeslően elismeri, mert — sajnos — csaknem mindnyájunk érezte már a testi fogyatkozásnak a lélekre gyakorolt káros hatását Ha szellemünk tökéletessége nem áll is arányban testünk súlyával, nagyságával, bizonyos mégis, hogy megnyilatkozásában szüksége van, mint eszközre, a teljesen egészséges testre, melyben a vérkeringés tökéletes legyen s szervei céljuknak minden tekintetben megfeleljenek.

De ha elismerjük a testi nevelés fontosságát a minél fokozottabb értelmi nevelés érdekében, könnyen beláthatjuk azt is, mennyire szükséges a még csecsemőkorát élő, vérszegény iskolaorvosi intézmény mélyítése és általánosítása középiskoláinkban. Annál sajnálatosabb tehát az illetékes tényezőknek érthetetlen közönye, mellyel az iskolaorvosi intézmény kérdését kezelik megszületésének első perce óta.

Nem azt tekintem jó orvosnak, aki a súlyos beteget halálos nyavalyájából talpra állítja. Jó orvos az, aki idejében nyujtott okos tanácsaival megóv a betegségtől, mely különben okvetetlenül megtámadott és elhatalmasodott volna felettünk, ha az orvos gondossága és tanácsa távol nem tartja tőlünk. Ennél is jobbnak tartom azt, aki a helyes életmódra reávezetve, szervezetünket megedzi s minden betegséggel és káros hatással szemben ellenállóvá teszi.

Ez alapon állok, amikor azon szerény véleményemnek adok kifejezést, hogy minden középfokú iskolához egy csupán az illető intézet szolgálatában álló iskolaorvos neveztessék ki a középiskolai ifjuság testi nevelésének a helyes mederbe terelése és vezetése érdekében. Nem kívánom szervezni ez állást azért, hogy néhány orvosnak, ha nem is fényes, de biztos megélhetést nyujtsunk, hanem azért, hogy a következő nemzedékek szervezete a helyes testi nevelés folytán megedződjék s így közvetve a szellemét is megerősítve, képessé tegyük a jövendő hivatásának lelkiismeretes betöltésére, testi és szellemi munkásságának nyugodt, soha megrázkódtatással nem járó, teljes kifejtésére, hogy tehát lelki har-

móniáját a legnagyobb megpróbáltatások között se zavarja meg a hiányos anyagcsere folytán beteges szervezet ideges hangulata.

Nem óhajtok itt terjedelmesebben foglalkozni a középiskolai orvos jogaival és kötelességeivel, melyeket bőven részletezni nem lehet hivatásom. Egyébként is azt tartom, hogy jogaink legnagyobbrészt egybevágnak kötelességeinkkel. Csupán röviden akarom megrajzolni azt a különben kibővíthető keretet, melyet a hivatásos orvos kötelességszerüleg is meg fog tölteni minél bővebb tartalommal. Nem vindikálom magamnak ez általános elvek mindegyikének a paternitását, hiszen gondolatunk is alig lehet, amely nem született volna meg előttünk valakinek az agyában. Mindenesetre azonban szükséges ez elveket rendszerbe foglalva megrögzíteni.

Így a középiskolai orvos és egészségtantanár — sajátságos, hogy nálunk minden állás szervezésénél a hangzatos címet keresik — legfőbb kötelességei közé tartoznék:

1. Új intézetek alapításánál egészségi szempontból megvizsgálni a beépítési telek talaját, okos tanácsaival közreműködni az intézet higiénikus felosztásában és berendezésében. Majd a már meglevő intézetekben is az épületeknek s környékének tisztán- és rendbentartásáról gondoskodni, minek érdekében legyen rendelkezési joga az intézet szolgaszemélyzetével szemben.

2. A nem helybeli tanulók ellátására jelentkező városi polgárok lakásainak a meglátogatása még a beiratások előtt oly célból, vajjon azok egészségügyi szempontból megfelelnek-e a követelményeknek, miről az intézet igazgatóságának felvételek előtt jelentést tenne. Hasonlóképp közvetlen a beiratások után meglátogatná lakásukban különösen a szegényebb sorsú, helybeli tanulók szüleit is, s valamint a szállásadóknak is értelmi s müveltségi fokukhoz mért egészségügyi tanácsokat adna, melyeknek betartását azok magukra nézve kötelességüknek ismerjék. E látogatások évközben megismétlődnének s különösen az idegen szálláson levő tanulók ellátásának ellenőrzésére is kiterjedne. Minderről természetesen hivatalos jegyzéket vezetne.

3. Felvételek alkalmával, különösen az I. osztályban s az intézetet cserélőknél, vizsgálja meg a jelentkező tanulókat, nem szenvednek-e olyan szervi bajban, melynek figyelembevételével az igazgató a jelentkezőt esetleg csak magántanulónak veheti fel.

4. Tanítás kezdetével működjék közre az orvos a tanulóknak a padokba való elhelyezésénél. Az orvos tanácsa ily esetben mérhetetlen beccsel bírna, hisz köztudomású tény, hogy sok tanuló álszeméremből s más személyes okokból nem vallja be testi fogyatékosságait osztályfőnöke előtt oly nyiltsággal, mint az szükséges volna.

5. Ne csupán némely tárgyak alóli felmentés indítványozása legyen az iskolaorvos kötelessége. Szépírási-, rajz-, torna- és játékórák alkalmával hospitáljon s figyelje meg, vajjon helyes-e a tanulók testtartása ültükben s mozgásukban. Terjessze ki figyel-

mét a testgyakorlásra: e célból tegyen látogatást minél gyakrabban a játék- és tornaórákon, hogy egyrészt elejét vegyük tanulóink ama nem eléggé kárhoztatható szokásának, hogy mindenféle haszontalan ürügyek alatt a tornázás alól kibujnak, másrészt, hogy némely esetben helyes irányba terelje a tornázást személyek szerint is. Tornaversenyek alkalmával az orvos is okvetlen kisérje el a tanulókat. Épp így kirándulások alkalmával is, vagy ha ez lehetetlenségekbe ütköznék, legalább az indításnál legyen jelen annak esetleges megállapítása végett, mely tanulók nem képesek elbírni a fáradalmakat.

6. Tartson osztályonként az egész iskolai éven át, vagy ha ez lehetségos nem volna, legalább az év elején nem rendszer nélküli, kapkodó, hanem tervszerü, az egészségtan körébe vágó előadásokat az egyes osztályú tanulók értelmi színvonalához mért stilusban és körökből úgy felépítve, hogy mire a tanuló a gimnázium padjaitól végképpen elbúcsúzik, rendszeres ismeretei legyenek a higiénáról; épp így egyes epidémiák esetén is a ragadós — fertőző — betegségek ellen való sikeres küzdés előmozdítására.

Ezzel összefüggőleg vizsgálja is meg az egyes tanulókat évközben többször is, minden szervre és körülményre kiterjeszkedőleg.

Legyen köteles egészségtant tanítani nemcsak a jelentkező, de az összes felsőbb (VII., VIII.) osztálybeliek részére. A maga kényelmére ne utasíthasson el s ne tarthasson távol senkit sem az óráktól azon ürüggyel, hogy az illető gyenge tanuló. A tanuló gyenge felfogása egy okkal több arra, hogy az iskolaorvos jobb és világosabb előadásra törekedjék. Célját azonban csak úgy érheti el, ha teljesen felszerelt laboratórium áll rendelkezésére.

7. Év elején, de közben is esetről-esetre jelölje meg ama tanulókat, kik gyenge szervezetük vagy betegségük miatt jogosítva lehetnek arra, hogy kivételesen húsnemüeket is hozhassanak s a pedellusnál, vagy az e célra fenntartott teremben letehessék és elkölthessék, esetleg a kapusnál húsételt vagy tejet vehessenek és fogyasszanak. A Juba dr., budapesti iskolai orvos és egészségtan-tanár iskolai kantinjai, bármennyire üdvösek, nem állíthatók fel, ha másért nem, azért mert visszaélésekre vezetnének mindkét oldalról.

8. A tanítás eredménye szempontjából mutassa ki a gyenge látásuakat, nagyot hallókat s általában a beteg szervezetüeket, hogy megfelelő ültetés és bánásmóddal pótoljuk a természet mostohaságát. Éppígy mutassa ki a — szervi bajok miatt — hibás beszédüeket is, hogy különösen feleltetés alkalmával a kiejtésük hibáira figyelmeztessük őket s beszédüket megjavítsuk.

9. Látogassa meg lakásukon a mulasztókat, kiknek száma így okvetlen apadni fog, ami lényegesen elő fogja segíteni a tanulmányi előhaladást. Ebből folyólag minden mulasztást igazoló házi vagy orvosi bizonyítvány kerüljön az iskolaorvos láttamozása alá s csakis az ilyen láttamozott házi vagy orvosi bizonyítványok alapján történjenek az igazolások. Végül

10. Amit Juba dr. szerény keretekben megkezdett, vezessen az iskolaorvos az intézet minden egyes tanulójáról *fejlődési törzslapot*, melybe az összes, családi és egyéni, testi és lelki fejlődésére vonatkozó adatok, mérések stb. belekerüljenek. Ezt az iskola összes osztályaiban keresztülvive és kiegészítve a tanárság által a tanuló szellemi képességeire s ezek fejlődésére vonatkozólag tett rövid észrevételeivel, előttünk áll az egyén egész élete és fejlődése. Így értékes adatokat és segítséget nyujthatunk szükség esetén a bekötött szeme miatt annyiszor botló Justitiának, de ami ennél aránytalanul fontosabb, a fejlődő kultúrának is teszünk vele szolgálatot. Az egyes eseteket összegyüjtve, levezethetjük a helyes pedagógiai elveket, melyeket a következő nemzedékek nevelésében értékesíthetünk, gyümölcsözően felhasználhatunk.

Mindezzel szemben az iskolaorvos és egészségtantanár tagja volna a tanártestületnek s így részt venne — egynémely kivétellel — az összes gyűléseken, döntőleg emelné szavát az egészségügyi kérdésekben, szavazhatna a tanulók erkölcsfegyelmi megítélésében s tanácsát meghallgatná az igazgató az intézet higiénikus rendbentartásában.

Természetes ezek után, hogy az iskolaorvos és egészségtantanár kinevezett, nyugdíjra jogosult s csak fegyelmi úton elmozdítható állami tisztviselő volna, aki magánpraxist csak igen mérsékelt díjazás mellett s csupán az intézetek tanulói körében és legföllebb még egyes emberbaráti intézmények — kórházak — mellett folytathatna, bár tekintetbe véve, hogy középiskolák székhelyein más iskolák is vannak, beteg tanulók ott is előfordulnak, az utóbbi praxist sem tartanám megengedhetőnek. Különben pedig fizetésben s mindenben éppoly elbírálás alá esnének, mint a középiskolai tanárok, csupán igazgatók vagy főigazgatók nem lehetnének.

Ezek volnának ama általános alapelvek, amelyek szerint az iskolaorvos és egészségtantanár intézményét minden vonalon meghonosítandónak tekintem. A kereteket a tovafejlődő élet emelkedő követelményei kitágíthatják. Bővebb tartalommal való kitöltésük az intéző körökre s magukra az iskolaorvosokra vár.

Vajha legalább ez intézménnyel kapcsolatosan cáfolhatnók meg azokat, akiknek fájdalmas panasza szerint minden rossz intézményt átveszünk a külföldtől, csak jót nem.

(Bártfa.) *Albu Livius.*

KÜLFÖLDI TANÜGY.

A biológiai oktatás a német középiskolákban.

A székesfőváros tanácsának anyagi támogatása mellett a f. tanévben Németország többrendbeli középiskoláját látogattam meg avégből, hogy azokban a természetrajz és földrajz tanítását tanulmány

tárgyává tegyem.[1] Különös tekintettel akartam lenni azokra az újabb intézményekre, melyek az utóbbi néhány év alatt — az e célra alakult reformbizottság működésének eredményeként — sok helyen a megvalósulás stádiumába jutottak.

A német biológiai oktatás történetében korszakalkotó jelentőségű volt az a mozgalom, melyet 12 évvel ezelőtt az orvosok és természetvizsgálók hamburgi vándorgyűlése alkalmával a biológiai oktatás reformálására megalakult tanügyi bizottság indított meg. E mozgalomra pedig az a körülmény szolgáltatott okot, hogy a főleg humanisztikus alapokon szervezett főiskolákban a természettudományi oktatás nem foglalja el azt a helyet, ami a modern kor követelményeihez képest megilletné. A tudósokból és tanügyi férfiakból alakult reformbizottság a biológiának a felsőbb osztályokba való bevezetését s ezáltal a természettudományi oktatásnak szélesebb körben való kiterjesztését oly módon akarta keresztülvinni, hogy az a többi tárgyak nagyobb sérelme és a tanulók nagyobb szellemi megerőltetése nélkül történjék. Az e célból tartott tanácskozások tartalmát képező reformtervezetek s a nyomukban megindult tanulságos eszmecserék a bizottság külön kiadmányában[2] láttak napvilágot.

A biológiai oktatás reformálása Németországban is sok nehézséget okozott, mert fel kellett venni a harcot a társadalomban még mindig uralkodó középkori skolasztikus szellemmel, mely a természettudományok fejlődés- és származástani részében a vallásos felfogás veszélyeztetését látja; továbbá pedig számolni kellett azokkal a nehézségekkel is, melyeket a terv gyakorlati keresztülvitelében, a normális óraszám megtartása mellett, a többi tárgyak megrövidítése támaszt.

E helyen, minden részletezés mellőzésével, csak azokra a szempontokra óhajtok kiterjeszkedni, melyek hazai viszonyainkat illetőleg, bennünket közelebbről is érdekelhetnek.

A természetrajzi oktatás németországi állapota felől általános és egységes képet nem igen alkothat magának az ember, nemcsak azért, mert nagyon sok fajta iskola-tipus van s mindenikben más és más e tárgyak helyzete, hanem még azonos jellegű intézetekben is a tanár egyéni belátása, melyre az új tanítási tervezet különös súlyt helyez, eléggé tág korlátok között érvényesülhet.

A humanisztikus gimnáziumoknak a természettudományok mostoha gyermekei csupán. A hat osztályon át heti egy, esetleg két órában tanított tárgy, csak a legáltalánosabb s mondhatni nagyon hézagos ismeretek nyujtására szorítkozhat. A reformbizottság törekvései itt a legnehezebben találnak maguknak utat. A reálgimnáziumoknál már jóval kedvezőbb a helyzet; a 6 osztályú reál, de még inkább a 9 osztályú főreáliskolákban pedig valósággal eszményi állapotokról beszélhetünk.

[1] A földrajztanítás terén szerzett tapasztalatokról a Földrajzi Közleményekben számolok be.

[2] Gutzmer: die Tätigkeit der Urterrichtkommission der Gesellschaft deutsche Naturforscher und Ärzte. Leipzig. 1908.

A tárgyak heti óraszáma, a tanítás eszközei és módja nagy változásoknak van alávetve. A gimnáziumokban sok helyen csak 6, másutt esetleg 10 órában foglalkoznak mindössze a természetrajzzal. A reálgimnáziumokban az óraszám 2—4-gyel emelkedik (12—14), a főreáliskolákban eléri a 19—23-at. Általános szabályt e tekintetben felállítani nem lehet. Hogy mást ne említsek pl. a drezdai főreáliskolában 19, a nürnbergiben 23, a drezdai reálgimnáziumban 18, a zwickauiban 21 a természetrajz heti óraszáma (a kémiával együtt). Már ebből is gondolható, hogy a tananyag beosztása és feldolgozásának módja egyfajta iskolában is mennyire különböző lehet.

Általában — a humanisztikus gimnáziumoktól eltekintve — mindenütt alsóbb és magasabb fokú biológiai oktatást lehet megkülönböztetni. Előbbi az 5—6 alsó és középosztályra terjed, anyaga az állat- és növényország előbb szemléleti, majd rendszertani feldolgozása és összefoglalása, utóbbi a 2—3 felső osztály tananyagát képezi s magában foglalja a biológiát, élettant, anatómiát, betetőzve az embertannal, az alsóbb fokon szerzett általános élettani, kémiai ismeretek felhasználásával, főleg gyakorlati alapon. A felsőbb osztályok biológiai anyaga többnyire kémiával (szerves) kapcsolódik; a szervetlen kémia az ásványtannal tartozik össze, tanítása a két biológiai fokozat közé, a középső osztályokra esik. A geológia az ásványtannal együtt vagy attól elkülönítve a legutolsó évre marad. A heti óraszám az alsóbb osztályokban 2, a felsőkben 1; ott, hol kémiával együtt tanítják, 3.

Az állat- és növénytan rendszertani tárgyalása egymással párhuzamban történik: az állattan a téli, a növénytan a nyári félévben. Ez a beosztás lehetővé teszi az anyag meglehetősen nagyfokú szétdarabolását; a folytonosság pedig, mely szerint 5—6 éven át ugyanazok a szempontok más-más csoportoknál ismétlődve kerülnek megbeszélés alá, a tananyag alapos és kellőleg áttekinthető feldolgozását eredményezi; úgy hogy mire a tanuló a felsőbb osztályokba kerül, a továbbiakhoz szükséges alapismereteknek teljesen birtokában lehet.

Pedagógiailag ez a beosztás sokkal célravezetőbb, mint a mienk, hol egy egész természetrajzi ágat egy év alatt végleg letárgyalnak. A tömegesen nyujtott ismeretek pedig sohasem lehetnek oly gyümölcsözők, mint amiket idő és anyag tekintetében megosztva szerzünk. Az állat- és növénytan együttes tanítása sokkal alkalmasabb a két szerves világ közötti benső kapcsolat feltüntetésére, mintha egymástól elkülönítve — más-más évben — tanítjuk őket.

A tanításban nem az anyag mennyiségére, hanem a feldolgozás módjára fektetik a súlyt. A fontosabb csoportokkal egy féléven át is foglalkoznak, a kevésbé fontosakat csak érintve tárgyalják. A három alsó osztály állattan-anyagát pl. csupán a gerinces állatok képezik, ezek ismerete alapján szerzik meg a rendszertani alapfogalmakat.

A növénytanban eleinte egyszerűbb, majd bonyolultabb szerkezetű növényeket írnak le, életjelenségeikkel kapcsolatban, a rendszerezésre csak ezután térnek át. A virágos növények közül csak

a jól körülírt, könnyen jellemezhető csoportokat veszik; az ipari, gazdasági, külföldi növényeket külön tárgyalják. A harmadik osztálytól kezdve a növénymeghatározás is be van vezetve, mely a rendszertani tájékozás megszerzése tekintetében igen jó szolgálatot tesz.

A három felső osztály biológiai anyaga az alsóbb osztályokban szerzett ismeretekre támaszkodik: egyrészt mintegy filozófikus összefoglalása az állat- és növényország sokféle életjelenségeinek, másrészt az élettan, anatómia, fejlődéstan ama alapfogalmainak megismertetése, melyek a természettudományilag művelt ember ismeretkörének szükséges kiegészítő részét képezik. Ezek az alsóbb fokon a szükséges alapismeretek és a tanulók kellő szellemi érettsége híján nem tárgyalhatók és így a középiskolák felsőbb osztályaiba való bevezetésük nemcsak indokolt, hanem éppen oly szükséges is, mint más általános műveltséget nyujtó tárgyaké. Így kerülnek behatóbb tárgyalás alá a biológiából: az állat- és növényország egymáshoz való viszonya, földrajzi elterjedése, a létérti küzdelem, a szaporodás, ivadékgondozás, állat- és növénytársaságok ismertetése; az élettanból a szervek célja és működése s azoknak az élő lények különböző csoportjainál való összehasonlítása; az anatómiából a sejtek és szövetek mikroszkopikus vizsgálata; a fejlődéstanból, a fejlődés különböző módjainak rövid foglalata az egész állat- és növényországon keresztül, származástani megvilágításban; végül betetőzésül az ember, ismertetve a felsorolt szempontok mindenikéből, kapcsolatban a higiénia legfontosabb tudnivalóival.

A felsőfokú biológiai oktatás fontos kiegészítő részét képezik a gyakorlatok. Ezek nemcsak azért fontosak, mert a tanultak könnyebb megértését és tudatos megrögzítését teszik lehetővé, hanem alkalmat nyujtanak a megfigyelések és vizsgálatok révén a tanulók önállóságának fejlesztésére. Ezidőszerint mintegy 60 középiskolába vannak bevezetve, de számuk évről évre szaporodik. A kivitelben nagy nehézséget okoz a költséges felszerelés mellett a külön előadóterem, mely a hely szűke miatt nem állhat mindenütt rendelkezésére. Azonban a fiatal tanerők ez irányban kifejtett buzgólkodása és egyes iskolafenntartó testületek áldozatkészsége sorra győzi le a nehézségeket.

A gyakorlatokat a szaktanár saját felfogása szerint irányíthatja, ennélfogva teljes egyöntetüségről szó sem lehet. Néhol a gyakorlat csak az elméleti tanítás kiegészítője, tehát demonstratív jellegű; másutt viszont a gyakorlat lép előtérbe, az elméleti ismeretek az önálló megfigyelés által leszűrt tapasztalatokon épülnek fel. Az előbbi módszer könnyebb és gyorsabb, de nevelő értéke kisebb, mint az önállóság fejlesztésére oly nagy súlyt helyező utóbbié. E tekintetben kiváló megvilágítást nyujtanak dr. Bastian Schmid zwickaui reform reálgimnáziumi tanár gyakorlatai, ki a biológia német pedagógusai között ezidőszerint igen jelentős helyet foglal el.

Itt a biológiát kémiával kapcsolatban tanítják s így a gyakorlatok részben kémiai jellegűek. (A reáliskoláknak külön kémiai laboratóriuma van.) Minden tanuló számára van egy külön dolgozó-

asztal, ellátva a reakciókhoz szükséges legfontosabb vegyszerekkel és preparáló-készülékkel. A gyakorlatok tárgya: mikroszkopi és anatómiai megfigyelések, preparátumok készítésével kapcsolatban, élettani és állatpszichológiai tanulmányok élő állatokon, egyszerűbb növényélettani kísérletek. A mikroszkopi megfigyelésekhez szükséges metszeteket a tanulók maguk készítik és azokat önállóan vizsgálják a tanár útbaigazítása és ellenőrzése mellett. Az anatómiai gyakorlatokhoz élő állatokat használnak (házinyúl, galamb, pióca, béka stb.). Minden tanuló kap egy állatot, melynek egyes szerveit kikészíti, megfigyeli, a látottakat lerajzolja, a készítményt esetleg spirituszban helyezi el. Így a bél, vér, idegrendszer, kiválasztás szerve, vázrendszer, egymásután kerülnek tanulmányozás alá. A gyakorlatokon szerzett tapasztalatokat s az ezekből vonható általánosításokat a legközelebbi elméleti órán beszélik meg. A gyakorlatok kiterjeszkednek aztán az idegrendszer működésének (érzékszervek funkciója, érzékenység különböző fokai, reflexmozgások), a szívműködésnek stb. megfigyelésére, valamint élő állatokon észlelhető egyéb tanulmányokra is (életmód, állatlélektan). Az állatok eltartására ketrecek, a friss húsanyag megőrzésére jégszekrény szolgál. A bélcsatorna működését (tápanyagok feldolgozása) a kémia segítségével tanulmányozzák oly módon, hogy megfigyelik a mesterségesen előállított enzimáknak a különböző tápszerekre gyakorolt hatását. Itt említhetjük meg a környékre vagy a közeli park tavához rendezett kirándulásokat, melyek a gyakorlatok kiegészítő részét képezik. Ezeken a tanulók hálókkal, merítőeszközökkel stb. felszerelve gyüjtik be a tanulmányokhoz szükséges anyagot. E gyakorlatokon az állattan jut túlsúlyra, mi miatt a növénytan kissé háttérbe szorul, másutt viszont a fordított eset áll elő.

Leghelyesebb, ha mindkettő egyformán érvényesül, különben átlépheti a középiskolai oktatás keretét.

Ami a természetrajzi gyüjtemények felszerelését illeti, általánosító véleményt e tekintetben sem mondhatunk, nem is szólva sok gimnáziumról, melyeknek tulajdonképeni szertárhelyiségük nincs is s a tanításhoz szükséges anyag a folyosókon levő szekrényekben van elhelyezve, a régi intézetek gyüjteményei a hely szűke miatt többnyire túlzsúfoltak. A tanításhoz szükséges anyag azonban többnyire rendelkezésükre áll. Főleg a tipusok beszerzésére fektetik a súlyt; sokfélét, de mindenből csak a legjellegzőbb alakokat tartalmazzák. Biológiai készítmények és művészies kidolgozású szemléltető képek nagy számmal vannak. Az újabb főreáliskolák gyüjteménye több teremre terjed ki, külön helyiség szolgál az akvárium, terrárium és a kísérletekhez szükséges növények elhelyezésére. Az akváriumok levegőjét villamos szivattyúkészülék újítja meg. A szertárral kapcsolatos előadótermek vetítőkészülékkel vannak felszerelve. A folyosókon üvegszekrényekben a tanítás kézenfekvő anyagát helyezik ki közszemléletre. A tanításhoz szükséges növényanyagot vagy egy központi növénykert szolgáltatja vagy pedig az udvaron van e célra külön növénykultúra berendezve.

Egybevetve a német középiskolák biológiai oktatására vonatkozó tudnivalóinkat, a hazai viszonyok figyelembe vételével a következő észrevételeket szűrhetjük le:

Az a nagy különbség, mely Németországban a humanisztikus gimnáziumok és a különböző reálintézetek biológiai oktatása között fennáll, középfokon egyáltalában nem indokolt s így nem is helyeselhető. Ha a középiskolák általános műveltséget nyujtanak s nem szakiskolát, hogy bocsáthatják az életbe vagy felsőbb iskolákba növendékeiket egészen különböző életfelfogás alapján? Ez egyoldalúság mindenképen csak a természettudományi oktatást rövidíti meg, mert a reáliskolák bár nagy súlyt helyeznek a természettudományokra, a hazai és külföldi nyelvek szorgalmazása által még mindig eleget tesznek a humanisztikus tárgyak követelményeinek is. A felső iskolák nagyrészt gimnáziumból kikerült növendékei minimális természettudományi tudással lépnek az életbe.

A német reáliskolákban a biológia sokkal kedvezőbb elbánásban részesül, mint nálunk. A tantervbe felvett anyag terjedelmesebb s felöleli mindazokat a tudnivalókat, melyek nálunk alsóbb fokon a szükséges ismeretek híján nem tárgyalhatók. A tananyag-beosztás, mely lehetővé teszi úgy a növény, mint az állattannak valamennyi osztályon keresztül folytonos tanítását s így az anyag alapos feldolgozásához ismétlések és összefoglalások révén kellő időt és alkalmat nyujt, mindenképen csak helyeselhető. Végül a felsőbb osztályok biológiai gyakorlatai, melyek az önállóság fejlesztésével juttatják a tanulókat gyakorlati szempontból is értékes ismeretekhez, méltó betetőzői a modern kor természettudományi követelményeinek.

Ha nálunk is mindezeket oly gyorsan, símán, minden egyéb körülményt takaró fennakadás nélkül lehetne — legalább részben — megvalósítani, konzervatív közigazgatásunk máris nagy lépéssel jutna előre.

Dr. Hézser Aurél.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Ferenczy István levelei. Rimaszombat rend. tan. város közönségének megbízásából közzéteszi *dr. Wallentinyi Dezső.* Rimaszombat. Rábely Miklós és fia könyvnyomdája. 1912. 522 l. + 2 lev.

Becses adatok a magyar művelődéstörténethez. Ez lehetne a legtalálóbb alcíme annak a vaskos kötetnek, mely nemes Rimaszombat városa bőkezűségéből s Wallentinyi Dezső buzgólkodása folytán a magyar szobrászat egyik úttörőjének leveleit teszi hozzáférhetővé. Hogy ki volt Ferenczy István, az Meller Simon monografiája óta bizonyára nem szorul bővebb magyarázatra, mégis bátran állítható, hogy a jelen mű kiadása hasznos szolgálatot jelent a tudományos kutatás számára. Nyereséget jelent nemcsak azért, mert benne egy nagyrahivatott lélek szárnybontását figyelhetjük meg, de fontos azért

is, mert a szorosan vett képzőművészet történetén kívül más tudományág is meríthet belőle. A magyar irodalomtörténetírás is köteles tudomást venni róla. Elég egy pillantást vetnünk a tartalomjegyzékre vagy a névmutatóra, hogy ennek igazságát belássuk. Mert igaz ugyan, hogy a kiadott levelek többsége a művész öccséhez és szüleihez van intézve, találunk azonban mellettük Döbrentei Gáborhoz, Fáy Andráshoz, Kazinczy Ferenchez, Toldy Ferenchez írottakat is, amelyek tehát a szobrászat fejlődésével foglalkozókon kívül az irodalom búvárát is érdeklik. Egyébként a művész egyénisége és törekvései az egykorú irodalmi viszonyokkal való kapcsolatuknál fogva nagyon is indokolttá teszik a kíváncsiságot, mellyel a szóbanforgó többi levelet is lapozzuk.

És örvendetes tapasztalatként állapítható meg, hogy e laprengetegben még a különleges szempontból kutatót sem éri csalódás. Valóban nem volna csodálatos, ha egy szép napon valamelyik lelkes kartársunk ily című tanulmánnyal állna elő: *Ferenczy István és a magyar irodalom*. Nézzük, mi mindenről szólhatna ez a dolgozat. Szerzője érdekes jelenség gyanánt bizonyára újból észrevenné, hogy a reformkor idején nálunk mily torlódást mutat a szellemi élet; s ennek feszültsége mily szépen magyarázza azt a felséges tüzijátékot, mely a negyvenes évek végén a magyar kultúra egét bevilágítja. Talán utalna rá, hogy az erők későbbi kibontakozását mennyiben segítette elő az az egymást megértő kapcsolat, melyet az előző kor nagyjainak pályája mutat; a miből egyszersmind megérthető az a szép egyetértés is, mellyel a művelődés különböző tényezői egymás útját egyengették: a tudomány az irodalomét, az irodalom a művészetét és mindannyian a nemzeti haladásét. Ferenczy pályájára vonatkoztatva a mondottakat feltünő, hogy ennek a maga erejéből valamivé lenni akaró istenáldotta tehetségnek kik fogják először is pártját; kik próbálják repülése irányát a magasabb eszmények távlatába hajlítani, hogy általa is a nemzeti érzést erősítsék: az írók, a költők. És mivel viszonozza Ferenczy a szavak mestereinek Isten hozottját? Márványba faragott válasszal: a Csokonai képmásával, a Virágéval, a Kisfaludy Károlyéval, Kölcseyével. Megható az a benső ragaszkodás, mellyel költőbarátjaihoz: Bajzához, Fáyhoz, Vörösmartyhoz vonzódik. Velük szövi nagyszerű művészi álmait s pihenő napjaiban velük ürít poharat. Íróbarátai szállnak érte síkra a lapokban s végrendeletét is ők írják alá. Fáy neki ajánlja a Bélteky-házat, Ferenczy viszont végső akaratával a költőt teszi meg egyik örökösévé.

Vörösmartyval is jó barátságban volt. 1834-ben a Rhedei-emlék felállításakor a Szózat költője is elkísérte Nagyváradra, együtt utaztak aztán tovább Ruszkabányára és Mehádiára is. Leveleiben gyakran megemlékezik róla Ferenczy. Így 1836 szeptember 11-én följegyzi, hogy barátja valami koleraféle betegségbe esett, de hamar kiheverte. Az Athenaeumnak azt a lapját, melyen Vörösmartynak a Mátyás-szobor ügyében készült védőirata volt lenyomtatva, a művész eltette emlékül s meghagyta, hogy halála után szemfedőül koporsójába tegyék.

Bajzáról is sok szó esik a levelekben. 1836-ban, mikor az Akadémia nagy jutalmának odaítéléséről van szó s Ferenczy meghallja, hogy Nagy Károly Elemi algebra c. műve nyerte el a 200 aranyat, de Bajza versei is szóba kerültek, — noha ezeket alig ismerte, vaktában is költőbarátjának szánta a díjat, még pedig »gondolkozása módjánál fogva — úgymond — mert az aritmetika, ha jó, csak fordítás lehet, másfelől meg a kétszer-kettő-négyet a lélek mechanikai tetténck tartja«. Barátja betegsége is foglalkoztatja. 1853 okt. 2-án ezt írja róla öccsének: »ezen egész bajnak oka egy szerencsétlen házasság. Nem az, hogy felesége őt nem szerette volna, hanem hogy borzasztó nagyon sokat költ, nem lehet pénzzel győzni; mind ruhára, mind butorra, és ő neki nem volt annyi lelki ereje, hogy komolyan megmondotta volna, hogy nem telik!«

Kölcseyről is úgy beszél, mint barátjáról, kinek egyéniségében nem politikai következetességét, hanem általában a »tiszta, józan, szép lelket« becsülte. E Kölcsey-vonatkozás kapcsán említhető meg egy 1835 március 8-ról kelt (öccséhez intézett) levele, melyben az előkelők közönye ellen fakad ki. A Nemzeti Kaszinó egyik ülésén ugyanis Kölcsey indítványozta, hogy a Kazinczy-emlékre a Kaszinó pénztárából is adjanak valamit. Széchenyi ezzel szemben állítólag azt bizonyítgatta, »hogy ha a Kaszinó így mindenre adakozik, úgy utoljára maga is elpusztul«. Azt ajánlotta tehát, hogy a társaskör mint olyan, ne adjon semmit, hanem tegyenek ki egy ívet s aki akar valamit adni, az írja alá. Így aztán nem nagyon gyűlt a pénz. Mindössze Fáy adott tíz forintot és két más ember öt-öt forintot. Erre jegyzi meg a művész: »Így van a pesti Nemzeti Kaszinó előtt azon Kazinczynak dolga, aki tiz évekig nemzetéért békót hordott és a magyar tudomány homlokára csillagot ragasztott.«

Széchenyi-ellenes hangulata másutt is szembetünő. Egy helyütt azzal is megvádolja a híres államférfiut, hogy »jól megtaposta a nemzetnek egy klasszisát, t. i. az industriozus és művészembert. Mindeneket külső országból hozatván, csináltatván, elvette a belső iparnak azon életerét, hogy ebbéli szorgalma által kilátása lehessen kenyeret s dicsőséget keresni!« (297. l.). Tudjuk, hogy Ferenczy megjegyzése nem volt tárgyilagos (Széchenyi ugyanis nem helyeselte a Mátyás-szobor tervét s ez a művészt elkeserítette), mégis jellemző e följegyzés, mint az egykorú altera pars véleménye a legnagyobb magyarról. Ugyanily szempontból érdekes az a levele, melyben tudatja, hogy a nemes grófot bizony szidják a Bezerédy elleni cikkért (361. l.)

Úgy látszik, Petőfivel sem rokonszenvezett. Egy helyütt Táncsicscsal, Madarásszal együtt a túlzók közé sorolja.

Mikor a Jelasichhoz küldött tisztek a respublika kikiáltásának kósza hírére állítólag megtagadták a forradalmi mozgalmakban való további részvételt — Ferenczy így könnyít magán e mende-monda hallatára: »Jó lecke holmi Petőfi, Vasvári uraiméknak«.

Földijéről, Tompáról sem feledkezik meg irataiban. Egyebek közt megemlíti azt a bírálatot, mely a Pesti Napló 1855 február

27-iki számában a költőpapnak Szathmáry Pál és Draskóczyné felett tartott beszédeiről szólt s amelyben, mint Ferenczy írja, Tompát igen megkarcolják. Arról az oldalról támadják meg — úgymond — hogy beszéde alapját, textusát nem a bibliából vette és hogy a Szathmáry felett tartott beszédben ez a szó Isten nem jön elő s a Draskóczynéében egyszer!« Irodalomszeretete korán ébredezett. Már 1822 aug. 31-én Rómából írja öccsének: »Ne mulasd el minélelőbb engem tudósítani és vagy két sor magyar verseket leveledbe kopiálni.« Valószínű, hogy a kérés teljesült, mert a következő év febr. 1-én kelt tudósításában már ezt olvassuk: »Azon leveledbe bezárt sonettot nagy örömmel vettem; annyit mondhatok, hogy a legjobb olasz sonettokkal megmérkőzhetik. Sajnálom, hogy auktorjának nevét nem jegyezted be. Kérlek máskor is ne sajnálj effelékkel... sok a mult esztendőkbe kijött magyar irományokkal megismerkedtem. Kazinczy, Kisfaludy stb. nevezettekkel bővebben megesmerkedtem. Különösen tetszett egy magyar almanachba kijött Kazinczy Ferenc sonettja.« (L. A Sajka c. verset.)

Ferenczy, akinek emlékét rokonán Ferenczy Terézen kívül Kazinczy Ferenc, Kovacsóczy Antal és Sárváry Pál versben is megörökítették, egész élete folyamán megőrizte az irodalom iránti szeretetét.

Levelei az említetteken kívül nem egy — olykor figyelemre méltó — feljegyzést őriztek meg Bajzáról, Fáyról, Döbrenteiről, Vörösmartyról, Széchenyi Istvánról, Szász Károlyról, Mátyási Józsefről, a Telekiekről és másokról. Amikor csak alkalma nyílik rá, mindig közöl irodalmi vonatkozású híreket öccsével, Józseffel, aki maga is tollforgató ember volt. 1836 szeptember 11-én sajnálja, hogy nem lehet jelen a Magyar Tudós Társaság ülésén, mert úgy tudja, hogy »Kölcsey egy parentációt írt Berzsenyi haláláról, melyet Helmeczy fog fölolvasni«. Toldyról — akivel szintén levelezett — 1844 november 19-én megemlíti, hogy hallomása szerint, ekkortájt cenzor szeretett volna lenni. 1838 október 8-án így ír: »A jövő héten adják Gaál Józsefnek ezen parodiáját muzsikával: *A peleskei notarius*. Tudom majd lesznek részeges garázda emberek, bakterek stb. Egy fő effektusának ott hallottam lenni, hol egy éjjeli őr így kiáltja a kilencet: »Ha Peleskén óra vóna, kilencet ütött vóna már az óra!?«

1834 november 4-én kelt leveléből való ez a pár sor: »A Tudós Társaság is összegyűlt, de nagy hidegséggel — vasárnap Fáynál ebédeltem; — hallom, hogy a vígjátékra kitett száz aranyakat senki sem fogja az idén elnyerni, oly rosszaknak találtattak. Igaz, hogy nekem is nem minden munka tetszene.« Ugyanazon év november 19-én tudatja, hogy »Fáy a teatrumdirektorságot letette, ennek következésébe Kántorné, Megyery, Telepy, Tóth, Fáncsy a jövő husvétra a vármegyének felmondottak és így a nagy centrális társaság pusztulóban van«. A színészekről máskor is történik említés. Főképpen Schodelné és Láng Paulin neveivel találkozunk gyakrabban.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A felsorolt idézetek és utalások természetesen csak igen csekély töredékét teszik annak a gazdag anyagnak, mely a közzétett levelek révén most kiaknázásra vár. Műtörténeti szempontból ugyan már feldolgozta a gyüjtemény adatait Meller Simon, egyéb tekintetben azonban még sok becses apróságot találhat benne a kutató. Felhasználásukat megkönnyítik azok a nagy fáradsággal és hozzáértéssel készült jegyzetek, melyekkel a kiadó az egyes levelek vonatkozásait magyarázza. Amidőn még azt is megemlítjük, hogy a kötet végén a legaprólékosabb gonddal egybeállított név- és tárgymutató áll rendelkezésünkre, egyben azt is elismerjük, hogy a kiadvány nem csupán érdekes, de tudományos szempontból is jól használható forrásmunka. A szép mű Beöthy Zsoltnak van ajánlva s tudtunkkal könyvárusi forgalomba nem kerül. Ez a körülmény magyarázatául is szolgálhat annak, ha talán kissé részletesebben foglalkoztunk vele. Rimaszombat városának kegyeletes áldozatkészsége, mellyel a kiadást lehetővé tette s a kiadó önzetlen fáradozása bizonyára megérdemelte ezt a figyelmet.

Baros Gyula.

Smith (D. E.) and Goldziher (Ch.) **Bibliography of the Teaching of Mathematics 1900—1912.** Washington. Governement Printing Office. (United States Bureau of Education. Bulletin 1912. N° 29 — Whole number 503.)

Néhány év óta a matematikai oktatás reformja világszerte élénken foglalkoztatja a tudomány és a tanügy embereit; s ez az érdeklődés számos irodalmi művet hozott létre, úgy hogy a reformmozgalom irodalma igen terjedelmes lett. Azonban ennek az irodalomnak áttekintése mindeddig nehéz volt, mert nagy része időszakos kiadványokban, szétszórva jelent meg.

Ezért hálára kötelezte az egész művelt világot az Egyesült-Államok kormánya, amidőn lehetővé tette ennek a hézagpótló címjegyzéknek megjelenését. Minket, magyar tanárokat különösen örömmel tölt el az a körülmény, hogy egyik társunk munkássága ilyen előkelő helyről nyert elismerést. Nem nyomhatjuk el azonban sajnálkozásunk kifejezését azon, hogy a magyar közoktatásügyi kormány nem talált »fedezetet« arra, hogy Goldziher összegyüjtött anyagát, a Nemzetközi Matematikai Bizottság magyarországi albizottságának munkálatai között kiadja.

Ami a munkát illeti: Smith professzortól való az angol és amerikai címek nagy része, Goldziher gyüjtötte a többit. Azonban, az ő munkájának csak egy része jelent meg az előttünk fekvő bibliográfia keretében.

A mű 1849 címben tartalmazza az 1900—1912. időszakban megjelent cikkek címeit és olyan önálló munkák jegyzékét, amelyek a matematika tanítására vonatkoznak — de kizárja a reform tankönyvek felsorolását. Ebben a tekintetben mi helyesebbnek tartjuk

Goldziher ellenkező eljárását, melyet a »Magyar Paedagogia« 1908. és 1909-iki folyamaiban megjelent repertóriumában követett.

A könyvjegyzék, az áttekinthetőség megkönnyítésére, az anyagot a következő szakaszokra osztja: 1, Általános kérdések. 2—4. A matematika az elemi-, közép- és technikai iskolában. 5. A matematika az egyetemen. 6—12. Az aritmetika, algebra, geometria, trigonometria, analitikus geometria, a felsőbb matematika elemei, illetőleg az ábrázoló geometria és a geometriai rajz tanítása. 13. A grafikonok értéke és tanítása. 14. A logaritmus tanítása és a logarléc. 15. A függvény-fogalom bevezetése. 16. A matematika vonatkozásainak és alkalmazásainak kérdése. 17. A matematika történetének értéke a tanításban. 18. A matematika tanárainak képzése. A címek az egyes szakaszokon belül betürendben vannak, az ismertebb nyelveken (angol, francia, német, olasz, holland, svéd stb.) eredetiben; szláv és magyarnyelvű címek mellett német fordítás is van. Az egészhez még külön összefoglaló szerzők szerint rendezett mutató járul.

Lehetne megjegyzéseket tennünk a szakaszokra. beosztására nézve, azonban ez nem fontos akkor, midőn a jegyzék mostani berendezése, úgymint a csinos nyomdai kiállítása a címek gyors felkeresésére alkalmas.

Sajtóhiba alig van, a magyar címek majdnem hibátlanok. A mű teljességének kérdését vizsgálni meddő dolog volna, mert ilyen munka nem is tarthat számot abszolút teljességre. De a felhasznált folyóiratok jegyzéke mutatja, hogy a legfontosabb adalékokat a kérdés irodalmához bizonyosan magában foglalja. Óhajtandó volna, hogy majdan újabb kiadásban, kiterjeszkedjék a jegyzék az 1900 előtti cikkekre is, amelyek felkutatása nehezebb, jobban szét is vannak szórva. Mert csak így szolgálhat arra, hogy a reformmozgalom fejlődéséről, történetéről lehető teljes képet nyujtson.

Azonban, mint ezen a téren alapvető munkát, így is igen használható segédeszköznek tartjuk mindazok számára, akik a matematikai oktatás kérdéseivel foglalkozni akarnak.

Szabó Péter.

Beküldött könyvek és lapok.

A fizika története. Írta *Baumgartner Alajos.* Ezzel a címmel a Stampfel-féle Tudományos Zsebkönyvtárban egy kis könyv jelent meg, amely a természettan magyar irodalmában hézagot pótol s ezenkívül is méltán megérdemli úgy a szakkörök, mint a természettan iránt érdeklődő közönség, valamint különösképpen a tanuló ifjuság legbehatóbb figyelmét. A szerző, jelen művével szükebb kereteken belül is lehetővé teszi a fizika fejlődésének világos áttekintését. Megvilágítja az okszerű kapcsolatot, melyben a fizika fejlődésének különböző fázisai állanak és megjelöli azokat az eminens időtartamokat, melyekben bizonyos elvek kiformálódnak és ennek alapján céltudatosan megállapított irányokat szabnak a fizikai kutatásoknak.

Kiváló gyakorlati érzékkel, a tárgy iránt való meleg szeretettel íródott meg ez a kis könyv, amely mindezeknél fogva különösen alkalmas arra, hogy a középiskolák felsőbb osztályaiban, valamint főiskoláinkban segédkönyvül szolgáljon, felkeltve és fokozva az ifjuságban eme tudományág beható megértését, mely korunk nagy vívmányainak egyik forrása. A munka 1·40 K-ért minden könyvkereskedésben kapható.

Állattani olvasókönyv. II. rész. A középiskolák felsőbb osztályai, tanító- és tanítónőképzők számára. Szerkesztette *Róna Jenő* főreáliskolai tanár. Budapest, Franklin-Társulat, 1913. Ára 3 K 50 f.

Olcsó Könyvtár. Fiametta. Irta *Giovanni Boccaccio.* Olaszból fordította *Cs. Papp József.* Budapest, Franklin-Társulat, 1913. Ára 1 K 20 f.

A fizika történeti tanítása. Irta *Dr. Batta István* békési főgimn. tanár. Budapest, 1913. — **Ónodi Veress Ferenc.** A színes fotográfozás történetéhez. Irta *Dr. Batta István.* Békés. — **Adatok és észrevételek az interferenciás fotokrómiák optikai elméletének kritikai történetéhez.** Irta *Dr. Batta István.* Békés. 1913.

Erdélyi Múzeum. Szerkeszti *Erdélyi Pál.* 1913. szeptember. — **Darwin.** Szerkeszti *Dr. Fülöp Zsigmond.* 1913. szept. A szerkesztőség megindítja a *Darwin-könyvtárt,* melynek füzeteit az előfizetők ingyen kapják. A folyóirat hetenként jelenik meg. Előfizetési ára félévre 5 K, a Darwin-Könyvtár 4 füzetével együtt. Mutatványszámot küld a kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 60.

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti *Heinrich Gusztáv.* A M. T. Akadémia főtitkára. 1913. évi aug.—szept. füzet. — **Jópajtás.** Gyermeklap. Negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal Budapest, IV., Egyetem-u. 4.

Világkönyvtár. A világirodalom értékes munkái között, melyek a Révai Testvérek kitünő vállalatában a *Világkönyvtár*ban időnkint megjelennek, legutóbb *Balzac*-nak egy munkája *Az elegáns élet fiziológiája* került sorra. A mű fordítását *Balla Ignác* végezte s *Balzac*ról *Dr. Pogány József* írt ismertető bevezetést a kötet elé. A 300 oldalra terjedő kötet ára csinos vászonkötésben 1 K 90 f. Kapható minden könyvesboltban.

KRÓNIKA.

Egyesületünk „Országos Eötvös-Emlékünnep"-e.

E hó 15-dikén *Gaal Mózes,* a rendező-bizottság elnöke értekezletre hívta össze a fővárosi összes középiskolák önképzőköreinek vezető-tanárait s az énektanárokat. Meghívta erre az értekezletre *Hackl N. Lajos* országos énekoktatási felügyelőt is. Előterjesztette az ünnep programmját, s beható, lelkes eszmecsere után megállapodtak a jelenvoltak abban, hogy az ünnep énekszámait a fővárosi középiskolák énekkaraiból kiválasztott

12—12 legjobb énekeséből szervezett kar fogja előadni. Énekszámok lesznek: *Kölcsey* »Himnusz«-a, *Beleznay* »*Búcsú*«-ja (Eötvös költeményének szövegével), és a »*Szózat*«. E három dalt minden iskola külön begyakorolja az énektanár vezetése mellett, s október 5., 12. és 19-dikén d. e. 11 órakor *Hackl N. Lajos* vezetése mellett összpróbák lesznek, még pedig az ünnep színhelyén, a fővárosi Vigadó nagy termében. Ugyancsak megállapodtak abban, hogy az ünnep *október 26-dikán* d. e. 11 órakor lesz.

Az ország többi középiskoláinak ifjúságát az önképzőkörök kisebb küldöttsége a vezetőtanárral fogja képviselni. A rendezőbizottság kollégiális szeretettel kéri a középiskolák igazgatóit: kegyeskedjenek az ünnep nagy és nemes intenciójának megfelelően lehetővé tenni, hogy ezen az országos ünnepen, melyet mi, középiskolai tanárok ifjainkkal együtt rendezünk, minden iskola küldje el a maga ifjúságának képviselőit.

Végül szóvá tette a bizottság azt is, hogy az ünnep első aktusául Eötvös szobrának talapzatára érckoszorút helyez el az iskolák tanulóiból kiválasztott küldöttség. Ezen az érckoszorún a nagy ünnepre emlékeztető sorok lesznek.

A rendező-bizottság igaz örömmel konstatálja, hogy javaslatát az értekezlet egyértelmű lelkesedéssel tette magáévá s megvan a reménységünk rá, hogy Egyesületünk Országos Eötvös-ünnepe méltó lesz Eötvös dicső emlékéhez.

Az állami tisztviselők országos kongresszusa f. hó 20., 21. és 22-én a tagok, egyesületi- és kormányképviselők nagy számának jelenlétében élénk érdeklődés mellett folyt le Győrben, országszerte meleg rokonszenvet váltva ki a tisztviselők jogos kívánságai mellett s nem egy éles nyilatkozatra adva alkalmat a napi sajtóban, a tisztviselők, köztük a tanárok súlyos sérelmeinek felsorolásával kapcsolatban. Egyesületünk képviseletében *Baumgartner Alajos*, *dr. Schmidt Márton* és *győri kartársaink* vettek részt a kongresszuson. Ők gondoskodtak arról, hogy tisztviselőtársaink a személyes érintkezés alapján, közvetetlenül is tudomást szerezzenek arról a sok mellőztetésről és megaláztatásról, melyben a középiskolák tanárságát részesítik. Magyarország hatvanezer állami alkalmazottja közül *kizárólag* azt az ezer tanárt fosztották meg a lakbérnyugdíjtól, akik szerzett jogukra támaszkodva s az iskola érdekét is szem előtt tartva, megmaradtak a 30 évi szolgálati idő alapján. Csak a tanárokra nézve találták ki, hogy nem a mindenkori létszámot vették alapul a fizetési osztályokba történő beosztásnál, hanem mesterségesen gátat emeltek a tanárok haladása elé; itt és *csak itt* olvasztották be a hivatalvezető igazgatókat a tanári státusba, hogy így minél kevesebb tanár juthasson be a VII. fizetési osztályba. A kongresszus nyugdíjügyi albizottsága memorandumában nyomatékosan kívánja a 30 évi tanári szolgálat visszaállítását. Ezenkívül kérelmet intézett a kongresszus a szolgálati pragmatikára vonatkozó törvényjavaslat benyújtására;

az automatikus előlépésnek három évi várakozási idő utáni biztosítására; a státusviszonyoknak a három képzettségi fok szerinti rendezésére; az *interkaláre* kiirtására; a lakbérek méltányos rendezésére; tisztviselői jóléti intézmények szervezésére stb. Kiküldötteink a legközelebb tartandó igazgatósági ülésen számolnak be a kongresszuson szerzett benyomásaikról.

Előléptetések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Balázs* Istvánt, dr. *Császár* Ernőt és dr. *Szabó* Dezsőt a budapesti középiskolai tanárképző-intézettel kapcsolatos gyakorló főgimnáziumhoz beosztott állami főgimnáziumi, illetve állami főreáliskolai rendes tanárt a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába gyakorló főgimnáziumi rendes tanárrá, továbbá *Mattyasovszky* Endre budapest VII. ker. István-úti állami főgimnáziumi és *Nosz* Gusztáv nagyváradi áll. főreáliskolai rendes tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába; továbbá dr. *Lengyel* Miklós budapesti V. ker., dr. *Lukinich* Imre budapesti VIII. ker., *Szemkő* Aladár budapesti VI. ker., dr. *Dingfelder* Ede budapesti VII. ker. István-úti, végül *Balczer* György nagybányai állami főgimnáziumi rendes tanárt a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába kinevezte.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Perhács* Sándor temesvári állami főgimnáziumi rendes tanárt a szegedi állami főgimnáziumhoz, dr. *Gerő* János beszterczebányai kir. kath. főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti X. ker. kőbányai állami főgimnáziumhoz, dr. *Schöner* Ferenc budapesti X. ker. kőbányai állami főgimnáziumi rendes tanárt a budapesti VIII. ker. áll. főgimnáziumhoz, *Andreánszky* Olga máramarosszigeti és özv. *Mártonffy* Józsefné mezőtúri állami felsőbb leányinternátusi igazgatónőket kölcsönösen, dr. *Kreszta* Teréz mezőtúri állami felsőbb leányiskolai r. tanárnőt jelenlegi minőségében a máramarosszigeti állami felsőbb leányiskolához, *Endrei* Gerzson losonczi áll. fg. tanárt a budapesti III. ker. áll. főgimnáziumhoz áthelyezte.

Az államtitkár fogadónapja. *Benedek Sándor* vallás- és közoktatásügyi államtitkár állandó heti kihallgatásait ezentúl nem szerdán délelőtt, hanem ***csakis*** minden pénteken délután $^1/_2 5$ órakor fogja megtartani. Előjegyzések a kihallgatási nap déli 12 óráig fogadtatnak.

Nyugdíjazások. Az új nyugdíjtörvény megszabja a korhatárt, melynek elérésekor az állam tisztviselőit hivatalból, esetleg akaratuk ellenére is, nyugdíjazni lehet. Amint a napilapok megírták, ezen az alapon rendelte el a miniszter az elmult héten *dr. Herczegh Mihály*, *dr. Koch Antal*, *dr. Krenner József*, *dr. Genersich Antal* és *dr. Kétly Károly* tudományegyetemi, továbbá *dr. Schulek Frigyes* és *dr. Kherndl Antal* műegyetemi tanároknak a nyugalomba helyezését. Ezt az eljárást a középiskolai tanárok körében is alkalmazni kívánják s híre jár, hogy

mindazokat, akik betöltötték a 35 évi szolgálatot, vagy 65-ik életévüket, rövid idő alatt felszólítják nyugdíjaztatás iránti kérvényük benyújtására. Ezzel kívánnak egyrészt némileg lendíteni az új nyugdíjtörvény által teljesen megakasztott előléptetési esélyeken, másrészt helyet nyitni a nagyszámú végzett s most alkalmaztatás nélkül tengődő tanárjelöltnek. A nyugdíjazandó tanárok — ugy mondják — elmaradt előléptetésükért a lakbérnyugdíjban megfelelő kártalanítást nyernek.

Közlemény. Az Országos Paedagógiai Könyvtár és a vele kapcsolatos olvasóterem (VI., Andrássy-út 69. sz.) *ünnepnapok* kivételével nyitva van: minden vasárnap és csütörtökön d. e. 10—12-ig, továbbá péntek kivételével minden hétköznapon d. u. 3—7-ig. Az Országos Tanszermúzeum rendezés miatt egyelőre zárva.

Institut J. J. Rousseau. Már egyízben megemlékeztünk erről a tavaly Genfben megnyílt szabad főiskoláról, mely a tudományos pedagógia szolgálatában áll és máris szép nemzetközi hallgatóságot gyüjtött maga köré. Az idei téli félévben (1913 október 22-től 1914 március 22-ig) a következő lesz az előadások és gyakorlatok sorozata: A gyermek lélektana Kísérleti lélektan és ugyanabból laboratóriumi gyakorlatok. Anthropométria. Gyermeki betegségek. A rendellenességek kór- és gyógytana. A rendellenesek nevelés- és lélektana. Nagy nevelők története és bölcselete. A nevelő képzése. Erkölcsi nevelés. Szexuálpedagógia. Vallásos nevelés. A gyermek szociálpedagógiája. A kisdedek nevelése. Kísérleti nevelés- és tanítástan. A kéziügyesség az oktatás szolgálatában. Különleges tanítástan. A nyelvek tanítása. A gyermekkor grafikai nyelve. A rajz az oktatás szolgálatában.

Bővebb felvilágosítással és részletes programmal szolgál az intézet igazgatója: *M. Pierre Bovet*, 5 Place de la Taconnerie, *Genève*.

»Született Wienben.«

Már meg se lep, ha napilapokban olvasok a *wieni* magyarokról, a *leipzigi* kiállításról, a *genève*-i kirándulásról, de igazán megdöbbentett, mikor egy budapesti gimnázium bizonyítványában olvastam, hogy az illető tanuló »született Wienben«. Jól tudjuk, mi a története annak a hóbortnak, hogy elhagyva a régi megszokott magyar elnevezéseket, használjuk a külföldi városok idegen nevét. Azt óhajtottuk, hogy Budapest nevét ne írják a külföldön *Ofen-Pest*-nek s ezért politikából hajlandók voltunk lemondani minden külföldi város magyar nevéről, még pedig nemcsak a földrajzban, vasúti menetrendekben s más nemzetközi érintkezésben, hanem — mivel minden kórság gyorsan fertőz — a mindennapi beszédben is. S az eredmény az, hogy a magyarfaló német lapok ma is *Ofen-Pest*-et írnak, csak a magyarországi német lapok használják következetesen a magyar városok magyar nevét.

Csakhogy szabad-e politikából lemondani nyelvünk szókincsének egy részéről? Hiába hivatkoznak rá földrajztudósaink, hogy a városnév tulajdonnév, tehát nem szabad megváltoztatni. Az élő nyelvhasználat minden egyes nyelvben teremtett külön elnevezéseket az olyan városok számára, amelyekkel az illető nép sűrűbb kereskedelmi vagy kulturális érintkezésben volt. Velence neve igaz hogy olaszul *Venezia*, de németül *Venedig*, franciául *Venise*, angolul *Venice*, hollandusul *Venetië* és így tovább. És soha egyetlen egy népnek se jutott eszébe, hogy ezeket az elnevezéseket kiküszöbölje a nyelvéből. Gyakran melléknevek is alakulnak az ilyen városnévből az illető nyelv természete szerint *velencei* németül *venezianisch*, franciául *vénitien*, angolul *venetian*. Minden angol vagy francia ember szemébe nevetve annak, aki komolyan azt kívánná tőle, hogy angolul vagy franciául beszélve ne ezeket az elnevezéseket használja, hanem az olasz nevet. Sőt vasutakon, menetrendekben is mindegyik nép a maga elnevezéseit használja, pedig ezen a téren lehetne arról beszélni, hogy nemzetközi megegyezéssel fogadják el a városok egységes elnevezéseit vagy legalább a honi elnevezés mellett az illető város eredeti nevét is. Ma még nem gondolt rá senki Magyarországon kívül. Három külföldi menetrend van előttem: a német *Reichs-Kursbuch*, az olasz *Orario Ufficiale* s a hollandi *Nederlandsch Spoorboekje* s mindegyik csak a saját nyelvén nevezi meg az idegen városokat. A németben nem látunk egyebet, mint *Rom*, *Florenz*, *Mailand*, *Venedig*, *Turin*, *Neapel*, *Moskau*, *St. Petersburg*, *Haag*, *Genf* stb. Az olaszban: *Vienna*, *Cracovia*, *Varsovia*, *Pietroburgo*, *Parigi*, *Londra*, *Ginevra* (Genf), *Lucerna* (Luzern), *Zurigo* (Zürich), *Basilea* (Basel), *Colonia* (Köln), *Amburgo* (Hamburg), *Monaco* (München) stb. A hollandiban *Weenen* (Bécs), *Brunswijk* (Braunschweig), *Keulen* (Köln), *Napels* (Nápoly), *Florence*, *Venetië* stb. A francia és angol menetrendek épígy csakis a saját nyelvükön közlik az idegen városok nevét, abból a gondolatból indulva ki, hogy aki a menetrendet használja, ezt a nevet ismeri, az idegent nem biztos, hogy tudja. S a külföldi vasutakon általános az a szokás is, hogy a közvetlen kocsikon az útirányt csakis az induló állomás nyelvén jelzik, tehát Olaszországban olaszul, Németországban németül stb. Csak Budapesten a Duna partján nem talál az ember Bécsbe (csak Wienbe) menő hajót.

Nálunk, sajnos, elég gyorsan terjedt az idegen név használata, már csak azért is, mert van benne egy kis tudákosság, egy kis előkelő színezet, ha *Veneziáról*, *Firenzeről* vagy *Leipzigról*, *Breslauról* szólunk, az meg már különösen előkelő, ha valaki azt is tudja, hogy Nápoly olaszul *Napoli*, vagy pláne, hogy Lisszabon portugálul *Lisboa* (még akkor is, ha rosszul ejti ki). Csakhogy ennek a tudásnak is van határa s akkor aztán mégis csak vissza kell térni a közönséges magyar vagy az ismert német elnevezéshez. Igy pl. már kevesebben tudják, hogy Lemberg tulajdonképen *Lwow*, Kopenhága *Kjöbenhavn*, Hága *S Gravenhage* stb. Még nagyobb nehézségek vannak a más világrészek városainak neveivel. Ki járhat utána, hogy otthon hogy hívják ezeket a városokat? S hogyan mondjuk az olyan városneveket, ahol

vegyes nyelvű a lakosság s egy-egy városnak két neve is van, pl. *Lüttich* vagy *Liège*, *Prag* vagy *Praha*, *Neuenburg* vagy *Neuchâtel*. Milyen alakban használjuk a Balkánállamok városainak nevét, ahol mindegyiknek csaknem minden ottani nyelven más-más neve van? Az idegen nevek használatában a következetesség csaknem lehetetlen.[1] Maradjunk meg tehát a magyar beszédben és írásban a magyar név mellett, ha van s használjuk a legismertebb, itthon is közkeletű idegen nevet, ha az illető városnak nincs külön magyar neve.

Balassa József.

GYÁSZROVAT.

Pachinger Alajos dr. a temesvári kegyestanítórendi társház házi másodfőnöke, érdemesült házfőnök, volt kolozsvári egyetemi magántanár és nyugalmazott főgimnáziumi igazgató-tanár, korának 68-ik, szerzetesi életének 50-ik évében váratlanul csendesen elhúnyt.

Vámbéri Ármin a világhírű tudós orientálista életének 82-ik évében elhúnyt. Működésének jelentőségét e lap olvasói előtt nem kell bővebben fejtegetnünk. Temetésén, mely f. hó 16-án nagy részvét mellett folyt le Budapesten, egyesületünknek is igen sok tagja vett részt.

Temetési járulék biztosítása. Közlönyünk mult évfolyamának több számában ismertettük az *újverbászi* „**Jóltevő**“ címen fennálló jótékony, kölcsönösen segítő egyesületet, mely minden tagja halála esetén, mihelyt legalább 500 tagja van, **2000 korona** segélyt fizet ki a hátramaradt családnak, illetőleg örökösöknek. A tagok száma egy-egy körben legfeljebb 601 lehet. Minden tag elhalálozásakor a tagok 4 koronát fizetnek be hozzájárulásként; ezenkívül minden január 1-én 4 korona tagsági díjt. Tapasztalat szerint egy-egy körre évenként 5—8 haláieset jut. A biztosításnak ez a módja tehát olcsóbb más biztosításoknál, annál is inkább, mert a befizetés a 300-ik halotti díj, vagyis 1200 K befizetése után megszünik. Újverbászon már két ilyen kör létezik s most fáradoznak a III. (tanári) körnek az összeállításán. Azok, akik belépni szándékoznak, *levelezőlapon*, *koruk megjelölésével* tudassák elhatározásukat a következő címmel „**Jóltevő Egylet — Újverbász**“. Belépésre *nem-tanár* ismerőseiket is bejelenthetik, még pedig férfiakat és nőket egyaránt. Ha a tanári jelentkezések és bejelentések alapján sikerül a III. kört 601 taggal megalakítani, a *Jóltevő Egyesület* 2000 koronával hajlandó a *Tanárok Özvegyeit és Árváit Segélyző Egyesületet* támogatni. Kartársaink szíves megfontolásába ajánljuk a »*Jóltevő Egyesület*«-nek a tanári kör megalakítására irányuló fáradozását.

[1] Az idegen nevet használók szűkebb körben sem tudnak következetesek lenni. A napilapokban napról-napra tapasztalhatjuk, hogy egyik város nevét idegenül, a másikat magyarul irják. A képzőművészeti múzeum modern képtárának 1908-ban kiadott lajstroma szerint Ferenczy K. *Wienben*, Rotta *Veneziában* született, de J. J. Meyer *Bremában*, Burnier *Haagában*, Matejko *Krakóban*, Baisch *Dresdában*.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

A Körök t. pénztárosainak szíves figyelmébe ajánlom az alapszabályok 31. *f)* pontját, mely szerint **a köri tagok tagdíja minél előbb, de legkésőbb január 15-ig küldendő be.**

A választmány határozata szerint a január 31-ig beküldött tagdíjak után a Kör javára 25%, a január 31. után beküldött összegek után ellenben csak 20% vonható le.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913. június 15-től szept. 3-ig tagsági díjat fizettek:

1888/9 — 1900/1-ig: Duha Kristóf.
1905/6-ra: Striegl F. József (II.).
1906/7-re: Striegl F. József.
1907/8-ra és 1908/9-re: Gerlóczyné-Raisz Alice, Striegl F. József.
1909/10-re: Cseley József, Gerlóczyné-Raisz Alice, Kimnach Ödön (2 K), Striegl F. József.
1910/11-re: Gál Jenő, Gerlóczyné-Raisz Alice, Kimnach Ödön (II.), Striegl F. József.
1911/12-re: Bakóczy Endre, Bodnár Jenő, Boltizsár József, Butyka Boldizsár (1 K), Csapkay Sándor (3 K), Dzubay István, Gulyás Károly, Hokky Károly, Horváth József (M.-Vásárhely.), Michnay Gyula, dr. Mráz Gusztáv (II.), Oberle Károly, Pap Mózes (3 K), Rácz Jenő (Hajdúböszörm.), Sima Dezső (II.), Striegl F. József, Szemeréné Horváth René, dr. Szidon G. Károly, Szlávik Ferenc (2 K).

Budapest, 1913. szept. 3.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben !!!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-36. TELEFON: JÓZSEF 16-36.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

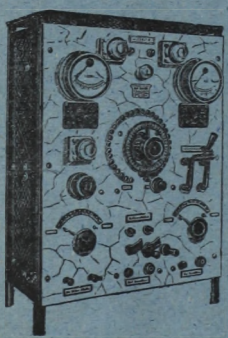

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

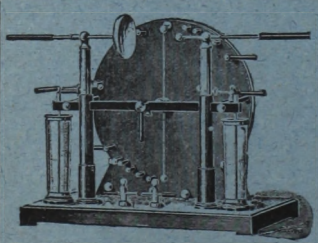

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *3. szám.* *1913. október 9.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Az Országos Eötvös Emlékünnep. (89. l.) — *Két miniszteri rendelet.* I. A középiskolák reformjáról. (91. l.) — II. A magyar fogalmazás tanításáról. (94. l.) — *Országos Testnevelési Tanács. K. F.*-től. (103. l.) — *Egyesületi élet.* Temesvár Kerületi Tanári Kör. *Dr. Gálos* Rezsőtől. (107. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Az idegen helynevek írása. I. Született Wienben. *Dr. Cholnoky* Jenőtől. II. Válasz Cholnoky Jenőnek. *Balassa* Józseftől. III. Az idegen helynevek írása. *Dr. Takács* Györgytől. (110. l.) — Az iskolaorvosi intézmény. *Dr. Tuszkai* Ödöntől. (116. l.) — *Könyvek és lapok.* Pintér: Irodalomtörténet. *Dr. Zlinszky* Aladártól. (118. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (121. l.) — *Külföldi tanügy.* Francia nyelvi szünidei tanfolyam Lausanneban. *Dr. Ernyei* Jenőtől. (122. l.) — Az ének tanítása Poroszországban. *Ms.*-től. (123. l.) — *Krónika.* Kongresszus! *Dr. Dénes* Lajostól. (125. l.) — A kongresszust előkészítő bizottság ülése. (128. l.) — Igazgatói kinevezések. (129. l.) — Kitüntetések. Búcsuzó igazgató. (130. l.) — Magyar gimnázium Boszniában. Magyarország és a nagyvilág. *kf.*-től. (131. l.) — *Gyászrovat.* Dr. Pachinger Alajos. *Dr. Méhes* Gyulától. Endrődy Gyula. Horváth József. (132. l.) — Temetési járulék biztosítása. A szerkesztőség üzenete. (134. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1913

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

négy legujabb kötete:

A romantikus regényirodalom leghatásosabb terméke.

VICTOR HUGO: A PÁRISI NOTRE DAME KÉT KÖTET.

Regény. Ford.: BENEDEK MARCELL.

A német regényírók egyik legkiválóbbjának legszenzációsabb regénye.

SUDERMANN: EGYSZER VOLT...

Regény. Fordította: BÉLA HENRIK.

A nagy orosz reálistának legművészibb alkotása.

MAXIM GORKIJ: AZ ANYA

Társadalmi reg. Ford.: BÁRD IMRE.

Egy-egy kötet ára:

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszinű hó. Novellák.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ. Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 3. szám. 1913. október 9.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

AZ ORSZÁGOS EÖTVÖS-EMLÉKÜNNEP.

A rendező-bizottság megállapította az ünnep műsorát. Ez a következő;

1. *Himnusz.* Énekli a fővárosi középiskolák ifjúsági énekkaraiból alkotott nagy vegyeskar.
2. *Megnyitó beszéd.* Mondja *Gaal Mózes*, mint a rendező-bizottság elnöke.
3. *Ünnepi beszéd Eötvösről az íróról és költőről.* Mondja Négyesy László dr., az Országos Középiskolai Tanáregyesület elnöke.
4. *Búcsú.* Eötvös költeményének szövegére szerezte *Beleznay Antal.* Énekli az ifjúsági nagy vegyeskar.
5. *Eötvös az államférfiú.* Mondja *Görög Imre dr.* főgimn. tanár.
6. *Óda.* Írta és mondja *Sajó Sándor*, az Országos Középiskolai Tanáregyesület főtitkára.
7. *Szózat.* Énekli az ifjúsági nagy vegyeskar.

Az énekeket *Hackl N. Lajos* országos énekoktatási felügyelő vezeti.

Az első próbát október 4-dikén délelőtt $^1/_2$11 órakor a Vigadó nagytermében tartotta meg a nagy vegyeskar, amely, 300 tanulóból alakult. A második összpróba október 12-dikén a harmadik október 19-dikén d. e. $^1/_2$11 órakor ugyanott lesz. A rendező-bizottság e helyen is kéri a fővárosi középiskolák önképzőköreinek vezetőit, hogy a 12-diki énekpróbára jöjjenek el.

Az Eötvös szobrának talapzatára helyezendő emléktábla ügyében, továbbá az ünnepről való tájékoztatás céljából a rendező-bizottság az ország összes középiskoláihoz az alább következő körlevelet intézte:

Kedves Kollégáink!

Az egyesületünk által f. év október 26-dikán d. e. 11 órakor a budapesti Vigadó nagytermében rendezendő Országos Eötvös Emlékünnepnek egyik szép és emlékezetes mozzanata az lesz, hogy az ország összes középiskolai tanárainak és tanuló ifjúságának nevében a budapesti Eötvös-szobor talapzatára művészi készítésű emléktáblát teszünk.

Ez az emléktábla a jövendő nemzedéknek szól, s tanuskodni fog a mi közös kegyeletünkről, mellyel a százéves fordulón a nagy Eötvös emlékének áldoztunk.

Ez emléktábla gránitból készül, finom bronzkoszorú övezi, s alsó jobb sarkában egy nyitott könyv lesz keresztbe fektetett tollal, s a könyvben e jellemző írott sorok: »Eszméim győzedelme — Legyen emlékjelem«.

A táblán arany betükkel a következő felirat:

»Ezt az emléktáblát 1913 október 26-dikán, azon a nagy ünnepen, mellyel Eötvös születése századik évfordulóját megülték a magyar középiskolák tanárai és tanulói, helyezték ide hálás kegyeletük beszédes jeléül.«

Az emléktábla költségeit mi magyar középiskolák tanárai és tanulói közösen viseljük. Minden középiskola tanulóinak létszámához képest járul hozzá. Három fokozatot állapítottunk meg: I. az olyan iskola, melyben 200 tanuló vagy ennél kevesebb van, *4 K-t;* II. az olyan iskola, melyben 400 tanuló van, *8 K-t:* III. az olyan iskola, melyben 400-nál több tanuló van, *12 K-t* fizet.

Kollégiális szeretettel kérjük az összes középiskolák igazgatóit, hogy az intézetüknek megfelelő illetéket a mellékelt postai csekklapon *október 15-dikéig* küldjék el Országos Egyesületünk pénztárosához, *Müller József* úrhoz.

Egyesületünk az Eötvös-emlékünnepet 1912-dik évi közgyűlésén egyhangú lelkesedéssel határozta el, s így a magyar tanárság közös akaratából Eötvös emlékéhez s Egyesületünk Országos jellegének megfelelően kívánjuk megtartani, a közös határozatot végrehajtani.

Egész bizalommal számítunk arra, hogy a középiskolák tanárai lelkesedéssel járulnak hozzá a rendező-bizottság kitűzött programmjának hűséges megvalósításához.

Az Országos Eötvös Emlékünnepre vonatkozólag még a következőket adjuk kartársaink tudomására:

1. Minden középiskola hivatalos erre az ünnepre. A székesfővárosi középiskolák (főgimnáziumok, főreáliskolák, leánygimnáziumok, felsőbb leányiskolák) legfelsőbb két osztályának a tanulói az intézet díszzászlója alatt jelennek meg az ünnepen. Minden intézet ifjúságának kijelöljük helyét a teremben.

2. A rendező-bizottság kéri a vidéki középiskolák igazgatóit, hogy a tanártestület nevében egy tanárt, az ifjúság nevében lehetőleg két tanulót küldjön fel erre az országos ünnepre. Kéri

arra is, hogy *október 15-dikéig értesítsék* a rendező-bizottságot, hogy küldenek-e képviselőket fel és hányat.

3. Az ünnepre felvonuló ifjúság felügyeletéről természetesen az egyes intézetek maguk gondoskodnak.

4. Az ünnep október 26-dikán (vasárnap) d. e. 10 órakor kezdődik az Eötvös-szobornál (IV., Ferenc József-tér), melynek talapzatára az emléktáblát helyezzük el. Az összes középiskolák küldöttei (intézeteinként 3 tanuló) vesznek ebben részt.

Budapest, 1913 szept. 29.

Szíves kollégiális üdvözlettel

Gaal Mózes,
a rendező-bizottság elnöke.

KÉT MINISZTERI RENDELET.

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a középiskolát közelről érintő két fontos rendeletet bocsátott ki a közelmult napokban.

Az elsőt az *Országos Közoktatási Tanácshoz* intézte. Ebben a középiskolák jelenleg mutatkozó bajainak feltárása után kifejtette azokat az irányelveket, melyeknek szem előtt tartásával a középiskolák reformját megvalósítani óhajtja. Felhívta a Tanácsot, hogy rendeletét beható tanácskozás tárgyává tegye s készítse el — egyelőre csak körvonalaiban — a középiskoláknak a miniszter célzatai szerint megalkotott új szervezetét és tantervét.

A második »*valamennyi tanker. kir. főigazgatóságnak*« megküldött rendelet *a magyar fogalmazástanítás eredményessége érdekében* ad útmutatásokat a középiskolák szaktanárainak.

Maguk a rendeletek teljes egészükben a következőképen szólanak:

I.

Miniszteri rendelet a középiskolák reformjáról.

Közművelődésünk figyelmes szemlélője nem zárkózhatik el ama tény elől, hogy hazai középoktatásunk sok tekintetben elmaradt a haladó kor követelései mögött. Míg körülöttünk nagy társadalmi és gazdasági kérdések várják megoldásukat, vagy legalább méltató megértésüket, míg Európaszerte a tudományos megismerésnek ujabb és ujabb területei nyílnak s a technikai vívmányok szinte napról napra gyarapítják az emberi kultúra eszközeit, a magyar középiskola ezekről az új jelenségekről mindeddig nagyon kis mértékben vett tudomást s jobbára ma is csak tiszteletreméltó, de fölújításra és fölfrissülésre váró hagyományainak örökéből él. Tanterve néhányszor (1883-ban és 1899-ben) részleges módosításokon ment keresztül, de egészben véve évtizedeken át mozdulatlan maradt a középiskola.

Eközben a nagy nyugoti államok mindenike megérezte a kor érverését s iskolai intézményeit igyekezett fokozatosan hozzáidomítani a jogosult új követelésekhez. Hogy oly országokat ne említsek, melyek merőben eltérő viszonyaiknál fogva példát nem szolgáltathatnak, csak a német birodalomra utalok, melynek vezető államai, megértve az idők jeleit, meglevő középiskolai tipusokon kívül egy korszerűségben mindjobban elismert új tipust, a reform-középiskolát alkották meg, mely ma már német földön másfélszáz intézetet számlál.

De hazai középoktatásunk nemcsak elmaradt, hanem a számára kijelölt hagyományos kereteken belül sem végzi kielégítő módon föladatát. Általános a panasz, hogy egyes tanulmányi ágakban, melyeket alább megjelölök, a legméltányosabb követelmények mértéke szerint is csekély az eredmény. S ez a panasz nem azok közül való, milyeneket minden időben halmoznak elégedetlen szülők és avatatlan bírálók az iskolára. Hivatalos körök és testületek, ellenőrzésre rendelt szakközegek, sőt a tárgyilagosan ítélő tanárok is mélyen érzik, hogy középiskoláink valami belső bajban sínylődnek, melyből mindeddig semminemű részleges intézkedés nem bírta őket kiragadni

És ha az imént jelzett két szempontból vizsgálat alá veszem a szóbanlevő intézményt, különösen a következő fogyatkozásokat vélem megállapíthatóknak:

I. A középiskola — jelesül a gimnázium — kellő átmenet nélkül csatlakozik az elemi népiskolához. Nem tartom helyesnek, hogy már a kilenc-tíz éves gyermek egy szellemében és szerkezetében anyanyelvétől annyira elütő nyelvnek, mint a latin nyelvnek tanulására kényszeríttessék.

II. Szervi hibának tartom, hogy középiskoláink élesen elkülönítő tagolásnak híjával vannak. Ismeretesek előttem azok az érvek, melyekkel az 1880-ik évi 16179. számú miniszteri rendelettel kibocsátott, egyébként korszakos jelentőségű Utasítások az egységes tanfolyamú középiskolát megokolják. Ezzel a megokolással szemben áll azonban két érv, melyeket részemről súlyosabbaknak és döntőknek tekintek. Egyik, hogy a folyamatos szervezet csakis azokra a nagy többségben levő tanulókra van tekintettel, kik a középiskola mind a nyolc osztályát végigjárják, de nem lehet kellő tekintettel azokra a túlnyomó számban levő tanulókra, akik akár hajlamaikat követve, akár életviszonyaik alakulása folytán, akár minősítési okokból, akár a szakiskolákba való átlépés céljából jóval előbb kiválnak a középiskolából s akikre nézve a nemzeti kultúra általános érdekeinek szempontjából fölötte kívánatos volna, ha a műveltségnek bizonyos befejezett anyagát vihetnék magukkal. Másodszor, a tagolás hiánya vagy egyáltalában nem, vagy csak részben teszi lehetővé azt az elméletileg is megokolható, többszörösen kipróbált és eredményesnek bizonyult tanítói eljárást, mely az oktatás anyagát két ízben nyújtja; először elemibb, egyszerűbb, szemléltetőbb és elemző módon; majd bővebben és összefoglaló tárgyalással. Ismeretes, hogy a kontinens nyugati államaiban, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Svájcban, Ausztriában vagy csupán a tanterv, vagy egyúttal a külső

szervezet révén is mindenütt határozottan tagolva van a középiskola, tagolva volt igen hosszú időkön át hazánkban is.

III. Részben az eddig említett szervi fogyatkozásokkal függ össze felfogásom szerint az, hogy az oktatás eredménye — dicséretes kivételektől eltekintve — nem kielégítő némely tanulmányi ágakban. Ilyenek: az egyetemes történet, melynek anyagában a tanulók, sokszoros tapasztalat szerint, szembetűnően tájékozatlanok; ilyen a földrajz, ilyenek a modern nyelvek. Hogy a latin nyelvtanítás általában igen sok kívánni valót hagy fenn, közismert tény. A természettudományi tárgyak tanítása nem annyira az eredmény szempontjából eshetik kifogás alá, mint inkább abból a szempontból, hogy a gimnáziumi tanterv nem enged elég teret e tárgyaknak s illetőleg egyes fontos részeinek (például a kémiának).

IV. Hiányosnak tartom a mai tanterveket azért, mert egyes ismeretágakról egyáltalán nem gondoskodnak. Okvetetlenül szükségesnek vélem, hogy a középiskolai tanuló a legfontosabb társadalmi és gazdasági jelenségekről, ha nem is éppen külön tantárgyak alakjában tájékoztatást nyerjen; továbbá, hogy az egészségtan figyelmen kívül ne maradjon; s hogy általában az iskola lépést tartson a korral. A matematikai oktatás berendezésében például mindenesetre arra kell törekedni, hogy a tanítás a gyakorlati életre nagyobb tekintettel legyen, továbbá, hogy a funkció fogalmával és alkalmazásával is megismerkedjenek a tanulók, mely követelés külföldön ma már köztudattá vált s melynek ellenében az áthagyományozott tananyagban számos rövidítés és összevonás eszközölhető.

V. Tarthatatlan állapotnak ítélem, hogy kétféle középiskoláinkat oly aránytalanul keresik föl a tanulók. Nem számítva a fővárost, ahol minden iskola telve van, a vidéken rendszerint népesek a gimnáziumok, míg a reáliskolák (főleg felsőosztályaik) aránylag gyéren látogatottak. Ennek a gimnáziumok felé való egészségtelen tódulásnak az oka nyilván abban van, hogy a törvény a gimnáziumnak megadta a teljes jogosítást, a reáliskola jogosítását ellenben szerfölött korlátozta, holott mindkét középiskola föladatát elvileg azonosnak nyilvánította.

Mindezeket fontolóra véve, már ez évi június 16-án tartott képviselőházi beszédemben is jeleztem azt a meggyőződésemet, hogy hazai középiskoláink korszerű átalakításának immár elérkezett az ideje. Ugyanekkor körvonaloztam néhány módozatot is, melyektől részemről a jelzett bajok orvoslását, vagy legalább enyhülését várom. Elsősorban azt kívánnám, hogy középiskoláink tantervi szervezete két tagozatban épüljön föl. Ehhez képest a történelem, földrajz és a természettudományi tárgyak oktatásában olynemű berendezést óhajtok, hogy a tárgyak egész anyaga két ízben taníttassék: az alsó tagozatban inkább leíró és szemléltető, a felsőben inkább okadatoló és összefoglaló módon. Mulhatatlanul szükségesnek tartom, hogy a latin nyelv tanításának kezdete az első osztályból följebb vitessék s az első idegen nyelv a német nyelv legyen, melynek tanításában a csoportrendszer alkalmazandó. A jogosítás különbségei megszüntetendők

s a kétféle középiskola tanulmányi terve a mostaninál is közelebb hozandó egymáshoz, hogy ily módon a jogosítás egysége amennyire lehetséges, az előzményekben is meglelhesse elégséges alapjait. Végül figyelemmel kell lennie a reformnak a polgári iskola alsó osztályaira is.

Fölkérem ezek után az országos közoktatási tanácsot, mely a fönnálló szabályzat értelmében iskolaszervezeti és tantervi kérdésekről nyilatkozni elsősorban van hivatva, hogy a fönt előadottakat tegye beható tanácskozás tárgyává s készítse el — egyelőre csak körvonalaiban — a középiskolai új szervezetnek és tantervnek olynemű megokolt vázlatát, mely imént kifejezett célzataimnak megfelel. Külön is megjegyzem, hogy amennyiben a reform az 1883-ik és 1890-ik évi XXX. törvénycikk módosítását szükségessé teszi, ily novelláris törvényhozási intézkedés elől sem fogok kitérni s ezért a készítendő tervezet számolhat azzal a lehetőséggel, hogy a fönnálló törvények illető szakaszai módosíttassanak. Végezetül hangsúlyozom, hogy amidőn a középiskolai országos reformot napirendre tűzöm, korántsem kívánom azt, amit a tapasztalat állandó értékűnek bizonyított, elvetni, vagy mellőzni; nem akarok átmenet nélkül tovább haladni s nem akarom a középiskola érzékeny szerkezetét rázkódtatás veszedelmébe sodorni. Csak arra törekszem, hogy középiskolai oktatásunk eredménye (amennyiben nem tanároktól, hanem az intézménytől függ) lehetőleg fokoztassék s hogy a magyar középiskola a tehetetlenség erejénél fogva idők folytán ki ne kapcsolódjék a nyugateurópai egyetemes fejlődés egészéből.

Budapest, 1913. évi szeptember 27-én.

Jankovich, s. k.

II.

Miniszteri rendelet a magyar fogalmazástanítás eredményessége érdekében.

A magyar középiskolának egyik tisztes hagyománya, hogy az előadás szépsége iránt fogékonyságot ápolt növendékeiben és gyámolította őket fogalmazó- és íróképességük gyakorlásában. Nevezetesen mióta nyelvünk és irodalmunk nemzeti fontosságának tudata általánosan elterjedt, számos intézet határozott becsvággyal serkentette a jelesebb ifjak fogalmazó ügyességét. E képzésnek főleg retorikai és szépirodalmi iránya volt.

Ez az érlelődni kezdő hagyomány azonban a középiskolák gyors szaporodásával, az exakt tudományok előtérbe nyomulásával és az idegen nyelvek tanulásának terjedésével vesztett erejéből és jelentőségéből s kelleténél többet is. A stilisztikai képzés, bár helyenként s egyes kiváló tanulók egyéni tehetségénél fogva szép eredményeket mutat fel, ma nem a legerősebb oldala középiskolai tanításunknak; a főiskolákon és különböző élethivatásokban gyakran ismétlődnek panaszok középiskolát végzett, sőt diplomás egyének fogalmazásbeli járatlansága, sőt félszegsége miatt.

Pedig a magyar középiskolának nem szabad a becses hagyományt elejtenie, ellenkezőleg tovább kell azt fejlesztenie. Az exakt tudományok előtérbe nyomulása csak arra szolgálhat alkalmul, hogy a stílusképesség annál többoldalú legyen, de nem arra, hogy az irodalmi jellegű képzés kárt szenvedjen. A jó előadás az exakt tudományok művelőinek is szükséges, mint az általános műveltségnek mellőzhetetlen alkotórésze.

Célul kell kitűznünk, hogy a magyar ifjúság körülbelül olyan fokú stilisztikai kultúrával és előadó ügyességgel hagyja el a középiskolát, mint pl. a nyugoti vezető kultúrnemzetek ifjúsága. És ha egyelőre nem érhetjük is el a franciák stiláris képességét, de lehetőleg érjük el az angol tárgyias, természetes és világos előadást. A nyelvhasználat legyen biztos és szabatos, a stílus világos, természetes, formás és művelt.

Ez a cél elég magas ugyan, de annál nagyobb becsvággyal kell rá törekednünk. Megközelítését lehetővé teszi az iskoláinkban még mindig meglevő hagyománya a jó stílus ápolásának, továbbá a magyar gondolkodásban megnyilvánuló konkrét vonás, természetesség, világosság és erő s a magyar nyelv kristályos szerkezete, azonkívül, mint sajátos elem, a magyar képzeletnek a beszéd hímzésében nyilvánuló s már régen észlelt eredetisége.

Minták nincsenek nyelvünkön oly nagy számmal, mint pl. a századok óta tudatosan művelt francia vagy angol irodalomban; stilisztikai segédeszközeink sincsenek olyan bőségben; a társasélet nyelve korántsem annyira kiforrott és gazdag, irodalmi stílusunk is sokkal fejletlenebb, szóval a stílusbeli képzést kevesebb tényező támogatja; de mégis vannak igen jeles minták nálunk is, a próza körében is, mind a belső forma, mind a nyelvi előadás művészetére nézve.

A haladás valamennyi tanár összevágó működése útján válik csak lehetővé, de elsősorban természetesen a magyar nyelv és irodalom tanárainak szakértelmébe és buzgóságába vetem bizalmamat, hogy a cél elérése érdekében mindent elkövetnek.

Intézkedni fogok, hogy működő tanárainkat alkalmas segédeszközök támogassák munkájukban, amely eszközöknek eddig jórészt híjával voltak. Gondoskodni fogok tudományos stilisztikai könyv irásáról, valamint didaktikai vezérkönyv szerkesztéséről a magyar fogalmazástan számára. Érdemül fogom betudni, ha szaktanáraink az elméleti (stilisztikai) irodalom terén is sikeres munkásságot fognak kifejteni. A tanárjelölteknek a magyar fogalmazásban való kiképzéséről rendszeres módon kívánok gondoskodni. A magyar tanítás ügyében, beleértve az olvasmányok, az elméleti anyag, a fogalmazás és a szép magyar beszéd tanítását, az Orsz. Közoktatási Tanács szakbizottságának vezetésével értekezleteket fogok rendszeresíteni, melyekre a szaktanárokat megfelelő csoportokban behívom.

Remélem, hogy ez intézkedéseimnek, melyeket a rendelkezésemre álló anyagi eszközök mértékéhez és a szükséges, sürgősséghez alkalmazkodó sorrendben szándékozom megtenni, az irodalomban és a sajtó előkelő részében is visszhangja támad s együttes erővel

útját lehet valahogy állani annak a romlásnak, mely a társasélet, valamint az üzleti élet körében nyelvünkbe ömlő idegenszerűségek által a magyar nyelvet és írásművészetet fenyegeti; másrészt pedig elérjük azt a célt is, hogy a középiskolát végző ifjak átlaga jól tudjon írni magyarul.

Addig is azonban, míg fentjelzett intézkedéseim foganatosíthatók lesznek, az Utasításokban foglalt idevágó rendelkezések értelmezéséül és kiegészítéséül a következőket rendelem:

1. Mindenekelőtt felhívom a középiskolák tanártestületeit, hogy a Tanterv és az Utasítások elveit, melyeket a kiválóbb intézeteknek és tanároknak több évtizedes gyakorlata kétségtelenül igazolt, mentül teljesebb mértékben végrehajtani kötelességöknek ismerjék. Sokfelé tapasztalható ugyanis, hogy az Utasítások nem tartatnak szem előtt; pedig az illető rendelkezések követése a dolgozatok készítésének tervszerűségét és fokozatosságát, jórészt biztosítaná.

Vonatkozik pedig e felhívásom nem csupán az írásbeli dolgozatok készítését irányító utasításokra, hanem magára a tárgyi tanításra és pedig egyrészt az olvasmányok tárgyalására, másrészt az elméletre is.

Igen határozottan megkívánom azt, hogy az olvasmányok tárgyalása ne csupán formális és elméleti célú, hanem tartalmi tárgyalás is legyen. Minden egyes osztály magyar olvasmányainak határozott tárgyi központ körül kell csoportosulniok és tárgyalásuknak is mindig a főcélra való tekintettel folyniok. Az olvasmányokat általában nem szabad pusztán nyelvtani példatárnak, avagy akár poétikai vagy retorikai okulást nyújtó szövegnek tekinteni, hanem tartalmukat is kellőleg elemezni kell s e tekintetben is csupán a gondolatmenet feltüntetésével nem elégedve meg, az olvasmány gondolati értékét és tartalmi tanulságait is meg kell világítani. Az ilyen elmélyedő, a dolgok velejébe hatoló olvastatással szoktatjuk legjobban a növendékeket arra is, hogy ne pusztán formális stilisztikai ügyességre tegyenek szert, hanem a dolgok természetéből kiindulva tudják keresni a leghelyesebb kifejezésmódot. De általán felhívom a tanárok figyelmét az olvasmányok egész tárgyalásának elvszerű és metodikus intézésére, aminek annyi évtized lefolyása után nálunk már általánosabbnak kellene lennie.

Az elméleti ismeretek kifejtése tekintetében is kívánom, hogy a tanítás konkrétebb, tárgyiasabb és természetesebb legyen. Az irodalmi és nyelvi ismereteket mindenütt ahol lehet, a tényekből kell kifejteni, nem a priori elméletekből. Már az alsó fokon külön kell választani az olvasmányok alaki (nyelvtani) és tartalmi tárgyalását.

Kívánom végül, hogy mindazon helyes tanácsok, melyeket az Utasítások a dolgozatok készíttetésére nézve tartalmaznak, kellő figyelemben részesüljenek.

2. Mivel azonban a Tanterv és az Utasítások egy és más pontban többféleképen értelmezhetők s tényleg bizonyos irányban egyoldalúlag értelmeztettek is, pótlásul a következő szempontok lesznek figyelembe veendők.

Általános elvül szolgáljon az, hogy az írásbeli dolgozás a tanításnak nem külsőleges függeléke, hanem szerves feladata s az elméleti tanításnak nem eszköze, hanem inkább betetőző művelete, mint a tanulás pszichológiai folyamatának cselekvő oldala. Nyelvi és irodalmi tanításunk berendezésében mindjobban érvényesülni kell annak az elvnek, hogy a középiskolában »minden formálls disciplina nem mint scientia, hanem mint ars tanítandó« és: az irodalmi formális diszciplinák végeredménye a gimnáziumi oktatás szempontjából összefoglalható a grammatika régi meghatározásában: »ars dicendi et scribendi.« A dolgozást a tanítás központjához jóval közelebb lehet vinni, még pedig anélkül is, hogy a tanár elfoglaltságát a javítás mai mértékének fokozásával növelni kellene.

Elvül szolgáljon továbbá, hogy bár az írásbeli dolgozatoknak kapcsolatosaknak kell lenni, olykor tárgyban is, de legalább formában a tanítás időszerinti menetével, de az írásbeli dolgozatok feladata nem lehet az, hogy kizárólag a tanultak elsajátításának ellenőrző eszközéül szolgáljanak. Ugyanazért erősen korlátozni kell azt a szokást, mely a Tanterv hibás értelmezésén alapul és sok iskolánkban dívik, hogy t. i. az alsó két-három osztályban túlnyomó nagy számmal nyelvtani feladatokat dolgoztatnak. Föltétlenül mellőzendő pedig az az eljárás, mikor a tanulóval magával koholtatnak tárgy vagy tárgykör kitűzése nélkül is példamondatokat bizonyos előre megadott mondatsémákra.

Hasonló egyoldalúság az, midőn a két legfelsőbb osztályban kapcsolatosság címén majdnem kizárólag irodalomtörténeti értekezéseket iratnak. Magyar témáink legváltozatosabbak a IV—VI. osztályban, míg a VII. és VIII. osztályban ismét szűk körre szorítkoznak. Igaz, hogy az Érettségi-vizsgálati Utasítások irodalmi dolgozatot követelnek, de ez nem teszi szükségessé, hogy az évközi dolgozatok mindenike, két éven át, mind irodalomtörténeti tárgyú legyen; elég lenne e célra a dolgozatok kétharmada is. Az irodalomtörténeti feladatok is legtöbbnyire egy-egy tárgyalt rész reprodukcióját követelik és az ismeretek ellenőrzését célozzák; a tanulók egyénibb, önállóbb kifejező készségét nem igen foglalkoztatják. Ezzel szemben kívánatos, hogy a két felső osztályban a dolgozatok egyharmada szabadabb tárgyú legyen, ne éppen irodalomtörténeti. Az ilyen dolgozat szerkezet, invenció és stílus tekintetében kapcsolatos lehet a tanítással, ha tárgyilag a kapcsolat nem szoros is. Továbbá az irodalomtörténeti dolgozatok egy részének olyan legyen a témája, mely a tanulók leleményének gyakorlására is módot nyújt. A reprodukciók ezen a fokon sem mellőzhetők, sőt egy-egy kiváló elméleti író gondolatmenetének a kivonatolása is szolgálhat tárgyul, mert a tanuló felfogó- és kifejezőképességét ez is próbára teszi s olyan kitünő prózaírónak, minő pl. Gyulai Pál, a kivonatolása a tanuló formaérzékére fejlesztőleg hat. Mindamellett a tanuló saját megfigyeléseit, összevetéseit, elvonásait is gyakoroltatni kell.

Általán a fogalmazás kezdetét le kell vinni a lehetőségig s a tanulók leleményének fokozatosan több és több tért kell biztosítani.

Ennélfogva már az alsó fokon a Tanterv nem értelmezendő úgy, mintha a fogalmazó munka csak a III. osztályban kezdődnék. Ellenkezőleg, megkezdődhetik az, nevezetesen mint együttes fogalmazás, már az I. osztályban s folytatódik a II-ban is, bizonyos nagyobb szabadsággal, mint azt az Utasítások is részletezik.

Ezek és a Tanterv és Utasítások alapján a fogalmazástanítás menete a középiskola nyolc osztályán végig következőleg alakulhat.

Alsó fok.

I. osztály. A feladatoknak célja és köre: *a)* a helyesírás lehető begyakorlása, *b)* egyszerű tények világos megfogalmazása egyes mondatokká. *c)* egyszerű ténysorozatok megfogalmazása egyszerű mondatsorozatokká, *d)* a kiállítás technikája iránti érzék fejlesztése (csinos írás és külső). Inkább rövid, de szabatos és tetszetős dolgozatok készítendők.

A helyesírás gyakorlásának fokozatai: *a)* másolás, *b)* tollbamondás, *c)* emlékezetből írás (pl. megtanult vers leírása fejből), *d)* saját fogalmazásuk írása. Másoláskor a sajátosabb írású szavakat előre megfigyelik; tollbamondáskor a tanár diktálását ismétlő növendékek maguk jelzik, hogy mire kell az egyes szavak írásában vigyázni. Az utólagos hibajavításnál még fontosabb, mert tanulságosabb, a hiba mellőzésére való szoktatás.

A fogalmazás kezdetben és jó sokáig, együttes munkával történik. Az egyes tanulóktól ajánlt mondatszöveg közös megállapítása után irandó le. A feladatok anyagát legcélszerűbben az olvasmányok szolgáltatják, mert ezek körül alakulnak közös képzetcsoportok. Pl. egyes mondatok tárgyai: miféle különös dolgok történtek ebben és ebben a mesében? mik az érdekes (vagy a fontos) dolgok a legújabb olvasmányban (olvasmányszakaszban)? A feleleteket szóbelileg megfogalmazzák, megfontolják és azután lejegyzik. Később összefüggő mondatsorozatok is készülnek, rendszerint reprodukciók az olvasmányok után, pár mondatból álló történetkék elmondása és leírása útján. Az elbeszélés lényeges pontjai együttesen megállapíttatnak, élőszóval megfogalmaztatnak, majd tanulók tollbamondása után leiratnak. Még később a közösen megállapított szöveg mondatait tollbamondás nélkül írhatják le a tanulók s a kifejezés esetleges változtatása tetszésükre bízható. Legvégsőnek marad, hogy közösen szemlélt egyszerű tárgyat közös megfigyelés után együttesen leírjanak (pl. az iskola fekvését, beosztását, egy kép részeit stb.). E két utóbbi feladat a II. osztályba is átnyúlik. A szabadabb fogalmazás is megmarad az egyszerű vagy lehetőleg kevéssé összetett mondatok körében.

A csinos kiállításra és írásra következetesen figyelmeztetni kell a tanulókat.

Ahol nagyobb számmal vannak a helyesírás iránt kevésbé fogékony tanulók, a szoktatás biztonsága kedvéért a haladás lassúbb lehet.

Nem ajánlható eléggé a helyesírás és a fogalmazás céljaira a tanítás egyik fontos segédeszköze: a diárium, melyben a tanulók óráról órára közös bejegyzéseket végeznek. Így minden tárgy szakkifejezésének írásbeli gyakorlására is alkalom nyílik.

Gondot kell fordítani a szóbőség gyarapítására. E célra a nyelvileg is mindenesetre értékes olvasmányok jellemzőbb szavait és kifejezéseit a tanulók az iskolában a tanár vezetésével, az olvasmányok tárgyalása után, mint nyelvi ismeretük gyarapodását a diáriumba (illetőleg a nyelvi füzetbe) feljegyzik.

II. osztály. Cél és eljárás hasonló, mint az I. osztályban, de a puszta helyesírási gyakorlatokból elég egy-kettő az év elején s a fogalmazás mind nagyobb tért nyer. A puszta reprodukció esetében itt már közös fogalmazásnak inkább csak nemzetiségi vidéken lehet helye; rendszerint annyi előkészítés történhetik, hogy közösen kiemelik az elbeszélendő esemény lényeges mozzanatait s egy-két tanuló élőszóval összefoglalólag elmondja, utóbb elegendő a lényeges mozzanatok előzetes meghatározása, a megfogalmazás kinek-kinek egyéni munkája lehet. Ugyanez osztályban megkezdhető már a

kissé terjedelmesebben előadott történetek mérsékelt rövidítése is. Közösen szemlélt alkalmas tárgyak pontos leírása itt már többször gyakorolható. A mondatszerkezet itt is aránylag egyszerű legyen, ne igen menjen tovább az egyszerű alárendelésnél. Fejleszteni kell a tanulónak úgyszólván a mozzanatérzékét, azaz szoktatni őket arra, hogy kiérezzék, mennyi dolgot és mondatot kell egy-egy pontba foglalni. Továbbá eszméltetni lehet őket az összekötésekre, az összefüggő szöveg mondatainak egybefűző átmeneteire. Azonkívül eszméltetni a pontosvessző, kettőspont, gondolatjel, kérdő-, felkiáltójel használatára és az idevonatkozó nyelvtani ismeretekre. Célszerűek az Utasításokban ajánlt mondatátalakítások is; ajánlható pl. egyenes idézet átalakítása függő beszéddé és megfordítva. Az effélék épúgy szolgálnak nyelvtani, mint fogalmazásbeli gyakorlásul. A szóbőség gyarapítása tovább foly; ez évtől kezdve már a szinonimák is gyüjthetők, melyeknek aránylati különbségeit mérlegelni fogják. A külső kiállításra állandó és következetes gond legyen.

III. osztály. Még erősebben előtérbe lép a fogalmazási szempont, hátrább a nyelvtani gyakorlás s még hátrább a pusztán helyesírási, noha év elején egy-két ily gyakorlat itt is tartható, különösen nehéz helyesírású szövegek diktálásával (minő pl. a Makáry-féle versezet). Itt az eredetihez hasonló terjedelmű reprodukciók mellett már gyakrabban felléphetnek a rövidítő kivonatoló feladatok, valamint az együttes élményeknek, együttesen szemlélt tárgyaknak előadása.

A harmadik osztály végéig el kell érni azt az eredményt — a helyesírás teljes elsajátításán felül —, hogy a tanuló egy egyszerű kis elbeszélést szabatosan írásba tudjon foglalni, illetőleg »amit látott, hallott, tapasztalt, rendezetten elő tudja adni«.

Középső fok.

A IV. osztállyal kezdődik a tudatosabb stilizálás. Itt már nem csupán a nyelvi helyességre szükség ügyelni, hanem a kifejezések stilisztikai értékére is. Erre a célra szolgálhatnak kezdetben az átfogalmazások, egy-egy (rövid) olvasmánynak hasonló terjedelemben, de más szavakkal, pl. találóbb jelzőkkel, jellemzőbb kifejezésekkel való átírása, mely célra régi olvasmányok használhatók fel; azután a kivonatolások, melyek az összefoglaló erőt is gyakorolják, de a kifejezések válogatására is alkalmat nyújtanak; továbbá esetleg rövidebb olvasmányok kibővítése, rövid vázlatok feldíszítése; miközben ügyelni kell, hogy a kibővítés ne szószaporításból álljon, hanem dologi részletezésből, esetleg hangulati színezéssel. Elbeszélés, leírás, fogalmazványok most már a műfaj természetére vonatkozó eszméltetéssel készítendők. Helyi mondák, tipikus jelenetek (pl. vásár, búcsú), nevezetességek hálás témákul szolgálhatnak önállóbb jellegű elbészélésekre és leírásokra. Napi érdekű események csak igen nagy tapintattal használhatók feladattárgyakul és csak abban az esetben, ha az iskola nevelő céljait szolgálják, vagy legalább is nem ellenkeznek velük. Mepróbálhatók a képmagyarázatok is, a képek tárgyának leírásával. A tanuló mindig ragaszkodjék egyszerű diszpozíciókhoz, melynek részeit világosan lássa. Az írás és a külső alak csinossága itt is megkövetelendő, mint az egész középiskolai folyamon végig.

Az előkészítésnek annyinak kell lenni, hogy elhárítsa a legyőzhetetlen nehézségeket s megindítsa a tanuló leleményét, de ne kösse azt meg. Verses feladatok kötelezőleg sem itt, sem később nem tűzhetők ki, de az arra alkalmas tétel verses kidolgozása megengedhető. Ugyanitt meg lehet kezdeni kisebb értekezések iratását is, de még közös iskolai munkával, előzetes közös szóbeli megszerkesztés után, az olvasmányhoz vagy a tanításhoz fűzve. Tárgyai lehetnek értelmezések, összefoglalások, egybevetések stb. Éppen az iskolai megbeszélések írásba foglalása lehet az értekezés-írás első iskolája, mely a következő osztályokban is gyakorolható, mert a megbeszélés színvonala is folyton emelkedik. Szóbelileg már az alsó fokon is gyakorolják a tanulók, hogy amit velük a tanárok megbeszéltek, azt előadni is tudják. Itt már meg lehet kezdeni az összefoglalások írásbeli megszerkesztését is.

A szóbőség gyarapítása állandóan folyt, még pedig kettős irányban. Egyrészt megfigyelik a jeles írók szókincsét és kifejezéskészletét, másrészt a gyüjtést is folytatják. A felső osztályok felé haladva mindinkább gyüjteni és gyakorolni kell a lelkiéletre vonatkozó kifejezéseket. Ez osztálytól kezdve nem csupán szóbőség, hanem a kifejezésbeli gazdagság és a kifejezések és fordulatok stilisztikai értékének mérlegelése is tudatos munka tárgya.

Az V. és VI. osztályban már több-több értekezést irathatni; de korántsem kell csupán értekezésekre szorítkozni. Most a tételek czekben az osztályokban a legváltozatosabbak. e változatosságot fenn kell tartani. A diszpozicióban, majd az invencióban is fokozatosan nagyobb szabadságot nyernek a tanulók. Megkísérelhető egy-egy alkalmas témának beszéddé kidolgozása is. Az értekezések, beszédek (esetleg életrajzok) főtárgyai irodalmiak és esztétikaiak; de vehetők a történelem, a természet, a néprajz vagy az erkölcsi élet köréből. Fiktív témák azonban kerülendők. A kivonatolás most már nagyobb terjedelmű és bonyolultabb szerkezetű irodalmi művekkel is megbirkózhatik; regények, drámák, tanulmányok, történelmi, társadalmi, természettudományi művek tartalmát ismertetheti esetleg méltányló észrevételek kíséretében. Leírások, elbeszélések is folyton készíthetők; ajánlatosak az élményi tételek, amennyiben méltók a megírásra, mert a tanulók eredetibb kifejező készségének megnyilatkozására alkalmat adhatnak. Legjobb tárgyak a közös élmények (kirándulások, nevezetességek meglátogatása stb.); de egyéni élmények is célszerűek fakultatív feladatokul.

Az írásművészet előzetes feltétele egyrészt a tárgy teljes és kimerítő ismerete, másrészt bizonyos élénk szükségérzet, hogy amit mi tudunk, másokkal is közöljük. Az első föltétel a közös feladatokra nézve az iskolában biztosítható és biztosítandó is; csak olyan témákat szabad kitűzni, melyeknek tárgyával a tanulók behatóan foglalkoztak. Itt látszólag az a veszedelem van, hogy a tanulókra a tárgynak semmi ingere nem lesz s puszta reprodukcióra kénytelenek szorítkozni. Azonban igen valószínű, hogy a jól megértett tárgy körül a tanulóknak maguknak is inkább sarjadnak új gondolatai is, hiszen az iskolai megbeszélés ritka esetben terjedhetett ki minden szempontra s a tanulók megindított érdeklődése találni fog a tárgyban új vonatkozásokat. De eléggé önálló dolgozatokra számíthatunk akkor is, ha már előbb szerzett és jól megértett ismeretek alkalmazását tűzzük ki újabb esetre. Ha például Vörösmarty »Szilágyi és Hajmási«-jában fel volt tüntetve, hogyan mozgatja a ballada cselekvényét érzelem, indulat, szenvedély s ezek közt különbséget és fejlődésbeli fokozatokat is állapítottak meg, ha továbbá fel volt tüntetve kolliziójuk (pl. Szilágyi lelkében) és konfliktusuk (Szilágyi és Hajmási közt), akkor, ha a Kádár Kata c. népballadára kerül a tárgyalás sora, írásbeli feladatokul bízvást kitűzhetők az ilyen tételek: »Érzelem, indulat, szenvedély a Kádár Katában«: vagy »Kollizió és konfliktus a Kádár Katában« s tapasztalni fogjuk, hogy a tanulóknak lesz mondanivalójuk. A másik feltétel, a közlés szükségérzete az iskolában nehezebben idézhető elő, annál az oknál fogva, mert a tanulónak, mint közlőnek viszonya olvasójához nem valóságos, csak képzetes s a tanuló éppen a legerősebb ösztönző erőtől esik el, mely az írót sarkalni szokta. E nehézség erős próbára teszi a tanár leleményét, de részben leküzdhető. Pl. a tételeket lehet úgy fogalmazni, hogy bizonyos szempont is legyen adva a tárgyhoz, esetleg kérdő alakban lehet fogalmaztatni a tételt, gyakran olyanformán is, hogy többféle megoldás is képzelhető, vagy pedig a tanuló mintegy megvitatásra érezze magát indítva (pl. Hajmási bűnhődése a Szendrei Névtelennél költőibb-e, vagy Vörösmartynál? vagy egy VII. osztályba való tételnél. Hasznos vagy káros volt-e a nyelvújítás?). Serkenteni fogja a tanulók munkakedvét az is, ha a dolgozatok megbeszélésekor a tanár foglalkozik figyelemreméltó észrevételeikkel, mert ezzel az, amit produkáltak, mintegy a közösség figyelmének tárgya lesz. A fakultatív tételek is kedveznek a jelzett szükségérzet fölébredésének, még inkább az egyéni tételek. Azért effélékre is lehet alkalmat adni. Ez azonban részben már az önképzőkör keretébe tartozik, melynek fontossága éppen ezen a ponton tűnik ki. A legtöbb iskolai tételnek mégis közösnek kell lennie.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A világos, logikus diszpozicióra nagy figyelemmel kell lenni, éppen úgy azonban a kifejezés természetességére, magyarosságára, gazdagságára és elevenségére is. Mindenesetre be kell azonban gyakorolni a diszpozíció-készítést; még pedig nem kell megelégedni mechanikus, külsőleges vázlatok szerkesztésével; a diszpozíciónak szervesnek kell lennie, a kérdésből és a tárgy természetéből kifejlesztve. (Pl. ha ez volna a tárgy: »Petőfi leíró művészete«, akkor az ilyenforma vázlat értéktelen lenne: »I. Bevezetés: Petőfiről általában. 2. Tárgyalás: P. leíró művészete. 3. Befejezés: P. költői nagysága«, mert éppen az nincs benne diszponálva, ami a tételt teszi; a tárgyalás maga osztandó logikus részekre. Jó diszpozíciók elkészítése méltó tárgya lehet iskolai dolgozatoknak.

Felső fok.

Végül a VII. és VIII. osztályban a reproduktív tételek mellett még több önálló tétel tűzendő ki az irodalmi értekezés mellett, melynek jövőre is a főhelyet kell elfoglalnia, jussan hely egy-két általánosabb körű (pl. erkölcsi, történelmi stb.) tétel kidolgozására is; alkalmat lehet adni, hogy a tanuló szabad invenciója, esetleg szépirodalmi fogalmazóképessége is megnyilatkozzék. Egy kevés abból, amit a francia lycéek felső osztályaiban az ily szabad és szépprózai jellegű feladatok kidolgoztatásával végeznek, nálunk sem fog ártani; a többi az önképzőkörökre bízható. Egyáltalán a mai kizárólag értekező előadást és tanulmányi jellegű dolgoztatást időnként változatosabbá lehet tenni némi általános műveltségi és szépirodalmi elemekkel is.

Az irodalmi értekezések közt itt is lehet még egy-egy olyan, mely a tanítás fejtegetéseit foglalja össze, tehát főleg reproduktív jellegű, de alkalmat kell venni problémaszerű feladatok kitűzésére is, hogy a tanulónak magának lehessen az érveket fel is keresni, fel is használni.

Ügyelni kell arra, hogy a dolgozatok bevezetése ne legyen, mint akárhányszor észrevétel nélkül megtörténik, aránytalan hosszú, messziről a tárgyhoz közeledő; a tárgyalás ne legyen a tárgytól elcsapongó, kitérésekkel megrakott; végül a befejezés ne legyen puszta közhely. Mindez szervesen és logikusan folyjon a tételből, melynek éppen azért is tanácsos olyan formát adni, hogy a fejtegetés iránya mintegy jelezve legyen benne.

Egyebekben az Utasítások idevágó rendelkezései érvényben maradnak.

Távol áll tőlem a szándék, hogy e vázlattal a tanárok kezét megkössem és saját metodikai leleményüket és a szükségletekhez igazodó produktív tevékenységüket bénítsam. Célja e vázlatnak csupán az, hogy a lényeges teendők mozzanatairól tájékoztatást nyújtson. Részletezőbb helyei sem tekintendők aprólékos előírásnak, mert csupán ösztönzést kívánok szolgáltatni. Az eljárásnak a részletekben a szükséghez idomuló további módosítását és tökéletesítését éppen a tanárok öntevékenységétől várom.

3. Ugyanezért felhívom a tanártestületeket, hogy minden intézetben a magyar nyelvet és irodalmat tanító tanárok közösen dolgozzák ki és a módszeres értekezlet jóváhagyása elé terjesszék a Tanterv és a jelen rendelet szellemében az intézet számára a fogalmazástanítás tüzetes menetét s az egység és tervszerűség biztosítására a módszeres értekezleteken évről-évre gondoskodjanak.

4. Felhívom az igazgatókat és főigazgatókat, hogy a rokontárgyaknak egy kézben való egyesítését, mint eddig, ezután is lehetőleg valósítsák meg, de csak addig a határig, hogy ennek a magyar tanítás ne vallja kárát; magyarul hiányosan tudó tanárok, vagy a magyar nyelvi és irodalmi tudományos elméletben hiányosan képzett

tanárok ne tanítsák a magyart. Arra is kell ügyelni, hogy a magyar tanítás ne daraboltassék széjjel s egy tanuló a nyolc évfolyamán ne hat-hét tanártól tanulja e tárgyat. Azt természetesen viszont nem kívánom, hogy ugyanazon tanár vezesse föl minden esetben a tanulókat az alsó osztálytól a legfelsőbbig, sőt ahol a magyar szaktanárok műveltségi iránya különböző s mintegy kiegészíti egymást, ott a felváltás a tanulók többoldalú képzésének érdekében van.

Fenntartom magamnak, hogy a jelen rendelkezéseim foganatosításáról rendes felügyelő és ellenőrző közegeimen kívül még külön kiküldendő szakférfiaknak, esetleg az Orsz. Közoktatási Tanács tagjainak iskolalátogatásai útján meggyőződést szerezzek.

A miniszternek fentebb közölt rendeletei közül különösen az első, nemcsak a tanárok között, hanem a napisajtóban és a közönség körében is élénk érdeklődésre talált.

Megállapíthatjuk, hogy a középiskola reformjára irányuló szándékot *általános rokonszenvvel* fogadták minden körben. A tanárok maguk hosszú évek óta sürgetik a reformot és nem csinálnak titkot belőle, hogy sok tekintetben immár tarthatatlannak tartják a mai helyzetet. Éppen a tőlük nyert felvilágosítások alapján ment át végre a köztudatba is, hogy most már csakugyan ütött az üdvös reformok megtételének tizenkettedik órája. Érthető ebből, hogy a tanárság, mint legközelebbről érdekelt tényező, a maga részéről a legmesszebbmenő támogatásban fogja részesíteni reformáló működésében a minisztert. Nemcsak mert hivatásából eredő kötelessége ezt megtenni, hanem mert a reform munkája kedveszerinti vállalkozás is egyszersmind. *Ebben teljesen egységes a tanárság állásfoglalása.*

Másként áll azonban a dolog a nyilvánosságra jutott »*alapelvek*«-re nézve. *Itt már alig remélhető az eltérő vélemények összeegyeztetése.* Már az a megokolás, melynek alapján reformterveit a miniszter bevezeti, sem tarthat számot egységes elfogadásra és helyeslésre. Annak okát, hogy »*hazai középoktatásunk nemcsak elmaradt, hanem a számára kijelölt hagyományos kereteken belül sem végzi kielégítő módon feladatát*« — ha valóban így van — másban is keresik és találják a legközvetlenebbül érdekelt tényezők, mint a miniszteri leirat. A *zsúfoltság*, az oda nem való elemeknek ráerőszakolása a középiskolára; a *minősítési törvény* helytelen intézkedései és *a tanári munka meg nem felelő értékelése* s ebből folyólag a tanárságnak jóformán tervszerű elkedvetlenítése nem említett súlyos okai az eredménytelenségnek. Aki *komolyan* akar segíteni a középiskola bajain, ezeket nem fogja figyelmen kívül hagyni. Elégedetlen, csüggedt hadsereggel valószínűtlen a csatanyerés. *A siker kilátásának egyik elongedhetetlen első feltétele a tanárság jogos kívánságainak a kielégítése.*

Sok szó fog elhangzani a latin nyelvi oktatás tervbevett nagymértékű megcsonkítása ellen is. Ha a miniszter e tekintet-

ben keresztülviszi szándékát, teljesen elzárja ifjaink előtt a külföldi egyetemek látogatásának lehetőségét.

Tehát nem mai, nagyjából a külföldiekkel megegyező gimnáziumunk kapcsolna ki bennünket a nyugateurópai egyetemes fejlődés egészéből, mint a rendelet mondja, hanem a miniszter terve szerinti, melynek mása sehol sem látható.

A középiskola két részre tagozását pedig egyenesen *visszaesésnek* ítélhetjük a középiskola fejlődésében. Ennek az lenne a következménye, hogy *alsó tagozatában megszünnék, polgári iskolává alakulna át valamennyi középiskolánk.* Alig hisszük, hogy akadjon ember, aki ezt óhajtaná.

Ezek a legkényesebb pontjai a tervezett reformnak.

Egyebekben sok megszívlelésre és megvalósításra méltó gondolat olvasható a rendeletből. A reáliskola egyenlő jogosítását már most, minden fenntartás nélkül meg lehetne adni; persze gondoskodni kellene arról, hogy a végzett reálisták, ha további tanulmányaik folyamán szükségét érzik, az egyetemeken latin és görög nyelvi és irodalmi ismereteket szerezhessenek.

Mindezekről azonban Közlönyünk részletesen is meg fog még emlékezni.

Most a két miniszteri rendelet anyagát köreink és tagjaink munkásságába ajánljuk.

ORSZÁGOS TESTNEVELÉSI TANÁCS.

Oroszországban sportminisztériumot szerveztek, egy tábornokkal az élén. Nálunk országos testnevelési tanácsot, melyet a M. T. Akadémia elnöke, az országnak egyik legkiválóbb egyénisége vezet. Ez az intézmény hazánknak olyan közművelődési gyarapítására van hivatva, hogy részünkről is igényt tarthat a legkomolyabb méltatásra.

Szóvá fogjuk tehát tenni a tőlünk tellő tárgyilagossággal az O. T. T. multját, célját és szervezetét; azt, hogy milyen feladatokra vállalkozik, kiknek segélyével és milyen módokkal, eszközökkel?[1]

Ne higyje senki, hogy ez a szépnevű új intézmény egy csapásra lett és készen toppant elé a hold-utcai palotából. *Kovács* Rezső tanár, aki egyébként nem tagja az új tanácsnak, résztvett az 1900. évi párisi nemzetközi testnevelési kongresszuson és hazatérve, a Paedagógiai Társaságban beszámolt annak eredményeiről és egyúttal a testnevelési nemzetközi állandó bizottság magyarországi szakosztályának szükségességét pendítette meg. Ebből az Országos Közegészségi Egyesületben is beterjesztett indítványból

[1] Az O. T. T. ideiglenes szervezeti szabályzatát és tagjainak névsorát a »*Hivatalos Közlöny*« f. é. júl. 1. száma közölte.

nőtt ki egy országos testnevelési tanács eszméje, amelynek érdekében 1902 ápr. 14. részletes emlékiratot terjesztettek a közoktatásügyi miniszter elé. Ezt az immár történeti nevezetességű okmányt a következők írták alá: Berzeviczy, Béli, Erődi, Juba, Kemény, Kovács, Maurer, Nagy L., Thanhoffer. Wlassics miniszter ebben az ügyben 1903 június 5-re értekezletet hívott össze, amely elé két kérdést terjesztettek: 1. Önálló legyen-e a szervezendő testnevelési tanács, avagy a közoktatási tanács egyik szakbizottságaként működjék? 2. Csupán az iskolai testi nevelést ölelje-e fel, avagy az emlékirat értelmében az iskolán kívüli testi nevelést is? — A résztvevők többsége a miniszter felfogása mellé sorakozott (albizottság a közoktatási tanács kebelében). Voltak, akik erre szívesen rábízták volna az iskolai testi nevelést, de az iskolán kívüli, társadalmi testedzés részére egy külön bizottságot, esetleg az Országos Közegészségi Egyesületet hozták javaslatba. Ezután hosszú ideig szünetelt a kérdés, mígnem az 1909. évben tartott I. országos testnevelési kongresszuson ismét feltámadt papiroson, most pedig valóságban.

Már ezekből is kiderül, hogy a tanács eszméje pedagógus és higiénikus körből indult ki és ugyanilyen kettős jelleggel lebegett a kezdeményezők lelki szemei előtt. Az immár megalakult tanácsnak tagsági névsora azonban azt bizonyítja, hogy az nem azzá lett, aminek 10 év előtt tervezték, hanem lényegesen átformálódott: a pedagógia és higiéne ikertestvéreire ráborították a sport kijózanító és testedző zuhanyát. Valami befolyásos váltóőr hibás váltóállítása folytán a testi nevelés szekere kisiklott vagy helyesebben hamis vágányra került, és megtörtént az, amitől az 1903. évi ankéten óva intettem (Tornaügy: 1902—3. évf. 244. l.): a testnevelési tanácsból valósággal *sport-tanács* lett, jóllehet ugyanazon az ankéten az atlétikának és a MAC-nak egyik főembere, Krasznay Ferenc is azt a nézetet hangoztatta, *hogy a tanács hatáskörét az egyesületekre ne terjesszék ki.*

Mai összetételében az intézmény tehát voltaképpen a különböző sportegyesületeknek a szövetsége s mint ilyen kitünően beválhatik. Az iskolai testi nevelés szempontjából azonban torzszülöttnek kell azt minősítenünk, amelyen 1—2 pedagógusnak esetleges utólagos betiszteltetése sem igen fog lendíteni. Deák Ferenc mondta, hogy a rosszul begombolt mellényt legjobb kigombolni. De ezt esetleg csak három esztendő mulva lehet majd megkísérelni. Azért talán legcélszerűbb lenne a 10 év előtti ankétnek a Wlassics miniszter által javasolt megoldására visszanyúlni és *az orsz. közoktatási tanács kebelében egy külön testnevelési és iskolaegészségügyi bizottságot szervezni.*

Hogy a sportnak imént említett tanácsbeli túltengésében mi túlzás sincs, azt beigazolja az emlitett névsor. Ha az 51 névből leszámítjuk az elnököt és a 4 katonai tagot, a fennmaradó 46 tag közül nem kevesebb mint 21 sportegyleti elnök, alelnök, igazgató, akikhez még néhány titkár stb. járul. Ez

nyilván arra enged következtetni, hogy a kinevezések a két szövetség (MOTESz és MASz) jelölése alapján történtek; mert ők most tényleg maguk között vannak és olyan egyoldalú sporttársaságot alkotnak, amelyben egy-két elszigetelt tanférfiú bizony nem igen érezné magát otthonosan. Ma tehát a tanácsban a sporttényezők vannak túlsúlyban, holott őket legjobb esetben is csak másodrendű szerep illetné meg; de azért ők még így sincsenek megelégedve! Mert amikor a testnevelési tanácsosok névsora ismertté lett, az ő táborukból hirdették, hogy »Megtévesztették a minisztert! Elhibázták a tanácsot!« Vajjon ezt a vádat nem inkább a másik tábor hangoztathatná-e? Még hagyján a higiénikusok, akik legalább 3 taggal vannak képviselve, de mit szóljanak a pedagógusok, a tanárok, akiktől még csak mutatóba sem vettek be egyetlenegyet sem! Mert a befogadott tornatanító és művezető urak, ugyebár, nem is tartanak arra igényt, hogy őket pedagógusszámba vegyük. Bocsánat, kifelejtettem egy ipariskolai igazgatót, aki mint az őrszem-mozgalom szakértője foglal helyet a tanácsban. A középiskolai tanárságra különösen bántó, sőt megszégyenítő, hogy kebelében nem akadtak egyetlen emberre, aki szerintük méltóan képviselhette volna azt az iskolanemet, amelynek a sportférfiak legszívesebben varrnak nyakába minden új testnevelési (?) reformot. Meg vagyok róla győződve, hogy ezt a szervi hiányt a tanácsnak az elnöke és egynémely elfogulatlan tagja maga is érzi. S ha már eddig úgy volt, hogy a sportnak illetéktelen beavatkozása az ifjúság testi nevelésének területére mindenkor erélyes pedagógiai és higiénikus korrektúrára szorult, úgy a tanácsnak ilyen leplezetlen pedagógia-ellenes összeállításával szemben a nevelés és egészségügy munkásainak ezentúl még éberebb figyelemmel kell kísérniök amazok iskola-ellenes törekvéseit. Kívánatos, hogy a tanácson kívül működő hivatott szakemberek ennek az ellenőrző és kritikai tisztüknek a legnagyobb tárgyilagossággal tegyenek eleget. Ebben az önzetlen törekvésükben a Tanácson belül egy előkelő tényezőre feltétlenül számíthatnak. Értjük az elnököt, aki mint az ország egyik legkiválóbb kultúrpolitikusa és a Tanácsnak egyetlen pedagógusa minden erejével bizonyára azon lesz, hogy valóra váltsa az ellentéteknek előttünk szinte lehetetlennek tetsző kiegyenlítését.

Íme láthatjuk, hogy az elnevezés analógiája mellett mekkora úr választja el az orsz. testnevelési tanácsot az orsz. közoktatási tanácstól. Emez, bár elsősorban a szellemi kultúra érdekeit istápolja, egyúttal küzd a szellemi túlterhelés ellen; amaz . . . *nous verrons.*

De bármint legyen is, igazságérzésünk azt parancsolja, hogy kellő elismeréssel adózzunk azért a *tényért*, hogy ilyen intézménynyel egyáltalában rendelkezünk. Örömmel üdvözöljük tehát a Tanácsot, de egyúttal jogos várakozással tekintünk felelősséggel teljes működése elé. Hazánk, fajunk érdekében kívánjuk, hogy nagy nemzeti hivatásának minél jobban megfelelhessen. Egy

szerencséjével, vívmányával már ma is eldicsekedhetik: azzal, hogy az országnak egyik legelső representative man-je került az élére.

* * *

A másik testnevelési szenzáció az ú. n. *országos testnevelési alap*, amelyet az 1913. évi XIII. t.-c. teremtett meg. Ennek értelmében a totalizatőr összforgalmából az eddigi 12% helyett ezentúl 14% fog levonatni; az Indokolás szerint »ezen 2%-ot kitevő több levonás volna hivatva a testnevelés és testedzés előmozdítására szükséges célokat a javaslatban jelzett megosztás szerint szolgálni«. Ilyen módon évenként vagy 5—600.000 K lesz majd »*kizárólag a testnevelésnek, valamint a testedzésnek az ország lakósainak széles rétegeiben való meghonosítására és fejlesztésére fordítható*«.

Elképzelheted, kedves olvasó, hogy ezen félmillió hallatára micsoda izgalom támadt a Kárpátoktól az Adriáig! Nyomban olyan özöne akadt a testnevelési reformoknak és új alkotásoknak, hogy megvalósításukra a Tanácsnak 4 pontban felsorolt hivatalos feladatai mellett (2. §), egy tízszer akkora alap sem volna elegendő. Tornatanárképző, Stadion, ifj. tornaversenyek, egyesületek támogatása, kiküldetések, sporttelepek a népnek, csecsemőápolási díjak, népszerű egészségtani művek, stb. stb. Az O. T. T. ideiglenes szervezeti szabályzata ugyanőt ruházza fel azzal, hogy ezen alap felhasználására nézve javaslatokat tegyen. Itt egy évekre terjedő, a legnagyobb körültekintéssel kidolgozott programmra lesz szükség, mely azonban nem köti le túlságosan a tőkét és minden eshetőségre nézve kellő szabad mozgást tesz lehetővé. Valóban nem irigyeljük azokat, akiknek ebben igazságot kell tenniök, mert a mellőzötteknek felzúdulását eleve biztosra vehetik. Mi azt tartjuk, hogy ez az alap nem arra való, hogy terhére állítson fel az állam olyan intézményeket, amelyekről amúgy is kötelességszerűen kell gondoskodnia (állami tornatanárképző), sem pedig arra, hogy *egy* cél érdekében java részét lekössék (Stadion), legkevésbé pedig arra, hogy sportegyesületeket anyagilag segélyezzen. A méltányos és üdvös felhasználásának módja szerintünk az iskola és az egészségügy terén, továbbá a nép javára szolgáló intézkedésekben és intézményekben keresendő.

Ezt a rövid bemutatást azzal fejezzük be, hogy folyóiratunkban a jövőben is hűségesen óhajtunk beszámolni az O. T. T. működéséről és az O. T. Alap körüli sáfárkodásáról.

K. F.

EGYESÜLETI ÉLET.

Temesvári Kerületi Tanári Kör.

A *Temesvári Kerületi Tanári Kör* szeptember hó 22-én ülést tartott, melyen *Berkeszi István dr.* áll. főreáliskolai igazgató elnökölt.

Jelen voltak az elnökön kívül Bóth Ferenc dr. kegyesrendi főgimn., Zádor Endre siketnémaint., Amberg József tanítóképzőint. igazgató, Réday János áll. főgimn. id. igazgató, Gálos Rezső dr. felsőkereskedelmi isk. h. igazgató, Farkas János, Bodrossi Lajos, Ozorai Lajos dr., Gerő Vilmos, Steiner Simon dr., Banner Benedek dr., Basch József, Lukács Béla, Frostler József dr., Brauner Ferenc, Kein Félix, Harkai István, Xantus Gábor, Csukovits Sándor, Arendt Endre dr., Szentgyörgyi László, Bodor József és Dér István tanárok.

Az ülést *Berkeszi* István dr. tartalmas beszéddel nyitotta meg, melyben visszapillantott a kör előző évi működésére. Megállapította, hogy — jóllehet az új nyugdíjtörvény okozta visszatetszés miatt az ország tanári körei nem igen foglalkozhattak pedagógiai kérdésekkel, a temesvári kör tartotta a vidéki körök között a kolozsvárin kívül a legtöbb ülést és líceumi munkássága a vidéki körök között vezető helyen van.

Ezután *Bodrossi Lajos* olvasta fel titkári jelentését, melyet a kör határozata értelmében és kérelmére egész terjedelmében itt közlünk:

»Régi, évek óta bevett szokás, hogy a titkár évi jelentésében végigtekint az elmult évben a magyar tanárság összességét érintett jelentősebb eseményeken, s szóba foglalja valamennyiük panaszát, keservét. Mert — sajnos — évről évre csak panaszra és keserűségre van okunk; s hogy e régi szokás sérelmeinknek évenként való felpanaszolása valahogy ki ne menjen a divatból, arról, hogy óvatos általánosságban fejezzem ki magamat: »gondoskodás történik«.

A lefolyt évben az új nyugdíjtörvény volt ezen gondoskodásnak kimagasló jelensége. Céltalan volna, ha most újból kifejezném, mekkora sérelmet, mily nagymértékű jogfosztást hozott a középiskolai tanároknak ugyanazon törvény, mely az ország összes többi tisztviselőinek ez eddiginél jóval előnyösebb helyzetet teremtett. Céltalan volna most erről itt, ugyanazon körben beszélnem, amely kör mult évi október 4-én tartott gyűlésében legélesebben tiltakozott az akkor hirtelenül felbukkant javaslat ellen. Azóta a javaslat törvénnyé vált. A tanárság kisebb része, elveszítvén végképen minden bizalmát a helyzet javulására nézve, körülményeinek kényszere alatt elfogadta magára nézve az új törvényt; de ezek is leplezetlen keserűséggel hangoztatják, hogy súlyos anyagi és erkölcsi áldozat árán jutottak oly nyugellátáshoz, melyet a többi tisztviselő nemcsak ingyen, hanem újabb kedvezésekkel tetézve kapott, — míg a tanárok túlnyomó többsége, talán egy jobb jövőben bízva, imponáló tüntetéssel utasította vissza azon csekély, sőt egyáltalában kérdéses anyagi előnyt, melyet az új nyugdíjtörvény nekik talán nyújtott volna. Ámde ne ringassa magát senki, a tanárok egyetlen »*jóakaróját*« sem abban a reményben, hogy ily módon sikerült a tanárságot kettéosztani: a magyar tanárok teljesen egységes állást foglalnak el, sürgősen követelve a sérelmes törvény revizióját. A legközelebb megtartandó tanári kongresszus bizonyára imponáló módon fogja ezt tudtára adni mindazoknak, egyenként és összesen, akiket illet.

Megemlékezvén a magyar tanárság folytonos balvégzetének legújabb fázisáról, nem hallgathatom el azon felfogást, melyet újabban hol sugdosódva, hol hangosan kiáltva adnak tovább, hogy t. i. a tanárok küzdelmének meddő-

ségét a Tanáregyesület központi vezetésének erélytelensége okozná. Nem lehet ezt agyonhallgatni. Többfelől hangoztatják a Tanáregyesület céltalan voltát.

Tisztelt kör! Engedelmet kérek arra, hogy ezzel szemben kifejezést adjak szerény véleményemnek, mely meggyőződésem szerint a tanárok nagy többségének véleményével megegyezik. Föltétlenül hiszem ugyanis, hogy Egyesületünk központi vezetősége mindenkor a kellő eréllyel és nyomatékkal járt el ügyeink védelmében, s ha sikereket nem tudott elérni, annak oka másutt keresendő. Ne keressünk vereségeink okául bűnbakokat; ha pedig vannak — aminthogy bizonyára lesznek is — hátrányai egyesületi életünk túlságos centralizációjának, ha előfordul, hogy egyszer-másszor a budapesti központ félreismeri vagy esetleg (amit alig hinnék) szándékosan ignorálja az ú. n. »vidék«-et, ha úgy látjuk, hogy mi vidéki tanárok, kiket számbeli túlsúlyunknál fogva elsősorban kellene tekintetbe venni, minden kérdésben, mégis némelykor a fórumot taposókkal, fővárosi kartársainkkal szemben háttérbe szorulunk — akkor én ebből más konkluzióra jutok, nem arra, hogy a központi vezetőséget okoljuk mindenért, mert hiszen egy országos egyesület nem lehet el központi vezetés nélkül, hanem annál inkább végtelenül fontosnak találom azt, hogy a vidéki körök szerepét és jelentőségét növeljük. E tekintetben a kezdeményezés joga és a vezérszerep bizonyára bennünket, a Temesvári Kerületi Tanári Kört illeti meg, mint amely immár egy egész országrész vidéki tanárságát foglalja magában. Körünk e terjeszkedése a legutóbbi két év munkája volt; két év egy ily örökös intézmény életében csekély idő, nem lehetséges ezalatt korszakot alkotó újításokat véghezvinni. De viszont terjeszkedésünknek most nem szabad megállapodnia, hanem növekednie kell mindaddig, míg egy hatalmas »délvidéki tanári kör«-ré nem fejlődtünk. Másrészt már jelenlegi helyzetünkben is oly hatalmas erkölcsi súlyt képviselünk, melyet nem fogunk elmulasztani kellő eréllyel latbavetni, ha arra szükség kerül.

Körünk benső életének intenzívebbé tétele is mindenesetre egyik fontos programmunk legyen. E belső tevékenység értékét különösen abban látom, hogy a kartársakat közelebb hozná egymáshoz s ezáltal a válságos pillanatokban olyannyira szükséges összetartás megalapozását mozdítaná elő. Ha azt látjuk tehát, hogy a lefolyt évben csupán négy külön tanárköri és több líceumi gyűlést tartottunk, akkor azt a t. kolléga karnak egy része talán keveselni fogja (lehet ugyan, hogy ép azok keveseinek, akik még ezekre sem jöttek el). Azonban vessünk egy pillantást Közlönyünk azon számaiba, mely többi köreink gyűléseiről nyújt összefoglaló képet, s akkor azt látjuk, hogy másutt még kisebb volt a gyűlések száma. Továbbá engedjék kiemelnem, hogy líceumi munkásságunk van oly fontos része körünk működésének, hogy ott elért sikerekre joggal büszkék lehetünk. Líceumunk tavalyi évéről tagtársaink megkapták a napokban kinyomatott beszámoló jelentésünket. Ebből is, meg az összes helybeli lapok referátumaiból, melyeket egybegyűjtve megőriztem, meggyőződhetünk arról, hogy előadásaink rendezésével két célt sikerült elérnünk: először is az általános műveltség terjesztését, mely a tanári körnek alapszabályszerű programmpontja, másodszor pedig a nagyközönségnek, a közvéleménynek meghódítása, amire pedig küzdelmeinkben állandóan szükségünk van. Nem szabad tehát a Szabad Lyceumot a tanári körtől különálló intézménynek tekinteni, hanem igenis olyká kell vennünk, mint amely saját, kimondott feladatán kívül a tanárság érdekeit is sikeresen szolgálja. Köri munkásságunk elbírálásánál továbbá kénytelen vagyok kifejezni azon felfogásomat, amely éppen a fentebb általánosságban kifejtett célban gyökerezik, hogy t. i. körünk belső életének főfeladata az összetartás fokozása. Ily szempontból pedig egy barátságos összejövetel vagy a líceumi előadások után szokásos együttlétek (kár, hogy kevesen vesznek részt rajtuk) igazán többet érnek egy felolvasó-gyűlésnél. Kellemes emlékű fehértemplomi vándorgyűlésünknek is a baráti együttlét adta meg főértékét. Nem akarom ezzel az előadások becsét és jelentőségét lekicsinyelni, hiszen a két előadó egyike éppen jómagam voltam, de nem tudok nagy értéket tulajdonítani ezen előadásoknak, ha azt látom, hogy míg az egész ország tanársága a fontos tanügyi kérdések

tárgyalásához megkívánt nagyfokú szakértelem és pedagógiai tapasztalatok teljes birtokában éveken és évtizedeken keresztül tárgyal, megvitat, megállapít, szorgalmaz és sürget fontos, égetően sürgős közoktatásügyi reformokat, s mindez hiábavaló, — mikor a tanügyi kormányzat a Tanáregyesület reformterveit, mint nem »hivatalos« jellegűeket hallgatással mellőzvén, életbe lépteti a »hivatalos« igazgatói értekezleteket, — mikor végre még ezek a »hivatalos« reformajánlatok is a nemhivatalosak sorsában osztoznak valahol egy kultuszminiszteri asztalfiókban vagy papirkosárban, — holott egy dilettáns jogász-pedagógusnak hirtelen született ötlete azonnal megvalósulhat s rövidesen rendelet alakjában napvilágot láthat, mikor maga a kultuszminiszter az ő valóban nagyszabású reformtervei tekintetében még eddig nem hallgatta meg a szakemberek, a tanárok véleményét: akkor bennem kialakul az a szomorú meggyőződés, hogy a tanári köröknek a tanügy továbbfejlesztésére szentelt minden fáradsága haszontalan, meddő időpocséklás.

Úgy látszik, erre a meggyőződésre már országszerte kezdenek rájönni, mert csak ezzel magyarázhatom azt a feltünő jelenséget, hogy az ország összes köreiben oly kevés felolvasó-gyülést rendeztek s a felolvasók majd mind fiatal, még lelkesedni, s ami még nehezebb: bízni tudó fiatal kartársak voltak, kiket még ki nem ábrándítottak, el nem csüggesztettek egy hosszú, küzdelmes mult sokszoros csalódásai.

Úgy vélem ezek alapján, t. Kör, hogy munkásságunk súlypontját a jövőben két irányban fogjuk találni: egyik a külső életben, a nagyközönség rokonszenvének elnyerésére fog irányulni, a másik pedig körünk belső életének olyatén föllendítése, hogy az kiválólag a tanárok kartársi és baráti összetartását eredményezze. Nagy és fontos feladat vár e részben körünk jövendő háznagyára, ki azonban semmit sem fog elérhetni, ha nem bízhatik a kartársak lelkes támogatásában. Arra kérem igen t. kartársaimat, támogassák szívük melegével a megválasztandó új tisztviselőket erre irányuló törekvéseikben. Egyúttal most, midőn a Temesvári Kerületi Tanári Körben immár harmadik és utolsó titkári jelentésemet befejezem, hálás köszönetet mondok körünk összes tagjainak, elsősorban érdemes elnökünknek és buzgó tisztviselőtársaimnak azon szeretetteljes támogatásért, melyben csekély személyemet három éven át mindenkor részesítették. A köszönet ezen őszinte szavaival fejezem be jelentésemet s kérem annak elfogadását.«

A nagy megindultsággal fogadott jelentést *Gálos* Rezső dr. pénztárosi jelentése követte, mely a kör kedvező vagyoni állapotáról számolt be. A kör az elmult évben 700 K tagsági díjat szedett be, míg a hátralék 266 K. A kör vagyona 411·33 K volt az év végén. A Szabad Lyceumnak évi bevétele és kiadása összesen 3978·20 K volt, míg évek során át megtakarított pénzéből a jövő, tizenötödik évre 1617·96 K vagyont vihet át. Mivel azonban sem a Kör, sem annak líceuma nem törekedhetik tőkegyűjtésre, a következő indítványt teszi:

»Mondja ki a kör, hogy mivel összes vagyona jelenleg 2029·29 K, mely összeg kisebb részében a befizetett tagsági díjak kezelési hányadából, nagyobb részében a Szabad Líceum beléptidíjainak maradványából, egészében tehát tanárok pénzéből vagy tanárok munkájából hosszú évek során gyűlt egybe, — vagyonának mintegy felét, *1000 (egyezer) koronát* a Tanárok özvegyeit és árváit segítő alap javára ajánlja fel.«

Gálos indítványát a kör egyhangú lelkesedéssel tette magáévá, egyben pedig kimondta, hogy a közönségnek minél élvezetesebb előadásokat óhajtván tartani, egy modern vetítőgépre és felszerelésére vagyonából további 600 (hatszáz) koronát tőkésítve külön kezel.

Farkas János a számvizsgálók nevében jelentvén, hogy a számadásokat rendben találta, a fölmentvényt a pénztárosnak a tanári kör megadta, egyben *Bodrossi* Lajos főtitkárnak három, *Gálos* Rezső dr. pénztárosnak négy évi buzgó munkásságáért köszönetet szavazott.

Ezután a tisztikar megköszönvén a beléhelyezett bizalmat, lemondott s *Amberg* József foglalta el a korelnöki széket. *Ozorai* indítványára a kör egyhangú lelkesedéssel újra *Berkeszi* István dr. állami főreáliskolai igazgatót választotta elnökévé, aki a választást köszönettel fogadván, újból elfoglalta az elnöki széket.

A kör tisztikara ezután így alakult meg: Vidéki alelnök *Kalkbrenner* Antal karánsebesi főgimnáziumi igazgató lett, líceumvezető alelnök *Both* Ferenc dr. főgimnáziumi igazgató, köri alelnök *Réday* János állami főgimn. ideigl. igazgató, főtitkár *Gálos* Rezső dr. keresk. isk. h. igazgató, másodtitkár *Basch* József főgimn. tanár, pénztáros *Lukács* Béla főreálisk. tanár, háznagy *Banner* Benedek főreáliskolai tanár.

A líceumi választmány tagjai a tisztikaron kívül Bodrossi Lajos, Ozorai Lajos dr., Steiner Simon dr., Brauner Ferenc, Schill Fülöp, Csukovits Sándor, Amberg József, Grünhut Alfréd, Lomoschitz József, Sipos András, Zádor Endre és Járosy Dezső lettek. A központi választmányba Berkeszi István dr. és Kalkbrenner Antal igazgatókat, Bodrossi Lajos és Ozorai Lajos dr. tanárokat küldi a kör, a Szabadoktatási Bizottságba Berkeszi, Réday és Both igazgatókat és Gálos dr. h. igazgatót.

Érdemei elismeréseül Farkas János eddigi köri alelnököt tiszteleti elnökké választották. Végül elhatározta a kör, hogy ez évben is védnökéül kéri küldöttséggel *Joanovich* Sándor főispánt és dr. *Telbisz* Károly udv. tanácsos, polgármestert. A tisztikart pedig megbízták a líceumi előadások szervezésével.

(Temesvár.) *Dr. Gálos Rezső,*
köri titkár.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK

Az idegen helynevek írása.

I.

»Született Wienben.«

Ilyen cím alatt a T. K. f. é. 2. számában kis kifakadás jelent meg Balassa Józseftől, amelyben haragszik a Wien, Venezia stb. eredeti, tövényes nevek használatáért.

Kellemetlen dolog az, hogy az ilyen kérdéshez, amely a legkomolyabb megfontolás tárgya az egész világ geográfus köreiben, hozzá szólnak olyanok, akik a dolgok történetét nem ismerik. A legutóbbi római nemzetközi geográfiai kongresszuson, rendkívül heves vitánk volt emiatt az osztrákokkal és németekkel. Ricchieri olasz

geográfus kérte kimondani a határozatot, hogy a most készülő 1 : 1,000.000 mértékű térképen egyedül a hivatalos nevek használtassanak. Ez az indítvány nagy vitát keltett, mert az osztrákok és németek ellenezték, az angolok és franciák, olaszok és amerikaiak azonban a mi felfogásunk mellett voltak a kis nemzetekkel együtt. Szerencsére, személyes befolyásom révén az angol Chisholm, az orosz Sokalszky és a francia Gallois mellettünk szólaltak fel s ennek következtében a határozat az osztrákok nagy bosszúságára keresztülment s a nagy világtérképen, a világtérkép szerkesztő-bizottságának határozata *ellenére*, csakis, egyes-egyedül a hivatalos nevek lesznek.

Hasonló küzdelemmel munkálkodik minden józan geográfus más téren is az ostoba, elfogódott és más nyelvből átvett szavak ellen. Ezt az álláspontunkat világos, hogy a Kronstadt, Hermannstadt, Pressburg, Neuhäusl, Güns, Maria-Teresiapel stb. nevek tendenciózus és nekünk nemzeti szempontból határozottan nagyon ártalmas használatának idegen térképekből való kiirtása végett kell minden erőnkből megvédelmezni. Ezt azonban csak úgy tehetjük, hogyha magunk nem vétünk elveink ellen! Hogyan képzeli Balassa úr a támadást a Klausenburg és Szegedin, Raab és Stuhlweissenburg ellen, ha magunk Bécset és Turint, Ágostát és Liszabont írunk?

Azt mondja Balassa úr, hogy ezek a szavak részben nyelvünk kincsei (!), részben pedig meggyökeresedett német szavak! Hát a ferdített idegen név az nyelvkincs? A Boroszló, Drezda, Lipcse ilyenfélék, sőt a Lipcse szláv eredetű, a Turin, Liszabon, Kopenhága németek. Ezek a nyelvkincsek? A Bécs is szláv szó, tehát nem valami nagyértékű talmi nyelv-»kincs«. A forint meg a krajcár is nyelvkincs, miért nem szólalt fel senki ezeknek a megszüntetésekor a fillér és korona behozatala idején?

Senki sem fogja kívánni, hogy közbeszédben »wieni pirosítóról« beszéljünk, épúgy, amint nem énekeljük úgy, hogy ». . . mégis (ezer pengő forint helyett) kétezer korona kitűzve fejemre . . .«, ezekről beszélni zöldség. De amikor valaki szigorúan tudományos dolgokról ír, vagy pontos adatokat ír, akkor bizony nem fogja többé Agostát, Nándor-Fehérvárt, Danckát és Majlandot használni, sem Norimbergát. Ezeknek mintájára a helyes észjárás, gyakorlatiasság és egymás jogainak tiszteletbentartása ki fogja irtani nyelvünkből a német Turint a német pantofli, krigli, kravátli, vinkli, vurstli, stagli stb. kiirtásának mintájára. Vagy ezek is nyelvkincsek?

Az egyik osztrák geográfus éppen, de akkurátusan éppen úgy érvelt az Ofen-Pesth mellett, mint Balassa úr a Bécs mellett. Azt mondta többek közt, hogy lehetetlen a teljes következetesség. Erre én azt válaszoltam — a hallgatóság nagy tapsától kísérve —, hogy ezt a termet, amelyben vitatkozunk, minden reggel kitakarítják, de természetesen lehetetlen tökéletesen kitakarítani. Mármost azért, mert lehetetlen a tökéletes kitakarítás, hát egyáltalában ne takarítsunk? Azt hiszem, hogy ezt O. kollégám nem nagyon köszönné meg!

Semmiféle nyelvi kérdésben nem lehet teljes következetességet kívánni, mindig marad szemét, de azt a szemétdombot, ami csupa

kényelemszeretet, lustaság és a megrögzött rosszhoz való ragaszkodásunk halmozott fel a geográfiai nomenklatúrában, azt bizony kihordatjuk az egész világ geográfiai tudományosságából, mert mégsem illik logikusan, felvilágosultan és józanon gondolkozó tudós emberhez, hogy a nomenklatúrát ostoba ferdítésekkel, közvetítőktől átvett idegenszerűségekkel terheljük.

A népszerű dolgokban, tehát a Balassa úr kezéhez kerülő dolgokban majd csak később fog mutatkozni hatásos és nehéz munkánk eredménye. De bizony ma már ¦büszkén hivatkozhatunk eredményekre, amelyek szerint lassan átmegy először az akadémikus tudományos irodalomba, aztán majd a népszerű irodalomba is a Szabadka, a Kolozsvár stb., amint a Budapest már majdnem általánosan átment.

A nyakorján, a bűzeny (bróm), a halosavas hamélecs (káliumklorát) szintén nyelvkincsek voltak, amelyek helyett mégis csak jobb volt a nemzetközi neveket elfogadni.

Biztosítom Balassa urat, hogy megvédjük mi a nyelv igazi kincseit ott, ahol kell s ahol tudjuk. Sajnos alig tudunk védekezni mi vidékiek a fővárosból kiinduló nyelvrontások ellen. Nem szólok az utálatos uncili-smuncilikről, meg a »szépen«-ekről s a többi kávéházi undorítóságokról, hanem felemlítem pl. a »nem-e« szófűzést, pl. elégszer hallani Budapesten az utcán »nem-e voltál a Dukesz úrnál?«, »nem-e láttad a Szidit?« stb. Jobb íróink írásaiban (budapestiesen íróinknál) is láttam már s eléggé elszomorított.

Ne tessék a német Turinért, a szláv Bécsért, a tévesen olvasott Nápolyért, meg a többi »kincsért« aggódni! Van helyettük nyelvünkben elég sok hasonló dicső eredetű új kincs. Ott van a raritétenkasztni, meg a strimpli, szokli, strumpfpándli, snassz, flört, procc, sinfelni, smucig, nímand, cupringer, »utolsó«, messzinger-bój stb. mind szép fővárosi termékek.

Ezek éppen, de éppen olyan szókincsek, mint a ferdített idegen helynevek. Természetes, hogy mi, kis nemzetek kezdjük ezt, mert nekünk van mit félteni. Az angol nem félti nemzetét az osztráktól, azért csak lassan lehet leszoktatni, de az olasz már érti s velünk van a jog, törvény, igazság és észszerűség mezején!

Cholnoky Jenő dr.

II.

Válasz Cholnoky Jenő megjegyzéseire.

Nem lepett meg, hogy Cholnoky úr haragszik felszólalásom miatt, hisz jól tudom, hogy a külföldi városok idegen nevének használatát magyar írásban és beszédben a földrajztudósoknak a maguk tudós körében talán helyes elveinek helytelen alkalmazása terjesztette el a tudósnak látszani akaró félműveltek között. De meglepett egyrészt válaszának hangja, mellyel tudós önérzetének Csimborasszó-

járól akarja leckéztetni a szegény halandót, aki nem csinál világtérképet, csak menetrenddel akar utazni Európában, másrészt az a tájékozatlanság és következetlenség, mellyel a kérdés nyelvi oldaláról szól.

Felszólalásomban nem beszéltem térképekről s tudományos földrajzi munkákról. Ha a római kongresszuson Cholnoky úrnak és társainak sikerült elérni, hogy a készülő tudományos térképen csakis a hivatalos nevek lesznek, ehhez szívesen gratulálunk. Földrajztudósoknak szánt munkákban intézzék el a nomenklatúra ügyét egymás közt, habár ott is sok nehézséggel kell küzdeniök. A városok nevével még valahogy eligazodhatnak, de mit csinálnak az országok, tengerek, hegyek, folyók, tavak nevével? Melyik ezeknél az egyedül használandó hivatalos név? Melyik a Duna hivatalos neve: a német, magyar, szerb, vagy oláh? Melyiket kényszerítik rá a franciára a *Danube* helyett? De hát erről nem akarok szólani, ez a földrajz tudósainak ügye. Én csak az ellen tiltakoztam és tiltakozik velem együtt sok »logikusan, felvilágosultan és józanon gondolkozó« ember, hogy a magyar beszédben ránk akarják erőszakolni a szokatlan és teljesen idegen, sőt a földrajzban kevéssé jártas magyar ember előtt néha ismeretlen nevet, a megszokott, rég meghonosodott s mindenkitől ismert magyaros elnevezés helyett. S érdekes, hogy Cholnoky úrék az ő kívánságukban találkoznak a magyarfaló osztrák politikusokkal, akik ép most tiltakoztak az ellen, hogy az új 20 koronás bankjegy magyar szövegében *Bécs* van és nem *Wien*. Meg vagyok győződve, hogy ezek az osztrák urak sohasem mondanak, vagy írnak *Venedig*, *Mailand*, *Neapel* helyett *Venezia*-t, *Milano* t, *Napoli*-t. De *Bécs* ellen tiltakoznak. Mi itthon joggal megkövetelhetjük mindenkitől, hogy csakis a hivatalos magyar helyneveket használja, de külföldön már hiába kívánjuk. A berlini vagy bécsi nem mondja *Die Kolozsvárer Universität*, *Pozsonyer Zwieback*, *meine Győrer Freunde*.

Cholnoky úr a *Bécs*, *Lipcse*, *Velence* stb. neveket »ostoba ferdítéseknek« »közvetítőktől átvett idegenszerűségeknek« nézi s egy sorba helyezi a *pantofli*, *krigli*, *kravátli* stb. szavakkal, no meg az *uncli-smuncli*-val. Ez neki szemét a magyar nyelvben, ellenben a *Wien*, *wieni*, *leipzigi*, *dresdeni* stb. a tiszta magyarság. Igaz, hogy azok a régi elnevezések is idegen eredetűek, s egy idegen város neve nem is lehet más; de századokkal ezelőtt kerültek a magyar nyelvbe s hangalakjukkal a magyar kiejtéshez símultak, megszokott, ismert nevek. Olyanok mint pl. a *templom*, *király*, *sors*, *ablak* s még ezer más. A *Bécs* idegen eredete nem is olyan bizonyos. Király Pál szerint (Ethnographia 3 : 91) köznévi használatú szó volt a magyarban; annyi bizonyos, hogy több helyen a város szélét ma is *bécs*-nek hívják. Melich (Nyk 36 : 482) nézete pedig az, hogy a kúnban, besenyőben és talán az avarban volt egy *beč* köznév s ez van meg a magyar s több szláv nyelv *Bécs* nevében. Tehát talán ezeréves multja van e szónak. Vajjon melyik az »ostoba ferdítés«,

melyik a *krágli, strimfli*, ha *bécsi*-t, *velencei*-t mondok, vagy, ha *wieni*-t, *veneziai*-t ? [1]

Tehát joggal tiltakozunk az ellen, hogy politikából ránk kényszerítsenek s az iskolába is bevigyenek ilyen makaróni-nyelvet, mint a *Wienbe menő hajó, leipzigi vásár, napoli-i öböl.* Hiába hivatkozik Cholnoky úr az eddig elért sikerekre, s hiába biztat, hogy mi, kis nemzetek kezdjük ezt. Én sehol sem látom a sikert, csak nálunk. Egyetlen egy kis nemzet sem hagyta el a mindennapi beszédben vagy írásban az ő megszokott városneveit az idegen helyett. Hiába mondja, hogy »az olasz már érti«. Sehol egész Olaszországban nem láttam se napilapban, se menetrendben, pályaudvaron vagy vonaton másféle városnevet, mint olaszt. Még a tiroli olasz is *Trento*-t, *Bolzano*-t, *Mendola*-t mond, nem pedig *Trient*-et, *Bozen*-t, *Mendel*-t. Nálunk a politika zavarja a kérdést; minden más népnél ez egészen egyszerű és világos. A német nem haragszik érte, ha a francia Kölnt *Cologne*-nak, Aachent *Aix-la-Chapelle*-nek nevezi, sem az angol, ha a francia nem Londont, hanem *Londres*-t mond. S még az egyformán írt nevek kiejtése is változik az idegen nép ajkán. A francia Berlint írt, de franciául olvassa, épúgy mint a német nem franciául olvassa a Paris-t, hanem németül, mi meg magyarul Párizsnak. Vagy azt is kívánja Cholnoky úr, hogy mindenki tudja az idegen városok nevét helyesen úgy ejteni, ahogy otthon ejtik? A teljes következetesség ezt követelné.

Én csak arra kérem földrajztudósainkat, hogy rendezzék a tudományos műnyelvet a tudományos irodalomban kedvük és meggyőződésük szerint, azon kívül, a mindennapi életben engedjék meg, hogy a magyar ember magyarul beszéljen.[2]

Balassa József.

III.

Az idegen helynevek írásához.

Őszinte örömmel olvastam e Közlöny legutóbbi (szept. 25.) számában Balassa József »Született Wienben« című okos cikkét. Igazán ideje is, hogy komoly emberek vágják már be egyszersmindenkorra az útját annak a hóbortnak, ami ebben a kérdésben soka-

[1] Meglepett Ch. úr megjegyzése a forintról és krajcárról, Hát a korona és fillér nem époly idegen szó, mint a forint és krajcár? Itt nem szavakat cseréltünk, hanem új pénzérték került forgalomba. Azt sem értem, mi köze a földrajzi nevek használatának »a fővárosból kiinduló nyelvrontáshoz« vagy a nyakorjánhoz és büzenyhez. »Nem-e láttad a Szidit?« rossz és üldözendő akár Bécset írunk, akár Wient.

[2] Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a *Zeitschrift des Allgemeinen Deutschen Sqrachvereins* most megjelent októberi száma említi, hogy az Engelmann cég kiadásában Lipcsében egy ily című kötet jelent meg: *Die Assonierung von Köbenhavn.* »Így akarják kiszorítani egy német könyvben — írja a nevezett lap — e városnak századok óta élő régi német nevét az idegen nyelvből átvett alakkal. Ha ez nem szégyelni való, hát nevetséges és még amellett árthat is a könyvnek, mert hisz honfitársainknak egy nagy része nem is fogja tudni, hogy tulajdonképen Kopenhágáról van szó«.

kat megtéveszt. És pedig annál könnyebben, mert a *Wienezők* és a *Leipzigezők* bizonyos antisovinizmusban és álliberalizmusban tetszelegnek önmagukkal. Mintha ők volnának a bölcsek, a megfontoltak, akik az »amit nem kívánsz magadnak, ne tedd másnak« elv alapján állanak. Mondom, Balassának minden szavát aláírom, magam is ezt az álláspontot hiszem, vallom és hirdetem amióta csak a helynevek ú. n. *eredeti* írása kísérteni kezdett. Eggyel azonban még szeretném Balassa fejtegetéseit megtoldani. Az ellentábor rendesen azzal szokott érvelni, hogy nekünk sem esik jól, ha amonnan *Ofen-Pest*-et, *Pressburg*-ot és hasonlókat hallunk. Hát éppen ezen sarkallik a dolog, itt van az óriási tévedés, amikor valaki azt hiszi, hogy a a *Bécs* és az *Ofenpest* egyenlő jelentőségű elnevezések a használatban. Nekünk magyaroknak a *Bécs* szó szótárszerű szavunk, része szókincsünknek, használjuk itthon, egymásközt, magyar a magyarral beszélve a Kárpátoktól (nem is egészen) az Adriáig. Ha mi Bécset, Boroszlót, Lipcsét mondunk vagy írunk, azzal nem akarjuk Bécset és a másik két várost megmagyarosítani (volna elég magyarosítani valónk itthon is, ha értenénk hozzá), nem akarunk semmiféle igényt vagy jogot formálni ezekre a városokra, s magyar nyelven csupán csak azért nevezzük meg, mert itthon és egymás között beszélünk. Mihelyt azonban levelet írunk Bécsbe, már mindjárt *Wien*-be adreszszáljuk azt. Tehát a Bécs használata részünkről egészen *jóhiszemű*, zártkörű és családias jellegű. Fájdalom, egészen másképen van a dolog a magyarországi helynevek németnyelvű elnevezéseinek használatával. Ofenpestről nem is szólok, mert azt hiszem, abban senki sem kételkedik, hogy ezt a *szántszándékos rosszakarat, a nyilvánvaló bosszantani akarás* használja csupán. Hát a többivel hogy vagyunk? Mit akar az osztrák és néha a nagynémet is, a sorok közt mondani, amikor Neuhäuslt, Kronstadtot, Kremnitzet, Schemnitzet és száz más ilyet ír olyan lapban vagy könyvben, amelyet mind az öt világrészben olvasnak? Körülbelül ezt: a magyarok hiába beszélnek nemzeti műveltségről, nemzeti államról, önállóságról, mert mindez csak a magyarok nagyzoló képzeletében van. Magyarország, mint a a helynevek százai mutatják, a magyarok minden erőlködése mellett sem egyéb, mint a német kultúra egyik távoleső telepe. Magyarország csak a Nagy-Alföld, ahol a kanászok, gulyáschok és a tschikósok tanyáznak. A városok, ahol civilizáció van, mint a nevük mutatja, mind németek. Ezt akarják világgá kürtölni akkor, amikor Ofenpestet és Hermannstadtot írnak. És vannak naiv lelkek, akik az *egyenlő mértékkel való mérés* szent nevében akarnak *Wient* írni és iratni. Mi a Béccsel egyszerűen megnevezzük, még pedig itthon, egymás között, ők pedig Pressburggal a maguk, a német kultúra számára foglalják le Pozsonyt.

Dr. Takáts György.

Az iskolaorvosi intézmény.

— Néhány megjegyzés Albu Liviusnak ily című cikkére. —

Nagyon örvendetesnek tartom, hogy *Albu Livius* foglalkozik a fentjelzett kérdéssel és érdekes, hogy milyen sokfélét talál ki egészen önmagától azon intézmények és dolgok közül, melyek csakugyan *szíve* és *verőerei ezen* intézménynek. Éppen az utóbbi tény miatt kívánatos, hogy bővebben érdeklődjék e kérdés irodalma iránt, mert aki többet olvas, az kevesebbet »talál ki« — de azután ezzel a kevéssel előbbre is viszi a principiumot.

Amiket *Albu Livius* óhajt, jórészt egészen helyes és bent is van az 1887. évi 44250. sz. a. kiadott miniszteri rendeletben, illetőleg utasításban; azonkívül széles alapon, behatóan foglalkozik az egész kérdéssel *Dortsák Gyula* 1912-ben megjelent nagy könyvében; kívüle számosan mások is részletes, ügyes cikkekben, melyek leginkább a tanáregyesületi közlönyben jelentek meg.

Ezen művek és cikkek azt mutatják, hogy nem *jámbor óhaj* ma már mindez, hanem az intézmények egy része átment a gyakorlati életbe is.

Ha a cikkíró idevágó jelentéseimet legalább egy futó pillantásra méltatná, úgy látná, 1. hogy az iskolaorvos az egész tanulási idő alatt az iskolában van; 2. hogy az iskolába lépőket és az egész iskolát évenként többször átvizsgálja, egy-egy tanulóról átlag 35 adatot vesz fel a *törzslapba*; ezeket nem Juba találta ki, hanem egy miniszteri szakértekezlet, 1889-ben, melynek élén *Boncz* miniszteri tanácsos állott, vezető tagjai pedig *Liebermann*, *Bókay* és *Alexander* voltak.

A tanulók ültetése, valamint száz más tanács, javaslat, változtatás mind az iskolaorvos törzslapjai alapján történik ezután; azonban hogy éppen *húsneműt* vigyenek az iskolába a gyengébb szervezetűek, ezt már sehogy sem találjuk jónak, sőt éppen a *húsevés korlátozását* javasoljuk sokszor gyenge szervezetűeknél, többször egészen meg is tiltjuk; míg ellenben a *tej ivását* általánosan pártoljuk miként jelentéseimből olvasható, több szegény fiúnak pedig naponként félliter pasztőrizált tejet és kenyeret adunk az iskolai segítőegyesület terhére.

Az iskolai kantin gondolata ellenben csakugyan fura és tréfának vennők, ha nem volna oly szomorú valóság, hogy az iskolaorvosi ügy fejlesztését egyik-másik »elme« náthaellenzővel és iskolai kantinnal tudná csupán — előbbre vinni!

Helyes kívánsága a többek között a cikkíró úrnak, hogy az iskola orvosa és egészségtantanára kinevezett, nyugdíjra jogosult és csak fegyelmi úton elmozdítható állami tisztviselő legyen, mert ezt a kérést számos mással egyetemben, különösen az iskolai egészségi ügy központon való szervezését, tudtommal vagy 15 éve tárgyaljuk, sürgetjük, memorandumozzuk és más egyéb alkotmányos, de céltalan eszközökkel szorítgatjuk előre... Az iskolaorvos magánpraxisára

vonatkozólag pedig sokesztendei szófecsérlés után az V. ügyosztály mostani vezetőjének elve uralkodik, mely szerint: *meg kell engedni* a teljes magánpraxist, különben »doctrinär« orvos válik az iskola-orvosból, kire pedig, mivel a diákokat gyógyítani is kell (lásd: jelentéseimet) orvosgyakorlati követelmények is nehezülnek.

Talán helyénvaló, hogy itt is hangsúlyozzam saját külön, eddig sikeresen *lecsöngetett* nézetemet, mely szerint: az olyan iskola-orvosnak, kinek a kívánalmak és szükség szerint az egész előadási idő alatt az iskolában kell lennie, a délutánok egy részét tanítással, egészségtani kirándulásokkal kell töltenie, *magángyakorlatra* nem igen jut ideje, de azért a *délutánokon* rendelhet lakásán és látogathat is betegeket mint belorvos, sebész szemész — *szakorvos*. Kívánatos azonban, hogy úgynevezett *általános* praxist ne folytasson, mert ez a gyakorlat számtalanszor kiragadja őt az iskolából (miként ezt egy kiterjesztett fizetésű orvosról halljuk is, ki csak telefon útján tudakozódik az iskoláról, különben pedig egész nap a praxisban izzad). Továbbá pedig az általános gyakorlat számtalanszor *fertőző gyermekbajokkal* hozza érintkezésbe, ez pedig »közveszedelem« az iskolára és az iskola légköre éppen nem közömbös fertőforrás fiatal gyerekekre a magángyakorlatban.

A nemfertőző természetű *szakorvosi* korlát tehát lehetséges, amennyire az iskola megengedi, de hogy emellett se legyen gyászos doktrinärré, kívánatos, hogy évenkint más-más kórházi osztályon foglalkozzék mint gyakorló. Mindenütt szívesen látják az ilyen érettebb orvosokat, sőt oly fontosnak tartom a gyakorlat nivón való tartás e módját, hogy emiatt inkább egy órával később menjen az iskolába, hogy a reggeli kórházi látogatásokat alaposan és haszonnal végig csinálhassa. A nagy vakációban azonban — legalább időnkint — a fertőző gyermekbajok osztályait, kórházait is látogathatja és gyakorlati tudását e téren is kiegészítheti.

Ha az én népes iskolámban, hol körülbelül ezer tanuló tartozik gondozásom alá, egy vagy két fiatal orvost, mint segédet kaphatnék, akkor bizonyára a *speciális iskolaorvosi és egészségtanári gyakorlatot* is hamarosan megszerezhetnék. Volt is két ilyes ösztöndíj (ezer-ezer korona) a közelmultban, de lekerült a napirendről, mert a politikai váltó-gazdaság így kívánja.

Mindenesetre üdvözlöm cikkírót az iskola-egészségügy iránt érdeklődők között és kérem, tartson is ki ezen igazán nagy ügy mellett, melyre sok egyéb mellett erősen intuitív gondolkodásmódja is képesíti.

Tuszkai Ödön dr.,
a VIII. ker. áll. főgimn. orvosa és egészségtantanára.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

A magyar irodalom története Bessenyei György fellépésétől Kazinczy Ferenc haláláig (1772—1831). Írta *Pintér Jenő*. I. II. Budapest 1913. Szerző kiadása. A két kötet ára 30 korona.

Pintér Jenő nagyszabású munkásságot fejtett ki irodalomtörténete első két kötetének megjelenése óta. Megírta a magyar irodalomtörténet kézikönyvét középiskolai használatra, Ferenczi Zoltán irodalomtörténete számára a középkori magyar irodalom történetét, az ellenreformáció korának jórészét s az egész XVIII. századot, szerkesztette az Irodalomtörténet c. folyóiratot s végre a jelen két kötetben tovább folytatja nagy magyar irodalomtörténetét Bessenyeitől Kazinczy haláláig. E nagy munkásság érezteti jó, de némileg hátrányos hatását is jelen művében. Stílusa, mely az első két kötetben még sokszor mutatta az író küzdelmét a nyelvvel s nem egyszer nehézkes, sőt kifogásos volt, most mindenütt gyakorlott íróra vall s műve elejétől végig könnyen folyó, élvezetes olvasmány.

Azonban talán e nagy elfoglaltságnak lehet tulajdonítani, hogy a kötetek vékonyodtak, noha az anyag jóval nagyobb a két első kötetben tárgyaltnál. A szöveget sok és hosszas idézet tarkítja, ami ily természetű tudományos műben alig helyeselhető. A jegyzetek ezúttal is gondosak, megbízhatók, a lehetőségig teljesek; megvan köztük általában a szerves összefüggés, de vannak magukraállók is, talán nagyobb számmal, mint az első két kötetben. Igen szép összeállítás pl. a Révai és Verseghyhez fűzött repertórium (I. 95), vagy a Bessenyeié (I. 113—127), de már hiányzanak a prozódiai harc főbb vitapontjai (I. 208 - 9), s nem teljes a Bánk bán méltatásának kérdése (II 199). Bodnár Zsigmond nézeteire szerintem a kellőnél nagyobb súlyt vet a szerző. Egyik kiválósága a repertóriumnak, hogy Kazinczy levelezésének 20 kötete itt van először egész terjedelmében felhasználva az irodalomtörténetírás céljaira. Hibás adatot mindössze a következő néhányat találtam a jegyzetekben: Riedl cikke Herder hatásáról Verseghyre nem 1886-ban jelent meg, hanem már 1880-ban (I. 98). Úttörő adatait Sándor István nem 1780-ban adta ki, hanem 1786-ban (I. 197). Verseghy regényeinek tartalmát nem Halmay, hanem Halmy Gyula közölte (I. 241). A 211. l. 1. jegyzete Virág halálának évéről a 212. l. 5. sorához való.

Művének céljához képest Pintér inkább az eddigi eredmények összefoglalására, semmint új nézetek hangoztatására törekedett. Ahol vitás kérdésekben állást foglal, ott rendszerint helyes ítélet vezeti. Így például mikor Baróti Szabó Dávid költői felsőbbségét vitatja Révai és Rájnissal szemben (I. 197). Mi még hozzátehetjük azt a bizonyítékot is, hogy Berzsenyire és Vörösmartyra is jóformán csak Baróti Szabó hatott, s nemcsak stílusa és formái, de tárgyköre is

tovább él utódainál (v. ö. pl. Idősb br. Ráday Gedeon úrhoz és A magyarokhoz).

Nyilatkozik azonban Pintér művében határozott egyéni felfogás is s ilyenül főként lelkes liberalizmusát jelölhetjük meg. Híve minden új törekvésnek s az új eszmével szemben természetszerűleg fellépő konzervativizmus aggodalmait nem méltányolja, sőt hajlandó gyanusnak ítélni. Különösen feltűnő ez a felfogása a XVIII. század kilencvenes éveinek rajzában, mikor a francia forradalom eszméi hazánkba is eljutnak. Pintér szerint az, hogy a nemesség nem mond le azonnal előjogairól »az emberies gondolkozást eltipró önérdek« s »rosszindulatú, botor megátalkodás« (A felvilágosodás ellenségei I. 57). »Mialatt a francia alkotmányozó gyűlés nagyszerű jeleneteinek sorozatára Európa minden művelt népe feszült érdeklődéssel, lázas izgalommal és kimondhatatlan örömmel figyelt; míg Párisban az emberiség haladásáért lángoló új nemzedék széttörte az ezer esztendős hűbériség láncait: Magyarország kiváltságosai újabb terheket iparkodtak rakni jobbágyaik vállára.« (I. 5.) Szerintem mindez inkább illenék egy radikális vezércikkbe, mint a tárgyilagos történelem komoly lapjaira. A francia forradalmat elvégre is a harmadik rend csinálta s ez még akkor nálunk alig létezett. Hogyan fogadta volna el egy arisztokratikus katonai és politikai szervezet — mert a magyar nemesség az volt — az első szóra azt, amit egy ipari állam szükségletei követeltek? Ez valóban történeti csoda lett volna! Ha a kilencvenes évek politikai irodalmát tekintjük — úgy, ahogy azt ma ismerjük — s az akkor megalakult szabadkőműves páholyokra gondolunk (Martinovics összeesküvése), akkor inkább azt mondhatjuk, hogy ez eszmék hamar hódítottak nálunk, tekintve, hogy oly kevéssé volt talajuk előkészítve. A később elkövetkezett reakció inkább felülről való nyomás volt s nem a nemzetből magából indult ki. A francia forradalmat is ma már más szemmel kell néznünk, mint a negyvenes évek írói és szónokai. Éppen azért meg nem állhatunk Horváth Mihály felfogásánál s Pintér szerint »sajnos, egyre jobban mellőzött főmunkájánál« (I. 4 és 57), valamint a franciák sem álltak meg forradalmuk felfogásában Lamartine szentimentális liberalizmusánál, mióta Seillière kifejtette a demokratikus imperializmus filozófiáját és Le Bon tömeglélektani alapon vizsgálja a forradalmakat.

Pintérnek ideálja Kazinczy, a lelkes irodalmi agitátor és nyelvújító. Már műve első tervvázlatának megjelenése alkalmával kifogásolták többen — s ezekhez csatlakozunk mi is —, hogy Kazinczy halálát korszakalkotó eseménynek veszi s az újabb irodalmat Bessenyei fellépésétől Kazinczy haláláig (1772—1831) számítja. Eddig Kisfaludy Károly fellépése (1819) volt a határjelölő s ez — más szóval a romanticizmus kezdete — sokkal fontosabb irodalmi mozzanat, mint a Kisfaludy után már úgyis háttérbe szorult, a központtól távol élő Kazinczy letünte. Pintér Kazinczyról mint költőről is túlságos nagy véleménnyel van. Szerinte Kazinczy »mint költő, műfordító, műbíráló, levélíró, stiliszta és irodalmi agitátor egyaránt kitünő«. (II. 64.) Kazinczy sem mint költő, sem mint műbíráló nem

elsőrangú. Bírálataiban jóformán csak az illető mű stílusa és verselése érdekli. Az emberek értékének megítélésében pedig óriási tévedései vannak s ezt minden lelkesedése mellett Pintér is konstatálni kénytelen, de azért nem változtat itéletén (II. 63). A nyelvújítás mozgalmának is inkább csak jó oldalaiért lelkesedik a szerző s nagyon könnyen megbocsátja nyelvünk szelleme ellen elkövetett súlyos vétségeit.

Amennyire érdemén felül méltatja Kazinczy törekvéseit, annyira lebecsüli Kármán Józsefet. Szinte Kazinczyt követi ebben, aki a vele sok tekintetben ellentétes nézeteket valló Kármánt úgy elnyomta, hogy hívének, Toldy Ferencnek, 1843-ban valósággal fel kellett fedeznie; még 1828-ban megjelent Handbuchjában mit sem tud róla. Pedig Kármán mélyebb elme volt mint Kazinczy s az európai műveltség mivoltát jobban elsajátította és átértette, mint Bessenyeitől fogva bárki. Ha ő tovább él, irodalmi megújhodásunk bizonyára nemcsak egy lényegében formalisztikus nyelv és stílforradalom lett volna, hanem már előbb megkezdődik ama kulturális megújhodás, melyet Széchenyi fellépte idéz elő. Kármán elítélte azokat, akik csak a szavakat reformálják s fordítással akarnak irodalmat teremteni, eredeti műveket sürgetett, Pest fővárossá tételével kulturális központot akart teremteni, az első magyar színház igazgatásában való részvételével, a nők műveltségének emelésével, a finomabb társadalmi életnek előmozdításával igazi kultúrközönséget nevelni, mely nélkül az irodalom holt kincs — mind oly törekvés, melyeknek fontosságát csak majd Széchenyi látta át igazán s valósította meg. Fannyját már Szabó Ferenc túlságos szigorúsággal mérte Goethe Wertheréhez; kár, hogy Pintér is erre az alapra helyezkedett s ezen épített tovább.

Nagyon helyeselhető, hogy a szerző Verseghy munkásságának Révaié mellett kellő helyet szentel. Ez a nyelvészünk a legújabb korig nem részesült abban a megítélésben, amelyet megérdemel. Hiszen ő sem tartozott a Kazinczy uralkodó iskolájához, sőt éles ellentétben állott vele és Révaival, kit amazok hívükül számítottak. Valóban csodás jelenség ez a két nyelvész együtt és egyidőben; mindeniknek igaza van a maga álláspontjából s ez a két álláspont tulajdonképpen nem ellentétes, hanem egymást kiegészíti. Császár elmésen hasonlítja őket Tasso és Antonióhoz, akik Goethe drámájában azért ellenségek, mert a természet nem egy embert alkotott belőlük. Császár is túllőtt azonban a célon, mikor Verseghyt az evolucionista iskola megteremtőjének hirdeti, továbbá, hogy »az élő szokásra hivatkozó pszichológus, aki nem keres logikát a nyelvben«. Ez állítások Pintér könyvébe is átkerültek (I. 97). Mindebben van valami igaz, de Verseghyt még se tegyük meg az evolúció felfedezőjének Darwin és Spencer előtt, valamint Steinthal és Wundt koszorúját se fűzzük az ő homlokára a nyelvnek pszichológiai alapon való vizsgálatáért.

Ezek a pontok mindössze azok, melyekben nem vagyok Pintér munkájával egy nézeten. Ha még kiemeljük, hogy az anyag teljességében is felülmúlja eddigi irodalomtörténeteinket — különösen

gazdag az első kötet kulturális bevezetője s a másodiknak *Kisebb írók* c. fejezete, — akkor valóban csak az van hátra, hogy minden irodalomtörténettel foglalkozó hálájat fejezzük ki munkásságáért és a nagy mű hasonló sikerrel való folytatását és befejezését kívánjuk.

Zlinszky Aladár.

Beküldött könyvek és lapok.

Magyar Pedagógia. Szerkeszti *Imre Sándor.* 1913. október. Főbb cikkei: *Bokor József* A Harward-egyetem. *Fürst Aladár* Egy osztály magyar dolgozatai. *Kisebb közlemények,* Szelényi Ödön, Kováts Alajos, Szabó Péter, Nagy József tollából. *Irodalom.* Kemény Ferenc, Kornis Gyula, Lázár Szilárd és Nagy Pál ismertetései. Szemle. stb. — **Uránia.** *Molnár Viktor* közreműködésévdl szerkesztik legifj. *Szász Károly* és *Mikola Sándor.* 1913. október. Atlasz Márton, Gulyás Károly, Kristóf György, Dr. Bitzó Sarolta, Sebes Gyula, Dr. Windisch Richárd, Frőhlich Károly, Dittrich József stb. cikkeivel. — **Iskolaorvosi Jelentés.** Írta *Dr. Tuszkai Ödön.* — A kolozsvári tankerület harmadik igazgatói értekezletének jegyzőkönyve. Marosvásárhely, 1913. — A nagyváradi tankerület harmadik igazgatói értekezletének jegyzőkönyve. Nagyvárad, 1913.

A szombatos kódexek bibliografiája, különös tekintettel azok énektartalmára. Írta *Thúry Zsigmond.* Ára 5 K. Mezőtúr, 1913.

Az **Athenaeum Könyvtár** egyszerre három jeles regénnyel lép a magyar olvasóközönség elé. A derék vállalat ezúttal is hű marad programmjához. Kiváló műveket hoz, melyek kiállották már a tűzpróbát, és a közönséget is meghódították. Ilyenek: Victor Hugo: *Párisi Notre-Dame*-ja. Ma éppen olyan érdekfeszítő, kedves olvasmány, mint a mult század elején, mikor megjelent. A romantikus iránynak remeke. Nagysikerű mű a második, *Sudermann: Egyszer volt* című regénye is. Németország után a művelt világ többi országát járja be. A harmadikban *Gorkij* az orosz munkásélet mélységeibe vezet bennünket *Az anya* című regényében. A komor világot, melyet megismerünk: nagy melegség és nagy fényesség sugározza be. Annak az anyának a szíve, kit Gorkij regényének főhősévé tesz, a világirodalomnak egyik legfenségesebb alakja. A szeretet megértővé teszi és a megértés: apostollá. Az új szociális eszmék apostolává. Bizonyos, hogy az Athenaeum Könyvtár három új regényét a magyar olvasóközönség is örömmel fogadja. Annál inkább, mert fordításuk nagyon sikerült. A Párisi Notre-Dame-ot *Benedek* Marcell, Sudermann regényét *Béla* Henrik és Gorkij híres művét *Bárd* Imre dr. fordította. Minden kötetet művészien illusztrált fedőlap borít. A Párisi Notre-Dame két kötetben, a másik kettő egy-egy kötetben jelent meg. Minden egyes kötet ára 1 korona 90 fillér.

Assisi Szent Ferenc Virágos kertje. — *Fioretti.* — Olaszból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Kaposi József.* Budapest, Franklin Társulat, 1913.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Francia nyelvi szünidei tanfolyam Lausanneban.

A nyelvtanítással foglalkozók évek óta egyre sűrűbben keresik fel a különböző országokban rendezett szünidei tanfolyamokat, nem annyira elméleti tudásuk kiegészítése végett, mint inkább azért, hogy alkalmas környezetben tökéletesítsék magukat a nyelv gyakorlati alkalmazásában. Ennek fontosságát az oktatásügy intézői mindenütt belátták és évenkint kisebb-nagyobb segélyek kiutalványozásával teszik lehetővé a tanulni vágyóknak a külföldi tartózkodást.

A franciaországi egyetemekkel versenyezve a kisebb svájci főiskolák (Genève, Lausanne, Neuchâtel) tekintélyes számú idegent egyesítenek nyári tanfolyamaikon. Bizonyosan nagy a vonzóereje Svájc természeti szépségeinek; ezért akadnak amerikaiak, ausztráliaiak is a hallgatóság soraiban. Ilyen internacionális társaság került össze e nyáron Lausanneban. A két ciklusból álló tanfolyamra 239-en iratkoztak be összesen. Ezek között túlnyomó számmal voltak a németek és az orosz hölgyek, de képviselve voltak a különböző európai országok, sőt a többi világrészek is. Magyarok nyolcan voltunk, de a második ciklusban csak 3-an maradtunk. Az előadások és gyakorlatok 5 napon át folytak, szombaton kirándulásokat tettünk a tanárok vezetésével.

Az első sorozat (I—III. hét) előadásai általában nem voltak a heterogén tudású hallgatóság szükségleteihez szabva. A híres párisi Alliance Française-n is ritkán tartanak oly nehéz esztétikai előadást, amilyen *Millioud*-é volt a stílusról a francia irodalom főkorszakaiban, míg a különben nagytudású *Bonnard* már a negyedik padban alig hallható nyelvészeti fejtegetéseivel csakhamar elriasztotta a hallgatóságot és kemény próbára tette a kitartóbbaknak türelmét is. Magyarán nem sok hasznát láttuk e halk »Vorlesung«-oknak. Annál jobban élveztük a szerfölött temperamentumos történésznek, *Rossier*-nek szellemes, könnyed, bár nem mindig mélyen szántó történelmi fejtegetéseit. Vérbeli francia ő, igazi causeur charmant, ki mint előadó jó névre tett szert szűkebb hazáján kívül is. Hasznos és tanulságos volt *Taverney* fonétikai kurzusa, különösen az angolok és németek számára. Az előadó fáradságot nem ismerő buzgalmát jellemzi, hogy két teljes órát szentelt a hallgatók egyéni kiejtésének ellenőrzésére külön e célra szerkesztett szöveggyakorlatoknak. Fonográfon is bemutatott 1—2 gyakorlatot a kiejtés javítására.

A második sorozat előadásai (IV—VI. hét) gyakorlatiasabbak voltak és jobban megfeleltek az idegen hallgatóság céljának. Didaktikai szempontból ezért kár, sőt hiba volt, hogy a két ciklust fel nem cserélték időrendben. *Maurer* tanár történeti áttekintést adott az élő nyelvek tanításában alkalmazott módszerekről, értekezett a fordítás művészi céljáról és jelentőségéről; hetenkint 1—1 fordítási gyakorlatot tartott németből, angolból, oroszból franciára. *André*

a Daudet elbeszéléseiben felvetődő nehezebb nyelvtani kérdéseket magyarázta s a kifejező olvasás és ejtés (diction) példáit mutatta be rendkívül tanulságos módon. Egy másik előadásában Donnay »Les Eclaireuses« c. aktuális darabjával kapcsolatban a feminizmusról értekezett a hallgatóság rendkívüli tetszése mellett. A második sorozat fő irodalmi előadását *Volait* tanár tartotta a XIX. századbeli francia drámáról. Értelmes, világos magyarázataival a legnagyobb mértékben rászolgált a nagyszámú jelenlévők tapsaira.

A tanfolyam díja 40 frc. (d. e. előadások), a délutáni 6—6 órás gyakorlati conférence-oké egyenkint 6 frc. Azonkívül hetenkint egyszer ingyenes előadások is vannak többé-kevésbé érdekes tárgyakról. A könyvtár rendelkezésre bocsátja a francia irod. főműveit, s a gyakorlati célt tekintve, igen jó szolgálatot tesznek az egész nap nyitva levő akadémiai olvasóteremben kitett francia hírlapok és folyóiratok.

A tanárok a legnagyobb készséggel és igazi francia udvariassággal állanak a hozzájuk fordulók rendelkezésére; a kirándulások és szerdán d. u. szokásos séták alkalmával barátságos csevegéssel férkőznek közelebb a résztvevők bizalmához. E tekintetben a kisebb városokban rendezett tanfolyamok határozottan előnyben vannak a párisival szemben, ahol nem tud bensőséges, lelkes hangulat kialakulni.

A lausanne-i tanfolyam csak haladóknak ajánlható, kik a penzióban bőséges alkalmat találnak beszélő készségük fokozására. A régies, festői város 3 dombon épült s emelkedő utcáival eleinte kissé megriasztja a modern, egyenes utcákhoz szokott idegent. 20 percnyire, a Genfi-tó partján fekszik kikötőhelye *Ouchy*, mellyel állandó villamos- és siklóközlekedés köti össze. A penziók száma légió, a lakás és élelmezés itt jutányos: 120—180 frc. A nyaralók Ouchyt kedvelik, de a tanulni akaróknak az egyetemhez közelebb eső szállások ajánlatosabbak. Mindennemű felvilágosításért a tanfolyam igazgatójához lehet fordulni (Prof. Bonnard, 7. Avenue Davel).

Dr. Ernyei Jenő.

Az ének tanítása Poroszországban.

Mivel az ének tanítása nálunk is aktuális kérdés — a mult iskolai évben konferencia tárgya is volt —, kívánatosnak tartom, hogy az idevonatkozó porosz középiskolai utasításokat ismertessem, amelyek e tekintetben is különös figyelemre méltók. Előre jelzem, nem vagyok zenei szakértő, nem is akarok kontárkodni, azért a kérdésnek inkább pedagógiai részleteire fogok kiterjeszkedni.

Az ének tanítása nem merülhet ki az énekkaroknak az ünnepélyek alkalmával való működésében, hanem főcélja, hogy a tanulókban az ének iránt egész életökre kiható szeretetet ébresszen és őket a zenei eszközök és formák alapjaival megismertesse. Ezért az énektanítás feladata, hogy a tanulók általános esztétikai kiképzésére és egészségi fejlődésére hasson. Első a hallás és hang kiképzése. A tanuló-

nak meg kell tanulni hangokat fölfogni s különböző skálákat magasság taktus és ritmus szerint énekelni. Mivel a hangok magasságának meghatározására hangjegyek szolgálnak, a minden zenei tanítás alapját képező hallási gyakorlatokat össze kell egyidejűleg kötni a hangjegyírással és a hangjegyek neveinek betanításával. Számokat csak a szünetek biztosabb megismerése céljából szabad használni. Az első félévben a C-skálát kell gyakorolni, azután következik az egész- és félhangok megkülönböztetése, bevezetés a Dur-skálába és a többi hangskála kifejlődése. Be kell taníttatni népdalokat és kardalokat. A dal természetének megfelelően különös figyelmet kell fordítani a szövegre. A hangképzést, kiejtést, lélegzést és ritmikus csengést a kargyakorlatoknál is folytonosan szem előtt kell tartani. Az elméleti tanításnak csak annyiban van értelme, amennyiben az önálló és öntudatos éneklésben alkalmazást talál. A hang kiképzésénél a magánhangzók és kettőshangzók tiszta és tájszólásmentes kiejtésére, tiszta és egyenlő hang kiadására és természetes átmenetelre törekedjünk hashangokból fejhangokba. Természetes hangon, csendesen énekeltessünk, óvakodva a hangszervezet megerőltetésétől. Minden énekgyakorlatnál különös gondot kell fordítani a lélegzésre, mert eltekintve attól, hogy ez a helyes kiejtés elérésére szükséges, a mély lélegzés a tüdő folytonos mozgását vonja maga után, ami hozzájárul ezen fontos szerv egészséges kifejlődéséhez. Emellett gondoskodnunk kell állandó tiszta levegőről és arra kell ügyelnünk, hogy a tanulók fesztelen állását a kéz és fej helytelen tartása vagy a szűk ruházat ne korlátozza. A tanítás általában csak tömegtanítás lehet, mégis váltakoznia kell minden órában az egyéni és osztályéneklésnek. Ezzel megvédjük a hangszerveket a kifáradástól és a tanárnak alkalma nyílik az egyes tanulók hangképességének fölismerésére; a tanuló pedig képességének tudatában kedvet és bátorságot nyer önálló éneklésre. Az összes zenei és énekgyakorlatokat folytonos összeköttetésben kell tartani a betanult darabokkal. Hangváltozások ideje alatt kíméljük a hangokat. A kardalok betanításánál nem szabad az énekes önműködését a zongora folytonos használatával lekötni, hanem inkább ajánlatos az éneket hangszer nélkül betanítani. A tanulót szoktassuk hozzá, hogy hangjegyekből önállóan énekeljen; a tanár előéneklésének csak kivételes esetekben van helye.

I. osztályban 2 óra hetenkint: A népiskolában szerzett ismeretek összefoglaló ismétlése. Bevezetés a hangjegyek írásába. A G-kulcs és a hangjegyek neve. A hangjegyek értéke a nyolcadokig és a megfelelő szünetek. A taktus és a használatos taktusformák. Számolási és taktusgyakorlatok. Összekötő ív, ismétlési jel, végvonal. A Dur-skála és a hármas akkord fölépítése, egész és félhangok. A G- és F-skála fejlődése. Gyakorlatok a helyes hangfogás, kiejtés és lélegzés elérésére az elméleti tanítással kapcsolatban. Egyhangú dalok éneklése.

II. osztályban 2 óra hetenkint: A Dur-skálák fejlődése. A skálákhoz tartozó és a skálákon kívül álló hangok. A hangjegy értéke az $^1/_{32}$ hangjegyig és a megfelelő szünetek. Ritkábban elő-

forduló taktusformák. A Moll-skála; a nagy és kis terc és sext megkülönböztetése. A ritmus és tempó behatóbb tárgyalása. Hallási gyakorlatok folytatása; ritmus, hangfogás, kiejtés és lélegzési gyakorlatok. Bevezetés a kéthangú éneklésbe. Vegyes kar. Az intézet tanulóiból, ha a körülmények megengedik, vegyes kar alakítandó. Egy-egy külön heti órában a gyermek- és férfihangokat kell betanítani, azonkívül egy órán az egész kar gyakorol, úgy hogy a vegyes karra hetenkint három óra fordítandó, de egy tanuló sem köteles több mint két órán résztvenni. Népdalokat, egyházi énekeket, himnuszokat hangszerkíséret nélkül kell betanítani, korlátozott mértékben olyan darabok is gyakorolhatók, amelyek zenekíséretet igényelnek. Az egyes énekdarabokkal összefüggésben rövid említést tehetünk az értékesebb zeneművekről és zeneszerzőkről. Félévenkint ki kell próbálni a felső osztályok azon tanulóinak hangját, akik a hangváltozáson túlestek és az arravalókat föl kell venni a vegyes karba. *Ms.*

KRÓNIKA.

Kongresszus!

A magyar középiskolai tanárság újra nyilvánította akaratát: *kongresszuson* akarja a közvélemény és az illetékes faktorok előtt még egyszer elmondani érthetően, nyíltan, komolyan és hangsúlyozottan a maga sérelmeit. A kiküldött előkészítő-bizottságot a tétovázás és kétkedés ingadozásából az elhatározó cselekvés felé lendítette a tanárság akaratnyilvánítása: most már össze kell hívnia a kongresszust. És november közepén meglesz a kongresszus.

Hogy mit mondjunk a magyar tanárság egyetemének ezen a demonstráló gyülésén, azon igazán nem kell töprengenünk. Hiszen helyzetünk a mult ősz óta, amikor sérelmeink megbeszélésére szintén kongresszust kívánt a tanárság többsége, legfeljebb csak in peius változott. Az a veszedelem, mely akkor még csak fenyegetőleg lebegett fejünk felett, azóta immár nyakunkba szakadt: a nyugdíjjavaslatból hirtelen, gyári gyorsasággal törvény lett; státusunk állapota pedig az előlépések lassúbbá lett tempója folytán még jobban megromlott. A mult évben tervbe vett kongresszus azonban elmaradt, mert ahelyett, hogy mi előztük volna meg vele a törvényhozást, csodálatot keltő fürgeséggel ez került elénk. Sokan közülünk t. i. azt hitték, hogyha a törvény meghozatala előtt tartjuk meg tanácskozásunkat, felvilágosításaink talán majd jobb és ránk nézve kedvezőbb elhatározásra fogják bírni törvényhozásunkat, a kongresszusban tehát csak preventív eszközt láttak, és így aztán a kész törvénnyel szemben már feleslegesnek és céltalannak tartották azt. Voltunk ugyan néhányan — és azt hiszem, nem csekély számban —, akik másképen gondolkoztunk. De most, egy évvel a

törvény meghozatala után, már általános a meggyőződés, hogy a kongresszust meg kell tartani.

Kétségtelen, hogy ma több tekintetben határozottabban lépnetünk fel, mint tavaly ilyenkor és ez kongresszusunkat csak megokoltabbá teszi. Nem mintha tavaly nem lett volna annyira igazunk, mint most. Sérelmeink egy évvel ezelőtt is époly égetőek voltak, mint ma. De a helyzet mégis jelentékenyen változott. Változott pedig annyiban, hogy a súlyos igazságtalanságoktól nyomott tanárság kiáltó szava elé most már nem lehet hangfogónak állítani azokat az érveket, amelyeket a képviselőházban a pénzügyminiszter úr ellenünk felvonultatott.

Miket is mondott ott?

Azt mondotta, hogy az államnak az összes tisztviselőkkel egyformán kell bánni; egy hivatalnoki karnak sem lehet a másikkal szemben előnyöket biztosítani. O sancta Uniformitas! Hát ugyan most megvan vajjon az egyforma elbánás? Hát az az egyforma elbánás, hogy amikor az egyiknek helyzetét és szolgálati viszonyait megjavítják, a másikét mint valami mostoha gyerekét alaposan megrontják? Hiszen mi sok százan így is csak 30 évet fogunk szolgálni! Hát megvan akkor az egyformaság a tanárság és a többi tisztviselők szolgálati viszonyai között? Mi nem kapjuk meg a személyünket illetőleg az új nyugdíjtörvény kedvezményeit: hát megvan akkor az egyformaság? Egyformaságot itt már csak az láthat, aki státusunk rejtvényszerű megharmadolását is megharmadolásnak tudja nevezni.

Azt is mondotta a pénzügyminiszter úr, hogy a mi szolgálati időnket azért is fel kell emelni, mert a többi tisztviselők azt magukra nézve sérelmesnek találnák, ha mi rövidebb ideig szolgálnánk, mint ők és hogy ez a szolgálati fegyelmet is lazítaná. Hát íme, néhány nappal ezelőtt maga az állami tisztviselők kongresszusa cáfolt rá a miniszter úrra! Ez a kongresszus egyhangúlag kimondotta, hogy a tanárok 30 éves szolgálati idejének visszaállítását kívánja és ezzel kifejezte, hogy éppen azt találja a tisztviselők összességének szempontjából sérelmesnek, ha egy státusnak régi szerzett jogait csorbítják. Ez az érv tehát szintén erejét vesztette immár igazainkkal szemben.

Mondotta továbbá azt is a pénzügyminiszter úr, hogy a tanárok közül úgyis sokan tovább szolgálnak 30 évnél, meg aztán hogy a hosszabb szolgálat ellenében az új nyugdíjtörvény folytán legalább bizonyos anyagi előnyöket fognak kapni. Hát erre is megadtuk a feleletet. Megmutattuk, hogy az anyagi előnyök nem csábítanak bennünket, igazunkat nem adjuk el garasokért. Státusunknak több mint $^2/_3$-a megmaradt a 30 év mellett és 5 évi továbbszolgálat fejében nem kér az új nyugdíjtörvény áldásaiból. Azok az idősebb kollégáink pedig, akik családi körülményeik és anyagi helyzetük kényszerítő hatása alatt vállalták a hosszabb szolgálatot, ezt nem azért tették, mert az új nyugdíjtörvény intézkedését igazságosnak találták, hanem mert úgyis szolgálatuk

végén állanak és azt remélik, hogy e néhány év alatt magasabb fizetési fokozatba juthatnak és mert az új nyugdíj így speciálisan rájuk nézve tetemes anyagi előnyt jelent. De ezek közül is egyrészt már nagyon sokan megbánták, hogy vállalták a 35 évet, másrészt meg amit a maguk személyére nézve előnyösnek találtak, azt az egész státusra nézve ők is továbbra is csak sérelmesnek vallják.

Mindezek a körülmények most lettek a közelmultban nyilvánvalóakká. Ezek teszik álláspontunkat erősebbé és kongresszusunkat megokoltabbá. Most el kell mondanunk megint mindent újra, hangoztatnunk kell, hogy régi jogunkat, ha el is vették, igényünket reá tovább is fenntartjuk. Most mi követeljük az egyenlő elbánást! Hadd lássuk, mit tudnak most ellenünk felhozni!

Igaz, egyet bizonyára fogunk még hallhatni. Mondták is már és ismét fogják mondani, hogy a mi gyüléseink, tanácskozásaink és kongresszusaink nagyon hangosak, fegyelmezetlenek. Azt mondták nem egyszer, hogy velünk nem lehet szóba állani, mert mi nem szalon-modorban tárgyalunk.

Hát ne mondjuk erre, hogy az elkeseredett ember, aki érzi, hogy igaztalanul, sértően és lekicsinylően bántak vele, nem menüett-lépésekben és nem bókolva szokott ellenfele elé járulni. Ne mondjuk azt se, hogy amíg hallgattunk, vagy csendesek voltunk, senki sem törődött velünk, most pedig hogy az elkeseredés kikiált belőlünk, befogják a fülüket, mert a hangunk nagyon éles. Ne mondjuk azt se, hogy bármilyen ideális rajongással csüngtünk és csüggünk pályánkon, a mi idealizmusunk nem pótolja asszonyaink és gyermekeink mindennapi kenyerét és hogy az örök erkölcs legalább olyan szent kötelességet ró ránk családunkkal szemben, mint a társasági illemszabályokkal szemben. És ne mondjunk még sok mást... Hanem mondjuk azt, hogy hát jól van; ha már a kongresszusra úgyis abban a tudatban megyünk, hogy igazaink ereje csak meggyarapodott, ellenben az ellenünk használt fegyverek éle megcsorbult, hát takarítsuk el az útból ezt az utolsó akadályt is, ne mondhassa senki sem, hogy a tanárokkal nem lehet szóba állani, mert nem respektálják a társasági illem és tiszteletadás szabályait. *Legyen a mi kongresszusunk hangja, modora, tárgyalásaink stílusa nyugodt, mérsékelt és előkelő; legyen gesztusunk és akcentusunk szelíd, nemes és békés. De mondjunk el mindent!* Meglátjuk, mi lesz most a válasz.

És amikor elmondjuk újra sérelmeinket, tanácskoznunk kell egyúttal arról is, miképen tömörítsük sorainkat és *hogyan egyesítsük a tanügy minden munkását egy táborba*, hogy egy nagy *egyetemes tanügyi kongresszus* bevezető lépésével egy nagy szövetséget létesíthessünk közös érdekeink és az iskola érdekeinek védelmére.

Mondanivalóink előadásában pedig ne keressünk ódai lendületet vagy elégiai panaszhangokat. Igazaink belső ereje és a férfias nyiltság megteszik a magukét, ha egyáltalán lehet.

De egyet még mondjunk meg! Miniszterünk éppen most készül a középiskola reformjára. Mondjuk neki azt: Kegyelmes Úr! Az iskola lelke nem a tantervben és nem a rendeletekben van. Az iskola lelke a tanítómesterek lelkéből tevődik össze. És ezekre a lelkekre már évek óta árny borul. A csüggedés és elkeseredés árnya fogja el előlük a nap ragyogását. Az új nap fénye ezektől nem juthat be az iskolába. Pedig az iskolának nap és világosság kell, ott az életörömnek és fiatalos derűnek kell szétáradnia... Kegyelmes Úr, ne a tanterven méltóztassék a reformot kezdeni, hanem a tanárok dolgán! Mert addig úgy sem lehet jó iskola, amíg megelégedett tanárok nincsenek. Most pedig nincsenek.

Dr. Dénes Lajos.

A középiskolai tanárság III. országos kongresszusát előkészítő bizottság ülése.

Szeptember 26-án tartotta meg az Előkészítő Bizottság második ülését, melyen a bizottság elnökén, Négyesy László dr.-on kívül ott voltak Gaal Mózes, Jancsó Benedek, Müller József, Endrei Ákos, Dénes Lajos, Szabó Ernő, Marczinkó Ferenc, Pintér Jenő, Schmidt Márton, Balassa József, Nádai Pál, Ries Ferenc (Cegléd), Balog Mór, Agner Lajos, Bartha József, Usetty Ferenc, Sajó Sándor, Kosári István, Porst Kálmán (Kiskunfélegyháza), Viszota Gyula, Friml Aladár és Ady Lajos. Mikola Sándor az elnökséghez intézett levélben — elfoglaltságára való hivatkozással — bizottsági tagságáról lemondott. Az egyes intézetek igazgatóságához küldött kérdező levelekről s a beérkezett válaszokról Marczinkó Ferenc tett jelentést: A kérdésekre a legtöbb középiskola azonnal válaszolt s így bár nem egészen teljes, de nagyjából hű képet adhat a tanárság hangulatáról. Jellemző különben, hogy még ilyen fontos, az egész tanárságot közelről érdeklő ügyben sem tartották egyes testületek szükségesnek, hogy a felvetett kérdésekre válaszoljanak. Ezek között két budapesti iskolát is találunk (Utólag ezek is a kongresszus mellett nyilatkoztak. *Szerk*). Az összes testületek egyhangúlag kívánják a kongresszust, csak két iskola (a ceglédi főgimnázium és a pécsi állami főreál) nyilatkozott ellene, de ezek is oly hozzáadással, hogyha a többség a kongresszust szükségesnek tartaná, azon ők is résztvesznek. Némi tájékozást nyújtanak a beérkezett kérdőívek a 35 évre jelentkezett és a 30 mellett megmaradt tanárok arányszámát illetőleg is. Az állami iskolák közül 63 iskolából a 35 évre 284-en jelentkeztek, a 30 mellett megmaradtak 759-en. A kir. kath. főgimn. 35-re 76-an, 30-ra 120-an. Az állami felsőbb leányiskolákból 35-re 50-en, 30-ra 87-en. Az állami felsőbb keresk. iskolákból 35-re 34-en, 30-ra 25-en. Utána Schmidt Márton számolt be a Győri Ált. Tisztviselő Kongresszuson való képviseltetésről s a kongresszus tanulságairól. Majd megindult az eszmecsere a

III. Országos Tanárkongresszus időpontjáról, karakteréről s teendőiről s többek (Ady. Schmidt, Endrei, Porst, Dénes, Ries, Balog, Bartha) felszólalása után a bizottság az alábbi határozatot hozta: Az Előkészítő-Bizottság a III. Országos Tanárkongresszust az ősz folyamán összehívja, tekintet nélkül bármi közben felmerülő eseményre. A kongresszusra meghívja a minisztériumot s igyekszik kieszközölni, hogy a miniszter úr megjelenjen azon, vagy pedig méltó módon képviseltesse magát. A Bizottság támogatja a Kongresszus leendő elnökségét abban, hogy a Kongresszus méltóságos lefolyású legyen. A Kongresszus időpontja november második felében egy olyan vasárnap, amikor a helyiség (a székesfőváros közgyűlési terme) megkapható. A Kongresszus tárgyai: *a)* A nyugdíjügy s minden tartozékai; *b)* a státusrendezés; *c)* az Oktató-szövetség s az Egyetemes Tanügyi Kongresszus ügye. Az Előkészítő Bizottság a kongresszusi határozatok végleges megszövegezésére Négyesy László elnöklete alatt kiküldi az alábbi tagokat: Schmidt Márton, Balog Mór, Sajó Sándor, Imre Sándor, Dénes Lajos, Ries Ferenc, Bartha József, Ady Lajos. Az egyes pontok előkészítésére kiküld 3 albizottságot. Még pedig ad *a)* Porst Kálmán, Schmidt Márton, Viszota Gyula; ad *b)* Ries Ferenc, Bartha József, Friml Aladár; ad *c)* Imre Sándor, Dénes Lajos, Endrei Ákos. Okt. 17-én a 3 bizottság a nagybizottságnak beszolgáltatja a tanácskozások eredményeit. A kongresszusi költségek előlegezésére az Országos Tanáregyesületet kéri fel. A Bizottság háznagyot választott *Uselty* Ferenc, jegyzőt *Marczinkó* Ferenc személyében.

Igazgatói kinevezések.

Ő felsége a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter előterjesztésére *dr. Kardos Albert* debreczeni állami főreáliskolai rendes tanárt a debreczeni állami főreáliskola, *Péch Aladár* kecskeméti állami főreáliskolai rendes tanárt a kecskeméti állami főreáliskola, *Mathiasz Artur* szentgotthárdi állami főgimnáziumi rendes tanárt a szentgotthárdi állami főgimnázium, *Erdős Tivadar* bártfai állami gimnáziumi rendes tanárt a bártfai állami gimnázium, *dr. Habán Mihály* liptószentmiklósi állami gimnáziumi rendes tanárt a liptószentmiklósi állami gimnázium, *Deli Géza* ungvári állami főreáliskolai rendes tanárt az ungvári állami főreáliskola, *Haugh Béla* jászapáti kath. főgimnáziumi rendes tanárt a jászapáti kath. főgimnázium, *Csallóközi Jenő* beszterczebányai katholikus főgimnáziumi rendes tanárt ezen intézet igazgatójává kinevezte.

Áthelyezés. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter dr. *Dengi* János egri állami főreáliskolai rendes tanárt a budapesti V. ker. állami főreáliskolához áthelyezte.

Kitüntetés.

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztésére *id. Beniczky Kálmánnak*, a losonczi állami főgimnázium igazgatójának, saját kérelmére történt nyugalomba helyezése alkalmából sok évi sikeres működése elismeréseül Ferenc József-rendem lovagkeresztjét adományozom.

Kelt Bad-Ischlben, 1913. évi augusztus 11-én.

Ferenc József s. k.
Báró Burián István s. k.

Címadományozás.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *dr. Szántó Károly* pozsonyi állami felsőbb leányiskolai tanárnak a felsőbb leányiskolai igazgatói címet adományozom.

Kelt Bad-Ischlben, 1913. évi augusztus hó 26-án.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter az Országos Szabadoktatási Tanácsban megüresedett tagsági helyre a vezetése alatt álló minisztérium képviseletében az 1912—1916. évi ötéves ciklus hátralevő időtartamára dr. *Gopcsa* László min. tanácsost, *Kerber* János soproni ág. h. evang. tanítóképző-intézeti rendes tanárt a soproni ág. h. evang. főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag főgimnáziumi rendes tanárrá kinevezte.

Meghívó. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület budapesti tanári köre 1913 okt. 10-én d. u. 5 órakor a református főgimnázium dísztermében Lónyay-utca 4/c. ülést tart, amelynek tárgya: Miniszteri reformtervek és a tanárság. Előadó dr. Székely István. Az ülés után társasvacsora. Schmidt Márton elnök. Kronberger Ede titkár.

Búcsúzó igazgató. A budapesti VI. ker. áll. főgimnázium igazgatója *Barna Mihály* c. főigazgató a f. tanév elején állandó nyugalomba vonult. Az intézet tanári kara és ifjúsága szeptember hó 29-én szép ünnep keretében mondott búcsút érdemes igazgatójának. Az ünnepeltet *Dr. Finály Gábor* az intézet jelenlegi igazgatója üdvözölte, majd az ifjúság nevében egyik tanuló búcsúztatta. A tanári kar szeretetét és elismerését volt vezetője iránt *Dr. Reibner Márton* magas szárnyalású, meleg érzéstől átszőtt beszédben fejezte ki. A távozó igazgató nevére örökös ösztöndíjalapítványt létesítettek; *Keményfy Jenő* az intézet tanára, jeles festőművészünk pedig megfestette arcképét s azt az ünnepély kapcsán leplezték le. *Barna Mihály* mélyen meghatva mondott köszönetet pályatársainak ünnepeltetéséért.

Magyar gimnázium Boszniában. A boszniai Magyar Egyesület égisze alatt, egyelőre magán-jelleggel, magyar algimnáziumot szerveznek Szerajevóban, melynek igazgatásával érdemes kartársunkat, *dr. Benisch Arthur* pécsi áll. főreáliskolai tanárt bízták meg. Alig eshetett volna érdemesebb férfiúra a választás. *Benisch Arthur* egyesületünknek buzgó tagja s *Közlöny*ünknek jeles munkatársa volt s hisszük, hogy az lesz a jövőben is. A nemzetiségi kérdéssel évek óta irodalmilag foglalkozik s e működésében különösen a szlavóniai magyarság ügyének érdekében végez hasznos munkát. Társadalmi téren is fáradhatatlanul tevékenykedett. Szervezte az eszéki magyar szabad líceumot pécsi előadókkal s egyesületünk közgyűlésein ismételten is feltűnt érdekes tanulmányaival. Ezek révén fordult felé a figyelem s mi azt hisszük, hogy új munkakörében is értékes munkásságot fog kifejteni. A boszniai magyar algimnáziumnak a f. tanévben az I. és II. osztálya nyílik meg. Szerencsét kívánunk az új intézetnek és derék vezetőjének.

Magyarország és a nagyvilág. Hogy a mai kultúra és még inkább annak fejlődési iránya a nemzetköziség jegyében áll, nem szorul bizonyításra. Ilyen körülmények közt egy államra sem lehet közömbös, hogy ezen mozgalomban milyen helyet foglal el. Hazánkról tudjuk, hogy ebben az irányban kiváló érzékről tanuskodik, ami abban is megnyilatkozik, hogy az ország szívében örömmel lát minden nemzetközi összejövetelt és alig akad a külföldön nemzetközi kongresszus, amelyen magyarok ne vennének részt. Behatóbban foglalkozván e tárggyal, mégis azt találtam, hogy ebbeli igyekezetünk fogyatékos, nem eléggé körültekintő.

Az egész világon szétszórt nemzetközi egyesületek részére 1910-ben Brüsszelben megalakult az *Union des Associations Internationales* c. szövetség, mely ugyanott egy külön hivatalt: *Office Central des Associations Internationales* tart fenn. A kultúrnemzetköziségnek ez a világközpontja eddigelé két kongresszust rendezett, továbbá »*La Vie internationale*« c. havi folyóiratot és »*Annuaire de la Vie internationale*« c. évkönyveket ad ki. Ez utóbbiak valódi könyvóriások: az első 1909-ben megjelent kötet 1370 lapra terjed, a második most megjelent pedig 2652 lapra! Szakszerűen más helyen ismertettem, de egy körülményre itt is fel kell hívnom a közérdeklődést. Ha némi figyelemmel lapozgatunk ezekben az évkönyvekben, amelyek valóságos standard-munkák, sajnálattal fogjuk tapasztalni, hogy *Autriche-Hongrie* néven bennünket még mindig gyakran egy kalap alá fognak Ausztriával; de még inkább azt, hogy akad nem egy olyan nemzetközi egyesület, amelyből Magyarország hiányzik, holott kulturálatlan és jóval kisebb államok képviselve vannak. Igaz, akad olyan is, amelyben mi benne vagyunk, de Ausztria nincs. Íme a legújabb II. *Annuaire* nyomán néhány olyan nemzetközi egyesület, amelyben mi nem vagyunk képviselve: Office Central des Nationalités, Paris. Oeuvres des amis

de la jeune fille (Budapest nincsen felemlítve mint vasúti védő-misszió). Iskolaorvosok nk. egyesülete. Tanítóegyesületek nk. irodája. Középiskolai oktatásügy nk. kongresszusának bizottsága. Vasárnapi iskolák nk. szövetsége. A tudományos kisegítőnyelv nk. szövetsége. Rajztanárok nk. szövetsége. Association Phonétique Internatioale, stb.

Ezen a bajon pedig könnyű szerrel lendíthetnénk, ha nem csupán egyénileg és kivételesen érdeklődnénk a nemzetközi mozgalmak iránt, hanem rokon testületeink, egyesületeink révén is, melyeknek szinte mindegyike részére van ma már nemzetközi szövetség. Nem egyéni ajánlkozásról van itt szó, amit ki-ki sikerrel akár egy levelező-lapon is elvégezhetne, hanem arról, hogy maguk az egyesületek hivatalosan szemeljenek ki olyan rátermett egyéniségeket, akik őket a nemzetközi szövetségben méltóan tudják képviselni. Azt hiszem, hogy ez az ügy megérdemelné, hogy komolyan foglalkozzunk vele és rászolgált arra, hogy a kormány is erkölcsileg és anyagilag támogatására siessen. *kf.*

Az idegen helynevek írása. Egy tagtársunk figyelmeztet bennünket rá, hogy a közoktatásügyi kormány is foglalkozott már egyszer régebben ezzel a kérdéssel. Az új helyesírási szabályzat kiadása után 1905-ben a földrajzi társaság azzal a kérelemmel fordult a miniszterhez, hogy rendelje el az idegen helynevek használatát a magyar nevek helyett. A miniszter azonban a helyesírási szabályzat intézkedéseit változatlanul fenntartotta s kijelentette, »hogy jövőben csakis oly térképek és tankönyvek használatát szándékszik engedélyezni, amelyekben a meggyökeresedett magyar elnevezéssel bíró külföldi országok, városok, folyók stb. magyar neve mellé (zárójelben) a honos név is kitétetik«. (L. Magyar Nyelvőr 33. 6 és 349. l.)

GYÁSZROVAT.

DR. PACHINGER ALAJOS.

1846. jún. 5. — 1913 szept. 11.

Amilyen csendes és szerény volt egész élete, olyan észrevétlenül is hagyott itt bennünket. A régi, igazi jó tanárok közül való volt, kiknek neve keveset van forgalomban, mert a munka, amit végeznek, nem a hangzatos dícséreté s a mű, amit építenek, nem a jelené.

1846 június 5-én született Steffoltón (Hont vm.). Középiskolai tanulmányait Selmeczbányán, Váczott, Kecskeméten és Kolozsvárott végezte. Utóbbi helyen hallgatta az egyetemi előadásokat is. Mint piarista tanár az ország igen sok városában tanított. Kolozsvári tanárkodása alatt az egyetem magántanára lett s mint ilyen sok

éven át adta elő kedvenc tudományszakát, a parazitológiát. 1896-ban Nagykanizsára került igazgatónak, ahol 5 évig működött. Majd újra tanár lett Váczott, Selmecbányán, végül 42 évi működés után Veszprémben nyugalomba vonult. 1911-ben a rend Temesvárra helyezte át.

Dr. Pachinger Alajos a magyar tanárság egyik legérdekesebb és legértékesebb alakja volt. A majdnem mindnyájunkkal közös szegény sorsból szegényes eszközökkel küzdte fel magát, de amit nem adott meg a sors, pótolta lelkesedéssel, nemes ambicióval, akadályt nem ismerő energiával. Az iskola volt lelke éltetője, melynél csak szaktárgyait szerette jobban. Soha nem lankadó munkakedvvel oly méllyé, tökéletessé tette tudását, hogy az elsők közt foglalt helyet. Beszélte, vagy értette a modern nyelvek valamennyiét, de éppen olyan otthonos volt a klasszikus nyelvekben. A modern természettudományokban való ismeretei első helyre emelték, de a görög és római történelemnek, mitológiának is ismerte minden aprólékos részletét. Nagy kedvvel foglalkozott a fizikával és matematikával, a csillagászatért pedig rajongott. Nem kis jártassága volt a bölcsészetben és vallási tudományokban. S ennyi sokoldalúság mellett mindig a felszínen tudott maradni s nem maradt el semmitől. Igazi autodidakta, széles látókörű, igazi európai ember, kinek agyában az összegyűjtött ismeretek a logika szigorú törvényei szerint voltak elrendezve, minden a maga helyén a kellő alkalomra előkészítve. Mint gimnázista diákok sokszor estünk valóságos ámulatba egy-egy természetrajzi óráján, mikor csodás, akkora tudást magába ölelő magyarázatait hallottuk s most hasonló szakon ugyanazon ismeretek birtokába iparkodván jutni, csodálkozásom nem hogy szünne, még emelkedik.

Úgyis mint igazgató, úgyis mint tanár kultúrmissziót teljesített, mert iskolai ünnepélyen ritkán lehet hallani oly izzó, hazaszeretettől, meggyőződéstől lángoló beszédeket, mint tőle.

Irodalmilag, tudományosan is nagy kedvvel művelte tudományszakjait. Nem egy dolgozata nem fog vele a sírba szállani, hanem nevét a tudósok könyvében fogja megörökíteni. Az élősködő szervezetekkel (parazitológia) foglalkozott oly időkben, mikor még kevés művelője volt nálunk e tudományágnak s így úttörő is. Fontosabb alkotásai e téren: Eredeti adatok az Acanthocephalok ismeretéhez, Újabb adatok a Trematodák bonc- és élettanához, A Bothriocephalus latus ideiglenes gazdáiról, Néhány adat a Sporozoák természetrajzához, Mitteilungen über Sporozoen, Tanulmányok az élősdi állatok köréből. Mint pedagógus is értékes munkákkal gazdagította természetrajzi irodalmunkat: A kolozsvári bogárgyűjtő, Kulcs a Kolozsvár vidékén előforduló virágos növények génuszainak meghatározásához, Adatok a részletes ásványtan metodikájához.

Igen sok kisebb-nagyobb népszerűsítő cikk jelent meg tőle folyóiratokban, napilapokban, értesítőkben.

A legérdekesebb egyéniségek közé tartozott mint ember is. Talán rengeteg széles látóköre, vagy emberismerete, talán csalódások, meghasonlások, belső küzdelmek okozták, hogy nem volt közlékeny,

hanem magába zárkózó, majdnem mindig komoly, fürkésző, de kifürkészhetetlen természetű.

Kis világából, melyben egy hosszú, munkás és eredményes életet töltött el, nem akart a nyilvánosság elé lépni soha. Szerényen, csendben, észrevétlenül hagyta el kis műhelyét, melynek művei hirdetni fogják emlékét.

Nemcsak a magyar piaristarend, de az egész magyar tanárság benső fájdalommal mondhatja: eggyel ismét kevesebb.

(Budapest.) *Dr. Méhes Gyula.*

A nyitrai róm. kath. főgimn. tanári kara mély fájdalommal tudatja, hogy 36 éven át volt szeretett kartársa *Endrődy Gyula* f. hó 28-án életének 71-ik, nyugalomba vonulásának 10-ik évében csendesen elhúnyt.

A marosvásárhelyi ref. kollégium elöljársága és tanári kara gyászlapon tudatják, hogy *Horváth József* tanár szeptember 28-án 61 éves korában elhúnyt. A boldogult 38 éven át szolgálta a kollégiumot hűséggel.

Temetési járulék biztosítása. Közlönyünk mult évfolyamának több számában ismertettük az *újverbászi* „**Jóltevő**“ címen fennálló jótékony, kölcsönösen segítő egyesületet, mely minden tagja halála esetén, mihelyt legalább 500 tagja van, **2000 korona** segélyt fizet ki a hátramaradt családnak, illetőleg örökösöknek. A tagok száma egy-egy körben legfeljebb 601 lehet. Minden tag elhalálozásakor a tagok 4 koronát fizetnek be hozzájárulásként; ezenkívül minden január 1-én 4 korona tagsági díjt. Tapasztalat szerint egy-egy körre évenként 5—8 haláleset jut. A biztosításnak ez a módja tehát olcsóbb más biztosításoknál, annál is inkább, mert a befizetés a 300-ik halotti díj, vagyis 1200 K befizetése után megszünik. Újverbászon már két ilyen kör létezik s most fáradoznak a III. (tanári) körnek az összeállításán. Azok, akik belépni szándékoznak, *levelezőlapon, koruk megjelölésével* tudassák elhatározásukat a következő címmel „**Jóltevő Egylet — Újverbász**“. Belépésre *nem-tanár* ismerőseiket is bejelenthetik, még pedig férfiakat és nőket egyaránt. Ha a tanári jelentkezések és bejelentések alapján sikerül a III. kört 601 taggal megalakítani, a *Jóltevő Egyesület* 2000 koronával hajlandó a *Tanárok Özvegyeit és Árváit Segélyző Egyesületet* támogatni. Kartársaink szíves megfontolásába ajánljuk a »*Jóltevő Egyesület*«-nek a tanári kör megalakítására irányuló fáradozását.

A SZERKESZTŐSÉG ÜZENETE.

A jelen számban való megjelenésre előirányzott több közleményt helyszűke miatt későbbre kellett félretennünk. — A középiskola reformjáról beküldött cikkeket alkalomadtán szintén felhasználjuk.

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest keleti p. u.-ról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
1110	5	40	sz.v.	Balatonfüred, Tapolcza	612	12	20	sz. v.	Arad, Tövis, M.-Sziget
310	5	40	»	Hatvan	914	12	20	»	Újvidék, Sarajevo
302	6	25	gy. v.	Ruttka, Berlin	314	12	30	»	Hatvan
22	6	30	sz. v.	Bicske	10	12	30	»	Szombathely, Wien
8	6	40	»	Wien, Graz, Sopron	1008	12	45	»	Fiume, Róma, Eszék
1502	6	45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	1504	1	20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka
1512	6	55	sz. v.	Kassa, Csorba	316	1	25	sz. v.	Gödöllő
1002	7	00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovcze	1304	1	40	gy. v.	Fehring, Graz
602	7	05	»	Arad, Brassó	404	2	00	»	Sátoraljaujhely, Lemberg, Kassa
906	7	10	»	Belgrád, Sofia, Sarajevo	4	2	05	»	Wien, Páris
1302	7	20	»	Fehring, Graz, Triest	604	2	10	»	Arad, Bukarest
402	7	25	»	Stryj, Przemysl, Lemberg	916	2	15	sz. v.	Kiskörös
312	7	30	sz v.	Gödöllő	304	2	20	gy. v.	Ruttka, Berlin
908	7	45	»	Belgrád, Sofia, Vinkovcze	318	2	25	sz. v.	Hatvan
608	7	50	»	Arad, Brassó, Bukarest	320	2	30	»	Péczel
406	8	10	sz. v.	Munkács, Lawoczne	26	2	30	»	Bicske
512	8	20	»	Kolozsvár, Brassó	518	2	40	»	Szolnok
1906	8	25	»	Eszék, Bród	1202	2	45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo
306	8	35	»	Ruttka, Berlin	1902	2	55	»	Tapolcza, Eszék
1706	8	55	»	Máramarossziget, Stanislau	904	3	20	»	Belgrád, Konstantináp.
2	9	10	gy. v.	Wien, Sopron	1016	3	30	sz. v.	Paks
22a	9	30	sz. v.	Bicske	18	4	25	»	Komárom
1508[1])	9	35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	322	4	25	»	Gödöllő
918	10	00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	606	5	00	gy. v.	Arad, Bukarest, Msziget
516	10	05	»	Nagykáta	410	5	10	sz. v.	Lawoczne Lemberg
1112	10	45	»	Balatonfüred, Tapolcza	6	5	15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien
24	11	55	»	Bicske	324	5	20	sz. v.	Gödöllő
					522[2])	5	40	»	Nagykáta, Szolnok
					308	5	55	»	Ruttka, Berlin
					920	6	05	»	Kunszentmiklós-Tass
					1004	6	15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly
					514	6	15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó
					326	6	25	»	Péczel
					328	6	40	»	Hatvan
					28	6	45	»	Bicske
					920*a*	6	55	»	Kunszentmiklós-Tass
					524	7	10	»	Nagykáta, Szolnok
					16	7	20	»	Győr
					332	7	35	»	Hatvan
					1006[3])	7	40	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes
					1708	7	45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislau
					1514	8	00	»	Kassa, Csorba, Bártfa
					910	8	05	»	Belgrád Sarajevo
					1908	8	30	»	Pécs, Bród
					334	8	40	»	Gödöllő
					526[4])	9	00	»	Szolnok
					1308	9	15	»	Győr, Graz
					610	9	30	»	Arad, Brassó
					1506	10	00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
					336	10	05	sz. v.	Péczel
					1010	10	25	»	Fiume, Tapolcza
					408	10	25	»	Kassa, Csorba, Lemberg
					12	10	55	»	Szombathely, Wien
					338	11	10	v. v.	Ruttka, Poprád-Felka
					912	11	15	sz. v.	Bród, Belgrád, Sofia
					614	11	25	»	Arad, Debreczen
					422	11	35	v. v.	Miskolcz, Kassa
					14*a*	11	55	sz. v.	Bicske

[1]) Deczember 15-től bezárólag február 28-ig közlekedik.
[2]) Nagykátától Szolnokig csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[3]) Márczius hó 1-től közlekedik. Azonkivül Budapest keleti p. u.-ról Budapest—Kelenföldig február 2-tól április 25-ig minden hétfőn, csütörtökön és szombaton a wien—budapest — tirol — rivierai expresszvonat hálókocsijával is közlekedik.
[4]) Csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[5]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok indulása Budapest-Józsefvárosról Délután.

330[5])	7	00	sz. v.	Gödöllő

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest keleti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
339	5	10	v. v.	Berlin, Ruttka	323	12	10	sz. v.	Gödöllő
645	5	20	tvsz.	Debreczen, Nagyvárad	611	12	30	»	Bukarest, Arad
309	5	30	sz. v.	Hatvan	301	12	50	gy. v.	Berlin, Ruttka
1905	5	30	»	Eszék, Tapolcza	903	1	00	»	Konstantinápoly, Belgrád
609	5	45	»	Brassó, Arad					
909	5	45	»	Sofia, Bród, Belgrád	401	1	05	»	Lemberg, Kassa
19	5	55	»	Torbágy	7	1	20	sz. v.	Wien, Sopron
313	6	00	»	Péczel	601	1	25	gy. v.	Bukarest, Arad
17	6	05	»	Komárom	1201	1	30	»	Saraj., Bród, Szabadka
1707	6	15	»	Stanislau, M.-Sziget	1	1	40	»	London, Páris, Wien
11	6	25	»	Wien	1901	1	55	»	Eszék, Pécs
1505	6	30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa	325	2	10	sz. v.	Hatvan
					1501	2	20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
513a[1])	6	40	sz. v.	Nagyvárad	1301	2	25	»	Graz, Fehring
407	6	50	»	Lemberg, Stryj, Kassa	919	2	40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
1007	6	50	»	Fiume, Zágráb	23a	3	00	»	Bicske
1003	7	00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume	521	3	10	»	Nagykáta
315	7	05	sz. v.	Gödöllő	1111	4	00	»	Tapolcza, Balatonfüred
513	7	20	»	Brassó, Kolozsvár	327	4	20	»	Péczel
917a	7	25	»	Kunszentmiklós-Tass	329	5	25	»	Gödöllő
317	7	30	»	Gödöllő	511a[4])	6	00	»	Szolnok
319	7	40	»	Hatvan	511	6	15	»	Bukarest, Debreczen
21	7	45	»	Bicske	15	6	20	»	Bruck-Királyhida
1309	8	00	»	Graz, Fehring	1507[5])	6	25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
911	8	10	»	Sarajevo, Belgrád	3	6	35	»	Wien, Graz
1513	8	15	»	Bártfa, Csorba, Kassa	1705	7	00	sz. v.	Stanislau, Msziget
1015	8	20	»	Paks	907	7	20	»	Sofia, Belgrád
519	8	35	»	Bukarest, Kolozsvár	607	7	25	»	Bukarest, Arad
321	8	45	»	Hatvan	421	7	35	v. v.	Szerencs
13	9	20	»	Győr	305	7	45	sz. v.	Berlin, Ruttka
307	9	25	»	Berlin, Ruttka	25	7	50	»	Bicske
1005[2])	9	35	gy. v.	Fiume, Tapolcza	1109	8	05	»	Tapolcza, Balatonfüred
913	9	55	sz. v.	Szabadka	1009	8	15	»	Fiume, Bród
5	10	05	gy. v.	Bruck-Királyhida Szombathely, Sopron	405	8	20	»	Lawoczne, Msziget
					9	8	45	»	Wien, Graz
409	10	20	sz. v.	Miskolcz	1511	8	50	»	Csorba, Kassa
23a[3])	10	45	»	Cannes, Nizza, Bicske	27	9	00	»	Bicske
605	11	30	gy. v.	Nagyvárad, Debreczen, Arad	331	9	10	»	Péczel
					1907	9	10	»	Vinkovcze, Eszék, Pécs
					603	9	20	gy. v.	Brassó, Arad,
					29e[6])	9	28	sz. v.	Triest, Torbágy
					303	9	35	gy. v.	Berlin, Ruttka
					1001	9	35	»	Róma, Fiume, Pécs
					915	9	45	sz. v.	Kiskőrös
					403	9	55	gy. v.	Lemberg, Przemysl
					905	10	00	»	Sofia, Belgrád
					1303	10	10	»	Graz, Triest
					333	10	25	sz. v.	Gödöllő
					525	10	35	»	Segesvár, Kolozsvár
					1503	10	45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa

[1]) Csak vasárnapról hétfőre hajló éjjelen közlekedik. — [2]) Fiumétől Adony-Pusztaszabolcsig csak márczius 1-től közlekedik. — [3]) Budapest-Kelenföldtől Budapest keleti p. u.-ig február 7-től április 29-ig minden hétfőn, szerdán és szomb.-on a riviera—tirol—wien—budapesti expressvonat hálókocsiját is továbbítja. — [4]) Minden vasárnap és kettős ünnep második napján közlekedik. — [5]) Deczember 15-től bezárólag február 28-ig közlekedik. — [6]) Torbágytól Budapest-Kelenföldig csak vasár- és ünnepnap előtti köznapokon közlekedik. — [7]) Csak hétfőn és ünnep utáni köznapokon közl. — [8]) Csak hétköznap közl.

A vonatok érkezése Budapest-Józsefvárosra. Délelőtt.

515[7])	4	40	sz. v.	Szolnok
517	5	00	»	Nagykáta
311[8])	5	50	»	Gödöllő
917	6	17	»	Kunszentmiklós-Tass

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

A Körök t. pénztárosainak szíves figyelmébe ajánlom az alapszabályok 31. *f)* pontját, mely szerint **a köri tagok tagdíja minél előbb, de legkésőbb január 15-ig küldendő be.**

A választmány határozata szerint a január 31-ig beküldött tagdíjak után a Kör javára 25%, a január 31. után beküldött összegek után ellenben csak 20% vonható le.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913. június 15-től szept. 3-ig tagsági díjat fizettek:

1912/13-ra: Bátory József, Belházy Ernő, Boltizsár József, Butyka Boldizsár (7 K), Csapkay Sándor (3 K), Csiki Lajos, dr. Dékáni Kálmán, Dzubay István, dr. Endrei Gerzson (3 K), dr. Erdélyi Lajos, Fehér Géza, Gál Kálmán (3 K), Gombos F. Albin, dr. Gyulai Aladár (1 K), Herczegh Albert, Hlavathy Imre, Hokky Károly, dr. Jahn Károly, Juváncz Ireneusz, Király Jenő, Kóbori János, Köblös Samu, Liber Béla, Marschalkó Gusztáv, Marusák Dániel, Márits Rozina, Mornan Jakab (II.), dr. Mráz Gusztáv (1 K), Müller Ede, Nagy Endre, Nagy Jenő (Kolozsvár), Nyúl József (5 K), dr. Oprisa Pál, Orovecz Lajos (II.), Paál Gusztáv, Pap Mózes (0·50), Rábold Gusztáv, Smidt Frigyes (H.-Bőszörmény), Schuber Mátyás, Schwartz Alajos (3 K), Sebstyén János (Bpest.), Sima Dezső, Streitmann Antal, Sziklay Ferenc, Telkes Sándor (II.), Zapf Lajos.

1913/14-re: Braun Ádám, dr. Elek Oszkár, dr. Endrei Gerzson (2 K) dr. Finászy Ernő, Glósz Frnő (2 K), dr. Goldziher Károly (5 K), dr. Görög Emil, Kemény Ferenc (igazg.), Kiss Tamás, Léber Gyula (3 K.), Mikola Sándor (1·50), dr. Nagy József (Székesfehérvár), Németh József (Bpest), Otrok Mihály (2·50), dr. Puhala Sándor, Sima Dezső (I.) Streitmann Antal (1 K), Szabó Kálmán, Torday Lajos, Varga Ignác (Déva), dr. Vég János (2.50).

Budapest, 1913. szept. 3.

(I.) = I. fele. *Müller József,*
(II.) = II. fele. egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben !!!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-36. TELEFON: JÓZSEF 16-36.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

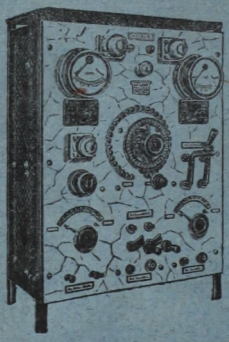

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

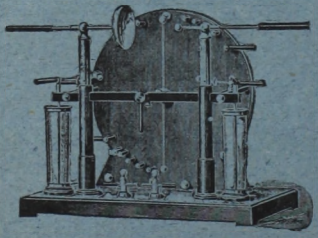

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben

:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *4. szám.* *1913. október 23.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Egyesületi élet. Igazgatósági ülés. *Sajó* Sándortól. (137. l.) — Budapesti kör. I. *Dr. Ágner* Lajostól. (140. l.) II. *Kronberger* Edétől. (143. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Miniszteri reformtervek és a tanárság. *Székely* Istvántól. (146. l.) — Néhány észrevétel a fogalmazás tanításáról. *Gockler* Györgytől. (160. l.) — Egy magyar irodalmi írásbeli dolgozat tanulságai. *Dr. Kristóf* Györgytől. (163. l.) — Elmélkedések az írásbeliek fölött. *Dr. Mohr* Győzőtől. (167. l.) — A matematikai tanítás kongresszusa Párisban. *Mikola* Sándortól. (171. l.) — *Könyvek és lapok.* Pro domo. *Theisz* Gyulától. (175. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (176. l.) — *Krónika.* Meghívó. A III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus. (178. l.) — A középiskola reformja az Országos Közoktatási Tanácsban. (179. l.) — *Gyászrovat.* (Gesszler István, Porubszky Pál. 184. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1913

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

négy legujabb kötete:

A romantikus regényirodalom leghatásosabb terméke.

VICTOR HUGO: A PÁRISI NOTRE DAME KÉT KÖTET.
Regény. Ford.: BENEDEK MARCELL.

A német regényírók egyik legkiválóbbjának legszenzációsabb regénye.

SUDERMANN: EGYSZER VOLT...
Regény. Fordította: BÉLA HENRIK.

A nagy orosz reálistának legművészibb alkotása.

MAXIM GORKIJ: AZ ANYA
Társadalmi reg. Ford.: BÁRD IMRE.

Egy-egy kötet ára:

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Novellák.

Kiadja az Athenaeum irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 4. szám. 1913. október 23.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Országos Eötvös Emlékünnepét október hó 26-án (vasárnap) d. e. 10 órakor az Eötvös-szobornál (IV., Ferenc József tér) kezdjük és d. e. 11 órakor a Vigadó nagytermében fejezzük be.

A III. Országos Középiskolai Tanárkongresszust f. évi november hó 15-én d. e. 10 órakor tartjuk meg a régi országház üléstermében (VIII., Főherceg Sándor utca).

Igazgatósági ülés.

Egyesületünk igazgatósága október 14-dikén ülést tartott. Jelen voltak *Gaal* Mózes és *Jancsó* Benedek alelnökök, *Sajó* Sándor főtitkár, *Lévay* Ede szerkesztő, *Müller* József pénztáros, *Rados* Ignác a segítő-alap kezelője, *Balog* Mór, *Baumgartner* Alajos, *Imre* Sándor, *Mikola* Sándor igazgatósági tagok.

Gaal Mózes alelnök elnökölt az ülésen. Üdvözölte az igazgatóság tagjait a folyó egyesületi év első igazgatósági ülése alkalmából s jelentette, hogy Négyesy László elnök az Országos Közoktatásügyi Tanács fontos ülése miatt nem lehet jelen az ülésen.

Sajó Sándor főtitkár jelentést tett a folyóügyekről. Jelentette, hogy az elnökség *Marczinko* Ferenc tagtársunkat nyerte meg a titkári teendők ideiglenes végzésére; ez intézkedés jóvá-

hagyását kérte az igazgatóságtól, addig is, míg a végleges választásról alapszabályszerűleg maga az egyesület intézkedhetik. Az igazgatóság örömmel vette tudomásul az intézkedést s szívből üdvözölte az egyesület ideiglenes új titkárát. Tudomásul vette az igazgatóság, hogy a 40 éves tagságról szóló emléklevél a mult egyesületi év végén közölt pénztárosi jelentésben fölsorolt érdekelteknek elküldetett, hogy az egyesület jelöltjei a Tanítók budapesti és kolozsvári Házaiban elfoglalták a nekik adományozott ösztöndíjas helyeket, s hogy a székelyudvarhelyi ref. kollégium új épületének fölavató ünnepére az elnökség üdvözlő táviratot küldött. A Nógrádi Tanárkör Nógrád-Honti Tanárkörré szándékozik átalakulni: Imre Sándor fölszólalására az igazgatóság kimondotta, hogy a lehetőség szerint ápolni óhajtja a vezetőség s a körök közötti kölcsönös érintkezést s kívánatosnak tartja ezt az egyes körök között is. Tudomásul vette az igazgatóság a Budapesti Tanárkör megalakulását. Az Országos Szimfoniai Zenekar kedvezményes (félárú) jegyekre szóló utalványokat bocsátott az egyesület rendelkezésére. Köszönettel vétetett. Az állami tisztviselők győri kongresszusán Baumgartner Alajos és Schmidt Márton vál. tagok képviselték egyesületünket. Az igazgatóság köszönetet mondott nekik a képviseletért. Jelentésükből, nemkülönben a kongresszus memorandumából örömmel értesültünk róla, hogy a tanárság jogos kívánságait a tisztviselők egyesülete is méltányló megértéssel hangoztatja. Örömmel vette tudomásul az igazgatóság azt is, hogy az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének elnöksége levélben mondott köszönetet egyesületünknek a győri kongresszuson való megjelenésünkért. A levél melegen hivatkozik a kartársi együttérzésre: ezt az együttérzést a mi egyesületünk mindenkor hasonló melegséggel igyekszik viszonozni.

A főtitkár jelentése után *Gaal* Mózes mint az Eötvös-ünnepet rendező bizottság elnöke tett jelentést az országos ünnep előkészítéséről. Az igazgatóság örömmel vette tudomásul a nagysikerünek igérkező ünnepre vonatkozó intézkedéseket.

A *főtitkár* előterjesztést tett a Budapesti Tanárkörnek a Szemák-féle ifjúsági könyvtárjegyzékre vonatkozó átirata, továbbá a Kolozsvári Körtől a tanárok nvugdíjjogosultságának a Rangsorban való feltüntetésére vonatkozólag benyújtott s az igazgatóságtól már elfogadott indítvány tárgyában. Az igazgatóság helyeslő tudomásul vette, hogy mindkét ügyben kéréssel fordulunk a minisztériumhoz.

Új tagokul jelentkeztek s fölvétettek: dr. *Horváth* Kálmán budapesti II. ker. főgimn. tanár (aj. Sajó Sándor), *Ballenegger* Andor és *Malártsik* Lajos ipolysági áll. főgimn. tanárok (aj. Barczán Endre), *Jákó* Károly budapesti V. ker. áll. főgimn. gyakorló tanár (aj. Kelecsényi Rezső), *Gálfy* Ignác miskolczi felső keresk. isk. igazgató (aj. Sajó Sándor), *Csehák* Lajos pancsovai áll. főgimn. tanár (aj. Sajó Sándor), *Nemes* Károly,

Neszveda Károly és *Wieser* István szilágysomlyói főgimn. tanárok (aj. Gaberden Rezső), dr. *Böszörményi* Sándor budapesti VI. ker. áll. főreálisk. tanár (aj. Szabó Ernő és Pintér Jenő). *Somogyi* István rákospalotai főgimn. tanár (aj Lévay Ede), összesen 11-en. *Kilépését* bejelentette 24 tag, *töröltetett* 2 tag. Az igazgatóság az alapszabályokban írt föltételek mellett tudomásul vette a kilépéseket. Tagtársaink közül újabban *elhúnytak: Mészáros* Lajos, *Regnier* Georgette, *Markusovszky* Sámuel, *Lechner* László, *Gessler* István. Az igazgatóság részvéttel vette tudomásul e tagtársaink halálát; közülök Lechner László 48 éven át, vagyis az alapítás óta buzgó és lelkes tagja volt egyesületünknek. Áldás emlékére! — Elhúnyt tagtársainkról sokszor nem kapunk kellő értesítést; az igazgatóság óhajtja, hogy legyen minden testületnek olyan tagja, aki az elhaltak méltó emlékezetéről gondoskodik.

Müller József jelentést tett a pénztár állapotáról. Az egyesület eddigi *bevétele* 3618·27 K, *kiadása* 2263·39 K, készpénz 1354·88 K. Ez utóbbi összeg kb. a Közlöny szeptember havi költségeinek fedezésére való. A tagdíjak gyéren folynak be. Az Eötvös-ünnep költségeinek fedezésére kiszabott illetékek befizetése folyamatban van.

Rados Ignác előterjesztésére az igazgatóság jóváhagyó tudomásul vette, hogy az elnökség három kérelmezőnek már előzetesen 80—80 K-t utalványozott a segítő-alapból; újabban még három folyamodó volt: egynek 80 K segítség, egynek 20 K adomány utalványoztatott, egy kérés pedig nem volt teljesíthető.

Gaal Mózes előterjesztésére *a középiskola reformja* kerülvén szóba, az igazgatóság szükségesnek mondotta, hogy egyesületünk s a tanárság is foglalkozzék e nagyfontosságú kérdéssel; óhajtandó, hogy köreink, a Budapesti Tanárkör példájára, megvitassák a készülő reformot. Ennek legcélszerűbb módja talán az lehetne, hogy minden kör foglalja össze a reform kérdésében végzett eddigi munkáját, ezen az alapon *vegye tárgyalás alá a konkrét terveket* s jusson megállapodásra. A körök ily módon kialakult véleményei sürgősen az igazgatósághoz terjesztendők, hogy a *decemberben tartandó választmányi ülés számbavehesse őket s így megállapítható legyen a tanárságnak a reformra vonatkozó általános véleménye.* Az igazgatóság ez óhajtására külön is felhívjuk köreink figyelmét.

Végül *Imre* Sándor tett egy fontos indítványt: *irassuk meg az egyesület történetét az 50. esztendőre.* Szükséges és hasznos munka lesz ez: sok szomorú és leverő, viszont sok vigasztaló és fölemelő dolog lesz belőle nyilvánvalóvá. Az igazgatóság meleg érdeklődéssel és helyesléssel fogadta, elvben el is fogadta az indítványt. Megvalósításának módozatairól a közetkező alkalommal fog tanácskozni.

Sajó Sándor
főtitkár.

Köreink figyelmébe.

Köreink figyelmét tisztelettel fölhívjuk az igazgatósági ülésről szóló tudósításunknak a középiskola reformjára vonatkozó részére, ezúton is kérve őket a reform kérdésének beható és sürgős tárgyalására. Az idevágó miniszteri rendelet Közlönyünk mult számában olvasható.

Budapesti kör.

I.

A Budapesti Tanárkör október hó 3-án d. u. 5 órakor *Gaal Mózes* elnöklete alatt évnyitó közgyűlést tartott.

Jelen voltak: Balog Mór, Schmidt Márton, Székely István, Schuszter Alfréd, Bartos Fülöp, Galamb Sándor, Szemere Samu, Szabó Ernő, Széky István, Gaal Mózes, Ágner Lajos, Baumgartner Alajos, Kronberger Ede, Vargha Bálint, Weber Artur, Ady Lajos, Marczinko Ferenc, Polgár Géza, Gagyhy Dénes, Kelecsényi Rezső, Endrei Gerzson, Szőts Gyula, Krompaszky Miksa, Beke Ödön, Dénes Lajos, Sipőtz Pál, Ravasz Árpád, Sajó Sándor, Lévay Ede, Müller József, Pintér Jenő, Schindler Gyula, Szende Gyula, Usetty Ferenc, Himpfner Béla, Balassa József, Hensch Arthur, Rados Ignác, és mások.

Gaal Mózes üdvözölte a közgyűlést s felkérte a titkárt évi jelentése felolvasására.

Marczinko Ferenc titkár:

Amilyen volt nagyban az egész magyar tanárság élete, egy évi küzdelmének, munkájának a folyása, olyan volt kisebb keretekben a mi mult évi pályafutásunk is. Sok szép tervvel, iskolajavító nemes törekvésekkel eltelve lépett körünk multévi útjára, keményen, sőt elkeseredve próbált küzdeni a tervek megvalósitását bénító erők ellen s fáradtan, majdnem kedvevesztetten fejezte be pályáját. A mult évet megelőző évben még nagy jelszavak ékeskedtek körünk zászlaján: az érettségi vizsgálatnak a magyar társadalom elitjének bevonásával megalkotandó reformja, új polgári iskola kiépítésével kapcsolatban a középiskola tehermentesítése, nagy oktató szövetségnek a megteremtése. Szép, esztendőkre szóló programm. De egyszerre jött egy külső, a tanárságon kívül álló erő, kíméletlen és kemény kézzel félretaszított minden ily irányú törekvést, eltiporta összes terveinket s hirtelen más hangok hallatszottak körünkben, más célok után kellett szaladnia a magyar tanárságnak.

Ez az egész működésünkre ennyire károsan ható erő: a mult évben a törvényhozás elé terjesztett új nyugdíjtörvényjavaslat volt, mely az összes állami alkalmazottaknak nagy előnyöket nyújtott s ezen előnyökért a több mint 60.000 főből álló állami tisztviselőgárdából egyedül az ezer és egynéhány állami tanártól követelt nagyon is drága bért, a 30 szolgálati évnek 35 évre való felemelését.

Az új nyugdíjtörvénynek ezen indokolatlan és szerzett jogokat tipró sérelmes intézkedése valóságos forrongást idézett elő a tanárság körében. A státusrendezés tökéletlen és szűkkeblű végrehajtása miatt amúgy is el voltunk keseredve, s ezt az új intézkedés csak még jobban növelte. Ennek az elkeseredett hangulatnak a jegyében alakultunk meg 1912 szeptember 27-én.

Érzelmeinknek hangot Dénes Lajos kartársunk adott. Keményen, a méltatlanul megbántott ember hangjával s elkeseredéssel beszélt a javaslat ellen. Beszédének hatása alatt Körünk egyhangúlag kimondotta, hogy a veszedelem ellenében haladéktalanul megteszi a szükséges lépéseket egy országos tanárkongresszus egybehívására. Körünk határozatát az országos Egyesület

jóváhagyólag tudomásul vette s lényegében hozzájárult Körünknek minden a kongresszus egybehívását célzó intézkedéséhez. Ezzel az elhatározó lépéssel ismét — mint a közelmultban oly sokszor — országos mozgalom középpontjában állottunk, a tanárvilág szeme rajtunk függött s feszült figyelemmel leste minden mozdulatunkat s minket tekintett óhajtásai, vágyai kifejezőjének.

A nyugdíjtörvényjavaslat sérelmes intézkedéseit tárgyaló s az egyes tanári testületekhez intézett körlevelünkre hamarosan megjött a válasz: október 12-én 210 középiskolának és egyéb testületnek, több mint 3000 tanár nevében kiállított átirata feküdt a tanárkongresszus végrehajtó-bizottsága előtt s ezen átiratoknak csaknem mindegyike a kongresszus sürgős egybehívását kívánta.

Mielőtt a végrehajtó-bizottság a kongresszust egybehívta volna, Körünk tagjainak közreműködésével még utolsó lépést tett a fenyegető veszedelem elhárítására. Igyekezett megnyerni a pénzügyi bizottság tagjait, a minisztereket. Kaptunk is biztató ígéreteket. De hirtelen, mikor már a kongresszus időpontja is ki volt már tűzve, jött a december 4-iki képviselőházi ülés. Megszavazták a 35 évet s ezzel olyan sebet ejtettek a magyar tanári renden, melyet hosszú ideig nem fog kiheverni.

Lehet-e csodálkozni, hogy ez a nagy seb megtörte a mi agilitásunkat is? Lehet-e rossz néven venni, hogy tagjaink egész lelkivilágát betöltötte a jogaitól, értékes javaitól megfosztott ember dacos, keserű érzése s jórészüket hosszú időre apatikussá tette minden pedagógiai, iskolajavító törekvések irányában?

A Kör vezetősége mindent megtett, hogy a Kör tagjai mind e szomorú események ellenére is tovább dolgozzanak a magyar tanügy fejlesztése érdekében. Értékes előadások voltak ezidén is éppen úgy mint a multban s azok, akik Körünk ilyen irányú ülésein részt vettek, elgondolkozhattak afölött, hogy mily értékes elemei vannak a magyar tanári rendnek s hogy mily helytelen politika kedvét szegni a magyar tanügy ez értékes munkásainak.

Három nagyobb előadást tartott Körünk ez évben. Sorrendben Vida Sándor előadása volt az első. A magyar irodalom tananyagának beosztása címen az irodalmi anyag eszmemenete s a hozzáfűződő vita értékes pedagógiai szempontokat vetett felszínre, sok tanulságot nyújtva a magyar irodalom tanárainak.

A Kör februári ülésén Nádai Pál tartott előadást »Művészi vagy izlésnevelés« címen. Akik ezt a széles látókörről, finom érzésekről tanuskodó előadást végighallgatták, abból annyi élvezetet, oly mélységes bő okulást meríthettek, hogy méltán lehetett sajnálni, hogy oly sokan nem voltak ott, akiknek ezt az előadást meg kellett volna hallgatniok.

Körünknek minden elfogultságtól mentes és tisztán a magyar iskola érdekeit szem előtt tartó iránya nyert kifejezést abban az előadásban, melyet Király György kartársunk az ifjúsági könyvtárak ügyében tartott. Magas szempontokból kiindulva a külföldi irodalom teljes ismeretével világította meg a Szemák-féle a tanárság véleményének meghallgatása nélkül készült Ifjúsági Könyvtárjegyzék nagy tévedéseit, korbeli elmaradottságát. Király György Körünknek egyik legértékesebb előadását tartotta s ha illetékes helyen csak valamennyire is figyelemmel kísérnék a tanárság munkáját, előadásának eredménye: az Ifjúsági Könytárjegyzék hatályon kívül helyezése s egy helyesebb szempontokból szerkesztett jegyzékkel való felcserélése el nem maradhatott volna.

Még Obláth Rikárd tagtársunk is tartott egy inkább indítványszerű előadást Tanári nyugdíjpótló alakítása címen.

Mint a mult években, ezidén is körünket bízta meg az Országos Egyesület február 1-én és 2-án tartott közgyűlésének előkészítésével is.

Meg kell még említenem azt is, hogy körünk ügyrendjét némileg átalakítottuk. A változott viszonyok, a bonyolult ügyrend egyszerűsítése tette ezt szükségessé. Bizonyos azonban, hogy az ügyrend nem teszi a köri életet! S bizonyos az is, hogy ahol — mint Budapesten — az ország középiskolai tanárságának oly tekintélyes része él, ott sokkal intenzívebb, eleve-

nebb köri életnek kellene folynia. Nyugodt lélekkel merem állítani, hogy Körünk vezetősége mindent megtett, hogy ez tényleg meglegyen. Törekvésének egyik lényeges akadályaról már volt szó. De nem szabad elfeledni a második nagy akadályt sem. Talán nincs egyetlen egy magyar szellemi munkásosztály sem, az igazi munkásosztályokról nem is beszélve, melyben az összetartozás érzete, a közös ügyek iránt való érdeklődés olyan minimális lenne, mint éppen a tanári rendben. Jórészünk még attól a csekély kötelességérzettől sincs áthatva, hogy kartársaival egy nagyobb közösségben legyen, hogy támogassa azt az egyesületet, melynek oly sokat köszönhet az egész magyar tanárság; lehet-e tehát várni, hogy az ilyen emberek aktíve is kivegyék részüket a Tanári Kör munkájából? Nagy hangon tanítjuk a Concordia parvae res crescunt-ot s ugyanakkor magunk semmi hajlandóságot erre nem mutattunk. Hirdetjük, a discordia maximae dilabuntur s nem felekezeti alapon társulunk, széthúzást teremtve a tanárság amúgy is gyenge soraiban. Amíg nem fogunk össze mindnyájan s nem forrunk össze egy nagy együttérzésben, addig minden intézményünk kicsi, hangunk gyenge lesz és sohasem fog oda eljutni, ahová mi oly nagyon szeretnők.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

Utána *Balog Mór* pénztáros tett jelentést a Kör pénztári forgalmáról.

Úgy a titkár, mint a pénztáros jelentését a közgyűlés tudomásul vette.

Balog Mór indítványára a kör kétszáz koronát szavazott meg az özvegyalapnak.

Gaal Mózes elnök úgy a maga, valamint tiszttársai nevében köszönetet mondott a bizalomért, amellyel 3 év előtt őket a közgyűlés kitüntette. A 3 évi tapasztalat meggyőzhet bennünket, hogy amikor a tanárság elégedetlen volt sorsával, akkor nagy számmal jöttek össze mindig a Kör helyiségeiben. Összetartásra, közös munkára buzdít. E téren még sok a kívánni való. Minél elevenebb a körök munkája, annál hatékonyabb az országos egylet munkássága is. A multhoz képest haladás állapítható meg, de még ennél is többet kell munkálkodnunk. A jövőnek feladata a köri élet felelevenítése, mert a tanárságra erős küzdelem, erős munka vár. Tiszttársaival együtt azzal a határozott kívánsággal mond le, hogy újból ne jelöltessék az elnöki tisztre. Végleges a *Marczinko Ferenc* és *Ágner Lajos* lemondása is. Kívánja, hogy legyen az utódok munkája hatékonyabb az elődökénél is.

Az elnök szavait lelkes éljenzés követte, mire *Székely István* azt indítványozta, hogy a közgyűlés fejezze ki háláját Gaal elnök és tiszttársainak 3 évi munkásságukért.

Müller József korelnök Székely indítványát határozatként mondta ki. Ezután a tisztikar választása következett. A jelölőbizottság tagjai lettek: *Ágner Lajos*, *Baumgartner Alajos* és *Marczinko Ferenc*.

Ady Lajos indítványára a közgyűlés kifejezte, hogy a jelölőbizottság tagjait választmányi tagoknak óhajtja választani.

Baumgartner Alajos indítványára a közgyűlés egyhangúlag választotta meg a tisztikart és a 40 választmányi tagot. Elnök lett: *Schmidt Márton*, alelnökök: *Pintér Jenő* és *Ravasz Árpád*, titkár: *Kronberger Ede*, pénztáros: *Balog Mór*. A választmány tagjai lettek:

Négyesy László, Gaal Mózes, Müller József, Lévay Ede, Sajó Sándor, Ágner Lajos, Marczinko Ferenc, Baumgartner Alajos, Madsar Imre, Vida Sándor, Dunay Zoltán, Gagyhy Dénes, Ady Lajos, Benedek Marcell, Lengyel Miklós, Szőts Gyula, Kelecsényi Rezső, Máthé György, Endrei Ákos, Gedai József, Kosári István, Usetty Ferenc, Kuncz Aladár, Himpfner Béla, Dénes Lajos, Balassa József, Székely István, Vargha Bálint, Görög Imre. Széky István, Viszota Gyula, Király György, Kaiblinger Fülöp, Nádai Pál, Rázsó Géza, Rados Ignác, Kemény Ferenc, Szabó Ernő, Baros Gyula, Schindler Gyula, Szilágyi Sándor.

Schmidt Márton elnök: Mindenekelőtt maga és tiszttársai nevében köszönetet mondott a bizalomért. E bizalomnak igyekezni fog megfelelni. Hálával emlékezik meg Gaal lelépő elnökről, aki mozgalmas éveken át a multból a jelenbe átvezette a köri életet. Programmjának két főiránya lesz: egyrészt küzdeni a tanárság anyagi ellátásáért, másrészt azért, hogy illetékes helyen a tanárságot tényezőnek ismerjék el. Kéri a tagok támogatását. Egyúttal jelenti, hogy október 10-re *Székely István* előadást jelentett be, melynek címe: *A miniszteri reformtervek és a tanárság.*

Dr. Ágner Lajos
jegyző.

II.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi október hó 10-én *Schmidt* Márton elnöklete alatt a református főgimnázium dísztermében ülést tartott.

Jelen voltak Szász Károly és Giesswein Sándor orsz. képviselők, Fest Aladár, Négyesy László, Gaal Mózes, Jancsó Benedek, Sajó Sándor, Pintér Jenő, Ravasz Árpád, Marczinko Ferenc, Lévay Ede, Rados Ignác, Usetty Ferenc, Balog Mór, Baumgartner Alajos, Imre Sándor, Balassa József, Danilovics János, Bozóky Endre, Winter József, Endrei Ákos, Szabó Ernő, Székely István, Máthé György, Kosári István, Gedai József, Szőts Gyula, Görög Imre, Kemény Ferenc, Faragó Andor, Kallós Ede, Lehr Andor, Vayer Lajos, Szende Gyula, Friml Aladár, Fodor Gyula, Ágner Lajos, Dengl János, Karch Kristóf, Rázsó Géza, Vonház István, Hittrich Ödön, Radó Simon, Garda Samu, Gyergyai F. Dezső, Hegedüs István, Bartos Fülöp, Kelecsényi Rezső, Balázs István, Vértesy Dezső, Hensch Artur, Podhradszky Kálmán, Szentpétery Imre, Kresznevics Károly, Német Károly, Mátrai János, Irsik József, Korpás Ferenc, Steller Ignác, Farkas István, Tränka Anna, Ince József, Széky István, Szücs Ernő, Kiss Gábor, Németh József, Visni Károly, Rácz Jenő, Zimányi Dániel, Simsay Lajos, Német Gábor, Szalay Károly, Szabó Péter, Kiss Béla, Csóka Lajos, Krompaszky Miksa, Glatz Ferenc, Teveli Mihály, Tompa Béla, Horváth Endre, Bezdek József, Szalóki Róbert, Takáts György, Riedler Antal, Vass Tamás, Pethő István, Dengel Alajos, Kaiblinger Fülöp, Weber Artur, Csűrös István, Vályi Ferenc, Vargha György, Pályi Sándor, Beke Ödön, Szkunzevics Kornél, Gerecze Péter, Kronberger Ede, stb.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözölte *Szász* Károly és *Giesswein* Sándor országgyűlési képviselőket, *Fest* Aladár kir. főigazgatót, *Gaal* Mózest, a kör volt elnökét, és a megjelent tagokat, és köszönetet mondott *Ravasz* Árpád igazgatónak, a házigazdának. Jelentette, hogy a kör legközelebbi ülése október 24-én lesz, amelyen *Fest*

Aladár fog előadni *az olaszországi középiskolákról*, és amelyen a jelen ülésre kitűzött tárgy megvitatása fog folytatást nyerni. Ezután rámutatott arra, hogy az intelligenciát állandóan foglalkoztató oktatásügyi reformnak egy parciális része aktualitást nyert azáltal, hogy jelenlegi miniszterünk munkaprogrammjába felvette a középiskola reformját. Erről legutóbb a miniszternek az Országos Közoktatási Tanácshoz intézett leirata szólott bővebben. Sajnálattal konstatálja, hogy az Országos Tanáregyesület eddig sem leiratot nem kapott, sem felszólítást a kérdés tárgyalására, amit pedig a tanárság méltán várhatott. A napirendre tűzött előadás hisztorikumára vonatkozólag megjegyezte, hogy *Székely* már régebben foglalkozik előadása tárgyával, előadása eredetileg nem volt felelet a megjelent közleményekre, hanem feleletté vált az időközben megjelent félhivatalos közlésre. Ezek után felkérte *Székely Istvánt* előadásának megtartására. (Az előadás a Közlöny jelen számában olvasható.)

Elnök köszönetet mondott az előadónak tartalmas előadásáért, de sajnálkozását fejezte ki, hogy a rokon iskolákról szólva, félreértésekre adhatott alkalmat.

Székely István kijelentette, hogy távol állott tőle a személyeskedés, elvi alapon áll akkor is, amikor a rokon iskolákról beszél.

Gaal Mózes az előadást főbb részeiben taglalva, helyesli azt, amit az előadó a túlzsúfoltságról mondott, vagyis csak akkora tanulóanyaggal dolgozzunk, amennyivel eredményt tudunk elérni. Az előadóval szemben hangsúlyozza, hogy a mai tanítás eredményével a tanárság maga sem lehet megelégedve, különben nem sürgette volna két évtized óta a reformot, de az eredmény elbírálását arra hivatottakra kell bízni, minden más kritikát határozottan vissza kell utasítani. A miniszter reformszándékát örömmel kell fogadni, s az általunk sokszor súlyos érvként hangoztatott iskola érdekében erőnk legjavát kell latba vetnünk, hogy a reform megalapításában és keresztülvitelében hathatósan közreműködjünk. A középiskolareformja a polgári iskola reformjától nem választható el, a két iskolatípusnak párhuzamosan kell haladnia, hogy könnyű legyen az áttérés az egyik típusból a másikba, és hogy alkalom legyen a kiválóbb tanulók kiválasztására. A jelenleg meglevő csonka vagy itt-ott hat osztályra bővített polgári iskolát nem tartja elégségesnek sem az intelligens iparos, sem a mezőgazdasággal foglalkozók nevelésére. A polgári elem értékes voltát fejtegeti, s a polgári iskola teljes kiépítését égető szükségnek tartja a nemzeti erő fokozásának nagy céljából. A reformtervezetnek az a kívánsága, hogy a latin nyelv tanítása felsőbb osztályban kezdődjék, nem halálos ítélete a latin oktatásnak, mert maguk a klasszikus nyelvek tanárai is belátják, hogy 10—11 éves gyermeket korai latinra tanítani. Megelégednék akár 20 gimnáziummal is, ennyi elég tudós embert nevelne a nemzetnek, ha a gimnáziumot olyan iskolának minősítjük, amely tudósokat akar képezni. A mai középiskola négy alsó osztályát tanítása anyaga szempontjából teljesebbé kell tenni. A német nyelv tanításának alsóbb osztályban való megkezdését helyesli, és erős a hite, hogy

kevés tanulóval, akiket arravaló, lelkes tanár tanít, valamivel több eredményt lehet elérni, ha a tanulók maguk is erős szándékkal fognak a német nyelv megtanulásához s nem bíznak mindent az iskolára. Végül kijelenti, hogy az iskola érdekében történő reformot teljes következetességgel támogatnia kell, s ezúttal el kell a magyar tanárságnak hallgattatni szívében minden jogos keserűséget és elégedetlenséget. Csupán azt hangsúlyozza komoly, férfias meggyőződéssel, hogy a reform munkájának teljes sikeréhez segítő társul a tanárság megelégedésének kell járulnia. Tehát: *minősítési törvény megváltoztatása, gimnáziumok és reáliskolák egyenlő jogosítása; tanulók számának csökkentése* a fokozatosan megvalósítható reform főfeltételei.

Balassa József sajnálja, hogy az előadó a középiskolai reform kérdését mellékes kérdésekkel is zavarta. Csak a főkérdésnél akar maradni, s ő is örömmel üdvözli a miniszter kezdeményezését. A társadalom évtizedek óta döngeti a középiskola kapuit, mi is hirdetjük a reform szükségét s most, amikor illetékes helyről indul meg a reform gondolata, nem szabad elzárkóznunk előle. A miniszter rendeletében nem lát vádat a tanárok munkája ellen, csak a mai középiskola-rendszer bírálatát. A reform részleteiről most nem tanácskozhatunk, de alapelveit csak helyeselni tudja és örömmel üdvözli. Amellett, hogy nagyra becsüli a klasszikus irodalom kulturális jelentőségét, mégis helyesli a reformnak azt az irányát, hogy a grammatikai és klasszikai oktatás túltengése helyébe erősebb természettudományi tanítás lépjen. A modern idegen nyelvekre nézve azt óhajtaná, hogy ne szorítkozzunk csakis a német nyelv tanítására, ne tekintsük a német kultúrát az egyetlennek, amellyel a művelt magyar középosztálynak érintkeznie kell. Oly irányú reformot tartana üdvösnek, amely az érettségire kerülő ifjútól egy modern idegen nyelv ismeretét kívánja meg, s ez lehet a német, francia vagy az angol. Azt indítványozza, hogy az Országos Tanáregyesület elnöksége útján kérjük meg a miniszter urat, adjon alkalmat az Egyesületnek, hogy reformtervét részleteiben is megismerje és megvitathassa.

Giesswein Sándor köszönetet mondván az elnök üdvözlő szavaiért, kijelenti, hogy az alsó tagozat egységesítésének híve. Örömmel üdvözli a reformtervezetet, de azt kívánja, hogy elsősorban a szakemberek véleményét kérjék ki. Igéri, hogy a tanárség reformtörekvéseit illetékes helyen támogatni fogja.

Szabó Ernő örömmel üdvözli a reformtervezetet, de az előadóval szemben azt kívánja, hogy ez sürgősen valósíttassék meg.

Imre Sándor konstatálja, hogy a polgári iskolai tanárokat az előadó részéről támadás nem érte.

Elnök az előrehaladott időre való tekintettel a vitát megszakítja és folytatását a legközelebbi ülésre tűzi ki. Jelenti, hogy a kör pénztárosa, Balog Mór, tisztségéről lemondván, helye a legközelebbi rendes ülést megelőző választmányi ülésen fog betöltetni. Ezzel az ülést bezárta.

Kronberger Ede
titkár.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Miniszteri reformtervek és a tanárság.

A f. év június hó 16-án tárgyalták a képviselőházban az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről szóló törvény kiegészítő javaslatát. Jankovich Béla miniszter úr felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy középiskolai reformterveit a közvéleménnyel megismertesse.

Azóta a Tanáregyesületi Közlönyben és a Magyar Középiskolában is olvastunk a miniszteri beszédre vonatkozó szakszerű megjegyzéseket. Mindkét közlemény higgadt tárgyilagossággal szól ő excellenciája kijelentéseiről, de egyik sem hallgatja el aggodalmait a tervezett reformmal szemben. Filozófiai magaslatról tárgyalja a kérdést a Magyar Pedagógiában Imre Sándor, aki a reform keresztülvitelére nézve, főleg ami az életbeléptetés gyorsaságát illeti, szintén nincs egy nézeten a miniszter úrral.

Olyan mélyrehatók, következményeikben annyira kiszámíthatatlanok ezek a reformtervek, hogy — nézetem szerint — a legigénytelenebb hozzászólás elől sem szabad az utat elzárni. Ez bátorított fel engemet is arra, hogy ezen a nagyon is illetékes helyen szerény nézeteimet a középiskolák bejelentett átalakításáról elmondjam. De felbátorít engemet erre a miniszter úr maga is, ki idézett beszédjében kijelenti, hogy bármely oldalról érkező hozzászólást szívesen fogad.

Megkönnyíti feladatomat a német birodalmi gyűlés 1912. évi április 22-én tartott ülésének előttem fekvő jegyzőkönyve, mely a középiskolai ügyek tárgyalásáról szól. Mellékesen megjegyzem, hogy az a mód, ahogy ott az iskolai kérdéseket, különösen a humanista gimnáziumot tárgyalják, az a tisztelet, mellyel a középiskolai tanárságról, az az elismerés, mellyel e rend munkájáról szólnak, bizonyítja, hogy a nagy németség tudatában van annak, hogy mit köszön a középiskolájának.

Azok a német képviselők pedig, akik középiskolai katedrákról kerültek a parlamentbe, büszkeséggel hivatkoztak az iskolában végzett munkájukra, amit a Ház általános helyesléssel fogadott. Nem akarok párhuzamot vonni, mert tárgyam érdekében még látszatát is kerülni akarom annak, mintha engemet fejtegetéseimben más, mint a legszigorúbb tárgyilagossággal párosult ügyszeretet vezetne. Nem is hozakodtam volna elő a német példával, ha nem állították volna éppen a német reálgimnáziumot megalkotandó középiskolánk mintájául.

Reformra szorul a miniszter úr szerint a mai középiskolai rendszer, mert nem megfelelő. Ezen kell tehát változtatnunk — úgymond ő nagyméltósága —, hogyha egyrészt könnyíteni akarunk a tanulók túlterhelésén, másrészt pedig az oktatás minőségét javítani akarjuk.

Hogyan vélekednek a túlterhelésről Németországban, arra legyen szabad a következő példára hivatkoznom. Von Trott zu Solz porosz közoktatásügyi miniszter tavaly rendeletet adott ki, melynek értelmében az esetben, ha az extemporálét a tanulóknak körülbelül negyedrésze elégtelenül dolgozta ki, nem szabad azt osztályozni, nehogy ez az elégtelen jegy a tanuló elbírálását hátrányosan befolyásolja.

Lett erre nagy felzúdulás az egész országban. Egyesek, testületek, a sajtó heteken át tárgyalta a miniszter extemporalerendeletét, mely szerintük túlságosan könnyít a fiúk munkáján. Sőt az említett napon a képviselőház is foglalkozott vele. Felszólalt konzervatív, centrumpárti, haladó néppárti, nemzeti szabadelvű és szociáldemokrata képviselő. Valamennyi elég fontosnak tartotta ezt a jelentéktelennek látszó miniszteri rendeletet arra, hogy az ország törvényhozó testületébe vigye. Szakszerűség és komolyság dolgában versenyre keltek egymással a felszólalók, akiknek mindenike egyúttal a tanároknak is a legnagyobb mértékben deferált.

Kiszakítok az ott elhangzott beszédekből egy pár sort, melyet a Ház zajos helyeslése között elmondottak:

»A tanulók idegességét nem küzdjük le azzal — így szól egy képviselő —, ha az iskolában szakadatlanul azt kérdezzük: szabad ezt a gyerektől várnom vagy sem? hanem azzal, ha őt azok elé a feladatok elé állítjuk, melyeket majdan az élet a létért folytatandó küzdelemben övele szemben felállít«

»Korunkat — úgymond egy másik képviselő — egy szentimentális, mondhatnám szánakozó (wehleidig) vonás jellemzi, mely a személyes jóérzést és a kíméletet túlságosan állítja előtérbe a szolgáltatások (Leistung) rovására. És ettől, uraim, meg akarjuk óvni iskolánkat. Úgy értem, hogyha a tanuló az iskolában meg nem tanulta, hogy magát összeszedje, ha nem tanulja, hogy adott pillanatban a tanultakat értékesítse, akkor azt későbbi életében vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon nehezen lesz képes megtanulni. És uraim, az élet az ő követelményeivel a multhoz képest nem lett enyhébb, sőt ellenkezőleg kegyetlenebb; a minden téren való verseny következtében a harc kemény és kíméletlen. És ha a tanuló meg nem tanulta, hogy adott pillanatban helyt álljon, akkor számára az élet szomorú, keserves gyümölcsöt fog teremni. Az iskolában talán egyszer megbukik, az nem szerencsétlenség, de ha későbbi életében nem lesz képes magát összeszedni, akkor ez könnyen elhibázott exisztenciára és összetört életre vezet.« (4275. l.) Egy másik képviselő: »Ifjúságunk erőltesse meg magát az iskolában; hadd kerüljön a dolog verítékébe; meg kell neki nehezíteni a tanulást, nem megkönnyíteni. Hogyha megkönnyítik, akkor nem hiszem, hogy az az iskola az adott viszonyok között jó iskola.«

Nem folytatom ez idézeteket, pedig lehetne. Még csak azt a pár szót, melyet maga a miniszter mondott: »Én is abban a

véleményben vagyok — úgymond —, hogy a tanulókat szigorúan kell elővenni, hogy arra képesítsük, hogy majd az életben az útjukba gördülő nehézségeket legyőzhessék és hogy a nehézségektől vissza ne riadjanak stb.«

Így gondolkodnak a németek — hozzátehetem: pártkülönbség nélkül — a középiskolai tanulók túlterheléséről. Hogy mi hogyan vélekedünk e kérdésről, arról egyesületünk Közlönyének 46 kötete tanuskodhatik.

Mi megegyeztünk abban, hogy a túlterhelés, ha arról egyáltalában beszélni lehet, nem a rendszerben, nem a tanárban, nem a tanulóban van, hanem a túlzsúfolt osztályokban, amelyekben a tanár természetszerűleg nem foglalkozhatik annyit az egyes tanulókkal, mint amennyire kellene, mert 50, 60 és 70 tanuló — ez a speciális magyar iskolai betegség — ezt lehetetlenné teszi. Holmi egyéni tanításról vagy nevelésről beszélni ilyen körülmények között, vagy hipokrizis vagy a tények nem ismerése.

A tanítás anyaga nem terjedelmesebb, mint a mi tanulókorunkban volt, a rendszer ellenben megjavult, a szemléltetés, a demonstrálás, a mutogatás, a kirándulások ma legszegényebb iskolánkban is elengedhetetlen kísérői a tanításnak. Ami a multhoz képest a tanulók hátrányára változott, az a szabad idő menynyisége. A játékdélutánok, az egészségtan, a céllövészet, a rendkívüli tárgyak megszaporodása, a házi instruktor és a házi zenetanítás túltengése, mind annyi idejét foglalja le a tanulónak, hogy fizikailag igenis kimerülhet.

Úgy látszik, elfelejtjük, hogy a mi iskoláink nem boarding schoolok, nem a házi nevelés pótlására hivatott intézetek, hanem oktató institutumok. A szülőket pedig annyira elkényeztettük, hogy most már tőlünk elvárják, hogy az alatt a napi 5 óra alatt, melyben gyermekeikkel foglalkozunk, a családnak nemcsak nevelő hivatását végezzük, hanem sok esetben a család egyéb kötelességeit is magunkra vegyük.

Ha az iskolát úgy rendezik be, hogy — mint Nyugat-Európában — 30—35 tanulót és ne többet tanítsunk egy osztályban, ha — mint Nyugat-Európában — módot találunk arra, hogy a középiskolába nem való elemeket máshová tereljük, végül ha a középiskolától csak annyit kívánunk, amennyit kívánni ildomos: akkor a szentimentális szülők hírésztelte túlterhelés magától megszűnik, anélkül hogy egy Európaszerte dívó tanítórendszert máról holnapra felforgatnunk kellene.

A német képviselők panaszkodnak, hogy az ő miniszterük extemporale-rendelete az iskolai üzem (Schulbetrieb) nyugalmát fölzaklatta, ami ellenkezik azokkal a hagyományokkal, melyek az iskolai igazgatásban és vezetésben bizonyos jótékony konzervatizmust megkövetelnek.

Mit szóljunk mi ahhoz az erkölcsi kárhoz, melyet a mi sajtónk okoz, mikor az iskolai ügyeket szokott módján tárgyalja, mikor pl. a miniszter úr parlamenti beszédje után komoly hír-

lapok is az alsóosztályú tanulókat napi 3, a felsőbbeket napi 4 tanítási órával biztatták. Alig van tanuló Magyarországon, aki erről a hírről nem értesült s aki a mai állapotot a nemes ifjúság ellen elkövetett merényletnek ne tartaná. Kár, nagy kár volt azokat a híreket mindjárt melegiben meg nem cáfoltatni, mikor ennél sokkalta jelentéktelenebb híreket valóságos hévvel szoktak cáfolgatni.

Az állítólagos túlterhelésen kívül egy másik ok is készteti a miniszter urat a középiskola átalakítására és ez szerinte a tanítás minősége. Ez nyilván azt jelenti, hogy ő excellenciája nincs megelégedve azzal az eredménnyel, melyet a magyar középiskola ezidőszerint elér. De különben is közkeletű az a vád, hogy azok az emberek, kiket a mai középiskola képez, nem rendelkeznek a tudás azon mértékével, melyet egy középiskolát végzett embertől várni lehet. Kötelességünk ezzel a váddal is szembenézni.

Egy hosszú tanári mult áll a hátam mögött. Talán 28 főigazgatói és miniszteri biztosi konferencián voltam jelen. És e tiszteletreméltó, tudós pedagógusok mindannyiszor legteljesebb megelégedésüknek adtak kifejezést a látottak és hallottak felett, mint mondani szokás és amint az iskolai programmokban is gyakran olvasni alkalmunk volt.

De nemcsak az iskola felügyeletével megbízott férfiak ítélete dönti meg a vádat, hanem nézetem szerint maga az élet is. Akinek alkalma volt oly külföldi emberekkel érintkezni, akik gimnáziumot vagy reáliskolát végeztek, összehasonlítást tehetett közöttük és hazai középiskolákból kikerült emberek között. Magam sokszor abban a helyzetben voltam, hogy külföldi lateinerekkel találkoztam és az én benyomásom mindig az volt, hogy egy magyar tanár, orvos, ügyvéd vagy mérnök a középiskolában szerzett tudás dolgában külföldi kollégájával a versenyt fölveheti. A szaktudás megítélése természetesen távol áll tőlem. Véleményem nem azt akarja jelenteni, hogy az említettem nagy nyugati nemzetek nem rendelkeznek nagyobb és több tudóssal, mint mi. De ki akarná ennek okát egyébben keresni, mint abban, hogy e nagy nemzetek nemzeti tudománya évszázados hagyományokra tekinthet vissza, arról nem is szólva, hogy mindmegannyi politikailag is teljesen szabad, egynyelvű, sokkalta nagyobb népindividuum. Azt sem akarom kétségbe vonni, hogy a német lateiner talán alaposabb, de egyoldalúbb, az angol mélyebb, de szűkebb látókörű, a francia szellemesebb, de felületesebb, az olasz életrevalóbb, de tudatlanabb az ő magyar társánál, de elvégre ez a népjellemből folyó körülmény, amin az iskola egyelőre keveset változtathat. Tény az is, hogy egészben véve a mi középiskolánk az ő adoptusainak nem ad kisebb útravalót az élet útjaira, mint a nyugati országok nagy multtal dicsekedő középiskolái az ő növendékeiknek juttatnak.

Ezeket higgadtan megfontolva úgy találjuk, hogy a tanítás minősége sem okolja meg a tervezett radikális reformot.

Azt az aránytalanságot, mely ezidőszerint gimnázistáink és reálistáink létszáma között fennáll, a miniszter úr a jogosítás egységesítésével akarja megszüntetni. Úgy gondolom, ha ő nagyméltósága ezt a tervét megvalósítja, mint ahogy a németek megvalósították, nemcsak a két iskolafaj tanárait kötelezi mélységes hálára, hanem sok szülőt is, akiknek több vidéki városunkban nem áll módjukban gyermekeiknek olyan középfokú kiképzést juttatni, mely ezeket minden főiskolai fakultásra egyformán jogosítaná.

Amilyen lelkesedéssel üdvözölném a miniszter úrnak ezt az intézkedését, melyért már régóta esengünk és mely nagy Németországban, a humanista gimnázium hazájában nagyon népszerű, épp olyan kevéssé tudnék fölmelegedni a tervezett egységes középiskoláért, pláne ha a gimnázium és a reáliskola megszűnése a polgári iskola kimúlását is jelenti, bármilyen demokratikusnak hangzik is különben az alsó tagozat egységesítésével való biztatás.

A polgári iskolát nem szeszély, nem nagyúri protekció hozta létre, hanem a közszükség érzete. Annak a nemzedéknek kultúrpolitikusai érezték, hogy kisebb városok és községek kultúrigényeinek kielégítésére oly iskolatípust kell teremteni, mely szerényebb keretek között, a főiskolára való előkészítés ambiciója nélkül, végzi feladatát.

Kár, hogy félúton megállottak, hogy nem építették ki ezt az iskolát a gyakorlatban is úgy, hogy hivatását kellőleg betölthesse, hogy négy éves tanfolyama, főiskolára nem törekvő ifjúságunknak nem adhatja meg a tudásnak azt a mértékét, melyet egy középfokú tisztviselőtől, vagy egyévi önkéntes-jelölttől megkívánhatunk. Szerény nézetem szerint a hatosztályú polgári iskolával mind a két célt el lehetne érni. Azonkívül a hatosztályú polgári iskola létesítésével egyszerre megcsappanna a középiskolák túlzsúfoltsága és a középiskolai tanárok nem volnának számtalan esetben súlyos alternatíva elé állítva, ha tudnák, hogy az érettségi bizonyítvány egyedül a főiskolára képesítő okirat, nem pedig főiskolát nem ambicionáló fiatal embereknek szerény kenyérkereseti pályára szóló útlevele, mely nélkül az illetők anyagi boldogulása lehetetlen. Ma kénytelenek vagyunk folytonos kompromisszumokat kötni lelkiismeretünkkel, mely egyrészt nehezen engedi, hogy kenyerétől üssük el azt a jelöltet, ki magasabbra nem tör, másrészt kénytelenek vagyunk a legtöbb esetben ilyenek kedvéért enyhén elbírálni azokat is, kik főiskolákra készülnek Innen van azután az érettségi színvonalának általános alábbszállítása.

Ha egy bölcs törvény a középfokú hivatali pályára meg az egyéves önkéntességre képesítés kettős terhétől a gimnáziumot és a reált megmentené, megkönnyítené egyrészt a mi feladatunkat, mely akkor csakis abban állna, hogy főiskolai tanulmányokra

készítsünk elő, másrészt, a mai csonka, teljesen céltalan polgári iskolának létjogosultságot adna.

E pontnál a miniszter úrnak egy tévedésére kell utalnom. Ő excellenciája szerint a polgári iskola is középiskola. Ezt a tévedést különben nem én állapítom meg, hanem az 1883. évi XXX. t.-c. 1. §-a, mely szó szerint azt mondja, hogy »középiskolák alatt a gimnáziumok és reáliskolák értendők«. Ezt azért kell konstatálnom, hogy rámutassak arra, hogy annak idején az országgyűlés jónak látta a határvonalat a középiskola és a polgári iskola között le nem rontani, hanem igenis törvényben szankcionálni, hogy a középiskolai tanítók magasabb rendű, főiskolai képzést nyernek, míg a polgári iskolaiak okleveleiket nem főiskolában szerzik, amint Németországban is akademisch gebildete és nicht akademisch gebildete Lehrereket különböztetnek meg.

Érdekesnek tartom fölemlíteni, hogy Berlinben a már idézett országos ülésben kifogásolta az egyik képviselő, hogy egy reformgimnáziumban polgári iskolai tanítók tanítják a németet és franciát. »Ha ez igy van — úgymond —, az intézet alsó tagozata egy polgári iskola — ők Mittelschulének hívják — nivójára sülyed; a tudományos szellemet pedig, mely ily módon alaposan kiküszöböltetik, az alsó terciában, de már elkésve, újra fel kell ébreszteni«. Azután így folytatja: »A tanítás az alsó osztályokban — ezt minden praktikus tanférfiú megerősítheti — a legnehezebb, éppen azért sem jelölteknek, sem polgári iskolai tanítóknak nem szabad azt végezniök. Elismerem, hogy e tanítók között igen jeles pedagógusok vannak, de minden jelességük mellett hiányzik bennük az elmélyedő tudós — vertiefte Bildung —. Erre vonatkozólag a praktikus tanférfiak között a vélemények teljes összhangja konstatálható.«

Szó szerint fordítottam Eickhoff képviselő beszédjének ezt a részét, amint az országgyűlési napló 4293. hasábján olvasható.

Mikor ebbe a határ-elkülönítésbe belemegyek, legyen szabad őszintén kijelentenem, hogy nem gimnaziális gőg vezet, mert hiszen nálamnál jobban senki sem becsüli és értékeli a polgáriiskolai kartársak munkáját. De itt az iskola és a mi exisztenciális érdekeinkről van szó. Amennyire nem lelkesülök azért, hogy középiskolai képesítésű tanítók tanítanak a speciális előképzettséget igénylő polgári iskolában, éppen olyan megütközéssel látom a megfordítottját, hogy polgári iskolai képesítéssel jusson valaki gimnázium élére. Hiheti-e valaki, hogy ilyen vezetés mellett tudományos, szakszerű pedagógiai irányítás, ami elsősorban hivatása az igazgatónak, kellőleg érvényesülhet? Lehet-e ilyen igazgató irányítója, ellenőre olyan tanárnak, akinek föltétlenül mélyebb tudása van? Hiszi-e valaki, hogy ilyesmi Magyarországon kívül más országban lehetséges? Én nem hiszem. És éppen azért, mert látom, hogy felsőbb helyen évek óta deklasszifikálják a középiskolai tanári oklevelet, kötelességemnek tartom igénytelen szavamat ez alkalommal is a visszásság ellen fölemelni.

Nem javítja a helyzetet a miniszter úr tervezett reformja sem. Ellenkezőleg. Ha az alsó négy osztály: gimnázium, reál és polgári iskola tanító rendszere azonos lesz, amint ő excellenciája tervezi, akkor vagy csupa középiskolai tanárt kell ott alkalmazni, vagy csupa polgárit, vagy vegyesen. Hogy csupa középiskolai tanár végezhesse ezt a munkát, nem valószínű, mert az állam hosszú ideig nem lesz abban a helyzetben, hogy ekkora középiskolai apparátust fenntartani tudjon, arról nem is szólva, hogy más iskolafenntartók teljesen képtelenek lesznek erre. Hogy csupa polgári iskolai tanár tanítsa alsó fokon azt az ifjúságot, melynek egy része főiskolára készül, éppen olyan kevéssé képzelhető, mint a vegyes tanítás, ami adminisztracionális szempontból sem vihető keresztül.

De másrészt fel kell vetnem azt a kérdést is, hogy milyen lehet majd az az egyetemi ifjúság, amely ilyen félig közép, félig polgári iskolában nyeri kiképeztetése alapjait? Nem hiszem, hogy ezek az intézetek a tudós tenyésztés előmozdítói lesznek.

Az úgynevezett egységes középiskolának a németeknél is vannak barátai. De az irányadó köröknek a válasza mindig az, hogy: Nur keine Einheitsschule! Az egyetlen, aki a német birodalmi gyűlésen az egységes középiskola szószólója volt, Ströbel szociáldemokrata képviselő.

A reálgimnáziummal, mely a megalakítandó egységes iskolának volna mintája, a miniszter úr szerint a németek nagyon meg vannak elégedve. Erre a németeknek mindenesetre megvan a maguk oka. Ámde ő excellenciájának ezt a kijelentését azzal kell kiegészítenem, hogy a németek meg vannak elégedve a gimnáziummal is, a reáliskolával is, mert náluk a reálgimnázium létesítése nem volt egyúttal megölője a gimnáziumnak és reálnak meg a mittelschulének.

Legalább erre vall az ismételten idézett országos ülésben előadott beszédje Eickhoff képviselőnek, aki nem konzervatív, nem centrumpárti, hanem haladópárti, amit szükségesnek tartok kiemelni. E képviselő beszédjének idevágó része így szól: »Egyetlen megfontolt pedagógus sem akarhatja a gimnáziumot máról holnapra egy tollvonással megszüntetni. Ez nézetem szerint megbocsáthatatlan hiba volna. Isten mentsen az egységes középiskolától! Gimnáziumnak, reálgimnáziumnak és főreáliskolának a mi korunkban teljes létjogosultsága van és aki mesterségesen akarna belenyúlni a dolgok fejlődésébe, a felső iskolának végtelen kárt okozna. Én abban a nézetben vagyok, hogy mind a három iskolafaj különleges sajátságában szabadon és lekötetlenül fejlődhetik és ha e téren is a suum cuique érvényesül, lesz igazi iskolai haladás elérhető.«

Számokban kifejezve: volt az utolsó évben a Németbirodalomban 522 fg., 202 rg., 148 fr. Tény, hogy e számok azt jelentik, hogy egy év alatt szaporodtak a reálgimnáziumok tizenkettővel, a reáliskolák tizeneggyel, de az 518 humanista gimná-

zium száma is 522-re emelkedett, ami bizonyára amellett szól, hogy a németek a klasszikus főgimnáziummal is éppen annyira meg vannak elégedve, mint a reálgimnáziummal, amit éppen az a körülmény bizonyít, hogy a humanista gimnáziumok száma nem apad, hanem szaporodik. Ámde akármennyire szaporodik is a gimnáziumok száma, nem hiszem, hogy Németországban annak párját lehetne találni, amivel a mi kultúrpolitikánk dicsekedhetik. Van ugyanis olyan városunk, melyben a közoktatásügyi kormány egy hónappal ezelőtt az ötödik gimnáziumot állította fel, reáliskolája azonban ennek a városnak nincsen, ámbár az ottani tanári kör mintaszerű megokolással ismételten sürgette egy reáliskola felállítását. Nem csoda, ha ilyen és hasonló körülmények között nálunk a gimnáziumi tanulók száma úgy aránylik a reálistákhoz, mint 81 a 19-hez, holott Németországban ez az arány 46 és 54, vagyis: míg nálunk a reálisták nem egészen egy ötödét teszik a gimnazistáknak, addig a németeknél a reáliskolai tanulók túlnyomó többségben vannak a gimnazistákkal szemben.

És most elérkeztem előadásom legkényesebb és — őszintén megvallom — nekem legfájóbb részéhez: a latin nyelv kérdéséhez, mellyel éppen ezért röviden végezek.

Önagyméltósága latin-mentes alsó tagozattal akarja új középiskoláját megalkotni, amire a leánygimnáziumi latin nyelvtanítás eredményes voltában lát csábító példát. Távol áll tőlem a leánygimnáziumi latin nyelvtanításról akár dícsérő, akár elítélő ítéletet mondani. Csupán egy körülményt kell kiemelnem, amiben — úgy gondolom — tisztelt hallgatóim, nekem igazat fognak adni. A felsőbb leányiskola ma Magyarországon valóságos luxusiskola, melynek tanulóifjúsága csak bizonyos társadalmi és vagyoni szelekció útján jut oda be. A lányok létszáma, kiknek jó nagy kontingense magával hozza egy vagy két nyugati nyelv ismeretét, úgy tudom sehol sem, talán még Budapesten sem akkora, hogy zsúfoltságról lehessen beszélni, úgy hogy azok a főbajok, melyek a fiúiskolákban a latin nyelv útjában vannak, itt nem észlelhetők. De azért még így is merem állítani, hogy csak tanítóművésznek sikerülhet a felemelt óraszám mellett is annyit és oly elmélyedéssel — ezt aláhúzom — olvastatni, mint a főgimnáziumokban.

Képzeljünk már most egy olyan alsótagozatú fiúiskolát, melyből jóformán minden szelekció nélkül léphetnek majd a tanulók a felső osztályba, ahol a fegyelmezés az eddiginél is nehezebb lesz és előttünk áll a jövő latin nyelvtanítás szánalmas képe a maga teljes valóságában.

Hogy ezzel mit veszít a jövő nemzeti intelligencia, azt bővebben nem kell fejtegetnem. Frary, Fleury, Nerrlich, Ostwald és más szellemes írók ellenére is, akik a latin nyelv halálát kívánják, kétségtelen, hogy az a nemzedék, mely klasszikus képzettség nélkül küzdi majd végig az élet harcát, meg lesz fosztva

az életnek attól a kellemes fűszerétől, melyet nemes idealizmusnak neveznek.

Nem akarok én itt a latin nyelv érdekében ismételten elmondott érveket hangoztatni, hanem legyen szabad egy német képviselőnek, hozzá még grófnak — tehát nem lateinernek — szavait idéznem, melyeket az említett országos ülésen mondott. Szó szerint németül idézem:

»*Ich bin der Ansicht, dass das humanistische Gymnasium eine unersetzliche und unentbehrliche Grundlage für die Erziehung und Bildung unseres Volkes ist. Und ich bin der Ansicht, dass das Emporblühen unseres Volkes, die hohe Blüte, zu der es die deutsche Nation gebracht hat, sehr wesentlich auf dieser seiner Bildung auf dem humanistischen Gymnasium beruht.*«

És ezzel a német idézettel eljutottam a német nyelv kérdéséhez, melyre a miniszter úr parallel osztályokban, csekélyebb számú tanulót akar taníttatni, hogy őket a beszédgyakorlatokba is be lehessen vezetni, mert ő excellenciája attól tart, hogy Magyarországon maholnap csak kevés ember lesz, aki jól fog tudni németül.

A német nyelv kérdését nálunk sokszor nem tudják elválasztani bizonyos politikai mellékíztől, ami mindenesetre sajnálni való dolog, mert a politizálás nagyon alkalmas arra, hogy tiszta, tárgyilagos ítélet keszürését lehetetlenné tegye. Magam nem akarok ebbe a hibába esni; különben is sokkal nagyobb tisztelője vagyok a nagy német kultúrának, semhogy ilyesmit megengedhetőnek tartsak. Tisztán célszerűségi szempontból vizsgálom a dolgot.

Mindenekelőtt meg kell állapítanom azt a tényt, hogy középiskolában magában még nem sikerült senkinek sem egy nyelvet jól elsajátítania. Ezt fenntartom mindaddig, amíg nem akad olyan magyar, akinek sikerül bebizonyítania, hogy németül vagy franciául, mert ezekről a nyelvekről lehet itt szó, a középiskolában jól megtanult. A fiumei olasz nyelv példája természetesen nem vág ide, mert éppen ilyen joggal lehetne hivatkozni arra a régibb magyar nemzedékre, mely az iskolában a latin nyelvet jól elsajátította. Az iskolában csak úgy lehet jó nyelvismeretre szert tenni, ha az egész tanítás vagy legalább néhány tantárgy tanítása ezen a nyelven folyik.

Nem kell messzire mennem, hogy előbbi állításom igazolására példát találjak. Vannak ugyanis reáliskoláink, melyek olyan csekély látogatottságú osztályokkal dolgoznak, amelynél csekélyebbek azok a parallel csoportok sem lehetnek majd, amelyekben a miniszter úr a német nyelvet taníttatni akarja. És mit tapasztalunk ezekben a reáliskolákban? Tudtommal a tanulók heti 25 órában gyakorlati tanítás mellett sem tanulják meg jól a németet és heti 24 órában nem tanulják meg a franciát.

Ha azt akarjuk, hogy a német grammatikai alapra építsük fel a latin nyelv tanítását, akkor a német nyelvi órákon az alsó

fokon sem fogjuk a grammatikai oktatást nélkülözhetni, nem szólva arról, hogy az utilitárius XX. században sem sülyedhet egy középiskola a körúti magánnyelviskolák nívójára, még abban az esetben sem, ha abból a tévhitből indulunk ki, hogy a magyar anyanyelvü fiú könnyebben tanulja a német nyelvet, mint a latint és hogy erre a nyelvre könnyebb fölépíteni a latin nyelvi tanítást, mint megfordítva.

Hogy maholnap nem tudunk jól németül, annak nem az iskola az oka. Ez az élet természetszerü evolúciója. Gondoljunk 2—3 évtizedre vissza és jusson eszünkbe, hogy akkor igen-igen sok családban, hozzátehetem: jó magyar családban német volt a társalgás nyelve, mert a családtagok ezen a nyelven tanultak az iskolában, ezen a nyelven nevelkedtek: a *Gartenlaube*, az *Über Land und Meer*, a mindenféle német szépirodalmi munkák voltak a család olvasmányai. A magyar társadalom azóta kezd magyar lenni, amióta az iskola, az irodalom, a sajtó, a színház és hozzátehetem: az egyházak kebelében a magyar nyelv megillető helyét elfoglalta.

En úgy gondolom, azon, hogy a német nyelv tökéletes tudása hazánkban fogyóban van, nem kellene túlságosan sajnálkoznunk, mert ez csak a magyarság térfoglalásának bizonyítéka. Sajnálni való volna, ha a középiskolákból kikerülő emberek nem hoznának annyi német nyelvismeretet magukkal, hogy egy német tudományos vagy akár szépirodalmi munkát megértsenek. Akkor joggal lehetne mondani, hogy elszakadunk a nagy német kultúrától, melynek annyit köszönünk. De ettől, azt hiszem, mindaddig nem kell félnünk, amíg a gimnáziumban 6 évig, a reálban 8 évig tanítjuk a németet. Ennyi idő elegendő arra, hogy a tanulót egy tudományos vagy szépirodalmi munka megértésére képesítse, ha az illető nem is mondhatja magáról, hogy megtanult németül.

Annak a fejtegetése, hogy mikor áll be ránk nézve a gyakorlati német nyelvtudás szüksége, meghaladja azt a keretet, melyeket a mostani alkalom megszab.

Csak annak a tapasztalatomon alapuló meggyőződésnek akarok kifejezést adni, hogy nincs nemzet a magyarhoz fogható, mely az idegen nyelvek kultuszát most is nagyobb kiterjedésben üzné, mint éppen mi, és nincs nemzet, melynek fiai nagyobb nyelvismerettel dicsekedhetnének, mint éppen a magyarok. Különösen áll ez a magyar tanárságról, mely nem praktikus célokból tanulja az idegen nyelveket, hogy e tudásból anyagi hasznot merítsen, hanem pusztán abból a vágyból, hogy tudása körét tágítva, annak javát az iskola érdekében kamatoztassa.

Nagyon sajnálom, hogy mind a miniszteri beszéd, mind a miniszteri rendelet a görög nyelvet illetőleg, mély hallgatásba merül, pedig érdekelne mindnyájunkat, hogy ő excellenciája maga hogy vélekedik a görög nyelv sorsáról. Nem akarom elhinni, hogy az az intézkedés, mely a latin nyelvet félig megöli, a görögnek is halálát jelenti. Az a mély hallgatás, félek, a Köz-

oktatásügyi Tanácsot is zavarba ejti. De zavarba ejtheti egy másik dolog is.

A miniszteri nyilatkozatokból ugyanis azt látom, hogy nincs tantárgy, mely a latin nyelvi órákra ne pályázzék. Német nyelv, természettudományok, matematika, földrajz (ez úgy látszik a német után heres secundo loco akar lenni), továbbá történelem és a többi mind meg akarja magának szerezni a latin nyelvtől elveendő órákat. Ha az ember a miniszteri beszéd és rendelet nyomában fakadó sajtóhangokat hallja — tisztelet a gyér kivételeknek —, elcsodálkozik a mi sajtónkon. Komoly hírlapokban komolyaknak látszó férfiak ilyen, derültséget keltő bölcseségeket hallatnak: A trigonométriának minden tételét bevágatták velem is, de hogy az arra való, hogy általa a Kossuth Lajos-utca sarkáról megmérhessem, hogy a keleti pályaudvar milyen távolságra van a nyugatitól, azt nem magyarázta meg a matematika tudós professzora.

Ebből a kijelentésből is látszik, hogy sokan, akik évtizedekkel ezelőtt kerültek ki a középiskolából, abban a véleményben vannak, hogy a középiskola ma is ott van, ahol évtizedekkel ezelőtt volt. Szinte szállóigévé lett, hogy az új Magyarország intézményei között a közlekedési eszközök — vasút és pósta — érték el a legnagyobb haladást. Mi öreg tanárok munkánk túlbecsülése nélkül mondhatjuk, hogy ebben az országban az iskoláéhoz fogható nagy haladással egyetlen intézmény sem dicsekedhetik.

De hát közkeletű az a vád, hogy a középiskola rendszere nem jó. Mi sem állítjuk, hogy minden ugy van jól, ahogy van. De azért nincs igazuk azoknak, akik azt akarják, hogy a 18 éves fiatal ember mint kész polihisztor kerüljön ki az iskolából. De él bennünk az a hit, hogy ezek a laikus beszédek nem fogják megtéveszteni a Közoktatási Tanácsot és érdemes vezetőjét, Fináczy Ernőt, akinek a kezébe a miniszter úr az ügyet letette.

A Tanács nagyérdemű ügyvivőjét ismerjük szavaiból, írásaiból és tetteiből. Multja a klasszikus nyelvekkel van összeforrva és ezt megpecsételte a Pedagógiai Társaság utolsóelőtti közgyülésén is. Mi hisszük, hogy ámbár némi javítani valót velünk együtt is talál, a mai középiskolai tanítórendszer becses intézkedéseit, tisztelt egyénisége latba vetésével mégis meg fogja menteni a jövőnek azzal, hogy a jogászpedagógusoktól rosszul informált miniszter úrtól fellebbezi a klasszikus kultúra ügyét a jobban informálandó miniszter úrhoz, akinek nem szabad elzárkóznia az igazság elől sem, hogy kedvetlen, elkeseredett haddal csatát nyerni nem lehet. Mert csata az, vagy jobban mondva: háború, melyben a magyar tanárság nap-nap után a kultúra terjedéséért küzd, harcol. És e harcosok mostan csüggedten, kedvtelenül végzik dolgukat. Elvégzik, mert megfizetik őket. De ebből a munkából hiányzik a lelkesedés régi szent tüze, mely nélkül a tanító munkája művészetből mesterséggé sülyed.

Feltünhetik, hogy e helyen ilyen húrokat is megpendítettem. De téved, aki azt hiszi, hogy akkor, midőn régi iskolai rendszerek gyökeres megváltoztatásáról van szó, a tanárság lelkiállapota közömbös lehet azok előtt, akik az iskolát a nemzet egyik legfontosabb szervének tekintik.

A tanári pálya erősen különbözik a többi hivatali pályától, főleg előmenetel dolgában. A tanár, mint ilyen, kezdi pályáját 26 éves korában és tanár marad élete végéig. Míg szerencsés iskolatársai, akik más pályát választottak, miniszteri tanácsosok, kúriai bírók, kanonokok, ezredesek lesznek, a tanár pályája semmi emelkedést nem mutat, az ő oklevele a VII. díjosztálynál magasabbra nem képesíti. Igazgató nem tud mindenki lenni, mert nem mindenkinek van erre való tehetsége. A katedrán művész lehet, az íróasztalnál mintája a tudósnak, számára haladás nincsen, pedig bármely más hivatali ágazat vezető állásának dísze lehetne. Még azt is elzárják előle a jogászok, mire kétségtelenül több hivatása és rátermettsége van, mint nekik, mert a minisztériumban tanárok helyett jogászok rendelkeznek az iskola felett, a tanár felett, szeretet és hozzáértés nélkül és elzárják a haladásnak egyetlen útját. Az Ujság című hírlap szept. 28-iki száma nem kisebb embernek, mint gróf Tisza Istvánnak idézte következő szavait: »Helyes központi kormányzat csak úgy képzelhető, ha a minisztériumok — többes számban — főbb tisztviselői fiatal éveik tetemes részét külső szolgálatban töltötték.« Ezt alá kell írnia mindenkinek. Mert honnan ismerje a minisztériumba kinevezett 22—23 éves jogász a középiskolai üzemet, mikor jogvégzettségén kívül egyébbel sem dicsekedhetik, mint protekcióval? Innen a sok félszeg és visszás rendelkezés, mely a tanár működését oly gyakran meddővé teszi és a tanári rendet demoralizálná, ha erkölcsi alapon nem állana. Vagy melyikünk maradt közömbös, mikor látta, hogy külföldi ösztöndíjat többnyire olyanoknak juttatnak, akikről mi itt belföldön jól tudjuk, hogy abból az ösztöndíjas külföldieskedésből sem az iskolának, sem a tudománynak haszna nem lehet? Vagy ki tudná komolyan venni a felsőbbség intézkedéseit, mikor tapasztalja, hogy vezető tanároknak sokszor olyanokat rendelnek ki, akik maguk is pedagógiai és tudományos vezetésre szorulnának?

Az iskolai érdemet nem méltató, tisztán protekciót tekintő kinevezéseket és áthelyezéseket már annyira megszoktuk, hogy egy-egy érdemes ember kinevezésén már jóformán csodálkozunk.

Hiszem, hogy ilyen intézkedések szülőoka talán nem is a tanárok elleni antipatia, hanem a tájékozatlanság. Mert hiszen attól a minisztériumi jogásztól csakugyan nem lehet kívánni, hogy a tanársággal hivatalán kívül is összeköttetést tartson fenn, mint ahogy a naiv németek teszik, még kevésbé, hogy pedagógiai és tudományos szakfolyóiratok olvasásával a tanárság vágyairól, aspirációiról, működéséről tudomást szerezzenek.

Vagy milyen könnyen, mily csekély költséggel lehetett volna a tanárságot attól a nagy megalázástól megóvni, melyet a létszám ünnepélyesen megígért megharmadolásának meg nem tartásával reánk mértek!

Hát mit szóljunk, mikor az új nyugdíjtörvényre gondolunk? A 35 évről, vagy arról, hogy ügyvédnek 15 évi ügyvédkedését, melyet független vagyonszerzéssel eltöltött, állami szolgálatnak minősítik, ha az ügyvédséget megunva bírói pályára lép, holott nekünk iskolában, kemény tanári működésben eltöltött éveinket nem egy ízben nem tartják a szolgálatba beszámítható időnek.

Vagy hogy higyjünk felsőiskolai hatóságunk jóindulatában, mikor másfél esztendő alatt alig volt említésre méltó tanári kinevezés?

Néhány nappal ezelőtt volt Temesvárt a jogászok gyülése. Mikor az igazságügyi miniszter úr képviselőjének beszédjét olvastam — megvallom —, irigység fogott el, mert a dolog önkéntelenül is kihívta az összehasonlítást jogászok és tanárok között.

Nincs az a bírói, ügyészi, ügyvédi reform, jóformán nincs igazságügyi rendelkezés, mely a jogászok véleményének meghallgatása nélkül napvilágot látna.

Ellenben nálunk mi történik? A tanárságot újabban egyremásra befejezett tények elé állítják, amiből az iskolának haszna nincsen, a tanárságot pedig mérhetetlenül elkeseríti, mert érzi a szándékot. Man merkt die Absicht und man wird verstimmt.

Folytathatnám, sokáig folytathatnám. De nem teszem, mert nem hangulatkeltés a célom. Csak rá akartam mutatni arra a kétféle bánásmódra, melyben a tanári és a jogi képesítést részesítik és mely nem engedi, hogy a tanári lelkekbe az iskola érdekében is végre valahára az annyira kívánatos nyugalom szálljon.

A tanárság a legnagyobb mértékben elégedetlen. Ezt becsületes őszinteséggel meg kell mondanunk minden alkalommal, ha előljáróinkat tiszteljük, ha az iskolát szeretjük. Elégedetlen tanársággal a legkitünőbben megszervezett iskola sem fog annak a várakozásnak megfelelhetni, melyet a gondjainkra bízott sok ezernyi gyermek szülői joggal táplálnak.

Legyen szabad erre vonatkozólag ő excellenciájának, a nyugati kultúra tiszteletében fejlődött magyar tudósnak az ő porosz kollégájának, von Trott zu Solz miniszternek következő szavait magas figyelmébe ajánlanom: Uraim — így szólt a sokszor idézett ülésben —, rövid idővel ezelőt a tanári rendet külsőleg emeltük, rangját és javadalmazását megjavítottuk. Ez végtére nem a tanárok kedveért történt, hanem az iskola érdekében, hogy nevelésére és oktatására a legjobb erőket kaphassuk és megtarthassuk.

Hallgasson meg bennünket ő nagyméltósága és miként német kollégája a német tanároknak, adassa meg ő is sok verítékkel szerzett oklevelünknek azt az anyagi és erkölcsi dekórumot, melyet a mienkkel a legjobb esetben is csak egyenlő értékű diplomáknak

hazánkban juttatni szoktak és akkor olyan gárdát nyer a magyar tanárságban, mellyel minden kulturális harcból győztesen fog kikerülni.

A jogászoknak kihelyezése az V. ügyosztályból és többi, szerény keretben mozgó kívánságunk minden nehézség nélkül teljesíthető. Enélkül sok jót a legjobb iskolai reform sem nyújthat az iskolának.

A kilátásba helyezett reform sikeres megvalósításának nézetem szerint másik feltétele a társadalomnak és a szakköröknek előkészítő, nyugodt, jelszavaktól ment közreműködése, valamint a parlamenti higgadt, de kontradiktórius tárgyalás. A középiskolát rendeleti úton nem lehet megreformálni, valószínűleg már csak azért sem, mert a miniszter rendelkezése alatt nem álló, többségben levő gimnáziumok a klasszikus gerincről egyszerű rendeletre aligha lesznek hajlandók lemondani.

Ellenben ha ő excellenciája nem idegenkednék attól a gondolattól, *hogy a reformeszméit előbb tankerületenkint pl. 2—3 iskolában nyolc éven át kipróbáltassa*, mint ahogy a németek is ilyen próbákat tettek, nagy megnyugvást szerezne a nagyközönség és a tanárok azon részének, mely az iskolát a radikális reformoktól félti. Már Augusztus császár mondta, hogy nem mindig üdvös az, ami gyorsan történik, hanem ami jól történik.

Ez az ajánlottam részleges próba nem zárná ki azt, hogy *azokat a tanulságokat, melyeket a középiskolai törvény 30 évi gyakorlatából merítettünk, az iskola javára már a közel jövőben ne gyümölcsöztessük*, sőt azt sem zárná ki, hogy az egységes képesítés érdekében az 1883: XXX. t.-c. 4. §-át, mely a két középiskola rendes tárgyait egyenkint felsorolja, valamint a 26. §-át, mely a főiskolákra való képesítésről szól, egy rövid novellával meg ne változtassuk, aminek józan ellenzéke sem a parlamentben, sem a parlamenten kívül nem lehetne.

Éppen úgy *meg lehetne változtatni a minősítési törvény azon paragrafusait is, melyek középfokú hivatalnokoktól érettségi vizsgálatot követelnek.*

Egyidejűleg próbaképpen föl lehetne állítani nehány 7 osztályú polgári iskolát, melyek ilyen hivatali állásokra képesítenének, de képesítenének egyévi önkéntességre is, ami szintén nem volna novum ezen a téren.

Ezek a javaslatok olyan régen állnak és olyan régi vita tárgyai a tanárság között, hogy szinte csodálni kellene, ha olyan nagy energiájú férfiú, amilyennek új vallás- és közoktatásügyi miniszterünk látszik, végrehajtásukat megfontolása tárgyává nem tenné. Nekünk egy reform nem azért kell vagy nem kell, mert maradi vagy érdekelt emberek vagyunk, hanem mert mindent a lelkünkhöz nőtt iskola szempontjából mérlegelünk, aszerint kívánjuk a reformot vagy nem kívánjuk, amint belőle jót vagy rosszat sejtünk az iskolára, a nemzetre, főleg pedig azért vagyunk a próbálkozások szószólói, mert egy elhamarkodott iskolai reform

esetleg nemzedékeket tehetne tönkre, különösen ha a reform elméleti, az iskolát nem ismerő, nem szerető jogászkézből kerül, nem pedig az iskola szolgálatában megöregedett, az iskoláért lelkesülő tanárok készítik.

Végére értem előadásomnak, amely bármily hosszú volt is, egyes kérdésekre adandó feleleteket inkább csak megpendített, mint részletezett. Azonban annyi az ezzel az óriási reformmal érintkező mozzanat, hogy igazi részletezéssel egy órai idő az egészet természetesen nem merítheti ki. Ha ezért bárcsak annyi is sikerült, hogy egyetlen gondolattal az eszmék tisztázásához hozzájáruljak, munkám eredményével meg leszek elégedve.

Székely István.

Néhány észrevétel a fogalmazás tanításáról.

Bizonyára minden szakember örömmel fogadja a miniszter úr legújabb rendeletét a fogalmazástanításról. Elvitathatlan ennek nagy érdeme, hogy végre megszünteti azt a valóságos lidércnyomást, amely tanárra és tanulóra egyaránt nehezedett, amikor »a *nyelvtan* és helyesírás gyakorlására« főleg mondatokat elemeztettünk, példamondatokat irattunk és kerestettünk »az olvasmányoknak nem elemzett részeiből a tanítás menete szerint«, amely feladatokat »mindig a nyelvtannak egy-egy már teljesen befejezett részéhez« kellett szabni az Utasítások értelmében.

Sok jó tanácsot, ötletet és eszmét nyújt az új rendelkezés, amit elismeréssel veszünk. Minthogy azonban előreláthatólag ez az utasítás is a bekövetkező gyakorlati eljárásnak szoros zsinórmértékéül fog szolgálni, legyen szabad egy-egy hiányára rámutatnunk.

Megmaradt módszerünknek sarkalatos hibája, t. i. hogy a tanulót majdnem mindvégig *reprodukáló* munkára szorítja. Kezdő fokon reprodukálja a közösen megcsinált szókat és mondatokat; majd reprodukálja a közösen szemlélt, leírt és megbeszélt dolgokról a mondanivalókat, és a felső fokon az irodalomtörténetben tanultakat, vagy költők, írók, tudósok érzéseit és gondolatait. Hogyan érvényesülhet már most az új utasításnak elve, mely már a III. osztályos tanulótól megkívánja, hogy »amit látott, hallott, tapasztalt, rendezetten elő tudja adni«? Az utasítás fejtegetéseiből mintegy az tűnik ki, hogy csak a *rendezett előadás* a fontos, hogy önálló szemlélete, tapasztalata és saját gondolata legyen a tanulónak, az mellékes. Pedig *rem tene*, verba sequentur, régi igazság.

Az önálló munkához való szoktatást nem kezdhetjük elég korán. Véleményünk szerint már a fogalmazástanítás legalsó fokán is lehetőleg nagy teret kell adni a tanuló önállóságának. Azért azok mellett a módozatok mellett, amelyeket az új utasítás részletez, egy talán még inkább célravezető eljárást kell hangoztatnunk. Az ilyenféle feladatoknak kidolgozását értjük: írjuk le

csupa egyszerű mondatban pl. Botond párbaját, az x című mesét; írjuk le ugyanígy a Három fiú történetét; írjuk le egyszerű mondatokban, mi történik az iskolában, mi a napi foglalkozásunk, hogyan töltöttük az ünnepet? stb. Egy egyszeri kísérlet mindenkit meggyőzhet az ilyen dolgozatok tanulságos voltáról. Ha megelőzően gondosan begyakoroltuk a nyelvtani elemzés során az egyszerű mondat megállapítását, ha közös megbeszéléssel szóbelileg ismételten megszövegezzük a feladat anyagát, a tanuló minden nehézség nélkül maga fogja megszerkeszteni az ilyenféle mondatokat: Egy apának három fia volt. A legidősebb hírnévre vágyott. Katona lett. Elment a háborúba. Az ellenség megölte. A második fiú minden áron vagyont akart szerezni. Stb. Hasonlóképen könnyen megfogalmazza közölni valóját a napi foglalatosságáról: Reggel korán szoktam felkelni. Naponkint hideg vízben jól megmosakodom. Gyorsan felöltözöm. Gondosan ismételem a leckét. Stb. Egy-egy természetrajzi vagy földrajzi leckének egyszerű mondatokban való leírása is tanulságos feladat lesz; pl. leírás a kutyáról, lóról, az ibolyáról, a Duna útjáról stb. Nem szükséges itt a mondatoknak pontos szövegét előre megállapítani s aztán lemásolni, mert akkor csak egy pár tanuló dolgozik, a többi gépiesen másol; de tökéletesen tudatossá kell tenni azt a legelemibb nyelvtani ismeretet, mi egy egyszerű mondat, mennyit lehet egy mondatba foglalni, a kifejezést a gyengébb tanuló is meg fogja találni. És így megtanul a maga lábán járni, logikusan gondolkodni, megtanulhatja a határozott, világos, szabatos és tömör kifejezésmódot, mert a kizáróan egyszerű mondatos előadásban kertelni, kerülgetni, semmit mondani nem lehet. Ezek a dolgozatok az első osztályban szorosan összefüggnek a nyelvtani elmélettel, amely főleg az egyszerű mondatra szorítkozik. Csak miután már egészen biztosak a tanulók abban, hogy mi egy külön mondat, csak azután ajánlatos a kevéssé összetett mondatszerkezetre áttérni. Megkönnyítené tanításunkat, ha olvasókönyveinkben volna csupa egyszerű mondatokból (közmondásokból) álló szöveg. Ilyennek másolása, majd tollbamondása után következhetnék egy közösen megcsinált szövegátdolgozás, majd reprodukciók, olvasmányok vagy felolvasott illetőleg elmondott mesék és történetkék után, esetleg kérdésekre felelés és minél több önálló fogalmazás, mind egyszerű mondatokban. Ha az eredmény megfelelő és áttérhetünk az összetett mondatra, akkor megint kezdhetnők megfelelő szöveg másoltatásán és tollbamondásán (az írásjelekre való eszméltetéssel), majd folytatnók reprodukciókkal és önálló fogalmazással olyan témákról, amelyeknek anyaga a tanuló életköréből való vagy a tanulásból teljesen elsajátított.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a tanuló életköréből minél több legyen az írásbeliek anyaga. Semmivel jobban nem közelíthetjük meg a célt, mit az utasítás kitűz, hogy a tanuló »amit látott, hallott, tapasztalt, rendezetten elő tudja adni«.

Hozzá kell szoktatni, arra kell nevelni a tanulót, hogy környezetében sokat észrevegyen, megfigyeljen, legyenek saját észrevételei, gondolatai, és a benyomásokról önállóan, okosan tudjon beszámolni. Az új rendelkezés ugyan arra figyelmeztet, hogy napi események csak igen nagy tapintattal használhatók feladattárgyul, de nem tudjuk elképzelni, hogy az ilyen témák: repülőgép a város fölött, a város díszben, tél a tavaszban, a folyó kiöntött, vihar volt, a háború, mozgósítunk! rendkívüli kiadás! stb. (az idei Értesítőkből) mennyiben ellentétesek az iskola nevelő céljaival? (Azaz, hogy az iskolai szabályokkal valamelyes ellentétbe esetleg mégis kerülhet az ember. Magam jártam úgy, hogy ilyenfajta iskolai feladat kitüzésekor az egész osztály szinte lázba jött, alig tudtam elnyomni a tetszés és öröm kitörését, hogy íme lehet sokat és érdekeset írni, anélkül hogy fejtörésbe kerülne.)

Figyelemreméltó kísérletről olvasunk a kecskeméti főreáliskola 1908—9. évi Értesítőjében. Az első osztályban a magyar nyelv tanára csupa önálló dolgozatot csináltatott olyan témákról, amelyek a gyermeki felfogásnak megfelelnek; az anyagot nagyrészt a kis tanuló egyéni tapasztalata vagy képzelete nyújtotta. A következő feladatokat dolgozták ki: Első nap az iskolában. Lassan járj, tovább érsz. Mi szeretnék lenni? Legkedvesebb könyvem. A vásár. Karácsonyi ajándék. Mivel töltöttem a karácsonyt? Miért mentek a görögök Trója alá? Meghalt az igazgatónk. Kaptam egy hatost. Az állomáson. Első utazásom. Levél haza. Napi foglalatosságom. Mit tanultunk az idén? Az írásművészet feltételeinek (amiről az utasítás szól) ezek a tételek kitünően megfelelnek. A tanulóban megvan egyrészt a tárgy teljes és kimerítő ismerete, másrészt az élénk szükségérzet is, hogy közölje, amit tud, mert mint erős ösztönző erő a tárgy ingerli és munkájáért elismerést és dícséretet vár. Hogy az ilyen dolgozatok milyen értékűek, azt meg tudjuk ítélni egy érdekes német gyüjteményből, amelyet Paul *Reiff* adott ki *Praktische Kunsterziehung* című kis könyvében (Teubnernél, Leipzig-Berlin 1910. 3. kiadás). Rövid módszeres fejtegetéssel kapcsolatban 160 gyermekfogalmazványt közöl benne.

A középső fokon a fogalmazványok már a müfaj természetére vonatkozó eszméltetéssel készítendők, mondja az új rendelet. Kiterjeszkedik a formákra is. Említi az alkalmas témáknak beszéddé kidolgozását; a versalakról szólva, megengedi használatát, de megkövetelnünk nem szabad. Nem szól azonban arról, hogy ne feledkezzünk meg a *levél*ről és a *dialógus*ról. Aki a két formát többször használtatta, az meggyőződhetett arról, hogy meglepően jól sikerülnek az ilyen formában tartott dolgozatok, ha alkalmas témákat jelölünk ki. A tanulók nagyrészt kedvvel, valamelyes tagadhatatlan írói ambicióval csinálnak párbeszédeket, mert a formának ingere serkenti őket. Ugyancsak a forma ingere teszi kívánatossá az ilyen átalakításokat: Arany egy balladája elbeszélés formájában; párbeszéd Lajos király és Toldi közt;

Gyulafi Loránt elmondja a testvéri szeretet megható történetét (Toldi Estéje II. én.); Garamvölgyi Aladár elmondja nagybátyjának fogsága történetét; Viola maga elbeszéli, hogyan lett földönfutóvá stb.

Hogy a felső fokon nemcsak a külvilág adhatja az írásbeli előadás anyagát, hanem a tanulónak saját *belső világa* is, arról utasításaink szerzői vagy megfeledkeznek, vagy nem akarnak tudomást venni. Nincsen-e a tanuló ifjúnak öröme, bánata, reménye és csalódása, nincsenek-e törekvései és küzdelmei, mikről nekünk tanároknak is mondhat megszívlelni valót? Vajjon ki meri hinni, hogy tanítványai lelkét jól ismeri? Ki ne látná szívesen azokat a föl-fölcsillanó fénysugarakat, amelyek a tanulói pszichét megvilágítják? Kísértsük meg, biztassuk, hogy őszintén tárja föl lelkét; lássuk, nem tud-e érdekesebbet és értékesebbet mondani saját magáról, mint Bánk bánról, vagy Arany balladahőseiről.

Gockler György.

Egy magyar irodalmi írásbeli dolgozat tanúságai.

Adalék a mai irodalom ismertetésének kérdéséhez.

Sokak felfogása szerint nagyon is vitatható az, hogy vajjon a legújabb irodalmi termékek, a *mának* írói és irodalmi alkotásai tárgyalandók-e a gimnázium, a középiskola keretén belül. A tárgyalást ellenzők érvei között egyetlen figyelemreméltó van. Az t. i., hogy az ilyen művekkel szemben hiányzik a tárgyilagos történeti távlat. Minden más felhozható érv ebből folyik, ezzel kapcsolatos. A kellő történeti távlat hiánya miatt csakugyan megeshetik, hogy könnyen kedvező színben jellemzünk olyan művet, amely azt meg nem érdemli vagy viszont. Ennek következtében az ifjak hibás szempontot nyerve téves és nem igazságos szemmel fognak körülnézni a napi irodalom nyüzsgő termékein. Kitegye-e magát az irodalom tanára annak, hogy tanítványai csakhamar arra eszméljenek, hogy tanárjuk felfogása, ízlése, esetleges ítéletmondása gyönge alapozású volt, mert elfogult és egyoldalú volt? Vagy kitehető-e az iskola annak feltevésnek, hogy bár tudta és tudja valamely mű értékét és jelentőségét, azt nem feltüntetni, hanem elrejteni, eltitkolni akarta?

Mindezek kétségtelenül megfontolandó, legalább is óvatosságra indító szempontok, amelyek figyelembevételét nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Azonban a kérdés helyes beállítása ezektől független. A kérdés t. i. nem az, hogy a mai irodalom tárgyalása *szükséges-e* vagy nem? Még kevésbé az, hogy vajjon a mai irodalom tárgyalása közben tudunk-e kellően kijegecedett jellemzést nyújtani vagy nem, tévedhetünk-e vagy nem?

Nézetem szerint a kérdés így állítható fel: Egyáltalán *lehetséges-e az*, hogy a mai irodalom termékeit elrejtsük esetleg bármely tiszteletreméltó okból?

Erre nézve azt gondolom, hogy mindenki igazat fog adni, hogy — lehetetlenség bármiféle módon kigondolható szellemi kínai fallal vagy fontoskodó tanrendőri buzgósággal elzárni a ma lüktető elevenségű irodalmát különösen a magasabb osztályok növendékei elől.

Tagadhatatlan ugyanis, hogy a tanulók otthon a napilapok olvasása által és irányítása szerint a mai irodalom irányzataival és termékeivel megismerkednek. És ezzel szemben az iskola teljességgel tehetetlen, még ha akarna is valamelyes módon beleavatkozni. Azonban az iskola — igen helyesen — ilyen beleavatkozást nem akar. Ellenkezőleg maguk az iskolák törekszenek arra, hogy az ifjakban az irodalmi érdeklődést fokozzák, az irodalmi műveltséget mélyítsék. Hiszen az ifjúsági könyvtárakba szívesen beszerezzük rögtön a ma megjelent különben megfelelő termékeket is. Azonkívül az önképzőkörök és olvasóegyesületek számára rendszerint járatjuk az érdemes szépirodalmi hetilapokat és folyóiratokat. Ezek és a napilapok, továbbá a színpad mind közvetlen érintkezésbe hozzák az ifjúságot a ma irodalmával. És ezek mint pedagógiai, önképzésre, ízlésre és általános műveltségre vezető eszközök mind el vannak ismerve és fogadva s gyakorlatban is vannak.

A teljes elzárkózás tehát teljességgel lehetetlen. Egyébiránt, ha őszinték akarunk lenni, be kell vallani, hogy voltaképen nem is arról van szó, hogy a mai irodalom valamennyi termékét távol tartsuk az ifjúságtól, hanem csak azokat, amelyek a mi felfogásunk szerint ártalmasak lehetnek, tehát csak a pedagógiai szempontból kifogásolhatókat. Mert aligha akadna csak egy olyan vélemény is, hogy pl. Szabolcska költeményei nem valók az ifjúság kezébe.

A mai irodalomtól való teljes elzárkózás tehát sem nem lehetséges, sem nem kívánatos. Ebből önként és természetszerűleg következik az is, hogy nem elégedhetünk meg azzal, hogy az ifjúság így — úgyszólván minden kalauz nélkül — érintkezzék a mai irodalommal. Szükséges, hogy a VIII. osztály irodalomtörténettanára az irodalomtörténeti tanítás végén, a rendes tanórák keretén belül *tárgyalja is* a mai irodalmat.

Természetes, hogy ennek a tárgyalásnak, mint az irodalmi folyamat ismertetése betetőző zárókövének, nagyon is gondosnak kell lenni. Éppen ennek a tárgyalásnak a megfelelő voltától függ az, hogy az ifjú minél kevesebbet botorkáljon a mai irodalomnak díszes fákkal, de tüskés bozótokkal is dúsan benőtt erdejében.

Nézetem szerint ennek a tárgyalásnak elsősorban szabadelvűnek kell lennie, azaz: a mai divatos irodalmi irányokat, azok tipikus képviselőit kivétel nélkül fel kell ölelnie, tekintet nélkül a tanár egyéni különállására, az illető irányzat vagy mű tetsző vagy nemtetsző általános jellemére. Nevetséges volna hallgatni pl. a nyugatistákról vagy a szocialista tendenciájú (proletár) írókról, irányokról. Az in usum delphini elvnek még az árnyéka is

elkerülhető, mert először is ez a tárgyalás oly időben történik, amikor az *érettség* küszöbén állnak az ifjak, amikor már készülnek kilépni az élet forgatagába. Különben is az agyonhallgatás, a struccpolitika itt igazán oktalan nagyképűsködés volna.

Második követendő szempont az, hogy a ma irodalmának a megelőző mozgalmakkal és művekkel való kapcsolatát, a fejlődést, a történeti folyamatot élénken és érezhetőleg kell kidomborítani. Szemléltetni kell, hogy a legkülönösebb irodalmi irány vagy mű sem áll ősök nélkül. A genezis feltárása régi és igen megbízható eszköze a megértetésnek.

Harmadik szempont az, hogy az ismertetés direkt úton történjék. Ez úgy értelmezendő, hogy a tárgyalás kiinduló pontja az illető mű objektív jellemzése és ismertetése. Ne kezdjük pl. Molnár Ferenc műveinek az ismertetését azon, hogy így meg így vélekedünk róla és irányáról. Fődolog a tartalmi vonások kiemelése, a mű költészettani elemzése. Mikor már ezúton eléggé sokvonású s objektív az adott kép, csak akkor s mintegy befejezésképp mondjunk műbölcseleti kritikát. Csak ekkor engedhető meg, hogy a közvetett szempontok is felmerüljenek. Ilyen tárgyalás *után* a tanár teljes joggal és kötelességszerűleg fejezze ki a maga legjobb megyőződése szerinti egyéniségét. A tanár egyéni felfogásának ilyen megnyilatkozása a maga benső erkölcsi tartalmánál fogva sokkal nagyobb súlyú, semhogy a fiúk lelke egyszerűen napirendre térne felette. Érezni fogják azok a fiúk, hogy annak a tanárnak, ki előttük idáig is oly híven és annyi igazsággal nyitogatta az esztétikai gyönyörűség virágkelyheit, annak a tanárnak az egyéni felfogása most is megbízható kalauzul fog bizonyulni, bár teljesen ment minden követelőző prepotenciától. Érezni fogják, hogy az az egyéni felfogás nem ötlet vagy innenonnan felszedegetett — s így elfogult és felületes — jelszó, hanem egy tárgyilagos és tudományos kinyilatkozás, melynek valamennyi épületkövét a kellő komolyság és jóakarat foglalja össze. A mai irodalom ilyen tárgyalása mellett hihetőleg a legkevesebb tévedés fordul elő, a legkevésbé jutunk bele a történeti perspektíva hiánya miatt az ötletek ingoványos mocsarába.

Ilyen elvi meggyőződéssel szokta alólírott alkalomadtán ismertetni a mai irodalmat, megadni a tájékozódáshoz a szükséges *általános nézőpontokat* s méltatni a különböző irányú és ízlésű irodalmi irányok *tipikusan reprezentáló íróit* és műveit.

Annak a kipuhatolása végett, hogy az ifjak az iskolában és iskolán kívül így megismert mai irodalomnak mely íróit és műveit kedvelik leginkább, a tanév utolsó magyar írásbeli feladatául ezt a tételt kapták: *Valamelyik ma élő író műveinek vagy egyes művének méltatása.* A 34 dolgozat így oszlott meg:

1.	Ady Endre költészetét méltatta	1 dolgozat
2.	Árkosi Ferenczi Kálmán (A pálfalvi szélmolnár)	1 »
3.	Bánffy Miklós gróf Nagyúrját	1 »
4.	Bársony Istvánt méltatta	1 »

5. Berczik Árpád műveit ... 2 dolgozat
6. Biró Lajosét ... 1 »
7. Gárdonyi Gézát ... 3 »
8. Herczeg Ferencet ... 7 »
9. Jakab Ödönt (1 általában, 1 a Róza c. kötetet) 2 »
10. Kis Józsefet (Jehova) ... 1 »
11. Kóbor Tamást (Budapest) ... 1 »
12. Móricz Zsigmondot ... 3 »
13. Molnár Ferencet ... 6 »
14. Rákosi Jenő (Aesopus) ... 1 »
15. Rákosi Viktor (Korhadt fakeresztek) ... 1 »
16.[1] Szabolcska Mihályt ... 2 »

Látnivaló, hogy változatosságban semmi hiány. Egyként szerepel az »avatag« Szabolcska s Ady, a nyugatosok mestere; a régen elismert Rákosi Jenő s a csak most fejledező Bánffy Miklós; az országszerte ismert Herczeg s a kevésbé olvasott Á. Ferenczi Kálmán stb.

Legkedveltebb írónak bizonyult Herczeg (7), Molnár (6), Gárdonyi és Móricz (3—3).

Műfaj szerint: 1. lírai műveket méltatott 5 dolgozat
2. epikait ... 16 »
3. drámait ... 13 »

Az egyes művek közül: Herczeg Bizancát és Molnár F. Farkasát ismertette 3—3 dolgozat;[2] Gárdonyi színdarabját A bort 2 dolgozat. Herczeg egyéb ismertetett művei: Szabolcs házassága, Pogányok, Álomország, Gyurkovics lányok; Molnáré: Ördög, Rabok, Éhes város; Gárdonyitól az Egri csillagok. A Móriczról szóló dolgozatok mind külön-külön tárgyúak voltak.

Meglepő érdeklődésről tanuskodott a Bánffy Nagyúrját ismertető dolgozat, mert *csak* olvasás és nem szemlélet alapján készült.

A 16 író közül előlegesen, a tanórán egyáltalán nem esett szó Á. Ferenczi-ről, Bíróról és Bánffy Miklósról. Előlegesen és részletesen megtárgyaltuk Herczeg *Bizancát*, Rákosi Jenő *Aesopusát* és Szabolcska líráját.

Ami végül a kidolgozást, a kidolgozásban megnyilatkozó ízlést és irodalmi felfogást illeti, arra nézve röviden annyi jelezhető, hogy szertelenség a tárgyalt írónak vagy műnek túltengő dícsérgetése, a másízlésűek lekicsinylése csupán egyetlen egy dolgozatban nyilatkozott meg. És, jellemző, ez a dolgozat Adyról szólott. Ennek írója egyenesen kijelenti, hogy Ady költészete szerinte oly bámulatos, hogy annak titokzatosságát, nagy világfájdalmát és homályosságát méltatni »nem találok elég jellemző

[1] A 16 író helyett voltakép 15 vehető, miután a Biró Lajosról szóló dolgozat a Vasárnapi Ujságból vett plágiumnak bizonyult; hasonlókép az egyik Berczik-dolgozat is.

[2] Az utóbbit akkortájt látták színpadon. Másnap meg is beszéltük.

szavakat«. S hogy ez az illetőnél nem betanult frázis volt, sok egyéb egyéni körülményen kívül az is bizonyíthatja, hogy a legjobb diákok közé tartozott.

Még lehetne folytatni a tanuságok levonását. De talán ennyi is elég arra, hogy a mai irodalom ismertetésének szükségessége mellett kardoskodók álláspontját erősbítse anélkül, hogy a pedagógiai szempontok csorbát szenvednének.

(Szászváros.) *Dr. Kristóf György.*

Elmélkedések az írásbeliek fölött.[1]

(A nagyszebeni javaslat.)

Az írásbeli dolgozatok eredménye átlagosan egyenes arányban áll a tanulók tárgyi ismereteivel, csak a tükröződés hívebb és állandóbb itt s így pontosabban ellenőrizhető az élőszónál. Ismerjük az okait is ennek a természetes jelenségnek. Igen egyszerűek. Az említettebbeken kívül még másnak is tulajdonítok magyarázó értéket. A szóbeli szövegezés pongyolaságával alig törődnek a tanárok tárgyi ismeretekre helyezvén a fősúlyt. Szörnyű, micsoda stilisztikai torzszülött sok felsőbb osztályú, egyébként szorgalmas tanuló felelete.

Itt felcsillan az írásbeliek eredménytelenségének is egy mélyebb oka: a szóbeliek pongyolasága.

A gondolat szóbeli kivetítése csaknem nyomban követi a néma lelki folyamatot. Az írás messze elmarad a támadó képzettől; újabbak halványítják és kiszorítják a korábbi képzetet. Így támad a bizonytalanság, a hiba még ott is, ahol a szóbeli előadásban ez nem következnék be. Hogyan szüntethető meg ez a bizonytalanság? Okulva azon, hogy az ú. n. jó, azaz biztosabb tudású és tágabb ismeretkörrel rendelkező tanuló írásbeli dolgozata rendszerint megüti a mértéket: a tanulók ismereteit kell gyarapítani és szilárdítani. Itt nyilvánvalóvá válik, hogy az iskola célját szolgáló írásbeli dolgozat nem lehet öncél, mint ahogy a szóbeli felelet sem az, hanem eszköz a jelzett cél eléréséhez. Írás nélkül sem anyanyelvet, sem idegent nem lehet eredményesen tanulni. Csak így érhető el az anyanyelv beható ismerése, az idegennél a nyelvtani helyesség; vagyis a írás és élőszó oktatásunkban egy célt szolgál.

Elszigetelten egymástól, egyiknél sem fokozható az eredmény. Beosztásukat lelki és gyakorlati tényezők szabják meg. Hogy melyik a fontosabb az kézenfekvő.

Az intézeteknek megküldött nagyszebeni javaslat idevágó gyakorlati kívánalmakról szól elsősorban. A lelki tényezőket formai szempontta zsugorítja az iskolai írásbeli dolgozatok kitűzésénél vagy elhallgatásánál.

A javaslat megkülönböztet gyakran alkalmazandó írásbeli gyakorlatokat és dolgozatokat. Az utóbbiak volnának az osztályzandó

[1] Ezt a cikket még a fogalmazástanításról kiadott miniszteri rendelet megjelenése előtt kaptuk. *Szerk.*

beszámolók és nagyobb didaktikai egységek után 4—6 hetenkint kerülnek sorra. Az alsóbb osztályokban annyiban jelentene változást a javaslat, hogy a kétheti osztályozott dolgozatok havonkint ismétlődnének: így a tanulók az osztályzástól ritkábban tartva, félelemérzetök bevésbé csökkentené az eredményt.

Lényeges változást tehát nem jelent a javaslat a tanterv utasításaihoz képest. Ezek úgyis oly tág teret engednek a tanár egyéni felfogásának gyakorlati érvényesüléséhez, hogy ez a kérdés módszeres értekezleten is elintézhető.

Tapasztalásból tudom, hogy alig van gyakorló tanár, ki a szóbanforgó javaslat módszerét a lehetőség szerint már eddig is nem alkalmazta volna. Ha buzgalom nem, akkor kényszerűség visz erre. És az eredmény közmegegyezéssel fokozásra szorul. Laikus is így véli. Amennyit a dologból felfog, úgy hiszi, hogy az írásbeli dolgozatok önmagukban is fejleszthetők. Hozzá is fog a javításhoz. Hamar el is készül vele és a dolgozatok silányságának egyedüli okát a külső kedvezőtlen körülményekben leli.

Az óhajtott jobb eredmény azonban nem érhető el a külső befolyásoló együtthatók kedvezőbb alakításával.

A félelem, a tanuló félelme a nevelésre nézve — mert hát nevelnünk is kell — a legtermékenyebb lelkiállapotok egyike. Ebben a lelkiállapotban hajlítható leginkább a tanuló. Ezt annyira tudjuk, hogy a tanár — természetesen egyénisége szerint — igen változatos eszközökkel törekszik ennek az előidézésére fegyelmezési szempontból.

Sajnos, ez a félelemérzet ritkább és felszínesebb, mint ezt a javaslat hiszi.

Tárgyi szempontból ajánlja a javaslat a klasszikus nyelveknél Rousseau ismert elve alapján, hogy a tanulókat a klasszikus írók megértésére vezesse a tanár. Ne látasson műveikben nyelvtani példatárt, hanem szellemüket értesse meg. Logikusan következik ebből a javaslat amaz óhaja, hogy a latin írásbeli dolgozatok tárgya a felsőbb osztályokban kizárólag klasszikus írók fordítása magyarra legyen az eddigi gyakorlattal szemben.

Descartes, Leibnitz, Apáczai háromszázados kezdeményezése óta a tudomány is nemzeti nyelven szól. Semmi szükség a latin kerékbetörésére. A javaslat eme pontjának az elfogadását a főcél mellett maga az írásbeli érettségi vizsgálat sikerének az érdeke is ajánlatossá teszi.

A magyar írásbeli tételeiül javasoltak közül ilyenek, mint szünidei élmények stb. nem ajánlhatók. Ily tételekkel fehér lapot kap a tanuló, amivel könnyen visszaélhet. A lentebb javasolt általános erkölcsi igazságok chriaszerű megoldásra vezetnek és uniformizáló hatással járnak. Manapság pedig egyénítésre törekszünk. És honnan merítsenek anyagot a tanulók a mélységes erkölcsi tételek megoldásához? Magukból? Őszinték lesznek?

A modern idegen nyelvek és a mennyiségtan írásbeli dolgozataira vonatkozólag alig mond újat a javaslat.

A 7-ik pontja, melynek értelmében a dolgozatok tárgyának helyes megválasztására példákkal illusztrált rövid útmutatást kellene kiadni: veleje szerint megvan a hivatalos tantervben. Bővebb hivatalos útmutatásra nincsen szükség. Különben is értesítőink csakúgy ontják a tételeket. Azonfelül szakirodalma is van ennek a kérdésnek, sőt a Sammlung Göschen magánhasználatra is nyújt ilyen könyvecskét.

Végül arról szól a javaslat, hogy az írásbeli gyakorlat időpontja porosz drillminta szerint — akár csak valami harcászati gyakorlatnál — elhallgatandó az előzetes félelemérzés kikerülése céljából, mert a félelem csökkenti az eredményt.

Ez áll egy bizonyos pontig. Patológikus állapotban nem termel a lélek oly biztosan, mint különben. De hát a lámpaláz nem tökéletesen ugyanaz a tünet és mégis mennyi kitünőt produkáltak a lámpalázasok. Az idősebb Pitt azt mondta egy fiatal embernek, ki jelenlétében lámpalázmentességével dicsekedett, hogy nem is lesz ám belőle kiváló szónok! Ezen a félelmen enyhíthet a tanár, de amint a legelnézőbb közönség előtt is elfogja a színészt a lámpaláz, úgy átszenvedi ezt a félelmet a tanuló is, mert hisz többé-kevésbé önálló produkciójáról van szó. Talán nem áll ez felelésnél is? Pedig ott igazán el van hallgatva az időpont és micsoda lelki feszültséget, ú. n. »drukkolás«-t fojt magába az a hagyományos halálos csend, amikor a szigorú tanár noteszében lapozgat! Borzalom!!! Hiába erre szükségünk van! A gyakorlat követeli. Főleg népes osztályokban tömegfegyelmezés szempontjából. Tessék 78 fiút fegyelmezni a gimnázium IV. osztályában![1] Távlatból másként festenek a dolgok, mint a gyakorlat kellő közepében.

Ha meg is akarnók szabadítani a tanulókat a félelemérzettől, az eme kis ravaszkodással, hogy a dolgozat időpontját elhallgatjuk, aligha sikerül; mert hiszen ha az, aki félni szokott — mert nem mind fél — közvetlenül a dolgozatírás előtt tudja meg a bekövetkezendőket, valósággal megdöbben és zavart lelkiállapota így még kevésbé alkalmas az eredmény javítására.

A javaslatnak ez a pontja se járna a gyakorlatban a kívánt eredménnyel. Az okkeresésben mélyebbre kell szállanunk, hogy észrevehető javulást érhessünk el. A szövegezés helyességét élőszóban is meg kell követelni a legszigorúbb következetességgel és ernyedetlenséggel.

A tanulók ismeretei írással, élőszóval gyarapítandók és szilárdítandók, ez az a circulus vitiosus, ahová a tanárnak be kell férkőznie. Sokat írni, hogy biztosak legyenek az ismeretek; az ismeretek legyenek biztosak, hogy jó írásbelieket készíthessenek a fiúk. A tanárjelölteket már az egyetemen kellene gyakorlati úton kiképezni az iskolai írásbeli dolgozatok rendszeres elkészíttetésére.

Eddig ötletszerűen, általános irányelvek nélkül többnyire középiskolai reminiszcenciákból táplálkozva jártak el a tanárok itt, mint

[1] Ennyi volt a legtöbb növendékem egy osztályban.

sok egyéb gyakorlati kérdésben. Vezérelveket csak központi helyről és fejlődő korukban vihetnének magukkal. Később megcsontosodnak és nem engednek a 48-ból. Nemcsak a tanulókon múlik a baj tehát! És ezt igen nyomatékosan akarnám kiemelni.

Szempontul az írásbeli dolgozatok színvonalának az emelésére az a megfontolás is szolgálhat, hogy az átmenetet a gondolat és írásban való kivetítése között meg kell könnyíteni. Ez a megkönnyítés állandó gyakorlás által érhető el; ebből következik, hogy az iskolai írásbeli elsősorban azt a célt szolgálja, vagyis gyakorlat legyen, nem pedig beszámolás. Szilárdítsa az ismereteket, mint a felelet, de a maga módjához képest befejezettebb, tetszetősebb formában.

A fogalmazásnál, ennél a magasabb lelki műveletnél, az írás szinte párhuzamosan haladjon a gondolattal. Így lesz az írály zökkenésnélküli, közvetlen. A szárnyaló gondolat hívebb megrögzítésére a fürge betűvetés igen hasznos ügyesség és itt feltűnően szembeötlik a gyorsírás mesterségének fontossága.

Az iskola céljait szolgáló dolgozat főfeladata az ismeretek gyarapítása és szilárdítása behatóbb gondolkodás révén befejezettebb, tetszetősebb és egyéni színezetű alakítás által. Azért jelentékeny horderejűnek mutatkozik az eredmény javítása szempontjából a *műgond* felkeltése a tanulóban. Megismertetjük a műgond mérhetetlen, sok esetben döntő fontosságával, rámutatva egy-egy építész, szobrászfestőóriás alkotására, de kiváltképpen valamely nagy zeneszerző hatalmas partitúrájára, ahol milliók között, minden pontocskának megvan a maga önálló jelentékeny hivatása. Majd szűkítjük a kört és rátérünk az irodalomra. E helyt ellátjuk a tanulókat gyakorlati utasításokkal. Forgassák meg a gondolatot eszükben, mielőtt leírnák. Az első felbukkanó fogalmazásnál ne állapodjanak meg; ismételjék azt a műveletet ugyanazon gondolattal többször, ne sajnálják eme eljárás fáradtságát, hisz a tömör-irályú Flaubert órákig küzködött egyetlenegy gondolat megszövegezésével, hangosan felolvasta magának (ami eléggé nem ajánlható!) és csak akkor nyugodott meg, ha szövege fedte gondolatát! Ne tekintsék megmásíthatatlannak az első koncepciót. Hivatkozzunk Balzacra. Terjedelmes kéziratait 10—12-szeri átjavítás nélkül nem adta sajtóba. Törölgessenek szorgalmasan, mint Vörösmarty, a legnagyobb nyelvművészünk, kinél mesteribb módon senki sem alakította zengő és csodálatosan kifejező nyelvünket és mily kínnal született meg a Szózatja. Rámutathatunk Saphó, Alkaios, Demosthenes, Cicero, Vergilius, Horatius, Dante, a leányainak diktáló és tüneményesen szövegező vak Milton, Heine, a nagy Arany Jánosnak a gyémántköszörús aggodalmas óvatosságával és szerető műgondjával kicsiszolt nyelvkincseire! A kezdőket, a csüggedőket buzdíthatjuk Edison jellemző szavaival:

»Le génie est plus transpiration qu'inspiration.«

A javaslat pontjai a tantervet lényegben nem javítják. A lényeg a vezető rátermettségén kívül a tanuló lelki készsége és ambiciója. Az elsőt fejleszteni kell, az utóbbit felkelteni és céltudatos irányí-

tással a lankadástól megóvni. Az eredménytelenség kiáltó eseteiben tárgyilagos szelekciót kell gyakorolni.

Hiába, kvarcon alul a legjobb acél sem csihol szikrát.

(Budapest.) *Dr. Mohr Győző.*

A matematikai tanítás kongresszusa Párisban 1914 április 6—8-ig.

A Matematikai Tanítás Nemzetközi Bizottsága f. évi heidelbergi összejövetelén elhatározta, hogy 1914-ben ápr. 6—8-ig Párisban kongresszust rendez, mely főleg két kérdés tanulmányozásával fog foglalkozni. Az egyik kérdés a középiskolai, a másik pedig a főiskolai tanításra fog vonatkozni.

A Bizottság tekintettel arra, hogy a differenciál és integrálszámításnak a középiskolákba való bevezetésével immár sok országban több mint 10 év óta kísérleteznek, sőt hogy ez a tananyag a francia lycée-kbe 1902-ben hivatalosan is bevezettetett: elérkezettnek látta az időt arra, hogy a több mint 10 évi tapasztalat alapján a különböző országokban követett módszerek és a nyert eredmények beható vizsgálat tárgyává tétessenek. Épp azért a kongresszus első tárgyává a következő kérdést tűzte ki:

A) A differenciál- és integrálszámítás bevezetésével a középiskolák felsőbb osztályaiban nyert eredmények. Főelőadó: *Beke Manó budapesti tanár.*

A vita abhoz a jelentéshez fog kapcsolódni, melyet Beke tanár úr a különböző országok albizottságaitól nyert adatok alapján meg fog szerkeszteni. Az adatok beszerzése egy kérdőív alapján fog történni, melyet a Nemzetközi Bizottság állít össze és amely alább következik.

A főiskolákra vonatkozó kérdés a következő:

B) A matematika helye és szerepe a felsőfokú technikai oktatásban. Főelőadó: P. Staeckel heidelbergi tanár.

A kongresszus elé terjesztendő jelentés — éppúgy mint az *A)* kérdésnél — azon adatokból fog összeszerkesztődni, melyeket az egyes államok albizottságai a főelőadónak be fognak nyújtani. Az adatokra vonatkozó utasítás, illetőleg kérdőív alább szintén következik.

E kérdőívekre vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy lehetetlen volt a kérdéseket úgy összeállítani, hogy a különböző országok intézeteihez pontosan alkalmazkodjanak. Épp azért minden egyes ország albizottsága azokat a kérdéseket veheti elsősorban tekintetbe, amelyek neki megfelelnek, esetleg azokat a helyi viszonyok szerint a kitűzött cél szerint átalakítja.

A kongresszus előkészítésével Bourlet-t bízta meg a Nemzetközi Bizottság, aki azonban rövid időre rá meghalt. Mindazonáltal gondoskodás történt arról, hogy a kongresszus előkészítésében szünet ne álljon be. A programm külsőleg nagyjából a következőkből fog

állani: a Matematikai Tanítás Nemzetközi Bizottságának és az *A)* és *B)* csoportok albizottságainak ülései, két nyilvános ülés az *A)* és a *B)* tárgyak előadására, vitaülések a kongresszus tagjai részére. A részletes programmot most az ősz vége felé várhatjuk. Ugyanakkor közölve lesznek a részvétel feltételei.

Fehr Henri,
a nemzetközi mat. oktatásügyi bizottság főtitkára.

Klein Félix,
a nemzetközi mat. oktatásügyi bizottsága elnöke.

A) Kérdőív

a középiskolák felsőbb osztályaiba bevezetett differenciál- és integrálszámítás tárgyában.

Előzetes megjegyzések. 1. A bizottság ezeket a kérdéseket, közöttük több határkérdést, azért állította fel, hogy megtudja, mely anyag vétetett fel a differenciál- és integrálszámításból és minő módon tárgyaltatik a matematikai oktatás reformjának ez a legfontosabb anyaga. A bizottság ismételten kijelenti, hogy ő maga határozott álláspontot nem foglal el, csak arra törekszik, hogy a tényleg létező viszonyokról helyes képet alkosson.

2. Középiskola elnevezésen a gimnáziumokat, reálgimnáziumokat, reáliskolákat, lycée-ket és a különböző államok hasonló iskoláit érti. Kívánatosnak tartja, hogy az elemi iskolai tanítóképző-intézetekről is kapjon felvilágosítást.

I. *Milyen mértékben vezették be a differenciál- és integrálszámítást annak az országnak középiskoláiba, melyekről referál?*

Meg kell mondani, milyen fajta iskola az (gimnázium, reáliskola stb.), melyben a nevezett számítási mód szerepel. Meg kell mondani, hogy hivatalos tanterv alapján történik-e a tanítás, vagy pedig csak a tanár tetszésére van bízva (ez esetben kívánatos megadni azon iskolák percent-számát, melyekben az infinitézimális számítások szerepelnek). Minden tanuló résztvesz-e a nevezett tanításban, vagy csak egyes kiválasztottak?

Különösen pedig felelet adandó a következő kérdésekre:

a) A differenciálszámítás csak az egyváltozós függvények differenciálására szorítkozik, vagy pedig kiterjeszkedik a többváltozós föggvényekre is?

b) Mely függvényeket differenciálnak?

c) Kiterjed a tanítás az integrálszámításra is és milyen mértékben?

d) Tárgyalásra kerül a Taylor-sor is.

e) Szerepelnek a differenciálegyenletek is és melyek?

II. Az új fogalmak bevezetésénél és tárgyalásánál mily fokú bizonyítási szigorúság jön alkalmazásba?

a) A differenciálszámítás tisztán geometriai úton vezettetik-e be, anélkül hogy a határérték fogalma használtatnék, vagy a tanítás e fogalom megbeszélésére is kiterjed? Ez utóbbi esetben a szigorú

bizonyítási mód jön-e alkalmazásba vagy magától értetődőknek tekintetnek az ilyen tételek: $\lim \frac{1}{a} = \frac{1}{\lim a}$?

b) Használják a differenciálokat is? Ha igen, vajjon akkor a differenciálszámítást úgy tekintik mint valamiféle közelítőszámítást vagy talán a végtelen kicsinyekkel metafizikai módon mint tényleg létező mennyiséggel operálnak?

c) A Taylor-sornál tekintetbe jő a maradéktag?

d) Történik utalás arra, hogy nem differenciálható függvények is vannak?

e) Szigorúan vezetik-e be az irracionális szám fogalmát vagy megelégszenek azzal, hogy alkalomadtán (pl. gyökvonással kapcsolatban) irracionális számokról is beszélnek?

III. *A differenciál- és integrálszámítás bevezetésénél mely metodikus szempontok jönnek tekintetbe?*

a) Előkészítik a differenciál- és integrálszámítást a középső osztályokban a függvényeknek megfelelő tanításával és grafikus ábrázolásokkal, úgy hogy az új anyag nem mint kiegészítés, hanem mint a régebbi anyag továbbfejlesztése dolgoztatik ki?

b) Használják a Leibniz-féle szimbolumokat, vagy talán valami módon körülírják a differenciálhányadosokat és integrálokat?

c) Mit tárgyalnak először: a differenciálszámítást vagy az integrálszámítást, vagy a kettőt egyidejűleg?

d) Az integrált mint egy összeg határértékét (határozott integrál) vagy pedig mint primitív függvényt (határozatlan integrál) vezetik be? Ha mindkettőt, milyen sorrendben és milyen kapcsolatban?

e) Használnak tankönyvet a diff.- és integrálszámításánál? Melyek a tekintetbe jöhető tankönyvek? (Cím, kiadás, kiadó.)

IV. *Mekkora a differenciál- és integrálszámítás alkalmazási köre?*

Az analízis, a geometria, a fizika azon tárgyait, melyek a határérték fogalmán alapulnak és amelyek fontosságuknál fogva a középiskolában eddig is tárgyaltattak, az összefüggő differenciál- és integrálszámításhoz csatolják, hogy így az eddigi anyag ökonomikus tárgyalása lehetséges legyen?

a) Ily módon tárgyalják a maximum- és minimumszámításokat?

b) Ha a Taylor-sor is előfordul, mely függvényeket fejtenek hatványsorba?

c) Ha a Taylor-sor maradéktagját is tekintetbe veszik, használják a hatványsort inter- és extrapolációra és hibaszámításra?

d) Ha az integrálszámítás is előfordul, használják a területszámításra és a köbtartalom kiszámítására?

e) A mechanika mely alapfogalmainál használják a differenciál es integrálszámítást?

f) Használják ezeket a számításokat a fizika egyéb részeinél is és melyeknél?

V. *A differenciál- és integrálszámítás bevezetésével könnyebbé vált-e más tananyag tanítása? Ha igen, melyiké?*

VI. A differenciál- és integrálszámítás bevezetéseinek mik az eredményei? Érezhető határozottan a haladás? Míly mértékben találkozik helyesléssel és ellenkezéssel? Minő álláspontot foglalnak el a matematikusok és fizikusok?

Ha tudomása van arról, hogy a differenciál- és integrálszámítás tanítási meneténél még más érdekes körülmények merültek fel, kívánatos, hogy azok is belekerüljenek a referátumba.

A Matematikai Tanítás Nemzetközi Bizottságának (IMUK) az illető országra vonatkozó mely kiadványában van a differenciál- és integrálszámításról összefüggő közlemény?

B) Kérdőív

a technikusok matematikai képzése tárgyában.

I. *Általános kérdések.* Miképpen van a magasabb technikai kiképzés a közoktatásba bekapcsolva? A főiskolába való lépést megelőzi speciális tanfolyam, miként Franciaországban a Mathématiques spéciales? Vannak-e külön technikai főiskolák (műegyetemek) vagy csak az egyetemeken vannak e célra külön karok és szakosztályok, vagy megvan mindkét rendszer? A technikusok képzése, különösen pedig matematikai képzése, más irányú hallgatókkal (nevezetesen matematikusokkal, fizikusokkal és természetrajzosokkal) együttesen történik-e?

II. *A tanítás célja.* A matematikai tanítás általános matematikai kiképzésre törekszik-e? Közös-e a különböző technikai szakosztályok számára vagy szétválik a szakosztályok szerint és egyszersmind hozzásímul az egyes szakosztályok különleges igényeihez?

III. *A tanítás módja.* Mennyi idő jut a technikusok matematikai kiképzésére? Elő vannak írva meghatározott matematikai előadások és gyakorlatok, melyeknek rendes látogatása kötelező és ellenőrzés alá esik vagy az egyetemi szabadság elve van érvényben, amely megengedi, hogy bizonyos határok között a tanárok tárgyukat és módszerüket, a hallgatók pedig az előadást és a vele való foglalkozást szabadon választhassák? Milyen módon folynak le a matematikai gyakorlatok?

IV. *A tanítás tárgya és módszere.* Mely határig mennek el a technikusok matematikai tanításában? (Pl. mekkora mértékben kerülnek tárgyalásra a differanciálegyenletek?) A fogalomalkotásban és a bizonyításban mekkora szigorúsággal járnak el? Használnak modelleket és matematikai készülékeket? Tekintetbe jönnek az újabb közelítő módszerek? Egyes szakosztályokban (pl. az elektrotechnikaiban) a képzést kiegészítik külön magasabb előadásokkal? Az analitikai geometria és a magasabb Analizis mint külön tárgyak szerepelnek vagy pedig a kettőt nagy egységes előadásba olvasztják egybe, amely a magasabb matematika valamennyi számító részét magában foglalja? Milyen helyet foglalnak el a tanításban a grafikus módszerek?

Mekkora terjedelemig mennek el az ábrázoló geometria tanításában? Vannak az analitikai mechanika számára külön előadások,

vagy a mechanikát csak mint alkalmazott mechanikát adják elő? Milyen vonatkozásban áll az alsó és a felső geodézia a matematikához?

V. *Tankönyvek.* Mely tankönyveket használják a hallgatók? (A tankönyvek jellemzése a II. kérdés szellemében.)

VI. *Tanítószemélyzet.* A matematika előadói szakmatematikusok? Ha azok, az absztrakt matematika művelői vagy pedig oly matematikusok, kik az alkalmazások egyik-másik ágában tapasztalatokat szereztek? A matematika előadói oly mérnökök, akik külön matematikai tanulmányt folytattak, vagy pedig oly mérnökök, akik tanulmányi éveik matematikai ismereteivel felfegyverkezve autodidaxis útján szereztek magasabb matematikai ismereteket?

VII. *Más megjegyzések.* A referáló a tárgyra vonatkozó oly megjegyzéseket, amelyek az előzőkben nem foglaltatnak, ezen szám alatt sorolja fel. A Matematikai Tanítás Nemzetközi Bizottságának az illető országra vonatkozó mely kiadványában vannak a technikus matematikai képzésére vonatkozó közlemények?

VIII. *Matematikai előadások jegyzéke.* Kívánatos, hogy a referátumhoz ama matematikai előadások jegyzéke hozzácsatoltassék, melyek az illető ország technikai főiskoláin az utolsó évben tartattak. (Az előadás címe, órák száma, gyakorlati órák száma.)

M. S.

Felhívás a matematika tanáraihoz.

A Matematikai Tanítás Nemzetközi Bizottsága alulírottakat bízta meg, hogy a differenciál- és integrálszámítás tanítására vonatkozó magyarországi adatokat összegyüjtsék. Jelentésünket a Tanáregyesület két év előtti közgyűlésével kapcsolatos ankétszerű megbeszélés adatainak, a mult évi Értesítőkben foglalt közleményeknek és egyéni tapasztalatainknak alapján óhajtjuk elkészíteni. Amennyiben azonban szaktársaink a mult évi Értesítőben foglalt adatokat a föntebb közölt *A)* kérdőív értelmében kiegészíteni óhajtanák, tisztelettel kérjük, szíveskedjenek a feleleteket és megjegyzéseket f. é. nov. 15-ig Beke Manó egyetemi tanár címére (Budapest, II., Bimbó-utca 26) elküldeni.

Beke Manó,
Mikola Sándor.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Pro domo. Válasz *dr. Böhm Dezső* »Német tankönyveink« c. cikkének III. részére. (Tan. Közl. 68.)

1. Dr. Böhm Dezső az egyik kezével simogat, a másikkal fojtogat. Elismeri, hogy *Német Nyelviskolám* a »direkt módszer szerint írt tankönyveink közül az egyik legjobbik, talán a a legjobb«, de az iskolából mégis kizárná, a tanuló kezébe nem

adná: mert a könyvben néhány praktikus ujjmutatást mertem adni magának a tanárnak. Pedig azok az ujjmutatások nem is lehetnek olyan veszedelmesek, amikor rajtuk — dr. B.-ön kívül — még senki más nem ütközött meg és a szakemberek a könyvből immár közel 20.000 példányt mertek adni növendékeik kezébe, hiszen ezek az ártatlan ujjmutatások összevissza talán egy-két lapra is elférnének. Csak nem hiszi, hogy az öreg tankönyvíró, aki immár 35 esztendőt töltött a katedrán, csupán azért csúsztatta be ezeket tankönyvébe: »hadd lássa a tanuló, hogy tanára semmi egyebet sem nyújt neki, mint amit a tankönyvből ő maga is megtudhat.« Mit szóljunk ahhoz, hogy B. ez ujjmutatások miatt azt meri állítani, hogy *Theisz könyvének bevezetése »a diákoknak amúgy sem kis önteltségét s a tanárok iránt való tiszteletlenségét csak emelné«*. Ez már sok! Ilyen ítéletet egy tankönyvről csak hosszú tapasztalat után lenne szabad kockáztatni.

Én tehát arra kérem a t. kartársakat, szíveskedjenek átlapozni a Német Nyelviskolámat és meggyőződni: vajjon van-e abban egyetlen egy útbaigazítás is, mely a tanár önérzetét sérthetné és amely dr. B. tanárt följogosítaná arra, hogy p e r e a t-ot kiáltson egy oly munkára, amelyen én egy emberöltő óta dolgoztam, amelybe egész életem tapasztalatait belefektettem?!

2. És most térjünk át arra az *ideális tankönyvre*, amelyet dr. B. a tanulóknak szán. »Legyen az tömören megírt, *vázlatszerű tankönyv*,« mely »úgyszólván *csak a témákat adja*, melyeknek kidolgozása, kifejtése az iskolai tanítás feladata legyen.« De hisz akkor a témák kifejtését minden egyes tanárnak magának kellene írásban kidolgoznia, ha az órára lelkiismeretesen el akarna készülni! Nem. »*A kifejtést megadhatná egy olyanféle könyv, mint a Theiszé, mely a tanárnak segítene.*« Vagyis más szóval: Dr. B. nem adná oda a Theisz Nyelviskoláját a tanuló kezébe, bár ő maga használná: hadd lássák, hogy tanáruk egyebet is nyújt nekik, mint amit a tankönyvből ők maguk is megtudhatnak! És ezt a szemfényvesztést *alkotó munkának, magasztos feladatnak* nevezi. R i s u m t e n e a t i s, a m i c i.

De mi lesz a tekintélyével, ha a ravasz kópék megszerzik a Theisz Nyelviskoláját. Azért jobb megmaradni az egyenes úton és a Theisz könyvét a tanulóknak is odaadni: higyje el kedves kartárs, lehet amellett is »*alkotó munkát*« végezni az iskolában.

Fenyőháza, okt. 1.

Dr. Theisz Gyula.

Beküldött könyvek és lapok.

A biológiai iskolakert berendezése. Írta: *Pinkert Zsigmond.* Megrendelhető a szerzőnél Kiskún-Félegyházán. Ára 3 korona.

Lacika mamája és egyéb történetek. Írta *Pekár Gyula.* Magyar Könyvtár (711. sz.) Ára 30 fillér.

Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete. Írta *Robert Louis Stevenson.* Fordította *Benedek Marcell*, megjelent a Magyar Könyvtárban. (712—713. sz.). Ára 60 fillér.

Don Carlos spanyol infáns *Schiller* nagyszabású drámája, kitünő új magyar fordításban jelent meg a Magyar Könyvtárban (714—716. sz.). E drámai költeményt a vállalat szerkesztője, *Radó Antal*, fordította az eredeti formájának és szellemének hű visszaadásával, lendülettel teljes, kifejező versekben. Ára 90 fillér.

Világkönyvtár. Ebben a gyüjteményben most egy kiválóan értékes könyv jelent meg, mely a nevelés nagy dolgait, örökös problémáit fejtegeti. *Thomas* híres könyve: A nevelés a családban (A szülők vétkei), mely a Világkönyvtár legújabb kötete, úgy a szülőkhöz, mint a pedagógusokhoz fordul nyilt szóval, mélyreható, az életből fakadó igazságokkal. A fordítást *Holló Márton* nagy gonddal és hozzáértéssel végezte. A kötet 1·90 K-ért minden könyvkereskedésben kapható.

Darwin-Könyvtár. E címmel új vállalat indult meg a napokban. Míg eddig csak szépirodalmi dolgokat lehetett megkapni olcsó füzetes kiadásban, most a Darwin-Könyvtár révén a legnagyobb természettudósok népszerű munkái is megkaphatók néhány fillérért. A vállalat 1. füzete *Bölschének* egyik legszebb csevegését hozza *Utazás a hold körül* címen. Nem kevésbé értékes a 2. füzet sem, *Darwin: Az ösztönről* című kisebb értekezése. A Darwin-Könyvtárt dr. *Fülöp Zsigmond* szerkeszti, az egyes füzetek ára 60 fillér a könyvkereskedésben, de a Darwin-folyóirat előfizetői ingyen mellékletül kapják őket (évenkint 8-at). Ahol könyvkereskedésben nem kaphatók, bélyegek ellenében megküldi a füzeteket a kiadóhivatal: Budapest VI., Andrássy-út 60.

KRÓNIKA.

Meghívó. Az elnökség nevében van szerencsém A Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Egyesület tagjait az országos tanári kongresszussal kapcsolatban tartandó közgyülésünkre tisztelettel meghívni.

A közgyülés ideje 1913. évi november 14-én (péntek) d. u. 3 óra. Programmja: 1. Elnöki megnyitó. 2. Titkári jelentés. 3. Számvevői jelentés. 4. A számvizsgáló-bizottság jelentése. 5. *Az ügyrend.* 6. *Az 1914-ik évi segély megállapítása.* 7. Indítványok.

A közgyülést választmányi ülés előzi meg. A közgyülést az Országos Középiskolai Tanáregyesületben (VIII., Eszterházy-utca 14—16. sz. a.) tartjuk.

Németh József,
titkár.

A III. középiskolai tanári kongresszust előkészítő bizottság ülése.

Már csak néhány hét választ el bennünket a kongresszustól s ezért az előkészítő-bizottság és főleg ennek albizottságai gyakran üléseznek, hogy a kongresszus anyagát a tárgyalásra kellőleg előkészítsék. A három albizottság nagyjából véve befejezte feladatát s október 17-én beszámolt működéséről az előkészítőbizottságnak. Az ülésen *Gaal Mózes* elnökölt, kívüle még jelen voltak: *Viszota Gyula, Schmidt Márton, Friml Aladár, Müller József, Lévay Ede, Balog Mór, Sajó Sándor, Baumgartner Alajos, Bartha József, Usetty Ferenc, Kosári István, Endrei Ákos, Nádai Pál, Ady Lajos, Marczinko Ferenc.* A nyugdíjügyi albizottság munkájáról Schmidt Márton számolt be. Bemutatta a kellő indokolással és érvekkel megalapozott határozati javaslatot, mely lényegében oda konkludál, hogy a tanárság kéri a 30 évi szolgálati idő visszaállítását s a jelenlegi nyugdíjtörvénynek olyan értelemben való módosítását, hogy annak összes kedvezményei terjesztessenek ki a 30 évet szolgáló tanárokra s terjesztessenek ki egész terjedelmükben a felekezeti tanárokra, úgy hogy a bárhol eltöltött szolgálati idő beszámíttassék s az átlépés állami szolgálatba lehetővé tétessék. A bizottság *Lévay Ede, Balog Mór, Kosári István* és *Gaal Mózes* hozzászólása után a javaslatot némi csekélyebb módosítással elfogadta s egyúttal a kérdés előadójául *Schmidt Mártont* kérte föl. A státusrendezési bizottság elaborátumát *Friml Aladár* terjesztette be. A bizottság élénk eszmecsere után kimondotta, hogy itt a II. tanárkongresszus idevágó, lényegében a mindenkori létszám teljes megharmadolását tartalmazó határozati javaslatát fogadja el. A kérdés előadója *Bartha József* lesz. Az Oktató szövetség s az Egyetemes tanügyi kongresszus ügyét *Nádai Pál* referálta el s *Ady Lajos, Gaal Mózes* hozzászólása után az ő határozati javaslatátát is elfogadták. A kérdés előadója a kongresszuson is *Nádai Pál* lesz.

Az előkészítő-bizottság egyúttal elhatározta, hogy kérni fogja a közoktatásügyi minisztert, hogy éppen úgy, amint a miniszterelnök a győri tisztviselő-kongresszuson résztvevő tisztviselőknek szabadságot engedélyeztetett, úgy a mi miniszterünk is tegye lehetővé, hogy a kongresszusra feljönni szándékozó kartársak a kongresszus napjára szabadságot kapjanak. Hosszas eszmecsere után a kongresszus napjául ***november 15-ét*** tűzték ki. Helye a régi országház ülésterme lesz. A kongresszusi meghivókat a bizottság rövidesen szét fogja küldeni.

Meghívó. A Tanáregyesület kebelében működő »*Természetrajzi-vegytani reformbizottság*« f. hó 25-én szombaton d. u. $5^1/_2$ órakor a Tanáregyesület helyiségében (Eszterházy-utca 14. II. e.) ülést tart. Kérjük a természetrajz-földrajz-vegytanszakos kolléga urak szíves megjelenését.

A középiskola reformja az Országos Közoktatási Tanácsban.

Az Országos Közoktatási Tanács e hó 14-én, 15-én és 16-án foglalkozott általános eszmecsere alakjában a középiskola reformjával. A miniszter — mint a tanács elnöke — megjelent mindhárom ülésen, hogy személyesen hallgassa meg a szakférfiak nyilatkozatait, s részletesebben megvilágosítsa azokat a motívumokat, melyek ennek a reformnak napirendre tűzésében vezették.

Az első napon Jankovich miniszter maga elnökölt, a második és harmadik napon Takács Menyhért jászói prelátus, a tanács másodelnöke.

Jelen voltak az állandó bizottság tagjai közül: Fináczy Ernő alelnök, Alexander Bernát, Beöthy Zolt, Bokor József, Bozóky Endre, Farkas Sándor, Hegedüs István, Kovács János, Négyesy László, Pauer Imre, Székely István előadó tanácsosok; távolmaradásukat kimentették: Medveczky Frigyes dr. és Riedl Frigyes dr.; a minisztérium részéről: Boncz Ödön, Némenyi Imre és Radnai Rezső miniszteri tanácsosok, Erődi Béla és Spitkó Lajos tankerületi főigazgatók, Mosdóssy Imre székesfővárosi tanfelügyelő, továbbá Angyal Dávid, Beke Manó, Gyomlay Gyula, Juba Adolf, Mágócsi-Dietz Sándor, Rombauer Emil és Waldapfel János tanácstagok.

Jankovich Béla miniszter hosszabb beszéddel nyitotta meg a tanácskozást. Összehasonlítást tett a hazai és külföldi középiskolákkal s úgy találta, hogy a magyar középiskolai oktatás egyes ismeretágakban nem elég eredményes. Okul felhozzák az iskolák zsúfoltságát, melynek megszüntetésére azonban most nem gondolhatunk pénzügyi okokból. A baj nem is oly rendkívüli nagy: 218 első osztály közt például csak negyvenben haladja meg a tanulói létszám a hatvanat. Elérendő célnak azt tartja, hogy az I—II. osztályban 60, a III—IV-ben 50, az V—VIII-ban 40 legyen a létszám. A tanárképzés megfelelő szervezését szükségesnek véli s a most tervbe vett reform kidolgozása után mindenesetre sorját keríti; de van sok kiváló tanár, akik tökéletesen megfelelnek hivatásuknak. A szervezeti reformot azért tűzte ki a zsúfoltság megszüntetése és a tanárképzés továbbfejlesztése előtt a napirendre, mert itt azonnal javíthatunk számbavehető költségemelkedés nélkül. Hogy a reformra szükség van, kétséget nem szenvedhet; míg külföldön az utóbbi 15—20 év alatt igen fontos, mélyreható reformokat valósítottak meg sikeresen, nálunk a görögnyelvi törvénytől eltekintve — harminc év óta lényeges változás alig történt. A reform irányelveinek a leiratban való közlése nem azért történt, mintha a miniszter a közoktatási tanács tárgyalásait befolyásolni akarná, hanem mert előre jeleznie kellett azokat az elvi szempontokat, amelyeknek elfogadásáért jelenlegi állásában a felelősséget vállalhatja. Sokat gondolkodott e tárgyról, egy évtizeden át majdnem az összes tudományokat végigtanulta az egyetemeken s így szerzett ismereteit alkalmazhatta az életben: a természettudományi ismereteket a mezőgazdaságban, a szellemi tudományokba vágókat a

közgazdaság és politika területein. Igy győződött meg arról, hogy minő középiskolai tanulmányainak vette hasznát az elméletben és a gyakorlati életben s mely ismeretei szorultak kiegészítésre; s így jutott reá arra, hogy a középiskolai reform kérdésével foglalkozzék már akkor, mikor nem is gondolhatott még arra, hogy valaha a közoktatási tanácsban elnökölni fog.

Részletekbe most nem bocsátkozik, csak hangsúlyozza a következőket: 1. Távol van tőle a latin nyelvnek tanulását háttérbe szorítani, sőt inkább eredményesebbé akarja tanítását tenni. Ezt éppen azzal véli elérhetőnek, ha e nyelv tanulását később kezdi a gyermek. 2. A magyar nyelv grammatikája különbözik az indogermán nyelvek grammatikájától. Időt és erőt takarítunk meg, ha az utóbbit az ifjú beszédgyakorlat alapján az élő nyelvhasználat során sajátítja el és csak azután tér át a klasszikus nyelvre. 3. Amidőn azt kívánja, hogy egyes tanszakokban a kettős fokozat szerint haladjon az oktatás, távolról sem akarja magát a középiskolát két részre osztani. Csak a világtörténelemre, földrajzra és természettudományokra értette a kettős tagozást. Először az anyagot vázlatosan kell bemutatnunk, hogy a tanuló az alapfogalmakról kellő tájékozást szerezzen. Ha ez megtörtént, térhetünk csak át az alapelvek kapcsolására. A természettudományoknál az oktatásnak ez a módja már azért sem mellőzhető, mert ezek a jelenségek magyarázatukban egymásra vannak utalva. Ez okból a növény- és állattan az első két osztályban csak induktív módon tanítható, az életjelenségek magyarázatához csak akkor foghatunk, ha az ifjú elsajátította a harmadik és negyedik osztályban a vegytan és természettan alapelveit, viszont ez utóbbiak oknyomozó oktatásához ismét némi élettani ismeretek is szükségesek. A kettős tagozásnak más előnyei is vannak: a középiskola alsó osztályainak és a polgári iskolának a szervezete közelebb hozható egymáshoz, az átlépések megkönnyíthetők, a pályaválasztás ideje halasztást szenved s a középiskolai jogosítás egységének kimondása megvalósítható.

Elismeri, hogy a reform nagy megfontolást kíván, de létrejöttétől reméli, hogy Magyarország a nyugati államok művelődési színvonalával lépést tarthat. Az első teendő lesz most szakbizottság megalakítása. Ez a bizottság lesz hivatva az anyag kiszemelését és beosztását körvonalaiban megállapítani. A szakbizottsági tárgyalások állandó vezetésére Fináczy Ernő alelnököt, az előadói tisztre Alexander Bernát előadó-tanácsost kéri fel. A szakbizottság tagjait az alelnök fogja megállapítani. A miniszter maga is részt fog venni a szakbizottság tárgyalásain.

A miniszter után *Fináczy* Ernő alelnök szólalt fel, aki a középiskolai reform szükségességét fejtette ki. Kimutatta, hogy maguk a tanárok is már évek óta érzik, hogy elérkezett ideje a reformnak. A Középiskolai Országos Tanáregyesületben földrajzi, matematikai, modern nyelvi és fizikai bizottságok alakultak, melyek évek óta tanakodnak részint az illető tárgyak tantervi

organizációján, részint a módszer lehető tökéletesítésének kérdésein. A tanács kebelében latinnyelvi bizottság működik, mely szintén azért alakult, mert reformra van szükség. A legkitünőbb tanítási rendszer is idővel az elaggás jeleit mutatja és felfrissülésre szorul. Ebből a szempontból üdvözölte a miniszter kezdeményezését.

Alexander Bernát szerint a miniszter rendelete nem zárkózik el a törvényváltoztatás lehetősége elől, s ezért megvan az alap, melyre a reform helyezkedhetik.

Beöthy Zsolt reményli, hogy a miniszter akciója jó eredményhez vezet. A miniszteri rendeletnek azt a kívánalmát, hogy az oktatás anyaga a haladó korral összhangzásban kibővíttessék, feltétlenül helyesli. Azt, hogy a latin nyelv tanítását később kezdjük, örömmel elfogadja, mert meg van győződve róla, hogy e berendezés mellett jobb lenne az eredmény. A tagolással szemben az az aggodalma van, hogy még többen fognak tódulni a középiskolába. Az egységes jogosítást elfogadja. Végül arra kérte a minisztert, hogy amennyiben a reform mélyreható változtatással jár, előbb próbálja ki az új rendet néhány középiskolában, s csak ezután általánosítsa valamennyi középiskolára.

Pauer Imre azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a reformra szükség van. Teljes mértékben hozzájárul a miniszteri rendeletben körülvonalozott megoldáshoz.

Erődi Béla örömmel fogadja a reformokat. Régi nézete, amelyet állandóan hangoztatott is, hogy a latin nyelvi tanítás kezdete felsőbb osztályba utalandó, helyesli a tagolást is, amely egész Európában megvan; hozzájárul a jogosítás egységesítéséhez s mint a földrajzi bizottság elnöke, örömét fejezi ki, hogy végre történik valami a földrajzi tanítás érdekében.

Bokor József nagy örömmel fogadja a miniszter tervét, amelyben régi álláspontjának megvalósulását látja.

Beke Manó három szempontból örvendetesnek tartja a miniszter reformtervét. Először, mert az iskolát közelebb hozza az élethez; másodszor, mert kilátásba helyezi az egységes jogosítást; ha semmi egyéb nem valósul meg a tervből mint ez, már ezzel is igen nagy lépéssel megyünk előre; harmadszor, mert remélhetővé válik a törvény megváltoztatása.

Hegedüs István a klasszikus oktatás érdekében emelt szót. Kérte a minisztert, hogyha már feljebb akarja vinni e nyelv kezdő oktatását, állapodjék meg a harmadik osztálynál. Az egységes jogosításnak híve, de azt hiszi, hogy a reáliskolába is be kellene vinni a latin nyelvet.

Takács Menyhért az eddigi felszólalásokban a miniszterre nézve fényes elégtételt lát. Elismeri, hogy a rendeletben sok becses gondolat van, de mint aki a klasszikus nyelveket és irodalmakat nagyra becsüli, óva int attól, hogy a magyar kultúra talajának gyökereit el ne senyvesszük, vagyis a latin nyelv tanításának reformálásában legyünk óvatosak. Legföllebb a második

vagy a harmadik osztályba vigyük fel a latin nyelv kezdetét, tovább menni nem lehet, mert tönkre tesszük e tárgyat.

A tanácskozások második napján, október 15-én dr. *Takács* Menyhért másodelnök elnökölt.

Jankovich Béla miniszter a zsúfoltság kérdésében az 1912/3. tanév adatai alapján számításokat készíttetett, amelyekből kitűnt, hogy a gimnáziumok felső osztályai az országos állapotot tekintve, nincsenek kellően kihasználva.

Dr. *Mágócsy-Dietz* Sándor örömmel üdvözölte a miniszter reformtörekvéseit, a latin nyelv tanításának szükségességét elismeri, de azt eredményesebbé kívánja tenni, amit azzal vél elérhetni, ha a tanuló érettebb korában kezdi meg tanulását. A természettudományok tanításában az élethez való közeledés legyen a vezető szempont. A tagozódás a természettudományok körében önként adódik. Ha a természetrajzot biológiai alapon tanítjuk, akkor az egészségtan tanítása a biológia tanárára bízható. A zsúfoltságot a maga részéről is igen nagy bajnak tartja. A tanárképzésben gondoskodni kell a természetrajz tanárainak kémiai kiképzéséről. Szólt az adjunktusi intézményről, amelynek fejlesztését ajánlja a miniszter figyelmébe.

Rombauer Emil az iskola bajait a zsúfoltságban s a tanulóanyag gyenge voltában véli felismerhetni, mely bajokon a szervezet megváltoztatása enyhíteni nem fog. A negyvenes létszámon felül tisztességes tanítás lehetetlen. Felvételi vizsgálattal kell a selejtes elemeket távol tartani a középiskolától. Az érettségi vizsgálatok az eredmény megítélésében nem teljesen megbízhatók, mert sok azokon az iskolán kívül álló s igen gyenge elem is. Új középiskolai típussal 10—20 iskolában próbát kellene tenni s a kellő tapasztalatok megszerzése után lehetne tovább haladni.

Spitko Lajos tankerületi főigazgató részletesen kifejtette, hogy a latin nyelv tanításának szüksége minden kétségen felül áll. A tanárképzés főhiányát nem a szakképzettség hézagos voltában, hanem a gyakorlati kiképzés körül mutatkozó hiányokban látja. Az egységes középiskola híve most is, mint húsz évvel ezelőtt.

Jankovich Béla miniszter a zsúfoltság kérdésében, melyet a felszólalók ismételten felhoztak, a bevezető beszédében közölt statisztikai adataira hivatkozott.

Dr. *Négyesy* László elismerte, hogy a középiskolai intézményben újítások szükségesek. A mai két középiskolai típus mellé szervezendő oly változat is, egyelőre reformkísérletkép, de jelentékeny számú intézetben, melyben a latin nyelv tanítása a III. osztályban kezdődik, de aztán kellő óraszámban folytatódik. Szervezendő aztán egy reálgimnáziumféle változat, melyben a görög nyelvet a francia, vagy egyes intézetben az angol nyelv pótolja. A mai gimnáziumi típus az I. osztálytól kezdődő latin tanítással föltétlenül fenntartandó; az intézeteknek fele is valóságos gimnázium legyen. Ezekben a latin és görög nyelv taní-

tása a mostaninál behatóbb és eredményesebb módon történjék, a legkiválóbb szaktanárok alkalmazásával.

Dr. *Székely* István egyetemi tanár, előadó-tanácsos az egységes jogosítást elvben elfogadja, de az egységes képesítést nem tartja lehetségesnek. A gimnázium tananyagának több irányban való kibővítését szükségesnek tartja, különösen az egészségtan, geológia, filozófia propedeutika szempontjából.

A harmadik napon, október 16-án, ismét dr. Takács Menyhért másodelnök vezette a tárgyalást Jankovich Béla miniszter és Benedek Sándor államtitkár jelenlétében.

Dr. *Angyal* Dávid csatlakozott azokhoz, akik a két iskolatípust külön jellegükben fenntartani óhajtják. A latint az első osztályban kell kezdeni, minden hátrábbhelyezés veszedelmes. A gimnáziumot a maga tisztaságában kell fenntartani, benne a latint és a görögöt egyaránt, míg a görögpótló tárgyak megszüntetését már időszerűnek tartja.

Dr. *Gyomlay* Gyula a latin nyelv szükségessége mellett érvelt. A német nyelvre vonatkozóan kifejti, hogy nem tartaná helyesnek, ha a magyar fiú a németen keresztül férkőznék a latinhoz. A német kultúrát nagyrabecsüli és áldásait elismeri; de hazánkban arra kellene törekedni, hogy a magyar nyelv legyen a tudományosság közvetítője. A tantervre nézve az a nézete, hogy készítésében csakis pedagógiai elvek érvényesülhetnek. Az új tanterv elkészítése nagy felelősséggel fog járni. Megnyugtatja őt egyébként a miniszteri leirat utolsó része, amely ráutal a középiskola érzékeny szerkezetére és a kellő átmenetek szükségességére.

Dr. *Juba* Adolf örül, hogy a miniszteri rendelet az egészségtanra is reflektál. Szemben a zsúfoltsággal a megengedett legmagasabb osztálylétszámot negyvenben találja megállapítandónak.

Dr. *Kovács* János szerint a tagoltságot a műveltségi igények kívánják. Az elemi és a polgári iskolákban is van tagoltság, s ha e tekintetben rendeződnének a viszonyok, ez a gimnáziumba való tódulást is megszüntetné. Rámutat a különféle iskolák közt meglevő jelentékeny közösségre, amely lehetővé teszi, hogy egymáshoz közelebb hozassanak. A polgári iskola a gyakorlati életre készítsen elő, benne az a vezető szempont, a felső tagozatban tehát a gyakorlati foglalkozások főtípusai szerint kell elágaznia. A polgári iskola szervezete megköveteli a tagoltságot; a mostani tagozatnak elpusztulását külső okok idézték elő.

Dr. *Waldapfel* János az egységes jogosítást elfogadja. A humanisztikus gimnáziumot ebből a jellegéből kivetkőztetni a nemzeti kultúra szempontjából veszedelmes; ez az intézmény elválaszthatatlan a magyar műveltségtől. A latintól a magyar lelkületet nem kell félteni; de attól sem, ha lesznek iskolák, amelyek a némettel kezdik meg az idegen nyelvek tanítását, mint ahogy most is teszik a reáliskolák. A miniszteri leiratnak az utolsó része, mely kijelenti, hogy nincsen szó átmenetek nél-

kül való haladásról, megnyugtathatja azokat, kik a középiskolát a hirtelen rázkódtatástól féltik.

Bozóky Endre szintén megnyugvással fogadja a miniszteri leirat utolsó passzusát, mely eloszlatja azt az aggodalmat, mintha a tervezett reform túlságosan radikális irányban akarna haladni. A latin nyelv kérdését tartja a legfontosabbnak; ezt azonban már az 1892-iki szaktanácskozmány eldöntötte, amikor majdnem egyértelmüleg kimondatott, hogy a latin nyelv tanítását az egységes középiskolában nem az I. osztályban kell kezdeni. Bár a maga részéről a reáliskolát tartja a jövő iskolájának, de azt hiszi, hogy ennek ideje még nem érkezett el s a humanisztikus gimnázium most még megőrzendő. A gimnázium alulról toldandó meg egy osztállyal, mely a IV. elemit pótolná.

Jankovich Béla miniszter újabb statisztikai adatokra hivatkozik a zsúfoltság kérdése dolgában, melyekből kitünik, hogy Budapesten egy osztályra átlag 48, Bécsben 57 és Münchenben 33 tanuló esik. Ha azt keressük, hogy 1—1 tanuló hány lakósra esik, akkor azt találjuk, hogy Budapesten 63-ra, Bécsben 119-re, Berlinben 116-ra, Münchenben 84-re, úgy hogy aránylag Budapesten van a legtöbb középiskola. A miniszter végül őszinte köszönetét fejezte ki az állandó bizottság tagjainak, valamint a meghivott tanácstagoknak azokért az értékes felvilágosításokért és szakszerü fejtegetésekért, melyek e három napon át tartott tanácskozáson elhangzottak. Mindazt, amit hallott, fontolóra fogja venni. Kéri a Közoktatási Tanácsnak s különösen a szakbizottságnak további támogatását.

Miután Takács Menyhért másodelnök a jelenlévők nevében megköszönte a miniszter nagy érdeklődését, mely abban nyilvánult, hogy nagy elfoglaltsága mellett is minden tárgyaláson végig részt vett, az ülést berekesztette.

A budapesti Tanári Kör ülése.

A budapesti Tanári Kör f. hó 24-én d. u. 5 órakor a belvárosi reáliskola dísztermében (IV. Reáltanoda-utca 7. sz.) ülést tart, melynek tárgyai:

1. *Fest Aladár* előadása: Az olasz középiskolákról;
2. *A középiskola reformjának megvitatása.*

A felolvasó ülést $^1/_2$5 órakor a választmány tanácskozása előzi meg.

GYÁSZROVAT.

Gesszler István, a munkácsi áll. főgimn. rendes tanára életének 33-ik, buzgó és önfeláldozó tanári működésének 6-ik évében, hosszas betegség után f. hó 9-én elhúnyt.

Porubszky Pál, a nyiregyházai ág. h. ev. főgimnázium rendes tanára életének 59-ik évében rövid szenvedés után elhúnyt.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 szeptember 3-tól október 14-ig tagsági díjat fizettek:

1906/7-re: dr. Rózsa Géza (6 K).

1907/8-ra: Dömötör János (2 K), dr. Rózsa Géza (2 K).

1908/9-re: Demjén Zoltán, Dömötör János, Kelemen Ferenc (6 K), Molnár Etelka.

1909/10-re: Demjén Zoltán, Dömötör János, Hausner Ignác, Incze Lajos, E. Jakab Géza (II.), Kelemen Ferenc, dr. Málly Ferenc (2 K), Pap Domokos.

1910/11-re: Banner Benedek (II.), Demjén Zoltán, Dömötör János, Franz János, Hausner Ignác, E. Jakab Géza (I.), Kohányi Gyula, Szabó Vladimir (3 K).

1911/12-re: Barta László (7·50), Bratu János, dr. Csepreghy Kálmán, Dávid Ernő, Deák Ferenc, Demjén Zoltán, Dózsa Jakab (II.), Dömötör János, Erdélyszky Mihály, dr. Farkas József, Franz János, Gedő Miksa, Harkay István, dr. Kardeván Károly (II.), dr. Kemény Gábor (2 K), dr. Kovács Géza (II.), dr. Lázár Béla, Lovas Imre, Malatinszky Gyula (3 K), Márczy Béla (I.), dr. Munkácsi Kálmán, dr. Nagy László, Paupert József (I.), Péch Aladár, Sirola Ferenc, Szabó Samu (II.), Szabó Vladimár (2 K), Szedlák Sándor, Tarján Ödön (2 K), dr. Urbanek Sándor, dr. Vörös István, Zöld Ferenc (5 K).

1912/13-ra: dr. Aczél József (6·50), Adameszk Jusztin, dr. Bajay Amand, Bátori Ármin (II.), dr. Benkő István, Brauner Ferenc (I.), Bredschneider Etel, Buzássy Ábel, Csapkay Sándor (2 K), dr. Csepreghy Kálmán (2 K), Csetri Károly (I.), Csipkés József, Csonka Mihály, Darvai István, dr. Dávid Lajos, Demjén Zoltán, Dingha Sándor, Domokos Jenő, Dózsa Jakab (I.), Dömötör János, Ecsedi Jenő (II.), Egri Gyula, Endrei Ákos (5 K), Erdős Lajos, Farkas Lajos, Fehér Miklós (II.), Fehér Sándor, dr. Fest Sándor, dr. Fésüs György, Frank István, Franz János, Gaal Lajos, Gasparits Lajos, Gábor Áron (I.) (Temesvár), Gál Kálmán (1·50), Gelletich Vince (2 K), Geőcze Zoárd, Gerő László, Gerő Vilmos (II.), dr. Gockler Lajos (6 K), dr. Gonda József, dr. Görög Ferenc, Halmos János, dr. Hatala István, Hegyi József, Hendel Ödön, Hensch Béla (II.), dr. Herczeg Árpád, Hébelt Sándor, dr. Holstein Gyula, Höllrigl József, Intze István (II.), Irovits Tamás, Joó József, dr. Juba Adolf, Kaleta Máté, Karácson Béla, Kardeván Károly (I.), Kausch Mihály, Kátay Lajos, Kemény Árpád, dr. Kemény Gábor, Keményffi Jenő, Kerecsényi Gizella (II.), Keszler Lajosné, Kiss Jenő, dr. Konrádi Dániel, dr. Kopp Tibor, Kovács Ferenc (Kolozsvár), dr. Kovács Géza, Kovács József (Ungvár), Kőszegi László, dr. Kurtz Sándor, Kurdilla Ferenc, Lakatos Béla, dr. Lábán Antal, Láng Emil, László Ignác, Lomoschitz József (II.), Lukács Béla, Magyar Sámuel, Malatinszky Gyula (5 K), Marczell Ágoston.

Budapest, 1913. október 14.

(I.) = I. fele.

(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben !!!

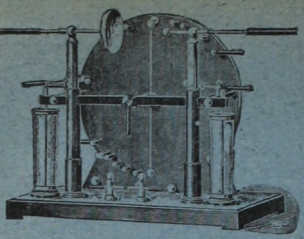

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. **BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7.** Telefon: 21—06.

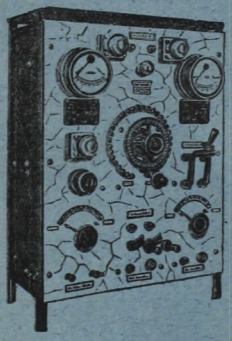

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-3[illegible] TELEFON: JÓZSEF 16-36.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *5. szám.* *1913. november 6.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Országos Eötvös-Emlékünnep. I. Az Országos Eötvös-Emlékünnep megnyitóbeszéde. *Gaal* Mózestől. (185. l.) II. B. Eötvös József mint költő és író. *Négyesy* Lászlótól. (187. l.) III. Eötvös József báró az államférfi. *Dr. Görög* Imrétől. (194. l.) IV. Eötvös-ünnepen. *Sajó* Sándortól. (207. l.) V. Az O. K. T. E. Országos Eötvös-Emlékünnepe. (211. l.) — *Kongresszus.* (213. l.) — *Egyesületi élet.* Kolozsvári kör. A középiskolák reformja. *Dr. Márki* Sándortól. (215. l.) — A földrajzi reformbizottság. *Dr. Vargha* Györgytől. (218. l.) — Debreceni kör. *Dr. Bessenyei* Lajostól. (220. l.) — Szepesi kör. *Noszky* Jenőtől. (223. l.) — Székelyudvarhelyi kör. *Séra* Kálmántól. (226. l.) — Nagyváradi kör. *Diószeghy* Lászlótól. (227. l.) — Nógrád-honti kör. *Scherer* Lajostól. (229. l.) — Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (233. l.) — Kassai kör. *Dr. Erdélyi* Alajostól. (234. l.) — *Könyvek és lapok.* Válasz Theisz Gyulának. *Dr. Böhm* Dezsőtől. (239. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (240. l.) — *Krónika.* A T. Ö. és A. S. O. E. *Németh* Józseftől. (241. l.) — A középiskola reformja a közegészségügyi egyesületben. (244. l.) — Előléptetések. Miniszteri elismerés. Meghívó. (245. l.) — *Gyászrovat.* (Porubszky Pál. 246. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1913

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

Az ujabb regényirodalom legérdekesebb, legizgalmasabb és legszenzációsabb terméke.

Egy kötet ára:

KELLERMANN:

AZ ALAGUT

1 korona 90

Regény. Ford.: **Nitsch Lőrinc.**
510 o. **Teljes magyar kiadás!**

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS: Glória.** Nov. — **BALZAC: A szamárbőr.** Reg. — **ZOLA: Pascal orvos.** Reg. — **DICKENS: Két város.** Reg. — **ANATOLE FRANCE: A Pinguinek szigete.** Reg. — **CSEHOV: Az orvos felesége és más novellák. BÖLSCHE: Szerelem az élők világában.** Két kötet. — **TOLSZTOJ: Hadzsi-Murát.** Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD: A költő és az asszony.** Regény. — **TÓTH BÉLA: A boldogasszony dervise.** — **MAUPASSANT: Egy élet.** Reg. **C. F. MEYER: A barát násza és egyéb novellák.** — **HELTAI JENŐ: Hét sovány esztendő és más elbeszélések.** — **GEIJERSTAM: Az öcsike. Az örök rejtély.** Két regény. — **ANATOLE FRANCE: Az istenek szomjaznak.** Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO: A tűz.** Reg. — **MURGER: Bohémvilág.** Regény. — **J. V. JENSEN: D'Ora asszony.** Reg. — **SZINI GYULA: A rózsaszinű hó.** Nov. — **VICTOR HUGO: A párisi Notre Dame.** Reg. Két köt. — **SUDERMANN: Egyszer volt...** Regény. — **GORKIJ: Az anya.** Társadalmi regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 5. szám. 1913. november 6.

ORSZÁGOS
KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI
KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

ORSZÁGOS EÖTVÖS EMLÉKÜNNEP.

I.

Az Országos Eötvös-Emlékünnep megnyitóbeszéde.

Elmondotta *Gaal Mózes.*

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Kedves ifjuság!

A magyar tanárok Országos Egyesületének nevében, nemzeti imánk mélységesen átérzett akkordjaival a lelkemben, hálás tisztelettel üdvözlöm mindazokat, akik hívó szavunkra eljöttek, hogy ezen a napon velünk, magyar tanárokkal, együtt hódoljanak Eötvös nemes emlékének. Üdvözlöm a szülőket, a nevelés összhangzó munkájában velünk együtt buzgólkodókat, az embertársi közösség bensőséges érzésével. Üdvözöllek titeket, hazánk minden részéből felzarándoklott társaink a veletek együtt dolgozók megértő becsülésével. Üdvözöllek titeket, magyar ifjak, mi derék fiaink, tanulni vágyó lelkes leányaink, a szeretet igaz melegségével.

E fényes csarnok, mely gyakran az élet gondjait feledtető örömnek szokott kívánatos színhelye lenni, a mai napon templommá komolyodik, hova nemzetünk jövőjébe vetett szent bizalommal hoztuk el gyermekeinket a közös áldozó-oltárhoz. Akartuk, hogy közös áldozó-oltárhoz járuljunk. Akartuk, hogy az iskolák választófala ezen a napon közöttünk leomoljék, hogy közös imádságunk az ének harmóniájában egységes, dicsőséges szárnyat öltve keresse és találja meg az utat a népek sorsát

intéző Gondviselőhöz, midőn áldozati tüzet Eötvös emlékének gyujtunk. És akartuk, hogy ez az ünnep főleg a ti ünnepetek legyen nemzetünk reménysége, életmunkánk gyümölcsének szedője: magyar ifjúság.

Eötvös úgy senkié sem, mint a tiétek. Minden, ami nagy és reményre biztató: közös bennetek. Ő volt az örökké tervező és örökké magvető; ő volt az örökké bízó és örökké biztató; ő volt az örökké hevülő és örökké hevítő; a gondolat és érzés szent, fiatalos szövetkezése kísérte végig az életpályán, melyet göröngyösnek mondott, göröngyösnek érzett, de csalódásában is szemét örök reménnyel a jövőre függesztette.

Halljátok szavait:

»Kinek egész élete nemzetének nagy küzdelmei között folyt le, s ki bizodalmát nem vesztve, azon meggyőződéssel néz a jövőbe, hogy az ügy, melyért küzdött, győzni fog, s hogy akkor a jövő nemzedék, ha majd azokra, kiknek jólétüket köszönik, visszaemlékeznek, hálával mondják el az ő nevét is: az bármennyit áldozott, s bármi kevés elismerésre talált életében, nem panaszkodhatik sorsa ellen.«

És halljátok ismét szavait:

»Ha minden fáradozás, melyet embertársaink javára fordítánk, haszontalan volna, s legnemesebb törekvéseinknek nem lehetne semmi eredménye; ha magasabb vágyaink nem teljesülhetnének, s a szép és jó soha nem győzhetne a világon: még akkor is e nyomorult létnek legszebb része azoknak jutott, kik csalódásaikat sírukig megtarták, s ha nem győztek is, legalább végső lehelletig nemes célokért küzdöttek.«

Ifjúság, te örökké tervező, örökké magvető, örökké bízó és hevülő, Eötvös lelke téged ölel körül. Eszmékért való hevülése egy munkában gazdag életen át: jelentette az ő ifjúságát; a megérlelt gondolat nála szárnyul az érzés melegét öltötte fel, miképpen benned, ifjúság, magasra vívó fiatal álmok bontogatják szárnyaikat.

Hevülni az egész emberiségért, átérezni egy nemzet fájdalmát, örömét, kétségét, álmodni ennek a nemzetnek nagyságáról, s ujjongva építgetni az eljövendő boldogságon: ez az örökség, melyet Eötvös reád hagyott én nemzetem ifjúsága.

Hadd elevenedjék meg előttünk a mult, lássuk nemes vonásait annak a nagy embernek, kit lelkünk szemével láttatni: ennek az ünnepnek célja.

Áldozó-oltárunk tüzének fénye legyen az ő értelme, áldozó-oltárunk tüzének melege legyen az ő érzelme. Lobogj fennen tűz, benned edződjék acéllá nemzetünk ifjúságának akarata, benned tisztuljon arannyá ember- és fajszeretete!

Mi pedig, akik magyar lelkünk mélyeig meghatva látjuk itt nemzetünk ifjúságát: kérjük a Gondviselést, hogy a nemzetéért dolgozó Eötvös emléke legyen a munkálkodó hazaszeretet kiapadhatatlan kútfeje.

II.

B. Eötvös József mint költő és író.

— Négyesy László beszéde. —

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!
Kedves ifjúság!

Nagyobb szeretettel multjának egy korszakán sem csügg a mai magyarság, mint a XIX. század derekának nagy nemzedékén. E korban legutolsó hőskorát, nagyjaiban e hőskor félisteneit, héroszait látja. Nem csoda. Nekik köszönjük Magyarország újjászületését, a szabadság és egyenlőség igéinek testté válását, a nemzet sajátos képességeinek tüneményes kifejtését, irodalmunknak is aranykorát. A nagyok e nemzedéke megtanult előre nézni. Új célokat tűztek ki, maguk is újszerű eszményekké magasultak. Szellemibb, felsőbbrendü törekvéseket képviseltek, mint a régibb idők közéleti vezérei. Az altruizmusnak is oly mértékével jelentek meg, amely az ő koruk előtt általánosságban majdnem hallatlan.

De nincs e nagyok közt egy sem, akinek neve — ha tündöklőbb is egyiké-másiké — az eszményiség nemesebb varázsában ragyogna, s aki a mai kor embere előtt is inkább eszményül állhatna, mint b. Eötvös József. Elméjére nézve a legszellemibb irányú, szívére nézve a legaltruisztikusabb. Gondolkodó erejével és intuiciójával előbbre látott, mint bárki más az előre nézők között is. Egyénisége a kulturális fejlődés legfelsőbb fokán áll. A legmodernebb magyar a mult összes nagyságai közt. Nemcsak korát látta el eszmékkel; termelt oly eszméket, tűzött ki oly célokat is, melyekért ma is küzdünk. Sokszor közelebb áll hozzánk, mint kortársaihoz.

Abban pedig egyedül áll, hogy a politikában és a szépirodalomban egyaránt az elsők egyike volt. Mint bölcselő egyenesen a legelső.

Irodalmi munkássága legkörülhatároltabban őrzi szellemének vonásait, de legteljesebben is, mert munkái az államférfi és a bölcselő eszméinek is közegei voltak. Maga mondja egyik gondolatában: »Az írónak azon előnye vagy hátránya van, hogy nemcsak tettei, de gondolatai is a világ előtt fekszenek.« Így áll ő müveiben minden irányú gondolataival előttünk.

Irodalmi munkássága is azok közé tartozik az ő korában, melyek legközelebb esnek hozzánk. Örök érzelmi tartalmánál fogva vetekszik a kor legjelesebb alkotásaival, az intellektusnak pedig többet nyújt.

Az irodalmi alkotások is olyanok, mint az épületek: értékükből időről időre le kell írni bizonyos hányadot. A folytonos leírás az értéket sokszor egészen fel is emészti. De a monumentális művek értékcsökkenése egy bizonyos ponton megáll s ettől fogva műértékük állandósága és régiségi értékük növekedése pótolja azt, amit közvetlen használati értékükben eleinte vesztettek.

Eötvös műveinek nagy zöme is túlélte az értékcsökkenés válságát s monumentális jellegük az idő távolában csak jobban kiemelkedik.

Érdekük kettős. Az egyik a történeti érdek. Eötvös művei egyrészt azért érdekelnek bennünket, mert a magyar történet egyik legjelentősebb szakaszában fontos tényezők voltak, irodalmi, közéleti hatásuk korszakos volt.

A másik érdekük a közvetlen érdek, melynél fogva most is van eleven ható erejük. Eötvös művei nem csupán a történet vagy irodalomtörténet tudósait és amateurjeit érdeklik, hanem minden olvasót, aki a mélyebben járó műveket megérti. Annyi bennük az örök emberi tartalom, a vonzó, az üdítő eszményiség, a szeretetre kötelező szívmelegség, hogy elkopnia, elfogynia belátható időn belül nem lehet. Nincs egy írónk sem, aki akkora gondolatkincset kínálna, s idő kell hozzá, míg a közösség szelleme e gondolatkincs minden elemét a maga szervezetébe fel tudja venni.

Eötvös pályájának mind a történeti, mind a közvetlen érdeke elsőrendű. Hogy műveiből minek van ma történeti vagy közvetlen érdeke? — erre a kérdésre azt felelhetjük, hogy az egésznek, együttvéve. Üres dolgot Eötvös nem írt, minden munkájának megvan az érdeke, legalább Eötvös személyéért vagy a korért. Kiemelkedőbb becse van azonban költeményeinek, egyenesen monumentális jellege pedig regényeinek, szónoklatainak, gondolatainak és állambölcseleti nagy műveinek.

Le kell mondanom arról, hogy a rendelkezésemre álló néhány perc alatt csak főműveit is egyenként méltassam s meg kell elégednem néhány alkalmi észrevétellel.

Mint versköltőről azt szeretném megjegyezni, hogy Eötvös költészete már csak kis tömegénél fogva sem vájhatott egészen új medret a magyar líra fejlődésében, de nagy tévedés lenne Eötvöst az almanach-líra egyéniségtelen és affektáló képviselői közé sorozni. Ellenkezőleg Eötvös költeményei, valamennyi, valóságos egyéni lelkiélményből fakadnak, fájdalmas, vagy lelkes alaphangjuk, a rajtuk elterülő mélabú, az eszményi lendület, a harmónia felé törekvő diszharmónia, mind az ő lelkének a hangja s e költemények kapcsolata Eötvös többi műveivel és életével

kimutatható. Mai szemmel olvasva e műveket azt látjuk bennök, hogy íme Petőfi előtt egy költő, akinek különben másra nagyobb hivatása volt, mint a dalra, hogyan törekedett a felé, hogy differenciált alanyi érzéseknek és a kor érzéseinek lírai hangot adjon. Hogy *A megfagyott gyermek* az első magyar filantróp költemény, melyben a társadalom könyörülete fel van híva az árvákra, hogy *A vár és kunyhó* demokratikus célzata minő visszhangot keltett, ezek ma inkább történeti emlékek; Eötvös lírájának a *Búcsú* és a *Végrendelet* a ma is legközvetlenebb hatású termékei, amaz mint a hazafiérzés egyik legmelegebb kifejezése, ez pedig mint Eötvös egész érzületének egy rövid dalba kristályosodott foglalata.

Eötvös igazi lírai kötete azonban a Karthausi. E regény hatása a maga idején korszakos volt, aminő másfél évtizeddel előbb a Zaláné. Korszakos volt részint problémájáért és tárgyáért, részint az író sajátosságaiért. A magyar regényirodalom csak egy pár éve indult meg s a multtal foglalkozott. A Karthausi egyszerre a nagyvilágba ragadta a közönséget, a modern nagyvilág jeleneteit, problémáit, vívódásait és hangulatait tárta eléje. Rajzolta az emberiség érzelmi válságát abban a helyzetben, mikor a régi társadalmi rend és világnézet a francia forradalom óta felbomlott, az új még nem alakult ki, a régihez visszatérni lehetetlen volt, a szívekben a kételkedés ütött tanyát s az egyének, kiket szenvedély, tévedés és szenvedés ellen semmiféle politikai berendezés különben sem óvhatna, a szilárd erkölcsi elvek és intézmények hiánya miatt még boldogtalanabbak; és rámutatott a vigasztalódás egyetlen forrásaként a hitre és az erkölcsiségre, melynek alapja az önzetlenség. Az író át akarta vezetni olvasóját a kor szenvedésein, hogy megmutassa a vigasztalódás útját. Merész, nagy feladat volt, de az írónak volt miből merítenie: kifogyhatatlan gazdagsága érzelmekben és a tapasztalatokból leszürt reflexiókban. E mű Lónyay Menyhért szavai szerint »széles mederben vezette irodalmunkba a világeszméket; nagyobb látókört nyitott mind a gondolatok, mind az érzelmek világában előttünk«.

Az újság ingere azóta megszűnt, az érzés akkori módja egyben-másban idejét is múlta; de ma sem olvashatjuk e művet a nélkül, hogy meg ne ragadjon bennünket az eszmék bősége, az érzelmek áradó hullámzása, egy fiatal lélek pazar költészete. A legkülönfélébb kérdések: a barátság, a szerelem, a szülői, a gyermeki szeretet, a közéleti kötelesség, az osztályok ellentéte, az előítéletek, a nevelés, az önzés, az erény, a hit, a világnézetek, a társadalmi berendezések, a boldogság, és megannyi más, mind oly téma, mely itt szóba kerül, modern megvilágításban; a reflexiók oly finomak, szellemesek és eredetiek, hogy a mai olvasó is gyönyörködik bennök, s az érzelmi hangulat, melybe felolvadnak, gyakran szinte lírai költeménnyé kerekedik. Reánk nézve a Karthausi nem annyira regény, mint egy elsőrendű lírai gyűjtemény, a kor érzéseinek nagyérdekű monumentuma. Jelen-

tőségének bizonyítéka külföldön is tett hatása. Az első magyar mű volt, mellyel szépirodalmunk exportképességre emelkedett.

A Falu jegyzőjével, melyet centralista küzdelmeivel egyidőben írt, hazajött. A hazai szociális berendezkedést és erkölcsöket világítja meg a megyei élet keretében. Arra mutat rá, hogy a megye mikor önkormányzati hatáskörén túllépve, országos hatalmat gyakorol és egyetlen osztály önzésének eszközévé válik, vérlázító igazságtalanságokat okoz és erkölcstelen, mert az elnyomottakat bűnre kényszeríti, de az uralkodó osztály tagjait is züllésbe sodorja. A szerző hangja megerősödött, változatosabb lett. Többet humorizál, mint érzeleg, többet rajzol, mint elmélkedik; szatírája erős, kegyetlen, túlzó, de egészséges. A műnek nemcsak szépirodalmi, hanem közéleti hatása is igen nagy s Gyulai szavai szerint a Falu jegyzője nemcsak jeles regény volt, hanem jó tett is. Történeti jelentőségén kívül, maradandó értéke az, hogy torzításai ellenére is az akkori társadalomnak eleven rajzát adja, s kitűnő genre-alakokat örökít meg, Viola alakjában pedig az elnyomott néposztályok tragikumának talán máig is legköltőibb példáját nyújtja egész irodalmunkban.

Harmadik regényével, a *Magyarország 1514-ben* című művel kanyarodott be a magyar történelmi regény menetébe. Most neki is a történelemre volt szüksége. Nem azért, hogy egyszer ő is írjon magyar történelmi regényt. Őt ekkor megmagyarázhatatlan aggodalom fogta el. A reformküzdelmek feszültsége már-már tetőpontjára hágott. Fönt a kormány, itthon a nemesség nagyrészének ellenzése erős próbára tette a jogokért epedő nép türelmetlenségét. A kor legérzékenyebb két nagy lelke: a Széchenyié és az Eötvösé vihart sejtett. Széchenyi azért, mert hite szerint túlságos várakozásokat ébresztettek a vezetők a népben, melyeket nem lehet majd kielégíteni; Eötvös azért, mert a népet túlságosan megvárakoztatják. Széchenyi szemei előtt vérkáprázatok kavarogtak a jövőből; az Eötvös szemébe a multból, az 1514-iki pórlázadásból világított át az égő nemesi kastélyok lángja és Dózsa György tüzes vastrónja. Erről írt regényt, intésül, hogy a forradalmas feszültséget idején le kell vezetni, mert irtózatos veszedelem következhetik. Lemondhatott arról, hogy a célzatot nyiltan kifejezze, vagy a történetet a maga céljához idomítsa. Erre szükség sem volt; elég volt a történetet híven rajzolni, hogy megdöbbentse az olvasót. Valódibb történeti regényt írt, mint Jósika, s minden önkényes változtatást tudva kizárt. Regényében, mely szerkezetileg is felülmúlja az előbbieket, kitűnően sikerült a tömeglélek, a tömegszenvedély éreztetése és a jellemzés; ezzel ma is leköti az olvasó figyelmét. Hatása a maga idején nem volt zajos, bár így is hozzájárult ahhoz, hogy a nép idején jogaihoz jutott s a robbanás elmaradt, a katasztrófát sem a népszenvedély, hanem a reakció idézte elő.

E két utóbbi regény egyúttal a célzatos regénynek legkitűnőbb terméke irodalmunkban. Nem egy hibáztatás érte Eötvöst.

épen a célzatért, a költészet függetlensége nevében, melyet Eötvös íme alárendel a politikai célnak; épúgy hibáztatták sokan regényeinek sötét alapszínezetét. Erről a kérdésről mondta Eötvös a *Falu jegyzőjé*-ben, hogy a »költészet kedves játékká aljasul, ha a kor nagy érdekeitől különválva, nem a létező hibák orvoslása, nem az érzelmek nemesítése után fárad. . . . Tisztelet s szeretetünket csak az érdemli, kinek Isten szívet adott, hogy embertársai szenvedéseit megérthesse«. Egy költeményében pedig, melyet a Dózsa-féle regénnyel egyidőben írt, azt a vallomást teszi, hogy ő is szeretne csinos dalokban a természet szépségéről, kedvese szeméről, a borról, a hazáról énekelni, s így folytatja:

De engem fölver nyájas képzetimből
Komoly valónak súlyos érckara;
Fajom keserve hangzik énekimből,
Dalom nehéz koromnak jajszava.
. . . . . .
S ilyen legyen dalom: egy villám fénye,
Egy könny, kimondva ezrek kínjait.
Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait.

A szabadságharc után írt *Nővérek*-ben különösen becsesek Eötvösnek a nevelésről szóló eszméi. E regényével és novelláival elbúcsúzott az elbeszélő irodalomtól.

Eötvösnek 1840-től 48-ig és 1861-től 71-ig mondott országgyűlési beszédei eléggé nevezetesek volnának részint tárgyuknál, részint sikerüknél fogva, hiszen e nagyjelentőségű korszakok minden fontosabb kérdése az ő közreműködésével oldatott meg; de e történeti érdeküket megsokszorozza tartalmi és irodalmi becsük, az európai látókör, a szabadelvű felfogás, az őket átlengő bölcseleti szellem, az érzület nemes és meleg emelkedettsége, az előadás komoly szépsége. Voltak e korban gyújtóbb szónoklatok, de bensőségesebb hatásúak nem, s a magyar politikai szónoklat e fénykorának Eötvös beszédei is a dicsőségei közé tartoznak. Tárgyuknál fogva is irodalmi jellegüek Eötvösnek akadémiai és ünnepi beszédei, melyekben az ő ünnepileg hangolt lelke a maga természete szerint érvényesült s áldozott a nagy eszmék és érzések oltárán. Ez eszmék és érzések állandó hatásúakká teszik Eötvös beszédeit, s fiatal szónok, akinek az a becsvágya van, hogy a szónoklat legnemesebb eszközeivel hasson hallgatóira, ne mulassza el, hogy e beszédeket tanulmányozza.

Jellemzően tükrözik Eötvös egyéniségét a *Gondolatok* cím alatt összegyűjtött aforizmusok is. Egész írói pályáján sok gondolattal dolgozott; versenyre kelt Széchenyivel, akinek Világja szinte ontja a magvas szentencziákat. Eötvös valóságos költészetet fejt ki a gondolatok alkotásában; az ő gondolatai a legköltőibbek, leghangzatosabbak és legsajátosabbak mindazok közt, amiket a

magyar irodalom prózai formában termelt; egyaránt megkapnak az eszmék szellemességével, újságával, változatosságával, igazságával és a nyelvi kifejezés egyéni szépségével.

Még csak állambölcseleti nagy művéről, *A XIX. század uralkodó eszméi*ről kell szólanom, melyet a szabadságharc után írt. Ez Eötvös politikai művei közt a legrendszeresebb, összefoglaló alkotás. Bírálat alá vette azokat a mozgató eszméket, a szabadság, egyenlőség és nemzetiség eszméjét, melyek a francia forradalom óta Európában a népeket hevítik, kimutatta az ellenmondásokat, melyek divatos értelmezésükben felmerülnek, s melynél fogva egymást és a létező államszerkezeteket megsemmisítenék; keresi helyes viszonyuk módját egymáshoz és az államhoz, összeegyeztetésöket a keresztény polgárosodás szellemében találja meg, s az államnak oly berendezését kívánja, amely az egyéni szabadságot megoltalmazni elég erővel bir, de azt elnyomni nem alkalmas.

Helyes megjegyzés, hogy a XIX. század uralkodó eszméi közt kellene szerepelnie a gazdasági és a szociális törekvéseknek is. Ezeket Eötvös külön nem fejtegeti ugyan, de az említett három eszme keretében nem mellőzi őket.

Fénypontja e műnek a hatodik könyv, ahol az emberiség fejlődésének törvényeit nyomozza. Arra a sokszor felvetett kérdésre: vajjon az emberiség életében látható alakulások valóban fejlődésnek vagy puszta változásnak tekintendők-e, megfogalmazza az emberiség haladásának mintegy euklidesi tételeit.

Szerinte van mértékünk, mellyel az emberiség haladását a különböző időszakokban meglehetős szabatossággal meghatározhatni. Három ismertető jelről ítélhetni pedig meg a különféle korszakok műveltségét, úgymint:

1. azon hatalom mennyiségéről, mellyel az ember az anyagi világ erői fölött bir;

2. arról, hogy a műveltség bizonyos foka mennyire általános az emberek között;

3. hogy mennyiben ismerik el és tartják tiszteletben az emberi méltóságot.

Minél nagyobb az ember hatalma a fizikai világ fölött, minél többen emelkedtek műveltségre, minél inkább tiszteletben tartják az emberi méltóságot: annál nagyobb a műveltség előhaladása. Mert a természet ismerete s az erői felett gyakorolt hatalom mindig szükségkép bizonyos felsőbb, szellemi fejlettség eredménye; épúgy az emberi méltóság becsülése nagyobb erkölcsiség eredménye és föltétele, a műveltség kiterjedése pedig emelkedését is tanusítja.

De ha ezekben a viszonyokban kell valóban keresnünk a műveltség igazi, sőt egyedüli mértékét, lehetetlen kétségbe vonnunk azt a tényt, hogy az emberiség folyvást halad.

Ez a koncepció magában foglalja az emberiség gazdasági és szociális tevékenységét is, s általán e geniális és mélyen elgondolt mű a maga egészében ma is időszerű.

Semmit sem ajánlhatnék jobban felnőtt embernek, aki közdolgokkal foglalkozik, és művelt magyar ifjúnak, aki közpályára lép, mint hogy e művet olvassa, mert e könyv az egyetemes állambölcseleti irodalom klasszikus termékei közé tartozik. Akinek elég becsvágya és készültsége van arra, hogy Montesquieut vagy Rousseaut olvassa, annak Eötvöst is el kell olvasnia, annál inkább, mert e mű eszméi és tanulságai még nincsenek mind kiaknázva és feldolgozva.

E műben egy magyar elme ismét az egész világhoz beszél. És ez a mű is a magyarság európai szolidaritásának záloga, mint Eötvös egész személyisége, mely ezeket az eszméket tükrözi:

Annál jobb hazafiak vagyunk, minél inkább javunkra fordítjuk az európai kultúra eredményeit s minél jobban belekapcsoljuk magunkat az európai népek szolidarításába. Viszont állhatunk az európai látókör magaslatán, de szentelhetjük erőnket hazánk és nemzetünk felvirágzásának, hogy a népek családjának erős és méltó tagja lehessen.

Lehetünk demokraták, lelkes és önfeláldozó bajnokai a népjogok kiterjesztésének anélkül, hogy gyülölséget kellene elhintenünk a szívekbe s anélkül, hogy az eszményiségről le kellene mondanunk. Az igazi demokrácia a szeretet követelménye, a szeretetté, mely keblére öleli minden embertársunkat, megnyitja előttük a kultúra forrásait, jogokra érett emberekké neveli őket, s eltölti az univerzalizmus, az egységre dolgozás szellemével.

Ragaszkodhatunk hagyományainkhoz anélkül, hogy elzárnók magunkat a haladástól; viszont a haladás útján járhatunk amellett, hogy megértsük a magyar multat, szentelt fájdalmával és dicsőségével együtt.

Használjuk ki elménk kincseit, de ne hagyjuk parlagon szívünket és engedjük szóhoz jobb sugalmait minden cselekedetünkben.

Lehetünk gyakorlatiak, de átgondolt elvek alapján cselekedjünk. És lehetünk ideálisak, de ne szakadjunk el a való élet szükségleteitől.

A művészetben kereshetjük az artisztikus hatásokat, de tartsuk fenn a kapcsolatot az élettel; viszont rajzoljuk az életet, de tudjunk a tények fölé az eszmékhez emelkedni.

Ilyen eszmékre tanít bennünket Eötvös könyveivel és példájával. Tanuljunk tőle!

S vedd át e tanítást tőle, magyar ifjúság, melynek és a leendő magyar értelmiségnek képviselete e hálaünnepen megjelent, s melynek megadatott, hogy a XIX. század nagy gondolkodóitól és íróitól vett energiát elvihesd a XX. század legbelső évtizedeibe. Olvasd műveit, foglalkozzál eszméivel és gerjedjen szíved izzásra szeretetének tüzétől, s terjeszd tovább a meleget. A bölcseségből és a szeretetből sohasem lehet elég az emberiségben.

Magyar ifjúság! Eötvös emléke szeretetet kíván tőled és nem bálványozást. Ne tartsd őt elérhetetlen bálványnak, hanem

elérendő célnak. Akkor felelsz meg az ő hagyományának, ha követed.

Arany János szerint Eötvös minden nemes tulajdonainak forrása e két szóban kifejezhető: *magasztos eszményiség és szerető szív.* Ezt kell benne követned.

A mi századunkban az emberek megtanulnak a levegőben tetszés szerint repülni, ez is haladásunk jele, hatalmunk emelkedése a fizikai világ erői felett. De ne felejtsétek el a lélek repülését se. Tanuljátok el azt is Eötvöstől és igazoljátok azt a másik tételét is, hogy az emberiség erkölcsileg is halad. Magasztos eszményiség — ez legyen a szárnyatok, és szerető szív — ez a mozgató gépetek. Legyetek jobbak és szerencsésebbek, mint a mi nemzedékünk, s akkor ez az ablakaink alatt hömpölygő, Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó nagy folyó az ercsi part alatt nemcsak fájdalomról, hanem dicsőségről is fog beszélni s ő halva is megérti s keble hevülni fog!

III.

Eötvös József báró, az államférfi.

Előadta az Országos Tanáregyesület Eötvös-emlékünnepén *dr. Görög Imre.*

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! kedves diákok!

Eötvös József báró, a költő, a gondolkodó, mint államférfi is ott állott a legelsők sorában. A magyar nemzet politikai vezérei között küzdött történelmünknek ama nevezetes, talán mindannyi közt legnevezetesebb időszakában, amely Széchenyi István titáni munkájával indul meg és amelynek kimagasló csúcspontjai: a 48-as törvények és az értük vívott szabadságharc, majd ama törvények részben való visszaszerzése és újjáalkotása, a 67-es államszervezés.

Költőnek és államférfinak, filozófusnak és államférfinak lenni egy személyben, egy élet munkájában — minden időkben nehéz, szinte meg sem oldható feladatnak bizonyult. És bár az sohasem volt igazán nagy államférfi, akinek lelkében meg nem találhatjuk a költői szárnyalást, a filozófusi elmélyedést és — tegyük hozzá harmadikul — a prófétai ihletet, az emberek mégis mindig kételkedve és bizalmatlanul tekintettek azokra a politikusokra, akik hivatásszerűen művelték a költészet, a filozófia, tudomány, vagy a vallásos élet területeit. Igaz, hogy nevezetes görög gondolkodók el tudták képzelni és kívánatosnak tartották, hogy éppen a filozófusokra bízzák az állam kormányzását. És a görög világban itt-ott csakugyan bölcselkedők alkották az állam törvényét, irányították berendezését. Igaz, hogy a világhistória során többízben is megtörtént, hogy Isten szolgáinak, a hitélet vezetőinek kezébe jutott a legfőbb politikai hatalom is. Róma nagy főpapjai és a puritán Cromwell parlamentje egyaránt ettől remélték Isten országának eljövetelét a földön. Igaz, hogy volt nemzedék, amely

Goethét látta egy kis német állam kormányán és egy másik, amely Lamartinet a nagy francia köztársaság élén. De a filozófusok személyes kormányzása nem gyökerezett meg sehol, a vallás hirdetőit a művelődés előhaladása mindenütt visszaszorította a világi politika irányításától, és a költők politikai vezérszerepe sohasem volt egyéb, mint kivételes és tűnő jelenség.

És képzelhetjük-e másként? Csodálhatjuk-e akár azt, hogy ilyen kísérletek történtek, akár azt, hogy maradandó sikerük sohasem volt? Nem természetes-e, hogy az emberek megpróbálták időnként azok kezébe tenni le a legfőbb anyagi hatalmat önmaguk fölött, akiknek gondolkodása a legmélyebb és legátfogóbb érzése a legbensőbb és legtüzesebb, erkölcse a legemelkedettebb? Nem érthető-e, hogy e kiváló szellemek közt is akadtak olyanok, akik hajlandók voltak leszállni büszke magányosságukból, hogy lelkük tartalmát a közösség szervezésében is érvényesítsék? De nem éppen olyan természetes-e a balsiker, amely e kísérleteket követni szokta?

Úgy szokták mondani, hogy a költő, a gondolkodó nem a tett, nem a cselekvés embere, hanem a szemlélődésé, az ábrándozásé, hogy ők impraktikusak, nem tudják megvalósítani törekvéseiket. Semmi se zavarosabb, helytelenebb gondolat, mint a szemlélődésnek és a cselekvésnek ilyen szembeállítása. Hiszen jól tudhatjuk, hogy nincs az a gyakorlati tevékenység, amely a megfeszített akarásnak, a tettre kész energiának és bátorságnak nagyobb mértékét kívánná meg, mint az igazság keresése, az ideálok alkotása, mint megteremtése annak a világszemléletnek, amely életünkben eligazít és megszilárdít bennünket. *Ez* a költők, a gondolkodók, a próféták tette, cselekvése. Nincs fontosabb, reálisabb cselekvés a földön. Ők a legnagyobb megvalósítók, mert a maguk lelkivilágában halandó emberi mivoltuk korlátai között örök értékeket tesznek élő valósággá. Mert emberi nyelven fejeznek ki és sejttetnek meg ki nem mondhatóan mélyet és nagyot.

De az ő akarásuk, tettrekészségük, az ő nagy megvalósító tehetségük más természetű, mint azoké a gyakorlati egyéniségeké, akik nagy törekvéseiket a jelenvaló élet aktuális érdekeinek és szükségeinek kusza tenyészetébe tudják beoltani. Az államférfi, aki a legmagasabban áll e gyakorlati megvalósítók sorában, akármilyen kimagaslóan nagy a lelke, nem szakíthatja ki azt polgártársainak, a tömegeknek érdekköréből, az élet múló szükségeiből. Az ő országa erről a világról való. Ebben kell maradnia, ezt kitanulni, vele érezni és megalkudni és elbánni, máskülönben nem kel ki a mag, nem sarjad ki a vetés a lába nyomán.

Az élet el szokta különíteni, másként szokta formálni az útját világszemléletünk előmunkásainak és közösségünk szervezőinek. És ha a nagy, egyetemes tehetségek olykor átléptek egymás területére, többnyire vagy visszaszorította őket, vagy kiforgatta eredeti mivoltukból.

De voltak minden népnek olyan időszakai, amikor a költő és gondolkodó és hitalkotó útja közelített az államférfiéhoz, amikor összesodorta életük munkáját a történelem forgataga A nagy, teremtő átalakulások idői azok, olyanok mint az, amelyben Eötvös József élt és alkotott. Az életideálok teremtőinek és az életgyakorlás irányítóinak szeme összevillan, keze összeér a lázas munkában és a kétfajta tehetség összeforrad egyazon egyéniség kibontakozásában. Széchenyi, a varázskezű valóságteremtő és társadalmi szervező költői, filozófusi, etikai művek fragmentumait szórja el politikai pályája mentén. Eötvös József elmélkedő, hitalkotó, poétaszelleme viszont gyakorlati politikát alakító eszmék, ismeretek kincseit halmozza fel, törvényeket alkot, intézményeket szervez.

Azért a szemlélet- és gyakorlatalkotás gyökeres különbsége ilyen időkben sem szünhetett meg egészen. Eötvös József báró gazdag szelleme, fényes pályafutása fölé is sötét árnyat vetett ez a kettősség. Hányszor szorították félre kortársai a cselekvés teréről, hányszor fojtották belé legforróbb tettrekészségét, mondván, hogy ábrándozó, hogy doktrinér? De ő maga is sokszor érezte fájdalmasan, hogy a gyakorlati megvalósítást másokra kell bíznia. »Valamint a legnagyobb költő — úgy mond — azért még nem színész, sőt többnyire nem az, úgy az állambölcs még nem államférfi s mindketten saját hírök érdekében nem tehetnek rosszabbat, mint midőn műveikben ők maguk játsszák a főszerepet.« [1]

Mi, t. hallgatóim, akik itt most visszatekintünk erre a nemes és gazdag életmunkára, a kortársaknál jobban tudjuk, hogy ez a költő és bölcselő-államférfi milyen maradandót alkotott mégis a gyakorlat terén is. Jobban tudjuk, mint a kortársak, hogy mennyi valósult meg azokból a törekvéseiből, amelyeket ábrándosaknak és valószerűtleneknek mondottak akkor, amikor először hangoztatta őket. És még jobban kell tudnunk és megtanulnunk azt, hogy azon politikai eszméi és tanításai közt is, amelyeket az élet gyakorlata nem fogadott be, amelyeket a magyar közélet elutasított magától, egyetlenegy sincs olyan, amely ivadékokra szóló útmutatást vagy legalább mélységes tanulságot ne foglalna magában.

Eötvös József első jelentősebb szereplése a magyar közéletben megnyilatkoztatta lényének és tevékenységének egyik alapvonását: a humanitást, a legegyetemesebb emberszeretetet. Nagy kortársai közül egyikben sem volt ez a vonás ennyire első helyen, olyan uralkodó. A vallásos érzés fehér világossága, a poézis színes ragyogása sugározta körül a humanitást Eötvös egyéniségében. A börtönök javítása, a bűnös ember sorsának emberies alakítása volt az első jelentős közügy, amelyért szóval, tollal és tettel küzdött. Végigtanulmányozta a nyugati országok, főleg az e tekintetben

[1] Gondolatok 1894. 298. l.

úttörő amerikai államok börtönrendszereit. Aztán kiválasztva és módosítva azt, amelyet viszonyaink közt a legcélravezetőbbnek talált, nagy kitartással munkálkodott annak meghonosításáért megyéjében és az országgyülésen egyaránt. Ez vezette őt a büntetőjog mélyebb tanulmányához és így lett annak egyik elismert tekintélye, aki a 40-es évek elején Deák oldalán, Szalayval és Bezerédivel együtt fontos munkát végzett a büntető-törvényjavaslat szerkesztésében.

A XIX. század egyik büszkesége az, hogy a bűnös ember megértése, méltányosabb megítélése és elhelyezése felé hatalmas lépéssel közelebb vitt. A szentiratok mélységes tanításokat hirdettek a bűnről és a vallásos élet intézményesen is biztosítani igyekezett a bűnnel és a bűnös ember lelkével való szerető elmélyedő foglalkozást. De az előző századokban a társadalom szerkezete, a rendi ellentétek élessége, a közműveltség és a lélektani belátás fejletlensége miatt ezek a tanítások írott malaszt maradtak az emberek nagy tömegére nézve. A nem kiváltságos rétegekből kikerült bűnös éppenséggel üldözött vaddá lett az emberek között. A XIX. században, a társadalmi rétegek eltolódásai, a gondolkodás forrongása folyamán nagyot változott a bűnről és a bűnös emberről való fogalom és a vele való bánásmód, részint a vallás tanításával rokon, részint attól lényegesen eltérő belátások alapján. És ebben a nagy átalakításban a század kiváló költőinek, íróinak nevezetes szerep jutott. Eötvös József az elsők közt indult el azon a csapáson, amelyen a legnagyobbat, a legmegrendítőbbet talán a nagy orosz írók alkották, a Dostojevskik és Gorkijk. A falu jegyzőjének lángoló együttérzéssel alkotott jelenetei, Violának életsorsa, a hazai rabok helyzetének, a büntető igazságszolgáltatásnak és hatásának kegyetlen megbélyegzése felkavarta a magyar olvasóközönség lelkét és szélesebb körbe juttatta el a bűnbejutás télektani problémáit és a büntetés bírálatát, mint bármely országgyülési szónoklata vagy tudós tanulmánya.

Az egyetemes humanitás, a kitagadottakkal való megértő foglalkozás terelte Eötvös figyelmét és tevékenységét a hazai zsidóság helyzetére is. Ő királyi mozdulattal rázta le magáról az előítéleteket és az a kép, melyet ugyancsak A falu jegyzőjében a nyomorult, bűnös üveges zsidóról rajzolt, egy bölcs, igazságos és érzése által mélyrelátó szellemtől nyerte vonalait. Ideszakadt fiai egy sorsüldözte népnek, amely évszázadok óta természetellenes életkörülmények közt eltorzult testtel és eltorzult lélekkel őrizte hagyományait és értékeit, könnyes szemmel figyeltek a csodálatos igére, amely elhatott hozzájuk mint egy közelítő hajnal biztató sugára. És Eötvösnek megadatott az, hogy a zsidók emancipációját, amelyért merészen szembeszállt rendtársainak nagy többségével az 1839—40-iki országgyülésen, 1867-ben maga illeszthette bele a magyar Corpus iurisba.

De a zsidók felszabadításának kérdése nemcsak a jogtalanok, kitagadottak iránti humanitás kérdése volt, hanem a val-

lásszabadság kérdése is. Eötvös József pályájának kezdetétől annak utolsó évéig sokat és sokféle irányban dolgozott azért, hogy a lelkiismeret, a hitélet igaz szabadságra jusson a magyar hazában. Tevékenységének ebben a kiterjedt körében elejétől fogva ugyanazon alapgondolat vonul végig: *szabad egyház a szabad államban.* Legelőbb az amerikai Unio egyes államaiban öltött testet ez a gondolat, amelynek értelmében az állam bármely hitű polgárai szabadon társulnak, önmagát kormányzó egyesületet, egyházat alkotnak vallási szükségleteik kielégítésére, az állam egyenlő védelme alatt, de attól különválasztva, annak gyámkodása vagy részrehajló gyámolítása és pártfogása nélkül. Eötvös is meg volt győződve arról, hogy egyenlő elbánás és egyenlő elkülönítés az állam részéről felel meg a legjobban a kereszténység tanításainak, a vallás és az állam érdekének egyaránt. Az egyenlő elbánás elvét vallotta első vallásügyi szereplése idején, a 40-es években, amikor a vegyes házasságok kérdésében emelt szót. Az egyenlő elbánás elve érvényesült addig nálunk példátlan mértékben az 1848 : XX. t.-cikkben a márciusi napok alkotásában, amikor Eötvös József báró elsőízben lett a vallás- és közoktatásügy minisztere. De meg kell jegyeznünk, hogy ez a híres, sokat emlegetett t.-cikk nem Eötvös műve, hanem azoké a forradalmi napoké, melyek alatt az utolsó rendi országgyülés Kossuth Lajos mindenható vezetése alatt végezte az alkotmányozás gyors munkáját. A magyar törvényhozás azon törvénycikkben az államra hárította az összes egyházak szükségleteinek kielégítését. Így az egyenlő elbánás elvének nem amerikai formáját alkalmazta, nem az államtól elválasztott szabad egyház elvét, hanem inkább az első francia alkotmányozó gyűlés álláspontjához közeledett, amely az összes vallásfelekezeteket az állam egyenlő gyámságának vetette alá. Eötvös, a kinevezendő első felelős minisztérium egyik kijelölt tagja, kinek gondolata irányától így a törvény lényegesen eltért, annak tárgyalásakor nem is volt jelen az országgyülés egyik tábláján sem. A szabadságharc leveretése utáni időszakban nyerték Eötvös politikai meggyőződései végleges alakjukat, akkor lett sziklaszilárd elvévé az államtól elválasztott autonóm vallásos élet gondolata is, amely felé már a 40-es években hajlott. Második miniszterségének rövid éveiben aztán nagy következetességgel igyekezett diadalra segíteni azt. Ilyen szellemben létesült a zsidóknak már említett emancipációján kívül az autonóm szerb és román egyház szervezete. Ilyen szellemben dolgozott a legfontosabbon valamennyi közt: a r. kath. egyház autonómiáján. Ezt a legsúlyosabb, legkényesebb szempontokat érintő alkotását is, mint kormányzása idejének annyi más nagyszabású kezdeményezését idő előtt elvágta a korai halál, követelő, nemes örökségként maradt az is az utódok számára.

Eötvös József egyházpolitikáját élesen támadták a legkülönbözőbb oldalról. Voltak, akik felforgatónak és az egyház

károsítójának nevezték őt, voltak, akik klerikálisnak mondották. Alig is lehetett másként. Eötvös hívő keresztény, hívő katholikus volt egész életében. Hite rendületlenül megállott gondolkodásának és élettapasztalásának hullámverése közt. Tudás és kétség, dicsőség és csalódás meg nem döntötték azt; vallásos meggyőződése belé van szőve egész életmunkájába. De mindig azok élén küzdött, akik minden vallásfelekezet számára egyenlő elbánást követeltek az állam részéről, mindig kész volt lemondani minden kiváltságról és pártfogásról, amelyben saját egyháza attól részesült. Ő bízott egyházának jövőjében és hivatásában, hitt a vallás el nem múló jelentőségében. De annál inkább volt az a meggyőződése, hogy saját erejéből, az államtól függetlenül kell hivatását betöltenie. Ez az álláspont azoknak sem tetszett, akik a vallásfelekezetek egyenlőségét és a toleranciát csak átmenetnek érezték a vallási közömbösség és egy másfajta világnézet kialakulása felé, de nem kellett azoknak sem, akik a világi hatalom teljes erejét szerették felhasználni saját egyházuk érdekében.

Sokkal általánosabb, még kevésbé leküzdhető ellenállásra talált Eötvös nemzetiségi politikája, amely egyházi politikájával gyökeresen összefüggött. A nemzetiségi összetartozás öntudata, amelynek legfőbb — bár nem egydüli — alapja, kifejezője, szerve a közös anyanyelv, éppen Eötvös József élete során jutott addig példátlan jelentőségre a népek életében. Évszázadokon át megfért az olasz a spanyollal és a némettel, a horvát, szerb, tót és román a magyarral, egy birodalomban, egyazon kormányhatalom alatt. És ha fellobogott is olykor a faji és nyelvi ellentét, nem tudta szétrepeszteni azokat a kereteket, amelyeket az uralkodó dinasztia, a katonai, feudális vagy hivatalnoki szervezet alkotott a népek fölé. A francia forradalom óta ez megváltozott az európai szárazföldön. A népjogok terjedése a nép nyelvének fontosságát is megnövelte. A politika és műveltség nyelve nem lehetett már más, mint az a nyelv, amelyet a nép tömege is megértett, a nemzeti nyelv. Népszabadság és nemzetiség így került szoros kapcsolatba a XIX. század folyamán és a nemzeti öntudat lángoló szenvedélyességgel csapott fel a hatalmas és uralomra törő népekben és az alávetett, felszabadulásra törekvő néptöredékekben egyaránt.

A magyar nemzetet is viharzó forgatagba kapta a nemzetiségért vívott harc. Részint elidegenedett főnemességét, királyi családját, régi hatalmát akarta visszahódítani nemzeti öntudatának, műveltségének megújhodott erejével. Részint meg kellett vívnia hazánk másajkú polgárainak hasonlóképpen felébredt önérzetével. El kellett dőlnie, hogy a jogegyenlőség és a nemzetiségi eszme diadalmas előretörése után együttmaradhatnak-e a magyar korona különböző népeinek fiai úgy, mint egy szabad állam szabad polgárai, vagy csak vérrel és elnyomással lehet útját állni az ezeréves ország feldarabolásának? A magyar politikának sok nehéz feladata közt egy sem volt nehezebb, mint ez. A 40-es évek ragyogó jelenségei közt meg-megjelent a nemzetiségi kérdés fenyegető árnya.

Széchenyi aggódó honfilelke lázasan figyelte azt és felemelte óvó szavát. Amikor aztán az első magyar parlamenti kormány összeütközésbe jutott a bécsi körökkel, ez az árnyék hirtelen félelmetesen megnőtt, majd véres valóságul csapott közénk. A szabadságharc végével együtt roskadtunk le — magyarság és ellenünk küzdő nemzetiségek, az osztrák abszolutizmus ölére. S a magyar államférfiaknak, akik a 48-as mű helyreállításáért, továbbépítéséért küzdöttek, keresniök kellett állami életünk ezen nagy nehézségének, a nemzetiségi kérdésnek megnyugtató megoldását. E kérdéssel senki se foglalkozott többet, senki nagyobb filozófusi elmélyedéssel, mint b. Eötvös József. Az eredmény pedig, melyre a nemzetiségi politika tekintetében jutott, szoros összefüggésben volt egyházi politikájával.

Úgy vélte, hogy a nemzetiségi ellentét hasonló természetű, mint a felekezeti, de korunkban annál élesebb, szenvedélyesebb, olyan éles és szenvedélyes, mint amilyen volt a felekezeti ellentét a XVI., XVII. század folyamán. Az elmult századokban a különböző felekezetek, például katholikusok és protestánsok, alig tudtak megférni egy állam kötelékében. A hatalmasabbik saját egyháza javára használta fel a kormány hatalmi eszközeit, a gyengébb készen állt a lázadásra, szívesen szövetkezett saját honfitársai ellen más ország rokonhitű polgáraival, éppen úgy, mint a mi korunkban sokszor a gyengébb nemzetiség más ország rokon nemzetiségű lakóival. Voltak olyan államok, amelyekben elenyészően kevés polgár hite tért el a többségétől, ezekre nézve a vallási harc kiküszöbölése nem volt életkérdés. De voltak olyan országok, mint például a Németbirodalom, vagy éppen Magyarország, amelyekben a különböző felekezetek olyan szám- és erőarányban foglaltak helyet, hogy azoknak ellenséges viaskodása az állam egész életét, minden tevékenységét megbénította. És ez a keserű, fanatikus állambontó felekezeti harc csak akkor szünt meg, amikor ez államok befogadták a vallási türelem, a vallásszabadság elvét; amikor az állam nem azonosította magát többé az erősebbik felekezet törekvéseivel, nem pártolta azt anyagi és erkölcsi hatalmával, hanem egyenlő védelmébe vette valamennyi, akár nagy, akár csekélyszámú felekezetet. Eötvös úgy gondolta, hogy a nemzetiségi ellentét országpusztító jelleme is akkor fog megszünni, ha az állam pártatlanul védelmébe veszi az összes nemzetiségek szervezeteit, irodalmi, iskolai, művészeti, gazdasági törekvéseit. És e kérdés megoldása ismét azon államokra nézve a lét vagy nemlét, a gyümölcsöző élet, vagy a meddő tengődés kérdése, amelyek földrajzi és néprajzi viszonyaiknál, történeti fejlődésüknél fogva arra vannak utalva, hogy több jelentékenyszámú nemzetiségnek adjanak otthont, hazát. És ilyen helyzetű ország éppen a mienk. Mint ezer év óta mindig, korunk nagy államai közt még inkább politikai szükség és kényszerűség az, hogy itt a Közép-Duna medencéjében erős, hatalmas állam legyen és ezt az államot csak a magyarság és a köréje csoportosult kisebb népek együtt alkot-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

hatják. Széthullva, mindegyik csak prédája lenne idegen nagyhatalmaknak. Ez a politikai szükség tartja össze a magyar államot, ezért jogunk és kötelességünk megőrizni és biztosítani a magyar nemzet politikai egységét. Ezt körül kell sáncolnunk a törvény, az államhatalom egész erejével. De nyelvünk, nemzetiségünk, magyarságunk kifejtése nem az állam feladata, hanem a mi szabad társadalmi szervezkedésünk dolga. A magyar állam, az egész politikai nemzetnek, bármily anyanyelvű polgárának állama, egyenlő védelmezője legyen minden nemzetiség anyagi és szellemi törekvéseinek. És valamint a szabaddá lett egyházak nem gyülölködő viszálykodással, hanem jogtisztelő vetélkedéssel küzdenek tovább hitük igazáért, azonképpen az államtól elkülönített, egyenlő szabadságnak örvendő nemzetiségek áldásos versengéssel fognak küzdeni egyéniségük kifejtéséért. A magyarságnak állami gyámolítás nélkül is, sőt csakis akkor lesz elég tehetsége és valódi értéke arra, hogy kivívja nemzeti sajátosságának érvényesülését hazájában és a müvelt népek társaságában.

T. hallgatóim, ennek a reménnyel és bizalommal teljes felfogásnak az alapján vélte megoldhatónak Eötvös József a nemzetiségi kérdést. A 48-as nemzedéknek a bízó idealizmus olyan jellegzetes vonása, a szabadsághit akkor olyan káprázatos fénnyel sugározta be az elméket, hogy Eötvös felfogása nem hangzott olyan idegenül és valószerütlenül mint napjainkban. A reformkorszak nagyjai mind hittek abban, hogy a jogegyenlőségre átformált ősi alkotmány össze fogja forrasztani e haza népeit, hogy minden »nyelvi nemzetiség« szabadon fogja beléilleszthetni egyéniségét a közös haza, az egységes magyar »politikai nemzetiség« életébe. Eötvösön kívül is voltak elegen, akik a szabadságharc szörnyü tanulságai után is fenntartották ezt a hitüket és Kossuth Lajos éppenséggel az állam és nemzetiség különválasztásának egészen hasonló fogalmazásához jutott el az emigráció korában. Eötvös az 50-es és 60-as évek folyamán számos irodalmi müben, országgyülési szónoklatban, majd miniszteri székéből a nemes meggyőződés egész lelkességével hirdette és igyekezett valóra váltani e gondolatát. De a történeti fejlődés akkor félretolta, nem fogadta be az állam és a nemzetiség ilyen elkülönítését. Európa nagy nemzetei mind nemzeti államokat szerveztek, a német és olasz súlyos küzdelmek árán vívta ki egységes nemzeti hatalmát és sorakozott a francia és angol nemzeti államok mellé. Nemzeti államra törekedett a magyarság alkotmányának visszaszerzése után és nemzeti egyesülés távoli ábrándja lengte körül hazánk nemzetiségeinek álmait. Mikor Eötvös, mint miniszter a néptanítók számára lapot alapított, hogy abból az egész hazai tanítóság útmutatást kapjon és maga is szóhoz jusson, az országban honos *hét* nyelven adatta ki azt: a magyar állam kormánya minden nemzetiségével egyenlően akart törődni. És a miniszternek ezt az intézkedését egyenlő élességgel támadták magyar és nemzetiségi képviselők. Azok államunk nemzeti egységének sérelmét

látták benne, ezek a magyar kormány túlságosan közelférő befolyásától féltették nemzetiségüket. És a miniszter két év után kénytelen volt megszüntetni a többnyelvűséget. Ez a kicsi részlet híven tükrözi azt a sorsot, amelyre a kor ellenállhatatlan szelleme juttatta Eötvös nemzetiségi politikáját.

Vallási élet, nemzetiségi élet ilyen elhelyezkedése az államban, amilyennek Eötvös óhajtotta, logikai következése volt az ő általános felfogásának az államról és az egyéneknek az államhoz való viszonyáról. Nemzetünk akkori küzdelmei és az egykorú európai eszmeáramlatok hatása alatt politikai gondolkodásának állandó, főproblémája volt az, hogy miképen egyeztethető össze az egyén valódi szabadsága az állami élet azon egységével, az állami hatalom akkora kiterjedésével, mint amilyet a modern kultúrélet szükségei parancsolón megkövetelnek. Erre a nehéz kérdésre főként a XIX. század uralkodó eszméiről írt nagy művében igyekezett megadni a választ. Megpróbálta úgy körülhatárolni a középponti hatalom és az önkormányzat, az állami szervezés és a társulati szervezkedés munkaköreit, hogy a modern állami és nemzeti élet egysége és az egyén szabadsága egyaránt biztosítva legyen. Mert az egyén szabadságát tekintette ő nyugati művelődésünk legbensőbb tendenciájának, amelyet feláldoznunk se nem szabad, se nem lehet. Politikai ellenfelei gyakran szemére vetették Eötvösnek, hogy a középponti hatalom energikus visszaszorítása ellentétben van a 40-es években vallott álláspontjával, amikor a centralisták körének volt egyik főmunkása. Eötvös büszkén felelt meg erre a vádra azzal, hogy újra kiadatta a centralista eszmék érdekében írott régi művét, a »Reform«-ot. És valóban meg kell állapítanunk, hogy gondolkodása e tekintetben is egyenes vonalon, törés és szakítás nélkül fejlődött tovább. Jogegyenlőségért és parlamenti kormányzatért küzdött a rendi jogok és a rendi vármegye feudális szétdaraboltsága ellen, majd küzdött önkormányzatért és a szellemi és gazdasági élet jelentős területeinek az államtól való különválasztásáért az osztrák abszolutizmus korában; ugyanazon célt szolgálta következetesen: a modern állami élet egységét és az egyén szabadságát együtt.

Az államszervezés belső kérdései mellett nemzetünk külső elhelyezkedésének nagy nehézségei foglalkoztatták a szabadságharc után Eötvöst is éppen úgy, mint más vezéreinket. Minden magyar államférfi tisztában volt azzal, hogy a magyar nemzet nem maradhat magában, hogy azon a helyen amelyre sorsa helyezte, nagyhatalomra van szükség, amelyet csak más népekkel együtt alkothat. De Kossuth Lajos és az ő tábora nem akart kibékülni a dinasztiával, nem akart ismét törvényes unióba lépni az osztrák hatalommal. A kisebb dunai népekkel akarta egy államszövetségben egyesíteni a magyart. Azoknak szabadságtörekvéseit támogatva akarta visszavívni a magyar nemzetnek egykori helyét a déli szláv és román népek élén. Eötvös József, mint

vezetőink és a nemzet értelmiségének nagy többsége, elutasította magától ezeket a merész és kockázatos terveket és teljes erejével munkálkodott a kiegyezés létesítésén, az osztrák népekkel közös nagyhatalom szervezésén. Szakadatlanul hangoztatta a magyar nemzetiség és a magyar alkotmány jogait a külföld előtt és a közös hatalomszervezés szükségét honfitársai között. Így nevezetes része volt a monarchia közös ügyeinek, a dualizmus intézményeinek gondolati megalapozásában. Eötvös, különösen az 50-es évek elején, nagyobb engedményekre volt hajlandó a közösség javára, mint amelyeket a kiegyezésnek Deák Ferenc köré sorakozó hívei és a magyar közérzés befogadhattak volna. De ha utai néha különváltak is a haza bölcsének útjától, a döntés óráiban ismét oldalán állott és alárendelte magát az ő szilárd, biztos vezetésének. Szenvedés, kitartás, bölcseség, külpolitikai viszonyok szerencsés fordulása végre meghozta a kiegyezést, és a felujjongó nemzet újra azon a helyen láthatta Eötvös Józsefet, amelyről csaknem két évtizeddel azelőtt letaszította őt az események sodrása: a vallás- és közoktatásügy élén. A kivívott nagy eredmény felemelő tudatával szőhette tovább az elmetszett fonalat, de teste eltörődött, lelke kifáradt a hosszú, gyötrelmes küzdelemben. A 48-as nagy minisztérium tagjai közül egymaga állott Magyarország második parlamenti kormányának férfiai közt. Egykori barátai, nagy munkatársai közül hányan kidőltek, kiszakadtak, elöregedtek körülötte és új viszonyok közt egy új nemzedék nőtt fel az országban, amelynek körében sokszor érezte magányosságát. Lelke gyakran volt nehéz és néha keserűség ülte meg. De mégis ugyanazzal az ifjú hittel, lendületes idealizmussal vágott keresztül utolsó éveinek munkarengetegén, amely eltöltötte az élete delén álló ifjú férfit a szabadságmámoros nagy esztendőben.

Ezzel, t. ü. k., eljutottunk áttekintésünk utolsó, minket magyar tanítókat és tanulókat legközvetlenebbül érintő tárgyához: jellemeznünk kell még azt a munkásságot, amelyet Eötvös a magyar iskolák szervezése, a magyar közművelődés irányítása körül végzett. Az ő kormányzatát, a vezetése alatt létesült törvényeket és intézményeket a magyar kultúra történetírása mindig úgy fogja említeni, mint nagy eszmék szerint igazodó, korszakalkotó kezdeményezéseket. Mint egy hű munkatársa írta róla: »Kezdeményezett annyit, amennyinek kivitele egész nemzedékeknek, ivadékokra ad dolgot.« A magyar közoktatás rengeteg munkaterületén miniszterünk legfőbb figyelmét a néptanításnak szentelte. Még a 48-as forrongó időben keresztülhajtotta népiskolai törvényjavaslatát és második minisztersége alatt legalább ezt az alapvető törvényt tető alá hozhatta. Mennyivel csillogóbb, szembeszökőbb eredményeket érhetett volna el, ha ugyanakkora munkát és odaadó fáradozást áldoz magasabb fokú iskolafajok szervezésének! De a következetes gondolkodó hű maradt önmagához. A jogegyenlőség bajnoka a népiskolát tette első helyre. »Nem akarom, —

mondja — hogy a tudomány Magyarországon karácsonyfamódra állíttassék fel, felékesítve mindenféle csecsebecsékkel, különben pedig arra teremtve, hogy elszáradjon, én azt akarom, hogy a fa gyökeret verjen a hazában... Első és legfőbb kötelességemnek tartottam mindenekelőtt a népnevelésre fordítani figyelmemet.«[1] »Nevelés nélkül az egyenlőség semmi, — mondotta még az 1848-i országgyülésen — nem egyéb mint puszta szó; a nevelés az, ami által az alsó néposztálybeliek az állam által nekik adott jogok élvezetére képessé tétetnek.«[2] Eötvös a magyar népiskolát a szabadság elvére alapította s annak kiépítését az állam felügyelő, segítő, kipótló hatalma alatt magukat szabadon kormányzó községek, egyházak és nemzetiségek, társulatok és magánosok munkájára bízta. Csalódások érték itt is a magasba tekintő államférfit, a történeti fejlődés e körben is sokat másként formált, mint ahogy ő tervezte. Amidőn népnevelési egyesületek alapítására szólította fel a magyar társadalmat, hogy így annak autonóm közreműködésével létesüljön a magyar népiskola, kiáltó szava elveszett, alig 20—24 kisebb egyesület létesült és azok nagyrésze is pangott, megszünt ismét. A községek nem vállalták azt a nagy hivatást, melyet a törvényalkotó nekik szánt; a társadalmi szervezetek közül csak az egyházak hagyományos befolyása működött tovább és mellettük az állam maga lépett előtérbe, nagyobb terjedelemben és más szellemben, mint ahogy ő vélte helyesnek. A felső népiskolát és a polgári iskolát eltolta kijelölt helyéről iskolaügyünk későbbi fejlődése és még inkább a minősítési törvény rendelkezése. De mindeme körülmények ellenére is rendületlenül állnak a kiváló mű alapfalai, készen és alkalmasan arra, hogy megértő elmék és hozzáértő kezek közéjük helyezzék el a kor követelte újabb berendezéseket.

De ha kormányzatának törzsét a népoktatás szervezése alkotta is, természetesen kiterjedt gondoskodása a középiskolára, a főiskolákra, sőt a szakoktatás és a felnőttek tanításának kezdő kísérleteire is. Működésének utolsó évében beterjesztette középiskolai törvényjavaslatát egy kilencosztályú, két tagozatú iskolafajról, amelynek háromosztályos felső tagozata a főiskolai tanulmányokhoz idomulva oszlott volna három ágra. Nagy óvatossággal nyúlt a fontos reformhoz, nem akarta egészében megbolygatni a középiskolát, amelyről azt tartotta, hogy összes iskoláink közt a legértékesebb, legtöbb tiszteletet parancsoló hagyomány és becses tanerő otthona. Éppen azért egyelőre csak néhány intézeten akarta kipróbálni a reformot s azután fokozatosan kiterjeszteni azt a többire is.[3] Halálával a reform megakadt és későbbi középiskolai törvényünk itt teljesen eltérő utakon indult. Főiskoláinkról sok jelentős intézkedéssel gondoskodott, műegyetemünket ő

[1] 1870. febr. beszéde.
[2] 1848. aug. beszéde.
[3] L. Molnár A. Eötvös közoktatásügyi minisztersége. Havi Szemle 1879 II. és III. k.

emelte főiskolai rangra és szervezetre, a kolozsvári második tudományegyetemet ő vitte el a megnyitás küszöbéig. És végül az egyetemről szóló 1848-ki törvény utasítása szerint, annak szabad szellemében szerkesztette meg és terjesztette elő egyetemi törvényjavaslatát is. A tanítás és tanulás szabadságát a nyugati példákénál is teljesebb mértékben óhajtotta itt megvalósítani és a magántanári intézményt, mint a tanítási szabadság nagy alkalmát és eszközét különös pártfogásába vette. Működésének megszakadásával ez is lekerült a napirendről és törvényhozásunk maig adós az osztrák abszolutizmustól elrendelt egyetemi szervezetünk törvényes rendezésével.

Nem szólhatunk itt már a tudományos akadémia, az irodalmi társulatok, a könyvtárak és a képzőművészet köréről, amelyek mind nevezetes, némelyikök alapvető, támogatásban, közreműködésben részesültek. De az a néhány vonás, amelyet itt kiemelhettünk, talán eléggé megmutatja azt a csodálatos következetességet és egységet, amely Eötvös egész kormányzatát, egész politikai pályáját úgy fogja össze, mint valamely klasszikus költői alkotást a kompozició. És Eötvös akarta azt, hogy az átgondolt egység hassa át a magyar iskolaügy egész felépítését. Az összes fajú és fokozatú iskolafajoknak egymást kiegészítve, egymásról tudva harmonikus közös munkában kellett volna összeműködniök. Ennek az egymást vállvetve támogató nevelőmunkának előmozdítására merész, hatalmas tervet forgatott soha nem pihenő, örökké termő elméje. Megalkotni akarta a magyar tanítóság Egyetemét. Olyan napóleoni Univerzitás-félét, de jóval szabadabb légkörrel. Az összes iskolafajok képviselőiből szervezett országos testületet, mint a közoktatásügyi kormány legfőbb segítőjét az iskolai élet megfigyelésében, tanácsadóját annak javítása körül, mint legfőbb orgánumát a különböző iskolafajok érintkezésének, eszmecserejének. Így akarta biztosítani az egyesek, társulatok, egyházak, nemzetiségek kifejlő szabad tevékenységének összehangolását a nemzeti nevelés nagy egészébe. Csak miután meggyőződött arról, hogy ez az intézmény ilyen széles keretekben azidőszerint fel nem építhető, akkor létesítette annak ideiglenes pótlására az országos közoktatási tanácsot.

De, t. ü. k., nemcsak a nagy eszmék csillagfénye rezeg végig miniszterünk kormányzati működésén, hanem — egész valójához és tevékenységéhez híven — itt is megérezzük mindenüt az emberszeretet melegét, az egyes ember, egyes tanító és tanuló konkrét javával és bajával törődő felebaráti, apai együttérzést. Ő nem trónolt nagyúri magasságban osztva rendeleteket és fogadva jelentéseket, hanem bejárta az országot, ellátogatott mindenfajú iskolájába, buzdított és bátorított nagy célok szolgálatára és nemcsak miniszteri szobájának ajtaja, de szíve és elméje is nyitva állott minden figyelemreméltó kérés, panasz, javaslat, sőt bírálat számára is. Említhessem meg e konkrét törődésnek egyik beszédes példáját, amikor egy tehetséges, de rossz útra

tért árva fiút ismételt korhelykedése miatt az ország gimnáziumaiból ki akartak csapni és a hatalmas miniszter színe elé rendelte a diákot, egy óra hosszat foglalkozott a szerencsés szerencsétlennel, aztán visszavonatta a kicsapatási határozatot. A fiú nem feledte el ezt az élményt, megváltozott és tekintélyes ügyvéd vált belőle.

Ime, t. hallgatóim, az emberszeretet és szabadságszeretet gyémántkapcsokkal fogja át ezt a nagy életet. E két gyújtópont körül kering munkásságának egész rendszere. S e két érzés megint közös forrásból táplálkozott: egy élő és éltető hit és világszemlélet örökforrásából. Eötvös József nemcsak szerette az embert, hanem hitt és bizott is benne és Teremtőjében. Hitt abban, hogy az ember előrehalad a művelődés útján a tökélesedés felé, hogy az emberiség története fejlődés, folytatása annak a nagy fejlődési folyamatnak, amely a mindenségben munkálkodott. Legszellemesebb hasonlatainak egyikével fordul a haladás tagadói ellen: »Nézzétek az órát! — mondja — Mindenekelőtt a pendulum zaja és ingásai vonják magukra figyelmünket. Sok utazó beszéli, mi borzadást szült mindig a hajó kronométerének látása a vademberek közt, kik annak mozgásában életet véltek látni, s aki nem ismeri az óra használatát, az bizonyára sok ideig semmi egyéb mozgást nem vesz abban észre. Minél tovább szemléli járását, annál nagyobb unalmat érez, annál kevésbé foghatja meg a mester célzatát, ki nagy mesterséggel ily művet alkot, amelyben annyi kerék van egymásba illesztve, hogy egy kis petyegést és némi haszontalan mozgást idézzen elő. Merőben így vagyunk a világtörténettel. Mindenekelőtt a politikai események zaja, nyugtalan mozgalma vonja magára figyelmünket s aki nem lát egyebet, bosszúságot érez a két szélsőség közti örökös ingadozások fárasztó látmánya miatt. De amily kevéssé a pendulum ingásában kell keresnünk az óra sajátképpeni mozgását, sőt inkább csupán eszközül kell azt tekintenünk, mely a mutatót, habár alig észrevehetőleg, tolja mindig előbbre: szintoly kevéssé kell az emberiség történeteiben szemlélhető haladást azon nagy hullámzásban keresnünk, mely szerint egyes nép vagy az összes emberiség az ellenkező államformák közt hányatik idestova.« [1]

És hol van hát az az óramutató, amely az emberi művelődés folytonos előhaladását tanusítja?

Gondolkodónk szerint »három ismertetőjelről ítélhetni meg különböző korszakok műveltségét; úgymint: 1. Azon hatalom mennyiségéről, mellyel az ember az anyagi világ erői fölött bír. 2. Arról, hogy a műveltség bizonyos foka mennyire általános az emberek között. 3. Hogy mennyiben ismerik el és tartják tiszteletben az emberi méltóságot.« [2]

[1] A XIX. század uralkodó eszméi II. r. 6. kv. 2. fej.
[2] U. o. feljebb.

T. hallgatóim, magasröptű és acélos logikájú szellem gondolatai ezek, nincs most itt módunkban tovább szólni róluk. De mi, akik itt ma, nemzetünk mostani vívódásai és kétségei közt egybegyültünk, hogy b. Eötvös József nagy emlékének áldozzunk, emelkedjünk fel az ő nemes, jól megalapozott hitének magasságára. Emelkedjünk fel a költőhöz, a gondolkodóhoz, aki mint gyakorlati államférfi sokszor beleütközött az élet valóságába, de aki keserűség, csalódás és sikertelenség közt sem vesztette el soha hitét az emberi ideálokban, az emberiségben, nemzetében. Emlékezzünk róla, akinek joga volt bíznia életmunkája el nem múló értékében, akinek joga volt építeni miránk, eljövő nemzedékekre, hogy fennkölt tanításait megértjük és a magunk hasznára fordítjuk. És ne feledjük el, hogy senkinek sem annyira jussa és kötelessége az, hogy Eötvös Józsefet imerje, megértse, tőle tanuljon, általa nemesebb, türőbb, bízóbb és bátrabb legyen, mint nekünk magyar tanítóknak, magyar ifjúságnak. Nekünk, akiknek dolga nem az élet gyakorlati irányítása, hanem az ideálok kultusza, a lélek művelése, felkészítése egy szebb jövő elé.

IV.

Eötvös-ünnepen.

Írta és az Országos Középiskolai Tanáregyesület Eötvös-ünnepén elmondta *Sajó Sándor.*

Fölér-e Hozzád csüggeteg dalom?
Tudunk-e méltón emlékezni Rólad?
Vagy tán csak búra vagy Te alkalom:
Hogy, szellemóriás, nem közénk való vagy?
Leszállsz-e hozzánk? — oly törpék vagyunk;
Te szent tüzednél vajj' gyúlunk-e lángra,
Hogy megbecsülve Téged s minmagunk'
Neved, hit nélkül, ne vegyük hiába? . . .

Hol csak az önzés szennyes árja zúg,
Nevedet — oh jobb — ne is emlegessék!
Hitvány a szó is, ha a szív hazug
S az áldozás csak nyűgös kötelesség;
— Ihless bennünket, Nemzetnevelő!
Hatalmas eszmék magyar görgetője!
Jövel nagy érzés, nagy hit, tetterő:
Eszméid útján hadd jussunk előbbre!

Oh mert van itt még tespedt nyugalom,
Beburkolózva özvegyfátyolába;
Tünődve állunk sok bús ugaron
Szántóekét rá máig sem találva;
Bánatnak könnye, gúnynak ostora:
Oh mindkettőnek van itt mire hullni, —
De hol az érzés izzó mámora? —
Ha Tőled azt is meg tudnók tanulni! . . .

Nagyok sorába sose juthatott,
Kit nem nagy érzés lendített magasra;
Enélkül — járd bár messze Nyugatot —
Verébként nézhetsz föl a büszke sasra;
Akarat, ildom, szárnyas bölcselet:
Értsd mindezt együtt Eötvös nagy nevében, —
De szárnyat mindnek *szíve* nőtetett
Magyarságának szentséges hevében!

— Lelkén ott ült a *szentelt fájdalom*,
(Magyar földünkön rajt' leng ezer éve!)
Megrebbent olykor egy-egy lágy dalon,
De, mint az árnyék, mindenütt kisérte;
— Bús ifjuságban sokmindent sirat:
Kéj kínba szökken, hogy epedni lássa . . .
De — szenvedjünk bár, bús karthauziak, —
Csak az önösnek nincs vigasztalása! . . .

És halld szavában kora jajszavát:
Hogy fölsír benne a nyomor, a kétség!
A felhős lelken villám suhan át,
Megvilágítva népe szenvedését;
Fegyverré lesz a költő-képzelet
Haragvó gúnynak villámit dobálva:
Rettenj föl, alvó lelkiismeret,
Nézz romjaidra, bánatok hazája!

Milljó keservtül terhes itt a lég:
A költő szíve hogy' hallgatna róla?
Itt századoknak üszkös búja ég:
S az igazságnak Ő a riadója!

Szabadság, népjog, jobbágy igaza
Harsányan zendül lelke harsonáján
Mint véres multnak vészjósló szava
S fölsíró kétség a jelen homályán.

Mert a költészet nem játék neki, —
Költő a kornak nem csak fülmiléje;
Úgy szóljon, ahogy népe ihleti:
Egy nemzet lelke zengjen énekébe!
Hazája sorsán — gyász az vagy remény —
Ott lengjen egyre érző szíve gondja,
Mint a sirály a maga tengerén,
Szélcsöndben halkan, viharban sikoltva . . .

Haza és nemzet, ember és világ:
Ti, Eötvös lelkén eszméknek szülői!
S ti lelke szülötti, szárnyas ideák:
Az Ő nevét kell nevetekbe szőni!
S ki itt elsőnek mozdítsz hegyeket
S új idők kürtjét zengeted az éjben:
Hozsánna néked, Emberszeretet,
A hajnalt váró milliók nevében!

Szív nélkül minden bölcseség pogány,
Nagy eszme nem kél, csak szíven keresztül;
Nézd Eötvöst: mint napfény a bérc fokán,
Eszméin mindig hő érzése rezdül.
És hány virág nő szíve melegén!
Gondolatoknak milyen gazdag árja!
S mert termő lelke gazdag televény,
Virágit, nézd, mily pazarul dobálja! . . .

Nagy gondolatok büszke bércei
Hogy' törnek égre, egymáson tolongva!
A mélázó szem kérdőn nézdeli:
Vajj' melyik hát a csúcsok legnagyobbja?
Te néma szirtfok, zordon és merész,
Te vagy talán az, ott a kék homályon . . .
Neved komoly név: *nemzetnevelés*, —
Tünődve nézlek: nem vagy-é csak álom?

Te vagy talán a legszebb bércorom,
Nagy Eötvös-eszmék legfenségesebbje;
S jaj, nincsen hang a gyönge húrokon,
Fenségedet hogy méltó dalba zengje!
Az út: műveltség, a mód: haladás, —
Ez, magyar népem, a magyar jövendő!
Ez itt az élet, a föltámadás,
A Megváltó, ki *légyen* eljövendő!

Ki megdicsőül bármely ég alatt,
Ott dicsőül meg lenn a nép szivében:
Fénylik, melenget, érlel, mint a nap,
És nemzetébe olvad észrevétlen;
Erősebbé lesz minden hű kebel
S nemesebbé a nemzet lelke tőle:
Ösztönné váltan biztat, óv, nevel
S vezérli népét nemtőként előre . . .

— Költő, ki voltál szíved dalnoka,
Dalt zengve hintünk lábadhoz virágot;
Te bölcs, te *ember*, idők látnoka!
Ezerszer mondjuk: légy ezerszer áldott!
De én, kit sorsunk titkolt búja mar
S felhőjét hordom csüggeteg borúnak,
Neked, te harcos, tűzlelkű magyar, —
Én neked nyújtom legszebb koszorúmat!

S imádkozom, hogy ne csak névben élj,
Mint holt emlék, ki ércszoborba dermedt; —
Hogy bennünk élve munkálj, küzdj, remélj
S lelkünkké váljon a te honszerelmed;
Hogy megdicsőülj, Nemzetnevelő,
Nagyok között is te nagy szív, nagy elme!
S jövendők útján mint hit és erő
Vezérünk légyen — eszméid győzedelme!

V.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Országos Eötvös-Emlékünnepe.

Báró Eötvös József születésének századik évfordulóját szokatlan felbuzdulással ünnepelte a művelt magyar közönség. Ezúttal nem csupán az irodalom munkásai rótták le a kegyelet adóját, hanem a társadalmi és tudományos egyesületek is kivették részüket az ünneplésből. Egymást érte a sok Eötvös-tanulmány és sűrű egymásutánban következtek egymásra az Eötvös-emlékülések.

Az az Eötvös-emlékünnep, melyet az Országos Középiskolai Tanáregyesület folyó évi október hó 26-ikán tartott, méreteiben, bensőségében és hatásában versenytárs nélkül áll az utóbbi évek irodalmi és tanügyi ünnepségeinek sorában. Akik, a jelzett nap délelőttjén megjelentek Eötvös szobránál, s akik ott voltak a Vigadó nagytermében, azok nemcsak fölemelő benyomásokkal távoztak otthonukba, hanem olyan soha el nem múló lelki élményekkel is, aminőkre még azok sem számítottak, akik *Gaal Mózes* vezetése mellett az előkészület fáradságos munkájában részt vettek.

Feledhetetlenül szép pillanatok voltak azok, mikor a gyönyörű őszi nap verőfényében feltüntek a fővárosi ifjak zászlós csapatai. A különböző útvonalakról összesereglő középiskolák ifjúsága széles ívben fogta körül az Eötvös-szobrot s a szobor előtt gyülekező vidéki iskolák tanárait és ifjusági képviselőit. A *Himnusz* eléneklése után feszült figyelemmel, egyre fokozódó lelkesedéssel és mély meghatottsággal hallgattuk *Gaal Mózes* ünnepi beszédét. Ez a beszéd nemcsak az ünnepen jelenlevő ifjaknak szólott, hanem a középiskolai tanulók összeségének. Adósságlevélnek nevezte Gaal Mózes a szobor talapzatára helyezett emléktáblát, mely erkölcsi kötelességet ró a magyar diákra; azt a kötelességet, hogy keresse az Eötvös szellemében egymással a munkában való érintkezést, s ne csupán a testi erőben való mérkőzés vágya állítsa őket egymással szembe. Iskola és iskola között legyen nemes célú kapcsolat; tanuló és tanuló között jóakaró érintkezés. Tanáraik vezetése mellett lassú, komoly menetben vonultak el az ifjak a szobor előtt, hogy megszemléljék a szobor talapzatára helyezett művészi *emléktáblát*, a magyar iskolák legszebb ajándékát, melybe a következő sorok vannak aranybetükkel bevésve:

> Ezt az emléktáblát a középiskolák tanárai és ifjusága szentelték Eötvös emlékének születése 100 éves fordulóján 1913. október 26-dikán tartott ünnepük alkalmával.

A Vigadó nagytermében, hol az ünnepség második része folyt le, másfélezer fővárosi és vidéki középiskolai tanuló s ezernél több tanár és meghívott vendég s köztük 400-nál több szülő gyülekezett össze. A *Himnuszt* a budapesti középiskolák ifjúsági énekkaraiból szervezett közös énekkar énekelte *Hackl N. Lajos* országos énekoktatási felügyelő vezetése mellett. A megnyitó beszédet *Gaal Mózes* tartotta. E költői szárnyalású, mélyen átérzett s izzó lelkesedéssel elmondott üdvözlő beszéd, mely Eötvös életprogrammjának nagyszerűségét, a munka örömét és dicsőségét s a munkás hazaszeretet fölemelő tudatát megkapó vonásokkal festette a hallgatóság előtt, megadta az ünnepnek fenséges, komoly hangulatát, s előkészítette az elméket és sziveket Eötvös eszméinek befogadására és együttérzésére. Fokozta az ünnepi hangulatot az a nagyszabású emlékbeszéd, melyet a zajos tetszéssel fogadott elnöki megnyitó után *Négyesy László* tartott. Eötvösről, mint költőről, aligha kapott még a magyar ifjúság hasonló írói művészettel kidolgozott méltatást. Ez a beszéd egyik jelentős mozzanata volt az ünnepségnek. Az ifjúság közös énekkara énekelte el azután, *Hackl N. Lajos* mesteri vezetése mellett, a *Búcsút*. Ez a gyönyörű összhangban előadott ének annyira meghatotta a hallgatóságot, hogy meg kellett ismételni. Utána *Görög Imre* méltatta Eötvös államférfiúi nagyságát. Magvas fejtegetései nagyban hozzájárultak az ünnep sikerének emeléséhez. A hallgatóság százai tapsoltak lelkesedve *Sajó Sándor* ódájának, melyet a kiváló költő — a magyar tanárság egyik büszkesége — fényes előadó művészettel szavalt. A *Szózat* hangjai mellett oszoltak el az egybegyűltek.

Ez az ünnepség fölötte nevezetes mozzanata egyesületünk történetének. Valóságos kulturális tett, amellyel nemzetnevelő hatás dolgában alig mérközhetik más nemzeti ünnep s amelyre, mint egy nagy eszme megvalósítására, büszke lehet az egész magyar tanárság. Tervezői igaz elismerést érdemelnek, de különös hála illeti egyesületünk alelnökét, *Gaal Mózest*, ki lelke volt az egész rendezésnek s páratlan körültekintéssel irányította a nagyszabású kultúrünnepet.

A következő intézetek küldtek az ünnepre képviselőket: Lőcse, kir. kath. főgimn., Pápa, szt. benedekrendi főgimn., Ujverbász, közs. főgimn., Győr, áll. főreáliskola, Nyíregyháza, ág. ev. főgimn., Beszterczebánya, kir. főgimn., Szekszárd, áll. főgimn., Miskolcz, kir. kath. főgimn., Esztergom, szt. benedekrendi főgimn., Esztergom, közs. főreáliskola, Mezőtúr, ref főgimn., Szentgotthárd, áll. főgimn., Kecskemét, ref. főgimn., Székesfehérvár, főreáliskola, Komárom, szt. benedekrendi főgimn., Nagyenyed, ref. Bethlen-kollégium, Aszód, ág. ev. főgimn. Karczag, ref. főgimn., Székelykeresztúr, unit. főgimn., Szarvas, ág. ev. főgimn., Kassa, premont. főgimn., Beregszász, áll. főgimn., Székelyudvarhely, ref. koll., Eperjes, ág. ev. főgimn.,

Gyöngyös, áll. főgimn. Szatmárnémeti, kir. főgimn., Fiume, áll. főgimn. Munkács, áll. főgimn., Nagykörös, ref. főgimn., Szolnok, áll. főgimn., Pápa, ref. főgimn., Czegléd, áll. főgimn., Békéscsaba, ág. ev. Rudolf-főgimn., Debreczen, ref. főgimn., Léva, kath. főgimn., Temesvár, áll. főgimn., Kolozsvár, unit. főgimn., Déva, áll. főreáliskola, Kiskún-félegyháza, városi kath. főgimn., Nagyvárad, premontrei főgimn., Ipolyság, áll. főgimn., Eger, cisterc. főgimn.

A következők jelentették csatlakozásukat és lélekben való velünk ünneplésüket: Arad, főreáliskola, Sopron, szt. benedekrendi főgimn., Trencsén, kir. kath. főgimn., Körmöczbánya, főreáliskola, Makó, áll. főgimn., Pozsony, ág. ev. lic., Liptószentmiklós, áll. főgimn., Sümeg, áll. főreáliskola.

Az énekkarban 19 budapesti középiskolának 350 növendéke énekelt *Hackl N. Lajos* vezetése mellett.

KONGRESSZUS.

A kongresszus előkészítő bizottsága még f. hó 25-én a következő meghívót tette póstára az összes főgimnáziumok, főreáliskolák keresk. és felsőbb leányiskolák tanári testületei számára:

»Tisztelt Kartársak!

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Igazgatóságának f. évi szeptember hó 12-én tartott ülésén hozott egyhangú határozata értelmében a

harmadik országos középiskolai tanári kongresszust

f. évi november hó 15-én (szombat) délelőtt 9 órára[1] a régi parlament épületében (VIII. ker., Főherceg Sándor-utca 8) ezennel összehívjuk.

E kongresszus tárgyai lesznek:

1. Az új nyugdíjtörvény módosítása. Előadó: Schmidt Márton dr.

2. A státusrendezés ügye. (Az állami és nem állami középiskolai és felsőbb leányiskolai tanítószemélyzet mindenik csoportjára nézve.) Előadó: Bartha József dr.

3. Az Oktató-szövetség s az Egyetemes Tanügyi Kongresszus ügye. Előadó: Nádai Pál dr.

Ezeken kívül esetleges indítványok, melyeket a testületek vagy kongresszusi tagok bejelentenek. Határidő november 6. (Aprólékos indítványok föltétlenül mellőzendők.)

[1] És nem 10 órára, mint mult számunkban tévesen jeleztük. *Szerk.*

E kongresszusra ezennel meghívjuk a tanári testület minden tagját (igazgatóját, rendes és helyettes tanárait és tornatanárait.) Amennyiben a testületek tagjai nem jelenhetnének meg egyenként, szíveskedjenek képviseletükkel egy vagy több kartársukat megbízni és számukra megbízó-levelet (jelen meghívó másik oldalán) kiállítani, pontosan kitüntetvén, hogy a megbízott tag hány tanárt képvisel.

A testületek részvételének bejelentését mielőbbre, de legkésőbb november 6-ig kérjük. E bejelentés — amennyiben a képviselők nevét és a képviseltek számát és nevét magában foglalja — fölöslegessé teszi a külön megbízó-levelet.

Amennyiben azonban egy-egy iskolacsoport bármi okból elmaradna, ez a körülmény a kongresszus teljességét a többiekre nézve nem érinti.

A kongresszust megelőző napon (pénteken) d. u. 6 órakor a Természettudományi Társulat termében (VIII., Eszterházy-utca 14—16) előkészítő-értekezlet lesz, melyre igen tisztelt kartársainkat szintén tisztelettel meghívjuk.

Budapest, 1913 október 23.

Az előkészítő-bizottság nevében:

Négyesy László dr., elnök. *Usetty Ferenc*, háznagy. *Marczinkó Ferenc dr.*, jegyző.

Amennyiben egyes testületek bármely oknál fogva — bár mindenhova küldtünk — kézhez nem kapták a fenti meghívót, szíveskedjenek egy levelezőlapon erről az előkészítő-bizottságot értesíteni.

Az előkészítő-értekezlet után (pénteken) este 8 órakor ismerkedési est lesz a *Gambrinus*-féle vendéglőben (VII., Erzsébet-körút 27, Wesselényi-utca sarok); étkezés étlap szerint. Ugyanott lesz másnap a kongresszus után a közös ebéd. Egy teríték ára 3 K.

MEGHÍVÓ.

A T. Ö. és Á. S. O. E. f. évi november 15-én, szombaton d. u. 3 órakor az V. ker. áll. főgimnázium dísztermében (Markó-utca) választmányi, utána évi közgyűlést (Tárgysorozat a mult számban!) tart, melyre az egyesület fiókelnökeit és tagjait tisztelettel meghívja

az Elnökség.

EGYESÜLETI ÉLET.

A középiskolák reformja.

— Elnöki megnyitó a Kolozsvári Tanári Kör 1913 október 23-i XVII. évi közgyűlésén. —

Ebben a tanévben középiskoláink már majdnem két hónapja dolgoznak azon alapelvek szerint, amelyeket számukra harminc év előtt az 1883: XXX. t.-c. állapított meg. Mire az esztendő véget ér, nem tudjuk, nem változik-e meg a törvény s maguk a benne lefektetett alapelvek, amelyek a középiskolák feladatát meghatározzák. *Jankovich* Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis a képviselőházban már június 16-án kijelentte, hogy hazai középiskoláink átalakításának ideje elérkezett; szeptember 27-én az Országos Közoktatási Tanácshoz rendeletet intézett, amelyben az átalakítás vezető eszméit megjelöli; október 14—16-án pedig maga is jelen volt a Tanácsban, mely reformeszméit vita tárgyává tette.

A miniszter csupán azokat az elvi szempontokat jelezte, amikért a felelősséget elvállalhatja; de a tanácskozás szabadságát semmiben sem kívánta korlátolni. Csak olyan reformot akar, amely Magyarországnak egyenlő rangot biztosíthat a nyugati műveltségben. S a haladás elől, amelynek útját bizonyos újításokkal már minden nyugati állam megnyitotta, Magyarország sem zárkózhatik el.

Abban, amit mond, olyan eszmék csendülnek meg, amelyekkel a mi tanári körünk pár év óta már nem egyszer foglalkozott s amelyekre vonatkozó fölterjesztéseit az anyaegyesület útján egyszer-másszor a minisztériumhoz is megtette. Ilyen egyes tanszakoknak kettős fokozata, ami azonban nem jelentené a középiskolának — régi módon — al- és főgimnáziumokra való szétdarabolását; ilyen a reálgimnáziumokra való utalás, a latin nyelv tanításának későbbi időben való megkezdése, néhány tantárgynak az eddiginél nagyobb terjedelemben s egyúttal alaposabban való tanítása, az osztályok zsúfoltságának korlátolása stb.

Az eddigi tárgyalásokon csak egy-két szakember jelentette ki, hogy most is híve az egységes középiskolának, melyért valaha annyian akarták életüket és vérüket is ontani, midőn az akkori miniszter annak az alakjában akarta reformálni a középiskolákat. Annak is csak harminc esztendeje, hogy a mai iskola-tipusokat szentesítő középiskolai törvényt majdnem mint örök időkre szóló alkotást fogadták. Igaz, hogy azóta ötven százalékkal emelkedett a középiskolák száma és a szakiskoláknak egész légiója keletkezett. De mindez mégis elég intelem, hogy egy-egy reform megvalósításában több legyen a belső meggyőződés, mint az erős kívánatok előtt való meghajlás; mert egyszer egységes, máskor hármas középiskolát kívánni már mégis csak a tanügyi divatok szeszélyei közé tartozik.

A gimnáziumok határozottan válság: azon lehetőség előtt állanak, hogy a humanisták korában nyert klasszikus jellegüket elvesztik. Négyszáz esztendős hagyományokkal nem könnyű szakítani s fázik is mindenki attól a felelősségtől, amelyet a szakítás határozott sürgetésével vonna magára. De a klasszikus nyelvek tanítása, anyagának és idejének megszorítása már ama nyelvek tekintélyének megingatásával s a gimnázium egész eddigi épületének megbolygatásával jár. Csak baj ne történjék alátámasztása és az oszlopok kicserélése közben. De hiszen a miniszter maga is kijelenti, hogy nem akar *átmenet* nélkül továbbhaladni s nem akarja a középiskola érzékeny szerkezetét *rázkódtatás* veszedelmébe sodorni.

Elsősorban azt kívánja, hogy középiskoláink tantervi tervezete *két tagozatban* épüljön föl; nevezetesen hogy a történelem, földrajz és a természettudományi tárgyak *egész* anyagát *két ízben* tanítsák, az alsó tagozatban inkább leíró és szemléltető, a felsőben inkább okadatoló és összefoglaló módon.

Igazán csodálkozom, hogy némelyek ezen mint új és szokatlan kívánságon fennakadtak, holott régi dolog már ez: megvolt a reáliskoláknak ama tantervében, amely szerint 37 esztendővel ezelőtt tanítani kezdtem. És mily kedvvel és örömmel tanítottam! Akkor a reáliskolának mind a nyolc osztályában tanítottuk a történelmet és a földrajzot; s az alsó négy osztályban közlött ismeretek alapján a felsőbbekben olyan összefoglalásokat adhattak a tanulók, amelyek már a tudomány előcsarnokába vezették őket. Végigmenvén az egész kettőstagoltságú anyagon, mondhatom, hogy az érettségi vizsgálatokon alig lehetett különbséget tenni, a történelem vagy a földrajz — különösen a fizikai földrajz — lelkesíti-e őket jobban. Pedig mind a két tárgyat magam tanítván, önmagam ellen versenyt kelteni, egyiket a másik rovására elsőségben részesíteni semmiesetre sem akarhattam. S két, sok tekintetben egymásra utalt tárgynak ilyen párhuzamos tanítása közben mennyi rejtett érték került elő, amit a tárgyaknak már szakszerű ridegséggel történt elkülönítése közben megtalálni és feldolgozni többé nem lehet! A miniszter tervének ez a része tehát olyan, amit én a könnyelműen feladott régi jóhoz való visszatérésnek tartok s egy cseppet sem félek tőle, mint mások annyian, hogy ez derékben roppantja ketté középiskoláinkat. Hiszen a reáliskolák sohasem voltak egységesebbek, mint ezen látszatos dualizmus idejében.

Igaz, hogy a reáliskolák akkor voltak legnéptelenebbek aminek azonban megvolt az a haszna, hogy a fiukat a mostaninál jobban meg lehetett tanítani *francia és német nyelvre*. De jól megtanítani akkor sem lehetett, mert az alsó osztályok, ahol az elemeket kezdték, mégis népesebbek voltak, mint ahogy a nyelvtanítás gyakorlati iránya megkívánta volna. A mostani középiskolák mindenesetre népesebbek s a miniszter maga is érzi, hogy a német nyelv tervezett tanítását az I. osztályban csak *csoporton-*

ként való tanítással lehetne megkezdeni. Megtanítani azonban akkor sem fogják, ha a maximális hatvan tanulót hat vagy éppen tíz csoportra osztják, mert heti óraszámok adogatásával ilyen sikert elérni nem lehet. Ehhez sokkal állandóbb és folytonosabb gyakorlat szükséges, pl. internátusi fegyelem és szigoruság. A tervnek második veszedelme a *pénzügyi kérdés*, amelyen meg fog fenekleni az a másik elv is, hogy egy osztályban hatvannál több tanuló ne legyen. A maximális számról a mostan érvényben levő törvény is intézkedik, de maga a miniszter sem tagadja, hogy sok intézetben vannak népesebb osztályok. A legnépesebb is hol marad a félszázadelőtti számoktól, mikor pl. én a gimnázium első osztályában százötvenharmadmagammal tanultam! Mindenesetre itt az ideje, hogy a középiskolák tanárait ne állítsák lehetetlen föladatok elé, mert túlságosan népes osztályokkal szemben képtelenek vállalni a felelősség terhét.

A tanítás gyarló eredményének, amelyet a miniszter megró, ez az egyik oka; mások szerint azonban nem is másik, hanem legfőbb oka a *tanárképzés* rosszasága. De ki tehet arról, hogy azt nem szervezik olyan megfontolással és annyi eszköz megadásával, mint a tanítóképzést s hogy *gyakorló iskolája* máig is csak a budapesti tanárképző-intézetnek van, ellenben a kolozsvári, amelynek kívánságát körünk is támogatta, még csak feleletet sem kap fölterjesztéseire?

De a tanárképzést mai hamupipőkés alakjában sem lehet vádolni arról, hogy pl. az egyetemes történelemben az újkort teljesen elhanyagolná s hogy a berlini kongresszusról, az orosz-japán háborúról a tanulók *e miatt* nem tudnak. Egyetemeinken a legújabb kor történetét napjainkig vezetjük le. Tankönyveink is régen túltették magukat a tantervnek azon a szűkkeblűségén, hogy az eseményeket csak 1871-ig, az új német császárság megállapításáig szabad tárgyalni. Én a reprobáció veszedelmének tettem ki egyetemes történelmi tankönyvemet, midőn annak utolsó, 1910. évi kiadása címlapjára is ráírtam, hogy ez a történelem 1910-ig terjed. Tehát sem az egyetem, sem a tanárképzés, sem a tankönyv nem hibás abban, hogy egyes tanárok a legújabb kor történetét elhanyagolják. A legtöbb tanárnál a beosztás hiánya, vagy inkább annak hibás volta okozza a zavart; tudniillik az év elején idejük lévén, a régibb dolgokról kelleténél bővebben beszélnek s az időből kifogyva, a XIX. századdal már nem foglalkozhatnak. Ezen az új tantervnél könnyen lehet segíteni azzal, hogy a felsőbb osztályokban a történelmi előadásokban a fősúlyt az újkorra helyezzük. Hogy a földrajzból *most* miért olyan tájékozatlanok, azt igazán nem kell magyarázgatni. Azt pedig, hogy egy új tantervben miként lehetne segíteni a bajon, az éppen a mi körünk felszólalása alapján megalakult földrajzi bizottság már is oly részletesen kifejtette, hogy munkálatát elég könnyen be lehetne illeszteni az új tantervbe.

Előkészítő munkálatokban általában véve nincs hiány; s ha a minisztérium azt a fáradságot vette volna, vagy venné ezentúl magának, hogy szakok és tárgyak szerint összeállíttassa a szaklapokban megjelent, vagy egyes tanári egyesületekben és körökben bemutatott felolvasások tartalmát és főbb kívánságait, valóban *az egész tanárság* szavazatának alapján állapíthatná meg a munkaprogrammot s a legellentétesebb felfogások egyeztetése alapján készíthetné el a középiskolák új tantervét. De előre lehet látni, hogy minden kísérlet csak félrendszabály marad, ha csupán miniszteri rendelet és nem új törvény alakjában történik s ha nem módosítják magát az 1883: I. (úgynevezett minősítési) törvényt is, melyet nem egy bírálója a középiskola átkának, terhének és végzetének nevez.

Reméljük, mind a minisztérium, mind a Közoktatási Tanács tekintetbe veszi a tanároknak a reformra vonatkozó nyilatkozatait és megjegyzéseit, s a Közoktatási Tanács most megkérdezett budapesti tagjain kívül a javaslatot az egyes tanártestületekkel és tanáregyesületekkel is közölni fogják. Ez nem árt tekintélyüknek és javára válik az ügynek. Mentül gyökeresebb újítást akarnak, önmagukra nézve is annál kívánatosabb, hogy a felelősségben mentül többen osztozzanak; s ha talán sürgősnek, még ebben a tanévben elintézendőnek tartják is az ügyet, egyrészt a főigazgatóságok, másrészt anyaegyesületünk útján gyorsan összegyűjthetik a határozott alakban, röviden s nem értekezések alakjában formulázandó kívánságokat, úgy, hogy a tanév vége felé már beterjeszthetik, sőt el is fogadtathatják a törvényjavaslatot.

Körünk ez évi munkásságára tehát olyan óriási anyag kínálkozik, hogy igazán fölösleges volna külön programm összeállításával vesződnünk. De ebben a körben, hol helyben öt és vidéken négy középiskolának és sok más tanintézetnek tanárai egyesültek, a megindult mozgalmat tétlenül még akkor sem nézhetjük, ha egészen bizonyosak volnánk felőle, hogy felszólalásainkat semmmibe sem veszik. Azonban a miniszteri rendelet már maga is sok olyat tartalmaz, aminek szóbahozatalában az elsőség a mi tanári körünket illeti meg. Szavunk tehát valószínűleg ezentúl sem vész el abban a szóáradatban, mely ezt a reformmozgalmat kísérni fogja. Amidőn tehát tagtársaimat arra kérem, hogy ez évben különösen ezzel a tanügyi aktualitással foglalkozzanak, újabb munkánk kezdetén szívesen üdvözlöm őket s körünk tizenhetedik közgyűlését ezennel megnyitom.

Dr. Márki Sándor.

A földrajzi reformbizottság

okt. hó 8-án ülést tartott, amelyre a földrajzi szakemberek nagy számban jelentek meg.

Erődi Béla dr. udvari tanácsos elnök távollétében *Fest Aladár* vezette az ülést, aki üdvözölte a nagy számban megjelenteket. A

reformbizottság utoljára az 1912. évi közgyűlésen szerepelt, de nem részesült olyan fogadtatásban indítványaival, amellyel a további működéséhez újabb erőt nyert volna.

Most azonban, hogy a miniszter úr a közoktatási tanácshoz intézett leiratában is nagy súlyt helyez arra, hogy a földrajz tanítása eredményesebbé tétessék, a bizottság újból felvette működésének fonalát.

Vargha György dr. előadó ismertette a reformbizottság keletkezését, fejlődését és munkálkodását. Egyúttal megemlítette, hogy a Magyar Földrajzi Társaság is foglalkozik a kérdéssel s kívánatos lenne, ha a két földrajzi bizottság összeköttetésben állana s lehetőleg egyöntetűségre törekednék határozataiban, annál is inkább, mert Lóczy professzor úgy nyilatkozott, hogy a középiskolai földrajz reformját elsősorban a tanároknak kell irányítaniok.

Az előadó ismertette a reformbizottság eddigi határozatait s kérte, hogy azokat a bizottság lehetőleg tartsa fenn, hogy további munkálkodásához alapul szolgáljon. A főbb megállapodások: 1. A középiskola minden osztályába be kell vinni a földrajzot. 2. A legfelső fokon Magyarország tárgyalása tért kapjon. 3. Mivel a földrajz elsősorban természettudományi alapon nyugszik az alsó és felső tagozat közt a természettudományi földrajz foglaljon helyet.

Németh József azt a kérdést vetette fel, hogyha elfogadjuk is a régi megállapodásokat, a felsőbb osztályokban mint és mily terjedelemben fogjuk a földrajzt tanítani; ajánlja, hogy elsősorban az anyagot a többi tárgyakkal kell correlációba hozni s ajánlja a kisebb bizottságot, mely kidolgozva az anyagot, a kész elaborátumot hozza a plénumba.

Fest Aladár megemlítette, hogy a bizottság tájékoztatva nincs a többi tárgyak mikénti beosztása felől s így csak oly tervvel foglalkozik a reformbizottság, amely a földrajztanítás eredményességének megfelel, de igyekezik a többi tárggyal összhangba jutni, helyesli az albizottság kiküldését.

Erődi Kálmán szerint a tárgyalásnak alapja van s a történelemhez kell hozzáépíteni a földrajzot. Bemutatja tervét ezen az alapon s hangsúlyozza, hogy külföldön is a történelemmel való összhangra nagy súlyt fektetnek. Különös súlyt kell fektetni Ausztriára és a Balkánra.

Körösi Albin. A politikai és közgazdasági viszonyokra kell nagy súlyt fektetni, mert ezek majdnem fontosabbak mint a természeti viszonyok s így a tervezetben, a tankönyvekben ezt a két szempontot kell kidomborítani. Külföld mutatja a példát. Elsősorban az alapelvek felett kell határozni.

Fest Aladár elnök inditványára két tervezetet dolgozzon ki az albizottság: egy kisebb 6 osztályút és egy nagyobb 8 osztályút.

Balázs István szerves kapcsolatot óhajt a földrajz és természettudományok közt. Ismerteti részletesen elveit, amelyek a mult év elején külön füzetben is megjelentek s a természettud. geográfia és csillagászatnak önálló felvevését óhajtja.

Pályi Sándor: Geográfiai szempontból a nagy összefoglalással, az ált. földrajzzal kellene a középiskola földrajzi anyagát befejezni s kellő természettudományi ismeret kell a kultúrális és gazdasági geográfia tanulásához. Történelmet és földrajzot feltétlenül összhangba kell hozni.

Méhes 3—4 bizottság kiküldését indítványozza, majd az elnök kijelenti, hogy a bizottság határozata egy albizottságot küld ki, amely azonnal kezdje meg működését s határozatait a mielőbb összehivandó plénum elé terjessze.

A földrjzi reformbizottság *okt. 13-án* albizottsági ülést tartott *Fest Aladár* elnöklésével, amikor az alsó osztályok tárgy és anyagbeosztását vitatták és állapították meg.

Okt. 20-án pedig az albizottság *dr. Erődi Béla* elnöklése mellett ülésezett. Az ülés elején az elnök tájékoztatta a bizottság tagjait a reformkérdés mai állásáról, mit a bizottság köszönettel vett tudomásul, majd Balázs dr. felolvasta a mult ülés határozatait s hosszabb vita után a bizottság megállapodott az összes osztályok anyagbeosztására, amelyet az 1913 okt. 27-én tartandó plénum elé fog terjeszteni.

(Budapest.) *Vargha György,*
előadó.

Debreczeni kör.

A debreczeni tanári kör október 11-én tartotta ezévi alakuló egyszersmind első felolvasó gyűlését.

Jelen voltak: Dóczi Imre, Karai Sándor, dr. Lóky Béla, Nádasdy Alajos, Török Péter, dr. Csürös Ferenc, Osváth Ödön, Révész Lajos, dr. Vág Sándor, dr. Horvay Róbert, dr. Szeremley Béla, Kollventz Rezső, Fülöp Béla, Véghváry István, Csürös Béla, dr. Szabó Márton, S. Szabó József, Jakucs István, Hettesheimer Ernő, dr. Bessenyei Lajos.

Dóczi Imre elnök a gyűlést megnyitván, örömmel üdvözli a megjelent tagokat. Ha valamikor, úgy most, midőn a magyar közoktatás nagy szervezőjének, br. Eötvös Józsefnek, a legnagyobb magyar kultúrpolitikusnak, születése évszázados évfordulóját ünnepeljük, kell a magyar tanárságot áthatnia a magyar nevelés és közoktatás iránti lángoló lelkesedésnek. Ismeretes Eötvösnek azon nyilatkozata, hogy a közoktatást a nemzet legfontosabb ügyének tartja, aminek munkálásában nem szabad semmit sem elmulasztani. Annál inkább szükséges és természetes is, hogy a magyar tanárságnak egy értelemmel kell összeseregleni minden olyan zászló alá, amely a magyar közoktatás ügyét szolgálja. Ugyanaz az ideál hassa át a magyar középiskolai tanárság lelkét, amely az ő nagy szellemét hevítette. Hiszen őt, aki ilyen nemes ügyért lelkesedett, sokszor támadták, de azzal vigasztalta magát, hogy a jövőért dolgozik. Mi is mai napság igen gyakran igazságtalan és bántó megítélésben, erős megtámadásban részesülünk, de azért törekvéseinket feladni nem szabad. Ha majd jön egy jobb korszak, amikor a magyar tanárság nagyobb tiszteletnek örvendhet és elő-

nyösebb anyagi ellátást élvezhet, akkor a mi utódaink is kegyelettel fogják elismerni, hogy mi őérettük küzdöttünk. A legközelebbi multban a tanárság jogaiért kellett síkra szállani, lehet azonban, hogy a most következő időszak más irányt szab a körök munkássága elé. A közoktatási kormány ugyanis éppen a középiskolai tanárság kezdeményezésére napirendre tűzte a középiskolai oktatás reformálását. Elismeri azon törekvés jogosultságát, hogy az iskola fejlődésére a laikus közönség is befolyással legyen, mert az iskola a társadalomé és így rányomhatja a maga bélyegét; maga Eötvös is példát adott erre, népnevelési egyesületeket szervezett, ezer és ezer levelet írt, mégis félreértették. De amennyire jogosnak tartja ezen befolyást, annál inkább vallja azt, hogy a magasabb fokú iskola fejlesztésénél első renden a pedagógiai képzettséggel bíró embereknek kell irányító hatással lennniök. Ez az a tér, ahol tanárkörünk munkásságának tág mezeje nyílik meg. Nem akar részletes programmot adni, de lehetetlen ezen a téren néhány fontosabb kérdésre rá nem mutatnia. A közoktatásügyi kormánynak minapában kiadott rendeletei olyan irányelveket hangoztatnak, amelyek mindenképen méltók a megvitatásra. Így először is az, hogy a középiskola bizonyos fokozatokra tagozódjék, a félszázaddal előbb megszűnt középiskolai típusnak a felújítása: olyan kérdés, melyet helyesen csak a hivatásos pedagógusok oldhatnak meg. Vagy az a másik törekvés, mely a gimnáziumokban a latin nyelv tanítását feljebb akarja tolni és egy modern nyelvvel kívánja helyettesíteni, egyenesen provokálja a tanárság kritikáját: helyes-e vagy helytelen? Vagy kiemelhető és fontos felolvasási tárgyul szolgálhat az a miniszteri rendelet, mely a magyar stylus fejlesztését célozza: jók-e az abban adott részletező utasítások, a felsőbb osztályok óraszámai elégségesek-e stb.? Végül, hogy a kiindulási ponthoz térjen vissza, Eötvös az ő Aforizmáiban és Nővérek című regényében annyi pedagógiai gondolatot, eszmét örökített meg, hogy azok összegyűjtése és feldolgozása hálás megemlékezés lenne az ő nagy szellemére. Ha mindezekből tanárkörünk buzgón kivenné a maga részét, akkor hű maradna az előző évek hagyományához.

Az élénk tetszéssel fogadott elnöki megnyitó beszéd után *dr. Csürös Ferenc* felolvasta titkári jelentését, *Nádasdy Alajos* pedig beterjesztette pénztárosi számadását. Majd a tanárkör *Karai Sándor* igazgató indítványára egyhangú lelkesedéssel választotta meg újból erre az évre a lemondó elnököt és tisztikart. Nádasdy Alajos eddigi pénztáros azonban, hivatkozván előrehaladott korára, tisztségét nem vállalta. A kör sajnálattal vette ezt tudomásul, neki 9 évi hű és buzgó munkásságáért hálás köszönetét fejezte ki és helyébe pénztárosul megválasztotta *Fülöp Béla* főreáliskolai tanárt.

Ezután következett *Révész Lajos* református főgimnáziumi tanár felolvasása, melyet »*Tanárországban*« címmel tartott meg. Nyaralgatása közben a homerosi világ kiváló alakjairól elmélkedett és azok közül ideálul választotta magának a tapasztalt, sokfelé járt Odysseust: ezzel indult neki Tanárország felkeresésére és meglátogatására. Tanárország ott van, ahonnan messzefénylő tornyok szórják szanaszét ha-

talmas ragyogásukat, melyek mind a tudás világosságai. De ha ez nem elég ezen ország megtalálására, hozzávehetjük még azt is, hogy ott mindenütt a lemondás, a jó erkölcs, az önmaga példájával tanítás uralkodnak. Így eljuthatunk ebbe az országba, amely ma — sajnos — elszigetelt terrénum, mivel eltolódtunk a magyar középosztály egyéb földjeitől. A tengerszín feletti magasság vitás, mert a legutóbbi parlamenti tárgyalások ezt nagyon alacsonyra taksálták. Talajunk, amin szántunk-vetünk, legtöbbször ἐρίβωλαξ, ezért és főképen ezért az eredmény nem mindig kielégítő. A gazdálkodás nem extenzív, hanem intenzív. A rózsa és a hála fája nem látható, mert nem terem meg, ellenben dúsan tenyészik az idealizmus fája. Regényes tájak vajmi ritkák, mert ez az egész ország szürke, egyhangú. Szól azután az erdőkről, hegyekről, vizekről. Minden iskola, kolostor egy-egy forrása a tudásnak, melyet felzavarni szándékosan soha senki sem szokott. Ezek vizét eltömni vétek, inkább tisztítani kell azokat. Kereskedelmünk igen élénk, csakhogy cserekereskedés és az üzlet a mi bőrünkre megy, a tanári igazságszolgáltatás rovására. Az iskolaév tizedik hónapjában kezdődik a vehemens ostrom egy-egy bukásra megért növendék érdekében és ha sikerül azt áthúzni a vizsgálaton, viszik tovább másik intézetbe. Ez bizonyos cserekereskedés. Művészetünk, iparunk fejlett. De a termékek megkritizálása sokszor túlzott. Pedig hát ha a húsosfazekak körül vesznénk össze, azt meg lehetne érteni, de a tudósfazekak körül marakodni nem érdemes. Országunk két közintézménye teljesen hibás: határrendőrségünk és közbiztonságunk. Mai napság mindenki tanár: van tánc-, illem-, mozi- stb. tanár; boldog-boldogtalan bejöhet országunkba, mert kartársaink védelme gyenge. Ezenkívül minden öklelődző virtuskodásnak rendes célpontjai vagyunk. Ki az, akit közülünk csak néhány évi becsületes munkássága közben is meg ne támadtak volna, ki ne pellengéreztek volna? Igen, mert rossz a közbiztonságunk. Ezen segítenünk kellene megtorló intézkedések által. A tanítók, póstások, vasutasok egész sereg árvaházat, üdülőhelyet, közjóléti intézményt létesítettek, ezzel szemben nálunk közönyvár büszkélkedik. Jól esik ennek enyhítéséül azon adatokat összegyűjteni, melyek az együvétartozás érzését vannak hivatva ápolni. Végre elzarándokol Tanárország alvilágába. Több, 30 évet kiszolgált kartársakat lát, akik elmennének nyugalomba, de aranyígéretekkel marasztalják őket még további 5 esztendőre. Rátalál az elhúnytakra, akik egy év alatt is nagy számot tesznek ki. Ezek megkérdezték: megvan-e még a T. Ö. és Á. S. E., hány tagja van összesen, az egyes intézetek hogyan segítik az egyesületet, mennyivel segélyezik életben maradt özvegyeiket, árváikat? Mindezekre azonban adatok hiányában felelni nem tudott. Örömmel és büszkeséggel üdvözli a beesteledett Tanárország egének azt a 25 csillagát, amikor a mult évben az Akadémia, Kisfaludy-Társaság, Debreczeni Csokonai Kör stb. elismerése gyújtott ki országunk felett. Éjfélt ütött és így távozni kellett. Visszatérése közben régi szellemekkel találkozott: Görögországban Sokrates pörét akarták revideálni, a franciák Karthágó romjai között előadták Marius tragédiáját, egyik berlini gimnázium Antigonét játszotta el eredeti nyelven, Budapesten és Kolozs-

váron ógörög tragédiákat mutattak be a színházak. De íme, a másik oldalon támadó szellemek jelentek meg, amelyek viszont az antik világ tudományát akarják kiirtani. Ebből nyilván testvérharc lesz. Ezen harcban a meghozandó ítéletre nagyon vigyázni kell. Óvakodjunk Kreon igazságtalanságától, mely rettentő eredményt hozott. A magyar kultuszminiszter jól teszi, ha az idősebb testvért, az antik kultúrát, meghagyja jogaiban, az ifjabbikat, a modern ismereteket, pedig beleengedi ugyanezen jogokba, mert valóban a kiváltságok világa ma már lejárt. A magyar tanárság ideális képének megrajzolása után azzal végzi felolvasását: »Ha a föld isten kalapja, úgy Tanárország a bokréta rajta.«

A kör tagjai a szellemes, az adatokat éles szemmel meglátó, de szeretettel és gondosan összegyűjtögető felolvasást mindvégig élénk figyelemmel kísérték, végül zajosan megtapsolták. Elnök, minthogy a tárgy természeténél fogva a további hozzászólást mintegy kizárta, a felolvasónak a kör nevében köszönetét és elismerését fejezte ki és a gyűlést bezárta.

(Debreczen.) *Dr. Bessenyei Lajos,*
jegyző.

Szepesi kör.

As O. K. T. E. szepesi köre október 17-én Podolinban tartotta meg nagy érdeklődés mellett rendes őszi gyűlését. Megjelent 36 tanár, akik közt az összes szepesi középiskolák szerepeltek.

Bruckner Károly elnöki megnyitójában örömmel üdvözölte a megjelenteket és megköszönte a szíves fogadtatást, amelyben a kört nemcsak podolini kartársaink, hanem a város intelligenciája is részesítették.

Erre *Mandik Pál* podolini főgimnáziumi igazgató válaszolt, kívánva, hogy a kör podolini működése eredményes legyen.

Az első előadó *Győrffy István* (Lőcse) először *A köszméte amerikai liszt-harmatjáról* beszélt, mely 1895 ben jelent meg Európában, hazánkban 1908-ban észlelték először Háromszékben, s azóta úgyszólván az egész országot ellepte óriási pusztításokat okozva. Ismertette és bemutatta a betegség természetét, felismerését és elterjedési körét hazánkban s az ellen való védekezés módozatait.

Botanikai újdonságok címén közérdekű botanikai felfedezésekről számolt be. Ismertette a magyar Flóra fejlődéstörténetét. Bemutatta Schilberszky érdekes cikkét egy kecskeméti pleistocen korú mohafajról, amely egy ártézi kútfúrásból került ki. A cseh Čejka megfigyeléseit vázolta a tebarrhea fajoknál, amelyek a vízvezetéki vízből kerülnek a törlőkbe és innen a fejre; és okozzák a hajnak kihullását. Stahl vizsgálati eredményeit ismertette, hogy a villámcsapás veszedelme a benedvesedő símakérgű fák alatt (bükk, gyertyán, vadgesztenye, égerfa) úgyszólván semmi a repedezett, szárazkérgű fákhoz képest (fenyő, nyár, tölgy, fűz) s ezeken kívül sok más újabb megfigyelésre és eredményre terjeszkedett ki.

A második előadó *dr. Révay József* (Késmárk). Itália klasszikus emlékei a gimnáziumi tanításban c. előadásában kiemelte, hogy az utasítások nagyon mostohán bánnak el a klassz. emlékek ismertetésével, sőt a művészet

és iparművészet emlékeit szinte teljesen mellőzik. A régiségtanitás hiányos és lélektelen, pedig — mint az előadó több száz fénykép bemutatásával igazolta — éppen ezen a ponton lehetne a tanitást igazán eredményessé, vonzóvá, érdekkeltővé tenni. Közkézen forgó tankönyveink szűk látókörűek, szárazok; sehol sem mutatják az antik világ belekapcsolását a ker. civilizációba, figyelmen kivül hagyják ami a legérdekesebb, a magánélet ezerféle emlékét. Hallgatnak a falfestészet és mozaikművészet nagyszerű emlékeiről, Pompejiről, Ostiáról, Itália egyéb vidéki városairól s általában teljesen ignorálják az etruszk művészet és élet igen fontos emlékeit.

Mindezek bemutatása és szakszerű ismertetése igen fontos volna, mert így képet nyerhetne a tanuló egy nagyszerű régi kultúra minden nyilvánulásáról.

E szemléltetés főbb eszközei a diapositivek, a pótlókeretek s a folyosói kiállítás; főfeltétele, hogy a tanár az emlékek nagy tömkelegében otthonos legyen, hogy kellően tudja kiválasztani a szükségeset és érdekeset. Ez persze másként el nem érhető, mintha a latin tanárok kivétel nélkül bejárják Rómát, Pompejit, a nápolyi múzeumot Ostiát stb. Erre a közoktatásügyi kormánynak kell a módot megadnia, mert ez igazán égető szükséglet. Indítványozza ennek az eszmének propagálását s kéri, hogy a többi köröket is szólítsuk fel az ezirányú akció megindítása végett.

A kör több tagjának hozzászólása után, akik helyeselték az eszméket és módozatokat, elnök határozattá emelte az indítványt.

A harmadik előadó *Weiner Róbert* (Késmárk) »Ifjúsági könyvtárainkról« c. előadásában kifejtette a megfelelő olvasmányok életbe vágó voltát a gyermek- és ifjúkorban, amely kötelességévé teszi az iskolának, hogy tanítványai kezébe csak gondosan megválogatott könyveket adjon. De nemcsak azt kell nézni, hogy mit kell a gyemeknek olvasni, hanem azt is, hogy mit kíván a gyermek olvasni, mihez vonzza szeretete, érdeklődése. Tehát hasznos és érdekes legyen az olvasmány. Ez úgy érhető el, ha három követelményt tart szem előtt, ú. m. 1. Legyen az olvasmány a tanuló korának, értelmi fejlettségének megfelelő. 2. Legyen megfelelő a valódi értelemben vett etikai szempontból és 3. esztétikai szempontból is. Különösen a 3-ik szempontot nem látja eléggé kidomborítva a dr. Szemák István-féle jegyzékben, amelynek megjelenését különben örömmel látja, minthogy régen érzett hiány pótlását akarja kezdeményezni. Indítványozza, hogy az O. K. T. E. hasson oda, hogy saját kebeléből alakuljon egy bírálóbizottság, amely megnézze, vajjon megvannak-e ebben a jegyzékben az összes szakbeli értékes munkák, s nincs-e benne túlsok silány, értéktelen mű. Jelszava legyen pedig: »Inkább kevesebbet, de az legyen a java.« A kör helyesléssel fogadta az előadottakat. Elnök határozatként kimondta az indítványt és mind a három előadónak fáradozásukért és szép és értékes munkájukért köszönetet mondott a kör nevében is.

Végül a kör két indítványt fogadott el a következőkben:

I.

Az O. K. T. E. szepesi köre lelkesedéssel üdvözli a középiskola régen várt reformját. Kívánatosnak tartja, hogy ez a modern kor és kultúra szellemében, minél előbb létrejöhessen, és hogy a reformmunkában a középiskolai tanárság szava is mint egyik főtényező meghallgattassék, hisz' ő ismeri elsősorban igazán a bajokat.

Kívánatosnak tartja továbbá, hogy az illetékes tényezők kultúránknak számos, többi égető kérdését is mielőbb rendezzék és a kultúra munkásainak — különösen az utóbbi időben kapott — sebeit orvosolják, hogy a magyar iskolára is rávirradhasson már egyszer a csendes, békés, gyümölcsöző munka korszaka.

II.

Az O. K. T. E. szepesi köre helyeslőleg veszi tudomásul, a tanárság számos sérelmeinek orvoslására összehívott III. tanárkongresszust. A maga részéről is minden lehetővel hozzájárul annak ünnepélyes és méltóságteljes lefolyásához.

Sérelmeink, törekvéseink, követelményeink mindenki előtt ismeretesek, azért itt csak egy dologre hívja fel különösen a kongresszus figyelmét a kör. T. i. arra a napról napra jobban érezhető eltolódásra, amely még a legigazságosabban végrehajtott státusrendezésnél is elő fog állni, a megállapított anyagi ellátás és a tényleges szükségletek közt. Ennek főoka abban van, hogy a kezdőfizetések méltánytalanul alacsonyan állapíttattak meg, és az egész fizetésemelés és státusrendezés a tisztviselők nagy részére csak illuzórikus fikció volt, mert a kezdőfizetések nem emeltettek, s a haladás pedig mindenféle fogásokkal annyira megnehezíttetett, hogy a »nagyszabású haladás«, hogy egy egész fizetési osztállyal emelkedtünk, csak a tanárság egy meglehetős kicsiny csoportjára járt csekély előnnyel, ellenben a zömére, amely egész csomó akadállyal körülbástyázott lehetőséget, reményt kapott csak, bizony relatíve visszaesés volt, sőt mivel a megélhetés feltételei azóta is az ú. n. fizetésrendezésekből kifolyólag súlyosodtak, tényleg is tetemes károsodás és rosszabbodás volt.

Kívánatos tehát, hogy a kongresszus nyiltan és félremagyarázhatatlanul foglaljon állást ez irányban és formulázza követelményeinket.

Vagy tegyék minden tekintetben hasonlóvá a mi előmenetelünket is a hasonló minősítésű tisztviselőkével, vagy pedig rendeztessék a tanári státus úgy, hogy az okleveles helyettes tanárok arra a bizonyos 3 esztendőre osztassanak be a IX. fizetési osztályba s 3 év múlva automatikusan lépjenek elő rendes tanárokká. A rendes tanárok pedig szolgálati éveik arányában osztassanak be 6 egyenlő részben a VIII. és VII. fizetési osztályba, ill. annak minden egyes fokozatába. Mert ha már a fix költségvetés alapján erővel fenn akarják tartani az osztályokat, részesülhessen előnyeiben is mindenki, nem csupán hátrányaiban.

Ebből a tanári státusból vétessenek ki természetesen a nem tanárok, és az igazgatók is, akiket rendszerint a státusok elejére szoktak tenni a tanárok megrövidítésére.

Ellenben kívánatos, hogy egy nagy tanári státusba osztassék be *minden magyar középiskolai tanár* és tanárnő, akinek hasonló minősítése van és hasonló munkakört tölt be az anciennitás alapján, hogy így az apró-cseprő státuskák közt előálló igazságtalan anomáliák kiküszöbölhetők legyenek, és ez könnyen lehetséges, hisz' a törvény a nem állami tanárok részére engedélyezett pótlékrendszerrel alapjában azt célozta, hogy a kölcsönösség, viszonosság, egyenlőség helyreállíttassék s a törvény intencióit a részekre darabolás egyenesen meghamisította.

Bruckner Károly,
e. i. elnök.

Noszky Jenő,
e. i. jegyző.

Székelyudvarhelyi kör.

A székelyudvarhelyi tanári kör október hó 17-én népes ülést tartott, melyet *Kovács* Dániel nagyhatású beszéddel nyitott meg. Hangoztatta a kör fontos feladatát, a köri élet intenzívebbé tételének és az összejöveteleknek szükségességét; fölhívta a tagok s általában az egész kör figyelmét a küszöbön álló nagyérdekű tanügyi kérdések a mindenek fölött a *középiskola tervbevett reformjának* megvitatására. Ezután bemutatta *Molnár* Károly elnök levelét, melyben megköszönve a kör bizalmát, bejelenti úgy a maga, mint tisztársai lemondását. *Kovács* Dániel indítványára a kör *Molnár* Károlynak a kör érdekében kifejtett buzgó és eredményes működéséért meleg köszönetet mondott, majd a jelen évi tisztikart választotta meg.

Elnök lett: *Kovács* Dániel ref. kollégiumi tanár, alelnökök: *Tamás* Albert róm. kath. főgimnáziumi igazgató és *Biró* István áll. főreáliskolai tanár, titkár: *Dékán* Sámuel ref. kollégiumi tanár, pénztáros: *dr. Lukhaub* Gyula róm. kath. főgimnáziumi tanár, és végül jegyző: *Séra* Kálmán áll. főreáliskolai tanár. A tisztújítás megejtése után *Dékán* Sámuel tartotta meg titkári jelentését a mult évről, melyben főleg azon szép eredményre mutatott rá, melyet a kör a szabad líceumi előadásokkal a kultúregyesülettel kapcsolatban elért. Titkár beszámolója után *Dénes* Ferenc a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság nevében előterjesztette jelentését a pénzkezelésről, e szerint az évi vagyongyarapodás 323 kor. 36 fill. volt. E jelentés alapján a kör a pénztárnoknak köszönete mellett a fölmentést megadta.

Fönt jelzett folyó ügyek elintézése után a kör átért a munkaprogramm megbeszélésére. A szabad líceumi, valamint a kultúregyesületi előadásokat támogatja s részt óhajt venni a munkásgimnázium szervezésében és vezetésében is. Figyelemmel fogja kísérni a fontosabb tanügyi mozgalmakat s állásfoglalását a központtal közli. Azután a középiskolai tanárság *kongresszus* ügye volt megbeszélés tárgya. A kör a kongresszuson elnöke vezetése alatt egy bizottsággal hivatalosan képviselteti magát, emellett többen bejelentették, hogy a kongresszuson részt venni szándékoznak.

Dénes Ferenc a kör egyhangú lelkesedése közepette indítványt terjesztett be, hogy a kongresszusi bizottság a tanárság 30 éves szolgálati idejének megvédése mellett a leghatározottabban foglaljon állást. A kör nem tartja a magyar tanársághoz méltónak, hogy kétes értékű kisebb anyagi kedvezésekért, *a jövő legdrágább kincsét, a jövő iskolájának jóságát feláldozza.* Hiszen akik a 35 éves szolgálati időt elfogadták, azok is csak kényszerűségből tették és valóban senki sincs, aki elvileg ne a 30 éves szolgálat fönntartását helyeselné. A kör úgy véli, hogy ez elsősorban nem is a tanárság, de az iskola és mindenek fölött az állam érdeke lenne. Több oldalról hangzik panasz, hogy a középiskola nem oldja meg feladatát kellően, munkája nem elég eredményes s ezen a középiskola reformjával akarnak segíteni. A kör a tervezett reformot örömmel üdvözli — megvitatását legközelebbi ülésére már ki is tűzi —, de az a meggyőződése, hogy még a legjobb,

legideálisabb reformterv is csak *forma*, melybe a *lelket*, a *lényeget* a jó tanár személyisége viheti csak be.

Kovács Dániel elnök indítványára, a kör végül elhatározta, hogy a Tanári Özvegyek és Árvák Országos Egyesülete pénztárának gyarapítására ez évben is matinéekat rendez, hogy a jelzett célra a mult évben tett alapítványát 1000 koronára kiegészítse.

Séra Kálmán,
a kör jegyzője.

Nagyváradi kör.

A »*Nagyváradi kör*« október 19-én tartotta alakuló gyűlését Nagyszalontán, amelyen köri tagok és vendégek nagyszámban vettek részt.

Az ülésen *dr. Gedeon Alajos* nagyváradi állami főreáliskolai igazgató elnökölt; örömmel állapította meg, hogy a tagok ily szép számban gyűltek össze; szíves szavakkal üdvözölte a vendégeket s ezután a gyűlést megnyitotta.

A legutóbbi gyűlés jegyzőkönyvének elfogadása és hitelesítése után — a titkár távollétében — *Hegedüs Árpád* nagyváradi főreáliskolai tanár olvasta fel az elmult évről szóló titkári jelentést.

Szomorúan állapítja meg e jelentés, hogy a magyar középiskolai tanárságnak, így körünknek is az elmult évben nagy vihart kellett kiállania. Megpróbáltuk elhárítani, menteni, amit lehetett; nem sikerült. Elfojtotta szépen indult munkaterveinket, hiszen kénytelenek voltunk — lelkünk nem volt nyugodt s alkalmas más tárgyalásra — folyton az új nyugdíjtörvényről és a státusrendezésről beszélni, azokkal foglalkozni. Ezek miatt nem váltak valóra mindazok a tervek, melyeket egy évvel ezelőtt az alakuló gyűlésen előkészítettünk; ezért nem lehetett kizárólag pedagógiai dolgokkal és az iskola belső életével foglalkoznunk. De a harcban, melyet jogaink megóvásáért folytattunk, híven megállottunk, kivettük részünket. Ennek jegyében folyt le s behatóan foglalkozott vele február 16-án megtartott gyűlésünk, amelyen *Tatár Balázs* nagyszalontai állami főgimnáziumi igazgató terjesztette elő — azóta a »Közlöny«-ben is megjelent s a nyugdíjtörvénnyel alaposan foglalkozó, minden oldalról felvilágosító — tanulmányát. Főleg e tanulmány s az utána fejlődő alapos vita indították a kört arra, hogy a 30 éves szolgálati idő megtartása mellett emelje fel szavát s beálljon a kör is a tanárság régi jogait védők seregébe. A harc még nem szűnt meg; bár újra kell rá készülnünk, s kényszerítenek még a körülmények, várjuk, óhajtjuk, hogy megszűnjék ez állapot és körünk újra felvehesse s megvalósíthassa a csendes munkára elkészített terveit.

A titkári jelentés tudomásul vétele után *Kerekes Manó* pénztáros terjesztette elő pénztári jelentését. E jelentést, miután az elnök és *Olti Mózes* kijelentették, hogy a pénztárt megvizsgálták és

rendben találták, a kör tudomásul vette, a pénztárosnak köszönetet mondott s a felmentést neki megadta.

A gyűlés következő pontja a tisztikar lemondása volt, melyet Gedeon elnök a kör kétévi fennállása óta végzett munkára visszatekintéssel vezetett be.

Vázolta a kör két évi munkásságát, megállapította, hogy a kör az első évben kitűzött céljának teljesen megfelelt. Nagy lelkesedéssel és munkakedvvel indult meg a kör működése; tartottunk felolvasásokat, azok anyagát megvitattuk, előadásokat a nagyközönség számára, melyeknek nagy sikerük volt; kivettük részünket a tanárságot érdeklő mozgalmakból. Az elmult — második — évben »egy üléssel kevesebbet tartottunk, pedagógiai tárgyú felolvasás nem volt, hanem üléseinken kizárólag a tanárság anyagi viszonyait érdeklő kérdések fordultak elő«. Látszólag tehát visszaesés következett be, de ez nem a tagok hibája; a végzetszerű balsors okozta, mely a tanárságra nehezedett. Anyagi viszonyaink megromlottak, munkánk megszaporodott, felelősségünk nagyobbá lett. Meg kell állapítania azt is, hogy bár e látszólagos visszaesés ellenünk szól, mégsem volt eredménytelen mult évi munkánk, mert amit végeztünk s határoztunk a tanárságot érdeklő ügyekben, azt az országos egyesület közgyűlése is elfogadta, magáévá tette. Meddő munkát tehát nem végeztünk, kötelességeinknek mindenkor híven megfeleltünk.

De — bár magyarázatát lehet adni, miért foglalkoztunk csak a tanárság ügyeivel — talán tehettünk volna többet is kötelességeinken felül. Éppen ezért buzdítja, serkenti a tagokat, hogy a mostoha viszonyok között is szítsák fel magukban a munkakedv és lelkesedés lappangó tüzét, amellyel az első évben oly szépet s a tanári hivatáshoz teljesen méltót produkáltak. Mutassuk meg ezentúl is, hogy tudunk és akarunk az ifjúság, az iskola és a tanárság érdekében dolgozni önzetlenül, még akkor is, ha nem jár érte másoktól elismerés, de támad nyomában és erőt ad az a tudat, mely a jól végzett munka után felemeli és megnyugtatja a lelket.

Végül előterjesztette a tisztikar lemondását s az elnöki széket *Kappel György* nagyváradi főreáliskolai tanárnak, mint korelnöknek adta át. A kör a lemondott tisztikarnak egyenként és összevéve köszönetet mondott végzett munkájukért, különösen pedig *Varga Dezső* tanítónő-képzőintézeti tanárnak, a kör lelépő jegyzőjének, ki állását újból elfoglalni — egyéb teendőire hivatkozással — már nem volt hajlandó, bár a kör bizalma újból örömmel helyezte volna vissza két éven át lelkiismeretesen ellátott munkakörébe.

A tisztikar ezután egyhangú választással a következőképen alakult meg: elnök: dr. *Gedeon Alajos*, a nagyváradi áll. főreáliskola igazgatója, társelnök: *Tatár Balázs*, a nagyszalontai áll. főgimn. igazgatója, titkár: *Diószeghy László* nagyszalontai főgimn. tanár, jegyző: *Hegedüs Árpád* nagyváradi főreáliskolai tanár, pénztáros: *Kerekes Manó* nagyváradi felsőkereskedelmi iskolai tanár. Az országos egyesület választmányába a kör képviselőinek kiküldettek: *Diószeghy László* nagyszalontai főgimn. és *Fábián Lajos* nagyváradi főreáliskolai tanárok.

Gedeon elnök megköszönve a tisztikar nevében a kör bizalmát, általános helyeslés közben a legközelebbi gyűlés tárgyául kitűzte a középiskolák reformja tárgyában kiadott miniszteri rendeletet. Ez ügy előadóiul a kör *Kegyes István* nagyszalontai főgimnáziumi és dr. *Szilas Izidor* nagyváradi főreáliskolai tanárokat kérte fel és bízta meg.

Megkezdettük tehát az új évet, de nem mondhatjuk, csak óhajtjuk, hogy »béke velünk!« Pedig nagy szükség volna rá éppen most, amikor annyi sok fontos ügy várna elintézésre, megbeszélésre, melyek az iskolát és tanárokat egyaránt érdeklik s köztük éppen a legfontosabb az említett reform megalkotása. De vajjon sikeres lesz-e ez, s a többi mind, ha a tanároknak tovább is harcra készen kell állaniok anyagi érdekeik sértetlenségéért?

(Nagyszalonta.) *Diószeghy László*,
köri titkár.

A Nógrád-Honti Kör közgyűlése.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Nógrádmegyei Köre október hó 19-én tartotta első évi rendes közgyűlését Balassagyarmaton. A gyűlésen megjelent a balassagyarmati állami főgimnázium tanári kara, a losonczi állami főgimnázium hét tanára és az ipolysági állami főgimnázium képviseletében id. igazgatója. Ezenkívül mint vendég több polgáriskolai kartárs és kartársnő.

Jaskovics Ferenc, igazgató, mint házigazda üdvözölte a megjelenteket, mire *Beniczky Kálmán*, nyug. igazgató, a Ferenc József-rend lovagja, mint elnök megnyitotta a nógrádvármegyei kör első évi rendes közgyűlését. Kiemelte az összetartás fontosságát, amelyre a mai viszonyok közt nagy szüksége van a tanárságnak, hogy személyi, hivatali és társadalmi téren a maga és a kör javát eredményesen munkálhassa. De kötelessége a vidéki tanárságnak a tömörülés azért is, hogy a napirenden levő reformkérdésekhez a maga idejében hozzászólhassanak. *Scherer Lajos*, titkár, évi jelentésében a kör munkásságát vázolta. *Dr. Endrei Gerzson* »a középiskola reformja« című értekezésén kívül a kör felolvasásokat nem tartott, mert a megalakulás óta oly rövid volt az idő, hogy rendszeres munkásságba bele sem foghatott. Azt a kevés időt is a szervezés foglalta le. Ez sikeres is volt, amennyiben a kör tagjainak száma 31-ről 41-re emelkedett. A körbe beléptek újonnan: Danka Károly, Antal Bazsó János, Mátyás Károly, Szabó Sándor, Wagner Márton, dr. Mráz Gusztáv, Illés István, Szabó Wladimir Balassagyarmatról; Barczán Endre, Ballenberger Andor, Malártsik Lajos, Maurer Endre Ipolyságról; dr. Szabó Lajos, Brebovszky János Losonczról. Elköltözött a kör területéről négy tag. *Konss József* a pénztár állapotáról tett jelentést.

Beniczky Kálmán, elnök, a maga és tiszttársai nevében az ügyrend értelmében leköszönt, mire a közgyűlés a következőkép

állította össze egy évre az új tisztikart: elnök: *Jaskovics* Ferenc (Balassagyarmat); alelnökök: *György* Lajos (Losoncz) és *Barczán* Endre (Ipolyság); titkár: *Koltay* Gyula (Balassagyarmat); jegyző: *Scherer* Lajos (Losoncz); pénztáros: *Konss* József (Losoncz); pénzbeszedők: *Gosztonyi* János (Balassagyarmat) és *Barczán* Endre (Ipolyság); ellenőrök: *Ondrus* Pál (Losoncz) és *Balás* Géza (Balassagyarmat).

Az indítványok során a kör a következő új címet vette föl: »Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Nógrád-Honti Köre.« Ügyrendjét ehhez képest módosítja. A pénz könnyebb kezelhetése céljából Losoncz lesz az állandó pénztárosi központ. A jövő évi központ kijelölését a közgyűlés az elnökségre bízta. Végül kimondta a kör, hogy a köri gyűlcséken vidékről (más városból) jövő kartársak útiköltségeinek némi megtérítésére az orsz. központ útján mozgalmat indít, hogy a tanárok ugyanazt a kedvezményt kapják, mint az állami tanítók.

Jaskovics Ferenc, aki időközben elfoglalta az elnöki széket, rövid székfoglalót tartott és megköszönte a beléje helyezett bizalmat; majd felkérte *Both Antal*, balassagyarmati tanárt, hogy tartsa meg előadását »*Az irodalmi olvasmányok kivonatolásáról*«. A háromnegyed órás tartalmas szabad előadás rövid gondolatmenete a következő:

I. Az irodalmi olvasmányok kivonatolásának az a jelenleg gyakorlatban levő módja, hogy a tanulók tartalmat kivonatolnak, nem felel meg egy okszerű kivonatolás kívánalmának: 1. mert e tartalmak úgy az irodalomtörténetekben, mint a közvetlen erre a célra szerkesztett könyvekben már készen, szakszerűen kidolgozva megtalálhatók. 2. Eszerint a tartalom-kivonatolás egy teljesen felesleges fáradság. 3. Veszélyezteti a szépirodalmi művek elsőrendű hatását és célját; a gyönyörködtetést. 4. A feledés lélektani törvényein egyáltalán semmit sem segít. 5. Az irodalmi művekben nem a tartalom, a mese a lényeg hanem az érzelem, a gondolat, az író intenciói. 6. Élettani szempontból minden irodalmi mű tartalma, meséje egy és ugyanaz s így a tartalmak kivonatolásának rációja esztétikai csalódáson alapszik. 7. A tanulókat csempészkedésre tereli, ezért erkölcsileg is kárhoztatandó. Tehát a tartalmak, a mű meséje helyett a műben rejlő érzelmeket s az író szétszórtan kifejtett gondolatait kell kivonatolni és pedig úgy, hogy azokat bármikor ismét meg lehessen találni, vagyis egy regiszterkönyvbe kell az egyes esztétikai, filozófiai, politikai vagy gazdasági nézeteket a nekik megfelelő helyre és utalásokkal kivonatolni. Ez az okszerű, vagy formáját tekintve lexikális kivonatolás a következő előnyöket nyújtja: 1. Természetes s az olvasó ösztönszerű cselekvésein alapszik. 2. Bármikor s legelőnyösebben alkalmazható anélkül, hogy az ember az egész könyvet átolvasni kénytelen volna, s így megtanulja azt is a tanuló, hogyan kell könyvet olvasni. 3. A saját eszmekörének legjobban megfelelő gondolatokat gyűjtheti s így az egyéniség önálló kifejlődését nagy mértékben előmozdítja. 4. Egy-egy kép-

zetkört rendkívül bővít s így az ifjút önálló meggyőződéshez juttatja. 5. Mások irodalmi munkáját ezzel sikeresen ellenőrizheti. 6. Ez a tudományos munkálkodás nélkülözhetetlen módszere. 7. Az ifjúság munkálkodását az irodalom teljesen feldolgozatlan rengeteg területére vezeti. 8. A tanárnak könnyű s legtökéletesebb ellenőrző eszköze. 9. A csempészésnek elejét veszik a szabad gyűjtés élvezetei. 10. A gondolkodás tökéletesedésének hatékony emeltyűje. 11. Mások által is előnyösen használható. 12. Legbiztosabb eszköz a stílus fejlesztése s a szép fogalmazás tekintetében. Előadó a végén kéri, hogy a kör illetékes helyen tegyen előterjesztést a tartalmi kivonatolás törlésére s az okszerű kivonatolás behozatalára.

Elnök köszönetet mondott az előadónak tartalmas és szép előadásáért.

Scherer Lajos (Losoncz) az előadást főbb részeiben taglalva gondolatébresztőnek mondta, de előadó rossz alapon építette okoskodásait s így az egész, mint egy kártyavár, összedől. A tartalmi kivonatolásnál nem az összeállítás a fontos, hanem az olvasás, hogy ebben a tanuló ne csak gyönyörűséget találjon, de az egyes műfajok sajátságait is megismerje, akár csak a növénygyűjtésnél az egyes növények tulajdonságait. Ezért szigorúan összeállítandó az ú. n. kötelező könyvtár műveinek jegyzéke, aminőt felszóló »magyar irodalmi napló« című kiadványában megkísérelt, amely könyvtár szorosan kövesse az V. és VI. osztályban műfajok szerint, a VII. és VIII. osztályban az irodalomtörténet fonalán az elméleti tanítást. A kivonatolás — kellő tanári ellenőrzés mellett — a stílus fejlődését mozdítja elő s mivel nemcsak elsőrangú írónak remekeit kapja, de gyengébb írók műveit, nem fogja elriasztani a növendéket az írástól, mert látni fogja, hogy az írás-készség nem készen adott őstehetség, de szorgalmas olvasás és gyakorlás által fejleszthető, elsajátítható ügyesség is. A sok olvasás okozta lelki szétszóródás legjobb megakasztója az, ha számot kell adnia a növendéknek arról, amit olvasott. Természetesen nagy bűn az, ha tanárok kész könyvkivonatolást adnak a gyermek kezébe, mint pl. a Réger-féle, mert ez elősegítője igen sok esetben a szédelgésnek. De ezek olvasása sem egészen eredménytelen, mert látja, hogyan kell a tulajdonképpeni gondolatmenetet kifejteni a lényegtelen epizódok helyett. Előadó javaslatát elvetendőnek tartja, mert ez csak zavarná a tanulót s végeredményben csak felnőttek használhatnák teljes eredménnyel s előmozdítanák íróink gondolatainak terjesztését és szállóigévé válhatását, mint pl. Eötvös gondolatai.

Dr. Mikó Pál: Csatlakozik Scherer fejtegetéseihez. Neki nem a virág szirma, váza kell, de az egész kert, amelyben a virágok teremnek. Az eddigi könyvkivonatolást helyesli.

Jaskovics Ferenc: Hangsúlyozza, hogy a tanulót munkásságra kell szoktatni. Ennek egyik eszköze a könyvkivonatolás. A Réger-féle könyvkivonatolások célt tévesztett dolgok. A lexikális könyvkivonatolást egyébként is lehetetlenség a középiskolában megvalósítani.

Barczán Endre: Szintén a lexikális kivonatolás ellen szólalt fel. A tanuló a maga szemével tanuljon látni. Eddig is írásaiban nyújtott gondolatait máshonnan vette a tanuló. A lexikális kivonatolás az önálló stilizálásra való törekvés ellenére a plagizálásra szoktatná csak a tanulókat.

A kör, előadóval szemben, a most érvényben levő tartalmi kivonatolás mellett foglalt állást.

II. *Jaskovics Ferenc* elnök felkérte *Scherer Lajos* losonczi főg. tanárt, hogy »magyar írásbeli dolgozatok« című előadását tartsa meg.

Scherer Lajos felolvasásában azt fejtette ki, hogy a tanárság évek hosszú sora óta sürgette a középiskola reformját. Most azonban, mikor ebbe a munkába a közoktatásügyi minisztérium belefogott, a tanárságot a nyugdíjtörvény és státusrendezés igazságtalanságai miatt a legsiralmasabb helyzetben találja; s még így is folytonosan azon vagyunk, hogy lelkiismerettel neveljük a reánk bízott ifjúságot, hogy a kultúra iránt a mainál fogékonyabb nemzedék álljon elő hazánk, magyarságunk erősbítésére. A mai közoktatási rendszernek sok hibája van, amely tanárral, tanítvánnyal, szülővel egyaránt megutáltatja az iskolát. A sok hiba közt első helyet foglal el a sok írás. Kevesebbet s csak lényeges dolgot kell iratni. Ezért a növendék készen kapja a nyelvtanítás egész menetén a szófüzetet s ezt ne irassák le vele. A középiskola valamennyi osztályában csak havi dolgozat irattassék. A diárium kötelezővé tétessék. Egyöntetű helyesírási szabályzat dolgoztassék ki, mely kötelező erővel bírjon. A tankönyvek irálya, kiállítása mintaszerű legyen. Az olvasókönyvekből küszöböltessenek ki a latin-görög hitregék és történetek, valamint az irányzatos olvasmányok. Helyükbe a magyar nemzeti öntudatot ébresztő ismertető és szépirodalmi művek kerüljenek. Szigorúan állapíttassanak meg azok az olvasmányok, melyeket elsősorban kell a tanulónak olvasnia. E művek teljesek legyenek s ne ú. n. ifjúsági iratok. A legújabb »miniszteri rendelet a magyar fogalmazástanítás tárgyában« szellemében állapíttassék meg valamennyi osztályra nézve az egyes tanári karok állandó tanmenete alapján az irandó dolgozatok tárgyköre és menetsorrendje a dolgozat idejének pontos fixírozása nélkül.

A felolvasáshoz hozzászólott *dr. Mikó Pál* s általában helyeselte a felolvasás nézeteit, mint a gyakorlatból leszűrt tapasztalatokat. Ő is nyomtatott szófüzetet kér, mert a növendék a táblára írt szavakat is rendszerint rosszul írja le. A helyesírás, mint hosszú fejlődés eredménye, nem kezelhető oly mereven. *Jaskovics Ferenc* szintén helyeslőleg szólott a felolvasásról; a dolgozatok idejét kitűzendőnek tartja.

A kör végül az előadónak köszönetet mondott tanulságos felolvasásáért.

A gyűlést barátságos társasebéd követte, amelyen egyéb tanári kérdések is megvitatást nyertek, hogy ezúton is erősebb tanári közvélemény alakuljon ki.

(Losoncz.) *Scherer Lajos,*
köri jegyző.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi október hó 24-én dr. *Schmidt Márton* elnöklete alatt választmányi ülést tartott a IV. ker. községi főreáliskola könyvtártermében, melyen a tisztikaron kívül jelen voltak: Gaal Mózes, Lévay Ede, Müller József, Szabó Ernő, Király György, Balog Mór, Baumgartner Alajos, Székely István, Szőts Gyula, Lengyel Miklós, Ady Lajos, Gedai József, Kosári István, Nádai Pál, Kemény Ferenc, Theisz Gyula, Rázsó Géza, Varga Bálint.

Elnök jelentette, hogy a kör pénztárosa, *Balog Mór*, tisztségéről lemondott, egyben kérte őt, hogy lemondását vonja vissza. Hasonló értelemben szólalt fel *Lévay Ede* is. *Balog Mór* engedve a közóhajnak, lemondását visszavonta.

Lévay Ede óhajtandónak tartja, hogy a miniszteri reformtervek megvitatása a következő ülésen befejezést nyerjen.

Elnök ezzel ellentétben, alkalmat akar adni a felszólalásra mindenkinek. Az általános tárgyalás befejezése után a reformpontok közül 2—3 volna megvitatandó a következő üléseken.

Gaal Mózes, *Balog Mór*, *Lévay Ede*, *Nádai Pál* és *Kemény Ferenc* felszólalásai után *elnök* a választmányi ülést bezárta.

A választmányi ülést rendes ülés követte a főreáliskola díszermében, amelyen ugyancsak dr. *Schmidt Márton* elnökölt.

Jelen voltak: Erődi Béla és Fest Aladár kir. főigazgatók, Gaal Mózes, Himpfner Béla, Ravasz Árpád, Kopp Lajos, Jacobi Károly, Jancsó Benedek, Bozóky Endre, Müller József, Finály Gábor, Fodor Gyula, Kosári István, Teveli Mihály, Vayer Lajos, Gedai József, Korpás Ferenc, Szabó Viktor, Zombory János, Kresznerics Károly, Usetty Ferenc, Hegedüs István, Viski Károly, Rázsó Géza, Galamb Sándor, Varga Bálint, Rombauer Emil, Dengl János, Kőrösi Sándor, Baumgartner Alajos, Lévay Ede, Roseth Arnold, Kemény Ferenc, Székely István, Kiss Gábor, Endrei Ákos, Beke Ödön, Balassa József, Baranski E. László, Pécsy Béla, Garda Samu, Szőts Gyula, ifj. Szabó István, Ady Lajos, Pintér Jenő, Rados Ignác, Gagyhy Dénes, Andor Tivadar, Endrei Gerzson, Márffy Oszkár, Bartos Fülöp, Hensch Artúr, Kempf József, Marczinkó Ferenc, Szentpétery Imre, Haszler Károly, Glatz Ferenc, Lengyel Miklós, Kovács Gyula, Dénes Lajos, Krompaszky Miksa, Szemere Samu, Nádai Pál, Balásy Dénes, Szende Gyula, Takáts György, Tuszkai Ödön, Balog Mór, Winter József, Tóth Márton, Szabó Ernő, Theisz Gyula, Németh József, Cserhalmi Ágost, Friml Aladár, Baros István, Alleram Gyula, Kliment Jenő, Szuchy Endre, Gyergyai F. Dezső, Szilasi Vilmos, Tompa Béla, Vértesy Dezső, László Ignác, Volenszky Gyula, Bernolák Kálmán, Balázs István, Méhes Gyula, Jólesz Béla, Benedek Marcell, Mátrai János, Szabó Ignác, Király György, Kaiblinger Fülöp, Fekete Antal, Tränka Anna, Schmidt Antal, Sajó Sándor, Dittrich Kálmán, Bartos József, Madzsar Imre, Polgár Géza, Steller Ignác, Sebők Imre, Sas Andor, Fekete Mihály, Verő Leó, Létmányi Nándor, Imre Sándor, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözölte a megjelenteket és jelentette, hogy Szász Károly és Finászy Ernő levélben mentették ki elmaradásukat. Miután köszönetet mondott a főreáliskola igazgatójának és a székesfőváros tanügyi osztályának az ülésterem átengedéséért, felkérte *Fest Aladár* főigazgatót előadásának megtartására. (Az előadás a Közlöny következő számában egész terjedelmében meg fog jelenni.)

Elnök az előadónak a kör nevében köszönetét fejezte ki érdekes és tanulságos előadásáért. Egyúttal jelezte, hogy a miniszteri reformtervekre vonatkozó tárgyalást szűkebb határok közt kívánja folytatni a következő két ülésen, úgy hogy meghatározott reformpontok kerüljenek megvitatásra.

Garda Samu a maga részéről is szükségesnek tartja, hogy a tanári körök vegyék tárgyalás alá a miniszteri reformterveket. Kívánja, hogy a nemzetiségi vidékeken az illető nemzetiség nyelvére is tanítsák a magyarajkú tanulókat.

Imre Sándor nem tartja lehetségesnek a középiskola reformálását izoláltan és pusztán tantervi változtatásokkal, azért a következő indítványt terjesztette be: A Budapesti Tanári Kör örömmel látja, hogy a középiskolai reform ügyében a legilletékesebb helyről a munkálatok megindultak; hangsúlyozza azonban, hogy a középiskola kérdésének teljes megoldása csak gyökeres módon, az egész köznevelési szervezetre való tekintettel lehetséges. Egyben megállapítja, hogy ugyanilyen értelmű volt a miniszter június 16-iki beszéde, melyben a középiskola reformjáról először nyilatkozott.

A kör az indítványt egyhangúlag elfogadta.

Kemény Ferenc visszautasítja azt a vádat, hogy a középiskola feladatát nem teljesíti kellőképen, mert a magyar középiskola nivója legalább is eléri a művelt nyugat középiskoláinak nivóját: a hiba a tanulóanyagban és a zsúfoltságban keresendő, mely utóbbit átlaggal mérni nem lehet. Konstatálja, hogy a legtökéletesebb reform is papirosreform marad, ha keresztülvitele elégedetlen tanárokra van bízva. Örömmel látja, hogy a reformterv az egészségtan intenzívebb tanítását kívánja. Óhajtja, hogy a középiskola reformálása kellő óvatossággal történjék. A mostani a sietség és takarékosság jegyében indult meg.

Székely István zárószavában elfogadja *Garda Samu* nézetét; kijelenti, hogy az ő kívánsága megegyezik *Gaal Mózes* kívánságával. *Balassa József* felszólalására reflektálva hangsúlyozza, hogy a tanárság anyagi helyzetének javítása és a középiskolai ügyosztály szakszerű vezetése szervesen összefügg az iskola életével.

Elnök köszönetet mondott *Székely Istvánnak*, hogy előadásával megindította a középiskola reformjának tárgyalását és bejelentette, hogy *Balog Mór* lemondását visszavonta.

Kronberger Ede
titkár.

Kassai kör.

Titkári jelentés. — Tisztújítás. — Eötvös ünneplése.

A *Kassai Tanári Kör* f. évi október hó 25-én tartotta *Eötvös* József báró ünneplésével egybekötött XVIII. évi alakuló gyűlését, amelyen az összes kassai középfokú iskolákból számosan jelentek meg.

Bóbita Endre főreáliskolai tanár, elnöki megnyitójában kiemelte a nap jelentőségét, amelyet Eötvös József báró születésének

százéves emlékezete szentel meg. Az ő »örök időkre szóló, becses munkássága iránt« — úgymond — »tiszteletünknek kifejezést adandók, szándékosan erre az időre halasztottam körünk alakuló gyűlését, hogy az összeessék mintegy az O. K. T. E. országos ünnepségével«. Majd jelentette, hogy *Jankovich* Béla dr. VKM. úr f. é. július 9-én Kassán járt, amely alkalommal a kör nevében üdvözölte, nem hagyva figyelmen kívül a tanárságot az utóbbi időben ért sérelmeket sem. A jelenvoltak vele együtt konstalálhatják, hogy a miniszter úr szívesen fogadta üdvözletünket és sérelmeink tényleges voltát elismerte és azok orvoslásának gondolata elől sem zárkózott el.

Utána *Erdélyi* Alajos dr., köri titkár, tette meg XVII. évi titkári jelentését:

»A magyar tanári élet mozgalmas esztendejéről kell beszámolnom. Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény, — majdnem ezt mondhatjuk. Bizonyára még élénk emlékezetben van, hogy egymásután immár három alakuló gyűlésünkre a leghevesebb hangulatban és méltán a legsötétebb elkeseredéssel gyülekeztünk össze. Most három, illetve egy éve épúgy kongresszus előtt állottunk, mint ma. Három éve még volt is valami eredménye kongresszusunknak, mert bár nehézkes, egyenlőtlen léptekkel megindította a státusrendezést; a mult évre hirdetett kongresszust azonban még meg sem tarthattuk, hogy a tanárság lelkületéről eltávolítsuk az új nyugdíjtörvényjavaslat jogfosztó rémképét, midőn a meglepetések jelen korában a törvényjavaslatból már törvény, a rémképből valóság lett, amely immár egész súlyával nehezedik — és Isten tudja meddig fog még ránehezedni — a magyar tanárság gondolat- és érzésvilágára, hivatásszerű munkakedvére és egész hangulatára, amelyeknek örök derűjére pedig épp a tanároknak a fogékony lelkű ifjúsággal, a magyar kultúra jövőjével szemben oly nagy szükségük volna. Mult évi alakuló gyűlésünkön legalább még volt némi reménységünk: bíztunk a tanárság egyetemes föllépésében, a magyar kultúra magasabb érdekében és a törvényalkotás jobb belátásában, s ugyane célból magunk is felkészültünk a kongresszusra és küldöttséggel járultunk városunk országgy. képviselőjéhez. De hogy reménykedjünk most.

1912 december 4-ike fájó tőrszúrásként ott sajog minden magyar tanár kebelében, ami mellett azt a vékony reményszálat, amelyet — magyar emberek lévén — még a legnagyobb sorscsapásban is fönn kell tartanunk, igen nehéz lesz a tanárembernél kiváltképen kívánatos ideális lelkesedéssé gyújtani, a tanárságot újból a tanügy nyugodt, derült kedélyű és anyagi gondoktól ment önzetlen munkásává avatni.

Pedig ezt kell tennünk, mert ez a mi élethivatásunk. Föl kell tehát újból vennünk a reménykedés vékony fonalát, gyűjtögetnünk kell ennek buzdító erejét, hogy végre sikerrel vívhassuk ki életérdekeinket, mert míg nem győzünk, míg gondtalanul egyedül élethivatásunknak nem élhetünk, nincs nyugalmunk.

Reménykedésünk első lépése onnan indulhat el, hogy a törvényhozásban is támadt komoly visszhangja a tanárok igaz érdekeinek és országos értékének, hála legifj. *Szász* Károly férfias szóemelésének, akit ezért körünk is táviratilag üdvözölt. Ugyancsak táviratilag üdvözölte körünk Jankovich Béla drt, akiben a tanárság régi óhajának megfelelőleg tanárember került a kultuszminiszteri székbe és *Benedek* Sándort, aki mint az Orsz. Tisztv. Egy. elnöke lett kultuszminiszteri államtitkárrá s így kiváló érzékkel bírhat a tanárok anyagi sérelmei iránt. A miniszter azóta Kassán is járt és ügybuzgó elnökünk Bóbita Endre ezt az alkalmat is megragadta, hogy őszinte bizalommal a miniszter úr figyelmét felhívja a tanároknak még mindig meglevő anyagi sérelmeire, amire a miniszter úr a legbiztatóbb szavakkal válaszolt, bár, hogy e biztató szavak sikerében túlságosan ne higyjünk, Damokles kardként ő is odafüggesztette reménységünk fölé a — »*csak pénzügyi kérdést*«. És mégis

kell hinnünk legalább a miniszter úr jóakaratában, mert aki oly merész tanügyi reformtervekkel lépett fel, annak elsősorban mindent meg kell tennie, hogy reformjainak sorsát, életrevalóságuk eldöntését egy minden tekintetben kielégített tanárságra bízza. Legutóbb végül az Orsz. Tisztv. Egy. győri kongresszusáról érkezett hozzánk biztató szó, hol a tisztviselők egyetemlegesen jogsérelmet láttak abban, hogy az új nyugdíjtörvény a tanárságot szerzett jogaitól fosztja meg; tehát épp az a tisztviselőség állt ezzel pártunkra, amelynek teljes megnyugtatása kedvéért a pénzügyminiszter úr az uniformitást indokolásszerűen szükségesnek hangoztatta.

Reményünk van továbbá a tanárság együttérzésében, a nagy cselekvések, küzdelmeknek idején szükséges összetartásában, ami némileg máris megnyilvánult abban, hogy a tanárság nagy többsége megmaradt a 30 éves szolgálati idő mellett.

De azt már nem szeretjük, hogy vannak tanárok, akik pillanatnyi érdekeik kielégítéséért — mondhatnánk egy tál lencséért —, megfeledkezve a tanárok összességének nagyobb érdekeiről, fölfelé szinte árulóivá lesznek a tanári ügynek, midőn a közvéleménynek szánt lapokban úgy írnak, mint azt a »Budapesti Hirlap« 1913 júl. 27-iki számában olvassuk: »Középiskoláink szellemi életét irányító tanárságunk státusában bizonyos nyugalmi állapot következett el. Az elmult év megszüntette a régen hangoztatott sérelmek legfőbbjét, a javadalmi és erkölcsi lefokozást, mely a mult idők gyászos örökségeképen nehezedett a tanárságra. Magyarország végre eljutott arra a kultúrfokra, hogy a tanár munkáját egyenlően értékeli a többi egyenlő képzettségű tisztviselőével.« Mert hogy ez mennyire meghamisítása a való állapotoknak, mutatja az ország minden részéből fölhangzott kongresszusi hívó szózat és mert ha egy tanár így mer írni, vajjon csodálkozhatunk-e a méltatlankodó közvéleményen, amely az olvasottak után alig pár hónappal újból a tanári kongresszus esetleg igen elkeseredett panaszairól fog hallani.

Épígy elítélendők azok a tanárok, akik túlzó buzgalmukban a higgadtabban eljáró központi vezetőséget gyanusítják meg mulasztással, amely pedig mindent megtesz a tanárság vitális érdekeinek előmozdítására, anyagi sérelmeinek szanálására. E célból hívta egybe szokatlan időben, már februárra XLVII. rendes közgyűlésünket, amelyen körünket *Bóbita* Endre, *Czigler* Ignác, *Dörnyei* Károly és *Varga* Mátyás képviselték és amelyből kifolyólag az egyesület igazgatósága memorandumot nyújtott át úgy a kultusz-, mint a pénzügyminisztériumnak a tanárság régi és újabb sérelmeinek orvoslása végett, legutóbb pedig a végrehajtóbizottság buzgólkodik a III. Orsz. Tanári Kongresszus megtartása ügyében.

Épp a központi vezetőség ezen ügybuzgalmával szemben viszont különösen elítélendők azok a tanárok, kiket a tanárság ennyi baja sem ráz fel tétlenségükből, és akiknek közönyösségéből annyi áldozatkészség sem telik ki, hogy belépnének a mindnyájunk érdekéért egyaránt küzdő Orsz. Középisk. Tanáregyesületbe. Mi kassai tanárok büszke örömmel mondhatjuk el, hogy legalább a két állami középiskola tanártestületében nincs egy se, aki kivonná magát ezen közös áldozatkészség alól, de szép számmal és értékesen vannak képviselve egyesületünkben a prem. főgimnázium, a kath. tanítóképző, az áll. felsőipar és felsőkereskedelmi iskola tanártestületei is. Különös örömmel üdvözlöm azért azon új köri rendes tagokat, akik ezzel egyszersmind az O. K. T. E.-ben is dr. *Sziklai* Ferenc kivételével új tagokként jelentkeznek. Ezek: dr. *Kardos* Gyula pr. főgimn. tanár, *Ivaskó* Lajos középisk. r. tanár, *Kiss* Zoltán, *Maurer* Artur, *Mayer* Dénes, *Milinkovich* Frigyes, dr. *Sziklai* Ferenc és *Vári* Sándor főreáliskolai tanárok. Ugyszintén örömmel üdvözöljük körünkben azon polgáriskolai tanárokat, akik elnökünk ügybuzgalma folytán testületileg léptek be körünkbe mint pártoló tagok, ú. m.: *Malaszt* Ferenc igazgató, *Ciprus* István P. *Csorja* Károly, *Hamar* János, *Kálmán* József, *König* Antal. *Kövér* János, *Német* Béla, *Péter* Jenő, *Rácz* Elek, *Sárosi* Vendel, *Sitter* Kálmán és *Vig* József tanárok, továbbá *Felméri* Albert ref. hitoktató. Viszont távozásuk folytán megszüntek a kör tagjai lenni: *Kmetykó* Lajos és *Vári* Rezső volt főreálisk. tanárok, akiknek a kör ezúton mond köszönetet eddigi buzgó működésükért. Jelen évünk tanárköre

tehát 60 rendes és 18 pártoló taggal alakulhat meg és velük egyszersmind az orsz. egyesületnek is 7 új tagot hódítottunk.

Valóban, ha az ország összes középiskoláiban oly lelkiismeretesen vennék a taggyűjtést, mint a mieinkben, úgy orsz. egyesületünk az eddiginél is impozánsabb erőt fejthetne ki és kongresszusainkat nem kellene féltenünk meddő voltuktól. *Ma már csak oly intézmények, testületek haladhatnak, hol az egyenlő jogélvezet mellett elismerik az egyenlő kötelezettségeket, terheket is. Gyávaság, együgyű haszonlesés a közös munka hasznát elfogadni a közös munkához való bárminemű hozzájárulás nélkül. Erős reményünk egy szebb jövőben csak ezen erkölcsi önérzetnek általános felébredéséből lehet.*

De az örvendetes taggyarapodás fölpezsdítőleg hat a helyi körök belső életére is. Körünk az általános lehangoltság dacára e tekintetben is példás működést fejtett ki a lefolyt esztendőben. Mert azonkívül, hogy a fentiek szerint élénk részt vettünk a tanárság országos mozgalmaiban, elnökünk törhetetlen ügybuzgalma folytán tartottunk az év folyamán 5 köri gyűlést s közülök az alakuló gyűlést ugyan a kongresszusra való előkészület foglalta le, úgyszintén az anyagi jogsérelmeink elleni szolidaritást szolgálta IV. gyűlésünk is; a II. ellenben épp a lealázó nyugdíjtörvény megalkotása után, tehát a legnagyobb elkeseredés és csüggedés napjaiban, de épp azért igen felemelően már tisztán a kultúra és a kollégiális áldozatkészség jegyében folyt le, mert azonkívül, hogy ez a gyűlés mondta ki az 1000 koronás alapítványt a T. Ö. és Á. S. O. E. javára, újból részünk lehetett *Karsai* Ervin, pr. főgimn. igazgató, mindig értékes felolvasásában »*A latin nyelv tanításáról*«, amelynek tanügyi érdekességét mutatja, hogy a Közlöny egész terjedelmében közölte s maga a kör a következő III. gyűlésen is tanulsággal foglalkozott vele. Ugyane gyűlésen tartotta meg *Várnai* Ernő főreáliskolai tanár: »*A természetrajz tanításának módszere és anyaga a középiskolában*« c. előadását, amely eredetiségénél fogva még *Szilády* Zoltán dr. egyet. magántanár és a természetrajzi reformbizottság elnökének érdeklődését is annyira felkeltette, hogy buzdító levélben még a saját újrendszerű könyveinek kritikus ismertetésére is fiatal kartársunkat kérte fel. Úgyszintén igen érdekes és tanulságos vitát keltő előadást tartott *Frey* Ferenc, főreáliskolai tanár, V. gyűlésünkön »*Az alsóosztályú magyarnyelvi olvasmányokról*«. Más kollégáink a körön kívül más helyi kultúrintézményekben tartott felolvasásukkal szolgálták a magyar művelődés általánosításának és mélyítésének ügyét. Igazgatóink pedig egyetértő buzgalommal rendezték ezidén is az ifj. színielőadásokat, ami a nagy erkölcsi sikeren kívül körünkre nézve anyagi haszonnal is járt. Ha még hozzávesszük főleg *Várhelyi* Ferenc főreáliskolai igazgató elnöki buzgólkodása folytán a T. Ö. és Á. O. E. kassai fiókjának szép fejlődését, amelyet tulajdonkép szintén a köri tagok nemes humanitása és áldozatkészsége tart fenn és itt különös tisztelettel emelendő ki *Kolacskovszky* Elza felsőleányisk. igazgatónő 400 koronás magánadománya, úgy önérzettel mondhatjuk, hogy mi megtettük a magunkét, csak egyszer már odafönt is megtegyék, hogy jövő programmunk még gazdagabb, a magyar haza javára még gyümölcsözőbb legyen.

Hisz' előttünk van kész programmként Jankovich miniszter úr két rendelete: az I. a középiskolák reformjáról, amely tulajdonkép a kassai kör régtől ápolt eszméjeként az egységes középiskolát célozza; és a II. a magyar fogalmazás tanításáról, amely főleg a nyelvszakos tanárokat indíthatja gyümölcsöző munkálkodásra. Mindkettő pedig az élet iskoláját akarja megalapozni. Ám e reformtervekből — lehetnek a legjobbak — az élet iskolája csak úgy lesz, ha előbb megadják a gondtalan tanáréletet, ha meglesz a rég óhajtott nyugalmunk és nyugalmunkban hivatásszerű munkálkodásunk.

Adja Isten, hogy úgy legyen!«

A jegyzőkönyvi köszönettel tudomásul vett titkári jelentés után megtörtént a tisztújítás. Ez eddig évenként történt. *Karsai* indítványára a kör úgy módosítja alapszabályait, hogy *ezentúl három*

évenkint választja tisztikarát. Eszerint további két évre elnök újból *Bóbita* Endre főreáliskolai tanár, alelnök *Kolacskovszky* Elza felsőleányisk. igazgató, titkár és jegyző, dr. *Erdélyi* Alajos főreáliskolai tanár, pénztáros *Gillinger* János, főreáliskolai tanár, számvizsgálók *Milinkovics* Frigyes és *Osztián* Kálmán főreáliskolai tanárok, választmányi tagok pedig az országos egyesületben *Bóbita* Endre, *Karsai* Ervin és *Várhelyi* Ferenc lettek.

Bóbita elnök ezután megköszönve a bizalmat, lelkesíti a tagokat, hogy számban gyarapodva egyszersmind a mult évinél is nagyobb munkálkodást fejtsenek ki. Különösen fontosnak tartja a középiskolai reform kérdésének minden oldalú sine ira et studio megvitatását, mert ez nagyon mélyen belevág az iskola jövendőjébe. Úgy hiszi, hogy a kassai kör régi eszméjéhez híven most is a középiskolai egységesítés felé törekszik, mert pl. szégyen az, hogy valaki még matematikai tanári szakra sem mehet reálérettségivel, hacsak külön még a latinból is nem tesz érettségit; úgyszintén ebben a keretben kell meghatározni a jövő leánynevelés helyes irányelvét is.

Karsai Ervin, pr. főgimn. igazgató, is a kör legsürgősebb teendőjének a középiskolai reformkérdés megvitatását tartja, kéri azért kartársait, hogy egyelőre félretéve az anyagi sérelmeket, már egy legközelebbi novemberi gyűlésen tegyék alapos megbeszélés tárgyává a középiskolai reform ügyét és a kör közóhajára ennek irányítását is vállalja, hogy így a rendelet kívánalma szerint december elejéig határozott tanári közvélemény alakuljon ki a jövő középiskolája ügyében.

A kör ezután alig kezdhette volna meg méltóbban évi működését mint *Eötvös* József báró százéves emlékezetének ünneplésével, aki egész életműködésével a magyar kultúra lánglelkű apostola és nagyratörő harcosa volt. És valóban mély hatás vett erőt a köri tagokon, midőn *Beniacs* János főreáliskolai tanár felolvasta a nagy ember emlékéhez méltó, gondolatokban és érzelmekben gazdag tanulmányát. »Eötvös« — úgymond — »a XIX. sz. szülöttje, aki teljesen átérezvén és átértvén e századnak szellemét, minden igyekezetét a nemzeti élet és kultúra felvirágoztatására és a nemzet boldogítására fordította. Karthausijának szelleme jellemzi egész életműködését és ez a szellem: a nemes emberszeretet, az emberiség emelése, mely végeredményben a keresztény művelődés győzelmének reménységével, sőt bizonyosságával biztat a szeretet és önzetlenség által. Eötvöst többféle alakban látjuk a kultúra munkájában, de mindenben egy eszme vezérli: a nemzet boldogítása. Nagyságát az ő művei és eszméi hirdetik, de bizonyára még nagyobb ő a mi szemünkben az ő nemesszívű és harmonikus, munkás egyéniségével, amelyet példaként állíthatunk oda ifjúságunk elé.«

Utána *Bóbita* elnök a kör köszönetét fejezte ki a felolvasónak, hogy a dicső emlékezetű Eötvösről oly mélyreható képet adott, *Kolacskovszky* Elza alelnök indítványára pedig elhatározta a kör, hogy a másnapi budapesti orsz. Eötvös-ünnep rendezőit is táviratilag üdvözli.

Az elnök végül, miután még egyszer további buzgó működésre hívta fel a köri tagokat és egyszersmind meghívta őket az időnként tartandó barátságos vacsorákra, amelyeknek célja az összes tanügyi testületekben a testvéries együttérzést, a tanári szolidaritást ápolni, egyéb tárgy nem lévén, az ülést bezárta. *Dr. Erdélyi Alajos,*
köri titkár.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Válasz dr. Theisz Gyulának.

E közlöny ezévi 2. számában megjelent cikkemre »*Pro domo*« címen felel *dr. Theisz Gyula*. Haza beszél, mint feleletének címe mutatja, de hogy miért olyan harcias feleletének a hangja, s hogy miért megy 35 év tapasztalatával felfegyverkezve szerény cikkemnek, igazán nem értem. »Az egyik kezével simogat, a másikkal fojtogat« — panaszkodik Theisz, pedig hiszen éppen a legelső helyre helyeztem a könyvét, amikor tanárok használatára tartottam alkalmasabbnak, mint diákoknak. Hol itt a fojtogatás? Ha itt támadást lát, akkor teljesen félremagyarázta cikkem tendenciáját. Nem bírálatot akartam írni, mint hangsúlyoztam is, csak megjegyzéseimet írtam meg a lehető legszerénytebb hangon (de nem törődve senki üzleti érdekével). Így írtam, mert jól tudom, hogy egy tanári pálya dús tapasztalatával nem rendelkezem, de úgy véltem, hogy ahhoz, hogy valaki a tanárság lapjában kollégái előtt nézetét kifejtse, még eddig nem kellett születési bizonyítványt felmutatnia a nézetkimondónak, mellyel korát igazolja, s melynek alapján szót adnak neki.

Nem is feleltem volna Theisz tanárnak válaszára, mely teljesen téves feltevésből indul ki, mikor bennem maga ellen merénylőt vélt találni, ha szubjektív hangú írásában sértően nem kapna ki egy-egy mondatot cikkem összefüggéséből, hogy ezáltal az olvasók előtt nevetségessé tegye. Egy-egy mondat célzatos kihalászása, jól tudjuk, milyen értékű kritika. Nos, hát Theisz tanár felháborodik azon, hogy könyvéről valaki — aki még nem érte el az akadémikusok korát — azt merte mondani, hogy »*inkább* a tanárok használatára« (közlöny II. sz. 68. l.) tartja alkalmasnak, mint a diákok kezébe valónak. »Inkább« mondom. De hogy példával is igazoljam állításomat, idézek néhány mondatot Theisz kezdő német könyvének első lapjairól, mely mondatok az iskolaterem tárgyairól szóló szerény beszélgetést tarkítják, miként egy drámai műben a rendezőnek és színésznek szóló utasítások. S ha azokat a közönségnek meg nem mondjuk, úgy ezek is csak hallgatással való tudomásulvételre valók, nem beszédgyakorlatra. Tehát: »Der Lehrer sagt, mit beredter Handbewegung, mit erhobenem Finger, auf den Tisch weisend, den Satz wiederholend, Hierauf weist der Lehrer auf den Tisch und fragt — — — lautet die Antwort des Lehrers. Hierauf lässt der Lehrer Frage und Antwort von den Schülern wiederholen.« Jegyzet: »Dies sei ein für allemal gesagt. Der Lehrer füge zum Familiennamen auch den Taufnamen hinzu, damit die Schüler die deutschen Taufnamen gleichsam spielend lernen.« Ennyi van az 1. lapon, a 2. lapon: »Die gute Aussprache und die richtige Betonung (*többek közt*) der Frage und Antwort soll mit eiserner Konsequenz und zäher Ausdauer angestrebt werden.« Halljátok, kezdő diákok, ez mind nektek szól; hosszú tapasztalat leszűrődött eredménye az, hogy ilyen hatalmas és súlyos tanulságos mondatokat adjunk a gyereknek a beszélgetési gyakorlat legelején. Amikor a mozgás és szemléltetés alapján kezdjük a tanulást a kicsinyekkel, akkor ad Theisz könyve ilyen utasításokat nagy számmal. S nemcsak a kezdő fokon utasít így főrendezőként, ki a közönség füle hallatára intézkedik a nyilt színen, hanem pl. az olvasmánytárgyalásnál is (II. kötetében). — Kérem t. kartársaimat,

hogy most is »risum teneatis«, mint az én abszurd cikkem olvasása közben. — S bármennyire haragszik is tisztelt kartársam (»Ez már sok!«), újra kénytelen vagyok hangsúlyozni, hogy az ilyen könyv hozzájárul ahhoz, hogy a diák lebecsülje a tanár munkáját, mely ilyenképpen teljesen gépies. Természetes, hogy a Theisz könyve egyedül nem közveszélyes, de ezt én nem is mondtam.

Végül, amit Theisz az én nézetemről ír, hogy a szemfényvesztést tartom alkotó tanári munkának, s amin ő vidám kacajra fakad, arra csak azt mondhatom: nem mondtam, hogy a tanár a Th. könyvéből puskázzon s szemfényvesztőként álljon a diákok elé az onnan merített nagy bölcsességgel, mint a sajátjával. Ilyenfajta könyvre szükség lenne útbaigazítóul, de feltétlenül megkívánható az, hogy minden tanár minden órájának anyagát maga dolgozza ki előre, akár írásban, akár gondolatban. Csodálom, hogy ezen megütközhetik valaki.

A »Pro domo« befejezése mindent megmagyaráz: legjobb megmaradni az egyenes úton, fiatal ember! S mi is az egyenes út: adjuk a fiúk kezébe a dr. Theisz Gyula könyvét, mert ez vezet csak az üdvösségre. Ne merjen e műre senki sem megjegyzést kockáztatni még a legjámborabb szándékkal sem!

Budapest, 1913 október 25. *Dr. Bőhm Dezső.*

Beküldött könyvek és lapok.

A testgyakorlás kézikönyve. Elemi és polgári iskolák számára, tanítók és szülők használatára írta *Stankovits Szilárd.* 184 ábrával. (A magyar atletikai szövetség könyvtára. 5. szám.) Budapest, Rózsavölgyi és társa könyvkiadóhivatala. Ára 5 korona.

A szellemi erők gyűjtése és pazarlása. Írta *Szitnyai Elek.* Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 1 K 20 f.

Tudákos levelek 1912. Írta: *Deli.* Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája. Ára 2 K 40 f.

Athenaeum Könyvtár. Megint egy érdekes kötettel gyarapodott ez a közkedveltségű vállalat, mely gyors egymásutánban gondoskodik arról, hogy olcsó pénzen szép kiállítású, jó könyveket adjon a magyar olvasóközönség kezébe. Legújabb kötete Kellermann B. *Az alagút* c. érdekfeszítő regénye *Nitsch Lőrinc* fordításában. Az 520 oldalra terjedő kötet csinos kék vászonkötésben 1 K 90 f. Kapható minden könyvkereskedésben.

Könyvek jegyzéke azok rövid ismertetésével. Kiadta a Magyar R. Kath. Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete. Ára 30 f. Élet irodalmi és nyomdai r.-t.

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtitkár. 1913 október. Eötvös méltatását tartalmazza *Berzeviczy Albert, Heinrich Gusztáv, Hegedüs István* és *Kozma Andor* dolgozataiban. **Nemzeti Nőnevelés.** *Barta Ilona* közreműködésével szerkeszti *Sebestyénné Stetina Ilona,* 1913 szept.—okt. Gazdag tartalma *Péterfy Sándor* nekrológján kívül a nőnevelés kérdéseit tárgyalja *Vig Albert, dr. Halmi Piroska, Dörfler Janka, Szigethy Karolina, Bató Viola, Futtma Sarolta, Poman Jolán* cikkeiben. Külföldi lapszemle *dr. Schmidt Máriától.* Nőnevelési szemle. Irodalom. — **Jópajtás.**

Sebők Zsigmond és *Benedek Elek* lapja. Negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal Budapest IV., Egyetem-u. 4. — **Ifjúsági Könyvtárjegyzék.** Szerkeszti *dr. Szemák István*. — **Darwin.** Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *dr. Fülöp Zsigmond*. (VI. Andrássy u. 60.) Előfizetési ára egész évre 10 K. Megjelenik havonként kétszer.

Egy év külföldön. Írta *dr. Maday Gyula*, a budapesti ref. főgimn. tanára. Budapest, 1913. Károlyi György kő- és könyvnyomdája.

A biológiai iskolakert berendezése. Írta *Pinkert Zsigmond*. Megrendelhető a szerzőnél Kiskúnfélegyházán. Ára 3 K.

Schematismus Religiosorum Ordinis S. Benedicti de Sacro Monte Pannoniae 1913—1914. Jaurini 1913.

A nyelvtudomány ismeretelméleti vizsgálata. Írta *Csűri Bálint*. Beszterczebánya, 1913.

A paedagogium magyar filológia szemináriuma. Írta *dr. Gyulai Ágost* pedagógiumi tanár. Budapest, 1913.

KRÓNIKA.

A Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület.

Elnökünk távollétében a szept. igazgatósági ülés helyett a budapesti igazgatósági tagok f. évi szept. hó 14-én, vasárnap a II. ker. áll. főreáliskolában értekezletet tartottak. Jelen voltak *Dr. Szekeres Kálmán* ig. elnöklete alatt *Binder Jenő*, *Póka Gyula*, *Dr. Romsauer Lajos*, *Dr. Szabó Ernő*, *Samu István* és *Néneth József*. Az értekezlet tárgya az ügyrend volt. *Dr. Szabó Ernő* mint előadó ismertette a már többektől gondosan átvizsgált tervezetet; az értekezlet pontról-pontra megállapodott a szövegben, melyet az elnökség kinyomat és a fiókoknak hozzászólás végett megküld.

A tervezet vitásabb pontjaira ezúttal is bátorkodunk az érdeklődők figyelmét felhívni. Legkényesebb a segélyezettek nyilvántartásának, a segély kiutalványozásának ügye. Itt különösen óhajtandó, hogy a fiókok hozzászóljanak. Ugyancsak sokféle megoldás merülhet fel a választmányi és közgyűlés tárgyalási ügyrendjét, a tisztviselők választását illetőleg. Végül az egyes tisztviselők és fiókelnökök hatáskörének teljes megállapítása is tisztázásra vár.

A nyári szünet a fiókok működését nem akasztotta meg teljesen, mint az alább közölt névsor bizonyítja.

	K	f
Debreczeni ref. főgimn. (Révész Lajos) alapító tagdíj	1000.	—
A) *Vizsgadíjak.*		
Budapesti I. k. áll. főg. (Baumgartner A.)	136.	20
» V. k. » » (Szőts Gy.)	58.	44
» VII. k. ág. ev. főg. (Dr. Koch J.)	20.	—
» X. k. áll. főg. (Tisztviselőtelep.) (Széky J.)	66.	—
Bonyhádi ág. ev. főg. (Beke A.)	59.	—

	K f
Brassói g. kel. román főg. (Ciortea A.)	35.21
Beregszászi áll. főg. (Bellus)	22.20
Esztergomi közs. főreál. (Gedeon)	40.—
Hódmezővásárhelyi ref. főg. (Csépke A.)	72.—
Gyönki ref. gimn. (Ádám J. ig.)	40.—
Kecskeméti ref. főgimn. (Hajdú J. ig.)	40.—
Liptószentmiklósi áll. főg. (Dr. Habán M. ig.)	32.—
Munkácsi áll. főg. (Édes)	41.76
Nagyszalontai áll. főg. (Diószeghy)	72.42
Nagyszebeni áll. főg. (Ujsághy G.)	32.14
Pécsi áll. főreál (Gallovich J. ig.)	44.58
Sepsiszentgyörgyi ref. főg. (Péter M. ig.)	32.—
Sümegi áll. reál. (Dr Kellemen K.)	16.—
Szamosújvári áll. főg. (Dömötör J. ig.)	87.32
Szegedi áll. főreál. (Dózsa J.)	21.—
Zalaegerszegi áll. főg. (Laux Rezső)	74.41
B) *Mulatságok jövedelméből:*	
Budapesti I. ker. áll. főg. koncertje (Baumgartner)	9.20
» X. » » » ifj. hangvers. (Széky I.)	25.—
Bonyhádi ág. ev. » » » 1/3-a (Beke A.)	176.40
Mezőtúri ref. főg. tanári estélyek jöv. (Fejér L.)	25.—
Nyitrai r. kath. főg. tornaverseny (Miklóssy)	12.88
Sepsiszentgyörgyi ref. főg. hangvers. (Péter M. ig.)	13.20
Szamosújvári áll. főg. ifj. majális (Dömötör I. ig.)	25.—
Szolnoki » » táncestély (Wollek G.)	25.—
Ujvidéki k. k. magyar főg. int. hangvers. (Hoffmann M.)	100.—
Zsolnai áll. főreál. diákmulatság (Csipkés)	40.—
C) *Adományok:*	
Aradi fels. leányisk. Özv. Sváby Pálné írói díja	6.—
Bonyhádi ág. ev. főgimn. Egyesek ajándéka	9.40
Czeglédi áll. főg. tantestülete (Paulovits K.)	5.—
Egri áll. főg. N. N. (Kántor N.)	2.06
Kassai fels. leányisk. Zogróczky Jolán adom.	19.76
Kiskunfélegyházai főg. Grünfeld J. B-né adom.	100.—
Mezőtúri ref. főg. Molitórisz Gyula úr adom. (Fejér Lajos)	30.—
Pozsonyi f. leányisk. tanuló ifj. adom. (Arató Fr. ig.)	25.53
Szekszárdi áll. főg. a tanári testület adom. (Dr. Bartal K.)	100.—

Íme közel 3000 kor. gyarapodás nemes szívű adakozók jóvoltából. Ilyen buzgalom mellett nem csoda, ha az egyesületi vagyon már szept. elején meghaladta a 100.000 koronát.

Ez a nagyszerű eredmény a tanári özvegyek és árvák évi segélyén is előnyösen változtat; máris hallatszanak optimista hangok, hogy az alapszabályokban megállapított legmagasabb összeget is lehetne részükre folyósítani. Hát még ha a kért államsegélyt is kiutalják! A segélyösszeg megállapítása lesz az ügyrenden kívül az őszi munkánk egyik legfőbb feladata.

Még néhány évi kitartás kell csak, egyesületünk méltó helyet foglal el a magyar társadalom más hasonló célú intézményei között s büszkén hirdeti majd a magyar tanárság jelen nemzedékének erkölcsi erejét.

Újabban beérkezett pénz küldemények:

I. *Vizsgadíjak:*	K f
Brassói g. k. román főgimn. (Ciortea A.)	48.—
Budapesti I. k. főgimn. (Baumgartner A.)	12.—
» V. k. » (Szőts Gy.)	15.02

	K f
Budapest VI. k. főgimn (Dr. Ronnauer A.)	40.36
Debreczeni főreál. (Dr. Horvay R.)	46.59
Esztergomi főreál. (Gedeon)	8.—
Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. (Csépke)	157.—
Nagyszebeni ág. ev. » (Machat A.)	4.41
» áll. » (Ujsághy G.)	29.—
Szamosujvári » » (Dömötör J. ig.)	21.17
Zalaegerszegi » » (Laux R.)	6.—

II. *Adományok:*

A Φιλία asztaltársaság (Baumgartner A.)	15.—
Késmárki lyceum tanári kara a vizsgadíjakból	50.—
Szenczy Gábor késmárki gyógyszerész úr	25.—
Nagyszalontai áll. főgimn. tanári kara	5.—
» »Arany Emlék-Egyesület« a Diószeghy és Práger kartársaktól készített fényképekért	20.—
Rozsnyói tornaverseny jöv.-ének 20%-a. (Rendezte a rozsnyói r. kath. ág. ev. és a rimaszombati egy. prot. főg.) (Adamis, Rozsnyói ág. ev. főg.)	161.40
Temesvári áll. főgimn. Wolfman Béla ad. (Bodrossy)	10.—

Külön rá kell mutatni a hódmezővásárhelyi vizsgadíj nagy összegére. A 157 K-t úgy sikerült összehozni, hogy a javító vizsgák után tárgyanként 4 K-t szedett az intézet. Ezt a gondolatot már fölvetette Albrecht János tanker. főigazgató úr is, ki szerint a készülő új rendtartásba kellene a javító vizsgálatok díjazását fölvétetni.

Az elnökség kellő lépéseket szándékszik ez ügyben tenni, ha még nem késő.

Az 1913 nov. 2-iki igazgatósági ülésen jelen voltak dr. Theisz Gyula elnöklete alatt dr. Szekeres Kálmán, Barák Imre (Érsekujvár), Décsi György (Székesfehérvár), Baumgartner Alajos, Póka Gyula, dr. Szabó Ernő, Szőts Gyula, dr. Varga Bálint, dr. Zimányi Dániel, dr. Papp Dezső és Németh József.

Uj tagok: dr. Fucskó Mihály (Selmeczbánya, ág. ev. főgimn.), dr. Schmidt Attila (Budapest), Rózsa Sándor (Bonyhád), dr. Neumann Jenő (Szarvas), Somodi Gergely (Kunszentmiklós), Laczkovits János (Tata), Vári Sándor (Kassa, főreáliskola), Rákóczy Béla (Gyulafehérvár), György Ferenc és Szabó Árpád (Bonyhád), Jandriska Béla (Debreczen, főreáliskola), dr. Mohr Viktor (Budapest, VII. ker.), Halász Dénes (Sárospatak).

Két tagtársunk meghalt: Porubszky Pál (Nyíregyháza), Gessler István (Munkács).

A tagok száma: 1702.

Vagyoni állapot: 110.000 kor., sőt a kamatokkal, a járadékpapirok értékével 120.000 kor. körül van. A kevés számú nem fizető tag ügyében a f. év végén jár el az igazgatóság.

Az elnök bejelenti, hogy az Országos Ref. Tanáregyesület alapítótagul lép be; úgyszintén az eperjesi kollégiumi főgimnázium tanári kara is. Az igazgatóság örvendetes tudomásul vette annál is inkább, mert a rossz gazdasági viszonyok között sem a minisztériumtól, sem a tanárságtól távolabb álló tényezőktől egyelőre nem várhatunk hathatós támogatást.

Skopál István tagtársunk magánkörülményei miatt lemondott a számvizsgálói tisztéről, helyébe az igazgatóság dr. Kresznerics Károlyt (Budapest, II. ker. főreáliskola) választotta meg ideiglenesen.

Az évi segélyről hosszabb vita indult meg. Sajnos, a kívánt adatok nem állanak kellő módon rendelkezésre. Így az igazgatóság a pesszimisztikusabb álláspontot foglalta el és a jövő évre a segélyt 120 koronában állapította meg, amely összeg a budapesti lakbérnegyedkor lesz esedékes (4 részletben).

Ez az évi segély körülbelül még akkor is fenntartható, ha a jövőben mostohán fordulnak a viszonyok. Ha pedig a tanárság eddigi buzgalmát megőrzi, ha a minisztérium, a székesfőváros bennünket támogat, esetleg az állami sorsjátékból részesülhetünk: akkor az évi segély fokozatosan emelhető lesz.

Ujabb adományok:

	K f.
Dévai áll. főreáliskola (Mihályi)	7.—
Karánsebesi áll. főgimn. (ifj. hangversenye 10% Schummer)	46.90
Liptószentmiklósi áll. főgim. (vizsgadíj. Dr. Habán M. igazg.)	8.—
Trsztenai kath. főgim. gyűjtése (Jendrassák)	25.50

Az ügyrend tárgyalását az igazgatóság nov. 9-ikére halasztotta.

Németh József,
titkár.

A középiskolai reform egészségügyi vonatkozásai.

Az Országos Közegészségi Egyesület iskolaegészségügyi szakosztálya október 28-án *Kemény* Ferenc elnöklésével egészségügy szempontból foglalkozott a középiskolai reform megvitatásával. Előadó dr. *Farkas* Géza író volt, aki behatóan elemezte a miniszter rendeletet és a közoktatási tanácsnak kapcsolatos tárgyalásait. Főleg a túlterhelés elhárításának szükségességét fejtegette, úgyszintén az egészségtan tanításának fontosságát. Szerinte nem elegendő az egészségtant természettudományi alapon egyéni szempontból tárgyalni, hanem egyúttal ki kell terjeszkedni a társadalmi, közgazdasági és közegészségügyi vonatkozásokra is. Végül a reformmal kapcsolatban számos üdvös higiénikus reformot pendített meg.

Ezután *Kemény Ferenc* a következő tételeket terjesztette elő, amelyeket a szakosztály hozzászólása és jóváhagyása alapján az Országos Közegészségi Egyesület elnöksége útján fognak a közoktatásügyi miniszter tudomására hozni.

1. *A létszám kérdése.* Pedagógiai és egészségi okokból osztályonként a 40-es létszám legyen a felső határ. (Az osztályok *átlagos* létszámát feltüntető statisztikai adatok után nem lehet eligazodni.)

2. *A túlterhelés és a tananyag kérdése.* Minthogy a tanulóknak az iskolában való elfoglaltsága mellett számolni kell a bizonyos fokig jogos házi elfoglaltsággal is, az eddiginél nagyobb megterhelést el kell hárítani. Mivel azonban új ismereteknek befogadásáról és a már meglevő tantárgyak egynémelyikének bővítéséről is szó van, az egyensúly fenntartása csak a régibb tananyag revideálásával, illetőleg egyes részeinek megszorításával érhető el.

3. Ebből következik, hogy az osztályonkénti *heti óraszám* sem lehet az eddiginél nagyobb.

4. *Az egészségtan tanítása* ne legyen csupán fakultatív és a két legfelső osztályra szorítkozó, hanem kezdődjék már az alsó osztályokban az olvasókönyvön, majd folytatódjék a természetrajzon, végül pedig öltsön kötelezően önálló alakot. Ezzel kapcsolatban reformálandó és megszilárdítandó az iskolaorvosok és egészségtantanárok intézménye.

5. *A latin nyelvtanítás* megkezdésének feljebbvitelét (pl. a 3. osztályba) a szellemi higiéne szempontjából is örömmel kell üdvözölni.

6. *A testi és szellemi nevelés helyesebb aránya* érdekében a szabadtéri játékok és kirándulások további kiépítése mellett kívánatos még egy 3. rendes tornaórának a beállítása osztályonként.

7. A tanulók emberanyaga mellett a reformnak számolnia kell még a fizikai értelemben vett *tanáranyaggal* is, mert a tanításnak és az egész reformnak sikere jórészt a tanárok anyagi és minőleges munkabírásán fordul meg. Az iskola érdekében tehát fenntartandó az eddigi heti maximális 18 órás megterhelés és a 30 éves szolgálati idő. Idősebb tanároknak egészségi okokból csekélyebb heti óraszám engedélyezendő.

A felette élénk és tanulságos vitában résztvettek dr. *Schuschny* Henrik (főleg a latin kitolását helyesli), dr. *Tuszkai* Ödön (lelkesedéssel vázolja a higiéne magasztos hivatását a tanulóifjúság körében), dr. *Székely* István (a latinnyelvi tanítás változatlan fenntartása mellett száll síkra) és dr. *Katona* József (aki a tanulóanyag fizikai megjavítása érdekében csak egy évvel később engedné meg a középiskolába való felvételt).

Előléptetés.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *Szentimrei István* nagyszebeni állami főgimnáziumi, *Rittinger Antal* lugosi állami főgimnáziumi, *Gallovich János* pécsi állami főreáliskolai és *Bohner Jákó* munkácsi állami főgimnáziumi igazgatót a VI. fizetési osztályba kinevezem.

Kelt Bécsben, 1913. évi október hó 4-én.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Miniszteri elismerés. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium Hasenauer Andor esztergomi főreáliskolai tanárnak azon önzetlenségért, mellyel a fizikai gyakorlatokért őt megillető díjat 3 éven át az intézet fizikai szertárának gyarapítására adományozta s így a fizikai szertár állományát 370 kor. értékű szerrel növelte, elismerését fejezte ki.

Meghívó. Az O. K. T. E. természetrajzi reformbizottságának vegytani szakosztálya f. hó 8-án szombaton délután 5 órakor dr. *Ilosvay* Lajos udvari tanácsos, műegyet. tanár úr elnöklete alatt a Tanáregyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-utca 14., II. e.) ülést tart, melyre a t. szakkollégákat és érdeklődőket tisztelettel meghívja a bizottság.

GYÁSZROVAT.

PORUBSZKY PÁL.

— 1855—1913. —

Minden bajtárs kidőlése fájdalmas vesztesége a küzdő seregnek; de kétszeresen súlyos a csapás akkor, amikor a legigazabbaktól és a legjobbaktól kell örökre megválnunk.

Porubszky Pál kartársunk, a nyíregyházi ág. h. ev. főgimnázium tanártestületének egyik legrégibb és legmunkásabb tagja, 31 évi működésével mindenben rászolgált arra, hogy őszinte kegyelettel emlékezzünk meg nemes alakjáról és sokoldalú érdemeiről.

Magyar irodalmi és történelmi tanszékén bőséges alkalma volt értékesíteni a nemzeti közművelődésért lángoló lelkének gazdag kincseit, s maga is folyton tovább haladt a korral, gondosan igyekezvén előkészíteni tanítványainak ezreit a jövő feladatainak megoldására. A nemzeti öntudat fölébresztését nem célnak tekintette, amely minden óhajtás betetőzését jelenti, hanem eszköznek ama nemzeti munka szükségérzetére, amely nélkül üres szólam a hazafiság és a nemzetiség. Megbecsülte a tradiciót, anélkül azonban, hogy jól kamatoztatható tőkének tekintette volna; szeme előtt mindig az a boldogabb kor lebegett, melyet csak önzetlen, becsületes munkával lehet és kell megteremteni.

E jövő érdekében fáradozott kora ifjúságától kezdve maga is nemcsak a katedrán, hanem mindenütt, ahová rátermettsége és buzgalma alapján a közbizalom állította. Huszonöt éven át vezető tanára volt a főgimnáziumi ifjúság önképzőkörének; egyházközsége már régóta presbiterré választotta; élénk részt vett a város ügyeinek intézésében, mint a képviselőtestületnek választott tagja s több cikluson át iskolaszékének elnöke; ugyancsak elnöke volt a Szabolcsvármegyei Bessenyei-Kör irodalmi szakválasztmányának, ezenkívül megbecsült tagja a kaszinó választmányának, egy szövetkezet igazgatóságának s egy részvénytársaság felügyelő-bizottságának. Megalapította a Gömör-Kishont, szerkesztette a Rozsnyói Híradó és a Nyíregyházi Hírlap hetilapokat s minden cikkében a közérdeket szolgálta magvas gondolataival és lendületes tollával. Gyöngyösiről, Bessenyeiről s A nemzeti játékszínről írt tanulmányai, úgyszintén ifjabb korában írt költeményei a dilettánsokat messze túlhaladó elmélyedésre és műgondra vallanak.

A közügyek harcosát gyászoló intézmények sorában mégis a tanárság érezheti leginkább a csapást, mert áldott lelkű, jókedélyű, őszintén szerető és szeretett kartársat vesztett el benne. A temető csak egy sírral lett gazdagabb, mikor az ő hamvait magába fogadta; a mi családunk azonban sokkal fölérő, nagyrabecsült tagjával lett szegényebb, kinek hiányát sokáig meg fogjuk érezni.

Utolsó tisztsége a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Egyesület helyi bizottságának elnöksége volt. Vajjon gondolt-e csak egy percig is arra, hogy ily végtelenül korán jut az ő családja is azok sorsára, akikre nézve igazi áldás az egyesület működése?!

Nyugodjék békében! Áldott legyen emlékezete! *V. J.*

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok INDULASA Budapest nyugoti p. u.-ról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
154	5	00	sz. v.	Vácz	164	12	05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
152	5	15	»	Rákospalota-Ujpest	714	12	15	»	Szeged
122	5	25	»	Érsekujvár	1404	12	20	gy. v.	Zsolna, Berlin
718	5	40	»	Szeged, Szolnok	138	12	25	sz. v.	Nagymaros
4102	6	00	»	Esztergom	4106	12	30	»	Esztergom
6502	6	30	»	Lajosmizse, Kecskemét	166	1	00	»	Rákospalota-Ujpest
156	6	35	»	Rákospalota-Ujpest	4140[1]	1	05	tvsz.	Piliscsaba
102	6	50	k. o. ex. v.	Wien, Páris, Ostende	168	1	30	sz. v.	Dunakeszi-Alag
					4108	1	50	»	Esztergom
510	7	00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	106	2	00	gy. v.	Wien, Páris
1402	7	05	»	Zsolna, Berlin	126	2	10	sz. v.	Párkány-Nána
104	7	55	»	Nagyszombat, Wien	170	2	15	»	Rákospalota-Ujpest
158	8	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	4110	2	20	»	Esztergom
708	8	25	gy. v.	Orsova, Báziás	506	2	25	gy. v.	Szatmár-Németi,Brassó
712	8	40	sz. v.	Báziás, Karánsebes	108	2	30	»	Wien
134	8	45	»	Nagymaros	120	2	35	sz. v.	Galánta
4104	9	05	»	Esztergom	704	2	40	gy. v.	Bukarest, Báziás
114	9	15	»	Wien, Berlin	6710	2	45	sz. v.	Czegléd, Szolnok
160	9	45	»	Rákospalota-Ujpest	6506	2	50	»	Lajosmizse, Kecskemét
162	11	00	»	Rákospalota-Ujpest	172	3	10	»	Rákospalota-Ujpest
6504	11	10	»	Lajosmizse, Kecskemét	140	3	55	»	Nagymaros
116	12	00	»	Wien	174	4	10	»	Rákospalota-Ujpest
					716	4	30	»	Szeged
					110	5	15	gy. v.	Wien
					142	5	20	sz. v.	Nagymaros
					176	5	50	»	Rákospalota-Ujpest
					128	6	00	»	Párkány-Nána
					722	6	10	»	Vecsés
					144	6	15	»	Nagymaros
					724	6	20	»	Monor, Ócsa
					4114	6	40	»	Esztergom
					726	6	45	»	Czegléd, Szolnok
					1406	6	50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin
					130	6	55	sz. v.	Párkány-Nána
					726a[2]	7	00	»	Czegléd
					178	7	15	»	Rákospalota-Ujpest
					728	7	35	»	Czegléd
					6508	7	40	»	Lajosmizse
					132	7	55	»	Vácz
					710	8	05	»	Bukarest, Báziás
					182	8	20	»	Dunakeszi-Alag
					1408	8	40	»	Zsolna, Berlin
					118	9	30	»	Wien, Páris
					502	9	35	gy. v.	Bukarest, Stanislau
					184	10	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag
					706	10	15	gy. v.	Szeged,Báziás,Bukarest
					504	10	50	»	Maros-Vásárhely
					720	10	55	sz. v.	Kiskunfélegyháza
					4116	11	10	»	Esztergom
					902[3]	11	30	k. o. ex. v.	{Belgrád, Konstantinápoly
					146	11	35	sz. v.	Vácz
					702[4]	11	45	k. o. ex. v.	{Bukarest, Konstantinápoly

[1]) Vasár- és ünnepnapokon bezárólag november 10-ig közlekedik.
[2]) Vasár- és ünnepnap előtti hétköznapokon közlekedik.
[3]) Minden kedden, csütörtökön, pénteken és vasárnapon közlekedik.
[4]) Minden hétfőn, szerdán és szombaton közlekedik.

A vonatok indulása Buda-Császárfürdőről.

4002	5	55	sz. v.	Esztergom	4006	12	15	sz. v.	Esztergom
4004	8	54	»	Esztergom	4040[1]	12	57	»	Piliscsaba
					4010	2	11	»	Esztergom
					4012	6	20	»	Dorog
					4016	11	03	»	Esztergom

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest nyugoti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
151	5	05	sz. v.	Dunakeszi-Alag	165	12	50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
721	5	15	»	Czegléd	137	1	20	»	Nagymaros
723	5	35	»	Vecsés	703	1	25	gy. v.	Bukarest, Báziás
725	5	45	»	Monor	167	1	45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
4103	5	50	»	Esztergom	505	1	50	gy. v.	{Tövis, Kolozsvár, Szatmár-Németi
133	5	55	»	Nagymaros					
6701	6	00	»	Szolnok, Czegléd, Ócsa	103	2	00	»	Páris, Wien
901[1])	6	10	k. o. ex. v.	{Konstantinápoly, Belgrád	4111	2	08	sz. v.	Esztergom
					169	2	40	»	Dunakeszi-Alag
701[2])	6	10	»	{Konstantinápoly Bukarest	171	3	00	»	Rákospalota-Ujpest
					6503	3	40	»	Kecskemét, Lajosmizse
153	6	25	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	173	3	50	»	Rákospalota-Ujpest
6507	6	30	»	Lajosmizse	713	4	05	»	Temesvár-Józsefváros
135	6	35	»	Vácz	139	4	10	»	Nagymaros
1407	6	40	»	Berlin, Zsolna	4113	5	05	»	Esztergom
503	6	50	gy. v.	Maros-Vásárhely	175	5	15	»	Rákospalota-Ujpest
4105	7	10	sz. v.	Esztergom	121	5	55	»	Érsekujvár
709	7	15	»	Bukarest, Báziás	115	6	10	»	Wien, Berlin
155	7	20	»	Rákospalota-Ujpest	1403	6	20	gy. v.	Berlin, Zsolna
125	7	25	»	Párkány-Nána	177	6	30	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
727	7	30	»	Czegléd	707	6	35	gy. v.	Orsova, Báziás
501	7	35	gy. v.	{Bukarest, Kolozsvár, Máramarossziget	105	6	40	»	Wien
					107	7	10	»	Wien
157	7	40	sz. v.	Vácz	711	7	45	sz. v.	Báziás, Temesvár
6501	7	50	»	Kecskemét, Lajosmizse	179	8	00	»	Rákospalota-Ujpest
127	7	55	»	Párkány-Nána	731	8	05	»	Vecsés
113	8	10	»	Páris, Wien	4117[3])	8	15	»	Piliscsaba
4107	8	15	»	Esztergom	143	8	20	»	Nagymaros
719	8	40	»	Kiskunfélegyháza	131	8	51	»	Párkány-Nána
129	8	45	»	Nagymaros	109	9	05	gy. v.	Wien
159	9	10	»	Dunakeszi-Alag	6505	9	30	sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse
705	9	25	gy. v.	Szeged	181	9	35	»	Dunakeszi-Alag
1401	9	40	»	Berlin, Zsolna, Pozsony	509	9	40	gy. v.	Segesvár, Stanislau
4109	9	55	sz. v.	Esztergom	1405	9	45	»	Berlin, Zsolna
161	10	30	»	Rákospalota-Ujpest	4115	10	00	sz. v.	Esztergom
715	10	45	»	Szeged	145	10	25	»	Vácz
119	11	25	»	Galánta	6513	10	30	»	Ócsa
163	12	00	»	Rákospalota-Ujpest	117	10	35	»	Wien
					717	10	00	»	Temesvár, Báziás
					101	11	05	k. o. ex. v.	{London, Ostende, Páris, Wien
					185	11	25	sz. v.	Dunakeszi-Alag

[1]) Érkezik minden kedden, szerdán, pénteken és vasárnapon.
[2]) Érkezik minden hétfőn, csütörtökön és szombaton.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon bezárólag november 10-ig közlekedik.

A vonatok érkezése Buda-Császárfürdőbe.

4001	5	30	sz. v.	Dorog	4011	2	10	sz. v.	Esztergom
4005	7	16	»	Esztergom	4013	5	20	»	Esztergom
4007	8	20	»	Esztergom	4017[3])	8	21	»	Piliscsaba
4009	10	04	»	Esztergom	4015	10	07	»	Esztergom

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 szeptember 3-tól október 14-ig tagsági díjat fizettek:

1912/13-ra: Márffy Oszkár, dr. Máté Lajos, dr. Máthé György, Mérey Ágost, Mike Elek, Miklós Alajos, Miskovits Ferenc, dr. Munkácsi, Kálmán, Novák Kálmán (I.), Obendorf Károly, Osztroluczky Gyula, Perhács Sándor, dr. Petrich Béla (II.), Péterfi Lajos, Puschmann Ida (I.), Rákóczy Géza, dr. Révay József, Riedl Oszkár, Saly Sándor (II.), Schäffer Mihály, Schembra Rezsőné, Schmidt Alajos, Schmidt Ágost, Schwicker Alfréd, Sirola Ferenc (I.), Stanczel János, dr. Staud János, Steiner Simon (II.), Szabó Samu, Szász Ferenc, Szegedy Dezső (6 K), Szemere Samuné, Szentes Béla, Szilágyi Sándor (Munkács) (6 K), Szőgyi Gusztáv, Sztollár Tamás.

Budapest, 1913. október 14.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Pályázat tanári állásra!!

A nyiregyházi ág. hitv. evang. főgimnázium kormányzó tanácsa pályázatot hirdet az el◇◇◇◇ halálozás folytán megüresedett ◇◇◇◇

történelem-földrajzi

tanszékre. Az állás egyelőre helyettes tanárral töltetik be, kinek javadalmazása havi 160 korona előleges részletekben. A mindenesetre protestáns, elsősorban ág. h. evang., legalább szakvizsgálatot tett pályázók megfelelő okiratokkal felszerelt pályázati kérvényüket a nyiregyházi ág. h. evang. főgimnázium kormányzó tanácsához intézve f. évi november hó 12-ig Leffler Sámuel főgimnáziumi igazgató címére küldjék be. A megválasztandó tanár állását f. évi november ◇◇◇◇◇ hó 15-én tartozik elfoglalni. ◇◇◇◇◇

Nyiregyháza, 1913 október hó 31-én.

Dr. MESKÓ LÁSZLÓ,
főgimnáziumi felügyelő.

MRG MRG HAZAI GYÁRTMÁNY MRG MRG
Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben !!!

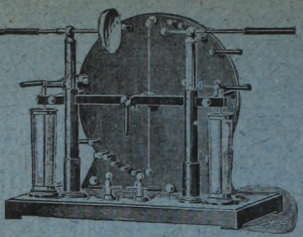

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-36. TELEFON: JÓZSEF 16-36.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *6. szám.* *1913. november 20.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus. Kongresszusi előadások. I. Elnöki megnyitóbeszéd. *Négyesy* Lászlótól. (249. l.) — II. A nyugdíjügy. *Dr. Schmidt* Mártontól. (254. l.) — III. A státusrendezés ügye. *Dr. Bartha* Józseftől. (259. l.) — IV. Az Oktatószövetség s az Egyetemes Tanügyi Kongresszus ügye. *Dr. Nádai* Páltól. (267. l.) — A kongresszus lefolyása. I. Előértekezlet. II. A kongresszus. *m. f.*-től. (270. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Az olasz középiskola tanítási terve. *Fest* Aladártól. (277. l.) — Miképen háríthatjuk el a latin nyelvi tanítás gyengébb eredményét? *Spitkó* Lajostól. (298. l.) — A középiskolai oktatás reformálása. *Székely* Istvántól. (304. l.) — *Könyvek és lapok.* Ansichten über päd. Zeit- u. Streitfragen. *Gyulai* Aladártól. Beküldött könyvek és lapok. (307. l.) — *Krónika.* Kitüntetés. Előléptetés. Kinevezés. (309. l.) — Néhány szó a helyettes tanárok helyzetének rendezéséhez. (310. l.) — A tanítóegyesületek nemzetközi szervezése. *Gyászrovat.* (Jablonszky János, Franz János. 312. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1913

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

Az ujabb regényirodalom legérdekesebb, legizgalmasabb és legszenzációsabb terméke.

Egy kötet ára:

korona 1·90

KELLERMANN:

AZ ALAGUT

Regény. Ford.: **Nitsch Lőrinc.**
510 o. **Teljes magyar kiadás!**

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS: Glória.** Nov. — **BALZAC: A szamárbőr.** Reg. — **ZOLA: Pascal orvos.** Reg. — **DICKENS: Két város.** Reg. — **ANATOLE FRANCE: A Pinguinek szigete.** Reg. — **CSEHOV: Az orvos felesége és más novellák. BÖLSCHE: Szerelem az élők világában.** Két kötet. — **TOLSZTOJ: Hadzsi-Murát.** Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD: A költő és az asszony.** Regény. — **TÓTH BÉLA: A boldogasszony dervise.** — **MAUPASSANT: Egy élet.** Reg. **C. F. MEYER: A barát násza és egyéb novellák.** — **HELTAI JENŐ: Hét sovány esztendő és más elbeszélések.** — **GEIJERSTAM: Az öcsike. Az örök rejtély.** Két regény. — **ANATOLE FRANCE: Az istenek szomjaznak.** Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO: A tűz.** Reg. — **MURGER: Bohémvilág.** Regény. — **J. V. JENSEN: D'Ora asszony.** Reg. — **SZINI GYULA: A rózsaszinű hó.** Nov. — **VICTOR HUGO: A párisi Notre Dame.** Reg. Két köt. — **SUDERMANN: Egyszer volt...** Regény. — **GORKIJ: Az anya.** Társadalmi regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 6. szám. 1913. november 20.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Aldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

III. ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁRI KONGRESSZUS.

Tartatott 1913. évi november hó 15-én.

A) Kongresszusi előadások.

I.

Elnöki megnyitóbeszéd.

— Mondotta *dr. Négyesy László.* —

Tisztelt Kongresszus!

Köszönöm a magam és tiszttársaim nevében a belénk helyezett bizalmat. Igérjük, hogy kötelességünket erőnk szerint teljesítjük. Hogy azonban ezt foganattal tehessük, kérjük a kongresszus minden tagjának kartársi támogatását, mert a mi személyünkben csak annyi erő van, amennyivel a kongresszus támogatása bennünket felruház.

Legyen szabad külön is köszönetet mondanom a bizalomért, mellyel ez a kongresszus is kitüntetett. A magam részéről célszerűbbnek láttam volna, ha a dísz és a munka másokra háramlott volna, ha e mozgalom élén új nevek jelezték volna, hogy az újabb és újabb mozgalmakat nem egy-két személy szítja, hanem a tanárság széles rétegeinek ki nem elégített szükségletei okozzák. De amennyiben a kongresszus bölcsesége egyfelől azt akarja a régi erők alkalmazásával kifejezni, hogy jelen mozgalmában semmi új követelés nincs, csak régi biztosítások realizálását sürgetjük, másfelől azt akarja kifejezni, hogy a tanárság nem a nyers sikert nézi, hanem a buzgóságot, s eddigi munkánk ered-

ményeinek jelentékeny hiányaiért nem minket okol, végül ha ez a választás azt fejezi ki, hogy igaz ügyünkért méltóságos magatartással akarunk küzdeni most is: kötelességemnek tartom vállalni a megbízást s erőmet és buzgóságomat a t. kongresszus rendelkezésére bocsátom. Kérem újból a t. kongresszus jóindulatú támogatását.

Tisztelt kongresszus!

Ismét előállt a szüksége annak, alig hat év alatt immár harmadszor, hogy a magyar tanárság összessége az ország színe előtt ünnepélyesen állást foglaljon a testület életkérdéseiben s kormányt és törvényhozást az együttes fellépés nyomatékosságával kérjen fel végleges intézkedésekre.

Nyugodt lelkiismerettel hivatkozhatunk arra, hogy mi nem kerestük az alkalmat a tüntetésszerű összejövetelre, sőt mindenkép kerülni akartuk azt, hogy az ily rendkívüli eszközt, aminő a kongresszus intézménye, amelynek hatóereje rendkívüliségével arányos, mintegy rendszerré tegyük. Mi kényszerhelyzetben vagyunk, melynek elhárítására az előző kongresszus végrehajtóbizottsága minden lehetőt elkövetett, de amelyet elhárítania nem volt hatalmában. Nekünk kedvünk, benső érzésünk ellen kell ügyeinkkel a kormányzat és a közvélemény figyelmét fárasztanunk.

És ki kell jelentenünk mindenki számára, aki idefigyel, hogy a jelen kongresszus nem azért gyűlt össze., hogy új vívmányokért küzdjön. Az a két kívánság, ami napirendünkön szerepel, nem tartalmaz egy szemernyi új mozzanatot. Mi csak kettőt kérünk: adják meg, amit elvettek, és adják meg, amit megigértek. A magyar iskolától és a magyar tanárságtól elvette a törvényhozás a harmincéves szolgálat százados előnyét. Kérni akarjuk ez elv visszaállítását a nemzettől, melynek oly nagy érdekei függenek attól, hogy középiskoláiban ne fáradt erők dolgozzanak. S a magyar tanárságnak nem adta meg a törvényhozás a státusrendezést, amelyet már tíz évvel ezelőtt a közoktatási kormány hathatós jóakaratával és a jelenlegi ügyosztályfő odaadó közreműködésével — akkor a szeniumos elv alapján — parlamenti elintézés alá megérleltünk, de amely akkor a politikai felfordulásnak közvetlen a nyilvános parlamenti tárgyalás előtt áldozatául esett, s miután pótlásával évekig adósunk maradtak a váltakozó kormányok és a törvényhozás, végre is félretétetett és egy másik rendszer igéretével helyettesíttetett,

azzal az igérettel t. i., hogy a tanárok a fizetési osztályokban megmaradva, évötödös pótlékuk megtartásával egyenlő arányban meg fognak osztatni a IX., VIII. és VII. fiz. osztályok közt.

Legutóbbi kongresszusunk befejeztéig mindnyájan abban a hitben hagyattunk meg, hogy ez a megharmadolás úgy válik valóra, amint azt mindenki érti. Alig oszlott szét a kongresszus, megtudtuk, hogy a megharmadolás egy már két évvel azelőtt meghaladott létszám alapján fog megtörténni, s hogy az a létszám a két felső fizetési osztályra nézve nyolcévi időtartamon át megkötve marad, úgy hogy a szaporulat csak a legalsó fizetési osztálybeli létszámot hízlalja, az igazgatóknak a tanári létszámba számításával pedig a felső (VII.) fizetési osztály helyeinek nagy része el van foglalva a tanárok elől. Ez intézkedések az ú. n. harmadolás elvét egészen kiforgatták a maga értelméből s megfosztották értéke nagy részétől. A tíz évvel ezelőtt kidolgozott szeniumos rendszer ellenértékekép kaptunk egy, iskolai szempontból kevésbé alkalmas rendszert, amelyet el kellett fogadnunk, de az a rendszer végrehajtás közben még viszonylagos előnyeitől is jórészt meg van fosztva. Kérnünk kell a kormányt és a törvényhozást, mely az iskolával és tanársággal szemben ez ügyre nézve tíz év óta tartozásban van, az ügynek végleges rendezésére.

Se az évtizedes igéret tartalék nélküli beváltásának, se az évszázados helyes gyakorlat törvényes visszaállításának kérése bizonnyal nem új kérelem.

És mondhatják nekünk a hidegen ítélők, hogy a jelenlegi idő nem alkalmas e kérelmek előterjesztésére, mert hiszen nem valószínű, hogy a kormány egy csak imént megalkotott és általában nemes intencióktól áthatott, sokfelé nagy örömmel fogadott nyugdíjtörvény megváltoztatásába belemenjen, miután a tanárság álláspontját eddig is ismerte és előle mereven elzárkózott; a státusrendezés végrehajtására szükséges összeg pedig az államháztartás mai nehézségei közt alig találhatna fedezetet. Mi ismerjük e nehézségeket, de vissza nem riadhatunk. Ha új kérelmekről volna szó, akkor ez érvek elől meg kellene hátrálnunk. De éppen mert a kérelmek nem újak, mert igazaink, várományaink régibbek, mint a jelen helyzet, s mert rég esedékes kívánságok, régóta elnyomott szükségletek várnak kielégítésre: a tanárság nem hallgathat. Az elkeseredés érzelme, — megmondom a nevén —

továbbá szükséglet és az igazság ereje kitör belőle és meghallgatást kér. Az időleges akadályok megszünhetnek s akkor a fenntartott igény érvényesülhet.

Nem is szabad kishitűeknek lennünk. Bíznunk kell az igazság erejében, bíznunk a kulturális szellem haladásában és jövendő diadalában. Valahogy megtörtént az, hogy a magyar iskola elesett egy régi előnyétől, a tanárok harmincéves szolgálatától, az uniformizálás nevében, anélkül hogy ez az uniformizálás bárkinek másnak használna a világon — mert hiszen mivel kell azért kevesebbet szolgálnia a többi tisztviselőnek, ha a tanár öt évvel tovább szolgál is? — elesett ez előnyétől anélkül, hogy e kérdést szakszempontból, illetékes fórumok megvitatták volna, ennek a megengedhetőségéről és kulturális kihatásáról valahol tanácskozás folyt volna.

Egy kiválóan pedagógiai kérdésben kizárólag pénzügyi szempontok döntöttek. Lehetetlen nem bíznunk abban, hogy ily intézkedéssel szemben van revizióra remény, annál inkább, mert a törvényhozásnak, s merem mondani, — ámbár erre felhatalmazásom nincs — a kormányzatnak is nem egy kiváló tényezője velünk érez. Nekünk álláspontunk e szövetségeseit a törvényhozásban és a társadalomban, a kultúra barátait meg kell erősítenünk abban, hogy a tanárság az elvi folytonosság alapján áll. Érzésében, az iskola érdekében is ragaszkodik a 30 éves szolgálat elvéhez, sőt tényleg is a tanárság nagyobb része nem fogadta el előnyeiért sem a 35 éves szolgálatot. A törvényt tiszteljük, de megváltoztatását kérjük, szorgalmazzuk és reméljük. A státusrendezés pénzügyi nehézségeire nézve is meg kell mondanunk, amit már egyszer hangoztattunk, hogy a tanárság nem kíván a közös édes anyától, ettől a szegény hazától, amelynek üdvéért lelkesedéssel fáradozik, semmiféle külön kedvezéseket, amiket többi gyermekeinek, a többi tisztviselői ágazatoknak nem nyújthat, hanem csak azt kívánja, hogy mikor azoknak kenyeret oszt, neki is arányos karajt szeljen. Bíznunk és hinnünk kell, hogy igazaink meg fogják győzni az illetékes tényezőket s végre megszüntetik az egy évtizedes rendkívüli állapotot, mely oly elviselhetetlenül nehezedik a tanárságra és az iskolára, mely annyi értékes energiát emészt hiába s annyi, a tanárságban nem kívánatos indulatot rögzít meg mesterségesen. Győzni fog az a kultúrpolitikai szükség, mert győznie kell, hogy a magyar tanárságot vissza kell adni az iskolának.

Bizalommal és várakozással tekintünk miniszterünk felé akinek mint tudós embernek, a tanári pálya imponderábiliáinak mérlegelésére is vannak műszerei s aki a maga reformtervei iránt oly nagy érdeklődést tapasztalhat a tanárságban. Nem hivatkozunk arra, hogy diadalokat a kultúrában is csak jól ellátott hadsereg arathat, s hogy a reformok végrehajtásához elégedett tanárság kell. Nem hivatkozunk erre, mert buzgóságunkat nem kötjük feltételekhez és ellenszolgáltatásokhoz, a mi buzgóságunk föltétlenül az iskoláé, erőnk és lelkesedésünk érvényesülését csak a vis maior, az életföltételek kényszere korlátozhatja. A tanárság is olyan, mint a női ruhába öltöztetett és leánytársaságba rejtett Achilles, akinek szeme önkénytelenül is a fegyverekre tapadt. A tanárság is íme, mihelyt az iskola reformja van szóban, mielőtt felszólították volna, félretéve keserűségét, egyremásra folytatja reformtanácskozásait. Van-e a föltétlen hivatásszeretetnek ennél fényesebb példája? Erre az érvre tehát nem hivatkozom. De hivatkozom arra a másikra, hogy amikor a miniszter úr az iskola újjáalakítását kezdeményezi, akkor gondolni kell arra is, hogy a reformot nem a fogékonyságukban, iniciativájukban megcsökkent erőkkel, hanem frissen tartott gárdával lehet életbeléptetni.

Hogy mi valósulhat meg a jelen percben abból, amit kérünk, jobban mondva abból, ami nekünk megvolt, vagy ami már a multból mint esedékes váromány fennmaradt, minő dologi vagy esetleg személyi akadályok lesznek talán útban: ez a kérdés minket ma nem foglalkoztathat. Mi a mi igazainkat csorbítatlan teljességükben kérjük.

Erre megvan a jogunk és ez kötelességünk. A tanárság mint erkölcsi személy nem pillanatnyi akadályok szerint mérheti a maga elhatározását, ő túléli az egyeseket, s a maga kultúrpolitikai magatartását állandó nagy szükségletek szerint intézi. Ez a testület a maga egészében, amíg erkölcsi alapon áll és szellemi erőt képvisel, élő hatalom, a nemzeti szervezetnek fontos tényezője, s ami helyes és igaz eszmét képvisel, annak előbb vagy utóbb érvényesülnie kell.

Ezzel a bizodalommal, hivatásunk értékének magasztos tudatában szeretettel köszöntöm a magyar tanárság itt egybesereglett hatalmas képviseletét és a III. középiskolai tanári kongresszust megnyitom.

II.

A nyugdíjügy.

— Előadta *dr. Schmidt Márton.* —

Mélyen tisztelt Kongresszus!

Másfélszázados jogunktól fosztott meg bennünket igaz és helytálló ok nélkül az 1912. évi nyugdíjtörvény. Ha azok az okok, amelyek tavaly a törvényjavaslat tárgyalásakor elhangzottak, az objektív kritikát kiállanák is, még akkor sem lett volna szabad az illetékes köröknek a szolgálati idő meghosszabítását elhatározni, mert hiszen ez a meghosszabbítás egyik jelensége annak a rendkívül sajnálatos ténynek, hogy ma nem ismerik el Magyarországon az iskolának értékét, jelentőségét, azt igen sokan szükséges rossznak, nyügnek tartják, mely az államnak sok pénzébe kerül és ezért cserébe nem nyújt kellő ellenértéket. Amit általánosságban az iskoláról mondottunk itt, fokozottabb mértékben vonatkozik a középiskolára is.

Az iskola nem rokonszenves intézménye országunknak. Az iskola munkásai a társadalom páriái, általában a társadalom szegényebb elemeiből kerülnek ki, mert a tanítás nálunk nem úri foglalkozás, szinte diszkvalifikál, s a tanítással elfoglalt egyén úgyszólván ki van zárva a társadalom vezető rétegeiből. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület mult évi közgyűlésén egy költői lelkű előadó ajkáról elhangzott leírást hallottunk arról, hogy mily nehézségekkel küzd meg az ifjú, aki erre a göröngyös pályára lép. Ugyanannyi idővel és fáradsággal, amennyivel a tanári oklevelet szerzi meg magának, ugyanannyi idővel és fáradsággal megszerezheti magának a kvalifikációt a tisztviselő pályára, amely nem ismeri az iskola kilátástalan vesződségét és a foglalkozás háládatlanságát.

Helyzeténél és feladatánál fogva a középiskola érdeke megkívánja, hogy a tanári pályára ne menjen csupán a társadalom szegénye, hanem hogy legyen kívánatos ez a pálya a társadalom felsőbb köreinek is. Amit az új nyugdíjtörvény alkotói tavaly tettek, nem alkalmas arra, hogy valakit e pályára csalogasson, de igenis alkalmas olyanok elrettentésére, akik a pályára különös kedvet és hivatottságot éreztek. A statisztika nem mutat nagyon biztató képet a jövőre nézve. A tanári pályára készülők száma évről évre fogy. A budapesti tudományegyetem bölcsészethallgatóinak száma 1905-től 1913-ig 1325-ről leapadt 986-ra. Az apadás nyolc év alatt 339. A budapesti középiskolai tanárvizsgálóbizottság által kiadott oklevelek száma lefogyott 243-ról 164-re két év leforgása alatt.

Nekünk tanároknak a tanárhiány egyénileg nem kellemetlen jelenség, hiszen értékünk a hiány nagyobbodásával nő. A hiány idejében bennünket jobban megbecsülnek. De nekünk ezt nem a magunk, hanem a köznek a szempontjából kell megítélni. Az iskola kárát vallja a tanárhiánynak. Az iskola érdeke azt kívánja,

hogy legyen a tanári pályára menők száma mennél nagyobb, hadd válogathassa ki az iskola a jelöltek közül azokat, akik céljaira legjobbak, legalkalmasabbak. Nagyon jól emlékezünk azokra az időkre, amikor az egyetem padjairól vitték el a tanárjelölteket és amikor tanári állásokra alkalmaztak olyan okleveles tanárokat, akik megelőzőleg már tisztviselői pályán töltötték el életük egy részét.

Mélyen fájlalnia kell annak, aki hazánk kulturális érdekeit a szívén hordja, hogy volt Magyarországon, nem is nagyon régen, olyan idő, amikor a legilletékesebbnek tartott helyről elhangzott a középiskolai tanárokra és a középiskolára az a vélemény, hogy az iskola nem vallja a kárát annak, ha a középiskolai tanárok szolgálatidejét öt évvel meghosszabbitják.

Az 1909-ik évi költségvetés vetette fel először a harmincöt éves szolgálat gondolatát. Akkor került először szóba az a kérdés, hogy nem volna-e szükséges és indokolt a szolgálati időnek harmincöt évre való felemelése. Akár a pénzügyminiszter vetette fel először ezt a gondolatot, akár a közoktatásügyi minisztertől eredt az, annyi tény, hogy a pénzügyminiszter a mult évben a tárgyalások folyamán többízben hivatkozott arra, hogy két, egyébként annyira különböző felfogású kormány kultuszminiszterének álláspontja volt az, hogy a szolgálati időnek felemelése nem vészthozó a tanárság sorsára.

Csodálkoznunk kell, hogy Magyarország közoktatásának legilletékesebb őre akkor nem vette észre, hogy egy ilyen változtatás in peius a mi különben is gyöngén álló közoktatásunk ügyén veszedelmes rést üt. Lehetett-e gondolni azt, hogy egy ilyen intézkedés jobbá teszi, javítja közoktatásunkat, középiskoláinkat?

Nem feladatom e helyen kifejteni azt, hogy mennyire fontos szerepe van egy országban annak az intézménynek, amelynek egyik főcélja ébrentartani a nemzetben a mértékkel nem mérhető és pénzzel meg nem fizethető erkölcsi értékeket. Nem akarok itt bővebben foglalkozni azzal, hogy az iskola feladata a fejlődő nemzedékben felkelteni és megőrizni azt a tudatot, hogy kötelességérzet, önzetlenség, önfeláldozás, becsületesség, munka- és hazaszeretet nem puszta szavak, hanem oly kincsek, amelyek hatóerejétől függ egy nemzet kulturális haladása és anyagi boldogulása.

Nem gondoltak közoktatásunk őrei arra, hogy ezt az iskolát nem szabad semmiféle financiális érdekeknek áldozatul hozni? És hogy a mi középiskolánkon ejtett seb érinti az iskolaügyet?

S ha még financiális érdekek hozták volna létre a harmincöt évi szolgálat megteremtését!

»E kérdésnél — mondja a pénzügyminiszter — nem is annyira a pénzügyi szempontok vezéreltek, mint inkább az igazság érzete, mert az utóbbi években a tanárok helyzete lényegesen javult és ekviparáltatott a többi tisztviselőkével.« Hogy az ekviparálás mily felháborítóan nincs meg, azt majd a státusrendezésről szóló előadásban fogjuk látni.

Egy másik ok, amelyet a harmincöt évi szolgálat mellett felhoztak, volt egy régibb törvényünkben levő, kellőleg nem indokolt divergencia szándékolt megszüntetése. Ámde a divergencia az új törvény által nem szűnt meg, sőt nagyobb lett. Ami a divergenciáinak e szándékolt megszüntetését illeti, tehát azt a követelést, hogy egyenlő legyen a tanárság és az állam tisztviselőinek szolgálatideje, erre nézve megállapíthatjuk, hogy az egyöntetűség az új törvény által nemcsak hogy nem állott be, hanem ellenkezőleg, megszűnt még ott is, ahol eredetileg megvolt. Mi tanárok, akik eddig harmincéves szolgálati kötelezettségben állottunk, most ketté vagyunk osztva egy jóval nagyobb harminc és egy lényegesen kisebb harmincöt éves szolgálatot elvállalt csoportra. És így maradunk mindaddig, amíg ki nem hal az utolsó, harminc év mellett megmaradt tanár, vagy pedig, míg meg nem lesz az a megváltó új törvény, mely visszaadja másfél századon át elvezett, törvénybiztosította jogunkat.

A törvényjavaslatot a képviselőház 1912 december negyedikén tartott ülésén Szász Károly lelkes és felemelő beszéde ellenére megszavazta, jóllehet megelőzőleg a pénzügyi bizottság tárgyalásán e bizottság tagjainak többsége is a tanárokkal szemben való rokonszenvének adott kifejezést. A megszavazott javaslatot Őfelsége ugyanazon hónap 28-án szentesítette.

Időközben eltelt az a hat hónap, amelyen belől nyilatkozni kellett azon szolgálatban levő tanároknak, akik az új nyugdíjtörvény rendelkezéseinek reájuk való kiterjesztését óhajtják. E jelentkezések megtörténtek és ezáltal új helyzet állt elő. A tanárság túlnyomó része nem kívánta az új intézkedéseknek reája való kiterjesztését s nem vette igénybe az új törvénybiztosította jogokat. Amennyire a választás eredményét meg lehet állapítani, körülbelől harminc százalék választotta a harmincöt évet és hetven százalék maradt meg a harminc év mellett. Ha a harminc évnél, már ezidőszerint tovább szolgáló tanárokat leszámítjuk, az arányszám még kedvezőbb álláspontunk megvédésére. E számok világos bisonyítékai annak, hogy az új nyugdíjtörvény a tanárok számára távolról sem olyan kedvezmény, mint amilyennek a törvény alkotói vélték. Hiszen olynemű nyilatkozatokat hallottunk az új állapot szószólóitól, hogy fehér holló lesz az, aki a kétségtelenül anyagi előnyöket nyújtó új törvény rendelkezéseinek nem veti magát alá. És íme azt tapasztaljuk, hogy a fehér hollók száma jelentékenyen felülmulja a feketéékét. Ha a törvénynek megalkotói annyira tévedtek a bekövetkezett tények előrelátásában, közel fekszik az a gondolat, hogy tévedtek azokban a premisszákban is, amelyekből kiindultak a törvény megalkotásakor és a törvény rendelkezéseinek megállapításakor.

A tanárok túlnyomó nagy többségének a harminc év mellett való állásfoglalása nem eredt dacból, hanem a régi joghoz való e szilárd ragaszkodásnak egyedüli és tiszta forrása az a szent meggyőződés, hogy harminc évig tartó, soha nem könnyülő,

hanem az utolsó pillanatig egyformán súlyos munka eléggé megőrli a tanár testi és lelki szervezetét s őt magát eléggé éretté teszi arra, hogy a jól megérdemelt nyugalmat élvezze.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye többízben rámutatott arra, hogy azok az adatok, amelyekre pénzügyminiszterünk okfejtését építette, tévesek.

Először is nem lett volna szabad az igazgatókat a státusba beszámítani, amikor a harminc évnél tovább szolgáló tanárok statisztikáját készítették. Az igazgatók tovább szolgálása nem szolgálhat érvül amellett, hogy a tanár szolgálata meghosszabbítandó, mert munkája elvégre nem azonos a tanár munkájával. A statisztikából tehát az igazgatókat ki kellett volna hagyni. Helytelen volt továbbá a harminc évnél tovább szolgáló tanárokat felhozni ott, ahol a harmincöt évi szolgálat szükségességét kívánta bizonyítani. Harminc évnél való továbbszolgálás még nem jelenti azt, hogy a tanárok a harmincöt évet elérik. A miniszternek azt kellett volna bebizonyítani, hogy a harmincöt évnél tovább szolgáló tanároknak és csupán csak e tanároknak száma olyan nagy, hogy e körülmény alapján a harmincöt évi szolgálat kötelező kimondása teljesen jogos.

Nem akarom részletesebben tárgyalni, csak éppen megemlítem, hogy nem szabad a tanári munkát tisztviselői munkának kvalifikálni. Elég e tekintetben Szász Károly fent idézett teljesen tárgyilagos beszédére utalni, amelynek okfejtése minden elfogulatlan embert meggyőzhetett a jelzett állítás igazságáról.

Végül tévedés volt az ellenünk irányult okoskodásban azt feltételezni, hogy a tanárok egy törvényben biztosított jogukat, egy jogot és előnyt, amelyre ők saját meggyőződésük szerint munkájuk nehézsége és foglalkozásuk háládatlansága miatt rászolgáltak, az anyagiakban kifejezhető, pénzbeli kárpótlásért feláldoznak.

Megint ott vagyunk azoknál a megmérhetetlen és megfizethetlen értékeknél, amelyeknek elismertetéséért küzd az iskola. Egy feladott jogot nem lehet megfizetni és öt év pénzben ki nem fejezhető érték. Itt történt az okoskodásban a legnagyobb hiba. Mint ahogy művészeti alkotások megbecsülésénél nem fogunk egy, bármilyen nagynak elismert pénzügyi tekintély szaktudásához fordulni, úgy nem veheti rossz néven senki, ha mi a saját lelkünk értékeinek megbecsülésére nézve nem ismerhetünk el senki mást illetékes bírónak, mint csakis saját magunkat és a velünk rokon lelkeket.

A pénzügyminiszter ezen értékek megbecsülésében, hogy ne mondjuk lebecsülésében, tévedett. Hogy ez a tévedés mily nagy, semmi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy azoknak a középiskoláknak a tanárai, akik ma még a régi, bizony nagyon szegényesen gondoskodó nyugdíjtörvény alapján állanak, értem a felekezeti és községi iskolák és magániskolák tanárait, amily türelmetlenséggel várják az új nyugdíjtörvény rájuk való

kiterjesztését, éppoly határozottsággal kitartanak amellett, hogy e kiterjesztést csak a harmincévi szolgálat megtartása mellett kérik.

Térjünk már most át a miniszter úrtól felhozott disciplináris szempontokra. Amennyiben ez a kifejezés azt jelenti, hogy a tisztviselők kívánsága volt a tanári szolgálat meghosszabbítása, legyen szabad rámutatni arra, hogy az állami tisztviselőknek kongresszusai, most legutóbb a Győrben tartott kongresszus is, a tanárok harmincévi szolgálata mellett foglaltak állást, s így nem mondható, hogy a tanárok harmincévi szolgálatának megtartása a tisztviselők között szükséges fegyelmet veszélyeztette volna. S ha hellyel-közzel egyes tisztviselők magánbeszélgetésükben a tanárok harminc éve ellen kifakadtak, akkor eltekintve attól, hogy az ilyen kifakadások rendesen munkánkat nem ismerő s így azt értékelni nem tudó, tehát velünk szemben elfogult emberek nyilatkozatai voltak: nem szabad elfeledkeznünk, hogy az ily szórványosan elszigetelt kifakadások nem tekinthetők a tisztviselők egyetemének megnyilatkozásaiként, mert a magyar tisztviselői kar felfogásának igazi és hiteles kifejezője csak a tisztviselőkongresszus lehet.

Még egy ellenvéleménnyel kell foglalkoznunk és ez az, hogy Magyarország nem oly gazdag, hogy megengedhetné 50—55 éves embereknek nyugalomba vonulását, akik még erejüknek teljes birtokában vannak. A harminc évet kiszolgált tanárok, egyes kivételes eseteket leszámítva, túl vannak a fent jelzett koron. Szerencsétlenségünk itt is az, hogy ezen kivételes esetek szolgáltak az általánosítás alapjául. Hiszen a szolgálatba lépés nem a huszadik és huszonötödik, hanem a huszonhatodik és harmincadik életév között van.

Nekünk inkább azt kellene mondanunk, hogy helytelen, sőt veszedelmes dolog, hogy művelt osztályunk oly későn jut kenyérkereső állásba, embereinknek inkább fiatal éveit kellene kihasználnunk, nem végső éveit. Átlagban huszonhárom éves korában készen van tanulmányaival a társadalmunknak az intelligens osztályhoz tartozó, főiskolát végzett tagja. Miért kell ennek a munkaerőnek huszonhatodik-harmincadik éveig parlagon hevernie és óraadással, napidíjas állásban, szüleinek költségén tengődnie, amikor már a kellő ismereteket megszerezte és biztos állásba kerülve családalapítóvá válhatnék. Ezek helyett a fiatalkori erőteljes évek helyett ragaszkodik most az új törvény azokhoz az aggkor határán levő évekhez, amelyekben az átlagos tanár már nem alkalmas az iskolában a tanítás munkáját úgy végezni, amint ezt az iskola érdeke megkívánja.

Meggyőződésünk volt a multban, és ez a meggyőződésünk megmaradt a jelenben is, hogy aki harminc évet élt át az iskola szolgálatában, lerótta kötelességét, amellyel mint oktató a nemzeti nevelés ügyének tartozott. Amennyiben e fáradságos évek után maradt még a tanárnak munkaereje, erre ne tartson az állam az iskola közvetlen szolgálatában igényt.

Ennek a meggyőződésünknek kívántunk e kongresszusunkon egyhangú kifejezést adni, s azért a mélyen tisztelt kongresszusnak egyhangú elfogadásra ajánlom a következő határozati javaslatot:

A III. országos középiskolai kongresszus ismétli a szolgálati idő kérdésében régibb kongresszuson kifejezésre jutott érveket és megállapítja azt a tényt, hogy az állami középiskolák, a királyi katholikus főgimnáziumok. felsőbb leányiskolák és felső kereskedelmi iskolák tanárainak túlnyomó többsége nem fogadta el az új nyugdíjtörvény ama rendelkezését, mely szerint harmincöt évi szolgálat elvállalásával igényt tarthat az állam összes tisztviselőinek megadott lakbérnyugdíjra: kéri a harmincévi szolgálat visszaállítását és az új nyugdíjtörvény összes kedvezményeinek a tanárokra való kiterjesztését.

A kongresszus kéri továbbá, hogy az új nyugdíjtörvény kedvezményei a harminc évi szolgálat fenntartása mellett terjesztessenek ki a felekezeti, községi és minden másfajú középiskolában működő tanárokra, özvegyeikre és árváikra is: kéri, hogy a nyugdíjjárulék befizetése, valamint a nyugdíjigény megállapítása tekintetében ezek a tanárok ugyanabban az elbírálásban részesüljenek, mint az államnál alkalmazottak, hogy így akármilyen fajú középiskolából akármely másfajú középiskolába való átlépés a bárhol eltöltött szolgálati idő teljes beszámításával lehető legyen.

III.

A státusrendezés ügye.

— Előadta *dr. Bartha József.* —

Tisztelt Kongresszus!

Napjainkban a köztisztviselők kisebb-nagyobb testületei elég sűrűn gyülekeznek össze helyzetük javítását célzó tanácskozásokra, úgy hogy a fizetésjavítás szárazmalmát taposó tisztviselő ma már szinte általános típussá lett. A súlyos nemzetközi helyzettel velejáró anyagi megterhelés és a hazánkat ért természeti csapások annyira terhelik az ország adófizető lakosságát, hogy nem lehet csodálnunk, ha az ilyen úgynevezett fizetésjavító mozgalmakat az illetékes tényezők kelleténél nagyobb idegességgel, a sajtó és a közönség pedig csekély érdeklődéssel vagy éppen közömbösséggel fogadja.

Ezzel szemben én élesen hangsúlyozni szeretném, hogy a magyar tanárság *nem fizetésjavítás ügyében* gyülekezett ma kongresszusra hanem azért, hogy — amint az előbb már hallottuk — *évszázados szerzett jogának elvétele ellen* tüntetve harcoljon és a *törvényhozás előtt már megígért s elvben elfogadott, de meg nem valósított státusrendezésének végrehajtását* kérje és szorgalmazza. Nem új jogot akarunk mi szerezni, csak a meg-

szerzettet megtartani. Nem fizetésjavításért kopogtatunk, hanem a megigért státusrendezés elkótyavetyélését nem engedjük.

Tisztelt Kongresszus! A státusrendezés jelenlegi állapotának hátrányos és káros voltát nekünk magunk előtt bizonyítanunk nem kell. Sajnos, ezt nemcsak nagyon jól tudjuk, hanem mindannyian elég keservesen érezzük is. De bizonyítanunk kell e tekintetben a magunk igazát az illetékes felsőbbségnek és a tájékozatlan nagyközönségnek.

Most nem először, de ha kell, mindannyiszor szembe kell szállnunk azzal a téves felfogással, hogy a tanár az ő heti 18 órai munkájáért a státusrendezés jelenlegi állapotában eléggé jól van díjazva. Ez annyit jelent, hogy a tanárság munkája kevesebb értékű, mint más tisztviselői ágaké. Ez valahogy beleevődött a kevésbé tájékozott köztudatba, amelyet onnan ki kell irtanunk. Mondanom se kell, hogy ez a tanári munka minőségének és mennyiségének teljes nemismeréséből származik. Távol van tőlem, hogy bármelyik tisztviselőtársam munkáját lekicsinyelni akarnám; — de elvégre is vegyék már egyszer tudomásul, akiket illet, hogy egészen más munka: íróasztal mellett aktákkal bibelődni, — és egy kicsikét ismét más: 60—70 rakoncátlan gyermek, vagy pláne fiatalember százfelé ágaskodó figyelmét lekötni és egy tárgyra irányítani. Az előbbi az ember fizikumát akárhányszor igen egészséges szundikálásba ringathatja, az utóbbi ellenben az idegzetet állandó feszültségben és izgatottságban tartja. Az sem csekély különbség, hogy az akták elintézésében legfőljebb a papiroscsomag nő és a toll romlik; ellenben a napi három vagy több órai folytonos beszéd közben a tüdő fogy s az idegrendszer kopik.

De a tanár nemcsak minőségileg végez erősebb munkát, mint a többi tisztviselő, hanem mennyiség tekintetében is végez legalább annyit, mint amazok. Még csak mosolygásra sem méltó mesebeszéd az, hogy a tanár legfőljebb heti 18 órát dolgozik. A tisztviselőnek, hacsak különös ambició nem sarkalja, legtöbbször nem kell magát tovább képeznie, sem következő napi hivatalos óráira előkészülnie. Ellenben amely tanár erre — a folytonos önképzést ide nem is számítva — pusztán az iskola céljából naponta legalább egy órát nem fordít: az elveszett; az szálljon le a katedráról és nyugodjék, mert ott nem építhet, csak rombol. Azután ehhez járul minimális számítással — amint ez már a legutóbbi kongresszuson is érintve volt — gyakorlatjavításra 10, jegyzői teendők végzésére kettő, értekezletekre négy és ünnepélyek rendezésére két óra *havonként*, — emellett természettudományi kísérletek előkészítésére kettő, ifjúsági és tanári könyvtárak kezelésére két—két, szertároskodásra egy, osztályfői teendőkre egy, a segítőegyesület ügyeire kettő, önképző és egyéb iskolai körök vezetésére három óra *hetenként*. A havi órákat a hetiekhez elosztva s az egészhez a tanításra kiszabott heti 18 órát hozzáadva, kiderül, hogy míg a tisztviselő heti 36 órára van kötelezve, addig a tanár *átlagosan heti 55 órát dolgozik az iskolának.*

Nem érdektelen megemlíteni, hogy a tisztviselő, ha köteles óráin túl bármi csekélységet dolgozik, ezért külön fizetésben részesül s azt méltán meg is követelheti. Ezenkívül számos hivatali ágban még külön remunerációk is vannak. Nos a tanár heti 18 órára van kötelezve s emellett — ha akarja, ha nem — még 17·5 órát kell dolgoznia az iskolának, még pedig legtöbbször délután otthon, vagy az iskolai épületben. És e többlet-munkáért a mi jutalmunk: *a 35 év*, meg a *státusrendezés mai állapota!*

Lássuk immár e státusrendezést az igaz történet világánál! Még a koalíciós kormány idejében, 1908. december 5-én, az 1909-iki költségvetési törvényjavaslat tárgyalása alkalmával Apponyi Albert gróf miniszter két képviselő (említsük hálával a nevüket: Vizy Ferenc és Hajdu Frigyes!) felszólalására a tanárok fizetésrendezésének céljául expressis verbis azt jelölte meg: »hogy a tanárok az egyes fizetési osztályok közt egyenlő számban osztassanak meg, hogy t. i. egy-egy harmadrészük jusson mindenik fizetési osztályba.« De ez csak miniszteri kijelentés! Azonban ugyanazon költségvetési törvény megokolása a *tanítóképzőkre* és a *fels. leányiskolákra* vonatkozólag két helyütt is határozottan kimondja, hogy a tanárok létszámának megharmadolása az igazgatóktól függetlenül értendő. A középiskolákról ugyan ez a megokolás nem szól; de az állandó gyakorlat alapján ezekkel szemben sem tervezhettek más elbánást. Ilyenről nincs is szó. Mégis rövid idővel ezután az első munkapárti kormány a státusrendezésnek ezen elvi alapját bár nem vetette teljesen el, de az egész vonalon felforgatta, amidőn a megharmadolás alkalmazását az igazgatók és tanárok együttes létszámára nézve mondotta ki.

Nem akarom ezen eljárás minőségét boncolgatni, mert ennek feszegetése ránk nézve is kényes és kellemetlen. Csak száraz tárgyilagossággal utalok arra, amit II. kongresszusunkon Sajó Sándor kartársunk is élesen kiemelt, hogy az igazgatói és a tanári státus egymástól teljesen különböző két dolog. Egy-egy státusban a rangsorozás csakis a szolgálati idő fokozatos emelkedésére alapítható. Ennélfogva jogi képtelenség, hogy *ugyanazon státusban* a néhány szolgálati évvel bíró fiatal ember (mint igazgató) megelőzze a nálánál négyszer-ötször idősebb tanárt. Hangsúlyozom, hogy *ugyanazon státusban!* Már pedig ma minduntalan megeshetik és meg is esik, hogy ugyanazon státusban a királyi kinevezés a 4—5 éves tanárt mint igazgatót a IX. fizetési osztályból a 15—18 éves tanár elé helyezi a VII. fizetési osztályba. Egyébiránt már maga az a körülmény is, hogy az igazgató *királyi kinevezés* alapján kerül rangsorba, kiáltóan bizonyítja az igazgatói és a tanári állás különböző státusbeli jellegét. De hosszú időn át így vallotta ezt a közoktatásügyi minisztérium is, mert régebben, míg a tanárságot a IX. és VIII. fizetési osztályokban felezték meg, ez *a megfelezés az igazgatók létszámától függetlenül történt.*

A státusrendezésben való eme következetlen eljárás okozta

a magyar tanárság egyik nagy sérelmét, amelynek megszüntetését joggal követelheti oly módon, hogy *az igazgatók és a tanárok, állásuknak egymástól elütő jellegénél fogva, az 1909-ben kormányigérettel biztosított alapelv szerint külön-külön státusba soroltassanak.*

De ugyanazon munkapárti kormány részéről nemcsak ezen megigért státusrendezési alapelv tétetett illuzóriussá, hanem ezenfelül még az a meglepetés is érte a tanárságot, hogy a kormány a megharmadolást nem az igazgatók és tanárok *mindenkori*, hanem *9 évről 9 évre* megállapítandó létszáma alapján tervezte. Lehetetlen, hogy hálás elismerésünket ki ne fejezzük a kormány iránt, midőn ebből a tervezetből a mi javunkra 1 (mondd egy) évet elengedett. Az történt ugyanis, hogy nem az 1908. évi, hanem az 1909. létszám megharmadolását *mondotta ki* 8 évi határidővel úgy, hogy az új megharmadolás majd 1917-ben következik be. Egyúttal pedig több megelőző igéretnek ellentmondva, azt a kedvezményt kaptuk, hogy ezen első 8 évciklusos létszám megharmadolását is az 1913. évre halasztották.

Nemcsak a 8 évciklusos létszámot, hanem ezt a 4 éves halasztást is azért eszelték ki, hogy a tanárság előmenetele hirtelenében valami *rohamos* ne legyen! Elfogadták a megharmadolás elvét, de státusrendezésünket annyi béklyóval aggatták tele, hogy a megharmadolás soha egy pillanatig se valósulhasson meg. Az utolsó 4 éves halasztás azonban nem fért már a többi béklyók tetejébe s az 1909-iki létszám megharmadolása az 1912. év végén körülbelül befejeződött.

Nézzük hát most, hogyan áll ez a megharmadolás a tanárság jelenlegi létszámára való alkalmazásában. Az 1912. év végével lezárt hivatalos rangsor alapján egy statisztikai kimutatást készítettem, amely a következő adatokat tartalmazza:

Fizetési osztály	Fő-igazgatók	Igazgatók	Állami tanárok		Kir. kath. tanárok		Felsőbb leányiskolai igazgatók	Felsőbb leányiskolai tanárok	
			igazgatókkal	igazgatók nélkül	igazgatókkal	igazgatók nélkül		igazgatókkal	igazgatók nélkül
V.....	3-20%	--	—	—	—	—	—	—	—
VI.....	12-80%	29-35%	—	—	—	—	5-26%	—	—
VII.....	—	53-65%	300-25%	253-22%	51-25%	45-23%	14-74%	26-14%	12-7 %
VIII.....	—	—	335-28%	335-29%	43-22%	43-22%	—	68-37%	68-40%
IX.....	—	—	539-47%	539-49%	104-53%	104-55%	—	88-49%	88-53%

Ezek a számok már magukban véve is elég ékesen szólanak. Második kongresszusunk idején a köteles tisztelettel komolyan felhívtuk a kormány figyelmét arra, hogy az igazgatóknak és a tanároknak egy státusba való sorolása a fizetésrendezésben kiáltó visszásságokat fog előidézni. Mikor pedig kitudódott, hogy nem a mindenkori létszámot harmadolják meg, a II. kongresszusi napló *Utószava* ijedten mutatott rá, hogy ily módon *8 év mulva*, vagyis 1917-ben a tanárságnak legföljebb $19^1/_2$%-a volna a VII.

fizetési osztályban, ellenben 56%-a lesz a IX-ikben, vagyis rosszabb lenne az állapot a régebbi rossznál is. Nos, t. kongresszus, a jóslás az idő tekintetében nem vált be. Hol vagyunk még 1917-től! És a jelzett rosszabb állapothoz már igen közel vagyunk az egész vonalon. Sőt a felsőbb leányisk. tanárok 7%-a már jóval visszaesett a 19-en. De ami még szomorúbb, a kir. kath. tanárok IX. fizetési osztályának 55%-os arányszáma ma talán már meg is haladta a félelmes 56%-ot, és valószínű, hogy a többieké is ott van a veszedelmes szomszédságban. És éppen nem kell nagy kasszandrai tehetség annak megjósolásához, hogyha státusrendezésünket továbbra is a mai rendetlenségben hagyják: IX. fizetési osztályunk arányszáma 1917-ben bizonnyal eléri a 70%-ot.

Ez olyan kilátás egy intelligens pályán, amelyért még az ismeretes tanári idealizmus sem lelkesedhetik!

Az igazgatókra és a főigazgatókra nézve a költségvetési törvény határozottan nem intézkedett. De kérdésünkre még II. kongresszusunk idején azt a felvilágosítást kaptuk minisztériumi főtisztviselőktől, hogy az elv őrájuk nézve a VII—VI., illetőleg a VI—V. fizetési osztályokban való megfelezés. Az előbb felolvasott statisztikai kimutatásban láttuk, hogy a felsőbb fizetési osztályban együttvéve átlagosan alig egy harmadrészük van. Pedig ha legalább az igazgatók létszámát megfelezték volna, ez a tanárságra nézve ma is 9—10 előléptetést jelentene, följebb a VIII. és VII. fizetési osztályba.

A tornatanárokra nézve ugyanazon helyről az a kijelentés történt, hogy létszámukat a X., IX. és VIII. fizetési osztályban meg fogják harmadolni. Ma az ő státusuk rendezése úgy áll, hogy a IX. fizetési osztályban van az államiaknak 47% s a kir. katholikusoknak 43%-a, a X.-ben pedig az államiaknak 53%-a s a kir. katholikusoknak 57%-a. Ráadásul aztán még eddigi 30 éves szerzett joguk helyett megkapták a 40 éves szolgálati idő kedvezményét!

Így mehetnénk végig a státusba sorozott összes tanítószemélyzet mindenikének fizetésbeli állapotán és mindenütt hasonló visszásságokat találnánk. De ezek közül csak a fels. keresk. iskolai tanárokat akarom még kiemelni, akik — habár más irányban — képesítés és elbánás szempontjából velünk egyenlő vonalban állanak. De sajnos, a státusrendezés dolgában is! Amellett, hogy két főigazgatójuk a VI. fizetési osztályban van, igazgatóik és tanáraik státusállapotát világosan feltünteti a következő táblázat:

Fizet. oszt.	Igazgatók	Tanárok igazgatókkal	Tanárok igazg. nélkül
VI.	7—35%	—	—
VII.	13—65%	36—26%	23—18%
VIII.	—	43—30%	43—34%
IX.	—	60—44%	60—48%

Helyzetük tehát éppen olyan rossz, mint a többi státusoké. Csak annyiban vannak kevésbé rosszabb állapotban, hogy náluk az igazgatók nélkül vett létszámnak 52%-a van a két (VII. és VIII.) felsőbb fizetési osztályban; utánuk következnek az államiak 51%-kal, ezek után a felsőbb leányiskolaiak 47%-kal és leghátul állanak a kir. katholikusok 45%-kal; de viszont mindenkit megelőzve excellálnak a IX. fizetési osztályban 55%-kal.

Elérkeztem, t. kongresszus, előadásom legérdekesebb részletéhez. Azokról akarok szólani, akik a rangsornak nevezett kasztok egyik osztályához sem tartoznak, hanem minden rangon és soron kívül vannak: a helyettes tanárokról. Az ő díjazásuk ma a fővároson kívül mindenütt 1600 K. Jól teszi a minisztérium, hogy ezt fizetésnek nem minősíti. Ez csakugyan nem is az! Megélhetésre veszedelmesen kevés, éhenhalásra sok, de a koldustarisznyához éppen elegendő! Körülbelül félszázaddal ezelőtt állapították ezt így meg. Azóta valamicskét haladt a világ. Emelkedett valamennyit az altisztek, szolgák és a napszámosok díjazása is. Csak a helyettes tanároké maradt a régi, mint a magyar kultúra konzervativizmusának örök dicsősége. Ma a legalantasabb napszámosmunkát végző ember napi bére falun és a vidéki városokban legalább is 4—8 korona közt váltakozik. Ellenben a nemzeti szempontból legfontosabb kultúrmunkát végző helyettes tanár napszámbére naponként 4, azaz négy K. 38 fillér!

Ez az összeg, t. kongresszus, elég hangosan kiabál önmagában is és nem kell hozzá semmiféle kommentár! Örök szégyene lesz ez minden magyar kormánynak, amely a XX. század szociális törekvéseinek korában ezt a páriaszerű állapotot megtűri.

De ez még nem elég, t. kongresszus, a helyettes tanár nyomoruságos állapotához hozzájárul, hogy a mai kormányzat az egyetemet végzett, de teljes oklevéllel még nem bíró helyettes tanárnak ily állapotban eltöltött szolgálati idejét a nyugdíjba sem akarja beszámítani. Azért mondom: a mai kormányzat, mert — amint az első előadáshoz fűzött felszólalásomban már jeleztem — az 1883 : XXX. tvcikk 34. szakaszában biztosított eme jogot a legújabbi nyugdíjtörvény is érintetlenül hagyta. Már most mi történik? Az, hogy az állam valósággal ma is alkalmaz oklevél nélküli helyettes tanárokat. Ezt tapasztalatból tudjuk mindnyájan. Az állam tehát szerződésileg elfogadja, sőt kéri a munkáját egy alkalmazottjának, de ugyanakkor őt e munkája után járó jogi kedvezménytől, a nyugdíjjogosultságtól megfosztja. Ezt az eljárást, t. kongresszus, én nem tudom, hogy minek nevezzem, de annyi bizonyos, hogy ennek etikai alapja még a futóhomoknál is folyékonyabb.

Mielőtt határozati javaslatomat előterjeszteném, engedje meg a t. kongresszus, hogy előzetes megokolásul még egy sérelmünket felemlítsem. Bizonyára velem együtt sokan tapasztalták, hogy mikor évről évre beletekintettek az újonnan megjelent hivatalos rangsorba, ott nevük előtt nem egyszer új, eddig nem látott

nevet olvastak, amely őket az előmenetelben egy-két lépcsővel hátrább tolta. Az ilyen nevek tulajdonosai a más intézetektől állami, vagy kir. kath. iskolákhoz átvett idősebb kartársak voltak. Az ilyen átvételeket megakadályozni nincs jogunk, de nem is akarjuk. Kétségtelen azonban, hogy az ilyen beékelések szerzett jogokat sértenek s nem egyszer történt, hogy valaki csakis azért maradt még egy évig az alsóbb fizetési osztályban, mert eléje éppen egy ilyen átvétel csúszott be. Ezen a visszásságon mind a két fél jogainak épségben tartásával segítenünk kell. És segíteni annál könnyebben lehet, mert a megharmadolás elve mellett ez az államnak úgyszólván semmi költségébe nem kerül. Erre vonatkozik határozati javaslatom 2. pontja, amely javaslatot egész terjedelmében ezennel előterjesztek.

A III. országos középiskolai tanári kongresszus, mint a magyar középiskolai tanárság egyetemes képviselete, régi igéretekre való hivatkozással egyhangulag és határozottan kéri

1. az összes állami és nem állami középiskolák rendes tanárainak, az igazgatók nélkül vett mindenkori létszám alapján, a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokban évről évre egyenlő részekben való megharmadolását, úgyszintén ennek megfelelően az igazgatóknak és a gyakorló főgimnázium tanárainak a VII és VI., a főigazgatóknak az V., a tornatanároknak a X., IX. és VIII. fizetési osztályokba szintén egyenlő részben való elosztását s a helyettes tanárok díjazásának és szolgálati idejük beszámításának méltányos rendezését.

2. Kéri a más középiskoláktól állami szolgálatba átvett tanárok illetményeinek összes szolgálati éveik alapján kiszabott és oly fizetésjellegű személyi pótlékkal való kiegészítését, mely csak a törvényes fizetési maximum elérésekor legyen fokozatosan megszüntethető.

T. Uraim! Csak rövid ideig ajándékozzanak még meg szíves figyelmükkel. Szinte hallom az aggódó kétkedést, hogy a nagy hadügyi kiadások miatt szükséges takarékosság útját vágja jogos kérésünk teljesítésének, illetőleg sérelmeink orvoslásának. Ebben az aggódásban én osztozni nem szeretnék. Én lehetetlennek tartom, hogy ez a kormány a mi kiáltó sérelmeink és a kényszerűség erejével ható jogos kívánságaink elől elzárkózzék. Hiszen éppen most tárgyaltatja a képviselőházban a községi jegyzők fizetésének rendezését, vagyis inkább javítását, s evégből négy millió koronával terhelte meg a költségvetést. Én, t. kongresszus, elhiszem, hogy a falusi jegyzők igazán nagy nyomorúságban lehetnek; elhiszem, hogy sok jogos betöltetlen kívánalmuk vár kielégítésre. De azt meg tudom és érzem, hogy a mi helyzetünk csöppet sem rózsásabb, mint az övék, kívánalmaink pedig jogosabbak és sérelmeink kirívóbbak. Hozzá még ezeknek kielé-

gítésére a községi jegyzők négy milliójának egy ötödrészére sem volna szükség. Sehogy sem akarnám elhinni, hogy a magyar államnak csakugyan mi vagyunk a legmostohább gyermekei.

Éppen ezért innen, e történelmileg is tiszteletreméltó helyről, e komoly pillanatokban néhány súlyos dologra bátorkodom felhívni a kormány figyelmét.

Nem becsülném meg hivatásból választott és nekem nagyon kedves pályámat, ha nem hangsúlyoznám, hogy a tanári munkát nemzeti műveltségünk és nemzetünk jövője szempontjából a legfontosabbak közé sorolom. Mi neveljük e nemzet önfenntartó gerincét, a magyar intelligenciát. És amilyen ez a nevelés, olyan lesz a nemzet jövője. E nemzetfenntartó munkához nyugalom, megelégedettség és önmagával harmóniában élő lélek szükséges. Azt pedig senki sem tagadhatja, hogy a tanárság lelki békéje ma fel van dulva; elégedetlen, mert látja, hogy terhes munkája kellő megbecsülésben nem részesül. Az elégedetlenség pedig mindenkor rossz tanácsadó s az elkedvetlenedett lélek mindenekfölött a legveszedelmesebb pedagógiai irányító. És ha valamely más tisztviselő, még ha igazságot oszt is, eltéveszti, elhibázza a dolgát: ezt egy másik jobb helyrehozhatja. De ha a nemzet intelligenciájának lelkét képző nevelésbe hibák, félszegségek, helytelen irányzatok csúsznak be, amelyeket még csak ellenőrizni sem lehet, ezt a bajt többé soha semmiféle erő meg nem fordíthatja, meg nem gyógyíthatja. Erről a történelem számos nemzet sorsában félelmetes tanulsággal szolgálhat.

Vállalja-e az így származható veszedelmekért s kulturális életünknek könnyen bekövetkezhető hanyatlásáért a felelősséget a mai kormányzat? Én nem hiszem! De mi se engedjük, hogy idáig fajuljon e válságos helyzet! A magunk álláspontjának megerősítése céljából hadd hivatkozzam Széchenyire, aki azt mondotta, hogy »az igaz férfiú mindenkinek megadja az övét s a másé elvételét szintúgy gyülöli, mint önmaga jussáról könnyen le nem mond, sőt azt védeni tudja«.

Mi se mondjunk le jussunkról s legyünk erősek összetartással megvédeni igazunkat! A kormány pedig mentsen meg bennünket attól, hogy minduntalan anyagi ügyeinkkel legyünk kénytelenek foglalkozni s engedjen minket visszatérni könyveinkhez.

Bízva kormányunknak belátásában s bízva saját munkánkat megbecsülő önérzetünk erejében, határozati javaslatomat elfogadásra ajánlom.

A III. középisk. tanári kongresszus, mint a magyar középiskolai tanárság egyetemes képviselete, egyhangúlag és határozottan kéri

1. a középiskolák, felsőbb leányiskolák és felső kereskedelmi iskolák rendes tanárainak, az igazgatók nélkül vett mindenkori létszám alapján, a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokban évről évre egyenlő arányban való megharma-

dolását, — úgyszintén ennek megfelelően az igazgatóknak és a gyakorló főgimnázium tanárainak a VII. és VI„ a főigazgatóknak a VI. és V., a tornatanároknak a X., IX. és VIII. fizetési osztályokba való arányos sorolását s a helyettes tanárok díjazásának és szolgálati idejük beszámításának méltányosabb rendezését.

2. Kéri a más középiskoláktól állami szolgálatba átvett tanárok illetményeinek összes szolgálati éveik alapján kiszabott s oly fizetésjellegű személyi pótlékkal való kiegészítését, mely csak a törvényes fizetési maximum elérésekor legyen fokozatosan megszüntethető.

IV.

Az Oktató-szövetség s az Egyetemes Tanügyi kongresszus ügye.

— Előadta *dr. Nádai Pál.* —

Mélyen tisztelt Kongresszus!

Az előbbi két pontban a fizetésrendezésről, a státusrendezésről, a nyugdíjkérdésről volt szó. Akik a tanárság ellenségei, nem fognak késni, azt mondani, hogy a tanárság önző kérdésekkel foglalkozik. Méltóztassék megengedni, hogy ezúttal is igazat adjak azoknak, akik ellenségeink sorából ezt a vádat hangoztatják. Sőt méltóztassék megengedni, hogy egy lépéssel tovább menjek és kijelentsem, hogy az önzés, amely jogosult, az önzés gyakran nemcsak jogosult, hanem államfenntartó erő, hogy csak rendkívüli nagy pillanatok azok egy nemzet életében, amelyek a nemzet nagy altruizmusát kívánják, ellenben a társadalomnak együttessége, a társadalom tagjainak ökonomikus, tudatos és mérsékelt önzésén épült fel. Ha a tanárság önző, akkor ez az önzés nem arra irányul, hogy pusztán vegetatív ösztöneit elégítse ki. Amikor az önzés apológiáját zengem, igen t. Kongresszus, akkor egy olyan férfiúnak a szavait idéztem csaknem szószerint, akire e percben emlékeznünk történeti kegyelet dolga. Egy olyan férfiú, aki két ízben volt Magyarország kultuszminisztere és aki éppen mostanában hálás kegyeletünk és megemlékezésünk tárgya. Br. Eötvös József emlékezetét idéztem. Igen t. Kongresszus! Báró Eötvös József volt az első és félek, hogy talán az utolsó kultuszminiszterünk is, aki nagy szellemmel, nagy koncepcióval, arra irányította egész közoktatásügyi politikáját, hogy egy közoktatási szellemnek érvényesülését elősegítse, hogy az áthassa az összes iskolák szellemét, kezdve a kisdedóvóktól, fel egészen az egyetemig. Sok minden történt azóta közoktatásügyünk terén. Sok minden törekvés inauguráltatott, sok politika kezdeményeztetett. Nem akarok e percben ezek kritizálásába bocsátkozni, csak konstatálni kívánom, hogy mind e törekvések, még a legszebbek és a legjobbak is, csak részlegesek voltak, csak a közoktatás egy-egy ágazatát reformálták meg, de nem hatottak messzire, nem tud-

ták összevonni az összes iskolák, az összes oktatószemélyzet közös törekvéseit. Érezhette ezt maga a tanítóság és a tanárság is, amikor ő maga igyekezett változó kormányok, változó miniszterek és változó programmok helyébe bizonyos egységes kultúrpolitikát teremteni és ennek céljaira összehívta a két egyetemes tanügyi kongresszust. Mindkettőnek dátuma fontos nagy történeti eseményekhez fűződik. Az első egyetemes és országos tanügyi kongresszus 1848-ban volt. A másik akkor, midőn a nemzet liberalizmusa fénykorát élte, amikor fényesen tündökölt nemzeti egységünk, a milléniumi kiállítás idején, 1896-ban. Soha Magyarországon kongresszus népesebb nem volt, mint ez a kongresszus és talán jelentősebb eredményeket sem hozott létre Magyarország kulturájában, mint ez a második kongresszus, amelynek tételeit ha itt felolvasnám, akkor mindenki meggyőződhetnék róla, hogy oly körültekintés, oly precizitás, akkora előrelátás jellemezte annak a tárgysorozatát és minden egyes felszólalását, hogy azóta sem találkoztunk egyetlen tanügyi kongresszussal sem, amely jobban méltányolta volna tagjainak anyagi és erkölcsi törekvéseit, a társadalom kívánságait, az egységes nemzeti iskolák nemzeti jellegét jobban kidomborította volna, mint a második egyetemes országos kongresszus tette. Az én indítványom arra vonatkozik, hogy ne engedjük ezt a történeti folyamatosságot ellanyhulni, hogy a mostani időkben levő közérdeklődést tekintsük olyannak, mint amely buzdítás, hogy felújítsuk a kongresszust, hogy azt a tanársággal és a tanítókkal együtt újra megtarthassuk és hogy annak intézményes jelentőségét biztosítsuk. Igen rövid leszek abban, hogy miként indokoljam meg ezeknek az egyetemes országos tanügyi kongresszusoknak a fontosságát. Szokás volt egy bizonyos időben és szokás volt most is, hogy a tanárt és a tanítót, mint az élettől elvonatkoztatott lényt megjelölni, mint olyasvalakit, aki az iskolába való. Ámde mi nem elégedhetünk meg azzal, hogy pusztán detail érzésekkel foglalkozzunk, nem elégedhetünk meg azzal, hogy a tanárság egész erejét lekösse az a kérdés, vajjon hányadik osztályba kezdjék el tanítani a latin nyelvet. Kimondom nyiltan, hogy Magyarország jövője és nagyrészben a magyar középosztály jövője is főleg azon a problémán fordul meg, hogy a magyar föld termőereje milyen lesz, hogy a többtermelés, amelyet a nemzetgazdák és a szocialisták ideállítanak, miként válik be, és hogy a parasztnak bilditását miképpen hajtják végre. Mégis azt látjuk, hogy a szakoktatás, különösen a földmíves szakoktatás, a gazdasági szakoktatás valóságos hamupipőkéje minden közoktatásügyi politikának. Tudjuk, hogy alig van több mint 30 földmívesiskola ebben az országban és maga a népoktatás teljesen figyelmen kívül hagyja a föld ökonomikus művelését, a föld népének helyes kiképzését. Vajjon egy egységes közoktatásügyi politika, egy előrelátó közoktatási szellem megfeledkezhetik-e ezekről az iskolákról. De még egy gondolat van itten, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni akkor, mikor a tanító-

ság és tanárság erkölcsi öntudatának mintegy megalapozását keressük. Szolidáris tanítóság és tanárság szolidáris nemzedéket fog nevelni, mint ahogy egy tanítói és egy tanári testület, amelyben anarchia uralkodik, nem nevelhet mást, mint olyan nemzedéket, amely maga is anarchisztikus, ugyanazon módon egy egységes idealizmus, egységes erkölcsi gondolattal, egységes anyagi törekvésekkel bíró tanítóság és tanárság egy olyan jövő Magyarország kimüvelését fogja eredményezni, amelynek gondolatvilágában, lelkében ezerszeresen, milliószorosan proporciálódik az egységességnek, a szociális munka öntudatának gondolata. Végére jutottam fejtegetéseimnek és mielőtt határozati javaslatom felolvasására kerülne sor, csak azt akarom megemlíteni, hogy aki külföldön járt, aki a külföldi iskolánál egy kis bepillantást szerzett, mindenütt azt találta, hogy egy egységes idealizmus lebeg a közoktatás szellemén, hogy Németországban a német egység, a német imperializmus gondolatát már az iskolában szívja magába a tanuló, hogy Franciaországban minden gondolat odairányul, hogy ama nagy vérveszteséget, melyet Franciaország szenvedett Elszász-Lotharingia elvesztésekor, a jövő nemzedék a maga munkájával helyrepótolja, hogy amint Angliában az iskola kultúrpolitikája és a társadalom egész felfogása arra összegeződik, hogy a business man helyébe egy ideális, egy intellektuális társadalmat hozzanak létre, ugyanúgy nem nélkülözheti a magyar iskola sem a nagy ideálokat, amelyek a nemzet közmüvelésére, a nemzet megerősödésére, egy helyes magyar kultúra gazdasági alapjaira vonatkoznak. Nem tudom, t. Kongresszus, mi lesz azoknak a javaslatoknak a sorsa, amelyek oly nagyfontosságúak a mi gazdasági helyzetünkre, a mi financiális létünkre, a mi önző törekvéseinkre. De tudom, hogy bármiféle megaláztatás érte és érje a magyar tanári kart, akárhányszor sujtsák is őt porba, akárhányszor tiporják is porba önérzetét, akárhányszor gyülik is benne össze a keserűség, mindannyiszor új és új erőt merít ebből a neki televényt alajából, az iskolából. Mi mind-mind, akik oktatással foglalkozunk, mind Anteuszok vagyunk, akiket földhöz vághatnak, akiket lesujthatnak, de akik mindannyiszor új hitet. új meggyőződést és munkakedvet kapunk a jövőre nézve abból az iskolából, amelynek munkásai vagyunk. És kívánom, hogy amikor határozati javaslatom előterjesztésére kerül a sor, ez a hit, ez a gondolat, e reménység és bizalom lelkesítse és végezze be a mai tanácskozásunkat. Határozati javaslatom a következő:

A Középiskolai Tanári Kongresszus szükségesnek tartja az iskolai oktatószemélyzetben az erkölcsi és anyagi összetartás megerősítését, egy magyar nemzeti művelődési programm alapelveinek kidolgozását, a köznevelés egész területén a reformok előkészítését, evégre a III. egyetemes tanügyi kongresszusnak a közel jövőben való egybehívását és ily kongresszusok intézményes biztosítását; az erre vonatkozó tárgyalások megindítására bizottságot küld ki.

B) A kongresszus lefolyása.

I.

Előértekezlet.

A kongresszust megelőző napon d. u. 6 órakor a Természettudományi Társulat helyiségében tartott előértekezleten a kongresszusi tagok rendkívül nagy számban jelentek meg, hogy a kongresszus anyagát megbeszéljék. Az előértekezleten *Négyesy László* elnökölt. Röviden ismertette a kongresszus munkaprogrammját; bejelentette, hogy az előkészítő-bizottság számos ülésben már alaposan megtárgyalta a kongresszus anyagát, mely mint a meghívóból is kitűnik, három főcsoportra oszlik: 1. a nyudíjtörvény, 2. a státusrendezés és 3. az egyetemes tanügyi kongresszus, illetve oktató szövetség kérdésére. Ezek mellett számos határozati javaslat is érkezett az egyes testületek részéről. Ez indítványokra vonatkozólag — az előkészítő-bizottság javaslataképen is — azt indítványozza, hogy ez indítványokat ne tárgyalják külön-külön a kongresszuson, nehogy ezek a nagy főkérdéseket háttérbe szorítsák. Legcélszerűbb lesz, ha ezeket kiadjuk a megválasztandó végrehajtó-bizottságnak, mely a miniszterekhez benyújtandó memorandumban az indítványokat feldolgozza, a memorandum anyagán kívül eső indítványok pedig tétessenek át az Orsz. Tanáregyesület választmányához, mely majd annak idején tárgyalni fogja s esetleges megvalósításukat szorgalmazza. Az előértekezlet az elnök indítványát egyhangúlag elfogadta.

Marczinkó Ferenc jegyző jelentette, hogy a kongresszusra 168 középiskola 2638 középiskolai tanár képviseletében 523 képviselőt küldött, a felső kereskedelmi iskolák közül 31 iskola 339 felső kereskedelmi iskolai tanár képviseletében 63 képviselőt küldött. Tehát a kongresszuson összesen 199 iskola és 2977 tanár képviseletében 586 tanár fog megjelenni.

Schmidt Márton mint a nyugdíjügy előadója bemutatta a kongresszus elé terjesztendő határozati javaslatot.

Sarudy György (Pápa) a határozati javaslatba beveendőnek tartaná, hogy az állami szolgálat a középiskolai tanároknál is — éppen úgy mint a jogászoknál — a főiskolai végzettségtől kezdve számíttassék. Ez igen fontos kérdés főleg az autonom felekezeti iskoláknál szolgáló tanárok nagy részére. Az indítvány hosszabb vitára adott alkalmat, melyben *Négyesy László*, *Schmidt Márton*, *Kende György*, *Dörnyey Károly*, *Takács Gyula* vettek részt, végre is az előértekezlet abban állapodott meg, hogy a határozati javaslatot változatlanul elfogadja, de a memorandumban a felhangzott kívánságnak helyet fog adni.

Bartha József mint a státusrendezés előadója bemutatta a státusrendezés ügyében előterjesztendő határozati javaslatot.

Matavovszky Béla nem tartja méltányosnak, hogy a tanári pálya végső állomása a VII. fiz. osztály legyen. Kérnünk kell a

helyi előléptetés intézményszerű biztosítását, hogy a tanároknak legalább 10%-a a VI. fiz. osztályba juthasson, az igazgatóknak 3%-a pedig a főigazgatókkal együtt az V. osztályba.

Négyesy elnök elvi okokból ellenzi a javaslatot. Nekünk nagyon szilárd bázisunk az, hogy most nem kérünk többet, mint az előző kongresszusokon. Maradjunk meg tehát az eddigi kívánságoknál.

Bóbita Endre is ellenezte Matavovszky indítványát, ezt legfeljebb mint óhajt a memorandumban említhetjük meg.

Gedeon Alajos stiláris módosítást ajánlott a javaslatban »egyenlő arányban« szó helyett »egyenlő részekben« teendő, mert ez világosabb meghatározás.

Kosári István: A 35 szolgálati év elleni küzdelmeinkben állandóan hangsúlyoztuk, hogy a tanári pályán 30 évi szolgálat teljesen elegendő, hangoztattuk, hogy ez az iskola érdeke is. A 35 és 30 év között való választásnál is a tanárság túlnyomó nagy része, 70% a 30 évet fogadta el, jelezve ezzel azt, hogy a tanári munka nem olyan természetű, hogy — kivételes esetektől eltekintve — a 30 éven túl való munkát is megbírná. Ennek következményeit le kell vonni a gyakorlatban is. Ezért indítványozza, hogy a határozati javaslathoz csatoltassék még egy harmadik pont, amely kimondja, hogy mindazon tanárok, akik a szolgálati éveiket betöltötték, nyugdíjazandók.

Az indítvány heves és nagy vitára adott okot. *Ries Ferenc, Dénes Lajos, Krenner Miklós, Weigl Géza. Szigeti Gyula, Varvasovszky János* pártolták Kosári indítványát. *Bartha József* mint előadó is hajlandó volt elfogadni az indítványt azzal a hozzáadással, hogy »hacsak további szolgálatukat a felettes hatóság kívánatosnak nem tartja«. Bartha indítványát elfogadta *Takács Gyula, Endrei Ákos, Szöts Gyula*. A javaslat ellen *Dóczi Imre, Both István. Lévay Ede, Székely István, Rombauer Emil, Gaal Mózes, Négyesy László* szólaltak fel. *Négyesy* elnök azt tartja, hogy a javaslat megbonthatja a tanárságot, sértő sok tekintetben az idősebb kartársakra s az egész tanári rendre az önzés vádját zúdíthatja. Igaz ugyan, hogy a 30-ik évét leszolgált átlagtanár a munkát már nem bírja úgy mint kellene, de vannak kiváló tehetségek, akiknek az iskola részére való megtartása, elsőrendű állami, pedagógiai és szociális érdek. A határozat keresztülvitelét illetőleg sincs kialakult vélemény s az a kongresszuson sem fog kikristályosodni. A kényszernyugdíjazás ily formáját egyetlen egy tisztviselői ágazat sem kívánta. Egyébként is, ha tisztességesen megharmadolnak bennünket, akkor a tovább szolgálók kis százalékát elbírja a tanári rend.

Gaal Mózes nagyon tart attól, hogy nem tudjuk egymást ebben a kérdésben megérteni, szavazni fogunk, ez pedig nagy bajok forrása lesz. Itt nem azért gyültünk össze, hogy ezt kimondjuk, nekünk vitális kérdésekről kell tanácskozni és dön-

teni és ezen a mellék és hirtelen felvetett kérdésen fogunk összekülönbözni s ezáltal veszélyeztetjük a kongresszus sikerét.

A kérdéshez még *Dörnyey Károly*, *Kemény Gábor*, *Erdélyi Alajos*, *Rácz Soma* szóltak hozzá. Már-már úgy látszott, hogy a felfogásbeli ellentétek tényleg kiegyenlíthetetlenek s a felvetett pótindítvány komolyan veszélyezteti a kongresszus sikerét. Ezért *Ries Ferenc* közvetítő indítványt tett. Bár ő is melegen pártolta Kosári javaslatát, mint a 35 év elleni küzdelmünknek logikai konzekvenciáját, mégis nem akarja a kongresszus sikerét ez indítvány továbbra való pártolásával kockáztatni. Azt javasolta tehát, hogy ezt a 3-ik pontot a határozati javaslatból hagyjuk el, de mondjuk ki, hogy a kiszolgált tanárok nyugdíjazási ügyével egy külön, a minisztérium elé terjesztendő memorandumban fogunk foglalkozni s itt fogjuk kifejteni azokat a módozatokat, melyek mellett a kiszolgált tanárok megválhassanak minden bántó körülmény mellőzésével az iskolától.

Imre Sándor is a nagy célok megvalósítása érdekében szükségesnek tartja a 3. pontnak a napirendről való levételét. Ha azonban a holnapi kongresszuson valaki ezt mégis újból indítványozná s a kérdés újból felvetődnék, Ries Ferenc indítványát tartja a leghelyesebb megoldásnak.

Kosári István: Mivel látja, hogy egyhangú határozathozatalra nincs kilátás s mivel ő sem akar bomlást előidézni, ezért javaslatát visszavonja.

Az értekezlet *Ries Ferenc* javaslatát egyhangúlag magáévá tette.

Jeszenszky István az előértekezlet figyelmébe ajánlotta a selmeczbányai ág. ev. főgimnáziumnak igen sok ágostai ev. főgimnázium testülete által is pártolt azon indítványát, hogy a kongresszus szorgalmazza a felekezeti tanárok családi pótlékát. Kéri, hogy ez a memorandum megszerkesztésénél vétessék figyelembe, vagy pedig, ha ez bármi okból nem volna lehetséges, a Tanáregyesület választmánya foglalkozzék ezzel az óhajtással.

Schmidt Márton felszólalása után az értekezlet úgy határozott erről a kívánságról, hogy az indítványoknak a Tanáregyesület választmánya előtt való tárgyalásakor az indítványozók egy-egy képviselőt küldjenek a tárgyalásra.

Miután az elnök még a kongresszus megalakulásának formáiról is tájékoztatta az értekezletet, az ülést $^1/_4$10-kor bezárta.

II.

A kongresszus.

November 15-én, szombaton reggel 9 órakor nem volt üres pad a Sándor-utcai régi képviselőház tanácskozótermében: teljesen megtöltötték azt a kongresszusra megjelent kartársak. Számuk feltétlenül meghaladta a 600-at. A hangulat nem volt olyan izzó, mint az utolsó kongresszuson, az emberek elnyomták azt

az elkeseredést, mely őket sok esetben igen nagy távolságból a kongresszusra hozta. Valami bizalomféle érzés szállotta meg a lelkeket, nem tudták elképzelni, hogy mikor ennyi méltánytalan és jogtalan bánásmódban részesült ember komoly, nagy tanácskozásra gyűl össze, amikor oly világosak a sérelmek, melyek őket érték, az államhatalom, kivált ha hivatalosan is képviseltetni magát, meg ne hallgassa igazságos panaszaikat.

A kongresszust az előkészítő-bizottság nevében *Usetty Ferenc* háznagy nyitotta meg. Beszédében röviden utalt azokra a kényszerítő körülményekre, melyek ennek a kongresszusnak az összehívását szükségessé tették, kiemelve különösen azt, hogy régi sérelmeinkhez az új nyugdíjtörvény jogfosztó rendelkezései következtében még újabb sérelem is járult. Indítványozta ezután, hogy a kongresszus elnökévé *dr. Négyesy Lászlót* válasszák meg. Indítványára a kongresszus tisztikara a következőképpen alakult meg: Elnök: *Négyesy László*. Ügyvezető társelnök: Gaal Mózes. Társelnökök: Dóczi Imre, Marusák Pál, Gömöry János, Szölgyémy Ferenc, Baumgartner Alajos. Jegyző: Marczinkó Ferenc és Sipőtz Pál. Pénztáros: *Müller József*. Háznagy: *Usetty Ferenc*. Naplószerkesztő: *Endrei Ákos* és *Usetty Ferenc*.

Miután a megválasztott tisztikar helyét elfoglalta, az elnök a kongresszusi tagok feszült figyelme mellett és sűrűn fel-feltörő helyeslései közepette a közölt beszéddel megnyitotta a kongresszust.

Az elnök ezután örömmel jelentette a kongresszusnak, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azáltal is jelezni kívánja ügyünk, bajaink iránt való érdeklődését, hogy kongresszusunkon magát *dr. Boncz Ödön* miniszteri tanácsos úrral, a középiskolai ügyosztály fejével képviseltetni. Áthatva e tény jelentőségétől szíve egész melegével üdvözli Boncz Ödön miniszteri tanácsost, mint aki mindig jóindulattal, megértő lélekkel viseltetett a tanárság törekvései iránt.

Dr. Boncz Ödön: Hálásan köszönte az elnök elismerő szép szavait s a bizalmat, mely ezekből feléje árad. Őszintén óhajtja, hogy a kongresszus fáradozásai létrehozzák azt a békét, rendet és nyugalmat, mely minden közszolgálatnak egyik alapfeltétele. Igéri, hogy a kongresszus tanácskozásait a lehető legnagyobb érdeklődéssel fogja kísérni.

Az elnök jelentette továbbá, hogy az Állami Tisztviselők Országos Egyesülete képviseletében megjelent kongresszusunkon *Mocsáry Béla* min. tanácsos, *dr. Andor Endre* és *Battenberg Lajos*. A nagy egyesület már sokat fáradozott a mi ügyeinkben is s ezért is örömmel üdvözli képviselőit.

Dr. Andor Endre: Mint kiküldött képviselők hárman a tanárság oldalán képviselik az egész magyar tisztviselői kart. E nagy státus nevében üdvözli a magyar tanárságot, mint a magyar kultúra lelkes derékhadát. A magyar tisztviselői kar, mely még mindig telve van idealizmussal, mely még tud nagy erkölcsi javak iránt önzetlenül lelkesedni, eddig is mindig meg-

becsülte a magyar tanárságot, mint legdrágább kincsének — gyermekeinek — nevelőjét. A nyugdíjügyben is a tanárság oldalán állott, a tanárság igazát védte a miniszterek előtt is és meggyőződése, hogy Teleszky pénzügyminiszter a koronát tenné fel a nyugdíjtörvényre, ha a tanároknak régi jogait visszaállítaná. Ez egyébként a magyar kultúra érdeke is, mert 30 évi szolgálat után csak kivételes tehetségek végezhetik sikerrel a tanár nehéz, testet-lelket ölő munkáját. A tanárság éppen ezért is — ha hittel ragaszkodik jogos kívánságaihoz — el fogja érni, amire törekszik, mert az írás szavai szerint: »akinek élő hite van az ő igazságában, az szóljon a sziklának, hogy menjen a tengerbe s a szikla menni fog.« Sikert kíván a tanárság fáradozásainak.

Az elnök ezután örömmel üdvözli Erődi Béla főigazgatót, mint a tanárság igazi barátját és Révy Ferenc főigazgatót és jelenti, hogy több más testület is képviselteti magát kongresszusunkon. Nevezetesen megjelentek az Ágostai Ev. Tanárok és Tanítók Országos Egyesületét képviseli Gömöry János igazgató és Szigethy Lajos tanár, a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Orsz. Egyesületét Trautmann Henrik elnök, Orbán Ferenc társelnök, Gálfy Ignác, Lévay István, Bakács István alelnökök, Zilahy György főtitkár és Karch Kristóf szerkesztő; a székesfővárosi kereskedelmi iskolai tanárok képviseletében Székely Sándor elnök, az Országos Polgári Iskolai Egyesületet Imre Sándor alelnök és Böngérfi Géza titkár, a tanítóképzőt Quint József és Dékány Mihály; a Magyarországi Tanító Egyesületek Országos Szövetségét Moussong Géza elnök és Simon Lajos főtitkár; a Tornatanítók Országos Szövetségét Bernáth János titkár. Örömmel üdvözli e testületek képviselőit. Sok testület táviratilag fejezte ki rokonszenvét, ezek közül különösen a kolozsvári tudományegyetem bölcsészeti karának meleghangú távirata keltett örömöt.

Ezután *Imre Sándor* az Országos Polgári Iskolai Egyesület nevében, *Matavovszky Béla* a kereskedelmi iskolai tanárok, *Moussong Géza* a magyarországi tanítóegyesületek, *Székely Sándor* a székesfővárosi kereskedelmi iskolák nevében üdvözli a kongresszust és sikert kíván működéséhez.

Ezután áttért a kongresszus a napirendre, melynek első tárgya: Az új nyugdíjtörvény módosítása volt. *Schmidt Márton* előadó, amint egész terjedelemben közölt előadásából olvasható, igen alapos, az ügy minden részletére kiterjedő, de azért tömör értekezésben fejtegette a nyugdíjtörvénynek a tanárságra vonatkozó sérelmes intézkedéseit.

Az előadáshoz, illetőleg a határozati javaslathoz elsőnek *Székely László* szólott, megemlítve, hogy a fővárosi kereskedelmi iskolák 150 tanára közül mindössze 3 ember volt olyan, aki 30 évi szolgálatát túlélte. *Székely Sándor* (Ujverbász) a községi tanárok helyzetét tette szóvá, akiknek nyugdíjazásuk alkalmával fizetésük 20%-át vonják le lakbér címen, 20, sőt több órára vannak kötelezve s nem léphetnek át az államhoz. *Kovács Dániel*

(Székelyudvarhely) a felekezeti tanárok nyugdíjügyét tette szóvá s a javaslathoz módosítást nyújtott be. Banner János (Jászberény) az 1912-ben alkalmazott helyettes tanárok részére is választási jogot kért a 30 és 35 között. *Székely István* felpanaszolta, hogy míg a jogászok, ha a főiskola elvégzése után állami szolgálatba lépnek, nyugdíjképesek, tőlünk ugyanehhez a jogosultsághoz végzettséget és oklevelet kívánnak. Az ügyvédnek, ha átlép a bírói karba, beszámíthatnak 15 évi szolgálatot is, a tanárnál még a felekezetnél eltöltött tanári éveket sem számítják be az átlépésnél. A kongresszus Bartha József felszólalása után egyhangúlag elfogadta az előadó által beterjesztett s Kovács Dániel által módosított határozati javaslatot.

A státusrendezés ügye. Ezt a kérdést *Bartha József* előadó referálta, nagy tetszéssel fogadott előadásban.

Székely László (Budapest) és *Bertalan József* (Eger) elfogadja a határozati javaslatot. *Nagy Endre* (Nagybánya) a javaslatnak a helyettes tanárokról szóló része csak általános kívánságot hangoztat, s azért olyan módosítást nyújt be e ponthoz, melyben a helyettes tanárok kívánságai kifejezetten benne foglaltassanak.

Ember József (Esztergom) a javaslatnak egy harmadik ponttal való kibővítését indítványozza, mely mondja ki, hogy a kiszolgált tanárok nyugdíjazandók.

Domány Ármin (Nagykanizsa) a határozati javaslat első pontjához nyújt be a nem állami tanárokra vonatkozó módosítást. *Bóbita Endre* (Kassa) stiláris módosítást nyújt be.

Ries Ferenc : A főigazgatók számára eddig az V. fizetési fokozatot kértük, most is azt kell kérnünk. A kényszernyugdíjazást ő is szükségesnek tartja, de nehogy itt esetleges szavazással a kongresszus egységét megbontsuk, a kérdést vegyük le a napirendről s kérjük meg az országos Tanáregyesületet, hogy közgyűlési határozatához képest egy memorandumban a minisztériumnál az ügy rendezését szorgalmazza.

Krenner Miklós (Arad). Ha az ügyet le is vesszük most a napirendről s nem is hozunk határozatot, az idősebb kartársaknak a kényszernyugdíjazás eszméjével mégis meg kell barátkozni. Junktimot kíván azonban a státusrendezés és a kényszernyugdíjazás között.

Bartha József előadó hozzászólása után *Négyesy László* elnök azon javaslatát fogadta el a kongresszus, hogy a helyettes tanárok ügyét külön bizottságra bízzuk. Ugyancsak az ő ajánlatára elfogadta a kongresszus azt is, hogy a kényszernyugdijazást leveszi a napirendről s megelégszik azzal, hogy ez az óhajtás itt felmerült. A kongresszus erre egyhangúlag elfogadta a határozati javaslatot.

Az egyetemes tanügyi kongresszus. Ennek az előadója *Nádai Pál* volt. Fejtegetéseit általános tetszéssel fogadta a kongresszus.

Dénes Lajos: Az egyetemes oktatószövetség eszméjét örömmel üdvözölte nemcsak kultúrpolitikai szempontból, hanem azért

is, mert a magyar állam legmostohább sorsú tisztviselőinek, a tanítószemélyzetnek jogos kívánságai kivívására hatalmas eszközt lát ebben.

Endrei Ákos: Az oktatószövetség első nagy lépés egy egységes tanügyi közvélemény létesítésére, ezért örömmel látja azt.

Gaál Mózes: Szintén örömmel fogadta a javaslatot, bár megvalósulása elé némi pesszimizmussal néz. A magyar tanítószemélyzetnek egységágazatai ezidőszerint még idegenül tekintenek egymásra, mintha nem is tartoznának egy testülethez, sőt s ez még szomorúbb, még az egyes ágazatokban sincs meg az egység. Nekünk középiskolai tanároknak jó példával kellene előljárnunk s elsősorban magunknak kellene egy nagy egységben összeforrni.

Krenner Miklós: Az egyetemes tanügyi kongresszus feleelevenítése régi mulasztást pótol. Üdvözölte már csak azért is, mert ebbe a ma egyre gyengülő demokratikus szellem újabb kivirágzását látja. Az idő is kedvező, mert ezidőszerint kulturális vezetőnk olyan férfiú, aki rokonszenvez a modernség és progreszszivitás gondolatával.

Kalmár Elek (Lőcse) szintén pártolta a javaslatot azzal a módosítással, hogy mondassék ki, miszerint az egyetemes tanügyi kongresszus célja az Országos Magyar Oktatószövetség létesítése.

Moussong Géza: Bár látja a megvalósítás nehézségeit, lelkesen üdvözli az ideát s a szervezés munkálataira felajánlja az Egyetemes Tanítószövetség tisztikarát.

Nádai Pál és *Klauber Frigyes* (Eger) hozzászólása után *Négyesy László* elnök feleslegesnek tartja, hogy az egyetemes tanügyi kongresszus munkaprogrammját determináljuk, már csak azért is, mert ezzel esetleg egyes testületeket elidegeníthetünk.

A kongresszus végül egyhangúlag elfogadta a benyújtott határozati javaslatot.

Az egyetemes tanügyi kongresszus előkészítésére a kongresszus a maga részéről a következő tagokat küldte ki: Imre Sándor, Endrei Ákos, Dénes Lajos, Krenner Miklós, Kosári István, Kalmár Elek, Nádai Pál s egyúttal elhatározta, hogy az egyéb oktatószerveket is megkeresi, hogy delegátusokat küldjenek ki. A kongresszus továbbá Moussong Gézának a felajánlott támogatásért köszönetet mondott.

Négyesy elnök indítványára a kongresszus elhatározta, hogy a beérkezett indítványokat a kongresszus anyagával kapcsolatosan a kiküldendő végrehajtó-bizottság dolgozza fel, a más tárgyúak pedig tétessenek át az orsz. középiskolai tanáregyesület választmányához.

Ezután a kongresszus a hozott határozatok végrehajtására bizottságot választott, melynek tagjai: Négyesy László, Gaal Mózes, Ries Ferenc, Usetty Ferenc, Bartha József, Schmidt Márton, Nádai Pál és Dénes Lajos lettek. E bizottság feladata lesz, hogy a kongresszus határozatait feldolgozva, legkésőbb január

elsejéig juttassa el a miniszterelnökhöz és a közoktatásügyi miniszterhez. Ennek elvégzése után a bizottság mandátuma megszünik.

Miután az elnök a miniszter képviselőjének *Boncz Odön* min. tanácsosnak köszönetet mondott, hogy tanácskozásainkat elejétől végig meghallgatta, köszönetet mondott az előadóknak s a kongresszus tisztikarának is.

Még *Takáts György* a kongresszus nevében mondott köszönetet az elnöknek fáradozásaiért, mire az elnök a kongresszust bezárta.

A kongresszus lefolyásáról a külön kiadandó Napló még teljesebb képet fog nyújtani.

Most e helyen még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy kongresszusunk úgy a napi sajtóban, mint a társadalom megértő köreiben bennünket őszinte hálára kötelező rokonszenves visszhangra talált. Nem hihetjük, hogy a kormány ez alkalommal is elzárkózhatnék jogos kívánságaink teljesítése elől.

m. f.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Az olasz középiskola tanítási terve.

Miután két éven át hivatalosan látogattam a fővárosi tankerület középiskoláit, itt szerzett tapasztalataim kiegészítése céljából szükségét éreztem annak, hogy középiskoláinkat a művelt külföld hasonló intézményeivel összehasonlítsam s a külföldi iskolák tanulmányozása alapján kínálkozó tanulságokat hazai tanügyünk javára hasznosítani próbáljam.

Az olasz kultúrával való régi ismeretségem arra bírt, hogy ezirányú tanulmányaimat Olaszországban kezdjem meg, amelynek klasszikus földjén a régi klasszikus irányzatú oktatás hagyományai még a legépebben fennmaradtak.

A nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium kegyes volt megengedni, hogy az idei szabadságomat e célra szentelhessem, s vállalkozásomat ajánlólevél kiállításával erkölcsileg is hathatósan támogatta.

Május 2-án Rómába érkezvén, a következő napon fölkerestem az olasz közoktatási minisztériumban *Zambra Romedio* régi ismerősömet, a felső oktatás egyik ügyosztályának vezetőjét *(capo-sezione)*;[1] az ő tanácsát követve, ajánlólevelemmel a római osztrák-magyar nagykövetséghez mentem. *Báró Ambrózy* nagykövetségi tanácsos a legelőzékenyebb módon fogadott s ügyem mielőbbi elintézését ígérte.

[1] Aki egykor, mint a fiumei teng. akadémia tanára, magyar szolgálatban állott.

Addig is, míg a nagykövetség a magyar kultuszminisztérium ajánlólevele alapján az olasz közoktatási miniszter engedélyét kieszközölte, említett barátom, Zambra Romedio úr szíves volt rendelkezésemre bocsátani *Bruto Amante:* Codice scolastico c. gyűjteményes munkáját, hogy a benne egészen az 1909. évig foglalt törvények és rendeletek alapján tanulmányozhassam az olasz iskolaügy addig való fejlődését. Meg kell itt jegyeznem, hogy az olasz középiskolákra nézve mindezideig hiányzik egy oly összefoglaló, átnézetes és tárgyi szempontok szerint rendezett rendszeres kompendium, mint amilyen nálunk a régi *Klamarik*-féle s a most használt *Pirchala*-féle mintaszerű összeállítás. A törvényeknek és rendeleteknek tömkelegében, melyet a föntebb említett olasz kompiláció bővebb kommentárok nélkül kronológiai sorrendben közöl, meglehetősen nehéz a tájékozódás. Másik nagy fogyatkozás, hogy az olasz iskolák egyáltalán nem nyomatnak tanévvégi értesítőket s így működésükről nem adnak összefüggő képet.

Az engedélyt május 8-án megkapván, megkezdtem rendszeres látogatásaimat a római középiskolákban.

Feltünő tény, hogy a 600 ezer lakossal bíró olasz fővárosban, a klasszikus kultúra ősrégi központjában, aránylag sokkal kevesebb a klasszikus irányú középiskola, mint Budapesten. Mindössze nyolc teljes főgimnázium van, ezek közül négy állami; s ezek sem túlnépesek; egyikben sincs az a monstruózus tanulószám, mint némely budapesti intézetben. Az egy osztályba felvehető tanulók maximális száma 40 — és pedig nemcsak törvény szerint, hanem a gyakorlatban is; — 41 tanulóval már párhuzamosítják az osztályt. Az intézeteket nem kerületek szerint, hanem egy-egy hírneves történeti személy, tudósok, költők, fejedelmek és államférfiak nevéről nevezik el. Állami teljes főgimnáziumok (Ginnasio-Liceo) Rómában:

1. Ginnasio-Liceo *Ennio Quirino Visconti* (a régi Collegio Romano helyén);
2. Ginn.-Liceo *Terenzio Mamiani;*
3. » » *Umberto I;*
4. » » *Torquato Tasso.*

Ezenkívül vannak még a *Massimo* (jezsuiták kezén), a *Nazzareno* és a *Galileo Galilei*, továbbá egy leánygimnázium (ginnasio femminile). Ezen intézeteknek azonban nincs nyilvánossági joguk (ennek megadásában az olasz kormány nagyon fukar és válogatós) s tanítványaik az állami intézetekben kötelesek vizsgálatot tenni. A leánygimnázium nem pótol valami nagy szükséget, mivel a leányok mint rendes tanulók harminc év óta látogathatják az összes fiú középiskolákat s a koedukáció intézménye már rég gyökeret vert. Azt lehet mondani, hogy nincs osztály leány nélkül; — volt osztály, amelyben 30 tanuló közt 12 leányt olvastam meg. Rendesen az első padokban csoportonkint ülnek s

a kacérkodás elkerülése végett cicomátlan, komoly szabású fekete ruhát kell viselniök.

Hogy túlságosan sokat ne markoljak, látogatásaimmal Rómában két állami intézetre szorítkoztam: az *Ennio Quirino Visconti* és *Terenzio Mamiani* teljes főgimnáziumokra, melyeknél látogatásaimat május 8-ától 20-ig bezárólag rendszeresen folytattam, — még pedig délelőtt és délután; mert az olasz iskoláknál elvi alapon nincs megengedve az egyfolytában való délelőtti tanítás. Délelőttre rendesen három, délutánra 2 óra esik; előírás szerint a délelőtti és délutáni órák között télen 3, nyáron 4 órai időköznek kell esnie. Viszont ismeretlen Olaszországban az óraközi 10—15 perces szünet. Tanár és tanulók egyfolytában végig ülik a délelőtti három és délutáni két órát. Ezért az olasz intézetekben soha nem hallani az óraközök zsivaját és lármáját, mint nálunk, amikor az egész tanulósereg tolong, futkos, kiabál a szűk udvarokon vagy még szűkebb folyosókon.

A látogatások közben időt kellett még szakítanom arra, hogy tisztelgő látogatást tegyek az olasz közoktatási miniszternél dr. *Credaro Luigi* volt egyetemi tanárnál, aki épp akkor nyújtotta volt be sokat kommentált törvényjavaslatát az olasz középiskolai tanárok fizetésrendezéséről s élénken érdeklődött a mi viszonyaink s az olasz középiskolákon szerzett tapasztalataim iránt. Tisztelegtem még dr. *Fiorini Vittorio*-nál, a középiskolai min. ügyosztály vezetőjénél (címe: *direttore generale per l'istruzione media*).

Beható megbeszéléseket és eszmecserét folytattam azonkívül az újonnan szervezett központi középiskolai felügyelőség (az *ispettorato centrale per le scuole medie*) ügybuzgó titkárával, dr. *Armini Tarquinio*-val, akitől a középiskolai szervezetre és felügyeletre nézve igen becses felvilágosításokat nyertem, valamint a látogatott középiskolák igazgatóival és tanáraival.

Ez eszmecserék tanulságait még kiegészítettem a rendelkezésemre bocsátott vagy megszerzésre ajánlt újabb törvények, rendeletek és egyéb nyomtatványok tanulmányozásával.[1]

Rómából való elutazásom után tapasztalataimat még kiegészítettem *Velencében*, ahol újból több napon át látogattam az ottani két teljes gimnáziumot, a ginnasio-liceo *Marco Polo*-t és *Marco Foscarini*-t, valamint az utóbbival kapcsolatos nagy (256 internistával bíró) nemzeti konviktust.

Ezen látogatásaim és a velük összefüggő tanulmányozásaim eredményeként főbb vonásaiban sikerült összefüggő képet nyernem az olasz középoktatás jelen állapotáról. Az így nyert kép egy részét akarom most itt bemutatni. Meg kell azonban jegyeznem, hogy e téren már megelőzött közoktatásunknak egy kiváló

[1] A középiskolai törvények speciális gyűjteményét kiadta *Nerino Bianchi* ügyvéd és tanár e címen: *Memoriale scolastico riguardante l'organamento degli istituti d'istruzione secondaria, Pesaro, 1910.*

alakja, *dr. Erődi Béla*, aki ezelőtt egy negyedszázaddal tanulmányozta az olasz középoktatást s tapasztalatairól a középisk. tanáregyesületnek 1887. évi fiumei közgyülésén számolt be.[1] Akkor még mindkét ország csak rövid fejlődésü alkotmányos intézményekre tekinthetett vissza; a kezdet nehézségein még kevéssé volt túl; sok régi mulasztást kellett itt is, ott is pótolni; mindkét ország pénzügyei még válságos állapotban voltak, állandó évi deficittel küzdöttek s a kultúra fejlesztésére, iskolák szervezésére egyik ország sem fordíthatott kellő gondot. A viszonyok azóta nálunk is, Olaszországban is tetemesen változtak; s különösen a pénzügyi egyensúly helyreállítása óta az államkormányzat mindkét országban folyton növekvő határozó befolyást biztosított magának a közoktatás egész mezején. Mindkét országban megindult a kevésből jól dotált községi, felekezeti vagy testületi intézetek államosítása (»regificazione«), s intézményileg biztosíttatott a hatékony állami felügyelet szervezésével a tanítási színvonal egyöntetüsége; azzal a különbséggel, melyet már futólag említettem, hogy Olaszországban sokkal nehezebben adják meg a nem állami intézeteknek a nyilvánossági jogot *(istituti pareggiati)*; a nem állami intézetek, kivált a magánintézetek tanulói vizsgálataikat rendszerint csak az állami intézetek tanári kara előtt tehetik le s ezektől nyerik érvényes bizonyítványaikat.

Ennyit bevezetésül; áttérek most már az olasz középiskolai tanítási terv részletes ismertetésére.

* * *

Az olasz középiskolai tanítás szervezete lényegesen eltér nemcsak a magyarországi, hanem az ausztriai és németországi szervezettől is. A fő különbség az, hogy Olaszországban nincs meg ezen a néven sem a gimnáziumnak mellérendelt reáliskolai intézmény, sem az alsóbbfokú polgári iskola.

Tavalyelőttig Olaszországban csak két fajta középiskola volt: egyrészt a klasszikus irányú 5 osztályú gimnázium *(ginnasio)* s ennek folytatásaként a 3 osztályú líceum *(liceo)*; másrészt a gyakorlati irányú 3 osztályú *műszaki iskola (scuola tecnica)*, négy különböző típusban, s ennek folytatásaként a szintén négy típusú, *négy* osztályú műszaki intézet *(istituto tecnico)*. Ez az intézmény voltaképen a mi polgári iskolánknak és különböző szakiskoláinknak, sőt egyik típusával a reáliskoláknak is megfelel; azonban minden típusában középiskolának van minősítve s így Olaszországban szerencsésen elkerülték azt a sok nehézséget és visszásságot, melyet nálunk a polgári iskola meghatározatlan helyzete s fogyatékos képesítő hatálya okoz.

[1] »Az olasz gymnasiumok új tanítási terve, összevetve a miénkkel«. Tan. Egy. Közl. 1887/8. évf. — Még előbb *Kőrösi Sándor* ismertette e folyóiratban az olasz középiskolákat. (»Az olasz gymnasialis lyceumok« Tan. Egy. Közl. 1883/4. évf. és »Az olasz »reál«-iskolák«. U. o. 1884/5. évf.)

Ezeket a műszaki iskolákat és intézeteket nem vonhattam be látogatásaim keretébe; s így itten, mielőtt áttérnék a klasszikus irányú iskolák bővebb ismertetésére, rövidesen vázolom a a gyakorlati irányú középoktatás szervezetét és feladatait.

Amint már említettem, e gyakorlati irányú oktatás is kéttagozatú, négyféle típussal; három osztállyal az alsó, néggyel a felső tagozatban; összesen tehát 7 évfolyamra terjed, mint nálunk annak idején átmenetileg a reáliskola és most is a négy polgári vagy középiskolai osztállyal kombinált kereskedelmi iskola.

Az alsó 3 osztályú tagozat első típusa az *általános irányú műszaki iskola (scuola tecnica con indirizzo generale)*, latin és görög nélkül. Tanítása tárgyai: az olasz, mint anyanyelv; a francia, mint modern idegen nyelv; történelem, polgári jogok és kötelességek; földrajz, természetrajz (csak a II. és III. osztályban); mennyiségtan (számtan); rajz és szépírás. Ezeken kívül még számviteltan a III. osztályban.

Második típus a *gazdasági* irányzatú műszaki iskola *(sc. tecnica con indirizzo agrario)*. Tanítási terve azonos az előbbivel; külön jellegét csak az utolsó (III.) osztályban heti 3 órában tanított *gazdaságtani elemek* adják meg.

A harmadik típus *kereskedelmi* irányzatú *(sc. tecnica con indirizzo commerciale)*. Külön jellegét az adja meg, hogy az általános tanítási terven kívül felveszi a II. és III. o.-ban a francia nyelv mellett még a *németet vagy angolt* (fakultative), azonkívül több órát fordít a *számviteltanra* (a II.-ban 3, a III.-ban 5 órát).

Negyedik típus az *ipari* irányzatú műszaki iskola *(sc. tecn. con ind. industriale)*. Az általános tantervhez itt a *mechanika* elemei járulnak (II. és III. o., 2—2 heti óra).

Végül vannak még műszaki *leányiskolák* is, általános és kereskedelmi irányzattal. Az általános irányzatúban a fiúiskolák programmjához még a *női munka* járul, minden osztályban heti 2 órában; a kereskedelmi irányzatúban több számviteltani óra és *német vagy angol*, mint a hasonló típusú műszaki fiúiskolában.

A műszaki iskolák felsőbb tagozatát alkotó műszaki intézetek ismét négy típusra (az olasz hivatalos elnevezés szerint négy szekcióra vagyis szakra) oszlanak; és pedig:

I. *Fizika-matematikai* szakiskola *(sezione di fisica e matematica)*; megfelel a mi reáliskoláinknak s a mérnöki szakra készít elő.

II. *Kereskedelmi és könyvviteli* szakiskola *(sez. commerciale)* (nálunk felső keresk. iskola).

III. *Mezőgazdaságtani* szakiskola *(sez. agraria)*.

IV. *Földméréstani* szakiskola *(sezione di agrimensura)*.

Ami ezen intézetek tanítási tervét illeti, vannak általános tárgyak, melyek mind a négyféle intézetben közösek; ilyenek: az olasz és francia nyelv, világtörténet, földrajz, természetrajz, mennyiségtan és általános fizika, kémia, díszítményi rajz. Ez

általános tárgyakra nézve teljesen egyező a mérték és az óraszám az olasz nyelvben (I—IV. o. 6, 5, 4, 6 heti óra), a világtörténetben (I—III. o. 3, 3, 2), a földrajzban (I—II. o. 3, 3) és az általános fizikában (III. o. 5). Eltérő a mérték a *francia nyelvnél*, melyet a földmérési és gazdasági szakon csak az első két éven át tanítanak heti 3 órában, míg a mennyiségtan-fizikai szakon még a III. o.-ban is tanítják heti 2 órában s a kereskedelmi szakon a III. és IV. o.-ban (2—2 ó.). A *matematikát* az I. és II. o.-ban mind a négy szakon tanítják (6—5 heti ó.), de csak a mennyiségtan-fizikai szakon folytatják a III. és IV. o.-ban is heti 5—5 órában. A *természetrajz* tanítása mind a négy szakon közös és egyező az I. és II. o.-ban (I. o. állattan és növénytan, II. o. ásvány- és földtan, 3—3 ó.); egyedül a gazdasági szakon folytatódik a III. o.-ban a mezőgazdaságban alkalmazott természetrajz tanításával (2 h. ó.). A *díszítményi rajz* egyező az I. o.-ban (6 ó.), a II. o.-ban elmarad a kereskedelmi szakon, folytatódik 6, ill. 4 h. órában a többi három intézetnél. Általános *vegytant* tanítanak mind a négy szakon a III. o.-ban (3 ó.), gyakorlatokkal kapcsolatban. Egyedül a keresk. szakon nincs folytatása; a többi három intézetnél a IV.-ben is tanítják, nagyobb óraszámmal és gyakorlatokkal kapcsolatban.

Jellegző külön szaktárgyak:

A *mat.—fiz.* szakon:

Építészeti rajz (III.—IV., 4—6); részletes fizika (IV., 3); angol v. német ny.

A *keresk.* szakon:

Számvitel és könyvvitel; polgári, kereskedelmi és közigazgatási jog; nemzetgazdaságtan; pénzügytan és statisztika; angol v. német ny.; szépírás.

A *gazdasági* szakon:

Földmíveléstan; mezőgazdasági és állattenyésztési technológia, megfelelő gyakorlatokkal; gazdasági kémia, gyakorlatokkal; géptan és vízműtan; mezőgazdasági számvitel; helyrajz és mezőgazdasági építkezés, rajzokkal; mezőgazdasági törvényhozás.

A *földmérési* szakon:

Mezőgazdaság és mezőgazdasági törvényhozás; mezőgazdasági számvitel; helyrajz és mezőgazdasági építkezés, rajzgyakorlatokkal. (E tárgyak közösek a gazdasági intézetekkel; külön tárgyak:) Becsléstan, ábrázoló mértan.

A rokon szakok néha egy-egy intézetben, egy igazgatóság alatt vannak egyesítve.

Mindeme tárgyak tanításához, amennyiben az egyetemeken is taníttatnak, egyetemi oklevél és sikeres pályázati versenyvizsgálat szükséges. A tanárok a középiskolai státusba tartoznak s teljesen egyenrangúak a klasszikus középiskola tanáraival; a műszaki iskolák tanárai a gimnáziumi, a műszaki intézetek tanárai a líceumi tanárok illetményeiben és ellátásában részesül-

nek. Olyféle külön képesítést, mint nálunk a polgári iskolai, Olaszországban nem ismernek; ezzel biztosítják az elemit meghaladó műveltség egyöntetű magasabb színvonalát. Olaszországban nincs meg a *febbris gimnasialis* nemzeti betegsége.

Hogy a gyakorlati irányú középiskola mennyire megfelel a nemzeti szükségletnek, s a józan olasz polgárság mennyire értékeli, azt mindennél jobban mutatja folyton emelkedő népessége. Már 1900-ban az egész országban a műszaki iskolákat *38*.334 tanuló látogatta, míg a gimnáziumokba már csak *32*.464 tanuló iratkozott be. Egy évtized múlva a műszaki iskoláknak már *76*.731 tanulója volt szemben a *38*.060 gimnázistával; éppen kétszer annyi. Ez annyival többet jelent, mert hisz a műszaki iskolák csak 3 osztályúak, míg a gimnázium 5 osztályú. Még jobban kitűnik ez egészséges arány az I. osztályba beiratkozó tanulóknál. 1910-ben a gimnáziumi I. osztályba összesen *9*.721 tanuló, a műszaki iskolai I. osztályba *35*.049 tanuló vétetett fel.[1]

Főbb vonalaiban megismerkedvén az olaszországi reális és gyakorlati irányú középfokú oktatás intézményével, áttérhetünk most már tanulmányozásunk tulajdonképi tárgyára, a klasszikus irányú középiskolára.

Ami ezt a *klasszikus* középiskolát illeti, annak mostani szervezete a napóleoni uralom idejéig nyúlik vissza, amikor is francia mintára lényegében kialakult már a mostani ötosztályú gimnázium s a föléje helyezett háromosztályú líceum típusa. Ezt az állapotot aztán törvényesen szabályozta s az egész akkori olasz királyságra kiterjesztette az 1859. évi Casati-féle középiskolai törvény (*legge Casati*), mely lényeges intézkedéseiben még ma is érvényben van. A kettős intézet (ginnasio és liceo) különben rendesen egy igazgatás alatt, egyesítve áll fenn, s így egyesítve megfelel a mi 8 osztályú teljes főgimnáziumunknak. Csak kisebb vidéki városokban vannak még elszigetelt ötosztályú gimnáziumok, melyek így megfelelnek a nálunk is kiveszőben levő 4 osztályú csonka algimnáziumoknak.

Ez a tagozat megfelel annak, amely nálunk is fennállott (a régi jezsuita középiskolák típusának folytatásaként) az első »Rasio educationis« szervezeti rendelkezései alapján, melyek értelmében a mi gimnáziumaink is 5 osztályúak voltak, föléjük helyezett 2 évi filozófiai tanfolyammal, mely az egyetemi tanulmányokhoz nyitott utat. Az olasz líceum tehát nem egyéb, mint ez az egy évvel bővült s így három évre kiterjesztett, egyetemre előkészítő filozófiai tanfolyam, melynek eredeti jellege ma is kivihető a tanítási tervben, amennyiben minden évére esik egy-egy bölcseleti tárgy. (Az I. évben lélektan, a II.-ban logika, a III.-ban etika.)

[1] Italo Raulich: Il disagio della scuola media. (Rivista pedagogica, 1912. évf.)

Ellentétben a francia lázas újító törekvésekkel, az olaszok a legújabb ideig a legnagyobb konzervativizmussal megmaradtak a klasszikus középiskola régi hagyományai mellett. Csak 1904-ben szánták rá magukat a görög nyelvnek, mint rendes tantárgynak fakultatívvá tételére (14 évvel később mint mi [1], választást hagyva a görög és mennyiségtan között s bevezetvén (heti egy órában) a görög kultúra ismertetését (coltura greca = görögpótló irodalom). A görög nyelv azonban csak a líceum két legfelső osztályában volt fakultatív; a görögpótló tanulóknak a filológiai szakon, a görögöt tanulóknak az egyetem matematikai szakán kiegészítő vizsgálatot kellett tenniök. Minthogy ez az intézkedés nem vált be, két évvel ezelőtt nagyobb szabású reformra tökélte el magát az olasz közoktatásügyi kormány: megszüntette a fakultatív görögpótló tanfolyamot, s helyette az úgynevezett *modern gimnázium és líceum* új iskolatípusát hozta be. Ez az új iskola tehát némiképen megfelel a reálgimnáziumnak; tanítási terve azonban mindenben azonos a klasszikus gimnáziuméval, azzal az egy lényeges különbséggel, hogy a IV. osztálytól kezdve a görög nyelv helyébe valamely modern nyelv tanulása lép, és pedig fakultative vagy az angol, vagy a német nyelvé. Ezt az új típust egyelőre átmenetileg a klasszikus intézetek mellett felállított párhuzamos osztályokkal valósítják meg; eddig csak a IV. és V. gimnaziális osztály volt meg ily modern formában egyes nagyobb intézetek mellett (így Rómában és Velencében is); a folyó tanévben már lesz ilyen modern I. liceális osztály is. Később e modern intézetek — a gimnázium IV. osztályától kezdve — különváltan fognak fennállani.

Azt az elvet látjuk ez intézkedésben érvényesülni, hogy az egyik nyelvnek és irodalomnak hiányzó ismeretét legczélszerűbben egy másik nyelvnek és irodalomnak ismeretével lehet pótolni. Kérdés, nem lett volna-e szerencsésebb nálunk is ezt az elvet követni?

Ami most a régi típusú klasszikus ginnasio-líceo *tanítási tervét* illeti, annak külön jellegét — úgy, mint nálunk a főgimnáziumét — a két régi klasszikus nyelv, a latin és görög adják meg. A többi tárgyakban azonban lényeges eltérések mutatkoznak, úgy beosztásukra, mint terjedelmükre vonatkozólag.

Az eltéréseket az alább álló összehasonlító táblázat mutatja.

[1] Nálunk 1890. évi XXX. t.-c.; Olaszországban 1904. évi 657. sz. felségrendelet.

A magyar gimnázium általános óraterve:

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össz.
Vallás	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Anyanyelv (magyar)	5	5	4	4	3	3	3	3	30
Latin ny.	6	6	6	6	6	5	5	4	44
Görög ny.	—	—	—	—	5	5	5	4	19
Idegen ny. (német)	—	—	4	3	3	3	3	3	19
Történet	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Földrajz	3	3	2	—	—	—	—	—	8
Természetrajz	2	2	—	3	3	3	—	—	13
Fizika	—	—	—	—	—	—	4	4	8
Matematika	4	4	3	3	3	4	3	2	26
Rajz, mértan	3	3	2	2	—	—	—	—	10
Filozófia	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Összesen	28	28	28	28	30	30	30	30	232

Az olasz gimnázium és líceum óraterve:

	Gimnázium					Líceum			
Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.	Összesen
Vallás	—	—	—	—	—	—	—	—	(— 16)
Anyanyelv (olasz)	7	7	7	5	5	5	4	4	44 (+ 14)
Latin ny.	6	7	7	6	6	4	4	4	44 (± 0)
Görög ny.	—	—	—	4	4	3	4	4	19 (± 0)
Idegen ny. (francia)	—	—	3	3	3	—	—	—	9 (— 10)
Történet és földrajz	5	5	5	3	3	3	4	4	32 (+ 6)
Természetrajz	—	—	—	2	2	2	2	2	10 (— 3)
Fizika (és kémia)	—	—	—	—	—	2	3	3	8 (± 0)
Matematika	2	2	2	2	2	4	4	3	21 (— 5)
Rajz, mértan	—	—	—	—	—	—	—	—	— (— 10)
Filozófia	—	—	—	—	—	2	2	2	6 (+ 3)
Szépírás	—	—	—	—	—	—	—	—	— (— 2)
Fizikai nevelés	3	3	3	3	3	3	3	3	24 (+ 8)
Összesen	23	24	27	28	28	28	30	29	217 (— 15)

E két tanítási terv egybevetéséből első pillanatra látni, hogy az olasz gimnázium sokkal inkább megőrizte a klasszikus középiskola régi humanisztikus jellegét. Tárgyanként haladva a következő észrevételeket tehetjük:

Ami először is a *vallástant* illeti, azt az olasz középiskolákban egyáltalán nem tanítják az állami intézeteknél. Az elemi iskolákban és állami internátusokban tanítják ugyan, de a szülők kívánságára felmentés is adható.

Ami a *nyelvtanítást* illeti, a klasszikus nyelvek mellett, mint nálunk, tanítják az *anyanyelvet* s még — kötelezőleg — egy modern nyelvet is; a nálunk tanított német helyére itt a *francia* lép.

Az *anyanyelv* tanítására az olaszok sokkal nagyobb súlyt fektetnek mint mi, s hasonlíthatatlanul nagyobb eredményeket is érnek el.

Nincs osztálya a klasszikus iskolának, melyben nagyobb ne volna az óraszám, mint a mi megfelelő osztályainkban. A heti órák összes száma nálunk 30, Olaszországban 44.

(Osztályonkint:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
nálunk	5	5	4	4	3	3	3	3
Olaszországban	7	7	7	5	5	5	4	4.)

Ha még most tekintetbe vesszük, hogy Olaszország egészen egynyelvű ország, régtől fogva virágzó irodalommal; hogy ott szigorúan megállapított s a legaprólékosabb gonddal kidolgozott nyelvtani, jelentéstani és stilisztikai törvények adnak biztos alapot a nyelvtanításnak; hogy minden egyes tanulónak megvan az irodalmi olasz nyelv teljes szótára, melyet szorgalmasan forgat: elgondolhatjuk mekkora különbség lehet az olasz és magyar abituriensek nyelvtani és stilisztikai készültsége és előadási képessége között.

Hogy Olaszországban mekkora súlyt fektetnek a nyelvtanítás egész komplexumában az anyanyelvi szilárd alapra, az abból is kitűnik, hogy már néhány év óta a latin nyelvet az I. osztályban csak március végével kezdik tanítani; addig még teljes óraszámát az anyanyelvben való grammatikai megalapozásra fordítják.[1]

Így aztán már az I. osztályban kellő számú prózai és költői olvasmány mellett alaposan elvégezhetik és begyakorolhatják az alaktant; a II.-ban az egyszerű, a III.-ban az összetett szintaxist; a IV.-ben már stilisztikát, retorikát és verstant tanulnak; az V.-ben prózai és költői fogalmazásban és a műfajok elemzésében gyakorolják magukat. A líceum 3 osztályában már irodalomtörténettel és rendszeres irodalmi olvasmányokkal foglalkoznak; az I. osztályban (amely megfelel a mi II. osztályunknak) a rinascimento-ig (renaissance-ig); a II.-ban a római Arcadia társaság fellépteig (1689); a III.-ban Manzoni haláláig. Ezzel párhuzamosan olvassák és magyarázzák Dante Divina Commediáját: az I.-ben a Poklot, a II.-ban a Purgatóriumot, a III.-ban a Paradicsomot, bő történeti és nyelvi kommentárokkal. — Minden tanulónak megvan az olasz nyelv magyarázó szótára; mire elvégzi iskoláit, teljesen tisztában van minden egyes szó jelentéstanával, a szinonimák legfinomabb árnyalati különbségeivel s megszokta, hogy gondolatait a leggondosabb szabatossággal és választékossággal fejezze ki. Az olasz irodalmat pedig minden olasz abituriens részletesen ismeri, az írókat bálványozza s nemzeti büszkeségében a világirodalom élére helyezi.

A *latin* nyelvben az óraszám éppen annyi mint nálunk; a 8 évben összesen 44.

(Osztályonkint:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
nálunk	6	6	6	6	6	5	5	4
Olaszországban	6	7	7	6	6	4	4	4.)

[1] 1905 május 31-én kelt min. körrendelet.

Az alsó 5 osztályban összesen kettővel több, a három felső (líceális) osztályban kettővel kevesebb. Az olasz tanuló helyzete azonban az egyenlő óraszám mellett is sokkal kedvezőbb, mert hisz olasz anyanyelvében csekély elváltozással már készen bírja a latin szókincs legnagyobb részét. Viszont semmi érzéke a szóviszonyoknak ragokkal való jelölése iránt; a latin ragozás logikáját a magyar fiú az ő ragozó anyanyelvével jobban megérti.

Az I.-ben, mint mondottuk, csak kellő anyanyelvi grammatikai megalapozás után térnek át a latin nyelvre, március végén; ami annyival könnyebben keresztülvihető, mert a két tárgy intézményesen és imperative kivétel nélkül mindig ugyanazon egy tanár kezében van. Így hát három hónap áll rendelkezésre a tananyag elvégzésére.

A nyelvtani anyag tárgyalására különben több időt és gondot fordítanak mint mi; végig tanítják egy és ugyanazon nyelvkönyv alapján[1] mind az 5 gimnaziális osztályon, a következő beosztással: I. o. alaktan, a rendes ragozások, az igeragozásban csak az aktívum; II. o. szenvedő igeragozás, rendhagyó ragozások és elüljárók; III. o. mondattan; szóvonzat, nevek és névmások használata; a prozódiából a hexaméter és pentaméter; IV. o. tőmondatok idő- és módhasználata; V. o. mellékmondatok mondattana. A három alsó osztályban fordítási gyakorlatokra megfelelő gyakorlókönyvet is használnak. Összefüggő olvasmányok csak a II. osztályban kezdődnek; ad hoc összeállítva először,[2] de már ugyanez osztályban áttérnek a könnyebb auktorokra; olvassák *Phaedrus* meséit és *Cornelius Nepos* néhány életrajzát. Már a III.-ban olvassák *Caesar* Bellum Gallicumát és *Ovidius* szomorú énekeit. A IV.-ben folytatják *Caesart* és egyéb auktorokból antológiát olvasnak. Az V.-ben *Cicero* beszédei (In Catilinam, Pro Archia vagy más), *Vergilius* Aeneisének két könyve és *Livius* két könyve (I. és XXII.) kerülnek sorra. A három felső osztályban már rendszeres latin irodalomtörténetet tanulnak, és pedig az első évben Augustusig, a második évben a római birodalom bukásáig, a harmadik évben összefoglalást adnak. E líceális osztályokban a főolvasmány *Horatius* és *Tacitus*, de a tanároknak egyáltalán nincs megkötve a kezük s tetszés szerint olvastathatnak bármely auktorból bármennyit, saját hajlamuk s a tanulók képességei szerint. Így a mult iskolaévben (1912/3) a római Liceo Terenzio Mamianiban a következő auktorokat tárgyalták: az I. évben Vergiliust, Cicero beszédeit s ezeken kívül más auktorok lírikus szemelvényeit a Pascoli-féle antológiából; a II. évben *Vergiliust*, *Cicero* leveleit, *Tacitus* kisebb műveit s lírai szemelvényeket más auktorokból; a III. évben *Seneca* válogatott műveit, *Terentiust* (Andria), *Cicero* tusculumi disputációit és *Horatius* szatiráit és

[1] Stegmann: Grammatica latina; a római Ginnasio Terenzio-Mamiani-ban.

[2] Cinquini: Prime letture latine.

episztoláit. Az olvasmányokon és irodalomtörténeten kívül még újból átdolgozzák a latin szintaxist (Rocci: Sintassi latina c. tankönyve alapján). Mire a tanuló elvégzi a gimnáziumot és líceumot, ismer minden valamirevaló auktort, ha másból nem, legalább szemelvényekből, s van átnézete az egész római műveltségről.

Rendkívül érdekes, hogy ez a gazdag programm miként érvényesül a valóságban, nem-e írott malaszt csupán?

Látogatásaim meggyőztek arról, hogy a tanítás valóban eredményes. Voltam egy I. osztályban; itt másfél havi tanítás után már tanulták a deklinációkat s belekezdtek az igeragozásba; a paradigmákat elég jól tudták (Visconti). A II. osztályban (Ginnasio Mamiani, Róma) május 12-ig olvastak 22 Phaedrus-féle mesét s más 36 darabot a Cinquini-féle latin olvasókönyvből (»Prime letture latine«). A III. osztályban — egy más intézetben (Róma, Ginnasio Ennio Quirino Visconti) — az órán először ex abrupto fordítottak írásban tíz mondatot; aztán elmondták könyv nélkül igen jól és értelmesen Ovidiusból a Romulus és Remus születéséről és kitételéről szóló részletet, majd lefordították először szó szerint, s utána helyes olaszsággal; egészen jól skandáltak, tisztában voltak a disztichon versmértékével. Olvasták volt addig az időpontig Caesar Gall háborúja III. könyvének 29 fejezetét, hat Ovidius-féle elégiát és Cicero 33 levelét! (A tanár közlése szerint; megjegyzem, hogy az olasz iskolai auktorkiadások rendkívül bő magyarázó kommentárokkal vannak ellátva; céljuk: világos megértést közvetíteni s minden nehézséget kiküszöbölni.)

A IV. o.-ban kétszer is voltam latin órán; először Rómában (Visconti), aztán Velenczében (Marco Polo). Mindkét intézetben Ovidius átváltozásait olvassák, kellő tárgyi magyarázat kíséretében, helyes metrikával. Rómában előzőleg olvasták ez osztályban *Sallustius* jugurthai háborúját, — Velenczében Ovidius ezer verssorán kívül Vergilius négy eclogáját, Sallustius Catilináját és Ciceronak az öregségről írt művét.

Az V. o.-ban a velenczei Marco Polo gimnáziumban Ciceronak egy nálunk alig olvasott beszédjét, a *Qu. Ligarius Horatius* érdekében tartottat olvasták. Május 27-ig a tanár ez osztályban már letárgyalta volt a következő olvasmányokat: Ovidius átváltozásaiból a Perseus és Andromeda, az aeginai pestis, a Myrmidonok című részleteket; az Aeneis II. könyvét Priamos haláláig s a VI-ikból az alvilág leírását és Anchisest; Livius II. könyvéből 13 fejezetet. Ezekenkívül *hetenkint* egy írásbeli feladatot készítették.

Ez első lycealis osztályban (ami számításunk szerint a VI. o.-ban) a Pascoli-féle antologiából (Lira romana) olvastak szemelvényeket. Éppen Horatiusnak Thaliarchushoz intézett ódájával foglalkoztak (»Vides, ut alta ster nive candidum Soracte« . . .) Könyv nélkül igen szépen elmondotta egy leánytanuló; míg ez

felelt, egy fiú a táblára felírta Alkaios párhuzamos gondolatait *görögül*. A tanulók az összes horatiusi versmértékeket ismerték: a tanár előttem próbára tette őket; még nem olvasott ódáknak versmértékét azonnal meg tudták határozni.

A direkt módszernek a latin nyelvre való alkalmazása Olaszországban merőben ismeretlen. Még a modern nyelvekben sem kísérleteznek vele; a nyelvtanítás az egész vonalon az anyanyelven folyik; olvasásból, fordításból és elemezésből áll. Főcél az auctorok világos megértése kellő tárgyi és grammatikai alapon. Felhasználják e célra a szemléltető eszközöket is: térképeket s a Czibulsky-féle fali képeket; de mindennél jobban elősegíti a megértést maga a környezet: Róma és Italia ezer meg ezer ókori műemléke és maradványa.

A *görög nyelv* és műveltség megértésére nézve is nagy előnyben vannak az olasz tanulók a mieink fölött. A latinból fejlett olasz nyelvben százával található a görög eredetű szó, mi a szókincs elsajátítását tetemesen megkönnyíti; az ókori görög élet és fejlődés rendkívül sok analogiát mutat az olasz városi élet középkori fejlődésével.

Tanítása a gimnáziumnak IV. osztályában kezdődik, de minthogy az óraszám az egyes osztályokban csekélyebb (4—4—3—4—4), végeredményben a görögre fordított óraszám egyező a mienkkel (5—5—5—4=19). Tanítási terve a következő: IV. o. Rendes alaktan a német igékig, a második és erős idők kivételével; mondatok és mondatszerkezetek tana, megfelelő gyakorlatokkal és olvasmánnyal (sententiák, mesék, anekdoták, történeti és mythologiai elbeszélések; etymologikus és rokonértelmű szócsoportok. — Mindig az attikai nyelvjárással kezdik. Általánosan elfogadott nyelvtanuk és gyakorlókönyvük szerkezetére és beosztására nézve sokban hasonlít a mi *Maywald*-féle könyvünkhöz (írta *Lorenzo Rocci* jezsuita atya; az állami intézetekben is ezt használják). A mult század 80-as éveiben még az egész olasz klasszikai oktatás teljesen német hatás alatt állott, mint nálunk; a görögből a Curtius-féle, a latinból a Schultz-féle grammatikák egyszerű fordításait használták s ezek alól körülbelül velünk együtt egy időben emancipálták magukat. Az V. o.-ban befejezik a grammatikát s hosszabb olvasmányokat vesznek át (Xenophon, Lukianos, Herodotos és Anacreon műveiből) és epigrammákat is olvasnak az e célra készült antologiákból. A lycealis osztályokban áttérnek Homerosra és Hesiodosra s olvasnak lyrai, tragikai, történelmi, szónoki, bölcseleti és mythologiai részleteket. A tanárnak itt már csaknem teljes szabadsága van az auctorok és tankönyvek megválasztásában. Igy a Liceo Mamiani I. osztályában a következő tankönyveket találtam előírva: Homeros Odysseiája, Lukianos válogatott párbeszédei, Jebb görög irodalomtörténete és Zenoni syntaxisa. A II. o.-ban már rendszeres görög irodalomtörténeti oktatás folyik: a költészeti műfajokat tárgyalják s e mellett tetszés szerint olvastatnak (A Liceo Mamianiban: Plato Kritonja,

Euripides tragédiái, Lisias szónoklatai.) — A III. osztályban befejezik az irodalomtörténetet (prózai műfajok, alexandrinus korszak Justinianusig) s a tanár szabad választása szerint olvasnak, (a Mamianiban: Plato párbeszédei, Demosthenes beszéde a béke érdekében és egyéb olvasmányok a Zambaldi-féle görög antologiából).

Látogatásaim alkalmával jelen voltam a kezdő tanításnál a IV. o.-ban. Az bizony száraz, paradigmatikus tanítás volt (az asigmatikus aoristos), de megfelelő eredménnyel és kellő hangtani magyarázattal. Az I. liceális osztályban Homeros Iliasával foglalkoztak, kellő megértésével a szövegnek. A lyceum III. osztályában Sophokles Aiaxát olvasták, továbbá beszámoltak Aischinesnek Ktesiphon elleni beszédjéről és Euripides illető tragédiájából tartalmi kivonatát adták Aigistos és Klytemnaistra megöletésének. A felvett auctorokból egy-egy részletet görögül elolvastak, aztán otthon az egész szöveget olasz fordításban, amiről aztán az iskolában beszámoltak.

Amint ezekből kitetszik, Olaszországban az egész klasszikus oktatás bizonyos teljességre, befejezettségre törekszik, amennyiben átnézetet ad úgy a latin, mint a görög irodalom egész kincséről, míg nálunk töredékes és befejezetlen. Az egész irodalmi ismeret, — amint különösen az érettségi vizsgálatokon tapasztalhatni — nálunk néhány jól-rosszul betanult sablonos életrajzra szorítkozik, mely a klasszikus irodalom fejlődéséről és jelentőségéről semmi összefüggő képet nem ad és nem is adhat.

Az anyanyelvi s a klasszikus oktatás között nálunk jóformán semmi kapcsolat nincs, holott pl. a ginnasio Visconti III. osztályában előkészítésül a későbbi görög olvasmányra már az Iliast olvassák Monti fordításában, kellő tárgyi magyarázatokkal. Ez a nagy előnye a humánus tárgyak egy kézben való összpontosításának s a nem reálszakú tanárok egyöntetű és szélesebbkörű képesítésének. Az intézetnek is meglesz ezzel az egyöntetű klasszikus iránya.

Általán az olasz pedagógusok — közöttük a közoktatási miniszter, aki úgy tudományos képzettségénél, mint eddigi professzori pályájánál és irodalmi munkásságánál fogva szakembernek tekinthető — mind egyetértenek abban, hogy az olasz középiskolai oktatás főként annak köszönheti eredményességét, hogy a jellegző humanisztikus tárgyak tanítása a gimnáziumban egy kézben van. A voltaképi szaktanítás csak a líceumban kezdődik. Ezt emeli ki a miniszter a tanárok fizetésrendezéséről szóló legújabb törvényjavaslatának megokolásában is; sőt a tárgyak e koncentrációját a reáltárgyakra is szándékoznak már kiterjeszteni, amennyiben a műszaki iskolákban és intézetekben is egész tárgyi csoportokra akarják bővíteni a tanári képesítést.

A humanisztikus tárgyakhoz sorolható a *történelem és földrajz* is, amely tárgyakat egyesítve tanít a filológus tanár. A két tárgy összesített óraszáma hattal haladja meg a nálunk a tör-

ténelemre és földrajzra fordított összes óraszámot. Az alsó három osztályban a rendelkezésre álló 5—5 órából 2—2 jut a történelemre, 3 a földrajzra. A történelem rendszeres tanítását már az I. osztályban kezdik s két ciklusban tárgyalják le a középiskolai oktatás folyamán. A részletes tanítási terv a következő:

I. o. (5 ó.) történeti rész: Hazai történet Róma alapításától a nyugatrómai birodalom bukásáig. Földrajz: Csillagászati és fizikai alapfogalmak. Európa általános átnézete s Olaszország részletes leírása. II. o. (5 ó.) Hazai történet a nyugatrómai birodalom bukásától egészen az aacheni békéig (12 század, heti 2 órával!). A földrajzból Európa országai, Itálián kívül, részletesen. III. o. (5 ó.) Hazai történet az aacheni békétől napjainkig. Földrajzból az idegen világrészek. IV. o. (3 ó.) A keleti népek és Görögország. Olaszország részletes leírása. V. o. (3. ó.) Itália története a nyugatrómai birodalom bukásáig (az I. o. anyaga, pragmatikus előadásban). Földrajz: Európa egyéb országai. (A II. o. anyaga.) Lyceum I. o. (3 ó.) Európa és Olaszország a nyug.-római bir. bukásától VII. Henrik olaszországi útjáig (1312). II o. (4 ó.) VII. Henriktől az aacheni békéig. III. o. (4 ó,) Az aacheni békétől *napjainkig.*

Amint látni, a földrajzt a történettel kapcsolatban öt éven át tanítják. Az óraszám azonban a IV. és V. osztályban a két tárgy anyagának alapos elvégzésére csekélynek mondható. A történelem tanításának beosztása épp oly aránytalanságokat mutat, mint nálunk. A világtörténet és hazai történet között való kapcsolat azonban itt sokkal inkább érvényesülhet; a régibb tankönyvek az olasz hazai történettel szemben az általános világtörténet tárgyalását még nagyon elhanyagolták ugyan, de újabban a történelem tanítása már sokkal szélesebb látókörű s a biztos földrajzi alapra is már kellő súlyt fektetnek.

E tárgyakra nézve látogatásaim alkalmával a következő megfigyeléseket tehettem: A római ginnasio Visconti III. osztályában, ahol már a legújabb kort tanítják (1750—1900), Garibaldi sziciliai expedíciójáról feleltek, az egész osztály élénk érdeklődése mellett, teljes földrajzi tájékozottsággal. Látszott, hogy a zsengekorú tanulók is már teljesen átértették az olasz egységért folytatott küzdelem politikai és nemzeti jelentőségét. A velencei liceo Foscarini II. osztályában, ahol a VII. Henrik császár halálától az aacheni békéig terjedő korszakot tárgyalták, XIV. Lajos nemzetgazdasági rendszeréről, a Colbertismusról feleltek. Az eredmény itt nagyon fogyatékosnak mutatkozott, a tanuló helyett maga a tanár beszélt; hiányos volt a földrajzi alap is; jellemző, hogy a történelemhez még a régi Kiepert-féle német térképek vannak használatban.

Földrajzi órán a ginnasio Visconti II. osztályában voltam. Érdekes s az olasz középiskolára nézve jellegzetes, hogy a földrajzi óra kezdetén a latin dolgozat javítását végezték el s ezután fogtak hozzá a földrajzi anyaghoz. A tanár Olaszország földraj-

zát kérdezte, noha előírás szerint itt az Olaszországon kívüli európai államok leírása volna tárgyalandó. A felelés különben száraz nomenklatúrából állott, a topografikus rész túltengésével. A hegyek magasságát, folyamok hosszát méteregységekben kellett tudniok. Az egész rendszer teljesen elhibázott mnemotechnikai gyakorlás: nevek és számok, értelem és lélek nélkül. Jellemző, hogy az Itáliát szegélyező Alpok láncolatainak neveit (Alpi *Marittime, Cozie, Graie, Pennine, Rezie, Carnie, Giulie)* a tanár a következő mnemotechnikai mondat segítségével emléztette be: Ma con gran pena si recarono giù. E fortélyára különösen büszke volt s mint a modern pedagógia nagy diadalát mutatta be. A használt térkép 1870-ből való torinói kiadás volt.

A humanisztikus tárgyakhoz számíthatjuk még a bölcseleti előtant is, melyet három éven át tanítanak 2 heti órában. E tárgyból egy lélektani előadáson voltam jelen a velencei liceo Foscarini I. osztályában (nálunk a VI. osztály volna). A tanuló helyett itt is a tanár felelt, nagyon szépen és élénken világítva meg a képzelet működését. Óra után aztán bevallotta, hogy a tanulók ez osztályban még nem eléggé érettek arra, hogy a lélektan problémáit megértsék. Nézete szerint hibás a bölcseleti anyag beosztása a 3 líceumi osztályban. Az I. osztályban logikával kellene kezdeni (amelyet most a II. osztályban tárgyalnak), aztán a II-ikban áttérni a lélektanra. A III. o.-ban megmaradhatna, úgy mint most, az etika.

A humanisztikus tárgyak között már csak egészen alárendelt jelentősége van a *modern idegen nyelv*, vagyis a *francia nyelv* tanításának. Erre csak három évet szentelnek a gimnázium három felső osztályában (III., IV., V.) heti 3 órával. Az egész tanítás nem egyéb grammatikai alapvetésnél, némi csekély olvasmánnyal.

A harmadik osztályban a deklinációt tanulják, megfelelő gyakorlatokkal.

A negyedikben a melléknevek, névmások, igék tanát tárgyalják s ezzel kapcsolatban prózai olvasmányokat fordítanak. Az ötödikben átveszik a rendhagyó igéket és mondattant, s fordítanak prózai és költői olvasmányokat. Ezzel a francia tanfolyam véget ér; a liceumban nincs folytatása. A direkt módszert csak kis mértékben alkalmazzák. Az egész tanítási menet rendszeresen grammatizáló; beérik e grammatikai alapvetéssel; a tanulók gyakorlati kiképzését azok további magánszorgalmára bízzák. Igy a francia nyelv tanítása csak mintegy függeléke az anyanyelvi és klasszikus nyelvi oktatásnak, mellyel szervi kapcsolatban nincsen. Mindig külön tanára van, aki semmi más tárgyat nem tanít és rendesen csak a franciára van képesítve. Ilyenekben nincs is hiány; köztük sok a született vagy beszármazott francia. Figyelmet érdemel a tanárok csererendszere; Olaszországban alkalmazást kapnak francia tanárok, míg az olasz nyelv tanárai Franciaországban jutnak álláshoz. A rokon

szókincs és nyelvtani szerkezet nagyon megkönnyítik az eredményt, amely mondható akkorának, mint nálunk a hat évi tanulás után elért német nyelvi eredmény. Döntő körülmény ebben az osztályok tanulóinak egy harmaddal csekélyebb létszáma.

Egy ily francia órán voltam jelen a ginnasio Mamiani IV. osztályában. A tanár, François Grimod, francia családból való ember, a saját tankönyve alapján tanított; itt-ott franciául is szólt a tanulókhoz. Egy könnyebb költeményt mondtak el könyv nélkül, lefordították és elemezni is tudták. A kiejtést sokkal rosszabbnak találtam, mint a mi reáliskoláinkban; az olasz fiúk orrhangot egyáltalán nem ejtettek ki.

Áttérve most a *reális tárgyakra*, ezek egész komplexumán meglátszik, hogy az a szorosan vett klasszikus oktatásnak csak későbbkori toldaléka. E tárgyak csekély óraszámukkal, a legáltalánosabb ismeretekre szorítkozó anyagukkal és külön tanáraikkal voltakép kívül esnek a humanisztikus tanítási terv szerves szövedékén.

Míg a humanisztikus tárgyaknál, melyekből 4—5 van egy kézben egyesítve, teljes mértékben érvényesül a koncentráció elve, addig a reáltárgyak mindenike külön-külön szaktanár kezében van, aki csak azt az egy tárgyat tanítja, egy vagy több intézetnél. A reáltárgyaknál tehát ismét a decentralizáció megy a szélsőségig. Ez is mutatja alárendelt jelentőségüket.

A *természetrajzot* az alsó 3 gimnaziális osztályban egyáltalán nem tanítják (mint régebben nálunk sem); a IV. osztálytól kezdve aztán 5 éven át tárgyalják, de mindig csak 2 heti órát juttatnak neki. A IV. és V. osztályban — úgy mint nálunk az I. és II.-ban — állattant és növénytant vegyesen tanítanak, elemi fokon. Nevezetesen a IV. osztályban a gerinces állatokat s az angiospermás fanerogám növényeket tárgyalják; az V.-ben az alsóbbrendű állatokról s a fontosabb háziállatok eredetéről, valamint a kultúrnövényekről adnak ismereteket. A rendszeres természetrajzi oktatás a líceum 3 osztályára marad; az I. évfolyamban állattan, biológiai és rendszertani alapon; a II.-ban rendszeres növénytan *és* ásványtan (heti 2 órában!); a III.-ban fizikai földrajz (melyet eszerint a természetrajzba utalnak) *és* a földtan, ugyancsak 2 heti órában elvégezve.

A természetrajzi oktatást különben mind a két intézetnél, ahol megfigyelni módomban volt, kitűnő szakemberek kezén találtam. Így a velencei ginnasio Foscarini V. osztályában növénytani órán voltam jelen. A szemléltetés elve ez órán a legteljesebb mértékben érvényesült a tárgyalt növények mindenike megvolt minden egyes tanuló kezén. Eppen a mályváról volt szó. A felelő tanuló a növényt kezébe fogva, rajta illusztrálta a szerkezetét; a többi tanuló nyomon követte előadását; a tanár csak akkor szólt közbe, ha valamit helyesbíteni vagy kiegészíteni kellett.

Rómában a liceo Mamiani természetrajz professzora Dott. Luigi Anfosso, szintén kitűnő, lelkes tanár. Érdekes és az olasz-

országi viszonyokra jellemző, hogy e tanár képesítésére és eredeti hivatására nézve *orvosdoktor*, aki rendes pályázat útján nyerte el e természetrajzi tanszéket.

A líceum I. osztályában figyeltem meg tanítását, ahol a biológia tárgyalásánál különösen elemében volt. A halló szervekről magyarázott, saját maga által a legegyszerűbb eszközökkel s a legnagyobb leleményességgel szerkesztett preparátumok alapján, élénk, világos, szellemes előadásban. Ilyfajta magaszerkesztette készítményekkel tele volt a vezetése alatt álló természetrajzi szertár is.

A *matematikai* tanításnál még jobban szembetünik a reáltárgyak parvenü, vendégszerű szerepe. E tárgyra az olasz tanítási tervben összesen 15 heti órával esik kevebb, mint minálunk; mert a *rajzoló mértan* mint külön tárgy egyáltalán nem fordul elő (nálunk heti 10 óra); a mennyiségtan pedig a gimnázium valamennyi 5 osztályában csak heti 2—2 órával van beállítva. A líceum alsó két osztályában 4—4, a legfelső osztályában 3 heti órával szerepel. Mindössze csak heti 21 óra jut reá, — öttel kevesebb, mint nálunk.

E csekély óraszámnak megfelelően korlátozott a tananyag is. Az I. osztálybau gyakorlati számtan a *törtekig*. Mértanból: a pont, egyenes, sík, sokszögek, kör, szabályos poliéderek, henger, kúp és gömb. II. o. közönséges törtek, tizedestörtek, méterrendszer. Komplex számok. Mértan: egyenesek, szögek, terület és térfogatmérés. III. o. Négyzetgyökvonás. Viszonyok és arányok. Rajzoló mértan elemei, mérési gyakorlatok.

IV. o. Racionális számtan. Az öt első művelet egész számokkal; a megfelelő kifejezések formai sajátságai. Tőszámok, oszthatóság. Legnagyobb közös osztó és legkisebb közös többes. Mértan: az egyenesek, szögek, háromszögek és sokszögek sajátságai.

V. o. Az öt első művelet közönséges és tizedestörtekkel. Arányok. Mértan: A kör; szelők (sectorok) és húrok; a kör és egyenes és két kör egymáshoz való helyzete; központi és kerületi szögek. Szabályos sokszögek, sokszögek egyenlősége. A körszeletek és háromszögoldalak négyzeteiről szóló tantételek.

Csak a líceum I. osztályában (mely a mi VI. osztályunknak felel meg) kerül a sor az *algebrára*. Itt tárgyalják heti 4 órában az algebra elemeit, az első és másodfokú egyenleteket, a haladványokat, logaritmusokat; a mértanból pedig a stereométria és trigonométria elemeit.

A líceum II. osztályában (4 heti óra): Tört és negatív kitevők; a másodfokú egyenletek gyökeinek sajátságai; magasabb hatványú egyenletek redukálása első vagy másodfokúakra; binomiális képlet. Logaritmustáblák használata; számok és függvények logaritmusa. *Mértan:* Szögletes és gömbölyű testek egyenlősége, egyértékűsége és hasonlósága Térfogatmérés. Az algebra alkalmazása a mértanra. A körívek összeadása, kivonása, szorzása és felezése.

A legfelső osztályban (3 heti óra): A tőszámok, osztók és többesek elméletének kiegészítése. Irracionális számok és megfelelő műveletek. Kitevős egyenletek; elsőfokú határozatlan egyenletek. *Mértan:* Sík- és gömbháromszögtan.

Mennyiségtani órán három osztályban lehettem jelen. Az I. osztályban a tőszámokkal s a legnagyobb közös osztó keresésével foglalkoztak; a tanár igyekezett az egész osztályt foglalkoztatni. A IV. osztályban látogatott órán ismét a legnagyobb közös osztó elméletét tárgyalták a racionális aritmetika keretében. Az eredmény tekintetében itt a csekély óraszámot némileg ellensúlyozta a tanulók csekély száma: összesen 18 volt az osztályban. (A ginnasio Mamiani modern szakában.) A líceum I. osztályában (24 tanulóval) az év vége felé (májusban) eljutottak a számtani haladvány képletének levezetéséig s ismerték az egy ismeretlennel bíró elsőfokú egyenletek megoldása módját.

Ami a *fizika* óratervét illeti, az végösszegben akkora volna mint nálunk (8 h óra); csakhogy három évre van felosztva; a líceum I. osztályában heti 2 órával, a két felsőben 3 órával. Azonban a fizikai tanítási tervbe be van illesztve a *vegytan* tanítása is. Igy a líceum I. osztályában a testek általános tulajdonságainak ismertetése után tisztán csak kémiát tanítanak, a következő tananyaggal. Vegyi összetételek: vonatkozó törvények és elnevezések (nomenklatura). Közelebbről vizsgált anyagok: Víz, oxigén, hidrogén, levegő, nitrogén s így tovább a szervetlen vegytan főbb alakulatai; a szerves vegytanból a keményítő, cukor, alkoholos és ecetes erjedés, ásványi és növényi zsiradékok, szappan és stearinkészítés, aztán a kőolaj, hidrokarbúrok, mocsárgáz és világítógáz.

A líceumi II. o.-ban: kozmografia, rugalmasság; a szilárd, cseppfolyós és gáznemű testek mehanikája, III. o.: Hőtan, fénytan és villamosság.

A szorosan vett fizikai tananyag a miénkhez képest a heti 3 óra mellett természetesen csak redukált lehet. Külön fizikai gyakorlatokat meg éppen nem tartanak. Egy előadáson voltam a II. líceális osztályban, amelyen a tanár a folyadékok fajsúlyáról és sűrűségéről magyarázott, megfelelő kísérletek bemutatásával, de egészen katedratikus módon. A fizikai szertár fölszerelése különben megfelelő; az utcai villamos áram Róma valamennyi intézetébe be van vezetve.

Szépírást a gimnáziumban nem tanítanak; e tárgy az elemi iskolákba és az internátusokba van utalva, ahol kellő súlyt fektetnek rá.

Végül a *tornáról* kell még szólnunk. A mi tornatanításunknak megfelelően az olasz óratervbe az ú. n. *fizikai nevelés* és oktatás van beállítva heti három (délutáni) órával. A legújabb időkig e tárgy el volt hanyagolva; csak 1909-ben tétetett külön törvénnyel kötelezővé az elemi és középiskolákban.[1] E törvény

[1] Legge 28 dicembre 1909.

értelmében a testi nevelés magában foglalja a szorosabb értelemben vett szertornát, a tornajátékokat, céllövészetet, a *karéneket* s esetleg más testedző és jellemképző gyakorlatokat. A heti óraszám csak minimumnak tekintendő. Havonkint legalább egyszer *tornasétáknak* rendezendők, lehetőleg történelmi, tudományos vagy művészeti céllal kapcsolatban. Minden középiskolai épületben kell lenni fedett tornacsarnoknak és játszótérnek. Az egyetemeken az orvosi kar által javasolt módozatok mellett testi nevelési tanfolyamok szervezendők, melyek látogatása *az összes középiskolai tanárjelöltekre nézve kötelező.* (9. §.) A testi nevelés tanítására képesítő okleveleket a római, torinói és nápolyi tanítóképző-intézetek állítják ki.

E négyéves törvény azonban még nagyon hiányosan van végrehajtva. Legalább így tapasztaltam az egyik elsőrangú római középiskolában, a ginnasio liceo Viscontiban, amely még mostanáig sem rendelkezik fedett tornacsarnokkal, sem külön játszótérrel. Ilyeneket különben egyetlen egy intézetnél sem találtam. Rómában közös tornacsarnok és játszótér létesítésére csak most folynak az előkészítő lépések. A torna az udvarban folyik; tornaszer nagyon kevés van. Érdekes, hogy a tornatanító rendes foglalkozására nézve hites ügyvéd, aki mellékesen megszerezte a tornatanítói diplomát is. A gyakorlatokat igen jól vezette: voltak szabad gyakorlatok, igen szabatos kivitelben, — menetelés, rendgyakorlatok stb. — aztán magasugrás, egyensúlyozó hinta és tornajáték. A tornát mint rendes tárgyat oly szigorúan veszik, hogy osztályzata a felsőbb osztályba való belépésnél is irányadó. Nagyon szigorúan büntetik az igazolatlan óramulasztásokat is: öt igazolatlan óra után a tanuló a tornából nem kap érdemjegyet s a következő tanév elején teendő pótló vizsgálatra utasíttatik. Feltűnő is volt a tanulók fegyelmezettsége is és jó igyekezete; a gyakorlatokat öntudatos büszkeséggel és lelkes, friss kedvvel végezték.

* * *

Ezekben beszámolva az olasz klasszikus középiskola tanítási tervéről s e részben szerzett tapasztalataimról, most már részletesebben akarok megemlékezni az olasz *modern gimnázium* és *líceum* fiatal intézményéről, melyet két évvel ezelőtt az 1911. évi vonatkozó törvény léptetett életbe.[1] E törvény szerint az 1911/2. tanévtől kezdve oly városokban, ahol több gimnázium-líceum van, vagy akár egy is, de megfelelő párhuzamos osztályokkal, párhuzamos modern osztályok állíthatók fel, a gimnázium IV. osztályától kezdve angol vagy német nyelvvel és rajzzal a görög nyelv helyett; a líceumban a görög nyelv helyett ugyancsak angol v. német nyelvvel és gazdaságtani s politikai földrajzzal, s a jogtudományok elemeivel (a filozófiával kapcsolatban). E párhuzamos

[1] Legge 21 luglio 1911 n. 860, riguardante la istituzione di sezioni di ginnasi superiori e licei moderni.

osztályok idővel külön intézetekké alakulhatnak, amikor ötéves tanfolyamuk teljessé vált.

A modern gimnázium érettségi vizsgálata minden megszorítás nélkül képesít az egyetemi vagy főiskolai tanulmányokra. Egyidejűleg az egyetemek bölcsészeti karán az illető két modern nyelv számára lektori tanszékek szerveztetnek.

Az új intézményt egyelőre kilenc városban léptették életbe; a fontosabb helyeken és jelentősebb és népesebb intézetekkel kapcsolatban[1]. Úgy Rómában, mint Velencében is alkalmam volt az eddig felállított két *modern* tipusú osztályt meglátogatni s különösen a jellegzetes modern nyelvtanítást megfigyelni. Az új intézmény még erősen küzd a kezdet nehézségeivel.

A modern nyelvtanításnak még nincsenek kialakult hagyományai. Jó tankönyveknek is híjával vannak. A klasszikus nyelvek grammatizáló, elméleti iránya annyira uralkodik az olasz iskolai életben, hogy a modern nyelvek tanításán is azonnal észrevehető. A tanároknak a direkt módszerről alig van még fogalmunk.

A római gimnasio Viscontiban az *angol* volt a választott modern nyelv. Tanára, doct. Gino Paluani, aki egy évet töltött Angolországban, kifogástalan kiejtéssel beszéli az angol nyelvet. A feleltetés a kezdő IV. o.-ban az angol Royal Readers megfelelő olvasókönyvének olvasásából, fordításából és grammatikai elemzéséből állott, Könyv nélkülit nem hallottam. A tanár csakis az egy felelő tanulóval foglalkozott, pedig az összesen 33 tanulóból álló osztályt könnyű szerrel bevonhatta volna a számonkérésbe. Ugyanily módszerrel haladt a tanítás az V. osztályban, ahol 19 tanuló volt. Mikor a tanárt arra figyelmeztettem, hogy direkt módszerrel, esetleg nagyobb eredmény volna elérhető (megjegyzendő, hogy az eredménytelenségről maga panaszkodott nekem), — azt a jellemző feleletet kaptam, hogy ahhoz sok a 19 tanuló: tízzel esetleg meg lehetne próbálni.

Hasonló módszert tapasztaltam a *német* nyelt tanításánál a velencei gimnasio Foscarini modern V. osztályában. Akár csak latin órán lettem volna: hajszálfinomságik kidolgozott nyelvtani szabályokra volt fektetve a fősúly; az olvasmány maga csak másodsorban jött figyelembe; a tanár maga aggódva kerülte a német szót. Mikor arra kértem, hogy valami olvasott részletet könyv nélkül adasson elő, az osztály 18 tanulója közül csak egy tanuló vállalkozott, Heine két gránátosának előadására; mikor elakadt benne, magamnak kellett segítőleg közbelépnem. A tanár maga erre nem fektet súlyt; ellenben büszkén utalt arra, hogy a német deklináció osztályozásában saját külön rendszert állapított meg.

* * *

[1] Róma (3), Torino (4), Genova (1), Milano (3), Velence (1), Bologna (2), Firenze (2), Nápoly (3), Palermo (3); — összesen 22 intézetnél.

Ezekben jellemezhettem az olasz középiskola tanári tervének és tanítási eljárásának főbb sajátságait. Látjuk, hogy a klasszikus középiskola igyekszik megőrizni régi előkelő arisztokratikus jellegét az »*odi profanum vulgus et arceo*« szellemében; hasonló konzervativizmust látunk a tanító eljárás katedratikus, tekintélytartó jellegében. Az olasz gimnázium és líceum körülbelül azt az archaikus típust őrizte meg, amilyen Ausztriában és nálunk volt a Thun-féle gimnázium a mult század ötvenes és hatvanas éveiben. Ezzel szemben a modern haladásnak, a gyakorlati irányú művelődésnek tág teret nyújt a műszaki iskolák és intézetek népszerű és kellően méltányolt intézménye. Ebben nyilvánul az olasz demokrácia, mely meghagyja a történelmi osztályoknak a régi klasszikus irányú képzést, maga pedig új utakon tör a modern műveltség magaslatai felé. Ez az egészséges irány.

Nálunk, sajnos, a demokrácia másként nyilvánul. A mi demokratáink ócsárolják az arisztokráciát s azzal küzdenek ellene, hogy . . . maguk is arisztokraták akarnak lenni; ócsárolják ehhez képest az arisztokrata gimnáziumot az ő történeti értékű, impraktikus studiumaival, — de ebbe az ócsárolt gimnáziumba iratják be fiaikat.

Ami nálunk a gimnáziumba vonzza válogatás nélkül az összes társadalmi osztályok gyermekeit, az nem belső tanulmányi tartalma, hanem beteges törtetés, mely a gimnázinm előkelő címe és univerzális képesítő privilégiuma után áhítozik.

E társadalmi betegségünkből erednek a gimnázium legfőbb bajai. Ebből ered a zsúfoltság is, mely magában véve is baj: de kétszeres baj azért, mert a gimnáziumot határozottan a klasszikus képzésre nem alkalmas, arra semmiképen nem predesztinált, inkább gyakorlati pályákra utalt, szóval: nem kívánatos elemek teszik zsúfolttá.

E részben sokat tanulhatna társadalmunk az olasz példából. De más tekintetben meggyőződhettem róla, hogy tanítási módszer s különösen célszerű iskolaépületek és tanszerfelszerelés dolgában nincs miért szégyenkeznünk Olaszország előtt.

Fest Aladár.

Mikép háríthatjuk el a latin nyelvi tanítás gyengébb eredményét?

Ha el akarjuk hárítani a latin nyelvi gyengébb tanítási eredményt, először meg kell állapítani, hogy ez a gyengeség többnyire miben szokott mutatkozni. Ha ezt megállapítottuk, következik e gyengeség okainak és az orvoslási módoknak kutatása és ismertetése.

A gyengeség többnyire három irányban észlelhető. Először is észrevehető a nem egyszer ingadozó alaktani és mondattani

ismeretekben, még inkább pedig, mint az írásbeli dolgozatok is tanusítják, ezeknek az ismereteknek gyakorlati alkalmazásában. Sőt egyes tankönyvek használata óta ez az ingadozás nem egyszer még feltűnőbb méretet ölt, minek oka nem ezen könyveknek általában csak elismerést érdemlő olvasmányában rejlik, hanem jórészt az ezen olvasmányhoz csatolt nyelvtani függelékben.

Itt valaki azt állíthatná, hogy a ma kitűzött és kitűzhető tanítási végcél mellett ezek a grammatikai ismeretek nem is olyan nagyon fontosak. Ezt az ellenvetést azonban nem fogadhatnám el. Én sem tekintem a grammatikát öncélnak, de minden hozzáértő és elfogulatlan ember előtt világos lesz, hogy főleg tömegtanítás mellett elsősorban a kellő biztosságú elméleti és gyakorlati grammatikai ismeret adja meg azt az alapot, mely a latin nyelvtanítást mintegy összetartja és mely sine qua non-ja a latinból magyarra való tudatos és biztosabb fordítási képességnek és készségnek és az írók kellő megértésének is. Nagy tévedés azt hinni, hogy ma a tanárok túlságos sokat grammatizálnak, vagy grammatikai minuciozitásokba bocsátkoznak; ellenkezőleg az az igaz, hogy ma a tanárok csaknem kivétel nélkül a legszükségesebb dolgokon túl nem terjeszkednek, de ezekre a fődolgokra a tanárok elég nagy része nem tanítja meg kellő alapossággal és eredménnyel a tanulókat.

A másik pont, hol a gyengeség észrevehető, az elég gyakran mutatkozó hiányos szóbőség. Megesik nem egyszer az is, hogy a maturandus a csaknem mindennap előforduló szók jelentésében is járatlan.

Harmadszor a gyengeség, mely különben okozatilag az eddig említett kétrendbeli gyengeséggel is összefügg, a latinból magyarra való fordításnál, vagyis a meg nem felelő szövegfelismerési képesség és fordítási készség tekintetében szokott mutatkozni.

Figyeljük most meg az említett háromrendbeli gyengeség okait és érintsük alkalmas helyen a gyengeség elhárításának módjait, illetőleg a tanítási eredmény fokozására kívánatos intézkedéseket.

I. A nem egyszer gyenge grammatikai ismeretek és még gyengébb alkalmazási képesség főokai véleményem szerint következők:

1. Az I. osztályban a meg nem felelő magyar nyelvtani ismeretek, mely ismeretek nem egyszer a következő osztályokban is ingadozók maradnak. Így azután hiányzik a kellő alap a latin grammatikának eredményes vagy eredményesebb tanításához. Ezt az okot csak a magyar nyelvtani tanításnak az eddiginél biztosabb eredményével és e célra a magyar nyelvtani tankönyvek ügyesebb és megfelelőbb szerkesztésével lehetne eltávolítani vagy enyhíteni. Egyebek közt okvetetlenül szükséges volna az egységes és egyúttal az idegen nyelvek tanításának igényeit is figyelembevevő terminológia megállapítása, elsősorban a határozók tanánál mutatkozó áldatlan zürzavar megszüntetése.

Sőt arra kellene gondolni, vajjon a jelenlegi tanterv mellett nem volna-e célszerű az I. osztályban a latin nyelvi tanítást több óra mellett csak a második félévben megkezdeni és az első félévben csak a magyar nyelvvel foglalkozni. Tervbe lehet venni a gyökeresebb reformot is, vagyis a latin nyelv tanításának megkezdését a III. osztályba áttenni. Ily értelemben már az 1892-ik évi szakértekezleten nyilatkoztam. Különös is, hogy a tanuló jelenleg már akkor tanul magyar nyelvi alapon latint, mikor még a magyar nyelvtanban járatlan.

2. A latin grammatikai gyengeség második főoka, nevezetesen ami az alaktant illeti, gyakran az, hogy az ismeretek nem válnak mintegy öntudatlanná, mondjuk gépies biztosságúvá, mi ismét elsősorban onnan ered, hogy a paradigma szerinti ragoztatás és gyakorlás sok tanárnál kellően nem érvényesül, sőt háttérbe szorul. Pedig a grammatikai alakoknak úgy kell átmenni az öntudatlanba, mint a számtannál az egyszeregynek.

Egyik ok olykor az igeragozásnak a tanításnál való nem kellő elosztása is, minek következtében ezen legfontosabb és legnehezebb beszédrész rövidséget szenved.

3. A harmadik főok a latin mondattan, de az alaktan tanításánál is nem egyszer tapasztalható hiányos magyarázat és esetleg a magyarázat elmaradása is. Ennek következménye azután a szabályoknak át nem értett betanulása, nem egyszer kellő mintapéldák nélkül való hiányos betanulása. Elég gyakran tapasztalható az is, hogy a magyarázat túlverbalisztikus, a táblát nem veszi igénybe, és a magyar és latin nyelv eltérő sajátságainak kellő megfigyeltetése sem történik meg.

4. Még inkább észlelhető a mondattannál, de az alaktannál is a nem kellő és nem eredményes begyakorlás, sőt nem egyszer ennek a begyakorlásnak csaknem mellőzése. A tudatos, tervszerű variálás, vagyis szóbeli gyakorlás kevéssé vétetik igénybe és elég gyakran, a rövid iskolai dolgozatokat ide nem számítva, az írásban való gyakorlás sem történik meg eléggé.

E tekintetben elég sok tankönyvünk is kifogás alá esik. Vagy nem állítják össze a fordítandó mondatokat úgy, amint kellene, vagy nem adnak begyakorlásra szolgáló mondatokat. Ezeknek megszerkesztését kizárólag a tanárra bízni, igen kockáztatott dolog. Részemről oly latin nyelvtant, mely hozzávaló mondattani gyakorlókönyv segítségével célszerűen és szigorú jó módszerrel összeállított mondatokat nem nyújt, egyáltalában nem tartok engedélyezendőnek. Éppen úgy nem tartom engedélyezendőnek az oly alaktant vagy módszeres alaktani függeléket, mely kellő számmal teljesen kidolgozott ragozási paradigmákat nem vesz fel, vagy ahol a grammatikai tudnivalók a memóriát is támogató kellő áttekinthetőséggel tárgyalva és csoportosítva nincsenek.

Általános hibája a latin olvasó- és gyakorlókönyveknek az is, hogy felesleges módon túlságos sok szöveget vesznek fel, pedig a jól megszerkesztett ily könyvnek csak annyit volna szabad

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

felvennie, mit el lehet és feltétlenül el is kell végezni. Csak utóbbi módon szerkeszthető meg a tankönyv úgy, hogy minden későbbi fejezete az előbbiekhez teljes szervességgel kapcsolódjék és ilyképen maga is előmozdítsa a tervszerű tanítást. Ha többet is akar nyújtani, akkor azt csak a szervesen feldolgozott szövegtől elkülönítve külön függelék alakjában adhatja. Arra sincsenek mindig kellő tekintettel latin olvasókönyveink, hogy oly módon szerkesztett olvasmányokat tartalmaznának, melyek az egyes, főleg alsó osztályok nyelvtani anyagának fokozatos feldolgozására egészen megfelelő szubsztrátumot szolgáltatnak.

5. A hiányos grammatikai ismereteknek végül egyik oka, hogy nem egy tanár az osztályokon végig szükséges rendszeres alaktani és mondattani ismétlést, az auktorok alapján való öntudatos megfigyelést és kiegészítést csaknem elmulasztani hajlandó, vagy ha megteszi, nem egyszer igen gépiesen végzi. Nem egy tanár ezt a feladatot úgy gondolja megoldhatni, hogy olvasás és fordítás közben rendszertelenül grammatikai kérdéseket tesz, holott az auktorolvasásnál csak oly grammatikai kérdéseket szabad tenni, melyek a szöveg kellő megértésére okvetetlenül szükségesek. Különösen ilyféle grammatizáláskor lehet hallani a »hányféle quum van« fajta kérdéseket, melyek nem egyszer csak a látszatot szolgálják és melyek mögött gyakran komolyabb grammatikai tudás nem rejlik.

A felsőbb osztályok részére írt, ú. n. latin stiluskönyvek is majdnem kivétel nélkül célszerűtlenül vannak összeállítva, mert nincs meg bennök a céltudatos nyelvtani ismétléssel összefüggésben álló, jól kiszámított rendszer.

II. 1. A szóbőségben gyakrabban észlelhető gyengeségnek, a csekély szókészletnek főokát részemről abban találom, hogy számos tanár egyszerűen csak fordíttatni szeret, a szóbőségnek tudatos és tervszerű fejlesztésének szükségességéről és módjairól pedig vagy kellő tudomása nincs, vagy azt mint erejét fárasztó dolgot mellőzni hajlandó.

2. Így nem egyszer hajlandók elmulasztani a célravezető, nem gépiesen és unalmasan, hanem szigorú metódussal és érdekkeltően eszközölt szó- és fráziskikérdezést, sőt frázisgyűjtést is. A szóbőség fejlesztése szempontjából annyira termékeny szóképzéssel vagy éppen nem, vagy kevéssé és száraz unalmassággal foglalkoznak. Elhagyják nem egy esetben a többoldalú szócsoportösszeállítást, a gyakran annyira termékeny etimonra való visszavezetést (e tekintetben a Burián-féle szótár igen jó szolgálatot tehet) és az alapjelentés és átvitt értelmű jelentés megvilágítását. A retroverzió, a memorizálás, mely az alsóbb fokon elsősorban a szóbőségfejlesztési feladatot van hivatva szolgálni, nem elég gyakran és nem mindig eléggé metodikusan használtatik fel. Az ismétlésnél pedig a szókincs körültekintő ismétléséről gyakran megfeledkeznek.

3. Itt említhető a szóbeli nyelvkészség fejlesztésétől való elég gyakori idegenkedés is, mely fejlesztés fülszoktatás, csukott könyv mellett hallás után való fordítás, alkalmas beszédgyakorlatok, latin nyelven való tartalmi elmondás és általában a latin nyelvi szóbeli használat alakjában a szóbőség fejlesztése tekintetéből is igen sok haszonnal járhat.

4. Megjegyzem még, hogy latin tankönyveink a szóbőség tudatos és tervszerű fejlesztése szempontjából rendszerint keveset nyújtanak. Pedig mennyire kívánatos volna, ha pl. az alsóbb fokon a sok felesleges fordítási szöveg helyett, a felsőbb fokon pedig gyakran nem éppen nagyértékű és nem sok haszonnal járó exegetikus részletek helyett a szóbőség és szókincs fejlesztését iparkodnának kellően szolgálni és ha e célra a tanár és tanuló részére tervszerűen, fokozatos és szerves egymásutánban állítanák össze a szükséges anyagot. Úgynevezett külön és önálló szógyűjteményeknek a dolog természeténél fogva aránylag kevés hasznát lehet venni, mert ilyeneknek használata mellett hiányzik a szerves összefüggés a használt tankönyvvel és olvasmánnyal. Mindezekre a dolgokra fel kellene hívni a tankönyvírók figyelmét és e tekintetben rendelkezéseket is lehetne kibocsátani, az ezeket figyelembe nem vevő könyveket pedig nem kellene engedélyezni.

III. Szólni kell még azon gyengeségről, mely az auktorfordításnál és általában a latinból való fordításnál mutatkozik, t. i. a gyakrabban meg nem felelő szövegfelismerési képességről és fordítási készségről.

1. Már említettem, hogy ez a gyengeség nagyrészt a már előbb fejtegetett kétrendbeli gyengeséggel, azaz a ki nem elégítő grammatikai tudatossággal és a hiányos szóbőséggel is van összefüggésben. S itt hozzáteszem, hogy a szótár okos használatába való bevezetés is az aránylag ritkább dolgok közé tartozik, sőt legtöbb szótárunknak is jobbnak kellene lennie (aránylag legjobb véleményem szerint a Burián-féle szótár). Az úgynevezett előpreparálás is nem egyszer helytelenül és nem az illető tanítási fokhoz mérten történik.

De a most szóbanlévő gyengeségnek más okai is vannak.

2. Az egyik ok itt is a hibás tanítási tradicióban, talán nem egy esetben a kényelemszeretetben keresendő. A régibb tradicióhoz alkalmazkodó tanár egyszerűen csak fordítani szeret analitikus eljárás és a tanítási fok igényeihez alkalmazott kellő konstruálás, vagyis mondat- és gondolatszétszedés nélkül is. Pedig jeles pedagógus mondása, hogy »Das Konstruieren ist die Seele des Sprachunterrichtes«. Könnyebb helyeken a konstruálás elmaradása kevésbé vagy nem is baj, sőt kívánatos is, mert túlkeveset olvastatni is hiba. De elég sok tanár a nehezebb és szövevényes helyeken is konstruálás nélkül hajlandó átsiklani. Így a tanuló nem szokik hozzá a szövegbe való kellő behatoláshoz és az önállósághoz. Ily eljárás mellett azután pusztító hatásuk van a nyomtatott fordításoknak, és mivel gyakran a szótanulásról sem kell

számot adni, általánossá lesz a teljesen fölületes, gépies készülés. Ez a latin nyelvi tanításnak talán egyik leggyengébb oldala. S bármennyit is fordítanak ily módon éveken át, igazi tudatosságra, önállóságra a legtöbb tanuló mégsem tesz szert.

Igaz, a konstruáló, analitikus eljárás mellett kevesebbet lehet fordítani, de ezt a kevesebbet alaposan és az önállóságot kellően fejlesztve lehet végezni. A mennyiséget pedig az illető helyeken alkalmazott kurzórius gyors olvasással lehet pótolni, nemkülönben jó műfordítások ügyes felhasználásával.

3. Egy további oka a gyengébb, vagy ebből a szempontból tekintve inkább a nem elég szabatos fordításnak abban rejlik, hogy már a szószerinti fordítás is nem egyszer lazább gonddal történik. Még kevésbé pedig szoktatják a tanulókat elég gyakran a jó magyaros fordításra. Nem szoktatják eléggé arra, hogy ne csak szavakat, hanem a két nyelv szellemének, beszédrészei sajátságának és mondatalkotása architektonikájának kellő figyelembevételével gondolatokat fordítsanak. Továbbá nem figyeltetik meg és nem jegyeztetik fel a stilisztikai műapparátus, lehetne mondani a latinból magyarra való fordítási stilisztika műfogásait, pedig a ma kitűzött végcél mellett erre szükség van. És ezen nem is lehet csodálkozni, mert latinból magyarra való fordítási stilisztikai dolgokkal nálunk sem értekezés, sem önállóbb mű alakjában, amennyire tudom, még senki sem foglalkozott, holott Németországban ennek a törekvésnek már jelentékenyebb irodalma van. Ily segédeszközökről szintén gondoskodnunk kellene.

4. Végül ennél a kérdésnél is tekintetbe jönnek a szóbőség fejlesztésénél fentebb, II. 3. alatt említett dolgok.

IV. A kitűzött kérdésre nézve ezeket tartottam szükségesnek előadni, bár nem kell éppen hangsúlyoznom, hogy a tárgy egy rövid cikk keretében kimerítve nem lehet. Szándékosan kerültem szépen hangzó általános mondásokat és csodaszerek ajánlását, melyek a tanítási gyakorlatban rendszerint igen keveset nyomnak, hanem érinteni iparkodtam a mindennap szükséges, de sokszor nem kellően követett egyszerű tanítási fogásokat.

Láttuk, hogy az előadott gyengeségek okai részint a tanításban, részint a tankönyvekben és hiányzó segédeszközökben keresendők. Mindezek a hiányok azonban szorosan összefüggnek a ki nem elégítő tanárképzéssel, úgyszintén a nem célravezető tanárvizsgálattal is, mely tanárvizsgálat nem veszi kellően figyelembe a tanári gyakorlatban szükséges szakismereteket. E dolgokra itt most nem terjeszkedem ki, hanem utalok mindarra, amit e tekintetben Fináczy Ernő »A latin nyelv tanításáról« c. jeles értekezésében mond. A tanárképzés reformja, és főleg a gyakorlati kiképzés reformja elodázhatatlan, és a tanárokat általában is fogékonyabbakká kell tenni a pedagógiai és didaktikai tanulmányok szüksége és értéke iránt.

Amennyire a mai viszonyok mellett csak lehetséges, állhatatosan törekszünk oda, hogy a tanítási hiányok eltávolíttassanak.

Es van is sok olyan tanár, ki alapos szaktudás mellett saját elméleti és gyakorlati didaktikai tudására támaszkodva és a kapott utmutatásokat is készségesen követve, a latin nyelvből elismerésre méltó eredményt mutat fel. Mégis kívánatos volna, ha a minisztérium tekintettel a bár jóakaratú, de esetleg hiányosabb módszerrel bíró tanárokra, különösen tekintettel a kezdő fiatal tanárokra terjedelmesebb körrendeletben egyik-másik dologra szintén felhíná a latin nyelv tanárainak és a tankönyvíróknak figyelmét.

Sőt minthogy a latin nyelv eredményes tanításának módszere és didaktikája nem egy tanár előtt, és talán nem egy igazgató előtt is, nem oly ismert, mint kellene lennie, és minthogy a tantervi utasítások sem adnak több dologra nézve elegendő gyakorlati útbaigazítást: kívánatos volna, hogy a minisztérium a latin nyelv tanításának metodikáját és didaktikáját egész részletességgel kidolgoztassa és azt nyomtatott füzet alakjában minden intézetnek elég sok példányban megküldje. Ott utasítások foglaltatnának a tan- és segédkönyvek helyes megszerkesztésére is. És e könyveket azután az engedélyezés előtt az utasítások követése és megvalósítása és módszeres s didaktikai megfelelőség tekintetében a legszigorúbb kritikának kellene alávetni.

Meg vagyok győződve, hogyha csak a most itt előadottak is általánosabban komoly figyelemben és végrehajtásban részesülnek, a latin nyelvi eredmény, mely tantárgyra oly sok időt fordítunk, csakhamar örvendetes általános emelkedést tüntetne fel.

(Budapest.) *Spitkó Lajos.*

A középiskolai oktatás reformálása.

Mióta Jankovich Béla miniszter úr reformterveit bejelentette, valóságos tintaözön indult meg a mai gimnázium és némileg a reáliskola ellen is. Alig hallatszik hang, mely egy kis elismerést is juttatna a szegény középiskolának. Minden rangú és rendű hirlapokban ócsárolták hivatottak és hivatlanok azt az iskolát, melynek az illetők mindenüket köszönik. Eléggé figyelem ezeket a felszólalásokat, de mondhatom, hogy bántóbbat, de egyúttal különösebbet annál, melyet Cholnoky Jenő dr. kolozsvári professzor a Magyar Figyelő 21. számában közölt, egyet sem olvastam.

Mulasztást követnénk el, ha Cholnoky úr megjegyzéseit éppen Közlönyünkben szó nélkül hagynók. Nem szándékozom polemizálni, csupán jellemző példát akarok bemutatni arról, hogyan gondolkozik a mai középiskoláról még egy tudós egyetemi tanár is.

Konstatálom mindenek előtt, hogy a professzor úr egész okoskodásán meglátszik, hogy a *mai* középiskolát nem ismeri, hogy előtte még mindig annak a középiskolának a képe lebeg, melybe a mostani öregedő nemzedék évtizedekkel ezelőtt járt, hogy nem veszi észre azt az óriási haladást, mely az új Magyarországnak éppen iskolaügyében tapasztalható.

Ha ismerné a mai középiskolát, nem állítaná, hogy »majdnem valamennyi fiúnak a legnehezebb a magyar és a latin nyelv a gimnáziumokban«, akkor tudná, hogy mi igenis nagyobb súlyt vetünk az agyvelő fegyelmezésére, a gondolkodás irányítására, a tudás szeretetére, mint arra, hogy a gyermeknek »nagy határ tudást« adjunk; tudná, hogy a mai gyerek remekíróink életén kívül e nagyok irodalmi munkáit is megismeri; last not least még a Csokonayét is; tudná, hogy a mai gyerek kitünően tudja, hol van Páris és London, ha nem is ismeri már az »Egy vén bival orrára való karikát« — melyet Cholnoky úr és társai tanultak, és sok mindenfélét máskép tudna a mai középiskoláról.

Nem követhetem a tudós professzor úr rapszódikus mondásait, csak azt kívánom kijelenteni, hogy téved, mikor azt hiszi, hogy a mai gimnazista jól tudja, mi a szonáta. A zene nem kötelező tárgy a gimnáziumban, anélkül pedig nehéz a szonáta mibenlétét megtanulni.

Hogy még azt is a gimnázium hibájául rovja fel, hogy a belőle kikerülő fiú a hivatalos végzés stílusát nem érti, az már nem igazságos eljárás, mert mi megtanítjuk a fiút a helyes — magyarságra, de arra, hogy a jogász urak saját külön nyelvét is megértessük vele, az már igazán meghaladja az iskola hatáskörét, aminthogy a szegbeverésre, a sínlerakásra, meg a lejtőn lefelé rohanó villamoskocsi megállítására, azt hiszem, ezentúl is aligha fogjuk megtanítani tanítványainkat, bármilyen hasznosnak tartjuk is mindhárom ténykedést.

Határozottan vissza kell utasítanunk azt a vádat, hogy az iskola inkább szónokok, versfaragók, tárca- és vezércikkírók meg tósztozók nevelésére veti a fősúlyt, mint arra, hogy a munkát szerető és megbecsülő, értelmes gondolkodású, tanult és becsületes magyarokat neveljen.

Óriási mértékben téved Cholnoky professzor úr, ha azt hiszi, hogy a mai középiskola csak olyan mértékben tanítja a természettudományokat, mint a régi. Legyen nyugodt e tekintetben. Amennyire én a dolgokat látom, a mai tanuló hall az iskolában Gallileiről, Newtonról, Leibnitzről, Darwinról, Humboldtról, Pasteurről, Marconiról — amennyit hallania kell. És itt megint rosszul informálták Cholnoky urat, akik elhitették vele, hogy Shakespeare, Béranger, Victor Hugó külön protekcióra szorul, hogy a középiskolába juthasson, mert a dolog valóságban úgy áll, hogy a középiskola ezeket a szellemi héroszokat is tanítja, mert sem egyoldalú természettudományi, sem egyoldalú irodalmi képzést nem adhat. Az iskola arra iparkodik, hogy — természetesen a viszonyokkal számítva — az ember harmonikus kiképzését iniciálja, megalapozza. Aki ennél többet kíván, nem igazságos az iskolával szemben, mert ha az oktatónak az a mindenhatósága megvolna, hogy még az eléggé meg nem becsülhető időjóslás titkaiba is bevezesse a gondjaira bízott ifjút, higyje el nekem Cholnoky professzor úr, akkor elsősorban kitünő geografusok kerülnének ki az egyetemekből. Hátha még azt a pedagógiai titkot elleshetnők, hogy miképpen lehetne »a magyar fiatal emberrel meg-

értetni, hogyha 200 koronát félretesz és abból 100-at kulturális vagy gazdasági célra ad, többet használ, mint száz még olyan »kerekdeden« — Ch. úr teszi ezt a szót idézőjel közé — megírt, még oly szép frázisokkal teleírt vezércikk«! Ezt ugyan nem írom alá emígy vaktában, mert lehet vezércikk, melynek lelkesítő, vagy felvilágosító hatása 100 koronánál többet ér, de azt igenis aláírom én is és azt hiszem, valamennyi kollégám, hogy a nemes jótékonyságra nevelés nem utolsó dolog. Csakhogy itt megint egy másik körülményt kell tudós geografusunk figyelmébe ajánlanom, amelyről fejtegetéseiben — úgy látszik — teljesen megfeledkezett, és ez: a szülői ház, melynek a nap 24 órájából 19 jut a fiúval való foglalkozásra, míg az iskolának csak öt óra. Ne akarjon minden terhet a sokfélével megterhelt iskola vállára rakni. Hagyjon egy kis nevelést a szülői háznak is.

Még csak egyet! Azt a fanatikus gyűlöletet, azt a mélységes lenézést tekintve, amellyel nálunk újabban a klasszikus nyelvek ellen támadnak, a hozzá nem értőben könnyen azt a balhitet keltheti, hogy a mi hazánk az egyetlen, hol az ártatlan kisdedeket ezekkel a »nem hasznos« tárgyakkal ölik; pedig a valóság az, hogy a Balkán általában kevesebb órát juttat e stúdiumoknak, jóval többet juttatnak a nyugati kultúrállamok, melyek előtt még az ellentábor emberei is meghajolnak — talán. Ezzel egyidejűleg jó lesz megállapítanunk azt a tényt is, hogy a filológus száját vagy tollát nem használja arra, hogy a többi tudományágat leszólja, mert óvakodik a szélsőségektől abban a tudatban, hogy azoknak a tudományágaknak a metodikájához nem ért; de a filológus óvakodik ilyen szélsőséges kijelentésektől is: »a humaniórákkal (?) telt agyú ügyvéd tönkremegy, ha humánus, az orvos pedig, bár természettudományokkal van tele a feje, mégis rendesen a leghumánusabb gondolkodású ember.«

Azzal fejezem be az én szerény észrevételemet, hogy Cholnoky professzor úr következő állítását már inkább — bár ezt sem egészen — aláírom: »A legszebb valami a tudás, a legtisztább öröm a munka.« Azonban arra sohasem fogom tanítani az én tanítványaimat, hogy »a teremtés legsajnálatraméltóbb lénye az ember«. Ellenkezőleg! Amellett hogy a klasszikus mult csodálatára tanítom, amelynek mai kultúránk olyan mérhetetlen sokat köszön, büszkeséget ültetek lelkükbe; büszkeséget, amelyet mint az előretörő, a tér és idő bilincseiből egyre jobban kibontakozó, hatalmas emberi család tagjai méltán érezhetnek. De iparkodom őket annak a tudatára is rávezetni, hogy Leibnitz és Bólyai, Shakespeare és Béranger ismerete mellett nagyon is egyoldalú és csakugyan »legsajnálatraméltóbb lénye a teremtésnek az ember«, ha megfeledkezik arról, hogy a legnagyobb tudás értéktelen, ha erkölcsi és érzésbeli kincsek nem járulnak hozzá. Ezt a harmonikus képzést tartjuk szem előtt mi, magyar középiskolai tanárok, akik jól tudjuk, hogy csak erős klasszikus és modern képzés, jellem és érzés együtt véve viheti előre az emberiséget — excelsior.

Székely István.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Adolf Diesterwegs **Ansichten über pädagogische Zeit- und Streitfragen.** Zusammengestellt und herausgegeben von Karl Richter. Hesse, Leipzig, 1913. 286 l.

Richter a mult század legkiválóbb pedagógusai egyikének jórészt ismeretlen, vagy feledésnek indult dolgozatait rendezte sajtó alá. Diesterweg kétkötetes »Pedagógiá«-ja ma is becses munka, melyet Richter kiadása kiegészít. Diesterweg a mult század közepén sok olyan reformot sürgetett, melyek részben megvalósítva, részben mint még napjaink törekvései, egészen elszakadtak nevétől. Ezeket Richter igyekezett visszahódítani, rendszerbe állítani. A legfőbbek köztük a vallástanítás reformjára, a tanítóképzésre, a tanítóságnak függetlenségére, a felekezetiségtől ment nemzeti iskolára és a női nem nevelésére vonatkoznak.

Alig van a XIX. század kultúrpolitikusai közt a felekezetiség nélküli, minden dogmatikus tanítástól ment iskolának nagyobb híve, mint Diesterweg. Eszméinek végső célja a vallástanításnak és az erkölcstannak szétválasztása volt. Szokatlanul merész hévvel szállt ezért síkra. A Richtertől kiadott gyüjteménynek első fejezete egyedül ezzel a kérdéssel foglalkozik. A cikkek és az idézetek a század 40-es és 50-es éveiből valók.

A II. fejezetben a nevelő-oktatással foglalkozó szentenciákat találjuk. A figyelemre, a tanító személyére vonatkozó részek Herbartra és Rousseaura emlékeztetnek. Szabadelvű álláspontjánál fogva, emberi és nemzeti szempontokkal igazolva, a közoktatásnak tisztán állami szervezetét sürgeti. Neutrális, politikától és felekezettől független iskolai szellem meghonosítását követeli. Diesterweg bátran és igaz meggyőződéssel harcol elveiért. Ezt ellenfelei is kénytelenek voltak elismerni.

Mintegy a jövőbe látva, szót emel a tanítónőképzők zsúfoltsága ellen. Számos alkalommal mutat rá, hogy a leányoknak a megélhetés végett tanítónői pályára lépése sok veszedelmet rejt magában. Általában Diesterweg nézeteivel korát sok tekintetben megelőzte. Mint Herbart, ő is hozzájárult a pedagógiai fogalmak tisztázásához. Ez a két ok teszi érdekessé reánk nézve a Richtertől kiadott könyvet.

Gyulai Aladár.

Beküldött könyvek és lapok.

Pedagógiai Könyvtár. Szerkeszti *Kornis Gyula.* **Az 1777-iki Ratio Educationis.** Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Dr. Friml Aladár.* Kiadja a Kath. Középisk. Tanáregyesület. 1913. Ára 6 K.

Filozófiai Írók Tára. Szerkesztik *Alexander Bernát* és *Bánóczi József.* XXVII. kötet. **Giordano Bruno Párbeszédei,** *az okról, az*

elvről és egyről, a végtelenről, a világegyetemről és a világokról. Olaszból fordította s bevezető tanulmánnyal és magyarázattal ellátta *Dr. Szemere Samu* Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 6 K 80 f.

Molnár Oszkár: **Bevezetés a gyermektanulmányba.** Kolozsvár, 1913. Ára 1 K 20 f.

Adalékok az 1912—13. tanév történetéhez. Írta *Dobján László.* Budapest, Franklin-Társulat, 1913.

Dr. Glattfelder Gyula: **Szellemi haladásunk akadályai.** A temesvári kerületi tanári kör által rendezett Szabad Líceum XIV. évf.-nak megnyitó előadása. Kapható a Szt. István Társulat könyvkereskedésében. Ára 50 f.

Névtára a kiváltságos ciszterci rend egyesített apátságainak az 1913—14. iskolai évre. Budapest, 1913.

Olcsó Könyvtár. Ludwig Ottó: **Ég és föld között.** Elbeszélés, fordította *Mildner Gyula.* Ára 1 K 40. — *Péterfy Jenő* **Petőfi Sándorról.** Németből fordította *Dr. Baróti Lajos.* Ára 20 f. — *Carlyle Tamás* **Sartor Resertus** Teufelsdröchk professor élete és tanai. Angolból fordította *Tankó Béla.* Ara 2 K. — **Lucifer.** Szomorújáték öt felvonásban. Írta *Joost van den Vondel.* Hollandus eredetiből fordította *Dr. Nagy Zsigmond.* Ára 80 f. — *Lenau Miklós* **Don Juan.** Drámai költemény. Fordította *Dr. Löwi József.* Ára 40 f. **Magyar Könyvtár.** *Hermann Bang* **Ő Fensége.** Fordította *Holló Márton.* Ára 60 f. — *Wallis A. F. C.* **Az ember tragédiája.** Hollandból fordította *Dr. Erdélyi Károly.* Ára 30 f. — *Révész Béla* **Nyomor.** Elbeszélések. Ára 30 f. — *Flers és Caillavet* **A zöld frakk.** Vígjáték négy felvonásban. Fordította *Heltai Jenő.* Ára 60 f.

Dr. Wágner József **Goethe Faustjának zenei hatásairól.** Ára 1 K 20 f. A szerző sajátja. Arad, 1913.

Magyar Pedagógia. *Dr. Fináczy Ernő* közreműködésével szerkeszti *Dr. Imre Sándor.* 1913 november. Az egész szám br. Eötvös József emlékének áldozik. Cikkeket írtak Eötvösről *Fináczy, Schneller, Dóczi, Gyertyánffy, Székely, Gálos* és *Szabó.* — **Uránia.** 1913. November. — **Erdélyi Múzeum.** Szerkeszti *Erdélyi Pál.* 1913. Nov. — **Akadémiai Értesítő.** 1913. Nov. — **Darwin.** Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Dr. Fülöp Zsigmond.* VI., Andrássy-út 60. Ára egész évre 10 K. — **Magyar Közművelődés.** Szerkeszti *Geréb József.* 1913. Nov. — **Revue Franco-Hongroise.** Budapest VI., Gyár-u. 26. 1913. 1—4. szám. Egy évre 14 K.

Előfizetési felhívás. A Magyar Tudományos Akadémia előfizetési felhívást bocsátott ki a megbízásából készült következő munkára: »A magyar nyelv etimológiai szótára. Írták Gombocz Zoltán és Melich János levelező-tagok. A munka az egész magyar készletet felöleli, magában foglalja tehát a köznyelv szókészletén kívül a tájszavakat is, valamint a tulajdonnevek közül is azokat, amelyeknek világos az eredetük s amelyeknek nyelvészeti vagy történeti fontosságuk van. A szótár körülbelül 200—250 negyedrét íven, 10-íves füzetekben fog megjelenni. Egy-egy füzet előfizetési ára 5 korona,

bolti ára 6 korona 50 fillér. Előfizetni a főtitkári hivatalnál egyszerre csak négy füzetre lehet. Előfizetőül 1913 december 31-ig lehet jelentkezni. Az első füzet január hó folyamán jelenik meg. Évenként négy füzet kiadását tervezzük.«

Kérelem a programmértekezések szerzőihez. A Magyar szt. korona országainak Békeegyesülete súlyt vet arra, hogy lehető teljességében összeállítsa a magyar békeirodalomnak bibliografiáját és könyvtárát. Evégből nagyon kérem azokat a tisztelt kartársaimat, akik a békemozgalom körébe vágó tanulmányokat az iskolai évi Értesítőkben vagy egyebütt közöltek volna, hogy azokat a Magyar Békeegyesület könyvtára részére az én címemre (VI., Bulyovszky-utca 26.) megküldeni szíveskedjenek. De még ennek híján is köszönettel fogadom az értekezések címét levelezőlapon. *Kemény Ferenc.*

KRÓNIKA.

Kitüntetés.

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztésére *Laehne Vilmosnak*, a soproni Laehne-féle tan- és nevelőintézet igazgatójának, a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséül, a királyi tanácsosi címet díjmentesen adományozom.

Kelt Bécsben, 1913. évi október hó 14-én.

Ferenc József s. k.
Báró Burián István s. k.

Előléptetések. A nyugdíjazások és halálozások következtében megüresedett tanári állásoknak, számításunk szerint 20—25-nek, a betöltési munkálatai most vannak folyamatban a minisztériumban. Ahány üres tanszék van, annyi helyettes tanárt neveznek ki a IX. fizetési osztályba rendes tanárrá. Rajtuk kívül néhányan a IX. fizetési osztályból a VIII-ba és néhányan a VIII-ból a VII-be lépnek elő. A kinevezések már a legközelebbi időben nyilvánosságra kerülnek.

Kinevezések. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. Demeczky Mihály* és *dr. Némethy Géza* budapesti tud. egyetemi nyilvános rendes tanárokat a budapesti orsz. középiskolai tanárvizsgáló-bizottság tagjaivá a bizottság jelenlegi megbízásának tartamára; *dr. Hornyánszky Gyula* kolozsvári tudományegyetemi nyilv. rendes tanárt, akit Ő Felsége a f. tanév elején nevezett ki a kolozsvári tud. egyetemen a klasszika-filológia ny. r. tanárává, a kolozsvári országos középiskolai tanárvizsgáló-bizottság tagjává a bizottság jelenlegi megbízásának tartamára a klasszika-filológiai szakra és a kolozsvári m. kir. tanárképző-intézet tanárává nevezte ki.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a ciszterci Rend budapesti I. ker. Szent-Imre főgimnáziuma I-ső és II-ik osztályának az 1913—14. tanévre a nyilvánosság jogát megadta.

Modern nyelvi reformbizottság. Az O. K. T. E. modern nyelvi reformbizottság *december 4-én*, csütörtökön este 6 órakor az Egyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-u. 14) ülést tart, melynek tárgya: *A modern nyelvek a magyar középiskolában.* Előadó *dr. Kaiblinger Fülöp* tanár. Szaktársakat és érdeklődőket szívesen meghív az *Elnökség.*

Állomáshelyet cserélnék magyar-latinszakos állami vagy kir. kath. középiskolai tanárral. Anyagi rekompenzációkra hajlandó vagyok. Csak nagy városba megyek. Jelen állomáshelyem Budapesthez két óra, Tisza mellett fekszik, rendezett, erősen fejlődő élénk város, vízvezeték, csatornázás, normális lakásviszonyok, főgimnázium, kereskedelmi, polgári fiú és leányiskolák; megyei és állami hivatalok központja, vasúti forgalmi csomópont. Leveleket Közlönyünk továbbít.

Néhány szó a helyettes tanárok helyzetének rendezéséhez.

A folyó hó 15-én lefolyt középiskolai tanári kongresszuson egy érdemleges felszólalás hangzott el a helyettes tanárok ügyében, amely azonban csak javaslat volt; felszólaló hangoztatta, hogy az okadatolás egy újságcikkben olvasható.

Magam is jelen voltam a gyűlésen s módomban lett volna a felszólalás, de az ügyet igen fontosnak tartom, úgy hogy kellő megfontolást igényel; mert talán már nem mirólunk, a tanárság igazi páriáiról van ott szó elsősorban, hanem arról, hogy az utánunk következő tanárnemzedéket megmentsük attól, hogy életét az államnak nem annyira »jutalom«, mint inkább »kegy«-díján tengesse 3—4 évig.

Azóta elolvastam azt a sokat emlegetett cikket is s miután erős meggyőződésem, hogy annak szellemében helyzetünket nem javítani, hanem csak elrontani lehetne, bátorkodnám felhívni a »Középiskolai Tanáregyesület« nagyérdemű vezetőségének b. figyelmét elsősorban s az illetékes kolléga urakét másodsorban alábbi soraimra.

Jutalomdíj. Legégetőbb kívánságunk kétségtelenül a jutalomdíj felemelése. Hiszen azt bizonyára mindenki belátja, hogy 1883 óta megállapított 1600 kor.-val egy művelt ember életigényeit kielégíteni nem tudja. Drágult azóta az élet, az állam ezt egyik másik tisztviselői karnál tekintetbe is vette, csak éppen a helyettes tanároknál éri be 2400 kor. igérgetésével?

Időtartam. A helyettes tanári működés nincs kellőleg szabályozva s egyes iskolák indokolatlan előnyben részesülnek. Így pl. a középiskolai helyettes tanár a gyakorló évvel $3^1/_2$—4 évig szolgál, míg az ugyanazon képesítésű felsőbb leányiskolai helyettes tanárokat még

az első év folyamán, de legrosszabb esetben a második év elején véglegesítik. Az állami kereskedelmi iskoláknál is így van s sok esetben még a kereskedelmi tanári oklevél megszerzése előtt, tehát tisztán *középiskolai* képesítéssel bíró helyettes tanárok szintén egy év alatt rendes tanárokká lesznek.

Mit vétett ez a szegény gimnáziumi vagy reáliskolai helyettes tanár, hogy ilyen különleges rossz elbánásban részesül?

Bölcsészdoktori pótlék. Miért van az, hogy a bírósági joggyakornokoknál s jegyzőknél külön honorálják a doktori címet évi 200 kor.-val, nálunk nem?! Talán azért, mert a bölcsészeti fakultáson annak megszerzése a disszertáció kinyomatása miatt rendesen költségesebb mint az államtudományi doktori címé?!

Végleges megbizatás. Igen sérelmes az a helyzet is, amely előáll azáltal, hogy a helyettes tanárok megbizatásukat csak egy évre kapják meg. Miért ezen damoklesi kard! Rászolgált erre valamikor a helyettes tanárok többsége? Nem lehetne ezt egyszerre megadni a további visszavonásig.

Vasúti kedvezmény. A helyettes tanár nem állami hivatalnok s ezen a címen nem kaphat vasúti féljegyet. Ez igazán oly csekély áldozatot kívánna az államtól, hogy minden meggondolás nélkül megadhatná annál is inkább, mert valószínű, hogy így is megtérülne a hosszabb utak által, amelyeket ezáltal lehetővé tesz.

De az állam szempontjából is rossznak tartom a jelen helyzetet, mert szinte lehetetlenné teszi, hogy helyettes tanár nőtlen korában e haza határain belül nagyobb utakat tehessen, ismereteit ekként gyarapítsa, mert ha egyszer a »boldogság honá«-ba eljutott s rendes tanárrá lett, hamarosan családalapításra gondol s most az utazást hosszú időre be kell szüntetni.

Méltányos kívánságaink tehát a következők:

1. A jutalomdíj felemeltessék 2400 koronára.

2. A helyettes tanári évek száma kettő legyen. (A gyakorlóévvel három.)

3. Azon helyettes tanárok, akik bölcsészdoktorok is, 200 kor. évi pótlékot kapjanak.

4. A megbizatás érvényes legyen az egész helyettes tanári működés idejére.

5. Ennek megfelelően a helyettes tanár esetről esetre való folyamodás alapján vasúti féljegy kedvezményében részesülhessen, mint állandó — állami alkalmazott (nem »felesküdt hivatalnok«).

Az a kérdés most, vajjon megérdemli-e a helyettes tanár ezen kéréseinek teljesítését, illetőleg ad-e megfelelő ellenszolgálatot az államnak ezen (?) áldozatokért?!

A felelet a legridegebb financiálista előtt is csak igenleges lehet. Hisz a helyettes tanárok nemcsak rendes tanári teendőket végeznek, hanem a legtöbb intézetnél a jegyzői tisztet ők látják el, az osztályfőnökök elsősorban az ő soraikból kerülnek ki, a szertáraknak éberebb őrei nem is lehetnének, az ifjúságnak ők tudnak legjobban könyveket kiválasztani, tehát az ifjúsági könyvtárak kezelői

s nem egy helyen a tanári könyvtár kezelésében is résztvesznek s érettségiztetnek sokszor igen szép eredménnyel.

Kérjük tehát teljes tisztelettel a rendes tanári státushoz tartozó k. kollégáinkat, hogy amikor az ő kívánságaik kodifikálásáról van szó, öleljék fel a mieinket is, hogy így a helyettes tanárok vékonyka mindennapi kenyere véglegesen elveszítse rabszolga ízét.

Egy helyettes tanár.

A tanítóegyesületek nemzetközi szervezete. Már nyolc év óta működik Brüsszelben egy nemzetközi szervezet, mely egyesíteni igyekszik minden ország tanítóegyesületeit egy közös irodában és kongresszusokon. Címe: *Bureau International de Fédérations d'Instituteurs.* Legújabb jelentése szerint 16 ország tanítóegyesülete csatlakozott már a szövetséghez s még 7 ország csatlakozása van folyamatban. Nálunk ez a szövetség még teljesen ismeretlen, ezért akarom alapszabályait röviden ismertetni. A *B.* I. egyesíteni akarja a kultúrállamok (középfokú és elemi iskolai) tanítóegyesületeit egy közös szervezetben, melynek feladata a nép műveltségének emelése s a tanítók és tanítónők anyagi és szociális helyzetének javítása. További feladata, hogy elősegítse személyes baráti kapcsolat létesítését a különböző országok tanítói között. Vallási és politikai kérdések nem tartoznak az iroda feladatai közé. Az iroda évenként összejöveteleket s nagyobb időközönként kongresszusokat rendez; az utolsó 1910-ben volt Párisban. Statisztikai adatokat gyűjt az iskolák és a tanítók ügyeiről, évkönyvet ad ki, érintkezik a különböző országok egyesületeivel s felvilágosítást nyújthat minden iskolai ügyben. Igyekszik megkönnyíteni a nemzetközi utazást. Az iroda a csatlakozó egyesületek kiküldötteiből áll; minden nemzetet rendesen 3 tag képviseli, ezek választják a tisztikart. Elnöke most *Ch. Rossignol* nyug. igazgató Brüsszelben. Minden egyesület évi 40 frankkal járul az iroda költségeihez.

GYÁSZROVAT.

Jablonszky János, a budapesti IV. ker. községi főreáliskola nyug. tanára, folyó hó 7-én rövid szenvedés után életének 66-ik évében Kistétényben elhúnyt. A boldogult ezen intézetnél 36 évig fáradhatatlanul működött, csak két évig élvezhette a jól megérdemelt nyugalmat. A jó kartárs és a tanügy e buzgó apostola felejthetetlen emléket hagyott maga után.

Franz János a szegedi állami főreáliskola rendes tanára életének 30-ik, buzgó tanári működésének 6-ik évében hosszas betegség után e hó 14-ikén elhúnyt.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 szeptember 3-tól október 14-ig tagsági díjat fizettek:

1912/13-ra: Tancs Miklós, Tarján Ödön (6 K), Telkes Sándor (II.), Tirczka Klotild (I.), dr. Várdai Béla, dr. Velleditz Lajos, dr. Veszprémi Vilmos, dr. Virág Oszkár, Vörös Béla, Vucskits Jenő, Wagner Géza, dr. Závodszky Levente, dr. Zivuska Jenő.

1913/14-re: dr. Aczél József (1·50), Albu Livius, Andreánszky Olga, Bacsó Gyula, dr. Balassa József (I.), Barczán Endre, Baros Gyula, Bayer Artur, dr. Bászel Frnő, Benkhard Ilona, Béndek József, Blasovszky Miklósné, Blau Ármin, Bodor Aladár, Borbély György, Borsos Károly, Bournár Ernő, Bruckner Károly, Csebi Pogány Kornél, Csép Miklós (II.), Décsei Jauka, Döme Bálint, Ellend József, dr. Ernyei Jenő,Ényi László, dr. Fésüs György, Fóris Miklós, Gaal Mózes (7·50), Gábor Áron (Szentgotthárd), Gál Kálmán (3 K), Gálos Rezső (I.), Gockler György, dr. Győrffy István, Győri Vilmos, Hasenauer Andor, dr. Holstein Gyula, dr. Hronyecz György, Janecz Erzsébet, dr. Janovics Jenő, Király Emma, Kiss Béla (Kecskemét), Kiszely Géza, Konss József, dr. Kovács Géza (I.), Kőszegi László, Kövesdy Elvira, Lányik János, dr. Lévay Ede dr. Lindenschmidt Mihály, dr. Lipták János, Magdics Gáspár, Marikovszky Menyhért, Matusik István, Márkus J. Szilvius (6·50), Mihályi Elemér, Miklósy István, Miller Gyula, Müller József (Budapest), Nagy Lajos (Békés), Neumann Jenő, Németh Sámuel, Olasz József, dr. Pauer Imre, dr. Petrich Béla (I.), Pfister József, Pintér Kornél, dr. Polgár Sándor, Rados Ignác, dr. Rencz János, Sas Andor (7·50), Schembra Rezsőné, Schindler Gyula, Schlosser János, dr. Schmidt Mária, Sinczky Géza, Stettner Gyula, özv. Sváby Pálné, dr. Szabó Péter (3 K), Széky István, Sziklay Ferenc, Szőke Béla, dr. Tóth György, dr. Unger Barnabás, dr. Vajda Gyula, Vakarcs Kálmán, Varga János, Váró Ferenc, Vecseri Imre (I.), özv. Vlahovics, Emilné, Zilahy László, Zvarinyi Lajos.

1914/15-re: Berkes Ottó.

Előfizettek:

1912/13. I. felére: Pákozdy Elek.

1912/13-ra és 1913/14-re: Mildner Ferenc.

1913/14-re: békéscsabai ág. ev. főgimn., bonyhádi ág. ev. főgimn. egri c. főgimn., kecskeméti r. k. főgimn., Liptószentmiklósi áll. főgimn. losonczi áll. tan. képző, podolini kath. főgimn., pozsonyi áll. polg. fiúiskola, tatai főgimn., trsztenai kir. k. főgimn., újverbászi közs. főgimn., veszprémi, f. keresk. isk., Blancz József (II.), dr. Burány Gergely, Jaeger Imre.

1914/15-re: oraviczabányai polg. fiúisk., Blancz József (I.), Városy Tivadar.

Budapest, 1913. október 14.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Védjegy

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

Magyar címer a védjegye
Magyar diák csak ezt vegye

Magyar Ruggyantaárúgyár Részvénytársaság, Budapest

Kapható minden papirkereskedésben !!!

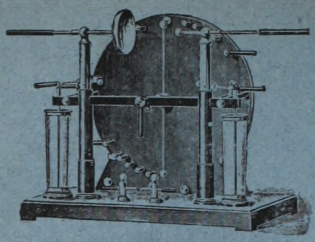

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

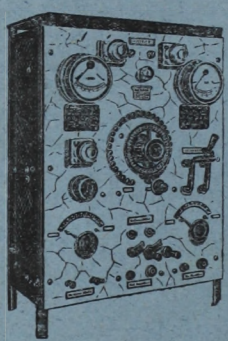

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

SZIKLA ÉS SZILÁGYI

TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

BUDAPEST, VII., AMAZON-U. 13.

TELEFON: JÓZSEF 16-36. TELEFON: JÓZSEF 16-36.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *7. szám.* *1913. december 4.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Egyesületi élet. Kolozsvári kör. Bethlentől Eötvösig. *Márki* Sándortól (313. l.) Budapesti kör I—II. *Kronberger* Edétől. (316. l.) — Eperjesi kör. *Vujsz* Jánostól. (319. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (321. l.) — Fiumei kör. *Dr. Kallós* Zsigmondtól. (323. l.) — A földrajzi reformbizottság. *Dr. Vargha* Györgytől. (324. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Középiskoláink túlzsúfoltsága. *Rázsó* Gézától. (326. l.) — Az egységes jogosítás és a középiskola tagozódása. *Balassa* Józseftől. (341. l.) — Néhány szó a természettudományok tanítástervezetének reformjáról. *Dr. Balázs* Istvántól. (345. l.) — *Könyvek és lapok.* A középiskolák Magyarországon. *Dr. Kovács* Gézától. (347. l.) — Revue Franco-Hongroise. Magyarok dicsérete külföldön. Paton's List of Schools and Futors. *kf.*-től. (349. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (351. l.) — *Krónika.* T. Ö. és A. S. E. *Németh* Józseftől. (351. l.) — Mozgalom a reáliskola egyenjogosításáról. A Kóczán-díj nyertese. (354. l.) — Tanulmányút. Körlevél az írásbeli dolgozatok ügyében. *Dr. Kristóf* Györgytől. (355. l.) — *Gyászrovat.* (Harmath Károly. 356. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1913

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

Az ujabb regényirodalom legérdekesebb, legizgalmasabb és legszenzációsabb terméke.

Egy kötet ára:

1 korona 90

KELLERMANN:

AZ ALAGUT

Regény. Ford.: **Nitsch Lőrinc.**
510 o. **Teljes magyar kiadás!**

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS: Glória.** Nov. — **BALZAC: A szamárbőr.** Reg. — **ZOLA: Pascal orvos.** Reg. — **DICKENS: Két város.** Reg. — **ANATOLE FRANCE: A Pinguinek szigete.** Reg. — **CSEHOV: Az orvos felesége és más novellák. BÖLSCHE: Szerelem az élők világában.** Két kötet. — **TOLSZTOJ: Hadzsi-Murát.** Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD: A költő és az asszony.** Regény. — **TÓTH BÉLA: A boldogasszony dervise.** — **MAUPASSANT: Egy élet.** Reg. **C. F. MEYER: A barát násza és egyéb novellák.** — **HELTAI JENŐ: Hét sovány esztendő és más elbeszélések,** — **GEIJERSTAM: Az öcsike. Az örök rejtély.** Két regény. — **ANATOLE FRANCE: Az istenek szomjaznak.** Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO: A tűz.** Reg. — **MURGER: Bohémvilág.** Regény. — **J. V. JENSEN: D'Ora asszony.** Reg. — **SZINI GYULA: A rózsaszinű hó.** Nov. — **VICTOR HUGO: A párisi Notre Dame.** Reg. Két köt. — **SUDERMANN: Egyszer volt...** Regény. — **GORKIJ: Az anya.** Társadalmi regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGY. AKADÉMIA

XLVII. évfolyam. 7. szám. 1913. december 4.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETI ÉLET.

Kolozsvári kör.

Bethlentől Eötvösig.[1]

Mi, tanítók, akik a hajdani erdélyi fejedelemség minden részéből Kolozsvárra gyülekeztünk és azok is, akik otthon maradva, a közép- és népiskolákban gyűjtik maguk köré hazánk reményeit, a tanulóifjúságot: ma és holnap Bethlen Gábor trónralépésének háromszázadik, Eötvös József születésének századik évfordulóját ünnepeljük. Erdély legnagyobb fejedelmének és Magyarország legnagyobb kultuszminiszterének a neve nem a jubiláris évszámok véletlen találkozása következtében, hanam azért került együvé, mert két különböző korban ők a magyar nemzeti közműveltség politikájának megindítói.

Bethlen trónraléptekor a magyar műveltségnek már hétszázados multja volt, csakhogy ez a műveltség beérte azzal a keskeny ösvénnyel, amelyet a népszellem virágos mezein keresztül idegenek tapostak ki maguknak. Bethlen az első magyar fejedelem, aki minden mezőt megnyitott a haladni akarók előtt és minden irányban szabad járás-kelést engedett nekik. Törvényhozásának első tettei közé tartozott, hogy büntetéssel fenyegette a cégéres gonosztevőket és azokat a nézőket, jövendőmondókat, bűbájosokat, akik ördögi tudományukat: a tudatlanságot terjesztették. Ezzel szemben megparancsolta, hogy mindenütt helyreállítsák és fölépítsék az iskolákat. Ő tehát az első magyar fejedelem, ki törvényben biztosította a nép oktatását; és az iskolát,

[1] Elnöki megnyitó a kolozsvári tanári kör és a tanítók erdélyi szövetsége november 11-iki ünnepén, amelyet Bethlen trónraléptének 300. és Eötvös születésének 100. évfordulóján tartottak.

melyet — Dósa György felkelésének megtorlására éppen száz esztendeje csuktak be a jobbágygyermekek előtt — újra megnyittatta minden faluban. A vasárnapok és ünnepek munkaszüneteinek megszegőire kirótt büntetéspénzeket odaadatta az egyházfiaknak, hogy »ezen jövedelmecskéből tartozzék azon város és falu a templomot és az iskolát megépíttetni«.

A középiskoláknak egész sorát részesítette fejedelmi kedvezésekben és ajándékokban s törvényben alapította meg Erdély főiskoláját, a kolozsvári akadémiát, mely azonban Gyulafehérvár, majd Nagyenyed büszkesége lett. A törvény szerint a rendek maguk is látták, hogy számban nagyon megfogyatkoztak a tudós emberek, kik hazánknak sok fődolgában azelőtt hasznosan szolgáltak; ha tehát nem gondolnak pótlásukra, országunk és maradékaink veszedelmesebb állapotra juthatnak, nem lévén támaszaik, kik a gondviselést tőlük átvegyék. S a kis Erdély ezeket a tanárokat úgy fizette, ahogy a jöredelmeik miatt irigyelt egyetemi tanárokat a háromakkora Magyarország ma sem tudja fizetni. S magyar ifjak a külföldi egyetemeken ma is élvezik Bethlen Gábor ösztöndíjait, itthon pedig a nagyenyedi és kolozsvári kollégiumok ma is hálásan viselik az ő nagy nevét,

Oly időben, mikor a harmincéves háború Közép-Európát egyetlenegy csatatérré tette, ritka jelenség ez a fejedelem, ki háborúban sem engedi pihenni a Muzsákat és hadi győzelmei, politikai fényes sikerei közt sem tévesztve szem elől a nemzeti közműveltség nagy feladatait, egyszerre törődik népiskolával, gimnáziummal, főiskolával, egyetemmel. Sőt — gyermekkora neveltetésének hiányait pótolva, miként valaha Nagy Károly császár — pihenő óráiban a professzoroktól maga is tanul s a táborba külön társzekérrel viteti maga után legkedvesebb könyveit.

Még ezen a téren sem csalatkoztak benne Erdély rendei, kik a legnagyobb magyar király szülővárosában most háromszáz esztendeje, őt azért választották meg fejedelemnek, mert tudták, hogy nemzetét, hazáját mint saját testét, vérét szánja, sebeit fájlalja, kötözi, orvosolja, — ide s tova hányt, bomladozott szabadságait előbbi helyökre rakosgatja, támogatja, megerősíti, romlását építi, pusztaságait telepíti; s mint édesatyja, anyja megbántott szerelmeseit, szeretteit kebelében megkérleli, édesgeti, megnyugtatja. Utóbb sem hizelgésből, hanem tiszta meggyőződésből mondták, hogy az egész magyar nemzetnek szép szabadságát, törvényét, jó hírét, nevét, becsét, eldőlt, felfordult állapotát fölemelte, egyenesítette, megvirágoztatta és teljesen helyreállította. Magasztalták, hogy azoknak a fejedelmeknek példáját követte, kik dicséretes magaviseletükkel életükben dicsőséget, holtuk után pedig örök emlékezetet találtak és szerzettek.

Kétszáz esztendővel az ő elhunyta után a pesti egyetem egyik hallgatója, báró Eötvös József azt írta, hogy bátran tekint hazája tündöklő csillagaira s bátran repül feléjük. Ha szárnyai csak viaszok s a forró nap sugaraitól elolvadnak is, már-már a

feledés tengerébe merülvén, azt gondolja, hazájáért hal meg s vígan merül el. De egyik költeményében megfogadta, hogy míg gyáva kor borul hona fölébe, azt nem gunyolja szebb emlékeivel. Nem azt kutatta tehát, hogy egy Mátyás király, egy Bethlen Gábor mit tett a magyar nemzeti műveltség megteremtésére, hanem azt, hogy mit kell tennie neki, aki harmincöt éves korában Magyarország vallás- és közoktatásügyének első felelős minisztere lett. Hiszen az 1514. évi jobbágyfelkelésről írt regényében, melyben a nép jogtalanságának és műveletlenségének veszedelmeire figyelmeztette nemzetét, a nagybotú Lőrinc papnak, a nép fiának ajkaira adott szavakat maga is vallotta, hogy a hatalom után szebb tér nem juthat fáradtságainknak, mint a tudomány; mely bennünket minden földi hatalom gyengeségének átlátására tanít. Az első magyar népoktatási törvényt 1848 július 28-án ezért s abból a másik okból nyujtotta be a parlamentnek, mert nevelés nélkül az egyenlőséget puszta szónak tartotta. Mindörökre az ő nevéhez füződik annak dicsősége, hogy hazánk törvénybe iktatta az ingyenes, kötelező népoktatás elvét s kimondta, hogy a nép neveléséről az államnak kell gondoskodnia. Ezt az elvet és vele egyúttal a tanítás szabadsága elvét húsz esztendő mulva, mikor a romok felett újból építhetett, az 1868:XXXVIII. törvénycikkelyben szabatosan kifejtette. Más közoktatásügyi törvénye nincs is; pedig 1870 április 7-én a képviselőház elé terjesztette a pesti egyetem s a József-műegyetem újjászervezéséről, a kolozsvári országos egyetem felállításáról, a középiskolai oktatásról és a kisdedóvó-intézetekről készített javaslatait; azonban elhunyta miatt ezek megvalósításának gondja utódaira maradt.

Mint Bethlennek, neki is csekély »jövedelmecskékből« kellett gondoskodnia a templomok és iskolák ügyéről. Alig egy millió koronával kellett intéznie oly dolgokat, amiknek végrehajtására most 80—98 millió korona sem elegendő. Ahogy a háromfelé szakadt országban Bethlen vállalkozott az egységes rendeltetésű nemzet minden kulturális feladatára, a sok töredékből helyreállított, de még erőtlen ország szerény körülményei közt a várva-várt nemzeti nagyság előkészítésére Eötvös is úgy alkotta meg közművelődési munkatervét.

Mind a ketten egy-egy nagy szabadságharc zivatarai közt láttak olyan munkához, mely erejüket nyugalmas időkben is kemény próbára tette volna. Erdélyt a csekély műveltségű Bethlen s Magyországot az európai műveltségű Eötvös olyan műveltség tárházává tette, amilyenre annyi rombolás és keserves csalódás után gondolni is alig lehetett.

Füstölgő romok fölött állva, Bethlen és harmadfélszázad mulva Eötvös egyetértettek abban, hogy ne olyan államformát keressenek, amely az állam eszményének minél tökéletesebben megfelel, hanem olyat, mely koruk viszonyai közé legjobban beilleszthető. S mind a ketten egyetértettek abban, hogy minden államnak önmagában kell föltalálnia fönnállása biztosítékait. Ezen

biztosítékok közé sorolták a nemzeti közművelődést. Vallották, hogy a tudományok pártfogása épp úgy állami feladat, mint a legszükségesebb elemi ismeretek terjesztése; de azt is, hogy a tanítás csak egy része, még pedig kis része a nevelésnek és hogy az iskola nem verheti békóba a tanulók gondolkodását. Innen van, hogy Bethlen, aki karddal és Eötvös, aki tollal védte a vallás és lelkiismeret szabadságát, a tanítás szabadságát is biztosították. Mind a ketten valóban hitték, amit a nép 1514. évi leveretése után Eötvös mondat Mészáros Lőrinccel, hogy a nép szabaddá nem válhatik, míg lelkisötétség fogja körül; de szabaddá válik, ha csak századok mulva is; azért dolgoztak mind a ketten, hogy ez a pillanat mielőbb eljöjjön...

Sok más nagy érdemök van, amiért a nemzet tisztelettel tekint föl rájok; de leghálásabb a legnagyobbért: azért, hogy az oktatást nemzeti üggyé s a tanítást szabaddá tették. Nagy neveik mai szerény ünnepünkön ezért kerültek egymás mellé. S hazánk erdélyi részének tanítói ezt az ünnepet azért ülik éppen Kolozsvárott, mert a Magyar- és Erdelyországban Szent Istvántól fogva a mult esztendő végéig hozott tízezer törvény közül csak kettő foglalkozik egyetem alapításával; egyik az 1622., a másik kétszázötven év mulva az 1872. évben s amaz Bethlen Gábor, emez Eötvös József eszméinek hatása alatt mind a két esetben Kolozsvárt jelölte ki egyetemi székhelyül, a közműveltség legfőbb erősségéül. Könnyen rozsdásodó, hamar szétpattanó vas helyett mind a ketten ebből az erős várból, ebből az arzenálból akarták ellátni Erdély valamennyi tanítóját a tudomány fegyverével, a béke olajágával, mely a politikai uniót a szívek unió jával, a testvériség igazi érzésével teszi feloldhatatlanná. S ha mindjárt hallani fogjuk a két nagy ember jellemzését, ha látjuk, hivatás és kötelességérzet, szeretet és lelkesedés férfiut milyen emberfölötti munkára képesít: jobb érzésünk bizonyára bennünket is arra ösztönöz, hogy ebből a munkából mi is becsületesen kivegyük a részünket. És ha úgy, ahogy ők akarták, a népet tanítva és felvilágosítva egyengetjük az igazi szabadság útját, akkor teljesedik óhajtásunk: emlékjelök eszméik győzedelme lesz. És ezek az eszmék egy igazán szabad és művelt nemzetben új alkotásokra készen élnek tovább!

Márki Sándor.

Budapesti kör.

I.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi október hó 31-én d. u. 5 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott a református főgimnázium dísztermében.

Jelen voltak: Négyesy László, Gaal Mózes, Bozóky Endre, Müller József, Baumgartner Alajos, Balog Mór, Szende Gyula, Hegedüs István, Hensch Artur, Bartos Fülöp, Székely Jenő, Beke Ödön, Máthé György,

Ravasz Árpád, Rázsó Géza, Pintér Jenő, Usetty Ferenc, Gedai József, Szemere Samu, Endrei Ákos, Obláth Richárd, Ady Lajos, Gerecze Péter, Székely István, Balásy Dénes, Balassa József, Radó Simon, Galamb Sándor, Kovács Gyula, Holló Alajos, Papp Dezső, Kovács Gyula, Csürös István, Weber Artur, Loschdorfer János, Böngérfi Géza, Németh József, Szabó Ernő, Szőts Gyula, Kronberger Ede, stb.

Elnök üdvözölte a megjelenteket és felkérte *Rázsó Gézát* középiskoláink zsúfoltságáról szóló előadásának megtartására. (Az előadás Közlönyünk jelen számában olvasható.)

Rázsó Géza a következő indítványt terjesztette be: 1. A Budapesti Tanári Kör azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a középiskolai oktatás mai eredménytelenségének egyik igen fontos oka a zsúfoltságban rejlik. Felhívja egyszersmind az összes érdekelt tényezők figyelmét azon szoros kapcsolatra, mely e kérdés és a középiskola reformjának többi kérdése közt fennáll, ezért a maga részéről szükségesnek tartja, hogy a zsúfoltság kérdése, a zsúfoltság megszüntetésének módjai a reformtervezet tárgyalásainak keretein belül is figyelembe vétessenek. 2. A Budapesti Tanári Kör az egyéni nevelés lehetségessé tétele, és összes más pedagógiai vonatkozásai miatt is a középiskolákban egy-egy osztály maximális létszámát legfeljebb 40-ben kéri megállapítani.

Szőts Gyula pedagógiai szempontból vizsgálja a zsúfoltság kérdését. Az igazi tanítás, a gyermeklélek formálása, zsúfolt osztályokban tömegtanítássá, mesterséggé válik, aminek az a következménye, hogy a tehetséges tanulók háttérbe szorulnak, nem találnak aktív foglalkozást, és így energiájuk csökken, mert a tanár kénytelen a gyengébb tanulók nagy tömegével foglalkozni, viszont a gyenge tanulók a hiányos ellenőrzés miatt hozzászoknak munka nélkül előrejutni. A tanár sok gépies munkával lévén megterhelve, nem képes a tanítást kellő energiával végezni. A tanulók nagy száma miatt a tanár nem ismerheti meg tanítványait, és azért engedékenynek kell lennie, aminek az a következménye, hogy a tanítás eredménye csökken. Összeütközésben van a zsúfoltság a közegészséggel; az egészségre káros körülmények hatása a tanítás eredményének csökkenésében is nyilvánul. Kívánatosnak tartja, hogy a társadalom is törekedjék a zsúfoltság megszüntetésére.

Szabó Ernő kiegészítésül megjegyzi, hogy külföldön is panaszkodnak a zsúfoltság ellen, jóllehet ott ez sokkal kisebb mértékben van meg, mint nálunk.

Kovács Gyula nem tartja a zsúfoltság megszüntetését elsőrangú reformkérdésnek. Nem tartja rosszabbnak a jelen tanitási eredményt a mult tanítási eredményénél. Kívánja, hogy küldjön ki a kör szakbizottságot, amely a miniszteri leirat és az elhangzott vélemények alapján egy normáltantervet készítsen.

Máthé György szeretné az előadó tanulmányát a miniszter elé juttatni. Helytelennek tartja párhuzamos osztályok létesítését: ezek helyett új iskolákat kell állítani.

Balog Mór lehetetlennek tartja zsúfolt osztályban az eredményes tanítást, mert pl. egy 60 tanulóval bíró osztályban heti két-

órás tárgy keretében egy tanulóval évente legfeljebb háromnegyed órán keresztül foglalkozhatik a tanár.

Négyesy László a bécsi középiskolákra vonatkozó adatokat óhajtaná beszereztetni.

Elnök erre vonatkozólag megjegyzi, hogy ilyen irányban már intézkedett.

Ady Lajos jelenleg a zsúfoltság tényének megállapítását tartja legfontosabbnak, amelynek okát abban látja, hogy nincsenek gyakorlati pályákra készítő iskoláink.

A kör az előadó indítványát elfogadta.

Elnök köszönetet mondván az előadónak és a felszólalóknak, az ülést bezárta.

II.

A *Budapesti Tanári Kör* november hó 7-én *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt a református főgimnázium dísztermében ülést tartott.

Jelen voltak: Szász Károly egyesületünk tiszteleti tagja, a képviselőház alelnöke, Alexander Bernát, Kármán Mór, Simonyi Zsigmond egyetemi tanárok, Fest Aladár, Matskássy József kir. főigazgatók, Gaal Mózes, Ravasz Árpád, Pintér Jenő, Lévay Ede, Gedai József, Balog Mór, Jacobi Károly, Jancsó Benedek, Imre Sándor, Beke Ödön, Perényi Adolf, Gagyhy Dénes, Szende Gyula, Müller József, Endrei Gerzson, Fodor Gyula, Theisz Gyula, Hensch Artur, Szőts Gyula, Varga Bálint, Madai Gyula, Széky István, Balassa József, Benedek Marcell, Rázsó Géza, Marczinkó Ferenc, Frisch Ármin, Bartos Fülöp, Szabó Károly, Csürös István, Szabó Ernő, Székely István, Kovács Gyula, Priváry Géza, Fuchs Dávid, Balázsy Dénes, Király György, Weber Artur, Vonház István, Kresznerics Károly, Kelemen Izsó, Kármán Ferenc, Németh József, Baumgartner Alajos, Kaiblinger Fülöp, Barna Dániel, Szalay Károly, Nyusztay Antal, Pethő István, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözölte a megjelenteket és felkérte Balassa Józsefet az egységes jogosításról és a középiskola tagozódásáról szóló előadásának megtartására. (Az előadás egész terjedelmében megjelenik.)

Gaal Mózes előadóval egyetértőleg szintén híve az egységes jogosításnak, s mindennemű középiskolai reform első és legszükségesebb lépésének ezt tekinti. A középiskola tagozódásának kérdésében nem mindenben ért egyet az előadóval. Az alsó tagozatot kiterjesztené négy osztályra, s a polgári iskolával teljesen egyenlővé tenné, mert az a meggyőződése, hogy a helyes reform e két középfokú iskolatípus egységes kapcsolata nélkül nem képzelhető el, de kiépítené hétosztályúvá a polgári iskolát. A gimnázium és reáliskola négy alsó osztályának növendékei közül csak egy negyedrész folytatja a felső osztályokban tanulmányait, s a negyedik év végén valamely szakiskolába megy, ahova a polgári iskolából is mehet. A gimnázium és reáliskola tagozódása szerinte helyesebb volna, kilenc évfolyamot véve alapul, 4 + 5. Így jutna öt év a tulajdonképpeni gimnaziális és reális stúdiumokra. A VII—VIII. osztály külön tagozódását fölöslegesnek tartja. A két alsó osztályban a heti órák számának leszállítását melegen pártolja, a most túltengő szakrend-

szert szintén nem helyesli, és legfeljebb 2—3 tanár kezébe adna egy-egy alsó osztályt.

Kármán Mór a kérdés történetét és a jelen állapotokat ismertette. Statisztikai adatokkal bizonyította, hogy a gimnáziumok zsúfoltságának főoka az, hogy sok helyen nincs más középfokú iskola. Az egységes nemzeti műveltség nevelésére elsősorban elemi és felső népiskolára van szükség, mert a polgári iskola nem alkalmas arra. A népoktatás megvalósítását sürgeti, és ezért szükségesnek tartja, hogy minden, tanköteles korban levő gyermek iskolát látogasson.

Gagyhy Dénes azt véli, hogy a középiskola tagozódására vonatkozólag szükséges a külföld hasonló irányú törekvéseit figyelemre méltatni. Franciaország példájára hivatkozik, ahol a quadrifurkációt bifurkációvá akarják átalakítani. Fenn kívánja tartani a mai gimnázium-reáliskola felosztást, de a gimnázium alsó tagozatában elhagyná a latin nyelvet. Erősebb kapcsolatot tart szükségesnek a közép és az elemi iskola közt, amit úgy lehetne elérni, hogy a középiskola első osztálya előkészítés volna a középiskolai tanulmányokra. Egyetért az előadóval abban, hogy a polgári iskola reformja a középiskola reformjától függetlenül oldandó meg.

Székely István azt kívánja, hogy ne a középiskola szállíttassék le az elemi iskolához, hanem az elemi iskola emeltessék a középiskolához.

Balassa József örömmel konstatálta, hogy a kör az egyenlő jogosítás mellett foglalt állást. *Kármán* felszólalására vonatkozólag megjegyzi, hogy a kérdés historikumával és a külföldi állapotok vázolásával szándékosan nem akart foglalkozni.

Elnök köszönetet mondott az előadónak és a felszólalóknak, és az ülést bezárta.

Kronberger Ede
titkár.

Eperjesi kör.

Az Eperjesi Tanárkör október hó 20-án évnyitó s egyben tisztújító ülést tartott.

Perényi Vilmos elnök üdvözölte a megjelent tagokat, rövid visszapillantást vetett azokra a fontos kérdésekre, melyek a tanárságot az utóbbi három esztendő alatt foglalkoztatták, de amelyek megvalósítását, sajnos, nem sikerült keresztülvinni. Ezeknek az ily módon még mindig rendezetlenül maradt tanügyi és anyagi kérdéseknek megoldásához a tanárságnak nagy erőkifejtésre lesz szüksége. Ha ezt nem tudja kellő módon és irányban kifejezésre juttatni, célját el nem éri.

A számvizsgáló-bizottság nevében *Szutórisz* tette meg a jelentést. Indítványára a kör a pénztárosnak a felmentést megadta s úgy neki, mint a számvizsgáló-bizottságnak fáradozásukért elismerését és köszönetét fejezte ki.

Minthogy a kör tisztviselőinek három évre szóló megbizatása lejárt, az elnök a maga, valamint tiszttársai nevében hálás köszö-

netet mond azért a bizalomért és támogatásért, melyben a kör tagjai részesítették és felszólította a kört, hogy az új elnökre nézve a választást megejtse. Dr. *Tóth* indítványára a kör az eddigi vezetőségnek köszönetet szavazott s egyszersmind *Vujsz Jánost* az 1913—16. évre egyhangúlag elnökké választotta.

A lelépő elnök szívélyesen üdvözölte az új elnököt, működése elé bizalommal tekint.

A választás további során pénztáros lett *Teltsch Kornél*, jegyző: *Saguly József*, választmányi tag: *Jakobei Dezső*.

Elnök köszönetet mondott mindenekelőtt azért a bizalomért, melyet beléje helyeznek, mikor az elnökséget reáruházzák; igyekezni fog tőle telhetőleg a várakozásnak megfelelni. Elismeréssel adózik a kör eddigi vezetősége iránt. Tervezetet, mely a körnek jövőben teljesítendő feladata felől tájékoztatná a kör tagjait, egyelőre nem nyújthat. Váratlanul és készületlenül érte a megtiszteltetés s így nem volt módjában ilyet megállapítani. Bízik, hogy a tanárság a közeljövőben mégis jobb helyzetbe kerül és zavartalanabb, közérzése kielégítőbb lesz. *Jankovich* miniszter új gondolatot vetett a tanárság közé. A középiskola reformja úgy az egyes tanárnak, mint a köröknek új anyagot nyújt, foglalkoztatni fogja őket. A mi körünknek is ez bő anyagot fog nyújtani. Csak a részletkérdésekre kell gondolnunk: egyenjogusítás, egységes középiskola, alsó és felső tagozás mikénti elrendezése, a latin nyelv kérdése és a magyar stílusképzés mindmegannyi pillér, melyhez a jó és szilárd anyagot a tanárságnak kell összehordania, hogy megfelelő kényelmes épület álljon elő. Részt vegyünk-e ebben a munkában? Ha igenlő lesz a válasz, körünk meg fogja találni benne a programmját.

Perényi és *Szutórisz* hozzászólása után a kör még egyelőre korainak tartja ezeknek a kérdéseknek a napirendre tűzését. A latinról szólva pl., *Tóth* szerint, már igen sok szó hangzott el s így, míg direktívákat nem hallunk, nem lehet hozzányúlni a kérdéshez. A közokt. tanács feladata áttanulmányozni a kérdést, csak akkor lehet a diszkussziónak értelmök.

Ezek után a kör elnöke, mint a Tanárok özv. és árv. segítő orsz. egyesület fiókelnöke, azt a kérdés intézte a kör tagjaihoz, miként gondolják megvalósíthatónak azt, hogy a kör, a többi körök példáját követve, valami összeggel a maga részéről is gyarapítsa az egyesület alapját? A kör többek hozzászólása után magáévá teszi Szutórisznak azt az indítványát, hogy a felolvasásokból befolyt összeget, mely kamatokkal együtt a 100 koronát meghaladja, küldje meg az elnökség az egyesületnek; egyúttal örömmel vette tudomásul Gömörynek azt a bejelentését, hogy az isk. főhatóság az Eperjesi koll. főgimn. tanártestülete nevében ezer koronát küldött a Tanárok özv. és árv. gyámolító egyesületnek, s utasítja az elnökséget, hogy a kör köszönetét átiratban tolmácsolja az isk. főhatóságnak.

Az indítványok során *Szutórisz* felvetette a szomszéd városok tanártestületeinek belevonását a kör működési körébe s a köri üléseknek vándorgyűlések formájában való megtartását, minek az elő-

készítésével az elnökséget bízta meg a kör. *Gömöry* választm. tag a küszöbön levő kongresszus felől tájékoztatta a kört. A kör köszönettel vette ezt tudomásul, majd *Szutórisz*, *Tóth* és *Perényi* a bejáró tanulók dolgát ajánlották az elnök figyelmébe, aki igérte, hogy módot fog szerezni arra, hogy a többi intézetek előljáróságával értekezzék ez ügyben, aminek eredményéről a körnek jelentést tesz, esetleg további megbeszélés tárgyául tűzi ki azt. A kör tagjainak érdeklődésükért köszönetet mondott s az ülést berekesztette.

Vujsz János.

Pozsonyi kör.

A pozsonyi kör november 8-án nagyon látogatott ülést tartott *Arató Frigyes* alelnök, felsőbb leányiskolai igazgató elnöklete mellett. A tagok nagy érdeklődését a tárgysorozat főpontja, a középiskola reformja keltette fel, amely kérdésről oly élénk eszmecsere indult meg, hogy a tárgyalást be sem lehetett fejezni s azt a kör november 10-én folytatta.

A kérdés tárgyalását *Vargha Iván* titkár nyitotta meg. Széleskörű előadásában ismertette a kérdés egész anyagát, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az Országos Közoktatási Tanácshoz intézett rendeletét, a Tanács tárgyalását és a maga álláspontját a reform kérdésében. Dolgozatában kiváló helyet adott Arató Frigyes igazgató e tárgyban kidolgozott munkálatának. Ezzel egyetértőleg a mai középiskola legfőbb bajait a túlzsúfoltságban és a túlterhelésben találja meg; középiskolai tanításnak csak a 12. éven, a tanköteles kor határán túl szabadna kezdődnie. Sokban hozzájárul most az elérhető eredmény csökkentéséhez a társadalom közönye, sőt sokszor ellenséges indulata is. A reform lényegét abban látja, hogy a középiskola alsó fokozatában valósuljon meg az egységes középiskola, míg a felső fokozatban maradjon meg a külön gimnázium és a külön reáliskola.

A tetszéssel fogadott előadói ismertetés után megkezdte a kör a miniszteri rendeletnek pontról pontra való tárgyalását.

Dr. Császár Mihály feltétlenül helyeselte, hogy a miniszteri rendelet a világtörténelemre, földrajzra és természettudományokra nézve kettős tagozatot állapít meg, mert ez az egységes középiskola eszményének megvalósulása felé vezet és a tanulók értelmi fejlettségének megfelelő eredmény elérését biztosítja. Ugyanezt az álláspontot foglalták el *dr. Magyar Győző* és *Kundtner Róbert.*

Ellenben *Hirschmann Nándor* nem helyesli a kettős felosztást, mert az egy letűnt, elavult tantervet elevenít fel. *Szmidzsár Géza* alapjában elhibázottnak tartja az egész reformot s az országos oktatószövetségtől várja a reformtervezet kidolgozását. *Dobay János* arra való tekintettel, hogy a középiskola alsó fokozatából száműzni akarják a latin nyelvet és hivatkoznak a leánygimnáziumoknak a latinban elért sikereire, hangsúlyozni kívánja, hogy az egyetemen tett

tapasztalatok semmiképen sem igazolják a leánygimnáziumi latin tanítás eredményének dícséretét.

Miklós György szerint most csak elvi határozatban kell megállapodni, akarja e a kör a kettős tagozást vagy nem. *Szmidzsár Géza* halasztó indítványának elvetése után kimondta a kör, hogy *a középiskola reformját szükségesnek tartja, szótöbbséggel állást foglal az alsó tagozatban az iskola egységes jellege mellett és helyesli a történelem, földrajz és természettudományok kettős tagozását.*

A nov. 10-iki folytatólagos ülésen az elnök mindenek előtt a kör részvétét fejezi ki elnökünk, *Albrecht János* főigazgató iránt a neje elhúnytával őt ért mélységes csapás miatt.

A napirendhez először *Márton Jenő* szólt, aki a latinnak a gimnázium III. osztályába való vitele mellett foglalt állást.

Szmidzsár Géza szerint a latin nyelv megszorítása kívánatos. Hasznosabb ismereteket kíván. A latin kerüljön a felső tagozatba.

Schródl József szintén ezt tartja helyesnek. Az alsó tagú középiskola legyen egységes. Hiszen a görög nyelvet is csak négy évig tanítják.

Hamvas József szerint a latinra nagy szükség van, azért Márton indítványa mellett foglal állást.

Dr. Császár Mihály szerint az a kérdés, mit értünk egységes középiskola alatt. A III. osztályban választást kell engedni a latin vagy francia között. Ugyanígy vélekedik *Vargha Iván* is; szerinte a III. osztályban egy nemzetiségi nyelv tanulását is meg lehetne kezdeni.

Dr. Klug Gyula és *Kundtner Róbert* csak a felső osztályban akarják taníttatni a latint; utóbbi a minősítési törvény megváltoztatását is szükségesnek tartja.

Hirschmann Nándor úgy találja, hogy az egész reform a gimnázium ellen irányul. Az ennél tapasztalható túlzsúfoltságot meg kell szüntetni, de az iskolafajnak meg kell maradnia.

A kör szótöbbséggel kimondta, hogy a *latin nyelv tanításának megkezdését az V. osztályba óhajtja átvinni.*

Megállapította továbbá, *hogy a középiskolában az idegen nyelvek közül elsősorban a német nyelvre kell súlyt fektetni; hogy a középiskolai fajok jogosítása egyenlő legyen* és végül *hogy a reform figyelemmel legyen a polgári iskolára is.*

A mult ülésen a középiskolai tanári kongresszusra kiküldött tagok közül *Finta Ferenc* akadályozva lévén a kongresszuson való megjelenésben, helyette a kör képviseletését *Vargha Iván* titkárra ruházta. A kiküldötteket utasította a vágulyhelyiek javaslatának és a helyettes tanárok ügyének támogatására.

A legközelebbi ülés napjául a kör dec. 13-át állapította meg s ennek napirendjére kitűzte: 1. a köri ügyrendnek, 2. a kongresszusi képviselők jelentésének, 3. az Országos Oktatószövetség és 4. a K. T. Özv. és Árv. S. O. Egyes. ügyének tárgyalását.

Dr. Magyar Győző,
köri jegyző.

Fiumei kör.

A Fiumei Tanári Kör Mozog István főgimn. igazgató távollétében *Urbanek Sándor dr.* ig. h. elnöklete alatt f. hó 10-én tartotta alakuló gyűlését, melyen egyhangúlag újra megválasztották az eddigi tisztikart. A gyűlés kiküldi két tagját Kovács Géza dr.-t és Aczél József dr.-t a III. orsz. tanári kongresszusra.

Urbanek Sándor dr. a középiskolai oktatás tervbe vett reformjáról értekezik, különösen németországi nyári tanulmányútjának tapasztalataira utalva ismételten a kérdés megvilágításához.

Azt kívánja a reform vezető elvének, hogy senki se legyen kénytelen oly irányú középiskolába lépni, mely hajlamainak, céljának, érdekeinek meg nem felel. A jelenlegi középiskolai rendszer minden baját, s különösen a reáliskola népszerűtlenségét, valamint a jogászproletariátus térfoglalását is ez elv hiányára vezeti vissza. Az eddigi hiányos, félszeg reformok: a görög nyelv kiküszöbölése, az érettségi vizsgálat megkönnyítése, a latinnyelvi követelmények leszállítása stb. a puszta kényszerűségből gimnáziumba tódultak kedvéért volt elkerülhetetlen. Azért különösen a kisebb városok »*izolált*« középiskoláiban kell megadni a módot a humanisztikus és reálisztikus irány között való választásra. Ez izolált intézetek számára Németországban is sürgetik mostanság az egységes alsó tagozatot. Ily szempontból lenne minálunk is szükséges az alsó tagozatban a latin nyelv helyét modern nyelvekkel pótolni. A fiumei gimnázium 49 negyedik osztályú tanulója közül 19 lépett ipari, kereskedelmi v. katonai pályára. Az ilyen izolált németországi *reálgimnáziumok* számára a német tanárság legutóbbi dinsburgi gyűlése fakultativ tárgyul óhajtotta a görög, illetőleg bifurkáció esetén a latin nyelvet. Mivel nálunk is csak nehány tárgynak fakultativvá tételéről volna szó (latin, görög, rajz, francia, kémia), a költségek nem volnának tetemesek.

A középiskolai reformtól elválaszthatatlan a mostani rendszertelenség megszüntetése a jogosítás terén. De nem lévén az ajánlott reform értelmében egyforma képesítésről szó, nem lehetne egyforma a velük kapcsolatos jogosítás sem; de a reáliskolai ágazat népszerűvé tétele érdekében e jogosításnak mégis mennél liberálisabbnak kellene lennie.

Az előadás nyomán támadt élénk eszmecserében a leánygimnáziumok négy éven keresztül is elérhető és kielégítőnek bizonyult latinnyelvi oktatására alapítva az a vélemény alakult ki, hogy a reform után a fiúiskolákban is csak a hivatottabbak ismerkedvén meg a jövőben a latin nyelvvel, a négy évig tartó latin tanulmány nagyobb elmélyedéssel fog járni az egyeseknél is, és így a latin nyelvnek intenzivebb térfoglalása várható e réven.

Balkányi Ernő azt a meggyőződését hangoztatta, hogy az alsó négy év után esetleg távozó növendékre nézve is rendkívül elmeképző hatással, s éppen nem haszon nélkül marad a latin nyelv elemeivel való megismerkedés.

Kovács Géza dr.-nak előadását a nemzetiségi vidékek középiskoláinak magyar nyelvi oktatásáról a legközelebbi alkalomra halasztotta a kör és ugyanakkor fog beszámolni a kongresszus eredményéről is.

Ez alkalommal megtartotta ülését a tanárok özvegyeit és árváit segélyző egyesület fiumei fiókja is, melyen a tagok megismerkedtek a tervbevett alapszabályokkal.

(Fiume.) *Dr. Kallós Zsigmond*
titkár.

A földrajzi reformbizottság.

Október 27-én teljes ülést tartott, melyen nagyszámban jelentek meg a szakemberek, hogy az albizottságtól kidolgozott tervezethez a hozzájárulást megadják.

Az ülésen *Erődi* Béla dr. udvari tanácsos főigazgató elnökölt. A reformbizottságunk éveken át gyakrabban folytatott tanácskozásokat, amelyeken megbeszéltük a földrajzoktatás bajait s azokat a kívánalmakat, amelyek úgy az általános közvéleményben, mint a tanférfiak közt felmerültek s a tárgyalásokon sok eszme tisztázódott s csak alkalomra kellett várni, hogy a földrajzi reformbizottság is, mint a matematikai stb. kívánalmait közrebocsássa. Midőn az Országos Közoktatási Tanács a miniszter úr leirata kapcsán a tanterv revíziójával foglalkozott, jelezte azt az óhaját, hogy az új tanterv addig meg nem oldható, míg a Tanács a reformbizottságoktól érdemleges dolgozatokat nem kapott. Finánczy Ernő a Tanács alelnöke rá is mutatott ezekre a bizottságokra s köztük a már sokat munkálkodott földrajzi reformbizottságra is, amelyektől irányadó dolgokat várnak. Így a tervezeteket irányadó szakférfiaktól várják. Sajnálja, hogy az utóbbi időben pár ülésen nem vehetett részt, de már az albizottság utóbbi ülésén, hol az óhajokat formába öntöttük, megjelenhetett s itt van előttünk az a dolgozat, amelynek elvei a mi meggyőződésünk szerint a modern földrajzoktatásnak megfelelhetnének. Úgy a miniszter, mint a Közoktatási Tanács elismerte, hogy nagy hiányok vannak a földrajzoktatás terén s meg kell valósítani azt az óhajt, hogy azt az alsó osztályokból felvigyék a felsőkbe. Ennek az irányzatnak adott kifejezést minden előadótanácsos s nagy örömül szolgálhat, hogy egyértelmű volt az a kívánság, hogy a földrajz baján segíteni kell s az alsó osztályok kereteiből tágítva a felsőkben is taníttassék. Jelenti egyúttal, hogy mint a kormány kiküldöttje résztvett a római Internacionális Geografiai Kongresszuson s ott felolvasást is tartott »*A földrajzoktatás Magyarországban*« címen s kifejtette, mennyire nem felel meg a hazai földrajztanterv a követelményeknek s rámutatott a kívánalmakra. A felolvasás kapcsán a kérdéshez a többi állam kiküldöttei is hozzászóltak s az olasz, német, portugál, francia delegátusok azt panaszolták, hogy még mindig mostoha elbánásban részesül országukban a földrajz dacára annak, hogy náluk már a felsőbb osztályokban is szerepel, mint önálló tantárgy. Így tehát az

O. K. T. E. földrajzi reformbizottsága nemcsak a maga, hanem a miniszter, a Közoktatási Tanács és a nemzetközi kongresszus kívánsága, intenciója szerint jár el, mikor határozott formába öntötte a két tagozatot. Az alsó fokon legyen szemléltető oktatás s az alap megvetése legyen a cél, hogy arra a felsőbb oktatást építeni lehessen, ahol tudományos és rendszeresebb ismeretek adjanak kellő tájékozódást a középiskolát elhagyni szándékozó ifjúnak. Ez az intenciója annak a tervezetnek, melyet az albizottság kidolgozott, amelyet Balázs dr. lesz szíves felolvasni. S ha a tervezetet elfogadja a bizottság, a legrövidebb utat fogja keresni a vezetőség, hogy a miniszter úrhoz s a Közoktatási Tanácshoz eljusson, mely utóbbi egy albizottságot szervez a tanterv részleteinek megbeszélésére s siet munkájával, mert a miniszter úr terve, hogy ezévben még egészben vagy részben az új tanterv megvalósuljon.

Balázs István az albizottságtól kidolgozott tantervbeosztást felolvassa, s azt a saját véleményével is kiegészíti.

Hangsúlyozta az eddigi mostohaságot a földrajzzal szemben s ennek az inferioritásnak tulajdonítja, hogy »igen sok úgy nevezett tanult ember és sokan még a tanítással hivatásszerűen is foglalkozók közül is, a földrajzot vagy nem tekintik tudománynak vagy oly alsóbb rendűnek vélik, amelyre minden szakképzettség s előtanulmány nélkül mindenki vállalkozhatik«.

Hangsúlyozta a földrajz fontosságát s a többi tudományokkal való kapcsolatát, nemkülönben, hogy a földrajznak minden tárggyal, de különösen a természettudományokkal korrelációba kell jutnia.

Maga részéről is megokolja a tantervi tervezet egyes pontjainak helyességét, amelynek osztályonkint való beosztását a miniszteri alapelvek szerint a következőkben olvassa fel.

I. o. Magyar szent korona országainak ismertetése s ezzel kapcsolatban az alapfogalmak bevezetése, különös tekintettel a térképolvasásra.

II. o. Európa és Ázsia leíró földrajza s ennek keretében az alapfogalmak további fejtegetése.

III. o. *a)* első félév: A többi világrészek; utalás a felfedezésükre; súlyt fektetve Európa gyarmataira. *b)* második félév: A tanultak alapján a természettudományi földrajz áttekintő ismerete.

IV. o. Magyarország, Ausztria és Duna-melléki Balkán-államok természeti, politikai és gazdasági földrajza.

V. o. Európa tüzetes és rendszeres természeti, politikai s gazdasági földrajza.

VI. o. A többi világrészek u. a. szempont szerint tárgyalva.

VII. o. Magyar szent korona országainak és Ausztriának okadatoló rendszeres földrajza, különös tekintettel a külföldi államokkal való gazdasági, kereskedelmi vonatkozásokra.

VIII. Természettudományi és emberi földrajz (antropogeografia).

Balázs dr. a fennebbi tananyagbeosztáshoz még az egyes osztályok anyagát részletesen is ismertette, ahogy ő azt elképzeli,

de minthogy az albizottság ezzel a kérdéssel csak később foglalkozik, azt a hozzászólásokból kikapcsolja.

Németh József a Balázs privát fejtegetéseihez szólt.

Simonyi Jenő dr.: Aggodalma van, hogy az idő rövidsége miatt a tervezetek nem lesznek tökéletesek. Szeretné, ha nyomtatásban láthatná s szükséges volna, ha a polg. isk. és kereskedelmi iskolai tantervvel — amelyben a felszólaló is tanít — korrelációba hoznák. Óhajtja, hogy az alapfogalmakat ne vegyük fel külön s a felfedezések tanításának fontosságát hangsúlyozza.

Lasz Samu dr.: Örömmel látja, hogy Magyarország a gerince a tantervnek, de vajjon a VII. o. anyaga nem ismétlődése-e a IV. o. anyagának.

Körösi a hazai földrajz módszertanához szól hozzá; *Pályi Sándor* az alapfogalmakat csak a térképolvasással kapcsolatosan tanítaná.

Erődi Kálmán dr.: A tanterv beosztását teljesen megfelelőnek tartja; alapfogalmakat az anyag keretén belül véli tárgyalni.

Kovalik József a történelmi vonatkozások s a pol. fejlődések fontosságát hangsúlyozza.

Fest Aladár ugyancsak Balázs privát véleményeire tesz észrevételeket; a felfedezések nagy erkölcsi hatását ecseteli, amely a tanuló gondolatvilágának is megfelel. Magyarország 3-szoros tanítása ma is megvan, csak azt visszük el, amit a történelemnek kellene adni, hogy a mai tantervnek megfelelhessen, vagyis a földrajzi ismétléseket a történelemből önállósítani igyekszünk. Igy a történelem mai IV. és VIII. anyagából, hol hazánk földrajza implicite bennfoglaltatik, a történelem a földrajztól mentesíttetik, ami a történelemnek, mint a földrajznak nagy előnyére lesz.

Erődi Béla dr. elnök megnyugtatja a felszólalókat, hogy a IV. és VIII. o. anyaga jelentősen különbözni fog, valamint a többi felszólalásokra is reflektálva, megállapítja, hogy a bizottság egyhangúan elfogadja az albizottság munkálkodását s egyúttal Fest Aladár, Balázs I., Németh J. és Varga Gy. biz. tagokat küldi ki a miniszter úrhoz és a Közokt. Tanácshoz intézendő memorandum megszerkesztésére.

(Budapest.) *Dr. Vargha György,*
előadó.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Középiskoláink túlzsúfoltsága.

— Előadás a Budapesti Tanári Körben. —

Tisztelt Kör! A középiskolák zsúfoltságát tárgyalván, legyen szabad fejtegetéseimet azon kijelentéssel kezdenem, hogy e kérdés pedagógiai következményeit, azon lehetetlen állapotok részletes méltatását, amelyek miatta a középiskoláinkban tanulóra és tanárra nézve egyaránt előállanak, behatóan nem fogom fejtegetni, bízva

abban, hogy a felszólalások alkalmával a kérdés kellő megvilágításban fog ez oldalról is részesülni. Épp így nem foglalkozom e bajok orvoslásának különféle módjaival. Kitűzött célom a zsúfoltság fennállása tényének bizonyítása és emellett bátor leszek kísérletet tenni arra vonatkozólag is, hogy a túlzsúfoltság kérdésének helyét és jelentőségét a középiskola reformjára vonatkozó többi nagy kérdések között kijelöljem.

* * *

A középiskolák túlzsúfoltságának kérdését égetően aktuálissá teszi a miniszternek az Orsz. Közoktatásügyi Tanács ülésein több izben ismételt és bizonyos statisztikai adatokkal támogatott azon kijelentése, hogy túlzsúfoltság nincs.

Első adat volna erre nézve az, hogy az 1909/10. tanévben a középiskola 1792 osztályában felvétetett 71,029 nyilvános rendes tanuló, tehát átlag osztályonként 39·6. Ez igaz, azonban e szám így nem jelent semmit, kellően értelmezve pedig jelenteni fogja: íme fennáll a túlzsúfoltság. Tény pl. hogy az 1912/13, tanévben a budapesti V. ker. áll. főgimnázium VII. o-ban 74, a petrozsényi áll. f. g. VII. o.-ban pedig ugyanekkor 10 rendes tanuló volt, feltétlenül igaz az is, hogy 74 + 10 = 84, annak fele 42, amit így is kifejezhetünk: e két VII. o.-nak a mult tanévben átlag 42 tanulója volt, de mindez játék a számokkal mindaddig, amíg a helyes értelmezést hozzá nem adjuk. A helyes értelmezés pedig csakis ez lehet: ha a budapesti V. ker. áll. főgimnázium VII. o.-nak 74 tanulója közül 32-őt a petrozsényi áll. főgimn. VII. osztályába a tanév elején áthelyeztünk volna, lett volna mindkét helyen 42 tanuló és a tanév végén az eredmény valószínüleg itt jobb, amott rosszabb, s mindkettő az átlagosan elérhető eredményhez közelebb eső lett volna, mint amilyen az áthelyezés nélkül lett. Nekünk, sajnos, nem átlagos, de tényleges létszámot kell tanítanunk és az a körülmény, hogy egyes középiskolák aránylag néptelenek a többiek rovására, emezekben a viszonyokat magukban véve jobbá nem teszik.

Egy másik adat: a gimn. felső osztályai az 1912/13. tanév adatai alapján nem voltak kellően kihasználva.

Nem egy, de 7 év részletes adataira támaszkodva, legyen szabad kijelentenem, hogy ez a gimnáziumokra nézve feltétlenül igaz, a reáliskolákra nézve pedig még inkább; később bátor leszek számadatokkal is igazolni. Es mivel e pontban teljes az egyetértés, tisztelettel kérjük a miniszter urat, kegyeskedjék a tény konzekvenciáit levonni, amint mi itt később tenni fogjuk. A magunk részéről pedig kapcsoljuk össze az eddigi két adatot: ha az átlag 39·6, és a felső osztályok nincsenek kellően kihasználva, az alsó osztályokban baj lesz, annál nagyobb, minél kevésbbé vannak a felsők kihasználva.

Harmadik adat: Budapesten egy osztályra átlag 48 tanuló esik a jelen 1913—14. tanév adatai szerint. Egy pillanatig sem

habozom ezt tényként elfogadni, de legyen szabad kérdeni, miért hozatott fel ez az adat? Valószínűleg nemcsak azért, mert kéznél volt, de hallgatólag feltételeztetett, hogy a legnagyobb zsúfoltság Budapesten van. Ezt bizonyítja legalább az országgyűlés elé terjesztett jelentés Magyarország közoktatásügyéről 1910. évben. Amíg ugyanis a hivatalos jelentések a középiskolák zsúfoltságáról éveken át következetesen hallgatnak, a fenti jelentés 12-ik lapján a következőket találjuk: »*Párhuzamos osztályok.* Túlzsúfoltság megszüntetése. Mivel azonban a középiskolába való felvétel lehetővé tétele magában véve nem elegendő és a középiskolai törvényben kivételesen megengedett maximális tanulói létszám mellett működő túlzsúfolt osztályokban még a legjobb és legbuzgóbb tanár is csak közepes eredményeket érhet el: az ifjúság úgy tanulmányi mint egészségügyi érdekeinek megóvása szempontjából párhuzamos osztályok felállításával folytatólagosan én is gondoskodtam az abnormis állapotok fokozatos megszüntetéséről. Mondhatom, hogy egyes fővárosi intézeteket kivéve, az osztályok túlzsúfoltsága — mely évtizedeken át bénította a középiskolai tanítást — országszerte fokozatosan apadt, sőt nagyrészt már meg is szünt.«

Hogy nem a főváros iskolái a legzsúfoltabbak, hogy nem 48 a legmagasabb átlag, hogy nemcsak 1909/10., de 3 évvel később, a mult 1912/13. tanévben is mennyire fennállott a túlzsúfoltság, később bővebb adatokkal bizonyítom. Itt csak legyen szabad hivatkoznom a balázsfalvai gör. kath. főg. mult tanévi értesítőjére, amely szerint

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össz.
68.	69.	67.	71.	75.	59.	65.	68.	542

volt a nyilvános rendes tanulók száma. Az intézeti átlag: 542 : 8 = 67·75. Az év végén pedig vizsgát tett 523, osztályonként átlag 65·4 tanuló.

Hogy pedig a felállított parallelosztályok legalább a kérdéses tanévben az osztályok túlzsúfoltságán nem változtathattak, felemlítem, hogy ugyanezen Jelentéshez csatolt statisztikai kimutatás szerint az 1909/10 tanévben a középiskolába beiratkozott összesen 70,225 tanuló, 1569-cel több, és fennállott ekkor 1792 osztály, 25-tel több, mint az előző évben. Ha a tanuló-többletet az osztály-többletekbe osztjuk be, egy-egy új osztályra 62·76 új tanuló esik. Ez nem javulást, de visszaesést jelent.

Csak mint jellemző adatot említem fel, hogy ugyanekkor a felső kereskedelmi iskola 466 tanulótöbbletével szemben 14 új osztály szerveztetett, s így itt egy új osztályra átlag csak *33* új tanuló esett.

A bécsi 57-es átlagra vonatkozólag azt kell válaszolnunk, hogy amíg nálunk nem a fővárosban a legtúlzsúfoltabbak a középiskolák, addig Ausztriában éppen Bécsben azok. Az ausztriai tartományi iskolákban ugyanis törvény szerint 40 a maximális

létszám és ezt a legszigorúbban betartják. Itt is, mint Olaszországban, a jelentkezett 41-ik tanuló esetén azonnal párhuzamos osztályt nyitnak. Magára Bécsre vonatkozólag azonban a törvényes maximális létszám 50 az alsó, 30 a felső osztályokban, de hallgatólag eltűrik, hogy a tényleges létszám a határt legfeljebb 10-zel túllépje.

Ezek mellett a bécsi 57-es átlag tévedést rejthet magában: nem a teljes középiskola, csak az I. osztályok átlaga lehet 57. Részletes adataim erre nincsenek, de erre engednek következtetni a fentebbiek, és erre a kezembe került bécsi VIII. ker. áll. reformreáliskola tavalyi adatai. Ezek szerint itt az 1912—13. tanévben 15 osztályban 506 volt a létszám. Erre az iskolára vonatkozólag tehát az átlag nem 57, de 33.

Azon további adatokból, hogy Budapesten 63, Bécsben 119, Berlinben 116, Münchenben 84 lakosra esik egy-egy középiskolai tanuló, nem azt szabad következtetnünk: tehát aránylag Budapesten van a legtöbb középiskola és így túlzsúfoltság nálunk nincs, hanem csak ennyit: ime, a fennálló középiskolák mellett Budapesten van legkevesebb másfajta iskola, mely hivatva volna a középiskola felesleges tanulóanyagát átvenni, őt tőle mentesíteni. A középiskolák uralma a többiek felett a felsorolt esetekben Budapesten a legkorlátlanabb.

És ezzel sorra is vettem a felhozott összes adatokat, amidőn ezekről megállapítjuk, hogy vagy nem elégségesek, vagy nem alkalmasak a kérdés eldöntésére, viszont el kell ismernünk, hogy jóhiszeműen használtattak fel. Mert ugyanakkor, amikor hangsúlyozva kijelenti, hogy a középiskola reformjának lehetőleg pénzügyi áldozat nélkül kell megvalósulnia, kilátásba helyezi a maximális létszámnak az I.—II. osztályra nézve 60, a III.—IV.-re 50, az V.—VIII.-ra nézve 40-re való leszállítását. Hogy ezt elérhessük, adataim szerint, a múlt 1912—13. tanévben az I. és II. o. számára 99, a III.—IV. o. számára 138, az V.—VIII. számára 130 új osztály lett volna felállítandó, összesen 367, ami a tényleg fennállott 1792 osztálynak nem egészen $^1/_5$-e. Mivel a középiskolák népessége állandóan emelkedő, s így provizorikus intézkedések előbb-utóbb elégteleneknek fognak bizonyulni, ezen intézkedés, megtartva az arányt, évi 4,000.000 K kiadástöbbletet és a középiskolák vagyonának 20,000.000 K-val való emelését jelentené. Alig remélhetjük, hogy mindennek teljesedését a miniszter úr beigérte volna, amiből kénytelenek vagyunk azt következtetni, hogy kultuszminiszteriumunk a miniszter urat a túlzsúfoltság kérdésében nem informálta azzal a körültekintéssel, melyet pedig e kérdés megérdemelne.

Hogy középiskoláink népességi viszonyait megérthessük, figyelembe kell vennünk az említett 39·6-es országos átlag körüli ingadozásokat.

Intézet	Osztályok száma		Nyilv. tanulók száma		Átlag osztályonként	
	1911—12	1912—13	1911—12	1912—13	1911—12	1912—13
1. Szabadka, városi fg.	12	14	624	681	52	48·6
2. Pápa, ref. fg.	12	12	644	583	53·7	48·6
3. Budapest, I. k. áll. fg.	15	15	736	759	49·1	50·6
4. Belényes, g.-kath. fg.	8	8	409	405	51	50·6
5. Budapest, ág. h. ev. fg.	12	12	625	621	52·1	51·8
6. Szombathely, r. k. fg.	8	8	424	413	53	52
7. Budapest, ref. fg.	12	12	628	635	52·3	52·9
8. Győr, Szt. Benedek-r. fg.	9	9	490	497	54·4	55·2
9. Eger, ciszt. fg.	8	8	461	447	57·5	56
10. Szeged, közs. fg.	14	14	791	789	56·4	56·4
11. Budapest, V. áll. fg.	12	12	693	682	57·7	56·8
12. Debreczen, ref. fg.	12	12	660	684	55	57
13. Budapest, kegyes t.-r. fg.	12	12	684	683	57	57
14. Budapest, V. áll. főreál	13	14	760	823	58·4	58·8
15. Budapest, Barcsay-u. áll. fg.	16	16	1.009	952	63·1	59·5
16. Temesvár, kegyes t.-r. fg.	9	10	562	602	62	60·2
17. Nyiregyháza, ág. h. ev. fg.	8	8	478	489	59·7	61·1
18. Pécs, cist. fg.	8	8	489	497	61·1	62·1
19. Balázsfalva, g. kath. fg.	8	8	542	542	67·7	67·7
	208	212	11.709	11.784	56·3	55·6

A fenti 19 középiskolánkban tehát az összes középiskolai tanulóinknak körülbelül $^1/_6$-od része volt bezsúfolva, a többi pedig megoszlott 1911—12-ben további 188, 1912—13-ban pedig 194 középiskolában. Emeljük ki, mint különös jelenséget, hogy a törvényes 60 maximumnak túllépését egyes esetekben nemcsak egyes osztályokra, de egész intézetekre nézve elnézték. És e számok csak jelentéktelenül esnek, ha a nyilvános rendes tanulók helyett az év végén vizsgát tettek számát vesszük figyelembe. Így pl. Balázsfalván a múlt tanév végén vizsgát tett 523, osztályonként átlag 65·4 tanuló.

Képviselve van emellett itt mindenféle középiskola, nem képezvén kivételt az állam közv. rendelkezése alatt állók sem. Csak aktiv tanár tudja, mit jelent egy-egy népes osztályt fegyelmezni. Ott, ahol váltakozva népes osztály mellett kevésbbé népesek is vannak, ez talán enyhíti némileg a tanár helyzetét, de a minden osztályában túlzsufolt középiskola tanárának munkája oly súlyos, oly megerőltető, hogy ezekre nézve a 30 évnek nem 35-re való felemelése, de leszállítása 25-re lett volna csakis méltányos és az iskolára kivánatos. És sok minden közt az is megkülönbözteti a tanárt a hivatalnoktól, hogy ezen energiában és időben jelentkező többletmunkáért, amely emellett az iskolafenntartóknak jelentékeny anyagi megtakarítást is jelent, neki eszébe sem jut külön díjazás, vagy akár csak annak a kérése, hogy óraszáma méltányosan lejebb szállíttassék. Íme az »egyenlő elbánás elve« alkalmazásban.

Állítsuk most a túlzsúfolt iskolákkal a népteleneket szembe:

Intézet	Osztályok száma		Nyilv. tanulók száma		Egy osztályban átlag	
	1191—12	1912—13	1911—12	1912—13	1911—12	1912—13
1. Lőcse, k. kath. fg.	8	8	198	204	24·7	25·5
2. Szentgyörgy, r. kath. g.	6	7	173	178	28·8	25·4
3. Trsztena	4	4	101	101	25·2	25·2
4. Sümeg	4	4	87	99	21·9	24·9
5. Hajdu-Nánás, ref. fg.	8	8	189	199	23·6	24·9
6. Petrozsény, áll. fg.	8	8	198	199	24·7	24·9
7. Kisujszállás, ref. fg.	8	8	204	196	25·5	24·5
8. Beszterczebánya, ev. g.	4	4	88	91	22	22·8
9. Brassó, gkel. román g.	4	4	79	91	19·9	22·7
10. Gyergyószentmiklós, áll. fg.	5	6	152	134	31	22·3
11. Kisszeben, k. t. r. g.	4	5	73	105	18·2	21
12. Lőcse, áll. főreál	8	8	151	167	19	21
13. Felsőlövő, ág. h. ev. fg.	8	8	176	164	22	20·5
14. Szt.-Gotthárd, áll. fg.	8	8	147	153	18·4	19·1
15. Székelyudvarhely, áll. főreál	8	8	138	148	17·2	18·5
16. Bártfa, áll. g.	4	4	88	73	22	18·2
	99	102	2.242	2.302	22·6	22·5

A mult tanévben tehát a 19 legnépesebb intézet 55·6-es átlaga szemben áll a 16 legnéptelenebb intézet 22·5-es átlagával, észrevehető eltérés nélkül az előző évi számokhoz. Bizonyos kiegyenlítő intézkedésekre volna itt szükség, mint pl. egy összefoglaló középiskolai értesítőre, amely az általános tudnivalók mellett ilynemű statisztikai adatokat foglalna magába. Bizonyára sok szülő, aki nem helyben járatja gyermekét, ha felvilágosítást kapna az egyes intézetek népességi viszonyairól, más középiskolát választana ki, mint jelenleg, magára hagyatva.

* * *

Nő az eltérés a 39·6-es átlagtól, ha a 4 alsó és 4 felső osztály népességi viszonyait külön-külön vizsgáljuk. Csakis a 60-on felüli és 15-ön alul levő eseteket véve fel:

1. Győr-Szt-Benedek-r. fg. alsó 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 58, 1912—13 : 60·4.

2. Budapest, V. áll. főreál alsó 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 60·2, 1911—13 : 60·6.[1]

3. Budapest, kegyes t.-r. fg. felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 60·25, 1912—13 : 60·8.

4. Temesvár, kegyes t.-r. fg. alsó 4 osztályában átlag 1911—12 : 68·6, 1912—13 : 61·2.[1]

5. Gyulafehérvár, r. k. st. fg. alsó 4 osztályában átlag 1911—12 : 65·5, 1912—13 : 64·75.

6. Szombathely, r. k. fg. alsó 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 66·75, 1912—13 : 65·8.

[1] Egy-egy parallelosztály megnyitása után!

7. Budapest, Barcsay-u. áll. fg. alsó 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 69·1, 1912—13 : 66·5.

8. Balázsfalva, g. kath. rom. fg. felső 4 osztályában átlag 1912—13 : 66·75.

9. Eger, cist. fg. alsó 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 72·—, 1912—13 : 67·25.

10. Nyiregyháza, ág. h. ev. fg. alsó 4 osztályában átlag 1911—61 : 68·25, 1912—13 : 67·5.

11. Balázsfalva, g. kath. rom. fg. alsó 4 osztályában átlag 1012—13 : 68·75.

12. Pécs, cist. fg. alsó 4 osztályában átlag 1911—12 : 72·25, 1912—13 : 70·75.

Ezekkel szemben:

1. Petrozsény, áll. fg. felső 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 13, 1912—13 : 14·25.

2. Hajdúböszörmény, ref. fg. felső 4 oszt.-ban átlag 1911—12 : 12·75, 1912—13 : 12·5.

3. Lőcse, áll. főreál felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 11·5, 1912—13 : 11·75.

4. Debreczen, áll. főreál felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 13·25, 1912—13 : 11·5.

5. Székelyudvarhely, áll. főreál felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 11·25, 1912—13 : 11·25.

6. Szt-Gotthard, áll. fg. felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 13, 1912—13 : 11.

7. Esztergom, áll. főreál felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 12·75, 1912—13 : 9·75.

8. Kecskemét, áll. főreál felső 4 osztályában átlag 1911—12 : 9·75, 1912—13 : 9·75.

Az összes eddigi táblázatok két évi átlagának néha tökéletesen pontos megegyezése, vagy a lényegtelen eltérés, másrészt az a körülmény, hogy ez adatok nem egyes osztályokra, hanem az egész intézetre vagy nagyobb osztálycsoportokra vonatkoznak, bizonyítják, hogy ez állapotok nem momentán jelenségek. Mivel pedig a maximális eltérések legnagyobbrészt az alsó, a minimumok pedig kizárólag a felső osztályokra esnek, önkéntelenül kérdezhetjük: szükséges-e, hogy minden középiskola teljes 8 osztályú legyen? Ahelyett, hogy amint jelenleg 17 középiskolának 8 osztályúvá fejlesztése van folyamatban az eddig fennállott vagy most létesített 37 csonka középiskola közül, nem sürgősebb teendő volna-e bármi módon az alsó osztályok zsúfoltságát orvosolni, a csonka középiskolákból pedig a továbbhaladni akarókat alkalmas intézkédésekkel a meglevő néptelen felső osztályú intézetekbe irányítani, annál is inkább, mert emez jelentékenyen kevesebb anyagi áldozatot kíván? Ugyanerre az eredményre fogunk jutni akkor is, ha az egyes osztályok népességi viszonyait vizsgáljuk, mert amíg az 1912—13. tanévben 760 alsó, addig csak 173 felső osztálynak volt 40-nél több tanulója. Hogy tehát hol és milyen fokú középiskola állíttassék fel a jövőben, arra

nézve a fentiek legalább is egy figyelmen kívül nem hagyható útmutatást adnak.

* * *

Teljessé válik a 39·6-es átlagtól való eltérés természetesen, ha egyes osztályok népességét átvizsgáljuk. A 70-nél kisebb létszámot nem is említve:

	Hány esetben volt egy osztályban a tanulók száma													Összesen 70 és több
	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	84	86	90	
1911—12.....	5	12	6	3	4	1	2	2	1	3	1	—	1	1	42
1912—13.....	10	11	7	5	4	3	—	1	—	1	—	1	—	—	43

Annak dacára tehát, hogy amíg 1911—12-ben 1830, 1912—13-ban pedig 1878 osztály állott fenn, tehát 48 osztállyal több, mégis a legnépesebb osztályok száma eggyel növekedett. Érdemes volna szóvá tenni azt is, vajjon e népes osztályokkal biró intézetek közül melyiknek az eljárása helyesebb és humánusabb: azé az intézeté-e, amely (mint pl. Nyiregyháza, Temesvár, Versecz), e magas létszámot az év végéig megtartja, a következő évre lehetőleg átviszi, vagy ama másik fajta, amelyik tanítványainak egy részét évközben szétszórja, más részét megbuktatja s ily radikális módon a zsúfoltságot a következő tanévre önmagára vonatkozólag megszünteti. (Tata, I. o. 1911—12-ben 90, év végére marad 57. Rimaszombat az 1912—13 tanév végén az I. o. 84 tanulójából vizsgát tétet 79-cel, de egy tárgyból bukik 9, 2 tárgyból 9 és több mint 2 tárgyból 19 tanuló. Így érthető, hogy amíg ugyanitt az I. o.-ban 1911—12-ben járt 71 tanuló, ebből a következő tanév elején beiratkozott 40.)

Ezen zsúfolt osztályokkal szemben állanak a néptelenek:

	Hány esetben volt egy osztályban a tanulók száma							Összesen 12 és kevesebb
	12	11	10	9	8	7	6	
1911—12.....	12	6	11	3	5	2	1	40
1912—13.....	8	7	5	6	7	2	—	35

Nem szorul bővebb magyarázatra, mennyire egészségtelen oktatásügyi politika az, hogy a 70-nél népesebb és 12-nél néptelenebb osztályok száma ily nagy. Hogy pedig e bajok orvoslása az illetékes tényezőknek nem volt komoly törekvésük, kitünik abból, hogy az 1912—13-iki 48 osztályszaporulatból 17, tehát több mint $^1/_3$-adrész az amúgy is néptelen felső osztályokra esett, legnagyobbrészt csonka középiskoláknak teljesekké való fejlesztése által. A létesített új osztályoknak tehát jelentékeny része egyrészt céltalan, mert felesleges másrészt, ha meggondoljuk, hogy egy-egy felső osztály megnyitása,

különösen ha továbbfejlesztés miatt történik, új épület, drága szertárak, hozzátartozó előadótermek, rajztermek, könyvtárak stb. berendezése miatt aránytalanul drágább, mint egy-egy alsó osztály megnyitása, vagy akár új algimnázium szervezése, feltétlenül konstatálnunk kell, hogy az iskolafenntartók által továbbfejlesztés címén elköltött összegnek nagyon jelentékeny — merem mondani, $^3/_4$-edrésze, ha egészen kárba nem veszett is, de semmi esetre sem a leggyümölcsözőbben használtatott fel.

A 48 osztálytöbbletből régi zsúfolt osztályok megszüntetésére szorosan véve 19 szolgált, a többi 29 osztály új alapítás.

A 17 új felső osztályra esik átlag 20, a 12 új alsóra átlag 44 tanuló. Amíg tehát a régi alsó osztályaink zsúfoltak, az újakban is több tanuló van, mint kívánatos volna, addig a meglevő régi néptelen felső osztályokhoz további néptelen és előreláthatólag a mi viszonyainkhoz képest néptelennek maradó újak szerveztettek.

* * *

Régi intézet fenntartását, új alapítását elsősorban az indokolja, hogy van és lesz-e elég tanulója. És egy egészséges középiskola tanulóifjúságának zömét az intézet székhelyén lakó, helybeli illetőségű, vagy a legközelebbi környékről bejáró tanulók kell, hogy adják. A tanulóknak nálunk divatos kóborlása országszerte egyik intézetből a másikba, ezek a ma itt, holnap ott diákjaink, egyike iskoláink súlyos és sürgősen orvoslandó bajának. Legtermészetesebb és egyedül kívánatos állapot, hogy a tanuló a szülei háztól járjon iskolába. Ha ez bármi ok miatt nem lehetséges, az ily idegen tanuló részére az intézet megválasztásában méltányos korlátozás és a továbbvándorlás nehézzé tétele, az iskolára nézve alig megbecsülhető hasznot jelentene. Egy-egy középiskola fennállását indokoltnak csakis abban az esetben tartom, ha tanulóinak nagyobb része helybeli illetőségű.

Hogy ez jelenleg nem így van, hogy helyes kultúrpolitika a meglevő algimnáziumoknak minden áron főgimnáziumokká fejlesztése helyett azok meghagyását, az alsó osztályok néptelenítése miatt pedig további algimnáziumok létesítését, sőt egyes főgimnáziumoknak egyenesen visszafejlesztését, vagy meglevő felső osztályainak valami szakintézetté átszervezését tenné kívánatossá, részletesen összeállított adatokkal igazolhatom, amelyeket itt helykimélés miatt mellőzni kívánok.

Ha egyes középiskolák tanulóinak illetékes helyét tekintjük, egyes intézeteket a helybeli tanulók csekély száma miatt ily értelemben népteleneknek kell mondanunk. Amíg egyes városokban a középiskolák jórészt helybeli tanulókkal zsúfolásig tömve vannak évek óta, addig a másik főgimnáziumának nyolc osztályába a község maga nem tud adni az 1912—13. tanévben több, mint 21 tanulót, a négy felső osztályába mindössze kettőt (Felső-Lövő). Másik már ad összesen 41 tanulót, de a felső négy osztályba csak hatot (Szt-Gotthárd). Két községben is van három teljes középiskola, és mindenik község csak annyi helybeli tanulót ad a felső osztályokba, ahányan egy felső tanfolyamot sem népesítenének be a mi viszonyaink szerint (Kecs-

keméten a három középiskolában együttvéve volt: V.-ben 29, VI.-ban 35, VII.-ben 31 és VIII-ban 32 helybeli tanuló, ha főreáliskolájának összes tanulóit az adatok hiánya miatt helybelinek vesszük is. Székelyudvarhely három középiskolájának V. osztályában volt összesen 16, VI.-ban 27, VII.-ben 13 és VIII.-ban 17 helybeli tanuló). Másutt két középiskolájába a község csak annyit tud küldeni, hogy összevonás után is néptelen maradna (Lőcse, V. : 17, VI. : 8, VII. : 9, VIII. 11, sőt átlagon alul marad akkor is, ha összes tanulóit összevesszük: V. : 37, VI. : 28, VII. : 29, VIII. : 28).

Hogy pedig a legújabb középiskolafejlesztési politika a régi folytatása, csak egy pillantást kell vetni a fejlesztés alatt levő iskolákra: Kis-Szeben V. o.-t nyit 9, Privigye V.-ot 9, VI-ot 9, Podolin V-ot 5, VI-ot 4 helybeli tanuló számára; utóbbi ugyanakkor az I. o.-ba 2, II.-ba 9, III-ba 6, IV-be 3 tanulót tud adni. Nagykálló az V-be 11, VI-ba 4, Magyaróvár V-be 4, VI-ba 6 tanulót küld. Liptószentmiklóson az I. o.-val együtt megnyitja az V-ot is, utóbbit öt tanuló számára. Szentgyörgy 1912—13-ban 41 tanulót ad hét osztály számára; mennyi esik ebből a felsőbbekre, nem meri kimutatni, holott 1911—12-ben még kimutatta: akkor III. : 9, IV. 4, V. : 6, VI. 2 helybeli tanulója volt. És ez a község, hogy más szempontra is rámutassunk, 15 km.-re van Pozsonytól, a szükséges vonatösszeköttetése ma is megvan már. Emellett Pozsony mindkét gimnáziumának felső osztályai zsúfoltak; ha ottan nyitottak volna parallel felső osztályokat, e zsúfoltság megszüntethető lett volna, amellett, hogy Szentgyörgy egész tanulóifjúsága is helyet kapott volna és mindez jelentékenyen kevesebb költséggel.

* * *

Legyen szabad áttérnem most a »törvény szerinti állapot« mezejére.

Az 1883. évi XXX. t.-c. 17. §-a: »A középiskola egy-egy osztályában 60 tanulónál több rendszerint nem lehet.

Ahol a tanulók létszáma 3 egymásután következő évben meghaladja a 60-at, párhuzamos osztályok állítandók fel és a tanerők ehhez képest szaporítandók az iskolai főhatóság által.

Ha a létszám a 60-at csak kevéssel haladja meg, eziránt az illetékes iskolai főhatóság által tett indokolt jelentésre a vallás és közokt. min. a párhuzamos osztályok felállítását mellőzheti, illetve elengedheti.«

Ama határozatlanságot, amely szerint e törvény értelmében a maximális 60-as létszám bizonyos mértékben átléphető, szabatosan körülírja az 1894. évi 40,601. sz. min. rendelet:

»Az 1883. XXX. t.-c. 17. §-a pontosan betartandó. Mindazonáltal oly osztályoknál, amelyeknél a tanterem területe a 60 m^2-t meghaladja, megengedem, hogy a felveendő tanulók száma a törvényes maximális számot 8-cal meghaladhassa.«

Minden kétséget kizárólag törvénytelen állapot, tehát, ha:

1. egy osztályban 3 egymásután következő évben több mint 60 tanuló van.

2. ha egy osztályban 68-nál több tanuló van;

3. ha 60-nál több tanuló van 60 m^2-nél kisebb területű teremben.

Hogy a 3-ik törvénytelen állapot hol és hányszor fordul elő, nincs módomban kimutatni. A 60 és nagyobb népességű osztályok nagy számából, meg azon körülményből, hogy éppen népesebb középiskoláink nagyobb része régebbi épületekben van elhelyezve, amelyek annak idejében talán még félannyinál is kevesebb tanuló számára terveztettek, nyugodtan állíthatjuk, hogy ezen miniszteri rendelet értelmében sok osztálytermet — gyakran egész intézetek összes tantermeit kellene becsukatni — közegészség elleni kihágás miatt, rendőrileg.

Az 1. és 2. törvénytelenségről pedig beszéljenek az alábbi kimutatás adatai.

		a)	*b)*	*c)*	*d)*	*e)*	*f)*	*g)*	*h)*
Az állam közv. rend. alatt	1911—12.	89	424	318	28	25	18	873	
	1912—13.	93	421	308	35	15	16	900	507
Az állam felügyelete alatt	1911—12.	53	257	231	26	28	25	433	
	1912—13.	55	265	231	26	25	37	451	381
Többi középiskolák	1911—12.	65	239	211	23	15	14	524	
	1912—13.	65	247	231	21	13	12	527	381
Összesen	1911—12.	207	920	760	77	68	67	1.830	
	1912—13.	213	933	770	82	53	65	1.878	1.268

a) Intézetek száma, *b)* hány osztályban volt 40-nél több tanuló? *c)* hány osztályt kellett volna felállítani a 40-es maximum elérésére, *d)* hány osztályban volt 60—68 tanuló 1—2 éven át? *e)* hány osztályban volt 60—68 tanuló 3 egymásutáni éven át? *f)* hány osztályban volt több mint 68 tanuló? *g)* hány osztály volt összesen? *h)* a *c)*-ben említett osztályokhoz hány új tanári állás lenne szervezendő?

Két év alatt lényeges változást sehol sem találunk. Ezek szerint 1911—12-ben 760, 1912—13-ban 770 új osztályt kellett volna nyitnunk, ha az ausztriai 40-es maximumot akartuk volna behozni, ami pedig a többi európai államok maximális létszámát jelentékenyen felül is múlja. A *c)*, *d)* és *e)* rovatok szerint a vall. és közokt. min. 1911—12-ben összesen 212-szer, 1912—13-ban 200-szor élt azon jogával, hogy a törvényesen maximális 60 túllépését megengedte, emellett az 1. és 2. törvénytelenséget előbbi évben 135-ször, a mult tanévben 118-szor engedte meg magának vagy tűrte el másoknak. És láthatjuk, hogy e tekintetben a különféle középiskolák meglehetős arányosan vannak képviselve.

Szorítkozva az 1912—13 tanévre, ha tanerőkre számítjuk át mindezeket, a kedvezőbb esetet véve: mind a 770 új osztályt alsónak

véve heti 28 órával és minden tanerőnek heti 17 órát adva, behozva a 40-es maximumot, 1268 új tanári állás lett volna szervezendő.

Emellett az 1. és 2. alatti törvényellenes állapot miatt az 1912—13 tanévben 118 osztályban 194 tanári állás szervezése mellőztetett, melyből közvetlenül az állam rendelkezése alatt álló iskolákra 51 esett. Az állami középiskolai tanárok tehát ama bizonyos megharmadolás és szolgálati évüknek 30-ról 35-re történt felemelése mellett jogosan kérhetik számon ezen 51 tanári állásnak az ő és a tanügy kétségbevonhatatlan megkárosítása mellett történt megtakarítását

És ezek után legyen szabad választ adni a nem miáltalunk felvetett kérdésre: a középiskolára fordított áldozatok meghozzák-e a maguk kamatjait?

Lehetséges, hogy a középiskolákra fordított áldozatok ma nem hozzák meg az anyagi áldozatok kamatjait, de akkor ez annak a következménye, hogy az áldozatok nem voltak elégségesek arra, hogy a középiskola hivatását méltóan betölthesse. Ez esetben a további anyagi áldozatokat nem megtagadni, hanem a felmerülő szükségletekhez képest éppen fokozni kellene.

A maximum és zsúfoltság kérdését illetőleg külföldi adataim nem teljesek ugyan, de így is eleget mondók. Úgy látszik, külföldön e kérdések nem aktuálisak: náluk a kérdés gyakorlatilag, kellő számú iskola felállítása által oldatik meg. Sikerült megszereznem mégis a következő adatokat:[1] Olaszországban, Szászországban, Ausztria tartományi iskoláiban a maximum 40, Bécsben 50—30. Portugáliában az 1895-iki új iskolatörvények szerint I.—III. o. 50, IV.—V. 45, VI—VII. 40. Bajorországban egy intézetnek 600-nál több tanulója nem lehet, a maximum pedig I.—III. 50, IV.—VI. 45, VII.—IX. 35.

A tényleges létszám Angliában, Franciaországban, É.-Amerikai Egyesült Államokban 25 körül van.

Az 1893/94 tanévben Szászországban volt:

17 gimnáziumban	5503	tanuló	225	osztályban.	Átlag 20,
10 reálgimnáziumban	3361	»	141	»	» 23·8,
23 reáliskolában	4363	»	235	»	» 19·4,
Mecklenburg Schwerinben	3483	»	157	»	» 22,
» Strelitzben	4229	»	187	»	» 22·6.

Hogy pedig jelenleg milyenek e tekintetben külföldön a tényleges állapotok, legyen szabad hivatkoznom a tanulmányútat tett szemtanukra. Csak egy esetben hallottam, hogy egy osztályban 50-nél több tanuló lett volna Berlinben, de az illető intézet igazgatója szégyenkezve kért bocsánatot ezen lehetetlen állapotért és kimutatott az ablakon a szemben már épülő új iskolára. Egyhangúnak mondható azonban a szemtanuknak azon állítása, hogy széles Európában,

[1] D. A. Baumeister: Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens.

de Amerikában, adatok vannak, még Kinában és Japánban is a 30—35-ös osztályokat már túlnépeseknek tartották, a tanulók száma legtöbbször 30—25, igen gyakran 25—20, igen gyakran, különösen Angliában és az angol rendszerű középiskolákban 18—15—12 volt. Hallottunk adatokat itt is, hogy már a 20-as osztályt oly népesnek tartották, amelyben becsületesen kielégítő eredmény eléréséről már eleve lemondtak.

Ezek mellett fel kell említenem, hogy nálunk is ily mértékű zsúfoltságot éppen csak a középiskolákban türnek meg. Úgy polgári és kereskedelmi, mint katonai hadapródiskolákban a törvényes létszám maximuma kisebb mint nálunk, és mégis igyekeznek e kisebb maximumnak is alatta maradni. Újra bátor vagyok idézni a már említett miniszteri jelentésből: »A felső kereskedelmi iskolákról szóló részben ezt találjuk: A tanulók növekedő száma miatt egy-egy osztályba felvehető tanulók maximális számát néhány esetben kivételesen át kellett lépni és így 50-re kellett felemelni, mivel enélkül az iskola székhelyén lakó tanulókat meg kellett volna fosztani annak a lehetőségétől, hogy lakóhelyükön végezhessék ebbeli tanulmányaikat. *A tanulási eredmény biztosítása érdekében azonban egy-egy osztályba 40 tanulónál többet nem kívánatos elhelyezni.*« [1]

Mindezek alapján a középiskoláinkban kénytelenek vagyunk a túlzsúfoltság tényét elfogadnunk.

És amikor ezt megállapítjuk, legyen szabad rámutatnom arra a helyre, amely hely e kérdést a középiskola többi reformkérdései között megilleti.

* * *

A középiskola eredményt igérő reformját a zsúfoltság kérdésének elintézése nélkül nem tartom lehetségesnek. Mert a kérdés szerintem nem így áll: vannak zsúfolt osztályok, ezeknek zsúfoltsága természetesen megszüntetendő; nem is így: igaz, az osztályoknak fele zsúfolt, de a másik felében a népességi viszonyok rendben vannak, tehát az életbe léptetendő reform ezekben feltétlenül, de remélhetőleg a többiekben is éreztetik javító hatásukat; én a kérdést így látom: 40-nél népesebb osztályokban becsületesen eredményes tanítást végezni nem lehet. Mivel pedig a középiskolai tanulóifjúságnak körülbelül $^4/_5$-öd része jár ezen osztályokba, a reform, bármilyen szerencsés legyen is az, a tanulóanyagnak legfeljebb $^1/_5$-öd részénél fogja célját elérhetni.

A zsúfoltság kérdésének legelsősorban való elintézését szükségesnek tartom azért is, mert mindaddig azt sem látjuk, kinek a számára készül a reform. Ha mi a középiskolát vissza akarjuk adni eredeti rendeltetésének: hogy igazi előkészítő iskola legyen az egyetemre, a tanulóknak azon nagyobb tömegét, amelyiknek az egyetemrejutás nem célja, és azon még nagyobb tömegét,

[1] Magyarország közoktatásügye az 1910. évben. Különlenyomat 24* lap.

melynek tehetsége sincs nem az egyetemre, de a középiskola elvégzésére sem, belőle ki kell szorítani. A középiskolára nézve ideális állapot az lenne, ha benne a jelenlegi tanulóanyagnak csak mintegy 20%-a tartatnék meg, a jeles és jó tanulók, és az átlagos elégségesek közül azok, akik kedvezőbb körülmények között még képesek volnának az átlagos jó eredmény elérésére. Minél jobban igyekszünk ezen ideális célt megvalósítani, annál inkább más kell, hogy legyen a középiskola egész szervezete, mint különben. Ha azonban bármi ok miatt ezen ideális cél megközelítését nem találnák lehetségesnek vagy időszerűnek, akkor viszont azon tény előtt, hogy a középiskolába csak a magasabb tanulmányokra predesztinált tanulók vannak-e, vagy ezeken kívül még sokan mások is, szemet nem hunyhatunk. A középiskola tanulóanyagának mivolta a reformot tehát érinti és kell hogy ezt befolyásolja.

De vizsgálódás alá kell vennünk a zsúfoltság kérdését már a reform vezérgondolatának kitűzése alkalmával is. Ha igaz, hogy a mai középiskolai tanítás eredménytelen, legelsősorban megállapítandó az eredménytelenség oka. Minden tanításnak kettős célja van: alaki és tárgyi képzés és így a tanítás is eredménytelen lehet egyik vagy másik, esetleg mindkét okból. Én e kérdés vizsgálata közben úgy találtam, hogy az eredménytelenség végső oka nem a tárgyi, hanem alaki, a tárgyi ismeretkörökben mutatkozó hiányok emennek egyszerű következményei. Végeredményben nem azért rossz a mai középiskola, mert kevés ismeretanyagot közölne, vagy ez ismeretanyag egyik szerint nem elég modern, másik szerint nem eléggé klasszikus, hanem azért, mert a középiskola növendéke sem az érettségi letétele idejére, sem időközben nem jut a szellemi fejlődés azon fokára, amely az iskolában eltöltött éveknek és testi fejlettségének is megfelelne. A lelki diszpoziciók hiánya, a szellem fejlődésének eme visszamaradása, merném mondani, visszaszorítása a baj; oka egyrészt a mai középiskola szervezetében és a tantervben, de még inkább az egyéni nevelés hiányában van, orvoslásmódja pedig éppen ezen egyéni nevelés lehetővététele, a zsúfoltság megszüntetése és ezt követőleg tantervreform, talán a tananyag újból átvizsgálása és megrövidítése által.

És ha azt kérdezzük, hogyan van az, hogy maga a társadalom annyira közömbös, hogy ne mondjam ellenséges indulatú a középiskolával szemben, annak dacára, hogy jelenleg ezt nevezheti legelsősorban a magáénak, ennek is nagyon fontos okát a zsúfoltságban találom. A társadalom látja, érzi, hogy a mai középiskolában baj van, hogy a mai középiskola nem az, aminek lennie kellene, emiatt ismételten hallatta szavát; és amikor látja, hogy akkor is, amikor történtek intézkedések, ezek a kellő eredménnyel sohasem jártak, én nem csodálom, ha a társadalom végre is elveszti először reményét, aztán érdeklődését, végre jóindulatát a középiskola iránt. Érthetőnek találom azt is, hogy a

kívül álló társadalom nem tekinthetvén kellően be az iskola beléletébe, hogy nem is világosíthatván fel, hogy a középiskola tanterve és egész szervezete lehetne a legideálisabb, benne a tanárok az önfeláldozásig buzgók, a kívánt eredmény mégsem érhető el, ha olymérvű zsúfoltság van, mint ma, és egész természetesnek találom, hogy mindezeket nem tudva, az eredménytelenségért elsősorban — sokszor kizárólag — a tanárt teszi felelőssé. Viszont, ha mindezeknek tudatára jut, ha határozottan és félreérthetetlenül megmutatjuk minden eljövendő középiskolai reform sikerének előfeltételét, sine qua non-ját: a zsúfoltság megszüntetését és rámutatunk arra, hogy a mai zsúfoltság megszüntetése a vele járó korántsem csekély anyagi áldozatok miatt csakis az érdekelt társadalom legszélesebb rétegeinek egyetértő megmozdulásától, kifejezett kívánságától függ, azt hiszem, visszatér reménye, érdeklődése és támogatása is. Ily módon lesz elérhető, hogy az a szomorú viszony, mely jelenleg egyrészt a társadalom, másrészt az iskola és tanárság közt fennáll; és őket egymástól elválasztja, mindhármuk hasznára és mindhármuk érdekében előnyösen meg fog változni.

M. T. Kör! Mindezekből az iskola zsúfoltságának kérdését annyira legelsősorban megoldandó, annyira fontos és következményeiben annyira döntő súlyú kérdésnek tartom, hogy e kérdésnek sem pedagógiai és más vonatkozású oldalára, sem az orvoslás módjainak taglalására most ki nem térhetek. Én e kérdést olyannak tartom, mely méltó volna, hogy az előadások egész sorozata alkalmával tárgyaltassék és tisztáztassék, éppen azért bátor vagyok ezen indítványomat elfogadásra ajánlani.

Időközben kaptam a következő adatokat:[1]

1. A francia középiskolák törvényesen maximális létszáma nem 60, mint a miniszter úr egy ízben említette, de 25. Ezen 25 bizonyos összevonások alkalmával szükségből az alsó osztályokban 10-zel, a felsőbbekben 5-tel átléphető. Viszont a középiskolát elvégzettek számára, ha egyetemre akarnak menni, már az egyetemek keretében, azok szervezete és vezetése alatt van egy egyéves előkészítő tanfolyam; ezen tanfolyam hallgatóinak száma osztályonként lehet 60 és több is.

2. Mellékelt táblázat feltünteti Berlin 6 középiskolájának 1911—12. évi népességi viszonyait. E 6 középiskola a többiek közül nem kiválogatás útján szedetett ki, de amint az a többiek közül véletlenül előkerült. Az osztályokat a mieinknek megfelelően írtam át.

E táblázat szerint: a legnagyobb intézeti átlag 32·6, a legkisebb 23. A legalsó osztály átlaga legmagasabb, 31·6, ez fokozatosan és minden ugrás nélkül esik 17-re. A 6 középiskolában volt 2145 tanuló 87 osztályban, így a 6 intézet középátlaga 24·6, a mi

[1] Az elsőt dr. Hegedűs Izidor, a másodikat dr. Bernolák Kálmán tanár urak szíves fáradozásainak köszönhetem.

Az intézet neve	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	Intézeti átlag
	osztály									
Humboldt Gymnasium	35	20	35	19	20	17	—	—	—	26
	45	38	31	28	20	19	29	19	19	
Friedrich-Wilhelms Gymnasium	24	19	22	27	32	21	25	24	25	23
	14	23	22	30	17	19	29	20	20	
Kaiser Wilhelms Real-gymnasium	35	19	25	22	33	22	17	10	10	22·3
	30	28	27	27	31	26	19	7	13	
Wilhelms Gymnasium	21	24	13	17	22	27	31	22	16	21·1
	21	21	22	23	22	20	16	21	21	
Goethe-Schule Realgymnasium	46	44	39	33	38	35	23	14	21	32·6
	45	42	36	45	33	28	17	15	17	29·8
Egyes osztályok átlaga a 6 intézetben	31·6	27·8	27·2	27·1	26·8	23·4	21·9	17	17	

39 6-es országos és a budapesti 48-as átlagunkkal szemben. E táblázat tanulsága szerint itten már oly osztályok is kétfelé osztva működnek, amelyeknek megfelelő összevont látogatottsága az országos átlagunk alatt van és amely népességet minekünk az uralkodó viszonyokhoz képest nagyon kedvezőknek kell tekintenünk.

Rázsó Géza.

Az egységes jogosítás és a középiskola tagozódása.

A Budapesti tanári körben november 7-én tartott előadás.

Midőn e kör arra vállalkozott, hogy a tervezett középiskolai reform megvitatásában részt vesz, leghelyesebben úgy cselekszik,ha nem megy bele mindjárt a részletkérdésekbe, nem az egyes tárgyak és órák osztályok szerinti beosztásáról, elhelyezéséről vitatkozik, hanem igyekszik tisztázni a megalkotandó új középiskola képét. Keressük tehát elsősorban az okokat, melyek a mai középiskola megváltoztatását követelik s ne bocsátkozzunk egyelőre oly kérdések megvitatásába, hogy pl. a latin nyelv az I. vagy csak a III. osztályban kezdődjön-e, vagy hogy mely tárgynak jusson több vagy kevesebb óraszám, mert ezek a kérdések maguktól megoldódnak, mihelyt tisztán látjuk a jövő középiskolájának képét.

Mai előadásomban ez okból a miniszteri rendeletnek csakis következő pontjaival óhajtok foglalkozni: »I. A középiskola — jelesül a gimnázium — kellő átmenet nélkül csatlakozik az elemi népiskolához. — II. Szervi hibának tartom, hogy középiskoláink élesen elkülönítő tagolásnak híjával vannak. — V. Tarthatatlan állapotnak ítélem, hogy kétféle középiskoláinkat oly aránytalanul keresik föl a tanulók. — Ennek a gimnáziumok felé való egészségtelen tódulásnak az oka nyilván abban van, hogy a törvény a gimnáziumnak megadta a teljes jogosítást, a

reáliskola jogosítását ellenben szerfölött korlátozta, holott mindkét középiskola feladatát elvileg azonosnak nyilvánította. — A jogosítás különbségei megszüntetendők s a kétféle középiskola tanulmányi terve a mostaninál is közelebb hozandó egymáshoz, hogy ily módon a jogosítás egysége amennyire lehetséges, az előzményekben is meglelhesse elégséges alapjait. Végül figyelemmel kell lennie a reformnak a polgári iskola alsó osztályaira is.«

Annak az elégedetlenségnek, gyakran elkeseredésnek, melyet oly gyakran tapasztalunk a középiskolával szemben a közönség és az iskolát végzett ifjuság körében s melynek nemcsak a napi sajtóban, hanem a pedagógiai irodalomban is oly gyakran adnak kifejezést, főleg két okát látom. Az egyik ok a gimnázium kiváltságos helyzete azáltal, hogy az egyetemre való teljes képesítés csakis a gimnáziumot illeti meg. Mellette a reáliskolának csak mostoha szerep jut korlátozott jogosításával s csonka latin nyelvi tanfolyamával. Úgy hogy nálunk tulajdonkép a gimnázium az egyetlen középiskola. Ezért tódulnak a tanulók a gimnáziumba s ezért kér minden kis város vagy nagyobb község, ha középiskoláról van szó, gimnáziumot. Nem mintha klasszikus műveltségre vágyódnának, hanem mert ez ma a boldogulás egyetlen útja.

Az elégedetlenség másik főoka a középiskola szervezetének, tanításmódjának, egész belső életének teljes egyformasága. A tanterv, az órabeosztás egységesen kötelező az egész országra; egészen egyformán kell tanítani a gimnáziumban pl. Podolinban, Mezőkövesden, Szegeden vagy Budapesten. Még nagyobb baj, hogy a középiskola egyforma bánásmódban részesíti növendékeit az elsőtől a nyolcadik osztályig, tehát 10-től 18 éves korukig. Az elemi iskola belső rendje nagyjában megfelel a 6—10 éves gyermek korának. Ekkor belekerül a középiskolába, ahol egyszerre minden megváltozik. Új emberek és új tárgyak, új tanításmód és új bánásmód fogadja. A kis 10 éves fiút, aki eddig egész iskolai idejét *egy* tanító vezetése mellett töltötte el, most 3 vagy 4, esetleg 5 szaktanár fogadja, akik közül rendesen mindegyik a maga tárgyát tartja a legfontosabbnak. S ez az iskolai rend megmarad változatlanul nyolc esztendeig. A nyolcadik osztályban csak heti 2 órával van több, mint az elsőben. A tízéves gyermek épúgy ül 8-tól 1-ig az iskolában, mint a 18 éves, egy-egy tanítási óra az ő számára is 50 perc s a nyelvek épúgy váltakoznak az órarend véletlene szerint számtannal vagy tornával, mint a nagy fiúknál. A feleltetés, osztályozás, fegyelmezés szintén egészen egyforma.

Milyen legyen tehát az új középiskola? Előre kell bocsátanom, hogy én nem vagyok az egységes középiskola híve, ezt az elnevezést a szó igazi értelmében véve, t. i. ha egytantervű, teljesen egységes szervezetű középiskoláról van szó. Azt szokták mondani, hogy a gimnázium a magyar művelt középosztály iskolája s ennek a középosztálynak egységes műveltséget kell nyújtania. Csakhogy a középiskola nem egy osztály iskolája, hanem

az egész nemzeté. Ebben helyet kell találnia mindenkinek, aki alkalmas rá és kedve van hozzá, hogy tanulmányait valamelyik felső iskolán folytassa s egykor valamely tudományos pályán vegye át elődeinek munkáját. S a középiskola ma már nem nyújthat egységes műveltséget. Amíg a műveltség kisebb körű volt, addig a gimnázium meg is adta az új nemzedéknek ezt az egységes műveltséget. Ma azonban, midőn minden tudomány óriási lépésekkel halad előre s a kultúra a tudásnak új meg új területeit öleli fel, lehetetlen ebből a nagy tudásanyagból annyit kiválasztani, amennyi nyolc év tanulmányi anyagára felosztva, mindenkinek a szükségletét egyaránt kielégíti, bármely pályára lép az illető. S mivel az egyénnek nem lehet megadni a mai sokoldalú műveltségnek egész anyagát, meg kell azt adni az egész nemzetnek. Végzetes hiba volna, ha úgy alakulna az új középiskola, hogy belőle a mai kultúrának fontos elemei hiányoznának. Bajnak tartom, hogy ma a középiskolai oktatás a gimnázium egyeduralma miatt csaknem teljesen a klasszikus nyelvek és irodalmak szolgálatában áll; de époly baj volna, ha a magyar nemzet műveltségéből az ókori irodalmak és nyelvek ismerete teljesen hiányozna. A középiskolának nyújtania kell mindent, ami az emberiség mai műveltségének lényeges alkotó eleme. S ha nem nyújthatja minden egyesnek az egészet, nyújtsa úgy tagolva, hogy mindenki megtalálja benne azt, ami képességének és hajlamának legjobban megfelel. Adjon a középiskola klasszikus és modern irodalmi műveltséget; még pedig necsak egy modern nyelvre és irodalomra legyen tekintettel, hanem minél több élőnyelv megtanulására adjon alkalmat. A magyar nemzet tudásából egy idegen nép irodalmának sem szabadna hiányozni. Adjon a középiskola ezenkívül a mainál sokkal gazdagabb, az egyén gondolkodását mélyen átható természettudományi és technikai ismereteket is.

Ezt a feladatot csakis a többirányú középiskola teljesítheti. S én háromirányú középiskolára gondolok: 1. *A gimnázium*, mely főleg klasszikus, irodalmi és történelmi műveltséget nyújt. 2. *A reálgimnázium*, latin nyelvvel, de nagyobb súlyt vetve a modern nyelvekre és irodalmakra s a természettudományi ismeretekre. 3. *A reáliskola* latin nélkül, a modern nyelvek és irodalmak mellett különösen természettudományi és technikai ismereteket nyújtva. A többirányú középiskola szervezésének elengedhetetlen feltétele *a teljesen egységes és korlátlan jogosítás a felső iskolák* (egyetem, műegyetem stb.) *bármely szakára*. Igaz, hogy bizonyos pályák megkívánnak egy bizonyos előkészültséget, amit rendesen a középiskolától várunk. Ha azonban valaki ily készültség nélkül megy valamely pályára, az egyetemen legyen meg az alkalom a hiány pótlására. A műegyetem ma is akadálytalanul veszi fel a gimnáziumi tanulót, aki hiányos matematikai és geometriai ismereteit magán a műegyetemen pótolja. A mai pótló latin vagy görög érettségi helyett, egyetemi tanulmányai közben szerezze meg a tanuló azt az ismeretet, amire választott

pályáján szüksége lesz, s egyetemi vizsgálatai közben tegyen erről tanúságot. Ez komolyabbá teszi a tanulást és a vizsgálatot. Ma a pótló érettségi vizsgálatra jelentkező tanuló kelletlenül és kedvetlenül végzi munkáját, mert zaklatásnak érzi; a vizsgáló-bizottság pedig kíméletes és elnéző, vagy pedig oktalanul szigorú. Ha egy ifjú a történelem vagy a francia nyelv tanára akar lenni, tudja, hogy neki a latin nyelv ismeretére szüksége van, tehát komolyan foglalkozik vele s a vizsgálat is komoly lehet.

Nagyon fontos a többirányú középiskola szervezése esetén a középiskolák helyes területi elosztása. Ma rendesen mellékes körülményektől függ, hogy egy város gimnáziumhoz jut-e vagy reáliskolához. Ha létesül ez a három fajta középiskola, azokat úgy kell szétosztani, amint az illető helyek gazdasági és földrajzi helyzete kívánja.

Egy városban se legyen középiskola addig, míg polgári iskolája nincsen és ha a város közönsége középiskolát kíván, úgy elsősorban reálgimnázium létesítendő, mert ez a közönség különböző érdekeinek legjobban felel meg, amennyiben egyaránt nyújtja a klasszikus és a modern műveltséget.

Ahol két középiskola állítható fel, ott a reálgimnázium mellé első sorban gimnázium állítandó, hacsak a vidék gazdasági viszonyai nem kívánják a reáliskolát. Mindig az illető várostól és közönségének életmódjától, foglalkozásától kell függővé tenni, hogy a három középiskola közül melyiknek létesítése volna a legcélszerűbb.

És ha mindegyik középiskola egyforma jogosítással rendelkezik, nem lesz sérelmes, ha bármelyik középiskolát kapja az illető város. A valóságos szükségletnek megfelelően helyezkednének el bennök a tanulók s az egyes iskolafajok között nemes verseny keletkezhetik, vajjon melyik tudja jobban nevelni a jövő nemzedéket s melyik felel meg legjobban a fejlődő, haladó életnek.

A másik kérdés, amellyel még foglalkozni akarok, a középiskola tagozódása. Említettem már, mily baj, hogy a mai középiskola belső élete oly sablonos és semmi tekintettel sincs arra a nagy különbségre, ami testi és szellemi fejlettség tekintetében a tíz és tizennyolc éves kor között van. Ez az oka, hogy míg az alsó osztályokban a mai tanításmód nehéz, a gyermekre nézve testi és szellemi megterheléssel jár, addig a felső osztályokban már gyermekes. A kis gyermek még nem tudott belenőni ebbe az iskolai életbe, a nagy diák pedig már kinőtt belőle. Ezért únják annyira a felső osztályos tanulók a középiskolát s alig várják még a legjobbak is, hogy szabaduljanak belőle. Már ebből a szempontból is tagozódnia kellene a középiskola tantervének és egész iskolai életének. A mai gimnázium eredeti tantervében is volt már hármas tagozódás; amit az újabb változtatások megzavartak. A megalkotandó új középiskola minden típusának alkalmazkodnia kell a gyermek fejlődő lelkéhez s ennek megfelelően kell tagozódnia. Az alsó osztályok álljanak közelebb a

népiskolához, kevesebb óraszámmal (legfeljebb heti 24 órával) s a tárgyak két, legfeljebb három tanár kezében csoportosítandók s a tanításmód is a kis gyermek lelki életéhez alkalmazandó. Ez az alsó tagozat mind a három fajta középiskolában egységes lehet. Megfontolandónak tartom még azt is, vajjon nem lehetne-e a népiskola III. osztályából venni fel a tanulót s ezzel ez az alsó, egységes tagozat három évre terjedhetne. A tulajdonképeni középiskolai oktatás ez esetben a mai III. osztályban kezdődik a már említett három irányban: gimnáziumi, reálgimnáziumi és reáliskolai irányzattal. A legfelső két osztályban már mindegyik fajta középiskola némi teret engedhet a tanulónak arra, hogy egyes tárgyakat képessége és hajlama szerint válasszon vagy elhagyjon. A gimnázium két felső osztálya lehet vagy inkább klasszikus vagy inkább modern irányú. A reálgimnáziumban a szétágazás egyrészt modern nyelvi és irodalmi, másrészt természettudományi irányú lehetne. A reáliskolában is lehetne a felső osztályokban az erősebb természettudományi tanítás mellett egy inkább a technikai tudás felé vezető irány.

Ilyennek képzelem nagy vonásokban vázolva a megalkotandó új középiskola képét. Többirányú középiskola legyen egységes jogosítással. Ezzel elérhetjük azt, hogy a középiskola ne szakadjon el az élettől, de a nemzet se szakadjon el a műveltség és a tudomány egy ágától sem.

A polgári iskola kérdésére nem akarok kiterjeszkedni. Ez iskola feladata, rendeltetése más mint a középiskoláé, tehát a polgári iskola reformja a középiskola figyelembevételével, de ettől függetlenül oldandó meg.

Balassa József.

Néhány szó a természettudományok tanítástervezetének reformjáról.

Benne vagyunk a reformtárgyalások áradatában. A földrajzi, biológiai, ásványtani és vegytani reformbizottságok be is fejezték tárgyalásaikat, megállapították a tárgyak beosztását és anyagmennyiségét, amelyeket az új magyar középiskola tanítástervezetébe beilleszteni szükségesnek tartottak.

Most én csak egy igen fontos dologra óhajtom fölhívni a szakemberek, az országos közoktatásügyi tanács és közoktatásügyi minisztérium V. ügyosztálya vezetőinek figyelmét ebben az ügyben. A természettudományi oktatás reformálása *helyesen* csak úgy oldható meg, ha a legnagyobb figyelemmel vigyázunk a földrajzi és a többi természettudományi tantárgyak *szerves organikus kapcsolatára*. Ez alatt a kifejezés alatt azt értem, hogy az egyes földrajzi és természettudományi tantárgyakat csak akkor és azokban az osztályokban szabad tanítani, amikor a tanulók az illető földrajzi, illetőleg természettudományi stúdium megértéséhez szükséges természettudományi ismeretekkel már rendelkeznek. Pl. kémiát az alsó fokon, az alsó

négy osztályban nem volna szabad tanítani, mert a kémiai ismeretek már kiforrottabb judiciumot tételeznek föl és a kémia sikerrel csak akkor tanítható, ha a tanulók már előzőleg, legalább a kísérleti fizika elemeivel megismerkedtek. Viszont a felső fokon, a felső négy osztályban a biológiai tárgyakat nem volna szabad a kémia előtt tanítani (mint ahogy most, igen helytelenül történik), mert a biológiai stúdiumok megértéséhez a kémia ismerete okvetlenül szükséges. Leghelyesebb tehát az olyan beosztás, amely a négy felső osztály egyikébe előbb a kristály-ásvány-kőzettant és *vele párhuzamosan, ugyanabba az osztályba* az elméleti és szervetlen vegytant illeszti be és csak azután, magasabb osztályban következik a botanika és *vele párhuzamosan* a szerves vegytan. Az állattannak és embertannak pedig még magasabb osztályba kell jutnia. A fizika tanítására a felső fokon természetesen csupán a VII. és VIII. osztály alkalmas és ugyancsak a VIII. osztályba kellene jönnie a földtannak (egy kevés paleontológiával) és a természettudományi és antropogeografiának, amelyek igen nevezetes, nélkülözhetetlen, összefoglaló természettudományi stúdiumok. Önként értetődik, hogy nagy szükség van arra is, hogy a három biológiai tárgy (állattan, embertan és növénytan) és az ásványtan, kőzettan egy kevés földtannal az alsó négy osztályban is szerepeljen.

A vegytan fontosságáról és így annak a kívánságnak a jogosságáról, hogy ez a tudomány — amelyen a modern technikai kultúra nagy része nyugszik — a felső négy osztály közül kettőben taníttassék, azt hiszem, nem kell hosszadalmasabban beszélnem. A földtanról (paleontologiával) és a természettudományi és antropogeografiáról még csak azt akarom megemlíteni, hogy ezek a tantárgyak helyesen és eredményesen csak akkor taníthatók, amikor a tanulók már elég bő növénytani, állattani, embertani, kristály-, ásvány-, kőzettani, fizikai, kémiai és matematikai ismeretekkel rendelkeznek.

A matematikai és csillagászati fölrajzot és a kartografia elemeit is leghelyesebb volna külön tárgy gyanánt a VII. vagy a VIII. osztályban tanítani, amikor már a tanulók matematikai ismeretei meggyarapodtak. Ha semmiképpen sem szerepelhet külön tárgy gyanánt, akkor a VIII. osztályos fizikához kell hozzácsatolni, de meg kell követelni, hogy necsak mint appendix, mint kis kozmografia szerepeljen az év végén, három-négy óra keretében, hanem egyik igen nevezetes részét alkossa a heti 5—6 órás fizikai stúdiumnak.

Úgy az alsó négy osztály valamelyikében, mint az V. osztályban (a pubertás kora) és a VIII. osztályban (a nemi érettség kora) (és nem a VII. osztályban) egészségtannak kellene lennie és ennek a tantárgynak a VIII. osztályban okvetlenül ki kellene terjeszkednie a nemi betegségekre is. E tantárgy különben összekapcsolható az embertannal is. A lélektant és a logikát nem nagyon helyes a filozófiai előismeretekkel kapcsolni össze, de ha másképpen nem lehet, akkor a VIII. osztály filozófiai propedeutikájában a lélektan és a logika fontosabb alapismeretei mellett meg kell emlékezni egy-két nevezetesebb természettudományi filozófiai világfölfogásról is.

Ami a földrajzot illeti, úgy az alsó négy osztályban (inkább leíró módon), mint a felső négy osztályban (már szisztematikusabb, tudományosabb formában), hazánk és a földrészek természeti, politikai és *gazdasági* földrajzának és a természettudományi és antropogeografiának egyaránt szerepelnie kellene. A néprajzról és a felfedezések történetéről sem volna szabad megfeledkezni. Ezek az ismeretek, hazánk és a kontinensek földrajzának tanítása alkalmával, mindenütt a maguk helyén, elég részletességgel tárgyalandók.

Az egyes természettudományok keretében mindenütt meg kell emlékezni a nagy természettudósok működéséről, munkáiról és kutatásaik eredményeiről és azt is meg kell kívánni, hogy az irodalomtörténetek necsak a poétákkal, regényírókkal etc. foglalkozzanak, hanem a nagy természetbúvárok műveivel és életével is.

A művészeti rajzot és művészettörténelmet, amely tárgyak a természettudományoknak igen értékes segítői, megszabadítva a matematikához kapcsolandó mértani rajztól, az I—VII. osztályon keresztül intenzíven kellene oktatni a leendő új magyar középiskolában.

Ime ezek a legnevezetesebb mondanivalók a földrajzi és a szoros értelemben vett természettudományi tantárgyak *organikus kapcsolatáról*. A tantervkészítőknek az elmondottakat okvetlenül figyelembe kell venniök, amit ha elmulasztanak, akkor munkájuk bizony nagyon felületes és hibás leend. *Dr. Balázs István.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

A középiskolák Magyarországon.

A legelőkelőbb olasz pedagógiai lap, a Rivista Pedagogica 1913 júl. 15-iki számában a fenti címmel (Le scuole medie in Ungheria) egy cikk jelent meg, melynek szerzője, Alessandro Egner, mint a tartalomjegyzékben olvasható, magyar középiskolai tanár (prof. nelle scuole medie ungheresi).

Mindig örömmel olvassuk, ha rólunk és intézményeinkről egy-egy külföldi lap megemlékezik, sőt az ilyen irányú ismertetésekkel hazai lapjaink is némi büszke önérzettel dicsekszenek el. Fájdalom, ez alkalommal ezt nem tehetjük, sőt ez ismertetés éppen nem a cikknek, hanem abból kifolyólag ama két tétel indokolásának szól, hogy 1. a külföld elé csak azt vigyük, amivel dicsőséget szerezhetünk magunknak, 2. amit a nyilvánosságnak szánunk, az mindenben a valóságnak megfelelő legyen.

E szempontokból ugyanis az említett cikk ellen igen nagy kifogásokat tehetünk. Azon az alig négy oldalon, melyen középfokú oktatásunkat ismerteti s melyből egyet a gimnáziumok általános órarerve foglal el, egyetlen egy fontos és kimagasló mozzanata sem található a magyar közoktatásügynek. Hanem az el van mondva, hogy 10 perces óraközök vannak, a reggeli órákban a nehezebb

tárgyak óráit tartjuk, délután nincs tanítás, a tanár noteszt hord magánál, év elején Veni Sancte és év végén Te Deum van, ünnepélyeink műsora beszédekből és szavalatokból áll, az Értesítő rovatai ezek meg ezek stb. Igazán érthetetlen, hogy miért kellett ezeket elmesélni, ha különb dolgokat nem tudunk középiskoláinkról megírni. Hiszen, hála Istennek, nem vagyunk valami világvégi ország, amelyet fel kell fedezni és róla ezeket a kicsiségeket, mint valami exotikus vidéken szerzett tapasztalatokat, ilyen primitív módon elmondani. Ha ennél többünk nem volna, ennyiről inkább hallgassunk, mert csak hiányokat fedeztetünk fel mindenütt, amivel pedig nemhogy szolgálatot tennénk, hanem inkább lekicsinyeljük és elmaradottnak mutatjuk be magunkat.

Hasonló, de még nagyobb számú kifogással élhetünk, ha az egyes állításokat a való tényekkel összevetjük. Az még nem volna olyan nagy baj, hogy az autonóm iskolákról azt mondja, hogy a miniszter semmi felügyelete (vigilanza) alatt nincsenek, az sem, hogy a görögöt szerinte csak azok tanulhatják, akik a IV. o.-ban a latinból legalább jót (due punti in latino) kaptak. De hogy honnan veszi, hogy az évvégi vizsgálatok nagyobbrészt csak formaságok (per lo più pro forma), meg hogy, ha Fiumében valaki az olaszból javítóvizsgálaton is megbukott, el kell hagynia az intézetet, és hogy a céllövészet egy honvéd kapitány (!) vezetése mellett kötelező a futballal és a lantenisszel együtt, azt igazán nem tudhatjuk. Hogy az egyetemeken kötelező az olasz, ezt se lehet mondani, különösen azzal az indokolással, hogy egy modern nyelvből vizsgázniok kell a jelölteknek. Ugyszintén, ha talán igaz is, hogy nálunk szívesebben tanulják az olaszt és a franciát, mint a latint és a németet, ezt nem lehet azzal magyarázni, hogy »gondoljunk csak a magyarok történetére«. Nem oly nagy baj, ha nem tudja, hogy Fiumében a gimnáziumban tavaly óta fokozatosan bevezetik a magyar tanítási nyelvet (99.425/1912. sz. min. rend.), de az ellenkezőt leírni mégse kellene, sem általánosságban azt állítani, hogy itt minden intézetben (di qualsiasi genere) kötelező az olasz is, a magyar is. Nem áll továbbá, hogy az 1 és $^1/_2$ órás leckékről ne tudnánk semmit; valamint ellenőrző és osztályozó konferenciánk sem 4 van, hanem — fájdalom — 6, sőt módszeres értekezletek is léteznek, amit a szerző szövegezéséből nem lehet kiérteni.

Zavaros és üres ez az egész dolog, bár van egy-két helyes megjegyzés is benne. Hogy az olaszokkal jó viszonyban vagyunk, a magyarosítás híre alaptalan, a tanári munka nálunk igen nehéz, ezeket nem volt baj hangsúlyozni. De már a protekció-rendszert megint csak nem kellett volna úgy kiélezni, hiszen elég bajunk az magunknak, minek vele a világ elé menni.

Végezetül említsük meg, hogy fizetéssel elég jól ellát bennünket Egner Sándor, mert a legmagasabb tanári javadalmazást így hozza ki: 7000 + 800 + 2000 korona a korpótlékon kívül.

(Fiume.) *Dr. Kovács Géza.*

Revue Franco-Hongroise *pour la diffusion de la langue française en Hongrie.* Ezzel a magasratörő címmel indult meg mostanában egy havonként kétszer megjelenő új folyóirat, melynek két első számát egy előfizetési felhívás kíséretében küldték be nekünk. Ebben a szerkesztők: D. *Jakab* és A. *Schoentag* a modern nyelvek körül mutatkozó eredménytelenséget a kellő gyakorlat hiányának tudják be. Ők gyakorlat alatt »szükségszerűleg csak az olvasást értik« és számolva a kényelemszeretettel, »az olvasást a szótár teljes eliminálásával akarják lehetővé tenni«. Az elv és a kivitel nem új, jóllehet éppen nem ismerhetjük el helyesnek azt az elvet, amely az ilyen olvasást vallja az egyedül eredményes nyelvgyakorlásnak. Az ú. n. interlineáris módszer már vagy félszázad előtt kísértett az idegen nyelv tanulására szolgáló könyvekben, a szójegyzetek pedig mindmáig használatban vannak. Az első számok jó bizonyítványt állítanak ki a szerkesztők szorgalmáról: annyira nem fukarkodtak a szójegyzetekkel, hogy egynémely olvasmányban a 300-nál is több van belőlük, úgy hogy még az egészen kezdő is megértheti a francia szöveget, ha nem riad vissza a szemetrontó folytonos ide-oda pislantástól. Hogy a nyelvtan se maradjon egészen árván, a szerkesztők külön rovatként egy grammatikai levélszekrényt terveznek (a 2. füzetben még nincsen meg), amely szerkesztői üzenetek formájában lesz hivatva az olvasók érdeklődését kielégíteni. Kár, hogy a vállalkozók nem tanulmányozták eléggé az ilyen külföldi és ott bevált lapokat és a latin-magyar *Juventust*, amelyeknek sikere nem pusztán a jegyzetek tömegén és a közlemények tarkaságán fordul meg. Ehhez pedagógiai érzék és metodikai ügyesség is kell. A kezdőknek nem igen valók az olyan olvasmányok, amelyekben ritkább kifejezések és gallicizmusok váltakoznak. Eleve tisztában kell lenni azzal is, vajjon a tanulóifjúságnak akarunk-e lapot adni merőben szórakozásul, avagy a felnőtteknek ön- és továbbképzésre. Ezt a két, lényegében különböző célt nehéz egy kalap alá fogni, különben mindkettő kárát vallja. Az ifjúságnak havonként elég egy ilyen kétíves füzet és nincs szüksége a napilapokból merített politikai hírekre; Jókainak Új földesurát pedig hadd olvassák — magyarul. Néhány kép is kellemes üdülést nyújtana ebben a szó- és számtengerben; Franciaországot illetőleg ebben valóságos *embarras de richesse* uralkodik. Mostani alakjában a *Revue Franco-Hongroise* inkább valami olvasókönyvhöz hasonlít; hisz ezek ma már szintén nem a régi unalmas mederben haladnak, hanem bőségesen nyújtanak szórakoztató és aktuális olvasmányokat is. A lap nyomása igen szép, a sajtóhibák száma elég nagy, a jegyzetekben magyartalanságokra is akadtunk. A már redukált, de a mi diákjainknak még mindig túlmagas előfizetési díjak (évenként 14 K, egy-egy szám 70 fillér) a kiadócégnek: Várnay és Fia (VI., Liszt Ferenc-tér 9.) küldendők. *kf.*

Magyarok dícsérete külföldön. Nem kutatjuk annak okait, amiért újabban mintha fokozódott volna a külföldnek elfogultsága hazánkkal szemben. Annál jobban esik, ha — bár gyéren — alkalom kínál-

kozik, egy-egy külföldi sikerünkről beszámolni. Ezt egy bécsi (csaknem azt mondtuk: wieni) orgánumnak köszönhetjük, a magyar iskolaügygyel évek óta kiváló figyelemmel foglalkozó »Zeitschrift für das Realschulwesen«-nek, melynek júniusi számában maga a főszerkesztő, *Czuber* Emánuel, három sűrűn nyomtatott lapra terjedő, beható és rokonszenves ismertetést szentel a magyar matematikai reformbizottság működésének, illetőleg a Beke és Mikola szerkesztésében »Abhandlungen über die Reform des mathematischen Unterrichts in Ungarn« címmel a Teubner cég kiadásában megjelent műnek. »Ezzel az ismertetéssel — így kezdi Czuber — rá akarjuk terelni a figyelmet arra a becsületes és derék munkára, amelyet a magyar országos középiskolai tanáregyesület az iskolának érdekében főleg a matematikai tanítás emelése és átalakítása ügyében végzett . . . Ami ezekből a tárgyalásokból különösen kiviláglik és azoknak egy az ország határain túlmenő jelentőséget kölcsönöz, az egyrészt a középiskola magas hivatásáról táplált mély meggyőződés, másrészt az a becsületes törekvés, amely a középiskolát ezen hivatás lehető tökéletes teljesítésére akarja képesíteni«. A bíráló ezután sorra veszi az egyes értekezéseket, amelyek közül különös elismeréssel szól Mikola Sándornak »mit grosser Sachkenntnis und in sehr anregender Form« írt dolgozatáról, továbbá Bekének a reformokkal kapcsolatos tanárképzésről írt tanulmányáról. Itt Czuber már részletekbe bocsátkozik és a maga hasonló tapasztalataival támogatja Bekéét. Majd imígy fejezi be: »A magyar kollégáknak csak azt kívánhatni, vajha becsületes törekvéseiket minél gazdagabb sikerek jutalmaznák.« Ehhez a kívánsághoz mi is egész szívvel csatlakozunk és egyúttal örömmel gratulálunk a felette megtisztelő külföldi elismeréshez. Köszönettel adózunk a bécsi folyóiratnak is, amely, mint a múltban már nem egyszer, most is beigazolta, hogy a napilapok gyakorolta szomszédos leszólás ellenkezőjének is vannak még hívei. *kf.*

Paton's List of Schools and Futors. Ezzel a címmel immár a 16. évfolyamban jelent meg Londonban Paton kiadásában (143. Cannon Street) egy iskolai címtár, mely ugyan elsősorban az angol közönség igényeit tartja szem előtt, de azért a külföldieknek érdeklődésére is rászolgált. A közel 1200 lapra terjedő, egy térképpel és nagyszámú tetszetős képpel díszített kötet iskolanemek szerint csoportosítva felsorolja a britt királyságnak különböző rendű nyilvános és magániskoláit és nevelőintézeteit. Azoknál megemlíti az ösztöndíjakat és alapítványi helyeket, ezeknél az ellátási díjakat. A különböző csoportokat összefoglaló bevezetések előzik meg, amelyek érdekes és tanulságos bepillantást engednek az illető pályák különleges viszonyaiba és mai állapotába. Újabban az érdeklődés nálunk is Anglia felé fordult és ez a kétshillinges kötet sok kérdezősködésnek veheti elejét, amiért is az Orsz. Pedagógiai Könyvtárnak adtam át, ahol bárki megtekintheti. *kf.*

Beküldött könyvek és lapok.

A világkönyvtár legújabb kötetei: *a)* Henri Bergson: *A nevetés.* Tanulmány a komikum jelentéséről és négy lélektani értekezés. Fordította és bevezetéssel ellátta *dr. Dienes Valéria. b)* Stendhal: *A szerelemről.* Fordította *Salgó Ernő.* Egy-egy kötet ára 1 K 90 f. Révai Testvérek kiadása.

Az élet művészete. *Nádai* Pálnak e cím alatt új könyve hagyta el a sajtót, melyben az író a művészet és az élet érintkezési pontjait ragadja meg. A lakás, a kert, a divat kultúrája, az utazás életformái, a biedermeier s a rokoko életfelfogása, a nagy vivőrök és dandyk tüneményes pályája, a mai iparművészeti ízlés nagy központjainak jellemzése találhatók e kötetben. Sok szép kép is illusztrálja az elmondottakat. A becses két kötetes munkát a Franklin-Társulat adta ki igen csinos kiállításban. Ára a két kötetnek 8 korona.

Ankét a pedagógiailag vezetett mozgófényképes előadások ügyében. Magyar Tanítók Otthona kiadása. Budapest, 1913.

Évkönyve az Orsz. Ref. Tanáregyesületnek az 1913—14. tanévre. Szerkesztette *S. Szabó József.* 12-ik évf. Debreczen, 1913.

A történelem megértése. Történetbölcseleti tanulmány. Írta *Makkai Ernő.* Beszterczebánya, 1913.

Irodalomtörténet. Szerkeszti *Pintér Jenő.* II. évfolyam. 9—10. szám. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratának legújabb füzete változatos tartalommal jelent meg. Számos kisebb-nagyobb közlemény, gazdag folyóiratszemle és számos könyvismertetés olvasható benne. A füzethez csatolt nagyszabású index felöleli a magyar irodalomtörténet egész esztendei termését. A folyóirat, mely jelenleg középponti szerve a magyar irodalomtörténet tudományának (és nélkülözhetetlen tájékoztatója minden szaktanárnak), évi 15 kor. előfizetési árért rendelhető meg Ágner Lajos társasági pénztárosnál: Budapest, I., Bors-utca 10. (Tanárok számára 10 korona.)

KRÓNIKA.

A Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület.

Az 1913 nov. 15-én az V. Markó-utcai főgimnáziumban tartott választmányi ülést és folytatólagos közgyűlést.

Jelen voltak: dr. Theisz Gyula elnöklete alatt dr. Szekeres Kálmán, Himpfner Béla, Riesz Ferenc alelnök, Baumgartner Alajos, dr. Zimányi Dániel, dr. Kresznerics Károly, Kálmán Miksa, dr. Kovács Gyula, Kujáni Gábor, dr. Máté Lajos, dr. Vargha György, dr. Szabó Ernő, Andor Tivadar, Irsik József, dr. Romsaner Lajos, Jakobi Károly, dr. Tompa Béla, Póka Gyula, dr. Hittrich Ödön, dr. Varga Bálint, Theisz Jenő, Szőts Gyula, Incze József, Incze György, Samu István, Pécsy Béla, Divéky Adorján, Gedai József, Schmidt Márton, Kunfalvy Rezső, dr. Papp Dezső, Németh József Budapestről, Marchalkó Gusztáv (Hajduböszörmény), Kovács Dániel (Székelyudvarhely), Takács Gyula és Király László (Szentes), Szilágyi Gyula (Nagy-

szeben), Kameniczky Miklós és Vujsz János (Eperjes), dr. Kerezsy Jenő (Erzsébetváros), dr. Bászel Ernő (Győr), Varannai István (Szakolcza), Zayzon Ferenc (Sepsiszentgyörgy), Róna Jenő (Pécs), Faragó József (Sopron), Kalmár Elek (Lőcse), Grosz Ferenc (Körmöczbánya), Csontos József, Elekes Ferenc, Nagy Lajos (Sárospatak), Bóbita Endre (Kassa), Borák Imre (Érsekujvár), Mirkva János (Lőcse), Sándor Vence (Szatmár-Németi), Bruckner Károly (Késmárk), Kónya Sándor (Karczag), Erdész Ernő (Ujverbász), dr. Erdődi Ármin (Vágujhely), Barczán Endre (Ipolyság), Madzsar Gusztáv (Makó), Kende Ferenc (Szeged), Mihályi Elemér (Déva), Subajda Lajos (Selmecbánya), Varvasovszky János (Kaposvár), dr. Barta Mór (Losoncz), dr. Gonda József (Makó), Diószeghy László (Nagyszalonta), Fehér Miklos (Zalaegerszeg), dr. Banner János (Jászberény), Papp János (Fogaras), dr. Horvay Róbert (Debreczen).

Mivel a tisztviselői jelentések felolvasása és az ügyrend tárgyalása időkímélés szempontjából a közgyűlés elé maradt, a vál. ülés csak az évi segéllyel foglalkozott behatóan.

Varvasovszky Emil csekélynek tartja a 120 koronát, ő kétszer annyit óhajtana adni, hogy ezáltal a tagok buzgósága fokozódjék. Kovács Dániel hasonlóan kevesli, legalább 180 kor. segélyt indítványoz. Baumgartner Alajos röviden ismerteti számításait, melyek ha nem is épülnek teljesen megbízható adatokon, nagyjában mégis reálisak. Ha az egyesület jövedelmei a mostani hatalmas arányban nőnek is, az özvegyek, ill. kedvezményesek számát a szokott módon számítva, 10 év múlva sem igen tudunk többet adni. Sőt, mint azóta egy biztosítótársasággal a számításokat megcsináltatta, hasonló tagdíj mellett egy biztosítótársaság nem igen kockáztatna nagyobb összeget, mint 100 koronát. Nálunk persze az adományok, alapító tagdíjak és talán államsegély stb. fokozhatják annyira az alaptőkét, hogy fokozatosan emelhetjük az évi segélyt.

A vál., majd a közgyűlés el is fogadta a 120 kor. évi segélyt, mely 1914 jan. 1-től $^1/_4$-edévi részletekben a Pesti Hazai csekklapjain kiutalványoztatik mindazon özvegyeknek, akik az ügyrend szerint igényüket bejelentik.

Riesz Ferenc indítványozza, hogy küldöttség útján kérjük a VKM-ot, hogy az új rendtartásban a javítóvizsgálatok után díjszedést engedélyezzen egyesületünk részére.

Az indítványt dr. Szekeres Kálmán nem pártolja, mert a szülők ódiumát hívnánk ki magunk ellen. Viszont Erdész Ernő, Elekes Imre, Samu István védik az indítványt, annál is inkább, mert felekezeti és községi iskolákban már szokás a javítóvizsgák díjazása jótékony célra. A választmány úgy ennek, mint a pótló vizsgálatok díjazásának kérését elfogadja s kivitelét az elnökségre bízza.

A közgyűlésen elnök melegen üdvözli a megjelenteket. Köszönetét küldi mindazoknak, akik az egyesületi vagyon gyarapításában buzgólkodtak. Nekik tudható, hogy 1703 tagunk, 120.000 kor. vagyonunk van ilyen rövid idő alatt.

Németh József titkár jelentésében vázolta az elmult év történetét; felolvasta az alapító tagok (13), az elhaltak (17) névsorát; külön fölemlítette azon intézeteket, melyek 250 koronánál többet

adomámányoztak (mintegy 20-at), élükön áll a bonyhádi ág. ev. fög. 800 K-val. Az 1703 tagból 47-en 400 K-t fizetnek be.

Baumgartner Alajos jelenti, hogy befizetett tőke 111.921·82 K., kiadás 1055 K. Ha azonban a kamatot és az értékpapirok jövedelmét hozzávesszük, kereken 120.000 K-ra tehetjük az egyesületi vagyont.

Az évi segély elfogadása után az ügyrendet tárgyalta le a közgyűlés. Dr. Zimányi Dániel az ig. ülés óta beérkezett véleményeket is figyelembe vette. A közgyűlés fejezetenként megvitatta és számos módosítással elfogadta. A kinyomatott ügyrendet minden tagtársunk megkapja.

A vál. ülés és közgyűlés határozatához híven f. évi nov. 21-én dr. Theisz Gyula elnöklete alatt dr. Morvai Győző, dr. Szabó Ernő, Bielek Dezső, dr. Zimányi Dániel, dr. Varga Bálint és Németh József tagokból álló küldöttség átadta kérvényünket Benedek Sándor államtitkár úrnak. Elnökünk gondos beszédében vázolta az egyesület megalapítását, megokolta kérvényünket a javító- és pótlóvizsgálatok díjazását illetőleg.

Az államtitkár úr kifejezte, hogy a legteljesebb jóindulattal foglalkozik ugyan kérvényünkkel, de ha egyesületünk célja nyugdíjpótlást adni, akkor az új nyugdíjtörvény után, mely különösen az özvegyek és árvák sorsáról nagylelküleg gondoskodik, bajos lesz külön kedvezményt nyujtani a tanárságnak. Majd beszélgetésben igyekeztünk kérvényünket indokolni azzal, hogy egyesületünk nemcsak a tanári özvegyeket és árvákat igyekszik segíteni, hanem a nőtlen tanárok kedvezményeseit és a rokkantakat is, továbbá célunk tanári árvaház, otthon megteremtése is.

Újabb adományok:

			K f
Brassói g. kel. román fög.	Vizsgadíj 5%	(Ciortea A.)	2·40
Budapesti VI. ker. áll.	»	(Romsauer L.) ...	15·66
» V. » » »	»	(Szőts Gy.)	1·46
Sárospataki ref.	»	(Csontos J.)	106·81
Munkácsi áll.	»	(Édes J.)	20·48
Zilahi ref.	»	(Kovács K.)	123·—
Lőcsei főreál	Vizsgadíj 10%	(Takács J.)	50·55
Dévai »	adomány	(Mihályi)	4·—
Egri »	»	(Kántor S.)	10·—
Budapesti V. ker. áll. fög.	Takács Imre tanuló gyüjtése	...	4·35
Nagyszalontai tanári kar ad.	(Diószeghy L.)		62·—
Sárospataki: Halász Dénes tanár ad.			10·—

Németh József,
titkár.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az oraviczabányai községi főgimnázium I. osztályának és a kúnszentmiklósi ref. főgimn. V. osztályának a nyilvánossági jogot a folyó 1013—14. tanévre megadta.

Meghívó. A Budapesti Tanári Kör történelmi reformbizottsága december 17-én, *szerdán* d. u. 9 órakor a Tanári Kör helyiségében *Fest Aladár dr.* főigazgató elnökletével ülést tart. Tárgy: munkaprogramm Takáts György és Görög Imre előadásában. Hivatalos minden történettanár, valamint minden érdeklődő.

Szőts Gyula,
a bizottság jegyzője.

Mozgalom a reáliskola egyenjogusításáról.

A lefolyt tanári kongresszus alkalmából a hazai reáliskolák tanári testületeinek képviselői a debreczeni reáliskola összehívására értekezletet tartottak Budapesten *Rombauer Emil* főigazgató elnöklete alatt. Az összehívók abból a gondolatból indultak ki, hogy a készülő középiskolai reform esetleg csak évek multán valósulhat meg, a reáliskola egyenjogusítása pedig, amely e reformnak elengedhetetlen és pedig első lépése, már előbb is megvalósítható és egy pár év alatt esetleg adatokkal szolgálhat a tanulóknak az egyenjogusítás következtében megváltozó iskolaválasztása tekintetében. A kérdés körül felhozható érveket *Horvay Róbert* ismertette s többek hozzászólása után az értekezlet tekintettel egyrészt arra, hogy a kongresszus nem vette volt tervbe, hogy a kormányhoz küldöttséget meneszt, másrészt arra, hogy tudomás szerint a közoktatásügyi tanács tagjai a legközelebbi multban e kérdésben mind kedvező állást foglaltak, szintén nem kívánta ez ügyben a miniszter urat sem küldöttséggel, sem memorandummal felkeresni, hanem azt határozta, hogy az ügyet átteszi a Tanáregyesület választmányához, azzal a kéréssel, hogy az 1903-iki pünkösdi választmányi ülés határozatát megújítva kérje fel a kormányt az egyenjogusítás mielőbbi keresztülvitelére.

A Kóczán-díj nyertese. Heinrich Gusztáv főtitkár nov. 23-ikán olvasta fel a Magyar Tudományos Akadémia teljes ülésén a Kóczán-pályázatról szóló jelentését. Erre a pályázatra ezidén olyan színművek pályáztak, amelyeknek tárgya I. Ferdinánd király korából volt veendő. A bírálóbizottság (Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab és Pekár Gyula) a pályaművek közül az ötödik számú, az Ellenfelek címűt, amely Fráter György és Izabella királynő viszonyát eleven és érdekes cselekményben tárgyalja és politikai fejtegetését ügyesen ékeli bele a két főalak harcába, ítélte legjobbnak és egyhangulag ezt a darabot ajánlotta jutalomra. A javaslathoz az Akadémia teljes ülése egyhangúlag hozzájárult és a felbontott »Sic fata volunt« című jeligés levélből *Balázs Sándor* székelyudvarhelyi áll. főreáliskolai tanár neve tünt elő, ugyanaz, akinek »A feleségünk« címmel egy modern tárgyú darabját nemrég adta elő a Magyar Szinház. Szívből üdvözöljük kitüntetett kartársunkat.

A Rákóczi-Kollégium igazgatósága az 1914. husvéti szünidőben tanulmányutat rendez Rómába, amely a multak tapasztalatain okulva, nem tengeren történik, hanem a déli, illetőleg olasz állami vasutakon szárazföldön. A kirándulók megtekintik Padova, Bologna, Firenze városokat és Róma környékét. Indulás 1914 április 4-én d. u. 6 órakor a déli vasut budapesti állomásáról, visszaérkezés ugyanoda április 15-én este. Az utazás II. osztályon ellátással és belépődíjakkal együtt 220 koronába kerül. Tanulók megfelelő árkedvezményben részesülnek. Bővebb felvilágosítást nyujt a Rákóczi-Kollégium igazgatósága Budapesten, II. Oszlop-utca 35.

Körlevél az írásbeli dolgozatok ügyében.

Míg a miniszter rendelete s más hivatott tényezőkön kívül az egész tanárvilág folyton azon töpreng, hogy hogyan lehetne a magyar írásbeliek színvonalát emelni s a magyar beszédet és fogalmazást szebbé, jobbá tenni: addig élelmes üzletemberek az ellenkezőre alapítanak vállalatot. Az alábbi felhívás beszél maga magáért.

Magyar deákok![1]

A *szeretet* indít arra, hogy a *barátság* hangján szóljak hozzátok. *Segítő társatok* akarok lenni, munkátokat akarom megkönnyíteni, *az iskola által támasztott akadályokat* akarom elhárítani. Hogy sikerülni fog-e, az kizárólag tőletek függ.

Visszaemlékezve saját deákéletemre, tudom, hogy a havi magyar írásbeli dolgozatok elkészítése mennyi dolgot és gondot ád a deákoknak és hozzá a munkát igen sokszor nem kíséri a kívánt eredmény. Megmondom, mi ennek az oka.

Mikor föladja a magyar tanár az írásbeli dolgozat témáját, mit csinálsz akkor fiatal barátom? Első dolgod forrás (?) után nézni. Ez magában már igen nagy gondot ád és gyakran meddő a munkád. Végre azután mégis találsz forrást, nemcsak egyet, de többet is. Végigolvasod őket s megállapítod, hogy egyik sem fedi teljesen a tételedet. Mennyi munkát végeztél idáig s a dolgozat ügye mégsem haladt előre. De már az időből is kifogytál, holnap be kell adnod a dolgozatod. És következik egy keserves, gonddal teli délután *(gyakran a fejed is belefájdul)*. A dolgozatod elkészül. Két hétig dolgoztál rajta és mégis csak hevenyészve ütötted össze, aminek azután természetesen rossz kalkulus a következménye. Bensődben keserűség s méltánytalanság érzete támad. És így megy ez hónapról hónapra.

Ahogy így elgondolkodtam a magyar deák helyzetén, feltámadt agyamban a javítás lehetőségének terve. Hogy *nem-e* lehetne egy olyan *irodalmi* vállalatot létesíteni, amely szakemberek közreműködésével kielégíthetné a deákok magyar írásdolgozati szükségletét, úgy hogy az a deákra csak hasznos legyen.

S megtaláltam a megoldás módját. Összehoztam egy kis *irodalmi* (?!) társaságot, amely a deákok ezen érdekét előmozdítani kész s így semmi akadálya annak, hogy minden felső osztály öt tanulójának (egyelőre csak ennyinek) magyar írásdolgozata pontosan elkészíttessék. Az elkészítendő dolgozatok egyáltalában nem is hasonlítanak egymáshoz, azok mindegyike más és más tollából ered s azok végigolvasásával és leírásával *sokkal többet* tanul a deák, mintha kínlódva jól-rosszul — saját maga csinálná meg dolgozatát (!)

A te feladatod, fiatal barátom, csak a következő lesz:

1. Mihelyt a tételed megkapod, azt a beadási határidővel együtt közlöd.

[1] A szöveg betűhív másolat. Az aláhúzások a közlőtől származnak.

2. Megírod az összes házi és iskolai olvasmányaid címeit, mihelyt annak olvasásába belekezdtek, illetve mihelyt a házi olvasmányt olvasás céljára a szaktanár kijelöli.

3. Rajtad kívül a vállalat létezését még négy bizalmas barátoddal közlöd és mind az öten titoktartók lesztek és még a többi osztálytársaitok előtt sem áruljátok el, hogy honnan kapjátok dolgozataitokat, hiszen ezzel saját érdekeiteket mozdítjátok elő.

4. A vállalat fenntartásához egy minimális anyagi támogatással hozzájárultok.

Ha e feltételeknek eleget tesztek, úgy együttműködésünk biztosítva van és ennek előnyeit mindössze négy korona félévi előfizetési díj (kimaradt: fejében) élvezheted.

Mivel pedig egyelőre osztályonként csakis öt tanulónak állhatunk rendelkezésére, arra kérünk, hogy egy héten belül a négy barátoddal együtt nyilatkozzál arra nézve, hogy hajlandó vagy-e vállalatunkat igénybe venni. A négy korona előfizetési díjat pedig lehetőleg minél előbb küldd be [1] Ha egy héten belül választ nem kapunk, azt nemleges válasznak fogjuk tekinteni.

Hogy együttműködésünk mennyi *előnyt* fog nyújtani neked, fiatal barátom, azt nemcsak az iskolai éveken keresztül, de különösen majd az érettségi vizsgálatod alkalmával fogod tapasztalni.

Hazafias üdvözlettel

Dr. Reiner Károly,
irodalmi vállalata Budapest, VI., Dalszinház-u. 8.

Ez az élelmes körlevél szövege. A vállalat szállít pénzért kész dolgozatokat. Élelmesen behízelgő s üzletszerűen bizodalmas és titokszerű hangjával rendkívül alkalmas arra, hogy a meggondolatlan ifjút hálójába ejtse. Ravasz célzással említi az érettségit is, mintha mondaná: majd akkor is melletted leszek. Persze jó pénzért.

A vállalat erkölcstelen és káros voltára kár szót vesztegetni. De mégis szükséges volt a közlés arra, hogy fogalmunk legyen, hogy milyen veszedelmek fenyegetik az ifjuságot a közéletből s nyomtatványokból reájuk áradó mételyen kívül. Szükséges volt a közlés védekezés szempontjából.

Illetékes tanügyi hatóságaink tegyenek lépést, hogy az ilyen vállalatok szünjenek meg. S vigyáznunk kell, hogy az erkölcsi visszaélés gyökeret ne verhessen, hogy tanulóinkat anyagilag se csapja be senki.

A védekezésnek egyetlen biztos módjául az az eljárás kínálkozik, hogy a havi dolgozatokat is — legalább részben — az iskolában irassuk. Persze megfelelő időmennyiséget adva a kidolgozásra.

Dr. Kristóf György.

Cserét ajánlok történelem-földrajzszakos nőtlen tanárnak. Hely: Déva, áll. főreálisk. Elfoglaltság: felügyelet az internátusban és heti 6 órai tanítás a főreálisk.-ban. Javadalmazás: rendes vagy helyettes tanári fizetés *teljes ellátással*, kitünő koszttal. Bővebb felvilágosítást ad Ander Antal tanár Déva.

GYÁSZROVAT.

Harmath Károly, nyug. pozsonyi ág. hitv. evang. líceumi tanár, f. é. november hó 21-én, földi életének 75. évében, harmincötévi tanári működése után, nyugalomba vonulásának 16-ik évében hosszas szenvedés után csendesen elhúnyt.

[1] Ez a fő. Közlő.

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest keleti p. u.-ról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	pere	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	pere	vonat neme	hová
1110	5	40	sz.v.	Balatonfüred, Tapolcza	612	12	20	sz. v.	Arad, Tövis, M.-Sziget
310	5	40	»	Hatvan	914	12	20	»	Újvidék, Sarajevo
302	6	25	gy. v.	Ruttka, Berlin	314	12	30	»	Hatvan
22	6	30	sz. v.	Bicske	10	12	30	»	Szombathely, Wien
8	6	40	»	Wien, Graz, Sopron	1008	12	45	»	Fiume, Róma, Eszék
1502	6	45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	1504	1	20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka
1512	6	55	sz. v.	Kassa, Csorba	316	1	25	sz. v.	Gödöllő
1002	7	00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovcze	1304	1	40	gy. v.	Fehring, Graz
602	7	05	»	Arad, Brassó	404	2	00	»	Sátoraljaujhely, Lemberg, Kassa
906	7	10	»	Belgrád, Sofia, Sarajevo	4	2	05	»	Wien, Páris
1302	7	20	»	Fehring, Graz, Triest	604	2	10	»	Arad, Bukarest
402	7	25	»	Stryj, Przemysl, Lemberg	916	2	15	sz. v.	Kiskörös
312	7	30	sz v.	Gödöllő	304	2	20	gy. v.	Ruttka, Berlin
908	7	45	»	Belgrád, Sofia, Vinkovcze	318	2	25	sz. v.	Hatvan
608	7	50	»	Arad, Brassó, Bukarest	320	2	30	»	Péczel
406	8	10	sz. v.	Munkács, Lawoczne	26	2	30	»	Bicske
512	8	20	»	Kolozsvár, Brassó	518	2	40	»	Szolnok
1906	8	25	»	Eszék, Bród	1202	2	45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo
306	8	35	»	Ruttka, Berlin	1902	2	55	»	Tapolcza, Eszék
1706	8	55	»	Máramarossziget, Stanislau	904	3	20	»	Belgrád, Konstantináp.
2	9	10	gy. v.	Wien, Sopron	1016	3	30	sz. v.	Paks
22a	9	30	sz. v.	Bicske	18	4	25	»	Komárom
1508[1]	9	35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	322	4	25	»	Gödöllő
918	10	00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	606	5	00	gy. v.	Arad, Bukarest, Msziget
516	10	05	»	Nagykáta	410	5	10	sz. v.	Lawoczne Lemberg
1112	10	45	»	Balatonfüred, Tapolcza	6	5	15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien
24	11	55	»	Bicske	324	5	20	sz. v.	Gödöllő
					522[2])	5	40	»	Nagykáta, Szolnok
					308	5	55	»	Ruttka, Berlin
					920	6	05	»	Kunszentmiklós-Tass
					1004	6	15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly
					514	6	15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó
					326	6	25	»	Péczel
					328	6	40	»	Hatvan
					28	6	45	»	Bicske
					920a	6	55	»	Kunszentmiklós-Tass
					524	7	10	»	Nagykáta, Szolnok
					16	7	20	»	Győr
					332	7	35	»	Hatvan
					1006[3])	7	40	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes
					1708	7	45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislau
					1514	8	00	»	Kassa, Csorba, Bártfa
					910	8	05	»	Belgrád Sarajevo
					1908	8	30	»	Pécs, Bród
					334	8	40	»	Gödöllő
					526[4])	9	00	»	Szolnok
					1308	9	15	»	Győr, Graz
					610	9	30	»	Arad, Brassó
					1506	10	00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
					336	10	05	sz. v.	Péczel
					1010	10	25	»	Fiume, Tapolcza
					408	10	25	»	Kassa, Csorba, Lemberg
					12	10	55	»	Szombathely, Wien
					338	11	10	v. v.	Ruttka, Poprád-Felka
					912	11	15	sz. v.	Bród, Belgrád, Sofia
					614	11	25	»	Arad, Debreczen
					422	11	35	v. v.	Miskolcz, Kassa
					14a	11	55	sz. v.	Bicske

[1]) Deczember 15-től bezárólag február 28-ig közlekedik.
[2]) Nagykátától Szolnokig csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[3]) Marczius hó 1-től közlekedik. Azonkivül Budapest keleti p. u.-ról Budapest—Kelenföldig február 2-tól április 25-ig minden hétfőn, csütörtökön és szombaton a wien—budapest — tirol — rivierai expresszvonat halókocsijával is közlekedik.
[4]) Csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[5]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok **indulása** Budapest-Józsefvárosról **Délután.**

336[5])	7	00	sz. v.	Gödöllő

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest keleti p. u.-ra.

Délelőtt

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
339	5	10	v. v.	Berlin, Ruttka
645	5	20	tvsz.	Debreczen, Nagyvárad
309	5	30	sz. v.	Hatvan
1905	5	30	»	Eszék, Tapolcza
609	5	45	»	Brassó, Arad
909	5	45	»	Sofia, Bród, Belgrád
19	5	55	»	Torbágy
313	6	00	»	Péczel
17	6	05	»	Komárom
1707	6	15	»	Stanislau, M.-Sziget
11	6	25	»	Wien
1505	6	30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
513a[1])	6	40	sz. v.	Nagyvárad
407	6	50	»	Lemberg, Stryj, Kassa
1007	6	50	»	Fiume, Zágráb
1003	7	00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume
315	7	05	sz. v.	Gödöllő
513	7	20	»	Brassó, Kolozsvár
917a	7	25	»	Kunszentmiklós-Tass
317	7	30	»	Gödöllő
319	7	40	»	Hatvan
21	7	45	»	Bicske
1309	8	00	»	Graz, Fehring
911	8	10	»	Sarajevo, Belgrád
1513	8	15	»	Bártfa, Csorba, Kassa
1015	8	20	»	Paks
519	8	35	»	Bukarest, Kolozsvár
321	8	45	»	Hatvan
13	9	20	»	Győr
307	9	25	»	Berlin, Ruttka
1005[5])	9	35	gy. v.	Fiume, Tapolcza
913	9	55	sz. v.	Szabadka
5	10	05	gy. v.	Bruck-Királyhida, Szombathely, Sopron
409	10	20	sz. v.	Miskolcz
23[3])	10	45	»	Cannes, Nizza, Bicske
605	11	30	gy. v.	Nagyvárad, Debreczen, Arad

[1]) Csak vasárnapról hétfőre hajló éjjelen közlekedik. — [2]) Fiumétől Adony-Pusztaszabolcsig csak március 1-től közlekedik. — [3]) Budapest-Kelenföldtől Budapest keleti p. u.-ig február 7-től április 29-ig minden hétfőn, szerdán és szomb.-on a riviera—tirol—wien—budapesti expressvonat hálókocsiját is továbbítja. — [4]) Minden vasárnap és kettős ünnep második napján közlekedik. — [5]) Deczember 15-től bezárólag február 28-ig közlekedik. — [6]) Torbágytól Budapest-Kelenföldig csak vasár- és ünnepnap előtti köznapokon közlekedik. — [7]) Csak hétfőn és ünnep utáni köznapokon közl. — [8]) Csak hétköznap közl.

A vonatok érkezése Budapest-Józsefvárosra. Délelőtt.

515[7])	4	40	sz. v.	Szolnok
517	5	00	»	Nagykáta
311[8])	5	50	»	Gödöllő
917	6	17	»	Kunszentmiklós-Tass

Délután

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
323	12	10	sz. v.	Gödöllő
611	12	30	»	Bukarest, Arad
301	12	50	gy. v.	Berlin, Ruttka
903	1	00	»	Konstantinápoly, Belgrád
401	1	05	»	Lemberg, Kassa
7	1	20	sz. v.	Wien, Sopron
601	1	25	gy. v.	Bukarest, Arad
1201	1	30	»	Saraj., Bród, Szabadka
1	1	40	»	London, Paris, Wien
1901	1	55	»	Eszék, Pécs
325	2	10	sz. v.	Hatvan
1501	2	20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
1301	2	25	»	Graz, Fehring
919	2	40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
23a	3	00	»	Bicske
521	3	10	»	Nagykáta
1111	4	00	»	Tapolcza, Balatonfüred
327	4	20	»	Péczel
329	5	25	»	Gödöllő
511a[4])	6	00	»	Szolnok
511	6	15	»	Bukarest, Debreczen
15	6	20	»	Bruck-Királyhida
1507[5])	6	25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
3	6	35	»	Wien, Graz
1705	7	00	sz. v.	Stanislau, Msziget
907	7	20	»	Sofia, Belgrád
607	7	25	»	Bukarest, Arad
421	7	35	v. v.	Szerencs
305	7	45	sz. v.	Berlin, Ruttka
25	7	50	»	Bicske
1109	8	05	»	Tapolcza, Balatonfüred
1009	8	15	»	Fiume, Bród
405	8	20	»	Lawoczne, Msziget
9	8	45	»	Wien, Graz
1511	8	50	»	Csorba, Kassa
27	9	00	»	Bicske
331	9	10	»	Péczel
1907	9	10	»	Vinkovcze, Eszék, Pécs
603	9	20	gy. v.	Brassó, Arad,
29[6])	9	28	sz.v.	Triest, Torbágy
303	9	35	gy. v.	Berlin, Ruttka
1001	9	35	»	Róma, Fiume, Pécs
915	9	45	sz. v.	Kiskörös
403	9	55	gy. v.	Lemberg, Przemysl
905	10	00	»	Sofia, Belgrád
1303	10	10	»	Graz, Triest
333	10	25	sz.v.	Gödöllő
525	10	35	»	Segesvár, Kolozsvár
1503	10	45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok INDULASA Budapest nyugoti p. u.-ról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
154	5	00	sz. v.	Vácz	164	12	05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
152	5	15	»	Rákospalota-Ujpest	714	12	15	»	Szeged
122	5	25	»	Érsekujvár	1404	12	20	gy. v.	Zsolna, Berlin
718	5	40	»	Szeged, Szolnok	138	12	25	sz. v.	Nagymaros
4102	6	00	»	Esztergom	4106	12	30	»	Esztergom
6502	6	30	»	Lajosmizse, Kecskemét	166	1	00	»	Rákospalota-Ujpest
156	6	35	»	Rákospalota-Ujpest	4140[1]	1	05	tvsz.	Piliscsaba
102	6	50	k. o. ex. v.	Wien, Páris, Ostende	168	1	30	sz. v.	Dunakeszi-Alag
					4108	1	50	»	Esztergom
510	7	00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	106	2	00	gy. v.	Wien, Páris
1402	7	05	»	Zsolna, Berlin	126	2	10	sz. v.	Párkány-Nána
104	7	55	»	Nagyszombat, Wien	170	2	15	»	Rákospalota-Ujpest
158	8	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	4110	2	20	»	Esztergom
708	8	25	gy. v.	Orsova, Báziás	506	2	25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó
712	8	40	sz. v.	Báziás, Karánsebes	108	2	30	»	Wien
134	8	45	»	Nagymaros	120	2	35	sz. v.	Galánta
4104	9	05	»	Esztergom	704	2	40	gy. v.	Bukarest, Báziás
114	9	15	»	Wien, Berlin	6710	2	45	sz. v.	Czegléd, Szolnok
160	9	45	»	Rákospalota-Ujpest	6506	2	50	»	Lajosmizse, Kecskemét
162	11	00	»	Rákospalota-Ujpest	172	3	10	»	Rákospalota-Ujpest
6504	11	10	»	Lajosmizse, Kecskemét	140	3	55	»	Nagymaros
116	12	00	»	Wien	174	4	10	»	Rákospalota-Ujpest
					716	4	30	»	Szeged
					110	5	15	gy. v.	Wien
					142	5	20	sz. v.	Nagymaros
					176	5	50	»	Rákospalota-Ujpest
					128	6	00	»	Párkány-Nána
					722	6	10	»	Vecsés
					144	6	15	»	Nagymaros
					724	6	20	»	Monor, Ócsa
					4114	6	40	»	Esztergom
					726	6	45	»	Czegléd, Szolnok
					1406	6	50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin
					130	6	55	sz. v.	Párkány-Nána
					726a[2]	7	00	»	Czegléd
					178	7	15	»	Rákospalota-Ujpest
					728	7	35	»	Czegléd
					6508	7	40	»	Lajosmizse
					132	7	55	»	Vácz
					710	8	05	»	Bukarest, Báziás
					182	8	20	»	Dunakeszi-Alag
					1408	8	40	»	Zsolna, Berlin
					118	9	30	»	Wien, Páris
					502	9	35	gy. v.	Bukarest, Stanislau
					184	10	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag
					706	10	15	gy. v.	Szeged, Báziás, Bukarest
					504	10	50	»	Maros-Vásárhely
					720	10	55	sz. v.	Kiskunfélegyháza
					4116	11	10	»	Esztergom
					902[3]	11	30	k. o. ex. v.	Belgrád, Konstantinápoly
					146	11	35	sz. v.	Vácz
					702[4]	11	45	k. o. ex. v.	Bukarest, Konstantinápoly

[1]) Vasár- és ünnepnapokon bezárólag november 10-ig közlekedik.
[2]) Vasár- és ünnepnap előtti hétköznapokon közlekedik.
[3]) Minden kedden, csütörtökön, pénteken és vasárnapon közlekedik.
[4]) Minden hétfőn, szerdán és szombaton közlekedik.

A vonatok indulása Buda-Császárfürdőről.

4002	5	55	sz. v.	Esztergom	4006	12	15	sz. v.	Esztergom
4004	8	54	»	Esztergom	4040[1]	12	57	»	Piliscsaba
					4010	2	11	»	Esztergom
					4012	6	20	»	Dorog
					4016	11	03	»	Esztergom

Érvényes 1913 október hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest nyugoti p. u.-ra.

Délelőtt

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
151	5	05	sz. v.	Dunakeszi-Alag
721	5	15	»	Cegléd
723	5	35	»	Vecsés
725	5	45	»	Monor
4103	5	50	»	Esztergom
133	5	55	»	Nagymaros
6701	6	00	»	Szolnok, Cegléd, Ócsa
901[1])	6	10	k. o. ex. v.	Konstantinápoly, Belgrád
701[2])	6	10	»	Konstantinápoly Bukarest
153	6	25	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
6507	6	30	»	Lajosmizse
135	6	35	»	Vácz
1407	6	40	»	Berlin, Zsolna
503	6	50	gy. v.	Maros-Vásárhely
4105	7	10	sz. v.	Esztergom
709	7	15	»	Bukarest, Báziás
155	7	20	»	Rákospalota-Ujpest
125	7	25	»	Párkány-Nána
727	7	30	»	Cegléd
501	7	35	gy. v.	Bukarest, Kolozsvár, Máramarossziget
157	7	40	sz. v.	Vácz
6501	7	50	»	Kecskemét, Lajosmizse
127	7	55	»	Párkány-Nána
113	8	10	»	Páris, Wien
4107	8	15	»	Esztergom
719	8	40	»	Kiskunfélegyháza
129	8	45	»	Nagymaros
159	9	10	»	Dunakeszi-Alag
705	9	25	gy. v.	Szeged
1401	9	40	»	Berlin, Zsolna, Pozsony
4109	9	55	sz. v.	Esztergom
161	10	30	»	Rákospalota-Ujpest
715	10	45	»	Szeged
119	11	25	»	Galánta
163	12	00	»	Rákospalota-Ujpest

Délután

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
165	12	50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
137	1	20	»	Nagymaros
703	1	25	gy. v.	Bukarest, Báziás
167	1	45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
505	1	50	gy. v.	Tövis, Kolozsvár, Szatmár-Németi
103	2	00	»	Páris, Wien
4111	2	08	sz. v.	Esztergom
169	2	40	»	Dunakeszi-Alag
171	3	00	»	Rákospalota-Ujpest
6503	3	40	»	Kecskemét, Lajosmizse
173	3	50	»	Rákospalota-Ujpest
713	4	05	»	Temesvár-Józsefváros
139	4	10	»	Nagymaros
4113	5	05	»	Esztergom
175	5	15	»	Rákospalota-Ujpest
121	5	55	»	Érsekujvár
115	6	10	»	Wien, Berlin
1403	6	20	gy. v.	Berlin, Zsolna
177	6	30	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
707	6	35	gy. v.	Orsova, Báziás
105	6	40	»	Wien
107	7	10	»	Wien
711	7	45	sz. v.	Báziás, Temesvár
179	8	00	»	Rákospalota-Ujpest
731	8	05	»	Vecsés
4117[3])	8	15	»	Piliscsaba
143	8	20	»	Nagymaros
131	8	55	»	Párkány-Nána
109	9	05	gy. v.	Wien
6505	9	30	sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse
181	9	35	»	Dunakeszi-Alag
509	9	40	gy. v.	Segesvár, Stanislau
1405	9	45	»	Berlin, Zsolna
4115	10	00	sz. v.	Esztergom
145	10	25	»	Vácz
6513	10	30	»	Ócsa
117	10	35	»	Wien
717	10	00	»	Temesvár, Báziás
101	11	05	k. o. ex. v.	London, Ostende, Páris, Wien
185	11	25	sz. v.	Dunakeszi-Alag

[1]) Érkezik minden kedden, szerdán, pénteken és vasárnapon.
[2]) Érkezik minden hétfőn, csütörtökön és szombaton.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon bezárólag november 10-ig közlekedik.

A vonatok érkezése Buda-Császárfürdőbe.

4001	5	30	sz. v.	Dorog	4011	2	10	sz. v.	Esztergom
4005	7	16	»	Esztergom	4013	5	20	»	Esztergom
4007	8	20	»	Esztergom	4017[3])	8	21	»	Piliscsaba
4009	10	04	»	Esztergom	4015	10	07	»	Esztergom

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Pályázat.

Az 1913/14. tanév kezdetétől egy gróf Lőwenburg-féle ösztöndíj évi 600 K-val töltendő be, amelyre magyar nemes származású, róm. kath. vallású, jeles előmenetelű szegény ifjak tarthatnak igényt.

Ezen ösztöndíj, mely csakis nyilvános gimnáziumot, vagy reáliskolát látogató tanulónak adományoztatik, a magasabb tanintézetbe történő átlépés alkalmával a magasabb tanfolyam rendes tartamára 200 K-val nagyobbítható. Az ösztöndíj élvezete a tanfolyam befejezéseig tart.

A pályázók kötelesek folyamodványukat a nemesi levéllel és nemesi leszármazásukat igazoló okmányokkal, továbbá a keresztlevéllel és a himlőoltási és honossági bizonyítvánnyal, vagyontalanságukat igazoló, valamint a lefolyt tanévre vonatkozó iskolai bizonyítvánnyal felszerelve és a m. kir. vallás- és közokt. miniszterhez címezve az illető tanintézeti igazgatóságnál **1914. évi január hó 15-ig** benyujtani.

Ösztöndíj-pályázatok.

A győri árva-alapítványoknál az 1913/14. tanév kezdetétől a következő ösztöndíj-állomások töltendők be:

1. A győri kir. árva-alapítványnál egy 300 koronás és hat 200 koronás állomás.
2. A győri Dlabács-féle árva-alapítványnál egy 300 koronás állomás.
3. A győri gróf Esterházy-féle árva-alapítványnál két 200 koronás állomás.

Ezen árva-alapítványbeli ösztöndíjakra csak szegénysorsú kath. vallású, jó előmenetelű és iskolába járó, avagy iparostanoncz árva fiuk és leányok tarthatnak igényt.

A Dlabács-féle ösztöndíjnál az illető rokonok, az Esterházy-félénél pedig az Esterházy-uradalomnál alkalmazott iroda- és gazdatisztek, valamint gazdasági szolgák gyermekei elsőbbséggel bírnak. A folyamodványok a győri árva kir. alapbeli állomásokat illetőleg Mladoniczky Ignác győri egyházmegyei prépost-kanonokhoz mint az alap igazgatójához, a Dlabács-félére nézve Zsolna városa tanácsához Trencsén vármegye útján, az Esterházy-félére nézve pedig a gróf Esterházy tatai uradalomhoz mint pártfogóhoz címzendők s legkésőbb **1914. évi január hó 15-ig** benyujtandók.

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913/1914. tanév kezdetétől a váci püspök-féle alapítványnál két évi 240 koronás ösztöndíj-állomás töltendő be.

Ez ösztöndíjra általában csak jó magaviseletű és szegény róm. kath. vallású tanulók tarthatnak igényt, kik legalább is már a gimnázium vagy reáliskola I. osztályát jeles előmenetellel befejezték.

A felszerelt folyamodványok a váci püspökhöz intézendők s az illető tanintézeti előljáróságnál az **1914. évi február hó 5-ig** benyujtandók.

Ösztöndíj-pályázat.

A Bésán József-féle alapítványból a középiskolai tanulók számára rendszeresített ösztöndíjak közül az 1913—14. tanév kezdetétől számítva két évi 600 koronás, egy évi 500 koronás és egy évi 200 koronás állomás üresedett meg.

Ezen, illetve a fokozatos előléptetés következtében megüresedő ösztöndíjakra bármely középiskolába járó s bármely valásfellekezethez tartozó jeles előmenetelű és jó magaviseletű tanulók bírnak igénnyel. A magasabb állomásokat csak Bésán-féle ösztöndíjat élvező tanulók nyerhetik el előléptetésként.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterhez címzendő folyamodványok legkésőbb **1914. évi január hó 1-ig** a középiskolai igazgatóknál benyujtandók.

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913—14. tanév kezdetétől betöltendő budai Mária Terézia-féle több 240 koronás ösztöndíjra ezennel pályázat hirdettetik.

Az említett ösztöndíjakra csak magyarországi kath. vallású és gimnáziumba vagy reáliskolába járó jeles előmenetelű szegény tanulók bírnak igénnyel.

A folyamodványok a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez címzendők s **1914. évi január hó 15-ig** a tanintézetek elöljáróságainál benyujtandók.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *8. szám.* *1913. december 18.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Kármán Mór hetven éves. *Szabó* Pétertől. (361. l.) — *Egyesületi élet.* Igazgatósági gyűlés. *Dr. Marczinkó* Ferenctől. (364. l.) — Jelentés a Természetrajzi Reformbizottság működéséről. *Dr. Méhes* Gyulától. (365. l.) — Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör. *Schör* Ernőtől. (374. l.) — Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (379. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A történelemtanítás anyaga és iskolakönyveink. *Dr. Takáts* Györgytől. (381. l.) — Az oklevél nélkül eltöltött helyettestanári évek beszámítása. *Dr. Bartha* Józseftől. (389. l.) — A történettanítás reformja. *Dr. Vajda* Györgytől. (392. l.) — Reflexiók egy körlevélhez. *Ady* Lajostól. (393. l.) — *Külföldi tanügy.* A nyelvészek és nyelvtanárok gyűlése Marburgban. *Dr. Matolcsy* Lászlótól. (395. l.) — *Könyvek és lapok.* Prohászka: Világosság a sötétségben. *Zibolen* Endrétől. (404. l.) — *Gyulai:* A Paedagógium magyar filológiai szemináriuma. *Verő* Leótól. (405. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (406. l.) — *Krónika.* Kinevezések. (407. l.) — Nyilvánossági jog. Áthelyezés. Magyar tanár kitüntetése Finnországban. A köri pénztárosok figyelmébe. (408. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1913

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

Az ujabb regényirodalom legérdekesebb, legizgalmasabb és legszenzációsabb terméke.

Egy kötet ára:

KELLERMANN:

AZ ALAGUT

1 korona 90

Regény. Ford.: **Nitsch Lőrinc.**
510 o. **Teljes magyar kiadás!**

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS: Glória.** Nov. — **BALZAC: A szamárbőr.** Reg. — **ZOLA: Pascal orvos.** Reg. — **DICKENS: Két város.** Reg. — **ANATOLE FRANCE: A Pinguinek szigete.** Reg. — **CSEHOV: Az orvos felesége és más novellák. BÖLSCHE: Szerelem az élők világában.** Két kötet. — **TOLSZTOJ: Hadzsi-Murát.** Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD: A költő és az asszony.** Regény. — **TÓTH BÉLA: A boldogasszony dervise.** — **MAUPASSANT: Egy élet.** Reg. **C. F. MEYER: A barát násza és egyéb novellák.** — **HELTAI JENŐ: Hét sovány esztendő és más elbeszélések.** — **GEIJERSTAM: Az öcsike. Az örök rejtély.** Két regény. — **ANATOLE FRANCE: Az istenek szomjaznak.** Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO: A tűz.** Reg. — **MURGER: Bohémvilág.** Regény. — **J. V. JENSEN: D'Ora asszony.** Reg. — **SZINI GYULA: A rózsaszinű hó.** Nov. — **VICTOR HUGO: A párisi Notre Dame.** Reg. Két köt. — **SUDERMANN: Egyszer volt...** Regény. — **GORKIJ: Az anya.** Társadalmi regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 8. szám. 1913. december 18.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. a.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

KÁRMÁN MÓR HETVEN ÉVES.

Néhány nap mulva, karácsony ünnepén *Kármán Mór* hetven éves lesz. Nemcsak az ő életének nevezetes napja ez, az egész magyar tanárság hálával és tisztelettel emlékezik meg az ősz Mesterről. Megköszöni a Gondviselésnek azt a nagyértékű ajándékot, hogy őt a magyar nemzetnek, a magyar közművelődés ügyének ily magas korig megtartotta; örül, hogy ez az évforduló őt friss szellemi erőben, gazdag élete teljességében, boldog családi körében találja.

Megilletődve gondolunk vissza arra a pályára, mely oly ritka példáját mutatja a kitartó előhaladásnak, fejlődésnek, nagy eszmények hű szolgálatában.

A Kármán élete nyitott könyv, de amint igazi jó könyvet lelkünk épülésére újra és újra forgatunk, úgy ennek az életnek tanulságait szívesen idézzük emlékezetünkbe. Az ő pályájának kezdete a br. Eötvös József nagy nevéhez kapcsolódik, s íme a hetven év ünnepe csak rövid hetekkel követi az Eötvös emlékünnepeket!

Kármán egész pályáját az a mély meggyőződés irányítja, hogy a magyarság igazi nemzetté alakításának nagy feladatát kell megoldani, s erre szentelnie minden erejét, tudását. Széchenyi és Eötvös a vezére, amidőn azt hirdeti, hogy »az oktatás dolga nemzeti közügy« és »nincs a közélet egész terjedelmében sem oly cél, sem oly munkakör, mely az egyéni élet, vagy egyetlen egy nemzedék korhatára közt elérhető és betölthető volna«.

Ezért lett ő tanár, hogy ezt a feladatot, ennek a munkának a folytonosságát a következő nemzedékeknek átadhassa. Nála tehát a tudás — bármilyen bámulatos terjedelmű és sokoldalú is — nem önmagában való cél, hanem csak eszköz, fegyver. Benne büszkeséggel ünnepeljük azt a férfit, ki elsősorban jó tanár akart lenni.

Tanított kis gyermektől kezdve a felnőtt ifjúig, minden korú növendékeket. A kis gimnáziumtól az egyetemig és egyetemet végzett ifjakig egész nagy seregnek szívét, elméjét termékenyítette meg tanításával. Bár nem szónok a szó közönséges értelmében, de egészen sajátos, egyéni ereje van az ő élőszóbeli előadásának.

Igazi hivatás tüze él benne; melytől nem téríthette el a templomi szószék, vagy a külföldre hívó szózat sem. Tudásánál csak önzetlensége, az önmegtagadásig menő kötelességtudása nagyobb.

Ötödfél évtizedes közéleti működésének első felére esik a középiskola reformálása, a tanárképzés szervezése, a gyakorló gimnázium alapítása. Mindnyájan ismerjük azt a nagy, szinte emberfölötti munkát, amelyet ekkor végeznie kellett. Ő jó és nemzeti szellemű iskolát, tanult és tanítni tudó tanárokat akart — s erre a célra pazar kézzel szórta elméjének, szívének kincseit. A tőle származó »Gimnáziumi Tanterv«-nek és »Utasítások«-nak értékét nem rontotta le a lefolyt idő s ahol az ő lelke lakozik a tanítókban, nem is lehet a középiskola megmerevedéséről szó.

Elmélkedéseinek aránylag kevés részét foglalta írásba, de iratai pedagógiai irodalmunkban új korszakot nyitottak. Irói munkálkodásának köre kiterjedt tudományának egész területére s mindenrendű iskolánk érzi az ő hatását. De mily nagy azoknak a műveknek a száma, melyek az ő buzdítására jöttek létre s mekkora még azoké, melyeket élőszóval írt meg! Működésének újabb szakaszában, mióta a gyakorló iskolától, mint ő maga mondja, »az Istennek sajátos határozásából« megvált, tanítói munkáját csupán az egyetemen folytatja, hol etikai és pedagógiai előadásait most is az ifjaknak nagy sokasága hallgatja. De, amint a szép ősz érleli a nemes gyümölcsöt, úgy ő is az irodalmi műveknek újabb becses sorával ajándékozott meg. Kiadta pedagógiai dolgozatainak két kötetét rendszeres összeállításban. De nem elégedett meg régibb eszméi feltárásával, hanem állandó kapcsolatban maradt a nemzet életében fölmerült ujabb kérdésekkel.

Őszinteség, meggyőződéséhez való hajthatatlan ragaszkodás egyrészt; másrészről mély vallásosság, tiszta erkölcs és igaz hazafiság sugárzik felénk az ő lényéből, valamint írásaiból.

Hogy bátor szókimondása ellentmondást, vitát idézett fel, küzdelmeket hozott reá, megértjük. Az újítóknak közös sorsa ez. De hogy volt idő, amikor tanítási tervének nemzeti jellegét vonták kétségbe, ma alig értjük. Azt pedig éppen hihetetlennek tarthatnók, hogy vallásellenes eszmékkel is megvádolták. A támadásokból győztesen került ki — erkölcsi tisztaságán, hozzáférhetlen jellemén megcsorbult, mint sérthetetlen páncélon, minden fegyver.

A gyümölcsérlelő ősz nemcsak a belső értékek fejlődését hozta, külső díszt is hintett a Kármán tisztes alakjára. Meg-

kapta a királyi tanácsosságot, a magyar nemességet és az egyetemi rendes tanári címet. Rég megszolgált kitüntetések voltak ezek.

Hogy a magánéletben milyen Kármán, sokan tudjuk. — De könnyebb azt érezni, — mint szavakban jellemezni — mert a szeretet maga ilyen. Tanuja voltam annak, midőn ő az édes anyja halálát gyászolta. Csapást olyan nemesen elviselni csak nagy lelkek tudnak. Láttam az örömkönnyeket szemében, midőn nem régen egyik fiát katedrára hívta meg egy német műegyetem. Csak mélyen szerető apa tud így örülni.

Ha igaz Eötvösünknek az a mondása, hogy »nemcsak minden jó tett, de még minden jobb gondolat és nemesebb érzés is meghozza jutalmát«, úgy Kármánt a hetvenedik évfordulón nemcsak tisztelői, közelebbi barátainak szeretete környezi, hanem az a tudat emelheti: hogy élete maga egy nagy nemes tett volt, amelynek hatásai, eredményei el nem veszhetnek.

Adja a jó Isten, hogy az ő munkássága még igen sokáig szolgáljon nemzetünk javára, nemzeti közművelődésünk emelésére!

Szabó Péter.

Felhívás.

Kármán Mór tisztelői, hívei, barátai hetvenedik születése napját alkalmul veszik, hogy szeretetüket, tiszteletüket élő szóval és felirattal kifejezzék előtte. Egyszersmind *egyetemi alapítványnyal* örök emlékezetűvé akarják tenni nagyértékű egyetemi működését, mely filozófiai és pedagógiai oktatásával négy évtizeden keresztül az egymást követő nemzedékek nevelésében oly nagyhatásúnak bizonyult. Kérjük, kegyeskedjék ez alaphoz bármely összeggel hozzájárulni és adományát a mellékelt csekk felhasználásával a Magyar Ált. Hitelbankhoz eljuttatni. Az adományok az alapítólevélhez csatolt mellékleten meg fognak örökíttetni és a gyűjtés befejezésével nyilvános számadás is lesz róluk. Akik erre vonatkozólag bővebb felvilágosítást kívánnak, azoknak az alulírottak bármelyike, főleg pedig Balassa József (Ferenc József-rakpart 27.) áll rendelkezésére. Akik a tisztelgésben (december 23.-án délelőtt 11 órakor) és a rákövetkező ebédben (egy órakor, Continental) részt akarnak venni, forduljanak Alexander Bernáthoz. Az üdvözlő feliratot december 20—22.-én az Egyetem Múzeum-körúti épületében (bölcsészeti kar, első emelet, esztétikai gyűjtemény) egész nap alá lehet írni.

Budapest, 1913 december havában.

Beöthy Zsolt, *Alexander Bernát,* *Badics Ferenc,*
Balassa József, *Beke Manó,* *Goldziher Ignác,*
Mágócsi-Dietz Sándor.

EGYESÜLETI ÉLET.

Igazgatósági ülés.

Egyesületünk igazgatósága december 2-án ülést tartott. Jelen voltak: *Gaal Mózes* alelnök, *Sajó* Sándor főtitkár, *Lévay* Ede szerkesztő, *Müller* József pénztáros, *Rados* Ignác a segélyzőalap kezelője, *Marczinkó* Ferenc h. titkár, *Baumgartner* Alajos, *Balog* Mór, *Hancsókné* Wolkenberg Ilona, *Mikola* Sándor igazgatósági tagok.

Az ülést *Gaal* Mózes alelnök vezette. Jelentette, hogy Négyesy László elnök a Közoktatási Tanácsban van elfoglalva s ezért a mai ülés vezetésére őt kérte fel.

Marczinkó Ferenc a folyóügyekről tett jelentést az igazgatóságnak. Bemutatta az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének átiratát a megalakítandó állami tisztviselők szakegyesületeinek országos szövetsége tárgyában. Az igazgatóság elvben helyeselte a szövetség megalkotását s megbízta a titkárt, hogy az egyesületünk szervezetére, taglétszámára és működésére vonatkozó adatokat küldje meg az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének. Jelentette továbbá, hogy a Szemák-féle Ifjúsági könyvtárjegyzék hatályon kívül helyezése, nemkülönben a nyugdíjjogosultságnak a Rangsorban való feltüntetése ügyében a felterjesztéseket a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba beadtuk. Bemutatta a zsolnai állami főreáliskola igazgatóságának az egyesület üdvözlő sürgönyére küldött köszönő iratát. Tudomásul vette az igazgatóság, hogy a kolozsvári Bethlen-Eötvös ünnepélyre az elnökség üdvözlő táviratot küldött s hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az egyesület kérelmére az országos kongresszuson résztvevő kartársainknak szabadságot engedélyezett. Hasonlókép tudomásul vette az igazgatóság a Nógrád-Honti tanárkör megalakulását. A természetrajzi reformbizottság munkálatainak eredményét memorandumba foglalva ezt azzal a kéréssel nyújtotta be az igazgatósághoz, hogy az igazgatóság e memorandumot juttassa el a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. Az igazgatóság Rados Ignác, Mikola Sándor, Balog Mór és Gaal Mózes hozzászólása után úgy határozott, hogy a reformbizottságok munkálatait külön-külön nem terjeszti fel, hanem az összes reformbizottságoknak javaslatait előzőleg a választmányhoz utasítja, a választmány ezeket letárgyalja s a tárgyalások eredményét a miniszter elé juttatja.

Elhatározta továbbá az igazgatóság, hogy a III. országos középiskolai kongresszus tárgyalásairól naplót nem fog kiadni. Ennek a kiadása nagy költséggel járna, különben is az előadások s a hozott határozatok a Közlönyben már egész terjedelmükben megjelentek.

Új tagokul jelentkeztek és fölvétettek: *Maurer* Endre ipolysági áll. főgimn. tanár (aj. Barczán Endre), *Mayer* Irén

kolozsvári áll. felsőbb leányisk. tanár (aj. a Kolozsvári Kör), *Peczina* Endre mezőkövesdi kir. kath. főgimn. tanár (aj. Schmidt Márton), *Mátyás* Károly, *Szabó* Sándor, *Wagner* Márton, *Illés* István, *Antal Bazsó* János balassagyarmati áll. főgimn. tanárok (aj. Jaskovics Ferenc és Scherer Lajos), dr. *Kardos* Gyula kassai prem. főg. tanár, *Ivasko* Lajos keresk. isk. tanár (kassai tanker. kir. főigazgatóság), *Kiss* Zoltán, *Maurer* Artur, *Mayer* Dénes, *Milinkovics* Frigyes, *Vári* Sándor kassai áll. főreáliskolai tanárok (valamennyit aj. Bóbita Endre, Gillinger János és dr. Erdélyi Alajos), dr. *Kohányi* Menyhért temesvári fels. kereskedelmi iskolai tanár, *László* Lujza temesvári áll. felsőbb leányiskolai tanár, dr. *Frostler* József temesvári áll. főreálisk. tanár, dr. *Horváth* Jenő temesvári kegyesr. főgimn. tanár (valamennyit aj. a Temesvár kerületi Tanárkör), *Vajai* Gyula okl. tanár, nevelő Gyulán (aj. Schmidt Márton), *Tóth* Géza budapesti I. ker. áll főgimn. tanár (aj. Schmidt Márton), *Juhász* Vince rákospalotai főgimn. tanár (aj. Lévay Ede) és *Rónai* Kázmér, budapesti Barcsai-utcai főgimn. tanár (aj. Müller László). Összesen 23-an. Kilépését visszavonta: dr. *Zombory* János és dr. *Bartha* József budapesti II. ker. kath. főgimn. tanárok, *Sebestyén* János és *Bujdosó* József budapesti I. ker. főgimnáziumi tanárok. *Kilépését* bejelentette 7 tag. Tagtársaink közül újabban elhúnytak: *Horváth* József marosvásárhelyi ref. főgimnáziumi tanár, *Porubszky* Pál nyíregyházai ág. ev. főgimn. tanár, dr. *Zacher* György dési áll. főgimn. tanár és *Franez* János szegedi áll. főreáliskolai tanár. Az igazgatóság részvéttel vette tudomásul tagtársaink halálát.

Müller József a pénztár állapotáról tett jelentést. Az egyesület eddigi bevétele 7964 kor. 28 f. Kiadásai 6850 kor. 29 f. Készpénzmaradvány 1113 kor. 99 f. E pénztári maradvány elsősorban a Közlöny októberi nyomdaköltségeinek és november havi írói díjainak fedezésére szolgál. A tagsági díjak a mult évhez viszonyítva sokkal gyérebben folynak be; tavaly december 2-ig 1314 koronával több tagdíj folyt be, mint az idén; óhajtandó, hogy a tagdíjhátralékok mielőbb befizettessenek.

Rados Ignác előterjesztésére az igazgatóság a segélyalapból 2 folyamodó özvegynek 80—80 korona, kettőnek 50—50 korona, egynek pedig 60 korona segélyt szavazott meg.

Dr. Marczinkó Ferenc.

Jelentés a »Természetrajzi reformbizottság« működéséről.[1]

A közoktatásügyi miniszter úrnak a középiskolák reformjáról kiadott rendelete élénk érdeklődést keltett a természetrajzot, vegytant tanító tanárok közt is. A reform kérdésével behatóan foglalkozott az O. K. T. E. kebelében működő »Ter-

[1] A hely szűke miatt csak kivonatosan adja az összülésen felolvasott titkári jelentést.

mészetrajzi reformbizottság« is, mely nyolc igen látogatott ülésen (okt. 25., 29., nov. 3., 5., 8., 10., 12., 14.) vitatta meg, hogy a jövő középiskolájában milyen és mekkora legyen a tananyag, hogyan kell azt módszeresen feldolgozni. Foglalkozott a bizottság a tankönyvkérdéssel és a tanárképzéssel is.

Üléseink iránt nemcsak a szaktanárok érdeklődtek nagyon melegen, hanem e tárgyakkal foglalkozó, az iskolán kívül álló szakférfiak is. Jelen voltak üléseinken: dr. Abonyi Sándor adjunktus, dr. Balázs István, Bán Márton (Vác), dr. Bartucz Lajos asszisztens, Bertalan József (Eger), dr. Bezdek József, dr. Bocskay Ottó asszisztens, dr. Bokor József, Bruckner Károly, dr. Cserey Adolf, dr. Entz Géza udv. tanácsos, egyet. tanár, ifj. dr. Entz Géza egyet. m.-tanár, Ember József (Esztergom), Erdődy Árpád, báró Fejérváry Géza Gyula, dr. Fodor Márkus, dr. Gaál István egyet. m.-tanár, Gáspár Károly, Geduly Olivér, dr. Gorka Sándor egyet. m.-tanár, Gyulay Dezső, dr. Hankó Béla asszisztens, dr. Hollendonner Ferenc adjunktus, dr. Ilosvay Lajos udv. tanácsos, műegyet. tanár, dr. Jákó János, Jólesz Béla (Ujpest), dr. Koch Nándor, dr. Kormos Tivadar geológus, dr. Kovách Antal, Kovalik József, Krompaszky Miksa, dr. Kulcsár Kálmán asszisztens, Kőrösi Albin, dr. Lasz Samu, dr. Lehotay Mária, dr. Lóczy Lajos egyet. tanár, a Földtani intézet igazgatója, dr. Lőrenthey Imre egyet. tanár, Lőrincz Gyula, dr. Löw Márton adjunktus, dr. Mauritz Béla egyet. m.-tanár, dr. Méhely Lajos a M. N. Múzeum osztályigazgatója, dr. Méhes Gyula, Mészáros Ignác, dr. Millekker Rezső asszisztens, dr. Papp Dezső, Pályi Sándor, dr. Pekár Mihály egyet. m.-tanár, Podhradszky Kálmán, Polgár Sándor (Győr), Rácz Jenő, Radnai Béla, dr. Schafarzik Ferenc műegyet. tanár, Seres Gyula asszisztens, dr. Simonyi Ernő (Nagyvárad), Somló Károly (Losonc), Somogyi Gyula, Svechla Gyula, dr. Strömpl Gábor asszisztens, dr. Szalóki Róbert, Szandovics Rezső, dr. Sztankovics Szilárd, dr. Szüts Andor asszisztens, dr. Toborffy Zoltán egyet. m.-tanár, dr. Vadász M. Elemér adjunktus, dr. Vendl Aladár geológus, dr. Veres Mihály hírlapíró, dr. Vigh Gyula, dr. Zalányi Béla urak.

A bizottság dr. *Entz Géza* udv. tanácsos, egyet. tanár urat, mint a hazai természetrajzi tudomány érdemdús apostolát tiszteletbeli elnökké választotta. Biológiai és kémiai-ásványtani szakosztályt alakított. A biológiai szakosztály elnöki tisztségére dr. *Méhely Lajos* M. N. múzeumi osztályigazgató urat, a kémiai-ásványtaniéra pedig dr. *Ilosvay Lajos* udv. tanácsos, műegyet. nyilv. r. tanár urat kérte fel; a titkári teendők végzésével pedig dr. *Méhes Gyulát* bízta meg.

A bizottság elsősorban a *tananyag mennyiségével* s ennek az egyes osztályokban való elhelyezésével foglalkozott. Erre nézve két tervezet került a bizottság elé. Az egyik dr. Balázs Istváné, mely szerint az anyagmennyiség az I. és II. o.-ban jelenlegi formájában maradna meg, a III. o.-ban lenne ásványtan kristály-

tannal, a IV. és V. o.-ban nem szerepelne a természetrajz, VI. o.-ba jutna az ásványtan, VII-ikbe növénytan s a VIII-ikba állattan és embertan. Ezzel szemben dr. Méhes Gyula tervezete kettős tagozatú (alsó, felső),mindkettő kerek, befejezett egészet ad. A bizottság hosszas vita után Méhes Gyula tervezetét fogadta el, még pedig a felső fokon változatlanul, az alsó fokon némi módosítással *(l. memorandum)*. Dr. Méhes Gyula tanyanyagbeosztási tervezetével kapcsolatban indítványozza, hogy az egyes tárgyak megfelelő helyein az V. o.-tól kezdve kiváló természettudósok élete, működése is taníttassék. Ezt az indítványt a bizottság az összülésen elfogadta.

A bizottság dr. Gaál István indítványára elhatározta, hogy az alsó fokon az állattan tanítása az emberből induljon ki. Dr. Bezdek József és Krompaszky Miksa indítványára elhatározta a bizottság, hogy a növénytanban gondot kell fordítani a gazdasági növényekre.

Ezután abban állapodott meg a bizottság, hogy a felveendő anyag mennyiségét és módszeres feldolgozását beszéli meg. E célból elhatározta, hogy az egyes tárgyak előadóiul szakférfiakat kér fel, kik a célnak megfelelően megvilágítják az egyes tárgyakat s a vitát bevezetik. A bizottság ülésein igen értékes és tartalmas előadások hangzottak el s a vita során nagyon sok szép, megvalósításra váró eszme merült fel s tisztázódott.

Előadást tartottak:

Dr. Méhely Lajos: Az állattan anyagáról és módszeres feldolgozásáról.

Jólesz Béla: A vegytan és ásványtan anyagáról és módszeres feldolgozásáról.

Dr. Bocskay Ottó: Az embertan és egészségtan anyagáról és módszeres feldolgozásáról.

Dr. Bezdek József: A növénytan anyagáról és módszeres feldolgozásáról.

Dr. Koch Nándor: A földtan anyagáról és módszeres feldolgozásáról.

Nagyon kívánatos, hogy ezen valamennyiünket érdeklő becses dolgozatok közkinccsé váljanak. A megjelenés módjáról most folynak a tárgyalások.

A bizottság megállapodásait az egyes tárgyak anyagára és módszeres feldolgozására nézve a memorandum foglalja össze.

A Közlöny ezidei 7. számában dr. Balázs Istvántól: »*Néhány szó a természettudományok tanítástervezetének reformjáról*« című cikk jelent meg, melyben a bizottság megállapodásaival teljesen ellenkező álláspontra helyezkedik. Ez természetesen az ő egyéni dolga s nézetei nem a bizottságéi is egyszersmind. Dr. Balázs István is tagja a reformbizottságnak, üléseinken megjelent, nézeteit nem egyszer félórás beszédben fejtette ki, de azok helyességéről nem tudta a bizottság tagjait meggyőzni. A bizottság egyhangú megállapodásaihoz ő is hozzájárult, igazán érthetetlen az eljárása, hogy most utólag ellenkező álláspontra helyezkedik önmagával és a bizottsággal szemben is. *A bizottság titkára.*

Pályi Sándor indítványára elhatározza a bizottság, hogy az eddigi összefoglaló »természetrajz« elnevezés helyett *biológiai* elnevezést fog használni. Kívánja a bizottság az ásványtannak a vegytannal való szoros összekapcsolását.

Dr. Méhely Lajos indítványára kívánja a bizottság, hogy tárgyaink az egyetemen e szempontoknak megfelelő módon csoportosíttassanak.

A november hó 14-iki összülés szűkebb bizottságot küldött ki a memorandum elkészítésére. Ennek a bizottságnak tagjai voltak: az elnökök, a titkár és az előadók, s még Kőrösi Albin és Pályi Sándor bizottsági tagok. A bizottság megbízásából a memorandumot a titkár készítette el, melyet csekély módosítással magáévá tett a bizottság. Ez a következő:

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Nagyméltóságodnak az Országos Közoktatási Tanácshoz intézett s a hírlapokban is megjelent rendelete »A középiskolák reformjáról« élénk visszhangot s lelkes érdeklődést keltett hazánk középiskolai, természettudományokat tanító tanárai közt. A rendeletben megnyilvánuló nemes intenciók arról tesznek tanuságot, hogy Nagyméltóságod a magyar társadalom, a magyar tanárság és diáksereg leghőbb óhajtását kívánja megvalósítani akkor, mikor legdrágább kincsünket, a magyar középiskolát, melyet a mi szeretetünk s önzetlen munkánk mellett is annyi gáncs és támadás ér — sokszor talán nem is méltatlanul — a korhoz alkalmaztatva közelebb akarja hozni a mindennapi élethez, hogy újra dédelgetett kedvencünk lehessen.

Az iskola is alá lévén vetve a szerves élet törvényeinek, a társadalmi élet és tudományok által felvetett eszmék hullámverését meg kell éreznie, s kell hogy ezek nyomokat hagyjanak az iskola szellemén. Ilyen értelemben az iskola mindig magán viseli a kor bélyegét, s másnak kell látnunk a test kultuszát és esztétikáját tisztelő görögök iskoláját, mint a tekintélyeken alapuló középkorét. Mikor a nemzeteknek még nem volt nemzeti irodalma, s mikor a természettudományok bölcsőjükben szenderegtek, megelégedhetett az iskola a klasszikusok halhatatlan munkáinak ismertetésével, s megadta az embereknek az általános műveltség megkívánta ismereteket. De most, mikor az erőteljes, s diadalmas útjukban előretörő természettudományok a biológiai törvények, kémiai, orvosi felfedezések életünkre erősen kiható hatásukat éreztetik napról napra, mikor az emberekben felébredt az utazási vágy világot, embereket látni és megismerni, nem lehet az iskola az, ami volt a test kultuszában és a középkorban. »Az iskola tartson lépést a korral« s ne zárkózzék el az élet, a társadalom, a természettudományok vívmányainak megismerése elől.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a magyar középiskola — főkép a gimnázium — e követelményeket nem elégíti ki a megkívánható módon. A biológiai, kémiai, ásványtani, földtani tudományoktól termelt vívmányokról nem vesz kellő módon tudomást. Nem

fordít gondot arra, hogy a nemzet gazdasági életében mélyen szántó, a nemzeti jólétet, gazdagodást elősegítő intézményeket a tanuló megismerhesse.

Az O. K. T. E. kebelében működő »*Természetrajzi reformbizottság*« több ülésén behatóan foglalkozott a reform ügyével. éppen azért a legnagyobb tisztelettel kéri Nagyméltóságodat, engedje meg, hogy a biológiai-kémiai-ásványtani-földtani tanítás eredménytelenségének néhány okára rámutasson, s röviden ismertesse, hogyan képzeli el e tárgyak eredményesebb tanítását a jövőben.

Az *eredménytelenség egyik* oka az, hogy a fenti tárgyak rohamos fejlődése s haladása nincs arányban azzal a szerepkörrel a mai gimnáziumban, amelyet elfoglal. Kevés osztályban szerepelnek e tárgyak — nem helyes csoportosítással. Az anyag mennyisége pedig oly nagy, hogy azt a rendelkezésre álló óraszámmal jól feldolgozni fizikailag is lehetetlen. Különösen nem tartja a bizottság kívánatosnak a IV., V. és VI. osztály anyagának jelenlegi beosztási és csoportosítási módjának fenntartását. Jelenleg a IV. osztályban foglal helyet a növénytan (alaktan, élettan, szerves és szervetlen kémia, rendszertan 3 óra). Különösen meg van terhelve az anyag a kémiai résszel, melynek kivételét innen igen kívánatosnak tartja a bizottság. Az V. osztály anyaga az embertan és állattan heti 3, évenkint körülbelül 90 órában. Ennyi idő alatt kellene e két fontos tárgy keretében az élet, a társadalom, a betegség, egészség, a természet legszebb és legérdekesebb törvényeivel megismertetni a fejletlen eszű (14—15 éves) gyermeket. Maga az állattan rengeteg anyagot ölel fel, s módszertanilag is nagyon nehéz az emberrel együtt tanítani. A VI. osztályban van jelenleg az ásványtan, melynek kereteiba van beillesztve elég terjedelmesen a kristálytan, kristályoptika, szerves és szervetlen kémia, földtan és őslénytan. A nagy hiba szintén az anyag zsúfoltságában és csoportosításában van.

Az eredménytelenség másik oka, hogy aránylag alacsony fokon taníttatnak e tárgyak, mikor a gyermek fejletlensége is akadálya annak, hogy eredményes legyen a tanítás. A mai rendszernek nagy hibája az is, hogy nincs a tárgyak közt összefüggés, nincs tagozás, az egyszer megszerzett ismeret nem frissül fel, nem épül rá új ismeret, egy ideig meglapul az emlékezetben, míg végre nyomtalanul elszáll onnan.

A bizottság a fenti hibákat úgy gondolja orvosolhatóknak, ha egyrészt a tárgyak keretében mutatkozó zsúfoltságot megszünteti, az anyagot máskép csoportosítja, s új tárgyak bevitelét kéri a gimnáziumi tanítás keretébe; másrészt pedig Nagyméltóságod nemes szándékait követve a gimnázium mind a 8 osztályán végigvonuló kettős tagozatú, (alsó-felső) tananyag-beosztást dolgozott ki, még pedig úgy, hogy mindkettő kerek, befejezett egészet adjon, s az egyszer megszerzett ismeret alapjául szolgáljon a megszerzendőnek.

A tananyag beosztására nézve a bizottság hosszas eszmecsere után a következő megállapodásra jutott:

I. Alsó tagozat:	I. osztály.	Növénytan, állattan az emberből kiindulva. Körülbelül olyan módon és terjedelemben, mint most van.
	II. »	Állattan, növénytan, különös tekintettel a gazdasági növényekre.
	III. »	Földtan.
	IV. »	Embertan és egészségtan.
	IV. »	Kémia-ásványtan, mint külön tárgy.
II. Felső tagozat.	V. »	Növénytan.
	VI. »	Állattan.
	VII. »	Embertan és egészségtan.
	VII. »	Kémia-ásványtan, mint külön tárgy.
	VIII. »	Földtan és földtörténet.

Az alsó fokozaton mindenütt heti 2, a felső fokozaton pedig heti 3 órát, a kémiánál mindenütt heti 3 órát számítva, az óratöbblet a mostani óraszámhoz viszonyítva 13 órát tenne ki.

A *tananyag mennyiségére* nézve a bizottság abban állapodott meg, hogy egyes tárgyaknál (növénytan, állattan) a jelenlegi anyagmennyiség csökkentessék.

A *tananyag módszere*s feldolgozására nézve az a vélemény alakult ki a bizottságban, hogy a jövő iskolájában ne legyen a módszer a jelenlegi rendszerező, anyaghalmazó, mely az emlékező képességre úgyis szükséges gyermeki agyat fölöslegesen megterheli, hanem típusokat tanítsunk a biológiai tudományokból ethológiai alapon. Szükséges, hogy állat-növénytípusokon ismerje meg a gyermek az élő lények életműködéseit s a szerveket, melyeket az életműködés létrehoz és alakít. A fejlődés gondolatát is be kell vinni az iskolába.

A *tanítás eredményessége* érdekében óhajtja a bizottság, hogy a nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr is mozdítsa elő e szempontoknak megfelelő *tankönyvek megírását.*

Ugyancsak a *tanítás sikere és egysége* érdekében óhajtja a bizottság, hogy *állami tanszerkészítő-intézet* létesüljön, mely az iskolákat kötelező tanszerekkel, szemléltető eszközökkel lássa el.

Igen kívánatosnak tartja a bizottság a *gyakorlatok* kötelezővé tételét és minél több *kirándulás* rendezését.

Minthogy pedig a legjobb tanterv, legértékesebb tankönyv és legcélszerűbb szemléltető eszköz is holt anyag marad, ha abba a tanár nem lehel lelket, a bizottság hő óhaja és vágya, hogy a tanárképzés reformja a fenti szempontokhoz alkalmazkodjék. Így az iskola majd képzett, tudományukat szerető, azokért, s az iskoláért ideálisan lelkesedő tanárokat fog nyerni.

* * *

Megokolás és részletezés. A Természetrajzi reformbizottság megállapodása szerint a természetrajzi tárgyak a következő csoportokat alkotják osztályok szerint:

1. Biológia (növénytan, állattan, embertan) I., II., IV., V., VI., VII. o.

2. Ásványtan-kémia (kémiai technológia) IV. és VII. o.
3. Földtan és földtörténet III. és VIII. o.

1. *A biológiai tárgyak* helyfoglalására vonatkozólag a bizottság abban állapodott meg, hogy a jelenlegi állapot tartassék fenn tovább is az I. és II. osztályban. Az anyag mostani beosztása, mely a növénytant összeolvasztja az állattannal, helyes, ezt a tapasztalat bizonyítja. Az érdeklődés felkeltésére és állandóan ébrentartására nagyon alkalmas. Jól megválogatott példákon heti 2—2 órában meg lehet ismertetni a tanulókkal a növény- és állatvilág egyszerűbb jelenségeit, s fel lehet az érdeklődést kelteni, hogy milyen összefüggésben vannak a lények e szervetlen természettel s az emberrel.

A növénytan alaposabb, részletesebb tanítását a bizottság a IV. osztályból azért óhajtja felvinni az V-ikbe, mert a biológiai oktatás érettebb, megfontoltabb elmét kíván, másrészt pedig a felső tagozat is befejezett egészet akar adni. A növénytannal kezdődnék a biológiai oktatás, melynek folytatása lenne a VI. osztályban az *állattan*, s befejezője VII. osztályban az *embertan egészségtannal*, mindenütt heti 3—3 órában. Nem tartja a bizottság a mai követelményekhez mérve fenntarthatónak a mai állapotot, melyben az embertan az állattannal az V. o. keretében foglal helyet heti 3 órában. Az állattannak anyaga is igen nagy. Az állat és növény szervezete s annak működése, a szervezet alkalmazkodásai, az állatok társadalmi élete és berendezkedése, az állatok lelki élete, az állatok és növények kölcsönös egymásra hatása annyi szép, nemesítő, s jellemfejlesztő példát tár elénk lépésről lépésre, hogy ezeken csak átfutni, s azok mélyébe be nem látni, csak fölületes ismeret nyújtásával többet ártunk az ügynek, mint használunk. Az embert pedig legjobban kell ismernie minden művelt embernek. Az emberi szervezetnek, ennek a csodás mikrokozmosnak működése, szerveinek élettana, mind nagyon szükséges, hasznos és érdekes tudnivalót rejt magában. Nem lehet érdektelen tudnia azt sem a jövő emberének, milyen volt őse, milyen volt a történelem előtti ember, hogyan helyezkedett el a Földön, milyen volt a kulturája, hogyan alakultak ki a különböző rasszak a mai emberig s hogyan helyezkedik ez el ma a Földön. S minthogy az ember szervezetét, annak működését nem tárgyalhatjuk úgy, hogy ki ne térjünk a szervek gondozására, ápolására s egészségtanára, igen szükségesnek tartja a bizottság, hogy az egészségtan tanítása az embertannal kapcsoltassék össze. Az általános egészségtan után taníttassanak a járványos betegségek ellen való védekezési módok, valamint az emberi élet véletlen veszedelmei, balesetek alkalmával szükséges első segítségnyújtás módjai. Hő óhaja a bizottságnak úgy a tanítás eredményessége, mint a pedagógiai okok mérlegelésével, hogy az egészségtant ne orvos, hanem az intézet rendes biológiai tanára tanítsa.

A fentiek alapján a bizottságnak az a megállapodása, hogy az V. osztályos növénytani oktatást a VI. osztályban az állattan kövesse, s mikor a növendék már ismeri a növény és állat szerveit, életműködéseit, a két világ életjelenségeit, hozza azt magához köze-

lebb, s ismerje meg a saját szervezetét egészséges és beteg állapotban, ismerje meg azon módokat, hogyan lehet embertársai segítségére s érett ésszel tudja felfogni és megérteni, hogyan lehet és kell embernek lennie.

Az anyag közlésére nézve a bizottság úgy határozott, hogy induktív módszer alkalmazásával ismerteti meg a növény-állat szervein azok működését, mindig típusokat választván ki, amelyek a természetben meglévő kategóriák szerint kövessék egymást. A régi rendszerező eljárást, mint amely jelenleg nem elégítheti ki a kor követelményeit, nem óhajtja fenntartani továbbra is. Sejttant, szövettant, alaktant, rendszertant nem kíván, mint módszertani egységet.

2. *Ásványtan, kémia és kémiai technológia.* A bizottság megállapodása szerint a kémiai oktatás is kettős tagozatú lenne, s mint ilyen alsó fokon a IV.. a felső fokon a VII. osztályba kerülne heti 3—3 órában. Az ásványtan-kémiának beillesztése a IV. osztályba szükséges egyrészt azért, mert a 4 alsó osztály a gimnázium IV. osztályát elhagyó növendéknek befejezett ismeretmennyiséget akar nyújtani s ebből a kémiai ismeretek sem hiányozhatnak korunkban. De másrészt szükségessé válik a felsőbb osztályokba fellépő növendékeknek is azért, mert az V. osztálytól kezdve biológiai tudományokkal fognak foglalkozni, melyeknek megértése ásványtani, kémiai ismeretek nélkül lehetetlen, míg ezeknek segítségével a tanár és tanuló is bizton építhet. E kettős szempont lebegett a bizottság előtt akkor, mikor az ásványtan-kémiát, mint önálló tárgyat alsó fokon a IV. osztályba helyezte. A felső fokon a VII. osztályba jutna ezen tárgy. Ezen magasabb osztályba való bevitelét szükségessé teszi leginkább az, hogy a felső fokon már alaposabban, kissé részletesebben kell e tárggyal foglalkozni, ez pedig érettebb észt, bizonyos kiforrott eszmekört, megfigyelő s ítélőképességet kíván meg, amelyek a növendék birtokába juthattak a biológiai tudományok tanulmányozása közben.

A tananyag megválasztásánál gondot kell fordítani arra, hogy a gyakorlatilag nem fontos, elméletileg nem értékes anyag ne kerüljön bele a tárgyalás menetébe. A tanuló ismerkedjék meg hazánk nevezetesebb ásványaival és kőzeteivel, melyek gazdaságilag is fontosak. Tárgyalásuk kémiai alapon történjék. Ez alapon ismerkedjék meg a tanuló a testek anyagával, az abban végbemenő változásokkal, a változásokat előidéző okokkal és a változásokból levonható törvényszerűségekkel. Ismerje meg a tanuló a fontosabb egyszerű és összetett testeket, melyeknek tanítása az ásványi eredetű testekből induljon ki. Ha ezeket jól ismeri, be lehet őket vezetni a mesterséges szervetlen és szerves készítmények ismeretébe, mindig szem előtt tartván a biológiai ismereteket. A felsőbb fokon igen fontos, hogy a tanuló előtt kidomborítsuk a kémiai technológia jelentőségét, hazánk ipari ismertetését.

A megszerzett ismereteket *kötelező gyakorlatok és kirándulások* rendezése mélyítse és tegye állandóvá.

3. *Földtan és földtörténet.* Nem adna a természettudományok imént felsorolt két csoportja teljes egészet, ha a sort nem a földtan

zárná be, mint minden természettudományok egységesítő koronája. A földtant alsó fokon a bizottság a III.. felső fokon pedig a VIII. osztályban óhajtja elhelyezni, 2—2, esetleg 2—3 órában. A felső fokon a VIII-ik osztályba helyezte ezen fontos és szép tárgyat azért, mert ez lehetne a gimnáziumi természetrajzi oktatásnak méltó betetőzője. A tanuló e tárgy keretében láthatná, hogy biológiai, kémiai, ásványtani, kőzettani, fizikai, csillagászati, földrajzi ismeretei egy szerves egésszé olvadnak össze. A földtan segítségével értené meg a tanuló, milyen volt a Föld, hogyan alakult ki szilárd kérge, minő erők működtek közre változásaiban a multban és működnek közre a jelenben, hogyan jelent meg rajta a szerves élet. Ezen tárgy az, melynek segítségével összes ismereteit összhangzásba tudja hozni, s megérti a természetben uralkodó fenséges harmóniát s mikor végig vezetjük a Föld és szerves élet történetén, lelke csodálattal telik meg, a nagy természet mellett megismeri kicsi emberi voltát, s így a földtan, mint jellemfejlesztő, nemesítő, gondolkodásra serkentő tárgy is egyike lehetne a gimnázium legfontosabb tárgyainak.

A földtan tananyag mennyiségénél és *módszerénél* mindig tekintetbe kell vennünk a gyermek fejlettségét. A III. o. tananyagánál lehetne tárgyalni a Föld szilárd kérgét felépítő legfontosabb kőzeteket, aztán a levegőnek, víznek, a föld belső erőinek és a szervezeteknek hatását a szilárd kéregre. Használjuk a könnyű, elbeszélő modort, inkább a jelenségek könnyű megismertetése, mint az ismeretek rendszeresítése legyen a cél. A VIII-ik osztályban a Föld, mint égitest, keletkezése. A Föld felépítésének mozzanatai, a vulkáni jelenségek, kémiai hatások, a szerves világ, a víz, a levegő hatásainak méltatásával. A földkéreg szerkezete. A Föld és szerves élet története. Végül Magyarország arculata röviden.

A földtan tanításában is az *induktív* módszert kell alkalmazni. Meglévő jelenségek magyarázatából kell kiindulni, s ezek megértésével kell rátérni a Föld multjában végbement változásokra. A magyarázat alapjául szolgáljon valamely hipotézis. Ha ez nem kerülhető el, akkor is fel kell sorolni a pozitív bizonyítékokat is, melyek a hipotézist valószínűvé teszik. Nagyon kívánatos volna, hogy az iskolában végzett tanítást a szabadban rendezett kirándulások erősítsék meg.

Jó, rendszeres, a tananyag minden részletét magába foglaló gyűjtemények beszerzése is szükséges, amelynek természetesen — amennyiben lehetséges — hazainak kell lennie.

Minthogy pedig nagy természettudósok életének, munkásságának, az emberiség sorsára, kulturájára is kiható felfedezéseknek ismertetése is igen nagy jellemfejlesztő, erkölcsnemesítő erőt rejt magában, óhajtja a bizottság, hogy kiváló természettudósok életének, munkásságának ismertetése az egyes tudományágak megfelelő részeinél helyet találjon.

* * *

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A »Természetrajzi reformbizottság« munkálatait a fentiekben bátorkodtunk főbb vonásokban Nagyméltóságod elé terjeszteni. Igaz meggyőződéssel, tárgyunk iránt érzett szeretettől áthatva végeztük munkánkat. Hisszük és reméljük, hogy Nagyméltóságod méltányolni fogja törekvéseinket, hiszen Nagyméltóságod rendeletében az újkor követelményeit megértő vezérnek szava szól, melyet mi is megértettünk s lelkesedéssel követünk.

Dr. Méhely Lajos s. k.,
a biológiai szakosztály elnöke, a M. N. Múzeum osztályigazgatója.

Dr. Ilosvay Lajos s. k.,
ásványtani-kémiai szakosztály elnöke, udv. tanácsos, műegyet. ny. r. tanár.

Dr. Méhes Gyula,
a bizottság titkára, áll. főgimn. tanár.

* * *

A »Természetrajzi Reformbizottság« memorandumát november hó 28-án küldöttség nyújtotta át dr. Jankovich Béla miniszter úrnak a képviselőházban. A küldöttség tagjai voltak: dr. Ilosvay Lajos, dr. Méhely Lajos és Pályi Sándor. Dr. Méhely Lajos ismertette a miniszter úr előtt a bizottság munkálatait. A miniszter úr ezek iránt nagyon élénken érdeklődött, megköszönte a bizottság támogatását, kijelentette, hogy a középiskola reformálásánál a természettudományi tárgyakra különös gondja lesz, s ha szükségét látja, a bizottság véleményét meg fogja kérdezni.

Dr. Méhes Gyula.

Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör.

— A középiskola reformja. — A skandináv államok közoktatásügye. —

Az »Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör« 1913. évi november hó 8. napján Beregszászban tartotta évi rendes közgyűlését *Schürger* Ferenc, beregszászi áll. főgimnáziumi igazgató elnöklete alatt.

A közgyűlésen számos tagjával képviseltette magát a munkácsi áll. főgimnázium, azonkívül az ungvári kir. kath. főgimnázium és áll. főreáliskola tanári testülete.

I. *Schürger* Ferenc elnöki megnyitójában reámutatott arra a nagy érdeklődésre, melyet a miniszternek a középiskola reformjára vonatkozó minden eddigi nyilatkozata a tanárvilágból és a nagyközönségből kiváltott. Annyi kétségtelenül megállapítható, hogy a reformot mindenki szükségesnek tartja, jóllehet annak méreteire nézve a közvélemény még egyáltalában nem alakult ki. Megrajzolta a reformmozgalom általános keretét, melyen belül három főgondolat körül csoportosul minden részletkérdés: hogyan alakuljon a latin nyelv helyzete a gimnáziumban, hogyan vigyük közelebb az iskolát az élethez s hogyan oldjuk meg a kétféle középiskola egyenlő jogo-

sításának kérdését. A reformmozgalom a maga egészében bizonyos fokig egyezkedési kísérlet a humanisták és realisták között, melyben a humanisták a nyelvtörténeti diszciplinák uralkodó állásából minél többet megtartani, a realisták pedig a természettudományok javára minél többet elvenni akarnak. A reformmozgalom részleteibe nem bocsátkozott, mert nem akart elébe vágni annak az előadásnak, mely a közgyűlésnek főtárgya, csak nagy vonásokban kívánta a kérdést érinteni, mintegy bevezetni.

II. *Schor* Ernő titkári jelentésében megemlítette az elmult egyesületi év minden nevezetesebb mozzanatát. Szólt arról a depresszióról, mely a magyar tanárság hangulatában bizonyos elszomorító tények hatásaképen konstatálható. Részletesen foglalkozott a helyettes tanároknak immár igazán tarthatatlan helyzetével, melyet annyi igéret és remény ellenére csak súlyosbít a harmadik helyettes tanári esztendő állandósítása. A kör a lefolyt évben négy gyűlést tartott, melyeken megvitatta az érettségi reformjának, a földrajz és latin nyelv tanításának s a tízperces torna meghonosításának kérdéseit, a közönség bevonásával tartott értekezleteken pedig aktuális, általánosabb vonatkozású pedagógiai problémák és az alkoholizmus leküzdésére irányuló mozgalom voltak az előadások tárgyai.

A titkári jelentéssel kapcsolatban dr. *Tárczy* Károly, munkácsi áll. főgimnáziumi tanár hatásos beszédben annak a lelkes szeretetnek és bizalomnak adott kifejezést, melyet a kör minden tagja elnöke iránt érez.

III. *Rodt* Lajos pénztárosnak a zárszámadást felülvizsgáló bizottság jelentése alapján a közgyűlés a felmentvényt megadta s a pénztár mintaszerű vezetéséért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

IV. A jelentések után következett dr. *Tárczy* Károly, munkácsi áll. főgimnáziumi tanár előadása *a középiskola reformjáról*, melyet annak előrebocsátásával kezdett, hogy munkálatával még a közoktatásügyi tanácsnak és a budapesti tanári körnek tárgyalásai előtt elkészült. Meleg szavakkal emlékezett meg bevezetőleg br. Eötvös Józsefről, kinek munkája megmutatja, hogy hogyan lehet és kell összeegyeztetni a modern haladás eszményét és vívmányait a nemzeti tradíciók szellemével. Br. Eötvös József szellemét hívta biztató segítségül, midőn a középiskola bemohosodott bolthajtásai ellen csákányt emel. Fejtegetéseinél az életet tartja szem előtt a maga tudományos és gyakorlati szükségleteivel.

Az új reform nem lehet foldozgatás csupán, a tantárgyaknak egyik helyről a másikra való tologatása, hanem a sok felesleges, művelő tartalom nélküli részletet és tantárgyat bátor kézzel el kell törölni s a reformnak tulajdonképen már a népiskolai rendszerre is ki kell hatnia.

Előadó szerint rendkívül fontos a középiskola tagoltsága, mert igazán különös dolog, hogy a középiskola a gyermek tanítását mindjárt az első perctől kezdve úgy irányítja, hogy egyformán jó legyen vasúti kalauznak és egyetemi tanárnak. A gimnázium kapujában még nem lehet mindenkit a főútra kényszeríteni, hanem az első négy év

után még meg kell hagyni egy válaszutat a tanuló előtt. A tagoltsággal szervesen összefügg a minősítési törvény megfelelő módosítása.

A reform kérdésének legfőbb ütközőpontja a latin nyelv helyes beállítása. A latin nyelv helyzetének megállapításától függ elsősorban, hogy csakugyan gyakorlati és csakugyan mélyenjáró-e a reform. A latin nyelv uralmának megtartása mellett felhozott minden eddigi érvet erőtlen frázisnak tart, melyet legfeljebb a kegyelet magyaráz, de az élet nem igazol. Volt idő, mikor nemzeti nyelvünk a latin mellett a Hamupipőke szerepét játszotta, nem jutott neki egy szerény zugocska sem a megyei üléstermekben, sem az országgyűlés oszlopai alatt. De mikor jött Nyugot felől — csakúgy, mint most — az ébredés szele, a latin nyelv elvesztette hatalmas birodalmát és csak az iskolában maradt meg kizárólagos uralma. Naiv álmodozók akkor a világ összedőlését várták, de ez nem következett be s néhány generáció mulva megismétlődik az előbbi forradalom. Nőttön nő az az árnyék, mely a latin nyelvet tőlünk elválasztja s éppen az így származó, természetes eltávolodás az oka annak, hogy mindennap kevesebb a latin nyelv tanításának eredménye s egyben az érdeklődés a latin nyelv iránt. Igaz, hogy tudományos képzettségünk nem lehet el latin nyelv nélkül, de éppen ezért tegyük oda, ahova nehézségei folytán való, a tudományos képzés első lépcsőfokára, az V. osztályba.

A reform bizonyára több időt és helyet fog juttatni anyanyelvünk intenzívebb tanításának s azért a reform helyes megoldásától várható a miniszternek a stílustanításra vonatkozó rendeletének igazán helyes végrehajtása is. Az élet parancsolja a maga minden szükségességével a német nyelvnek a lehető legalaposabb, a lehető leggyakorlatibb s éppen azért már igen korán megkezdhető tanítását. Mindazonáltal még ennek az annyira szükséges idegen nyelv tanításának kezdetét is nem az I., hanem a III. osztályba tenné előadó. A görög nyelvről a miniszteri rendelet nem is tesz említést, bizonyára azért, mert e nyelv már most is végvonaglásait éli a középiskolában. Műveltségünk klasszikus elemeit Róman keresztül nyertük és így a latin nyelv, továbbá a görög műveltséget és irodalmat ismertető tárgyak mellett maga a görög nyelv teljesen nélkülözhető. Még a mostani, nem egészen kifogástalan görögpótló tanításból is több tudást merítenek a tanulók a görög műveltséget illetőleg, mint azok a társaik, kik görög nyelvet tanulva még a gyér görög irodalmi szemelvények élvezéséig sem jutnak el. A földrajz és matematika tanításának reformját szinte a legapróbb részletekig kidolgozták a szakbizottságok, a maga részéről előadó csak a politikai földrajz fontosságát hangoztatja s azt szeretné, ha az algebra tanítása az V. osztályban kezdődnék s a IV. osztályban a gyakorlati élet követelményei még fokozottabb kielégítést nyernének. Részletesen szólt a történelem tanításának a miniszter intenciói szerint való módosításáról s a természettudományoknak a tantervben való térhódításáról, mint elodázhatatlan szükségekről. Kívánja a rendkívüli tantárgyak egyöntetű tantervének megállapítását s az egészségtan tanításának megfelelőbb alapokra

való helyezését. Tervezetet készített az új tárgyfelosztásra is, melynek eredményét a következő táblázat tünteti fel:

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összes óraszám	Különbözet a jelenlegi számhoz képest	Óraszám ma a reáliskolában
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16	—	16
Magyar	6	6	5	5	4	4	3	3	36	+ 6	28
Német	—	—	5	5	4	4	3	3	24	+ 6	25
Latin	—	—	—	—	5	5	4	4	18	— 26	* 24
Görög irodalom	—	—	—	—	2	2	2	2	8	— 3	—
Történelem	3	3	3	3	3	3	3	2	23	+ 5	17
Földrajz	3	3	2	—	—	—	—	2	10	+ 2	8
Természetrajz	2	2	—	3	3	3	2	—	15	+ 2	10
Mennyiségtan	4	4	4	3	3	3	3	3	27	+ 1	31
Rajzoló geometria	4	4	3	3	—	—	—	—	14	+ 4	** 20
Vegytan	—	—	—	2	—	—	—	—	2	+ 2	8
Természettan	—	—	—	—	—	—	4	4	8	—	12
Filozófia	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	3
Rajz	—	—	—	—	2	2	2	2	8	+ 8	12
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	—	16
Egészségtan	—	—	2	—	—	—	2	—	4	+ 2	—
Összesen	26	26	28	28	30	30	32	32	232		
	A reálisk. órabeosztása is ilyen lehet.										

* Francia. — ** Ábrázolóval.

Előadásának végén a következő határozati javaslatot ajánlta elfogadásra:

1. Az »Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör« a miniszter azon szándékát, mely a középiskola gyökeres megreformálását célozza, valamint az erre vonatkozó rendeletben kifejtett eszméket örömmel üdvözli és magáévá teszi.

2. A zsúfoltság megszüntetése szempontjából is kívánja a középiskolák egyenjogusítását.

3. Kívánja, hogy a művelő tartalom szempontjából az oktatás egész anyaga reviziónak és kiselejtezésnek vettessék alá. Ennek mértékére nézve a következő álláspontot foglalja el:

a) A latin nyelv tanítása csak az V. osztályban kezdődjék.

b) A magyar és német nyelv tanítása intenzívebb legyen az egész vonalon s alsó fokon különös tekintettel legyen a gyakorlati irányú ismeretekre.

c) A görög nyelv tanítása a középiskolában szünjék meg.

A kör a javaslat minden egyes pontját alaposan megvitatta s a csak szótöbbséget nyert *c)* pont kivételével valamennyit elfogadta. A vitában az elnökön és előadón kívül részt vettek: Telkes Sándor, Schor Ernő, Nyers Károly, Erő Mátyás, Bódis Ferenc és Walló Albert tanárok. Az elnök dr. *Tárczy* Károlynak kimerítő, magas színvonalon álló előadásáért a közgyűlés hálás köszönetét tolmácsolta.

V. *Walló* Albert, ungvári kir. kath. főgimnáziumi tanár »*A skandináv államok közoktatásügye*« címmel tartott előadást. A skandináv népek néhány közös etnográfiai vonásának ismertetése után kifejtette, hogy a tanügy terén a svéd kulturáé a hegemónia s hogy annak uniformizáló hatását nyomon lehet követni az egész vonalon. Fokozatos kapcsolat van az elemi, középfokú és egyetemi oktatás között s tanügyi különlegesség a vándoriskola ott, ahol a gyér lakosság tanköteles gyermekeit részben a nagy távolságok, részben a zord időjárás miatt nem lehet hosszú időn át együttesen és rendszeresen iskolázni. Népoktatási intézmény a népegyetem is, mely 6 havi koedukációs tanfolyam 18—30 év között levő mindkét nembeli fiatalság részére. A koedukációs rendszer különben is közös jellemző vonása az északi népek közoktatásügyének. Nagy súlyt fektetnek minden iskolában a gyakorlatiasságra és az egészség ápolására, míg a bizonyítványszerzés ezekhez képest alárendelt jelentőségű. Részletesen ismerteti ezután az egyik stockholmi népiskolát, mely mintaiskolának tekinthető. Nyolcosztályú népiskola ez, melyben a leánynövendékek főzni is megtanulnak, el van látva fürdőhelyiségekkel s a ruhák és könyvek deszinficiálására szolgáló kamarával. A tanítás egyhuzamban 8—1 óráig tart. A heti tanórák száma több, mint nálunk. Fontos tantárgy a kézügyesség tanítása, míg a folyékony előadásra való törekvés egyáltalában nem tapasztalható. A középiskolák az 1905., illetőleg az 1910. évi törvények értelmében tagozottak s a felsőbb osztályokban annyiféle elágazódásuk van, hogy úgyszólván minden tanuló követheti egyéni hajlamait. Alapos tájékozottsággal ismerteti a tanintézetek épületeinek beosztását és berendezését, különös tekintettel az olyan intézményekre, amelyek nálunk még hiányoznak; ilyenek a minden tudományág tanításának támogatására szolgáló külön munkatermek, az írásbeli dolgozatok elkészítésénél használt nagy terem, melyben a csempészet valósággal lehetetlen. Az értelmi nevelés terén egyes részletek nagyon emlékeztetnek azokra a kívánságokra, melyek most nálunk a miniszter középiskolai reformjával kapcsolatban mind határozottabb formában merülnek fel.

A közgyűlés előadónak rendkívül érdekes és tanulságos előadásáért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

VI. Az indítványok során a helyettes tanárok ügyét *Bódis* Ferenc tette szóvá, kinek az ungvári állami főreáliskola tanári testülete nevében benyújtott határozati javaslatát a közgyűlés egyhangúlag elfogadta s megbízta az elnökséget, hogy azzal a kéréssel terjessze fel a III. országos középiskolai tanári kongresszus előkészítőbizottságához, hogy a kongresszus tárgysorozatának harmadik pontja a helyettes tanárok helyzetének rendezése legyen. A határozati javaslat kívánja a helyettes tanári jutalomdíj felemelését, ha nincs helyettesítésről szó, az egyhuzamban való alkalmazást, a vasúti kedvezmény megadását, a rendes tanárrá való kinevezésnek pontosan megszabott időhöz kötött s az eddiginél gyorsabb menetét, továbbá a nem állami középiskolánál oklevéllel eltöltött tanári szolgálat mindenkori beszámítását. Magáévá tette a közgyűlés a munkácsi állami főgim-

názium tanári testületének a III. országos középiskolai tanári kongresszushoz felterjesztett, ugyancsak a helyettes tanárok ügyével hasonló szellemben foglalkozó memorandumát.

Schürger Ferenc, elnök, indítványára a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel elhatározta, hogy dr. *Jankovich* Béla, vallás- és közoktatásügyi minisztert, valamint dr. *Mázy* Engelbert, kassai tankerületi kir. főigazgatót táviratilag üdvözli.

VII. A tisztújítás alkalmával a közgyűlés egyhangúlag megválasztotta a kör régi tisztikarát. Változás csak a munkácsi osztály vezetésében állt elő, amennyiben a lemondásához ragaszkodó Láng Sándor tanár helyett *Cserefalvy* Farkas Andor tanárt bízta meg a munkácsi osztály titkári teendőinek ellátásával s a Budapestre áthelyezett Szántó Soma helyett dr. *Tárczy* Károlyt delegálta a központi választmányba.

A közgyűlést társasvacsora követte.

(Beregszász.) *Schor Ernő,*
titkár.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi november hó 28-án d. u. 5 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott a Markó-utcai főreáliskola tanácskozó termében.

Jelen voltak: Erődi Béla, Fest Aladár, Rombauer Emil, Gaal Mózes, Horváth Lenke, Laczkovich Ilona, Kerner Margit, Makoldyné, Takáts Györgyné, Takáts György, Hegedüs István, Szőts Gyula, Marczinkó Ferenc, Heusch Artur, Koch István, Madzsar Imre, Kelecsényi Rezső, Molnár József, Málnai Mihály, Tóth József, Koczogh András, Vargha Zoltán, Weber Mihály, Galamb Sándor, Pécsy Béla, Prónai Lajos, Lersch Ernő, Incze József, Erődi Kálmán, Balázsy Dénes, Pintér Jenő, Baumgartner Alajos, Szabó Ernő, Görög Imre, Szemkő Aladár, Szentpétery Imre, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözölte a megjelenteket, és a kör nevében köszönetet mondott *Rombauer* főigazgatónak az ülésterem átengedéséért. Jelentette, hogy a napirend első pontja *Takáts György dr.* előadása, második pontja a Történelmi Reformbizottság megalakulása. A bizottsági tisztikar megválasztásának előkészítésére *Elnök* ajánlatára a kör *Madzsar Imre, Marczinkó Ferenc* és *Szentpétery Imre* tagokból álló jelölő-bizottságot küldött ki. Ezután *Elnök* felkérte *dr. Takáts Györgyöt* »A történelemtanítás anyaga és iskolakönyveink« c. előadásának megtartására. (Az előadás a Közlöny jelen számában olvasható.)

Fest Aladár utalt arra, hogy sem nálunk, sem a külföldön nincs kellően megállapítva a történelemtanítás célja. Felszólaló a történettanítás céljának az ifjuság politikai érettségre való nevelését tekinti. A tankönyvekben megtartandó és felveendő mindaz, ami ezt a célt szolgálja és elhagyandó a sok, konzervativizmusból megtartott ballaszt. Szükségesnek tartja, hogy a történelmet napjainkig taníť-

suk, mert máskép a jelen állapotokat nem értethetjük meg. Szükségesnek tartja, hogy a történelem tanárai egyesüljenek a történelemtanítás részletkérdéseinek, a tanítás módszerének megbeszélésére. Üdvözölte az előadót, akinek előadása a további tárgyalás bázisául szolgálhat.

Gaal Mózes kívánja, hogy az olvasókönyvek szorosabban alkalmazkodjanak a történelem tanításához. Az alsó osztályokban az olvasókönyvekből ismerjék meg a tanulók a történelem anyagát, a történelem tanárának ezt a már meglevő anyagot csak rendezni, összefoglalni kellene; a felső osztályok történelmi tanítását az irodalmi olvasmányoknak kell támogatni. A politikai érettségre való nevelés mellett nem szabad elhanyagolni a kultúrtörténeti részt. A történelmi tankönyvekre vonatkozólag szintén jó könyvet kíván, de hangsúlyozza, hogy a tanár egyénisége ad lelket a tanításnak.

Pintér Jenő rámutatott arra, hogy vannak olyan bő anyagot felölelő tankönyvek, amelyeknek anyagát a tanulótól nem lehet megkívánni; és minthogy a tanulónak szövegre kell támaszkodni, lényegesnek tartja, hogy jó legyen a tankönyv. A történelemtanítás reformálására vonatkozólag három kérdést tart megoldandónak: mit kell a tanítás anyagából kihagyni, mit kell belekapcsolni, és osztályonkint hogyan kell elosztani az anyagot.

Rombauer Emil nem tartja jogosultnak a miniszter elégedetlenségét a történelemtanítás eredményével szemben. A világtörténelmet nekünk nagyobb mértékben kell tanítanunk, mint a nyugati államoknak, akik nemzeti történelmükhöz kapcsolhatják a világtörténelem eseményeit, mert kevés kapcsolat van a mi történelmünk és a világtörténelem közt. Elismeri, hogy sok a rossz tankönyv és túlbő az anyag, de elsősorban a történelemtanítás módszerének megállapítását tartja szükségesnek. A történelemtanítás céljául az államalakulások megismerését is kívánja.

Szabó Ernő jó történelmi és jó magyar olvasókönyvet kíván, amelyek a gyermek szemszögletének megfelelve a gyermek szellemi nívójához alkalmazkodjanak.

Szemkő Aladár a tankönyvek stílusától művészi esség et is vár. A könyvek egy része szárazon regisztrálja a tényeket, másik része tele van lelkes frázissal. A két véglet közt van az a könyv, amelyet helyesnek kell tartanunk.

Elnök a kör nevében köszönetet mondott előadónak előadásáért. A Történelmi Reformbizottság elnökéül *Fest Aladárt*, alelnökéül *Gaal Mózest*, előadójául *Takáts Györgyöt*, jegyzőjéül *Szőts Gyulát* választotta meg a kör a jelölő-bizottság propozíciója alapján.

Fest Aladár a maga és társai nevében köszönetet mondott megválasztásukért, ami után *Elnök* az ülést bezárta.

Kronberger Ede,
titkár.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK

A történelemtanítás anyaga és iskolakönyveink.

Aki majd korunk történetét megírja, az iskolákról szóló szakasznál összefoglaló eredményképpen meg fogja állapítani: hogy ennek a kornak a közönsége szerette a dekadens irodalmat, megteremtette a mozgószínházat, de sokat panaszkodott az iskolára. És megírja aztán, hogy ennek a kornak a tanárai színültig telve voltak elkeseredéssel, de tanítottak olyan optimista buzgó hévvel, mintha ők voltak volna a kormányzat és a társadalom dédelgetett kedvencei. *Éppen azért*, illetőleg *mégis* sokszor halljuk, hogy az iskola nem felel meg feladatának s a történelem tanítása sem eléggé eredményes. Legyen szabad erre vonatkozólag a történelemtanítás anyagáról és történelmi iskolakönyveinkről néhány észrevételt tennem. Magam is azt tartom, hogy a történelemtanításunk nem eléggé eredményes, vagy legalább is nincs arányban a tanárok befektetett munkájával. Ennek *azon a területen*, amelyen a változtatás mi reánk tartozik, kettőben látom az okát: 1. sok, sok olyan dolgot tanítunk, amit nem kellene, 2. sok olyan dolgot nem tanítunk, aminek a mai kor égető szükségét érzi.

Nem hiszem, hogy volna olyan lelkiismeretes történelemtanár, akit munkája közben egyszer-másszor el ne fogott volna a kétség: vajjon helyes úton jár-e, tanítói eljárása megfelel-e a történettanítás céljának? Nem terheli-e hiábavaló lim-lommal a tanuló úgyis sok oldalról igénybe vett felfogóképességét, szóval: érdemes-e tanulásra mindaz, aminek megtanításában fáradozik? Ugy gondolom, minél lelkiismeretesebb a tanár, annál inkább el-elfogják hasonló fajta kétségek. Magam is 25 óta tanítom a történelmet. Tanítottam polgári fiú- és leányiskolában, felsőbb leányiskolában, fiúgimnáziumban és leánygimnáziumban. Munkaközben számtalanszor elfogott az a gondolat, hogy a telefon, a villamosvasút és a repülőgépek korszakában, midőn a technika *csodás* vívmányaival szinte napról napra a jövő szédítő perspektíváját tárja elénk, amikor a szocializmus egyre sürgősebben követeli a társadalom jogi és gazdasági átalakulását, amikor a levegő telve van -izmusokkal, amelyek mind megoldásra várnak: nem végzetes tévedés-e, ha mi ekkor 14 és 15 éves fiainkat és leányainkat a diadochok háborúira, Servilius Glaucia és Appuleius Saturninus államcsínyére és sok sok más fölösleges dologra tanítjuk. Tanítjuk még akkor is, ma, 1913-ban, amikor a kor szükségletei egyéb fontos anyag felvételét sürgetik. Ilyen már jó régóta a művelődési részletek hangsúlyozása, mintegy 10—15 év óta a művészeti és néhány év óta a társadalmi és gazdasági kérdések s a kollektív szempontok figyelembe vételének sürgetése. Amióta Ruskin Angliában irataival és beszédeivel a közönség érdeklődését a művészetek szélesebb körű felkarolására buzdította és bebizonyította, hogy a művészet nem puszta fényűzés, hanem

a nemzeti műveltség egyik tényezője, a jellemképzésnek s így a nevelésnek is fontos eszköze, a mi Wlassics miniszterünk is magáévá tette a művészi nevelés ügyét. Némi erőtlen kísérletek után azonban ez is, mint sok más, lekerült a napirendről és feledésbe ment. Hellyel-közzel egy-egy buzgó tanár fölkarolta ugyan az ideát, de *általánosságban* nem vert gyökeret. Tanügyi folyóirataink sokszor szóvá tették, hogy a történelem tanításának új utat kell vágnia, el kell hagynia az örökös háborúkat, el a politikai részletek túltengését is, s a tanítás gerincévé a művelődést, a művészeti érzék fölkeltését és fejlesztését, tehát a művészetek és a gazdasági élet fejlődésének a bemutatását kell tenni. A legokosabb javaslat is megakadt azonban azon a ponton, hogy hova osszuk be az anyagot, honnan vegyünk időt feldolgozására? Mert nyilvánvaló dolog, hogy a szükséges új anyagot az élettől kívánt terjedelemben fölvenni, és a régit is mind megtartani, teljes lehetetlenség. És hála is Istennek, hogy lehetetlenség. Mert így a fölösleges tehertől talán mégis csak megszabadulunk. Mert én érett megfontolás után nem habozok kijelenteni, hogy annak, amit mi az egyetemes történelem ó-, közép- és újkorából tanítunk, *legalább is egy jó harmadrésze fölösleges.* Miért nem szabadultunk meg eddig tőle? Mert ragaszkodtunk hozzá hagyományképpen. Úgy voltunk vele, mint az, aki minden lim-lomot: üres orvosságos üveget, lábatlan széket, fületört edényt a padlásra küld: hátha még szükség lesz rá valamikor; s amikor pár év mulva hurcolkodásra kerül a dolog, fuvart kell fizetnie, csakhogy elszállítsák. De ha egyik generáció a másik után ragaszkodik is ehhez a történeti anyagfölösleghez, azt mégsem mondanám, amit a minap kiadott miniszteri rendelet állít, hogy »a magyar középiskola jobbára ma is csak tiszteletreméltó hagyományainak örökéből él«. Ha a »középiskola« alatt a miniszteri rendelet itt az iskolák *legfelsőbb* adminisztrálását a kezelésben kifejtett szellemet vagy a hivatalos tantervet érti, akkor igaza lehet; de ha az intézményt addig a pontig érti, ameddig a *tanárok* munkája ér, akkor a fenti kijelentést így általánosítva, kissé túlkeménynek találom. Erősen hiszem, hogy az utolsó 30 év óta kevés intézményünk haladt akkorát, mint a középiskola, mondom, nem a tantervében, mert azt nem a tanárok csinálják, hanem igenis a *tanítás módjában.* Ha mindent figyelmen kívül hagyok és csak a *tömeges foglalkoztatást* és a *szemléltetést* említem, akkor is igazat ad nekem az, aki nem külső benyomások után ítél, hanem látta a régi iskolát és benne van a maiban.

Akármennyi új tanulni valót hord is össze a ma és a holnap, azért a multtal mégsem szakíthatunk, és legkevésbé a történelem. Mult nélkül nem ismerjük meg a jelent és nem értjük meg a jövőt. De a mult anyagából ki kell válogatni azt, ami bennünket a jelen megismerésében segít és el kell vetni azt, ami csak konfundál, ami csak hurcolkodási teher. Üssük föl a történelmi tankönyveinket — a legjobbakat is és látni fogjuk,

mennyi benne a hiábavaló. Egy-két adattal illusztrálom állításomat, még pedig nagyon elterjedt, sok tekintetben kiváló tankönyvekből. Az egyik Gauma a-Ál-Smerdisnek 7 nyomtatott sort juttat. A perzsák föllázadtak, lecsendesedtek, eredmény semmi. trónra lép Dárius. Ugyanaz a könyv, amely Gaumatának 7 sort szánt, Dantéról másfél sorban annyit mond, hogy az olasz humanisták sorát ő nyitja meg. Hogy Dárius hogyan szervezte a perzsa birodalmat, annak középiskolai tanulóra igazán semmi fontossága nincs. Egy különben jeles iskolakönyvünk mégis *24 sort* pazarol reá, holott a *jelenlegi magyar közigazgatás* bemutatására 17 sort elégnek talál. Más helyen ugyanez a tankönyv 9 sorban beszéli el, hogy Dárius halála után fia, Xerxes, miért nem gondolhatott mindjárt atyja terveinek kivitelére. És ebben a könyvben egy szó sincs Danténak és Machiavellinak Itália egyesítésére vonatkozó terveiről (pedig az előbbi a Divina Comoedia megértéséhez okvetetlenül szükséges), sőt Mechiavellinek még csak a neve sincs megemlítve: Milyen büszke lehet erre Gaumata, az ál-Smerdis! Phokion, Isokrates és Eubulos politikai elveinek méltatására 13 sor jut, míg ugyanennek a munkának a magyar reformkorszakot tárgyaló szakasza Kölcseyt, Deákot, Szemere Bertalant, Szalay Lászlót, Wesselényit, Eötvöst, Batthyányt csak éppen név szerint említi, a nagy jobbágyszabaditó Bezerédy Istvánt ellenben még csak meg sem nevezi. Makedoni Fülöp ármánykodásainak 38 sor jut, a diadochok harcainak 46. És kérdem: Perdikkos, Antipatros, Antigonos, Lysimachos és Seleucos küzdelmeinek nyomról nyomra követéséből mi hasznunk van ma, 1913-ban? Miért ne volna elég az *eredményt* közölni. Négy oldal, 164 sor tárgyalja, hogy a keleti háborúk milyen hatással voltak a római birodalomra, és Augusztus négy őrült utódát is arra méltatja, hogy 73 sorban ismertesse őket. Csak e hevenyészve kikapott hiábavalóságok helyett is mennyi okos dolgot lehetne tanítani! Mert elvégre is mégsem járja, hogy pl. a mykénai míveltséggel 24 sorban végezzünk. Olyan könyvet azonban még nem láttam, amely részleteket közölt volna Periklés halotti beszédéből. Mintha hallanám az ellenvetést: olvasókönyvbe való. Igaz, a német olvasókönyvben ott is szokott lenni, de többnyire nem a megfelelő osztálybeliben s az olvasókönyvi tárgyalás mégsem pótolja mindenben a történelmi ismertetést.

Sokszor szemére vetik a történettanításnak, hogy folytonosan háborúkat tanít, nem az a vezető gondolata: hogyan jutottak országok és nemzetek minél nagyobb és nagyobb műveltségre, hanem, hogy hogyan öldökölték egymást. Ujságközlemények nem egyszer vágják ki a szemrehányást, hogy a történelemtanítás az ő végnélküli háborúival az emberben a *kultúrbestiát* fejleszti ki. Hogy ma már jóval kevesebbet harcolunk az iskolában, az bizonyos, de még mindig többet, mint szükséges. Ha ezt az említett miniszteri rendelet hibáztatja, akkor kell hogy elsősorban az *Utasítások*ra vessen. A ma érvényben levő Utasításokban ugyanis

a római történetnél ezeket olvassuk: »Róma környékének meghódítása. Külső háborúk. Veii elfoglalása és a gall háborúk. Közép-Itália meghódítása. Samnit-háborúk. Háború Tarentum és Pyrrhos ellen. A Földközi-tenger mellékének meghódítása. Az első, második és harmadik pún háború. Keleti háborúk. Makedóniai háború. Szíriai háború. Achaiai háború. Nyugati háborúk.« Tehát 12 sorban 16 háborút kíván a tanterv. Nézzünk csak egy kissé szemébe ennek a *háború-kérdés*nek. Azt hiszem, nincs köztünk nézeteltérés abban a kérdésben, hogy iskolakönyveink *még ma is* kelleténél többet foglalkoznak *háborúkkal*. De viszont úgy gondolom, egyetértünk abban is, hogy a történelem ma és a jövőben sem mellőzheti teljesen a háborúk említését. *Említését* mondom és nem *elbeszélését*. Elvégre akárhogy vesszük is, be kell látnunk, hogy a népek érintkezésének legrégibb formája a *háború*. A háborúk évezredeken keresztül az eszmék hordozói és terjesztői. Az asszír háborúk a babilóni műveltséget, a római háborúk végső eredményükben a görög műveltséget hordozták szét. A keresztes hadjáratok eredménye a humanizmus, a vallási háborúké a nantesi rendelet, a türelem. Ki tagadná, hogy a jelenkor minden politikai, társadalmi és gazdasági fejlődése a francia forradalom következménye s azokat a politikai és társadalmi eszméket, amelyek szerint ma élünk, — a francia köztársaságtól az orosz dumáig — a francia forradalmi hadseregek terjesztették el Európában. Még az is a francia forradalom következménye, hogy a szocializmus a 4-ik rend érvényesülési törekvéseit többé nem a polgári társadalom forradalmi megdöntésétől várja, hanem békés úton, legfölebb a természetes fejlődés siettetésével akarja elérni. Olyan történelem tehát, amely a háborúknak még az *említését* is mellőzhetné, nézetem szerint el sem képzelhető. Csak abban kell tanításunkat, főképpen pedig tankönyveinket — mert nagyrészben ezek a hibásak — megreformálni, hogy ne a háborúk részletező lefolyását, hanem hatásukat, eredményüket tüntessük föl. Sulla visszajött a mithridateszi háborúból, bevette Rómát, letörte ellenfeleit, megváltoztatta az alkotmányt, a hatalmat a szenátus kezébe adta s aztán re bene gesta, visszavonult. Ez a fontos. Hogy a néppártiak közül kik, melyik kapunál, hány ezer emberrel és hogyan akarták feltartóztatni, ezt a bevégzett tények után 21 sorban fölösleges részletezni.

A tanítás nagyjában és egészben véve a *könyv fonalán* halad. Ezt az utasítások is imperative előírják. Ennek következtében még a legügyesebb tanárt is hátráltatja munkájában az olyan könyv, mely bizonyos felesleges terhet vonszol magával, a kezdő tanárt pedig határozottan megtéveszti. Történettanításunk mindjárt eredményesebb lenne, ha az elhagyott harmadrésznyi felesleg helyébe *értékes* anyagot vehetnénk fel. Többet foglalkozhatnánk művelődési, művészeti és gazdasági eredményekkel. Szorosabb kapcsolatot teremtenénk a jelennel, az élettel. A tankönyv-

írók tolla annál részletezőbb lehetne, minél inkább közeledünk a mai állapotokhoz. Most éppen megfordítva van. Nagyon sok kollégától hallottam már, hogy az újkori történetben a bécsi kongresszusnál tovább, a magyar történetben a szabadságharcig, sohasem jutott el. Úgy látszik erre a hiányra gondolt a miniszteri rendelet is, midőn a történelemtanítás eredményét nem tartotta kielégítőnek. Nem csodálom. Tanulóink órákon át hallanak Nabunahidról, Tiglath-Pilesárról, de melyik újkori történelem említi Türr Istvánt? Sokat hall az aitoliai és az achaiai szövetségről, de édeskeveset a hármasszövetségről; pontosan kell tudnia: kik voltak a kőtakréták, de nem tudja megkülönböztetni a járásbírót a szolgabírótól; tudja, hogy mely ügyek tartoztak az areiopagoshoz, de fogalma sincs a közigazgatási bíróságról.

Forrongó korszakban, talán nagy átalakulások küszöbén élünk. Nem szabad fiainkat és leányainkat teljesen tájékozatlanul bocsátani a világba azok felől az eszmék felől, amelyek a társadalom levegőjét izzítják. Én részemről meg vagyok győződve, hogy annak a közönynek, sőt itt-ott talán ellenszenvnek, amellyel a közönség az iskolát tekinti, oka részben abban is rejlik, hogy az iskola azzal a teherrel szemben, amit anyagilag és érzelmileg — tandíj, drága könyvek, füzetek; intők, buktatás stb. címén — a szülőkre ró, nem nyújt elég *életrevaló* ismeretet. Hány fiatal lélek menekülne meg sok tévelygéstől az életben, ha az iskolában pl. a szocializmus igazi mibenléte felől kellő tájékozást nyerhetett volna. Aki látó szemmel figyeli az ifjúságot, meggyőződhetett, hogy a főiskolai tanulók jókora tömegének arról: hogy miben áll az igazi modernség, mi a haladás, mi a szabadgondolkodás, mik az igazi értékek, mi az igazi sovinizmus stb. stb., csak igen zavaros, sőt helytelen fogalmai vannak.

Bátor leszek pár rövid szóval vázolni, hogyan gondolnám én a történelem tanítását ezen a ponton eredményesebbé tenni. A keleti népeknél az egyedüli célt műveltségük feltüntetésére fordítanám. Nagyobb mértékben, mint eddig tettük. A főszempont volna itt, hogy ne *sokat*, hanem *jellemzőt* tanítsunk. A görögöknél nemzeti intézményeik, s a dór és ión állami szervezes egy-egy mintája Spártában és Athénben, aztán faji kiválóságuk föltüntetésével Perikles kora, műveltségük és művészetük ismertetése. Végül politikai hanyatlásuk, a makedón korszak és a hellenizmus. Mindezt részletesen, ahol műveltségről, intézményről és gazdasági hatásról van szó, és nagy vonásokban, amidőn csak a puszta eseményt tüntetjük föl. Föltétlenül mellőzném azonban mindazt, *aminek még kora eseményeire sem volt döntő hatása.* Hasonló módon járnék el a rómaiakkal is. Nem pepecselném el az időt hiábavaló dolgokkal, hanem ami a római történetre jellemző és eredményében fontos, azt alaposan ismertetném. A legfőbb bajunk az volt mindig, hogy *sokról* tanítottunk, de *keveset* tanítottunk *meg*. Tíz iskolai könyv 10—10 sorban beszéli el Veii ostromát, meg Camillust, a téli hadjáratot, meg a zsoldot és a földalatti

aknát, de gondosan kerüli mindegyik, hogy a háború igazi okát és eredményét elmondja, azt, hogy Róma Veiiben a Tiberis folyó birtokára törő versenytársát pusztította el. Resztringálnám a *középkor* anyagát is. Amire a fejlemények megértésénél szükség nincs, elhagynám. Ma nagyon sokszor úgy áll a tanuló, hogy a sok fától nem látja az erdőt. Zúg a feje a sok részlettől, adattól, s nem tudja, mit tegyen vele. Minden részletet a nagy épület szerkezetébe kell beilleszteni, hogy lássa, mit miért tanult. Amit nem lehet az egészbe illeszteni, azt el kell hagyni, mert fölösleges. Legtöbb tankönyvünk szerint a tanuló folyton téglát hord össze, de csak ritkán, vagy sohasem épít. A tanításnak olyannak kell lenni, s az iskolakönyvet is úgy kell szerkeszteni, hogy a legszkeptikusabb tanulót se szállhassa meg az a gondolat: hogy vajjon mire jó mindaz, amit éppen most tanul. Erre azt mondhatná valaki, hogy csak a hanyag tanuló gondol mindig arra, hogy ezt vagy azt *miért* kell tanulnia. Lehet, de az is bizonyos, hogy annál nagyobb örömmel tanul a diák, minél inkább látja nyomról nyomra tanulásának eredményét. *Kár veszödni annak a tanulásával, ami még a maga idején sem volt fontos.* A világtörténelem mind a három korában sok olyan dolgot találunk, amivel akkor sem volna érdemes foglalkozni, ha újabb politikai, társadalmi és gazdasági, *életre* való kérdések nem követelnék is sürgősen, hogy szóhoz jussanak. Ahol arról van szó, hogy *eszmék* hogyan érlelődtek meg, az érdekel ma is, de hogy az események hogyan történtek lassú egymásutánban, az igazán nem érdekelhet bennünket ma. Miért beszélünk szépen egymásután első, második és harmadik mithridatesi háborúról, miért kísérjük Sullát, Lucullust, Pompeiust mint valami lelkiismeretes chaperonok keletre, ott csatáról csatára és vissza megint Rómába, mikor itt elég volna 3 sorban a puszta tényt konstatálni. Az imént említett Appuleius Saturninus és Servilius Glaucia szövetsége akkoriban érdekes trükk lehetett, bizonyára pukkasztotta is az optimatákat, de ma már 20 sort mégsem foglalhat le növendékeink könyvében.

A népvándorlásnak, a nyomában alakult germán országoknak, a karolingoknak, a német-római császárság és a pápaság küzdelmeinek nyomról nyomra haladó aprólékos elbeszélését a németektől vették át elődeink akkor, amikor olvasókönyveink történeti olvasmányai Habsburgi Rudolfról és Szavoyai Jenőről szóltak. Az olvasókönyvek már rég túl vannak ezen az időn, de mi még hűségesen tanítjuk ma is Ermannrikot, Gensevichet és Radagaist.

Történelmi tankönyveink az utolsó 20 esztendőben metodikai tekintetben nagyot haladtak. Sőt merem mondani, van egy-kettő, mely módszeres feldolgozás tekintetében határozottan felülmúlja a németekéit. De ismétlem, *anyaguk tekintetében* még sok fölöslegeset kellene belőlük kivetni és sok szükségeset fölvenni. Midőn arról szólok, hogy az ókor eddigi tankönyvi anyagának egy har-

madrészét mellőzzük, ne vádoljon engem senki a klasszicizmus iránt való érzéketlenséggel. Ellenkezőleg. Mihelyt a sok értéktelen, fölösleges, unalmas, a tanuló idejét hiába lefoglaló limlomot elhagyjuk, a görög-római történetet annál intenzívebben és annál eredményesebben fogjuk tanítani. És igazi szolgálatot *ezzel* teszünk a klasszikus szellemnek,

Könyveink egy másik hibája, hogy nem szabatosak, pongyolák, sok szóval keveset mondanak. Nagy tűznél kis pecsenyét sütnek. A terjengősség a világosság rovására történik. Éppen ezért nem végeznek *belső szemléltetést*. Pedig ez a lelki proceszszusban fontosabb mint a külső, amely képek felmutatásával történik.

Könyveink emészthetetlen stílusa ellen szintén sok és méltó kifogás eshetik. Ilyen legtöbbször adathalmazuk is. Minden tankönyv említi II. Károly angol király idejében a *rozsházi* összeesküvést. Az angol Rye-House-t a németek Roggen-Hausnak fordították s tőlük a szokásos szolgai módon átvették a mi tankönyveink is szószerint fordítva *rozsházi* összeesküvés címén, nem törődve azzal, hogy *rozsház* szó a magyar nyelvben nincs. A Rye-House jelenthet magyarul magtárt, csűrt, pajtát, de *rozsházat* semmi esetre sem. Éppen ilyen fordítás révén lett a derék józsefvárosi polgárról elnevezett Frühlingsfeld-Gasseból Tavaszmező-utca s a Lerchenfeldből Pacsirtamező.

Talán mondanom sem kell, hogy mindaz, amit most előadtam, sem okozati, sem alkalmi összefüggésben nincs a tantervre vonatkozó legújabb miniszteri rendelettel. Már jóval ennek megjelenése előtt megvolt bennem a szándék, hogy a történelemtanítás anyagára és a tankönyvekre vonatkozó nézeteimet alkalomadtán közzéteszem. A miniszteri rendelet egy állításáról azonban, bár nem tartozik szorosan tárgyamhoz, lehetetlen röviden meg nem emlékeznem. A rendelet III. pontja ugyanis egyebek közt azt is mondja, hogy »az egyetemes történet anyagában a tanulók, sokszoros tapasztalat szerint, szembetűnően tájékozatlanak«. Ez tényleg így is van. Valamennyien gyakran éreztük, ha nem mondtuk is ki nyiltan. Tudok ugyan példát arra is, hogy magyar középiskolai tanuló széleskörű egyetemes történeti ismeretével egy bécsi továbbképző-intézetben föltűnést keltett, de egészben véve a miniszteri rendeletnek sokban igaza van. Ha tehát valaki azt mondaná, hogy tanulóink többet tudnak a multról mint a jelenről, hogy életrevaló ismereteik csekélyek és szóval: hogy mindabban a hibában szenved történettanításunk, amelyeket már említettem, ezekben igazat adnék az illetőnek. Másként alakulna azonban véleményünk, ha a fenti tételből mintegy rejtett összehasonlítás eredményeképen azt kellene kiolvasnunk, hogy a mi diákjaink egyetemes történeti tudása a német tanulókéval szemben inferioritásban van. Azért mondom, hogy a német tanulókéval szemben, mert a miniszteri leirat, ahol *idegen* példára, ott mindenütt a németre hivatkozik. Nézzük először: mi az egyetemes történelem nálunk, és mi a *művelt*

Nyugaton? Nálunk hivatalosan a közép- és az újkori történelem középpontjában a magyar történelem áll, tényleg azonban mi az egyetemes történet keretében a magyar történetet sohasem részletezzük, hanem csupán nagy, jellemző vonásokban illesztjük be oda, ahova való. *Részletezzük ellenben úgy a közép-, mint az újkor történetében a nyugati* (német, francia, angol stb.) *népek történetét.* A németeknél, franciáknál és angoloknál a közép- és újkori történet nem egyéb mint német, francia és angol történet, megtüzdelve a nagyon fontos és nagyon nevezetes többi európai események *szükszavú, kivonatos* elbeszélésével. Összehasonlítok egy német és egy magyar újkort. A német 1648—1888-ig, a magyar 1648—1878-ig tárgyalja az eseményeket. A magyar könyv a *magyar eseményeket 11 oldalon*, a többi népekét 149 oldalon tárgyalja. A *német könyv a német eseményeket 141*, a többi népekét 65 lapon ismerteti. A francia még kevesebbet foglalkozik és legkevesebbet az angol törődik iskolakönyveiben a többi népek történetével. Merem állítani, hogy a magyar ifjú a középiskolában bővebben tanulja a francia és az angol történetet, mint a német, bővebben a német és az angol történetet, mint a francia, és bővebben a német és a francia történetet, mint az angol diák. Kis nemzetek *általában* részletesebben tárgyalják az egyetemes történet anyagát, mint a nagyok, mert ezeknél a nemzeti történet abszorbeálja az egyetemest. Nálunk megfordítva van: az egyetemes történelem a közép- és újkorban elnyomja a nemzetit. Hogy az osztrák és a német ifjú nem tud többet az egyetemes történetből, mint a mi tanulóink, arról ismételten meggyőződtem iskolában és iskolán kívül is egyaránt. A francia és az angol diáknak pedig a középiskolában módja sincs igen az egyetemes történetből részletes tájékozást szerezni. Mi elég időt töltünk az egyetemes történelem tanításával s az eredménnyel mégsem vagyunk megelégedve. Ha elhagyjuk azt a sok fölösleges anyagterhet, amit hagyományképen magunkkal hurcolunk, akkor fölszabadulunk egy régi, kényszerű nagy tévedésünktől, az örökös *anyagközlés* túltengetésétől, és időnket inkább a *földolgozásra* fordíthatjuk. Sokat tanítottunk, növendékeink sokat tanultak eddig is, de feldolgozatlan ismereteiknek csak nagyon csekély része válhatott értékes tényezőjévé lelki fejlődésüknek. Aminthogy a megemésztetlen táplálékból sem képződik vér és izom. Csakis ilyen kezelés mellett lesz a történelem a gondolkodás egyik hatalmas fejlesztőjévé, és szűnik meg az a fonák fölfogás, hogy a történelmet magolni lehet, mint ahogy azt nyelvész és matematikus kollégák föltüntetni szeretik. A történelmet éppoly kevéssé lehet magolni, mint a matematikát. Aki egy betanult történelmi szakaszt *elfuj*, az éppoly kevéssé tud történelmet, mint ahogy nem matematikus az, aki egy ábrát betűivel és egyenleteivel együtt bemagol.

Ami a felsőbb osztályok anyagbeosztását illeti, azt nagyjában megfelelőnek tartom. A németektől átvett határvonalak:

a nyugatrómai birodalom bukása s a vesztfáliai békekötés nézetem szerint a jövőben is megtarthatók. Eddigi tapasztalatom szerint azonban a VII-ik osztály anyagát a vesztfáliai békekötéstől napjainkig és a politikai földrajzot csak a legnagyobb erőfeszítés mellett lehet elvégezni és akkor is csak úgy, ha a tanár egész éven át egy órát sem mulaszt. Ha tehát ez osztály anyaga a kívánt módon még bővülni is fog, akkor itt feltétlenül óraszaporításra lesz szükség. Hasonlóképen a VIII-ik osztályban is.

Ezúttal a történelemtanítás eredménytelenségének két okát voltam bátor t. kartársaimnak kifejteni. Olyan két okot, amelyet valamennyien tapasztaltunk s amelynek elhárításában mindnyájan fáradozunk. Adja az ég, hogy emez okok megszüntével egész erőnket és munkánkat nemesebb céljaink elérésére fordíthassuk.

Dr. Takáts György.

Az oklevél nélkül eltöltött helyettes tanári évek beszámítása.

A legutóbb lefolyt tanári kongresszuson szóba került a tanárság egyéb sérelmei közt az is, hogy a teljes oklevél nélkül eltöltött helyettes tanári évek beszámítására vonatkozólag az új nyugdíjtörvény *hiányosan* intézkedik.

Ezt a sérelmet ott más nagyobb kérdések háttérbe szorították. Pedig ez nem is olyan jelentéktelen, mint ahogy futólagosan feltűnik előttünk.

A kérdés ez: *az egyetemet végzett, de még teljes oklevél birtokában nem levő tanárnak ily állapotban eltöltött szolgálati idejét az 1912 : LXV. t.-cikk beszámítja-e a nyugdíjba, vagy nem?*

Mielőtt e kérdésre *igennel* felelnék, a törvény alapján megállapítom, hogy a szolgálati időnek 7 : 8 arányban való beszámítása csak az olyan tisztviselőre szól, »akinek tudományegyetemen, műegyetemen, vagy jogakadémián szerzett *főiskolai képzettsége* van s aki főiskolai tanulmányait . , . *a tényleges szolgálatba történt belépését megelőző időpontban fejezte be*«. (Idézett törvénycikk 11. §. 2. p.)

Állapítsuk meg most már azt is, hogy a »főiskolai képzettség« a törvény 11. §-ára vonatkozó indokolás szerint *abszolutóriumot* jelent. Ezt elismeri és állítja Benedek államtitkárnak az Országos Középiskolai Tanáregyesület igazgatóságához 1913 július 18-án kelt s a miniszter helyett kiadott leirata is.[1]

Megvan-e ezen *főiskolai képzettsége* = *abszolutóriuma* minden helyettes tanárnak »a tényleges szolgálatba történt belépését megelőző időpontban«? Felelet: *igenis megvan* (sőt ennél több is van, t. i. tanári szakvizsgálata!). A tanárnak tehát az idézett törvény 11. §. 2. p. alapján kétségtelen joga van ahhoz, hogy a nyugdíjba 7 : 8 arányban helyettes tanári éveit is beszámítsák azon időponttól kezdve, amikor őt állására kinevezték.

[1] Megjelent az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny 1913 szeptemberi számában (8. l.).

De lássuk tovább, nem mond-e ennek ellene a törvény valamely más szakasza, vagy pontja? Az államtitkár úrnak fönt említett leirata szerint ellenmondana ennek az idézett törvény 13. §. 7. pontja.

A nevezett államtitkári leiratnak idevonatkozó része így szól: »A tanári oklevél *csupán* a helyettes tanári szolgálat beszámítása tekintetében bír fontossággal, amennyiben az idézett törvénycikk 13. §-ának 7. bekezdése értelmében a helyettes tanári minőségben eltöltött szolgálati időnek csak az a része számítható be, *mely a középiskolai tanári oklevél megszerzése utáni időre esik.*«

Az államtitkári leirat ezen idézett soraival szemben a törvény hivatkozott szakasza a következőket mondja: »Az 1883. évi XXX. törvénycikk 34. szakaszában említett rendes tanároknál (. . . itt ezeken kívül felsorolja a többi tanárokat is . . .) *be kell számítani a közvetlenül megelőzőleg* **helyettes tanári,** illetőleg ösztöndíjas tanárjelölti **minőségben eltöltött szolgálati időnek azt a részét, mely a középiskolai tanári oklevél, illetőleg a 11. szakasz második és harmadik bekezdéseiben említett főiskolai képzettség megszerzése utáni időre esik.**

Kapcsoljuk ki már most innen az *ösztöndíjas tanárjelöltek* ügyét, amely ugyan a törvény betűi alapján ide tartozik, de a pénzügyi és közoktatási minisztériumok értelmezése szerint az állami iparoktatási intézetekre vonatkozik. Ekkor azt látjuk, hogy itt kétféle helyettes tanári szolgálatról van szó: olyanról, amelyet *oklevéllel* és olyanról, amelyet csak *főiskolai képzettséggel* (= abszolutóriummal) teljesítenek. Az oklevéllel eltöltött helyettes tanári idő beszámítása nem kétséges. A törvény szavai szerint a másik sem az; de az államtitkári leirat kétségessé igyekszik tenni.

Aki a dologban tisztán látni és helyes ítéletet akar mondani, tudnia kell, hogy tanári oklevél megszerzéséhez nem elég pusztán a *főiskolai képzettség* = abszolutórium, hanem ezenkívül még *egy* évi tanári gyakorlat (gyakorló tanárjelölti idő) is szükséges. És így a tanár a hasonló képesítésű állami tisztviselőkhöz képest átlag *egy* évvel hátrányban volna. Éppen ezért az állam mindig kinevezett s ma is elég sűrűn kinevez helyettes tanárokká olyan egyéneket is, akiknek még oklevelük nincs, hanem csak szakvizsgálatuk, amihez főiskolai képzettség, vagyis a négy egyetemi év elvégzése (= abszolutórium) szükséges. Az illető azonban köteles egy évi gyakorlat után az utolsó (pedagógiai) vizsgálatot letenni, vagyis a tanári oklevelet megszerezni. Ha tehát a törvény — az államtitkár magyarázata szerint — az így eltöltött helyettesi évet be nem számítaná, akkor a tanárok teljes szolgálati ideje nem 35, hanem általánosságban 36 év lenne. Sőt mivel ez a képesítő vizsgálat egy évi gyakorlat után nem mindenkor sikerül, a 35 éves szolgálati idő a tanároknál akárhányszor 37 évre tolódnék ki. Ez pedig ellene mond a törvény 11. §. 2. és 3. pontjának, amely a szolgálati időnek a 7 : 8 arányban való beszámítását a főiskolai képzettséghez, illetőleg ahhoz köti, hogy az érettségi vizsgálat sikeres letétele után »a főiskolai vagy akadémiai tanulmányok szabályszerű befejezéséhez leg-

alább négy évi tanulmány volt szükséges«. (Idézett törvénycikk: 11. §. 3. p.)

Ezért beszél a törvény idézett 13. §. 7. pontja — igen helyesen — az olyan helyettes tanári szolgálati idő beszámításáról is, mely »a 11. szakasz második és harmadik bekezdéseiben említett főiskolai képzettség megszerzése utáni időre esik«. A jelen törvény e pontjai tehát — más mondatfűzéssel, de lényegében teljesen ugyanazt mondja, amit az 1883 : XXX. törvénycikk 34. szakasza, hogy t. i. »a tanári képesítő vizsgálatot tett rendes tanároknak helyettes tanári minőségben töltött éveik nyugdíjaztatásuknál beszámíttatnak«. És így a rendes tanárokra nézve az oklevél nélkül, de főiskolai képzettséggel (= abszolutórium) eltöltött helyettesi éveik beszámításának jogait a LXV. törvénycikk — mint *határozmányaival ellentétben* **nem állót** — 129. §-ában hatályon kívül nem helyezte.

Hogy a törvény ezt nem is akarhatta, világosan kitűnik 11. §-ának 4. bekezdéséből, mely így szól: »Ugyancsak nyolc hónapnak kell számítani: az eddig az 1885. évi XI. törvénycikk 23. szakaszának határozmánya alá tartozott tanári vagy tanítói álláson töltött időnek minden teljes hét hónapját azoknál a tanároknál és tanítóknál, *akik szolgálati idejüknek a jelen szakasz második és harmadik bekezdése alapján való kedvezőbb számítására igényt nem tarthatnak.*« — Ime a törvény a szolgálati idő 7 : 8 arányban való beszámítását még azoknak is megengedi, *akiknek képzettségi állapota a törvény alapelvének meg nem felel.* Ellenben a közoktatásügyi államtitkár e beszámítást éppen olyan tisztviselőktől akarja megvonni, akik e jogra való igényüket már alkalmaztatásuk előtt megszerezték. Nem akarom itt etikai szempontból ezt az eljárást megvitatni. Minden bizonnyal különös dolog, hogy az állam egy alkalmazottjának munkáját elfogadja, sőt kéri; de ugyanakkor őt a munkájáért kijáró jogos díjtól, a nyugdíjjogosultságtól már előzetesen elüti. Nem vonható kétségbe, hogy állami intézkedést ilyen etikai alapra helyezni legalább is szokatlan!

Az eljárás helytelenségét egyébiránt maga az államtitkár is érzi, mert említett leiratában azt mondja, hogy e sérelem megszüntetése céljából valami olyan intézkedés készül, amely szerint a rendes tanároknak oklevél nélkül, de abszolutóriummal eltöltött szolgálati ideje *kegyelemből* beszámíttatnék. Csakhogy ez nem kegyelmi kérdés. Ez a középiskolai tanárság egyik sérelme, amennyiben az 1883. évi XXX. törvénycikk 34. §-ában biztosított szerzett jogától az újabb törvény helyes értelmének elmagyarázásával meg akarják fosztani. Ha újabb törvény szerzett jogot akar megszüntetni, ezt általános jogszokás szerint mindig expressis verbis fejezi ki. A tanárság e szerzett jogát pedig az új nyugdíjtörvény — amint a fönt előadottakból kétségtelenül kitűnik — nemcsak el nem törölte, hanem 13. §-ának 7. bekezdésében kifejezetten is elismerte.

A középiskolai tanárság tehát nem kegyelmi ténykedésért kopogtat, hanem csak azt kéri, hogy az új nyugdíjtörvénynek idevágó rendelkezését helyes értelméből ki ne forgassák s ezzel is egyéb sérelmeit ne szaporítsák.

Dr. Bartha József.

A történettanítás reformja.

A középiskolai tanítás reformja két sarktétel körül forog: 1. bizonyos, felesleges anyagrészletek elhagyása, kiküszöbölése, 2. újabb anyagrészletek felvétele, az eddigi keretekbe való beillesztése körül. Ez a két alapelv világosan jegecesedik ki a történelemtanítás kontroverz kérdéseiben is.

Bizonyos, hogy a történelemtanítás mai anyaga sok anyagrészletkét tartalmaz, melynek tudása csak a tanuló memóriáját terheli (vagy terhelné!), de semmiféle kapcsolatban nem áll azzal a céllal, melyet a történelem tanítása elé tűzünk, t. i. az emberiség kultúrtörténeti fejlődésének megismertetésével és a tanuló ész- és jellembeli fejlesztésével. Fussunk csak át képzeletben a világtörténelem anyagán és gondoljunk pl. a pún háborúk történetére. Tankönyveink a három háborút 12—15 oldalon át tárgyalják és különösen a II. pún háború előadásában feltálalják mindazt a hely- és személynevet, melyet Titus Livius történetíró kétes hitelű kútfőmunkájában találnak. Hieron, Agrigentum, Duilius, Mylae, Ecnomus, Xanthippos, Panormus, Lilybaeum, Eryx, Lutatius Catulus, Aegates, Saguntum, Ticinus, Trebia, Trasimenus, Tiberius Sempronius, Cannae, Claudius Marcellus, Metaurus stb. ez a sorozat csak egy kis szemelvény abból a név- és adathalmazból, mellyel tanulóinkat úgyszólván minden cél nélkül meg kell terhelni. Hiszen a lényeges az, hogy a tanuló megismerje a Róma és Karthágó közötti ellentétet, a két név mögött rejlő két kultúrvilágot, nem pedig soha többé elő nem forduló földrajzi és személynevek egész sorozatát amellett, hogy ezek a csatleírások és haditörténetek szigorú tudományos hitellel sem birhatnak. Az ókori történelem legtöbb eseményére csak egy-egy, sokszor néhány száz évvel későbbi származású elbeszélő jellegű kútfőnk van s az újabb kutatások annyira megingatták azok hitelét, hogy úgyszólván a kereszténység elterjedéséig látjuk ugyan a fejlődést nagy vonásokban, de kevés hiteleset tudunk az egyes részleteseményekről. Eszerint a pún háborúk történetét így tárgyalnám:

1. Karthágó kulturája.
2. A Róma és Karthágó közötti ellentétek.
3. Magukról a háborúkról a következő néhány sor: »A Róma és Karthagó közötti ellentétek véres háborúkra vezettek, melyek a III. század közepétől a II. század közepéig folytak és Karthágó teljes pusztulásával végződtek. Három pún háború folyt. Legemlékezetesebb a második, melynek folyamán Hannibal, a karthágóiak kiváló hadvezére magában Itáliában támadta meg Rómát, de bár sok fényes győzelmet aratott a rómaiak felett, őket megtörni nem tudta. A rómaiak legkiválóbb hadvezérei voltak Cornelius Scipio, Africanus Maior és Minor. A púnok fővárosa, Karthágó, 146-ban pusztult el teljesen.«
4. Erkölcsi tanulságok a pún háborúk történetéből, főleg a *történeti olvasókönyv*ben található olvasmányok alapján.

Sok háborút és békeszerződést hozhatnék még fel például annak bemutatására, hogy történettanításunkban az eseményeken átvonuló gerinc megértetésének nagy hátrányára túltengnek a hely- és személynevek. De bővebb példák felsorolása helyett röviden, vezérszók (Stichwort) szerint inkább azokat az anyagrészleteket akarom megnevezni, melyeknek felvétele és az eddigi keretekbe való beillesztése annyiszor szóban forgott, de megvalósulást még nem nyert. Ide tartoznak szociális és nemzetgazdasági alapismeretek, melyeknek a középiskolába való beviteléről gr. Zichy János volt vallás- és közoktatásügyi miniszter beszélt programmjában. Ide vág az az anyagrészlet, melyet az V. osztály rethorikai anyagából kellene átvinni a világtörténelem bevezető oktatásába (erről egy régibb cikkecském szól a Közlöny mult évi évfolyamában). S végül sürgősen utasítani kellene a szaktanárokat, hogy a legújabb kor eseményeit, értem a legutolsó évszázad eseményeit a szent szövetség megalakulásától (1815) máig, legalább olyan terjedelemben tanítsák, ahogyan kézikönyveink nyújtják. Az anyagnak ez a részlete a tanév utolsó 2—3 lázas hónapjába esik, minek következtében rendesen — tisztelet a kivételeknek — a tanárok is elsietik, a diákok sem tartják fontosnak. Roppant fontosságot tulajdonítok a világtörténelem függelékeként szerepelő politikai földrajznak, mely jelen napjaink történetével foglalkozik és úgyszólván rövid foglalatja az idegen nagy kultúrnépekről addig szerzett ismereteknek.

E rövid cikkben néhány kérdést vetettem fel, néhány eszmét igyekeztem leszögezni, melyek gondolkozásra késztethetik az ideális történelemtanítás iránt lelkesedő tanárokat. A középiskolai reform körül forgó vitákban nem szabad megfeledkezni a történelem oktatásának javításáról sem. Ha a középiskolát a gyakorlati élethez közelebb akarjuk vinni, gondoljunk arra a klasszikus mondásra is: historia est magistra *vitae!*

(Bártfa.) *Dr. Vajda György.*

Reflexiók egy »Körlevél«-hez.

Érdeklődéssel olvastam a Közlöny 7. számában azt az intímhangú körlevelet, mellyel egy irodalmi vállalatot leplezett le Kristóf György kartársunk. Csak érdeklődéssel s nem meglepődéssel, annál kevésbé felháborodással. Mi, akiket Budapest atmoszférájában (s ennek az atmoszférának nem a kőszénfüst a legkellemetlenebb bukéja!) juttatott tanári katedrához jó vagy rossz sorsunk, már régen tudjuk, hogy a házi dolgozatok készítése egészen virágzó kisipart fejlesztett ki a fővárosban. A publikált »Körlevél« tehát csak az ismert Marx-tétel egyik újabb bizonysága: a virágzó kisipart törvényszerűleg felváltja a kapitalista nagyüzem, a szegény és szerény eszközökkel dolgozgató filozopter magáncégét a doktori grádussal ékeskedő »irodalmi vállalat« ...

De nem akarjuk mi olcsó élcelődéssel ütni el a dolog komoly voltát. Az ágyúval való lövöldözés ugyan (»illetékes tanügyi ható-

ságok tegyenek lépést, hogy az ilyen vállalatok szünjenek meg!« mondja Kristóf György, ami körülbelül módjukban sincs a tanügyi hatóságoknak) felesleges nekibuzdulás volna, de egyébként magunk is komoly tünetnek tartjuk az efféle »irodalmi vállalat«-ot.

Azonban nem szabad azt se felednünk, hogyha egy organizmust paraziták lepnek meg, akkor az a szervezet már előzőleg beteg — vagy legalább is betegségre inklinált — volt s a paraziták jelentkezése csak egyik *tünete*, nem pedig *oka* a betegségnek. Amidőn tehát az írásbeli dolgozatok üzletszerű elkészítésére előbb még csak kisiparosok akadnak, de később már éppenséggel nagyüzemű berendezkedés alakul: bizonyos dolog, hogy az organizmus, a *rendszer* körül van valami komoly hiba.

Ezt a hibát mi, tanárok, már régen látjuk. Hiszen az utóbbi években egész irodalma keletkezett a magyar nyelvi írásbeli dolgozatoknak s két évvel ezelőtt pedig a Bpesti Tanár Kör beható vita után éppenséggel súlyos és elítélő véleményt mondott a formalizmussá üresedett esztétizáló-irodalmi dolgozatiratásról. S imhol, ma már miniszteri rendelet mondja, hogy valamit tennünk kell e téren, mert jórészt e formalitásokba sülyedt dolgozat-rendszer az oka, hogy abiturienseink közül még a jobbak is szellemi dadogókká válnak, mihelyt a legegyszerűbb kérdésre vonatkozó gondolataikat kell megstilizálniok.

Az »irodalmi vállalatok« megszüntetésére nem igen van ingerenciájuk tanügyi hatóságainknak. Ha véletlenül volna is, aligha érnénk célt ezen az úton. A dolog természete hozza magával, hogy talán kevesbé hangos formában, nyomtatott körlevelek nélkül, de lappangva azért tovább élnének és dolgoznának ezek a vállalatok, aminthogy éltek és dolgoztak eddigelé is.

Nem, nem ezen a téren kell az orvoslást keresni, hanem (hiszen éppen most aktuális ez a dolog, már csak a miniszter úr ismeretes stílusrendelete révén is!) tessék reformálni az egész kérdést s a reform első pontjaként kimondani: *minden* dolgozat az iskolában készüljön el! De ezt a készülést aztán okvetetlenül előzze meg az előkészítés: a tanár és tanulók közös elmélyülése a témában, sőt éppen e közös elmélyülésből, az együttes olvasgatásból és megbeszélésből fakadjon maga a téma is. Az a téma, amely valószínűleg nem lesz címében olyan hangos, olyan sokat igérő, mint a mai — immár a könyökünkön kiütköző — dolgozattételek (»Katona Bánk bánja«, »Vörösmarty epikája« és... oh, jaj!...: »Párhuzam Arany és Petőfi között«...), de minden bizonnyal termékenyítőbb lesz ezeknél s még házi dolgozatként is csak az tudná megírni, aki résztvett az előkészítés együttes, elmemozdító munkájában.

A »morális métely« ellen, sajnos, így sem tudjuk ugyan fiainkat megvédeni. Lehetetlen munkára vállalkoznánk, ha erre törekednénk, amikor 24 órából 19 órán keresztül nem mi, az iskola, hanem a család, sőt: az utca, a társaság, a színház, a mozi, a sportpálya neveli őket. Persze, ez nem ok reá, hogy nyugodtan elnézzük, miként demoralizálódnak még az iskolával és tanulmányaikkal kapcsolatosan is. De éppen ezért, ha már ilyen természetű kérdés vetődött fel,

— bár igen kellemetlen kötelesség ez — nem szabad az előtt sem szemethúnynunk, hogy nemrégiben éppen egy fungens tanárkollégánk szegődött a fiúk mellé »segítő társul« az »iskola által támasztott akadályok elhárítására«, amidőn a magyar irodalmi olvasmányok rövid tartalmi kivonatát bocsátotta közzé. Aztán meg a görög-római fordítások (vulgo: puskák) gyártását is tanárok végezték annak idején! Ezek is visszaélések, ezek is demoralizálnak s csak nuancebeli különbségek választják el őket (ha ugyan elválasztják!) a pellengérre állított »irodalmi vállalat«-tól . . .

Igaz ugyan, hogy a mi tanítványaink, ha a középiskolából kikerültek, szép rendben úgyis afféle tapasztalatokat szereznek, hogy 1. a jogi stúdiumokat kár volna tudományos munkákból vagy éppen egyetemi előadások után elsajátítani, hiszen ott vannak a különböző jogi szemináriumok (a jogászhumor *szanatóriumoknak* nevezi őket), ahol 100—600 koronák ellenében tölcséren töltik be a koponyába a iurisprudentiát, de mindenesetre bepaukolják a lehető vizsgai kérdésekre a minimális feleletet: a schlagwortokat; hogy 2. országos nevű tudósok éhbérért végeztetnek egyetemi hallgatókkal fordításokat s nem egyszer jelentős tudományos és irodalmi munkálatokat, melyekből ők — a nevük révén — ezreket kapnak be; hogy 3. a jogi karon a doktori kalpagot olyan disszertációkkal szerzik meg, amelyeket 5—50 koronákért árusítanak, hogy 4. . . . ej, de ki győzné, s ha győzné, ki *merné* végigkísérni a mi fiainkat az ő későbbi tapasztalataik hosszú és tanulságos során? . . .

Ám, ismételjük, mindez nem ok reá, hogy magunk is szemet húnyjunk a dolgok felett, mert hát — úgyis mindegy! Nem, a középiskolai tanárságnak igen is rajta kell lennie, hogy fiaink — legalább amíg a mi kezeink alatt vannak — szokják meg, hogy csak a becsületes munkával lehet előbbre haladni. Ha a későbbi évek és az egész élet csupa cáfolata volna is ennek az elvnek, még akkor is valljuk és gyakoroljuk azt legalább mi. De gyakoroljuk akként, hogy necsak a külső tünetet fojtsuk el (ez talán olykor könnyebbnek látszik), hanem nézzünk a mélyebben fekvő okok orvoslása után is. Nézzünk még akkor is, ha az okok egyike-másika tanártársainkat vagy a tanárság egyetemét érinti is kellemetlenül.

Ady Lajos.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Nyelvészek és tanárok gyűlése Marburgban.

A kiesfekvésű Lahneparti Athén — amint a németek egyetemi városaikat emlegetni szokták — ismeretes a magyar tanárság előtt vagy mint kellemes egyetemi város, esetleg mint a nagyszüneti tanfolyamok színhelye, de tán leginkább mint Magyarországi Szt. Erzsébet városa, ahol lépten-nyomon szerencsétlen sorsa és dicső felmagasztaltatása emlékeivel találkozhatunk. Mintha csak a görög

város vendégbarátsága és az őrgrófné magyaros vendéglátása a tudósok iránt, egyesült volna a városban, oly meglepő ünnepiességgel fogadta a tanárokat. A császárt váró Bonn nem volt díszesebb zászlóerdőbe borítva, mint Marburg a tanári ülések 5 napja alatt: sőt itt még a villanyosok áramvezetőjén is lobogófüzéreket lengetett a szél. Mily büszke öntudat járhatta át a német kartársak lelkét, midőn látták, hogy így megbecsülik őket!

A gyűlés szeptember 30-tól október 3-ig tartott. Azonban már 29-én ülésezett a »Deutscher Germanisten Verband« és a »Gymnasial Verein«. Mert a gyűlés idejét azok az egyesületek, amelyeknek tagjai a tanárok közül kerültek ki, felhasználták megbeszéléseikre. Így ülésezett még a gyűlés folyama alatt a »Verband deutscher Volkskundvereine«, »Verband deutscher Geschichtslehrer (alak. gy.), »Morgenländ. Gesellsch.« ; a palesztinai kutatások érdekében alakult német egylet és a félig-meddig megalakult »az idegen nyelvek iskolai helyes kiejtését szorgalmazó egyesület«, amelynek alakuló gyűlésén azonban egyelőre csak egy bizottságot küldtek ki egy gyakorlati kézikönyv megszerkesztésére a görög és latin nyelv fonétikus kiejtésének megvilágítására.

Hogy a vándorgyűlés idejét ennyi egyesület használta fel a gyűlései megtartására, nem csoda, hisz a résztvevők száma a 824-et meghaladta, s tagok mindenünnen voltak, »wo die deutsche Zunge klingt« (osztrák: 22, svájci: 7, magyar: 3, angol: 2, svéd: 2, norvég: 1, amerikai: 1, orosz: 1, görög: 1, szerb: 1).

A gyűlés nagy arányait nemcsak az ezer felé járó tagszám, hanem a százat túlhaladó felolvasás is mutatta. A gyűlések tulajdonképen 3 részben folytak le. Voltak 1. allgemeine (közös), 2. szakosztály (section) és 3. kombinált (comb. sect.) ülések. Az elsőben volt 9 felolvasás az összes jelenlevők (vendégek) részére, a másodikban 78 f. o. a XIII. szakosztály tagjai részére s a harmadikban, minthogy az elnökség maga is nagyon széttagoltnak érezte a gyűlés menetét, az egyes rokonosztályok részére 15. Tehát összesen 102.

Ha most elgondoljuk a 7 egyesület üléseit, a 102 felolvasást, a bankett és a »festkommers« ünnepi pohárköszöntőit, a város megtekintését, az iskoladrámákat (Sophokles: Vérebek; Menander: Bíróság és Gryphius András: Absurda Comica), a »St. Gotthard« pedag. mozielőadást, előttünk áll az a rengeteg szellemi étlap, amit 5 nap leforgása alatt a gyűlés tagjai részére feltálaltak. Hogy ezt a nagy munkát csak felületesen, s a legfontosabb kérdéseket félben-szerben hagyva végezhették el, azt mondanom sem kell. A gyűlés nem igazolta egy cseppet sem a benne sokszor hangoztatott kijelentést: »deutsch sein, heisst, gründlich zu sein!« Még a gyűlés tagjai is érezték ezt, és a pedagógiai szakoszt. gyűlésein többször felhangzott a panasz, hogy a »Versammlung«-nak rengeteg sok az anyaga. A gyűlés széttagoltságát is panaszolták. Az elnöki záróbeszéd is jogosultnak mondta egy-két osztály tömörülési szándékát, »denn unsere Zeit drängt zur Zusammenfassung!« És a gyakorlat? 2 új egyesület, 1 új szakosztály.

A gyűlés általános képe volt kicsiben az egész magasabb közoktatásügynek. Ott élt, küzdött a három nagy ellentét: 1. a klaszszikai humanisztikus gimnaziális és a gyakorlati reálisztikus nevelés és oktatás kérdése, 2. a tudós (philologe) és a tanár (schulmann), vagy ami egyre megy, az egyetem és a középiskola ellentéte, mint ok és 3. és a nagy kérdés, hogy a modern középiskolai tanítás a haladás, avagy a hanyatlás jegyében mozog-e? mint okozat. És mondhatom, nem kis gyönyörűség, élvezet volt szemlélni azt a nagy és lelkes harcot, amely ezen kérdések fölött komoly és méltóságos és egymáshoz méltó ellenfelek közt lezajlott. De megállapítható az is, hogy mind a három kérdés továbbra is nyilt kérdés maradt. Hogy melyik fél lesz a győztes? Amelyik meg tudja nyerni a modern életet fegyvertársául. Ez a célja mindkettőnek. A gimnázium részére Wendland göttingai tanár mutatta meg az utat, figyelmeztetvén kollégáit, hogy szükséges a német szellemet a göröggel megtermékenyíteni: »Faustnak is Helénát kellett elvennie, hogy célt érhessen.«

Az egész gyűlés, amint a neve: »philologentag«, s a saalburgi kirándulás is mutatták, teljesen a klasszicizmus jegyében mozgott. A közös gyűlések felolvasásai: Diels: Wissenschaft und Technik bei den Hellenen; — Lehmann: Schlussbericht üb. d. Durchführung des Hamburger Programms; — Klotz: Anfänge des römischen Dramas; — Schroeder: Über Wortschöpfung und Wortwahl; — Kisch (Bistritz, Siebenbürgen): Über die Herkunft der Siebenbürger Sachsen; — Schneegans: Üb. Rabelais im Lichte der neueren Forschung; — Burdach: Üb. die Ursprung des Humanismus; — Graef: Gymnasium u. Oberrealschule; — Gercke: Eine Niederlage des Sokrates; — mint látható kettő kivételével mind nyelvészetiek voltak. Mert Kisch felolvasása is, befejezése kivételével, amelyben szerencsétlen kis népe részére, amely oly sokat, sokat szenvedett és mégis a maga német érzületét (deutsche Gesinnung) erős konzervativizmussal megtartotta, a német filológusok érdeklődését és a nagy birodalmi németség figyelmét továbbra is kérte, teljesen nyelvészeti keretben mozgott, amennyiben azt állapította meg, amit írásaiból jól ismerünk, hogy a szászok nyelvjárása a mosel-frank, illetőleg a luxemburgi nyelvjárással egyezik.

Ez azt jelenti, hogy a nyelvészeti kérdések, de különösen a klasszikaiak uralták az egész gyűlést, mert a közös gyűléseken a közönség is részt vehetett, amely pedig a szakosztályok üléseiről ki volt zárva. És a záróbeszéd büszkén meg is állapította, hogy a gyűlésen nyert főbenyomás, amint azt minden résztvevő megállapíthatta, az volt: »Die Philologie ist unsterblich und untötlich, wie auch das klassische Altertum.«

Viszont a reális iránynak is sikerült egy felolvasást az aulába, a közös gyűlések termébe juttatnia, hacsak Graef színtelen, langyos, de mégis csak a reális oktatás előnyét bizonygató felolvasásában. És most már, miután hosszú éveken át folytatott harcok árán kivitték, hogy a pedagógiai osztálynak — amely vezetősége révén határozottan reálista irányú, hisz elnöke Graef felolvasására el sem akart menn

míg meg nem tudta, hogy a reáliskolák *mellett* fog beszélni — külön ülései lehettek. Most már arra törekszenek, s erre az elnöki záróbeszéd biztatást is nyújtott, hogy a pedagógiai szakosztály ne a többi tudományos osztállyal egy napon ülésezzék, hanem kapjon egy teljesen külön napot. És nem lehetetlen, hogy 1915-ben, a pünkösdi időben, Münsterben tartandó gyűlésen sikerül is kivinniök.

Ebben a kérdésben tehát csak a kulisszák mögött folyt a küzdelem, de a másik két kérdésben már nagy és szenvedélyes viták folytak. Ott láttam arcvonalban egymás ellen »a tiszta tudományért« viaskodó egyetemi filológusok táborát, és a gyakorlati élet jussaiért küzdő középiskolai tanári sereget. A csatakiáltás az elsők részéről: »az egyetem tudományos intézet; adjatok nekünk ti tanárok jobb, hasznavehetőbb anyagot, akikből mi tudósokat nevelhessünk«, — s a másik csapatból visszahangzott: »ti levegőben járó tudós professzorok, szálljatok le a gyakorlati élet szemináriumaiba és neveljetek ott nekünk jó tanárokat, mert akik most kiszabadulnak az egyetemről, azokkal jó eredményt elérni nem lehet«. Es geht abwärts! volt az elfogadott fájdalmas kiáltás — bár a fok tekintetében eltérők voltak a nézetek —, de hogy ki az oka ennek, a középiskola-e vagy az egyetem? erre feleletet nem tudtak adni. Vagy adni adtak, csak a két felfogás találkozni nem tudott. Én úgy vettem ki a harc zajában, hogy sem az egyetem, sem a középiskola, hanem az egyetemes tanárság, amely társadalmi érintkezés, felfogás és egymás megértése, értékelése dolgában itt is messze áll még egymástól. És ennek a szakadéknak betöltésére tényleg alkalmasok az ilyen tudományos és gyakorlati célt szolgáló összejövetelek. Mert a hidegrideg papiron küzdők szájából többször hallottam ilyen kijelentést: »minthogy az előttem szóló sokat engedett eddigi álláspontjából«, — és az ünnepi vacsorán a hivatalos pohárköszöntőben a marburgi rektor az egyetem és középiskola **bajtársi szövetségére** (bundesgenossenschaft) emelte poharát, »mert csak ez tudja megakadályozni az egyetemi ifjúságban, s ezzel az egyetemi végzettségű néprétegben, amelyre pedig a német nép jövőjének megalapozásában oroszlánrész jut, a kisértékűség és felületesség felburjánzását . . . Üdvözletem a tanárságnak (Schulmänner) szól, akik a mai anyagiasság felé hajló korban az egyetemi tanárokkal együtt sarkoszlopai a német eszményiségnek« (idealizmus.)

Ez a kérdés hivatalosan először az egyetemes gyűlésen került szóba Lehmann felolvasásával: »Schlussbericht über die Durchführung des Hamburger Programm.«s A Hamburgi Programm nem más, mint az egyetem és a középiskola viszonyának kérdése. Nevét onnan nyerte, hogy Aly Frigyes, a humaniszt. gimnaziális irány elhúnyt vezetője ezt a kérdést először a hamburgi gyűlésen (1905) hozta szőnyegre. Ettől kezdve mindegyik, a bázeli, a gráci és a pozeni Filologentag napirendjén ott volt, s a vezető körök előtt úgy látszott, hogy végre itt a marburgi gyűlésen — »minthogy a kérdés élénk szellemi megvitatás után pozitív eredményt ért el — ünnepélyes zárókő letételhez jut.

Maga a felolvasás úgy is indult. Az első felében visszapillantást vetett az eddigi eredményekre, miszerint a tudományok jelentős vezérei közül többen megmutatták egyetemi előadásaikban, hogy a középiskola kívánalmaira is tekintettel vannak és szakjukat nemcsak a tudományos vizsgálódás szempontjából, hanem a jövő tanári nemzedék érdekeinek szemmeltartásával művelik. De csakkamar otthagyta a tárgyilagos megállapítások mezejét és azt vitatta, hogy nem helyes a pedagógiát mint külön előadási tárgyat behozni az egyetemre, még ha a tanár a pedagógiát filozófiai úton tárgyalná is, és nem a középiskolai oktatáshoz készítene recepteket, mert ezzel csak a széttagolódást segítjük elő, de meg a tanári vizsgálatot nehezítjük, pedig ma oly irányzat él, hogy az eddigi vizsgálati módszeren is könnyíteni kell. És elitélte Rhein jénai tanár rendszerét, aki szemináriumát gyakorlóiskolával kötötte össze.

A rövid eszmecsere alatt az eddigi egyetemi módszer hívei kiemelték a bölcsészeti szak fölényét a többi szakok (teol., jog) felett, mert itt a hallgatók résztvehetnek a tudományok tiszta munkásságában (an der reinen Arbeit der Wissenschaft), s az előadások nincsenek a gyakorlat számára szabva. És követeltek külön pedagógiai tanszéket és pedagógiai szemináriumot. Az ellenesek azt hangsúlyozták, hogy az egyetem és a középiskola egységet alkotnak, egyik a másikra rá van utalva. Sajnos, a bölcsészeti szak nincs összeköttetésben az élettel, előadásai nagyon magasak és túlságosan elméletiek. Még a szemináriumok sincsenek tekintettel az iskolai gyakorlatra, azokban még azzal sem törődnek, hogy a jövő tanári nemzedék beszélni, előadni tudjon. Nem sok jót várnak a külön pedagógiai szemináriumoktól sem, mert azok is csak elméleti intézmények lesznek. Minthogy a kérdés még közel sem jár az eredményhez, kívánatos, hogy a következő gyűléseken is beszéljék meg.

Amint látható, a kérdés tényleg nem tisztázódott, annál kevésbé, hogy a gyűlés túlhalmozódása miatt a vitát félbeszakították. Az itt felhozott középisk. tanári felfogás nagyrésze a pedagógiai szakosztály ülésein hangzott el, s így igen találó volt egy megjegyzés a pedag. szakosztályban: végtelen sajnálható, hogy ily fontos kérdés, mint a H. Pr. kérdése a közös gyűlésen kátyúba került (ins Wasser gefallen).

Hogy mily általános érdekű ez a kérdés, és mennyire napirenden van itt Németországban, mutatja, hogy itt Bonnban két tanár tért ki reá az egyetemi előadásokon. Az ófelnémet szeminárium vezetője arra figyelmeztette hallgatóit: »a mi szemináriumunk nem biztosító intézet az államvizsgálatokra« és az irod. tört. tanára kijelentette: »az egyetem nem azért van, hogy a tanári pályára képezze ki hallgatóit, hanem hogy azokat önálló tudományos munkásságra tanítsa. Az egyetem célja az, hogy megtanítsa azt, hogyan kell dolgozni s nem azt, hogy mit. Mert az egyetemnek jóval túl kell mennie azon a célon, hogy a studenteket gyakorlatilag alkalmassá tegye a tanári hivatásra. A gyakorlati kiképzéshez semmi közünk. (Die prakt. Ausbildung geht uns garnicht an.) Az nagyon szegényes egyetem volna, amelyik *csak* azt tanítaná, amit a tanárnak az isko-

lában tanítania kell, neki mélyebb készültséget kell a későbbi tanár számára nyújtania«.

A pedagógiai szakosztálynak is bőven volt alkalma ehhez a kérdéshez hozzászólnia. Huckert pozeni gimn. igazgató: Die Leistungen der höheren Lehranstalten Preussens in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft, Budde, hannoveri egy magántanár: Neue Anforderungen an die höheren Lehranstalten c. felolvasásokkal, de különösen az elsővel kapcsolatban. Huckert visszatekint a 60-as évekig és statisztikai adatok és értesítők alapján párhuzamot von a mult és a ma középiskolája és az ott elért eredmények között s megállapítja, hogy a százalékok szerint egyes tantárgyakból akkor, más tárgyakból ma jobb az eredmény; általában pedig a mai panaszokat az akkori értesítőkben is lehet olvasni. Ha a mai középiskola valamivel rosszabb eredményt tüntet fel, annak oka a nagyobb létszám (Zudrang an die h. Schulen), a megváltozott szociális, forgalmi és társadalmi viszonyok következtében (a városok fejlődése, a vasúti összeköttetések javulása, a tanultak osztályainak (tanítók) szaporodása stb.). Tehát megállapíthatja, hogy a középiskolában elért eredmények (Leistungen) nem rosszabbak ma, mint voltak a multban. A jövőre nézve még nem tudunk semmi biztosat, mert az újabb iskolaalakulások eredményei legfeljebb csak 20 év mulva szűrődnek le. Mert a pozeni Mariengimnázium eredményei, amelyre a reformgimn. hívei hivatkoznak, nem sokat jelentenek, minthogy a reformgimn. tanulói a németek közül, míg a gimn. tanulói a lengyelek közül kerülnek ki, s így onnan hiányzik a $^0/_0$-ot leszállító elem.

A tovább mint 2 óráig tartó vitában azonban nem a felolvasó szépszínlátó (optimista) felfogása, hanem a sötétetlátó Cauer nézete volt túlsúlyban: »Es geht abwärts.« A mai iskolák csontváza puhult. Ennek okát kell keresni és ezáltal segíteni a bajon. Ő a vizsgálatok szigorítását óhajtotta. Bauer igazgató abban talált magyarázatot, hogy sok középiskolának az anyagiak miatt fogni kell a növendékeket, itt jó eredményt várni nem lehet, ahol pedig van pénz, ott az »elefántiskolák« fejlődnek, a maguk párhuzamos (abc) osztályaikkal, hol a tanárság egész konzorciumot képez, itt meg egységes nevelésről nem lehet szó. Mások a következő okokat említették: nem megfelelő a tanterv; — nem helyes a minisztériumok »erleichterungspolitik«-ája; — sok a rossz tanár s vele szenved a többi is, — nem csoda a hanyatlás, ha az egyetemen felveszik a bölcsészeti szakra az olyanokat is, akik elégséges (mangelhaft) érettségivel kerülnek oda; — a minisztérium szorítja le maga az eredményt, mutatja az »extemporale Erlass« a maga végzetes $^1/_4$-jével (das verhängnissvolle Viertel), — az önkéntességi jogot nem szabad a középiskolai végzettséghez kötni. Hogy ezt elnyerhesse, sok olyan elem küzködik a középiskolában, amely más pályán jobban boldogulna. Valakinek jó katonai hivatása nem függ attól, jó latin-e. Legyenek külön katonai önkéntességi tanfolyamok és önkéntességi vizsgálatok, ez tisztán katonai kérdés; — sok az unterszekundában (a 6. oszt.) a nem odavaló elem, meg kell tehát változtatni a képesítésügyet, a mai képe-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

sítési rendszert. Sok helyen követelnek középiskolai végzettséget, hol ez teljesen felesleges. Határozatot is hoztak, melyet szószerint közlök: »Die ped. Section sieht in einer Veränderung des Berechtigungswesens, besonders in der der Einjährigfreiwilligenberechtigung eine der wichtigsten Maasregeln zur Hebung der Leistung der Höherenschulen«; — a marburgi egyetemi tanárok az anyanyelv és vele a logikai gondolkodás elhanyagolásában látják a hanyatlás okát.

Orvosságul egyesek azt kívánják, hogy a tanárok többet foglalkozzanak az órákon kívül is a növendékekkel, mert ezzel azoknak a munkakedvét felettébb növelik; a legtöbben a tanárképzés és az egyetem reformját sürgetik (das ist die dringendste Frage), — vannak szépszintlátók, kik az itt most divatos téli tanfolyamoktól (mint a mi munkásgimnáziumaink) és bennük és általuk az egyetemi és középiskolai tanárság együttes munkálkodásától várnak sok és szép eredményeket.

A felolvasó — a gyűlés nagy tetszése mellett — megigérte, hogy élete céljául ennek a kérdésnek megoldását tűzi ki, és szabadon, függetlenül fog munkálkodni, nem törődik vele mint gondolkoznak felőle fent.

Az elnöki záróbeszéd nem tudta összefoglalni a kérdés megvitatásának eredményeit, de azt megállapítja, hogy úgy látszik, a modern élet sokfélesége, változatossága és ingerei az okai annak, hogy ennyi a panasz; mert a mai ifjúság nem tud koncentrálni. És a kérdés csak ennek szemmeltartásával oldható meg. Hisz akinek gyermeke van, az okvetetlenül meggyőződött róla, hogy a mi fiaink többet dolgoznak a középiskolában ma, mint régen mi magunk.

A pedagógiai szakosztály gyűléseinek tárgyai még a következők voltak: Schenk: Über die Gefahren des Sports; Brandt: Die Kunstpädagogische Bedeutung von F. Milet und C. Meunier (képekkel); Stürmer: Aufruf zur Gründung eines Vereins zur Verwertung der Resultate der Sprachwissenschaft in Sprachunterricht; Biese: Moderne deutsche Lyrik und die höhere Schule; Pollak (Wien): Über die Behandlung erotischer und sexueller Probleme in deutschen Unterricht. Valóban sajnálható, hogy Ziehen frankfurti tanácsos felolvasása: Die Einheitsschule, nagyon is színfalak mögötti okok miatt elmaradt, mert a legilletékesebb személyiségtől tanultuk volna megismerni a frankfurti iskolatípust.

Schenk a marburgi egyetem egészségtani intézetének igazgatója kísérletei alapján arról számolt be, hogy helytelen a tornának mint felüdítő órának alkalmazása, mert az csak kimeríti az amúgy is fáradt növendékeket. De ha a tornát nem lehet délutánra tenni, arra kell ügyelni, hogy a fiúk olyasmit tornázzanak, hogy lélegzésük rendben maradhasson, mert a szellemi kimerülést az elfulladás (Atemnot) okozza.

Brandt szerint közelebb állanak a növendékek lelkéhez a modern mesterek alkotásai, mint az ókori, vagy középkori remekek. Azért ezekhez azokon át vezessük őket.

Nagy fontosságot nyert Biese felolvasása azáltal, hogy a rákövetkező vita alatt az a kérdés került felszínre: milyen álláspontot foglaljon el az iskola a modern irodalommal szemben.

Maga a felolvasás az olvasókönyvek minden poézis és igazi természeti érzést nélkülöző versolvasmányai ellen kell ki, és kívánja, hogy helyettük az igazi költők — hisz van elég — valóban értékes verseit tegyék. Ezáltal tudjuk növendékeinket a modern idők eszméi, bálványai és pogány istenei ellen felfegyverezni. A tanításnál a verset, mint verset kell megértetni, prózába átültetni (ins Prosa auflösen) nem szabad.

Mi lesz a klasszikusokkal? volt a vita első felszisszenése? Megállapodtak, hogy a klasszikusok maradnak az irod. olvasmánytanításának a magvai (Kern).

Tanítsuk-e vagy egyszerűen ítéljük el a modern líra alkotásait, vagy hallgassunk róluk? Mert a modern líra és az egészséges érzések között nagy hézag van. A modern líra keresett, sokszor üres s a formával akar hatni és az erős szavakkal. Benne egy új modern Sturm und Drang-kort láthatunk. Egyik-másik költő valóságos agyvelőművész (Hirnakrobat). A legtöbbnél nagyon is erős a szexuális oldal kiemelése. Azért az iskola ne is vegyen róla tudomást. De ez nem helyes, mert nem engedhetjük növendékeinket magukat haladni, ha azok okosabbaknak is tartják magukat ebben a kérdésben az öregeknél. A fiúknak mutassuk meg mind a két irányt, de a jó irányban kell őket vezetni. Annál is inkább, mert a modernizmusban férfiatlanságot láthatunk (Unmännlichkeit) és ez ellen küzdenie kell teljes erejével az iskolának

Itt újra felhangzott a panasz az egyetem ellen, amely nem készíti elő ebben a tekintetben sem a tanárokat, ott nem interpretálnak eleget, hanem túlságos hosszú lére eresztve historizálnak s ilyen az iskolai tanítás is, amelytől aztán fázik a növendék.

Kívánatos, hogy a tanulók könyv nélkül tanulják meg a költeményeket és szépen adják elő. Münsterben például az egyetemen a színházigazgató tanítja a szavalást. Itt Bonnban is van két kétórás szónoklás és beszédtanítás. (Dr. Fischer: Die Technik des Sprechens (Prakt. Üb.) és Sprechtechnische Vortragsübungen für öffentl. Redner.)

A matematikai-fizikai és pedagógiai szakosztály kombinált gyűlésén Münch: Kinematografische Vorführung mathematischer Beweise c. előadásában érdekesen láttuk, mint lehet a legelvontabb matematikai tételeket és mértani levezetéseket (parabola) a mozgókép segítségével a növendékek előtt világossá és szemlélhetővé tenni. A biológiai-pedagógiai szakosztály komb. gyűlésén Schmidt: Biologie und Philos. Propädeutik címen eddigi tapasztalatairól beszélt, hogy a biológia segítségével a növendékekkel úgy a természetrajzot, mint a filozófiát meg lehet kedveltetni. Hisz őt magát is tanítványainak lelkesedése juttatta ahhoz a gondolathoz, hogy ezt a felolvasását megtartsa. De a biológiára azért is szükség van az iskolában, mert az emberi élet problémáját csakis tények alapján lehet megértetni.

A többi szakosztályok gyűlésein tudományos kérdéseket tárgyaltak. A néprajzi szakosztály egyik ülésén Schmidt (Klausenburg): Über die deutschen Mundarten in Südungarn c. értekezésében felolvasó azon tapasztalatait és megállapításait ismertette hazánk délvidéki németjeinek nyelvéről, amelyet mi otthon az akadémiai kiadványokból már jórészt ismerünk.

Igen érdekes és értékes volt a saalburgi kirándulás a Trajan s Hadrián császárok idejéből fennmaradt földvárnak és a későbbi fa-, majd kővárnak Vilmos német császár által restauráltatott (1897—1907) műemlékét mutatták s magyarázták meg a homburgi szakemberek. A hatalmas szobrok (Antonius Pius, Hadrian és Leo Alexander), a rekonstruált lőfegyverek s a gazdag múzeum s a teljesen helyreállított Mithras-szentély a hét forrással, a Canabék maradványai közepette úgy érzük magunkat, mintha tényleg valamelyik római védvárban lettünk volna. S midőn az ott lelt »tuba« hangjaira a lőfegyverek körül összegyülekeztünk, szinte csodálkoztunk, hogy Schramm generális magyarázza őket, s nem valamely legionárius.

A vándorgyűlést megelőzőleg október 29-én volt a Deutscher Germanisten Verband I. ülése. Az ünnepi beszédet Kluge Fr. tartotta a német nyelv kulturális értékéről. Benne azt a reményét fejezte ki: »unsere Sprache wird die Welt beherrschen.« Az iskolai gyakorlatból a német nyelv tanításának kérdését beszélték meg, ahol azt a kívánságot szögezték le, hogy a német nyelv oktatásának az iskola keretében nagyobb teret kell biztosítani, ép azért a most készülő tantervben ennek az új nagyszabású célnak megfelelő változásokat kell behozni. Ez a cél azt is megköveteli, hogy a tanári kiképzés is új irányt, új alakulásokat nyerjen az egyetemen.

Ugyancsak akkor tartotta a Gymnasial Verein XXII. gyűlését, amelyen »a görög irod. és az isk. olvasmányok« és »a gimn. történettanítás organizációja« kérdéseit tárgyalták. A görög irodalomból Platót és a 3 nagy görög tragédiaírót kell az olvasmányok keretében bőségesen ismertetni; és az olvasmányok tárgyalásában a görög filozófia kérdéseit is tárgyalni kell, mintegy bevezetésül a prepedeutikához és ezt összeköttetésbe kell hozni az újabb német irodalommal. A történelemtanításnál kívánatos, hogy az ókori, különösen a görög történelem tanítása mélyíttessék, ép azért azt két éven át (a két szekundában 5., 6. o.) kellene tanítani. De a modern élet követeléseinek is igyekeztek eleget tenni, amennyiben követelik a Bürgerkunde behozatalát az isk. oktatás keretébe. S hogy a történelmi oktatás kérdéseit minél alaposabban megtárgyalhassák, megalakították a »német történettanárok egyesületét«.

Dr. Matolcsy László.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Prohászka Ottokár: **Világosság a sötétségben.** Kiadta az »*Élet*« irodalmi és nyomda részvénytársaság Budapest, 1914.

Az »Élet« könyveinek jó ajánló levele Prohászkának legújabban megjelent kötete. Nekünk, nevelőknek kell elsősorban foglalkoznunk ezzel a könyvvel, ezekkel a különféle című, de egységes tartalmú cikkekkel. Egy nagy nevelőnek a gondolatai vannak bennük elszórva, aki átérezte a nevelés fontosságát, értékét, de átérezte annak a nehézségeit is. Lehetnek nekünk eltérő nézeteink a nevelés céljáról, lehet különböző felfogásunk a nevelői munka kiinduló pontjáról és gyökeréről, abban mindannyian megegyezünk, hogy a nevelés erő, amely alakít, amely képez, s hogy ezen alakítás nélkül az emberiség el nem lehet. »Nevelés nélkül az élet nem öröm, nem áldás, hanem inkább sokféle boldogtalanságnak forrása«, mondja Prohászka abban az értekezésben, melynek *Az ifjúság erkölcsi nevelése* a címe. Lelkökre köti a szülőknek, hogy az otthon mindig kedves és derűs legyen. A gyermek lehetőleg ne lásson kedvetlen és morózus arcokat, ne vigyen magával az életbe már a gyermekkorból is kellemetlen emlékeket. A szülők, tanítók és nevelők főleg példájukkal hassanak, legyen életük »sermo vivus«, élőbeszéd s gyermekeikbe, növendékeikbe éljék bele a bizalmat, a fegyelmet és a közmegelégedésre szolgáló istenes életet.

Életének későbbi nehézségei között is támogassa a szülő gyermekét. A pubertas nehéz éveiben, a nemi érés korában sok tapintattal, sok szeretettel figyelje viselkedését. Alkalmas időben világosítsa őt fel, hogy a nemi dolgokban való káros tudatlanság később keserűen meg ne bosszulja magát. Szerinte vétkezik az a szülő, amelyik ezt elmulasztja. Az ébredező nemi inger tompítására a koedukációt is megengedhetőnek tartja, azonban csak okkal-móddal.

Erkölcsi tekintetben nagyon következetes és igazságos. A férfi és a nő között ne abban a tekintetben legyen egyenlőség, hogy a nő a férfi mintájára áttöri a társadalmi korlátokat s ami egyiknek szabad, a másiknak is szabad álláspontjára helyezkedve száll szembe az ósdi nézetekkel. Legyen mind a két nem erkölcseiben erő és fegyelem. A házasságban a férj és feleség becsüljék meg egymást. A kis ellentéteket ne szítsák, hanem amelyik előbb veszi azokat észre, igyekezzék a hibát jóvá tenni, ha kell, önmegtagadással is. Jó modor, tapintat, figyelem uralkodjék a házastársak között.

Lehetetlen lenne minden igazságot, minden aranymondást papirra vetni. A könyv minden lapján az író nagy lelke él, az a nagy lélek, amely a természet, a lélek s az istenség mélységeit kutatja s azokból a mélységekből gyöngyszemeket hoz fölszínre. Nem egyéb ez a könyv, mint gyöngyszemek koszorúja, melyet a meggyőződés ereje fűzött össze. Prohászka írói kvalitásairól, stílusának pompájáról ezen a helyen fölösleges megemlékeznünk. Az ízléses kiállítás az »Élet« irodalmi vállalat könyveinek úgy látszik velejárójuk.

Zibolen Endre.

A Paedagogium magyar filológiai szemináriuma. Irta *dr. Gyulai Ágost* pedagógiumi tanár. Különnyomat a Paedagogiumnak 1912/13-ik évi almanachjából. Budapest, 1913. 40 l.

Akárcsak Németországban, fokozatosan nálunk is áttevődik a főiskolai oktatás súlypontja a tisztán elméleti előadások köréből az alkotó és tudományos munkára serkentő szemináriumi tevékenységre. A főiskolák (tanítóképzők, akadémiák és egyetemek) megközelíthetetlen magasságban lebegő előadóasztalainak és a hallgatók padsorainak helyét barátságos, munkára hivogató szemináriumok dolgozóasztalai foglalják el. A szemináriumi tevékenység a filozófiai, történeti vagy jogi oktatásnak éppoly számottevő tényezője lesz, mint aminő a természettudományok eredményes tanításának: a laboratóriumi munkásság. Az új tanító- és tanárnemzedék már a tanító- és tanárképzés folyamán megismerkedik az önképzésnek és az alkotó munkának hatalmas kincseivel, amelyeket a népiskolai és középiskolai tanítói eljárásban gyümölcsözően értékesíthet.

A szemináriumi munkásság jelentőségének felismerése nálunk már eddig is örvendetes eredményeket érlelt. Egyetemeinken és főiskoláinkon termékenyítő szemináriumi munka folyik, amelynek gyakorlati eredményeit a figyelmesebb szemlélő könnyen fellelheti. Ez eléggé kedvező viszonyok közepette is csaknem egyedülálló a polgári iskolai tanárokat képző budai Paedagogium magyar filológiai szemináriuma. A szeminárium megteremtése Gyulai Ágostnak, az intézet jeles tanárának köszönhető, aki nem sokkal azután, hogy a magyar irodalomtörténeti katedrát elfoglalta, 1904-ben egy külön magyar szakkönyvtár felállításával megvetette a szeminárium alapját. Az ő hivatott tollából kapjuk most, nyolc esztendő derekas munkája után a Paedagogium 1912/13. évi Almanachjában és különnyomatban is a magyar filológiai szeminárium ismertetését. Ismertetésében részletesen elmondja a szeminárium keletkezésének és kifejlődésének történetét, kellő tájékoztatást nyújt gazdag fölszereléséről és a szemináriumban folyó intenzív munka menetéről. Az önképzésnek és az önálló tudományos munkásságnak helyes szempontjai a szeminárium szervezettségében csakúgy érvényesülnek, mint a szemináriumi hallgatók munkájában. Szakkönyvtárának 7000 kötete kétszeresen meghaladja az Eötvös-Kollégium könyvtárának magyar nyelvi és irodalmi anyagát. Szemléltető eszközei, amelyeknek jórészét az intézet hallgatói készítették és állították össze, eredetiségükkel és változatosságukkal egyaránt meglepnek. Ezek közül elegendő egy 120 folió-lapra terjedő Petőfi-ikonografiára, egy készülő irodalomtörténeti atlaszra és irodalomtörténeti vonatkozású diapozitív-gyűjteményre utalni. Csakis ezzel a gazdag apparátussal vált lehetségessé az a munka, amelynek eddigi eredménye a hallgatók kb. 400 szemináriumi dolgozata. E dolgozatok közül nem egy tudományos folyóiratainkban is megjelent.

Magának a szemináriumi munkának menetét az ismertetés igen tanúlságosan mutatja be. A tervszerűen kidolgozott munkamenet nem gátolja a hallgatók egyéni hajlandóságának megnyilatkozását,

de azért mindenütt érezteti a vezető tanárok tudatos irányítását. Valóban kívánatos, hogy Gyulai Ágost ismertetése a szemináriumnak minél több barátot szerezzen. De nemcsak barátokat kívánunk a szemináriumnak, hanem követőket is. Hiszen, hogy csak egy példára hivatkozzunk, a budapesti tudományegyetemnek is van mintaszerűen berendezett modern filológiai szemináriuma, csakhogy ez az egy szeminárium ad hajlékot a magyar (helyesebben ural-altáji) filológián kívül a germán, román, angol és szláv filológiának is. Pedig vita tárgya sem lehet, hogy az ország első egyetemén a magyar nyelvet és irodalmat külön szemináriumot illeti meg, amely szélesebb alapokon fölépülve, mint ma lehetséges, méltó párja lehetne a Paedagogium tökéletesen szervezett magyar szemináriumának. *Verő Leó.*

Beküldött könyvek és lapok.

Kirándulók zsebkönyve. Második kiadás. Írta *dr. Szabó Zoltán.* Növénytani rész. Népszerű természettudományi könyvtár. 3. Kiadja a Kir. Magyar Természettudományi Társaság. Budapest, 1913.

Bayreuth. Írta *dr. Baumgartner Alajos* főgimn. tanár. Ára 80 f. *Zenetudományi Könyvtár.* Szerkeszti *Sereghy Elemér.* Budapest, Németh József kiadása I. Fehérvári-út 15/a.

A szárnyaskerék diadala vagy a vasút, mint népnevelő. Írta *Csekme Ferenc.* Kiadja a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság. Ára 2 korona. Marosvásárhely, 1913.

Modern Könyvtár. *Füst Milán.* Változtatnom nem lehet. Versek. Ára 80 f. — Hugo von Hofmannsthal. A költő és a ma. Levél. (két tanulmány). *Lányi Viktor* fordítása. Ára 40 f. — *Relle Pál.* Örök emlékek. Elbeszélések. Ára 80 f. — *Krúdy Gyula.* Csúrli és társai. Elbeszélések. Ára 40 f. — Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásai.

A reformiskola. Írta *Gyulai Aladár.* Ára 50 f. Budapest, 1913.

A középiskolai reform. Írta *Juba Adolf dr.* egyetemi m. tanár. Budapest, 1913.

Pintér Jenő: **Időmutató** a megújhodás korabeli magyar irodalom történetéhez (1772—1831). Budapest, 1913.

Magyar paedagogia. Dr. Finászy Ernő közreműködésével szerkeszti *dr. Imre Sándor.* 1913. dec. Tartalma *Fest Aladár:* A magyar reform-középiskola. *Imre Sándor:* A nőnevelés és a lélektan. *Quint József:* A berlini esztétikai kongresszus. Irodalom. Szemle. Vegyes. — **Uránia.** *Molnár Viktor* közreműködésével szerkesztik *Szász Károly* és *Mikola Sándor.* 1913. dec. Dr. Nagy József, Téglás Gábor, dr. Vasadi Balogh György, dr. Szentirmai Imre, Szász Károly, Kún Kálmán, dr. Barla-Szabó József stb. cikkeivel.

Darwin. Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *dr. Fülöp Zsigmond.* Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. Ára egész évre 10 K, egyes szám 50 f. — **Jó pajtás.** *Sebők Zsigmond* és *Benedek Elek* gyermeklapja. Kiadóhivatal IV., Egyetem-utca 4. sz. Előfizetési ár negyedévre 2 K 50 f.

KRÓNIKA.

Igazgatói kinevezés.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *dr. Perepatits István* szombathelyi állami főreáliskolai rendes tanárt a szombathelyi állami főreáliskola rendes igazgatójává kinevezem.

Kelt Bécsben, 1913. évi november hó 14-én.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter *Mihelics* Károly makói, *Balázsy* Cyrill lugosi, *Albert* János fogarasi, dr. *Máté* Lajos budapesti III. ker. állami főgimnáziumi, *Kolosy* Mór egri állami főreáliskolai, *Sajó* Sándor budapesti III. kerületi, *László* Ignác budapesti VII. kerületi István-úti állami főgimnáziumi és dr. *Heller* Bernát budapesti II. ker. állami főreáliskolai rendes tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába; továbbá *Halmy* Gyula nagykállói állami főgimnáziumi, *Benisch* Artur pécsi állami főreáliskolai, *Wagner* Géza budapesti X. kerületi kőbányai, *Pásztor* Imre zalaegerszegi, dr. *Gaál* István budapesti X. kerületi tisztviselőtelepi, *Nagy* Márk budapesti VII. kerületi Barcsay-utcai, dr. *Várdai* Béla budapesti X. ker. tisztviselőtelepi, *Marczinkó* Ferenc budapesti V. kerületi, *Barbier* Péter budapesti X. kerületi kőbányai, dr. *Mauritz* Győző lugosi állami főgimnáziumi, dr. *Zalai* János debreczeni, *Varga* Ignác dévai állami főreáliskolai, *Farkas* István budapesti VII. kerületi Barcsay-utcai állami főgimnáziumi és *Tóth* Antal temesvári állami főgimnáziumi rendes tanárt a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába; végül *Lencsó* Vilmos körmöczbányai állami főreáliskolai, *Maurer* Artur kassai állami főreáliskolai, *Borbély* Gyula fogarasi, *Göbel* János Árpád zalaegerszegi, *Gyulai* Béla fiumei, *Fodor* Ferenc karánsebesi állami főgimnáziumi, dr. *Molnár* József kolozsvári tanker. kir. főigazgatósághoz beosztott állami középiskolai, *Barta* Ferenc fehértemplomi, *Molnár* Rezső kisvárdai állami főgimnáziumi, *György* Oszkár ungvári állami főreáliskolai, *Vincze* János szilágysomlyói és dr. *Szente* Kornél privigyei róm. kath. főgimnáziumi államilag alkalmazott, *Pais* Dezső czeglédi, *Szeiler* Antal fogarasi állami főgimnáziumi, dr. *Böszörményi* Sándor budapesti VI. kerületi állami főreáliskolai, *Páll* Gyula nagykállói, *Basch* József temesvári, *Verébi* Antal dési állami főgimnáziumi, *Kovács* Miklós verseczi állami főreáliskolai, dr. *Olariu* Terentius kisvárdai, *Roder* Pál kaposvári állami főgimnáziumi, *Posch* Károly magyaróvári róm. kath. főgimnáziumi államilag alkalmazott, *Weger* Henrik budapesti VII. kerületi István-úti állami főgimnáziumi, *Littomericzky* János szegedi állami főreáliskolai, *Grosz* Artur jászberényi, *Kurdilla* Ferenc budapesti VII. kerületi István-úti állami főgimnáziumi és *Hackmüller* Oszkár dévai állami főreáliskolai helyettes tanárt a IX. fizetési osztály 3. fokozatába rendes

tanárrá kinevezte. Kinevezte továbbá *Mérő* István budapesti II. kerületi kir. kath. főgimnáziumi r. tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába, *Gulovits* Tivadar ungvári és *Török* Gyula eperjesi kir. kath. főgimnáziumi r. tanárt a VIII. fizetési osztály 3 fokozatába, végül *Schwerer* István eperjesi, *Szende* Dezső privigyei, *Nagy* Ferenc miskolczi, *Sólya* János trsztenai, *Lezsánszky* Eerenc trencséni, *Vajnóczky* Ferenc szatmárnémeti-i, *Farkas* Antal besztercebányai kir. kath. főgimnáziumi és *Schützenberger* Alajos aradi Bibics alapból fenntartott főgimnáziumi helyettes tanárt a IX. fizetési osztály 2. fokozatába rendes tanárrá.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter az esztergomi községi főreáliskola V—VIII. osztályainak a nyilvánosság és az érettségi vizsgálatok tartásának jogát egyszersmindenkorra megadta. (183415—1913.)

Áthelyezés. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter *Czogler* Kálmán trencséni kir. kath. főgimnáziumi és *Szabó* Imre szegedi áll. főreáliskolai r. tanárt kölcsönösen áthelyezte.

Magyar tanár kitüntetése Finnországban. Finnország legrégibb és legtekintélyesebb irodalmi társasága, a *Finn Irodalmi Társaság* december másodikán tartott ünnepi közgyülésén egyhangúan tagjává választotta *Bán* Aladár dr. tanárt, a Magyar Néprajzi Társaság titkárát, elismerésül évekre terjedő munkásságáért, melyet a finn nyelvtudomány, szépirodalom és néprajz terén kifejtett. E társaság, mely a Kalevala anyagát és egyéb finn népköltési termékeket egybegyüjtötte és kiadta, 1831 óta működik s megalapítói közé oly nagynevü férfiak tartoznak, mint *Lönnrot*, a *Kalevala* egybeállítója és *Runeberg*, észak egyik leghíresebb költője. *Bán* Aladár, akit a dorpáti Észt Irodalmi Társaság két évvel ezelőtt szintén tagjai sorába iktatott, már 1902-ben lefordította a finn népversek gyüjteményét, a Kanteletárt s finnországi tanulmányútjain néprajzi és népköltési gyüjtéseket végzett a Kalevala lelőföldjén: Karjalában. Néprajzi gyüjteményét a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya, folklorisztikus gyüjtését pedig a Finn Irodalmi Társaság kéziratára őrzi. Szívből köszöntjük kitüntetett kartársunkat.

Köreink igen t. pénztárosainak figyelmébe ajánljuk az alapszabályok 31. §-ának f) pontját, melynek értelmében a köri tagok tagdíja ***legkésőbb január hó 15-ikéig*** az egyesületi pénztárosnak küldendő be. Hisszük, hogy a köri pénztáros urak ezt a rendelkezést szem előtt tartva, a f. egyesületi évben pontosan eleget tesznek a tagdíjbeküldési kötelezettségnek. Erre e sorokkal külön is felkérjük őket.

A Közlöny legközelebbi száma 1914. évi január hó 8-án jelenik meg.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913/14. tanév kezdetétől. Az Adamovits-féle alapítványnál egy 200 koronás állomás töltendő be. Ezen ösztöndíjra csak oly római katholikus vallású tanulók tarthatnak igényt, kik legalább is már a gimnázium vagy reáliskola I. osztályát jeles előmenetellel befejezték. Ez általános feltételek mellett a rokonok elsőbbségben részesülnek. A felszerelt folyamodványok Bács-Bodrog vármegyéhez mint illetékes pártfogóhoz intézendők és az illető tanintézeti előljáróságnál az **1914. évi február hó 5-ig** benyujtandók

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913/14. tanév kezdetétől a kincstári Mária Terézia-féle ösztöndíjak közül egy 240 koronás ösztöndíj-állomás töltendő be.

Ez ösztöndíj-állomásokra kizárólag csak pénzügyi hivatalnokok tanuló fiai tarthatnak igényt, ha katholikus vallásuak és a középiskola I. osztályát jeles előmenetellel elvégezték.

A folyamodványok a m. kir. pénzügyminiszterhez mint pártfogóhoz címzendők és az illető tanintézetek előljáróságánál az **1914. évi február hó 5-ig** benyujtandók.

Ösztöndíj-pályázat.

Az Alapy-féle ösztöndíjak közül az 1913/14. tanév kezdetétől a következő állomások töltendők be.

1. A nagyváradi latin szert. káptalan adományozásához tartozó három 420 koronás állomás.

2. Budapest fő- és székváros közönségének kijelöléséhez kötött egy 420 koronás állomás.

Ezen ösztöndíjakat, melyekre elsősorban tiszántúli származású tanulók tarthatnak igényt csakis katholikus vallású, szegény sorsú és jeles előmenetelű tanulók nyerhetik el.

A folyamodványok az illető tanintézeti előljáróságnál legkésőbb az **1914. évi január hó 31-ig** nyujtandók be.

Ösztöndíj-pályázat.

A Bibics-féle alapítványnál az 1913/14. tanév kezdetétől két 420 koronás ösztöndíj-állomás töltendő be, melynél Arad megye közönsége gyakorolja a kinevezési jogot.

A betöltés alkalmával különösen a bolgár nemzetiségű s ezek között a Tomján- és Kacsamay- családokból származó ifjak, továbbá az alapítónő Bibics Jakab özvegye Tamján Margit mostohaleányainak utódai s ezek után Arad, Csanád, Csongrád és Békés vármegyében született tanulók elsőbbségi igénnyel bírnak.

A pályázók, kik csakis katholikus vallású és legalább az első gimnáziumba vagy reáliskolába járó jeles előmenetelű tanulók lehetnek, Arad megye közönségéhez címzendő folyamodványukat az illető tanintézeti előljáróságnál az **1914. évi február hó 1-ig** nyujthatják be.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 április 10-től október 14-ig felvételi díjat fizettek:

Belházy Ernő, Blasovszky Miklósné, dr. Cseh Arnold, Csóka Lajos, Egri Gyula, Erdődi Gáspár, Franz János, Gerlóczyné Raisz Alice, Halász Dénes, Halmos János, Harkay István, Hegyi József, Jaross Béla, Juvanczné Révész Irma, Katona Gyula, Katona József (Budapest), dr. Kocsis János, Koltay Gyula, Léber Gyula, Magyar Sámuel, Mike Elek, Milán Flóris, dr. Nagy József (Halas), dr. Nagy László, Néder Gyula, Obermüller Ferenc, dr. Pitroff Pál, Prokopetz József, dr. Riesz Frigyes, Rietly Károly, Rózsa Kálmán, Schmidt Ágost özv. Svábyné, dr. Székely József (Gyergyószentmiklós), Szmetka L. Ödön, Tettamanti Béla, dr. Theisz Jenő, özv. Vlahovics Emilné, Indali Sarol[illegible] dr. Zivuska Jenő.

Budapest, 1913 október 14.

Müller József,
Rudos Ignác.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. **BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7.** Telefon: 21—06.

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *9. szám.* *1914. január 8.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Államtitkárváltozás a kultuszminisztériumban. (408. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A modern nyelvek a magyar középiskolában. *Kaiblinger* Fülöptől. (411. l.) — A középiskolai reform legégetőbb kérdéseiről. *Karsai* Ervintől. (423. l.) — A leánygimnáziumok felügyelete. *Dr. Kallós* Zsigmondtól. (428. l.) — *Egyesületi élet.* Kolozsvári kör. *Nagy* Jenőtől. (431. l.) — Debreceni kör. *Dr. Bessenyei* Lajostól. (431. l.) — Kassai kör. *Dr. Erdélyi* Alajostól. (435. l.) — Fiumei kör. *Dr. Kallós* Zsigmondtól. (440. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (441. l.) — A történelmi reformbizottság ülése. *Szőts* Gyulától. (443. l.) — *Külföldi tanügy.* A filológusok gyülése Marburgban. *Dr. Schmidt* Henriktől. (445. l.) — *Könyvek és lapok.* Bibliotheca vitae. *Dr. Molnár* Györgytől. (445. l.) — A kaposvári áll. főgimn. emlékkönyve. *Botár* Imrétől. (447. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (448. l.) — *Krónika.* Gr. Klebelsberg Kunó. (449. l.) — Kármán Mór ünneplése. (450. l.) — Madách Emánuel. Dr. Schönvitzky Bertalan nyugalomban. (452. l.) — Képzőművészet. Az iskola belső életének reformja. *kf.*-től. (453. l.) — Kitüntetés. Kinevezés. Áthelyezés. (454. l.) — A humanista gimnázium barátai. *Székely* Istvántól. (455. l.) — Gyászrovat. (Chotváts Ágost, Orbán Antal, dr. Vámos Károly, Bite Béla, dr. Bacher Vilmos, Korda Imre, Tóth Márton, dr. Incze Béni. 456. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

Egy kötet ára:

A nép kiváló ismerőjének a kisvárosi életből meritett rendkivül érdekes meséjü regénye.

MÓRICZ ZSIGMOND:

KEREK FERKÓ

Regény. (378 oldal.)

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszinü hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagut. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 9. szám. 1914. január 8.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

ÁLLAMTITKÁRVÁLTOZÁS A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTÉRIUMBAN.

Váratlanul jött a hír, hogy *Benedek Sándor* államtitkár megválik állásától, visszamegy a közigazgatási bírósághoz s elfoglalja a másodelnöki széket, helyébe dr. *Ilosvay Lajos* műegyetemi tanár és országgyűlési képviselő kerül, aki egy díszes és értékes katedra nyugalmát cseréli fel a kultuszminiszteri államtitkári állásnak felelősséggel és fáradsággal teljes munkakörével.

Nincs még teljes éve sem annak, hogy Benedek Sándor államtitkár lett. A sűrű változás, mely az utóbbi években a kultuszminiszteri államtitkárságban előfordult, semmiképpen sem nevezhető áldásosnak. Azok a fontos kulturális intézmények, melyeknek fejlesztése, irányítása, gyakran éppen kezdeményezése és megalapozása az államtitkár hatáskörébe tartoznak, minden személyi változásnál nagy zökkenőknek vannak kitéve, tervszerű fejlődésük ezt a változást megsínyli, mert az állandóság jegyében végzett munka mélyebb gyökeret ereszt, már pedig a kultúrának minden intézménye a jövő nemzedéket óhajtja szolgálni. Az a nagyon rövid idő, mely Benedek Sándornak államtitkári működését határolja, csupán arra lehetett elég, hogy új s előbbi tevékenységétől merőben különböző munkakörében elhelyezkedjék, a kellő tájékozódást megszerezze, de arra semmiképpen sem volt alkalmas, hogy új alkotásokba fogjon. Így a középiskolai tanárság ügyének függő kérdései, legkiváltképpen pedig a státusrendezés teljessé tétele tovább is függő kérdés maradt. Igazságtalanok volnánk, ha a távozó államtitkárt bárminő tekintetben is felelőssé akarnók emiatt tenni. Ténybeli adataink vannak arra nézve, hogy benne megvolt a komoly igyekezet, aminthogy megvan a kultuszminisztériumban magában is, a státusrendezés kérdésének a

tanárság óhajtása szerint való megoldására, de ezúttal a pénzügyi helyzet mostohasága útját szegte a megoldásnak. Nekünk ez a komoly szándék is értékes abból a szempontból, hogy a tanárság anyagi helyzetének javítását a kultuszminisztérium is szükségesnek tartja s megerősítése annak, hogy a tanárság, midőn legutóbbi kongresszusán főleg a státusrendezés végleges megoldását sürgette, még pedig minden új kívánságtól menten: igazságos és jogos, mindenekfölött pedig méltánylandó alapon állott.

Benedek Sándortól, a pontos és lelkiismeretes államtitkártól, aki a Tisztviselők Országos Egyesületének agilis elnöke volt s e tisztét bizonyára ismét elfoglalja, nem búcsúzik el végkép a tanárság.

Utódja az államtitkárságban *dr. Ilosvay Lajos* lett. Nem hivatalszobából kerül új állásába, hanem egy olyan főiskola katedrájából, mely mintaszerű belső szervezetével, emberszereteten felépült szociális intézményeivel, okosan dolgoztató szigorúságával a magyar kulturának méltó büszkesége. Egy emberöltő felénél jóval többet töltött ennél az iskolánál, mint a kémiának országos hírű s általánosan tisztelt tanára. A természettudományok nagynevű, úttörő vezéralakjai között tiszteljük őt, aki magával hozza új működési körébe a kulturának nem frázisszerű, hanem igazi becsülését, a tanári munkának a maga példáján és tapasztalatán felépült megértését és igazságos értékelését. Mindez reánk, tanárokra nézve becses és kívánatos, mert közvetlenebb kapcsolat teremtésére nyújt reményt. A munkás tudós, aki laboratóriumában a tényeket és összefüggéseket vizsgálta, belelát a tanári működés finom szálú szövedékébe is, mert egy egész élet gazdag tapasztalata jön segítségére. Neki meg kell értenie a tanárság csüggetegségének, gyakran felpanaszlott sérelmeinek mélységes lélektani okait, az együttérzés bizonyára a cselekvésnek lesz mozgató rúgójává.

És ezért mi a középiskolai tanárság nevében teljes bizalommal fordulunk az új államtitkárhoz, midőn állását elfoglalja és kérjük, hogy mérlegelje szerető gonddal mindazokat a kérdéseket, melyek a középiskolával kapcsolatosak, s melyek csak látszólag a tanárságé, valójában a magyar kulturáé. Ha anyagi helyzetünket tárjuk fel, s a megelégedés föltételeit tesszük szóvá: nem óhajtunk egyebet, mint az iskola munkájának szelíd és áldásos békességét. Mindig fontos volt ez, de soha annyira nem, mint most, midőn a középiskolának régóta hangoztatott és kívánt reformja napirendre került. A lelkes munka, amely ősz óta a tanárok elméjét foglalkoztatja, méltán tanuskodik arról, hogy minden tanár szívén viseli az iskola munkájának javítását, s önként munkatársul szegődik.

Ezért minden lépés, melyet a kultuszminisztérium abban az irányban tesz, hogy a középiskolai tanárságnak kevesebb oka legyen panaszra és elégületlenségre: a munkakedv fokozását, a kultúra haladását jelenti.

És ajándékozza meg az új államtitkár bizalmával a tanárság egyetemének képviselőjét: az Országos Középiskolai Tanáregyesületet. Ebből a kölcsönös bizalomból és állandó kapcsolatból a középiskolai oktatásra csak áldás háramolhatik. A tanárság erőt merít belőle munkájához, s a tanárság ügyeit intéző hatalom munkatársakat lel a tanárságban. Ennek a nemes, szükséges kapcsolatnak reményében szerető bizalommal üdvözli a középiskolai tanárság az új államtitkárt.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A modern nyelvek a magyar középiskolában.

— Előadás az O. K. T. E. modern nyelvi szakosztályának 1913 december 4-iki ülésen. —

A szakosztály eddigi működésében szó volt a módszertani reformok irodalmáról, szó volt a tanításban felhasználható nyelvlélektani kérdésekről, továbbá a franciaországi direkt módszerről, az újabb írók olvastatásáról, a beszédtanítás lehetetlenségéről a tömegtanításban, a világirodalom erősebb műveléséről, az angol nyelv és kultúra bevezetéséről stb. Mindeddig csak azt kérdeztük, mit lehet a *mai* keretekben és a mai eszközökkel (értem: óraszám és tanulószám) az élő nyelvek tanításában javítani és fejleszteni? Sohasem terveztünk oly reformot, mely akár a gimnázium, akár a főreál tárgybeosztását bármely módon eltolta volna. És én azt hiszem, hogy helyesen cselekedtünk. Mert hiába is proponáltunk volna és határoztunk volna óratöbbletet, valahol, egy másik szakosztálynál mégis csak ellenkezésre találtunk volna és mint egyenrangú fórumok dönteni nem dönthettünk volna. De most, mikor a miniszter úr merész kézzel az eddigi kereteket szétbontja és mikor új követelményeknek megfelelően új kereteket kíván szabni a középiskolai tanításnak, most nemcsak jogunk, de kötelességünk is azon munkálkodni, hogy az idegen nyelveknek az új középiskolában az ő fontosságuknak és a modern élet követelte céljainak megfelelő elhelyezést és területet biztosítsunk.

Szeretném, ha a mélyen tisztelt gyülekezet nem volna *szak*osztály, ha a mai összejövetelünk nem volna *szak*tanácskozmány és én nem volnék *szak*előadó. Úgy érzem, hogy sokkal nagyobb súllyal beszélhetnénk a nyugati nyelvek szerepéről és fontosságáról a jövendő magyar középiskolában, ha *nem a tantárgyközösség* hozott volna össze, hanem pusztán a magyar kultúra fejlesztésének közös akarata; viszont nem tartanám célszerűnek, ha rosszul alkalmazott szeméremérzetből fel ne használnók az alkalmat, hogy éppen mi, kik ismerjük a mai iskolát és a mai ifjúságot, kik értékelni tudjuk a német, francia és angol nyelv és irodalmak nevelő

és képző hatását, felvilágosítsuk az élő nyelvek ellátásáról a magyar középiskolában mindazokat, kik a nagy kérdéshez hozzászólnak és esetleg döntenek.

Hogy nálunk Magyarországon a nyugati világnyelvek ismerete, még pedig becsületes ismerete mennyire szükséges mindazok számára, kik a kulturában részt akarnak venni, és hogy mily nélkülözhetetlen azok számára, kik csak tisztességes megélhetésre vágyódnak, ezt nem kell itt külön hangoztatnunk. Mi, német és francia nyelvtanárok csak magunkévá tesszük ezt a mindenünnen felénk hangzó követelést: *több modern nyelvi tudást!* Senki sem vádolhat majd szakszükszerűséggel, ha *mi is* követeljük az iskolától: *több élőnyelvi tanítást!* Szükség van erre a gyakorlati élet, a művészi nevelés és a tudományos képzés szempontjából. Hadd beszéljen helyettünk egy kiváló matematikusunk, Beke Manó egyetemi tanár, ki 1910-ben tartott dékáni beszédében e szavakkal buzdította az ifjúságot: »Különös figyelmükbe ajánlom a modern nyelvek tanulását. Kis nemzet vagyunk és nagy munka vár reánk. *Nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy csak saját nyelvünket értsük, mert ezzel izoláljuk magunkat a művelt nyugattól és mesterséges korlátokat állítunk tudományos fejlődésünk elé.*«

E rendkívüli helyzet úgyebár azt követeli, hogy középiskoláinkban a modern nyelvek különös művelésben részesüljenek. És valóban, ha valaki tanterveinkbe bepillant, még pedig először abba a részébe, mely a *célokat* kitűzi, mely *célok* a munka elvégzése után *eredmények*nek átminősítendők, akkor *jó távolról* vizsgálva a dolgokat azt fogja megállapítani, hogy íme abban a szépen fejlődő országban minden végzett gimnazista megszerezte »az újabb német irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértését« és szerzett »gyakorlottságot a nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában«. Istenem, mily szép célok, és — talán — mily szép eredmények! Hiszen ez teljesen megfelel azoknak a követelményeknek, miket a középiskolával szemben támasztanak: az a tanuló, ki az újabb német irodalom termékeit megérti és aki gyakorlottságot szerzett a német nyelv szóbeli és írásbeli használatában, az nagy kincset bír lelkének esztétikai művelésére, és az képes lesz főiskolai szaktanulmányaiban német tudományos könyvekből meríteni, képes lesz németül beszélni, sőt képes lesz tisztán gimnaziális nyelvtanulása alapján német cikkeket írni. Kívánhatunk-e többet? Meg kell-e változtatni a középiskola tantervét, ha az ily magas célok elérésével kecsegtet? Nem, a *célokat* nem kell megváltoztatni; boldog lehet az a reformiskola, mely tanítványait egy modern nyelv ismeretében odáig viszi, hogy mindent értsen és mindent beszéljen. Azonban! Azonban! — Nézzük a részleteket. Keressük meg a tantervben a cél elérésére szánt eszközöket!

Gimnáziumban *németre* III. osztálytól 4 + 3 + 3 + 3 + 3 + 3 = **19** óra, reáliskolában németre I. osztálytól 5 + 5 +

3 + 3 + 3 + 2 + 2 + 2 = 25 óra; franciára III. osztálytól 5 + 5 + 4 + 3 + 3 + 4 = 24 óra.

Oly nyelvtanítás, mely gyakorlati és irodalmi célokat szolgál, még pedig tudományos és művészi nevelést, nem elégedhetik meg heti 19 vagy még 25 órával sem Csodálatos, hogy a latinnak, mely csak az írók megértő olvasását követeli, ebből a célból 44 órát egészen jó szívvel kiutalnak, míg a német nyelvoktatás ily sokoldalú és nehéz feladat megoldására (megértés, beszélés, írás, irodalmi ismeretek, művészi nevelés) heti 19, illetőleg maximálisan heti 25 órát bocsátnak rendelkezésünkre. Így mindegyik cél után futkosva, mindeniket elszalasztjuk. Hiába törjük fejünket jobb módszerek kitalálásán, hiába keresünk újabb segédeszközöket; ha a latin a megértő olvasást és művészi nevelést nem tudta elérni heti 44 óra mellett sem, akkor többoldalú modern nyelvi tanítás nem lesz képes félannyi óra mellett feladatának megfelelni. Tehát a célkitűzés nem ad képet valamely tárgy fejlettségéről. Annak a mértéke, hogy milyen fontosságot tulajdonítanak valamely tárgynak, mégis csak az óraszámok fejezik ki. Más objektív mértékünk erre nincs.

Nézzük, hogy *a németek és franciák*, kiknek saját évszázados művészi irodalmuk mellett folyton gyarapodó és rendkívül differenciált szakirodalmuk van, kik a világirodalom minden remekét és a tudományos irodalom minden értékes produktumát elterjedt könyvpiacuknál fogva rögtön lefordíttatnak, kiknél tehát *az üzlet*, a legbiztosabb és legállandóbb motivum gondoskodik a világműveltség közvetítéséről, nézzük, hogy e nagy nemzetek közoktatási intézményeikben mely alkalmakat adnak a szomszédos nagy kultúrnépek beszédének megértésére és remekműveiknek élvezésére.

Vegyük a franciákat. Ismeretes a tagozódás. Az alsó négy osztály kétirányú: Division A és B. Mindkét divisionban tehát *minden középiskolás* az alsó tagozatban (I—IV. A és B) mind a négy osztályban heti 5 órán át tanulja az angol vagy német nyelvet. Ez már egymagában 20 óra, vagyis *1 órával több*, mint amennyi német tanítást a magyar gimnázium *nyolc* éven át ad! A felső tagozatban az egyes irányok section elnevezést kapnak. Section A. latin-grec. B. latin-langues vivantes, C. latin-sciences, D. sciences-langues vivantes. Az A. és C. sectionokban, tehát a *nem modern nyelviekben* a felső négy osztályban heti 2—2 órában folytatják a lent megkezdett németet vagy angolt, most már különösen az illető nyelv irodalmának megismerésére. A francia középiskolás fiú tehát *minimálisan* 28 órát kap *egy* idegen nyelvből, 3 órával többet mint a mi reálistáink, kiknek leginkább van alkalmuk németet tanulni.

Mennyire örülnénk mi reáliskolai német tanárok, ha a VI., VII. és VIII. osztályokban a heti 2—2 órához még egy harmadikat kapnánk. És ha ez a vágyunk teljesülne, akkor érnők el Magyarországon maximális mértékben azt a heti óraszámot,

mit Franciaországban minimálisan juttatnak *egy* idegen nyelvnek. De menjünk tovább. A francia lycée B és D sectionjai az élő nyelveket még erősebben művelik: itt már egy második nyelvet is beállítottak heti 4—4 órával, de az első nyelv (melyet az alsó fokon már tanultak) heti 3 órával szerepel. Azok a tanulók, kik ezt az irányt választották, összesen 32 órában részesülnek, az egyik nyelv tanulására a magyar gimn. 19 és reálisk. 25 órával szemben. Tessék ehhez hozzávenni, hogy az internátusos francia lycéekben az illető idegen nyelv gyakorlására mindenütt alkalmaznak német és angol anyanyelvű fiatal tanárokat, kik a tanulókkal az illető nyelven társalognak! Nekünk speciális helyzetünk van, nekünk a modern nyelvek ismerete életfeltétel, hangzik mindenfelől, tehát nálunk speciálisan kevés órát adnak a németre, ill. franciára.

Hogy állanak a modern nyelvek a németországi középiskolákban. A gimnáziumban bizony mostohán. Általában a latin és göröggel szemben elenyésző csekély óraszámot adnak a francia (itt-ott az angol) nyelv- *és irodalomnak*. A klasszikus nyelvek mellől minden egyéb tárgynak hátra kell szorulnia. Ki hinné, hogy a *németek* saját anyanyelvük és irodalmuk ismertetésére heti 2—3 órával kénytelenek megelégedni; azaz most már nem is elégednek meg, mert éppen a legutóbbi időben erős harcot indítanak az anyanyelv érdekében. A porosz gimn. a németre esik 24 óra, latinra 68, görög 36, francia 20. Württemberg: német 24, latin 81, görög 40, francia 18 stb. Össze se hasonlíthatók a mi gimnáziumainkkal. Ezek nagyjában a német reálgimnázium tantervével találkoztak akkor, mikor a latin óraszámot leszállították és a görögöt fakultatívvá tették, azzal a hátrányos különbséggel, hogy a modern nyelvek távolról sem szerepelnek oly arányban, aminőt a német Rg. biztosít. A porosz tanterv szerint: latin 49 (nálunk 44), görög 19 (19), francia 29 (német 19) *és angol 18*. Az első idegen nyelv felülmúlja a mi reáliskolai németünket 4-el és a *második* idegen nyelv szerepel kb. annyi óraszámmal, mint a mi »reálgimnáziumunkban« az egyedüli modern nyelv, a német. De haladás szempontjából mit jelent az angol nyelv a németnek és mit a német a magyarnak?

Még feltünőbb lesz az eltérés a magyar reálgimnázium és a német között, ha összegezzük a modern nyelvek óraszámát. Nálunk klasszikus nyelvre 63, modernre 19. Németországban klasszikusra 68, modernre 47. Ime a különbség a világnyelvvel rendelkező német és az izolált kulturájú magyar nemzet törekvései között.

Nagy népszerűségnek örvendenek és folyton szaporodnak Németországban a »Reformanstalten« jelzésű középiskolák, a legtöbb a Frankfurter System szerint rendezkedik be. A reformgimnáziumot és reformreálgimnáziumot jellemzi a latinmentes alap, a modern nyelvvel (franciával) való kezdés, heti 6—6 órával a 3 első évben. A refgmn.-ban a IV. osztálytól tehát mégis 6

éven át a latin 10, 10, 8, 8, 8, 8, = összesen 52 órával szerepel, emellett a franciának a 9 évf. jut 31 óra, a refreálgimn. a latin óraszám 38 és a francia is 38. Végre oly arány, melyben kifejezésre jut a modern nyelv és irodalom fontossága a beszédre egyáltalán nem reflektáló latin mellett. Az eredmények állítólag kielégítők: a latin a refrg.-ban megteszi kötelességét, irodalmával fejleszti a tanulók művészi érzéket, nyelvtudásával pedig előkészíti a jövendő medikust, történészt, jogászt stb. egyetemi tanulmányaira. És mindamellett marad 38 óra a franciára és 18 az angolra.

Kissé hosszasabban időztem e típusnál, mert ez nagyjában az a középiskolafaj, mely miniszterünk szeme előtt lebeghetett, mikor a jövendő magyar középiskolát tervezte. Ha a latin és modern nyelv között arányt a 8 osztályú magyar »reformreálgimnáziumban« megtartanók, akkor jutna a latinra 34, a németre mint első nyelvre szintén 34 óra és egy második idegen nyelvre 16 óra.

A német refrg. azonban még mindig nem a par excellence modern nyelvi iskola. Aki nálunk modern nyelvi oktatásban akar részesülni, az beiratkozik a reálba és kap 25 + 24 = 49 órát, aki Némethonban modern nyelveket kíván elsajátítani, az felvéteti magát az Oberrealschule-be, az kap 47 francia és 25 angol órát, összesen 72-őt, sőt Württembergben heti 54 (!) óra van a franciából és 21 az angolból.

Általánosan elterjedt az a vélemény, hogy a főreáliskola = Oberrealschule, de itt hangsúlyoznom kell, hogy vannak főreáliskolák és vannak »Oberrealschule«-k. Hiszen az Oberrealschule-k csak névleg *reál*iskolák! Tetszik tudni, hogy a német Oberrealschule-ben a humaniorák, t. i. német, francia, angol, történelem és földrajz 138 órában taníttatnak, míg a *reálisk*: mat., termt. és rajz csak 99 órát kapnak? Hiszen ezek az iskolák inkább a *modern humanitás iskolái*, mint a természettudományoké. És bizonyos, hogy az 1902. évi egyenjogosítást éppen az a körülmény segítette elő, hogy a nyelvi, művészi és történelmi nevelés más irányban, de majdnem oly mértékben volt biztosítva a reálban, mint a gimnáziumban. Mily mások volnának a miniszteri leiratban lekicsinyelt eredmények az idegen nyelvek tanításában, ha pl. ily óraszámmal dolgozhatnánk mint: francia 6, 6, 6, 6, 6, 5, 4, 4, 4, vagy Württ. 8, 8, 8, 6, 6, 5, 4, 4, 4. Bocsánatot kérek, ha kedves kollégáimban az irígység csúnya érzetét keltettem, pedig nem ezt akartam. Csupán rá akartam mutatni, hogy német kartársainknak az Oberrealschule mily eszközöket bocsát rendelkezésre, mikor az idegen nyelv tanításától azt követeli, hogy gyakorlati nyelvismeretet nyújtson, ismertesse az illető nép kulturáját és adjon humanisztikus nevelést a francia irodalom remekeinek és modern íróinak olvastatásával.

Ha *Főreáliskola* annyit jelentene, mint 8 osztályú Oberrealschule, akkor a nyelveknek *és irodalmaknak* 64 órával kel-

lene szerepelniök. Ezzel szemben van 49, és ez is egyformán elosztva.

Ad. Matthias, kit nem kell Önöknek bemutatnom, egyenesen »neusprachliche Gymnasien«-nek mondja az Oberrealschule-t, és ezzel jelzi, hogy *a humanisztikus képzés nem a latin és görög nyelv és irodalom kizárólagos privilégiuma*, hanem: »Auch aus der französischen Sprache sprudeln für formale Geistesbildung und für — mit gutem Gewissen kann man den Ausdruck gebrauchen — echte humanistische Bildung reiche Bildungsquellen, die mit kräftiger Wirkung die harmonische Erziehung unserer Jugend zu nähren vermögen.« Hasonlóan nyilatkozik Matthias az angol nyelv formaképző erejéről és az angol irodalom művészi és etikai értékéről. És ki tagadná, hogy a német irodalom remekművei nem hatnának szintén fejlesztőleg a magyar ifjúság humanisztikus nevelésében? és ki vonná kétségbe, hogy Goethe Iphigeniája, Schiller Wallensteinje, Lessing Nathanja emberi érzelmekben, nemes gondolatokban, életismeretben és embertörvényekben legalább annyi humanisztikus tartalmat nyújtanak mint a francia és angol költészet remekei, sőt merem állítani, mint Caesar Commentarii de bello gallico, vagy Sullustius de bello Jugurthino című művek.

Tehát: a német Oberrealschule lényegében »neusprachliches Gymnasium«, az az iskola, melyért egyes francia pedagógusok a humanités modernes jelszava alatt propagálnak és mely Belgiumban mint *section des humanités modernes* a lycée egyik ágát képezi.

Azt hiszem, hogy egy széles körökben elterjedt félreértést oszlatunk el akkor, mikor hangoztatjuk, hogy a magyarországi főreáliskola nem azonos a németországi Oberrealschule-val, a különbség pedig a modern nyelvek és irodalmak *mint humanisztikus tárgyak* dominálásában mutatkozik.

De mikor azt kérdezzük, hogy valamely nemzet nevelésében valamely stúdium mely arányban műveltetik, akkor nem elég az iskolatípusokat felsorolni, nem elég a tanterveket átvizsgálni, hanem az egyes iskolafajok elterjedtségét is figyelembe kell venni. Erre vonatkozólag a következő adatok állnak rendelkezésemre: Poroszországban az 1899—1908 közötti időszakban a gimnazisták száma az összes középiskolai tanulók között 59%-ról leapadt 48%-ra, a reálgimnazisták száma emelkedett 14%-ról 21-re, az Oberrealschule tanítványainak száma 27—31%-ra. Úgy hogy 1908-ban a 2 »*reál*« jelzésű iskola növendékei abszolút többségben voltak a gimnazistákkal szemben. Ez a modern nyelvek művelése szempontjából azt jelenti, hogy *a középiskolai tanulóknak több mint a fele részesült alapos modern nyelvi oktatásban*, részint ugyanolyan, részint jóval nagyobb mértékben mint a mi főreáliskolai tanulóink. És a fejlődés iránya? A német birodalomban felállítottak 1908-ban 4 gimn., 14 reálisk. 1909-ben 4 gimn., 20 reálisk. 1910-ben

3 gimn. és 29 reáliskolát. 1911-ben a helyzet az, hogy a tanulók 45%-a gimnazista, 23%-a reálgimn. és 32%-a Oberrealschüler. Tehát a középiskolai tanulók harmada egyáltalán nem tanul latint, de alaposan franciát és angolt és ezek a főiskolán éppúgy megfelelnek, mint a gimnáziumbeliek. Magyarországon 1911-ben gimnázisták a középiskolai tanulók 83% százalékát tették, míg reálista volt 17%. Reáliskolát már évek óta nem állítottak.

Összefoglalva megallapíthatjuk, hogy Németországban sokkal erősebb a modern nyelvek kultusza, mint a mai magyarországi középiskolai rendszerben.

De — hallom az ellenvetést — nem kell nekünk mindent német kaptafára ütni. Sajátos magyar viszonyainkat kell szem előtt tartani, ha saját iskolánkat reformáljuk. Igen ám, de mikor éppen e külön helyzet éppen azt követeli, hogy *a nyugathoz való csatlakozás céljából a nyugati nyelvek ismeretét még általánosabbá tegyük, mint ahogy a világnyelvvel már rendelkező németek vagy franciák!*

* * *

Az a magyar középiskola azonban, melyről ím megállapítottuk, hogy nem felel meg a magyar oktatás sajátos feladatainak, az a mai magyar középiskola, hála Jankovich Béla közoktatásügyi miniszterünk bölcs belátásának és erős akaratának, nemsokára a multé lesz. És mindazok alapján, miket a miniszter úr és tanügyünk más tekintélyes vezetői eddig a reformra vonatkozólag nyilvánítottak, a modern nyelv és irodalom igaz barátai, bizton remélhetik, hogy az élő nyelvek végre megkapják azokat az intézményes eszközöket, melyek a tanterv által oly szépen megkövetelt céloknak megfelelnek. De — t. Hölgyeim és Uraim — ez az ujjáalakítás nem fog lefolyni minden küzdelem, sőt mondhatnám: harc nélkül. Az ifjúság tanulásidejét és vele született szellemi erejét nem fokozhatjuk tovább, így hát küzdenünk kell majd egyrészt tradiciókban gyökeredző előítéletek ellen, másrészt az előretörő természettudományok esetleges túlkövetelései ellen.

A miniszteri leirat a modern nyelvi tanításra vonatkozó passzusai a következők: »De hazai középoktatásunk nemcsak elmaradt, hanem a számára kijelölt hagyományos kereteken belül sem végzi kielégítő módon föladatát. Általános a panasz, hogy egyes tanulmányi ágakban, *melyeket alább megjelölök*, a legmértányosabb követelmények mértéke szerint is csekély az eredmény.« A célzott passzus így hangzik: »Részben az eddig említett szervi fogyatkozásokkal függ össze felfogásom szerint az, hogy az oktatás eredménye — dícséretes kivételektől eltekintve — nem kielégítő némely tanulmányi ágakban. Ilyenek: az egyetemes történet stb. ilyen a földrajz, ilyenek *a modern nyelvek.*«

Mi modern nyelvi tanárok jól ismerjük, sőt beismerjük a mi gyarlóságainkat, de az eredménytelenség jó nagy részét nyu-

godt lelkiismerettel mégis csak arra a kétségbeejtő aránytalanságra tolhatjuk, mely az előírt föladat és a rendelkezésünkre bocsátott eszközök között fennáll. És ez az eredménytelenség a mi tantárgyunknál különösen szembeötlő, mert nemcsak az iskolai hatóságok vizsgálják a »német nyelv és irodalom« című tárgyból szerzett készültséget, hanem az élet minden ágazata, vizsgáztat a németből és ettől a cenzortól bizony nagyon gyakran »elégtelent« kapnak a mi tanítványaink. A közvélemény, sajnos, csak azt kérdi, hogy ott szerepel-e az iskola feladata között a »*német*«, ha igen, hát akkor miért nem tanulnak meg a fiúk »*németül?*« Így aztán mi kapjuk az elégtelent. De a miniszter belátja, hogy ez az elégtelenség főképen a mai középiskola szervi fogyatkozásaival van összefüggésben, aminek belátása kitűnik a miniszter tervezetéből. Azon tényezők közül, melyek a nyelvtanítás eredményét befolyásolják (idő, tanulószám, tanár), mindjárt kettőt kíván javítani: t. i. 1. az időt, amennyiben már az első osztálytól kezdve taníttatná a németet, 2. a tanulószámot, amennyiben a csoportrendszer szervezésére gondol. Szószerint idézek: »Mulhatatlanul szükségesnek tartom, hogy a latin nyelv tanításának kezdete az első osztályból följebb vitessék s az első idegen nyelv a német nyelv legyen, melynek tanításában a csoportrendszer alkalmazandó.«

Még határozottabban és céltudatosabban hangzik a modern nyelvek erősítésének szándéka a miniszter úrnak ez évi június 16-án tartott képviselőházi beszédéből. A német reformiskolákat tartva szem előtt úgy gondolja, hogy a »latin oktatás megszaporított óraszámmal egészen a felsőbb osztályokba helyezzük át«. Aztán így folytatja: »Ez nálunk a leánygimnáziumnál máris megvan, és ott a latin nyelvet, amint tapasztaltuk, kellő eredménnyel is oktatják. Ez nézetem szerint pedagógiai szempontból is fontos és szükséges azért, mert igen jól tudjuk mindnyájan, hogy a magyar nyelv egy turáni nyelv, amelynek grammatikája más, mint az indogermán nyelveké. Minthogy a különbség ilyen nagy, nagyon hátrányos dolognak tartom, hogy az ifjak kénytelenek az indogermán grammatika alapelveit egy holt nyelvből elsajátítani, ahol tisztán csak formát, fogalmakat kapnak, de a fogalmaknak tartalmuk nincs. Az indogermán nyelv szerkezete ugyanaz a németnél, a franciánál, mint a latinnál és mégis éppen ezen alapfogalmakba való bevezetés egy holt nyelven történik, amely valódi tartalmat az illető gyermeknek nem nyújt. Azt hiszem tehát, hogyha egyrészt a latin oktatást a felsőbb osztályokba helyezzük át, másrészt jobban fejlesztjük a külföldi nyelvek oktatását, ezáltal előre megkönnyítjük a latin nyelv oktatását is a felsőbb osztályokban, mert így a grammatikai alapfogalmakat a tanuló praktikus módon sajátíthatja el.«

A modern nyelvek térfoglalása tehát a beatus possidens latin nyelv területe felé történjék. Amikor a miniszter a modern nyelveknek és kulturának megerősödését kívánja, — és e törekvésében

őt az egész közvélemény támogatja, — akkor két szomszéd művelődési provincia területéből szemelhetett ki elfoglalandó részeket: 1. a természettudományok és 2. a klasszikus nyelvek. A természettudományok hatalma és tekintélye még gondolni sem engedett arra, hogy valamit is elhódítsanak tőle, míg a klasszikus nyelvek erejében vetett hit ma már nem közhit, és a modern nyelvek tudásának általánosan, sőt kötelezően elismert haszna és értéke mindenütt sikerrel küzdött a latinnak iskolai uralma ellen. A miniszter igyekszik megnyugtatni a latin nyelv barátait. Ez nézetem szerint aligha fog sikerülni. A ma előírt célok elérésére, a felsőbb osztályokba tömörített latin órák csak más tárgyak kiszorításával v. elhanyagolásával kaphatnak megfelelő elhelyezést. A későbbkezdés nem pótolhatja az alsóbb osztályokban elveszett 24 órát. A célokat majd le kell szállítani és a feladatok egy részét más tárgyaknak kell majd átvenni. Mi marad majd a latin feladata? Az, mit Paulsen a jövendő német középiskolában neki kiutal. Paulsen ugyanis a reálgimnáziumot, mely a modern és klasszikus képzést egyformán iparkodik kielégíteni, csak időleges alakulatnak tartja. *Das deutsche Bildungswesen* című kis munkájában ezeket mondja: »Dass aber auch mit dieser Teilung nicht ein dauernder Beharrungszustand erreicht ist, ist freilich gewiss. Die Geschichte kennt solchen überhaupt nicht. *Die Entfernung vom Altertum, die Selbständigkeit der modernen Kultur und Wissenschaft wird auch in der Folge wachsen, wie sie bisher gewachsen ist.*[1] Und die Rückwirkung dieses Prozesses auf das Bildungswesen wird dieselbe sein, wie bisher: dass unser höheres Schulwesen sich von seiner ursprünglichen Grundlage, dem Studium der alten Sprachen, mehr und mehr loslöst. Die Schule kann sich von der allgemeinen Kulturentwickelung nicht trennen. (Látjuk, hogy ez nemcsak »ujságírói frázis«.) Machte das klassische Studium ursprünglich den ganzen Inhalt aller höheren Bildung aus, wurde es dann, im 19. Jh. zu *einer* auch notwendigen *Seite* dieser Bildung herabgesetzt, *so wird es in der Folge dahin kommen, dass es überhaupt nicht mehr als ein notwendiges Stück höherer Bildung angesehen wird, sondern dass die Kenntnis der alten Sprachen nur noch die Bedeutung eines notwendigen Werkzeugs für bestimmte Studien hat.*«[1] Ha oly kiváló elme mint Paulsen, ki nagy barátja a klaszszikus kulturának, de még jobb barátja az élő nemzet kulturájának, ily irányúnak látja a jövő iskola fejlődését, akkor nekünk sincs okunk visszariadni attól a gondolattól, hogy a latint óraszámban fogyva és célban megszorítva illesztjük a jövő iskola keretébe. helyet biztosítván a minden téren megkövetelt modern nyelvi és természettudományi oktatásnak.

Teljesen alaptalannak találom azoknak az aggodalmát, kik a latinnak a felsőbb osztályokba való visszaszorításából és szerepének korlátozásából az egész kultúra hanyatlását és a nemes

[1] Kiemelés tőlem.

idealizmus kihalását jövendölik. Székely István mélyen tisztelt kartársunk az *elbalkánosodás* rémével ijesztgeti mindazokat, kik a latint a középiskola felső tagozatába, annak is egyik ágazatába utalják. A középiskolának ilyen, miniszterünk által eredetileg javasolt rendszere, már *meg is van* és *virágzik* egyik európai államban, még pedig nem a Balkánon, hanem oly országban, mely szintén nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy csak a saját nyelvét értse, és amely átértette *a nyugathoz való* tartozás feltételeit; ez kérem Svédország. Svédország már a francia és német reformok után, azok vitáiból tanulva, csak legújabban 1906-ban adott középiskoláinak oly szervezetet, mely az ő helyzetükhöz és a modern művelődési eszmékhez alkalmazkodik. 3 évi elemire épül fel a 6 éves egységes reáliskola. Az 5-ik reálból, azok, kik nem akarják tanulásukat *egy* év mulva befejezni, felléphetnek a 4 osztályból álló felsőiskolába: vagy a *reálgimnáziumba*, mely reálgimnázium latinmentes, vagy a latingimnáziumba, hol 4 éven át heti 6 órában összesen 24 órával tanulják a latin nyelv és irodalom elemeit azok, kiknek későbbi szaktanulmányai ezt kívánják. Az alsó tagozatban erősen van beállítva a német; ezt a reálgimnázium és a latingimnázium egyforma mértékben folytatja, úgy hogy *minden* végzett középiskolás heti 35 órát kapott a rokon német nyelvből és irodalomból. Emellett mindkét felső tagozat műveli az alsó fokon megkezdett angolt és még jut egynéhány óra a franciára. Úgy hogy még a gimnáziumból kikerülők is nyertek 24 óra latin és 65 óra modern nyelvi oktatást.

Íme egy kis, művelt, európai államnak középiskolai rendszere, egy oly államé, melynek népoktatása bármely kultúrállamnak mintául szolgálhatna; tudvalevő, hogy Svédországban az analfabéták száma minimális.

* * *

Nekünk modern nyelvi szakosztálynak azonban nemcsak az lehet a feladatunk, hogy külföldi példákra hivatkozva az élő nyelvek jobb ellátását sürgessük, nemcsak az, hogy az élő irodalmak humanisztikus nevelő erejét a latinvesztett középiskolának felajánljuk, nemcsak az, hogy a latin visszaszorításától a magyar kulturát féltő kartársainkat megnyugtassuk, hanem már most közre kell működnünk az új iskola szervezésén, szakszerűen megvitatva azokat az általános reformeszméket is, melyek szerves összefüggésben vannak a modern nyelvek szerepével. Legyen szabad ezekre vonatkozó saját egyéni véleményemet röviden vázolni.

Túlterhelés. Némely pedagógusunk a tagadhatatlan túlterhelést a szülői ház rovására írja, mert ez egyéb tárgyak magántanításával terheli gyermekét, kit a középiskola teljesen igénybe akar venni. E magántanításban nagy szerepet játszanak a modern nyelvek. Kérdés, hogy ez esetben ki az oka a túlterhelésnek, a szülő-e, vagy pedig a gimnázium?

A kettétagolás és az idegen nyelvek száma. Tegyük fel, sőt reméljük, hogy létrejön az új középiskola: közös, egységes, latinmentes alsó tagozattal és kétágú vagy esetleg 3 ágú felső tagozattal, akkor az alsó tagozatban csak *egy* idegen nyelv szerepelhet és én nem tudok általánosabban használható nyelvet mint a németet. Akárhol folytatja az alsó tagozatból továbbhaladó ifjú az életet, akár az iskolában akár a gyakorlatban, mindenütt német nyelvtudásra lesz szüksége. A németországi reformiskolák minden politikai és kultúrai ellentétek mellett is az alsó tagozatban a franciát mívelik. A »Reformanstalt« szó német szüli tudatnak elsősorban oly iskolát jelent, hol csak a quarta (III.) elvégzése után (13 éves korban) kell a tanuló további életsorsán gondolkozni, esetleg dönteni; és oly iskolát, hol az alsó osztályokban még nem akarnak jövendő tudóst nevelni oly gyerekekből, kiket a *szülők* csak azért küldtek középiskolába, mert az ő családjukban ez nem lehet másképp. A latinmentes modern nyelvi alsó tagozat eszméjét erősen támogatja a magyar középiskolai statisztika. Kérdezzük csak a statisztikát, hogy a magyar középiskolában hányan indulnak tudósnak és hányan érkeznek — tudósnak? Nem! Csak azt nézzük, hányan jutnak az érettségiig. Tudom, hogy mélyen tisztelt tanártársaim szemük előtt látják a tömeges elmaradást. (korántsem mondanám: *elhullást).* De nem árt, ha egyszer-máskor az elindulók és beérők aránytalanságát pozitív adatokban kifejezzük.

1903. év szeptemberében 12.809 tanuló iratkozott a középiskola I. osztályába. Ezek közül 1907-ben már csak 5879 járt ötödikbe; tehát 6930 tan., azaz 54% kapott oly képzést, mintha tudósnak készülne és emellett talán elhanyagolta azt, mit bármely pályán, ideszámítva a tudományost is, értékesíthetett volna. Tisztán a gimn.-ra szorítkozva az I—IV. osztályokban éppen 50% kezdi a latint folytatás nélkül. (Érettségizett 1911-ben *4276* gimn., 39%.) Korántsem mondanám, hogy az erre fordított idő erre a 6430 ifjúra kárbaveszett volna. Minden komoly munka fejleszti az ifjú szellemi képességeit. De állítom, hogy formális képzésre a német vagy francia nyelv tanítása éppoly alkalmas, mint a latin, emellett az illetők oly ismeretanyagot szerezhettek volna, mely minden életágban egyéni értéküket emelte volna. A felső tagozatban, annak minden ágában folytatni kell a németet most már különös tekintettel a művészi nevelésre; emellett egyes ágazatok szerint tanulnának hol latint úgy irodalmi mint főiskolai szempontból, hol franciát vagy angolt és lehetne még egy ágazat, mely *egy* idegen nyelvvel megelégedve a természettudományokra (mathematika) fektetné a fősúlyt.

Örömmel üdvözöljük a *csoportrendszer* gondolatát. Aki az idegen nyelv gyakorlati tudását komolyan kívánja, az felismerve az ilyen tanításnak »munkaiskola« jellegét, nagyon helyesen csak a csoportokban való tanulástól várhat eredményt. A székesfőváros belátva ennek fontosságát, a csoportra osztást már megvalósította

a IV. ker. belvárosi főreáliskolában, egyelőre az I. II. és V. osztályokban. Abban a *szerencsés* helyzetben vagyok, hogy egyik csoportban taníthatok. Egyelőre csak annyit mondhatok, hogy az ily félosztályokkal való foglalkozás élvezet. Kétségtelen, hogy tisztán a tanárnak ez a jobb hangulata is fokozni fogja az eredményt.

Nem folytatom a részletezést, A szakosztálynak bizonyára még elég alkalma lesz a részletkérdések tárgyalására. A megjelentek nagy száma biztosít a reform iránti érdeklődés általánosságáról és élénkségéről. Csak még egyet!

Ha majd, mint ahogy ez remélhető, *a modern humanitás iskolája* valósággá küzdi ki magát, egyelőre talán nem mint egységes középiskola, hanem mint a latin iskolatípus párhuzama, akkor már most *határozottan tiltakoznunk kell a latin iskolának oly kiemelése ellen, mintha latin nélkül nem volna humán műveltség, nem volna nemes idealizmus és nem volna művészi nevelés.*

Nem engedhetjük meg, hogy a latin iskolatípus már eleve azzal a reklámmal (»elite iskola«) vonja magához a jobb elemeket, a kiváltságosokat, a kívánatosokat, a jobb osztályok gyermekeit, hogy íme ő képviseli az igazi kulturának őrét, ő egyedül ad igazi ‚általános műveltséget és a többi iskolák csak szellemi roturier-knek valók. Mert a mai gimnázium túlzsúfoltságának oka nemcsak a mindenre jogosítás, hanem a hiúság is, hogy a gyermekek a legjobb társaságban lesznek. Tehát a jövendő modern nyelvi iskolatípusnak már most kell küzdenie a latintudás privilégiuma ellen, már azért is, hogy a jobb elemekből is jusson nekik egynéhány, hogy aztán a latin és modern iskola eredményei később igazságos alapon összehasonlíthatók legyenek. Tény, hogy a gimnázium sok derék embert nevelt, a logika és a külföldi tapasztalat azonban valószínűvé teszik, hogy a modern nyugati kulturát és irodalmat feldolgozott ifjú legalább is oly értékes munkása lesz a nemzetnek, mint a latinos és ez a valószínűség oly nagy, hogy az eszme egy ily nagyszabású kísérletre is megérett. Ismétlem: a későbbi összehasonlítás csak úgy lesz igazságos, ha a szülőket az iskolatípus megválasztásánál nem köti le sem intézményes előjog, sem társadalmi elfogultság, mit a latin iskola fanatikusai ápolni igyekeznek.

Mindezeket az óhajokat és reményeket nem éppen a tárgyszeretet táplálja bennünk, hanem a magyar kultúra szeretete.

És végül még egy kívánságot, melyet mint a modern nyelvtanítás munkásai intézünk az illetékes fórumhoz. Akárhogyan alakuljon a reform, egyet nagyon kérünk a tantervkészítő Közokt. Tanácstól: *ne igérjenek* a célok megállapításánál többet, mint amennyit *mi* a rendelkezésünkre bocsátott eszközökkel becsületesen *betarthatunk*.

Kaiblinger Fülöp.

A középiskolai reform legégetőbb kérdései.

Ama hasznossági áramlat után, mely az utóbbi évtizedekben Európaszerte lábrakapott s mely az iskolát érdeklő kérdéseket is befolyásolta, legújabban némi fordulat észlelhető az eszményibb, tisztultabb felfogás felé. Ennek a tisztultabb felfogásnak tünetei nálunk is észlelhetők s egyrészt abban nyilvánulnak meg, hogy a társadalom érdeklődése fokozottabb mértékben fordul az iskola munkája és feladatai felé, másrészt abban, hogy a klasszikai tanulmányoknak egyre több szószólójuk akad a nem szakemberek körében is.

Örvendetes jelenség ez, mely a köznevelés munkásait csak megelégedéssel és bizalommal töltheti el. Pár év előtt, midőn középiskolánk ellen az első panaszok fölhangzottak, ezeknek alig kelt visszhangjuk s a közoktatásügyi minisztérium egyik előkelő állású tagja kárhoztatta a rosszaló kritikát s tagadta, hogy középiskolánk reformra szorulna. Ma már mindenki meg van győződve a reform szükségességéről s közoktatásügyünk körültekintő és lelkes vezetője, a miniszter úr, csak a közhangulatnak adott kifejezést, midőn a reform eszméjét fölvetette.

Csak nyitott ajtót döngetne tehát az, aki bizonyítani kívánná, hogy középfokú iskolarendszerünk tényleg elavult s javításra szorul. De nagy körültekintésre és óvatosságra van szükségünk akkor, midőn a reform módozatait kell megválogatnunk. Mert itt a lehetőségek egész sorozata előtt állunk s végzetes ballépést követne el az az újító, aki valami radikális intézkedéssel olyan útra terelné tanító intézményeink fejlődését, mely sem a korszellem igényeinek, sem sajátlagos nemzeti viszonyainknak nem felelne meg. Apróbb balfogásokat ugyanis magának a fejlődő intézménynek eleven ereje is el tud simítani, de ha eltévesztjük a haladás útvonalát, ha kizökkenünk abból a csapásból, melybe európai helyzetünk s műveltségünk színvonala s jellege beléreltek, zsákutcába jutunk, melyből csak nagy áldozatok árán tudnánk kimenekülni.

A főbb szempontok, melyek szerint igazodnunk kell, hogy feladatunk határait nagyjából megvonhassuk, nézetem szerint a következők.

Mindenekelőtt tekintetbe kell vennünk, hogy középoktatási rendszerünk eddigi fejlesztésében az európai kultúrnépek ama tömegéhez csatlakoztunk, mely a hasznossági elv, az utilitarizmus előrenyomulása dacára is bizonyos eszményi magaslaton tudta iskoláinak színvonalát megtartani, mely meg tudott küzdeni bizonyos materiális irányzatok követeléseivel, a szülőközönség részéről a gyakorlati célok érdekében kifejtett nyomással s kitartott sok régi tiszteletreméltó s konzervatív jellegű hagyomány mellett. Bizonyára nem véletlen az, hogy Európának legszámottevőbb s a legrégibb műveltséggel dicsekvő kultúrnépei ragaszkodnak az inkább ideális szükségletek kielégítésére alkalmas klasszikai tanul-

mányokhoz, míg a perifériákon elhelyezkedő ifjabb népcsoportok, amelyeknek nemzetté fejlődése újabb keletű, a latint és görögöt mindig hátrább szorítják iskoláikban. A mi tanügyünk egész fejlődése mutatja, hogy mi, szinte az önállóság feláldozásáig, az előbbiekhez csatlakoztunk, a mi iskolánk a középeurópai típus jellemző vonásait tünteti fel. Már pedig ez a típus a klasszikai műveltség konzervatív alapjain nyugszik, amelyeknek megbolygatásától e nagy kulturális multra visszatekintő nemzetek ugyancsak óvakodnak. Ha ehhez hozzávesszük még, hogy a mi sajátlagos nemzeti fejlődésünk is ráutal minket az óklasszikai műveltség ápolására, akkor ezzel olyan irányítást nyerünk, amely a latinnal s göröggel szemben követendő magunktartásának főelveit szinte önmagától jelöli meg.

Elképzelhetetlennek tautom, hogy ebben az országban egyszerre úgy alakuljanak a tanügyi viszonyok, hogy egy egész tehetséges nemzedék, mely a klasszikus tanulmány ápolására van hivatva, ennek lehetőségétől éveken át meg legyen fosztva; hogy az a gyermek, akinek hajlama és tehetsége van a klasszikus nyelvek tanulására, ennek kielégítésére csak magánoktatás útján találjon alkalmat. Mert akármennyit panaszkodunk a latin tanítás eredménytelensége miatt, el kell ismernünk, hogy minden tanfolyamban sok tehetséges tanítványunk akad, akinek előmeneteléről teljesen meg lehetünk elégedve. Már pedig midőn ilyeneknek a tanításáról van szó, ennek kezdőpontját hátrább tolni nagyon kétséges próbálkozás s itt igazat adok Herbartnak, hogy az ilyen elemek tanítását minél korábban kell megkezdeni. A kérdés tehát nézetem szerint úgy fejtendő meg, hogy a szelekció nagyon fontos munkáját ebben az irányban az iskola vállalja magára s a latin nyelv tanulására csak azokat utalja, akiknek tehetségük van hozzá, mert — Herbartot idézem újra — Die Arbeit, welche die alten Sprachen verursachen, belohnt sich jetzt nur da, wo Talent und ernste Absicht auf vollständige gelehrte Kenntnisse zusammenkommen [1] — de ezeknek a tanítását aztán minél előbb kell megkezdeni.

Ezzel a megoldással szemben is föl lehet ugyan hozni, hogy a magyar és latin nyelv nagyon eltérő szerkezetének áthidalása kívánatossá teszi a német nyelv előrebocsátását még a tehetségebb növendékek oktatásánál is. Azonban az ezzel elérhető nyereséget egyrészt nagyon problematikusnak tartom, amely tiszta magyarajkú növendékeknél majdnem nullára zsugorodik össze, másrészt a grammatikai oktatás és az észfejlesztés szempontjából sokkal üdvösebb, ha a szintézis két teljesen eltérő strukturájú, mint két rokon nyelv segítségével történik meg. Az olasz növendéknek a latin nyelv tanulásából kevesebb nyeresége van, mint a magyarnak. Ebből a szempontból a latin nyelvet nem pótolhatja a német; hisz már Herder is kiemelte egyik pedagógiai beszédé-

[1] Umriss pädag. Vorles. (Reclam) 172. l.

ben:[1] An je einer vollkommeneren, ausgebildeteren Sprache man Grammatik, d. i. eine Logik und Philosophie der menschlichen Vernunft lernt, desto besser lernt man sie und behält an ihr ein Modell für Ordnung, Genauigkeit und Klarheit der Begriffe im Kopf für alle anderen Wissenschaften, Sprachen und Künste.

Elismerem, hogy a legerősebb érv, melyet a latin nyelvi tanításnak hátrább tolása mellett fel lehet hozni: a német reformiskolák módszere és rendszere alapján szerzett tapasztalatok. Ezekben az iskolatípusokban a latin nyelv tanítását a negyedik évfolyamban kezdik meg s csak hat évet fordítanak rá s az elért eredményeket általában teljesen kielégítőknek minősítik. De az a pár esztendő, mely ez iskolák felállítása óta lefolyt, még nem elegendő ahhoz, hogy e tekintetben végleges és határozott ítéletet mondhatnánk, másrészt ez a kedvező ítélet éppen nem oly általános, mint amilyennek nálunk föltüntetni szeretnék. Cauer, a Neue Jahrbücher tudós szerkesztője, e folyóirat ezidei 4. füzetében mint a mélyebben látók megállapodását szűri le a frankfurti tanrendszer vizsgálatából azt a tapasztalatot, hogy az az osztatlan dícséret, melyben e rendszernek eleinte része volt, a pillanatnyi eredmények túlbecsülésére vezethető vissza s itt is bevált az az igazság, hogy amit gyors munkával szerzünk meg, az hamar el is párolog. A hatévi latin tanfolyam nem ad s nem is adhat olyan alapos képzettséget a klasszikus műveltségben, mint a kilenc éves lassú és intenzív munka.[2]

A mi kulturánk fejlődési iránya és jellege tehát arra utal minket, hogy legalább is a latin nyelv intenzív tanításához ragaszkodjunk s óvakodjunk az olyan változtatásoktól, melyek a latinban elérhető eredményt még illuzóriusabbá tehetik. Az eredmény biztosításához nem a tanítás kezdőpontjának hátrább tolása, hanem egy egészséges szelekció bevezetése járulna hozzá a legüdvösebben. Ha ez anyagi akadályokba ütköznék, ha tetemes áldozatok nélkül nem lehetne a középiskola alsó tagozatát a francia típus mintájára bifurkálni — pedig a klasszikus tanítás ellen fölmerülő panaszoknak ez volna a panaceája — akkor a sikeresebb tanítás megalapozása céljából az első évi tanfolyamot föl lehetne áldozni arra, hogy a magyar nyelvtan behatóbb és egyöntetűbb begyakorlásával készítsük elő gimnáziumi növendékeinket a latin tanulására, de ennek a veszteségnek pótlásául aztán a többi osztályok latin nyelvi óráinak számát okvetetlenül föl kellene emelni.

Több engedményt adni s a latint a középfokú oktatásban pótló tanulmánnyá sülyeszteni ellenkeznék korunk szellemével is, mely a hajlamok szabad érvényesülését sürgeti és az egész ember alapos kiképzését kívánja meg az iskolától. Ez azt jelenti, hogy akinek a humán műveltség megszerzésére képessége van, annak módot és alkalmat kell reá találnia az iskolában, hogy ebben az

[1] Rede von der verbesserten Lehrmethode unserer Zeit.
[2] Neue Jahrbücher, 1913. 182. l.

irányban a legalaposabb kiképzést nyerhesse. Felületes tanulmány felületes kulturát hoz magával. A legnagyobb felületességnek a jele, midőn az ifjabb nemzedék kimüvelésében a hasznossági szempontokat toljuk előtérbe. Egész társadalmunk meg van már mételyezve ettől a felszínes szellemtől. A szülők szemében a jogosítás kérdése a fontos. Vajjon alapos klasszikai müveltséget szerzett-e gyermekük az iskolában, azzal nem törődnek; fődolog, hogy szellemi útlevelet kapjon, mely kenyérkereső foglalkozás elnyerésére képesíti. Ennek a következménye egyelőre csak annyi, hogy a bizonyítvány fetissé lesz, melynek birtoklása fölment az élet gondjaitól, a komoly és alapos munkától. További következménye azonban, hogy a tanulmányok komolyságát diszkreditálja, mert az egyenlő jogosítás kimondása után kiki arra fog törekedni, hogy könnyebb végét fogja a dolognak, hogy ne azt a tanulmányi ágat válassza ki, mely hajlamainak megfelel, hanem azt, amelyen a legkevesebb akadállyal juthat el a képesítéshez s ahol kell, pótvizsgálatokkal segítsen magán, a tanulmányi mechanizmusnak e torzszülötteivel, amelyeknek elfajulása a legképtelenebb anomáliákhoz vezet, minden komoly iskolai munkának a kicsúfolásához.

Bizonyos fokig itt is tartunk már némely ágazatokat illetőleg. Ha a latin nyelvet lefokozzuk, félő, hogy be fog köszönteni a pótló kurzusok virágkora, az utolsó lépés az iskolai disszolúció felé. Mert hiszen az egyenlő jogosítást sem lehet a végletekig kiterjeszteni. Vannak tanulmányok, amelyeknél a latin nyelv bizonyos fokú ismerete mindig létföltétel fog maradni. Németországban már egész sereg jogász van, aki latin nyelvet sohasem tanult. Hogyan egyeztethető össze a mai korszellemmel, mely minden téren az autopsziát, a források eredetiben való tanulmányozását sürgeti, hogy eltűrik a jogásznak teljes tájékozatlanságát a jog eredeti forrásaival szemben? Ez a tarthatatlan állapot mihamar oda fog vezetni, hogy maguk a társadalmi organizmusok fognak orvoslattal élni az iskolával szemben, a bizonyítvány el fogja veszíteni hitelét, s azok az intézmények, melyek a latin tudása nélkül nem adhatnak növendékeiknek alapos kiképzést, felvételi vizsgálatok torlaszaival fognak az oda nem való elem betódulása ellen védekezni.

A mai köznevelés két sarkalatos elven nyugszik: az elme szabad és minden kényszertől ment fejlesztésének s a komoly, alapos, gyakorlati munkának az elvén. Ez a két elv magával hozza azt, hogy növendékeinknek megfelelő szabadságot biztosítsunk a tanulmányok megválasztásában s tekintettel legyünk hajlamaikra és tehetségeikre; ez azonban legyen igazi szabadság, mely nincs megszorítva mindenféle korlátozásokkal; aki latint akar tanulni, mert tehetsége van rá, annak adjunk alkalmat erre középiskolai pályájának egész folyamán, míg aki képtelennek bizonyul a klasszikai tanulmányok alapos elsajátítására, azt ne erőltessük ily irányú tanulásra. Ebből következik az is, hogy az egyenlő jogosítást

csak mérsékelten terjesszük ki a különböző tanulmányi ágazatokra, mert hiszen ha kimondjuk, hogy mindenfajta tanulmány minden szakra képesít, akkor éppen annak az alapelvnek a teljes érvényesülését hiúsítjuk meg, mely miatt az egyenlő jogosítást sürgetjük, hogy kiki olyan tanulmányi irányt válasszon, melyre egyéni hajlamai és tehetségei utalják; akkor színtelenné és egyvelgessé lesz az egész középiskolai tanítás s megszűnik a tehetségek természetes szelekciója, kiválása.

S végre az alapos, gyakorlati munka elve azt kívánja meg az új iskolától, hogy növendékeit tanítsa meg komolyan és alaposan dolgozni, hogy megkedveltesse velök a munkát, még ha az nehéz és fáradságos is. A gyakorlati tanítás elve nem azt jelenti, hogy növendékünk olyan ismereteket szerezzen az iskolában, amelyek a kenyérkereső foglalkozásokhoz szükségesek s az igazi műveltséget megalapozó imponderabiliák iránt ne érdeklődjék, hanem hogy megtalálja a nevelésnek azon gyakorlati eszközeit, melyek a legcélravezetőbbek s az ismeretek alaposságát s tartósságát leginkább biztosítják. Ezek a gyakorlati módszerek vannak hivatva arra, hogy az iskolai munkát megkedveltessék s a vele járó fáradságot kívánatossá tegyék. Súlyos és lesújtó kritikája a mi tanítómódszerünknek, hogy hivatásos pedagógusok az ismeretek megszerzését kínnal járó műveletnek, egy kis költemény betanulását fárasztó munkának tartják, holott a gyermeki agyvelő arra van teremtve, hogy ismeretekkel töltőzzék s el kellene sorvadnia, ha nem adnánk munkát neki. Hogy is mondja Herder: Durchs Lernen, durchs schwere Lernen... üben wir uns, wir bekommen Stärke und Lust, mehr zu fassen, Schwereres zu lernen.[1]

Javaslataimat az előadottak alapján a következőkben foglalom össze:

1. Mondja ki a kör, hogy a magyar középiskola reformját szükségesnek s immár elodázhatatlannak tartja.

2. Az új középiskolát akként gondolja megvalósítandónak, hogy annak alsó tagozata befejezett egészet alkosson s két ágazatú legyen: egy a humán és egy a reál tanulmányok számára. Felső tagozatában két főelágazás mellett a tantárgyak megválasztásában mérsékelt szabadság biztosíttassék a növendékeknek.

3. Ha ennek az iskolatípusnak megvalósítása egyelőre akadályokba ütköznék, akkor a létező két típus jellege maradjon meg, a latin és görög nyelv a jelenlegi óraszám mellett taníttassék, de a magyar nyelvtani ismeretek egyöntetű begyakorlása s a latin tanítás megalapozása céljából egy előkészítő, egy évre vagy félévre terjedő tanfolyam előzze meg a latin nyelvi tanítást.

4. A két középiskolai típus egyenlő jogosítása törvényben mondassék ki azzal a korlátozással, hogy a filológiai és jogi tanulmányok végzéséhez a latin nyelv ismerete szükséges és legalább négyévi tanfolyamról szóló bizonyítvánnyal igazolandó.

(Kassa.) *Karsai Ervin.*

[1] Fentebb idézett beszédéből.

A leánygimnáziumok felügyelete.

Még a felsőbb leányiskolai kérdésnek mind sürgősebbé váló végleges megoldása előtt jelentkezett annak szüksége, hogy néhány ily iskola mellé a fővárosi mintára vidéken is gimnáziumot állítson, vagy annak állítását megengedje az állam.

Fiumében elodázhatatlan politikai kényszer, Debreczenben és Kolozsvárott az egyetemek közelsége tette kívánatossá a leánygimnáziumok állítását. És ugyanilyen okokkal Pozsony sem fog késni ugyanezt a jogos kívánságát érvényesíteni s sorra fognak következni többi nagyobb városaink is.

A fővárosiakkal együtt immár eddig is hét iskoláról lévén szó, önként felmerül az a kérdés, hogy ezek a nagyobbára felsőbb leányiskolákhoz csatolt, s velük az alsó tagozat, a tanári kar, az igazgató, az épület, némely tekintetben a tanterv, és sok tárgyban való együttes tanítás tekintetében elválaszthatatlanul összefüggő iskolák, vagy inkább párhuzamos, bifurkált osztályok milyen felügyelethen részesüljenek?

Az eddig fennállott fővárosi intézetek *tanulmányi* tekintetekben a középiskolai főigazgatóság által voltak ellenőrizve, személyi tekintetekben és a dologiakban pedig az állami jellegű közülök a vele kapcsolatos felsőbb leányiskolával azonos elbánásban részesült. A fiumei gimnázium is ily irányban kezdett kialakulni, de tanulmányi tekintetben a kormányzóság alá osztatott be közvetlenül. A fejlődés iránya e kezdetből nyilvánvalóan kitetszik: a szorosan összenőtt iskolák bifurkált osztályait tanulmányi tekintetekben el akarják választani egymástól, és csak személyi és dologi ügyekben kívánják közöseknek tekintetni a felügyelet szempontjából.

Szerény véleményünk szerint az új intézmény legnagyobb kárára és a benne folyó nevelési munka nem kis veszélyére, és főleg minden kényszerítő ok nélkül! Nem tudok félszegebb helyzetet elképzelni, mint azt, hogy oly osztályok tanításának minden szükségletéről, s a tanításukkal elfoglalt egyének személyi ügyeiről is annak kelljen gondoskodnia, ki e tanításba semmi, de semminemű ingerenciát nem gyakorol; és viszont, hogy az a kerületi főigazgató, ki úgyszólva éppen csak vendégszerepelni jár egy iskola néhány osztályába anélkül, hogy az iskola *egész* működéséről magának igazi képet szerezhetne, ez osztályokban való tanítás munkájára akár csupán tanulmányi tekintetekben is üdvös ingerenciát gyakorolni képes legyen.

Ez ellentétek nem mutatták még káros hatásukat eddig azért, mert a fővárosi iskoláknak csak egyike lévén állami, a többiekben eddig is csak tanulmányi felügyeletről lehetett szó; az *állami*nak pedig éppen a leányiskolák főigazgatója lévén igazgatója, ez iskolában a fent vázolt visszás helyzet valójában elő sem állott, mert vezetője mint igazgató elég alkalmat találhatott saját iskolája tanulmányi dolgaiba is beavatkozni.

Kivételesnek lehetne még tekinteni a fiumei, s a sorrendben *első* vidéki leánygimnázium helyzetét. Fennállana a fiumei fiúgimnázium példája, mely szintén a kormányzóság révén volt *közvetetlenül* a minisztérium felügyelete alá helyezve, főleg azért, mert benne olasz nyelven is folyt tanítás; és ha ez állapot most a kizárólagos magyar tanítási nyelv behozatala óta még mindig érvényben fog maradni, bizonnyal csak azért lesz, mert a fiumei új olasz tannyelvű reáliskolával azonos felügyeletre kíván módot találni a kormány. Ám a fiumei leánygimnáziumnak nem olasz a tanítási nyelve és felsőbb leányiskola korában igenis javára vált a többi leányiskoláéval közös felügyelet. A városi reáliskolában felállított leányosztályok pedig bizonnyal nem fognák útját állni annak, hogy mint régen a felsőbb leányiskolában a leánygimnáziumban is együtt gyakorolja a felügyeletet a fiumei kormányzó és a felsőbb leányiskolák főigazgatója, aminthogy a fiumei felső kereskedelmi iskolára nézve sincs a többi osztálybeli kereskedelmi iskolákéval közös felügyelet szempontjából semmiféle akadály. S ez állapot annál üdvösebb volna ez iskola gimnaziális osztályaira nézve, mert éppen a tanulmányi felügyelet volna bennük központi.

A leánygimnáziumokban nemcsak tanító, hanem éppúgy, sőt még inkább nevelő munka is folyván, veszélyt látunk abban, hogy a felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa magát ez osztályokból kizárván, és éppen csak személyi és dologi ügyekben avatkozván munkájába, a nevelő munkát a tanulmányiakkal együtt kénytelen az iskolától teljesen távol álló, idegen tényezőre bízni, aki azonban legjobb akarata mellett sem fog e téren igazi eredményes munkát végezhetni. Mert hiába majdnem ugyanaz az új leánygimnáziumok tanterve, mint a fiúiskoláké, a leány*lélek* más, és az említett nevelési szempontokon kívül, a leányok tanítása is, és így e tanítás munkájának megbírálása is, külön embert, külön speciális tapasztalatokat kíván, melyeket jó ugyan kölcsönösen egybevetni, kicserélni, de a munka maga differenciált legyen.

Azt ugyan megszoktuk, és tehetetlenek vagyunk a kényszer ellenében, hogy a közoktatásügyi központi kormányzatban ne pedagógusokat tudjunk (és valójában fellélegzünk, ha az egyetem tanáraiból kerül egy-egy miniszterünk), de a tanítás belső munkájában rigorózusan a legmesszebbmenő differenciálódást tartjuk üdvösnek, nemcsak tudományszakok szerint, hanem még annál is inkább iskolafajok szerint is. Egy speciális irányú tanításkörbe való beavatkozáshoz szükséges erőveszteséget elég a közoktatásnak megsínylenie egyszer: az illetőnek pályája kezdetén. És nem is igen hallunk eseteket arra, hogy pl. a középiskolák, ipari vagy kereskedelmi iskolák testületeiből cserélődnének a tanárok és még kevésbé van helye a leányiskolákban. Amit a tanárokról itt mondottunk, fokozottabb mértékben vonatkozik az igazgatókra. Nemcsak a leánynevelésbe beavatott és e téren érdemeket szerzett egész testület mellőzése és a rangsorbeli sérelem miatt (és

ez sem kevéssé fontos egy kicsiny státus keretében), hanem főleg a sujtott intézet szempontjából, mert az ilyen homo novus tájékozódásának hosszú ideje alatt az intézet stagnálásra vagy teljes visszafejlődésre van kárhoztatva. Hadd említsük meg itt egyik újonnan alapított kereskedelmi iskolának példáját, melyet hallomásunk szerint komoly válságba sodort az a körülmény, hogy nem a szakiskolában nevelkedett tanár került élére.

Nem sorolhatjuk itt fel a fiú- és nőnevelés munkájának számtalan nagyobb és kisebb eltérését, ezt legjobban a felügyeletet gyakorlók maguk tudják; de az alsóbb fokokon való beavatkozásnál és kicserélődésnél még kevésbé van helyén a differenciálódás hiánya a legfelsőbb felügyelet szempontjából. Egy élet komoly, nagy munkájának, az e téren elérhető eredményeknek, tapasztalatoknak sikeres érvényesítése szükséges ehhez, s a véletlen is úgy akarta, hogy aki ezidőszerint az állami f. leányiskolák élén áll, mint első gyűjtött tapasztalatokat a leánygimnáziumi nevelés és tanítás körül. Sőt az itt felpanaszolt visszás helyzet éppen úgy is állt elő, hogy mint az első áll. leánygimnázium igazgatója, nem kívánta magának a felügyelet jogát is, és mivel éppen ennek az iskolának mintájára alakul minden új leánygimnázium, a véletlen okozta helyzet egyszerű másolása útján, egy a mintába becsúszott hiba szentesítése által és talán nem is elvi okokból vetik alá a meggyőződésünk szerint idegen felügyeletnek a bifurkált gimnáziumi osztályokat. Attól ugyanis nem kell tartani, hogy a középiskolai oktatás felügyelete nem maradván egységes kezekben, a keresztülvitel nem lesz egységes. Hiszen így is a fiúiskolákra nézve is kerületenként más-más kezekben van az. A felsőbb leányiskolák főigazgatói, szem előtt tartva a leánynevelés minden szükségletét, azért igen gondos végrehajtói lesznek mindenütt a középiskolai törvénynek, az aggodalmak is, melyek az első leánygimnázium alapításakor helyenkint elhangzottak, ez intézetek létjogosultságának legteljesebb és leghivatottabb helyről jött elismerésével régen eloszlottak.

De ha némi irányban még mindig fennállanának, oldassék meg a felügyeletnek vitás kérdése s a mostani visszás helyzet egyelőre úgy, hogy a bifurkált gimnáziumi osztályok tanulmányairól legyen köteles a f. leányiskolai főigazgató a középiskolai ügyosztálynak külön jelentéseket küldeni, de semmiképpen se maradjon meg a nevelés ügyének s az ugyancsak fontos egyéb adminisztrációnális érdekeknek eddigi figyelmen kívül hagyása. Ha pedig — ami várható — idővel felszaporodik a leánygimnáziumok száma, akkor állíttassék ez iskolák élére külön leányiskolai főigazgató, ill. min. biztos, hiszen úgy a leányiskolák, mint a fiúgimnáziumok főigazgatóságai — hír szerint — alig bírják az évről évre halmozódó munkát.

A nőnevelést különben is sajátszerű munkakörnek tartjuk, melyet igen érdemes volna egységesebbé tenni, és a központban is a polgári iskolától a tanárnőképzésig egy ügyosztályban egyesítve tudni.

Dr. Kallós Zsigmond.

EGYESÜLETI ÉLET.

Kolozsvári kör.

— Beszámoló. — Tisztújítás. —

A kolozsvári tanári kör az idén már XVII. évi közgyűlését tartotta október 23 án. Alapítása óta vezetője *Márki* Sándor egyetemi tanár elnöklete alatt.

Az elnöki megnyitóban a középiskola reformjára vonatkozó gondolatok jutottak kifejezésre. (L. Közlöny 5. sz.)

Ezek foglalkoztatták a kört a titkári jelentéssel kapcsolatban is.

Az elnök kérte a tagokat, hogy e nagy munkából vegyék ki részöket.

Ezután sorra jöttek a különféle bizottsági jelentések: a színügyi bizottság jelentése, a pénztáros jelentése, amelyeket a kör nagy figyelemmel hallgatott végig és elismeréssel honorált.

A kör megalakította jövő évi tisztikarát. Elnöknek Márki Sándor dr. egyetemi tanárt, alelnököknek: Rietly Károly kegyesrendi főgimn. igazgatót és Gál Kelemen dr. unit. főgimn. igazgatót, titkárnak Fazakas József dr. áll. felsőbb leányiskolai tanárt, jegyzőknek Biró Vencel dr. kegyesrendi főgimn. és Nagy Jenő ref. főgimn. tanárt, pénztárosnak Deák István ref. főgimn., ellenőrnek pedig Szombathy Kálmán áll. felsőbb leányisk. tanárt választották meg egyhangúlag.

A tanári kongresszusra kiküldettek köpviselőkül: Kovács Kálmán, Deák István és Szombathy Kálmán köri tagok.

Nagy Jenő.

Debreczeni kör.

A debreczeni tanári kör november 22-én és 24-én, tehát két gyűlésen át foglalkozott a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a középiskolák reformjára vonatkozólag kiadott rendeletével.

Jelen voltak: Dóczi Imre. Karai Sándor, dr. Kardos Albert, S. Szabó József, Nádasdy Alajos, Török Péter, dr. Csűrös Ferenc, dr. Gulyás István, dr. Horvay Róbert, Rábold Gusztáv, dr. U. Szabó Gyula, Fülöp Béla, Révész Lajos, dr. Petzkó Ernő, dr. Maday Pál, Kronstein Béla, Jakucs István, dr. Szeremley Béla, dr. Nyáry Béla, Osváth Ödön, Csűrös Béla, dr. Szabó Márton, dr. Bessenyei Lajos, továbbá Marschalkó Gusztáv Hajdúböszörményből és Kónya Sándor, Papp Imre Karczagról.

Dóczi Imre elnök a gyűlést megnyitván, örömmel üdvözölte a szép számban megjelent tagokat. Köztudomású, hogy a közoktatásügyi miniszter napirendre tűzte a középiskola reformját. Már ez év június 16-án mondott képviselőházi beszédjében olyan programmot adott, amely a magyar tanárság figyelmét a legnagyobb mértékben magára vonta. Nemrégen kiadott rendeletével pedig ténylegesen is megindította a reform munkálatait. Igaz, hogy egyenesen és közvetlenül a középiskolai tanárság nincs felszólítva ezen dolgok megvitatására, de többízben kifejezte a miniszter azon óhajtását, hogy szá-

mít a magyar tanárság közreműködésére. Ennek a hatása alatt a különböző tanárkörökben megindult a reform megvitatása. De az O. K. T. E. központi igazgatósága is érezte ezen ügynek a döntő fontosságát, mikor a Közlönyben felhívta a tanárköröket a reform megbeszélésére, hogy így egy egységes tanári közvélemény alakulhasson ki, amelynek alapján meg lehessen szerkeszteni a miniszterhez intézendő memorandumot. Ez a kör is a multja által kötelezve van arra, hogy ilyen korszakos kérdésben hallassa a maga véleményét. Formális előadásra nem kértek fel senkit. Különben is a kérdés annyira meg van érlelve, annak minden részét annyira ismeri mindenki, hogy elégnek látszott ide a kör elé egy határozati javaslatnak a beterjesztése, mely a tagok vitájának vezérfonalul szolgálhat és abból a kör egységes véleménye teljesen kialakulhat. Ezért az elnökség ezeket a főbb dolgokat tíz pontban megszövegezte és felkérte a titkárt annak felolvasására.

Dr. Csűrös Ferenc titkár erre felolvasta az elnökség határozati javaslatát, melyet a gyűlés az általános tárgyalás alapjául teljes egészében elfogadott. A részletes tárgyalásnál azután pontonként vették megvitatás alá a javaslatot és a két gyűlésen át tartott behatő, magas színvonalú tanácskozásnak az eredményéül a következő határozatot hozta a tanárkör:

A debreczeni tanári kör a középiskolai reformot szükségesnek tartja s keresztülvitelét a következő módon javasolja:

1. A kör követelte újabb tanulmányok a középiskola egyetlen alakjában a régibb tanulmányi irányok megszorítása nélkül kielégítő módon meg nem valósíthatók, már pedig az egyes tanulmányágak szűkebb körre szorítása vagy éppen a középiskolából való kiküszöbölése csak nemzeti közműveltségünk elszegényítésére vezetne; ennélfogva a különböző tanulmányi irányokhoz képest, legalább a felsőbb osztályokra nézve, többféle középiskolai típus szervezendő, melyeknek mindenikét a főiskolai tanulmányokra egyenlő jogosítással kell felruházni.

2. A gimnáziumban a latin nyelv tanításának megkezdése a kitűzött cél veszélyeztetése nelkül legfeljebb a III. osztályig tolható föl és csak azon esetben, ha legalább a III—IV. osztályban a latin nyelv a maihoz képest olyan óratöbbletet nyer, hogy e két osztályban a latin alaktan és mondattan teljesen feldolgozható legyen és a négy felső osztály éppen úgy a latin irodalom ismertetésére legyen fordítható, mint ahogy ma történik. A két alsó osztályban felszabaduló órák egy része a magyar nyelv- és fogalmazástanítás behatóbbá tételére fordítandó.

3. A német nyelv tanítása kezdessék el a gimnáziumi típusban is az I. osztályban, még pedig az alsó két osztályban a közokt. miniszter úr intenciói szerint csoportokban, nyelvmesterek által, direkt módszer szerint; de gondoskodni kell arról is, hogy e nyelv ismerete már az alsóbb négy osztályban a nyelvtan kategóriái szerint tudományos rendszerbe foglaltassék.

4. A görög nyelv tanításának mai rendszere változatlanul hagyatván, a görögpótló tanfolyam okvetetlenül eltörlendő s helyette

a szükséghez képest egyik intézetben a négy felsőbb osztályban francia nyelv és irodalmi tanfolyam állíttassék fel, másik intézetben pedig a természettudományok szélesebb körű művelése (kémia, biológia) vitessék keresztül.

5. A 2—4. pontok szerint átalakított gimnázium, mint »reformgimnázium« legalább egy tanuló-nemzedékre próbaképen szerveztessék s e mellett a mai gimnázium az első osztályban megkezdett latin nyelvvel és a görög nyelv kötelező tanulásával, mint klasszikus gimnáziumi típus hagyassék meg teljes épségében legalább az államkormány vezetése alatt álló gimnáziumok fele részében, az autonóm fenntartó testületeknek pedig adassék szabadság arra nézve, hogy bármelyik típus szerint berendezhessék gimnáziumaikat.

6. A reáliskola a gimnáziumi típusokkal egyenlően ruháztassék fel a főiskolai összes tanulmányokra szóló jogosítással, mert e jogosítás a reáliskola versenyképességének sine qua non-ja. Hogy azonban a reáliskolát végzett tanulókra nézve legalább a főiskolai tanulmányok latin nyelvi és irodalmi vonatkozásainak megértése biztosíttassék, Poroszország mintájára az egyetemeken állíttassék fel számukra latin nyelvi pótló tanfolyam.

7. A történelem tanítása a középiskola minden típusában terjesztessék ki egészen napjainkig, befejezésül pedig a politikai földrajz kiegészítése gyanánt vétessék föl a jelenkori szociológiai irányok és törekvések tárgyilagos ismertetése.

8. A középiskolának a mainál erősebb tagolása, a tanítás módszeréhez képest két »élesen elkülönülő« részre osztása s a tanulmányok anyagának két ízben való tanítása — mint a közokt. miniszter úr célozza — nemcsak a tanítás anyagának célszerű beosztását akadályozná, hanem visszaesést is jelentene tanügyünk fejlődésében. A tanítás módszerében a dolog természete szerint különbség van az alsóbb és felsőbb osztályok között, de e különbség nem ugyanazon osztályban lép fel minden tantárgyra nézve. Bizonyos tantárgyakat a középiskola alsóbb osztályaiból eltávozó tanulókra való tekintettel most is két ízben tanítunk, de ennek messzebb vitele s még több tárgyra való kiterjesztése annyi időpazarlással járna, amennyit a szükséges tanulmányok beosztása meg nem enged; másfelől pedig a középiskola tanulmányi rendjének megállapításában a principium nem lehet azon tanulókra való tekintet, kik a középiskolát bevégzése előtt elhagyják, mert a középiskola kitűzött célja nem az ilyen tanulókban valósul meg.

9. A középiskola különböző típusainak tanterve a közös tantárgyakra és tananyagra nézve lehetőleg közel hozassék egymáshoz, hogy a pályaválasztás nehézségei az egyik fajta középiskolából a másikba való átlépés megkönnyítése által némileg elháríttassanak.

10. A magyar középiskola legfőbb baja, a tanítás eredményességének legfőbb akadálya a zsúfoltságban van, az egyes osztályok tanulóinak nagy számában gyökeredzik s mindaddig, míg e bajnak gyökeres orvoslása meg nem történik, minden középiskolai reform eredménytelen marad. A középiskola egy-egy osztályának létszáma

legfeljebb 30—40-ben állapítandó meg. Az erre szükséges anyagi áldozatokat kevesbítené a reáliskola egyenjogosítása a tanulók arányosabb megosztása által s még inkább a polgári iskola reformja a tudományos pályára nem készülő tanulók átvétele által. Ugyanazért a középiskolai reformmal kapcsolatban kell megoldani a polgári iskola reformját is oly módon, hogy az mintegy alsóbbfokú középiskolává fejlesztetvén, főiskolai tanulmányokat nem kívánó gyakorlati életpályákra és katonai egyéves önkéntességre való jogosítással ruháztassék fel. A polgári iskolák száma a mai állapothoz képest mindenesetre szaporítandó.

11. Az érettségi vizsgálat kizárólag a főiskolai tanulmányokra képesítő vizsgálattá alakíttassék át s mint ilyen, tantárgyaiban és színvonalában emeltessék, a minősítési törvény pedig a főiskolai tanulmányokat nem kívánó gyakorlati életpályákra nézve ehhez képest minél előbb módosíttassék.

12. Végül a középiskolai reform sikeres keresztülvitele érdekében föltétlenül szükséges a középiskolai tanárképzés színvonalának emelése s főként oly irányú reformja, mely az oktatás művészetének gyakorlati elsajátítását a mainál nagyobb mértékben biztosíthatja.

* * *

Amennyiben az Országos Középiskolai Tanáregyesület igazgatósága a középiskolai reform tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz emlékiratot kívánna fölterjeszteni, tanári körünk e megállapodásait az igazgatóság figyelmébe ajánlja.

A dolog historikumához tartoznak még a következők. Az eredeti tíz pont közül az első gyűlésen négyet tárgyaltak le, a többi a második gyűlésre maradt. Néhány pontnál erős vita kerekedett. A *második* pontot Gulyás, Csűrös, Horvay, Török, Petzkó elfogadták teljes megnyugvással, míg Bessenyei, Fülöp aggodalommal járultak csak hozzá és megnyugvást az ötödik pontban kerestek. A *harmadik* pontot nagy szótöbbséggel fogadta el a gyűlés, mert egyesek a németet a második osztályban óhajtották kezdetni. A *hatodik* pont azon alakjában, ahogy itt szerepel, az eredeti javaslattól eltér, mert ez a reál egyenjogosítását azon feltételhez kívánta kötni, hogy a latin a reálnak négy felső osztályában kötelező tárgy legyen. Ezt a feltételt Kardos, Horvay, Maday ellenezte, míg Gulyás, Szabó Márton helyeselte. Az elnök elrendelte a szavazást és egy szótöbbséggel győzött az a vélemény, hogy a latin a reálban ne legyen kötelező tárgy. A többi pontot, leszámítva néhány kisebb, stiláris módosítást, az eredeti szövegezésben fogadták el. A *hetedik* pontot dr. Szabó Márton indítványára iktatták közbe, míg a *tizenkettediket* közóhajtásra toldották az egészhez. A második gyűlés végén *Karai Sándor* igazgató indítványára a tanárkör köszönetet szavazott *Dóczi Imre* elnöknek, aki az egész határozati javaslatot készítette és így a vitára méltó alapot nyújtott.

Dr. Bessenyei Lajos,
jegyző.

Kassai kör.

— A középiskolai reform legégetőbb kérdéseiről. —

A Kassai Tanárkör mélyen áthatva a magyar középiskola reformügyének nemzeti és kulturális jelentőségétől, folytatólagosan két ülésén (f. é. nov. 28-án és dec. 2-án) is foglalkozott a VKM. úr által fölvetett középiskolai reformkérdésekkel. Mindkét ülés iránt a kassai középfokú iskolák részéről szokatlan nagy érdeklődés mutatkozott.

November 28-án Bóbita Endre elnöki megnyitójában örömének adott kifejezést, hogy a nagy számban megjelentek között sok új tagot üdvözölhet s köztük dr. *Baintner* Hugót, a kassai jogakadémia dékánját. Kívüle még dr. *Kiss* Albert képviseli körünkben a jogakadémiai tanári kart. Úgyszintén örvendetesen vette tudomásul a kör, hogy újabban *Grúsz* Lipót, *Móczár* Miklós, *Vízhányó* Károly és *Wajdits* Károly kath. tanítóképzői tanárok és *Kertscher* Gusztáv ev. polgári isk. igazgató, Bock Ödön, Klenner Berta, Maszny Gizella és Szolczenik Henriette ev. polgári iskolai tanárok léptek még tagjai közé, akikkel együtt a kassai kör tagjainak száma a százat közelíti meg. Bóbita elnök ezek alapján megállapította, hogy az örvendetes belépések régtől érzett közszükségletnek tesznek eleget és midőn most a kassai tanártestületek megtalálták ennek kifejezési módját, ezzel egyszersmind a Kassai Tanárkör keretén belül az orsz. oktató szövetség céljait mozdítják elő.

Ezután dr. *Erdélyi* Alajos titkár tett jelentést a III. orsz. kongresszus lefolyásáról, amelyen a kört kívüle még *Várhelyi* Ferenc főreálisk. igazgató és *Dörnyei* Károly felsőleányisk. tanár képviselték, de jelen voltak még *Bóbita* Endre elnök, *Kiss* Zoltán és *Pollner* Arnold köri tagok a főreáliskolai tanártestület képviseletében. Miután a kongresszusról főbb vonásaiban a köri tagok már értesülhettek úgy a lapok, mint a Közlöny hasábjairól, dr. *Erdélyi* tulajdonkép csak személyes impresszióiról számolt be és ezekkel is két célt akart szolgálni, hogy egyrészt a *központi vezetőség iránt* a tanári kör tagjainak rendíthetetlen bizalmát tovább élessze, másrészt a *kongresszus sikerét illetőleg* a tanárok még a mostani sanyarú pénzügyi viszonyok dacára se veszítsék el minden reményüket.

Utána *Gillinger* János tette meg pénztári jelentését. A kör a pénztárosnak kiváló ügybuzgalmáért *Osztián* Kálmán számvizsgáló indítványára jegyzőkönyvi köszönetet mondott.

Csak ezen jelentések után tért át *Bóbita* Endre elnök az ülés tulajdonképpeni tárgyára. A magyar kultúra jövőjének — úgymond — rendkívüli fontos ügyéről van szó, amidőn a középiskolai reform kérdéseit óhajtjuk megvitatni. A középiskolai reform szükségességét a Kassai kör már régóta hangoztatja s mindenkor példaadó nyomatékkal járt el azon mozgalmakban, melyek a reformokat célozták. Meg van győződve, hogy a kör most is az ügy fontosságához méltó komolyságot, alapos megfontolást fog tanusítani. Ezért előre is örömének adott kifejezést, hogy *Karsai* Ervin prem. főgimn. igazgató

vállalkozott a középiskolai reform alapkérdéseinek fölvetésére, felkérte tehát felolvasásának megtartására. (Az előadás a Közlöny jelen számában olvasható.)

Elnök a mélyen járó tanulmányért a kör nevében köszönetet mondott felolvasónak, azonban úgy hiszi, hogy felolvasó a reform kérdését csupán a latin nyelv szempontjából vizsgálta, ami voltaképen már részletes szakkérdés; a kör pedig csak általánosságban van hivatva a VKM. úr által fölvetett reformkérdésekben tanári közvéleményt kialakítani, illetőleg határozatot hozni. A jövő gyűlésig tehát ugyancsak megfontolás tárgyául ajánlta a következő kérdéseket:

1. Helyesli-e a kör a középiskolának a miniszter úr által hangoztatott tagoltságát? (Alsó és felső tagozat.)

2. Hány évre terjedjen ki az alsó közös tagozat és mikor kezdődjék a szétválás?

3. Nem volna-e célszerű az évfolyamok számát 9-re emelni?

4. Mily állást foglal el a kör az egységesítés tárgyában?

December 2-án Bóbita elnök felszólítására a nagyszámban egybegyűlt köri tagok közül elsőnek dr. *Baintner* Hugó jogakadémiai dékán szólalt fel. A latin nyelv eredményesebb tanításának klasszika-filológiai jelentőségét *Karsai* felolvasó nagy tudással jellemezte és helyesen jegyezte meg, hogy a latin nyelv tanításának visszaszorítása periferikus, balkáni törekvés. Ezzel szemben neki a kultuszminiszter úr véleménye nem imponál, mert hisz a VKM. a magyar jogi oktatást is majdnem a tönkre juttatta. Ő tehát jogi és nemzeti szempontból szól a kérdéshez. A jogi oktatásból is ki akarták szorítani a római jogalapot és nagyobb fontosságot tulajdonítottak a germán hatásoknak, pedig értékes, mélyreható jogi tanulmány csak az alapon, tehát a római jogon épülhet föl. Különben is a római jogot a germán jog sohasem tudta kiszorítani, sőt még a magyar törvények nyelvéül is a legutóbbi időkig a latint tartották meg. Az alaposabb jogi oktatás szempontjából tehát okvetetlenül szükségesnek tartja a latin nyelv eredményesebb tanítását, de még fontosabbnak tartja ezt nemzeti szempontból. Még közelmultunk közélete is teljesen latin volt és azon radikális törekvések hatása alatt, melyek a multtal való kapcsolatunkat, hagyományos tradíciónkat széttépni igyekeztek, nemzeti életünk úgyszólván megrendült. Nemzeti multunk és jelenünk közti kulturális kapcsolatnál fogva is tehát nem szabad megengednünk a latin nyelv tanításának visszaszorítását, hanem inkább fogyatkozásainak kiküszöbölésére kell törekednünk. Már evégből is helyeselnünk kell a Karsai ajánlotta szelekciót.

Várhelyi Ferenc főreáliskolai igazgató szerint *Karsai* a latin tanár szemüvegén át nézi a középiskolai reformkérdést azért akar még több órát a klasszikus tanulmányokból, mint maga a miniszter. Ő is híve a latin nyelv tanításának még reáliskolában is. De alapos tanítást akar. Ezt pedig értelmetlen, alsó osztályosokkal elérni lehetetlen. Még kevésbé lehetséges már itt a szelekcióra gondolni, hanem inkább a felső osztályosoknál, ahol tehát egyéni hajlam sze-

rint választva nagyobb óraszámban mélyebb értelemmel sokkal nagyobb intenzivítás fejthető ki a latin nyelv tanításából is.

Dr. Kardos Gyula prem. főgimn. tanár, reálisabb alapra kívánja terelni a megvitatást és azért felhívja a kör figyelmét *Fest* Aladárnak a Pedagogiában megjelent értekezésére és óratervezetére, amely egyrészt készítőjének összeköttetésénél fogva magának a miniszteri tervezetnek beharangozója, tehát a lehető legreálisabb alappal bír, másrészt beosztásánál fogva tényleg tetszetős, ha igényeik mértékében úgy a realisták, mint a humanisták lemondóbbak. Így tehát tiltakozik Fest programmjának azon törekvése ellen, hogy a latint csak az V. osztálytól, a görögöt pedig egyáltalán ne tanítsák. Indítványozza, hogy a latint már a III. és IV. osztályban is tanítsák heti 3—3 órában, hogy egyrészt akik kisebb pályákra (pl. tanítói) mennek, szintén rendelkezzenek a szükséges latin ismeretekkel, másrészt hogy ezen két év alatt maguk a szülők is megállapíthassák, vajjon gyermeküket a humaniorák, vagy a reáliák elvégzésére alkalmasabb-e?

Makfalvi Ferenc, felsőkeresk. isk. tanár, nagy örömmel fogadta a miniszteri reformirányzatot, de most már aggodalommal látja, hogy a reformok megvalósításának két nagy akadálya van, egyrészt a pénzkérdés, mert a reform középiskola is csak úgy oldhatja meg feladatát, ha megszűnik a 60 tanulós létszám; másrészt a latín nyelv, mert ennek hátraszorításától ma is kiváló férfiak féltik a magyar műveltséget, amint pl. 1825-től az egész magyar nemzeti közéletet féltették a magyar nyelvű törvényektől. Pedig ma már miből áll az érettségizettek latin műveltsége: néhány betanult, sokszor helytelenül alkalmazott latin idézetből, közmondásból és ezért viszont a magyar anyanyelvük tele van latinizmussal — germanizmussal. Különösen nincs szükségük latin nyelvi tanulásra azoknak, akik a IV. osztálytól ipari, kereskedői vagy gazdasági pályára törekesznek. Sőt ma már a jogász sem latin, hanem magyar nyelvű könyvekből szerzi jogi ismereteit.

Indítványai tehát: 1. A középiskolák alsó négy osztálya az egész országban egységes, egyforma legyen, latin és francia nélkül. 2. Az V. osztálytól kezdve történjék a kettéválás és a humaniorákon a latin nyelv óraszáma esetleg fölemeltessék. 3. A latin nyelv érettségije fakultatív legyen. 4. A görög nyelv törlendő. 5. Mondassék ki az egységes jogosítás.

Sziklay Ferenc reálisk. latin tanár reflektálva Makfalvi felszólalására, megjegyzi, hogy 1825 után azért féltek a magyar közélet összeroppanásától, mert a magyar hivatalos és törvénynyelvet még nem tartották eléggé közműveltnek azon finom jogi árnyalatok kifejezésére, amire az alapjogok és törvények évezredes klasszikus nyelve oly alkalmas volt. A mai latin nyelvi törekvések tehát a reformkorszakiakkal semmiképp sem vethetők össze. A középiskolát nem szabad hasznossági szempontból tekinteni, nem szabad szakiskolává lesülyeszteni s a latin nyelvet elsősorban mint észfejlesztő eszközt kell megbecsülnünk.

Dr. Erdélyi Alajos főreálisk. tanár a latin nyelvi oktatás túlbecsülésében nem a multhoz, a tradíciókhoz való ragaszkodást, hanem inkább az iskola konzervativizmusát, illetőleg a szaktanárok túlbuzgalmát látja. Tény, hogy volt kétezer éves európai kulturánk, amelynek klasszikus, középkori és reneszanci általános műveltsége tényleg latin nyelvű s így az akkori általános műveltség megalapozója, az akkori középiskola tényleg csak latin iskola lehetett. De akkor a latin középiskola egyszersmind az *élet iskolája*, mert a politikai és társadalmi közélet minden terén, a diplomáciában, nemzetközi érintkezésekben vagy a tudományos munkálkodásban mindenütt csak a latin nyelvvel lehetett érvényesülni. Ám azóta, alig egy századja, nagyot fordult a világ. A latin mult tartalmával, valláserkölcsi és művészi eszméivel ugyan jelen műveltségünk is át van itatva, de nyelve a *jelen életé*ből szinte kiveszett. A mai általános műveltségű ember tehát, midőn tekintetével vissza-visszatér a multba, még a kétezer éves latin kor megbecsülését is a nemzeti nyelven írott történelemből szívja magába. Még kevésbé vonható be a latin nyelv szüksége a mai általános műveltség egyéb kellékeibe, nevezetesen a *jelen* és a *jövő* ismeretébe, illetve munkálásába. Már pedig Széchenyi szerint is ez utóbbi a fontosabb: a jövőnek urai vagyunk. A mai művelt ember tényleg egyre elevenebb érdeklődéssel tekint a jelen élet modern arányú, sokoldalú fejlettsége és kívánalma felé, hogy ezeket megismerve, megértve, megszeretve és eszerint cselekedve, reménye legyen egy jobb jövőben. Ám a jövő fejlődés nagy problémáit ma már mindenütt nemzeti nyelven fejtegetik, sőt nemzeti nyelven írják az öröklét teológiai műveit is. Természetes tehát, hogy még az idegen nyelvek közül is inkább a modern európai nyelvek kötik le a mai ember figyelmét annál is inkább, mert ezeknek a nagyvilágban való használhatóságáról is mihamar meggyőződhetik. A mai általános műveltség ezen megkívánt kellékeivel szemben már a külön *szakművelődés*, *szaktudás egyoldalú* jelentőségével bír azoknak egyéni buzgalma, akik kifejezetten tudományos pályára készülnek, a multtal eredeti forrásaiban akarnak érintkezni, avagy kiváló érzékkel bírnak a latin nyelv abszolút szépségei ieánt. A nekik szükséges teljes latin nyelvi készséget tehát a középiskola nem adhatja meg, mert ez a *sokoldalú* modern haladás kárára *egyoldalú latin szakiskolává* sülyesztené a magyar középiskolát, de viszont meg kell adnia azt a latin alaptudást, amelyen a főiskolai szakoktatás és a szaktudós fáradhatatlan buzgalma s holtig való tanulása majd tovább építhet. Igaz végül, hogy nagy a latin nyelvnek *formális képző* ereje, de más tudósok ugyanezt állítják saját szaktudományukról, amelyek tehát nemcsak üres gondolatformákat adnak, mint a latin nyelv, hanem a formákat élettartalommal is kitöltik. Ezért midőn állítjuk, hogy általános műveltségünk alacsony fokú, szűk látókörű és energiátlan, az ezen fogyatkozásokon segíteni akaró élet iskolája csak az a magyar reform középiskola lehet, amelyben elsősorban végig a magyar nyelv szerepel legtöbb óraszámmal, mert a magyar nyelvi és irodalmi ismeretekben, valamint a nyelv szó- és

írásbeli használatában a középiskolának csakugyan a lehető legteljesebb kiképzést kell nyújtania. Kívüle az *alsóbb tagozat*ban még egy vagy két (német, angol) modern nyelvet kell mintegy alapismeretül tanítani, hogy akik egyébként is teljes körű ismereteket nyerve mintegy alsóbbfokú általános műveltséggel a IV. osztály után távoznak, némi modern nyelvi ismeretet is vigyenek magukkal az életbe. A klasszikus és modern nyelvek, valamint a reális tudományágak alaposabb tanítása lehetőleg az élet szükségleteihez szabva, de a túlterheléstől óvakodva a *felsőbb tagozatban*, esetleg *szelekcióval* történjék, még pedig legvégül: *egységes jogosítással.*

Czigler Ignác némi visszaesést lát abban, hogy a miniszter úr újból alsó és felső tagozatú reform középiskolát akar, mert a mostani középiskola fölmenő rendezésének behozatalában annak idején nagy haladást láttak a kiválók neveléséhez, míg a legújabb reformirányzat inkább demokratikus célt szolgál: emelni az átlagműveltség fokát. Azt azonban maga sem hiszi, hogy a VKM. a latin nyelv tanításának jelentőségét kisebbíteni akarná, amint pl. Csáky is annak idején azzal az indokolással kívánta a görögpótló bevezetését, hogyha így kevesebben választják a görög nyelvet, az a kevés egyszersmind jobban tanulhatja. Ugyanez a célja lehet most is a VKM.-nak, hogy t. i. a latin nyelvet is a felsőbb osztályokban nagyobb értelemmel kevesebben, tehát bizonyára nagyobb eredménnyel is tanulhatják. Egyébként a latin nyelv tanításának szükségét nem lehet hasznossági szempontból mérlegelni, hanem a formális képzés szempontjából, amelyre a megállapodott, szerkezeti kialakulásában holt ponthoz jutott latin nyelv sokkal alkalmasabb, mint a folytonos hullámzásnak, alakulási folyamatoknak kitett élő nyelvek bármelyike. A latin nyelvnek középiskoláinkból való kiszorítása tehát mindaddig lehetetlenség és meggondolatlanság volna, míg a nyugati államok használják, illetve a formális képzés céljából mással nem helyettesítik. Magát a kettős tagozatot azonban, mint demokratikus irányzatot, elfogadja.

Karsai Ervin a felszólalásokra reflektálva kijelentette, hogy felolvasása rapszódikus jellegű volt s így nem akarta a reformkérdést minden vonatkozásában hosszasan tárgyalni, csak azon szempontok iránt akart figyelmet ébreszteni, amelyeket mások elhanyagoltak. Úgy látja, félreértik a miniszter úr intecióját, aki azzal, hogy a latint a III., illetve az V. osztályba szorítja vissza, voltaképen a latin nyelvtanítás nagyobb eredményességét akarja. De neki meggyőződése, hogy akiknek tehetségük, hajlamuk van hozzá, azoknak meg kell adni a módot, hogy mielőbb, már az I-től tanulhassák a latin nyelvet. Mert múló hasznossági szempontból nem szabad lemondanunk a latin nyelv formális képzőerejének azon imponderabiliáiról, amelyek a latin nyelv elhanyagolása folytán a magyar műveltségre nézve elvesznek, úgy hogyha a latin nyelv formális képzőerejét tőlünk telhetőleg fel nem használjuk, elmaradunk a műveltségben. Willman pl. felhozza, hogy a magyar nemzetiségek közül is azok olvadnak be, akik önálló klasszikus képzettséggel nem rendelkeznek. Kéri tehát még egyszer érveinek alaposabb megfontolását.

Bóbita Endre elnök épp a felszólalások mértékéből, a felszólalók buzgalmából állapítja meg, hogy a fölvetett reformkérdések mennyire benn vannak az életben s mennyire fontosak a kultúra jövőjére nézve. De épp azért, mert egyrészt ily fontos kultúrérdekekről van szó, másrészt látja, hogy a kivitel módozatában, részleteiben mennyire eltérők a felfogások, a kör csak oly határozatokban foglalhat egyöntetű állást, amelyekben egyrészt többé-kevésbé az összes felszólalók megegyeznek és amelyek másrészt a VKM. úr intencióinak is leginkább megfelelnek.

A Kassai kör ezek alapján a következő egyhangú határozatokat hozta:

1. A magyar középiskola reformját szükségesnek tartja.

2. Helyesli a középiskolának a VKM. úr által hangoztatott tagoltságát (alsó és felső tagozat).

3. Az alsó közös tagozat négy évig tartson és a felsőbb tagozat szétválása (humaniorák, reáliák) az ötödik évtől kezdődjék.

4. Kívánja az egységes jogosítást.

Miután még határozatba ment, hogy a titkár a fenti határozatokról a központot is külön levélben értesítse, Bóbita elnök az ülést bezárta.

Dr. Erdélyi Alajos,
köri titkár.

Fiumei kör.

Mozog István igazgató, elnök távollétében dr. *Aczél József* felsőbb leányiskolai tanár elnöklete alatt december 11-én tartotta a Fiumei kör a f. évben második gyűlését. A III. tanárkongresszuson nyert nem kedvezőtlen személyes impresszióiról *dr. Kovács Géza*, a kör egyik kiküldöttje számolt be. Erősen bízik abban, hogy a kongresszusnak a miniszternél tisztelgő kiküldöttei a tanárság ügyére biztató válaszról fognak beszámolhatni.

Dr. Kallós Zsigmond felsőbb leányiskolai tanár a leánygimnáziumok felügyeletéről értekezett és különösen a kérdésnek helyi érdekű részére vonatkozólag adott élénk eszmecserére alkalmat. (Az értekezést egész terjedelmében közöljük.)

Dr. Kovács Géza »A magyar irodalom tanítása a fiumei áll. főgimnáziumban« című előadása voltaképen kiegészítője a magyar nyelv tanításáról készített régibb dolgozatának. (L. Közlöny 1911. V. 25.) Az előadó ez alkalommal csak első felét mutatta be igen tanulságos értekezésének, amelyben a tárgyra vonatkozó gazdag és tartalmas külföldi és hazai irodalmat ismertette. Sorra vette a segédtudományok, az írásbeli dolgozatok és az olvasmányok jelentőségéről és metodikai kezeléséről írt összes munkálatokat, majd végigtárgyalta jól áttekinthető összefoglalásban az irodalom tanításának módszerével és az irodalomtörténet korszakaival foglalkozó fontosabb cikkek tanulságait. A legközelebbi alkalommal az eddigiekből levont

tanulságoknak a fiumei különleges viszonyokhoz mért alkalmazásáról fog értekezni.

Aczél dr. a támadt megbeszélés kapcsán felvetette az egyetemes irodalomtörténet tanításának szükségét főleg gimnáziumokban, hol a klasszikus és német nyelv irodalmán kívül a többi világirodalom csak a magyarral való gyér kapcsolata útján nyer méltatást. *Kovács dr.* idővel foglalkozni kíván e kérdéssel is, valamint hogy gyűjti az adatokat az irodalom segédeszközeire, a terminológiára, a görögpótló irodalomra, az ifjúsági könyvtárra s a vetítésre vonatkozó irodalomra nézve is.

Dr. Kallós Zsigmond
titkár.

Pozsonyi kör.

A pozsonyi kör december 13-án látogatott ülést tartott *Albrecht János* főigazgató elnöklete mellett.

Elnök jelentést tett a nemrégiben Pozsonyban járt Benedek Sándor közoktatásügyi államtitkártól nyert kihallgatásról, majd előterjesztette a debreceni körnek átiratát, mely körünket a középiskola reformjának kérdésében hozott határozatához való hozzájárulásra hívja fel. Az előbbi bejelentés tudomásul szolgált, az utóbbira vonatkozólag elnök javaslata értelmében kimondta a kör, hogy a debreceni átiratot nem tárgyalja, mert már maga is állást foglalt a reform ügyében.

Ezután *Vargha Iván* titkár, az egyik kongresszusi képviselő számolt be a III-ik országos középiskolai tanári kongresszus lefolyásáról. Mint legörvendetesebb és leglélekemelőbb mozzanatát emelte ki, hogy az ország tanárságának egységes állásfoglalásáról tett bizonyságot, mert valamennyi határozata egyhangú volt. Utalt rá, hogy a körünkben is többször felvetett oktatószövetség eszméjét immár az országos egyesület lesz hivatva megvalósítani.

Dr. Császár Mihály az utóbbi bejelentés kapcsán indítványt terjesztett be. Hivatkozott reá, hogy körünk már két évvel ezelőtt foglalkozott az oktatószövetség ügyével és elhatározta a fiók megalkotását. Hívja meg tehát ennek alakuló ülésére a körben képviselt összes tanintézeteket s ezzel tegyük meg a megalakuláshoz szükséges előkészítő lépéseket s így a vezetést biztosítsuk körünk számára.

Elnök felvilágosításul megjegyzi, hogy a két év előtti kísérlet kudarcra vezetett, de maga sem ellenzi, hogy a kör a különböző tanintézetek tanárkarából egy-egy tagot, kik az országos egyesületnek is tagjai, küldjön ki s az így alkotandó bizottság készítse elő a dolgot s ha a tanítóság részéről készség mutatkoznék a csatlakozásra, vigye keresztül a szervezendő oktatószövetség pozsonyi fiókjának megalkotását; ez azonban semmi esetre sem függhetne körünktől, mint a középiskolai tanárság pozsonyi szervétől.

*Hirschmann Nándor*nak már két év előtt sem volt vérmes reménye, most még kevésbé van, mert meggyőződése, hogy az általános oktatószövetség eszméje szép ideálnak, de lehetetlen a gya-

korlatban. Azt azonban szintén érdemesnek, sőt szükségesnek tartja, hogy legalább kísérlet történjék a megvalósításra.

Minthogy a kör óhajtotta a bizottság kiküldését, elnök indítványára Hirschmann Nándornak, az ev. líceum képviselőjének elnöklete alatt a reáliskolából dr. Császár Mihály, a kir. kath. főgimnáziumból dr. Jámbor György, a kereskedelmi akadémiából dr. Klug Gyula, az áll. felsőbb leányiskolából Arató Frigyes, továbbá — csatlakozásuk reményében — a polgári fiúiskolából Győry Vilmos, a polgári leányiskolából Krammer József és az áll. tanítónőképző-intézetből Belányi Tivadar küldettek ki a bizottságba, melynek jegyzői tisztét dr. Jámbor György fogja ellátni.

Ezután a kör ügyrendjének tervezete került tárgyalásra. *Vargha Iván* titkár bemutatta az általa készített tervezetet, mely egészben az országos egyesület alapszabályaiban idevágólag található pontok egybeállítása.

A kör a tervezetet pontról pontra tárgyalta és csekély módosításokkal elfogadta. Ezzel kapcsolatban dr. *Császár Mihály* arra utalt, hogy az október 25-iki alakuló ülés kimondotta, hogy az ügyrendi tervezet beterjesztésekor a kör tisztviselőinek jövőre titkos szavazás útján való megválasztása tárgyában javaslat fog tétetni. Ezirán a tervezet nem tartalmaz intézkedést; ő tehát az említett határozatot a kör figyelmébe ajánlja.

Krausz Vilmos szerint minthogy a tanáregyesület alapszabályaiban sehol sincs szó titkos szavazásról és az eddigi úzus a nyilvános szavazás mellett szól, maradjon meg a kör az utóbbi mellett. Ugyanazt ajánlja Arató Frigyes is.

Hirschmann Nándor tanubizonyságot tesz arról, hogy a multban is volt eset a titkos szavazásra. Szerinte a tisztviselők választását illetőleg leghelyesebb visszatérni a régi gyakorlatra, azaz hogy a választmány készítse elő a tisztségek betöltését. Állítson jelölteket s azok sorából válasszon a közgyűlés.

Szmidzsár Géza legalább azt szeretné, ha a választmány tagjai titkos szavazás útján választatnának meg.

Elnök szavazásra bocsátja a kérdést s a gyűlés szótöbbséggel úgy határoz, hogy *a tisztviselők választását a választmány jelölés által készítse elő, a választás pedig nyilvános szavazás útján történjék.*

Ezen határozat alapján elnök a következő ülés napirendjére kitűzte a választmány tagjainak megválasztását.

A következő ülés napjául január 10-ike tűzetett ki.

Dr. Magyar Győző,
jegyző.

A Történelmi Reformbizottság alakuló ülése.

A Budapesti Tanári Körnek november 28-án hozott határozata alapján a Történelmi Reformbizottság december 17-én tartotta meg alakuló ülését dr. Fest Aladár elnöklésével.

Jelen voltak: Hensch Artur, Hegedüs István, Görög Imre, Szentpétery Imre, Pintér Jenő, Koczogh András, Erődi Kálmán, Madzsar Imre, Takáts György, Gaal Mózes, Zibolen Endre, Szőts Gyula.

Az elnök a bizottságot megalakultnak nyilvánítja. A bizottság feladatát 5 pontba foglalja: 1. a történettanítás nevelő céljának és 2. anyagának megállapítása, 3. a használatban levő tankönyvek reviziója, 4. a történettanítás helyes metodikájának meghatározása, 5. a történettanítás beleillesztése a reformközépiskolába. A miniszteri reformrendelet következtében a bizottságnak elsősorban az ötödik programmponttal kell foglalkoznia. A miniszteri rendelet a történettanításra nézve a következő hármas kijelentést teszi: 1. az eredmény fogyatékos, kivált a világtörténet tanulásában; 2. a gazdasági és művelődéstörténeti mozzanatok kiemelendők; 3. az egész történeti anyagot két tagozatban kell végigtanítani. Az elnök hivatkozik arra a tervezetére, melyet a miniszteri rendelet értelmében a reformközépiskola tárgybeosztását illetőleg a Magyar Paedagogia decemberi számában közzétett, s amely szerint a történettanításnak az eddigi 18 óra helyett 23 óra jutna.

Takáts György előadó abbeli aggodalmának ad kifejezést, hogy a kettős tagozatban való tanítás a középiskola egységének rovására eshetik, a világtörténelemnek az alsó tagozatban való tanítása pedig a nemzeti történelem tanításában eddig elért eredményt kockáztatja. De azért a reformrendelet értelmében bemutatja a tárgybeosztásnak azt a tervét, melyet az adott körülmények között legjobbnak tart, s amely az I. és II. osztályban olvasmányok, a III. és IV. osztályban rendszeres tárgyalás keretében végighaladna a nemzeti és világtörténeten. A felső tagozatban megmaradna a mostani anyagbeosztás, de a VIII. osztályban okvetetlenül 4 órára volna szükség. Meg kell állapítanunk a tanítás anyagát, a fölösleges dolgokat kirostálnunk, a szociális, művelődéstörténeti, politikai, általában a kollektív vonatkozásokat kiterjesztenünk, tisztáznunk kell a helyes metodika kérdéseit és jó tankönyveket kell a tanuló kezébe adnunk. Programmunkat munkafelosztással kell kidolgoznunk.

Görög Imre megállapítja, hogy a bizottság kettős jellegű: 1. ad hoc alakult reformbizottság, 2. állandó történeti bizottság. Előbbi minőségében sürgős munkát kell végeznie, utóbbi minősége kívánatossá teszi, hogy a vidéki kartársakat is belevonja a munkába.

Gaal Mózes úgy látja, hogy a bizottság munkáját bénítja az a körülmény, hogy nem tudja, mi lesz a reformiskolában a latinnal és göröggel. Ezért alternatív tervet kellene kidolgozni. Az első tagozatbeli világtörténeti kivonatot értéktelennek tartja.

Madzsar Imre a sietséget aggodalommal nézi, az alsó tagozat felállítását az 1883. törvénnyel ellenkezőnek tartja, mivel az megszüntette az algimnáziumot.

Erődi Kálmán és *Koczogh András* az alsó tagozatbeli történettanítás eredménye iránt szintén bizalmatlansággal viseltetnek.

Pintér Jenő a történettanításnak kettős tagozatban való ismétlődését energiapazarlásnak tekinti.

Hegedüs István megállapítja, hogy a kettős tagozat régen megvolt, de eredménytelen volt.

Hensch Artur szerint a kettős tagozat osztrák találmány, mely ott sem vált be.

Az elnök összefoglalja a vita eredményét és megállapítja, hogy a bizottság csatlakozik *Szentpétery Imre* felfogásához, amely különválasztja egymástól az elvi megállapodást és a miniszteri reformtervezethez való hozzászólást.

Szőts Gyula,
a bizottság jegyzője.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

A német filológusok marburgi gyűléséről.

A Tanáregyesületi Közlöny utolsó füzetében egy furcsa német mondatokkal és szólamokkal tarkított tudósítás jelent meg a német filológusok marburgi gyűléséről, amelynek reám vonatkozó tendenciózus részét szó nélkül nem hagyhatom. A cikkíró ugyanis a felolvasók nevei (pl. Schroeder, Lehmann, Brandt, Stürmer, Biese stb.) mellett rendszerint nem közli zárójelben a felolvasók lakóhelyét, mint ahogy ez Németországban szokás, egy-két esetben azonban kivételt tesz, így engem is megtisztel azzal, hogy nevem mellé kiteszi az odiózus Klausenburgot. Minthogy a dolog ilyetén odaállítása az előzményekkel ismeretlen olvasó érzését jogosan sérti, legyen szabad az igazság kedvéért megjegyeznem, hogy bejelentőlapom helynevét a gyűlés intézősége változtatta meg egyoldalúlag és önkényesen.

Ha tehát a cikkíró úgy akarja feltüntetni a dolgot, hogy itt hazaárulás történt, akkor ez tévedés. Az igazság az, hogy a magyarországi német filológusok a helynevek miatt állandóan a legnagyobb kellemetlenségeknek vannak kitéve, ahányszor németül akarnak valamit közölni. Mert másszakú német tudományos folyóiratok szerkesztői nem állnak annyira a nagynémet eszmék hatása alatt, mint éppen a germanisták. De arra az álláspontra ezért mégsem helyezkedhetünk, hogy szakítsunk német szaktársainkkal, mert hiszen minden komoly német filológus ambiciója mindig az fog maradni, hogy tanulmányainak és kutatásának elvi értékű eredményeit német szaktársai bírálata alá bocsássa.

Kisebb város helynevét, amelyet az emberek Németországban hamarosan fel nem ismernek, be lehet esetleg ideig-óráig csempészni valahová, de Kolozsvár német nevével éppen Marburgban és Giessenben — ahonnan a marburgi gyűlés vezetősége kikerült — nagyon is tisztában vannak. Ha tehát mi mint magyar állami hivatalnokok a magyar törvények alapjára helyezkedve folytonos vitában és harcban állunk német kollégáinkkal és ebben néha nem győzünk, ezért még nem kellene minket meggyanusítani és denunciálni. A tisztelt

szerkesztő úr éppúgy, mint mindenki, aki ismer engem és aki ismeri német filológus társaimat, akiknek nevében beszélni feljogosítottnak érzem magam, természetesnek fogja találni, hogy az ilyen gyanusításokat egyszer s mindenkorra a leghatározottabban visszautasítjuk. Ha bejelentéseinken a helyneveket megváltoztatják, ezt éppen mi sajnáljuk a legjobban, s amikor csak lehet, iparkodunk rajta segíteni. Sokszor ez azonban teljesen lehetetlen.

A cikkíró azonban bírálatot is mond az én előadásomról, amelyből kitűnik, hogy homályos sejtelme sincs arról, amit előadtam. Itt az igazság megint az, hogy Matolcsy nem is volt jelen az előadásomon. Ezt onnan tudom, mert az előadást könnyen áttekinthető kis teremben tartottam, s az előadás előtt és az előadás után kerestem egy-két ismerőst, aki a reám bízott Wenker-féle nyelvjárási térképek kezelésénél segítségemre legyen. Matolcsyt azonban nem láttam sehol; s azt is tudom, hogy előadás közben nem jött be és nem ment ki, mert akkor szemembe ötlött volna. Tiszta komikum tehát, ha azt írja, hogy »azon tapasztalatait és megállapításait ismertette hazánk délvidéki németjeinek nyelvéről, amelyet (!) mi otthon az akadémiai kiadványokból már jórészt ismerünk«. Légből kapott állításaiból csak az látszik, hogy a cikkíró el sem tudja képzelni, hogy mást is lehessen e tárgyról mondani, mint ami már meg volt egyszer írva. Előadásomban elsősorban fontos methodikai kérdésekről volt szó, amelyeket sehol másutt, mint csakis Marburgban lehetett megbeszélni, mert csakis ott van meg az ezek megoldására alapul szolgáló Wenker-féle Sprachatlas teljes anyaga és így a demonstráció lehetősége. Minthogy a marburgiak arra az elvi álláspontra helyezkedtek, hogy ők maguk előadásokat nem tartanak, hanem ezt átengedik az idegeneknek, tudományos megtiszteltetést láttam abban, hogy én mutathattam be a német szellem egyik legnagyobb alkotását. Ezzel kegyeletes kötelességet véltem teljesíthetni éppen Wenker emlékével szemben is, akihez élete utolsó napjaiban a legszívélyesebb viszony kötött. Az efelett érzett örömömet és büszkeségemet nem engedem kisebbíttetni senki fiától.

Hogy milyen indokok vezethették Matolcsyt bírálatában, azt most nem kutatom; hogy milyen megítélés alá esik, hogy valaki ismertet és bírál, bármily röviden is, egy előadást, amelyről semmit sem tud, azt nyugodtan bízom e folyóirat tudományosan gondolkozó olvasóira.

(Kolozsvár.) *Dr. Schmidt Henrik.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Bibliotheca vitae. Az »Élet« könyvei.

Az elmult év december hónapjában tíz kötetből álló sorozat jelent meg a magyar könyvpiacon, mint első része a harminc kötetre tervezett s ezen ismertetés élére felírt című, új, gyűjteményes irodalmi

vállalatnak. Kifejezett törekvése ennek a vállalatnak, hogy olyan könyveket adjon a magyar olvasóközönség kezébe, melyek már szerzőik egyéniségénél, írói multjánál fogva is, a legteljesebb biztosítékot nyújtják arra, hogy *nemzeti* és *erkölcsi* célok szolgálatában állanak. Hangban, irodalmi és művészi formákban modernt kívánnak nyújtani: de tartalomban hívek maradnak ősi hagyományainkhoz az egyéni és társadalmi élet nemzeti és erkölcsi alapjainak és céljainak megbecsülése és mindenek fölé helyezése által.

Ezt a programmot a most megjelent első sorozat híven betartja. Kiváló írók becses dolgozataiból alakul ki a tíz első kötet s hisszük, hogy jó széles utat tör a magyar közönség körében a következő kötetek számára. A szerkesztők — akik maguk is jeles írók — nyugodtan tekinthetnek vissza az úttörés munkájára, mert azt, ami tőlük függött, sikerrel oldották meg. Most már a közönségen van a sor, hogy megmutassa, hogy van ép érzéke az igazán maradandó becsű alkotások felismerésére és támogatására.

A sorozatot *Ambrus Zoltán* **Szinházi esték** c. kötete nyitja meg. Ötven színműről — melyek budapesti színházakban kerültek színre — mondja itt el tanulságos és élvezetes modorban bíráló megjegyzéseit. *Andor József* (Cyprian) **A tanítónő** c. regénye és legújabb novelláinak gyűjteménye van a következő kötetben. A harmadik kötetben *Cholnoky Viktor* munkái közül találunk egy csomót **Kaleidoskop** c. alatt összegyűjtve. A negyedik kötet *Fieber Henrik*nek **Modern művészet** c. könyve. Alapos ismertetése a modern művészeti irányoknak és törekvéseknek. *Gineverné Győry Ilona* az **Angolok** c. ötödik kötetben az angol társadalomnak a hű képét festi meg. A hatodik kötet *Kosztolányi Dezső* **Modern költők** c. antológiája, melyben angol, amerikai, francia, olasz, német, spanyol és orosz költők műveit találjuk csodálatosan szép fordításban. Ez kétségtelenül egyik legértékesebb kötete az egész gyűjteménynek. A hetedik kötetről *Prohászka Ottokár*nak **Világosság a sötétségben** c. munkájáról a Közlöny mult számában tájékoztattuk olvasóinkat. Méltóan foglal helyet a vállalat legbecsesebb kötetei között *Takáts Sándor*nak **Régi magyar asszonyok**-ról írott könyve, melynek bizonyára sok olvasója lesz azok között, akik nemzeti multunk iránt érdeklődéssel viseltetnek. Takáts Sándor a legközvetlenebb forrásokból merítve érdekesen beszéli el kedves történeteit, melyekből a kétszáz év előtti magyar családi élet képe tárul elénk. *Toma István* az **Élet és irodalom** c. vaskos kötetben a magyar katolikus társadalom kiválóságait szólaltatja meg. A sok arcképpel tarkított munka az életnek és az irodalomnak egymáshoz való viszonyáról tartalmaz nyilatkozatokat. Nem értékben, csak sorrendben utolsó *Tömörkény István*nak **Egyszerű emberek** c. könyve, amelynek zamatos nyelvezetét és tartalmi becsét külön kiemelni valóban fölösleges munka lenne e jeles írónkat ismerő és kedvelő olvasóink előtt.

Az első sorozat anyagának ezen, jóformán csak a címekre kiterjeszkedő felsorolása is eléggé meggyőzhet mindenkit arról, hogy itt egy nagyobb szabású, érdemes irodalmi vállalkozással állunk szemben,

amely valóban méltó a legszélesebb körű támogatásra. Még inkább ilyennek tűnik fel előttünk, ha a szerkesztők 1914-ik évi tervezetét vesszük szemügyre. A következő köteteket ugyanis *Babits Mihály*, *Cholnoky Jenő*, *Endrődi Sándor*, *Horváth János*, *Izsóf Alajos*, *Kosztolányi Dezső*, *Márki Sándor*, *Pethő Sándor*, *Rákosi Jenő*, *Sebők Zsigmond*, *Sik Sándor*, *Szabó László*, *Tarczai György*, *Toma István*, *Trikál József* és *Vass József* írják. Munkáik a költészet, művészet és irodalom mellett a történeti, földrajzi és szociális tudományok körére is kiterjeszkednek. Tehát a család minden tagja meg fogja találni a vállalatban a maga kedvelt íróját s azt a kört, melyre érdeklődése leginkább kiterjed.

A kötetek kiállítása igen tetszetős: jó a papir és kitünő a nyomás. A bekötés és a címlap ízléses rajzát *Zádor István* kiváló festőművészünk készítette. A 30 kötet ára 195 korona, kissé magas. Sajnálnunk kellene, ha ez lenne az akadálya annak, hogy intézeti könyvtáraink a gyűjteményt megszerezzék.

Dr. Molnár György.

A kaposvári állami főgimnázium emlékkönyve 1812—1912. Kaposvár, 1913.

A kaposvári főgimnázium jubileumáról a Közlöny már a mult évben megemlékezett. Most jelent meg az intézetnek erről a nagy eseményéről szóló Emlékkönyve; az Emlékkönyv hatalmas kötetté bővült s e körülmény késleltette a megjelenését.

Makfalvay Gézának, Somogy vármegye főispánjának lelkeshangú előszava után az Emlékkönyv első része (5—64. lap) magának a *jubiláris ünnepségnek* lefolyását adja. A krónikás hűségével örökíti meg az előkészületeket, valamint az ünnepségeknek minden egyes fázisát; az elhangzott beszédeket szószerint közli, úgyszintén a jubileum napján megáldott ifjúsági Szent Imre-templom felavató-ünnepségét is közzéteszi.

Az ezután következő részek, az Emlékkönyv zöme a tulajdonképeni történelmi rész (65—360. lap). Tizenegy fejezet tárja itt elénk az intézet százados multját és jelenét az intézet igazgatójának, jelenlegi tanárainak s néhány volt tanítványnak tollából.

Először a volt és jelenlegi tanárokról esik szó, azután az intézet növendékeiről. Pontos statisztikák és kimutatások mellett érdekessé teszik a könyv e részét személyes jellegű visszaemlékezések, amelyek az intézet belső életére is napvilágot vetnek. Élénkítik továbbá e részt a díszes illusztrációk; ezek általában nagy számban gazdagítják a könyvet: csupán arckép körülbelül 210 van az Emlékkönyvben. A volt és jelenlegi tanárok arcképe csaknem teljes számban feltalálható benne — tudniillik mindazoké, akiké csak felkutatható volt. Közli a növendékek közül is azoknak a képét, akik a közélet bármely terén kitűntek, így pl. Vajda Ödön zirczi apát, Visy Imre országgyűlési képviselő, Kónyi Manó, Sebestyén

Károly írók, Vaszary János, Rippl-Rónai József, Kúnfi Lajos művészek stb. képét.

A továbbiakban az intézet leírására kerül a sor: értvén ez alatt úgy magát a különböző korbeli épületek leírását, valamint az intézet anyagi és tanulmányi állapotát a multban és jelenben. Ez a rész is aprólékos gonddal szerkesztődött s a terjedelmes fejezetnek bármely része feltárja előttünk azt a folytonos haladást, amit a magyar kultúra s vele a kaposvári gimnázium száz év alatt elért. Aki csak futólagosan lapozza át e részt, három képből állapíthatja meg az intézet folytonos gyarapodását. Az első kép a száz év előtti, fazsindelyes, fatáblás ablakokkal ellátott egyszerű földszintes épületet mutatja: ez volt a Muzsák hajléka száz év előtt. E falusias külsejű épületből 1864-ben egyemeletes, de még mindig elég egyszerű épületbe kerül a gimnázium; a harmadik kép mutatja a mai impozáns, kétemeletes palotát, ahová Somogy vármegye áldozatkészségéből a millennium alkalmából költözött a gimnázium. A mai épületnek egyébként külsején kívül a fényképész számos helyiségét (szertárát, előadótermét stb.) is megörökítette.

Az Emlékkönyvnek még egy fejezete érdemli meg különös figyelmünket: a gimnáziumi választmányról szóló. Ugyanis a kaposvári intézetet, amely egyesek adományából társadalmi úton keletkezett, mint pátrónus Somogy vármegye tartotta fenn az erre a célra alakított gimnáziumi választmánya útján. E választmány működését méltatja e külön fejezet, egykori és jelenlegi tagjainak arcképét is bemutatván. Köztük van a megye nagy fiáé, Somssich Pálé is, akinek közbenjárása az intézetet a révbe: az állami intézetek sorába juttatta.

Az Emlékkönyvet az intézet igazgatója, dr. Pongrácz Károly szerkesztette.

A XIX. század közoktatásának, valamint Somogy vármegye multjának történetéhez szolgáltat e kötet becses adalékokat s ezért a ráfordított nagy munka nem volt hiábavaló.

Botár Imre,
főgimn. tanár.

Beküldött könyvek és lapok.

Dr. Bőhm Károly élete és munkássága. *Kajlós* (Keller) *Imre* szerkesztésében, írták: dr. Apáthy István, Ágai László, dr. Bartók György, dr. Bokor József, Csűri Bálint, Endreffy János, Gános Aladár, Kónya Sándor, dr. Králik Lajos, dr. Kristóf György, Makkai Ernő, dr. Makkai Sándor, dr. Ravasz László, dr. Schneller István, Tankó Béla, dr. Thúry Zsigmond és dr. Varga Béla. I—III. kötet. Beszterczebánya. Kiadja a »Madách Társaság«. A három kötet ára 36 korona.

Emlékkönyve a kaposvári áll. főgimnáziumnak. 1812—1912. Kaposvár, 1913.

Kultúra és tudomány. A Franklin-Társulat ily című vállalatából két érdekes kötet jelent meg a napokban. Az első **Rodin beszélgetései a művészetről.** Összeállította *Paul Gsell.* Fordította *Farkas*

Zoltán. Ára 1 K 20 f. A második **Henri Bergson filozófiája.** Írta *René Gillouin.* Fordította *Farkas Zoltán.* Ára 1 K 20 f. Mindkét kötet élénk érdeklődésre tarthat számot olvasóink között.

Athenaeum Könyvtár. Ez a fürge vállalat ismét érdekes könyvet hozott a magyar könyvpiacra. Heijermans Herman **A vörös kalóz** c. nagyérdekű regényét *Balla Mihály* jeles fordításában. A kötet ára 1 K 90 f.

Magyar Könyvtár. Egy operette története. Kis komédiák. Írta *Heltai Jenő.* Ára 60 f. — **Kant filozófiája.** Gondolatok műveiből. Fordította és bevezetéssel ellátta *dr. Polgár Gyula* Ára 30 f. — *Guy de Maupassant:* **Családi körben.** Fordította *Benedek Marcel* Ára 30 f. — **Tanárországban** A debreczeni tanári körben felolvasta *Révész Lajos.* Ára 70 f. A tiszta jövedelem a tanári özvegyek és árvák javára fordíttatik. A jóízű humorral megírt füzetet melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. A derűs óra mellett, amit a füzet elolvasásával maguknak szereznek, jótékonyságot is gyakorolnak, amikor a legnemesebb célra fordítandó jövedelmet gyarapítják.

A halotti beszéd (legrégibb nyelvemlékünk) kora, keletkezési helye és szerzője. Teljesen új adatok alapján írta *Barla Szabó Titusz* áll. főreáliskolai tanár. Lőcse, 1913. Ára 50 f.

KRÓNIKA.

Gróf Klebelsberg Kunó.

— A vallás- és közoktatásügyi minisztérium új adminisztratív államtitkára —

A magyar sajtó organumaiban némi meglepetést keltett, hogy a kultuszminisztérium megüresedett adminisztratív államtitkárságát olyan férfiúval töltötték be, kinek eddigi működése a magyar közoktatástól távol eső tereken folyt le. Tény, hogy az új államtitkár, ki egészen fiatalon, alkotó teljességében foglalja el szép pozicióját, tizenötéves állami szolgálatát a miniszterelnökségnél, majd a közigazgatási bíróságnál töltötte el. Azonban mindkét helyen elsősorban kulturális ügyek tartoztak működési körébe. Hivatala mellett pedig minden szabad idejét immár tíz esztendeje — a megalapítástól kezdve — a Julián-Egyesületnek szentelte, melynek teendőit mint ügyvezető igazgató nobile officiumként látta el. A magyar társadalom, mely a zajtalan, kultúrmunkát nem tudja érdeme szerint méltányolni, még ma is csak a horvát politikai hírek kapcsán hall egyet-mást a Juliánról, amely pedig nagy szolgálatokat tett a magyar kultúrának. A Julián elsősorban a szlavóniai s általában az idegenben elszórt, védtelen magyarság gondozását tűzte ki célul, tíz év előtt nagy csendben 8 tanítóval kezdte meg működését. Azóta működési köre kitágult; iskoláival behálózta a dús szlavón alföl-

det, pártfogásába vette a romániai és boszniai magyarságnak iskolát fenntartó egyleteit s gondoskodik az iskoláiból kikerülő tehetséges fiúknak magyar középiskolákban való neveléséről. — Ezen akciónak keresztülvitele a magyar gyülölettől forrongó talajon véghetetlen fáradságot, türelmet s tapintatot igényelt; gróf Klebelsberg nem lankadó energiája, munkás fajszeretete azonban legyőzött minden akadályt s tapintatos eljárása, a tanítói kar helyes megválasztása megnyugtatta a magyarosítástól rémüldöző horvátságnak objektív ítéletre képes részét. Amit más nemzetek már évtizedek, némelyik (mint a francia) évszázadok óta becsületbeli kötelességüknek ismernek, hogy idegenben élő fajrokonaikat kultúrális és gazdasági téren gondozzák, azt nálunk szinte kizárólag a Julián-Egyesület élén gróf Klebelsberg Kunóval végezte el rövid, s hozzá politikai konvulziókkal teli időben. Ezen munkássága alatt elég alkalma volt a közoktatásügyi kérdésekben megfelelő tájékozottságra szert tenni; ez hívta föl rá a vezető tényezők figyelmét, melyeknek bizalma nem *új*, hanem az eddiginél tágasabb s nagyobb koncepciókat megengedő hatáskört juttat neki. Ismerve nagy munkabírását, törhetetlen nemzeti szellemét s eddigi munkatársainak, a Julián katonáinak iránta érzett hálás ragaszkodását, melyet anyagi érdekeik felkarolásával és munkásságuknak igazságos megítélésével szerzett, bizton reméljük, hogy új hatáskörében, mely nem lesz kitéve a pártpolitika hullámzásainak, értékes, önálló, kezdésekben gazdag s úgy a magyar kultúrára, mint annak mindenrendű munkásaira hasznos tevékenységgel fogja nevét megörökíteni.

Kármán Mór ünneplése.

December hó 23-án keresték fel *Kármán Mórt* barátai, tisztelői és volt tanítványai, hogy 70-ik születése napján jó kívánataiknak, nagyrabecsülésüknek és a mesterhez való ragaszkodásuknak kifejezést adjanak. *Beöthy Zsolt* volt az ünneplők szónoka, aki remek beszédben tolmácsolta a megjelenteknek s egyszersmind a lélekben együtt ünneplőknek őszinte szívből jövő érzelmeit. Utána *Alexander Bernát* nyújtotta át a művészi kivitelü emlékiratot, melynek szövege a következő volt:

Szeretett Mesterünk!

Születésed hetvenedik évfordulójának alkalmát megragadjuk, hogy megmondhassuk Neked és mindenkinek, mit jelent életed, munkád, egyéniséged nekünk, kik mind tanultunk Tőled, a magyar kulturának, amelynek gondolata a legelső volt lelkedben, a nemzetnek, melyért dolgoztál. Nehéz ugyan rövid formulába foglalni ily gazdag életet, egységét láttatni, de gazdagságát is föltüntetni, csakhogy a te életed tudva van, a te munkád ismeretes, a te egyéniséged tiszta fényben áll mindenek előtt. Csodálatos intuícióval meg-

láttad a te működésed történeti időpontjában, hogy a magyar kultúra és a magyar iskola közt nem elég benső a kapcsolat, nem állnak eléggé egymásnak szolgálatában, amit mindketten megsínylenek. Hálás csodálattal gondolunk rá, mily példátlanul nagy munkásságot fejtettél ki, hogy a magyar kultúra és iskola kapcsolatát oly bensővé tedd, mint azelőtt sohasem volt, hogy a magyar kultúra a maga egészében a magyar iskolát, a magyar iskola viszont egészen a magyar kulturát szolgálja. Meg kellett győznöd kortársaidat eszméd helyességéről, megalapoztad tudományosan, megvizsgáltad történetileg, rendszeres gondolattá fejlesztetted. Azután leszálltál az elmélet hűvös, biztos magaslatáról és harcolva meg építve megteremtetted eszméd keresztülvitelének feltételeit. Mily munka volt ez: tanterv, utasítás, tankönyv, gyakorló iskola, azonfelül egész hadsereg toborzása, kitanítása! És otthagytad az íróasztalt, bementél az iskolába, a kicsinyekhez, a nagyokhoz, a tanítványokhoz és tanárokhoz és oktattad őket. És kitűnt, hogy te vagy a nagy tanító: a filozófus a tudós és a tanító meg szervező mester egyben, kinek emléke nem múlhatik el, mert maradandó példát adott és örök igaz gondolatot iparkodott megvalósítani. Honnét merítetted rendkívül kedvezőtlen körülmények közt ezt a rendkívüli erőt és kitartást? Abból a legmélyebb mélységből, ahol az élet leghatalmasabb forrása zúg, lelked erkölcsi erejéből. Mert Neked a világ csak a kötelesség teljesítésének tere, alkalma, objektuma; Neked az erkölcs parancsol és engedelmességedben elmentél az önfeláldozásig. Téged az erkölcsöd tett naggyá. Az tett Téged azzá, aminek történetileg szentesített neve csak ez lehet: Magister Hungariæ. A mai napon azonban engedd, hogy Téged magadra emlékeztessünk, hogy megmondjuk Neked: Nem éltél hiába; mind híveid vagyunk; mind, habár száz meg ezer úton ama cél felé törünk, melyet te tűztél ki nekünk; hálásak vagyunk Neked érte; lásd a mi hálánkban az utókor elismerését is.

Fogadd szívesen hálás üdvözletünket, mely ezrek üdvözlete.

Az emlékirathoz több mint 600 aláírást tartalmazó füzet volt csatolva. Ezután *Hegyeshalmy Lajos*, a magyar államvasutak h. elnökigazgatója köszöntötte a volt tanítványok nevében Kármán Mórt. Az ünneplők bejelentették még, hogy ennek a napnak az emlékére egyetemi örök alapítványt létesítettek, amelyre már eddig is közel 5000 K gyűlt össze. *Kármán Mór* mélyen meghatva köszönte meg az ünnepeltetést.

Itt jegyezzük még meg, hogy mindazok, akik még aláírásukat az emlékirathoz akarják csatolni, vagy az alapítványi tőkét óhajtják gyarapítni, forduljanak *Balassa József*hez (IV., Ferenc József-rakpart 27. szám), aki módot fog nyújtani e szándék megvalósítására.

Ezen a helyen is megismételjük a magyar középiskolai tanárság jó kívánatait: *Isten éltesse Kármán Mórt sokáig!*

Madách Emánuel.

Ő Felsége *Madách Emánuel*nek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium miniszteri tanácsosának, az államtitkári címet és jelleget adományozta. Madách Emáunel a legrégibb tisztviselői közé tartozik a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak. Érdemes munkásságával széles körben sikerült rokonszenvet és tiszteletet ébreszteni személye iránt. Ennek az eredménye most a legfelsőbb helyről jövő kitüntetés is, melyet — mint az igazi érdem jutalmát — általános rokonszenvvel fogadtak minden körben. Kineveztetésével most már háromra emelkedett a közoktatásügyi minisztériumban az álllamtitkárok száma.

Dr. Schőnvitzky Bertalan nyugalomban.

A f. iskolai évvel nyugalomba lépett az »ősi« harminc szolgálati év letelte után dr. Schőnvitzky Bertalan, a temesvári áll. főgimn. igazgatója. A multak mozgalmait csak némiképpen ismerő embernek is egy percre meg kell állapodni a Schőnvitzky névnél. Egykor valóságos jelszó, közel csatakiáltás volt az ő neve a tanárvilág előtt; egy jókora csoportja különösen a vidéki kartársaknak ama mozgalom vezére gyanánt tekintette Schőnvitzkyt, mely a tanáregyesület olyan reformját követelte, amelyben azt ma bírjuk, amikor is abban a vidéki tanárság súlya és részvétele biztosítva van. A fő elválasztó pont vidék és főváros között akkoriban azon különös irányzatban rejlett, hogy a státusrendezésnél a vidék a főváros után következzék! A vidéki ellenmozgalom oly erőssé vált, hogy a pozsonyi közgyülés 1892-ben a központi vezetőségnek bizalmatlanságot szavazott, a pozsonyi kör pedig a reform érdekében »Középiskola« c. a. lapot indított 1893-ban s a pozsonyi tanárok, kik között akkor Pirchala köri elnökön kívül Jónás János, Helmár, Sváby, Polikeit, Gaal Mózes stb. ismert nevek szerepelnek, a pályája kezdetén álló, nagybuzgalmú Schőnvitzkyt tartották méltónak az egész reformmozgalom vezetői és egyszersmind az új lap szerkesztői állására.

A pozsonyi kör mozgalma csakhamar magával ragadta a vidéki tanárságot, s az 1893-iki szegedi gyülés kimondta az egyesület reformját oly alapon, mint az ma van, amelynek értelmében a vidék a maga befolyását a választmányba jelölt tagjai által gyakorolja. Az eddigi elnök: Berecz visszavonult, s az új alakulás és a tanári mozgalmak élére Beöthy Zsoltot emelte a közbizalom. Egy héttagú bizottság, melyben Schőnvitzky, mint a vidék főbizalmi embere szerepelt, alkották meg az új alapszabályokat. A szakadással fenyegető ellentétek elsimultak, az új lap lezárta aktáit. A reformpárt győzelme teljes volt.

Pozsonyi sikerteljes szereplése után 1897-ben az éppen első évét megnyitó temesvári áll. gimnázium élére került Schőnvitzky, s ott és a Délvidéken a tanári élet fellendítésében, a temesvári kör megalkotásában, a líceum megalapításában az oroszlánrész

őt illeti meg. A líceum jövedelméből a délvidéki tanárok egyetemet végző gyermekei számára a Tanítók Házában alapítványt létesített. Igazgatóságának utolsó éveit kínzó betegség keserítette meg, mely miatt nyugdíjazását kérte. A harcos évek elmultával élvezze nyugalmi éveit a lelkesen és jól végzett munka érzetével! Nem csupán az ő szűkebb hazája: Temesvár, hanem az ország tanárságának baráti érzése is el fog látogatni a nyugalomba lépett Schönvitzkynek érdemes személyéhez.

L. J.

Képzőművészet. A Műcsarnok idei téli tárlatán a középiskolai rajztanárok sok jeles munkával vannak képviselve. Bizonyára hiányos lesz a névsorunk, amikor *Mérő István, Keményffi Jenő, Uferbach Jenő, Wagner Géza, Vesztróczi Manó, Laszgallner Oszkár, Márton Ferenc, Kümmerle Pál, Kölber Dezső* stb. művészi alkotásaira hívjuk fel a figyelmet. Megjegyezzük itt még azt is, hogy a középiskolák ifjúsága tömegesen, díjtalanul látogathatja a kiállítást, csak 1—2 nappal előre kell azt a Műcsarnok titkári hivatalánál bejelenteni. Az ilyen látogatások hatalmas előmozdítói lehetnek szakszerű vezetés mellett a művészi nevelésnek.

Az iskola belső életének reformja. *(Gaal Mózes székfoglalója a Magy. Ped. Társaságban.)* Akik ezúttal elkerülték az Akadémia heti üléstermét, sajnálhatják. A fiatalok okulásban vesztesek, az idősebbek tiszta gyönyörűségben, a szülők pedig mindkettőben. Amazokra különösen ráfért volna az az erősítő optimizmus, mely egy minden szépért, jóért hevülő nevelő szívének szent tüzéből táplálkozik. De fiatal vagy idős, tanár vagy szülő egyik sem bánja meg, ha legalább utólag elolvassa, bár szárazon, az előadás színének varázsa nélkül. Ez a székfoglaló éppoly egyéni mint különös megnyilatkozás volt: az eszményeknek dicsőítése, a nevelő odaadó szeretetének és a tanár határt nem ismerő lelkiismeretességének apotheozisa; karácsonyi szózat, mese, misztérium a felnőtteknek az ifjúságért. Szóval meleg délután volt s bizony nem bánnók, ha Gaal Mózes évenként legalább egyszer foglalna széket a pedagógusok társaságában. Szükségünk van olyan szóra, mely ne csak okos gondolatokat ébresszen, hanem meleg érzéseket is kiváltson.

* * *

Az előadó abból indult ki, hogy ellentétben a napirenden levő középiskolai reformmal, a meglevő iskola belső életének reformját fogja szóvá tenni negyedszázados személyes tapasztalatai alapján. Ezután valósággal klasszikus kabinetképekben epikai részletességgel varázsolta elénk az iskolázás három főállomásának: az óvónak, a népiskolának és a középfokú iskoláknak belső műhelyeit. Kell-e mondanom, hogy a lelkes nevelőnek eközben nagy

segítségére volt az ihletett írónak színes tolla, mely csak ontotta a hol megható, hol humoros részleteket, úgy hogy a hallgatóság mindvégig ájtatossággal élvezte az egyórás előadást. Gaal Mózes nagyon ügyesen állította egymással szembe a valóságot az eszménnyel és a túlrózsás látást ezzel igyekezett magától elhárítani: »Ez nem költői kiszínezés — ez lehet valóság is.« Elhisszük neki, fenntartás nélkül, de azért — sajnos — mégis csak eszmény marad, tehát kivétel. Szerinte a gyakorlati nevelés nem tudomány, hanem művészi rátermettség és a tanuló az iskolát csak a tanáron keresztül szeretheti meg. Kívánságait hat pontba foglalja össze. 1. Tegyük az iskolát kedvessé. 2. Szerettessük meg a tanulóval. 3. Adjunk neki alkalmat az önmunkásságra. 4. Istápoljuk benne az embertársi érzést. 5. Ereszkedjünk le növendékeinkhez, legyünk barátaik, sőt lássuk a legderekabbakat vendégekül. 6. Az iskola tartsa és tartassa tiszteletben minden tanulónak vallásos érzületét. — Látnivaló, hogy az előadó a pedagógiai kincsesbányából nem egy elfelejtett vagy eltemetett régi drágaságot hoz napfényre és csillogtat előttünk szinte káprázatos színjátékban. Emellett a gyakorlati nevelőnek ép érzékével felismeri azt, ami az újabb törekvésekből értékes és szükséges. De még itt sem tapad szolgailag a tanulók öntevékenységének és önkormányzatának hangzatos és lármás jelszaván,[1] hanem a legapróbb részleteket eleve megfontolva, igyekszik a szociális munkát bevinni az iskolába, az osztályba, minden egyes tanuló életrendjébe; hadd lássa az maga, hogy mi szolgál javára s hogy mire lesz majdan szüksége az életben.

Amikor Gaal Mózes befejezte »tapasztalatain felépült szemlélődéseit«, következett a felavatás, mely szintén elütött a sablontól. Finánczy elnök üdvözlésében szerencsésen eltalálta azt a hangot, mely az előadóból újabb kedves visszaemlékezést váltott ki, a hallgatóságban pedig egyértelmű visszhangra talált. Lélekemelő, intím ünnepség volt. A jó öreg Pestalozzi odafent elégedetten mosolygott — ami pedig életében oly ritkán jutott neki osztályrészül. *kf.*

Kitüntetett magyar tanárok. A helsingforsi Finn-ugor Társaság *Beke Ödön* és *Fuchs Dávid* budapesti középiskolai tanárokat tagjaivá választotta. Amint látjuk, a külföld mégis csak észreveszi és méltányolja a magyar tanár munkáját. Örömmel adunk hírt ezen alkalommal is a kartársainkat ért megtiszteltetésről.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az állami felsőbb leányiskoláknál kinevezte: *Incze* József budapesti és *Vozáry*

[1] Miközben ezeket írom, kerül asztalomra ennek az iránynak legújabb terméke: *Dr. Karl Prodinger, Die Schulgemeinde eine Lebensmacht.* (Berlin 1913).

Miksa lőcsei r. tanárokat, *Polereczky* Irma internátusi igazgatónőt és *Schill* Fülöp temesvári r. tanárt a VII. fizetési osztályba igazgatókká, *Zala* Miksa pozsonyi és *dr. Takáts* György budapesti r. tanárokat a VII. fizetési osztályba, *dr. Halmi* Piroska és *Kovács* István kassai, *Ányos* Ármin fiumei, *Horváth* Lajos szegedi, *Hönigschmidt* Bódog temesvári, *Bársony* János temesvári és *dr. Fazakas* József kolozsvári r. tanárokat a VIII. fizetési osztályba, *Farkas* Elza szegedi, *Bak* Elza budapesti és *Katona* Mária lőcsei s.-tanítónőket, okleveles középiskolai tanárokat a IX. fizetési osztályba rendes tanárokká, *Kesslerné Zuna* Mauricette pozsonyi, *Várady* Erzsébet kolozsvári, *Csépné Membrez* Cecilia temesvári, özv. *Schaadtné Láng* Irma beszterczebányai és *Sándor* Stefánia trencséni r. tanítónőket a IX. fizetési osztályba, *Szárits* Karola soproni, *Leicht* Sarolta lőcsei, *Misik* Erzsébet beszterczebányai, *Pécsiné Kutlik* Etelka budapesti, *Puschman* Ida máramarosszigeti és *Fábryné Gémessy* Aranka lőcsei segédtanítónőket a X. fizetési osztályba rendes tanítónőkké, végül dr. *Pataky* Erzsébet szegedi, *Horváth* Aranka szegedi, *Nagy* Margit soproni, *Gisztl* Margit mezőtúri, *Rencz* Berta máramarosszigeti, *Donáth* Hedvig fiumei, *Szalkay* Margit lőcsei, *Wenz* Margit szegedi, *Mercz* Edit máramarosszigeti, *Sterba* Ilona és özv. *Wenz* Oszkárné szegedi helyettes tanítónőket a XI. fizetési osztályba segédtanítónőkké.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Lindenschmidt* Mihály brassói áll. főreáliskolai r. tanárt a szegedi áll. főreáliskolához, *Biró* István székelyudvarhelyi áll. főreáliskolai r. tanárt a brassói áll. főreáliskolához áthelyezte.

A humanista gimnázium barátai.

Németországban és Ausztriában évek óta virágoznak egyesületek, melyeknek rendeltetése a klasszikus irányú gimnáziumot mindenféle támadások ellen megvédeni. A német Gymnasialverein és az osztrák Verein der Freunde des humanistischen Gymnasiums agitáló, felvilágosító, védekező írásaival és gyűléseivel ennek a nagy ügynek eddig is sok hasznos szolgálatot tett. A németek folyóirata, Das humanistische Gymnasium, mely évenkint hatszor Heidelbergben igen változatos tartalommal jelenik meg, évi két márka tagsági díj fejében jár a tagoknak. Közli az erre vonatkozó mozgalmakon kívül, a parlamenti tárgyalásokat, könyvismertetéseket stb. Ezt a valóban olcsó folyóiratot iskoláknak és filológusoknak nem lehet elég melegen ajánlani.

Nálunk természetesen még hosszú időbe kerül, míg a most, a tizenkettedik órában alakuló gimnáziumi védőegyesület működését megkezdheti.

Hogyan vélekednek ilyen egyesületek működéséről külföldön, arról két egyszerű példa tanuskodik. Így a müncheni egyesület közgyűlésén megjelentek között volt v. Hertling kultuszminiszter, v. Knilling

államminiszter, egy csomó miniszteri és kormánytanácsos, nem is szólva a sok egyetemi tanárról. A bécsi egyesület decemberi közgyülésén előadást tartott Wittek, volt kereskedelemügyi miniszter e címen: humanizmus és közigazgatás (a heidelbergi folyóiratban olvasható lesz). Az előadást hallgatta egyebek között Streit görög külügyminiszter, Hussarek közoktatásügyi miniszter, Fr. Klein és Böhm-Bawerk volt miniszterek. Feltűnt nekem a gyűlésről szóló tudósításban, hogy az ülésen a bécsi vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak majdnem egész középiskolai ügyosztálya és sok-sok egyetemi tanár vett részt. Nálunk, úgy látszik, más világ van. A mi üléseinkre nem fárad el a nagyméltóságú minisztériumnak legkisebb fogalmazója sem. Hiszen jogász, úgyis tudja mindazt, amit a tanárok tárgyalnak. Az egyetemi tanárok? Fél kezemnek minden ujjára sem jutna egy-egy, ha meg akarnám olvasni, hogy hányan érdeklődnek a mi vergődő munkánk iránt.

Székely István.

GYÁSZROVAT.

Chotvács Ágost, a nyíregyházi ág. hitv. ev. főgimnázium nyugalmazott rendes tanára, 1913. évi december hó 18-án, életének 63-ik, huszonöt évi buzgó tanári működése után nyugalomba vonulásának 15-ik évében, rövid szenvedés után elhúnyt.

Orbán Antal, a budapesti VIII. kerületi községi főreáliskola nyugalmazott tanára, december hó 14-én, 70 éves korában, rövid szenvedés után meghalt.

Dr. Vámos Károly kegyesrendi kormánysegéd, a kegyes-tanítórend somogy- és zalamegyei birtokainak kormányzója, meghalt Kaposvárott, hatvan éves korában. Több évig tanított a rend nagykanizsai, veszprémi és budapesti gimnáziumaiban. 1891-ben rendfőnöki titkár lett és ez állásában tíz évig működött. 1901-ben átvette a rend javainak kormányzását. Élénk szerepet vitt Somogymegye társadalmi és gazdasági életében, tagja volt a vármegye törvényhatósági bizottságának és alelnöke a Balatoni Halászati Társulatnak.

Bite Béla a szegedi kegyesrendi főgimnázium tanára életének 44-ik évében meghalt.

Dr. Bacher Vilmos, az Országos rabbiképző-intézet igazgatója, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, dec. hó 25-én, életének 64-ik évében, hosszas szenvedés után elhúnyt.

Korda Imre, a kiskunhalasi ref. gimnázium nyug. tanára, életének 61-ik évében, 30 évi tanári működés, 2 évi nyugalom után január hó 2-án elhúnyt.

Tóth Márton, a budapesti VIII. ker. áll. főgimnázium érdemes tanára, életének 56-ik évében, 28 évi tanári működés után hirtelen elhúnyt.

Dr. Imcze Béni, a kolozsvári ref. főgimn. r. tanára, 18 évi tanári működés után életének 44-ik évében meghalt.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-út 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913. október 15-től november 29-ig tagsági díjat fizettek:

1908/9-re és 1909/10-re: Kovács Dezső.

1910/11-re: Bakóczi Károly, Bartos Fülöp, Geiringer Pál (II.), Haas Ferenc Rezső, Heinrich Józsa, Horváth János (Szeged), Kelemen Ferenc (5 K), Kovács Dezső (I.), Mester Mihály, Székely Zoltán.

1911/12-re: Bakóczi Károly, Bartos Fülöp (2 K), Bodnár Lajos, Csellár Arnold, Fekete Gábor, Haas F. Rezső, Harkay István, Heinrich Józsa (I.), Hekinger István (2 K), Horváth János (Szeged), Keller Imre (2·50), Mester Mihály, Z. Sebess József, dr. Szabó Viktor, Szevera János, Székely Zoltán, Takács Sándor (Lőcse), dr. Visnya Aladár.

1912/13-ra: Ady Lajos (3 K), Angyal Dávid (6 K), Bakóczi Károly, Bátori Ferenc, Berkovics Arnold, Biela Mária, Bihari Ferenc, Bruck Ferenc, Csellár Arnold, Csüri Bálint, Czeizel János, dr. Dengi János, dr. Dénes Lajos, dr. Dénes Lajosné, Dunay Kálmán, Fábián Miksa, Fekete Gábor, Folkmann Frvin, Fürtös Gizella, Gaberdeen Rezső, Gebe Mihály, Haas F. Rezső, Halász Gyula, Hekinger István, Horváth János (I.) (Szeged), Jankovich Ferenc,, Janovszky László, Jánosy Gerő, dr. Kálmán Miksa (II.), Keller Imre, dr. Kiss Károly, Kocsis Gábor, Koncsek Kálmán, Kovalik Rezső, Kovács István (Kassa), Kovács S. János, Krisztián István, dr. Kristóf György (5 K), Kuthy József, Laczkó Géza, dr. Láng Margit (II.), Mayer Márton, Mester Mihály, Miklóssy Sándor, dr. Mráz Gusztáv (7 K), Novák Kálmán (II.), Pál Mózes, Pócza Géza, Polgár Géza, Ranczay József, Reider Béla, Rochlitz Zoltán, Schuszter Alfréd, Z. Sebess József, Simonyi Gyula, Stiller János, Szeles Henrik, Szenészi Gyula, Székely Zoltán, dr. Szigeti Gyula, Szikla Gábor, dr. Takáts Sándor (Budapest), Tell Anasztáz, Varga Sándor (Kolozsvár), dr. Vida Károly, dr. Virág István, dr. Visnya Aladár, Wirth Gyula, Zalai Márk, dr. Zolnai Gyula, Zombory János.

1913/14-re: dr. Alexander Bernát, Andor Tivadar, Angyal Dávid (2 K), Antalfi Artur, dr. Atzél Károly, Ágner Lajos (6·50), Bacherné-Golzieher Ilona, Bak Elza, Bakos János, Balassa József (II.), Balog Mór, Balogh Dezső, Ballenegger Henrik (Budapest), dr. Barthos Kálmán, Bartoniek Géza, Baumgartner Alajos, dr. Bánóczi József, dr. Bäumel Ede, dr. Beke Manó, Benda Jenő, Bereczky Sándor, dr. Birkás Géza, Bíró Kálmán, Bittenbinder Miklós (Budapest), dr. Bleyer Jakab, Bothár Dániel, dr. Bozóky Endre, Bricht Lipót, Bruck Ferenc, Budaker G. Károly, Collaud Ferenc, dr. Cserey Adolf, Cserép József, Csizik Gyula, Csürös István, Czakó Adolf, Danilovics János, dr. Demeczky Mihály, dr. Dengi János, dr. Dengl János, Dergáts Sándor, Dittrich Vilmos, dr. Domanovszky Sándor, dr. Dudek János, DudinszkyEmil, Durnyi Boldizsár, Egan Lujza, dr. Entz Géza, Farkas Ignác, Fekete Jenő, Fest Aladár, Kendi Finály Gábor, dr. Forgács János, Fröhlich Károly, dr.e Genersich Antal, dr. Gerecze Péter, Goldberger Salamon, Gombocz Endre, Görög Margit, dr. Gräf Gusztáv, Guttenberg Pál, Hajtsch Samu, Halász Gyula, Halász Zsigmond, Hancsokné Wolkenberg Ilona, Harzer József, dr. Hazay Olivér, Háber János, Hegedüs István (VIII. ker. főgimn.), Hegedüs Károly, dr. Heller Bernát, Heinrich János, Heinrich Károly, Himpfner Béla, dr. Hittrich Ödön, dr. Hoffmann Frigyes, Hofrichter József, Holló Alajos, Horger Antal, Hornyánszky Viktor, Hortobágyi Zsigmond, dr. Horváth János (Budapest), Horváth Kálmán, C. Horváth Gyula, dr. Imre Lajos, dr. Imre Sándor, Jánosi Béla, dr. Jászai Rezső, Karch Kristóf, Kartmann Rudolf, dr. Kálmán Miksa, dr. Kellemen Károly, Kéki Lajos, Kiss Gábor, dr. Kliment Jenő, dr. Koch István, dr. Koren Dénes, dr. Korniss Gyula, Kovalszky Lajos, Kovács János (ág. ev. főgimn.), Kovács Jenő, Kőrösi Henrik, Kőszegfalvi Endre, dr. Krenner József, dr. Krécsy Béla, Kristóf György (4·50), Kronberger Ede (5.50), Kubacska András, Kutlik Etelka, Laczkovich Ilona, dr. Lasz Samu, dr. Láng Margit, László Pál, Lengyel Jenő, Lichtenegger Győző, Lissák Jenő, Loysch János, dr. Maday Gyula, dr. Madzsar Imre, Mauritz Matild, Mágocsy Dietz Sándor, dr. Málnai Mihály, Medveczky Lajos, dr. Méhes Gyula, Mikola Sándor, Mittelmann Nándor, Mokos Gyula, dr. Morvay Győző, Nagy Márk, ifj. Novák Sándor

(Bpest), Obendorf Károly, Odor Emilia, Odor Henriétta, dr. Olgyai Bertalan, Oppel Imre, Orbán Ferenc, Pap János, Papp Ferenc, Paszlavszky József, dr. Pecz Gedeon, Perényi Adolf, Perlaky Gábor, Pécsy Béla, Péter János, Póka Gyula, Posch Árpád, Posch Jenő, Privorszky Alajos, dr. Prónai Antal, özv. Radnai Jenőné, Ravasz Árpád, Rácz László, Reibner Márton, dr. Reichenhaller Kálmán, Reissig Adolf, Richter Rezső, Riedl Frigyes, Rigler Ernő, Róna Zsigmond, Röser János, Sajó Sándor, Sátor József, Schmidt Frigyes (Besztercebánya), dr. Schmidt Márton, Schöntheil Margit, Schuch József, dr. Sebők Imre, Simon Béla, Simonyi Jenő, dr. Simonyi Zsigmond, Skopál István, Solymossy Lajos (I.), Straub L. Gyula, Sulek József, Szabó Gábor, Szántó Kamill, Szeleczky Mihály, Szemere Samu, Szemethy Béla, dr. Szende Gyula, dr. Szigethy Lajos, dr. Szolár Ferenc, Szőke Adolf, Szuppán Vilmos, dr. Takáts György, dr. Takáts Györgyné, Tantos János, Teveli Mihály, Theisz Frigyes, dr. Theisz Gyula (2 K), Thott Rezső, dr. Tompa Béla, Torkos László, Tóth István (VI. ker. főgimnázium), dr. Tóth Kálmán, Tränka Anna, dr. Tuszkai Ödön (5 K), Ulbrich Sándor, Vajuóczky István, Varannai István, dr. Varga Bálint, dr. Vargha Zoltán, Vayer Lajos, dr. Vángel Jenő, Vértes O. József, dr. Visnya Aladár, Widder Salamon, Wolf Ágost, Zempléni Győző, Zibolen Endre, dr. Zimányi Dániel, Zimányi József, Zindl Béla.

1914/15-re: Tantos János.

Előfizettek:

1911/12-re: pápai Szt. Benedek r. székház.

1912/13-ra: aradi f. keresk. isk., kolozsvári unit. főgimn., mezőturi f. leányisk., pápai Szt. Benedek r. székház, soproni ev. líceum.

Budapest, 1913. nov. 29.

(I.) = I. félév.
(II.) = II. félév.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

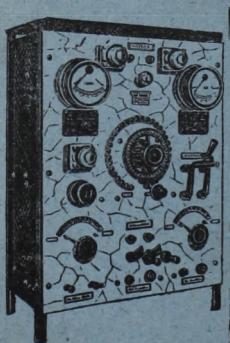

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *10. szám.* *1914. január 22.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Rombauer Emil. *Gagyhy* Dénestől. (457. l.) — *Egyesületi élet.* Meghívó a választmányi ülésre. Nagyváradi kör. *Diószeghy* Lászlótól. (459. l.) — Kolozsvári kör. *Dr. Biró* Venceltől. (461. l.) — Székelyudvarhelyi kör. *Séra* Kálmántól. (462. l.) — Budapesti kör. *Szőts* Gyulától. (464. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (466. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Néhány szó a középiskolai latin és német nyelvtanítás reformjáról. *Bleyer* Jakabtól. (467. l.) — A középiskola reformjához. *Csűri* Bálinttól. (470. l.) — A középiskolai reform és a rajz. *Bokor* Lászlótól. (477. l.) — Miképp háríthatjuk el a latin nyelvtanítás gyengébb eredményeit? *Dr. Losonczi* Lajostól. (482. l.) — Leányiskolák egyenjogusítása Poroszországban. *Dr. Benedek* Rózától. (485. l.) *Könyvek és lapok.* Pedagógiai könyvtár. *Székely* Istvántól. (489. l.) — *Pethő:* Sorsok. *Záhonyi* Endrétől. (494. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (495. l.) — *Krónika.* Pedagógiai irodalmunk. *kf.*-től. (497. l.) — Nemzetközi értekezlet a matematikai tanítás ügyében. (499. l.) — T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. (501. l.) — Közgyűlés. Kinevezés. Nyilv. jog. Egy kis statisztika. (503. l.) — Társasutazás. *Gyászrovat.* (Rombauer Emil, Ermann Ferenc, Bárdosi Ferenc. 504. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

A nép kiváló ismerőjének a kisvárosi életből meritett rendkivül érdekes meséjü regénye.

Egy kötet ára:

korona 1·90

MÓRICZ ZSIGMOND:

KEREK FERKÓ

Regény. (378 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszinű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagut. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 10. szám. 1914. január 22.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Esterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

ROMBAUER EMIL.

— 1854—1914 —

Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitemet megtartottam. *Pál apostol.*

Szinte erőszakkal tolakodik fel a gondolat — a szomorú, lelket lehangoló, magasabbrendű becsvágynak és tisztultabb törekvéseknek szárnyát szegő jelenségeket látván: érdemes-e egyáltalán úgy rendezni be az életet, hogy az ember egy öltőn keresztül a közszolgálat nyügébe hajtsa egész fizikai és szellemi energiáját? Érdemes-e az altruizmusnak azt a teljesebb mértékét keresni és ha valaki megtalálta, meg is tartani, amely csak kivételes egyéneknek kivételes, drága ajándéka? Érdemes-e személyes előnyöket elhárítva, szakadatlanul dolgozni, küzdeni másokért: az egyetemes emberi boldogságért, a legfőbb jóért, amely gyermekes ábrándnak tetszik, s akárhány bölcs megmosolyogja?

Kivált ma, midőn a fórum tanácskozásából és a piac zsivajából egyformán kiemelkedik, már nem is leplezetten, az önzés nyers követelőzése és durva erőszaka. Midőn az emberek, ideálokat veszítve, fenköltebb célokkal nem törődve, inkább sárba taposva azokat, vadul tülekednek, egymást könyörtelenül a földre teperik, hogy kié legyen a konc.

Nehéz a harcot megharcolni és a hitet megtartani, mikor olyan pálya végén is, mint a *Rombauer* Emilé, a futó jutalma néhány részvétlen, vállveregetve elismerő nyomtatott sor — ugyanekkor a léhaságot és az ízléstelen szenzációt diadalszekérre helyezi a magyar napisajtó . . .

No ragionam di lor ma guarda e passa — ne többet róluk: nézd meg s menj tovább!

Komoly, nagy vesztesége van a magyar tanári karnak, méltán hullatja könnyét *Rombauer* Emil sírhalmán. Igazi tanár: milyennek mi képzeljük a tanárt, olyan dőlt ki közülünk. Férfi volt és úr. Férfi, kinek a dereka egyenes maradt meggyőződése hirdetésében és rendünk életszükségeinek védelmezésében a hatalmasok előtt is; úr, kinek a feje fölött nem lehetett elnézni, jelenlétét észre kellett venni, szavára súlyt vetni és úgy bánni vele, mint egyenlővel.

Jelentékeny erőt képviselt határozott egyénisége a tanári állás és munkamegbecsülésért vívott küzdelem egész folyamán. Bátor fellépése és lankadatlan agitációja eredményének tulajdonítható a kilencvenes évek első tanári mozgalma, melyben az irányító szerep, úgyszólván, egyedül neki jutott. Helyzete és viszonyai megengedték, hogy lelke egész melegségét és odaadását visszautasítást nem tűrő energiává szilárdítsa a tanárság igazának és érdekeinek, vágyainak és reményeinek valóra váltásában. A tanári köztársaságban természetes intelligenciája és tudós tanultsága, valamint hivatalos állása alapján elfoglalt poziciójához a politikai társadalomban élvezett tekintélye is hozzájárult; és ez nem csekély támogatást nyujtott neki fáradozásai között, a a siker elérésében.

Bár nem lehet az istenek kegyeltjének mondani a magyar pedagógust: Rombauer Emil e tekintetben is kivételt képez. Ambicióját alkalma és módja volt kielégíteni. A tudomány művelésére és a tanításra minden eszközzel felkészülve fiatalon (1885-ben) élére jutott a brassói állami főreáliskolának. Ő szervezte az intézetet; tanári testületét, amely hosszú időn keresztül a legkiválóbb erőket egyesítette, ő toborozta; a nemzetiségi társadalom ellenérzését sikerült megtörnie és iskoláját megkedveltetnie a szász és román körökkel. Az igazgatásban, az iskola adminisztrációjában általán, olyan művészettel végezte kötelességét, hogy a központi intézőség akárhányszor tőle kért tanácsot bonyolultabb kérdésekben; és az általa szerkesztett értesítőt példaképpen állították ki.

De a Tanáregyesület ügyeinek vezetésétől sem maradt ezalatt távol. Hogy annak idején sikerült *Beöthy* Zsoltot elnökül nyerni, ebben nem kicsinylendő része volt *Rombauer*-nek. Alelnöknek őt választották melléje; ezután kettőjük útmutatása mellett zajlott le a fizetésrendezés izgalmas turája, amely, hogy nem kedvünk és nem a méltányosság szerint végződött: ezt — meg vagyok róla győződve — *Rombauer* fájlalta leginkább.

Húszéves brassói működés után, a fővárosba kéredzett. Talán itt tágabb teret és szélesebb munkakört képzelt, ahol jobban érvényesítheti tapasztalatait és tehetségét. 1905-ben valóban át is helyezték *Hofer* Károly utódának, az V. ker. állami főreáliskola igazgatói székébe, sőt egy évvel később főigazgatói címet kapott.

Mégis valamelyes lehangoltság látszott rajta. Talán elfáradt, talán csalódott a terveiben, vagy az újabb alakulásokkal volt

elégedetlen — *Beöthy* visszalépésével ő is kiadta kezéből a Tanáregyesület vezéri pálcáját. Ám azért nem tűnt el a porondról: minden fontosabb esemény tárgyalásában részt vett s a pesszimisták igasztalására mindig volt egy biztató, reménykedő jóslata, vagy valami elmés tréfája.

Bizonyos megindultság ül lelkünkre, hogy e földön sohasem látjuk viszont öregségében is délceg, tisztes alakját, önérzetes fellépését, mely a hozzáférhetetlenségnek, a betöltött kötelesség tiszta öntudatának csalhatatlan ismérve. Mellette zúghatott emberek csatája, őt belső nyugalmából ki nem forgathatta többé semmi, mert az igazban vetett hitét végiglen megtartotta, az élet harcát hősileg megharcolta s az elébe mért pályát oly derekasan futotta meg, miként az csak választottaknak adatott.

Nem baj, ha a nyilvánosság nem is fűzött koszorút homlokára. A mi táborunk, mely őt becsülte és szerette, nem felejti el.

Gagyhy Dénes.

EGYESÜLETI ÉLET.

Meghívó

az Országos Középiskolai Tanáregyesület

választmányának

f. évi február hó 15-én, vasárnap d. e. 9 órakor az egyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-u. 14—16. II. em.) tartandó ülésére.

Napirend:

1. Tisztviselői jelentések.
2. A középiskola reformja.
   (A reformbizottságok és körök javaslatainak tudomásul vétele; a későbbi tárgyalásra vonatkozó intézkedés.)
3. Intézkedés az egyesületi tisztújítás ügyében.
4. Indítványok.
   (Előzetesen írásban nyújtandók be.)

Budapest, 1914 január hó 17.

A főtitkár.

Nagyvárad kerületi kör.

A »Nagyvárad kerületi tanári kör« 1913 dec. 14-én Nagyváradon tartott ülést, melynek főtárgya a középiskolák reformja volt.

Húsz tag jelenlétében nyitotta meg az ülést *dr. Gedeon Alajos* elnök; s két jelenségre hívta fel a kör figyelmét. Egyik a lezajlott kongresszussal kapcsolatban az, hogy a tanárság munkakedvét mennyire

megbénítja, idejét mennyire leköti a folytonos küzdelem a fizetésrendezésért s e tekintetben a kongresszuson tapasztaltak alapján és után ismét szomorú kilátásaink lehetnek; a másik pedig a középiskolai reformmal kapcsolatban a reáliskoláknak ferde, sőt mondhatni alárendelt helyzete a gimnázium mellett, mikor még mindig késik a reáliskolának egyenjogúsítása, holott éppen oly értékes munkát végeznek a reáliskolában is, mint a gimnáziumban. Élesen rámutatott a helyzet tarthatatlanságára és sürgette a reáliskolák teljes egyenjogúsítását még a mai állapotok között is. Az elnök szavait a tagok tetszéssel fogadták.

Az elnöknek a kongresszusról nyert tapasztalatai és szavai kapcsán Kerekes M. nagyváradi fels. keresk. isk. tanár azt indítványozta, hogy küldjön ki a kör egy bizottságot, mely érintkezésbe lépve a nagyváradi nem középiskolai tanárokkal előkészítse a nagyváradi összes tanítószemélyek tömörülését s létrehozza Nagyváradon az oktató-szövetséget, melyet később az egész megyére kiterjeszthetünk.

A kör az indítványt helyesléssel fogadta s ily értelemben határozott, az előkészítésre pedig 4 tagú bizottságot küldött ki.

Majd *Kegyes István* nagyszalontai főgimn. tanár tartotta meg előadását a középiskolai reformra vonatkozólag. Az előadás minden bekapcsolható kérdést felölelő volt, sőt részletes tanítási tervet is nyújtott; az előadásért a kör köszönetet mondott az előadónak, kimondván, hogy a kérdés ily részletes tárgyalásába nem óhajt elmerülni, csak a főbb elvekben óhajt megállapodni, mintegy csak alapjáról gondoskodni az egész reformnak. Részletkérdésekkel csak akkor fog foglalkozni, mikor már kialakul az országban egy általános elv, melyen mint alapon tovább lehet indulni.

Egyhangúlag kimondta ezután a kör, hogy óhajtja, sőt szükségesnek s elodázhatatlannak tartja a középiskolák reformját.

Az előadó javaslatai felett vita indult meg, melyben *Olti M.*, *Gedeon A.*, *Szilas I.*, *Tatár B.*, *Kerekes M.*, és *Wirker L.* vettek részt az előadón kívül.

A vita befejezése után a kör határozatát az elnök a következőkben állapította meg:

1. Egyhangúlag kívánja a kör a középiskolák teljes egyenjogúsítását még a mai állapotok mellett is.

2. Szótöbbséggel amellett foglal állást, hogy a reformált gimnáziumban is az V. osztályban kezdődjék a latin tanítása éppúgy, mint a reáliskolákban s átmenetileg addig, míg a mai állapotok tartanak, a reáliskolákban is tehessenek a tanulók a latinból érettségi vizsgálatot.

3. Egyhangúlag kívánja a kör a minősítési törvény sürgős megváltoztatását a megnyilvánult közóhajnak megfelelőleg addig is, míg a középiskolák reformja elkészül.

Ezekután az elnök előterjesztette a »Debreczeni kör«-nek a középiskolai reformra vonatkozó s ide átküldött határozatait. A határozatok ismertetése után kimondta a kör, hogy azokat tudomásul

veszi, de külön határozni felettök nem óhajt, mivel álláspontját már előbbi határozataiban kifejezte.

Bejelentette az elnök, hogy a »Debreczeni kör« meghívta körünket, hogy Debreczenben egy együttes ülést tartsunk. E meghívást a kör a legnagyobb örömmel fogadta s megbízta az elnökséget, hogy a terv kiviteléről tanácskozzék a »Debreczeni kör« elnökségével.

A titkár jelentette, hogy *Ács Károly*, *Faluba János*, *Kovács Béla* és *Szendrey Zsigmond* nagyszalontai főgimn. tanárok a kör tagjai közé óhajtanak lépni. A bejelentést a kör tudomásul vette.

A következő ülés tárgyának megállapításával az ülés véget ért.

(Nagyszalonta.) *Diószeghy László*,
köri titkár.

Kolozsvári kör.

A kolozsvári tanárkör december hó 17-én gyűlést tartott. Először *Csűri Bálint* tartott felolvasást *A grammatika tanításáról. Adalék a középiskola reformjához.* (E számban egész terjedelmében olvasható.)

A tetszéssel fogadott felolvasás után *Marsits Rozina* felsőleányiskolai igazgató s *Zolnai Gyula* egyetemi tanár szóltak hozzá a tárgyhoz. Zolnai nem ért egyet a felolvasóval abban, hogy a magyar nyelv tanításának egy más idegen nyelv tanításával egyidőben kell kezdődnie. Azt véli, nagyobb eredményt érünk el, ha előbb már az anyanyelvből bizonyos ismereteket szereztek a tanulók, azért a nyelvtanítás az anyanyelvvel kezdődjék. Továbbá a latin nyelvnek a III. osztályban való kezdésében egyáltalában nem látja a humanizmus veszedelmét, mint sokan mások, sőt határozottan állítja, hogy ebből csak előny származik.

A debreceni tanárkör átiratára vonatkozólag a középiskolai reform tárgyában *dr. Gál Kelemen* unitárius főgimnáziumi igazgató indítványára úgy határozott a kör, hogy véleményt most még nem mond, mert a kolozsvári tanárkörben még több előadás lesz a reform tárgyában, mely előadásokban egyesek a szóbanforgó kérdésekről is nyilatkozni fognak. Így elhamarkodott dolog lenne ezek meghallgatása előtt állást foglalni.

Utána *Makkay Ernő* tett jelentést a kolozsvári Bethlen-Eötvös ünnepély lefolyásáról. Az erdélyrészi tanítóságnak a tanári körrel együtt rendezett ünnepe szép sikeréről számolt be: a kolozsvári iskolák, szünetnap lévén, ünnepségeket tartottak, a Bethlen-emlékekhez felvonulást rendeztek, dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár díszbeszédet mondott. Makkay indítványára a kör kimondta, hogy a jövőben is keresni fogja a módját, hogy Erdély mindennemű tanerői között állandó összeköttetés jöjjön létre.

Majd *Szombathy Kálmán*, mint kiküldött képviselő számolt be a budapesti tanárkongresszus határozatairól. *Dr. Bíró Vencel*,
jegyző.

Székelyudvarhelyi kör.

Az O. K. T. E. székelyudvarhelyi köre december hó 18. és január hó 8-án *Kovács* Dániel elnöklete alatt tartott két gyűlésén foglalkozott a középiskola reformjának a kérdésével. A megbeszélés tárgya a miniszteri reformtervvel kapcsolatosan, a debreceni tanári kör 12 pontú átirata volt.

Bakóczi Károly ref. kollégiumi tanár előadásában a debreczeni kör átiratából indult ki. Bírálta annak egyes pontjait s úgy találta, hogy a debreczeni kör túlságosan konzervatív szellemben kívánná reformálni a középiskolát. Kitetszik ez különösen átiratuk 5-ik pontjából, mely szerint ők a mai gimnáziumot, a latint az I. osztályban kezdve és a görögöt kötelezően visszaállítva, klasszikus gimnáziumi típusul teljes egészében meghagyandónak vélik. A miniszteri reformterv értelmében a középiskola kettős tagozását helyesli. Hivatkozik Comeniusra: »A tanítás ugyanazon dolgoknak egyre szélesedő és részletező kibővítése és elmélyítése legyen: mint a tölcsérnek vagy kúpnak szeletei.« Maga az ismétlés se baj különösen, ha új szempontok felállítására és új kapcsolatok teremtésére szolgál. A modern nyelvek tanításánál a csoportrendszert helyesli, de ne nyelvmesterek, hanem szakképzett középiskolai tanárok tanítsák. A magyar nyelv tanítását illetőleg az a nézete, hogy a magyar grammatikának sok a három esztendő. A mai tankönyvek tudományos rendszert adnak, ahelyett hogy magyar vidékeken a provincionalizmusok elkerülésére, nemzetiségieken pedig gyakorlati nyelvtanításra tanítanának. A középiskolák magyar nyelvi anyagát a következőleg osztaná be. A III. oszt.-ba tenné a stilisztika helyes és szép magyarságát (ami pl. Kelemen Béla jó magyarságában van), a IV. osztályba a retorika és poétika ismertetését, magyar írásművek alapján. Az V. osztályban tanulnák azután újra a stilisztikát, retorikát megtoldva a prózai formájú regénnyel és novellával, a VI.-ban a verstant és poétikát, mindezeket külföldi példákkal is. A VII. osztályban tanulnának a régi magyar irodalomból vajmi keveset s a VIII.-ban a legújabb és legeslegújabb irodalomig bezárólag. Az érettségit illetőleg a bizottság és kormánybiztos-rendszer eltörlését nem tartaná helyesnek.

Kovács Dániel elnök a középiskola alsó (I—IV.) tagozatában a közéleti iemereteknak a mai állapothoz képest nagyobb teret kíván juttatni. Kívánja, hogy a görögpótló mint a mai iskola szerve a reformgimnáziumban teljesen mellőztessék, a görög nyelv csak fakultative taníttassék önként vállalkozóknak, de ezekre nézve kötelezően, sőt esetleg érettségi vizsga feltételével. Kívánja továbbá, hogy úgy a görög, mint a római szellemi élet ismertetése nyerjen helyet az új gimnáziumban akár a magyar irodalom, akár az egyetemes irodalomtörténet, akár a történelem és a filozófia története keretében.

Séra Kálmán a zsúfoltság megszüntetése szempontjából szükségesnek tartaná a középiskola nívójának emelését főleg a felső tagozatban (V—VIII. osztály). Evégből az V. osztályba csak azon IV-ik osztályt végzett tanulókat venné fel, akik jeles, jó és legföl-

jebb két elégségest tartalmazó bizonyítványt tudnak felmutatni. Még többen felszólaltak, mely után a kör a következőkben állapodott meg:

1. A mai középiskola két különböző neme helyett elégségesnek tart a kör egy középiskolát, t. i. a gimnáziumot, de úgy, hogy ennek felső osztályaiban két irány érvényesüljön, a reál és humán irány. Az egyik típusa lenne tehát a középiskolának a *reformgimnázium*, az 5-ik osztálytól kezdve a latin nyelvvel, a másik a *reálgimnázium*, az 5-ik osztálytól kezdve a francia nyelvvel; a német nyelvet mindegyik típusban az első osztálytól kezdve tanítanák direkt módszerrel s ahol az anyagi erő bírja, csoportokban, de nem nyelvmesterek, hanem szakképzett tanárok. Olyan helyeken, ahol anyagi képesség van, a két típusú gimnázium bifurkáció útján lenne beállítható. Természetes, hogy mindenik típus ugyanazt a minősítést adná.

2. Ez a gimnázium természetszerűleg, a gyermekek fejlődési korának megfelelően és tervszerűen osztott, illetve tagozott lenne, úgy hogy az alsó 6 osztályban inkább az általános és közéleti ismeretek tanítása domborodnék ki, lépne előtérbe s ezáltal alkalom adatnék azoknak, akik felső tanulmányokra nem pályáznak, hogy kellő ismeretekkel felszerelve léphetnének akár ipari, akár gazdasági, akár kereskedelmi pályákra vagy mint magánemberek, birtokában lehetnének azoknak az elemi ismereteknek, melyek őket az élet útjain helyes irányba vezethetik. A gimnáziumnak ez a természetszerű tagoltsága megkönnyítené a polgári iskolából való átlépést a gimnáziumba és viszont, de csak abban az esetben, ha a polgári iskola reformálásával a polgári iskola 4 alsó osztályát is ugyanazon ismeretek tanítására szerveznék, mint a gimn. 4 alsó osztályát. Ez pedig célszerű volna nemcsak azért, mert a polgári iskola öncélt nyerne, amennyiben a gimn. 4 alsó osztályával egyenlő feladatot dolgozva fel, növendékei a 4 osztály elvégzésével mindazon pályákra mehetnének, amelyekre a gimn. 4 alsó osztályából, tehát pl. a tanítói pályára is, hanem azért is, mert ilyen polgári iskola kisebb költséggel sok helyen szervezhető volna és ezáltal a tanulók megoszlanának s nem tódulnának olyan tömegesen a gimnáziumokba; szóval a gimnáziumok mai zsúfoltságán célszerű módon segítve lenne. De nagy gondtól szabadulnának a szülők, ha az iskola nem állítaná őket a pályaválasztás kérdése elé akkor, mikor még nem ismerhetik gyermekeiknek hajlandóságát és képességét. Bár a polgári iskola reformja külön megbeszélés tárgyát képezi és illetékes körök éppen most készítik elő a kérdést, mégis kifejezte a kör azt az óhaját, hogy ez az iskola nem 7, hanem 8 osztályuvá fejlesztessék gyakorlati és nem tudományos jelleggel, amelynek elvégzése után a növendékek mindenféle gazdasági, ipari, kereskedelmi felső iskolába, gyógyszerészeti, állatorvosi, jegyzői pályákra, sőt a pedagógiumba is fölvehetők lennének.

3. Az új gimnáziumban a tantárgyak megváltoztatása és azok célszerű beosztása volna azután az igazi feladat, melyet semmi esetre sem lehet csak úgy, nagyon mélyreható megvitatás nélkül megoldani.

Általános óhajtása a körnek idevonatkozólag, hogy a latin nyelv tanítása, mely eddig a gimnáziumi tanítást uralta, az 5—8

osztályokra korlátoztassék megfelelő módszerrel s több eredményre való törekvéssel. A görög nyelv csak fakultatíve taníttassék önként vállalkozóknak, de ezekre nézve kötelezően, sőt esetleg érettségi vizsga feltételével. Azonban úgy a görög, mint a római szellemi élet ismertetése helyet nyerne akár a magyar irodalom, akár az egyetemes irodalomtörténet keretében, akár a történelem és filozófia története keretében. Ellátást nyernének az alsó fokozatban a közéleti ismeretek, az egész vonalon a rajz és megfelelő helyen a művészet története.

A német nyelv az első osztálytól kezdve minden osztályon keresztül taníttassék; a francia nyelv az V-ik osztálytól kezdve a reálgimnáziumban. A matematikai és természettudományok kiterjedtebb és fokozottabb mértékben való tanítása, a kémia és biológia megfelelő figyelemben részesítése, a szociológiának a történelmi tanítás keretébe való beillesztése s a földrajznak a kereskedés és közgazdasági szempontból való feldolgozása körünk óhajtása szerint szintén tárgyai lennének az új gimnáziumnak. Természetes, hogy ezen tárgyak célszerű és megfelelő elhelyezése az új gimn. tantervében már a részletes kérdések közé tartozik s ezzel körünk most nem foglalkozott.

4. Óhajtja a kör, hogy az érettségi vizsgálat a mai kormányrendszerrel fennmaradjon, de úgy tantárgyaiban, mint színvonalában emeltessék. Azonban nem lenne mindenkire kötelező, csak azokra, akik tudomány- és műegyetemekre akarnak menni. Az érettségi vizsgálathoz egyéb minősítés nem fűzendő.

5. Ez a reform természetesen magával hozná a tanárképzés megfelelő átalakítását és minden tanárképző-intézettel kapcsolatosan gyakorló gimnáziumok létesítését.

Végül a kör a központi választmányba *Kovács* Dániel köri elnököt és *Séra* Kálmán jegyzőt küldötte ki.

Séra Kálmán,
jegyző.

Budapesti kör.

A Budapesti Tanári Kör választmánya január 9-én Schmidt Márton dr. elnökletével a kör helyiségében ülést tartott.

Jelen voltak: Kemény Ferenc, Nádai Pál, Rázsó Géza, Marczinkó Ferenc, Varga Bálint, Pintér Jenő, Balog Mór, Müller József, Székely István, Sajó Sándor, Szabó Ernő, Szőts Gyula.

Az *elnök* az ülést megnyitván, bejelentette, hogy a választmányi ülést egyrészt a Debreczeni kör átiratával szemben való állásfoglalás, másrészt a további munkaprogramm megállapítása végett hívta egybe.

Bejelentette, hogy két előadás vár a legközelebbi jelenben meghallgatásra. Az egyiket *Balázsy Dénes* felsőkereskedelmi iskolai tanár kívánja tartani a következő címmel: »A reformközépiskola. Kapcsolat a nép- és középiskola között.« A másik előadást *dr. Fodor Márkus* okleveles középiskolai tanár jelentette be ilyen címmel: »Az új középiskola célkitűzéséről.«

Felszólította a választmány tagjait, hogy a munkaprogramm megállapítására vonatkozó kívánságaikat adják elő. Kívánatosnak tartja, hogy a Kör társasélete elevenebbé váljék.

Kemény Ferenc klubélet megteremtését óhajtja, hogy a tanárok kellemes társas érintkezés keretében egymással eszmecserét folytathassanak. Anyagi erő hiányában ezt egyelőre állandó kávéházi asztallal is meg lehetne valósítani.

Balog Mór emlékeztetett arra az időre, mikor Klamarik János, mint a középiskolai ügyosztály feje személyes részvételével teremtett tanári klubéletet. A jelenlegi körülmények között meg kellene elégednünk valamely klubba való affiliációval. A Tanári Ház megteremtése ugyanis — szerinte — utópiának látszik.

Az elnök azzal fejezte be a vitát, hogy minden kínálkozó eszközt meg kell próbálni a cél megvalósítására.

A munkaprogramm tárgyalásánál

Nádai Pál azt az eszmét vetette fel, hogy ciklikus előadásokat rendezzen a Kör, melyekbe vonja bele a tanárokat, tanítókat és a nagyközönséget. Állapítsunk meg egy egységes eszmekört, mely gyakorlati kérdéseket tartalmazzon. Ilyen kérdések pl. az internátusok, nevelők, házitanítók, higiénia, pályaválasztás, feminizmus kérdése. Az előadásokat plakáton hirdessük, hogy minél nagyobb nyilvánosságot biztosítsunk. Az előadókat díjazzuk, még pedig abból a jövedelemből, melyet a kinyomatott előadások eladásából nyernénk.

Az elnök a vállalkozásba szívesen belemegy, de eszközeinket a nagy célhoz képest kicsinyeknek tartja.

Pintér Jenő nem tartja kívánatosnak, hogy olyan határozatot hozzunk, melyet nem valósíthatunk meg.

Kemény Ferenc helyeselte Nádai eszméjét, de a közel jövőben nem tartja kivihetőnek. Elég munkaprogrammot ad a Körnek a középiskolai reform.

Az elnök azt véli, hogy a reform elég bő téma, csak előadók legyenek kellő számban.

Szabó Ernő vállalkozik annak a kérdésnek előadására, milyen előképzettséggel kerülnek a gyermekek az elemi iskolából a középiskolába.

Balog Mór örömmel fogadta Nádai javaslatát és minél előbb szeretné megvalósítani.

Az elnök azzal zárta be a vitát, hogy a Kör igyekszik a lehetőség szerint a nagy közönség körében érdeklődést kelteni előadásai iránt.

A jegyző felolvasta a Debreczeni Körnek a középiskolai reform tárgyában küldött átiratát.

Az elnök — Balog Mór hozzászólása után — kimondta, hogy a Budapesti Kör kebelében még nem alakult ki az egységes vélemény a reformot illetőleg, ennélfogva az átirathoz nem járulhat hozzá.

Szőts Gyula,
az ülés jegyzője.

Pozsonyi kör.

A pozsonyi kör január 10-én *Arató Frigyes* alelnök elnöklete alatt gyűlést tartott.

Elnök mindenekelőtt bejelentette, hogy *Albrecht János* elnök hivatalos elfoglaltsága, *Vargha István* titkár betegsége miatt nem jelenhetett meg s ezért helyettük ő számol be a szabadoktatás, a Középisk. Tan. Özv. és Árv. S. O. Egy. javára rendezendő hangverseny és a tervezett köri kirándulás ügyének állásáról.

A *szabadoktatás* ügyében az elnök megbeszélést folytatott a pozsonyi Közművelődési Egyesület vezetőségével s ennek eredménye, hogy az egyesület a kör azon tagjainak előadásait, kik belépnek az egyesület kebelébe, hajlandó a maga előadásaiként tekinteni és felterjeszteni s így azok elnyerhetik az egyesület által rendezett előadásokért járó tiszteletdíjat.

Dr. Herzfeld Miksa utal a kör által egykoriban fenntartott szabad líceumra s azt a kérdést veti fel, nem lehetne-e azt ily előadások rendezése céljából újra szervezni.

Dr. Jámbor György példával bizonyítja, hogyha ez, mint a Szabad Líceum Egyesület fiókja létesül, elérhető vele az óhajtott cél.

A kör megbízta az elnökséget, hogy a szabadoktatás szervezésének előmunkálatait mindkét irányban végezze el, hogy aztán dönteni lehessen, vajjon előnyösebb-e belépni a pozsonyi Közművelődési Egyesületbe vagy szervezni a Szabad Líceum Egyesület pozsonyi fiókját.

Elnök jelentette, hogy a *Középisk. Tan. Özv. és Árv. S. Orsz. Egyesület javára tervezett nagyszabású hangverseny* előkészületei folynak s rendezésére az elnökség *dr. Kozsow Jenő* zenetanárt kérte fel. Nagyjában már a műsor is össze van állítva, de a részletek megállapítása céljából legközelebb értekezlet ül össze, melyben részt fognak venni a pozsonyi középiskolák igazgatói, önképzőköreik vezetői és énektanárai.

A kör az elnök indítványára kimondta, hogy a hangverseny matiné legyen s március második felében a színházban tartassék, egyébként az elnökséget mindenben felhatalmazta a szükséges lépések megtételére.

Ugyancsak az elnök jelentette, hogy *köri kirándulás* eszméje merült fel s az eszmét a tagok figyelmébe ajánlva, hivatkozván az eddigi kirándulások és vándorgyűlések sikerére. Lehetne szó vándorgyűlésről is, de ez alkalommal az elnökség inkább kirándulásra gondol, tehát el akar tekinteni gyűléstől, hangversenytől stb. s nem is olyan helyre tervezi a kirándulást, ahol középiskola van, azaz városba, hanem oly helyre, amely természeti és műtörténelmi szépségei folytán alkalmas arra, hogy a tanárság majdan iskolai, tanulmányi kirándulás célpontjává is tegye. Ilyenekül ajánlja Királyfát és Bajmóczot.

A kör az eszmét melegen pártolta s felkérte az elnökséget, hogy az említett helyek valamelyikére szervezzen olyan egynapos kirándulást, melyen a tanárság családostul résztvehessen.

A gyűlés napirendjére ki volt ugyan még tűzve a választmány megválasztása is, de részint az előrehaladott időre, részint a megjelentek csekély számára való tekintettel ezt a pontot a gyűlés levette napirendjéről és a legközelebbi ülésére tűzte ki.

Dr. Magyar Győző,
köri jegyző.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Néhány szó a középiskolai latin és német nyelvtanítás reformjáról.

A miniszter úrnak a középiskolák reformjára vonatkozó leirata — mint a Közlönyből látom — élénk visszhangot keltett tanári köreinkben. Amíg ez a reform ügyét szívén viselő miniszter úrnak hízelegheht, egyben azt is mutatja, hogy némely hatalmasunk megokolatlan ridegségéből a hamupipőke sorsára ítélt magyar középiskolai tanárság mennyire tele van még mindig gyermekded idealismussal.

A Közlönyben kivonatolt vagy egész terjedelmükben lenyomatott felszólalásokból azonban nyilvánvaló, hogy a felszólalások tartalomban és tendenciában annyira szétágazók, hogy aligha fognak egységes felfogáshoz vagy akár világos és határozott kettős pártálláshoz vezetni. Az egyes felszólalók nem indulnak ki a a probléma lényegéből, hanem mindenféle kedvenc gondolatoknak igyekeznek propagandát csinálni.

A miniszter úr leiratának kétségkívül két legjelentősebb, mert a hagyománnyal szemben legradikálisabb pontja az, mely a latin és az idegen nyelvek (elsősorban a német) tanítására vonatkozik.

Ha a latin nyelv kérdését nyugodt megfontolással és nem bármily áron reformáló törekvéssel tekintjük, nem sok mondanivalónk marad. *A latin nyelv középiskolai tanítása nemzetközi kérdés, nemzetközi kérdésekben pedig a nagyhatalmak döntenek.* Mi kulturális tekintetben, sajnos, nem tartozunk közéjük, még Ausztriával szövetkezve sem, és így nincs ssámunkra más lehetőség, mint az alkalmazkodás. Ha mégis — a balkáni államok módjára — szembeszállunk vagy ellenszegülünk, kétségkivül csakhamar be fog következni a visszavonulás és — megalázás. Ránk nézve a nagyhatalmak közül döntő tényező Németország — egész kulturális multunknál és geográfiai helyzetünknél fogva. Ezen nem lehet változtatni. Ha mi külföldi kulturát akarunk tanulmányozni, külföldi tudományt forrásából meríteni, Németországot el nem kerülhetjük. Már most mily szemmel nézi Németország — nem a frankfurti vagy buxtehudai reformiskola, ahová fiainkat nem küldjük, hanem a német egyetemek, ahol ifjúságunk színe-java bővíti tudományismereteit — mondom, mily szemmel

nézi Németország a mi híres reformjainkat? Közvetlen tapasztalatból mondhatom, hogy a gyászos görögpótló behozatala és az époly gyászos érettségi reform óta, mely a görögöt az érettségi tárgyak sorából száműzte, a német egyetemi körök részéről gyanakvással és bántó körülményességgel találkozunk. És ha már most egységesen minden magyar középiskolában a latin tanítást is években leszállítjuk, — és itt csak az évek és órák száma határoz és minden más értelmű beszéd szofizma — akkor egyszerüen nem fognak vollwertig-nek és ebenbürtig-nek tartani. Ennek pedig kulturális hírünket és tanulni vágyó ifjúságunkat komoly ember ki nem teheti; nemcsak nem szabad, hanem egyáltalán nem lehet kitenni.

Ami a német nyelvet illeti, — én az idegen nyelvek közül csak erről akarok néhány szót szólni, mert csak itt vannak közvetlen tapasztalataim — hát kétségkívül igaz, hogy az ránk nézve igen fontos és hogy tanításának eredményességét mindenképpen emelnünk kell. De mielőtt ezt megtehetnők, tisztában kell lennünk azzal, hogy jelenleg miért nem elég eredményes, vagy mint némelyek mondják, miért eredménytelen.

A középiskolai német nyelvi tanítás eredménytelenségének én hármas forrását[1] látom. Az első ok — csak azért említem meg elsőnek, mert legrövidebben végezhetünk vele! tehát az első ok a középiskolai érettségi vizsgálatnak már fent érintett szerencsétlen reformja, mely mint a görögöt, a németet is törölte a gimnáziumi érettségi tárgyak közül. Ezzel pedig nagy mértékben leszállította e tárgy fontosságát, sőt magának a tárgy képviselőjének is — mint ilyennek — az ifjúsággal szemben való tekintélyét és befolyását. De még ennél is többet tett: csökkentette nemcsak a tanulóknál, hanem — hisz emberek vagyunk! — bizonyos tekintetben a tanároknál is a felelősségérzetet, mert megszüntette — ami legjobban ébren tartja — a számonkérést. Tehát, vagy ne legyen egyáltalán érettségi vizsgálat, vagy ha van, — és én ezt helyesnek tartom — vétessék fel keretébe újra — még pedig a szóbelinél is — a német nyelv is!

A második hibaforrás — megint nem a legfőbb! — szerintem a direkt tanítás túlzásai. Helyes, használjuk az élő nyelv tanításában mennél többet az élőnyelvet, de ne használjuk kizárólag akkor is, mikor arról van szó, hogy a tanulókkal fontos nyelvtani tudnivalókat közöljünk és hogy tanulóink a tudnivalókat pontosan és helyesen megértsék és elsajátítsák. Ezen a téren mint egyetemi tanár napról napra a legijesztőbb tapasztalatokat teszem. Nem szólok arról, hogy lépten-nyomon hihetetlen irodalmi műveletlenségre akadni — jól megértsd: német szakra irat-

[1] A tanárképzésről — a német filológia szempontjából — nem akarok szólni. Ott csak egy hiba van, vagy mondjuk az a főhiba, hogy a német szakos hallgatók nagy része nem tud németül, ezen pedig maga az egyetem, a német filológia tanára nem segíthetnek, itt csak — a pénz segíthet!

kozott hallgatóknál, akiknek nagy részéről tehát feltehető, hogy a német irodalom iránt különösen érdeklődtek már gimnáziumban is — mondom, erről nem szólok. De hangoztatnom kell a legnagyobb nyomatékkal, hogy a hallgatók nagy része folyton a legbotrányosabb grammatikai tudatlanságot árulja el, nem elméletben, hanem gyakorlatban, teszem pl. a melléknévi jelzők használatában. Pedig ismét jól megértsd: német szakra iratkozott hallgatókról van szó, akik majdnem kivétel nélkül a szülői házban sajátították el jól-rosszul, de mégis valahogyan a gyakorlati német nyelvtudást. Ez azonban, t. i. a grammatikai — nem finomság hanem — korrektség, különösen németül ha nem is tudó, de értő gyermekeknél helyes tanítással — a direkt módszer értelmetlen túlhajtása nélkül — okvetetlenül elérhető és minden körülmények közt elérendő. Mert hiába a grammatikai korrektség — akármit mondanak is a direkt módszer egyoldalú fanatikusai — a grammatikai korrektség — a műveltség ismertető jele! A kiejtés magyarosságán, a fordulatok nehézkességén, sőt a szerkezetek idegenszerűségén — csak a német nyelvről beszélek! — még a legnémetebb német sem fog fönnakadni, ha tudja, hogy külföldivel, művelt idegennel áll szemben. A nyelvtani inkorrektség azonban mindig és mindenki szemében a félműveltség bizonyítéka és a legsimább és legpergőbb beszédben is — a kellnert vagy portást sejteti. Tehát direkt módszer, de grammatikával, nyomtatott nyelvtannal.

Végül a harmadik hibaforrás — és ez már aztán a legfontosabbik! — amint azt kartársaink, igen helyesen, nagy erélyel hirdetik, az osztályok zsúfoltsága. Vagy nem kell-e egyszerűen homéroszi hahotával az eredménytelenség hivatalos és nem hivatalos hánytorgatására felelnünk, mikor pl. előfordulhat, — amint évekkel ezelőtt velem esett meg a budapesti V. kerületi gimnáziumban — hogy a VII. osztályban 74 fiút heti három órában tanítunk németre. Pedig itt az ország vezető iskolái határoznak és nem az, hogy a kutyabagosi iskolában pl. a VII. osztályban csak 5 tanuló van. Igy lehet szemfényvesztő módon a statisztikát megkorrigálni, de nem a bajt orvosolni! A barbár — nem mondhatom balkáni — állapot megszüntetéséhez más kell, mint mindenki tudja, pénz kell, sok pénz. Itt még azzal a naiv tanáccsal sem lehet segíteni, hogy a szülők ne adják gyermekeiket lateiner, hanem más pályára, — maguk a tanácsadók is csak mások számára találták ki ezen — az élettől semmiképpen nem támogatott — remediumot. Tehát pénz kell, ez pedig nem lesz. És így az egész német nyelvi reformvita — és nemcsak ez — tárgytalan. Valóban csak üres beszéd- és értelemgyakorlat. Ehhez pedig vajjon kinek van kedve?

Bleyer Jakab.

A középiskola reformjához.[1]

Tekintetes Tanári Kör! Változás előtt áll a középiskola, a gimnázium reformálása körül forog kulturális köreink érdeklődése. Hogy ez a változás fejlődést jelent-e vagy válságot, a jövő tudná megmondani. Ez a fontos kérdés főkép a magyar tanárságnak lelki ügye, nem hiába tekint eléje szorongó várakozással: szerető örvendezéssel, ha fejlődést, szerető aggodalommal, ha válságot jelent.

Az aggódókat megnyugtatja az a körülmény, hogy a miniszter jóakarattal, a kérdés nagy fontosságának tudatában fog a terv kiviteléhez, nem akar átmenet nélkül tovább haladni, nem akarja a középiskola érzékeny szerkezetét rázkódtatás veszedelmébe sodorni s hogy — mint képviselőházi beszédében kijelentette — nem zárkózik el a hozzászólások elől.

Azon elvek, melyek szerint a kultuszminiszter idevonatkozó rendeletében a gimnáziumot reformálni akarja, részint a gimnázium mai szervezetére, részint a tanítandó tárgyakra vonatkoznak.

A szervezeti reform célja a gimnázium kettéosztása alsó és felső tagozatra. Ezzel a miniszter két tekintetet akar kielégíteni. »A folyamatos szervezet, úgymond, csakis azokra a nagy többségben levő tanulókra van tekintettel, kik a középiskolának mind a nyolc osztályát végigjárják, de nem lehet kellő tekintettel azokra a túlnyomó számban levő tanulókra, akik akár hajlamaikat követve, akár életviszonyaik alakulása folytán, akár minősítési okokból, akár a szakiskolákba való átlépés céljából jóval előbb kiválnak a középiskolából s akikre nézve a nemzeti kultúra általános érdekeinek szempontjából fölötte kívánatos volna, ha a műveltségnek bizonyos befejezett anyagát vihetnék magukkal. Másodszor a tagolás hiánya vagy egyáltalában nem, vagy csak részben teszi lehetővé azt az elméletileg is megokolható, többszörösen kipróbált és eredményesnek bizonyult tanítói eljárást, mely az oktatás anyagát két ízben nyújtja; először elemibb, egyszerűbb, szemléltetőbb és elemző módon; majd bővebben és összefoglaló tárgyalással.«

A szervezeti reform s általában a gimnáziumnak a minisztertől tervezett reformja egész sereg olyan bajt akar orvosolni, amely nem a gimnázium vagy nem egyedül a gimnázium baja, hanem az egész iskolarendszerünké, minősítési törvényeinké. A gimnázium bajai nem a gimnázium, vagy egyedül a gimnázium reformjával szüntethetők meg, hanem iskolarendszerünk reformjával. Mint Imre Sándor mondja: »Ma arra az álláspontra kell helyezkednie minden illetékes tényezőnek s erre kell térítenie mindenkit, hogy nekünk nem a középiskola, hanem a köznevelés reformja az égető szükségletünk.« »S mindenféle törvénymódosítás, minden részletreform helyett egységes köznevelési törvény alkotását sürgessük.«[2]

[1] Felolvasás a kolozsvári tanári körnek f. é. dec. 17-iki üléséről.
[2] Magyar Paedagogia, 22 : 514—15.

De míg a f. é. szeptember 27-én kelt miniszteri rendeletben kifejtett szervezeti reformterv a kivitelben a köznevelés általános reformja nélkül kétes, hogy a vélt orvoslásra fog-e vezetni, a gimnáziumot mint egységes szervezetet és mint gimnáziumot szükségképen megszünteti. Egységes szervezetét megszünteti, mert külső, gyakorlati tekintetből két iskolafokra, lényegében véve két külön célú iskolára bontja a gimnáziumot, melynek alsó része azonban mégsem fog megfelelni azok szükségleteinek, akiknek tervezve van, mert részben kevesebbet, részben pedig fölöslegest ad azoknak, akik e fokon válnak ki a gimnáziumból. Az 1868. évi XXXVIII. népoktatási törvénycikk megfelelő módon intézkedik az ilyen tanulók iskolázásáról, úgyhogy az ilyen növendékekre való tekintet még a mai iskolarendszerben sem indokolja a gimnázium folyamatos szervezetének megbontását. A gimnáziumnak, mint minden iskolatípusnak egységes, középponti célja, ideálja van, minden részletének ezt a középponti gondolatot kell szolgálnia s ez a cél nem esik egybe a népoktatási iskolák céljával, magasabb azokénál. Olyan mellékintenciók, másnemű tekintetek, mint amilyenekkel a miniszteri rendelet a szervezeti reformot megindokolja, zavarják, elhomályosítják ezt a középponti gondolatot.

Ami a kettéosztás didaktikai megindokolását illeti, nem tekintve azt, hogy csupán néhány tantárgyra vonatkozhatik, az alsóbb fokozatban már nem a gimnáziumnak magasabb, intelligibilis középponti célját szolgálja s az oktatás anyagának kétszeri, két különböző célból való ismétlésével tulajdonképpen fölösleges terhet ró a gimnáziumra, mely különben is a tehetségesebb tanulók iskolája, kik nem az anyagi, hanem a szellemi kultúra munkásainak készülnek.

A gimnázium célját az 1883. évi XXX. t.-c. is abban állapítja meg, *hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse.* De a reális tárgyak elméleti tanítása különben is semmiféle fokon sem válhatik el a szemléltetéstől s a gimnázium intelligibilis céljának sem felel meg a két szempontnak a két tagozatba való utalása. A tárgyak egy részének két fokon való ismétlésével az a baj is jár, hogy ha a mai gimnáziumi ismeretek körét csonkítani nem akarjuk, gyarapításuk meg nem engedhető, mert szükségképpen ismét előáll az a nehézség, mely az 1880. évi 16179. számú miniszteri rendelet szerint egyik indoka volt a régi kettős tagozás megszüntetésének, *mert a felkarolt anyaghalmazzal megnehezítette az elemekben való megerősödést és gyakorlottságot.* De még az ismeretek körének apasztásával is megmarad az a másik baj, melyre az említett miniszteri rendeletben szintén történik hivatkozás, t. i. hogy *a fejlődő gyermeki lélek figyelmét és érdekeltségét túlságosan megterheli a tantárgyaknak tudományszakok alakjában szétoszló sokfélesége.* A miniszter úr kiadott rendeletében hivatkozik a fentemlített rendeletre, de az új kettéoszlás didaktikai

indokolása nem oszlatja el azokat a nehézségeket; a tagozás ismét azon tarthatatlan állapotokat idézné elő, ha a gimnáziumot nem ismeretkörökkel gazdagítani, de csupán a mai ismeretkörökkel is fenntartani kívánjuk. De kettéosztás nélkül is, a tárgyaknak tudományszakok alakjában való szétosztása nélkül is ki lehetne elégíteni a miniszteri rendeletben hangsúlyozott didaktikai szempontot. Hogy ez a szempont nincs is teljesen mellőzve mai gimnáziumi tantervünkben sem, bizonyítja egy tekintet olvasókönyveink tartalmára. Célszerű bővítéssel és módosítással még többet lehetne tenni e tekintetben.

Ha most már a kettéosztással járó eme didaktikai nehézségeket el akarjuk hárítani, a gyakorlatban ez csak olyanforma óratervvel lehetséges, mint amilyet Fest Aladár tervezett az új szervezetű gimnázium számára, vagyis az eddigi gimnáziumi ismeretkörök apasztásával.[1] S éppen ez a másik újítás az, mely szükségképpen a gimnáziumnak, mint ilyennek megszüntetéséhez vezet. A Fest-féle óratervben ugyanis egyik legfeltűnőbb eltérés a mai gimnázium óratervétől, hogy először is a görög az őt helyettesítő tárggyal együtt kimarad, a latin pedig a felső tagozatba vándorol. A görögnek már eddig is a nyakába akasztottuk a vándortarisznyát, Fest pedig már a vándorbotot is a kezébe adja: Menjen Isten hírével tarisznyástól. A latin, a másik megúnt vendég is íme közeledik az ajtó felé az ő tervezetében. A miniszter úr rendeletében a görög nyelv sorsáról nincs szó. A latin nyelvről megemlíti, hogy *tanítása igen sok kívánni valót hagy hátra.*

Amde a reávonatkozó terv, t. i. hogy az első osztálytól följebb vitessék, vagy éppen a Fest-féle terv, t. i. hogy csak felső tagozatban maradjon meg, bizonyára nem az említett eredménytelenség megszüntetésére irányul. »Nem tartom helyesnek, mondja a rendelet, hogy már a 9—10 éves gyermek egy szellemében és szerkezetében anyanyelvétől annyira elütő nyelvnek, mint a latin nyelvnek tanítására kényszeríttessék.« S bár a szintén az indogermán nyelvcsaládhoz tartozó német nyelvben nincs több hasonlóság a magyarhoz, a rendelet megkívánja, hogy a tanulók számára *az első idegen nyelv a német legyen.*

A valóság az, hogy ami a Fest-féle tervben bátrabb formában nyilatkozik, ugyanaz a törekvés érzik ki a rendelet óvatos szavai alól: t. i. a humanizmus háttérbe szorítása. Az az áramlat ez, mely korunkban lassan-lassan kezdi kiszorítani a humanizmus szellemét a műveltség egészéből. Julianus kezdi elveszíteni a csatát, most másodszor. A modern kultúra kitagadja a szülőanyját, kezdi lerúgni a gyökerét. »Nincs szükségem a görög és római műveltség átélésére, mondja a modern kor fia, hiszen ami benne értékes volt, az úgyis szerves részévé lett a kulturának. A természetes kiválasztás törvénye szerint most már eldobhatjuk azt a kulturát, mint a lépet, melyből a mézet kipergették.

[1] Magyar Paedagogia, 22 : 614.

Abban, ahogyan Ostwaldék nekitámadnak a pogány világnak, van valami az egyházatyák pogánygyülölő türelmetlenségéből. Szinte kínálkozik az alkalom, hogy összehasonlítsuk a modern természettudományi világnézet rajongóit a középkor aszkéta világnézetének rajongóival. Mindkettejükből hiányzik egy funkció: a klasszikus szellem derűs harmoniája a világgal. S egyik éppoly türelmetlen, mint a másik. Azok gyülölik a költészet ideális derűjét rideg, aszkéta világnézetük nevében, ezek gyülölik a rideg utilizmus nevében. A koraérett gyermek fanyar, unatkozó mosolyával dobják félre az emberiség örök képeskönyvét: Homerost, napfényes vidámságával, komoly naivságával. Maholnap elavult költészet lesz az, mely az emberről álmodozik, a költők a technika eget vívó eredményeiről fognak álmodozni.

A modern ember, aki szakítani akar a klasszikus kulturával az említett darwini törvény alapján, csak abban téved, hogy ontológiai mértékkel méri az emberi szellem eredményeit. A kultúra nem lép, melyből ki lehet a mézet pergetni, nem citrom, amelyet ki lehet facsarni és azután eldobni, hanem élő érték, melyben az ember mindig megtalálja önmagát, a szív melegét, a szellem értékfunkcióját. A klasszikus kulturában minden kor megtalálta a neki megfelelő értéket és minden kor újat talált benne. Éppen a mi korunk volna az, mely bamba, értelmetlen bámészkodással elfordulna tőle?

Vannak, akik megértik a humanisztikus nevelés értékét, de a tanítás eredménytelenségével okolják meg a humanisztikus neveléssel való szakítás szükségét.[1] Azonban ugyanezek bizonyára nem tartanák ezt elegendő megokolásnak pl. a matematika kiszorítására.

A gimnázium, magasabb szellemi feladatához képest, a mai műveltséget, melynek a mi nemzetünk is tagja, nem a maga elszigeteltségében, hanem *eredetében* és történelmi fejlődésében akarja a tanulóval közölni. Így jelöli ki a gimnázium feladatát már az 1883. évi XXX. t.-c. is. A cél a modern műveltségnek humanisztikus és történelmi alapon való mélyebb megértése. A gimnáziumtól adott akadémiai képzésnek, mint Rein mondja, *az a jellemző vonása, hogy azon alapokon nyugszik, melyekből a mi kulturánk kifejlődött.* »Erre szükség van azért, hogy a nemzeti életet a maga eredetiségében és az európai kulturával való összefüggésében mélyebben felfoghassuk. Az alsóbb néposztály, melynek nem feladata, hogy a kulturát elébb vigye, műveltségét hazai talajon nyeri; a középosztály már ugyanazt a szomszéd népek kulturájával való összefüggésben kapja; a magasabb műveltségű osztály pedig már a klasszikus népektől maig tartó fejlődésében.« »Senki, mondja tovább, nem viheti igazán előbbre a nemzeti kulturát, ha nincs átfogó történelmi műveltsége. Ezt a műveltséget akarja megadni a gimnázium.«[2]

[1] Imre Sándor: Nemzetnevelés, 179.
[2] Rein: Pädagogik, 37. l.

Hogy a gimnáziumnak ezt az ideálját elhomályosítsuk, magasabb szellemi fokát lejjebb szállítsuk, arra valóban nincs szükség. Igaza van a miniszteri rendelet szavainak: *A középiskola átmenet nélkül csatlakozik az elemi népiskolához.* De ezen nem a gimnázium ideáljának lefokozásával kell segíteni. Ne a gimnáziumban legyen meg ez az átmenet a gimnáziumhoz, hanem legyen meg a népiskolában. Ne a gimnáziumot szállítsuk lejjebb, hanem emeljük a népiskolát erre az átmeneti fokra. Hogy egy kilenc éves, testileg és szellemileg zsenge gyermeknek magas a gimnázium eszménye, az természetes. Emeljük magasabbra a *felvétel* követelményeit. Legyen az az átmeneti fok az elemi népiskola 5. és 6. osztálya határozottan ezzel a céllal, vagy ezzel a céllal is. És kössük a felvételt legalább a 11 éves életkorhoz. A tapasztalat is azt mutatja, hogy az olyan tanuló, aki a megengedett korhatár magasabb fokán kerül a gimnáziumba, ha különben nem természettől fogva tehetségtelen, jobban meg bír felelni a gimnázium ideáljától eléje szabott követelményeknek.

Áttérve a szervezeti reform kérdéséről a tananyag, illetőleg a tananyag kezelésére vonatkozó reformra, e tekintetben is a gimnázium fentebb vázolt ideáljához való minél följebb emelkedésre kellene a reformnak törekednie. A magyar nyelvi tanítás, mely a magyar történelem és az ország földrajza mellett a magyar nemzeti kulturát van hivatva a növendéknek bemutatni és sajátjává tenni, az általános kultúra keretein belül azt, ami speciálisan magyar, mondom, az a tantárgy még mindig nincs híjával a reform szükségének. A reform elveit kifejtő miniszteri rendeletben nincs szó erről a reformról, de szó van a miniszter úrnak e tekintetben vallott reformgondolatáról *a magyar fogalmazástanítás eredményessége érdekében* kibocsátott rendeletben a következő szavakban: »Nyelvi és irodalmi tanításunk berendezésében mindjobban érvényesülni kell annak az elvnek, hogy a középiskolában minden formális diszciplina nem mint *scientia*, hanem mint *ars* tanítandó« és: az irodalmi formális diszciplinák végeredménye a gimnáziumi oktatás szempontjából összefoglalható a grammatika régi meghatározásában: »*ars dicendi et scribendi*«. Ez a mondat szinte kirí a rendeletnek általában véve okos és modern felfogástól áthatott fejtegetéseiből s nem fejlődést, hanem visszaesést jelent.

Formális diszciplinákon itt nyilván a grammatikát, stilisztikát és retorikát érti a rendelet. Azonban az egész formális diszciplina meséje tudományos babona. Formális diszciplinákról, quia non sunt, ma már nem szabad beszélnünk. A grammatika éppoly kevéssé formális diszciplina, mint ahogy nem az a matematika, vagy a kémia. Formális diszciplinák nincsenek pedig azért, mert a mai lélektan rég tudja s a modern pedagógia is rég tudja, hogy az, ami formális képzés néven rögzött meg a pedagógiai köztudatban, csak az ismereti anyag appercipiálására vonatkozhatik, tehát alapjában véve annyi, ahány tudo-

mánnyal foglalkozik az elme.[1] Úgyhogy minden diszciplina a tanulás szempontjából lehet formális vagy nem formális. A materiális vagy tartalmi képzés a tanult tárgyak tartalmára, az egyes tanulmányágak területén való jártasságra, szóval az ismereti anyagra vonatkozik. A formális képzés pedig ezen anyag appercipiálására ennek a — mondhatni — megélt anyagnak az intelligencia gyarapodásában, sikeresebb önállításában való szerepére. Tehát természetszerűleg a materiális képzés nagyobb foka még nem vonja szükségképen magával a szellem formális fejlődését. A szellem formális gyarapodása a lélek megnyilvánulásait más-más fejlettségi fokon, más-más reflexiófokon mutatja. A tanulásban az, amit ez formális tekintetben nyújt, tulajdonképen sokkal értékesebb annál, amit anyagával nyújt.

A grammatika is a gimnáziumnak éppoly diszciplinája, mint a fizika vagy a matematika s éppoly kevésbé *ars dicendi et scribendi*, mint azok. Van nyelvtanítás és fogalmazástanítás és van grammatikatanítás s ennek a grammatikatanításnak, ha helyes a tanítása, éppoly fontos szerepet kell játszania a reflexiófok emelésében, mint a fizikatanításnak, ha helyesen tanítják. A grammatika sokáig volt a köztudatban félreismert diszciplina: *olyan tudomány, mely a beszéd képességének elsajátítására vezet.* A nyelvtant nem szabad törvénykönyvnek tekinteni, törvényeit nem szabad dogmáknak nézni. Tanítása csak úgy felel meg pedagógiai szerepének, ha törvényeit nemcsak ellenőrizheti a tanuló, hanem maga vonja el a rendelkezésére álló nyelvi anyagból.

A tanuló már birtokában van az emberi társadalom legfontosabb alkotásának, a nyelvnek. De megérteni, értékelni ezt a legnemesebb kincsét az emberiségnek csak a nyelvtudomány segítségével képes. Még pedig úgy, ha erre az egyedül helyes grammatikai tanítási módszerrel vezetjük reá. Ezen rávezetés közben sohasem hivatkozhatunk egyébre, mint a benne meglevő nyelvérzékre, melyet azon társadalmi közösség fejlesztett ki benne, amelyben élt. Így lesz a grammatikatanítás a reflexiófok fejlesztőjévé, a gimnázium ideáljának megfelelő diszciplinájává. És csakis ez a szempont felel meg ennek az ideálnak. Igy a grammatika nem ars dicendi et scribendi, hanem scientia, mint ahogy scientiának kell lennie a stilisztikának és retorikának is a gimnáziumban. Nem tagadom, hogy a grammatika, stilisztika és retorika a kifejezés módjainak törvényeit öntudatra emelvén, önkénytelenül megerősíti, tudatossá teszi a tanulóban az egyes kifejezési formák helyességét s ezzel önkénytelenül is az ars dicendi et scribendi célját szolgálja, de ezt egyenesen céljukul tűzni ki, visszaesés volna elavult felfogásukhoz. Sokan mondják, hogy a grammatika nem a tanulónak való, mert ez már filozófia. Igaz

[1] V. ö. Ackermann: Formale Bildung. Rein Enciklopédiája II: 869. — Rein: Pädagogik, 39. l. — Paulsen: Pädagogik, 84. l.

is, nem is. Igaz, mert a grammatika a nyelv sokszerű jelenségeit rendszerbe csoportosítja, átfogó törvényeket lát meg bennök s ezzel a jelenségeket közelebb viszi az értelmes megismeréshez, a megértéshez. Csakhogy akkor filozófia minden tudomány, a természettudomány is, mert ez is azt cselekszi, tehát ez sem volna való a tanulóknak. De nincs igazuk abban, ha ők ezt már filozófiának látják. A filozófia minden tudomány fölött áll, a tudományok végleges megértése közvetlenül ismeretes funkciókból.

Még egyet a magyar grammatika tanításához. A nyelv a nemzet társadalmának terméke, melyben a nemzet egész élete, művelődésének foka, etnográfiai sajátsága, szóval az egész néplélek, a nemzeti szellem megnyilatkozik; vagyis, mint a magyar szállóige tartja: nyelvében él a nemzet. A nyelvben nyilvánuló nemzeti szellem kidomborítására nem maradhatunk a leíró grammatika szűk korlátai közt. A leíró grammatika a maga tisztán konstatáló módszerével egyedül nem alkalmas a nyelvben megnyilatkozó nemzeti szellemnek, az illető nép reflexióképességének kidomborítására. A magyar nyelvben megnyilatkozó nemzeti szellemet nem értjük eléggé a konstatáló grammatikából. A kifejező eljárás magyar módjának kidomborítására összehasonltás szükséges egy másik, lehetőleg minél távolabb álló nyelv szerkezetével. Erre legalkalmasabb az indogermán nyelvcsaládoknak azon tagja, melyet legtermészetesebben appercepciós módszerrel taníthatunk a középiskolában: a latin nyelv. Pl. a magánhangzó illeszkedés uralaltáji sajátsága akkor nyer igazi magyar jellemvonást a tanuló előtt is, ha módjában áll nyelvünknek e jellemvonását összevetni az indogermán nyelveknek egyik tipikus tagjával, pl. a latinnal, melyből e sajátság teljesen hiányzik. Éppen így az összehasonlítás módszerével domborodik ki a két nyelvben nyilvánuló nemzeti szellem különbsége minden más eredeti sajátosságnál: az egyes mondatrészek és beszédrészek funkcióinak összevetésével, az igenévi szerkezetek és mellékmondatok használatának összehasonlításával. Legközvetlenebb bepillantást a fordítások kapcsán nyerhetünk a két nyelv mondattani különbségeibe. *A latint* erre az összehasonlításra, *a magyar nyelv sajátságainak mélyebb megértésébe való vezetésre predesztinálja századok munkájával kidolgozott grammatikája, az a körülmény, hogy a latin nem élő, tehát változó, hanem holt nyelv; s végül e célra egyedül természetes tanítási módszere: az appercepciós módszer.* Ámde, hogy a latinnak ezt a másik fontos didaktikai hasznát is láthassuk, nem tehetjük akárhová a gimnázium szervezetében. E célból a latin és a magyar grammatika tanításának egyidőben kell kezdődnie.

Végül még egy kérdést. Az irodalom esztétikai tanulmányozására nézve nem tartom megfelelőnek a mostani, tulajdonkép a középkori mintára berendezett módot; t. i. hogy az esztétikai tanulságokat elskatulyázzuk három különböző tantárgyra: stilisztikára, retorikára és poétikára. Az eredmény így nagyon is kül-

sőleges és elszigetelt tanulság. A tanuló nem látja a genetikus összefüggést tartalom és kifejezés között, nem ismeri meg azt a folyamatot, azt a lelki munkát, mely van az írásművek eszméjének csirájától addig, amíg az a toll hegyére kerül. Ne válasszuk szét tantárgyak szerint ezt a minden ízében összefüggő lelki folyamatot. Az olvasmányok célszerűbb vezetésére és berendezésére gondolok. Már kezdettől fogva úgy kellene vezetni az olvasást, hogy ezeket az esztétikai tanulságokat minden olvasmánynál külön meg kellene beszélni a megfelelő elemző módszerrel, az irodalmi műfajokat osztályok szerint úgy beosztva, hogy a tanulók értelmi képességeinek megfeleljenek. Az irodalom legelsőrangúbb termékeit részesítsük olyanforma magyarázatokban, mint Arany Toldiját a IV. osztályban. A házi olvasmányokat is, melyeknek legégetőbb szükségük van a tüzetes revizióra, ezen elv szerint rendezzük be. Úgyhogy az irodalomtörténet tanítását megelőző évig legyen áttekintése a tanulónak az irodalmi műfajokról, megfelelő esztétikai magyarázatokkal kapcsolatban. Az irodalomtörténet tanítását pedig előzze meg az esztétikai tanulságok rendszeres összefoglalása egy megfelelő esztétikai kézikönyvben: *a szóbeli kifejezés esztétikájában.* Így elérhetjük, hogy a tanuló esztétikai ismeretei nem lesznek szétforgácsolt, elmosódó, egyes ismeretek, hanem genetikus, egységes rendszerbe tagolódó ismeretrendszer, tudomány.

Ezek volnának, Tekintetes Tanári Kör, az én gondolataim a gimnázium reformjának kérdéséhez. A gimnázium ideálja lebeg szemem előtt, mikor e hiányokat érzem s még kiáltóbban fogom érezni, ha a reform nem ez ideál megközelítését, hanem az attól való eltávolodást fogja jelenteni. Olyan polgárokat akarunk a gimnáziumban nevelni, akik az emberi kulturát a maga egészében átélve, történeti mélységében megértik, nem félembereket, elfogult rajongókat. Korunk egyik legnagyobb pedagógusa éppen a sokoldalú érdeklődés keltését tűzte a nevelés feladatául. Ha a realizmus kiszorítaná a gimnáziumból a humanizmust, megsemmisülne a gimnázium ideálja, mert egyoldalú embereket, utilistákat nevelne. Pedig a haszon még nem a legfőbb érték. Már pedig a mostani szellemi áramlatok hevesen ostromolják ezt az ideált. A magyar tanárságnak kötelessége, hogy a gimnázium nemesen ragyogó ideálját a megsemmisüléstől megoltalmazza s kötelessége hangsúlyozni, hogy a reform célja ez ideálnak minél teljesebb megközelítése legyen.

(Kolozsvár.) *Csűri Bálint.*

A középiskolai reform és a rajz.

A középiskola reformjának kérdése a rajztanárokat sem hagyja tétlenül. Bár munkálkodásukról, reformterveikről elég kevesen tudnak, munkájuk értékét a külföldön talán még jobban ismerik, mint itthon, — igazi, nemes hivatással keresik azokat

a módokat, amelyekkel a magyar rajzoktatást vezető felszínen tartani, nevelő tulajdonságait mélyíteni s a modern élet praktikus követelményeihez közelebb hozni lehet.

A rajz ma már oly tényező, amely akár mint praktikus szellemi szükséglet, akár mint a lelki harmónia kísérője jelenik meg, át- meg átszövi a kultúrember foglalkozásának minden rétegét. Találkozunk vele az orvosi laboratóriumokban, bonctermekben, a gazdasági és ipari élet területén, a műszaki tudományok műhelyeiben, tervező irodáiban s a praktikus tanító szemléltető munkájában.

Nem tagadhatja senki, hogy a rajzra a középiskolában — akár a klasszikus, illetve humánus tárgyak, akár a természettudományok szemüvegén át nézzük — nagy szükség van. Nem egy komoly tudós érdemekben gazdag klasszika-filológus tanártól hallottam, miszerint örökké sajnálja, hogy az újabb rajzoktatás áldásaiban nem részesülhetett. Mennyivel megértőbb lélekkel élvezhetné a görög és római klasszikus műemlékek nemes formáit, tökéletes arányait, festői szépségét, mint így a tisztán elméleti úton szerzett ismeretekre támaszkodva. Mert keveseknek adatott meg, hogy csupán elméleti úton a művészeteknek igaz megértőivé emelkedjenek.

A kultúrállamok ezreket és ezreket költenek évenként műalkotások beszerzésére. Képtárait minden állam egymással vetélkedve gazdagítja; ezek a nagy kincsek merőben holt tőkévé alakulnak át és a könnyelmű tékozlás fogalmába sülyednek, ha ugyanaz az állam nem gondoskodik kellően arról, hogy a középiskolák az ilyen nemzeti vagyonhoz igazi műértő intelligenciát is neveljenek.

A művészeti szép megismeréséhez, megértéséhez, szeretetéhez pedig legalkalmasabb kalauz a rajz; aki ennek a diszciplináján át jutott a helyes látásnak, a természet formáinak, színeinek a megismeréséhez, abból a művészeteknek őszinte megértője válik.

A rajz a nevelésnek is fontos tényezője, amely — a középiskola többi tárgyai közé illesztve — mint híd kapcsolja össze a humánus tárgyak érzésben és gondolatban gazdag területét a természettudományok praktikus világával. Mikor hídnak nevezem a rajzot, akkor már ki is jelöltem annak az irányát és karakterét; szóval, olyan rajzot értek rajta, amely sem nem kimondottan művészi, sem nem egyoldalúan értelmi, de a középúton mozogva oly módokkal és eszközökkel neveli a tanulót, amelyek mindkét irányban kellően megalapozzák benne egyfelől a műértő és másfelől a helyesen látó s önmagát grafikailag kifejezni tudó művelt embert. A középiskolai rajzoktatás reformjában ezt a kettős főcélt igyekszik megvalósítani a magyar rajztanárság, amelynek vezető emberei csendes, zajtalan munkájukkal már odáig értek, hogy csak a begyűjtött vélemények összeegyeztetése, az utolsó simítás és cizellálás hiányzik, aztán készen a meggondolt munka; csak a megértő és méltányos elhelyezés marad hátra.

Lássuk a rajzot az iskolai élet keretén belül. Ahol a szó nem magyarázhat elég világosan, ott a rajzot vesszük segítségül. És a rajz beszédje a szó beszédjét mindig sikeresen tudja támogatni. Amit a betükből megtanultunk, az sohasem lesz oly mértékben szellemi tulajdonunk, mintha lerajzolás által is emlékezetünkbe vésttük. Mindezt ma már nagyon jól tudják és méltányolják is, különösen a természettudományok szaktanárai. A rajz fontosságának nagy megértéséről tanuskodik a rajzra vonatkozó azon javaslat, melyet dr. Balázs István »A magyar középiskolai oktatás reformja, különös tekintettel a természettudományi és nemzeti tantárgyakra« című füzetében adott közre.[1] Földrajzot, biológiát, sok esetben fizikát rajz nélkül tanítani ma már nem lehet. És mennyire meg lenne könnyítve a fenti szakok tanárainak a munkája akkor, midőn a reformált középiskolában a rajztudás intenzívebb elsajátítására az elemi iskola után megszakítás nélkül nyílnék alkalma a tanulónak. Pedig ezenfelül a rajzoktatási reform még mint egyik feladatkört veszi fel az emlékezeti rajzok közé a földrajzi és biológiai tanulmányok alkalmas példáit is. Mondhatni olyanforma szerep ez, mint amilyet a magyar irodalmi dolgozatok szoktak betölteni a különböző tárgyú feladatokat illetőleg. Itt írásban dolgozzák fel a tanultakat, a rajzolásnál grafikai formában adnak számot róluk. Az egyik eljárás is, a másik is hathatósan mélyíti aszellemi ismereteket.

Vegyük a kérdés más oldalát.

Hogy a rajz a gyermekember lelkének micsoda természetes szellemi megnyilatkozása, nem kell egyébre gondolnunk, mint arra, hogy előbb szokott rajzolni, mint írni. Beláthatja mindenki, hogy ez a játékszerű, rajzolgató szórakozás csak úgy fejleszthető magasabb szellemi tőkévé, ha megszakítás nélkül részesítjük a gyermeket a rajz tanulásában. Mert hogy a közepes rajztudás is mily nagy szellemi tőkéje a kultúrembernek, azt maga az élet illusztrálja a legjobban. Mikor a rajztudást szellemi tőkének nevezzük, a rajzolást pedig szellemi munkának, akkor csak mosolyogva gondolhatunk az olyan felületes és könnyelmű elszólásokra, amelyek — sokszor még manapság is — egyszerűen a kézügyesség rovatába sorozzák a rajzot. Még a lapminták után való rajzolás korszakában sem lehetett teljesen annak nevezni, manapság pedig hol vagyunk már attól.

Ám pillantsunk be röviden abba a rajztanítási műhelybe, amelyben többé nem a kézügyesség, de a szellemi munka játsza a főszerepet.

Mikor a rajzot tanuló gyermek a játékos rajzok után a

[1] »A reális tárgyak közé sorozandó legalább részben — a »Szabadkézi-rajz és művészettörténelem« is, amely stúdiumnak — véleményem szerint — a középiskolában nagy tér biztosítandó — sok ok miatt. Úgy gondolom, hogy szükséges volna ezt a művészeti tárgyat az I—IV. osztályokban heti 2—2 órában, az V—VIII. osztályokban — úgy a reális, mint a humánus szekcióban — heti 3—3 órában tanítani.«

szabatos, tervszerű vezetés első lépésein túlesett, mikor már a komolyabb irányú munkában is örömét találja, kézügyességéhez egyúttal a szellem munkája csatlakozik. Az agy dirigálja, vezeti az apró ember kezét már akkor is, amikor egy egyszerű lampiont rajzol meg színes ceruzával: amikor a kör formáját alakítja egyenletesen és osztja egy az átmérő mentén felvett övvel, vagy midőn egy egyszerű ablakot és annak keresztfáit ábrázolva a téglalap oldalainak hosszúságát, összehasonlítja, beosztja és felezi. Itt már gondolkozik, mérlegel, ítél, látóképességét fejleszti. Később a szabadabb, illetőleg tagozottabb lapos formák rajzolásánál az arányok összehasonlítása még erősebb megfigyelésre készteti. Ezekkel párhuzamosan betekintést nyer a festékszínek elemi alkalmazásába, azoknak egyszerűbb keveréseibe gyakorlati feladatokkal kapcsolatban. Majd egyszerre ecsettel ad vissza egy-egy levélformát és alakít belőlük soros díszítést. Ekkor kezdi megismerni az ecset hatalmát és a színek szépségét. Izlésének fejlesztésében megtette az első határozott lépést.

A grafika világának belsőbb szférájába jut akkor, midőn a térformák jelennek meg rajztémái között. A munkában való türelme erősebb próbára kerül, figyelmét meg kell kétszereznie, mert a látszati elváltozást az egyszerűbb tárgyak formáin is nehezebb dolog helyesen meglátni és grafikailag visszaadni. Itt kezdődik a szem magasabb iskolázása. Ez már erősen szellemi munka — messze, messze a kézügyességnek nevezett fogalomtól. Ha ezen a fokon megszerezte a kellő tudást és rajzkészséget, ha meg tudja állapítani, hogy az egész térforma és annak részei milyen arányban vannak egymással, illetőleg a részletek milyen alaki szerepet játszanak az egésszel szemben — és mindezt grafikailag csak közepesen is vissza tudja adni papiron, akkor már derekas munkát végzett. Térérzéke ettől fogva folyton öntudatosabbá és öntudatosabbá fejlődik, míg végre környezetének térformái: az otthon bútorzata, az ismerős házak, épületek már az artisztikus vonal és forma köntösében jelennek meg előtte.

A színekkel való ismerkedése is tovább fejlődik. A magasabb fokozaton oly feladatokat old meg, amelyeken a térforma és a szín együtt jelentkezik. Ez már a »csendélet« nevű témakörbe tartozik. Itt az értelmes visszaadás mellett egyúttal némi artisztikus kívánalmakkal is számolnia kell. A gyermekből ekkorra ifjú lesz, aki maga is érzi azt az értelmi és érzésbeli haladást, amit a grafikai oktatásban elért; egy új világ bontakozik ki előtte: a formák és a színek világa.

Mikor a gyermek rajzi feladatai teljesen a térformák köréből kerülnek ki, a gyakorlati vezetéssel párhuzamosan elkalauzolható a művészeti emlékek birodalmába — a művészi szépnek azokhoz az örök dokumentumaihoz, amelyek a művészeti stílusoknak, korszakoknak határt jelölő állomásai. Megértetjük vele, mi a művészi jelleg akár a kicsiny, akár a nagy alkotáson, mi a művésziesen szép egy hatalmas középületen, vagy egy kis lakó-

házon, egy apró terrakotta szobrocskán, vagy egy monumentális bronzemléken, egy egyszerű ceruzarajzon, vagy egy nagyméretű színes vászon kompozícióján.

Ha a formák és színek harmonikus szépsége mellett rávezettük az anyagnak a művészetben való hatalmas szerepére, megérti a görög templom arányainak csodás szépségét, a római Pantheon hatalmas, belső térhatását, a bizánci kupola szerkezeti merészségét, a románkori templom erős falaira nehezedő boltívekben az erőt és nyugodt méltóságot, a csúcsíves katedrálisok pillérkötegekkel és támasztóívekkel megerősített, áttört falaiban az égbetörő jelleget, a Michel Angelo szédítően merész, reneszansz kupolájában a festőiséget, a tömör alakú Memnon-szobrok ősi szépségét, a Phidias márványba vésett panathenaei körmenetét, a Praxiteles elegáns görög, márvány ifjait, a Verrocchio bronzba öntött kemény hadvezérét, a Michel Angelo márvány alakjainak félelmetes feszülő mozdulatát, az impresszionista Rodin festői »Csók«-ját és mély érzésű, misztikus »Haldoklás«-át, Meunier bronzbaformált munkásaiban a proletár hatalmat és őserőt. Megérti a festészet fejlődésének nagy átalakulásait. A naturalista quattrocentót, a cinquecento nagy, összefoglaló, betetőző mesteralkotásait. A tudománynak, a festékanyagnak, a kor divatjának, társadalmi átalakulásának a festőművészet fejlődésére gyakorolt befolyását. A pleinair festészet nagy igazságait, tévelygéseit, új utainak keresését. Nagy, széles vonásokban — a jellemző műemlékek bemutatásakor — mindezekről szakavatott ismertetést nyer a növendék a rajztanártól. És ez elegendő az iskola falain belül, a vágya fel van ébresztve, amit az ifjú még nem tud, felkutatja, megismeri majd a férfi.

A rajztanítás ilyen menete és a hozzákapcsolt művészeti oktatás ilyen irányítása által a jövő kultúremberének lelkébe olyan alap rakható le, amely térérzékét iskolázottá emeli, megfigyelőképességét megacélozza, nyitott szemű, öntudatos ízlésű, a szépet és művészetet megértő egyénné avatja. S ha az életben mérnök, orvos, pap, tanár, gazdász vagy bármi lesz, hasznát veszi; ahol szükséges, rajztudásának értelmi részét érvényesíti, ahol szükséges, művészeti ismereteire támaszkodik. Mindenesetre bármilyen hivatást tölt be az életben, egyénisége, jelleme gazdagabb lesz, mert a rajz értelmessé, harmonikussá, a szép iránt érzékennyé csiszolta a lelkét.

A rajztudást és művészeti ismereteket a mai középiskola — a ráfordított kevés fizikai idő miatt — ilyen terjedelemben és minőségben nem tudja megadni.

A mai helyzet a következő. A gyermekember az óvóiskolában még kedvére rajzolhatja játékos témáit. Az elemi iskola törvénye is kötelezi a tanítókat a rajz tanítására. Csak a mai középiskola feledkezik meg a rajztudás fejlesztésének kötelességéről, sőt egyenesen negligálja, amikor annak tanulására szűkmarkúan és kétévi megszakítás után ad alkalmat.

Amint a középiskola falai közé került a gyermek, a rajzot csupán a mértani rajz merev, kemény vonalaiban és formáiban találja meg. (A művészeti rajzot csak az tanulhatja, aki annak rendkívüli óráira beiratkozik. Ezt pedig igen kevés teheti, több ok miatt.) Két év mulva, a III. osztályban aztán előkerül a rajz, a reáliskolában hetenként 2 órán egészen a VIII. osztályig. A gimnázista diák azonban csak úgy kóstolóba kap a rajzból a III. és IV. osztályban, — ha véletlenül rajzra képesített tanár tanítja a mértant, — mert az a különös, hogy a rajzoló mértan neve alá van elbujtatva, még a kalkulust is, mint mértani jegyet nyeri belőle. Elérkezik aztán az V. osztályba, ahol választania kell a görög nyelv és a rajz között. Pedig ha a görög mellett a rajzot is tanulná, a kettő együtt tárná fel igazában előtte — egyrészt a görögök szellemének, zengzetes nyelvének, másrészt művészetének örökké tartó szépségét.[1] A rajzot a mai keretek közt meghagyni — különösen a gimnáziumban — gondolatnak is abszurdum volna. Fontosságát, szükségét bizonyára nem is fogja vitatni senki sem.

A magyar rajztanárság méltán reméli és várja tehát, hogy a középiskolai reformmal kapcsolatban — akár humánus, akár reális gimnáziumról lesz szó — a művészeti rajz mindegyikben az I. osztálytól a VIII. osztályig legalább heti 2—2 órában nyer elhelyezést.

A reformtörekvéseket megindító és megértő miniszterünkhöz, a minisztérium intéző fórumaihoz és a Közoktatásügyi Tanács érdemes tagjaihoz ezen alkalommal azt a tiszteletteljes kérésünket terjesztjük, hogy a reformok részletes tárgyalásakor ne feledkezzenek meg a rajzról és mindenekfölött a legilletékesebb szakfórumnak, a »Rajztanárképző főiskola« igazgatóságának és tanári karának meghallgatásával döntsenek.

(Budapest.) *Bokor László.*

»Mikép háríthatjuk el a latin nyelvtanítás gyengébb eredményét?«

Spitkó Lajos hosszú tanári, igazgatói és közel negyedszázados főigazgatói pályáján szerzett tapasztalatait, illetőleg az ezekből levont tanulságokat ily cím alatt tette közzé az O. T. E. K. f. évi 6-ik számában. Szinte félve szólalok meg, a szerénytelenség vádjának teszem ki magamat, mikor negyedszázados egyszerű tanári tapasztalataim után szintén hozzászólok e kérdéshez. Mentsen az, hogy hitem sze-

[1] Van ugyan egy rendelet, mely szerint a rajzórák úgy helyezendők el az órarendben, hogy azokon a görögöt tanulók is résztvehessenek szabad választásuk szerint. De ez illuzórius intézkedés, mert az órarend így aligha osztható be.

rint felszólalásom az ügy érdekében történik. És mindjárt kinyilatkoztatom azt is, hogy aláírom, magam is vallom Spitkónak úgyszólván minden állítását. Nagy örömmel jelentem azt is, hogy mikor a mult iskolai év végén megjelent 60308. sz. miniszteri rendeletben közölt felszólításra a pozsonyi evang. líceum tanári testületének megbízásából e kérdéssel foglalkoznom kellett, majdnem szóról szóra ugyanazon eredményre jutottam, mint Spitkó, amiről a pozsonyi kir. főigazgatóságnál levő emlékiratom tanuskodik. Ismétlem: Spitkó fejtegetéseihez javaslataihoz úgyszólván teljesen hozzájárulok; csak cikkének utolsóelőtti sorában olvasható egy rövid, de szerintem nagyon fontos mellékmondatát nem írom alá, amelyben azt állítja, hogy a latin nyelv tanítására a mai magyar gimnáziumban »oly sok időt fordítunk«.

Hát kérdezem: igazán oly sok időt fordítunk-e reá, mikor pl. az olaszok ugyanannyi időt (hetenként összesen 44 órát) fordítanak reá, pedig anyanyelvük úgy hasonlit a latinhoz, hogy a grammatikai elemeken kívül legfeljebb a két nyelv megkülönböztetése okozhat nekik nehézséget és, hogy egyéb nyugateurópai államokról ne szóljak, ott vannak a német gimnáziumok, ahol pl. Poroszországban 9 osztályban heti 68 órában, másutt 72, 81 órában, sőt Württembergben itt-ott még mindig több mint heti 100 órában tanítják a latin nyelvet.

Igaz, hogy ott többet követelnek, sokkal nagyobb eredményt várnak, de nyelvük a latinnak rokona, a mondattani eltérések száma sokkal kisebb, míg a mi nyelvünk annyira elüt a latintól, hogy szinte leküzdhetetlenek a nehézségek, amelyekkel tanításuk közben meg kell birkóznunk és mikor azt hisszük, hogy tanítványaink java része tisztában van az eltérésekkel, azt látjuk, hogy csalatkoztunk és újra meg újra meg kell ezeket magyaráznunk.

Én is vallom, hogy a deklinációkat és konjugációkat úgy kell tudniok a mi ifjainknak, mint az egyszeregyet és úgy is kell tudniok ezeket alkalmazniok és ha az I.—II. osztályban nem is, néhány évvel később mindegyik tudja is, ha következetesen, szigorúan megkívánjuk. De már a mondattan hasonló begyakorlására nem áll rendelkezésünkre elegendő idő (itt is abban bizakodunk, de gyakran hiába, hogy lassan-lassan majd megértik). Ha jól be akarnók gyakorolni a szintaxist, alig olvashatnánk valamit, pedig a szóbőség megszerzése, frázisok gyűjtése, konstruálás stb. éppoly fontos segédeszköze a latin nyelvtanításnak, mint a nyelvtan, amely megadja a gimnázistát annyira jellemző formai műveltséget. A mai praktikusan gondolkozó ifjúság kedvéért követem a porosz gimnáziumi utasításokat is, amelyek megkívánják, hogy a latin órákon oly szókincset kell szerezni, amely nemcsak a klasszikus kor iratainak és a későbbi szaktanulmányokban előforduló terminus technicusok megértéséhez elégséges, hanem kell hogy alapul szolgáljon a latinból eredt modern nyelvek megértéséhez is.

Különben még az V-ik osztályig meg lehetünk elégedve, heti 6 óra áll rendelkezésünkre; a VI.—VII-ik osztályban azonban csak

5—5 óra, a VIII.-ban már csak 4 óra. Különösen a VII-ik osztályban már erősen érezzük, hogy a nyelvtan ismétlésére, a dolgozatokra és ezek javítására szánt időn kívül sok órát rabolnak el a régiségtani »összefoglalásra« szükséges órák is. (Nem »összefoglalás« ez: a legtöbb a tanuló előtt új dolog és alaposan meg kell tanulniok.) A VIII-ik osztályban, ahol a most említetteket újra kell ismételni, dolgozatot is ugyanannyit iratni és javítani, mint az előbbi években, meg kell tanítványainkat tanítani a latin irodalomtörténetre is, sőt észrevesszük, hogy az ókor történetét is elfelejtették, ezt is fel kell elevenítenünk emlékezetükben. Pedig ott van Tacituson vagy Cicero bölcseleti művein kívül Horatius, akiért, gondolom, minden latin nyelvtanár lelkesedik, szeretné minél alaposabban, minél lelkesebben megismertetni. De hány órát szánhat az alig 8 hónapig tartó iskolai évből reá? Valamit okvetetlenül el kell hanyagolnia kötelességeiből, még akkor is, ha a 10 perces szüneteket is felhasználja.

De nem szólt Spitkó arról, hogy mi mindenféle akadállyal kell ma megküzdenie a latin nyelvtanárnak. Tanítványaink a szülői házból hozzák magukkal a latin nyelvvel szemben az ellenszenvet; a napisajtó meg mesterségesen éleszti; ellenségei vannak úgyszólván minden tanári testületben is; miniszterünk mostani reformtörekvését a nagyközönség, a szülők és a tanulók egyértelműnek veszik a latin nyelvi oktatás kiirtásával. Gondoljunk arra, hogy mennyire túlzsúfoltak a mi osztályaink, még a felsőbbekben is akárhány helyen 60-nál több tanuló ül (Németországban 25—35); köztük mindig akad vándorló tanuló, aki csak azért boldogít minket és másokat, mert másutt csak úgy menekült meg az osztályismétléstől, hogy szentül megígérte, hogy más intézetben folytatja tanulmányait és sokszor akad protezsált tanuló is, aki miatt a tanár kénytelen az általa megszokott nívót leszállítani. Nem szólok a sok mellékóráról (nyelvek, zene, rajz stb.), hanem arról, hogy a felsőbb hatóságok a testi nevelés előmozdítása céljából a kötelező torna- és játékórákon kívül az évről évre ismétlődő versenyek révén is sok-sok délutántól fosztják meg tanítványainkat, a kötelező és nem kötelező házi olvasmányok is mennyire elvonják igazi dolguktól, a tanulástól.

És Spitkó szerint mégis »van sok olyan tanár, ki alapos szaktudás mellett saját elméleti és gyakorlati didaktikai tudására támaszkodva a latin nyelvből elismerésre méltó eredményt mutat fel«. Meggyőződésem, hogy még nagyobb eredményt mutatnának fel, ha különösen a felsőbb osztályokban igazán »oly sok időt« fordíthatnának reá, amennyi elegendő volna ahhoz, hogy a tanterv és az utasítások követelményeit becsületesen végrehajthassák.

(Pozsony.) *Dr. Losonczi Lajos.*

Leányiskolák egyenjogúsítása Poroszországban.

Az 1913. okt. 11-iki porosz miniszteri rendelet. [1]

A nők egyetemre jutása kérdésében az oktatásügy terén legirányadóbb államok egyike, Poroszország, legutóbb a címben jelzett rendelettel újabb jelentőséges lépést tett. Eddig három úton jutott el a német nő közvetlenül az egyetemre, még pedig az összes fakultásokra, melyeket ott nő hallgathat. E három út: *a)* Studienanstalt mit Oberrealschulkurse; *b)* Studienanstalt mit realgymn. Kurse; *c)* Studienanstalt mit gymnasiale Kurse.

A Lyz és OL hasonlóképpen felsőbb nőnevelési iskolák s az OL érettségije mégsem vezetett közvetlen az egyetemhez, csak három teljes esztendőt igénybe vevő kerülő úton. Ez sértette a liceistákat. Indítottak egy hatalmas mozgalmat (Vierter Weg), melynek célja az volt: kiépíteni a negyedik egyetemre vivő útat, megszerezni az OL-i érettséginek a közv. és teljes egyetemi képesítés jogát. A mozgalom eddig elért eredménye az 1913. okt. 11-iki rendelet. L. tüzetesebben a Nemzeti Nőnevelés 1913. dec. füzetébe írt cikkemben. E rendelet három főpontja kivonatban a következő:

I. 1—3. Azok a nők, akik oberlíceumi érettségi alapján egy évig az OL S-Kl-ja tanulói voltak és így tanítónői oklevelet [2] szereztek, *beiratkozhatnak az egyetem filológiai fakultására* és a megszabott idő végighallgatása után tanári vizsgát tehetnek. (Prüfung für das höhere Lehramt, pro facultate docendi.) Sikeres vizsga után *egy évig próbatanításra* (Probejahr) utasíttatnak. Eredményes próbatanítás után, mint tanárok (Oberlehrerin) működhetnek a Lyz.-okban és az összes továbbképző tanintézetekben. (OL, StA, FS.)

A próbatanítás helyét illetőleg a Provinzialschulkollegium határoz. Általában abban a kerületben folytatandó, hol az illető a tanítónői oklevelet szerezte. Önálló Lyz., OL vagy StA-ban egyszerre csak ket, oly Lyz.-ban pedig, mely mellett OL és StA is van szervezve, legyszerre csak három tanárjelölt működhetik. (Az ilyen, tanítónői oklevele alapján egyetemet végzett gyakorló tanárjelölt azonban köteles résztvenni a Seminarjahrra is kötelezettek heti ülésein is.)

II. 1—5 Megnyittatnak más pályák is, melyek egyetemi tanulmányokat kívánnak, — vagy hogy a rendelet szavaival éljek: »die auf akademischer Vorbildung beruhen« — már azon OL-i tanulók

[1] Cikkem folyamán a hivatalosan megállapított rövidítéseket használom:
1. Lyzeum = Lyz.
2. Oberlyzeum = OL
3. Oberlyzeum III = OL III.
» II = OL II. } (Az OL három tudom. osztálya. Az
» I = OL I. } OL I végén érettségi. Reifezeugnis.)
4. Seminarklasse = S-KL. (Az OL utolsó, 4. évfolyama, végén tanítónői vizsga. Lehramtsprüfung.)
5. Frauenschule = FS (Az OL másik ága.)
6. Studienanstalt = StA.

[2] Képesít Lyz., Höhere Mädchenschule, Mittelschule és Volksschuleban való tanításra.

előtt is, kik nem tettek ugyan tanítónői vizsgát, de OL-i érettségivel rendelkeznek, — ha egy év leforgása után *pótvizsgával (Nachprüfung)* főreáliskolai, reálgimnáziumi vagy gimnáziumi érettségi bizonyítványt (Abiturientenzeugnis) szereztek. Sikeres pótvizsgálat után az OL-ban szerzett érettségi bizonyítvány a köv. jegyzettel látandó el: »Sie hat damit das Reifezeugnis eines (einer) . . . (Art der Anstalt) erworben.« E jegyzettel ellátott OL i érettségi bizonyítvány egyenlő értékű a StA-ok érettségi bizonyítványaival. Képesít a nők előtt megnyitott összes egyetemi szakra.

E pótvizsgát illetőleg megszabja a rendelet a következőket:

Főreáliskolai érettségihez: matematikai, fizikai és vegytani, reálgimnáziumihoz: latin és matematikai, gimnáziumihoz: latin és görög pótvizsgákra van szükség. Ezen pótvizsgát, melyet különbözeti érettségi vizsgálatnak is nevezhetnénk, abban a kerületben kell foganatosítani, melyben az illető az OL-i érettségit tette. A pótvizsga helyét illetőleg a Provinzialschulkollegium dönt. Külön vizsgálóbizottság előtt is tehető, de tehető valamely fiú- vagy leányközépiskolában is. Második esetben az illető kívánsága is tekintetbe veendő. A vizsgadíj (30 M.) az írásbeli előtt, még pedig az első esetben a Provinzialschk., a második esetben pedig az illető iskola pénztárába fizetendő.

III. 1—3. StA érettségijével rendelkező tanuló kiegészítő vizsgával (Ergänzungsprüfung) viszont az OL S-Kl-jába felvehető. Az Ergänzungspr. és Lehramtspr.-ra egyszerre is jelentkezhetik, de utóbbira csak sikeres kiegészítő vizsgatét esetében bocsátható.

Eddig a rendelet.

E miniszteri rendelet, mint látjuk, két csoportra osztja az oberlíceistákat. 1. Azokra, kik az OL három tud. osztálya után érettségit tettek és az S-Kl-t végezve tanítói oklevelet szereztek, szóval az OL négyéves kurzusát járták végig és 2. azokra, kik csak érettségit tettek az OL-ban.

1. *Az első csoportba tartozók minden egyéb követelmény nélkül immatrikuláltatnak az egyetemen, ha a filológiai fakultásra iratkoznak be.*

Ez az 1913. okt. 11-iki rendelet legjelentősebb pontja. Az eddigi rendeletek szerint u. i. az oberlíceistáknak tanítónői oklevelük megszerzése után még kétévi gyakorlati tanítást kellett kimutatni egyetemi tanulmányaik megkezdhetése előtt. Az új rendelet szerint e két év most elesik. De időben megnyerték még ama bizonyos harmadik esztendőt is, mellyel össztanulmányi idejük eddig a StA-iakkal szemben hosszabb volt. Az új rendelet szerint u. i. a tanárjelölt, ki tanítónői oklevele alapján hallgatott az egyetemen, letett tanári vizsgája után *csak egy* próbatanítási esztendőre (Probejahr) utasíttatik. Más tanárjelölt ellenben, mind a férfiak, mind ama nők, akik a StA-ból kerültek ki, Seminarjahr *és* Probejahrra vannak kötelezve tanári vizsgájuk után. *Azt az évet ugyanis, melyet az oberlíceista az S-Kl-ban eltöltött* (az OL 4. éve), *beszámítják ezentúl Seminarjahrnak.*

2. A második csoportba tartozók az érettségivel befejezik OL-i tanulmányaikat, hogy *pótvizsgát* téve minden, a nők előtt megnyitott

egyetemi fakultásra beiratkozhassanak. Ezek egy évet veszítenek a StA-iakkal szemben: a pótvizsgára szükségelt egy esztendőt.[1]

Lássuk már most mit jelent e rendelet a »Vierter Weg« kérdésében?

A vélemények az eredményt illetőleg eltérőek. Egyet azonban, mint elvitázhatatlant, meg kell állapítanunk:

A tanulmány összidőtartamát illetőleg e rendelet megvalósította az egyenlőség elvét. Állítsuk szembe a két főtípus: az OL és a StA útján egyetemet végzett Oberlehrerinek tanulmányainak összidőtartamát:[2]

A tanárjelölt, aki OL-ban nyert tanítónői oklevele alapján végezte az egyetemet, tanult:

10 év a Lyz.
4 » az OL [OL III, OL II, OL I (érettségi) és S-Kl (tanítónői okl.)]
4 » az egyetem (Studium és vizsgák ideje.)
1 » a Probejahr.

összesen 19 évig. (Életkor 25 év.)

A tanárjelölt pedig, aki StA-ban nyert érettségije alapján végezte egyetemi tanulmányait, tanult:

(10—3) 7, illetőleg (10—2) 8 év a Lyz.
6 » 5 » a StA.
4 » az egyetem.
2 » a Seminarjahr és Probejahr.

összesen 19 évig. (Életkor 25 év.)[3]

Időben tehát eredményes volt a Vierter Weg küzdelme.

Elvben azonban nem. E mozgalom az OL i érettségi számára akart közvetlen és teljes egyetemi képesítést szerezni, hiszen érettségi *érvényesítés*, »*Berechtigungsfrage*« *a* »*Vierter Weg*«. És ezt nem érte el. (Annyira nem, hogy Dr. Hans *Güldner* az új rendelettel megnyílt utat el is nevezte »Fünfter Weg«-nek.) Az új rendelet után is csak az a helyzet, hogy az OL érettségije önmagában véve egyetlen egy egyetemi fakultásra sem képesít, míg a StA-é! Amit tehát a »Preussischer Landesverein 1913. március 26.-án Halle a. S.-ban kívánt emlékezetes nagygyűlésén: »Das Reifezeugnis des Oberlyzeums muss in demselben Umfange wie das der Oberrealschule und der Oberrealen Studienanstalt ohne weiteres zum Universitätsstudium berechtigen«, azt e rendelet nem valósította meg — — E rendelet a nagy tömegből a legdisszonánsabb hangokat csalta ki.

[1] Fennáll a lehetősége azonban annak, hogy nem veszítik el ezt az évet. Megszerezhetik úgyanis az OL-i érettségivel bármely fakultásra az ú. n. »kleine Immatrikulation auf vier Semester«-t, s ha a négy félév alatt leteszik a pótvizsgát és *rite* immatrikuláltatnak, úgy beszámítják nekik a négy Semestert. De ez minden esetben az Unterrichtsbehörde határozatától függ és kérdéses dolog.

[2] A két főtípus áttekintő táblázatát lásd a Nemzeti Nőnevelés 1913 decemberi számban megjelent cikkemben. 403. l.

[3] Tehát a költség is kb. u. az. A vizsgálatok számát illetőleg van eltérés: az oberliceista a tanítónői vizsgával eggyel többet tesz le.

Csekély azok száma, kik nyugodt vérmérséklettel meglátják a rendelet hátrányait, előnyeit egyaránt és mérsékelten nyilatkoznak. Ilyen elsősorban dr. Thomas *Lenschau*,[1] aki »Das Lyzeum« (Monatsschrift für die Interessen der höheren Mädchenbildung) 2. számában a tárgyalt hátrányok mellett három irányban látja jelentőségesnek e rendeletet:

1. Az OL e rendelet folytán elfoglalhatja a tanügyi szervezetben az őt megillető helyet.

2. Kisebb városok, melyek anyagi okok miatt StA-ot nem állíthatnak, kiépítve láthatják már most tehetséges leányaik számára az egyetemre vezető (negyedik) utat.

3. (Itt előbb visszaemlékezéssel kell hogy éljek! 1908 előtt volt a nagy harc, melynek Kassel volt a középponti színtere s melyet tanügyi emberek vívtak; egyik részük »*Aufbau*« jelszóval zászlójukon, másik részük a »*Gabelung*« jelszavával. Arról volt szó, hogy a Lyzeumból *egységes* (OL = Aufbau) vagy *elágazó* rendszerű (oberreale, realgymnasiale és gymnasiale StA = Gabelung) intézmény vezessen-e az egyetemre? Akkor a StA-iak (a villarendszer hívei) győztek. Az 1908. aug. 18-iki min. rend. a StA három útját szentesítette.)

Lenschau szerint az 1913. okt. 11-iki rendelet íme megadta az Aufbau híveinek az elégtételt: a negyedik egyetemhez vivő út, az Aufbau is kiépült. És szerinte e szempontból a mostani rendeletet az 1908-iki határozatok — határkövének lehet tekinteni.

Azon jámbor szándékokkal, melyeket e rendelet újra felszínre hozott, továbbá a túlzókkal[2] és igazságtalanokkal nem óhajtok foglalkozni; azonban a pro és kontra nyilatkozatok alapján álljon itt még néhány szó a rendelet további *a)* előnyeiről, *b)* hátrányairól, *c)* hiányairól.[3]

a) — A pályaválasztás határideje a 13. életévről a 20.-ra tolódott.

— A Lyzeum *de facto* magasabb nőnevelési iskola lett; legjobb tanítványai ezentúl nem fognak átmenni a StA-ba.

— Csak 20 éves korban határozhat a nő arról, hogy a fil. fakultás mely ágát hallgassa.

— A tanítónői oklevele alapján egyetemen hallgató nő, ha egyetemi pályája derékban kettétörik, állást vállalhat mint tanítónő. (Dr. *Gruber* in der Woche von 22. Nov.)

b) — Az OL kettős célja e rendelettel még jobban kiéleződött. H. *Lange* in der »Lehrerin« fél, hogy az OL nem fog sem jó tanítónőket, sem jó Studentineket nevelni.

[1] A kir. Augusta-iskola igazgatója Berlinben.

[2] StAtsdirektor dr. *Bojunga* = Frankfurt = Main. OL és rendelet ellen szól. Az OL-i Reifezeugnis = Unreifezeugnis. Viszont *Mtz.* im Düsseldorfer Gen. Anz. vom 9. Nov.: A rendelet hangja arra enged következtetni, hogy az az OL-t tekinti a filológiai fak. *normale Vorbildungsanstaltjának.*

[3] A sajtó hangjait legteljesebben l. a »Die höheren Mädchenschulen. H. 23.

— A pótvizsga nem pótolhatja évek hosszú munkáját. E rendeletet e szempontból a danaidák ajándékának nevezik sokan. Hátrányait az oberlíceista az egyetemen fogja megérezni. Toldozó-foldozó munkát nem volna szabad rendszerré tenni. (Spätere Misère.) [1]

— A felekezeti líceumokból az egyetemre toduló nők kiélezik megint a felekezeti kérdést.

— E rendelet megindította a tulajdonképpeni küzdelmet.

c) — Nem helyez kilátásba tantervi változtatásokat.

— Nem helyesbíti az 1908. aug. 18.-iki rendelet líceumokat diszkreditáló szavait. Eltüntek az aggodalmak? (»Der Verein westfälischer Lehrerinnen.«)

— Nem teszi kötelezővé a pótvizsgákat előkészítő kurzusok szervezését.

— A StA érettségijét meghagyja előjogaiban.

— Nem eszközöl tandíjváltoztatást, bár emeli a líceisták nivóját.

— A tanítók számára nem nyit utat az egyetemre. (Das bevorzugte Weib. »Volkszeitung« Berlin vom 7. Nov.)

E hátrányok és hiányok igazolják azok álláspontját, kik folytatni akarják a »Vierter Weg« harcát. S még ha elfogadjuk is. dr. *Römstedt* (Greifswald) véleményét, hogy a jelenleg fennálló viszonyok mellett e kompromisszum jellegű rendeletnél egyebet nem is várhattunk, mégis elismeréssel adózunk a líceistáknak, hogy — bár örülnek az *időbeli* eredménynek — *nem adják fel az elvi diadal reményét.*

(Győr.) *Dr. Benedek Róza.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Pedagógiai könyvtár.

A katholikus középiskolai tanáregyesület a klasszikus pedagógiai íróknak azon műveit szándékozik magyar fordításban kiadni, melyek »a neveléstörténeti érzék ápolására és a neveléselméleti kérdések rehisztorizálására« alkalmasak.

A vállalat szerkesztője *Kornis Gyula*, a fiatal tanári nemzedék egyik legtudósabb, legképzettebb filozófus tagja. Az ő szerencsés kezét dícséri az előttünk fekvő három kötet kiválogatása, amellyel a Pedagógiai Könyvtár vállalata a nyilvánosság elé lépett.

E soraimban inkább arra szorítkozom, hogy egyszerűen felhívjam kartársaim figyelmét e három kötetre, semhogy részletes ismertetést vagy éppen bírálatot írjak e könyvekről, melyek a szerkesztő programmjának megfelelőleg körülbelül 2—2 ívnyi előszóban méltatják a kort és az írót, akinek művét a kötet tartalmazza.

[1] Professor dr. Willibald *Klatt* in der »Kreuz-Ztg« vom 29. okt. etc.

Az első: *Az 1777-iki Ratio Educationis*-t (259 nagy 8° lap) fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *dr. Friml Aladár*. Mikor ezt a könyvet a kezembe vettem, csodálkoztam, hogy a Ratio magyar fordítása 136 évig váratott magára. Megvallom, meglepett az a tény, hogy egyetemes iskolaügyünk eme korszakalkotó, alapvető kódeksze nyelvünkre még lefordítva nincsen, annyira lehetetlennek tartottam.

A Ratio fordítása nemcsak azt követeli meg emberétől, hogy éppen olyan kitűnő latinista legyen, mint amilyen alaposan kell ismernie a pedagógia elméletét, hanem ezenkívül még annyira kell szeretnie tárgyát, mint amilyen meleg szeretet sugárzik a Friml Aladár edíciójából. Hogy a fordítás hű, hogy magyaros és könnyen olvasható, nagy érdeme neki, mert — mint Előszavában mondja — a Ratio semasiologiája lényegesen, elüt a római korbeli nyelvhasználattól, amit én is készséggel elismerek. És éppen ez a semasiologiai különbség okozta a fordítónak a legtöbb nehézséget. Valószínű, hogy ezek a nehézségek is hátráltatták eddig a nagy mű fordításának megjelenését.

Ha a Ratio keletkezésének történetét olvassuk az élvezetesen megírt Előszóban, melyben sűrűn hivatkozik *Finánczy* alapvető munkájára, fájó érzéssel látjuk, hogy a nagy magyar királynő el volt szánva arra, hogy az ő kedvelt Magyarországát iskolaügy dolgában is az örökös tartományokkal azonos norma szerint kezeltesse. *Attól a veszedelemtől, hogy a magyar tanügy mintegy beolvasztassék az egész monarchia közoktatási rendszerébe, hazánkat Ürményi József mentette meg, aki az 1776. évi június hó 5-én bemutatja a királynénak a Magyarországra és kapcsolt részeire vonatkozó külön tanulmányi rendszer, a Ratio Educationis kéziratának első és második részét, melyeket ő maga dolgozott ki.* Finánczy Ernőnek ezt a megállapítását idézi Friml, aki fejtegetései során Finánczy kutatásainak felhasználásával nem feledkezik meg annak a hazafias érzésű és tiszta látású főúrnak méltó munkatársáról Terstyánszky Dánielről sem, aki mint bécsi udvari kamarai levéltáros valószínűleg a tantervet, módszert és a rendtartást dolgozta ki. »Az állami gondolatot képviselő Ürményi mellett Terstyánszky, a német műveltségű tudós közvetíti a nyugateurópai pedagógiai elveket, míg Makó Pálnak, a volt jezsuitának működésében a történeti folytonosság jut kifejezésre.«

Eddig azt hittük, hogy a Ratio Educationist eredetileg latin nyelven szerkesztették; Friml fejtegetéseiben azt olvassuk, hogy a kinyomatott mű eredetileg németül készült. A latin szöveg a németnek transzpozíciója. A német eredeti fogalmazványok nincsenek meg. A fordítónak összesen öt kézirat*másolat* állott rendelkezésére, melyek közül négyet a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek az Ürményiféle iratok között, egy pedig a magyar udvari kancellária okmányai között található az Országos Levéltárban.

A Ratio méltatásában joggal mondja Friml, hogy büszkék lehetünk arra, hogy e művel magyar elmék korukat megelőzték. A Ratio mohlepte falain (nem sajtóhiba; *fáján* helyett) oly hajtáso-

kat láthatunk, melyek a legújabb kor üdeségével integetnek a multból felénk: a tanári állások pályázat útján való betöltése, a tanári próbaév, a helyi és soronkívüli előléptetés, tankönyvek approbációja, a tanári értekezletek, az érdemsorozatok kinyomatása, módszeres utasítások, az ifjúsági játékterek és több efféle valóban teljesen modern pedagógiai gondolkozást revelálnak.

Messzire vezetne, ha a tudós fordító Előszavából itt mindazt felsorolnám, ami érdekes, vonzó és tanulságos. Szeretném az érdemes munkát filológiai szempontból bírálni. De úgy értesültem, hogy ez más, alkalmasabb helyen fog megtörténni.

Mindent összevéve: a Ratio Educationis magyar kiadása nem nagyon gazdag pedagógiai irodalmunknak nagy nyeresége, melyért igaz hálával tartozik Friml Aladárnak minden rangú és rendű magyar tanító.

A Pedagógiai Könyvtár második kötetét Birkás Géza adta ki *Montaigne Pedagógiai Tanulmányai* címen (140 l. nagy 8°).

Amit eddig a nagy esszé-íróra vonatkozólag kiadtak, az Birkás összeállítása szerint egy száz évvel ezelőtt megjelent pozsonyi fordítás, egy »Montaigne emlékezete« c. cikk a Néptanítók Lapjában és ezenkívül négy értekezés, mely a nyilvánosságnak majdnem teljes kizárásával látott napvilágot. Valóban nem sok! Ideje volt tehát a francia cinquecento e tudós elmélkedő három kötetes nagy munkájából, a Les Essais-ből olyan főleg pedagógiai vonatkozású részleteket kiválogatni a magyar közönség számára, melyek e reformokkal terhes korban kétszeres érdeklődésre tarthatnak számot.[1]

Mindössze huszonkét, hosszabb-rövidebb fejezetet találunk Birkás könyvében, közöttük »a megszokásról«, »a haragról«, »a hazugokról«, tehát olyanokat is, melyekben pedagógiai vonatkozás tulajdonképen kevés van. Ellenben, ha nagyon szigorú mértéket alkalmaznék, elhagyhatónak mondanám az Ajánlás (35. l.), meg a Semmittevésről (106.) című fejezeteket, mert meg vagyok győződve, hogy a kitűnő könyv preparandistákból meg fiatal tanítónőkből álló olvasóközönségre is számíthat.

Úgy vagyok különben Birkás könyvével, hogy ráolvashatom Horatius mondását: »si egregio insparsos reprehendas corpore — itt libro — naevos . . .« Ezek a naevi olyan apró szépséghibák, melyeknek megállapítását ez a Montaigne-fordítás könnyen megbírja, mert a munka igaz érdeméből nem vonnak le semmit. Így feltünik a Tartalomjegyzékben, hogy az első öt szakasznál nem jelzi, hogy honnan vannak véve. Utána nézve megállapítottam, hogy I. 25., I. 24., II. 8., I. 54. és II. 28-ból, ami egy remélhető új kiadásban pótlandó lesz.

A fordítás amellett hogy hű, igazán magyaros, folyékony és élvezettel olvasható.

Kifogásom van azonban a nevek magyaros fordítása ellen. Grouchy Miklós, Muret Márk Antal, Tavi Lancelot (Lancelot du

[1] Birkás Előszaváról Elek Oszkár külön cikkben emlékezik meg e folyóirat hasábjain.

Lac), Sévignéné helyett én az eredeti franciát ajánlanám, amint hogy kerülni kellene ilyeneket is: pythagoreusi, tusculanumi, cyclopikus, Lacedaemonia.

Ami nekem mint latinistának legrosszabbul esett, az a latin idézetekben található nem csekély számú sajtóhiba: tranquillitate (tranquillitati h.) et otio consecravit, labor callum abducit (obducit h.) dolori, ventum (ventus h.) in Italiam vela ferat, rusticas (rusticus) exspectat, labetur volabilis (volubilis h.), enunctae (emunctae h.) naris, tempore (tempora h.) certa, plus super est (superest) viatici, hac atque illae (illac h.) perflus (perfluo), occipit (occipiti h.) caeco.

Egyik-másik ilyen latin idézet fordítását sem találom kifogástalannak. Hanc disciplinam vitā magis, quam litteris persecuti sunt... inkább a tudományban, mint az életben keresték. Megfordítva! Diversos diversa iuvant = más és másféle dolgok segítenek (e. h. tetszenek). Memoria omnis vitae usum continet = az emlékezet az élet felhasználására vonatkozik (a gyakorlati életre). Concumbunt docte = még *elájulni* is tudós módon szoktak, holott ezt az előkelő francia úgy mondaná, hogy: elles font l'amour. De capsula totae nem azt jelenti: csupa festék valamennyi, hanem: mintha skatulyából húzták volna ki, amint a jegyzet is helyesen mondja hogy: piperkőcök.

Ezekkel az észrevételekkel kimerül, amit Birkás Géza érdemes munkájáról mondani akartam. Aki a könyvet minden bíráló vagy ismertető célzat nélkül olvassa, — és hiszem, hogy sokan lesznek ilyenek — abból nagy gyönyörűség mellett okulást is fog meríteni.

A harmadik kötet címe: *Erasmus, A gyermekek Nevelése és a Tanulmányok Módszere, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. Péter János* (129 l. nagy 8°). Montaigne tanult Erasmustól, a Ratio Educationis szerzői merítettek mind a kettőből. Az első kettőnek az összhangja sok helyt olyan feltűnő, hogy manap nemes Montaigne mestert még plágiummal is vádolnák, jóllehet meglátszik a tudós hollanduson, hogy brutálisabb, nyersebb az esztétikai tekinteteknek is hódoló franciánál. Pl. így szól egy helyen: Inkább legyen az ember bárgyú, mint istentelen. Jobb sertésnek lenni, mint tudatlannak és rossznak.

Nem volt könnyű a Péter feladata sem, különösen az életrajzot illetőleg, mert míg Montaigne élete meglehetősen egyenletes, nyugodt mederben folyik, addig a nyugtalan, hiú, fösvény humanistát hol a vére, hol a reformáció viharai kergetik egyik helyről a másikra, úgy hogy valóságos csoda, hogy ekkora hányattatás mellett, majdnem hét évtizedre terjedő életét is véve tekintetbe, olyan óriási anyagot összeírhatott. Tíz rengeteg kötet, melyet filológiai, esztétikai, pedagógiai, teológiai, vitázó, kommentáló és egyéb irányú cikkek töltenek ki.

Ebből a hatalmas anyagból Péter egy pedagógiai és egy metodikai dolgozatot fordított, amelyet az eredetinek hiányos tartalomjegyzéke mellett nehéz volt a nagy tömegben megtalálni. Jó lett volna a két dolgozatnak az egyetemes kiadásban való helyét köze-

lebbről megjelölni, mert: Operum omnium tom. III. V. nem elég, de nem is helyes meghatározás.

Ami a fordítást illeti, mondhatom, hogy irodalmi színvonalon áll. Olvasás közben három szónak nagyon gyakori használata: »mindazonáltal«, »egyébiránt«, »minő« (milyen helyett) sokkal gyakrabban olvasható, mint amennyit a stílus könnyedsége és a magyar nyelv szelleme megbír. Ezenkívül egy-két mondatot sikerült feljegyeznem, melyet az eredeti szöveg sokkal szabatosabban fejez ki, mint a fordítás. Pl. *Si minora discit infans, maiora discet adolescens iis annis, quibus illa minora fuerant discenda* = Hogyha a gyermek jelentéktelenebb dolgokat tanul, jelentékenyebbeket fog tanulni majd mint ifjú azon időben, mikor ama jelentéktelenebbeket kellene megtanulnia. *At multo absurdius est iustam curam impendere corpori mortali, nullam habere rationem immortalitatis animi* = De még sokkal esztelenebb eljárás, hogy valaki a halandó testre minden gonddal legyen, a halhatatlan lélekkel pedig ne törődjék. *Quid hoc patrum genere vecordius cogitari potest?* Az atyáknak eme neménél van-e valami esztelenebb lény? *E caenaculo se praecipitem dedit* = az ebédlőből fejjel levetette magát. *Alexandrinis deliciis* háremszolga (ami nekem anakronizmusnak tetszik). *Si usque adeo iuvat ludere* = ha annyira szeretik játszani (transzilvanizmus). *Unica cena perdunt triginta milia* = egyetlen ebéd alkalmával elveszítenek hatvanezer koronát (ami szintén anakronizmus). *Ceterum ratio et exercitatio tota nostra est industriae* = egyébiránt az ismeretek megszerzése és azok megszilárdítása . . . (Egyáltalában szereti a mutató névmást ugyanígy fordítani birtokragos főnév helyett.) *Quo in opere id proditum est* = amelyben a feljebbi nézet bennfoglaltatik. *Cum hodie tota fere nobilitas sit in pictis sculptisque stemmatis, choreis, venatu et alea* = a nemességet a . . . kockázásban rejlőnek mondják. *Nec est periculum, ne populi linguam ignorent* . . . hogy a népnyelvet (nemzeti nyelv helyett) . . . *Lepra, quam nunc vulgus scabiem Gallicam appellat* = a rühösség, amit most közönségesen francia betegségnek neveznek.

A felhozott megjegyzések semmi esetre sem bizonyítják, hogy a fordító a köteles figyelmet elmulasztotta, hanem azt, hogy Erasmust — a még mindig hiányzó — kommentár nélkül fordítani igen nagy feladat, melynek nézetem szerint Péter János egészben véve becsülettel megfelelt.

Nem könnyű dolog ilyen műhöz szükséges jegyzetek megszerkesztése sem, hogy az interpretáló se többet, se kevesebbet ne mondjon, mint amennyi a megértéshez szükséges.

Itt bölcs mérséklettel az arany középszert követte, noha itt is egy-két apró megjegyzésem volna. Pl. *A Gracchusok* magyarázat: Caius Gracchus és Tiberius Gracchus. Aki őket ismeri, annak e jegyzet felesleges, aki nem ismeri, annak kevés. *Mintha valami Kariairól volna szó* magy.: Ἐν καρὶ κινδυνος mondja a görög közmondás (77. lap). A 88. lapon, hol ez a név újra szerepel, megmagyarázza. Ennek a Παρσάμενος ἐπίταρσε szólásnak a fordítása: Ha megtörtént az étkezés,

parancsolj! nem világos.. (Jobb: Ha jóllaktál, add az urat!) Plinius Panegyricusánál vonzóbbak és érdekesebbek levelei, melyeket Traianushoz írt (9 könyv), holott éppen csak egy, a tizedik tartalmazza e leveleket . . . Ez az észrevétel Erasmusra nézve a semipelagianizmus bizonyítéka. (Nézetem szerint ez a magyarázat nem magyarázat.)

De nem folytatom, mert kicsinyeskedés nélkül alig tudnék számbavehető kifogást tenni e könyv ellen, mely a másik kettőhöz méltóan csatlakozik.

A katholikus tanáregyesület és három kartársunk elsősorban a magyar tanárságot kötelezte hálára e három értékes kötet kiadásával.

Székely István.

Sorsok. Írta *Pethő Sándor.* A Szent István Társulat kiadása. Ára 3 korona.

A »*Politikai Arcképek*« szerzője újból egy kötettel lép a nyilvánosság elé. A történelem legheterogénebb hőseit teszi meg lelki analízise tárgyául, akiket azonban a szellemi nagyság, lelki életüknek szövevényes volta s karriérüknek sokszor kifürkészhetetlen útjai egymáshoz közel hoznak. Napóleon, XIII. Leó, II. Rákóczi Ferenc, Samassa stb. külön-külön súlyos egyéniségek, lelki problémáik megfejthetetlenek s cselekvésük titkos rúgói továbbra is homályosak. Ezeknek teljes megvilágítására szerzőnk sem vállalkozott, hiszen minden részlet pontos kidolgozása minden hősénél majd egy-egy emberéletet venne igénybe. Nem adott kimerítő képet, csak a körvonalakat adta meg, de ezen körvonalakból megalkothatjuk magunknak azt a bizonyos vörös fonalat, amely egyes hőseinek tettein végighúzódik.

Kevés történetbölcselőnk látja tisztán a magyar fajnak s a faj minden nagyjainak helyzetünkből folyó tragikumát. Nagy lelki erőfeszítések elerőtlenednek, a nemzet fejlődési vonala a távol messzeségben ködbe vész, a nemzeti erő vulkánikus kitöréseit a saját hamuja temeti el. Egy-egy nagy koncepciójú szellem erejének teljében föltartóztathatatlanul indul útjára, s el akarja végezni azt, ami annyi soknak nem sikerült. Ő is megáll a kínai fal előtt, amely előtt vagy meg kell hajolnia, vagy félreáll s a saját tüze emészti meg. Zrinyi Miklós, Széchenyi s II. Rákóczi Ferenc s a kisebb hatásúak között Sennyey Pál is ezt a tételt bizonyítja. A magyarság nagy mártírjai ők, kiknek mártíriumát s égő szenvedését még a meleg vérnek termékenyítő árja sem enyhíti.

A »*Sorsok*« írója a magyar népnek ezt a nagy tragikumát tünteti fel magyar tárgyú írásaiban. Jobban is sikerültek a magyar történelemből vett témák, mert nemcsak a boncoló elme, hanem az együttérzés is szól belőlük. A magyar föld természetrajzát, történelmi hivatását, nem a keresztény kultúra megőrzésében, hanem politikai életünk intézésében kifejtett tevékenységét alig találjuk másutt oly plasztikusan megírva, mint a »*Magyar elégia*« c. történelmi hitvallásában. Amint

Pethő Sándor alkalmi írásaiból látjuk, erősen boncoló s amellett szintétikus író. Éles megfigyeléssel, erős ítélettel választja ki magának a megfelelő részleteket, s az összehordott anyagban rendet tud teremteni, és az értékes anyagból színes, kissé komoly tónusú épületet emelni.

Végül még csak azt szeretnők megjegyezni, hogy a könyv csinosabb kiállítást érdemelt volna. *Zibolen Endre.*

Beküldött könyvek és lapok.

Irodalomtörténet. Szerkeszti *Pintér Jenő.* 1914. Január. Tartalma: *Négyesy László* Báró Eötvös József emlékezete. *Papp Ferenc* Kemény Zsigmond Izabella Királynéjának keletkezése. *yn.* Irodalomtörténetírás 1913-ban. Kisebb közlemények. *Gyöngyösy László, Tolnai Vilmos, Fest Sándor* és *Kardos Lajos*tól Irodalom. Folyóiratok szemléje. Figyelő. — **Akadémiai Értesítő.** Szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtitkár. 1913. december.

Darwin-Könyvtár. Szerkeszti *dr. Fülöp Zsigmond. 3. szám. Ewald* **A kétlábú.** (Az ősember regénye) fordította *Fodor Zoltán.* Ára 60 f. — *4. szám. Nothnagel* **A halálról.** Fordította *dr. Schmidt Béla.* Ára 60 f. — **Darwin** Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *dr. Fülöp Zsigmond.* Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. Előfizetési ára egész évre 10 K. Kiadóhivatal Budapest, VI., Andrássy-út 60.

Magyar Paedagógia. *Dr. Fináczy Ernő* közreműködésével szerkeszti *dr. Imre Sándor.* 1914 január. Tartalma: *Fináczy Ernő:* A kivonatos tankönyvek és a szakkörök; *Mahler Ede:* Az ókori egyptomi nevelés; *Gál Kelemen:* Brassai módszere. Kisebb közlemények; *Philipp Kálmán:* Az idegen kultúra a középiskolában. Irodalom (Nagy József, Ágner Lajos, Teveli Mihály, Gyulai Ágost). Szemle. *Kemény Ferenc:* Nemzetközi mozgalmak. Társulati ügyek. — **Jó Pajtás.** Gyermeklap. Negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal IV., Egyetem-u. 4.

Nemzeti Nőnevelés. *Berta Ilona* közreműködésével szerkeszti *Sebestyénné Stetina Ilona.* 1913. dec. Sebéstyénné, gr. Apponyi Albertné, Békássy Istvánné, Rosenberg Auguszta, Sebestyén Irén, dr. Benedek Róza, Hollósné Hajdú Erzsébet, dr. Schmidt Mária, Bezsila Lenke stb. cikkeivel.

A Világkönyvtár. Cuglielmo *Ferrero* világhírű olasz történetíró *Róma nagysága és hanyatlása* című nagy munkájának három kötetét hozza forgalomba. Mindegyik kötet maga is önálló. »*A világhódító Róma*« azt a folyamatot mondja el, amellyel a szigorú, józan itáliai nép világbirodalommá terjesztette a maga kis köztársaságát. »*Julius Caesar*« a második kötet, merőben új analizisét adja ennek a hatalmas lángelmének, közben a földművelő társadalomnak merkantillé való átalakulását, a gazdasági erők döntő munkáját méltatja. »*A római köztársaság elbukása*« a második triumvirátus öldöklő

rémuralmának megrázó képe. A három kötet közül az elsőt *Lakatos László*, az ismert kiváló író, a másik kettőt *Lendvai István* fordította színesen és lendülettel. Egy-egy kötet ára kötve 1 korona 90 fillér én minden könyvkereskedésben kapható.

Felhívás. Nélkülözhetetlen szükséget pótolunk a magyar irodalomban Ludwig Darmstaedter: Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik (A természettudományok és a technika történetének kézikönyve) című művének magyar fordításával. A legrégibb időktől napjainkig csaknem mindazon tudósoknak, íróknak a nevét és művét tartalmazza időrendben e munka, akik a természettudományok és a technika fejlődéséhez egy-egy önálló gondolattal, művel vagy feltalálással hozzájárultak. Felöleli e mű a Krisztus előtti kornak, a közép- és az újkornak természettudományát, de nem katalógikus összeállításban, hanem közli mindegyik műnek tartalmát is. A művet mintegy 100 ívnyi terjedelemben, a magyar vonatkozásoknak a pótlásával adjuk közre. Ára, bár a fordítási jog megszerzése tetemes áldozattal jár s a magyar vonatkozások is tetemes többletet okoznak, alig több, mint a német eredetié, vagyis vászonkötésben 24 korona. Kellő számú előfizető esetén, 1914. december havában fog megjelenni. Megrendelések haladéktalanul eszközlendők. Bódis Ferenc ungvári áll. főreáliskolai tanár címére küldendők az előfizetési díjak is. Kérjük a tudomány művelőit, barátait, a tudományos egyesületeket, könyvtárakat és az iskolákat, hogy becses megrendelésükkel tegyék lehetővé, hogy e reánk nézve nem jövedelmet, de fáradságot és áldozatot hozó mű irodalmunk közkincsévé tétessék. Ungvár, 1913 november hó. Bódis Ferenc, Jesch Mátyás, Konda László állami főreáliskolai tanárok. Schulmann Adolf, áll. siketnémaintézeti tanár.

Az első tanügyi kongresszus. Magyarország tanárai, tanítói, kisdedóvói az egyetemtől az óvóig országos kongresszusra gyűltek az 1848. évben. Az új Magyarország berendezkedésének idején a kultúra munkásai is tanácskoztak s egyetemes gyűlésükön építették meg a nemzet átalakulásához méltó terveiket. Négy napi tanácskozásuk idején vitatkoztak a különböző iskolatípusok szervezete s oktató személyzetének jogi helyzete felett s foglalták határozataikat jegyzőkönyvbe. Ezeknek a tanácskozásoknak alapvető gondolatai, határozatai szabtak irányt Magyarország kulturájának, mely kívánságok részben még ma sem váltak valóra! A kisdedóvó, a népiskola, a tanítóképző, a különböző fajta középiskola, sőt maga az egyetem szervezete is messze van attól, amely állapotra kívánták a kultúra munkásai annak idején juttatni. Az a jegyzőkönyv és napló, amelyet e tanácskozásról felvettek, megjelent ugyan egy pedagógiai lapban az 1848. évben, azonban a most élő emberek közül alig ismeri valaki azokat. Pedig ezeknek nemcsak kultúrtörténeti szempontból van óriási jelentőségük, hanem igen nagy fontosságuk van azért is, mert az akkori szervezkedésnek megismerése kiválóan hasznosítható a ma folyó szervezkedő munkánál. A *Nemzeti Iskola* c. politikai tanügyi újság sajtó alá rendezte az öt nyomtatott ívre terjedő jegyzőkönyvet és naplót s

karácsonyi ajándékul kapta meg azt *ingyen* minden előfizetője. Az új előfizetőknek is ingyen küldi meg az értékes ajándékot a kiadóhivatal (VI., Felsőerdősor 21.).

Dósa György. Írta *dr. Márki Sándor.* Megjelent a *Magyar Történelmi Életrajzok*-ban, melyet a Magyar Tud. Akadémia segélyezésével *dr. Dézsi Lajos* szerkesztésében a Magyar Történelmi Társulat ad ki. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása, Budapest, 1913. Ára 16 K.

Athenaeum Könyvtár. Ennek az érdemes vállalatnak legújabb kötete *Móricz Zsigmond* érdekes regényét **Kerek Ferkót** hozza a könyvpiacra. Budapest, 1913. Ára 1 K 90 f. A csinos kék vászonkötésben megjelenő, 380 oldalas kötet minden könyvesboltban megszerezhető.

Sorsok. Írta *Pethő Sándor.* Budapest, a Szent-István-Társulat kiadása. Ára 3 K.

Modern Könyvtár. *Cserna Andor* **Parsifal** Wagner Richárd ájtatos ünnepi színjátékának irodalmi és zenei ismertetése. Számos kottaidézettel. Ára 60 f. — *C. H. Herford.* **Shakespeare.** *Sebestyén Edéné* fordítása. Ára 60 f. — *Újhelyi Nándor* **Arisztokratizmus.** Némely hanyag és töredékes eszméje Theodor d' Yhkassar úriembernek. Ára 40 f. — *Kuprin Sándor* **Oleosja.** *Lengyel Géza* fordítása. Ára 80 f.

Uránia. Molnár Viktor közreműködésével szerkesztik *Szász Károly* és *Mikola Sándor.* 1914. Január. Kardos Albert, Medvey Lajos, dr. Nagy József, Szász Károly, Papp Dezső, Elek Oszkár, Frőhlich Károly, Tass Antal stb. cikkeivel. — **A Gyermek.** Gróf Teleky Sándor, dr. Bárczy István és dr. Náray-Szabó Sándor közreműködésével szerkeszti *Nagy László.* 1913. 10. sz. — **Ifjúsági könyvtárjegyzék.** Szerkeszti és kiadja *dr. Szemák István* IX., Mátyás-u. 18. sz. — **Jó Pajtás.** *Sebők Zsigmond* és *Benedek Elek* lapja. Előfizetési ára negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal IV. Egyetem u. 4 sz. — **Darwin.** Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *dr. Fülöp Zsigmond.* 1914. jan. 15. Megjelenik havonként kétszer. Ára egy évre 10 K. Kiadóhivatal VI., Andrássy-út 60.

KRÓNIKA.

Pedagógiai irodalmunk. *(Fináczy Ernő megnyitó beszéde a Magyar Pedagógiai Társaság idei nagygyűlésén.)* Fináczy előadásának mindenképpen érdemes tárgyát azon kezdte, hogy már tíz év előtt szóvá tette pedagógiai irodalmunknak néhány hiányát, amikor is ennek az irodalomnak négy csoportjáról igyekezett számot adni: rendszeres elméleti pedagógiai művekről, enciklopédiákról, tudományos kézikönyvekről és a ped. monumentákról. Hogy a mai állapotokról világos képet nyerjünk, szükséges, hogy mindenekelőtt szemlét tartsunk az 1903—1913-ig magyar

nyelven megjelent pedagógiai tárgyú könyvek fölött. Az előadásnak magvát ezeknek a müveknek szakcsoportokba foglalt felsorolása tette (nagyobb összefoglaló munkák, erkölcsi nevelés, gyermektanulmány és gyermekpszichológia, iskolaszervezeti, didaktikai és módszertani müvek, nevelés- és közoktatásügy története, külföldi müvek átültetése). Eközben az előadó egy-egy kitéréssel vagy rövid jelzővel éreztette az illető műnek tudományos értékét is. Valósággal eleven bibliográfia volt ez, mely a dolog természeténél fogva természetesen nem elégíthetett ki minden — szerzőt, viszont még a hozzáértőknek is értékes tájékoztató útbaigazítással szolgált. Finánczy ebből a nagy buzgóságra való áttekintésből azt a tanulságot vonta le, hogy különösen oly rendszeres és összefoglaló tudományos kézikönyvekben van hiány, amelyek teljes tárgyilagossággal ismertetik az alaptanokat, a hozzájuk füződő problémákkal és elméletekkel egyetemben s a szükséges irodalmi tájékoztatást is megadják. Szükség volna, úgymond, ily módon készült pszichológiai kézikönyvre, amilyen pl. a Jodl német könyve. Nincsen ilyen értelemben vehető rendszeres etikánk, logikánk, esztétikánk, szükség volna a pedagógus szempontjából is a szociológiának tudományos kézikönyvére, főleg pedig egy filozófiai alapon felépült rendszeres és összefoglaló elméleti pedagógiára, aminő pl. Barth »Die Elemente der Erziehung« c. immár 5. kiadásban megjelent müve. Hiányzanak a részletes módszertan körébe vágó segédkönyvek. Kívánatos volna a gyermektanulmányt bölcseleti alapon összefoglaló tudományos kézikönyv. Nincs a magasabb követelményeknek megfelelő iskolaszervezettan, mely javára válnék az iskolai közigazgatásnak is. A pedagógiai klasszikusok magyar fordításának sorozata megindult, de e vállalat hathatósabb támogatásra szorul. E sorozat a készülő neveléstörténeti kézikönyvekkel együtt nagyban fokozhatná a nevelés dolgában való történeti belátást, amelynek hiánya nem egy pedagógiai termésünkön felötlik. Ez egyben oka a széltében tapasztalható tartalmatlanságnak, mely szavalásra és közhelyekre hajlik és ahelyett hogy nagy feladatokra vállalkoznék, könnyü pillanatnyi sikereket hajszol és az erőt apró dolgokra pazarolja. Az elnök reméli, hogy helyesebb és gazdaságosabb munkafelosztással, az erők koncentrálásával sikerülni fog egy jobb és szebb jövő útját egyengetni és a jövő évtizedben pótolni a jelzett hiányokat.

Amikor mindezeket a nagy hiányokat az előadónak szájából hallottuk felsorolni, akit ma ilyen kritikai leltározásra és alkotó programm kitüzésére leghivatottabbnak tartunk, bennünk és bizonyára a nagyszámú hallgatóságnak java részében is az a gondolat támadt, hogy ezen feladatok egynémelyikének megvalósítását a magyar tudományosság éppen tőle várja, másokat pedig megnyugvással lehetne arra rátermett fiatalabb erőkre bízni, ha azokat — amint az előadó maga is megjegyezte — hivatalos teendőik tekintetében tehermentesítenék. Nálunk azonban nem csupán ez az erkölcsi kötelesség hárul a kultúra vezetőire, hanem

mostoha kiadói viszonyaink közepette az is, hogy egyúttal anyagi támogatásukkal segítsék elő ezen égetően szükséges alapvető munkák megjelenését. Fináczy előadásának keretén kívül maradt a mi pedagógiai időszaki sajtónk méltánylása és kritikája, továbbá a magyar pedagógiai irodalomnak nemzetközi vonatkozásai, hogy mily tért és jelentőséget foglal el nálunk a külföld pedagógiai irodalma, hogy ennek hatása különösen hol mutatkozik, hogy viszont a magyar pedagógia és a magyar szerzők hagynak-e nyomot vagy keltenek-e visszhangot a külföldön, hogy a magyar pedagógiai irodalmat terjedelem és tartalom dolgában milyen hely illeti meg a kultúrnépek hasonló tevékenységében stb. Azt hisszük, hogy mindez hálás és érdemes tárgya lehetne egy későbbi tanulmánynak, amely összehasonlító alapon — úgy sejtem — biztatóbb képet eredményezne, mint a szigorú abszolút értékelés.

* * *

A most vázlatosan ismertetett előadást Fináczy Ernő egy felette időszerű nyilatkozattal vezette be, amelyben érintette a napirenden levő középiskolai reformot és egyúttal megokolta, hogy személyi és tárgyi okokból nem tartotta megengedhetőnek, hogy a Közoktatási Tanács illetékes szakbizottságának elnöke az ügynek mai stádiumában részletes felvilágosítást adjon. De azért azokból az általános közlésekből, amelyeket tett, a figyelmes hallgató kiérezhette, hogy legalább az előadó teljes tudatában van annak a súlyos felelősségnek, amellyel ez a reform jár. Kiejtette ezt a szót »reformláz«; utalt arra, hogy valamely reformot hirdetni és abba belefogni: két különböző dolog; kiemelte, hogy míg az 1890-iki és 1898-iki reformok tantervi és részletkérdések körül forogtak, a mostani az egész közoktatásügynek szervezetét öleli fel, ami arra kötelez, hogy emelkedettebb álláspontról tekintsük át az ügyet. A latin nyelv kérdését »kínzó lelkiismereti ügynek« minősítette és beismerte, hogy ennél a reformnál »kivételes összefoglaló erőre« lesz szükség. Ezek a komolyhangú vallomások — úgy hisszük — felette alkalmasak arra, hogy a reform híveit és ellenzőit egyaránt megnyugtassák minden híresztelés és megtörtént nyilatkozat ellenére is. *kf.*

Nemzetközi értekezlet a matematikai tanítás reformja ügyében.

A Közlöny 4. számában jelentettük, hogy április 1—4-ig Párisban nemzetközi értekezlet lesz a matematikai tanítás reformja ügyében. Ugyanakkor utalás történt arra is, hogy az értekezletnek két főtárgya lesz, az egyik az infinitezimális számításoknak a középiskolákba való bevezetése, a másik pedig a technikusok matematikai oktatása. Amannak előadója *Beke Manó* budapesti egyetemi tanár, emennek *Stäckel* heidelbergi egyetemi

tanár. Azóta megjelent az értekezlet részletes programmja, mely alább következik. Igaz örömmel vesszük ezt a programmot és üdvözöljük Beke Manót fontos és szép megbízatása alkalmából. Tudjuk, hogy feladatát a nemzetközi gyülekezetben úgy fogja betölteni, hogy nemcsak saját magának, hanem a magyar tanárságnak is elismerést szerez vele.

1. nap (április 1-én).

A központi bizottság ülése. Az egyes államok delegátusainak értekezlete. *Este*: a francia matematikai társulat ülése.

2. nap (április 2-án).

Délelőtt: megnyitó ülés *Lucien Poincaré* a közoktatásügyi minisztérium képviselőjének elnöklete alatt. 1. *Appel* üdvözlő beszédje az egyetem részéről. 2. *Felix Klein*nak a Matematikai Oktatás Nemzetközi Bizottsága elnökének előadása. 3. A közoktatásügyi kormány képviselőjének üdvözlete. 4. *Borel:* A tanítás alkalmazkodása a természettudományok fejlődéséhez. 5. *D'Ocagne:* A matematika szerepe a mérnöki tudományokban.

Délután: Az ülés egyetlen tárgya a differenciál- és integrálszámítás elemeinek bevezetése a középiskolákba. 1. *Beke Manó* budapesti egyetemi tanár jelentése a beérkezett feleletekről. 2. *Bioche* jelentése a francia lycée-kben folyó tanítás eredményeiről. 3. A delegátusok pótló megjegyzései. 4. Az eredmények megbeszélése.

3. nap (április 3-án).

Az egész nap a technikusok matematikai képzésének lesz szentelve.

Délelőtt: 1. *Staeckel* heidelbergi egyetemi tanár jelentése a beérkezett feleletekről. 2. A delegátusok pótló megjegyzései. 3. Az eredmények megvitatása.

Délután: A technikai főiskolák matematikai tanítása fölötti vita. *Este:* A francia mérnökegyesület ülése.

4. nap (április 4-én).

Délelőtt: A két főkérdés fölötti vita folytatása. Beke és Staeckel zárószavai.

Délután: A delegátusok ülése. A nemzetközi bizottság jövendő munkaterve. Tervbe van véve egy Münchenben tartandó értekezlet, melynek tárgya a matematikai tanárképzés. *Este:* Fogadás Bonaparte hercegnél.

Megjegyzések. A megnyitó összes ülés nyilvános. A többi üléseken résztvehetnek: 1., a nemzetközi bizottság és a nemzeti albizottságok tagjai; 2. mindazok, akik valamely bizottsági tag ajánlatával részvételi jegyet szereztek. Az értekezlet tárgyalásai a nemzetközi bizottság hivatalos lapjában a L'Enseignement

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Mathématique-ban lesznek publikálva. A francia vasutak az értekezletre utazóknak 50%-os árkedvezményt adnak. A részletes útirány (oda és visszautazás csak *ugyanazon* a vonalon történhetik) a jelentkezés-kor megadandó.

A nemzetközi értekezlet idejében más francia tudományos társulatok is tartanak üléseket, melyekre az értekezletek tagjai is kapnak meghívókat. A francia filozófiai társaság április 6-án, 7-én és 8-án tartja üléseit, melyeken főleg a matematika filozófiájáról lesz szó. A francia fizikai társaság április 15-én, 16-án és 17-én tartja üléseit. Az előadások tárgya a fizika aktuális kérdései. Ezekkel az ülésekkel kapcsolatban tudományos demonstrációs eszközök kiállítása is lesz. Ugyanez alkalommal április 14-től április 18-ig a francia tudományos társulatok tartják 52-ik kongresszusukat.

Az értekezletre vonatkozó bővebb részletekkel szolgálnak a nemzetközi bizottság magyarországi képviselői (Beke Manó egyetemi tanár, Rados Gusztáv műegyetemi rektor, Rátz László főgimnáziumi igazgató).

A Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület.

Az 1913 december 6-iki igazg. ülésen jelen voltak dr. Theisz Gyula elnöklete alatt Himpfner Béla, dr. Szekeres Kálmán, Baumgartner Alajos, dr. Romsauer Lajos, dr. Szabó Ernő, Póka Gyula, Széky István, Szőts Gyula, dr. Varga Bálint és Németh József.

Új tagok: Dr. Scharber Ármin és Varga László (Nyiregyháza), Nagy Károly (Újverbász), Kuszy Emil (Besztercebánya), Szabó Barna és Soós Mihály (Miskolc).

Az ülést leginkább pénzügyi kérdések foglalkoztatták, így határozatba ment 1. hogy a 48.000 K értékű magyar koronajáradék kötvényei kottiroztassanak; 2. hogy *30.000 K* az Osztrák-magyar I. ált. tisztv. egylet bánya- és erdészeti tiszti takarék- és előlegtársulatánál (II., Donáti-u.) helyeztessék el 6%-ra; 3. tudomásul vette az igazgatóság, hogy a Pesti hazai $5^1/_2$-ről $5^1/_4$-re szállította le a kamatlábat.

Beérkezett adományok:

	K f
Özv. Koncz Lajosné (Beregszász)	10·—
Verseci főreál 1. koncertjövedelem	150·—
2. vizsgadíj 5%-a	56·84
3. adományok (Takács Gyula)	22·—
Nagyszalontai főgimn. tanári kar ad. (Diószeghy L.)	4·—
Sümegi reál. vizsgadíj (Kelemen)	2·—
Zentai főgimn. 1. magánvizsg. díjakból	12·46
2. Csincsák Endre tanár ad. (Veress Á.)	17·76
Ungvári főreál őszi vizsgadíj 5%-a (Konda L.)	12·50
Bp.-i V. ker. főgimn. » » (Szőts Gy.)	4·74
Debreceni főreál » » (Horvay R.)	51·36
Szamosújvári főgimn. » » (Dömötör J. ig.)	1·—
Nagyszebeni ág. ev. főg. » » (Machat A.)	29·44
Ung-Beregmegyei tanári kör ad. (Bellus K.)	50·—

Újabb küldemények:

a) Vizsgadíjak.

Budapest I. k. áll. főg.	4 K	— f	(Baumgartner A.)
» V. » » »	9 »	02 »	(Szőts Gy.)
» VI. » » »	5 »	— »	(dr. Romsauer L.)
» X. » » »	4 »	02 »	(Széky István.)
Esztergom közs. főreál	9 »	— »	(dr. Gedeon E.)
Fehértemplom áll. főg.	30 »	84 »	(Irovics T.)
Szeged főreál	4 »	— »	(Dózsa.)

b) Adományok:

Baumgartner Alajos: Verdi-ünnepély jöv.	45 K
Benkő Gyuláné (Szatmár-Németi)	5 »
Dalotti Ödön (Pozsony főreál)	6 »
Martin József (Pozsony kir. kath. főg.)	10 »
Balázsi József (Nagybecskerek kath. főg.)	10 »
Engel Ferenc (Nagybecskerek kath. főg.)	10 »

c) Alapító tagsági díjak:

Szatmár-Németi kir. kath. főg. II. részlet	500 K
Temesvári kerületi Tanári Kör	1000 »

Ez utóbbi tétel egyesületünk 3-dik Karácsonyára érkezett, nagy örömére mindazoknak, akik fájlaltuk, hogy legutóbbi közgyűlésünkön az özvegyi segélyt csak 120 kor.-ban állapíthattuk meg.

A temesvári kerületi Tanári Kör dr. Gálos Rezső ker. iskolai igazgató indítványára belépett alapító tagjaink sorába, ezzel a csüggedés helyett a legjobb utat jelölte meg a jövő számára. Most 3-ik évünk elején a 130.000 koronát már meghaladtuk, de csüggedetlenül kell tovább menni. Talán nálunk is beválik, amit a milliomosokról mondanak, hogy csak az első 100.000-et nehéz összehozni.

Mint értesültünk, a nov. 15-i közgyűlésről a 7. számban közlött beszámolónak az évi segélyre vonatkozó egy-két kifejezését itt-ott tévesen értelmezték.

Azért egész röviden legyen szabad a következőt hozzáfűzni: 1. a 120 K évi segély csak az 1914. évre szól, 1915-re már fölemelhető; 2. a vagyongyűjtés igazi célja továbbra is az marad, amit az alapszabályok előírnak, t. i. az özvegyek és árvák minél nagyobb segélyezése; 3. hogy egyelőre mégis csak 120 koronát irányoztunk elő, annak oka az a — megengedem — kissé pesszimisztikus számítás, hogy 10—12 év mulva a segélyezettek száma 4—500-ra emelkedhetik; 4. végül nem akarhattuk, hogy a mostani segélyezettek esetleg többet kapjanak azoknál, kiknek férjei vagy testvérei huzamosabb ideig fizettek tagdíjat.

Bizonyos örömmel konstatálhatjuk, hogy több helyen keveslik kartársaink az évi segélyt, mert reményt nyújt arra, hogy az első két év buzgalmát továbbra is megőrzik, belátva azt, hogy csakis ily módon érhetjük el kitűzött célunkat.

Németh József,
titkár.

Közgyűlés. A Katholikus Középiskolai Tanáregyesület Budapesten a Szent-István-Társulat dísztermében (VIII., Szentkirályi-utca 28. szám, I. emelet) 1914 február 1-én d. e. 9 órakor tartja hatodik rendes közgyűlését. Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó beszéd és üdvözlések. 2. Előadás. Balanyi György, kegyesrendi tanár: Világnézetre nevelés a középiskolában. 3. Titkári jelentés. 4. Előadás. Miklóssy István, áll. főgimn. tanár: Az állampolgári nevelés szükségessége hazánkban. 5. Pénztári jelentés. 6. Indítványok. 7. A tisztújító választás eredményének kihirdetése. 8. Este a közgyűlés után társasvacsora.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Schmidt Fülöp* zentai közs. főgimn. r. tanárt ugyancsak a zentai közs. főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá kinevezte.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter a vágujhelyi izr. reáliskola V. osztályának, továbbá a kolosvári kath. leánygimnázium I—III. és VII. osztályainak a folyó 1913/14. tanévre a nyilvánossági jogot megadta.

Egy kis statisztika. Az 1913. év nyári felében a porosz egyetemeken be volt írva hallgatónak:

Kath. teológus 980, mindannyi gimn. érettségivel.

			főgimn.	reálgimn.	főreálból
Ev. teológus	2132	ebből	2127	4	1
Jogász	5359	»	4057	863	429
Orvos	5654	»	4034	1154	466
bölcsész	308	»	178	91	39
kl. filológus és német	3033	»	2543	348	142
modern filológus	2534	»	997	930	607
történész	982	»	725	191	66
mat.-fiz.	3743	»	1588	1085	1070
Egyéb	1230	»	690	327	213

Érdekes ez az összeállítás, melyből megtudjuk, hogy a porosz tantervek pl. azt is megengedik, hogy reálérettségivel klassz. filológusoknak mehetnek a jelöltek és hogy ezzel a joggal száznegyvenketten tényleg éltek is.

»A római jog forrásaiba való nyelvi bevezetés«-féle kurzusokban részt vettek 223 (Berlin 70, Bonn 41, Breslau 14, Göttingen 12, Greifswald 11, Halle 17, Kiel 17, Marburg 26, Münster 25). — A görög »kezdő kurzusokba« iratkozott 247 hallgató. A nyári félévben 1913-ban beiratkozott a porosz egyetemekre 2620 nő, még pedig: teológus 12; jogász 27; orvos 391; bölcsész 2190.

M. f. H. Sch.

Társas tanulmányi kirándulások. *Makfalvi Ferenc*, a kassai áll. felső keresk. isk. tanára az idén husvétkor Felső-Olaszországba s a Rivièrára, júliusban pedig Norvégiába az Északi fokig rendez tanulmányi kirándulást. A husvéti út két hétig tart s az útirány főbb pontjai a következők: Bpest—Ancona—Firenze—Genova—Nice—Genova—Milano—Venezia—Bpest. Programm szerint megtekintik Firenze művészeti gyűjteményeit, a genovai kikötőt, s végigmennek az olasz s francia Riviérán Nervitől Cannes-ig. Útközben megtekintik San-Remót, Bordigherat, Mentont, Monacót, Monte Carlót s általában a Riviéra legszebb pontjait. Az út II. oszt.-ban (hajón I.) teljes ellátással, kocsikirándulásokkal, minden költséggel együtt Budapesttől 330 koronába, a mávra érvényes igazolvánnyal 303·40 koronába kerül. Jelentkezni márc. 3-ig lehet *Makfalvi Ferenc* tanárnál (Kassa, Mikes-utca 10), aki szívesen küld programmot s ad bővebb felvilágosítást a júliusra tervezett norvégiai útról is.

GYÁSZROVAT.

Rombauer Emil temetése. A budapesti V. ker. áll. főreáliskola váratlanul elhunyt nagyérdemű igazgatójának *Rombauer Emil* tanker. kir. főigazgatónak temetésén óriási méretekben nyilvánult meg a részvét mindazok részéről, akikkel a megboldogult életében összeköttetést tartott fenn. Ott láttuk a temetésen *Zsilinszky Mihály* v. b. t. t. és *Molnár Viktor* ny. vallás- és közoktatásügyi államtitkárokat, *dr. Boncz Ödön* miniszteri tanácsost, a középiskolai ügyosztály vezetőjét, *dr. Erődi Béla* udv. tanácsos és *Fest Aladár* tanker. kir. főigazgatókat, a tudományegyetemnek számos tanárát, köztük egyesületünk elnökét *dr. Négyesy Lászlót*, az összes budapesti középiskolai igazgatókat és *Ries Ferenc* czeglédi főgimn. igazgatót, azonkívül igen sok tanárt, szülőt és jóbarátot, akik mélyen meghatva vették körül a főreáliskola dísztermében felállított ravatalt. Az egyházi búcsúztatót *Kacziány János* esperes mondotta, meleg szavakban méltatván Rombauer érdemeit; az egyház és az iskola érdekében kiftejett önzetlen fáradozását. Utána *Szölgyémy Ferenc* a budapesti középiskolai igazgatók, *dr. Földessy Gyula* az V. ker. állami főreáliskola tanári testülete, egy tanuló az intézet ifjúsága, *dr. Beke Manó* a volt tanulótársak szövetsége, *Gaal Mózes* az Országos Középiskolai Tanáregyesület nevében vettek búcsút *Rombauer Emiltől*, akit a kerepesi temetőben helyeztek el örök nyugalomra. Egyesületünk koszorút tett volt nagyrabecsült alelnökének ravatalára.

Ermann Ferenc nyug. áll. gimn. tanár, 1914. évi január hó 15-én, életének 37-ik évében, hosszas szenvedés után csendesen elhúnyt.

Bárdosi Ferenc a podolini kegyes-tanítórendi főgimn. tanára folyó hó 12-én, korának 34-ik, szerzetesi életének 17-ik, áldozópapságának és tanári működésének 11-ik évében rövid szenvedés után csendesen elhúnyt.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913—14. tanév kezdetétől a következő ösztöndíjállomások töltendők be: 1. A Latinovits-féle alapítványnál évi 300 koronás egy állomás. 2. A Harrach-féle alapítványnál évi 144 koronás egy állomás. Az ösztöndíjakra általában csak oly róm. kath. vallású tanulók tarthatnak igényt, kik legalább is már a gimnázium vagy reáliskola I. osztályát jeles előmenetellel végezték. Ez általános feltételek mellett a Latinovits-féle ösztöndíjra csak családbeli ifjak tarthatnak igényt. A felszerelt folyamodványok a Latinovits-féle ösztöndíjért a Latinovits-család idősbikéhez Bács megye útján, a Harrach-féleért a gróf Harrach-család idősbikéhez Moson megye útján intézendők s az illető tanintézeti előljáróságnál az *1914. évi február hó 10-ig* nyujtandók be.

Ösztöndíj-pályázat.

A Schenk Adolf lovag által alapított egy 400 koronás ösztöndíjra ezennel pályázat hirdettetik. Ez ösztöndíjra Vágujhelyen született keresztény vallású szegénysorsú s a tanulmányokban jeles előmenetelt és jó magaviseletet tanusító ifju tarthat igényt, ki valamely hazai gimnáziumnak vagy reáliskolának 5-ik osztályától kezdve valamely felsőbb osztályba jár, avagy valamely hazai egyetemnek, illetve műegyetemnek rendes hallgatója. A folyamodványok az *1914. évi február hó 15-ig* az illetékes tanintézeti előljáróságnál nyujtandók be.

Ösztöndíj-pályázat.

Az 1913—14. tanév kezdetétől betöltendő Koháry-féle egy 240 koronás ösztöndíjra ezennel pályázat hirdettetik. Az említett ösztöndíjra csak magyarországi róm. kath. vallású és gimnáziumba, avagy reáliskolába járó jeles előmenetelű szegény tanulók bírnak igénnyel. A folyamodványok a vallás- és közokt. m. kir. miniszterhez cimzendők s *1914. évi február hó 15-ig* a tanintézetek előljáróságainál benyujtandók.

Ösztöndíj-pályázat.

A polgárosított magyar határőrvidék tanulmányi alapjából rendszeresített ösztöndíjállomások közül az 1913—14. tanév kezdetétől betöltendő: *Egy 300 koronás állomás.* Ezen ösztöndíjra elsősorban a polgárosított magyar határőrvidék kötelékébe tartozott szegénysorsú szülők gyermekei, másodsorban pedig ama szegénysorsú tanulók tarthatnak igényt, kik a polgárosított magyar határőrvidéki községek valamelyikének illetőségéhez tartoznak, tanulmányuk tekintetében pedig valamelyik középiskolába járnak s ott jeles, vagy legalább jó előmenetelt és jó erkölcsi magaviseletet tanusítanak. A kérvényeket az *1914. évi február hó 25-ig* kell beadni.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY

A zentai áll. s. közs. főgimnáziumnál egy lemondás folytán megüresedett német-latin szakos pályázat hirdettetik. rendes **tanári állásra**

A rendes tanár javadalma: 2400 kor. törzsfizetés, 600 kor. lakáspénz, ötévenként 200—200 kor. korpótlék és a megfelelő állami fizetéskiegészítés. Ha az állás kellő minősítéssel bíró pályázók hiányában esetleg helyettes tanárral töltetnék be, annak javadalma évi 2000 kor. A kellőleg felszerelt és a főgimnáziumi bizottsághoz címzett kérvények annak alulírt elnökéhez küldendők 1914. évi január hó 29-éig. A megválasztott állását 1914. évi február hó 1-én köteles elfoglalni. Alapvizsgás tanárjelöltek pályázati kérvényei figyelembe nem vétetnek.

Zenta, 1914. évi január hó 12-én.

GÓZON ISTVÁN
belvárosi plébános,
a főgimn. bizottság elnöke.

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

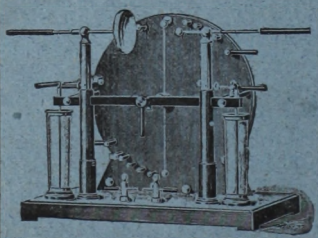

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *11. szám.* *1914. február 5.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

A III. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus határozatainak végrehajtása. (505. l.) — *Egyesületi élet.* Kolozsvári kör. *Nagy* Jenőtől. (525. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Az iskolaorvosi intézmény és a középiskola reformja. *Dr. Habán* Mihálytól. (528. l.) — A gyorsírás mint kötelező tantárgy. *Radnai* Bélától. (532. l.) — Képtelenségek megszüntetése. *Kemény* Ferenctől. (535. l.) — Az egészségtan is tekintetbe veendő. *Dr. Tuszkai* Ödöntől. (539. l.) — Gondolatok a történettanítás reformjához. *Barczán* Endrétől. (541. l.) — *Könyvek és lapok.* Válasz dr. Sziklay Ferencnek. *Moravcsik* Gézától. (544. l.) — Válasz két támadásra. *Dr. Réger* Bélától. (553. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (556. l.) — *Külföldi tanügy.* Modern középiskola Olaszországban. *Dr. Kovács* Gézától. (557. l.) — *Krónika.* Választmányi ülés. A T. Ö. és Á. S. O. E. özvegyi segélyéről. *Baumgartner* Alajostól. (562. l.) — Egy időszerű körkérdés a középiskolákról. *kf.*-től. (563. l.) — Iskolai békedolgozatok. (564. l.) — Északeurópai tanulmányút. A Kath. Középiskolai Tanáregyesület közgyűlése. (565. l.) — Kitüntetés. Kinevezés. Áthelyezés. Pályázat. Jubileum. (565. l.) A német birodalom iskolái 1911-ben. Szünetek. A népnevelés és népoktatás. *Dr. V. I.*-től. (567. l.) — *Gyászrovat.* (Rácz Endre, Jaszencsák Sándor, Gonda István, Fr. Kiss Károly, dr. Perényi József. 568. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

A bécsiek legkedveltebb irójának gondosan megválogatott legjobb elbeszélései.

Egy kötet ára:

1 korona 90

SCHNITZLER ARTUR:

GUSZTI HADNAGY

Elbeszélések (384 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 11. szám. 1914. február 5.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat **SAJÓ SÁNDOR** főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti **Dr. LÉVAY EDE** VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek **MÜLLER JÓZSEF** pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

A III. ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁRI KONGRESSZUS HATÁROZATAINAK VÉGREHAJTÁSA.

A november 15-én tartott kongresszus végrehajtó bizottsága megszerkesztette és tüzetes átdolgozás után végleges alakba öntötte a kongresszus nevében a kormányhoz szóló felterjesztést.

A bizottság megbízásához képest e memorandumot a folyó évi január hó 30-án átnyújtotta *Jankovich Béla* v. b. t. t. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak.

A memorandum teljes egészében a következő:

Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Urunk!

Magyarország állami, kir. katholikus, autonom felekezeti és községi középiskoláinak, állami felsőbb leány- és állami felső kereskedelmi iskoláinak tanárai, igazgatói és főigazgatói 1913. évi november hó 15. napján III. kongresszusukra gyűltek össze tarthatatlannak érzett helyzetük orvoslása céljából. E kongresszuson a *30 éves szolgálati idő* visszaállítását és a *státusrendezés* ügyét vitatták meg és egy *országos oktató-szövetség* megalakítását határozták el.

Ez a kongresszus méreteiben nagyszabású és egész lefolyásában higgadt volt. És habár a lelkek mélyén tagadhatatlanul sok elkeseredés halmozódott fel: a törvény, a kormányzat és a tanári állás iránti tisztelet szelleme uralkodott a tanácskozásokon s a kongresszus méltóságos egyértelműséggel hozta meg határozatait.

A kongresszus nevében és megbízásából mély tisztelettel Nagyméltóságod elé terjesztjük a magyar tanárság következő

kérelmeit:

1. *A nyugdíjügy tekintetében a magyar tanárság kéri az új nyugdíjtörvény összes kedvezményeinek alkalmazásával együtt a harmincéves szolgálati időnek, mint a magyar középiskola másfélszázados javának visszaállítását, s e célból a megfelelő novellának a törvényhozás elé terjesztését.*

Ezzel kapcsolatban kéri az új nyugdíjtörvény kedvezményeinek a harmincévi szolgálat fenntartása mellett az összes nem állami középiskolákban működő tanárokra, özvegyeikre és árváikra való kiterjesztését; a nyugdíjjárulék befizetése, valamint a nyugdíjigény megállapítása tekintetében e tanárokra nézve az államnál alkalmazottakéval azonos elbánást, hogy így akármely fajú középiskolából akármely más fajú középiskolába való átlépés a bárhol töltött szolgálati idő teljes beszámításával lehető legyen; ez elv folyományaképen a szerzetesi intézetekben töltött szolgálati évek beszámítását; végül kéri az oklevél nélkül de abszolutóriummal (illetőleg tanári szakvizsgálattal) eltöltött szolgálati időre nézve az új nyugdíjtörvény méltányosabb szakaszainak alkalmazását.

2. *A javadalmazás tekintetében kéri a magyar tanárság a státusrendezésnek a megszorító rendelkezések mellőzésével következetes végrehajtását, nevezetesen:*

a) *az összes állami és nem állami középiskolák rendes tanárainak, az igazgatók nélkül vett mindenkori létszám alapján a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokban évről évre egyenlő részekben való megharmadolását;*

b) *ennek megfelelően az igazgatóknak és a gyakorló főgimnázium tanárainak a VII. és VI. fizetési osztályban (egyenlő) megfelezését;*

c) *a főigazgatóknak az V. fizetési osztályba való sorolását;*

d) *a tornatanároknak a X., IX. és VIII. fizetési osztályokba szintén egyenlő részekben való elosztását;*

e) *a más középiskoláktól állami vagy kir. kath. szolgálatba átvett tanárok illetményeinek összes szolgálati éveik alapján kiszabott és oly fizetésjellegű személyi pótlékkal való kiegészítését, mely csak a törvényes fizetési maximum elérésekor legyen fokozatosan megszüntethető;*

f) *a nem állami tanároknak az államiakéval egyenlő családi pótlékban való részesítését;*

g) *a helyettes tanárok díjazásának és szolgálati viszonyainak méltányosabb rendezését.*

Megokolás.

1. A szolgálati idő kérdése.

A magyar középiskolai tanárság jól tudja, hogy a harminc-éves szolgálati idő visszaállításának most már egy tételes törvény áll útjában, s hogy a tanárság a maga igazaival a törvény meghozatala óta mintegy birtokon kívül került. *De annyira érzi az új nyugdíjtörvénynek a tanári pályára nézve visszás és tarthatatlan voltát, hogy az új helyzetbe beleszokni és belenyugodni nem tud, azt érzésével és lelkületével magáévá tenni nem birja.* Ezért a szentesített törvény iránti teljes tisztelete mellett is élni kíván azzal a joggal, hogy a hatásaiban károsnak mutatkozó törvény novelláris módosítását kérelmezze, sőt az idetartozó közműveltségi érdekekkel és az utókorral szemben súlyos erkölcsi kötelességének érzi azt a feladatot, hogy a — sajnos — elvesztett kulturális pozició visszaszerzésének szükségéről meggyőzze a törvényhozást és a kormányzatot. A kormányzat bölcsességének könnyebben fog sikerülni a hibát a törvényben egy rövid novellával jóvá tenni, mint az életben a káros hatásokat üdvösekre átvarázsolni.

Nyugodt lélekkel rámutathatunk, hogy mi **a döntésre hivatott tényezők felvilágosítására a törvény meghozatala előtt** minden emberileg lehetőt megtettünk, s »birtokon kívüli« jogállapotba nem önhibánk és mulasztásunk miatt jutottunk. Mikor a szolgálati idő felemelésének szándéka mint komoly terv először felmerült, 1910 őszén a tanárság izgatottsága és tiltakozása egy arányaiban is nagyszabású, lefolyásában is emlékezetes kongresszuson nyert kifejezést. Mi e II. országos kongresszuson az érvek nagy tömegével igazoltuk a 30 éves szolgálat fenntartásának oktatásügyi, ethikai és jogi szükségét s akkor kelt kiadványainkban a

nagyméltóságú kormánynak és a törvényhozásnak érveinket és adatainkat rendelkezésére bocsátottuk. Érvelésünknek és fellépésünknek meg is volt az az eredménye, hogy a kormány akkor levette napirendről e kérdést, még pedig *azzal a biztosítással, hogy a már szolgálatban álló tanárokra nézve ez a napirendről való levétel végleges, az ezután kinevezendő tanárokra nézve majd az új nyugdíjtörvény megalkotásakor történik döntés.* Mikor két év mulva, 1912 őszén, a nyugdíjjavaslat benyujtatott, még pedig azzal a reánk nézve kínosan meglepő, s a nekünk adott biztosítással ellentétben levő tartalommal, hogy a tanárság szolgálati ideje 35 évre felemeltetik, sőt a most szolgálatban álló tanárok közül is csak azok részesülhetnek az új nyugdíjtörvény kedvezményeiben, akik a 35 éves szolgálati időt önként elfogadják: akkor is minden tőlünk telhetőt elkövettünk, hogy a kormányt és a törvényhozás tagjait meggyőzzük a javaslat sérelmes és káros voltáról. A tanárság újabb kongresszuson érveit a közvélemény előtt ismét ki akarta fejteni, s ez csak azért maradt el, mert a benyujtott és napirendről levett javaslat hirtelen ismét napirendre tüzetett, és igen rövid, egynapos parlamenti tárgyalás után — melyben a legérdemlegesebb képviselői hozzászólások mellettünk hangzottak el — törvénnyé is vált. A befejezett ténnyel szemben nem mulasztottuk el ünnepélyes nyilatkozatban fenntartással élni, egy éven belül pedig, mikor a 30 és 35 év közti választás eredménye lezáratott, a törvény alkotásakor meg nem tarthatott **kongresszus** ez év november 15-én összeült s egyhangú határozattal kimondta a tanári pálya természetéhez egyedül alkalmas 30 éves szolgálat melletti lankadatlan küzdelmet. Soha egy pillanatig mi a magyar középiskolának és a magyar tanárságnak ez évszázados javáról le nem mondottunk, a javaslat törvénnyé semmiesetre sem a mi tanácsunkkal és erkölcsi hozzájárulásunkkal lett. Mi az új intézkedés sérelmes és veszedelmes voltát mindenkor élénken éreztük és meggyőző érvekkel hangoztattuk, amelyek ma is fennállanak, mert szakszerű cáfolatukra még csak kísérlet sem történt.

Kongresszusunk a tanárság nevében és egyhangú óhajkép tisztelettel kéri a normális 30 éves szolgálat visszaállítását, mert a szolgálati idő felemelése számbavehető pénzügyi haszon nélkül oly terhet hárít az iskolára és a tanárságra, mely semmiféle arányban nincs az eredménnyel, s oly izgalmat állandósít az

oktatásügy csendes csarnokaiban, amely minden egyéb, csak nem áldásos az iskola céljára nézve.

Érveink ismétlésével nem kell e fölterjesztésünk terjedelmét növelnünk. Mély tisztelettel utalunk II. kongresszusunk tárgyalásaira, melyek anyagából a *Beszédek és előadások* című kiadványt szerencsések vagyunk ezennel is mellékelni. Minthogy ezekre szakszerű választ nem kaptunk, kiegészítésük vagy bővebb megokolásuk szüksége fel sem merült. Ez érvek ma is érintetlenek.

De egy új adatot a törvény meghozatala utáni időből mégis hozhatunk fel. Ez pedig a **szolgálati idő választásának** az az **eredménye**, amely közülünk is sokakat meglepett, de a törvényhozást is gondolkodóba ejtheti, t. i. hogy a 35 éves szolgálatot minden előnyeiért is *nem a tanárság óriás többsége, hanem csak kisebbsége választotta.* A rendelkezésünkre álló adatok szerint ugyanis a tanárságnak több mint 70%-a a 30 éves szolgálat mellett maradt. Pedig itt valami vezetőségi nyomásról szó sem volt, ellenkezőleg, szigorú tárgyilagossággal arra intettünk mindenkit, hogy személyes szükségletei szerint határozzon. A feltünő eredmény kettőt jelenthet. Vagy azt, hogy az új nyugdíjtörvény nem ér fel a tanárságra nézve a régi állapottal, s ez esetben a törvénynek mi reánk nézve különleges súlyosító rendelkezését meg kell szüntetni, hogy előnyei érvényesülhessenek; vagy amennyiben jobb az új állapot a réginél a tanárságra nézve is, akkor a tanárság felsőbbrendű okokból tartózkodik attól, hogy a nyujtott előnyöket elfogadja: az iskola érdekeit akarja a jogfolytonosság épségben tartásával megóvni saját érdekei hátratételével: ez esetben is meg kell változtatni a törvényt, mely az intézményre oly károsnak látszik, hogy azért még hátrányokat is elszenvednek az intézmény képviselői.

Mély tisztelettel rámutatunk ezúttal a **törvény létrejöttének** egynéhány mozzanatára, melyek szintén a javítás szükségét igazolják.

1. Egyik mozzanat az, hogy a 35 éves szolgálatnak a már szolgálatban álló tanárokra való kiterjesztése *a nagyméltóságú kormánynak velünk biztosításkép közölt megállapodása ellenére történt.* E megállapodás a közoktatásügyi és pénzügyi kormány közt jött létre s mint ilyen közöltetett velünk 1910 dec. hó elején. E biztosítás következtében lemondottunk arról, hogy a közvéleménynek akkor teljes méltánylással felénk fordult hat-

hatós érdeklődését ébren tartsuk. Az az engedmény, mely szerint a tanároknak joguk volt a 35 és a 30 év közt választani s amely szerzett jogok és a kormányigéret épségben hagyásának biztosítására volt szánva, a tanárság szemében mint az igéret visszavételének burkolt módja tünt fel. Hiszen a lényeg az, hogy mindazon tanár, aki megmarad a kormányigéretben is biztosított 30 éves szolgálat mellett, kizáratik az új nyugdíjtörvény kedvezményeiből. A lényeg az, hogy amikor az ország egy humánus és szép törvénnyel ajándékozza meg a magyar tisztviselői kart, oly törvénnyel, amely a legtökéletesebb e nemű szociális alkotások közé tartozik egész Európában s amely törvény a maga egyéb előnyeit azzal tetézi, hogy a tisztviselő szolgálati idejét 5 évvel le is szállítja: ezt a humánus törvényt a tisztviselők egy csoportjára csak tehertöbblet, illetőleg új 5 évi szolgálat vállalása fejében alkalmazza. Ez a tanárságra nézve antiszociális intézkedés, a szolgálat színvonalának pedig intézményes alábbszállítása.

Bátorkodunk itt arra mutatni, hogy az akkori kultuszminiszter úr kijelentése szerint »a törvény csak azon tanárokra fog vonatkozni, akik majd a törvényjavaslat törvényerőre emelkedése után fognak kineveztetni, úgy hogy ebben az esetben senki sem fog szerzett jogának sérelméről szólhatni.« Annyira természetesnek vélhette mindenki, hogy amennyiben ujítás lesz, az a jelenleg szolgáló tanárokra nem vonatkozhatik, mert az szerzett jogok sérelmével járna, hogy gr. Tisza István mostani miniszterelnök úr őnagyméltósága egyik akkoriban tartott beszédében ugyancsak mint *pro futuro* intézkedést tartotta lehetségesnek a szolgálati idő felemelését.

2. Az ezután szolgálatbalépők, de általán a tanárság szolgálati idejének emelése *semmiféle szakszerü megvitatás tárgya nem volt.* Nem tárgyaltatta e kérdést a kormány a Közoktatási Tanáccsal, nem hívta fel nyilatkozatra a tankerületek kir. főigazgatóinak és a felekezeti kerületi felügyelőknek egyetemét, nem a pedagógiai jellegü egyesületeket, nem tartatott kulturpolitikusok, orvosi szakértők, független véleményü tanférfiak részvételével enquête-et, egyszóval semmiféle szakvélemény nem igazolta a ránk vonatkozó törvényszakasz megalkotását. Hallottunk gazdasági, disciplináris és pénzügyi szempontokat, a »raison d'état« jelszavát, de nem volt egyetlen hang, mely ez intézkedés oktatásügyi célszerüségét kimutatni megkisérelte volna. Minden érv külsőleges, más rovatba tartozó volt, egy sem az oktatásügy

sajátos érdekeiből indult ki. Minden érv a τόποι ἄτεχνοι kategóriájába tartozott, egy sem a τόποι ἔντεχνοι körébe. Egy lényegileg oktatásügyi kérdésről döntés történt merőben idegen szempontok alapján. Egy évszázados, bizonnyal jól megfontolt s nem a tanárok, hanem az ügy érdekében szabályozott állapotot megszüntettek kellő előtanulmány és megvitatás nélkül, tisztán bizonyos sablonszerű egységesítés érdekében. Az elintézés e módja azt a kiszámíthatatlan erkölcsi hatást hagyja meg a lelkekben, hogy íme a kultúra az utolsó közügy, mert a maga területén is vereséget szenved a többi érdekektől, terhére, megkérdezése nélkül kisajátítás, kilakoltatás foganatosíttatik.

A közoktatásügyi kormány, mióta érveinket megismerte, a szolgálat felemelésének elvét a Háznak sem bizottságaiban, sem plenáris ülésein nem képviselte. A pénzügyminiszter úr ő nagyméltósága részéről ismételten hivatkozás történt arra, hogy a javaslat a közoktatásügyi miniszter úr hozzájárulásával terjesztetik be. A kabinet szolidaritásának elvénél fogva nem is lehetett volna máskép s nekünk nincs jogunk és módunk e hozzájárulás körülményeit magyarázni, vagy esetleg a két minisztérium felfogása közt az ellentét lehetőségére gondolni. De bizonyos, hogy a közoktatásügyi kormány távoltartotta magát az ügy parlamenti tárgyalásától. Pedig az oly nyomatékosan kifejezett szakbeli aggodalmakkal szemben a javaslatnak az iskola színvonalára való hatását illetőleg, a szakszerű megnyugtatás megadására a közoktatásügyi kormány lett volna hivatott, ha ily megnyugtatást adni módjában lett volna. Tény, hogy az illetékes szakminiszter úr nem oszlatta el a javaslat ellen érvényesített tárgyi aggodalmakat, melyeket nemcsak mi hangoztattunk, hanem a törvényhozás több kulturpolitikusa is, részint a bizottságokban, részint a Ház nyilt ülésén.

3. A törvény megokolásának *külső érvei sem részesültek igazi kontradiktórius megvilágításban.* Bátorkodunk ez érveket legalább vázlatosan elemezni.

a) Az egyik főérv a szolgálati idő uniformizálása mellett az volt, hogy »az utóbbi években a tanárok helyzete lényegesen javult és aequiparáltatott a többi tisztviselőkével«.

Az aequiparálás megvilágítására talán elég az a két adat, hogy az 1912. év végén a bírák közül a VII. fiz. osztályon felül volt a létszámnak 21%-a, az állami és kir. kath. tanárokénak (hozzájok számítva az igazgatókat és főigazgatókat is) 3%-a;

viszont a IX. fizetési osztályban volt a bíráknak 10, a tanároknak 46%-a. Pedig a jelenlegi miniszterelnök úr az 1911. év derekán folyt közoktatásügyi budgetvitában világos szavakkal kifejezte, hogyan kell érteni az aequiparálást. »Én magam részéről, mondá, melegen óhajtom azt is, hogy amint az állam pénzügyei engedik, a lehető legrövidebb idő alatt jusson a tanári karból is — itt már természetesen betudva az igazgatói és főigazgatói állásokat is — a VI. és V. fizetési osztályba körülbelül annyi percentje a tanári karnak, amely más foglalkozási ágaknak megfelel.« Az állam pénzügyei a mult két évben nem fordultak jobbra; de az egyenlő elbánás el is maradt s az elmaradt aequiparálás fejében a terhet felemelni nem lehetett méltányos.

Ám nézetünk szerint a státusrendezés kérdése és a szolgálati idő kérdése két külön, össze nem mérhető és össze nem kapcsolható kérdés. A fizetésjavítás fejében akkor lehetne a szolgálati időt felemelni, ha régebben azért szabták volna rövidebbre a szolgálati időt, mert kevesebb volt a fizetés, mint más hasonló képzettséget kivánó s hasonló társadalmi értékű munkát végző tisztviselői ágazatokban. De a tanárság 30 éves szolgálatát nem a »do ut des« elve határozta meg, hanem az iskola érdeke és a tanári munkaerő termékenységének tapasztalatilag megállapított átlagideje. Ha a tanárság ezt az időt alku tárgyává tenné s pl. a VI. quinquennium fejében egyetemlegesen a 35 év mellett foglalna állást, *ezen az alapon* azt a kívánságot el kellene utasítani.

b) A másik ok a 35 éves szolgálat mellett a tanárok és a többi tisztviselők szolgálati ideje között fennálló eltérés megszüntetése volt. Ám most a divergenczia magában a tanári státusban honosult meg, mert hiszen vannak egyrészt 35, másrészt 30 évig szolgáló tanárok; vannak autonom felekezeti tanárok, kik évek hosszú során teljesített nyugdíjbefizetéseikkel a 30 évre maguknak jogot szereztek és a 35 évi szolgálatra nem kötelezhetők. A katonai nevelőintézetekben és a magyar államtól dotált költségvetéssel kormányzott társországokban a tanárság 30 évi szolgálati ideje megmaradt. Tehát a divergenciák ujabb sorozata támadt, még pedig most már azonos jellegü állományokban. Ez pedig kevésbé logikus, mint az eddigi különbség volt. Könnyü átlátni, hogy pusztán egy külső eltérés megszüntetéséért nem lehet feláldozni azokat az elvi alapokat, melyeken a 30 éves szolgálat nyugszik. Kinek használ ez az egyenlősítés? A többi tisztviselőnek talán jobb, ha a tanár most már 5 évvel tovább szolgál

mint eddig? Vagy a tanárságnak jobb? Vagy az iskolának? Bizonnyal senkinek sem, csak talán az egyformaság érzékének. Az eltérés úgyis lényegesen kisebbedett, mikor a többi tisztviselők szolgálati idejét lejebb szállították. Miért tovább menni s a tanárok szolgálati idejének fölemelésével erőltetni a teljes egyformaságot?

c) Állítólag disciplináris tekintetek is követelték a szolgálati idő egyenlősítését. Ez nem jelenthet mást, mint azt, hogy a tanárok 30 éves szolgálatának fenntartása a többi tisztviselők közt szükséges fegyelmet veszélyeztette volna. Alig képzeljük, hogy ha egyes tájékozatlan, az iskolai élet szükségleteinek finomságait és a tanári munka foganatosságának kellékeit nem ismerő és méltányolni nem tudó tisztviselők magánbeszélgetéseik során ilyen nyilatkozatokat tettek is, most, mikor az ő szolgálati idejük az eddiginél sokkal méltányosabb szabályozást nyert, a tanárság szolgálati idejének most már tetemesen kisebb eltérése miatt a tisztviselők nagy tömege nagyobb nyugtalanságot érzett volna, mint az eddigi nagyobb eltérés mellett érzett. Egyébként is a kormányzat, mely tájékozottabb lehet az egyes pályák különleges szükségletei felől, annál kevésbbé befolyásoltathatja magát efféle elszórt véleményektől, mert hiszen maguk a tisztviselők egyetemét képviselő kongresszusok, a kolozsvári, majd a győri, határozottan a tanárok 30 éves szolgálata mellett foglaltak állást.

d) Igen erős argumentumként érvényesíttetett a 35 év mellett az a jelenség, hogy a tanárság tetemes — állítólag 44 — százaléka eddig is szolgálatban maradt 30 éven túl is. Megjegyezzük, hogy ez kétélű érv, mert ha a munkabiró emberek úgyis szolgálatban maradnak, nincs szükség oly intézkedésre, mely a munkában maradásra kényszeríti őket s velök a nem munkabirókat; ha pedig a nem munkabiró elemek is szolgálatban iparkodtak maradni 30 évnél tovább: ezt a már magában is visszás és káros jelenséget nem lehet orvosolni azzal, ha intézményesen 5 évvel megtoldjuk az ő meddő tevékenységük idejét; ezt a bajt csak a 30 éves szolgálat alapján lehet orvosolni, ha, ahol a tanár munkaerejének hanyatlása bizonyossá vált, az iskola kötelékéből el is távolítják. Adataink szerint az említett hányad jóval kisebb, csak 8·4%-ra megy, ennyire is azért, mert az illetőket az átmeneti állapot következtében még kinálkozó előnyök kecsegtették. Továbbá a 30 évnél továbbszolgálás nem jelenti azt, hogy az illetők a 35-ik évet

el is érik a szolgálatban. Azt kellene kimutatni, hogy a 35 évig szolgáló tanárok száma oly nagy, hogy ennek alapján a hosszabb szolgálati időre való kötelezés kimondása számbavehető kisebbség jogait nem sértheti. Akkor azonban szintén fölösleges volna a szolgálati idő felemelésének kimondása.

e) Ezzel az érveléssel egészen ellenkező tartalmú s egyúttal súlyosabb is az a szempont, mely szerint »Magyarország sem szellemileg, sem pénzügyileg nem elég erős arra, hogy 30 évi szolgálat után 50—55 éves egészséges, erőteljes férfiakat teljes fizetéssel nyugdíjba küldjön«. Ez a kijelentés elvben annyira igaz, hogy csak hozzájárulni lehet; a gyakorlatban is bizonnyal tapasztalatok szolgáltak alapjául. Fordulhattak elő esetek, hogy munkaerejük javában levő tanárok, igazgatók 30 éves szolgálat után nyugalomba vonultak, s talán más, jövedelmet hajtó hivatalt vállaltak. Magunk is azt tartjuk, hogy a még hosszabb időre használható szellemi erőket az iskolához kellene kötni. Ennek meg kellene találni a módját; de nem az a mód a szerencsés, amely fáradt gőzzel dolgozó erőket is még öt évig az iskola szolgálatába kényszerit s velük az iskola munkáját megterheli. Ne feledjük azt, amit illetékes tanügyi adminisztrátorok mondanak, személyes tapasztalat alapján, hogy a 30—35 év közti idő a tanárság zömére nézve kritikus kor, amely idő alatt gyakran rohamosan áll be a szellemi és testi erők hanyatlása. Aki a 31., 32. szolgálati évet még erőben megéri, az a 34-ben esetleg már csak romja önmagának. Csak épen érintjük, hogy a tanári pályán az 50 éves korban teljes fizetéssel való nyugdíjba vonulás lehetetlenség, mert a lehető legkedvezőbb esetben is 52 évesnek kell az illetőnek lennie, ellenben a normális eset az, hogy a tanár rendszerint 26—27 éves korában jut nyugdíjra jogosító állásába. Mivel pedig a hivatalos statisztika szerint a tanárságnak az a szomorú kiváltsága van, hogy belőle csak 3.5% éri el a 60-ik életévét: már a 30 évi szolgálat után is csak igen kis százaléka élvezheti néhány esztendeig a teljes nyugdíjat. Ez pedig valóban csekély nyugalmi jutalom azért a nagy kulturmunkáért, melyet a tanárság végez. Ha pedig a 35 évi szolgálatot vesszük alapul, akkor kitünik, hogy a tanárság legnagyobb részének, ha teljes nyugdíjra akar szert tenni, még 62—63 éves korában is a kathedrán kell ülnie s igen kevés jut egyáltalán abba a helyzetbe, hogy az 1912: LXV. t.-c. 31. szakaszának negyedik *c)* pontja értelmében teljes fizetéssel

való nyugalmazását kérhesse. Így a tanároknak valósággal a kathedráról kell a sírba dőlniök, s a tanárságra nézve a teljes nyugdíj elérése, gyér kivételeket nem számítva, előre meghiusult célnak tekinthető, és az erre fordított áldozatuk ellenérték nélkül marad.

Csupán megemlítve még, hogy a 30 éves szolgálat visszaállítása pénzügyileg annyira nem jelentős intézkedés, hogy maga a pénzügyminiszter úr kijelentése szerint, őt nem is pénzügyi tekintetek indították a tanároknak a 35 éves szolgálat alá vonására, mint inkább az egyenlősítés elvének alkalmazása, semmit nagyobb meggyőződéssel nem kérhetünk, mint régi, normális szolgálati időnk mielőbbi visszaállítását.

II. A státusrendezés ügye.

Másik kérésünk a státusrendezés okszerű végrehajtására vonatkozik.

Évtizedes küzdelmeinkkel sikerült elismertetnünk a tanári munkának bármely más vezető jellegű tisztviselői kar munkájával egyenlő belső és társadalmi értékét. Ez az elismerés a kormány részéről abban nyilvánult meg, hogy a tanárság előtt megnyitottak egy magasabb fizetési osztályt, nevezetesen a szorosan vett tanárok előtt a VII-iket, az ötödéves korpótlék épségbentartásával és azzal a biztosítással, hogy a tanárok amint eddig a IX. és VIII. fizetési osztály közt megfeleztettek, úgy most a IX., VIII. és VII. fizetési osztályok közt megharmadoltatnak. A rendezést megindították 1909-ben gr. Apponyi Albert és befejezték 1912-ben gr. Zichy János közoktatásügyi minisztersége alatt.

De a gyorsabb ütemű végrehajtás kimondásának percében az 1910 végén benyujtott költségvetési javaslatban olyan megszorítások merültek fel, amelyekről addig soha szó nem volt, s amelyek kiforgatták a rendezést a maga igazi természetéből. Két irányban történt ily megszorítás. Egyrészt kimondatott, hogy a megharmadolás alapjául az 1909-iki (tehát két évvel azelőtti) létszám fog szolgálni, oly módon, hogy a VIII. és VII. fizetési osztály létszáma az 1909-ik évi létszám alapján vétetik fel és nyolc éven át változatlanul megmarad; az újabb szaporulat csak a legalsó fizetési osztály létszámát fogja növelni. Továbbá a VII. fizetési osztály létszámába beleszámíttatnak az igazgatók is, még pedig nemcsak azok, akik a VII. fizetési osztályban vannak,

hanem azok is, akik a VI. fizetési osztályba felléptek. Ez a két intézkedés valósággal devalválta a státusrendezés értékét, annyira, hogy alig mult el két év, a legutóbb kiadott rangsor, mely az 1912-ik év végén levő állapotot mutatja, a középiskolai tanárság státusrendezéséről a következő képet adja:

Fizetési osztály	Főigazgatók	Igazgatók	Állami tanárok		Kir. kath. tanárok	
			igazgatókkal	igazgatók nélkül	igazgatókkal	igazgatók nélkül
V.	3—20%	—	—	—	—	—
VI.	12—80 %	29—35%	—	—	—	—
VII.	—	53—65%	300—25%	253—22%	51—25%	45—23%
VIII.	—	—	335—28%	335—29%	43—22%	43—22%
IX.	—	—	539—47%	539—49%	104—53%	104—55%

Fizetési osztály	Felsőbb leányiskolai igazgatók	Felsőbb leányiskolai tanárok		Felsőbb keresk. iskolai igazgatók	Felsőbb kereskedelmi iskolai tanárok	
		igazgatókkal	igazgatók nélkül		igazgatókkal	igazgatók nélkül
V.	—	—	—	—	—	—
VI.	5—26%	—	—	7—35%	—	—
VII.	14—74%	26—14%	12—7 %	13—65%	36—26%	23—18%
VIII.	—	68—37%	68—40%	—	43—30%	43—34%
IX.	—	88—49%	88—53%	—	60—44%	60—48%

Hova fog ez néhány év mulva fejlődni? Hiszen pl. a kir. kath. intézetekben a tanári létszámnak ma már 55%-a vesztegel a IX. fizetési osztályban. Mi lesz még 3—4 év mulva?

Nekünk nem ilyen státusrendezés volt igérve. Pedig ezt a 35 éves szolgálat behozatala még jobban megrontja, mert az öreg tanárok a legfelsőbb fizetési osztályban levő helyeket tartják megszállva. Mai nap a rendezést 8 évre megkötni, amikor a megélhetési viszonyok 8 év alatt tökéletesen átalakulhatnak, tulajdonkép az érdekeltek exisztenciális megkárosítását jelenti. E helyzet tarthatatlan. Annak nyilvánította, hálával ismerjük el, a kormány mai feje, gróf Tisza István ő nagyméltósága is már az 1911-iki közoktatásügyi budgetvita folyamán mondott beszédében, mikor igy nyilatkozott: »Én magam részéről nem habozom kijelenteni, hogy mélyen óhajtom, miszerint *azon kulcs*, neveztessék harmadolásnak vagy akárminek, amely mellett a középiskolai tanári kar a különböző fizetési osztályokban beosztatott, alkalmazkodjék évről évre a létszámemelkedéshez, vagyis

ne tolódjék el a tanári kar hátrányára a létszám emelkedése folytán«.

Ez a súlyos óhaj megfelel a tanárság kívánságának is és a tanárság kívánsága annál égetőbb, mert azóta ismét évek multak el, mialatt a helyzet csak rosszabbodott, de a javításra nem történt semmi.

Teljesen crőszakolt intézkedés, hogy az igazgatók is beleszámíttatnak a tanári létszámba. Ők állásukat királyi kinevezés útján nyerik, esetleg a IX. fiz. osztályból kerülnek a VII-ikbe, tehát egészen más természetű létszámhoz tartoznak. Eddig maga a kormányzat sem számította az igazgatókat a VIII. fiz. osztályba sorzott tanárok közé; a megfelezés a IX. és VIII. fiz. osztályok közt az igazgatók hozzászámítása nélkül történt. De nincs erre a példátlan hozzászámításra eset másfelé sem. Az elsőfokú bíráknak a fizetési osztályokban való szétosztásánál nem vétetnek tekintetbe sem a törvényszéki elnökök, sem a magasabb fokú bírák.

A státusrendezést e két intézkedés: a 8 évre való megmerevítés és az igazgatók beszámítása mintegy megcsonkította. Végtelenül lehangoló egy, erkölcsi levegőben élő és eszmények ápolására hivatott tisztviselői karra nézve, mikor látnia kell, hogy az, amit szilárd igéretnek tekintett, mint nyer a végrehajtásban más alakot s mint foszlik mintegy ködbe. Ez az elfásulás iskolája; pedig az elfásulásnak semmi helye a tanári lélekben.

Kérnünk kell tehát az igazgatók nélkül vett mindenkori ***tanári*** *létszámnak a három fizetési osztály közt évről évre történő egyenlő megosztását.*

Az igazgatók előtt a státusrendezés alkalmával a VI. fizetési osztály nyittatott meg, mint a tanárok előtt a VII-ik. A természetes állapot az lett volna, hogy az igazgatók a rendelkezésükre álló két fizetési osztály közt épúgy egyenlően osztassanak meg, mint azelőtt, s mint a tanárok a maguk fizetési osztályai közt — elvben — jelenleg is, amellett ötödéves korpótlékaikat is tartsák meg, hiszen ők is tanítószemélyek egyúttal, kiknek a törvény korpótlékot rendel. Azért itt is megrövidíttetett a tanárság. Az igazgatóknak ma is csak 35%-a van a VI. fiz. osztályban, 65 az alsóbbikban; amellett a VI. fiz. osztályú igazgató korpótléka elvétetett s most legfölebb némi pótlékát kapják e pótléknak.

Ez a rendszer a legnagyobb mértékben visszás, mert pl. idősebb érdemes tanárt alig lehet igazgatóvá kinevezni, mivel az

úgyis a VII. fiz. osztályban van s reménye sem lehet, hogy ha igazgatóvá lesz is, a VI-ba előlépés sora rákerülhessen, inkább megmarad a mégis kevesebb felelősséggel és kiadással járó tanári állásban.

Kérnünk kell tehát az igazgatóknak a VII. és VI. fizetési osztályban való egyenlő elosztását és a VI. fiz. osztályban az ötödéves korpótlékok meghagyását.

A főigazgatók előtt újabban az V. fizetési osztály nyílt meg, de oly szerény mértékben, hogy csak 20%-uk került a nagyobb fizetési osztályba, 80%-uk a VI-ikban maradt minden quinquennium nélkül. Itt azzal az adminisztrációnális unikummal találkozunk, kogy 7000 koronás fizetésű tanárok mellett lesznek két fokkal magasabb állásban levő tankerületi kir. főigazgatók 6400 koronás fizetéssel.

A kongresszus nevében tisztelettel kérjük az összes főigazgatói állásoknak az V. fiz. osztályba sorozását. Ezt adminisztrációnális okokon kívül az aequiparálás elve is kívánja. A tanárságnak a legfelső fokba jutó hányada így is oly csekély százalékot jelent, amely nem arányos pl. a bírói pályán szervezett ilyen fokú állások számával.

A tanárképző intézeti gyakorlóiskola tanáraira nézve az igazgatókkal, igazgatójára nézve a főigazgatókkal való egyenlő elbánást kérünk. Az intézet tanári kara első szervezésétől kezdve kiváló tanárok számára előlépő helyül szolgált s ez állások egyenlők voltak a vidéki igazgatók állásánál akkor még magasabb fővárosi igazgatói állásokkal. Minthogy ez intézmény paedagógiai mühelyül szolgál s a multból is európai híre van, régi jellegében továbbra is fenntartandó s az előlépés esélyei a tanárság számára ez intézet állásainak további kiemelésével fenntartandók.

A tornatanítók helyzete époly rendezetlen, mint a rendes tanároké. A II. kongresszus idején rájuk nézve az az igéret hangzott el, hogy létszámukat a X., IX. és VIII. fizetési osztályok közt fogják megharmadolni. Ma az ő státusuk rendezése úgy áll, hogy a IX. fiz. osztályban van az államiaknak 47, a kir. katholikusoknak 43%-a, a X-ben pedig az államiaknak 54 s a kir. katholikusoknak 57%-a.

Ezért kérjük a tornatanítóknak a X., IX. és VIII. fiz. osztályokban való megharmadolását.

Mindezen rendelkezések foganatositását *egyaránt* és *egyidejü-*

leg kérjük az **állami és nem állami** középiskolák tanáraira, igazgatóira és tornatanítóira nézve.

Engedje meg Nagyméltóságod, hogy kétrendbeli részleges, de olykor annál fájdalmasabb sérelem elhárítását ajánljuk kegyes gondoskodásába. Elég gyakran megtörténik, hogy nem állami **tanárok átvételnek** az állami vagy kir. kath. státusba, vagy az utóbbiakból kölcsönösen egymásba. Az ilyen átvételek szükségesek, de oly bonyodalmakkal járnak, melyeket mindkét félre nézve kielégítőleg kellene szabályozni. Mert, ha e tanárokat előbbi státusukban elfoglalt helyük arányában osztják be, megbontják a (pl. állami) rangsor zárt láncolatát s az utánok következők előlépési esélyeit csökkentik, őket gyakran egy vagy több évre is hátraszorítják; ez az eljárás tehát szerzett jogokat sért s a tanárság élénken tiltakozott az ellen, hogy az állam harmadik személyek terhére nyujtson egyeseknek kárpótlást. Mostanában sokkal gyakoribb az a másik eljárás, hogy az átlépett, vagy intézetekkel együtt államosított tanárok a rangsor végén kapnak helyet. Itt mások szerzett joga épségben marad, de az átvett tanárok hosszú időre kiható hátrányt szenvednek. Az átvétel pillanatában nem károsulnak ugyan, mert az eddigi és új fizetésük közt mutatkozó különbözetet személyi pótlék címén megkapják; minthogy azonban e pótlék előlépéskor fokozatosan megszűnik, azért e tanároknak a valóságban állandóan kisebb fizetésük van, mint amennyit élveznének, ha az állam át nem veszi őket. E méltánytalan visszásságokon úgy lehetne segíteni, ha az átvett tanár mások elé nem kerülne ugyan, de egyúttal összes, szolgálati idejének megfelelő illetményeit is megkapná, fizetésjellegü személyi pótlékkal való kiegészítés útján, mely csak a törvényes fizetési maximum elérésekor lenne fokozatosan megszüntetendő.

Egy másik ilyen részleges sérelem, hogy a **nem állami tanárok** még mindig nem élveznek **családi pótlékot.** Az egyenlő elbánás alapján kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nem állami tanárság e méltóságos kérelmét jóakaró figyelmére méltatni kegyeskedjék. Amennyiben pedig az állam pénzügyi viszonyai nem engednék meg e kérelem közvetlen teljesítését: méltóztassék rendeleti úton kötelezni mindazon iskolafenntartó hatóságokat, melyek államsegélyben részesülnek, hogy ezen állami segítségből tanáraik családi pótlékáról sürgősen gondoskodjanak.

A helyettes tanárok nem tartoznak ugyan a tanári státusba, de az ő helyzetük javítása nélkül a magunkénak rendezését nem tekinthetjük teljesnek. A helyettes tanárok fizetésbeli ellátása a legtarthatatlanabb.

Az ő díjazásuk ma a fővároson kívül mindenütt 1600 K. Ezt közel félszázaddal ezelőtt állapították meg, s ebből jut a helyettes tanárnak naponként 4 K 38 f. Ezt az összeget a legkezdetlegesebb fizikai munkával, is meg lehet keresni, s ez összeg vásárló képessége a mai viszonyok közt messze elmarad egy intelligens ember legegyszerűbb szükségleteinek mértékétől is.

Kezdő tisztviselők más hivatali ágakban is szerény díjazással kezdik pályájukat. De azok nem ugyanazon funkciókat végzik, mint a hivatal törzséhez tartozó tisztviselők. Ellenben a helyettes tanár kezdettől fogva ugyanazon funkciót teljesíti, mint a rendes tanár, ugyanazon felelősséggel és vele szemben ugyanazok a követelmények állanak fenn, mint a rendes tanárokkal szemben; a tanulók, a szülők, a társadalom miatt a társadalmi élet és megjelenés bizonyos minimális mértékén alul a saját és az iskola tekintélyének csorbítása nélkül nem maradhat. Nemcsak épúgy tanít, hanem épúgy vizsgál, államérvényes, esetleg érettségi bizonyítványokat ír alá, mint a rendes tanár; ily lényeges funkciókat végez, ő, akinek megbízása csak évről évre szól és sohasem tudja, mikor nevezik ki rendes tanárrá. Még vasúti kedvezménye sincs, pedig ezt a szolgák is megkapják. Méltánytalan elbánás az is, hogy az állam a felekezeti és községi iskoláknál eltöltött helyettesi éveket beszámítani nem szokta. A szerzetesrendeknél töltött helyettesi éveket még a nyugdíjba sem számítja be, azon a címen, hogy az intézetek fenntartói nem tagjai az országos tanári nyugdíjintézetnek. Így az az anomália áll elő, hogy míg az országos nyugdíjintézethez való tartozás útján minden felekezeti és községi szolgálat beszámítható az államhoz való átlépés esetén, addig a szerzetesi intézetekben helyetteskedő tanárok ilyen éveit a kormány nem hajlandó betudni, mindamellett, hogy ezek közelebb állanak az állami alkalmazottakhoz, mivel a szerzetesrendi középiskolák a miniszter közvetlen vezetése, részben rendelkezése alá tartoznak. Pedig a viszonosság, melynek alapján az autonóm felekezeti évek számítanak, jóformán maga is csak méltányossági formula, hogy a tanár az átvett tanároknak nyugdíjat adhasson, hiszen rend-

szerint az államhoz jönnek e tanárok, megfordított esetre kevés a példa.

Itt kell megemlítenünk azt a visszásságot, hogy legújabban az oklevél nélkül eltöltött helyettes tanári évek beszámítása is elejtetett a 40419/1913. sz. miniszteri rendelet törvénymagyarázatával. Minthogy az 1912:LXV. t.-c. 13. §. 7. pontja szerint »be kell számítani a közvetlenül megelőzőleg helyettes tanári... minőségben eltöltött szolgálati időnek azt a részét. mely a középiskolai tanári oklevél, illetőleg a... főiskolai képzettség megszerzési utáni időre esik«, a főiskolai képzettség pedig a törvény megokolása szerint abszolutóriumot jelent: ennélfogva mi sem áll útjában annak a magyarázatnak, hogy ahol tanári oklevél nincs, az abszolutóriumtól számíttassék a szolgálat; hiszen nincs értelme, hogy ha más szolgálati ágakban az abszolutórium a beszámítás kezdetéül szerepel, ez ugyanazon fokú képzettség mellett a tanárságtól megtagadtassék.

A helyettes tanárok állásának méltányos rendezéséhez a következőket látnók szükségesnek: a számos évtizeddel ezelőtt megállapított jutalomdíjnak a mai árakhoz képest, mintegy másfélszeres arányban való felemelését; a helyettesek megbízásának egész helyettesi idejükre való kiegészítését; a törvényben biztosított 3 évi minimális idő alatt rendes tanárokká való kinevezésüket, és mint állandó állami alkalmazottaknak — legalább esetről-esetre — vasúti féljegy kedvezményben való részesítésüket. Ezeket mély tisztelettel kérjük is.

Kegyelmes Urunk! A tanárság több ezer főből álló nagy testülete a nemzeti értelmiségnek nemcsak számánál, hanem hivatásánál fogva is egyik legfőbb tényezője; az iskolában a nemzeti értelmiség törzsét neveli; a városok szellemi életében minden tisztviselői karnál fontosabb szerepet tölt be, egy sereg tudományos egyesületet részvételével és szellemi munkájával fenntart, működésével és egész szellemével az egységes magyar nemzeti államnak egyik legszilárdabb oszlopa. Ezt az oly nagy fontosságú testületet ama két intézkedéssel, ú. m. a harmincöt éves szolgálat semmi lényeges célt nem szolgáló behozatalával és a valahára kiküzdött státusrendezésnek megcsonkításával mesterségesen elégedetlenné tenni, lelkében a méltánytalanság érzelmét állandósítani, netalán ártalmas irányzatokat erősíteni:

kockázatos lépés nemzeti fejlődésünkre nézve. A jelen kormány, mely ez intézkedéseket nem kezdeményezte, bölcsességével jóváteheti az aggodalmas lépést, még pedig annál önkéntesebb elhatározással, mert a tanárság eme kongresszusa, melynek kérelmét tolmácsoljuk, hangjában minden szenvedélytől s magatartásában az erőszakoskodásnak még látszatától is tartózkodott és csak az okok, az igazság, az erkölcsi tényezők hatására számított.

Bizalommal fordulunk Nagyméltóságodhoz, mint a magyar kultura hivatott őréhez és mély tisztelettel kérjük: alapos kérelmeink teljesítésével adja vissza a tanárságnak lelki nyugalmát, hogy ne legyen kénytelen minduntalan anyagi ügyeivel foglalkozni s minden erejét iskolai munkájának mennél sikeresebb elvégzésére fordíthassa.

Magyarország állami, kir. katholikus, autonom felekezeti és községi középiskolai, állami felsőbb leány- és állami felső kereskedelmi iskolai tanárságának kongresszusa nevében és megbizásából

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgái

Budapesten, 1914 január hó 21-én.

Dr. Négyesy László,
elnök.

Dr. Schmidt Márton,
előadó.

Dr. Bartha József,
előadó.

A memorandum átnyújtásánál *Négyesy László* vezetése alatt a bizottság csaknem teljes számmal jelen volt. *Négyesy László* elnök a következő beszédddel nyújtotta át a felterjesztést:

Nagyméltóságú Miniszter úr! Kegyelmes urunk!

A mult november hó 15-én tartott III. országos tanári kongresszus végrehajtó-bizottsága legelőször is bátorkodik most már közvetlenül is tolmácsolni az említett kongresszus leghálásabb köszönetét, amiért a tanárságnak e kongresszuson nagy számmal való megjelenését lehetővé tenni s egyúttal a kongresszust személyének képviseletével megtisztelni méltóztatott. E tények örvendetes hatást tettek s fokozták Nagyméltóságod iránt azt a tiszteletet, melyet Nagyméltóságod a magyar középiskolai oktatás alapvető kérdései iránt való bátor és kezdeményező érdeklődésével már előzőleg a tanárság széles rétegeiben magának biztosított.

E kongresszus megbízásából kötelességünk Nagyméltóságod elé terjeszteni a kongresszuson képviselt magyar középiskolai, felső leányiskolai és felső kereskedelmi iskolai tanárság két főkérelmét.

A kongresszuson képviselt tanárság a törvény legodaadóbb tisztelete mellett kéri a nemrég alkotott nyugdíjtörvénynek egy megfelelő novellával olynemű kiegészítését, mely a tanárság ősi, a középiskolai intézménnyel összeforrott harmincéves szolgálatát visszaállítja. A régi állapot melletti érveket mi kifejtettük, a Ház kulturpolitikusai is hangoztatták; ezek az érvek meg nem cáfoltattak, ezek fennállanak az iskolai élettel és a tényekkel együtt. Egyáltalán a változtatás mellett egyetlen szakbeli érv nem érvényesült, csupán külső érvek. A szolgálati időnek öt évvel való emelése teher az iskolára, melyet a fáradt erők foglalkoztatása elnyom, teher a tanárságra, melynek fájdalom csak 3·5%-a éri el a 60-ik életévet. A munkabiró elemeket meg kell tartani az iskolai élet számára, de az összerokkantak eltávolítására fenn kell tartani a lehetőséget. Ha igaz, hogy a tanárok úgyis tovább szolgálnak, nem szükség az állam pénzügyi érdekét törvénnyel is védeni. Ellenben a biztosságnak az a tudata, hogy a tanár belé öntheti egész lelkét, egész erejét a tanításba: netaláni megrokkanása esetén számára 30 év mulva biztos a teljes nyugdíjellátás: becses morális érték. Ellenben a szolgálatnak öt évvel emelése, mikor a tanárság oly sűrűn látja, a testület kiváló tagjaival illusztrálva is, hogy 30—35 év közt a katedráról sokan egyenesen a sírba szállanak: ez a bizonytalanság zsibbasztó és lehangoló érzetét lopja be az elmékbe. De oly kényes szervezetnek, mint az iskola, melytől egészséges és állandó fejlődést várunk, nem tanácsos a fogékonyságát és életműködését a termékenységre nem képes erők mesterséges visszatartásával megbénítani. A tanárság nagy többsége nem is vállalta a 35 éves szolgálatot s inkább, lemondva e törvény előnyeiről, a 30 év mellett maradt, ezzel is megkönnyítve az oktatásügyi kormányzat számára a jogfolytonosság érvényesítését.

Másik kérésünk a státusrendezésre vonatkozik. A kongresszus mély tisztelettel kéri a státusrendezésnek egykor igért formája szerint való teljes végrehajtását, tehát a szorosan vett tanári státusra nézve, az igazgatók nélkül vett mindenkori létszámnak az illető fizetési osztályok közt egyenlő elosztását.

Mind a két kérelem részletei és megokolása benne vannak átnyújtandó felterjesztésünkben

Kegyelmes urunk! A tanárság nehéz szívvel szánja rá magát, hogy a nagym. kormány gondjait e súlyos időkben szaporítsa. De oly lelkiállapotban van, hogy ezt tenni kénytelennek érzi magát. Megvan a tanárságnak az a tudata, hogy semmi újat nem kér. Egyik kérelme csak a visszaadására irányul annak, amit eddig is bírt, a másik kérelme pedig a csonkítatlan megadására annak, mire biztatást kapott, s a többi, hasonló minősí-

tésü és a tanárokéval összemérhető munkát végző tisztviselők állásához közelebb hozza a tanárság állását.

A kongresszus nevében mély tisztelettel kérjük Excellenciádat, hogy a léleknek azzal a szabad lendületével, mellyel Excellenciád munkájába fogott, ezt a pillanatnyilag bizonnyal nem könnyü oktatásügyi kérdést is felkarolni és megoldásához segíteni méltóztassék.

A miniszter úr válaszában megköszönte a tanárságnak személye iránt kifejezett bizalmát s biztosította a küldöttséget arról, hogy állandó jóakarattal és éber érdeklődéssel kíséri a tanárság munkáját s gondoskodott arról, hogy e tekintetben a legszélesebbkörü tájékozottságot megszerezhesse. Figyelemmel kíséri azokat a dolgozatokat, melyek az iskola reformjára vonatkozólag megjelennek. Értesült a kongresszusról is és sajnálja, hogy egy olyan alkalommal, amikor a tanárok nagy számban voltak együtt, az iskolareformról nem tárgyaltak. Ami a szolgálati idő kérdését illeti, statisztikai adatokat szerzett be, melyek azt igazolják, hogy nem a tanári pályán rokkannak meg legtöbben idő előtt, mert míg az utóbbi években a bírói pályán 30% rokkant meg 30 éven aluli szolgálatban, addig a tanári pályán csak 20%. Tehát nem látja indokoltnak azt az állítást, hogy a tanári pályán válnak legtöbben idő előtt munkaképtelenné. Összeállíttatta a 30 éven alul nyugdíjazottak jegyzékét is s azt látta, hogy ezek legtöbbször elme- és idegbaj, tehát kóros állapot miatt mennek nyugalomba és nem a szolgálat teszi őket munkaképtelenné. A tanárok eddig is szívesen szolgáltak 30 éven túl s középszámban 34 évi szolgálat után kérték nyugdíjaztatásukat. A mutatkozó egy évi különbségért kár ezt a kérdést újból meg újból előhozni. Iskolalátogatásai közben szerzett személyes tapasztalatai alapján is azt állíthatja, hogy a tanárok készségesen szolgálnak 30 éven túl s az ilyen tanárok éppen nem panaszkodtak neki arról, hogy munkabirásuk megroppant volna. A 35 évi szolgálatnak 30 évre való leszállítása tekintetében csakis egy szempontot ismer el jogosultnak s ez az iskola és tanulóifjúság érdeke. Ebből a szempontból maga is híve a harmincéves szolgálatnak és hajlandó volna minden 30 évet kiszolgált tanárt még pedig kivétel nélkül nyugalomba küldeni, mert a nagy korkülönbség, mely a növendékek és idősebb tanárok közt fennáll, megnehezíti a kölcsönös megértést. Ennek a véleményének a kérdés képviselőházi tárgyalásának idején kifejezést is adott, de mint alelnök nem szólalhatott fel. Szívesen hozzájárul most is ahhoz, hogy az idősebb tanárok helyzete megkönnyíttessék s hogy ők a tanítás munkáját adminisztratív teendők végzésével cseréljék fel. A tanár személyes érdeke a szolgálati idő megállapításánál nem jöhet tekintetbe s ebből a szempontból a harmincévi szolgálati időnek a visszaállítását nem tartja indokoltnak. Különben is a magyar állam elég nagylelkű volt, hogy a 30 évet választók özvegyeit is a többiekkel egyenlő elbánásban részesítse. Ami a státusrendezés kérdését illeti, erre nézve igéretet nem tehet. Részleges státusrendezést nem hajlandó végezni, az összes

igények kielégítésére pedig hiányzik a pénzügyi fedezet. Így tehát ezzel a kérdéssel csak akkor foglalkozhatik, amikor egyszerre minden jogos igény kielégítése keresztülvihető. A közoktatásügyi költségek utobbi években óriási mértékben megnövekedtek, ez takarékosságra int s ebből magyarázható, hogy az 1914—15-iki költségvetésben státusrendezésre semmi sincs felvéve.

A miniszter úr engedélyével a bizottság egyes tagjai felvilágosító észrevételeket tettek, ezekkel azonban nem sikerült a miniszter urat elfoglalt álláspontjától eltéríteni. Távozáskor az elnök kiemelte, hogy magunk sem óhajtunk semmit melegebben, mint hogy az iskola szempontjai érvényesüljenek.

A bizottság a miniszterelnök úrnál is elő kívánta e héten terjeszteni a tanárság kérelmeit; azonban a miniszterelnök úr nagy elfoglaltsága miatt a tisztelgés a jövő hétre maradt.

EGYESÜLETI ÉLET.

Kolozsvári kör.

Dr. Márki Sándor elnök távolléte miatt Rietly Károly alelnök kegyeletes szavakban emlékezett meg a kör két elhúnyt tagjáról: Komáromy Dezső kegyesrendi és dr. Incze Béni ref. kollégiumi tanárról. Mindkettő lelkes, szorgalmas munkása volt a magyar tanításügynek, mindkettőben súlyos veszteség érte a magyar nemzeti nevelés ügyét és csak kötelességének tesz eleget a kör, ha emlékezetöket jegyzőkönyvileg örökíti meg.

Ezek után felkérte Körösy György, dési állami főgimnáziumi igazgatót *Az ifjúság és az alkohol elleni mozgalom* kérdéséről szóló előadásának megtartására. Előadó az adatokat, melyeket előadásában felhasznált, Gonzer berlini tanár előadásából vette.

Felemlítette, hogy az 1913. év folyamán Berlinben tartott kongresszus foglalkozott az alkoholellenes mozgalom eddigi eredményeivel, ugyanott megállapították azokat a módozatokat, amelyek a mozgalom sikerességét biztosítanák. Majd rátért ennek a mozgalomnak ismertetésére külföldi államokban. Ezek közül első helyen Amerika említendő, amennyiben Amerikáról elmondhatjuk, hogy itt az összes iskolák az alkoholellenes nevelést szolgálják. A mozgalom megalapítója Miss Mary Hunt, aki lelkes tevékenységével 15 év alatt elérte azt, hogy az összes nyilvános és magániskolákban elrendelték az alkoholellenes oktatást. Itt a 3-ik iskolai évtől kezdve minden tanulónak részesülnie kell ilyen oktatásban, amely 10 hétig tart; ezután következik a vizsgálat, s csakis ennek sikeressége esetén lehet magasabb osztályba lépni. Ezt követi az 1 évre terjedő kötelező oktatás a középiskolában.

Amerikában törvény mondja ki, hogy csak olyan tanító nyerhet alkalmazást, aki teljesen jártas e kérdésben. Ezt a célt szolgálják az egyetemek is, melyeken sorozatos előadásokat tartanak e kérdésről.

Amerika mellett mindjárt Angliát kell említenünk. A Good Templar páholy és más absztinens egyletek mind Angliából veszik eredetöket. Angliában minden iskola órarendjében és tanítás tervében benne van az alkoholkérdésre szánt óra. Anglia gyarmati országaiban az alkoholellenes oktatás kötelező. Angliáról már statisztikai adatokkal is tudunk beszélni, amelyek erős bizonyítékai az intézmény egyetemes jóltevő erejének. Itt az alkoholellenes progagandára évenkint több mint 40.000 márkát költenek.

Az alkoholellenes mozgalmat 17 vándortanító szolgálja. A tanítás eredményessége szempontjából az előadásokat a tanulókkal írásbelileg dolgoztatják fel, jutalmakat osztanak ki. 1904-ben 15.000 orvos azt kívánta a minisztériumtól, hogy az alkoholellenes oktatás a tantervbe felvétessék; a tanítók dolgozzanak ki egy ilyen tantervet; az összes tanfelügyelők vegyenek részt a munkában.

Svédország az alkoholellenes mozgalom terén még Angliánál is előbb van. Itt az 1892. évi törvény kötelezővé teszi az iskolában az alkoholellenes oktatást, faliképeket csináltattak állami költségen, melyeket az iskolák között osztottak szét. A svéd absztinens egylet tanfolyamokat rendez a népnek, az egyetemeken szintén vannak rendes tanfolyamok.

Franciaországban Poincarré 1895-ben szervezte az alkoholellenes oktatást, a nép- és középiskolákban kötelezővé tette s a tanulókat vizsgának vetik alá.

Romániában az alkoholellenes oktatás 1897 óta kötelező. Itt is nagyszámú ifjúsági egylet működik az alkoholizmus ellen.

Mi történt nálunk eddig az alkoholellenes nevelés terén? Egészen a folyó iskolai évig minden csak papiron volt meg. Ezt az eszmét szolgálta a multban az a miniszteri rendelet, amelynek értelmében az igazgatók az év végén jelentéstételre szoríttattak, hogy mit tettek az iszákosság meggátlása tekintetében?

A Good Templar magyarországi akciója vetette azután felszínre a kérdést igazi mivoltában. Ugyanezt a célt szolgálják az 1903., 1905. évi miniszteri rendeletek. Ezek felhívják a tanári karok figyelmét a kérdésre, jutalmat tűznek ki. Az 1841/1905. sz. VKM. rendelet elrendeli, hogy minden elemi népiskola és középiskolának minden osztályában az olvasókönyvben, az egészségtan és embertan tanítása fonalán az alkohol nyomán jelentkező erkölcsi és anyagi veszedelmek, a nemzet jólétét pusztító hatásai tárgyaltassanak az egészségügy, közerkölcs és közgazdaság szempontjaiból megvilágítva. Ez a rendelet erélyesen kijelenti, hogy bármily fokú iskolának bármely osztálya számára írt olvasókönyvet csak abban az esetben engedélyez, ha az alkoholellenes küzdelmet valamely oldalról megvilágítva legalább egy olvasmánnyal támogatja. Ugyanezt követeli a természetrajzi, egészségtani és embertani tankönyvektől.

Az elemi iskola tankönyveiben a tankönyvírók ennek a rendeletnek eleget is tettek, azonban a középiskolai magyar olvasókönyvek között nincs egy sem, mely ilyen olvasmányt tartalmazna. Jellemző, hogy tankönyvíróink nem vették tudomásul a rendelet fenyegetéseit, s még jellemzőbb, hogy azok a szakközegek, amelyeknek rendeltetése épp az volna, hogy a miniszteri rendeletnek érvényt szerezzenek, soha egyetlen tankönyv ellen sem emeltek ebből a szempontból kifogást.

A középiskolában csak a VII. o. egészségtani és a VIII. o. némelyik lélektani tankönyve vett alkalmat a kérdés megemlítésére.

A 3500/1905. VKM. r. ifj. egyesületekbe utalja ezt a kérdést s ajánlja a tanári könyvtáraknak az alkoholellenes művek beszerzését. Gondoskodik folyóiratról is, melynek megrendelését az összes iskolai típusok könyvtárainak melegen ajánlja. Az elrettentés eszközeiről faliképek segítségével gondoskodik. Mindezen rendeleteket azonban vajmi kevesen vették észre, vajmi csekély az, amit e téren

tettek. A következő 3600/1905. eln. sz. a. kiegészítette az előző rendeleteket azáltal, hogy módot nyújt az összes iskolatípusoknak arra, hogy az alkoholellenes egyesületek, így a Good Templar által rendezett előadásokra az ifjúság elvihető legyen, avagy hogy ezen egyesületek az intézet kebelében előadásokat tarthassanak.

A 45/1913. sz rendelet megengedi, hogy alkoholellenes egyesületek legyenek alakíthatók az intézetek kebelében.

Ezekből látható, hogy a közoktatásügyi kormány mindent megtett, hogy ez a fontos kérdés bevihető legyen az ifjúság körébe s ha a kérdés még ma is, 3 év után teljesen megoldatlan, annak igazán nem a minisztérium az oka. Nem vádolhatók a végrehajtásra hivatott felsőbb tanügyi közegek, nem a tanári karok, tanítók. Hiszen nem volt köztük olyan, nem is lehetett, aki e kérdéssel, annak nemzeti fontosságával tisztában lett volna, ellenben rabja volt mindenki egy ősi szokásnak, szemben állott a társadalom felfogásával s ily irányú kiképzésben sohasem volt része. Nem vádolható azért sem mert nem volt egy közeg, amely a rendeleteket végrehajtani akarta volna, minden magára volt hagyva, tehát semmi érdemleges sem történhetett.

Ma azonban máskép áll a dolog. 1912 július 3-án megalakult a »Magyarországi Abstinens Tanárok és Tanítók Egyesülete«, amely intézmény arra van hivatva, hogy mint végrehajtó közeg az eddigi miniszteri rendeleteknek érvényt szerezzen. Ma már elég tekintélyes irodalom áll rendelkezésünkre s így az akció elől nem lehet elzárkózni.

Annak a bemutatására, hogy mennyire elzárkóznak a mozgalom elől, az előadó bemutat néhány levelet, melyeket felhívására válaszul kapott.

Egy iskolatípus igazgatói nem tartják megengedhetőnek az ifjúság alkoholellenes szervezkedését, mert »a felsőbb leányiskola tanulóinak családi származásával, gondolatvilágával, műveltségi fokával összeegyeztethetőnek nem tartják«.

Egy másik helyen nem engedhetikmeg a tanulóknak absztinencia fogadalmát, mert egy fontos erénynek a gyakorlásától fosztja meg őket (mértékletesség) s egy fontos jellemképző eszközt vesz ki a tanárkar kezéből.

Pedig hogy az ifjúság mily nagy lelkesedéssel karolja fel a mozgalmat, annak bizonysága az újonnan megalakult körök nagy száma.

Ezek után hangsúlyozta a mozgalom egyéni, családi, társadalmi, nemzetgazdasági megmérhetetlen fontosságát, kérte a megjelent nagyszámú hallgatóságot, hogy amennyiben kiki rokonszenvez a mozgalommal, igyekezzék azt nem csak tettel, hanem szóval is támogatni, mert nincsen mozgalom, amelyből nagyobb és kézzelfoghatóbb haszon háramlanék a nemzetre, mint éppen az absztinencia mozgalma.

A nagy tetszéssel fogadott előadásboz elsőnek *Szabó Imre* ref. főgimn. tanár, másodiknak *Gedeon Béla* áll. felső keresk. isk. tanár szóltak hozzá.

Mindketten arról számoltak be, hogy intézeteikben az alkoholellenes mozgalom kedvező fogadtatásra talált. A ref. főgimn. kebelében

még nem alakult meg az absztinens kör, de az ifjúság kebelében már igen sok a barátja. Úgy az önképzőkörben, mint az egészségtani és természetrajzi órákon a tanulók bőséges alkalmat nyernek, hogy e kérdésről felvilágosítást kapjanak.

A keresk. iskolában az önképzőkör egyik szakosztálya gyanánt megalakult az absztinens osztály, amelynek tagjai napról napra szaporodnak. Az ifjúság nagy szimpátiával fogadta a mozgalmat.

Más tárgy nem lévén, az elnök a gyűlést berekesztette.

Nagy Jenő,
köri jegyző.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Az iskolaorvosi intézmény és a középiskola reformja.

Valahányszor a középiskola reformálásának kérdése a megvalósuláshoz közeledik, az Országos Közegészségügyi Egyesület iskolaügyi szakosztálya mindenkor dícséretreméltó buzgalommal száll síkra az iskolai higiéne érdekében, kívánva az iskolaorvosi intézmény szervezését s az egészségtannak a rendes tantárgyak közé való felvételét.

1906-ban, midőn Lukács György akkori miniszter az egységes jogosítású középiskola tárgyában törvényjavaslat-tervezetet dolgoztatott ki s e Finánczy Ernő által szerkesztett tervezet megvitatására értekezletre hívta össze legkiválóbb pedagógusainkat, az Országos Közegészségügyi Egyesület terjedelmes indokolás kíséretében (melyet dr. Bexheft Ármin szerkesztett) az egészségtan-tanítás tárgyában javaslatot nyújtott be. E javaslatban foglalt kívánságok lényegükben a következő 3 pontban összegezhetők:

1. Minden középiskolában az iskola és növendékeinek egészségügyi felügyeletével megbízott, képesített iskolaorvos és egészségtantanár alkalmazandó.

2. Az egészségtan kötelező rendes tárgy legyen s úgy az alsó, mint a felső osztályokban elegendő heti óraszámmal tanítassék. Az osztályokat, melyekben egészségtan tanítandó, a tanterv egységesen állapítsa meg.

3. Az iskolaorvosi és egészségtantanári állások pályázat útján töltendők be. A véglegesítés, fizetés, lakáspénz, korpótlék és nyugdíj kérdése a tanárokéhoz hasonlóan szabályozandó.

Jankovich Béla miniszter úr rendelete a reform kérdését újra aktuálissá tette. S a Közegészségügyi Egyesület illetékes szakosztálya ismét megteszi a szükséges lépéseket az iskolai egészségügy fejlesztése érdekében. Mult év október 28 iki ülésében (Közl. 244. lap) összefoglalta azokat a szempontokat, melyeket a reformmal kapcsolatban a miniszter figyelmébe ajánl. Örömmel üdvözöljük mi, középiskolai tanárok is ezeket a kívánságokat, örömmel fogjuk látni az egészségtannak nagyobb térfoglalását, mert

mindannyian a »mens sana in corpore sano« igazság elvi álláspontján vagyunk. Legfeljebb a sokszor felhozott szellemi túlterhelés tekintetében lehet véleménykülönbség köztünk s a szakosztály orvostagjai között.

Feltétlen híve vagyok az iskolai egészségügy fejlesztésének, ezért kívánok a szervezés kérdéséhez hozzászólni. S e tekintetben az Országos Közegészségügyi Egyesület iskolaügyi szakosztályával ellentétes álláspontot vagyok kénytelen elfoglalni. A szakosztály — bár nem olyan határozott formában, mint 1906-ben — az iskolaorvosi és egészségtanári állás reformálását sürgeti ma is. Hogy mostani alakjában vajmi kevés hasznát látja ennek az intézménynek az iskola egészségügye, az kétséget nem szenved. Az iskolaorvos ritkán tekint be az intézetbe, sőt egyéb elfoglaltsága miatt az egészségtani órákat sem tarthatja meg pontosan. Évi 400 K orvosi tiszteletdíj különben is oly nevetségesen csekély összeg, hogy e díjazás fejében lelkiismeretes munkát nem is lehet várni. Hiszen alig hinném, hogy volna iskolaorvos, kinek nem az a meggyőződése, hogy ezzel az összeggel tanítási órái sincsenek megfizetve. De szerény véleményem szerint az iskolaorvos munka- és hatáskörének kiszélesbítése s tiszteletdíjának ennek nyomán járó felemelése sem javítaná lényegesen a helyzetet, mert az egyéb munkával elhalmozott iskolaorvos továbbra is olyan ritkán látható külső tagja maradna a tanári testületnek, amilyen ma. Lényeges javulást várhatnánk az olyan szervezéstől, mely az iskolaorvos- és egészségtantanárt a rendes tanárok közé sorozná be, amint ezt az Országos Közegészségügyi Egyesület 1906-ban készített javaslatában kívánja. Azonban eltekintve attól, hogy egy normális népességű, sőt talán a legnépesebb középiskolánál sem kaphat az iskolaorvos olyan széles munkakört, mely rendes egészségtantanári állás szervezését indokolttá tenné, kétséges, hogy vajjon ez a költséges megoldás is kielégítené-e a hozzáfűzött reményeket? Az iskolaorvos ugyanis csak akkor lenne tényleg és nemcsak papiroson rendes tagja a tanári testületnek, hogyha mindenféle magánpraxistól eltiltatnék, ellenkező esetben bizonyára éppen akkor nem volna az iskolában található, mikor reá a legnagyobb szükség lenne. És ha az iskola fenntartója meg is hozná azt az anyagi áldozatot, mely egy egészen új állás szervezésével jár, kérdés, hogy vállalkoznék-e igazán ambiciózus orvos ennek az állásnak betöltésére, ha magángyakorlatot nem folytathatna?

Lehet, hogy sokan lesznek más véleményen, de nekem szilárd meggyőződésem, hogy az iskolai egészségügyet csak úgy vihetjük hatalmas lépéssel előre, ha annak hivatott őre az iskola szerveivel és belső életével szoros kontaktusba lép. A bejáró óraadók számát úgy az illető tárgy sikeres tanítása, mint az iskolai fegyelem érdekében lehetőleg csökkenteni kell. Az egészségtan sikeres tanításának pedig első feltétele, hogy az szakavatott pedagógusra bízassék, mert a legkitünőbb orvosi diploma sem

teszi az orvost a tanítás művészetének mesterévé. Az egyetemen tehát egészségtantanárokat kellene kiképezni, kik ugyanott a szükséges orvosi ismereteket is elsajátítanák. Ámde sem ma, sem a jövőben nem nyer az egészségtan (a többi teendővel együtt sem) olyan magas óraszámot, hogy tanítása egy egész embert igényelne Az egészségtant tehát más tárgyhoz kell kapcsolni. S ha a középiskolában tanított tárgyakon végig tekintünk, nem lesz nehéz eldönteni, hogy melyikhez csatolandó az egészségtan. A testi nevelés ügye szoros összefüggésben van minden más egészségügyi kérdéssel, ezért nemcsak kívánatos, hanem úgy a torna, mint az egészségtan sikeres tanítása érdekében szükséges e két tárgynak összekapcsolása. Természetesen nem lehet az egészségtant egyszerűen a mostani tornatanárok gondjaira bízni. Mostani képzettségük amúgy is olyan alacsony fokon áll, hogy pusztán a tornatanításnak szempontjából is régen megérett a tornatanárképzés a gyökeres reformra. S ha már feltétlen reformra van szükség, nincs semmi akadálya annak, hogy a *tornatanítói* állás beszüntetésével *torna- és egészségtan* szakcsoporttal *tanári* állás szerveztessék. Az egyetemi végzettség ez állásnak tekintélyt, a tornának és egészségtannak pedig a többi tantárggyal egyenlőrangú jelleget biztosítana.

Nem szándékom, nem is érzem magamat hivatottnak arra, hogy részletesebb javaslattal álljak elő s így nem szólok arról, hogy milyen tantárgyakat és hány évig hallgasson a jelölt s nem terjeszkedem ki a jelölttől megkívánandó tanári vizsgálatok idejére és tárgyaira sem. Ideális megoldásnak azt tartanám, ha a testi nevelés tárgyainak tanárjelöltjei éppen olyan képesítéssel hagynák el az egyetemet, mint a többi jelöltek, ha tehát 4 évi egyetemi tanulmány s alap-, szak- és pedagógiai-vizsgálatuk letevése után kapnák meg oklevelüket. De belátom, hogy ma ez csak ideál lehet, melyhez — ha a szervezés ilyen irányban indul meg — e tanári intézmény bizonyára el is jut, egyszerre azonban e radikális reform nagy és így természetellenes ugrást jelentene.

A természetrajzi reformbizottság egyik ülésén az a terv merült fel, hogy az egészségtan az embertanhoz csatoltassék, mely utóbbi az állattan kebeléből kiemelendő. Ezzel az egészségtan a természetrajz tanárának jutna, mi a tanárképzésnek ilyen irányú reformálása mellett szintén elfogadható megoldás lenne, hiszen egészségügyi vonatkozások amúgy is bőven vihetők be a természetrajz tanításába is. De a természetrajz tanárjelöltjeinek ma is rengeteg anyaggal kell megküzdeniök, ennek a megnövelése képzettségük rovására történnék s nem lenne indokolt e megoldás akkor, mikor tornatanáraink egy kis elméleti képzésre ugyancsak rászorulnak.

A torna- és egészségtantanári intézmény szervezése természetesen maga után vonná a tornatanárok anyagi helyzetének javítását. De azért pénzügyi szempontból is ez a legelőnyösebb megoldás, mert — jóllehet a tornatanár munkaköre kiszélesbíttetnék —

az állások számottevő szaporítására nem lenne szükség. Egy nyolcosztályú középiskolánál ezek után is csak egy tornatanárt kellene alkazni. Véleményem szerint ugyanis az egészségtan a tantervben heti 2—3 óránál többet nem kaphat, még akkor sem, ha úgy az alsó, mint a felső osztályok valamelyikébe bevezettetik. De a szakszerűen képzett tornatanár a testgyakorlás óráin is bőven nyújtana egészségtani ismereteket s így az egészségtan rendszeres tanítása részben összefoglalása, részben pedig kiegészítése lenne az addig már elsajátított dolgoknak. Eredményes tanítást tehát lehetne várni.

Tagadhatatlan, hogy ez a reform — állásban levő tornatanáraink nem lévén kellően kiképezve — némi zökkenéssel járna, de 1—2 nyárom át rendezett s megfelelő vizsgálattal összekötött tanfolyam alkalmas lenne a gyakorlattal már rendelkező tanítók hiányos képzettségének kiegészítésére. Fáradságukért jutalmul anyagi helyzetük javítása s az állás társadalmi és iskolai tekintélyének emelkedése járna.

E szervezés mellett azért az iskolaorvosi intézmény továbbra is fenntartható a népesebb középiskolákban s az iskolaorvos hatáskörébe volnának utalandók azok a kérdések, melyeknek elbírálására csak képesített orvos lehet hivatott. Ilyenek: a tanulóknak időnként való megvizsgálása, az iskola helyiségeinek higiénikus szempontból való megtekintése, szegény tanulók gyógykezelése, stb. Így az iskolaorvos hatáskörébe azok a kérdések tartoznának, melyek az iskola belső életével szoros összefüggésben nincsenek s az orvost nem meghatározott időre kötik le. Kevésbé népes iskoláknál e munkát hatósági orvos is végezhetné. Egyes iskolaorvosok a tanulókról fejlődésük feltüntetésére törzslapokat készítenek. E sok tekintetben tanulságos összeállítás az arra illetékes tornatanárnak lenne feladata. Különben — úgy tudom — tornatanáraink közül egyesek ma is végeznek időnként méréseket s ily módon megfigyelik növendékeik testi fejlődését.

Fentebb azt mondottam, hogy alkalmazásban levő tornatanítóinkat szünidei tanfolyamokon kellene továbbképezni, melyek végeztével vizsgálatot is tennének. Amennyiben pedig a jelenlegi tornatanítók között lennének olyanok, kik a megkívánt vizsgálatot nem tudnák letenni, ezek továbbra is alkalmazhatók lennének olyan középiskolákban, melyekben két tornatanárra van szükség.

Az iskolai egészségügy intenzív fejlesztése érdekében ezek szerint a következő javaslatokat ajánlom az illetékes tényezők figyelmébe:

1. Az egészségtan tanítása szakképzett pedagógusra bizandó s e célból torna- és egészségtan szakcsoporttal tanári állás szervezendő.

2. Az alkalmazásban levő tornatanítók továbbképzése céljából szünidei tanfolyamok rendeztessenek.

3. A tornatanárok fizetése a magasabb képzettségnek megfelelően szabályozandó.

4. Az iskolaorvosok ott, hol alkalmazásuk szükséges, csak a szorosabb értelemben vett orvosi teendőkkel legyenek megbízva.

Dr. Habán Mihály.

A gyorsírás mint kötelező tantárgy.

A küszöbön álló középiskolai reform kapcsán a gyorsírók is igyekeznek megtenni mindent, hogy régi vágyukat közelebb vigyék a megvalósításhoz s bizonyára nem egészen kilátás nélküli az a reményük, hogy a gyorsírást is sikerül beilleszteni a rendes tantárgyak sorába.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr mult év végén kihallgatáson fogadta *Bálint* Antalt, az *Országos Diák Gyorsíró Szövetség* elnökét s nagy jóakarattal fogadta előterjesztését a gyorsírás kötelező tanítása érdekében. Kijelentette, hogy nagyon kívánatosnak tartaná, ha a középiskolai tanulók heti két órában egy éven át — többre alig jut idő — a harmadik vagy negyedik osztályban rendes tárgyként tanulnák a gyorsírást s a következő négy-öt év alatt a gyorsíróköri gyakorlás kapcsán a gépírást is megtanulhatnák.

Kétségtelen, hogy e két gyakorlati ismeretnek elsajátítása megbecsülhetetlen előnyt jelentene ifjúságunk számára. Ma már nemcsak kereskedelmi, ügyvédi, stb. irodákban követelik meg a gyorsírás gyakorlati tudását, hanem nagy szerepe jut, különösen külföldön, már az összes közigazgatási orgánumok s egyéb hivatalok ügykezelésének egyszerűsítésében is.

De általában, ha meggondoljuk, hogy betű szerint minden jelölő gyorsírással is felére, harmadára lehet csökkenteni az írás idejét a közönséges íráshoz képest, lehetetlen, hogy ne méltányoljuk a gyorsírás nagy gazdasági jelentőségét. Hiszen ebből a szempontból a sok írásmunkával terhelt embernek minden megtakarított perce nyereséget jelent. Még tudományos foglalkozásnál sem kicsinylendő segítség a gyorsírás. Gondoljunk csak egyetemünk szorgalmasan jegyezgető hallgatóira, milyen megerőltető, terhes munkát végeznek; ha a professzorok egy-egy fontosabb mondatát szószerint akarják jegyezni, három mást szalasztanak el közben. Azt is láttam, hogy sok hallgató a demonstrálást egyáltalán nem kísérte figyelemmel, csakhogy a magyarázatot leírhassa. Ezzel szemben a gyorsíró a legnagyobb kényelemmel készít kivonatos jegyzést, amely mindenesetre teljesebb és megbízhatóbb is lesz.

A gyorsírás tanítása ezenkívül sokkal többet jelent a jó pedagógus kezében egy gyakorlati tárgy egyszerű ismertetésénél.

Igaz, hogy a gyorsírás alkalmazásában pusztán gyakorlati ismeret, amely a lassúbb írás közben (itt nincs a gyorsabb beszé-

dek követéséről szó, mert hiszen nem hivatásos gyorsírókat akarunk kiképezni) kevés szellemi energiát követel. Szükséges is, hogy az írás teljesen automatikus legyen, hogy az írás technikai része ne kösse le szellemi energiánk egy részét, mert hiszen ez esetben nem fordíthatnánk teljes figyelmünket írásunk tartalmi része felé. Kétségtelen azonban, hogy az az idő, amíg idáig eljutunk a tanításban, több más mellékes gyümölcsöt is termel, melyet a jó pedagógusnak nem szabad figyelmen kívül hagyni. A gyorsírás rövidítési szabályainak a modern elmélet szerint kizárólag a lélektan és grammatika törvényein kell alapulniok. Ha két szó vagy szócsoport közt asszociatív kapcsolat van, az első szóról eszembe jut a másik és így anélkül, hogy azt teljesen kiírtam volna, könnyen el tudom olvasni. A nyelvtan törvényei nagyrészt ilyen asszociatív kapcsolatokat állapítanak meg az egyes szótani és mondattani elemek között. Ha az alany többes számban van, többesszámú az állítmány is, tehát az állítmány többes ragja kihagyható; a főnév ragja ugyanaz mint a rávonatkozó mutató névmásé, tehát a mutató névmás után következő főnév ragja, sőt a főnévképző is kihagyható stb. E néhány egyszerű példa megvilágítja a gyorsírás és a nyelvtan viszonyát és ilyenformán a gyorsírás pedagógiai jelentőségét. A grammatika elvont szabályai, gyorsírási alkalmazásuk révén életet nyernek a tanuló lelkében, érdekesnek fogja azokat találni, figyelmessé lesz, s maga is keres ilyen kapcsolatokat. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt állítom, hogy a gyorsírás helyes módszerű tanítása olyan szerepet tölthet be a grammatikai oktatás terén, mint a szemléltetés és kísérletezés a természettudományok tanításánál.

Minden gyorsíró tanár, aki tanításában ezt a lélektani és grammatikai szempontot állította előtérbe, tapasztalhatta, milyen jótékony hatása van a gyorsírás gyakorlásának a tanulók nyelvkincsére, stílusérzékére. A tanuló, akinek folyton tervszerűen és öntudatosan megcsonkított szöveget kell rekonstruálnia, aki maga is kénytelen a szövegben előforduló ismétlődések, szólások, összetett szók s más nyelvtani kapcsolatok s tárgyi ismeretei alapján a szöveget megrövidíteni, úgy hogy ez olvasható maradjon, oly járatos lesz a nyelv szólásaiban, fordulataiban, a stílusnak oly finomságaira lesz figyelmes, amilyet a grammatikai oktatás nem is nyújthat. S mindenki, aki maga is így tanulta a gyorsírást, vagy ilyen elvek szerint tanította, tanuságot tehet róla, hogy a tanuló milyen gyönyörűséget talál ebben a munkában. Nem túlzás tehát állítani, hogy a gyorsírás szinte szükséges gyakorlati kiegészítője a grammatikai oktatásnak.

Más kérdés, hogy lehet-e mindezt heti két órában nyújtani. Ezt a kérdést különösen a legelterjedtebb Gabelsberger-rendszer tanárai fogják felvetni, akik nagyon jól tudják, hogy ma, amikor nagyrészt csak a jó tanulók járnak a gyorsírási órákra, alig lehet heti két órában egy év alatt elvégezni a rendszernek grafikai részét, a levelezőírást. Az intelligencia tekintetében szélsőséges képességű,

hatvan-hetven tanulóból álló osztályokban pedig egyenesen lehetetlenség lesz ezt az anyagot végigtanítani. Arról tehát, hogy a Gabelsberger-rendszert, vagy bármelyik régi rendszert is vegyük be rendes tárgyként a középiskolába, szó sem lehet, mert ezzel előreláthatólag semmi komoly eredményt nem lehet elérni.

Evvel maguk a gyorsírók is nagyon tisztában vannak, akik *Nagy* Sándor óta állandóan küzdenek az egyszerű gyorsírás megvalósításáért, a gyorsírás tanulásának könnyitéséért s az egyszerű gyorsírás gyakorlati értéke mellett ma már kísérleti tanfolyamok eredményei tanuskodnak. Így az I. ker. gimnáziumban három éven át történt kísérletezés egyszerűsített gyorsírások tanításával. S az eredmény meglepő volt. Az egyszerű gyorsírást III. gimnázisták heti 2 órában oly mértékig tanulták meg, hogy az év végefelé tartott díszgyülésen a tanári kar képviselőjének megnyitóbeszédét szószerint le tudták írni és egyikük hibátlan fel is olvasta. Az intézetek közti gyorsíró-versenyeken, hol a tömegeredményt veszik tekintetbe, három év óta az egyszerű gyorsírás tanfolyamai nyerték meg az első díjakat. Nyilvánvaló tehát, hogy egyszerű gyorsírással kielégítő eredményt lehetne elérni még akkor is, ha az új tantervben a gyorsírás számára csak heti 2 órát lehetne biztosítani.

Az Országos Gyorsíró Tanács méltányolva az egyszerűsítő törekvéseket, dr. *Hencz* Károly tanácselnök indítványára már egy évvel ezelőtt bizottságot alakított a magyar gyorsírási rendszerek képviselőiből, hogy az eddigi rendszerek előnyeinek és hátrányainak, valamint az újabb elméleti kutatásoknak figyelembevételével egy egyszerű, egységes magyar gyorsírás létesítéséről tanácskozzanak. Semmi okunk sincs kételkedni abban, hogy ez a tiszteletreméltó testület a jelen viszonyokra való tekintettel gyors és energikus tárgyalással fogja lehetővé tenni ennek a kívánt rendszernek rögtönös megalkotását, hiszen minden elő van készítve, s a gyorsíró közvélemény is szívesen látná ennek az egységes gyorsírásnak létesítését.

Azt hisszük, ilyen viszonyok közt senki sem fogja teljesíthetetlennek tartani a gyorsírók szerény kívánságát, melyet a miniszter is oly szimpatikusan fogadott. Hiszen ha máskép nem, a szépírási órák helyettesítésével lehetne helyet szorítani számára. Lehetetlen, hogy ne méltányolják ennek az ismeretnek gyakorlati fontosságát és pedagógiai előnyeit, melynek művelésével mint rendkívüli tárggyal ma is csaknem minden iskola s több mint 100 gyorsírókör foglalkozik. Hiszen, mint a gyakorlati eredmények bizonyítják, egyszerű gyorsírással még a legminimálisabb óraszám mellett is jelentős gyakorlati eredmények elérését reméllhetjük.

Radnai Béla.

Képtelenségek megszüntetése.

— Néhány észrevétel a középiskolák reformjához. —

Nem volt szándékom a középiskolai reform nyomában támadt eszmelavinákat szaporítani, mert tudom, hogy nekünk, pedagógus kisembereknek, vajmi kevés kilátásunk van arra, hogy meghallgassanak. Ha ezen beismerés ellenére mégis megszólalok, vessenek a Bleyer Jakab minapi temperamentumos cikkére, mely mohos pedagógiai agyvelőmet megtermékenyítette és amúgy is szapora tollamat felizgatta. Jóllehet Bleyerrel *nagyjában* egyetértek, mindenben nem követhetem és úgy találom, hogy részben túlsötéten lát, egynémely »legfontosabb« dologról pedig megfeledkezett. Mondanivalómat lehetőleg rövidre fogom.

Kezdem azon a tételen, mely ismert nemzetközi hajlamaimnál és tevékenységemnél fogva, legjobban megkapott. »*A latin nyelv középiskolai tanítása nemzetközi kérdés, nemzetközi kérdésekben pedig a nagyhatalmak döntenek.*« Ebben a tételben van igazság, de ilyen ridegen, hogy úgy mondjam autokratikusan mégsem szabad felállítani. Az egész középiskolai kérdés voltaképpen a nyelvek problémáján fordul meg s nem nehéz belátni, hogy e tekintetben a »nagyhatalmak« a kisebbekkel szemben egy egész élő nyelvvel (a magukéval) előnyben vannak.[1] Ezért ebben az irányban velük nem is tarthatunk lépést, hacsak nem akarunk más, szintén fontos ismeretágakat elhanyagolni. Hogy e tekintetben a nemzeteknek együttesen kellene a megoldást keresni és valamely megállapodásra jutni, neves kultúrpolitikusaink a multban már rég belátták. Utalok arra a kultúrtörténeti jelentőségű és a külföldön is feltűnést keltett levélre, amelyet a nyolcvanas években Trefort Ágoston intézett az osztrák Pirquet báróhoz, amikor Raoul Frary »La Question du Latin« c. művének hatása alatt egy európai közoktatásügyi értekezlet összehívását pendítette meg; továbbá Alexander Bernátnak egy régibb ilyen tárgyú közgyülési előadására és Apponyi Albert grófnak kultuszminiszter korában a képviselőházban tett ismételt nyilatkozataira (pl. 1907 jan. 16.). Az 1901-ben Brüszelben megtartott nemzetközi középiskolai kongresszuson Wlassics miniszter megbízásából Darvai Mór terjesztette ismét elő egy nemzetközi közoktatásügyi értekezlet eszméjét közös megállapodások érdekében. Újabb időben Fináczy Ernőn kívül [2] magam is ajánlottam ennek a megoldásnak lehetőségét és szükséges voltát. A folyó év szeptember 7-től 12-ig Hágában összeülő nemzetközi közoktatásügyi értekezlet a legjobb alkalom lenne ennek a problémának tárgyalására is, csakhogy az eddig nyilvánosságra került programm-

[1] Ezt a kérdést részletesen fejtegettem már 1897-ben »Das Sprachen-Minimum« c. cikkben (»Zeitschrift für lateinlose höhere Schulen«, IX. évf. 214—18. lap).

[2] »... nem lehetne-e hozzávetőlegesen megállapítani, hogy normális viszonyok feltételezése mellett legalább is mennyi időre (azaz hány évfolyamra és összesen hány órára) van szükség ...« (A középoktatás nemzetközi kérdései, Magyar Pedagógia 1913: 9—10. l.)

tervezetekben sajnálattal nélkülöztem. Ezen egyébiránt ne is csodálkozzunk, mert a nagyhatalmak iménti jelzett születési előnyüknél fogva ezzel a kérdéssel könnyebben megbirkóznak mint mi és figyelmüket főleg a kulturával kapcsolatos társadalmi, közgazdasági és politikai problémákra irányítják.

Bleyernek a balkáni »visszavonulás és megalázás« körül táplált aggodalmait túlzottaknak tartom. Hisz tudjuk, hogy az »einheitliche Berechtigung« hazájában a klasszikus nyelvekből az egyetemeken kiegészítő tanfolyamokat (Anfänger- und Ersatzkurse)[1] tartanak, ami — igaz, elsősorban a belföldiekkel szemben — bizonyos szabadelvűséget és gondoskodást bizonyít. A külföldiekkel szemben pedig éppen napjainkban léptettek életbe szigorú rendszabályokat. Ezek azonban, tudjuk, nem a magyarok ellen irányulnak és diplomáciánkra az a fontos feladat hárulna, hogy szövetségesünk részéről kulturális tekintetben is kivételes kedvezményeket biztosítson nekünk. Egyébiránt, tudtommal, senki sem gondol komolyan arra, hogy a magyar föld színéről a klasszikus gimnáziumot végkép kiirtsa. Tehát: est modus in rebus.

Ne féljen ő és ne féljenek a humanisztikus gimnázium barátai sem valami latinellenes tatárjárástól. Lássák be, hogy 186 gimnázium és 33 reáliskola[2] határozottan visszás arány és olyan luxus, amelyet még a nagyhatalmak sem engednek meg maguknak. A jó öreg Blumauer már száz év előtt így dalolt:

Hier spräche jedermann Latein,
Drum müssten hier ansässig sein
Lateiner oder *Ungarn*.

Nem lesz abból nagy, de még kis baj sem, ha a gimnáziumok bizonyos számában a latin némi megszorítást szenved, a többiekben pedig megmarad. Hisz a gimnáziumoknak 66%-a felekezeti és csak 27%-a állami. Egy neves német tanférfiú Th. Ziegler, a strassburgi egyetemen a pedagógia tanára, mondta: »Es ist nicht notwendig, dass *alle* Griechisch und Lateinisch lernen, und ebenso wenig notwendig, dass, um gebildet zu heissen, ein Einzelner es gelernt habe. Aber dass es gelernt werde und dass eine Stätte da sei, wo ein erheblicher Bruchteil unserer gebildeten Jugend es lerne, das ist absolut notwendig.« Ezt mi, a reáliskola emberei és hívei, sem vonjuk kétségbe.

Most pedig a Bleyer fontos és legfontosabb dolgai után legyen szabad nekem egy kifelejtett legeslegfontosabb dologgal előhozakodni. Kikből kerülnek, kerülhetnek ki nálunk túlnyomó részben a modern nyelvek tanárai? Nyilván a gimnáziumot végzett tanulókból, akik 6 éven át összesen heti 19 órában tanultak németet, franciát meg

[1] A Matthias-féle »Monatschrift«-ben Tilmann rendszeresen beszámol ezekről a tanfolyamokról. A legutolsó kimutatás az 1913. évf. 481—84. lapján jelent meg.

[2] Az idei Középiskolai Almanach adatai. Az 1909. évről szóló miniszteri Jelentés 178 gimnáziumot és 32 reáliskolát említ.

éppen nem, és akiknek latinból és görögből van érettségijük, a modern nyelvekből pedig nincs. A reáliskolai abituriens előtt, akit 8 éven összesen heti 25 órában tanítunk németre és 6 éven át heti 24 órában franciára, ezeknek a nyelveknek a tanári pályája úgyszólván el van zárva a mindkét klasszikus nyelvből megkövetelt érettségi miatt.[1] És mi még csodálkozunk azon, hogy modern filológusokban hiány van s hogy a meglevők sem igen tudnak az illető nyelveken beszélni — pedig inkább azon kellene csodálkozni, hogy egyáltalában akad jelölt ebből a szakcsoportból. Elismerem, hogy a *filológus* rászorul a klasszikus nyelvek ismeretére, de nekünk a középiskolában elsősorban jó *nyelvtanárokra* van szükségünk, ilyeneket pedig — s ideje, hogy ezt a tapasztalat által sokszorosan beigazolt igazságot végre bátran kimondjuk — a klasszikus nyelvek nélkül is elképzelhetünk. Azon egy-két ember végett, aki az ő klasszikus nyelvbeli tudományának esetleg hasznát veszi és látja, bizony kár mesterséges akadályokkal országos tanárhiányt okozni oly tantárgyakból, amelyeknek jó és gyakorlati tanítására égetően szükség van. Mintha a középiskolai tantervekben észlelhető túlmagas célok kitűzése a tanárok képesítése tekintetében is kísértene! Hisz a jogosításoknak ez a visszás megosztása szinte egyértelmű azzal, mintha tervszerűen, bár nem szándékosan akarnák a német tanárok képesítését és azzal ennek a kultúrának sikeres terjesztését megnehezíteni.

Abban, sajnos, nagyon igaza van Bleyernek, hogy az érettségi vizsgálatnak utolsó reformja, nevezetesen a modern nyelveknek lefokozása és kiküszöbölése, immár valóságos szerencsétlenségnek bizonyul. Áll ez nem csupán a németre a gimnáziumban, de egyúttal a franciára a reáliskolában. S itt ismét egy igen fontos részletre kell utalnom. A gimnáziumban, ahol a németből nem tesznek érettségit, ez a nyelv a VII—VIII. osztályban három-három heti órával szerepel; a reáliskolában pedig, ahol van belőle szóbeli és írásbeli vizsga, mely kiterjed jóformán az egész anyagra, de mindenesetre felöleli az egész irodalomtörténetet, van heti két-két óra! De ugyanakkor a franciából, mely érettségimentes, van heti három és négy óra! Hogy ez a minimális német óraszám a reáliskola két felső osztályában mit jelent, csak az tudja, aki megpróbálta. Még szerencse, ha ott a német és a francia *egy* kézben van, mert akkor a tanár saját felelősségére (!) a szükséghez képest legalább kicserélheti az óraszámokat. Ezen tessék az új tantervben segíteni!

Azt hiszem tehát, hogy Bleyer téved vagy legalább is túloz, amikor a német nyelv nemtudásáért nálunk jórészt a direkt módszert teszi felelőssé. Higyje el nekem, hogy a *túlhajtott* direkt módszer uralma nálunk igen rövid volt és csak elvétve akadt művelőkre. Ez a nem ritkán megtévesztő és szemfényvesztő bűvszó inkább a papiroson és az ajkakon uralkodott, mert a gyakorlatban a legtöbben

[1] A porosz egyetemeken az 1913. év első felében klasszika-filológiára és németre készültek 245-en (164 gimnázista, 54 reálgimnázista, *27 főreáliskolát* végzett tanuló); modern nyelvekre 274-en (101 g., 115 reálg., *58 főreáliskolát* v. t.). Lásd »Monatschrift« 1913. 483—484. lap.

visszariadtak tőle vagy kudarcot vallottak. Hiányzott az idő és az alkalom, az akarás és — a tudás. A többség beéri bizonyos eklektikus módszerrel »mit einem direkten Einschlag«, amelyben van olvasmány, beszédgyakorlat *és* nyelvtan. Viszont készséggel elismerem, hogy ezen módszer jelszava sok kapkodást, rendszertelenséget okozott, ami az eredményességet éppen nem fokozhatta. Ezeket az őszinte vallomásokat alá fogják írni többen, akik már a direkt módszer világkürtölése előtt ismerték és gyakorolták annak észszerű elveit és a nyelvtani ismeretek szükséges voltáról még a radikálisok szenvedélyes támadásai kedvéért sem mondtak le.

Az egységes jogosítás konkrét alakban már Wlassics Gyula miniszterségének idejében szóba került az 1896. év december 15-én 3887. eln. sz. a. k. és az orsz. közoktatási tanácshoz intézett rendeletben. Most végre megvalósulás előtt áll, legalább úgy hírlik, hogy ebben a tekintetben teljesen egyértelmű megállapodás jött létre és az erre vonatkozó rövid, négy pontból álló törvényjavaslat is készen áll. A reáliskolának egyenjogosítása latinnal vagy anélkül képzelhető. Ez utóbbi radikálisabb, liberálisabb, de egyúttal némileg kockázatos. Míg a reáliskolában saját tanár előtt tett latin érettségi egyenjogosítása ellen még a gimnázium lelkes híveinek sem lehetne kifogásuk, ez maguknak a tanulóknak is javára esnék és talpraállítaná, sőt hatalmasan felvirágoztatná a még mindig nem eléggé méltányolt reáliskolai latin tanfolyamot, amelyet én mindig középiskolai szervezetünk életrevaló alkotásának tartottam.

Még egy szomorú, szinte patológikus pedagógiai jelenségre hívom fel a figyelmet. Bármily szétágazóknak is mondja Bleyer a reformfelszólalások tartalmát és tendenciáját, *egy* dologban mind megegyeznek. Ahány vélemény, memorandum, szakbizottság stb., annyi központ és egyedül-üdvözítőség. S ebben az önző önzetlenségben még kívül álló körök is megmozdulnak. Mindegyik a maga stúdiumát akarja az új középiskola tengelyévé tenni: az egyik a természettudományokat és főleg a vegytant, a másik a történelmet és a földrajzot, a harmadik a modern nyelveket, mások a testgyakorlást, a rajzot, a gyorsírást óhajtják előbbre vinni, végül pedig jönnek a higiénikusok jogos igényeikkel. Mindannyian ezzel a jelszóval indulnak a reformküzdelembe: *Minél többet* — nekünk! nem törődve azzal, hogy a tanuló befogadóképessége nem duplázható meg és hogy a napnak a tanárra és tanulóra egyaránt változatlanul 24 órája van. Szakasztott így volt ez az 1899. évi tantervrevízió alkalmával s szinte örülnünk kell azon, hogy végeredményben nem a szakemberek, a specialisták döntenek majd, hanem bár az iskolán kívül álló, de mindenesetre kevésbé elfogult laikusok.

Végül igazat kell adnunk Bleyernek abban, hogy az egész reform áll vagy bukik a tanulók létszámának kérdésével. Ezt a rákfenét nem lehet semmiféle rabulisztikával és adatkombinációval elmesterkedni. Minthogy pedig a miniszter leiratában kifejezetten utal a nyelvi tanítás csoportosítására, hinnünk kell, hogy erre igenis lesz pénz. Ellenkező esetben csak ismételhetjük, hogy a gyorsaság és

takarékosság jegyében született reform meddő fog maradni (Közlöny 234. lap). Az elhamarkodott és olcsó portéka a nevelés és oktatásügy terén sem válik be. Sőt itt legkevésbé. Minthogy pedig mi ebbe a lélekismereti ténybe vetjük hitünket, *mégis* jót remélünk. A nagyszabásúnak indult reformnak szerény keretei imígy kezdenek kialakulni: a latin feljebbvitele a 3. osztályba, a reáliskola egyenlő jogosítása, a német nyelvnek intenzívebb tanítása. Valljuk meg, hogy ez is valami.

Kemény Ferenc.

»Az egészségtan is tekintetbe veendő.«

Ezzel a szegény, szégyenlős kis mellékmondattal csúszott a középiskolai reformtervezetbe az »*egészségtan*«.

Még ezen alakban sem elsőrendű — hanem csak másodrendű mellékmondat, mert némely mellékes tantárgy *mellett*, amilyen a közgazdaságtan, jutott a modern orvostan büszkeségének a *Higiené*-nek egy kis maradékhelye, mintha azt mondaná a tervezet: ha véletlenül nem olvasnának, vagy kihullatnának, azt sem venném észre.

Mit is nyújtana hát tulajdonképpen »*Hygea*« az ifjúságnak?

Elsősorban: *szépséget!* A modern egészségtan szorosan az orvos-természettudományi alapból nőtt ki, azon épült fel, tehát az orvosi és természettudományok összes szépségeit, végtelen perspektíváit, elmélyedésre kényszerítő bölcselmeit, új és józan világnézetre serkentő, meleg és színgazdag, embertársi, testvéri szeretetre buzdító — tudomány!

Szabad-e *ilyent* a középiskolában tárgyalni?!?

Másodsorban: végtelenül *hasznos!* Megtanít arra, hogyan tartsuk meg, miképpen növeljük egészségünket, hogyan védekezzünk betegségek ellen és ezúton hogyan érjünk el derűs, munkaképes öregkort, szép, gazdag, hasznos életet.

Van-e helye ilyen tanításnak a modern középiskolában?

Harmadsorban: az egészségtan a *leghatalmasabb szociális nevelő princípium!* Csak itt tanítják azt a más úton a tanuló előtt soha fel nem tárt tényt: hogy mennyire együvé tartozunk mint társadalom, mert nemcsak közös a bajunk és nyomorúságunk, hanem közös az egészségünk is! A társadalom bármely tagjának egészségi állapotától függ az enyém is, a tied is, — — — mindenkié! Kényszerítő, morális kötelességünk tehát a társadalomért, mint olyanért, minden jót megtenni és a magunk nagy belső kifejlődését, összes morális és fizikai erőnket a *társadalom* számára szolgálatba bocsátanunk.

Negyedszer: az egészségtan tanításai felölelik az első segélynyújtás tanait is és mély *szeretetre*, *testvéri* érzelmekre, jóindulatra és segítő készségre tanítanak embertársaink iránt, — tompítják tehát a kenyérküzdelem vadságait, kegyetlen cselszövéseit, kíméletlen támadásait: vagyis *nemesebbé* teszik az *emberi életküzdelmet!*

Nem várható tehát, hogy ilyen tárgyat felvesznek a — középiskolába.

Végre pedig: az egészségtan óv meg attól, hogy a *kultúrküzdelem* nagy *sebeket ejtsen rajtunk*, mert megtanít azon szabályokra, melyek között az életküzdelem testi és lelki túlterheléseit eltűrhetjük, kisebbítjük.

Szól-e ilyenekről együtt vagy külön egy más — *tantárgy?!* Ha pedig ezen *kimondhatlan nagy erkölcsi értékeket*, legalább egyiket-másikat bele lehetne hozni mondjuk a földrajzba, a mértanba, a történelembe, a számtanba stb. — gondoskodik-e a reformtervezet, hogy a miniszteri rendeletet végrehajtó tanárság bele is hozza?!

Ellenkezőleg — még azok kedvét is szegi, kik Isten kegyelme folytán, tudnák így tanítani az egyik vagy másik tárgyat. Az egészségtant pedig egyszerűen lesajnálja!

De — még így is hálásnak kell lennünk a Kultuszminiszter úrnak, mert a sokféle ellenséges áramlat dacára is belevette, beleszorította az egészségtan tanítását a tervezett reformba, melyből azonban az *iskolaorvos* — egészen kimaradt! Az iskola tanulóit, az iskola tanuló betegségeit folyton felügyelő, a tanári karnak is hasznos egészségi tanáccsal szolgáló iskolaorvos a modern iskola egyik legfontosabb, sőt nélkülözhetetlen tényezője, mert egyedül ő hivatott arra, hogy az *iskoláztatás* elkerülhetetlen ú. n. *kultúrártalmait kisebbítse, eltüntesse, megelőzze* és így éppen a miniszteri reformtervezet egyik alapgondolatának szolgálatában állana, t. i. kisebbítené vagy megelőzné a túlterhelés ártalmait és így a felpanaszolt eredménytelenséget redukálná.

Milyen más volna a mostani középiskola képe, ha a tanulókkal egyenként foglalkozó orvos kimutatná, hogy van ugyan túlterhelés, de ebben a *legkisebb fokban* nem a tanítás anyaga a hibás (talán inkább csak egyesek módszere), hanem elsősorban a *serdülés korának* ezer ártalmai, az idegesség, a vérszegénység, a korai és sokszor mellékutakra tévedt sexualitás stb. Így fest az én eddigi tapasztalatom és azért ezen oldalról, az *orvosi*ról vagy sokszor a *szociális okokból* kell megfogni a kérdést elsősorban.

Úgy kell *tanítani az* egészségtant, hogy abból minden magánegészségügyi kérdést önkénytelenül és helyesen levonjon a tanuló, tehát ezen előadásokból megtanulja, hogyan kell szent kötelességeinek teljesítése közben is egészségét fenntartani, növelni, és úgy betegségek, mint kultúrártalmak ellen megóvni.

Így pedig csak *orvos* tud tanítani, ez is, *ha tapasztaltabb*, mert csak ilyen orvos tudja a *nélkülözhetetlen* és *becsületes kapcsolatot* a tanított egészségtan és az — *orvostudomány* tudományos és gyakorlati része között fenntartani! Ez a kapcsolat pedig kulturális, emberséges szempontból fontosabb — mint a *pedagógiai kapcsolat* a többi természettudományi tárggyal.

Ez utóbbi azonban szintén feltétlenül szükséges az egységes, rendszeres és nevelő oktatáshoz és *ezt megtalálja minden orvos-tanár*, ha egy kicsit érdeklődik a tanítási anyag iránt, de a másik — az *orvosi* — kapcsolatot *sohasem találja* meg az állat-, növény és ásvány-

tan tanára és ezért sohasem alkalmas az ilyen szakos az — egészségtan tanítására.

Ez *bűnös* kísérlet volna már csak azért is, mert én a magam jogosult és fentebb néhány sorban motivált álláspontom alapján éppen nem tartom közömbösnek, hogy milyen érzésekkel fogadnák a tanulók az egészségtan tanításait egy — *nem orvostól* és mit gondolnának az egészről, ha leckék, és a szörnyű komikusan hangzó ú. n. aranyszabályok bevágatására hanyatlanék le ez a nagyszabású princípium az — osztályzat és a »kapcsolat« kedvéért!

Sajnálom, hogy ki kell mondanom, de az egészségtannak, ha azokat a nagy célokat akarja szolgálni, melyekről röviden szólottam, nem szabad »*tantárggyá*« lefokozódnia, mert nagy *értékek* — emberi és társadalmi értékek forognak itt kockán.

Örömnapnak kell lennie, amelyen előadást hallanának, helyeset, »tanítást« élveznének az egészségtanból és így is van nálunk rendkívüli érdeklődés és hihetetlen pontos válasz a legkisebb adatról 5—6 év után is, melyet pl. első osztályos korukban hallottak egy-egy kegyelemből becsúsztatott egészségtani órán!

Egy nagy memorandumban ezért is azt kérem — illetve kérjük mi, egészségtantanárok — a kultuszminiszter úrtól, hogy miután *minden embernek* és *minden életkornak* megvannak a maguk sürgető egészségtani *szükségletei*, egészségük fenntartásának és testi erejük növelésének *kötelességei*, épségüknek a fertőző bajoktól és kulturártalmaktól való megóvásának *jogai*: ezért minden osztályban tanítassék az egészségtan, bár csak *havonként* egyszer is, az V. és VI-ban kétszer, a VII. osztályban *hetenkint* 1 órában.

Az egészségtan tanára és az iskola orvosa *egy személy* legyen és minden iskolában ott is *legyen*: egészségtannal a kultúra áldássá és nem átokká lesz az emberiség számára. *Dr. Tuszkai Ödön.*

isk. orvos és egészségt. tanár.

Gondolatok a történettanítás reformjához.

Takács György a Közlönyben értékes cikket közölt a mai történettanítás bajairól s helyesen mutatott azokra a módokra, melyek keretében a javítási munkának mozognia kell. Örömmel üdvözlöm őt ezért s csak pár szót akarok kiegészítésül fűzni ahhoz, amiket elmondott. Mindent aláírok, amit javasol, csak a középiskolai történelmi anyag beosztására lesz megjegyzésem.

Iskolai könyveink eddig sohasem tudták eltalálni a helyes mértéket s utat, melyet követnünk kell, ha azt akarjuk, hogy amit tanítunk, azt a tanulók mint az életre hasznosat vigyék ki magukkal. Vagy megmaradtak száraz adattáraknak s aggodalmas félelemmel vigyáztak, hogy megmutathassák az adatok tömegében való jártasságukat; vagy viszont szervezetlenül beillesztették a művelődéstörténeti ismereteket, miből az következett, hogy összecsiszolatlan mozaikképek kerültek a tanuló elé. Éppígy voltunk a nemzeti történetnek az

egyetemesbe való beépítésével is. Vagy szánandó zugokat hagytak történeti életünk számára, vagy nagy erőfeszítéssel igyekeztek keresni a világesemények s a hazaiak közt analógiát még ott is, hol ez igyekezet szinte humorossá vált.

E gyengeségek oka leginkább abban van, hogy igen kevés kivétellel nem vettek fel vezérmotívumokat, melyek az előadást az egész történeten keresztül irányíthatták volna. Az események egymásutánban való előadása főleg ott, hol már a világtörténet fejlődése nagy területeket mozgat meg, oly adat-tömkelegbe kerget, melyből kábultság nélkül kilábolni nem képes a tanuló. Hacsak egyes államok szerint való tagolás lesz a vezető szempont: akkor a párhuzamba állított népek történetéből nem fog kilátszani az összefüggés. Világos, hogy az ókori történetben, hol még egyetemes szempontok alá sorozni az egyes népek fejlődését alig lehet: tökéletesen ki fog bennünket elégíteni, ha a különböző művelődési középpontok köré helyezzük az előadandókat, de még itt is kikeressük a közös jellemző vonásokat, hogy azok összefűzzék a szétbomló anyagot; a császári Róma történetétől kezdve azonban már oly uralkodó néplélektani, művelődési, jogfejlődési motívumok vannak, melyek feltalálhatók a nyugaton éppúgy, mint a Földközi-tenger mellékén s ennélfogva ezek égisze alatt szerves összefüggésben mutathatjuk be az emberiség haladását. Ha világosan tárjuk a tanuló elé a középkori keresztény világnézet különböző időben való változásait: lehetetlen, hogy könnyen meg ne értse az e világfelfogás exponensei gyanánt megnyilatkozó eseményeket is. Ezek fognak magyarázatot s értelmet adni egyes korok művelődési sajátosságainak s ezek viszik be a tudatba azt a meggyőződést, hogy az emberiség története nem összevissza kuszált, uralkodói szeszélyeskedésből származó, különböző területeken egymástól elkülönzött események zűrzavara, hanem az emberi léleknek a természettörvényei, az evolúció szabályai szerint való következetes fejlődése; annak a természetes haladásnak következménye, melyet a szakadatlan munka minden szervezetben előidéz. Csakis ily egyetemesen uralkodó eszmék kötelékébe való behelyezés érteti meg a fejlődő ifjúval, hogy a történet az emberiség mai politikai, gazdasági, művelődési, szellemi állapotának fokozatos felépítése, de még be nem fejezett alkotása.

Az ily eseménytárgyalás helyes felfogással nem lesz adattárház, nem lesz a háborúk históriája, hanem vonzó olvasmány, az emberiség regénye, melynek minden sorából az egyetemes világfejlődés egy-egy érdekes adata bukkan elő.

A történeti tanulásnak még így is igen nagy anyagában az elrendezést, az egymásután tudásának megrögzítését ne a pontosan megállapított évszámok zsúfoltsága adja. Hiszen a pontos számok megtartása oly egyéni sajátosság, mely mindenkinek egyenlően rendelkezésére nem áll. Ha ezek betanulását követeljük s ezekkel akarjuk leszögezni az emlékezetbe az eseményeket: a számok iránt fogékonysággal bíró tanulóból igen sokszor krónikást csinálunk, a kevesebb érzékenységű emlékében pedig idővel beláthatatlan káosszá

tesszük a sok ismeretet. Sokkal szerencsésebb módja az emlékezetbe vésésnek az átlagdátumok megkövetelése. Vajjon biztosabb lesz a tanuló áttekintése, ha a reneszansz szellem legkülönbözőbb téren való megnyilatkozásául az 1500-es évszámot tudja, mintha azt hallja, hogy a könyvnyomtatást ebben az évben találták fel, Amerikába 1492-ben jutott Columbus, Luther 1517 okt. 31-én lépett fel, Konstantinápolyt 1453-ban foglalta el a török, Michel Angelo ekkor fejezte be a szent Péter-templomot, I. Ferenc akkor kötötte a konkordátumot stb.

Hogy még szilárdabbá tegyük egy-egy koreszme történetének alapját: állítsuk oda középpontul a típusokat. Minden kornak vannak nagy alakjai, kikben legkiemelkedőbben jegecesedik ki a korfelfogás minden jellemző vonása. E típusokat állítsuk előtérbe, nem bánom, tanítsuk be pontosan uralkodásuk, fellépésük, vagy egy nagy tettük dátumát s akkor tegyük a többieket s az eseményeket kortársakká. Nem elég-e pl. az Isten állama eszméjének korához VII. Gergely beállítása, hogy hozzáfűzzük a pápai mindenhatóság, a szerzetesi élet felvirágzása, a hatalmi küzdelmek, a keresztes hadjáratok megindulása, a lovagi szellem alapgondolata, a román művészet kifejlése ismertetését. A reneszanszban Hunyadi Mátyás, a XVI. század II. felében II. Fülöp stb. mind olyan alakok, kiknek egy dátuma messze mutató árboc lehet. De óvakodjunk, hogy a típusok előtérbe helyezése azt a téves felfogást fejlessze ki a tanulóban, mintha e nagy alakok csinálták volna a történetet.

A mai középiskolai történeti anyag beosztását a legújabbkori események ismertetése miatt tartom helytelennek. Mikor az emberi lélek oly rohamos s óriás átalakulások következtében való fejlődését kell bemutatnunk a tanulónak, aminőt a XVII—XX. század mutat; amikor napjaink történetére sokkal fokozottabb gondot kell fordítanunk az előbbinél, mert hisz az új szociális, nemzetiségi elméletek tüzetes ismertetését elmellőznünk soha nem volna szabad: akkor nemcsak lehetetlenül rossznak kell tartanunk a VII. osztály mai heti három órás beosztását a politikai földrajzzal együtt, de sőt a politikai földrajz teljes elvételével is követelnünk kell négy órát ez óriás anyag számára. Hisz ma azt látjuk, hogy a legmostohább gyermekké lett politikai földrajzra legföljebb két hónapot szentelnek a tanárok s mint Takács is említi, de — sajnos — általánosan tudott: legtöbb tanár nem jut el tárgyalásában 1815-ön túl. Ne mondja senki, hogy a követelődző szakember beszél belőlem, de nem az egész középiskolai tanítás tarthatatlanságára vall-e az, hogy tanításunk nyolc éve alatt mindenre megtanítjuk tanítványainkat, ami a multé, de lehetetlenné tesszük az eszmékben legforrongóbb XIX. század megismerését is, mikor már a tanítástery a politikai földrajz eldobásával az egyes államok mai gazdasági, szellemi, néprajzi és politikai viszonyainak megismertetését úgyis kiküszöbölte?

Ma, a középiskolai reform vajudása idején e körülményt figyelmen kívül hagyni lehetetlen.

(Ipolyság.) *Barczán Endre.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Válasz dr. Sziklay Ferencnek Moravcsik Géza »Költészettaná«-ról írt bírálatára.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Ismerőseim útján csak e napokban értesültem arról, hogy az Orsz Középiskolai Tanáregyesületi Közlönynek mult évi 20-ik (június 19-iki) számában »dr. Sziklay Ferenc« aláírással bírálat jelent meg költészettanomról. E szám megjelenése egybeesett nyári elutazásom idejével; így történt, hogy a szóban forgó cikk elkerülte figyelmemet és csak mostanában juthattam elolvasásához.

A bírálat kifogásainak alaptalansága s állításainak téves volta annyira szembeötlőnek látszik előttem, hogy azon elismerés és méltánylás alapján — amellyel érdeklődő kollegáim, komoly és alapos elolvasás után, könyvemet megtisztelték — szó nélkül belenyugodhatnám abba a gondolatba, hogy nincs emberi alkotás, amely *mindenki* tetszésével találkozhatnék. Minthogy azonban a szóbanforgó cikket azok a kollégáim is elolvashatják, akiknek az itt tárgyalt kérdések szaktárgyaikon kívül esnek és akiket a bíráló kategórikus kijelentései esetleg megtéveszthetnek; minthogy továbbá a bírálónak nyilvánvaló szándéka az, hogy tankönyvemet kollégái szemében diszkreditálja: szükségesnek tartom, hogy a bírálat kifogásait kellő értékükre szállítsam le s téves állításait helyreigazítsam. Ezért kérem tisztelettel, hogy megkésett válaszomat becses lapjában közzétenni szíveskedjék.

A bírálat első kifogása az, hogy a zene nem tárgytalan művészet,[1] mert ez esetben — úgymond — »nem lehetne az ember *intellektuális művészetvágyának kielégítője*«. Ezen hangzatos, de kevésbé világos mondás szerint tehát pl. az építészet, amelyről talán a bíráló is elismeri, hogy nincs tárgya, nem elégíti ki az ember »intellektuális művészvágyát«, mert erre — a bíráló szerint — csak a tárgyas költészet képes. Fejtegetéseiből nem tudom szabatosan megállapítani, mit ért a tárgyas művészetek alatt, de úgy sejtem, hogy e kérdés felfogása dolgában mindketten más vizeken evezünk. Ha a bíráló elolvasta volna, amit könyvemben a programmzenéről mondottam, talán megtalálta volna benne a feleletet erre a kifogására. Tárgyas, vagy utánzó művészeteknek nevezzük azokat, amelyek, sajátos művészi eszközeik segélyével, a külső vagy belső világ jelenségeit igyekeznek feltüntetni, míg a tárgytalan művészetek, alko-

[1] Mint jellemző kifogást, mellesleg felemlítem, hogy a bírálat hibáztatja ezt a kifejezést: *tárgytalan művészet* s helyette *tárgyatlant* kívánt, mert — úgymond — »ezt a szót *más a foglalta le a közhasználat.*« Ugyan kérem! Furcsán járnánk, ha minden szó csak egy fogalmat fedezne. Talán nincs is ilyen szó a nyelvben és irodalomban. Például az ízlés szó is eredetileg csak az ízérzék képzeteinek jelzésére volt »*lefoglalva*«, de azért senki se kifogásolja, ha esztétikai, társadalmi, erkölcsi, tudományos vagy kritikai ízlésről beszélünk.

tásaik egészében, semmi ilyféle tárgyat nem ábrázolnak. A programmzene, amely előre jelzett külső vagy belső tárgyat akar előadni s bizonyos eszmetársításokat igyekszik szándékosan fölkelteni, letér a maga területéről s átlép a költészet és a képes művészet (festészet, szobrászat) körébe. A költészet szavak segélyével kelt föl bennünk meghatározott képzeteket, a képes művészet pedig a külső jelenségeket közvetlenül utánozza. Mindennek a zene őseredeti lényegéhez semmi köze sincs, az ő összhangtörvényei önmagukból abszolút módon érvényesülnek. Ha szép, lelkünket megragadó zenét hallunk, akkor olyan programmot fűzhetünk hozzá, amilyet a legalkalmasabbnak vélünk; mások ismét más. felfogásuknak és érzésvilaguknak megfelelő, magyarázatot adhatnak neki. De ha a zeneszerző művét »*Zarathustra*«-nak, »*Gyermek-kereszteshadjárat*«-nak vagy »*Dante*«-nak nevezi el, akkor előre meghatározott irányban akarja izgatni a hallgató képzeletét, aki ily módon nem adhatja át magát elfogulatlanul a hangok varázsának, hanem bíráló füllel kényszerül követni a programm és zenemű önkényes és mesterséges összefüggését, ami az abszolút zene lényegével ellenkezik. A bírálat azt mondja: »A zenének van tárgya, amit kifejez: az érzelem.« Éppen ebben rejlik a bíráló alaptévedése. Az érzelem *nem tárgya a zenének*, mint pl. a lírai költészetnek; a zene maga a szabadon kiömlő érzés, amely *az értelem minden közvetítése nélkül* az előadó és hallgató lelkében ismét érzéssé válik. Épp ezért a zenének nincs arra szüksége, hogy a művészet végcélját: a lélek megindítását, a tárgyas művészetek módjára, mintegy kerülő úton érje el. A bíráló gondolatmenete és okoskodása azt a látszatot kelti, mintha ebben a kifejezésben: »*tárgytalan művészet*« valami degradáló értelmet látna (mint pl. a »*tartalmatlan*« szóban) s ezért kötelességének érzi, hogy *ellenemben* a zenét védelmébe vegye, holott az a körülmény, hogy valamely művészetnek van-e a valóságból vett tárgya vagy nincs, egyáltalán nem befolyásolja az illető művészet értékét. Hisz épp a fentebb mondottakból láthatni, hogy a zenének ezen »*fogyatkozása*« mellett is a tárgyas művészetekkel szemben olyan előnyei vannak, hogy ezért lesajnálására igazán nincs ok, sőt az ember »*intellektuális művészetvágyát*« is bízvást kielégítheti. Meglehetősen homályos az is, amit a bírálat a szöveges zenéről mond. Szerinte, ha a zene tárgytalan művészet volna, akkor »a szöveges zenében a zene csak *külsőség*, *cifraság* lenne s így *alárendeltje* a szövegnek, pedig éppen fordítva van a dolog s a szöveg csak a modern szöveges zene törekvéseiben éri el egyelőre csak az *egyenjoguságot a dallammal*«. Itt megint az esetleges inferioritás aggodalmai zavarták meg a bírálót. A szöveges zene más megítélés alá esik, mint az abszolút zene. Itt a költészet és zene egyesülnek: a zene a költeményt *dallá* alakítja s ezt a *kísérettel* kiegészíti. Wagner helyesen állapítja meg a szöveg és a zene viszonyát, amidőn azt mondja, hogy téves az a felfogás, amely a *kifejezés eszközét*, a zenét, *céllá* s a *kifejezés célját*, a költeményt, *eszközzé* teszi. A zenének, mint tárgytalan művészetnek, ebben az esetben a szöveg szolgáltatja a tárgyat s az ő feladata az, hogy hangulatosan tolmácsolja a köl-

teményben kifejezett érzelmeket. Bár az egyik a cél s a másik az eszköz, mind a kettő egyenrangú művészi tényező s a zene nem devalválódik »*külsőséggé*« és »*cifrasággá*«, ha a szöveg érzelmi megnyilatkozásait híven kíséri s hozzá ragaszkodik.

Amit aztán a bíráló a zenéről magasztalólag mond egészen a beethoveni idézetig, azt már sokan elmondták előtte, de mindez nem bizonyítja azt, hogy a zene tárgyas művészet. Amikor pedig azt a szép mondást idézi, hogy »a zene minden bölcsességnél és filozófiánál magasabb megnyilatkozás«, akkor így kiált fel: »Mindezt tanítani kellene összes poétikáinkban!« Csak éppen azt felejti el kifejteni és megmagyarázni, hogy az ilyen, kétségkívül igen szellemes, aperçu-knek tanítását hogyan véli »tananyagilag« és »tankönyvileg« megoldani.

A bírálat ezeket a mondásokat azzal a kategórikus és lesujtó ítélettel fejezi be: »E szempont nélkül a poétikai és zenei rész szétesik«. Azt hiszem, hogy az elmondottak után fölösleges volna e kijelentés cáfolásába bocsátkoznom.

A bírálat metodikai hibának tartja azt az eljárásomat, hogy a költői és zenei művek szerkezetét összehasonlítom egymással, mert — úgymond — egy félig-meddig ismert dolgot egy ismeretlennel akarok megvilágítani. De hisz azért van a tanár, hogy ezt megmagyarázza! Részemről, tapasztalásból tudom, hogy a figyelmes tanulót nagyon érdekli, ha látja, hogy a másik szóló művészet a költészetével azonos szerkezeti sajátságokat mutat fel. Ilyenek útján kap mélyebb betekintést a művészetek lényegébe.

A bírálat ezután statisztikát készít az általam felsorolt zenei műfajok számáról s megjegyzi, hogy »a műfajok felsorolása *oly bő*, hogy *bővebb* egy zenei formatanban sem lehet«. Mellőzve itt egy nagyon kínálkozó megjegyzést arra vonatkozólag, hogy egy zenei formatan *milyen bő* szokott lenni, csak azt konstatálom, amit a bírálat nem akar észrevenni, hogy tankönyvem Függeléke *nem betanulandó tananyag*, hanem *tájékoztató* akar lenni a költészettel rokon művészet iránt érdeklődő tanuló számára. Épp ezért törekedtem a műfajok felsorolásánál *a teljességre*, hogy a zenével szakszerűleg nem foglalkozó növendék megtalálja ez összeállításban minden műfaj rövid, világos ismertetését, amelyekről a zeneművészet iránti érdeklődés mai fokán lépten-nyomon hall beszélni. Ezért soroltam föl a táncok összes ismert fajait is betűrendben (tudtommal elsőnek irodalmunkban), mert véleményem szerint az ilyen összeállításra a laikusnak nagyobb szüksége van, mint a tárggyal szakszerűleg foglalkozó növendéknek, aki a szerkezeti forma után is meg tudja találni helyét a nevéről még esetleg nem ismert műfajnak. Objektív bírálók épp ezen szempontból méltányolták könyvem Függelékét. Azt is kifogásolja a bíráló, hogy egy-egy zeneszerzőnek *címötleteit* is műfajoknak veszem, mint bagatelle, moment musical, novellette stb. Ez irányban, úgy látom, rosszul informálták a bírálót. Az ő álláspontjára helyezkedve, a dal, a rondó és a szonáta *elnevezések* kivételével végelemzésben *minden műfajt* címötletnek lehetne elkeresztelni. A bíráló által fel-

sorolt műfajpéldák hangulatukra nézve mind egyéni sajátságú műfajok, amelyek nemcsak egy zeneszerző különleges ötleteinek címei, hanem olyanok, amelyeket, többnyire, mások is műveltek és művelnek. Ennélfogva azok a zeneszerzők, akik pl. az első bagatelle- vagy novellette-szerző nyomán ebben a műfajban komponáltak, bizonyára nem akarták elődjük címötletét *plagizálni*, hanem azért jelölték a művet e névvel, mert művészi ihletük kifejezésére ennek a műfajnak formája látszott a legalkalmasabbnak. Különben *akár egy, akár több* zeneszerző használja ez elnevezéseket, amelyeknek egy Beethoven, egy Schumann, egy Schubert szereztek polgárjogot a műfajok körében, nem érheti kicsinyes gáncs azt a pedagógust, aki röviden fölemlíti őket és megjelöli helyüket az olyan tankönyvben, amely a laikus olvasót tájékoztatni akarja, hogy e gyakrabban hallott műfajneveket formailag hová helyezze el. A nagy mesterek által alkotott, vagy használt műfaj-címek, már ezen oknál fogva is, kötelezik a tankönyvírót, hogy megemlítse őket. Az, úgy hiszem, mindenki előtt világosnak látszik, hogy a *voltaképi* címötletek, minők pl. »*Merengés*«, »*Erdőzsongás*«, »*Au printemps*«, »*Szerelmi ébredés*«, »*Gnómok tánca*« stb. nem téveszthetők össze s nem sorolhatók egy kalap alá az olyan műfaj-címekkel, minők a bagatelle, moment musical, novellette.

Ezután könyvem tananyagának feldolgozása módját ostorozza a bírálat s miután köztudomású és elcsépelt igazságokat (pl. »a költészet nem *a priori megállapított szabályok szerint alkotott szellemi produktum*« vagy »a poétika *nem kánon*, nem *abszolút igazságok halmaza*« stb.) kioktatólag előad, szememre hányja az *induktív módszer* hiányát. Minthogy e Közlöny igen tisztelt szerkesztője mélyenjáró és talpraesett megjegyzésével ezt a kérdést teljesen elintézte, részemről csak arra a megjegyzésre szorítkozom, hogy ha a bíráló tankönyvem előszavát elolvasásra méltatja, rájöhetett volna, hogy ezúttal nyitott kapukat döngetett, mert ebben az előszóban célzok arra, hogy *a tanításban* az induktív eljárást követem, amennyiben a műfajok elméletét, valamint felosztását az olvasmányok tárgyalása után következő *összefoglalásnak* kívánom tekinteni. Az az eljárásom, hogy az elméleti részt a fejezetek elején és nem a végén, az olvasmányok után, helyeztem el, oly formai és technikai okokból történt, amelyeket a hozzáértő előtt nem kell bővebben magyaráznom. Különben is a tantervi utasítások a tanárra bízzák, hol és mikor tárgyalja az elméleti részt, abból a helyes elvből indulva ki, hogy a tanár egyéniségét aprólékos módszertani bilincsekbe ne szorítsa, mert végre is minden siker forrása a pedagógus egyéniségében rejlik. Egyébiránt annak megállapítására, hogy könyvemben hogyan alkalmazom az induktív módszert, elegendő lett volna, ha a bíráló figyelmesen elolvassa belőle a vers fogalmának tárgyalását. Régebben nagy népszerűségre tett szert bizonyos bírálóknak az a kedvelt fogása, hogyha mondanivalójuk már nem volt, de kifogást emelni mindenáron akartak, menten előrántották az »*induktív módszer hiányát*«, ami kétségkívül igen kényelmes eljárás volt, mert alig akad tankönyv,

amelyre némi csavarintással rá ne lehetne húzni ezt a vádat. Manapság azonban ez a hálás, de elkoptatott trükk meglehetősen divatját multa.

Már eddig is rámutattam arra, hogy a bírálatból többhelyt lehet könyvem alapos átolvasásának hiányára következtetni. Újabb bizonysága ennek a következő kifogás: »Hibáztatnunk kell azt, hogy az *előre megállapított kereteket a rendszerezés túlhajtása* (!) miatt nem tudja kitölteni. A költői elbeszélésnél *mint alfaj*' fölveszi a mitoszt és például hozza fel rá a *Buda halálának VIII. énekét*. Nem ferde fogalma lesz ezzel a tanulónak a műfajról, ha egy részlet önálló műfaj gyanánt szerepel?« Az »előre megállapított keretek« vádjának cáfolására az előbb elmondottak után nem vesztegetek szót; hogy a mitosznak mint alfajnak »*fölvevése*« alaptalan ráfogás, ez a könyvem 223. lapján elmondottakból kiviláglik: »A mitosz, monda, legenda, rege elnevezések a költemények *eredetére* mutatnak, ennélfogva, mivel mi a költői műfajokat *előadásuk módja* alapján osztályoztuk, *külön műfajokul nem tekinthetjük*. Egy mondát, vagy regét éppúgy lehet költői elbeszélésnek, mint pl. balladának, vagy románcnak, vagy akár drámának is feldolgozni.« Minthogy azonban vannak költői elbeszélések, amelyek tárgyukat a mitológiából veszik (egynémely német poétika — s ezek nyomán néhány hazai is — a mitoszról mint műfajról is beszél), tanulságosnak és érdekesnek tartottam, hogy a növendékeknek ilyen elbeszélést is bemutassak. Magyar mitológiai anyagunk hiányában így választottam aztán ki Buda halála VIII. énekéből azt a gyönyörű részt, amely Etele hivatását adja elő s amelyben a mitosz jelleme, naivsága oly megragadó módon nyilatkozik meg. Tehát nem a Buda halála *VIII. énekét* hozom, hanem a VIII. ének *egy önállóan érthető részét*, amely Etelének a növendék előtt már jól ismert alakjához fűződik. Hisz a »Csodaszarvasról« szóló rege is egyik éneke a Buda halálának s azért lépten-nyomon találkozunk vele az olvasókönyvekben! De persze ez az »eset«, amely beleütközni látszott egy sokat hangoztatott pedagógiai szabályba (»az olvasmányok közt részleteket nem szabad közölni!«) kedvező alkalmul kínálkozott a megrovásra és erre a megjegyzésre: »Minő ferde fogalma lesz ezzel a tanulónak a műfajról!« Merem hinni, hogy *ettől* nem lesz neki ferde fogalma róla.

Amit a bírálat a szünetekről mond, annak beható megvitatása nagyon hosszadalmas volna. Különben is az én hivatásom e helyt az, hogy magamat védjem, nem pedig hogy a bírálat sajátságos elmefuttatásait megkorrigáljam. Ezért nem terjeszkedem ki az ilyes állítások értékének érdemleges vizsgálatára: »A szünet tulajdonképen *nincs*, csak *előáll.*« Továbbá: »A szünet csak az *analitikus elkülönződés* eredménye (sic!) és nem a *szintézis előre fölvett kelléke!*« vagy: »A szünetekre szükség van, hogy egy gondolat feldolgozása után *a produktív és receptív ész megpihenjen*«. (!) Csak azt kívánom konstatálni, hogy a bírálat nem látszik figyelembe venni azt, amit én az értelmi és versbeli szünetekről, valamint a zenei pauzákról mondottam; továbbá, hogy a versbeli szünetek tisztán zenei elemek

s úgy a metrum, mint a ritmus megértésének feltétlenül fontos tényezői és ilyformán nem azért van rájuk szükség, hogy »*a produktív és receptív ész megpihenjen*«, mert elsősorban *nem az észnek*, hanem a *fülnek* szólnak. Az iktusok szabályszerű váltakozásának törvénye hozza létre a versbeli szüneteket, vagy, ha jobban tetszik, a versegységeknek ezt az »*analitikus elkülönződését*«. Hogy a szünetek tárgyalására nincs szükség, ez a bíráló magánvéleménye; részemről nagyon fontosnak tartom s tanári tapasztalatom szerint ez a metrika egyik legtanulságosabb fejezete. A bírálat kifogásának a következő megfogalmazását pedig rosszhiszeműnek kell minősítenem: »*Túlságosan elvont* és nem gimnázistának való a Szünetek című fejezet . . . A nem muzsikus hatodikosnak a motívumoknak frázisokká, periódusokká, témává, műfajjá való kibővülésén kell megértenie, hogy a versbeli egységek kiemelésére a szünetek vannak hivatva.« E fejezet bármely elfogulatlan olvasója megállapíthatja, hogy a zenei fölépítés ismertetése után (amely csak az összehasonlítás végett van előrebocsátva s amelyet a tanár »*a hatodikosok számára*« ki is hagyhat, ha úgy véli) nyomban a vers kialakulása van ismertetve, vagyis azt magyarázom, hogy a vers legegyszerűbb elemeiből, a szótagból, hogyan jött létre az ütem, az ütemből a verssor, a verssorból a versszak s csak ezután következik az a mondat: »A versbeli egységek kiemelésére a szünetek vannak hivatva.« Tehát nem a zenei motívumok, frázisok, periódusok kibővüléséből, hanem a vers elemeinek összecsoportosulásából kell a »hatodikosnak« megértenie a szünetek hivatását, ami már egészen másképen fest. Itélje meg a tárgyilagos olvasó, vajjon a bírálat komolyságával megegyeztethető-e az ilyen megtévesztésre irányuló törekvés? Erre a tárgyilagos olvasóra bízom aztán annak a megítélését is, vajjon a szóbanforgó fejezet csakugyan olyan *túlságosan elvont-e*, mint aminőnek a bírálat állítja.

A bírálat az auktoritatív kijelentéseknek tetőpontját azon részében éri el, ahol a rím fejlődésére vonatkozó fejtegetéseimet akarja cáfolni. Itt már tudományos megbotránkozásának ilyetén megnyilvánulásait hallatja: »A rím keletkezésének magyarázata *egészen hibás*«; továbbá: »*alaptalan képzelődés*« (t. i. amit én állítok); vagy: »a példák *légből vannak kapva*« stb. Aztán így folytatja kioktatásait: »*Úgyis tudja ma már mindenki*, (!) hogy a rím a gondolatpárhuzamok egyformaragú szavainak esetleges sorvégi összecsengéséből fejlődik ki a középkori latin költészetben. Csak később finomul úgy, hogy *ma* ugyanazon szófajták azonos raggal ellátott alakjainak tökéletes összecsengését sem találjuk helyes rímnek. (Már régen nem találták annak!) Ezeket a rímeket a *megúntság* küszöbölte ki, mint — zenei hasonlattal élve — *az örökös összhangot*, vagy a *párhuzamos quint és oktáv meneteket*. A rím fejlődése tehát az összecsengésben tökéletlenebb, de *de értelmileg differenciálódottabb, asszonánc* felé halad és nem megfordítva!« A forrás, amelyből a bírálatnak ez az észjárása ered, nem látszik ismeretlennek előttem s bármennyire is csábít a kedvező alkalom, hogy a bíráló

fentebbi szeretetreméltó kifejezéseit hasonló udvariassággal viszonozzam (pl. a párhuzamos quintek és oktávok *megúntságát*, vagy az asszonanciák *értelmi differenciálódottabbságát* illetőleg), ezúttal különben is hosszúra nyúlt válaszomban a bíráló idézett gondolatmenetével e helyen nem bocsátkozom részletes vitába, mert voltaképen itt nem is erről van szó. Itt csupán az a kérdés: helyes-e, vagy nem az az állításom, hogy a rím fejlődése az asszonáncián át a tiszta rímhez vezet? Erre pedig világosan megadja a feleletet a nyugateurópai irodalmak verselésének története, ahol kétségtelenül konstatálható, hogyan fejlődik a sorvégi rím a középkori spanyol románcok kezdetleges asszonánciáiból kiindulva egész a legújabb korig, hogyan finomul át lassanként az asszonáncia, míg végre helyet enged a tiszta rímnek. A francia verselésben Ronsard és Malherbe idejében, akik először szabályozták a rímkérdést, még járták az asszonánciák, míg a XVII. század költői már törvényerőre emelik a hallás szempontjából tiszta rím használatát, súlyosbítva később a »la consonne d'appui« törvényének alkalmazásával is. A német költészet, a nyelv természetében rejlő okoknál fogva, szintén korán áttért a tiszta rímre, mert a költők szükségét érezve annak, hogy a rímelő szótagok magánhangzói is összecsengjenek, nem érték be a puszta asszonánciával. Már Opitz megköveteli s törvénnyé emeli a rím *teljes tisztaságát*. A később szórványosan, pl. Heinenál *(Sonne-Worte)*, mutatkozó asszonánciák divatját spanyol minták utánzata hozta létre. A bíráló tévedése, úgy látszik, abban a tényben rejlik, hogy az ugyanazon szavak, képzők és ragok ismétléseiből álló kezdetleges rímek csakugyan *szintén tiszta rímek* voltak s így, bár sejtem, hogy az igazságnak melyik atómusa rejtőzik a bíráló idevágó szavaiban, azért mégis az ő titka marad, hogy a *jó* tiszta rím értelmileg mért kevésbbé differenciálódott, mint a *jó* asszonáncia? Rímpéldáimat a fentebb említett ténynek illusztrálása végett állítottam össze céltudatos gonddal a végett, hogy a tanuló megszemlélhesse a kezdetleges és későbbi asszonáncia, valamint a tiszta rím fejlődésének fázisait. Hogy e példák mennyire nem légből kapottak, nézze meg csak a bíráló az első kezdetleges spanyol asszonánciákat! Tehát kétségtelen tény, hogy a nyugateurópai verselés fejlődése az asszonánciától a tiszta rím felé halad és »nem megfordítva«! Csak a mi hazai verselésünk látszik újabban az asszonáncia felé hajolni azon ismeretes okoknál fogva, amelyeket Arany János az asszonánciáról írt tanulmányában oly szépen kifejtett s amelyekre tankönyvemben én is hivatkozom.

Feltünő tájékozatlanság mutatkozik a következő kifogásban: »Nagyon problematikus dolog a magyar verselésnél az ütemek keretén belül a szótagok időmértékes *kifejezése*. Minden olyan kísérlet, mely arra törekszik, hogy a hosszúságot és rövidséget a görög-latin metrikából átplántált szabályok szerint *lekottázzuk*, *erőszakolt* és *zeneileg megoldhatatlanná* tenné a legegyszerűbb népdalt is *éppen zenei sajátságai miatt*.« A bíráló szavaiból az tűnik ki, mintha ő az ütemek és verssorok ritmikai kimérését fölöslegesnek, parádénak, mondjuk: a tankönyvíró bogarának nézné. Úgy látszik, sejtelme sincs arról,

hogy ez a ritmikai »*lekottázás*« (mint ő nevezi) mily nagy fontossággal és jelentőséggel bír magyaros ütemeink és verssoraink természetének és prozódiájának megértésére. A növendék ebből tanulja meg, hogy míg egyrészt a magyaros ütemek metrum dolgában a klasszikus verslábak nagyobb változatosságával szemben szegényebbeknek mutatkoznak (magyaros ütem csak 3 van, ellenben a verslábak száma 28), addig másrészt a klasszikai verssorok ritmikai egyhangúságával szemben a magyaros verssorok az ugyanazon metrikai egységek keretében lejátszódó ritmikai változatoknak nagy gazdagságát és elevenségét tüntetik föl. A magyar verselésnek ezt a sajátosságát az Arany éles szeme vette először észre s amidőn Fogarassy a chorijambushoz hasonló ritmikai képletet jelölte ki a négytagú ütem nemzeti formájául, Arany tiltakozott az ellen, hogy a magyar vers »*állandó merev mértékbe, megkövült formákba* szoríttassék«, mert »a magyar ritmusnak épp a *változatosság alkotja főjellemét*«. Ennek a változatosságnak a kimutatása és szemléltetése a feladata a különböző ritmikai képletek ismertetésének. Ezért igyekezett »lekottázni« a magyar ütem különböző ritmikai képleteit már Arany is, aki a saját verseiben gyakorlatilag mutatta be elméletét és a különféle tagszámú ütemeknek tartambeli művészi kiegyenlítésével bizonyította be, mily fontos a magyar versben az időmérték. Ezért szemlélteti kótajelzéssel e változatokat varstanában Négyesy László is, aki értékes kutatásaival továbbfejleszti Arany elméletét. Tankönyvemnek a verssorokról szóló fejezetében tervszerűen válogattam össze a verspéldákat a célból, hogy e példákat a tanuló ritmikailag kidolgozza s lássa, hogy a legkülönbözőbb s egymásnak ellentmondani látszó ritmikai képek hogyan egyesülnek a hangsúly elvén szabályos metrikai egységekké.

A bírálć, engem cáfolni akarva, öntudatlanul is, pompás példát választott fenti állításom igazolására. Megrovásként jegyzi meg, hogy ebben a népdalban:

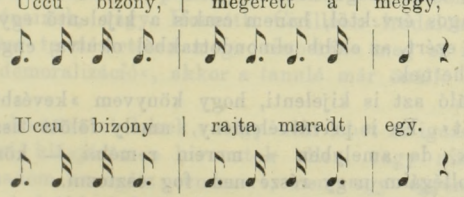

a két sor második ütemében »homlokegyenest ellenkező ritmust látunk«. Hiszen éppen ezt akarjuk szemléltetni! Ezt kell megértenie és fülével megéreznie a növendéknek, hogy — akár elénekeljük, akár kikopogtatjuk — a metrikailag teljesen azonos két ütem ritmikailag egészen ellenkező képet mutathat anélkül, hogy a vers metrumának szabályosságát zeneileg alterálná! Az a megjegyzés pedig,

amit a bíráló ehhez hozzáfűz, tisztára képtelenség: »A nép bizony kiegyenlíti ezt, nem nézve hosszú szótagot, rövid szótagot, így:

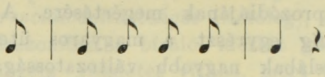

Megengedem, hogy a bíráló hallott valahol zenei fül nélkül szűkölködő egyéneket így dalolni (a halottsiratók asszonyok szokták sirámjaik intervallumait ilyen egyformára kinyújtani), de a muzikális ember csakis úgy fogja mindig énekelni, amint a vers prozódiája megköveteli s az időmérték feltünteti. Ha a dallam nem alkalmazkodnék a szótagok mennyiségéhez, tekintettel arra is, hogy a magyar népdal előadásának úgyis rubato jellege van, s a nép úgy énekelné a nótákat, ahogy azt a bíráló lekótázta: akkor bizony a mi magyar dalunk végtelenül unalmassá válnék. Aki valaha hallotta legnagyobb dalénekesünket, Tamássyt, akiben a nép hamisíttatlan fia az öntudatos művésszel egyesült, az élénken fog arra emlékezni, hogyan emelte ki ez a kitünő hallású előadó a népdal szövegének időmértékét. Az ő előadásában a strófás dal minden egyes versszakában ugyanaz a melódia, a szöveg szerint, mindig más-más ritmikai képet mutatott: a legszebb egységben a leggazdagabb változatosságot.

Abban az egyben azonban teljesen igazat adok a bírálónak, hogy a következő képletre: felhozott példa *(bánatát)* nem odavaló s hogy azonos ezzel: »*véleményé*«. Utána néztem jegyzeteimben s kiderült, hogy ez a példa tévedésből jutott a szövegbe ehelyett: »*látja jól*«; ebben t. i. a két hosszú szótag közül, a reá eső értelmi hangsúly folytán, a második a negyed s az első a pontozott nyolcad. A hiba a korrekturában elkerülte figyelmemet s köszönetet mondok a bírálónak azért, hogy figyelmeztetett rá.

Azokra a végső kijelentésekre, amelyekkel a bíráló kifogásait betetőzte, — hogy »stílusom sokszor nehézkes, erőszakolt«, hogy »brevis esse volo, obscurus fio«, hogy »nem szállítom le tudásomat a tanuló látóköréhez« stb. — természetesen nem reagálok, mert ezek, megokolás híján, mint magánnézetek, összes értéküket és jelentőségüket nem tárgyilagos érvektől, hanem csakis a kijelentő egyén hangulatától nyerik s ezért, az előbb elmondottakból okulva, engem egyáltalán nem érdekelhetnek.

A bíráló azt is kijelenti, hogy könyvem »kevésbbé szolgálja a tanítás célját«. Ez is privátvélemény, amely fölött tisztelettel napirendre térek, de amelyben — merem remélni — könyvem elolvasása után kollégáim nagy része nem fog osztozni.

A bíráló kifejezi azt a meggyőződését, hogy feladatomnak (t. i. a két művészet szorosabb kapcsolatba hozatalának) nem tudok megfelelni. Lehet, hogy igaza van; — magam is éreztem az erőimmel szemben álló kezdet nehézségeit, — de legyen szabad megjegyeznem, hogy ennek bebizonyításához nagyobb előkészülettel kellett volna hozzáfogni, mint aminőt a bírálat elárul.

(Budapest.) *Moravcsik Géza.*

Válasz két támadásra.[1]

Irodalmunk tartalmi ismertetése c. segédkönyveimet két támadás érte. Az egyiket Scherer Lajos intézte a Közlöny 231. lapján, a másikat Ady Lajos ugyancsak a Közlönyben, a 395. lapon.

Válaszomban teljesen tartózkodom szubjektív megjegyzésektől. Beérem azzal, hogy bírálóimat és a kartársakat meggyőzni igyekszem mindkét támadás igazságtalan és téves voltáról.

Igazságtalan a bírálat, mert *nem elvet, hanem személyt támad.* Ha ugyanis bírálóim elítélik füzeteimet a tartalmi kivonatok miatt, amelyek a tanulók csalásaira állítólag alkalmat adnak, hát akkor mindazokat a könyveket ítéljék el, amelyek a kötelező olvasmányok körül való csalásra alkalmasok, nemcsak az enyémet. Állapítsa meg Ady a »morális mételyt« pl. a Váczy könyvéről is, amely hajszálig ugyanannyi alkalmat nyújt a tanulónak a becsapható tanár becsapására, mint az én könyvem. Váczy tudniillik — nagyon helyesen — körülbelül az összes kötelező olvasmányok részletes tartalmát közli. Igaz, egy-egy 3 kötetes regény tartalmába 3—4 lapnyi szemelvényt is belesző, de tán senki sem állítja, hogy így már a tanuló maga ismerte meg az illető művet.

Azután támadják meg Beöthyt is, hiszen lám ő — horrendum! — a Bánk bán tartalmát 8 sor híján egy egész lapon közli, a Zrínyiászt 24, a Zalán futását 37, a Karthauzit 21, a Toldi-trilógiát 35 sorban és így tovább. S mit szóljunk a többi irodalomtörténetről, melyek vagy az elméleti, vagy az olvasmányi részben bőségesen nyujtják az alkalmat a »szédelgésre«? S mit a kötelező olvasmányok különféle kiadásainak bevezetéseiről?

Íme, ennyi eszköz van a tanuló kezeügyében, hogy csalhasson s bírálóim mindezen nem ütköznek meg, pusztán az én füzeteim ellen van kifogásuk. Mert persze Ady azt egészen más szemmel nézi, ha a tanuló valamelyik tankönyvből vezeti a tanárt félre, mint ha az én könyvemből. Ha a diák például a kötelező olvasmány tartalmát Bartának, Prónainak, vagy Horváth Cirillnek irodalomtörténetéből betanulja, akkor természetesen maga »ismerte« meg az illető művet, akkor nincs »demoralizáció«, akkor a tanuló már önálló munkásságot végzett!

Hát - bocsánatot kérek — így nem lehet az igazságot mérni! Vagy van elvi kifogásom a kivonatok ellen, vagy nincs. Ha van, akkor megtámadom az egész rendszert, nem egy egyént, ha pedig nincs, akkor mindenkinek békét hagyok. Aki ismeri irodalomtörténeti tankönyveinket és a kötelező olvasmányok különböző magyarázatos kiadásait, az jól tudja, hogy könyveim a kötelező házi olvasmányok kivonatolása terén semmiféle különös újítást nem tartalmaznak. Legfeljebb annyit, hogy a szemelvényeket mellőzik, mert felfogásom szerint a szemelvény megnehezíti a tartalom áttekintését, s az így származott kárt én nagyobbnak tartom annál a haszonnál, melyet a

[1] Egyéb közlendők miatt késett. *Szerk.*

szemelvényből a tanuló az illető mű stílusának némi megismerésével szerez.

A személyi vonatkozásokat tehát így eltávolítván annyi maradna meg a két támadásból objektív véleménynek, hogy a közölt és könnyen hozzáférhető tartalmak (s a *tankönyv* tartalmai nem volnának eléggé hozzáférhetők?!) elvonják a tanulót az olvasástól, csalásra késztetik, elszoktatják attól, hogy maga dolgozzék. De kérdem, mirevaló akkor a tanár?! Hiszen a hanyag tanuló pl. mennyiségtani feladatát sem készíti maga, ha a tanár rá nem szorítja; dolgozatait sem adja be, ha nem követelik tőle, sőt mindenféle munkát elkerül, ha teheti. Bizony a tanár arra is való, hogy tanítványa ezt ne tehesse. Szóval *az olvasásra a hanyag tanulót épúgy rá kell szorítani, akárcsak egyéb munkára.*

Azután a tartalmakkal olyformán van a dolog, hogy a tanár vagy észreveszi a tanuló szédelgését, vagy nem. Ha észreveszi és nem tud rajta segíteni, akkor rendszerint a tanár energiája, ha pedig nem veszi észre, emlékező és ítélőtehetsége körül van hiba, mert nem nehéz átlátni, hogy a szakember néhány részletkérdéssel akármely tanulónál könnyen meggyőződik róla, hogy olvasta-e az illető a művet, vagy csak a tartalmát tanulta meg. És ha meggyőződött arról, hogy tanítványa ki akarja őt játszani, használja ugyanazokat a pedagógiai eszközöket, amelyek mindenféle visszaélés és hazugság megszüntetésére valók.

Irodalomtörténeti segédkönyveim egészen más célért készültek, mint amilyent Scherer és Ady tulajdonítanak nekik. Céljuk az, hogy a *frázisos irodalomtörténet helyett*, melynek egyebek közt Váczy könyve is ellenzéke, *tárgyi ismereteket közöljenek a tanulókkal, pótolván ezáltal több, használatban levő irodalmi tankönyvünk hiányait és helyesbítvén a bennük tapasztalható rendszertelenségeket.* Gyulai Pál tanítási módszere lebegett szemem előtt, mikor füzeteimet megírtam és kiadattam. Akik hallgatták Gyulait és ismerik előadásait, tudják, hogy nála az irodalmi művek tárgyalása a legrészletesebb tartalommal kezdődött. Ehhez kapcsolódott, ebből következett, erre vonatkozott az egész esztétikai fejtegetés. S az üres esztétizálásnál, semmitmondó frázisoknál, bőbeszédű jellemzéseknél ezt a módszert százszor többre becsülöm.

Ez a módszer nem zárja ki a kötelező olvasmányokat, de az irodalomtörténeti oktatás alapjaivá sem teszi őket. Szép az az ideális elv, hogy a tanuló saját olvasmányain építse fel irodalomtörténeti tudását, de egyrészt majdnem megvalósíthatatlan, másrészt ez elv erőltetése fonák ítéletekre vezeti a tanulót. Mint Közlönyünkben is többször szóba került, a tanuló kötelező házi olvasmányainak száma nem terjed többre 30—40 műnél. Köztük 10—15 lap terjedelmű költemények. Tegyük fel, hogy ezt a 30—40 művet a legszerencsésebben válogatjuk össze (ami pedig ritkán sikerül), tegyük fel, hogy csakugyan minden tanuló maga elolvasta őket, tegyük fel, hogy a VIII. osztályban is híven emlékszik arra, amit az V. osztályban olvasott, vagy legalább teljesen fel tudja újítani kivonatos

füzetéből, mondom, mindezt feltéve, vajjon az a 10—15 író, akit így nagyjából megismer a tanuló, a magyar irodalom volna?! Nem; ennél valóban több ismeretet kívánhatunk meg a középiskolát végzett ifjútól.

De ha megkívánjuk tőle, hogy az ú. n. másodrangú írókról is tudjon valamit, s az író invenciója helyett pusztán adatokat, vagy üres jellemzéseket közlünk vele, egész biztosan helytelen ítéletet alkot az utóbbiakról: *nem látja a legnagyobbak aránylagos nagyságát s nem a kisebb írók értékét*; amazokat túlságosan magasra emeli, emezeket kevesebbre értékeli, mint amennyit megérdemelnek.

Torzkép lesz abból, nem helyes irodalomtörténeti áttekintés. Ezért vallom azt, hogy *egységes és a művek jelentőségét kidomborító tartalmakra van szükség.* Akár kötelező, akár nemkötelező olvasmányokról beszélünk. *Induktíve épüljön fel az irodalmi tudás ezeken az áttekinthető, beosztott, jól stilizált tartalmakon s a kötelező olvasmány útján — lehetőleg előre — szerzett ismeret csak erősítője, segítője, esetleg kiegészítője legyen a közölt ismeretnek.*

Elismerem, hogy ez az elv kevésbbé színes és tetszetős amannál, de tekintettel van a lehetőségekre és éppen ezért alkalmazása eredményesebb. A tanuló munkáját nem ejti el, csak kellő értékére fokozza le, a tanár terheit megkönnyíti, az irodalmi tanítás menetére zavarólag ható apró-cseprő bajokat (példányszám elégtelensége, az olvasmányok kánonjának hiánya, máshonnan jött tanulók stb.) enyhíti s a fonák ítéleteket kizárja.

Ezt az én egyéni felfogásomat állítom szembe Adynak és Scherernek elítélő támadásával. De ha az én felfogásom kevésbbé imponál nekik és tiszteleletreméltónak mitsem találnak rajta, elárulhatom, hogy nem csupán magam vallom e nézetet: sok szaktanár maga rendelte meg a könyveimet tanítványai számára, s ezzel — azt hiszem — kifejezte helyeslését. Ám ha támadóimnak sem ez, sem a VKM engedélyezése nem imponál, amit pedig mégis csak figyelembe lehetne venni, kérem őket, nézzenek meg néhány külföldi irodalomtörténeti tankönyvet. Például *Kummer-Stejskal* könyvét.[1] Ez bizonyára roppantul »demoralizál« Ausztriában, mert az összes kiválóbb művek részletes tartalmát közli?! Még pedig elütő nyomásban, a szemelvények mellőzésével akárhány tartalmat lapokon keresztül! A *Wilhelm Tell* 2 lap, a *Faust* $3^1/_2$ lap, a *Götz von Berlichingen* 2 lap, az *Oberon* 5 lap, a *Messias* 4 lap, stb. S oly borzasztó erkölcstelenség nálunk az, amit Ausztriában helyesnek ismernek el? Ajánlom azután figyelmükbe pl. *Leon Levrault*, vagy *Cury Boerner* francia irodalomtörténetét, melyekben szintén éppen a legértékesebb művek tartalmát fogják megtalálni.

Ha ezeket elolvasták, s meggyőződtek róla, hogy én elvi alapon állok, még pedig olyanon, melyet a külföldön helyesnek tartanak, ám támadjanak — nincs semmi kifogásom ellene — de egy kissé több igazságérzettel és körültekintéssel. *Dr. Réger Béla.*

[1] Einführung in die Geschichte der deutschen Literatur. Wien, 1906.

Beküldött könyvek és lapok.

Athenaeum Könyvtár. Megint széles körben érdeklődésre számottartó kötet jelent meg az Athenaeum Könyvtárban, melynek népszerűségét minden egyes kötet érdeme szerint fokozza. *Schnitzler Artur*nak, a legkiválóbb bécsi írónak, *Guszti hadnagy* és egyéb elbeszéléseit tartalmazza ez a kötet. A fordítás *Roboz Andorné* műve, aki éreztetni tudja Schnitzler stílusának szépségeit. A borítéklap ízléses illusztrációja *Basch Árpád* művészi munkája. A kötet ára kék vászonkötésben 1 K 90 f.

Magyar Könyvtár. *727—728.* sz. *Bródy Sándor* **Elmélkedések.** — *729* sz. *Marcel Prévost* **A végrendelet** és egyéb elbeszélések. Fordította *Benedek Marcell* — *730.* sz. *Rezek Román* **Galamb Péter.** A Kisfaludy-Társaság Széher Árpád jutalmával kitüntetett pályamunka. — *731.* sz **Írói arcképek V.** *Báró Eötvös József a költő.* Írta *Kozma Andor.* Egyes szám ára 30 f. Kapható bármely könyvesboltban.

A nagy nő. Regény. Irta *Szederkényi Anna.* Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. Ára ízléses kékszínű vászonkötésben 3 korona.

Ismeretterjesztő Könyvtár. *A modern bányászat.* Írta *Williams Archibald.* Fordította *Réz Géza* selmeczbányai főiskolai tanár. Budapest, Franklin-Társulat. 1914. Ára kötve 8 korona. — *Küzdelem a levegő meghódításáért.* Írta *Charles C. Turner.* Angolból fordította *Fröhlich Károly* főreáliskolai tanár. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára vászonkötésben 8 korona.

Olcsó Könyvtár. *1723—1725.* sz. *II. József válogatott levelei.* Fordította *dr. Supka Geza.* Ára 60 f. — *1726—1728.* sz. Strindberg: *Utópiák a valóságban.* Svédből: Leffler Béla. Ára 60 f. Mindkettő a Franklin-Társulat kiadása.

Gyöngyösi Kalendárium 1914. évre. A »Hanusz Imre közművelődési egyesület« évkönyve. Szerkesztette Stiller János állami főgimnáziumi tanár. VI. évf. Ára 1 korona

Tanítók Naptára az 1914. évre. Kiadja a Magyarországi Tanítók Eötvös-alapja. Az elnökség megbízásából szerkeszti *Székely Károly* főtitkár. Franklin-Társulat. Ára 1 korona.

A nemzetiségi kérdés megoldásának alapelvei. Írta *Fülöp Béla.* Ára 60 f. A tiszta jövedelem az erdélyi árvízkárosultaké. Kapható szerzőnél, Debreczenben (reáliskola).

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtitkár. 1914. január. — **Irodalomtörténet.** Szerkeszti *Pintér Jenő.* 1914. január. Tartalom: *Zoltvány Irén* Czuczor Gergely leveleiből. *Karl Lajos* Ilosvai Toldijáról. *Kisebb közlemények* Tolnai Vilmos, Harsányi István, Szemkő Aladártól. *Irodalom* Galgóczi György, Lengyel Miklós, Benedek Marcell, Bélteky Lászlótól. *Folyóiratok szemléje. Figyelő.* Iskolák és könyvtárak számára évi előfizetési ára 15 K. Az Irodalomtörténeti Társaság tagjai az évi 10 K tagdíj fejében kapják. A belépéseket *dr. Horváth János* titkárnál kell bejelenteni (Budapest, I., Ménesi-ut 11.).

Magyar Shakespeare-Tár. A vallás- és közokt. m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare bizottsága. Szerkeszti *Ferenczi Zoltán*. VI. kötet. Budapest, 1913. Kilián Frigyes utóda bizománya (IV., Váczi-u. 32.) Ára 5 K.

Biológiai gyakorlatok. Irta *Mihalik József* áll. tanítóképző-intézeti tanár. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 1 K 60 f. — **A Paedagogium.** Irta *Gyertyánffy István*, a budapesti áll. Pedagógium nyug. igazgatója. Budapest, Franklin-Társulat, 1913. Ára 1 korona. — **Magyar Paedagogia.** *Dr. Fináczy Ernő* közreműködésével szerkeszti *dr. Imre Sándor*. 1914. Február. Tartalom: *Fináczy Ernő* Paedagogiai irodalmunk. *Goldziher Károly* A grafikai módszer és újabb irodalma. *Kisebb közlemények* Marót Károly és Keleti Adolftól. *Irodalom.* Szelényi Ödön, Szitnyai Elek, Kornis Gyula, Teveli Mihály, Lázár Szilárd és Gyulai Ágosttól. *Szemle.* — **Nemzeti Nőnevelés.** *Berta Ilona* közreműködésével szerkeszti *Sebestyénné Stetina Ilona*. 1914. I—II. Berta Ilona, Apponyi Albert gr., dr. Petzné Beszedits Róza, Stetina Ilona stb. cikkeivel. — **Darwin.** Népszerű természettudományi folyóirat. Szerkeszti és kiadja *dr. Fülöp Zsigmond*. (VI., Andrássy-út 60.) 1914 február 1.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Modern középiskola Olaszországban.

Most, amikor a középiskola reformja küszöbön áll s általában új kísérletek támasztotta szellők lengedeznek a magyar közoktatásügy berkeinek legalacsonyabb cserjéi, középnagyságú bokrai és magas sudárú fai között egyaránt, helyén valónak látszik tudomást szereznünk nemcsak mindazokról a külföldön már megtett újításokról, melyek sok tekintetben ekvivalensei a mi aggodalmasan fontolgatott tervezgetésünknek, hanem illik értesülnünk arról is, — ha mindenképen eredményes munkát akarunk végezni — hogy mint váltak be ezek az újítások az illető országokban, mint gondolkoznak ott felőlük egy bizonyos próbaidő után, milyen reményeket fűznek megizmosodásukhoz, a nemzeti kultúra érdekében való teljesítményeikhez.

Keressük fel e kettős célból Olaszországot, amely harmadik éve próbál ki egy új iskolatípust, a mi hivatalos fórumaink által jelzetthez sokban hasonlót. Az 1911. július 21-én hozott és ugyanazon év augusztus 28-án publikált törvény létesítette, az 1913. szeptember 28-án kelt királyi rendelet végleges szervezeti renddel látta el a liceo-ginnasio moderno nevű intézetet, melyről csak nemrég olvastunk egyetmást egy igen érdekes értekezésbe beszőve.[1] Azonban nem lesz felesleges rövid leírását adni itt is ennek a modern középiskolának, ha második feladatunknak, a leszűrt vélemények

[1] Fest Aladár: Az olasz középiskola tanítási terve (O. K. T. K. XLVII. 6.).

és az ezekből levonható tanulságok ismertetésének is eleget akarunk tenni.

E modern gimnáziumot és líceumot az a törekvés hozta létre, hogy a görög nyelv miatt nagyon konzervatívnak látszó klasszikus középiskola mellett, de annak nem feláldozásával, létrejöjjön egy olyan intézet, amely a modern élet követelményeihez közelebb állva, a polgárságnak azt a részét is elvezesse a kultúra örökbecsű forrásaihoz, amely a régi humanisztikus képzés nehéz és neki idegen útjain az elvont eszmék irányító oszlopai között eddig vagy eltévelyedett, vagy el se mert indulni, vagy csak rettenetes fáradalmak után volt képes végigvánszorogni. Ezek részére már az ötosztályú gimnáziumi tanfolyam IV. osztályától kezdve, tehát ott, ahol a régi gimnázium a görög nyelvet is felveszi tantárgyai közé, modern nyelvvel (angol vagy német), a jogtudomány és gazdaságtan elemeivel, valamint rajzzal bővített új intézet lép, amely tehát csak az alsó 3 osztályában mutat teljes egyezést a klasszikus gimnázium tanítási tervével, míg felsőbb gimnáziumi, valamint líceumi osztályaiban (I—III.) egészen egyéni, elhatárolt és öncélú intézménnyé lett bármely egyetemi és főiskolai tanulmányra való képesítési jelleggel.

És hogy ez iskola valóban önmagában elkülönzött, határozott jellemű és nem innen-onnan összetákolt tervezetű alkotás, azt egykettőre megállapíthatjuk, ha az egyes tantárgyak óraszámait összevetjük a klasszikus és modern líceumban. Az anyanyelv és latin 6—6, a történelem és földrajz 1, a görög 17 órakevesbedést mutat ez utóbbiban, míg a francia 4, a német és angol 17, a jogi és gazdasági ismeretek elemeivel kapcsolt filozófia 1, a matematika 1, a fizika, kémia és fizikai földrajz 2, a rajz 4 óratöbbletet nyert, a természetrajz pedig egyenlő óraszámban maradt. Tehát a tendencia világos. Fogyott az óraszáma általában a humanisztikus tárgyaknak (30-cal) és növekedett a reálisaknak (29-cel), összességben pedig a modern líceum 188, a klasszikus 189 tanítási órával rendelkezik. Hogy az anyanyelv az új intézetben olyan mostoha elbánásban részesült, az csak relatív jelenségnek tekinthető a régi iskola ama rendkívüli elismerésreméltó bőkezűségével szemben, mely e középponti tárgynak 44 órát juttatott, míg pl. a mi gimnáziumunk ugyanazt csak 30-ra méltatja, mert sok egyéb tárgyat akar nagy óraszámokkal kielégíteni.

Nem tagadható, hogy e céltudatosság tekintetében bizonyos irígységgel tekinthetünk az olaszokra, akik olyan jól eltalálták az új kultúrális igények és szociális követelmények kielégítésének módját, amikor a jelentkező új eszmék és hajlamok szolgálatára új iskolafajt gondoltak ki, mert nem feledik, hogy vannak még régi, de örökérvényű eszmék is és régi, de örök erejű hajlamok is, amelyek istápolásának eszközeit csak úgy sutba dobni egyenesen bűn volna az egyén, a nemzet és az emberiség iránt. Egyéb, gyakorlati irányú műszaki iskoláikat azért szintén érintetlenül meghagyták, mint a sezione di fisica e matematica-t, a sez. commerciale-t, a sez. agraria-t és a sez. agrimensara-t, melyek közül az első a mi reáliskolánknak

felel meg, amelyhez nekünk se szabadna semmiféle reform kedvéért nyúlnunk.

Ha most már arra a kérdésre keresünk feleletet, hogy ez a reformgimnázium vagy modern líceum milyen gondolatokat vált ki harmadik évi próba után Olaszország gondolkodó pedagógusaiban, ezt abból a legújabb cikkből állapíthatjuk meg, mely Tarquinio Armini-nak, a középiskolai központi felügyelőség (ispettorato centrale per le scuole medie) titkárának lelkes és bátor tollát dicséri a Rivista d'Italia lapjain.[1]

Tárgyilagos, okos fejtegetéseinek bevezetéséül előadja, hogy mennyire húzódoztak az emberek Olaszországban is ettől a reformtól. Mikor az első kilenc helyen (Torino, Milano, Venezia, Firenze, Bologna, Roma, Napoli, Palermo, Genova) bevezették csak kísérletképen (a titolo di esperimento), sokan a Baccelli-féle (1898) rosszul sikerült kísérlet másának tekintették, holott azt közönség, szülők, tanárok és Gallo miniszter egyformán elítélték. Sietséggel, pedagógiai elvek figyelembe vétele nélkül, komoly előkészület híján ilyen újításra el nem határozhatja magát senki. De a mostani reformról boldogan hirdeti, hogy sikerült a tantárgyak különféleségét, az érdekek sokféleségét és a szempontok változatosságát egy világos alapelv alá rendelnie. Ez elv, melyet ő realisztikusnak nevez, hivatva van eleget tenni egy nagy modern nemzet ideális és intellektuális érdekeinek. Ime az egységes elv hangsúlyozása, mely T. A. egész okoskodásán végighúzódik s melyre még alkalmunk lesz visszatérni.

Érdekesek azok a fejtegetések, melyeket a szerző, mint a réginek és modernnek egyaránt lelkes barátja, a reális elv jogosultsága mellett felhoz. Az európai kultúra kétszázados történetével bizonyítja, hogy a tisztán régi humanisztikus képzés ma már elégtelen, mert nem lehet elvitatni, hogy vannak növendékek, akik hidegen maradnak a klasszikus kultúrával szemben, míg egy nekik kedvesebbel nagy lelkesedéssel ismerkednek meg. Ezekre a nemzetnek szintén nagy szüksége van, mert ahelyett hogy a görög és római magaslatokról néznének mindent, leszállnak atyáik közelebbi alkotásaihoz is. Ez az iskola sem teszi az ifjút tudatlanná a klasszikus kultúrában és feledékennyé az ősök műveltségének dicsőséges javaival szemben, de gondoskodik arról is, hogy megadhassa neki az élet és modern gondolat bő ismeretét. Azonkívül egyformán előkészít az egyetemi tanulmányokra, hiszen a grammatikán kívül a fizika is elvezet a filozófiába. Idézi és helybenhagyja II. Vilmos szavait: wir sollen nationale Jugend erziehen und nicht junge Griechen, — és bizonyítja, hogy amit a görög humanizmus nagy barátjai, Wickelmann, Lessing, Herder, Schiller, Goethe, Wolff, akartak, az »Entwicklung des Sinnes für das Schöne, Wahre und Gute«, nem tisztán az irodalmi tanulmányok monopóliuma, hanem részt kérnek belőle a természettudományok is.

[1] T. A.: Il liceo-ginnasio moderno (R. d'I. 15 nov. 1913.).

Megkapó az az őszinteség, amellyel az új intézmény hiányait feltárja. Nem húny szemet legelső sorban az előtt a fogyatkozás előtt, amely szerint a földrajzot és történelmet összekapcsolták, mint ő mondja, a IV. o.-tól kezdve dívó magyar szisztéma szerint. Üres frázisnak tartja különösen felső fokon azt a kívánságot, hogy a földrajz legyen a középponti tantárgy. A rajzhoz fűzött utasításban a mindent láttatni akarást kifogásolja, mert ha rajz, úgymond, legyen rajz és így gyakorlati stúdium. A tanárokra nézve azt óhajtja, hogy szabad kezet nyerjenek különösen a külföldi auktorok megválogatásánál s közülök azokat, akik az állam jóvoltából külföldön tanultak és onnan tanulmányaikban és akaraterejükben még frissen értek haza, a tanításban is és intézetek vezetésében is jobban felhasználják, hiszen — mint másutt mondja — annyi sok a professzoruk, akire ráférne egy kissé nagyobb pedagógiai készültség és jóval egyöntetűbb módszer elsajátítása.

Viszont azonban rendkívül kiemeli azt, hogy a filozófiát is felvették a tantárgyak közé, ami miatt büszkén hirdeti, hogy az ő modern középiskolájuk fölényben van az összes hasonló külföldiek felett. Mert legalább éreztetni lehet itt is az ifjakkal azt a fontos dolgot, hogy a szellemnek e nagy szorgalommal végzett munkája, a filozófia, lelke minden individuális életnek és minden szociális létezésnek. Helyesli azt is, hogy megalapozásául a jogtudomány és gazdaságtan elemeit vették fel, mert e kettő együtt, minthogy a polgári életre készít elő és a világ főokának abszolút szükségét tanítja, valójában nem egyéb mint etika. Tehát nemhogy hibáztatni kellene e tekintetben a tantervet, hanem tervezői a legnagyobb dícséretet érdemlik, mikor filozófiai alapot adtak az új intézménynek (un fondamento filosofico al nuovo istituto).

A mi viszonyaink szerint különösnek látszik, de Olaszországban, ahol olyan sok a magániskola, nem felesleges az a buzgóság, mellyel szerzőnk az állam ama jogát veszi pártfogásába, hogy ilyen kezdeményezés tőle indulhat ki. E részben nem is időzünk sokat fejtegetéseinél, csupán néhány aforizmaszerű mondását jegyezzük le, amelyek nem lesznek kevésbbé tanulságosak reánk nézve az eddigieknél. Azt mondja, hogyha a privát iniciatíva nem mozdul, az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is saját direktívája szerint teóriáit megvalósítani. Mert nagyon súlyos dolog, ha az államnak egy történelmi pillanatban nincsenek meg azok a férfiai, akik képesek érvényre juttatni a nemzet jogát (è molto grave che lo stato in un momento storico non abbia gli uomini che sappiano concretarne il diritto nazionale). Törvényt alkotni ugyanis kevesebb mint a semmi, de egy törvény éppen kevesebb mint a semmi, ha nem elégít ki társadalmi szükséget (il fare una legge è meno che niente, ma una legge è appunto meno che niente, se non assolve un bisogno sociale).

Utoljára szóljunk arról a megelégedésről, mely elfogja akkor, amikor iskolájuknak eredetiségét van alkalma hangsúlyozni. Maga mondja, hogy ez határozottan új szervezet és nem kísérlet; nem

egy modern nyelvvel modernizált régi iskola, hanem önálló alkotás. Célja volt a létesítésnek, hogy legyen egy iskola, mely minden régi kísérlettől és a meglevő klasszikus líceumtól is különbözzék. Ez ugyanis elszegényedett a jelen feltételek mellett és nyomorúságosan fenyegetett valami korcsképződménnyé válása, miért is az állam megkönnyebbítette oly funkcióktól, melyeket nem volt képes eredményesen elvégezni, ami által önmagában őt is teljes joggal megerősítette. Tehát míg a régi ginnasio-liceo megszabadult az idők folyamán ráerőszakolt s hivatása teljesítését akadályozó kötelességektől, az új is elérte azt, hogy lehetséges volt neki egy független karaktert kapnia (un carattere indipendente). Nem ellensége ez semmiféle technikus iskolának, a klasszikusnak pedig tulajdonképen csak kiegészítője, amikor úgy van megszervezve, hogy míg abban az erkölcsi tudomány kialakulását, ebben annak működését és hatásait lehet megtanulni.

S valóban, nem lehetetlen nálunk sem egy olyan iskola-reformot elképzelni, amely amellett hogy meghagyná a gimnáziumnak az erősen kidomborodó klasszikus-humanisztikus jelleget s az ú. n. modern irányeszmékből csak annyit ölelne fel, amennyi a ma szemléletéhez az általános műveltség szempontjából szükséges, nem riadna vissza oly iskolafaj felállításától, mely, míg a klasszikus műveltség elemeivel csak az egyoldalúság elkerülésének határáig foglalkoznék, a természettudományi ismeretek és modern nyelvek tanulmányainak, mondjuk: a modern humanitásnak gazdag adományaiban bőven részesítené a rájuk szomjazó lelkeket. Lenne legfeljebb nekünk is egy jó klasszikus és egy jó modern gimnáziumunk a kitűzhető célok lehető legnagyobb világosságával és a felállítható követelmények lehető legnagyobb fokával, s lenne ezek nyomán a régi tradiciókért hevülő tudós és az új törekvések bajnokaként jelentkező praktikus nemzedékünk is. De nem volnánk semmi esetre sem abban a helyzetben, hogy nem akarván vagy nem tudván egy-egy iskolánknak a különállóság minden jellemvonását megadni és a kifogástalan jellegzetesség minden bélyegét homlokára ütni, kénytelenek vagyunk az összezavarodott célok kaótikus tömegében mindenek gáncsolásának és lekicsinylésének kitenni őket, mert a követelésünk lehetetlenség és telhetetlenség, ami természetszerűleg hozza magával az öntudatosság és határozottság hiányát s a kapkodás és bizonytalanság kétségbevonhatatlan jeleit.

Természetes, hogy az előadottak hatása alatt Olaszországban a legrózsásabb reménnyel tekintenek modern középiskolájuk jövője elé. Hiszen tudják, hogyha igaz, hogy egy nemzetnek sokféle törekvése van, az még inkább igaz, hogy ezek kielégítésére sokféle intézményre van szüksége. S lelkükből meg vannak győződve, hogy ez alkotás a miniszternek nem mint tudósnak, hanem mint államférfiúnak volt a legsikerültebb megnyilatkozása, mert míg egyrészt — mint a mi cikkírónk is mondja — képes volt benne összekapcsolni a konkrét és részleges ismeretét az élet általános és ideális felfogásával, addig másrészt a modernségnek, az életrevalóságnak, a ma

szükségleteinek és a holnap követelményeinek, szóval a modern élet realitásának is megfelelőt nyújtott.

Nekünk pedig azokkal a tanulságokkal szolgált, melyeket e két főgondolatban sűríthetünk össze: gimnáziumunk védelme és iskoláink céltudatossága.

(Fiume.) *Dr. Kovács Géza.*

KRÓNIKA.

Választmányi ülés. Ismételten felhívjuk választmányi tagjaink figyelmét a f. hó 15-én tartandó választmányi ülésre, melynek idejét, helyét és tárgysorozatát a Közlöny mult számában közöltük. Erre az ülésre külön meghívókat nem küld szét a titkári hivatal.

A T. Ö. és Á. S. O. E. özvegyi segélyéről.

Egyesületünknek m. é. nov. 15-iki közgyűlésén sikerült minden részvevőt meggyőznöm, hogy az 1914-re javasolt és elfogadott 120 K-nyi özvegyi segély feltétlenül helyesen megállapított összeg. Az azóta hozzám érkezett egy-két felszólamlás arra indít, hogy minden érdeklődőt ezúton is teljesen meggyőzzek és megnyugtassak.

Számításom menete ez. Egyesületünk 1600 tagja közül csak évi 2·5% halálozás mellett 40 halottal kell számolnunk évenkint (hogy 1912 jan. 1-je óta jelenleg csupán 20 halottunk van, az teljesen kivételes és abnormális jelenség, mely akár a legközelebbi jövőben már ismét normálisra fordulhat): 10 év mulva tehát kb. 400 özvegy vagy kedvezményes segélyezése hárul reánk; ez utóbbiak halálozása sokkal kisebb mérvű és így alig jön tekintetbe. Vagyonunk pedig 10 év mulva 500.000 korona; ennek évi kamatja 22.000 K, a tagdíjakból pedig 30.000 K, tehát összesen 52.000 K fordítható segélyezésre: *személyenkint tehát akkor is csak 130 K.* Ennek azonban igen súlyos feltétele az, hogy addig is tisztán a kamatokból fedezendő a segély, vagyis hogy évenkint igazán 50.000 koronával gyarapíthassuk a tőkét, ami igen nehéz feladat lesz, mert hiszen a segélyeken kívül 1915-től kezdve a számvevőségben való utódom, valamint egy-két más tisztviselő díjazása is növeli majd kiadásainkat.

És ha arra az alapra helyezkedünk, amit a közgyűlésen morális követelménynek jeleztem, hogy a segélyezettek évi segélye *sohasem csökkentessék*, akkor nem tehettünk egyebet, mint hogy az évi segélyt 120 koronában megállapítottuk és a jövőben is jó időre csak ennyiben állapíthatjuk meg. Az 1915. év végén lesz 200.000 koronánk, ennek kamatja 9000 K; ha különös szerencsénk lesz, akkor is 100 özvegyről vagy kedvezményesről kell gondoskodnunk, kik 12.000 koronát igényelnek, ami már erősen veszélyezteti az 50.000 K évi tőkegyarapítás lehetőségét.

Azonban rendelkezésemre állanak egy illetékes fórum adatai is, melyeknek egyike így szól: »ha kiterjesztjük a 25 K-nyi fizetést

a nyugdíjasokra is, akkor kerekszámban 118 K jön ki, úgy hogy a mellékjövedelmekre való tekintettel a 120 K szintén megadható«.

Tehát mindig a 120 K kísért! Csekély összeg, de a 25 K tagsági díj is csekély összeg. Az alapszabályaink figyelmeztetnek is arra, hogy egyéb támogatásra is szükség van, de az Egyesületünk kötelékébe tartozó 185 iskola közül 84 még egy fillért sem küldött alapító- vagy pártoló tagság, gyűjtés, adomány, vizsgálati díj, felolvasások és hangversenyek jövedelme és más hasonló pénzek címén és így nem tett tanuságot kollégiális együttérzéséről. Viszont a 120 K nem is oly megvetendő csekély összeg. Persze: akinek az özvegye majd eléri az évi 3500 K nyugdíjat, annak 120 K nem számit és Egyesületünk nagy örömmel fogja fogadni, ha egyik-másik ily özvegy le fog mondani a neki járó segélyről . . . de óriási többletet jelent annak az özvegynek, aki pl. 1400 K nyugdíjjal vívja meg a megélhetés nehéz harcát. Hogy pedig a tényleg 35 évig szolgáló tanárok lennének majd nagy többségben, akiknek módjukban lenne özvegyüknek 3500 K nyugdíjat biztosítani, azt komolyan gondolkodó és számító ember alig hiheti. Természetesen nem döntő jellegű az eddigi statisztikánk, de mindenesetre érdekes és ujjmutató adat, hogy Egyesületünknek eddig meghalt 20 tagja közül 10 nem érte meg az 50 éves kort, ellenben a többi 10 sem szolgált — 35 évet!

Mindezek alapján kérem a kolléga urakat, ne fogadják megállapításainkat megdöbbenéssel, ne nevezzék eljárásunkat túlzott óvatosságnak, ne mondják, hogy 120 K a tanári méltóságot lealázó csekély segítség, hanem vegyék fontolóra számításbeli fejtegetéseimet, esetleg beszéljék meg azokat szakavatott pénzügyi emberekkel és végre semmiképen se propagálják azt, hogy az özvegyi segélyt szükség esetén redukálni lehessen, mert akkor — saját felelősségemre merem kimondani — könnyen igazgatósági válságot idézhetnek elő.

De az Egyesületnek ú. n. távolabbi céljait se feszegessük egyelőre: azok maradjanak továbbra is távolabbi célok. Saját erőnkből ezeket sohasem valósíthatjuk meg; azokhoz az állam álláspontjának ötödik stádiuma szükséges. A stádiumok ugyanis ezek: az állam 1. elvből nem ad semmit, 2. pénzhiány miatt nem ad semmit, 3. egyszerűen nem ad semmit, 4. keveset ad, 5. eleget ad.

Cselekedjünk tehát magunk és törekedjünk arra, hogy a 120 K-t emeljük, amire csak az az egy módunk van, hogy minél több pénzt juttassunk az Egyesületnek; ha idővel esetleg kiderül, hogy nem lesz annyi özvegy, mint amennyit itt számítottam, ez a körülmény is némiképen emelheti az özvegyi évi segélyt. És mindezek mellett szívleljük meg ezt a jelszót: pontosan fizetni és meg nem halni!

Baumgartner Alajos.

Egy időszerű körkérdés a középiskoláról. A különböző egyesületekbe tömörített német középiskolai tanárok, akiknek száma kerek 22000-re rúg, husvétkor Münchenben sereglenek össze tanácskozásra. Vendéglátó bajor kartársaik, a »Bayerischer Realschulmännerverein«,

elhatározták, hogy erre az alkalomra hivatalos közlönyüknek, a »Bayerische Zeitschrift für das Realschulewesen«-nek rendkívüli számát jelentetik meg, mely tartalmazni fogja a reális irányú oktatásügy (reál- és főreáliskolák, reálgimnáziumok) jelentőségéről manapság táplált nézeteket. Évégből a folyóirat szerkesztője, dr. Ebner, körlevélben fordult a nevesebb német és osztrák tanférfiakhoz és főleg a következő kérdésekre nézve kérte ki véleményüket: 1. Barátja ön a reális irányú oktatásügynek és melyek az okai ezen rokonérzésének? 2. A reális irányú iskolák jelentősége a gyakorlati életre való előkészítés tekintetében 3. Vannak-e bizonyos aggodalmai a reáliskolát végzett növendékeknek a főiskolai tanulmányokra való alkalmatosságát illetőleg? 4. Igazságosnak és kívánatosnak látszik-e a reális irányú iskoláknak teljes egyenjogosítása a humanisztikus középiskolákkal? 5. A reális irányú középiskolák szorulnak-e javításokra és melyekre?

Minthogy Németországban a gimnáziumot illetőleg már megejtettek ilyen plebiscitumot, ez az újabb párhuzamos vállalkozás nem csak jogosult, de felette tanulságosnak is igérkezik; annál inkább, mert a szerkesztő a kevésbé kedvező nyilatkozatok közreadásáért is kezeskedik. Mi, akik ezidőszerint egy bizonyos reform közepette élünk, különös érdeklődéssel kísérjük ezt a mozgalmat, mely egy divatos zsurnalisztikai lepel alatt komoly tanulságokat rejteget, amelyekről annak idejében nemcsak a gimnázium, de a reáliskola barátainak okulására is be fogunk számolni. *kf.*

Iskolai békedolgozatokra hirdetett pályázatok.

Felhívjuk az iskolák figyelmét arra, hogy két nagy nemzetközi pályázat áll nyitva iskolai békemunkákra Az egyiket a Berni Nemzetközi Állandó Békeiroda rendezi, s erre minden nyelvű elemi, polgári és középiskolák négy alsóbb osztályának mindkét nembeli, 15 évnél nem idősebb növendékei pályázhatnak.

A tárgyat a pályázat kiírói Seve és Delassus békeoktatási tárgysorozatából, vagy G. Mochnak »A választottbíróság« című könyvéből fogják venni. A Békeiroda mindkét könyvet szívesen rendelkezésére bocsátja a növendékeiket előkészíteni akaró tanítóknak.

A pályamunka 1914 május 18-án, a békenapon írandó. Megírására a pályázók 2 és fél óra időt kapnak, s munkájukat két erre hivatott kiküldött fogja ellenőrizni. A dolgozat a pályázó és a két ellenőrző aláírásával ellátva még aznap postára teendő Emile Arnaud úr címére: Luzarches, Seine-et-Oise; vagy Mrs Fannie Fern-Andrews címére: 405, Marlborought Street, Boston, Mass. U. S. A.

A tanítók, akik növendékeikkel a pályázaton részt akarnak venni, írjanak március 31-ig Emile Arnaud úrnak. A pályamunka tárgyára és az ellenőrző egyének megválasztására vonatkozó utasításokat idejében meg fogják kapni. A pályamunkákat több 50, 20 és 5 frankos díj, könyvjutalmak vagy dícséret fogják jutalmazni. Jutalmat kapnak azok a tanítók is, akiknek legalább két tanítványuk nyertes lesz.

A második pályázatot az Amerikai Békeoktatási Liga írta ki, s két csoportból áll. Az elsőnek tárgya: »Az iskolák szerepe és feladata a békemozgalomban«, s erre elemi tanító- és tanítónőképző-intézeti növendékek pályázhatnak.

A másodiknak tárgya: »A hágai békekonferenciák jelentősége és fontossága.« Pályázhatnak középiskolai tanulók és egyetemi hallgatók. Mindkét csoportban 3 díj **van:** 375, 250 és 125 frankos. A pályázat 1914 március 1-én **zárul.** A dolgozatnak 3—5000 szóból kell állnia, és a papiros féloldalán német, angol, francia vagy olasz nyelven írva lennie. A kéziratok E. Arnaud úr, vagy Mrs Fern-Andrews fentebb megadott címére küldendők. A szerző nevét jeligés borítékba tegye. Bővebb felvilágosítással szolgálnak Kemény Ferenc, Szondy-utca 98 és Rosenberg Auguszta, Heltai Ferenc-utca 26.

Északeurópai tanulmányút és turisztikai kirándulás. Ispanovics Sándor budapesti tanár a már 2 ízben rendezett északeurópai társas kirándulását az 1914-ik év július havában újra megismétli. A kirándulás Lengyel-, Orosz-, Finn-, Svéd-, Dán- és Németországon vezet keresztül a következő útiránnyal: Varsó, Moszkva, Szent-Pétervár, Vüborg (egész Finnország körülhajózása), Helsingfors, Stockholm, Malmő, Koppenhága, Berlin. Részletes prospektus május 1-én jelenik meg, jelentkezést, mely semmire sem kötelez, már most elfogad Ispanovics Sándor (Rákóczi-út 11).

A Kath. Középiskolai Tanáregyesület f. é. február hó 1-én tartotta meg évi közgyűlését. Mintegy másfél száz egyesületi tag és vendég töltötte meg ez alkalommal a Szent István-Társulat tanácstermét. A különböző rokonegyesületek és hatóságok képviselőin kívül megjelent a közgyűlésen *Glattfelder Gyula* csanádi püspök, aki a hercegprímás és a püspöki kar nevében lendületes és tartalmas beszédben üdvözölte a tanáregyesületet. *Hajdu Tibor* pannonhalmi főapát, a szerzetes rendek főnökeinek üdvözletét tolmácsolta. A tanáregyesületek, így egyesületünk is, átiratban köszöntötték a közgyűlést. Majd sorra került d. e. *Bolonyi József*, szegedi piarista tanár előadása, a »Világnézletre való nevelésről a középiskolában«, d. u. pedig *Miklóssy István* előadását hallgatták meg a tagok kitartó érdeklődéssel, aki a polgári nevelés aktuális témájával foglalkozott. A titkári és pénztárnoki jelentések tudomásul vétele után a három évi ciklusra szóló választások eredményének kihirdetése következett. Az elnöki tisztről lemondott *Mázy Engelbert* helyére, akit tiszteleti tagjai sorába emelt a közgyűlés, *Szölgyémy Ferenc*, Ferenc József nevelőintézeti kormányzó választatott meg az egyesület elnökévé. Másodelnök lett *dr. Prónai Antal*, ügyvivő alelnök *dr. Viszota Gyula*, vidéki alelnök *Jurkovics Emil*, segítőegyesületi elnök *dr. Morvay Győző*, titkár *dr. Bartha József*, jegyző *Kerékgyártó Árpád*, pénztárnok *dr. Kujány Gábor*, szerkesztő *dr. Frim Aladár*. A közgyűlést társasvacsora követte.

Kitüntetés. A m. kir. honvédelmi minisztérium *Sulyok János* budapesti II. ker. áll. főreáliskolai tornatanárt az ifjúságnak a lövészetben való kiképzése körül szerzett érdemeiért *dícsérő-oklevéllel* tüntette ki.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Hunyady* József aradi Bibics-alapi főgimnáziumi rendes tanárt a VII. fizetési osztály 3. fokozatába kinevezte.

Áthelyezés. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter *Nagy Ferenc* lőcsei kir. kath főgimn. r. tanárt a szentgotthárdi, *Kende Ferenc* szegedi áll. főgimn. tanárt a budapesti VIII. ker. áll. főgimnáziumhoz áthelyezte.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter a budapesti II. ker. érseki kath. főgimn. I—VIII. osztályainak a nyilvánossági jogot, úgyszintén a nevezett intézet részére az érettségi vizsgálat tartásának jogát az 1913/14, 1914/15 és 1915/16. tanévekre megadta.

Pályázati hirdetés. A Magyar Tud. Akadémia Mathematikai és Természettudományi Bizottsága az 1914-ik évben 200 koronát olyan tudományos munkálatok előmozdítására kíván fordítani, amelyek a kémia körébe vágnak. A munkálatok lehetnek elvont elméleti irányúak vagy olyanok, amelyek hazánk természeti viszonyainak kutatását tűzik ki céljokul. Mindenkinek egyenlő alkalmat akarván nyújtani, hogy a föntebb említett szakbavágó munkával versenyre kelhessen, a Bizottság ezennel felhívja az érdekelteket, hogy tervezetöket (esetleg kész munkájokat) küldjék be, magukat megnevezvén és kijelentvén, hogy a kitűzött egész összegre, vagy annak milyen részére tartanak számot. A megszavazott összeg rendszerint a munkálat befejeztével adatik ki. Az így készülő munkálat a Magyar Tud. Akadémia tulajdona; de ez a kiadás jogát a szerzőnek — ha kívánja — esetről esetre át is engedheti. A tervezetek vagy kész munkák ugyancsak *f. évi március 31-ig* a bizottság előadójához, *dr. Méhely Lajos* nemz. múzeumi osztályigazgatóhoz küldendők be. *A Magyar Tudományos Akadémia Főtitkári Hivatala.*

Jubileum. Nagy Elek hajdunánási főgimnáziumi igazgató harmincéves tanári jubileumát f. hó 1-én tartották meg az intézeti tornacsarnokban. Az ünnepségen nagyszámú előkelő közönség vett részt, és sok üdvözlőbeszéd hangzott el, közöttük: Benkő Lajos lelkész a presbitérium, Balthazár Dezső püspök az egyházkerület, Szabó Lajos esperes az egyházmegye, Pákozdy András főkapitány a városi tanács részéről üdvözölte a jubilánst, kinek nevére kétezer koronás alapítványt tettek. Ajándékul ezüst koszorút kapott. Este kétszáz terítékes bankett volt.

Figyelmeztetés. A Pénzügyi Közlöny 1913. évi december 10-iki számában közölt miniszteri rendeletek értelmében azok, akik 1908. okt. 1-től 1911. júl. 1-ig az alább felsorolt s magasabb lakbérosztályokba osztott városok valamelyikében szolgáltak, lakásbérkülönbözetre tarthatnak igényt s azt közvetlen felettes hatóságuknál benyújtott folyamodványban kérhetik. Az érdekelt városok a következők: Brád, Eperjes, Esztergom, Gyula, Hajdúböszörmény, Jászberény, Kőszeg, Léva, Lugos, Mármarossziget, Nagykanizsa, Nagykikinda, Nyitra, Pancsova, Rózsahegy, Szatmárnémeti, Szászrégen, Szászsebes, Székesfehérvár, Ujpest, Ujvidék, Veszprém, Vizakna és Zenta városok, valamint Alsójára, Balatonfüred, Bánffyhunyad, Battonya, Békés, Belényes, Bonyhád, Csíkszentmárton, Dunavecse, Felsővisó, Gálszécs, Glina, Gödöllő, Hernádzsadány, Héthárs, Kevevára (Temeskubin), Kiskőrös, Nagyatád, Naszód, Párkány, Perlak, Putnok, Rahó, Sümeg, Székelykeresztur, Szerencs, Szinérváralja, Titel, Tokaj, Tresztena, Zalatna és Zircz községek.

A Németbirodalom iskoláinak 1911. évi statisztikai adatai.

Nem lesz érdektelen a Németbirodalom iskoláiról adatokat közölnünk a legújabban megjelent statisztikai évkönyv után. Az 1911. évben a Németbirodalomban 61,557 nyilvános népiskola állott fenn, amelyben 148,217 tanító és 39,268 tanítónő működött, akik 5.157,446 fiút és 5.152,503 leányt oktattak; ehhez jön még 480 privát népiskola, ezekben 11,894 fiú és 14,257 leány tanult. Az elemi iskolákra fordított összeg 669.836,578 márkát tett ki, amelyből 213.819,963 M. az állam fedezett. A középiskolák (magasabb elemi iskolák) nagyobb része privátintézet volt, ezeknek száma 1135, míg az államiaké 914. Ezekben 273,394 fiú és 80,660 leány nyert oktatást. Az állami középiskolákban 5147 tanító és 2384 tanítónő működött, a privátintézetekben pedig 1131 tanító és 3403 tanítónő. Ez intézetek fenntartása 30,566.591 M-ba került, melyből 2.577.647 M-t az állam fedezett. A gimnáziumok száma 524 volt 9769 tanerővel, kik közül 8671 okleveles tanár. A gimnáziumokban 160.237 tanulót oktattak, közülök 518 leányt. Reálgimnázium 223 állott fenn 70.357 tanulóval, közöttük 390 leánnyal 3708 tanerővel. A főreáliskolák száma 167 volt, melyekben 3473 tanerő 75.832 tanulót oktatott, közöttük 464 leányt. A nem teljes intézetek száma a következő: 81 progimnázium, 63 proreálgimnázium, 411 reáliskola és 218 másféle nem teljes intézet összesen 121.218 tanulóval. A 413 előképzőiskolában 49.690 tanuló tanult.

Fennállott továbbá 39 leánygimnázium vagy ezzel egyenlő fokú intézet, amelyekben 22.137 növendék nyert kiképzést. A 789 felsőbb leányiskolában (közöttük 368 privátintézet) 212.324 tanuló tanult. E felsőbb intézetekre 177,158.679 M. fordítottak. Összesen tehát 11,401.949 tanuló kiképzése 877,561.848 M-ba került.

Dr. V. J.

Szünetek. A porosz kultuszminiszter legközelebb rendeletet ad ki arról, hogy a népiskolák és magasabb iskolák szünidője egyenlő legyen. A szünnapok száma minden fokú iskolák számára 80 napban van megállapítva. A rendelet a megfelelő kimerítő indokolással a »Zentralblatt für die gesammte Unterrichtsverwaltung« legközelebbi számában fog megjelenni. *Dr. V. J.*

A népnevelés és népoktatás 4-ik nemzetközi kongresszusát 1914-ben Lipcsében fogják megtartani. A kongresszus fővédnökségét a szász király vállalta el, melynek díszelnökei között az európai nagyhatalmak kultuszminiszterei is helyet foglalnak. A díszbizottság tagjai között pedig ott találjuk a kultúrnemzetek egyesületeinek képviselőit, tudósait és államférfiait. A kongresszus dr. Brahn lipcsei egyetemi tanár, a kísérleti pedagógiai intézet igazgatójának elnöklete alatt fog ülésezni szeptember 26—29. napjain. A kongresszus főtémája *a fiatalkorúak* (12—20 életkorig) *nevelése és oktatása.* A kérdés legalaposabb ismerői fogják a fiatalkorúak testi és szellemi tulajdonait, továbbá az azok testi, szellemi, erkölcsi és esztétikai nevelésének általános alapvonalait előadásaikban tárgyalni. A bizottságokban a következő kérdések tárgyaltatnak: 1. A könyv és a fiatalkorúak. 2. Az előadási ügy és a népfőiskolák (skandináv minta szerint). 3. Képzőművészet, múzeumok és színházak. 4. A kinematográf és a fiatalkorúak. 5. Az ifjúság testi ápolása és gyakorlata, sportja. 6. Az ifjúságról való gondoskodás. *Dr. V. J.*

GYÁSZROVAT.

Rácz Endre, a bencés-rend érdemes tagja, nyug. főgimnáziumi tanár, aki hosszú ideig tanított Sopronban is, utóbbi éveit pedig a celldömölki apátsági monostorban töltötte, 69 éves korában meghalt.

Jaszencsák Sándor, a debreceni állami reáliskola ny. tanára, aki a középiskolát 30 évig szolgálta fényes tehetséggel és nagy eredménnyel, életének 59-ik, nyugalomba-vonulásának 6-ik évében elhúnyt Kispesten, 1914 január 16-án.

Gonda István Mihály jászóvári prem. kanonok, aranymisés áldozópap, rendnagy, volt főgimnáziumi tanár, nyug. központi háznagy, január hó 21-én életének 81-ik, rendi tagságának 62-ik és áldozópapságának 59-ik évében meghalt Jászóváron.

Francia *Kiss Károly,* a budapesti ref. főgimnázium tanára, életének hatvanadik, tanári működésének 31-ik esztendejében meghalt. Temetése január 30-án volt a Kerepesi-úti temető halottasházából.

Dr. Perényi József, a budapesti VI. ker. állami főreáliskola kíváló tanára, meghalt 59 éves korában. Temetése f. hó 3-án, d. u. 4 órakor volt a rákosi temető halottasházából.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 december 1-től 1914 január 5-ig tagsági díjat fizettek:

1910/11-re: dr. Barta Mór, dr. Balázs István (5 K).

1911/12-re: Bartha József, Benedekné Győry Lujza, Halász Dénes, Hoffmann János (2 K), Marczy Béla (II.), Námesy Medárd, Ráczné Buzogány Ágnes.

1912/13-ra: Bartha József, Benedekné Győry Lujza, dr. Dávid Manó, Dietz Lajos, Endrei Ákos (3 K), Fülöp Árpád, Gessler István, Halász Dénes (2 K), Hoffmann János, Kovalovszky János, dr. Lehel István, Námesy Medárd, dr. Steinmeyer János, Szalai Károly, Szemerey Gergely, Váczy János.

1913/14-re: Acsay István, Ady Lajos (5 K), Almássy Imre, ifj. Ballenegger Henrik (Arad), Balog Péter (Szentendre), Baltazár Gábor, dr. Bartha József (7 K), Bauer Mihály, dr. Beke Ödön, Benedek Marcel, Benkó Imre, Bernáth Lajos, dr. Békefi Remig, dr. Bitzó Sarolta, Borsiczky Árpád, Buda László, Csik Mária, Czencz József, Dala Jenő, Danóczy Antal, Demjanovich Andor (I.), Déri Zsigmond, Diószeghy László (4·50), Dobay László, Donner Lajos, Endrei Ákos (K), Erdődi Gáspár, dr. Erdős Lajos, Faragó Andor, Faragó Márton, dr. Ferencsik Lajos, Frenyó Győző, Gálfy Ignác, dr. Gärtner Henrik, Gecsányi Gusztáv, Geday József, Gohl Ödön, Görög Imre, dr. Gulyás József, Gyergyai Dezső, Gyertyánffy István, György Lajos, dr. Halmos Béla, dr. Haraszti Gyula, Hassák M. Vidor, Herrmann Teréz, Hollósy Kálmán, Horváth József, Huszár György, dr. Ilyefalvi Vitéz Aladár, Jacobi Károly, Jákó Károly, Jánó Béla, Jánosi Boldizsár, dr. Joó Imre, dr. Kallós Zsigmond (2 K), dr. Keil Alajos, Kengyel Miklós, Keresztes Miklós, Kiss Béla (Budapest), dr. Koch Antal, Konsch Jenő, dr. Kovács Géza (3·50), dr. Kovács Gyula (Budapest), Kovács Ferenc (Nagykőrös), dr. Kovács Lajos (Nagykőrös), Krizsán Gyula, dr. Kristóf György (3·50), Kronberger Ede (2·50), Kutlik Endre, Laukó Albert, Létmányi Nándor, Lityán Viktória, Lukácsi György, Madzsar Gusztáv, Major Aladár, Maller Sándor, Mantél Armand, Marczell Mihály, Marczinkó Ferenc, dr. Matolcsy László, Márki Sándor, dr. Mentovich Ferenc, Mészöly Kálmánné, Mihálik István, Mihálovits Alajos, Mólecz Béla, Molnár Szaniszló, Moravszky Ferenc, Mornan Jakab, Nagy János (Lugos), Nádai Pál, Nádasdi Dániel, Námesy Medárd, dr. Négyesy László, Parcsetich Vince, Pázmán József, dr. Petz Gedeon, Pesti Balázs, Péter Mózes, Plenczner Lajos, Pósch Károly, Radványi Gyula, Rázsó Géza, Révfy Zoltán, dr. Róth János (6 K), Samu István, Scherer Lajos (7·50), Schlatterné Juhász Krisztina, Schneider Mátyás, Schor Ernő, Schürger Ferenc, Seemann Kálmán, Somló Károly, Spitkó Lajos, Steiner Miklós, Szabad Ferenc, Szabó Lajos (Aszód), Szántó Soma, Szerényi Géza, Szilasy Herminius, Szkunzevics Kornél, Takáts Lajos, Teschler György,

Tóth Géza, dr. Tuzson János, Ughy Endre, Ujsághy Géza, Vargha György, Vargha István, Walther Béla, Wertán Pál, Wirker István, Wünschendorfer Aladár, Zayzon Ferenc, Závodszky Adolf, dr. Zipser Jakab.

1914/15-re: dr. Békefi Remig (2 K), dr. Karádi György.

Előfizettek:

1913/14-re: budapesti áll. f. leányisk., V. ker. áll. főreálisk., VI. ker. áll. főreálisk., II. ker. kir.-kath. főgimn., IV. ker. kegyesr. főgimn., VII. ker. (Barcsay-u) áll. főgimn. Kereskedelmi akadémia, beszterczebányai f., leányisk., kaposvári f. keresk. isk., kisszebeni kath. főgimn., (kolozsvári) erdélyi r. k. státus igazgató tanácsa (II.), nyiregyházai ág. ev. főgimn., paksi áll. polg. fiúisk., perjámosi áll. polg. isk. (II.), soproni kath. főgimn., áll. főreálisk., honvéd főreálisk., szabadkai városi főgimn., szombathelyi prem. főgimn., budapesti V. ker. áll. főgimn., beszterczebányai ág. ev. főgimn., kalocsai r. k. főgimn., kapuvárgartai polg. isk. (6 K), kassai prem. főgimn., kevevárai polg. isk., kolozsvári keresk. akadémia, lőcsei kir. kath. főgimn., lugosi áll. főgimn., makói áll. főgimn., nagykanizsai kath. főgimn., pécsi főreálisk., szakolczai kir. k. főgimn., szegedi f. keresk. isk., szolnoki f. keresk. isk., zalaegerszegi f. keresk. isk., Honvédelmi Minisztérium (I. 2 pld.), Magyar Képviselőház könyvtára, Szent István Társulat, dr. Gigante Silvino (Fiume), »Dunántúl« Pécsett.

1914/15-re: erdélyi r. k. státus igazgató tanácsa (I), perjámosi áll. polg. isk. (I.), csíkszeredai r. k. főgimn, kafuvárgartai polg. isk. (2 K), dr. Gigante Silvino (2 K).

Budapest, 1914 január 5.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t, kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

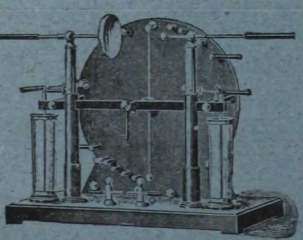

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *12. szám.* *1914. február 19.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Egyesületünk elnökének és igazgatóságának lemondása. Négyesy László levele. (569. l.) — Igazgatósági és választmányi ülés. *Dr. Marczinkó* Ferenctől. (571. l.) A memorandum átnyujtása a miniszterelnöknél. (579. l.) — A vezetés nehézségei. *Imre* Sándortól. (581. l.) — *Egyesületi élet.* A modern nyelvi szakosztály működése. *Dr. Kaiblinger* Fülöptől. (583. l.) — A történelmi reformbizottság memoranduma. (594. l.) — Temesvári kerületi tanári kör. *Dr. Gálos Rezsőtől.* (600. l.) — Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (604. l.) — Debreczeni kör. *Bessenyei* Lajostól. (606. l.) — Kassai kör. *Dr. Erdélyi* Alajostól. (608. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A középiskolák reformja. *Dr. Theisz* Gyulától. (609. l.) — *Könyvek és lapok.* Újabb Mikszáth-kötetek. *Dr. Molnár* Györgytől. (614. l.) Krónika. Kitüntetés. Áthelyezés. Ajándék. Tanárok és tanítók közös értekezlete. (615. l.) — *Gyászrovat.* (id. dr. Perényi József, Szabó Cyrill, Balázsi József. 616. l.)

*

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

*

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete:

A bécsiek legkedveltebb irójának gondosan megválogatott legjobb elbeszélései.

Egy kötet ára:

1 korona 90

SCHNITZLER ARTUR:

GUSZTI HADNAGY

Elbeszélések (384 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 12. szám. 1914. február 19.

ORSZÁGOS
KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI
KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETÜNK ELNÖKÉNEK ÉS IGAZGATÓSÁGÁNAK LEMONDÁSA.

Négyesy László, egyesületünk elnöke a f. évi február 15-iki választmányi ülés alkalmával a következő levelet intézte Gaal Mózes alelnökhöz:

Budapest, 1914 febr. 14.

Nagyságos Alelnök Ur!

Minthogy küzdelmeimmel nem értem el a hőn óhajtott sikert, kötelességemmé vált lehetővé tenni azt, hogy az enyémnél szerencsésebb kezek vegyék át a tanárság egyesületi életének vezetését.

Tisztelettel felkérem azért Alelnök Urat, méltóztassék a tekintetes Választmánynak bejelenteni, hogy elnöki tisztemről lemondok.

Méltóztassék egyszersmind forró köszönetemet tolmácsolni pályatársaim előtt sokszor megnyilvánult bizalmukért. Ők tudták, hogy én ezt nem kerestem; hogy előttem nemzeti és kulturális nagy célok lebegtek, mikor a tanárság erkölcsi értékének, országos egységének és társadalmi súlyának növeléséért, gyakran rendkívüli viszonyok között, harcoltam; de éppen az adta meg e kölcsönös és reám nézve feledhetetlen viszony erkölcsi tartalmát, hogy a cél felsőbbrendű felfogásában találkoztunk s kartársaim szeretete részemről nem keresett, részükről önkéntes volt.

Nagyságodnak, valamint többi kedves tiszttársamnak szíves baráti köszönetet mondok odaadó támogatásukért. Dolgozzanak tovább is kedvvel és kitartással. Lehetetlen, hogy a »szent akarat« végre célhoz ne jusson.

Nagyságodnak tisztelő híve
Négyesy László.

* * *

Amint látjuk, 1914 febr. 15-ike nevezetes dátum egyesületünk történetében. Ezen a napon minden előkészítés nélkül, teljesen váratlanul következett be egyesületünk elnökének és vele szolidaritásban az egész igazgatóságnak a lemondása. E lépés előzményének egyrészt azt a sikertelenséget kell tekintenünk, mely a tanárság törekvését a szolgálati idő felemelése ellen s a státusrendezés végrehajtása mellett folytatott küzdelemben kísérte s ezzel összefüggőleg másrészt azt az itt-ott megnyilatkozó elégedetlenséget, mely a tanárság köréből az eredménytelenség nyomán — joggal vagy jogtalanul, azt most nem vitatjuk — a vezetőséggel szemben — ha nem hivatalos formában is — kifejezésre jutott.

A választmányi gyűlés az elnök és az igazgatóság lemondását érdemeik legteljesebb elismerése és bizalmának kifejezése mellett tudomásul vette s egyszersmind felkérte őket arra, hogy az egyesület ügyeit az új tisztikar hivatalba lépéséig vezessék.

Ebben a helyzetben jutott el a választmányi gyűlés napirendjének a tisztújítás előkészítésére vonatkozó pontjáig. Érthető, hogy a helyzet ily váratlan fordulata mellett a tisztújítás előkészítését egy későbbi választmányi ülésre kellett elhalasztani abban a reményben, hogy a teendő intézkedésekre nézve az április 19-ikében megállapított határnapig teljesen kialakulnak majd a vélemények.

A történeti igazság érdekében meg kell állapítanunk még azt a tényt, hogy olyan részről is, ahol a sikertelenség okát a vezetőség eljárásában keresték, kifejezésre jutott annak beismerése, hogy a vezetőség teljes buzgalommal és odaadással munkálkodott feladatának teljesítésében és hogy a mostanitól különböző eredményt a tanárság egyéb úton is aligha ért volna el. Különösen melegen nyilvánult meg az elismerés és bizalom a lemondó elnökkel szemben, akinek a tanárság érdekében évtizedeken át kifejtett emberfölötti, önfeláldozó és becses eredményeket felmutató munkásságáról a tanárságnak mindenkor csakis a legbensőbb hála és a legteljesebb tisztelet hangján kell megemlékeznie. Nincs okunk feltételezni, hogy a tanárság egyeteme, a vezetőség eljárását hibáztató álláspontra helyezkedjék. De bár ez a felfogásunk, nem fogunk elzárkózni a tárgyilagosan kifejtett ellenkező vélemények publikálása elől sem, ha azok az egyesület és a tanárság minden más fölé helyezett érdekében megnyilvánulóknak mutatkoznak. Erre szükség van, mert azok, akik eddig kisebb-nagyobb körben kifogásolták a vezetőség eljárását, sohasem mondtak többet, mint hogy másként kellene cselekedni, de hogy miként, arra legfeljebb annyit válaszoltak, könnyű a helyes utat megtalálni. Nos, hát most itt az ideje világosan, félre nem érthető módon megjelölni a követendő utat. A tanárságnak, mikor arról van szó, hogy a régi vezetőséget újjal cserélje fel, tisztán kell látnia, hogy kik között választ s az út merre vezet.

Egyébként hisszük, hogy a most előállott válság szerencsés megoldására minden hivatott tényező kötelességszerűen és a legjobb szándékkal fog közreműködni s most már 48 év óta sikerrel munkálkodó egyesületünk rázkódás nélkül fog a válságon átesni, hogy a tanárságért és a magyar közoktatásügyért tovább is zavartalan tevékenységet fejthessen ki.

Az igazgatósági és választmányi ülésről a kimerítő tudósításokat a következőkben adjuk közre.

* * *

Igazgatósági ülés.

Igazgatóságunk f. évi február 13-án d. u. 6 órakor és folytatólagosan február 15-én d. e. 8 órakor ülést tartott. A február 3-iki ülésen *Négyesy* László elnökünk betegsége miatt nem jelenhetett meg s az ő írásbeli kérelmére ezen *Gaal* Mózes alelnök elnökölt. Jelen voltak: *Ries* Ferenc alelnök, *Sajó* Sándor főtitkár, *Lévay* Ede szerkesztő, *Rátz* László, *Rados* Ignác, *Hancsókné Wolkenberg* Ilona, *Imre* Sándor, *Mikola* Sándor, *Baumgartner* Alajos, *Usetty* Ferenc, *Balog* Mór igazgatósági tagok és *Marczinkó* Ferenc titkár.

Sajó Sándor főtitkár jelentést tesz az igazgatóságnak az egyesület folyó ügyeiről. Jelenti, hogy az egyesület reformbizottságai közül a természetrajzi, földrajzi, modern nyelvi és történelmi bizottság a maga reformmunkálataival elkészült, a természetrajzi és földrajzi reformbizottság közvetlenül, a modern nyelvi és a történelmi reformbizottság pedig az egyesület elnökének közvetítésével és vezetése mellett már át is nyújtotta munkálatait a közoktatásügyi miniszternek. Bemutatja a kassai, nagyváradi, debreczeni és a budapesti körnek a középiskolai reform ügyében való megállapodásait. Jelenti továbbá, hogy a Katholikus Tanáregyesület f. évi közgyűlésére üdvözlő iratot küldtünk. — Walther Béla, nagyszebeni tankerületi főigazgató, bekötött közlönyöket ajánl fel az egyesület igazgatóságának. Az igazgatóság az ajánlatot hálás köszönettel elfogadja. Tudomásul vette az igazgatóság, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az egyesület azon kérelmét, hogy a rangsorban a nyugdíjjogosultság jeleztessék, elvi és gyakorlati okokból teljesíthetőnek nem találta. — Több tagtársunk azon kérelmét, hogy dr. Usetty Béla fővárosi ügyvéd, az Egyesület ügyészévé választassék, az igazgatóság a választmány elé utalta. Ugyancsak a választmány elé utalta az igazgatóság az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének új alapszabálytervezetét, azzal a megjegyzéssel, hogy az igazgatóság a tervezet azon pontját, mely szerint az egyesület minden egyes állami tagja után egy korona tagsági díjat fizessen, tekintettel arra, hogy ez az egyesület költségvetésének minimális számítás szerint évi 1500 koronával való megterhelését jelentené, elfogadásra nem ajánlhatja.

A főtitkár bemutatja továbbá Kemény Ferenc tagtársnak a szünidei fürdőkonviktus ügyében tett indítványát, mely szerint kérje meg az igazgatóság az Országos Testnevelési Tanácsot, hogy ezen intézményünket anyagilag támogassa. Az igazgatóság az indítványt elfogadta.

Uj tagokul jelentkeztek és fölvétettek: *Lencsó* Vilmos körmöczbányai áll. főreálisk. tanár (aj. Grosz Ferenc), dr. *Fodor* M. Márkus középiskolai tanár, Budapest (aj. Schmidt Márton), dr. *Thierring* Oszkár kolozsvári ipariskolai igazgató, egyetemi m. tanár (aj. a Kolozsvári Kör), *Bauer* József, dr. *Simon* László, *Vermes* Aladár aranyosmaróti áll. főgimn. tanárok (aj. Wiesinger Károly), dr. *Balogh* Albin szt.-benedekrendi főiskolai tanár, Pannonhalma (aj. Bódiss Justin), *Reithoffer* Rezső, a debreczeni tanker. kir. főigazgatósághoz beosztott tanár (aj. a Debreczeni Kör), *Szökefalvy* N. János kolozsvári r. kath. fels. leányiskolai tanár (aj. a Kolozsvári Kör), dr. *Vajdinger* Gyula vallás- és közoktatásügyi min. titkár (aj. Gaal Mózes), *Krémusz* Róbert soproni ev. líc. tanár (aj. Ruhmann Jenő), *Domonkos* Kálmán temesvári felső keresk. isk. tanár (aj. dr. Gálos Rezső), összesen 12 tag.

Kilépését bejelentette 12 tag. Az igazgatóság az Alapszabályokban előírt feltételek mellett tudomásul vette a kilépéseket.

Az egyesületbe való visszalépését bejelentette dr. *Hajdú* Tibor pannonhalmi főapát, dr. *Zoltvány* Irén pannonhalmi főiskolai igazgató, továbbá dr. *Friml* Aladár, *Tóth* Márton, dr. *Bán* Aladár budapesti VIII. ker. áll. főgimn. tanárok és *Vajnóczky* Ferenc szatmárnémeti kir. kath. főgimn. tanár, dr. *Fodor* Gyula budapesti VIII. ker. áll. főgimn. tanár. Az igazgatóság őszinte örömmel vette tudomásul a visszalépéseket.

Elhúnytak: Rombauer Emil, a budapesti V. ker. áll. főreáliskola igazgatója, c. főigazgató, egyesületünk volt alelnöke; *Tóth* Márton budapesti VIII. ker. áll. főgimn. tanár, *Grabovieczky* Margit kolozsvári áll. fels. leányiskolai tan., *Bartha* Béla, a selmeczbányai főiskola nyug. tanára Nagybányán, *Ermann* Ferenc makói főgimn. nyug. tanár Czinkotán, *Béndek* József zsombolyai polgári isk. nyug. tanár, egyesületünknek *45 évig* volt tagja. Az igazgatóság kegyelettel iktatta jegyzőkönyvbe elhúnyt kartársaink emlékét. Megkülönböztetett részvéttel s szívből fakadó meleg kegyelettel emlékezett meg *Rombauer* Emil állami főreáliskolai igazgató, c. főigazgató váratlan elhúnytáról, ki éveken át a magyar tanárságnak egyik vezéralakja, tanári küzdelmeinknek egyik legerősebb és legelőkelőbb harcosa, egyesületünknek pedig köztiszteletben álló alelnöke volt. Az igazgatóság egyesületünk nevében koszorút tett ravatalára, melynél Gaal Mózes megható búcsúztatóban tolmácsolta a tanárság vesztesége fölött érzett fájdalmát. Az igazgatóság utasította az elnökséget, hogy az egyesület részvétét írásban is tolmácsolja az elhúnyt özvegyének.

Müller József pénztáros betegsége miatt a pénztár állapotáról *Rados* Ignác tett jelentést. A kör eddigi összes *bevétele*

13976·17 kor., *kiadása* 13064·46 kor. Pénztári maradvány 911·71 kor. Az igazgatóság a jelentést tudomásul vette s egyúttal felkérte a pénztárost, hogy az Egyesület által előlegezett kongresszusi költségeket most már a részt vett intézetekre kvótaszerűen vesse ki. Határozatba ment egyúttal, hogy a hosszabb idő óta hátralékos tagdíjak befizetését erélyesen szorgalmazni fogjuk.

Rados Ignác előterjesztésére az igazgatóság 3 tanár özvegyének egyenkint 80—80 koronát és egy beteg, állásnélküli volt helyettes tanárnak 65 koronát szavazott meg a segítőalapból.

Usetty Ferenc tett jelentést a fürdőkonviktus ügyeiről. A fürdőkonviktus fellendítése, főleg alapjának megnagyobbítása érdekében mozgalom megindítását sürgette.

Gaal Mózes elnök utalt arra, hogy a választmányi ülés napirendjének egyik legfontosabb tárgya a tisztújítás előkészítése.

Az elnök szavait hosszú és élénk eszmecsere követte, végül is az igazgatóság abban a reményben, hogy vasárnap Négyesy László elnök is részt vehet e nagyfontosságú tanácskozásokban, úgy határozott, hogy tanácskozásait vasárnap d. e. 8 órakor a választmányi ülést megelőzőleg fogja folytatni.

A folytatólagos ülésen Gaal Mózes bemutatta Négyesy László elnöknek hozzá intézett levelét, melyben bejelenti elnöki tisztéről való lemondását. Az igazgatóság mély meghatottsággal vette tudomásul az elnök elhatározását s a tisztikar és az egész igazgatóság az elnökkel szolidaritást vállalva szintén a mandátumáról való lemondást határozta el s megbízta Gaal Mózes alelnököt, hogy ezt a választmányi ülésnek jelentse be.

* * *

Választmányi ülés 1914 február 15-én.

Az igazgatósági ülés után d. e. 9 órakor választmányi ülés volt.

Jelen voltak: Gaal Mózes alelnök, Ries Ferenc alelnök, Sajó Sándor főtitkár, Lévay Ede szerkesztő, Rátz László, a segítőalap elnöke, Rados Ignác a segítőalap kezelője, Usetty Ferenc a fürdőkonviktus elnöke, Marczinkó Ferenc titkár, jegyző, Balog Mór, Baumgartner Alajos, Hancsókné Wolkenberg Ilona, Imre Sándor igazgatósági tagok; Ady Lajos, Ágner Lajos, Balassa József, Barthos Indár, Benedek Marcel, Both István (Zilah), Dénes Lajos, Endrei Ákos, Gagyhy Dénes, Gedai József, Gombos Albin, Hajtai Ferenc, Halász Bernát, Kosári István, Kuncz Aladár, Krenner Miklós (Arad), Lengyel Miklós, Müller László, Nádai Pál, Samu István, Schürger Ferenc (Beregszász), Schindler Gyula, Schmidt Márton, Szabó Gábor, Szabó Péter, Székely István, Szilágyi Sándor, Vujsz János (Eperjes) és számos érdeklődő. A névsor nem teljes. Elmaradását táviratilag kimentette Bóbita Endre (Kassa).

Az ülésen *Gaal* Mózes elnökölt. Az ülés megnyitása után bejelentette, hogy Négyesy László elnök betegsége miatt az ülést

nem vezetheti. Bemutatta Négyesy Lászlónak hozzá intézett levelét, melyet a Közlöny más helyén egész terjedelmében közlünk. Az elnök levelének felolvasása után kijelentette, hogy a tisztikar és az igazgatóság is erkölcsi kötelességének tartja a mandátumról való lemondást. Az a sikertelenség, melyre az elnök levelében hivatkozik, nem vonatkozhatik Négyesy László elnöki működésére. Négyesy László az utolsó tanárkongresszusnak is elnöke volt s mint a kongresszus végrehajtó bizottságának vezére dolgozott a tanárság érdekeiért. Ez a munkája sikertelen maradt, a kormányférfiak nem hajoltak meg a tanárság igazai előtt. A végrehajtó-bizottság a kongresszustól vett utasítás értelmében feladatát a memorandum átnyújtásával befejezte s a további munkát átadta a Tanáregyesület elnökségének. Ezt a megbízást Négyesy László nem vállalhatja és azért lemond. Az igazgatóság és az egész tisztikar meg van róla győződve, hogy Négyesy László a legtöbbet dolgozott a tanárság érdekeiért. Ezt tudva és méltányolva, teljesen szolidárisak vele a felelősség érzetében is és ezért vele együtt távoznak.

Gagyhy Dénes a lemondást nem találta megokoltnak. Igaz, hogy kudarc érte a tanárságot, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy e kudarcért nem az elnökség és az igazgatóság a felelős. Egy kudarc miatt nem is szabad lemondani, hanem tovább kell dolgozni a jó ügy érdekében. Indítványozta, hogy a lemondást a választmány ne vegye tudomásul.

Ady Lajos: Mindenkinek el kell ismernie, hogy nincs ember, aki többet dolgozott volna a tanárság érdekében, mint Négyesy László. Egész életének javarészét a mi ügyeinknek szentelte, szinte összeforrott a tanársággal s ha ilyen mult után az elnök szükségesnek látta a lemondást, hinnünk kell, hogy erre igen komoly indító okok vezették. Indítványozza, hogy a lemondást a választmány vegye tudomásul.

Gaal Mózes: A lemondás befejezett dolog, a tisztikar azért az ügyeket aktaszerüen tovább vezeti az új alakulásig. Kötelességének tartja azonban az elnökség, hogy ezt a lemondást a választmányon túl ahhoz a fórumhoz is intézze, melytől megbízását kapta, t. i. a tanárság egyetemléhez. Kívánatos, hogy a tanárság egyenkint való szavazással is vegye tudomásul a lemondást. Ez a szavazás egyúttal útmutatás lesz a jövő alakulást illetőleg s hü képet nyújt a tanárság hangulatáról.

Dénes Lajos, *Kosári* István, *Gagyhy* Dénes, *Schürger* Ferenc, *Lengyel* Miklós felszólalásukban a tanárság megszavaztatásában a választmány jogainak megcsonkítását látták s a választmányon túl való apellálást a leghatározottabban ellenezték.

Székely István: Soha senki nem méltányolta jobban a Tanáregyesület mostani vezetőségének munkáját mint ő. Csak megindulással lehet beszélni arról, hogy ennyi fáradozás, ennyi nemes, önzetlen törekvés kudarccal végződhetett. Vegye tudomásul a választmány ezt a lemondást, de mondja ki, hogy soha

vezetőség nagyobb odaadással nem szolgált a tanárság érdekeinek s fejezze ki, hogy a lemondó vezetőség iránt teljes bizalommal viseltetik.

Ries Ferenc: A felhangzott nyilatkozatokból megállapítja, hogy a sikertelenségért senki sem tette felelőssé az egyesület vezetőségét. Éppen ezért vállalt a vezetőséggel teljes szolidaritást az igazgatóság is s éppen ezért lenne szükséges, hogy az igazgatósághoz hasonlóan ezt a konzekvenciát magára nézve vonja le a választmány is. Ebben az esetben föltétlenül szükséges, hogy a vezetőség annak adja át mandátumát, akitől kapta. A helyzet rendkívüli és e rendkívüli helyzetre való tekintettel — bár a választmánynak forma szerint joga van a lemondás tudomásul vételére — rendkívüli eszközökhöz kell nyúlni. Egyébként annak idején a hetesbizottság is az egész ország tanárságának megszavaztatása útján alakult meg.

Both István: A választmány tudomásul vétele teljesen elegendő. Felesleges ezt a kérdést a tanárság egyeteme elé vinni. Kár volna a kérdést tovább húzni, annál is inkább, mert itt van a tisztújítás, ezt kell előkészíteni.

Ady Lajos: Szintén feleslegesnek tartotta a tanárság megkérdezését már csak azért is, mert hiszen a lemondás kérdésében a vezetőség, igazgatóság és a választmány teljesen egy véleményen van. A tanárság megszavaztatása könnyen olyan színben tüntethetné fel a vezetőséget és az igazgatóságot, mintha valami bizalmi nyilatkozat útján való marasztalást akarna. Ezt pedig minden áron kerülni kell. A lemondás eléggé demonstratív jellegű így is.

Gaal Mózes Ady legutolsó szavaira megjegyezte, hogy a vezetőség lemondásának nem demonstráció volt a célja, hanem a sikertelenség az oka.

Ugyanezt hangoztatta *Imre* Sándor is.

Dénes Lajos: A lemondás igenis demonstráció, legalább a választmány jó része ezt nem bizalom vagy bizalmatlansági kérdésnek tekinti, hanem teljesen tüntető célzatú lemondásnak.

Ries Ferenc: Ismételten hangsúlyozta, hogy a vezetőség lemondásának egyedüli oka a sikertelenség s ezért Dénes megállapítását nem lehet elfogadni. A tanársághoz való appellálás azért is szükséges, mert tisztújítás előtt állunk. Ezt a tisztújítást elő kell készíteni s ehhez ismerni kell az egész ország tanárainak hangulatát. Meg kell tőlük kérdezni, hogy milyen szellemű vezetőséget akarnak. Csak a tanárok felelete után, mely azonban a lemondás tényén nem változtathat, mert ez komoly elhatározás, lehet jelölő-bizottságot kiküldeni s csak így végezhet ez a tanárság igazi óhajaihoz alkalmazkodó munkát.

Kuncz Aladár, *Dénes* Lajos, *Gaal* Mózes, *Schmidt* Márton és *Both* István hozzászólása után *Gaal* Mózes összefoglalva a vita anyagát, megállapította, hogy a választmány a lemondás ügyében nem óhajtja a tanárság egyetemének megkérdezését s

ennek alapján határozatképen kimondotta: *a választmány az elnökség, a tisztikar és az igazgatóság lemondását tudomásul veszi s Székely István indítványát magáévá téve, a lemondó vezetőség iránt teljes bizalmát fejezi ki.*

Ezután a napirend tárgyalása következett.

Sajó Sándor főtitkár röviden beszámolt az eddigi egyesületi év fontosabb eseményeiről. Az igazgatóság három ülést tartott; köreink közül a budapesti 7, a debreczeni, székelyudvarhelyi, kassai, pozsonyi, kolozsvári 3—3, a nagyváradi, fiumei 2—2, a temesvárkerületi, szepesi, nógrád-honti, eperjesi s az ung-beregvármegyei 1—1 ülést tartott. Köreink egyéb iskolai ügyeken kívül főleg a középiskola reformjával foglalkoztak. A tanári státust illetőleg jelentette, hogy a f. egyesületi évben állami tanár 20, kir. kath. főgimnáziumi tanár 3, felsőbb leányiskolai 6, összesen 29 tanár lépett elő a VII. fiz. osztályba; 33 állami, 4 kir. kath. főgimnáziumi, 7 felsőbb leányiskolai, összesen 44 tanár lépett elő a VIII. fiz. osztályba. Kinevezés történt állami intézetekbe 27, kir. kath. főgimnáziumokba 7, felsőbb leányiskolákba 3, összesen 37. Az év folyamán az igazgatóság felvett 50 új (illetőleg visszalépő) tagot. Kilépett 44, töröltetett 2 tag. Tagtársaink közül elhúnytak 15-en. A választmány is igaz részvéttel s szívből fakadó kegyelettel ismételte meg az igazgatóságnak Rombauer Emilről szóló megemlékezését s tudomásul vette az elnökségnek az elhúnyt kiváló tagtársunk temetésére vonatkozó intézkedéseit.

A főtitkár jelentette továbbá, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egy leiratával a tanárok szolgálati idejének a Rangsorban való feltüntetését teljesíthetőnek nem találta. Az erre vonatkozó leirat a Közlöny más helyén olvasható. Az állami Tisztviselők Országos Egyesülete egy alapszabálytervezetet küldött egyesületünknek, melynek értelmében az egyesületnek minden állami tagja 1 korona tagsági díjjal köteles tagja lenne az állami Tisztviselők Országos Egyesületének. A választmány az igazgatóság álláspontját magáévá tette, Schmidt Márton felszólalására azonban — aki jelezte, hogy az 1 korona tagdíjnak lényeges leszállítása van tervbe véve — elhatározta, hogy ily irányú kedvező feltételek mellett ez ügyben pártoló javaslatot terjeszt a közgyűlés elé. — Több tagtársunk dr. Usetty Béla fővárosi ügyvédet egyesületi ügyésznek ajánlotta. A választmány az igazgatóság javaslatára kimondotta, hogy amennyiben a kérés teljesítése lehetséges, tagtársaink ezen kérelmét pártolólag terjeszti a közgyűlés elé. *Imre* Sándornak az egyesület 50 éves történetének megiratására az igazgatóság által már tárgyalt indítványára vonatkozólag utasította az igazgatóságot, hogy a tervet kellőképen készítse elő s ennek megvalósítására konkrét javaslatot tegyen a legközelebbi közgyűlésnek. — A közgyűlés idejére vonatkozólag a választmány hozzájárult az igazgatóság ama megállapodásához, hogy legközelebbi közgyűlésünk július első napjaiban legyen; helyének megállapítása az igazgatóságra bizatott.

Müller József pénztáros betegsége miatt az egyesület pénztárának állapotáról Rados Ignác tett jelentést. Jelentésének főbb adatai:

Az O. K. T. E. bevételei 1913 július 1-től 1914 február 12-ig:

	K f
Pénztári maradék	394·94
Tagsági és előfizetési díjak	10424·96
Kamatok	235·24
Megtérült postaköltség	27·80
» nyomdaköltség	30·60
» ügyvédi »	2·68
» kongresszusi költség	6·96
» Eötvös-emlék »	1452·99
Takarékpénztárból	1400·—
Összesen	13976·17

Az egyesület kiadásai ugyanazon idő alatt:

A Közlöny költségei (nyomda és szétküldés 4888·98 K., írói díjak és szerkesztői tiszteletdíj 1667·— K.)	6555·98
Tisztviselők tiszeletdíjai	687·50
Ügyviteli kiadások	344·42
A körök jutaléka	992·—
Ügyvédi költség	34·12
Könyvkereskedő és könyvkötő	11·30
Nyomtatványok	58·—
A helyiség költségei	1037·20
Kongresszusi költségek	1128·73
Fiumei jutalomdíjak (1912/3-ra)	40·—
Vegyes apró kiadások	10·80
Eötvös-emlék költségei	1934·01
Takarékpénztárba	230·40
Összesen	13064·46

A 13976·17 K bevételből levonva
13064·46 K kiadást, marad
készpénz 911·71 K.

A választmány a jelentést tudomásul vette.

Ezután *Rados* Ignác, mint a segélyalap kezelője, tett jelentést a segélyalap állapotáról.

A segélyalap mult egyesületi évi számadása 409 K 17 f pénztárkészlettel záródott le. Az új (1913/14.) egyesületi évben az eddigi bevételek összege 5194 K 40 f, a kiadások összege pedig 4859 K 32 f.

A bevételek részletezése.	K f
Adományok	234·—
Kisorsolt értékpapirért	2000·—
Szelvénykamatok	1658·50
Földhitelintézeti folyószámlai követelésünk kamatja	2·42
Takarékpénztári kamatok	28·41
Földhitelintézettől folyószámlánk terhére	1103·40
Adósok törlesztése	20·—
Felvételi díjakból	139·—
Nemtagok írói díjából	8·67
Összesen	5194·40

A kiadások részletezése.	
Értékpapirok vásárlására	2914·50
Földhitelintézetnek folyószámlánk javára	826·30
Vásárolt értékpapir szelvénykamatjának megtérítése	3·75
Földhitelintézeti folyószámlai tartozásunk kamatja	12·03
Földhitelintézetnek kezelési és őrzési díjak	7·74
Segélyekre	1095·—
Összesen	4859·32

A segélyalap értékpapirállománya a következő:

Az Eötvös-alapnál letétbe helyezett 8000 K n. é. értékpapirokon kívül a Magyar Földhitelintézet őrizetére van bízva:

39000 K n. é. m. földhit. int. 4%-os korona ért. záloglevél.
4800 » » » » » » 4%-os szab. és talajjav. »
200 » » » » » » $4\frac{1}{2}$%-os korona ért. »
700 » » » 4%-os magyar koronajáradék
400 » » » 2 drb Tisza szab. sorsjegy.

Óhajtandó lenne, hogy tanártársaink ezt a segélyalapot, mely még mindig fontos hivatást teljesít, szintén tőlük telhetőleg támogassák.

A választmány a jelentést tudomásul vette.

Ugyancsak *Rados* Ignác tett jelentést a fürdőkonviktus pénztári állapotáról. A választmány ezt a jelentést is tudomásul vette.

Következett a napirend II. pontja: a középiskola reformja. *Gaal* Mózes jelentette, hogy bár a reform ügyében semmiféle felszólítást nem kapott az Egyesület, mégis erkölcsi kötelességének tartotta, hogy e nagyfontosságú kérdéssel, mellyel egyébként bizottságai már régóta foglalkoztak, most is behatóan foglalkozzék. Erre a köröket is felszólította s a budapesti, debreczeni, kassai és nagyváradi körök be is küldték már a Közlönyben is megjelent megállapodásaikat. Az eperjesi tanárkör képviseletében megjelent *Vujsz* János választmányi tag felszólalásában bejelen-

tette, hogy legújabban az eperjesi kör is foglalkozott a reformmal. A megállapodásokat a választmány elé terjesztette. Az elnök ezután folytatólagosan bejelentette, hogy a természetrajzi, földrajzi, modern nyelvi és történelmi reformbizottságok megállapodásaikat már fel is terjesztették a közoktatásügyi miniszterhez.

Nádai Pál, *Balassa* József, *Krenner* Miklós, *Lévay* Ede, *Rados* Ignác, *Schürger* Ferenc hozzászólása után a választmány elfogadta *Imre* Sándor következő indítványát: *Kérje meg az igazgatóság a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy az Országos Közoktatási Tanácsnak majdan elkészülő reformjavaslatát véleménynyilvánítás végett küldje meg az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek. Schürger* Ferenc javaslatára továbbá határozatba ment, hogy *az így leküldött javaslat egy külön választmányi ülés keretében tárgyaltassék.*

A napirend III. pontja: Intézkedés az egyesületi tisztújítás ügyében.

Gaal Mózes azt javasolta, hogy a megváltozott helyzetre való tekintettel s főleg azért, mivel a tanárságnak a jövő alakulást illető óhajairól ezidőszerint kellően tájékozva még nem lehetünk, a tisztújítás ügyében való intézkedést egy később összehivandó új választmányi ülésre bízzuk.

Dénes Lajos: Elfogadja Gaal Mózes indítványát. A tanárok hangulatának kellő megismerése érdekében azonban szükségesnek tartaná, hogy a Közlöny szerkesztője a rendkívüli helyzetre való tekintettel lehetőleg adjon helyet mindazon cikkeknek, melyek a tanárság hangulatára, a jövő alakulás lehetőségére fényt vethetnek.

Ries Ferenc, *Lévay* Ede, *Ady* Lajos felszólalása után a választmány Gaal Mózes indítványát elfogadva, úgy határozott, hogy *a tisztújítás ügyében való intézkedést az április 19-én tartandó választmányi ülésre bízza.* A szerkesztőt pedig felkérte, hogy — amennyire lehetséges — a jövő alakulást fejtegető cikkeknek a Közlönyben adjon helyet.

Mivel írásbeli indítvány nem érkezett be, az ülésnek több tárgya nem volt, mire az elnök az ülést bezárta.

Dr. Marczinkó Ferenc.

A MEMORANDUM ÁTNYÚJTÁSA A MINISZTERELNÖKNÉL.

A kongresszusi végrehajtó-bizottságot *gróf Tisza István* miniszterelnök úr febr. 11-én fogadta. A tisztelgésben *Négyesy László* vezetésével részt vettek: *Gaal Mózes, Schmidt Márton, Usetty Ferenc, Dénes Lajos* és *Nádai Pál.*

Négyesy László tolmácsolván a kongresszus tiszteletét, ismertette a tanárság kétrendbeli kérelmét. Utalt arra, hogy

amikor a tanárság a kormány fejétől egyéb nagy teendői mellett e kérelmek számára méltó figyelmet kér, a kérelmek tárgyi jelentősége mellett, két örvendetes személyi körülmény is támogatja lépését. A státusrendezésre nézve ugyanis abban a szerencsés helyzetben van a tanárság, hogy ismeri a miniszterelnök úr felfogását, mely teljesen azonos a tanárságéval s a mindenkori kizárólagos létszám egyenlő megosztásának elvén sarkallik, úgy hogy a tanárságnak nem kell ő excellenciáját meggyőznie; a szolgálati időre nézve nem dicsekedhetünk ugyan a felfogások ily teljes megegyezésével, de a miniszterelnök úr annak idején a már szolgálatban álló tanárok jogait szintén nagy készséggel és jóakarattal elismerte. Ez a személyi irányban is tanusított jóakarat reményt nyújt nekünk arra, hogy tárgyi erősségeink, melyek a memoradumban ki vannak fejtve, annál nagyobb figyelemben fognak részesülni. Kérte a miniszterelnököt a memorandum átvételére, tartalmának értékelésére és megfelelő intézkedésekre.

Tisza István miniszterelnök úr igen szíves módon több helyt meleg hangnyomattal válaszolt. Válaszában kijelentette, hogy valamely nemzet fajértéke belső kultúrértékének felel meg; ebben a felfogásában már az is benne foglaltatik, hogy mennyire magasra értékeli és értékelte mindenkor a magyar tanárság megfelelő munkásságát. Mielőtt az átnyújtott memorandum érdemleges tanulmányozásához fogna, általánosságban máris jelezheti álláspontját. Helyesen jegyezte meg a küldöttség szónoka, hogy a szolgálati idő leszállítása tekintetében nincs egy véleményen a tanársággal. Más alkalommal is felemlítette már, hogy a mi viszonyaink között a tanároknak a 35 évi szolgálat alól való felmentését és a 30 évi szolgálatnak a visszaállítását szellemi erőpazarlásnak tartja. Különben is a szerzett jogok tekintetében meglehetősen rendezve van a kérdés s így inkább csak pro futuro intézkedésről van szó. Ami a tanári státusrendezést illeti, e tekintetben kijelentheti, hogy azt ő maga sem tartja befejezettnek. A mostani súlyos gazdasági és pénzügyi viszonyok között azonban, amikor általában is az állampolgárok hazafias belátására kell appellálnia, kéri a tanárság türelmét is. Amint a viszonyok megengedik, ő is a kérdés rendezését óhajtja. Kéri a tanárokat, hogy e tekintetben legyenek meggyőződve jóindulatáról.

* * *

A kongresszus végrehajtó-bizottsága ezzel a tisztelgéssel eleget tett megbizatásának s így mandátuma — a kongresszus határozata értelmében — le is járt ezen a napon.

Még csak egy formális ülése lesz, amelyen eljárását ratifikálja.

A VEZETÉS NEHÉZSÉGEI.

(Megjegyzések a helyzethez.)

Négyesy László levelét lehetetlen meghatottság nélkül olvasnia bárkinek is, aki tudja, mennyire egybeforrott az ő működése ezzel az egyesülettel, mily szerető és éppen azért féltő gonddal óvta ezt minden rázkódástól. S ugyanilyen hangulattal fogadja a lemondást bizonyára az egész tanárság, hiszen látnia kell, hogy itt nem csupán *egy* tanáregyesület kebli ügyéről van szó.

Ezt a helyzetet nem is az egyesületi élet eseményei idézték elő, hanem az a kapcsolat, melyben az Országos Középiskolai Tanáregyesület a tanári mozgalmakkal van. Amiről a lemondó irat szól, azok a küzdelmek korántsem csak az egyesület tagjainak, hanem az egész középiskolai tanárságnak, ekként magának az iskolának érdekében folytak. Még pedig nem is egyedül a középiskola érdekében. Az O. K. T. E. csak a középpontja volt a tanári mozgalmaknak, de ott voltak körülötte más egyesületek és más iskolafajok emberei is. Így az elnök, mikor kongresszusokat vezetett, mikor ezek határozatainak érvényt szerezni iparkodott, méltán érezhette magát a magyar tanári rend egyetemessége képviselőjének. Ez az érzés fakasztotta benne a küzdelmek sikerére vonatkozó »hő óhajtást«, amiről levele szól. Az a világos belátás pedig, hogy ezek a mozgalmak lényegükben a köznevelés javát szolgálják, adott neki lelki erőt az évtizedeken át végzett nehéz, gyakran zaklatott, nem ritkán nyilván keserű munkára, amelyről nem szabad megfeledkezniök azoknak, akikért folyt.

Ha így a most megszakadó tevékenysége egyetemes jelentőségű volt, általánosabb jelentősége van lemondásának is, mintha valami belső, egyesületi vagy személyes ok miatt történt volna. Annyira azonosította magát az elnök az egész tanársággal, hogy amit saját munkája sikertelenségének mond, az a tanárság törekvéseinek sikertelensége, és ami ebben tanulságos, azon minden elmélyedés nélkül átsiklanunk nem szabad. Aki minden tanítói, tanári ügyet a köznevelés szempontjából igyekszik nézni s mindennek azt a hatását figyeli, amelyet magára a nevelésre tehet, annak most megindultan kell észrevennie, hogy szomorú világosság áradt azok sorsára, akik tanári közdolgokért küzdenek, s annak meg kell értenie a jövőre vonatkozó figyelmeztetést.

Ne kérdezzük, hogyan van más pályákon, de mondjuk ki, hogy aki közöttünk, mindenféle tanítók között, a pályatársak közös ügyeiért dolgozik, rendkívüli áldozatokat hoz. Nemcsak időben és erőben, hanem lelki nyugalmában is. Akit szereplési vágy, vagy — az is lehetséges — valami érdek visz közügyeink szolgálatába, az hamarosan menekül, mert ez a szolgálat nehéz. Kitartani, több munkát vállalni, türni és csüggedve is új harcba fogni csak az tud, akiben tiszta a jóakarat és erős az a meggyőződés, hogy ezzel magasabb célt, távolibb hasznot, nem sze-

mélyes, nem is csupán rendi, hanem egyetemes nemzeti haladást mozdít elő. De bármily magasról nézze is az illető maga a munkáját, bármennyire érezze is törekvéseinek általános vonatkozásait, azt kell látnia, hogy azok is, akikre működése közvetlenül vonatkozik, azok is, akiktől a törekvések sikerét várhatja, csak egy-egy részletét veszik számba a munkájának; éppen azt, ami az ő szempontjukból leginkább szembetünik: itt azt, van-e eredmény; ott azt: van-e nyugalom. A tanárság helyzete ennek az oka. Az a felettébb szomorú körülmény, hogy már oly régóta az anyagiakért folyik a küzdelem. Ennek elejét már kevesen látják tisztán, lefolyását sem ismerik és így egyik részen nem tudhatják, miért fokozódik a nyugtalanság és elégedetlenség, a másik részen meg nem méltányolhatják kellően a küzdelem régebbi szakaiban elért eredményeket. A tanárság vezetőjének már most feltétlenül kétfelé kell tekintenie: azokra, akik nevében beszél, mert ezekben meg kell lennie iránta a bizalomnak; de azokra is, akik elé kell terjesztenie a kívánságokat, mert számolnia kell azzal, hogy ezen a fórumon rendesen olyanokat talál, akik az eddig történtekért, a mostani helyzetért nem felelősek. Ez a kettősség nincs meg a szabad pályák munkásainak vezetőire nézve, amelyeken a törekvések sikere nem a felsőbbségen fordul meg. Nálunk lehetetlenség a vezetőnek kétfelé és két különböző természetű felelősséget nem éreznie. Sikere pedig csak úgy lehet, ha mind a két felől megértik és segítik.

Es ezzel van megpecsételve a sorsa. Ezért kell eljutnia a küzdelemben arra a pontra, amelyen »szerencsésebb kezekre« hagyja a vezetést. Minél erősebb valakiben a meggyőződés, hogy jót akart és hogy annak elérésére az a legjobb út, amelyen ő haladt, annál kevésbé lehet eljárásán változtatnia. De annál érthetőbb az is, ha fáj elhagynia munkája terét, mert az ilyen embernek nem lehet távozásakor a megnyugvása teljes. Nyugodt lehet afelől, hogy másként és többet ő nem tehetett; de nem lehet nyugodt afelől, jobb lesz-e az, amit a helyére lépők esetleg másként tesznek?!

Négyesy László lemondásában és ezen keresztül nézve, a mi közügyeink harcosainak sorsában ez a legszomorúbb. Ezért kérem minden jóakaratú kartársamat annak meggondolására: miként lehetne ezen az állapoton segíteni?

Elnökünk küzdelmeiben két törekvést látok; egyik: a tanárság erkölcsi és anyagi érdekeinek biztosítása; a másik: az egész középiskolai tanárság egyesítése. A két cél egymástól el sem választható: az egész erőnek felhasználása nélkül, egyet nem értve, csak alkalmilag szövetkezve a közös érdekekért nem lehet eredményesen harcolni. A harc maga itt sem cél; itt is világos az egyetemesebb feladat: csak az egységes középiskolai tanárság lehet alkalmas középpontja az egész tanítórend egyesülésének, a nemzeti köznevelés érdekében annyira szükséges egyöntetű, egymás megértésén és kölcsönös méltánylásán alapuló munkának. Minden, de minden ok amellett

szól, hogy az O. K. T. E. erősítését kivétel nélkül minden középiskolai tanár állásával járó kötelességének tartsa, hogy ez igazán egyesítő szervezet legyen, aminek évtizedek óta tekintjük, s ebben a szervezetben minden tag érdeklődő és munkás tag legyen. Ezt már sokszor elmondtuk, de újra hangoztatni ma is szükséges.

Látnia kell mindenkinek, hogy a vezetők személyes erejét mint fokozza vagy gyengíti a sereg minősége. Fel kell emelkednünk arra az álláspontra, amely nem engedi meg, hogy csupán utólagosan bírálgassunk, hanem azt követeli, hogy valamennyien dolgozzunk. Végének kellene már lennie annak az állapotnak, amelyben a közügyekért fáradozónak annyiszor kell találkoznia bántó kicsinyléssel és szánakozó lemosolygással, mintha valami alsórendű munkát végezne s nem azokat az apró lépéseket tenné, amelyekből a haladás áll! Hányan ütik el a hívó szót fölényes nyilatkozattal, hogy ők »efélével« nem foglalkoznak! És az ilyenek közül mégis hányan vannak ott a számonkérők, a hibáztatók, az okosabbak között!

Valahányan szűkebb vagy nagyobb munkakörben, most vagy régebben, rendünk ügyei iránt érdeklődtünk, a haladásért a felelősséget éreztük, másra is használható időnket egyesületi munkára fordítottuk: ilyesfélét mindnyájan éreztünk. Az ilyenek bizonyosan igazat adnak abban, hogy változást csak úgy remélhetünk, ha nagyon megnövekszik azok száma, akik a közdolgokkal *mindig* törődnek s irányító oknak csak a közérdeket vallják.

Ennek a további fejtegetése nem tartozik ide. Csak jelezni akartam, hogy az O. K. T. E. elnökének lemondása a figyelmet egész rendünk belső állapotaira tereli. Az ő érdemeinek kifejtése, hosszú tevékenységének méltánylása nem itt van helyén s nem is én vagyok arra hivatott. De talán éppen azért, mert kívül állok a közvetlenül érdekelt középiskolai tanárság sorain, szabad nekem fejeznem ki azokat az érzéseket, amelyeket az elnök úr lemondó levele kétségtelenül sokakban keltett. S ha ezek lehangolók is, mert Négyesy László küzdelmeiben az egész tanárság sorsának a tükrözését látom, mégse csüggesszenek el, hanem indítsanak a munkának magas szempontból, magasrendű célokért való folytatására.

Imre Sándor.

EGYESÜLETI ÉLET.

A modern nyelvi szakosztály működése.

A középiskola általános reformja a mi szakosztályunkat is munkára szólította, hiszen az élő idegen nyelvek tanítása a miniszteri reformtervezetnek egyik sarkalatos pontja. Első ülésünket *Waldapfel* János elnöklete alatt 1913 december 4-én tartottuk, melyen *Kaiblinger* Fülöp értekezett *a modern nyelvek a magyar középiskolá-*

ban címen (egész terjedelmében közölte az OKTE. Közl. 1914 jan. 8. száma 411—422. l.)

Ezt az előadást a szakosztály alapjául vette egy a miniszterhez intézendő emlékiratnak. Élénk eszmecsere indult meg az élő nyelvek szerepéről és elhelyezéséről az új középiskolában. Ez a vita folytatódott a szakosztály dec. 18-iki ülésén. *Kemény* Ferenc a tanárképzés reformját sürgette, felemlítve azt a visszásságot, hogy reálisták, kik egyedül tanulnak franciát, nem léphetnek francia szakra. Külföldön szerzett tapasztalatai alapján megállapíthatja, hogy a német és francia nyelvtanításban aránylag jó eredményeket érünk el. *Szabó* Ernő a csoportrendszert nagyon üdvösnek tartja. A mai tanterv nagy hibája, hogy túlmagas célokat tűz a felső osztályok elé, mert irodalomtanítást követel, mikor a tanulók az élő nyelv elemeit sem bírhatják. *Kohlbach* Bertalan az angol nyelvet fontosság tekintetében a francia elé helyezné. *Dittrich* Vilmos kiemelendőnek tartja a modern nyelveknek kultúraközvetítő szerepét. Szükségesnek tart oly intézményt, hol a tanárok az idegen nyelv használatában magukat állandóan gyakorolhassák. *Bartos* Fülöp a tanárképzést egyelőre kikapcsolná; egyelőre csak az élő nyelvek szerepével foglalkozzunk. Egyetért az előadóval abban, hogy az élő idegen nyelvek formális képzőereje felér a latin nyelvével. *Waldapfel* János elnök nem tartja célszerűnek, ha a modern nyelvek fontosságát szembeállítjuk a klasszikus nyelvek fontosságával. A magyar kulturának mindkettőre szüksége van. Azért helyesnek tartja a reformnak oly megoldását, hogy különböző típusú középiskolák alakuljanak, köztük egy erősen modern nyelvi is.

A december 18-án tartott ülésen *Waldapfel* János megjelöli azokat a főbb pontokat, melyekkel az emlékiratnak foglalkoznia kell és ezzel irányt ad a további tárgyalásnak. *Theisz* Gyula tanár teljesen és határozottan a miniszteri tervezet alapján áll és hangoztatja, hogy a szakosztálynak is erre kell helyezkedni, ha elismeri az élő nyelvek elsőrangú fontosságát. Nagy haladást látna a latin nyelvnek a felsőbb osztályokba való szorításában és bebizonyítottnak véli, hogy a latin nyelvnek egyáltalán nincs az a rendkívüli művelő ereje, melyet neki tulajdonítanak. Az élő nyelvek tanításában az alsó osztályokban a gyakorlati cél álljon előtérben. *Endrei* Ákos a memorandum számára a következőket javasolja: a német minden típusban az I. oszt.-ban kezdődjék. A görögpótló helyébe lépjen a francia mint választható rendes tárgy. Az élő nyelveket érettségi tárggyá kell tenni. A reform nagyszámú modern nyelvtanárt fog kívánni. Azok képzésére átmeneti intézkedéseket ajánl. *Schmidt* Márton reánk nézve különösen az északi kis kultúrnemzetek példáját tartja tanulságosnak. Egyébként óhajtja a mai gimnázium fennmaradását és emellett újabb típusok szervezését. A hozzászólók mind megegyeztek abban, hogy — sajnos — nem elégedhetünk meg a mai óraszámmal, mert a nyelvgyakorlás egyenesen megköveteli az erős óraszámot.

Ugyanezen az ülésen Waldapfel János elnök, hivatkozva másirányú nagy elfoglaltságára, lemondott az elnökségről, mit a szak-

osztály sajnálkozással tudomásul vett. Megalakult egy memorandumkészítő bizottság: Elnöke *Balassa* József, előadója *Kaiblinger* Fülöp, tagjai pedig *Endrei* Ákos, *Theisz* Gyula, *Schuster* Alfréd, *Dittrich* Vilmos, *Kohlbach* Bertalan és *Király* György tanárok.

A memorandumbizottság három ülésen behatóan megvitatta az előadó tervezetét. Hosszas vita után a bizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a modern nyelvek szerepét a különböző általános reformlehetőségekhez alkalmazza, tehát több alternatív javaslatot fog kidolgozni.

Ezt a memorandumot a bizottság bemutatta a f. hó 23-án tartott szakosztályi ülésen, melyen *Négyesy* Lászlót egyesületünk elnökét és *Fest* Aladár tanker. főigazgatót is körünkben üdvözölhettük. A szakosztály csekély módosításokkal elfogadta a bizottság szerkesztette emlékiratot és megbízta az elnökséget, hogy ezt a miniszter úr elé terjessze. A Waldapfel János lemondásával megüresedett elnöki tisztségbe a szakosztály egyhangulag dr. *Balassa* József főgimnáziumi tanárt választotta; jegyző lett — ugyancsak egyhangú választással — *Schuster* Alfréd főreáliskolai tanár. A titkári teendőket továbbra is dr. *Kaiblinger* Fülöp szakfelügyelő tanár látja el.

A szakosztály tisztikara dr. *Négyesy* László egyesületi elnökünk vezetése mellett f. hó 13-án tisztelgett a kultuszminiszter úrnál és átadta az emlékiratot.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Urunk!

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület mindig elsőrendű feladatának tartotta, hogy a középiskolát a kor haladásával párhuzamosan, a pedagógia újabb eredményeinek figyelembe vételével, folyton előbbre vigye.

Ez a gondolat hozta létre 1909-ben a modern nyelvi szakosztályt. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület ezen szerve a középiskolában tanított élő idegen nyelvek oktatásának methodikai és didaktikai fejlesztését tűzte ki célul. A szakosztály már azon volt, hogy négyévi tanácskozásainak eredményét, a felvetett és megvitatott reformjavaslatokat, illetékes helyre felterjessze, mikor Nagyméltóságod, átvéve a magyar középiskola vezetését, közrebocsátotta mélyreható eszméit a középiskola általános reformjáról. Szakosztályunk most erre az új alapra helyezkedve, még szívesebben fogott feladatához és alaposan tanulmányozta és részletesen megvitatta a középiskolai reformot az élő idegen nyelvek és irodalmak szempontjából.

Az e tárgyban folytatott tanácskozások összefoglalásaképen vagyunk bátrak véleményünket és javaslatainkat Nagyméltóságod elé terjeszteni.

I. A modern nyelvek a mai középiskolában.

Örömmel üdvözöljük Nagyméltóságodnak azt a szándékát, hogy a modern nyelveknek, első sorban a németnek, az új középiskolában az eddiginél nagyobb teret kíván biztosítani. Mi is éreztük az élő nyelvek tanításában az eredmény hiányait és ennek főokát abban találjuk, hogy a rendelkezésünkre álló eszközök (kevés óra, népes osztály) nincsenek arányban a tantervben kitűzött céllal. A tanterv követel »gyakorlottságot a nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában«, továbbá »az újabb német irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértését«. E sokoldalú feladatot szinte lehetetlen volt megoldani, mikor a gimnáziumban a harmadik osztálytól kezdve összesen 19 óra állott rendelkezésünkre; de még a reáliskolai 25 óra sem lendített sokat munkánkon. Ezen a módszerek javítása, amivel szakosztályunk több ízben foglalkozott, egymaga nem segíthet.

A kitűzött célokból kultúránk érdekében nem lehet engedni. Kis kultúrnemzetek létfeltételéhez tartozik a világnyelvek minél általánosabb és alaposabb tudása. Ezt nálunk is elismeri mindenki. A mai középiskola mégsem ad kellő alkalmat az élő nyelvek elsajátítására.

II. Az élő nyelvek tanítása külföldön.

Nem lesz érdektelen a nyugati államok középiskolai rendszereit az élő idegen nyelvek szempontjából a mienkkel összehasonlítani.

Ez összehasonlításból majd kitűnik, hogy a mai magyar középfokú iskolák éppen nem fordítottak annyi gondot a modern nyelvek tanítására, mint pl. a németek és a franciák, akik pedig saját anyanyelvükben már egy-egy világnyelvvel rendelkeznek. A reformra vonatkozólag ebből azt a tanulságot meríthetjük, hogy nekünk a modern nyelvi tanítást a német és francia középiskolák mértékén felül kell művelnünk, ha elismerjük, hogy kis, haladni akaró kultúrnemzeteknek még inkább szükségük van a német, francia és angol nyelv intenzív tanítására.

Az 1902-ben reformált francia középiskola mindkét irányú alsó tagozatában *(division A et B)* az I—IV. osztályig heti 5 óra van kijelölve az első modern nyelvre (választás szerint német vagy angol), tehát az I—IV. osztályokban 1 órával több, mint a magyar gimnázium mind a nyolc osztályában. Pedig nálunk a gimnazisták a középiskolai tanulók 83%-át teszik. A *langues-vivantes section*-okban az V—VIII. osztályok az első nyelvre és annak irodalmára adnak még

3, 3, 3, 3 (12) órát és ezenkívül tanítanak még egy második idegen nyelvet 4, 4, 4, 4 (16) órával. Amit ki akarunk emelni, az, hogy ez iskolákban mindenkire kötelezően legalább egy élő nyelv részesül alapos művelésben.

Németországban a középiskolai tanulók egyharmada az Oberrealschule-t járja. A porosz *Oberrealschule*-ban a francia az I. osztálytól 6, 6, 6, 6, 6, 5, 4, 4, 4 (47) órával szerepel, ugyanoly cél elérésére, amilyet 19 összes óraszámmal nekünk tűz ki a gimn. tanterv és az élet. A második élő nyelv az angol. Erre fordítanak a IV. évtől kezdve 5, 4, 4, 4, 4, 4 (25) órát, tehát annyit, amennyit a mi reáliskoláink nyolc osztályon át az első idegen nyelvre, a németre. Az *Oberrealschule*-nak megfelelő típus, mint par excellence modern nyelvi iskola, nálunk teljesen hiányzik, mert a magyar főreáliskola csak névleg egyezik az *Oberrealschule*-val, lényegében inkább technikai és természettudományi, mint modern nyelvi iskola. Ha mi is ilyen magas óraszámmal dolgozhatnánk, nem volna teljesíthetetlen az a követelmény, hogy a nyelvtanítás adjon gyakorlottságot az illető nyelv szóbeli és írásbeli használatában. Sőt még a németországi reálgimnázium növendékei (21%) is több francia órát kapnak a 9 osztályon végig, mint a mi reálistáink (17%) a németből; ott az óraszám 29, nálunk 25.

A »*Reformanstalten*« jelzésű középiskolák, amilyen kb. 150 van Németországban és amelyeknek száma folyton szaporodik, mind abban különböznek a rendes »*Gymnasium*«-tól, hogy a franciát az I. osztályban kezdik és erősen folytatják a tanfolyamon végig, redukálva a latin óráit.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a németek is sokkal nagyobb mértékben művelik az élő nyelvek tanítását, mint mi.

Bennünket magyarokat különösen érdekelhet oly kisebb kultúrnemzetek iskolarendszere, melyeknek anyanyelve nem világnyelv, kik azonban a világkultúrával kapcsolatban akarnak maradni. Ilyen állam pl. Svédország. E mintaszerű közoktatásüggyel rendelkező országban a középiskolák alsó tagozata egységes és latinnélküli és erősen modern nyelvű. A VI. osztályban kezdődő és 4 évig tartó felső tagozat egyik ágában szerepel a latin 6, 6, 6, 6 (24) órával, míg a másik ágban a modern nyelvek és a természettudományok uralkodnak. Ezt az alakját a svéd középiskola az 1906-iki reform végrehajtásával kapta. Ugyanez a reform megállapítja a tanulók létszámát is; az alsó osztályokban maximálisan 35, a felsőkben 30.

Tehát bármerre tekintünk, az újabb középiskolai reformok

mindenütt az élő nyelvek jelentős erősítésével jártak. A mi gimnáziumaink a 80-as években úgy szerveztettek, hogy a tantervek a tanulók nagy részéről feltételezték és fel is tételezhették a német nyelv tudását, sőt sok helyen számíthattak az elemi iskolából hozott előkészültségre is. De ma, hála az örvendetes magyarosodásnak, nem lehet már számítani a német nyelv előzetes ismeretére. Már ez okból is revizióra szorul a magyar középiskola német nyelvi tanításának anyaga, módszere és óraszáma.

III. Mely nyelvek taníttassanak a magyar középiskolában?

Azok a nyelvek, melyek a mi középiskolai oktatásunkban tekintetbe jöhetnek, a német, a francia, az angol és az olasz.

Ezek közül reánk nézve a *német nyelv* kétségtelenül a legfontosabb. Ez az a világnyelv, melyhez földrajzilag legközelebb vagyunk, ez az, melynek kultúrája a latin után leginkább hatott a mi kultúránkra. Ifjaink közül sokan a közel Németországban egészítik ki tanulmányaikat; gazdasági és kereskedelmi összeköttetéseink is azt követelik, hogy középfokú iskoláink ezt a nyelvet már az alsó osztályokban erősen műveljék. De nem tekintve a földrajzi és történelmi kapcsolatokat, a német nyelv tudása nagy abszolut értéket is jelent a nemzetközi kultúrához való csatlakozásban. Bizonyítja ezt a többi kultúrállamok példája, hol a német mindenütt nagy szerepet játszik a közoktatásban. Még a világnyelvvel rendelkező franciák is minden politikai és kulturális ellentét mellett is erős mértékben foglalkoznak a némettel.

A német szépirodalom olvasása sok esztétikai és kulturális értéket nyujt. Goethe, Schiller, Lessing, Heine, Grillparzer stb. remekművei az irodalmi és művészi nevelés kiváló közvetítői. Intenzívebb tanítás után remélhető, hogy a németül jól tudó tanulók felnőtt korukban is szívesen és sűrűn élvezik majd e kiváló szellemek alkotásait és a mai német irodalom értékes termékeit.

A szakképzettség fejlesztésére — erre mind tudományos, mind gazdasági és technikai életünknek szüksége van — nélkülözhetetlenek a német szakkönyvek és szakfolyóiratok, ezeket is minden műveltségre törekvő egyén számára hozzáférhetővé kell tenni. A német szakirodalom vezető voltát a franciák és angolok is elismerik.

A német nyelvnek rendkívül gazdag és a korral folyton gyarapodó fordítás-irodalma kitünően közvetíti egyaránt az ókori és a modern nemzetek szép- és tudományos irodalmát. Fontos, hogy íróink

és tudósaink közül minél többen tudjanak jól németül, már azért is, hogy a magyar költészet és tudomány alkotásai német nyelvre fordítva a világkultúrába bejuthassanak.

Azonban hiányos és egyoldalú volna a magyar kultúra, ha középfokú iskoláink nem nyujtanának alkalmat a francia, angol és olasz nyelv elsajátítására is.

A *francia nyelv* is gazdag forrása az emberi művelődésnek. A nemzetközi érintkezésben még ma is általánosan használatos. A Balkánnal és a Kelettel való nagyjövőjű gazdasági összeköttetéseinkben a francia nyelv ismerete nagy szolgálatokat tehet. A francia nyelv szerkezetének és stílusának ismerete logikai képzés szempontjából pótolhatja a latint. A francia klasszikus irodalom, megfelelő nyelvtudással olvasva, az esztétikai nevelés hathatós eszköze. De az újabb és a mai irodalom is bővelkedik szép és ízlésfejlesztő remekművekben. Ha iskoláinkban csak annyira visszük, hogy tanítványaink a nyelvet nagy terjedelemben megértik, már akkor is nagy értékű továbbművelő eszközt adtunk számukra.

Még Nagyméltóságod reformterveinek közzététele előtt szakosztályunk, Fest Sándor gyakorló főgimnáziumi tanár munkálata (Gyakorló Főgimn. értesítő 1912/13.) alapján behatóan foglalkozott az *angol nyelv* beillesztésének gondolatával a magyar középiskolába. Most már azon óhajunknak adunk kifejezést, hogy az angol nyelv és irodalom bizonyos számú iskolában fakultatív rendes tárgy legyen. Az angol nyelvet ajánlja óriási elterjedtsége, világkereskedelmi fontossága, megtanulásának könnyűsége, szépirodalmának örökbecsű remekművei (Shakespeare, Byron, Dickens, Tennyson stb.) és az angol fajnak kiváló ethikai tulajdonságai. Az angol szellem nevelő hatása kultúréletünkre nagyon kívánatos és ha ifjaink egy része a nyelv alapján megismerkedik az angol-amerikai kultúrával, remélhető, hogy ennek jótékony hatása is érezhetővé válik.

Az *olasz nyelv* tanulására is kérünk alkalmat az új középiskolai rendszerben. Szerveztessenek itt-ott gimnáziumok, hol az olasz mint választható rendes tárgy szerepelne. Azt hisszük, hogy e nyelv tanulására akadnak majd jelentkezők. A nyelv szépsége és könnyűsége, a latinnal való rokonsága, irodalmának értékes volta és terjeszkedő gazdasági jelentősége többeket fog az olasz nyelv tanulására csábítani.

IV. Mi legyen a modern nyelvek tanításának célja és mértéke?

Az élő nyelvek szélesebbkörű tanítását nemcsak a nyelvtudásban rejlő gyakorlati haszon kedvéért tartjuk szükségesnek, hanem, mert az az erős meggyőződésünk, hogy a modern nemzetek szépirodalma époly értékes és hathatós eszköze a humanisztikus, esztétikai és művészi nevelésnek, mint a klasszikus nyelvek és irodalmak; úgy hogy ezeket e tekintetben teljesen pótolhatják. S mivel tudjuk, hogy Nagyméltóságod is mily fontosságot tulajdonít e nyelvek és irodalmak tanításának, csak arra kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék a modern nyelveknek a gyakorlati és irodalmi feladatok megoldására szükséges eszközöket biztosítani. Minthogy két idegen nyelv nem tanítható mind a nyolc éven át egyforma mértékben, már most szükségesnek tartjuk hangoztatni, hogy a kisebb óraszámmal ellátott nyelvtanítás szerényebb célokat tűzzön maga elé. A célkülönbség pl. az lehetne, hogy a németből követeljük a megértést és beszélést, míg a francia, angol és olasz nyelv tanításában a megértő olvasásra fektessük a fősúlyt, a beszélő készséget az egyszerű társalgásra szorítva.

A német nyelv tanítása, melytől gyakorlati készséget és irodalmi jártasságot kívánunk, csak erős óraszám és csekély tanulószám mellett lehet igazán eredményes. Azért szükségesnek tartjuk, hogy az új középiskola minden típusában a német nyelv az I. osztálytól taníttassék fel a nyolcadikig, még pedig az alsó fokon heti 6—6 órával, a felső osztályokban is erős óraszámmal, mely ne legyen kevesebb 3-nál. A második idegen nyelvre (francia vagy angol, esetleg olasz), melynek tanítása feljebb kezdődnék, legalább 22 órát kérünk (V-től kezdve 6, 6, 5, 5), nehogy az érettségizett ifjak, megunván csekély nyelvismeretük miatt a szótár folytonos használatát, a továbbtanulást elhanyagolják.

A gyakorlati irányú nyelvtanítás sikerét az erős óraszám mellett leginkább a csekély tanulószám biztosíthatja. Ez okból örömmel üdvözölnők a Nagyméltóságod által felvetett csoportrendszer megvalósulását. A csoportosítás mikéntjét a szakosztály tanulmányozás tárgyává óhajtja tenni.

A tanterv részleteivel ezúttal nem kívánunk foglalkozni. Általánosságban a következőkép gondoljuk az anyag beosztását. 1. Az alsó fokon az élő beszéd elemeit gyakoroltassuk direkt módszerrel, a nyelvtan fontosabb alakjainak és szerkezeteinek és a köznyelv használtabb szókincsének begyakorlásával. 2. A középső fokon

ismertessük idegen nyelven az illető nemzet kultúráját (intézményeit, politikai földrajzát, gazdasági életét, szokásait és művészetét) és adjunk alapos készséget a mondatszerkesztésben. 3. A felső fokon foglalkozzunk a beszélő képesség ébrentartása mellett az illető nemzet szépirodalmának olvasásával és történetével a humanisztikus, művészi és irodalmi nevelés szolgálatában. — Természetes, hogy a nyelvi és tárgyi szempontból könnyebb költemények és irodalmi olvasmányok már az alsó és középső fokon is sűrűn szerepelnének a nyelvtanítás munkatervében.

V. A modern nyelvek helye a jövő középiskolában.

Nem ismerve a középiskolai reform végleges eredményeit, természetesen nem adhatunk határozott tervet az élő nyelvek elhelyezéséről. Azért kénytelenek vagyunk több eshetőséggel számolni, mikor tantárgyunk helyét kijelölni szándékozunk.

A Nagyméltóságodtól vázolt tervben (egységes alsó tagozat latin nélkül, szétágazó felső tagozat) a német számára kijelölt eszközök (I. oszt.-tól erős óraszám, csoportrendszer) lehetségessé teszik rég táplált és gyakran hangoztatott óhajaink megvalósulását. Ily intézményes eszközökkel és megfelelő módszerrel dolgozva bizton reméljük, hogy számbavehető eredményeket fogunk elérni a modern nyelvtanítás terén. Az ifjúságnak ama nagyobbik fele, mely a IV. oszt. után nem folytatja középiskolai tanulmányait, ily módon megszerezné a minden szakiskolában és az élet bármely pályáján megkívánt német tudás bizonyos mértékét. A felső tagozatban a tanuló választhatna latin, francia, angol és olasz között.

Ha azonban az egységes latinnélküli alsó tagozat eszméje nem valósulna meg, hanem különböző 8 évre szervezett középiskolai típusok létesülnének, erre az esetre javaslataink a következők:

1. *Szerveztessék egy modern nyelvi gimnázium is, azaz oly típus, mely latin nélkül a természettudományok kellő érvényesülése mellett az élő nyelvek és irodalmak intenzív tanításával tünne ki.*

2. *A német nyelv a többi típusban is oly terjedelemben taníttassék, hogy tanítványainak kellő gyakorlottságot adhasson a nyelv minél tökéletesebb megértésében és megfelelő készséget a nyelv szóbeli használatában, továbbá a felső osztályokban bevezesse őket a német irodalomba.*

A modern nyelvi gimnázium tehát tanítana: 1. német nyelvet és irodalmat mind a nyolc osztályban, az alsó fokon osztályonként heti 6 órában, a felső tagozatban is lehetőleg 5, de legalább 3 órában, 2. franciát (egyes iskolákban angolt, illetve olaszt) az első években

szintén heti 5—6 órával, később 5-tel. Ez korántsem túlzott kívánság, hiszen ez a típus modern nyelvi óraszám tekintetében így is mögötte maradna a német Oberrealschule-nak, pedig ott anyanyelvükkel rokon nyelveket tanítanak. Ez volna a »humanités modernes« középiskolája. Bizonyosak vagyunk abban, hogy ez az iskola-típus is megfelel a középiskola kettős feladatának: ad általános műveltséget és kellőképen előkészít a főiskola bármely ágára. Emellett nem ad feleslegeset azoknak, kik a IV. osztályból valamely szakiskolába mennek. Erős a meggyőződésünk, hogy ez az iskola-típus az irodalmi-esztétikai nevelés szempontjából a klasszikus nyelvivel teljesen egyértékű lesz, gyakorlatiasságban pedig bizonyára felülmulja. Természetes tehát, hogy minden típus jogosítás és megbecsülés tekintetében egyenrangú legyen.

Talán nem tévedünk, mikor azt hisszük, ez az iskola-típus lesz a legszükségesebb és a legkeresettebb. Szükséges tehát, hogy a reform teljes végrehajtása után kellő számban álljon az ifjúság rendelkezésére ily modern nyelvi gimnázium. Ezeknek felállítását különösen oly helyen tartjuk fontosnak, hol csak *egy* középiskola van.

De azok a tanulók, kik klasszikus nyelvi vagy más jellegű középiskolát választanak, sem nélkülözhetik az élő nyelvek ismeretét. A többi iskola-típusok is csak úgy teljesíthetik a főiskolára való előkészítés feladatát, ha tanítványaikat valamely világnyelv megértésére képesítik. A mai óraszám mellett (19) elérhető csekély eredmény arra figyelmeztet bennünket, hogy a németnek mindenütt az I. osztálytól kezdve erős óraszámmal jusson hely. A latin-görög típusban, a felső tagozatban is lehessen a görög helyett franciát, egyes iskolákban angolt vagy olaszt választani, a mai görögpótló tárgyak mellőzésével.

Az élő nyelvek sikeres tanítása érdekében arra is rá akarunk mutatni, hogy amíg az érettségi vizsgálat mai rendszere fennáll, feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy az érettségi vizsgálat tárgyai között minden típusban egy élő idegen nyelv is helyet foglaljon.

VI. A világirodalom tanítása.

A szó legmagasztosabb értelmében vett humánus műveltséghez tartozik a világirodalom legszebb alkotásainak ismerete, tehát azoké is, melyeknek nyelvét nem tanulhatja mindenki. A világirodalom nagyobb mértékben való értékesítését a középiskolában már évekkel ezelőtt sürgette a szakosztály Endrei Ákos főgimnáziumi tanár előadása (Tanáregy. Közl. 1912.) alapján. Javaslataink értelmében gondoskodni kellene arról, hogy az emberi szellem legkiválóbb és leghatá-

sosabb irodalmi alkotásai művészi és filológiai szempontból kitünő fordításokban jussanak közelebb az ifjúság lelkéhez. Ezt legcélszerűbben a magyar nyelv felsőbb osztályú tantervének keretében lehetne megoldani, szükség esetén óraszámszaporítással. Ehhez járulna még a magánolvasmányok irányítása és az ifj. könyvtárak ily szellemben való kibővítése. A latin és görög nélküli iskolában világirodalmi órákon kell gondoskodni arról, hogy a tanulóknak alkalmuk legyen az ókori irodalom megbecsülhetetlen remekeivel költői színvonalon álló fordítások útján megismerkedni.

VII. Tanárképzés.

Jól tudjuk, hogy minden tanításban az eredmény legfontosabb tényezője a tanár személye. Ezért elkerülhetetlenül szükséges a tanárképzésnek olyan átalakítása, hogy az egyetem kellő számban bocsáthassa az iskola rendelkezésére az illető idegen nyelven tudó és a modern nyelvtanító módszerekben jártas tanárokat. Erről más alkalommal akarunk behatóan tanácskozni. Most csak egynéhány főbb szempontra vagyunk bátrak Nagyméltóságod jóakaratú figyelmét felhívni.

1. Legyen a jövendő nyelvtanárnak az egyetemen bő alkalma az illető idegen nyelv hallására és gyakorlására.

2. Adjon a kormány minden jelöltnek alkalmat és módot, hogy legalább egy félévet az illető országban tölthessen.

3. Tartassanak az egyetemen, illetve a tanárképző intézetben előadások és gyakorlatok a modern nyelvtanítás módszereiről.

4. Szerveztessék a már működő tanárok részére Budapesten nyári továbbképző tanfolyam az újabb módszerek és segédeszközök megismerése céljából. S minél több már működő tanárnak legyen módja és alkalma, hogy a külföldi egyetemeken szervezett modern nyelvi tanfolyamokon időnként résztvehessen.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület modern nyelvi szakosztálya ezekben előterjesztette mindazokat a kívánságokat, melyek bennünk a Nagyméltóságod által kezdeményezett reformmal kapcsolatban a mindenkitől nagy értékűnek tartott modern nyelvek és irodalmak kellő művelése érdekében felmerültek.

Óhajainkat összefoglalva arra kérjük Nagyméltóságodat:

1. *Valósítsa meg azt a szándékát, hogy a német nyelv minden középiskolában kellő szerephez jusson.*

2. *Nyujtson módot, hogy ezen kívül a többi nagy kultúrnemzetek (francia, angol, olasz) nyelve és irodalma gyakorlati és kulturális értéküknél fogva a középiskola útján a magyar közműveltség számára értékesíttessék.*

Úgy érezzük, hogy ez óhajok nem a szakemberek egyoldalú kívánságai, hanem hogy ezek a művelt közvéleménytől támogatott törekvések a magyar nemzeti művelődés szolgálatában állanak. Ez az eszme lebegett szemeink előtt, mikor javaslatainkat átgondoltuk. Megvalósításukban vetett hitünket táplálja az a tudat, hogy óhajtásaink Nagyméltóságod terveivel összhangban vannak.

Midőn Nagyméltóságodnak nagyfontosságú és eszmekeltő kezdeményezéséért köszönetet mondunk és a részletmunkára is szolgálatainkat készséggel felajánljuk, vagyunk

Budapest, 1914 január hó 23.

az Országos Középiskolai Tanáregyesület
modern nyelvi szakosztálya nevében

Nagyméltóságod alázatos szolgái

Dr. Balassa József,
elnök.

Dr. Kaiblinger Fülöp,
előadó.

A miniszter úr a bizottság munkálatát szívesen fogadta. Ő is nagy fontosságot tulajdonít az élő idegen nyelvek intenzívebb tanításának; súlyt helyez a gyakorlati pedagógusok véleményére és a szakosztály javaslatait áttanulmányozás után a Közoktatásügyi Tanácshoz fogja utalni.

* * *

A szakosztály további programmjába felvette a modern nyelvi tanárképzés tárgyalását, a reform kialakulása után pedig a tanterv részletes kidolgozásával óhajt foglalkozni. E munkálatok végzéséhez az elnökség ezúton is kéri a tisztelt szaktársak minél nagyobb számban való közreműködését.

Kaiblinger Fülöp,
titkár.

A történelmi reformbizottság memoranduma.

A történelmi reformbizottság alább közölt munkálatát a modern nyelvivel egy időben nyújtották át a miniszter úrnak. A dolgozat tartalmát *Fest Aladár* kir. tan., tank. kir. főigazgató úr vázolta a miniszter úr előtt, aki ezt a memorandumot is szívesen fogadta s annak tanulmányozását és a Közoktatásügyi Tanácshoz juttatását is kilátásba helyezte. A memorandum a következő:

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Abban a mély és széleskörű érdeklődésben, melyet Nagyméltóságod 1913 szeptember 27-én kelt, az Országos Közoktatási Tanácshoz intézett s a lapokban is közölt rendelete a középiskolai tanárság körében általában keltett, nagy mértékben részt vettünk mi, a történelem tanárai is. Mi is érezzük, hogy középiskoláink 30 éves szervezete egyben-másban idejét multa s azt az élet követelményeivel összhangba kell hozni; tapasztaltuk, hogy a fejlődő élet a történelem tanításával szemben is újabb követelésekkel lép fel s azért örömmel néztünk a leiratban érintett reform közeli megvalósulása elé. Az első pillanatban ugyan reméltük, hogy az új szervezet a tanári testületek bevonásával fog megejtetni, de bár ez eddig nem történt meg, azért így sem töltöttük tétlen várakozásban az időt, hanem Országos Tanáregyesületünk budapesti körében legott megalakítottuk a *Történelmi Reformbizottság*-ot, mely örvendetes buzgalommal látott munkához s amennyiben az idő sürgetése megengedte, megvitatta a történelemtanítás reformjára vonatkozó legfontosabb kérdéseket.

Engedje meg Nagyméltóságod, hogy reformbizottságunk tárgyalásainak eredményét az alábbiakban főbb vonásaiban mély tisztelettel előterjesszük:

A bizottság tárgyalásainak során különösen két felfogás jutott kifejezésre:

a) a reformbizottság tagjainak az a megegyező véleménye, melyet a felügyeletre és ellenőrzésre hivatott közegek is megerősítenek, hogy *a történelem tanításának eredménye általában nincs mögötte a középiskola többi tárgyaiban elért eredménynek;*

b) hogy történettanításunknak ezelőtt 30 évvel készített Tanterve, ma már reformra szorul. A történelemtanításnak tekintettel kell lennie a közélet megváltozott viszonyaira. Évégből közelebb kell hozni napjainkhoz és szorosabb kapcsolatba kell hozni a mai élettel, hogy az állami, társadalmi és gazdasági életnek, szóval: mai műveltségünknek hű képét adja.

A bizottság tehát meg van győződve, hogy a történelemtanítás még kívánni valót hagy hátra. Legyen szabad az alábbiakban annak (jórészt a tantervben gyökerező) némely fogyatkozását feltüntetnünk:

1. A Tanterv és Utasítások nyomán hagyományos szokás szerint az egyetemes történelemben, főkép ennek ó- és középkori részében sok, *egészen fölösleges* anyagot tanítunk, ellenben a művelt-

ség számos olyan részletét nélkülözzük, amit a *mai* élet sürgősen megkövetel. Ennek figyelmen kívül hagyása okozta, hogy az iskola és a gyakorlati élet közt nem fejlődött ki kellő kapcsolat. *Ezt a történelemtanításnak meg kell teremtenie életrevaló, gyakorlati ismeretanyag felvétele által.*

2. Nagy fogyatkozása volt történettanításunknak, hogy a magyar történetben csak a kiegyezésig (1867), az egyetemes történelemben a berlini kongresszusig (1878) haladt. A mai napig tehát a tanterv sem akart eljutni, az iskola pedig tényleg a jelzett időpontokig is csak kivételesen ért el. S minél inkább közeledett napjainkhoz, annál szűkebb szavú lett.

3. A hagyományos szokás és helytelen szerkezetünk következtében tankönyveink is sok fölösleges terhet vonszolnak magukkal, melyek a gyakorlott tanárt is hátráltatják, a kezdőt pedig szinte megtévesztik munkájában. A gyökeres újítástól a vállalkozót a tankönyv-approbálás jelenlegi módja riasztotta vissza. A fölösleges anyag elhagyása, az új követelmények felvétele és helyesebb módszertani elvek érvényre jutása nyomán tankönyveink terén is kedvező változást remélhetünk.

4. Egyre gyakrabban felhangzik olyan kívánság is, mely tanárképzésünk reformját sürgeti. Főleg két panaszt emelegetnek sűrűbben : *a)* hogy az egyetemi hallgatóknak megfelelő tanárképzői előadások hiányában nincs módjukban szakmájuk főbb anyagát végighallgatni ; *b)* hogy a tanárképzés és a középiskola közt még ma sincs meg a kellő kapcsolat. Ennek a kérdésnek a középiskolai reformmal való egyidejű megoldása a kitűzött cél elérését nagyban elősegítené.

5. A történelem tanításának egyik nagy nehézsége az a körülmény is, hogy tulajdonképpen egészen megfelelő *módszer* a történelem tanításában *általánosan* még ma sem fejlődött ki. A cél kitűzése tekintetében is ingadozások vannak. Az iskola legtöbbször beérte mozaikszerű adatközléssel, melyet az élet számára csak ritkán dolgozott föl. Kelleténél többet *közölt* és kevesebbet *általánosított*. A történelemtanítás egész anyagára kiterjeszkedő módszer megalkotását is tervbe vette a reformbizottság, mely munkáját ezen a téren azzal kezdi, hogy *a)* megállapítja a történettanítás *előkészítésének* módszerét ; *b)* fölkutatja és rendszerezi a kapcsolatokat a történelem és a rokon tárgyak (így : a földrajz, a magyar irodalom, a klasszikus és a modern nyelvek irodalma) között ; *c)* áttanulmányozza a külföld hasonló fajú iskoláinak tantervét és módszerét. Ezek után

pedig a fent jelzett elvek alapján összeállítja az egyes osztályok anyagát.

Mindez természetesen még az önként vállalkozók kezében is hónapok munkája lesz. A reformbizottság azonban nem várva be, míg munkája egész komplexumával elkészül, jelen alkalommal főképpen elvi álláspontját és az egyes osztályok általános anyagbeosztását kívánja tisztelettel előterjeszteni :

A) **Alsó tagozat.**

I. osztály.

A történettanítás előkészítése a magyar olvasókönyv történelmi olvasmányainak felhasználásával, úgy mint eddig, a magyar nyelv tanára által, de fokozottabb gonddal.

II. osztály. Heti 3 óra.

Világtörténelmi *olvasmányok* (kor- és jellemképek) az ó- és középkorból, utóbbiban tekintettel a magyar történelmiekre is, melyekhez a világtörténelmiek előkészítésül is szolgáljanak.

III. osztály. Heti 3 óra.

Világtörténelmi olvasmányok (kor- és jellemképek) az újkorból, tekintettel a magyar történelmiekre is.

IV. osztály. Heti 3 óra.

A magyar nemzet összefüggő története.

B) **Felső tagozat.**

V. osztály. Heti 3 óra.

Az ókor története a nyugatrómai birodalom bukásáig, Kr. u. 476-ig.

VI. osztály. Heti 3 óra.

A közép- és újkor története kapcsolatban a magyar nemzet történetével 1648-ig.

VII. osztály. Heti 3 óra.

Az újkor története kapcsolatban a magyar nemzet történetével 1648-tól napjainkig.

VIII. osztály. Heti 4 óra.

A magyar nemzet története világtörténelmi háttérrel s az intézmények feltüntetésével napjainkig.

A felső osztályok mindegyikében gondot kell fordítani a művelődés, az állami, társadalmi és gazdasági intézmények fejlődésének feltüntetésére s a VII. és VIII. osztályokban a nyugati államok és hazánk mai állami és gazdasági életének megértetésére is.

Megokolás.

A bizottság köteles őszinteséggel vallja be, hogy az alsó tagozatban tervezett változtatást — az egész anyag két ízben való tanításának tervét — kezdetben némi aggodalommal látta. Az eddigi beosztás (az I. és II. osztályban olvasókönyvi előkészület, a III. és IV. osztályban magyar történelem) megfelelő alapot adott, míg a most tervezettel szemben kétségeink voltak. Főképpen az az elvi kérdés ejtett bennünket gondolkodóba, hogy az a minimális világtörténelmi ismeret, amelyet a tanuló az alsó osztályokban szerez, megéri-e azt az áldozatot, amelyet érte a nemzeti történelem gyengébb (mert kevesebb idejű) felkarolásával hozunk. Mert vezető szempontul állandóan az a gondolat lebegett előttünk, hogy a felsőbb osztályok magyar történelmének már az alsó osztályokban megbízható alapot vessünk. Alaposan meg kellett tehát fontolnunk, hogy az alsó tagozatban olyan megoldást találjunk, amely egyetemes történeti ismereteket is nyújtva, pótolja a régi tanterv ebbeli hiányát, előnyeinek kockáztatása nélkül. A fölmerült és megvitatott módozatok közül a bizottság az alsó tagozatban a fentebb jelzett felosztást tartaná legcélszerűbbnek. A bizottság nézete szerint főerőssége ennek abban van, hogy *a)* legkevésbé tér el a régitől; *b)* hogy nem hanyagolja el a magyar történelmet sem. Az I. osztályban megveti a történelemtanítás alapját — úgy mint eddig — a magyar olvasókönyvi történelmi olvasmányok felhasználásával. A II. és III. osztály feladata lesz, hogy a kívánt világtörténelmi ismereteket nyújtsa. A tanulók korát, csekélyebb előismeretét és gyengébb felfogóképességét tekintve, azonban még itt sem lehet szó rendszeres, összefüggő történettanításról, hanem az ó-, közép- és újkor főbb eseményeit és legfontosabb intézményeit kor- és jellemképekben kell a tanulókkal megértetni. Ezzel a tanulók áttekintő és összefoglaló képességét is fejlesztjük. A bizottság tagjainak egyhangú véleménye az, hogy ezeket az olvasókönyveket a történelem tanárai írják s a történeti olvasmányokat is ugyanők tanítsák. A IV. osztályban a magyar nemzet összefüggő történetét adnók. Ezt tehát a tanulók aránylag *érettebb* korban tanulnák s minthogy a távozók *ezzel* hagynák el az iskolát, ez a beosztás a *nemzeti* szempontnak is legjobban megfelelne.

Az a körülmény, hogy a tanuló a történelmet *mint* önálló tárgyat az egyetemes történelemmel kezdené, megfelelne egyrészt a fejlődés menetének, másrészt pedig a kollektív történeti fogal-

mak előzetes tisztázása által is nagyon megkönnyítené az összefüggő magyar történelem tanítását.

Ilyen beosztás mellett remélhetőleg sikerülne megfelelő egyetemes történelmi ismeretet nyújtani, anélkül, hogy a VIII-ad osztályos magyar történelem megalapozását az alsó tagozatban elhanyagolnók.

A felsőbb osztályok anyagbeosztása eddig is teljesen megfelelő volt. A netán mutatkozó elégületlenséget az említett egyéb okok eredményezték. Ezek kiküszöbölése végett a bizottságnak az a véleménye, hogy az ó- és középkori történet anyagából mindazokat a fölösleges részleteket, amelyeknek a következőkre semmi hatásuk sem volt, el kellene hagyni s a megmaradt anyagot módszeresebben kezelni. Kerülve a szükségtelen elaprózó részletezést, minden adatot egy magasabb egység szervezetébe kell illeszteni. Ha ott nincs helye, akkor fölösleges és elhagyandó. Igy az V., VI. és VII. osztályok anyagát heti 3—3 órában el lehet végezni. A VIII. osztály anyagának földolgozására azonban az eddigi heti 3 óra semmiképpen sem elegendő, mert csak 7 hónapi szorgalmi idő áll rendelkezésre. Az eddigi eredménytelenségnek is jó részben az volt az oka, hogy a világtörténelmi háttér megfelelő kidomborítására nem volt elég idő. Itt tehát csakis heti 4 órai tanítástól lehet eredményt várni. Általában pedig valamennyi osztálynál fontos tényezőképpen szerepel az, hogy a földrajz mennyiben segíti, illetve tehermentesíti a történelmet.

A fölösleges anyag elhagyásával szükség lesz az életrevaló ismeretek köréből annyit felvenni, hogy az iskola és az élet között a kívánatos kapcsolat helyreálljon és állandó maradjon.

Eddigi rendszerünk mellett a történelem nem teljesítette (és ha a tantervet követte, nem is teljesíthette) kellőképpen azt a feladatát, hogy a jelent megértesse. A tanuló a történelem egyik részében sem volt annyira tájékozatlan, mint éppen a jelen viszonyaiban. Éppen ezért kell a történelmet napjainkig megismertetni s ki kell terjeszkednie az állami, társadalmi és gazdasági kérdéseken kívül mindazokra a tényezőkre, amelyek közéletünket foglalkoztatják és az emberi művelődés körébe tartoznak. Ezek szerint tehát a középiskolai történelemtanításnak célja az volna: hogy az ifjú tájékozást szerezzen az emberi műveltség fejlődésében, kellő politikai belátással ismerje meg a jelen viszonyait és meg legyen benne a képesség a műveltség bármely ágában továbbhaladásra.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Ezek azok a főbb elvek és szempontok, amelyeket már most szükségesnek láttunk Nagyméltóságoddal megismertetni. De egyben kötelességünknek tartjuk abbeli aggodalmunknak is őszintén kifejezést adni, melyet a reformnak egyszerre az egész vonalon való keresztülvitele esetén el nem fojthatunk. A II-ik és III-ik osztályban teljesen új, a IV-ikben gyökeresen átdolgozott tankönyvekre lesz szükség; ezeknek módszeres elkészítése a kellő idő hiányát megsínylené. Megnyugtatóbbnak tartanók a fokozatos életbeléptetést.

Legyen szabad még bejelentenünk, hogy történelmi bizottságunk az O. K. T. E. kebelében az új tanterv életbeléptetése után is állandóan megmarad és minden igyekezetével azon lesz, hogy történettanításunkat saját hatáskörében mindinkább előbbre vigye.

Mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy előterjesztésünket nagybecsű figyelmébe venni kegyeskedjék.

A Történelmi Reformbizottság nevében

Fest Aladár s. k.
kir. tanácsos, kir. főigazgató,
a bizottság elnöke.

Szőts Gyula s. k.
állami főgimnáziumi tanár,
a bizottság jegyzője.

Dr. Takáts György s. k.
áll. leánygimnáziumi tanár,
a bizottság előadója.

Temesvári Kerületi Tanári Kör.

A *Temesvári Kerületi Tanári Kör* két ülésén foglalkozott a középiskolai reform kérdésével.

Az üléseken dr. Berkeszi István elnöklete alatt jelen voltak dr. Both Ferenc és Réday János igazgatók, Bodrossi Lajos, dr. Ozorai Lajos, Gábor Áron, dr. Trostler József, Gerő Vilmos, dr. Steiner Simon, dr. Arendt Endre, dr. Banner Benedek, Lovas Imre, Csukovits Sándor, Lukács Béla, Kein Félix, dr. Déznai Viktor, Basch József, Farkas János, Szentgyörgyi László, dr. Kovács Károly tanárok és dr. Gálos Rezső titkár, mint az ülések jegyzője.

Dr. Berkeszi István köri elnök az ülés megnyitójában megemlékezett báró Eötvös Józsefről, »ama halhatatlan férfiúról, ki életében a magyar pedagógusok vezére, a magyar pedagógiának pedig megalapítója volt. Báró Eötvös József születésének 100-ik évfordulóján hálás kegyelettel fordul e szentemlékű férfiú felé minden magyar szív, de senki sem hálásabban, mint a magyar tanárság, melynek ő mindenkor szövétneke marad. A demokratikus alapon kifejlett, nemzeti szellemben nevelt, de amellett a nyugati nagy nemzetek minden tudományos vívmányaiban jártas, gondolkodni tudó, türelmes nemzedék nevelése volt az ő célja. Ő volt nemzeti közoktatásügyünk első

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

szervezője s utódai csak az általa lerakott alapon építenek tovább. Adja a Gondviselés, hogy Eötvös szelleme lengje át mindenkor közoktatásügyünk vezetőit s az Eötvös szelleme vezessen bennünket tanárokat mindenkor, még akkor is, ha netán keserűséggel telik meg szívünk, látva azt, hogy nem mindenben uralkodik már b. Eötvös J. szelleme. Legyen áldás b. Eötvös József emlékezetén.«

A napirend során a Tanári Kör Gábor Áron tanár indítványára elhatározta, hogy a városi mozgóképszínház igazgatóságának fjúsági előadások tartását célzó javaslatát pártolja, a kérdés részletei azonban az egyes iskolák igazgatóságának hatáskörébe tartozván, egyöntetű határozatot e tekintetben nem hozhat.

Ezután áttért a kör a középiskolai reform kérdésének megvitatására. A kérdésnek két előadója volt: *dr. Ozorai Lajos* a latin nyelv álláspontjáról, *Bodrossi Lajos* a természettudományok szempontjából ismertette az erre vonatkozó új miniszteri rendeletet. Elsőnek *dr. Ozorai Lajos* szólt a tárgyhoz. Előadásának bevezetésében ismertette a miniszternek a reform ügyében kiadott rendeletét, majd a külföldi reformtörekvéseket és a már létesített intézményeket. A nálunk mutatkozó hiányok megszüntetésére nézve szükségesnek tartja *az előkészítő osztály* felállítását, amely kapcsolatot teremtene az elemi és középiskola között. Örömmel látja, hogy a latin nyelv eltűnik az első osztályból, de aggodalmat kelt benne, hogy a német lép helyébe; tehát a nemzeti nyelv intenzívebb tanítása helyett megint egy idegen nyelv. Természetesnek találja, hogy a latin helyébe elsősorban a német nyelv lépjen, csak ne mindjárt az első osztályban. A német nyelv tanításában a csoportrendszer bevezetése eredménnyel kecsegtet. Vigyázni kell a reform készítőinek, hogy a latin nyelv, a gimnáziumi tanítás és nevelés ezen értékes része továbbra is kellő gondozásban részesüljön. A magasabb fokon való kezdést okvetetlenül támogatni kell majd a tanítás végcéljának helyes megjelölésével, a nyelvi készség, a fordítói ügyesség fokozását eredményező új, művészi metódusok alkalmazásával és főkép az irodalmi anyagnak helyesebb, célszerűbb és a tárgyat megkedveltetni alkalmasabb kiválasztásával, amint az pl. Olaszország új tantervében meg is valósult. A latin kulturáról, az irodalom fejlődéséről teljes, bár csak összefoglaló képet kell nyújtanunk. Ha a latint az V. osztályban kezdjük, mindezt nem érhetjük el. A latin tanítása tehát csak a III. osztályig halasztható. Ez azonban összeütközik a kettős tagoltság kérdésével. Ez utóbbit tehát elejtendőnek tartja. A mai középiskolának legnagyobb veszedelmét a túlzsúfoltságban látja. Ezen kell segíteni a középiskolába nem való elemnek alsóbbfokú, praktikus célú iskolákba szorításával. A kettős tagoltság ezt jóformán lehetetlenné tenné. Az alsófokú tagozatot valósággal ellepnék az oda nem való tanulók. Szerinte a modern élet változatossága, komplikáltabb gazdasági és társadalmi viszonyai már az alsó fokon is minél többféle iskolatípust kíván. A középiskolát vissza kell adni igazi rendeltetésének, az egyetemekre való előkészítésnek. Az új reformközépiskola berendezésének megrajzolása után örömének adott kifejezést a reáliskolának tervbe

vett egyenjogusítása fölött. Befejezésül kívánja, hogy a középiskolai tanárság necsak az előkészítés, hanem a kodifikatórius munkából is vegye ki a maga részét. Arra alkalmas főigazgatók, igazgatók és tanárok szabadságoltassanak és rendeltessenek be a törvényelőkészítés idejére a minisztériumba. A törvénytervezet idejekorán küldessék meg a középiskolai egyesületeknek beható tárgyalás és hozzászólás végett. A kísérleti iskolák helyett a tanulók érdekében helyesebbnek tartja, hogy a reform egyszerre az egész vonalon lépjen életbe. Ezért alapos előleges megvitatás előzze meg a reformot. A reform sikeres keresztülvitelének fontos előfeltétele, hogy gondoktól mentes tanárság álljon rendelkezésre. Kívánatossá kell tenni a tanári pályát s kellőképen gondozni a tanárképzés ügyét is.

Utána *dr. Both Ferenc* szólalt fel, aki úgy véli, hogy a középiskolák reformjára szükség van, de egy elhamarkodott reform többet ártana, mint használna. Tény, hogy a külföld is a többféle középiskolát kedveli, melyek többféle úton egy célhoz vezetnek és így egyenlő jogosításúak lehetnek. Az átmenet dolgában: a *magyar* fiúkat sújtaná leginkább, ha a latin helyett az első osztályba a németet hoznák be. Az I. osztályban ne legyen idegen nyelv. Viszont — miként a poroszok is meggyőződtek róla — inkább ne tanítsunk latint, mintsem az V.-ben kezdjük el. Az ilyen túlságba menő reformmal a gimnáziumnak mint régi magyar iskolának klasszikus szellemét kiforgatnók egész valójából. Ami a tagoltságot illeti, nem az egyes tagok befejezettsége, hanem a kölcsönös átmenet lehetősége a fő. Az egységes középiskolához átmenetül előbb kísérletet kellene tenni néhány iskolában; utal e tekintetben az aradi líceum példájára. Általában pedig a sok típus, minél több típus híve. Szeretné a gimnáziumban a vegytan, egészségtan, kötelező ének, és a testgyakorlatnak és földrajznak intenzívebb tanítását.

Gerő Vilmos elégségesnek tartja, ha a latint az V.-től tanítják. Érettebb korban eredményesebben tanítható. Utal arra, hogy az életben azok is megfelelnek, akik a reáliskolában, tehát csak 4 évig tanulták a latint. Különben is, ha a latint nem korlátozzuk, nem tudja, mi helyett volna a kémia, egészségtan stb. bevezethető. Egy véleményen van Ostwalddal: sohasem érezte, hogy a latin valamiben elősegítette volna, vagy baj lett volna, hogy nem tanult többet latinul, de nagyon sajnálta, hogy nem tanult többet franciául, angolul. A középiskolai reform kérdését a közvélemény csodálatosképen a gimnázium reformjául kezeli, a reáliskolákról nem is beszélnek. A latin nyelv kérdése van előtérben. Ő biztosítja a kollégákat, hogy itt semmiféle tatárjárás nem készül, nemzeti veszedelem nem lesz a dologból: amennyi latinra az ifjaknak szükségük van, annyit ezután is tudni fognak.

Réday János szerint az előadó azon állítása, hogy az iskola konzerváló intézmény, kiegészítésre szorul: az iskola csakugyan csak megállapodott dolgokat ad az ifjúságnak, az iskola konzervatív, de a tanárok nem azok, sőt a reform munkásai is közülök kerültek ki. A reform né legyen könnyítés s necsak a középiskolára szorítkoz-

zék, de az egész tanításra kiterjedjen. Ez esetben nincs szükség előkészítő osztályra; inkább az elemi iskola nevelő intenzitását kell növelni.

Csukovits Sándor is azon a nézeten van, hogy a latint a III. osztályban kezdjük. A reformot nemcsak az élet, hanem a gimnázium ideális tendenciájának szem előtt tartásával kell végrehajtani. A reformnak nemzetibb irányúnak kell lenni: a történelem és az irodalom tanítása még több gondot követelnek. Szeretné, ha a reformra nézve a tanári karokat meghallgatnák. Egyébként az egységes jogosítású középiskola híve.

Ezután *Bodrossi Lajos* igen találó megjegyzésekkel a természettudományok álláspontjáról foglalkozott a középiskolák reformjának kérdésével. Úgy látja, hogy hazánk a természettudományos nevelés terén az európai államokhoz viszonyítva nagy inferioritásban van. Az egész nemzet nevelésére kihat, hogy középiskoláink $^9/_{10}$ része gimnázium. Még Ausztriában is a reáliskolák jobban gyarapodnak, mint a gimnáziumok. Ez a jobb arány javítja a természettudományos középiskola helyzetét. Jóllehet a németeknél még ennél is kedvezőbbek az arányok, még ott sincsenek a mai helyzettel megelégedve: ott a természettudományokat egyenesen a klasszikus filológia helyébe akarják tenni. A maga részéről elismeri a klasszikus képzés szükségét, de az eddigi aránysámot nem helyesli: szükség volna 30% radikálisan, kizárólagosan természettudományos reáliskolára, 30% latin-görög alapú gimnáziumra és 40% reálgimnáziumra, mely mindkettőből ad valamit. A tervezett reform egyezkedő irányát azonban nem helyesli.

Dr. Kováts Károly örömmel üdvözölte Bodrossi eszméit s helyeselte azokat, mert azok benne is éltek. A miniszter reformja nem a középiskola reformja akar lenni, hanem a társadalmi és politikai életé; ennek előfeltétele pedig kettős: a nevelés reformja és a minősítés reformja. Mert ma az iskolának és a minősítésnek, nem az életnek dolgozunk. Ha az életnek akarunk dolgozni, helyet kell adnunk a természettudományos iránynak is.

Lovas Imre tanári tapasztalatok alapján és Nagy Aurél dolgozatára utalva, a latin nyelvnek az első osztálytól való tanítását sürgette. A német, szerinte, nem tehető helyébe, mert az vagy irodalomtanítás lenne s akkor nem tanul nyelvet a gyermek, vagy társalgás lesz s akkor bizonyos tekintetben a magyarral egy rangra jut, viszont elveszti a nyelvtanítás gondolatképző erejét. Az egységes középiskola helyett a több típus híve, de nem tudja hová tenni a sok természettudományi órát. Befejezésül arra utalt, hogy az Apponyi fölvetette kérdésről, magának a nevelésnek ügyéről nem szólnak. Erősebben figyelembe kellene venni a tanítás nevelési oldalát s ezért egy nevelésügyi reformbizottság alakítását sürgette.

Dr. Ozorai Lajos a zárszó jogán utalt arra, hogy a vita nagy érdeklődést keltett s hogy a vélemények vagy megegyezők, vagy könnyen összeegyeztethetők.

Berkeszi István elnök történeti visszapillantást vetett a latin nyelv kérdésére. 1790—1844. elég védelmezője volt a latin nyelvnek

is; de Bessenyeitől, Báróczytól, Décsytől Kölcseyn és Kossuthon át Deákig sokan sürgették a reális irányú tudományok művelését is. Differenciálódás hozta létre a reál-, kereskedelmi-, felsőbb leányiskolákat, az iskolák összeegyeztetésére tehát nincs szükség. Maga a reform minden iskolára ráfér. A maga részéről minél több iskolatípust szeretne és pedig olyként, hogy a fővárosban mindenféle iskolatípus legyen; vidéken ott, ahol 3—4 középiskola van, legyen gimnázium latin-göröggel, gimnázium csak latinnal, reáliskola franciával és rk. tárgyul latinnal, reáliskola angollal, vagy ha csak egy reáliskola van, francia-angol bifurkációval; végül ahol csak egy középiskola van, legyen akár trifurkáció is. Minden középiskolának legyen egyforma jogosítása. Megváltoztatandó volna a minősítési törvény és a középiskolákkal megreformálandó volna a polgári iskola is. Végül indítványára a kör a következő határozatot hozta:

»*1. A temesvári kerületi tanári kör örömmel üdvözli a közoktatási kormánynak a középiskolákra vonatkozó reformtörekvéseit. 2. A kör nem kívánja az egységes középiskolát, hanem a kétféle középiskolai típust megtartva, a klasszikus szellemű gimnáziumot és a természettudományos alapokra fektetett modern reáliskolát fenntartani kívánja s ezek mellett 3. kívánja mint új iskolatípust a humánus és reális törekvéseket összeegyeztető reálgimnáziumot, az V. osztálytól kezdődő bifurkációval. 4. Mindezeknek azonban előfeltételéül tartja a minősítési törvény megváltoztatását és a polgári iskola kifejlesztését.*«

Dr. Gálos Rezső,
titkár.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi január hó 30-án d. u. 6 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott a Markó-utcai főreáliskola tanácskozótermében.

Jelen voltak: Négyesy László, Gaal Mózes, Pintér Jenő, Rados Ignác, Solymossy Lajos, Máté Lajos, Himpfner Béla, Endrei Gerzson, Imre Sándor, Székely István, Szemkő Aladár, Marczinkó Ferenc, Szőts Gyula, Böngérfi Géza, Fodor Márkus, Jancsó Benedek, Balásy Dénes, Németh József, Szabó Ernő, Rázsó Géza, Schuster Alfréd, Baumgartner Alajos, Balog Mór, Stern Gizella, Silberer Berta, Kepes Ilona, Kepes Irén, Sebestyén Arminné, Straus Rudolfné, Strasser Adél, stb.

Elnök megnyitván az ülést, kegyeletes szavakban megemlékezett *Rombauer Emilről*, aki két éven át volt a kör elnöke, és életének utolsó napjáig intenzíven vett részt a kör és a tanárság munkájában. *Elnök* indítványára a kör elhatározta, hogy *Rombauer Emil* emlékét jegyzőkönyvileg megörökíti és erről jegyzőkönyvi kivonatban értesíti a családtagokat.

Elnök köszönetet mondott *dr. Reichenhaller Kálmán*nak a tanácskozóterem átengedéséért, és felhatalmazást kért a körtől arra, hogy az Egyesület legközelebbi választmányi ülésén a körnek a középiskolai reform ügyében tanusított állásfoglalásáról szóló refe-

rádát a kör tisztikara készítse el. A kör a felhatalmazást megadta. Ezután *Elnök* felkérte *Balásy Dénest* »A reformközépiskola vagy kapcsolat a népiskola és középiskola között« című előadásának megtartására.

Balásy statisztikai adatokkal kimutatja, hogy a gimnázium, reál és polgári iskolák alsó négy osztályába járó 116 ezer főnyi tanulóból, akik 9—14 éves korúak, legfeljebb csak egy harmada megy felsőbb iskolába, a többi szakiskolákba, vagy kisebb kezelésügyi vagy közgazdaságügyi pályákra kerül. Ezeknek a praktikus pályáknak életigényeit azonban az összes középfokú iskolák a maguk kezdőfokú tanítástervükkel és többnyelvűségükkel a magyar nemzeti közműveltségnek megfelelő eredménnyel nem szolgálják elegendőképen. Ennek oka a sokféle nyelvtanítás, tankönyv és tanmódszer, és a 9—12 éves többféle ajkú növendékek járatlansága a magyar nyelvben. Ezért *Balásy* átmenetképen a népiskola és a középiskola között a reformközépiskolák sürgős átszervezését ajánlja, kizárólag magyar tanítástervvel a két alsó osztály számára. Megjelöli a tanítástervet és átszervezés költségnélküli módozatait. Az átszervezést szükségesnek tartja, mert különben, ha a jelenlegi középfokú iskolázás rendszere a maga állami és hitfelekezeti jellegével továbbra is érvényben marad, ez a szisztéma lassankint kulturai konfúzióra és föderációra vezet, amiből kérlelhetetlenül politikai föderáció következik.

Ezután *dr. Fodor Márkus* előadása következett az új középiskola célkitűzéséről.

*Dr. Székely István Balásy*val szemben konstatálta, hogy a mi tanítástervünk nem ró nagyobb terhet a tanulókra, mint a nyugati országok tanítástervei, és hogy a magyar középosztály kiállja a versenyt a nyugati államok középosztályaival. Nem tulajdonít beolvasztóképességet az iskolának. *Fodor* véleményével szemben az a véleménye, hogy a tanár nevelhet az iskolában is, és a családi nevelés van olyan fokon nálunk is, mint nyugaton; a gimnáziumi oktatásnak pedig meghatározott célja van: előkészítés felsőbb tanulmányokra.

Gaal Mózes Balásy előadására vonatkozólag megjegyzi, hogy az előadó széles alapon, nagy tudással fejtegeti a népiskolai és középiskolai törvényeket, bőséges statisztikai adatokkal világítja meg, hogy a tanulókat 12 éves korukig egységes, tisztán nemzeti alapon kell tanítani, idegen nyelvektől mentes legyen a tanítás. A népiskola és középiskola kapcsolatára csak reámutat, de épp enezt a reánk nézve ezúttal fontos kérdést nem fejti ki, s nem ad elegendő konkrétumot.

Fodor előadásához megjegyzi, hogy az előadó a középiskola reformját a nevelés céljával hozza kapcsolatba, de merő általánosságban mozog. Olyan dolgokat mond el, amiket minden iskola, akár reform, akár nem reformiskola, eddig is a lehetőség szerint igyekezett megvalósítani. Ez az előadás nem alkalmas arra, hogy vitának vagy megbeszélésnek legyen alapja.

Balásy Dénes a felszólalókkal szemben hangsúlyozta, hogy előadását csak a 10—12 év közt levő tanulókra vonatkoztatta.

Fodor Márkus Székely felszólalására kijelenti, hogy *Székely* véleményét nem teheti magáévá, mert az a meggyőződése, hogy családi nevelésünk *általában* nem áll a nyugati államok nívóján és így kultúrgenerációnk nevelését arra nem bízhatjuk, tehát azt a napi 4—5 órát, amit a gyermek a mi vezetésünk alatt tölt el, annál alaposabban kell kihasználni. Továbbá nem fogadja el *Székely*nek azt a nézetét sem, hogy a gimnázium csak az egyetemre készítsen elő. *Gaal Mózes* felszólalására dolgozatának vezető motívumaira utalt akkor, amikor bizonyítani akarta, hogy a felvetett kérdésnek az egész reformra kiterjedő *gyakorlati* jelentősége mily nagy.

Elnök köszönetet mondott az előadóknak és a felszólalóknak, és az ülést bezárta.

Kronberger Ede,
titkár.

Debreczeni kör.

Február 12-én délután tartotta a Debreczeni kör ez iskolai évben negyedik gyűlését. A tagok igen szép számmal gyűltek össze, sőt vidéki tagtársaink is képviselve voltak. Az elfoglaltsága miatt távollevő elnök helyett *Sinka Sándor* alelnök vezette az ülést.

A gyűlés még a napirend megkezdése előtt egy kis bensőséges, meleg ünnepséggel nyílt meg. *Dr. Kardos Albert* főreáliskolai igazgató szíves szavakban mondott köszönetet a református főgimnázium tanárkarának azért, hogy díszes, új épületében, melybe csak nemrégen költöztek át az ősi kollégiumból, a tanárköri gyűlések számára hajlékot nyújtott. Egyben kívánta, hogy a szebb és megújult környezetben is kifejtse a tanárkör a maga hivatásának megfelelő buzgó működését. A főgimnázium tanárkara nevében *Karai Sándor* igazgató mondott az üdvözlő szavakért köszönetet.

A mult ülések jegyzőkönyveinek hitelesítése után rátértek a napirendre. *Dr. U. Szabó Gyula* főgimnáziumi tanár tartott felolvasást: »*A magyar irodalomtörténeti anyag beosztása*« címen.

Vida Sándornak és Kovács Gézának a Közlönyben megjelent cikkeiből indult ki. A VII. és VIII. oszt. irodalomtörténeti anyaga között nagy aránytalanság van. A régi magyar irodalomtörténet tanítása az Utasítások és tanterv ellenére is igen enciklopédikus, mindent felölelő. A hagyományos anyaghoz nem mernek nyúlni kézikönyveink szerkesztői. A felolvasó tervezete szerint a régi magyar irodalomból 3 író (Balassi, Zrínyi, Mikes) köré kellene csoportosítani az anyagot. Minthogy pedig a stilisztikai, retorikai és poétikai oktatás nem eléggé készíti elő a régi irodalomtörténet (1772-ig) tanítását, azért, hogy a nagy létszám (60—70) mellett feleltetésre, magyarázatra és az iskolában való közös olvastatásra egyaránt legyen idő, a régi irodalom anyagát alaposan meg kell rövidíteni s minden felesleges dolgot belőle elhagyni. Néhány többé-kevésbé célravezető eszmét vet fel. Pl. az irodalomtörténet tanításának 3 évre való kiterjesztése, vagy a régi irodalomnak a stilisztikai, retorikai és

poétikai tanulmányokkal kapcsolatban intenzívebb tanítása. Leghelyesebbnek tartja azt az Utasítások szellemével teljesen megegyező eszmét, hogy a régi irodalom anyagát jól megszorítván, a VIII. osztály anyagából egy részt tegyenek át a VII.-be. A fősúlyt a VII. osztályban a művelődéstörténetre kell fektetni. Az újabb irodalomtörténetet pedig az eddigi szokásnál sokkal intenzívebben kell tanítani. Hangsúlyozta, hogy lehetőleg mindent az iskolában kell olvastatni, mentül kevesebbet bízni a magánszorgalomra. Az ú. n. magánolvasmányi kivonatok legtöbb esetben csak slendriánságra szoktatják a tanulókat, különösen ott, ahol a nagy létszám miatt ezeknek tüzetesebb számonkérésére nincs megfelelő idő. A következő javaslatot terjesztette a tanári kör elé. A készülő középiskolai reformmal kapcsolatban irodalomtörténeti tanításunk színvonalának emelése céljából helyesnek tartanánk, ha az illetékes tényezők a VII. és VIII. osztály tananyaga közt fennálló aránytalanság eloszlatására is tekintettel lennének. Célravezetőnek tartanánk 1. *azt, hogy a régi magyar irodalomtörténet összevonásával a VIII. oszt. tananyagából egy jó részt, legalább a romantikus iskola költőit vigyük át a VII. osztályba, 2. a heti óraszámot okvetetlenül emeljék fel legalább 4-re, 3. a tankönyvek bírálásánál, illetőleg engedélyezésénél a bennük feldolgozott anyag megfelelő mennyiségére is tekintettel legyenek.*

Az előadáshoz hozzászólottak:

Dr. Kardos Albert: Bizonyos, hogy a felvetett kérdés a tanításnak egyik legfontosabb ügye, mely nemcsak a szaktanárokat érdekli, sőt nemcsak a középiskolai tanárságot, hanem összefüg szorosan egész nemzetünk irodalmi műveltségével. Mert ha kicsi nálunk az irodalmi műveltség, ennek egyik legfőbb oka, hogy rosszul tanítjuk az irodalomtörténetet. A felolvasó azonban olyan kérdést is szőnyegre hozott itten, ami nem a tanítás körébe tartozik, hanem tudományos probléma, t. i. az irodalom korszakainak a megállapítását. Ezt a problémát itt bátran kikapcsolhatjuk. A felvetett didaktikai módozatok közül ő is ahhoz csatlakozik, amit az előadó proponál. Mert pl. azt a megoldási módot, hogy a VII. és VIII. osztály anyagát cseréljük fel, csupán bizarr ötletnek tartja. Minél tökéletesebb ugyanis egy irodalmi mű, annak megértéséhez annál nagyobb készültség szükséges tanár és tanuló részéről egyaránt. Már pedig a VIII. o. írói e tekintetben messze fölötte állanak a VII. o. íróinak. Nem csúfolhatunk meg egy Aranyt, egy Madáchot azzal, hogy az ő lelkiviláguk megértése könnyebb, mint egy Faludyé, egy Gyöngyössyé. Tehát ő a felolvasó 1-ső propozícióját elfogadja és óhajtja, hogy ilyen tekintetben minél előbb intézkedések történjenek. A 2-ik pontot, az óraszám szaporítását nem fogadja el. Ha minden ilynemű kívánság teljesedésbe menne, akkor a mai óraszám kétszeresre emelkednék fel. Ne csatlakozzunk e tekintetben a túlzókhoz. A 3-ik pontnak olyan átalakítását kívánná, hogy a tankönyvírók alkalmazkodjanak ezen új tanítási módozathoz.

Dr. Csűrös Ferenc: Az 1-ső pontnál helyesnek tartja azt, hogy a régi irodalom inkább művelődéstörténet legyen. Ezen érte-

lemben kell a 7-ik osztály anyagát összevonni. Ő a 2-ik pontot, az óraszám felemelését is indokoltnak tartja. Mert nemcsak az irodalomtörténet tanítása a feladata a VII. és VIII. osztály magyar óráinak, hanem ott van még sokkal több időt kívánó dolognak, a magánolvasmányok számonkérése. Ezenkívül még a dolgozatok elbírálása, megbeszélése is időt kíván. Ezért ő szükségesnek tartja az óraszám szaporítását.

Dr. Szeremley Béla elfogadja az 1-ső és 3-ik pontot, de az óraszám szaporítását nem tartja indokoltnak. Hiszen az alsó osztályok magyar tanítása, a középfokon előadott stilisztika, retorika, poétika természetes alapvetői, előkészítői a VII. és VIII. osztályos irodalomtörténet tanításának. Emellett ott van a VIII-ikban a magyar történet, mely természetes segítőtársa ugyancsak az irodalomtörténetnek. Ne felejtkezzünk el az önképzőkörről sem, melynek munkássága javarészben a magyar irodalom tanítását támogatja. Ő tehát a mai óraszámot elégnek tartja.

Török Péter: Nem hallotta említeni a természettudományi tudományos irodalmat. Pedig ez, a mai korszakban nagyon fontos, ismertetése már csak a jövő érdekében is mellőzhetetlen.

Az előadó záró szavai után a kör az 1-ső és 3-ik pontot elfogadja; az 1-sőt változatlanul, a 3-ikat ilyen formájában: *a tankönyvek írásánál és engedélyezésénél a szerzők és bírálók az 1-ső pontban foglaltakra fektessék a fősúlyt;* a 2-ik pontot mellőzi. Felolvasónak előadásáért köszönetet mondottak.

Titkár jelentette, hogy *Révész Lajos* ref. főgimnáziumi tanár ez évi első gyűlésünkön tartott felolvasását külön kiadta és a belőle befolyt tiszta hasznot, 100 koronát, felajánlja a T. Ö. és Á. S. E. javára úgy, hogy az, mint a Debreczeni Tanárkör alapítványa, lassanként 1000 koronára szaporíttassék és akkor az egyesületnek fizetessék be. Ezután *Révész Lajos* személyesen ismertette kiadott művéről a részletes elszámolást. A 100 koronát pedig azonnal lefizette a jelenlevő pénztárosnak. A kör hálás köszönetet mondott a buzgó fáradságért és áldozatkészségért és a pénztárost utasította, hogy a pénzt tegye takarékba. Ezzel a gyűlés véget ért.

Dr. Bessenyei Lajos.
jegyző.

Kassai kör.

— *A stílusképzés reformjáról.* —

A Kassai Tanári Kör f. é. február 13-án ülést tartott, amelyen *Bóbita* Endre áll. főreáliskolai tanár, elnöki megnyitójában jelentette, hogy az új államtitkár urakat a Kör nevében táviratilag üdvözölte, amire mindketten köszönő levélben válaszoltak. Úgyszintén jelentette, hogy a Debreczeni Tanári Kör 12 pontú középiskolai reformtervezetet küldött körünk címére tárgyalás és pártolás végett. Minthogy azonban ezt az ügyet előző két ülésünk már kimerítően tárgyalta és

az ügyben állást is foglalt, a Kassai Tanári Kör az átirat napirendre tűzését szükségtelennek tartja.

Ezután *Beniacs* János áll. főreáliskolai tanár *A stílusképzés reformjáról* címen ismertette a fogalmazástanítás eredményessége érdekében kiadott miniszteri rendelet lényegét. Rámutatott a mai helyzetre, amely nem a legmegnyugtatóbb a »stilisztikai kultúra« terén. Helyesli a rendelet utasításait, amelyek a tantervi utasítás általános kereteit határozott cél kitűzésével és szigorú tervszerűség követésével töltik ki. A rendelet célkitűzésében (az angol tárgyias és világos stílus elérésében) a modern általános műveltség kifejeztetését látja, szemben az eddig követett retorikai és szépirodalmi iránnyal, amelyet továbbra is meghagy a rendelet, de melléje fűzi az általános és pedig *modern* műveltség kifejezésére törekvő irányt az eddigi gyakorlattal ellentétben egyrészt abban, hogy már az első osztálytól kezdve kívánja ezt a gyermek közvetlen környezetébe és szemléletei körébe eső tények és ténysorozatok megfogalmazása által, másrészt a IV. osztálytól kezdve a VIII.-ig más tárgyú, pl. történelmi, természetrajzi, fizikai stb. tételek kitűzésében. A stílusképzés nemcsak tárgyi, hanem tartalmi és alaki is legyen s — főképpen az alsó fokon — az olvasmánnyal kapcsolatban; tartalmának *analitikus* és *szintétikus* feldolgozásában s megfogalmazásában történjék. Fontos az olvasmánynak logikai részekre való bontása: a *vázlat* készítése, ami maga is méltó tárgya lehet — a rendelet értelmében — egy dolgozatnak. S ezt az iskolai közös munkában minél jobbá és tudatosabbá kell tenni. Ezek alapján gondolja és reméli azután, hogy a rendelet felpanaszolta »járatlanság és félszegség az általános stilisztikai kulturában és előadó ügyességben« csökkenni fog.

A tetszéssel fogadott felolvasásra *Pollner* Arnold főreáliskolai tanár tett néhány alapos észrevételt, amely után Bóbita elnök a Kör nevében köszönetet mondott a felolvasónak nagy szakavatottságra valló értekezéseért.

Végül a Kör *Bóbita* Endre elnököt küldte ki úgy az O. K. T. E. választmányának f. hó 15 iki ülésére, mint a Körnek a kassai egyetemi deputációban való képviseletére.

Dr. Erdélyi Alajos,
köri titkár.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A középiskolák reformja.

I.

Midőn *Frary*-nak »*La Question du latin*« (A latin-kérdés) című híres könyve megjelent, a reformmozgalom Európaszerte nagyobb hullámokat vetett. Trefort e könyvet lefordíttatta, Csáky pedig ankétot hívott össze a középiskolák reformja ügyében 1892-ben.

A nagyközönség egy új hajnalnak a beköszöntését látta Csáky reformjában. A modern filológusok, akik természetes barátai a közép-

iskolák reformjának, lelkesedéssel pártolták Csáky reformtörekvéseit.

De a Közoktatási Tanács, az Egyetem és az Akadémia oly vehemenciával támadtak Csáky »*barbár*« reformjának, hogy a miniszter teljesen elkedvetlenedett és az egész mozgalom a korcsszülött görögpótlóra zsugorodott össze.

Azóta 22 esztendő telt el és a modern szellem iskoláinkban úgyszólván egy talpalatnyi tért sem hódíthatott. Viszont a klaszszika filológia rohamos előnyomulást mutat:

1. Utat talált a latin minden reáliskolába és ott *rendes tanszéket* nyert, anélkül azonban, hogy a reáliskola ezzel együtt azt a természetes jogot nyerte volna, hogy növendékei a latinból az érettségit ott helyben tehetnék le. Nekik a rendes latin tanár dacára a gimnáziumban kell érettségit tenniök.

2. Kivitte az egyetem azt, hogy a tanári pályára latin-görög érettségi nélkül, avagy legalább az egyetemen teendő latin vizsga nélkül senki sem léphet. És ez határozottan retrográd fejlődés, amennyiben itt szerzett jogok mentek veszendőbe: régebben ugyanis voltak szakok, mint pl. az ábrázoló geometria és a mennyiségtan-fizika, amelyekre reáliskolai tanuló is mehetett, anélkül hogy neki az egyetemen a latinból vizsgálatot kellett volna tennie.

És ez a félszeg intézkedés okozta, hogy ábrázoló tanárokban és modern filológusokban mindig nagy hiány van. Avagy nem anomália-e az, hogy a reáliskolai tanuló, aki hat éven át tanult franciát és nyolc éven át németet: sem francia, sem német tanár nem lehet, hacsak le nem teszi a gimnáziumban a pótló latin-görög érettségit. Ellenben a gimnázista, aki egy árva szót sem tanult franciául, az igenis lehet francia tanár: mert van latin-görög érettségije! Még fölvételi vizsgát sem kérnek tőle a franciából.

3. De a legnagyobb hódítás, amit a klasszika filológia regisztrálhat, az: hogy az utolsó emberöltő alatt a főgimnáziumok száma úgyszólván megkétszereződött, — míg a *vidéki* reáliskolák száma azalatt megcsappant.

És miért törték magukat a városok, a képviselők a gimnáziumok után?

Talán azért, mert mindjobban meggyőződtek, hogy a latin-görög, avagy csak latin csodaszer nélkül egyetlenegy életpályán sem lehet boldogulni?!

Nem, és százszor *nem!*

A városok, a képviselők, az egész művelt közönség jól tudja, hogy *a mai gimnázium anachronizmus*, hogy a latin nyelv a gyakorlati életben immár senkinek sem kell, s hogy az egyetemi végzettséggel járó életpályák is mind (talán a papit kivéve) nagyon jól ellehetnek a latin nyelv ismerete nélkül: mert hiszen a rómaiak sem hírneves orvosi, sem korszakalkotó természettudományi, sem valamirevaló mennyiségtani munkát nem produkáltak, amiért érdemes volna a latin nyelvet megtanulni, amiért indokolt volna most, a

XX. században tanuló ifjúságunknak legszebb nyolc esztendejét eme nyelvnek a megtanulására fordítani.

Ellenben minden szülő tudja, minden józan gondolkodású ember érzi, hirdeti, hogy a mai világban *legalább egy világnyelvet* kell minden, de minden embernek alaposan tudnia, ha boldogulni akar.

És a városok és a képviselők mégis csak a gimnázium után törték, magukat! Nos hát, ez pusztán és egyes-egyedül azért volt és azért van: mert *a gimnázium a törvény által dédelgetett tanintézet*, amely privilégiumainál fogva egyes-egyedül nyit utat minden tudományos életpályához!

És ezért van az, hogy a törvénykönyvben megnyomorított reáliskola mostohagyermeke maradt a tanügyi kormánynak és a nagyközönségnek és hogy most úgy áll a dolog, hogy a *186 főgimnáziumra mínálunk csak 32 reáliskola esik.*

Ennek meg kell változni!

A középiskolai reformnak ki kell töltenie, át kell hidalnia azt a nagy űrt, amely a mai gimnázium és a mai élet között tátong!

Az új középiskolákat a mai élet, a modern kor szükségleteihez, követelményeihez kell szabni!

Ameddig a latin nyelv hivatalos nyelve volt hazánknak: természetes, hogy azt minden tisztviselői állásra, minden tudományos pályára készülő ifjúnak meg kellett tanulnia, — és meg is tanulta.

De azóta nagyot fordult a világ. A latin nyelv megszűnt hivatalos nyelv lenni, és ezzel letűnt a latin nyelv aranykora. A klasszikus nyelvek nem alapjai többé művelődésünknek és így nem is lehetnek többé a modern középiskola főtárgyai.

Az új középiskolákban helyet kell szorítani a kor követelte sok hasznos ismeretnek és nevezetesen a nélkülözhetetlen modern nyelveknek!

Ez ellen hiábavaló minden erőlködése azoknak, akik még *a XX-ik században* is továbbra *meg akarnák nyomorítani a 9—10 éves gyermeket a latinnal*, hogy aztán ki se szabadulhasson többé a latin-járomból, amíg csak el nem hagyta a tudományegyetemet.

Hiába! A reform meglesz, mert a reformnak meg kell lenni! Ha nem csinálják meg ma, megcsinálják holnap: mert a privilégiumok korszaka lehanyatlott. *A görög nyelvnek teljesen ki kell szorulnia az új középiskolákból, és a kor parancsolólag követeli a latin nyelvtanításnak a megszorítását!*

Ha a törvényhozás 1883-ban ki merte volna mondani a reáliskola egyenjogosítását, úgy a reform magától, a legegyszerűbb, a legtermészetesebb módon ment volna végbe. A városok, a képviselők nem gimnáziumokat, hanem reáliskolákat sürgettek volna, és ma már meglenne az iskolatípusok közt a helyes arány.

Mulasztását a törvényhozás 1892-ben sem hozta helyre. Megijedt a »barbár« szótól és meghátrált.

De immár beteljesedtek az idők! Ma már sem a kormány, sem a képviselőház, sem a nagyközönség nem ül föl többé »a for-

mális képzés, a szellemi gimnasztika, a klasszikus műveltség«, semmitmondó jelszavaknak.

Mert mondjuk meg nyiltan és őszintén: micsoda »formális képzést«, micsoda »tudományos«, micsoda »etikai« nevelő hatást köszönhetünk a latinnak?

Hogy vannak művelt embereink, az tagadhatatlan! De vajjon van-e közöttük egy is, *aki* — amióta az iskolából kikerült — *belső lelki szükségből olvasott volna latin könyvet?!*

Ne ámítsuk egymást, olyan embereink már nincsenek. A latin könyvek olvasása ma már csak a szakemberek, a történetkutatók foglalkozása. A mi művelt embereink tehát nem a latinnak köszönhetik nagy műveltségüket! A hírhedt *Versus memoriales* és az a pár száz latin sor, amivel az ifjúságot nyolc éven át tartják: nem, az nem nyújt *klasszikus műveltséget!* »Szellemi gimnasztikát« pedig ugyancsak jobb és helyesebb volna hasznosabb ismeretágakon és szükéges nyelveken végezni!

II.

Azonban a középiskolák reformja, szerény véleményem szerint, csak úgy oldható meg okszerűen és véglegesen, ha *a reformba a felsőbb leányiskola és a polgári fiú és leányiskola is bevonatnak.* Enélkül az egész reform eltéveszti célját, csak felmunka, amely oktatásügyünkbe megelégedést, megnyugvást nem hozhatna.

Egységesen kell megszervezni az ország összes gimnáziumainak, reáliskoláinak, felsőbb leányiskoláinak és polgári fiú- és leányiskoláinak *alsó négy osztályát* és azokban a magyar nyelven kívül csak *egy idegen nyelvet* tanítani. Ez az egy idegen nyelv pedig helyzetünknél és társadalmi viszonyainknál fogva más, mint a *német nyelv* nem lehet. Ennek a nyelvnek a megtanítására az alsó négy osztályban mindennap egy-egy órát kell szentelni: *a nyelvet gyakorlati szempontból, a direkt módszer szerint kisebb csoportokban* tanítani, hogy minden egyes tanuló eme négy esztendő alatt ennek a nyelvnek teljes birtokába jusson.

Megengedhető volna, hogy oly tanulók, akik magyarul és németül jól tudnak, a harmadik osztálytól kezdve a francia nyelvben is oktatást nyerjenek.

Az egységes négyosztályú alapnak, törzsnek a megteremtése a következő előnyökkel járna:

1. a hazának minden gyermeke 14—15 éves koráig egységes oktatásban, egyforma nevelésben részesülne;

2. a *pályaválasztás* kérdése oly korra halasztatnék, amikor a tanuló érettebb ésszel, szélesebb látókörrel, több tapasztalattal dönthetne jövő pályája, sorsa, élete fölött;

3. a polgári iskolák kérdése egyszerre, megfelelő és egyedül helyes megoldást nyerne és azzal a középiskolák területi elhelyezésének kérdése is megoldódnék: minden nagyobb városkának megvolna a maga négyosztályú, ismeretek dolgában kis kerekded egészet nyújtó középiskolája;

4. rendkívüli horderejű *etikai haszna* pedig az volna, hogy úgyszólván minden gyermek 14—15 éves koráig a szülői háznál maradhatna.

A négy osztályú egységes törzsből, a városok és vidékek speciális szükségleteihez képest, különböző és különféle ágak hajtanának különböző és különféle *négyosztályú felső tagozatok* fejlesztetnének.

1. Volnának *gimnáziumok, latin-német nyelvvel.*

Megengedhető volna, hogy azok, akik magyarul és németül jól tudnak, még egy más idegen nyelvet (franciát, angolt vagy olaszt) tanulhassanak.

Ezek az intézetek idővel, lassankint, a kor igényeinek megfelelőleg, részben modern típusokká alakulhatnának át.

2. Volnának *reáliskolák német-francia nyelvvel.*

Megengedhető volna, hogy akik magyarul és németül jól tudnak, a francián kívül — szabad választás szerint — még angolt vagy olaszt tanulhassanak.

Ez a típus képezné az új középiskolák többségét.

3. Volnának azután különféle *szakiskolák.* Ide tartoznának: a tanítóképző- és tanítónőképző-intézetek, felső kereskedelmi iskolák, felső ipariskolák, felső gazdasági iskolák és minden egyéb más intézetek, amiket a kor szüksége meg fog teremteni.

Mindenik felső tagozatnak végbizonyítványa egyaránt képesítene a felső iskolákra: egyetemekre, akadémiákra, Erzsébet-iskolára, pedagógiumra stb. — *Ez volna az igazi,* a mai kor igényeinek megfelelő *tanulási szabadság!*

Bízom abban, hogy a miniszter úr nem fog visszariadni a nehézségektől, végre fogja hajtani azt a reformot, amelyre hivatást érez és amelyre égető szüksége van magyar hazánknak!

Kevesek kivételével mind egyek vagyunk, mind helyeseljük és óhajtjuk a tervezett és főbb vonásokban ismertetett reformot!

Alkosson négyosztályú latinmentes alsó tagozatot és ezzel minden további reformnak megveti az alapját és nagy szolgálatot tesz a hazai oktatásügynek, mert igaza van *Frickének,* a nagy német pedagógusnak: »hogy *a világtörténelem aranybetűvel fogja bevésni lapjaira annak a nevét, aki az ifjúságot a latin nyelvnek kötelező tanítása alól föl fogja menteni. Neve II. József mellé fog kerülni, aki a jobbágyságot a robottól mentette föl.*«

* * *

Végül még egy javaslatom volna. Mondja ki a törvény, hogy *a heti rendes tanórák száma* az új középiskolákban *24-nél több nem lehet.*

Ez azért fontos, mert nem helyeselhető, hogy az iskola a tanuló minden idejét lefoglalja.

a) A *testi nevelés* szempontjából kívánatos, hogy a tanuló a délutánokat testedző játékokra, sportokra és — ami nélkül maholnap modern nevelés el sem lesz képzelhető — *hasznos kézimunkára* fordítsa. Alsó osztályokban a kertészkedés és szlöjdmunka; felsőbb osztályokban az asztalos, lakatos, esztergályos és efféle műhelyi munka

járná. A gyermek megtanulná a kézi ügyességet és megtanulná *a munka becsülését.*

b) Az *egyéni hajlamra* való tekintetből kívánatos, hogy a tanulónak egy-két délutánja szabad legyen, hogy azokon egészen tetszése szerint foglalkozhassék.

Ilyennek képzelem én a modern középiskolát.

Dr. Theisz Gyula.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Újabb Mikszáth-kötetek.

A magyar elbeszélő irodalom kimagasló alakja Mikszáth Kálmán, akinek eleven hangú, kedves humorú alkotásai nemcsak a magyar lelkekben találtak megértésre, hanem külföldön is széles körben őszinte elismerést biztosítottak írójuknak, még halála után is tömegével ontja azokat a szellemi kincseket, melyekre, mint a magyar elme becses termékeire minden időkben büszke örömmel tekinthetünk.

Mikszáth összegyűjtött munkáinak a Révai Testvérek kiadásában megjelent sorozata nem zárult le a nagy elbeszélő halálával, hanem csodálatosan gazdag folytatásra talált. *Dr. Rubinyi Mózes* jeles filológusunk még Mikszáth életében és az ő irányítása mellett, évekkel ezelőtt hozzáfogott kiadatlan munkáinak az összegyűjtéséhez. Ennek a fáradhatatlan tevékenységnek az eredménye az a tizenöt Mikszáth-kötet, amely a gyűjteményes kiadás kiegészítése gyanánt még megjelenik, s amelyből nyolc kötet ma már tényleg előttünk fekszik. Valóban csak a legnagyobb elismerés és öröm érzetével vehetünk tudomást erről a nagyjelentőségű irodalmi eseményről.

Az újabb Mikszáth-kötetek érdekes megnyilatkozásai Mikszáth ragyogó szellemének. Negyvenéves írói működése alatt elszórtan megjelent s így az olvasók legnagyobb részére nézve teljesen ismeretlen alkotások ezek, melyekben az író pályájának majd derűs, majd küzdelmes emlékeit találjuk meg abban a páratlanul jóízű és megkapó előadásban, mely Mikszáthnak jóformán kizárólagos sajátja volt.

Nem bocsátkozunk itt tartalmi méltatásba. Ezeket a köteteket el kell olvasni, s ha elolvastuk őket, még közelebb jutunk Mikszáth ragyogó írói egyéniségének megértéséhez, még magasabb helyre állítjuk őt elbeszélő irodalmunkban, még inkább megértjük, mi az oka annak, hogy Mikszáth könyveit lefordítják németre, franciára, angolra, olaszra, dánra stb. s mindenütt a legnagyobb elismeréssel fogadják.

A most megjelent nyolc kötet a következő: *A saját ábrázatomról.* Mint a cím is megjelöli, ebben saját magáról mond el intim dolgokat Mikszáth s már ez magában véve is érdekessé teszi ezt a kötetet. Ebben számol be Rubinyi Mózes szerkesztői munkájáról s itt adja érdekes rajzát annak, hogy miként dolgozott Mikszáth. *Igazi humoristák.* — *Tudós írások.* Az első tanulmány arról, hol és hogyan terem a humor; a második Mikszáth Almanach-előszóit és

beszédeit foglalja magában. *Az én ismerőseim.* Mélyenjáró jellemzések nagy és kis emberekről. *Az én halottaim.* Nekrológok érdekes gyűjteménye. *Szeged könyve* 2 kötet. Ismeretes az a rajongó szeretet, mellyel Mikszáth sok örömének és küzdelmének helye Szeged iránt viseltetett. Ennek a városnak alakjaival foglalkozik vidám és szomorú történetek keretében s jó kalauz a tartalom helyes megismeréséhez Rubinyi bevezető tanulmánya, melyben Mikszáthnak Szegedhez való viszonyát rajzolja meg. *Dekameron,* 2 kötet abból a száz novellából, mely négy kötetbe gyűjtve Mikszáth hátrahagyott munkáinak talán legbecsesebb része.

Ime az újabb Mikszáth-kötetek gazdag tartalma.

A kötetek kiállítása méltó Mikszáthoz s dícséretére válik a Révai Testvérek r.-t. könyvkiadó hivatalának. A befejező hét kötet az ősszel fog megjelenni.

A 15 kötetes díszesen kiállított gyűjtemény ára 90 korona. Könyvtárainkban *A jó palócok, A tekintetes vármegye, Nemzetes uraimék, Szent Péter esernyője, Prakovszky, A gavallérok* stb. stb. írójának könyveit ez a sorozat méltóan fogja kiegészíteni.

Dr. Molnár György.

KRÓNIKA.

Kitüntetés. Ő Felsége *dr. Burány Gergely* csornai premontrei prépostnak, egyesületünk tiszteleti tagjának, a közügyek és a közoktatásügy terén szerzett érdemei elismeréséül a magyar kir. udvari tanácsosi címet díjmentesen adományozta. Szivből köszöntjük legfelsőbb helyről jövő kitüntetése alkalmával.

Áthelyezés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Gosztonyi Gizella dr.* trencséni állami felsőbb leányiskolai rendes tanárt a pozsonyi állami felsőbb leányiskolához áthelyezte.

Ajándék. Őfensége József kir. herceg úr »*Erdei magány*« c. munkáját és a »*Századok Legendái*« c. folyóirat azon számait, amelyekben Szaharai utazását írta le, sajátkezű írásával ellátott ajánlással a budapesti II. ker. áll. főreáliskolának ajándékozta.

Tanárok és tanítók közös értekezlete. *Nessl Alajos* dombovári kir. kath. főgimnáziumi igazgató közös értekezletre hívta össze Dombovár és környékének tanárait és tanítóit azzal a célzattal, hogy fontos tanügyi kérdések megbeszélése alapján az iskola munkáját sikeresebbé tegyék. Meghívására több mint 40 munkása jött össze az elemi és középiskolának s ezen első alkalommal azt a kérdést vitatták meg: *Miképpen lehetne az elemi iskolából a középiskolába lépő tanulók előképzettségét fokozni?* A kérdés előadója *Gyenis Antal* volt, aki ismertette az elemi és a kezdő gimnaziális oktatásnak szükségleteit. Rámutatott az eme téren hangoztatott hiányokra és kívánalmakra. Kiterjeszkedett azon módok és eszközök ismertetésére, melyekkel a

nehézségek áthidalása sikerülhet. A nyelvi és számtani oktatásnak intenzívebbé tételét, fokozatosan az önálló munkára való nevelést, a megfelelő osztályozást, a szülőknek gyermekeik képességeiről való őszinte felvilágosítását s a tanítók és tanárok kölcsönös hospitálását és sűrű érintkezését szorgalmazta. A kérdéshez Paizs Irén, dr. Pável Ágoston, Schneider András, Nessl Alajos és Padányi Andor szóltak hozzá. Az értekezlet végül abban állapodott meg, hogy az esetleges hivatalos intézkedésekig is azt a tanulót, akit az elemi iskola elégségesen minősít, nem tartja középiskolába valónak. A kölcsönös hospitálásra, a sűrű érintkezésre és a szülők megfelelő felvilágosítására vonatkozó indítványt egyhangúlag elfogadta. Padányi Andor kir. tanfelügyelő indítványára gyermektanulmányi társaság alakítását határozta el, melybe az iskolán kívül álló körök is bevonhatók lesznek.

GYÁSZROVAT.

Id. dr. Perényi József a VI. ker. áll. főreáliskola természetrajz tanára szívgyöngeség okozta rövid haláltusában elhúnyt február 1-én, életének 59-ik esztendejében. A boldogult érdemes és változatos pályát futott meg. Fiatal korában, mint az egykori nagyhírű dr. Mihalkovics Géza egyet. tanár aszisztense, antropológiai s fejlődéstani cikkeket írt, melyek a tud. akadémia kiadásában jelentek meg. Később 1 évig a nápolyi Stazione zoologica-ban folytatott zoológiai tanulmányokat. Helyettes tanár volt az V. ker. áll. főreáliskolán s hosszabb ideig r. tanár a kecskeméti áll. főreáliskolán. Kecskeméti tanárkodása idején ott nagyobbszabású szőlőmíveléssel foglalkozott s erre vonatkozó számos cikket írt a Borászati Lapokba. Jelentősebb irodalmi működést fejtett ki a VI. ker. áll. főreáliskolán, mely intézetnél 16 évet töltött. Természetrajzi tankönyveiben hasznos újításokat vezetett be, melyek tankönyveit országszerte népszerűkké tették. Ő volt az első nálunk, ki színes képeket is alkalmazott tankönyveiben s a hazai földmívelési és mezőgazdasági míveletek megismertetésére bővebb teret nyitott tankönyveiben. Akkor írta a Stampfel cég kiadásában megjelent »Az állatok fejlődéstana« című 2 kötetes művét, mely első volt a maga nemében irodalmunkban. Népszerű nyelven előadó jó tanár és jó kolléga is volt s az irodalmi érdemein kívül tanítványai s azok az intézetek, melyeknél működött, kegyelettel őrzik meg nevét.

Szabó Cyrill a kassai áll. főreáliskola nyug. tanára, aki a középiskolát 47 évig, a kassai főreáliskolát 29 évig a legnagyobb odaadással szolgálta, életének 76-ik, nyugalomba vonulásának 4-ik évében, 1914. évi február hó 10 ikén hirtelen elhúnyt. Tanártársai kegyelettel, tanítványai tisztelettel őrzik emlékét.

Balázsi József a nagybecskereki közs. kath. főgimnázium igazgatója, kegyesrendi áldozópap, 1914. évi február hó 8 án életének 69-ik, tanári működésének 46-ik évében elhúnyt. A megboldogult 24 évig állott az intézet élén. A tanári kar leghívebb barátját, az ifjúság jóakaró atyját veszítette el benne.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Beküldött könyvek és lapok.

Magyar és német nagy kéziszótár. Szerkesztette *Kelemen Béla* áll. főreáliskolai igazgató. Második tetemesen bővített kiadás. II. Német-magyar rész. Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. Ára vászonkötésben 11 K, félbőrkötésben 12 K 50 f. Ez a kiadás jóformán kétakkora terjedelmű, mint az első, gazdag nyelvtani magyarázatokkal és adatokkal s e tekintetben páratlan a világ szótárirodalmában. E szótárból nyelvtani kézikönyv segítsége nélkül is meg lehet tanulni németül, mert minden szónál megvannak a ragozási utasítások s minden igénél a jellemző idők. Helyesírása a berlini értekezleten elfogadott egységes ortográfia. A technikai kiállítás a legkövetelőbb igényeket is kielégítheti.

Világkönyvtár. A Révai Testvérek kiadásában megjelenő e gazdag tartalmú gyűjteményes vállalatban legújabban *Swift Jonathán* **Gulliver utazásai** c. könyve jelent meg. Nem a gyermekeknek való meséskönyv, hanem a teljes kiadás, a felnőttek Gulliverje, az emberi társadalom és az emberi lélek legtitkosabb rejtelmeinek sikerült rajza. A könyvet *Karinthy Frigyes* fordította magyarra. A vaskos kötet ára kötve 1 K 90 f.

Báró Kemény Zsigmond hátrahagyott munkái. Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Papp Ferenc.* B. Kemény Zsigmond születésének századik fordulójára kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 8 K.

Pszichológiai tanulmányok. Írta dr. *Ranschburg Pál* (1901—1913). Gyermektanulmányi Könyvtár 2. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. Budapest, 1913. Eggenberger-féle könyvkereskedés (Kecskeméti-u. 3.). Ára fűzve 5 K, kötve 6 K.

Az első magyar országos gyermektanulmányi kongresszus naplója és a vele kapcsolatos kiállítás leírása. Szerkesztették *Répay Dániel* a kongresszus főtitkára és *Ballai Károly* a kiállítás titkára; 32 fénynyomatú ábrával. Budapest, Eggenberger (Kecskeméti-u. 3.) Ára 5 K.

Jegyzőkönyv az unitárius tanárok VI. értekezletéről. II. Értekezleti felolvasások. Székelykeresztúr, 1913.

Modern Könyvtár. *360—362. sz. Rabindranath Tagore* költői műveiből. *Kelen Ferenc* fordítása az angolból. Ára 60 f. — *363—367. sz. Erasmus: A balgaság dícsérete.* Erasmus arcképével. *Szabó András* fordítása. Ára 1 K. — *368—369. sz. Strindberg: A. Jarl. Sebestyén Károlyné* fordítása. Ára 40 f. — *370—373. sz. Karinthy Frigyes: Grimasz.* Szatirák és humoreszkek. Ára 80 f. Valamennyi az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. Kapható minden könyvesboltban.

Uránia. *Molnár Viktor* közreműködésével szerkesztik *Szász Károly* és *Mikola Sándor.* XV. évf. 2. szám. 1914. február. — **Erdélyi Múzeum.** Szerkeszti *Erdélyi Pál.* 1913. dec. — **Darwin.** Szerkeszti és kiadja dr. *Fülöp Zsigmond.* 1914. febr. 15. 4. sz. — **Jó pajtás.** *Sebők Zsigmond* és *Benedek Elek* gyermeklapja. (Kiadóhivatal IV., Egyetem-u. 4. sz.) Negyedévre 2 K 50 f.

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: *Ady Lajos* és *Endrei Ákos* főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

Pályázat tanári állásra.

A békéscsabai ág. hitv. ev. Rudolf-főgimnáziumnál a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr által betöltendő **magyar-német** tanszékre ezennel pályázat hirdettetik. Pályázhatnak oly ág. hitv. ev. egyének, kik a jelzett szakból középiskolai tanári képesítést nyertek. A rendes tanár javadalma az intézet részéről évi 2400 K törzsfizetés, öt izben 200 K ötödéves korpótlék és 600 K lakáspénz. A törzsfizetés idővel 2800, illetőleg 3200 K-ra, a lakáspénz a fizetési osztálynak megfelelően emelkedhetik. A törzsfizetést az állam egészíti ki. A kinevezett rendes tanár az 1894. évi XVII. t.-c. alapján szervezett orsz. tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. Helyettes tanár alkalmazása esetén javadalmazása 1600 K évi fizetés és 200 K lakáspénz lesz. Pályázók a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz intézett folyamodványukat, melyben életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik, képesítésük, nyelvismereteik, eddigi netaláni szolgálataik okmányokkal igazolandók, folyó évi *március 10-ig* a főgimnázium felügyelőjéhez küldjék be. Az állás a kinevezés után *azonnal* elfoglalandó. — Békéscsaba, 1914 február 7.

Dr. SAILER VILMOS, gimn. felügyelő.

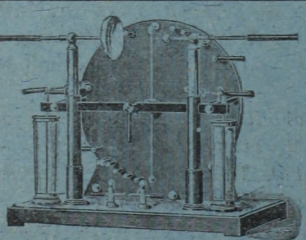

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó
:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *13. szám.* *1914. március 5.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Egyesületünk jövője. *Gaal* Mózestől. (617. l.) — *Egyesületi élet.* Budapesti kör. (*Dénes* Lajos előadása.) *Kronberger* Edétől. (621. l.) — Eperjesi kör. *Saguly* Józseftől. (633. l.) — Székelyudvarhelyi kör. *Séra* Kálmántól. (634. l.) — Kolozsvári kör. *Biró* Venceltől. (635. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A természettudományok a Public-Schol-okban. *Vujsz* Jánostól. (636. l.) — Észrevételek a középiskola reformjához. *Figyelőtől.* (648. l.) — Visszaélések a házi magyar dolgozatok körül. *Korpás* Ferenctől. (650. l.) — *Könyvek és lapok.* Byron. *Dr. Nagy* Barnabástól. (654. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (656. l.) — *Krónika.* Kitüntetések. (657. l.) — Tanulmányút. (658. l.) — T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. (659. l.) — Áthelyezés határidőre. *Szőts* Gyulától. (660. l.) Pályázat. (661. l.) — A bajor egyetemek új szabályzata. (662. l.) — *Gyászrovat.* (Perényi Adolf, Polnis János, dr. Klug Gyula, Mosolygó Lambert, Szentistványi Dániel, dr. Schwarz Aladár, Friedreich István. 663. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

a világhirü franczia iró klasszikusan müvészi novelláit tartalmazza.

Egy kötet ára:

MAUPASSANT: HORLA és egyéb elbeszélések

(384 oldal.)

1 korona 90

Forditotta KELEN FERENCZ és SIKLÓSSY JÓZSEF.

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát nésza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Guszti hadnagy. Elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 13. szám. 1914. március 5.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETÜNK JÖVŐJE.

Írta *Gaal Mózes.*

Nem a mának nyomott és izgatott hangulatával, melytől lelkem távol áll, hanem az egyesület multjának higgadt mérlegelésével szólok erről az időszerűvé vált kérdésről.

Az olyan egyesületnek, amely félszázados élete első határkövéhez közeledik, s amely éppen a legutóbbi években érte el, hogy tagjainak a száma harmadfélezerre szaporodott: a mai mostoha pénzügyi viszonyokban gyökerező sikertelenséget hajótörésnek tekintenie nem szabad.

Minden egyesület élete küzdelmes, fokozottabban küzdelmes azoké, amelyek nemcsak szellemi és erkölcsi, hanem anyagi érdekek bonyolult harcát is vívják. Részben ez utóbbiból állott s fog még egy ideig állani a mi egyesületünk élete is, bár e harcok közepett sem feledkeztünk meg soha az egyesület erkölcsi s a tanárság hivatásából természetszerüleg következő céljáról. Ám az erőt mindkét munkához abból az erkölcsi tőkéből kell merítenünk, melynek szolgáltatói az egyesületben e kettős céllal tömörült tagok: a magyar középiskola tanárai, rend, rang és vallásbeli különbség nélkül.

Első kérdésünk ez: érezi-e a magyar középiskolai tanárság, hogy hozzájárult mindenik a közös munka erős erkölcsi alapjának lerakásához először azzal, hogy önként, minden rábeszélés nélkül a tanárság egyetemes törekvései iránt érzett kötelességének tudatában tagja lett az egyesületnek; másodszor azzal, hogy munkára készen a közös célokért lelkesedve érdeklődött az egyesület működése iránt?

Adja meg reá minden tanár a maga részéről a feleletet oly egyenesen, őszintén és nyiltan, amiképpen a föltett kérdés megkívánja.

Ha ez még nem történt meg, úgy a jövő teendők legfontosabbja nyilvánvaló előttünk. Ennek meg kell történnie. Ez a sokat hangoztatott erőtömörítés. Az egyesületi életnek ez a takaréktűzhelye, ez a tulajdonképpen való ereje, melyet nem pótolhat a vezetőknek sem egyéni fajsúlya, sem társadalmi állása, sem a hangnak erélye. Ez az ércfal, melyre az elől küzdő azzal a meggyőződéssel támaszkodhatik, hogy elbukván, nem egyedül bukik, diadalmaskodván, nem ő, hanem a tanárság diadalmaskodott. Ezen a meggyőződésen épülhet fel a hit, amely a küzdelem egyetemességét erölcsi magaslatra emeli, s minden egyes részvevőjét a közügynek harcosává avatja.

Ha ez megvan valamely egyesületben, akkor annak mindenik tagja teljesen jogosult arra, hogy adógarasának és munkájának alapján elbírálója legyen a vezetőség munkájának, melyhez ő is hozzájárult. Ha azonban a közügyért folyó munkának több a távolból szemlélője, mint a része, több a bírálója, mint a katonája: a sikertelenség okát sohasem lehet csupán a vezetőkben, vagy a rendszerben keresni, mert könnyen igazságtalanok lehetünk. A felelősség nehéz súlya a vezetőkre hárul, a bíráló rendesen felelőtlen; a cselekvés nehezebb, mint a cselekvés eredményének megítélése.

Vonatkoztassuk ezt a mi egyesületünk életére a multban és a jelenben egyaránt, s vessünk pillantást a jövőre.

A multban, a maitól lényegesen különböző viszonyok között ritkábban merült fel annak a szüksége, hogy egyesületünk a tanárság anyagi helyzetének javításáért folytasson küzdelmet, de valahányszor fölmerült, az egyesület derekasan kivette belőle a maga részét. A rendszer (ám hadd nevezzük mi is így), melyet a küzdelmekben az egyesület vezetői alkalmaztak, a felettes ható-ágnak érvekkel, igazságokkal való meggyőzése, az érintkezés módja az Országos Tanáregyesülethez egyedül méltó: a higgadt, mérsékelt és az illendőség szigorú határai között mozgó volt. Ezt évtizedeken át helyesnek és természetesnek találta a tanárság, s úgy hisszük, ma is csak ilyennek tudja elképzelni minden magyar tanár, aki szenvedélytől és elkeseredéstől menten latolja azt a viszonyt, amely a tanárság és a minisztérium között van. Ez a viszony nem a munkaadó és a munkás viszonya, hanem az állam szolgálatában álló, esküvel kötelezettek és egymással közös nagy ügy munkálására hivatottaké, akiket éppen ennek a közös nagy ügynek, a *nevelés ügyének* mindenek fölé helyezendő érdeke, *nem ellenfelekké, hanem munkatársakká tesz.* A minisztérium és a tanári közvélemény között a legtermészetesebb összekötő kapocs a tanárok országos egyesülete. Ennek az elnöke érintkezik az egyetemesség nevében a minisztériummal: írásban, vagy élő szóval; a tanárság ügyeit intéző hatalom és a tanárság erkölcsi és anyagi javait védő elnök.

Azt kérdezzük: lehet-e az ilyen érintkezés — akár írásban történik, akár szóban — más, mint eddig volt? Miképpen illeszt-

hető ide bele egyik fővárosi tagtársunknak az az irányító tanácsa, hogy a jövőben ez az érintkezés szorítkozzék kérés helyett csupán *igénybejelentésre?* Sokat tünődtem ezen a sajátságos kifejezésen, de ma sem értem egészen. Ám jó, az elnök ezentúl nem fog kérni, hanem írásban bejelenti az igényt; bejelenti erélyesen, s aztán *várja, hogy meglegyen az eredmény.* Ha ez nem lesz meg, fordul kérő szóval, felvilágosítással, kapacitálással a *társasadalomhoz.* A sajtóban, gyüléseken, röpiratokban erélyesen, követelő hévvel sürget. Ez körülbelül azt jelenti, hogy a felettes hatóságtól föllebbez a közvéleményhez; panaszát, sérelmét, keserűségét beleviszi a napisajtóba, szövetséges társakat keres különféle egyesületek tagjaiban, és reméli: e külső támogatás oly nagy, oly hatalmas lesz, hogy a minisztérium kényszerül a bejelentett igényt teljesíteni.

A közvélemény, a társadalom a tanársággal szemben nem mutatkozott eddig semmi tekintetben védelemnek. A napisajtó megemlékezik gyüléseinkről rövidebb-hosszabb hír, vagy cikk alakjában, de a mindennapi élet ezerféle szenzációjának ezerszer több olvasója akad, mint a mi ügyünknek. A magyar társadalom tíz milliónyi tagja hosszú időn belül nem fog közvetítő szerepre vállalkozni a tanárság és a fölöttes hatóság között, mert *hogy ez megtörténhessék, a magyar tanárságnak ebben a társadalomban előnyösebben kellene elhelyezkednie. Aki a közvéleményhez állandóan panasszal járul, aki szüntelen csak sérelmeit hangoztatja, aki támogatást kér, sürget, az tekintélyben nem emelkedik a közvélemény előtt;* néhányban szánalmat kelt, néhányban a felháborodás érzését is sikerül felébreszteni, ámde a legnagyobb rész hamar megunja, bosszankodik s a maga sorsával hasonlítva össze a tanárét: nem érti meg sem a panaszt, sem az elkeseredést.

Ezért s főképpen a *tanárságnak a társadalomban elfoglalt erkölcsi állásáért,* a közvéleményhez való appellálást nem tartjuk célravivőnek. Még abban az esetben is, ha valamelyes eredménye lenne, bár nehezen tudjuk elképzelni, hogy lehetne — a nagy nyilvánosság előtt folytatott ilyen küzdelem *az iskola érdekében sem lehet kívánatos.*

Ki kell jelentenem s ezzel a véleménnyel bizonyosan nem maradok egyedül, hogy a nyilvánosság előtt anyagi bajaival előhozakodó tanárság többet ront az iskola tekintélyén s ezzel együtt *a magáén is,* mint amennyivel helyzetén javíthat. Az ilyen harc szenvedélyes kitörésekben, izgalmakban gazdag lehet, s ha ilyen, *akkor ínyes falat az újságolvasóknak s közöttük a tanulóknak is,* de lassankint elveszheti komoly erkölcsi jellegét s megszokottá válván, jelentőségét is.

Évtizedeken át az volt nevelőink törekvése, hogy a magyar tanárság társadalmi súlya és tekintélye emelkedjék. A tanárság hierarchiai helyzete lényegesen javult is, a VII. fizetési osztályba emelkedhetik minden tagja. Ennek a testületnek önérzetesnek

kell lennie, nem fordulhat tehát a bérért való harcnak olyan eszközeihez, amelyek a tanári állásnak erkölcsi jellemébe durván beleütköznek.

Ehelyett igen fontosnak tartom, hogy a tanárság, mint a szellemi tőke legméltóbb képviselője igyekezzék elfoglalni az országos szellemi életben és minden város közéletében azt a helyet, mely őt képessége és munkája révén megilleti. Az iskolában végzett derekas munka felébreszti iránta a szülők becsülését, a társadalom életében vállalt és jól betöltött szerep tekintélyhez juttatja. Jelentős tagja lehet hasznos munkája miatt az országos és a helyi közéletnek, szavát meghallgatják, tanári és nevelői mivoltát értékelik, s az eddig káros ítéletű közvélemény meg fog változni. Ez talán lassú munka, de hitem szerint a tanárság társadalmi helyzetének természetes és belátáson alapuló emeléséhez *jobban hozzájárul, mint a sérelmeivel nyílt színre siető, s a társadalomtól segítséget kérő tanár.*

Ha az Országos Egyesület életében serény és lelkes munkát csak száz ilyen, társadalmilag is jelentős tanár fog végezni, s minden alkalommal önérzete és hivatása erkölcsi magaslatán marad; ha következetes, határozott és a tanárság meg a magyar iskola nemes igazait férfias lélekkel hangoztatja: lehetetlenség, hogy mindazt, aminek kivívására néhányan most kerülő úton, kétes és ki nem próbált fegyverekkel akarnak nekiindulni, a rendes úton, a szokott rendszerrel harcolva ne érhetné el.

Mert hiszen abban mi mindnyájan teljesen egységesek vagyunk, hogy az iskolának önmagunkban megelégedett, szeretettel dolgozó munkásokat akarunk adni. Minden küzdelemnek az iskolával összeforrt tanárság erkölcsi és anyagi java lehet a célja.

Ezt tüzte homlokára a tanárság annak a tervbe vett intézménynek is, melyet »Oktató Szövetség« címén szervezni szándékában van. Itt nyilatkoznék meg az összes magyar tanítórendek egysége, s válnék még egyetemesebbé a magyar nevelés ügyének a társadalomra is kiható közös törekvése. Egyelőre utópiának tetszik, s mindvégig az is marad, ha a tanárság küzdelmének kizárólag az anyagi ellátás javítására kell irányulnia s abban kénytelen kimerülni. De ha a középiskolai tanárság önmagában tömör egységgé tud válni, s mint egészséges mag, a közoktatás minden munkását sikerül maga köré gyüjtenie s ehhez a társadalom más munkakörébe tartozók is a nevelés ügyének nemzeti nagy jelentőségét megértve csatlakoznak, akkor hosszú idők folyamán egy hatalmas igazi *kulturális szervezet* fejlődhetik, amely nagy és fontos alkotásokra van hivatva.

Egyesületünk jövőjének egyik szép, de nehéz munkája ez, melyet megint csak azon az alapon juttathatunk tető alá, ha a magunk erejére támaszkodva *befelé megerősödve*, s mint magunkban életképes, alkotásra kész egyesület a magunk erejéből adunk alapot reá, *nem más egyesületektől várunk segítséget a mi anyagi*

erőnk kiépítésére. Mert a hatalmast keresik fegyvertársul, a segítségre szorulót gyanakodva fogadják.

Ami végül a középiskolai tanárságnak politikai erőre való támaszkodását s a választójog ilyen célú felhasználását illeti — mert erről is van szó a már idézett fővárosi tagtársunk előadásában — ezt az egyesület, mint egyesület nem állíthatja sorompóba, mert hatáskörén kívül esik. A politikai meggyőződés éppen úgy egyéni joga minden tanárnak, mint vallásos érzése. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület nem vállalkozhatik semmiféle irányításra e tekintetben. Minden tanár ura a maga külön meggyőződésének s ha azt úgy érvényesíti, amint az a tanárság egyetemének is javára van: ez csupán tőle függ. Abban, hogy ilyen irányú elszigetelt és egyes törekvések jelentős eredményre vezethetnének, a dolog természete miatt bizodalmunk nem lehet.

Így látom a jövőt.

Mindennemű akciónk sikeréhez szükséges az, hogy

1. legyen minden középiskolai tanár hivatásából kifolyó kötelessége szerint tagja az egyesületnek;

2. kiben rátermettség van, adja a köznek készséggel rendelkezésre szellemi és társadalmi munkaerejét;

3. a vezetőség éber gonddal tartsa számon a munkaerőket, irányítsa a vidéki körök munkáját, élénk kapcsolatban álljon velök, igyekezzék újra megteremteni a felsőbb hatóság és a tanárság egyeteme között az elengedhetetlenül szükséges megértésen és megbecsülésen alapuló kapcsolatot, s minden fontos ügyben emelje fel szavát az iskola és a tanárság erkölcsi és anyagi javainak előmozdítása érdekében;

4. a vidéki körök vonják be a nevelés ügyét szolgáló előadásaik meghallgatására a szülőket, keressék az érintkezést a társadalommal, törekedjenek a közéletben jelentős kulturális szerepre;

5. ne csak várjunk munkát, de adjunk is munkaerőt az egyesületnek.

Mindezt nemcsak a magam, hanem azt hiszem, mindazok nevében mondom, akik az egyesület vezetőitől magas és nemes szempontok szerint való irányítást várnak.

Tanártársaink figyelmébe ajánljuk. Tekintsék úgy, mint a magyar tanárokért dolgozó társak becsületes, komoly intelmét.

EGYESÜLETI ÉLET.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi február hó 27-én d. u. 6 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott a református főgimnázium dísztermében.

Jelen voltak: Gaal Mózes, Pintér Jenő, Balog Mór, Faragó Andor, Szilágyi Sándor, Ady Lajos, Schindler Gyula, Fodor Márkus, Szabó Ernő,

Bursics Ernő, Minke Béla, Kolumbán István, Viszota Gyula, Takács György, Szabó Gábor, Müller László, Méhes Gyula, Magyar László, Csűrös István, Benkő Sándor, Balla Béla, Galamb Sándor, Rázsó Géza, Benedek Marcell, Krompaszky Miksa, Karch Kristóf, Korpás Ferenc, Weber Artur, Steller Ignác, Papp Dezső, Böhm János, Nyusztay Antal, Pethő István, Széky István, Hegedűs István, Székely István, Szemkő Aladár, Varga Bálint, Oblath Richárd, Rados Ignác, Müller József, Balassa József, Sajó Sándor, Lévay Ede, Dénes Lajos, Dénesné Kolozs Regina, Fischer Sarolta, Endrei Ákos, Endrei Gerzson, Hensch Artur, Gedai József, Juvancz Ireneusz, Schuber Mátyás, Gyergyay F. Dezső, Mohr Viktor, Andor Tivadar, Beke Ödön, Tränka Anna, Németh József, Baumgartner Alajos, Vértesy Dezső, Sipőtz Pál, Vonház István, Marczinkó Ferenc, Ágner Lajos, Lehr Andor, Dietz Lajos, Verő Leó, Radó Simon, Kronberger Ede stb.

Elnök a következő beszéddel nyitotta meg az ülést.

Négyesy László elnökünknek és a vele szolidaritást vállalt igazgatóságnak lemondása új helyzetet teremtett az Egyesületben, melyből a kibontakozás egyik lehetőségével fog bizonyára foglalkozni a mai ülés napirendjére tűzött első előadás.

Anélkül, hogy én ezen előadásnak eléje akarnék vágni, legyen szabad ezen ülés megnyitásakor egynéhány szót mondanom az elmult események kapcsán.

Mélyen sajnáljuk, hogy az utolsó kongresszus teljes sikertelenségével kapcsolatban elnökünk szükségesnek tartotta az elnöki széket elhagyni és az egyesület ügyeinek vezetését nálánál szerencsésebb elnök kezeire bízni; sajnáljuk e tényt azért, mert Négyesyvel egy a tanárság ügyeit önzetlenül szolgáló, ügybuzgó, lelkiismeretes elnököt veszítettünk el, aki számos éven át egy oly állást töltött be, melynek betöltése nagy tiszteletet ad ugyan, de másfelől nagyon terhes és felelősségteljes. Mélyen sajnálom elnökünk távozását, mert elnökünkkel egy a Tanáregyesület határain kívül is ismert, érdemeket szerzett és elismert tudóst veszítünk el, aki mint egyetemi tanár hivatva van az utánunk jövő tanárnemzedék tudományos kiképzésére irányítólag hatni, akinek bölcs belátását és tanácsát minden tanügyi kérdésben kikéri tanügyi kormányunk.

Már egy régibb alkalommal kifejezésre juttatta elnökünk, mennyire fáj lelkének, hogy munkássága nagy részét, melyet a magyar tanárság erkölcsi és szellemi emelésére akart fordítani, anyagi küzdelmek kivívására kell felhasználnia.

Új helyzet előtt állunk. A kibontakozást még nem látjuk eléggé. Vannak ezen kibontakozásnak *elvi* és *személyi* kérdései.

Helyes volt-e az az út, melyen eddig haladtunk? Küzdelmeink sikertelensége arra látszik utalni bennünket, hogy az út nem volt helyes, mert végre is minden küzdelem helyességének mértéke elsősorban ha nem is kizárólagosan annak *sikere*. A multban szerzett tapasztalatainkat értékesítenünk kell a jövőben.

Annyit látok, hogy egyesületi dolgainkkal intenzívebben kell foglalkoznunk, oly tényezőket kell felhasználnunk a küzdelmünkben, amelyeket eddig figyelmen kívül hagytunk, csak egy

dologtól kell nagyon óvakodnunk s ez az, hogy a meglevő egységet, összetartást ne kockáztassuk.

Ami a kérdés személyi oldalát illeti, az nem csekély mértékben körültekintést kíván. Valószínűleg új emberek fognak előkerülni, a váltógazdaság szükségességét hangoztatták itt is, ott is. Egy szempont kell hogy vezéreljen bennünket ebben s ez az, hogy a személyi kérdések eldöntésénél más bennünket ne vezessen, mint az ügy maga, a tanárság összességének erkölcsi és anyagi érdeke.

Azután felkérte *dr. Dénes Lajost* »A tanárság helyzete és teendőink« c. előadásának megtartására. Ez a következő volt:

Tisztelt Kör! A magyar középiskolai tanárságnak immár több évre visszanyúló küzdelmében egy új fázis állott be, egy olyan fázis, amely pillanatnyilag talán zavarólag hat mindannyiunkra, amelynek szükségképpen való bekövetkezését azonban némi megfontolás után be kell látnunk. A magyar kormányhatalomnak merev elzárkózása, ridegsége, amely a tanári állásnak anyagi és erkölcsi helyzetét mind válságosabbá tette, most válságot teremtett magában az egyesületben is. Méltóztatnak tudni, hogy a folyó hó 15-iki választmányi ülésen az elnökség és a vele szolidáris igazgatóság bejelentette lemondását. Ezt a választmány tudomásul vette. A helyzet igen súlyossá vált és a tanárság egyetemére már most az a kötelező feladat háramlik, hogy egyrészt mérlegelje az adott helyzetet, másrészt keresse azokat az utakat és irányokat, amelyek a helyzet megoldását, a válság tisztázását előkészítik.

Nem volnánk őszinték, hogyha a helyzet súlyosságának elismerése mellett azt mondanók, hogy a válság meglepett vagy váratlanul ért bennünket. Sőt igen sokan vagyunk, akik ettől már régóta féltünk. A második tanári kongresszus eredménytelensége óta ott lappangott ez már a dolgok folyásában és az események egymásutánjának szigorú logikája most csak felszínre vetette vagy előhozta azt az elkerülhetetlen konzekvenciát, amelyet a bátrabban gondolkodók talán már régen ott láttak lappangani az ügyek menetében. Annál kötelezőbbnek érezzük tehát most azt a feladatunkat, hogy egyrészt igyekezzünk a jelen helyzetet elfogulatlanul értelmezni, másrészt pedig hogy körültekintően, de a célba vett értékeket megillető férfias határozottsággal mutassunk rá a követendő irányra, a választandó útra.

Szükséges azonban, hogy rövid vonásokban vázoljam, hogy hogyan érlelődött meg ez a mai helyzet. Csak a második tanári kongresszusig kell visszamennünk. Tudjuk, hogy ennek a kongresszusnak végrehajtó-bizottsága a minisztérium részéről a legridegebb visszautasító választ kapta. Később azonban — éppen Négyesy László személyes munkájának tagadhatatlanul igen nagy sikereképpen — mégis elért annyit, hogy a kormány tárgyalásokat kezdett velünk. E tárgyalások a státusrendezésre vonatkozólag bizonyos enyhítéseket, a szolgálati idő felemelésének kér-

désében pedig alapos megfontolást, a mi akkori értelmezésünk szerint a kérdésnek legalább is szüneteltetését igérték. A státus állapota azonban egyre romlott, a megélhetés küzdelmei pedig mindjobban élesztették elkeseredésünket.

Közvetlenül ezután híre kelt, hogy a kormányhatalom olyan törvényjavaslat előkészítésével foglalkozik, amely az állam tisztviselőinek nyugdíjviszonyait humánusan kívánja rendezni. Mindenfelé örömmel fogadták ezt a tervet, maga a tanárság is, de amikor megtudtuk, hogy ebben milyen támadás készül a középiskola és a középiskolai tanárság ellen, elkeseredve láttuk, hogy a már elszenvedett vereségek sorát ez egy újabb vereséggel fogja tetézni.

Megindult az akció. Sürgősen kongresszust kívántunk egybehívni. A végrehajtó-bizottság megkérdezte a tanárságot, hogy akar-e a kongresszuson tiltakozni a szolgálati időnek felemelése ellen. Igenlő válasz ellenére is a kongresszus elmaradt. Igaz, hogy ezt azzal lehetett megokolni, hogy a kormány meglepő gyorsasággal napirendre tűzte a nyugdíjtörvény tárgyalását és oly villámsebességgel tárgyaltatta le, mint ahogy ma is gyártják nálunk a törvényeket. És ennek a meglepő gyorsaságnak eredménye az volt, hogy a végrehajtó-bizottság szükségesnek látta éppoly gyorsan intézkedni aziránt, hogy a már egybehivott kongresszus elmaradjon.

Többen voltunk már akkor, talán a tanárság nagyobbik része, akik helytelenítettük a kongresszus elmaradását. A tanárságnak ez a része a legutóbbi közgyülésen kifejezést is adott ennek, valamint a vezetőség taktikájával szemben érzett elégedetlenségének is. Mindazonáltal nem vonta meg bizalmát a vezetőségtől és senki sem kívánta a tanárság békés egyetértését megzavarni, mindenki higgadtan és önmérsékléssel várta a vezetőség további munkájának eredményét.

A befejezett tények után a választmány foglalkozott a lehetséges újabb kilátásokkal, és miután elnökünk az utolsóelőtti választmányi ülésen arról tett jelentést, hogy semmiféle eredményre sem lehet reményünk, sokan most kivánták az elmaradt kongresszus egybehívását. Nem mindenki helyeselte, a választmányban is felhangzottak hangok, hogy ez tulajdonképen csak egy régibb lépés megújrázása lesz és most sem fog sikerre vezetni, hanem ehelyett valami energikusabb lépésre volna szükség. A kongresszus mégis összeült, eredménye lett a két audiencia a közoktatásügyi miniszternél és a miniszterelnöknél, azután pedig az elnökség lemondása.

Így alakult a mai helyzet. Meg kell vallanunk, hogy ezt a helyzetet igazán súlyosnak érezzük.

Ha már most Négyesy Lászlónak, az elnökségnek és a vele együtt működő igazgatóságnak lemondását mérlegeljük, azt kell néznünk, mit jelent ez a lemondás a mult eseményeivel szemben és mit jelent a jövőre vonatkozólag. A választmánynak majdnem

egyhangú határozatát, amellyel a lemondást tudomásul vette, nincs jogunk fölülbírálni. Egyébként is — amint már az elnök úr is jelezte a mai ülés megnyitásakor — a tanárságnak a lemondás tényét követő majdnem teljesen néma várakozásából az látszik, hogy a tanárság ebben a lemondásban megnyugodott. A lemondást nem a tanárság bizalmának megvonása idézte elő, hanem az a körülmény, hogy elnökünknek az ő taktikája és a vezetőség harci modora révén igen súlyos helyzete támadt a tanárság és a minisztérium között. Az egész tanárság bizalmát bírta és ő bizalommal volt a kormányhatalom iránt. Mi itt állottunk az elnökség mögött, mint egy tömör falanksz. Ha voltak is közöttünk olyanok, akik nem helyeselték feltétlenül az elnökség nyugodt lépéseit, azért a bizalmat tőle a tanárok részéről senki sem kívánta megvonni. Felfelé azonban a helyzet egészen más volt. Négyesy László hitt abban, hogy a kormány meg fogja érteni a mi érdekeinket, hogy a kormány be fogja látni, hogy nemcsak a mi személyi ügyünkről van itt szó, hogy nemcsak az egyes tanárok anyagi jólétéről, hanem a magyar középiskoláról, azoknak a lelkeknek a nyugalmáról, akiknek a munkája a középiskolát jelenti, akiknek munkás erejére támaszkodik a magyarság kulturája és a jövő generáció nevelése. Ő hitt abban, hogy a kormány ezt meg fogja érteni, és ebben a hitében és reményében igyekezett küzdelmünkből minden élességet kiküszöbölni, minden hevességet visszaszorítani. De — sajnos — kénytelen volt csalódni. És csalódását nem mi okoztuk. Ezért nem is értelmezhetjük lemondását másképp, minthogy ezt a hitét, amely őt a harcban vezette, elvesztette. Nem hihet már a jelenlegi felsőbbség megértésében, nem hiheti, hogy puszta szavunk, nyugodt tárgyalásaink megértésre fognak találni és megnyugtató eredményhez fogják ügyünket vezetni.

Legutóbbi választmányi ülésünkön — hiszen kartársaink a tudósításból ismerik ennek lefolyását — szóba került, hogy vajjon lehet-e a lemondás tudomásul vételét a bizalom vagy bizalmatlanság kérdésévé tenni. Ez a kérdés — azt hiszem — az előbbiek után eliminálva van. Az, hogy bizalommal vagyunk-e vagy voltunk Négyesy László személye iránt, itt szóba sem jöhet, csak arról lehet itt szó, hogy eredménnyel járt-e eddigi küzdelmünk vagy nem. A felelet erre kétségtelen, és ezzel világos az is, hogy mit jelent e lemondás a jövő alakulása szempontjából.

A továbbiakra nézve felvetődik már most az a kérdés: mit tegyünk? Folytassuk-e a küzdelmet, kell-e, lehet-e tovább küzdenünk, ha lehet és ha kell, milyen úton, milyen eszközökkel? Kétségtelen, hogy a küzdelmet abbahagynunk nem szabad. Az az etikai alap és az az erkölcsi érzés, amely eddigi küzdelmünknek is jelentőséget adott, arra kötelez minket, hogy azokat a fontos kulturális, anyagi és erkölcsi érdekeket, amelyekért egységesen szállottunk síkra, továbbra is hasonló, sőt nagyobb energiával védelmezzük. Ha abbahagynók a küzdelmet, akkor ezzel meg-

tagadnók azt az erkölcsi alapot, amelyen eddigi harcunkban állottunk. De folytatnunk kell a harcot már azért is, mert igazaink mellett két oly kiváló koronatanu nyilatkozatát idézhetjük, mint a miniszterelnök úr és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nyilatkozata is. Azon az audiencián t. i., amelyen a legutolsó kongresszus végrehajó-bizottsága a közoktatási miniszter előtt megjelent, a kultuszminiszter úr egy nevezetes koncessziót tett nekünk. *Kijelentette, hogy a maga részéről nem helyesli, hogy a középiskolai tanár 35 évig tanítson.* Kijelentette, hogy elismeri, hogy a 35 esztendei szolgálat az iskolára káros lehet; belátja, hogy az idősebb tanár a munkában már elfáradt, lelke elvesztette fiatalos rugékonyságát és így nem is képes arra, hogy az iskola nehéz munkáját olyan könnyűséggel, olyan lelkesedéssel és a gyermeki léleknek olyan megértésével végezze, mint a fiatalabb. De nem akarta elismerni, hogy a 30—35 év kérdésének szociális oldala is van, a fiatalabb generáció szempontjából, valamint hogy azt sem koncedálta, hogy személyileg is jogosan kívánhatjuk, hogy a szolgálati idő 30 év maradjon. *Az iskola érdekét azonban nyomatékosan elismerte.* Hogy milyen megoldásra gondol? Nem tudom, tudnak-e az igen t. kartársak arról, de a megoldás igen érdekes! A kultuszminiszter úr úgy képzeli t. i., hogy az idősebb tanár majd büróba megy, az igazgatósági, főigazgatósági irodába, vagy a központba! Ezzel a 30 éves tanítás is megmaradna és a 35 éves szolgálat is megvolna.

A másik jelentős nyilatkozat a miniszterelnök úr részéről hangzott el. A miniszterelnök úr a nála tisztelgő bizottságnak azt mondotta, hogy a 35 évre nézve nem másíthatja meg ismeretes álláspontját; ő szellemi erőpazarlásnak tartaná, ha a tanár 30 évi szolgálat után már nyugalomba vonulna. Ellenben készséggel elismeri, hogy a mai fizetési viszonyok, a státus mai állapota nem lehet kielégítő. Azonban appellál a mi hazafiságunkra és reméli, hogy az állami élet mai súlyos, válságos viszonyai között mérsékelni fogjuk jogos kívánságainkat és megvárjuk azt az időt, amikor azokat majd teljesíteni lehet.

Ezzel a nyilatkozattal szemben, amely a mi hazafiúi áldozatkészségünkre hivatkozik, mi is hazafiságra hivatkozunk. Appellálunk pedig elsősorban a kormány hazafiságára, de a közélet minden faktorának hazafiságára is, mert itt a legfőbb nemzeti értékről, a magyar kulturáról, annak jelen és jövő érdekeiről van szó. Helyezzük csak mérlegre a nemzeti érdek szempontjából egyfelől azt a pár ezer koronát, amivel jogos kívánságaink teljesítése az évi költségvetést megterhelné, és másfelől a magyar kultúra veszélyeztetett érdekét, vajjon lehetséges-e az, hogy az a pár ezer korona súlyosabb legyen a magyar állam háztartásának mérlegében, mint az az előny, amely a magyar kultúra veszedelmének elhárításából származik?

Ez a két nyilatkozat, amely nincs ugyan harmóniában egymással, mert hiszen mindegyik csak más más részét konce-

dálja jogos követeléseinknek, ez a két nyilatkozat mégis fényesen igazolja a mi küzdelmeinket, és ezzel kötelez is bennünket küzdelmeink lankadatlan folytatására.

De kötelez bennünket erre még egy harmadik ok is: az a végtelen elkeseredés, amely a magyar tanárság lelkét most megüli. Hosszas, méltóságos, lojális küzdelemmel, kérésekkel és óriási terjedelmű memorandumokkal ostromoltuk a minisztériumot, kértük küldöttségek útján, magántárgyalásokban, magyaráztuk kérelmeinket az iskola, a kultúra érdekeivel, magyaráztuk szociális szempontokból; igyekeztünk világossá tenni, hogy a mi követeléseink jogosak és azokat meg kell adni nemcsak a magyar tanárságnak, hanem elsősorban a magyar iskolának. És mégis ezek a mi utjaink és módjaink eredményhez mindezideig nem vezettek. Csoda-e hát, ha a tanárság elkeseredése egyre nőtt?! És ha most mégis tovább is akarunk küzdeni, aminthogy kell is küzdenünk, akkor *más utakat* kell keresnünk! A tanárság, azt hiszem, hálájáját fejezheti ki Négyesy Lászlóval szemben, hogy most alkalmat ad a magyar tanárságnak arra, hogy új utakat keressen; ha belátja, hogy nem vezetett célhoz az ő taktikája, csak hálánkat fejezhetjük ki azért a határozottságáért, mellyel ő most helyet ad egy más vezetőségnek, hogy céljaink elérését más úton kísérelhessük meg.

És ezen a ponton bármennyire várjuk és óhajtjuk, talán még homályosan látva, a jövendő útjait, bármennyire óhajtjuk és várjuk az új alakulást, meg kell állnunk egy percre és meg kell hajtani lobogónkat Négyesy László előtt. El kell ismernünk, hogy magyar tanár nagyobb erkölcsi súllyal, nagyobb tudással, nagyobb önfeláldozással a tanárság ügyét még nem vitte, mint éppen Négyesy László és az ő munkatársai. Négyesy László az ő személyes nagy kvalitásaival, rendkívüli éleslátásával, igen finom mérlegelő képességével, nagy kitartásával és minden áldozatra készségével, idejének és munkájának feláldozásával, valóban minden alkalommal kitüntette, hogy önzetlenül viseli szívén a tanárság ügyeit. Ő bizonyos enyhébb harci modort kívánt felvenni, a szalon-tárgyalások harci modorát. Több alkalommal figyelmeztetett is bennünket arra, hogy az ő felfogásával, azzal a bizonyos előkelőséggel és méltósággal, amelyet ő szükségesnek látott — igen helyesen — az egyesület életének vezetésébe belevinni, azt a bizonyos harcias tempót, a temperamentumok elevenebb kicsapódásait, nem tartja összeegyeztethetőnek. Meggyőződését, önzetlenségét és hitét annyira tiszteltük, hogy mindig szivesen visszavonultunk; mindig készségesen elismertük, hogy az egyesület egysége és fejlődése érdekében, az iskoláért és az egyetemes tanárság érdekeiért senki annyit nem tett, mint ő. És most amikor mindezt hálásan elismerjük, elismerésünket csak tetézzük azzal a kijelentéssel, hogy legférfiasabb tettének azt az elhatározását tartjuk, mellyel — munkájának eredménytelenségét látva — mandátumát az egyesület rendelkezésére bocsátotta.

Az egyesület többsége, a mutatkozó hangulat szerint, rendszerváltozást vár. Tehát minő legyen ez a rendszerváltozás? Hiszen sok minden út és mód volna lehetséges. Azt hiszem, senki sem várja tőlem, hogy én az eljövendő harc minden lépését előre jelezzem. Lehetetlen dolog a taktikát már most úgy kidolgozni, olyan stratégiai készültséggel, amely a valószínűleg hosszú, esztendőkre terjedő és roppant változatosnak sejthető küzdelem minden részletét apróra kidolgozva teljes biztonsággal már most megállapítaná. Itt csak irányelvekről lehet szó; hogy milyen modort, eljárást kövessünk, milyen irányelvek szerint folytassuk a küzdelmünket. Erre vonatkozólag leszek bátor indítványomat röviden előterjeszteni.

Először általánosságban kívánom jelezni, hogy a folytatandó küzdelemnek a karakterisztikumát a következőkben szeretném megállapítani. *Az eddigi kérvénygyártó modort el kell hagynunk.* A mi küzdelmünket annak a felfogásnak kell vezetni, hogy amit mi kérünk, az nem függhet a kormányférfiak jóindulatától, a mindenkori pénzügyminiszter, miniszterelnök vagy kultuszminiszter egyéni hajlandóságától és felfogásától; amit mi kérünk, az egyes egyedül az iskola érdekétől, a nemzet jövőjének érdekétől függ. Ennek a karakterisztikumnak kell jellemezni a mi további küzdelmünket. Ha már most a mi státusunk érdeke igazi nagy nemzeti érdeket jelent, ha a társadalom érdekeivel összeesik, akkor itt jelentkezik a mi küzdelmünknek a második szükséges karakterisztikuma: és ez az, hogy *nekünk a kormányférfiak pártfogása és jóindulata helyett a társadalom támogatását kell keresnünk.* Az egyesület számára rendelkezésre álló minden törvényes eszközzel, amely mint egyesületnek és a tagoknak, mint egyes polgároknak, rendelkezésre áll, arra kell törekednünk, hogy ahol az iskola dolgairól döntenek, ott nekünk kellő képviseletünk legyen, különösen pedig a parlamentben. Arra kell törekednünk, hogy a magyar tanárságnak, a magyar kultúrának a törvényhozók között igazán megértő szószólóik legyenek. Sőt nemcsak arra, hogy akadjanak közöttük ilyenek, hanem arra is, hogy minden törvényhozó a kultúra ügyének lekötött szószólója legyen. El fog jönni az az idő, amikor a magyar tanítóság nagy egyeteme — beleértve a tanárokat is — polgári jogainak gyakorlásával hathatósan fog befolyhatni az országgyűlés alakulására és akkor erkölcsi kötelességünk lesz, hogy mindegyikünk úgy éljen jogaival, mint egyes polgárok azokat támogassuk bizalmunkkal, akik által a törvényhozásban kellő képviseletet nyerünk.

És ha e küzdelemben számbavesszük még azt a nyilatkozatot is, amely a kultuszminiszter úr részéről hangzott el a legutóbbi audiencián, amelynek szószerinti szövegére nem emlékszem ugyan, de amelynek az volt a lényege, hogy ő bizony nem szívesen látja, ha a magyar tanárság személyi érdekekért küzd, mert a 30 esztendőt reklamálhatjuk ugyan az iskolának, de nem reklamálhatjuk a magunk személyének: akkor ezzel szemben azt kell

kérdeznünk: hát lehet a mi ügyünket az iskolától különválasztva nézni? Hát igazán csak önző kívánság, amit mi kívánunk? Lehetetlen itt a személyi tekintetek mellett az iskola érdekét meglátni? De még ha úgy volna is, szabad-e álszenteskedőn adni az idealistát? Vajjon a mai kegyetlen gazdasági viszonyok között melyik magyar tanár adhatna idealizmusból kenyeret gyermekeinek, melyik magyar tanár mehetne a boltba idealizmusáért kenyeret vagy ruhát venni gyermekei számára? Hol és hogyan lehet ma idealizmusból vagy idealizmussal a gyakorlati kérdéseket megoldani? Nyugodtan folytathatjuk a mi küzdelmünket személyi és egyéni javaink érdekében is, mert ezek semmiképpen sem választhatók el a tanári állásnak erkölcsi érdekeitől.

Ez legyen a mi további küzdelmünk két karakterisztikuma: 1. *Mi nem kérvényezünk*, hanem mi minden kínálkozó vagy keresett alkalommal bejelentjük a magyar iskolának, a magyar kultúrának és munkásainak jogait és igényeit. 2. Mi nem a kormányzó férfiaktól, mint egyénektől kérünk, hanem a nemzettől, a társadalomtól. Felhívjuk a társadalomnak mindazon tényezőit, mindazokat a társadalmi csoportosulásokat és egyesüléseket, amelyek a magyar közvélemény kialakulására befolyással vannak és hatást gyakorolnak a törvényhozás véleményének kialakulására is, hogy tegyék magukévá a középiskola ügyét és a mi érdekeinket.

Ezek elmondása után bátor vagyok határozati javaslatomat előterjeszteni:

A Budapesti Tanári Kör

1. mély sajnálattal állapítja meg, hogy a tanárságnak több év óta a leglojálisabban folytatott küzdelme a kormányhatalom merev állásfoglalása miatt maradt sikertelen;

2. az ebből előállott helyzetnek elfogulatlan mérlegelésével és teljes megértéssel veszi tehát tudomásul az O. K. T. E. elnökségének és igazgatóságának a f. hó 15-iki választmányi ülésben bejelentett és elfogadott lemondását;

3. elismerő köszönetét és legmelegebb háláját fejezi ki a lemondott vezetőséggel, elsősorban pedig Négyesy Lászlóval szemben, aki teljes odaadással és erős hittel küzdött a tanárság anyagi és erkölcsi javaiért.

4. A jövő akciónak és az egyesületi válság megoldásának szempontjából a Budapesti Tanári Kör a következő irányelveket tartja követendőknek:

a) A küzdelmet fokozottabb energiával kell folytatni.

b) A ridegen elzárkózó kormányhatalomnak kérvényekkel való ostromlása helyett a társadalomnak minél szélesebb rétegeit kell ügyünk mellé állítani.

c) E célból minden törvényes eszközzel azon kell lennünk, hogy közvéleménnyé tegyük azt a meggyőződésünket, hogy amiért mi küzdünk, az nemcsak a tanári rend ügye, hanem elsősorban az iskola, a magyar kultúra, tehát a legjelentékenyebb nemzeti

közügyek egyike, amelynek így a közvélemény súlya alatt és a társadalom sürgetésére az országos politikában is jelentős kérdéssé kell válnia.

d) Szükséges tehát, hogy már az Országos Oktatószövetség megalakulása előtt is kooperatív akciót kezdjen az ország tanítósága és tanársága a közös anyagi és erkölcsi érdekek érvényesítésére; hogy az egyetemes tisztviselői kar szolidaritása nagyobb energiával és tényleg érvényesüljön; hogy a tanárság és tanítóság *úgy érvényesítse polgári jogait,* hogy a mi érdekeinket felölelő kultúrpolitika a törvényhozásban kellő képviseletet találjon.

e) Erőteljesebb propagandát kell kifejteni: egyrészt a tanárság körén belül azzal, hogy egyesületünk lapja elsősorban a tanári rend anyagi és erkölcsi érdekeinek harcos ujságja legyen, másrészt pedig kifelé (röpiratokkal, sajtó útján, gyülésekkel, társadalmi körök és egyesületek szövetségével stb.) a társadalom érdeklődésének felkeltésére és megkötésére.

f) Hasonló határozat hozatalára sürgősen felkérjük az O. K. T. E. összes köreit.

Ezek a pontok természetesen nagyobbára általánosságban tartott irányelvek. Felhozhatná bárki ellenük, hogy nem mutatják meg a teendő lépéseket, nem adnak részletekben kidolgozott taktikát. De hiszen ez természetes is; ez már a vezetőség dolga lesz. Mi azért akarunk vezetőséget választani, hogy ezeknek az irányelveknek a végrehajtását, a részletekben való kidolgozását vállalja és teljesítse. Ezek a mi kívánságaink, csak az irányt és a módot jelzik, amellyel küzdelmünket folytatni kívánjuk. Küzdenünk pedig kell, és nagyobb energiával. Csak így lehet reményünk a sikerre. Amelyik magyar tanár nem akarja folytatni a harcot, az elárulja az egész tanárság ügyét, elárulja azt az erkölcsi piedesztált, amelyről küzdelmünk jelszavait hirdettük és hirdetjük. Folytatnunk kell a küzdelmet a siker érdekében és a siker reményében. Kérem határozati javaslatom elfogadását.

Gaal Mózes az előadótól a választmányi ülésen történt abbeli kívánságok után, hogy az egyesület jövő feladatára vonatkozólag eszmecserék folyjanak és a Közlönyben cikkek jelenjenek meg: azt várta, hogy mai előadásában több konkrétumot ad. Ezt azonban nem találja meg. Az az eljárásmód, melyet az Egyesület vezetősége követett, abban állott, hogy a tanárság panaszait, kérelmeit, felelősségének teljes tudatában, az illetékes fórum elé kérvény, fölterjesztés, memorandum alakjában vitte és céljának elérésére minden lehetőt elkövetett. Nem csatlakozhatik előadónak ahhoz a harcmodorához, hogy a tanárság a jövőben ne kéréssel forduljon a kormányhoz, hanem annál csak igényét jelentse be s azután, mint fellebbviteli fórumhoz, a *társadalomhoz* forduljon, még pedig gyűlésekben elmondott beszédekkel, ujságcikkekkel.

Első tennivalónk a tanárságnak egy, erős egységbe való tömörítése, hogy arra építhessünk. Nem tartja célravezetőnek azt sem, hogy a tanárság az Országos Oktatószövetséget főleg anyagi hely-

zetének javítása céljából igyekezzék megszervezni. Ennek legfontosabb célja a köznevelés ügyének a közönség minél szélesebb rétegében való elterjesztése.

Felszólaló véleménye szerint az előadó kevés konkrétumot adott, irányelvet sem tudott olyant megjelölni, amelyet az egész tanárság higgadt mérlegelés után magáévá tehet. Egyesületünk célja erkölcsi is, nemcsak anyagi. Ezért alakult az egyesület. A kormány és a tanárság között harmóniát kell teremteni, erre pedig az előadó javaslata nem alkalmas. Nem fogadja el a határozati javaslatot.

Dénes Lajos a következőkben válaszolt:

Tisztelt Kör! Őszintén megvallom, nem lepett meg, hogy Gaal igazgató úr nem helyesli az én álláspontomat. Hiszen, ha ezt helyeselné vagy helyeselte volna azelőtt is, akkor nem mondott volna le az elnökség, mert akkor már eddig is más harci modort követett volna. Ami azt az ellenvetést illeti, hogy a tanárokat és a tanítókat először kell egyesíteni egy klubba, egy föderációba, és csak azután lehet egy egységes és közös akciót kezdeni, nem tudom értékelni. Mert az én közéleti tapasztalataim szerint lehetetlen felnőtt, gondolkodó és céltudatos embereknek azt mondani, gyertek ide egy táborba mind, majd aztán csinálunk valamit. Csak azt lehet mondani, hogy ezt és ezt akarjuk csinálni, gyertek velünk. Megvárni, amíg egy táborba terelhetünk minden tanárt, annyit jelentene, mint az egész küzdelmet elaltatni. Ez lehetetlenség. Nekünk, akik már együtt vagyunk, először azt kell megmondanunk, hogy mit akarunk, azután akik a még kívül állók közül hozzánk csatlakoznak, velünk jönnek, örömmel fogadjuk. Ha nem, keressék külön úton a közös célt. De másféle taktikát követni, vagy más csoportosulásba vonni a tanárokat nem ajánlatos. Mert hiszen senki sem tagadja, akármennyire különbözik is a taktikája, hogy célunk ugyanaz. Azt hiszem, Gaal igazgató úr is azért küzdött eddig is, mert ő is úgy gondolkodott, mint mi valamennyien, hogy t. i. itt a magyar középiskoláról, a magyar kulturáról van szó. Itt nincs szó semmiféle mellékérdekről. Éppen ezért, hogy más esetleges ellenvetésre is előre feleljek, mindenki a legélénkebben tiltakoznék az ellen, hogy valamelyik politikai párt vagy hatalmasabb társadalmi csoportosuláshoz szekértolónak kössék a tanárságot és tanítóságot. Sőt ellenkezőleg, mi azt akarjuk, hogy minden társadalmi csoportosulás, minden társadalmi párt és minden politikai akarás segítse a mi ügyünket. A másik ellenvetése Gaal igazgató úrnak, hogy az oktató szövetségben a különböző frakcióknak, amelyekből alakulna, az anyagi érdekei oly sokfélék, hogy nehezen volnának összeegyeztethetők és közös akcióba illeszthetők, szintén nem áll meg. Mert ha pl. a felekezeti tanároknak külön sérelmeik is vannak, ezek semmiképpen sem kerülnek szembe a mi sérelmeinkkel és azok érvenyesülésével. Mi is adunk erőt az ő küzdelmeikhez, ők is adnak erőt a mi küzdelmeinkhez. Mi együttesen dolgozunk mindannyian. Éppen az volna ennek az oktató szövetségnek a jelentősége, hogy egyrészt a tömeg súlyával tudna hatni, jelentőségét észre kellene venni, másrészt pedig szimpátiát tudna kelteni a tanárság és az iskola iránt. Ezek az

ellenvetések tehát nem gyengíthetik indítványomat és kérem a t. kört, hogy határozati javaslatomat elfogadni méltóztassék.

Dénes határozati javaslatát a kör elfogadta.

Ezután *Elnök* felkérte *dr. Szabó Ernőt* »A középiskolák első osztályos tanulóinak képzettségi foka és az elemi iskola« c. előadásának megtartására.

Szabó Ernő örömét fejezte ki afölött, hogy a kitűzött tárgy megbeszélésében elemi iskolai kartársak is részt kívánnak venni, mert ilyen együttes tanácskozás nagy hasznára van a tanügynek és az ifjúságnak. Az oktatásügy célja: ifjuság nevelése direkt az életre, vagy más iskolára. Az oktatásügy reformja csak minden iskolatípusra együttesen., felülről lefelé oldható meg. Ezért kíván az elemi iskoláról beszélni a középiskola szempontjából.

A középiskola munkára szoktatott, ügyesített tanulót kíván. Hogy nem kap ilyent, annak okai nem az emberek, akik mint minden pályán, a tanítói pályán is, hivatottak, nem hivatottak vannak. Az elemi iskola eredményessége szempontjából négy tényező különböztethető meg: a tanító, a tanuló, a viszonyok és a tanterv. A siker a két elsőtől függ, a két utolsó tényező csak gátol vagy nem gátol. Jó viszonyok közt sokkal kevesebb lesz a rossz tanító és rossz tanuló. A mai tanterv sokszor meghaladja a gyermek képességeit, a gyermeket elkedvetleníti és ezáltal lustaságra készíti elő, pedig munkára csak könnyű és a gyermek előtt is mutatkozó eredményre vezető munkával nevelhetünk. Példákat hoz fel különböző tárgyakból arra, hogy a gyermeknek szellemi nívóját messze túlhaladó dolgokat kell megtanulnia, ami az anyag bemagolására szoktatja. Az átlagnál többet tudó tanuló nem hasznos a középiskolára, mert türelmetlen, unatkozó, a tanítást zavarja. A középiskolába kerülő tanuló sok neveletlenséget hoz magával, amiben nemcsak az elemi iskola, hanem a család hibás. Az elemi iskola és a középiskola közt hiányzó átmenetet előadó véleménye szerint úgy lehetne megteremteni, hogy az elemi iskola negyedik osztályát két részre kellene osztani, az egyik részbe azok a tanulók jutnának, akik tanulmányaikat középiskolában akarják folytatni, a másik részbe a többiek. Hangsúlyozza, hogy a középiskola reformja csak általános iskolareform útján valósítható meg, amelynek megteremtésében a tanítóságnak és tanárságnak egymást támogatva kell részt venni.

Bursics Ernő el. isk. igazgató utal arra, hogy a középiskolába különböző tantervű iskolákból kerülnek a gyermekek. De maga az elemi iskola is nagyon heterogén anyagot kap, ezért az elemi iskola eredményességének elbírálásánál figyelembe kell venni azokat a nehézségeket, amelyekkel az elemi iskola küzd. Az elemi iskolában a tanítás alapja a tanterv, ehhez kell alkalmazkodni a tanítónak. Felszólaló megadja a tanterv szellemében is kívánható mértéket az egyes tárgyakból. Elismeri, hogy vannak túlhajtások egyes tanítóknál, de viszont sok tanár a középiskola első osztályában már előadást tart és így nincs kellő átmenet az elemi és a középiskola között. Ezért felszólaló a tanítóképzés egységesítését és a tanár-

képzés reformálását tartja szükségesnek olyan irányban, hogy a gyakorló tanárjelöltek elemi iskolában is hospitáljanak. A IV. osztály kettéosztását az előadóval ellentétben kivihetetlennek tartja.

Fischer Sarolta előadónak a földrajzi alapfogalmak oktatására vonatkozó szavaira megjegyezte, hogy újabban a kézügyességi gyakorlatokkal kapcsolatban földrajzi alaptípusokat is szoktak készíteni a tanulók.

Elnök köszönetet mondott az előadónak és *Bursics Ernő*nek aki az elemi iskolának a középiskolai tanárok előtt nem eléggé ismeretes részeiről adott felvilágosítást, és a vita folytatását a következő ülésre halasztva, az ülést bezárta.

Kronberger Ede,
titkár.

Eperjesi kör.

Az a felbuzdulás és érdeklődés, mely a középiskolai oktatásnak tervbe vett reformját országszerte kíséri, nem hagyta érintetlenül az eperjesi tanári kört sem, mely *Vujsz János* kir. kath. főgimnáziumi tanár elnöklete alatt febr. 12-iki gyűlésén beható eszmecsere tárgyává tette azokat a feltételeket, melyek mellett a reformot legszerencsésebbnek tartaná.

Napirend előtt *Vujsz János* elnök kartársi meleg szavakkal üdvözölte gyűlésünkön *dr. Erdős Tivadar* bártfai igazgatót. Az ő megjelenésében zálogát látja annak, hogy a jövőben bártfai és kisszebeni kartársaink is bevonhatók lesznek a kör munkájába. Örömmel jelenti, hogy *dr. Wallentinyi Samu* koll. főgimnáziumi tanár közbenjárására létrejött a napközi otthon, a vidékről bejáró tanulók számára.

A napirendre kitűzött tárgy *Vujsz Jánosnak* a középiskolai oktatás reformjáról szóló előadása volt. Előadó behatóan ismertette azokat az intézkedéseket, melyeket a középiskola kívánatos reformja érdekében Francia-, Német- és Angolországban foganasítottak. Majd rátért a mostanit megelőző hazai reformmozgalmak történetének tárgyalására és végül javaslatait a következő pontokba foglalta össze:

1. Mondja ki a kör, hogy a középiskola gyökeres reformja végérvényesen csak egységes köznevelési törvény megalkotásával kapcsolatban oldható meg.

2. Ideiglenesen, míg egy ilyen köznevelési törvény létrejő, mai meglehetősen szűk korlátok közé szorított középiskolai rendszerünk keretét tágítani kell egy középiskolával bíró városban condominium útján: két középiskolai típusnak egy tető alá juttatásával, másutt a fölöslegessé vált gimnáziumoknak más középiskolákká való átszervezésével.

3. A gimnázium a maga eddigi tantervével és módszereivel épségben hagyandó.

4. Az új típusokat a célnak megfelelő tantervvel és módszerekkel kell ellátni.

5. Az egységes jogosítást minden típusú iskolára ki kell terjeszteni és törvényben biztosítani.

Gömöry János koll. főgimnáziumi igazgató rendkívüli örömmel olvasta a körök javaslatait, melyekből kiviláglik, hogy a tanári karok jó része határozott állást foglalt a mai gimnázium fenntartása mellett. A maga részéről szintén aggodalommal látná a mai gimnáziumnak megbolygatását. Ilyen nagyszabású reformot máról holnapra megoldani nem lehet. Nem kell megváltoztatni a mai középiskolát, hanem kísérletképpen új típusú gimnáziumot állítsanak fel. Az előadó javaslatát elfogadja.

Dr. Erdős Tivadar a bártfai tanári kar nevében üdvözölte a kört, majd előadta, hogy a bártfai testület októberben foglalkozott ezzel a kérdéssel. Megállapodását a következőkben ismertette:

A latin nyelv tanítása az első és második osztályban, különösen idegen anyanyelvű tanulók közt, meddő. A kis gyermek tehát két évig előbb élő nyelvet tanuljon, csak azután térjen át az elméleti, elvont nyelv tanulására. Ily rendszer mellett a latin nyelv nem sokat veszít, mert a mai viszonyok közt a haladás nagyon lassú. Gyakori eset, hogy a tanulók valamit rosszul tanulnak meg és azt kijavítani a tanárnak igen nagy fáradságába kerül. Javaslatuk tehát az, hogy határszéli, idegenajkú városokban az első és második osztályban a latin helyett németet tanítsanak, a latint csak a harmadiktól kezdjék.

Dr. Janicsek József szerint bizonyos hiányokat helyre kell hozni. A miniszter igen nagy súlyt helyez a modern képzésre, a német nyelv mégis ki van szorítva az érettségiről. Az iskola modern fejlesztéséhez tartozik a kézügyesítés is, tehát a középiskolában ennek is helyet kell adni.

A határozati javaslat elfogadása után a gyűlés véget ért.

Saguly József.
jegyző.

Székelyudvarhelyi kör.

(A rajztanítás és a középiskola reformja.)

A székelyudvarhelyi tanári kör február hó 14-én *Kovács* Dániel elnöklete alatt népes gyűlést tartott, mely alkalommal *Haáz* F. Rezső ref. kollégiumi tanár tartott előadást »*rajztanítás és középiskolai reform*« címen.

Haáz F. Rezső mindenek előtt azt fejtegette, hogy milyen mostoha a rajz helyzete a mai középiskolában, főleg a gimnáziumban. Nem sok vigasztalót talál azokban a tárgybeosztási tervezetekben sem, melyek a szaklapok hasábjain megjelentek, — a tervezett reformgimnáziumot illetőleg — melyek vagy teljesen megfeledkeznek a rajzról, vagy ha hangoztatják is a rajz fontosságát, a tantárgyak közé be nem veszik (pl. *Fest Aladár* a reformgimnáziumról a Magyar Paedagogiában megjelent cikkében).

Ezután kifejtette a rajzoktatás fontosságát a többi tudományággal: természettudományok, történelem és főleg a klasszikus nyelvekkel kapcsolatban. A művészeti oktatás részére helyet kér a refor-

mált középiskolában. Ennek egyetlen és leghatásosabb eszközeként a művészeti rajzot jelölte meg. Intenzív tanítása kettős célt szolgál: műérzéket, jóízlést nevel egyfelől, másrészt tiszta látással, alapos megfigyelő képességgel, grafikai készséggel ruházza fel a tanulót. Mert a mai gimnázium egyoldalú irodalmi nevelése mellett e kettős cél meg sem közelíthető, szükségesnek tartja a reform küszöbén e kérdés felszínentartását, egyesületekben és testületekben való mentül nyomatékosabb hangsúlyozását. Végül kifejtette, hogy minő tanmenet szerint véli a rajztanítás kérdését a reformközépiskolában megvalósítani.

Kovács Dániel elnök maga is belátja, hogy a rajz helyzete siralmas a mai gimnáziumban, méltányolja annak nagy jelentőségét a műízlés fejlesztése terén s óhajtandónak véli, hogy a reformközépiskola nagyobb mértékben karolja fel. Köszönetet mondott előadónak részletes és alapos fejtegetéseért, mellyel ezt a kérdést a körrel megismertette.

Tamás Albert főgimnáziumi igazgató szintén mindenben helyeselte előadó tervezetét; úgy véli, hogy a rajzot az egész középiskolai tanfolyamon legalább heti 2 órában tanítani kell.

Ezek után a kör e kérdésben a következő határozatot hozta:

A székelyudvarhelyi tanári kör kívánatosnak tartja, hogy a rajztanítás a tervezett reformgimnáziumban a mai állapothoz képest nagyobb mértékben taníttassék és pedig minden osztályban I—VIII-ig heti 2 órában. A művészettörténet ennek keretében a négy felsőbb osztályban szintén nyerjen helyet heti 2 órában.

Séra Kálmán,
jegyző.

Kolozsvári kör.

A kolozsvári tanárkör február hó 20-án tartotta harmadik felolvasó gyűlését *Rietly Károly* kegyesrendi főgimn. igazgató, alelnök, majd folytatólag *Márki Sándor* egyetemi tanár, elnök vezetése mellett. A gyűlés tárgya dr. *Thiering Oszkár* ipariskolai igazgató, műegyetemi m. tanár felolvasása volt: *A középiskolai matematikai oktatás reformjáról.*

Thiering felolvasásában a mai matematikai oktatás hiányait s a reform előnyeit ismerteti meg. Ismertetését elsősorban a helyi középiskolák vezetőinek szánta. A hiányok között felemlítette, hogy az elvont bizonyítási szabályok nehezek, a tanítást konkrét számokon kell kezdeni. Gyakorlati szempontból tekintvén elsősorban a dolgot, úgy találja, hogy a meghatározások a mai tankönyvek szerint nehezek, nem gyakorlatiak. Ezt több helytelen példa felhozásával bizonyította is. Helytelenítette a logaritmus tábla használatát, mikor a logaritmus léc használata nagy mértékben megkönnyítené a feladatok megfejtését. Ezzel szemben a reformtervezet jó oldalai, hogy a mértantanítást könnyíti s gyakorlatibbá teszi. Ma a térmértan kevés figye-

lemben részesül még, a reformtervezet többet kíván. A tanítás így gyakorlatibb is lesz. Az ábrázoló mértan tanulása nagyon fontos, nem igaz, hogy nehéz, a szakiskolák most is tanítják már. A tanulást nem pont vonal stb. fejtegetésével kezdik, hanem a testekkel. A reform a függvénytan alapvonalait bevitte a tanítás tervezetébe, ez nagy eredmény. Erre mindenkinek szüksége van, az orvos a lázmérésnél, a kereskedő, a statisztikus egyaránt használja. Előadásának legfontosabb része az volt, mikor a *grafikonok* jelentőségét példákon szemléltette. Hozott fel példákat s grafikonokkal jelölte a légkör, a hadsereg, a vasút, az áramfogyasztás, a fénytan, a másodfokú egyenletek, a maximum, a színusz-koszínusz görbék, a tangens-görbék változásai, a differenciálhányados kifejtése stb. köréből.

Az előadáshoz sokan hozzászóltak. Így *Léber Gyula*, *Holló Károly*, *Uzoni Imre*, *Kovács Kálmán*, *dr. Veress Vilmos*, *dr. Nagy Gyula*. E felszólalásokban kifejezést nyert az, hogy a reform kétségkívül hasznos, bár a grafikonjelölések eddig se voltak teljesen mellőzhetők. Továbbá hangoztatták, hogy a logaritmus léc még nagyon drága, így a taneszközök közé fel nem vehető.

Majd a kör kimondta, hogy *dr. Négyesy László* elnök lemondását sajnálattal vette tudomásul s a lemondó elnököt nagyrabecsüléséről biztosítja.

Bíró Vencel,
jegyző.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A természettudományok a Public School-okban.

(*Hat évtized küzdelmének az eredménye. Az ideális természettanár. Behatóbb természettanulmányozás.*)

Ma, amikor már ott tartunk, hogy még a nevelés körében is vannak és lehetnek feladatok, melyek nemzetközi megállapodás alapján volnának szabályozhatók és végrehajtandók, amikor mindnyájunknak egyik legfőbb óhaja, hogy a nemzetek közti érdekellentéteket elsimítva, egy nagy testvériességbe egyesüljünk s ezzel az emberiség boldogulását közös alapon előkészítsük, éppen akkor olyan jelenség feltűnését kell észlelnünk, amely a fenti törekvésnek nemcsak ellentmondani, de az általános megértés felé való közeledésnek egyenesen útját állani látszik. Minden reform végső eredményben ennek a legmagasztosabb eszmének a megközelítését célozza, minden újítás oda irányul, hogy az egyénnek, nemzeteknek és az emberiségnek ezt a boldogulását munkálja, kultúrjavak termelésére késztessen s a kultúrjavak áldásaiban részeltessen s így ennek az egyetlen s igazi feladatnak a körébe utaljon mindent, és mégis, hihetetlen, mily könnyen kerül zátonyra minden kísérlet, semmisülhet meg évtizedeknek a fáradsága és munkája azon a parányi kis kiálló szirten, mit önzés néven ismerünk s

amely mint valami élő tilalomfa ott meredezik az emberiség elysiumának a kapuja előtt. Ez az önzés, legyen egyéni, nemzeti vagy felekezeti, állta útját sok pedagógiai eszme megvalósulásának a multban és állja az útját legszebb törekvéseinknek és reformjainknak a jelenben. Hogy ez így van, mutatja a nevelés rendszerében eszközölt újítások és reformok sorsa: állhatatlansága és ingadozó volta.

Csak a legszembetünőbb jelenségekre szorítkozunk. Mily nagy örömujjongással fogadta pl. a tanárvilág az élőnyelvek intenzivebb tanítását célzó direkt módszert, milyen hozsannákat zengettek neki a világtájak képviselői. »Az élőnyelvek nemzetközi kongresszusán Párisban, 1909« (L. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny 34.—35. sz. 1909. május 27.) élén a franciákkal és ma rövid tízéves uralma után mennyire sárba rántják, piszkolják ugyanazok, akik égig magasztalták és egyedül üdvözítőnek mondták. És miért e fordulat? Talán nem felelt meg a várakozásnak, mit hozzáfüztek, talán ugyanazok a franciák kevesebbet és roszszabbul beszélnek németül és angolul, mint apáik és nagyatyáik? Korántsem! Ellenkezőleg. Többet beszélnek, olvasnak, a német nemzeti géniuszhoz férkőznek tudásuk, nyelvi készségük révén, megtanulják jobban ismerni, méltányolni, becsülni a német törekvést, vágyakat és rövidesen megszeretik költőiket, íróikat, sőt magát a nemzetet és... nem tudják utálni, amint ezt a politikai érdek és a revanche-hagyomány parancsolja. Még nem hangzott el Rostand szava, akinek a lángelméje tett annyit a francia gloire érdekében mint Cambon, Prevost s társaik, még nem véződött mindnyájuk elméjébe, hogy az »igazi nacionalizmus az, amely gazdagítja a nemzeti gondolatot és irodalmat azzal, ami a legjobb más országok irodalmában és gondolatvilágában«. Most a leszámolás eszméje ütötte fel a fejét, ennek pedig útjában van és alkalmatlan az idegen, békülést egyengető szellem. Egy ilyen nemzetet aggasztó szempont azonban még mindég tiszteletreméltó, ha mindjárt nem is helyes. De mit szóljunk azokhoz a kicsinyes kis szempontokhoz és érdekellentétekhez, amelyek az iskola falain belül a különböző tárgyak tanárai között, tér- és hírnév-vesztés miatt, dúlnak. Mindent ismerni kellene és csak akkor lehet követ dobni azokra a reformátorokra, akik magasztosabb szempontoktól és céloktól vezettetve a mozgalmat megindították és diadalra juttatták.

Ezeknek a kisebbrendű érdekeknek az összeütközését és miként való működését azonban igen szépen szemlélhetjük egy másik nem annyira a módszer, bár az előbbinél sem tisztán azon fordul meg a dolog, mint térhódítás miatt megindult s bár bizonyos fokig már lezajlott, de azért még egyre kísértő harcnak a lefolyását, csak azért, hogy ne kelljen csodálkoznunk a jelenlegin és hogy tisztában legyünk egyszersmindenkorra azzal, hogy minden reformtörekvésnek a végső diadala mennyi küzdelembe és önmegtagadásba kerül. Ezt a szerencsés körülményt Sir Archi-

bald Geikie-nek, a Royal Society elnökének köszönhetjük, aki az »*Association of Public School Science-masters*« közgyülésén a természettudományoknak a Public School-okba való bevezetéséről és hat évtizeden át folytatott küzdelméről és a még megvalósításra váró feladatokról számolt be az angol középiskolai természettanárok előtt. Minthogy úgy a föntemlített szempontoknál, mint a mi törekvéseinket közelebbről érintő vonatkozásoknál, de meg magának az angol középiskolának sajátlagos természeténél és helyzeténél fogva különös érdeklődésünkre számíthat e megnyitóbeszéd, éppen azért nem lesz felesleges és céljatévesztett dolog, ha részletesen tájékoztatjuk magunkat arra nézve, mik voltak azok az okok, amelyek ennek a fontos nevelési ágnak a középiskolába való bevezetését oly sokáig késleltették és melyek azok még a jelenben is, melyek nemcsak nálunk, de még a természettudományok haszna, jövője és módszereinek a jövőbe vetett hite iránt annyi fogékonysággal és érzékkel bíró angol nemzetnél is azok teljes kifejlődését akadályozzák és az azok révén nyerhető óriási kultúrjavak áldásaitól az egyént és nemzetet egyaránt távoltartják.

Az alatt a több mint hat évtizedes időszak alatt — mondja Geikie —, melynek folyamán a nevelés fejlődését Angolországban figyelemmel kísérte, semmi sem vonta magára a figyelmét annyira, mint a természettudományoknak a térfoglalása és elhelyezkedése Public Schooljaik tanítástervében.

A korszaknak a kezdetén még a természetről szóló alapismereteknek a tanítása sem foglalt helyet a rendes tananyag keretében. Itt-ott akadt ugyan egy felvilágosodott igazgató vagy tanár, aki áthatva a mély érdektől és a természettudományok nagy nevelő értékétől más egyéb kötelességei közt is igyekezett időt találni, hogy tanítványai előtt erre a tárgyra is kitérjen és módot keresett arra, hogy érdeklődést keltsen bennök a határtalan szépség, végtelen változatosság, rendezett összhang és a világ sajátos bűbája iránt, melyben éltek. Megkísérelhette lekötni a figyelmüket a fizika vagy kémia egynémely alapvető elvének néhány egyszerű szemléltető kísérlet útján való igazolásával, vagy a csodák egynémelyikének a szemük elétárásával, minőket maguk is felfedezhetnek a vidéknek a növényei és állatai között. Ilyen széles látókörü tanító mindazonáltal ritka volt és jóval megelőzte a korát. Nem voltak még akkor a természettudománynak külön tanárai, sem iskolai laboratóriumok. Az oktatásnak a köre a public schoolokban még irodalmi határok közt mozgott, csak úgy mint századokkal azelőtt, amely a maga nemében csakugyan kiváló volt egykor, de most már némiképpen idejét multa és nem tud lépést tartani a tudománynak és műveltségnek a modern fejlődésével az egész világon. A tanulók elhagyták az iskolát nagyrészt mint teljesen tudatlanok, ami a természet ismeretét illeti, kivéve azt az esetet, ha némi tájékozódást nyertek saját megfigyeléseik, olvasmányaik vagy elmélkedéseik révén. Az egye-

temeken sem jártak jobban. Létesültek ugyan tanszékek a természettudományok különböző ágainak a művelésére, de a tanárok rendszerint azt tekintették kötelességüknek, hogy azok főleg vagy kizárólag előadások tartásából álljanak, amelyek némelykor elég unalmasak voltak és ha nem követelték volna meg azokat felolvasásban a fokozatok elnyerése idején, bizony csak gyér hallgatóságot vonzottak volna. Egy lelkes vagy ékesszóló tanárnak sikerült ugyan jócskán gyüjteni maga köré hallgató társaságot, mint pl. a geológiában Buckland alatt történt Oxfordban és Sedgwick alatt Cambridgben, de laboratóriumi munkát és kísérleti demonstrációkat, melyeket ma oly lényegeseknek tartunk, alig kezdtek meghonosítani az egyetemeken. Lord Kelvin a maga híres fizikai laboratóriumát, amely a legelső volt ilynemű intézmények között ebben az országban, csak körülbelül 1850 körül teremtette meg és vette alkalmazásba, míg a barátja, Tait, csak néhány évvel később szerelte fel a magáét.

Ilymódon csakugyan megeshetett az, hogy valaki, aki a legértékesebb jutalmakat nyerte el a public schoolban és egyetemi életpályáját végelemzésben jó eredménnyel végezte, mégis, bármily hihetetlennek lássék is most, kilépett az életbe, anélkül, hogy ismerte volna a természettudományok valamely ágának az alapelemeit, következésképpen ismeret és gyakorlat nélkül, amely képesítette volna őt arra, hogy kellően értékelni tudja a természetet és a találmányok közti benső összefüggést a természettudományban, amelyek oly nagy változásokat idéztek elő a modern világban és oly szokatlan nagymérvű világosságot vetettek a világegyetemről szóló felfogásunkra.

De a modern tudománynak az utolsó században történt felfedezései és gyakorlati alkalmaztatásuknak a messzeható hatásai a mindennapi életben gyors egymásutánban szaporodtak, egyre fokozva az érdeklődést a közönségben. A természetismeretet nemcsak magában véve a legfőbb érdekűnek tekintették, de egyuttal elsőrendű fontosságúnak annak a sok módozatnak a szempontjából, amelyen az hozzájárulhat az ember jólétéhez. Lehetetlen volt, hogy a nevelés sokáig kivonja magát ezen messzekiható értékelés alól. Úgy az iskolákban, mint az egyetemeken a közvélemény ereje éreztetni kezdte a hatását. Nemsokára jelentős lépésre határozta magát a Royal Commission, amelyet a public schoolokra kiterjedő vizsgálattal bíztak meg és amely a maga jelentésében »szigorúan ajánlotta a természettudománynak a bevezetését és ápolását« ezekben az iskolákban. A Public Schools Act, amely magában foglalta a bizottság ajánlásait, 1868-ban emelkedett törvényerőre és úgy tekinthető, mint ennek a nagy reformnak végleges kiindulópontja.

Míg hasonlítatlanul egyszerűbb dolog keresztülvinni egy parlamenti törvényt, addig semmiképpen sem könnyű mindig módosítani, még kevésbbé átalakítani intézményeket, melyek elmult századokból maradtak reánk és amelyekben a kormányzó hatóságok

bizonyos természetszerű büszkeséggel őrködnek a szervezet és szokások felett, melyeket elődeiktől örököltek. A hagyományos konzervatív érzés borzalommal riad vissza a tervtől, hogy megbolygasson egy olyan rendszert, amely köré a dicsőség fénykoszorúja fonódott az időnek hív visszatükrözése gyanánt és még inkább a kiváló emberek nagy tömege miatt, akik azzal szorosan egybeforrtak.

Először, a törvénynek törvényerőre emelkedése után, mikor a reformot meg kellett valósítani, az általános hit az iskolai hatóságok körében valószínüleg az volt, hogy a természettudománynak a bevezetése a rendes iskolai tananyag keretébe nem jelent egyebet, mint egy külön tanárnak a beállítását, akit kívülről lehet hozni, hogy a megfelelő előadásokat az időszak folyamán megtartsa, vagy legfeljebb egy többlet-tanárnak az alkalmazását teszi szükségessé, akinek külön feladata lesz tanítani a természettudományt. A régi berendezkedésnek ily könnyű természetű módosítása nem találkozott általános ellentállással, sőt, ellenkezőleg, nagy általánosságban rokonszenves fogadtatásra talált. De akkor még nem gondoltak arra, hogy a természettudománynak tulajdonképpeni tanítása céljából az alkalomszerű előadásnak a napjai leáldoztak, akár természettudományi szakember tanítsa azt, aki kívülről jár be, akár maga a tanár, aki a tanártestület tagjai közé tartozott, és hogy ha a tárgy érdemesnek bizonyult arra, hogy egyáltalán vállalja azt, akkor részletekig menő gyakorlati körültekintéssel kell majd végrehajtani azt és ilymódon tetemes kiadást von majd maga után és jelentékeny időtöbbletet azon az összegen felül, melyet e célra juttattak.

Amint az évek multak, a természettudománytanításnak a követelményei szükségképp túllépték azokat a kereteket, melyeket eredetileg és semmi kétség az iránt, hozzávetőlegesen megfelelőknek gondoltak. A minduntalan megújuló és egyre fokozódó követelődzés több fedezet és az iskolai órarendben való nagyobbfokú részesedés iránt természetesen nagy aggodalmat keltett abban a nem éppen kevésszámú emberben, akik a régi tanításban nőttek fel. Itt is, ott is méltatlankodás hangzott fel, hogy ez indokolatlan bitorlása az alapoknak és az időnek, amely századok óta ennek a tanításnak a rendelkezésére állott. Ezt a teljesen érthető érzékenységet némelykor szerencsétlenségre még fokozták a természettudomány jogosultságát hangoztatóknak az oktalan és erőszakos támadásai, akik kikeltek az ellen, amit ők a tanítás középkori meddő jellegének tekintettek az iskolákban és egyetemeken. Ezek a támadások azonban csak arra voltak jók, hogy késleltessék azt az ügyet, amelyet ők ilymódon előbbre vinni gondoltak, mert csak erősítették a műveltség irodalmi ágát védőknek az ellenállását, akik tetejébe még a nevelés céljaira szolgáló intézeteknek a tényleges birtokában is voltak. A leglelkesebb szószólói a reformnak nem tudták elképzelni, hogy azok az alapvető változások még abban az esetben is, ha alkalomszerűleg nem vethet-

nének a szemükre azoknak, akik általa érintve vannak, nagyobb sérelmet a régi előítélet felhánytorgatásánál és becézett eszményüknek a megtépésénél, idővel jobban vihetők keresztül békés úton. Ez alkalmas volt arra, hogy szem elől tévesszék azt, hogy iskolai ügyekben a tanítás tárgyainak épp úgy lehet reájuk ruházott érdeküк, mint van az egyéneknek és hogy egy tanár egész önzetlenül veheti védelmébe tanítási tárgyát, anélkül, hogy érdekére gondoljon.

Bármennyire kívánatos tehát, hogy a természettudománytanításnak megfelelő hely biztosítassék a public schoolokban, éppen oly erősen hangoztatni kell, hogy az irodalmi ágnak a sokoldalú emberi érdeknél fogva túlsúlyban kell maradnia a nevelés minden bölcs rendszerében. Semmiféle arányú természettudományi képzés nem kárpótolhat egy aránytalanul kisebb terjedelmű irodalmi képzésért Az irodalmi nevelésnek javára irandó, hogy Britannia oly képzett államférfiakkal rendelkezik, akik századokon át építették a nagyságát és éppen azért semmi olyannak nem szabad megtörténnie, ami sérelmet ejtene azon a magasztos feladaton, amit az irodalmi ág még mindig teljesít. De idők folyamán végre sikerült érvényre juttatni a természettudomány érdekét és jelentőségét a modern világban és megértetni, hogy vannak az emberi elmének olyan képességei, melyeket nagyon kívánatos kifejleszteni, de amelyeket aránylag kevéssé érint az irodalmi képzés. Ezekhez a képességekhez jobban lehet hozzáférni a természettudományi tanulmány segítségével. Így hát e két ágnak, az irodalminak és tudományosnak a csoportosítása a nevelésnek olyan rendszerét biztosítja, amely ismereteink jelen állapotában a legtökéletesebb, mit csak képzelni lehet.

Szerencsére az ellentét a tudomány és irodalom között a nevelésben, amely még csak néhány évvel ezelőtt még eléggé éreztette a hatását, a jelenben legalább, úgy látszik, megszünt. Nyugalmasabb időben, mely azt felváltotta, hasznos és érdekes dolog visszatekinteni a haladásra, mely végbement az 1868. törvény életbeléptetése óta és összehasonlítani az iskolák állapotát, mint egészet a jelenben azzal, ami volt egy félszázaddal azelőtt. Az egész országban, ahol a természettudománytanításnak nem volt meghatározott helye az iskolákban, tanárokat alkalmaztak, hogy azt ellássák. Eleinte ezeket kísérletképpen és óvatosan iktatták be, egyszerre csak egyet, hogy az új vérnek esetleg igen nagymérvü és igen gyors beözönlése meg ne bénítsa az értelmi épséget és ezzel megkárosítsa az iskolának időszentesítette jó hírnevét. De a természettudomány körének beláthatatlan terjedelméről való meggyőződés és annak a felismerése, hogy egy ember nem lehet illetékes arra, hogy ennek egészével elbánjon, a természettanároknak számbeli fokozatos gyarapodásához vezetett a nagyobb iskolák fejlettebbjeiben. Ezzel a gyarapodással és a természettanároknak az alkalmaztatásával ott, hol azelőtt még nem voltak, a természettanároknak a száma oly nagyra

nőtt, hogy azok kívánatosnak tartották, hogy együvé tömörüljenek egy tevékeny és hasznos egyesületben. Nem egyedül a tanárok cohorsa szaporodott meg, de további és terjedelmesebb gondoskodás történt munkájuknak a gyakorlati és kísérleti részét illetőleg. Laboratóriumokat rendeztek be számukra, amelyek magukban foglalják az összes kellékeket, nem csupán az átlag tanuló tanításához szükségeseket, de azokat is, amelyek lehetővé teszik, hogy a rátermettebb tanulók könnyebb természetű kutatásokat végrehajtsanak. Hasonlóképpen létesítettek múzeumokat az iskolai munkának megvilágítására szolgáló példányok befogadására és kiállítására a természetrajzban és archeológiában.

Természetesen a természettudománynak a public schoolokban országszerte való befogadása nem eredményezte ugyanazt a haladást mindenütt. Amint előrelátható volt, egyenlőtlen maradt, függvén, mint történt, minden egyes iskolában az előljáróság hajlamától épp úgy, mint a befogadóképességtől és a felhasználható alapoktól. Egy vagy két iskolában a tudomány állása majdnem olyan jó, mint azt a jelen megköveteli és a többiben fokozatosan a javulás útján van. Mindenütt győzött a megegyezés és jóakarat szelleme és úgy látszik, hogy minden részen általános az óhaj a természettudomány követelményeinek legalább oly mértékben eleget tenni, amennyire az egyes iskoláknak a körülményei megengedik. Az irodalmi oroszlánt és a természettudományi bárányt most már együtt látni békében az iskolai legelőn.

Ha az iskoláktól az egyetemek felé fordítjuk a tekintetünket, azt látjuk, hogy a tudomány érdekében tett intézkedések életbeléptetése itt meg gyorsabb volt. Nem csupán a tanításnak a régi székhelyei szélesítették ki tanulmányaik sorát és szaporították meg a tudományos kutatás utáni lehetőségeket, de új egyetemek támadtak a népesség különböző gócpontjain azzal a kifejezett szándékkal, hogy a tudományos nevelést fejlesztik és az önálló búvárkodásnak a folytatását elősegítik. Mint távolabbi és jellemző bizonyítékát annak, hogy a közvélemény tudatára ébredt annak a jelentőségnek, hogy a természettudományt a nevelés ágainak egyikévé tegye, kell tekintenünk a középiskolák megszaporodását, melyek tudományos elemet foglalnak magukban és a technikai iskolák és kollégiumok keletkezését. Ezen különböző intézmények befolyásának kétségtelenül nagynak kell lenni a természettudomány elveivel és alkalmazásával való megismerés terjesztésében az ország népességének olyan rétegei között, melyekhez a public schoolok nem férkőzhetnek. Ugyanekkor az ismeret ezen általános terjedésének vissza kell hatnia a public schoolokra és törekednie kell biztosítani, hogy azokban a megfelelő természettudományi tanításról való gondoskodásnak a szükségét sem szem elől ne tévesszék, sem irígy szemmel ne nézzék.

Ezt a visszapillantást az elmult félszázadra és a kilátást, mely nyílik a jövőre, nem nézhetik jelentős elégtétel nélkül a természettudománynak tudatos szószólói, akiket nem kerített hatal-

mába a képrombolásnak velük született szelleme. A haladás, mely végbement, nem volt ugyan oly gyors, mint azt az újítók kívánták vagy a követők remélték. De tényleges volt és még mindig a haladás útján van és hinni lehet, hogy most egyenletesebben és gyorsabban fog végbemenni az egész országban. Nem lehet kétség az iránt, hogy a nevelési reformnak a hulláma esetleg el fogja érni, sőt magával ragadni a nevelőintézeteket, melyeket messze maga mögött hagyott. Egyes intézetek szembeszökő sikerének a példája a természettudománytanítás terén alig mulasztható el siettetni azoknak a lépését, akik mögöttük maradtak.

De míg öröm fog el annak láttára, ami már végbe ment, nem lehet nagyon rózsásnak festeni a természettudománynak jelenlegi állapotát ebben az országban vagy a természettanároknak a helyzetét és kilátásait. Nagyon természetes, hogy ezek a tanárok sok esetben komoly nehézségekkel állanak szemben, melyek akadályozzák őket munkájokban. Minthogy ők jövevények az ország nevelési rendszerében, következésképpen a tárgyaknak, melyeket tanítanak, sem az a presztizsük nincsen, sem az a helyzetük, amelynek a régóta gyökeret vert irodalmi tanulmányok vannak birtokában. A dolgoknak ez az állapota magától értetődik olyan természetű, mely csak idő multával változhatik, de remélni lehet, hogy ez a lepergés nem lesz hosszú tartalmú. Az alatt az idő alatt a természettanárok, megfeszítvén minden erejüket, hogy tanításukat eredményessé tegyék, a természettudomány iránti szeretetnek tanítványaikban való felkeltése és tanításuk nevelő értékének a bebizonyítása terén elért sikereikkel választhatják a leghatásosabb módot arra, hogy a természettudomány helyzetét megállapítsák s egyszersmind méltányolást érdemlő érdekeiket előbbre vihessék.

Igaz hogy több természettanár alkalmazásának a szüksége ott, hol a körülmények megengedik, nehézségeket támaszt abban a tekintetben, hogy helyet találjanak számukra az iskolának már zsúfolt tanrendjében. Ez kétségkívül nagyon komoly nehézség. A különböző tanítandó tárgyak mindegyike küzd azért, amit megfelelő időnek szokás mondani. És ebben a versenyben kétségtelenül a tanterv régibb tárgyai, mert már birtokában vannak annak és mert serény védőik állanak a hátuk mögött, jelentős előnyben vannak azokkal szemben, melyeket újabban vezettek be. De a nehézség olyan természetű, melynek egy szimpatikus igazgató kezében és némi jóakarat mellett, testületének a tagjai közt nem volna szabad leküzdhetetlennek lennie. Még a már helyet foglaló tantárgyak valamelyikének a megcsonkítása vagy elhagyása nélkül is lehetségesnek kell lennie, hogy tapintatos elrendezés mellett legalább a természettudománytanítás minimális összege számára biztosíttassék a megkívánt idő, amely elengedhetetlenül szükséges. Ennek a minimumnak biztosítani kell, hogy minden tanulónak a public schoolban módja legyen arra, hogy széles általános fogalmat nyerjen a természettudomány köréről és horderejéről

és hogy értelme lobot vessen a természet sokoldalú érdekének és bájának a láttára. Ezt az eredményt tulajdonképpen nem lehet elérni tisztán előadásokkal, habár azok lelkes tanító ajkáról és jól fűszerezve kísérletekkel vagy ábrázolással, megbecsülhetetlenek. Szükségessé válik azonban, hogy kiegészítést nyerjenek gyakorlati munkával a tanulók részéről, akik maguk kezelhetik az eszközöket és ekképp sokkal elevenebb és tartósabb ismeretet nyerhetnek a fizikai és kémiai törvényekről és folyamatokról, mint amilyenek szerezhetők bármely más módon. Tanulniok kell az élettannak és geológiának az alapvető elemeit nemcsak a tanítóval tanulmányozván azt az iskolateremben, de a növények és állatok példányaival való kapcsolatban a laboratóriumban vagy múzeumban és ahol lehetséges, a szabadban.

A természettudományi tanítás ezen elengedhetetlen minimumának a biztosítása céljából minden elsőrendű public schoolnak rendelkezésére kell állani — Geikie szerint — laboratóriumoknak, még pedig elegendő terjedelműeknek a tanulók megfelelő befogadására és felszerelve minden szükséges eszközzel a gyakorlati munka foganatosítására. Kell lenni laboratóriumnak a fizika számára, egy másiknak a kémia és ha lehetséges, egynek az élettani tanulmányok számára. Ezeknek a laboratóriumoknak naponként használatban kell lenniök, és minden tanulónak, aki az iskolát látogatja, keresztül kell mennie ezeken. Egy másik elengedhetetlen része egy nagy iskola felszerelésének a múzeum, a geológiai, botanikai és zoológiai tudomány megvilágítására szolgáló példányok gyüjteményeivel. Termet kellene találni abban olyan tárgyak számára, amelyek segítségével meg lehet eleveníteni az archeológiai leckéket. Jól rendezett érem-csoportok becses járulékai a történettanításnak. A múzeumnak könnyen hozzáférhetőnek kellene lennie, kellő óvóintézkedések mellett, az iskola minden tanulója számára és buzdítani kellene őket, hogy maguk is hozzájáruljanak a saját gyüjteményeikből olyan tárgyakkal, amelyek csakugyan nevelő értékűek.

Minden iskolában lesznek tanulók, akik nagy fogékonyságot mutatnak a természettudomány iránt és erős vágyat, hogy a tanulását tovább űzzék, mint amennyire az biztosítva van a tanítás általános minimuma mellett. Nagyon kívánatos, hogy az ilyen tanulók bátorítást és támogatást nyerjenek. Ebből a célból akár a laboratóriumokban, melyeket felsoroltunk, akár másutt gondoskodni kellene arról, hogy önálló kutatásokat végezzenek. Minthogy az ilyen munka zavartalan nyugalmat kíván, legjobban hajtható végre olyan teremben, melyet külön e célra létesítettek. Az iskola hírnevét természettudományi tanítása révén nagyban fogja fokozni az idősebb tanulóknak ilyen egyéni búvárkodása.

Ezek a természettudománynak eredményes tanításа céljából felmerült különböző követelmények a modern fogalmaknak megfelelően természetesen nem csekély kiadást vonnak maguk után. Az épületek felállítására és felszerelésére fordított kezdő kiadás

mellett ott szerepel a teljes üzemben való tartásra megszavazott évenkénti összeg. Nem kell meglepődni, ha egy görög vagy latin tanár szembeállítja a fizikai vagy kémiai órának nagymérvű követeléseit azzal a kis kiadással, melyet saját tanítása ró az iskolai alapokra. És ezt a meglepő különbségét a kiadásnak — mondja Geikie — némelykor védőbeszédül hozzák fel a klaszszikusok mellett a nevelésben. Az ilynemű összehasonlítások természetesen értelem híján valók és némelykor rosszindulatuak. Ezek voltak, talán, bizonyos mértékben felelősek a korábbi előítéletért azok között, akik a természettudománytanítás kifejlődésével szemben a régibb tanítás mellett emelték fel szavukat az iskolában. Nyilvánvaló, hogy egy iskola képességeit jövedelmi forrásai kell hogy megszabják. Amelyekben azok a természettanítás teljes kifejlődése szempontjából elégteleneknek bizonyulnak, azok természetesen kénytelenek addig nyujtózkodni, ameddig lehet, ügyelvén arra, hogy a lehető legcsekélyebb halogatással az elengedhetetlen minimumnak az elérését biztosítsák.

A kiadásnak ez a kérdése kétségtelenül egyike a legsúlyosabb nehézségeknek sok iskolában, ahol az alapítványok elégtelenek és az illetékeknek, amennyire csak lehet, mérsékelteknek kell lenniök. Mindazonáltal egyike azoknak, melyekkel a természettanárnak szembe kell néznie és amelyeken némelykor részben túlteheti magát olyformán, hogy különböző fortélyokat eszel ki, amelyek az egyes kísérletek végrehajtásához vagy a kutatás egyes folyamatainak megvilágításához megkívántató eszközök hiányáért kárpótolják. Ha van mechanikus leleményessége, sikereket érhet el egyszerű készülékek készítése körül, amelyek némelykor teljesen meg fognak felelni céljainak, pótolván a helyét a jobban kidolgozott és tökéletesebben befejezett mechanikus daraboknak. Sőt némely tekintetben ezek a nyersen készített saját találmányai sokkal értékesebbek lehetnek tanítványai szemében, mint a legszebben kidolgozott és drága pénzen vásárolt gyártmányai az eszközkészítőnek, mert megmutathatják, az egyszerű anyagrészektől eltekintve, hogyan szerkeszthetnek maguknak a tanulók készülékeket, amelyekkel megismételhetik a fizikai és kémiai elvek megvilágítására szolgáló kísérleteket.

Van azonban a természettanítással járó kiadásnak egy másik oldala, melyet az angol iskolai viszonyok mellett sohasem szabad a tanároknak szem elől téveszteniök. Ahol az iskolának a jövedelmi forrásai korlátoltak, ezeket komolyan kell mérlegelni azzal az igyekezettel, hogy a tanítási anyag természettudományi oldalának a követelményei még ott is érvényesüljenek, ahol a világon a legjobb akarat mellett sem volna képes a kormányzó testület még a legnélkülözhetetlenebb minimumot előteremteni. Ilyen körülmények között külön felelősség hárul a természettanárra. Tárgyát bevezették a tantervbe a reform utáni modern kívánalomra való tekintettel, de ha nem volt vele együtt járó növekedés az iskola jövedelmeiben, az alapokkal, melyek előze-

tesen elég bőségesek voltak minden követelmény kielégítésére, most gondos takarékossággal kell bánni. Ezért sokkal kívánatosabb mint valaha, hogy a természettanár energiájával, odaadásával és sikerével, beleöntvén tárgya iránti lelkesedésének egy részét tanítványaiba, megmutassa, hogy teljesen igazolta a természettudománynak a belefoglalását, mint az iskolában fölkarolt tanítási ágazatnak egyikét.

Az igazi nevelő, tekintet nélkül arra, hogy a tanítás mely ágát képviseli, nem az a férfiu, akinek legfőbb célja tanítványainak az elméjébe és emlékezetébe tömni az ismeretnek oly nagy mennyiségét, amennyit csak megbírhatnak és akinek legfőbb vágya, hogy sikere a pályázat alkalmával kiállott vizsgálatok eredményei alapján ítéltessék meg. Ha áll ez az irodalmi ágra, épp úgy áll a természettudományira. És ez utóbbiban a kísértés ezen gyümölcsözetlen úton tanítani valószínüleg nagyobb, mint az elöbbeniben. Akadt régente, mint ahogy akad még most is nem egy természettanár, aki nagyon otthonos volt tárgyában, mégis teljesen képtelen arra, hogy hasznát vegye annak, mint serkentő nevelési eszköznek. A részletekbe elmerülve szerette volna a fejükbe verni egyre másra, fárasztó ismétlések árán, a logikus következményeknek vezető fonala nélkül, amely tudatosan és érdekesen irányíthatta volna őket egyaránt Egyének, kikben nincs egy szikrányi lobogó tüz, reménytelenül illetéktelenek arra, hogy csak szikrányit kicsiholjanak hallgatóikból. Hihető, hogy az ilyen férfiak most ritkábbak, mint voltak régente. Ha még nem költöztek volna a gyermekek vérét szívó és husán élősködő szárnyas állatokkal a kiveszett teremtések birodalmába, szorgosan távol kellene tartani őket a public schooloktól.

Az egész nevelési munkában nem képzelhetni kellemesebb feladatot annál, amilyen a természettanárnak jut osztályrészül. Ugyanakkor kevés van olyan, mely a képesítésnek oly nagy mértékét megkívánja. Hogy a legnagyobbfokú sikert érje el hivatásában, a természettanárnak természetesen teljesen jártasnak kell lennie tárgyában úgy elméletileg, mint gyakorlatilag. Lehetőleg olyan egyénnek kell lennie, aki maga önálló kutatást végzett vagy legalább a kísérletezés és kutatás módszereiben jó otthonos és képes arra, hogy tanítványait az önálló kutatás medrében vezesse. Mindenki tisztában van azzal, hogy az ilyennek az eredményessége nagyban fokozódik, ha jó irodalmi, valamint tudományos képzettsége van. Ha tanítói életpályáját megkezdi, csakhamar tapasztalni fogja a nagy előnyét a fejlett stílusnak az értekezés alkalmával és írásban egyaránt. Szerencsétlenségre a természettudománynak egyik-másik rátermett képviselője, aki elhanyagolta nevelése irodalmi ágát, nem képes a maga gondolatait megfelelő rendbe szedni vagy azokat világosan és tömören kifejezni. Éppen azért felette kívánatos, hogy a természettanár tekintetét az irodalomra szegezze, a régire épp úgy, mint a modernre. Sokszor ha kifáradt a munkában és elkedvetlenedett, esetleg a nehézségek miatt,

melyekbe foglalatossága beleütközött, ezen az élvezetes téren bő kárpótlást és felfrissülést fog találni.

De mindenekfölött a természettanárnak igazán szeretnie kell a maga tárgyát és rendelkeznie azzal a képességgel, hogy az iránta táplált vonzalomból valamit a tanítványaiba is átültessen. Az ő nyilvánvaló és veleszületett lelkesedésének ragadósnak kell lennie és ihletséggé kell válnia, mely átragad tanítványaira mindenben, amit tesz, akár előadást tart nekik és kísérletezik az osztályban, akár mikor megmutatja nekik, hogyan kell dolgozni a laboratóriumban és mindenekfölött, ha ki tudja vinni őket a szabadba. Valószínűleg kevés más hivatás van a nevelés birodalmában, ahol a személyes érintkezésnek, a serkentő befolyásnak, amely a tárgy iránti komoly odaadásból fakad, oly sok alkalma volna, hogy megnyilatkozzék és készségesebben és erőteljesebben beszéljen a tanulókhoz. Az a tanár, aki ilyen megihlető hatalommal meg van áldva, többet tehet a tudomány iránti szeretet fejlesztése érdekében egy falusi iskolának a szegényes felszerelésével, mint más egyén ezen befolyás nélkül a modern laboratóriumnak összes rendelkezésre álló forrásaival. Sőt még az ilyen született természettanár is gátoltatva érezheti magát a megfelelő anyagi felszerelés hiánya miatt, vagy esetleg itt-ott kissé elcsüggedve, mint ahogy az ilyen egyének hajlanak is reá, attól való félelmükben, hogy törekvéseik nem voltak hatással a tanítványokra abban a mértékben, amilyenre magukban előre számítottak. Az ilyen legyen bizalommal és várja be az alkalmas pillanatot. Azalatt kettőzött energiával fog hozzálátni, hogy óráját oly érdekessé és tanulságossá tegye, hogy még az ostobább tanulónak a figyelmét is magára vonja és lekösse. És hogy ha az ő sikere, mint tanítóé beigazolást nyert, a fölszerelésről való bőkezűbb gondoskodás is megjő. Vagy ha nem is következik be az, ő mindenesetre megalapozta a maga hírnevét, és lesznek kétségkívül más intézmények, amelyek készséggel fordítják majd hasznukra szolgálatait és nyujtanak neki nagyobb működési teret ezeknek az értékesítése céljából a természettudománynak, mint a nevelés egyik ágának az előbbrevitele érdekében.

A már eddig mondottakból is kiviláglik mennyire kívánatos volna egy oly berendezés, mely mellett azoknak a tanulóknak, akik különös hajlamot mutatnak a természettudomány iránt, alkalmuk nyílnék tovább művelni azt. Tekintve a nagy fontosságot, gondoskodás történhetnék arról minden nagy public schoolban. Ha a tanulók szemmel látható vágytól eltelve a természettudomány iránt, felérnek a felsőbb osztályokba, órarendjüknek úgy kellene berendezve lennie, hogy lehetővé tegye számukra a gyakorlati kutatás eszközlését a laboratóriumban a természettanárok egyikének a vezetése mellett, mint az eddig a harrow-i iskolában történik és jól válik be. A tanár csakhamar fölfedez ilyen sokat igérő reményekkel kecsegtető tanulókat. Nem kell éppenséggel azoknak lenniök, akik kitünnek az irodalmi ágban, nem is kell,

hogy a többi tanárnak a különös figyelmét magukra vonják, mégis megérdemlik a természettudomány tanárainak a buzgó fáradozását. Talán sohasem fejlődnek ki majd a természettudomány embereivé, de ennek az előhaladottabb tanulmánynak a jótéteményével a lelkükben, mielőtt elhagyják az iskolát, olyan tapasztalatot visznek ki majd az életbe, mely értékes lesz rájok nézve, bárminő lesz jövőben a rendeltetésük. Megfigyelési erejük gyakorlott lett. A lelkiismeretességnek a szokása véződött elméjükbe. Megtanultak volt ítélni szemmelláthatóan és tapasztalatból bizonyítani a nézetek érvényességét. És ami nem utolsó dolog, a természetnek szélesebbkörű ismeretével lépnek ki az életbe, ami öröm lesz rájuk nézve mindvégig. Nem egykönnyen fogják elfelejteni a tanárjaikat, akik tanításainak ezeket a megbecsülhetetlen előnyöket köszönhetik. És a tanároknak, míg olyan tanulóik vannak a kezük alatt, akik komolysággal és mohó vággyal eltelvék az ismeret iránt, sohasem szabad szem elől téveszteniök azt a lehetőséget, hogy ezek között a tanítványok között lehetnek a jövőben Kelvin-ek, Rayleigh-ek. Darwin-ok vagy Hooker-ök, akik új hírnevet kölcsönöznek az iskolának, amelyben korábbi kiképeztetésöket nyerték és akiknek a híre örökkévaló nevet fog biztosítani tanáraiknak, akik életpályájukra bocsátották őket.

(Eperjes.) *Vujsz János.*

Észrevételek a középiskola reformjához.

Sok tudós és tapasztalt fő töpreng egy idő óta a középiskolai reform kérdésének megoldásán s igyekszik megfelelni a miniszter ama kívánságának, hogy a középiskola minél közelebb jusson a való élet követelményeihez.

Sok mindenféle kívánság merült fel a modernség nevében, de nem kevesebb makacsság mutatkozik azok részéről sem, akik a régiből minél többet óhajtanak megmenteni. Hogy ezeket mikép tudják majd tanításterv és heti óraszám elég szűk keretében összeegyeztetni, ám törjék fejüket rajta a hivatottak és meghívottak, én csak a gyakorlatban várható következmények szempontjából akarok pár megjegyzést tenni azokra a főbb elvekre, amelyeket illetőleg a mi sejtésünk szerint már megállapodás történhetett.

Ezek a következők:

A jövőben három iskolatípus lesz: gimnázium két klasszikus és egy modern idegen nyelvvel; reáliskola két modern idegen nyelvvel és reformközépiskola egy klasszikus és egy modern idegen nyelvvel.

A gimnáziumban a görögpótló megszűnik s helyette egy modern (francia, angol vagy olasz) nyelv tanulása lesz kötelező azoknak, akik görög nyelvet nem akarnak tanulni.

A reformközépiskolában a német nyelvet az I., a latint a III. osztályban fogják kezdeni; a görög irodalom ismertetése itt teljesen elesik.

Mind a három iskolatípus egyenlő jogosítást ad a főiskolákba való lépésre.

Vegyük szemügyre egy kissé, mikép valósítható meg mindez s milyen hatással lesz éppen az annyira féltett gimnáziumra?

Ennek a védői azt képzelik, hogy a reformközépiskolák igen kevés veszedelmet jelentenek a gimnáziumra nézve, amely továbbra is megtartja számban is vezető szerepét, sőt a mai görögpótló tárgyak megszüntetésével visszanyeri régi, teljesen klasszikus jellegét.

Szerintem ez a két feltevés kizárja egymást. Mert ha a tanulók nagy többsége továbbra is a gimnáziumba tódul, igen nagy marad azok száma, akik a görög nyelvet nem akarják, vagy nem bírják tanulni. Hogyan lehet aztán klasszikusnak nevezni azt az iskolát, amelyben a tanulók nagy része a klasszikus szellem értékesebb termékeinek — a görög irodalom remekeinek — megismerésétől el lesz zárva s ehelyett modern nyelvet kell tanulnia? És vajjon aki éppen azért nem tanul görög nyelvet, mert a sok nyelvvel nem tud megbirkózni, eredményt fog-e elérni a francia, angol vagy olasz nyelvben? Lesz-e elég képesített tanár az utóbbiakra?

Hiszen ha csak az állami iskolákat vesszük számításba, akkor is 80—100 új emberre volna szükség. S hogy ezt nem olyan könnyű kapni, mutatja a mai állapot, amikor a reáliskolákban és felsőbb leányiskolákban évente szükséges 10—15 francia tanár is csak a legnagyobb nehézségekkel pótolható. Hát még honnan veszünk az angol és olasz nyelv tanítására képesített és képes tanárokat? Különben ez csak pénzkérdés.

De nézzük a reformiskolát! Hogy mikép jut idő az alsó tagozatban az emelt óraszámban tanítandó történet, földrajz, természetrajz, természettan számára, ha a latin nyelvet a III. osztályban kezdik tanítani, nem tudom, de a gimnázium szempontjából ez nem is fontos. Hanem fontos az, hogyha a 3 iskolatípus egyenlő jogosítást nyer, a gimnázium 1—2 évtized alatt elkerülhetetlenül tanuló nélkül marad.

Egy ideig még tartani fogja benne az életet egyedül üdvözítő voltának régi híre, de lassankint az ideálisabb gondolkozású szülők is rájönnek, hogy miért járassák ők fiaikat olyan iskolába, ahol 8 évig kell latint s négyig görögöt tanulniok, mikor a kevesebb klasszikus tanulmányt követelő iskola is odajuttatja őket, ahová a gimnázium.

Ilyenformán akik a latin nyelv jogát annyira védik a reformiskolában is, öntudatlanul a klasszikus gimnázium megbuktatásán dolgoznak.

Nézetem szerint a klasszikus nevelés csak úgy tartható fenn állandóan, ha belenyugszunk abba a felfogásba, hogy arra csak a tanulók ama részének van szüksége, amely vezető szerepre van hivatva a nemzet életében s ha ennek megfelelően a gimnáziumok számát jelentékenyen leszállítjuk. Akkor aztán el lehet, sőt el is kell bennük törölni a görögpótlót s minden tanulót kötelezni a görög nyelv tanulására.

A reáliskola és főleg a reformiskola majd megadja a tanulók zömének azt a tudást, amely általános műveltség szempontjából egyenlő értékű ugyan azzal, amelyet a gimnázium nyújt, de a mindennapi élet céljainak megfelelőbb.

Csakhogy, mivel a reformiskola középhelyet foglal el a gimnázium és reáliskola közt, a klasszikus tanulmányok tekintetében is a középutat kellene megtartania: megelégedhetnék a latin nyelvnek a négy felső osztályban való tanításával, de nem volna szabad lemondania a görög irodalom kiváló műveinek ismertetéséről amely nélkül el sem képzelhető eredményes latin tanítás. Mert különben úgy járhatunk idővel, hogy a középiskolában szerezhetnek majd a tanulók egy kis latin nyelvi, de semmi görög nyelvi és még semmibb görög irodalmi ismeretet.

Figyelő.

Visszaélések a házi magyar dolgozatok körül.

A magyar fogalmazástanítás reformjával kapcsolatban sok panasz hangzott el arról, hogy tanulóifjaink nem tudnak helyesen írni, fogalmazni. Ezen kíván a minisztérium javítani a magyar fogalmazástanítás eredményessége érdekében kiadott rendeletével.

E rendelet sok fontos mozzanatra kiterjedő tanulságos útmutatásával mindenesetre fordulatot fog teremteni a stílustanítás állapotában; nem intézkedik azonban a dolgozatok írásának a *helyére* vonatkozólag.

A helyzet ma az, hogy az iskolai és házi magyar dolgozatok ügyében az Utasítások az irányadók, melyek szerint a felső osztályokban minden időszakban egy iskolai dolgozatot kell iratni. Ámde a valóság, a gyakorlati élet, a szükség, az üdvös és eredményes munka érdekében, sok helyen oly szokást fejlesztett ki, hogy házi és iskolai dolgozatokat egyenlő számban írnak.

Én a kétféle dolgozat értéke között különbséget látok. Mert szálljunk csak le egy pillanatra az elméletek magaslatáról a gyakorlat mezejére és nézzünk be abba a »műhelybe«, ahol és ahogyan a *házi* dolgozat készül.

Utasításaink szerint a négy felső osztályban az írásbeli dolgozatokkal azt a célt kell elérni, hogy a tanuló a témát helyesen felfogja, legyen meg a gyakorlottsága abban, hogy a kijelölt tételre vonatkozó ismereteket összeszedje, céljának megfelelően az anyagot kiválogassa, egységes egésszé rendezze és mindezt írásban szabatosan, magyarosan elő is adja. A munka java tehát az a pszichikai művelet, mely a tanuló lelkében megy végbe, melyet fogalmazásnak nevezünk.

De azt kérdem, hogy a *házi* dolgozatok írása alkalmával átmegy-e minden felsőosztályos tanuló e szükségés pszichikai processzuson? Elvégzi-e az osztály többsége ezt a szellemi munkát, mely az egyedüli út arra, hogy a stilizálást, gondolatainak helyes kifejezését megtanulja? Másrészről a beadott dolgozat hű tükre-e a tanuló lelkének, tudásának? Ismereteinek elbírálásához alapul elfogadhatom-e, hogy a tanulót belőle megítéljem?

E kérdésnél rá kell mutatnom egy oly pontra, melyet szakköreink eddig figyelmen kívül hagytak, amely ha nem is egyedüli ok, de mindenesetre nagyban elősegíti a felsőosztályos tanulók dolgozatainál tapasztalt eredménytelenséget. Ez az a sok *visszaélés*, melyek miatt az otthon készített dolgozatok értéke szinte illuzóriussá válik.

Az iskolában, tehát zárt helyen készített alsóosztályos dolgozatok írása után a felső osztályokban egyre önálóbb fogalmazás a dolgozat célja. A tanulónak szélesebb mezőn nagyobbkörű anyagot kell összehordania, hogy ezt jól elrendezve értelmesen leírja. Eleinte csak küzd a kezdet nehézségeivel és ha könnyen nem megy, — ami gyakran megesik, mert az átlag mindig gyengébb — akkor kész a visszaélés.

Nem bánt a lelkiismeret, mikor megvádolom a tanulóifjúságot, hogy ma a fele sem készíti el lelkiismeretesen a feladott házi magyar dolgozatot úgy, hogy ez a munkája igazán célravezető szellemi munka legyen.

Szomorú tapasztalataim vannak ezen a téren és hiszem, hogy van mindenkinek, aki e tekintetben csak egy kis éberséggel, kritikával jár el.

A tanulók lelkiismerete igen könnyen megalkuszik a szerintük »pia fraus«-szal és elkészíttetik dolgozatukat egy tehetségesebb osztálytársukkal, vagy egy felsőbb osztályossal, még pedig — pénzért. Vállalkozó mindig akad, ki a pennát ügyesebben forgatja. Hallottam olyan esetről, hogy egy szegényebb tanuló havi kosztpénzének nagy részét az osztálytársainak készített dolgozatok árából szerezte meg. E tekintetben oly ügyességre tett szert, hogy néha 15—20 dolgozata volt benn mások neve alatt. Az Est 1912 szept. 11-iki számában közölte az 1900-as évek egyetemi életében vezérszerepet vivő K. D. öngyilkossága előtt írott vallomásait, amelyekben idegbajának egyik okául azt említi, hogy felsőosztályos gimnazista korában szinte a kimerülésig, havonta 50—60 magyar dolgozatot kellett készítenie, hogy magát fenntarthassa!

Azt az ellenvetést, hogy a tanár úgyis ismeri tanítványai tehetségét, tudja, kitől mi telik, észreveszi tehát, hogy a dolgozat nem az illető szellemi produktuma, ezt a mentséget nem fogadhatjuk el minden esetben. Legtöbbször nem egyéb ez önámításnál, mert kevés esetben van mód arra, hogy felső osztályokban több éven át folytatólag vezesse a tanár ugyanazt az osztályt és így a tanulókat erről az oldalról alaposan kiismerje. Talán 20—25-ös létszám mellett megengedem, de nem a mai zsúfolt osztályokban. Másrészt annak a »dolgozatgyárosnak« van oly ügyessége, hogy az elégséges tanuló számára nem csinál kiváló dolgozatot, hanem tarkítja egy-két hibával az elégséges tanuló szellemi színvonalának megfelelően. Így oszlatja el a szaktanár gyanuját.

Ez a mással való elkészíttetés ma már nem szórványos jelenség, hanem rendszeresen űzött foglalkozás és úgy látszik, jövedelmező, megélhetést biztosító iparág. Ennek meggátlása mai viszonyaink szerint szinte lehetetlen. Ezzel nekünk számolnunk kell.

Itt a fővárosban a sok »tanügyi intézet« között van egy, mely már évek óta űzi a házi dolgozatokkal való kereskedést. Címe: Juhász József, Rákóczi-út 64. III. 28. Azelőtt Gyulafehérvárról, mostanában Budapestről tanév elején és érettségi vizsgák idején az egész országot elárasztja nyomtatott prospektusokkal az osztályoknak, önképzőköröknek címezve, hogy »házi dolgozatokat garantált siker mellett készít«. Önelégülten hirdeti, hogy gyártmányai »évek óta közkedveltségnek és nagy keresettségnek örvendenek«. E jegyzékben 406 magyar irodalmi tétel van felsorolva, melyek bármelyike ú. n. kutyanyelv formára apró betűkkel írva, kapható terjedelme szerint 50—60 fillérért. A témák úgy látszik, az értesítőkben közölt dolgozatcímek alapján készültek. Felölelik az összes kötelező olvasmányokat több oldalról megvilágítva. Pl. Kisfaludy K. vígjátékait 6 tétel mind más szempontból tárgyalja.

E vállalat káros működésére egyelőre felhívtuk illetékes tanügyi hatóságunk figyelmét. Arról, hogy némely szülő elnézi, sőt előmozdítja gyengén tanuló gyermekének az elégséges dolgozatok ilyen úton való szerzését, számtalan eset tanuskodik. Sőt a rossz feleletek mellett ezeknek a dolgozatoknak jó eredményére, mint a bukástól megmentő körülményre, hivatkoznak is. Az instruktoroknak felfogadásakor ezeknek ilyen irányú segítségét sokszor feltételül kötik ki.

Mit művel az olyan tanuló, kinek nincs módjában ezt a lélekvásárlást ily könnyen, aprópénzen megvenni? Az is segit magán: plagizál. Ennek ezer módját ismerik és gyakorolják. Különféle alkalmi ujságcikkek, tudományos könyvek, tanulók számára való gyüjteményes vállalatok, segédkönyvek nagy számmal vannak. Ahol lehet, fel is használják házi dolgozatukban, — feltűnő, hogy még a jobb tanulók is — de meg nem engedett módon. Tudomásom van olyan esetekről, hogy midőn a tanuló reggel az iskolába jön, még nincs készen a dolgozata. Egy-két jó tanuló dolgozatából a tízperces szünetek alatt szerkeszti össze.

Megkönnyíti a visszaélést, ha a tanulók év végén a magyar dolgozatokat visszakapják, vagy ha nem semmisítik meg a dolgozatokat, akkor is illetéktelen kezekbe juthatnak. Ezen utakon a tanuló fegyvert kap, mellyel önálló munkálkodását valósággal »lepuskázza«.

Tantervünk egyenes rendelkezése szerint a házi dolgozatokat az iskolai vagy kötelező magánolvasmányokból kell venni. Legújabb rendeletünk a tételek megválogatásában több szabadságot ad ugyan, de mégis kétharmad részben irodalmiakat kíván. Az anyaghoz tehát némileg kötve vagyunk. Az meg természetes törekvése minden tanárnak, hogy irodalmunk klasszikus műveit jelöli ki tanulmányozás, dolgozatírás tárgyául. Ily módon megtörténik, hogy ugyanaz a tétel, esetleg csekély módosítással, évről évre újra előkerül.

De ki tudná a diák eszejárásának tekervényes utait követni? Az ilyen, vagy ezekhez hasonló eseteket sokan tapasztalatból ismerik s ezeket a gimnáziumból kikerült felnőttek nyilatkozatai is igazolják.

Midőn az ifjak nagy része a négy felső osztály házi dolgozatainak írása alkalmával alaposan begyakorolta magát az ilyen művele-

tekben, végre eljut — az érettségihez. Nem csoda aztán, ha e szokást itt több-kevesebb ügyességgel, esetleg botránnyal fűszerezve, folytatják, követik az egyetemi vizsgálatokon, sőt sokan az életben is.

A házi magyar dolgozatok nagy része ma nem komoly munka. Az osztály egy része *mással csináltatja*, a másik *maga kópiázza* össze különféle művekből, egy harmadik része az *utolsó percben úgy-ahogy kelletlenül* tesz eleget a követelménynek és csak kevés az a lelkiismeretes, törekvő tanuló, ki önállóan becsületesen dolgozik. Élénken bizonyítják egy kiváló pedagógusunk észrevételét, hogy a mai modern kor gyermekében nincs munkakedv, csak munkakényszer.

Az ilyen dolgozatok megbírálása véleményem szerint teljesen pedagógiaellenes dolog. Sok esetben támad a tanárnak kétsége afelől, hogy a tanuló nem önállóan dolgozott, ámde bizonyítani nem tud, tehát a dolgozatot osztályozza. Mily erős buzdítás a visszaélő tanulóra, hogy csak tovább ezen az úton! Hisz ez sikerrel jár! Halad is tovább s ezt a meg nem engedett utat járja, míg idővel teljesen elszokik az önálló munkától. Ha pedig a tanár nem ügyes detektív és gyanuja igaztalanul érinti valamelyiket, mily romboló hatással van ilyenkor az alaptalan vád az ifjú érzékeny lelkületére!

Nézetem szerint az itt vázolt bajoknak hathatós ellenszere *a házi dolgozatoknak részben való megszüntetése és helyettük iskolai gyakorlatok iratása lenne.* Erős a meggyőződésem, hogy az önálló munkásság fejlesztésére sokkal eredményesebbek lennének az iskolai dolgozatok, megfelelő előkészítés után. Így a tanuló tanári felügyelet alatt, meg nem engedett segítségben nem bizakodva, kénytelen volna minden erejét kifejteni, maga lábán járni. Az így készített munka mindenesetre hűségesebb tükre lenne a tanuló gondolkozásmódjának és elfogadhatóbb alapul szolgálna tehetségének megítélésére.

Bár elismerem, hogy *nem csupán* a házi dolgozat az oka a gyönge eredménynek, de erősen vallom, hogy *ez is* lényegesen hozzájárul.

Az érettségi vizsgálat követelményeivel sem ellenkezik a házi dolgozatok apasztása mert hiszen itt is, segédeszközök felhasználása nélkül tanári felügyelet alatt kell dolgozniok.

Olyanképen óhajtanám a felsőosztályos magyar dolgozatok írásának a helyét módosítani, mint azt már az Ung-Beregi kerületi tanári kör 1908 november 7-iki közgyűlésén egy hasonló szellemű felolvasás keretében indítványoztam; fordítsuk meg a mai rendet. *Legyen minden időszakban egyetlen egy tágabb körű házi dolgozat,* ami éppen elég arra, hogy a tanuló az anyaggyüjtés terén, a források lelkiismeretes felhasználásában kellő jártasságra tegyen szert; *a többi dolgozat mind iskolai legyen, lehetőleg kettős órákban.*

(Budapest.) *Korpás Ferenc.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Byron, írta *Koeppel Emil*, a strassburgi egyetem tanára. Fordította *Esty Jánosné*. Függelék: Byron Magyarországon, írta *Morvay Győző*. A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó vállalata. Az 1913-ik évi illetmény negyedik kötete. Budapest 1913. 8° 401 lap.

A fordítás teszi a kötet háromnegyed részét, a negyedikben pedig összefoglalja Morvay Győző a Byronra vonatkozó magyarországi irodalmat. Ebből az összefoglalásból látjuk, hogy igen kevés XIX. századbeli költő volt nagyobb hatással a mi irodalmunkra, mint éppen a Childe Harold költője. Már maga ez a körülmény is megokolttá teszi, hogy az Akadémia a tudós strassburgi tanár szép könyvét lefordíttatta, arról nem is szólva, hogy Byron változatosságban gazdag életével és jeles költői műveinek sokoldalúságával egyaránt rászolgált, hogy közönségünk az ő élete történetét és fejlődési fokozatait megismerje. Ez a, mindössze 36 évre terjedő élet, mely egy rideg, szeretetnélküli anya oldalán kezdődik és a görög szabadságért indított vállalkozásban véget ér, érdekesség dolgában egy regényhős életével vetekedik.

Koeppel szép könyve állandó párhuzamban fejtegeti a szép-arcú, de sántalábú lord életét és irodalmi fejlődését. Joggal mondhatjuk, hogy aki valamikor pl. a Don Juant vagy Manfredet Ábrányi Emil remek fordításában olvasta, e könyv elolvasása után ért meg sokat, amit annak idején nehezen értett.

Ha már most a fordítást tekintjük, nem mondhatjuk, hogy az eredeti német műnek egészen méltó tolmácsa. Annyi idegenszerűséggel találkozunk benne!

Aki figyelemmel olvasta a fordítást és aki emellett a sorok között is olvasni tud, láthatja, hogy Morvay, aki a fordítást revideálta, nem kis munkát végzett. De a revizortól nem lehet kívánni, hogy az egészet átdolgozza. Már pedig a nem eléggé gyakorlott kézre való munkát sok helyen át kellett volna dolgozni, hogy az eredetihez, de meg az előkelő kiadóhoz is méltó legyen.

Sajátságos, hogy az angol *miss* vagy *lady* rendesen a név után következik, így: Chaworth miss, Oxford lady, ami éppen olyan különös, mintha magyar könyvben ilyent olvasnék: Recamiér madame, Duse signora, Vulpius Fräulein, Wolodyjowski pan. Vagy ki tudja, hogy Guiccioli Teréz meg Bruno Ferenc olaszok, Lushington István, Millingen Gyula meg Crabbe György angolok? Ha az Akadémia a saját helyesírásához ragaszkodik, akkor nem szabad egyszer katastropha-t, egyszer meg katasztropha-t írni, stylust pedig soha, mint ahogy a XX. században az *irály*-nak is a kiveszett szófajokhoz kell tartoznia.

Néhai Récsei Emilre emlékeztet a sok *miszerint*, pl. következtetjük, miszerint — meglátjuk, miszerint — az érzésünk támad, miszerint — nem kételkedem, miszerint stb.

A fordító nagyon szereti ezt a szót is: *hahogy*, pl. nincs aki költeményt írjon, hahogy idejét hasznosabban töltheti — attól megkíméltettek volna, hahogy a kéziratba bepillantást nyernek — kész őt megsegíteni, hahogy engedelmességet fogad — válásra kerül a sor, hahogy a halál véget nem vet reményeinek. Éppen ilyen hibásan használja a *mintsem* kötőszót, pl. értékesebb volt, mintsem a Childe Harold versei stb. stb.

A német hatás érzik ezeken a függő beszédeken: Állítják, hogy értesült *volna* — a rágalom, mely szerint tiltott viszonyt folytatott *volna*; éppen így ezekben is: lemondásteljes, életteljes, eseménydús; továbbá: fia nevelését ily szép kezek *által* akarja bevégeztetni — szidalmazásai *által* kísérve — tapintatlanságai *által* ellenszenves lett; drámáinak szűkszavú formája, *azoknak* fanyar nyelvezete — Velencét és *annak* kegyetlen tanácsát — a novella címét és nem *annak* szerzőjét — dialektusa, valamint *annak* behizelgő modora.

A jó hangzást sérti az ilyen: melyet nejének megbetegedése híre hallatára írt — ha a megnyilvánuló hangot tanulmányozzuk, nyilvánvaló lesz — az anyák legóvatosabbja és leggyanakvóbbja — költeménye a maga nemében a legcsípősebbje és leghatásosabbja — naponti együttlét, ifjonti szatira.

Ma már nem divatosak ezek: a versek a szeretett lényhez intézvék — kedvese emlékének szentelvék — ha bosszantva lőn, nem riadt vissza . . . — Ellenben túlságos divatos, de nem az irodalmi nyelvben: visszaszítta a vételt.

Szokatlan: arcátlan követelése megtagadásra lel — ujdonságot nyujtott a költő kezébe; éppen olyan szokatlan a névutó ilyen használata: utiköltség gyanánt jelentékeny összeget adott — megbotránkozása Byron költeménye iránt.

Ilyen mondat: »Itália földjén az emberi nagyság mulandóságára emlékeztetünk« hangosan szól a szenvedő alak használata ellen.

Korunkban az *aktust* felvonásnak mondják és így is kellett volna a latin szót fordítani.

Értelemzavaró sajtóhibát alig találtam, ami mindenesetre elismerésre méltó, amint elismerésre méltó egy eddig — legalább előttem — ismeretlen hölgy próbálgatása is. Csakhogy azt a szigorú mértéket, melyet éppen a Tudományos Akadémia kiadványaival szemben — nyelvi szempontból is — támasztunk, ezzel a fordításával nem ütötte meg.

Ezért nézetem szerint semmi gáncs nem illetheti a mű felülvizsgálásával megbízott Morvay Győzőt, akinek az idézett kifogásokból következtetve nem kis feladata lehetett és aki a magyarországi Byron-irodalom fáradságos összeállításával nagy, elismerésre méltó munkát végzett.

Dr. Nagy Barnabás.

Beküldött könyvek és lapok.

Mennyiben érvényesült a középiskolában a szaktanítás az 1911—12. iskolai évben? Írta dr. *Haltenberger Mihály*. Budapest, Tisza Testvérek kiadása, 1913.

Haladás és szegénység. A termelési válságok és a növekvő vagyonnal együtt növő szegénység okának kikutatása. Ezek gyógyszere. Írta *Henry George*. Angolból fordította *Braun Róbert*. Budadapest, Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. Ára díszes kötésben 2 korona. Ez a könyv a világ legelterjedtebb közgazdaságtani műve, mely a magyar könyvpiacon is gyors elterjedésre tarthat számot.

A császárság. Irta *Adorján Andor*. I. kötet 192 l. II. kötet 192 l. Képmellékletekkel. Budapest, 1914. Singer és Wolfner kiadása. A két kötet ára 10 korona.

Vándordiák. Évkönyv. I. évf. Dr. Poprádi József és Takács István munkatársak és a diákvándorlás több barátja közreműködésével szerkeszti *Gábor Ignác*. Budapest, 1914. Lampel R. könyvkereskedése. Ára 1 K 50 f.

Mintalapok a fakézimunka oktatáshoz. Elemi-, gazdasági- és ismétlőiskolák, valamint műkedvelők számára. 1. füzet ára 50 f. Összeállították *Lohr Lajos* és *Bereczk Kornél* fővárosi igazgatók. Kiadja Löblovitz Zsigmond könyvkereskedő Budapest, VII., Thököly-út 40.

Az egyszerű gyorsírás tankönyve. Függelék: A német gyorsírás vázlata. Írta *Radnai Béla* tanár. Második bővített kiadás. Ára 2 korona. Budapest, 1914. Megrendelhető szerzőnél Budapest II., Albrecht-út 3.

Évkönyve az erdélyi róm. kath. státus tanárai XVII-ik kongresszusának. Brassó, 1913.

A békemozgalom jelene és jövője. Írta *Kemény Ferenc*. (Országos Ismeretterjesztő Társulat kiadványa). XIII. sz. Ára 50 f.

A modern geológia. A Föld keletkezésének ismertetése könnyen érthető modorban, de tudományos alapon s a történelem előtti állatvilág leírása. Írta *E. S. Grew*. Fordította *dr. Ballenegger Róbert* m. kir. geológus. Huszonöt ábrával. *Ismeretterjesztő Könyvtár*. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára kötve 8 korona.

Az alkoholizmus. Felelős szerkesztő *dr. Dóczi Imre*. IX. évf. 12. sz. 1913 december. Megjelenik minden hónap 10-én. Kiadóhivatal VI., Teréz-körút 40—42. sz. — **Magyar Nyelvőr.** Szarvas Gábor folyóirata. Szerkeszti és kiadja *Simonyi Zsigmond*, a Magy. Tud. Akadémia r. tagja. 43. évf. 2. sz. 1914 február. Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest IV., Ferenc József-rakpart 27. sz. — **Keresztény Magvető.** Szerkesztik és kiadják *dr. Gál Kelemen, Gálfi Lőrinc*. XLIX. évf. 1914 január—február. 1. füzet. Kolozsvár. — **Vetíthető diapozitív képek.** Az iskolai és iskolán kívüli szemléltető oktatáshoz felhasználható képek legkimerítőbb jegyzéke. Készíti *Szeghalmi Gyula* pedagógus és fényképészeti szakíró, Szeghalom, Békés vármegye. — **Magyar Társadalom.** Társadalomtani szemle, a

Magyar Társadalomtudományi Egyesület balassagyarmati bizottságának s a felvidék szabadoktatásának folyóirata. Szerkesztik *Krúdy István* árvaszéki ülnök, *Both Antal* áll. főgimn. tanár. I. évf. 1914 január. 1. szám. Balassagyarmat. — **Akadémiai Értesítő.** A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtitkár. 1914 február.

Magyar Könyvtár. *732. sz. H. G. Wells* **Az elcserélt élet** és egyéb történetek. Fordította *Benedek Marcell.* — *733. sz. Ifj. Hegedűs Sándor* **A trombitás süvege.** Elbeszélések. — *734. sz. Ariosto* **Az őrjöngő Rólandból.** Olympia története. Fordította *Radó Antal.* Egy-egy füzet ára 30 f.

Modern Könyvtár. *374—378. sz. Csehov Antal* hátrahagyott regénye. **Dráma a vadászaton.** *Balla Mihály* fordítása. Ára 1 K. — *379—380. sz.* **Anatole France.** Írta *Vér Mátyás.* Anatole France arcképével. Ára 40 f. — *381—383. sz.* Magyar költők XV. *Lenkei Henrik* **Évgyűrűk.** Versek. Ára 60 f. — *384—386. sz. H. M. Vernon* és *Harold Owen* **A mandarin.** Színmű 3 felvonásban. Salgó Ernő fordítása. Ára 60 f. Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadásai.

Magyar etymologiai szótár. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta *Gombócz Zoltán* l. tag és *Melich János* l. tag. Mutatványszám. A 10 íves füzetek ára 5 K. Budapest, a Magy. Tud. Akadémia kiadása. 1914.

Athenaeum Könyvtár legújabb kötete: *Maupassant* **Horla** *és egyéb elbeszélések.* Fordították *dr. Kelen Ferenc* és *dr. Siklóssy József.* A kötet borítéklapját *Basch Árpád* művészi illusztrációja díszíti. Ára 1 K 90 f.

KRÓNIKA.

Főigazgatói cím.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *Buzássy Ábel* pécsi katholikus főgimnáziumi igazgatónak a tankerületi királyi főigazgatói címet adományozom.

Kelt Bécsben, 1914. évi január hó 31-én.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Kitüntetés. Őfelsége *Szepesi Géza* premontrei rendű kanonoknak és a kassai konviktus igazgatójának kiváló és eredményes működése elismeréséül a Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta.

Kinevezés. Őfelsége *Gúta József* aradi áll. felsőbb leányiskolai igazgatót a VI. fizetési osztályba kinevezte.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter a hajdunánási ref. főgimn. VII. és VIII. osztályának a nyilvánossági jogot, továbbá az intézetnek az érettségi vizsgálat tartásának jogát a f. 1913/4-iki tanévre, az ujverbászi közs. főgimnázium V—VIII. osztályainak az 1913/1914. tanévre a nyilvánosság és az érettségi vizsgálatok tartásának jogát, a szilágysomlyói róm. kath. főgimnázium V—VIII. osztályai részére a nyilvánossági jogot és az intézet részére az érettségi vizsgálat tartásának jogát az 1913/14, 1914/15 és 1915/16. tanévekre megadta.

Tanulók tanulmányi utazása.

A fővárosban a Magyar Tanítók Turista Egyesülete diákszállót tart fenn, ahol a vidéki iskolák budapesti tanulmányi utazásaik alkalmával jó és olcsó szállást kaphatnak. A diákszállót 1913-ban összesen 110 iskola vette igénybe és ebből 8 külföldi. Az elszállásoltak száma 2843 személy, ebből 273 a vezetők száma. A vezetők forduljanak lehetőleg korán e szálló vezetőségéhez, mely szivesen segít a programmok összeállításánál, útirányok megállapításánál, költségvetések kiszámításánál. Az egyesület által igazgatott diákszállóban a fővárosba jövők vagy az átutazók ingyenszállást kapnak. Csak a kiszolgálásért fejenként és naponként 20 fillért, valamint az ágynemű mosatásáért az igénybevétel egész idejére fejenként 20 fillért fizetnek jelentkezéskor a szálló gondnokánál. Akinek szállásra van szüksége, jól teszi, ha az igénybevétel előtt legalább 6 héttel adja be bélyegtelen folyamodványát az egyesület titkári hivatalához, vagy a főváros tanácsához. A husvéti és pünkösdi szünidőt igen sok iskola szokta felhasználni az utazásra, ilyenkor igen nagy a kereslet s csak úgy számíthat a folyamodó szállásra, ha az előbb említett időpontot szemelőtt tartja. A folyamodványban pontosan megjelölendő a résztvevők száma. Aki mégegyszer annyit jelent be, mint ahányan tényleg jönnek, megvonja a szállást mástól. Tüzetesen közlendő az érkezés és indulás ideje, hogy egyetlen egy napig se álljon üresen a szálló. A fővárosban járatlanoknak tanító vagy tanárvezetőt adunk, akinek kész kiadásait a kérelmező viseli. Mindennemű felvilágosítást ad a titkári hivatal: Budapest, VI., Lehel-utca 16.

Értesítés. Értesítem tisztelt kartársaimat, hogy a Tanári névkönyvet ebben az iskolaévben nem adhatom ki. Ma, február 17-én, még 21 gimnázium, 1 reáliskola, 11 felsőbb leányiskola adatai hiányzanak. Van intézet, nem egy, melytől személyes tisztelgésemmel sem tudtam adatokat nyerni. Ekkora hézagok annyi utánajárást kívánnának, hogy június végéig sem lehetne készen a könyv, vagy pedig nyomába sem hágna az eddigi kiadások megbízhatóságának. Ilyen közömbösséggel szemben és a mostani viszonyok közt ellankad az ember ereje, hiányzik a munka értékének az az átérzése, mely az anyagi haszon nélküli fáradozást megokolja. Lőcsén, 1914 febr. 17. *Kalmár Elek*, gimn. igazgató.

T. Ö. és Á. S. O. E. Az 1914 jan. 24-iki igazgatósági ülésen jelen voltak: dr. Theisz Gyula elnök, Barák Imre, Baumgartner Alajos, dr. Romsauer Lajos, dr. Szabó Ernő, Szőts Gyula, dr. Varga Bálint, dr. Zimányi Dániel és Németh József.

Baumgartner A. számvevő jelentése szerint a pénztári állapot a következő:

Pesti hazainál készpénz (1914 jan. 1.)	47.489·— K
» » értékpapir	48.000·— »
Dr. Kovács Zoltán emlékalap	3000·— »
1914 januári bevétel	6374·94 »
A bánya s erd. takarékban	30.000·— »
Ennek januári kamatja	150·— »
Végösszeg	135.003·94 K

Az 1914. év elejétől 16 özvegy és 2 kedvezményes kap évi segélyt.

Új tagok: Basch József (Temesvár, áll. főg.), dr. Bedi Rezső (Érsekújvár), Bodrogi János (Nagyenyed), dr. Fischer Izidor (Ujpest), Grosz Artur (Jászberény), Maurer Artur (Kassa, főreál), Szarvas Arnold (Brassó, főreál), Schwerer István (Eperjes, r. kath. főg.).

Közöttük 3 régibb r. tanár, akik tehát 100 + 25 K-t fizetnek fölvételi díjul.

* * *

A febr. 21-iki gyűlésen résztvettek: dr. Theisz Gyula elnök, Barák Imre, Baumgartner Alajos, Póka Gyula, dr. Romsauer Lajos, Széky István, Szőts Gyula, Samu István és Németh József.

Új tagok: Barta Ferenc (Fehértemplom), Bálint Elemér (Budapest, VI., főreál), Farkas Antal (Beszterczebánya, k. kath. főg.), Göbel J. Árpád (Zalaegerszeg), Hackmüller Oszkár (Déva), Kovács Miklós (Versecz), Sólya János (Trsztena).

Hosszasan foglalkozott az igazgatóság az új állampapirok jegyzésének kérdésével, végül abban állapodott meg, hogy egyelőre, míg több készpénz nem gyűl össze, nem vásárol értékpapirokat.

Beérkezett adományok:

a) Vizsgadíjak: Budapesti I. k. főg. (Baumgartner A.) 6 K, Budapesti VI. k. főg. (dr. Romsauer L.) 7 K, Budapesti X. k. tisztv. főg. (Széky I.) 4 K, Brassói g. k. román főg. (Ciortea A.) 3·05 K, Dévai főreál (Mihályi E.) 9·61 K, Munkácsi főg. (Makoviczky Gy.) 5·60 K, Szamosújvári főg. (Dömötör J. ig.) 19·52 K, Zalaegerszegi főg. (Laux R.) 1 K. — *b)* Adomány, hangverseny: Pécsi főreál (Gallovich I. ig.) 11 K, Budapesti III. k. főg. (dr. Máthé L.) 20 K, Budapesti VI. k. főg. (dr. Romsauer L.) 101·37 K, Csurgói ref. főg. (Patkós B.) 50·50 K, Eperjesi tanári kör (Teltsch K.) 100 K, Nyiregyházai ág. ev. főg. (Kozák I.) 200 K, Rozsnyói ág. ev. főg. tan. kar (Adamis G. ig.) 15·04 K, dr. Schmidt Miklós Budapest (Szőts Gy.) 30 K, Temesvár, N. N. ad. (Bodrosy L.) 2·50 K. — *c)* Alapító tagsági díj: *Székesfehérvári főreál II. alap. t. díja (Décsi Gy.) 1000 K.*

Midőn az igazgatóság hálás köszönetét küldi buzgó kartársainknak, teljes tisztelettel hajtja meg a hála és elismerés zászlóját a székesfehérvári főreáliskola tanári kara előtt. Mintha ott a dicső királyok sírhelyén jobban hevülnének a közügyért, nemes eszmékért. Szolgáljon például az ő páratlan buzgalmuk.

Németh József,
titkár.

Áthelyezés határidőre.

A Budapesti Közlöny február 5-iki száma egy rendeletet közölt, melynek értelmében a vallás- és közoktatásügyi miniszter *Kende Ferenc* szegedi állami főgimnáziumi tanárt a budapesti VIII. ker. állami főgimnáziumhoz helyezte át — 1914. szeptember 1-i hatállyal.

Ez az intézkedés eltért az eddigi gyakorlattól. *Báró Barkóczy Sándor* — mint az V. ügyosztály vezetője — ugyan több esetben intéztette el úgy az áthelyezést, hogy az csak a következő iskolai év kezdetével lépett hatályba. (1909 márciusában.) De ezeknek az intézkedéseknek az a mellékkörülménye is megvolt, hogy a helyettes tanárok helyére — rendessé való kinevezésük előtt — minden esetben pályázatot hirdetett, ami az illetőkre nézve sérelmes volt. Később a minisztérium visszatért a régi rendhez és az áthelyezésekről szóló rendeleteket azonnal való hatállyal adta ki. Sőt még a vakációbeli áthelyezések is rendesen csak augusztusban kerültek nyilvánosságra.

Így azután a tanárnak máról holnapra át kell költöznie — mondjuk — Brassóból Pozsonyba. Vagy — ha úgy tetszik — kisebb távolságot is vehetünk. Mit csináljon szegény áthelyezett a családjával és cókmókjával? Vagy magával viszi őket, vagy otthagyja.

Az előbbi esetben akármilyen lakással meg kell elégednie új állomáshelyén és még esetleg azt a kellemetlen obligót is nyakába veszi, hogy a régi lakását tovább fizeti. Gyermekeit évközben kiszedi az iskolából és hurcolja magával.

Az utóbbi esetben pedig családjától elszakítva kétlaki életet él, kétszeresen költ, örökös nyugtalanságban tölti második legénykorát.

Hogy a tanárnak állandó lelki nyugtalansága az iskolára nézve mennyire káros, azt — gondolom — nem kell bővebben fejtegetnem.

Az is csak természetes kívánalom, hogy a tanár lehetőleg szeptember 1-én foglalja el új állását. Mert hiszen akkor kezdődik az iskolai munka.

A máról holnapra való áthelyezés nem okoz ilyen gondot a katonatisztnek, mert hiszen a kincstár átveszi az obligóját és fizeti tovább a lakását.

A polgári életben azonban ezt, a kincstárra vagyis az adófizető polgárokra nézve terhes megoldást, nem ismerik. Azért más szolgálati ágban már eddig is előfordult az az intézkedés, hogy a tisztviselőt későbbi hatállyal hónapokkal előre áthelyezték.

Így alkalmat adnak az illető tisztviselőnek arra, hogy családi dolgait teljesen rendbehozza és nyugodt lélekkel foglalja el új munkakörét.

Az is csak helyeselhető, hogy az áthelyezésről szóló rendeletet azonnal közzéteszik. Így először is az illető biztos a maga dolgában, másodszor pedig azokat, akik szintén tudomást szereztek róla, hogy egy állás megüresedett, megkímélik a további, hiábavaló reménykе-

déstől és esetleges utánajárástól, költekezéstől. Sőt így az újabb üresedés is köztudomású lesz.

Mindezeknél fogva — azt hiszem — az egész tanárság örömmel látja ezt az intézkedést és reméli, nogy ez állandó, helyes szokás kezdetét jelenti.

Szőts Gyula.

Husvéti társasutazás Bosznia—Hercegovina és Dalmáciába.

A Magyar Tanítók Turista Egyesülete 1914 husvétkor — április 4—15-ig — társasutazást rendez a következő útiterv szerint: Budapest, Fiume, Spalato, Raguza, Cattaro, Mostár, Sarajevo, Jajce-Banjaluka, Doberlin—Zágráb—Budapest. Az utazás részvételi díja 185 korona, melyben az utazás, teljes ellátás (szállás, háromszori étkezés, szeszes ital nélkül) és borravalók bennfoglaltatnak. Vasúton gyorsvonat II., tengeren gyorshajó I. osztályon utazunk. Résztvehetnek az egyesület tagjain kívül tanítók, tanárok és azok családtagjai. Akinek féljegye nincs a vasúton, az 30 koronával többet fizet. Jelentkezni lehet 1914 március hó 10-ig tíz korona beküldésével *Tas* József szerkesztőnél (Budapest, VI., Lehel-u. 16. Telefon 65—35) mint az utazás vezetőjénél.

Békepályázat. A Magyar Szt. K. O. Békeegyesületének pedagógiai szakosztálya pályázatot hirdet egy *a békemozgalom köréből merített* értekezésre, mely a középfokú iskolák (gimnáziumok, reáliskolák, felsőbb leányiskolák és felső kereskedelmi iskolák) f. évi *Értesítőjében* fog megjelenni. A legjobb dolgozat Zipernovszky Károly egyesületi alelnök adományából 100 (egyszáz) korona jutalomban részesül. A pályázókat felkérik, hogy dolgozataikat f. év július végéig három példányban küldjék be *Kemény Ferenc* szakosztályi elnök címére (Budapest, VI., Bulyovszky-u. 26.). A pályázat eredményét ez év december havában hirdetik ki. A Magyar Békeegyesület fenntartja magának azt a jogot, hogy a jutalmazott dolgozatot egészben vagy részben propaganda céljaira felhasználhassa.

Ösztöndíj-pályázat.

A polgárosított magyar határőrvidék tanulmányi alapjából a pancsovai áll. főgimnázium tanulói részére rendszeresített két 200 koronás állomás az 1913/14. tanév kezdetétől betöltés alá kerül. Ezen ösztöndíjra elsősorban a polgárosított magyar határőrvidék kötelékébe tartozott szegénysorsú szülők gyermekei, másodsorban pedig ama szegénysorsú tanulók tarthatnak igényt, kik a polgárosított magyar határőrvidéki községek valamelyikének illetőségéhez tartoznak, tanulmányaik tekintetében pedig jeles, vagy legalább jó előmenetelt és jó erkölcsi magaviseletet tanusítanak. Az ezen ösztöndíjat elnyerni óhajtók kötelesek a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez címzendő kérvényüket legkésőbb 1914. évi április hó 1-ig a pancsovai áll. főgimnázium igazgatójánál benyújtani.

Gazdák biztosító szövetkezete Budapest, IX. kerület, Kálvin-tér 10. sz. Népbiztosítások osztálya. Katonai szolgálat esetére, avagy önállósításhoz felhasználható segélybiztosítás, orvosi vizsgálat nélkül 100—2000 koronáig. A fiú 10% besorozási és 10% külön jutalomban is részesül. Bővebb felvilágosítás a szövetkezettől kapható.

Husvéti ifjúsági tanulmányút és zarándoklat Nápoly-, Pompeji-, Róma-, Assisibe. Indulás Budapestről 1914 április 6-án (hétfőn) reggel 7 órakor a keleti pályaudvarról. Gyülekezés reggel fel 7-kor a keleti pályaudvaron a II. osztályú váróteremben. Ebéd és vacsora a vasúti étkezőkocsiban. Érkezés Fiuméba este 8-kor, ott rögtön hajóra szállás. Anconába érkezés reggel 6 órakor. Reggeli a pályaudvaron, Reggeli után indulás Rómába, érkezés délután 2 órakor, ebéd a pályaudvaron, utána indulás Nápolyba. Nápolyba érkezés este 8-kor. Nápolyi tartózkodás 2 nap. Kirándulás Pompejibe. Nápolyból indulás csütörtök este. Érkezés Rómába reggel. Ott 5 napi tartózkodás. Rómából indulás április 15-én szerdán reggel Assisibe. Csütörtökön április 16-án indulás reggel Anconából hajón Fiuméba. Érkezés este. Továbbindulás Budapestre, érkezés pénteken reggel hétkor. Utiköltség, melyben bennfoglaltatik: utazás oda-vissza gyorsvonat II. osztályán, illetőleg hajón, szállás és elsőrangú ellátás összesen 200 korona. A jelentkezés határideje március 15. Jelentkezéskor 50 korona biztosíték küldendő be, az összeg másik része április 2-ig fizetendő. Visszalépés esetén a biztosíték vissza nem térül. A jelentkezők csoportokra oszlanak, minden csoport egy szakavatott vezetőt kap. Jelentkezni lehet a József Főherceg Nevelőintézet igazgatóságánál (Budapest, II. kerület, Fhg Albrecht-út 26. sz.)

A bajor egyetemek új szabályzata.

A napokban jelent meg a bajor egyetemek új szabályzata, mely liberális szelleme és a külföldi tanulók ellen hozott szigorú rendelkezései miatt úgy egész Németországban, mint külföldön élénk feltűnést keltett. Különösen kellemesen lepte meg a liberális köröket és sajtót a diákok gyülekezési jogának kiterjesztése. Míg ugyanis az eddigi rendelkezések szerint a diákok semmiféle tárgyban gyűlést nem hívhattak össze a rektor előzetes beleegyezése nélkül s nem diákok e gyűléseken nem vehettek részt, addig az új törvények értelmében a diákgyűlések tartása a rektornak csak bejelentendő. A rektor beleegyezése tehát nem szükséges a gyűlések tartásához, azonban meglesz az a joga, hogy a gyűlés tartását megtagadhatja abban az esetben, ha a programm szerint azon a tisztesség és jó erkölcs, valamint az egyetemi élet rendje ellen történnék merénylet. E gyűléseken ezentúl nem diákok is részt vehetnek.

Fontos reánk külföldiekre nézve a bajor egyetemekre készülő idegen hallgatók kérdése is, melyről ez alkalommal törvényes rendelkezések intézkednek. Megnehezedik a felvétel kérdése. Eddig a külföldi tanulóktól csak olyan előképzettséget követeltek meg az

egyetemekre való felvétel alkalmával, amely őket az otthoni egyetemekre képesítette. Minthogy ez a képesítés sok államban a németekénél alacsonyabb színvonalon áll, a német egyetemekre nem egyforma képzettségű hallgatók kerültek. Az új szabályzat megköveteli, hogy a felvételt óhajtó tanuló képesítése egyenlő értékű legyen a 9 osztályos német iskolák érettségi bizonyítványával. Az elbírálást a minisztérium végzi, amelynek fenn van tartva az a jog, hogy szükség esetén az idegen tanulók számát is korlátozhassa. Érzékenyen érinti a bajor egyetemekre készülő külföldieket a különben is magas egyetemi díjak felemelése, amely számukra a németek által fizetett díjak kétszerese lesz. Nagy örömet okozhat a női emancipáció híveinek az új rendelkezések azon paragrafusa is, amely kimondja, hogy a női hallgatók a férfiakkal minden tekintetben egyenlő jogokat élveznek. Haladást jelent a középkori kárcerek megszünése is, ami által viszont a német diákélet veszíti el romantikájának egyik terrénumát.

V. J.

GYÁSZROVAT.

PERÉNYI ADOLF.

1855—1914.

Ismét kevesebb egy derék tanárral és tisztaszívű emberrel. Ismét elérte egyik társunk a tanári pályán oly gyakori utolsó állomást: a becsületesen megszolgált nyugalom *küszöbét*. Hiába töprengünk rajta, miért tagadta meg tőle a sors a pihenés jól megérdemelt jutalmát. Most már csak emlékezetének adhatjuk meg a mi szerény koszorúnkat, amelynek voltaképen ritka és értékes elismerést kellene jelentenie az erkölcsi világban. Azoknak egyike volt váratlanul elhúnyt társunk, akiről minden kétség nélkül mondhatjuk, hogy tanárnak született. Hogy csakugyan így volt, arról önmaga tett önkénytelen tanuságot a bizalmas beszélgetés során egy kedves kis ellenmondással. Küzdelmes ifjúságára, a 80-as évek fiatal tanárságának mostoha körülményeire emlékezve, föl-fölmerült nagyritkán lelkében a kétség, hogy nem kellett volna-e neki is úgy tennie, mint egyik-másik volt pályatársának, akik szerencsésebb utakra menekültek a szerény jelen és kevéssel biztató jövő elől. Vajjon melyikünknek elmélébe nem dobta bele a csüggedés perce ezt a gondolatot, mely őnála — bizvást maga is érezte — alig volt egyéb, mint egy szelíd kis önámítás. A mult képeitől a jövő felé fordulva, igazi belső örömmel színezte ki magának, hogy a nyugalom közeledő óráit egészen kedves foglalkozásának, a mesék, gyermekversek költészetének, az ifjúsági irodalom nyájas kertjének fogja szentelni. Azért akarta csak elhagyni a katedrát, hogy még több időt juttasson azoknak, akiket magános, családtalan élete folyamán legjobban szeretett: a gyermekeknek. Gyermeki körben, mesemondás közt kellett őt látni, hogy érezzük szelíd kedélyének fényt és meleget adó forrását és észrevegyük, hogy a jókedvű

bőséggel és mostoha fukarsággal osztogató sors csorbítatlanul és teljes virágában adta meg neki legszebb és legritkább adományát: a szeretetet. Ez öntött tartalmat életébe, melynek külső folyását, a tanári széken, a társadalom kulturális életében szerzett érdemeit, csöndesen és titokban gyakorolt jótékonyságát nem jegyzik itt fel a baráti megemlékezés egyszerű szavai: szavaknál szilárdabb emléket épített ő magának hálás tanítványok, hű rokonok, őszinte barátok szívében. Amikor küzdelmeink és eszményeink hű társától e lapokon búcsút veszünk, azok a meghatóan szép szavak csengenek még lelkünkben, melyek ravatala fölött hangzottak el. »Tiszta és derült volt a lelke, mint a Balaton síma tükre, szilárd és erős a jelleme, mint azoknak az erdőknek nemes fája, melyek a Dunántúl szelíd halmait koszorúzzák.« Valóban mintha a szülőföld határa — melyhez egész életén át gyermeki szeretettel ragaszkodott — tükrözte volna vissza nemes vonásait ebben az igaz magyar érzéssel telt és minden szép iránt hevülő lélekben. Az írás szavaival váljunk el tőle: »Az igaz pedig, ha a haláltól hirtelen megelőztetik is, nyugodalomban leszen«.

—*m*—

Polnis János, a rimaszombati egy. prot. főgimnázium nyug. tanára, 1914. évi február hó 23-án Abonyban elhúnyt. A megboldogult 27 évig állott a nevelésügy tényleges szolgálatában s tanári hivatásának buzgó és lelkiismeretes betöltése által kartársainak és tanítványainak szívében méltó emléket emel a kegyelet.

Dr. Klug Gyula pozsonyi felső kereskedelmi iskolai tanár f. hó 21-én életének 46. évében elhúnyt.

Mosolygó Lambert Adorján jászóvári premontrei rendi kanonok, volt főgimnáziumi tanár, folyó hó 18-án, életének 43-ik, rendi tagságának 23-ik és áldozó papságának 18-ik évében, hosszas és súlyos betegeskedés után elhúnyt.

Szentistványi Dániel, a lőcsei m. kir. állami felsőbb leányiskola rendes tanára, folyó évi február hó 19-ikén életének 57-ik, tanári működésének 30. évében elhúnyt.

Dr. Schwarz Aladár, a késmárki ág. hitv. ev. líceum iskolaorvosa és egészségtan tanára, folyó évi február hó 22-én rövid szenvedés után munkás életének 51. évében Budapesten elhúnyt. A megboldogult közel 11 évig töltötte be odaadó buzgósággal, példás ügyszeretettel, áldásos eredménnyel az iskola orvosi és egészségtan-tanári állást. Az ifjúságnak humánus és nemesszívű nevelője, testi épségének éber és fáradhatlan őre és nevelője volt.

Friedreich István (Görcsöni Dénes) budapesti IV. ker. közs. főreáliskolai tanár, a Kath. Írók és Hirlapírók Országos Pázmány-Egyesületének alelnöke stb. több évig tartó betegség után március 1-én elhúnyt. A megboldogult jeles képzettségű tanár és széptehetségű író volt, aki különösen éleshangú, támadó jellegű kritikáival széles körben ismert nevet szerzett. Nagy részvét mellett március hó 3-án temették el a farkasréti temető halottas házából.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 január 5-től január 21-ig tagsági díjat fizettek:

1905/6-ra: Danka Károly.

1909/10-re: Csenkey Ágost (I.), Gálosné Tedeschi Klementin (I.) dr. Pinkovich Sándor.

1910/11-re: Káldor Ágoston (I.), Kovács Dezső (II.), Makkai Ernő, Már Oszkár.

1911/12-re: Both Antal, dr. Déznai Viktor, Kovács Dezső (6 K), Már Oszkár (I.), Ozorai Lajos (I.), Réday János (II.), Schillné Czöndör Ilona, Sebők Samu (4·50), Várnai Ernő.

1912/13-ra: Amberg József (II.), Babits Mihály, Bakos István (II.), Basch József (II.), Brauner Ferenc (II.), Butorka Száva (6 K), Deák Ferenc, Dér István, Dienes Pál, Fabuss Alajos, Farkas János (II.), Fábián János, Földvári György, Gábor Áron (Temesvár) (II.), Greszler Gyula, Győri Gyula, György Zsigmond, Hettesheimer Ernő, Horkay István, Járosy Dezső (II.), dr. Kiss Miklós, Kovács J. Kandid (2 K), Kővári Andor (6 K), Lomniczer Róbert (II.), Lovas Imre, dr. Nichi Lázár, Schwartz Alajos (Beszterczebánya) (3 K), Sebők Samu (3·50), Sinka Sándor, dr. Tüske Béla (6 K), Uj Gyula, Verébi Antal.

1913/14-re: Adamis Gusztáv, Amberg József, dr. Antal Géza, Arendt Endre, dr. Ágh Lajos (6 K), Babits Mihály, Bagossy Károly, Balassa János, Balás Géza, Balázs Lajos, Ballenegger Andor (I.), dr. Barabás Ábel (Temesvár) (I), Barcsi József, dr. Bartal Kornél, Basch József, Bauer György, Bauer Vogel Gyula, Bányai Sándor, Beck Károly, Becker Nándor, dr. Berkeszi István, Biela Mária, Binder Laura, Biró Vencel, Blaskovits Ferenc, Borsodi Miklós, Borsos István, Both Ferenc, Böhm János, Butorka Száva (2 K), Cholnoky Jenő, Csallóközi Jenő, Csukovits Sándor, Csűrös Béla, dr. Csürös Ferenc, Czikker Ferenc, dr. Darkó Jenő, Dassievicz Gyula, Dávid István, Deák István, Debreczeni Géza, Ecsedi Jenő (I.), Egry Gyula, Ember József, Eltscher Simon, Faragó János, Faragó József, dr. Fazekas József, Fazekas Sándor, Fejes Zsigmond, Fekete István (II.), Fodor László, Fogarassy Géza, Fülöp Béla, Gasparich Lajos, Gábor Áron (Temesvár) (I.), Gál Kálmán (5 K), Gerő Árpád, Gesztessy Gyula, Gillinger János, Gosztonyi János, Göbl Alajos, Grósz József, Grünhut Alfréd, Halmos János, Hamrák Béla, Hegedüs Árpád (Kassa), Hegedűs János (Kassa), Hegyi József, Hehelein Károly, Holló Károly, dr. Horvay Róbert, dr. Horváth Jenő, Horváth Lajos (Kassa), Horváth Viktor, Hrivnák László, Husz Ödön, Hümpfnerné dr. Kerestély Olga, Ignátz Ernő, Irovics Tamás, Jakuts István, Jaskovics Ferenc, Járosy Dezső (I.), Jendrassák József, Juhász Károly, dr. Kapossy Lucián, Karai Sándor, dr. Kardos Albert, dr. Kardos Gyula, dr. Kausch Mihály, Kecskeméthy M. Lajos, Keller Imre, Kellner Rezső, Kerekes György, Kerekes Sándor, Király Ernő, Kirchknopf András, Kis Ernő, dr. Kohányi Menyhért (I.), Kollwentz Rezső, Koltay Gyula, Koncz Aurélné, Konrád Teréz, dr. Konrádi Dániel, dr. Kossutány Ignác, P. Kovács Árpádné (I.), Kovács Ferenc (Kolozsvár), Kovács Gyula (Versecz), Kovács István (Debreczen), Kovács István (Temesvár) (I.), Kovács J. Kandid, dr. Körös Endre, dr. Körösy György, Kővári Andor (2 K), Kratochwill Péter, Krix András, Kronstein Béla, Kulcsár Endre, Kunz Elek, Kurimay Mihály, Künsztler János, dr. Lakos Béla, Laky Mátyás, Laux Rezső, Lányi Béla, Lencsó János, Leszczynszky Kornél, Lindner Auguszta, dr. Lóky Béla, Losonczi Jenő, Lukács Béla, Lux Lajos, dr. Maday Pál, Major Sándor, Majtényi Géza, Makfalvi Ferenc, Malertsik Lajos (I.), Marosi Arnold, Martin Aurél, Martos János, Maurer Endre (I.), Mayer Irén, Márs its Rozina, Mártonffy Józsefné, Mátyás Károly (7 K), Mihály Bálint (I.), Mike Elek, dr. Mikó Pál, Molnár Gyula (Losoncz), Morán Fülöp, dr. Mráz Gusztáv, Nagy Aurél, Nagy Lajos (Székelykeresztúr), Nagy Sándor (Zilah), dr. Nagy Zsigmond, Nádasdi Alajos, Nemes Károly, Oberth Lajos, Orlovszky Frigyes, Osváth Ödön, Osztián Kálmán, Cs. Papp József, dr. Papp Károly, dr. Patay József, Pál Mózes (I.), Pálffy József dr. Pápay József, dr. Peczkó Ernő, dr. Perepatits István, Petrogalli Géza, Péteri Lipótka, Pfeiffer János (Temesvár).

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

Pályázat tanári állásra.

A békéscsabai ág. hitv. ev. Rudolf-főgimnáziumnál a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr által betöltendő **magyar-német** tanszékre ezennel pályázat hirdettetik. Pályázhatnak oly ág. hitv. ev. egyének, kik a jelzett szakból középiskolai tanári képesítést nyertek. A rendes tanár javadalma az intézet részéről évi 2400 K törzsfizetés, öt izben 200 K ötödéves korpótlék és 600 K lakáspénz. A törzsfizetés idővel 2800, illetőleg 3200 K-ra, a lakáspénz a fizetési osztálynak megfelelően emelkedhetik. A törzsfizetést az állam egészíti ki. A kinevezett rendes tanár az 1894. évi XVII. t.-c. alapján szervezett orsz. tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. Helyettes tanár alkalmazása esetén javadalmazása 1600 K évi fizetés és 200 K lakáspénz lesz. Pályázók a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz intézett folyamodványukat, melyben életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik, képesítésük, nyelvismereteik, eddigi netaláni szolgálataik okmányokkal igazolandók, folyó évi *március 10-ig* a főgimnázium felügyelőjéhez küldjék be. Az állás a kinevezés után *azonnal* elfoglalandó. — Békéscsaba, 1914 február 7.

Dr. SAILER VILMOS, gimn. felügyelő.

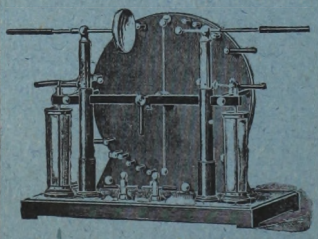

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *14. szám.* *1914. március 19.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI

DR LÉVAY EDE.

TARTALOM:

Meghívó a választmányi gyűlésre. — A helyzethez. *Ries* Ferenctől. (665. l.) *Külföldi tanügy.* A koedukáció Németországban. *Dániel* Viktortól. (668 l.) Montenegró középiskolái. *Dr. Benisch* Arthúrtól. (672. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Szükséges-e új középiskolai tipus? *Dr. Ernyei* Jenőtől. (673. l.) A tanulóifjuság a felnőttek sportegyesületeiben. *Lenkei* Leheltől. (677. l.) — A gyorsírás kötelező tanítása. *Verő* Leótól. (680. l.) — *Egyesületi élet.* A történelmi bizottság ülése. *Szőts* Gyulától. (683. l. — *Könyvek és lapok.* A Kalmár-féle Tanári Névkönyv ügye. *Marczinkó* Ferenctől. (685 l.) — *Kogutovicz:* Atlasz a magyar történelem tanításához. *Botár* Imrétől. (686. l.) — *Birkás:* Montaigne. *Elek* Oszkártól. (688. l.) — Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens in Österreich. Statistisches Jahrbuch. *Schmidt* Mártontól. (690. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (692. l.) — *Krónika.* Kinevezés. Rangsor. A középiskola reformja. (693. l.) — Balassa-alap. Az országos tanszermúzeum. Körlevél. (694. l.) T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. Egészségügy és tanárság. *kf.*-től. (695. l.) A porosz kultuszminisztérium és a sport. *Dr. V. J.*-től. *Gyászrovat.* (Dr. Dobó Menyhért. 696. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

1 korona 90

a világhirü franczia iró klasszikusan művészi novelláit tartalmazza.

MAUPASSANT: HORLA és egyéb elbeszélések

(384 oldal.)

Forditotta KELEN FERENCZ és SIKLÓSSY JÓZSEF.

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Guszti hadnagy. Elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 14. szám. 1914. március 19.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Szerkeszti
Dr. LÉVAY EDE
VI., Nagy János-utca 37.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

MEGHIVÓ

az Országos Középiskolai Tanáregyesület
választmányának

1914. évi április hó 19-én, vasárnap d. e. 9 órakor az egyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-u. 14—16, II. em.) tartandó ülésére.

Napirend:

1. Intézkedés a tisztújítás ügyében.
2. Esetleges indítványok (az Alapszabályok 34. a) pontja értelmében nyújtandók be).

Budapest, 1914 március 14-én.

A főtitkár.

A HELYZETHEZ.

Mint a magyar tanárságnak ezidőszerint egyetlen vidéki tagja, aki az O. K. T. E. ügyeinek intézését hosszabb idő óta közvetlenül megfigyeltem, sőt sokszor abba befolyást is gyakoroltam, úgy érzem, hogy a tanárság nemcsak szívesen veszi, hanem meg is várja tőlem, hogy a helyzetről a magam véleményét szintén elmondjam.

Négyesy László és a vele szolidáris vezetőség lemondott. Lemondott, mert küzdelmeiben nem érte el azt a célt, melyet a tanárság maga elé tűzött és főleg azért, hogy minden egyes tanárnak alkalmat adjon, hogy küzdelmeink nem kielégítő sikerének okát kutassa és ennek alapján a további küzdelem módjára nézve állást foglaljon.

Az okok kutatásával némelyek gyorsan vagy már régebben elkészültek: a sikertelenség oka a vezetőség erélytelensége. Más hang és más eszközök kellenek a sikeres küzdelemhez: a kérő hang helyett a követelő, a memorandum helyett az ultimátum, a kapacitálás helyett a presszió, szóval a meggyőzés helyett a legyőzés. Mindig érthetetlennek tartottam, most is annak tartom, hogy hogyan hiheti valaki célravezetőnek ezt a felfogást. Hiszen ezek az eszközök feltétlenül csődöt mondanak még akkor is, ha nem a kormánnyal szemben, hanem akármelyik tanártársunkkal szemben tanári közügyben alkalmazásba vesszük. Sőt nemcsak csődöt mondanak, hanem mindig az ellenkező hatást keltik. Mihelyt bármely ügyben is az egyik fél észreveszi, hogy a másik őt nem meggyőzni, hanem legyőzni akarja, akkor az ügy nyomban hatalmi kérdéssé válik s az erősebb elvből nem enged, miért is akkor már nem az igazság, hanem az erő dönt. A harcias nagy hang, ott ahol az erő megvan, fölösleges, ahol pedig erő nincs, ott kómikus vagy bosszantó, szóval káros hatású. Ha ezt a felfogást a tanárság nem hirdeti is minduntalan fennhangon, bizonyos, hogy a túlnyomó többség ezt vallja helyesnek. Élénken illusztrálja ezt az a nagy kavarodás, mely most két éve az egyesület kebelében keletkezett, amikor némelyek szemében úgy látszott, mintha a választmány más hangon és más eszközökkel akarná kezelni a tanári közügyeket: százával hagyták ott a tagok az egyesületet s azt nagyobb megrázkódtatástól csak Négyesy László gyönyörű és imponáló állásfoglalása mentette meg.

Véleményem szerint tehát a ki nem elégítő siker oka éppenséggel nem a küzdelem eddigi módja. Sőt ezt a módot, a kérelmezés, a felvilágosítás, az argumentálás, a kapacitálás, szóval a meggyőzés eszközeit tartom az egyedül lehetségeseknek, tehát egyedül helyeseknek.

Hát akkor hol van a baj forrása? *Magának a tanárságnak súlytalanságában.* Ennek a közismert súlytalanságnak okait sokan kutatták már; egyet azonban nem vettünk eddig kellő mértékben figyelembe. *Súlyunk aggasztóan csekély azért is, mert azt bámulatos könnyelműséggel és nemtörődömséggel gyakran magunk is csökkentjük.*

Avagy nem természetes-e, hogy felsőbbségünknek nem imponál túlságosan egyik vagy másik kongresszusi határozatunk, amikor százával vannak kartársaink, akiknek nem imponál azon kongresszusi határozatunk, mely szerint minden magyar tanárnak kartársi, erkölcsi kötelessége az országos egyesületbe belépni. És csodák csodája, nem éppen ezek között, kik tündöklő példái annak, miként lehet nem respektálni a tanárság kongresszusi határozatát, akad akárhány, aki felháborodással kíván más hangot és más eszközöket a kongresszusi határozatainkat nem eléggé honoráló kormánnyal szemben? Avagy nem természetes-e, hogy felsőbbségünknek nem imponál túlságosan egyik vagy másik kongresszusi határozatunk, mikor közgyűlésen is, kongresszuson is egy-

hangúlag elhatározzuk, hogy törhetetlenül ragaszkodunk a 30 éves szolgálati időhöz s nyomban utána aránylag igen sokan találkoztak olyan kartársaink, kik kényszerítő ok nélkül a 35 éves szolgálatot választották? (Félreértések elkerülése végett itt nyomban hangsúlyozom, hogy távolról sem célzok mindenkire, aki a 35 éves szolgálatot választotta; hiszen a vezetőség mindig azon az állásponton volt, hogy azoktól, kiknél a 30 éves szolgálat mellett való megmaradás érezhető anyagi áldozatot jelent, ezt megkívánni nem szabad és magam is hozzám tanácsért forduló több kartársnak személyes viszonyainak megismerése után ajánlottam, hogy a 35 évet válassza.)

Folytathatnám, de minek? Minden elfogulatlan, látni akaró és látni is tudó tagtárs bizonyosan igazat ad nekem abban, hogy küzdelmeink ki nem elégítő eredménye legnagyobb részt belső fegyelmezetlenségünkben, erőinknek nem elég tömörségében, szóval a testületi szellem és a kartársi összetartás fogyatékosságában van.

Mi tehát a tennivalónk?

Küzdelmeinket természetesen folytatnunk kell, fáradhatatlanul, azokkal az eszközökkel, melyek egyedül vezethetnek célhoz, tehát csakis ugyanazokkal, melyekkel az egyesületünk eddig is küzdött s melyeket kizárólag alkalmaz minden más országos köztisztviselői egyesület is.

Fokozni kell továbbá a tanárság belső súlyát és erejét, amely célra szolgáló eszközöket és módokat Gaal Mózes találóan és gondosan fejtegeti a Közlöny legutóbbi számában.

Gondoskodni kell arról, hogy a vezetőnknek mennél nagyobb legyen az egyéni súlya. Bizonyos ugyanis, hogy a tanárság képviseletének súlya két összetevőnek eredője. Az egyik a megbízónak, a tanárságnak súlya, a másik a megbízottnak egyéni súlya. A tanárság testületi súlya ebben a pillanatban valami adott s máról holnapra meg nem változtatható. Hogy tehát ügyeink képviseletének mennél nagyobb legyen a súlya, szükséges mennél nagyobb tekintélyű és súlyú férfiút az elnöki tisztség elvállalására rábírni.

Hogy a társadalmat állítsuk küzdőtársul ügyünk mellé? Hát hiszi-e valaki, hogy a társadalom széles rétegei erre kaphatók? Nem közömbös, sőt sokszor ellenséges a társadalom a mi küzdelmeinkkel szemben? És lehet-e ezen túlságosan csodálkoznunk? Nem adjuk-e erre is a rossz példát mi magunk? Avagy nem tudjuk-e valamennyien, hogy mind a három kongresszusunktól távol maradtak szerzetes kartársaink azzal a megokolással, hogy nincsenek személy szerint is érdekelve s azért teljes sikert kívánnak ugyan, de a küzdelemben résztvenni nem hajlandók? És a tőlünk távolabb állóktól komolyan várjuk, hogy küzdőtársainkká lesznek? Ez a kísérlet oly szégyenteljes kudarccal járna, hogy ennek, szerintem, a tanárságot semmi szín alatt sem szabad kitenni.

Még néhány szót az oktatószövetségről. Amint nem sikerült az összes állami tisztviselőket egyetlen nagy táborba egyesíteni,

amint nem sikerült az összes tanítókat egyetlen hatalmas egységbe tömöríteni, amint nem sikerült az összes tanárokat egyetlen erős egyesületbe összehozni, azonképen nem fog sikerülni az összes oktatókat egy erős és életképes szervezetbe összegyüjteni. Egyébként ennek a szövetségnek a létesítése az O. K. T. E. vezetőségétől független bizottság feladata, mely bizottság már eddig is eljárhatott volna és eljárhat bármikor is, függetlenül attól, hogy miképen nyer megoldást a tanáregyesület válsága, hiszen az oktatószövetség nem a tanáregyesület helyére, hanem melléje van tervezve s küzdelmeinek tárgyát, célját s eszközeit maga a szövetség fogja megállapítani.

Mindent összefoglalva, véleményem szerint hiú, sőt veszedelmes ábránd tartja megszállva mindazokat, kik azt hirdetik, hogy küzdelmeink eddigi eszközei helyett másokat is lehet a siker reményével alkalmazásba venni. Az ő eszközeik biztos bukáshoz vezetnek, míg az eddigi eszközökkel előbb-utóbb sikert kell aratnunk. Hiszen legyünk csak higgadtak. Küzdelmeink sikertelenségéről, igazságosan, most sem lehet szó. Hasonlítsuk össze mai helyzetünket az állami tisztviselők és jelesül a bírák helyzetével és azt, melyben küzdelmeink kezdetének idején, tehát kb. 10 évvel azelőtt voltunk s lehetetlen tagadnunk, hogy *relatív* helyzetünk a tisztviselők hierarchiájában határozottan javult. Hogy ez a javulás még nem kielégítő, az bizonyos, hogy a harmadik kongresszus sikertelen volt, az is bizonyos. De a pillanatnyi sikertelenség nem jelenti egyszersmind a teljes vagy végleges sikertelenséget, amint ezt a státusrendezésre vonatkozólag a miniszterelnök úr kijelentése egészen világosan mutatja.

Bármily fáradtak is vagyunk tehát, bármily nagy kedvetlenség is vett erőt rajtunk, bármily nagyfokú is bennünk a keserűség annak az óriási energiának láttára, melyet olyan ügyekre kell pazarolnunk, melyeknek maguktól kellene megoldást nyerniök, mégis csak azt hirdetem: ne engedjük, hogy a kedvetlenség és keserűség elvegye tisztánlátásunkat és higgadtságunkat, küzdjünk fáradhatatlan kitartással tovább magunkhoz és ügyünkhöz méltó fegyverekkel és mindenekfölött legyünk egyek, mert akkor erősek leszünk s erőseké a győzelem!

Ries Ferenc.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

A koedukáció Németországban.

Jellemző átalakuló, forrongó korunkra az a nagy érdeklődés, mely a nevelés kérdései iránt mutatkozik. Rousseau és Pestalozzi kora óta talán sohasem foglalkoztak többet a gyermekkel, sohasem hangoztatták hangosabban, hogy minden nevelésnek a gyermeki lélek ismeretéből kell kiindulnia, sohasem vizsgálták, mérték, figyelték a

gyermeki lélek megnyilatkozásait olyan, gyakran filológus aprólékossággal, mint ma. Németországban, nyilvános könyvtárakban nem lehet megkapni az utóbbi három évben megjelent könyveket, mert mind ki vannak véve, minden nevelési részletkérdésnek egészen az iskolai fogápolásig, külön szaklapja van. Fröbelt, Foerstert jobban ismerik, mint a politikusokat, a közoktatásügyi minisztériumban mélylátású, a reformokban vezérszerepet játszó nevelőik ülnek.

Igaz, hogy néhány magánintézettől eltekintve, eddig inkább még csak elméletben, de felvette a reformmozgalom a harcot az iskola eddigi eljárásával, mely minél több, sőt lehetőleg minden tudományt a tanuló memóriájába akart tömni és így egész munkáját reprodukálásra szorította, reprodukálásból ítélte meg haladását, értelmi értékét. A sok tudással inkább skeptikusokat nevelt, a munkakedv helyett a skepsist fejlesztette ki bennük. Szárazzá és unalmassá vált az iskola, a túlzott követelések az iskola-hazugságokhoz vezettek, a nagy anyaghalmaz miatt kénytelen volt mindig a felszínen maradni és elmélyedő, kitartó munkára nem tudta megtanítani tanítványait, sőt kiirtotta azt a tanulótípust, mely szabad idejében nagy gyönyörűséggel gépeket készít, vagy fest, vagy tervez és egész lelkét betölti a maga munkájával. Furcsának találta, hogy míg tudományával megtanul uralkodni a természet erői felett, önmagának nem ura, nincs akaratereje, önálló munkára képtelen. Azt akarja, hogy a tanításban aktív munkával vegyen részt a tanuló, érezze a munka örömét, az ismeret ne cél, inkább eszköz legyen az öntudatos, a magáért és a közért dolgozni tudó karakter kialakításában.

Az általános érdeklődést, mely a reform eddigi munkáját követte, az idén a koedukáció (amennyiben minden tanításnak nevelésnek is kell lennie) kérdésére irányította. (A Bund für Schulreform Boroszlóban 1913 okt. 2—6-ig tartotta tanácskozásait a koedukáció és koinstrukció ügyében.)

Mióta Amerikában, hol a praktikus szükségszerűség, és Svédországban, hol pedagógiai belátás teremtette meg a koedukációt, támadások indultak meg ellene, több mint 30 évvel ezelőtt, a kérdés állandóan foglalkoztatja a pedagógiai közvéleményt.

Most a kísérleti pedagógia a két nemen végzett sokoldalú — de még ki nem elégítő — méréseire, megfigyeléseire, a nevelő tapasztalataira támaszkodva, a szociálpedagógus a társadalmi élet kényszerére hivatkozva, próbálták meg a kérdés tisztázását.

Megoldáshoz, mint E. Meumann (Thesen zur Grundlegung der Probleme der Koed. u. Koinstr.) rámutat, a két nem testi és szellemi fejlődésének, testi és lelki különbségeiknek alapos ismerete vezethetne. A kísérleti pedagógia eddig azonban még nem állapította meg, melyek azok a pszichikai különbségek, melyek tisztán a nemi különbségen alapulnak. Nem felelt még meg arra a kérdésre, hogy van-e egy egészen jellegzetes női érzésvilág, ítélőképesség, eltérő-e tapasztalatai feldolgozásának módja, akarata. Különbségek feltétlenül megállapíthatók, de nem mondhatjuk, hogy a leány képességei alsóbbrendűek a fiúkénál. Némely lelki tehetség tekintetében a

fiúk, másokban a leányok állanak elől. A nagyobb képességűek rendesen a fiúk között vannak, viszont a leggyengébbek is rendesen közülök kerülnek ki. A fiúk nem abszolút értékesebbek, az életre célszerűbben berendezettek, mint a leányok. A pszichofizikai különbségek már korán mutatkoznak. Együttes nevelés, megszokás által el lehet ezeket simítani, de megszüntetni nem és tényleg létező hajlamok visszafojtása, a lelki organizmus állandóan kielégítetlenül maradó vágyai nehéz belső diszharmóniát idézhetnek elő, melynek káros testi következményei is lehetnek. Ezért egészen más nevelési eszményt kell kitűzni a nők nevelésében, más legyen az ide vezető út is, de legyen egyenlő értékű a fiúkéval, épúgy mint az életben sem lehet a nő munkája teljesen egyenlő a férfiéval, hanem női természetének és szempontjainak megfelelően más, de nem értéktelenebb annál. Az ő szempontjai mások, más oldalról látja meg az élet jelenségeit, olyan vonásokat fedez fel, mik iránt a férfi érzéketlen s így kiegészítője a férfi munkájának. Gaudig a női lélek kifejlesztését követeli, nem természetéből való kiforgatását. Két egymástól különböző, de egymást kiegészítő embertípus az alapfeltétele a kulturális haladásnak. Nem megférfiasítani kell a női szellemet; a nemzet kulturális ereje mindig férfiai férfiasságában és női nőiességében állott. De helytelen és igazságtalan követelés volna, hogy mivel a nő különbözik a férfitől, alacsonyabb műveltséggel és alacsonyabb élethivatással elégedjék meg.

Meumann is elismeri, hogy a kísérleti pedagógia egymagában nem oldhatja meg a koedukáció kérdését. Miféle nehézségeket okoz az együttes tanítás, mik az előnyei, milyen hatással van a tanulók kedélyére, nemesítőleg hat-e erkölcsi felfogásukra, mind olyan kérdések, melyekre nem lehet laboratóriumi mérésekkel megfelelni.

— A gyakorlati pedagógusok tapasztalataikkal szállnak harcba a koedukáció ellen. (Badenben, Württembergben, általában a délnémet tartományokban egy évtizedénél több, hogy a koedukációt bevezették, Svájcban is; most is érvényben van. Itt szerzett tapasztalatokra hivatkoznak. Vannak természetesen néhányan, kik éppen tapasztalataik alapján foglalnak állást a koedukáció mellett. Willi Nef, gimn. tanárt éppen 10 éves praxisa tette a koedukáció ellenzőjévé. Felfogását a Zeitschr. für psych. Pädagogik-ben ismerteti.) A tanításnak, ha nemcsak ismereteket akarunk a tanuló emlékezetébe zsúfolni, hanem azt akarjuk, hogy beleélje magát a tárgyba, hogy átélje az új ismereteket és öntevékenységét is felébressze, mindig számolnia kell a tanuló érdeklődésével. A fiú — írja W. Nef — már fiatal korában a férfierényekért, hősökért, férfias jellemekért lelkesedik, nagy emberek nagy akaratereje hat rájuk; a leányt, kinél az anyaideál áll mindig előtérben, mindez hidegen hagyja. A fiú és leány két egészen eltérő munkatípus. A leány receptív, kritika nélkül fogadja be az új anyagot, a fiú önállóságra hajlik, állást foglal a megtanulandóval szemben, vagy mellett, ezért tanulás közben akadályokba ütközik, melyeket le kell győznie, hogy az ismeretet igazán a magáévá tehesse. A tanításnak számolnia kell ezzel. A leány jobb előadó, simulékonyabb, kötelességét pontosan elvégző, hűen reprodu-

kálja azt, mit a tanárjától hallott: jobb iskolaanyag, jobban és kényelmesebben lehet vele boldogulni, mint a meggondoltabban, de lassan, sőt akadozva, gyakran önállósággal előadó fiúval. Bekövetkezhet az, hogy a tanár mindent a leányhoz mér; a tanítás fényesebb, de felületesebb lesz. Mindenki, kinek leánytanítványai voltak, tapasztalta, Jonas Cohn 64 koedukációs iskolából kérdőívére kapott feleletek majdnem mindenikében ki van emelve a leányok nagy becsvágya, érzékenysége, mely gyakran a hiúság következménye. Érzékenységüket kímélni akarva, sok tanár hajlandó enyhébben megbírálni, többet elnézni, mint a fiúknak. Semmit sem vesz észre könnyebben a tanuló, mint az ilyen megkülönböztetést; érzi, hogy igazságtalanság történik és ez az, ami a tanár sok tekintetben szuggesztív munkájának igen nagy akadályozója, moraliter rontó hatású. A tanulók női eszményképe az anya. A tisztaság, nemeslelkűség és jóság ideális vonásaiból szövöttek előttük a nők. És ez a kép még értékesebbé válik, mikor a római anya, a történelem nagy nőalakjait megismerik. De 14—18 éves korában keveset árul el a leány női nagyságából, mely az anyaság korában jut kifejezésre. Alkalmazkodó, hiú, kezdeményezni nem tudó, gyakran divatnak hódoló bábot látnak benne és a tudományos komolyság hiánya és mégis az azt mutatni akarás, belső részvétlenség és a lelkesült érdeklődő markírozása, mit a fiúk nagyon jól tudnak, lerombolják bennük azt az ideális képet, mit a nőkről alkottak.

A kísérleti pedagógia több ízben igazolta, a koedukáció ellenzői és védői egyformán elismerik, hogy a leány és a fiú között a leglényegesebb különbség a leány gyorsabb fejlődésében áll. A serdülő kor a leánynál 13-tól 15 éves koráig, a fiúnál 14-től 17-ig tart. És éppen ez a legkényesebb, a nevelőt a legnehezebb feladatok elé állító kor. A fiúknál az ébredező sexuális élettel az önérzet, lovagiasság, eddig nem ismert érzékenység lép fel, ábrándozóbbak lesznek és képzelő erejük kezd előtérbe lépni; a leánynál vallásos érzések, ábrándos vonzódás másokhoz, gyakran a saját barátnőihez, kacérság, feltűnni akarás vehető észre. A forrongás, kialakulás kora ez. A leendő férfi és leendő nő kereteit itt kell kialakítani. A nemes, férfias vonásokat és a gyöngéd nőieket itt kell nevelni, erősíteni, vezetni, a munka forrásaivá tenni. Annyi belátást, tapintatot, a gyermeki lélek olyan alapos ismeretét kívánja meg e kornak helyes vezetése, hogy csak egyik nem helyes nevelése is a legnagyobb nehézségek elé állítja a nevelőt, mindkét nem együttes nevelése majdnem legyőzhetetlenskké elé.

Ezek a nagyobbára W. Neftől összefoglalt pedagógiai okok a koedukáció ellen élnek a német tanügyi körök közvéleményében. Poroszország, egy két városától eltekintve, elzárkózik a koedukációtól, hivatkozik Amerika példájára is, hol szűk határok közé igyekeznek a koedukációt szorítani, Svédországra, hol már 1885-ben szót emelt a kormány által kiküldött bizottság ellene. (A leányok versenye a fiúkkal még fokozza a fiúkét amúgy is túlszárnyaló ambíciót és szorgalmat és egészségükkel fizetnek rá.)

E pedagógiai belátásokkal szemben sokan (így dr. P. Ziertmann és mások) nem minden igazság nélkül a szociális élet kényszerére hivatkoznak, mely nagyobb erejű minden pszichológiai törvénynél. Hogy a leányoknak is joguk van magasabb kiképzésre, ez nem lehet vita tárgya. A gazdasági élet nyomása kényszeríti is, hogy hivatást szerezzenek. Kisebb városok tehetséges leányait, kik felette állanak a fiúk átlagos szellemi színvonalának, vagy idegenbe kell küldeni, mi a szülőkre, de a leánynevelés ügyére is káros hatású, mert éppen 12—15 éves korukban kell elhagyniok, a szülői házat. mikor a gondos szülői vezetésre leginkább rászorulnak vagy magánúton kell készülniök és így készületlenebbül kerülnek az egyetemre. Szegényebb szülők egyáltalán nem neveltethetik leányaikat. Mindez a nemzeti kultúra vesztesége.

Nem helyesebb-e tehát a közeli fiúiskolába küldeni a leányokat is? Nem okosabb, egy rossz és szegényesen felszerelt leány- és fiúiskola helyett egy közös iskolát fenntartani, mint ez Badenben és Württembergben történik? Gyakran új iskolatípust lehetne felállítani, mert a fiúk és leányok száma együtt elég volna erre. Kisebb városokban, hol kevés növendék van, a leányok felvételével megszaporodott osztályokban inkább lehetne ismétlésre szorítani a gyengébbeket.

Olyan szempontok, melyek elől elzárkózni nem lehet. A pedagógiai belátás és a szociális élet kényszerítő ereje állanak egymással szemben és éppen ebben áll a kérdés megoldhatatlansága. Németország legtöbb állama, a déliek mind, részben az utóbbi kultúrpolitikai szemponttól vezettetve nyitották meg középiskoláik kapuit a leányoknak is.

A kulturális fejlődés, mely minden kisebb városnak megadja a megfelelő leány- és fiúiskolát (Poroszországban már 40 leányiskola, többnyire reálgimnázium van), fog a kérdés egészséges megoldásához vezetni, de ez még Németországban is egyelőre csak a távoli lehetőségek közé tartozik.

Dániel Viktor.

Montenegro középiskolái.

A déli dalmát parton töltvén az iskolánk bezárása folytán nyert váratlan kis szünetet, a kíváncsiság felvitt a fekete hegyek apró országának megfelelő méretű fővárosába, Cetinjébe. Miután a városka látnivalóival egy félóra alatt kész voltam, érdeklődtem az ország egyetlen főgimnáziuma iránt. Hamarosan megtudtam, hogy ez a kadétiskolával együtt a régi királyi »palotá«-ban van elhelyezve. A gimnázium a rozoga, vörösre bemázolt apróablakú épületnek emeleti szárnyában foglal helyet. Mondhatom, a legmerészebb fantázia sem képzelheti el az itt található nyomorúságot, Az egyes osztálytermek alacsonyak, piszkosak, sötétek (délelőtt 9 órakor!) a mennyezet fából van, a falakon itt-ott lóg árván egy-egy szemléltető kép. A folyosó szűk és sötét; a tanári s igazgatói szobák bútorzata semmivel se különb a mi legszegényebb munkásosztályunk szegényes holmijánál. A tanári

könyvtár úgy szemre még elég tekintélyes; ellenben a földrajzi, természetrajzi, fizikai »szertár« nevet 3 egymás mellett álló, ütöttkopott tárgyakat tartalmazó apró szekrény viseli. Tavaly, mikor még a teológiai intézet is ugyanabban az épületben volt, a helyhiány miatt az egész főgimnáziumnak 4 osztályterme volt; az egyik osztály délelőtt, a másik délután tanult ugyanazon teremben. A nagy hadi sikerek — úgy látszik — egy kis pénzt hoztak a házhoz; a főgimnázium jelenlegi helyéről, amely — ezt egy rossznyelvű embertől hallottam — azelőtt fejedelmi istálló volt s új modern épületet kap. A tanárok fizetése szintén nyomorúságos. Az igazgató-helyettes szerint, ki az iskolában kalauzolt, a törvényben megszabott fizetés végtelenül csekély; a valóságban azonban sokkal »kedvezőbbek« a fizetési viszonyok. A rendes tanár kezdőfizetése 2500 korona; lakbért nem kapnak. Az ötödéves korpótlék megadása miniszteri kegytől függ; rendszerint 260 korona kvinkvenniumot kapnak összesen öt ízben. Egyéb előlépés nincs s így a maximális fizetés 3800 korona. A tanárok, úgy mint Boszniában, kezdetben csak tanítói címet kapnak (nastavnik); később meg szokták kapni a professzori címet. Az igazgató 4000 korona fizetést s 1000 korona pótlékot kap.

Ha tekintetbe vesszük, hogy Montenegro egész közoktatásügyi büdzséje a hódítás előtt 200.000 koronát tett ki (az állam összes jövedelmei 3 millió koronát), nem fogunk csodálkozni e nyomorúságon. Most azonban, a hódítás örömére, itt is nagy fejlődés állt be. Híven a balkáni államok szokásához (amiben a legtündöklőbb példát Románia szolgáltatta) a cernagorcok is a tetőnél kezdik a kultúra épületének emelését. Bár a lakosság a régi területen is $^3/_4$ részben analfabéta s az új területen természetesen alig van betűvető ember, Nikita a cettinjei fő- s a podgoricai algimnázium mellé (mindegyiknek 4—400 tanulója van) az idén egyszerre 3-at s 1 főgimnáziumot szervezett — egy kivételével az új területen. Ellenben elemi iskolát csak nyolcat állítottak fel.

A montenegrói középiskolák tanulmányi eredményét a fentemlített okokon kívül nagyon kedvezőtlenül befolyásolja a nyelvtanítás túltengése. A német nyelvet a II., a latin nyelvet a III., az *orosz* nyelvet a IV. osztálytól kezdve kötelező tantárgyakként tanítják; ezekhez járul a felső osztályokban fakultative a görög és francia nyelv. Nem csoda azután, ha a tanulók a hat nyelv közül egyikben se érnek el becsületes eredményt.

Dr. Benisch Arthur.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Szükséges-e új középiskolai típus?

Több oldalról hangoztatják, hogy a középiskola reformja nem kerülheti el a meglevő két típus mellett egy harmadiknak: a reformgimnáziumnak felállítását. Hívei vannak azok között is, akik féltő gonddal őrzik a klasszikus gimnázium hagyományait

és azok között is, akik apróbb javítások, foltozgatások helyett egy újfajta iskolában jobban remélik kívánságaik teljesülését. A két irányzat tehát — lényegében külső okokból, — mintegy kompromisszum gyanánt új iskolafaj felállítását sürgeti. A reformiskola a középiskolai típusokban gazdag Németország gyermeke, mellyel a németek, úgy látszik, teljesen meg vannak elégedve. Két fővonása a három évből álló egységes alsó tagozat és az idegen nyelvi oktatásnak modern élő nyelvvel való kezdése, vagyis: franciával latin nélkül.

Ma a reformiskolák száma magában Poroszországban 130 körül jár, t. i. az ú. n. reformreálgimnáziumoké, míg a reformgimnáziumok száma 20 körül van. Minthogy nekünk reálgimnáziumunk (főreál minden osztályban kötelező latin tanulással) nincsen, nálunk csak reformgimnáziumok felállításáról lehetne beszélni olyanformán, hogy a német nyelv már a gimnázium első osztályában, a latin pedig vele szerepet cserélve a III. osztályban vegye kezdetét. Semmi kétség sincs aziránt, hogy e kis helycsere alig idézne elő figyelembe vehető javulást gimnáziumainkban, sőt ellenkezőleg: reáliskola nélküli városokban még a polgári iskola növendékeit is magához csábítaná és a vidéken még tűrhető állapotokat a zsúfoltság miatt itt is tarthatatlanokká tenné. Minthogy a szülők nem válogathatnak öt típus között, mint Németországban, a reformgimnázium nálunk mindenesetre népszerűbb volna a klasszikus gimnáziumnál a latin nyelv ellen mindjobban terjedő ellenszenv miatt. Ámde minekünk, szegény nemzet lévén, alaposan meg kell fontolnunk, szabad-e a kulturális célokra rendelkezésünkre álló anyagi erőinket szétforgácsolni, ahelyett hogy meglevő intézményeinket, a nyugati példákon okulva, a modern kor szellemében helyesebb irányba terelnők, egy bátrabb lépéssel átalakítanók. Közoktatási kormányunk szerencsére nem is gondol külön reformgimnázium létesítésére, különben nem hangoztatná azt a körültekintő óvatosságot, melyet a reform keresztülvitelében az egész vonalon érvényesíteni kíván. Egyébként sem volna sok értelme a görögnek fakultatív volta által úgyis megtépázott klasszikus iskolának szellemét tovább védelmezni. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ha a meglevő két típust erőteljesen kifejlesztjük, középfokú iskolarendszerünk jobb, egyöntetűbb lesz nemcsak a németekénél, de a franciáknál is, kik bizony nincsenek megelégedve az 1902. évi nagy quadrifurkációs reformmal (a négy szekcióval), melyről pedig azt hitték, hogy az egységes alsó tagozat után kitünően be fog válni. Nézetem szerint a reformot a mai két típuson belül szerencsésen meg lehet oldani egységes alsó tagozat nélkül is.

Reáliskoláink alig szenvednének nagyobb változást. Egészben megfelelnek a franciák »sciences-langues vivantes« szekciójának s a rendkívüli latin tanfolyammal módot adnak a növendékeknek, hogy latinból kiegészítő érettségi vizsgálatra álljanak valamely gimnáziumban. Minthogy a készülő reform minden vonalon komo-

lyan törekszik a bajokat orvosolni, szinte bizonyosra lehet venni, hogy a kétféle középiskola egyenlő jogosítást fog adni. Csak így lehet majd az ifjúságot a gimnáziumokból a reáliskolák felé terelni, melyeknek felső osztályai konganak az üresség től még olyan nagy városokban is, mint Debreczen, Brassó. Nemcsak semmi ok sincs arra, hogy a gimnáziumnak privilégiumát tovább fenntartsuk, de a legnagyobb igazságtalanság is lenne a reáliskola ifjait a legtöbb pályától továbbra is elzárni. Az általános műveltség ugyanis nem pusztán az ismereteknek bizonyos mennyisége és mértéke, hanem a lelki világnak olyan kialakulása, mely az embert a szép, jó és nemes iránt fogékonnyá teszi. Ez nem egyéb, mint a görögök nevelési ideálja, a καλοκαγαθία. Már pedig a kétnemű középiskola a 83-as törvény szerint ugyanazt a feladatot van hivatva megoldani, csak más-más eszközök segítségével: ugyanazonfokú intézmények és így egységes jogosítással kell őket felruházni.

A reáliskola egyenjogúsításával persze veszíteni fog jelentőségéből a latin tanfolyam. Megszüntetni, legalább egyelőre, kár volna, mert remélhető, hogy a reform után a felső osztályok népesek lesznek s így még mindig fognak akadni tanulók, kik pusztán tudásvágyból tanulmányozni óhajtják a latin klasszikusokat. Mindenesetre szükséges lesz e tanfolyamok tantervét, tanulmányi anyagát gondosan revideálni, a haladás menetét szigorúbban megjelölni, nehogy érdeklődés hiányában oly sorsra jussanak, mint némely egyetemi docensnek speciálkollégiumai. A modern nyelvi tanítás eredményének javulása a direkt módszer sűrűbb használatától, főleg pedig a csoportonkénti oktatástól remélhető. Azonban mindenesetre őszintébben kell a célt kitűzni, mert teljesen lehetetlen heti néhány órában egy nyelvet írásban és szóban valamennyire elsajátítani, nyelvtant tanulni, sokat olvasni és irodalomtörténeti áttekintést szerezni. Lényegesen mérsékelni kell a követelményeket, talán csak az élő beszéd gyakorlására és olvastatásra szorítkozni, még így is óriási fáradságra lesz szükség, ha figyelembe vesszük, mily sok tanulóink között a filológiai antitalentum. A reáliskola tantárgyai egyébként alig vannak a változtatás veszélyének kitéve, a természettudományok elég erősen vannak képviselve és legfeljebb az ábrázoló geometria rovására terjeszkedhetnének.

Annál több változtatást kíván a gyakorlati élet a jelenlegi gimnáziumtól. Arra nézve alig van eltérő vélemény, hogy az I. osztályban a németet kell a latin helyébe tenni. Ezzel egy csapásra elérjük azt, hogy a gimnázium és reáliskola 2 alsó osztálya közt megszűnik minden különbség: egységes lesz és csak a III. osztálytól kezdve differenciálódik. Ily módon a legnagyobb könnyűséggel mi is megvalósítjuk a német reformiskola két főgondolatát. A latint azután a III-tól a franciával azonos óraszámmal (24), esetleg az V. osztálytól fölemelt (6, 6, 6, 6 = 24) óraszámmal lehetne tanítani. A leánygimnáziumokban tapasztalt

eredmények után indulva semmiképen sem kell tartani a klasszikus szellem gyengülésétől, mely természetesen tovább is jellemző vonása kell hogy maradjon a gimnáziumnak. De a természettudományoknak az eddiginél nagyobb teret kell juttatni, ez pedig csak a fakultatív görög nyelv rovására történhetik, még pedig úgy, hogy a reáliskolai latin mintájára a rendkívüli tárgyak közé soroljuk. Tudjuk, hogy a görög nyelv tanítása hazánkban régi hagyományokra nem támaszkodhatik (az I. Ratio Educationis szerint rendkívüli tárgy volt és csak az Entwurf tette kötelezővé), azonkívül el kell ismerni az 1890 : XXX. t.-c. álláspontját, hogy nálunk nem tekinthető a nemzeti közműveltség lényeges elemének. Hozzávéve még azt, hogy ma már csak a növendékeknek kb. fele választja a görögöt (az 1894/95. tanévben még 69·70% tanulta az V-ik osztályban), e változtatás korántsem oly felforgató, amilyennek első pillanatra látszik. A görög és görögpótló irodalom helyét a kémia foglalná el, míg a szabadkézi rajz mellett fakultatív kötelező tárgy volna az egyetemes irodalomtörténet és művészettörténet összesen heti két órában. Ezzel nagyjában megvolna a francia »latin-sciences« szekciónak megfelelő modern ú. n. reformgimnázium. A gimnázium ily szervezettel megfelelne az élet követelményeinek, amelyektől a pedagógiai elmélet és gyakorlat kölcsönös egymásrahatása nem zárkózhat el teljesen. Ez pedig megvalósítható anélkül, hogy e százados intézményt különösebb rázkódtatásoknak tennők ki. A dolgok mai állása mellett természetes, hogy a gimnáziumnak engednie kell a klasszikus nyelveknek túlhajtott kultuszából a reáliák javára. Nem tartunk a túlzókkal, kik a latin-görög nyelvtanulás többékevésbé meddő eredményéből kovácsolnak fegyvert az ókori világ remekeinek tanulmányozása ellen, mert teljes tudatában vagyunk annak, hogy a modern nyelvi tanítás eredményei is elég problematikusak a reáliskolákban; mégis azt valljuk, hogy azt a formális képzést, az esztétikai, etikai okulást és történelmi hátteret, melyet a klasszikus világ megismerése ad művelődésünknek, a reformgimnázium is teljes mértékben fogja nyújthatni növendékeinek. Vele párhuzamosan fog dolgozni a reáliskola, mely, mai alakjában is, a modern nyelvek mellett kifejezetten a természettudományok tanítására vállalkozott. Minden jel arra mutat, hogy e típus a teljes egyenjogúsítás után fogja csak igazán bebizonyítani életképességét, amiben a gimnázium, privilegizált jogosításával, mindeddig megbénította.

Reméljük, hogy ezután a művelt és kedvező anyagi viszonyok közt élő osztály az eddiginél sűrűbben fogja fiait a reáliskolába küldeni, mely, mint a reformált gimnáziummal egyenjogúsított intézet, továbbra is a felsőbb technikai kiképzés előkészítője marad.

Az átszervezett gimnázium és reáliskola szerény véleményünk szerint becsületesen ki fogja elégíteni hazánk középiskolai szükségleteit és semmi ok sem forog fenn arra, hogy amúgy is

rendkívüli módon igénybe vett államháztartásunkat olyan külön középiskolai típus felállításával terheljük, amelyet a mai gimnázium keretében is kitűnően megvalósíthatunk.

A legnagyobb örömmel kell üdvözölnünk a miniszter úr kezdeményezését, mert valóban ideje volt már a magyar középiskola régóta vajudó kérdését napirendre tűzni. Sajnos, a kívánságok annyira elágazók, hogy a tanügyi kormánynak a legnagyobb bölcseségre lesz szüksége, ha a nemzet intelligens társadalmi rétegeit meg akarja nyugtatni. Mikor pl. az Orsz. Matem. reformbizottság érdemes tudósai Bólyai Farkas »Tentamen«-jének problémáit, mások pedig szociológiai, nemzetgazdaságtani rendszereket akarnak tárgyaltatni a középiskolai tanterv keretében, elgondolhatjuk, micsoda bátorságra lesz szükség, hogy az ilyen képtelen kívánságokkal szembehelyezkedve a heterogén törekvéseket egységes mederbe tereljék. És ne feledjük, hogy e véleményeket kitűnő gyakorlati pedagógusok képviselik oly időben, mikor széles e hazában a közvélemény és a tanárság a középiskola tehermentesítését, a tanulmányi anyagnak jelentékeny redukálását hangoztatja.

Óhajtjuk, hogy az illetékes tényezők, a felhangzó szempontokat behatóan mérlegelve, lankadatlan eréllyel folytassák a reform munkálatait, hogy mielőbb üdvözölhessük mindnyájunk becézett gyermekét: az igazi, modern magyar középiskolát.

Dr. Ernyei Jenő.

A tanulóifjúság a felnőttek sportegyesületeiben.

1913. év február havában miniszteri rendelet jelent meg, mely a magyar középiskolai tanulóifjúságnak a felnőttek sportegyesületeiben való szereplését megtiltja, mert a tanulóifjúságnak a felnőttek egyesületeiben való ilyen szereplése számos veszélyt rejt magában. Viszont alkalmat óhajt nyújtani arra, hogy az ifjúság az iskola falain belül is kellő mérséklet és megfelelő vezetés mellett hathatósabb kiképzésben részesüljön. Ezért óhajtja, hogy intézeti testgyakorló körök alapszabályszerűen szerveztessenek, hogy ezek működésüket lehetőleg mielőbb megkezdhessék.

Nem akartunk ezen miniszteri rendelethez akkor hozzászólni. Előbb be akartuk várni a hatását és csak most, midőn meggyőződtünk arról, hogy volt itt egy arany középút, melyet járatlanul hagytak, vagyunk kénytelenek rámutatni a célszerűbb megoldásra.

Vizsgáljuk először is azon indító okokat, melyek ezen rendelet létrejöttét elősegítették.

1. A tanulóifjúság a felnőttek sportköreiben szabadabb élethez szokik, ezek társasága — összejöveteleik, a közös öltözők — az ifjúság erkölcsi épségét erősen veszélyeztetik. Korán megismeri a bort, kártyát és a nőt és ez már nemcsak erkölcsi, de testi épségét is megtámadja.

2. Az ifjúság köréből sokan többféle sportegyesületbe iratkoztak

be, miáltal idejüket annyira lekötötték, hogy iskolai tanulmányaiknak eleget nem tehettek.

3. A sportegyesületek vezetősége az ifjakat gyakran tréningbe fogta, versenyeztette, ami az ifjúság egészségének nagyon sokszor megártott és gyakran nemcsak egy életre szóló betegséget, hanem, sajnos, *halált* is okozott.

Mindezen dolgok méltán keltettek aggodalmat és ezen aggodalmak eloszlatása nemcsak a hatóságnak, de az iskolának, sőt a szülőknek is *elsőrendű kötelessége.*

De most azt kérdezzük, hogy használt-e az ügynek a fentemlített rendelet? Nem!

Nem használt *az ifjúságnak*, mert vagy tétlenségre kárhoztatta, vagy kiszorította *az utcára*, ami pedig sokkal veszélyesebb. Jelen sorok írója a közelmultban csak egy iskolánál két szomorú esetet tud az ifjúság *utcai* sportolásából; ezek egyike *egy járókelőnek* okozta halálát, másika pedig valószínűleg egy tanulónak halálát fogja okozni.[1] Az ifjúságnak a mozgás fiziológiai szükséglet és ha megtagadjuk tőle ezen szükségletének kielégítését, vagy otthon ül és *elsenyved*, vagy kimegy az utcára és ott nemcsak a *maga*, hanem a járókelő közönség testi épségét is veszélyezteti, nem tekintve azt, hogy erkölcsi épsége még a felnőttek sportegyesületeiben sincs annyira veszélyeztetve, mint az utca gyermekei között.

Nem orvosolja ezen bajokat a rendeletben említett sportkör sem. Hiszen ilyen sportkörök alig-alig alakulnak, mert a rendelet a tornatanárok *idealizmusára* támaszkodik. Ezen kartársaink pedig felelősségteljes és munkaterhes hivatásukat oly csekély fizetésért töltik be, hogy kénytelenek, minden idealizmust mellőzve, mellékfoglalkozások után járni, mert ezeket ha rosszul is, de *megfizetik.*

De meg ha létesülnek is ilyen sportkörök, azok az ifjúságot egy cseppet sem vonzzák, mert a hiányosan felszerelt és szűk tornatermekben nem tanulhatnak eleget.

Igen is be kell engedni az ifjúságot a sportkörökbe, mert azokat *legkiválóbb* tornatanáraink vezetik, mert legtöbbjük *kitünően van felszerelve*, mert ott a *különböző* iskolák *legkiválóbb sportanyaga* gyűlik össze, ott tanulhat az ifjúság, ott képezheti magát, ott fejlődhetik, *de még kell rendszabályozni magukat a sportegyesületeket.*

Németországi tanulmányútunk közben különös szeretettel tanulmányoztuk ezt a kérdést, a német tanulóifjúságnak a sportkörökben való szereplését és a kérdésnek oly ideális megoldását ismertük meg, melyet intéző köreink legmelegebb figyelmébe ajánlunk. Hogy Németországban ez a kérdés milyen elsőrangú fontosságú, azt az alábbi számok a legbeszédesebben igazolják.

Németországnak van, nem említve a sportegyesületeket, 10.265 tornaegyesülete 1,238.000 taggal. Ezek közül 14—17 éves ifjú 185.516, 14 évnél fiatalabb fiú 80.694; leány 31.414.

[1] Egy utcagyerek úgy megrúgta, hogy hónapok óta genyes hashártyalobban fekszik.

Ha már most figyelembe vesszük, hogy a 185.516 14 évnél idősebbek, de 17 évnél fiatalabb tornász közül 120.000 középiskolai tanuló, a 14 évnél fiatalabbak pedig mind azok, akkor azt látjuk, hogy 1912—13-ik tanévben 200.000 német iskolai tanuló tornászott a felnőttek tornaegyesületeiben.

Nézzük már most, hogyan gondoskodnak maguk a tornaegyesületek a tanulóifjúságról. Magát a célt a következőkben határozzák meg. »Diese Kinderabteilungen hat die Deutsche Turnerschaft eingerichtet, nicht als ob seitens der Schule für die leibliche Ausbildung nicht genug geschähe, sondern in der Absicht dadurch den Bewegungstrieb der Jugend, die in ihren Freizeiten sonst sich selbst überlassen ist, in die richtige Bahnen zu lenken und die Jugend schon von früh auf an Körperzucht, Ordnung und Gehorsam auch in den Zeiten der Erholung zu gewöhnen und mit den Aufgaben und Zielen der Deutschen Turnerschaft bekannt zu machen.«

Az ifjúságnak a sportkörökben külön tornaterme, külön mosdóhelye és külön öltözője van vagy ha nincs, akkor más időben a felnőttektől a legszigorúbban elkülönítve jelennek meg.[1] Az ifjúság vezetője mindig középiskolai tornatanító.

És milyen álláspontot foglalt el maga az iskola? Örömmel vette tudomásul, hogy tanulóifjúsága tornászik, erősíti testét, acélozza akaraterejét, megtanulja az önfegyelmezés nehéz mesterségét,[2] mert ebben a nemzet a haza erejének ellenállóképességének és fejlődésének garanciáját látja, nincs az a német pedagógus, aki dagadó önérzettel, sovén lelkesedéssel ne beszélne a német tornáról . . . szeretnénk, ha minden magyar sportegyesület tudomást szerezne arról, hogy egyedül a német tornaegyesületek 200.000 tanuló ifjúval foglalkoznak, de úgy, hogy az dicsőségükre válik, mert nem reklámanyag, a versenyeken nem üzleti cégér, hanem fiatalság, német fiatalság, melynek testi és erkölcsi épségére ügyelni minden német állampolgárnak elsőrendű kötelessége . . . pedig a Németbirodalom népessége 65 millió.

Szeretnők emlékezetébe vésni minden magyar pedagógusnak, hogy abban a Németországban, ahol a kötelező heti tornaórák száma 3, kétszázezer tanuló ifjú jár a sportkörökbe és amikor arról volt szó, hogy honnan vegyék a harmadik tornaórát, a német nyelv tanárai adtak át egy német órát, mert minden szónál jobban beszél a tett, és minden grammatikánál többet ér az egészséges test, a szilárd jellem és az erős akarat. És a német pedagógusok büszkén hirdetik, hogy náluk 200.000 tanuló tornázik még külön, hogy annál erősebb legyen Németország . . . a 65 milliós Németország.

De azért az iskola mindenütt ott van. Követeli a tanulóifjúság elkülönített tornázását és ezzel tárgytalanná válnak jelen soraink elején az 1. pont alatt felsorolt aggodalmak.

[1] Magyarországon egyedül a Nemzeti Tornaegyesületben voltak az ifjúságnak a felnőttekétől elkülönített tornaórái, külön tornatanár vezetése mellett és volt elkülönített öltözőhelyiségük.

[2] . . . melyre a magyar ifjúságnak oly igen nagy szüksége volna . . .

Minden német diák tartozik az igazgatójának bejelenteni, hogy mely sportegyesületnek tagja; egyszerre két egyesületnek tagja nem lehet; a felnőttek versenyein aktív részt nem vehet, csak ifjúsági versenyeken.

Íme meg van oldva mind a három pontban kifejtett hátrányok eltüntetése.

Legyen szabad tehát a magyar tanulóifjúságnak is beiratkozni oly sportkörökbe, *a)* melyeknek erre kultuszminiszteri engedélyük van, *b)* melyek a tanulóifjúság teljes szeparálását garantálhatják, *c)* melyek a tanulóifjúság vezetére külön középiskolai tornatanárt állítanak, *d)* melyek az ifjúságot versenyeikben aktív részt venni nem engedik.

Az ifjúságra pedig a következő pontok betartását lehetne kötelezővé tenni.

Minden iskolai tanuló *a)* tartozik bejelenteni az intézeti igazgatónak, hogy mely sportegyesület tagja, *b)* egyszerre több sportkör tagja nem lehet, *c)* nyilvános versenyeken részt nem vehet, *d)* nem trenírozhat, *e)* futballklub tagja egyáltalában nem lehet.[1]

Az iskolaigazgatóknak joguk és kötelességük lenne a sportköröket ellenőrizni; vajjon kötelezettségeiknek a tanulóifjúsággal szemben eleget tesznek-e.

Ha ez így megvalósulna, javára válna a középiskolai tanulóifjúságnak is és a nemzeti sportügynek is.

Nemcsak hogy több reménnyel nézhetnénk az 1920-ik évben Budapesten tartandó olimpiád elé, hanem a bizonytalan jövő elé is . . . tűnjön el minden elfogultság . . . minden népek közül a magyarnak van leginkább szüksége erős, egészséges testre, szilárd jellemre, nagy akaraterőre, mert mi kevesen vagyunk, de ellenségeink száma tengernyi.

Nem tilalom kell ide, hanem irányítás. Legyen minden magyarnak erős a lelke, de erős a szíve és a *karja* is.

Lenkei Lehel.

A gyorsírás kötelező tanítása.

— Néhány megjegyzés Radnai Béla cikkére. —

A középiskola reformjával foglalkozó miniszteri rendelet a tanárság körén kívül állók figyelmét is ráterelte a középiskolai oktatás függőben levő kérdéseire. Különösen a gyorsírók hatalmas és eleven energiájú táborában támadt a miniszteri reformgondolatoknak élénk visszhangja, úgy hogy a miniszteri rendelet megjelenése után csakhamar több országos jellegű gyorsíróegyesület fordult memorandummal a minisztériumhoz a gyorsírás kötelező tanítása érdekében. A sztenografus-diákok testületének, az Országos Diák Gyorsíró Szövetségnek álláspontját tolmácsolja Radnai Bélának ebben az

[1] . . . mint Angliában és Bajorországban sem . . .

ügyben a Közlöny minapi számában közzétett temperamentumos és fiatalos túlzásoktól hevített cikke.

Radnai meggyőző okfejtéssel mutat rá a gyorsírás rendkívüli gyakorlati jelentőségére és helyesen fejtegeti a gyorsírás tanításának a grammatikai oktatásra háramló előnyeit. A gyorsírásnak a modern gazdasági életben kínálkozó előnyeihez és nagy fontosságához kétség sem férhet. Természetes tehát, ha úgy is mint pedagógus, úgy is mint gyorsíró Radnai okfejtését habozás nélkül magamévá teszem. Azonban sem kiinduló pontjához, sem cikkének következtetéseihez hozzá nem járulhatok, amint velem együtt bizonyára nem helyeslik Radnai cikkének kifogásolt részeit azok sem, akik e kérdés elbírálására a legilletékesebbek: a középiskolák gyorsírástanárai.

Radnai cikkének legsúlyosabb következtetéseit arra a kijelentésre építi, amelyet *Jankovich Béla* miniszter úr az Országos Diák Gyorsíró Szövetség elnöke előtt tett. Amint Radnai írja, a miniszter »kijelentette, hogy nagyon kívánatosnak tartaná, ha a középiskolai tanulók heti két órában egy éven át — többre alig jut idő — a harmadik vagy negyedik osztályban rendes tárgyként tanulnák a gyorsírást s a következő négy-öt év alatt a gyorsírókörí gyakorlás kapcsán a gépírást is megtanulhatnák«. Nagyon örvendetes, hogy a miniszter úr a gyorsírás kötelező tanításának a híve, a megoldás módja azonban az iskola és a gyorsírás szempontjából nem egészen megfelelő. Ez a tervezet megvalósulása esetén a mai rendezetlen állapotnál talán még rosszabb helyzetet teremtene. Míg ma az a tanuló, akinek valóban van kedve a gyorsírás elsajátítására, a sztenográfiát, mint rendkívüli tárgyat, éveken át tanulhatja, addig a tervezet szerint ezentúl a gyorsírást serdületlen III. vagy IV. osztályú tanulók tanulnák 60—70 főnyi osztályokban csak egy évig. Hogy melyik tanítás az eredményesebb, az vita tárgya sem lehet. Az egy esztendei kötelező tanítás ki nem elégítő volta ellen a legsúlyosabb érvet maga Radnai szolgáltatja, amikor azt mondja, hogy a gyorsírás »alkalmazásában pusztán gyakorlati ismeret«. Egy gyakorlati ismeret tökéletes elsajátítását pedig csakis kellő gyakorlás biztosíthatja, hogy az az ismeret valóban mechanikussá válhasson. Ha a gyorsírással, akárcsak a folyóírással való írás nem válik teljesen automatikussá, akkor a gyorsírás tanítása a középiskolában nem éri el tulajdonképeni célját. Kontárokat, akik a gyorsírást sem a maguk használatára, sem a gyakorlati életben kellő biztonsággal és gyorsasággal nem alkalmazhatják, az iskolának nem szabad nevelnie. Az említett intenciók szerint a kötelező gyorsírástanítás megvalósulása esetén a gyorsírás kellő gyakorlati elsajátítása a gyorsírókörök feladata lenne. Más szóval egy rendes tárgy tanítását a felsőbb osztályokban a gyorsírókörök gyakorlóóráin látnának el. Pedagógusember ezzel szemben csak azon a véleményen lehet, hogy az iskola munkáját nem lehet és nem szabad egy ifjúsági körre hárítani. A tanárság ebben a kérdésben már állást foglalt, amikor a szakkörök intézményének tervét általános felzúdulással fogadta. A tanulók fokozatokra bontása az iskola egységesítő munkájával

össze nem egyeztethető. A gyorsíróköri gyakorlóórák sem lennének egyebek, mint a már megszületésük idején jobblétre szenderült szakkörök. A gyorsíróköri gyakorlóórák eredményes munkájának legfőbb akadálya éppen az lenne, ami a rendkívüli tárgyak tanításának eredményét ma állandóan lerontja, hogy különböző korú és képzettségű tanulók kerülnének együvé.

Amint a gyorsírás kötelező oktatásának ilyetén reformja az iskola szempontjából tarthatatlan, éppoly kevéssé helytálló a hozzá kapcsolódó következtetés. Radnai a miniszteri kijelentésekre hivatkozva megfujja a harci riadót és kíméletlenül nekitámad az eddig tanított gyorsírási rendszereknek. A középiskoláinkban is fölényes elterjedettségű Gabelsberger-Markovits-rendszerre kimondja a halálos ítéletet, »mert ezzel előreláthatólag semmi komoly eredményt nem lehet elérni« és az egyszerű gyorsírás kötelező tanításáért száll síkra, amelynek »gyakorlati értéke mellett ma már kísérleti tanfolyamok eredményei tanuskodnak«. Ennek az erőszakolt szembeállításnak azonban éppen a gyakorlati eredmények mondanak ellent, amelyekre Radnai cikkében oly szívesen hivatkozik. A magyar gyorsírók éppen a nyáron ülték a külföld legelőkelőbb gyorsíróinak részvételével a modern magyar gyorsírás megteremtésének félszázados jubileumát. Ez ötven esztendő tanulságaként pedig minden elfogulatlanul ítélkező megállapíthatta, hogy valamennyi az iskolákban is tanított magyar gyorsírási rendszer (Gabelsberger-Markovits, Stolze-Fenyvessy és Nagy Sándor rendszerei) között a Markovits Iványtól magyar nyelvre alkalmazott Gabelsberger-rendszert illeti meg az elsőbbség, s a jövő gyorsírásaként már elterjedettségénél fogva sem lehet más rendszerről szó. Ezt a rendszert az 1912/13. tanévben 376 magyar iskolában 19.105 tanuló tanulta, míg a Stolze-Fenyvessy és a Nagy-féle rendszerekre együttvéve sem jut több egy-két száz tanulónál. A félszázados jubileum alkalmából tartott írásverseny legmagasabb fokozatán — percenkint 300—400 szótag, tehát rendkívül sebes szónoklat leírása — 11 jutalmazott versenyző közül csak egy nem írt Gabelsberger Markovits rendszere szerint. Ez a két tanítási eredmény egészen más megvilágításban tünteti föl a tényeket, mint aminőbe azokat Radnai cikke helyezi. De Radnai Bélától ebben a kérdésben elfogulatlanságot nem is lehet várni. Mert az egyszerű gyorsírás, amelyről oly elragadtatással ír az ő műve — ezt rosszul alkalmazott szerénységből vagy talán más okból elfelejtette megemlíteni — és így cikke őszintén szólva az önreklámozás benyomását teszi. A Radnai egyszerűsítési kísérletéhez hasonló kísérletek a külföldön, de nálunk sem szokatlanok, azonban az ilyen egyszerűsítési kísérletet, amelynek tanítását még miniszteri rendelet nem engedélyezte, a gyakorlatban régóta kipróbált és bevált rendszerekkel egy sorba, sőt azok fölé helyezni, még a rendszeralkotó szokásos elfogultságával sem lehet menteni.

Nem célom, hogy Radnai gyorsírási kísérletéről ítéletet mondjak, ez a gyorsírási közélet illetékes tényezői elé tartozik, ámde erre az egyszerű gyorsírásra is vonatkozik az a gyakorlati és elméleti tanul-

ság, ami a többi hasonló kísérletezésekre. Valamely gyorsírási rendszer gyakorlati és elméleti értékét nem a könnyű megtanulhatóság — az egyszerű gyorsírások leghangzatosabb jelszava — dönti el, hanem a nyelv hangrendszerének és mondatszerkezetének meg a gyorsírásnak teljes harmóniája és a gyorsírási rendszer gyakorlati alkalmazása. Valamely gyorsírási rendszer nem akkor tökéletes, ha minél rövidebb idő alatt tanulható meg, hanem akkor, ha a nyelv minden árnyalata finomságának kifejezésére alkalmas és a gyakorlati alkalmazás minden vonatkozásában beválik.

Az eddigiekből azonban az is kitűnik, hogy a gyorsírás kötelező tanításának ügye nem azonos az egyszerű gyorsírás ügyével. Ha a gyorsírás egyszerűsítésre szorul, vagy ha nálunk a gyorsírási rendszerek szabad versenyének megszüntetésével egységes gyorsírási rendszer megalkotása látszik szükségesnek, akkor ebben a kérdésben csak az arra egyedül illetékes tényező, az Országos Gyorsíró Tanács lehet ítélkező fórum. A gyorsírás kötelező tanításának ügye viszont a Közoktatási Tanács hatáskörébe tartozik. A Közoktatási Tanács illetékes annak eldöntésére, hogy a gyorsírás mi módon illeszthető be a rendes tárgyak sorába és alapos megtanulására mennyi idő szükséges.

Addig is azonban, amíg a gyorsírás kötelező tanításának kérdése végleg megoldódik, a gyorsírásnak, valamint a többi rendkívüli tárgynak tarthatatlan helyzetét az iskolákban rendezni kell. A rendkívüli tárgyak tanításáért külön díjat szedni nem szabad s a rendkívüli tárgyak, így a gyorsírás tanárainak fizetéséről is az iskolafenntartónak kell gondoskodnia. Ezzel sok szegény tanuló számára megnyílik a lehetőség a rendkívüli tárgyak tanulására és a rendkívüli tárgyakat tanító tanárok és a tanfolyamok tanulói között a külön díjak szedése folytán fennálló feszélyező viszony megszűnik. Ezt az álláspontot foglalta el ebben az ügyben a budapesti igazgatói értekezlet is Egy ily tartalmú miniszteri rendelet megszüntetheti mindazt az igazságtalanságot, ami a mai félszeg helyzetnek természetes következménye.

Verő Leó.

EGYESÜLETI ÉLET.

A történelmi bizottság ülése.

A Történelmi Reformbizottság február 10-én *Fest Aladár* elnöklésével ülést tartott.

Jelen voltak: Himpfner Béla, Takáts György, Görög Imre, Pintér Jenő, Hensch Artur, Szigethy Lajos, Koch István, Schindler Gyula, Kallós Ede, Koczogh András, Erődi Kálmán, Tóth Jolán, Wenczell Sári, Marczinkó Ferenc, Molnár József, Vida Sándor, Schmidt Márton, Perényi Adolf, Hegedüs István, Sajó Sándor, Grünwald Fülöp, Szőts Gyula.

Az elnök felkérte *Vida Sándort*, hogy olvassa fel a távollevő *Madzsar Imrének* »A történettanítás előkészítése« című tanulmányát. A felolvasás nyomán hosszabb vita indult meg.

Himpfner Béla híve a propedeutikus történettanításnak. Kívánatosnak tartja, hogy a politikai történet egyesüljön a kultúrtörténettel és a szociális törekvések ismertetésével.

Schmidt Márton a családból és iskolából kiindulva az I—II. osztályban előkészítené a kollektív fogalmak megértését. Céltudatos munka végzéséhez vezérkönyv elengedhetetlen a tanárra nézve.

Pintér Jenő a történelmi kirándulást nem tartja elég gyümölcsözőnek. Ő is kívánatosnak tartja olyanféle vezérfonal használatát, amilyen az elemi iskolai tanítók rendelkezésére áll.

Schindler Gyula az okszerű történettanítás legfőbb akadályát abban látja, hogy a történelmi anyag nincs eléggé összegyűjtve. Új szempontok szerint való forrástanulmányokra van szükség Lamprecht elmélete szerint. Tehát a történettanítás eredményességének előfeltétele a forrástanulmányok, segédkönyvek írása és a tankönyvek átalakítása.

Görög Imre úgy véli, hogy Madzsar Imre az előadását a konkrétumhoz és részletekhez alapnak szánta. Elvben hozzájárul ahhoz, hogy konkrét szemléletből induljunk ki. Ez a kiindulópont az alsó tagozatban a való élet és a tanulók tapasztalatai. A későbbi fokon ugyanaz, de magasabb szempontból nézve. Vezérkönyvre szerinte is szükség van.

Szőts Gyula szerint a történettanítás tervszerűségének hiányos voltát a történettanárok fogyatékos egyetemi kiképzése okozza. A mai tanárképzés teljesen híjával van a történetelméletnek és a metodikának.

Az elnök megállapította, hogy a vita folyamán értékes eszmék merültek fel. Ilyen a dualizmus a kultúrtörténet és a politikai történet között. Régi könyveinkben a kultúrtörténet jóformán csak nomenklatúra. Példákkal illusztrálja, hogyha kellő forrástanulmány áll rendelkezésre, akkor a tankönyvíró szemléletessé teheti az anyagot az ifjúság számára. A jelen viszonyokra való vonatkozás a multat érthetővé teszi. A történeti emlékek fölkeresését hasznosíthatónak véli. Pl. Fiumében még megvan az óváros, amely igen sok tanulsággal szolgál.

Perényi Adolf bejelentette, hogy a műtörténeti emlékek összeállítása alapján kész kidolgozni a budapesti történeti kirándulások tervezetét.

Az elnök a *bizottság határozataként* kimondta, hogy az alsó tagozatban a rendszeres világtörténeti tárgyalást elhibázott dolognak tartja, ott csak propedeutikus tanításnak van helye. Az I. osztályban csak magyar mondákkal foglalkozzunk, a II. és III. osztályban pedig adjunk világtörténeti propedeutikát.

Szőts Gyula,
a bizottság jegyzője.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

A Kalmár-féle Tanári Névkönyv ügye.

A Közlöny legutolsó számában Kalmár Elek, a lőcsei főgimnázium igazgatója, a »Tanári Névkönyv« érdemes szerkesztője arról értesítette kartársainkat, hogy értékes könyvét ez iskolai évben már nem adhatja ki. Mint maga mondja, még a legnagyobb utánjárással személyes sürgetéssel sem tudta a szükséges adatokat megkapni. 21 gimnázium, 1 reáliskola, 11 felsőbb leányiskola vezetőségénél hiába kopogtatott, nem hallgatták meg, jobban mondva nem tartották érdemesnek, hogy némi fáradozással hozzájáruljanak ahhoz a munkához, melyet Kalmár igazgató úr mindnyájunk érdekében végzett az eddigi Tanári Névkönyvek kiadásával.

Ez az első pillanatra jelentéktelennek, tisztán Kalmár Elek személyes ügyének látszó momentum azonban igen jellemző jelenség egyrészt tanárpszichikai szempontból, másrészt mert alaposan rávilágít azoknak a sikertelen küzdelmeknek egyik jelentős okára, melyek eredményeképen ma a magyar tanári rendnek tekintélyes és egyre jobban növekedő nagy része leplezett vagy nyilt elégületlenséggel végzi a maga feltétlenül lelki nyugalmat megkívánó hivatását.

A »Kis Kalmár« — amint ezt ma már sokan érzik — komoly tanári rendi hivatást teljesítő könyv. Első lépés arra, hogy az egymástól távol élő, kölcsönös érintkezésre oly kevés alkalmat találó kartársak legalább futólagosan megismerhessék egymást. Bármely kartársamról hallok valamit, felnyitom s megkapom egynéhány adatban az illető rövid életrajzát. Ha úgy tetszik, akár minden kartársamat megismerhetem belőle. A megismerés, az egymás iránt való érdeklődés pedig egyik előfeltétele az egységbe forrásnak s ez viszont alapja nagyon sok sikernek. S mikor ilyen fontos hivatású s bátran állíthatom a tanárság nagy része által nehezen várt könyvhöz adatokat kell adni s azzal a tanárok szocialis együttérzését is elősegíteni, akkor akad 33 iskola, melynek közönyösségén, igazgatóinak vagy tanárainak a közügyekkel való nemtörődömségén megtörik minden jó szándék s ellankad még a legideálisabb törekvésekkel eltelt embernek az alkotó ereje is.

Akik ennek a kis munkának megjelenését nemtörődömségükkel megakadályozták, nagyot vétkeztek a tanári rend érdekei ellen; tanuságot tettek arról, hogy nincs semmi érzékük a köz érdekei iránt; bizonyítványt állítottak ki arról, hogy — sajnos — a magyar tanárság még gyenge, mert minden közjóra irányuló küzdelmében soraiban ott áll egy közönyös, lomha, a legcsekélyebb munkára, önzetlen cselekedetre sem hajlandó tömeg. Az olyan sereg pedig, melyben ilyen elemek vannak — egy jeles társunk szavaival élve — súlytalan és sok tekintetben önmaga oka minden bajának, súlyos helyzetének.

De van az ügynek még másik oldala is. A Tanári Névkönyv megjelenésének előfeltétele néhány száz tanárnak vagy igazgatónak

a köz érdekében kifejtendő félórás önzetlen munkája. Sokan el is végezték ezt, de az egyetemesség szempontjából nézve a dolgot, csüggedt lélekkel kell megállapítani a tényt: 33 iskolában nem akadt ember egy félórai önzetlen munkára.

Szomorú a mi helyzetünk! Előttünk nagy célok: státusrendezés, a 30 év visszaállítása. Talán később meg akarjuk csinálni a Tanárok Házát is. Minden megvalósulhat, csak közös akarat és vállvetett közös munka legyen. De hol a közös akarat, vagy ha ez megvan, hol a fontosabb, a vállvetett közös munka, mikor még ezt a kis névkönyvet, tanári státusunk fotografiáját sem tudjuk megalkotni?

Csak kesernyés érzéssel gondolhatunk azokra, akik sokszor öntudatlanul, nemtörődömségükkel a tanárság haladásának kerékkötőivé lettek.

Marczinkó Ferenc.

Dr. Kogutowicz Károly. **Atlasz a magyar történelem tanításához,** 14 fő- és 5 melléktérkép, Bp. 1913. Ugyanaz, **Atlasz a világtörténelem tanításához,** 42 fő és 27 melléktérkép. Bp. 1913.

Amidőn az új köntösben megjelent Kogutowicz-féle történelmi atlaszokat forgatom, önkénytelenül is a *Dietrich Schäfer* cikke jut eszembe (Historische Zeitschrift 110 kötet, 557 s köv. lapok). D. Schäfer az ebben a folyóiratban szokásos módszerhez képest, két legújabban megjelent történelmi atlasznak bírálata alkalmából az elvi kérdések tisztázásához lát. Ugyanis formulázni próbálja azokat a követelményeket, amiket egy ilyen atlasszal szemben támaszthatunk, megállapítja ezeknek az atlaszoknak célját s azt, hogy mennyiben vehetjük hasznukat.

Megállapítja azt, hogy a történész két szempontból szorul rá a geografiára és az atlaszra. Először azért, hogy megállapítsa a népeknek, országoknak *szomszédait* a különböző időkben: lévén a a szomszéd népekkel való háborús, valamint kulturális érintkezés bármely nép történelmének főrésze. De aki a történelmi fejlődést jól megérteni óhajtja, ezzel nem elégedhetik meg: tisztában kell lennie *minden egyes* ország földrajzi viszonyaival, függőleges és vízszintes tagoltságával, talajviszonyokkal, a közlekedési utakkal, így tudja csak kideríteni, hogy miért lett egyik nép földmívelővé, a másik kereskedővé stb.

Már most az a kérdés, hogy mindkét irányban kielégítik-e a történészt a történelmi atlaszok? Az első irányban igen: valamennyi tájékozást nyujt az egyes országok nagyságáról, határait feltünteti, szóval meg lehet állapítani, mely ország volt bizonyos korban a másiknak szomszédja. A másik irányban a *legtöbb* történelmi atlasz cserben hagy: némelyik az országoknak csak a hidrografiáját közli, a másik esetleg még a hegyeket is belerajzolja — de ennél többet a természeti viszonyokból egy sem ad. Igy a történelmi atlaszok egyáltalán nem teszik fölöslegessé a földrajzit.

Ha már most a szóbanforgó Kogutowicz-féle atlaszok új kiadását vizsgáljuk, nem találunk bennük ez irányban semmi haladást, törekvést arra vonatkozólag, hogy az országok földrajzi viszonyait kidomborítsa. Sőt határozott visszaesést konstatálhatok: amíg az első kiadásban a legtöbb lap a hegyrendszert feltünteti, most elejétől végig az összes térképekben csupán a folyók vannak berajzolva, a hegyek mindenütt hiányzanak.

Értem ezt az eljárást olyan lapoknál, amelyek nagy területet ölelnek fel; teszem egész Európának állapotát tüntetik fel valamely korban. Itt elsősorban aziránt érdeklődünk, hogy mily országok voltak ekkor Európában s melyek voltak határaik, itt bátran elengedjük a terepviszonyok feltüntetését. De minél speciálisabb a térkép: csak egy országot, vagy éppen az országnak egy tartományát tünteti fel, vagy valamely város topografiáját adja, annál könnyebb és annál szükségesebb feltüntetni *a terepviszonyokat* is. A Kogutowicz-atlasz új kiadása még az egyes városok, mint Jeruzsálem, Róma, Páris térképén sem tünteti fel a hegyeket. Az ókori Róma térképe hegyek nélkül! Milyen más a Justus Perthes Atlas antiquusának Róma képe, mily könnyen találja meg ezen a tanuló a 7 dombot; ellenben szeretném látni azt a tanárt, aki a Kogutowicz-féléről ezt meg tudná tanítani. Vagy pl. Görögország ókori történetét meg lehet-e magyarázni függőleges és vízszintes tagoltságának ismerete nélkül? Hisz ezzel kezdi valamennyi tankönyvünk, mielőtt ez ország történetébe belefogna. — Mint látjuk, e vonatkozásban a Kogutowicz-féle atlasz teljesen cserben hagy s nélkülözhetetlenné teszi a történelmi mellett a földrajzi atlaszok használatát.

A másik vonatkozásban: a határok, helynevek feltüntetésében, továbbá ez utóbbiaknak az iskola szempontjából való megválogatásában örömmel konstatálom atlaszunk javulását az előbbeni kiadásokkal szemben. Több, teljesen új térképet is találunk a mostani kiadásban.

Így a *magyarok történetéhez* való atlaszban a tanítás közben régóta érzett szükséget fog pótolni a 4. számú: Magyarország az Árpádok korában, továbbá a 13. és 14. számúak: Magyarország a szabadságharc idején és Magyarország 1849—1860-ig. Helyeslem azt is, hogy a jelen állapotot feltüntető térképet is ad ez az atlasz, mert erre mindig szükség van az összehasonlítás kedvéért.

A *világtörténelmi* tanításhoz szolgáló részben új lap az Egyiptomot ábrázoló, azután a 12., amely Kis-Ázsiát tünteti fel; a középkor tanításához nélkülözhetetlen lesz a 21., mely a római német szent birodalmat 1180 körül ábrázolja. Az Európán kívül eső világrészek újabbkori történetének megvilágítására (Amerikai Egyesült-Államok, a felfedezések, Ázsia újabbkori állapota) szolgálnak a 32—33., továbbá az 54—58. lapok, amelyek eddigelé teljesen hiányoztak. Az *Európa* újkori történetéhez rajzolt térképekből kiemelem mint újdonságokat a 48—49-et (Európa a XIX. század derekán), az 50. és 51-et, amelyek jó szolgálatot fognak tenni a tanításban, feltüntetvén az olasz államok, valamint a német szövetség államai-

nak alakulását 1815-től az olasz, illetőleg a német egység megalakulásáig. Ellenben az 52. térkép, amely *egy* lapon akarja Franciaország *ezeréves* történetét feltüntetni, csak zavarólag fog hatni a tanulókra.

Ezenkívül *valamennyi* lap teljesen átdolgozott alakban jelent meg úgy a magyar, mint a világtörténelemhez szóló részben. Az átdolgozás középiskolai tanárok tervei szerint készült, névszerint dr. Finály Gábor, dr. Koch István, dr. Láng Nándor, Németh József és dr. Szende Gyula közreműködésével.

Úgy hogy merőben más atlasszal van dolgunk, amelynek még az alakja is megváltozott. Alakja tudniillik jóval kisebbé lett, ami tanulóink részéről való kezelhetőségét megkönnyíti. E kisebb alak miatt azonban néhány melléktérkép oly kicsinnyé lett, hogy jóformán használhatatlan. Ilyen pl. a magyar történelmi térképen a 2. számú, ahol több helynév *olvashatatlan*, a világtörténelmin a 15.-nek melléktérképén adott helynevek legföljebb nagyítóüveggel olvashatók.

Hogy az egyes korokat ábrázoló térképeken a középiskolai oktatásban szükséges helynevek vétettek-e föl — erről majd csak a használat, a tanítás alkalmából lesz módunk alaposabban meggyőződni. Amennyiben erre vonatkozólag próbákat tettem, a kiválasztás helyesnek tűnik fel, különben a szakemberek belevonása a munka e részének helyes elkészítésére a legtöbb garanciát nyújtja: hiszen ők az anyagot, amire szükség van, a legjobban ismerik.

(Kaposvár.) *Botár Imre.*

Birkás Géza: **Montaigne.** Irodalomtörténeti tanulmány, Budapest, Szent István-Társulat kiadása, 1913.

Birkás Gézának a francia irodalom körébe vágó tanulmányai komoly tanultságról s dícséretes iskolázottságról tanuskodnak. Filológiai lelkiismeretességgel dolgozik. Ez az erénye kitetszik Montaigne művéből is.

Először Montaigne életét rajzolja.[1] Szól szüleiről, ifjúkoráról s külföldi utazásairól. Utal Montaigne éles megfigyelő tehetségére s arra az erényére, hogy a lelkesedés tüze nem egyhamar ragadja el. Majd Montaigne bíróskodásáról számol be. Megemlékszik a De Gournay Máriával kötött benső barátságról is. Röviden ír Montaignenek 1592-ben bekövetkezett haláláról.

Az *Essais*[2] alapján megrajzolja Montaigne egyéniségét. Kiemeli, hogy Montaigne a barátságot tartotta a legnemesebb vonzalomnak, kedvelte a magányt, lelkesedett a függetlenségért, de nem gyűlölte az embereket, a kellemes társaság Montaigne lelkének nagy gyönyörűséget szerzett. Kiderül, hogy Montaigne háza kormányzásában laza s engedékeny volt, másrészt cselédjeivel való bánásmódjából nemeslelkűsége tetszett ki. Tunyasága s határozatlansága árnyoldalai egyéniségének, de parvenu-hiúsága a legrikítóbb: önmagát s másokat

[1] Michel de Montaigne 1533-ban született, 1692-ben halt meg.
[2] Montaigne remekműve.

ámító valóságferdítéssel földesúr-ősökkel dicsekszik, pedig »nagyapja még halkereskedő volt, anyja pedig zsidó származású nő«.

Birkás Géza szépen s behatóan fejtegeti Montaigne mesterművét, az *Essai*-ket. Arra utal, hogy ezek a tanulmányok változatosak, hogy önéletrajzi s alanyi elemeit bölcselmi gondolatokkal meg anekdótákkal vegyülnek. Jól látja, hogy ez szilárd szerkesztést megvető írói mód megfelelt Montaigne egyéniségének. Az *Essai*-ket összehasonlítja Szent Ágoston vallomásaival, de észreveszi az ellentétet: Montaigne önelemzésének nem bűnbánat az alapja s nem törekszik erkölcsjavításra, mint Szent Ágoston. A reneszánsz emberét ismeri meg benne, ki az egyéniséget értékeli. Találó a párhuzam Rousseau *Confession*-jai s Montaigne *Essai*-i között is. Míg Rousseau könyve szenvedélytől izzik s védekező jellemű, Montaigne tárgyilagosan, fontolgató komolysággal ír magáról. Kiélezi azt is, hogy az *Essai*-k széleskörű olvasottságról s gazdag tanultságról tanuskodnak. Hangoztatja, hogy a stoicizmus, epikureizmus és szkepticizmus egyaránt hatottak Montaigne-re. A stoicizmussal Seneca útján ismerkedik meg. A szerző úgy találja, hogy Montaigne stoicizmusa csak olvasmányai visszhangja. Kiemeli, hogy Montaigne egyéniségéhez sokkal jobban illik az epikureizmus. Majd azokra az írókra utal, kik szkeptikus bölcselkedésükkel hatottak Montaigne-re. Montaigne szkepticizmusát különösen a terjedelmes *Apologie de Raymond Sebond* alapján fürkészi. Arra mutat rá, hogy ez a szkepticizmus később derültebb, az élet élvezete s a harmonikus egyéniség kiépítése világnézetének enged helyet. Megállapítja, hogy Montaigne az egyéni erkölcs híve, célja az egyéni boldogság elnyerése, ezért érte az önzés vádja.

Behatóan taglalja Montaigne pedagógiáját. Kiélezi, hogy Montaigne erősen kárhoztatja kora nevelési rendszerét, a tudománynak nem a leglelkesebb híve, eszménye inkább a józanság és bölcseség, a gyakorlati nevelés híve, követeli a modern idegen nyelvek tanítását, a házi nevelés szószólója, a dolgok megfigyeltetésének s az elmélkedő, bíráló szellemű olvastatásnak a híve, a test edzésének hirdetője. Kifogásolja Montaigne pedagógiájának egyoldalúságát. Szemére lobbantja, hogy a polgári osztály s a köznép tanításával mit sem törődik. Arra utal, hogy Montaigne-ben volt némi szívtelenség, mert a kis gyermekeket nem szívlelte maga körül. Az sem kerüli ki figyelmét, hogy Montaigne nőnevelési álláspontja szűk látókörről tanuskodik.

Röviden beszámol még Montaigne hódításáról. Különösen a Rousseau-ra, Shakespeare-re s Locke-ra tett hatás tömött elemzésének meggyőző erejére utalok.

Birkás Géza dolgozata röviden, nem egyszer fukarkodó szűkszavúsággal tágyalja a XVI. század francia irodalmának nagy íróját. Ez a gazdaságos eljárása okozza, hogy egy-két mozzanatot csupán érint. Kár, hogy a Montaigne-ről nyújtott általános jellemzésben egy szempontról, a folklorisztikairól megfeledkezett. Hogy Montaigne-nél ez is jelentős, elég megemlítenem *Baldensperger* érdekes utalását. (L. Baldensperger eredeti szempontról tanuskodó *L'humeur*

dans Motaigne című szép előadását a *Revue des Cours et Conférences* 1913-iki évfolyamában, No 2, 131. l.)[1]

Általában Birkás Géza dolgozata tudományos komolyságról tanuskodik. Nemcsak Montaignet ismeri alaposan, hanem a Montaigne-re vonatkozó nagy irodalmat is, így Stapfer *Montaigneét* (1905), Strowski *Montaigne* művét (1906), Villey *Les sources et l'évolution des Essais de Montaigne* című nagyszabású könyvét, Weigand *Montaigne*-tanulmányát (1910), továbbá Villey érdekes művét (*L'influence de Montaigne*, 1911). Sajnálatos, hogy a régibb kutatók közül megfeledkezett Prévost-Paradol *Études sur les moralistes français*-jéről, mely egyike a legnépszerűbb tudományos munkáknak s remekműnek számít. Prévost-Paradol fejtegető módjának lenyűgöző közvetetlensége, stílusának vonzó bája s franciás ötletessége a könyv első tanulmányából is kitetszik. (Címe *Montaigne.*)[2]

Montagne-ről ma nehéz újat mondani. Birkás dolgozatában — egy-két magyar vonatkozását nem tekintve — nincsenek újabb adatok. Szempontjain is érzik a friss Montaigne-kutatások hatása, de tanulmánya általában magas színvonalú. A kutatások eredményeit körültekintő gondossággal s a lelkiismeret parancsának becsületességével értékesíti.

(Arad.) *Elek Oszkár.*

Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens in Österreich mit Einschluss der bedeutesten Erziehungsanstalten. Herausgegeben von *Richard Wengraf.* 26. Jahrgang. Wien Tempsky. 1913. Ára 10 korona.

Tanügyi viszonyaink szegényességét semmi sem mutatja talán kirívóbban, mint az összehasonlítás a külföldi viszonyokkal. A fentjelzett évkönyv immár huszonhatodik kiadásban van előttünk, kik most várjuk a február elsejére esedékes rangsort és Kalmár Elek Tanári Névkönyvét, amelynek kiadása egyes intézetek vezetőinek közönyössége folytán, mint értesültünk, végleg elmarad. Nagyon elszomorító, hogy nálunk ilyen tájékoztató munkák szerzői tanügyi hatóságainktól nem nyernek oly erkölcsi és anyagi támogatást, hogy magánosok jóindulatára ne legyenek utalva. Az előttünk fekvő 566 lapra terjedő, tehát eléggé vaskos oktáv formájú könyv magában foglalja az osztrák minisztérium, a tanügyi hatóságok, a főiskolák, a tanítóképzők, kereskedelmi intézetek, szakintézetek, nevelőintézetek és gazdasági intézetek összes személyzeteinek névsorát, a szolgálatra

[1] Montaigne egyik anekdótájáról megjegyzi, hogy változatai megvannak az egyetemes néphagyományban.

[2] Az 1906-iki *tizedik* kiadásban 3—40. lk. Csupán egy lényegbe vágó, ötletes megjegyzését idézem: »On dirait que Montaigne a pratiqué, pour l'appliquer à son âme, cette science nouvelle de la météorologie qui s'attache à épier et à decrire les plus légers changements dans l'état du ciel (14—15. lk.)

vonatkozó adatokat, a tanárok korát, képesítését, egy teljes betűrendes jegyzékét a helyneveknek és a személyeknek, szóval mindazt, amire nekünk is, ha az iskola és személyi ügyeinkkel foglalkozunk, mindenuntalan szükségünk van. Minden egyes középiskola neve után találunk rövid feljegyzéseket az iskola történetére és adminisztrációjára nézve is, az osztályok és tanulók számát stb. Hogy a könyvben vannak kisebb hibák is, amelyekre csak a dolgokba jól beavatott jöhet rá, említi az osztrák középiskolai tanáregyesületnek közlönyében »Die Österreichische Mittelschule«-ban megjelent ismertetése e könyvnek. A magunk részéről hiánynak kell kijelentenünk áttekinthető statisztikai táblázatoknak elhagyását, amelyek felvilágosítanának oly adatokra nézve, mint amilyeneket közölnek nálunk a képviselőház elé terjesztett miniszteri jelentések a közoktatás állapotáról. Egy-két íven elférnének az összes ilyennemű táblázatok, s ezek által a könyv sokkal hasznavehetőbbé válnék. Mindazoknak, akik az osztrák középiskolai tanügy iránt érdeklődnek, melegen figyelmükbe ajánlhatjuk a könyvet.

Statistisches Jahrbuch der Höheren Schulen XXXIV. Jahrgang. Nach amtlichen Quellen bearbeitet. Leipzig, 1913 *B. G. Teubner.* I. Teil (XXXII. 612 l.) Königreich Preussen etc. II. Teil (238 l.) Königreich Bayern, Württemberg etc. Ára 7 kor. 20 f.

Ez a statisztikai évkönyv nagyjában véve ugyanazt az anyagot adja a németországi iskolákra nézve, amelyet Wengraf könyve ad az osztrák iskolákra. A német középiskolák mai állapotával foglalkozónak ez a könyv nélkülözhetetlen. A 850 lapra terjedő könyv rengeteg nagy anyagot nyújt. Az első kötet foglalkozik Poroszországgal és azon német államokkal, melyeknek iskolaéve husvéttal kezdődik. Ide tartozik tehát a szász királyság és huszonegy nagyhercegség, hercegség, fejedelemség és a Hansavárosok. A bevezető részben ismertetve vannak a porosz minisztérium és tanügyi hatóságok, a pedagógiai szemináriumok, a fizetési viszonyok stb. A középiskolák provinciánként és abc-sorrendben vannak felsorolva. Minden címszó alatt találunk felvilágosító megjegyzéseket az iskola alapítására, minőségére, látogatottságára nézve, valamint fel vannak sorolva az egyes iskolákon működő tanárok egyes utalásokkal azok személyi viszonyaira is. A második rész tartalmazza a többi német államok iskoláit, így Bajorország, Württemberg, Baden stb., de még Luxemburg és Svájc iskoláinak anyagát is. A statisztikai anyagon kívül az 1912-ben megjelent programm-értekezések jegyzékét is tartalmazza az évkönyv, amelyhez hasonló évkönyvnek kiadásával nem kis szolgálatot tenne akár a minisztérium, akár egy a minisztérium által megbízott egyesület vagy egyén.

Schmidt Márton.

Beküldött könyvek és lapok.

A latin nyelv kérdése. A Budapesti Philológiai Társaság XXXIX. közgyűlésén mondott elnöki megnyitóbeszéd. Mondotta *Hegedűs István*. Különlenyomat a Philológiai Közlönyből. Budapest, 1914.

Széchényi eszmevilága. Második kötet. Apáthy István, Imre Sándor, Pauler Ákos, Zsilinszky Mihály, Márki Sándor és Gaal Jenő tanulmányai. (Kultúra és tudomány.) Budapest, 1914. Franklin-Társulat. Ára 1 K 60 f.

Magyar-angol zsebszótár. A mindennapi társalgás és utazás közben előforduló szavak, szólások és beszélgetések gyüjteménye, az angol kiejtés megjelölésével. *Balassa József* közreműködésével szerkesztette *Honti Rezső*. Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. Ára ízléses vászonkötésben 4 korona. Szótárirodalmunkban hézagpótló munka. Olvasásnál, vagy utazás alkalmával német segédkönyvre volt eddig utalva a magyar közönség is; reméljük, hogy e tisztán gyakorlati célt szolgáló, megbízható mű most már feleslegessé tesz minden idegen nyelvű szótárt annyival is inkább, mert a magyar-angol szótár kiegészíti a régebben megjelent *Derrick*-féle angol-magyar szótárt s így most a két kötetben teljes angol zsebszótár áll rendelkezésünkre. A két kötet ára egy tokba helyezve 8 K.

Irodalomtörténet. Szerkeszti *Pintér Jenő*. 1914. március. Váczy János, Szigetvári Iván, Borbély István, Hajnóczi Iván, Pitroff Pál, Bittenbinder Miklós, Király György, Ady Lajos, Kristóf György cikkeivel. — **Magyar Paedagógia.** Finászy Ernő közreműködésével szerkeszti *Imre Sándor*. 1914. március. *Gaal Mózes* székfoglaló értekezésével az iskola belső életéről. — **A Gyermek.** Szerkeszti *Nagy László*. 1914. 2. szám. — **Magyar Társadalom.** Szerkesztik *Krúdy István* és *Both Antal*. 1914. 2. szám. — **Uránia.** Molnár Viktor közreműködésével szerkesztik *Szász Károly* és *Mikola Sándor*. XV. évf. 3. szám. 1914. március.

Gyorsírók évkönyve. (Gyorsírási Filléres Könyvtár. Szerkeszti *dr. Bárdos György*. 24—25. sz.) Gabelsberger-Markovits-rendszer. 1914. Összeállította *dr. Katona Dávid*. Szeged városi felső kereskedelmi iskolai tanár. Kiadja *Várnay L.* Szeged. Ára 40 f.

KRÓNIKA.

Kinevezés.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére *dr. Körösy György* dési és *Ries Ferenc* ceglédi állami főgimnáziumi igazgatót a VI. fizetési osztályba kinevezem.

Kelt Bécsben, 1914. évi február hó 28-án.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Rangsor. F. hó 15-én a *Hivatalos Közlöny* melléklete gyanánt megjelent az új Rangsor, melyben a *Központi igazgatás* rovata 1914. évi február hó 15-én, a többi 1913. évi december hó 31-én záratott le. A helyesbítésre irányuló felszólalások szolgálati úton 1914. évi április hó 15-ig terjesztendők fel. A rangsorban 3 főigazgató szerepel az V. és 11 a VI. fizetési osztályban; az igazgatók közül 23 a VI. és 47 a VII. fizetési osztályban; a gyakorló főgimnáziumi tanárok közül 9-en vannak a VII. fizetési osztályban. A rendes tanárok létszáma így oszlik meg: a VII. fizetési osztályban van 257, a VIII.-ban 332 + 4 gyak. főgimn. tanár, a IX. fizetési osztályban 528. Az állami középiskolák r. tornatanítói közül 28 a IX. és 41 a X. fizetési osztályba van sorolva. A kir kath. gimnáziumok igazgatói közül a VI. f. osztályba 6, a VII.-be 7 van sorolva. A rendes tanárok közül 46 a VII., 41 a VIII. és 107 a IX. fizetési osztályban szerepel. Az idetartozó tornatanítók közül 7 a IX. és 10 a X. fizetési osztályba tartozik. Az aradi kir. főgimnázium létszámában van egy VI. fizetési osztályú igazgató, 4 tanár a VII., 5 a VIII., 10 a IX. és 1 tornatanító a X. fizetési osztályban. A hittanárok közül 4-en a VIII., 6-an a IX. fizetési osztályba tartoznak. Az állami felsőbb leányiskolák személyzete így oszlik meg: a VI. fizetési osztályban van 5, a VII.-ben 29, a VIII.-ban 66, a IX.-ben 86, a X.-ben 51, a XI.-ben 42. Újítás a Rangsor végén a *betűrendes névmutató*, melyben a név mellett fel van tüntetve az oldalszám, ahol az illető előfordul és a rangszám is. Ez kétségkívül tetemesen megkönnyíti az eligazodást a 250 oldalra terjedő kötetben.

A középiskola reformja. A budapesti középiskolák igazgatói e tanévben több értekezleten foglalkoztak a középiskola tervbevett reformjának kérdéseivel. Megállapodásaikat memorandumba foglalták össze s ezt f. hó 14-én nyújtották át *dr. Erődi Béla* udv. tanácsos, tanker. kir. főigazgató vezetése alatt *dr. Jankovich Béla* közoktatásügyi miniszter úrnak. *Dr. Erődi Béla* főigazgató köszönetet mondott a miniszternek, amiért a középiskola reformját napirendre tűzte s kérte őt, hogy az igazgatók javaslatait a reform megvalósításánál figyelembe vegye. A miniszter megígérte, hogy tanulmányozni fogja a memorandumot. Súlyt helyez arra, hogy a gyakorlat embereinek javaslatai kellő figyelemben részesüljenek. Azután még eszmecserét folytatott a küldöttség tagjaival. A miniszertől *dr. Ilosvay Lajos* államtitkárhoz ment a küldöttség s neki is hasonló kéréssel nyújtotta át *dr. Erődi Béla* főigazgató a memorandumot.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Valentini* Elvira fiumei áll. felsőbb leányiskolai helyettes tanárt a IX. fizetési osztályba rendes tanárrá nevezte ki.

Balassa-alap. Dr. Balassa József volt tanítványai tanáruk 50. születésnapja alkalmából alapot gyüjtöttek, melyről a következő levélben értesítették az Országos Középiskolai Tanáregyesületet, illetőleg dr. Négyesy László egyetemi tanárt:

Nagyságos Urunk! Egykori nagyrabecsült tanárunknak, dr. Balassa Józsefnek, 50 éves születési évfordulóját alkalmul akarván felhasználni, hogy iránta táplált hálánkat és szeretetünket méltó formában kifejezésre is juttassuk, — barátainak és tisztelőinek bevonásával — mozgalmat indítottunk egy jótékonycélú alap létesítésére.

A mozgalom eddigi eredményeképen ezerötszáz korona folyt be a Pesti magyar kereskedelmi bankhoz. Ez összeg a gyüjtés további folyamán remélhetőleg tetemesen megnövekedvén, alkalmas lesz arra, hogy annak kamataiból időnkint egy vagy több szegénysorsú egyetemi hallgató (nő) — elsősorban tanárok árvái — tanulmányaiban támogatást nyerjen. Az alap e rendeltetése, de több más körülmény is, arra indít bennünket, hogy annak kezelésére az Országos Középiskolai Tanáregyletet kérjük fel. E szándékunk előzetes bejelentésének szíves tudomásulvételét kérve, vagyunk Nagyságodnak mély tisztelettel hívei. A volt tanítványok rendező-bizottsága nevében Istvánffy László, Nagy Béla, Sikos Károly, Steiner József Antal egyetemi hallgatók. Budapest, 1914 március 6-án.

Akik az alap gyüjtésében részt venni óhajtanak, felkéretnek, hogy adományaikat — *Balassa-alap* megjelöléssel — a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankhoz küldjék. A rendező-bizottság címe: Istvánffy László joghallgató, Budapest, VIII., Baross-u. 53.

Az országos tanszermúzeum megnyitása. Az országos tanszermúzeumot és pedagógiai könyvtárat, mely ősz óta az Andrássy-úti régi műcsarnok palotájának termeiben van elhelyezve, hónapokig tartó fáradságos rendezés után hétfőn mutatta be a meghívott tanférfiaknak dr. Vangel Jenő, az országos tanszermúzeumi tanács elnöke. A hatalmas épület földszinti termeiben a mintegy harmincezer kötetet számláló pedagógiai szakkönyvtár, az emeleti termekben pedig a kisdedóvók, elemi iskolák és középiskolák mintaszerű taneszközeinek igen gazdag gyüjteményei vannak elhelyezve. Az új múzeumot, mely a székesfővárosnak kétségtelenül egyik legérdekesebb látványossága, péntek és vasárnap kivételével minden délután 3—7-ig, továbbá csütörtökön és vasárnap délelőtt 9—12-ig díjtalanul tekinthetik meg mindazok, akik a pedagógiai gyüjtemények iránt érdeklődnek.

Körlevél. A losonczi állami főgimnázium tanárai körlevéllel fordultak a testületekhez, melyben kifejtik, hogy: »a magyar tanárságnak erkölcsi kötelessége, hogy Négyesy László távozását az O. K. T. E. elnöki székéből ne vegye tudomásul, illetőleg, hogy őt az elnöki tisztség további vállalására rábírja.« Felkérik tehát a testületeket, csatlakozzanak mozgalmukhoz. Fejezzék ki bizalmukat Négyesy László iránt s egyúttal kérjék fel intézetenkint átiratban az elnökség további

vállalására, valamint az egyesület választmányát arra, hogy Négyesy Lászlót az elnöki állásra minden körülmények között újból jelölje. Ezzel nemcsak Négyesy iránt tartozó kötelességüknek tesznek eleget: ezzel tartoznak önmaguknak, a maguk jól felfogott érdekének s becsületérzésüknek. »Mutassuk meg, — mondja a körlevél — hogy annyi érdeméért, hosszú és önzetlen fáradozásáért nem vagyunk hálátlanok iránta s nem tántorít el tőle a sikertelenségben sem kishitűség, sem bármi kalandos utópia.«

T. Ö. és Á. S. O. E. Beérkezett adományok:

Budapest V. k. főgimn. (Szőts Gy.) ifj. hangverseny	20%-a	... ...	43.28 K
» X. » tisztv. főg. (Széky J.) »	10 »	... ...	30.— »
Déva, főreál (Mihályi E.) ifj. hangverseny	30%-a	... ...	103.10 »
» » Lengyel Zoltán és N. N. ad. 3.20 + 1	... ...		4.20 »
Érsekujvár, k. kath. főg. (Barák I.) ifj. hangverseny	... ...		58.— »
Fiumei áll. főg. (Kovács G.) »	... ...		333.— »
Karánsebesi áll. főg. (Schummer Sz.) »	10%.		55.90 »
Szabadkai közs. » (Igazgatóság) »	50%.		612.54 »
Szamosujvári » (Dömötör I. ig.) »	... ...		45.21 »
Szolnoki » (Wollek G.) »	10%		50.— »
Ujpesti » (Rákóczy G. ig.) »	25%		300.— »
Pesti Hazai rtakp. adománya	... ...		200.— »
Hajdúböszörményi ref. főg. (Marschalko G.) vizsgadíj	5%		39.— »
Egri főreál (Vigh B. ig.) Ismeretterj. előadások	20%.		27.32 »
Nagyváradi prem. főg. Földváry M. dísztornája jöv.-ből	... ...		10.— »
Soproni ág. ev. főg. (Hollós J. ig.) Saly József (Martonvásár) ad.	...		10.— »
Szamosujvári főg. vizsgadíj	5%-a		2.03 »

Rövid két hét alatt majdnem 2000 korona! Ez ékes szám mögött ott látjuk fáradhatatlan kartársainkat, szavaló, zenélő és táncoló ifjainkat, az iskola iránt hálás szülők sokaságát. Vigyék szét e sorok Egyesületünk leghálásabb köszönetét mindazoknak, akiket illet!

Németh József
titkár.

Kedvezmény. *Dr. Weltmann M.* pöstyéni fürdőorvos úr egyesületünk tagjainak a gyógykezelésnél 50% kedvezményt ad.

Egészségügy és tanárság. Nem mondhatnók, hogy ez a két fontos fogalom a gyakorlatban valami benső szövetséget mutatna. Sőt úgy látjuk, hogy a higiénikusok melegebben érdeklődnek az iskola iránt, mint a tanférfiak az egészségügy iránt. Néhány dícséretes kivétel alig változtat ezen az állapoton, amelynek az iskola, tehát az ifjúság érdekében jóval bensőbbnek kellene lennie. A közös iskolatartásnak ezt az újabban Griesbach részéről különös meggyőződéssel hirdetett elvét ezen a helyen is nem egyszer hangoztattuk — különösebb eredmény nélkül. Most pedig emlékezetbe idézzük annak ötletéből, hogy egy modern szellemű német középiskolai tanár néhány olyan eszmét pendített meg, amelyek részben már megfordultak nálunk is. Dr. Willibald Klatt a »Deutsches Philologenblatt« egyik újabb számában (21. évf. 44. sz.) megjelent cikkében a középiskolai tanároknak alapos egész-

ségügyi kiképzését sürgeti. Erre a célra nem tartja elegendőnek a Göttingenben évenként tartott szünidei tanfolyamokat, ahol egy hét alatt oly terjedelmes anyagot halmoznak fel, hogy azt befogadni szinte képtelenség. Ezt a tapasztalatot hasznunkra fordíthatnók abban az esetben, ha a tanügyi kormány valamely rokon intézkedésre szánná magát, amit a mai kedvező személyi viszonyok mellett éppen nem tartunk kizártnak. Ugyanott Klatt szóvá teszi a tanítás higiénéjének reformját is egy olyan eredeti ötlet alakjában, mely bár egyelőre vitás értékű, mégis nagyobb nyilvánosságra érdemes. Azt ajánlja ugyanis, hogy egyrészt a mennyiségtan-természettudományi tárgyakat, másrészt a nyelvi és történelmi szakokat a hétnek bizonyos napjaira kellene tömöríteni, amiáltal elejét vehetnők annak, hogy az ifjúnak egy délelőtt folyamán ismételten kelljen átkapcsolnia gondolatműködését. Ezért az újításért, megvalljuk, nem lelkesedünk, mert ugyancsak lélektani alapra helyezkedve, attól tartunk, hogy a gondolatműködés ökonómiájában rejlő nyereséget az érdeklődés csökkentésével kellene megfizetni, ami azután a tanulás eredményességének válnék kárára. A szerző végül egy nálunk is sok helyen tapasztalt visszásságra utal, mondván, hogy az iskola udvarán űzött torna és játék gyakran zavarólag hat a tantermekben folyó munkára. Ennek kiküszöbölése érdekében megpendíti azt az eszmét, vajjon az egész testgyakorlást nem lehetne-e azokra a délutánokra áthelyezni (mondjuk: visszahelyezni), amikor nincsen elméleti tanítás. A figyelmes olvasó máris észrevette, hogy itt rég vitatott kérdésekről van szó, amelyeket mindkét értelemben erős érvekkel lehet támogatni. Ez valóban így van, s aki az utolsó évtized pedagógiai »reformjait« figyelemmel kísérte, az tudja, hogy a legtöbb ilyen újítás voltaképen nem egyéb, mint egyes részletkérdések körforgalma. *kf.*

A porosz kultuszminisztérium és a sport. Az 1916-iki berlini olimpiai játékok előkészítő munkálatait a porosz kultuszminiszter is a legnagyobb mértékben támogatja. Ezt bizonyítja egyik legutóbbi rendelete is, mely utasítja a felsőbb iskolák és tanítóképző-intézetek igazgatóit, hogy az iskolai év befejezése előtt egy fél esztendővel a növendékek sportteljesítményéről méréseket eszközöltessen. Akik ezekben az olimpiádra előkészítő mérkőzésekben, amelyek futásból, ugrásból, dobó és hajító gyakorlatokból és úszásból állanak, kiválóbb sporttalentumot árulnak el, azoknak neveit közöljék az olimpiai játékokra alakult birodalmi bizottsággal, amely további sportkiképzésükről gondoskodik. *Dr. V. J.*

GYÁSZROVAT.

Dr. Dobó Menyhért a kiskunhalasi ref. gimnázium nyugalmazott tanára életének 80-ik évében, 27 évi tanári működés, 10 évi nyugalom után március hó 9-én elhúnyt.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 január 5-től január 21-ig tagsági díjat fizettek:

1913/14-re: Pintér Pál, Pongrácz Alajos, Purmann Rezső, Radlinszky József, Raksányi Samu, Rauchbauer József, dr. Rayman János, Reithoffer Rezső, dr. Réthei Prikkel Marián, Révész Lajos, dr. Riedl Oszkár, Riethly Károly, dr. Rosenberg Mór, Saly Sándor (I.), Sarudy György, dr. Sárkány Lóránd, Sárosi Ödön, Schmidt Ágoston (Fehértemplom), Schwartz Alajos (Beszterczebánya) (5 K), Schweighoffer Tamás, Sebestyén Dávid, Séra István, Siposs András, dr. Steiner Simon (II.), Settner Aurél, Stéberl Ernő (I.), dr. Sthulmann Patrik, Sucher Anna, Subajda Lajos, Szabó Imre, dr. Szabó Lajos (Losonc), dr. Szabó Márton, dr. Szabó Péter (5 K), dr. Szabó Sándor (Balassagyarmat), S. Szabó József, U. Szabó Gyula, Szendrői Gyula, Szenes Samu, Szentes Béla, Szentirmai Ottó, Szever János, Szever Pál, Székely Sándor (Ujverbász), Szépréthy Béla, Szotyori Mária, Szőkefalvy N. Sándor, Szőts Mihály, Sztehló János, dr. Szücs István, Takács Gyula (Versecz), Taupert Alfréd, Teleki Endre, Tirring Oszkár, Tóth Károly, Tóth Mihály, Tóth Sándor (Versecz), Tóthné Farkas Vilma, Tubán Tibor, Varga Dénes, Varga Mihály (Beszterczebánya), Varjú János, dr. Vág Sándor, Váli Tibor, Várhelyi Ferenc, Vecseri Imre (II.), Végvári István, Vitális István, Vogel Richard, Wagner Géza, Wagner Márton, Walek Károly, dr. Zolnay Gyula, Zsitvay János, Zwick Vilmos.

1914/15-re: Barabás Jenő, dr. Bessenyey Lajos, Fekete István (I.), Hehelein Károly (2 K), Kovács J. Kandid (I.), dr. Márki Sándor.

Előfizettek:

1912/13-ra: mezőtúri ref. főgimn.

1913/14-re: bajai áll. tanítóképző, beszterczei főgimn., breznyóbányai áll. polg. isk., budafoki áll. polg. isk., csurgói ref. főgimn., czeglédi áll. főgimn., dési áll. főgimn., egri áll. főreálisk., erzsébetfalvai áll. polg. isk., fehértemplomi áll. főgimn., kecskeméti áll. főreálisk., keszthelyi kath. főgimn., kispesti áll. polg. isk., kisújszállási ref. főgimn., kolozsvári ref. főgimn., r. k. főgimn., magyaróvári főgimn., marosvásárhelyi ref. főgimn., r. k. főgimn., máramarosszigeti kir. k. főgimn., mezőtúri áll. f. leányisk., nagybecskereki közs. főgimn., nagyenyedi Bethlen foisk., pannonhalmai főkönyvtár, privigyei főgimn., rozsnyói ág. ev. főgimn., szilágysomlyói r. k. főgimn., szombathelyi áll. főreálisk. (II.), f. keresk. isk., polg. fiúisk., tapolczai polg. fiúisk., Norbertinum (Budapest), Antalffy József, Tóth Béla.

1914/15-re: Kézdivásárhelyi r. k. főgimn., kismartoni polg. isk., lőcsei áll. f. leányisk., szombathelyi áll. főrelisk. (I.), Ciszterci rend (Budapest), Tanszermúzeum.

Budapest, 1914 január 21.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1913 október 11-től 1914 január 21-ig felvételi díjat fizettek:

Bakóczi Károly, Ballenegger Andor, Banner Benedek, Bátori Ferenc, ifj. dr. Dengi János, Fürtös Gizella, Hettesheimer Ernő, Haas Ferenc Rezső, dr. Horváth Jenő, Jákó Károly, dr. Kohányi Menyhért, Kovalik Rezső, Kovács J. Kandid, Malertsik Lajos, Maurer Endre, Mayer Irén, Mester Mihály, Nemes Károly, Pocza Géza, Reithoffer Rezső, Rigler Ernő, dr. Szabó Sándor (Balassagyarmat), Szemerey Gergely, Székely Zoltán, dr. Szigeti Gyula, Szilassy Herminius, Tirring Oszkár, Tóth Géza, Varga Sándor (Kolozsvár), Wagner Márton.

Budapest, 1914 január 21.

Müller József,
Rados Ignác.

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

ÖSZTÖNDÍJ-PÁLYÁZAT.

Az 1913/14. tanév II. felétől kezdve betöltendő **három 600 K-ás fiumei középiskolai ösztöndíjra** ezennel pályázat hirdettetik. — Az említett ösztöndíjakra, valláskülönbség nélkül, csak fiumei illetőségű és budapesti vagy más túlnyomólag magyar város középiskolájába járó jeles, jó előmenetelű, jó magaviseletű szegény fiutanulók tarthatnak igényt. Ha ilyenek nem jelentkeznének kellő számmal, az ösztöndíj egy év tartamára a mondott előfeltételeknek megfelelő középiskolai női tanulónak adományozható.

A folyamodványok a vallás- és közokt. m. kir. miniszterhez címzendők s **1914 május hó 1-ig** az illető tanintézetek igazgatóinál nyujtandók be, kik azokat szabályszerű tárgyalás után a minősítési táblázatokkal együtt az illetékes főigazgatóság, illetve főhatóság útján legkésőbb 1914 május hó 15-ig Fiume és a magyar-horvát tengerpart kir. kormányzójához terjesztik.

A folyamodványban megjelölendő ama pénztár is, amelynél az ösztöndíj adományozás esetében kiutalványozandó volna.

A jelzett határidő lefolyása után avagy a tanintézeti hatóság mellőzésével közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez beérkező kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

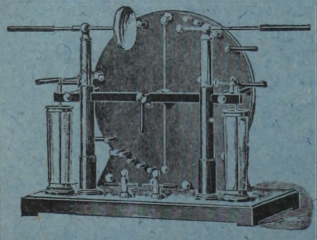

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó
:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *15. szám.* *1914. április 2.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

A helyzethez. (697. l.) — *Egyesületi élet.* Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (700. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (702. l.) Debreczeni kör. *Dr. Bessenyei* Lajostól. (704. l.) — Szepesi kör. *Noszky* Jenőtől. (707. l.) — Kassai kör. *Dr. Erdélyi* Alajostól. (710. l.) — Ung-beregvármegyei kör. *Schor* Ernőtől. (712. l.) — Felhívás. *Szőts* Gyulától. (714. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A magyar nemzeti szellem terjesztése. *Dr. Schiff* Pétertől. (715. l.) — *Könyvek és lapok.* Heisenberg, Philhellenismus. *Vértesy* Dezsőtől. (719. l.) — A kirándulók zsebkönyve. *Dr. B.* J.-től. (721. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (722. l.) — *Krónika.* A Közlöny szerkesztője szabadságon. Áthelyezés. Jutalmazott pályamű. (723. l.) — A miniszter a középiskolákról. Az Uránia közgyűlése. (724. l.) — T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. (726. l.) — Szünidei tanfolyam. (727. l.) — Adományok a segélyalapnak. A légy. *Gyászrovat.* (Szinte Gábor. 728. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK. •• (382 oldal.)

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS: Glória.** Nov. — **BALZAC: A szamárbőr.** Reg. — **ZOLA: Pascal orvos.** Reg. — **DICKENS: Két város.** Reg. — **ANATOLE FRANCE: A Pinguinek szigete.** Reg. — **CSEHOV: Az orvos felesége és más novellák. BÖLSCHE: Szerelem az élők világában.** Két kötet. — **TOLSZTOJ: Hadzsi-Murát.** Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD: A költő és az asszony.** Regény. — **TÓTH BÉLA: A boldogasszony dervise.** — **MAUPASSANT: Egy élet.** Reg. **C. F. MEYER: A barát násza és egyéb novellák.** — **HELTAI JENŐ: Hét sovány esztendő és más elbeszélések.** — **GEIJERSTAM: Az öcsike. Az örök rejtély.** Két regény. — **ANATOLE FRANCE: Az istenek szomjaznak.** Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO: A tűz.** Reg. — **MURGER: Bohémvilág.** Regény. — **J. V. JENSEN: D'Ora asszony.** Reg. — **SZINI GYULA: A rózsaszínű hó.** Nov. — **VICTOR HUGO: A párisi Notre Dame.** Reg. Két köt. — **SUDERMANN: Egyszer volt...** Regény. — **GORKIJ: Az anya.** Társadalmi reg. — **KELLERMANN: Az alagút.** Regény. — **H. HEIJERMANS: A vörös kalóz.** Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND: Kerek Ferkó.** Regény. — **SCHNITZLER ARTUR: Guszti hadnagy.** Elbeszélések. — **MAUPASSANT: Horla és egyéb elbeszélések.**

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 15. szám. 1914. április 2.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti
Dr. MARCZINKÓ FERENC
I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

A HELYZETHEZ.

A február hó 15-én tartott választmányi gyűlésen az az óhajtás jutott kifejezésre, hogy az elnökünknek és az igazgatóságnak lemondása következtében támadt helyzet tisztázására és tagjaink megfelelő tájékoztatására a Közlöny juttasson teret olyan cikkeknek, melyek kellő tárgyilagossággal szólnak a kérdéshez és alkalmasak arra, hogy a tanárság és egyesületünk érdekében a legmegfelelőbb kibontakozás útját egyengessék.

Ennek az óhajtásnak mi a legteljesebb mértékben meg kívántunk felelni. Így jelent meg a *Gaal Mózes, Dénes Lajos* és *Ries Ferenc* cikke a maga egészében.

Most a jelenlegi már az utolsó száma Közlönyünknek a tisztújítást előkészítő választmányi gyűlés előtt s így arra kell törekednünk, hogy a még kezeink között lévő hasonló tárgyú egyéb közleményekről is tudomást szerezzenek olvasóink.

Ezeket azonban már csak rövid kivonatokban közöljük, mert amint az a dolog természetéből könnyen megérthető, nagyrészt ismétlései lennének már elmondott tényeknek és véleményeknek. Előre bocsátjuk a czeglédi áll. főgimnázium 13 tanárának az egyesület választmányához intézett következő felhívását:

Az O. K. T. E. választmányához!

Abban a hitben, hogy a mostani meglepetésszerű válság alkalmával a tisztelt választmány szívesen látja a tanári közvélemény mennél tágabb körű megnyilatkozását, közzétesszük állásfoglalásunkat.

Gaal Mózesnek egyesületünk jövőjéről írt cikkével teljesen egyetértünk, a küzdelem további módjára nézve a budapesti körben előterjesztett és elfogadott dr Dénes-féle programmot nem helyeseljük.

Röviden, minden takargatás nélkül ez a programm ennyi: mivel a kérés nem használt, társadalmi és politikai presszióval kell a fizetésrendezést a kormánytól kierőszakolni.

Mi ezt a taktikát megvalósíthatatlannak és egyesületünk ily irányú állásfoglalását a fizetésrendezés ügyére nézve egyenesen károsnak tartjuk, nem is szólva arról, hogy bajainkkal állandóan a nagy nyilvánosság előtt szerepelni s magunkat a közvélemény által megsajnáltatni sem vagyunk hajlandók.

Valamely testületnek fizetésrendezése nem oly kérdés, melynek érdekében a társadalom és a politikai világ a maga egész döntő súlyával hajlandó lenne közbelépni. Erre még nem volt példa. Mindnyájan tudjuk, hogy a fizetésrendezés csak az érdekeltek szemében nagyon fontos és égetően sürgős. S mit tapasztalunk még magunk között az érdekeltek között is? Hány tanár van, aki még nem is tagja az O. K. T. E.-nek; s a tagok közül is hányan helyezkednek a passzív szemlélő kényelmes, esetleg fölényesen kritizáló álláspontjára? Ha már az egyesület sem képes kivétel nélkül minden tanárt bevonni a maga küzdő táborába, hogyan lehetne a tőlünk távolabb álló, a legjobb esetben közömbös, de inkább ellenséges indulatú társadalmat a kormánynyal szemben követelő fellépésre sorakoztatni? — Ami pedig a politikai presszíót illeti, elképzelhető-e, hogy a képviselőház többsége vagy csak számottevő kisebbsége hajlandó volna e kérdésben a kormánynak komoly nehézséget okozni, esetleg kormányválságot előidézni?

Ez a programm a naivitások országába való, és megvalósításának kísérlete a magyar intelligencia nevelőinek súlyos kompromittálása lenne.

Hogy a presszió taktikája ügyünkre nézve káros, a dolog természetéből önként következik. Mert ha az O. K. T. E. hivatalosan elfogadja a Dénes-féle javaslatot, bármely kívánságunk teljesülése, a státusrendezés, az V. ügyosztály vagy a szolgálati idő körül oly színben tünhetnék fel, mintha a kormány kierőszakolt meghátrálását jelentené. Mert ha valaki a presszió fegyvereivel küzd, a győzelmet csakis a presszió fegyvereinek köszönheti. Olyan hatalom pedig nincs, mely elviselné annak látszatát, hogy nem a maga jószántából cselekszik valamit. S mi ennek a következménye? Az, hogy emberileg nem tehető fel, hogy a kormánynál addig elérhessünk valamit, amig az O. K. T. E. hivatalosan társadalmi és politikai nyomással akar eredményeket kicsikarni.

Mivel szerintünk a mostani kudarc oka nem az eddig követett taktikában keresendő,

kérjük a választmányt, igyekezzék a lemondott tisztikart az újból leendő jelölés elfogadására bírni, vagy ha ők — nagy sajnálatunkra — a küzdelembe belefáradtak volna, oly egyéneket jelölni, akik alkalmasak és hajlandók egyesületünk ügyeit az eddigi szellemben vezetni és intézni. Ezen azt értjük, hogy a vezetőség

ezután is igyekezzék minden alkalmasnak látszó konjunktúrát felhasználni jogaink és méltányos kívánságaink mellett szóló meggyőző okoknak komoly és következetes hangoztatására; iskolánkat érdeklő kérdésekben pedig arra, hogy a tervbe vett akár adminisztratív, akár pedagógiai természetű újítások felől egyesületünk vótuma komoly figyelembe vételre találjon.

Örömmel látjuk a Négyesy László, lemondott elnökünk iránt minden oldalról megnyilvánuló elismerést és bizalmat, ahhoz eddigi fáradozásaiért való meleg köszönettel mi is hozzájárulunk.

Czegléden, 1914 március 12-én.

Paulovits Károly, Békési Gyula, Zilahy László, Esztergályos Ágoston, dr. Rorák Imre, Sárkány József, dr. Oppel Jenő, Doby Samu, Haerter Ádám, Vári Rezső, Marer József, Márkus J. Szilviusz, Molnár István, az O. K. T. E. tagjai.

»*Egyesületi életünk új iránya*« címmel *Sarudy György* kartársunk hosszabb cikkben foglalkozik a legmegfelelőbb megoldás kutatásával. Nemcsak a tanárság anyagi ügyeinek kezelésére, hanem egyéb iskolaügyi kérdésekre is kiterjeszkedik és végül a következő megállapodásra jut: »Az elnök, az igazgatóság végrehajtotta a kongresszus határozatait a legjobb hite és tehetsége szerint; nem rajta mult, hogy célhoz nem juttatott bennünket. Bizalmunkat sem képességeik, sem buzgóságuk iránt el nem vesztettük; tűzzünk eléjük új, gyakorlatilag megvalósítható célokat s akkor eredményeket is várhatunk.«

»*Hogyan találjuk meg önmagunkat*« a címe *dr. Vajticzky Emánuel* cikkének. O a vezetőség lemondásában nem keres taktikát. Azt komoly, tiszteletreméltó, országos nevű férfiak megfontolt lépésének tekinti és véglegesnek tartja. Éppen azért új, végleges megoldást kell keresnünk. Első lépésnek azt tekinti, hogy *az egyesület elnöke csakis középiskolai tanár legyen.* Egyetemi tanár, igazgató, vagy főigazgató, bármeddig volt is középiskolai tanár, már más szférához is tartozik s nem szolgálhatja teljes energiával a tanárság ügyét. Az új elnökség taktikájának megtalálásához szerinte Dénes Lajos közelebb jár, mint Gaal Mózes a maga tiszteletreméltó csendes bölcselkedésével. *Az új elnökség válassza el az anyagi javakért való küzdelmet az erkölcsi, a kulturális javakért való küzdelemtől.* Az előbbit intézze az összes tanáregyesületek kebeléből alakított bizottság s az egyesület tisztán kulturális misszióra szorítkozzék, ami csak növelné a tekintélyét. Első szükséglet azonban a Gaal Mózes által is hangoztatott *befelé való megerősödés.*

»*A jövő taktikájához*« c. alatt tárgyalja a kérdést *dr. F. M.*, aki a szülőket akarja megnyerni fegyvertársaknak; egyébként pedig küzdelmeinkben az eddigi módszer fenntartásának a híve, mert ez az egyedül lehetséges és célravezető.

Faragó Andor a budapesti körben »*A tanárok helyzete és jövője*« című felolvasásában foglalkozott a válsággal kapcsolatban a megoldás miként jével s arra az eredményre jutott, hogy a várható küzdelmekre való tekintettel a tanárság nem szeretné nélkülözni azokat a tapasztalatokat, melyeket az elnökség eddigi működésében szerzett. Személyi változás esetén a tisztikart olyanokból kell választani, akik a békés megértés útján kívánnak haladni. A harcos eljárás hívei elégedjenek meg az ellenőrzés szerepével. Megfontolandó, nem volna-e célszerű a nagyobb siker érdekében a jövő küzdelmeit egy irányba terelni, nevezetesen — a szolgálati időre vonatkozó elv fenntartása mellett — a tanári státus megfelelő kiépítésének szorgalmazására. Határozatokat ezekre a javaslatokra nézve nem hozott a kör.

A losonczi körlevél alapján, vagy azt megelőzőleg Négyesy László újból való jelölését óhajtja eddig az *újverbászi* közs. a *beszterczebányai* kir. kath., a *szekszárdi* áll., a *fehértemplomi* áll., a *felsölövői* ág. h. ev., a *makói* áll., a *budapesti X. ker.* (tisztviselőtelepi) áll., a *losonczi* áll., a *budapesti gyakorló*, a *budapesti VIII. ker. áll.*, a *balassagyarmati* áll., az *ipolysági* áll., a *budapesti ág. h. ev.* főgimnázium, a *pécsi* áll. főreáliskola, a *soproni* és *trencséni* áll. felsőbb leányiskola, a Nógrád-Honti kör, a kolozsvári kör stb. A budapesti kör határozatát fogadta el a szepesi és kassai kör.

Több közleményt erről a kérdésről nem kapott a Közlöny szerkesztősége.

EGYESÜLETI ÉLET.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. hó 13-án d. u. 6 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott az O. K. T. E. helyiségében.

Jelen voltak: Bursics Ernő, Szabó Ernő, Fodor Márkus, Müller József, Müller László, Baumgartner Alajos, Juvancz Ireneusz, Szilágyi Sándor, Endrei Gerzson, Kresznerics Károly, Sipőtz Pál, Tompa Béla, Vonház István, Brenndörfer János, Mende Jenő, Balassa József, Kronberger Ede, stb.

Elnök megnyitván az ülést, napirend előtt előterjesztette *Sebestyén János* tag indítványát. A Rendtartásból az tűnik ki, hogy a minisztérium a tandíjkezelés megbízásával arra érdemes és anyagi segítségre rászoruló tanárokat akar jutalmazni; minthogy pedig egy tanári karban több ilyen tanár lehet, sőt olyanok is lehetnek, akik sürgősen szorulnak segítségre, helyesebbnek tartaná, ha a tandíjkezelőket *nem három, hanem egyévenként változtatnák*, olyan módon, hogy az igazgató a tandíjkezelésre vállalkozó tanárok közül három

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

olyant, *aki az utolsó öt évben nem volt tandíjkezelő*, terjesszen fel a főigazgatónak, aki ezek közül egyet megbíz a tandíjkezeléssel. *Müller József* és *Szabó Ernő* felszólalása után *Elnök* ajánlatára a Kör az indítványt az O. K. T. E. igazgatóságához terjeszti majd fel.

A napirend első pontja szerint következett a »Középiskolai elsőosztályos tanulók képzettsége és az elemi iskola« c. előadás további megvitatása.

Müller László nem fogadja el az elemi iskola IV. osztályának bifurkációját. A középiskola ellen is ugyanazok a panaszok hangzanak el az egyetem részéről, mint amilyenek a *Szabó Ernő* előadó panaszai voltak az elemi iskolára. Zökkenés nélkül az elemi iskolából a középiskolába nem juthat a gyermek, mert még a tanárváltozás is zökkenést idéz elő. Az elemi iskola kitűnő és jeles tanulói jól beválnak a középiskolában, csak a jó és elégséges tanulók nem állják meg a helyüket. Felszólaló szerint arról lehetne szó, hogy ezeket tartsuk távol valami módon a középiskolától. Az elemi iskolán lényegesebb változást nem kíván tenni, inkább a tanítók képzettségét és kulturális viszonyait óhajtaná emelni.

Endrei Gerzson sem tartja célszerűnek a bifurkációt. Azt tapasztalta, hogy a középiskolába jutó gyermekeknek rossz az írásuk és nincs grammatikai képzettségük. Ezért vagy tanítsunk grammatikát az elemi iskolában, vagy ne tanítsunk idegen nyelvet a középiskola első osztályában. Az elemi iskola hibájául rója fel, hogy nagyon enyhén osztályoz, ellenben dícsérettel említi meg, hogy nagy tárgyi ismeretet ad.

Juvancz Ireneusz az előadóval szemben öncélnak tekinti a középiskolát, amelynek kisebbfajú műveltséget kell adnia. Az oktatás reformját csak alulról fölfelé tartja lehetségesnek. A középiskolának figyelembe kell vennie azt, hogy az elemi iskola csak annyit nyújt, amennyit lehet, és ehhez alkalmazkodnia kell. A módszert illetőleg megjegyzi, hogy az elemi iskolai tanítók sokkal nagyobb pedagógiai készséggel rendelkeznek, mint a középiskolai tanárok.

Fodor Márkus nem tartja öncélnak az elemi iskolát. Szükségesnek tartja, hogy egy évvel hosszabbíttassék meg az elemi iskola. Hibáztatja, hogy az elemi iskola nem tanítja meg tanulni a gyermeket.

Bursics Ernő elemi iskolai igazgató szerint a tanulók grammatikai készségének hiányáért az új tanterv okolható, amely szerint a nyelvtan csak gyakorlati alapon, szabály betanítása nélkül tanítandó, és az új tankönyvek, amelyek a tanterv intézkedéseit túlzásba viszik. Az elemi iskolai tanulók írása jó, de az elemi iskolában nem szokhattak hozzá az egyvonalas füzetbe való íráshoz. Az elemi iskola szempontjából nem enyhe az osztályozás, mert egyrészt a buktatás percenthez van kötve, másrészt buktatással a gyermek túlkorú lesz, mielőtt az V., VI. osztályba kerülne, pedig a nemzeti tárgyakat csak ezekben az osztályokban tanulhatja. Hogy a középiskola az elemi iskola földrajztanításával nincs megelégedve, annak okát abban látja, hogy nincs átmenet a két iskola földrajztanításának módszere között.

Szabó Ernő előadó szintén nem kíván a középiskola első osztályában idegen nyelvet tanítani. Helyesli a tanítóképzés államosítását, de helyteleníti a rendszert, amelynek jelenleg a tanítóképzés különfélesége miatt annál egyöntetűbbnek kellene lenni. Nem tartja helyesnek, hogy minden gyermek 6 elemi osztályt járjon végig; mert más kell annak, aki 12 éves korában végleg elhagyja az iskolát, mint annak, aki még tovább tanul. Nem tulajdonít nagy jelentőséget annak, hogy a tanárjelöltek elemi iskolában hospitáljanak, sokkal többet érne, ha a tanítókollégák érdeklődnének hospitálva aziránt, hogyan válik be az általuk elért eredmény a továbbiakban. *Bursics* elismerte, hogy egyes felekezeti iskolák többet tanítanak az állami tantervnél, és hogy van tanító, akinek növendékei az olvasmányok túlságos feldolgozása miatt nem jutnak olvasáshoz; mindkét esetben a rendszer a hibás, amely ezt tűri.

Ezután a napirend második pontja értelmében *dr. Endrei Gerzson* tartott előadást »Szabadabb mozgás a német középiskolák legfelső osztályaiban« címmel. (Az előadás a Közlöny jövő számában lesz olvasható.)

Elnök köszönetet mondván az előadóknak és a felszólalóknak, az ülést bezárta.

Kronberger Ede,
titkár.

Pozsonyi kör.

A pozsonyi kör f. évi március 14-én felolvasó ülést tartott *Albrecht János* tanker. főigazgató elnökletével. Jelen volt a kör díszelnöke *Pirchala Imre* udv. tanácsos, ny. tanker. főigazgató is. Az elnökség nevében ő nyitotta meg az ülést s felkérte *id. Danninger József* nyugalmazott tanárt felolvasásának megtartására.

A felolvasás címe ez volt: »*Kik szüntethetik meg a magyar nyelvben és irodalomban úton-útfélen előforduló szabálytalanságokat s melyek e szabálytalanságok?*«

Felolvasó szabad előadásában részletesen és alaposan foglalkozott a nyelvünk szabályai ellen úgy szóban, mint írásban léptennyomon elkövetett vétségekkel, pld. az ikes és iktelen igék, névutók, kötőszók és indulatszók használatában, kiejtésben és helyesírásban elkövetett vétségekkel. Mindezt a példák egész tömegével világította meg s szemelvényeket olvasott fel hírlapokból.

E szabálytalanságok megszüntetését rendkívül fontosnak tartja, mert a fogalmazás a nyelv koronája; utal erre vonatkozólag a legutóbbi miniszteri rendeletre.

A legnagyobb bajt a nemzet közönyösségében látja. De megnyugodni ebben nem szabad s mindent el kell követni e szabálytalanságok kiirtására.

Kik vannak erre hivatva? Az általános felelet: a nemzet maga. De a nemzetet vezetni, irányítani kell. Tegyük ezt elsősorban mi tanárok, tanítók, kik a nemzet jövőjét, az ifjúságot neveljük. Nagyon sok függ az ujságíróktól és általában az íróktól is.

Pirchala Imre díszelnök meleg szavakban gratulált felolvasónak előadásához és ahhoz a testi és szellemi frisseséghez, mellyel magas kora dacára rendelkezik. Majd az elnök mondott köszönetet előadónak fáradságáért s az idő előhaladottságára való tekintettel a napirend többi pontjának tárgyalását március 21-ére, folytatólagos ülésre tűzte ki.

A március 21-iki ülés tárgysorozatának első pontja volt: az *országos tanáregyesületi választmánynak kiegészítése körünkből.*

Vargha Iván titkár ismertette az ügy állását s kimutatta az alapszabályokból, hogy egyelőre ez a kérdés tárgytalan, mert azzal a hét választmányi taggal, akiket az országos egyesület közgyűlése választott be a pozsonyi körből a választmányba, minden hely be van töltve. A jelenlegi választmányi tagok a következők: Albrecht János, Arató Frigyes, dr. Császár Mihály, Finta Ferenc (Érsekujvár), Márton Jenő, Otrók Mihály (Trencsén) és Pirchala Imre.

Dr. Jeszenszky István ezzel szemben felvetette azt a kérdést, hogy az országos egyesületi közgyűlés által megválasztottakon kívül nincs-e a helyi köröknek is joguk az alapszabályok értelmében minden húsz tag után 1 tagot küldeni a választmányba.

Vargha Iván titkár kimutatta, hogy ezt nem tehetjük, de igenis jelölhetjük magunk a választmányi tagokat s a közgyűlés be fogja őket választani, míg ha valamely kör nem jelent be választmányi tagokat, akkor a közgyűlés választ számára, mint azt az alapszabályok a körökbe nem sorozott tanárokra vonatkozólag állapítja meg.

Márton Jenő utalt arra, hogy őt és még két választmányi tagot a kör maga jelölte, de négyet az országos egyesület választott meg hozzájuk.

Elnök javasolta, hogy jogaink megóvására magunk jelöljünk s a kör megbízta a titkárt, hogy ezt a kérdést nyilvántartsa a júniusi ülésre.

Ezután ismét szőnyegre került a *pozsonyi szabadoktatás egységes szervezésének* kérdése. Elnök ismertette ennek a sokat tárgyalt ügynek állását s tudatta, hogy a szabadoktatási tanács ügyvivő alelnökének kijelentése szerint a pozsonyi tanári kör nem lehet szabadoktatási keret.

Hosszabb eszmecsere után abban állapodott meg a kör, hogy dr. Jámbor Györgynek a mult ülésben felvetett eszméje alapján kísérletet fog tenni, nem volna-e szervezhető Pozsonyban az országos szabad líceum-egyesület fiókja s ezért Arató Frigyes alelnök indítványára tájékozódás céljából meg fogja keresni a titkár útján a nevezett egyesületet.

Az utolsó tárgy a tervezett *köri kirándulás* ügye volt.

Titkár jelentette, hogy eljárt megbizatásában úgy a királyfai, mint a bajmóczi kirándulás ügyében. Az előbbi nagyon könnyen és olcsón keresztülvihető, de egyszerre csak 10—12 személy vehet részt benne. De a kirándulás vasárnaponkint megismételhető. A bajmóczi sokkal körülményesebb, hosszabb és költségesebb. Megemlítette továbbá, hogy az új Pozsony—bécsi villamos is kínálkozik kirándulás céljaira

s kellemes családi, társas kirándulást lehetne tenni, korlátlan számú jelentkezővel pl. Németóvárra.

Elnök felemlítette még Szakolczát is.

A kör Királyfa és Németóvár mellett foglalt állást. Az előbbit ajánlja az ott megismerhető sok nagyszerű műkincs, az utóbbit, — mint Hirschmann Nándor kiemelte — hogy a kör tagjai elérik az eredetileg kitűzött célt: családias kiránduláson a szabadban szórakozni és az együttérzést ápolni minél nagyobb számban. A kör megbízta a titkárt a szükséges lépések megtételére.

Dr. Magyar Győző,
köri jegyző.

Debreczeni kör.

A Debreczeni kör március 22-én délelőtt tartotta ez iskolai évben az ötödik gyűlését. Jelen voltak:

Dóczi Imre, Sinka Sándor, Karai Sándor, dr. Kardos Albert, Koncz Aurélné, S. Szabó József, Nádasdy Alajos, dr. Papp Károly, dr. Gulyás István, dr. Csürös Ferenc, dr. Horvay Róbert, Fülöp Béla, Rábold Gusztáv, Révész Lajos, dr. Szabó Márton, dr. U. Szabó Gyula, Konrád Teréz, Tóth Etelka, Osváth Ödön, Csürös Béla, Ignácz Ernő, dr. Maday Pál, dr. Vág Sándor, Véghváry István, dr. Bessenyei Lajos.

Dóczi Imre elnök szíves szavakkal üdvözölte a megjelenteket. Ezt a mai gyűlést nemcsak a szokásos havi összejövetel tette szükségessé, hanem az O. K. T. E. vezetőségének a lemondása is és az ezzel kapcsolatban beállott zavaros helyzet, amely nagyon könnyen idézhet elő válságot magában az egyesületben is. Mindenki ismeri a Közlönyből a Budapesti körnek e tekintetben hozott határozatát, amely a legteljesebb bizalmat fejezi ki ugyan a vezetőség iránt, de a viszonyokat olyanoknak látja, hogy a lemondásukat tudomásul kell venni; egyszersmind a magyar tanárság jövendő magatartására nézve bizonyos elveket állít fel, amelyek segítségével hite szerint a tanárság a maga törekvéseit hathatósabban munkálhatná. Ezt a határozatot hivatalosan a Debreczeni kör is megkapta, azzal tehát foglalkoznunk kell. De másfelől ismeretes a losonczi tanárkar határozata is, amelyet ide az O. R. T. E. elnökségéhez küldtek ugyan meg, de ez valószínűleg tévedés, mivel az is a Debreczeni körnek lehetett szánva. Ez a határozat is a legteljesebb bizalmáról biztosítja a lemondott vezetőséget, azonban ebből levonja azt a logikus következményt, hogy tehát a lemondott vezetőség kéressék fel továbbra is az ügyek vitelére. Ime ez tárgyilagosan ismertetve az adott helyzet. Kéri ennek higgadt, megfontolt elbírálását éppen a majdnem 50 év óta fennálló tanáregyesület érdekében. A gyűlést megnyitja.

A mult ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után *dr. Csürös Ferenc* titkár felolvasta a Debreczeni Tanári Körhöz tartozó testületekhez intézett felhívást a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület támogatása érdekében. A kör a felhívást tudomásul vette, azt a helybeli tanintézetekhez, továbbá a Debreczeni kör

kötelékébe tartozó vidéki tanintézetekhez további intézkedés végett megküldi. Felolvasta továbbá a titkár a Nagyváradi kör átiratát, melyben az az óhajtás jut kifejezésre, hogy a Nagyváradi kör tagjai ez iskolai év tavaszi hónapjainak egyikében idejönnének és itt a Debreczeni körrel együttesen tartanának gyűlést. A Debreczeni kör a felvetett eszmét a legnagyobb örömmel veszi és szíves szeretettel fogja vendégül fogadni a Nagyváradi kört, de a kitűzött időt a jövő iskolai év első hónapjaira kell halasztani. Pünkösdkor lesz ugyanis itt, Debreczenben, az O. R. T. E évi közgyűlése, ugyanekkor lesz az új református főgimnázium felavatási ünnepe: ezek annyira lekötik most a ref. főgimnázium egész tanárkarának az idejét, hogy egy ilyen együttes köri ülés méltó előkészítésében és megtartásában nem tudnának kellő erővel résztvenni.

Ezután felolvasta a titkár a Budapesti kör átiratát. Ebben szerinte három dolgot kell egymástól elválasztani: az első a vezetőség lemondásának az elfogadása, a második bizalomnyilvánítás a vezetőségnek az eddigi működéséért, a harmadik a további teendők megállapítása. Úgy gondolja, hogy ezek közül a másodikat az egész magyar tanárság egyhangúlag elfogadja. Az elsőre nézve azt indítványozza, hogy a Debreczeni kör is fogadja el és vegye tudomásul az elnökség lemondását. Ez a lemondás az elnök és igazgatóság részéről egy nagyon meggondolt, komoly elhatározás és éppen azért szilárdnak, megmásíthatatlannak is kell azt tartani. Az elnök a viszonyok folytán oly helyzetbe került, mint egy csatátvesztett hadvezér: levonja tehát a konzekvenciát, visszavonul és átadja a helyét másnak. Végre a harmadik részre vonatkozólag az a véleménye, hogy az nem találkozik mindenkinek a tetszésével. Sőt ennél a pontnál várhatók a legnagyobb ellentétek. Különben is a leendő taktika megállapítása és kitűzése az eljövendő vezetőség feladata. Mi is bízzuk ezt arra. Ezek tekintetbevételével szerkesztette meg a határozati javaslatát, mely a következő:

A Debreczeni Tanári Kör csatlakozik a Budapesti Tanári Kör állásfoglalásához, mellyel a Négyesy László elnök és az igazgatóság lemondását, mint a jelen körülmények között a magyar tanári státus érdekében hozott s a viszonyok kényszerűségével megokolt áldozatot, tudomásul vette. A maga részéről is hangsúlyozza, hogy úgy az igazgatóság, mint dr. Négyesy László elnök ügyszeretetükkel, fáradozást nem ismerő buzgalmukkal s évek hosszú során át folytatott nehéz küzdelmükkel a magyar tanárság osztatlan elismerését és háláját érdemelték ki. Arra nézve azonban, hogy a középiskolai tanárság a jövőben minő taktikát válasszon, nem kívánja megkötni az Egyesület leendő vezetőségének a kezét.

A felolvasott határozati javaslathoz többen szólottak hozzá.

Karai Sándor ref. főgimn. igazgató indítványozza, ne vegyék tudomásul az elnökség lemondását, hanem kérjék fel továbbra is az ügyek vezetésére.

Dr. Kardos Albert főreálisk. igazgató: Csatlakozik a titkár javaslatához.

Dr. Gulyás István ref. főgimn. tanár szintén elfogadja az előadó javaslatát és ajánlja, hogy a tanárkör egyhangúlag emelje azt határozattá.

Dr. Papp Károly bölcsészetkari akadémiai tanár csatlakozik a Karai indítványához. Ő akadémiai tanártársai nevében is beszél és kijelenti, hogy megtette volna a marasztó indítványát, ha a losonczíak ebben meg nem előzték volna.

Dóczi Imre elnök: Minthogy aposztrofálták, tartozik magának is, a körnek is azzal, hogy ezen ügyben nyilatkozzék. Ő úgy gondolkozik, hogy Négyesy és az igazgatóság elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar tanárság ügyének az érdekében. Hajlandó elhinni azt, hogy jöhet jobb és szerencsésebb jövő, melyben egy más rezsim talán többet produkál, de az ellen tiltakozik, hogy azt a nagyobb sikert az illető rezsim magának vindikálja, mivel az csak egy megértőbb kornak, egy tisztultabb felfogásnak lesz az eredménye. Mivel így gondolkozik, azt tartotta volna helyesnek, ha a választmányi gyűlés, mely először értesült az elnök lemondásáról, neki az ügyek továbbvitelét felkínálta volna. Ez azonban nem történt meg. De ez a választmány dolga, mi ránk ez nem tartozik, mi még megtehetjük. Ennélfogva ő is megtoldaná a titkár javaslatát, amelyet ugyan nagyon higgadt és megfontolt propozíciónak tart a losonczi tanárkar által előterjesztett marasztaló nyilatkozattal.

Dr. Horvay Róbert főreálisk. tanár: Az eddigi vezetés őszinteségében nem kételkedik senki, de nincs meg az arány a megtett munka és az elért eredmény között. Ezen szempontból kell mérlegelni az egész kérdést. És ezen alapra állva nem lehet mást tenni, mint elfogadni a lemondást.

Sinka Sándor alelnök: Bár az ügy teljesen ki van merítve, mégis kénytelen ahhoz hozzászólni. Nem látta eddig sem át, most sem érti meg azon indokokat, amelyek megmagyarázzák, hogy bizalmat szavazzunk ugyan az elnökségnek, de azért útjára eresztjük. Hiszen azt mindenki elismeri, hogy Négyesy nagy eredményeket ért el, csak nem teljes eredményt. De hol van és hol szokott egyáltalán lenni teljes siker? Pedig amit csak elért a tanárság az utóbbi évek alatt, azt mind a lemondott elnök személyes fáradozásának lehet betudni. Ezért nem helyesli a Budapesti Kör álláspontját és csatlakozik a Karai indítványához.

Karai Sándor röviden reflektált az ellenvetésekre.

Dr. Csürös Ferenc zárószavai után *elnök* a vitát bezárja. Minthogy két indítványt adtak be, a tanácskozási szabályok szerint kénytelen azokat szavazás alá bocsátani. A szavazás megtörténvén 10-en szavaztak a titkár indítványára, 8-an a Karai Sándoréra, míg néhányan a szavazástól tartózkodtak. Ezek szerint a többség a titkár javaslatát határozattá emelte.

Az idő előrehaladottsága miatt a napirend többi pontját a következő ülésre halasztották és az elnök a gyűlést bezárta.

Dr. Bessenyei Lajos,
jegyző.

Szepesi kör.

Az O. K. T. E. Szepesi köre 1914 március 22-én tartotta rendkívüli tavaszi gyűlését a lőcsei kir. kath. főgimnázium tanácskozó termében.

Jelen voltak dr. Vendl Mária, Károssy Mária, Petrik Ilona, Leicht Sarolta, Watzesch Janka, Katona Mária, Vozáry Miksa, dr. Magyar Emil, dr. Győrffy István, Kaufmann Aurél, Bauer József, Breznyák János, Lányi Kornél, Takács Sándor, dr. Kardeván Károly, Barla-Szabó Titusz, Dénes Ferenc, Murgas Kálmán, Milán Flóris, Hoffmann Mátyás, Járó István, Thomay János, Rózsa Kálmán, dr. Haltenberger Mihály (Lőcse); Fiedler Szilárd, Harsányi Sándor, Fankovics Tibor, Ferencz Domokos (Podolin); dr. Bruckner Győző, Berzeviczy Béla, Kiss István, Wiese Gyula, Thiering Gyula (Igló); Baradlay Bertalan, König Lajos, Bruckner Károly, dr. Banczik Samu, dr. Hronyecz György, dr. Lipták János, Mikolik Imre, Noszky Jenő, Weiszer Róbert (Késmárk).

I. Bruckner Károly elnök megnyitván a gyűlést, mindenekelőtt melegen üdvözölte a lőcsei kir. kath. főgimnázium tanári karát és kiváló igazgatóját, Kalmár Eleket. Azután rátért egyesületünk válsága és a tanárság sivár helyzete ecsetelésére és az ezt előidéző okok fejtegetésére. A kör köszönetét tolmácsolta a lemondott elnökségnek és tisztikarnak, akik odaadóan és buzgóan szolgálták az egyesületet. Intencióiknak őszinteségében, törekvéseiknek becsületességében, bölcs higgadtságukban senki sem kételkedett. Dr. Négyesy László komoly, bölcs, mérsékletre intő, a tanárság méltóságát és tekintélyét féltékenyen őrző vezetését fájdalommal kell nélkülöznünk. Az új küzdelem felvételét sürgetve, szükségesnek tartja az egész tanárság tömörülését, a társadalom megnyerését és a kormányférfiak helyes tájékoztatását.

Végül kemény, elítélő szavakban emlékezett meg azon sajnálatos esetről, hogy a podolini közgyűlésből kifolyólag a minisztériumnál és a főispánnál besugás és rágalmazás történt a kör egyik derék, agilis tagja, *Mirkva János* lőcsei főgimnáziumi tanár ellen, kinek ebből kellemetlensége származott. Ezért indítványozta, hogy a köri gyűlés a besugó- és rágalmazóval szemben minden közösséget megtagadjon és sujtsa megvetésével. Mirkva Jánosnak pedig, az őt ért méltatlan rágalommal szemben, legnagyobb sajnálkozását fejezve ki, biztosítsa kollégiális szeretetéről és ragaszkodásáról. Egyben kövessen el a kör minden tőle telhetőt, hogy a méltatlanul megrágalmazott kartárs teljes elégtételt nyerjen.

Dr. Banczik azt indítványozta, hogy az illetékes fórumok előtt az összes ottjelen volt tanárok aláírásával ellátott nyilatkozattal rektifikálják az ügyet, hadd lássák ott, hogy miféle hazug rágalmazás történt.

Dr. Győrffy szükségesnek látja, hogy a podolini gyűlésen részt vett kollégák valamennyien nyilt térben nyilatkoztassák ki, hogy távol állanak a hazug, elferdített besúgástól.

Dr. Hronyecz kívánja, hogy mindazon kollégák, akik a podolini gyűlésen résztvettek, írjanak alá egy nyilatkozatot, melyben becsület szavukra kinyilvánítják, hogy a koholt, rosszindulatú rágal-

mazást, besúgást sem közvetve, sem közvetlenül nem eszközölték; azután az elnökség ezen nyilatkozatot terjessze fel a főispán úrhoz és a minisztériumba.

Többek hozzászólása után ezt az indítványt azzal a záradékkal fogadták el, hogy ezenkívül írjanak alá a kör összes tagjai egy, a besúgó és rágalmazóval szemben minden közösséget megtagadó és a besúgót megvetéssel sujtó nyilatkozatot.

II. A kör tárgyalta a budapesti tanári kör átiratát az egyesületi elnökválsággal kapcsolatban és annak minden pontját magáévá téve csatlakozott hozzá azzal az óhajtással, hogy az elnöki tiszt egy a tanárság kebeléből való, független, erélyes férfiuval töltendő be. Ennek személyére nézve felvilágosítás és irányítás végett is elvárja a budapesti kör kezdeményezését. A losonczi főgimnázium átirata fölött napirendre tért a kör. Egyben a kör dr. Négyesy Lászlónak eddigi önzetlen munkásságáért és kitartó fáradozásáért hálás köszönetét fejezte ki, abban a reményben, hogy súlyos egyénisége, ha a megfelelő egészséges viszonyok helyreállanak, ismét ki fogja venni részét a tanárság irányításában. Végül pedig az intenzívebb együttműködés és erőkifejtés szempontjából a kör kívánatosnak tartja, hogy tegye meg mindenki a kötelességét, legyen az országos egyesületnek minden tanár tagja s ott vegye ki részét a munkából és küzdelemből.

III. Noszky Jenő az országos oktató szövetség megalakulása előtt való teendőkről szólt. A tanárságnak és tanítóságnak már most meg kell indítani az akciót egymás között, veszélyeztetett érdekeik védelmére, azon a ponton, ahol egyedül remélhetnek sikert.

A módozatokról azután részletes vita volt, amelyben az elnök dr. Magyar, dr. Banczik, dr. Hronyecz, dr. Kardeván, Weiszer Róbert és az előadó vettek részt. Ezután elnök a kör határozataképen kimondta, hogy: Az Országos Oktató Szövetség tervezetében kifejtett alapelvek szerint való eljárást már most, a Szövetség megalakulása előtt is, szükségesnek és elkerülhetetlennek tartja. A tanárság és tanítóság vitális érdekeinek védelmére tegyen meg mindent, akkor a kapacitálás és tényleges befolyása révén oly numerikus faktorrá lesz, amelyért versengeni fognak és amelyet így mellőzni többé nem lehet.

IV. Ezután *dr. Győrffy István* 1. »*Dr. Gg. Wahlenberg és a Magas-Tátra növényzete*« címen abból az alkalomból, hogy a hírneves svéd tudósnak első, a Magas-Tátra flóráját összefoglaló műve (Flora Carpatorum principalium, Göttingae, 1814, CXVIII + 408 oldal) megjelenése százéves évfordulója van, részletesen megemlékezik szabad előadásában Wahlenberg útjáról. Wahlenberg, Uppsala egyetemének nagynevű botanikus professzora 1813-ban indult útnak, májusban már Wien-ben tartózkodik, ahonnét Nyitrán át, ahol dr. *Rochel* jeles botanikus lakott abban az időben, jön hozzánk, és júniús 6-án már a Tátrában botanizál, 12-én már a N. Chocs-on jár, ahonnét a Gyömbér-re, Raczková-ra, Kriván-ra (jun. 30) jut fel. Majd felkeresi Késmárk nagyhírű lakóját, Mauksch Tamás-t, aki több útján át kalauzolja nagy előzékenységgel. Júl. 10-én a Lomnici csúcsra akar feljutni, de a rossz idő meggátolja; ugyanez kényszeríti más vidék felkeresésére, s ezért Zsdjáron át Javorina-ra megy s onnét néhány excursio után Nowy Targon át Árvába megy. Majd lekerül ismét Liptóba s másodszor is felmegy a Kri-

ván-ra (aug. 10). Aug. 19-én megmássza szerencsésen a Lomnici csúcsot is, amelyet igen veszelmesnek ír le. Wahlenberg végigéli azokat a szörnyű, katasztrófális árvizeket is, amelyek ez évben a Szepességet sujtották (s amelyről a Karpathen-Post 1913. XXXIV. évf. 30. és 34. számai, valamint a Közlemények Szepes vármegye multjából V. 1913. évf. 4. száma hoztak érdekes leírásokat), amelyről Wahlenberg is igen részletesen megemlékezik. Az árvizek után sem javult meg az időjárás, úgy hogy Wahlenberg csak kevés excurziót tehetett a Bélai mészhavasokba, Késmárki Zöldtó völgyébe, a Felkai és Mengutfalvi völgybe. Okt. 12-én Lőcsére, onnét Eperjesen át Pestre megy.

Wahlenberg 4½ hónapot töltött nálunk s ez alatt az idő alatt óriási anyagot gyüjtött össze. Könyvében 1346 fajt sorol fel pontos termőhelyekkel. Vas kitartása, rendíthetetlen akarata, energiája, páratlan szorgalma révén — mint embert is legnagyobb becsülésünk kell hogy illesse őt.

Neve hazánk botanikája történetében aranybetűkkel van beírva és mi : szepesi botanikusok, nagy nevét soh'sem fogjuk elfeledni. Tudományos, nagy érdemeit nem befolyásolhatja előszavának egy-két kevésbbé hizelgő kijelentése. Tiszteletreméltó emléke fennmarad közöttünk.

Ezzel kapcsolatban megemlíti előadó, hogy a tudomány mai álláspontjának megfelelőleg mily szempontok vezérlik a botanikusokat kutató munkájukban s felhívja a figyelmet egyik ily irányú tájékoztató cikkére, amely 13 képpel a »Turistaság és Alpinizmus« különlenyomataként (kapható e lap szerkesztőségénél, Budapest, II., Retek-u. 67. à 50 f.-ért) most jelent meg.

2. Figyelembe ajánlja végül az *L. Loeske* megindította vállalat első kötetét [*Die Laubmoose Europas.* Mit Beiträgen von *Prof. Dr. I. Györffy, W. Mönkemeyer, Prof. Dr. J. Podpěra, Dr. R. Timm* und unter selbständiger zeichnerischer Mitarbeit von *P. Janzen* herausgegeben von *Leopold Loeske.* I. Grimmiaceae. Berlin-Schöneberg, Max Lande (Hoffmann & Campe's Verlag), Mk. 18.—.4°], mint amelyben hazánk is, különösen a Magas-Tátra kellő méltánylásban részesül, épen előadó munkatárs voltánál fogva.

3. Végül szárított példányban bemutat egy mohát a Magas-Tátra területéről, amelyet tavaly nyáron gyüjtött volt, s amely egész Közép-Európá-ra új adat s amely eddigelé csak a magas Észak lakójaként volt ismeretes Skandinávia, Spitzbergák, Észak-Szibéria, Grönland és Labrador területén.

Elnök a kör köszönetét tolmácsolta dr. Győrffy kartársnak ezen igazán élvezetes és tanulságos előadásáért.

Utána V. Barla Szabó Titus: A »Halotti Beszéd« román nyelvjárásai c. előadása következett.

Előadó bevezetésében röviden ismerteti a H. B. hangjelölésére vonatkozó különböző elméleteket, majd kifejti a maga álláspontját, mely szerint a H. B. hangjelölése általában a milánói dialektusra vezethető vissza. Itt van meg a c kettős értéke (c, cs), mellyel a H. B. gimike s timnuce példáiban találkozunk, itt a *cs* jelölésének azon módjai, melyek a H. B.-ben is fellelhetők (bulsassa, bulcassa, gumils, keassatuc). Itt kap nazalizácio folytán az u *ö* értéket, az *i* pedig *e* értéket (zumtuchel, eindul). Itt találjuk meg az u-val jelölt ü-t s az eu-val jelölt ő-t. Itt a szóvégi kettős *g*-t, dzs értékkel (v. össze legg a H. B. igg-évei). Emellett provençal (catalan) hangjelölő sajátságokkal is találkozunk, főleg a mássalhangzók lágyitásánál (menyi, munhi = mönnyi).

De nemcsak milánói hangjelölő sajátságokra akadunk itt, milánói kiejtési sajátságokkal is találkozunk. Ilyenek a *v*-nek kilökése (mundoa, tilutoa) a *v* megőrzésével szemben (hadlana, veteve). Ilyen főleg a szókezdő magánhangzó elé illesztett *v* (V. ö. vimaggue, viz = iz, vut = üt, vul = oly, mil vess = essere, vuno = uno, votto = otto-val).

Ezek alapján előadó arra a következtetésre jut, hogy a milánói kiejtés hatása más téren is érvényesül. Így mivel milánói *o* majdnem u-nak hangzik, a H. B-ben is u-val jelölte szerző a rövid o-t s mivel az a-t o-nak hallotta, így is jelölte. Egyszóval nem tartható fenn az az álláspont, hogy az Árpádkori

emlékek szavait úgy kell olvasni, amint írták őket. Nem, mert az írók többnyire idegen származásuak lehettek. Ezt mutatja a H. B. ben az említett példákon kívül a két magyar nyelvjárás (ë-ző és ö-ző) már kimutatott következetlen keverése, ezt az íráshibák. Szerző milánói származású olasz lehetett, valószínűleg a III. István idején (1163—1167) közt a Szerémségbe letelepített olaszok ivadéka. Nyelvjárása, román anyanyelvű lévén, ë-ző lehetett. A szláv kölcsönszavak szomszédaitól kerülhettek nyelvébe. A provençal elemek részben még a provençal irodalom olaszországi fénykorából származnak, részben hazánkban, provençal szerzetesek társaságában (Somogyvár) juthattak az író nyelvébe a dunántúli ö-ző nyelvjárással egyidőben.

Elnök köszönetet mond az előadónak az értékes és minden ízében új szempontokat felölelő tanulmányáért.

VII. Az indítványok során dr. Győrffy indítványozta, hogy a kör kérje fel az előbb tárgyalt események miatt kilépett kartársainkat, hogy amennyiben nekik a kör teljes elégtételt szolgáltatott, lépjenek vissza, annál is inkább, mert a mai időkben nekünk minden igazi munkás kézre szükségünk van. Dr. Hronyecz és dr. Haltenberger hozzászólása után elhatározta a kör, hogy egy-egy küldöttséget meneszt az illetőkhöz, felkérni őket a körbe való visszalépésre. (Ez sikerrel is járt.)

Elnök jelentette, hogy tulajdonképen a jelen gyűlést Késmárkon kellett volna megtartani s csak a rendkívüli események miatt hívta össze most Lőcsére, ezért, ha a kör óhajtja, a rendes gyűlést májusban tartjuk meg Késmárkon, ahol aztán a tisztújítást is meg lehet tartani.

A kör ehhez hozzájárulván, elnök határozatként kimondta és akkorra halasztja a tárgysorozat másik hátralévő fontos pontját, a tanügyi reformot is.

Elnök jelentette, hogy Kiss Albert, iglói kartársunk, levélben más irányú elfoglaltsága miatt lemondott választmányi tagságáról.

Határozat: Helyébe a kör *dr. Bruckner Győző*, iglói főgimnáziumi tanárt küldte ki a választmányba.

Noszky Jenő,
e. i. jegyző.

Bruckner Károly,
k. elnök.

Kassai kör.

— *Dr. Sziklay F.*: A művészeti nevelésről. —

A Kassai Tanári Kör f. é. március 26-án a kassai áll. felsőleányiskolában ülést tartott, amelyen úgyszólván az összes kassai középfokú iskolák képviselve voltak.

Bóbita Endre főreáliskolai tr. elnöki megnyitójában sajnálattal jelenti be, hogy rajta kívül álló ok miatt nem tehetett eleget a körtől nyert multkori kettős megbízatásának. Az O. K. T. E. mult választmányi üléséről való elmaradását pedig annál is inkább sajnálja, mert ott csakugyan a tanárság egyetemét érdeklő fontos átalakulásról volt szó. Az elnöki lemondás hírét az egész tanárság bizonyos megdöbbenéssel fogadta, mert *Négyesy* László dr. elnökségéhez a magyar tanárságnak megbecsülhetetlen anyagi és erkölcsi sikerei fűződnek. Akik a legutóbbi kongresszuson is tanúi lehettek Négyesy

ritka elnöki kvalitásainak, a tanárság igaz ügyéért izzó akaraterejének, lemondása alkalmával is csak a legőszintébb rokonszenvüknek, nagyrabecsülésüknek és bizalmuknak adhatnak kifejezést Négyesy iránt.

Ezután dr. *Sziklay* Ferenc főreáliskolai tanár tartotta meg a végig általános figyelemmel kísért s hellyel-közzel élénk tetszéssel fogadott felolvasását »*A művészeti nevelésről*« címen.

Az előadáshoz elsőnek *Karsai* Ervin premontrei főgimn. igazgató szólott hozzá, elismerését fejezvén ki a nagy művészi fantáziával, gazdag tanulmány alapján megírt felolvasás iránt, de egyszersmind kifejtette, hogy a dolgozatnak három szempontból kellett volna tárgyalnia a művészeti nevelést. A művészeti termékek helyes megítélése, a produktív munka és a magasabbfokú kiképzés szempontjából. Mert míg az elsőt, t. i. az esztétikai érzék fejlesztését minden tanulóra nézve megkövetelhetjük, a másodikra csak az volna kötelezhető, akinek a rajzhoz pl. tehetsége van, míg az igazi tehetségeknek módot kellene adni magasabb kiképeztetésre is, legfelső szempont úgy vezetni, hogy később alkotó lehessen.

Vizhányó Károly, kath. tanítóképzői rajztanár, reflektálva Karsai igazgató felszólalására kifejti, hogy a produktív rajzoláshoz minden gyereknek van több-kevesebb tehetsége, melyet az elemi iskola szépen is fejleszt. Ez a fejlesztés azonban a gimnáziumi tantervben megszakad, illetőleg a rajzra csak önként jelentkezőknél folytatódik. A kötelező szabadkézi rajzoktatást szükségesnek tartja már csak azért is, mert sem a természet-megfigyelés, sem a műalkotások értékelése a rajztudás nélkül nem lehet helyes. A szépérzék a meglátáson keresztül igenis nevelhető és feladata a középiskolának. A felolvasásban kifogásolja, hogy a felolvasó a kézügyesítő gyakorlatokat fölöslegeseknek tartja, pedig azokra szükség van a rajzolás technikája, a lágy vonalvezetés elsajátítása végett. Súlyt helyez rá, hogy a középiskola nevelje a fantáziát, amely oly nagy a gyermekben és csökken az ifjúban. Kifejti a módozatokat, melyeken a műtörténelmet az ifjakkal meg lehetne ismertetni anélkül, hogy a rajzórából, mely úgyis kevés, elvegyünk. Ajánlja a helyettesített órákat, melyek száma átlag osztályonként 20, melyek többnyire elveszett órák s melyeken, ha olyanokat bíznának meg a helyettesítéssel, akik vállalkoznak a munkára, a műízlés fejlesztésére, jó reprodukciók bemutatására és fejtegetésére kiválóan alkalmasak. Szükségesnek látja e tekintetben a tanárok együttes működését egy közös cél érdekében, mert a rajz az összes tárgyak szolgálatába szegődik, mindegyiknek a munkáját megkönnyíti.

Czigler Ignác, áll. felső leányiskolai tanár, az esztétikai érzéknevelés szempontjából az iskolaépület esztétikáját tartja főfontosságúnak, majd a többi tantárgyak kapcsán felhasználható alkalmakat ismerteti, melyek a műízlés fejlesztésére alkalmasak. A vallástan, a történelem, a nyelvek mind lépten-nyomon nyujtanak lehetőséget szebb képek, képsorozatok (Madonna) bemutatására, aminek nemcsak az esztétikai érzés, hanem maga az illető tantárgy szempontjából is hasznát látja a tanuló.

Kolacskovszky Elza áll. felsőleányisk. igazgató, személyes tapasztalatból számolt be, hogy a klasszikus zeneművek elemzése, formatani boncolása, mily jótékony hatással van a növendékek helyes zenei felfogására.

Az *előadó* reflektálva az elhangzott felszólalásokra, kifejti, hogy a Karsai igazgatótól kívánt hármas felosztást készakarva nem vette alapul, mert úgy hiszi, hogy a műalkotást helyesen értékelni csak az tudja, aki a művészi produkciót, annak kínját-örömét magán végig élte. A művészi fok elérését a középiskola feladatának nem tekintheti, az igazi tehetség úgy is fog találni alkalmat képességének kifejtésére. A kézügyesítő gyakorlatokat nem tartja teljesen elvetendőknek, csak kerülni kívánna minden oly gyakorlatot, mely tisztán technikázás. Az ornament-elemek gyüjtését, a stilizálást, levélgyüjtemények után egyszerű vonalkompoziciók, ismert rács, ablakszerkezetek utánzását tartaná e célra valóknak, mert így a kézügyesítés nem magáért való, nem cél, hanem csak eszköz.

Végül a kör nevében *Bóbita* Endre mondott köszönetet a felolvasónak, hogy ily szép formában szólaltatta meg azt a művészi érzületet, amely ép az érdemes hozzászólások és az általános érdeklődés tanusága szerint kisebb-nagyobb fokban ott él mindnyájunk lelkében.

Ezután *Pollner* Arnold főreáliskolai tanár felolvasta a Budapesti Tanári Kör indítványát.

Czigler Ignác ajánlja, hogy a kassai tanügy férfiai már a legközelebbi képviselőválasztás alkalmából ezen indítvány szellemében járjanak el. Többek hozzászólása után végül *Bóbita* Endre elnök a kör *egyhangú* határozataként mondja ki a *Budapesti Tanári Kör indítványának elfogadását*, ajánlva egyszersmind a köri tagok figyelmébe *Gaal* Mózes és *Ries* Ferenc idevonatkozó cikkeit és különösen kiemelve, hogy *Négyesy* László dr. elnöki érdemei iránt a Kassai Kör is leghálásabb elismerését, legőszintébb nagyrabecsülését, törhetlen ragaszkodását és bizalmát fejezi ki s ehhez képest lemondását a legmélyebb sajnálattal veszi tudomásul.

Végül a kör még *Bóbita* Endre elnököt kiküldi az O. K. T. E. f. é. április 19-én tartandó választmányi ülésére és ezzel a gyülés véget ért.

Dr. Erdélyi Alajos,
titkár.

Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör.

— Az O. K. T. E. elnökválsága és a Budapesti Tanári Kör határozata. —

Az »Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör« 1914. évi március hó 28. napján Beregszászban rendkívüli közgyűlést tartott, melyen *Schürger* Ferenc, áll. főgimnáziumi igazgató elnökölt.

I. Elnök a következő szavakkal nyitotta meg a közgyűlést:

»Mai rendkívüli közgyülésünk összehívását, megtartását két körülmény tette szükségessé. Az első dr. Négyesy László elnök

lemondása, melyhez az elnökség és az igazgatóság is csatlakozott. A második a Budapesti Tanári Körnek ismeretes határozata. Négyesyt, mint tudjuk, az a körülmény bírta az elnöki tisztségről való lemondásra, hogy a III. tanári kongresszus sikertelen volt. Ő ebből a konzekvenciát a maga személyére nézve levonta és állását olyan utódnak kívánja átadni, aki szerencsésebb lesz működésében. A Budapesti Tanári Kör ebből az alkalomból a tanáregyesület vezetésénél rendszerváltozást kíván, ettől várván a tanárság erkölcsi és anyagi javainak fellendülését. Mindezekből azt látjuk, hogy az egyesület komoly válság előtt áll és ennek a válságnak nemcsak a tanáregyesület tagjait, de általában minden tanárt egyformán kell érdekelnie. Hiszen tudjuk, hogy az országos tanáregyesület az az erőssége az egész ország tanárságának, mely már több ízben sikeresen szállott sikra a mi érdekeinknek megvédelmezésében. Igen nagy érdekünk fűződik ahhoz, hogy a tanáregyesület válságát úgy oldjuk meg, hogy az az egyesületnek egységét, békéjét meg ne bontsa. Anélkül hogy én a kör tagjai véleményének prejudikálni óhajtanék, arra kérem tagtársaimat, hogy amidőn az egyesület válságáról és különösen a Budapesti Tanári Kör állásfoglalásáról szólunk, vezessen bennünket a legteljesebb tárgyilagosság, kapcsoljunk ki minden személyi kérdést és igyekezzünk olyan határozatban megállapodni, melyről bensőleg meg vagyunk győződve, hogy az a mai körülmények és a mai viszonyok között a tanárság érdekeinek előmozdítására a legalkalmasabb.

Ezzel a gyűlést megnyitom.«

II. Elnök jelentette, hogy a mai gyűlésre szabályszerűen meghívta a munkácsi áll. főgimnáziumnak, az ungvári kir. kath. főgimnáziumnak s az ungvári áll. főreáliskolának azokat a tanárait, akik körünknek tagjai. Két helyről kapott táviratot. Az ungvári áll. főreáliskola tanári testülete a Budapesti Tanári Kör határozatával nem azonosítja magát. A munkácsi áll. főgimnázium tanári testületének távirata a következő: »A tanári kar Négyesy elnök működése iránt a legnagyobb elismeréssel adózik s a határozati javaslat szellemében hozandó határozatokhoz eleve hozzájárul.«

III. Elnök felkérte *Telkes* Sándor, beregszászi áll. főgimnáziumi tanárt, mint a napirenden levő kérdés előadóját, annak ismertetésére.

Telkes Sándor terjedelmes előadásban ismertette a válság előzményeit, a tanári küzdelmek sikertelenségének okait, rámutatott egyes jelenségekre, melyek a kedvezőtlen eredményt előidézték s végül a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

1. Az »Ung-Beregvármegyei kerületi tanári kör« a nyugdíjügy és a státusrendezés érdekében kifejtett küzdelmünk sikertelenségét fájlalja, de ennek okát nem a vezetők lojális harcmodorában látja, hanem részint abban, hogy a kormányhatalom egyes tényezői kéréseink jogos és igazságos voltát még mindig nem ismerik el, részint meg abban, hogy a kormány a mai súlyos és válságos viszonyok között nem volt képes kívánságainkat teljesíteni, bár azok jogos-

ságát, legalább a státusrendezésre vonatkozólag maga a miniszterelnök elismerte.

2. Éppen ezért Négyesy Lászlónak és a vele szolidáris igazgatóságnak lemondását a sikertelenségből levont formaságnak tekinti, kifejtett becsületes munkájukért nemcsak »elismerő köszönetének és legmelegebb hálájának« ad kifejezést, hanem őket állásuk további megtartására is kéri.

3. Mélyen érezzük, hogy a tanári ellátásért folytatott küzdelem még befejezve nincs. A helyettes tanároknak 1600 K-ás jutalomdíja, az igazgatóknak a tanári státusba való beszámítása, az előléptetési viszonyok kedvezőtlen volta, a szolgálati idő felemelése olyan sérelmek, melyek orvoslásáért a tanárságnak továbbra is küzdenie kell. De ez a küzdelem legyen külsőségeiben is a tanári álláshoz méltó. A küzdelem eredményét a tanárság nem a társadalom támogatásától, hanem a tanári közszellem egységétől és a mindenkori kormányoknak a mi igazainkat megértő és teljes mértékben méltányoló kulturérzékétől várhatja.

A gyűlés a határozati javaslatot több hozzászólás után egyhangúlag elfogadta.

(Beregszász.)

Schor Ernő,
titkár.

Felhívás

a történelem tanáraihoz.

Az O. K. T. kebelében 1913 december 17-én megalakult a történelmi reformbizottság. A bizottság kettős célt tűzött maga elé: 1. a miniszter tervezte reform ügyében emlékiratot nyújt be a miniszternek, 2. a középiskolai történettanítás körébe vágó kérdéseket állandó tanulmány tárgyává teszi.

Első feladatát megoldotta a bizottság, amennyiben a fővárosi tagok közreműködésével elkészítette és illetékes helyre eljuttatta az emlékiratot. Hogy ennél a munkánál nem folyamodott a vidéki kartársak munkaerejéhez, annak az ügy sürgős voltában rejlik a magyarázata.

A második feladatba, az állandó tanulmányozásba is belefogott már a bizottság. Ezen a téren Madzsar Imre volt a kezdeményező, aki a történettanítás előkészítéséről két előadást tartott.

A bizottság március 24-én tartott ülésén kimondta, hogy kívánatosnak tartja, hogy a bizottság minél intenzívebb működést fejtsen ki. Ennélfogva megbízta a jegyzőt, hogy hívja fel a vidéki kartársakat a bizottság munkálataiban való részvételre.

A jegyző ezennel eleget tesz a megbízásnak és felszólítja a történelem tanárait, hogy szíveskedjenek az iskola és a tudomány érdekében kifejtett bizottsági munkásságban résztvenni. A bizottság legszívesebben venné, ha mindenki, akinek valami előadnivalója van, személyesen megjelennék a bizottságban. Aki azonban erre

nem vállalkozhatik, szíveskedjék tanulmányát a jegyző címére (V. ker. főgimn.) elküldeni. A jegyző a tanulmányt a bizottság elé terjeszti, mely — szükség esetén — megbeszélés tárgyává teszi.

A tisztelt munkatársak tájékoztatása végett közli a jegyző, hogy a legközelebbi munkaprogramm a következő: *Takáts György* a világtörténet tanításának előkészítéséről kíván előadást tartani. *Pintér Jenő* az irodalomtörténeti kapcsolatokat mutatja ki. *Görög Imre* a VIII. osztályos anyagot szemeli ki. *Hlavathy Imre* az osztrák és német iskolák történettanítását dolgozza fel. *Erődi Kálmán* a földrajzi kapcsolatokat kutatja ki. *Kallós Ede* a klaszszikus stúdiumokkal való kapcsolatokról tesz előterjesztést. *Botár Imre* (Kaposvár) a történettanítás V. osztályos anyagának feldolgozására vállalkozik.

Szíves közreműködést kér *Szőts Gyula*,
a bizottság jegyzője.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A magyar nemzeti szellem terjesztése a nemzetiségi vidékek középiskoláiban.

Véleményem szerint rendkívül fontos tényre irányult a közoktatásügyi minisztérium figyelme a nemzetiségi vidéki középiskolák tankönyveinek revideálásakor.

A még zsenge, fogékony érzésű, idegen ajkú gyermek csak nehezen tud elhelyezkedni a kis diáktársadalomban, amelynek nyelvét alig érti, tehát nem tud barátokat szerezni, hacsak nem saját anyanyelvű pajtást talál. A magyar nyelv elsajátítása csak lassan halad előre s mindenesetre a nemzetiségi diák kicsiny lelkében nagy harcokat vív, amíg esetleg a szülői házból magával hozott ferde nézeteit megváltoztatja, amelyek a neki eddig idegennek feltüntetett magyar hazára vonatkoznak. Hisz hányszor nyílik alkalma olyan vele egyenlő anyanyelvű egyénekkel beszélgetni, akik bécsi vagy berlini, zágrábi, belgrádi, bukaresti stb. útjaikra hivatkozva nagy vagy kicsiny külső nemzetek ábrándjairól emlékeznek meg, amely népekhez őt is még odafűzi a közös eredet és nyelv! Tapasztalatból tudom ezeket s nagyon erős történelmi érzékkel kell bírnia annak a nemzetiségi diáknak párosulva hajthatatlan igazságérzéssel, aki az előtte is tekintéllyel bíró felnőttek bizonyítgatásai közepett is meg tudja tartani amaz először csak szimpátiát, később hazafias érzést, amelyet az iskola padjai közt vagy tankönyveiből magába szívott.

Ezen tankönyvek azonban nem vévén tekintetbe a nemzetiségi diáknak különleges helyzetét, a magyar kultúra s a magyar nemzeti történelem oly omnipotenciális kidomborításával, a nemzetiségek ideszármazásának itteni történelmi szerepének — bár-

mily kicsiny is az! — mellőzésével, az önálló véleménnyel nem rendelkező nemzetiségi diák lelkéből csak elhessegetik a magyar nemzeti eszméhez való csatlakozás gondolatát! Pedig ez igen nagy s végzetes hiba, amely miatt a magyar nemzeti eszme híveinek száma szinte évente, tervszerűen csökken.

Hisz higgadt meggondolás alapján mindnyájan belátható, mennyivel jobb volna, ha a diák előtt tekintéllyel bíró tankönyvből tudná népének ideszármazását, hajdani életét s most a magyar nemzeti államban való elhelyezkedését, mintha saját anyanyelvén írt, a magyar államellenségnek céltudatosan nem kedvező könyvekből tudja meg mindezt!

A magyar nemzetnek nincs mit takargatnia, nyugodtan tárgyalhatja e kérdést a multra s jelenre vonatkozólag egyaránt, mert a mi nemzetiségeink közül egy sem bánhatta meg, hogy ősei ideszakadtak, akiknek a legtöbb esetben a magyar jobbágynál sokkal jobb sorsuk volt s most sem mutatja anyagi haladásuk ama szörnyű elnyomatást, amelyről napjainkban beszélni, úgy látszik, oly édes!

A nemzeti érzés ápolására *minden tárgy* nyújt alkalmat, de főképen mégis a *történelem*, a *magyar irodalom* s a *földrajz* (kulturális intézmények bemutatásával).

Hogy eddig használatban levő világtörténelmi tankönyveink a magyarországi nemzetiségekről nem szólnak, azt értjük; magának a magyar nemzetnek is csak gyér hely jut bennük, bár annyi hely mégis volna, hogy a tankönyv rámutathasson a városi élet kialakulásával kapcsolatban az első királyaink alatt kezdődött nyugati betelepítésnek, valamint a török hódoltságot követő nyugati s déli bevándorlásnak fontosságára.

De annál jobban hibáztatható az, hogy a magyar nemzet történelmével együtt (a III., IV. s VIII. oszt.-ban) nem tárgyalják könyveink a nemzetiségieknek e haza keretén belül átélt történetének fontosabb mozzanatait, akár egyező, akár ellentétes legyen a magyar nemzeti szellemmel.

E tanításnak s felvilágosításnak egyfelől az a haszna volna, hogy a magyar anyanyelvű magyarok is megismernék a nemzetiségek multját s a magyar államra esetleg nemzetépítő értékét; másfelől az idegenajkú diák látja őseinek történelmi szereplését helyes megvilágításban. Észre fogja venni, hogy a magyar nemzet minden nagyobb szolgálatért hálás volt a multban is idegenajkú polgártársai iránt s belátja, hogy egyik-másik hűtlenségbeesés tényénél enyhén büntetett s minden körülmények közt belátja, hogy anyagi haladásuk elé sem a multban, sem a jelenben a magyar nemzeti állam nem gördített akadályokat.

Német származásomnál fogva jól tudom, hogy a török hódoltság után bekövetkezett, majd III. Károly, Mária Terézia s II. József korabeli bevándorlások emlékezete tradicionálisan még él s már gimnázista koromban is éreztem, hogy a bevándorlókat nem lehet váddal illetni, vagy ócsárolni Kollonicsok

célzataiért, hanem igenis érdemül tudható be, hogy nem váltak be jó eszközöknek a magyar nemzet gyöngítésére s — amit még tudtommal senki sem emelt ki — hogy nem gyors meggazdagodásra vágyó kalandorok, hanem letelepedett hasznos s békés polgáraivá lettek új hazájuknak!

Szerény véleményem szerint mind fel kellene ölelnie a tankönyvnek, ismerje meg az idegenajkú is saját véreit, esetleg fajának nevezetesebb hőseit, mert a teljes hallgatás mindezekről tényleg gyanus vagy legenyhébben szólva furcsa világot vet a magyar nemzeti iskolára, illetőleg magára a nemzetre, mintha ezen dolgok körül volna elhallgatni valónk!?

Még sokkal többet árthat azonban egyik-másik tanár, aki magyar buzgóságában a *csőcselék* konglomerát fogalmával becézgeti a közénk letelepedett nemzetiségeket oly osztályban, ahol a tanulók 98%-a most is otthon németül, oláhul vagy szerbül beszél!?

Biztos tudomásom van arról, hogy ezen kijelentés miatt egyik osztálytársam egy hétig kutatott egy nagy könyvtárban, míg meggyőződött arról, hogy tanárjának nincs igaza s az kétségen felül áll, hogy így nem lehet idegenajkúakból magyarokat nevelni.

De nemcsak a németekről, hanem az *összes nemzetiségekről* legyen szó — persze megfelelő terjedelemben — a magyar nemzet történetének tankönyvében, hogy ezzel is igazoljuk, hogy e hazához tartozónak s nem kifelé gravitáló »*nem kívánatos elem*«-nek tartjuk, hogy magyar hazafiakká s nem fajukat félrevezető agitátorokká kell lenniök!

Emelje ki a tankönyv névleg is a nevezetesebb idegenajkú honfitársainkat, szolgáljanak azok nemzetiségi diákjainknak követendő vagy elrettentő például.

Talán nem vétek az igazság ellen, ha azt mondom, hogy eddig csak a *magyar fajnak* történetét ismerte meg az ifjú, most a magas minisztérium jóakaratú gondoskodásából megismeri igazán a *magyar nemzetét*.

A másik fontos tárgy a magyar nemzeti szellem ápolására a *magyar irodalom*, bár ez nem szaktárgyam, mégis tapasztalataimnál fogva erre vonatkozó véleményemet is bátorkodom idejegyezni.

Az irodalom is juttasson méltó helyet az idegenajkú honfitársaink sorából kiemelkedett kultúrférfiaknak s íróinknak, lássa azt a nemzetiségi ifjú, hogy saját faja is hozzájárult a magyar nemzet kultúrujának felépítéséhez s irodalmának kifejlesztéséhez. Egy *Oláh Miklós* érsekprimás kulturális működésének nem szolgálhat lekicsinylésére, ha kellően hangoztatjuk, hogy román származású; sőt azt hiszem méltó megnyugvást kelthet románajkú diákjainkban az a tény, hogy a magyar nemesség a XVI. században nem állotta útját egy tehetséges oláh honfitársa haladásának.

Vagy vegyünk egy másik példát; itt van a nagy *Révai* kultúrális s irodalmi működése, amely oly fontos édes magyar nyelvünk kifejlődésében. Bizonyára épülésére szolgál délvidéki sváb diákjainknak, ha ilyen nagy ideált állít eléjük a magyar irodalom saját fajukból.

Ott vannak szerb-horvát származású költőink (Zrinyi, Dugonics, Vitkovics stb.). Ez természetesen délszláv diákjainkat töltené el büszkeséggel.

Ugyancsak helyénvalónak tartanám, hogy különösen a modern idők tárgyalásánál, kulturális áttekintéseknél, amennyire csak lehet, térjen ki a tankönyv mindig a nemzetiségiek műveltségi intézményeire s állapotukra is.

Ilyenképen a magyar nemzet irodalmának megismerésével együtt látnák fajuknak haladását, amely íme a magyar nemzet kulturájával karöltve fejlődött!

Igen fontosnak találom, — s ez értékében csak emelkedni fog, ha felső osztályban is tanítjuk — ha a *földrajzban* a szellemi s anyagi műveltség ecsetelésében összehasonlításokat teszünk; mert ez csak előnyére válhatik nemzetiségeinknek, ha esetleg saját fiai figyelmeztetik, oktalan gazdálkodásukra, kulturális áldozatainak csekély voltára, vagy egyáltalában nagyobb önművelésre ösztönzik véreiket, ami meg természetesen a *magyar nemzet* összműveltségét emelné; minél műveltebbek leszünk pedig mindannyian, annál inkább munkálkodhatunk békésen együtt egy még magasabb kultúra elnyeréséért!

Esetleg milyen nagyszerű praktikus eredményeket érhetünk el, ha pl. oláh nyelvű diákjaink figyelmét különösen felhívjuk tankönyveinkben is arra, hogy minő kezdetleges módon mívelik oláh polgártársaink földjeiket, mily nagy mértékben lehetne annak termelőképességét növelni, íme a magyar s német gazda jól megmívelt földje, közvetlenül mellette busásan fizet stb.

De hogy mindezen szempontok érvényesülhessenek, nem elegendő csak — lehetőleg nemzetiségi származású tanárok által írott — megfelelő tankönyveket adni, hanem feltétlenül szükségesnek s nagyon fontosnak tartjuk, hogy nemzetiségi vidéki középiskoláknál, lehetőleg ezen nemzetiségből származó tanárok alkalmaztassanak (esetleg igazgatók is), akik természetesen feltétlen hívei a magyar állameszmének, akik maguk is átestek ama nehézségeken, amelyek a magyar nyelv elsajátításával járnak s akik szükség esetén az alsó fokon a még magyarul egyáltalán nem, vagy csak rosszul beszélő diáknak *saját anyanyelvén is tudnának egyet-mást megmagyarázni.*

Talán különösnek tetszhetik ezen véleményem, de azt hiszem, kellő megfontolás után belátjuk ennek praktikus hasznát, amely még akkor is keresztülvihető, ha a középiskola több nemzetiség által lakott vidéken van, mert ennek megfelelően lehet a tanárokat megválogatni. Ha pedig ez mégsem lenne lehetséges, akkor lehetőleg oly magyar anyanyelvű tanárok legyenek ott, akik

annyira bírják az illető nemzetiségi nyelvet, hogy a *szükségmagyarázatokat* megadhassák.

Ha lesznek történelmi tankönyveink, amelyek a nemzetiségeket nem hallgatják agyon, hanem megfelelő mértékben szintén felölelik; ha a magyar irodalom egyes nemzetiségi származású íróink működését eléggé kidomborítja; ha ezek, valamint a többi tankönyv is egyszerű, világos magyar nyelven lesz megírva s ha a nemzetiségi nyelvet bíró tanárok kezében lesznek az idegenajkú diákok, akkor véleményem szerint a magyar nyelv s a magyaros szellem sokkal gyorsabban fogja meghódítani idegenajkú diákjainkat, mint az a mostani rendszer mellett lehetséges.

Dr. Schiff Péter.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

August Heisenberg: **Philhellenismus einst und jetzt.** Oskar Beck München 1913.

A hellének most folyó nemzeti reneszansza nem sok megértő hangot váltott ki az európai sajtó nagy többségéből. A franciák hagyományos filhellenizmusa mellett szórványos jelenség, ha itt-ott elfogulatlan és jóakaratú ítéletet olvashatunk a nagy nemzeti regenerációról, mely pedig sok tekintetben a mi, eszmékben sivár életünknek is lelkesítő például szolgálhatna. Hogy a minálunk manapság hallható és olvasható ítéletek mennyire a »Graeca sunt non leguntur.« középkori tudatlanságából erednek, fölösleges e közlöny olvasói előtt fejtegetnem. Aki ismeri és érti azokat a nemzeti mozgató erőket, mely a hellének szívét a nagy szabadságharcok friss lehelletével dagasztja ma is, aki valaha is előítéletek nélkül tudta értékelni a görög nemzet csodálatos fennmaradásában nyilvánult páratlan nemzeti energiát s akinek gondolkodását hasznosság vagy nemtörődömség eleve nem teszi az igazság meghallgatására süketté, néhányadmagammal együtt fog örülni ennek az irásnak, melyet Heisenberg professzor a müncheni Kunstgewerbehausban olvasott 1912 december 8-án, a harcvonalban álló görög hopliták javára. Reklamáció ez a görögséggel szemben nyilvánuló reálpolitika ellen; az ellen az ideáloktól az anyagi hasznosság merevségével elforduló mai sivár európai világnézlet ellen, mely oly messze távolodott a mult század hellén ébredésének nagyobb szívvel, nagyobb igazsággal ítélő korától. Ezt a teljesen indokolatlanul elfordult szimpátiát újra megnyerni s a jó barátokban oly szegény, s jó barátokra oly nagyon rászoruló kicsiny görögség igazát az igazság fegyverével védelmezni ennek a könyvnek nemes intenciója.

Világos vonásokkal rajzolt foglalatja a görög nemzet hatszáz éves küzdelmeinek, mely hol nyiltabban lobogó lánggal, hol rejtegetett zsarátnokban, de öröktűzzel szítja a függetlenség vágyát az

1453 május 29-iki gyásznap óta a görög lélekben. Az Ἁγία Σοφία-ban csak *félbe* hagyta a görög pap a misét, mikor hódító Muhamed bevonult a görög Byzantionba, s a görög nemzeti lélek *végét* álmodja még annak a misének a világ leghatalmasabb kupolája alatt. Álmodja hatszáz esztendeje, s hatszáz esztendő nemzeti aspirációiból nem engedett azóta egyetlen jottát sem. Vajjon *ismeri*-e a görög lelket, aki *meri* azt lenézni? Én *irígylem* tőle szegény magyar mivoltomban azt a páratlan nemzetkapcsoló hitet, azt a multjáról álmodva acélcselekvéssel jövőt kovácsoló erőt, azt a soviniszta, büszke hellén lángot. Ki ismer olyat nálunk? Szenvedésekben edzett nemzet lelkét becsülöm és szeretem benne. Máskor jobban értették, jobban becsülték ezt a küzdő hellén lelket. Máskor ideálokat is ismertek a föld hatalmasai s egész művelt Európa szíve dobogott meg a navarinói nagy napon. Akkor divat volt szinte a filhellenizmus, ma divattá vált a misohellenizmus. Akkor Byronja akadt a görög népnek, aki előre *álmodta* Hellas szabadságát, ma csak a történeti hűség regisztrálásáért is egy nemzet hálája fordul a Daily Telegraphy hadi tudósítója, az angol lovaskapitány Albert Trapman felé, aki e napokban közli a második balkán háború krónikáját, melyet autopsiából lehető hűséggel volt alkalma naplóba jegyezni. S a szemtanu feljegyzései a görög nép igazát s a görög nemzet becsületes humanizmusát igazolják. Ma kivétel a lelkesedő krónikus írása, akkor a filhellenizmusért lelkesedett egész Európa. Pedig akkor Metternich politikája volt hatalmon; ma »szabadok« lettünk, s rabszolga lett a lelkünk, melyből kiöltük az ideálokat. Gúny és lenézés a fizetség érte, ha melyik nép ideálokat merne hajszolni. Akkor az Európa-szerte ragadóssá lett, a bajor udvarban is túltengő hellénpártoló szellemnek, a szabadság lehére sáppadó Metternich próbált útjába állani; ma árva egynéhányan próbálnánk túlkiáltani az érdekei hajszolásában oly sívárlelkűvé vált európai közvélemény harsogását?...

Mennyi fényes lapját nyitogatja előttünk Heisenberg ennek az akkori német filhellenizmusnak, mely éppen Münchenben hatott legragadóbban, melynek királya reprezentálós kiadásaiból takarított a függetlenségért küzdő helléneknek. Rendkívül érdekes adalékokban világítja az akkori idők ideálokat felkaroló, lelkesült gondoklodásmódját, mely tárt karokkal fogad mindent, ami hellén érdeklődésének kedvez s amely Byron holtával még a legnagyobbat, az oly tartózkodó Goethét is magával ragadja. A görög szabadságharcok költészete akkor hatott először, s akkor a legmélyebben a németek között. S az egész német nép lelkesedése kísérte útjára a bajor földről kikerült első királyát a szabad Görögországnak... S mivé változott azóta a multak hangja? A görögség nemzeti regenerációja azóta is újabb, újabb küzdelmekben nyilatkozott; de volt-e, aki megértette, volt-e, aki megsegítette azóta a valaha rajongva ölelt nemzet ügyet? Gúny és káröröm kísérte az 1897-iki szerencsétlen végű könnyelmű próbát, s gúny és káröröm várta a mostani sikertelenségét. A sikerek persze »jóbarátokat« is szereztek *azóta*; de egészében véve Európa közönye, elfogultsága és szűkkeblűsége ma is érvényesül a görögséggel

szemben. Pedig: se kultúrtörekvésében, se csekély erőkkel elért eddigi fejlődésében nem gúny és lenézés, hanem a megértő lélek szimpátiája illetné joggal a területben megnövekedett, nemzeti lelkében eddig is nagy hellén nemzetet.

S a filhellenizmus fordulása nem a hellénekben, mimagunkban leli magyarázatát. Nem a hellén nemzet lett érdemetlenné a nagy szabadságharcok korának lelkes szeretetére. Ők fejlődtek, ahogy eszközeik engedték; nem rajtuk mult, hogy nem lehettek azzá, amit a rajongó filhellenizmus akkor *várt* tőlük: az ókori Hellas kulturájának a feltámadását! Nem ők, hanem az akkori filhellének helytelen felfogása söpörte el a ma is joggal megérdemelt filhellenizmust. *Az ókori hellén kultúra nem támadhat újra; a keresztyénség új Hellast teremtett Byzantionban*, s a mai hellén népnek éppoly becses öröksége a maga orthodoxus egyháza, mint régi klassikusai és örökszép műemlékei. S ezt a keresztyénséggel újra teremtett görög lelket át meg átjárja az antik művelődés éltető vize; de egészében ez a mai görög lélek nem az antik lélekből fakadó psziche. S mert mást vártak tőle, mint amivé fejlődhetett, sokan csalódtak benne. S aztán: amikor lelkesedtek a görög szabadságmozgalmakért, a reakciók kora volt a németeknél is, amikor a szabad szárnyalásra vágyó elnyomott lélek rokonérzéssel értette meg a küzdő hellén szabagságvágyát, s nemzeti hősei híján Miaulis és Kanaris zászlajáért lelkesült. Azóta nem *úgy* éheznek már szabadságra Európa népei, s a jóllakott ember nem akarja már érteni a szegény éhezőt. S az ideálok tűnnek, tűnnek... Technikai csodákért lelkesülünk; kit érdekelnek már ma antik ideálok? Politikai szükségből törökbarátok vagyunk, ki rokonszenvezne a török birtok-nyirbáló elnyomott göröggel? Úgy megokosodtunk azóta, mikor még ideálokat kergettünk, mikor még a filhellenizmus lánggal égett Európaszerte. Ma érdek lépett az ideálok helyébe... Dehát érdekből is — nem a görögség volna-e a mi mentő szigetünk a szlávság hatalmas tengerében?

(Budapest.) *Vértesy Dezső.*

»**A kirándulók zsebkönyve**« első kötetét írta meg dr. *Szabó Zoltán* egyetemi magántanár szakavatott tollával. Utmutatót nyújtott a lelkes tudós vele a növények gyűjtésére, konzerválására, növénygyüjtemények berendezésére és növénytani megfigyelésekre. Bőven találhatja fel a természetbarát e műben mindazt, amire botanikai szempontokat tekintve szüksége van, mert kiterjed e mű a virágos növények és harasztok gyűjtésére, megőrzésére csakúgy, mint a mohák, gombák és zúzmók, moszatok és charafélék gyűjtésére. De tovább megy, nem áll meg az egyszerű preparálásnál, hanem a meghatározás mikéntjét is megvilágítja. Úgy hogy becses ez mindazokra, kik a botanikával foglalkoznak, még pedig nemcsak a kezdőkre, de még a haladókra is, mert bevezetést nyújt a szerző még az önálló munkálkodás mikéntjébe is. Így különös tekintettel van a monografiák készítésére és az élettani megfigyelések végzésére. »A növények névjelzője« szerény című szakaszban pedig egész gazdag ismeretét

nyújtja a botanikában szokásos latin kifejezéseknek és helyneveknek, amivel még a szakembereknek is segédeszközt nyújtott. Fontos és igen becses dolgokat nyújt az eszközökről is és adja azok használati utasítását is. Továbbá a növények fotografozásába és lerajzolásába is bevezeti a kutatót. Nagy gondot fordított az iskolai, nevezetesen a pedagógiai gyűjtemények összeállítására, aminek főként az iskolák és a pedagógus szakférfiak látják a hasznát. Mindezt biztos tudással és széles ismeretű körültekintéssel nyújtja, utalva mindenütt az irodalomra. Elmondhatjuk e műről, hogy vele a szerző nemcsak derekas munkát nyújtott, de hasznosat is, s így művét az érdeklődőknek a legmelegebben ajánljuk, mert benne biztos segítőtársra lelnek mindazok, akik a botanikával foglalkoznak.

(Budapest.) *Dr. B. J.*

Beküldött könyvek és lapok.

Shakespeare összes színművei. Átvizsgált, vagy új fordításokban kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottága. XI. **A makrancos hölgy.** Újból fordította *Lévay József.* Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 2 K 40 f. XIV. **A windsori víg asszonyok.** Újból fordította *Rákosi Jenő.* Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 2 K 40 f. — XXIV. **Hamlet, dán királyfi.** Fordította Arany János. Budapest, Franklin-Társulat, 1914. Ára 3 K.

Világkönyvtár. Szerkeszti *dr. Pogány József.* Révai Testvérek e becses vállalatában a legújabb kötet *Lassalle:* **Alkotmány, szocializmus, demokrácia.** Fordította *Kunfi Zsigmond.* Budapest, 1914. Ára 1 K 90 f.

Modern Könyvtár. Szerkeszti *Gömöri Jenő. 387—388. sz.* Schiller Ottó **A szépség lényege és értéke.** Két dolgozat. Ára 40 f. — *389—390. sz.* Gottfried Keller **Ruha teszi az embert.** *Ormos Ede* fordítása. Ára 40 f. — *391—392. sz.* Magyar Költők XVI. *Kemény Simon* **Balkon.** A költő arcképével. Ára 40 f. — *393. sz. Bródy Sándor* **A felboncolt szív.** Ára 20 f. — *394—395. sz. Gajáry István.* **Az utolsó Drághfy** és egyéb elbeszélések. Ára 40 f. Mind az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása.

Magyar Könyvtár. *735—736. sz.* **Régi és új színművek.** Színházi bírálatok. Írta *Ambrus Zoltán.* — *737. sz. Vajda János* **Válogatott költeményei.** Kiadta *Császár Ernő.* — *738—739. sz. Selma Lagerlöf* **Helga.** Fordította *Benedek Marcel.* Mind *Lampel R.* kiadása. Egyes szám ára 30 f.

Olcsó Könyvtár. *Macaulay* **William Pitt.** Fordította *Kállay Béni* Ára 60 f. — *Gibbon* **Konstantinápoly eleste** 1453-ban. Fordította *dr. Bozóky Alajos.* Ára 40 f. — **II. Edvárd király.** Marlowe Kristóf tragédiája. Fordította *dr. Rózsa Dezső.* Ára 60 f. — *Franklin Benjámin* **A gazdagodás útja.** Fordította *dr. Báró Láng Mihály.* Ára 20 f. — Mind a Franklin-Társulat kiadása.

Jakab Lajos **Pedagógiai tanulmányok.** Dés, 1913.

Kommunista kísérletek az Unióban. Írta *dr. Schiff Péter.* Budapest Stephaneum r.-t. 1914.

A jelzők mondattana. Nyelvtörténeti tanulmány. Írta *Simonyi Zsigmond.* Budapest, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1914. Ára 5 K.

Bildertafeln für den Unterricht im Deutschen. 35 Anschauungsbilder mit erläuternden Text, Übungsbeispielen, einem Abriss der Grammatik und einem systematisch geordneten Wörterverzeichnis. Preis M. 3·50. — Ferdinand Hirt et Sohn in Leipzig, 1914.

Irodalomtörténet. Szerkeszti *Pintér Jenő.* 1914. Április. *Szász Károly* elnöki megnyitó beszéde. *Horváth János* titkári jelentése. *Pintér Jenő* Id. Szinnyei József emlékezete. Kisebb közlemények *Eckhardt S., Simai Ö., Fehérváry D., Trócsányi Z., Marót K., Gesztesi Gy., Sik S., Király Gy.* és *Kastner J.* tollából. — **Magyar Paedagógia.** *Dr. Finászy Ernő* közreműködésével szerkeszti *dr. Imre Sándor.* 1914. Április. *Benisch Arthur* Magyar iskolapolitika. *Gy. Nagy József* Diderot pedagógiája. *Somogyi Géza* A középiskolai reform és a népiskola. *Bihari Ferenc* Az internátusok állami felügyelete. Továbbá, *Kornis Gyula, Székely György, Teveli Mihály, Urhegyi Alajos, Prohászka Lajos* és *Szőts Gyula* cikkeivel. — **Magyar Nyelvőr.** Szarvas Gábor folyóirata, szerkeszti és kiadja *Simonyi Zsigmond,* a M. T. Akadémia r. tagja.

Athenaeum Könyvtár. Legújabb kötete ennek az elterjedt vállalatnak *Kóbor Tamás* **Cognac-idillek** c. munkája. Novellák. A könyv kiállítása, mint az Athenaeum Könyvtár minden kötetéé: mintaszerű, az ízléses kötésnek borítéklapját Basch Árpád finom illusztrációja díszíti. Ára 1 K 90 f.

KRÓNIKA.

A Közlöny szerkesztője szabadságon. A Közlöny szerkesztője *dr. Lévay Ede* egyéb nagyobb mérvű elfoglaltságára való hivatkozással a f. tanév végéig szabadságot kért. Ennek alapján a vezetőség úgy intézkedett, hogy a Közlöny szerkesztését az új szerkesztő hivatalba lépéséig *dr. Marczinkó Ferenc* egyesületi titkár végezze.

Áthelyezés. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter dr. *Lévay* Ede budapesti VIII. ker. áll. főgimnáziumi r. tanárt a budapesti V. ker. áll. főreáliskolához áthelyezte s egyszersmind az intézet ideiglenes vezetésével is megbízta.

Jutalmazott pályamű. A Szent-István-Társulat történelmi pályázatán a »*Munkácstól Rodostóig*« c. pályamunkával az első díjat *dr. Schöner Ferenc* kartársunk nyerte meg. Örömmel adunk hírt sikeréről.

A miniszter a középiskolákról. A pénzügyi bizottság ülésén *Jankovich Béla* miniszter úr a következő kijelentést tette a középiskolákról: Hogy középiskoláink ezidőszerint tényleg rosszul vannak elhelyezve, azt elismeri, azt azonban nem merné állítani, hogy túlsok a középiskola. Nagy súlyt fektet a gyakorlati oktatásra és ezért a polgári iskolát a szakoktatással szorosabb kapcsolatba akarja hozni. A középiskolai reform elkészítésén a közoktatási tanács egész télen dolgozott, s annak munkálataiban maga is részt vett. Reméli, hogy a tanács munkálatait legközelebb bevégzi és akkor nem fogja elmulasztani a reformtervezetet a felekezetek hatóságainak beküldeni, s óhajtja is, hogy e tervezethez az összes érdekelt körök hozzászóljanak, hogy a törvényjavaslatot az összes vélemények meghallgatása után és lehetőleg valamennyi érdek figyelembevételével készíthesse el. *A felekezeti tanárok nyugdíjtörvényére nézve örömmel hozza a bizottság tudomására, hogy módjában lesz az erről szóló törvényjavaslatot husvét után a Háznak benyújtani.* Köszönetet mond a bizottságnak az iránta megnyilvánult bizalomért s ajánlja a költségvetés elfogadását. A bizottság a kultusztárca költségvetését egyhangúlag úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadta.

Az Uránia közgyűlése.

Az Uránia magyar tud. Egyesület folyó évi március hó 21-én tartotta közgyűlését, melyen *Molnár Viktor* elnök nagyszabású megnyitó beszédet mondott. Ebben kifejtette, hogyha egy kis nemzet érvényesülni és szerepelni akar a nemzetközi életben, úgy politikájának irányát nem állapíthatja meg önkényesen és függetlenül az uralkodó világpolitika irányelveitől és nem őrizhető meg politikájának tartalmát érintetlenül a nemzetközi nagy tervek és akarások kiszámíthatatlan erejétől.

A műveltebb államoknak új, kiaknázatlan és mennél nagyobb területű földre van szüksége, hogy saját polgáraik anyagi gyarapodását és ezzel a maguk hatalmát előmozdíthassák.

Ilyen imperiális politikát Magyarország nem folytathat. Ellenben kötelességünk oly imperiális politikát folytatni, hogy a külföldre szakadt és az új világba vándorolt magyarság százezrei és a magyar állam között állandó és szerves, kulturális és gazdasági közösséget létesíthessünk, továbbá ezt a közösséget állami hatalmunk és közgazdasági életünk érdekében hasznosíthassuk.

A reális magyar imperializmusnak ez az eszméje már régóta él az Uránia Tudományos Egyesületben. Igazolhatja ezt részben az a körülmény, hogy nemcsak Romániában, hanem az amerikai Egyesült Államokban is többször tartott ismeretterjesztő magyar előadásokat; másrészt az, hogy két ízben arra is vállalkozott, hogy megbízott embere vándorelőadásokat rendezzen az Amerikában élő hontársaink között.

E kulturális kapcsolat megteremtésének jelentőségét lekicsinyelni annyit tesz, mint megtagadni a benne felcsillámló magyar

imperiálizmus realitását. Mert mi is elmondhatjuk a németek császárjával, hogy a magyar birodalomból világbirodalom lett. A földgömb tele van hintve magyar munkásokkal, iparosokkal, mérnökökkel és művészekkel; a külföldnek egy-egy városában, mint Bécsben, Newyorkban, Clevelandban több magyar él együtt, mint Debreczenben, Szegeden és Kolozsvárott.

E százezrekkel való kulturális és gazdasági összeköttetés mielőbbi megszervezése oly fontos feladat, mely nemcsak Magyarország hagyományaival és boldogulásával, hanem létével és nem-létével is összefügg.

Azonban ilyen tisztán szellemi és kulturális közösségnek megteremtése az összeköttetés tartósságát és ennek állandó sikerét még nem biztosíthatja. Ily szerény eszközökkel az imperializmus merész gondolatát csak akkor szolgálhatjuk reális alapon, ha anyaországunk közgazdasági életét okkal-móddal a nemzetközi élet másik ideája, a kapitálizmus irányában fejlesztjük.

Azonban a tőke csak akkor válhatik életképessé, ha az ország népét teljesen átitatja az a józan gazdasági szellem, melynek talajából mint ismertető jelek a polgári erények virágoznak ki.

Azonban, hogy az eszmének realitása mily csekély, bizonyítja az a szomorú körülmény, hogy Magyarországon a polgár típusa tulajdonképen nem létezik. Ennek a fogalomnak »magyar polgár« mindezideig nincsen tartalma.

Pedig — és ez mutatja ennek a problémának súlyát — ma már az államfenntartó elem nem lehet más mint a polgárság; még nálunk is úgy anyagi, mint szellemi téren az az elem élteti és tartja fenn Magyarországot, melyből a nyugati nemzetek polgársága megszületett.

Idővel bizonyára nálunk is ki fog fejlődni a jó polgár típusa. Amint e fejlődés előfeltételeit biztosítottuk, hamarosan érezhetők lesznek azok az előnyök, melyek a polgári érzésekkel és gondolkodással együtt járnak. Nemcsak a kapitalizmus túltengéseivel, hanem az internacionalizmus veszedelmeivel is szembe helyezkedik a józan és hazafias polgári észjárás. Amint valahol a jó polgár típusa jelentkezik, megjelenik nyomában a helyes gazdálkodás típusa is.

Takarékoskodnunk kell és pedig nem azért, mert az szükséges, hanem azért, mert a takarékosságot erénynek, a polgári erények legszebbikének tartjuk. Így lesz eszményképe a takarékos polgár még az előkelő gazdagnak is, ha ez is takarékosság útján lett gazdaggá. Mert aki rendet tart üzletében, háztartásában, általán pedig gazdaságában, az derék emberként cselekszik és kivívja mások becsülését. Gazdagok vagyunk és leszünk nemcsak akkor, ha sokat keresünk, hanem akkor is, ha keveset adunk ki; és ha gazdagok vagyunk is, szegényekké leszünk, ha a megengedettnél többet adva ki — pazarolunk.

A jövedelem észszerű beosztásához, általán pedig a gazdaság ökonomizálásához nemcsak az anyagi értékekkel való gazdálkodás tartozik: gazdálkodnunk kell az idővel, testünk erejével és lelkünk érzéseivel.

Természetes, hogy a polgár fogalma közjogi vonatkozásában is messze kihatású. A jó polgár mélyen érzi, hogy tagja annak a közösségnek, melyben él és boldogul; klasszikus erénye, hogy minden időkben kötelességének ismerte embertársait és nemzetét tőle telhetően támogatni, köteles terhein felül jótékonysági, társadalmi, művészeti és állami célokra áldozatot hozni. Magától értetődik, hogy a jó polgár egyúttal jó állampolgár is, mert lelki természetéhez tartozik a hazafiság és hála az oly államhatalommal szemben, mely boldogulásának előfeltételeit megteremtette, melynek segítő, jóakaró és igazságos kezét az élet küzdelmeiben és ügyes-bajos dolgaiban annyiszor érezte.

Önként következik mindezekből az a konkluzió, hogy úgy az államnak mint a társadalomnak aktuális és nagy kötelessége a polgári tevékenységet minden úton-módon elősegíteni.

Ebbe a gyakorlati élet által is sürgetett politikába bele kell kapcsolni az iskolát is. Mert elsősorban az iskolának kell biztosítania az új exisztenciák megalapozásának és további megélhetésének mennél tágabb lehetőségét; és mert a mai társadalomban és annak szellemében csak úgy lehet egészséges változást előidézni, ha az iskola is segítségére siet az életnek, és általában, ha a polgári szellem meghonosítására az állam minden tényezője öntudatosan és rendszeresen összeműködik. Ide kapcsolódik az Uránia Tud. Egyesület működése is, mely felvilágosító és rendszeres felolvasásaival, valamint általában az iskolán kívüli oktatással szolgálja a polgári társadalom kulturális és gazdasági érdekeit. Megállapíthatjuk, hogy ily irányban alig történt nálunk valami.

A magyar állam imperiális politikájának szétsugárzó fénye itt esik ránk, hogy az Urániának feladatát ebben az irányban is kijelölhessük. A siker érdekében nem kell többet elérnünk, mint hogy az anyaország és a külföld magyarjai között szellemi és kulturális közösség, állandó és szerves kapcsolat létesüljön és hogy népszerű felolvasásaink és különösen munkásgimnáziumaink által a művelt polgárságot megteremteni iparkodjunk. Kössék le bár belső és külső bajaink figyelmünket és erőnket, sohase feledkezzünk meg hivatásunkról és nyissunk legalább egy keskeny ösvényt e nemzetnek a beláthatatlan messzeségek dicsősége felé.

A nagyhatású elnöki megnyitó beszéd után a hivatalos jelentéseket terjesztették elő.

T. Ö. és Á. S. O. E. Az 1914 márc. 28-i igazgatósági ülésen részt vettek: Dr. Theisz Gyula elnök, dr. Szekeres Kálmán, Barák Imre, Baumgartner Alajos, dr. Romsauer Lajos, dr. Szabó Ernő, Széky István, Szőts Gyula, dr. Varga Bálint, dr. Zimányi Dániel, dr. Papp Dezső és Németh József.

Új tag: Szilágyi Sándor (Munkács); pártoló tag: Deák Miklós (Léva).

Baumgartner A. számvevő jelenti, hogy a számvizsgálók (Bielek Dezső, dr. Kreszneries Károly, Miklóssy Sándor) márc. 8-án átvizs-

gálták a számadásokat és rendben találták. Dr. Szekeres K. alelnök indítványára az igazgatóság felkérte számvevőt, hogy a következő ülésre a bevételről és kiadásról részletes elszámolást terjesszen elő, hogy tagtársainkat róluk kellően tájékoztassuk.

A kamatláb rohamos leszállítása egyesületünket is erősen érdekli; féléven belül $5^1/_2$-ről 4-re szállt le, úgy hogy az igazgatóság szükségesnek látta, hogy a Pesti Hazai kötvényeiből vásároljon, amelyek jövedelme 4·80—4·90-re tehető. Beható tanácskozás után az igazgatóság felhatalmazta az elnököt és számvevőt, hogy 50.000 K névértékű kötvényt vásároljon.

A vagyoni állapot kereken 140.000 K; évi segélyt ezidőszerint 20-an kapnak.

Dr. Romsauer L. az igazgatóság megbízásából azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy mi módon kárpótoljuk azon tagtársainkat, akiknek felesége előbb hal meg s gyermekeik viszont már nagykorúak. Elvi határozat helyett egyelőre az alapszabályok rendelkezése szerint jár el az igazgatóság, de a kérdést el nem ejti. Ugyanígy előjegyzésbe van véve már az elvált tagtársak azon jogigénye, hogy válásuk után kedvezményest jelenthessenek be.

Beérkezett adományok:

Budapest I. kerületi áll. főg.	M. I. adom.	(Baumgartner A.)	2.30 K
Brassói g. k. román	» Vizsgadíj 5%-a	(Ciortea A.)	23.10 »
Gyulai r. kath.	» Ifj. hangvers. jöv.-ből	(Németi I. ig.)	500.— »
Kiskúnfélegyházi áll.	» »	» (Igazgatóság)	100.— »
Soproni »Ifjúsági Tornakör«	dísztornája	» (Török M.) ..	80.— »
Verseczi főreálisk. ifj. hangverseny		» (Takács Gy.) ..	200.— »

Örömmel értesültünk, hogy a pozsonyi városi fiók hangversenye is fényesen sikerült. Az igazgatóság hálás köszönettel nyugtázza jegyzőkönyvében és e helyen a befolyt adományokat.

Németh József
titkár.

Szünidei tanfolyam Kaiserslauternban. Az idei 9. évfolyamban lesz *a)* előkészítő tanfolyam júl. 15—aug. 1., *b)* főtanfolyam aug. 3—29. és *c)* pótló tanfolyam aug. 31—szept. 11. Ezeknek a tanfolyamoknak kettős célja van: nyelvtanulás külföldiek részére és a német kultúra legfontosabb jelenségeinek ismertetése. Az előadások elméletiek és főleg gyakorlatiak; ez utóbbiakhoz tartoznak a vitaestélyek és a kirándulások is. A tanfolyamokkal párhuzamosan halad egy békeszeminárium, melynek látogatása ingyenes és ahol a mozgalomnak vezetői fognak nyilvános előadásokat tartani. Az előadó tanárok német, francia és angol honosak. A tanfolyamok látogatásának díja a fenti sorrendben 40, 25 és 20 márka. Bútorozott szoba reggelivel havi 25—30 márkáért, teljes ellátással havi 90—120 márkáért (hetenként 25—30 márkáért) kapható. Részletes programmal és útbaigazítással szolgál a tanfolyam vezetője: *Ludwig Wagner, Kaiserslautern* (Rheinpfalz), *Hackstrasse 22.*

Adományok a segélyalapnak. Az *Athenaeum* irodalmi és nyomdai részvénytársaság 500 koronát, a *Magyar Országos Központi Takarékpénztár* 50 koronát, *Hornyánszky* Viktor könyvkiadó 20 koronát és *Singer* és *Wolfner* könyvkiadók 10 koronát adományoztak segélyalapunknak. Fogadják a nemesszívű adakozók e helyen is a vezetőség köszönetét.

A légy. Az Országos Közegészségi Egyesület folyóiratának, az »*Egészség*«-nek most megjelent kettős száma egész terjedelmében, 88 lapon keresztül, ezzel az egészségünkre olyan veszedelmes állattal foglalkozik. Tudtunkkal ilyen monográfia még a külföldi irodalomban is párját ritkítja, nálunk pedig valósággal eseményszámba megy. Gazdagon illusztrált tartalmából kiemeljük a következő cikkeket: Günther József: A légy; Kertész Kálmán: A házilégy természetrajza, A legyek természetes ellenségei; Sajó Károly: Légyírtás; Mellerné Miskolczy Eugénia: A légyellenes mozgalom a külföldön; Lobmayer Géza: A legyek okozta sebészi megbetegedések; Dalmady Zoltán: A légyveszedelem a trópusokban. Mindezek a közlemények szakszerűen, de mégis könnyen érthetően tájékoztatják az olvasót azokról a veszedelmekről, amelyek az embereket a legyek révén léptennyomon környezik. Megdöbbenéssel látjuk, hogy ezek a »szemtelen« rovarok leggyakoribb terjesztői a fertőző betegségeknek; de egyúttal megtanuljuk, hogy velük szemben miként védekezhetünk sikeresen. Erre a füzetre a középiskolában még külön hivatás is vár. A természetrajz tanára és az iskolaorvos külön órában ismertethetné és az önképzőköröknek is érdemes tárgyul kínálkozik. A légyszám *egy* koronának utalványon való beküldése mellett megrendelhető az Orsz Közegészségi Egyesület főtitkárnál (Budapest IV., Gróf Károlyi-utca 22.).

A Közlöny legközelebbi száma április hó 23-án jelenik meg.

GYÁSZROVAT.

Sepsikőröspataki *Szinte Gábor*, a budapesti VIII. ker. m. kir. áll. főgimnázium r. tanára március hó 24-én munkás életének 59-ik esztendejében 36 évi lelkes és buzgó tanári munkásság után, melyből 17 évet ezen intézetben töltött, hosszú szenvedés után csendesen elhúnyt. A megboldogult nemcsak kötelességtudó lelkes tanár volt, hanem a tudományos irodalomnak is értékes munkása. Etnografiai értekezései különösen a Székelyföldről nyerték anyagukat. Éveken át szerkesztője volt a *Rajzoktatás*nak, majd szorgalmas alelnöke a Rajztanárok Országos Egyesületének. Sírjánál *dr. Bán K. Aladár* a kartársak nevében, *Csizik Gyula* a Rajztanárok egyesülete részéről s egy tanuló az ifjúság nevében búcsúztatta el Szinte Gábort, akinek emlékét a kartársak, jóbarátok és az ifjúság ezrei hosszú időn át kegyelettel fogják megőrizni.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 január 21-től 1914 március 21-ig tagsági díjat fizettek:

1906/7-re: Kritza István (II.).

1907/8-ra: Király Pál (3 K), Rózsa Géza (6 K), Szilas Izidor.

1908/9-re: Danka István (3·50), Farkas István (5 K), Király Pál, Rózsa Géza, dr. Sebestyén Károly, Szilas Izidor.

1909/10-re: Danka István (6·60), Ederer Antal, Gálosné Tedeschi Klementin (II.), Király Pál, Podhorszky Győző, dr. Sebestyén Károly, Szilas Izidor.

1910/11-re: Csajági Béla, Ederer Antal, dr. Fogel Sándor, Gálosné Tedeschi Klementin, Király Pál (6 K), Rózsa Géza, dr. Szakáll Zsigmond (3 K), Szilas Izidor, Vörösz Sándor.

1911/12-re: Balogh Péter, Ederer Antal, dr. Fogel Sándor (6 K), Horváth István (Jászberény), Káplány Antal (1·49), dr. Kelen Ferenc, dr. Philipp Kálmán, Rézler Gyula (7·60), Rózsa Géza, Szabó Vladimir (5 K), Szilas Izidor.

1912/13-ra: Antal Márkus, Borsody Károly (3 K), Botár Imre (1 K), Dénes Ferenc (Székelyudvarhely) (II.), Dobó Zoltán (II.), Éderer Antal, Govrik Sándor (1·40), Gömöry János, Horváth István (Jászberény), Horváth János (Lőcse), dr. Janicsek József, Juvanczné Révész Irma, dr. Károlyi János, dr. Kelen Ferenc, Koppe Etelka, Kresznerics Károly (2 K), Kritza István, Láng Rezső, Lenner Emil, dr. Lersch Ernő, Matics M. András (II.), Molnár János (6 K), Nagy Elemér (II.), Novobátzky Károly, dr. Orbán Gábor, Podhradszky Kálmán (6 K), Rózsa Géza, Rubner Adolf, Szilassy Vilmos (5 K).

1913/14-re: Adamy Gyula, Alliquander Lajos, Ander Antal, Balrich Pál, Bakcsy Gergely (6 K), Baky István, Balás Ádám, Balázs Sándor (I.), Balló Aurél, Balló Emil, dr. Balogh Albin, dr. Banczik Sámuel, Baradlai Bertalan, Barla Szabó Titusz, Bauer József, Bálint Elemér, Bálint Károly, Bárdos Oszkár, Báthory Andor, Bátori Ármin (I.), Belóczy Sándor, Benedek Áron, Bertram Brunó, Berzeviczy Béla, Binder Jenő (Késmárk), Biró István (I.), Biró Sándor (I.). Bóbita Endre, Bogsch László, Bonyhádi Ede, Borsody Károly (5 K), Botár Imre (2 K), Böhm Gyula, dr. Böszörményi Sándor, Breznyák János, dr. Bruckner Győző, Csányi András, Csik Dániel, Csopey László, Csorba György, Csorba Károly, Csukás Géza, Csűri Bálint, Czigler Ignác, dr. Dávid Lajos (I.), Dekán Sámuel (I.), Demjanovich Andor (II.), Domby László, Ederer Antal, Edes Jenő (I.), Elekes Imre, Embery Árpád (I.), Endrei Gerzson (6 K), Erdélyi Alajos, Erdész Ernő, Erdős Tivadar, Erényi Elemér, Esztergályos Ágoston, Fazakas Gáspár (I.), Fejér Lajos, Fellegi Alajos, Félegyházy Antal (I.), Fischer Miklós, dr. Fodor Márkus, Friedländer Jakab (I.), Fuxhoffer Dezső, Fürész Róza, dr. Garda Samu, dr. Gál Kelemen, Glatz Ferenc, Govrik Sándor (6·60), Göllner Károly, Gönczy Lajos (I.), dr. Gréb Gyula, Grosz Ferenc, Grusz Frigyes, dr. Haraszti Sándor, Harsia Jusztinián (I.), Havas József, Hegyi Ferenc, Hlatky Miklós (I.), Hoch Ferenc, dr. Horváth Endre, Hulyák Valér, Jaklovszky Dénes (I.), Jamrich Béla (I.), Jancsó Béla (I.), Jankovich J. Mihály (I.), Jánosy Péter (I.), Jeanplong József, Jenei Pál, Kalmár Elek, Kalmár Jenő (I.), Karátsony Zsigmond, Karsai Ervin, Kassai Nándor, Kárpáti Kelemen, Kelecsényi Rezső, Kerekes Ernő, Király Lajos, Kirner Dezső, Kiss Albert, Kiss Lajos (Miskolcz), Klemensz János, Klimkó Károly, dr. Koch Nándor, Kolacskovszky Elza, dr. Kosztolányi Zoltán, Kovács Dániel, Kovács János (Bp. tan.-képző), Kovács János (Székelyudvarhely) (I.), Kovács Kálmán, Kozacsek Sándor (I.), Krantz Béla, Kresznerics Károly, Krémusz Róbert, Krizsán István, Krompaszky Miksa, Kurdilla Ferenc, Kutrucz Rezső, Laurovics Ferenc, dr. Láng Nándor, Lányi Kornél, Lászlo Gyula, Legányi Dezső, Lencsó Vilmos, Lengyel Miklós, Léber Gyula (5 K), Lindtner Mátyás, Makoviczky György (I.), Marcsek Andor, Marton István, Márkos Albert, Medgyesi Lajos, Mende Jenő, Mikolik Imre, Mohay Lajos (I.), Moldován Anna, Molnár János, Molnár Károly (I.), Mutschenbacher Gyula,

dr. Müller József (Sopron), Müller Lajos, dr. Nagy Dénes, Nagy János (Ujverbász), Nagy Miklós, dr. Német Gábor, Németh Illés, Nikházy Frigyes, Nikodémusz János, Noszky Jenő, Novotny S. Alfonz, dr. Nyiredy Géza, Nyusztay Antal, Oblath Richard, Olasz Gyula (I.), Osztie József, dr. Ottó József, Pallein János, dr. Pap Illés, Papp János (Fogaras), dr. Paulovics István, Paulovits Károly, Pál Gyula (I.). Pál Károly, Pálfi Márton, Pálla Jenő (I.), Pályi Gyula, Párkányi Gyula, Pásztor Mihály, Peczina Endre, Perényi Vilmos, Perger Kálmán, Peskó Ödön, Péter Pál, Péterfi Lajos, Pichler Pál, Podhradszky Kálmán, Poór Sándor, Porcs Kálmán, Pozsgay Piroska, Radó Simon, Rásó Ferenc, Ritter Jenő, Roch Gyula, Román József (I.), Roseth Arnold, Roth Márton (5 K), dr. Ruhmann Jenő, Samu János, dr. Scharbert Vilmos, Schermann Samu, Schill Salamon, Schöpflin Géza, Schwirián József, Seyfert Ottó, Séra Kálmán (I.), dr. Simon László, Soós Mihály, dr. Steinmeyer János, Strauch Béla, Strompf József, Szabados Gyula, Szabó Adorján, Szabó András (I.), Szabó Gizella, Szabó István, Szalay Jenő, dr. Szalóki Róbert, Szekeres Albert, dr. Szekeres Kálmán, Szentiványi Albert, Szentpétery Imre, Szepessy István, Szeybold Károly, dr. Székely József (Gyergyószentmiklós), Szénfy Zoltán, Szmetana Ágost, Szokol Károly, Szőgyi Gusztáv, Szutorisz Frigyes, Tárczy Károly (2 K), Teltsch Kornél, Theisz Jenő, Thern László, Thiering Gyula, Tompa Árpád (II.), Topperczer Rezső, Tóth Irén, dr. Tóth Sándor, dr. Tüdős István, Udvardy Sándor, Ujházy László, Ulmanek Gyula, Vajai Gyula, Vajda Károly, Vajnoczky Ferenc, Varga Antal. Varga Gábor (Mezőtur), Vass Tamás, dr. Várady Mihály, Vári Albert, Vértessy Sándor, Virág Oszkár, Vanház István, Vujsz János, dr. Wagner Lajos, Weber Artur, dr. Weisz Miksa, Weiszer Róbert, Wiedermann Gyula, Wiese Gyula, Winter József, Závodszky Levente.

Budapest, 1914. március 21.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.).

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

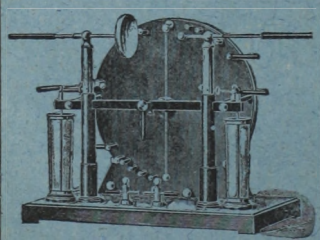

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *16. szám.* *1914. április 23.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

Egyesületi élet. Igazgatósági és választmányi ülés. *Marczinkó* Ferenctől. (729. l.) Felhívások egyesületi ügyekben. (734. l.) — Kolozsvári kör. *Nagy* Jenőtől. (736. l.) Fiumei kör. *Dr. Kallós* Zsigmondtól. (739. l.) — Székelyudvarhelyi kör. *Séra* Kálmántól. (740. l.) — Budapesti kör. *Dr. Kronberger* Edétől. (742. l.) Temesvári kerületi kör. *Dr. Gálos Rezsőtől.* (743. l.) — Eperjesi kör. *Saguly* Józseftől. (744. l.) — A történelmi reformbizottság ülése. *Szőts* Gyulától. (745 l.) *Külföldi tanügy.* A német középiskolai tanárok gyűlése. *K. F.*-től. (747. l.) *Könyvek és lapok.* Nemzeti ismertető könyvtár. *Dr. Jancsó* Benedektől. (750. l.) Beküldött könyvek és lapok. (752. l.) — *Krónika.* Kinevezések. T. Ö. és Á. S. O. E. *Tóth* Ferenctől. (753. l.) — Érettségi miniszteri biztosok. Az egységes középiskola. (754. l.) — Új tanári állások. III. Egyetemes tanügyi kongresszus. (755. l.) Az új Rangsor tanulságai. *Dr. Móczár* Józseftől. (756. l.) — A bártfai gimnázium. Gyászrovat. (De Gerando Antonina, Kiss Sándor, Kovács Kálmán. (758. l.) *Szavazólap.* (759.)

*

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

*

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

1 korona 90

NOVELLÁK. •• (382 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Guszti hadnagy. Elbeszélések. — **MAUPASSANT:** Horla és egyéb elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 16. szám. 1914. április 23.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti
Dr. MARCZINKÓ FERENC
I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4. hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETI ÉLET.

Igazgatósági ülés.

Az Egyesület igazgatósága f. évi április 17-én d. u. 6 órakor ülést tartott, melyen *Gaal* Mózes egyesületi alelnök elnökölt. Jelen voltak: *Jancsó* Benedek, *Sajó* Sándor, *Lévay* Ede, *Müller* József, *Rados* Ignác, *Balog* Mór, *Hancsókné Wolkenberg* Ilona, *Baumgartner* Alajos, *Marczinkó* Ferenc. Távolmaradását kimentette *Ries* Ferenc, *Usetty* Ferenc, *Imre* Sándor.

Sajó Sándor főtitkár előterjesztésére az Egyesület *tagjai sorába felvétettek: dr. Biró* L. L. Ányos pannonhalmi főiskolai tanár (aj. Balassa József), *Petres* Kálmán kolozsvári róm. kat. leánygimn. tanár (aj. a kolozsvári kör), *Beliák* Nándor, *Elekes* Pál, *Kálmán* László, *Király* László, *Földesy* Ferenc, *Szoják* Rezső, *Palotay* Antal, *Scholcz* Róbert aradi állami főreáliskolai tanárok (aj. Jancsovics Ferenc), *Haypál* Sándor szekszárdi áll. főgimn. tornatanár (aj. Wigand János), *Füster* Rezső, *Hamza* Győző, *Milosits* Károly, *Striczkó* Miksa tatai főgimn. tanárok (aj. Sajó Sándor), *György* Oszkár ungvári áll. főreáliskolai tanár (aj. Deli Géza), dr. *Schiff* Péter egri főreálisk. tanár (aj. Lévay Ede). Összesen 17 tag. Kilépését bejelentette 10 tag. Az igazgatóság az alapszabályokban előírt feltételek mellett e kilépéseket tudomásul vette.

A főtitkár jelentette továbbá, hogy dr. Balassa József tagtársunk volt tanítványai egykori tanáruk nevére alapítványt létesítenek. Az alapítvány kamataiból szegénysorsú egyetemi hallgatók — elsősorban tanárok árvái — kapnának segélyt. Az alapítók az Egyesületet kérték az alap kezelésének elvállalására. Az igazgatóság e kérést örömmel teljesítette s a Balassa József-alap kezelését az Egyesület nevében elvállalta. A főtitkár bemu-

tatta a Budapesti Tanárkörnek a tandíjszabályzat módosítására vonatkozó felterjesztését. Az igazgatóság a kör javaslatát a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz való felterjesztésre alkalmasnak nem találta. Az igazgatóság elfogadta az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének új alapszabálytervezetét azzal, hogy egyesületünk támogatni kívánja az Állami Tisztviselők Országos Egyesületét s ezért hajlandó az alapszabálytervezet 5. §-a alapján mint jogi személy tagul belépni az alapszabálytervezetben körülírt ama kötelezettséggel, hogy minden állami tagja után évente 20 fillér tagsági díjat fizet. Az igazgatóság tudomásul vette az elnökség azon intézkedését, hogy dr. Lévay Edének, a Közlöny szerkesztőjének másirányú elfoglaltságára való tekintettel az év végéig szabadságot engedélyezett s hogy a Közlöny szerkesztésével dr. Marczinkó Ferenc titkárt bízta meg.

Müller József pénztáros jelentése szerint az egyesület eddigi összes bevétele 19956 kor. 69 f. Kiadása 19082 kor. 48 f. Pénztári maradvány 874 kor. 21 fillér. Az igazgatóság a jelentést tudomásul vette s egyúttal elhatározta, hogy azon tagtársaknak, akik nagyobb tagdíjhátralékkal tartoznak, kérelmükhöz képest módot nyújt hátralékuknak részletekben való törlesztésére.

Rados Ignác a segélyalap állapotáról s a beérkezett segélykérvényekről tett jelentést. Jelentette egyúttal, hogy az *Athenaeum* 500 koronát, a *Központi Takarékpénztár* 50 koronát, *Hornyánszky Viktor* 20 koronát és *Singer* és *Wolfner* 10 koronát adományoztak a segélyalapnak. Az igazgatóság az adományokat hálás köszönettel fogadta.

Választmányi ülés.

Az egyesület választmánya f. évi április 19-én d. e. 9 órakor ülést tartott, melynek egyetlen tárgya: Intézkedés a tisztújítás ügyében volt. Jelen voltak: Gaal Mózes, Ries Ferenc alelnökök, Sajó Sándor főtitkár, Lévay Ede szerkesztő, Müller József pénztáros, Rados Ignác a segítőalap kezelője, Marczinkó Ferenc titkár, jegyző, Balog Mór, Baumgartner Alajos, Hancsókné Wolkenberg Ilona, Imre Sándor igazgatósági tagok; Ady Lajos, Ágner Lajos, Albrecht János (Pozsony), Arató Frigyes (Pozsony), Barthos Indár, Benedek Marcel, Bóbita Endre (Kassa), Bódiss Jusztin (Pannonhalma), Both István (Zilah), Bruckner Károly (Késmárk), Bozóky Endre, Dénes Lajos, Endrei Ákos, Fábián Lajos, Gedai József, Gombos Albin, György Lajos (Losoncz), Halász Bernát, Jakobei Dezső (Eperjes), Juvancz Iréneusz, Kalmár Elek (Lőcse), Kosári István, Kuncz Aladár, Krenner Miklós (Arad), Lengyel Miklós, Mazuch Ede (Ungvár), Makoldy Viktor, Máthé György, Madzsar Gusztáv (Makó), Madzsar Imre, Márton Jenő (Pozsony), Mikó Pál (Balassagyarmat), Müller László, Nádai Pál, Pintér Jenő, Privorszky Alajos, Pruzsinszky János, Samu István, Scherer Lajos (Losoncz), Schindler Gyula, Schmidt

Márton, Schuber Mátyás, Schuster Alfréd, Szende Gyula, Székely István, Szilágyi Sándor, Szuppán Vilmos, Tränka Anna, Trautmann Henrik, Vargha Bálint, Vida Sándor, Vonház István, Vujsz János (Eperjes), Waldapfel János és számos érdeklődő tag. Elmaradását kimentette: Dóczi Imre, Karai Sándor, Marusák Pál, Mikola Sándor, Ravasz Árpád, Róth Márton.

Az ülésen Gaal Mózes elnökölt. Az ülést megnyitván, jelezte a választmányi ülés feladatát s felhívta a főtitkárt, terjessze a választmány elé a köröknek és az egyes testületeknek a tisztújításra vonatkozó s a választmányhoz intézett kívánságait.

Sajó Sándor jelentette, hogy dr. Négyesy Lászlónak elnökké való jelölését kívánja: a budapesti X. ker. (tisztviselőtelepi) áll. főgimnázium, az újverbászi áll. seg. községi főgimnázium, a beszterczebányai kir. kath. főgimnázium tanártestülete, a nógrádhonti tanárkör, a szekszárdi állami főgimnázium 12 tanára, mint egyesületi tagok, a soproni áll. felsőbb leányiskola, a fehértemplomi áll. főgimnázium, a felsőlövői ág. hitv. ev. főgimnázium, a makói áll. főgimnázium, a pécsi áll. főreáliskola, a trencséni áll. fels. leányiskola, a szegedi áll. főgimnázium tanártestülete, a temesvár kerületi tanárkör, a temesvári áll. főreáliskola 17 tanára, a temesvári áll. főgimnázium 10 tagja, mint egyesületi tagok, a mezőtúri áll. fels. leányiskola tanártestülete, a nagyváradi tanárkör. A budapesti kör határozatát elfogadta a szepesi tanárkör és a soproni ev. főgimn. tanártestülete.

A jelentéshez először Kosári István szólt hozzá. A nyilatkozott körök és testületek nagy többsége Négyesy Lászlónak elnökké való jelölését óhajtja, de a tanárság nagy része épen hallgatásával azt mutatja, hogy más véleményen van.

A választmány e felszólalás után a beérkezett nyilatkozatokat tudomásul vette.

Napirend előtt *Krenner* Miklós szólalt fel. Vázolta az elnökség és az igazgatóság lemondása következtében előállott új helyzetet s ama véleményének adott kifejezést, hogy a tanárságnak a régi vezetőség köré kell csoportosulni, de a régi vezetőségnek a túlfinomult diplomácia helyett némileg más irányt kell követni. »A harcot a régi fegyverek megőrzésével és kiélesítésével és új fegyverek szerzésével kell folytatni.« A kibontakozást illetőleg határozati javaslatot nyújtott be.

Dénes Lajos: Nem fogadhatja el Krenner javaslatát s Négyesy Lászlónak elnökké való jelölését. Négyesy László nem nyilatkozott sem a jövőben követendő új utakról, sem a multban követett harcmodor hibáiról s ezért a feléje irányuló bizalmat teljesen érthetetlennek találja. Kéri a választmányt, küldjön ki jelölő-bizottságot, mely minden tisztségre aequo loco három jelöltet hozzon javaslatba.

Scherer Lajos: Hogy a tanárság küzdelme nem járt teljes sikerrel, annak oka nem Négyesy László, hanem maga a tanárság, mely mindig a vezetőség részéről való bíztatást várta, ahelyett,

hogy maga szorította volna a vezetőséget energikus lépésekre. Négyesy Lászlónak az elnöki állásra első helyen való jelölése feltétlenül szükséges; ezt várja a vidéki tanárság.

Ries Ferenc: Két párt áll egymással szemben. A régi vezetőség pártja az államhatalom meggyőzése, az új párt ennek legyőzése útján akar sikert elérni a tanárság küzdelmeiben. A tanárság maga van hivatva dönteni, melyik utat akarja követni. E döntést nem kell befolyásolni semmiképen s ezért ő elfogadja az aequo loco jelölést.

Kosári István: Ugyanezt kívánja.

Imre Sándor: Két kérdés vár eldöntésre. Először meg van-e a tanárság elégedve, másodszor: új vagy régi utakon haladjon-e tovább? A jelekből ítélve nincs egészen megelégedve, tehát új utak kellenek. Kik vezessék ez új utakon a tanárságot? Ebben sincs teljes egyetértés s úgy látszik, nem is lesz. Ezért azt proponálja, a választmány ne határozzon semmit a jelölőbizottság kiküldése előtt s ne adjon a bizottságnak direktívákat. A bizottság mindent megfontolva listát hoz, erre majd szavaz a tanárság. A döntő szó úgyis a többségé lesz.

Waldapfel János: A tanárságnak meg vannak adva a maga útjai: ne kérvényezzen, de ne is követeljen, hanem apró-cseprő dolgokkal nem törődve (Zajos tiltakozás.) végezze a maga dolgát. A mostani teendőket illetőleg járjon el az alapszabályok előírása, illetőleg az eddigi gyakorlat szerint.

Krenner Miklós, Dénes Lajos hozzászólása után Székely István energikusan visszautasította Waldapfelnek a tanárság küzdelmeire vonatkozó megjegyzését.

Gaal Mózes: Mielőtt a jelölőbizottság kiküldetnék, úgy a maga, mint *Jancsó* Benedek alelnök nevében a leghatározottabban kéri, hogy a jövő tisztikar megalakításában az ő személyüktől tekintsenek el. A jelölőbizottságba ajánlja: Madzsar Gusztáv elnöklete alatt Imre Sándor, Müller László, Both István és György Lajos választmányi tagokat.

Kunz Aladár: a következő bizottságot ajánlja: Imre Sándor elnök, Madzsar Gusztáv, Lengyel Miklós, Both István, Kosári István.

Még Waldapfel János is előterjesztett egy jelölőbizottságot, de javaslatát később visszavonta.

A választmány Ágner Lajos, Scherer Lajos, Mikó Pál felszólalása után névszerinti szavazással 30 szavazattal 27 ellen Kunz Aladár listáját fogadta el.

Gaal Mózes listájára szavaztak: Sajó Sándor, Lévay Ede, Müller József, Pintér Jenő, Ries Ferenc, Müller László, Székely István, Albrecht János, Bozóky Endre, Bobita Endre, Rados Ignác, Jakobei Dezső, Madzsar Imre, Scherer Lajos, Mikó Pál, Márton Jenő, Bódiss Jusztin, Fábián Lajos, Mazuch Ede, Schuster Alfréd, Waldapfel János, Szuppán Vilmos, Vonház István, Trautmann Henrik, Kalmár Elek, Szende Gyula, Marczinkó Ferenc.

Kunz Aladár listájára: Balog Mór, Kuncz Aladár, Samu István, Gedai József, Schmidt Márton, Vida Sándor, Ady Lajos, Hancsókné Wolkenberg Ilona, Kosári István, Endrei Ákos, Arató Frigyes, Krenner Miklós, Nádai Pál, Dénes Lajos, Halász Bernát, Bruckner Károly, Baumgartner Alajos, Tränka Anna, Benedek Marcel, Lengyel Miklós, Barthos Indár, Ágner Lajos, Juvanc Ireneusz, Szilágyi Sándor, Makoldy Viktor, Gombos Albin, Schindler Gyula, Máthé György, Schuber Mátyás, Vujsz János.

Mielőtt a jelölőbizottság tanácskozásra visszavonult volna, Schmidt Márton ünnepélyesen figyelmeztette a választmány tagjait, hogy bármiként dől is el a küzdelem, mindenkinek becsületbeli kötelessége az Egyesületet minden rázkódástól, károsodástól megóvni.

A jelölőbizottság hosszú ideig tartó tanácskozásának eredményét Imre Sándor, a bizottság elnöke hirdette ki: A bizottság minden körülményt lelkiismeretesen megfontolva egyhangúlag az aequo loco, tehát abc-sorrend szerint való jelölés mellett állapodott meg s ugyancsak egyhangú megállapodással a következő jelölést ajánlja:

Elnök: Négyesy László, Sajó Sándor, Schmidt Márton.

Fővárosi alelnökök: Balog Mór, Baumgartner Alajos, Dénes Lajos, Lévay Ede, Schmidt Márton, Székely István.

Vidéki alelnökök: Arató Frigyes, Gulyás István, Kalmár Elek, Krenner Miklós, Marsits Rozina, Ries Ferenc.

Főtitkár: Benedek Marcel, Sajó Sándor, Schindler Gyula.

Titkár: Ágner Lajos, Kronberger Ede, Marczinkó Ferenc.

Szerkesztő: Ady Lajos, Gagyhy Dénes, Szőts Gyula.

Pénztáros: Barthos Indár, Müller József, Romsauer Lajos.

Segélyalap elnöke: Kopp Lajos, Rátz László, Ravasz Árpád.

» pénztárosa: Rados Ignác, Szabó Péter, Szende Gyula.

A fürdőkonviktus elnöke: Endrei Ákos, Rázsó Géza, Usetty Ferenc.

A bizottság javaslatához elsőnek Sajó Sándor szólt hozzá:

A jelölés módját szerinte most, a jelöltek névsorának előterjesztése után lehet és kell megállapítani. Neki e tekintetben elvi s egyben személyi természetű kérése van. Az ülés folyamán elhangzott néhány fölszólalás pártokat, egymással szemben álló irányzatokat emlegetett. Ennek alapján a fölszólaló személyére nézve, mivel az ő neve is az elnökjelölteké közt van, úgy tűnhetik föl a dolog, mintha ő a Négyesy László személye ellen jelöltetnék. E látszat elkerülése céljából tisztelettel és komolyan kéri a választmányt, határozzon úgy, hogy a jelölés ne aequo loco, hanem sorrend szerint történjék. Oka és joga van a kérésre. Négyesy Lászlóval éveken át egy irányban s együttértéssel működött az egyesületben: e viszony erkölcsi oldalának és kötelező erejének bővebb fejtegetése nélkül kijelenti, hogy *Négyesy László ellen, vele szemben álló irányzat vagy párt képviselőjeként nem vállalja*

a jelöltséget. Ő főtitkári tisztségre hiszi magát komoly jelöltnek. A sorrend szerint való jelölés szokottabb is, a két helyen jelöltek személyét illetőleg a szavazó tanárságra nézve tájékoztatóbb is. Az egyesületet féltő szomorúsággal hallotta a mai fölszólalások egyikét-másikát. Egységre, együttérzésre s ennek alapján kifelé imponáló erőre van szükség! Közbeszólásokra megjegyezte végül, hogy éppen mivel mindenkor a férfias nyiltságra és határozottságra törekedett, engedtessék meg neki, hogy most is így cselekedjék: nem engedi meg, hogy akarata ellen rendelkezzenek vele; kijelentette, hogy *semmiféle párt vagy irányzat szolgálatába nem szegődik s ennélfogva inkább lemond az elnöki tisztségre való jelöltetésről.*

Madzsar Gusztávnak, *Ries* Ferencnek és *Dénes* Lajosnak a fölszólaló erkölcsi motívumait minden tekintetben méltányoló s a dolog lényegére nézve teljesen megnyugtató hozzászólása után *Sajó* Sándor az ügy ilyetén tisztázása után s azzal a föltétellel, hogy az ő fölszólalása minden balmagyarázatot lehetetlenné téve benne legyen az ülésről szóló jegyzőkönyvben, illetőleg tudósításban, belenyugodott az egész választmány által elfogadott aequo loco jelölésbe.

Waldapfel János, Imre Sándor, Lengyel Miklós, Kosári István, Both István, Juvane Ireneusz, Krenner Miklós, Schmidt Márton és Gaal Mózes hozzászólása után a választmány a jelölőbizottság javaslatát elfogadta s a szavazatok beküldésének határidejéül május 25-ét tűzte ki. Szavazatszedő bizottsági tagoknak: Sajó Sándor, Kosári István, Lengyel Miklós, Marczinkó Ferencet választották meg.

Még Dénes Lajos szólalt fel: A választmányi ülés pártatlan és tapintatos vezetéséért a választmány köszönetét tolmácsolja Gaal Mózes elnöknek. Megragadja egyúttal az alkalmat, hogy a ciklusnak utolsó választmányi ülésén köszönetet mondjon Négyesy László elnöknek, Gaal Mózes és Jancsó Benedek alelnököknek az egyesületben kifejtett buzgó és odaadó munkásságukért.

Ezek után elnök az ülést bezárta.

Marczinkó Ferenc
titkár.

Fölhívás közgyűlési ügyekben.

1. Közgyűlésünk július hó első napjain, a szokott időben lesz, később közlendő helyen. *Közgyűlési előadások* dolgában érdeklődő tagtársaink szíveskedjenek *Sajó* Sándor főtitkárunkhoz fordulni.

2. A közgyűlésen tárgyalandó *indítványokat* Alapszabályaink 53. pontja értelmében két héttel a közgyűlés előtt kell bejelenteni. Kérjük tagtársainkat, hogy az esetleges indítványokat legkésőbb *június hó 15-ig* küldjék meg az igazgatóságnak.

Fölhívás Köreinkhez.

Folyó évi közgyűlésünk egyik feladata lesz az egyesületi *választmánynak* a következő három évre való megalakítása. Tisztelettel kérem Köreinket, szíveskedjenek az alapszabályaink 31. d) pontja értelmében részükre fenntartott *választmányi tagsági helyek betöltéséről* idejében gondoskodni, a megejtett választásokról az fgazgatóságot külön jegyzőkönyv alakjában minél előbb, legkésőbb június hó 10-ig értesíteni. A köröktől bármi oknál fogva el nem foglalt helyek betöltéséről a közgyűlés fog gondoskodni.

Budapest, 1914 ápr. 22.

A főtitkár.

Pályázati hirdetés.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület pályázatot hirdet a budapesti *Tanítók Ferenc József Házában* és a kolozsvári *Tanítók Hunyadi Házában* betöltendő egy-egy ösztöndíjállomásra. Ez ösztöndíjakra egyesületünk tagjainak főiskolát látogató, jeles előmenetelű és jó erkölcsi magaviseletű tanuló fiai pályazhatnak. Az ösztöndíjállomással havi 22 koronáért lakás, fűtés, világítás, reggeli, ebéd, vacsora, mosás és orvosi kezelés jár. A fölvétel egy évre szól, de ugyanaz az ifjú több éven át is élvezheti az ösztöndíjat.

A születési bizonyítvánnyal, a középiskola VII. osztályának évvégi bizonyítványával, a VIII. osztály félévi Értesítőjével, illetőleg *index*-szel fölszerelt s egyesületünk igazgatóságához intézett bélyegtelen folyamodványok f. é. **május hó 10-éig** küldendők be titkári hivatalunknak.

Minden folyamodványhoz egy pontosan megcímzett és 45 filléres postabélyeggel ellátottt, az okmányok visszaküldésére alkalmas *levélboríték* is melléklendő.

A jelentkezéseket f. é. július hó folyamán az Eötvös-alap Osztóbizottsága intézi el, ő küldi vissza a folyamodók okmányait is.

Budapesten, 1914 április 22.

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület igazgatósága.

Fölhívás szavazásra.

Választmányunk f. é. április hó 19-én tartott ülésének határozata alapján a Közlöny mai számához *szavazó-lap* van mellékelve. Kérjük igen tisztelt tagtársainkat, hogy a szavazásban részt venni szíveskedjenek. *A szavazatok beküldésének határideje május 25-dike.* A jelölés *acquo loco* történt. Alapszabályaink értelmében csakis a választmánytól kijelölt 3—3 tag egyikére lehet szavazni. A fővárosi s vidéki alelnöki tisztségekre 6—6 jelölt van, ezek közül 2—2 jelöltre történik a szavazás. Egy sza-

vazó-lappal, nevük aláírásával, többen is szavazhatnak. Szavazatok levélben vagy levelezőlapon is beküldhetők. A szavazólapot tartalmazó borítékra e szó irandó: *szavazat.*

Budapest, 1914 ápr. 22.

A főtitkár.

Kolozsvári kör.

A Kolozsvári kör f. évi március 13-án tartotta IV. fölolvasó ülését. Dr. Fazakas József titkár jelentést tett az új köri tagokról. Az anyaegyesületbe beléptek: dr. Riesz Frigyes egyet. tanár, Petres Kálmán, Bakács Jolán úrhölgy, Kende J. Szevér, dr. Prikler Lajos, Torday József, Xántus János, dr. Zombory László a Marianum tanárai és dr. Császár Károly a polgári iskola tanára.

Az elnöklő *dr. Márki Sándor* egyet. tanár felkérte *dr. Török Imre* tb. városi főorvost előadásának megtartására.

A gyermeki test fizikai és pszichikai világáról nyert tudomásáról számolt be. Tekintetbe vette ama kort, amikor a gyermek az iskolába lép s elhagyva a szülői házat a magával hozott tudományokkal megkezdi a tanulást, amely lépésével tanár és tanuló között megkezdődik az élet további irányítása.

Minthogy az iskolába nem mind egészséges gyermekek kerülnek, szükséges, hogy a tanár az iskolaorvost meghallgassa s a nevelés irányítását annak javaslata szerint vezesse. Minden gyermeknél, mint az embernél általában az élettani megnyilvánulás különbözik a lélektani megnyilvánulásoktól. Nem áll az a tétel, hogy a szervi élet megnyilvánulásai mindig a lelki működések eredményeképen tekintendők, sőt ellenkezőleg, felfogása szerint a szervezet életfenntartása közben, a szervezetben lefolyó nagy vegyi folyamat közepette keletkezett belső tónus váltja ki a szervi mozzanatok összes nyilvánulásait s csak azután következnek a lelki tünetek kifejezései.

Igaz, hogy a lélekben lefolyó hangulat emelkedő vagy depresszorikus hatása a szervezetben bizonyos élettani processzusok változatait idézheti elő s szemünkben úgy tünnek fel, mint patológikus lelki tünetek, de minthogy szervi elváltozásról van szó, ez a maga megnyilvánulásában patológikus állapot s lelki tüneteknek ezek másodsorban tekintendők. A beteges szervezetet öntudatán kívül variáló külsőt mutat, ami téves ítéletre adhat okot s azon tanár előtt, ki ezen tünetek eredetének okát nem keresi, gyakran odáig mérgesíti a dolgot, hogy a szerencsétlen tanuló, ki maga egyáltalában nem is tud a gyakran (nagy) látható külső megnyilvánulásokról, áldozatul esik tanára és tanulótársai balvéleményének.

A jó paedagógia a jövendő társadalom alkotó elemeit részekre bontja, megkülönbözteti a normális és anormális gyermekeket, megtanulja a kettő közötti különbséget s a nevelés irányítását a nyert tapasztalatok szerint vezeti.

Minden veleszületett tulajdonság az ősanyag protoplazmájából ered s amilyen anyagból ered a tanuló szervezete, olyan lesz az iskolában is, hol a tanár felismervén a normális és anormálisokat, azokat kiválasztja, a tanítás szempontjából a szükség szerint jár el velök szemben, s akik tanulásra egyáltalában nem képesek, azokat lehetőleg gyógypedagógiumba helyezi. A tanuló életében legnagyobb szerepet játszik az átöröklés, amely lehet szervi, vagy jellembeli átöröklés. E kettőnek egymáshoz semmi köze s néha e külkörülmények behatása egyiken és másikon külön elváltozásokat idézhet elő.

Ezen elváltozásokból sejtheti a tanár a gyermek jövőjét s ott, ahol minden irányba jóindulatot fedez fel, kitünő eredményt ér el, jó neveléssel pedig a rossz indulatokon nagyon sokat segíthet. A nevelésre nézve elkerülhetetlen szükség, hogy a tanár a tanuló egész életét ismerje, tudja meg, milyenek a szülők és azok magaviselete, egészsége és családi élete. Ha ezt

tudja, akkor megóvhatja a tanulót, esetleg megmentheti a társadalomnak, ellenben könnyen kárba megy minden fáradsága. Az öröklött bajok, a rossz példa látása megingatja a gyermeket, energiája fokról fokra gyengülhet, cselekedetei törvényekbe ütköznek, de tekintetbe véve az előzményeket, profilaktikus eljárás mellett, helyes szisztémával jó irányba terelhetők. Nem mindig az átöröklés vagy a külkörülmények az okai a bekövetkezett visszamaradottságnak, — mert ha megvannak az okok, jó neveléssel kiküszöbölhetők. Azért szükséges a tanuló jellemével, képességeivel foglalkozni, hogy betekinthessünk jövőjébe, hogy tudjuk, miként kell velök eljárni. Igen fontos a tanulókra nézve a tanulás beosztása, berendezése és annak gyakorlati kivitele, nehogy a túldolgoztatásból unottság keletkezzék, vagy a rossz vezetésből kimerülés. Szem előtt tartandó a pedagógiailag és orvosi szempontból visszamaradottak állapota. A pedagógiai visszamaradottságnak leggyakrabban a pszichikus anomáliák az okai. Szükséges, hogy beosztott időben a tanulók testi, szellemi fejlődését, figyelőképességeit, magaviseletét, beszélőképességét megvizsgálják s az orvos a tanárral egyetértve adja meg a véleményt minden egyes tanulóra nézve. Azért kell az iskolaorvossal együtt vizsgálni, mert a tanároktól nem követelhető, hogy a testi épség s ezzel párhuzamban egyéb tünetek vizsgálásában is otthonosak legyenek. Az osztály csak akkor vezethető jól, ha a tanulók közötti megkülönböztetést állandóan nyilvántartják. A gyermeki természet és ebből folyó tulajdonságok variációja szülheti a szellemi fejlődés gyengeségeit. Ama tanár, aki a megkülönböztetés, mondjuk: a kiválasztás tanát szem előtt tartja, az a legjobb osztályt neveli. Olyan tanár keze alatt a még iskolába jártatható degenerált is előbbre haladhat, mintha ezen tant figyelmen kívül hagyják.

A tanulóknál az idegesség kifejlődésére exogén és endogén okok szerepelnek, de nem feltétlen következmény, hogy a visszamaradottságnak talán az idegesség lenne az oka, sőt azt hiszi, hogy a visszamaradottság nem is idegességből, hanem a nevelés körüli hibákból, a téves egyéni felismerésekből keletkezik. Éppen az exogén és endogén állapot figyelmen kívül hagyása szüli nem egy esetben a kimerülést. Egy ilyen kimerült gyermeket esetleg neuraszteniásnak tekintenek, pedig talán endogén terhelt volt s ha azt tekintetbe vettük volna, a megfelelő neveléssel háttérbe lehetett volna szorítani e terheltséget, mint az előhaladás akadályát.

A tanulók a pubertás idejében igen sok változáson mennek keresztül, ezért a pubertási idő minden fázisa megfigyelendő s teszem fel, hogy csak egyet említsek, az impulzivitást nem kell bűnnek felróni, hanem eszélyes gyakorlással rendes útra lehet téríteni. Az impulzivitás és vele a pubertás többi kellemetlen tünetei 1—2 év mulva elmulhatnak és minden jóra fordul anélkül, hogy a figyelmen kívül hagyás megkárosítsa a gyermek jövőjét. Még a degeneráltaknál sincs kizárva, hogy a pubertás vége felé meg ne szabaduljanak bizonyos kényszercselekedetektől. Igaz, hogy a degeneráltaknál sokkal nehezebben megy a javítás, de nem kizárt. Úgy képzeli, hogy a tanuló élete tanulmányozása feltétlen szükséges ahhoz, hogy kellően nevelni tudjunk. A nevelésben a gyermekélet akciológiája s a szükésges profilakcium elmaradhatatlan tényezők.

Sohase mulasszuk el a legbelsőbb vizsgálatot, ne legyünk csak törvényszerű tanárok, hanem amit a nevelés egészségtana megalkotott és empiriai úton még ezután megalkotni fog, tartsuk szem előtt állandóan, hogy meg tudjuk különböztetni a jót a rossztól, hogy a jó tanulónak, de a gyengének is elősegíthessük jövőjét. A tanárok sohase mondjanak a tanulók fölött olyan véleményt, mely megakadályozza a tanulót tanulmánya előhaladásában, inkább megismerve a gyermek erejét, módot találjanak arra, hogy minden tanuló hajlamának megfelelő nevelésben részesülhessen. A vélemény kimondásakor csak a helyes igazság keresendő s a gyermekre vagy a szülőre nézve terhelő soha ne legyen. A tanár könnyen megtalálhatja a tanításban, így a véleménye megadásában is a gyöngédséget, a szeretetet. A nevelés egészségtana odáig fejlesztendő, hogy se a tanuló, se a szülő ne szenvedjen, hanem a neveléstudomány fejlődésével édes magyar hazánknak minél több haszna lehessen.

Dr. Török Imre főorvos fölolvasását a kör tagjai roppant nagy érdeklődéssel hallgatták. A kör nevében az elnök legnagyobb örömének adott kifejezést afölött, hogy az előadó úr oly élvezetes módon nyújtott bepillantást a gyermek testi és lelki világába. Legelismerőbb köszönetének adván kifejezést, felkérte az előadó urat, hogy az előadását valamely szaklapban közzétenni szíveskedjék.

Másodiknak *Holló Károly* kegyesrendi főgimnáziumi tanár értekezett a mértani rajzolás tanításáról a hazai és külföldi középiskolákban. A fölolvasó ismertette a külföldi, különösen a porosz középiskolai mozgalmakkal kapcsolatban a matematikai oktatás fejlődését és a mértani rajzolásnak a gimnáziumba vonulását. Különösen a porosz reálgimnáziumot, mint a harmonikus képzésre alkalmas iskolatípust hazánkban is utánzásra méltónak tartja. A mértani rajzolásra fordított tanítási időt hasonlítva össze a fölolvasó, megállapítja, hogy e tekintetben a magyar gimnázium hátramaradottabb bármely állam gimnáziumával szemben. Ezt az aránytalanságot csak fokozná a matematikai bizottság javaslatainak érvényesítése és a matematika-geometriai oktatás alaposságát is veszélyeztetné. A jövő gimnáziumában kívánatos, hogy a mértani rajzolás kereteiben, éppen úgy, mint ahogy az ma van a reáliskolában, az elemi és konstruktív mértant, a gyakorlati ábrázoló mértant, esetleg elemi perspektívát gyakorlatilag képzett tanárok tanítsák.

Veress Vilmos hozzászólása után a kör ezt a kérdést áttette egy bizottsághoz, melynek tagjai: Thiering Oszkár, Deák István, Uzoni Imre, Nagy Gyula, Léber Gyula s ezenkívül az egyes iskolák kiküldött képviselői.

A kör nagy elismeréssel adózott az előadónak, kiváló szakképzettségű tagjának tartalmas előadásáért.

Utolsó pontnak következett a budapesti tanári körnek átirata a központi igazgatóság változása tárgyában. Erre vonatkozólag *dr. Fazakas József* indítványát fogadták el, amely a következő:

1. A tanárságnak hivatásából folyó és saját maga iránt tartozó kötelessége, hogy a küzdelmet, főleg a tanárkongresszuson kifejezett erkölcsi és anyagi érdekeiért, amelyek meggyőződése szerint, az iskolának is éppen úgy érdekei, abba ne hagyja, hanem teljes erővel az eddiginél még fokozottabb mértékben folytassa mindaddig, amíg azokat el nem éri.

2. A tanárság ebben a küzdelmében a vezetést bízza ezután is az Országos Középiskolai Tanáregyesületre, amely eddig is képviselője és irányítója volt a tanárság küzdelmeinek.

3. A tanárság a jövőben ne elégedjék meg a kormányhatalomhoz intézett kérésekkel, illetőleg felvilágosításokkal, hanem igyekezzék (egyesületi lapja, röpiratok, sajtó útján, nyilvános felolvasásokkal) közvéleménnyé tenni azt a meggyőződését, hogy amiért küzd, az nemcsak a tanári rend ügye, hanem elsősorban az iskola, a magyar művelődés ügye, tehát a legfontosabb nemzeti közügyek egyike, amelynek így a közvélemény súlya alatt és a társadalom sürgetésére az

országos politikában is fontos kérdéssé kell válnia; erre irányuló munkájában azonban a tanárság mindig csak oly eszközöket használjon, melyek méltók a tanárság önérzetéhez s erkölcsi jellemében.

Nagy Jenő,
köri jegyző.

Fiumei kör.

A fiumei tanári kör f. é. március 14-én dr. Mozog István főgimn. igazgató elnöklete alatt látogatott gyűlést tartott. A debrecseni körnek átirata a középiskolai reform tárgyában élénk helyeslésre talált annál is inkább, mert körünk az előző ülések egyikén Urbanek Sándor dr. javaslatára körülbelül azonos mepállapodásra jutott.

Ugyancsak helyesléssel fogadta a kör a Budapesti Tanári Körnek az Országos Középiskolai Tanáregyesület válságára és a jövő akcióra vonatkozó átiratát is, mely a lemondott vezetőséggel és különösen az elnökkel szemben érzett szolidaritást hangoztatva fokozottabb küzdelmet, a társadalomnak és a közvéleménynek ügyünk érdekében való szorosabb bevonását, a tanítósággal való erősebb kapcsolatot, a törvényhozásban kellő képviseletet, s egyesületünk lapjának ily irányú szerkesztését reméli. Körünk erre nézve a közel jövőben részletesebb direktivákat vár a megválasztandó vezetőségtől.

Azután dr. Kovács Géza folytatta és befejezte »A magyar irodalom tanítása a fiumei áll. főgimnáziumban« című, már megkezdett (l. Közlöny XLVII. 9.) dolgozatának bemutatását. Már a multkor áttekintvén a kérdésre vonatkozó teljes elméleti irodalmat és most ismertetvén a fiumei főgimnázium összes fennálló nehézségeit, multjának hagyományait, jelenének küzdelmeit és jövőjének elképzelhető lehetőségeit, megrajzolta azokat az utakat és módokat, melyek 1. a segédtudományok és az írásbeli dolgozatok, 2. az olvasmányok és az irodalmi tanítás metodikájában leghelyesebbeknek látszanak.

A stílustanítás első foka a megfigyeltetés, melynek eszközei: jeles írók olvastatása, példagyűjtemény és intenzív nyelvi tanítás; a második fok a rászoktatás, melyért kifogástalan stílusú könyvekre, az összes tanárok közreműködésére, magyar szaktanárra, sűrűn használt diáriumra és észszerű elvek szerint iratandó dolgozatokra van szükség; végül az egyéni stílushasználat foka következik, melynek kifejlődésére különösen oly témák kitűzésével nyújthat sok alkalmat az iskola, melyek nemcsak diszpozícióban, hanem invencióban is minél nagyobb szabadságot engednek. A legutóbbi miniszteri rendelet (V. K. M. 21,540.) és az Utasítások szem előtt tartásával egész tervezetet mutat be az írásbeli dolgozatok sorrendjéről az I. o.-tól kezdve fel a VIII.-ig. E tervezet alapelvei, hogy az előzetes megállapítás antididaktikus, a képzeleti vagy történeti tárgyú elbeszélések a fiumei viszonyok közt nem mellőzhetők, a dolgozatok száma havonta egy legyen, a tanár szabadsága és a tanuló közvetlensége ne legyen korlátozva, a példamondatok legfeljebb diáriumba valók, a haladás lassú és

tervszerű tempóban történjék, mindenképen iskolai dolgozatok készítésére törekedjünk. A retorika és poétika tanításában a műfajoknak, mint az emberi lelkiállapotok kifejezőinek megfigyelésére fektessük a fősúlyt. A belső sajátságok szerint rendezzük őket s csak jelenségeket figyeljünk meg rajtuk. Gyönyörűség és okulás forrásai legyenek az egyes darabok, ne száraz teóriák itt is, ott is sántító példái. A történeti fejlődés bemutatása nagyon hasznos volna nemcsak az irodalmi ismeretek gyarapítása, hanem a felületes gondolkodás kiküszöbölése érdekében is.

Az irodalomtanítás az olvasmányokon alapszik. Ezekkel elmét, szívet és jellemet nevelhetünk. Nem életrajzi, korrajzi és tartalmi magyarázat a figyelemkeltés, a magyar milieu hiánya és nyelvi fogyatkozások miatt kívánatos lesz, a két elsőből mindig több-több, az utolsóból kevesebb-kevesebb. Kisebb műveket, hol az érzés és gondolat burkoltabban jelenik meg, olvasson a tanár, de nagyobb elbeszélő és leíró darabokat a tanulók maguk, drámákat szereposztással. A hazafiság és erkölcs folyton figyelmünk tárgya legyen, míg az esztétikai értékelés csak a felsőbb fokozatokon és teljesen ismert művekre vonatkozóan foglalhat helyet tanításunkban. Költőket olvassunk főképen, mert ezek művei szólnak inkább a lélekből és a lélekhez. Ez okból is lehetőleg az iskolában olvassunk. Mai olvasmányaink különösen Fiumében megrostálandók. Egy részük egészen felesleges lévén, szó se legyen róluk. A maradék három csoportra oszlik. Az elsőkre, illetve részleteikre, a történelmi áttekintés kedvéért van szükség; közöljön belőlük a könyv szemelvényeket. A háziak csoportjába az érdekes és értekező dolgok tartoznak, melyeket nem fog ugyan mindenki elolvasni, de a lehetőségig szigorúan veendők; ezekből a könyv adhat tartalmi kivonatokat. Végül jönnek a mindenkitől okvetetlenül, tehát az iskolában elolvasandók, melyekről a könyvben csak esztétikai méltatás és történeti ismertetés legyen. E szempontok szerint megállapítható, hogy melyek legyenek az iskolai és házi olvasmányok, s melyekre van szükség a tankönyvben. Fölolvasó az összeállítás után arra a következtetésre jut, hogy a 6 alsó osztályban úgy elő lehet készíteni az irodalomtörténet tanítását, hogy a két felső osztály csupán adatok összeállítására és kibővítésére, valamint a fejlődés összefüggésének megállapítására szorítkozhatik.

A dolgozat igen élénk vitát keltett és különösen a dolgozatok iratása és javítása és a magyar nyeivi tanítás metodikája nyertek a vitában bővebb megvilágítást.

Dr. Kallós Zsigmond,
titkár.

Székelyudvarhelyi kör.

Az O. K. T. E. székelyudvarhely-kerületi köre március hó 26-án *Kovács* Dániel elnöklete alatt — a tagok nagy érdeklődése mellett — tartotta meg ez iskolai évben 5-ik rendes fölolvasó ülését.

Négyesy László dr. elnök és a központi igazgatóság lemondásával támadt helyzet volt elsősorban megbeszélés tárgya. Több hozzá-

szólás után a kör úgy határozott, hogy Négyesy elnök és a központi igazgatóság lemondását sajnálattal tudomásul veszi. Egyben úgy az igazgatóság, mint főleg Négyesy elnökkel szemben elismerését, köszönetét és legmelegebb háláját fejezi ki azért az odaadásért és önzetlen fáradozásért, mellyel a tanárság anyagi és erkölcsi javáért oly sokat küzködött.

Jancsó Béla róm. kath. főgimnáziumi tanár tartotta meg ezután fölolvasását: a fizika tanítása a reformközépiskolában címen.

Elsősorban azt fejtegette, hogy a fizika tanításának mai módja nem felel meg e tantárgy követelte fontosságnak. A fizika vezérszerepet visz ma a tudományok között s alig van olyan tudományág, mely eredményeit fel ne használná. Ezzel szemben a mai tanítás a fizika anyagát nem tudja a tanulók vérévé változtatni. Utal a panaszokra, melyek szerint a tanítás eredménye nem áll arányban sem a tanulók szorgalmával, sem az előadó tanárok buzgalmával.

A tanítás eredményének ki nem elégítő voltát: a mai tanítási rendszerben látja. Az *anyag* és *erő* fogalmának megismertetése — szerinte — szinte leküzdhetetlen nehézségbe ütközik. Az erő fogalmának szerepét a fizikai jelenségek leírásában a differenciál egyenlet fogalma nélkül nem lehet megérteni. Annál kevésbbé a *munka*, *energia*, *potencia* stb. fogalmát, melyek — úgyszólván — mind az erő fogalmán alapulnak. Ez fonák helyzet, melyet meg kell szüntetni. Erre két módot lát: vagy gondoskodni kell arról, hogy a tanuló birtokába jussun ama szellemi segédeszközöknek, melyek az ilyen magas absztraháláshoz szükségesek, vagy pedig meg kell elégedni a fizika új gyakorlati irányúbb tanításával, mely ezen elvont fogalmak elkerülésével csak a jelenségek külső leírására szorítkozik s lemond a jelenségek tudományos rendszerbe foglalásáról.

Mindkét irány mellett igen meggyőző érveket lehet felsorolni. A szorosan vett középiskolában s így a reformgimnáziumban is, előadó határozottan az első álláspont híve, míg a polgári iskolában megelégednék a gyakorlati iránnyal is. Az az örvendetes mozgalom, mely a matematikai oktatás reformja körül világszerte folyik, van hivatva lényegesen megkönnyíteni az említett elvont fogalmak bevezetését.

Előadó szükségesnek tartja, hogy a tudományos jellegű fizikát egy tisztán gyakorlati leíró fizikai oktatás előzze meg az alsó fokon a III. és IV. osztályban. A felső fokozatban a fizika részére három évet kér, heti 3 – 3 órával.

Fölemlíti, hogy ma a fizika egyes részeit, pl. az elektrosztatikát túlrészletezve tanítják, míg a fizika más, sokkal fontosabb ága, pl. a változó áramok tana, mostoha elbánásban részesül.

A reform a tanítás szabadsága jegyében oldandó meg. A tanterv csak általános elveket hangoztasson, de ne adjon szigorúan kötelező, uniformizáló tanmenetet. Hivatkozik a külföldre, ahol e tekintetben igen nagy a szabadság. Egy-egy fejezetet — a körülmények szerint — legyen a tanárnak szabadságában részletesebben kidolgozni, míg másokat csak felszínesebben. Szerinte egy-egy fejezet-

ben való nagyobb elmélyedés jobban kifejleszthetné a tanulók fizikai gondolkodását s így a tulajdonképeni cél könnyebben volna elérhető. Mert az kétségtelen, hogy a cél csak a fizikai gondolkodás kifejlesztése lehet, nem pedig egy bizonyos fokú lajstromozott anyag elsajátítása.

Végül szól a fizika és kémia kapcsolatáról és tarthatatlannak mondja azt az állapotot, mely a mai gimnáziumban dívik, mely szerint a kémiát más tárgyakkal kapcsolatban tanítják és nem önálló tantárgyképen.

Ezek után összegezi fejtegetéseinek eredményét s határozati javaslatba foglalja.

Luckhaub Gyula dr. szerint a fizika anyagának a felső fokozatban három évre való szétosztása csak azon esetben lenne keresztülvihető, ha a mai anyagbeosztás megváltoznék és a tanítást nem a mechanikával, de a fizika valamely más könnyebb részével, pl. a hőtannal kezdenék; különben a VI. osztályban való fizikai tanítást még kevésbé támogathatná a matematikai oktatás mint a mait.

Kovács Dániel fölemlíti, hogy a mai fizikai oktatásból a már fölöslegessé vált részeket — mint ballasztot — ki kell hagyni s azon részek tárgyalandók behatóbban, melyek a modern életre vonatkozással bírnak.

Dr. *Dobos* Ferenc a III. és IV. osztályos leíró fizika mellett, felhívja a kör figyelmét a fizikai gyakorlatokra, melyeket a reáliskolai kémiagyakorlatok mintájára — rendkívüli tárgyként — bevezetendőknek tart.

Ezek után a kör a fizikai oktatást illetőleg következőleg határozott:

1. A fizikai oktatás a reformközépiskolában a matematikai oktatás reformjával kapcsolatban oldandó meg.

2. Kör a leíró fizikának az alsó fokon a III. és IV. osztályban heti 2—2 órát szán.

3. A fizikai oktatás felső fokon a VI., VII. és VIII. osztályban három éven át heti 3—3 órában kapjon helyet s anyaga beosztása legyen tekintettel a matematikai oktatás reformjára.

4. A fizikai gyakorlatok a fizikai oktatás támogatására bevezetendők.

Séra Kálmán,
jegyző.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi március 27-én *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott az V. ker. főreáliskola tanácskozó termében.

Jelen voltak: Gaal Mózes, Görög Imre, Madzsar Imre, Beke Ödön, Bengyel Károly, Jólesz Béla, Lehr Andor, Szilágyi Sándor, Galamb Sándor, Ady Lajos, Szántó Samu, Endrei Gerzson, Hensch Artur, Hegedüs István, Balassa József, Széky István, Székely István, Szőts Gyula, Pintér Jenő, Fodor Gyula, Fellegi Alajos, Baumgartner Alajos, Németh József, Rázsó

Géza, Marczinkó Ferenc, Faragó Andor, Krompaszky Miksa, Kelecsényi Rezső, Mészáros Gyula, Verő Leó, Ágner Lajos, Juvancz Iréneusz, Radó Simon, Strauch Béla, Dénes Lajos, Balog Mór, Szabó Ernő, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, jelentette, hogy a febr. 27-én tartott köri ülés határozati javaslatait megküldte a köröknek. Ismertette a debreczeni körnek erre vonatkozó átiratát, melyet a Kör tudomásul vett. Ezután felkérte *Faragó Andort »A tanárok helyzete és jövője«* mult számunkban ismertetett előadásának megtartására.

A gyűlés *Elnök*, *Ady Lajos*, *Gaal Mózes* és *Dénes Lajos* hozzászólása után és mert előadó határozati javaslatait visszavonta, nem hozott külön határozatot.

Ezzel a gyűlés véget ért.

Kronberger Ede,
titkár.

Temesvári Kerületi Tanári Kör.

A Temesvári Kerületi Tanári Kör f. é. április 3-án *dr. Berkeszi István* elnökletével gyűlést tartott, hogy az Egyesület elnökválsága ügyében állást foglaljon.

Jelen voltak: dr. Berkeszi István, Amberg József, dr. Both Ferenc és Réday János igazgatók, dr. Banner Benedek, Lukács Béla, dr. Barabás Ábel, Gerő Vilmos, dr. Steiner Simon, dr. Trostler József, Lovas Imre, Farkas János, Gábor Áron, Csukovits Sándor tanárok és dr. Gálos Rezső h. igazgató, főtitkár, mint a gyűlés jegyzője.

Elnök a gyűlést megnyitja, üdvözli a megjelent tagokat és kéri őket, hogy az Országos Középiskolai Tanáregyesületben mindnyájuk által ismert okok és események következtében beállott elnök- és igazgatóságválság dolgában állást foglaljanak. Többek tárgyi hozzászólása után javaslatára a Kör *egyhangúlag* a következő határozatot hozta:

»A temesvári kerületi tanári kör rendkívüli közgyűlése tárgyalás alá vévén az Országos Középiskolai Tanáregyesület érdemes elnöke és az igazgatóság lemondása folytán beállott válságos helyzetet, a következőket határozta el:

1. *Dr. Négyesy László elnökünknek és az igazgatóságnak lemondására elegendő okot nem lát.*

2. *Csonkítatlan bizalommal viseltetik ezentúl is úgy Négyesy László elnök, mint az igazgatóság iránt és egyben kéri, hogy erre a bizalomra támaszkodva és ebből újabb erőt merítve további lelkesedéssel küzdjenek a tanárság igazáért és jogos érdekeiért.*

3. *A Kör e határozatáról értesíti úgy a központot, mint a vidéki köröket és felkéri azokat, hogy a válság megszüntetése végett dr. Négyesy László elnököt és az igazgatóságot lemondásuk visszavonására bírjuk.*«

Dr. Gálos Rezső,
főtitkár.

Eperjesi kör.

A kör április 2-iki gyűlésének két tárgya volt; egyik *Janicsek József* dr. kir. kat. főgimn. tanár előadása, másik a Tanáregyesület vezetőségének kebelében történt események megbeszélése, illetőleg az elnök és az igazgatóság lemondása folytán előálló új helyzetben való állásfoglalás. A gyűlés elnöke *Vujsz János* kir. kat. főgimn. tanár volt.

Janicsek József előadásának tárgya: *Az egységes tudat kiépítésének kérdéséhez a gimnáziumi nevelés-oktatásban.* Gondolatainak menete a következő:

Kiemeli, hogy a régi középiskola tanítványai a jelenlegieknél egységesebb és kerekdedebb tudatra tehettek szert, egyrészt az ismeretszerzés egyneműbb kútforrásai következtében, másrészt azért, mivel a tanárokat több közös pedagógiai jellemvonás tüntette ki, a tantárgyakat koncentrálóbb szellem hatotta át és az emberre vonatkozó ismeretek többségben voltak a természeti tárgyakra vonatkozókkal szemben. Hogy e tekintetben a jelen középiskola messzire elmarad a mult iskolája mögött, annak oka nemcsak a tudnivalók sokfélesége, amely a nagyobb összefoglalásokat és áttekintéseket megnehezíti, hanem — tankönyveink tanubizonysága szerint — az egymástól szétváló ismereteknek, nemkülönben a még ki nem próbált egyéni dolgoknak ama túlhalmozása, amely miatt tanítványainkat a különösről csak nehezebben, vagy alig is vezethetjük rá az általánosnak, az egyetemesnek, az összefoglalónak a megtalálására. Hozzájárul még az is, hogy az összefoglaló eszmék a tananyagtól gyakran különválva lebegnek ama ismeretek fölött, amelyekből azoknak kinőniök kellene. Akadálya továbbá az egységes tudat kiképzésének a középiskolára jelenleg háruló ama legújabb feladat, amelynek értelmében a tanulók egyéni hajlamainak és képességeinek kielégítésére a szakrendszert egyre jobban fogja növelni; ám ezzel egyúttal azt a »kétkulacsosságot« is, amely miatt továbbra is — sőt még inkább — kibékítetlen marad a történet-irodalmi és a természettudományi tanítás. Ez utóbbi ugyanis, mivel az alárendeltebb ismereteket nagyobb körülményeskedéssel fontosabb szerephez juttatta s a módszert mechanikusabbá tette, útját vágta ama absztraháló képesség szabadabb röptének, amely a régi középiskola tanítványaiban a filozófiai — illetőleg filozófiai jellegű — stúdiumok nagyobb száma, nemkülönben a latin nyelv terjedelmesebb használata következtében könnyebben kifejlődhetett. S mivel a természettudományok még külön is átvették az eszmetermelés szerepét, egyre nagyobb nehézséggel állunk szemben, hogy olyan tanulságokat vonjunk le, amelyek tanítványainkat az egész tananyagon való uralomra segíthetnék. Erre mégis törekednünk kell. Kell pedig akár a mostani változatlan, akár a jövő reformgimnáziumban, még pedig a kisebb indukciókat felölelő nagyobb indukciók gyakorlása útján, lévén minden tantárgyban akár hallgatagon, akár kifejezetten egy-egy általános igazságnak a magva, amely sem nem egyes koroké, sem nem egyes nemzedékeké, vagy szerzőké, hanem az egész emberiségé, az egyetemes emberé, az általános és egységes emberi tudaté.

A tárgyhoz szólva *Vujsz János* szintén azokat a körülményeket fejtegette, melyek az egységes tudat kiépítését gátolják. A kérdést olyan fontosnak tartja, hogy szerinte az egész ország tanárságának foglalkoznia kellene vele.

A tárgysorozat második pontjára nézve a kör azt határozta, hogy az elnökválság megoldását a választmány bölcseségére bízza és további állásfoglalását ettől teszi függővé.

Saguly József.
jegyző.

A történelmi bizottság ülése.

A történelmi bizottság március 24-én *Fest Aladár* elnökletével ülést tartott.

Jelen voltak: Gaal Mózes, Madzsar Imre, Görög Imre, Schindler Gyula, Molnár József, Kepes Ernő, Szőts Gyula.

Az *elnök* kívánatosnak tartja, hogy a mostani, esetről-esetre való összehívás helyett jour fix megállapításával állandóbb összeköttetés létesüljön a bizottság tagjai között.

Gaal Mózes javaslatára elhatározta a bizottság, hogy keddenként összejövetelt tart a Központi kávéházban (Ferenciek tere), hogy barátságos eszmecsere kíséretében előkészítse az időnkinti formális ülés tárgyát.

Az *elnök* bemutatta *Botár Imre* levelét, melyben mint vidéki tanár a bizottság munkájából részt kér és egyúttal a történettanítás V. osztályos anyagának feldolgozására ajánlkozik.

A bizottság szívesen fogadta Botár Imre önkéntes vállalkozását és Gaal Mózes javaslatára megbízta a jegyzőt, hogy a vidéki kartársakat szólítsa fel a Közlönyben a bizottság munkájában való részvételre.

Az *elnök* bejelentette, hogy az elnökség a bizottság emlékiratát átadta a miniszternek, az államtitkárnak és az V. ügyosztály fejének és mindhárom helyen szíves fogadtatásra talált.

Az ülés tárgya *Madzsar Imre* előadása február 10-én »A történettanítás előkészítése« címen tartott felolvasásának konkretizálása végett.

Madzsar Imre a felolvasásában fölvetett eszmét, vagyis a környezetből való kiindulást kísérletképen egy-két intézetben, lehetőleg kisebb városban szeretné megvalósítani. Ott egyszerűbb strukturát találunk, mely kiindulásul szolgálhat a kollektív fogalmakkal való megismerkedéshez, mint ahogy pl. a földrajznál eddig is megvolt a környezetből való kiindulás. Eddig a kollektív fogalmakat mintegy a gyermekkel veleszületett fogalmaknak tekintették.

Tecklenburg »Analytischer Stoff aus der Gegenwart« című művében kitünő útmutatással szolgál arra nézve, miként kell a kollektív fogalmakat a jelen viszonyokból kiindulva a gyermekkel elsajátíttatni.

Miként juthat el a tanuló a legnevezetesebb kollektív kategóriának, a nemzetnek, megismeréséhez? Kiindulunk az iskolai életből, azután áttérünk a városi életre. Az előbbivel az I. osztály I félévében elkészülhetünk, az utóbbi átnyúlik a II. osztályba is, ahol azután összefoglaljuk a tanultakat.

A felsőbb hatóság engedélyével a latin, magyar vagy szépírásból lehetne egy-két órát célunkra felhasználni.

A tanárnak tervszerűen elő kell készülnie feladatára. Az előadó mint I. kerületi tanár úgy képzeli ezt, hogy tájékozódnék a kerületbeli elemi iskolák szervezetére, közigazgatási viszonyokra, középületekre stb.-re nézve. Azután áttanulmányozná a tanulók törzslapját, hogy lássa, milyen iskolába jártak, milyenek a családi viszo-

nyaik. Így megvan a kiindulás alapja: a családi élet és az elemi iskola berendezése. Az ehhez fűzött megbeszélés bőséges anyagot nyújt a tanuló egyéni tapasztalatainak a jövő cél szempontjából való értékesítésére.

A középiskola szervezetének megismerésére jó módszert követ a gyakorló gimnázium, melynek tanárai az új tanulót körülviszik az intézetben és megismertetik a berendezésével.

A külső berendezkedéshez kapcsolódik a belső rend, mely minden társadalmi alakulatnak alapjául szolgál. Az iskolai életben megtaláljuk csirájában a társadalmi berendezkedésnek differenciálódását. A fegyelmi szabályok a rendelet és törvény fogalmával ismertetik meg a tanulót, alkalmazásuk a hatósági kormányzatról ad képet. Az igazságszolgáltatás fogalmát az iskolai fenyítés ismeretéből meríti a tanuló. Az önképzőkör a gyülekezés jogának embrionális gyakorlása. Az iskolának gazdasági szükségleteivel való megismerkedés a társadalom gazdasági berendezkedésének előképét adja. A tanulók játékában önként való rendtartás bizonyítja számukra a társadalmi rend szükségességét.

A városban tett séták alkalmával a társadalmi rend különböző funkcióit ad oculos demonstrálhatjuk. Így pl. az utcaszabályozást, a rendőrség feladatát stb.

A megbeszélések folyamán kialakult egyszerű tételeket írásba foglaltatjuk. Így azután a II. osztály 2. felében már kidolgozott fogalmakkal rendelkezünk, melyeknek tudatossá tételére egyszerű társadalomtudományt kellene írni, amilyen pl. Dörpfeld »Repetitorium der Gesellschaftskunde« c. könyvecskéje. Így már volna egy kis kánonja a történettanításnak. De ezzel a II. osztályban nem fejeződnék be a jelennel való foglalkozás, mert az öncél is volna: ismerkedjék meg a tanuló alaposan lakóvárosának viszonyaival.

Összegezve a jelen társadalmi viszonyaival való megismerkedés várható eredményét hármas szempontból tartja fontosnak: 1. a történettanítás szempontjából szükséges, 2. az állampolgári nevelés szempontjából hasznos, 3. mint stúdium igen érdekes lehet.

Görög Imre Herbart elvére támaszkodva megállapítja, hogy a jelennek bonyolult alakulatai sokkal távolabb állnak a gyermek lelkétől, mint a multnak pátriarkális viszonyai. Elismeri, hogy a jelen viszonyainak ismerete hozzájárul a kollektiv fogalmak tisztázásához. De mindenesetre figyelemmel kell lennünk a gyermek és a felnőtt lelki fejlettsége között való különbségre.

Schindler Gyula a jelen intézményeinek ismeretét igen fontosnak tartja. Hogy ezt miként használhatjuk fel a történettanításnál, erre nézve valami didaktikai útmutatóra lenne szükség, amilyen pl. az elemi iskolai tanításra nézve a Juhay-féle Vezérfonal. De a vezérfonalat is csak művészlelkű tanár tudja eredménnyel felhasználni, mert elsősorban a gyermek képzelőtehetségére kell hatnia.

Molnár József a mai viszonyok ismertetését szintén szükségesnek tartja, mert ezen az úton a gyermek a történeti fogalmakhoz jut közelebb.

Kepes Ernő megállapítja, hogy a történettanításban ma mindinkább előtérbe nyomul az a tudat, hogy a gazdasági ismereteket alaposan tisztáznunk kell. És ebben a tekintetben nagy mértékben felhasználhatók azok a tapasztalati ismeretek, melyeket a tanuló hazulról hoz magával. A történeti kollektív fogalmak ismeretének nagy etikai hatást tulajdonít.

Az *elnök* azon a nézeten van, hogy a jelen megértése nélkül a multat sem lehet megértetni. De osztja azt az aggodalmat, hogy a jelen viszonyok komplikáltsága gyakran nehézséget okoz. Azonban Herbart elvének követésével segíthetünk a bajon: haladjunk az ismertről az ismeretlenre. Ne merítsük ki a jelen viszonyok ismeretét, csupán szoktassuk rá a tanulót a megfigyelésre. A gyermeket az atavizmus törvényénél fogva leginkább a mondák érdeklik. A mondák világából kiindulva hassunk a gyermek fantáziájára és érzékítsük meg a kollektív fogalmakat.

Madzsar Imre bemutatja *Bürki:* »Verfassungskunde für Schule und Haus« című illusztrált könyvecskéjét, mely a svájci tanulót megismerteti a jelen viszonyaival. Megállapítja, hogy — amint már a Magyar Paedagógiában »A történettanítás reformja címen megjelent cikkelyében is kifejtette — ebben a tekintetben Herbart nézete revizióra szorul. A jelenre nem lehet általánosságban kimondani, hogy bonyolódott. Hogy a jelen viszonyainak ismeretéből szociáletikai haszon meríthető, azt szintén vallja. Olyanféle olvasókönyvet, mint a Bürkié, szükségesnek tart. De a gyermekek tapasztalatainak megbeszéléséből való kiindulástól közvetlenebb hasznot vár.

Görög Imre sem tekinti dogmának Herbartot. Ő azt a nézetet vallja, hogy a multból és jelenből, helyes pedagógiai érzékkel, egyaránt kell kiválasztani azt, ami a gyermek lelkéhez hozzáférkőzik.

Az *elnök* a gyermek egységes lelki fejlődésére nézve káros hatásúnak tartja azt a szakszerűséget, mely már a legalsó fokon is teljes mértékben életbe lép. Ennek ellensúlyozására kiváló hatással van az olyanféle olvasmány, amilyen De Amicis »Il cuore«-ja, mely az iskolai élet vonatkozásait teljesen felhasználja.

Görög Imre megjegyezte, hogy a magyar irodalomban Molnár Ferencnek »A Pál-utcai fiúk« című könyve hasonló szolgálatot tesz.

Az *elnök* az ülést bezárta.

Szőts Gyula,
jegyző.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

A német középiskolai tanárok közgyűlése.

Az idei, sorrendben a 6. »Oberlehrertag«, amelyet a német középiskolai tanárságnak hatalmas egyetemes szövetsége április 6—7-én tartott meg Münchenben, egyike azoknak a tanügyi eseményeknek, amelyekről már csak jogos önzésből is tudomást kell vennünk. S valóban, ha végigtekintünk az alább rövid összefoglalásban ismer-

tetett tárgyalásokon, nyomban észrevesszük, hogy az ott megvitatott problémák világszerte és jórészt nálunk is foglalkoztatják az elméket. Az iskolának az élethez való közelebb vitele és a felsőbb osztályokban tért hódító nagyobb tanulmányi szabadság szervesen összefügg a folyamatban levő középiskolai reformmal; a Jungdeutschland-mozgalommal rokon cserkészőrszem-intézmény nálunk épp most vajudik; a tanároknak tudományos és pedagógiai továbbképzése itthon is egységes szervezésre és céltudatos rendezésre vár; végre egy üdülőotthon megteremtése a tanárságnak olyan jogos öncélja, melyet a társadalom és a tanügyi hatóságok is örömmel üdvözölhetnek magának az iskolának szempontjából.

* * *

A tárgyalások sorát a különböző képviselőkből alakult igazgatótanács ülése nyitotta meg, amely a külföldi iskolák tudakozó intézete »Auskunftsstelle für deutsche Auslandsschulen« és a szövetségnek állandó sajtóügyi is ifjúsági irodalmi bizottsága részére anyagi támogatást szavazott meg. Szinte egyhangúlag elhatározták, hogy a 110.000 márkára rúgó császári jubileumi alapítvány és a Paulsen-szoboralap felhasználásával tanárok részére üdülő-otthont teremtenek. A birodalmi kancellárt felkérik, hogy az oly nagy haszonnal járó olaszországi régészeti tanfolyamokat újra megindítsa. A következő, 1916. évi közgyűlés színhelyévé Kölnt választották. A két napon elhangzott előadások rövid foglalatja a következő:

A középiskolai tanárok tudományos és pedagógiai továbbképzése (Dr. Speck — Steglitz). Ez még hiján van a kellő szervezetnek, melyre nem csupán egyes egyesületek és tanügyi hatóságok hivatottak, hanem a tanárság egyeteme. Ezen összpontosító törekvéseknek szolgálatában áll a berlini birodalmi múzeum és Uránia. — *A német középiskolák mint a németség tényezői a külföldön* (Fittbogen — Berlin). A német tanár nemzeti kötelességet teljesít, amikor (főleg tanulmányi és szünidei utazásai alkalmával) éber figyelemmel kíséri a külföldön fennálló német iskolákat és csatlakozik az e cél szolgálatában álló egyesülethez »Verein für das Deutschtum im Auslande«. Egy erre vonatkozó javaslatot határozattá emeltek. — *A külföldi német iskolák* (Dr. Gaster Antwerpen) Az előadó, aki az antwerpeni német iskolák igazgatója, utalt arra a nagy fellendülésre, mely a külföldi német középiskolák tekintetében az 1900. évi iskolareform nyomán beállott és a német tanárság és tanítóság évtizedes kitartó munkásságának köszönhető. Maguk a kormányok, tudatában lévén a német kereskedelemre és iparra háruló nagy előnyöknek, mind nagyobb támogatásban részesítik ezeket az iskolákat és az Antwerpenben, Brüsszelben, Bukarestben és Konstantinápolyban fennálló teljes középiskolák érettségi jogosítását elismerték. Ma már több mint 150 tanár és igazgató működik ilyen külföldi iskolában, holott 1900-ban alig volt több 10-nél. — *Jungdeutschlandbewegung* (Enzensperger — München). Az előadó a hallgatóság helyeslése között szállt síkra ezen Németországban hatalmasan felvirágzó mozgalom mellett, mely céljául tűzte ki, hogy

az ifjúságot erkölcsi és testi egészségben nevelje a haza szeretetére. Erre vonatkozólag több határozati javaslatot fogadtak el, amelyek az iskolának, tanári karoknak és rokon ifjúsági egyesületeknek céltudatos összműködésére vonatkoznak. Megelégedéssel említjük, hogy ugyanakkor erélyesen állást foglaltak a Wynken-féle legújabb nevelési rendszer ellen, mely az ifjúságot szinte szabadosságra csábítja és mint valóságos tévtan (Irrlehre) a nevelői és tanári lelkiismerettel merőben ellenkezik.

A középiskola mint az életre való nevelő (Hartmann—Bayreuth). Ünnepi előadásának bevezetésében az előadó utalt arra a csendre és nyugalomra, amelyre a nevelés és oktatás munkájának szüksége van, de egyúttal azokra a veszélyekre, amelyekkel az élettől való elszigeteltség jár. Majd azt fejtegeti, hogy mit kell az életre való nevelés alatt érteni? Nem az egyes ember életéről, hivatásáról, foglalkozásáról van itt szó, hanem arról, ami valamennyi ember életének, hivatásának, foglalkozásának közös kincsét és szükségletét teszi: alapos tudásról, edzett akaratról és az egésznek áttekintéséről. Mindebben pedig a régi és új pedagógia nem ellenségek, hanem karöltve járnak. Erre az egyetemen áttekintő és összefoglaló álláspontra kell a középiskolának helyezkednie. A régi iskola, igaz, a tanulásra, a könyvbeli ismeretekre fektette a fősúlyt, nem annyira meggyőződésből, mint a kor szellemének hatása alatt. Ezt ma avultnak és egyoldalúnak mondjuk, de ne felejtsük, hogy a hazafias és polgárias nevelés akkor is megvolt más formák között és talán mélyebben mint ma. Az akaratnak és az érzelmeknek fejlesztésére pedig a klasszikus irodalmak révén jutott bő alkalom. Ebben a tekintetben az új iskolára új feladatok várnak, amelyeknek csak úgy tehet eleget, ha a régi anyagot erősen megrostálja és a nemzet legújabb irodalmát használja fel áthidalásra a való életbe. A művészeti irány követelményeit is szemlélet alapján kell megelevenïteni az irodalmi remekek, az ének és a rajz segítségével. Az iskolának ebbeli törekvéseit a szülői háznak is támogatnia kell és az ifjúságot a szűk tantermekből minél gyakrabban ki kell vinni a városba, a szabad természetbe, a múzeumokba, a nemzet nagyjainak szobraihoz, sírjaihoz. Mindez kapcsolatban az iskolán kívül is űzött vándorlásokkal és észszerű testi kulturával hatalmasan fogja fellendíteni az ifjúságnak érzékét a valóságok és az élet iránt. Az új iskolának új feladatai azonban azt is megkövetelik, hogy a tanulmányi rendet új szellem lengje át. Az egyes tantárgyak elszigeteltsége helyett az egyesített erők elvéhez kell folyamodni és a különböző tanítási anyagot szervesen összekapcsolni, mert csak ez biztosítja a harmonikus kiképzést, minden nevelésnek végső célját.

A záróülésen elsőnek dr. Schunck — Nürnberg értekezett *a középiskolai tanárok tudományos és pedagógiai továbbképzéséről*. Kívánja, hogy az osztályok maximális létszámát szigorúbban tartsák be és az intézet vezetőjét tehermentesítsék az irodai munkától, hogy a tanárok tudományos törekvéseit jobban mozdíthassák elő; továbbá ugyanezen célból kívánja a tanári ösztöndíjak és szabadságolások szaporí-

tását. Legfontosabbnak tartja a főiskolai tanfolyamokat, amelyeket azonban nem a szünidőben, hanem a rendes tanulmányi időben kellene megtartani és szigorúan a tanároknak valódi szükségleteihez alkalmazni. — *A középiskolák felsőbb osztályaiban meghonosítandó nagyobb tanulmányi szabadságról* két előadó (dr. Poland — Dresden és dr. Löffler — Halle) értekezett. Szerintük ez a nagyobb szabadság főleg a kilencosztályú intézetek legfelsőbb osztályai részéra kívánatos, m. p. úgy, hogy 2 vagy 3 egyenlő értékű csoport szerveztetnék különböző tantervekkel. Másodsorban külön tanfolyamok szervezése is szóba jöhet. Valamennyi csoportban óraszám tekintetében is közös: a vallástan, történelem, földrajz, német és filozófiai propedeutika. E mellett az egyik csoportban az idegen nyelvek, a másikban a mennyiségtan-természettudományi tárgyak jutnának jobban érvényre. A csoportot maguk a tanulók választanák, de a prímába csak azokat kellene felengedni, — esetleg szigorított osztályvizsga révén — akik tehetségüknél és komoly akaratuknál fogva behatóbb tanulmányokra alkalmasaknak látszanak. A mennyiségtan-természettudományi csoportban a grammatikai oktatás elesik, a modern nyelvekben való társalgás és olvasás ellenben mindkét csoportban fenntartandó. Reáliskolákban az angol, gimnáziumokban a görög irodalom álljon első helyen. A bővített mennyiségtan-természettudományi oktatás felöleli a mennyiségtant, fizikát, vegytant, élettant és földtant. A gimnáziumban a fizika és vegytan, a reáliskolában az élettan és földtan lesznek főtárgyak.

A rendkívül látogatott kongresszus díszelőadással, kirándulásokkal és bankettel fejeződött be. *K. F.*

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Nemzetiségi ismertető Könyvtár. Szerkeszti *dr. Szabó Oreszt.* Budapest, 1913. V. kötet.

Dr. Szabó Oreszt évekkel ezelőtt igen figyelemre méltó irodalmi vállalat tervezetét adta ki egy előfizetési felhívás alakjában. A vállalat céljául a hazai nemzetiségek monografiaszerű ismertetését tűzte ki. A tervezet szerint mindenik hazai nemzetiség ismertetésére egy-egy kötet volt szánva, amelyet az illető nemzetiség etnikumát, műveltségi, gazdasági állapotát és politikai törekvéseit legalaposabban ismerő szakember ír meg tudományos módszerrel és tárgyilagos felfogással azzal a bevallott céllal, hogy tudományosan megismertetvén a hazai nemzetiségeket a magyar nemzettel és egymással is, a kölcsönös megértés és békés együttélés útjait tudományos és irodalmi eszközökkel is elősegítse és lehetővé tegye. Ismervén egy ilyen nagyobb szabású irodalmi vállalat sikerültének szellemi és anyagi természetű nehézségeit nem igen hittem, hogy Szabó Oreszt a magánember saját erejével, főleg pedig anyagi eszközeivel ezt a tervezetet megvalósíthassa. Szabó

Oreszt lelkesedése és bámulatos kitartása azonban diadalmaskodott, mert *öt*, illetőleg *hét* testes kötetből álló érdemes vállalata a mult hetekben elhagyva a sajtót, megjelent a magyar könyvpiacon.

Az I. kötetet maga a szerkesztő *Szabó Oreszt* írta a magyar oroszokról (a ruténekről). A kötet első és második szakasza a rutének demografiájával foglalkozik a legjobb hazai források alapján. A harmadik szakaszban a rutének történelmét és mostani lakóhelyükre való betelepedését adja elő rövid, de szabatos vázlatban. Az ötödik szakaszban a ruténség mai közművelődési, a hatodik szakaszban pedig közgazdasági állapotaival ismertet meg. A hetedik szakasz a ruténség néprajzát tárgyalja. A nyolcadik szakaszban pedig a politikai szempontból is aktuális úgynevezett *rutén ügyekről*: naptáregyesítés, schismatikus mozgalmak, kivándorlás tájékoztat. A kilencedik szakaszban a ruténség statisztikáját közli, amely, nézetünk szerint inkább helyén lett volna az első és második szakaszba a ruténség demografiájába beosztva, úgyszintén a *Függelék* gyanánt külön tárgyalt magyar liturgia is a nyolcadik szakaszban, az aktuális *rutén ügyek* között.

A II. kötet a hazai németséggel foglalkozik és pedig a *délvidéki németekkel* (a svábokkal) *dr. Czirbusz Géza* egyetemi tanár. A *dunántúli németséggel* (a hiencekkel) *Nitsch Mátyás*. Az *erdélyi szászokról Neugeboren Emil* országgyűlési képviselő ír igen tárgyilagos hangú és részletes tanulmányt, a *szepesi németségről* pedig *Bruckner Győző* ad világos és jól áttekinthető összefoglalást.

A III. kötetben *Pechány Adolf* tanár írja meg a hazai tót nép monografiáját. Igen értékes kötete *Pechány Adolf* munkája e nagyszabású vállalatnak. Belőle nemcsak a tót nép etnografiáját, közművelődési és gazdasági állapotát, hanem az úgynevezett tót nemzetiségi törekvéseket is megismerhetjük valóban tárgyilagos és igen világosan megírt előadásban.

A IV. kötetben *Juga Velimir* írja meg a hazai szerb nép monografiáját. A kötet első fejezetében a hazai szerbek történetével ismertet meg a legrégibb időktől kezdve *Csernovics Arzén* bejöveteléig és Csernovics Arzén bejövetelétől napjainkig. E fejezet kiegészítéseként megismertet a bunyevácokkal és a sokácokkal is. A második és a harmadik fejezetben a szerbek demografiai leírását adja. A negyedik fejezetben a vallási szokásokkal és az ünnepi szertartásokkal ismertet meg. Az ötödik és hatodik fejezet a szerbség etnografiai leírását tartalmazza. A hetedik fejezetből pedig megismerjük a szerbek közgazdasági állapotait. A nyolcadik fejezetben megismertet a gör. kel. szerb egyház szervezetével és vagyoni állapotával. A kilencedik fejezet tárgya a hazai szerbek tanügye, irodalma és művészete. A tizedik fejezetben pedig egy tárgyilagosan írt — talán igenis rövid — vázlat keretében megismerkedünk a hazai szerbek politikai törekvéseivel.

A vállalatnak legterjedelmesebb kötetét az *ötödik* alkotja, amelyet *Moldován* Gergely írt a magyarországi románokról. A magyarországi román népnek ehhez hasonló terjedelmű, tudományos és irodalmi értékű monografiája nemcsak magyar, de román és egyéb

nyelven sincs. Ez az 562 lapnyi terjedelmű hatalmas kötet megismertet a hazai román népnek úgyszólván egész életével. Igazán méltó alkotása Moldován Gergelynek, az alapos tudósnak és a kitünő írónak. A hatodik kötet első felében a temesés torontálvármegyei bolgárokkal, második felében pedig a krassószörényvármegyei krassovánokkal *Czirbusz* Géza egyetemi tanár foglalkozik.

Nem bírálatot, hanem csak ismertetést írtam *Szabó Oreszt* nagy vállalatáról, a *Nemzetiségi Ismertető Könyvtárról* és pedig azzal a szándékkal, hogy tanártársaim figyelmét felhívjam az igazán érdemes irodalmi vállalatra, mint a középiskolai tanítás igen kiváló, fontos eszközére. E vállalat ugyanis forrásul és segédeszközül szolgálhat a hazai történet és földrajz oktatásánál a tanár számára, azonkívül magánolvasmányul is odaadható a VII. és VIII. osztályos tanuló kezébe. A nem magyarajkú hazai nemzetiségeket — legyenek ők akár édes, akár mostohatestvéreink — részletesebben, alaposabban egyetlen más tudományos és irodalmi vállalat segítségével sem ismerhetjük és ismertethetjük meg jobban, mint a *Szabó Oreszt* által szerkesztett *Nemzetiségi Ismertető Könyvtár* segítségével. És ne feledjük, hogy a velünk egy hazában lakó nem magyarajkú nemzetiségeket mentől jobban megismerni és az iskolában is megismertetni, nemcsak tudományos és hazafias, hanem nagy nemzetpolitikai érdekeinket tekintve egyenesen bőrünkbe vágó kötelességünk is.

Dr. Jancsó Benedek.

Beküldött könyvek és lapok.

A svédrendszerű torna alapgyakorlatai. Irta *dr. Cselótei Lajos.* 248 ábrával. Forgalomba hozza a Stephaneum könyvkiadóhivatala. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28*a)* sz. Ára 4 korona.

A középiskolai fizikatanítás néhány kérdéséről. Irta *dr. Batta István* főgimn. tanár. Békés, 1914.

Darwin könyvtár. *5. sz. Diderot*: **Levél a vakokról** — *azokhoz, akik látnak.* Fordította *dr. Révész Géza.* Budapest, 1914. Ára 60 f. — *6. sz. Lamarck:* **A fajok átalakulása.** Fordította *Haner Viktor.* Budapest, 1914. Ára 60 f. — Kiadja a *Darwin* népszerű természettudományi folyóirat szerkesztősége, Budapest VI. Andrássy-út 60.

Idősb Szinnyei József emlékezete. A magyar irodalomtörténeti társaság 1914. évi március hó 7-én tartott II. rendes közgyűlésén felolvasta *Pinter Jenő.* Budapest, Franklin-Társulat nyomdája, 1914.

A gyermeki intelligencia vizsgálata. Binet Simon és mások módszere alapján magyar gyermekekre alkalmazta *Éltes Mátyás* gyógypedagógiai igazgató. *Dr. Ranschburg Pál* előszavával. Budapest, 1914. Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadása. Ára 4 K 50 f.

Történet és történetírás. Irta *dr. Márki Sándor.* A becses tanulmány, mint az *Olcsó Könyvtár* legújabb 1742—1745. számú füzete jelent meg a Franklin-Társulat kiadásában; ára 80 f.

KRÓNIKA.

Új egyetemi tanár.

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére a Nevemet viselő kolozsvári tudomány-egyetemen megüresedett ural-altáji összehasonlító nyelvészeti tanszékre *dr. Gombocz Zoltán* budapesti egyetemi magántanárt, a báró Eötvös Collegium rendes tanárát a rendszeresített illetményekkel a VI. fizetési osztályba nyilvános rendes tanárrá kinevezem.

Kelt Bécsben, 1914. évi március hó 15-én.

Ferenc József s. k.
Jankovich Béla s. k.

Új egyetemi magántanár. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Vértesy* Jenő dr. nemzeti múzeumi könyvtári segédőrnek a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán »A magyar irodalom története Kazinczy föllépésétől a legújabb időkig« című tárgykörből egyetemi magántanárrá történt képesítését jóváhagyólag tudomásul vette és az új magántanárt e minőségben megerősítette.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Szemerey* Gergely gyergyószentmiklósi áll. főgimn. helyettes tanárt a IX. fiz. osztály 2. fokozatába rendes tanárrá, dr. *Lautner* János békéscsabi ág. h. ev. főgimn. helyettes tanárt ugyanazon intézethez a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá kinevezte.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minisztérium a kisszebeni kath. és az aszódi ág. h. ev. főgimn. V. és VI. osztályainak a nyilvánossági jogot a folyó 1913/14. tanévre megadta.

A T. Ö. és Á. S. O. E. pozsonyi fiókja *Albrecht János* tanker. főigazgató, helyi fiók elnök kezdeményezésére az országos egyesület javára f. é. márc. 25-én a városi színházban matinét rendezett, amelyen a helybeli négy középiskola (áll. fels. leányiskola, kir. kath. főgimnázium, ev. líceum, áll. főreáliskola) ifjúságán kívül közreműködtek: Farkas Márta k. a. hegedűművész, Veszprémi Dezső kir. kath. főgimn. tanár, Schrödl Mária k. a., Pukánszky Béla líceumi tanuló és nem utolsó helyen a Pozsonyi Egyházi Zeneegyesület. A matiné, amelyre az előkészületek már két hónap óta szorgalmasan folytak, az erkölcsi sikeren kívül jelentékeny anyagi haszonnal — *700 kor.* — járt. Ezt az összeget a pozsonyi fiók az ezerkoronás *alapítótagsági díj* egy részeként az országos egyesület pénztárába küldötte be.

A helyi fiók megbízásából: *Tóth Ferenc*,
jegyző.

Kimutatás. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az alább megnevezett középiskoláknak f. évi június havi érettségi vizsgálataira *miniszteri biztosi* minőségben a következő tanférfiakat küldötte ki:

1. *A beszterczebányai tankerületben* a lőcsei kir. kath. főgimnáziumhoz és áll. főreáliskolához *Borosay Dávid* esztergomi kath. főgimnáziumi tanárt.

2. *A budapesti-vidéki tankerületben* az egri kath. főgimnáziumhoz *Andor József* központi szolgálatra berendelt áll. középiskolai tanárt.

3. *A debreczeni tankerületben* a miskolczi kir. kath. főgimnáziumhoz *Miklósy István* budapesti VII. ker. István-úti áll. főgimnáziumi tanárt, a nagykárolyi kath. főgimnáziumhoz pedig *Szijártó Miklós* igazgató, budapesti gyakorló főgimnáziumi tanárt.

4. *A győri tankerületben* a soproni kath. főgimnáziumhoz *Sajó Sándor* budapesti III. ker. áll. főgimnáziumi tanárt.

5. *A kassai tankerületben* a munkácsi áll. főgimnáziumhoz *Újházy László* budapesti gyakorló főgimn. tanárt.

6. *A kolozsvári tankerületben* a kolozsvári kath. főgimnáziumhoz *dr. Fodor Gyula* budapesti VIII. ker. áll. főgimn. tanárt.

7. *A nagyszebeni tankerületben* a brassói áll. főreáliskolához *dr. Szörényi József* budapesti II. ker. kir. kath. főgimn. tanárt.

8. *A nagyváradi tankerületben* a temesvári áll. főreáliskolához *Kemény Ferenc* igazgató, budapesti VI. ker. áll. főreálisk. tanárt.

9. *A pozsonyi tankerületben* a nyitrai kath. főgimnáziumhoz *dr. Lippay György* szegedi áll. főgimn. tanárt.

10. *A szegedi tankerületben* a szegedi kath. főgimnáziumhoz *dr. Ottó József* közp. szolgálatra berendelt áll. középisk. igazgatót.

11. *A székesfehérvári tankerületben* a székesfehérvári áll. főreáliskolához *dr. Sárkány Lóránd* dési áll. főgimn. tanárt.

Az egységes középiskola. Az Országos Polgári Iskolai Egyesület választmánya ülést tartott dr. Imre Sándor elnöklete alatt. Napirend előtt az elnök bemutatta dr. Sághy Gyula elnök lemondó levelét, a választmány a lemondást egyhangúlag tudomásul vette; egyben hatévi elnöki működéséért köszönetet szavazva, javasolja a közgyűlésnek dr. Sághy Gyula tiszteletbeli elnökké való választását. Az ülés főtárgya volt állásfoglalás a középiskolai reform és egyszersmind a polgári iskola jövőjének ezzel kapcsolatos kérdésében. Vajtó Jenő előadó a mai helyzetet jellemezve az egységes szempontok alkalmazásának szükségét fejtegette. Kimutatta, hogy a polgári iskola kérdését nem elszigetelten, hanem az általános iskolai reformmal együtt lehet megoldani, úgy hogy ebben a nemzet közgazdasági fejlődése biztosíttassék. E kérdéshez hozzászóltak: dr. Kovács János, Győri Vilmos, Glücklich Vilma, Zigány Zoltán, Biró Márk és mások. A tárgyalás végén a választmány egyhangúlag határozati javaslatot fogadott el, mely szerint nem a középiskolák egységesítésében, hanem az egységes, modern tartalmú központi helyzetű középiskolában látja a fejlődés szükséges

irányát; erre vonatkozólag alapos előkészítő munkát kíván, amelybe a polgári iskolai reformtörekvések is beleilleszkedhetnek. Addig azonban, az Országos Polgári Iskolai Egyesület a polgári iskola kifejlesztéséért az egyesüle' és a társadalom által megkezdett irányban tovább működik. Elsősorban kívánja a minisztériumtól, hogy a már megindított kísérleteket folytassa, a meglevő kísérleti reformiskolák sikeres működésének előfeltételeit, úgymint az önkéntességet, egyéb jogosítványokat és anyagi eszközöket pedig adja meg. Közérdekű tárgy volt még az Országos Oktató Szövetség létesítése, amihez a választmány örömmel hozzájárult s egyúttal az előkészítő ülésre kiküldte Böngérfy Géza, Mezey Lajos és Zigány Zoltán igazgató-tanácsi tagokat.

Új állami középiskolai tanári állások szervezése. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter elhatározta, hogy a középiskoláknál ötven rendes tanári állást szervez a IX. fizetési osztályban. Az új állások szervezésére az indította a minisztert, hogy a gyergyószentmiklósi, karánsebesi, nagykállói, kisvárdai, liptószentmiklósi, aranyosmaróti és ipolysági főgimnáziumokat, továbbá az ungvári és a szombathelyi főreáliskolákat fokozatosan fejleszteni kell, továbbá, hogy az 1883. évi XXX. törvénycikk úgy rendelkezik, hogy a rendes tanári állások száma nem lehet kisebb, mint a középiskolai osztályok száma. Mivel több helyen a torna tanítását más képesítésű tanárok végzik, elhatározta a miniszter azt is, hogy a tornatanítók számát néggyel szaporítja.

III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és Oktatószövetség. A III. Országos Középiskolai Tanárkongresszus, amely az elmult év november havában tartotta tanácskozásait, elhatározta, hogy megkísérli a köznevelés szolgálatában álló összes tényezőket a közös és egységes nemzeti kultúrmunka érdekében egymáshoz közelebb hozni. Azok az előzetes eszmecserék, melyeket e terv kezdeményezői s a Középiskolai Tanáregyesület megbizottai: Dénes Lajos, Endrei Ákos, Imre Sándor, Kalmár Elek, Kosári István, Krenner Miklós, Nádai Pál e kérdés felől néhány pedagógiai jellegű egyesület vezetőivel folytattak, eléggé biztatóak voltak a jövő tekintetében. Most már tehát arról van szó, hogy a terv realizáltassék és a szervezés munkája megindúljon. Ebből a célból fentnevezettek körlevelet bocsátottak ki a különböző tanügyi egyesületekhez, hogy a f. évi április hó 26-ikán, vasárnap délelőtt $^1/_2$11 órakor tartandó előkészítő értekezletre az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület helyiségében (VIII., Eszterházy-utca 14—16.) három-három kiküldöttük megjelenjen s ott az eszméhez való állásfoglalásukat kifejtse. Részvételük bejelentését, valamint egyesületük alapszabályainak egy példányát *Rázsó Géza* címére kérik (Budapest, V. ker., Markó-utca, állami főreáliskola) s ugyanő nyújt a hozzája fordulóknak ez ügyben felvilágosítást.

Az új Rangsor tanulságai.

Az új Rangsorban van 14 főigazgató (m. é. 15), 70 igazgató (m. é. 71), 13 gyakorló főgimn. r. tanár (m. é. 10), 257 VII. f. o. r. tanár (m. é 253), 332 VIII. f. o. r. tanár (m. é. 334) és 528 IX. f. o. r. tanár (m. é. 539). Összesen van főigazgató, igazgató és r. tanár 1214 (m. é. 1222). Növekedés: 3 gyakorló főgimn. és 4 VII. f. o. tanár, összesen 7. Apadás: 1 főigazgató, 1 igazgató, 2 VIII. f. o. és 11 IX. f. o. r. tanár, összesen 15. Megjegyzendő, hogy 2 új állami főgimnázium nyilt meg és több van fokozatos fejlesztés alatt.

A központba be van rendelve 1 főigazgató és 3 r. tanár. A főigazgatóságoknál szolgál 12 r. tanár. A budapesti tanárképző-intézetnél Roseth Arnold, a miniszterelnökségen Pechány Adolf, az Orsz. színművészeti akadémiánál dr. Sebestyén Károly, a Nemzeti Múzeumnál dr. Garda Samu, a Központi statisztikai hivatalnál Szigetvári Iván, a Keleti kereskedelmi akadémiánál dr. Popovics Iván, a kolozsvári tud. egyetemnél dr. Palágyi Menyhért, a Könyvtárak és Múzeumok Orsz. Főfelügyelőségénél Surányi Károly, a nagyváradi jogakadémián dr. Horváth Jenő teljesít szolgálatot. A központi és főigazgatói szolgálatot teljesítőknek, minthogy fogalmazói, titkári és tanácsosi munkát végeznek, a megfelelő cím és jelleg megadása és ennek megfelelő helyen való rangsorozása kívánatos, a többiek pedig saját intézeteik terhére és címe alatt volnának rangsorozandók.

Az állami középiskolák igazgatói és tanárai közt van rangsorozva 2 rendes hittanár is Bécsi Márton és Botár Gáspár. Az állami középiskolák igazgatói és tanárai közt van továbbá a magyaróvári kegyesrendi főgimnáziumnak 1 (IX. 523 sz.), a máramarosszigeti főgimnáziumnak 7 (IX. 296., 318., 383., 384., 418., 449., 465.), a privigyei kegyesrendi főgimnáziumnak 1 (IX. 513. sz.), a selmeczbányai kir. kath. főgimnáziumnak 2 (IX. 286. és 297. sz.), a szentgyörgyi kegyesrendi főgimnáziumnak 5 (IX. 403., 430., 456., 495., 501. sz.), a szilágysomlyói minoritarendű főgimnáziumnak 4 (IX. 443., 460., 488., 512. sz.), a tatai kegyesrendi főgimnáziumnak 3 (IX. 371., 306. 406. sz.) tanára, összesen 23 r. tanár. De találunk ezeknél az intézeteknél 1—2 kir. kath. tanárt is a tanulmányi alap tanárai közt rangsorozva. Végül az állami középiskolák tornatanítói közt van rangsorozva a szegedi városi főgimnázium és a rózsahegyi kegyesrendi főgimnázium 1—1 tornatanítója is (X. 34. és 40. sz.). E három utóbbi lelet sem a Rangor címével, sem a 83. középisk. törvénnyel nem egyeztethető össze. Tehát megállapíthatjuk, hogy nem állami középiskolát szolgál, vagy csak közvetve szolgál köztünk 50 tanár 4·16%. Az egész státusnak a főigazgatók 1·15%, az igazgatók 5·76%, a főigazgató című és VI. f. o. igazgatók 0·08%, a címzetes főigazgatók 0·08% (összesen 1—1), a címzetes igazgatók (összesen van 13, köztük csak 1 vidéki) 1·07 százalékát képezik.

Új igazgató lett 7, a VII. f. o.-ból 1, a VIII-ból 2, a IX-ből 4. Ez azt mutatja, hogy az idősebbeket minden igéret dacára sem

igen alkalmazzák az adminisztrációban. Ha tovább vizsgáljuk a Rangsort, a lőcsei kalendárium (Kalmár-féle névkönyv) segítségével azt találjuk, hogy a legidősebb igazgató 44, a legfiatalabb 10 éve tanít. Olyan, aki a 30 évet már kiszolgálta, van összesen 159 = 13·25%, köztük a 35 évet is kiszolgálta már 50 = 4·16%. Ez így oszlik meg: 14 főigazgató közül (30 évet szolg.) 12 = 85·75%, (35 évet) 5 = 35·75%, 70 igazgató közül (30 évet) 31 = 44·28%, (35 évet) 12 = 17·14%, 1130 r. tanár közül (30 évet szolgál) 116 = 10·26%, (35 évet) 33 = 2·92%. Kell pedig az új nyugdíjtörvény szerint összesen 34 évet 6 hónapot és 1 napot szolgálni.

A tanulságot kiki levonhatja. Csak azt jegyzem meg, hogy az új nyugdíjtörvény az ügyvédi és magánmérnöki gyakorlatból tetemes időt beszámít, nálunk azonban nemcsak az okleveles nevelősködésből nem számít be semmit sem, hanem még a nyilvános középiskoláknál eltöltött tanári éveket sem veszi mind tekintetbe. Igy van azután, — hogy más példát ne említsek fel — pl. a máramarosszigeti kegyesrendi főgimnáziumnál a 7 állami és 1 kir. kath. r. tanár szolgálata számít, ha bárminő szolgálatba lépnek is; ellenben a rendi tanárok és a Rend által alkalmazott világi tanárok szolgálata, még ha állami szolgálatba lépnek, sem számít semmit sem. Különben az állami szolgálatban a nyugdíjjogosultságtól eltekintve nem számít egyébnemű (községi felekezeti) tanári szolgálat sem, akár önkéntes állami szolgálatba lépés, akár az intézet államosítása által következett be. Igy vannak a VIII. f. o.-ban 24., 29., 30., 31., 32., 300. sz. alatt 21, 22, 29 sőt 42 éve szolgáló, a IX. f. o.-ban 91., 92., 140. sz. alatt 19, 20, sőt 32 éve szolgáló r. tanárok is. De egyiknek a neve után se látunk pótlékot, míg más ágazatban szolgáló tisztviselőknél elég gyakran előfordul. A bíráknál, katonatiszteknél magasabb fizetési osztállyal való nyugdíjazás is elég gyakori, tanárról még ilyet sem hallottunk. Ez miköztünk az egyenlőség és testvériség és ezért van olyan sok öreg tanár a Rangsorban.

Különben teljesen igaza van Ries Ferencnek, hogy minden bajunknak elsősorban magunk vagyunk az okai. Mást kértünk és kérünk, mint amit cselekedtünk és cselekszünk. Kértük és kérjük a 30 évet és szolgálunk, míg a szentmihálylova ki nem visz. Érezzük mindnyájan, sőt hangoztatjuk is, hogy az intenzív tanítás szükségessé tenné a heti óraszám leszállítását, mégis vállaltunk és vállalunk órát (ha fizetnek érte), amennyit csak bírunk. Egyetértés helyett viszálykodtunk, vagy csak partikuláris érdekekkel törődtünk. Mikor résen kellett volna lenni, mindent a vezetőségtől várva nagy bölcsen hallgattunk, vagy későn szólaltunk meg. Már pedig néma gyermeknek az anyja se érti a szavát; de hiába acsarkodik az anyjára az a gyermek is, aki csak akkor szólal meg, mikor már a tejesköcsög üres.

(Beregszász.) *Dr. Móczár József.*

Értekezlet a bártfai gimnázium ügyében. Ápr. 16-ikán, csütörtökön tartották meg Bártfán azt az értekezletet, mely hivatva volt dönteni a bártfai gimnázium fennállása ügyében. A közgyűlés résztvevőinek több mint $^3/_4$-ed része, élén a gimnázium jelenlegi igazgatójával, Erdős Tivadarral, azon szilárd nézetnek adott kifejezést, hogy a gimnáziumot életképesnek nem tartja, miért is annak beszüntetését fogja kérelmezni és a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy régibb igéretének teljesítéséért fog folyamodni, hogy Bártfán gimnázium helyett polgári iskola és kereskedelmi iskola állíttassék fel.

Jelentkezési felhívás. De l'Épée apátnak, a legelső siketnéma-intézet alapítójának és a siketnéma-oktatásügy világszerte ismert nagy apostolának »A siketnémák oktatása metodikus jelekkel« és »A siketnémák beszédtanításának művészete c. értékes műveit francia eredetiből magyarra fordította Szabó Imre, a siketnémák budapesti áll. intézetének hittanára. Ezeket a műveket a »Siketnéma-intézeti tanárok orsz. egyesülete« közkinccsé óhajtja tenni; és ha annyi érdeklődő jelentkezik, hogy a két mű együtt 2—3 K közötti áron forgalomba hozható, akkor egy kötetben ki fogja azokat adni. A jelentkezéseket elfogadja a »Magyar Siketnéma-Oktatás szerkesztő-kiadóhivatala. (Budapest, VII, Aréna-út 64.)

GYÁSZROVAT.

A kolozsvári magyar királyi állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium tanártestülete és növendékei mély megilletődéssel és fájdalommal tudatják, hogy *De Gerando Antonina*, az intézet megteremtője és nyugalmazott igazgatója, a nemzeti nőnevelés fáradhatatlan, lánglelkű apostola, 32 évi igazgatói működése után, nyugalomba vonulásának 2-ik esztendejében, f. é. április hó 6-án jobblétre szenderült. Földi maradványait f. hó 9-én helyezték a református egyház szertartása szerint az áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium helyiségeiből örök nyugalomba.

A Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia mély fájdalommal tudatja, hogy *Kiss Sándor* kir. tanácsos, a Ferenc József-rend lovagja, a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémiának 32 éven át tényleges s 3 év óta nyugalmazott nagyérdemű igazgatója életének 65-ik évében f. hó 5 én hosszas szenvedés után elhúnyt. A boldogult földi maradványait a Kereskedelmi Akadémia dísztermében f. hó 7-én d. u. 4 órakor a református vallás szertartása szerint a helyi köztemetőben helyezték örök nyugalomra.

A zilahi ref. Wesselényi-kollégium elüljárósága és tanári testülete mély fájdalommal jelenti, hogy a főgimnáziumnak legifjabb rendes tanára, *Kovács Kálmán*, életének 28-dik, buzgó tanári működésének 5-dik évében, kínos szenvedés után f. évi április hó 17-dikén Budapesten elhúnyt.

Kiadótulajdonos: Az Országos Középiskolai Tanáregyesület.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Beküldendő május 25-ig.

SZAVAZÓ-LAP

az Országos Középiskolai Tanáregyesület tisztviselőinek jelöltjei az 1914—1917. évi ciklusra.

ELNÖK:

Négyesy László, Sajó Sándor, Schmidt Márton

FŐVÁROSI ALELNÖKÖK:

Balog Mór, Baumgartner Alajos, Dénes Lajos, Lévay Ede, Schmidt Márton, Székely István

VIDÉKI ALELNÖKÖK:

Arató Frigyes, Gulyás István, Kalmár Elek, Krenner Miklós, Marsits Rozina, Ries Ferenc

FŐTITKÁR:

Benedek Marcell, Sajó Sándor, Schindler Gyula

TITKÁR:

Ágner Lajos, Kronberger Ede, Marczinkó Ferenc

SZERKESZTŐ:

Ady Lajos, Gagyhy Dénes, Szőts Gyula

PÉNZTÁRNOK:

Barthos Indár, Müller József, Romsauer Lajos

A SEGÉLYALAP ELNÖKE:

Kopp Lajos, Rátz László, Ravasz Árpád

A SEGÉLYALAP PÉNZTÁRNOKA:

Rados Ignác, Szabó Péter, Szende Gyula

A FÜRDŐKONVIKTUS INTÉZŐJE:

Endrei Ákos, Rázsó Géza, Usetty Ferenc

Minden állásnál két név (az alelnöki állásoknál négy név) törlendő. A szavazatok az Országos Középiskolai Tanáregyesület Igazgatóságához küldendők be: Budapest, VIII. kerület, Eszterházy-utca 14—16. szám.

Budapest, Athenaeum.

NÉVSORA

azon tagoknak kik 1914 január 21-től 1914 március 21-ig tagsági díjat fizettek:

1914/15-re: Bakcsy Gergely (2 K), Bertram Brunó (2 K) Fajth Mátyás, Jósa János, Klimkó Károly (2 K), Lehotzky Pál, Léber Gyula (3 K), dr. Major Károly, Molnár János (2 K), Perger Kálmán, Podhradszky Kálmán (2 K), Roth Márton (3 K), Zvarinyi Lajos.

Előfizettek:

1913/14-re: Aradi főgimn., felső keresk. isk., bajai főgimn., balázsfalvai főgimn., beregszászi főgimn. berettyóújfalúi polg. fiúisk., békéscsabai áll. polg. fiúisk. (II.), brádi r. k. főgimn., budapesti III. ker. áll. főgimn., VII. ker. (István-úti) főgimn., IX. ker. áll. főgimn., IX. ker. ref. főgimn., X. ker. (Tüzér-u.), X. ker. (Elnök-u.) főgimn., II. ker. áll. főreálisk., VII. ker. áll. f. keresk. isk., Orsz. Közoktatási Tanács, Tan. és Tan.-nőképző int., orsz. szakfelügyelési hiv., dévai főreálisk., erzsébetvárosi főgimn., gyulai főgimn., gyulafehérvári főgimn., hajdúnanási főgimn. (II.), hódmezővásárhelyi ref. főgimn., jászberényi főgimn., kaposvári főgimn., karczagi főgimn., kecskeméti ref. főgimn., felső keresk. isk., kispesti polg. leányisk., komáromi főgimn., lippai f. keresk. isk., liptószentmiklósi polg. isk., losonczi főgimn. máramarosszigeti áll. tanítóképző, mezőberényi polg. isk., mezővásárhelyi kir. k. főgimn., miskolczi ref. főgimn., mohácsi polg. isk., nagybecskereki polg. fiúisk., nagykanizsai polg. fiúisk., nagykárolyi r. kath. főgimn., nagykikindai áll. főgimn., nagyszebeni áll. főgimn., nyíregyházai polg. isk., orosházai polg. isk., pozsonyszentgyörgyi főgimn., rózsahegyi kath. főgimn., sárospataki áll. tan.-képző, somorjai polg. isk., szamosújvári főgimn., szatmár-németi polg. fiúisk. (II.)

Budapest, 1914. március 21.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

Pályázati hirdetés.

A debreczeni református felsőbb leányiskolával kapcsolatos leánygimnáziumban egy **magyar- és németnyelvű rendes tanári tanszékre** ezennel pályázatot hirdetek. A megválasztandó rendes tanár évi javadalmazása; 2400 korona alapfizetés, az egyházi törvényekben megszabott lakáspénz és ötizbeni 200 koronás ötödéves korpótlék lesz. A korpótlék alapjául szolgáló időbe hazai református gimnáziumokban eltöltött szolgálati évek beszámíttatnak. Az alapfizetés később a szolgálati évek arányában 2800, 3200 és 3600 koronára emelkedhetik. A megválasztott rendes tanár ezenkívül szolgálati évei szerint a református középiskolai tanári státusba beosztva, állami fizetéskiegészítésben részesül s az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja. Pályázhatnak református vallású okleveles középiskolai tanárok. A pályázati kérvényhez csatolandók: keresztlevél, érettségi bizonyítvány, tanári oklevél, az előbbi alkalmaztatásokról szóló bizonyítványok s az esetleges irodalmi működés igazolása, a katonai kötelezettség irányában fennálló viszony igazolása, hatósági orvosi bizonyitvány a pályázónak a tanári pályára alkalmas voltáról. A pályázati kérvények **1914. évi május hó 31-ig** a tiszántúli református egyházkerület püspöki hivatalához adandók be (Debreczen, Egyház-tér 17.). A megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásának kötelezettsége mellett 1914 szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Debreczen, 1914 április hó 15-én.

Dr. BALTAZÁR DEZSŐ
püspök.

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

Pályázati hirdetés.

A kaposvári községi felsőkereskedelmi iskolánál

1914. évi szeptember 1-ére két tanári állás

kerül betöltésre. Az egyik állásra könyvvitel-ker. levelezés-ker. ismeret-szakos tanárok, a másik állásra oly tanárok pályázhatnak, kiknek főtárgyuk a német nyelv és melléktárgyként a történelem tanítására is vállalkoznak. Ha ez állások oklevéllel még nem bíró tanárjelöltekkel töltetnének be, ezek javadalmazása 10 havi 1600.— kor. fizetés és évi 500.— kor. lakáspénz lenne, míg oklevéllel bíró tanárok rendes tanárrá választatnak az állami tanárokéval teljesen azonos javadalmazással, sőt a fentartó hatóság attól sem zárkózik el, hogy megfelelő pályázót magasabb fizetési osztályba válasszon meg. Az iskola tanárai tagjai az országos nyugdíjintézetnek.

A megfelelően felszerelt pályázati kérvények az iskola igazgatósága útján alulírt elnökhöz küldendők **1914 május 20-ig.** A pályázók kérvényük sorsáról május hó 31-ig kapnak értesítést.

Kaposvár, 1914 április 19.

Dr. Kovács-Sebestény Gyula s. k.,
polgármester,
a felügyelő-bizottság elnöke.

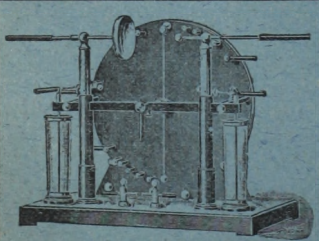

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó
:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *17. szám.* *1914. május 7.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI
TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

Nyilatkozat. *Sajó* Sándortól. (761. l.) — Egyesületünk szervezetének reformja. *Ries* Ferenctől. (762. l.) — Tanárok és bírák. *Dr. Marczinkó* Ferenctől. (766. l.) *Egyesületi élet.* Kolozsvári kör. *Nagy* Jenőtől. (770. l.) — Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (773. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (774. l.) *Külföldi tanügy.* Szabadabb mozgás a német középiskolák legfelsőbb osztályaiban. *Endrei* Gerzsontól. (776. l.) — *Könyvek és lapok.* Előfizetési felhívás. Beküldött könyvek és lapok. (786. l.) — *Krónika.* Kérelem. Új egyesületi kör. Nyilvánossági jog. (787. l.) — III. Egyetemes tanügyi kongresszus. *Rázsó* Gézától. (788. l.) — Érettségi vizsgálati elnökök. (789. l.) — Egy időszerű körkérdés a középiskoláról. (790. l.) — Társas kirándulás. (790. l.) — Böttinger Studienhaus. (792. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

1 korona 90

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK. •• **(382 oldal.)**

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Gusztl hadnagy. Elbeszélések. — **MAUPASSANT:** Horla és egyéb elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 17. szám. 1914. május 7.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti
Dr. MARCZINKÓ FERENC
I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4.) hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

FIGYELMEZTETÉS. Szavazó tagtársaink szíveskedjenek aláírni szavazólapjukat; az aláíratlanul beküldött szavazatok érvénytelenek.

NYILATKOZAT.

Egyesületi működésem nagy jutalmának, egész életem egyik legnagyobb tisztességének tekintem egyesületünk elnökévé jelöltetésemet. A jelölés módjára nézve azonban már a jelölő ülésen kifejeztem aggodalmamat s jelentettem, hogy semmiféle párt vagy irányzat szolgálatába nem szegődöm. Azóta meg kellett győződnöm róla, hogy nem ok nélkül aggódtam. Egy körlevélen egy párt — a Budapesti Tanárkör határozata alapján álló párt — elnökjelöltjéül vagyok feltüntetve. Senkinek sincs joga korlátozni a jelöltek ajánlásának szabadságát, mivel azonban a körlevél jelölése sokakban kétséget támaszthat fölszólalásom őszintesége és viselkedésem jóhiszeműsége iránt: nekem jogom és kötelességem a személyemet illető kétség eloszlatása. Ezért tehát hálás köszönettel a választmány és kartársaim kitüntető bizalmáért, kérem szavazó tagtársaimat, hogy e bizalommal eddigi tisztségem megtartását tegyék lehetővé.

Budapest, 1914 április 30.

Sajó Sándor.

EGYESÜLETÜNK SZERVEZETÉNEK REFORMJA.

— Az alapszabályok módosítását célzó indítvány. —

Egyesületünkben most nyugtalan, mozgalmas élet van. Különböző elvek és felfogások igyekeznek érvényesülni és itt is, ott is, kutatják, mik legyenek az egyesület feladatai és az e feladatok megoldásánál igénybe vehető és igénybe veendő eszközök.

E tekintetben tudvalevőleg elég nagyok az ellentétek. Egyben azonban, benyomásom szerint, valamennyien egyetértünk: a tanárság belső erőit fokozni kell. Növelni kell a testületi összetartozóság érzetét, élénkebbé kell tenni a tanárság egyes tagjainak érdeklődését saját erkölcsi és anyagi ügyeik iránt, gondoskodni kell arról, hogy a tanárság és annak országos képviselete között mennél szorosabb legyen a kontaktus, ami erőt ad a vezetőségnek és bizalmat gerjeszt fel- és lefelé egyaránt.

Ezek az óhajtások úgyszólván általánosak lévén, kétségtelenül bizonyítják azt, hogy e tekintetben most nincs minden úgy, ahogyan lenni kellene. A tanárság jórésze még azt a forrongást is közömbösen nézi, amely az egyesületben most megvan; mintha a dolog nem érintené, sőt nem is érdekelné.

Mit jelent ez? Mi lehet ennek a fásultságnak az oka? Vajjon csakugyan nem érintik kartársaink egy részét azok a küzdelmek, melyeket az egyesület erkölcsi és anyagi javainkért folytat? Bizonyára igen, aminthogy teljes határozottsággal megállapítható az is, hogy a tanárságból éppenséggel nem veszett ki a tanítás és nevelés munkája nagy fontosságának tudata s e munka folytonos tökéletesítésére irányuló állandó törekvés szükségességének érzete sem.

A lelkekben tehát megvan a jó diszpozíció s a valóságban mégsem látjuk eléggé annak megnyilatkozását. Mi ennek a magyarázata?

Szándékosan mellőzöm itt azokat, a tanárságon kívül levő körülményeket, melyek szintén közrehatnak ezen nem egészséges állapot kialakulásában; hiszen e körülmények megváltoztatása egyesületünk egyik külön programmpontja. Ezúttal csupán azokkal kívánok foglalkozni, melyek magában az egyesület szervezetében rejlenek, hogy azokat felismerve, orvoslásuk módját kereshessük.

A tanárság saját testületi ügyei iránt való nem kielégítő érdeklődése szerintem onnan is származik, hogy egyesületünk, mai szervezetében, nem biztosít a tagoknak elég befolyást ügyeik intézésénél.

Természetesnek találom, hogy végső fokban az ügyek intézését és végrehajtását egy nem nagyszámú fórumra kell bízni, olyanra, amilyen most is az egyesületi igazgatóság, melynek szervezetét megbolygatni nem volna tanácsos. De a tanári közvélemény kialakulására az eddiginél több módot kell adni. A közgyűlés erre semmiképen sem alkalmas. Ott csak már előbb kellően kialakult véleményeket tanácsos határozatokká emelni s inkább álta-

lános elvi jelentőségű kérdéseket kell általános vita tárgyává tenni. A tagoknak érdemleges befolyása az ügyek intézésére csakis a választmányban lehetséges.

Már pedig ebből a szempontból a választmány összeállításának a módja sem kielégítő, mert a választmányi tagoknak nagy részét tudvalevőleg a közgyűlés közvetlenül választja, ami mindenekelőtt azért nem helyes, mert a közgyűléseken sokszor a tagoknak alig huszadrésze jön össze s így a tagok túlnyomó nagy része nem jut abba a helyzetbe, hogy a választmány összeállításánál szavazatát érvényesíthesse. Természetes továbbá, hogy a közgyűlésen résztvevők elsősorban saját jó ismerőseiket választják be, ami azt eredményezi, hogy egész országrészekben nyomát sem találni a választmányi tagoknak. Pl. a budapestvidéki tankerület huszonkét középiskolájában, tudomásom szerint, egyetlen egy választmányi tag sincs.

A választmányi tagoknak ilyen egyenetlen eloszlása nem egészséges. Az olyan testületek, amelyeknek soha sincs alkalmuk arra, hogy az ügyekhez hozzászólhassanak, közömbösekké válnak s legfeljebb névleg, de nem tényleg katonái az egyesületnek.

Már jobb a helyzet ott, ahol kör alakulhatott, mert hiszen a körök maguk küldik képviselőiket a választmányba. De viszont bizonyos, hogy körnek alakulására csak ott kedvezők a körülmények, ahol egy városban több középiskola van, mert különböző városokban levő testületeknek egy körben való együttműködése nehézkes és költséges.

Hiba, sőt egyenesen alapszabályellenes továbbá az az eddigi gyakorlat is, hogy a körökhöz nem csatlakozott tagokból választandó választmányi tagokat a közgyűlés többnyire körökhöz tartozó (főképen budapesti) tagokból választotta.

Mindez a helytelen vagy legalább is nem célszerű eljárás azt eredményezte, hogy számos, hasznos egyesületi munkára képes és kész, értékes erő felhasználatlanul maradt és igen sok testületnek az egyesülethez való szorosabb fűzésére nem gondolt senki.

A most elmondottak önkéntelenül ráterelik a figyelmet a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesületre. Bizonyos, hogy ott a tagok érdeklődése általánosabb és egyenletesen eloszló. Miért? Mert minden testület közvetlenül érvényesítheti befolyását az egyesület választmányában. Kövessük ezt a jó példát. Változtassuk meg alapszabályainkat oly értelemben, hogy minden tanári testület minden 12 egyesületi tagja után, maga választ egy tagot a választmányba. Nagyobb tagszámhoz kötni a választmányi tagválasztási jogot nem lehet, mert hiszen nagyon sok testületnek összesen csak 13—14 tagja van. Ez ugyan maga után vonja, hogy ezentúl az egyesületi tagoknak nem mint eddig, 5%-a, hanem körülbelül 8%-a lesz a választmányban, de ez nem baj. A választmányi tagok ezen választási módjának határozott előnye, hogy rendkivül fokozza minden egyes testületnek s ezekben minden egyes tagnak érdeklődését a tanári közügyek iránt.

Ahol jog van, ott nyomban kifejlődik a kötelesség érzete s a kettő együttvéve életre kelti a cselekvésben megnyilvánuló érdeklődést. Előnye gondolatomnak továbbá az is, hogy az egyes testületekben most talán még csak kis számmal meglévő egyesületi tagok, a tagválasztó jogot ambicionálván, ez okból is oda hatnának, hogy a még kívül álló társaik is belépjenek az egyesületbe. Azt nem tartom szükségesnek, hogy az egyes testületek okvetetlenül saját kebelükből küldjenek ki választmányi tagot; joguk lehetne bármely más egyesületi tagot is megválasztani. Ez különösen oly esetekben fordulna elő gyakrabban, mikor az illető iskola nagyon messze van a fővárostól s az a testület olyan kartársat tisztel meg bizalmával, ki onnan került fel Budapestre. (Magától értetődő, hogy minden egyesületi tag csak egy választmányi tagságot vállalhatna).

Ezek szerint a közgyűlés hatáskörében csak annyit kellene meghagyni, hogy azon egyesületi tagok közül válasszon választmányi tagokat (még pedig minden tizenkettő után egyet), akik középiskolai vagy felsőbb leányiskolai testületnek nem tagjai (főigazgatók, egyetemi tanárok, pedagógiumi, kereskedelmi iskolai tanárok, tanügyi tisztviselők stb.)

Ha ilyenformán alakítjuk meg a választmányt, kétségtelen, hogy abban eleven lenne az érdeklődés és a felelősségérzet s az valóban képviselője volna a tanárság közvéleményének.

A választmány összeállításának módján kívül hibásnak kell mondanom még legfontosabb jogának gyakorlása módját is, t. i. a tisztújítás előkészítését.

Itt mindenekelőtt igen helytelen, hogy a haldokló, vagyis a megbizatásának legvégén levő választmány teszi a jövendő tisztikarra vonatkozó jelölést, még pedig úgy, hogy azzal az egyesület egyetemének szabad elhatározását megköti. Még az sincs kizárva, hogy a jelölő választmányi ülésen egy véletlenül egybegyűlt 30—40 tagból álló csoport, a közhangulattal teljes ellentétben levő neveket jelöl mind a három helyre, anélkül hogy ez ellen orvoslás egyszerű módon lehetséges volna.

E visszásságok orvoslása végett mindenekelőtt kimondandó volna, hogy a választmánynak mandátuma mindig egy fél évvel előbb jár le és kezdődik, mint a tisztikaré, vagyis már január hó 1-én. Tehát az a választmány jelölne, mely egészen újjá alakult s mely az utolsó tisztújítás óta esetleg átalakult új közhangulatot híven képviselné s melynek eszerint a jelölésre feltétlenül inkább meg lenne a morális jogosultsága, mint a mostani rend szerint a visszalépő választmánynak.

Szükségtelen továbbá és célszerűtlen, sőt esetleg veszedelmes is a jelölést a választmányi ülésen megjelentek kizárólagos jogává tenni s a jelölést inkább a következő módon kellene megejteni: Amint az új ciklusra az új választmányi tagok meg vannak választva, minden választmányi tagnak jogában állana a félév mulva megüresedő tisztségek mindegyikére záros határidő alatt

egy-egy jelöltet az egyesületi igazgatóságnál írásban ajánlani. Az a három tag, akire az ily módon beadott jelölő szavazatokból legtöbb esett, volna a választmány jelöltje az illető tisztségre s ezekre szavaznának az egyesületi tagok a mai módon otthon. A jelöltek sorrendjét megállapítaná a rájuk esett jelölő szavazatoknak a száma. Ha több mint három jelölt kapná a jelölő szavazatok legalább egynegyedrészét, akkor azok valamennyien lennének jelölendők, vagyis az összes tagok szavazása alá bocsátandók. Ha valamelyik jelölt kijelentené, hogy esetleges megválasztását nem fogadná el, akkor ez nem kerülne szavazás alá, hanem az, aki a jelölő szavazatok száma szerint sorra következik.

Ilyen módon lehetetlenség, hogy a választmány jelölése ellentétben legyen a közhangulattal s a tisztikar mindenkor a tanárság valódi többségének lenne a képviselője.

A szervezetnek még egy visszásságára kell rámutatnom.

A fővárosi tagoknak az igazgatósági és választmányi üléseken való részvétele nem kerül anyagi áldozatába; a körhöz tartozó tagok költségeit megtéríti az illető kör; a körhöz nem tartozó tagok költségeit azonban nem téríti meg senki, úgy hogy utóbbiaknak az üléseken való részvétel többé-kevésbé jelentékeny anyagi áldozatukba kerül. Ez nem méltányos. Ugyanis, akiknek valamely kör téríti meg a költségeit, azoknak is végső eredményben az egyesület fizeti meg, hiszen a kör a tagdíjaknak visszatartott 20%-ából teszi azt. Közelfekvő tehát az a gondolat, hogy az igazgatósági és választmányi ülésekre Budapestre felutazó azon vidéki tagoknak, kik egy körnek sem tagjai, vasúti költségeit az egyesület pénztára fedezze, mégis azzal a megszorítással, hogy e célra nem fordítható több, mint azon tagdíjaknak 20%-a, melyek a körhöz nem tartozó tagoktól folynak be. A közgyűlésre, valamint a közgyűléssel kapcsolatos igazgatósági és választmányi ülésekre felutazó tagok költségei nem volnának megtéríthetők, még részben sem. A megtérítés módja és mértéke az ügyrendben lenne pontosabban megállapítandó.

Ime, ezek az egyesület szervezetének reformjára vonatkozó javaslataim. Erősen hiszem, hogyha azokat életbe léptetjük, azok jelentékeny mértékben hozzá fognak járulni a tanári összetartozóság érzetének fokozására és az egészséges tanári közszellem megszilárdítására.

Bizonyos, hogy javaslataim liberálisak és demokratikusak. Bízom abban, hogy a tanárság közvéleménye azokat magáévá teszi s az egyesületet ilyen értelemben átszervezi.

A reformmal kapcsolatosan kívánatos volna a felsőbb leányiskolai tanárság részére a tisztikarban egy helyet alapszabályszerűleg biztosítani, olyan módon, hogy szervezni kellene még egy alelnöki állást, mely csakis felső leányiskolánál (akár a fővárosban, akár a vidéken) működő taggal volna betölthető.

Az itt ismertetett javaslatokat a most alakulóban levő budapestvidéki tanári körnek legközelebb tartandó alakuló és első

érdemleges közgyűlése elé terjesztem s ha ez magáévá teszi, akkor az egyesületi közgyűlés elé juttatjuk az alapszabályok megfelelő módosítása céljából. Közzétettem a teendő indítványom lényegét már most azért, hogy ezzel kapcsolatban megkérjem itt az egyesület összes köreit és tagjait, szíveskedjenek azzal foglalkozni, hogy — amennyiben azt helyesnek találják — a szervezet reformja mennél előbb elhatározható legyen. Életbe léptetni természetesen csak a kormány jóváhagyása után lehet. De már az idei közgyűlés kimondhatná, hogy a most újjáalakuló választmány mandátuma lejár, mihelyt az alapszabályok módosítása jóvá van hagyva, mikor is a választmány az új rend értelmében nyomban újjáalakítandó.

Ries Ferenc.

TANÁROK ÉS BÍRÁK.

— A két státus Rangsora. —

Évtizedek óta a magyar tanári rend történelmének jelentékeny részét hol erősebben fellobbanó, hol hosszabb-rövidebb ideig szünetelő küzdelmek alkotják. A küzdelem célja egy évszázadokon át meggyökerezett előítélet lerombolása volt. Küzdenünk kellett ama felfogás ellen, hogy aki tanítással foglalkozik, az a nemzeti munka műhelyében valami alacsonyabbrendű munkát végez s ennek következtében a köz részéről nem számíthat arra a méltánylásra, mely a kulturális munka másirányú munkásainak jut úgy az állam, mint a társadalom részéről. Állandóan mellőzött és pedig jogtalanul mellőzött rend voltunk annál inkább, mert az államhatalom képesítésünket illetőleg meglehetősen magas igényekkel lépett fel velünk szemben: egyetemi végzettséget kívánt a középiskolai tanártól, de még csak elvben sem adta meg a magas képzettséghez kötött munkáért azokat az ellenértékeket, melyeket megadott a más téren dolgozó hasonlófokú képesítésű alkalmazottainak. Harcolnunk kellett a mostoha helyzet megszüntetéseért. Meg kell állapítani, hogy ez a harc sohasem folyt fizetésjavításért, a tanárság még az élet legnyomasztóbb viszonyai közt sem kívánta fizetésének javítását, ennek bármily csekély százalékban való felemelését. Csak azt kívántuk, hogy végre becsüljék meg a tanári diplomát is éppen úgy, mint bármely más egyetemi végzettséghez kötött oklevelet. Kívántuk a bírákkal való egyenjogusítást. Ez végre elvben sikerült.

Egyes vezető államférfiak szájáról elhangzott a szó: A tanárok egyenrangúak és egyenlő elbánásban részesítendők az elsőfolyamodású bírákkal. További egyenjogusításunk ellenében — némi kárpótlásképen — megtartottuk az ötödéves korpótlékokat és az iskola szempontjai által megindokolt különleges helyzetünket: a 30 éves szolgálati időt. Az előítéleteknek elvben való to-

vábbi leomlását is megérte a tanárság, amennyiben Magyarország mostani miniszterelnöke gróf Tisza István az 1911. év derekán folyt közoktatásügyi budgetvitában a következőket mondta: »Én a magam részéről melegen óhajtom azt is, hogy amint az állam pénzügyei engedik, a lehető legrövidebb idő alatt jusson a tanári karból is — itt már természetesen betudva az igazgatói és főigazgatói állásokat is — a VI. és V. fizetési osztályba is körülbelül annyi százaléka a tanári karnak, mely más foglalkozási ágaknak megfelel.«

Nem régen jelent meg a mi Rangsorunk s rövid időre rá a bírák Rangsora.[1] Ha a kettőnek adatait összevetjük, megállapíthatjuk, hogy az elvi kijelentések és a valóság között ezer mérföldnyi űr tátong. Hagyjuk egyelőre miniszterelnökünknek előmenetelünkre oly szép perspektívát nyújtó nyilatkozatát s nézzük azt, miképen érvényesül a gyakorlatban az az elv, hogy a tanárok státusa egyenlő elbánásban részesítendő az elsőfolyamodású bírák státusával?

A 2992 főnyi bírói státusban az elsőfolyamodású bírák létszáma 2353, míg az 1214 főből álló állami középiskolai tanári státusban a szorosan vett tanárok 1130-an vannak. Az aránytalanság már itt is szembeötlő; lehetetlen szótlanul elhaladni ama tény mellett: a tanári státusnak hihetetlenül csekély része (84 tanár, vagyis 6·9%) tudja áthágni a szorosan vett tanári státus számára végső határul megállapított VII. fizetési osztály kínai falát, 1130, 93·1 százalék bentreked annak korlátai közt; míg a bíráknak több mint egy ötöde, számszerint 639-en, 21·3% bekerül a VI., illetőleg V. és IV. fizetési osztályba s csak 78·7%-uk, számszerint 2353-an maradnak meg a tanárság 93%-a számára megszabott fizetési osztályokban.

De azok a bírák is, akik már nem kerülhetnek a VII-nél magasabb fizetési osztályokba, a tanároknál sokkal kényelmesebben helyezkednek el a VII—IX. osztályokban; az állam az ő számukra itt sokkal kedvezőbb viszonyokat teremtett, mint a mi számunkra, mert nézzük, hogyan helyezkednek el ez osztályokban a bírák és hogyan mi, tanárok?

Bírák			Tanárok [1])		
Fizetési osztály	Létszám	%	Fizetési osztály	Létszám	%
VII.	950	40·4	VII.	266	23·5
VIII.	1098	46·6	VIII.	336	29·7
IX.	305	12·9	IX.	528	46·7
Összesen	2353	99·9	Összesen	1130	99·9

[1]) Itt csak a szorosan vett tanári létszámról van szó; az igazgatók nem tartozhatnak ennek keretébe.

[1] A bírói Rangsor nem jelenik meg minden évben.

Beszédes és ékesen magyarázó számok ezek: beszélnek a jövő tennivalóiról s ékes nyelven magyarázzák a tanári lélek nyugtalanságának jogos alapját.

Hogy milyen nagy a IX. fizetési osztályban elhelyezett tanárok és bírák százalékkülönbsége, azt mindenki látja; hogy mit jelent, azt megértjük, ha egy pillantást vetünk a két Rangsorba s megnézzük, mennyi idő óta vannak a IX. fizetési osztályban azok a bírák, illetőleg tanárok, akik a IX. fizetési osztály elején vannak?

A bírói Rangsorban a IX. fizetési osztály elején, akárcsak a multban a mi Rangsorunkban is, van egy-két ember, akik már a szokottnál hosszabb idő óta vannak ott, bizonyára rendkívüli okok következtében. Ezek szolgálati éveit tehát alapul nem vehetjük. Néhány elől levő bírót elhagyva, megállapíthatjuk, hogy az a bíró, akit 1911 május 7-én neveztek ki a IX. fizetési osztályba, ma már ez osztályban a 9-ik sorszámmal szerepel; nálunk a 9. helyen álló kollégánkat 1906 szeptember 28-án, tehát majdnem 5 évvel korábban nevezték ki a IX. fizetési osztályba. Az a bíró, akit 1912 szeptember 27-én neveztek ki albírónak a IX. fizetési osztályba, ma a 14-ik helyen áll, a 14-ik IX. osztálybeli tanárt 1906 szeptember 28-án nevezték ki, tehát 6 évvel előbb. Az a büntetőtörvényszéki albíró, akit a mult 1913. év január 20-án neveztek ki, a IX. osztályban a 38-ik helyet foglalja el, nálunk a 38-ik helyen olyan kartársunk áll, akit 1906 szeptember 28-án neveztek ki. S nem minden tragikomikum nélkül való, hogy az a kollégánk, akit ennél a 38. helyen álló albírónál egy hónappal korábban, 1912 december 31-én neveztek ki rendes tanárnak, a mi Rangsorunkban *hátulról a 27-ik*, vagyis elölről számítva éppen 501-ik.[1]

Ez a viszony a közel jövőben még javulni fog a bírák előnyére s romlani a mi hátrányunkra. A köteles szolgálati éveknek 40-ről 35-re való leszállítása a közel jövőben számos nyugdíjbavonulást, a magasabb fizetési osztályokba való gyorsabb ütemű előlépéseket fog előidézni a bíráknál, míg nálunk a szolgálati éveknek 30-ról 35-re való felemelése egyidőre még a mostani előlépési viszonyokat is meg fogja rontani. Mert igaz, hogy eddig is sok kollégánk szolgált 30 éven túl, de mégis sokan voltak, akik nyugdíjba mentek s helyet adtak fiatalabb kartársaiknak. De most — mivel az idősebb kartársak túlnyomó része a 35 évet fogadta el — mindannyian kötelesek helyükön maradni s még szórványos nyugdíjbavonulások sem lesznek.

Íme így fest a mi egyenjogosításunk az elsőfolyamodású bírákkal!

[1] A hivatalos lap május elsején bírói kinevezéseket közölt. E kinevezések következtében még azok a bírák is, akiket a mult 1913. év január 20-án neveztek ki a IX. osztályba, *most már a VIII. fizetési osztályba kerültek.*

A miniszterelnök úrnak idézett nyilatkozata kilátásba helyezte, hogy az állam pénzügyi helyzetének jobbrafordulásával a mi státusunkból is ugyanannyi ember kerüljön a VI. és V. fizetési osztályba, mely más foglalkozási ágaknak megfelel. Magától értetődik, hogy ennek a VI. és V. osztályban való térhódításnak a legelső alapfeltétele az, hogy először a VII—IX. osztályokbeli tanárok előmeneteli viszonyai egalizáltassanak a többi foglalkozási ágak előmeneteli viszonyaival. Ez alapelvből kiindulva világos, hogy státusunk felsőbb rétegeinek a miniszterelnök úr által kilátásba helyezett rendezése még hosszú idők kérdése, de azért mégis szükséges rámutatni arra, hogy itt is nagyon sok a teendő s hogy a tanárság a felsőbb fizetési osztályokban hasonlíthatatlanul kisebb arányszámban szerepel, mint például a bírói kar. A két Rangsor adatainak összevetése itt is igen tanulságos.

Bírák				Tanárok			
fizetési osztály	szám		%	fizetési osztály	szám		%
IV.	11 kúriai tanácselnök 1 koronaügyész 11 táblai elnök	23	0·7	IV.	—		—
V.	103 kúriai bíró 21 táblai tanácselnök 16 főügyész	140	4·7	V.	Főigazgató	3	0·2
VI.	398 táblai bíró 30 főügyészh. 48 törvényszéki elnök	476	15·9	VI.	Főigazgató 11 Igazgató 23	34	2·8
VII.	Bíró	950	31·7	VII.	Igazgató 47 Tanár 266	313	25·7
VIII.	Bíró	1098	36·7	VIII.	Tanár	336	27·7
IX.	Albíró	305	10·2	IX.	Tanár	528	43·6
Összesen		2992	99·9	Összesen		1214	100·0

1000 bíró közül: a IV. fizetési osztályba jut 7, tanár: egy sem; az V. osztályba 47 bíró, tanár 2; a VI. osztályba bíró 159, tanár 28; *a IX. fizetési osztályban van 1000 bíró közül 102, 1000 tanár közül 436.*

Egyik adat lesujtóbb mint a másik! S mindegyik adat élő és határozott cáfolata annak a felsőbb helyről éppen úgy, mint a társadalom részéről is oly gyakran hangoztatott állításnak, hogy a tanárság ok nélkül nyugtalankodik, mert helyzete semmivel sem hátrányosabb a hasonló képesítésű többi állami tisztviselő helyzeténél. Gondolkodó főnek ez adatok láttára lehetetlen elűzni azt a bántó gondolatot, hogy a tanári diplomának, a tanári munkának az intéző körök részéről való értékelése alacsonyabb fokú mint a más hasonló képesítéshez, végzettséghez kötött

oklevélé. Egész tárgyilagosan meg kell állapítani azt, hogy még mindig nagy a tanári státusnak deklasszálása a többi státushoz képest s hogy ez a deklasszálás az oka minden tanári nyugtalankodásnak, békétlenségnek. Ez a nyugtalankodás — amíg az ezt előidéző komoly okok fennállanak — nem fog megszünni és sajnos, ez nagy kárára lesz kulturális életünknek, mert nem tagadhatni, hogy a tanárságban értékes kultúrenergiák vannak s ez energiák nagy részét a státusrendezés örökös izgalmai s az ezen izgalmakkal járó torzsalkodások emésztik fel. Ez energiák ily módon való elpazarlásának mielőbbi megakadályozása a magyar kultúra s a magyar iskola eminens érdeke. De e kultúrenergiapazarlás biztató szavakkal, nyilatkozatokkal többé már nem akadályozható meg. Itt cselekedni kell.

A mi mérsékletünket semmi sem mutatja jobban, mint hogy — bár a bírákkal való teljes egyenjogusításunkat állandóan kértük — ennek minden ponton való végrehajtását sohasem kívántuk. Mi a miniszterelnök úr elvi kijelentése dacára is megmaradunk a mi régi kívánságaink mellett. Mi nem kiváujuk, hogy a tanárok közül csak 10% legyen a IX. osztályban, mint ahogy ez a bíráknál van, hanem azt kívánjuk, hogy 33% legyen s ugyanannyi legyen a VIII. és a VII. fizetési osztályban, szóval kívánjuk a mindenkori tanári létszámnak az egyenlő részekben való megharmadolását. S amint a bírói rangsorban a szarvasi, dettai tordai, lugosi, szegedi, balassagyarmati, egri és más törvényszéki illetőleg járásbírák, amint a járásbíróság vezetői lettek s ítélőtáblai címet és jelleget kaptak, kivétettek az elsőfolyamodású bírák sorából s külön vezettettek, mi is kívánjuk, hogy az igazgatókat vegyék ki a tanári státusból és külön vezessék.

E kívánságok teljesítésének szorgalmazásától — amíg csak azok nem teljesednek — nem állhat el a magyar tanárság s nem lehet helyzetével megelégedve. Majd ha komoly lépéseket látunk helyzetünk javítása érdekében, ha nemcsak elvi kijelentésekkel fogják megbecsülni a mi munkákat, hanem azzal a gyakorlati ténnyel, hogy a mi státusunkat a mélységből a bírói státus közelébe felemelik, akkor a mi lelkünkből is el fog távozni a státusrendezés méltánytalan végrehajtása miatt támadt keserűség, helyét elfoglalja a béke és akkor nyugodt lélekkel [élünk majd kulturális hivatásunknak,

Dr. Marczinkó Ferenc.

EGYESÜLETI ÉLET.

Kolozsvári kör.

Április hó 3-án tartotta a kolozsvári kör VI. felolvasó ülését.

Jelen vannak: Dr. Márki Sándor egyet. tanár elnök, dr. Fazakas József titkár, dr. Lechner Károly, Hantos Gyula, dr. Páter Béla, Makkai Ernő, Csüri Bálint, Joó József, Tulogdi János, Csefó Sándor, Gönczi László,

dr. L. Sipos Kamilló, dr. Széplaki János, Visegrádi Lajos, dr. Kiss Ernő, Kalász János, Varga Lajos, Léber Gyula, Deák István, Kovács Kálmán, Vári Albert, Tárkányi György, dr. Gál Kelemen, dr. Schmidt Henrik, Rietly Károly, Márssits Rozina, dr. Boros György, Kelemen Lajos.

A felolvasó ülésnek tárgya *Kovács Dezső* ref. kollégiumi igazgatónak előadása a cserkész-őrszem mozgalomról. Mindenekelőtt keletkezésének történetét ismertette.

A cserkész-őrszem mozgalom egészséges, derék, becsületes, józan embereket akar nevelni. Nevelési eljárásánál a természetet és a természetnek annyi megszámlálhatatlan szépségét, ártatlanságát veszi igénybe. E mozgalom a gyermeki lélek világába igyekszik beférkőzni s azon a ponton akarja a gyermeki lelket megragadni, amely pontok a gyermeki lélek előtt feltétlenül kedvesek.

Mindazon szép mesék, históriák, amelyek a Robinsonok életében, az indiánus történetekben, Verne Gyula regényeiben olvashatók s amelyek oly csodás és lebilincselő hatással vannak a gyermekekre majdnem kivétel nélkül, ezek a mozzanatok ennél a nevelési eljárásnál kilépnek passzív hatáskörükből és aktívvá válnak. Mert valóban a gyermek itt hasonlóan cselekszik, működik s mindezt a tevékenységet szívvel-lélekkel hajtja végre, szereti s így egyéni tulajdonává, vérévé válik. Így lesznek a cserkészek józan életmódú, lovagias gondolkozású, nemesen érző, erkölcsös férfiakká.

De emellett sok olyan dolgot megtanulnak, amire addig nem volt alkalmuk s aminek az életben csak hasznát láthatják.

Megismerik a természetet, annak növény-, ásvány-, állatvilágát, megismerik embertársaikat, őket megértik, a veszedelemtől megóvják. Künn a természetben, vagy a térképen magtanulnak mindenféle helyzetben tájékozódni; megtanulnak a nehéz helyzetben önmagukon segíteni, a különféle szerszámokkal bánni, szerencsétlenségben segélyt nyújtani, főzni.

Ennek a célnak az elérésére pontosan megalkotott szervezet van. Minden ifjú, aki e szervezetbe lép, számot kell vessen önmagával s a kéthavi sikeres próbaszolgálat után leteszi a fogadalmat, amelynek értelmében hű lesz Istenhez, királyához, hazájához; segít a segítségre szorulókon és megtartja a cserkész-őrszem törvényt, a tízparancsolatot. A cserkésznek jelszava: »Légy készen (résen)!« (Be prepared!) Vagyis résen kell állania testileg és szellemileg, testének és lelkének minden erejével teljesítenie kell a tízparancsolatot.

Ezek után az előadó ismertette a cserkész-őrszem mozgalom szervezetét, nevezetesen a ruházatot, felszerelést, a vezetőkről szólt, a vezetőnek és a fiúknak egymáshoz való viszonyáról, a csapatszervező testületekről, az alapszabályokról, a cserkészek foglalkozásáról, a foglalkozások jellemző tulajdonságairól stb.

Felemlítette a csekélyszámú kifogásokat, melyeket eddig felhoztak e mozgalom ellen, de amelyek rendkívüli nagy jelentősége mellett szóba sem jöhetnek.

Ezek alapján a következő javaslatot terjesztette a kör elé elfogadás végett:

1. Mondja ki a kör, hogy a cserkész-őrszem mozgalmat fontos jelentőségű és biztató jövőjű nevelésügyi mozgalomnak tartja, amelynek szervezésétől a jelenlegi nevelés kiegészítését és jelentékeny támogatását reméli.

2. Ehhez képest elhatározza, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel a nemes mozgalomnak Kolozsvárt leendő szervezését előmozdítja és az előmunkálatokat elvégzi.

3. Felkéri jelen gyűléséből Tas József urat, az Országos Cserkész Őrszem Szövetség titkárát, hogy a jelen iskolai év folyamán a mozgalmat vetítőképes előadással Kolozsvárt a nagyközönség, a tanulóifjúság előtt ismertetni szíveskedjék.

4. Erre a felolvasásra a kör meghívja az összes tanári és tanítói testületeken kívül Kolozsvár város társadalmának vezetőit, a honvédségi tisztikart a legfőbb parancsnoksággal együtt; az ipari és kereskedői társadalmi egyesületek vezetőségeit.

5. A jelen gyűlésből üdvözli az Országos Cserkész Őrszem Szövetséget s határozatait tudomására hozza.

Kovács Kálmán indítványára a kör ezt a kérdést megismerés és tárgyalás végett átteszi az összes helyi tanári és tanítói testületekhez, felkérvén őket arra, hogy a kérdés megvitatása után a cserkész-őrszem mozgalom életbeléptetésére kiküldött helyibizottságnak képviselőjük által juttassák kifejezésre állásfoglalásukat.

Dr. Gál Kelemen aggodalommal fogadja az előadó javaslatának elfogadását s kéri a kört, hogy az ügyet ne anticipálja. Mert ha mindannyian nem mondhatjuk ki teljes lelki megnyugvással a mozgalom elvi pártolását, akkor esetleg káros intézkedéssel ronthatjuk a későbbi sikert.

Dr. Kiss Ernő szerint lehetetlen az ügyet nem a legnagyobb lelkesedéssel fogadni s így bátran elfogadhatjuk az előadó javaslatait.

Dr. Boross György szerint valóban lehetetlen előre látni azokat a nagy eredményeket, amiket ez a mozgalom hivatva van megteremteni. Nemzetnevelő, beláthatatlan nagyjelentőségű, társadalomátalakító mozgalomról van szó, amelynek eredményeit kiszámítani lehetetlen, de a mozgalmat mindenkinek pártolni kell.

Dr. Lechner Károly Angol- és Németországban szerzett tapasztalatairól számol be és azokról a nagyszerű eredményekről, amelyeket e mozgalom segítségével értek el. Mint az értelem és elme munkása mértékeli mindazt, amit ezúton el lehet érni. A figyelem vezeti ugyanis az ember gondolatait, értést ad, képzeletet teremt, az értelmi munkának a figyelem az ereje.

Ez a mozgalom a figyelmet felkelti, gyakorolja, kiviszi a természetbe. Eddig csak a figyelem hiányossága volt tapasztalható.

De van még másik kiváló jelentősége is, amennyiben általa számos kézügyesség szerezhető meg, ami az eddigi nevelés hibája.

Végül a szociális érzések is kialakulnak, mert az eddigi nevelés határozottan antiszociális irányú. Altruista érzéseket nevelni legjobban a természet által lehet.

A tartalmas vita után a kör elvileg elfogadta a mozgalmat, vállalja a mozgalom előmunkálatait, elfogadta Tas József meghívását az előadás megtartására.

Az elnök felkérte *Kovács Dezső* igazgatót és *Nagy Jenő* tanárt arra, hogy a tanítói testületek kiküldöttjeivel bizottsággá alakulva tartsák e mozgalmat napirenden, készítsék elő az előadást.

Egyben köszönetét fejezte ki Kovács Dezső igazgatónak alapos, lelkes, minden részletre kiterjeszkedő közvetlen előadásáért, Nagy Jenőnek azért, hogy a mozgalom érdekében közvetlenül a főtitkárral érintkezésbe lépett és annak útjait egyengette, továbbá az összes vitában résztvevő tagtárs uraknak.

Az idő előhaladottsága miatt az ülés második pontját a következő ülésre halasztották s az elnök az ülést bezárta.

(Kolozsvár.)

Nagy Jenő,
köri jegyző.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. év április hó 24-én d. u. 6 órakor *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt ülést tartott az Egyesület helyiségében.

Jelen voltak: Ravasz Árpád, Pintér Jenő, Baumgartner Alajos, Lengyel Miklós, Benedek Marcell, Mohr Győző, Kuncz Aladár, Marczinkó Ferenc, Szilágyi Sándor, Vayer Lajos, Endrei Ákos, Szőts Gyula, Krompaszky Miksa, Vida Sándor, Zimányi Dániel, Gedai József, Ágner Lajos, Beke Ödön, Balog Mór, Loisch János, Dénes Lajos, Rázsó Géza, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, jelenti, hogy napirend előtt *Baumgartner Alajos* kíván szólni.

Baumgartner Alajos a czeglédi tanári kar nyilatkozatát teszi szóvá. A Budapesti Tanári Kör *Baumgartner* felszólalásához hozzájárulván, a czeglédi 13 tanárnak a Budapesti kör határozatáról mondott véleményében használt kifejezést szokatlannak, sőt bántónak tartja, és erélyesebb hangot csak azért nem használ, mert kollégákkal áll szemben.

Ezután napirend értelmében *Mohr Győző* »Megjegyzések a fogalmazás tanításához« c. előadása következett. (Az előadás megjelenik a Közlönyben.)

Az előadáshoz fűződő eszmecsere kapcsán *Pintér Jenő* igazat ad a felszólalónak abban, hogy a fogalmazástanításnak nincs meg a kellő eredménye. Némelyik tanár nem helyez súlyt a stílérzék fejlesztésére, egyik-másik maga sem fogalmaz világosan és szabatosan. Hogy milyen gyöngén állunk stílérzék dolgában, erre nézve elég számbavennünk tudományos irodalmunk számos újabb termékét, melyek nehézkes nyelvükkel, élvezhetetlen mondatfűzésükkel és használt fejtegetéseikkel még a szakembereket is elriasztják az olvasástól. Az első feltétel tehát az, hogy maga a tanár is tudjon kifogástalanul

fogalmazni, a stílustanítás munkájában pedig támogassák őt a többi tárgyak tanárai is, mert minden tanár egyúttal a magyar nyelv tanítója és a jó stílus fejlesztője. A francia ifjak azért fogalmaznak olyan meglepő ügyességgel, mert ott nemcsak a nemzeti nyelv oktatói iratnak iskolai dolgozatokat, hanem a többi tárgyak tanárai is, és ezeknek a különböző frazeológiát követő dolgozatoknak megbeszélése nagy haszonnal jár. A mi óraszámunk, sajnos, csekély. A legkevesebb, amivel a felsőbb osztályokban a magyar nyelv megelégedhetik, a heti négy óra; ebből már lehetne egy órát a fogalmazás tanítására és az iskolai dolgozatok közös megvitatására fordítani. Fontos az is, hogy már az I—II. osztályban hozzákezdjünk a stílusfejlesztés munkájához és óráról órára apró házi feladatok (pl. hogyan töltöttem a husvéti szünidőt, egy kirándulásom leírása) közös megbeszélésével mozdítsuk elő a fogalmazóképesség gyarapodását. A szókincs bővítésére, a szinonimák gyűjtésére és a kifejezéskészlet gazdagítására minden eszközt meg kell ragadni.

Kuncz Aladár konstatálja, hogy tankönyveink általában, a magyar nyelv tankönyveit sem véve ki, stílus szempontjából nem kifogástalanok. Hibáztatja, hogy nálunk a tanulónak nem adják meg az alapot, és a stílustanítást nem teszik szemléletessé összehasonlítás által, mint külföldön szokás. Szükségesnek tartja, hogy a szakfolyóiratok konkrét órákat ismertessenek és hogy kellő anyagi támogatással a fogalmazás tanítását tárgyaló kézikönyv irassék.

Lengyel Miklós szerint a fogalmazás tanításában nagyobb eredményt lehetne elérni, ha volna olyan írónk, akit példaképül lehetne állítani.

Loisch János a gyakorlati és elméleti kézikönyv megírását csak akkor tartja lehetségesnek, ha előbb a folyóiratokban, esetleg egy, gyakorlati kérdések tárgyalása céljából alapítandó didaktikai folyóiratban az előmunkálatokat elvégezzük. Előadóval szemben nem tartja túlságosan kevésnek a nemzeti nyelv óraszámát a külföldiekhez képest.

Az előadónak az óraszámra vonatkozó felvilágosítása után *elnök* köszönetet mond az előadónak és a felszólalóknak, és az ülést bezárja.

Kronberger Ede,
titkár.

Pozsonyi kör.

A pozsonyi kör f. évi április 25-én ülést tartott *Arató Frigyes* felsőbb leányiskolai igazgató, alelnök elnökletével.

Elnök bejelentette, hogy *Albrecht János* főigazgatót, a kör elnökét, hivatalos ügyben való távolléte, *Vargha Iván* titkárt családi gyászeset akadályozta meg a gyűlésen való megjelenésben.

A napirend első pontja az országos egyesület f. hó 19-iki választmányi ülésének ismertetése volt. *Márton Jenő* választmányi tag részletes jelentésben ismertette ezt a fontos ülést, melyen Albrecht

János elnök, Arató Frigyes alelnök és a jelentést tevő tagtárs képviselték a pozsonyi kört. — A kör a jelentést köszönettel vette tudomásul, elnök pedig utalva a bekövetkező tisztújításra, felkérte a kör tagjait, hogy kellő érdeklődést mutassanak a választásban való részvételük által a tanárság ügyei iránt, hogy így az ország tanárvilágának közvéleménye minél impozánsabban nyilatkozzék meg.

Következett az ülés főtárgya, *Zala Miksa* felsőbb leányiskolai tanár felolvasása »*A középfokú oktatás gyökeres reformjáról*«.

Felolvasó szerint reformra kétségkívül szükség van, de ez a reform ne legyen toldozás-foldozás, hanem gyökeres reform. Ennek sikeréhez nagyon fontos a helyes kiindulás, célkitűzés. Cél: magasabb fokú általános műveltségre való vezetés.

A jelenlegi tanítás nem vezet el ehhez. Bizonyítja ezt jelenlegi műveltségünk fogyatékos volta. Hazánkban még az ú. n. műveltebb körök is nagyon híjával vannak az igazi műveltségnek. Az emberek jelszava nálunk: »Non multum, sed multa.« (Nem alaposan, de mindenfélét.) Ennek jórészt a mai középiskola az oka. Nagyon sokfelé ágazó, részben fölösleges dolgokat nyújt. Az életbe kikerülőknek csak rendszertelen adathalmaz marad a tanultakból fejükben.

A reformközépiskola tananyagának rendszeres egészet kell alkotnia. A tantárgyak kijelölésénél azt kell megállapítani, hogy mi a tudomány tárgya. Felelet: egyrészt a természet, másrészt az ember. Ezért a tanításnak az asztronómiából kell kiindulnia, hogy egészséges világfelfogásra vezesse a növendéket. Ez a középpont s e köré sorakozik a többi tantárgy. Igy mindjárt utána következik a mathematika, főleg annak geometriai része a felsőbb mennyiségtannal kapcsolatban, mert a mai anyag $^{11}/_{12}$-ed része felesleges s így elmaradhat. Mellette foglal helyet a kémia. Ez fontosabb, mint a mostani fizika, mert szoros összefüggésben van az élettel; ezért fontosabb és érdekesebb része a szerves kémia. Szükség van a történelemre is, mint kultúrtudományra, de hogy igazán magistra vitae legyen, nyújtson bírálatot s ne helyezze a hatalmat a jog fölé, mint a jelenlegi történettanítás. A földrajzban a fizikai földrajz helyét a kultúrföldrajz foglalja el. Fontos helyet nyer még ebben a reformközépiskolában a közgazdaságtan, az okszerű egészségtan és az anyanyelv tanítása, sőt lehet tanítani modern kultúrnyelveket is, ellenben semmi helye nem lenne benne a holt latin nyelvnek. Reformálni kellene az irodalom tanítását is, mert a szépirodalom — kevés kivétellel — nem tanítandó s az ifjúságot az irodalmi termékek helyes bírálatára kell vezetni. Ezen tantárgyak alapján adhatja meg a középiskola az igazi általános műveltséget s egyúttal a kellő alapot a főiskolai tanulmányokhoz.

De gyökeres reformra szorul a tanítási módszer is. Ma nincs a tanulónak elég aktivitása az iskolában. Ne úgy tanítsunk, mintha még nem volna feltalálva a könyvnyomtatás. A tanár főleg csak irányítsa a tanulóságot s tegye képessé, hogy tudjon is, akarjon is könyvekből tanulni. Maradjon végül az ifjúságnak elég ideje az önképzésre és a társadalmi, szellemi érintkezésre.

Ez a reformiskola természetszerűleg meg fogja szüntetni a gimnázium és reáliskola közti különbséget, de nem úgy mint a reálgimnázium, hanem gyökeresebb alapon. Ez az iskola életerős, erkölcsös és művelt nemzedéket fog nevelni a hazának.

A mélyreható, érdekes előadás, melyet a kör a legfeszültebb figyelemmel hallgatott meg, élénk eszmecserét váltott ki. Így hozzászóltak: Bellányi Tivadar, Márton Jenő, Végh Ferenc, Hirschmann Nándor, dr. Schiff József, dr. Danninger József és dr. Dobai János. A felszólalók elismerték a felolvasónak a tárgy iránti lelkesedését, egy s más alapos megjegyzését, tanulmányának szép kidolgozását, de egyúttal mind védelmükbe vették a mai középiskolát és annak egyik-másik tantárgyát, különösen a történelmet és a latint. Legtöbb kifogás merült azonban fel a mai hazai műveltségi állapotokról festett sötét kép ellen, melyet előadó Lánczy Gyula után, részben annak idézésével ismertetett.

A felolvasónak védekező és magyarázó szavai után az elnök összegezte a megjegyzéseket s kijelentette, hogy bármily sokféle álláspont merült is fel az előadásra vonatkozólag, a kör minden tagja csak köszönettel veheti a felolvasó eredeti egyéniségének ezen előkelő színvonalú megnyilatkozását.

Dr. Magyar Győző,
köri jegyző.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Szabadabb mozgás a német középiskolák legfelső osztályaiban.

— *A Budapesti Tanári Körben tartott előadás.* —

I.

A középiskolai reform küszöbén nem lesz időszerűtlen, ha a t. Kör figyelmét egy olyan mozgalomra hívom fel, mely Németországban mind nagyobb hullámokat ver, amely kérdés az illetékes köröket is 8—9 éve foglalkoztatja és amelyhez a legjelesebb pedagógusok is csatlakoztak, nevezetesen *Paulsen*, *Matthias*, *Münch*, *Lehmann* és mások. Értem azt a mozgalmat, mely oda irányul, hogy a legfelső *két* osztályban a tanulóknak több szabadság adassék tanulmányaikban. Ismeretes, hogy nem minden tanulónak van hajlama minden tárgyhoz: egyiknek a nyelvek iránt, másiknak a matematika-természettudományok, harmadiknak a történet-bölcselethez van több hajlama. És mert a tanulók javarészben olyan tárgyakkal is kénytelenek foglalkozni, melyekhez nincs hajlamuk, innen az a *kedvetlenség* és *gyűlölet* az iskola iránt, melyet sok tanulónál találunk. Mindez megváltoznék, ha a tanuló ezentúl behatóbban csak azon tárgyakkal foglalkoznék, melyekhez hajlama van.

Az *angol* és *amerikai* iskolák ebben a tekintetben nagy szabadságot adnak növendékeiknek. A németországi mozgalom nem

célozza ezt a korlátlan választást: formáiban sokkal enyhébb; nem is mondható bifurkációnak, vagy trifurkációnak, mint az a francia líceumokban megvan. Mindenesetre tekintettel van a tanulók *individualitására* és mert az individuális nevelés ma mindnyájunk ideálja, ennélfogva ez a mozgalom mindnyájunk szimpátiájára számíthat.

Paulsen mutatott először a Monatschrift für höhere Schulen 1905. évfolyamában arra, hogy milyen nagy az ellentét a középiskolák legfelső osztálya és az egyetem között; amott megkötöttség a tanulmányokban, itt a legteljesebb szabadság. És mivelhogy a tanuló a középiskolában ezekhez a korlátokhoz hozzászokott, midőn aztán az egyetemre kerül, *szabadságával* élni nem tud. Említett cikkében még arra is rámutat, hogy a tanulók kedvetlenségének gyakran az az oka, hogy oly tárgyakkal kénytelenek foglalkozni, melyekhez nincs semmi hajlamuk; evégből azt ajánlja, hogy a legfelső osztálynak *akadémikus* jellege legyen. Több cikket is szentelt ennek a kérdésnek és lelkes szószólója maradt mindhalálig ezen ügynek, melynek azóta is sok buzgó híve akadt.

Irodalom:

Legrészletesebben foglalkozott e kérdéssel *Budde:* Allgemeine Bildung und individuelle Bildung, Langensalza 1910. (Ismertetését l. Magyar Paedagógia 1912. évf.)

Cauer, Zur freieren Gestaltung des Unterrichts, Leipzig, Dieterische Verlagsbuchhandlung 1906.

Dr. K. *Michaelis*, Welche Grenzen müssen bei einer freieren Gestaltung des Lehrplans für die oberen Klassen innegehalten werden? Leipzig, Dürr, 1906.

Dir. A. *Gronau*, Zwei Jahre Bewegungsfreiheit in der Prima des Elbinger Gymnasiums. Monatschrift für höhere Schulen 1907. 129. skk. l.

Koppin, Zur Studienfreiheit in den oberen Klassen. Ugyanott 134—146. skk. l.

Matthias, Freiere Bewegung in den oberen Klassen. Ugyanezen folyóirat 1906 júniusi számában.

L. még Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1907 júniusi számában a rajnai tanárok gyűléséről szóló tudósítást.

Gaede, Zwei Jahre Bewegungsfreiheit im Unterricht der Prima. Leipzig 1907. Fock.

Lehmann, Neue Jahrbücher 1910. II. r. 26. kötet.

Hornemann, Freie Bewegung im Unterricht der Prima. Ein vergessener Gedanke von H. L. *Ahrens*. Neue Jahrbücher II. évf. 18. r. k. 445. skk. l.

Igen szépen foglalja össze a kérdést — kit sok helyen követtem — *Rommel*, Die freiere Gestaltung des Unterrichts in der Prima. Päd. Archiv 1913. 10. füzet 570—597. l. Magam is foglalkoztam már e kérdéssel részletesebben a Magyar Paedagógia 1907. évfolyamában: *Szabadabb mozgás a német középiskolák felsőbb osztályaiban.* E kérdéssel foglalkozott még egyéb reformmozgalmak kapcsán sok szeretettel a kath. tanáregyesület tavalyi közgyűlésén *dr. Lakatos* Vince, A középiskolai reform vezető gondolatai címmel. Magyar Középiskola 1913. 69 és 129. skk. l. *Karsai* Ervin, premontrei főgimn. igazgató is — úgy látszik — lelkes híve e mozgalomnak.

II.

Már régen is foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy egyes tanulók hajlamait a tanítás szervezetében is figyelembe vegyék.

Budde ismertette ezt legrészletesebben. Az ő kutatásai szerint az augsburgi rektor, Hieronymus *Wolf*, a 16. században óhajtotta, hogy a tanulók a felsőbb osztályokban kedvenc tárgyukkal behatóbban foglalkozhassanak. Az új humanisták, *Gessner*, *Ernesti* és *Wolf* Frigyes Ágost, hasonlóképen *Herder* oda törekedtek, hogy a legfelső osztály tanulmányai az egyetemhez közelebb álljanak, annyival is inkább, mivelhogy a középfokon a tanítás mesterségszerűen ment.

E nézeten volt *Pestalozzi*, *Herbart* is; ez utóbbi követeli, hogy a tanulók a legfelső fokon későbbi hivatásuk szerint csoportokba osztassanak. A tanítás az egyének különfélesége szerint haladjon, amiből szükségszerűen következik, hogy mellékosztályok is állítandók fel a leendő *orvosok*, *teológusok*, *jogászok* és *bírósági* jelöltek részére. Példaképen említi Herbart, hogy a bírósági jelöltek és jogászok részére felállított osztályokban tanítandó: alkalmazott matematika, építészet, géptan, technológia, tekintettel a fizikára, kémiára, természetrajzra és nemzetgazdaságtanra.

Herbart tanitványa Tuiskon *Ziller* folytatta e gondolatot. Ő bebizonyítja, hogy a középiskolák ezen mellékosztályokkal jobban előkészítenek az egyetemre.

E körben mozog H. L. *Ahrens*, a híres graecista és a hannoveri líceum előbbi igazgatója. Ő az 1857-iki értesítőben a szelektákat okolja meg, melyek a rendes osztályok mellett párhuzamosan haladnának.

Paulsen, *Matthias*, *Münch* — mint említettük — több cikkben, valamint könyveikben melegen síkra szállnak ez ügyért.

Lehmann Rudolf, a poseni akadémia tanára szintén nagy híve a mozgási szabadságnak. Szembeszáll a reformerekkel. »Téves, hogy amit az iskola tanít, minden tanulóra nézve hasznos és szükséges; hibás gyakorlat, megkövetelni minden tanulótól, hogy minden tárgyban egyenlőképen megfeleljen. Hibás azért, mert azt követeli, ami a legtöbb tanulóra nézve lehetetlen. A tantárgyak sokféleségénél fogva mindez káros következményekkel fog járni. Majd rámutat arra a nagy ellentétre, mely a gimnáziumi legfelső osztály tanulóinak megkötöttsége és az egyetemi hallgatók nagy szabadsága között fennáll; ebből azt a következtetést vonja le, hogy a legfelső osztályok tanulóinak mozgási szabadsága *pedagógiai* és *praktikus* tekintetben kívánatos cél. »Erziehung und Erzieher«, majd pedig ezen mű II. kiadásában »Erziehung und Unterricht« címmel küzd ezen álláspont mellett.

Az 1901. tantervek már több szabadságot adnak a tanároknak és a tanulóknak; kötelező tárgyak mellett választhatók is vannak, nevezetesen az *angol*, *héber* nyelv és a *szabadkézi rajz*. Egyes intézetekben a *francia* nyelv helyett az *angol* tehető kötelező tárggyá. A görög nyelv helyett az *angolt* tanulhatják U III., O III. és U. II-ben azon tanulók, akik ezen osztály után tanulmányaikat nem folytatják, érettségi vizsgálatra nem tartanak igényt, hanem csak az egyévi önkéntességre akarnak jogot szerezni. Azonkívül még a tantervek is bizonyos szabadságot adnak a testületeknek a tananyag

kiszemelésében; figyelembe vehető a tanulók munkaképessége, valamint *egyéni* sajátságaik. Megadják az alapot az egyes tárgyak, az egyes iskolák és iskolafajok individuális fejlesztésére.

Megvan e tantervben az ú. n. *Leihsystem* (kölcsönsziszténa); ez abban áll, hogy egyik-másik tárgytól 1—2 órát elvesznek és a másikhoz csatolják. Így lehet esetleg helyet szorítani a porosz tantervben nem létező filozófiai propedeutikának, vagy a biológiának, esetleg állampolgári nevelésnek.

A »*Schleifsystem*« szerint pl. a latin nyelv 7 órája a görög nyelv 6 órájával felcserélhető, ha az kívánatosnak tetszik.

A tantervek ezen kedvezésével nem igen élnek a szaktanárok. Szóba került az a kérdés a porosz képviselőház 1905. és 1906. tárgyalásai alkalmával (1905 márc. 2.—1906 márc. 7.) azóta is többször; az előbbi alkalommal *Studt*, porosz kultuszminiszter a következőképen nyilatkozott:

»Ha a mai vita folyamán azt óhajtották, hogy a gimnáziumnak felső osztályai akadémiai jelleggel bírjanak, ha kívánják, hogy a kötelező tárgyak mellett több fakultatív is legyen, úgy olyan kérdést pendítenek meg, melyet *Paulsen* csak nemrégen fejtett ki. Régóta foglalkozom e gondolattal, mivel az átmenet a gimnáziumról az egyetemre nem elég közvetlen. Ami pedig a tanításban való szabadabb mozgást illeti, azon a nézeten vagyok, hogy a *tanári testületek még* mindig *nem veszik igénybe* azt a szabadságot, mely részükre biztosítva van; némely testületek nagyon is korlátozva érzik magukat, holott a tanterv csak alap, nem pedig szorosan előírt szabály; annak szellemét kell figyelembe venni, nem pedig a betűkhöz ragaszkodni.«

Hogy a gimnázium mindjobban eltávolodott az egyetemtől, annak okát *Cauer* abban találja, hogy a politikai és közgazdasági viszonyok javulásával a gimnáziumok száma és ebben a tanulóifjúság emelkedett; mindenki tanulni akart, akinek nem is volt tehetsége hozzá; ez már maga is leszállította a tanulmányok színvonalát. A metódust akarták javítani, hogy mindenkinek hozzáférhetővé tegyék a tanulmányokat; még a népiskolában alkalmazott metódusokat is belevitték a középiskolába, így aztán a gimnázium mind távolabb került az egyetemtől. A tanárok is mindinkább hivatalnokok lettek, kik nem cselekszenek belső hivatásból. (Azelőtt az U II. már a magasabb osztályokhoz tartozott; együtt tanult az U II. és O II.; majd az egyéves önkéntességi jog folytán az U II. az alsóbb osztályokhoz került; latin és görög magánolvasmányok, a bibliai iratoknak, történelemnek, matematikának és fizikának magasabb szempontból való tanulmányozása csak az O II.-ben kezdődik; így a mélyebb és intenzívebb tanítás csak *három* esztendeig tart.)

III.

Lássuk, hogy miképen igyekeztek eddig megvalósítani a *tantervben* adott szabadságot, másrészt milyen *tervek* merültek fel annak megvalósítására vonatkozólag.

Már régebben is, mint *Cauer* írja, *Pfortában* minden héten egy nap szünet volt, mely az olvasmányok bővítésére volt szánva; az írásbeliek egy részétől fel voltak mentve azok, akik valamely szabadon választott téma kidolgozására vállalkoztak. Ezt a szokást máig is megtartották.

Egyik *strassburgi* gimnáziumban a legfelső osztály tanulói *két* csoportba (Selekta) osztatnak, 1. nyelvi-tört., 2. mennyiségtan-természettudományi. A 2. csoport 4 matematika órával fel van mentve a *latin grammatikai* oktatás alól; az érettségi vizsgálaton nem írnak *extemporalet*, hanem latinból németre fordítanak.

A nyelvi csoportban csak heti 2 óra matematika van, amikor csak az O II. anyagát tárgyalják. Különös súlyt helyeznek az életben előforduló gyakorlati matematikai ismeretekre.

A klasszikus nyelvekkel foglalkozók nagyobb privát munkákat készítenek; felmenthetők egyes napi dolgozatoktól; egész napra is felmenthetők egy-egy nagyobb dolgozat elkészítése kedvéért (Studientag). Ilyen privát munkák között felsorolja *Gaede* (f. i. m.) egy U I. tanuló dolgozatait, aki orvostudományra készült: az lefordította *Hippokrates* gondolatait »A szent betegségről« *Wilamowitz* görög olvasókönyvéből; ugyanezen tanuló az O I-ben a *karistosi Dioklesnek* dietétikus szabályait fordította le. Mind a két munka sikerült, így írja *Gaede*. A matematikai szelektához tartozó egyik tanuló jól fordította le a περὶ κοσμοῦ című iratot. *Curtius* görög történetéből, *Plato* dialógusaiból és *Xenophon*ból, *Demosthenes*ből és *Thukydides*ből latin nyelvre fordítottak le nagyobb részleteket. Latin referátumokat is tartottak pl. a Heautontimorumenos három első felvonásáról, Cicerónak de senectute c. művéről stb.

Mindezeken a munkákon meglátszott, hogy rajtuk örömmel dolgoztak és általában nagyobb volt az örömük, ha olyan munkával foglalkoztak, ami kedvükre való volt, mint a rendes napi munkával.

Gaede igazgató az eddigi kísérletekkel igen meg van elégedve. Strassburgban általában a tanulóknak *okvetlenül* kell valamely szelektához csatlakozniok.

* * *

Hannoverában *Prinzhorn* igazgató az egyik gimnáziumban így intézkedett: A príma tanulói a rendes tantervszerű tanítás mellett egyik vagy másik külön kurzusban részt vehetnek; 1. filozófiai propedeutika, 2. német, 3. klasszikus nyelvek, 4. modern nyelvek, 5. történet, 6. matematika, 7. természettudomány. Nem okvetlenül szükséges, hogy minden évben minden kurzus létrejöjjön; ez csak a szükségleteknek megfelelően létesülnek és csak akkor, ha a kollégium egyes tagjai vállalkoznak annak vezetésére, melyért külön díjazás is jár. A nyelvi szakosok 2 óra matematikától, a matematikusok 2 óra latintól vannak felmentve. Az érettségi bizonyítványban is nyoma van ezen kurzusokban való részvételnek. *Prinzhorn* is csak a legjobbat mondhatja tapasztalatairól, valamint *Hornemann* is. (L. Monatschrift für höhere Schulen 7. évf. 6. füz.)

* * *

*Elbing*ben a főgimnázium tanári testülete nem fogadta el a *strassburgi* rendszert, azon elvből indulva ki, hogy a tanuló még nem képes választani az egyes tárgyak között és legtöbbször nem arra a pályára megy, amelyre a gimnáziumban készült.

Azért másnemű kedvezményeket nyújtottak a príma tanulóinak. Eredetileg egyes tanulókat a német dolgozatoktól, vagy írásbeli matematikai feladványoktól, könyvnélküli tanulástól, másokat egyik-másik melléktárgytól mentettek fel, vagy szabadnapot is adtak. A minisztérium mindezt helyeselte, kivéve azt, hogy egyik-másik melléktárgytól mentsék fel a tanulókat.

Eszerint a príma tanulóit megkérdezték, hogy szabad óráikban mivel foglalkoznak. Egyesek zenét, mások kísérleti fizikát, történelmet, többen művészettörténetet, német irodalmat, francia irodalmat, nyelvtudományt említettek. A tanárok, amennyire lehetett, ezt a privát munkásságot méltányolták és támogatták. Bár a tanulók kezdetben idegenkedtek attól, hogy egyes tárgyakban felmentést kérjenek, mégis lassan-lassan megtették; leginkább jeles tanulók vették igénybe e kedvezményeket. Egészben véve 1905-ben 36 tanuló közül 10 részesült kedvezményekben, 1906-ban 32-ből 6. Érdekes az, hogy az illető tanulók később azt a szakmát választották, amellyel a gimnáziumban behatóbban foglalkoztak.

A *württembergi* legújabb tantervben is (1906 szeptemberben lépett életbe) szó van e kérdésről, bár még egyelőre igen szerény mértékben, amennyiben csak a főreáliskola legfelső osztályában a mennyiségtanban van szabad választás engedve a tanulóknak az egyes részek tekintetében.

Michaelis a gimnáziumegyesület 15. gyűlésén (1906 jún. 6.) részletesebben szólva a mozgalomról, általánosságban a felvetett kérdés hívének vallja magát. Abból az elvből indul ki, hogy minden munka, mely *szeretetből* és *szabadságból* fakadt, többet ér a személyiség képzésére, mint minden feladatok által megszerzett ismeretek.

A következő pontozatkat terjeszti elő megokolás kíséretében:

1. A tanítás szabadabb alakítása a legfelsőbb osztályokban bizonyos határok között *lehetséges* és *megengedhető*; nem tantervi megállapításokra van elsősorban szükség, hanem kísérletekre. Minél több a tehetséges tanuló, minél nagyobb az *akaraterő* és határozottabb a *pályaválasztás*, mennél nagyobb a tanulók érettsége, annál nehezebben fog esni az ilyeneknek a tanterv megkötöttsége. Minél gyengébb az ifjúság, annál jobb lesz a tanterv korlátozása; hasonlóképen nem minden iskola igényelheti a nagyobb szabadságot, csak a legjobbak tarthatnak igényt a kísérletezésre.

2. és 3. Az osztály- és szakrendszerrel kapcsolatban e tételt terjeszti elő: Az osztály- és szakintézmény összekeverése a vizsgálati rend megfelelő változtatása mellett lehetséges és megengedhető; azonban bizonyos, hogy a gyakorlati kivitelben nehézségekbe fog ütközni.

4. A priváttanulmányok előmozdítása és érettebb tanulók vagy tanulók csoportjainak különös hajlamaira való tekintet a tanítási órák korlátozása vagy egyes tárgyakban való kívánalmak mellett

megengedhető és óhajtandó és az iskola követelményei, valamint a tanulók törekvései között levő feszültség enyhítésére vezethet.

5. A tanulók egyéni hajlamaira való tekintet különösen a német tanításban érvényesülhet.

Vannak azonban meggondolandó oldalai is a dolognak. Szól a leánygimnáziumok reformjáról, ahol a felsőbb osztályokban *kötelező* és *választható* tárgyak lesznek, azonban ezt a gimnáziumra átvinni nem volna helyes. Szóló szerint a görög nyelvvel áll vagy bukik a gimnázium. A görög nyelvnek fakultatív tárggyá való tétele a gimnázium végét jelentené. Az 1900. braunschweigi határozat alapján áll, mely szerint a görög tanulmányok a gimnaziális képzés magvának tekintendők, melyek a történelmi forrásokhoz vezetnek; eszerint a

6. tétel: A különböző csoportok beosztásánál a görög nyelv tanulásának célja és óraszáma változatlanul fenntartandó.

7. A választási szabadság kiterjesztése egyéb tárgyakra nem kívánatos és ellenkezik a gimnázium céljaival és sajátos jellemével.

8. A felső osztályok elválasztása a gimnáziumtól és ezeknek önállóvá alakítása, mintegy átmenetül az egyetemre, nem kívánatos.

* * *

Igen érdekes az *elberfeldi* és *reichenbachi* (Porosz-Szilézia) reálgimnázium tervei. Ez utóbbi iskolában működik *Weck*, titkos tanácsos, aki nagy híve a mozgási szabadságnak ét aki erre vonatkozó tantervének engedélyezését a miniszternél is keresztül vitte. Ki is adta ilyen címmel: Die neuen Primapläne des kgl. Realgymnasiums in Reichenbach, in Schl., Breslau, Hirt 1912. 5 éves tapasztalatai alapján.

Mindkét iskolában, úgy mint a strassburgi iskolában *két* csoportra oszolnak a tanulók: 1. nyelvtörténeti és 2. mennyiség-természettani csoportra,

Közös a *vallástan, német;* Reichenbachban még a *történet* és *földrajz* is. Elberfeldben a nyelvi szakosoknak a *latinban* O II. és O I-ben 4, a matematikai csoportnak 3; a könnyítés az utóbbiaknál a nyelvtanban van meg. A *francia* nyelvben a nyelvi szakosoknak 5, a matematikusoknak 2. Ebben a 2 órában csak könnyebb történeti műveket és mulattató olvasmányokat olvasnak. *Nyelvtani* gyakorlatokat nem végeznek; az írásbeli dolgozatok könnyebbek. Az *angol* nyelvben a nyelvi szakosoknak 4, a matematikusoknak 2 órájuk van. A *történet*ben a nyelvi szakosoknak 3, a matematikusoknak 2 órájuk van. A *mennyiségtan*ban ezen szakosoknak 6, a *nyelvészek*nek 3 órájuk van. A *fizikáb*an a nyelvészeknek 2, a matematikusoknak 4; így van ez a kémiában és a biológiában.

Valamivel másképen áll *Reichenbach*ban. Ha a nyelvi szakosok A-val, a matematikusok B-vel jelöltetnek, akkor így alakul a tanterv:

Latin	A	3	+	2	=	5	B	2		
Francia ...	A	5	+	2	=	7	B	2		
Angol	A	2	+	2	=	4	B	2		
Matematika	A					2	B	5	+ 2	= 7
Fizika	A					2	B	2	+ 2	= 4
Kémia	A					1	B	3	+ 1	= 4
						Összesen 21				Összesen 21

Weck így ítél az eredményről (51. l.): »Az új szervezet kétségkívül az erők szétforgácsolása és a sokszor felületesség helyett a *tudás alaposságát* idézte elő. Lehetségessé tette a sokszor fáradt vagy elcsüggedt tanulónak, — mivelhogy minden tárgyban ugyanaz volt a kívánság — hogy egész odaadással *azon tárgyak* felé forduljon, amelyek érdeklik. Az eddigi sötétbe való ugrás helyett, ami a középiskola elhagyása alkalmával majdnem szabály volt, annak, aki már a prímában valamely pályára készült, közvetlen átmenet nyílt a főiskolai tanulmányokhoz.«

* * *

Budde 3 csoportot ajánl: 1. ókori filológiai és történeti, 2. bölcselet-irodalmi, 3. matematika-természettudományi. Az első csoportban a tagok hajlamai szerint akár a *filológiai*, akár a *történeti* részt lehet ápolni, épúgy a *második* csoportban vagy az irodalmi vagy a bölcseleti részt lehet előnyben részesíteni. Budde úgy vélekedik, hogy legjobb volna, ha a tanuló azon tárgyat, mely iránt ellenszenvvel viseltetik, egészen elhagyná és helyette azon tárgyakkal foglalkoznék behatóbban, amelyeket kedvel. A O II-ben tanult matematikai rész bizonyára elegendő neki az élet számára, ha a matematikai tanulmányokhoz nincsen hajlama; hasonlóképen annak, kinek a matézishez van hajlama, de grammatikai érzéke kevés van, elhagyná egészen az U I. és O I.-ben a latin gimnáziumi tanulmányokat.

A *rajnai* tanárok 43. közgyűlésén (1906 husvét) szóba került e kérdés, melyről *Jäger* Oszkár titkos tanácsos referált; 8 tételt állított fel, melyek oda irányulnak, hogy a kérdés nem akut. Ha a tanulóknak különböző irányú hajlamaik vannak, ott vannak a különböző középiskolák. Leghelyesebbnek tartaná különben, ha a legfelső osztály mintegy átmenetet képezne az egyetemre: 20—25 óra kötelező volna mindenkire, a többi pedig választható tárgy volna. Különben ez a szabadság nem idézne elő szervezeti változást az iskolában, inkább csak egyes iskolákat érdekelne. *Jäger* különben mindig erősen konzervatív érzésű volt, különösen ami a klasszikus tanulmányokat illeti, amelyeknek egyik leglelkesebb harcosa volt.

Ugyanezen gyűlésen *Buschmann* oda nyilatkozott, hogy a gimnáziumoknak mostan joguk és kötelességük, hogy a megengedett szabadságot igénybe vegyék.

Cauer, hasonlóképen mint *Jäger*, a klasszikus tanulmányok lelkes védője nem sok jót vár e kérdéstől a klasszikus tanulmányokra vonatkozólag.

Cauer 1905 májusában ajánlotta, hogy a felsőbb osztályokban francia és angol nyelv között lehessen választani, újkori történet vagy földrajz, fizika vagy kémia és biológia között (Neue Jahrbücher XVI.), azonban szavai nem találták nagyobb visszhangra. Nem helyesli a Strassburgban meghonosított rendszert: mit tegyenek azon tanulókkal, akiknek sem a matézis, sem a nyelvek iránt nincs különös érzékük? Egyébként akárhány jeles tanuló van, aki mind-

kettőt egyformán erősen akarja tanulni; ezek számára tehát egy harmadik csoportot kellene teremteni.

Nem annyira különös rendszabályokra, mint a tudományok *mélyítésére* van szükség; ez pedig majd minden tárgynál elérhető. A történelemnél az eredeti források tanulmányozására lehet buzdítani az ifjúságot; az ókori történelemnél latin és görög forrásokra, az újkori történelemnél francia és angol forrásokra.

A matematikai tanítás sem elég mély; nem ismerik akárhányszor az egyes tételek közötti összefüggést, nem ismerik a matematikai fogalmak történeti áttekintését. *Descartes* és *Leibniz* óta a matematikai alaptételekről való fogalom sok tekintetben megváltozott, azért ideje volt azokkal is foglalkozni. Szerző szerint alapos természettudományi képzésre a gimnáziumot végzett tanulóknak is szükségük van; a biológia legalább a reáliskolában szerepeljen, azonban a vallási szempontokra is kell ügyelni. Nem kell titkolni semmit, hiszen esetleg hónapok mulva az igaz valósággal is megismerkednek (esetleg előbb is).

A latin és görög nyelvben is mélyebb képzést kíván, nem száraz stílus- és nyelvtani gyakorlatokat. Nagy súlyt helyez a parallelgrammatikára, mely abból áll, hogy a nyelvek közös szintaktikai tulajdonságára ügyelni kell. Homeros minden nyelvi tulajdonságra klasszikus példákat nyújt. Nem helyesli a *szemelvényes* kiadásokat, amelyek egyes részeknek csak a tartalmát adják, ahelyett hogy a tanuló rágódnék át rájtuk.

A különböző szövegkiadások használata emeli a nyelvérzéket, mert különféle szövegkritikai megjegyzésekre ad alkalmat.

A *német* nyelvi tanulmányokban nem szabad túlságosan megkötni a tanulóifjúságot; a dolgozatokban és szabad előadásokban tág teret kell engedni. A német tanítás a legfelső fokon a tudományos gondolkodás és dolgozás előfokának tekintessék. Erre különböző eszközök állnak rendelkezésre: feladatok, melyek az irodalmi vagy történeti kutatás terére nyúlnak át; tudományos próza olvasása; fontosabb fogalmak tisztázása a filozófiai propedeutikában; eszmecserék a különböző tudományoknak egymáshoz való viszonyáról. Nincs szükség szerző szerint különböző módszerre vagy különös intézkedésekre. *Men, not measures: emberekre van szükség és nem rendszabályokra;* eleget avatkoztak már eddig is bele a tanításba. Végeredményben oda jut, hogy minden változtatás nélkül is lehet mélyíteni a dolgokat.

* * *

Rommel említett felolvasásában a következő tételeket terjeszti elő:

1. A tanítás szabadabb alakítása (die freiere Gestaltung des Unterrichts) nem túlzó reformereknek felforgató ideája, hanem a mult és jelen neves pedagógusainak (Hieronymus Wolf, Gessner, Ernesti, Roth, Herder, Pestalozzi, Herbart, Ziller, Paulsen, Münch, Lehmann, Matthias, Budde) követelése.

2. Az ilyen a tanulók különleges tehetségét és hajlamait figyelembe vevő szabadabb szervezés a tanulókat öntevékenységre és felelősségérzetre neveli, mivelhogy inkább találnak hajlamaiknak megfelelő munkakört és áthidalja a középiskola és egyetem közötti nagy űrt.

3. A tanulók tudományos képzésének érdekében és hogy le ne romboljuk középiskoláink szervezetét, a mozgási szabadságnak a *prímára* kell szorítkoznia.

4. Bizonyos szabályoknak tantervszerű megállapítása ellentmond a mozgási szabadság fogalmának és korai is volna, mivelhogy még a kísérletezés stádiumában vagyunk.

5. A *Leihsystem* és *Schleifsystem*től nem sokat vár: kombinálva alkalmazhatók egyes tárgyaknak kiemelése céljából.

6. A különböző csoportok képzése közül egy sem érdemel előnyt a másik fölött: mindazonáltal figyelembe veendő minden kísérletnél:

a) Az egyes iskolafajok sajátsága le ne romboltassék; pl. a görög nyelv a gimnáziumban csak erősíthető és nem gyengíthető;

b) egyes tárgyaknak teljes elejtése történeti és pedagógiai okokból nem engedhető meg;

c) az etikai és technikai szakok mindenkire nézve kötelezők maradjanak;

d) egy tanuló sem kényszeríthető, hogy egy külön csoporthoz csatlakozzék; tehát a külön csoportok mellett a *tantervszerű menet* is megőrzendő;

e) önálló munkásságra szánt napok csak az intézetben vehetők igénybe.

7. Az osztályrendszer áttörése és visszatérés a szakrendszerhez, vagy mindkettőnek összekeverése pedagógiai és praktikus okokból nem ajánlható.

8. Ezen a tanítás szabadabb átalakításával való kísérletezés mind a három iskolafajnál, nagy városokban is kívánatos.

9. Az *érettségi vizsgálatoknál* figyelembe veendő a tanulóknak részvétele az egyes csoportokban.

* * *

Felemlítettem e mozgalom majdnem minden nevezetesebb fázisát, — természetesen, minden erre vonatkozó értekezést fel nem sorolhattam — de hiszen nem is ez volt a célom; inkább e mozgalom fontosságára akartam a t. Kör figyelmét felhívni. Szerény véleményem szerint a középiskolák legfelső osztályai lassan-lassan lyen irányban fognak fejlődni, ha az *individuális* nevelést nemcsak *hangoztatjuk*, hanem *komolyan* meg is akarjuk valósítani.

Dr. Endrei Gerzson.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Előfizetési felhívás! Midőn *Ady Endre, lírája tükrében* című irodalmi tanulmányom megírására és előfizetés útján való kiadására határoztam el magamat, sem a fiatalos rajongás, sem a konzervatív elfogultság nem vezetett. Célom tisztán az volt, hogy Ady Endrének költői arcképét tárgyilagos megvilágításban mutassam be. Talán egyetlen íróról sincsen annyi ellentmondó vélemény a köztudatban, mint Ady Endréről, mert vagy ámulatba ejtő magasztalásokat hallani róla, vagy pedig csúfondáros megjegyzésekkel igyekeznek pellengérre állítani egész költészetét. Ady neve ma már annyira benne él a köztudatban, hogy méltán tarthat számot tárgyilagos megítélésre. Ezt kívánja szolgálni tanulmányom, melynek egyes fejezetei a következők: 1. Helye líránk fejlődésében. 2. Kapcsolata a nemzeti és közélettel. 3. Költészetének feltünőbb vonásai. 4. Ady szerelmi költészete. 5. A pénz és a mámor. 6. Ady szimbolizmusa. 7. A halál költője. 8. Istenes énekei. 9. Ady és Nietsche. 10. Ady nyelve és verselése.

A tanulmány 80—100 oldalra terjedő csinos kiállítású füzetben április hó folyamán jelenik meg.

Előfizetési ára 1 korona 50 fillér.

Az előfizetési pénz beküldését mielőbb kérem a példányszámok megállapítása végett.

Előfizetéseket Heumann Mór és Krécsi A. Nándor könyvkereskedései (Szabadka) is elfogadnak.

Szabadka, 1914 március hóban. *Loósz István,*
főgimn. tanár.

Beküldött könyvek és lapok.

A Kisfaludy-társaság Nemzeti Könyvtára. Most jelent meg a Kisfaludy-Társaság nagy vállalatának, a 200 kötetre tervezett Nemzeti Könyvtárnak első sorozata, hat terjedelmes kötet. A most megjelent kötetek már teljes fogalmat nyújtanak nemcsak a vállalat tartalmáról, hanem összeállításának módjáról is. Minden kötet a legteljesebb gonddal készült, hivatott kutatók, irodalomtörténeti tudományunk kitünő művelői állapították meg az egyes művek kritikai szövegét, az egyes írókról és művekről a mai kutatás színvonalán álló bevezetéseket adnak s minden művet minden fontos kérdésre kiterjedő jegyzetekkel is magyaráznak. Az első hat kötet irodalmunk megannyi fontos állomását jelenti. Legrégibb drámai kisérleteinket adja a *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig* című kötet, melyet *Alszeghy Zsolt* adott ki. *Zrínyi* a költő művének első kötetét *Négyesy László* adta ki, *a költői művek* vannak a kötetben, az idilliumok, *a Szigeti veszedelem* s egyéb költemények. *A deákos költők: Rájnis József, Baróti Szabó Dávid* és *Révai Miklós* költészete *Császár Elemér* gondozásával kerül az olvasó elé. *Bajza József* művei-

nek első kötetét, költeményeit, egy novelláját és kritikai dolgozatait *Szücsi József* rendezte sajtó alá. *Tompa Mihály* első kötete, melyet *Kéki Lajos* adott ki, a költőnek 1840 és 47 között írt költeményeit adja, fiatalkori líráját, mellyel elfoglalta helyét a negyvenes évek fellendült irodalmi életében. Az utolsó kötet *Szigeti József* drámái közül ad ötöt, a legnagyobb hatású régibb drámaíróink egyikének legsikeresebb műveit. *Bayer József*, a magyar dráma és színpad történetének legnagyobb érdemű kutatója adta ki. Minden kötetben az írók arcképei, kéziratuknak, műveik első kiadásának facsimile másolatai segítenek az olvasónak, hogy beleélje magát abba a korba, melyet az illető művek tükröznek. A szerkesztés nagy munkáját *Beöthy Zsolt*, *Négyesy László* és *Császár Elemér* végzik. A kiadó, a Franklin-Társulat a tartalomhoz méltó kiállításáról gondoskodott: finom papiros, igen szép, tiszta nyomás, kézbevaló, alkalmas formátum teszi a terjedelmes köteteket tetszetősekké. A vállalat, melyből évenkint egy 6—9 kötetes sorozat fog megjelenni, sorozatonkint kapható. A most megjelent hatkötetes sorozat ára fűzve 30 K.

KRÓNIKA.

Kérelem. Felkérem azon igen t. kartársaimat, akik az idei értesítőbe tanulmányi kirándulásokról jelentést tesznek, terjesszék ki figyelmüket az adatok felsorolására is, hogy a jelentésnek más intézet vezetői is hasznát vehessék (fontos adatok pl. az elszállásolás és étkezés helye, költsége, látnivalókért, közlekedési eszközökért stb.-ért fizetett díjak stb.). Budapest, 1914 ápr. 30. Tisztelettel Makoldy Viktor.

Új egyesületi kör. A budapestvidéki tankerület nyolc középiskolájában, még pedig a czeglédi állami, a jászberényi állami, a kecskeméti kegyesrendi, a kecskeméti református, a kiskunfélegyházi községi, a nagykőrösi református és a szolnoki állami főgimnáziumokban és a kecskeméti állami főreáliskolában működő egyesületi tagtársaink a czeglédi áll. főgimn. tanári testületének kezdeményezésére új kerületi körré egyesültek, melynek alakuló és első rendes közgyűlése Czegléden május hó 10-én lesz. Az alakuló gyűlésre az előkészítőbizottság meghívta az egyesület elnökségét, valamint az egyesület összes köreinek elnökségeit is. Az új körnek budapestvidéki kerületi kör lesz a neve.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a soproni róm. kath. leánygimnázium I. osztályának a f. 1913—14. tanévre a nyilvánossági jogot megadta.

Költségvetés. A vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének képviselőházi tárgyalását a Közlöny következő számában ismertetjük.

A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és az Oktató-Szövetség előkészítőbizottságának értekezlete. A mult évben megtartott III. Egy. Tanügyi Kongresszus és az Oktató-Szövetség előkészítésére kiküldött bizottság f. é. április hó 26-án d. e. tartotta 3-ik értekezletét. Ez alkalommal annyira haladt előkészítő munkájában, hogy a tanácskozás keretébe a különböző tanügyi egyesületek képviselőit is bevonhatta. Örömmel kell megállapítanunk, hogy azon pesszimisztikus jóslásokat, amelyek egyesek részéről a III. Orsz. Középisk. Tanárkongresszuson is kifejezést nyertek, az eddigi eredmények a leghatározottabban megcáfolják. A képviseltetésre felszólított 22 tanügyi egyesületek közül 15 képviseltette magát ez értekezleten hivatalos kiküldöttei által. Ha tekintetbe vesszük, hogy a III. Orsz. Középisk. Kongresszus 7-es bizottsága ezideig úgy az Orsz. Középiskolai Tanáregyesületet, mint a Bpesti Tanári Kört is képviselte, és megvan a reményünk, hogy a többi öt egyesület is csatlakozni fog utólag, a megalakult előkészítőbizottságot teljesnek kell tekintenünk.

Az értekezlet egyhangú lelkesedéssel mondotta ki a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus, valamint az Oktató-Szövetség szervezésének szükségét. A III. Orsz. Tanári Kongresszus által kiküldött bizottságot az egyes testületek képviselőivel kiegészítette, a további munkálatokkal az ily módon szervezett előkészítőbizottságot, valamint a később létesítendő 100 tagú végrehajtóbizottságot bízta meg.

Behatóan tárgyalta az értekezlet a további kiegészítés, valamint az agitáció kérdését, egyben határozatilag kimondotta, hogy függetlenségét megőrzendő, a költségek fedezésére semmiféle idegen segítséget sem óhajt igénybe venni. Az első időben felmerülő költségek előlegezését az Orsz. Polgáriiskolai Egyesület ajánlotta fel. Az értekezlet a nagy tapintattal és körültekintéssel elnöklő Nádai Pál lelkes éltetésével ért véget.

Rázsó Géza.

Nyári társas utazás Lourdesbe s Párisba. A nyolcadik társas utazás iránya ez: Budapest, Milano, Genova, Nizza, Montecarlo, Marseille, Lourdes, S. Sebastian (a híres spanyol tengeri fürdő, az atlanti oceánon Bordeaux, Páris (4 nap), Zürich vagy Luzern, Innsbruck, Budapest. Indulás július 5-én, az út 3 hétig tart. Ára, II. oszt. gyorsvonati jegy, lakás, reggeli, ebéd, vacsora (elsőrendű szállókban) beleértve 505 korona. Részletes útitervet s felvilágosítást Vértes József székesfehérvári tanár küld. Jelentkezés május 15-ig.

Érettségi vizsgálati elnökök. A folyó iskolai évben a budapesti középiskolák érettségi vizsgálatain a következő tanférfiak fognak elnökölni: I. ker. állami főgimnázium: *dr. Badics Ferenc* és *dr. Cherwen Flóris*. II. ker. egyet. kath. főgimnázium: *dr. Erődi Béla*. II. ker. érseki főgimnázium: *dr. Erődi Béla*. III. ker. állami főgimnázium: *dr. Wagner Alajos*. IV. ker. kegyesrendi főgimnázium: *dr. Erődi Béla*. V. ker. állami főgimnázium: *dr. Burány Gergely*. VI. ker. állami főgimnázium: *dr. Takáts Menyhért*. VII. ker. (Barcsay-

u.) állami főgimnázium: *Fest Aladár* és *dr. Zoltvány Irén.* VII. ker. (István-úti) állami főgimnázium: *Dsida Ottó* és *Kassuba Domonkos.* VIII. ker. állami főgimnázium: *dr. Négyesy László* és *dr. Bartoniek Géza.* X. ker. (Tisztviselőtelepi) állami főgimnázium: *Fest Aladár.* X. ker. (Kőbányai) állami főgimnázium: *dr. Erődi Béla.* Országos Nőképző Egyesület leánygimnáziuma: *dr. Erődi Béla.* IV. ker. községi leánygimnázium: *Fest Aladár* és *dr. Alexander Bernát.* László Mihály féle főgimnázium: *dr. Erődi Béla.* VI. ker. állami leánygimnázium: *dr. Cherwen Flóris.* II. ker. állami főreáliskola: *dr. Bozóky Endre.* IV. ker. községi főreáliskola: *dr. Demeczky Mihály.* V. ker. állami főreáliskola: *Fest Aladár.* VI. ker. állami főreáliskola: *dr. Beke Manó.* VIII. ker. községi főreáliskola: *dr. Suták József.* Országos rabbiképzővel kapcsolatos főgimnázium: *dr. Bánóczi József.*

Érettségi vizsgálati kormányképviselők (1914 június hóban): A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az autonom felekezeti középiskolák f. évi rendes érettségi vizsgálataihoz az 1883: XXX. t. c. 23. §-ából kifolyólag a következő kormányképviselőket küldte ki: 1. *A dunamelléki ref. egyházkerületben:* a budapesti főgimnáziumhoz *dr. Hegedüs István* budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt, a kecskeméti főgimnáziumhoz *dr. Antal Géza* orsz. képviselő, pápai ref. teol. akad. tanárt, a kiskúnhalasi főgimnáziumhoz *dr. Kacsóh Pongrác* főigazgató, fő- és székvárosi középisk. szakfelügyelőt, a nagykőrösi főgimnáziumhoz *dr. Joó Gyula* kecskeméti ref. jogakad. igazgatót. 2. *A dunántúli ref. egyházkerületben:* a csurgói főgimnáziumhoz *dr. Erdélyi Pál* udv. tanácsos, kolozsvári tud. egyet. könyvtári igazgató, tud. egyet. c. ny. rk. tanárt, a pápai főgimnáziumhoz *Csiky Lajos* debreceni ref. teol. akad. tanárt. 3. A *tiszáninneni ref. egyházkerületben:* a miskolczi főgimnáziumhoz *dr. Ferenczy Zoltán* budapesti tud. egyet. könyvtárigazgató, tud. egyet. c. ny. rk. tanárt, a sárospataki főgimnáziumhoz *dr. Császár Elemér* budapesti gyak. főgimn. tanár, tud. egyet. m. tanárt. 4. *A tiszántúli ref. egyházkerületben:* a békési főgimnáziumhoz *dr. Révay József* debreczeni ref. bölcs. akad. tanárt, a debreczeni főgimnáziumhoz *dr. Szádeczky Gyula* kolozsvári tud. egyet. ny. r. tanárt, a hajdúböszörményi főgimnáziumhoz *dr. Sebestyén Gyula* magyar nemzeti múzeumi igazgatóőrt, a hajdúnánási főgimnáziumhoz *Bede László* nyug. ref. főgimn. igazgatót, a hódmezővásárhelyi főgimnáziumhoz *dr. Dézsi Lajos* kolozsvári tud. egyet. ny. r. tanárt, a karczagi főgimnáziumhoz *Ravasz Árpád* budapesti ref. főgimn. igazgatót, a kisújszállási főgimnáziumhoz *dr. Pruzsinszky Pál* budapesti ref. teol. akad. tanárt, a máramarosszigeti főgimnáziumhoz *Téglás Gábor* nyug. áll. főreáliskolai igazgatót, a mezőtúri főgimnáziumhoz *Bilkei Pap István* budapesti ref. teol. akad. tanárt, a szatmárnémeti főgimnáziumhoz *dr. Szádeczky Lajos* kolozsvári tud. egyet. ny. r. tanárt. 5. *Az erdélyi ref. egyházkerületben:* a kolozsvári főgimnáziumhoz *dr. Mitrovics Gyula* debreczeni ref. bölcs. akad. tanárt, a marosvásárhelyi főgimnáziumhoz *dr. Kiss István* debreczeni ref. bölcs. akad. tanár, tud. egyet. m. tanárt, a nagyenyedi főgimnázium-

hoz *Jakab Ödön* nyug. áll. főreáliskolai tanárt, a sepsiszentgyörgyi főgimnáziumhoz *dr. Darkó Jenő* debreczeni ref. bölcs. akad. tanárt, a szászvárosi főgimnáziumhoz *Balthazár Gábor* kecskeméti ref. főgimnáziumi tanárt, a székelyudvarhelyi főgimnáziumhoz *Hamar István* budapesti ref. teol. akad. tanárt, a zilahi főgimnáziumhoz *dr. Szádeczky Béla* múzeumi könyvtárőr, kolozsvári tud. egyet. m. tanárt. 6. *A dunáninneni ág. hitv. ev. egyházkerületben:* a pozsonyi főgimnáziumhoz *dr. Wallentiny Samu* eperjesi ág. h. ev. főgimnáziumi tanárt, a selmeczbányai főgimnáziumhoz *Wiesinger Károly* aranyosmaróti áll. főgimn. id. igazgatót. 7. *A dunántúli ág. h. ev. egyházkerületben:* a bonyhádi főgimnáziumhoz *dr. Pruzsinszky János* igazgató, budapesti gyak. főgimnáziumi tanárt, a felsőlövői főgimnáziumhoz *dr. Obál Béla* eperjesi ág. h. ev. teol. akad. tanárt, a soproni főgimnáziumhoz *Hirschmann Nándor* pozsonyi ág. h. ev. főgimnáziumi igazgatót. 8. *A bányai ág. h. ev. egyházkerületben:* a békéscsabai főgimnáziumhoz *dr. Pröhle Vilmos* nyiregyházai ág. h. ev. főgimn. tanár, tud. egyet. m. tanárt, a budapesti főgimnáziumhoz *dr. Schneller István* kolozsvári tud. egyet. ny. r. tanárt, a szarvasi főgimnáziumhoz *dr. Szlávik Mátyás* eperjesi ág. h. ev. jogakad. tanárt. 9. *A tiszai ág. h. ev. egyházkerületben:* az eperjesi főgimnáziumhoz *dr. Melich János* magyar nemz. múzeumi igazgatóőr, tud. egyet. c. ny. rk. tanárt, az iglói főgimnáziumhoz *dr. Haendel Vilmos* debreczeni ref. jogakad. tanárt, a késmárki főgimnáziumhoz *dr. Habán Mihály* liptószentmiklósi áll. főgimnáziumi igazgatót, a nyiregyházai főgimnáziumhoz *dr. Wallentinyi Dezső* rimaszombati egyes. protest. főgimnáziumi tanárt, a rozsnyói főgimnáziumhoz *dr. Reichenhaller Kálmán* igazgató, budapesti V. ker. áll. főreáliskolai tanárt, a rimaszombati egyes. protest. főgimnáziumhoz *Leffler Sámuel* nyiregyházai ág. h. ev. főgimnáziumi igazgatót. 10. *Az erdélyrészi ág. h. ev. egyházkerületben:* a beszterczei főgimnáziumhoz *Stromp József* iglói ág. h. ev. főgimnáziumi tanárt, a brassói főgimnáziumhoz *dr. Szelényi Ödön* pozsonyi ág. h. ev. teol. akad. tanárt, a medgyesi főgimnáziumhoz *Nosz Gusztáv* nagyváradi áll. főreálisk. tanárt, a nagyszebeni főgimnáziumhoz és főreáliskolához *dr. Gombócz Zoltán* kolozsvári tud. egyet. ny. r. tanárt, a segesvári főgimnáziumhoz *Mikola Sándor* budapesti ág. h. ev. főgimnáziumi tanárt. 11. *A kolozsvári unitárius főgimnáziumhoz: dr. Vass Miklós* kaposvári áll. főgimnáziumi tanárt. 12. *A gör. kel. román érsek-metropolita egyh. főhatósága alatt álló* brassói főgimnáziumhoz *dr. Jonescu Péter* vallás- és közokt. miniszt. osztálytanácsost. 13. *A gör. kel. szerb pátriarka egyh. főhatósága alatt álló* újvidéki főgimnáziumhoz *dr. Margalits Ede* budapesti tud. egyet. ny. r. tanárt.

Egy időszerű körkérdés a középiskoláról. A Közlöny 563—4. lapján ugyanezen cím alatt hírt adtunk egy a német középiskolai tanárok idei közgyűlése alkalmából a reáliskola ügyében megtartandó plebiscitumról. Immár előttünk fekszik ennek a vállalkozásnak eredményeként egy »*Rundfrage über Wert und Bedeutung des realisti-*

schen Bildungswesens« című 80 lapra terjedő füzet, melyet a Bayerischer Realschulmännerverein megbízásából az egyesület hivatalos közlönyének szerkesztője Ebner dr. adott ki. Ugyanő irta a füzet élére illesztett összefoglaló bevezetést. E körkérdés eredményének megítélésére tudni kell, hogy aránylag kisebb számú középiskolai gyakorlati tanférfiú mellett főleg a többi pályákon működő vezető, vagy legalább is kiváló német egyéniségeket kértek fel a véleményadásra. Összesen 105 válasz érkezett be: köztük 2 Ausztriából (Bechtel— Bécs, Zellweker—Trieszt), egy a Németországban élő angol zenetörténetíró és bölcselő H. Stewart Chamberlain részéről és egy Magyarországból (Kemény Ferenc). A többiek közül az ismertebb nevek a következők: Eickhoff, Kerschensteiner, Matthias, Morsch, Ostwald, Rein, Will. Stern, Uhlig, Willmann, Wychgram, Wyncken, Ziegler, Ziehen. Ezek a tömör és jól megfontolt nyilatkozatok, amelyek egykettő kivételével mind a reáliskola jelentősége és egyenjogosítása mellett szólnak, rendkívül tanulságosak és élvezetesek. Izelítőül íme néhány töredék: A reális irányú iskoláknak egyetlen hibája, hogy túlsok anyagot halmoznak a tanulókra (Kerschensteiner). A reáliskoláknak óvakodniok kell attól, hogy a modern nyelvek és a mennyiségtan-természettudományi szakok túlhajtása révén ne nyerjenek szakiskolai jelleget (Matthias). A kétféle irányú középiskolának teljes egyenjogosítása, elvi különbségeiknél fogva, ábránd (Morsch). A reáliskola jobban készít elő az életre, mint a filológiai gimnázium; a humanisztikus képzés a reálissal szemben a korlátoltabb (Ostwald). Az egyenjogosítást nagy haladásnak tekintem (Rein). Uhlig, a »Humanistisches Gymnasium« Európaszerte ismert szerkesztője, tiltakozik az ellen, mintha ő a reáliskolák ellensége lenne; úgyszintén a latinnak a reáliskolák felsőbb osztályaiba való bevitele ellen; szerinte mindhárom középiskolai típusnak megvan a maga rendeltetése és jogosultsága. Dr. Schmitz—Mancy, a »Zeitschrift für lateinlose höhere Schulen« szerkesztője, Matthias-szal együtt azt vallja, hogy a reáliskolák gerincét az anyanyelv és a történelem tanítása adja meg. Legradikálisabb a most divatos dr. Wyncken—München, aki szerint a humanisztikus gimnáziumnak mint általános nevelőiskolának ma már semmi jogosultsága sincs, mert egész humanizmusa a »klasszikus ballaszt«-ban merül ki.

Helyesen jegyzi meg dr. Ebner, a szerkesztő, hogy ez a körkérdés lényegesen hozzájárult a reáliskoláknak különb megbecsüléséhez és egynémely félreértés kiküszöbölésével előmozdította a két tábor jobb megértését és kölcsönös közeledését.

Társas tanulmányi kirándulás. Makfalvi Ferenc, a kassai áll. felső keresk. isk. tanára június hónapban megismétli a mult évben rendezett északeurópai társas utazását. Útirány a következő: Budapest—Berlin — Stockholm — Trondhjem—Bergen—Kristiania—Koppenhága—Kiel—Hamburg—Berlin—Drezda—Budapest. A programm keretében külön kirándulás tehető a Lappföldre s az Északi fokhoz. Az út 4 hétig tart s minden költséget beszámítva 650 koronába.

kerül. Indulás Budapestről július 3-án. Jelentkezéseket — tekintve, hogy a mult évi útról sokan lemaradtak — a jelentkezés sorrendjében június 1-ig fogad el Makfalvi Ferenc tanár (Kassa, Mikes-utca 10), aki szívesen küld programmot s ad bővebb felvilágosítást.

Tanulmányút és turista-kirándulás Észak-Európába. Van szerencsém jelenteni, hogy a már több ízben sikerrel vezetett északeurópai társaskirándulást az 1914. év nyarán megismétlem.

A tanulmányút Osztrák-, Lengyel-, Orosz-, Finn-, Svéd-, Dán- és Németországon vezet keresztül a következő útiránnyal és látványosságokkal:

Július 4-én indulunk. Az utazás körülbelül 4 hétig tart s Berlinben, annak megszemlélésével ér véget.

A részvételi díj 570 korona, mely magában foglalja a vasút (mindenütt gyorsvonat), a hajó, az elszállásolás, az étkezés, a csomagszállítás, az útlevelek láttamozási, a múzeumok belépő-díját és a borravalókat is.

A társasutazásban legfeljebb 30-an vehetnek részt, még pedig a jelentkezés sorrendjében. Felkérem tehát a már korábban bejelentetteket, valamint az újonnan jelentkezőket, hogy mielőbb jelentsék be részvételüket. Ugyanakkor 100 korona előleget küldjenek be a »Magyar Tanítók Takarékszövetkezetébe« (VIII., József-körút 8. szám). A részvételi díj június 15-én lesz esedékes, mely részletekben is befizethető.

Közvetlenül az utazásra vonatkozó bővebb tanácsot, tudnivalót, menetrendet magában foglaló prospektust csupán a résztvevőknek küldök.

Budapest, VIII., Rákóczi-út 11. *Ispánovits Sándor*, tanár.

Böttinger Studienhaus. Ez a Berlinben fennálló intézet (Deutsches Institut für Ausländer) külföldi hallgatókat igyekszik a német nyelv és irodalom ismeretében továbbképezni és általában a német kulturát közvetíteni. Ebben az évben a következő tanfolyamok lesznek jún. 8-tól júl. 4-ig és júl. 6-tól aug. 1-ig. A szükséghez képest továbbá két külön nyelvi tanfolyam van tervbe véve ápr. 6-ika és jún. 6-ika, illetőleg szept. 1. és 27-ike között. A tanítás mindig délelőtt folyik (9—1); délután és este tanulmányi kirándulásokat és látogatásokat rendeznek (gyüjtemények, könyvtárak, múzeumok, közjóléti intézmények, színházak stb.). A tanfolyam látogatói igazolványt, vizsgálat esetén bizonyítványt kapnak. A tandíj egy-egy négyheti teljes tanfolyamért 70 márka, a nyelvi tanfolyamért 50 márka. Bútorozott szoba havi 30—50, teljes ellátással havi 120—180 márkáért kapható. Bővebb felvilágosítással és programmal az intézet igazgatója szolgál: Prof. *Dr. Wilhelm Paszkowski* (Berlin N. 24, Oranienburger Strasse 13—14).

Kiadótulajdonos: Az Országos Középiskolai Tanáregyesület.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Pályázati hirdetés.

A debreczeni református felsőbb leányiskolával kapcsolatos leánygimnáziumban egy **magyar- és németnyelvű rendes tanári tanszékre** ezennel pályázatot hirdetek. A megválasztandó rendes tanár évi javadalmazása; 2400 korona alapfizetés, az egyházi törvényekben megszabott lakáspénz és ötizbeni 200 koronás ötödéves korpótlék lesz. A korpótlék alapjául szolgáló időbe hazai református gimnáziumokban eltöltött szolgálati évek beszámíttatnak. Az alapfizetés később a szolgálati évek arányában 2800, 3200 és 3600 koronára emelkedhetik. A megválasztott rendes tanár ezenkívül szolgálati évei szerint a református középiskolai tanári státusba beosztva, állami fizetéskiegészítésben részesül s az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja. Pályázhatnak református vallású okleveles középiskolai tanárok. A pályázati kérvényhez csatolandók: keresztlevél, érettségi bizonyítvány, tanári oklevél, az előbbi alkalmaztatásokról szóló bizonyítványok s az esetleges irodalmi működés igazolása, a katonai kötelezettség irányában fennálló viszony igazolása, hatósági orvosi bizonyitvány a pályázónak a tanári pályára alkalmas voltáról. A pályázati kérvények **1914. évi május hó 31-ig** a tiszántúli református egyházkerület püspöki hivatalához adandók be (Debreczen, Egyház-tér 17.). A megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásának kötelezettsége mellett 1914 szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Debreczen, 1914 április hó 15-én.

Dr. BALTAZÁR DEZSŐ
püspök.

Pályázati hirdetés.

A kaposvári községi felsőkereskedelmi iskolánál

1914. évi szeptember 1-ére két tanári állás

kerül betöltésre. Az egyik állásra könyvvitel-ker. levelezés-ker. ismeret-szakos tanárok, a másik állásra oly tanárok pályázhatnak, kiknek főtárgyuk a német nyelv és melléktárgyként a történelem tanítására is vállalkoznak. Ha ez állások oklevéllel még nem bíró tanárjelöltekkel töltetnének be, ezek javadalmazása 10 havi 1600.— kor. fizetés és évi 500.— kor. lakáspénz lenne, míg oklevéllel bíró tanárok rendes tanárrá választatnak az állami tanárokéval teljesen azonos javadalmazással, sőt a fentartó hatóság attól sem zárkózik el, hogy megfelelő pályázót magasabb fizetési osztályba válasszon meg. Az iskola tanárai tagjai az országos nyugdíjintézetnek.

A megfelelően felszerelt pályázati kérvények az iskola igazgatósága útján alulírt elnökhöz küldendők **1914 május 20-ig.** A pályázók kérvényük sorsáról május hó 31-ig kapnak értesítést.

Kaposvár, 1914 április 19.

Dr. Kovács-Sebestény Gyula s. k.,
polgármester,
a felügyelő-bizottság elnöke.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA

Telefon: 21—06. BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. Telefon: 21—06.

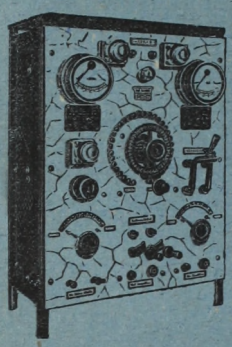

Készít saját gyártelepén mindennemű

fizikai, kémiai, geometriai műszereket; vegyi fülkét, előadó-asztalt, elsőrangú vetítőgépeket

Illusztrált árjegyzékek díjtalanul küldetnek!!!

100 munkás. 35 HP.

Magyarország legnagyobb fizikai tanszergyára!

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadásában jelent meg:

MAGYAR STILISZTIKA

ARANY JÁNOS TOLDI-JA ALAPJÁN

olvasmányokkal és gyakorlatokkal a középiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztették: ***Ady Lajos*** és ***Endrei Ákos*** főgimn. tanárok.

Ára **3.20** kor.

A miniszteri engedélyezés száma: 58502/1913.

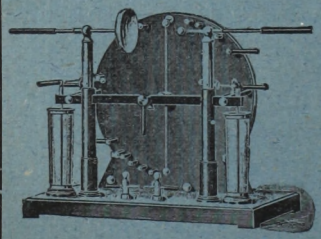

Fizikai, kémiai, természetrajzi, földrajzi, szabadkézirajzi stb.

tanszereket

elsőrendű kivitelben
:: gyárt és szállít ::

Erdély és Szabó

:: tanszergyára ::

Budapest, VIII. kerület, Baross-utca 21. szám.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *18. szám.* *1914. május 21.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

A középiskola a parlamentben. (793. l.) — *Egyesületi élet.* Budapesti kör. *Kronberger* Edétől. (808. l.) — *Külföldi tanügy.* Francia nyelvi szünidei tanfolyamok. *tj.*-től (811. l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* A magyar nemzeti szellem terjesztése. *Dr. Magyar* Győzőtől. (815. l.) — *Krónika.* Tanárgyűlés. (818. l.) — Újjellegű középiskola. *b. r.*-től. (819. l.) — III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus. *Rázsó* Gézától. (820 l.) — Egységes középiskola — polgári iskola. (821. l.) — Beküldött könyvek és lapok. *Gyászrovat.* (Vojnits Döme József. 822. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

korona 1.90

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK. •• (382 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **KELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Gusztl hadnagy. Elbeszélések. — **MAUPASSANT:** Horla és egyéb elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 18. szám. 1914. május 21.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat SAJÓ SÁNDOR főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti Dr. MARCZINKÓ FERENC I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek MÜLLER JÓZSEF pénztárnok (II., Áldás-u. 4.) hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

A KÖZÉPISKOLA A PARLAMENTBEN.

(A vallás- és közoktatásügyi tárca 1914/15-i költségvetésének tárgyalása 1914 május 2-án és május 5-én.)

A költségvetési vita rendjén ismét hozzájutott a magyar oktatásügy ahhoz a ritka alkalomhoz, hogy dolgaival a parlament foglalkozzék. Ugy látszik, bele kell immár törődnünk, hogy ez az egyetlen alkalom, amikor a nemzet képviselete előtt szóba kerül az oktatás ügye.

Ilyenkor rendesen el szokták mondani a felszólaló képviselő urak, hogy egy nemzetnek nincs fontosabb kérdése a kulturánál; hogy a művelődés ügyéért áldozott milliók csak látszólag improduktív befektetések; hogy a sadovai csatát voltaképen a német tanítók nyerték meg; hogy — de hiszen minek folytassuk? Eléggé ismeretesek úgyis az ilyenkor elhangzani szokott aranyigazságok. S a parlament nyilván azt képzeli, hogy két-három felszólalással s a budget megszavazásával el is intézte a művelődés ügyét egy — újabb költségvetési vitáig. A lelkiismeretét azonban mindenesetre megnyugtatta.

Be kell azt látnia mindenkinek, hogy Magyarországon a nevelés ügye többé már nem *politikum* (nemesebb értelmében használjuk e szót). *Már* nem: valamikor ugyanis az volt. Mert, lám, 1848-ban ugyancsak sok mindenféle teendő foglalta le az ifjú magyar államiságot és társadalmat s mégis jutott idő az egyetemi tanszabadságot körülbástyázó törvény meghozására s került mód és alkalom az első egyetemes tanügyi kongresszusra is. Az alkotmányos élet helyreállítása után pedig olyan magas szintű, eszméket keltő, gondolatokat tisztázó parlamenti viták rendjén születnek meg a különböző oktatásügyi törvények, hogy e viták-ról ma sem olvashatunk jogos büszkeség nélkül.

Nem rekriminálunk — amihez nincs jogunk —, csak panaszkodunk, mert ez kötelességünk. Kötelességünk minekünk, akik a legnemzetibb ügynek, a nevelés ügyének nem hivatalnokai, hanem hivatásosai vagyunk.

* * *

Bármennyire is tisztában voltunk már az évenként körülbelül egy mederben lefolyó budgetviták természetével, be kell vallanunk *ezúttal* mégis csak másszerű tárgyalást reméltünk. Hiszen a legutóbbi budgetvita alkalmából bejelentett *középiskolai reform* ügyében a lefolyt év alatt jelentős, szinte döntő természetű lépések folytak. Az Országos Közoktatási Tanács lázas munkájának eredményei részben máris ismeretesek, megfelelő érdeklődés esetén Jankovich miniszter úr bizonyosan örömmel adott volna alkalmat a teljes anyag megismerésére s az e réven meginduló alapos diszkusszióra.

Nem kétséges, hogy a középiskolai reformnál jelentősebb, kihatóbb fontosságú kérdés évtizedek óta nem merült fel köznevelés ügyünkben. S lehet valaki bármilyen vélekedésben a reformtervezet dolgáról, de azt, hogy vele a miniszter úr okvetlenül hasznosan szolgálja a magyar művelődés ügyét, kétségbe vonni igaztalanság volna.

Am a miniszter úr öntudatos jó szándéka, a Közoktatási Tanács avatott és hozzáértő tárgyalása, a középiskolai tanárságnak — külön felszólítás nélkül is buzgón végzett — reformmunkálatai bármennyire is fundamentális szükségletek egy nagyjelentőségű iskolareform dolgában, nem teszik szükségtelenné az iskolán kívül állóknak, a társadalomnak hozzászólását e fontos kérdéshez. Minthogy pedig a magyar társadalom — sajnos — ilyen és hasonló természetű véleménynyilvánításra részben szervezetlen, részben indolens, a nemzet képviseletének lett volna hivatása megmondani: az iskolán, a tanügyen kívül állók hogyan gondolkoznak, mit várnak és óhajtanak egy középiskolai reformtól?

Nem *szakszerű* vitát kívántunk. Erre nincs szükség. Dilettáns, de a legkülönbözőbb foglalkozási körökből jövő hozzászólásokat vártunk igen nagy számban. Egy csomó új szempontot, érdekes észrevételt — éppen olyanokat, amiket a *nem szakember* szeme szokott meglátni — s ezeken felépülő, a kérdést minden oldalról megvilágító diszkussziót. S kaptunk néhány kétségtelenül jóindulatú, de csak az ütközőpontokra kitérő felszólalást, amelyek a kérdést semmivel se tették megvitatottabbá. Vagy legalább is: felvilágosítatlanul hagyták a miniszter urat, az O. K. T.-ot s magát a tanárságot is abban az irányban: a kívülállók mint vélekednek, mit akarnának s mit várnának a középiskolai reformtól?

* * *

Ami most már a tanári rendet s rendünk erkölcsi és anyagi érdekeit illeti, itt is inkább azok a figyelemre méltó momentumok, amelyek — várakozásunk ellenére — *nem hangzottak el* a

vita folyamán. Mert maguk az elhangzó kijelentések legalább is igen vegyes érzelmeket kelthettek a tanárság lelkében.

Mit szóljunk pl. az *előadói* beszédhez, amely nyugodtan konstatálja, hogy:

»50 új tanári állást fogunk szervezni, ami az *előléptetésekre* is *kedvezően fog hatni* és talán a *túlzott* panaszokat is csillapítani fogja . . .[1]

A tanárság bizonnyal úgy érzi: nincs joga panaszai elé a »túlzott« jelzőt illesztenie annak az előadónak, aki az új tanári állásoktól az előléptetési viszonyok javulását reméli. Ezek t. i. a *mindenkori* létszám precíz *megharmadolása* mellett hatnának kedvezőn az előlépési viszonyokra; a mai rangsor szerint azonban *egyetlen* rendes tanárnak sincs belőlük semmi haszna. Ez a körülmény egymagában is bizonyítja, hogy azok a panaszok nem is olyan túlzottak, mint amilyeneknek az előadó úr véli.

Vagy mit szóljunk a *Mártonffy* képviselő úr szavaihoz, aki megállapítván, hogy a mult években a tanító- és tanáregyesületektől mindig nagy számmal érkeztek memorandumok a parlamenthez, így folytatja:

». . . most konstatálom, hogy ez évben egyetlen memorandumot sem kaptunk, *kívánalmakat nem olvastunk* és ebből azt következtetem, hogy azok a — merem állítani — *mesterségesen felhajtott kérelmezők eltüntek* . . .«

A »*felhajtott* (?) kérelmezők« miként való értelmezésén ne akadjunk fenn, de hivatkozunk: *a)* száz meg száz *sajtóbeli közleményre*, melyek a tanárság mozgalmáról szólanak egy év óta; *b)* egy *országos tanárkongresszusra* s abból a miniszter úrhoz felterjesztett *c) memorandumra*. Ám Mártonffy képviselő úr — a volt tanáremher — azzal intézi el immár egyre keserűbbé váló küzdelmünket, hogy: »nem olvasott róla«, meg hogy: »mesterségesen felhajtott kérelmezők vagyunk« . . .

Szimpatikus kijelentéseket tett a magyar tanárságról s végzett kultúrmunkájáról *Farkas* Pál képviselő. Az elismerő szó — hiszen oly ritka ez rendünkkel szemben — tagadhatatlanul jól esik. Viszont helyzetünkre, sorsunkra mi sem jellemzőbb, mint az, hogy midőn Farkas képviselő úr a tanári munka kulturális jelentőségéről s a tanárság mozgalmának jogosultságáról beszélt, hozzátette:

»Ezt kötelességemnek tartottam elmondani, bár egészen tisztában vagyok azzal, hogy igen sokan a t. Házban és a Házon kívül is ezekkel a nézetekkel nem értenek egyet . . .«

A 35 éves szolgálati időről b. Radvánszky Antal emlékezett meg. Szerinte a jogegyenlőség, az egyenlő teherviselés elve indokolja meg a szolgálati időnek 35 évre való felemelését. Nem ismerhetjük el, hogy ez elegendő jogalap a jogfosztáshoz, a terhek

[1] Az idézetekben a részletek feltünőbb szedése tőlünk való.

emeléséhez akkor, midőn az egész vonalon jogkiterjesztést, teherkönnyítést látunk és élni kívánunk majd azon jogunkkal, hogy alkalmas időben a hatásaiban károsnak mutatkozó törvény novelláris módosítását kérelmezzük s az elvesztett kulturális pozíció visszaszerzésének szükségéről a törvényhozást meggyőzzük.

A miniszter úr vitazáró beszédének rendünket közelebbről érdeklő kijelentései voltak:

»a nem állami tanárok nyugdíjellátási törvénye teljesen készen van s legközelebb a parlament elé kerül«;

»ha a középiskolák száma a jövőben szaporodni nem fog, az ennek folytán rendelkezésünkre álló összeget jövőben a státusrendezésre fogjuk fordítani.«

Különben itt közöljük a budgetvita bennünket közelebbről érdeklő felszólalások fontosabb részleteit.

* * *

Szinyei-Merse Félix jegyző (olvassa): Központi igazgatás. Rendes kiadások. XXI. fejezet, 1. cím. Rendkívüli kiadások: Átmeneti kiadások: 11. fejezet, 1. cím. Rendes bevételek: IX. fejezet, 1. cím. Kiadás. Rendes kiadások. 1. rovat. Személyi járandóságok: 2,037.582 K.

Kenedi Géza előadó a középiskolák tételeiről a következőket referálta:

Az állami középiskolák és internátusok címénél a többkiadás 236.691 korona; ezt talán az az egyetlen ok is eléggé indokolja, hogy itt 50 új tanári állást fognak szervezni, ami az előléptetésekre is kedvezően fog hatni és talán a túlzott panaszokat is csillapítani fogja.

Továbbá a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésénél 1,686.900 korona a szükséglet emelkedése. Ez az összeg valóban jelentékenynek mondható, mégis itt az építkezések azok, melyek egy teljes millióval emelik a szükségletet.

De ha tekintetbe vesszük, hogy már korábban elkezdett és lekötött építkezési részletek összesen 103 ilyen intézetnek fejlesztésére szolgálnak, akkor ez a jelentékeny emelkedés is természetesnek fog tetszeni.

Csak azt kívánom még megjegyezni, hogy ezek közül három intézetnek szükségletéről a következő évben maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván gondoskodni. Az első a IV. kerületi piarista főgimnázium, *(Helyeslés.)* mely 600.000 K-val dotáltatik, aránylag kevesebbel, mint óhajtották volna, de mégis mindenesetre tekintélyes összeggel. Második az eperjesi kir. kath. főgimnázium 150.000 K-val. A harmadik, a székelyudvarhelyi ref. főgimnázium pedig 160.000 K-val.

Itt említem meg azt is, amiről különben mindenkinek tudomása van a kérdés publicitása révén, hogy a középiskolai oktatás általános reformját a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egy kibocsátott tájékoztató rendeletével elkezdte. Erészben további felvilágosításra talán azért nincs szükség, *(Halljuk! Halljuk!)* minthogy jelenleg az

országos közoktatásügyi tanács folytatja az előkészítő, tervező munkálatait, amelyeknek prejudikálni e helyről talán helytelen volna.

Giesswein Sándor: T. képviselőház! Azt látjuk, hogy a mai korban kétféle iskola van, mely a középiskolai reformnál akar főleg érvényesülni, az egyik talán az ultra-konzervatív, a másik pedig a radikális. Az egyik nagyon szűkös előre való lépést kíván csak megengedni, a másik pedig eddigi középiskolai oktatásunknak egyik részét, mint szükségtelen ballasztot ki akarja dobni. Ennek az utóbbi irányzatnak, az ú. n. természettudományi irányzatnak a német Ostwald mintegy a szellemi vezére, aki lekicsinylőleg beszél minden nyelvi oktatásról, akár régi, akár modern nyelv legyen az, az neki mintegy felesleges dolog, és aki mást nem ismer, mint csak a természettudományoknak oktatását.

Kétségkívül én sem zárkózom el a természettudományi oktatásnak nagy fontosságától a mai időben. De méltóztassanak megengedni, hogy konstatáljam azt, hogy a természettudományi oktatás rossz módszer mellett éppen olyan lélekölő lehet, mint amilyen, sajnos, sokszor a grammatikai oktatás.

Tudom, hogy a hazai nagyközönség nagy részével ellenkezésbe jutok, de én mindannak dacára mégis elmondom azt, hogy igen, én szívből sajnálom a görög nyelv elhanyagolását nálunk. A görögpótló, amivel próbálkoztak, mondhatom csődöt mondott; *(Ugy van!)* mert hogy rajzzal hogyan lehet görögöt pótolni, azt én nem értem.

Igen, én azon a nézeten vagyok, hogy a latin nyelvnek, de nemcsak ennek, hanem a görög nyelvnek valamelyes ismeretére is szüksége van minden kultúrembernek, mert ezek a nyelvek adtak nekünk bizonyos internacionális terminusokat, amelyeket használunk a külfölddel való érintkezésben is.

Ez egy internacionális, kulturális fundamentum, alapzat, amelyet mi nem nélkülözhetünk. Nem mondom ezzel azt, hogy mindenki tudja a mindenféle irreguláris igéknek perfektumát, supinumát, vagy pedig a görög aoristosát, ez nem szükséges, de bizonyos általános betekintése a klasszikus nyelvekbe, kell hogy legyen.

De hiszen a nyelvtanítás igen érdekessé is tehető. Magában véve minden nyelv egy kulturának emlékét foglalja magában, ezer meg ezeréves gondolkozásnak összefoglalatja minden nyelv, és minél több nyelvbe tudunk betekinteni, minél több nyelvnek tudjuk azt a bámulatos szerkezetét megismerni, annál jobban tudjuk megbecsülni a mi saját nyelvünket, annál világosabban, annál öntudatosabban tudunk mi magunk is beszélni.

Azért azt óhajtanám, hogy a nyelvtanítás ne legyen a formáknak bemagolására; a nyelvtanítás — akár ó, akár modern nyelvről van szó — történjék tapasztalati úton-módon, de történjék úgy is, hogy annak a gyermeknek értelmét fejlesszük azáltal, hogy a nyelv szerkezetével megismertetjük őt. Ezáltal egyszersmind az ő gondolkodását fogjuk nagyban fejleszteni.

Humaniorákról beszéltem t. képviselőház, és itt meg kell jegyeznem, hogy bizonyos túlzást látok abban, hogy ezalatt sok

helyen csak a latin és a görög kulturát értik, pedig ezen ideális ismeretek körébe sokkal többet akarok foglalni. Hiszen a kultúra fejlődése nem akadt meg a római birodalom összedőlésével és az a másfél ezer esztendő, amely bennünket attól az időtől elválaszt, nem veszett el hiába. Azóta sok szellemi munka gyűlt össze és én aránytalanságot látok abban, ha Ciceróval és Vergiliussal egy éven keresztül vesződik az ifjú, de Dantenak, Shakespearenak még a nevét sem hallja említeni. Én szükségesnek tartanám, hogy necsak a régi kulturákra szorítkozzunk, hanem a modern kulturának fejlődését a világirodalomban, a világnak gondolkozásában megismerje ez az ifjú. És e tekintetben én, igenis, nem akarom gyarapítani még az órákat. Nagyon el tudom képzelni azt, hogy éppen a humanisztikus művelődés szempontjából a régi nyelveket ne dobjuk ki, hanem azok tanításának határait szűkebbre szabjuk és emellett a modern nyelvekbe és a modern irodalmakba vezetnők be az ifjút.

Ez egy nagy probléma, amelyet nézetem szerint a középiskolai reformnál nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Mártonffy Márton: T. képviselőház! A középiskolák kérdésével csak adminisztrációnális tekintetben kívánok foglalkozni. A középiskoláról szóló kimutatásban 51 állami középiskoláról és 115 felekezeti középiskolákról van szó. Én a középiskolákat azért állítottam be beszédembe, mert konstatálni kívánom azt, hogy a felekezeteknek egyáltalában nincs joguk és nincs okuk békétlenkedni és vádolni a kormányt és legkevésbé volna joguk és okuk éppen a nemzeti munkapártból kialakult kormányt vádolni.

Méltóztassanak csak ezt a költségvetést megnézni. A számoknak az a kérlelhetetlen logikája, hacsak be nem húnyják szemüket az igazság előtt, bizonyítja a felekezeti középiskolák, még pedig olyanok, amelyekre ezelőtt 10—15 esztendővel egy fillért sem áldozott közvetlenül az állampénztár, pl. a szerzetesrendek összes iskolái 20.000—30.000 K segélyt kapnak. Az erdélyi katholikus státusban levő iskolák megkapják a megfelelő államsegélyt és a legújabban felállított hét tisztán római katholikus jellegű, a dombovári, gödöllői, jászapáti, Budapesten a II. kerületi oszlop-utcai, a budapesti I. kerületi tisztán római katholikus jellegű iskolák mind az állampénztárból kapják dotációikat.

De méltóztassék a dologi kiadásokat megnézni. Délelőtt hallottam a jelentésből, hogy a budapesti piarista gimnáziumnak épületére 600.000 K-át irányoz elő a kultuszminisztérium. Csak azért hozom ezt fel, hogy éppen a szerzetesrendek és alpapságnak van legkevésbbé oka és joga arra, hogy velünk szemben türelmetlenek, békétlenek legyenek.

A mostani miniszter elődje, gróf Zichy János programmbeszédében hangsúlyozta, hogy ő valláserkölcsös oktatást kíván. Akkor is kijelentettem, hogy én is, mint régi tanárember, ezen az alapon állok. Elfogadom az ő álláspontját és nincs ennek a háznak egyetlen tagja sem, aki ne támogatná azt a kultuszminisztert, aki valláserkölcsös alapon akarja egész oktatásügyünket berendezni. *(Úgy van!)*

A protestánsok is kapnak bőségesen segélyt, meg is vannak vele elégedve. Én ezt a kérdést csak abból a szempontból állítottam be, hogy tudvalevőleg a protestáns középiskolák segélyezése ahhoz a feltételhez, még pedig szerződéses feltételhez van kötve, hogy a protestáns középiskolákba csak az nevezhető ki, akit ők kijelölnek, felterjesztenek, de az illetőt a kultuszminiszter nevezi ki. Ez a reciprok értéke annak az államsegélynek, amelyet a protestáns iskolák kapnak.

A katholikus jellegű iskoláknál ez sehol sincs meg, kivéve a gyulafehérvárit, ez a legújabb eset, de a többi nagyszámú római katholikus jellegű iskolában semmi beleszólása sincs a kultuszminiszternek abba, hogy az illető egyházi hatóságok vagy szerzetesrendek kit alkalmaznak tanárokul, hanem teszik ezt a saját tetszésük szerint. Igaz, hogy a tankerületi főigazgatók felügyelete alatt állanak, de ez a felügyelet, mondom, kimerül abban, hogy meglátogatják az iskolát, megnézik, vajjon a tanárok tanítják-e a tantervben előírt anyagot, konferenciát tartanak velük és időközönkint megteszik jelentésüket a kultuszminiszternek. Egyebekben a kultuszminiszternek semmi beleszólása sincs az ő igazgatásukba.

Nem kívánom, hogy ez most megváltoztassék, hogy most incidentaliter kimondja a képviselőház, hogy ugyanaz, ami a protestánsokra alkalmaztatott, ezekre az iskolákra is alkalmaztassék, de mindenesetre gondolkoznia kell a közoktatásügyi kormánynak afelett, hogy mi lesz a következménye annak, ha ezeknek az iskoláknak a száma így megszaporodik.

A t. előadó úrnak délelőtt azt méltóztatott mondani, hogy a kultuszminiszter úr gondoskodik arról, hogy a tanárok sorsa javíttassék, mert ötven rendes tanári állás vétetett fel a következő évi budget keretébe. Bocsánatot kérek, módom és alkalmam volt tapasztalni azt, hogy a középiskolákban körülbelül 330 helyettes tanár van, két-három-négy-öt év óta alkalmazva. Hát ha ezek közül 50-et kineveznek, ha ilyen progresszióval haladunk, amikor a szükségletek mindig növekedni fognak, mert az osztályok szaporodnak, új iskolák keletkeznek, méltóztassék akkor megmondani, mikor érjük el azt, hogy ezen szerencsétlen helyettes tanárok létszáma a minimumra szoríttassék? Pedig ebben látom én az egyik nagy hibát, hogy a helyettes tanárok száma túlnagy és ez okozza azt, hogy bizony, ha ezek a szerencsétlen emberek 6—8 évig helyettesekként kénytelenek működni, elvesztik a kedvüket, reményüket, türelmetlenekké válnak.

Méltóztassék a t. közoktatásügyi miniszter úrnak megfontolás tárgyává tenni, hogy ne ilyen lassú menetben haladjunk, hanem egyszer s mindenkorra kell ezen keresztül esnünk. Méltóztassék számítást tenni, hogy mennyibe kerül ez; hogy tényleg van-e szükség ezen helyettes tanárokra és ezeknek rendszeresítése iránt legalább a jövő évi költségvetésben méltóztassék itt egy preliminálról gondoskodni. *(Helyeslés.)*

Méltóztassék megengedni, hogy a középiskolákkal kapcsolatban az internátusok kérdésével is foglalkozzam. *(Halljuk! Halljuk!)* Az állami iskolák mellett négy internátus van, kettő a reáliskolák

és kettő a főgimnáziumok mellett. Ezeknek az internátusoknak nagy tisztes multjuk van s számuk körülbelül 20 év előtt le is záródott.

Nagy, hasznos szolgálatot tettek ezek az internátusok, úgy Udvarhelyen, mint Munkácson, Déván, Erzsébetvároson, mennyivel nagyobb szolgálatot vannak hivatva tenni a jövőben a nemzetiséglakta vidékeken. Méltóztassék csak figyelembe venni, hogy vannak állami gimnáziumaink Fogarason, Szamosújváron, Désen, Tordán, továbbá régi Partiumban: Szilágysomlyón, — ez már ugyan katholikus gimnázium és itt beigazolom, hogy én a szükséglethez képest katholikus gimnáziumok mellett is óhajtok internátust — azután Liptó Szent-Miklóson, Trsztenán, Rózsahegyen, az erdélyi részen Petrozsényban.

Ezzel kapcsolatosan kérnem kell a kultuszminiszter urat, igazán a magyar nemzeti ügy szolgálatában, hogy méltóztassék ezen említett helyeken állami internátusok létesítését tervbe venni; nemcsak azért, hogy oda magyar fiúk kerüljenek, mert nézetem szerint oda kell hogy nemzetiségi fiúk is bejussanak, akik ott a magyarokkal megszokván az együttélést, megismervén egymást, közelébb férkőzvén egymáshoz, szívben és lélekben érezzék azt, hogy testvérek vagyunk, hogy ők ennek az országnak egyenrangú és egyenjogosultságú, de egyszersmind egyenkötelezettségű polgárai is lesznek. *(Ugy van! Ugy van!)*

A középiskoláknál nagy sajnálattal olvasok ismét egy tételt, ahol a városok hozzájárulása mutattatik ki az egyes középiskolákhoz. Néhány év előtt sokkal rosszabb volt a helyzet, amennyiben körülbelül ötven olyan város volt, amelyek kötelezve voltak az általuk kérelmezett leányiskola vagy gimnázium fenntartásához évenként bizonyos összeggel hozzájárulni. Ez a szám, igaz, megkevesbedett az idei költségvetésben, mert hozzájárulásra kötelezve van 14 város gimnázium és tíz város reáliskola részére.

Kérve kérem a miniszter urat, igyekezzék reábírni a pénzügyminiszter urat, hogy törölje a városok hozzájárulását a jövő évi költségvetésből, s akkor ennek a 14 városnak örök hálája fogja kísérni ezen ténykedését, teljes elismeréssel lesznek iránta, mert ezt a 6—10.000 koronát a népoktatásügyre fogják fordíthatni, így annak igazán jó befektetése lesz, mely a miniszter úrnak érdeméül fog betudatni minden időkre. *(Helyeslés.)*

Farkas Pál: T. ház! Felszólalásomnak tulajdonképeni tárgyává csak egy-két kérdést fogok tenni, melyeket a magyar közoktatásügy és a magyar kultúra legfontosabb jelen problémáinak tartok és azon leszek, hogy azokról, amennyiben a rövid idő megengedi, valamivel bővebben nyilatkozni.

Mielőtt ezt megtenném, méltóztassanak megengedni, hogy Mártonffy t. képviselőtársam beszédéből két pontra tegyek megjegyzést. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik az, hogy őszinte örömmel hallottam szavait, melyeket a helyettes tanárok érdekében mondott.

T. ház! Én tisztában vagyok azzal, hogy tanárok érdekében beszélni, tanárok javára szólni, tanárok jelentőségét kiemelni nem

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

népszerű téma és feladat. A társadalomban — ez teljesen biztos — sajátságos animozitás van ebben a kérdésben, melyet én ezen házban már más közoktatási tárcáknak tárgyalásánál tapasztaltam. A társadalomnak egy nagy része előtt a tanári kar az utolsó esztendőkben úgy jelentkezik, mint a folytonosan követelődző, folytonosan anyagi érdekeit hajszoló testület, mellyel szemben igen sok közéleti faktor állandó és jogosulatlan animozitással viseltetik. *(Igaz! Úgy van!)* Én nem akarok ezen a helyen most hosszas panaegirist tartani a tanárok mellett, nem is szeretem a nagy jelzőket.

De kötelességemnek tartom konstatálni, hogy aki a magyar kulturának munkájában esztendők óta részt vesz, aki ezen tanári kar működését ismeri és hivatását nem a hetenként megtartott óráknak száma és a hetenkénti anyagnak tankönyvekben foglalt lapszámszerű mértéke szerint ítéli meg, hanem aki azt a munkát nézi, mellyel a tanári kar itt a fővárosban, de még sokkal inkább a vidéken, éppen a perifériákon a magyar kulturának mindenféle tevékenységében részt vesz, aki tudja, hogy az a tanár a szabadoktatásnak, a társadalmi munkának, a társadalmi oktatásnak mindenféle munkájában a vezető szerepet játsza és elvégzi az egészet éhbérekért . . .

Juriga Nándor: Éhbérért?

Farkas Pál: Az éhbér kifejezést, bocsánatot kérek, nem az állami dotációra értem, hanem arra, amit kap társadalmi és szabadoktatási és közoktatási szabad munkájáért, amit kap líceális és egyéb tevékenységért, értem azokat a 10 meg 20 koronákat, melyekkel roppant nagyra vannak akkor, mikor úgy-e bankigazgatóknak tantiémjei vagy prezenc márkái egyetlen ülésre kiteszik azt az egész összeget, melyet ő éveken keresztül egy nagy anyagnak tanítása és előadása után kap. *(Igaz! Úgy van!)*

A tanári karral szemben kötelességet vélek teljesíteni, amikor rámutatok arra, hogy az az egész nagy szellemi munka, amelyet ők mindenféle téren végeznek, a jelenlegi államháztartási kereteken belül nincsen annyira dotálva, amennyire az lehetséges.

És ha megvan bennük a hajlandóság, hogy dotációjukat emeljék, ha van bennük igyekezet, hogy a maguk anyagi helyzetén javítsanak, ezt nem lehet úgy felfogni, mint egy túlságosan követelődző anarchisztikus és szocialisztikus mozgalmat, hanem fel kell fogni mint a magyar társadalom ezen faktorainak jogos mozgalmát, akik a magyar kultúra terén nézetem szerint mégis a legnagyobb munkát végzik. Ezt kötelességemnek tartottam elmondani, bár egészen tisztában vagyok azzal, hogy igen sokan a t. házban és a házon kívül is ezekkel a nézetekkel nem értenek egyet.

A szónok ezután a főigazgatói rendszert bírálta s helyette a szakfelügyeleti rendszert ajánlotta. Majd az érettségi vizsgálat reformjának szükségéről beszélt. Eltörölni nem lehet már csak a külföldi egyetemeket látogatni akaró ifjaink miatt sem, de mai sokszor döntő jelentőségű jellege helyett csak formalisztikus jelleget kell az érettségiknek adni.

Ezzel, t. ház, el is érkeztem ahhoz a kérdéshez, amely felszólalásom tulajdonképeni tárgyát képezi és amelyet én nyugodt lélekkel a magyar kultúra egyik legnagyobb felvetett kérdésének nevezek. És ez a középiskola reformjának kérdése.

T. ház! Az az anyag, az a rendszer, amelyből a középiskola mai egész szervezete, tanterve, tanulmányi rendje, tanulmányi komplexuma kialakult, tényleg a középkorból ered, még pedig nem a szó vezércikkírói értelmében, nem a szónak azon értelmében, ahogy népgyűléseken középkornak minősítenek mindent, ami nem a legközelebb mult jövő húsz esztendőben történt, hanem tényleg a történelmi fejlődésnek középkori részéből.

Mert az az abszolút klasszicitás, amely a mi középiskolai tantervünkön is végig megnyilatkozik, egyenes és logikus folyománya annak a kolostori nevelésnek, amellyel a középkorban az egyház, mint egyedüli kulturát fenntartó és kulturát előre vivő tényező, a maga tanulmányi diszciplináját megalkotta. Mi volt akkor az a kincs, amely, mint kultúra, egy középkori barbár hordáktól áthatott társadalomban megvolt? Voltak azok a pergamensek, fóliánsok, amelyeket megmentettek a középkori barbár hordák elől, amikor egy palimsest kódex lapjairól még ki lehetett kaparni az eredeti szöveget és amikor így egy Aristoteles, Vergilius, Horatius, Catullus vagy Plato munkáit kapta meg az a kor, amely törmelékek között, a legnagyobb szellemi nyomorúságban bámulattal látta maga előtt feltámadni egy a romok alatt fekvő világnak géniuszát és nagyszerű alakjait, és természetes, hogy ez az ő kincsük volt, természetes, hogy ők ezen építettek tovább és hogy a klasszikus műveltséget tartották minden műveltség alapjának.

Azután új stúdiumok jöttek, bár ezek az új stúdiumok területben nagyon szűkek voltak. Így volt ugyan történelem, de mi volt az? Királyoknak és csatáknak felsorolása, de az összekötő kapocs, a vezető gondolat mind hiányzott. A földrajz igen lassan fejlődik és az, ami a közép- és újkoron keresztül lassan-lassan keletkezik, az asztronómia, a matematika, a fizika, azon fontosságot és jelentőséget, amelyet ma elfoglalnak, csak 100—150 év óta kezdi elnyerni.

Egészen természetes tehát, hogy akkor, amikor tanterveket dolgoztak ki, akkor, amikor a Ratio Educationis megjelent, amely még mindig alapja a mi tantervünknek, akkor a klasszikus műveltség, a klasszikus filológia, a klasszikusok ismerete a legfontosabb.

És mi következik ebből? Következik ebből az, hogy a mi fiatalságunkban, amikor a gimnáziumot látogattuk, de azoknak gimnáziumi tanulmányaiban is, akik most szemünk előtt végzik el azt, a klasszikus világ olyan területet foglal el, olyan anyagot tölt be, amely a mai élet fejlődésével, a mai felfogásokkal egyáltalában nem egyeztethető össze és legkevésbé egyeztethető össze azzal a praktikus szükséglettel, amelyre a diáknak igazán szüksége van. *(Igaz! Úgy van!)*

Hiszen méltóztassék csak összehasonlítást tenni, hogy mit tud az a diák és mit nem tud, amikor az érettségijét leteszi és akkor

meggyőződhetnek arról, hogy ő pontosan tudja egy római ház egész beosztását, tudja, hogy az atrium és a peristilium hogy következtek, a gyertyatartó hogy lógott le, hogy szőtték a szőnyeget, a láncőrző kutya hol volt elhelyezve stb., az ergastulumban hogyan dolgoztak, de fogalma sincs arról, hogy egy textilgyár vagy egy vasgyár, vagy egy, a mai technikai élet központjában levő bármilyen szervezet hogyan néz ki, hogyan működik és milyen a közgazdasági jelentősége. *(Igaz! Ugy van!)*

De menjünk még tovább egy lépéssel. A mitológiát a legnagyobb pontossággal tanítják.

A mai parlamentáris életről, a magyar közjogról csak az a bizonyos homályos fogalma van, amelyet a VIII. osztály végén szerez, amikor ott összefoglaló úgynevezett közjogot tanul két órán, közvetlenül az osztályvizsga előtt és az érettségi vizsgától való félelem hatása alatt »csak gyorsan! csak gyorsan!« kiáltással. Erről aztán persze alig van fogalma, de egészen pontosan tudja, hogy mi a különbség a comitia centuriata, a comitia tributa és a comitia curiata között, és ha nem tudja, hogy a comitia tributa alatt a Janiculuson kék zászló lobogott, akkor kétségkívül megbukik. De azt nem tudja, hogy a magyar képviselőház oszlopán miért lobog néha két zászló és néha egy zászló; ez olyan dolog, amelyre a tantervnek mai álláspontja mellett nem lehet kitérni. Méltóztassék elhinni, hogy bár kissé túlozva adom elő a dolgokat, de a lényeg ez.

Tessék a régiségtanokat végigolvasni, azoknak a szegény gyermekeknek értelmét egy csomó olyan haszontalan tudnivalóval tömik meg, amelyre mint szakembernek talán szüksége van, ha magát klaszszikus filologusnak akarja kiképezni, akkor jól teszi, ha megtanulja, hogy a római ergastulumban milyen munkáltatási rendszer volt, de miért kell ezt tudnia akkor, ha a Kereskedelmi Bankhoz gyakornoknak akar belépni, vagy ha orvos akar lenni, vagy ha hidat akar építeni vagy laboratóriumban akar dolgozni? Hogy mi összefüggése van a laboratóriumnak és Zeus harmadik vagy negyedik számú földi kirándulásának, azt sohasem tudtam megérteni és ma sem tudom megérteni. *(Derültség és helyeslés.)*

Amennyire a klasszicitás fogalma ma már egy idejét mult, egy a mai fejlődésben nem gyökerező, a mai fejlődés által nem indokolt régi szellemnek felesleges túltengését mutatja: annyira veszedelmes az az úgynevezett természettudományi szellem, amely viszont minden olyan területet, amely az emberiség négy-ötezer esztendős, általunk áttekinthető fejlődésében reánk mint értékes, mint mai kulturánk része, mint annak integráns tényezője megmaradt, ki akarna küszöbölni és annak helyébe akarna tenni egy épp olyan spekulációt és ép olyan formalizmust, épp annyira ködös s általános és végeredményben dogmatizmusban fuló valamit, amit ezen táborban természettudományi gondolkozásnak neveznek. Én egyáltalában a legnagyobb szerencsétlenségnek tartanám azt, ha a középiskola világnézeteket adna, vagy világnézetek számára nevelne, *(Igaz! Ugy van!)* mert nézetem szerint a középiskolának nem lehet más feladata, mint megadni

mindazt a tényezőt, amely a fejlődő ifjúságot gondolkozásra, kritikára, kiválasztásra bírja, világfelfogását alkossa meg azután ő maga.

Ezért egész nyugodtan és tisztában azzal, hogy jobbról és balról egyaránt kellemetlenül hat, amit mondok, kijelentem, hogy egyformán veszedelmesnek látom, ha a középiskolában a kongregáció szellemét vagy a radikalizmus szellemét akarják bevinni. *(Helyeslés.)*

Ezért ő excellenciáját nagyon kérem, hogy amikor a középiskolai reform nagy alapelveit megalkotja, akkor éber gonddal ügyeljen arra, hogy semmiféle dogmatizmus, semmiféle, a későbbi kritikát befolyásoló egyoldalúság a középiskolai tantervbe ne kerüljön bele.

A gyermek kapjon anyagot, lehetőleg élőanyagot, lehetőleg az eleven élettel összefüggő anyagot, később módjában lesz magának megalkotni a maga világfelfogását. Ezért azon tárgyak közt, amelyeknek tanítását az új tantervben elsőrendű fontosságúnak tartom, ott van a történelem. Méltóztassék elhinni, hogy a történelem ma többé már nem a királyoknak, csatáknak történelme, az eseményeknek láncolata, a történelem ma már anélkül, hogy túlzott felfogások érvényesülnének, jobbra vagy balra, az egész nagy fejlődésnek komplexusát adja elő és ha a történelmet úgy tanítják, hogy a fiú évről évre látja fejlődni a történelem nagy mozgató eszméit, látja a nagy igazságot, hogy minden kor produkálja azon intézményeket, amelyekre szüksége van és ez intézmények megszünnek akkor, amikor a fejlődés egy lépéssel tovább megy, akkor a kritika érzete, anélkül hogy aláhúznák, anélkül hogy paragrafusokba foglaltatnának, érvényesül benne, fel fog támadni benne.

Akkor lehetetlen lesz, hogy őt egyik vagy másik irányban szélsőségekbe sodorják, mert a történelmi fejlődésen keresztül maga előtt fogja látni, hogy a szélsőségek sohasem érvényesülnek, hogy a szélsőségek minden küzdelme egy kompromisszumban végződött és minden kompromisszum egy lépéssel előbbre vitte a fejlődést. De éppen ezért nem az ókornak, nem a középkornak tanítását tartom elsőrendüen fontosnak, hanem az újkornak és főleg annak a kornak tanítását, amelyet ma teljesen elhanyagolnak, a legújabb kornak. *(Igaz! Úgy van!)*

Sohasem tudtam belátni, hogy hogyan lehetséges az, hogy egy érettségit tett fiatal ember pontosan tudja, ha tanul, hogy a vörös rózsa és a fehér rózsa harcában a Lancaster és a York ház tagjai miként gyilkolták egymást, hogy alaposan legyen informálva arról, hogy III. Richárd hogyan és miként esett el, hogy egészen pontosan tudja a Hohenstauffok egymásután következő uralkodóit, ellenben arról ne tudjon, hogy az olasz egységet ki csinálta meg a XIX. században, hogy Cavour és Garibaldi mit végeztek, hogy a német-francia háború az egész modern fejlődésre milyen átalakító hatással volt, hogy a keleti kérdés hogyan fejlődik egy század óta és hogy a szocializmus minden államban és társadalomban megnyilatkozó nagy történelmi mozgalmaiban Marx vagy Lassale, Saint-Simon és Fourier mily szerepet játszottak, mondom, hogy ezekből egy betűt ne tudjon.

De a Hohenstauffokat említettem. Méltóztassék megengedni, hogy itt a mi középiskolai oktatásunknak egy másik nagy bajára mutassak rá és ez az, hogy főleg a történelem tanítása és előadása nálunk roppant erősen német szellemben történik, német tankönyvek szerint. Sikeres, vagy kevésbé sikeres fordítások révén.

A történelem oktatásának kérdése mellett méltóztassanak megengedni, hogy a földrajzi oktatásnak óriási fontosságára is felhívjam az igen t. miniszter úr figyelmét.

Ha az igen t. miniszter úr bármely érettségi vizsgán mint amatőr kormánybiztos jelen volna és ott a középiskolai ifjúság földrajzi tudására vonatkozólag tenne invesztigáló kérdéseket, akkor olyan megdöbbentő eredményekre jutna, melyek azt hiszem nemcsak elszomorítanák, de a legnagyobb fokú tevékenységre is biztatnák ezen irányban. A földrajzot a legalsóbb gimnáziumban tanulják és pedig egy régi rendszer szerint, hogy neveknek egész komplexumát gyűrik a tanuló fejébe. Az Alpesek csoportjai: a magas Tauern, az alacsony Tauern, a Brentadolomit és tiz-tizenkét más név, de nincs fogalma arról, hogy mik azok a dolomitok, mi a Tauern stb.

Tanul egy csomó hegyet, hegy- és vízrajzi fogalmat, folyókat és helyeket, és végül ideája sincs, hogy a Magas-Tauern Braziliában van-e, vagy Montenegróban. Ha kihívják, hogy mutasd meg a térképen, hogy hol a Gross-Glockner, akkor rámutat a Fekete-hegyekre Czetinje körül, mire azt mondják: nincs ott, kicsit feljebb van, de ez úgy sem fontos. *(Derültség.)*

Ma, mikor a kereskedelmi és ipari internacionális kommerciális élet a földrajznak legnagyobb támogatására van utalva; ma, amikor minden külföldi nagy államban tengerentúli területekre irányítják rá a figyelmet; amikor a középiskolai hallgatónak tisztában kell lennie Venezuelával és Columbiával, vagy a ma annyit emlegetett Kilikiával, ahol Columbia és Kilikia az ő számára nem jelentenek pusztán halott neveket, hanem jelentenek az ő állama számára közgazdasági lehetőségeket, jelentik azt a lehetőséget, hogy a maga tőkéje, a maga munkája, a maga szorgalma révén termelési és fogyasztási területeket szerez: ma mindezt komolyan kell venni, t. ház.

Ez volna az, amit ennél a pontnál elmondani akartam, most méltóztassék megengedni, hogy a nyelvek tanításáról szóljak néhány szót.

A latin és a görög nyelv fontosságát, jelentőségét és az emberi kultúra egész fejlődésében való óriási szerepét kevesen érzik talán annyira át, mint én, hisz magam teljesen e műveltségben nevelődtem fel, hisz ma is a legnagyobb élvezettel térek vissza olykor-olykor e stúdiumokhoz és e fogalomkörökhöz. De méltóztassék megengedni, hogy a latin és görög nyelv bármily nagy fontosságával szemben az angol és francia nyelvnek aránytalanul nagy fontosságát hangoztassam. *(Felkiáltások: A német nyelv!)* Ez természetes, a németet úgyis tanulják. *(Felkiáltások: De nem tudják!)*

Hogy nem tudják, az kétségtelen, bár a német nyelv nem elegendő. Nagy baj, hogy mi a külföldön mindig mint a német műveltség appendixe vagyunk kezelve, az a nagy baj, hogy minket magyarokat

nem franciául, nem angolul szólítanak meg, hanem németül, ami auxiliáris nyelv.

Azt az ellenvetést hallottam, hogy a külföldi középiskolákban sem tanulják így a modern nyelveket. Igen, de a külföldi nagy nemzetek nyelve világnyelv, a német nyelv világnyelv, a francia nyelv világnyelv, az angol nyelv világnyelv. Mikor a maga nyelvét megtanulja, világnyelvet tanult meg. Hogy mi csak oly kisegítő világnyelvvel rendelkezzünk, hogy bennünket a német műveltség és kultúra egy appendixének tekintsenek, azt nem tartom szerencsésnek, mert az internacionális gazdasági versenyben mindenütt Németország a legnagyobb antagonizmusban van más érdekekkel és nekünk sokkal nagyobb érdekünk az, hogy mint magyarok lépjünk fel és használjuk akár a francia, akár az angol internacionális világnyelvet, mint hogy német keretbe illesszenek bele bennünket.

Juriga Nándor: A középiskolákban feltétlenül be kellene hozni az országos nyelveket mint kötelező tantárgyakat, akár kisorosz, akár román, akár tót, vagy német. Mert esetleg megtörténhetik magukkal a fajmagyarokkal az, — s ezt mint jó tanácsot saját praktikus érdekében adom minden magyarnak — ami megesett Ausztriában a németekkel. Ott is a németek abból a germán gőgből kifolyólag bizonyos tekintetben lebecsülték a csehet és nem tanultak csehül. A csehek ellenben voltak olyan szemesek, hogy megtanultak németül és mivel természetesen igen sok helyen mindkét nyelvre, a németre és a csehre volt szükség és a németet nem lehetett alkalmazni, mert nem tudott csehül, ezért elfoglaltak minden helyet a csehek. Most vették észre a németek, hogy csehül kellett volna tanulniok és most hozzák be a csehet, mint kötelező tantárgyat a deutsch-national iskolákba és követelik Eger vidékén, hogy igenis nekik csehül kell tanulni. Igaz, hogy kicsit elkéstek, de legalább mégis megtanulnak csehül, bármennyire lebecsülték a cseheket.

Remélem és hiszem, hogy az a készülő rendelet, amelyről szó van, magában foglalja majd azt, hogy kötelező tantárgy legyen minden hazai nyelv. Mert nevezzük azokat hazai nyelveknek és ne idegen nyelvnek, ne tegyük azt, hogy az állampolgáraink nagy tömegét mi magunk idegenekké deklaráljuk. Ha ők elhiszik, hogy idegenek ebben az országban, akkor idegen móres, idegen tempók, idegen vágyak és törekvések szerint fognak igazodni. Nevezzük csak úgy, hogy minden »hazai nyelv«. Legyen államnyelv a magyar, de a többi hazai nyelv vidékenként saját körzetében megfelelő tisztes helyet foglaljon el a középintézetekben és általában a tanításban is.

Én óva intem és kérem a t. miniszter urat, hogy ne fakultative hozza be ezt a nyelvtanulást, hanem tegye obligáttá, mert csak ez a komoly munka. A tanítás fakultatív elrendelése csak csillám, csak taktika lehet, de nem komoly elhatározás, nem komoly megbecsülés bármely nyelvvel szemben.

Én tehát ezeket bátorkodom kérni Tanítsák a középiskolába kötelező tantárgyként szlovák anyanyelvünket, valamelyik egyetemen szintén alkossanak tanszéket a szlovák nyelv számára! Higyjék meg,

különösen a mi népünk a legnagyobb hálával és ragaszkodással volna a magyarsághoz és az államezméhez. Kérem továbbá a miniszter urat, ne hagyja a jövőben a mi gyermekeinket az iskolából kicsapatni, világgá üldöztetni, ha esetleg kitudódik róluk, hogy ők, uram bocsáss, tótok. *(Mozgás.)*

Siegescu József: Ezért nem csapnak ki senkit!

Az ilyen kicsapott gyermekdeák mártírja lesz az ő meggyőződésének, az ő nemzetiségének: mártír lesz a mi szemünkben, az én szememben, bárki szemében. Siránkozunk felette mindannyian mint gyermeken, mint egy tönkrevert exisztencián.

Miként a románoknál, hasonlóképen nálunk is az ilyen elcsapott gyermek, mint mártírja anyanyelvének és nemzetiségének, anyai kebelre, atyai gondoskodásra talál Csehországban; természetes dolog, hogy gyűjtés indul meg: akad egy-egy jólelkű cseh úr, aki azt mondja: gondoskodom rólad, te mártír vagy, a sovinizmus téged tönkre akar tenni, gyermekem, fiam, én garantálom a te oktatásodat.

És igen könnyen abból a fiúból, akit ha ki nem csaptak, ha tovább nevelődhetett és érvényesülhetett volna ebben az országban, lassan-lassan az idő és az élet harmóniája egy harmonikus embert fejlesztett volna ki, hasznos polgára lett volna az államnak és nem lett volna soha ellensége a magyarnak és a magyar nemzetnek, vagy legalább is nem bosszút lihegő polgára ennek az országnak, mondom, az ilyen gyermekből lesz esetleg azután a legelkeseredettebb és a magyarságot a legmélyebben gyűlölő és bosszúvágyó ember.

És vajjon szüksége van-e erre az államnak? Ne tegyük ezt, s ha hall ilyen esetet a t. miniszter úr, ne tessék olyan keményen büntetni azt a tíz, tizenöt, tizenhat éves gyermeket; tessék talán megszidni vagy vele szemben más eszközt alkalmazni, de ne tessék az exisztenciájában tönkre tenni, mert ez nemcsak az ő egyénisége ellen való vétek, hanem sérelme az egész nemzetiségnek és veszedelmes nevelőintézete, módszere a magyar fajt, a magyar nyelvet gyűlölő és bosszút lihegő embereknek.

S bátorkodom még gróf Tisza István miniszterelnök úr kijelentései alapján a történelmet illetőleg szintén ugyanilyen őszinteséggel és nyiltsággal kérni, hogy a történelem sértő feltárását s azoknak a bizonyos fájó sebeknek a jövőben való pertraktálását mellőzni méltóztassék.

Mikor már az elemiben halljuk: apáitok eladták egy fehér lóért az országot és halljuk ezeket gyermekkorunktól fogva egészen érett férfikorunkig, ez a gyermek kicsi lelkében is mindig újra nyilaló sebet üt és aztán nem csoda, ha nem tudja úgy szeretni ezt az országot, nem csoda, ha nincs reménye, hogy barátságosan élhet a magyarokkal, hogy szeretni tudja a magyart, mert már kicsi kora óta halljuk lenézően, becsmérlően: te ilyen tót, te olyan tót.

Rendeletben kell kiadni a tanítóknak és tanároknak, hogy amint nem szabad megsérteni senkinek vallási meggyőződését és a tanító és tanár nem mondhatja, te zsidó, te lutyi, te kálomista, így nem

szabad a nemzetiséget sem sérteni, nem szabad azt mondani: te tót, te rác, te oláh és ezzel nem szabad a lelkületet sérteni.

Hasonlóképen vagyunk a történelemtanítással is.

Mondom, a történelmi tanításnál, úgy mint a románoknál, nem szükséges a tótoknál sem forszírozni ennek tanítását, hogyan vertek meg minket a magyarok, hogy Nyitrán hogyan akasztották fel ősünket, vezérünket, Szvatoplukot hogy verték meg. A tanító, a tanár azt hiszi, hogy hazafias szellemben tanít és én is hazafias magyar tanártól tanultam meg azt, hogy minket a magyarok levertek. Érezze azután az a gyönge szív, érezze a nemzetiségi fiúnak lelkülete a megaláztatást: Le vagy verve, te rab!

T. ház! Nem ez a mai Magyarország alapja, hogy ki a letaposott és ki a letaposó, hanem a szabadság, egyenlőség, testvériség, egyáltalában a közös gazdasági érdek, a közös magyar haza eszméje. Az ország alapja nem lehet az, hogy ki verte meg a másikat. Mert, t. ház, ha a történelem azt tanítja, hogy rab az ember, akkor csörteti a rab a láncokat! Ha azt mondják: »Le vagy verve, szolga vagy, eladtad az országodat, mi hódítottunk meg!« ha nekem ilyeneket mondanak, akkor azt kell éreznem, hogy jól van, legyőztél, rabod vagyok, lataposottad vagyok és úgy gondolkozom, mint a rab, mint a letaposott, úgy gondokozom, mint egy béklyóba vert szolga. Ez nem lehet helyes alapja az ország fejlődésének.

A történelemben nem ezeket a differáló dolgokat, hanem az összehúzó momentumokat kell előtérbe állítani. (Folytatjuk.)

EGYESÜLETI ÉLET.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. évi május hó 8-án az Egyesületbe küldendő választmányi tagok megválasztására vonatkozó intézkedések megtétele ügyében *dr. Schmidt Márton* elnöklete alatt választmányi ülést tartott az Egyesület helyiségében.

Jelen voltak: Gaal Mózes, Himpfner Béla, Pintér Jenő, Marczinkó Ferenc, Madzsar Imre, Krompaszky Miksa, Szőts Gyula, Ady Lajos, Széky István, Szilágyi Sándor, Benedek Marcell, Szabó Ernő, Baumgartner Alajos, Dénes Lajos, Kuncz Aladár, Király György, Rázsó Géza, Ágner Lajos, Kosári István, Kelecsényi Rezső, Lengyel Miklós, Weber Artur, Varga Bálint, Székely István, Müller József, Lévay Ede, Nádai Pál, Kronberger Ede stb.

Elnök megnyitván az ülést, jelenti, hogy új tanári kör alakul, a Budapestvidéki Kerületi Kör, amelynek alakuló gyűlésére az előkészítőbizottság meghívta a Budapesti Kör elnökségét. Elnök ez alkalomból a Körnek áldásos működést kíván. Jelenti, hogy az ülés tárgya az egyesület választmányába küldendő tagok választási módozatainak megbeszélése, ami azért vált szükségessé, mert most a Körben észlelhető két irányzat miatt nem terjeszthet elő egységes

listát, amint eddig szokásban volt; szeretné, ha az Egyesület választmányában mindkét irányzat képviselve lenne, és helyesnek tartja Ries Ferencnek a Közlöny legutóbbi számában megjelent cikkében foglaltakat, melyek szerint minden iskola tanári kara képviselve legyen a választmányban. Szeretné, ha a két irányzat listáit megkapná, azokat szétküldené a tagoknak, akik szabadon választhatnának a jelöltek közt, sőt új jelölteket is vehetnének fel. A szavazást vagy a két hét mulva tartandó köri ülésen személyesen vagy írásban teljesítsék a tagok.

Pintér Jenő alelnök felhívja a figyelmet arra, hogy az Orsz. Középiskolai tanáregyesületbe beküldendő választmányi tagok kijelölésében az igazság, a méltányosság s a Kör és Egyesület jól felfogott érdeke, ne pedig az egyoldalú pártérdek döntsön. Ha pusztán csak egy érdekcsoport foglal el minden helyet, ez közös munkánk romlását jelenti. Jelenleg fővárosi kartársaink kilenctized része közönyösen nézi törekvéseinket. Hatszáznál több fővárosi tagtársunk közül még hatvanat sem tudunk összegyűjteni a legfontosabb összejövetelek idején sem; ha pedig rendes ülés van, a jelenlevők száma átlag harmincra sem tehető. Ez a harminc ember hoz határozatokat az egész fővárosi tanárság nevében s ez a harminc ember is mindössze hét—nyolc fővárosi középiskola tanári karából kerül ki. A többi iskola elszigeteltnek érzi magát és a távolból ridegen szemléli ülésezéseinket. Ezen az állapoton segíteni kell, ha t. i. a tanárság ügye a szívünkön fekszik s ha fővárosi kartársaink iránt kollégiális módon akarunk viselkedni. A Közlöny 44. évf. 777. lapján megvan a Kör által a most lefolyt ciklusra kiküldött választmányi tagok neve. Ezek között pl. a X. ker. kőbányai, a X. ker. tisztviselőtelepi, a VII. ker. külső áll. főgimnáziumokból, a II. ker. áll. s a IV. és VIII. ker. közs. reáliskolákból s még több más intézetből egyetlen egy ember sincs. Jelenleg — a választmányi kiküldetés kapcsán — tizenöt budapesti főgimnázium és főreáliskola egyáltalában nem jut szóhoz, ellenben három gimnázium lefoglalja magának a választmányi tagsági helyeknek csaknem felét. Ezek szinte hihetetlen adatok, de valók, cáfolhatatlanok. Nem csoda, ha a fővárosi tanárság visszahúzódik tőlünk. Az igazság az, hogy minden tanártestületből válasszunk egy tagot, sőt az olyan népes iskolából, mint pl. a VI. ker. áll. felsőbb leányiskolából és leánygimnáziumból, ahol huszonhárom társunk van képviselő nélkül, két tagot. A közérdek szempontjából ajánlatos, hogy ezentúl ne baráti körünket képviseltessük az Országos Egyesületben, hanem Budapest egész tanárságát.

Dénes Lajos nem tartja helyesnek a tanártestületek szerint való megosztást, mert a Kör és az Egyesület nem tanártestületekből áll. Tekintettel kell lenni azokra, akik a köri életben intenzív részt vesznek, döntsenek azok, akik a választó ülésen jelen vannak, azért szeretné, ha az elnök propozícióját oda módosítaná, hogy csak személyesen lehessen szavazni, írásban nem.

Elnök propozícióját ilyen értelemben módosítja.

Kosári István hangsúlyozni kívánja, hogy mindenki csak a maga személyében szavazhat, más képviseletében nem.

Marczinkó Ferenc magáévá teszi az elnök első indítványát, hogy t. i. a kör tagjai, úgy mint az az egyesületi tisztviselők megválasztásánál szokás, posta útján is beküldhessék szavazatukat. Nagyon sok tanárt elfoglaltsága megakadályoz abban, hogy személyesen szavazzon, ezeket sem szabad megfosztani jogaik gyakorlásának lehetőségétől, már csak azért sem, mert látnunk kell, hogy a tanárság lehető legnagyobb részének mi a véleménye a mostani küzdelemben. E véleménymegnyilvánulástól nincs okunk félni s azért nem tartja helyesnek, de jogosnak sem, hogy ennek az útját megnehezítsük.

Lengyel Miklós fél a nagy tömeg közömbös embertől, akiknek szavazata döntő lehet. Ezeknek, szerinte, nincs erkölcsi jogosultságuk a szavazásra, azért az Elnök módosított indítványát helyesli.

Ágner Lajos Marczinkó szavaira reflektálva rámutat arra, hogy az Egyesületben mindig írásban volt a szavazás, a Körben azonban személyesen; ha ezen a szokáson épp most változtatnánk, esetleg vád érhetné a Kört.

Székely István helyesnek tartja, hogy lehetőleg minden tanártestület képviselve legyen a választmányban, hogy megkereshessük azokat az esetleg lappangó munkás tanárokat, akik tudnak és akarnak a közért dolgozni.

Ady Lajos meg van győződve arról, hogy a jelen vita folyamán csak elvi álláspontokról van szó, azért jobban szeretne egységes listát, amelyben minden csoport képviselve lenne.

Pintér Jenő úgy látja, hogy nemcsak elvi, hanem személyi kérdés is szerepel a vitában, azért ne csináljunk erőpróbát, ne öljük ki egymást, hiszen ebből a köznek, az Egyesületnek volna kára, hanem állapodjunk meg egységes listában.

Lengyel Miklós károsnak tartja azt, hogy a testületek válasszák a választmányi tagokat, mert sok tekintetben az igazgató presszíója érvényesülne.

Elnök szólót felvilágosítja, hogy nem a testületek választanak, hanem a Kör tagjai, csak arra kíván figyelemmel lenni, hogy minden testületből legyen választmányi tag.

Gaal Mózes helyesli és ajánlja az Elnök első propozícióját, mert kívánatos, hogy a választmány kiküldésében mindenki gyakorolhassa a jogát.

Müller József helyesli, hogy minden testület képviselve legyen a választmányban, de olyanok legyenek a képviselők, akik eddig is tevékeny részt vettek a köri és egyesületi életben, és figyelembe kell venni a régi tagokat is.

Dénes Lajos indítványozza, hogy, mivel kompromisszum, tehát egységes lista sem lesz, mindegyik párt maga gondoskodjék a listáknak a szétküldéséről.

Dénes indítványát a választmány egyhangúlag elfogadta.

Elnök felteszi a kérdést, hogy posta útján is lehet-e szavazni vagy csak személyesen. A jelenlevők közül 13 a posta útján való

szavazás mellett, 13 a személyes szavazás mellett szavaztak, amire *Elnök* a személy szerint való szavazás mellett döntött.

Elnök ajánlatára a választmány elhatározta, hogy május 22-ére, péntekre, az elnök választó közgyűlést hív egybe, amelyen d. u. 5—7 ig és másnap, 23-án d. u. 5—7-ig történik a szavazás. A szavazatszedőbizottság tagjai 22-én: Ágner Lajos, Kosári István, Pintér Jenő, Székely István, Szőts Gyula; 23-án: Ágner Lajos, Kelecsényi Rezső, Kosári István, Pintér Jenő, Schindler Gyula.

Kronberger Ede,
titkár.

KÜLFÖLDI TANÜGY.

Francia nyelvi szünidei tanfolyamok.

A külföldi — franciaországi és svájci — egyetemek által minden évben rendezett szünidei francia nyelvi tanfolyamokat sok magyar tanár is látogatja, ezeknek vélek szolgálatot tenni, ha e kurzusok leghíresebbjeit röviden ismertetem.

Kezdem a legnépszerűbbel, t. i. a párisi »Alliance Française« által rendezett 2 hónapig tartó szünidei tanfolyammal. Ezen egyesületnek a Boulevard Saint Germain 186. sz. alatt saját házában vannak szépen és célszerűen berendezett helyiségei.

E kurzuson évenként több mint 3000 hallgató vesz részt, a világ minden nemzete, azok között a magyar is képviselve van. A kurzus, mint említettem, két hónapig tart, az egyik július 1-től július 31-ig, a második augusztus hó 1-től augusztus 31-ig.

Rousselt abbé fonétikai előadásai, Fayolle-Faylis k. a. a Théatre Français tagja kiejtési gyakorlatai, valamint Carl szobrásznak művészettörténeti előadásai és kirándulásai mind a két kurzusban meg fognak tartatni. Legérdekesebbek e kurzus irodalomtörténeti előadásai s ezek közt is kétség kívül Doumie René a francia akadémia tagjának irodalomtörténeti előadásai, melyek tárgyai az első hónapban Chateaubriand és de Staël asszony műveinek és irodalmi jelentőségük részletes ismertetése lesz, míg a második hónapban a Balzac után megjelent regényeket, így Flaubert Gusztáv, Feuillet Oktáv, Daudet Alphonse, Zola Emil, Maupassant, Bourget Pál, Barrès Móric, Loti Péter és Bazin René regényeit fogja méltatni.

A klasszikus írók műveinek magyarázatával Radonaut a lycée Henri IV tanára, továbbá Legendre a lycée Montaigne tanára fognak foglalkozni, az első Racine műveivel, az utóbbi Lafontaine meséivel.

Pichon pedig a lycée Henri IV tudós tanára Rosseau főbb műveit fogja méltatni.

Az augusztusi hónapban tartandó előadások közül a következőket tartjuk kiemelendőknek:

La vie francais, tartja Privat-Deschanel a lycée Condorcet tanára, La langue parlée du XVII siècle d'après les oeuvres de

Molière, tartja Millardet, a montpellier egyetem tanára, míg Legendre Racine »Les plaideurs« c. munkájával, Frey középiskolai tanár Augier Emil »Les Fourchambault« című művével és Ray dijoni egyetemi tanár Boileau összes műveivel fog foglalkozni.

Igen célszerű berendezés, hogy az irodalmi és sociológiai előadásokon kívül mind a két kurzuson beszéd és irálygyakorlatok tartatnak, melyeken az összes hallgatók 12-es csoportokra osztva felsőbb leányiskolai tanárnők vezetése mellett vehetnek részt. Az első kurzus befejeztével július 31-én, tehát oly időben, midőn a második havi kurzuson való résztvevők is már Párisban időznek, az összes hallgatók Carl szobrász vezetése mellett Rouenba rándulnak, hogy e város híres épületeit és műkincseit megnézzék.

Aki a kurzusok hallgatása után diplomát akar szerezni, kétféle vizsgát tehet, egy alsóbbrendűt, melynek sikeres letéte után Certificat d'aptitude nevű bizonyítványt kap és egy felsőbbrendűt, mely diplomának címe »Diplôme supérieur«. A kurzuson való részvételi díj — melyet senkinek sem engednek el — meglehetősen magas, csak egy hónapra 55 frank, mind a két hónapra összesen 100 frank.

A *dijoni* egyetem tanárai az idei szünidőben a 10-dik szünidei francia nyelvi tanfolyamot rendezik a külföldi résztvevők számára. E tanfolyam július 1-től október 31-ig tart, amelyen hetenként 9 órát a francia nyelv gyakorlati elsajátításának és hetenként 9 órát részben a fonétikára és a grammatikára szánnak.

Az irodalomra vonatkozó előadások a következő témákról fognak megtartatni.

Napoléon a francia költészet történetében.

A jelenkori francia regény.

A természet iránt való érzés a francia irodalom történetében.

Alfred de Vigny mint költő.

A »Parnasse költői«.

A jelenkori drámaköltők:

Becque-től Bernsteinig.

A fr. klasszikus irodalomtörténet jellemzése.

A romanticizmus.

Történelmi, társadalmi és földrajzi témákról is lesz szó, melyek közül a következőket emeljük ki:

A XIX. századbeli francia történetírók. A harmadik köztársaság belügyének története. Franciaország természettani földrajza. A mai kor Franciaországa. Franciaország koloniális terjedése a harmadik köztársaság alatt.

Ezen előadásokon kívül hetenként 2 órában nyilvános vitaestélyek is lesznek, melyek tárgyai a tudományt, a politikát, az irodalmat, a mezőgazdaságot érintő kérdések lesznek.

Az előadások befejeztével a kurzuson résztvevők diplomát (Diplôme de français) kapnak.

A résztvevők mind a három hónapra 60 frankot, két hónapra 50 frankot, egy hónapra 40 frankot fizetnek.

A Dijonban való élet igen olcsó, úgy hogy 100 frankért havonként teljes ellátást lehet kapni, az odautazók pedig a francia vasúton árkedvezményben is részesülnek.

Bővebb értesítést Martenot P. a »Comité de Patronage« titkára (lakása Dijon Rue de Metz 3) vagy az egyetem rektora ad.

Aki Páris zajos és pezsgő életét nem kedveli, az helyesen teszi, ha a csendes vidéki városokat keresi fel, hol épúgy gyarapíthatja ismereteit, mint Franciaország fővárosában.

Dijon mellett a most említett célra igen alkalmas a Dauphinében levő romantikusan fekvő gyönyörű város *Grénoble.*

A grénoblei egyetem tanárai, mint minden évben, 4 francia nyelvi tanfolyamot tartanak, júliustól kezdve október végéig, tehát minden hónapban egyet.

Minden hónapban fonétikai és grammatikai előadásokon kívül nagy súlyt fektetnek a fordítási gyakorlatokra, külön csoportot képeznek az angolok, németek, csehek, olaszok, bolgárok, oroszok, lengyelek, mindezek külön tanáraik vezetése mellett havonként 20—20 órát fordítanak ilyen gyakorlatokra, ezeken kívül még 5—5 órát az írásbeli gyakorlatok kijavítására.

Említenem sem kell, hogy e gyakorlati órákon kívül igen érdekes irodalmi előadások lesznek, melyek közül kiemeljük a következőket:

Július havában *Le conte de Lisle élete és munkái* (tartja Morillot, a grenoblei egyetem dékánja). *Stendhal és a francia regény* története 1830—1840-ig (tartja: Corlardeau egy. tanár). *A szatirikusok és a francia moralisták* 1610-ig (tartja: Mangain tanár). *A francia klasszikus tragédia* (tartja: Billion középiskolai tanár).

Augusztusban *Lafontaine meséi és az irodalom története.* XIII. és XIV. Lajos *idejében* (tartja: Mangain). *A romanticizmus eredete* (tartja: Weil gimnáziumi tanár).

Szeptember hónapban *Franciaország első leghíresebb regényírói. A romantikus dráma* (tartja: Weil tanár). *Jean Jacques Rousseau élete és művei* (tartja: Tuffran középiskolai tanár).

Október havában *A francia költészet története* (tartja: Morillot tanár). *Molière és a klasszikus vígjáték* (tartja: Loisel).

Ezen irodalmi előadásokon kívül több igen érdekes Franciaország közgazdaságára, történelmére és művészetére vonatkozó conférence-t fognak tartani a grénoblei egyetem leghíresebb tanárai.

Megjegyzendő, hogy az egyetem mellett egy igen helyes intézet »Institut de Phonétique« (Annexe Très-Claitre) létezik, melynek élén Franciaország leghíresebb fonétikusai állnak és mely intézetnek az a célja, hogy a tanulók a francia nyelv helyes kiejtését tökéletesen elsajátítsák. A fonétikai kurzuson való részvételért 10 frank fizetendő.

A tanulók fogadására Grénobleban egy bizottság alakult, a »Comite de Patronage des Etudiants étrangers«, melynek titkára az odaérkező idegeneket a legjobb tanácsokkal látja el.

A svájci egyetemek közül a *neuchâteli* és *lausanei* egyetemi tanárok rendeznek ez évben is szünidei francia nyelvi tanfolyamokat.

A »Seminaire de français pour étrangers à l'Université de Neuchâtel« igazgatója ez év július és augusztus hónapjaiban két szünidei kurzust tart, az első időtartama: július 13-tól augusztus 8., a másodiké: augusztus 10-től szeptember 5. E tanfolyamok főleg *gyakorlatiak* lesznek.

A fonétikai, grammatikai és beszédgyakorlatok minden kurzusban majdnem ugyanazok, csak a conférence-ok, valamint az irodalmi előadások térnek el egymástól.

Az első tanfolyamon tartandó irodalmi előadások közül kiemelendőnek a következőket tartjuk:

A francia színház története 1850-től napjainkig (tartja Lombard tanár).

Commines »Louis XI« c. művét Chateaubriand »Memoires d'outre tombe«-jét, Corneille »Polyenete« c. tragédiáját, Le Brac »Légende de la mort en B. Bretagne« c. művet ismertetni fogja Lombard tanár.

Cornut Sámuel párisi tanár pedig Montaigne életét és főbb műveit, valamint Pascal »Pensée«-it fogja méltatni, míg Lombard tanár Tain Hippolyte műveit fogja ismertetni, Risler asszony szavalati és kiejtési gyakorlatokat fog tartani.

A második tanfolyam érdekesebb irodalmi előadásai a következők lesznek:

A provençali novellaírók (tartja Junod egyetemi tanár).

A XIX. század második felének francia prózaírói (tartja Ragonod György). Barrès Móric élete és művei (tartja Lombard A. tanár).

A tanárok tanítványaikkal hetenként kétszer Neuchâtel környékére vagy a neuchâtelei hegységbe kirándulásokat fognak rendezni.

Minden egyes kurzuson való részvételi díj 35 frank.

Bővebb értesítést Dessonlovy Pál dr., a tanfolyamok igazgatója ad.

A *Lausanei* egyetem is (Faculté des lettres) egy hetenként 16 előadásból álló és július 15-től augusztus végéig tartó francia nyelvi szünidei tanfolyamot rendez. Ezen előadások úgy vannak elosztva, hogy a hét 5 napján lesznek, a hátralevő 2 nap pedig kirándulásokra van szánva. Hetenként egyszer ingyenes conference-ok lesznek, ahol a legkülönbözőbb témák kerülnek majd megvitatásra.

Ezen tanfolyam, mely amaz előnnyel is bír, hogy egy nagy a francia irodalom legismertebb íróinak műveit tartalmazó könyvtár ingyen áll a hallgatók rendelkezésére, sőt itt az olvasóteremben a legismertebb francia hírlapokat is olvashatják a tanfolyamon résztvevők.

Nagy súlyt fektetnek e tanfolyamon a fordításra, mert nemcsak 3 órát a fordítás teóriájára szentelnek, de minden nemzetnek anyanyelvéből francia nyelvre való fordítására hetenként több órát szánnak. Az irodalmi előadások közül a következőket emeljük ki: Milliaud lausanei egyetemi tanár »A francia irodalom minden korszakában dívó stílus« c. 12 órából álló előadást fog tartani, míg Volait egyetemi magántanár a jelenkori legismertebb francia regényírók legfőbb műveit fogja ismertetni. A többi tanárok előadásai a helyes

kiejtés megtanítására, a szép előadásra és művészi szavalásra, valamint a francia nyelv írásban való hibátlan használatára vonatkoznak.

A beiratási és tandíj összesen 40 frankra rúg, de lehet egyes 6 előadásból sorozatot is hallgatni, melyért csak 6 frank fizetendő. Maurer tanár pedig ezen tanfolyam rendezése alkalmából az élő nyelvek tanítására vonatkozó könyvkiállítást rendez. A tanfolyam igazgatója Taverney A. tanár a tanfolyamra vonatkozó útbaigazításokat a legszívesebben közli az érdeklődőkkel. *tj.*

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

A magyar nemzeti szellem terjesztése a nemzetiségi vidékek középiskoláiban.

— Hozzászólás dr. Schiff Péter cikkéhez. —

A fenti cím alatt egy tanulmány jelent meg lapunk hasábjain dr. Schiff Péter tollából. Mint a cím mutatja, a legmagasztosabb cél vezette szerzőt cikke megírásában: a nemzeti szellem terjesztése. S félreértést nem tűrő módon a »*magyar*« nemzeti szellem terjesztését jelöli meg feladatául. Tollát tehát kétségkívül a leghazafiasabb törekvés vezethette. Mégis lehetetlen cikkét válasz nélkül hagyni. A nagy cél megvalósítását olyan úton keresi, amely a magam, s merem állítani, nagyon sokak felfogásával ellenkezik. Azon az úton, azokkal az eszközökkel, komoly meggyőződésem, nem hogy közelebb hoznók a nemzetiségeket magunkhoz, nemzetünk szelleméhez, hanem csak tátongóbbá tennők az űrt, mely egyrészüket tőlünk elválasztja.

De hát mit is mond az a dolgozat. Szerinte — helyesen — főként a történelem, földrajz és magyar irodalom nyújt alkalmat a nemzeti szellem ápolására. De nagy a baj a tankönyvekkel is, meg a tanárokkal is. A *könyvek* — úgymond — »a magyar kultúra s a magyar nemzeti történelem oly omnipotenciális kidomborításával, a nemzetiségek ideszármazásának, itteni történelmi szerepének — bármily kicsiny is az! — mellőzésével, az önálló véleménnyel nem rendelkező nemzetiségi diák lelkéből csak elhessegetik a magyar nemzeti eszméhez való csatlakozás gondolatát«. Majd »... ismerje meg az idegenajkú is saját véreit, esetleg fajának nevezetesebb hőseit, mert a teljes hallgatás mindezekről tényleg gyanus vagy legenyhébben szólva furcsa világot vet a magyar nemzeti iskolára, illetőleg magára a nemzetre, mintha ezen dolgok körül volna elhallgatni valónk!?«

Eddig állítása szerint »csak a *magyar fajnak* történetét ismerte meg az ifjú, most a magas minisztérium jóakaratú gondoskodásából megismeri igazán *magyar nemzetét*«.

No lám, arra kell egy szép napon ébrednünk nekünk magyar történettanároknak, hogy sem velünk nem ismertette meg az iskola

nemzetünk történetét, sem mi nem ismertetjük meg azt most az iskolában! Talán nem is ismerjük magunk sem a magyar nemzet történetét? Nem tehetek róla, de mikor ezt a megkülönböztetést olvastam a magyar faj és nemzet között, önkéntelenül a nemzetiségi túlzók érveléseire és Chlopy-ra gondoltam. Eszem ágában sincs, hogy szerzőt, ki a magyar nemzeti szellem terjesztésének legjobb módját keresi, nemzetiségi törekvések vallásával vádoljam, de ez ellen a megkülönböztetés ellen tiltakoznom kell. A magyar faj magában is magyar nemzet. A magyar maga alapította és szervezte ezt a hazát; ezért tesznek a törvények is különbséget a magyar »*nemzet*« és a többi »*nemzetiségek*« között.

De menjünk tovább. A másik főeszköze a nemzeti szellem terjesztésének a *tanár*. Ez szerinte néha még többet árt mint a könyv. »Buzgóságában a *csőcselék* konglomerát fogalmával becézgeti a közénk letelepedett nemzetiségeket oly osztályban, ahol a tanulók 98%-a most is otthon németül, oláhul vagy szerbül beszél!?«

Ennél meggondolatlanabb nyilatkozatot már csakugyan nem tehetett volna. Hisz ez a kifejezés egyenesen az agitátorok szótárából van véve. Nem mondom, hogy nem megtörtént dologra alapítja kijelentését, de egy ember meggondolatlansága miatt talán mégsem szabad ilyesmivel megvádolni a magyar tanárságot. Műveltsége, jóízlése és céltudatossága visszatartja azt ily oktalan durvaságtól. Ez az érv tehát hatásos fegyver lehet a túlzók kezében, de nagyon rosszul fest a Közlöny hasábjain.

De mond a cikk még egyebet is. A célravezető eszközök szerinte: lehetőleg nemzetiségi származású tanárok által írott megfelelelő tankönyvek és az illető nemzetiségből származó tanárok (esetleg igazgatók is), kik az alsó fokon a magyarul nem, vagy csak rosszul beszélő diáknak saját anyanyelvén is tudnának egyet-mást megmagyarázni. Ha ilyenek nem akadnának, lehetnének oly magyar anyanyelvű tanárok is, kik annyira bírják azt a nemzetiségi nyelvet, hogy a *szükségmagyarázatokat* megadhassák.

Ilyennek képzeli cikkünk a jövő magyar középiskoláját »a magas minisztérium jóakaratú gondoskodásából«.

Isten őrizze ennek megvalósulásától nemzetünket. A magyar tanügy apostolai előtt eddig mindig a magyar kultúra eszményképe lebegett. Ez az út — hitem szerint — annak halálát jelentené.

A nemzetiségeket bizony eddig sem hallgatta agyon a magyar középiskola. Telepítésükről, királyaink bőkezűségéből nyert széleskörű kiváltságaikról, koronként tett szolgálataikról megemlékeztünk nemzetünk történelmében eddig is. Amily elismeréssel szóltunk a hazafias elemek érdemeiről, oly megbélyegző ítélettel sujtottak pl. a Rákóczi-kor rác kegyetlenkedéseit, a Hora-világ oláh borzalmait, a szabadságharc korabeli szörnyűségeket. Foglalkozik velük a földrajz is s nem hallgatja el sok kiváló írónk nemzetiségi származását az irodalomtörténet sem.

Szóval foglalkoztunk mi a nemzetiségekkel eddig is eleget, de mindig a magunk nemzetéhez való viszonyukban. A központ mindig

a magyar nemzet, ehhez illeszkedik, alkalmazkodik a többi nemzetiség.

Arra, hogy a nemzetiségek külön történetét tanítsuk, semmi szükség. Mi őket csak mint a politikai magyar nemzet tagjait ismerhetjük el, sem külön történetükről, sem külön kulturájukról nem vehetünk tudomást iskoláinkban. Adott nekik a magyar oly széleskörű szabadságot, hogy párját ritkítja a világon, de azt, ha öngyilkos politikát nem követ, nem teheti, hogy maga mozdítsa elő itt az ezeréves magyar hazában más történeti multért hevülő, más kultúra oltárán áldozó táborok kifejlődését.

Anyanyelvüktől nem akarja megfosztani a nemzetiségeket senki. Hiába is akarná. Látjuk, mi történik a német birodalomban. A 60 milliónyi gazdag, művelt német nemzet erőszakos germanizáló politikája megtörik az alig négymilliónyi lengyelség szívós kitartásán, sőt még a pár százezernyi franciával sem bír. De azt joggal akarja elérni a hazai közoktatásügyi politika, hogy már a népiskolában tanulja meg az ország minden fia az államnyelvet, ismerje meg a magyar nemzet multját, jelenét és érezze magát a magyar nemzet hű, hazájáért élni-halni kész fiának.

Addig, míg külön nemzetiségi kultúra hajtásai nem törtek ki hazánk földjéből, nem volt nemzetiségi kérdés A nemzetiségi kultúra a bajok forrása. Ez nevel oly egyéneket, kik idegenek a nemzet testében, kik mást tisztelnek a multban s más ideálok megvalósulását várják a jövőtől. A meglevő nemzetiségi közép- és szakiskolák máris elég ily nemzeti szempontból veszedelmes egyént bocsátottak ki az életbe. Semmi szükség, hogy ezek számát magunk szaporítsuk.

Takargatni valónk tényleg nincsen, de ha sokat emlegetjük valamely nemzetiség külön multját a történelemben, külön kulturáját az irodalomban, félő, hogy magunk erősítjük meg az illető nemzetiségből származó ifjakban a nemzetiségi öntudatot s meggátoljuk a magyar nemzetbe való beolvadásukat.

Nincs szükség tehát nemzetiségi tanárok által írt könyvekre, nincs szükség a vidék nemzetiségéből származó tanárokra és igazgatókra. Annak sem látom szükségét, hogy a magyar középiskola a tanulók anyanyelvén nyújtson magyarázatot, még csak »szükségmagyarázatot« is. Magam is évek során át működtem nemzetiségi vidéken levő középiskolákban. Régebben akadt is tanítványom, ki a magyar nyelv kellő ismerete nélkül került fel a középiskolába. Szükségmagyarázatot akkor sem adtam, de eleinte nagyon keveset kívántam az ilyentől s a tanév végére szorgalmával nem egy egész szépen boldogult.

Ma már fehér holló az ily tanuló a középiskolában. Legalább így kellene lenni mindenütt. Az elemi iskola, ha kötelességét teljesíti, a jobb és így középiskolába való elemet mindenfelé bevezeti annyira a magyar nyelv ismeretébe, hogy haladni tudjon a középiskolában.

Szerintem tehát a magyar nemzeti szellem terjesztése körül nincs semmi baj. Az eddigi középiskola a legjobb úton, a legjobb

eredménnyel vezette hazánk művelt osztályát, értelmiségét a nemzeti állam eszméjének, a nemzeti szellem kultuszának táborába. Gondoljunk csak arra, mily túlnyomó százalékszámban vallja magát a mai középiskola ifjúsága minden legkisebb erőltetés, sőt csak rábeszélés nélkül is magyar anyanyelvűnek. Oly egészséges hazafias szellem hatja át a magyar középiskolákat, államiakat és felekezetieket egyaránt, hogy e szellem szinte akaratlanul meghajlásra kényszeríti a növendékek térdét a magyar szellem géniuszának oltára előtt.

Ezt a nagyszerű eredményt kár volna bizonytalan, sőt veszedelmes kísérletekkel kockára tenni!

Legyen bár a középiskola reformja sok tekintetben indokolt, ezen a téren nincs szükség változtatásra. Maradjon minden a régiben. Nem kellenek nemzetiségi középiskolák; nem kell más eljárás a nemzetiségekkel a magyar középiskolákban. Maradjon hazánk középiskolai oktatásügye az eddigi, nemzeti szempontból és a nemzeti szellem terjesztése szempontjából kipróbált és jól bevált alapokon!

Dr. Magyar Győző.

KRÓNIKA.

FIGYELMEZTETÉS. A szavazatok beküldésének határideje: május 25.

Tanárgyűlés. *Az Országos Református Tanáregyesület 1914. évi június hó 3-ik és 4-ik napjain Debreczenben*, a református főgimnázium új épületének felavatási ünnepével kapcsolatosan tartja tisztújítással egybekötött XIII-dik rendes közgyűlését.

A főgimnázium felavató ünnepén június hó 3-án, szerdán: délelőtt 11 órakor a főgimnázium tornatermében felavató ünnep következő sorrenddel: Dóczi Imre egyházker. középiskolai felügyelő mond beszédet. Majd gróf Degenfeld József egyházkerületi és kollégiumi főgondnok üdvözli a vallás- és közoktatásügyi kormány és Debreczen sz. kir. város képviselőjét. Az épités történetét Harai Sándor főgimn. igazgató adja elő. Üdvözlések után az üdvözlésekre dr. Baltazár Dezső püspök válaszol. Az ünnepély végén a Himnuszt énekli a főgimnáziumi vegyes kar.

A választmányi gyülésen június hó 2-án, kedden délután 5 órakor. Tárgyak: 1. A központi igazgatóság jelentései. 2. A közgyűlés előkészítése s ebben főként a tisztviselői kar és a központi igazgatóság újraválasztásának ügye. 3. Indítványok.

A közgyülés sorrendje: Június hó 3-án, szerdán délelőtt 9 órakor rövid istentisztelet a főiskola oratóriumában. Imádságot mond S. Szabó József. Istentisztelet után ugyanott az oratóriumban az egyesület közgyűlése. Tárgyak: 1. Elnöki megnyitóbeszéd. 2. Üdvözlések. 3. A főjegyző jelentése az egyesület működ-

déséről. Június hó 4-én, csütörtökön délelőtt 9 órakor a főgimn. tornatermében a közgyűlés folytatása. Tárgyak: 1. A magyar nevelés mai feladatai és a református iskolák. Felolvasás dr. Imre Sándor budapesti állami polgári iskolai tanítóképzőintézeti tanártól. 2. A latin nyelv kérdése, kapcsolatban a középiskola reformjával. Felolvasás dr. Kálmán János kolozsvári ref. kollégiumi tanártól. 3. Hivatalos jelentések, tisztújítás, indítványok.

Kirándulás június hó 5-én a Hortobágyra. Költség személyenként legfeljebb 8 korona. A résztvenni óhajtók május 17-ig, a közgyűlésre jelentkezéssel egyidejűleg, okvetlenül jelentkezzenek. A jelentkezés a fizetési kötelezettséget is magában foglalja. Bővebben a Tájékoztató szól a kirándulásról.

A budapesti fasori evangélikus főgimnázium új igazgatója. A fasori evangélikus főgimnázium megüresedett igazgatói állását a pesti egyház presbitériuma e héten tartott ülésén töltötte be. Az egyházi presbitérium a tanári kar ajánlatát figyelembe véve, az intézet igazgatójául dr. Hittrich Ödönt választotta meg.

Újjellegű középiskola.

A fővárosi tanári körökben már hosszabb idő óta megbeszélés tárgya az egyik budapesti középiskolának sajátságos jogi helyzete. Ez az iskola társulati gimnázium, mely a neki adományozott érseki cím folytán névleg a katholikus főpapok által fenntartott iskolák státusába tartozik, noha az iskolát egy egyesület tartja fenn. Ez az intézet a »Budapesti II. ker. érseki főgimnázium«, amely a Rákóczi-internátus című fiúnevelőintézettel kapcsolatos. A kettő mögött a »Budai Kath. Ifjusági Egylet« áll mint fenntartó.

Erről a kettős intézményről egynéhány esztendővel ezelőtt az a hír járta, hogy az egyik, a fővárosba régen betelepülni készülő, nagymultú és tekintélyes tanítórend fogja átvenni, ami az iskola konszolidációja érdekében valószínűleg jobb megoldás is lett volna, mint a folytonos változásoknak kitett társulati alap, melynek a pénztára alapítványok híján az államsegélyen kívül csak a folyó bevételekre van utalva.

A szerzetesrend és az egyesület között a megegyezés, mint azt annak idején a napilapok is írták, nem jött létre és jelenleg az anélkül is különös jogi helyzetű gimnázium állapota még érdekesebb kérdéssel készül komplikálódni. Az iskola felügyelőbizottsága t. i. egy Magyarországon egyedül álló helyzetet akarna ezzel az intézettel teremteni, amidőn a nem tanárokból, tehát laikus elemből álló bizottságnak a tanügyi kérdésekben az irányítást. vezetést és rendelkezést, kollégáink felett pedig fegyelmi jogot kíván adni;

ez utóbbi jog pedig még a törvényhatóságok által fenntartott iskoláknál sincs a fenntartó testület kezében, nemhogy a társulatiaknál.

Igazán kíváncsiak vagyunk, hogy minő alapra fekteti az iskola bizottsága követeléseit, hiszen úgy tudjuk, hogy az intézet teljesen államsegélyből épült és ma is jelentékeny államsegélyt élvez. A jellege vagy társulati, vagy katholikus. Hogyan gondolja tehát államsegélyének és nyilvánossági jogának további megtartása mellett az állam közvetetlen vezetése alól való kiszabadulást?

Távolról sem akarunk e felszólalásunkkal ellentétbe helyezkedni a miniszter úrnak a költségvetési vita folyamán tett ama kijelentésével, amelyben elismeréssel adózott a felekezeti iskoláknak; csupán azt nem szeretnők látni, hogy a katholikus autonómiának törvényszerű létrejötte előtt egy egyébként virágzó iskola kísérleti célokra szolgáljon és a tanulmányi rendnek arra, ezidőszerint még nem hivatott bizottság kezébe juttatása által esetleg képtelenné váljék arra, hogy az egységes nemzeti kultúra szolgálatában továbbra is sikeresen működjék.

A magunk részéről készek vagyunk méltányolni minden jóravaló társadalmi tanügyi törekvést, aminő pl. az iskolával kapcsolatos internátusok fenntartása, de magát a középiskolát az állam sohasem bízhatja a katholikus autonómiában intézményesen létrehozandó biztosítékok nélkül, pusztán társadalmi alakulatok vezetésére.

Kíváncsiak vagyunk az érdekes kérdés elintézésére, amely éppen most folyik illetékes helyen. Szükség esetén még visszatérünk reá. *b. r.*

Olaszországi tanulmányút.

Érettséges tanítványaimmal június 30-án, esetleg július 2-án Rómába és Nápolyba utazom. Minthogy az olasz vasutakon csak huszonötnél több utas számíthat kedvezményre, ez a szám pedig az én tanítványaimból nem telik ki, tisztelettel felkérem kartársaimat, hogy hozzánk csatlakozni szíveskedjenek. Mindössze négyen vehetnek részt a 210 koronába kerülő, két hétre tervezett utazásban, mely minden nyerészkedő célzattól távol áll. *Székely István,*

Budapest, VIII. Tavaszmező-u. 17.

A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és Oktatószövetség előkészítőbizottsága f. hó 10-én d. e. az Országos Középiskolai Tanáregyesület helyiségében ülést tartott, melyen az előkészítő munkálatok legközelebbi teendőit tárgyalta.

Mindenek előtt önmagát kiegészítve, az előkészítőbizottságot véglegesen megalakítottnak mondotta ki, fenntartván azonban magának a jogot, hogy az aktív munkában résztvenni akarókat a jövőben

is meghívhassa. A további kiegészítéstől egyelőre azért óhajtott eltekinteni, mert az előkészítőbizottságnak már most 23 tagja van, s e szám megtartásával elejét óhajtotta venni a tanácskozások szétfolyásának és elnyújtásának. Az előkészítőbizottságba az egyes egyesületeknek lehetőleg a titkárai vonattak be, figyelemmel lévén arra is, hogy minden egyes iskolatípus kellően képviselve legyen.

Tanácskozott a bizottság az eddig még nem jelentkezett egyesületek bevonásáról, hasonlóképen az eddig testületekbe nem csoportosult tanerők szervezéséről. Mindkettőre vonatkozólag a munkálatok a bizottság tagjai között felosztattak, de a bizottság minden kívülről jövő útbaigazítást ez úton is kér és szívesen fogad.

Tanácskozott az értekezlet a 100-as bizottság megalakításának előkészítéséről, valamint magának a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus tárgykörének megállapításáról is. Ezekre vonatkozólag egy az egyes egyesületekhez intézendő körirat kibocsátását határozta el, amely alapul óhajt szolgálni arra nézve is, hogy a különböző egyesületek igazgatósága a Kongresszus és Oktatószövetség kérdését az egyesületi közgyűlések elé vihesse és erre vonatkozólag azok elvi határozatokat hozhassanak. Az erre vonatkozó felhívás hamarosan szét fog küldetni; amennyiben azonban a közgyűlések ideje ezt sürgőssé tenné, felhívásra külön értesítést küldök, épígy mindennemű értesítést címemre kérek.

Rázsó Géza,
V., Markó-u. főreáliskola.

A budapestvidéki kerületi kör megalakulása. Egyesületünknek Jászberény, Szolnok, Czegléd, Nagykőrös, Kecskemét és Kiskúnfélegyháza városokban működő 88 tagja f. évi május 10-én Czegléden megalakította a »Budapestvidéki kerületi kör«-t. Az alakuló gyűlés jegyzőkönyve a Közlöny legközelebbi számában fog megjelenni.

Egységes középiskola — polgári iskola. Az Országos Polgári Iskolai Egyesület az egységes középiskola, valamint polgári iskola reformja tárgyában a következő határozatot hozta és terjesztette a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé:

A választmány rokonszenvez az egységes középiskola eszméjével, értve ezen olyan központi helyzetű, egységes, a gyermeki természet fejlődésének, a nemzet modern kulturális szükségleteinek figyelembevevése alapján álló iskolát, amely közös alapzata lenne a megfelelőbb időpontra kitolt iskolai differenciálódásnak. Kijelenti újból, hogy jelenlegi közoktatásügyi szervezetünk egészségesebb működése mindaddig nem várható, amíg a szervezetnek egy olyan jelentős alkotórésze, mint a polgári iskola, a maga kulturális céljainak teljes elérésében gátolva van.

Azért a választmány ajánlja a közgyűlésnek, hogy kérje a polgári iskolák reformjának a középiskolai reformmal egyidejűleg egész terjedelmében való napirendre tűzését.

A polgári iskolai reform alapelveire nézve fenntartja azt az álláspontját, amelyet a millenniumi kongresszus óta több közgyűlésen ismételten kifejezett.

Ezek az elvek a következők: A polgári iskola azoknak a leendő művelt állampolgároknak kíván befejezett iskolai nevelést adni, akik tanulmányaikat nem szándékoznak tudományos főiskolákon fejezni be (Mill. kongr.).

Ez a nevelés nemzeti alapon általános állampolgári és közgazdasági szellemű s tekintettel van — amennyiben ezzel a céllal összefér s amennyiben a szervező törvény 74. §. *m)* pontja is utal arra — a produktív életpályák főcsoportjai iránti hasznos tájékoztatás és készségek megadására is; módszerében pedig lehető tág tért nyitván a munkára nevelés elvének.

Az egyesület reformbizottsága által a közgyűlés megbízásából a legutóbbi időkben kidolgozott és befejezett részletes tantervek általában híven fejezik ki az egyesület álláspontját; alkalmasak nemcsak a tárgyalás alapjául, hanem a folyamatban levő és a megindítandó kísérletek alapjául is.

Szükségesnek tartja a választmány, hogy a folyamatban levő és a megindítandó kísérletek útjából minden olyan akadály elhárittassék, amely előreláthatólag veszélyezteti a kísérletek sikerét. Így sürgősen szükséges a kísérleti iskolák kellő fölszerelése és a végzett növendékeknek egyelőre legalább az egyévi katonai szolgálat kedvezményének biztosítása.

Beküldött könyvek és lapok.

A kuruc balladák hitelessége. *Riedl professzor érveinek cáfolata.* Írták: *Harsányi István, Gulyás József, Simonfi János.* Sárospatak 1914. Kiadja a Sárospataki Lapok szerkesztősége. 100 l. Ára 2 K 20 f.

Adalékok az 1912/13. tanév történetéhez. Írta: *Dobján László.* Budapest, 1913. Franklin-Társulat.

Hazai középiskoláink 1912/13. tanévi Értesítőiben megjelent tudományos értekezések és egyéb közlemények repertóriuma. Szerkesztette: *Dobján László.* Budapest, 1914. Franklin-Társulat.

A középkori nevelés története. Vezérvonal egyetemi előadásokhoz. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából írta: *dr. Finászy Ernő,* a budapesti kir. tud. egyetemen a pedagógia nyilv. rendes tanára. Budapest, kiadja Hornyánszky Viktor, 1914. Ára 8 K.

GYÁSZROVAT.

A pannonhalmi szent Benedek-rend főmonostorának tagjai mély fájdalommal tudatják, hogy szeretett rendtársuk *Vojnits Döme József* szt-Benedek-rendű áldozópap, okl. főgimnáziumi tanár, közp. főjószágkormányzó, Győrvármegye törvh. bizottságának tagja, életét folyó évi május 13-án váratlanul, szívhűdésben csendesen befejezte.

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest keleti p. u.-ról.

Délelőtt

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
912	12	05	sz.v.	Belgrád, Sofia, Saloniki
310	5	49	»	Hatvan
8	6	10	»	Wien, Graz, Sopron
302	6	25	gy. v.	Ruttka, Berlin
1110	6	30	sz. v.	Balatonfüred, Tapolcza
1502	6	45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
906	6	50	»	Újvidék, Sarajevo
1512	6	55	sz. v.	Kassa, Csorba
2	7	00	gy. v.	Wien
602	7	05	»	Arad, Brassó
1002	7	10	»	∫Fiume, Torino, Róma, \Pécs, Vinkovcze
1302	7	20	»	Fehring, Graz, Triest
402	7	25	»	∫Stryj, Przemysl, \Lemberg
312	7	30	sz.v.	Gödöllő
908	7	45	»	Belgrád, Sofia,
608	7	50	»	Arad, Brassó, Bukarest
1102[1])	8	05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolcza
406	8	10	sz. v.	Munkács, Lawoczne
512	8	20	»	Kolozsvár, Brassó
1906	8	25	»	Osijek, Bród
306	8	35	»	Ruttka, Berlin
2a	8	50	gy. v.	∫Győr, Wien, Fehring, \Graz
1706	8	55	sz. v.	Msziget, Stanislau
22	9	30	»	Bicske
1508[1])	9	35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka
918	10	00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
1112	10	45	»	Balatonfüred, Tapolcza
516	11	40	»	Nagykáta
24	11	55	»	Bicske
314[2])	12	00	»	Gödöllő

Délután

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
914	12	20	sz. v.	Újvidék, Sarajevo
314	12	30	»	Hatvan
10	12	30	»	Szombathely, Wien
1008	12	45	»	Fiume, Róma, Osijek
24a[3])	1	00	»	Bicske
1504	1	20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka
316	1	25	sz. v.	Gödöllő
612	1	35	»	Arad, Bukarest
1304	1	40	gy. v.	Fehring, Graz, Sopron
404	2	00	»	∫Sátoraljaujhely, \Lemberg, Kassa
4	2	05	»	Wien, Páris
604	2	10	»	Arad, Bukarest
916	2	15	sz. v.	Kiskőrös
304	2	20	gy. v.	Ruttka, Berlin
318	2	25	sz. v.	Hatvan
320	2	30	»	Péczel
26	2	30	»	Bicske
518	2	40	»	Szolnok
1202	2	45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo
1902	2	55	»	Tapolcza, Pécs, Osijek
904	3	20	»	Belgrád, Konstantinap.
520[5])	3	25	sz. v.	Nagykáta
1016	3	30	»	Paks
410a	4	25	»	Hatvan
18	4	30	»	Komárom
606	5	00	gy. v.	Arad, Bukarest, Msziget
6	5	10	»	∫Győr, Sopron, \Szombathely, Wien
410	5	10	sz. v.	Lawoczne Lemberg
324	5	20	»	Gödöllő
522[4])	5	40	»	Nagykáta, Szolnok
308	5	55	»	Ruttka, Berlin
514	6	15	»	Kolozsvár, Brassó
326	6	25	»	Péczel
28	6	30	»	Bicske
328	6	40	»	Hatvan
1004	6	45	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly
920	7	05	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
524[4])	7	10	»	Nagykáta, Szolnok
16	7	20	»	Győr
332	7	30	»	Gödöllő
1708	7	45	»	M.-Sziget, Stanislau
1006	7	50	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes
1514	8	00	sz. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
910	8	05	»	Belgrád, Sarajevo
526[4])	8	30	»	Nagykáta, Szolnok
1908	8	40	»	Pécs, Bród
334	8	40	»	Gödöllő
1308	9	15	»	Győr, Graz
610	9	30	»	Arad, Brassó
1506	10	00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
408	10	05	sz. v.	Kassa, Csorba, Lemberg
1010	10	25	»	Fiume, Tapolcza
12	10	55	»	Szombathely, Wien
338	11	05	v. v.	Ruttka, Poprád-Felka
614	11	25	sz. v.	Arad, Debreczen
422	11	35	v. v.	Miskolcz, Kassa
14a	11	55	sz. v.	Bicske

[1]) Junius 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[2]) Vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[4]) Nagykátától Szolnokig csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[5]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok indulása Budapest-Józsefvárosról.

Délután.

330[5])	7	00	sz. v.	Gödöllő

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest keleti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
339	5	00	v. v.	Berlin, Ruttka	323	12	10	sz. v.	Gödöllő
645	5	20	tvsz.	Debreczen, Szolnok	611	12	30	»	Bukarest, Arad
917	5	20	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	301	12	50	gy. v.	Berlin, Ruttka
309	5	30	»	Hatvan	903	1	00	»	Konstantinápoly, Belgrád
1905	5	30	»	Osijek, Tapolcza	401	1	05	»	Lemberg, Kassa
609	5	45	»	Brassó, Arad	7	1	20	sz. v.	Wien, Sopron
909	5	45	»	Saloniki, Sofia, Belgrád	601	1	25	gy. v.	Bukarest, Arad
19	5	55	»	Torbágy	1201	1	30	»	Saraj., Bród, Szabadka
313	6	00	»	Péczel	1	1	40	»	London, Páris, Wien
17	6	05	»	Komárom	1901	1	55	»	Osijek, Pécs
1707	6	15	»	Stanislau, M.-Sziget	325	2	10	sz. v.	Hatvan
11	6	25	»	Wien	1501	2	20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
1505	6	30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa	1301	2	25	»	Graz, Fehring
513a[1])	6	40	sz. v.	Nagyvárad	919	2	40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
1007	6	45	»	Fiume, Zagreb	23a	3	00	»	Bicske
407	6	50	»	Lemberg, Stryj, Kassa	521	3	40	»	Nagykáta
1003	7	00	gy. v.	Róma, Fiume	1111	4	15	»	Tapolcza, Balatonfüred
315	7	05	sz. v.	Gödöllő	327	4	35	»	Péczel
513	7	20	»	Brassó, Kolozsvár	329	5	25	»	Gödöllő
917a	7	25	»	Kunszentmiklós-Tass	511	6	00	»	Bukarest, Debreczen
317	7	30	»	Gödöllő	15	6	20	»	Bruck-Királyhida
319	7	40	»	Hatvan	1507[2])	6	25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
21	7	45	»	Paks, Bicske	3a	6	35	»	Wien, Győr, Graz, Fehrnig
1309	8	00	»	Graz, Fehring	1705	7	00	sz. v.	Stanislau, Msziget
1513	8	15	»	Csorba, Bártfa, Kassa	907	7	20	»	Sofia, Belgrád
911	8	20	»	Sarajevo, Belgrád	607	7	25	»	Bukarest, Arad
519	8	35	»	Bukarest, Kolozsvár	421	7	35	v. v.	Szerencs
321	8	45	»	Hatvan	1109	7	40	sz. v.	Tapolcza, Balatonfüred
1005	9	00	gy. v.	Fiume, Tapolcza	305	7	45	»	Berlin, Ruttka
13	9	15	sz. v.	Győr	25	7	50	»	Bicske
913	9	25	»	Szabadka	523[3])	8	10	»	Nagykáta
307	9	35	»	Berlin, Ruttka	1009	8	20	»	Fiume, Bród
5	10	05	gy. v.	Bruck-Királyhida, Szombathely, Sopron	405	8	20	»	Lawoczne, Msziget
409	10	20	sz. v.	Miskolcz	329a[3])	8	35	»	Gödöllő
23	10	35	»	Triest	9	8	45	»	Wien, Graz
605	11	20	gy. v.	Nagyvárad, Debreczen, Arad	1511	8	50	»	Csorba, Kassa
					1001	9	05	gy. v.	Róma, Fiume, Pécs
					331	9	10	sz. v.	Péczel
					1907	9	20	»	Vinkovcze, Osijek, Pécs
					603	9	20	gy. v.	Brassó, Arad
					27	9	30	sz. v.	Bicske
					303	9	35	gy. v.	Berlin, Ruttka
					915	9	45	sz. v.	Kiskőrös
					403	9	55	gy. v.	Lemberg, Przemysl
					905	10	00	»	Sarajevo, Újvidék
					1303	10	10	»	Graz, Triest
					333	10	25	sz. v.	Gödöllő
					525	10	35	»	Segesvár, Kolozsvár
					1503	10	45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa
					25a[4])	11	00	sz. v.	Bicske
					1101[5])	11	10	gy. v.	Tapolcza, Balatonfüred
					325[4])	11	15	sz. v.	Hatvan
					3	11	45	gy. v.	Wien

[1]) Csak vasárnapról hétfőre hajló éjjelen közlekedik.
[2]) Junius 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[3]) Csak vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[5]) Csak hétfőn és kettős ünnep utáni köznapokon közlekedik.
[6]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok érkezése Budapest-Józsefvárosra. Délelőtt.

515[5])	4	40	sz. v.	Szolnok
517	5	10	»	Nagykáta
311[6])	5	50	»	Gödöllő

Kiadótulajdonos: Az Országos Középiskolai Tanáregyesület.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 március 21-től április 22-ig tagsági díjat fizettek:

1907/8-ra: Herczeg Antal (3 K).

1908/9-re: Ardos Frigyes (5 K), Forberger Sándor (3 K), Hegedűs Árpád (Nagyvárad) (2 K), Herczeg Antal (7 K), Mihelics Károly, dr. Vajticzky Emánuel (3·50), Walton Róbert (3 K).

1909/10-re: Berecz Gyula, Bulyovszky Sándor, Derzsi Ödön, Feczkó János, Forberger Sándor (1 K), Hegedűs Árpád (Nagyvárad), dr. Lukács Ödön, Mihelics Károly, dr. Vajticzky Emánuel (0·90), Walton Robert.

1910/11-re: Berecz Gyula, Bertalan József (2 K), Bulyovszky Sándor (I.), Cseley József, Derzsi Ödön, Feczkó János (2 K), Hegedűs Árpád (Nagyvárad), dr. Helyes István, Kelemen Ferenc (3 K), dr. Lukács Ödön (2 K), Mihelics Károly, dr. Szakáll Zsigmond (3 K), Szirtes Ignác (5 K), Walton Róbert.

1911/12-re: Banner János (2 K), Berecz Gyula (6 K), Borosnyay Károly, Csató János, Derzsi Ödön, Frey Ferenc, Fridrich András, Hegedűs Árpád (Nagyvárad) (2 K), dr. Helyes István (2 K), Kelemen Ferenc (2 K), Lám Frigyes, Mihelics Károly, Pásztori Gyula (II.), Popovics M. Miklós (II.), Róder Pál (5 K), Seres Gyula, dr. Szántó Kálmán (II.), Szirtes Ignác (2 K), Szlávik Ferenc (4 K), Takáts István, dr. Vass Miklós (I.), Walton Robert (1 K).

1912/13-ra: Csató János, Csetry Károly (II.), Dvorzsák Katalin (2 K), Forgács Ferenc, Frey Ferenc, Füssy József (3 K), Gyulay Dezső, Hazslini Hazslinszky Rezső (II.), Hoffmann Károly (6 K), Holosnyay Ambrus, Láng Gyula, Makoldy Sándor, Márczy Béla (I.), dr. Mezey Sándorné, Mihelics Károly, Nyul József (3 K), Pásztori Gyula (2 K), Seres Gyula (2 K), Szalay Gyula, dr. Szántó Kálmán, dr. Szilády Zoltán (1 K), Takáts István, Vittkó József, dr. Vörös István (I.), Wagner Adolf.

1913/14-re: Bakos István, Balló Emil, Barabás Lajos, Barta Miksa, Bartsch Aurél, Bauer József (Aranyosmarót), Bellus Károly (I.), Besse Dávid, Biscoutini Tibold, Bodnár Bertalan, Bodor István, Boleszíny Antal, Bolla Lajos, dr. Bonkáló Sándor, Borhy Gizella, Botár Imre (6 K), Bredschneider Etelka, Breunndörfer János, Bründl Ödön, Bujk Béla, Burián János, Csincsák Endre, Csokán Lajos, Csontos József, Czirbesz Dezső, Dániel Viktor, Dávid Zoltán, Demeter István, Décsi György, dr. Dénes Lajos, Dobai Sándor (Zilah), dr. Dózsa Simon, Dörner István, Dvorzsák Katalin (6 K), Dzubay István, dr. Ernyei István, Farkas Pál, Fehér Miklós (I.), Fekete Antal, Ficsór József, Földes László, Frencz Géza, dr. Fülöp Zsigmond, dr. Fürst Aladár, Füssy József (2 K), Füzyné Zipser Irma, Gajda Béla, Gálfalvi Samu, Gebe Mihály, Gellért Jenő, Goltner Lajos, dr. Gonda József, dr. Goschi Péter, Gönczi Ede, Grábler Ida (6 K), Greck Lajos, Gruber Gyula, Gschweng Mátyás, dr. Gyiszálovics Veszelin, Gyulai Aladár (6 K), Hahóthy Sándor.

Előfizettek:

1913/14-re: Szatmár-németi ref. főgimn., szászvárosi kun. koll., szegedi áll. főreálisk., szentgotthárdi főgimn. székelykeresztúri főgimn., székelyudvarhelyi áll. főreálisk., r. kath. főgimn., székesfehérvári f. leányisk., áll. főreálisk. (II.), c. r. főgimn., szolnoki főgimn., szombathelyi polg. leányisk., temesvári f. keresk. isk., zalaegerszegi főgimn., zsolnai áll. főreálisk., Buzás Ferenc (Wien), Döme Károly (Nagyszalonta), Gansel Lipót (Trencsén).

1914/15-re: berettyóújfalui polg. leányisk. (2 K), békéscsabai polg. fiúisk. (I.), budapesti VI. ker. főgimn., VIII. ker. főgimn., érsekujvári főgimn., fogarasi főgimn., hajdunánási ref. főgimn. (I.), lippai f. keresk. isk., pécsi r. k. főgimn., székesfehérvári áll. főreálisk. (I.), szilágysomlyói főgimn.

(Folytatjuk.)

Budapest, 1914 április 22.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

PÁLYÁZAT.

A beszterczebányai ág. hitv. ev. főgimnáziumban az 1914/15. tanév kezdetével a VI. osztály megnyitása folytán

egy latin nyelv-történelem-szakos és egy rajztanári állás

töltendő be, egyelőre mindkettő helyettes tanárral. A rajztanári állással a rajzoló geometriának, görögpótló rajznak, szabadkézi rajznak s az alsóbb osztályokban — a rendtartásban megállapitott óraszámig — más rokontárgynak tanítása van egybekötve. A szabadkézi rajzért az önként jelentkező tanulók külön díjat fizetnek.

Pályázhatnak ág. hitv. ev. vallású okleveles vagy szakvizsgálatot tett egyének. Fizetés 1700 K. Az állás f. évi szeptember hó 1-én elfoglalandó. Az egyházi közgyűléshez intézett s kellően fölszerelt folyamodványok **1914. évi június hó 6-ig** a főgimnázium igazgatóságához küldendők.

Beszterczebánya, 1914 május hó 5-én.

Jeszenszky Sándor
főgimnáziumi felügyelő

PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG.

Pályázat.

A pesti izr. hitközség fiárvaháza **polgári** iskolájában 1914. évi szeptember 1-ével a **nyelv-történettudományi szakcsoportra**

EGY RENDES TANÍTÓI ÁLLÁS

lészen betöltendő, mely állásra f. é. jún. 5-ikelejárattal pályázat hirdettetik. Az ezen állásra pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodásukat a pesti izr. hitközség fiárvaházi bizottsága **elnökségéhez** (VII., Városligeti-fasor 27. sz. a.) az emlitett határidőre küldjék be. Folyamodó minthogy, esetleg vallástan tanitására is nyerhet megbizást, erre való képességét okmányilag köteles igazolni. A rendszeres állásra kinevezett tanító csak egyévi ideiglenes működés után véglegesittetik és fizetési előmenetele tekintetében csak azon szolgálati idő tudatik be javára, mely a szóban forgó állásban történt véglegesitése napjával kezdődik. Heti óráinak száma: 20, illetményei az ideiglenesség tartama alatt 2400 K, a véglegesitéstől fogva pedig a pesti izr. hitközség fizetési szabályzata értelmében az első három évben 2400 K törzsfizetés és 900 K lakbér. A 4. évtől a 7. év végéig törzsfizetése 2880 K, lakbér 1000 K, végül a 8. évtől kezdve törzsfizetése 3600 K és lakbére 1200 K összegű lesz. Az első 5-öd éves 300 K-át kitevő korpótlék rendszeresitésének 13. évében válik esedékessé.

Budapesten, 1914. május hó 14. A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG ELÖLJÁRÓSÁGA.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *19. szám.* *1914. június 4.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI
TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

A középiskola a parlamentben. (825. l.) — *Egyesületi élet.* Igazgatósági ülés. *Marczinkó* Ferenctől. (842. l.) — A budapest-vidéki kerületi kör alakuló közgyűlése. *Rorák* Imrétől. (843. l.) — Kolozsvári kör. I—II. *Dr. Biró* Venceltől. (849. l.) — III. *Dr. Fazakas* Józseftől. (852. l.) — Kassai kör. *Dr. Erdélyi* Alajostól. (853. l.) — A Történelmi Bizottság ülése. *Szőts* Gyulától. (855. l.) *Könyvek és lapok.* Német nyelv. *Dr. Hegedüs* Izidortól. (856. l.) — Eine Reise nach Griechenland. *Vértesy* Dezsőtől. (858. l.) — Fioretti. *Hendel* Ödöntől. (860. l.) — Log. und Trigonom. Tafeln. *Dr. Goldziher* Károlytól. (862. l.) A középiskolai fizikatanítás néhány kérdéséről. *Fröhlich* Károlytól. — Beküldött könyvek és lapok. (864. l.) — *Krónika.* Közgyűlésünkről. A szavazás eredménye. (866. l.) — Választás a Budapesti Körben. Áthelyezések. Új egyetemi tanárok. (867. l.) — T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. (868. l.) — III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus. (869. l.) — *Gyászrovat.* (Prónai Antal, Kiss Lajos. 870. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1914

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

Egy kötet ára:

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK. •• (382 oldal.)

1 korona 90

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. **Az ördög.** Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Gusztl hadnagy. Elbeszélések. — **MAUPASSANT:** Horla és egyéb elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ.
Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

XLVII. évfolyam. 19. szám. 1914. junius 4.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti
Dr. MARCZINKÓ FERENC
I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4.) hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

A KÖZÉPISKOLA A PARLAMENTBEN.

(A vallás- és közoktatásügyi tárca 1914/15-i költségvetésének tárgyalása 1914 május 5-én, kedden,

Szász Károly és **Simontsits Elemér** elnöklete alatt.

Berzeviczy Albert: A budapesti II. ker. főreáliskolánál tapasztalható anomáliákat tette szóvá.

Az intézet elhelyezése nagyon elmaradt állapotban van. Nincs külön fizikai előadóterme, nincs külön természetrajzi előadóterme, nincs könyvtára, nincs földrajzi szertára, nincs orvosi szobája, a tanári szoba kicsi, fogadószoba, amelyben a szülőket fogadni lehessen, egyáltalában nincs. A tornaterem csak 96 négyzetméter területű, holott a szabály és előírás szerint legalább 240 négyzetméternyi területtel kellene bírnia és azonkívül oly mélyen fekszik a pincesorban, hogy a szellőztetés teljesen elégtelen és ha szigoruan alkalmaznák itt az egészségügyi rendőri szabályokat, ezt a tornatermet használaton kívül kellene helyezni és be kellene zárni. Ezenkívül az épületnek semmiféle udvara nincs és így a tanulóknak óraközben sincs semmiféle játszóterük.

Az intézetnek — bár elhelyezése tekintetében ily nehéz viszonyok közt van — pedagógiai működése teljes elismerésre méltó, hírnevének bizonyítéka az is, hogy abban a kitüntetésben is részesült az intézet, hogy a felséges uralkodóháznak egy reményteljes sarja ennek az intézetnek nyilvános rendes növendéke. *(Élénk helyeslés.)*

Habár a birtoklási viszony nehezíti a megoldást, a megoldás módját okvetlenül meg kell találni és az utóvégre sem lehet más, mint az, hogy az állam tetemes áldozatot hoz e nevezetes és fontos intézet kibővítésére. *(Helyeslés.)* Nem képzelem, hogy itt elháríthatatlan nehézségek lennének. Hiszen ha az állam a felekezeti középiskoláknak minden jogfenntartás nélkül, minden kikötés nélkül, igen

helyesen, százezreket ad építés céljából, csak nem vonhatja meg ezt a saját intézetétől és nem kívánhatja, hogy annak az intézetnek fejlesztése, amely utóvégre is állami intézet, a főváros bőkezűségétől és hozzájárulásától tétessék függővé.

Én méltánylom azon nehézségeket, amelyek a kérdés megoldását eddig gátolták és meg vagyok győződve, hogy az igen t. miniszter úr bölcs belátásának és erélyének sikerülni fog a kérdést mielőbb kedvező megoldásra juttatni. Csak arra óhajtottam kérni az igen t. minisztert urat, hogy ezen kérdés megoldását tovább ne halassza és hogy a jövő évi költségvetésbe állítson be ezen a címen olyan összeget, mely a II. kerületi állami főreáliskolának immár sürgősen szükségessé vált megfelelő kibővítését lehetővé tegye. *(Élénk helyeslés.)*

B. Radvánszky Antal: T. ház! Abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy előttem szólott t. képviselőtársaimnak, Farkas Pálnak és Giesswein Sándornak felszólalása után, jól lehet, bővebben óhajtottam volna foglalkozni a középiskolák tanügyének rendszerével és a középiskolai reform kérdésével, voltaképen röviden fogok végezni. Nem is annyira a középiskola helyes reformjának helyes, célszerű megvalósításától várom én a középiskolai tanítási rendszer kérdésének megoldását, mint inkább a tanárképzés reformjától és főképen a tanítás megfelelő, szoros, lelkiismeretes ellenőrzésétől. Ha azt a dekadenciát vizsgáljuk, amely a fiatalság testi fejlődésében nyilvánul meg, azt láthatjuk, — s e tekintetben igazat fog adni nekem a t. honvédelmi miniszter úr — hogy sorozásaink évről évre kedvezőtlenebb eredményt mutatnak fel az állításkötelesek egészségi állapota tekintetében. Giesswein Sándor t. képviselőtársam e tekintetben az alkoholizmust, a nép szociális, higiénikus viszonyainak ki nem elégítő voltát fogja legelső sorban előtérbe állítani s e tekintetben, elismerem, t. képviselőtársamnak teljesen igaza van.

De nemkülönben fontos és ugyancsak ilyen behatással van a testi fejlődés visszamaradására az a túlterhelés, amely némely esetben, igenis, a középiskoláinkban igen erős visszahatást gyakorol az ifjúságnak fejlődésére. Ha jól emlékszem, pár évvel ezelőtt Erődi Béla tankerületi főigazgató úr az érettségi vizsgálatok után egy ujságcikkben referált azokról a benyomásokról és leszűri azokat a konzekvenciákat, amelyeket őbenne az érettségi vizsgálatok konklúzióképen kiváltottak. Azt mondja e tekintetben Erődi Béla, hogy jobb szeretné, ha a társadalom inkább segítségére sietne a tanári karnak és nem szavalna mindig túlterhelésről és mindenféle középiskolai bajokról, mert ezáltal mintegy instigálja a tanulóifjúságot, hogy a kötelességteljesítés terén a lankadatlan buzgalom útjáról, hivatkozva a társadalom támogatására, le letérjen.

Én teljesen magamévá teszem e tekintetben kiváló pedagógusunk, Erődi Béla álláspontját, de azon triviális és közönséges közmondással válaszolhatok erre, hogy, amint szokás mondani: akinek nem fáj, az nem kiabál. Vannak tényleg középiskolai bajok, vannak a tanítás körében olyan hiányok, amelyeket meg kell oldanunk a középiskolai

reform kérdésénél, de amelyeket megoldhatunk egyszerű rendeleti úton is, egyszerűen azáltal, hogy hatékonyabban ellenőrizzük magát a tanítást és a tanrendszernek a gyakorlatban való kivitelét.

Tanárainknak kis része, úgy látszik, nincs megelégedve azzal a hatáskörrel, amelyet számára a gimnázium vagy középiskola a tanterv keretei között biztosít. Igen szép és helyes dolog, ha mindenik közkatona a marsallbotot óhajtja a kezében tartani s a legfelsőbb fokra törekszik, de az mégsem érhető el, hogy minden középiskolai tanár egyetemi vagy akadémiai tanár legyen.

Azért egyes tanárainknak azt a törekvését, hogy úgy adjanak elő a középiskolákban, mint az egyetemen előadhatnak, a magam részéről a legnagyobb mérvben helytelenítem és egyenesen károsnak, bűnösnek tartom. A szabad előadások, amelyek a felső, szabad oktatás keretébe valók, egyenesen kizárandók a középiskolák keretéből. Ha valamelyik tanárnak pl. kedvenc témája a bécsi gárdista-irodalom fejlődése, irodalmunk reneszanszа, akkor ebből 15—20 éven át készül akadémiai székfoglaló értekezésére és 12 kilogrammnyi jegyzetet kíván majd tanítványaitól, akiket nem tanítványoknak, hanem hallgatóknak tekint. Ezeket a visszaéléseket, bármily tisztelettel vagyok is a tanári kar iránt és bár csak elvétve fordulnak elő ilyen esetek, mégis az ilyen visszaéléseket módjában van és módjában kell lennie a közoktatásügyi kormánynak meggátolni.

Különösen az irodalomtörténelem, szóval a filológiai szakok terén módjában van a tanárnak, ha különös passziója van, ha különös szeretettel foglalkozik tudományával, apró részletekbe, szőrszálhasogatásokba belemenni, egyes apróságokról kötetekre menő monografiákat írhat és azt kívánja, hogy ezeket a monografiákat tanítványai mind betéve, könyv nélkül tudják.

A középiskolai tanrendszerrel szorosan összefügg, mintegy alfáját és omegáját képezi ennek a jó tanítási rendszer és a jó tankönyvek bevezetése az iskolákba. Ebben a tekintetben azonban szintén egy régi bajra kell felhívnom a t. miniszter úr figyelmét, amennyiben valóságos tankönyvgyártással van dolgunk. Vannak gimnáziumaink, középiskoláink, ahová például egy apának ha három fia jár, egymás után néhány évig, mind a három fiúnak más-más könyvből kell tanulnia. Ebben a tekintetben bizonyos egységesítést lehetne keresztülvinni anélkül, hogy ez a tanügy magasztos elvén, magasztos céljain csorbát ejtene. Ebben a tekintetben azt hiszem, a felekezeti középiskolák érdekeit sem sérti, ha autonómiájukat tiszteletben tartva, mégis megkívánjuk tőlük, hogy egy-egy felekezeti határon belül, az összes középiskoláikban azonos tankönyveket használjanak.

Ott tartunk jelenleg, hogy az állami középiskolákban is a miniszter által approbált, vagyis helyesnek elfogadott tankönyvek közül voltaképen a tanári kar szabadon választ. Ez ellen elvi kifogásom nem volna, ha oly gyakran nem cserélnének könyveket; mindig újabbat és újabbat választanak. Tudom jól, hogy Barkóczy miniszteri tanácsos úrnak volt egy terve a minimáltankönyv-rendszer bevezetéséről és ez lett volna előfutárja a tankönyvek egységesítési rendsze-

rének. Korántsem azonosítom magamat Barkóczy tanácsos úr különbeni politikai vagy kultúrpolitikai meggyőződésével, de ebben a tekintetben el kell ismernem, hogy szándéka nemes, intenciója helyes volt. Ennek az intenciónak továbbfejlesztése, bármily akadályba vagy esetleges ellenszenvbe ütköznék is, igen melegen ajánlom a t. miniszter úr figyelmébe.

Meg lehet róla győződve a tanári kar, hogy belőlem nem az animozitás szól a tanári karral szemben, amelynek működését, nagy kultúrai érdemeit nálamnál senki sem méltányolja melegebben.

Ha egyben-másban hiányokat tapasztalunk is és ezen hiányok meggyőződésünk szerint kiküszöbölendők, ez nem azt jelenti, hogy mi azon iskolák iránt animozitással viseltetnénk.

A legelsőrendű feladat, hogy olyan tanárok lássák el a középiskolai tanítást, kik valóban a helyzet magaslatán állanak. Éppen multkor volt kezemben Eötvös Józsefnek egy beszéde, melyben éppen kiemeli, hogy milyen kiválók voltak a protestáns középiskolák és sok évtizeden át ezeké volt a vezető szerep azért, mert mindig a legkiválóbb tanerők működtek bennük, kik vokációval bírtak szakmájukra és egész gondolkozásuk bélyegét rásütötték az illető tanintézetre. Ezért mindazokat az előnyöket és javításokat a megélhetés terén, melyekkel a tanárok esetleg találkozhatnak még a kormány részéről, a magam részéről a legmelegebben pártolnám. Attól sem zárkózom el, hogy még a hasonló más hivatalnoki osztályoktól eltérőleg nagyobb kedvezmények adassanak a tanári karnak, mert hiszen ez nemcsak a tanári karnak szól, hanem a tanulóifjúság százezreinek, és kamatostul megtérül az a kis teher, melyet ezzel az állam magára vállal.

Egy kérdés van, melyben a mostani tanári mozgalommal nem értek egyet, s ez a 35 éves korhatár elleni küzdelem. A mai demokratikus világban, mikor a jogegyenlőség és az egyenlő teherviselés elvét valljuk, és mikor e tekintetben a korhatár kiegyenlítőleg állapíttatott meg és mintegy kompromittáltatott a 40 és 30 éves korhatár 35-ben, nem látok ebben semmi sérelmet különösen akkor, mikor ismerjük a miniszter úr álláspontját, ki az idősebb, talán a tanári pályán már kifáradt elemeket másutt, esetleg a minisztériumban kívánja foglalkoztatni. Ismételten hangsúlyozom, hogy a tanári karral szemben a legmesszebbmenő jóindulattal kívánok viseltetni s ezt várom a miniszter úrtól is, de viszont olyan esetben, midőn inkorrekt visszaélések fordulnak elő, kérhetjük és várhatjuk a t. kormánytól, hogy a retorzióval ne késedelmeskedjék.

Ezen felszólalásomat tulajdonképen interpelláció formájában is előterjesztettem volna, de nem akarok ilyen kérdéseket személy szerint tárgyalni. De ha általános elv gyanánt kimondja a miniszter úr azt, hogy a felsőbb oktatásnál bevált szabadelőadási rendszert kizárja a középiskolákból . . .

Siegescu József: Nincs is meg!

B. Radvánszky Antal: . . . Sok helyen megvan, bebizonyíthatnám t. barátomnak, de nem akarok erre kitérni . . . akkor a cél elérhető nem volna.

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Azon kimerítő és alapos ismertetés, amelyet az előadó úr a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetéséről adott, felment engem az alól, hogy a költségvetés számbeli adataival én is foglalkozzam. Csak egyetlen egy részét előadásának akarom kiragadni, amellyel a többi felszólaló urak is foglalkoztak s ez a költségvetés rohamos fejlődése, amely lehetővé tette azt, hogy amíg ez a költségvetés 1868-ban 2,200.000 koronára rúgott, addig 1890-ben 15 és félmillióra, a folyó évben pedig 159 millió koronára emelkedett.

Ha így valamely idegen ezekből a számokból akarna következtetést levonni, arra a konklúzióra juthatna, hogy tulajdonképen azelőtt Magyarországon nem is volt kultúra, nem is volt közoktatás. Mi nagyon jól tudjuk, hogy mi a magyarázata ezen régebbi szerény költségvetéseknek: az, hogy Magyarországon századokon át az egyházak, különböző felekezetek közreműködtek a közoktatás terén akkor, amikor az állam még e téren vezető szerepet nem játszott s ennek folytán azok teljesítették azt a kulturális missziót, amely az utóbbi időben mind nagyobb mértékben az államra hárul. A multban tehát más tényezők és alapok voltak azok, amelyek az államnak ezen költségvetését kiegészítették s amelyek nélkül ez a költségvetés akkor sem volt teljes, de már a legutóbbi huszonnégy esztendőben ezek a felekezetek nem rendelkeztek elég alappal arra nézve, hogy ezt a kulturális munkát tovább vigyék s így azután az állam vette át a vezérszerepet: egyrészt maga vezette tovább a kulturát és a közoktatásügyet, másrészt a felekezeteket segélyezte, hogy azok ezt továbbra is megtehessék, teljes összhangban az 1848: XX. t.-c. 3. §-ával, amely kimondja azt, hogy minden bevett vallásfelekezetnek egyházi és iskolai szükségleteiről az állam tartozik gondoskodni.

Annál inkább meglep, ha ma egyes egyesületekben és különböző társadalmi körökben azzal a tendenciával találkozunk, hogy az összes iskolákat államosítsuk és a vallásoktatást teljesen kizárjuk. Nem akarom vizsgálni, hogy mennyiben jogosult ez a felfogás elvi szempontból vagy sem. Itt a különböző álláspontok állókat annyira elválasztja a világnézetben rejlő különböző felfogás, hogy ezen kérdések felett vitatkozni egyáltalában nem lehet, de ennek nem is volna helye itt ebben a házban. *(Élénk helyeslés.)*

Én kizárólag a célszerűségi szempontot nézem s kérdem azt, hogy ez hogyan van másutt és különösen hogyan áll a vallásoktatás ügye Közép-Európában, pl. a középiskolákban. Valóban mindenütt a kontinensen körülbelül olyan mértékben tartanak vallásoktatást, mint ahogy ez nálunk történik. *(Helyeslés.)* Franciaországot kivéve és kivéve talán Svájcnak francia kantonjait, ahol a vallásoktatás fakultatív.

Ezt látva, nem értem, mi okból haladjunk más úton éppen mi? De ez a törekvés különben is teljes ellentétben áll az eddigi

tradíciókkal, az eddigi tapasztalatokkal, amelyeket gyűjtöttünk s amelyek szerint az eddigi alapon jó eredményt értünk el. Azáltal, hogy az egyházak, a felekezetek közreműködtek a közoktatás terén, lehetővé vált az, hogy nemcsak közoktatásügyünk haladt előre oly időben, amikor az állam nem vett részt ennek az ügynek előmozdításában, de egyúttal ma is látjuk lépten-nyomon, hogy ezzel a kulturális munkával biztosíthatjuk a békét is a különböző felekezetek közt.

Mert mindenkor azt tapasztaltam, hogy ott, ahol a kulturális munkában részt vesznek a felekezetek, egymással versenyre kelnek, hogy ki képes nagyobb mértékben a kulturális ügyet előmozdítani. *(Élénk helyeslés.)* Ennek folytán sem kulturális, sem társadalmi szempontból, sem a felekezeti béke fenntartása érdekében nem tartom helyesnek, hogy ezt a kérdést itt már felvessük és ennek folytán határozottan kijelenthetem a kormány nevében is, hogy amennyiben ilyféle tervek megvalósítására egyesek törekednének, azokkal a leghatározottabban fogok szembeszállni. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Báró Eötvös József, nagynevű elődöm is eredetileg egy iskolát, községi iskolát tervezett, amely nem volt megvalósítható, mert nem volt minden községben annyi intelligencia, amennyi erre szükséges lett volna. Ennélfogva a fejlődés két irányban alakult ki: egyrészt a felekezeti iskolák, másrészt az állami iskolák szaporodtak. Ha központosított adminisztráció és felügyelet révén már most a kettőt egymáshoz közelebb hozzuk, akkor lehetővé tesszük, hogy a népoktatás állami felügyelet mellett is egységes legyen. *(Élénk helyeslés.)*

Miután ilymódon a jövőben ezt teljesen biztosítva látom, ennélfogva nem forog fenn indok többé arra nézve, hogy az állami iskolák különállását továbbra is fenntartsuk. Ez a szempont indított arra, hogy a napokban egy rendeletet bocsátottam ki, amely megengedi, hogy az állami iskolákban a hitoktatás a tanuló anyanyelvén történhessék, miáltal úgy a nemzetiségi érzékenység, mint a vallásoktatás ügyének szempontja is ki van elégítve. *(Általános helyeslés.)* De ennél tovább megyek. Kívánatosnak tartom, hogy a jövőben az idegenajkúak az állami iskolában is tanuljanak írni-olvasni anyanyelvükön. *(Helyeslés. Mozgás.)* Ezt annál is inkább megvalósíthatónak tartom, mert minden elemi iskolában az oktatás két részből áll: az egyik a mechanikai rész, mely csak írás- és olvasásból áll, a másik a beszéd- és értelemgyakorlat.

Szerintem leginkább a beszéd- és értelemgyakorlatok kapcsán lehet fejleszteni a magyar nyelvnek ismeretét és tudását is. *(Élénk helyeslés.)* Viszont az nem jár semmi nehézséggel és nem ütközik semmi akadályba, hogy az írás- és olvasásoktatásnál a tanító segítségül használja az illető vidéknek anyanyelvét. Az csak megkönnyíti e mechanikus munkának elsajátítását, amely eddig a közvetlen módszer alapján lett elérve azáltal, hogy a gyermeknek magyarázat céljából sokféle értelmező mozgást is kellett vég-

hez vinnie. Ez azonban igen sok időt vesz igénybe, amíg egyrészt megtanulják a szót, másrészt a mozgást, amely a fogalomhoz tartozik.

A közvetlen oktatás tehát eredményesebb és gyorsabb lesz, amennyiben időt takarítunk meg az előbbi eljárással szemben s ezáltal elérhetjük azt, hogy egyrészt megfelelünk a törvény által kikötött követelményeknek, hogy a tanuló a negyedik osztályban kellőleg, érthetően tudja kifejezni gondolatait írásban és szóban magyar nyelven s a másik célt is elérhetjük, hogy anyanyelvén is tudjon írni és olvasni. *(Helyeslés. Mozgás.)* Azt hiszem, ez abszolute nem áll ellentétben a magyar nemzeti szemponttal. Minél többet tud valaki, annál nagyobb haszna van belőle magának az egyénnek, de egyúttal az államnak is, ha alattvalói, polgárai műveltek.

Ennek folytán a nemzeti szempont felfogásom szerint nem is lehet ellentétben a kultúrszemponttal és pedig ezen esetben annál kevésbé, mert hiszen a nemzetiségi kérdés nemcsak a nyelvet foglalja magában. Hiszen sok nagy központosított államban különböző nyelven beszélnek az állampolgárok ma is, századokon keresztül úgy beszéltek és azért ott soha kétségbe nem vonták az illető állam egységét és fennmaradását. A nyelv csak igen kis részét teszi a nemzeti kulturának, ennek az összekötő kapocsnak, amely bennünket mint államot összetart. Itt elsősorban döntő meggyőződésem szerint a geográfiai fekvés, anyagi érdek, történelmi hagyomány, mindmegannyi igen fontos tényezők, amelyek döntő szerepet játszanak a kérdésben és amelyek úgy mint eddig, több mint ezer éven keresztül, a jövőre is biztosítják az egységes magyar nemzeti állameszme fennmaradását. *(Élénk helyeslés.)*

Ezt annál is inkább vagyok bátor hangoztatni, mert az a meggyőződésem, hogy ha egyáltalában van nemzetiségi kérdés, amely Eötvös szavai szerint csak akkor szokott előtérbe jutni, hogyha nem törekszünk megérteni a nemzetiségek sajátos felfogását, mondom, ha van ilyen nemzetiségi kérdés, ezt az elemi iskolában megoldani egyáltalában nem lehet. Annál fontosabb azonban a helyzet és annál nagyobb súlyt kell fektetni e tekintetben a középiskolákra. A középiskola az, hol már méltán megkövetelhetjük minden állampolgártól, hogy megtanulja az állam nyelvét, *(Úgy van! Úgy van!)* megtanulja egyrészt a saját anyagi érdekében, amely által részt vehet a közigazgatásban és miáltal hivatali szempontból is fokozhatja értékét. Azonkívül műveltségi szempontból is fontos, mert nem lehet művelt ember az, aki az állam hivatalos nyelvét nem ismeri.

Ugyanez a magyar állam érdekében is áll. Mert csak így leszünk képesek alkalmazni a különböző vidékek fiait egyaránt a közigazgatásban és az állami alkalmazások különböző terein, ha teljesen elsajátítják a középiskolában a magyar nyelvet. Ezáltal az állam is nyerni fog, mert nagyobb lesz a kiválasztás lehetősége, ahonnan a közigazgatás céljára az érdemes erőket veheti,

(Helyeslés.) hogy semmi ellentétben nincsen ezzel a nemzetiségek érdeke a középiskolában, sőt ellenkezőleg, érdekükben áll a jelzett cél elérése, hogy a magyart mint nevelési nyelvet használják.

És mondhatom, a nevelési nyelv igen sok esetben fontosabb, mint az anyanyelv. Mert a nevelési nyelv adja meg a kifejezéseknek azon nagy számát, amiket a köznapi életben, irodalmi és tudományos téren állandóan használunk, nem pedig az anyanyelv s amiket fiatal, zsenge korban el nem sajátíthatunk. Ennek folytán a nevelési nyelv útján vonjuk valóban ezen idegen exisztenciákat a magunk szellemi körébe és biztosítjuk azonkívül azt is, hogy ők érdekelt és odaadó polgárai lesznek hazájuknak.

Ha azonban itt ilyen módon a magyar nyelvnek oktatását és terjesztését a középiskolákban hangsúlyozom, nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy egyúttal nagyon kívánatosnak, sőt szükségesnek és mellőzhetlennek tartom, hogy a középiskolában a nemzetiségi nyelvek is oktattassanak és pedig egyrészt azok részére, akik ezen nyelveket anyanyelvül vallják, másrészt hogy azok részére is, akik magyarok, mert ezáltal leszünk csak képesek a vidéken és a közigazgatásban oly erőket alkalmazni, akik értik a nép nyelvét.

Hiszen erre világos példa egész történelmünk. A multban őseink ugyanezt tették, hogy vidékenként maguk az illető nemzetiségek nyelvét beszélték, annak segítségével közlekedtek a néppel, sőt igen gyakran még egymás között is, irodalmilag bírták ezeket a nyelveket és ezáltal elérték azt, hogy minden bajban a nemzetiségek úgy, mint a magyarok is segítségükre jöttek és résztvettek minden harcukban és bánatukban. *(Tetszés.)*

Az egyedüli nehézség csak az, hogy nincs elég tanerőnk sem az elemi, sem a középiskolák részére, akiket erre a célra alkalmazhatnánk. Német tanító ugyan lesz elég abból a célból, hogy német vidékeken az elemi iskolákban a német nyelv segítségével oktassuk az írás és olvasás elsajátítását; azonban más nemzetiségeknél aránylag igen kevés olyan tanítónk van, akik az illető nemzetiségi nyelveket bírnák. Ennélfogva szükséges, hogy jövőre a tanítóképzőkben jobban gondoskodjunk ezen nyelvek oktatásáról, *(Helyeslés.)* továbbá szükséges az is, hogy a középiskolákba is ezen nyelvek oktatása felvétessék és erre a középiskolai reformmal kapcsolatban fog alkalom kínálkozni, hogy esetleg ott a görögpótló helyett vegyük ezt fel. *(Élénk helyeslés.)*

Mivel azonban a középiskolai törvény szerint középiskolában csakis egyetemet végzett tanárok oktathatnak, ezt természetesen másképen nem biztosíthatjuk, mint hogy az egyetemen rendes tanszék állíttatik fel a különböző nemzetiségi nyelvek részére. A román nyelvnek ugyan már van tanszéke, a németnek pedig már régi időtől fogva szintén van. Ennélfogva Juriga Nándor t. képviselőtársamnak is megadhatom azt a felvilágosítást, hogy hatá-

rozott szándékom, hogy valamely hazai egyetemen a jövőben a tót nyelv részére is külön tanszék állíttassék fel, mert a tót nyelvet máskép a középiskolában tanítani nem lehet. *(Helyeslés.)*

Hogy azonban hol állítjuk fel ezt a tanszéket, erre nézve ma véglegesen nem akarok nyilatkozni. Alig hiszem azonban, hogy ez Pozsonyban lehetséges legyen, mert mint később leszek bátor említeni, ezen az egyetemen a filozófiai tanszék csak idővel lesz megvalósítva. Minthogy pedig kiváló fontosságú, hogy a középiskolai reformmal kapcsolatban már ez a kérdés is végleges megoldást nyerjen, ennek folytán részemről ennek a tanszéknek a budapesti egyetemen való felállítását tartom kívánatosnak, amint azt báró Radvánszky Antal t. barátom is megemlítette.

Érintettem volt a középiskolai reform kérdését, amelyről szintén már a mult esztendőben volt alkalmam részletesen beszélni. Ami azóta történt, azt abban foglalhatom össze, hogy még kora őszkor leiratot intéztem a közoktatásügyi tanácshoz, amely a kérdést azonnal napirendre tűzte. Magam az egész tél folyamán lehetőleg résztvettem a közoktatásügyi tanács minden tanácskozásában. *(Élénk helyeslés.)* Súlyt helyeztem erre azért is, mert azt akartam, hogy amidőn a javaslat eljut hozzám, akkor ne csak formailag ítélhessem meg, hanem az elbírálás és végleges állásfoglalásnál ismerjem az érveket is, amelyek alapján az felépült. *(Élénk helyeslés.)*

Jelenleg a közoktatásügyi tanács elkészített egy törvényjavaslatot indokolással együtt és most a tanterv kidolgozásával foglalkozik. Remélem, hogy a jövő évad folyamán, az ősszel, abban a helyzetben leszek, hogy a középiskolai reformról szóló törvényjavaslatot itt a házban bemutathassam. *(Élénk helyeslés. Tapsok.)* Addig talán részletekről nem is volna érdemes beszélni; de megvallom, nagy örömöm volt abban, hogy itt a házban minden oldalról hangoztatták annak szükségességét és érdemileg is annyira foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

Ha kívánja a t. ház, egészen röviden magam is jelezhetem az általános elveket. *(Halljuk! Halljuk!)* E tekintetben csak azt mondhatom, hogy teljesen egyetértek Giesswein és Farkas Pál t. képviselőtársam felfogásával, akik megegyeztek abban, hogy mindketten közösen kerülni akarják a szélsőségeket, és egy juste milieuben akarják megtalálni a reform helyes mértékét.

Ahogy előadták ketten e felfogásukat, az nagyon különböző volt: az egyik inkább mollhangnemben, a másik víg dúrhangnemben *(Derültség.)* adta azt elő. De ettől eltekintve, teljesen egyetértek velük azzal, hogy a középiskolai reformnak nem szabad szélső irányban haladnia. *(Élénk helyeslés.)* A középiskolának nem lehet más célja, mint az általános műveltség biztosítása.

Látjuk, hogy még azok is, akik az egyetemre mennek, ott általános bevezetést kapnak, mielőtt velük a szakműveltségre térnek át. Ha tehát az egyetemen szükséges ily általános bevezetés,

annál kevésbé lehető az, hogy a középiskolában egyenesen szaktudást adjunk. *(Helyeslés.)* Ez teljesen megvalósíthatlan. A tudományos ismereteknek anyaga ma, a XX. században annyira felgyűlt, hogy azt egyhamar előadni nem lehet és nem is kívánatos addig, amíg a gyermek bizonyos kort el nem ért. *(Igaz! Úgy van!)* Különben hiába terheljük túl.

Ennek folytán csakis arról lehet szó, hogy általános műveltségi iskolát állítsunk fel, amely főiskolára volna hivatva a fiúkat előkészíteni. Itt kizárandónak vélem a filozófiai tantárgyakat, amelyeket ilyen korban, érettségi előtt a fiú megérteni nem tud, másrészt a társadalmi és politikai vonatkozású dolgokat, amelyekről szintén csak az egyetemen képesek kellő ismereteket elsajátítani. *(Mozgás.)*

Ezzel lehetséges lesz, hogy az a két típus, amely eddig volt: a reáliskola és a gimnázium közelednek egymáshoz és a szélső irányoktól tartózkodva, kiküszöböljük mindazt, ami szakoktatás jellegével bír. Mindnyájan egyetértünk abban, amit több képviselőtársam hangoztatott, hogy a történelem, földrajz és természettudomány egyaránt igen fontos tárgya a középiskolának, *(Igaz! Úgy van!)* s ott tanítandó, még pedig aszerint, amint arra Giesswein Sándor t. képviselőtársam utalt, hogy sokat adunk és rendszertelenül adjuk, hanem a fő az, hogy az alapelveket ismertessük meg, vázát adjuk egyrészt az eseményeknek, a föld felületének, másrészt a természettudomány alaptételeit ismertessük meg.

Farkas Pál: Kultúrtörténet!

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: A kultúrtörténetnek akkor lehet helye, ha már a politikai szervezkedésről, a társadalmi szervezkedésről fogalommal bírunk. A történelmet csak azon a mesgyén, azon időpontokban, amelyekben bizonyos események által más irányzatok jutottak érvényre. Ha említette és idézte Giesswein t. képviselőtársam Senecának azon mondását, hogy nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk, ezt viszont talán szerénytelenség nélkül kiegészíthetem azzal, hogy nemcsak az iskolában, hanem az életben is tanulunk *(Élénk helyeslés.)* és pedig ott legtöbbet tanulunk.

A fontos az, hogy az iskolában ne ismerethalmazt adjunk, hanem egy áttekintést. Osztályozzuk ismereteinket bizonyos fiókokba és tanuljuk meg azt, hogy azon tapasztalatokat, melyeket majd az életben szerzünk, ezekbe mindig osztályozni tudjuk. *(Helyeslés.)* Ez a célja az iskolának és ez teszi majd lehetővé, hogy a tanulóifjúságot mentesítjük az eddigi túlságos terhektől. *(Helyeslés.)*

Szász Károly: Tanuljanak meg tanulni!

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: A másik cél az, amely a nyelveknél megnyilvánul és gyakorlati irányú, hogy a nyelvekben egyrészt pontos kifejezési eszközül használjuk, másrészt a nyelvek tanulása elősegíti azt, hogy a fogalmakat

rendszerbe osszuk be, és fejleszti a logikát, kifejleszti egyszersmind az esztétikai érzéket is az olvasmányok révén.

Távol áll tehát tőlem, hogy bármily tekintetben korlátozni kívánnám a nyelvoktatást; csak azt kívánom hangsúlyozni, hogy ha különböző nyelveket tanítunk egyszerre, ez ne menjen a többi tárgyak rovására, hanem egymás közt váltakozzanak, hogy a nyelvi oktatás se foglaljon el nagyobb teret általában, mint amennyi tényleg a viszonyoknak és kívánalmaknak megfelel. A latin nyelv eredményes oktatását is azért vettem fel programmomba, mert általában nem vagyok megelégedve a latin nyelv oktatásának eredményével. Nem akarjuk tehát kizárni a latin nyelv oktatását, ellenkezőleg, annak oktatását eredményesebbé kell tenni, *(Helyeslés).* egyrészt azáltal, hogy jobb beosztást eszközlünk a nyelvoktatásnál, megkíméljük hiábavaló fáradságtól a tanulókat, különösen a fiatalabb években, *(Helyeslés.)* másrészt azzal, hogy inkább gyakorlati, mint grammatikai irányban tanítunk.

Ez volt a tradíció régebben is Magyarországon és régente Magyarország híres volt arról, hogy itt igen jól beszéltek latinul; de ez azon időben volt, mikor a tanárok maguk is beszéltek latinul, míg ma az a baj, hogy a tanárok sem beszélnek többé s azóta nem gyakorlatilag, hanem grammatikailag tanítják a latin nyelvet.

Farkas Pál t. barátomnak vagyok bátor megemlíteni, hogy teljesen méltánylom azon eszméjét, hogy tekintettel kell lenni bizonyos tehetségekre és e tekintetben bizonyos specializálódás szükséges a felsőbb osztályokban. Ezt is el lehet érni egységes szervezet mellett is akkor, ha bizonyos kompenzációt engedünk meg a felsőbb osztályokban, vagyis hogy olyanoknak, akik kiválóan jól végeznek bizonyos tárgyakat, ez javukra irassék és elnézessék nekik, hogyha más tárgyakban gyengébbek. Általában azt tapasztaljuk, hogy két típusa van a középiskolában a tanulóknak, az egyik, aki számtanilag precize gondolkodik, a »matematischer Kopf«. a másik az ú. n. »philosophischer Kopf« . . .:

Farkas Pál: A harmadik, amelyik nem tanul és nem gondolkozik semmit!

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter: Igen, van egy harmadik is: aki egyáltalában nem tanul. *(Derültség.)* Ez a két típus mindig meglesz és ezt az iskolában megváltoztatni nem lehet. A cél csak az lehet, hogy a felsőbb osztályokban egyesek hajlamait olyan irányokban fejlesszük és tökéletesítsük, mely tehetségüknek megfelel. *(Helyeslés.)* Ugyanezt teszik az újabb német középiskolák is és mint hallom, bámulatos sikert érnek el.

Ezek azok az általános elvek, melyek a középiskola reformjánál engem vezetnek és amelyek tekintetbevételével fogom a tanácsnak javaslatát elbírálni, ami összefügg azzal és természetesen lehetővé, sőt mellőzhetetlenné fogja tenni azt, hogy az

összes középiskolákra nézve kimondjuk az egyenjogusítást, ami viszont a tanulók egyenletesebb elosztását az iskolában elő fogja mozdítani.

Farkas Pál képviselő úrnak megjegyzem, hogy az érettségi vizsgának eltörlését a magam részéről kívánatosnak nem tartom. Eltekintve e bizonyítványoknak a külföldi bizonyítványokkal való egyenértékétől, az érettségi vizsgának jelentősége abban áll, — hiszen ő is úgy értette, hogy nem akarja ennek jelentőségét túlbecsülni — hogy a tanuló ismétli mindazokat a tárgyakat, amelyeket 8 év alatt elsajátított, amivel áttekintést nyer az összes tantárgyakról és így általánosabb látóképpel, széles látókörrel hagyja el az iskola falait. Ha az osztályozást teljesen mellőzik, ennek következménye az lesz, hogy az ifjak nem fognak kellőképen foglalkozni az ismétléssel. Mindazonáltal az a nézetem, hogy az érettségi vizsgálatnak nem lehet döntő és végleges befolyása, ez csak korrigálja a 8 évi bírálat eredményét. Ez a tulajdonképeni célja az érettségi vizsgának és így kezelve lehet vele üdvös eredményeket elérni. *(Helyeslés.)*

Ami a főigazgatói kérdést illeti, amelyet t. barátom szintén érintett, legyen szabad megjegyeznem, hogy a főigazgatóknak elsősorban adminisztratív teendőik vannak és ez az intézmény mindenütt megvan, ahol megye, departement, vagy kanton van és csak ott, ahol provinciális rendszer van, ott vannak a tanfelügyelők a provinciális hatóságnak melléje rendelve. Ahol azonban ez nincsen, ott szükség van ilyen középfokú iskolai hatóságra, hiszen enélkül nem lehet vezetni az iskolák adminisztrációját. A tankerületi főigazgatónak feladata emellett az, hogy pedagógus legyen és képes legyen a módszerek alkalmazására felügyelni, továbbá a tanári kar és a tanulóifjúság közötti viszonyt ellenőrizni.

Én elismerem, hogy igen kívánatos volna ezenkívül még az egyes tárgyakra szakfelügyelőket küldeni ki az iskolákba. A tanítóképző-intézeteknél és a kereskedelmi iskoláknál ez az intézmény kitünően bevált és e szakfelügyelők mellett az iskolák nívója igen magasra emelkedett. Azonban ez ma is megvan bizonyos fokig. A közoktatásügyi tanács igen sok helyre küld ki szakfelügyelőt. Ha azonban mindenütt, az összes tárgyakra nézve szervezni akarnók a szakfelügyelői kiküldést, ez igen sokba, körülbelül 400.000 K-ba kerülne. Mindazonáltal lehet, hogy a jövőben ezt az intézményt megvalósítjuk. A fővárosban bizonyos fokig már be is hozták. A tankerületi főigazgatók azonban még ebben az esetben is nélkülözhetetlenek, mert a jövőben az iskoláknak a száma is és a hozzájuk utalt teendők mennyisége is szaporodni fog. *(Ugy van!)*

Felvetették a vita során, hogy Magyarországon igen nagy a középiskolák száma. Erre nézve voltam bátor már a pénzügyi bizottságban néhány megjegyzést tenni, ott azonban a szükséges adatok nem állottak rendelkezésemre. Leszek bátor ma a további

félreértések elkerülése végett és a ház tájékoztatása céljából néhány adatot felhozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Magyarországon középiskolai tanuló az 1911/12. tanévben volt összesen 70.000, Ausztriában volt 144.000, Poroszországban 236.000, Franciaországban 98.000. Eltekintve tehát Franciaországtól, ahol aránylag igen csekély a tanulóknak és az intézeteknek a száma, az tűnik ki, hogy — a tanulók számát az illető ország népességéhez viszonyítva — egy tanuló esik Magyarországon 258 lakósra, Ausztriában 196 lakósra és Poroszországban 170 lakósra; esik továbbá egy intézet Magyarországon 85.000 lakósra, Ausztriában 67.000 lakósra, Poroszországban 45.000 lakósra. Poroszországot véve tehát alapul, ahol azt mondják, hogy a Schulmeisterek nyerték meg a sadovai csatát, ahol tehát előljárnak e téren, ott viszonylag is felével több a tanulók száma, mint nálunk, az intézetek száma pedig kétszer olyan nagy. Ennélfogva nem lehet szó arról, hogy nálunk túlságosan sok a középiskola.

De van egy másik baj, ami a következő adatokból tűnik ki. *(Halljuk! Halljuk!)* T. i. ha most már azt nézzük, hogyan oszlik meg ezen tanulók száma, azt fogjuk látni, hogy 1912/13-ban a középiskolai tanulók száma Magyarországon 75.400 volt, ebből 51.300 járt az 1—4. osztályba, 24.100 pedig az 5—8. osztályba, vagyis a tanulók két harmadrésze az algimnáziumba, egy harmadrésze pedig a felgimnáziumba járt.

Hogy nem túlságosan sok az iskolák száma, emellett az is felhozható, hogy míg az alsó négy osztályban az országos átlag negyvenkét tanuló, addig a felsőbb osztályokban az átlag 24 tanuló. A pedagógusok azt mondják, hogy az ideális tanulószám a 40, az alsóbb osztályokban tehát ne legyen több tanuló 40-nél. Természetesen ez különböző módon oszlik meg az egyes vidékeken és számtalan hely van, ahol ennél sokkal több a tanulók száma, még pedig elsősorban Budapesten.

A legelső hely, ahol tényleg sok az iskola, Budapest. Ha Budapestet összehasonlítjuk a többi fővárosokkal, azt tapasztaljuk, hogy Budapesten és környékén, egy millió lakóst számítva, egy tanuló esik 78 lakósra, Bécsben 119 lakósra, Münchenben 84 lakósra, Berlinben 116 lakósra, tehát Budapesten van a legtöbb tanuló a népességhez viszonyítva. Azonban ennek két oka van. Az egyik indok az, hogy Magyarországon minden Budapestre van centralizálva és amint itt van központosítva a közlekedés, ipar, kereskedelem, a közoktatásügy is itt van centralizálva. A másik indok pedig az, hogy a nagy városokban, különösen Bécsben és Berlinben relative sokkal nagyobb a munkások száma, ezek pedig kevésbé küldik a gyermekeket a középiskolába, míg nálunk a számarányuk sokkal kisebb, ennek folytán kevesebb lakósra jut egy-egy tanuló.

De mindezt tekintetbe véve legfeljebb csak afelett panaszkodhatunk, hogy az algimnáziumban túlnagy a tanulók száma.

Tehát az alsóbb osztályokba valóban tódulnak olyan tanulók is, akik ott tanulmányaikat bevégezni sem akarják. Ezt tényleg orvosolnunk kell. Orvosolhatjuk pedig remélhetőleg a közoktatásügyi reformmal akkor, ha a középiskolai reformmal kapcsolatban a polgári iskolát is reformálni fogjuk, *(Élénk helyeslés.)* amely polgári iskolával kapcsolatban azután az a tanuló, aki eddig a középiskolába ment, a polgári iskolában kezdheti meg tanulmányait. *(Helyeslés.)*

Ez két előnnyel fog járni: egyrészt azzal, hogy ilyen módon a középfokú oktatás az államnak sokkal kevesebbe fog kerülni, mint eddig került, mert a gimnázium egy-egy osztálya több mint kétszerannyiba kerül, mint a polgári iskola egy-egy osztálya, másrészt azonban ezzel emelni fogjuk a gimnázium nívóját is különösen az alsóbb osztályokban, ahol állandóan olyan tanulók lesznek majd, akik tényleg a gimnáziumban akarják műveltségük és tanulmányuk alapjait megszerezni. Ennek folytán tehát a helyzet jelenleg az, hogy tényleg nem túlságosan nagy nálunk a középiskolák száma. Igaz, hogy erre azt lehet mondani, hogy külföldön sokkal nagyobb a középosztály is és a középiskola a középosztály szellemi igényeinek kielégítésére szolgál.

Viszont ezzel szemben pedig az az érv áll, hogy minálunk éppen azért, mert aránylag kicsiny és kevesebb számú a középosztály, szükség van annak szaporítására, amit a középiskolai oktatással, neveléssel érhetünk el, természetesen a gazdasági tényezőkön kívül. De akárhogyan álljon is ez a vitás kérdés, a közoktatásügyi miniszternek sohasem szabad tekintetbe venni azt, hogy a középiskola tanulóiból, akik a középiskolát elvégzik, hányan mennek lateiner pályára, hányan mennek kereskedői pályára. A kulturális érdek csak az lehet, hogy minél több tanuló járjon iskolába. Ez az egyedül mérvadó szempont. Magyarországon pedig annál fontosabb ez, mert csak e szempont figyelemmel tartása mellett van megadva a mód arra, hegy a művelt osztály minél szélesebb körből rekrutálódjék.

És ha abból a száz emberből, aki az iskolába jár, 40 nem válik be, az állam kultúrérdeke már akkor is ki van elégítve; ha csak tíz % lesz jóravaló művelt polgára a hazának, aki műveltségével maga is tényezője lesz a műveltség terjesztésének. *(Tetszés és helyeslés.)*

A polgári iskolákat illetőleg volt alkalmam már egy interpelláció kapcsán, amelyet Bikády Antal t. képviselő úr intézett hozzám, nyilatkozni és a kérdéssel foglalkozni. Itt is megállapíthatjuk azt, hogy a polgári iskolák száma valóban nem sok, sőt igen sürgős azok szaporítása. Összehasonlítva azokat a külföldi iskolák számával, kitűnik, hogy az 1911/12. évi statisztikai adatok szerint polgári iskolai tanuló volt nálunk 85.000, Ausztriában 249.000, Poroszországban 243.000.

Tehát egy tanuló jutott Magyarországon 214.000 lakósra, Ausztriában 114.000 lakósra, Poroszországbau 165.000 lakósra.

Ebből látszik, hogy e tekintetben mi igen hátra vagyunk, tehát törekednünk kell arra, hogy a polgári iskolák számát szaporítsuk. Ez a törekvés egyébként lépten-nyomon észlelhető, mert már a legkülönbözőbb városokban és községekben kérik és kívánják ilyen polgári iskolák felállítását. Arra a kívánságra vonatkozólag, hogy ezt a típust változtassuk meg, az említett interpellációra adott válasz kapcsán elmondtam véleményemet.

Ami a többi középfokú iskoláinkat illeti, ezekre Mártonffy t. képviselőtársam tért ki: a felsőbb leányiskolákra és azonkívül a kereskedelmi iskolákra. Hogyha ezt a leánynevelés ügyét összehasonlítjuk a külfölddel, azt látjuk, hogy 1911—1912-ben felsőbb leányiskolai és leánygimnáziumi tanuló volt nálunk 7300, Ausztriában 14.000, Poroszországban 141.000 és Franciaországban 31.000. Ennekfolytán tehát egy leánytanuló jut Magyarországon 2500 lakósra, Ausztriában 2000 lakósra, Poroszországban 284 lakósra, Franciaországban 12.805 lakósra. E tekintetben tehát sokkal hátrább vagyunk, mint Franciaország, amely különben nevelésügy tekintetében mögöttünk van; nem is vagyunk összehasonlíthatók Poroszországgal, ahol, amint említettem, 284 lakósra esik egy felsőbb iskolai leánytanuló.

Hogy e tekintetben milyen hátra vagyunk, azt éppen most kezdjük érezni, amidőn a leányok mindenütt iskolába törekszenek. Minthogy pedig ilyen iskola kevés van, fiúgimnáziumba törekszenek bejutni, mint magántanulók a demonstratív tárgyaknál. Én azt hiszem, hogy itt nagyon vigyáznunk kell. Őszintén megvallva, nem vagyok híve a koedukációnak; szükségesnek tartom, hogy az iskolaügy rendeztessék, úgy a leányokra, mint a fiúgyermekekre nézve; *(Helyeslés.)* de ezzel együtt jár az is, hogy a leányiskolák száma szaporíttassék. Ezzel szintén a középiskolai reform kapcsán fogok foglalkozni részletesen és pedig a felsőbb leányiskolák továbbfejlesztésével és a leánygimnázium rendszeres megvalósításával is.

Azt hiszem, típusul és például vehetjük Poroszország példáját, ahol a legutóbbi években 1908—1912. évben a Höhere Mädchenschule-t kapcsolatba hozták a különböző kurzusokkal, ahonnan tovább mehetnek a nőképzőbe, tanítóképzőbe vagy a gimnázium, reál vagy reálgimnáziumba. Ott mindezen típus megvan a leányiskolával kapcsolatban. Nálunk talán nem lesz szükséges ilyen messze mennünk; mi kevesebb típussal beérhetjük, de az egész fejlődés menete oda tendál, hogy a felsőbb leányiskolákkal kapcsolatban fejlesztessenek ki a leánygimnáziumok különösen olyan helyen, ahol egyetem van. Ha megengedtük, hogy egyetemre mehessenek, szükséges, hogy az egyetemi városokban középfokú oktatásról gondoskodjunk; de kívánatos ez más városokban is, ahol a lakósság erre nagy súlyt fektet. *(Élénk helyeslés.)*

E tekintetben semmi veszedelmet nem látok, sőt fontos kulturális érdeket látok abban, hogy eleget teszünk azon törekvéseknek, amelyek nap-nap után az országban mutatkoznak. E

szükséglet kielégítése azért is fontos, mert azt tapasztaljuk, hogy minél inkább halad a kultúra, annál inkább el van foglalva a férfi az életküzdelemmel, amely erejét leköti. A nő az, aki otthon a neveléssel foglalkozik; ha képzett nő az, aki ezzel foglalkozik és ha gyermekeinek középfokú oktatását is elő tudja segíteni, akkor azt hiszem, ez kulturális szempontból a fiúk és leányok érdekében egyaránt fontos. Minél inkább fejlesztjük a fiúknál és leányoknál egyformán a szellemi képességet, annál gyorsabban haladhatnak a kulturában, már pedig ez az egyetlen biztosítéka a középosztály további fejlődésének és szaporodásának. *(Általános helyeslés.)*

Berzeviczy Albert t. képviselőtársam volt szíves felemlíteni még a II. kerületi főreáliskola építkezését. Erre nézve a fővárossal folyt tárgyalások eddig végleges eredményre nem vezettek. Hogy eddig a kérdést megoldani nem lehetett és hogy azt valóban sok ideig elodáztuk, ennek egyik oka az, hogy Budapesten a gimnáziumok oly gyorsan fejlődtek és a tanulók száma oly gyorsan szaporodik, hogy ennek megfelelően nem lehet az építkezéseket végbevinni.

Így nemcsak a II. kerületi állami reáliskola, de számos más gimnázium, pl. a VIII. kerületi gimnázium is ilyen bérelt helyiségben van elhelyezve. Más gimnáziumoknak helyisége szerint nem felel meg a kívánalmaknak. Több helyen rendelkezünk már a szükséges új telekkel, de pénz hiányában ott sem tudtunk építtetni.

Némi ellentét látszik talán abban, hogy takarékoskodva az állami intézeteknél mégis segélyezzük a felekezeti középiskolákat. Ennek a magyarázata egyszerű. Ugyanis, ha ezeket segélyezzük, akkor az mindig az építkezésnek csak egy részére vonatkozik, míg ha állami iskolát építünk, akkor az egész összeget kell előteremteni, tehát így még mindig jobban szaporíthatjuk a középiskolai épületek számát és hamarabb segíthetünk bizonyos bajokon, rossz elhelyezéseken, mintha kizárólag állami középiskolát állítunk fel. *(Ugy van! Ugy van! Élénk helyeslés!)*

Másrészt figyelembe kell vennünk, hogy a felekezetek igen gyakran annuitásos kölcsönöket vesznek fel, azokból építik fel az iskolát, míg erre az állami iskoláknál nem lehet gondolni, mert ez burkolt államkölcsön volna. Ez az oka annak, hogy adott esetben nem mindenkor felelhetünk meg azon törekvéseknek, hogy az állami iskolák kellően elhelyezve legyenek. De minthogy a legutóbbi időben arra törekedtünk, hogy lehetőleg nagy összeget állítsunk a költségvetésbe és egyszerre építsük az iskolákat, remélem, hogy a jövőben nagyobb összegek is fel tudnak szabadulni és különös gondom lesz arra, hogy a fővárosban azon anomáliákat megszüntessük, amelyek a középiskolák elhelyezésénél mutatkoznak. *(Általános helyeslés.)*

Mártonffy Márton t. barátom még volt szíves felemlíteni a helyettes tanárok alkalmazásának kérdését, amelyről csaknem

megfeledkeztem. Hiszen olyan nagy az anyag, *(Halljuk! Halljuk!)* eddig sem voltam képes egységes rendszert követni, de ez az oka, hogy kimaradtak egyes kérdések, amelyekre most válaszolni kötelességem. *(Halljuk! Halljuk!)* Ő említette a helyettes tanárok alkalmazását, akik 6—8 évig vannak alkalmazva anélkül, hogy kinevezéshez jutnának. Ez az előbbi években tényleg így volt, jelenleg azonban a legidősebb helyettes tanár az államnál 1911 július óta van szolgálatban, tehát nem több, mint három éve; ez a legidősebb helyettes tanár és minthogy 50 új hely van felvéve az idei büdzsében a kilencedik fizetési osztályban, 50 ilyen helyettes állás meg fog szünni, azonkívül betölthető lesz a nyugalmazott tanárok helye. *(Élénk helyeslés.)*

Összesen jelenleg van helyettes tanár 230. Magam is kívánatosnak tartanám, hogy több ilyen állást lehessen rendszeresíteni, azonban a jelenlegi pénzügyi helyzetben nem tartottam célszerűnek ezzel az állami költségvetést ilyen módon egyszerre megterhelni; nem annál kevésbé, mert ha figyelembe vesszük, hogy ezen helyettes tanárok már azonnal a kilencedik fizetési osztályba jutnak és addig is 1600—2000 korona fizetésük van, akkor sokkal inkább előnyben vannak a közigazgatási és a bírósági gyakornokokkal szemben, akik ezen fizetéshez csak sokkal később jutnak. *(Úgy van! Úgy van!)*

Azonkívül az az előny is biztosítva van az új nyugdíjtörvény alapján, hogy nyugdíj jogosultságuk helyettes tanárságuk első esztendejétől számítódik. Ezek olyan szempontok, amelyek ezen kérdésnek sérelmes voltát enyhítik. Igen lényeges javulás tapasztalható e téren és azt hiszem, hogy minthogy most már a jövőben a gimnáziumokat szaporítani nem óhajtjuk, *(Helyeslés.)* hanem a polgári iskolák számát és ilyen módon folytatjuk a további előléptetéseket, az új állások rendszeresítését, amelyek a létező gimnáziumok gyarapításával állanak összefüggésben, rövid időn belül meg lehet valósítani, úgy hogy a helyettes tanár is rövid idő multán bejut a rendes állásba. *(Élénk helyeslés.)*

Ezzel kapcsolatban akarok megemlíteni egy másik kérdést, amelyet Farkas Pál t. barátom említett volt, a tanári fizetések ügyét. Meg lehet győződve a t. ház arról, hogy magam is nagyon szívemen viselem a tanárok ügyét és mint közgazdasággal foglalkozó ember, senki sincs jobban áthatva attól a tudattól, hogy minden kulturához az anyagi eszközök nélkülözhetetlenek és a valódi kultúra csak akkor fejlődhetik ki, ha annak megvannak az anyagi feltételei is. *(Igaz! Úgy van!)*

Ez áll úgy az országra, mint az egyénre nézve. Ennek folytán én részemről mindent el fogok követni a jövőben is, hogy a tanároknak anyagi érdekeit tőlem telhetőleg előmozdítsam. *(Élénk helyeslés.)* A státusrendezés kérdésében szintén óhajtottam volna, legalább részben, némi haladást felmutatni, azonban elvi megállapodása a kormánynak az, hogy az idén egyáltalában semmiféle státusrendezést nem eszközöl. Tekintettel a súlyos

pénzügyi helyzetre, azt, ami előző igéret alapján lekötve nem volt, azt másként módosítani nem akarjuk. Ha egyszer eltérünk ettől az elvi álláspontól, akkor nehéz megállani.

Ez az elvi álláspont tehát, sajnos, megakadályoz engem abban, hogy a státusrendezés ügyét némileg előbbre vigyem, de ha a középiskolák száma a jövőben szaporodni nem fog, akkor az ennek folytán rendelkezésünkre álló összeget jövőben a státusrendezésre fogjuk fordítani. *(Helyeslés.)*

Azonkívül jelenthetem a t. háznak, hogy a felekezeti nem állami tanárok nyugdíjellátási törvénye már teljesen készen van. *(Élénk helyeslés.)* legközelebb fogom azt a t. háznak benyújtani. Ez alkalommal a részletekbe nem kívánok belebocsátkozni.

Ezekben törekedtem a t. háznak általános képet nyújtani jelenlegi közoktatásunk állapotáról s annak jövő terveiről, amelynek kapcsán kulturánk fejlődését óhajtanám előmozdítani. Törekedtem válaszolni — talán kevés kivétellel, ha megfeledkeztem talán egyikről-másikról — a képviselő urak kérdéseire és kérem ezek kapcsán, méltóztassék a költségvetést általánosságban elfogadni.

EGYESÜLETI ÉLET.

Igazgatósági ülés.

Egyesületünk igazgatósága f. évi május 16-án ülést tartott, melyen Négyesy László elnök elfoglaltsága miatt Gaal Mózes elnökölt. Jelen voltak: Sajó Sándor főtitkár, Lévay Ede szerkesztő, Müller József pénztáros, Balog Mór, Beke Manó, Baumgartner Alajos, Imre Sándor, Mikola Sándor igazgatósági tagok, Marczinkó Ferenc titkár. Elmaradását kimentette: Négyesy László, Rados Ignác.

Sajó Sándor főtitkár jelentései során az igazgatóság tudomásul vette, hogy Czegléden f. évi május 10-én megalakult a budapestvidéki kerületi kör 88 taggal s hogy az alakuló gyülésen az egyesület képviseletében résztvett Négyesy László elnök, Gaal Mózes alelnök és Sajó Sándor főtitkár. Az igazgatóság megbízta az elnökséget, gondoskodjék a középiskolai reformmal kapcsolatos olyan irányú közgyülési előadásokról, hogy egy előadás a humanisztikus, egy másik a természettudományi irányt képviselje, egy harmadik pedig a jövő történelmi oktatás kérdésével foglalkozzék.

Az Eötvös-alapnál ajánlatunk alapján betöltendő két alapítványi helyre nézve az igazgatóság úgy intézkedett, hogy a három folyamodó közül a következő iskolai évre is Kátay Lajost (Kolozsvár) és Schermann Szilárdot (Budapest) ajánlja.

Új tagokul jelentkeztek és fölvétettek: *Jankovich* Tibor, *Ferencz* Domokos, *Fiedler* Szilárd, *Harsányi* Sándor, *Tóth*

Kálmán, *Vajczik* Vilmos, *Wagner* József podolini kegyesrendi főgimnáziumi tanárok (aj. Bruckner Károly), dr. *Nagy* Pál erzsébetvárosi áll. főgimn. h. tanár (aj. Resofszky Zoltán), dr. *Neisser* Irén fels. leányisk. és leánygimn. tanár (aj. dr. Dénes Lajosné, dr. Kolos Regina), *Takács* István polg. isk. tanár (aj. dr. Dénes Lajos), *Ekkerdt* Elek pozsonyi fels. keresk. isk. tanár (aj a Pozsonyi Kör), *Kertész* Ármin budapesti III. ker. áll. főgimn. tanár (aj. dr. Ágner Lajos és dr. Tompa Béla), Bakács Jolán, Kende J. Szevér dr., Prikler Lajos, Torday József, Xantus János és dr. Zombory László a Marianum tanárai Kolozsvár és dr. Császár Károly polgári iskolai tanár (aj. a Kolozsvári Kör).

Kilépését visszavonta Gyulai Dezső budapesti V. ker. áll. főgimnáziumi tanár.

Kilépett: 12 tag. Az igazgatóság e kilépéseket az Alapszabályokban körülírt feltételek mellett tudomásul vette.

Meghalt Klug Gyula pozsonyi f. kereskedelmi iskolai tanár és Perényi Adolf bpesti I. ker. állami főgimnáziumi tanár.

Az igazgatóság igaz kegyelettel őrzi emléküket.

A pénztár állapotáról Müller József tett jelentést. Eddigi bevétel 25.653 K 38 f. Kiadás 21.762 K 69 f. Pénzkészlet 3890 K 69 f. Az igazgatóság e jelentést, nemkülönben a segélyegylet működéséről szóló jelentést is tudomásul vette.

Marczinkó Ferenc
titkár.

A budapest-vidéki kerületi kör alakuló közgyűlése.

Ries Ferenc főgimn. igazgató és a czeglédi áll. főgimn. tanári testülete kezdeményezésére az O. K. T. E-nek Jászberény, Szolnok, Czegléd, Nagykőrös, Kecskemét és Kiskunfélegyháza városokban működő 88 tagja f. évi május 10-én Czegléden megalakította a »Budapest-vidéki kerületi kört«.

Az alakuló gyűlésen jelen voltak: *Jászberényből:* Szombathy J., Banner J., Karádi Gy., Novák K., Grósz Alfréd és Grósz Artur; *Szolnokról:* Ferencik L., Marczell Á., Vörös J., Hommer J., Ficsór J., Wollek G., Zoltán L., Telmán Gy., Orosz Gy., Sátor J. és Winter A.; *Czeglédről:* Ries F., Békési Gy., Doby S., Esztergályos A., Haerter Á., Heim, Márer J., Márkus Sz., Molnár J., Oppel J., Pais D., Rorák J., Sárkány J., Vajticzky E., Vári R., Zilahy L. és Schügerl M; *Nagykőrösről:* Kovács L., Danóczy A., Gaál L., Huszár Gy., Bánóczy E., Schneider M., Major A.; *Kecskemétről:* Katona M., Hajdu J., Pásthy J., Baltazár G., Jenei P.; *Kiskunfélegyházáról:* Porst K., Sántha Gy., Eyszrich Gy., Szalay Gy., Dávid L.; *Budapestről* mint vendégek: Négyesy László, Gaal Mózes és Sajó Sándor, összesen 54-en.

Ries Ferenc úgy a maga, mint a czeglédi áll. főgimn. tanári testülete nevében üdvözölvén a szép számban egybegyűlt tagokat, a korelnöki szék elfoglalására Katona Mihály kecskeméti ref. főgimn.

igazgatót kérte fel, kinek oldalán mint korjegyző Gaál László nagykőrösi ref. főgimn. tanár szerepelt.

Az ügyrend megállapításával kapcsolatban Ferencik Lajos szolnoki áll. főgimn. igazgató indítványára a gyűlés elhatározta, hogy a körbe való belépésre felszólítja még a jászapátii kir. kath. főgimnázium, valamint a szolnoki és kecskeméti felső kereskedelmi iskolák tanári testületeit is.

Ezután az elnöki tisztség betöltése következett. Katona Mihály korelnök Ries Ferenc czeglédi főgimn. igazgatót hozta javaslatba, kit a tagok egyhangú lelkesedéssel kiáltottak ki elnöknek. A megválasztott elnök a következő beszéd kíséretében vette át a gyűlés vezetését:

Hálás szívvel fogadom a megtisztelő bizalmat s kijelentem, hogy minden erőmmel azon leszek, hogy körünk az egyesület életében tiszteletet keltő s lehető irányító szerephez jusson. Erre kérem az igen t. tagtárs urak hathatós támogatását.

Programmot adnom, azt hiszem, fölösleges. Az egyesületben kifejtett eddigi tevékenységem annyira nyilvános és annyira határozott, hogy erről minden köri tagtársam bizonyára tájékoztatva van, úgy hogy programmnak talán elég annyit mondanom, hogy maradok az, aki voltam.

Szükségét érzem azonban mégis hangoztatását annak, hogy egyes fontosabb kérdésekben milyen felfogásnak szeretnék érvényt szerezni itt a körben és magában az egyesületben is.

Egyesületünknek és így körünknek is az alapszabályok szerint első és legfontosabb feladata az oktatás és nevelés kérdéseivel foglalkozni, arra törekedni, hogy az iskola munkája minél termékenyebb, minél eredményesebb legyen. Valóban erre mindnyájan törekszünk is, teljesen függetlenül bármily körülménytől, mert mi tanárokká lettünk s azok vagyunk hivatásunk szeretetéből s munkánkat tőlünk telhetőleg a legjobban fogjuk elvégezni, anélkül hogy a do ut des álláspontjára helyezkednénk. Elengedhetetlen azonban, hogy illetékes helyen rá ne mutassunk arra, hogy a munkánkhoz lélek kell, miért is azt a legjobb akarat mellett sem tudjuk úgy elvégezni, ahogyan kellene s ahogyan magunk is szeretnénk, ha lelkünket valamely sérelem vagy bántalom elkeserítő és megbénító érzete tartja megszállva.

Mivel pedig lelkünk legfőbb vágya, hogy az oktatás és nevelés mindenkor és mindenhol a lehető legjobban folyjék, szükségét érezzük annak is, amit a II. orsz. kongresszus egyhangulag kimondott, hogy a középiskolai ügyosztály vezetője állandóan hosszabb középiskolai gyakorlattal bíró férfiú legyen. Hangoztatjuk ezt az óhajtásunkat tekintet nélkül arra, vajjon az ügyosztály élén nekünk kedves ember áll-e vagy sem, mert mi nem személyi küzdelmet folytatunk, hanem elvit. Törekvésünk e tekintetben párhuzamos a magyar technikusok és magyar orvosok hasonló törekvésével, sőt kongruens a mai kormány felfogásával is, mely a közigazgatás államosításával kapcsolatban azt a kijelentést tette, hogy a mai szervezet egyik főhibája, hogy a központban az ügyeket olyanok intézik, kiknek nincsen a külső szolgálatban szerzett megfelelő gyakorlati ismeretök.

Azt hiszem, hirdetjük és valljuk valamennyien, hogy egyesületünknek egyik főfeladata a tanárok erkölcsi érdekeinek gondozása. Magam ehhez hozzáteszem, hogy e cél megvalósíthatására szükséges odahatni, hogy a tanárok egyéni boldogulásával kapcsolatos minden ügyben, kinevezéseknél, áthelyezéseknél, jutalmazásoknál és büntetéseknél, minél kisebb mértékben érvényesüljenek külső tényezők, melyek rendszerint az iskolai munkásságot figyelmen kívül hagyva többnyire szubjektív körülmények szerint intézik vagy intéztetik sorsunkat s ezért nem lehetnek jótékony hatással sem magára az iskolára, sem pedig a tanárság egyetemére.

Lehetetlen kissé többet nem mondanom a legaktuálisabb kérdésről, milyen viszony legyen az egyesület és a minisztérium között? Tudvalevő dolog, hogy az egyesületi tagoknak egy csoportja éppen mostanában azt a jelszót hangoztatja, hogy az egyesület üzenje meg a háborút a minisztériumnak. Többé nem kérvényezünk, mondják e csoport hívei, hanem igényeinket csak bejelentjük s a kormánynak kérvényekkel való ostromlása helyett a társadalomnak ügyünk mellé állítása legyen a törekvésünk.

Ki sem terjeszkedve arra, hogy véleményem szerint a kormánnyal való nyilt háború nem végződhetik a tanárság győzelmével, érthetetlen előttem, miként akarhatja valaki ezt a háborút megvívni oly sereggel, melynek jelentékeny része előre kijelenti, hogy abban részt venni nem akar. Abba a harcba, melyről itt szó van, vagy teljes egyértelműséggel kell bele menni, vagy sehogy. Mivel pedig egyértelműségről ezidőszerint szó sem lehet, élére sem szabad állítani a dolgot, mert az sehogysem szolgálhatja a tanárság tömörítésének ügyét, hanem belső harcokhoz és szétbomláshoz vezethet.

Én tehát nem a háborút, hanem éppen ellenkezőleg a mostani se hideg, se meleg viszony helyett a megértésen alapuló kölcsönös bizalomnak és harmoniának szükségességét hirdetem. Egyesületünk vezetőségének ennélfogva a kormánnyal szemben csak olyan hangot szabad használnia, mely annak lehetővé teszi, hogy velünk szóba álljon, miért is a kérvényezés mellőzéséről szó sem lehet, viszont azonban kitartó és fáradhatatlan törekvésünk legyen a kultuszkormányt arra a meggyőződésre bírni, hogy az iskola ügyének valóban jó szolgálatot akkor tehet leginkább, ha az iskoláról és rólunk nélkülünk nem intézkedik, mert hivatásunk önzetlen szeretetéből kifolyólag mi mindenkor és kizárólag az iskola, vagyis a kultúra érdekeit óhajtjuk, gyakorlati tapasztalataink és elméleti szaktudásunk értékesítésével, előmozdítani. Óhajtjuk tehát, hogy a minisztérium minden fontosabb pedagógiai, adminisztratív vagy személyi ügyre vonatkozó kezdeményezésénél döntés előtt kérje ki a tanárságnak véleményét, hogy jóindulatú megfontolás tárgyává tegyen minden kérelmet, javaslatot és indítványt, melyet a tanárság képviselete hozzá felterjeszt és mindenekfelett mindannak, amit a tanárság és a minisztérium egyértelemmel helyesnek és kívánatosnak tart, necsak támogatója, hanem legfőbb képviselője és legelső harcosa legyen maga a minisztérium és abban elsősorban a mi ügyosztályunk. Amidőn ezt az

óhajtást hangoztatom, természetesen nem azt kívánjuk, hogy a minisztérium minden körülmények között okvetlenül megtegye azt, amit mi óhajtunk. De szükséges köztudattá válnia annak, hogy a közoktatásügyi minisztérium maga is kíván megtudni mindent, ami a tanárság szívén fekszik s programmjává teszi mindannak elhárítását, ami a tanárság lelkét lenyügözi s ezzel az iskola munkájának sikerét csökkenti. Ha mindenki látja és tudja, hogy a minisztérium s abban főleg a középiskolai ügyosztály maga kíván vezére lenni a tanárságnak, még pedig lelkét megértő vezére, akkor pusztán ez a tudat többet lendít az iskola ügyén, mint akárhány rendelet; még akkor is, ha így sem teljesülhet minden vágyunk, mert ebben az esetben nem szállhatja meg ellenállhatatlanul az embereket az a hit, hogy a sikertelenség nem elháríthatatlan akadályokon, hanem a komoly törekvés hiányán mult.

Nem vagyok híve annak sem, hogy a társadalmat bajaink folytonos elpanaszolásával igyekezzünk támogatónknak megnyerni. Ez az eljárás éppenséggel nem alkalmas a tanárság és abban az egyes tanárok társadalmi pozíciójának az emelésére. Igen, a társadalmat magunk mellé kell sorakoztatnunk, de tegyük ezt meg elsősorban azáltal, hogy a törekvésünkben hatalmas pártfogóink legyenek saját tanítványainkban. Végezzük el minden dolgunkat iskolán kívül és főleg az iskolán belül úgy, hogy tanítványaink tiszteletteljes szívvel csak jót mondhassanak rólunk, vagyis öntudatlanul mellettünk korteskedjenek s akkor bizonyos, hogy a társadalom minden különösebb kapacitálás nélkül is rokonszenvével támogatásunkra lesz.

Ilyen érzelmekkel és gondolatokkal eltelve, ismételten köszönöm a kör bizalmát s Isten áldását kérem munkájára!

Az osztatlan tetszéssel fogadott beszéd befejeztével az elnök meleg hangon üdvözölte a vendégként jelenlevő Négyesy Lászlót, Gaal Mózest és Sajó Sándort, kiket különben a gyűlés mindvégig közvetlen őszinte ünneplésben részesített.

Négyesy László válaszában örömének adott kifejezést, hogy a budapest-vidéki körrel a tanári közéletnek egy új erőgyűjtő centruma alakult meg. A tanári körök vannak hivatva arra, hogy erős, egységes tanári közszellem alakuljon ki, mely ha létrejön, a tanárság erkölcsi súlya nagy mértékben fog emelkedni. Beszédét a kör elnökének üdvözlésével végezte, aki évek hosszú során át mindig lankadatlan buzgalommal fáradozott a Tanáregyesület érdekében, sőt ezen a téren nem egyszer irányító szerepet is vitt.

Négyesy László után Gaal Mózes szólalt fel, ki különösen két okból tulajdonít nagy fontosságot a tanári köröknek: először azért, mert ezek a személyes érintkezés közvetlenségével lehetővé teszik, hogy egymást megértsük, megbecsüljük; másodszor pedig azért, mert a körök révén könnyen magunkhoz kapcsolhatjuk a közönséget is, ha így köri gyűlések alkalmával a nagy nyilvánosságnak is nyújtunk valamit egy-egy szép előadás tartásával.

E két beszéd elhangzása után az elnök a korjegyzővel felolvastatta a körhöz intézett leveleket és táviratokat. Üdvözlő-

levelet küldtek: Schmidt Márton a budapesti kör, Bóbita Endre a kassai kör nevében; táviratilag üdvözölték a gyűlést az eperjesi és debreczeni kör; elmaradásukat kimentették: Spitkó Lajos budapestvidéki főigazgató, aki egyúttal köri tagnak is jelentkezett és Tóth György kecskeméti kegyesrendi főgimnáziumi igazgató.

A gyűlés köszönettel vevén tudomásul az üdvözléseket, Spitkó Lajos főigazgatót táviratilag üdvözli, azután pedig közfelkiáltással megválasztotta a tisztikart.

Alelnökök lettek: Katona Mihály kecskeméti ref. főgimn. igazgató és Szombathy István jászberényi áll. főgimn. igazgató, titkár: Rorák Imre czeglédi áll. főgimn. tanár, pénztáros: Zilahy László czeglédi áll. főgimn. tanár.

A Tanáregyesület központi választmányába a következő 4 tag küldetett ki: Kovács Lajos nagykőrösi ref. főgimn. igazgató, Porst Kálmán kiskunfélegyházi városi főgimn. igazgató, Wollek Géza szolnoki és Paulovits Károly czeglédi áll. főgimn. tanár.

A gyűlés az elfogadott ügyrend értelmében köri választmányt is alakított a következő tagokból: Tóth György kecskeméti kegyesrendi főgimn. igazgató, Karádi Győző jászberényi, Ficsór József szolnoki, Oppel Jenő czeglédi, Hajdú József kecskeméti ref., Szalay Gyula kiskunfélegyházi városi főgimn. tanárok.

Miután a tisztikar megválasztása véget ért, az elnök közölte, hogy a Tanáregyesületbe új tagoknak jelentkeztek: Grósz Artur jászberényi áll., Pais Dezső czeglédi áll., Gaal László nagykőrösi ref. és Klein Gyula kecskeméti ref. főgimn. tanárok, továbbá hogy Heim Ádám czeglédi áll. főgimn. tanár bejelentette a Tanáregyesületbe való visszalépését.

Most Marczell Ágoston szolnoki áll. főgimn. tanár előadása került sorra a *középiskolai reformról.*

Az előadó a reform szükségességét hangoztatja s nem új iskolatípus felállításával, hanem a meglevő keretekben kísérelte meg az új középiskolák képének összeállítását.

Minden felhangzott kívánságnak eleget lehet tenni a következő tárgyi beosztással gimnáziumban és reáliskolában:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I—VIII.	
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Magyar nyelv	4	4	3	3	3	3	4	4	28	
Német »	4	4	4	4	3	3	2	2	26	A reálban:
Latin »	—	—	5	5	4	4	4	3	25	Francia.
Görög »	—	—	—	—	4	4	3	2	13	Ált. mértan.
Történelem	2	2	2	2	3	3	3	3	20	
Földrajz	3	3	2	2	1	1	2	2	16	
Biológia	2	2	2	2	3	3	2	2	18	
Természettan	—	—	—	—	—	2	3	3	8	
Mennyiségtan	4	4	3	3	3	3	3	3	26	
Rajz. geom.	3	3	2	2	—	—	—	—	10	
Szabadkézi rajz	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
Filozófia	—	—	—	—	—	—	—	2	2	
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2	
Gyorsírás	—	—	2	2	2	—	—	—	6	
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Összesen:	29	29	29	29	30	30	30	30	= 236	

A magyar nyelv a két felső osztályban a világirodalmi ismeretek bővítésére nyert több óraszámot.

A történelem anyagában a nemzetgazdaságtan, alkotmánytan és a szociológia elemei nyernének elhelyezést.

A földrajz az alsó osztályokban tisztán leíró és fizikai lenne, a felsőkben gazdasági, etnografiai, politikai és természettudományi földrajz lenne a geológia és paleontológia figyelembe vételével.

A biológia a fauna, flóra, az ásványtan és vegytan ismertetése után anatómiai alapon rendszerezné a tanultakat, a felső fokon pedig embriológiával lenne segítségére a filozófiai stúdiumnak.

A többi tantárgy nagyrészt a mostani beosztásban maradna, csak a természettan anyagához bővítésül járulna a kozmografia egy kis asztronómiával.

Amint több oldalról már kifejezést is nyert, felolvasó az iskolák kettős tagozata mellett nyilatkozik. A klasszikus nyelvek helyett inkább a modern nyelvek kultiválását javasolja.

Megemlékezett még a vizsgálatok reformjáról is — vagy azok eltörlését vagy célszerű módosítását javasolja.

Ezek után a mondottakat a következőkben foglalta össze:

1. a reformra a qualificationalis törvény reviziójával kapcsolatban szükség van és

2. a gimnáziumnak és reáliskolának új tananyaggal, új vizsgálati rendszerrel kettős tagozatúvá való átalakítása közelebb vinne a célhoz: az általános műveltségű, képzett, embertársaiért önfeláldozással dolgozó, egészségesen gondolkozó emberek neveléséhez!

A magas színvonalon tartott előadást élénk eszmecsere követte, melyben résztvettek Szombathy István, Banner János, Vári Rezső, Négyesy László, Ries Ferenc és az előadó. Az elhangzott felszólalások alapján a gyűlésen egyhangú vélemény alakult arra nézve, hogy a középiskolai reformra szükség van, de épp úgy kívánatos a különböző középiskolai típusok egyenjogúsítása és a minősítési törvény megváltoztatása is. A gyűlés másrészt nagy súlyt vet arra is, hogy a reformra vonatkozó törvényjavaslathoz annak országgyűlési tárgyalása előtt a tanárság is hozzászólhasson s ezért felkéri az országos egyesületet, hogy ennek lehetőségét a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban igyekezzék keresztülvinni. A kör különben, ha a törvényjavaslat benyújtásáig még lesz rá ideje, a kérdés részleteivel is behatóbban óhajt foglalkozni.

A vita végeztével a gyűlés az előadónak elismerését és köszönetét fejezte ki az aktuális téma szép és érdekes feldolgozásáért.

A tárgysorozat következő száma Ries Ferenc köri elnöknek az egyesületi szervezet reformjára vonatkozó indítványa volt, mely a Közlöny jelen évfolyamának 17. számában (762—766. l.) jelent meg. Minthogy a jelenlevő tagok az indítványt már ismerik, a gyűlés azt felolvasottnak tekinti, indokolásával együtt egész terjedelmében egyhangúlag elfogadja s egyúttal megbízza az elnököt, 1. hogy körünk nevében hasonló határozathozatalra szólítsa fel a társköröket; 2. hogy ezt az indítványt, mint körünk javaslatát az alapszabályok

megfelelő módosítása végett az egyesület elnöksége útján az O. K. T. E. választmánya és közgyűlése elé terjessze.

Végre rövid szünet után, mely alatt a fővárosi vendégek a gyűlésről eltávoztak, Rorák Imre köri titkár a maga és 12 czeglédi tanártársa nevében a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

»A budapest-vidéki tanári kör — magáévá tevén Gaal Mózes, Ries Ferenc és a czeglédi gimnázium 13 tanárának a Közlönyben kifejtett álláspontját — a budapesti tanári kör 1914 február 27-iki határozatát nemcsak célra nem vezetőnek, hanem a tanárság ügyére nézve egyenesen károsnak tartja és abban a meggyőződésben van, hogy erkölcsi és anyagi érdekeinket egyedül az eddigi szellemtől áthatott vezetés viheti előbbre.«

Az indítványozó javaslatát részletesen megindokolta, mire a gyűlés egyhangúlag csatlakozott a javaslathoz, valamint azt is elhatározta, hogy hasonló határozat hozatalára a többi köröket is felkéri.

A gyűlést társasebéd követte, melynek folyamán számos felköszöntőben ünnepelték különösen a budapesti vendégeket. A válaszok között érdekesség tekintetében talán Sajó Sándoré áll első helyen, aki kijelentette, hogy Czeglédre való lejövetelének egyik célja az volt, hogy tüntessen Négyesyvel való szolidaritása mellett s ezzel kapcsolatban annak a nézetének adott kifejezést, hogy a Tanáregyesület mostani válságának megoldását éppen Négyesy László újabb elnökségétől várja.

Rorák Imre.

Kolozsvári kör.

I.

A kolozsvári tanárkör március hó 27-én tartotta V. felolvasó ülését, melynek tárgya volt *dr. Szilády Zoltán* nagyenyedi tanár, egyetemi m. tanár felolvasása; *Természetrajz. vegytan- és földrajztanításunk s a középiskolai tantervújítás.*

Az előadó úgy véli, hogy a reformbizottság munkálatai kissé gyorsan történtek s így az eredmény nem kielégítő. Azért jónak látja, hogy észrevételeit a reform kérdésében megtegye. A beadott reformtervezetet hasonlítja össze azon tervezettel, amelyet az orsz. reform. tanáregyesület 1911-ben Marosvásárhelyen tartott közgyűlésén elfogadott. Ezen tervezetet éppen az előadó készítette el, azt nyomtatva több példányban a jelenlevők között ki is osztotta. Amennyiben a reformtervezet ismeretes, előadása nagyobbrészt saját tervezetének ismertetéséből állott. Kifejti előadásában, hogy a jelen tantervnek mik a hibái. Úgy találja, hogy a két első osztály természetrajztanításánál az *évszakos beosztás* nem sikerült. A megkívánt *rendszeresség* ez osztályokban teher. Hiba a tárgybeosztásnál, hogy látszólag *egészet* akar nyújtani, de valójában mégsem az, mert se nem általános, se nem rendszeres tanulás az, ha a tanításból sok növény-állat kimarad. Emellett az élettelen természeti testekről semmit se tanulnak a gyermekek az alsó fokon, mert nagy hiba volna azt hinni, hogy a harmadik osztályban az általános földrajz helyettesíti a természetrajzot. A növénytantanítás tervezetét nagyon jónak tartja, csak egy évvel későbbre tenné, szintúgy az állattant is egy

évvel tovább tolná, de lényeges átalakításokkal. Az ember-anatómia alapján szerkesztett állattan nem alkalmas bevezetés az állatok megismerésébe. A sorrend legyen megfordított. Ismertessük meg előbb az állatvilág főbb alakjait, csoportonként egy-egy jól kiszemelt típus alapján szervezetükben, életműködéseikben — a véglénnyel befejezve a tanítást. A hatodik osztály sokat markol, de nem tud vele megbirkózni. Beosztásánál elvekül kimondja, hogy *legyen az előadás szemléltető, biológiai alapon álló;* a biológiai tanítás pedig ne legyen általános elvek hirdetése, hanem mindig egyvalamely szervezet működésének ismertetéséből induljon ki. Szerencsésnek tartaná a *párhuzamosság elvének alkalmazását a földrajzzal való kapcsolatban.* A figyelemkeltést fokozná, ha az alsóbb osztályokban félórás beosztások lennének. A beosztást így gondolná: *A természetrajz anyaga* az I. osztályban legyen: olvasmányok testünkről; a hazai állatok és növények ismertetése életjelenségeik alapján, minél több szemléltetéssel a gyűjteményben és a szabad természetben. Heti 2 óra, vagy 3 félóra. A II. osztályban: Olvasmányok: tanulságos és gyakorlati szempontból is nevezetes állatok és növények ismertetése az óvilágból. Heti 2 óra, vagy 3 félóra. A III. osztályban: Olvasmányok: az újvilág és sarkvidékek nevezetesebb állatai és növényei. Heti 1 óra, vagy 2 félóra. A IV.-ben olvasmányok a nevezetesebb ásványokról, kőzetekről és vegyi termékekről, kísérletekkel. Heti 1 óra, vagy 2 félóra. Az V.-ben a növénytan a jelenlegi tanterv szerint kevesebb vegytani részletezéssel, gyakorlatiasabban. Heti 2 óra. A VI.-ban az állattan a már mondott módon. Heti 3 óra. A VII.-ben geológia és ásványtan a legszükségesebb kőzettani, kristálytani és vegytani elemek beiktatásával. Heti 2 óra. A VIII.-ban élettan és vegytan. Szervetlen és szerves vegyületek. Az élet jelenségeinek rövid áttekintése. Technológia, laboratóriumi kísérletekkel. Heti 2 óra. *A földrajzból* az I.-ben a magyar és osztrák birodalom földrajza, kiindulva a lokális tájékozódásból a térképrajzolás elemeivel kapcsolatban, topografiából annyi, amennyi önálló rajzoltatás alapján az emlékezetben megmarad. Heti 3 óra, vagy 4 félóra. A II.-ban az óvilág rajzoltató módszerrel, mentül több fizikai s etnográfiai részletekkel. Heti 3 óra, vagy 4 félóra. A III.-ban az újvilág földrajza s a felfedezések története. Heti 2 óra, vagy 3 félórában. A IV.-ben általános földrajz csillagászattal. Heti 2 óra, vagy 3 félórában. Az V.-ben a szárazföld földrajza: tektónika, vulkanológia, glaciológia, hidrológia, növény-földrajz. Heti 1 óra. A VI.-ban a tenger földrajza: oceanológia, állatföldrajz. Heti 1 óra. A VII.-ben klimatológia, meteorológia, csillagászat. Heti 1 óra. A VIII.-ban antropogeográfia, demológia és a politikai földrajz ismétlő áttekintése. Heti 1 óra.

A nagy tetszéssel fogadott előadáshoz *dr. Gál Kelemen, Szabó Imre, dr. Veress Vilmos* szólottak hozzá.

II.

Április hó 25-én a VII. felolvasó ülés tárgya volt *dr. Laurentzi Vilmos* brassói tanár felolvasása: *A történelem tanításáról.*

A széles alapon kidolgozott előadás bevezető része a reformkérdéssel általánosságban foglalkozik. Kifejti az előadó, hogy a középiskolai tantárgyak közül a vallás és filozófia mellett a történelem az, mely az egységes jellem elmaradhatatlan alapjának, a világnézetnek kialakítására alkalmas. Amilyen a történettanítás, olyan lett a jövő nemzedék. Egyik tárgy sem versenyezhet e cél elérését tekintve a történelemmel, egy tárgy se ennyire egyetemes jellegű. A történelem filozófia, illetve pszichológia felé haladva, mint középiskolai tárgy, közel jövőben már foglalata lett mindazon politikai, társadalomerkölcsi, gazdasági értékeléseknek, melyek valaha az emberiséget valamely irányba elindították és abban gyakran évszázadokig vezetve megtartották. Kérdés tehát, hogy ilyen feladat mellett milyen legyen jövő történettanításunk? Mit tartsunk meg a régi anyagból és mit vegyünk fel új anyagnak? A kérdéshez többen hozzászólottak, ismeretes a történelmi

reformbizottság és Fest Aladár reformtervezete, ezek figyelemmel kísérésével állapítja meg a felolvasó a saját tervezetét. Úgy véli, hogy eddigi tanításunkból hiányzott azon modern filozófiai nézőpont, mely az események kaotikus zűrzavarába rendszert, törvényszerűséget vigyen bele. Tehát beviendő a középiskolába is a *szociológia*, mely e történéseknek eddig tanított durva, holt testébe a lelket varázsolja bele, azokat élővé, valósággá tegye. *Történelempszichológia* kell, mely megértessen sok olyan dolgot, ami a mai tanítási rendszer mellett legjobb akaratú ügyeskedésekkel is homályosnak és fel nem fogottnak fog maradni. A gyakorlati megoldásnál a kérdés túlsúlya arra esik, vajjon a megrövidített anyag mellé, amely rövidítés új anyag behozatala mellett elkerülhetetlen, lehetne-e a követelt, új nehéz és terjedelmes anyagot az iskolának mai szervezete mellett helyesen beosztani? Az új anyag osztályonként elosztva kerüljön-e, vagy külön tárgy gyanánt egyik osztályban egyedül? Úgy véli, hogy komoly eredmény csak a külön tárgyként való tanulástól várható, tehát egy egész osztály anyagát kitöltő rendszeres történelemfilozófiai tankönyvtől. *Ez az osztály csak a VIII. osztály lehet*, hol a filozófiát úgyis tanulják s a két tárgy összhangzásba volna hozható. A filozófia elvontan, elméletben tárgyalja az ember lelki jelenségeit, a történelemfilozófia azokat a valóságból vett példákkal bizonyítja be, amely módszernek eredménye lenne az ifjú lelki fejlődésének nagyszabású és szükséges kitágulása. A magyarok oknyomozó történelme kerülne a VII. osztályba, a többi anyag megrövidítve az alsóbb osztályokba. Az új beosztás tehát ez lenne: A III. osztályban Magyarország történelme 3 órában; a IV.-ben Magyarország történelme 3 órában; az V.-ben Ókor-Középkor 3 órában; a VI.-ban Újkor, Legújabb kor, Politikai földrajz 3 órában; a VII.-ben Magyarország oknyomozó történelme 3 órában; a VIII.-ban Történetfilozófia és Politikai földrajz, heti 3 órában. A heti óraszám 18 óra. Ha óraemelés lehetséges volna, ugyanezen beosztás mellett a IV.-től minden osztályban heti 4—4 órát kellene lefoglalni, heti 23 órában. Azután az előadó példákat hozott fel, hogy gondolja az egyes osztályokban az anyagmegrövidítést s miből építené fel a VIII. osztály anyagát. Eljárása az, hogy minden olyan dolog, amiben most sok az elbeszélő részlet, megrövidítendő, egyes dolog el is hagyható. Az olyan dolgok, amelyekben az emberi elme alkotó ereje nyilvánul meg, amiben eszmék, gondolatok vannak, mindenütt csak érintendő s az ilyenek a VIII. osztály anyagát fogják alkotni. Ilyen rövidítések mellett az egyes osztályok anyaga nem lesz sok, a VIII. osztály viszont az egész történelemről beható, rendszeres áttekintést nyújt, összefüggő egészben szemléltetvén az emberiség fejlődését. Így az ókor kezdeténél a keleti népek története a görög nép őskorával együtt, mivel mondák, rövidítendők, a vallási élet, kultúrtörténeti adatok csak érintendők, az ily természetű dolgok az új anyagba jönnek. Úgyszintén az athéni és spártai államszervezet részletes pragmatikus tárgyalása is a VIII. osztály anyagát képezi, itt csak megemlítendő. A háborúk története röviden tárgyalandó. Így halad tovább az egyetemes történelem egész anyagán, legnagyobb rövidítéseket végezvén a középkor anyagánál. A VIII. osztály anyagánál főszempont az lenne, hogy az eseményeket három csoportban tárgyaljuk és pedig: politikai-, társadalomerkölcsi- és gazdaságiban. A legprimitívebb korszakok formációival kezdve és áthaladva azoknak különböző fejlődési fokain, kell eljutnunk a mai állam,- társadalom- gazdasági rendszereknek komplikált és az előzmények nélkül meg nem érthető eredményeihez. Megmagyarázandó, miként születtek meg a társaséletnek csirái, a később oly sokszerű társasélet alapjai. Ismertetni kell a családi élet, a társadalom kezdő formáit, a törzsekké, nemzetekké való átalakulást, a társadalmi rendek fejlődését, a gazdasági alakulásokat, az anyagi és szellemi fejlődés fokozatait. Az új tankönyv a régieknek tárgyi és időrendi beosztását követné, de csak lényegét ragadná ki.

A nagy szorgalommal készült felolvasást a kör figyelemmel hallgatta, utána vita indult meg. *Dr. Szentkirályi Ákos* örömmel emelte ki, hogy a felolvasó nagy fontosságot tulajdonít a gazdasági

élet ismerésének. *Dr. Patay József* úgy találja, hogy a felolvasó egész beosztása azzal a céllal készült, hogy a történetfilozófiát a VIII. osztályba bevigye. De míg ilyen rövidítésekkel az egyes osztályok anyaga nagyon száraz lesz, sok értékes adat egyik anyagba se kerül bele, mert az elbeszélő részletek nagyon megrövidülnek. Azt véli, hogy az egyes, sokszor jelentéktelennek látszó adatok ismeretére is nagy szükség van, amit egyes szépirodalmi írók iratai is igazolnak, kik ilyen tanulásból merítik ismereteiket. *Dr. Márki Sándor* elnök a történetbölcseletet a középiskolába magasnak tartja, úgy gondolja, hogy ez az egyetemre való. A felolvasó pár felvilágosító szava után a gyűlés véget ért.

Dr. Biró Vencel,
köri elnök.

Kolozsvári kör.

Május hó 15-én a kolozsvári körnek rendkívüli közgyűlése volt dr. Márki Sándor egyetemi tanár elnöklésével.

A gyűlés elején dr. Gál Kelemen a kör nevében melegen üdvözölte *Márki Sándor* elnököt abból az alkalomból, hogy jövő évre a kolozsvári egyetem rektorává választották. Márki megköszönte a barátság és szeretet nyilvánulását, amely különösen jól esett neki ebben a családi jellegű gyűlésben. 37 esztendeje dolgozik együtt a középiskolai tanársággal s azalatt sohasem tudta elképzelni az egyetemet a középiskolák segítsége nélkül. Az egyetem feldolgozója azoknak a nagy eredményeknek, amelyeket a középiskolák elérni hivatva vannak; a középiskolákon is múlik, hogy olyan elemet küldjenek az egyetemre, amellyel dolgozni öröm. Rajta lesz, hogy az ő rektorsága újabb kezdete és megerősítése legyen a középiskola és az egyetem kapcsolatának.

Dr. *Kiss Ernő* New-Yorkról adott elő. Ötvennégy vetített képben mutatta be a világ jövendő fővárosát, melynek főkép kereskedelmi és ipari életét jellemezte. Dr. Kiss Ernő félévet töltött New-Yorkban és így közvetlenül szerzett tapasztalatai alapján adta elő mindazt a sok rendkívül érdekes dolgot, ami kiválóan alkalmas arra, hogy a középiskolai tanulókkal megértesse az újvilág nagyszerű fejlettségét és haladását. Az előadás célja az volt, hogy a tanári kör tagjai véleményt mondjanak arról, vajjon alkalmas-e mindaz, amit az előadó felolvasott és vetített képekkel illusztrált arra, hogy iskoláink az előadást és a képeket megszerezzék tanulóink okulására. A kör véleménye szerint az előadás helyesen egészíti ki az iskolai tanulmányokat s a kísérő vetített képek, melyek Maksay László kolozsvári diapozitívkészítő műhelyéből kerültek ki, igen sikerültek. Dr. Kiss Ernő egy új diapozitívsorozat kíséretében még egy órai bemutatásra valót dolgozott ki New-Yorkról s a város vallási, iskolai, jótékonysági és köznapi életét fogja ismertetni. A két, egy-egy órás előadás és a száznál több vetített kép bármely fajta iskolában haszonnal alkalmazható a földrajzi ismeretek bővítésére.

Az egyesület választmányába a közgyűlés közfelkiáltással, egyhangúan Deák Istvánt, dr. Fazakas Józsefet, Holló Károlyt, Kovács Kálmánt és Szombathy Kálmánt választotta meg.

Dr. Fazakas József,
köri titkár.

Kassai kör.

A Kassai Tanári Kör f é. május 20-án ülést tartott.

Bóbita Endre, főreáliskolai tanár elnöki megnyitójában röviden jellemzi a magyar tanárvilág jelen helyzetét, amit annál inkább tehet, mert körünk képviseletében jelen volt a választmány jelölő ülésén. Sajnos, nem a legjobb tapasztalatairól számolhat be. A fiatalabb nemzedék nem érti meg a tapasztaltabb öregeket. Türelmetlen a központi ügykezelés eredményeivel szemben s izzó, forrongó hangulatot támasztott a tanárság kebelében. De mikor jelölésre került a sor, mégsem tudott megfelelő vezetőkről gondoskodni s egyáltalán máris szomorú eredménynek tartja, — úgymond az elnök — hogy Gaál Mózes és Jancsó Benedek, a magyar tanárság eddigi küzdelmeinek ezen két hatalmas oszlopa, kijelentették, hogy a jelen körülmények között tisztviselői jelölést semmiképp sem vállalnak.

Emellett azonban vannak az elnöknek örvendetes bejelenteni valói is. Igy dr. *Vargha* Gyula, államtitkár, látogatásával tisztelte meg körünket. Az elnök ezen alkalmat is megragadta a tanárság mostoha helyzetének feltárására, mire az államtitkár úr őméltósága fölkérte körünket, adjunk neki írásban alkalmat, hogy tüzetesen foglalkozhassék a tanárság vitális érdekeivel, mert ha a tanárságot általában félreértik, ő *meg akarja érteni*, és rajta is lesz minden tehetségével, hogy a tanárság nyilvánvaló sérelmei orvosoltassanak. Az elnök tehát felkéri *Czigler* Ignác felső leányiskolai tanárt, hogy a tanárság sérelmeit pontokba szedve írásban terjessze dr. Vargha Gyula államtitkár s immár Kassa város képviselője elé.

Czigler Ignác készséggel vállalta a megbizatást s egyszersmind örömének ad kifejezést, hogy Bóbita elnök a magyar tanárság sérelmeit oly meggyőző őszinteséggel és szilárd önérzettel tárta fel az államtitkár úr előtt, hogy általa köztisztviselőnél ritka erkölcsi bátorságáról tett tanuságot, amiért neki jegyzőkönyvi köszönetet indítványoz. A kör egyhangúan hozzájárul.

Úgyszintén örvendetes jelenségnek tartja az elnök, hogy amidőn főleg Budapesten a megosztás jelei mutatkoznak, ugyanakkor a budapestvidéki tanárság életében Ries Ferenc erélyes keze és tehetsége az egyesülést szolgálja. Bóbita elnök körünk ezen örömét táviratilag is kifejezte a »Budapestvidéki kerületi tanári kör« megalakulása alkalmából, amely mindjárt két életrevaló javaslattal is járult a tanárkörök elé.

Dr. Erdélyi Alajos, köri titkár, a javaslatokat felolvassa, amelyek közül az elsőt a kör egyhangú lelkesedéssel fogadja el, a máso-

dikra nézve azonban körünk már az előbbi gyűlése alkalmával foglalt állást.

Utána *Kerekes* György, felsőkereskedelmi iskolai tanár, terjesztett elő igen életrevaló indítványt, hogy t. i. a Kassai Tanárkör indítson mozgalmat a kassai diákok téli fürdésének lehetővé tétele végett.

Bóbita elnök, Kiss Zoltán és Czigler Ignác pártoló hozzászólása után a kör egyhangú lelkesedéssel teszi magáévá az ügyet. *Bóbita* elnököt és *Kerekes* Györgyöt bízza meg, hogy az ügy lehető módozatainak megállapítása végett lépjenek érintkezésbe a kassai gőzfürdő igazgatósági tagjaival.

Amint ez a tanulók testi felüdülését célozza, úgy viszont szellemi felüdítésükről számolt be *Karsai* Ervin prem. főgimnáziumi igazgató azon örvendetes bejelentése, hogy az évenkint szokásos ifjúsági szinielőadások ezidén is a legszebb sikerrel jártak. Ugyanezek anyagi eredményeként Karsai 50 K-át juttatotta T. Ö. és Á. S. O. E. helyi fiókja elnökének, *Várhelyi* Ferenc főreáliskolai igazgatónak kezéhez azzal, hogy ezt az összeget, mint a Kassai Tanári Kör második ezerkoronás alapítványának első évi részletét küldje be a T. Ö. és Á. S. O. E. pénztárosának.

Végül a Kör az 1914—17. évi ciklusra *választmányi tagokul* egyhangúan *Bóbita* Endre elnököt, *Karsai* Ervin premontrei főgimnáziumi igazgatót és *Kolacskovszky* Elza felsőleányiskolai igazgatót küldte ki.

Dr. Erdélyi Alajos,
titkár.

Budapesti kör.

A *Budapesti Tanári Kör* f. év május hó 22. és 23-án választó közgyűlést tartott dr. *Schmidt Márton* elnöklete alatt az O. K. T. E. helyiségében.

Elnök megnyitván az ülést, jelenti, hogy a május 8-án tartott köri választmányi ülés elhatározta, hogy az O. K. T. E. választmányába küldendő tagok választására közgyűlést tart, amelyen minden köri tag személyesen leadhatja szavazatát. A május 8-iki választmányi ülésre vonatkozólag megjegyzi, hogy a körnek 31 választmányi tagnak küldésére volna ugyan joga, de mivel a választmányi ülés az elnök tévedése folytán 30 választmányi tag küldését határozta el, legjobb lesz, ha a kör ezen határozata mellett megmarad. A körnek 600 rendes tagja van, de a köri tagokhoz tartoznak az Egyesületnek Budapesten tartózkodó tiszteletbeli és alapító tagjai is, szám szerint 35-en. Tudomása szerint két választólista forog közkézen; az egyiken 31 jelölt van felvéve, a másikon 30. Helytelennek tartja az utóbbi listán azt a megjegyzést, hogy a szavazatszedőbizottság semmisnek fogja tekinteni azt a szavazólapot, amelyen 30-nál több név van. Annak megállapítása, hogy egy szavazólap érvényes-e vagy sem, megilleti a szavazatszedő-bizottságot vagy a kör elnökét, aki a köri határozatok alapszabályszerinti végrehajtója.

Elnök véleménye ebben a kérdésben az, hogy amint érvényes az a szavazólap, amelyen 30-nál kevesebb jelölt van, úgy érvényesnek kell tekinteni azt a szavazólapot is, amelyen 31 tagra szavaznak. Figyelmeztetendők azonban a szavazók, hogy a 31 név közül egy törlendő. A méltányosság azt követeli, hogy azok a tagok, akik a szavazásban résztvesznek, ne fáradjanak a szavazás helyére hiába. Azért arra kéri a szavazatszedő-bizottságokat, hogy ebben az ügyben a legmesszebb menő méltányossággal járjanak el és abból a szavazólapból, amelyen 31 név szerepel, egyet, esetleg az utolsót töröljék. Ezután a szavazatszedő bizottságot kérte fel a szavazás foganatosítására.

A szavazás 22-én d. u. 5—7-ig *Székely István* elnöklete alatt *Ágner Lajos*, *Kosári István*, *Pintér Jenő* és *Szőts Gyula*, 23-án d. u. 5—7-ig *Pintér Jenő* elnöklete alatt *Kelecsényi Rezső*, *Rázsó Géza*, *Schindler Gyula*, *Szőts Gyula* tagokból álló szavazatszedő bizottság előtt folyt le. Leadtak összesen 361 szavazatot. 23-án este $^1/_2$9 órakor hirdette ki dr. *Schmidt Márton* elnök a választás eredményét, amely szerint az O. K. T. E. választmányi tagjai lettek: Balassa József 335, Baros Gyula 231, Beőthy Zsolt 250, Birkás Géza 237, Dengl János 237, Fest Aladár 246, Fodor Gyula 233, Földesy Gyula 237, Friml Aladár 229, Gaal Mózes 252, Imre Sándor 255, Incze József 244, Kemény Ferenc 245, Kopp Lajos 244, Krompaszky Miksa 234, Kronberger Ede 240, Mandzsar Imre 243, Mikola Sándor 253, Müller László 351, Németh József 248, Ravasz Árpád 249, Schmidt Márton 345, Sipőtz Pál 232, Szabó Ferenc 238, Szabó Péter 249, Szemkő Aladár 239, Szende Gyula 245, Széky István 235, Takáts György 247, Viszota Gyula 244 szavazattal.

Kronberger Ede,
titkár.

A Történelmi Bizottság ülése.

A Történelmi Bizottság Gaal Mózes elnöklésével május 12-én az egyesület helyiségében ülést tartott.

Jelen voltak: Angyal Dávid, Beke Manó, Négyesy László egyetemi tanárok, továbbá a bizottság tagjai igen nagy számban és szépszámú hölgyközönség.

Az elnök üdvözölvén a megjelenteket, átadja a szót *Görög Imre* dr.-nak, aki Szekfű Gyulának »A száműzött Rákóczi« című könyvéről tartott előadást.

Kiemelte Szekfűnek kiváló történetírói kvalitásait, magyar érzését és azt a bátor igazságszeretetet, amellyel meggyőződése mellett síkra szállt. De az a szánalmas és nevetséges Rákóczi, akit a szerző rajzol, csak az ő elfogult álláspontjáról fedezhető fel. Kimutatta az előadó, hogy Szekfű az összes Mohács utáni Habsburgellenes politikát és a kurucvilágot olyan ellenszenvvel ítéli meg, mint a XVIII. századi történetírók. A politikai realitás mértékét tévesen alkal-

mazva haszontalannak bélyegzi minden korok száműzötteinek életét, pedig azok sokszor népük életigényeit tartották fenn vértanuságukkal egy szerencsésebb jövő számára. A szerző kicsinylő álláspontjának leginkább az szerezhet hatást, hogy a történeti materializmus hívei társadalmi fejlődésünk szempontjából látták a Habsburgok abszolutizmusában a haladás elemét és a rendi felkelésekben a feudális ellenhatást. De ez a felfogás téves, mert nálunk a társadalmi osztályok elhelyezkedése a királyi abszolutizmussal szemben olyan volt, mint a hollandiai a spanyol Habsburgokkal, vagy az angliai a Stuartokkal szemben. Szekfűnek pedig e szemponthoz semmi köze sincs, mert kizárólag egyéni és diplomáciai kérdések érdeklik. Kollektív jelenségek iránt teljesen érzéketlen. Munkája alaptévedései ellenére is nagyértékű és igen sokat igér.

Az elnök az előadónak és a hallgatóságnak köszönetet mondván, az ülést berekesztette.

Szőts Gyula,
a bizottság jegyzője

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Francia Nyelv. A M. Kir. Honvéd Nevelő- és Képző Intézetek számára, a m. kir. honvédelmi miniszter megbízásából, írták *Kemény Ferenc* áll. főreáliskolai igazgató és *Sármai József* dr., nyug. őrnagy. II. és V. rész.

A Közlöny 1912—13. évfolyamában (741—43. lap) ismertettem ennek az érdekes és valóban sikerült tankönyvnek I. és IV. részét és most van módomban a sokat igérő kezdetnek méltó folytatását, a II. és V. részt ismertetni. A II. rész a m. kir. honvédhadapródiskolák és honvédfőreáliskola II. évfolyama számára, az V. rész pedig a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia II. évfolyama számára készült.

A II. rész, abból a helyes pedagógiai elvből kiindulva, hogy az új ismereteket a régiekhez kell kapcsolni, azzal kezdi, hogy a megelőző tanévnek az anyagát röviden átismétli. Azután következik a főrész, amelyben szemléltető módon tárgyalja a tantermet, az iskolai tárgyakat, a piacot, a háziállatokat, a várost és a városi életet, az évszakokat, majd feldolgoz néhány könnyebb olvasmányt és adomát. A szöveghez társalgási gyakorlatok fűződnek, azután a nyelvtani tudnivalók következnek deduktív módon tárgyalva és végül írásbeli gyakorlatokra szolgáló anyag. A könyvnek 3-ik része nyelvtani olvasmányokat tartalmaz, elbeszéléseket, meséket, leírásokat, adomákat, leveleket és költeményeket, amelyek alkalmasak nyelvtani ismeretek szerzésére és különösen néhány használtabb és gyakrabban előforduló rendhagyó ige ragozásának a begyakorlására. Végül következnek tárgyi szócsoportok és külön füzetben szójegyzék és szótár.

Az olvasmányok megválasztásánál a gyakorlati szempont vezette a szerzőket és tekintettel voltak arra is, hogy a katonai élet terminológiájából minél többet sajátíthassanak el a növendékek. A szemléltetés mindenütt nagyon ügyes, a képek és rajzok leleményesek, különösen ki kell emelnem a La Ville (32. l.), a Devises és Enseignes (33. l.), a Le Théâtre (34. és 35. l.) a L'omnibus (39. l.) és a Pensées militaires de Napoléon Ier (63. l.) szemléltető ábráit, amelyek valóságos francia levegőbe viszik a tanulót.

Az olvasmányok nagyon alkalmasak arra, hogy a tanuló érdeklődését felkeltsék, hogy a könyvet megkedveltessék vele, ami pedig az eredményes tanulásnak egyik elsőrangú biztosítéka és kelléke, csak a költemények között kifogásolnék néhányat, amelyeket a nyelvtanulás második évében talán túlkönnyűnek és kissé gyerekesnek találok.

Az írásbeli gyakorlatok nagyon változatosak, hasznosak, csak azt sajnálom, hogy egy ilyen modern, élénk tankönyvben a fordítási gyakorlatul szolgáló szöveg gyakran áll összefüggéstelen mondatokból, sőt akad a 21. lapon olyan szöveg, amelynek a szókincse nem fordult elő az olvasmányokban, de ez igazán csak kivételes.

A gondos munkát bizonyítja az a tény is, hogy alig akad az egész könyvben sajtóhiba, csak két zavaró sajtóhibát találtam, a 12. lapon Ne me donn*es* pas ces livres, e helyett donn*e* és a 20. lapon *rendre* igének passé simpleje rend*us*, e helyett rend*is*. A többi csekély számú sajtóhiba jelentéktelen és nem zavaró.

Sokkal nehezebb feladat előtt állottak a szerzők az ötödik részben, ahol a tanterv szerint szűk keretben némi irodalmi ismereteket is kellett nyújtaniok, de ezt a feladatot is fényesen tudták megoldani. A könyv első része néhány ügyes adomát tartalmaz, nagyobbára történetieket, vagy a katonai életből, azután következnek szemelvények a XVII. és XVIII. század legnagyobb íróinak és költőinek műveiből, amelyekhez az illető költők és írók rövidebb-hosszabb életrajzai fűződnek. Hosszabb életrajzot akkor adnak a szerzők, midőn az egyszersmind korrajz is. Azután következnek költemények, melyeknek tárgya a katonai élet és amelyek igen ügyesen vannak megválasztva, majd egy rövid vezérfonal a levelezéshez és végül rövid nyelvtani összefoglalás.

Nagyon jó szolgálatot tesz bizonyára a tanulónak az olvasmányok után a szinonimák, a szócsaládok és a szólásmódok (locutions) összeállítása. Az irodalmi szemelvények mind teljesen megfelelők és kiváló pedagógiai érzékkel vannak összeválogatva, én csak a »Malade Imaginaire« helyett szívesebben láttam volna a »Femmes Savantes«-ből egy jellemző jelenetet. Az életrajzok nagyon jók és valóban csak elnézésből csúszhatott bele Molière életrajzába ez az adat: »Il mourut, en jouant cette dernière pièce«, mert hiszen ő az előadás alatt csak rosszul lett és az előadás után halt meg lakásán. A szemléltető képek is mind nagyon jók és ügyesek, csak az »Avare«-hoz adott kis képecskénél kifogásolnám, hogy a fösvény mostani divat szerint öltözködik és nem visel XVII. századbeli ruhát. Ebben a részben még kevesebb sajtóhiba van, mint a II.-ban és zavaró egy sincs.

Csekély és nem lényeges kifogásaimat csak azért emeltem ki, hogy annál szembetünőbb legyen a két tankönyv kiválósága, mert a legszorgosabb tanulmányozás mellett sem lehetett több kivetni valót találni. A Kemény—Sármai-féle francia nyelvkönyvek kétségkívül emelni fogják az eredményt a francia nyelv tanításában a honvéd nevelő és képző intézeteknél és valóban jó választás volt a honvédelmi minister részéről, midőn e kiváló magyar pedagógust és a katonai oktatásnak olyan kitünő mívelőjét bízta meg a tankönyvek megírásával.

Dr. Hegedűs Izidor.

Eine Reise nach Griechenland. Bilder von der zweiten Universisäts-Reise von Prof. *Dr. Eugen Oberhummer.* Wien, 1912. K. k. Schulbücher-Verlag. XII + 105 l. 4° 5 k.

Nem céhbeli filológus, hanem ókori geográfus munkája s nem is filológusok számára készült ez a 112 képpel, 3 színes reprodukcióval s a santorini szigetcsoport geológiai térképével gazdagon díszített, pompás kiállítású könyvecske, melyet a bécsi egyetem 1911 tavaszán rendezett görögországi kirándulásának emlékére szerkesztett Oberhummer professzor, aki a maga tudományának szemüvegével geográfusul és geológusul járja ugyan a hellén földet, de épp mert nem az útikönyvek megszokott tartalmát adja, bőséges tanulságot nyújt a filológus olvasónak is.

Irígyelni való kultúrérzék nyilvánulása már maga a tanulmányút létrejötte, mely a hellén művelődésnek az osztrák művelt közönség körében páratlan hatóerejét nyilvánítja a jelentkezőknek nagy számában s foglalkozásuk különféleségében is; de még irígyelni valóbb előttem, filológus recenzor előtt az a minálunk oly ismeretlenül hangzó kultúrhódolat, mellyel a szorosabb értelemben nem is filológus tudós adózik Hellas szellemének. Szerencsés összetétele a tudós pszichének, mely a maga szakjának elmélyedő művelése mellett igaz tudós lélekként annál inkább érzi és értékeli a klasszikus tanulmányoknak csak kulturátlan népnél elhalaványulható sokszoros léleknevelő hatását. Megkapott e, megvallom, először csak fényképfelvételei kedvéért forgatott könyvnek lelkesült hangja, mellyel a geográfus járja a görög kultúra rommezőit, majd lekötött a sokirányú tájékozottság, mely az átlagutazó műismeretein messze túlhaladóan ismerős a görögség antik és modern kulturájával; de mindenekfölött jól esett látnom, hogy a szomszéd nyugati állam tudós felfogása igazságot szolgáltat a nálunk oly méltatlanul s oly tudatlanul lekicsinyelt és kigúnyolt modern görögség szellemének: »So möge denn die kleine Schrift hinausgehen und Freunde werben für ein Land, das einst die Quelle der höchsten geistigen Kultur gewesen und in seinem heutigen Ringen um eine *der Nation würdige Stellung* im Rate der europäischen Völker die sympathische Unterstützung aller Freunde des menschlichen Fortschrittes verdient.«

Tartalom szerint a könyv természetesen csak a szerkesztő szorosabb szaktudománya köréből nyújthat különösebben értékes tanulságokat s e szempont eléggé is kidomborul a tanulmányút minden állomásán. Ezek a természeti megügyelések azonban sokszorosan gyarapíthatják a filológus ismereteit is és sokszorosan kiegészítik a görög földre vonatkozó tudnivalóknak a filológiát érintő körét. S azonfelül: a szerző éles szemmel látja és regisztrálja a néprajzi érdekességeket; a görög nyelv birtokában behatol a mindennapi élet viszonyaiba és sokféle ismeretei értékes megjegyzésekre képesítik a görögséget érintő történeti és társadalmi kérdések megítélésénél is. Úgyszólván sehol sem marad a naplószerű előadás szárazon lajstromozó alantas nívóján: mindenik fejezetben tud nyújtani olyat, ami a filológus érdeklődésére is számot tarthat. Az útirajz keretei értékes tartalommal telnek meg s a krónikaszerű felsorolásba mindenütt beleszövődik a természeti vagy filológiai szempontból becses feljegyzések tömege. Az Isztriából induló tanulmányút vonala az ioni szigeteken keresztül vezet a Peloponnesos körül, s a természettudományi szempontból mindenesetre becses vezérgondolatok mellett archeológiai érdekből is gondosan közli a szerkesztő az egyes állomásoknál a legújabban valószínűségre vergődött tudományos feltevéseket (pl. az olympiai Altisnak Dörpfeld feltételezte prehisztorikus telepeiről). Majd gazdasági és geográfiai vonatkozásokban kimerítően tárgyalja a therai (Santa Ireneről »santorini«) szigetek vulkánikus erupcióinak történetét s emellett a periegetaktól kevésbbé látogatott szigeteknek egyéb viszonyairól is tanulságos rajzot nyújt. A többi aegei sziget körül Delosszal, foglalkozik részletesebben, értékes bemutatásban tájékozván a szigeten folyó ásatások felől. Argolisról szóló fejezetében Nauplia szabadságharci jelentősége s az ős mykenaei kultúra lelőhelyei kerülnek meglátogatásra, míg végre Athenae több szempontból értékes tárgyalása felteszi a koronát a tanulmányút gazdag tanulságaira. A város fejlődésének arányairól, kulturális, főleg egyetemi viszonyairól s a főváros környékén való kirándulásokról emlékező fejezet után Delphit, a tanulmányút utolsó állomását mutatja be a szerző. Külön fejezetek foglalkoznak a könyv végén a görög föld zoológiai és botanikai viszonyaival is más szakemberek tollából.

S e mellett a felette gazdag képanyag pompásan szemléltet. a görög életet és görög földet mindennemű vonatkozásában, a természeti képek pedig a filológusnak e dolgokban ingatag ismeretei számára nyújtanak megbízható alapot. A homerosi Nekyia λ. 539. κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα sarjadzó halotti virágja: az Asphodelus ramosus L., a santorini szigetcsoport sajátságos vulkánikus képződései: a Καϋμένη-k és a Georgius krátere s a szélmalmaival az Aegei tengeren unikum Thera képei, s az épp ily, Európaszerte unikum delfoii lovaglásra használt tevékről készült fényképek a földmíves és pásztoréletet szemléltető más képekkel együtt maguk is becsessé teszik e könyvet, mely még gazdagabb képanyagban mutatja be a modern Athenae nevezetességeit és műemlékeit s a képanyagon kívül külön fejezetben is tárgyalja a Pentelikon hegyének dúsgazdag palaeontológiai lelőhelyeit. Michalek

professzor pasztelljei után készült színnyomatok pedig a kastaliai forrást, Thera csodás színhatású magas partjait s a mykenaei oroszlánszobros kaput szemléltetik. Ez a képgyűjtemény felette becses és tudásgyarapító szempontok szerint van kiválogatva s mivel fényképfelvételek után készült valamennyi darabja, a részletek reális hűségével megbecsülhetetlen képeskönyvvé teszik ez útinaplót mindazok számára, akik a mai görögség földje, élete, jelene és — quod fortistimum — multja iránt érdeklődnek. Édes emlékek élednek bennem újra, amint lapozgatom e képeket s együtt érzem a bécsi professzorral mily »Glücklich, wer den Schritt zur Akropolis lenken kann, dem kostbarsten Vermächtnis der Antike in Stein und Marmor, dem herrlichsten Schatz der griechischen Nation, den ihr die Völker der Erde bewundernd neiden«. S szerencsés társadalom, amelynek reális tudósai is ilyen eulógiumban tudnak hódolni a klasszikus szellemnek, amilyen Oberhummerék könyve.

(Budapest.) *Vértesy Dezső.*

Assisi Szent Ferenc virágoskertje. Fioretti. Olaszból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: *Kaposi József.* Budapest, Franklin Társulat, 1913. Ára 6 korona.

Egy szellemes francia író az assisibeli Szent Ferenc ismert három rendjén kívül egy negyedik, eleddig ismeretlen ferences rendet fedezett fel, melynek tagjai mindama írók, költők és művészek, kiket Assisi Szegénye alkotásra ihletett és mindama tudósok, kik vele foglalkoztak. És ez a rend egyike a Szent legszebb csodáinak. Hisz e kvartáriusok sorában a katholikus rendtagokkal együtt ott találjuk a luteránusokat és a kálvinistákat is. Sőt mi több, egy hugenotta volt az, ki nemrég e rend tagjainak sorából egy Szent Ferenc társaságot toborzott Franciaországban, melynek célja a franciskánus tanulmányok ápolása. Ez a hugenotta Paul Sabatier, ki jó ideje már, hogy a negyedik rend élére került Szent Ferenc életrajzával.

Kaposi József, Boldog Ferenc negyedik rendjének mondhatnám mai magyar provinciálisa, pompás ajándékkal lepte meg rendi tartományát. Magyarra fordította a *Fioretti di San Francesco*-t, Szent Ferencnek és társainak legendagyűjteményét, a középkori itáliai irodalom örökéletű remekét.

Szent Ferenc virágocskáinak szerzője az olasz I. H. Saralea szerint Frater Joannes Fiorentinus, az, kit 1338-ban negyedmagával a tatárok nagykhánjához küldött követségbe XIII. Benedek pápa. Igaz, hogy Fiorettije nem merőben eredeti, amennyiben azt a *Floretum Sancti Francisci* című és alighanem Frater Hugolinus Brunforte, Dante egyik kortársa tolla alól kikerült latin legendagyűjtemény nyomán írta meg olaszul, műve azonban nem egyszerű fordítás, hanem valósággal átköltés. Forrása egyes fejezeteit átírja vagy mellőzi, sorrendjüket fölforgatja és az egészet sajátos nyelvi és stílusbeli készséggel egységes műremekké formálja.

A Fioretti fejezetei után *Considerazione delle stimmate di Santo Francesco* cím alatt következő, de a Fioretti szerves kiegészítő részét alkotó legendák szerzőjét Kaposi szintén a firenzei János barátban látja, ki e részt egyfelől Hugolinus, másfelől Thomas de Celano és Szent Bonaventura latin Szent Ferenc életrajzai alapján redigálta az első résszel egyidőben a trecento közepén a Verna-hegy ferences kolostorában a hely hagyományaitól megihletetten.

A Fioretti szépséges legendáit az egykorú olasz közönség nagy tetszéssel fogadta és folytatásukat türelmetlen érdeklődésével szinte követelte. Igy keletkeztek később a quattrocento folyamán a mű függelékei. Először a jámbor Juniperus barát ismeretlen szerzőtől származó latin életrajzának olasz fordítása, majd a külön malaszttal megáldott Egyed testvér Frater Leo írta latin biográfiájának és végül ugyancsak Egyed ismeretlen szerzőjű latin nyelvű erkölcsi tanításainak olasz fordításai. Az újabb kiadók még néhány rövidebb függeléket illesztettek a Fiorettibe, melyek közül a legmegkapóbb Szent Ferenc búcsúja a Verna hegyétől.

Szent Ferenc legendái a ferencesek révén hamar eljutottak a magyar irodalomba. Az ismert legrégibb magyar könyv, az 1400 körül keletkezett Ehrenfeld-kódex, az olasz Fiorettivel közös latin eredetire támaszkodik. Mégis a Fiorettinek félezer év mulva sem volt magyar fordítása. Az eredetit is alig ismerték, sőt ez a legújabb időkig a budapesti közkönyvtárakban sem volt található. Ezért, mikor Kaposi 1890-ben először értekezett róla, cikkét sokan felfedezés számba vették.

A Fioretti első magyar fordítása csupán 1911-ben látott napvilágot Erdős René tollából. Ez a különben sem teljes fordítás azonban számtalan félreértése és egyéb fogyatkozásai miatt a Fioretti magyarjának el nem ismerhető. Ezért volt szükséges és szerzett nagy gyönyörűséget nekünk Kaposi fordítása, mely az egész Fiorettit függelékeivel együtt adja és oly magyarításban, mely mindenképen méltó az eredetihez. Kaposi igen helyesen a mai irodalmi nyelven adta vissza a Fioretti ósdi nyelvezetét, ha azonban egy-egy régies kódexkifejezés tolla alá került, felhasználta és ezek segítenek megéreztetni velünk a legendák nagy távolságát, anélkül azonban, hogy gyakoriságukkal élvezetünket megzavarnák. Zamatos magyar nyelve hajlékony, mely képes visszaadni a legendák különféle hangját, hangulatát. Minden mondatán meglátszik a szerető gondosság, mellyel munkáját végezte.

Kaposi azonban nem elégedett meg azzal, hogy kezünkbe adja a Poverello szépséges legendáit, hanem terjedelmes bevezetésében ellátja az avatatlant a kellő előismeretekkel és útbaigazításokkal. Megismerteti a szent szülővárosával, ifjúságával, megtérésével, a Monte Vernával — hol a stigmák által külsőleg is hasonlatos lett Krisztushoz — és halálával. Tárgyalja továbbá a Fiorettit, a fordításait és a Szent Ferenc irodalmat. Ez a nagyarányú tanulmányokra valló alapos bevezetés biztos kézzel vezeti be a laikust a Szent Ferenc tanulmányokba, a tárgy szeretetétől áthatott meleg hangja pedig

ellenállhatatlanul a kvartáriusok novíciusai sorába hódítja, még mielőtt hatni engedné a Fiorettit.

Irodalmunknak régi nagy hiánya és nagy nyeresége ez a könyv, de különösen hasznos szolgálatot tesz a középiskolának, elsősorban a történelem tanításának, amennyiben közelebb hozza azt a nevezetes korszakfordulót, midőn a merev szertartásosságukkal és könyörtelen zordonságukkal lesujtó bizánci mozaik-templomképek között megjelennek Giottónak életteljes, bensőséges érzelmektől hevített, megindító és felemelő freskói, melyeknek talán legszebbjei éppen Szent Ferenc életét és halálát ábrázolják. *Hendel Ödön.*

Greve W. **Logarithmische und trigonometrische Tafeln.** (Bielefeld und Leipzig: Velhagen & Klasing.)

A gyakorlati számolás (numerikus, mechanikus és grafikus) kellő gyakorlása a középiskola minden fokán, az új törekvések fökövetelményeinek egyike. A magyar bizottság is ráutalt arra, hogy a helyes és ügyes táblázatokkal történő számolásnak a középső és felső fokon nemcsak gyakorlati, hanem elméleti fontossága is van; a megfelelően és igazán gyakorlati módon berendezett táblázat használata alkalmas arra, hogy magát a táblázat szerkesztését is részletezzük, vagyis a nyújtandó magasabb matematikai ismeretek legfontosabb alkalmazási köreinek egyikét közelebbről megvilágítsuk. A mai követelések szempontjából elsősorban minden tekintetben megfelelő logaritmuskönyvre van szükség, mely mind külső mind belső berendezésével a gyakorlati számolást a legfontosabb tárgyi körökben lehetővé tegye. Voltaképen összefüggő nagyobb táblázati munkáról van szó, melynek a logaritmustáblázatok csak egy részét teszik. Úgy gondoljuk, hogy hasznos munkát végzünk, ha olvasóink figyelmét ráutaljuk a régi *Greve*-féle táblázatok legújabb 17. kiadására, mely a középiskola mai igényeinek a legteljesebb módon megfelel és minden tekintetben mintául választható modern iskolai táblázatok szerkesztésénél. A könyv külső berendezésével (nagy számok, áttekinthető beosztás, megkönnyített kezelés stb.), nagyfokú tartalmi bőségével és mindezek mellett bámulatos olcsóságával mai nap az ilyen középiskolai munkák legelső képviselőjének tekinthető. A munka voltaképen négy külön kiadásban kapható: 1. négyjegyű táblák *A)* kiadása (kötve M. 1·80), *B)* kiadása (kötve M. 2·50); 2. ötjegyű táblák *A)* kiadása (kötve M. 2·—), *B)* kiadása (kötve M. 2·60). A kétféle kiadás abban különbözik, hogy a *B)* számos külön táblázatot tartalmaz a természettudományi alkalmazások legkülönbözőbb köreiből. Az iskolai használat szempontjából legjobbnak tartjuk a négyjegyű táblák *B)* kiadását (158 oldal, 1 táblázatos és 2 grafikai melléklettel), mely minden tekintetben, sőt mondhatnók túlságos részletezéssel, megfelel az új követeléseknek. A táblázati technika minden ügyessége mellett (ez legszebben az ötjegyű táblák legújabb *B)* kiadásában van megvalósítva) tényleges approximációs munkára alkalmas e könyv, kiemeljük a

trigonometriai logaritmusok táblázatának új berendezését, mely az elérhető pontosságot is feltünteti.

A könyv bő anyagát e helyen nem részletezhetjük. Külső beosztása pl. a négyjegyű táblának: Logaritmusok (4 tábl., jó lett volna a háromjegyűek táblázatát is közölni), trigonométriai függvények logaritmusai (4 tábl.), trigonométriai függvények (3 tábl.), kör- és szögmérés (4 tábl.), 11 igen fontos táblázat a numerikus számítás megkönnyítésére, bank- és biztosításügy (5 tábl.; kapcsolatosan lehetett volna néhány fontosabb általános statisztikai táblázatot is adni), meterológia (8 tábl.), fizikai, kémiai és műszaki állandó-táblázatok (kémiai: 5, mechánikai: 16, akusztikai: 4, hőtani: 21, optikai: 6, elektromossági: 8, végül egy nagy táblázat a fizikai egységek összeállítása céljából), meteorológia (12 tábl.), asztronómia és nautika (6 részben összesen 20 tábl.).

Kiemelendők a táblázatok használatára és szerkesztésére vonatkozó elméleti magyarázatok és példa-kidolgozások; ezek az ötjegyű kiadásban magában a szövegben, a négyjegyű kiadásban egy külön mellékletben (formulagyűjteménnyel is) vannak közölve.

A fentiekben a négyjegyű táblázatok beosztását ismertettük; az ötjegyűeké nem olyan sokoldalú, de helyenként pontosabb számításokra alkalmasabb. Az iskolában és a gyakorlati alkalmazások szempontjából a négyjegyű, a szorosan vett matematikai alkalmazások szempontjából az ötjegyű tábla (mely kitűnő táblázati eljárásokkal 8. illetőleg 12 jegyig bővíthető; a magyarázatok is tudományosabbak) használata ajánlható.

A könyv előszavában követelt hét kelléket *Greve* táblázatai nagy fokban kielégítik és használatuk nemcsak a logaritmusszámítás különben rideg körét élénkíti, hanem tényleg lehetővé teszi, hogy az iskolába a gyakorlati számításokat bevezessük és a matematikának kapcsolatát a fontosabb alkalmazási körökkel, quantitatív útmutatások alapján szorosabbá fűzhessük.

Bárcsak sikerülne, hogy a *Greve*-féle nyomon haladva, táblázati gyűjteményt adhassunk a magyar tanuló kezébe; mindenesetre elsőrangú fontosságú és rendkívül érdemes munka volna, ha valaki vállalkoznék a *Greve*-féle táblázatok magyarnyelvű átdolgozására. E munkáról értékes útmutatást nyújtana *Winter* reformbizottsági referátuma, mely a *Beke—Mikola*-féle gyűjteményben jelent meg. Csak nemrégiben, az 1912. évi königsbergi szünidei tanfolyamon történt, hogy Volkmann, a fizika professzora, a fizikai tanítás érdekében szót emelt a helyes numerikus számolás (táblázatokkal való számolás, logaritmustáblák, közelítő és interpolációs műveletek stb.) iskolai tanítása dolgában (Fragen des physikalischen Schulunterrichts. Leipzig, Teubner 1913; 3. előadás). Csodálatos, hogy e felszólalásában csak a kitűnő és e téren úttörő *Schulke*-féle négyjegyű táblázatokról (Leipzig, Teubner) emlékszik meg, holott a *Greve*-félék összes kívánalmainak a legmagasabb fokban megfelelhetnek.

Dr. Goldziher Károly.

A középiskolai fizikatanítás néhány kérdéséről. Irta dr. *Batta István.*

Ez a négy ívre terjedő kis füzet áttekintő összefoglalását adja — kezdve a dogmatikus fizikatanítás módszerétől egészen a mai felfogásig — azoknak az irányzatoknak és intézkedéseknek, amelyek igyekeztek a fizika tanítását lehetőleg eredményessé tenni. A fokozatos fejlődésben megemlíti szerző mindenkor a külföldi viszonyokat, így vezet végig a fizikatanítás módosulásának különböző fázisain. Megtaláljuk a füzetben a fizikát feleslegesen megterhelő mathematikai rész kihagyására, a fizikai gyakorlatok különböző irányzataira, a tananyagnak annak folytonosan növekedő terjedelme folytán szükségessé váló részletesebb megválogatására, a fizikatanárok továbbképzésére vvnatkozó, úgy a külföldön, mint hazánkban közzétett és uralkodó nézeteket, szerényen kísérve a füzet írójának hosszabb tanári működése alatt szerzett és kialakult egészséges nézeteivel. Táblázatosan van összeállítva részben az egyes nemzetek középiskoláiban a fizikatanításra szánt óraszámnak a különböző osztályokban való elosztása, részben pedig az új osztrák tanterv órabeosztása. Ezen táblázatokhoz fűzi szerző azokat a nézeteket, amelyek a kettős tagozódásra és óraszámra vonatkoznak. Ezen nézetekkel kapcsolatban adja elő szerző középiskoláinknak küszöbön álló reformálása alkalmával a fizikatanítás óraszámára és anyagbeosztására vonatkozó tervezetét.

A füzet végén az említett kérdéseket illető és a dolgozat megírásánál felhasznált, magyar és német nyelven írt munkák összeállítása utbaigazítást nyujt azoknak, akik az említett kérdésekkel részletesebben óhajtanak foglalkozni.

Fröhlich Károly.

Beküldött könyvek és lapok.

Kultúra és tudomány legújabb kötetei: *a) A francia irodalom főirányai.* A könyvet *Schöpflin Aladár* dolgozta át és alkalmazta a magyar közönség igényeihez G. L. *Strachey* eredetije után, úgy hogy mindent a magyar olvasó szempontja szerint tárgyal. A kitünő kis munkát, amely nagy szolgálatot fog tenni irodalmi kulturánknak, a Franklin-Társulat adta ki; ára tetszetős kiállításban, csinos vászonkötésben 1 K 60 f. — *b)* **A világegyetem élete.** Korunk természettudományi mozgalmainak egyik vezérembere, *Svante Arrhenius*, a stockholmi fizikai és kémiai Nobel-intézet igazgatója, maga is a Nobel-díj egyik nyertese jelenik meg a vállalatban egy kötettel, melynek *A világegyetem élete és megismerésének története* a legrégibb időtől napjainkig a címe. Az eszmékben gazdag, szép könyv ára csinos vászonkötésben 2 K.

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtitkár. 1914. Április. — **Magyar Nyelvőr.** Szarvas Gábor folyóirata. Szerkeszti és kiadja *Simonyi Zsigmond*, a Magy. Tud. Akadémia rendes tagja. 43. évf. 1914. Április (4. szám). — **Uránia** *Molnár Viktor* közreműködésével szerkesztik *Szász Károly* és *Mikola Sándor*. 1914.

Április. — **Nemzeti Nőnevelés.** *Berta Ilona* közreműködésével szerkeszti *Sebestyénné Stetina Ilona.* 1914. Március. — **Magyar Társadalom.** Szerkesztik *Krúdy István* és *Both Antal.* 1914. Március (Balassa-Gyarmat). — **Jó pajtás.** *Sebők Zsigmond* és *Benedek Elek* lapja. Kiadóhivatal IV., Egyetem-u. 4. Negyedévre 2 K 50 f.

Seemann Gábor: **Hazánk középkori várkútjai.** Különlenyomat az Iparosok Olvasótára XX. évf. 7—8. számából. Budapest, 1914.

Loósz István: **Ady Endre lírája tükrében.** Tanulmány. 92 l. A szerző kiadása. Szabadka, 1914. Ára 2 K.

A biológiai iskolakert berendezése. Irta *Pinkert Zsigmond.* Az értékes mű megrendelhető szerzőnél Kiskúnfélegyházán. Ára 3 K.

Magyar Könyvtár *740—742. sz. Coleby és Knoblauch* **Az igazgató úr.** Családi komédia négy felvonásban. Fordította *Mikes Lajos.* (A Nemzeti Színház egyik legutóbbi újdonsága.) — *743. sz.* **Lancelot** *és egyéb történetek.* Írta *Lakatos László.* (Hét elbeszélés.) — *744—745 sz.* **Miss Semaphore.** Megifjodásának csodás története. Fordította *Benedek Marcell. Lampel R.* kiadása. Egyes szám ára 30 f.

Modern könyvtár. *A kek budoár.* (Miklós Jenő új könyve.) A könyv címlapját díszítő rajz *Kernstock* Károly műve. Ára 60 fillér. *Napoleon szerelmei.* (Szini Gyula új könyve.) A könyv ára 40 fillér. *Varieté.* (Lázár Miklós könyve.) Az Athenaeum kiadása. Ára 40 fillér. *Egy karriér története.* Pakots Józsefnek, az ismert írónak színművét mostanában mutatta be a Nemzeti Színház. A darab, amely a mi sajátlagos politikai világunkat és életünket szedi drámai jelenetekbe, politikai világunk hű tükörképét adja. Megjelent a Modern Könyvtárban, az Athenaeum kiadásában. A négyfelvonásos komédia a Modern Könyvtárnak 403—406. száma. Ára 80 fillér.

E. M. Dell: **A Sas útja.** Az Athenaeum-könyvtár legutolsó köteteként jelent meg. Borítéklapjának illusztrációját *Basch* Árpád készítette. Ára csinos kötésben 1 kor. 90 fillér.

Az ág. h. evangélikus tanárok és elemi iskolai tanítók országos egyesületének évkönyve az 1912/13. évről. Szerkesztette: *Gömöry János* titkár. 1914. Eperjes. Kósch Árpád könyvnyomtató intézete.

Világkönyvtár. E gyűjteménynek most megjelent kötete Brandes Györgynek különböző írásait foglalja egybe »**Korok, emberek, írások**« cím alatt. A XIX. század utolsó évtizedeinek minden szellemi áramlatát fölkutatja és kiméri. *Zola, Dosztojevszki, Maupassant, Tolsztoj, Clemenceau, Ibsen portréit adja Brandes.* A fordítást *Lengyel Géza* végezte. A Világkönyvtár egy-egy kötete angol vászonkötésben 1 K 90 f.-be kerül és minden könyvesboltban kapható.

Enseignement international: Histoire. Etat actuel. Avenir. Par le dir. *Fr. Kemény.* Bureau international de documentation éducative. Ostende, 1914, 45 lap, ára 1 frank 25 ct. (Megrendelhető a szerzőnél is: VI., Bulyovszky-u. 26.).

Ady Endre lírája tükrében. Írta: *Loósz István.* 94 l. Szabadka. 1914. A szerző kiadása. Ára 2 K.

KRÓNIKA.

Közgyűlésünkről. Idei közgyűlésünk idejének, helyének és tárgysorozatának végleges megállapítását a f. hó 4-iki igazgatósági ülés végzi el Ezekről a Közlöny következő számában értesítjük részletesen kartársainkat. Esetleges indítványokat a közgyűlés előtt két héttel kell az alapszabályok értelmében a főtitkárnál bejelenteni. Felkérjük tehát mindazon tagtársainkat, akik indítványt szándékoznak a közgyűlés elé terjeszteni, szíveskedjenek az indítvány teljes szövegét június hó 17-ikéig *Sajó Sándor* főtitkár címére (VIII. Eszterházy-utca 14—16. sz.) beküldeni.

A szavazás eredménye. Május hó 25-én járt le az 1914—1917. évekre szóló tisztújítás alkalmából kitűzött szavazás határideje. Az április 19-iki választmányi ülésen kiküldött szavazatszedő-bizottság május 12-én, 26-án és 27-én számította össze a beadott szavazatokat. Beadatott kerekszámban 1500 szavazat. Az elnöki állásnál: **Négyesy Lászlóra** 965, *Sajó Sándorra* 505, *Schmidt Mártonra* 24 szavazat esett. A fővárosi alelnöki állásoknál: *Balog Mór* 35, *Baumgartner Alajos* 163, *Dénes Lajos* 503, **Lévay Ede** 810, *Schmidt Márton* 638, **Székely István** 835 szavazatot; a vidéki alelnöki állásoknál: *Arató Frigyes* 139, *Gulyás István* 547, **Kalmár Elek** 677, *Krenner Miklós* 621, *Marsits Rozina* 45, **Ries Ferenc** 951 szavazatot; a főtitkári állásnál: *Benedek Marcell* 466, **Sajó Sándor** 1006, *Schindler Gyula* 20 szavazatot; a titkári állásnál: *Ágner Lajos* 523, *Kronberger Ede* 17, **Marczinkó Ferenc** 950 szavazatot; a szerkesztői állásnál: **Ady Lajos** 1162, *Gagyhy Dénes* 231, *Szöts Gyula* 87 szavazatot; a pénztárnoki állásnál: *Barthos Indár* 425, **Müller József** 1044, *Romsauer Lajos* 29 szavazatot; a segélyalap elnöki állásnál: *Kopp Lajos* 440, **Rátz László** 916, *Ruvasz Árpád* 140 szavazatot; a segélyalap pénztárnoki állásnál: **Rados Ignác** 1314, *Szabó Péter* 112, *Szende Gyula* 68 szavazatot; a fürdőkonviktus intézői állásnál: *Endrei Ákos* 130, *Rázsó Géza* 436, **Usetty Ferenc** 931 szavazatot kapott. Ennek a szavazási eredménynek megfelelően a júliusi közgyűlésen az egyesületi tisztikar a következő három évre ekként alakul meg: *Elnök:* **Négyesy László**; *fővárosi alelnökök:* **Lévay Ede** és **Székely István**; vidéki alelnökök: **Kalmár Elek** és **Ries Ferenc**; főtitkár: **Sajó Sándor**; titkár: **Marczinkó Ferenc**; szerkesztő: **Ady Lajos**; pénztárnok: **Müller József**; segélyalap elnöke: **Rátz László**; segélyalap pénztárnoka: **Rados Ignác**; fürdőkonviktus intézője: **Usetty Ferenc**. A júliusi közgyűlés választja meg a választmányi tagok egy részét, a többit a körök választják. A teljes választmány első ülésében fogja megalakítani az igazgatóságot s ezzel a következő három évre teljessé lesz az egyesület vezetősége.

Választás a Budapesti Körben. Soha nem tapasztalt élénk érdeklődés mellett folyt le május 22-én és 23-án a Budapesti Tanárkör által az országos választmányba küldendő 30 tagnak a megválasztása: megmozdult a budapesti tanárság legnagyobb része. A választáson két párt és lista állott egymással szemben. Az egyik listát a »Budapesti Tanári Kör 1914 február 27-iki határozata alapján álló párt végrehajtóbizottsága«, a másikat egy előkészítőbizottság nevében dr. Pintér Jenő ajánlotta. A választáson összesen 361 szavazatot adtak le, 248 szavazat Pintér Jenő listájára, az első helyen említett listára pedig 112 szavazat esett, egy szavazó külön listával szavazott s így a Pintér-lista jelöltjei kerültek be az országos választmányba. (Az eredmény a köri tudósításban lapunk más helyén olvasható.) Az 1914 február 27-i határozat alapján álló párt jelöltjei kaptak: *Ágner* Lajos 132, *Balassa* József[1] 110, *Balog* Mór 121, *Barthos* Indár 111, *Baumgartner* Alajos 136, *Benedek* Marcell 123, *Dénes* Lajos 129, *Endrei* Ákos 109, *Galamb* Sándor 116, *Gedai* József 116, *Halász* Bernát 106, *Hancsókné Wolkenberg* Ilona 108, *Juvancz* Ireneusz 107, *Király* György 113, *Kosári* István 115, *Kuncz* Aladár 115, *Lengyel* Miklós 117, *Makoldy* Viktor 116, *Müller* László[1] 109, *Nádai* Pál 117, *Rázsó* Géza 113, *Samu* István 115, *Schindler* Gyula 111, *Schmidt* Márton[1] 111, *Schuber* Mátyás 112, *Szigeti* Gyula 116, *Szilágyi* Sándor 105, *Szőts* Gyula 117, *Tompa* Béla 109, *Weber* Artur 111 szavazatot.

Új egyetemi tanárok. A király dr. Mahler Edét, a budapesti tudományegyetemen a keleti népek ókori történetének nyilvános rendkívüli tanárát ugyanazon egyetemen ugyanazon tanszak nyilvános rendes tanárává a VI. fizetési osztályba, továbbá a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán üresedésben levő ásvány- és kőzettani tanszékre dr. Mauritz Béla budapesti tudományegyetemi és műegyetemi magántanárt és adjunktust nyilvános rendkívüli tanárrá a VII. fizetési osztályba kinevezte.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter *Szidarovszky* János szolnoki áll. főgimnáziumi r. tanárt a budapesti X. ker. kőbányai áll. főgimnáziumhoz, *Szmetana* Péter ungvári kir. kath. és *Román* József aradi Bibics-alapi főgimn. r. tanárt kölcsönösen áthelyezte.

Az országos tanári nyugdíjtörvény végrehajtására szervezett bizottságba folyó évi május hó 1-től kezdődőleg további intézkedésig kinevezte elnökké *Klauzál* Gábor miniszteri tanácsost, alelnökké dr. *Makay* Béla miniszteri tanácsost, előadóvá *Greszler* Jenő miniszteri titkárt, jegyzővé dr. *Mariay* Ödön miniszteri fogalmazót, tagokká dr. *Steffanits* István miniszteri tanácsost, közalapítványi kir. ügy-

[1] Egyúttal a másik listának is jelöltje.

igazgatót, dr. *Kerntler* Kálmán pénzügyminiszteri osztálytanácsost, illetve ennek akadályoztatása esetére dr. *Tomcsányi* Móric pénzügyminiszteri titkárt, *Gonda* Emil számv. aligazgatót és *Rátz* László budapesti ág. h. ev. főgimnáziumi t. b. igazgatót.

T. Ö. és Á. S. O. E.

Az 1914 ápr. 25-i ig. ülésen jelen voltak Theisz Gyula elnök, Szekeres Kálmán, Baumgartner Alajos, Barák Imre, Póka Gyula, Szabó Ernő, Szőts Gyula és Németh József.

Távolmaradásukat kimentették Hirschmann Nándor, Ries Ferenc és Papp Dezső.

Az igazgatóság nagy örömmel vette tudomásul, hogy a pozsonyi városi fiók fényes sikerű hangversenyt rendezett egyesületünk javára. Köszönetet szavaz úgy Albrecht János tanker. főigazgató úrnak, mint a pozsonyi városi fiók 4 intézetének, mely ez utóbbi küldeményével alapító tagjaink sorába lépett.

Elnök bejelenti, hogy Baumgartner A. számvevővel együtt a Pesti hazai tkptár $4^1/_2\%$-os községi kötvényeiből az 1914 márc. 28-iki ig. ülés megbízásából 50.000 K névértékűt vásárolt.

A Pesti hazai tkptárnak, főleg pedig a budai fiók főnökének jóindulatát legjobban igazolja az a tény, hogy 92·75—93·75-ös árfolyam mellett nekünk 91·75-ért adták a kötvényeket, úgy hogy közel 5%-ot fog jövedelmezni.

A számvevő jelentette, hogy:

A f. é. márc. 28-iki igazgatósági ülés határozatából kifolyólag az Egyesület pénzügyeiről részletes elszámolást tesz közzé.

Kiadások:	1912	1913	1914	Összesen
Nyomda- és postaköltségek ...	800·—	159·63	101·12	1060·75
Postatak. pénzt. átutalások ...	24·83	74·52	24·73	124·08
Csekkek	40·—	40·—	—·—	80·—
Özvegyi segélyek	—·—	—·—	1149·—	1149·—
	864·83	274·15	1274·85	2413·83 *K*

Vagyonunk:

Pesti hazai első tak. pénztár (készpénzben, 4%) ...	23.489·37
Osztr.-magy. tisztv. Egyesület (készpénzben, 6%) ...	30.000·—
Kovács Zoltán-féle alap (értékpapir, 4%)	3.000·—
Magy. koronajáradék (48.000 *K* névérték, 4·5%)	43.590·20
Pesti h. tak. pénzt. közs. kötvény (50.000 *K* névérték, 4·5%)	45.878·45
Összesen	145.958·02 *K*

Budapest, 1914 május 1.

Baumgartner Alajos,
számvevő.

Miklóssy Sándor számvizsgáló és Ries Ferenc alelnök különkülön indítványt adtak be az elnökséghez, hogy a bányászati és erdészeti bankban elhelyezett 30.000 K-át onnan az igazgatóság

vegye ki és fektesse értékpapirokba. Az igazgatóság hosszas vita után úgy döntött, hogy a 30.000 K-át, mivel az egy teljesen megbízható bankban van és 6%-ot hoz, egyelőre ott hagyja; a betéti könyvet pedig a Pesti hazai budai fiókjában helyezi el.

Beérkezett adományok:

Budapesti I. áll. főgimn. ifj.	hangverseny jöv.	(Baumgartner A.)	384·40 K
Egri áll. főreál	» »	20% (Vigh B. ig.)	47·12 »
Erzsébetvárosi áll. fög.	» »	(Schwartz K.)	300·— »
Gyöngyösi » »	» »	% (Kmoschek E.)	13·— »
Nagyszebeni » » »	táncestély »	» (Ujsághy G.)	10·19 »
Pozsonyi fiók	matiné »	(Bittera K. ig.)	700·— »
Verseczi áll. főreál. Felülfizetés a hangv.-re.		(Takács Gy.)	20·— »
Budapesti V. áll. főgimn. vizsgadíj 5%		(Szőts Gy.)	3·62 »

Egyesületünk az Országos Középiskolai Tanáregyesület közgyűlésével kapcsolatban választmányi ülést tart. Tárgyát, helyét, időpontját a Közlöny egyik legközelebbi számában tudatjuk.

Adományok:

Egri főreálisk. Tanári kar adománya (Vigh B. ig.)	17·24 K
Szamosujvári fög. 5% (Dömötör J. ig.)	8·70 »
Zentai főgimnázium 5% (Veress Árpád)	3·18 »
» » ifj. hangv. »	33·90 »

Németh József
titkár.

III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és Oktatószövetség Előkészítő Bizottsága addig is, amíg átadja helyét egy száztagú végrehajtó-bizottságnak, hogy abban minden iskolafaj és minden országos testület kellő arányszámmal helyet foglalhasson s megjelölje majdan a kongresszusra kitűzendő kérdések anyagát, a következőkkel fordul az összes oktatással foglalkozó hivatalos és országos jellegű testületekhez. Kéri mindenekelőtt, hogy az egyes testületek csatlakozásukat végérvényesen jelentsék be. Kéri továbbá, hogy az általa megvalósításra kitűzött eszmét most már a magukénak is tekintsék, annak érdekében országos propagandát indítsanak. A körlevél megérkezésének időpontja egybeesik a legtöbb Egyesület közgyűlésének programm-előkészületeivel. Kívánatos volna, hogyha a létesítendő III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és Oktatószövetség kérdése e közgyűléseken mindenütt szóba kerülne, eszmecserék kiinduló pontja volna s az országos Egyesületekből ezek kerületi, valamint helyi fiókjaihoz e réven is eljuthatna. A bizottságra nézve pedig igen becses volna e tárgyalások anyagának, a felhangzott óhajtásoknak és határozatoknak ismerete. Éppen ezért kérik, hogy e tárgyalások alkalmával felmerülő összes eszméket, kívánságokat és határozatokat egyesítve, mint az illető egyesület összegezett kívánalmát s a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszusnak tárgyalásra ajánlott anyagot hozzá eljuttassák. Természetes, hogy itt legelsősorban oly szempontok figyelembevételét kéri, melyek a szűkebb parciális kérdéseken túlmenőleg az egész jövendő magyar oktatás és oktatószemélyzet nyugodt

és eredményes munkája érdekében kívánatosak. Ezért a tárgyalások direktívái gyanánt az előterjesztések és a hozzászólások két főcsoportba volnának oszthatók. Egyrészt olyan kívánalmak csoportjára, amelyeket az Egyesület a nevelés eredményeinek fokozására s a nemzeti erők jobb kifejtésére, a jövendő nemzedékek gazdasági, társadalmi és erkölcsi jobbléte érdekében óhajt s másfelől olyanokra, melyek az Egyesületben működő nevelők közös testületi érdekeinek emelését célozzák. Mindezekre vonatkozólag már most kell az egyes iskolafajok képviselői közt lehetőleg egységes közvéleménynek kialakulnia. Minden útbaigazítást, óhajt, felszólalást, amely a tervezett nagy célokat előbbrelendíti, szívesen vesz s kellő előkészítés után — a kongresszusi nagybizottság elé fog terjeszteni az előkészítő-bizottság. Mindennemű óhajtások bejelentését Rázsó Géza főreáliskolai tanár címére (V., Markó-u. főreáliskola) kérnek.

Internátusba való felvétel. A nagykállói m. kir. állami főgimnázium tanulói számára létesített internátusban megüresedő helyekre az 1914—1915. évre I—VIII. o. gimnáziumi tanulókat vesznek fel. A növendékek az intézetben lakó tanárok felügyelete alatt állanak. A teljes ellátás évi díja: 400 kor., kedvezményes helyen 300 és 200 kor. Ezenkívül erre érdemesek — korlátolt számban — ingyenes ellátásra is felvétetnek. A felvételre vonatkozó kérvények az internátus igazgatótanácsához címezve *f. év július hó 15-ig* küldendők be. Bővebb felvilágosítást (prospektust) ad az internátus igazgatósága Nagykálló (Szabolcs vármegye).

Kedvezmény egyesületünk tagjainak. Dr. Lichtenstein László orvos (Pöstyén) egyesületünk tagjainak az orvosi honoráriumból fürdő és fizikai gyógykezelésért utalvány ellenében 30% árengedményt engedélyez.

GYÁSZROVAT.

Súlyos csapás érte a magyar kegyes tanítórendet. Meghalt egyik legérdemesebb és legbuzgóbb tagja, dr. *Prónai Antal*. Negyvenhárom évet élt és 1894 óta a rend budapesti főgimnáziumában tanított. Két év óta a rend kormányában mint kormánytanácsos és rendfőnöki titkár működött. Széleskörű és értékes munkássága részint a piarista rend történetére, részint a magyar irodalomtörténetre vonatkozik. Mintaszerű magyar irodalmi tankönyveket írt. Jelentős munkásságot fejtett ki a Katholikus Középiskolai Tanáregyesületben, melynek folyóiratát 1907—1912-ig a legnagyobb gonddal és széleskörű pedagógiai tudással szerkesztette. A mult év novemberében súlyos agybántalom támadta meg. Meg is operálták, de ez csak rövid időre enyhítette szenvedéseit. Temetése május 30-án délután volt a kerepesi-úti temető halottasházából.

Kiss Lajos kollégiumi helyettes tanár Marosvásárhelyt meghalt.

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest nyugoti p. u.-ról.

Délelőtt

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
154	5	00	sz. v.	Vácz
152	5	15	»	Rákospalota-Ujpest
122	5	25	»	Érsekujvár, Ipolyság
718	5	30	»	Szeged, Szolnok
4102	6	00	»	Esztergom
6502	6	30	»	Lajosmizse, Kecskemét
156	6	35	»	Rákospalota-Ujpest
102	6	50	k. o. ex. v.	Wien, Páris, Ostende
510	7	00	gy. v.	Segesvár, Stanislau
1402	7	05	»	Zsolna, Berlin
156a	7	35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
104	7	55	gy. v.	Nagyszombat, Wien
158	8	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag
708	8	25	gy. v.	Orsova, Báziás
712	8	30	sz. v.	Báziás, Karánsebes
134	8	45	»	Nagymaros, Ipolyság
4104	9	05	»	Esztergom
114	9	15	»	Wien, Berlin
160	9	45	»	Rákospalota-Ujpest
162	11	00	»	Rákospalota-Ujpest
6504	11	10	»	Lajosmizse, Kecskemét
136[1])	11	35	»	Nagymaros, Ipolyság
116	12	00	»	Wien

[1]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től közlekedik.
[2]) Csak vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[3]) Vasár- és ünnepnap előtti hétköznapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[5]) Minden kedden, csütörtökön, pénteken és vasárnapon közlekedik.
[6]) Minden hétfőn, szerdán és szombaton közlekedik.

Délután

vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
164	12	05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
714	12	15	»	Szeged
1404	12	20	gy. v.	Zsolna, Berlin
138	12	25	sz. v.	Nagymaros
4106	12	30	»	Esztergom
166	1	00	»	Rákospalota-Ujpest
4128[2])	1	05	tvsz.	Piliscsaba
730	1	20	sz. v.	Monor
106	1	30	gy. v.	Wien
168	1	35	sz. v.	Göd
4108	1	50	»	Esztergom
108	2	00	gy. v.	Wien, Páris
126	2	10	sz. v.	Párkány-Nána
120	2	15	»	Galánta, Ipolyság
170	2	20	»	Rákospalota-Ujpest
506	2	25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó
4110	2	30	sz. v.	Esztergom
704	2	40	gy. v.	Bukarest, Báziás
6710	2	45	sz. v.	Czegléd, Szolnok
6506	2	50	»	Lajosmizse, Kecskemét
172	3	10	»	Rákospalota-Ujpest
140	3	55	»	Szob
174	4	10	»	Rákospalota-Ujpest
716	4	20	»	Szeged
110	5	15	gy. v.	Wien
142	5	20	sz. v.	Szob
176	5	50	»	Rákospalota-Ujpest
128	6	00	»	Párkány-Nána
722	6	10	»	Üllő
724	6	20	»	Monor
144	6	25	»	Nagymaros, Ipolyság
4114	6	40	»	Esztergom
726	6	45	»	Czegléd, Szolnok
1406	6	50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin
130	6	55	sz. v.	Párkány-Nána, Ipolyság
726a[3])	7	00	»	Czegléd
178	7	15	»	Rákospalota-Ujpest
180[4])	7	25	»	Vácz
728	7	35	»	Czegléd
6508	7	40	»	Lajosmizse
710	8	05	»	Bukarest, Báziás
132	8	10	»	Nagymaros
182	8	20	»	Dunakeszi-Alag
1408	8	40	»	Zsolna, Berlin
118	9	30	»	Wien, Páris
502	9	35	gy. v.	Bukarest, Stanislau
184	10	05	sz. v.	Vácz
706	10	15	gy. v.	Szeged, Báziás, Bukarest
504	10	50	»	Maros-Vásárhely
720	10	55	sz. v.	Bukarest, Báziás
4116	11	10	»	Esztergom
902[5])	11	30	k. o. expr. v	Belgrád, Konstantinápl.
702[6])	11	45	k. o. expr. v	Bukarest, Konstantiná-
146	12	00	sz. v.	Nagymaros poly

A vonatok indulása Buda-Császárfürdőről.

4002	5	55	sz. v.	Esztergom
4004	8	54	»	Esztergom
4006	12	15	sz. v.	Esztergom
4028[2])	12	57	»	Piliscsaba
4010	2	18	»	Esztergom
4012	6	20	»	Dorog
4016	11	03	»	Esztergom

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest nyugoti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	pere	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	pere	vonat neme	honnan
185	12	15	sz. v.	Vácz	165	12	50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
149	3	51	»	Rákospalota-Újpest	137	1	20	»	Nagymaros, Ipolyság
151	5	05	»	Dunakeszi-Alag	703	1	25	gy. v.	Bukarest, Báziás
721	5	15	»	Orsova, Báziás	167	1	45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
6701	5	40	»	Szolnok, Czegléd	505	1	50	gy. v.	Kolozsvár, Szatmár-Németi
4103	5	45	»	Esztergom	103	2	00	»	Páris, Wien
723	5	50	»	Üllő, Ócsa	4111	2	08	sz. v.	Esztergom
133	5	55	»	Nagymaros	171	3	00	»	Rákospalota-Ujpest
725	6	00	»	Monor	169	3	25	»	Göd
901[1])	6	10	k. o. ex. v.	Konstantinápoly, Belgrád	6503	3	40	»	Kecskemét, Lajosmizse
701[2])	6	10	»	Konstantinápoly Bukarest	173	3	50	»	Rákospalota-Ujpest
153	6	15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	713	4	05	»	Temesvár-Józsefváros
6507	6	20	»	Lajosmizse	139	4	10	»	Nagymaros
503	6	25	gy. v.	Maros-Vásárhely	175	5	15	»	Rákospalota-Ujpest
135	6	35	sz. v.	Nagymaros	4113	5	40	»	Esztergom
1407	6	40	»	Berlin, Zsolna	121	5	55	»	Érsekujvár
113	7	10	»	Paris, Wien	115	6	10	»	Wien, Berlin
727	7	15	»	Szolnok, Czegléd	1403	6	20	gy. v.	Berlin, Zsolna
155	7	20	»	Rákospalota-Ujpest	707	6	30	»	Orsova, Báziás
4105	7	25	»	Esztergom	177	6	35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
709	7	30	»	Bukarest, Báziás	105	6	40	gy. v.	Wien
501	7	35	gy. v.	Bukarest, Máramarossziget	731	7	25	sz. v.	Monor
157	7	40	sz. v.	Vácz, Ipolyság	711	7	50	»	Báziás, Temesvár
125	7	45	»	Párkány-Nána	179	8	00	»	Rákospalota-Ujpest
6501	7	50	»	Kecskemét, Lajosmizse	107	8	05	gy. v.	Wien
127	7	55	»	Párkány-Nána	4117[3])	8	15	sz. v.	Piliscsaba
155*a*	8	15	»	Rákospalota-Ujpest	141[4])	8	25	»	Nagymaros
4107	8	25	»	Esztergom	143	8	40	»	Nagymaros
719	8	40	»	Kiskunfélegyháza	131	8	55	»	Párkány-Nána
129	8	45	»	Nagymaros	109	9	05	gy. v.	Wien
159	9	10	»	Dunakeszi-Alag	729[3])	9	20	sz. v.	Monor
705	9	15	gy. v.	Szeged	4119[4])	9	25	»	Piliscsaba
1401	9	40	»	Berlin, Zsolna, Pozsony	6505	9	30	»	Kecskemét, Lajosmizse
4109	9	55	sz. v.	Esztergom	181	9	35	»	Dunakeszi-Alag
161	10	30	»	Rákospalota-Ujpest	509	9	40	gy. v.	Segesvár, Stanislau
715	10	45	»	Szeged	1405	9	45	»	Berlin, Zsolna
119	11	25	»	Galánta, Ipolyság	4115	10	00	sz. v.	Esztergom
163	12	00	»	Rákospalota-Ujpest	183[5])	10	15	»	Ipolyság, Vácz
					145	10	25	»	Nagymaros
					6513	10	30	»	Ócsa
					101	11	05	k. o. ex. v.	London, Ostende, Páris, Wien
					717	11	10	sz. v.	Temesvár, Báziás
					117	11	25	»	Wien
					123[3])	11	50	»	Párkány-Nána

[1]) Érkezik minden kedden, szerdán, pénteken és vasárnapon.
[2]) Érkezik minden hétfőn, csütörtökön és szombaton.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től közlekedik.
[5]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szept. 15-ig közlekedik.

A vonatok **érkezése** Buda-Császárfürdőbe.

4001	5	30	sz. v.	Dorog	4011	2	10	sz. v.	Esztergom
4005	7	33	»	Esztergom	4013	5	46	»	Esztergom
4007	8	40	»	Esztergom	4017[3])	8	21	»	Piliscsaba
4009	10	04	»	Esztergom	4019[4])	9	31	»	Piliscsaba
					4015	10	07	»	Esztergom

Kiadótulajdonos: Az Országos Középiskolai Tanáregyesület.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tisztelt előfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 március 21-től április 22-ig tagsági díjat fizettek:

1913/14-re.: dr. Halmi Piroska, Hang Dániel, Hantos László, Haverda Mátyás, Hensch Béla (I.), Hetvényi Lajos, Hoffmann Károly (2 K), Hollós János, Horay István, Hosszú Lajos, Incze József (5 K), Janikievits Vazul, Józsa Menyhért, Kalkbrenner Antal, j. Kalmár Jolán, Karácson Béla, Katona Gyula, Kárpáti Károly (I.), Kelemen Béla, Kemenszky Kálmán, Kiss Jenő, Kiss József, Kiss Zoltán, Kocsis Gábor, Kolosy Mór, Koncz Erzsébet, Kontz Gizella, dr. Kordos Gusztáv, Korpás Ferenc, Kovács Stefánia, Králik Gusztáv, Laczkóné Körmendy Erzsébet, dr. Laurentzi Vilmos, Lauringer Ernő, Leffler Sámuel, Lengyel Imre, Lenkei Lehel, dr. Lukács Károly, Magi Antal, dr. Magyar József, Majoros József, Mathiasz Artur, dr. Mattyasovszky Kasszián, Matyó Sándor, Maurer Artur, Márk Imre, Megyesi Ferenc, Mérey Gyula, dr. Mixich Lajos, Mohácsi Pál, Moldován Anna, Muzsi János, Nagy Elek (Hajdúnánás), dr. Nagy Sándor (Szászváros), Nemes Gusztáv, Nyul József (2 K), dr. Oppel Imre, Pásthy János, dr. Petényi Gyula, dr. Pitroff Pál, dr. Potoczky Lajos, Prodán Gyula, dr. Rácz Lajos (Sárospatak), dr. Rákóczy Géza, Rákos Adolf, Ries Ferenc, Rodt Lajos (I.), Rosta Ferenc, Sági István, Schidella István, Schmidt Fülöp (Zenta), Schwartz Kálmán, Sille István, Sipötz Pál, Somogyi István, Soós József, Spániel Vince, Strompf László, Szabó Ferenc (Szekszárd), Szabó József, Szabó Batancs István, Szakács Ödön, Szarvas Arnold, dr. Szántó Kálmán, dr. Szántó Zsigmond, Szemerjay Károly, Szentimrei István, Szeőke Kálmán, Szeremley Barna, Székely Károly, dr. Szidarovszky János, dr. Szilády Zoltán (7 K), Szontagh Gusztáv (6 K), dr. Szőts Gyula, Szurmay Lajos (5 K), Szücs Lajos, Takács József, Fester Kálmán, Thurzó Ferenc, Tiber Ágost, Tolnai Artur, Tuczy János, Ujvári Mihály, Vadai Ferenc, Valló Vilmos, dr. Vass János, dr. Verő Leó, dr. Veszprémi Vilmos, Végh János (2·50), Végh Kálmán, Wigand János (I.), Wolfner József, Wollek Géza, Zalai Mihály, Zalka Zsigmond, dr. Zoltványi Irén, dr. Zsigmond Ferenc (6 K).

1914/15-re: Gebe Mihály, Grábler Ida (2 K), dr. Mattyasovszky Kasszián, Roth Márton (3 K), dr. Szántó Kálmán (I.), Szemerjay Károly, dr. Zsigmond Ferenc (2 K).

Előfizettek:

1913/14-re: baróti polg. isk., békési főgimn., debreczeni főreálisk., esztergomi r. k. főgimn., homonnai f. keresk. isk., késmárki ev. líceum, kőszegi polg. isk., lévai főgimn., nyitrai főgimnázium., pancsovai főgimn., sátoraljaújhelyi főgimn., szegedi kegyesr. főgimn., zentai főgimn., Zeidner H., Kilián Fr.

1914/15-re: szabadkai főgimn.

Budapest, 1914 április 22.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

Vidéki úri család a jövő iskolai évtől kezdődőleg feltétlenül megbízható, kitünő ajánlatokkal bíró

középiskolai képzettségű tanárt

keres a gimn. felsőbb osztályait végző tanuló mellé. Előnyben részesül az, aki kellő gyakorlattal és német-francia nyelvismerettel bír. Ajánlatokat B. L. jelzéssel a kiadóhivatal továbbit.

Pályázat.

A hajduböszörményi ref. Bocskay-főgimnázium igazgatótanácsa pályázatot hirdet egy ***magyar-latin*** rendes tanári tanszékre. A megválasztott tanár évi rendes javadalmazása 2400 kor. törzsfizetés, 5 ízben 200—200 kor. ötödéves korpótlék s lakáspénz fejében a mindenkori törzsfizetés egynegyed része, továbbá a nem állami tanárok részére miniszteri rendelettel megállapított fizetéskiegészítés és családi pótlék az 1912. XXXV. t.-c. értelmében. Pályázhatnak prot. vallású okleveles tanárok, akik a hajduböszörményi ref. Bocskay-főgimn. igazgatótanácsához címzett kérvényüket f. évi ***június hó 10-ig*** a főgimn. igazgatóságához küldjék be. A kérvényhez melléklendők: a pályázó korát, vallását, végzett tanulmányait, eddigi alkalmaztatását, családi és egészségi állapotát, teljesített katonai kötelezettségét feltüntető okmányok. A megválasztott a tanári nyugdíjintézet kötelezett tagja s állását 1914 szeptember hó 1-én tartozik elfoglalni. Más középiskolánál eltöltött rendes tanári évek a korpótléknál beszámíttatnak. Kelt a hajduböszörményi ref. Bocskay-főgimn. igazgatótanácsának 1914. év május hó 5-én tartott üléséből.

Somossy Béla főgondnok, az igazgatótanács elnöke.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

XLVII. évfolyam. *20. szám.* *1914. június 18.*

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI

TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY

IDEIGLENESEN SZERKESZTI

DR MARCZINKÓ FERENC

TARTALOM:

Egyesületi élet. Közgyűlési meghívó. (873. l.) — Igazgatósági ülés. *Dr. Marczinkó* Ferenctől. (874. l.) Szepesi kör. *Noszky* Jenőtől. (875. l.) — Pozsonyi kör. *Dr. Magyar* Győzőtől. (879. l.) — Kolozsvári kör. *Nagy* Jenőtől. (881. l.) Debreczeni kör. *Dr. Bessenyei* Lajostól. (882 l.) — *Javaslatok és tanulmányok.* Elvi megjegyzések a történelmi oktatás reformjához. *Dr. Dékány* Istvántól. (885. l.) — Az ifjusági önképzőkörök az antialkoholizmus szolgálatában. *Walló* Alberttől. (891. l.) — Francia irodalmi módszer. *Loisch* Jánostól. (896. l.) *Könyvek és lapok.* Bergson-Dienes: A nevetés. *Dr. Sas* Andortól. (902. l.) *Kornis:* A pszichológia és logika elemei. *V. S.*-től (907. l.) — *Thomas:* Nevelés a családban. *Dr. Nagy* Józseftől. (908. l.) — Giordano Brunó párbeszédei. *Péter* Páltól. (909. l.) — Schuschny: Iskola és egészség. *Dr. T. Ö.*-től. (910. l.) Szele: Német stílusgyakorlatok. *Haszler* Károlytól. (911. l.) — Kemény: L'enseignement Internationale. *b. j.*-től. (910. l.) — Schlandt: Deutsch-magyarisches Sprichwörter-Lexikon. *Szőts* Gyulától. (912. l.) — Beküldött könyvek és lapok. (913. l.) — Krónika. T. Ö. és Á. S. O. E. *Németh* Józseftől. (914 l.) A kereskedők és az iskolaügy. Hajókirándulások. (916. l.) — Boszniába kirándulók figyelmébe. *Dr. Benisch* Arthúrtól. (916. l.) — Közgyűlési tudnivalók. (918. l.) — Tanulók nyaralása. (919. l.) — Áthelyezések. *Gyászrovat.* (Erdődi Gáspár, Sirokai Bertalan, Dr. Nyiredy Géza. 919. l.)

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, II., ÁLDÁS-UTCA 4.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1914

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

legujabb kötete

a magyar irodalom bravuros elbeszélője és élesszemü megfigyelőjének müvészi novelláit tartalmazza.

Egy kötet ára:

korona 1·90

KÓBOR TAMÁS:

COGNAC-IDILLEK

NOVELLÁK. •• (382 oldal.)

Eddig megjelentek:

KÓBOR T.: Komédiák. Nov. — **BIRÓ LAJOS:** Glória. Nov. — **BALZAC:** A szamárbőr. Reg. — **ZOLA:** Pascal orvos. Reg. — **DICKENS:** Két város. Reg. — **ANATOLE FRANCE:** A Pinguinek szigete. Reg. — **CSEHOV:** Az orvos felesége és más novellák. **BÖLSCHE:** Szerelem az élők világában. Két kötet. — **TOLSZTOJ:** Hadzsi-Murát. Regény. Az ördög. Elb. — **VOSS RICHÁRD:** A költő és az asszony. Regény. — **TÓTH BÉLA:** A boldogasszony dervise. — **MAUPASSANT:** Egy élet. Reg. **C. F. MEYER:** A barát násza és egyéb novellák. — **HELTAI JENŐ:** Hét sovány esztendő és más elbeszélések. — **GEIJERSTAM:** Az öcsike. Az örök rejtély. Két regény. — **ANATOLE FRANCE:** Az istenek szomjaznak. Regény. — **GABRIELE D'ANNUNZIO:** A tűz. Reg. — **MURGER:** Bohémvilág. Regény. — **J. V. JENSEN:** D'Ora asszony. Reg. — **SZINI GYULA:** A rózsaszínű hó. Nov. — **VICTOR HUGO:** A párisi Notre Dame. Reg. Két köt. — **SUDERMANN:** Egyszer volt... Regény. — **GORKIJ:** Az anya. Társadalmi reg. — **KELLERMANN:** Az alagút. Regény. — **H. HEIJERMANS:** A vörös kalóz. Regény. **MÓRICZ ZSIGMOND:** Kerek Ferkó. Regény. — **SCHNITZLER ARTUR:** Guszti hadnagy. Elbeszélések. — **MAUPASSANT:** Horla és egyéb elbeszélések.

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ. Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

XLVII. évfolyam. 20. szám. 1914. junius 18.

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETI KÖZLÖNY.

Az egyesület hivatalos ügyeiben minden irat
SAJÓ SÁNDOR
főtitkárhoz küldendő, VIII., Eszterházy-utca 14. sz. alá.

Ideiglenesen szerkeszti
Dr. MARCZINKÓ FERENC
I. Városmajor-utca 72.

Az egyesület anyagi ügyei, valamint a lap kiadását illető ügyek
MÜLLER JÓZSEF
pénztárnok (II., Áldás-u. 4.) hatáskörébe tartoznak.

Előfizetési díj egy évfolyamra 8 korona. — Évi tagdíj 8 korona.

Megjelenik a nyári szünetet kivéve, minden 2-ik csütörtökön.

EGYESÜLETI ÉLET.

AZ ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLET

1914. évi július hó 2-án és 3-án

Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében

tartja

XLVIII. ÉVI RENDES KÖZGYŰLÉSÉT

a következő rend szerint:

Július 2-án, csütörtökön

reggel 8½ órakor *igazgatósági ülés;* 9 órakor *választmányi ülés*, 9½ órakor *közgyűlés.* Ennek napirendje:

I. *Négyesy László* elnök megnyitó beszéde.
II. Üdvözlések.
III. Intézkedés a választmányi tagok választása ügyében; szavazatszedőbizottság kiküldése.
IV. Előadások:
1. *Schneller István* (Kolozsvár): előadása a középiskola reformjáról és annak egyik lehetőségéről.
2. *Mikola Sándor* (Budapest): A természettudományok szerepe a középiskolai oktatásban.
3. *Dr. Sárkány Loránd* (Dés): A középiskolai reform néhány kérdésének statisztikai megvilágítása.

— Délután 6 órakor a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Egyesület közgyülése.

Július 3-án, pénteken

délelőtt 9 órakor a közgyűlés folytatása.

I. Hivatalos jelentések:
1. *Sajó Sándor* főtitkár évi jelentése.
2. *Müller József* pénztáros jelentése.
3. *Rados Ignác* jelentése a segítőalapról s a fürdőkonviktusról.
4. A számvizsgálóbizottság jelentése.
5. Költségvetés 1914/15-re.
6. Az előző napi választás eredményének kihirdetése.

II. Előadás:
1. *Sajó Sándor:* Stílustanítás.

III. Közgyűlés után: az *új választmány* megalakulása; az *igazgatóság* megválasztása.

Igazgatósági ülés.

Az Egyesület igazgatósága f. évi június 4-én *Négyesy László* elnöklete alatt ülést tartott. Jelen voltak: *Gaal Mózes* alelnök, *Sajó Sándor* főtitkár, *Lévay Ede* szerkesztő, *Müller József* pénztáros, *Marczinkó Ferenc* titkár, *RátzLászló*, a segélyalap elnöke, *Rados Ignác*, a segélyalap pénztárosa, *Usetty Ferenc*, a fürdőkonviktus intézője, *Balog Mór*, *Baumgartner Alajos*, *Mikola Sándor* igazgatósági tagok.

Az igazgatóság elhatározta, hogy a folyó évi közgyűlés Budapesten, július 2-án és 3-án, a Magyar Tudományos Akadémiában lesz s egyúttal megállapította a közgyűlés napirendjét. Az igazgatóság foglalkozott *Imre Sándor*nak régebben tett azon indítványával, hogy az egyesület fennállásának 50 éves jubileumára irassa meg a történetét. Ez irányban a közgyűlésnek javaslatot fog tenni. *Ries Ferenc* alelnöknek a Közlöny 17. számában megjelent alapszabálymódosító tervezetét illetőleg az igazgatóság úgy határozott, hogy az igazgatóság mandátumának lejárására való tekintettel, nem tartja magát hivatottnak az alapszabálymódosítás irányítására s az időt sem tartja alkalmasnak az alapszabályok gyökeres megváltoztatására. Ennek a fontos kérdésnek előkészítését a jövő igazgatóságra és választmányra hagyja. A közgyűlésen választandó választmányi tagok jelölésére az igazgatóság jelölőbizottságot küldött ki, melynek tagjai: *Gaal Mózes*, *Balog Mór*, *Lévay Ede*, *Marczinkó Ferenc*.

Új tagokul jelentkeztek és fölvétettek: dr. *Schvarz* Benjamin budapesti VII. ker. (Barcsay-u.) főgimn. hittanár (aj. Gesztesi Gyula és Müller László), *Erődi* Béla nagyváradi prem. főgimn. tanár (aj. Kovács J. Kandid), *Jurkovich* Viktor ujpesti áll. főgimn. tanár (aj. Lengyel Károly), *Grosz* Artúr jászberényi áll. főgimn. tanár, *Pais* Dezső ceglédi áll. főgimn. tanár, *Gaal* László

nagykőrösi ref. főgimn. tanár, *Klein* Gyula kecskeméti ref. főgimn. tanár (valamennyit aj. a Budapestvidéki kör). Kilépését visszavonta *Heim* Ádám ceglédi áll. főgimn. tanár.

Kilépését bejelentette 4 tag. Az igazgatóság az alapszabályokban körülírt fenntartással a kilépéseket tudomásul vette.

Tagjaink közül meghaltak: dr. *Prónai* Antal és *Seress* Gyula. Az igazgatóság mély részvéttel vette tudomásul.

Müller József pénztáros jelentette, hogy az egyesület eddigi bevétele 26.617·53 kor. Kiadása 23.034·87 kor. Pénztári maradvány: 3582·85 kor. Az igazgatóság a jelentést tudomásul vette.

Rados Ignác jelentette, hogy a segélyalapból újabban két tagtársunk özvegye kért segélyt. Az igazgatóság tekintettel arra, hogy mindkét folyamodó már ez évben kapott az alapból, a kért segítséget 80—80 koronát a következő év terhére utalta ki.

A Balneológiai Egyesület a fürdőkonviktusnak 200 koronát küldött. Az igazgatóság az adományt hálás köszönettel fogadta.

Dr. Marczinkó Ferenc.

Szepesi kör.

Az O. K. T. E. szepesi köre május 18-án Késmárkon tartotta rendes tavaszi gyűlését.

Jelen voltak: Berzeviczy Béla (Igló), Breznyák János, Kordeván Károly, dr. Magyar Emil, dr. Győrffy István, dr. Haltenberger Mihály. Mirkva János (Lőcse), Wágner János, Tóth Kálmán, Fankovich Tibor, Harsányi Sándor (Podolin), Belóczy Sándor, Baradlai Bertalan, Füleky Béla, Márki Dénes, Bruckner Ottó, Bene Brunó, Bruckner Károly Binder Jenő, Báthory Andor, dr. Banczik Samu, dr. Hronyecz György, Gaal Pál, Gotthardt Kornél, dr. Lipták János, Mikolik Imre, Noszky Jenő, Szokol Károly, Puchalla Jenő, Weiner Róbert (Késmárk).

Bruckner Károly elnök megnyitván a gyűlést, lelkes beszédben üdvözölte a megjelenteket. Napirend előtt jelentette, hogy az elmult gyűlés óta beléptek a körbe, illetőleg az egyesületbe a hét podolini kollégán kívül, akiket már bejelentett a legutóbbi választmányi gyűlésen, Katona Mária és dr. Vendl Mária lőcsei felsőbb leányiskolai tanárnők, továbbá Fábry Géza és Martinecz Ferenc lőcsei főreáliskolai tanárok f. é. szept. 1-től kezdődőleg. Ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a körnek és az egyesületnek tagjai 77-en vannak, ennélfogva három választmányi tagot kell kiküldeni az egyesületbe.

Jegyző indítványára elhatározta a kör, hogy a választmányba az eddigi választmányi tagokat küldi ki, úgymint: *Bruckner Károlyt* (Késmárk), *Kalmár Eleket* (Lőcse) és *Bruckner Győzőt* (Igló) és erről a központot értesíti.

Elnök jelentette, hogy a kör tagjai a rosszakaratúlag megrágalmazott Mirkva János ügyében a mult gyűlésen egy akciót határoztak el, amely azóta keresztülvitetett s amelyben neki teljes elégtételt szolgáltattak.

Jelentette továbbá, hogy a Pestvidéki tanári kör megalakult és hogy a régi vezetőség mellett való állásfoglalását is bejelentette.

A szepesi kör üdvözölte az új testvérkört és sikert kívánt kifejtendő munkásságához; azonban az ajánlott állásfoglalás tárgyalásába nem mehetett bele; hisz mindenkinek saját egyéni meggyőződésére kell hallgatni és saját felfogása szerint kell szavaznia, tehát efölött napirendre tért.

II. Bruckner Károly volt az első előadó. *A középiskola reformjáról* szóló részletes előadását, melyet május hó 13—14-én a beszterczebányai tankerületi igazgatói értekezleten tartott s melyet a kerületi középiskolák tanári testületeinek véleményes felterjesztéseinek felhasználásával készített s amely úgyis egész terjedelmében meg fog jelenni a kiadandó értekezleti jegyzőkönyvben, csak főbb vonásaiban domborította ki és a végső konklúziókat pontozatokba foglalva terjesztette elő a következőben, kérvén a kör tagjait, hogy észrevételeiket tegyék meg az egyes pontozatokra, hogy végül azután a kialakult véleményt összegezni lehessen:

Javaslat a középiskolai reformhoz.

1. A középiskola reformja szükséges és olyan legyen, hogy az iskolát közelebb hozza az élethez.

2. Az egységes középiskola helyett egységes jogosítású iskolatípusok állíttassanak fel. Egyelőre a következő három: *a)* a humanisztikus gimnázium a klasszikus és német, esetleg még francia nyelvvel, *b)* a reálgimnázium, a latin, német, francia és esetleg még egy más modern nyelvvel, *c)* a reáliskola, német, francia, angol és esetleg más modern nyelvvel. Utóbbi két iskolatípus a reáliák erős térfoglalásával.

3. Az érettségi vizsgálat csak a felsőbb tanulmányokra képesítsen.

4. Állíttassék fel a hét vagy nyolcosztályú polgári iskola amely a nem főiskolai tanulmányokhoz kötött pályákra képesít.

5. Az osztályok túlzsúfoltsága megszüntetendő. A numerus clausus az alsó négy osztályra 40-ben, a felsőbb négy osztályra 30-ban állapíttassék meg.

6. Az összes középiskolákban az alsó négy osztály tantárgya és tananyaga egységes, azzal a különbséggel, hogy a reáliskola harmadik és negyedik osztályában a latin helyett a francia lép.

7. A történelem minden középiskolában egyforma óraszámban és beosztással taníttassék.

8. A földrajznak több óraszám és osztály jusson és legalább a két felsőbb osztályban taníttassék.

9. A kémia a gimnáziumban ismét bevezetendő.

10. A matematikában a függvénnyel kapcsolatban az infinitesimális számítás elemei is taníttassanak.

11. A rajz a gimnázium tantárgyai közül ne töröltessék.

12. Szükség esetén a kilenc osztályú középiskola állíttassék fel, vagy emeltessék a felsőbb osztályokban az óraszám.

Az új tanterv készítésénél az anyag erős megrostálása mellett a tudományok mai álláspontja és a mai élet követelményei veendők figyelembe.

13. A reform bevezetése, illetőleg új típusú középiskolák felállítása csak fokozatosan történjék, miközben a tanárképzés is megreformálandó.

14. A tanárság sérelmei orvoslandók, mert csak a megelégedett tanár tud megfelelni teljesen nemes hivatásának.

Belóczy Sándor, a kereskedelmi iskola mintájára egységes számban óhajtaná a numerus clausust, a kör többsége azonban az eredeti propozíció mellett foglalt állást.

Tóth Kálmán és többen különösen az újabbkori történettanítás kiterjesztése mellett foglaltak állást.

Nagyobb vita volt a földrajz tanításnál, ahol a jelenlevő szaktanárok kifejtették, hogy mennyire helytelen az egyes tárgyaknak, így nevezetesen a földrajznak is egyes osztályokból való kihagyása, mely az egész tanítást illuzórikussá teszi s ettől a tervezet sem akar elállni. Az előadó kijelentésére, hogy ez csak a gimnáziumokra szólna, a reálgimnázium és a reáliskolában pedig teljes volna a földrajz, a szaktanárok a részletekre is kiterjeszkedően érveltek.

A 12. pontnál is nagyobb vita folyt és a végső konklúzió az volt, hogy ha a legfelsőbb osztályokban fel is emeltetik az óraszám, de az alsóbb osztályokban okvetetlenül leszállítandó, hogy a természetes fejlődésmenet, ami most nincs meg, meglegyen s különösen a kisebb gyermekeknél észlelhető túlerőltetés megszüntettessék; ezzel kapcsolatban a házimunkák mennyisége is csökkenjen.

A 13. pontnál a fokozatos bevezetés úgy értendő, hogy a reform egész vonalon, de csak az első osztálytól kezdve lépne életbe, nem pedig csak egyes próbaintézetekben egyszerre minden osztályban, mert egyrészt ilyen átmenetnélküli kísérletnek nem lehet helye, de másrészt a mai rendszer mindenképen megérett már a kiküszöbölésre.

A 14. pontot minden reform alapföltételének tartja a kör.

A különböző iskolatípusokat arányosan, illetőleg egyenletesen kell elhelyezni és arra kell törekedni, hogy oly helyeken, ahol csak egy középiskola van, lehetőleg a középtípus létesíttessék.

Végül pedig a tényleg működő tanárság közreműködése és hozzájárulása nélkül alkotott és életbeléptetett reform nem lehet életképes, mert az elmélet emberei képtelenek tisztán látni, mikor modern praktikumról van szó, már pedig ez elsősorban praktikus kérdés.

A kör az előadónak elaborátumáért és érveléseiért köszönetet mondott.

III. Dr. Győrffy István *Torz lucfenyőtoboz* című szabad előadásában olyan tobozokat mutatott be, melyek pikkelyei — lefelé görbültek s melyeket először dr. Mágócsy professzor ismertetett hazánk területéről (Növénytani Közl. IV. 1905. 100 l.). Előadó Lőcse környéken számos ilyent talált s egyben felhívta a figyelmet rá és kér minden érdeklődőt, elsősorban a természetrajzszakos kartársakat, hogy legyenek segítségére a megfigyelésben, vajjon tényleg a fagy hozza-e létre ezeket a rendetlenségeket, hogy megfigyelésének anyagával együtt

azután dr. Mágócsy professzornak rendelkezésére bocsáthassa eme érdekes tudományos kérdést esetleg megfejtő adatokat.

A kör az előadónak köszönetét tolmácsolta érdekes fejtegetéseiért és felhívta tagjait és minden érdeklődőt, hogy alkalomadtán hozzájáruljanak ezekhez a tudományos megfigyelésekhez.

IV. A következő előadó dr. Haltenberger Mihály lőcsei főgimnáziumi tanár *Szepes vármegye geografiai monografiája* címen bemutatta azon tanulmánytervezetet, mely szerint a vármegye geografiai monografiájának készülnie kellene. Nagy baj — úgymond —, hogy az Országos Monografia Társaság vállalkozásában megjelent vármegyék és városok monografiái nagyon is egyhangúak, tisztára történelemízűek s nagyon bőven foglalkoznak teljesen érdektelen lokális jelentőségű dolgokkal, melyek pedig sehogy sem illeszthetők bele egy tudományos monografia keretébe. Sokkal inkább modern nézőpontok szerint kellene megvilágítani a vármegyéket s városokat s e cél részbeni elérésére föltétlenül alkalmas volna a *geografiai monografia*, mely szerint figyelmünkre méltatnók úgy a Szepesség természeti viszonyait, mint az ember és a föld életjelenségei közti szoros kapcsolatot s e kapcsolatnak megnyilvánulásait. Dr. Haltenberger szerint tehát külön foglalkoznék a vármegye geografiai monografiája a vármegye fizikai földrajzával s külön az antropogeografiájával. Az *első főrészben* a Szepesség topografiája, geológiája, morfológiája, fiziografiája, klimatológiája s biogeografiája szerepelnének mint önálló fejezetek, míg a *második főrész* a vármegye rövid történeti áttekintését előrebocsátva, behatóan foglalkoznék annak etnografiájával, települési és gazdasági földrajzával, nemkülönben a közlekedési földrajzzal s kartografiával. — Minden egyes fejezet tárgyalásánál a geografiai nézőpont volna az irányadó, minduntalan tehát a modern geografus szemüvegén keresztül tekintenők úgy Szepes vármegye földrajzi helyzetét, függőleges tagoltságát, hidrografiáját, mint annak geológiai felépítését, a térszíni formákat, az egész terület fejlődéstörténetét, éghajlati viszonyait, növény- és állatformációit, nemkülönben antropogeografiai kérdéseit, amint ezeket fentebb is érintettük.

Szepes vármegye ilyetén monografiája föltétlenül tudományos értékkel bírna s méltó helyet biztosíthatna magának a tudományos világirodalomban.

Az előadáshoz hozzászóltak dr. Győrffy és Noszky Jenő, kiemelve, hogy az előadó tervezete oly nagyszabású munkaprogrammot ölel fel, hogy arra még évtizedek részletkutatása szükséges és számos ember speciális irányban való munkája, hogy ez a munka, amely azonban a maga nemében szinte páratlan munka lenne, létesülhessen.

A kör az előadónak úttörő munkájáért köszönetet mondott.

V. *Förster Rezső* indítványozta, hogy kívánatos volna, ha az igazgatók közreadnák közlönyünkben azokat a nyugdíjazási elintézéseket (esetleg név nélkül), amelyek olyan tanárokra vonatkoznak, akiknek több iskolafajnál s esetleg másféle múzeumi, levéltári stb. eltöltött szolgálatuk volt, mert itt sok anomália szokott történni és a

minisztériumban azt mondták, hogy ilyen esetben legjobb és legbiztosabb argumentum a precedensre való hivatkozás.

A kör tehát felkéri az egyesület elnökségét eme közérdekű dolog szorgalmazására az igazgatóknál, illetőleg már előre is az igazgató kartársakat ennek közlésére.

Dr. *Haltenberger Mihály* indítványozza, hogy kérje fel a kör az egyesület elnökségét, illetve az igazgatókat, hogy a tanárok névsoránál egészítsék ki az adatokat azzal, hogy az illetőnek szakképesítését is közöljék, ez az érintkezést és egyes pedagógiai szempontok figyelembe vételét is nagyon megkönnyítené.

A kör ehhez hozzájárulván, felkéri az összes igazgatókat eme pár szóból álló adat közlésére az Értesítőkben.

Noszky Jenő indítványozta, hogy a szepesi kör lépjen érintkezésbe a liptói tanársággal, hogy egyesülve, mint szepes-liptói kör működjünk és így szorosabban, nagyobb számbeli és erkölcsi súllyal munkálkodhassunk a tanárság és a kultúra javára.

A kör elfogadta az indítványt és megbízta az elnökséget a tárgyalásokkal.

VI. Tisztújításra kerülvén a dolog, a lőcsei kartársak azon meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy a mai viszonyok közt célszerű, hogyha a vezetés egy függetlenebb helyen van, azért indítványozzák, hogy most erre való tekintettel eltekintve a váltakozó rendszer szokásától, a Lőcséről választandó vezetőség helyett, ez a lőcsei kartársak óhaja, maradjon meg az eddigi vezetőség, erre a ciklusra is, talán addig a viszonyok jobbrafordulnak. Többek hozzászólása után a kör így határoz s ennélfogva a szepesi kör elnökévé újból Bruckner Károly késmárki líceumi igazgató, jegyzővé Noszky Jenő, pénztárossá dr. Hronyecz György líceumi tanárok választattak meg.

Más tárgy nem lévén, elnök a gyűlést berekesztette.

Noszky Jenő.
e. i. jegyző.

Pozsonyi kör.

A Pozsonyi Tanári Kör f. é. május 20 án Albrecht János főigazgató elnökletével felolvasó-ülést tartott, melyen *dr. Dobai János*, kir. kath. főgimn. tanár: »*A latin nyelvi tanítás reformkérdése*« című dolgozatát mutatta be. A felolvasó mindenekelőtt a klaszszikus nyelvtanítás ellen irányuló támadások mélyebben fekvő okát vizsgálta. Általános történeti áttekintést adva a modern filozófiai irányokról, a materializmus által a gyakorlati életben nagyban elősegített »hasznossági«, vagyis utilitarisztikus irányzatban találja meg a latin tanítás ellen irányuló erős és a nagyközönség által annyira felkapott támadások alapokát. A szerző az idealisztikus filozófiai irány alapjára támaszkodva kifejti, hogy a klasszikus nyelvi tanítás mily fontos *eszköz*, mellyel fejlesztjük a gyermek formaérzékét,

logikai absztrakt gondolkodását, mindenekelőtt pedig fontos és igazán alapvető eszköz az altruisztikus irányú, nemes célokat és ideálokat kitűző tanításban és nevelésben.

A felolvasó lelkes híve a nyolc évig tartó latin tanításnak, mely szükséges idő ahhoz, hogy fővonásaiban a klasszikus műveltség hű képét adjuk. A hat, vagy a négy évig tartó klasszikus nyelvi tanítás csak kompendiumszerű rövid vázlatot nyújthat, nincs alkalom és idő az igazi tartalom és mélység megismertetésére. A szerző nem híve annak a törekvésnek, mely a némettel akarja kezdeni a gimnáziumi nyelvi taníást a latin nyelv háttérbe szorításával, mert itt is fenn fognak állani azon nehézségek, melyek a kezdő latin tanításnál szerepelnek. Ezután a felolvasó a mostani rendszer akadályait sorolja fel. A fődolog, hogy a nevelés és tanítás céljait illetőleg a szülő, társadalom és a tanár együtt érezzen és közösen munkálkodjék. Meg kell szüntetni a túlzsúfoltságot, mert 60 tanulót bárminő nyelvre kérdezgető módszerrel tanítani nagy anomália. Ezután a szerző az igazi tanár képét rajzolja meg nagy lelkesedéssel, kit kell hogy minden tettében a nemes idealizmus, gyermekszeretet és tudományszeretet vezéreljen.

Végül a tanárképzés módozatairól beszél, melynél egyik sarkalatos elve, hogy a jövő tanáraival elsősorban az iskolai klasszikusokat ismertessük meg a maguk mivoltában s tudományuk minden ágában adjunk nekik enciklopedikus jellegű, összefüggő s a fődolgokról alapos biztosságú tudást.

Az előadás élénk eszmecserét keltett. Elsőnek *Zala Miksa* szólt hozzá, aki a filozófiai irányok feltüntetését tévesnek tartja; meggyőződése továbbá, hogy az eszmék közlésének legfontosabb eszköze az anyanyelv s a klasszikus nyelv ehhez felesleges.

Pirchala Imre szerint a latin nyelv kiküszöbölése káros s ezt a felolvasó meggyőzőleg bizonyította.

Hirschmann Nándor elismerőleg szólt a temperamentumos előadás sok helyes pedagógiai megfigyeléséről, különösen a tanár ideáljának jól megrajzolt képéről.

Arató Frigyes a bevezető rész ellen szólalt fel, ahol az előadó morálfilozófusnak mutatkozik be, de egyáltalában nem szerencsésen; ez a része a munkának egyoldalú, irányzatos. A tanárok klasszifikálását sem tudja helyeselni. Az egységes középiskola híve.

Kuntner Róbert szintén az egységes középiskolának híve s ennek közgazdasági irányúnak kell lennie. Az alsó négy osztályban nincs helye a latinnak, elég azt azután tanulnia annak, akinek éppen szüksége van reá. Svájcban ez már megvan.

Szmidzsár Géza idézetekkel bizonyítja, hogy nemcsak a filozófusok, hanem a pedagógusok is lebecsülik a klasszikus nyelvek értékét, képző erejét.

Dr. Schiff József hangsúlyozza a tanárképzés reformját. Az előadó felvilágosító és védekező szavai után az elnök azon kijelentéssel fejezte be a vitát, hogy minél többször lenne a körnek alkalma ily felolvasást hallania.

A következő pontja volt a tárgysorozatnak a *központi választmányi tagok* kiküldése Vargha Iván titkár indítványára újólag az eddigi választmányi tagokra bízta a kör képviseltetését.

Végül a *közgyűlést előkészítő jelölőbizottságba* a kör Zala Miksa elnöklete mellett kiküldötte dr. Császár Mihály, dr. Danninger József, dr. Jeszenszky István, Krausz Vilmos, Márton Jenő és Szmidzsár Géza tagokat.

Dr. Magyar Győző,
köri jegyző.

Kolozsvári kör.

Május hó 23-án tartotta a kör VIII. felolvasó ülését.

Márki Sándor elnök mindenekelőtt dr. *Farkas* Lajos egyetemi tanárról emlékezik meg tanári működésének 45 éves jubileuma alkalmából, aki egész életében sohasem szakadt el a tanítás többi ágától, sem az elemi oktatástól, sem a középiskolától. Kívánatosnak tartja, hogy az ünnepélyen a kör is résztvegyen üdvözletével. Ehhez a kör készséges örömmel járul hozzá s megbízza az elnököt, hogy ezt végrehajtsa.

Az elnök bejenti, hogy Czegléd székhellyel egy újabb kör alakult, amely átiratot intézett körünkhöz az alapszabályok módosítása tárgyában. A kör az újonan megalakult Budapest-vidéki kört szívesen üdvözli, szolgálatait neki felajánlja.

Az alapszabályok módosítását kívánatosnak tartja, de a maga részéről az év vége miatt most már nem tartja lehetségesnek az alapszabályok átdolgozását. Az átirat többi része lényegileg megegyezik körünknek ebben a kérdésben elfoglalt álláspontjával s így erre a pontra a kör szintén nem terjeszkedik ki.

Ezután *Bagossy* Károly dési állami főgimnáziumi tanár tartotta meg előadását »A középiskolai tantervújításról«

Felolvasásában részletesen foglalkozik a tanterv módosításával mindkét iskolai típusra, a gimnáziumra éppen úgy, mint a reáliskolára vonatkozólag. Kifejti minden egyes tantárgynak helyét, szerepét az új iskolai típusokban.

Az előadáshoz dr. *Csengeri János* szólott hozzá, hangsúlyozván, hogy többféle iskolatípust teremteni, tekintettel az életkörülményekre, csakugyan szükséges. De semmiesetre sem lehetséges, hogy egy iskolatípussal minden igényt kielégítsünk, mert így semmiesetre sem teremthetünk életképes iskolát. Nekünk az élet követelményeinek megfelelően tulajdonképen 3 iskolatípusról kell gondoskodnunk. Meg kell teremtenünk az igazi humanisztikus, klasszikus gimnáziumot, amelyben a klasszikus nyelveknek minden osztályban helyet kell adni elejétől végig.

E mellett gondoskodnunk kell az átmeneti ú. n. reálgimnáziumról, amelyben a latint esetleg a III. osztályban lehetne kezdeni.

S végül teremteni kellene egy teljesen reális jellegű középiskolát latin és görög nélkül. Ezzel a három típussal ki volna elé-

gítve minden igény, meg volna a tökéletes klasszikus jellegű és a tökéletes reális jellegű iskola s a kettőt áthidalná az a felemás intézet, amelyben mindkét iskolának érdekeltsége képviselve volna.

Az elnök ezután úgy az előadónak, mint a hozzászólónak elismerő köszönetét fejezi ki a kör nevében.

Ez után *Kovács* Dezső ref. koll. igazgató számolt be a cserkészőrszem-mozgalom érdekében tartott érdekes, tanulságos előadásról, melyet Tas József főtitkár tartott meg kb. 2000-nyi hallgatóság előtt.

A előadásnak tiszta jövedelmére nézve (85·10 K) úgy intézkedett a kör, hogy azt mindaddig kezeli, amíg a helyi csapatok megalakulnak, majd azután azok között egyenlő arányban fogják szétosztani.

Második tárgya a felolvasó ülésnek *Kovács* Dezső rövid ismertetése volt az iskolai mozgószínházról.

Tudvalevő dolog, hogy a gyermekeket érdekli a mozgószínház, s így az elméleti oktatást igen eredményesen lehet a mozgóképes előadásokkal kiegészíteni. A Magyar Tanítók Házában már megkezdték az ilyen fajta előadásokat, amelyekről a legnagyobb elismeréssel szólanak. Nekünk is meg kellene próbálni az ilyen előadásokat csekély beléptidíj ellenében. Dr. Janovics Jenő a kolozsvári nemzeti színház igazgatója és a szinkör-mozgó tulajdonosa készséggel áll e tekintetben rendelkezésünkre.

A kör örömmel üdvözli az eszmét, bizottságot küld ki Kovács Dezső elnöklete alatt a terv kidolgozására.

Ezek után megköszönve az előadók lelkes fáradságát, az ezidei előadások sorozatát bezárja.

(Kolozsvár) *Nagy Jenő*,
köri jegyző.

Debreczeni kör.

A debreczeni tanárkör május 23-án tartotta meg a tagok élénk részvétele mellett ez iskolai évben az utolsó gyűlését.

Dóczi Imre elnök szíves szavakkal üdvözölte a megjelent tagokat, a gyűlést megnyitotta és a mult ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után felkérte dr. *Szabó Márton* ref. főgimn. tanárt előadásának a megtartására.

Felolvasó »*A történettanítás reformjáról*« cím alatt értekezett. A történelem az iskolában politikai történet, amely csak a közvetlen hatalmi szervek ténykedéseivel foglalkozik s a művelődéstörténeti részletek jobbára csak arra valók, hogy egy-egy ú. n. fényes korszakot vagy nagy uralkodót (Nagy Károly, Mátyás) ezzel is feldíszítsünk. A legtöbb tankönyv még külsőleg sem érezteti a kulturális fejlődésnek a politikai eseményekkel való összefüggését, mert ha vannak is benne ilyen részletek, külön fejezetben vannak. A gazdasági állapotokról, munkaszervezetről stb., még mutatóba sem igen jut semmi. — Ezen egyoldalú történelemmel szemben most éppen

abban a nagy kulturális körben megyen végbe az átalakulás, amelynek közvetlen hatása alatt állunk mi. A *Lamprecht*-féle nagyszabású történelmi kutatás és munkásság eredményeiben látja a jövő történelmi tudását, ehhez kell tehát alkalmazni az iskolai történelmi tanítást is. A tanítás anyaga tehát az összes gazdasági, társadalmi és intellektuális tényezők együtthatója lesz. Ebből önként következik a jelenkori társadalmi állapotok és törekvések ismertetésének a szüksége.

Ez annyira természetes, hogy most is nyilván az a félelem tartja vissza ettől a tanítást, hogy pártpolitikai állásfoglalásra késztet, szóval nem tudományos ismeretet közvetítő tanárok, hanem pártemberek szólnak majd a tanteremben. Ha e fejlemény csakugyan kikerülhetetlen volna, ő is azt mondaná, *ne tegyük*, mert a prozelitaszerzés nemcsak az iskola nemes feladatának megcsúfolása, hanem egyszersmind a szabadság ellen elkövetett bűn volna. De hogy nagyon is elkerülhető, arra a leghathatósabb bizonyítékok közkézen forognak. Utal például volt tanárának, Márki Sándor történetírónak a Pesti Napló 1914 január 1-iki számában megjelent közleményére, melyben bár egy izgató és pártpolitikai szempontból erősen élére állított kérdést, a képviselőházi kavarodás történetét 1913 december végéig állította össze, de nem hiszi, hogy abból magából még csak azt is meg tudná állapítani valaki, milyen politikai pártállású ember Márki? Igaz, a történelem tanárának volna legtöbb alkalma a politikai toborzásokra, de éppen a történelmi tanár hivatása mélyebben tekinteni a társadalmi fejlődés okszerűségébe, ami gondolkozásának szükségképen bizonyos szigorúságot és fegyelmezettséget kölcsönöz.

Az előadáshoz többen szólottak hozzá. Dr. *Csürös Ferenc* mindenben hozzájárul a felolvasáshoz, mert ma már lejárt az olyan történettanítás ideje, mely csupán politikai kérdéseket tárgyal. Dr. *Kardos Albert* nem úgy üdvözli az előadást, mint a középiskolai reform egyik részletét, hanem mint ismertetését a Lamprecht-féle történetírásnak. Igen nehéznek tartja gyakorlatilag a legújabb események ismertetését, mert ezekbe könnyen belevihetjük alanyiságunkat és így pártpolitikai álláspontunkat is. Másik baj a történet anyagának eltolódása is. Az egy régi rágalom a történet ellen, mely már századok óta folyik, hogy csak háborúkról és királyokról szól. A valóságban ez egészen másképen van. Viszont azonban szertelenül kiterjeszteni a tanítás anyagát nem lehet, mert akkor mixtum compositum lesz belőle, melyben nem tud eligazodni biztosan sem a tanár, sem a tanuló.

Dr. *Maday Pál* vallja azt, hogy a legújabb események tanítása fontos és szükséges, mivel a tanulók az iskola elhagyása után állampolgárok lesznek és igényelhetik azt jogosan, hogy jövendő életükre az iskolából hasznos útmutatásokat hozzanak magukkal. Csak az szükséges egyfelől, hogy a tanítás körébe bevont események már kész, bevégzett, nem pedig folyamatban levő eredmények legyenek, másfelől, hogy a tanár ezek tárgyalása közben objektív maradjon.

Fülöp Béla semmi áron sem fogadja el a legújabb eseményeknek az iskolai tárgyalás körébe való bevitelét. Először is nem tud mindenki tárgyilagos lenni; másodszor ez ellenkeznék a történettanítás azon főcéljával, mely bizonyos világfelfogás kiépítésére törekszik.

Dóczi Imre elnök azt a tanácsot adná minden történetírónak, hogy a történelem tanításában a figyelmét terjessze ki minden olyan jelenségre, ami akár a nemzetnek, akár az egész emberiségnek életét előre vitte. Hogy ez tán nem mind tartozik a politikai történetbe, az mindegy, hiszen a középiskola az általános műveltség iskolája. A legújabb események tárgyalásánál a meddig-et ott állapítaná meg, amely időpontnál a mai események megértése lehetővé válik. Bizonyos, hogy a tanár egyénisége át fog csillámlani ezeken az eseményeken, de tévedés azt hinni, hogy ez csak az új események tárgyalásánál fordul elő, mert így van a dolog a régi eseményekkel is. Ő ismert tanárt, aki a 67-iki kiegyezést ugyancsak furcsa színben tüntette fel és viszont a Rákóczi-kor megítélése sem egységes a különböző tanárok gondolkozása szerint. Különben az előadó eszméi a mai tanterv keretében is megvalósíthatók, csak szabályozni kell a legújabb események határát. Köszönetet mond a kör nevében a felolvasásért.

Ezután a kör a választmányba a maga részéről: *Karai Sándor*, *Sinka Sándor*, *Leffler Samu* és dr. *Horvay Róbert* tagokat jelöli, akik eddig is tagjai voltak a választmánynak. *A Budapest-vidéki kör átiratának 1-ső pontjára nézve a kör úgy határozott, hogy azok a javaslatok, amiket Ries Ferenc a Közlöny 17. számában publikált, sokkal mélyebben illetik az Egyesület szervezetét, semmint azokkal ilyen hirtelen, év végén, behatóan foglalkozni lehessen. Ezért kívánatosnak tartaná, ha a választmány azokat a köröknek a jövő évre tárgyalás végett kiadná, annál is inkább, mert a megválasztandó új tisztikarnak is célszerű ezekben az irányítását meghallgatni.* A 2-ik pontra nézve, mely a Budapesti kör febr. 14-iki határozatára vonatkozik, egyszerűen hivatkozik arra, hogy ezen kérdéssel már foglalkozott és akkor meghozta a maga határozatát (l. Közlöny 15. sz.). A nagyváradi körrel együttesen ősszel tartandó gyűlésen egy felolvasó lesz a nagyváradi körből, egy a debreczeniből. A gyűlés idejét és a felolvasások tárgyait később fogják megállapítani.

Végül *Fülöp Béla* pénztáros jelentette, hogy *Révész Lajos* dolgozatának újabb jövedelméből 55 koronát adott a T. Ö. és Á. S. E. Debreczeni köri alapítványának a javára; ugyanerre a célra *Jakucs István* és quartett társasága 12·50 koronát adott. Betette ez összegeket a takarékpénztárba.

Ezután elnök a gyűlést bezárta.

Dr. Bessenyei Lajos.
jegyző.

JAVASLATOK ÉS TANULMÁNYOK.

Elvi megjegyzések a történelmi oktatás reformjához.

Középiskolai reformmozgalmaink keretében nem hiányzik a törekvés a történelmi oktatás eredményeinek és módszereinek revideálására; nem látjuk mégsem a vitát mindig azon kérdés köré összpontosulni, mely a reformnak valóban lényegét alkotja. Mindenekelőtt jelen vitáinkban, most, amidőn a középiskolában legalább némi változást, fejlődést nemsokára mind alaposabb joggal remélhetünk, el kell különítenünk a tanterv és tanmenet kérdéseit, figyelmen kívül kell hagyni egyelőre mindazokat a kérdéseket, amelyek nem a tantervre vonatkoznak.

Tanterv és tanmenet között mindig voltak és lesznek eltérések, mindig iparkodni fogja az egyik a másik munkáját kiegészíteni. A tanmenet közötti eltéréseket azonban végre mégis de jure a tanterv hivatott kiegyenlíteni, a tanterv a felsőbb fórum, az oktatás általános eszméjének képviselője. A tanmenet természete tárgyanként igen különböző, s a történelemnél nem kevéssé sajátos módon nyilvánul meg. A tanmenet mindig művészi egységet kíván: egy óra oly megkoncipiálását, hogy az — egy tárgy segítségével, vagy mondjuk általa, mint *alkalmi* okkal — a legértékesebb fejlődési irányba vezesse a gyermekpszichét; a tanár dolga, a tanár élő pedagógiai egyéniségéé. Sok tekintetben szuverén itt, alkotója egy gyermeki tudatnak, nevelője egy kezdődő érzelmi világnak. Egy órát, leckét megtartani a legnagyobb eredménnyel, mint jól tudjuk a gyakorlatból, nem pedagógiai sablon dolga, igen ritkán előreszámítható módszeré. E módszer nagyrészében egyéni, szinguláris, változó a tantárgy, tanuló és tanár szerint. Ma, amidőn más tárgyakkal együtt a történelmi oktatás egészségesebb újjászervezését reméljük, ab ovo el kell távolítani a tisztán tanmeneti kérdéseket; hogy erre vagy arra a részletre helyezzünk-e súlyt; hogy kultúrhistóriát kívánunk-e stb. Végre is ez a súlypont-kérdés javarészben a tanár hatáskörébe esik, aki a maga tudása, egyénisége, meggyőződése és helyes pedagógiai ismereteiből folyó gyakorlati érzéke szerint már eddig is sokat megtett, amire a tanterv vagy utasítások kifejezetten nem kötelezték.

De éppen a tanmenet eme természete irányítja a figyelmünket, ma mind intenzívebben, a tanterv kérdésére, éppen a rugékony összetételű történelem tantervére. Ez az országos, elvi jelentőségű elsősorban, s tulajdonképen arra hivatott, hogy összehangolja a tanítási órák változó milieu-ben előálló eredményeit. Ez számítható előre, tulajdonképeni normatívumként; ez adja meg a körülményekhez szabott előadás variációs alapanyagát s tipikus formáit, szabja meg a történelmi oktatás minden kétértelműségtől ment célját s állapítja meg viszonyát, ami eléggé szintén nem tárgyaltatott mindmáig, a többi tárgyakkal.

Mai tantervünknek maradandó értékű elveket köszönünk; mégis számos kétséget hagyott egyes, lényeges kérdésre nézve. Szükséges és ma már halaszthatatlan annak kiegészítése, revideálása.

Mind gyakrabban merült fel újabban ama tapasztalati tény, mely az alapvetés rendkívüli hiányosságaiban mutatkozott, s melyet többen helyesen állapítottak meg. Szükséges azonban hasonló kérdéseknél, s a történelem ma változó struktúrájánál különösen, rámutatni azok okokra, alapokra, melyek ama tényt — a történelem ismerettanából kifolyólag — létrehozzák. Évek óta valljuk azt az elvet, hogy a történelmi oktatásunk nagyjában még mindig eredménytelen; feladatunknak tartjuk ezúttal is levonni bizonyos következményeket, melyek történelemelméleti és ismerettani mai ismereteinkből a pedagógiára lényeges, elvi következményekkel járnak. Ez alkalommal csupán vezérszavakban mutatunk rá elvi kérdésekre, a régi tanterv kétséges pontjaira s ha nem is indokoljuk itt, újból és részletesen több tételünket, szabad legyen feltételeznünk, hogy azok ma már a történelem ismerettanából, melynek fontosságára számos alkalommal rámutattunk, eléggé ismeretesek.

I.

Nézetünk szerint nincs tantervünknek heterogénebb tárgya, mint a történelem. *Célja nincs kellőkép megállapítva.* Azt, hogy minden lépten-nyomon moralizáljon, avagy retorikai iskolát nyújtson, mint nem is oly régen még kívánták, a megerősödött kutató szellem ma már nem fogadhatja el. Midőn történelmet tanítunk, *elsősorban* egy szigorú oksági kapcsolatba állított fejlődéssor tárgyi ismertetésére kell törekednünk, csak aztán, avagy végül bizonyos morális konzekvenciák hangsúlyozására. A történelem mindenekelőtt kauzális tudomány, azaz — tudomány; ezt kell követelnünk ma a tantervtől.

Másrészről követelnünk kell, hogy a történelmi oktatás terve úgy legyen megalkotva, végiggondolva, hogy igazi történelmi műveltséghez vezessen. Középiskolát végzett embertől föltétlen meg kell követelni, hogy önálló történelmi felfogó- és megértő képessége legyen. Legyenek történelmi szempontjai, legyen képes hamisítatlan történelmi gondolkodásra. Ez feladatunknak a régi tantervünk által eléggé nem hangsúlyozott *formális avagy funkcionális része.*

Egy szellemi funkciót, egy bizonyos kialakult historizmust, követeljünk meg ma minden középiskolai műveltségű embertől. Ítélete legyen tágabb perspektívából eredő, mint a kérdések történelmi beállítására képtelen gyakorlati emberek nagy sokaságáé. Nem száraz adatokat, nem emlékezetbeli foszlányokat, nem pittoreszk történeti jelenetek terén való romantikus dilettantizmust várunk az új oktatás emberétől, hanem új, históriai kultúrérzéket.

Mindenekelőtt, általánosságban, jelen tantervünkben két lényeges szerkezeti hibát állapíthatunk meg, e helyen röviden csak a száraz tényeket szögezve le:

1. nem ügyel a történelmi ismeretek természetszerű egymásutánjára, genezisére;

2. a történelmi ismereteknek szerinte első kezdeteit, az I—II. osztályos mondás anyag kapcsán, nem szakemberre bízza.

Ez állapot következményekép követelnünk kell, hogy a *sui generis történelmi oktatás kezdődjék már az első osztályban.* Legyen bár az anyag ugyanaz, mint eddig, ha heti 2 órában szakember foglalkozik a fiúkkal, az eredmény szükségkép megváltozik. A tanterv és utasítás követelje bár ugyanazon feladatokat, mint a magyar tanártól, e történelmi anyag pedagógiai feldolgozása vétessék ki az olvasókönyvekből és azok feldolgozása bizassék históríkusra. Amint a számtan vagy természetrajz mindjárt kezdetben kap 2—3 órát, úgy a tervezett 7 órából 2-őt kapjon a históríkus a történelmi gondolkodás első début-jén. Szakbeli szempont túltengésére nem gondolunk. A tanár feladata mindenütt óvakodni a lehetséges túlságoktól.

Másrészről követelnünk kell, hogy *a történelmi fejlődés egysége, kontinuitása elvileg keresztülvitessék.* Tanuljon a gyermek — felfogása szerint előadva — az alsó osztályokban világtörténelmet. Vizsgáló szemmel gondoljon át — nem egy világkrónikát, mint alsóbb fokú intézetekben száraz, kivonatos, lélektelen módra kompilált könyvet, adathalmazt tanítanak, hanem gondoljon át korképeket, pedagógiailag ügyesen feldolgozott *kultúrképeket.*

Mintáúl álljon előttünk e tekintetben a francia tanterv (ism. Tanáregy. Közl. 1913. jan.), mely szerint a világtörténelmet megfelelő módon, mindjárt a középiskola kezdetén tanítják s befejezik az alsó tagozatban. Az itt tanuló, később gyakorlati pályára menő embernek is van szüksége *valaminő* egyetemes történelmi ismeretekre. A felsőbb osztályokban újból tanulják, más nívón természetesen, azok, akik mint középiskolai műveltségűek, szélesebb történelmi látókörrel kell hogy rendelkezzenek. Megjegyezzük ezzel kapcsolatban, hogy óratöbbletet sehol sem látunk szükségesnek. Az első két, osztályban 2, a többiben, mint most 3 óra a normális.

Egy téves analógiára kívánok még itt rámutatni: arra, hogy a gyermeknek, időileg először saját vidéke, hazája történelmével kell megismerkedni ugyanazon alapon, mint a földrajzban, igen helyesen, saját vidékének ismertetéséből kell kiindulnia. Nézetünk szerint a történelemnek ez dekronologizálását jelentené, ami teljesen meddő, sőt hibás elv. Nem arról szólunk, hogy melyikre essék a súlypont: a hazai vagy nem hazai fejlődésre. A tanítást kezdjük az őskori kultúra ismertetésével s haladjunk a fejlődés irreverzibilis menetén a jelen korig. Amennyiben a gyermek felfogása átalakítást kíván, a genetizmus nincs útjában annak.

Tanítottunk eddig is ókori mondákat; tanítsunk ezentúl is, de, ha szabad e szóval élnem: kultúrmondákat, szemléletes, eleven kultúrképeket. Számtalanszor tapasztaltam, a gyermek jó históriai megértő, ha alkalmas nyelven közelítünk gondolatvilágához.

A külföld, tudomásom szerint, mit sem tud a történelem elvi dekronologizálásáról. A *W. Rein* szakavatott vezetése alatt levő jenai egyetemi, pedagógiai szemináriumban akárhány gyakorlati előadást láttam, mely II—III.-os *elemi* osztállyal is pompás eredménnyel értetett meg történeti kérdéseket, melyeknek megértését — a priori — akkor magam sem mertem lehetségesnek tartani. Mindezek szerint az alsó osztályok történelmi anyagának beosztásánál, melynél nem valami lényeges korelválasztásra kell gondolnunk, amely mindenütt csak alárendelt jelentőségű, hanem a beosztás arányosságára gondolunk, a következőt tartjuk legcélszerűbbnek: kezdjük a világtörténelmet I - II.-ban az ó- és középkorral (kb. 1250-ig); folytassuk a világtörténelemmel kapcsolatos hazai történelemmel az ellenreformáció kezdetéig, kb. 1600-ig, mindenütt szemléletes korösszeállításokban, összefoglalóan és nem hadjárat, uralkodói névsor- és krónikaszerűen; végezzük IV.-ben az újkorral (kb. 1600—1850).

Azt a felfogást, melyre itt-ott utalni látok, szintén nem tartom túlságos horderejűnek, mely a földrajzi alap hiányában a világtörténelmet egy misztikus térben lehetetlennek tartja tárgyalni. A történelmi mindent, pl. társadalmi átalakulást, nem vetít térképre; táj keretek, minő Itália, könnyen jelezhetők történelmi térképen.

II.

Vizsgáljuk mindezek után annak a jelenségnek okát, melyen régi tantervünk gyökeresen segíteni nem tudott: a történelmi oktatás eredménytelenségét, a történeti érzék hiányát — kapcsolatban a történelmi ismerettan mai eredményeivel.

A történelmi ismeretfejlesztés nem volt módszeres. Amily ismeretekkel kezdették, arra nem lehetett később építeni. Majd az ismeretek közlése *krónikás* alakban történt, s 5 év mulva, alapjában, alig eltérő módszerben végződött. Volt szó valaminő »oknyomozó« történelemről; ennél pedig indokolatlan volt megállapodni, kimutatván a történelem ismerettana és logikája azt, hogy az nem a legmagasabb, ellenkezőleg a közepesen aluli fokot képviseli a tudomány fejlődésében. Genetikus történelemre, fejlődésmagyarázatra van tehát szükség. Az oknyomozó történelem értéke is eléggé jelentős lehet, de csak az esetben, *ha a tanuló saját munkája folytán lesz az oknyomozóvá.*

Ha forrást nem nyújtunk, akkor a tanuló önmunkássága époly kevéssé intenzív, mint a krónikánál. Betanult oksági kapcsolat — melyet tehát nem a tanuló lát meg, nem ő fedez fel, sőt amelyet nem is érez, épúgy nyers krónika és memóriakérdés, mint puszta nevek halmaza.

A sui generis történelmi ismeretek fejlesztése nem volt progresszív. Sajnos, e téren volt a legkevésbé átgondolt mai tantervünk. Kvázi ismerethalmozódást tekintett céljának s kevésbé gondolt arra, hogy itt oly lényeges, alapvető lépés megtételéről van szó, melyet egy mai történelemelméleti műszóval a történeti tudat küszöbe fölé való emelkedésnek nevezhetünk, Wundt hasonlatának analógiájára; — ismereteink sui generis történelmivé bizonyos kvalitatív alakulás révén, fokonként válnak.

Mint a megfigyelt eredményekből jól tudjuk, az ismeretfejlesztés kezdete kevéssé átgondolt volt. Az első két év mondai anyaga nem történelmi; nem történelmi szempontból használták fel; végül nem történész kezében történt feldolgozása. Viszont a III-ik osztály elvégzése után, midőn már történész kezéből kapta ismereteit a tanuló, van-e fogalma egy régi kor társadalmáról, bele tudja-e magát képzelni egy régi kor pszichéjébe; ha vázlatosan is, el tudta-e sajátítani a történész munkájának tulajdonképeni sarkpontját: elvonatkozni a jelentől és visszahelyezni magát egy elmult korba? A krónika nem törődött ezzel a III-ikban, a történész oktatása kezdetén nem, másutt sem. A történelmet, meggyökerezett ez köztudatunkban, »tudni kell«. elmondani tudni. A genezist érteni, újjá-élni kell tudni, ami lényegesen különböző feladat az előzővel szemben. A krónika évtizedről évtizedre halad előre, nem várva kvalitatív ismeretfejlődést, megállapodás, szélesebb körültekintés nélkül. partikuláris problémákat lényeges, döntő, genetikus sarkpontokkal egy sorba helyezve.

A történelem tanterve a legtávolabbról sem veszi tekintetbe a gyermek pszichogenezisét. Éppen az imént felvetett kérdés alkalmával lép e tény leginkább előtérbe. A gyermek, konstatálható, nem képes beleképzelni magát elég gyorsan a korok szukcesszív, végnélküli és gyorsan változó sorozatába. Megállapodásra van szüksége. Kiválasztunk, több-kevesebb joggal, 50—60 évet, egy kort. Ezt a kort — ilyent kezdetben, az első iskolaévben, csak néhányat tárgyalhatunk — *minden oldalról* meg kell beszélni. Ha a nomád társadalmat tárgyaljuk, szemléletesen mindent, ha a középkori hübéri társadalmat, szemléletesen mindent tárgyaljunk meg. *Mindent* — nem a szaktudomány, hanem a gyermek szempontjából. Egy korszakközpontot kell vele elfoglaltatnunk. Odahelyezni magát, elképzelni a kor minden égető kérdését, vágyát, törekvéseit, embereit, viszonyait — ez értelmi funkciót (a történelmi ismerettan nyelvén újraélésnek vagy rekonstruktív megélésnek nevezhetjük) könnyedén kell végrehajtania. Ily, korba való áthelyeződés nélkül a gyermek történelmi ismerete olyasvalami, mintha a rajzolás tanításában a régi egyiptomi rajzok perspektivátlanságánál akarnánk megmaradni. A rekonstruktív megélés logikai, történelemismerettani követelményét a gyermek pszichológiájára kell építenünk. Hogy lehet, arról a gyakorlat győz meg. Régi tantervünk ez ismerettani

alapvetés helyett nem korok plasztikus kidomborítását, kidolgozását, mondhatnám pedagógiai cizelálását követelte meg, hanem a folyó, rohanó idő krónikáját s eseménymemóriáját.

A történelmi tantervek alig tudnak arról, hogy a gyermek idegen egyéniséget miként tud elképzelni. A pszichológia tanítása szerint idegen egyéniségek belső, tudatállapotának elképzelése puszta hipotézis. Analógiás következtetések útján viszünk beléjük minden tudatelemet. Élményeiket, törekvéseiket a magunkéi analógiájára alkotjuk meg, azaz idegen karakter elképzelésének feltétele, hogy magunkban kialakultak és kialakíthatók legyenek az analógiás következtetésben másokba átvitt pszichikai elemek, élmények. A gyermek tudatélete végtelen szegény ahhoz, hogy abból a világtörténelem ezernyi egyéniségének lélekrajzát — nagyjában is — megalkothassa, rekonstruálhassa. Így megannyi egyéniség csak imaginárius történeti faktor, puszta név marad. Régi tantervünk e ponton a történet iránt érzett kegyeletből indult ki, régi nagy neveket tanított, de a gyermekpszichológia eme analógiátlanságára nem gondolt.

A történelmi gondolkozásmód kezdetén tehát nornatívumul mondhatjuk, *néhány* kor s *néhány* egyéniségrajz, pszichografikus előadás lehetséges.

A történelmi oktatás, amint nem volt fejlődéselemző, genetikus, úgy a fejlődéseredmények összefoglalásával sem foglalkozott. Mit sem törődött tehát korszakok egybekapcsolásával, pedagógiai megkonstruálásával, egységével. Határokról természetesen nem szólhatunk, miután nem léteznek. A történet egyetlen, nagy *kontinuum;* pedagógiai cezúrák azonban vannak s igen fontosak. Korántsem békekötésekre, hamis, tévútra vezető, sőt iskolaéveket elválasztó (westfaliai) békékre gondolunk. Vannak tárgyi elválasztások, helyesebben központok, melyeket könnyebb feltalálhatni, mint minuciózus határvonalakat húzni. Nézetünk szerint így a VII. osztály anyagát nem egy háború elalvásával (1648) kell kezdenünk, hanem a felvilágosodással, mint önálló kultúrproblémával.

A jelen, mint fejlődéseredmény ismerete, a történelmi oktatás céljához tartozik. Hangsúlyoznunk nem szükséges, hogy a történelem nem lehet el a jelen ismerete nélkül. A történész a jelenkor vetítőernyőjére kénytelen vetíteni a mult korok képét, amennyiben saját tudatától nem vonatkozhat el. Nem az objektivitásnak tévesen idekapcsolt kérdése merül fel e ponton, hanem a korösszehasonlítás problémája. Helyes történelmi ismeret, retroszpekció csak akkor keletkezhet, ha két kort, éppen a jelent és az elmult kort kapcsolatba hozom, összehasonlítom, összemérve egymással, kölcsönösen ellen is őrzöm egyiket is, másikat is. A történelem ismerettana ezt mutatja ki, mint önmagától fennálló tényállapotot; a pedagógia pedig leszűri az ebből folyó következményeket. A jelenről nemcsak tanítanunk kell, hanem róla nem tanítanunk nem is lehet.

Ebből azonban pedagógiailag hibás következtetés eredne, ha azt következtethetnők, hogy a történelmi oktatás végén, mintegy eredményekép, tárgyaljuk *külön* akár a jelen intézményeit, akár külön tanítsunk politikai földrajzot. Vértelen függelék volt ez eddig is; ilynemű kapcsolat történelem és földrajz között nem lehet szerves. Ellenkezőleg a jelen ismeretét, *csakis mint korrelatívumot*, szabad a történelmi oktatás keretébe vonnunk, amennyiben azt az iskola s a tanuló fejlettségi állapota megengedi, vagy követeli.

Állapítsuk meg végül, hogy a történelmi oktatás reformkérdései közül melyik a legaktuálisabb a fentebbi megállapodások szerint. Ismét hangsúlyozzuk, az egész kérdés súlypontja ma az alapvetés helyes megkoncipiálásában van. Itt, úgy vélném, nem csupán revizió, kisebb javítás, hanem alkotás szükséges.

A részletkérdések, típusok, melyek úgyszólván minden korban előfordulnak (minő falu és város közgazdasági kapcsolata, munkamegosztás stb.), továbbá jellemző korösszehasonlítások, melyeket javarészben a gyermek *maga* eszközölhet, — amennyiben egyszerű ráeszméltetéssel különösebb adatközlés nélkül végezhető — alapjaivá válnak a jövő kor *homo historicusa* lassú kialakulásának. Így remélhetjük, hogy valahára a köztudatban is a történelem valami sui generis egyéb lesz, mint krónika, a történeti tudás egyéb, mint adattudás. Mindezek a részletkérdések azonban csak akkor lesznek aktuálisak, ha döntünk azon elvi, tantervi kérdésben: mi történik az alsó osztályok történelmi alapvetésével.

(Nagyszeben.) *Dr. Dékány István.*

Az ifjúsági önképzőkörök az antialkoholizmus szolgálatában.

A közelmultban Londonban lezajlott Orvosok világkongresszusán az elmegyógyászati osztály hírneves elnöke, Crichton Brown megállapította azt a szomorú tényt, hogy az elmebetegek száma az egész művelt világban egyre szaporodik és ebben nagy része van az alkoholizmusnak.

Ez a szomorú valóság méltán megdöbbentheti az egész kultúrvilágot és kötelességévé teszi, hogy a legintenzívebb küzdelmet vegye fel az alkoholizmus túltengése ellen.

Egyes államok már évek óta törvényes intézkedésekkel is iparkodnak gátat vetni az alkoholizmus pusztításainak. A legradikálisabb ilyen irányú intézkedést Észak-Amerika azon államai tették meg (Ohio, Kansase), amelyekben az alkohol csak denaturált állapotban ipari célokra jöhet forgalomba, ellenben mint élvezeti cikk, mint mérget tartalmazó gyógyszer magánfeleknek csak orvosi receptre szolgáltatható ki a gyógytárakban.

Hasonló intézkedéseket tettek más államok is, így Finnország, Svédország és Anglia egyes gyarmatai is.

Erre a küzdelemre valóban szükség is van nemcsak azért, mert az alkoholizmus okozta rombolások immár szembeszökők és

az alkoholisták erkölcsi és anyagi pusztulásán kívül a korai halandóságban, főleg a gyermekeknél, az idegbajok nagymérvű elterjedésében, a kórházak és börtönök túlnépesedésében — ugyanis a büntettek és vétségek 70%-a az alkoholizmusban bírja eredetét —, valamint az állításra köteles férfinépességnek a katonai szolgálatra alkalmatlan voltában mutatkoznak, hanem azért is, mert a modern orvostudomány új tapasztalatai még nem mentek át mindenütt a köztudatba azzal a régibb állásponttal szemben, amely gyógyszert látott az alkoholban, holott azt manap már egyik legerősebb méregnek ismerjük.

Hogy ennek ellenére milyen arányokat öltött hazánkban a szeszes italok fogyasztása, azt beszédesen igazolja az a statisztikai táblázat, amely szerint nálunk a legártalmasabb szeszes italból, a pálinkából, melynek alkoholtartalma 20—80% közt váltakozik a bor 8·4—18%-ával és a sör 2·5—5%-ával szemben, a pálinkából — mondom — 28·35 liter esik évi átlagban 1—1 fejre, holott Svéd-, Franciaországban csak 21 liter, az Egyesült-Államokban csak 14·81 liter, Norvégiában csak 8, Bulgáriában csak $^1/_2$ liter. S míg a józan Skandináviában átlagban 14.000 lélekre, egyes vidékeken pedig 20.000 lélekre esik 1—1 pálinkakimérés, addig hazánkban az italmérések száma 70.000, vagyis országos átlag szerint 300 lélekre, sőt helyenkint 200—150 lélekre esik 1—1 italmérés.

Elsőrangú érdeke így hazánknak és nemzetünknek, hogy az alkoholellenes küzdelem szükségét minél mélyebben belevigyük a köztudatba, annál inkább, mert belügyi és közoktatásügyi kormányaink már évek óta támogatják az alkoholellenes társadalmi mozgalmakat. Erre vall pl. gr. Andrássy Gyula volt belügyminiszternek 134.126/1906. rendelete, amely szerint: »szemmel láthatók az alkoholizmus súlyos pusztításai s méltán elismerés illeti azt a társadalmi mozgalmat, amely az alkoholvész megszüntetéseért szállt síkra.«

Közoktatásügyi kormányunk már az 1903. évi 1.125. számú rendeletével az antialkoholizmus propagálóinak a sorába állt, elrendelvén, hogy a tanintézetek minden osztályában az illető osztály tantervéhez illeszkedve és a növendékek értelmi fejlettségi fokához mérten az alkoholizmus nyomán jelentkező anyagi és erkölcsi veszedelmek és a nemzet jólétét aláaknázó pusztítások az egészségügy, a közerkölcs és a közgazdaság szempontjából megvilágítva a tanulókkal úgy a fiú-, mint a leányiskolákban megfelelő módon megismertessenek.

Ezt a rendeletet az 1912. évben is megújította a közoktatásügyi kormány, elrendelvén, hogy a tanítók az ország összes elemi iskoláiban minden év hamvazószerdáján alkoholellenes napot ünnepeljenek s az ifjúságot az alkohol erkölcsi és egészségügyi káros hatásáról felvilágosítsák.

Ha már most a kormányok ilyen nagy súlyt helyeznek az alkoholizmus leküzdésére, illetőleg a nép széles rétegeinek ez-

irányú felvilágosítására: méltó dolog és felette kívánatos, hogy a középiskolák önképzőkörei is programmjukba vegyék ezt a kérdést.

A középiskolai ifjúság és egyben az önképzőkörök tagjai ugyanis a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből rekrutálódnak és így kézenfekvő dolog, hogy általuk a társadalom legszélesebb köreire lehet majd ezirányú jótékony, felvilágosító hatást gyakorolni az életben majdan elfoglalandó vezető állásuk révén, ha önképzőköri munkásságuk által megismerkedvén az alkoholizmus minden oldalú vonatkozásával, ekképpen az antialkoholizmusnak avatott előharcosaivá válnak.

Aki e kérdéssel egyszer behatóbban foglalkozott, a vonatkozó szakirodalmat és statisztikákat áttanulmányozta: az tisztában van a kérdésnek nagy jelentőségével, egészségügyi, erkölcsi, közgazdasági vonatkozásával. Megtudja pl., hogy az alkoholista családok gyermekeinek 80%-a ideggyöngeségben szenved, neuraszténiára és hisztériára való hajlandósággal, minek következtében az ilyen gyermekek testileg csenevészek és szellemileg is gyöngébbek a normális gyermekekhez viszonyítva. Ebből a tapasztalatból ered a Svájcban közszájon forgó az a gúnyos és tréfás közszólás, hogy a gyöngébb tehetségű embert »*Vierundsechziger*«-nek nevezik, amely kitétellel az 1864. évi kitünő bortermésre céloznak azzal a hátsó gondolattal, hogy a kigúnyolt ember is azon alkoholgőzös éráből származván, szellemileg visszamaradt.

Hogy a gyermekek kisebb fokú szellemi tehetsége tényleg összefügg a szülők alkoholizmusával, azt igazolják *Bezzola* olasz tudós megfigyelései is, aki 9000 gyöngébb elméjű gyermeket figyelt meg és azt konstatálta, hogy legnagyobb részük a Szilveszter-éjet, illetőleg a farsangi heteket követő 270—280-ik napon látta meg a napvilágot.

Hogy az alkoholizmus mennyire befolyásolja a tanulók szellemi előhaladását, azt beigazolják a hollandiai tanárok vizsgálatai is, amelyek szerint az absztinens diákok között kétszer annyi a jó, mint az ivók között, s csaknem háromszor kevesebb a rossz deák, mint emezek között.

Dr. Stuhlmann Patrik premontrei főgimnáziumi tanár is hasonló eredményt állapított meg a kassai főgimnázium tanulóira vonatkozólag. Konstatálta ugyanis, hogy az absztinens tanulóknak 40% -a, tehát majdnem a fele jó diák, a néha ivóknak már csak 28·81%-a, a gyakran ivóknak pedig csak egynegyed része az, s míg az absztinensek közül csak 9·67% bukott, vagyis nem egészen a tizedrész, a néha ivók közül már 16·99%, a mindennapi ivók közül pedig a negyedrész.

Ezt a törvényszerűséget megerősítik az ungvári kir. kath. főgimnáziumban az 1912/13-ik évben általam megejtett vizsgálatok is, amelyeknek legszembeötlőbb adatai a következők:

A VIII. osztályban a jeles-jórendűek száma az ivó tanulók közül 6 (40·00%), az absztinensek közül 5 (71·42%); a VI. osztályban a jeles-jórendűek száma az ivó tanulók közül 4 (25·00%),

az absztinensek közül 5 (33·33%); a III/b osztályban a jelesjórendűek száma az ivó tanulók közül 1 (6·25%), az absztinensek közül 5 (23·80%); s míg ugyanezen osztályban az ivók közül bukott 6 (37·50%), addig az absztinensek közül 4 (19·04%).

Az ivó és néha ivó szülők fiainak előmenetelét nézve: az V-ik osztályban 27 ivó család fiai közül elégtelen volt 8 (29·62%), az absztinens 8 család fiai közül volt elégtelen 1 (12·50%); a IV/a osztályban 25 ivó család fiai közül elégtelen volt 10 (40·00%), az absztinens 8 család fiai közül volt elégtelen 1 (8·33%); a II/a osztályban 30 ivó család fiai közül elégtelen volt 7 (23·33%), az absztinens 8 család fiai közül volt elégtelen 1 (16·66%) stb.

De nemcsak kimondott szellemi gyöngeségben szenvednek az alkoholisták utódai, hanem különféle testi fogyatkozásokban is, általános szervezeti gyöngeségekben is. Jellemzők e tekintetben a sorozó-bizottságok tapasztalatai a Felvidék egyes alkoholista vidékein. Míg ugyanis átlagban az állításköteleseknek 53%-a alkalmatlan monarchiánkban a katonai szolgálatra: addig ott ez a százalék 60-ra emelkedik.

Már ebből a vázlatos rajzból is nyilvánvaló az antialkoholizmus perspektívája a tanulóifjúság nézőpontjából. Nem csoda, hogy megmozdult immár az egész kultúrvilág és a mi társadalmunk jobb lelkiismerete is a vész leküzdésére.

Az alkoholellenes mozgalom utat tört magának már egyes középiskoláink önképzőköreibe is, így a dési áll., a csíkszeredai róm. kath. és a kassai premontrei főgimnáziumokban. És méltán!

Ezen önképzőkörök tagjai nagy lelkesedéssel dolgozzák fel mindenütt az alkoholvészre vonatkozó adatokat és nemcsak elméletileg népszerűsítik a mozgalmat, hanem tömegesen sorakoznak az antialkoholizmus zászlaja alá mint az ügy absztinens fogadalmat tett bajnokai.

A nemes ügy érdekében felette kívánatos volna, hogy többi középiskoláink önképzőkörei is felvegyék az alkoholvész elleni küzdelmet. Nem szenved ugyanis kétséget, hogy az antialkoholizmus zászlaját csak az esetben lehet diadalra vinni, ha a nemzet reménye, a fiatalság áll a mozgalom élére. A korosabbakat ugyanis — a tapasztalat szerint — igen bajos eltéríteni megszokott életmódjuktól, szerzett s második természetükké vált szokásaiktól. Tehát alulról kell kezdeni a zászlóbontást, a társadalom vezetésére és szociális megjavítására majdan hivatott középiskolai tanulóifjak helyes irányú nevelésével, hogy ezek az élet terére lépve, mint az antialkoholizmus felvilágosult és lelkes katonái jó példájukkal járjanak elől.

S éppen azért a legmelegebb rokonérzéssel fel kellene karolni felsőbb tanügyi hatóságainknak is az önképzőkörök ilyen irányú működését pályadíjak kitűzésével, az e téren elért sikereknek méltánylásával. Az önképzőkörök ilyetén működése azután életet és tartalmat adna az alkoholellenes napok tartására vonatkozó miniszteri rendeleteknek és a közönség bevo-

násával szélesebb körben éreztetné üdvös hatását, holott ma az ilyen alkoholellenes napok egy-egy obligát száraz szónoklat keretében puszta formaságukkal köznapiakká és színtelenekké váltak és hatásuk csak írott malaszt.

Hogy a tanulóknak ilyen irányú önkéntes munkálkodásától tényleg sokat lehetne várni, arra nézve fontos dr. Foerster W. zürichi egyetemi tanár és jónevű szociálpedagógusnak Budapesten 1912-ben »Hogyan beszélünk az ifjúsággal életkérdésekről« c. előadásában kifejezett az a tapasztalata, hogy »egy negyedórai gondolkodás, hogy valamely szokásunk mennyit árt magunknak és másoknak — többre visz, mint bárminő bölcselkedés«.

Ha tehát az önképzőkörök tagjai az alkoholizmus kérdését egy-egy előre kitűzött pályatétel keretében a tanárok útbaigazítása mellett, a rendelkezésükre bocsátott folyóiratok, szakkönyvek, statisztikák felhasználásával a legkülönbözőbb vonatkozásában önmaguk kifejtenék és egymással nemes versenyre kelnének: sokan közülök nemcsak alaposan megismerkednének a kérdés lényegével, hanem buzgóságuk mintaképül szolgálna társaiknak, s a középiskolák alkoholellenes napjai így sokat nyernének jelentőségükben s a jövő nemzedékre is kiható ünnepekké változnának át, amelyeken nem egy tanuló lelkében nemes elhatározások fogannának meg.

Mi volna tehát a teendő?

a) Tüzzön ki az iskola orvosa, természetrajz- vagy hittanára mindjárt az év elején egy-egy megfelelő pályatételt efféle kérdésekről, minők pl.: 1. Az alkohol élettani hatása. 2. A szeszes italok táplálóértéke. 3. Az alkoholizmus hatása egyes szervekre. 4. Az alkohol nemzetgazdasági szempontból. 5. Az alkoholizmus ügye egyes vidékeken. 6. Az alkoholista jellemrajza. 7. Az alkoholista mint családapa, férj, honpolgár. 8. Az alkoholizmus erkölcsi nézőpontból. 9. Az alkoholizmus hatása az utódokra. 10. Az antialkoholizmus ügye hazánkban és a külföldön stb.

b) Az illető tanárok azután alkalomadtán tárgyukkal vagy az olvasmánnyal kapcsolatban tüzetesebben megvilágítanák a kérdést és a pályázóknak rendelkezésére bocsátanák a szükséges adatokat vagy forrásokat. (Ilyeneket a könyvtár részére meg kellene szerezni.)

c) Az alkoholellenes napon azután díszülést tartana a kör és ott felolvasnák a beérkezett és a bírálat szerint legjobbaknak talált dolgozatokat s vitát indítanának a felmerült kérdések felett. Befejezésül kiosztanák a pályanyertesek jutalmát: egy-egy könyvet, érmet, elismerő írást vagy pénzbeli jutalmat.

* * *

Ezekben adtam elő e tárgyra vonatkozó legfőbb gondolataimat és kérem a t. kartársak szíves közreműködését abban a meggyőződésben, hogy nemes ügynek teszünk vele szolgálatot.

(Ungvár.) *Walló Albert.*

Francia irodalmi módszer.

Voltaképen könyvet fogok ismertetni, két kötetet, amelyek ilyen címmel jelentek meg: J. Bezard, La Classe de Français. 2e édition. Paris, Vuibert, 1911. — J. Bezard, De la Méthode littéraire. Paris, Vuibert, 1911. — Ámbár külön címök van, tárgyuknál fogva egy műnek tekinthetők. A tárgy az anyanyelvnek és irodalmának tanítása a középiskola két felső osztályában, »irodalmi módszeren« itt az irodalmi oktatás módszerét kell érteni. Külső terjedelemre az egyik kötet húsz ív, a másik kétannyi, ami együttvéve ezer oldalnál több. A tanítás anyagának ilyen részletes földolgozására még nem volt példa a francia szakirodalomban.

Az anyanyelvi oktatás egy idő óta aktuális kérdés Franciaországban. Nemcsak tanári körökben vitatják, érdeklődéssel fordult feléje az egész közvélemény. Ahogy fölhangzott ez a jelszó: la crise du français, többé le nem került a napirendről. Nemzeti ügynek tűnt föl a francia oktatás válsága, amellyel összeforrt a francia kultúra jövője, világuralma. Foglalkozott vele a képviselőház, a minisztérium, az akadémia, s szinte állandó rovata volt egy időben a szakfolyóiratoknak és napilapoknak. Megalakult a »Ligue pour la Culture française«, tagjai sorába állottak a közélet vezetői, a művészet és tudomány jelesei. A rendkívüli érdeklődésre számítva, Bezard legapróbb részleteivel a nagy nyilvánosság elé akarja vinni a kérdést; ahogy az első kötet előszavában mondja: »Egy osztályról le akarom emelni a tetőt és a közönség pártatlan bírálata alá bocsátani a módszerünket.« Hadd lássák a szülők, mit hogyan tanulnak gyermekeik az iskolában.

Azt különösen hangsúlyozza szerzőnk, hogy szépítés nélkül, elméleti elfogultságtól mentén olyannak mutatja be módszerét, amilyen valójában, a gyakorlatba átültetve. Minden fejezet állítólag egy-egy órának hiteles jegyzőkönyve, az egész mű »tanári napló«, iskolai memoár. Csakhogy az ígéretet nem lehet betűszerinti értelmében venni, a napló távolról sem hiteles gyorsírási napló, mely szóról szóra híven követné az óra lefolyását. Hiszen más helyen azt olvashatjuk, hogy »a könyvben összegyüjtött magyarázatok három vagy négy ízben más-más tanulónemzedékkel megismételt szövegtanulmány eredményének tekintendők« (2. k. 346. l.), vagyis utólag kidolgozott mintaleckéknek. Igaz, érdekelhet bennünket az is, hogy milyennek képzeli, milyennek szeretné egy lelkes tanár több évi tapasztalat után tárgyának a tanítását. De mialatt kíváncsian lapozgatok a vastag kötetekben, itt-ott maliciózus gonddal kipécézve a nyomdafesték alá dolgozott hangzatos tirádákat, mégis csak arra gondolok, a sorok mögött azt fürkészem: hogy is tanítják hát a francia irodalmat Versaillesban, a lycée Hoche-ban?

Az első kötet (La Classe de Français) az *írásbeli dolgozatokkal* foglalkozik, és felöleli az ötödik osztály (Seconde C) anyagát. Harmincegynéhány fejezetből áll, amelyek egy-egy téma földolgozásáról szólanak, vagy az írásbeliekkel szorosan összefüggő gyakorlatokat

tartalmaznak. Vannak ugyanis nagyobb számmal szövegelemzések (analyse, plan-analyse), amelyekkel a jó stílus tulajdonságait igyekszik a szerző szemléltetni. Fölfogása szerint utánzás és nem elmélet útján lehet a fogalmazást megtanulni. A klasszikus olvasmányokat utánzandó mintáknak mutatja föl, behatóan részletezve különösen a szerkezet és előadás sajátságait. A tanulókkal közösen megállapítja a tervvázlatot, kiemeli a jellemző fordulatokat és eredeti szólásokat. Néha magasabb szempontból tanulmányozzák az olvasmányokat. Például Daudet egy elbeszélésében vizsgálják a képzelet és értelem szerepét, Rousseau Vallomásaiban az érzékeny kedély és hideg ész sajátos vegyületét, vagy Molière egy jelenetéből kimutatják a szereplő személyek jellembeli fogyatkozásait és kiválóságait. Mindez természetesen csak vázlatszerű összeállítás, melyben nem vetnek súlyt egyöntetűen szabatos fogalmazásra.

Tanulságosabbak azok a fejezetek, melyek a rendes dolgozatokról szólanak. Van kétféle dolgozat: devoir kéthetenkint, és composition évenkint háromszor. Az utóbbiak néhány óra alatt készült zárthelyi dolgozatok és mintegy írásbeli versenyszámba mennek; aprólékos gonddal javítják és érdempontok szerint egytől húszig osztályozzák őket. A tételek nagyobb része elbeszélés, azonkívül értekezések, egy leírás, egy levél. Általános szokás, hogy a negyedik osztályban még nem adnak értekezést, a hatodikban már nem adnak elbeszélést, az ötödik osztály átmenet a két prózafaj közt. Mutatóba kiírok néhány címet: Nagy Károly a versaillesi lyceében. Elmélkedések egy képről. Penelope álma. A becsületrend keresztje. Bizalmas levél. A régi jó idők. Mit tanulhatok Corneilletől? — Pusztán a címeket nézve, meddőknek látszanak a tételek, sokféle vonatkozásuk csak akkor érthető, ha elolvassuk azt a rendszerint négy pontba foglalt szöveget (sommaire), melyet a tanár tollba mond, mikor a dolgozatot kiadja. A régi jó időkről szóló dolgozat előtt ilyen tartalomvázlat található: »1. A versaillesi parkban gyönyörűséggel nézek egy padra, ahol néhány öreg sütkérezik a napon. Leírásuk. 2. A városi pletykák kerültek szőnyegre. Majd visszaemlékeznek ifjú korukra, amikor minden szebb és jobb volt. 3. És mégis, a régi jó idők mindig jobbak voltak-e? Mennyi bajuk volt néha! Mennyi szomorú dolgot tapasztaltak! Csak éppen hogy fiatalok voltak. (Párbeszédben, a társalgás hangján.) 4. Öregségük, az legalább nyugodt. Beszélnek a jelen állapotukról, egyről-másról, amiben még örömet találnak. Szeretem nyájas bölcseségüket, és rokonszenvvel követi őket tekintetem, amikor lassan távoznak a hallgatag nagy parkban.« A tanulók azután pontról pontra kifejtik az adott eszméket. Több tételnek a kidolgozását is közli Bezard, saját bevallása szerint némi simítással, ahol rászorultak. El kell ismerni, hogy a közölt dolgozatok kitűnőek. S »javítás« címén igen érdekes észrevételek fűződnek némelyikhez. A kiváló dolgozat abban a megkülönböztetésben részesül, hogy az osztálynak serkentésül fölolvassa s behatóbban méltatja a tanár; van eset, hogy olyan dolgozatot mutat be, amelyet ugyanarról a témáról tizenhárom

évvel azelőtt írt egy volt tanítványa. A közepesekkel sommásan végez, a rosszakról olykor kegyetlen gúnnyal szól. Érdekes fejtegetések vannak még a tételek előzetes megbeszélésében. Attól több eredményt vár, mint az utólagos javítástól, s megszívlelendő »tanácsok« címén alkalomszerűen sorra veszi a retorika és stilisztika főkérdéseit.

Nyomatékkal hangoztatja Bezard, hogy a fogalmazást tanulni kell, nem műkedvelő módra gyakorolni. A forma époly fontos, mint a tartalom, az eszmének nincs komoly értéke, ha rosszul van kifejezve. A szerkesztésben kedveli a paragrafus-rendszert, amelyet így ír körül: egy eszme szakaszonkint, jelezve az első sorban, magyarázva a következőkben, bizonyítva három-négy példával, összefoglalva végül egy vonásban, vagy megragadó képben. S erős mondatokat kell szerkeszteni, amelyek önmagukban megállanak, részeikkel szolíd egészet alkotnak és egységüket éreztetik a hangzók illeszkedéséig; nagy gonddal kell a szót megválasztani, igazi jelentésében használni, általán hatásos és szabatos kifejezésre törekedni. Érint még sok fontos kérdést, amilyen egyebek közt: a festői részletek beillesztése, változatosság a hangárnyalatokban, határozatlan és banális frázisok, alkalmazkodás az olvasó fölfogásához, ritmus és haladás az előadásban. Olvasva a különböző műfogások aprólékos fejtegetését és a szemléltetésükre fölhozott klasszikus példákat, önkéntelen az a benyomásunk támad, hogy a híres francia esprit nem annyira könnyű lendület, mint inkább céltudatos, szívós munka.

A második kötet (De la Méthode littéraire), ahogy a címe is mutatja, az *irodalmi oktatás* módszerével foglalkozik, és felöleli a hatodik osztály (Première) anyagát.[1] Az »irodalmi módszer« rendeltetése az volna, hogy egységet és összefüggést hozzon a tanár és tanuló munkájába. A francia irodalmi oktatás lényegében szemelvényelemzés. Ebben mintegy ellentéte a német iskolai gyakorlatnak, amely megköveteli az irodalom remekműveinek egész tartalmukra kiterjedő tárgyalását. A rendszertelen szemelvényrendszer következménye — Bezard szerint —, hogy a tanulók sokat tanulnak, de keveset tudnak, s kivált érettségi idejére a korábban szerzett ismereteik úgy eltűnnek, mint a víz a Danaidák hordájából. E baj ellen nincs más orvosság, mint visszatérni a kronológiai rendhez. Nem a hírhedt irodalomtörténeti »cours« föltámasztása lesz ez (az irodalomtörténetet ugyanis törölték a francia tantervből), hanem a részleteknek bizonyos rendszerbe foglalása. Minden író és minden mű tanul-

[1] Dolgozatok természetesen itt is vannak, összesen tizenhat tétel, melyeket époly behatóan tárgyal a szerző, mint az első kötet tételeit. Általánosabb érdekű fejtegetéseiből egyetmást fölhasználtam az első kötet ismertetésében, a tételeiből, melyek kivétel nélkül irodalomtörténeti vonatkozású értekezések, itt közlök néhányat: Boileau és a tudományos szellem. Mi a drámai krízis? Marquis és polgár Molièrenél. Miért mondják: »A jó La Fontaine«? Voltaire húszéves korában. XIV. Lajos százada Montesquieu megítélésében. Mire szolgálnak az olvasmányaink? Egy versaillesi tanuló 1810-ben levelet ír egy vidéki barátjának Chateaubriandról.

mányozása közben fölmerül a kérdés, hogy milyen általános eszméhez fűzzük az észrevételeinket, és mivel ez eszmék csoportosításának legtermészetesebb eszköze a történeti rend, a tanítás is ösztönszerűleg ahhoz tér vissza.

E két jellemző sajátság, történeti rend és általános eszme, már a könyv beosztásában mutatkozik. A francia irodalmat 1600-tól napjainkig öt korszakra osztotta Bezard ilyen címekkel: A tudomány jellege a 17. század elején, vagy a klasszikus észszerűség eredete. Az észszerűség diadala a művészetben, vagy a klasszikus szellem a 17. században. Az észszerűség előhaladása a társadalomban, bölcselők és világfiak a 18. században. Az érzelem lázadása, vagy a romantizmus eredete és a francia forradalom. A romantizmustól a realizmusig. — E nagy korszakokon belül azután egész önkényesen fölvetett elvek irányadók. A második rész például, mely a 17. század költészetéről szól, három fejezetből áll: A megfigyelés (inventio) művészete. A szerkesztés (dispositio) művészete. Az írás (elocutio) művészete. — Ez utóbbi fejezet a következő hat tétel tárgyalását foglalja magába: Milyen egy jól alkotott mondat, vagy Malherbe és Balzac. Corneille stílusa a »Cinna« huszonkét sora alapján. A tanulság La Fontaine egyik meséjének cselekvényében. Terv két szöveg összehasonlítására, »A halál és a favágó« meséje La Fontaine és Boileau előadásában. Hogy kell könyv nélkül tanulni, vagy Racine stílusa »Andromaque« egy tirádájában. La Bruyère stílusa.

Kiragadok majd egyet e tételekből, hogy Bezard módszerét bemutassam a gyakorlati alkalmazásában is. De hogy a tárgyalást követni bírjuk, meg kell ismerkedni előbb néhány külső berendezéssel, amelyek a módszer lényeges kellékei. Ezek az osztálykönyvtár (bibliothèque de classe), a tervvázlatok füzete (cahier de sommaires), és a külön lapokra írt jegyzetek (notes prises sur feuilles volantes). Az osztálykönyvtár berendezése némileg eltér a mienktől. Nem a tantervben előírt költői olvasmányok találhatók benne, azokat megveszik a tanulók olcsó kiadásban, hanem irodalomtörténeti segédkönyvek, esztétikai és kritikai dolgozatok, nyelvtörténeti szótárak, művelődéstörténeti monografiák, sőt útleírások, politikai és nemzetgazdasági munkák. Négy példánynál több ritkán van egy műből. A sommaire szerepe pedig az olvasmányok célszerű irányítása. A tanár utasításokat ad a tanulóknak, hogy mit olvassanak, kijelölve pontosan a fejezeteket és lapszámokat, valamint az eszméket, melyeket a szöveg földolgozásában szemmel kell tartani, s épúgy tollba mondja előre a dolgozatok tartalmi foglalatját. Mindaz szóról szóra belekerül a tervvázlatok füzetébe. Jegyzeteiket azonban, hogy utólag rendezni lehessen őket írók és eszmék szerint, külön papirlapokra írják a tanulók. Az egyéni munka, önálló gondolkodás bizonyítékai lesznek e jegyzetek. Ha a tanár új anyag tárgyalásába kezd, amire a tanulók nem készültek, akkor még az órán lejegyzik a főgondolatokat, ha pedig a sommaire útmutatása szerint már földolgozták az olvasmányt, akkor az iskolai megbeszélés nyomán kijavítják

vagy átdolgozzák a jegyzetüket. Az adatokat mindig általános eszme köré kell csoportosítani és logikus vázlattá formálni.[1]

A módszernek e segédeszközeit ismerve, jobban meg lehet érteni most valamely tétel tárgyalását. Tipikusnak látszik különösen a La Fontaine-meséé (A béka és a patkány, 188—204. l.). A sommaire-t előre megadta a tanár így formulázva: »I. Keressenek a *Mesék*-ben a tanulságra vonatkozó kitételeket. Határozzák meg La Fontaine után annak jellegét, például vegyék *A béka és a patkány* tanulságát. II. Vizsgálják behatóbban az elbeszélés drámai részleteit. Mutassák ki, hogyan alakít a költő abból a tanulságból tanulságot cselekvényben. — A mese tervvázlata. — A fontosabb kifejezések tanulmányozása minden szakaszban.« Ez utasítás szerint a tanulók elkészítik a jegyzeteiket, s arra következik az iskolai tárgyalás, amely egyszersmind a házi készülés számonkérése (compte rendu de la classe). A tanár kérdéseket tesz s a tanulók feleleteihez méri a magyarázatát, helyesbítve, bővítve és mélyítve az ismereteiket. A tanulság meghatározására La Fontaine más meséiből fölhoznak néhány idézetet, s értelmezik a kitűzött mese elejét és végét, ahol a tanulság közvetlenül kifejezve található. A föladat II. részét úgy oldják meg, hogy logikai elemzés útján, sorok szerint kijelölik a cselekvény fordulópontjait, s azután a részletekre térve, egyenkint megbeszélik a szakaszokat. Így a krízis előkészítésében az állatok egyéni jellemvonásait vizsgálják; a küzdelem leírásában drámai mozgalmasságot és célra siető tömörséget vesznek észre; a kifejlésben végül méltatják a költő derült nyugalmát. előadásának könnyed báját. Az előadás különben főtémája a fejtegetésnek kezdettől fogva. Az utasítás a kifejezésekre külön fölhívta a tanulók figyelmét s magyarázzák is körülményesen La Fontaine nyelvét stilisztikai és lexikológiai szempontból. Az »engeigner« igéről például megállapítják, hogy a latin »ingenium« tövéből ered; hogy az értelme szintén arra mutat, amennyiben zseniálisan furfangos rászedést jelent; hogy a régi szó kitünően tolmácsolja La Fontaine

[1] E jegyzetekről más alkalommal már kifejtettem a véleményemet. (Repülő lapok—feuilles volantes. Tanáregyesületi Közlöny XLIV. 38.) Kétségtelen, hogy úgy, ahogy Bezard kívánja, azt a nehéz munkát sok tanuló nem bírja végezni. Tisztában van ő azzal, s a francia tanárokat jellemző ridegséggel felel az ellenvetésre: »Én csak a jó tanulókkal törődöm; a többiek gúnyolódjanak vagy ásítozzanak: az ő dolguk.« (718. l.) Pedig a francia tanulók hozzászoktak a nehezebb föladatokhoz, ott a készülésnek (étude) époly fontos szerep jut mint a tanításnak (classe). Minálunk ebben a formában lehetetlen a jegyzetek rendszeres vezetése, s nem ajánlatos abban a másik formában sem, hogy puszta kivonatolás legyen, mert az lélektelen robot. Állapítsa meg a tanár az osztályával közös munkában az olvasmány tartalmát és jellemző sajátságait, s mondja vagy mondassa tollba az alsó osztályokban még az óra folyamán a megbeszélés rövid foglalatját. Ez egyszersmind jó helyesírási gyakorlat lesz. A felső osztályokban nem volna célszerű a megbeszélés eredményét néhány lapidáris mondatba zsúfolni és még az óra alatt leiratni; a nagyobb tanuló otthon végezheti az írásbeli összefoglalás munkáját. Időnkint lehet azonfelül többé-kevésbé önálló házi föladatokat adni.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

meséjének hamisítatlan gall szellemét, jobban mint a közkeletű »tromper«, amely otromba csalást jelent és lapos kifejezés volna. A szómagyarázatnak rendkívül nagy fontosságot tulajdonít Bezard és általán minden francia tanár; járja az már a lycée alsó fokán, sőt az előkészítő osztályokban és a népiskolában. Gyakran a tanár előre kijelöl a szövegben egyes szavakat elemzés végett, s a nagyobb tanulók munkájukat nyelvtörténeti szótár (Darmesteter, Littré!) segítségével végzik. Hihetetlen, milyen jelentéstani szőrszálhasogatásokba mennek bele, s nemcsak régi szövegek olvasása közben, ahol még akad nehezen érthető kifejezés, hanam változatlanul alkalmazzák a módszert modern írókra is. A szóelemzés így vajmi ritkán szolgálja az esztétikai kommentár érdekét, öncél az, stilisztikai előgyakorlat. Világos kifejezés nélkül nincs világos gondolat, azért kell a szavak jelentésárnyalatait apróra megismerni; világosság és szabatosság a francia szellem ősi hagyománya, abból nem engednek.

Kissé csalódtunk a részletekben; mintha egyebet, többet várhattunk volna Bezard módszerétől. Nagyon egyoldalú az, nem annyira irodalmi, mint inkább stilisztikai és retorikai módszer Az irodalom csak eszköz: nyersanyag és minta az írásbeli dolgozatokhoz. Arra a kérdésre, hogy »mire való a szövegelemzés«, így felel Bezard: »Fölkelti bennünk a vágyat, hogy világos és harmonikus mondatokat szerkesszünk, szabatos kifejezéseket használjunk, szóval ízlésesen írjunk . . . S az auktorok adják nekünk az értékes eszméket, amelyek nélkül bajosan lehetne írni.« (244. l.) Olyan is a munka külső-belső elrendezése, hogy a stilisztika és retorika tételeit minden áron keresztülhajszolja a francia irodalom korszakain. S meg nem állhatom, hogy ide ne írjak még egy jellemző idézetet. Voltaire történeti munkáiról szólva, így végzi Bezard a fejtegetéseit: »Önök tudni fogják most, hogy mit mondjanak, ha a Sorbonne föltenné önöknek ezt a kedvelt kérdését: Mennyiben eredeti Voltaire mint történetíró? vagy: Igaz-e, hogy Voltaire az első modern történetíró? Mi csak két vagy három oldalt tanulmányoztunk a történeti műveiből, és szükséges, hogy átfussák a Szemelvényeket és a XIV. Lajos Századának nevezetesebb fejezeteit. De ezekből a rövid szövegekből kiemeltük a főgondolatokat, az általános eszméket, és azok teszik egy értekezésnek a lényegét.« (266. l.) Érdemes megjegyezni, amit a Sorbonneról és a két-három lapnyi szemelvényekről mond itt Bezard. Bár más alkalommal azt hangoztatja, hogy többet vár nagyobb művek áttanulmányozásától, mint néhány sor aprólékos elemzésétől, a kijelentéseire alaposan rácáfol ő maga. Nagyra van a módszerével, amely állítólag egy csapásra végét veti a régi szemelvényrendszernek, s íme, a művében nem találni példát nagyobb olvasmány összefüggő tárgyalására, rendszerint megelégszik elszigetelt szemelvények áthidalásával. Az irodalmi módszer tehát félrehajlik éppen a legválságosabb ponton. A célját úgyis eléri, hiszen csak arra kell az olvasmány, hogy a tanulók kidesztillálják belőle a dolgozathoz szükséges általános eszméket és stílformákat. De mire kell a dolgozat? Afelől se maradunk kétségben: az érettségire! A bacca-

laureatus vizsgálata az egyetemen folyik le, egyetemi és középiskolai tanárokból álló bizottság előtt, és gyakran megesik, hogy a vizsgázók fele, sőt több is elbukik. Lám, amiért Bezard meg nem feledkezik a Sorbonneről. Buzgón tanulmányozza és ismerteti tanítványainak az évről évre kitűzött tételeket; elmegy meghallgatni Lanson és Chamard egyetemi előadásait, és tapasztalatairól beszámol az osztálynak okulás végett; sőt próbaérettségit rendez, hogy megtanulják a diákok, miképen kell a zárthelyi dolgozatra engedett időt okosan kihasználni. Más világ az, a miénktől eltérő fölfogás. Mi megütközünk ilyen utilisztikus gondolkozáson és a kitanítást méltatlannak mondjuk a tanári hivatáshoz; mi azt hisszük, hogy a ridegen számító okoskodás megzavarja a nyugodt műélvezetet, a szemlélődő elmélyedést és ösztönszerű együttérzést, mely a remekművek lélekemelő, termékenyítő hatásának első föltétele; s attól tartunk, hogy az olvasmányok rendszeres kizsákmányolására irányuló dresszúra előbb-utóbb kiöli az ifjúságból a természetes érdeklődést költészet és művészet iránt. De ki tudja, nem vagyunk-e elfogultak? A francia iskola logikus gondolkozásra nevel, páratlanul szabatos beszédre és írásra.

Loisch János.

KÖNYVEK ÉS LAPOK.

Henri Bergson: **A nevetés.** Fordította és bevezetéssel ellátta *dr. Dienes Valéria.* (= Világkönyvtár. Szerkeszti *dr. Pogány József.*) 1913. Révai. 351 l.

Örömmel üdvözöljük Bergson Le rire-jének magyar fordítását. Bár e tanulmány a legkisebb terjedelmű s talán nem a legközéppontibb jelentőségű a filozófus négy főműve között, fordításának megjelente figyelemreméltó külső jele annak, hogy egy világraszóló szellemi mozgalom magyar földre ért. Bergsont, aki ma a Collège de France ünnepelt előadója, Anglia és Amerika egyetemei versenyezve hívják meg előadásokra. Németországban a heidelbergi Windelband, a filozófiatörténet klasszikus művelője, mély és előkelő szellem, fenntartás nélkül hódol neki. Itáliában különösen erős a hatása. Ne szóljunk egyelőre semmit Bergson tanításainak filozófiai, belső értékeiről: ilyen elterjedtség már maga is történelmi jelentőségűvé teszi őket. A mai komor történeti pillanatokban megnyugtató látvány e filozófia hódító útja, mert megerősít — zománcos, régi értelmében véve a szót — a humanizmushoz, a gondolkodó lelkek szolidaritásához való bizalmunkban.

Bergson Le rire-jének rövid elemző ismertetését adja Szigetvári Iván A komikum elméletéről szóló jeles könyvének (1911) első felében. Munkájának ez a része a komikum-elméletek történetével foglalkozik s rengeteg műről számol be igen alaposan, de némi szürkítő

egyhangúsággal. A komikum elmélkedőinek falanszterébe vezet s egy falanszterben a Bergson-féle egyéniségek — gondoljunk Az ember tragédiájára — nem a legjobban járnak. Fölösleges Bergsont védelmeznünk, de Szigetvári eljárása jellemző az olyan kommentátorokra, akik az egész helyett inkább részleteket vesznek szemügyre, az elmélet-típusokat jobban kiemelik az elmélkedőknél s egy filozófiai mesterműolvasása közben legfontosabbnak tartják, ha a lapszélre minél sűrűbben rájegyezhetik: hasonlót mond ez vagy amaz! Bergson maga is szól egy dolgozatában arról a filozófiai kritikáról, mely nem bír kellő érzékkel a gondolkodók teremtő látása iránt s mindenütt bizonyos tételek és ismert elemek kombinációját találja a filozófiai művekben.

A következőkben nem gipsznegatívon szeretnénk bronzművet szemléltetni, először is tehát magának a műnek az olvasóra gyakorolt közvetetlen hatásáról szóljunk. Az aránylag kis munka szerves egységével ragad meg különösen. Nem a kézikönyvek száraz logikája tartja össze, hanem egy sajátságosan indázó kompozíció, mely gazdag elágazásait egyetlen gyökérről táplálja. Idézhetjük James szavát: a legkitünőbb filozófus az, akinél egyszerűbben szinte nem lehet gondolkozni. Az életből ellesett s az irodalomból idézett példái a látás rendkívüli tisztaságát és energiáját bizonyítják Bergsonban. Hasonlataiból, metaforáiból nagy stílművészet és fantázia sugárzik. A legkézenfekvőbb esetekből szeret kiindulni. A gyermek egyszerű játékszereinek, a rúgós ördögnek, a zsinóros pojácának furcsaságában a jellemkomikum gyökereit ismeri fel, kis félszegségek szemléletétől a lélek démonikus erőinek megsejtéséig vezet. Mily differenciált lélektani érzékkel boncolja a nevetés logikáját, társadalmi és erkölcsi szerepét, mily fokozatossággal helyezi egymás mellé a komikum találó példáit a közönséges életben, majd az élet és a művészet határvidékén, végül magukban az igazán nagy alkotásokban. A jellemvígjátékkal kapcsolatban a művészet általános elméletét s az élethez való viszonyát fejtegeti. Itt metszett kristályablakon áttekintünk Bergson metafizikájának nagyszerű épületébe.

Az első fejezet három jellemző jegyét sorolja elő a komikumnak. *Emberi*, emberre vonatkozó dolgok nevettetnek csupán. A megnevettető jelenség azonban ne hasson ránk túlságosan. A nevetés félig az értelemhez szól, tehát bizonyos *közömbösséget*, a dolgoktól való érzelmi függetlenséget feltételez. Végül a nevetés abból a *visszhangból* erősödik, melyre más embereknél talál. E megállapítások után következik a *Le rire* főgondolatának kifejtése. A társadalom minden tagjától bizonyos eleven készséget, gyors akciót, ügyes elhelyezkedést követel s aki elszakad a közösség életformáitól, annak merevségét, lábbal, szóval vagy ésszel való botlásait nevetés útján fegyelmezi a társadalom. Nem lehetnek nevetség tárgyai abszolút erős fogyatékosságok, mélyen az egyénben gyökerező testi vagy szellemi egyoldalúságok, melyek az illetőket egészen kirekesztik a társadalomból (elnyomorodás, kriminalitás, eszelősség). A nevetés az egyéniség felszínén mutatkozó ferdeségeket nyesegeti s félig erkölcsi, félig esztétikai jelenség.

A hétköznapi életben legtöbbnyire formákon és mozgásokon nevetnek az emberek. A komikus arckifejezés mintegy megmerevülten mutatja az arcjátékot, a lelkes sokféleség lehetőségei helyett egyetlen kifejezés untat az arcon. Ilyen arcból hiányzik a megújulás állandósága s ugyanezt lehet a szórakozott lélekről elmondani. A mozgások között nevetséges egy színtelenül ismétlődő gesztus, vagy másnak gesztusa, ha külsőséges, gépies mivoltában utánozzák. Nevetésre indulunk, ha a folyton változó, mozgó és alakuló élő lény automatává, gépszerűvé lesz. Du mécanique plaqué sur du vivant — az előre kérgesedett gépiesség: ez a komikum lényege. A társadalmi élet szertartásos tényei, a hivatalnok formákhoz való ragaszkodása a társadalomra szerelt gépezet benyomását teszik. Midőn a személyt teste minduntalan zavarja, vagy tragikus lelkiállapotban valami fizikai szükséglet jelentkezik, ez automatizmus hatását teszi s komikus. Nevetséges a labdaszerűen perdülő, vagy a fabábként dűlöngő bohóc: ebben az esetben az élő lény tárggyá válik.

A komikum alacsonyabb régióiból, ahol a megnevettető elem mintegy sziklák között, vadon tenyészik, feljebb emelkedünk oly tájra, hol mesterségesen készítik elő számára a talajt. A második fejezet a bohózatírót és a szellemes embert tárgyalja, akik oly jeleneteket és mondatokat alkotnak, melyekben szuggesztív ügyességgel érvényesül az élőt gépiessé tevő kontraszt s az ebből származó nevettető hatás. A játszó gyerek és a játszó ember komikus szórakozásai között meglepő az egyezés. A klasszikus vígjáték komikus szóismétlése ugyanazzal mulattat, amivel a játékdobozból mindig kiugró kis ördög. Számos vígjátéki személy szabadnak hiszi magát, pedig orránál fogva vezetik: íme a zsinóron ugráló pojáca motívuma. Midőn egy lökésre egész eseménysor indul meg (házösszeomlás a filmképeken!), akkor az úgynevezett hólabdamotívummal van dolgunk. A bohózatokban valami jelentéktelen cselekvés hatása átterjedt az emberek egész sorára és nagy kavarodást okoz. Néha hosszú eseményláncolat pereg le és a végén ott vagyunk, ahol az elején voltunk. Egy ismerős úr és hölgy külön-külön házasságközvetítőhöz fordulnak és sok furcsa kaland után ez összehozza őket bemutatkozásra. Ezen esetre talál a hasztalan erőkifejtés, a semmivé vált várakozás elmélete, mellyel Kant és Spencer magyarázzák a komikumot. A bohózati hatás titka az emberi cselekményeknek oly ábrázolása, mely az élettelen mozgásra emlékeztet.

A körülöttünk és a saját magunkban eleven világ arculata mindig más, minden történése szigorúan egyéni, meg nem ismétlődő. Ez a nem szűnő folyamatosság, melyet lelkünkből vetítünk a térbe, Bergson gondolatvilágának egyik legfőbb elve, ez a »durée« fogalma. A komikus-jelenségek a durée lendülő árját vissza-visszaszorítják, elgátolják. Komikus hatású, ha eseménysorok megismétlődnek (pl. ugyanazt a jelenetet két társadalmi szinten, urak és szolgák körében játszat el valamely bohózat), ha megfordítják őket (Pathelin ügyfele a bíró ellen adott jótanácsot az ügyvéddel szemben is érvényesíti), végül ha eseménysorok egymást keresztezve találkoznak (Gogol Revi-

zorában s Kotzebue Die deutschen Kleinstädter-ében szegény ördögöket nagy urak szerepébe szorít a kisváros népe). A bohózat Bergson szerint olyan mechanizált átformálása az életnek, mint amilyen gépszerű ábrázolása az eleven embernek a zsinóron idestova rángatott pojáca.

A szókomikumban a nyelv válik komikus jelenséggé. A szellemességnek, vagyis a gondolkodás drámaiságának szellemes elemzését követi a tréfás mondások logikájának megállapítása. A komikus szólás kifogástalan nyelvi formákban kifejezett képtelenség. A komikus hatás változik aszerint, hogy egy gondolatot a természetes hang helyett más hangnemben fejezzünk ki. Ide sorakozik a paródia, az irónia és a humor jellemző hangnemének megállapítása.

Az ércek e változatos fajai után lássuk magát a fémet, a tiszta komikumot, mely a művészet kohójában olvad ki s a jellemvígjátékban csillog tisztaságában. A vígjáték jobban megismertet a komikummal, mint az élet maga. A komikus jellemek hibái nem erkölcstelenségből, hanem összeférhetetlenségből erednek. A vígjátéki jellemzés sajátossága, hogy az egyéniség mélyebb rétegeibe nem hatol be, mert így a nézőt nemcsak érdekelné, hanem megrázná s ezzel a komikus hatást veszélyeztetné. A vígjáték abban üt el az összes többi műfajoktól és művészetektől, hogy az egyéni helyett az általánosat, a tipikust nyújtja. E gyökeres különbség megvilágítására felveti Bergson a következő kérdést: mi a művészet szerepe emberi létünkben? »Élni annyit tesz, — olvassuk egy feledhetetlenül mélységes oldalon — mint cselekedni. Élni annyi, mint csak a *hasznos* benyomást fogadni el a tárgyakról, hogy aztán alkalmas visszahatással feleljünk rájok; a többi benyomásoknak el kell homályosodniok, vagy csak zavarosan szabad hozzánk jutniok.« ». . . A külső világból egyszerűen csak azt látom és csak azt hallom, amit érzékeim kivonnak belőle, hogy viselkedésem útját megvilágítsák; önmagamból csak azt ismerem, ami felszínre bukkan, ami részt vesz tetteimben. Érzékeim és eszméletem tehát a valóságnak csupán *gyakorlatilag* egyszerűsített mását bocsátják rendelkezésemre.« A valóságos életben magunk és a természet, sőt köztünk és eszméletünk között fátyol húzódik. Kívül maradunk a dolgokon és magunkon is. A dolgok egyéni sokféleségén egyszerűsítő fátylat fellebbenti a művészet. Segít felfedezni a természetet és énünket. A kopott szavak és a sematikus cselekvések mögé hatol s felkeresi a tiszta lelki tényt, a szülemlő érzést és az egyéni különösségeket. A gyakorlatban általános jelképekkel élünk. A művészet a valóságnak egyénítőbb, közvetetlenebb, konvenciónélküli látása. A dráma felszakítja helyenként azt a kérget, mely az egyéniség izzó ősmagva köré rakódott. Rámutat a hős sorsában vulkanikus erőkre, melyeket a nevelés és a kultúra a legtöbb emberben, a nem-tragikusakban megkötött s a lélek homályos rétegeinek és törekvéseinek kaoszára utal. Mindez amellett bizonyít, hogy a művészet általában az *egyénit* keresi. A vígjáték azonban kivétel, aminthogy a komikum is félig az élethez, félig a művészethez tartozik. A vígjáték nem egyéneket, hanem típusokat rajzol. A tragikus költő pusztán a maga legszemélyesebb élményeit

objektiválva a néző lelkébe markolhat, a vígjátékírónak az egyéniség periferiáin kell maradnia s szüksége van külsőségek megfigyelésére.

A komikus jellem legstílszerűbb fogyatkozása a hiúság. Ettől a nevetés és a gondolkodás megszabadíthat. A komikus illúzió párhuzamba állítható az álom pszichológiájával. A komikum a józan ész játékos felfordultsága, mely, mint az álom, a külső világot képzelődésünk szerint alakítja át. A komikus személyben is van valami álomszerű elernyedés. A folytonos szellemi feszültség hiányzik belőle, az agy egy különös irányban dolgozik. Befejezésül a nevetés társas regulatív szerepéről, igazságos igazságtalanságáról, a harmadik, az utolsó fejezet hasznos fölényeskedéséről, jótékony kajánságáról szól.

A *Nevetést* négy lélektani tanulmány fordítása követi. Igen helyes volt ezeket közzétenni, mert Bergson metafizikája — s ez cartesiusi hagyománya a francia bölcseletnek — a belső világ tényeinek elemzéseiből indul ki. Bergson bölcselete diadalmas kísérlet, nem a természettudományok visszaszorítására, hanem a természettudományi gondolkodás egyoldalúságainak kimutatására. Az átélt belső világ és az elképzelt külső valóság ellentétét végtelenül kiélezi. Kant csak a matematikát ismerte el tudománynak s a külső világban azokat az abszolút bizonyságú formákat kereste, melyekkel a megismerő értelem rendet teremt benne. Bergson megfordítja a problémát: belső lényünk szemléletéből küszöböljük ki a külső valóságból kölcsönzött eszközöket. Ezt megkísértve átéljük a lét legmélyebb határozmányát: az élet örökké megújuló hullámverését, a jelen és mult érintkezését, a folytonos belső változásban adott időegymásutánt, a *duréet*. A jelenségek sodrában az intellektuális irányú görög filozófia a nem-változót kereste mindig. Bizonyos logikai értékek állandósága mellett még Kant szemében is jelentéktelennek tetszett a történelem és a lélek esetlegességeinek világa. Ami a világban lényeges, az nincs változásnak alávetve — ez a természettudományi gondolkodás egyik konzekvenciája. Bergson magát a változást húzza alá. Mily igaz, hogy a mai embert a mindig új dolgokat produkáló élet és akarás érdekli, nem a kozmos változatlan váza, hanem változó, de értékes részletei. A Nevetés számos lapján találkozunk az élő valóság és a matematicizmus ellentétével.

Bergson bölcseletét e futólagos megjegyzésekkel távolról sem jellemeztük. Tanítása betetőzése egy kultúrrendszernek, melybe a XIX. század folyamán új tényezőkként belekerültek a biológia, a lélektan, a szociológia és a történelem. A filozófus egyéni nagyságáról, a természettudományokban, a bölcselet történetében való bámulatos jártasságáról, gondolkodásának mélyen szántó útjairól s fejedelmi lendületéről, könyveinek csodálatos harmóniájáról nem szólunk. Érezzük filozófiája korszerűséget abban az értelemben, hogy valamiképen lelki közszükségletekből fakadt, érezzük korszerűtlenségét a szó nietzschei értelmében: késői nemzedékek is tanulni fognak belőle. Jelentőségének ismérve lehet az, hogy hányféle szempontból vizsgálják. Nem a természettudományok elvetése, hanem kiegészítése, nem a pozitivizmus kiküszöbölése, hanem elmélyítése a célja. Bergson

tanításaira a legkonzervatívabb életkör: az egyház éppoly élénken reagál, mint a legforradalmibb: a szindikalista munkásság. A szellem nagy művei abban hasonlítanak a természet örök dolgaihoz, hogy számtalan oldalról nézhetők és semmiféle egyes szempont nem meríti ki őket. Érthető, ha a franciák nemzeti dicsőségüknek tartják Bergsont. Az ő rendszere az emberi elme legdicsőségesebb szintéziseihez tartozik. Tudomány-e a szó matematikai jelentése szerint? Talán ennél is több: szükséglet és élet.

A német romantika nagy rendszereinek keletkezése idején elhasználhatatlan erők a bölcseletben koncentrálódtak. Bergson nem egy külsőleg ernyedt társadalom filozófusa. Az ő finom szava nem azért hallatszik messzire a Collège de France egyszerű terméből, mert odakint csönd van. Hanem kihallatszik a boulevardok lármája, a modern élet lázas harca ellenére. Meghalljuk szavát, mivel a leglármásabb orcheszter is elhallgat, midőn a mélyéből tisztán és zavartalan biztossággal felhangzik az egész zenemű lelke — a *leitmotiv*.

Az első magyar nyelvű Bergson-kötet fordításának műgondjáért és világos egyszerűségéért a fordítót, Dienes Valériát teljes elismerés illeti.

(Budapest.) *Dr. Sas Andor.*

Dr. Kornis Gyula: **A pszichológia és logika elemei.** Második átdolgozott kiadás. 1914. Franklin-Társ. Ára 4 K.

Kornis filozófiai tankönyve alig két iskolaév lefolytával megérte a második kiadást. Maga e körülmény elég világos bizonysága használhatóságának. A második kiadásban, bár az átdolgozás a könyv lényegét s a szerző álláspontját nem érinti, mégis mind a tartalom, mind a forma tekintetében jelentékeny újításokra találunk. Az anyag tetemesen bővült, beosztása módosult, a mű stílusa több helyütt javult. A szerző a rendelkezésére álló kicsiny keretben lehető teljességre törekedett. Alig van a modern lélektani és logikai kutatásnak olyan nevezetesebb eredménye, melyet Kornis műve ne érintene; a magyar tankönyvirodalomban pedig kétségkívül az ő propedeutikája a legkimerítőbb. Az I. kiadás tananyagának mennyisége mindazonáltal nem igen nagyobbodott, mert a bővítmények javarésze (intenzitáskülönbségek, a képzet tartalma, tanuvallomások, tudattalan munka; művészet és játék eredete, Lange-James elmélete, nagyszámok törvénye, pragmatizmus, Descartes szabályai, a tudományok régebbi osztályozásai, a filológia és történelem módszere) a csupán olvasásra szánt, apróbetűs pontokat szaporítja.

A megtanulásra szánt anyagban külön fejezetekbe kerültek s bővebb tárgyalásban részesülnek a kinesztétikus érzetek, az életérzetek, a térszemlélet és időszemlélet. Teljesen új a tömegpszichológiai jelenségek ismertetése. Kisebb-nagyobb, de tartalmilag mindig előnyös átalakítást szenvedtek a szemléletről, asszociációról, emlékezetről, figyelemről, képzeletről, esztétikai érzelmekről, logikáról,

ítéletről, felosztásról, természettörvényről szóló fejezetek. Igaz, hogy az új betoldások egynémelyike (pl. a tiszta logika fogalma; az ítéletnek mint intencionális aktusnak meghatározása) új nehézségeket is hozott az anyagba, de e részletek elég fontosak arra, hogy a könyvben helyet foglaljanak, nehézségük pedig, mint az író maga is megjegyzi előszavában, a tárgy természetében gyökerezik. Itt a tanár van hivatva, hogy a tanulókat magyarázataival a nehézségeken átsegítse. Kiegészítik a tárgyalás szempontjait a 2. kiadásban a filozófia történetéből beszőtt elemek, a tanárnak pedig jó szolgálatot tehetnek a bibliográfiai adatok.

A tanulás technikájának szempontjából helyesen tette a szerző, hogy e kiadásban az összes terjedelmesebb fejezeteknek egymástól tartalmilag elkülönülő részeit megszámozta s így szembetünő és alkalmas nyugvópontokat teremtett a tanuló számára.

Hisszük, hogy Kornis könyvének új formája csak növelni fogja a mű kedveltségét és elterjedését, tartalmi gyarapodása pedig gazdagítani fogja a középiskolai ifjúság filozófiai műveltségét.

V. S.

Thomas: **Nevelés a családban.** Franciából fordította Holló Márton. Budapest, 1913.

Thomas könyve, mely magyarul a Révai-féle Világkönyvtárban jelent meg, a mai Franciaország nevelési mozgalmaiból született. A Párisban járónak lépten-nyomon a francia nép amerikánizmusa és anglomániája tűnik szembe és ezzel találkozik e munka lapjain is. Fő gondolata az, hogy gyermekeinket ne igyekezzünk kelleténél jobban aggódó gondossággal körülvenni, hanem szoktassuk önállóságra, hogy az élet minden pillanatában megállják helyüket. A tudós kis öregek helyébe, amikké a mai túlzott intellektualizmus teszi a gyermeket, erős, eleven eszű barbárokat óhajt. Szerző szerint e nevelésnek a családból kell kiindulni, mintegy központból. Ezért bemutatja a fiúnevelés módját a csecsemőkortól egészen a fiú házasságáig. Eszméi e részben éppen nem újak, s nem haladják meg a jó bourgeois-nevelés színvonalát, de értékessé teszi művét kellemes előadása, őszintesége, mellyel rámutat a szülők számos hibájára. Érdekesen szól a szülők hazugságairól, a társadalmi ranglétrán való mohó kapaszkodásvágyról, a hivatalnoki pályák elözönléséről, a sexuális problémáról, a fiatal ember becsületéről, stb. Mindezek a dolgok bennünket s a mi társadalmunkat is igen közelről érintik, azért kívánatos lenne, ha ezt a kis könyvet minél többet forgatnák azok a szülők, akik nevelési kérdéseken sohse gondolkoztak. Hiszem, hogy elolvasása okulásukra fog szolgálni, s öntudatosabbá teszi azt a nagy művészetet, melyet ma kiki csupán a családi hagyományok vagy idegenek példája nyomán szokott gyakorolni, ha gyermekei neveléséről van szó.

Dr. Nagy József.

Giordano Bruno párbeszédei az okról, elvről és egyről és a végtelenről, világegyetemről és a világokról. — Olaszból fordította *dr. Szemere Samu.* (Filozófiai Irók Tára, XXVII.) Budapest, 1913.

Bruno a reneszanszkori filozófiának mindig érdekes alakja volt: korának jóban-rosszban egyaránt igazi fia. Hírnevének szerencséjére még ehhez járult az a sajnálatos eset, hogy a máglyára vitték, ezért aztán ennek fellobogó lángja messze századokra terjedőn világította meg gondolatait és a mártír koszorúját fonta a filozófus homloka köré.

Magyarul — tudtunkkal — még eddig nem volt meg egyetlen műve sem, ezért örömmel fogadhatjuk Szemere Samu gondos művét, mely a Filozófiai Irók Tárában Brunónak két legjellemzőbb alkotását teszi kulturánk közkincsévé. A fordítás sok szerencsével készült: benne van az eredetinek csaknem minden jellemző vonása. Kissé szokatlan a mai olvasónak a mondatok eme szinte bizarr és buja reneszanszpompája, mely azonban jellemzi Bruno stílusát. Szemere Samunak itt nagy nehézségeket sikerült legyőznie, nemkülönben feleségének, dr. Horváth Renéenek is, aki a könyvben előforduló verseket, köztük néhány szonettet, igazán finom érzékkel és szépen fordított.

Könyve elé Szemere terjedelmes, csaknem hatvan lapnyi tanulmányt írt G. Bruno életéről és filozófiájáról. Egy ilyen arányú bevezetés elé az olvasó a jó essay igényével lép, s az élvezhető formán túl a felfogásban is vár némi eredetiséget. Sajnos, a fordító itt cserben hagy bennünket, mert munkája elnagyolt és a rendszertelenség benyomását teszi ránk.

Egy pár lapon a reneszansz gondolkodását jellemzi a már megszokott »megváltozott érzelemvilág«-gal és az élet szeretetével, majd Bruno életét adja elő; itt bőven kiterjeszkedik pörének történetére, aztán filozófiáját jellemzi, leginkább a két lefordított dialógusra való tekintettel.

Filozófiatörténeti felfogása a nálunk bizonyos körökben oly divatos Simmel hatása alatt áll, ki a filozófiai rendszereket hajlandó a műalkotások kritériumával mérni. E nézet ugyan sok tekintetben jogosulatlan, mert bizonyos a kifejezés tökéletlenségeivel együtt járó hasonlóságot mélyreható rokonságnak vesz, azonban ha valahol, hát Brunónál alkalmazható. Így nem érzik meg az erőszakolt volta. Azt hiszem Bruno a csillagos ég nélkül aligha lett volna filozófus. Egész eszejárása a skolasztika emlőjén nőtt gondolkodót mutatja, de már mámorossá tették őt az új, a kopernikusi kozmológia tanításai. Ennek a kettőnek szintézise a filozófiája.

Ennek magyarázatául az általános, és — elismerem — itt-ott igen lendületes jellemzések helyett szívesen láttam volna, ha megismertet Szemere azzal a miljővel, melyben Bruno felnőtt; ennek a problémáival, továbbá azokkal a nehézségekkel, melyeket velük szemben az új tudományok támasztottak. Így talán mégis közvetlenebb

világosságban állna előttünk a nolai gondolkodó jelleme, törekvései és rendszere, azaz hogy inkább világképe, kialakulásának története.

Ami az egyes részeket illeti, ki kell emelnünk, mily sikerrel magyarázza meg Szemere az *érzékfeletti anyagot* a *léttel* való helyettesítés által; de nem érthetünk vele egyet, mikor csodálkozik azon, hogy Bruno az Istent kétféle értelemben veszi. Az egyik, a panteista felfogás, mely szerint Isten a világ teremtő elve és oka, és immanens; máskor meg mint extramundán lényről, a teizmus módján szól róla. Szemere az utóbbit erőszakkal amabba akarja olvasztani, holott ez egészen fölösleges. Nem szabad Brunót a mai logika szemüvegén át nézni, s ha nem riadunk vissza egy kis mai értelemben vett következetlenségtől, hát egyszeriben megvan a magyarázat. A *tudós* Bruno csak immanensnek képzelhette el az Istent, de a *teológus* Bruno, kiben az etikai gondolkodás van túlsúlyban, csak a világ fölött és rajta kívül helyezhette el. Az a végtelen világ kialakító okát, ez a jó, az erkölcs kútfejét látta benne. A teológia sokkal mélyebb nyomokat hagy a lélekben, hogysem miatta következetes panteista lehetne valaki. Különben is a panteizmusnak csak névszerint lehet etikája.

Mit szólna Szemere, ha az ő »nolai filozófia«-ja (LV.) nyomán königsbergi, párisi, berlini filozófiáról kezdenénk beszélni? Ebben még az is furcsa, hogy ez a Bruno-féle *nolai filozófia* nem nolai. Csak Bruno odavaló.

Péter Pál.

Iskola és Egészség. Írta: *dr. Schuschny Henrik*, a budapesti V. ker. állami főreáliskola orvosa és egészségtantanára.

Az egészség könyvtárában, melyet Gerlóczy Zsigmond szerkeszt, a 16. és 17-iki száma a fönti címen jelent meg ez a pompás kis munka, amely az iskola és egészség kérdését 9 nagy fejezetben tárgyalja.

Az első fejezetben az iskola épülete és berendezése, a másodikban a tanítás higiénéje, a harmadik fejezetben a testi nevelés ügye, a negyedikben az egészségtan, mint iskola-tantárgy, a tanító az egészségtan szolgálatában, az ötödikben a táplálkozás, ruházkodás, lakás, a hatodikban a tanuló egészségi statisztikája és egészségi állapota, a hetedikben a gyerekeknek az első segélynyújtás tanácsa, a nyolcadik fejezet a tanító egészségéről, a kilencedik az iskola orvosi intézményéről szól.

A 18 ívet meghaladó mű, egyetlen és első a magyar irodalomban, mely minden ilynemű hiányt pótol. Hangja mindvégig a tapasztalt orvosé és a bölcsen és mélyen gondolkodóé, aki megtalálja a helyes középutat a szélsőségek között, amelyre pedig éppen az iskola intézményének kérdése ma az iskolai reformtervezetek keretén belül nagyon gyakran van szükség. Minden tanító, a középiskola összes tanárai, valamint az iskolaorvosok, egészségtantanárok rendkívül haszonnal olvashatják ezt a szellemesen megírt, jó magyarságban tartott könyvet.

D. T. Ö.

Dr. Szele Róbert és *Osztie József:* **Német Stílusgyakorlatok a középiskolák V—VIII. oszt. számára.** Lampel R. kiadása, 1914. 235 oldal. Enged. 49.499/914. min. r. Ára 2 K 80 f.

Örvendetes fejlődést mutat a német stílus gyakorlására szolgáló tankönyveink közt a címül írt kötet. A szerzők már eddig is jó nevet szereztek német tankönyvirodalmunk terén, ezzel a munkával azonban a legelső helyek egyikét vívták ki maguknak.

A mű tizenegy részre oszlik, szorosan a középisk. tanterv és Utas.-tól előírt tárgykörökben mozog, de nem sablonos. Különösen ki kell emelnem a II. (Magy. irod.), IV. (Az olvasás művészete), V. (Politikai földrajz), VII. (Latin remekírók), VIII. (Görög irod.), *IX. (A pusztító alkohol) és XI. (Írásbeli tételek és vázlatok)* c. fejezeteket. Főkép a IX. és XI. részek érdemlik meg figyelmünket, előbbi közhasznú tartalmáért, utóbbi mint utánzásra méltó újítás, amely tárgykörével és feldolgozási módjával szélesbíti a tanulók tárgyi ismereteit, még ha az egyes tételeket nem is kezeljük írásbeli vázlatokként, amelyekre különben a német nyelvnek nálunk tanítható terjedelme mellett is kíválóan alkalmasak.

Ami az egyes olvasmányokat illeti, konstatálhatom, hogy oly magas pedagógiai érzékkel készültek, annyi eredetiség nyilvánul az összeállításukban, mint kevés hasonló tankönyvünkben. A könyvet melegen ajánlom németszakos kartársaim figyelmébe.

(Budapest) *Haszler Károly.*

Dr. Fr. Kemény. **L'Enseignement International.** Histoire. État actuel. Avenir. (Bureau International de Documentation Éducative.) Ára 1 fr. 25 c.

Az oktatásügy első nemzetközi értekezlete ez év szeptemberében ül össze Hágában *(I-re Conférence Intergouvernementale de l'Enseignement)*, s ez alkalomra írta meg Kemény Ferenc, a nemzetközi szellemi mozgalmaknak ez a lelkes harcosa, ezt a tájékoztató füzetet. A szerző ügyesen összefoglalja benne mindazt, ami az oktatásügy fejlesztése érdekében nemzetközi érintkezés útján eddig történt s aminek még történnie kellene. A bevezetés rámutat arra, hogy az egyes nemzetek művelődési törekvései nemcsak hogy nem ellenkeznek a nemzetközi törekvésekkel, hanem természetszerűleg kiegészítik egymást, tehát a nemzetközi kulturális mozgalmak a nemzeti művelődésnek csak hasznára lehetnek. Helyes volt erre rámutatni a nálunk eléggé elterjedt elfogultsággal szemben, mellyel minden nemzetközi mozgalmat fogadnak, ha az a tudás és felvilágosodás terjesztésére szolgál. A füzet második része a nemzetközi tanügyi mozgalmak gondolatát, célját és eszközeit fejtegeti s azután rátér a modern nyelvek tanulásának fontosságára, hisz a nyelvtudás a nemzetközi érintkezésnek legtermészetesebb eszköze. A harmadik rész kitünő tájékoztató mindenki számára, aki tudni óhajtja, mi történt eddig ezen a téren. Kemény a kérdés irodalmának teljes ismertetésével sorolja

el és mutatja be az eddigi intézményeket. Ezek a következők: A gyermekek cseréje az idegen nyelv megtanulása céljából. A tanulók nemzetközi levelezése az idegen nyelv írásbeli használatának gyakorlása céljából. A tanulók nemzetközi utazásai. Nemzetközi iskolák. Cseretanárok. A felső oktatás nemzetközi szervezésének terve. Nemzetközi diákegyesületek. Külföldi tanítók és tanítónők otthona. Megismerteti mindezen intézmények eddigi fejlődését s azután rátér a további tennivalókra. Megalakítandó volna a nevelésnek és oktatásnak világközpontja s ezzel kapcsolatban egy nemzetközi folyóiratot kellene megindítani. Mindezen nemzetközi ügyek intézése céljából a kormányok megbizottainak időnként nemzetközi értekezletet kellene tartaniok. A füzet gazdag tartalma mutatja, milyen hasznos útbaigazításul szolgál mindenkinek, aki a műveltség terjesztésének ilyen módja iránt érdeklődik. *b. j.*

Heinrich Schlandt: **Deutsch-magyarisches Sprichwörter-Lexikon.** Brassó, 1913.

Schlandt Henrik, a brassói Honterus-gimnázium tanára, évtizedek óta foglalkozik a magyar és német nyelv szavainak, kifejezéseinek, szólásformáinak gyűjtésével. Évekkel ezelőtt adta ki »Der menschliche Körper« című gyűjteményét, mely mindkét nyelvnek az emberi test körébe vágó kifejezéseit foglalja össze. Most pedig egy 2 kötetre tervezett művének első kötete látott napvilágot.

A mű tárgya német és magyar közmondásoknak párhuzamba állítása.

Német címszavak szerint csoportosítja a közmondásokat és párhuzamosan közli a megfelelő magyart, miközben nem a szavak, hanem az értelem egybevágóságára fordítja a gondot.

A szerző nem vágja magát tudományos pózba, sőt maga hívja fel figyelmünket művének hézagosságára, aminthogy az ilyen munka sohasem lehet teljes. Hiszen a nép szellemi gazdagsága kimeríthetetlen. Már pedig — amint Erdélyi János mondja és Schlandt idézi — »A közmondás a nép hallható lelkiismerete, ó- és újtestamentuma, szellemi hitbizománya«.

Ez a kincsesház megérdemli, hogy a tartalmával megismerkedjünk és mint munkások mi is hozzájáruljunk gyűjtésünkkel a gazdagításához.

Schlandt művének olvasása közben arról győződtem meg, hogy nagy ügyszeretettel és gazdag ismerettel látott hozzá munkája megírásához. A szerző óhajtását megszívlelve mindjárt hozzáláttam a gyűjtemény kiegészítéséhez. A gyűjtés eredményét majdan rendelkezésére bocsátom.

S a nemes cél érdekében kívánatosnak tartom, hogy ez a mű minél több tanári könyvtárban helyet foglaljon, minél több kartárs kezén forogjon. Amint a közmondás tanítja: több szem többet lát. A magyar-német rész — a kartársak önkéntes segítségével — még kiválóbb lehet, mint az előttünk levő német-magyar.

Szőts Gyula.

Beküldött könyvek és lapok.

Tájékoztató füzet a kereskedelmi iskolákról. A szülők tájékozatlansága miatt évről évre megismétlődik, hogy a kereskedelmi iskolákból számos jelentkező kiszorul. Sok szülő tájékozatlansága ennek az oka. A tudnivalókról részletes útmutatást tartalmaz az a hivatalos kiadású füzet, amely most hagyta el a sajtót. Megvan benne a felső kereskedelmi iskolák szervezete, rendtartása, az érettségi szabályzat, a magánvizsgálatoknál követendő eljárás; mindez a legújabb rendeletek figyelembevételével. Tartalmazza a füzet az összes (54) felső kereskedelmi iskolák lajstromát, mindegyiknél feltüntetve a tandíjakat és egyéb díjakat, nemkülönben azt is, hogy melyik intézet mellett van internátus vagy konviktus. Megmondja, hogy a felső kereskedelmi iskolát végzett ifjak mily pályákra léphetnek. A füzet — 50 fillér költségmegtérítés ellenében — a felső kereskedelmi iskolák kir. főigazgatóságában kapható (Budapest V., Szalay-utca 3.). A főigazgatóság ezúton is figyelmezteti a szülőket, hogy a beírások a felső kereskedelmi iskolákban a tanév végén, július 3-ig vannak.

Tanítsuk-e a latin nyelvet? Tájékoztató a középiskola iránt érdeklődő művelt nagyközönség számára. Írta: *Vekerdi Béla* főgimn. tanár. 182 l. Hódmezővásárhely, 1914. Ára 2 K.

Kárpátoktól az Adriáig cím alatt a Magyar Földrajzi Intézet kirándulási útmutatókat ad ki Kerékgyártó Árpád, dr. Kogutovitz Károly és Mátrai Rudolf szerkesztésében. Eddig megjelent három füzet, és pedig: **Budapest.** Írta: Kerékgyártó Árpád. (Ára 1 K.) **Balaton.** Írta: Mátrai Rudolf. (Ára 80 f.) **Az Alduna és vidéke.** Írta: dr. Erődi Kálmán. Mind a három füzet igen hasznos útmutatásokat nyújt a kirándulóknak.

Irodalomtörténet. Szerkeszti: *Pintér Jenő.* III. évfolyam 6—7. füzet. Gazdag és változatos tartalom. Főbb cikkek: *Zsigmond* Ferenc: Jókai mesemondása. *Pais* Dezső: Kemény Zsigmond lelki válsága. *Nagy* Sándor: Mikszáth humora (I. közl.). *Horváth* János: »Thury György éneke.« *Zsolnai* Béla: Német párhuzam Gyöngyösi Palinodiájához. Számos kisebb közlemény, értékes folyóirat-szemle, figyelőrovat. Iskolák és könyvtárak számára évi előfizetési ár 15 K. Az Irodalomtörténeti Társaság tagjai az évi 10 K tagdíj fejében kapják. A belépéseket dr. Horváth János titkárnál kell bejelenteni. (Budapest, I. Ménesi-út 11.)

Athenaeum Könyvtár. E jeles vállalat két legújabb kötete *Mereskovszki* **Leonardo da Vinci** c. érdekes regénye. Egy-egy kötet ára kék vászonkötésben 1 K 90 f. Fordította *Hönigsberger Oszkár.*

A függvények és az infinitezimális számítás elemei. Írták: *Mikola Sándor* és *Rátz László.* Második kiadás. Budapest, Franklin-Társulat. Ára 4 K 80 f.

A budapesti egyetemi botanikus kert és tanszék története. Írta: *Dr. Gombocz Endre.* Kiadja a m. kir. tud. egyetem. Budapest, 1914.

Magyar Paedagógia. *Dr. Fináczy Ernő* közreműködésével szerkeszti *Imre Sándor*. 1914. 6—7. szám. Az értékes füzet főbb cikkei: *Dékány* István: Történelem és szemlélet. *Krammer* József: Leányoktatásunk egységes szervezete. *Bittenbinder* Miklós: A porosz középfokú női oktatás. *Fürst* Aladár: Egy osztály magyar dolgozatai. Könyvismertetések. Az 1913. évi magyar paedagógiai irodalom bibliografiája.

A hétosztályú polgári leányiskola tantervjavaslata. Készítette az Országos Polgári Iskolai Egyesület reformbizottsága. Budapest, 1914. Stephaneum nyomda.

Évi jelentése a kassai Kazinczy-Körnek 1913/14-ről. Szerkesztette *dr. Kardos Gyula* titkár. Kassa, 1914.

Wildenbruch: **A boszorkány dala** és egyéb balladák. Fordította *Körös Endre*. Budapest, Eranklin-Társulat, 1914.

Nemzeti Nőnevelés. *Berta Ilona* közreműködésével szerkeszti *Sebestyénné-Stetina Ilona*. 1914. Április—Május. — **Jó pajtás.** Sebők Zsigmond és Benedek Elek lapja. Negyedévre 2 K 50 f. Kiadóhivatal IV., Egyetem-u. 4.

Gróf Andrássy Gyula Bosznia okkupációjáról. Kiadta *Wertheimer Ede* az Olcsó Könyvtárban; ára 80 fillér.

Gróf Andrássy Gyula a száműzött Rákócziról. *Szegfü Gyula* ismeretes Rákóczi-könyvéről. Megjelent az Olcsó Könyvtár füzetei közt, a Franklin-Társulat kiadásában; ára 40 fillér.

Három új Jókai-kötet. A nagy költő irodalmi hagyatékából három kötet jelent meg. Régi és kevésbé régi alkotások ezek és mégis újak. Az egyik kötet »*Forradalom alatt irt művek*« cím alatt egybefoglalja Jókainak 1848 és 1849-ben sok viszontagság közepett írt kisebb munkáit. Ezt a könyvet Jókai 1875-ben adta ki, de munkáinak jubiláris díszkiadásából kihagyta, úgy hogy közel 30 évig nem volt kapható. A másik kötet: *Börtön virága — Ahol a pénz nem Isten*, két kisebb regény, mely tárgyánál és megírásmódjánál fogva egyaránt méltón sorakozik Jókai legjobb alkotásaihoz. Ugyanez áll a harmadik kötetről is, melyben két hosszabb történet van: *Fe Istenek bolondságai — Sirkőalbum*. Az előbbit »Humorisztikus történeti regény«-nek nevezi a költő és telve van kacagtató karikatúrákkal és sziporkázó ötletekkel; az utóbbi egy különös asszony regénye, mely tragikumával és fantasztikumával bilincseli le az olvasót. A kötetek egyenként 4 koronáért minden könyvkereskedésben kaphatók.

KRÓNIKA.

T. Ö. és Á. S. O. E.

Az 1914 május 29-i ig. ülésen jelen voltak dr. *Theisz Gyula* elnök, *Baumgartner Alajos*, *Barák Imre*, *Bielek Dezső*, dr. *Kresznerics Károly*, *Miklósy Sándor*, dr. *Romsauer Lajos*, *Póka Gyula*, *Samu István*, dr. *Szabó Ernő*, *Szőts Gyula*, dr. *Varga Bálint*, dr. *Zimányi Dániel*, *Németh József*.

Uj tagokul felvétettek: Karádi János (Aszód), Misik Antal (Zsolna), Edelényi Mihály (Zenta).

A kilépettek és törlendők végleges névsorát egyik őszi ig. ülés fogja megállapítani.

Samu István bejelenti, hogy a VII. ker. Barcsay-utcai áll. főgimn. fiókja 1000 kor. alapító tagnak belép s a tagdíjat azonnal befizeti. A bejelentés annál nagyobb örömet keltett, mert budapesti fiókjaink közül ez az első alapító tagság.

A választmányi ülést június végén Budapesten tartjuk; a közgyűlést, amely egyúttal tisztújító gyűlés is lesz, az ősz végén.

Örömmel és köszönettel nyugtázza az ig. a következő pénzküldeményeket:

I. Hangverseny, adományok:

	K f.
Losonczi áll. főg. A tanári kar II. alapító tagdíjának I. r. (Sherer L.)	800·—
Kassai tanári kör » » » r. (Várhelyi F. ig.)	50·—
» » » Balló Emil tanár ad. »	6·66
» főreál: ifj. színielőadás jöv. (Sziklay F.)	25·50
Eger, » tanári kar ad. (Vigh Béla ig.)	17 24
Lugos, főg. » » » (Rittinger A. ig.)	26·32
Bpest, fels. leányisk. és gimn. Sz. M. tanítónő ad. (pályadíjból)	15·—
Nyitra, főg. tornaverseny 10% (Miklósy F.)	7·—
Zenta, » ifj. hangvers. (Veress Á.)	33·90
Zombor, főg. ifj. » (Magassy A.)	100·—
Zsolna, főreál. ifj. hangvers. 1/3-ada (Csipkés J.)	60·—
» » dr. Kux és dr. Holzmann 10 K, Nasch tanár 1 K	19 96
» » több tanár 2·80, kamat 6·16	
Bpest, V. fög. Hetzel Henrik főállatorvos (Gödöllő)	8·60

II. Vizsgadíjak:

Bpest, V. K. fög. (Szőts Gy.)	20·98
» X. tisztv. fög. (Széky J.)	28·—
Brassó, g. k. rom. fög. (Ciortea A.)	2·40
Nagyszeben, áll. fög. (Ujsághy G.)	4·—
Sepsiszentgyörgyi Mikó-koll.	16·50
Szamosújvár, fög. (Dömötör J. ig.)	8·70
Zenta, » (Veress Á.)	3·18
Zalaegerszeg, » (Laux R.)	8·—

Németh József,
titkár.

A kereskedők és az iskolaügy. A mult hóban tartott Országos Magyar Kereskedelmi Kongresszus tárgyalásai során az oktatás ügye is szóba került. Lénárd Jenő nagykereskedő a következő határozati javaslatot terjesztette a kongresszus elé, melyet egyhangúlag el is fogadtak: 1. Mondja ki a kongresszus, hogy kívánatosnak tartja az alsóbbfokú népoktatás gyakorlatibbá és intenzívebbé való fokozatos kiépítését, tekintettel azokra a nagy gazdasági érdekekre, amelyek a népoktatáshoz fűződnek, különösen pedig, amint az lassanként már meg is honosodik, a mezőgazdasági ismereteknek az elemi iskolákban való tanítását. 2. A közgyakorlatból kitünőleg kívánatosnak tartja a földmívesiskolák számának szaporítását és ezzel szemben a

mindinkább tespedő gazdasági akadémiáknak, amelyek ma ötfelé vannak elosztva, egyesítését. 3. Gazdasági szempontból kívánatosnak tartja a középiskolák egységesítését, amely ma az oktatásügy legégetőbb problémája. 4. A középiskolák számának aránytalan szaporítása helyett ipari, kereskedelmi és polgári iskolák számának szaporítását és modernizálását tartja kívánatosnak és azt, hogy a férfi és női növendékeknek oktatását egyenlő alapra helyezze, már azért is, mert tudjuk, hogy segédszemélyzetünknek mindinkább növekedő száma nem férfi, hanem nő tehát fontos és kívánatos, hogy ezeknek kiképzése a férfinövendékekkel teljesen egyenlő rangú és egyenlő súlyú legyen. Végül 5. kívánatosnak tartja a tanítóképzés reformjában is a mezőgazdasági ismeretek és gazdasági tudományok tanításának kiszélesítését.

Iskolai hajókirándulások. *A Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság* nyilvános jelleggel felruházott tanintézetek tanulóinak és az azokat kísérő tanerőknek, ha a társaság hajóin tanulmányi kirándulást tesznek, a rendes menetdíjakból 50% kedvezményt nyújt abban az esetben, ha a kirándulásban legalább 10 tanuló vesz részt. E kedvezmény igénybevételénél elegendő, ha a kirándulás vezetője a beszálló helyen a tanintézet igazgatóságának hivatalos pecsétjével ellátott igazolványát felmutatja, amelyben az utazás célja, a beutazandó útszakasz s az utazó tanerők és tanulók nevei bentfoglaltaknak. Minden tiz fizető tanuló után egy teljesen szegénysorsú tanulónak a társaság igazgatósága egészen díjmentes utazást is engedélyez. A budapest—visegrád—nagymaros—dömösi vonalon azonban e kedvezmény *csakis köznapokon* érvényes. *A Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság* hajóin kirándulásokat lehet tenni: *1. Budapest gyönyörű hegyvidékére*, a fővárostól alig néhány órányira fekvő történelmi nevezetességű emlékekben bővelkedő Visegrádra és környékére. *2. A természeti szépségekben gazdag Aldunára a Vaskapu-Kazánszoros vidékére, mely Európának egyik legnagyszerűbb, legfenségesebb víziútja.* Menetrendkönyvek és »A Duna« c. hajózási kalauz a társaság igazgatóságától díjmentesen kapható.

Boszniába kirándulók figyelmébe.

Néhány év előtt a magyar középiskolák kezdték felfedezni Boszniát s a tavaszi hónapokban tömegesen keresték fel tanulóikkal a természeti szépségekben s etnográfiai érdekességekben bővelkedő vidéket, összekapcsolva legtöbbnyire Dalmácia megtekintésével. Azok a heves tüntetések azonban, melyek két év előtt Sarajevóban, Spalatóban a magyarok ellen folytak, megriasztották iskoláinkat, melyek két éven át teljesen elmaradtak. Minthogy most — úgy látszik — az áradat újra megindul s a kirándulást vezetők az itteni viszonyok tekintetében legtöbbnyire igen tájékozatlanok, az érdeklődők felvilágosítására

s a vezető tanárok munkájának megkönnyebbítésére a helyi viszonyok ismerete alapján az alábbiakban némi útbaigazítást nyújtok.

A kirándulásnak tipikus programmja a következő lehet: Az illető iskola csatlakozik az egyetlen gyorsvonathoz, mely Budapestről d. u. 2 ó. 45 p.-kor indul Bródba. Bosna-Bródban át kell szállni a keskenyvágányú, rázós, kis bosnyák vasútra. Minthogy a III. osztályú kocsikban egyáltalán nem lehet lefeküdni s a tanulók a hosszú éjjeli úton (éjjel 11-től reggel 9-ig) nagyon kimerülnének, okvetlenül II. osztályon kell utazni, melynek ülőhelyei este összehúzhatók és így kényelmes fekhelyekké átalakíthatók (fél II. osztály Sarajevóig 8 kor. 7 f.)

Sarajevóban az utazási szezonban a szállók zsúfoltak s az élet igen drága. Legtanácsosabb a Central szállóhoz fordulni (magyar), mely az idén a kirándulókat *jól* ellátta napi hat koronáért (lakás, reggeli, ebéd [leves, marhahus, tészta], vacsora [sült]. Sarajevo megtekintésére elég egy nap. A kiránduló testvérintézeteknek szívesen ad felvilágosításokat, lehetőleg vezetőről is gondoskodik a vezetésem alatt álló sarajevói magyar középiskola, ha eziránt idejében megkeresik (cím: Direktion des ung. Gymnasiums, Sarajevo, Ungarische Schule). Délelőtt megtekinthető a szőnyegszövő műhely, az orsz. iparművészeti iskola (Kunstgewerbeschule), esetleg az új múzeum néprajzi osztálya. Ebéd után a Csarsíja (keleti bazárnegyed) a Begova-dzsamíja török templom; egy közeli halomról (Alifakovác, Bisztrik) a városra nyíló gyönyörű kilátás. Délután lehet egy kis kirándulást tenni Ilidzsa fürdőre, de ha nincs zenésnap, a fürdő keveset nyújt s sokkal többet ér egy kis kirándulás a keleti vasút mentén *Paléig* a vadregényes Miljacska folyó defiléjében (III. oszt. oda-vissza Ilidzseig 40, Paléig 60 fillér). Nyári időben estefelé még marad egy óra a városban való sétára. Továbbutazás másnap $^1/_2$10-kor Gravozába. Akiknek több idejük van, félnapot eltölthetnek *Mostárban* feltéve, hogy a vonatösszeköttetés nem nagyon kedvezőtlen. Mostárban, a Narenta szálló magyar kézben van.

A bosnyák vasút végállomása *Gravoza*. (A bosnyák határtól, Uskopljétől Gravozáig a féljegyért az osztrák államvasutak triesti üzletvezetőségéhez kell fordulni.) Legjobb Gravozában megszállni (Hotel Petka), mert a hajók is innen indulnak. Innen Raguzába villamos-vasúton lehet eljutni (24 f). A megtekintésre szükség esetén félnap is elegendő, a Lacroma sziget megtekintése bátran mellőzhető, mert a Gravoza—Raguza közti út, a Raguza—San Giacomo közti tengerparti séta tájképileg sokkal szebb s könnyebben, gyorsabban megtehető. Mindenképen ajánlom, hogy Raguzából a reggel induló gyorsgőzössel Cattaróba is ellátogassanak a kirándulók; a hajó egy órai tartózkodás után visszafordul s délután 3 óra tájban ismét Gravozában van. Akik Fiume felől jöttek s innen akarnak Boszniába menni, csatlakozhatnak a d. u. $^1/_2$4-kor induló bosnyák vasúthoz. Féljegyekért a »Direktion der b.-h. Landesbahnen, Sarajevo«-hoz kell fordulni magyar beadványban; ha az idő rövid, tanácsos németül írni, mert a magyar folyamodások lefordítása itt sokáig húzódik.

A kedvezmény 50% s azonkívül minden 10 fizető tanuló után 1 ingyen utazhatik. Igen tanácsos egy külön villamoskocsit is megrendelni a fönti igazgatóságnál a Sarajevóba való érkezéskor, mert a vasúti állomástól a városba $^3/_4$ órát kell gyalogolni; ha nincs külön villamoskocsi, a diáksereg legtöbbnyire nem fér el az első induló kocsiban s utána negyedóráig várhat.

Amely iskolák több pénzzel s idővel rendelkeznek, programmjukba felvehetik a sarajevo—visegrádi vasúti vonalat (oda-vissza egy nap) vagy a kirándulást Jajcére s onnan kincstári automobilon a Vrbas defilén át Banjalukába. Nagyszámú kirándulók azonban nem kapnak helyet az automobilokon.

(Sarajevo.) *Dr. Benisch Artur.*

Közgyűlési tudnivalók. Egyesületünk 48-ik közgyűlése, amint azt a meghívóban is jeleztük, július hó 2-án és 3-án lesz, a Magyar Tudományos Akadémia heti ülésteremében. Mint minden ilyen alkalommal, az idén is a közgyűlés előtti estén, július 1-én, ismerkedésre jövünk össze. Ebben az évben az ismerkedési estélyt a Városligeti Gundel- (volt Wampetics) vendéglőben tartjuk meg a szabadban, ahol egyesületünk tagjai számára a kerthelyiség baloldali hátterében lesz terítve. Ugyanitt tartjuk meg másnap, július hó 2-án, a közös ebédet is. Mindkét alkalommal à la carte étkezünk. Kedvezőtlen idő esetén ugyanazon helyen fedett helyiségben fog lefolyni az ismerkedési estély és a közös ebéd is. — Július hó 2-án délután tartja meg évi közgyűlését a *Tanári Özvegyek és Árvák Országos Egyesülete* is, *dr. Theisz Gyula* elnöklete alatt. A közgyűlés pontos idejét és helyét délelőtt a közgyűlési teremben hozzuk tagjaink tudomására. Ugyanott értesülhetnek minden egyéb a közgyűléssel kapcsolatban esetleg még felmerülő tudnivalóról is.

Tanulók nyaralása. *Usetty Ferenc*, a fürdőkonviktus elnöke, ebben az évben több gátló körülmény következtében nem készíthette kellőképen elő a tanulóknak az egyesületi fürdőkonviktusban való nyaralását. Mindamellett kellő számú jelentkezés esetén lehetővé válik legalább néhány tanulónak megfelelő elhelyezése. *Usetty* elnök ugyanis ajánlatot kapott a Balaton mellől Tihanyból arra, hogy legalább *húsz* résztvevő esetén tanulók havi *száz* korona díjazás mellett ellátást és gondozást nyerhetnek. Felhívjuk ennélfogva az érdeklődőket, szíveskedjenek *legkésőbb június hó 26-ikáig* a pontos cím megadása mellett és a fent megírt feltétel elfogadásának kinyilatkoztatásával *Usetty Ferenc* áll. főgimnáziumi tanárral (Budapest, VI., Munkácsy-utcai áll. főgimnázium) részvételi szándékukat közölni. Abban az esetben, ha nem lesz meg a kívánt számú résztvevő, valamint a kedvező alakulás esetén is, *Usetty* elnök levelezőlapon értesíteni fogja az illetőket. Utóbbi esetben a további teendőkről kimerítő tudósítást fog küldeni.

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Poór* Sándor sátoraljaujhelyi kath. főgimnáziumi r. tanárt a budapesti VIII. ker. áll. főgimnáziumhoz, *Barbier* Péter budapesti X. ker. kőbányai áll. főgimnáziumi r. tanárt a budapesti I. ker. állami főgimnáziumhoz, *Lakatos* Béla nagyváradi áll. főreáliskola tornatanítót a szentesi áll. főgimnáziumhoz, *Lehoczky* József szentesi áll. főgimnáziumi r. tornatanítót a nagyváradi áll. főreáliskolához áthelyezte.

Új egyetemi magántanárok. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Lukinich* Imre kolozsvári egyetemi magántanárnak a budapesti tudomány-egyetem bölcsészettudományi karán az »Erdélyi nemzeti fejedelemség története« című tárgykörből egyetemi magántanárrá történt képesítését, továbbá dr. *Bruckner* Győzőnek a *Felvidék* művelődésének történetéből egyetemi magántanárrá történt képesítését jóváhagyólag tudomásul vette és nevezetteket ezen minőségben megerősítette.

Nyilvánossági jog. A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter a hajdúböszörményi ref. főgimnázium VII. és VIII. osztályának a nyilvánossági jogot, úgyszintén az intézet részére az érettségi vizsgálat tartásának jogát véglegesen, a nyirbátori kath. gimnázium I., II. és III. osztályainak; a debreczeni református felsőbb leányiskolával kapcsolatos leánygimnázium V. osztályának, továbbá a soproni Lähne-féle főgimnáziumnak a nyilvánossági jogot és az érettségi vizsgálat tartásának jogát a folyó 1813/14. tanévre megadta.

Köszönet. Közlönyünknek ebben az évfolyamban ez az utolsó száma. Fogadják munkatársaink és olvasóink ezen alkalommal a szerkesztőség hálás köszönetét szíves támogatásukért.

GYÁSZROVAT.

A budapesti VIII. ker. magy. kir. áll. főgimnázium tanári testülete fájdalommal tudatja, hogy szeretett kartársuk *Erdődi Gáspár* főgimn. r. tanár életének 30. évében, tanári működésének 5. évében, hosszas szenvedés után folyó hó 8-án elhúnyt.

Az ungvári kir. kath. főgimnázium tanári testülete mély fájdalommal tudatja, hogy volt kartársa *Sirokai Bertalan* nyug. kir. kath. főgimn. tanár életének 61. évében, f. évi május hó 25-én csendesen elhúnyt.

A kolozsvári unitárius kollégium igazgatósága és ifjúsága szomorúan tudatja, hogy *dr. Nyiredy Géza* főgimn. r. tanár, a Magyarországi Unitárius Egyház Fő- és Képviselőtanácsának rendes tagja, a kolozsvári unitárius egyházközség kebli tanácsosa, a kolozsvári gyógyszerészgyakornoki tanfolyam vezető tanára stb. életének 53-ik, tanári működésének 25-ik évében 1914 június hó 11-én elhúnyt.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 április 22-től június 1-ig tagsági díjat fizettek:

1909/10-re: Danka István (1·40), Forberger Andor (4 K), Molnár Etelka, dr. Sáringer János, dr. Vajticzky Emánuel (4 K).

1910/11-re: Danka István, Farkas Antal, Feczkó János (6 K), dr. Horváth Cézár, Mirkva János, Pásztor István, dr. Sáringer János (6 K), dr. Szakáll Zsigmond (2 K), Szegő Arnold.

1911/12-re: Barthos Indár, Bournáz János (2 K), Danka István (0·60), Feczkó János (I.), dr. Földessy Gyula, Gerbner Árpád, dr. Horváth Cézár, Miklós Elemér, dr. Szakáll Zsigmond (1 K), Szlávik Ferenc (2 K), Varvasovszky János (5 K), Vekerdi Béla.

1912/13-ra: dr. Batta István, dr. Bereczky Imre, Both István, Bródy Mihály, Czira Lajos, Erdélyszky Mihály, Fischer Ferenc (2 K), Fodor Ferenc (3 50), Gerbner Árpád, dr. Hacker Kálmán (II.), Hrabár Kyrosz (2 K), Ila Tóth József, Kis Albert (Karánsebes) (II.), Kolozsvári Aladár, Krizsán Béla (6 K), Lányi Lajos, Lendvai Márton, Mayer János, Metz Vilmos, dr. Mezey Sándor, Molnár Samu (II.), Nyers Károly, Palmer Kálmánné, dr. Papp Dezső (5 K), Rácz Jenő, Ráczné Buzogány Ágnes, dr. Rigler Gusztáv, dr. Sántha György, Steczik Géza, Szabó Kázmér (II.), Szilágy Sándor (Munkács) (2 K), Szlávik Ferenc (2 K), Szuchy Endre, Varvasovszky János (3 K), dr. Veress Samu (II.), dr. Wallentiny Dezső (6 K).

1913/14-re: Abaffy Béla, Adameszk Jusztin (I.), dr. Alexics György, Alexy Lajos, Alpár Ignác, Altmann Jakab, Ambrózy Pál, Antos Mihály, Arany Dániel, Aranyosi Miksa, Arnhold Nándor, Ács Lipót, Ádám József, Bal Jeromos, Balázsy Ciril, Banga Samu, Baranyó András, Barbierik Titusz, dr. Bárdos György, Báthory Gyula, Benedek Árpád, Benedek János, Benedekné Győry Lujza, Benisch Artur (5·50), Benjamin Gyula, Besze Mihály, Bezdek József (1·50), Bécser János, Binder Jenő (Bpest), dr. Biró Lajos Ányos, Bódis Ferenc, Bodola László, Bogyó Samu, Bóka Péter, Bokor László, Bónis Károly, Borcsa Gergely, Bóth István, Böhmann József, dr. Braun Margit, Bródy Mihály, Buday Géza, Buszek Gyula, dr. Császár Elemér, Cser Gyula, Csépke Andor, Csóka Lajos, Csutak Vilmos, Csürös Pál, Czira Lajos, dr. Czirbusz Géza, Darvas Vilmos, Demeter Béla, Dénes Ferenc (Lőcse), Derzsi László, Derzsy Zoltán, Dénesné dr. Kolos Regina, Dobos Ferenc, Dombi Lajos, Dongó Orbán, Einzig Miklós, Eisert Árpád, Elekes Pál, dr. Erdélyi Lajos, dr. Erdélyi László, Erdész Ign. József, dr. Erődi Kálmán, Eyszrich György, dr. Farkas Gyula, Farkas Lajos, Fazekas Ferenc, Fazekas Gyula (6 K), Fábián Miksa, Fehér Géza, Fehér Sámuel Sándor, Fehér Sándor (Szatmár), Fejes Áron, Fekete Ipoly, dr. Fekete Mihály, dr. Fiók Károly, Fodor Ferenc, dr. Fodor Gyula, Fodor János, Frank Dezső, dr. Freitag János, dr. Fried Ármin, dr. Friml Aladár, dr. Futó Mihály, Fülep Imre, Fürtös Gizella, Füster Jenő, Gaal Pál, dr. Galamb Dezső, dr. Galambos Dezső, dr. Garzó Béla, Garzo György, dr. Gedeon Endre, Gerbner Árpád, Geréb József, Gergely Adolf, Glósz János, dr. Goldziher Károly, dr. Gombocz Zoltán, Gotthard Kornél, Graiziger Kornél, Gross Leopoldina, Guelmino József, dr. Gulyás István, Gyertyánffy Ernő, Gyökösy Lajos, dr. Györke Margit, Gyulai Aladár (2 K), dr. Hacker Kálmán (I.), Hajdú József, Hajkó László, Handlos Gyula, Harsányi Gyula, Harsányi Lajos, Haszlinger József, Hauser Nátán, Havas Vilmos, Hámos Nándor, dr. Hegedűs István (egyet. t.), dr. Heinrich Gusztáv, Hekinger István, Hensch Artur, dr. Hirschler József, Hoffmann Miksa, Horváth Lajos (Szeged), Horváth Rezső, Horváth Zoltán, Hrabár Kirosz, dr. Hunyady József, Ila Tóth József, Intze István (I.), Iványi Pám M. István, dr. Jahn Károly, Jakab Ödön, Jancsó Benedek (6 K), Jancsó Géza, Jancsovics Ferenc, dr. Jankovich J. Mihály (I.), Jámbor Miklós, Jéger József, Jéger József, Jónás Frigyes, Junker László, Kalmár Jenő (2 K), Karádi Győző, Karlik Mária, dr. Kaufmann György, Kádár Ferenc, Kármán Ferenc, Kárpáti Ferenc, Kátay Lajos, Kemény Róza, Kende Ferenc, Kenessey Anna, Kerber János, Kerekes Dezső, Kincs Gyula, Király György, Kis Albert (Karánsebes)

(I.), Kiss Dénes (Alsólendva), Kiss Pál, Király László, Klaniczay Sándor, dr. Klug Lipót, Kóczán Aladár, dr. Kohlmann Dezső, Kolozsvári Aladár, Kop Lajos, Kosztolányi Árpád, Kovaliczky Antal, Kovalik Rezső, Kovács Antal (Zombor), dr. Kovács Gyula (Szatmár), Kováts Antal, Körber Tivadar, Kreiger Kornél, Krenner Miklós, Kronberger Béla, dr. Kuthy József, Lajos Ferenc, Lang János (6 K), Lányi Lajos, dr. László Ferenc, dr. László Mihály, Lähne Vilmos, Lendvai Márton, Lenk Dóra, Liska János, Loósz István, Loysch Ödön, Magassy Antal, Magyar Rezső (5 K), Mailand Oszkár, Makoldy Viktor, Makoviczky György (II.), Marton Sándor, Marusák Pál, Matics M. András (I.), Mayer János, Márton Jakab, Mathé György, Metz Vilmos, dr. Metzger Márton, dr. Mezey Sándor, Mike Géza, Mockovcsák János, Mocskonyi József, Moesz Gusztáv, Molnár György, Molnár Károly (Nagyenyed), Molnár Samu, Nagy Antal (Esztergom), Nagy Béla, H. Nagy Elek, dr. Nagy István, Nagy Jenő (Kolozsvár), Nagy József (Nagyszeben), Nagy Kálmán, dr. Nagy Károly (Kolozsvár), Nagy Lajos (Sárospatak), dr. Neiser Irén, Neiszer István, dr. Nemes Béla, Nessl Alajos, Neszveda Károly, Néder Gyula, Németi József, Novák Kálmán (I.), dr. Novák Róza, dr. Nyilasi Lajos, Orbán Károly, dr. Oprisa Pál, dr. Osváth Gedeon, dr. Pap Stefánia, Pap Zoltán, dr. Papp Dezső, Papp Imre, Papp István (Fogaras), Pataki Jákó, Pazár Dezső, Pályi Sándor, dr. Pásztory Gyula, Perényi Ferenc, Petrik Ilona, Péter Lajos, Pfeiffer Mihály, Pócza Géza, dr. Pólay Vilmos, Pöcz János, Raidl Sándor, Rábold Gusztáv, Ráczné Bázogány Ágnes, dr. Rell Lajos, Richter Nándor, Rittinger Antal, Rochlitz Zoltán, Rodt Lajos (II.), Román József (II.), dr. Romsauer Lajos, dr. Rubinyi Mózes, Saffáry Irma, Saskó Sámuel, Sándor Irma, dr. Sántha Görgy, Sárkány József, Schiff Péter, Schmidt Alajos, dr. Scholtz Ágost, Scholtz Róbert, Schreiber Ottó, Schüssler Albert, Sebes Gyula, Sebestyén János (Budapest), Simon Ferenc, Simon Mihály (Gyöngyös), Sinka Sándor, dr. Soltész Gyula, Solymosy Lajos (II.), Spanner Géza, Spillenberg Mária, Steczik Géza, Steiner Szilárd, Stettner Markó, dr. Stodolni Gyula, Strasser Sándor, Strauch Jenő, Streitmann Antal (7 K), Szabó Kázmér (I.), Szalai Károly, Szalay Gyula (Félegyháza), Szántó Ármin, Szeles Henrik, dr. Szelényi Ödön, Szenészi Gyula, Szemerey Gergely, Szerémi Alajos, dr. Szeremley Béla, Székely József (Karczag), Széll Sándor, Szijártó Miklós, Szilágyi Benő, dr. Szily Kálmán, Sziráczky Gyula, Szlimák Lajos, dr. Szolga Ferenc, dr. Szombathy István, Szőke Dezső, Szutor Zoltán, Tárczy Károly (6 K), dr. Teleki István, Tettamenti Béla (I.), Thirring János, Thomay János, Tokaji Nagy Kálmán, Toth Gyula (Eger), dr. Tüske Béla, Valkovszky Miklós, Varga Ferenc, Vargha Ferenc, dr. Vásáry Dániel, Váczy József, Vándor József, dr. Velledits Lajos, Venczel József, Gy. Veres Árpád, dr. Veress Samu, Vértessy Dezső (6 K), dr. Vietorisz József, Víg Lajos, Vizy Lenárd, Volenszky Gyula, Vozáry Miksa, dr. Wagner Alajos, dr. Wagner József, Wagner Manó, r. Wallentinyi Dezső,p dr. Wallner Ignác, Watzesch Janka, Wieser István (I.), dr. Zivuska Jenő, Zoltán Lipót, Zólyomi Simon, Zombory János, Zwickl Pál.

1914/15-re: Borcsa Gergely (I.), dr. Czirbusz Géza, Dániel Viktor (1·90), Fazekas Gyula (2 K), Nagy József (Nagyszeben), Radó Endre.

Előfizettek:

1912/13-ra: Baar-Madas ref. f. leányisk. (II.) (Bpest), szegedi áll. főgimn., dr. Rádits Dusán.

1913/14-re: Baar-Madas ref. f. leányisk., belényesi főgimn., brassói r. kath. főgimn., gyönki ref. főgimn., kisváradi főgimn., kolozsvári unit. főgimn., körmendi polg. isk., körmöczbányai főreálisk. medgyesi főgimn., nagyszebeni ág. ev. főgimn., nagyszombati főgimn., naszódi főgimn., pozsonyi áll. polg. leányisk., rimaszombati főgimn., rozsnyói prem. főgimn., sárospataki ref. főisk., sepsiszentgyörgyi koll., szászrégeni főgimn., szegedi áll. f. keresk. isk., váczi r. k. főgimn., M. Földrajzi Int., Pesti izr. hitközség, V. és K. Miniszt. s. hiv. főig., dr. Rádits Dusán.

Budapest, 1914 június 1.

(I.) = I. fele.
(II.) = II. fele.

Müller József,
egyesületi pénztáros (II. ker., Áldás-u. 4.)

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület tagjainak névsora az 1913/14-ik egyesületi év végén.

I Az egyesület igazgatósága:

Elnök: Négyesy László.
Alelnök: Gaal Mózes, Jancsó Benedek, Ries Ferenc.
Főtitkár: Sajó Sándor.
Pénztáros: Müller József.
Szerkesztő: Lévay Ede.
Titkár és gazda: Marczinkó Ferenc.
A segélyalap elnöke: Rácz László.
A segélyalap ellenőre: Rados Ignác.
A fürdőkonviktusi bizottság elnöke: Usetty Ferenc.
A választmány választottai: Alexander Bernát, Balog Mór, Baumgartner Alajos, Beke Manó, Beöthy Zsolt, Dóczi Imre, Gulyás István, Hancsókné Wolkenberg Ilona, Imre Sándor, Mikola Sándor.

II. Tiszteletbeli tagok:

Apponyi Albert gróf, v. b. t. t., volt vallás- és közokt. m. kir. miniszter.
Beöthy Zsolt dr., min. tanácsos, egyet. tanár, Budapest.
Berzeviczy Albert dr., v. b. t. t., a m. tud. akadémia elnöke, Budapest.
Boncz Ödön dr., V. és K. miniszt. tanácsos, Budapest.
Burány Gergely dr., csornai prépost.
Dóczi Imre, ref. egyházkerületi gimn. felügyelő, Debreczen.
Eötvös Lóránd báró, v. b. t. t., egyetemi tanár, Budapest.
Erődi Béla dr., udv. tanácsos, tanker. főigazgató, Budapest.
Felsmann József, ny. főreáliskigazgató, Budapest.
Géresi Kálmán, kir. főigazgató, Debreczen.
Kármán Mór dr., kir. tanácsos, egyetemi tanár, Budapest.
Komlóssy Ferenc dr., pozsonyi prépost.
Köpesdy Sándor, ny. főgimn. igazgató, Budapest.
Lővey Sándor dr., ny. közigazgatási bíró, Budapest.
Molnár Viktor, V. és K. min. ny. államtitkár.
Pirchala Imre, udv. tanácsos, ny. tanker. főigazgató, Pozsony.
Prónay Dezső báró, a főrendiház tagja, a magyarországi ág. ev. egyház világi felügyelője.
Schmausz Endre ny. főispán.
Semsey Andor, a főrendiház tagja, Budapest.
Szász Károly, ny. min. tanácsos, a képviselőház alelnöke, Budapest.
Takács Menyhért dr., jászói prépost.
Ponori Thewrewk Emil, ny. egyetemi tanár, Budapest.
Vaszary Kolos, bíbornok-érsek, Magyarország ny. hercegprímása.
Wlassics Gyula, v. b. t. t., a közigazgatási bíróság elnöke, Budapest.
Zichy Ágost gróf, v. b. t. t., Bécs.
Zsilinszky Mihály, v. b. t. t., V. és K. min. ny. államtitkár, Budapest.

III. Alapító tagok:

† Görög Imre.
† Haynald Lajos dr., bíboros érsek, Kalocsa.
† Ipolyi Arnold, püspök, Nagyvárad.
Magyar nevelési társaság.
Sz. kir. Pest városa.
Hegyesy Károly, főgimn. tanár, Fehértemplom.
Kirchner Lajos, tanár, az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület pénztárosa, Budapest.
† Szilágyi István, ref. főgimn. igazg., Máramarossziget.
Semsey Andor, a főrendiház tagja, Budapest.
Vaszary Kolos, ny. hercegprímás.
† Volf György, kir. tanácsos, tanárképzői gyak. főgimn. igazgató, Budapest.
† Baksay István, kir. tanácsos, ny. főgimn. tanár, Rimaszombat.
† Rombauer Emil, kir. főigazgató és főreáliskolai igazgató, Budapest.
Székely István dr., főgimnáziumi tanár, Budapest.
Schuschny Henrik dr., iskolaorvos és egészségtantanár, Budapest.
† Bubics Zsigmond, püspök, Kassa.
† Tedeschi Borbála dr., fels. leányiskolai igazgató, Trencsén.
Takács Menyhért dr., jászói prépost.
Ruszt József, udv. tan., Budapest.
Bódiss Jusztin, főisk. tanár, Pannonhalma.
Pintér Jenő dr., főreálisk. tanár, Budapest.
Wodianer Arthur, udv. tanácsos, Budapest.
Török Péter, ref. főgimn. tanár, Debreczen.
Hajdu Tibor dr., pannonhalmi főapát.
Héber Bernát főgimn. tanár, Budapest.
Szilágyi Sándor dr., főgimn. tanár, Budapest.
Frőhlich Izidor dr., udv. tanácsos, egyetemi tanár, Budapest.
Vikol János, főgimn. igazgató, Budapest.

IV. Rendes (és rendk.) tagok.

A tag neve, állása, működési helye, hány év óta tag és utolsó tagdíja mely időre szól.

Abaffy Béla, áll. főgimn. tanár, Makó 12. 1913/4.
Acsay István dr., áll. főgimn. igazg., Budapest VII. B. 3. 1913/4.
Aczél József dr., áll. fels. l. isk. tanár, Fiume, 18. 1913/4. (1·50).
Adameszk Jusztin, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1913/4. I.
Adamis Gusztáv, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 3. 1913/4.
Adamy Gyula, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J., 4. 1913/4.
Ady Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest V., 4. 1913/4.
Agner Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest III., 7. 1913/4. (6·50).
Albert József, ág. ev. líc. tanár, Pozsony, 23. 1912/3. (6·25).
Albrecht János, főigazgató, Pozsony, 30. 1912/3.
Albu Livius, áll. főgimn. tanár, Bártfa, 4. 1913/4.
Alexander Bernát dr., egyetemi tanár, Budapest 38. 1913/4.
Alexi Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Alexits György, egyet. m. t., keleti keresk. akad. tanár, Budapest, 15. 1913/4.
Aliquander Lajos, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya. 4. 1913/4.
Almássy Imre, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 4. 1913/4.
Alpár Ignác, műépítész, Budapest, 18. 1913/4.
Alszeghy Zsolt dr., áll. főgimn. tanár, Budapest, III., 4. 1912/3.
Alt Henrik, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 14. 1909/10. (4 K).
Altmann Jakab, áll. főgimn. tanár, Makó, 8. 1913/4.
Amberg József, áll. tanítók. igazg., Temesvár, 6. 1913/4.
Ambrózy Pál, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 4. 1913/4.
Ander Antal, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4.
Andor Tivadar, áll. főgimn. tanár, Budapest I., 28. 1913/4.

Andreánszky Olga, áll. f. leányisk. intern. igazg., Mezőtúr, 4. 1913/4.
Angyal Dávid, egyetemi tanár, Budapest, 23. 1913/4. (2 K).
Antal Géza dr., theol. akad. tanár, Pápa, 20. 1913/4.
Antal Márk, közs. f. leányisk. és leánygimn. tanár, Budapest, IV., 4. 1912/3.
Antal Miklós, kir. kath. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1912/3.
Antal Bazsó János, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 1.
Antalfi Artur, keresk. akad. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
***Antos Mihály, rajztanárképzői tanár, Budapest 4. 1913/4.
Apáthyné Sebesi Laura, közs. fels. l. isk. tanító, Marosvásárhely, 5. 1912/3.
Arany Dániel, f. építőiparisk. tanár, Budapest, 20. 1913/4.
Aranyosi Miksa, polg. isk. igazgató, Budapest V. 24. 1913/4.
Arató Amália, áll. fels. leányisk. tan., Pozsony, 4. 1911/2.
Arató Frigyes, áll. fels. leányisk. igazgató, Pozsony. 30. 1912/3.
Ardos Frigyes, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 11. 1908/9. (4 K).
Arendt Endre, kegyesr. főgimn. tanár, Temesvár, 4. 1913/4.
Arnhold Nándor, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 21. 1913/4.
Artbauer Gizella dr., áll. fels. l. isk. tan., Sopron, 4. 1912/3.
Átzél Károly dr., fels. ker. isk. tan., Budapest, 24. 1913/4.
Ács Károly, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 4. 1912/3.
Ács Lipót, áll. főgimn. tanár, Budapest, 10. 1913/4.
Ádám Jenő, kir. kath. főgimn. tanár, Ujvidék, 4.
Ádám József, ref. gimn. igazg., Gyönk, 4 1913/4.
Ágh Lajos dr., áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Ányos Ármin, áll. felső leányisk. tanár, Fiume, 8. 1912/3.
Avéd Jákó, ny. főgimn. igazgató, Gyulafehérvár, 45. tagdíját megváltotta.
Babaré Adél, áll. felső leányisk. igazgatónő, Fiume 24. 1912/3.
Babiák Nándor áll. főreálisk. tanár, Arad, 1.
Babich Pál, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Babits Mihály, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1913/4.
Bacherné Goldzieher Ilona, áll. felső leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4.
Bacsó Gyula, r. k. főgimn. tanár, Gyula, 4. 1913/4.
Badics Ferenc dr., kir. tanácsos, főigazgató, tanárképzői gyakorló főgimn. igazg., Budapest, 32. 1912/3.
Bagosi Károly, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Bak Elza, áll. fels. l. isk. tanár, Budapest VI. 5. 1913/4.
Bakács Jolán r. k. f. l. keresk. isk. tanár, Kolozsvár 1.
Bakcsy Gergely, ref. főgimn. igazg., Szatmár-Németi, 14. 1914/5. (2 K).
Bakóczi Endre, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 11. 1911/2.
Bakóczi Károly, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 7. 1912/3.
Bakos István, áll. főreálisk. tanár, Szombathely, 8. 1913/4.
Bakos János, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Baky István, ref. főgimn. tanár, Gyönk. 4. 1913/4.
Bal Jeromos, kir. kat. főgimn. tanár, Újvidék, 10. 1913/34.
Balassa János, áll. középiparisk. tanár, Kassa, 17. 1913/4.
Balassa József dr. áll. főgimn. tanár, Budapest, VIII. 28. 1913/4.
Balás Ádám, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Balás Géza, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 5. 1913/4.
Balásné dr. Krizsó Jolán áll. f. leányisk. tanár, Máramarossziget, 4. 1911/2.
Balázs István dr. áll, főgimn. tanár, Budapest, X. H. 1910/1. (5·50).
Balázs Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Balázs Sándor, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 7. 1913/4.
Balázsy Andor, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 4. 1910/1.
Balázsy Cirill, áll. főgimn. tanár, Lugos, 14. 1913/4.
Balczer György, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 4. —.
Balkányi Ernő, áll. főgimn. tanár, Fiume, 3. 1912/3.
** Ballenegger Andor dr., áll. főgimn. tanár, Ipolyság, 1. 1913/4.
Ballenegger Henrik, ny. fels. leányisk. tanár, Budapest, 17. 1913/14.
*Ballenegger Henrik, áll. fels. leányisk. tanár, Arad 4, 1913/4.
Balló Aurél, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes 19. 1913/4.
Balló Emil, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4, 1913/4.

Balog Mór, áll. főreálisk. tanár, Budapest, VI. 31. 1913/4.
Balogh Albin dr., Szt.-Benedek r. főgimn. tanár, Pannonhalma. 1. 1913/4.
Balogh Anna, áll. fels. leányisk. tan., Pozsony, 6. 1912/3.
Balogh Ármin, orsz. rabbiképzői tanár, Budapest 32. 1905/6.
Balogh Dezső, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/14.
Balogh Margit dr., közs. fels. leányisk. tanár, Budapest, IV. 9. 1909/10
*Balogh Péter, ref. főgimn. tanár, Máramarossziget. 21. 1911/2.
Balogh Péter, áll. főgimn. tanár, Budapest 23. 1913/4.
Baltazár Gábor, ref. főgimn. tanár, Kecskemét. 17. 1913/4.
Banczik Samu, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 6. 1913/4.
Banga Sámuel, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1913/4.
Banner Benedek, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 4. 1910/1.
Banner János dr., áll. főgimn. tanár, Jászberény, 3. 1911/2. (2 K).
Barabás Ábel dr. áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 13. 1913/4. (4 K).
Barabás Ábel dr., unit. főgimn. tanár, Kolozsvár. 4, 1910/1.
Barabás Jenő, főgimn. tanár, Torda. 17. 1914/5.
***Barabás Lajos, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztúr, 4. 1913/4.
Baradlay Bertalan, áll. f. keresk. isk. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Baransky E. László, áll. főgimn. tanár, Budapest, X. H. 4. 1912/3.
Baranyó András, áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1913/4.
Barák Imre, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 10. 1912/3.
Barbierik Titusz, áll. f. keresk. isk. igazg., Pancsova, 4. 1913/4.
Barcsi József, ref. főgimn. tanár, Pápa, 17. 1913/4.
Barcza József, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1913/4.
Barczán Endre, áll. főgimn. igazgató, Ipolyság, 18, 1913/4.
Barla Kálmán, áll. főgimn. c. igazgató, Jászberény, 4. 1912/3.
Barla Szabó Titusz, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 15. 1913/4.
Baros Gyula dr., Veress Pálné fels. leányisk. igazg. Budapest, IV. 5. 1913/4.
Barta László közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest. VIII. 3. 1911/2 (7.50).
Barta Miksa, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Barta Mór dr., áll. főgimn. tanár, Losoncz, 5. 1910/1.
Bartal Kornél dr., áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Bartha József, kir. kat. főgimn. tanár, Budapest II. 13. 1913/4.
Bartha Zsigmond, ref. főgimn. tanár, Nagyenyed, 29. 1911/2.
Barthos Indár, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 5. 1911/12.
Barthos Kálmán, ref. főgimn. tanár, Budapest 4. 1913/4.
Bartók Loránd, áll. főgimn. tanár, Karánsebes. 5. 1909/10.
Bartoniek Géza, udv. tan., Eötvös-kollég. igazgató, Budapest, 29. 1913/4.
Bartos Fülöp, keleti keresk. akad. tanár, Budapest, 31. 1911/2 (2 K).
*Bartsch Aurél, ág. ev. főgimn, tanár, Rozsnyó, 3. 1913/4.
Basch József, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 2. 1913/4.
Bathó János, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1910/1.
Batta István dr., ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1912/13.
Bauer György dr., kanonok, r. k. tan. kép. igazg., Temesvár, 4. 1913/4.
Bauer József, áll. főreálisk. igazgató, Lőcse, 32. 1913/4.
Bauer József, áll. főgimn. tanár, Aranyosmarót, 1. 1913/4.
Bauer Mihály műegyet. m. tanár és adjunktus, Budapest, 16. 1913/4.
Bauer Vogel Gyula, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Baumgartner Alajos, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Bayer Artur, ág. ev. főgimn. tanár, Békés, 8. 1913/4.
Bálint Elemér, áll. főreálisk. tanár, Budapest 3. 1913/4.
Bálint Károly, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 7. 1913/4.
Bán K. Aladár dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 1. 1913/4.
Bánóczi József dr., izr. tanítóképzői igazg., Budapest, 39. 1913/4.
Bányai Sándor, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1913/4.
*Bárdos György dr., ügyvéd, Budapest, 3. 1913/4.
Bárdos Oszkár, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Bászel Ernő dr., áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1913/4.
Báthori Gyula, ref. főgimn. tanár, Nagyenyed, 25. 1913/4.
Báthory Andor, ág. ev. főgimn. tanár, Késmárk, 14. 1913/4.

Bátori Ármin, áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 5. 1913/4.
Bátori Ferenc, társ. f. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 3. 1912/3.
Bátory József, ref. főgimn. tanár, Marosvásárhely, 4. 1912/3.
Bäumel Ede dr., ny. főreálisk. tan., Budapest, 37. 1913/4.
Beck Károly, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 9. 1913/4.
Becker Nándor, ág. ev. főgimn. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Beke Manó dr., egyetemi tanár, Budapest, 31. 1913/4.
Beke Ödön dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Belányi Tivadar, áll. tan. kép. igazg., Pozsony, 23. 1912/3.
Belházy Ernő, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 2. 1913/4.
Bella Lajos, középisk. igazg., ny. főreálisk. tanár, Budapest, 4.
Bellóczy Sándor, áll. fels. keresk. isk. igazgató, Késmárk, 14. 1913/4.
Bellus Károly, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 7. 1913/4. I.
Bencze Zsigmond, ref. főgimn. tan., Hódmezővásárhely, 17. 1909/10.
Benda Jenő, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 13. 1913/4.
Benedek Áron, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Benedek Árpád, áll. főreálisk. tanár, Szombathely, 4. 1913/4.
Benedek János, közs. polg. isk. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Benedek Marcell dr., áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Benedekné Győry Lujza f. leányisk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Benes István, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 4. 1912/3.
Beniács János, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1912/3.
Beniczky Kálmán, áll. főgimn. igazg., Losoncz, 5. 1912/3.
Benisch Artur dr., magy. gimn. igazg. Sarajevo, 4. 1913/4. (5·50).
Benjamin Gyula, áll. f. keresk. isk. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Benkhard Ilona, áll. fels. leányisk. zenetanár, Mezőtúr, 4. 1913/4.
Benkó Imre, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Benkó István dr., áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3.
Berecz Gyula, kir. tan., tanfelügyelő, Bpest, 30. 1911/2. (6 K).
Bereczky Sándor, ág. ev. főgimn. tanár, Bpest VII. 4. 1913/4.
Berencz György, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 4. 1912/3.
Berkes Ottó, prém. főgimn. igazgató, Keszthely, 6. 1914/5.
Berkeszi István dr., áll. főreálisk. igazg. Temesvár, 31. 1913/4.
Berkovics Arnold, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 20. 1912/3.
Bernáth Lajos, ref. főgimn. tanár, Kiskunhalas, 4. 1913/4.
Bertalan József, áll. főreálisk. tanár, Eger, 4. 1910/1. (2 K).
Bertram Bruno, prém főgimn. tanár, Nagyvárad, 2. 1914/5. (2 K).
Berzeviczy Béla, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 11. 1913/4.
Besse Dávid, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 31. 1913/4.
Bessenyei Lajos dr., ref. koll. tanár, Debreczen, 11. 1914/5.
Besze Mihály, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék 20. 1913/4.
Bexheft Ármin dr., ág. ev. főgimn. isk. orvos, Budapest VII. 11. 1912/3.
Bezdek József dr., áll. főgimn. tanár, Budapest, X. F. 7. 1913/4. (7 K).
Bécser János, ref. főgimn. tanár, Zilah, 4. 1913/4.
Békefi Remig dr., apát, egyet. tanár, Zircz, 21. 1914/5. (2 K).
Békesi Gyula, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1911/2.
Békési Gyula, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 8. 1909/10. I.
Bibó Bige György, városi főgimn. tan., Szabadka, 4.
Bicsovszky Károly, nyug. főreálisk. igazg., Zsolna, 4. 1910/1.
Biela Mária, áll. fels. leányisk. tanár, Kolozsvár, 20. 1913/4.
Bielek Dezső, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 4. 1912/3.
Binder Jenő, ág. ev. főgimn. tanár, Késmárk. 16. 1913/4.
Binder Jenő, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 13. 1913/4.
Binder Laura, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Birkás Géza dr., közs. főreálisk. tanár, Bpest VIII. 4. 1913/4.
Biró István, áll. főreálisk. tanár, Brassó 9. 1913/4.
Biró Kálmán, izr. polg. isk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Biró L. Ányos, Benedekr. főiskolai tanár, Pannonhalma. 1. 1913/4.
Biró Sándor, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 9. 1913/4.
Biró Vencel dr., kegyesr. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.

Biscontini Tibold, áll. főgimn. tanár, Makó, 5. 1913/4.
Bittenbinder Miklós, áll. tan. képzői tanár, Bpest, II. 17. 1913/4.
Bittenbinder Miklós. áll. f. leányisk. tanár, Szeged, 3. 1912/3.
Bitter Illés, ciszt. r. főgimn. igazgató, Budapest I. 20.
Bittera Károly, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 26. 1912/3.
Bitzó Sarolta dr., áll. f. leányisk. tanár, Beszterczebánya, 6. 1913/4.
Blanár Ödön, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1912/3.
Blaskovics Ferenc, apátkanonok, egyh. m. tanfelügyelő, Temesvár, 3. 1913/4.
Blasovszky Miklósné, áll. f. leányisk. tanítónő, Arad 2, 1913/4.
Blau Ármin, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Bleyer Jakab, egyet. tanár, Budapest, 14. 1913/4.
Bóbita Endre, főreálisk. tanár, Kassa, 20. 1913/14.
Bócsi Sándor, segédtanfelügyelő, Beregszász, 9. 1908/9.
Bódis Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 4. 1913/4.
Bódis Sándor, közs. polg. isk. tanár, Budapest, IX. 4. 1910/1. (5 K).
Bodnár Bertalan, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 18. 1913/4.
Bodnár Imre, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 11. 1911/2.
Bodnár Lajos, kir. kat. főgimn. tanár, Szakolcza, 3. 1911/2.
Bodola László, ref. főgimn. tanár, Csurgó, 31. 1913/4.
Bodor Aladár dr., áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 5. 1913/4.
Bodor István, prot. főgimn. tanár, Rimaszombat, 30. 1913/4.
Bodor József, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 3.
Bodrossy Lajos, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 8. 1914/5. (0·50).
Boga Imre, áll. f. leányisk. tanár, Máramarossziget, 33. 1911/12.
Bogdány Ferenc, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 10. 1913/4.
Bogsch László, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 18. 1913/4.
Bogyó Samu, kir. tanácsos, keresk. akad. tanár, Bpest, 34. 1913/4.
Bohner Jákó, áll. főgimn. tanár, Munkács, 15. 1912/3. (2 K).
Bóka Péter, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 43. 1913/4.
Bokor László, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Boleszny Antal, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 7. 1913/4.
Bolla Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Aszód, 17. 1913/4.
Boltizsár József, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1912/3.
Bónis Károly, ny. főgimn. igazgató, Kunszentmiklós, 47. 1913/4.
Bonkáló Sándor, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1913/4.
Bonyhádi Ede, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 6. 1913/4.
Borbély György, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4.
Borbély Imre, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 6. 1910/1.
Borcsa Gergely, r. kat. főgimn. tanár, Csikszereda, 2. 1914/5. I.
Borhy Gizella, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa 6. 1913/4.
Boromisza Jenő, áll. főgimn. tanár, Kisvárda, 4.
Boros Ármin, közs. polg. isk. tanár, Budapest I. 4.
*Boros Jenő, közs. felső keresk. isk. tanár, Temesvár, 6. 1911/2.
Boros Samu, közs. polg. isk. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Borosnyay Károly, áll. főgimn. tanár, Szeged, 11. 1912/3.
Borsiczky Árdád, áll. fels. keresk. isk. tanár, Turóczszentmárton, 4. 1913/4.
*Borsodi Miklós, ciszt. főgimn. tanár, Baja, 15. 1913/4.
Borsody Károly, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 11. 1913/4. (5 K).
Borsos István, ref. főgimn. tanár, Pápa, 17. 1913/4.
Borsos Károly, ref. főgimn. igazgató, Mezőtur 6, 1913/4.
*Borsos Szabó Imre, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 6. 1908/9. (5 K).
Borzsák József dr., ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 6. 1912/3.
Botár Imre, áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 6. 1913/4.
Both Antal, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 8. 1911/2.
Both Ferenc dr., kegyesr. főgimn. igazg., Temesvár, 4. 1913/4.
Both István, ref. főgimn. tanár, Zilah, 26. 1913/4.
Bothár Dániel, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Bottyán József, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4. (2 K).
Bournáz Ernő, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1913/4.

Bozóky Endre dr., kir. tan., igazgató, Orsz. Közokt. Tanács titkára, Budapest, 28. 1913/4.
Böckh Hugó, min. tan., bányatanácsos, főisk. tan., Selmeczbánya, 5. 1912/3.
Böhm Dezső dr., ág. ev. főgimn. tanár, Bpest, 4. 1913/4.
Böhm Gyula, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Böhm János, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1913/4.
Böhman József, kir. k. főgimn. tanár, Beszterczebánya. 4. 1913/4.
Böszörményi Sándor, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 1. 1913/4.
Brandeis Mária, áll. fels. leányisk. tanítónő, Szeged, 4. 1911/2.
***Brandsch Gyula, társ. fels. keresk. isk. tanár, Debreczen, 5. 1912/3.
Braun Ádám, áll. főgimn. tanár, Nagykálló, 5. 1913/4.
Braun Margit dr., közs. fels. leányisk. tanár, Budapest IV. 3. 1913/4.
Brauner Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 4. 1912/3.
Brebovszky Elemér, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4.
Bredschneider Etel, áll. fels. leányisk. tanár, Békéscsaba, 5. 1913/4.
Bredurán Miklós, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1910/1
Brenndörfer János dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1913/4.
Breznyák János, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 15. 1913/4.
Bricht Lipót, keresk. akad. tanár, Budapest, 29. 1913/4.
Bródy Mihály, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Bröder Gyula, áll. fels. keresk. isk. tanár, Beszterczebánya, 17. 1910/1.
Bruck Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. B. 15. 1913/4.
Bruckner Győző dr., ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 9. 1913/4.
Bruckner Károly, ág. ev. főgimn. igazgató, Késmárk, 18. 1913/4.
Bründl Ödön, áll. fels. leányisk. tanár, Sopron, 23. 1913/4.
Bucsy István, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3.
Buda László, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 4. 1913/4.
Budaker G. Károly, ág. ev. fels. leányisk. igazgató, Kőszeg, 15. 1913/4.
Buday Géza, áll. főgimn. tanár, Makó, 4. 1913/4.
Buday Gyula, kegyesr. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3.
Bujdosó József, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1912/3.
Bujk Béla, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Bukovinszky István, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 10. 1912/3.
Bulyovszky Sándor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 34. 1910/1. I.
Burián János, kir. kat. főgimn. igazgató, Arad, 35. 1913/4.
Burján Károly, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. J. 1910/1.
Buszek Gyula, r. k. főgimn. tanár, Csikszereda, 2. 1913/4.
Butorka Száva, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 16. 1913/4. (2 K).
Butyka Boldizsár, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 11. 1912/3. (7 K).
Büchler Pál dr., r. kath. főgimn. tanár, Marosvásárhely, 1.
Bürner Sándor dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 4. 1913/4. (2 K).
Carvin Piroska, áll. fels. leányisk. tanítónő, Fiume, 12. 1912/3.
Cavalloni József, áll. felső keresk. isk. tanár, Fiume, 4. 1910/1.
Chodász Géza, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4.
Cholnoky Jenő dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 6. 1913/4.
*Chovancsák István dr., ny. főreálisk. igazgató, Budapest, 15. 1911/2.
Cocanu Simon, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. B. 2. 1912/3. I.
Collaud Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. B. 3. 1913/4.
Csajági Béla, izr. árvaházi igazgató, Budapest, 24. 1910/1.
Csajkás Mihály, városi főgimn. tanár, Szabadka, 8. 1911/2.
Csalóközi Jenő, kir. k. főgimn. igazgató, Beszterczebánya, 13. 1913/4.
Csapó Ödön, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3.
Csáki Irma, áll. fels. leányisk. tanítónő, Trencsén, 6. 1912/3.
Csányi András, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 4. 1913/4.
Császár Elemér dr., egyet. m. tanár, tanárképzői gyakorló főgimn. tanár, Budapest, 11. 1913/4.
Császár Ernő, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
Császár Gyula, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 4.
Császár Károly dr., áll. polg. isk. tanár, Kolozsvár, 1.
Császár Mihály dr., áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 5. 1910/1. I.

Csebi Pogány Kornél, ny. tanár, földbirtokos, Nagykereskény, 20. 1913/4.
Cseh Arnold dr., áll. főgimn. tanár, Gyergyószentmiklós, 2. 1912/3.
Csehák Lajos, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 1.
Cseley József, áll. főgimn. tanár, Budapest, X. H. 7. 1910/1.
Csellár Arnold, kir. kat. főgimn. tanár, Miskolcz, 4. 1912/3.
Csengeri János dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 32. 1910/1.
Csenkey Ágost, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 6. 1909/10. I.
Csepreghy Kálmán dr., áll. főgimn. tanár, Fiume, 18. 1912/3. (2 K).
Cser Gyula, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Cserefalvy Farkas Andor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1912/3. (2 K).
Cserey Adolf dr., áll. főgimn. tanár, Budapest II. 20. 1913/4.
Cserép József dr., tanárk. gyakorló főgimn. tanár, Budapest 6. 1913/4.
Cserny Etelka, áll. fels. leányisk. tanítónő, Pozsony, 4. 1912/3.
Csetry Károly, áll. főgimn. tanár, Zombor, 4. 1912/3.
Csép Miklós dr., áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 8. 1913/4.
Csépke Andor, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1913/4.
Csik Dániel, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 6. 1913/4.
Csik Mária, áll. fels. leányisk. igazgató, Szeged, 4. 1913/4.
Csiki Lajos, ref. főgimn. igazgató, Marosvásárhely, 4. 1912/3.
***Csiky Paula, áll. fels. leányisk. tanítónő, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Csilcser Ernő, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4. 1912/3.
Csincsák Endre, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Csinos Antal, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 4. 1910/1.
Csipkés József, áll. főreálisk. tanár, Zsolna 4. 1912/3.
Csiskó Dezső, ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Csizik Gyula, közs. iparrajzisk. tanár, Budapest, 25. 1913/4.
Csóka Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 2. 1913/4.
Csokán Lajos, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 27. 1913/4.
Csoltkó István, áll. főgimn. tanár, Lugos, 4.
Csoma Kálmán dr., áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1910/1.
Csontos József, ref. főgimn. igazgató, Sárospatak, 4. 1913/4.
Csopey László, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 8. 1913/4.
Csorba György, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 9. 1913/4.
Csorba Károly, áll. főgimn. tanár, Budapest, V. 3. 1913/4.
Csuday Jenő, egyet. mtan., áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 4. 1911/2.
Csukás Géza, áll. főgimn. tanár, Makó, 7. 1913/4.
Csukovits Sándor, kegyesr. főgimn. tanár, Temesvár, 3. 1913/4.
Csura Miklós, r. k. főgimn. tanár, Gyula, 4.
Csutak Vilmos, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1913/4.
Csüri Bálint, ref. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Csürös Béla, ref. főgimn. tanár, Debreczen 5. 1913/4.
Csürös Ferenc, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 9. 1913/4.
Csürös István, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Csürös Pál, ref. főgimn. tanár, Szászváros 4. 1913/4.
Czakó Adolf, műegyetemi tanár, Budapest, 8. 1913/4.
Czakó Emil, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 6. 1912/3.
Czárán Dániel, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 4. 1912/3.
Czebe Gyula dr., Nőképző egy. l. gimn. tanár, Budapest, 1.
Czeizel János, állami f. leányisk. igazg. Szeged, 4. 1912/3.
Czencz József, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 7. 1913/4.
Czékus Kálmán, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 3. 1912/3.
Czigler Ignác, áll. fels. leányisk. tanár, Kassa, 24. 1913/4.
Czikker Ferenc, kir. kat. főgimn. tan., Beszterczebánya, 4. 1913/4.
Czira Lajos, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Czirbesz Dezső, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 8. 1913/4.
Czirbusz Géza dr., egyetemi tanár, Budapest, 3. 1914/5.
Cziriák Béla, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1913/4.
Czobel Ernő dr., tanár, Budapest, 3. 1912/3.
Czobel Gyula, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 3. 1912/3.
Dach János, áll. fels. leányisk. tanár, Pozsony, 30. 1912/3.

Dala Jenő, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Dalotti Ödön, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 30. 1912/3.
**Dancs Ferenc, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 17. 1911/2.
Dancsházy Gusztáv, áll. felsőkeresk. isk. igazgató, Kassa, 4. 1912/3.
Danielisz Sándor, áll. reálisk. tanár, Sümeg, 4. 1912/3.
Danilovics János, nyug. főgimn. igazgató, Budapest, 37. 1913/4.
Danka István, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. J. 15. 1911/2. (0·60).
Danka Károly, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 18. 1905/6.
Danóczy Antal, ref. főgimn. tanár, Nagykörös, 4. 1913/4.
Darkó Jenő dr., ref. főisk. tanár, Debreczen, 5. 1913/4.
***Darvai István, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 7. 1912/3.
Darvas Vilmos, áll. felsőkeresk. isk. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Dassievicz Gyula, kir. kat. főgimn. igazgató, Miskolcz, 28. 1913/4.
Dániel Viktor, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1914/5. (1·90).
Dávid Ernő, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1911/2.
Dávid István, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Dávid Lajos dr., ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Dávid Manó, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 6. 1912/3.
Dávid Zoltán, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 8. 1913/4.
Deák Ferenc, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 4. 1912/3.
Deák István, ref. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
***Debreczeni Géza, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1913/4.
Deli Géza, áll. főreálisk. igazg., Ungvár, 6. 1912/3.
Demeczky Mihály dr., udv. tan., egyetemi tanár, Budapest, 34. 1913/4.
Demeter Béla, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4, 1913/4.
Demeter Dezső, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 6. 1910/1. I.
Demeter István, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 13. 1913/4.
Demjanovich Andor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4.
Demjén Zoltán, ref. főgimn. tanár, Máramarossziget, 12, 1911/2.
Dengi János dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 2. 1913/4.
Dengl János dr., keresk. akad. tanár, Budapest, 3. 1913/4,
Dergáts Sándor, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 26. 1913/4.
Derzsi László, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 4. 1913/4.
Derzsi Ödön, áll. főgimn. tanár, Szentes, 7, 1911/2.
Derzsi Zoltán, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur, 4. 1913/4.
Décsei Janka, áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4.
Décsi György, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 3. 1913/4.
**Dékán Sámuel, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 8, 1913/4.
Dékáni Kálmán dr., egyet. m. tan., ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1912/3.
Dékány István, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 5. 1912/3.
Dénes Ferenc, áll. főreálisk. igazgató, Lőcse, 42, 1913/4.
Dénes Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Dénes Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 9. 1913/4.
Dénesné Kolos Regina, dr. közs. fels. leányisk. tanár, Budapest IV. 4. 1913/4.
Dér István, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 16. 1912/3.
Déri Zsigmond, közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1913/4.
***Déznai Viktor, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 7. 1911/2.
Dienes Pál, áll. főgimn. tanár, Budapest, X. H. 10. 1912/3.
Dienesné Jakubek Mária, fels. leányisk. tanár, Budapest, 4. 1910/1.
Dietz Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 23. 1912/3.
Dingha Sándor, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 6. 1912/3.
Diószeghy László, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 5. 1913/4. (7·50).
Dittrich Vilmos dr., Nőképző egy. leánygimn. tanár, Budapest, 14. 1913/4.
Dobai Sándor, ref. főgimn. tanár, Zilah, 4. 1913/4.
Dobay László, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Dobay Sándor, ref. főgimn. igazg., Máramarossziget, 29. 1906/7.
Dobay Sándor, áll. főreálisk. tanár, Eger, 11. 1908/9.
Dobó Zoltán, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Dobos Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Pécs 4. 1913/4.

Doby Samu, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 12. 1910/1. (2 K).
Domanovszky Sándor dr., egyet. m. tanár, keresk. akad. tanár, Budapest, 15. 1913/4.
Dombi Lajos, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Domby László, ref. fels. leányisk. igazgató, Miskolcz, 9. 1913/4.
Domonkos Kálmán, közs. fels. keresk. isk. tanár, Temesvár 1.
Domonkos Károly, áll. főgimn. tanár, Szamosujvár, 17. 1908/9. (2·50).
Dongó Orbán, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1913/4.
Donner Lajos, áll. fels. leányisk. igazgató, Békéscsaba. 4. 1913/4.
Dortsák Gyula, ny. főreálisk. igazgató, Budapest, 27. 1912/3. (6 K).
Dózsa Jakab, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 21. 1912/3. I.
Dózsa Simon dr., ügyvéd, Makó, 7. 1913/4.
Döme Bálint, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1913/4.
Dömötör János, áll. főgimn. igazgató, Szamosujvár, 18. 1912/13.
Dörner István, kir. kat. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 4. 1913/4.
Dörnyei Károly, áll. fels. leányisk. tanár, Kassa, 6. 1912/3.
Dörre Tivadar, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 18. 1912/3.
Dudek János dr., c. apát, egyet. tanár, Budapest, 17. 1913/4.
Dudinszky Emil, áll. főgimn. igazgató, Nagykálló, 20. 1913/4.
Dunay Zoltán, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 16. 1912/23.
Durnyi Boldizsár, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1913/4.
Dvihally József, ny. főgimn. tanár, Érsekujvár, 10. 1908/9.
**Dvorzsák Katalin, áll. fels. leányisk. tanár. Szabadka, 5. 1913/4. (6 K).
Dzubay István, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1913/4.
Eckerdt Elek, fels. keresk. isk. tanár, Pozsony, 1.
Ecsedi Jenő, vár. polg. fiúisk. tanár, Temesvár, 17. 1913/4. I.
*Ederer Antal, ny. főgimn. tanár, Budapest, 12. 1913/4.
Édes Jenő, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4. I.
Egan Lujza, áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4.
Égető Béla, tanár, ? 4.
Egry Gyula, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom. 3. 1913/4.
Einzig Miklós, áll főgimn. tanár, Szentgotthard, 3. 1913/4.
*Eisert Árpád, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 3. 1913/4.
Elek Oszkár dr., áll. főreálisk. tanár, Arad, 5. 1913/4.
Elekes Imre, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 9. 1913/4.
**Elekes Lajos, áll. tan. kép. tanár, Déva, 14. 1912/3.
Elekes Pál, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1. 1913/4.
Ellend József, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1913/4.
Eltscher Simon, ág. ev. főgimn. tanár, Nyiregyháza, 20. 1913/4.
Ember József, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 8. 1913/4.
Embery Árpád, róm. kath. főgimnáziumi tanár, Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Endrei Ákos, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 15. 1913/4. (2 K).
Endrei Gerzson dr., áll. főgimn. tanár, Budapest III. 13. 1913/4.
Entz Géza dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Budapest, 38. 1913/4.
Ényi László, áll. fels. leányisk. igazg., Máramarossziget, 12. 1913/4.
Erdélyi Alajos dr., áll. főreálisk. tanár. Kassa, 7. 1913/4.
Erdélyi Lajos dr., áll. polg. tan. képzői tanár, Budapest, 13. 1913/4.
Erdélyi László dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 17. 1913/4.
Erdélyszky Mihály, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben. 5. 1912/3.
Erdész Ernő, áll. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1913/4.
Erdész Ign. József, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 3. 1913/4.
Erdődi Ármin, izr. reálisk. tanár, Vágujhely, 17. 1912/3.
Erdős Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 7. 1913/4.
Erdős Tivadar, áll. főgimn. igazg., Bártfa, 10. 1913/4.
Erényi Elemér, polg. isk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Ernyei István dr., ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 11. 1913/4.
Ernyei Jenő dr., áll. főgimn. tanár, Szeged, 6. 1913/4.
Erődi Béla, pr. főgimn. tanár, Nagyvárad. —.
Erődi Gáspár, áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 2. 1913/4.
Erődi Kálmán dr., közs. l. gimn. tanár, Budapest IV. 3. 1913/4.

Esztergályos Ágost, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 8. 1913/4.
Eyszrich György, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 8. 1913/4.
Fabuss Alajos, kir. kat. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Fail Jagelló, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 8. 1912/3.
Fail Márta, áll. fels. leányisk. igazg., Trencsén, 5. 1912/3.
Fajth Mátyás, áll. főreálisk. igazgató, Körmöczbánya, 14. 1914/5.
Falábu Jenő, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta 6. 1912/3.
Falusy Béla, áll. főreálisk. tanár, Győr, 10. 1911/2.
Fankovich Tibor, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Faragó Alfréd Elek, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 6. 1912/3. I.
Faragó Andor, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 14. 1913/4.
Faragó János, ref. főgimn. igazgató, Pápa, 22. 1913/4.
Faragó József, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Faragó László, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1911/2. (3 K).
Faragó Márton, áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1913/4.
Farkas Antal, kir. kat. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1910/1.
Farkas Gyula dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 18. 1913/4.
Farkas Ignác, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 17. 1913/4.
Farkas István, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 8. 1908/9. (7 K).
Farkas János, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 18. 1912/3.
*Farkas József dr., r. kat. főgimn. tan., Maros-Vásárhely, 6. 1911/2.
Farkas Kálmán, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 193/4. (2 K).
Farkas Lajos, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1913/4.
Farkas Pál, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 8. 1913/4.
Farkasfalvi Kornél, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 3.
Fazakas Gáspár, r. kat. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Fazakas József, áll. fels. leányisk. tanár, Kolozsvár, 11. 1913/4.
Fazekas Ágoston, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1912/3.
Fazekas Ferenc, ref. főgimn. tanár, Kecskemét 4. 1913/4.
Fazekas Gyula, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1914/5. (2 K).
Fazekas Sándor, kir. főigazg., ny. főreálisk. igazgató, Debreczen, 35. 1913/4.
Fábián János, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 3. 1912/3.
Fábián Lajos, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1912/3.
Fábián Miksa, áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 4. 1913/4.
Feczkó János, áll. főgimn. tanár, Szamosujvár, 18. 1912/3. (6 K).
Fehér Géza, áll. fels. leányisk. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Fehér Miklós, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4. I.
Fehér Sámuel Sándor, vár. fels. keresk. isk. tanár, Pécs, 2. 1913/4.
Fehér Sándor, ref. főgimn. tanár, Szatmár Németi, 5. 1913/4.
Fejes Áron, ref. tan. képzői igazgató, Nagyenyed, 17. 1913/4.
Fejes Zsigmond, ref. főgimn. tanár, Pápa, 8. 1913/4.
Fejér Lajos, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 16. 1913/4.
Fekete Antal, közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1913/4.
Fekete Ipoly, kegyesr. főgimn. tanár, Szeged, 21. 1913/4.
Fekete István, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 18. 1913/4.
Fekete Jenő, tanár, egyet. fiz. int., Budapest, 3. 1913/4.
Fekete Mihály dr., közs. polg. isk. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Fellegi Alajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Ferencsik Lajos dr., áll. főgimn. igazgató, Szolnok, 5. 1913/4.
Ferencz Domokos, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Fest Aladár, kir. tanácsos, főigazgató, Budapest, 32. 1913/4.
Fest Sándor, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 3. 1912/3.
Félegyházy Antal, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Fényes Mór dr., ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
Fésüs György dr., udv. tanácsos, ny. jogakad. igazgató, Pozsony, 47. 1913/4.
Ficsor József, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 22. 1913/4.
Fiedler Szilárd, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Finászy Ernő dr., udv. tanácsos, egyet. tan., Budapest, 31. 1913/4.
K. Finály Gábor dr., áll. főgimn. igazgató, Budapest VI. 18. 1913/4.
Finta Ferenc, közs. főgimn. igazgató, Érsekujvár, 10. 1912/3.

Fiók Károly, ref. főisk. tanár, Debreczen, 26. 1913/4.
Fischer Ferenc, áll. reálisk. tanár, Sümeg, 4. 1912/3. (2 K).
Fischer Izidor, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 6. 1912/3.
Fischer Miklós, kir. tan., ág. ev. főgimn. igazgató, Igló, 30. 1913/4.
Fludorovics Zsigmond, kir. k. főgimn. tanár, Mezőkövesd, 23. 1909/10.
Fodor Ferenc, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 5. 1913/4.
Fodor Gyula áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 25. 1913/4.
Fodor János, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Fodor László dr., bányatan., akad. tanár, Selmeczbánya, 23. 1913/4.
Fodor M. Márkus dr., tanár, Budapest, 1. 1913/4.
Fogarasi Géza, áll. főgimn. tanár, Torda, 4. 1913/4.
Fogel József, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4.
Folkmann Ervin, kir. kat. főgimn. tanár, Miskolcz, 4. 1912/3.
Forberger Sándor, áll. főgimn. tanár, Szentgotthard, 8. 1910/1. (1 K).
Forgó György dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 8. 1912/3.
Fóris Miklós, ref. főgimn. tanár, Zilah, 4. 1913/4.
Fóti József Lajos dr., közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest VIII. 8. 1909/10.
Földes László, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Földessy Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1.
Földessy Gyula dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 8. 1911/2.
Földiák Lipót, tanár, Budapest, 4. 1910/1.
Földváry György, r. kat. főgimn. tanár, Kolozsvár, 2. 1912/3.
Földváry Mihály, prém. főgimn. tornatanár, Nagyvárad, 2.
Förster Rezső, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 9. 1912/3.
Frank Dezső, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Frees Endre, magángimn. tanár, Sopron, 3.
Freitag János dr., ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 4. 1913/4.
Frencz Géza, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 6. 1913/4.
Frenyó Győző, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Frey Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Fried Ármin dr., áll. főgimn. isk. orvos, Makó, 11. 1913/4.
Friedländer Jakab, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4. I.
Fridrich András, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 8. 1911/2.
Friml Aladár dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 1. 1913/4.
Fross Gizella, áll. polg. isk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Fröhlich Károly, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 11. 1913/4.
Fröhlich Ottó, r. kat. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Futó Mihály dr., áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Fuxhoffer Dezső, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Füleki Béla, áll. fels. keresk. isk. tanár, Késmárk, 3. 1911/2.
Fülep Imre, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 18. 1913/4.
Fülöp Adorján dr., közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Fülöp Árpád, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 17. 1912/3.
Fülöp Béla, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 4. 1913/4.
Fülöp Elek, r. kat. főgimn. tanár, Csikszereda, 2. 1913/4.
Fülöp Zsigmond dr., közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest VI., 4. 1913/4.
Fülöpp Jenő, áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1912/3.
Fürész Róza, ref. fels. leányisk. tanítónő, Miskolcz, 4. 1913/4.
Fürst Aladár dr., áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 9. 1913/4.
**Fürtös Gizella, áll. f. leányisk. tanár, Arad, 2. 1913/4.
Füssy József, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 4. 1913/4. (2 K).
Füster Jenő, kegyesr. főgimn. áll. tanár, Tata, 1. 1913/4.
Füzyné Zipser Irma, áll. fels. leányisk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Gaal István dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H., 4.
Gaal Lajos, kir. kat. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Gaal László, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, —.
Gaal Mózes, áll. főgimn. igazg., Budapest X. H. 22. 1913/4.
Gaal Pál, ág. ev. főgimn. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Gaberdeen Rezső, r. kat. püsp. főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 5. 1912/3.
Gagyhy Dénes, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 12. 1913/4. (7 K).

Gajda Béla, áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 4. 1913/4.
Galamb Sándor dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 6. 1911/2. (7 K).
Galambos Dezső, áll. főgimn. tanár, Makó, 5. 1913/4.
K. Galli Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
Garda Samu dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 13. 1913/4.
Garzó Béla dr., ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Garző György, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Gábor Áron, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 7. 1913/4.
Gábor Áron, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 7. 1913/4. I.
Gál Jenő, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 4. 1910/1.
Gál Kálmán, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 4. 1913/4.
Gál Kelemen dr., unit. főgimn. igazg., Kolozsvár, 14. 1913/4.
Gálfalvi Sámuel, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur, 4. 1913/4.
Sz. Gálffy Ignác, áll. f. keresk. isk. igazg., Miskolcz, 1. 1913/4.
Gálos Rezső dr., közs. fels. keresk. isk. tanár, Temesvár, 6. 1913/4. I.
*Gáspár János, ciszt. főgimn. tanár, Baja, 15. 1912/3.
Gáspár Károly, áll. főgimn. tanár, X. F. 30. 1912/3.
ifj. Gáspárics Lajos, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 4. 1913/4.
Gáty Zoltán, ref. tan. képzői tanár, Pápa, 17. 1911/2.
Gärtner Henrik, okl. középisk. tanár, Losoncz, 23. 1913/4.
Gebe Mihály, áll. főgimn. tanár, Makó, 12. 1914/5.
Gecsányi Gusztáv, ág. ev. főgimn. igazgató, Sopron, 4. 1913/4.
Geday József, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 17. 1913/4.
Gedeon Alajos, áll. főreálisk. igazg., Nagyvárad, 6. 1912/3.
Gedeon Endre dr., közs. főreálisk. tanár, Esztergom. 5. 1913/4.
Gedő Miksa, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 31. 1913/4. (2 K).
Geletich Vince, áll. főgimn. tanár, Fiume, 13. 1912/3. I.
Gellért Jenő, ny. főreálisk. igazgató, Budapest, 18. 1913/4.
Genersich Antal dr., udv. tan., egyetemi tanár, Bpest. 39. 1913/4.
Geőcze Zoárd, egyet. m. tanár, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 15. 1912/3.
Gerbner Árpád, áll. főgimn. tanár, Nagykálló, 7. 1913/4.
Gerecze Péter dr., áll. főreálisk. tan., Budapest VI. 25. 1913/4.
Geréb József dr., tanárkép. gyak. főgimn. tan., Bpest VIII. 26. 1913/4.
Gergely Adolf, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Gerő Árpád, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Gerő László, kegyesr. főgimn. tanár, Pozsonyszentgyörgy, 3. 1912/3.
Gerő Vilmos, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 15. 1912/3.
Gesztessy Gyula, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 4. 1913/4.
*Gidró Bonifác, szt. Ben. r. főgimn. tanár, Komárom, 18. 1912/3.
Gillinger János, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 12. 1913/4.
Glatz Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest, V. 21. 1913/4.
*Glatz Károly, közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 6. 1910/1.
Glosz Ernő, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1914/5. (2 K).
**Glosz János, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 17. 1913/4.
Gludovácz Ilona, áll. felső leányisk. tanitó, Pozsony, 4. 1912/3.
Gockler György, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 4. 1913/4.
Gockler Lajos dr., f. keresk. isk. tanár, Budapest, 7. 1912/3. (6 K).
Gohl Ödön, nemz. múzeumi igazg. őr, Budapest, 29. 1913/4.
Goldberger Salamon, polg. isk. tanár, Budapest VIII. 3. 1913/4.
Goldziher Károly dr., műegyet. m. tan., áll. polg. tan. képzői tanár, Budapest I. 9. 1913/4.
Goltner Lajos, áll. főgimn. tanár, Makó, 11. 1913/4.
Gombocz Endre dr., Veres Pálné felső leányisk. tanár, Bpest, 4. 1913/4.
Gombocz Miklós, Nőképző egy. l. gimn. igazg., Budapest, 3. 1913/4. (5 K).
Gombocz Zoltán dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 9. 1913/4.
Gombos F. Albin dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 13., 1913/4.
Gonda József dr., áll. főgimn. tanár, Makó, 8. 1913/4.
Goschi Péter dr., áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 3. 1913/4.
Gosztonyi Gizella dr., áll. fels. leányisk. tanár, Pozsony, 1.
Gosztonyi János, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 7. 1913/4.

Gotthard Kornél, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Govrik Sándor, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 11. 1913/4. (6·60).
Göbl Alajos, áll. főgimn. tanár, Dés, 9. 1913/4.
Göllner Károly, áll. főreálisk. igazgató, Déva, 31. 1913/4.
Gömöry János, ág. ev. főgimn. igazg., Eperjes. 17. 1912/3.
Gönczi Ede, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1913/4.
Gönczi Lajos, ref. főgimn. igazg., Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Görög Emil dr., felső keresk. isk. tanár, Budapest IX. 4. 1913/4. (2 K).
Görög Ferenc dr., ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1912/3.
Görög Imre dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 7. 1913/4.
Görög Margit, közs. polg. isk. tanítónő, Budapest VII. 4. 1913/4.
**Grabler Ida, áll. felső leányisk. tanár, Szabadka, 5, 1914/5 (2 K).
Gragger Róbert, polg. isk. tan. kép. tan., Budapest I. 3. 1912/3.
Graiziger Kornél, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 14. 1913/4.
Gratzer Antal, kir. kat. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1911/2.
Gräf Gusztáv dr., áll. főreálisk. tanár, Brassó, 1913/4.
Gréb Gyula dr., ág. ev. főgimn. tanár, Aszód, 4. 1913/4.
Greck Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 3. 1913/4.
Greiner Mihály, társ. f. keresk. isk. igazg., Debreczen, 3. 1911/2.
Greszler Gyula dr., áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1912/3.
Gretzmacher Jenő, ág. ev. főgimn. tanár, Bpest, 5. 1912/3.
***Gróh Béla, r. kat. főgimn. tanár, Gyula, 4, 1912/3.
Grosz Artur, áll. főgimn. tanár, Jászberény —
Grosz Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 11. 1913/4.
Grosz József dr. kanonok, papnöv. igazg., Temesvár, 3. 1913/4.
*Grosz Leopoldina, ny. fels. leányisk. ig., Volosca, 23. 1913/4.
Gruber Gyula, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1913/4.
Grusz Ede, közs. főreálisk. igazgató, Esztergom, 16. 1912/3
Grusz Frigyes, r. kat. tan. képzői tanár Kassa, 4. 1913/4.
Grünhut Alfréd, közs. fels. keresk. isk. tanár, Temesvár, 6. 1913/4.
Gschweng Mátyás, áll. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1913/4.
Guelminó József, áll. főgimn. tanár, Gyergyószentmiklós, 4. 1913/4.
Guhr Márton, ág. ev. főgimn. ny. tanár, Igló, 45. 1912/3.
***Gulovics Tivadar, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1912/3.
Gulyás István dr., ref. főgimn. tanár, Debreczen, 20. 1913/4.
Gulyás József dr., ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1913/4.
Gulyás Károly, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1911/2.
Guttenberg Pál, kézimunkaisk. igazg., Budapest, 24, 1913/4.
Gyergyai J. Dezső, áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 9. 1913/4.
Gyertyánffy Ernő, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 4. 1913/4.
Gyertyánffy István, kir. tan. nyug. igazgató, Budapest, 46. 1913/4.
Gyiszálovics Veszelin, tanügyi főelőadó, Karlócza, 17. 1912/3.
Gyomlay Gyula dr., egyetemi m. tan., Eötvös-koll. t., Budapest, 31. 1913/4.
Gyökössy Lajos, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1913/4.
Győrffy István dr., áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 4. 1913/4.
György Ferenc, ref. főgimn. igazgató Nagyenyed, 4.
György Lajos, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 31. 1913/4.
György Oszkár, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 1.
***György Zsigmond dr., áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1912/3.
Győri Gyula, ref. főgimn. tanár, Pápa, 17, 1912/3.
Győri János, áll. fels. leányisk. tanár, Trencsén, 5. 1912/3.
*Győriné Jancsurák Lujza, áll. fels. leányisk. tanár, Trencsén, 5. 1912/3.
Győri Vilmos, áll. polg. fiúisk. igazg., Pozsony, 4. 1913/4.
Győrik Márton, ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 30. 1912/3.
Györke Margit dr., közs. fels. leányisk. tanár, Székesfehérvár, 4. 1913/4.
Gyulai Aladár, székesfővárosi tanár, 7. 1913/4.
Gyulay Dezső, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 4. 1912/3.
Gyulay D. Kálmán, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely. 4. 1912/3.
Gyurmán Endre, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1910/1.
Haar Alfréd dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 3. 1912/3.

***Haáz Ferenc Rezső, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1912/3.
Habán Mihály dr., áll. főgimn. igazgató, Liptószentmiklós, 12. 1913/4.
Habina János, ny. főreálisk. tanár, Budapest, 4.
Hacker Kálmán dr., közs. főgimn. tanár, Zenta, 9. 1913/4. I.
Hackl N. Lajos, énektanítási szakfelügyelő, Budapest, 6. 1911/2. (2 K).
Haerter Ádám, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1911/2.
Hahóthy Sándor, ny. fels. leányisk. igazgató, Budapest, 38. 1913/4.
Haitsch Sámuel, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 27. 1913/4.
Hajdu József, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 1913/4.
Hajkó László, r. kat. főgimn. tanár, Brassó, 22. 1913/4.
*Hajnal Dávid dr., áll. fels. keresk. isk. tanár, Fiume, 12. 1910/1.
Hajtai Ferenc, áll. főgimn. tanár, Kisvárda, 5. 1912/3.
Halász Bernát, közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 4. 1910/1.
Halász Dénes, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1912/3. (2 K).
Halász Gyula, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 4. 1913/4.
Halász Viktor, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1911/2.
Halász Zsiga, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Halka Lajos dr., áll. főgimn. isk. orvos, Budapest X. H. 4.
Halmi Piroska dr., áll. fels. leányisk. tanár, Kassa 9. 1913/4.
Halmos Béla dr., közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Halmos János, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 3.
Halmos Miksa, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4.
Hamrák Béla, ág. ev. lic. tanár, Selmeczbánya, 9. 1913/4.
Hamza Győző, k. r. főgimn. áll. tanár, Tata, 4. 1910/1.
Hancsókné-Wolkenberg Ilona, Veres Pálné fels. leányisk. tanár, Budapest, 8. 1913/4.
Handlos Gyula, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4. 1913/4.
*Hang Dániel dr., ciszt. főgimn. tanár, Pécs, 9. 1913/4.
*Hangay Oktáv, keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 6. 1913/4.
Hantos László, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Happ József, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 5. 1912/3.
Haraszthy Gyula, ny. kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 28. 1912/3.
Haraszti Gyula dr., egyetemi tanár, Budapest, 30. 1913/4.
Haraszti Sándor dr., ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1913/4.
Harkay István, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 3. 1912/3.
Harmos Sándor dr., izr. tan. képzői tanár, Budapest, 2.
Harsány Lajos, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1911/2.
Harsányi Gyula, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Harsányi Lajos, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Harsányi Sándor, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Harsia Jusztinián, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Hartmann János, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1910/1.
Harzer József, közs. főgimn. tanár, Nagybecskerek, 31. 1913/4.
Hasenauer Andor, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 5. 1913/4.
Hassák Vidor, ny. főgimn. igazgató, Nagyenyed, 28. 1913/4.
Haszlinger József, áll. főreálisk. tanár, Szombathely, 4. 1913/4.
Hausbrunner Vilmos, orsz. rabbiképzőint. tanár, Budapest, 5. 1912/3.
Hauser Náthán, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Hausner Ignác, áll. főgimn. tanár, Fiume, 18. 1910/1.
Havas József, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Havas Vilmos, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1913/4.
Haverda Mátyás, ny. főgimn. igazgató, Szabadka, 47. 1913/4.
Haypál Sándor, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 1.
Hazay Olivér dr., ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
h. Hazslinszky Rezső, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 20. 1912/3.
Háber János, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 7. 1913/4.
Hámos Nándor, kegyesr. főgimn. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Hebelt Sándor, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1912/3.
Hegedüs Árpád, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 10. 1911/2. (2 K).
Hegedüs Árpád, áll. fels. keresk. isk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.

Hegedüs István, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 19. 1913/4.
Hegedüs István dr., egyetemi tanár, Budapest, 18. 1913/4.
Hegedüs Izidor dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 16. 1911/2. (7 K).
Hegedüs János, kir. k. tan. képzői igazg., Kassa, 4. 1913/4.
Hegedüs Károly, udv. tanácsos, főigazg., áll. felsőiparisk. igazg., Budapest, 31. 1913/4.
Hegyi Ferenc, kir. k. főgimn. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Hegyi József, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 3. 1913/4.
Hehelein Károly, kanonok, ny. fög. igazg., Szatmár-Németi, 47. 1914/5. (2 K).
Heim Ádám, áll. főgimn. tanár, Czegléd —.
Heinrich Gusztáv dr., min. tan., akad. főtitkár, Budapest, 46. 1913/4.
Heinrich János, keresk. akad. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Heinrich Józsa, áll. tan. képzői igazg., Kolozsvár, 17. 1911/2. I.
Heinrich Károly dr., igazg., keresk. akad. tanár, Budapest, 35. 1913/4.
Hekinger István, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 34. 1913/4.
Heller Bernát dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 14. 1913/4.
Hemző Lajos, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1911/2.
Hendel Ödön, áll. főgimn. tanár, Újpest, 6. 1912/3.
Hensch Arthur, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 7. 1913/4.
**Hensch Béla, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 17. 1913/4. I.
Heppner Antal dr., áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1912/3.
Herczeg Árpád, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 15. 1912/3.
Herczeg Erzsébet, középisk. tanár, Budapest, 3.
Hermann Róza, áll. fels. leányisk. igazgató, Budapest VI. 6. 1913/4.
Hermann Teréz, áll. fels. leányisk. tanítónő, Budapest VI. 6. 1913/4.
Herzfeld Miksa, társ. f. keresk. isk. tanár, Pozsony, 10. 1908/9.
Hettesheimer Ernő, ref. f. leányisk. tanár, Debreczen, 2. 1912/3.
Hetvényi Lajos, ev. líc. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Heuberger Rezső, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4.
Héger Ferenc, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 7. 1909/10.
Héger Flóris, társ. f. keresk. isk. tanár, Debreczen, 3. 1911/2.
Himpfner Béla, áll. főgimn. igazgató, Budapest I. 29. 1913/4.
Hirn Lajos, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4. 1911/2. I.
Hirschler József dr., plébános, Kolozsvár, 8. 1913/4.
Hirschmann Nándor, ág. ev. líc. igazg., Pozsony, 30. 1912/3.
Hittrich Ödön dr., ág. ev. főgimn. igazg. Budapest, 18. 1913/4.
Hlatky Miklós, ny. főreálisk. igazg., Székelyudvarhely, 41. 1913/4.
Hlavathy Imre, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 3. 1912/3.
Hoch Ferenc, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 14. 1913/4.
Hoffmann Frigyes dr., Eötvös-koll. tanár, Budapest, 18. 1913/4.
Hoffmann János, áll. főgimn. tanár, Makó, 4. 1912/3.
Hoffmann Mátyás, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 20. 1912/3.
Hoffmann Miksa, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 4. 1913/4.
Hofmann Károly, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1913/4. (2 K).
Hofrichter József, közs. polg. isk. igazg., Bpest II. 33. 1913/4.
Holch Ottó, ág. ev. líc. tanár, Pozsony, 17. 1912/3.
Holló Alajos, áll. főreálisk. tanár, Budapest V., 4. 1913/4.
Holló Károly, r. kat. főgimn. tanár, Kolozsvár, 9. 1913/4.
Hollós Gyula, áll. főgimn. tanár, Lugos, 7.
Hollós János, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Hollósy Kálmán, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Holstein Gyula dr., közs. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1913/4.
Hommer József, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1910/1.
Homor István, áll. főreálisk. igazg., Szeged, 3. 1912/3.
Horay István, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Horák István, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 4. 1911/2.
Horger Antal, Erzsébet nőisk. tanár, Budapest, 13. 1913/4.
***Hornyánszky Gyula dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 22. 1912/3.
Hornyánszky Viktor, könyvkereskedő, Budapest, 24. 1913/4.
Hortobágyi Zsigmond, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.

Horvay Róbert dr., áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 20. 1913/4.
Horvát Rezső, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Horváth Antal, áll. tan. kép. igazgató, Léva, 17. 1905/6.
Horváth Cézár, B. r. főgimn. tanár, Komárom, 18. 1911/2.
**Horváth Endre dr., áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 5. 1913/4.
Horváth Ferenc, ref. főgimn. igazgató, Karczag, 4. 1913/4.
Cz. Horváth Gyula, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 4. 1913/4.
Horváth János dr., Eötvös-koll. tanár, Budapest, 8. 1913/4.
Horváth János, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3. I.
Horváth Jenő dr., kegyesr. főgimn. tanár, Temesvár, 1. 1913/4.
Horváth József, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Horváth Kálmán, kir. kat. főgimn. tanár, Bpest II. 4. 1913/4.
Horváth Lajos, polg. isk. tanár, Kassa, 41. 1913/4.
Horváth Lajos, áll. fels. leányisk. tanár, Szeged, 7. 1913/4.
Horváth Viktor, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 6. 1913/4.
Horváth Zoltán, prot. főgimn. tanár, Rimaszombat, 9. 1913/4.
Hosszu Lajos, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Hölszky Sándor, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 17, 1912/3.
Hrabár Kyrosz, áll. fels. keresk. isk. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Hraskó Kálmán, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1912/3.
Hrivnák László, siketnémaint. tanár, Temesvár, 4. 1913/4.
Hronyecz György, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Hulyák Valér, kir. k. főgimn. tanár, Eperjes, 3. 1913/4.
Hunyady József dr., kir. k. főgimn. tanár, Arad, 4. 1913/4.
Husz Ödön, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Huszár Frigyes, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 19. 1913/4.
Huszár György, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Hümpfnerné Kerestély Olga dr., áll. f. l. isk. tanár, Sopron, 9. 1913/4.
Ignátz Ernő, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 9. 1913/4.
Ila Tóth József, r. kat. főgimn. tanár, Gyula, 4. 1913/4.
Illetskóné Hrdina Hedvig, áll. fels. leányisk. tan. Erzsébetfalva, 9. 1908/9.
Illés István, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 4. 1912/3.
Illyefalvi Vitéz Aladár, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Imre Lajos dr., ref. főgimnáziumi igazgató, Hódmezővásárhely, 18. 1913/4.
Imre Sándor dr., egyet. m. tan., áll. polg. tan. kép. tanár, Bpest, 14. 1913/4.
Incze József, áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4. (2 K).
Incze Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 17. 1909/10.
Intze István, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4. I.
Ipoly Henrik, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 7. 1910/1. (1 K).
Irlinger Antal, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 4. 1911/2.
Irovics Tamás, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 4. 1913/4.
Irsik József, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 8. 1913/4.
Ivaskó Lajos, tanár, főig.-hoz beosztva, Kassa, 4. 1912/3.
Iváncsits János, kegyesr. főgimn. tanár, Nyitra, 7. 1912/3.
Iványi Pám M. István, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 5. 1913/4.
Jacobi Károly, áll. főgimn. igazg., Budapest, V. 3. 1913/4.
Jahn Károly dr., áll. főreálisk. tanár, Brassó, 13. 1913/4.
E. Jakab Géza, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 28. 1910/1. I.
Jakab János, áll. főgimn. tanár, Liptószentmiklós, 4.
Jakab Ödön, vask. r. lov., ny. főr. tanár, Budapest, 19. 1913/4.
Jaklovszky Dénes, r. k. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 2. 1913/4.
Jakobei Dezső, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 30. 1913/4.
Jakobinyi Péter, ref. főisk. tan., Máramarossziget, 14. 1910/1. (2 K).
Jakus István, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 5. 1913/4.
Jamrich Béla, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 2. 1913/4.
Jancsó Benedek dr., az Orsz. Szabadokt. tan. alelnöke, Bpest, 6. 1913/4. (6 K).
Jancsó Béla, r. k. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 2. 1913/4.
Jancsó Géza, áll. főgimn. tanár, Nagykálló, 20. 1913/4.
Jancsovics Ferenc, áll. főreálisk. igazgató, Arad, 3. 1913/4.
Janecz Erzsébet, közs. f. leányisk. tanár, Budapest IV. 3. 1913/4.

Janicsek József, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 22. 1912/3.
Janikievits Vazul, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 3. 1913/4.
Jankovics József Mihály dr., áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4.
Janovics Jenő dr., nemz. szính. igazgató, Kolozsvár, 14. 1913/4.
Janovszky László, kir. kat. főgimn. tanár, Trencsén, 18. 1912/3.
Jaskovics Ferenc, áll. főgimn. igazg., Balassagyarmat, 21. 1913/4.
Jákó Károly, áll. főgimn. gyak. tanár, Bpest V. 1. 1913/4.
Jámbor György dr., kir. k. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1910/1.
Jámbor Miklós, áll. reálisk. tanár, Sümeg, 7. 1913/4.
Jánó Béla, ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1913/4.
Jánosi Béla, áll. főreálisk. igazg., Budapest II. 8. 1913/4.
Jánosi Boldizsár, nyug. főgimn. tanár, Budapest, 41. 1913/4.
Jánosy Gerő, r. kat. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 15. 1912/3.
Jánosy Péter, r. kat. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Járossy Dezső, papnöv. vicerektor, Temesvár, 3. 1913/4. I.
Jászai Rezső dr., kegyesr. kormánysegéd, Budapest, 10. 1913/4.
Jeanplong József, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Jendrassák József, kir. kat. főgimn. igazgató, Trsztena, 4. 1913/4.
Jenei Pál, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Jeszenszky István dr., ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 17. 1912/3.
Jéger József, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Jókay Lajos, ref. főgimn. tanár, Hajdúnánás, 3. 1912/3.
Jólesz Béla, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 4. 1912/3.
Jónás Frigyes, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1913/4.
Joó Imre dr., ref. főgimn. igazgató, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Joó József, ref koll. tanár, Kolozsvár, 4. 1912/3.
*Jóris Máté, ny. főgimn. tanár, Fiume, 16. 1908/9.
Józsa János, áll. főgimn. tanár, Szamosujvár, 18. 1914/5.
Józsa Menyhért, áll. fels. leányisk. tanár, Sopron, 30. 1913/4.
Juba Adolf dr., egyet. m. t. főgimn. isk. orvos, Budapest VII. J. 13. 1912/3.
Juhász Ervin, főgimn. és felső leányisk. tanár, Budapest, 10. 1909/10.
Juhász Károly, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Juhász Vince, m. főgimn. tanár, Rákospalota, 1.
Junker László, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Jurássy Berta, áll. fels. leányisk. tanítónő, Győr, 18. 1911/2.
Jurkovich Viktor, áll. főgimn. tanár, Ujpest,
Juvancz Irenaeus, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 7. 1912/3.
Juvanczné Révész Irma, közs. polg. isk. tan., Budapest, 4. 1912/3.
*Kacsóh Pongrác dr., sz. főv. főigazgató, Budapest, 6. 1912/3.
Kaiblinger Fülöp, közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 5. 1913/4.
Kakasi Gyula, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4.
Kalkbrenner Antal, áll. főgimn. igazgató, Karánsebes, 16. 1913/4.
Kallós Ede dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 3. 1912/3.
Kallós Zsigmond, áll. fels. leányisk. tanár, Fiume, 12. 1913/4.
Kalmár Elek, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 15. 1913/4.
Kalmár Jenő, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4. (6 K).
Kalmár Jolán, áll. fels. leányisk. tanítónő, Szabadka, 17. 1913/4.
Kalvoda Ferenc, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1910/1.
Kameniczky Miklós, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 5. 1913/4.
Kapossy Lucián, ref. főgimn. tanár, Pápa, 17. 1913/4.
Kappel György, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1912/3. I.
Karai Sándor, ref. főisk. tanár, Debreczen, 27. 1913/4.
Karácson Béla, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 6. 1913/4.
Karácsony Zsigmond, ág. ev. főgimn. igazgató, Késmárk, 9. 1913/4.
Karádi György, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1914/5.
Karádi Győző, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1913/4.
Karch Kristóf, keresk. akad. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Kardeván Károly dr., áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 10. 1912/3. I.
Kardhordó László, áll. tan. képzői tanár, Sepsiszentgyörgy, 16. 1909/10.
Kardos Aladár, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 9. 1909/10.

Kardos Albert dr., áll. főreálisk. igazgató, Debreczen, 29. 1913/4.
Kardos M. Gyula dr., pr. kanonok és főgimn. tanár, Kassa, 18. 1913/4.
Karl Lajos, egyetemi tanár, Kolozsvár, 15. 1912/3.
***Karlik Mária, áll. fels. leányisk. tanítónő, Sopron, 4. 1913/4.
Karsai Ervin, pr. kanonok, főgimn. tanár, Kassa, 20. 1913/4.
*Karsai Gyula, áll. főgimn. tanár, Szamosujvár, 18. 1911/2.
Kartmann Rudolf, ág. ev. főgimn. tanár, Nagyszeben, 2. 1913/4.
Kassai Nándor, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 23. 1913/4.
Kató Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 5. 1912/3.
Katona Endre, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4.
Katona Ferenc, kir. kat. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 4. 1912/3.
Katona Gyula, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 2. 1913/4.
Katona József, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 10. 1911/2.
Katona Lajos, áll. felső leányisk. tanár, Trencsén, 5. 1913/4.
Katona Mihály, ref. főgimn. igazgató, Kecskemét, 36. 1912/3.
Kauffmann Aurél, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 15. 1911/2. I.
Kaufmann György dr., áll. főgimn. tanár, Fogaras, 11. 1913/4.
Kausch Mihály dr., áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 12. 1913/4.
Kádár Ferenc, r. k. főgimn. tanár, Csikszereda, 2. 1913/4.
Káldor Ágost, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 14. 1910/1. I.
Kálmán László, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1.
Kálmán Miksa dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 25. 1913/4.
**Káplány Antal, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 17. 1911/2.
Kármán Ferenc, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Bpest, 5. 1913/4.
Károlyi Gábor, r. kat. főgimn. tanár, Gyula, 4. 1911/2.
Károlyi János, kegyesr. főgimn. tanár, Vácz, 16. 1913/4. 1.
Károsy Mária, áll. fels. leányisk. tanítónő, Lőcse, 4. 1912/3.
Kárpáti Ferenc, áll. reálisk. tanár, Ungvár, 15. 1913/4.
Kárpáti Károly dr., áll. főgimn. igazgató, Szeged, 20. 1913/4. I.
Kárpáti Kelemen, tanker. főigazgató, Székesfehérvár, 5. 1913/4.
Kárpáthy Gusztáv, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 24. 1912/3.
Kátay Lajos, áll. főgimn. tanár, Szeged, 30. 1913/4.
Kecskeméti M. Lajos, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 16. 1913/4.
Kegyes István, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 6. 1912/3.
Keil Alajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 14. 1913/4.
Kein Félix dr., áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 19, 1910/1.
Kelecsényi Rezső, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Kelemen Béla, áll. főreálisk. igazg., Székesfehérvár, 9. 1913/4.
**Kelemen Ferenc dr., ref. főgimn. tanár, Máramarossziget, 14. 1911/2. (2 K.)
Kellemen Károly dr. áll. reálisk. igazgató, Sümeg, 29, 1913/4.
Keller Imre, áll. fels. leányisk. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Kellner Rezső, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Kemenszky Kálmán, áll. fels. leányisk. tanár, Kassa, 17. 1913/4.
Kemény Árpád, segédtanfelügy., Komárom, 20. 1912/3.
Kemény Ferenc dr., ny. főreálisk. tan., Budapest, 29. 1912/3.
Kemény Ferenc, áll. főreálisk. igazg., Budapest VI., 27. 1913/4.
Kemény Gábor dr., áll. főgimn. tanár, Torda, 6, 1912/3.
Kemény Róza, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa, 8. 1913/4.
Keményffi Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Kempf József, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 29. 1912/3.
Kende J. Szevér dr., r. k. l. fels. keresk. isk. tanár, Kolozsvár, 1.
Kende Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 17. 1913/4.
Kengyel Miklós, áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 5. 1913/4.
Kerber János, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Kerecsényi Gizella, áll. fels. leányisk. tanár, Fiume, 12. 1912/3.
Kerekes Dezső, prot. főgimn. tanár, Rimaszombat, 4. 1913/4.
Kerekes Ernő, ref. főgimn. tanár, Zilah, 4. 1913/4.
Kerekes György, áll. fels. keresk. isk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Kerekes Manó, társ. fels. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 4. 1911/2. I.
Kerekes Sándor, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 4. 1913/4.

Keresztes Miklós, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Kerezsy Jenő dr., áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4.
Kerékgyártó Jenő, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 8. 1909/10.
Kertész Ármin, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 1.
Kertész Manó dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1910/1.
Kessler Lajosné, áll. fels. leányisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Kéki Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 8. 1913/4.
Khloyber Lajos, áll. főgimn. tan., Zombor, 5. 1912/3.
Kincs Gyula, ref. főgimn. igazgató, Zilah, 4. 1913/4.
Király Emma, ny. polg. isk. tanítónő, Kismarton, 12. 1913/4.
Király Ernő, ág. ev. líc. igazgató, Selmeczbánya, 29, 1913/4.
Király György, közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1913/4
Király Jenő, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 5. 1912/3.
Király Lajos, áll. főgimn. tanár, Zombor, 4. 1913/4.
Király László, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4, 1913/4.
Király László, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1.
Király Pál, ny. áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 37. 1910/1. (6 K).
Király Sándor, ref. főgimn. tanár, Hajdunánás., 3. 1911/2.
Kirchknopf András, gépészeti középisk. tanár, Kassa, 20. 1913/4.
Kirner Dezső, áll. főgimn. tanár, Bártfa, 4. 1913/4.
Kis Albert, áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 5. 1913/4. I.
Kiss Albert, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 21. 1913/4.
Kiss Béla, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 6. 1913/4.
Kiss Béla, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Kiss Dénes, áll. polg. isk. igazgató, Alsólendva, 30. 1913/4.
Kiss Ernő, ref. főgimn. tanár. Pápa, 23. 1913/4.
Kiss Gábor, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 23. 1913/4.
Kiss Jenő, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 4. 1913/4.
Kiss József dr., áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4. 1913/4.
Kiss Károly dr., műegy. üvegtechn. int. ig., Budapest, 16, 1912/3.
Kiss Lajos, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 19. 1913/4.
***Kiss Miklós dr., áll. főgimn. tanár, Torda, 4. 1912/3.
Kiss Pál, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 17. 1913/4.
Kiss Rezső, ny. főgimn. tanár, Nagykálló, 43. 1912/3.
Kiss Tamás, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 13. 1913/4.
Kiss Zoltán, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 1. 1913/4.
*Kiszely Géza, ág. ev. főgimn. tanár, Bonyhád, 9. 1913/4.
Klaniczay Sándor, ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Klatt Román, áll. főreálisk. tanár, Pozsony. 10. 1912/3.
Klatt Virgil, áll. főreálisk. tan., Pozsony, 4. 1912/3.
Klauber Frigyes, áll. főreálisk. tanár, Eger, 11. 1910/1. I.
Klein Gyula, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, —.
Klein Magda dr., közs. női f. keresk. isk. tanár. Budapest, 3. 1911/2.
Klemens Traugott János, ág. ev. főgimn. tan., Eperjes, 15. 1913/4.
Kletz Gábor, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 8. 1910/1.
*Klima Lajos, áll. főgimn. igazgató, Budapest IX. 6. 1913/4.
Kliment Jenő dr., ág. ev. főgimn. tanár, Bpest, 7. 1913/4.
Klimkó Károly, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 4. 1914/5. (2 K).
Klimkó Mihály, áll. f. leányisk. igazg., Löcse, 21. 1912/3.
Klug Lipót dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 23. 1913/4.
Kmetykó János, polg. isk. tan. képzői tan., Budapest I. 10. 1912/3.
Kmoschek Elek, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 13. 1912/3.
Knüppel Gyula, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Kóbori János, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1913/4.
Koch Antal dr., egyet. tanár, Budapest, 49. 1913/4.
Koch István dr., ág. ev. főgimn. tan., Budapest, 4. 1913/4.
Koch Nándor dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1913/4.
Kocsis Gábor, ref. főgimn. tanár, Mezőtúr, 4. 1913/4.
Kocsis János dr., áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 2. 1912/3.
Kocsis Mihály, kir. k. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1912/3.

Kocza Géza, áll. főreálisk. tanár, Arad, 4.
Koczán Aladár dr., áll. főreálisk. tanár, Győr, 13. 1913/4.
Koczogh András dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 4. 1911/2.
Kohányi Gyula, segédtanfelügyelő, Szentes, 14. 1910/1.
Kohányi Menyhért dr., közs. fels. keresk. isk. tanár, Temesvár, 1. 1913/4. I.
Kohányi Rezső dr., társ. f. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 3. 1911/2.
Kohlbach Bertalan dr., áll. főgimn. tanár, Bpest VII. J. 4. 1912/3.
Kohlmann Dezső dr., áll. főgimn. tanár, Zombor, 5. 1913/4.
Kolacskovszky Elza, áll. fels. l. isk. igazg., Kassa, 20. 1913/4.
Kolbai K. Arnold, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 34. 1912/3.
Kollár János, áll. főgimn. tanár, Szamosújvár, 4. 1910/1.
Kollwentz Rezső, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 9. 1913/4.
Kolosy Mór, áll. főreálisk. tanár, Eger, 4. 1913/4.
Kolozsvári Aladár, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Koltay Gyula, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 2. 1913/4.
Koncz Aurélné, ref. f. leányisk. igazgató, Debreczen, 4. 1913/4.
Koncz Erzsébet, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa, 8. 1913/4.
Konda László, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 4.
*Konrád József, dr., ny. rabbi és hitoktató, Budapest, 1[illegible]. 1912/3.
Konrád Teréz, ref. fels. leányisk. tanítónő, Debreczen, 4. 1913/4.
Konrádi Dániel dr., egyet. m. t., isk. orvos, Kolozsvár, 10. 1913/4.
Konsch Jenő, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Konss József, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 5. 1913/4.
***Kontz Gizella, áll. fels. leányisk. tanítónő, Sopron, 7. 1913/4.
Kopp Lajos dr., közs. főreálisk. ig., Budapest IV. 14. 1913/4.
Korber Ernő, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1912/3. I.
Kordos Gusztáv dr., áll. főgimn. tanár, Makó, 8. 1913/4.
Koren Dénes dr., közs. főreálisk. tanár, Bpest VIII. 4. 1913/4.
Koris Kálmán, közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 4.
***Kornis Dezső, közs. polg. isk. tan., Budapest VI., 4. 1912/3.
Korniss Gyula, kegyesr. főgimn. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Korpás Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 11. 1913/4.
Korponay István, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 13. 1911/2.
Kosári István, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Kossutányi Ignác dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 13. 1913/4.
Kosztolányi Árpád, vár. főgimn. ig., Szabadka, 4. 1913/4.
Kosztolányi Zoltán dr., ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 9. 1913/4.
Kovaliczky Antal, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 36. 1913/4.
Kovalik Rezső, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 5. 1913/4.
Kovalovszky János, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 10. 1912/3.
Kovalszky Lajos, áll. főgimn. igazgató, Ujverbász, 30. 1913/4.
Kovách Gyula dr., áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Kovács Antal, áll. főgimn. tanár, Zombor, 7. 1913/4.
Özv. P. Kovács Árpádné, áll. felső leányisk. tanár, Temesvár, 11. 1913/4.
Kovács Dániel, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 19. 1913/4.
**Kovács Dezső, ref. főgimn. igazgató, Kolozsvár, 13. 1911/2. (6 K).
Kovács Dezső áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1912/3.
Kovács Ferenc, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Kovács Ferenc, ref. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Kovács Géza, áll. főgimn. tanár, Fiume, 5. 1913/4.
Kovács Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 18. 1913/4.
Kovács Gyula dr., spirituális tan. képzői igazg., Szatmár-Németi, 12. 1913/4.
Kovács Ignác dr., izr. reálisk. tanár, Vágujhely, 4. 1912/3.
Kovács István, áll. fels. leányisk. tanár, Kassa, 9. 1912/3.
Kovács István, ref. tan. képzői tanár, Debreczen, 3. 1913/4.
Kovács István dr., papnöveldei tanár, Temesvár, 3. 1913/4. I.
Kovács János, polg. isk. tan. képzői tanár, Budapest I. 34. 1913/4.
Kovács János, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 11. 1913/4.
Kovács János, r. kat. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Kovács Jenő, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.

Kovács József, áll. főreálisk. tanár, Ungvár, 4. 1912/3.
Kovács J. Kandid, prém. főgimn. tanár, Nagyvárad, 3. 1914/5. I.
Kovács Kálmán, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Kovács Lajos dr., ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Kovács Lajos dr., áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1912/3.
Kovács Pál, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4. 1910/1.
Kovács Sándor, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1912/3.
Kovács S. János dr., fárs. felső keresk. isk. igazg., Nagyvárad, 13. 1912/3.
Kovácsy Jenő, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 9. 1909/10.
Kováts Antal, kegyesr. főgimn. tanár, Nagykanizsa, 29. 1913/4.
Kováts Stefánia, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa, 8. 1913/4.
Kozacsek Sándor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4. I.
Köblös Samu, ref. főgimn. igazgató, Hajdúböszörmény, 11. 1912/3.
Kölönte Béla, áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 4.
Köpe Viktor, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 4. 1912/3.
Körber Tivadar, ref. főgimn. igazgató, Békés, 8. 1913/4.
Körmendy Erzsébet, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa, 8. 1913/4.
Kőrösi Henrik, kir. tanfelügyelő, Budapest, 31. 1913/4.
Kőrösi Sándor, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 18. 1911/2.
Körössy Endre, ref. tan. képzői igazgató, Pápa, 18. 1913/4.
Körösy György, áll. főgimn. igazgató, Dés, 4. 1913/4.
Kőszegfalvi Endre, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Kővári Andor, áll. főgimn. tanár, Torda, 6. 1913/4. (2 K).
Kövesdy Elvira, áll. fels. leányisk. tanítónő, Mezőtur 4. 1913/4.
Krammer József, áll. polg. leányisk. igazgató, Pozsony, 4. 1912/3.
Krantz Béla, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 20. 1913/4.
Kratochvill Péter, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 20. 1913/4.
Krausz Vilmos, kir. kat. főgimn. tanár, Pozsony, 10. 1911/2.
Králik Gusztáv, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Krcsméry Károly dr., áll. főgimn. igazgató, Nagykikinda, 4. 1912/3.
Krécsy Béla dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Kreiger Kornél, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 9. 1913/4.
Krémusz Róbert, ev. líc. tanár, Sopron, 1. 1913/4.
Krenner József dr., udv. tanácsos, ny. egyet. tanár, Budapest, 47. 1913/4.
Krenner Miklós dr., áll. főreálisk. tanár, Arad, 4. 1913/4.
Kresznerics Károly, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 4. 1913/4.
Kristóf György dr., ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1913/4.
Krisztiáni István, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1912/3.
Krix András, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Krizsán Béla, kegyesr. főgimn. tanár, Privigye, 4. 1912/3.
Krizsán Gyula, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Krizsán István, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 4. 1913/4.
Krompaszky Miksa, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Kronberger Béla, r. k. főgimn. tanár, Miskolcz, 9. 1913/4.
Kronberger Ede, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1913/4.
Kronstein Béla, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 5. 1913/4.
Kubacska András dr., ág. ev. főgimn. t., Bpest, 4. 1913/4.
Kubacska Emma, áll. felső leányisk. tanár, Kassa, 10. 1911/2.
Kubass Aranka, áll. fels. leányisk. tanár, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Kubicsek Albert, kir. k. főgimn. tanár, Pozsony, 18. 1911/2. (1 K).
Kulcsár Endre, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 31. 1913/4.
Kulcsár Gyula, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1911/12.
Kun Gyula, f. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 3. 1912/3.
Kun Ignác, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1910/1.
Kuncz Aladár dr., áll. főgimn. tan., Budapest VI. 4. 1911/2.
Kuncz Elek, tanker. kir. főigazgató, Kolozsvár, 42. 1913/4.
Kuntner Róbert, fels. keresk. isk. igazgató, Pozsony, 7. 1912/3.
Kunz Béla, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 4. 1912/3.
Kurdilla Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1913/4.
Kurimay Mihály, kir. k. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1913/4.

Kurovszky Adolf, ny. főreálisk. tanár, Lőcse, 38. 1912/3.
Kurtz Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Bpest, VII. J. 17. 1912/3.
Kuthy József dr., kir. főig., Székesfehérvár, 36. 1913/4.
Kutlik Endre, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 29. 1913/4.
Kutrucz Rezső, ny. főgimn. igazgató, Felsőcsöppöny, 29. 1913/4.
Künsztler János, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 4. 1913/4.
Labán Antal dr., Theresianum-i tanár, Bécs, 6. 1912/3.
Labdavszky János, áll. főgimn. tanár, Nagykálló, 4. 1911/12.
Laczkó Géza dr., Veres Pálné f. leányisk. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
Laczkovich Ilona, áll. fels. l. isk. tanár, Budapest, VI. 17. 1913/4.
Lajos Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4. 1913/4.
Lakatos Béla, áll. főgimn. tornatanár, Szentes, 4. 1912/3.
*Lakner József, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 8. 1912/3.
Lakos Béla, ref. főgimn. tanár, Pápa, 4. 1913/4.
Laky Mátyás dr., ny. főreálisk. igazgató, Budapest, 37. 1913/4.
Lang János, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Lasz Samu dr., áll. főgimn. tanár, Budapest I. 23. 1913/4.
Laukó Albert, ny. főgimn. igazgató, Dés, 28. 1913/4.
Laurentzi Vilmos, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 8. 1913/4.
Lauringer Ernő, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Laurovics Ferenc, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Laux Rezső, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 6. 1913/4.
Láng Emil, prem. főgimn. tanár, Keszthely, 6. 1913/4.
Láng Margit dr., Nőképző egy. leánygimn. tanár, Budapest, 14. 1913/4.
Láng Nándor dr., egyet. m. tan., tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 18. 1913/4.
Láng Rezső, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1912/3.
Láng Sándor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1912/3.
Lányi Béla, áll. f. leányisk. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Lányi Kornél, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 2. 1913/4.
Lányi Lajos, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
Lányik János, áll. fels. leányisk. tanár, Mezőtur, 4. 1913/4.
László Ferenc dr., ref. Mikó-koll. tanár, Sepsiszentgyörgy, 13. 1913/4.
László Géza, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1909/10.
László Gyula, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
László Ignác, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 12. 1912/3.
László Lujza, áll. f. leányisk. tanár, Temesvár, 1.
László Mihály dr., orsz. képv., nev. int. tul., Bpest, 38. 1913/4.
László Pál, tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Lázár Béla dr., ny. főreálisk. tanár, Budapest, 20. 1911/2.
Lähne Vilmos, kir. tan., nyilv. m. gimn. igazgató, Sopron, 24. 1913/4.
Leber Gyula, keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 3. 1914/5. (3 K).
Leffler Sámuel, ág. ev. főgimn. igazgató, Nyiregyháza, 29. 1913/4.
Legányi Dezső, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 5. 1913/4.
Lehel István dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1912/3.
Lehmann Róbert dr., keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 4. 1911/2.
Lehóczky József, áll. főreálisk. tornatanár, Nagyvárad, 4. 1910/1. (5 K).
Lehótzky Pál, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1914/5.
Lehr Andor, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 10. 1912/3.
Lencsó János, ág. ev. lic. tanár, Selmeczbánya, 18. 1913/4.
Lencsó Vilmos, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 1. 1913/4.
*Lendvai Márton, közs. főgimn. tanár, Nagybecskerek, 9. 1913/4.
Lengyel Endre, ref. főgimn. tanár, Hajdunánus, 3. 1912/3.
Lengyel Imre, közs. főgimn. tanár, Kiskúnfélegyháza, 8. 1913/4.
Lengyel Jenő, közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 4. 1913/4.
Lengyel Károly, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 4. 1912/3.
Lengyel Miklós, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 8. 1913/4.
Lengyelné Gonda Irén, közs. polg. isk. tanítónő, Budapest I. 4. 1912/3.
Lenk Dóra, áll. fels. leányisk. tanár, Szabadka, 5. 1913/4.
Lenkei Dezső, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1910/1.

Lenkei Ferenc, tanár, Budapest, 4.
Lenkei Henrik, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 28. 1908/9.
Leukei Lehel, közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 3. 1913/4.
Lersch Ernő dr., áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 8. 1912/3.
Leszczinszky Kornél, kegyesr. főgimn. tanár, Debreczen, 12. 1913/4.
Létmányi Nándor dr., áll. főgimn. igazg., Budapest VIII. 13. 1913/4.
Lévay Ede dr., áll. főreálisk. igazg. Budapest, V. 19. 1913/4.
Lichtenegger Győző, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 15. 1913/4.
Liebermann Manó, áll. főgimn. izr. hittantanár, Budapest X. H, 4. 1912/3.
Lindenschmidt Mihály, áll. főreálisk. tanár. Szeged, 9. 1913/4.
Lindner Auguszta, áll. fels. leányisk. tanár, Kolozsvár, 4, 1913/4.
Lindtner Mátyás, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Lippay György dr., áll. főgimn. tanár, Szeged, 9. 1906/7.
Lipták János, ág. ev. főgimn. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Liska János, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4, 1913/4.
Lissák Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Lityán Viktória, közs. fels. leányisk. tanár. Székesfehérvár, 4. 1913/4.
Loisch János, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 6. 1913/4.
Lóky Béla dr., kegyesr. főgimn. igazgató, Debreczen, 18. 1913/4.
Lomniczer Róbert, áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1912/3.
Lomoschitz József, vár. polg. isk. tanár, Temesvár, 15. 1912/3.
Lomoschitz Sándor, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 3. 1913/4. I.
Loósz István közs. főgimn. tanár, Szabadka, 11. 1913/4.
Loschdorfer Paula, áll. fels. leányisk. tanítónő, Pozsony, 4. 1911/2.
Losonczi Lajos dr., ág. ev. lic. tanár, Pozsony. 23. 1912/3.
Losonczy Jenő, ref. főgimn. tanár, Pápa, 12. 1913/4.
Lotz Jakab, áll. főgimn. tanár, Ujverbász 4, 1912/3.
Lovas Imre, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 13. 1912/3.
Lovass Aladár, ref. főgimn. tanár, Hajdúnánás, 3. 1911/2.
Loysch Ödön dr., prot. főgimn. igazg., Rimaszombat, 9. 1913/4.
Lőrinczy Géza, áll. főgimn tanár, Torda, 12, 1912/3.
Lőrinczy Géza, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur, 4.
Luckhaub Gyula, r. k. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 9. 1913/4.
Lukács Béla, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 3. 1913/4.
Lukács István, prém. főgimn. tanár, Keszthely, 4. 1912/3.
Lukács Károly dr., áll. főreálisk. tanár, Győr, 7. 1913/4.
Lukács Ödön dr., közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 8. 1910/1. (2 K).
Lukácsi György, ny. főgimn. tanár, Vácz, 40. 1913/4.
Lukinich Imre dr., egyet. m. tan., áll. főgimn. tanár, Budapest, VIII. 12, 1913/4.
Lux Ignác, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1912/3.
Lux Lajos, ref. tanítónőképzői tanár, Pápa, 6. 1913/4.
Maar Oszkár, áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 11. 1911/2. I.
Macher Ede, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 4. 1911/2.
Madai Gyula dr., ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Madai Pál, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 6. 1913/4.
Madáchy István, kir. k. főgimn. tanár. Miskolcz, 11. 1912/3.
Madzsar Gusztáv, áll. főgimn. igazg., Makó, 18. 1913/4.
Madzsar Imre, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 6. 1913/4.
Magassy Antal, áll. főgimn. tanár, Zombor, 5. 1913/4.
Magdics Gáspár, ciszt. főgimn. tanár, Székesfehérvár, 20. 1913/4.
Magi Antal, ref. főgimn. tanár, Hajdunánás, 4. 1913/4.
Magyar Emil dr., kir. k. főgimn. tanár, Lőcse, 3. 1912/3.
Magyar Győző, ág. ev. lic. tanár. Pozsony, 4. 1912/3.
Magyar József dr., áll. főgimn. tanár, Makó, 4. 1913/4.
Magyar Kálmán, püsp. főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 3. 1913/4.
Magyar Rezső, közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 4. 1913/4. (5 K).
Magyar Sámuel, kegyesr. főgimn. tanár, Szentgyörgy, 3. 1912/3.
Mahler Miksa dr., áll. főreálisk. tanár. Pozsony. 4. 1912/3.
Mailand Oszkár, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4.

Major Aladár, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Major Károly dr., áll. főgimn. igazgató, Zombor, 4. 1914/5.
Major Lajos, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1912/3.
Major Sándor, áll. főgimn. tanár, Torda, 6. 1913/4.
Majorné Kenessey Anna, ref. f. leányisk. igazg., Budapest, I., 3. 1913/4.
Majoros Béla, áll. főgimn. tanár, Szamosujvár, 12. 1909/10.
Majoros József, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Majtényi Géza, kegyesr. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Makfalvi Ferenc, áll. f. keresk. isk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Makkai Ernő, ref. koll. tanár, Kolozsvár, 4. 1910/1.
Makó Irén, áll. f. leányisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Makoldy Viktor, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 9. 1913/4.
Makoviczky György, áll. főgimn. tanár, Munkács, 15. 1913/4.
Malartsik Lajos, áll. főgimn. tanár, Ipolyság, 1. 1913/4.
Maller Sándor, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1913/4.
Mally Nándor, kir. kat. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1913/4. (2 K).
Manger Irén, közs. fels. leányisk tanár, Székesfehérvár, 4. 1912/3.
Mantél Armand, áll. f. leányisk. tanár, Budapest VI. 5. 1913/4.
Marcsek Andor, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 4. 1913/4.
Marcsek Tibor, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 2. 1912/3.
Marczell Ágoston, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1912/3.
Marczell Mihály, áll. főgimn. hittantanár Budapest VI. 4. 1913/4.
Marczinkó Ferenc áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Marer József, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 8. 1913/4.
Margineau Sándor, áll. főgimn. tánár, Zombor, 5.
Marikovszky Menyhért, áll. f. l. isk. igazg., Máramarossziget, 37. 1913/4.
Marossi Arnold, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 9. 1913/4.
Marschalkó Gusztáv, ref. főgimn. tan., Hajdúböszörmény,13. 1912/3.
Marsits Rozina, áll. fels. l. isk. igazg., Kolozsvár, 17. 1913/4.
Marthy Pál, r. kat. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 7. 1912/3.
Martin Aurél dr., papnöv. prefektus, Temesvár, 3. 1913/4.
***Martin Ernő, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1911/2.
Martinyiné Széll Rózsa dr., áll. f. l. isk. tanár, Trencsén, 5. 1912/3.
Marton Sándor, ref. főgimn. tan., Kecskemét. 17. 1913/4.
Martos János, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1913/4.
Marusák Dániel, ref. főgimn. tanár, H.-Böszörmény, 11. 1912/3.
Marusák Pál, áll. fels. l. isk. igazg., Sopron, 25. 1913/4.
Mathiasz Artur, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 12. 1913/4.
Matkovich Miklós, vár. főgimn. tanár, Szabadka, 4.
Matolcsy László dr., áll. f. leányisk. tanár, Győr, 4. 1913/4.
Matskássy József dr., ny. főigazgató, Budapest, 37. 1912/3.
Mattyasovszky Kasszián, B. r. főgimn. tanár, Esztergom, 11. 1914/5.
Matusik István, áll. főgimn. tanár, Makó, 4. 1913/4.
Matyó Sándor, áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1913/4.
Maurer Artur, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 1. 1913/4.
Maurer Endre, áll. főgimn. tanár, Ipolyság, 1. 1913/4.
Mauritz Matild, áll. f. leányisk. tan., Budapest VI., 15. 1913/4.
Mayer Dénes, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 1.
Mayer Irén, áll. f. leányisk. tanár, Kolozsvár, 1. 1913/4.
Mayer Márton, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1912/3.
Mazár Sándor, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Mazuch Ede, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 28. 1912/3. (7 K).
Mágocsy Dietz Sándor dr., egyet. tanár, Budapest, 27. 1913/4.
Málly Ferenc dr., áll. főgimn. tanár, Fiume, 13. 1909/10. (2 K).
Málnai Mihály dr., izr. tanítókép. tanár, Budapest, 12. 1913/4.
Márczy Béla, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1912/3. I.
Márffy Oszkár dr., áll. főgimn. tan., Budapest VII. J. 13. 1912/3.
Márk Imre, ref. főgimn. tanár, Hajdúnánás, 3. 1913/4.
Márki Sándor dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 32. 1914/5.
Márkos Albert, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.

Márkus J. Szilviusz, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1913/4.
***Márton István, prot. főgimn. tanár, Rimaszombat, 4. 1913/4.
Márton Jakab, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 11. 1913/4.
Márton Jenő, ev. líc. tanár, Pozsony, 28. 1912/3.
Márton Nándor, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1910/1.
Mártonffy Józsefné, intern. igazgató, Máramarossziget, 4. 1913/4.
Máté Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest III. 17. 1912/3.
Máthé György, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 16. 1913/4.
Mátics M. András, gör. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 30. 1913/4. I.
Mátrai Vilmos, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 8.
Mátyás Károly, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 1. 1913/4.
Máyer János, ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1913/4.
Medgyesi Lajos, áll. főgimn. igazgató, Zalaegerszeg, 8. 1913/4.
Medreczky István, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 31. 1912/3.
Medveczky Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 13. 1913/4.
Megyesi Ferenc, kir. kat. főgimn. igazgató, Ujvidék, 4. 1913/4.
Mende Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 7. 1913/4.
Mentovich Ferenc dr., ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Mester Mihály, ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1912/3.
Metz Vilmos, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1913/4.
Metzger Márton, kir. kat. főgimn. tanár, Arad, 8. 1913/4.
Mezey Sándor, ref. főgimn. tanár, Mezőtur, 6. 1913/4.
Méhes Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 7. 1913/4.
Mérey Ágost, vár. főgimn. tanár, Szabadka, 31. 1913/4.
Mérey Gyula, r. kat. főgimn. tanár, Gyula, 4. 1913/4.
Mészáros Gyula, izr. reálisk. igazgató, Vágujhely, 6. 1912/3.
Mészáros Ignác, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 7. 1912/3.
Mészáros Jenő, tanítóképzői igazgató, Budapest I. 17. 1905/6.
Mészáros Mihály, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 4.
Mészöly Gedeon dr., ref. főgimn. tanár, Kunszentmiklós, 3. 1912/3.
Mészöly Kálmánné, áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Michnay Gyula, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 15. 1911/2.
Mihálik István, áll. főgimn. tanár, Zombor, 4. 1913/4.
Mihálovics Alajos, ny. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 8. 1913/4.
Mihály Bálint, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 2. 1913/4. I.
Mihályi Elemér, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4.
Mihelics Károly, áll. főgimn. tanár, Makó, 6. 1912/3.
Mike Elek, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 3. 1913/4.
Mike Géza, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4. 1913/4.
Miklós Elemér dr., székesfőv. tanácsjegyző, Budapest, 10. 1911/2.
Miklós Ferenc dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 13. 1909/10.
Miklóssy Sándor, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 14. 1912/3.
Miklósy István, hajdudorogi püspök, Debreczen, 29. 1913/4.
Miklósy Zoltán, tanár, Budafok, 4. 1914/5. I.
Mikó Pál dr., áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 17. 1913/4.
Mikola Sándor, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 15. 1913/4.
Mikolik Imre, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Milán Flóris, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 2. 1912/3. I.
Mildner Gyula, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Milinkovics Frigyes, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 1.
Miller Gyula, áll. fels. leányisk. tanár, Máramarossziget, 30. 1913/4.
Milosits Károly, kegyesr. főgimn. áll. tanár, Tata, 1.
Mirkva János, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 6. 1913/4.
***Misik Erzsébet, áll. fels. leányisk. tanítónő, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
*Misz Olivér, r. kath. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 27. 1912/3.
Mitrovics Gyula dr., ref. főisk. tanár, Debreczen, 20. 1912/3.
Mittelmann Nándor, fels. keresk. isk. igazgató, Budapest, 31. 1910/1.
Mixich Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. 1913/4.
Mockovcsák János, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Mocskonyi József, ág. ev. főgimn. igazgató, Szarvas, 4. 1913/4.

Móczár József dr., áll. főgimn. tanár, Beregszász, 13. 1912/3.
*Moesz Gusztáv, a Nemzeti Múzeum igazgatóőre, Budapest, 13. 1913/4.
Mohai Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4. I.
Mohácsi Pál, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Mohr Győző dr., áll. főgimn. igazgató, Budapest I. 11. 1913/4.
Mokos Gyula, nőképző egy. leánygimn. tanár, Budapest, 32. 1913/4.
Moldován Anna, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kassa, 8. 1913/4.
Molecz Béla, áll. főgimn. tanár, Szentes, 16. 1913/4.
Molnár Aladár, áll. f. keresk. isk. tanár, Fiume, 4. 1910/1.
Molnár Béla, r. k. főgimn. tanár, Rozsnyó, 3. 1913/4.
Molnár Etelka, okl. tanár, Budapest, 9. 1909/10.
Molnár Evelin dr., áll. f. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1912/3.
Molnár György, áll. főgimn. tanár, Makó, 2. 1913/4.
Molnár Gyula, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 3. 1913/4.
Molnár Gyula, áll. főgimn. tanár, Bártfa, 4.
Molnár István, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1911/2.
Molnár János, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 19. 1914/5. (2 K).
Molnár Károly, ny. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 28. 1913/4.
Molnár Károly, ref. főgimn. igazgató, Nagyenyed, 17. 1913/4.
*Molnár Samu, ciszt. főgimn. tanár, Baja, 9. 1913/4.
Molnár Szaniszló, prém. főgimn. tanár, Szombathely, 4. 1913/4.
Moravcsik Géza, zeneakad. tanár és titkár, Budapest, 32. 1913/4.
Moravszky Ferenc, ág. ev. főgimn. tanár, Nyiregyháza, 20. 1913/4.
Morán Fülöp, áll. f. keresk. isk. tanár, Kassa, 3. 1913/4.
Mornau Jakab, áll. főgimn. tanár, Ujverbász, 6. 1913/4.
*Morvay Győző dr., áll. főgimn. igazgató, Budapest III. 6. 1913/4.
Mozog István, áll. főgimn. igazgató, Fiume, 32. 1912/3. I.
Mráz Gusztáv dr., áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 4. 1913/4.
Munkácsy Kálmán, tanár, Pozsony, 6. 1912/3.
Murgas Kálmán, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1912/3.
***Mutschenbacher Gyula, r. k. főgimn. tanár, Gyula, 4. 1913/4.
Muzsi János, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1913/4.
Müller Ede, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 4. 1912/3.
Müller József, igazg., ny. főreálisk. tanár, Budapest 40. 1913/4.
Müller József dr., áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Müller Lajos, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Müller László, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 14. 1913/4.
Münch Szilárd, polg. isk. tanár, Budapest, 4. 1911/2.
Nagy Antal, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 7. 1913/4.
Nagy Aurél, kegyesr. főgimn. tanár, Temesvár, 4. 1913/4.
Nagy Árpád, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1910/1.
Nagy Béla, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 3. 1913/4.
Nagy Dénes dr., áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
H. Nagy Elek, nyug. főisk. tanár, Debreczen, 41. 1913/4.
Nagy Elek, ref. főgimn. igazgató, Hajdunánás, 16. 1913/4.
Nagy Elemér, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 13. 1913/4.
Nagy Endre, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1912/3.
Nagy Ferenc, áll. főgimn. tanár, Ujpest? 4.
Nagy Gyula, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 3. 1911/2.
Sz. Nagy Gyula dr., Marianum l. gimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Nagy István dr., ref. főgimn. tanár, Mezőtúr, 4. 1913/4.
Nagy János, áll. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1913/4.
Nagy János, áll. főgimn. tanár, Lugos, 4. 1913/4.
Nagy Jenő, ref. főgimn. tanár, Kolozsvár, 5. 1913/4.
Nagy József, ref. lelkész és esperes, Nagyszeben, 31. 1914/5.
Nagy József dr., főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 5. 1913/4.
Nagy József dr., ref. főgimn. tanár, Kiskunhalas, 2. 1912/3.
Nagy Kálmán, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Nagy Károly, keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 18. 1913/4.
Nagy Lajos, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 8. 1913/4.

Nagy Lajos, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur 4. 1913/4.
Nagy Lajos, ref. főgimn. tanár, Békés, 4. 1913/4.
*Nagy László, áll. főgimn. tanár, Zombor, 3. 1912/3.
Nagy Márk, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 4. 1913/4.
Nagy Miklós, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 10. 1913/4.
Nagy Pál, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 1.
Nagy Sándor dr., ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 12. 1911/2.
Nagy Sándor, ref. főgimn. tanár, Zilah, 4. 1913/4.
Nagy Sándor dr., ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1913/4.
Nagy Sándor, okl. tanár, Budapest Képviselőház, 4. 1912/3. (2 K).
Nagy Zsigmond dr., ny. főisk. tanár, Debreczen, 16. 1913/4.
Nádai Pál, közs. főreálisk. tanár, Budapest IV. 4. 1913/4.
Nádasdi Alajos, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 38. 1913/4.
Nádasdi Dániel, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 4. 1913/4.
Námesy Medárd, ciszt. főgimn. tanár, Székesfehérvár, 9. 1913/4.
Neiser Irén dr., közs. leánygimn. tanár, Budapest, 1. 1913/4.
Neiszer István, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Nemes Béla dr., ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Nemes Gusztáv, áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Nemes Károly, püsp. főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 1. 1913/4.
Nemes Mór, áll. főgimn. tanár, Kisvárda, 3. 1912/3.
Nessl Alajos, kir. kat. főgimn. igazgató, Dombovár, 4. 1913/4.
Neszveda Károly, püsp. főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 1. 1913/4.
Neumann Jenő, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Néder Gyula, áll. főgimn. tanár, Gyergyószentmiklós, 2. 1913/4.
Négyesy László dr., egyet. tanár, Budapest, 27. 1913/4.
Német Gábor, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Német Jakab, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4.
Német László, áll. főgimn. tanár, Szentes, 3.
Németh Béla, áll. főgimn. tanár, Nagybánya. 4. 1912/3.
Németh Illés, áll. főgimn. igazgató, Gyöngyös, 32. 1913/4.
Németh József, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 17. 1913/4.
Németh Sámuel, ág. ev. főgimn. igazgató, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Németi József, r. kat. főgimn. igazgató, Gyula, 4. 1913/4.
Nichi Lázár dr., áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1912/3.
*Nikházy Frigyes, ny. ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 17. 1913/4.
Nikodémusz János, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Nográdi László dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1911/2.
Nosz Gusztáv, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1911/2.
Noszkay Ödön dr., közs. főgimn. tanár, Érsekújvár, 10. 1912/3.
Noszky Jenő, ág. ev. líceumi tanár, Késmárk, 6. 1913/4.
Novák Kálmán, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1913/4. I.
Novák Róza dr., áll. fels. leányisk. tanár, Győr, 5. 1913/4.
Novák Sándor ifj., keresk. akad. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Novák Sándor, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4.
Novotny S. Alfonz, a Norbertinum igazgatója, Budapest, 14. 1913/4.
Nyári Béla, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 10. 1912/3.
Nyilasi Lajos dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Nyiredy Géza, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Nyul József, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1913/4. (2 K).
Nyusztay Antal, ref. főgimn. tanár, Budapest, 11. 1913/4.
Obendorf Károly, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 14. 1913/4.
Obermüller Ferenc, közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 2.
Oberth Lajos, kir. kat. főgimn. tanár, Selmeczbánya, 2. 1913/4.
Oblath Richárd, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 5. 1913/4.
Odor Emilia, áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 30. 1913/4.
Odor Henrietta, áll. fels. leányisk. tanítónő, Budapest VI. 23. 1913/4.
Olasz Gyula, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Olasz József, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Oláh Károly, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1912/3.

Oláh Miklós, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1910/1.
Olgyai Bertalan dr., áll. főgimn. tanár, Budapest III. 5. 1913/4.
Olti Mózes, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 14. 1910/1. (6 K).
Ondrus Pál, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 6. 1913/4.
Oppel Imre, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Oppel Jenő, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 11. 1913/4.
Oprisa Pál dr., gör. k. főgimn. igazgató, Brád, 20. 1913/4.
Oravecz Károly, keresk. akad. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Orbán Ferenc, kir. tan., fels. keresk. isk. igazgató, Brassó, 29. 1913/4.
Orbán Gyula, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 4. 1911/2.
Orbán István, áll. főgimn. h. tanár, Munkács, 4.
Orbán Károly, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Orlovszky Frigyes, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 1. 1913/4.
Orosz György, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1913/4.
Orosz József, áll. főgimn. tanár, Bártfa, 16. 1912/3.
*Orovecz Lajos, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 6. 1912/3.
Ostern Salamon dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 8. 1906/7.
Osváth Gedeon dr., ág. ev. főgimn. tanár, Aszód, 4. 1913/4.
Osváth Gyula, ref. főgimn. tanár, Békés, 8. 1912/3.
Osváth Ödön, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 2. 1913/4.
Osztián Kálmán, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 5. 1913/4.
Osztie József, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Osztroluczky Gyula, ny. líc. tanár, Selmeczbánya, 31. 1912/3.
Otrok Mihály, áll. felső leányisk. igazgató, Trencsén, 4. 1913/4.
*Ottó József dr., áll. főreálisk. igazg., Budapest, 24. 1913/4.
Ozorai Frigyes dr., közs. főreálisk. c. igazgató, Budapest, 8. 1910/1.
Ozorai Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Temesvár, 14. 1911/2. I.
Paal Gusztáv, ref. koll. igazgató, Maros-Vásárhely, 4. 1912/3.
Paál Gyula, ny. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 47. 1912/3.
Pais Dezső, áll. főgimn. tanár, Czegléd, —.
Pais Elek, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1912/3.
Pallein János áll főgimn. tanár, Zombor, 4. 1913/4.
Pallós Iván, áll. főgimn. tanár, Torda, 4. —.
*Palmerné Hanzély Irma, ny. áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1912/3.
Palotay Antal, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1. —
Pap Domokos, áll. főgimn. tanár, Torda, 6, 1909/10.
Pap Illés dr., társ. fels. keresk. isk. igazgató, Szolnok, 15. 1913/4.
Pap János, kegyesr. kormányzőségéd, Szeged, 49. 1913/4.
Pap János, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4. I.
Pap Károly dr., akadém. tanár, Debreczen, 15. 1913/4.
Pap László dr., pr. főgimn. tanár, Keszthely, 4. 1913/4.
Pap Mózes, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztúr, 14. 1912/3. (0·50).
Pap Stefánia dr., áll. fels. leányisk. tanár, Szabadka, 6, 1913/4.
Pap Zoltán, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1913/4.
Papp Aurél, kir. k. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 4. 1910/1.
Papp Dezső dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Papp Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Papp Imre, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Papp István, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 4. 1913/4.
Papp János, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 4. 1913/4.
Cs. Papp József, egyet. m. tan., áll. fels. leányisk. tanár, Kolozsvár, 24. 1913/4.
Parcsetics Vince, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 33. 1913/4.
Paszlavszky József, igazg., ny. főreálisk. tanár, Budapest, 43. 1913/4.
Patak Károly, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 5. 1913/4.
Pataki Jákó, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 4. 1913/4.
Patay József dr. kegyesr. főgimn. tanár, Kolozsvár, 5. 1913/4.
Pauer Imre dr., miniszt. tanácsos, egyetemi tanár, Vácz, 44. 1913/4.
Paulovics István dr., ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Paulovits Károly, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 1913/4.

Paupert József, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1911/2. I.
Pazár Dezső, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 4. 1913/4.
Pácz Sándor dr., plébános, v. pr. főgimn. tanár, Nagyvárad, ? 4. 1912/3.
Pál Gyula, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Pál Károly, közs. főgimn. tanár, Kiskúnfélegyháza, 8. 1913/4.
Pál Mózes, áll. főgimn. r. k. hittantanár, Bpest X. H. 4, 1913/4. I,
Pálfi József, áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 2. 1913/4.
Pálfi Márton, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Pálla Jenő, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 4. 1913/4.
Pálosy Ferenc, társ. fels. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 4. 1910/1.
Pályi Gyula, áll. főgimn. tanár, Bártfa, 4. 1913/4.
Pályi Sándor, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 24. 1913.4.
Pápay Géza, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 4. 1910/1.
Pápay József dr., ref. főisk. tanár, Debreczen, 5. 1913/4.
Párkányi Gyula, kir. k. főgimn. tanár, Eperjes, 31. 1913/4.
Pásthy János, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4, 1913/4.
Pásztor Imre, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1911/2.
Pásztor István, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 6. 1910/1.
Pásztor József, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 16. 1912/3.
Pásztor Mihály, ág. ev. főgimn. tanár, Rozsnyó, 4. 1913/4.
Pásztory Endre dr., közs. főgimn. tanár, Szabadka, 18. 1913/4.
Pázmán József, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 5. 1913/4.
Pecz Vilmos dr., egyetemi tanár, Budapest, 19. 1913/4.
Peczina Endre, kir. kat. főgimn. tanár, Mezőkövesd, 1. 1913/4.
Peczkó Ernő dr., ref. főgimn. tanár, Debreczen, 20. 1913/4.
Perepatics István dr., áll. főreálisk. igazgató, Szombathely, 4. 1913/4.
Perényi Ferenc, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 35. 1913/4.
Perényi Vilmos, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 30. 1913/4.
Perger Kálmán, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 7. 1914/5.
Perhács Sándor, áll. főgimn. tanár, Szeged, 7. 1912/3.
Perlaky Gábor, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Peskó Ödön, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 18. 1913/4.
Pesti Balázs, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Petényi Gyula dr., vár. főgimn. tanár, Szabadka, 4. 1913/4.
Petényi István, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 21. 1912/3.
Pethő Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VIII., 4. 1910/1.
özv. Petrányi Gézáné, leánygimn. tanár, Budapest, Nőképző, 1.
Petrányi Miklós, agyagipari szakisk. tanár, Miskolcz, 11. 1910/1.
Petres Kálmán, r. k. l. gimn. tanár, Kolozsvár, 1.
Petrich Béla dr., áll. főreálisk. tanár, Pécs, 5. 1913/4. I.
Petrik Ilona, áll. f. leányisk. tanítónő, Lőcse, 4. 1913/4.
Petrogalli Géza, kir. k. főgimn. tan., Beszterczebánya, 4. 1913/4.
Petry Gyula, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1913/4.
Petz Gedeon dr., egyetemi tanár, Budapest, 17. 1913/4.
Pécsy Béla dr., áll. f. leányisk. tanár, Budapest, VI., 4. 1913/4.
**Pécsyné Kutlik Etelka, áll. f. leányisk. tanítónő, Budapest VI. 5. 1913/4.
Péter János, f. ker. isk. főigazg., Budapest, 32. 1913/4.
Péter Lajos, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztúr, 4. 1913/4.
Péter Mózes, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1913/4.
Péter Pál, ref. f. leányisk. tanár, Miskolcz, 9. 1913/4.
Péterfi Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 6. 1913/4.
Péteri Lipótka, áll. f. leányisk. tanítónő, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Pfeifer János dr., ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 11. 1912/3.
Pfeiffer János, közs. f. keresk. isk. igazg., Temesvár, 15. 1913/4.
Pfeiffer Mihály, áll. polg. isk. igazg., Karánsebes, 37. 1913/4.
*Pfister József, kir. k. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 3. 1913/4.
Philipp Kálmán dr., áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 6. 1911/2.
***Pichler Pál, közs. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1913/4.
Pickel Ferenc, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4.
Pillepich Edith, áll. f. leányisk. tan., Fiume, 6. 1913/4.

Pintér Kornél, Fer. r. házfő, Gyöngyös, 16. 1913/4.
Pintér Pál, kegyesr. főgimn. tanár, Debreczen, 11. 1913/4.
Pitroff Pál, áll. főreálisk. tanár, Győr, 2. 1913/4.
Piukovich Sándor dr., kir. k. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 13. 1909/10.
Plenczner Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Plischka Norbert, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 16. 1911/2.
Pocza Géza, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 2. 1913/4.
Podhorszky Győző, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 6. 1909/10.
Podhradszky Kálmán, áll. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1914/5. (2 K).
Pogány Gyula, kir. k. főgimn. tanár, Ungvár, 30. 1912/3.
Póka Gyula, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 5. 1913/4.
Pókász Béla, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 3. 1911/2.
Pólay Vilmos dr., áll. főgimn. tanár, Zombor, 5. 1913/4.
Polgár Géza, közs. polg. isk. tanár, Budapest VII. 1912/3.
Polgár József, r. kat. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 14. 1909/10. I.
Polgár Sándor, áll. főreálisk. tanár, Győr, 12. 1913/4.
Pongrácz Alajos, áll. főreálisk. igazg., Versecz, 11. 1913/4.
Poor Sándor, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII., 4. 1913/4.
Popovics Iván, kel. keresk. ak. tanár, Budapest, 6 1911/2.
Porcs Kálmán, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 9. 1913/4.
Porst Kálmán dr., közs. főgimn. igazg., Kiskunfélegyháza, 8. 1911/2.
Posch Árpád, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B., 26. 1913/4.
Posch Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 28. 1913/4.
Posch Károly, kegyesr. főgimn. tanár, Magyaróvár, 3. 1913/4.
Potoczky Lajos dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Pozsgay Piroska, állami f. leányisk. tanár, Kassa, 2. 1913/4.
Pöcz János, ref. főgimn. tanár, Békés, 6. 1913/4.
Prager Jenő, áll. főgimn. tanár, Békés, 6. 1913/4.
Prikler Lajos, r. k. leánygimn. tanár, Kolozsvár, 1.
Priváry Géza, áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 7. 1909/10.
Privorszky Alajos, egyet. m. tan., Erzsébet nőisk. tanár, Budapest, 18. 1913/4.
Prodán Gyula, áll. főgimn. tanár, Zombor, 4. 1913/4.
Prokopetz József, kir. k. főgimn. tanár, Ujvidék, -. 1913/4.
Prónai Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 4. 1912/3.
Pröhle Vilmos dr., egyet. m. tan., ág. ev. főgimn. tanár, Nyiregyháza, 16. 1910/1.
Pruzsinszky János dr., tan. kép. gyak. fög. tanár, Budapest, 28. 1913/4.
Puhala Sándor dr., áll. főgimn. tan., Lugos, 4. 1913/4.
Purman Dezső, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Puschmann Ida, áll. f. leányisk. tanítónő, Máramarossziget, 4. 1912/3. I.
Radlinszky József, ny. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 37. 1913/4.
özv. Radnai Jenőné, közs. f. leányisk. tanár, Budapest IV. 3. 1913/4.
Radó Endre, ág. ev. főgimn. tanár, Nyiregyháza, 6. 1914/5.
Radó Simon, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 8. 1913/4.
Rados Ignác, igazgató, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 30. 1913/4.
Radványi Gyula, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 16. 1913/4.
Ragán Béla, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4.
Raidl Sándor, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 4. 1913/4.
Raj Ferenc, áll. főreálisk. igazg., Budapest, VI. 25. 1912/3.
Raksányi Samu, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 4. 1913/4.
Ranezay József, kir. k. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1912/3.
Rauchbauer József dr., r. k. főgimn. igazg., Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Ravasz Árpád, ref. főgimn. igazgató, Budapest, 17. 1913/4.
Rayman János dr., közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 4. 1913/4.
Rábold Gusztáv, ref. f. leányisk. tanár, Debreczen, 11. 1913/4.
*Ráczné Buzogány Ágnes, áll. f. leányisk. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4.
Rácz János dr., gör. kat. főgimn. tanár, Balázsfalva, 12. 1910/1.
Rácz Jenő, ref. főgimn. tanár, Hajduböszörmény, 6. 1911/2.
Rácz Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Rácz Lajos dr., ref. akad. tanár, Sárospatak, 9. 1913/4.

Rácz Lajos, okl. tanár, Nagykanizsa, 4. 1911/2.
Rácz László, ág. ev. főgimn. igazgató, Budapest, 24. 1913/4.
Rácz Samu, áll. főgimn. tanár, Zombor, 23. 1913/4.
Rácz Sándor, f. keresk. isk. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
***Rácz Viktor, áll. főgimn. tanár, Petrozsény, 4. 1912/3.
Rák Károly, tanítóképzői tanár, Zilah, 4. —
Rákóczy Géza dr., áll. főgimn. igazg., Ujpest, 16. 1913/4.
Rákos Adolf, tanár, Budapest, 18. 1913/4.
Rásó Ferenc, keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Rátvay János dr., kir. k. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1912/3 .I.
Rázsó Géza, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Rehák Pál, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 13. 1911/2.
Reibner Márton, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 20. 1913/4.
Reichenhaller Kálmán dr., áll. főreálisk. igazg., Bpest V. 33. 1913/4.
Reider Béla, áll. főgimn. tanár, Fogaras, 10. 1912/3.
Reissig Adolf, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Reithoffer Rezső, tanár, a tanker. főigazgatósághoz beosztva, Debreczen, 1913/4.
Rell Lajos dr., ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Rencz János dr., áll. főgimn. igazg., Nagybánya, 17. 1913/4.
Resovszky Zoltán, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 1912/3. I.
Reuter Aladár, áll. főgimn. tanár, Lugos, 7. 1909/10.
Réday János, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 11. 1911/2.
Réger Béla dr., áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 7. 1912/3.
***Répási Marietta, áll. f. leányisk. tan, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Réthey Prikkel Marián dr., B. r. fög. tanár, Esztergom, 16. 1913/4.
Révay József dr., ág. ev. líc. tanár, Késmárk 3. 1912/3.
Révész Lajos, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 13. 1913/4.
Révfy Zoltán, vár. főgimn. tanár, Szabadka, 4. 1913/4.
Richter Nándor, vár. főgimn. tanár, Szabadka, 8. 1913/4.
Richter Rezső, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII., 10. 1913/4.
Riedl Frigyes dr., egyetemi tanár, Budapest, 33. 1913/4.
Riedl Oszkár, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 4. 1913/4.
Riegler Ernő, leánygimn. tanár, Budapest, Nőképző, 2. 1913/4.
Riesz Ferenc, áll. főgimn. igazgató, Czegléd, 17. 1913/4.
Riesz Frigyes dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 3. 1912/3.
Rietly Károly, kegyesr. főgimn. igazg., Kolozsvár, 2. 1913/4.
Rigler Gusztáv, egyetemi tanár, Kolozsvár, 14. 1912/3.
Rimeg Ödön, r. k. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 7. 1908/9.
Ritokh István, ref. tan. kép. tanár, Nagyvárad, 3. 1912/3.
Ritter Jenő, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Rittinger Antal, áll. főgimn. igazgató, Lugos, 18. 1913/4.
Roboz Andor, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 16. 1910/1.
Roch Gyula, kegyesr. főgimn. tanár, Nyitra, 33. 1913/4.
Rochlitz Zoltán, prot. főgimn. tanár, Rimaszombat, 3. 1913/4.
Rodt Lajos, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 16. 1913/4.
Roleizek Mátyás, kir. kat. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1912/3.
Romanecz Mihály, kir. kat. főgimn. igazgató, Ungvár, 15. 1909/10. (2 K.)
Román József, áll. főgimn. tanár, Munkács, 15. 1913/4.
Romsauer Lajos dr., műegyet. m. tan., áll. főgimn. tanár, Bpest VI. 4. 1913/4.
Róna Jenő, áll. főreálisk. tanár, Pécs 9. 1911/2 (6 K).
Róna Zsigmond, kir. tan., meteor. int. aligazgató, Budapest, 28. 1913/4.
Rónay Kázmér, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 1.
Rórák Imre, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 12. 1912/3.
Rosenberg Mór dr., fels. leányisk. orvos és egészségtan tanár, Kolozsvár, 18. 1913/4.
Roseth Arnold, tanárképzői tanár, Budapest, 32. 1913/4.
Rosta Ferenc, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Róth Ágoston, ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1912/3.
Róth János dr., közs. főreálisk. tanár, Esztergom, 2. 1913/4. (6 K).

Róth Márton, ny. főgimn. tanár, Igló, 45. 1914/5. (6 K).
Rózsa Géza, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1912/3.
Rózsa Kálmán, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 3. 1912/3.
Röser János, fels. keresk. isk. igazgató, Budapest, 30. 1913/4.
Rubinyi Mózes dr., tanár, Budapest, 30 1913/4.
Rubner Adolf, titkár, Schönborn-Mallebern (Ausztria), 28. 1912/3.
Ruhmann Jenő dr., ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
*Ruzicska Aurél, főisk. tanár, Pannonhalma, 18. 1913/4.
Saffary Irma, ny. fels. leányisk. igazgató, Kiskőrös, 30. 1913/4.
Sajó Sándor, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 15. 1913/4.
Saly Sándor, közs. fels. keresk. isk. tanár, Temesvár, 10. 1913/4. I.
Samu István, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 27. 1913/4.
Samu János, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Sarudy György, ref. főgimn. tanár, Pápa, 17. 1913/4.
Saskó Sámuel, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Sass Andor dr., mag. nev. int. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Sax Sándor, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4.
Sági István, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1913/4.
Ságuly József, ág. főgimn. tanár, Eperjes, 5. 1912/3.
Sándor Irma, áll. fels. leányisk. tanítónő, Sopron, 4. 1913/4.
Sándor Stefánia, áll. fels. leányisk. tanítónő, Trencsén, 5. 1912/3.
Sándor Vencel, kir. kat. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 13. 1913/4. I.
Sántha György dr., közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 4. 1913/4.
Säringer János, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 5. 1910/1. (6 K).
Sárkány József, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1913/4.
Sárkány Loránt dr., áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Sárosi Ödön, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Sátor József, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 2. 1912/3.
özv. Schaadtné Láng Irma, áll. fels. leányisk. tanítónő, Beszterczebánya, 4. 1911/2.
Schaller Róbert, kir. kat. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1911/2.
Scharbert Vilmos dr., áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 4. 1913/4.
*Schembráné Trauschenfels Lucia, áll. fels. leányisk. tanár, Temesvár, 7. 1913/4.
Scherer Lajos, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 15. 1913/4.
Schermann Samu, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 16. 1913/4.
Schickl Izabella, közs. fels. leányisk. tanítónő, Maros-Vásárhely, 7. 1912/3.
Schidella István, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Schiff Péter, áll. főreálisk. tanár, Eger, 1. 1913/4.
Schill Fülöp, áll. fels. leányisk. igazgató, Temesvár, 11. 1912/3.
*Schill Fülöpné Czöndör Ilona, áll. fels. leányisk. tanítónő, Temesvár, 9. 1911/2.
Schill Salamon, orsz. rabbiképzőint. ny. tanár, Budapest, 35. 1913/4.
M. Schindler Gyula dr., Veres Pálné fels. leányisk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Schlatterné Jubász Krisztina, áll. fels. leányisk. tan., Budapest VI. 6. 1913/4.
Schlosser János, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1913/4.
Schmidt Attila dr., ny. főgimn. tanár, Budapest, 16. 1906/7. (5 K).
Schmidt Ágoston, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 3. 1913/4.
Schmidt Frigyes, ref. főgimn. tanár, Hajdúböszörmény, 4. 1912/3.
Schmidt Frigyes, ág. ev. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1913/4.
Schmidt Fülöp, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Schmidt Henrik dr., egyet. tanár, Kolozsvár, 9. 1912/3.
Schmidt Henrikné Hoffmann Frida, áll. f. leányisk. tan., Kolozsvár, 6. 1912/3.
Schmidt József, egyetemi tanár, Budapest, 16. 1912/3.
Schmidt Mariska dr., l. gimn. tanár, Budapest, Nőképző, 14. 1913/4.
Schmidt Márton dr., áll. főgimn. tanár, Budapest, 16. 1913/4.
Schmiedt Alajos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest V. 11. 1913/4.
Schmollinger Antal, áll. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 3. 1912/3. I.
Schneider Mátyás, ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 4. 1913/4.
Schneller István dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 18. 1912/3.
Scholtz Ágoston dr., udv. tan., ny. egyetemi tanár, Veszprém, 45. 1913/4.
Scholtz Róbert, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1. 1913/4.

Schor Ernő, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 8. 1913/4.
Schöner Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 5. 1909/10.
Schöntheil Margit, m. f. leányisk. tanár, Budapest, 8. 1913/4.
Schönwitzky Bertalan dr., ny. főgimn. tanár, Perjámos, 30. 1912/3.
Schöpflin Géza, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 13. 1913/4.
Schreiber Ottó, r. k. főgimn. tanár, Gyula 4. 1913/4.
Schrödl József, ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 16. 1912/3.
Schuber Mátyás, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Schuch József, ny. polg. isk. igazgató, Budapest, 43. 1913/4.
Schummer Szilárd, áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 4. 1912/3.
Schusztek Adolf, f. keresk. isk. tanár, Nagyvárad, 4. 1911/2.
Schuszter Alfréd, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 14. 1912/3.
Schürger Ferenc, áll. főgimn. igazgató, Beregszász, 30. 1913/4.
Schüssler Albert, kegyesr. főgimn. tanár, Budapest, 17. 1913/4.
Schützenberger Alajos, kir. k. főgimn. tanár, Arad, 4. 1910/1.
Schwalm Nándor, ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Schwartz Alajos, kir. k. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1913/4. (5 K).
Schwartz Kálmán, áll. főgimn. tanár, Erzsébetváros, 4. 1913/4.
Schwarz Benjamin dr., főgimn. hittanár, Budapest VII. B. —
Schweighoffer Tamás, áll. polg. isk. tanár, Nagytapolcsány, 4. 1913/4.
***Schwicker Alfréd, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Schwicker Brunó dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 24. 1906/7 (5 K).
Schwingshakl Hugó, áll. főgimn. tanár, Fiume, 4. —
Schwirian József, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Sebes Gyula, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1913/4.
Sebestyén Dávid, ref. főisk. tanár, Pápa, 44. 1913/4.
Sebestyén János, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 10. 1913/4.
Sebestyén János, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 4. 1913/4.
Sebestyén Károly dr., áll. főgimn. tanár, Budapest, 20. 1909/10.
Sebők Imre dr., érs. főgimn. igazgató, Budapest, 9. 1913/4.
Sebők Samu, áll. főgimn. tanár, Torda, 25. 1912/3 (3·50).
Seemann Kálmán, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Selmeczi Adolf, kir. k. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1911/2.
Serbu Adolf, gyak. tanár ? 4. —
Serédy Ilona, áll. f. leányisk. tanítónő, Beszterczebánya, 4. 1912/3.
Serédi Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1912/3.
Seyfert Ottó, felső keresk. isk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Séra István, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Séra Kálmán, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 10. 1913/4.
Sille István, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 4. 1913/4.
Sima Dezső, áll. főreálisk. tanár, Arad, 9. 1913/4 I.
***Simits Ferenc, áll. főreálisk tanár, Szeged, 4. 1911/2.
Simon Béla, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 21. 1913/4.
Simon Ferenc, ref. főgimn. igazgató, Szászváros, 6. 1913/4.
Simon Ignác, áll. főgimn. igazgató, Torda, 13. 1910/1.
Simon József dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. —
Simon László, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 6. 1913/4.
Simon László dr., áll. főgimn. tanár, Aranyosmarót, 1. 1913/4.
Simon Mihály, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 4. 1913/4.
*Simon Miklós, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 6. 1910/1.
Simonetti Klementina, áll. f. leányisk. tanár, Fiume, 10. 1912/3.
Simonyi Béla, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 20. 1911/2.
Simonyi Ernő, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 5. 1913/4. (7·50).
Simonyi Gyula, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1912/3.
Simonyi Jenő, keresk. akadémiai tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Simonyi Zsigmond dr., egyetemi tanár, Budapest, 36. 1913/4.
Sinka Sándor, ny. főgimn. igazgató, Debreczen, 28. 1913/4.
Sinczky Géza, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 7. 1913/4.
Sipos András, áll. ipari szakisk. tanár, Temesvár, 13. 1913/4.
Sipőtz Pál, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 4. 1913/4.

Sirola Ferenc, áll. főgimn. tanár, Fiume, 10. 1912/3. I.
Skala József, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Skopál István, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 10. 1913/4.
Skrovina Samu, tanár, a tank. főigazgatósághoz beosztva, Beszterczebánya, 3. 1911/2.
Sobó Jenő dr., tanár, a tanker. főigazgatósághoz beosztva, Nagyvárad, 6. 1912/3.
Soltész Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Szentes, 4. 1913/4.
Solymosi Lajos dr., ny. főreálisk. igazg., Budapest, 17. 1913/4.
Somló Károly, áll. főgimn. tanár, Losoncz, 6. 1913/4.
Somogyi István, főgimn. tanár, Rákospalota, 1. 1913/4.
Somosi Vilmos, áll. f. leányisk. tanár, Trencsén, 5. 1912/3.
Soós József, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1913/4.
*Soós Mihály, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 6. 1913/4.
Spanner Géza, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Spániel Vince, ref. főgimn. tanár, Hajdúnánás, 3. 1913/4.
Spillenberg Mária, közs. f. leányisk. tanár, Budapest IV. 3. 1913/4.
Spitkó Lajos, tanker. kir. főigazgató, Budapest, 46. 1913/4.
*Stagl Artur, főgimn. tanár, Pozsony-Szentgyörgy, 3.
Stanczel János, siketnémaint. tanár, Temesvár, 4. 1912/3.
Staud János dr., tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 10. 1913/4.
Steczik Géza, közs. főgimn. tanár, Újverbász, 4. 1913/4.
Steidl József, kir. k. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 4. 1911/2.
Steiner Miklós, prem. főgimn. tanár, Szombathely, 5. 1913/4.
Steiner Simon dr., áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 18. 1913/4.
Steiner Szilárd, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4.
Steinmayer János dr., ügyvéd, jószágkorm., Budapest, 45. 1913/4.
Steller Ignác, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. B. 5. 1913/4.
Stern Ábrahám, izr. polg. isk. igazgató, Budapest, 29. 1910/1.
Stern Sámuel, tanárjelölt ? 4.
Stettner Aurél, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Stettner Gyula, lelkész, Felsőlövő, 43. 1913/4.
Stettner Markó, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Stéberl Ernő, vár. polg. isk. tanár, Temesvár, 17. 1913/4. I.
Stiller János, Fer.-r. áld. pap, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 16. 1912/3.
Stock Károly, közs. főgimn. tanár, Újverbász, 17. 1914/5. (5 K).
Stodolni Gyula dr., áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Strasser Sándor, áll. f. leányisk. igazg., Győr, 14. 1913/4.
Straub L. Gyula, áll. f. leányisk. igazgató, Beszterczebánya, 16. 1913/4.
Strauch Béla, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 18. 1913/4.
Strauch Jenő, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Streitmann Antal, közs. főgimn. tanár, Nagybecskerek, 38. 1913/4.
Striczkó Miksa, kegyesr. főgimn. áll. tanár, Tata, 1.
Striegl F. József, áll. főgimn. tanár, Szeged, 11. 1911/2.
Strifler Ferenc, kir. k. főgimn. tanár, Arad, 3. 1912/3.
Stromp József, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 16. 1913/4.
Strompf László, ág. ev. főgimn. tanár, Aszód, 17. 1913/4.
Stuhlmann Patrik dr., prém. főgimn. tanár, Kassa, 17. 1913/4.
Sucher Anna, áll. f. leányisk. tanár, Kolozsvár, 2. 1913/4.
Suhajda Lajos, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 9. 1913/4.
Sulek József, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Sulyok János, áll. főreálisk. tanár, Budapest II. 3.
Surányi Gyula, kegyesr. főgimn. tanár, Magyaróvár, 6. 1912/3.
Suszter Oszkár, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1911/2. (6 K).
*Sümeghy Ferenc, áll. főreálisk. tanár, Győr, 6. 1910/1. (6 K).
özv. Sváby Pálné, áll. f. leányisk. tanítónő, Arad 2. 1913/4.
Szabad Ferenc dr., áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 4. 1913/4.
Szabados Gyula, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 7. 1913/4.
Szabó Adorján, prém. főgimn. tanár, Kassa, 20. 1913/4.
*Szabó András, ref. főgimn. igazgató, Székelyudvarhely, 18. 1913/4.

**Szabó Árpád, ref. főgimn. tanár, Székelyudvarhely, 17. 1912/3.
Szabó Dezső, áll. főreálisk. tanár, Sümeg, 4. 1910/1.
Szabó Ernő, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 19. 1912/3.
Szabó Ferenc, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Szabó Ferenc dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1910/1.
Szabó Gábor, leánygimn. tanár, Budapest, Nőképző, 14. 1913/4.
Szabó Gizella, ref. fels. leányisk. tanár, Miskolcz, 4. 1913/4.
U. Szabó Gyula, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 3, 1913/4.
Szabó Imre, ref. koll. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Szabó István.áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1913/4.
Szabó József, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
S. Szabó József, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 20· 1913/4.
Szabó Kálmán, ág. ev. főgimn. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Szabó Károly, áll. főgimn. tanár, Budapest X. F. 3. 1913/4. (1·30).
Szabó Kázmér, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 16. 1913/4. I.
Szabó Lajos, ág. ev. főgimn. igazgató, Aszód, 20. 1913/4.
Szabó Lajos dr., áll. főgimn. tanár, Losoncz, 4. 1913/4.
Szabó Márton dr., ref. főgimn. tanár, Debreczen, 8. 1913/4.
Szabó Péter, tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 12. 1913/4.
Szabó Rudolf, áll. főgimn. tanár, Makó, 4. 1912/3.
Szabó Sándor, dr., ref. főisk. jogtanár, Sárospatak, 6. 1908/9.
Szabó Sándor, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 1. 1913/4.
Szabó Viktor dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 4. 1911/2.
Szabó Vladimir, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 13. 1912/3. (3 K).
Szabó Batancs István, v. főgimn. tanár, Szabadka, 4. 1913/4.
*Szakács Béla, B. r. főgimn. tanár, Győr, 18. 1912/3.
Szakács Ödön, ref. főgimn. tanár, Kecskemét, 4. 1913/4.
Szalai Károly, polg. isk. igazgató, Rákospalota, 4. 1913/4.
Szalai Mátyás, izr. reálisk. tanár, Vágujhely, 20. 1909/10. I.
Szalay Gyula, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 8. 1913/4.
Szalay Jenő, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Szalkay Alfonz, áll. főgimn. tanár, Ujpest, 8. 1910/1.
Szalóki Róbert dr., áll. főgimn. tanár, Budapest I. 16. 1913/4.
Szarvas Arnold, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 10. 1913/4.
Szathmári Jenő, közs. fels. leányisk. tanár, Maros-Vásárhely, 5. 1910/1. (1·60.)
Szántó Ármin, áll. fels. keresk. isk. tanár, Nagyrőcze, 2. 1913/4.
*Szántó Kamill dr., ciszt. főgimn. tanár, Pécs, 24. 1913/4.
Szántó Kálmán dr., áll. főreálisk. tanár, Kecskemét, 29. 1914/5. I.
F. Szántó Károly dr., ny. fels. leányisk. tanár, Pozsony, 6. 1912/3.
Szántó Soma, áll. főgimn, tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Szántó Zsigmond dr., áll. főgimn. tanár, Lugos, 6. 1913/4.
Szász Ferenc, közs. főgimn. tanár, Ujverbász. 4. 1912/3.
Sz. Szász Béla, ref. koll. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1912/3.
Száva Kristóf, áll. főgimn. tanár, Torda, 4. 1912/3.
Szedlák Sándor, kir. k. főgimn. tanár, Eperjes, 9. 1911/2.
Szegedy Dezső, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1912/3. (6 K).
Szegedy Rezső dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 4. 1913/4.
Szegfi Emmi, áll. fels. leányisk. tanítónő, Fiume, 24. 1912/3.
Szegfi Ilona, áll. fels. leányisk. tanítónő, Lőcse, 11. 1912/3.
Szeglety István, közs. főgimn. tanár, Érsekujvár, 10. 1912/3.
Szegő Arnold, izr. polg. isk. tanár, Budapest VI. 4. 1910/1.
Szegvári Gyula, áll. főgimn. tanár, Nagykálló, 4. —
Szekeres Albert, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Szekeres Kálmán dr., áll. főreálisk. igazg., Budapest II. 32. 1913/4.
Szele Róbert dr., tanker. főigazgató, Szeged, 33. 1911/2. I.
*Szeleczky Mihály, kir. k. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 3. 1913/4.
Szeles Henrik, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4.
Szelényi Ödön, teolog. akad. tanár, Pozsony, 13. 1913/4.
Szemere Samu, áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 8. 1913/4.
Szemeréné dr. Horváth René, közs. polg. isk. tanár, Budapest V. 4. 1912/3.

Szemerey Gergely, áll. főgimn. tanár, Gyergyószentmiklós, 2. 1913/4.
Szemerjay Károly, áll. főreálisk. tanár, Szeged, 20. 1914/5.
Szemethy Béla, áll. főgimn. tanár, Budapest, VII. B. 4. 1913/4.
Szemkő Aladár, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 4. 1912/3.
Szende Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Budapest I. 16. 1913/4.
Szendrői Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Szenes Samu, ág. ev. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 4. 1913/4.
Szenészi Gyula, ref. főgimn. tanár, Battonya, 4. 1913/4.
Szentes Béla, áll. főgimn. tanár, Fehértemplom, 3. 1913/4.
Szentgyörgyi László dr., áll. főgimn. tanár, Temesvár, 49. 112/3.
Szentimrei István, áll. főgimn. igazgató, Nagyszeben, 26. 1913/4.
Szentirmai Imre dr., áll. főgimn. tanár, Fogaras, 4. 1910/1. (1·50).
Szentirmay Ottó, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Szentiványi Albert, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Szentmártoni Kálmán, unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur, 4. 1912/3.
***Szentmihályi Gyula dr., kir. k. főgimn. tanár, Miskolcz, 4. 1912/3.
Szentpétery Imre, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Szeőke Kálmán, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Szepessy István, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 5. 1913/4.
Szerelemhegyi Tivadar, ny. főgimn. tanár, Budapest, 33. 1907/8. I.
Szeremley Barna, ref. főgimn. tanár, Kisújszállás, 14. 1913/4.
Szeremley Béla, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 13. 1913/4.
Szerémi Alajos, áll. f. leányisk. tanár, Budapest VI. 23. 1913/4.
Szerényi Géza, közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 17. 1913/4.
Szerényi Károly, közs. f. leányisk. igazgató, Maros-Vásárhely, 5. 1912/3.
Szerényi Nándor, kir. k. főgimn. tanár, Miskolcz, 5. 1913/4. (2 K).
Szever János, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 18. 1913/4.
Szever Pál, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Szevera János, közs. főgimn. tanár, Újverbász, 6. 1911/2.
Szeybold Károly, m. kir. gazd. akad. tanár, Kassa, 17. 1913/4.
***Székely Jenő, polg. isk. tanár, Rákospalota, 4. 1910/1.
Székely József, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4. 1913/4.
Székely József dr., áll. főgimn. tanár, Gyergyószentmiklós, 2. 1913/4.
Székely Károly, ciszt. főgimn. tanár, Baja, 14. 1913/4.
Székely Lajos, k. f. keresk. isk. tanár, Maros-Vásárhely, 3. 1911/2.
Székely Salamon, ny. főreálisk. tanár, Arad, 35. 1910/1.
Székely Sándor, közs. főgimn. igazg., Újverbász, 6. 1913/4.
Székely Sándor, okl. tanár, Budapest, 4. —
Széky István, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 20. 1913/4.
Széll Kálmán, ref. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1910/1.
Széll Sándor, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Szénfy Zoltán, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 4. 1913/4.
Szép Rezső, ág. ev. líc. tanár, Pozsony, 15. 1812/3.
Szépréthy Béla, áll. főreálisk. igazgató, Brassó, 32. 1913/4.
Szidarovszky János dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. F., 4. 1913/4.
Szidon G. Károly, közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest VIII. 4. 1911/2.
Szigethy Lajos, ág. ev. főgimn tanár, Budapest, 20. 1913/4.
Szigeti Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Újpest, 6. 1912/3.
Szigeti Vilmos, közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest VI. 4. —
Szijártó Miklós, igazg., tan. kép. gyak. fög. tanár, Budapest, 17. 1913/4.
Szikla Gábor, ny. főreálisk. tanár, Budapest, 39. 1912/3.
Sziklay Ferenc dr., áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1913/4.
Szilas Izidor dr., áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 8. 1911/2.
Szilasi Vilmos dr., áll. főgimn. tanár, Budapest IX. 3. 1912/3, (5 K).
Szilasy Herminius, kir. kat. főgimn. tanár, Eperjes, 1913/4.
Szilády Zoltán dr., ref. főgimn. tanár, Nagyenyed, 4. 1913/4, (7 K).
Szilágyi Adolf, áll. főgimn. tanár, Torda, 5. 1911/2.
Szilágyi Benő, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 6. 1913/4.
Szilágyi Gyula, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 4. —
Szilágyi Sándor, áll. főgimn. tanár, Munkács, 2. 1912/3.

Szilágyi S. Aladár, f. keresk. isk. igazg., Pozsony, 3. 1911/2.
Szilárd Kata dr., l. nevelő int. tanár, Budapest, 3. 1912/3.
Szily Kálmán dr., min. tan., m. t. akad. főkönyvtáros, 47. 1913/4.
Szinnyey József dr., egyetemi tanár, Budapest, 31. 1912/3.
Sziráczky Gyula, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Szirtes Henrik, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1912/3.
Szitnyay Elek, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 34. 1910/1.
Szkotniczky Géza, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 5. 1912/3.
Szkunzevics Kornél, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B., 29. 1913/4.
**Szlimák Lajos, áll. f. leányisk. tanár, Sopron, 7. 1913/4.
Szluika Ervin, áll. főgimn. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Szmetana Ágost, áll. főgimn. tanár, Budapest V., 24. 1913/4.
Szmetka L. Ödön, pr. főgimn. igazg., Nagyvárad, 5. 1912/3.
Szmidzsár Géza, áll. főreálisk. tanár, Pozsony, 5. 1911/2.
Szoják Rezső, áll. főreálisk. tanár, Arad, 1. —
Szokol Károly, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Szolár Ferenc dr., ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Szolga Ferenc dr., unit. főgimn. tanár, Székelykeresztur, 4. 1913/4.
Szombathy István dr., áll. főgimn. igazgató, Jászberény, 41. 1913/4.
Szombathy Kálmán, áll. fels. leányisk. tanár, Kolozsvár, 9. 1913/4.
Szomor József, fels. keresk. isk. tanár, Pozsony, 3. 1911/2.
Szontagh Gusztáv, áll. főreálisk. tanár, Brassó, 13. 1913/4. (6 K).
Szotyory Mária, áll. fels. leányisk. tanítónő, Kolozsvár, 6. 1913/4.
Szőcs Géza dr., áll. főgimn. tan., Lugos, 19. 1911/2.
Szőgyi Gusztáv, áll. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1913/4.
Szőke Adolf, áll. főgimn. igazgató, Budapest I. 35. 1913/4.
Szőke Béla, közs. fels. ker. isk. tanár, Budapest II. 14. 1913/4.
Szőke Dezső, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Szőke Elemér, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 4.
Szőke József dr., áll. főgimn. igazgató, Szentes, 13. 1909/10.
Szőllősi Arnold, közs. polg. leányisk. tanár, Budapest VI. 3. 1911/2.
Szőts Gyula dr., áll. főgimn. tanár, Budapest V. 4. 1913/4.
Szőts Mihály, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Sztehló Nándor, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 3. 1913/4.
Sztoja Miklós, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Szunyoghy Farkas, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1910/1.
Szuppán Vilmos, kir. tanácsos, keresk. akad. igazgató, Budapest, 39. 1913/4.
Szurmay Lajos, kir. kat. főgimn. tanár, Ujvidék, 2. 1913/4. (5 K).
Szutor Zoltán, áll. főgimn. tanár, Beregszász, 14. 1913/4.
Szutorisz Frigyes, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 20. 1913/4.
Szűcs Lajos, közs. főgimn. igazgató, Zenta, 34. 1913/4.
Szűts István, kegyesr. főgimn. tanár, Debreczen, 12. 1913/4.
Takács Gyula, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 31. 1913/4.
Takács István, okl. tanár, polg. isk. tanár, Budapest, 1.
Takács József, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4.
Takács Sándor, áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 6. 1911/2.
Takáts György dr., áll. leánygimn. tanár, Budapest VI. 6. 1913/4.
Takáts Györgyné Kistenmacher Emilia, áll. fels. leányisk. tan., Budapest, 6. 1913/4.
Takáts Lajos, áll. főgimn. tanár, Jászberény, 4. 1913/4.
Takáts Sándor, m. tud. akad. tag, képviselőházi leváltáros, Budapest, 3. 1912/3.
Tamás Albert, r. kat. főgimn. igazgató, Székelyudvarhely, 17. 1913/4.
Tanco Miklós, áll. főgimn. tanár, Fiume, 8. 1912/3.
**Tantos János, áll. fels. leányisk. tanár, Szabadka, 5. 1914/5.
Tarján Ödön, áll. fels. főreálisk. tanár, Zsolna, 4. 1912/3. (6 K).
Tatár Balázs, áll. főgimn. igazgató, Nagyszalonta, 8. 1912/3.
Taupert Alfréd, vár. főgimn. tanár, Szabadka, 8. 1913/4.
Tárczy Károly dr., áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1913/4.
Teleki Endre, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1913/4.
Teleki István dr., közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.

Telkes Sándor, áll. főgimn. tanár, Liptószentmiklós, 15. 1913/4. I.
Tell Anasztáz, B. r. főgimn. igazgató, Pápa, 18. 1912/3.
Telmán Gyula, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1913/4.
Telts Kornél, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 14. 1913/4.
Teplánszky Sándor, közs. polg. isk. tanár, Budapest, 4. 1911/2. (5 K).
Terebesi László, áll. főgimn. tanár, Munkács, 4. 1912/3.
Teschler György, ny. főreálisk. igazgató, Körmöczbánya, 38. 1913/4.
Teszter Kálmán, v. fels. keresk. isk. tanár, Pécs, 5. 1913/4.
Tettamenti Béla, áll. főgimn. tanár, Makó, 5. 1913/4. I.
Teveli Mihály, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 20. 1913/4.
Téglás Gábor, kir. főigazg., ny. főreálisk. igazg., Budapest, 43. 1912/3. (3 K).
Téri József, áll. főreálisk. tanár, Székesfehérvár, 30. 1913/4. (7 K).
Theisz Frigyes, ny. főgimn. tanár, Cseged, 8. 1913/4.
Theisz Gyula dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 30. 1913/4.
Theisz János, ág. ev. főgimn. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Theisz Jenő, áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 2. 1913/4.
Thern László, ág. ev. főgimn. hittantanár, Igló, 17. 1913/4.
Thirring Gyula, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 7. 1913/4.
Thirring János, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1913/4.
Thirring Oszkár, ipari szakisk. igazg., műegy. m. tanár, Kolozsvár, 1. 1913/4.
Thomay Béla, ág. ev. líc. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Thomay János, kir. kat. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1913/4.
Thótt Rezső dr., leánygimn. tanár, Budapest, Nőképző, 15. 1913/4.
Thurzó Ferenc, áll. főgimn. tanár, Makó, 7. 1913/4.
Tiber Ágost, ny. főreálisk. tanár, Cserenye, 42. 1913/4.
Timár Pál, áll. főgimn. igazg., Budapest VII. J. 14. 1907/8.
***Tirczka Klotild, áll. f. leányisk. tanítónő, Máramarossziget, 4. 1912/3. I.
Tirscher Berta, áll. f. leányisk. tanár, Pozsony, 4. 1911/2.
Tittel Lajos, kir. k. főgimn. tanár, Lőcse, 6. 1909/10.
Toborffy Zoltán dr., egyet. m. tan., közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 4. 1912/3.
Tokaji Nagy Kálmán, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 7. 1913/4.
Tolnai Artur, áll. főreálisk. tanár, Pécs, 4. 1913/4.
Tompa Árpád, áll. főreálisk. tanár, Székelyudvarhely, 1914/5. I.
Tompa Béla dr., áll. főgimn. tanár, Budapest III., 4. 1913/4.
Toncs Gusztáv, f. keresk. isk. igazg. Szabadka, 32. 1909/10.
Topperczer Rezső, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Tordai Ányos dr., ciszt. r. főgimn. tanár, Eger, 9. 1912/3.
Torday József r. k. f. l. keresk. isk. tanár, Kolozsvár, 1.
Torday Lajos, áll. főgimn. tanár, Szentes, 9. 1913/4.
Torkos László, ny. f. leányisk. igazgató Budapest, 49. 1913/4.
Tóth András dr., közs. f. keresk. isk. tanár, Budapest IX. 7. 1912/3.
Tóth Géza, áll. főgimn. tanár, Budapest, I., 1. 1913/4.
Tóth György dr., kegyesr. főgimn. igazg., Kecskemét, 29. 1913/4.
Tóth Gyula, áll. főreálisk. tanár, Eger, 1. 1913/4.
Tóth Irén, ref. f. leányisk. intern. igazg., Miskolcz. 4, 1913/4.
Tóth István, áll. főgimn. tanár, Budapest, VI. 4. 1913/4.
Tóth Kálmán dr., ág. ev. főgimn. tan., Budapest 4. 1913/4.
Tóth Kálmán, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Tóth Károly Gyula, B. r. főgimn. tanár, Pápa, 4. 1913/4.
Tóth Mihály, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1912/3.
Tóth Mihály, ref. főgimn. tanár, Debreczen, 3. 1913/4.
Tóth Sándor dr., kir. k. főgimn. igazg., Eperjes, 32. 1913/4.
Tóth Sándor, áll. főreálisk tanár, Versecz, 4. 1913/4.
Tóth Zoltán, áll. főgimn. tanár, Ujverbász, 4. 1912/3.
Tóthné Farkas Vilma, áll. f. leányisk. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Tőkés Lajos, kegyesr. főgimn. tanár, Nagykároly, 9. 1912/3. II.
Tőkés Sándor, ref. főgimn. tanár, Karczag, 4.
Török Mihály, áll. főreálisk. tanár, Sopron 4. 1913/4.
Török Sándor, siketnémaint. tanár, Temesvár, 4. 1912/3.

Trautmann Henrik, keresk. akad. tanár, Budapest, 4. 1914/5. (6 K).
Tränka Anna, m. f. leányisk. tanár, Budapest, 7. 1913/4.
Trocsányi Zoltán, ak. könyvtári tisztv., Budapest, 3. —
Trosztler József dr., áll. főreálisk. tanár, Temesvár, 1. —
Trozner Lajos, ref. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 4. 1912/3.
Tubán Tibor, kegyesr. főgimn. tanár, Temesvár, 4. 1913/4.
Tuczy János, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4.
Turcsányi Dezső, polg. isk. tanár, Budapest, 32. 1909/10.
Tuszkai Ödön dr., áll. főgimn. isk. orvos, Budapest VIII. 5. 1913/4. (5 K).
Tuzson János, műegyet. rendk. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Tüdős István dr., ref. püspök, Miskolcz, 9. 1913/4.
Tüske Béla dr., ref. főgimn. tanár, Gyönk, 4. 1913/4.
Udvardy I. Ödön, pr. főgimn. tanár, Nagyvárad, 4. 1912/3.
Udvardy Sándor, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Uferbach Jenő, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. B. 18. 1912/3.
Ughy Endre, áll. főgimn. tanár, Pancsova, 4. 1913/4.
Uj Gyula, áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 4. 1912/3.
Ujházy László, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Ujsághy Géza, áll. főgimn. tanár, Nagyszeben, 7. 1913/4.
Ujvári Mihály, áll. tan. képzői igazg., Székelykeresztur, 5. 1913/4.
Ulbrich Sándor, ág. ev. főgimn. tanár, Budapest, 10. 1913/4.
Ulm László, áll. tan. képz. tanár, Igló, 4. —
Ulmanek Gyula, áll. főgimn. tanár, Gyöngyös, 16. 1913/4.
Ulreich Ede, ág. ev. líc. tanár, Pozsony, 4. 1912/3.
Unger Barnabás, ciszt. r. főgimn. tanár, Baja, 9. 1913/4.
Urbanek Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Fiume, 13. 1911/2.
Usetty Ferenc, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 6. 1911/2.
Uzoni Imre, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1912/3.
Vaday Ferenc, ref. főgimn. tanár, Kisujszállás, 4. 1913/4.
Vajai Gyula, okl. tanár, nevelő, Budapest, 1. 1913/4.
Vajczik Vilmos, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1.
Vajda Gyula dr., áll. f. leányisk. igazg., Szabadka, 17. 1913/4.
Vajda Károly, áll. főgimn. tanár, Budapest I. 37. 1913/4.
Vajdinger Gyula, min. titkár, Budapest V. és K. Min., 1.
Vajnóczky Ferenc, kir. k. főgimn. tanár, Szatmár-Németi, 3. 1913/4.
Vajnóczky István, kegyesr. főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Vajsz Gyula, izr. reálisk. tanár, Vágújhely, 17. 1909/10.
Vajthó Zoltán, kir. k. főgimn. tanár, Trsztena, 4. 1910/1.
Vajticzky Emánuel dr., áll. főgimn. tanár, Czegléd, 6. 1910/1. (0·40).
Vakarcs Kálmán, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Valkovszky Miklós, ny. főreálisk. igazg., Munkács, 44. 1913/4.
Valló Vilmos, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 20. 1913/4.
Varannai István, kir. k. főgimn. tanár, Szakolcza, 4. 1913/4.
Varga Antal, áll. főreálisk. tanár, Győr, 4. 1913/4.
Varga Bálint dr., ref. főgimn. tan., Budapest, 32. 1913/4.
Varga Dezső, ref. tanítóképzői tanár, Nagyvárad, 13. 1912/3.
Varga Dénes, áll. főgimn. tanár, Torda, 6. 1913/4.
Varga Ferenc, áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Varga Gábor, ref. főgimn. tanár, Mezőtúr, 9. 1913/4.
Varga Gábor, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1910/1.
Varga Ignác, áll. főreálisk. tanár, Déva, 4. 1913/4.
Varga János, áll. főgimn. tanár, Nagykikinda, 4. 1913/4.
Varga Kálmán, gazd. akad. tanár, Kassa, 13. 1912/3.
Varga Mátyás, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1912/3.
Varga Mihály, ág. ev. főgimn. igazg., Beszterczebánya, 4. 1913/4.
Varga Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Nagybánya, 8. 1911/2.
Varga Sándor, ref. főgimn, tanár, Kolozsvár, 2. 1912/3.
Vargha Ferenc, kegyesr. főgimn. tanár, Nagykároly, 12. 1913/4.
Vargha György, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 12. 1913/4.
Vargha Ida, polg. l. isk. tanítónő, Szolnok, 17. 1912/3.

Vargha István dr., prém. főgimn. tanár, Keszthely, 4. 1913/4.
Vargha Iván, kir. k. főgimn. tanár, Pozsony, 5. 1912/3.
Vargha Zoltán dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest V. 3. 1913/4.
Varjas Sándor dr., közs. fels. keresk. isk. tanár, Budapest VI. 4. —.
Varjú János, kegyesr. főgimn. tanár, Kolozsvár, 5, 1913/4.
Varvasovszky János, áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 11. 1912/3. (3 K).
Vas Antal dr., ny. főgimn. igazg., Selmeczbánya, 29. 1912/3.
Vasadi Balogh György dr., áll. főreálisk. tanár, Szeged, 4. 1911/2.
Vasáry Dániel dr., áll. főgimn. tanár, Zombor, 4. 1913/4.
Vass Árpád, áll. főgimn. tanár, Budapest III. 9. 1908/9.
Vass Bertalan dr., tanker. kir. főigazg., Nagyvárad, 35. 1912/3.
Vass János dr., kir. k. főgimn. tanár. Ujvidék, 4. 1913/4.
Vass Miklós dr., áll. főgimn. tanár, Kaposvár, 4. 1911/2. I.
Vass Tamás, ref. főgimn. tanár, Budapest, 4, 1913/4.
Vayer Lajos, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 8. 1913/4.
Váczy János dr., áll. főgimn. tanár, Bpest VII. B. 18. 1912/3.
Váczy József, ref főgimn. tanár, Hajdunánás, 3. 1913/4.
Vág Sándor dr., áll. főreálisk. tanár, Debreczen, 4. 1913/4.
Váli Tibor, prém. főgimn. tanár, Kassa 17. 1913/4.
Vándor József, k. r. főgimn. tanár, Léva, 10. 1913/4.
Vángel Jenő dr., kir. tan., egyet. m. tan., polg. tanítóképzői igazgató, Budapest I. 8. 1913/4.
Ványi Ferenc dr., ref. főgimn. tanár, Nagykőrös, 3. —
Váradi Mihály dr., áll. főreálisk. tanár, Lőcse, 7. 1913/4.
Várady Kálmán, kir. k. főgimn. tanár, Ujvidék, 4. 1910/1.
Várdai Béla dr., áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 10, 1913/4.
Várhelyi Ferenc, áll. főreálisk. igazg., Kassa, 28. 1913/4.
Vári Albert, unit. főgimn. tanár, Kolozsvár, 4. 1913/4.
Vári Rezső, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1911/2.
Vári Sándor, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 1. —
Várnai Ernő, áll. főreálisk. tanár, Kassa, 4. 1911/2.
Váró Ferenc, ny. főisk. igazgató, Nagyenyed, 28. 1913/4.
Vecseri Imre, ref. főgimn. tanár, Szászváros, 4. 1913/4.
Vekerdi Béla, ref. főgimn. tanár, Hódmezővásárhely, 4. 1911/2.
Velledits Lajos dr., közs. főreálisk. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Venczel Jozsef, r. kat. főgimn. tanár, Csikszereda, 2. 1913/4.
Vende Ernő dr., áll. főreálisk. tanár, Pécs, 11. 1910/1.
Vendl Aladár, áll. főreálisk. tanár, Sopron, 4. 1913/4.
Verébi Antal, áll. főgimn. tanár, Dés, 4. 1912/3.
Gy. Veres Árpád, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Veress Samu dr., prot. főgimn. igazgató, Rimaszombat, 4. 1913/4.
Vermes Aladár, áll. főgimn. tanár, Aranyosmarót, 1. 1913/4.
Vermes Lajos dr., egyet. tornatanár. Kolozsvár, 25. 1911/2.
Verő Leó dr., áll. főreálisk. tanár, Budapest VI. 4. 1913/4.
Versényi György dr., ny. fels. leányisk. tanár, Budapest, 36. 1910/1.
Veszprémi Vilmos dr., áll. főreálisk. tanár, Szeged, 4. 1913/4.
Végh János dr., ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 4. 1913/4.
Végh Kálmán, áll. fels. keresk. isk. tanár, Budapest VII. 15. 1913/4.
Végvári István, ref. fels. leányisk. tanár, Debreczen, 4. 1913/4.
Vértes O. József dr., ideges gyerm. áll. int. igazg., Budapest, 3. 1913/4.
Vértessy Dezső dr., tan. kép. gyak. főgimn. tanár, Budapest, 11. 1913/4. (6 K).
Vértesy Sándor, ref. főgimn. tanár, Miskolcz, 9. 1913/4.
Vida Aladár, ny. főgimn. igazgató, Budapest, 41. 1906/7.
Vida Károly, ref. főgimn. igazgató, Csurgó, 32. 1912/3.
Vida Sándor dr., áll. főgimn. tanár, Budapest I. 17. 1912/3.
Vidovich Béla, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 4. 1912/3.
Vidovszky Kálmán, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1913/4.
Vietorisz József dr., ág. ev. főgimn. tanár, Nyiregyháza, 20. 1913/4.
Vig Lajos, közs. főgimn. tanár, Zenta, 4. 1913/4.
Villányi Andor, kir. kat. főgimn. tanár, Miskolcz, 4. 1912/3.

Vincze Frigyes, keresk. akad. tanár, Kolozsvár, 7. 1912/3.
Vincze János, püsp. főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 4.
Vinkler József, áll. főgimn. tanár, Budapest X. H. 4. 1910/1.
Virág István, plébános, Horgos, 28. 1912/3.
Virág Oszkár, áll. főgimn. tanár, Budapest V. 14. 1913/4.
Visky Károly dr., áll. főgimn. tanár, Ujpest, 5. 1912/3.
Visnya Aladár dr., áll. fels. leányisk. tanár, Budapest VI. 10. 1913/4.
Visontay Kálmán, áll. főgimn. tanár, Szeged, 14. 1908/9.
Viszota Gyula, áll. főgimn. igazgató, Budapest X. F. 7. 1912/3.
Vitális István, bánya- és erdész. főisk. tanár, Selmeczbánya, 18. 1913/4.
Vitéz Árpád, kir. k. főgimn. tanár, Lőcse, 4. 1913/4.
Vizy Lénárd, prem. főgimn. tanár, Nagyvárad, 14. 1913/4.
özv. Vlahovitsné Indali Sarolta, áll. f. l. isk. tanár, Trencsén, 1. 1913/4.
Vogel Richárd, áll. főgimn. tanár, Zalaegerszeg, 4. 1913/4.
Volenszky Gyula dr., közs. polg. leányisk. ig., Budapest X. 16. 1913/4.
Vonház István dr., keresk. akad. tanár, Budapest, 5. 1913/4.
Vozáry Gyula, ny. főgimn. tanár, Munkács, 34. 1912/3. (4·44).
Vozáry Miksa, áll. f. leányisk. igazgató, Lőcse, 17. 1913/4.
Vörös István, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1912/3. I.
Vörös Sándor, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 14. 1910/1.
Vranesits Gyula, közs. főgimn. tanár, Érsekújvár, 10. 1911/2.
Vujsz János, kir. k. főgimn. tanár, Eperjes, 13. 1913/4.
Vutskits György dr., prem. főgimn. tanár, Keszthely, 4. 1912/3.
Waczulik László, főgimn. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Wagner Alajos dr., kir. főigazgató, ny. főg. ig., Budapest, 39. 1913/4.
Wagner Ferenc, ág. ev. főgimn. tanár, Felsőlövő, 4. 1912/3.
Wagner Géza, ev. tan. képzői tanár, Selmeczbánya. 4. 1913/4.
Wagner József dr., kir. k. főgimn. tanár, Arad, 8. 1913/4.
Wagner József, kegyesr. főgimn. tanár, Podolin, 1. —
Wagner Lajos dr., ny. főreálisk. igazg., Pozsony, 43. 1913/4.
Wagner Manó, intézettulajd. és igazg., Rákospalota, 21. 1913/4.
Wagner Márton, áll. főgimn. tanár, Balassagyarmat, 1. 1913/4.
Wagner Sándor, r. k. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 2. —
Waldapfel János dr., tan. kép. gyak. főgimn. tan., Bpest, 20. 1913/4.
Waldherr Gyula, áll. főreálisk. tanár, Versecz, 16. 1912/3.
**Walek Károly dr., főisk. r. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Walentinyi Samu, ág. ev. főgimn. tanár, Eperjes, 15. 1911/2. (2·17).
Wallentinyi Dezső dr., prot. főgimn. tan., Rimaszombat, 4. 1913/4.
Wallner Ignác dr., áll. főreálisk. igazg., Sopron, 19. 1913/4.
Walló Albert, kir. k. főgimn. tanár, Ungvár, 4. 1914/5. I.
Walther Béla, tanker. kir. főigazgató, Nagyszeben, 17. 1913/4.
Walton Róbert, áll. főgimn. tanár, Szamosújvár, 17. 1912/3.
Watzesch Janka, áll. f. leányisk. intern. igazg., Lőcse, 4. 1913/4.
Weber Artur dr., ref. f. leányisk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
Weigl Géza, áll. főgimn. tanár, Karánsebes, 6. 1911/2.
Weiss Miksa dr., áll. főgimn. izr. hittan tan., Budapest, V., 3. 1913/4.
Weisszer Róbert, ág. ev. líc. tanár, Késmárk, 3. 1913/4.
Wertán Pál, r. k. főgimn. tanár, Maros-Vásárhely, 7. 1913/4.
Weszely Ödön dr., egy. m. tan., főigazgató, Budapest, 15. 1912/3.
Wetzenkircher Mór, kir. k. főgimn. tanár, Nagyszalonta, 4. 1910/1.
Wick Béla, kir. k. főgimn. tanár, Eperjes, 14. 1909/10.
Widder Salamon, izr. polg. isk. tanár, Budapest VII. 3. 1913/4.
Wiedermann Gyula, áll. főreálisk. tanár, Körmöczbánya, 4. 1913/4.
Wiese Gyula, ág. ev. főgimn. tanár, Igló, 5. 1913/4.
Wieser István, püsp főgimn. tanár, Szilágysomlyó, 1. 1913/4. I.
Wiesinger Károly, áll. főgimn. igazg., Aranyosmarót, 2. 1912/3.
Wigand János, áll. főgimn. igazg., Szekszárd, 32. 1913/4. I.
Winter András, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1911/2.
Winter József, áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 38. 1913/4.
Wirker Ernő, áll. főreálisk. tanár, Nagyvárad, 10. 1909/10.

Wirker István, f. keresk. isk. tanár, Budapest, 4. 1913/4.
***Wirth Gyula, áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 4. 1912/3.
Wirtschafter Márk, f. keresk. isk. tanár, Budapest, 15. 1909/10.
Wolf Ágost, közs. f. leányiskolai igazg. Budapest I. 8. 1913/4.
Wolfner József, könyvkereskedő, Budapest, 24. 1913/4.
Wollek Géza, áll. főgimn. tanár, Szolnok. 4. 1913/4.
Wünschendorfer Aladár, ág. ev. főgimn. tanár, Szarvas, 4. 1913/4.
Xantus Gábor, áll. főgimn. tanár, Temesvár, 11. 1909/10.
Xantus János, r. k. leánygimn. tanár, Kolozsvár, 1.
Zala Miksa, áll. f. leányisk. tanár, Pozsony, 28. 1912/3.
Zalai Márk, f. keresk. isk. tanár, Debreczen, 35. 1912/3.
Zalai Mihály, c. r. alperjel és apáti irodaigazg. Zircz, 20. 1913/4.
Zalka Zsigmond, gazd. int. tanár, Kassa, 17. 1913/4.
Zayon Ferenc, ref. főgimn. tanár, Sepsiszentgyörgy, 4. 1913/4.
Zádor Endre, siketnémaint. igazg., Temesvár, 4. 1912/3.
Závodszky Adolf, ny. főreálisk. tanár, Budapest, 41. 1913/4.
Závodszky Levente dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VII. J. 5. 1913/4.
Zelles Lajos, ref. főgimn. tanár, Sárospatak, 13. 1911/2.
Zemplén Győző, műegyet. tanár, Budapest, 3. 1913/4.
Zibolen Endre dr., áll. főgimn. tanár, Budapest VIII. 4. 1913/4.
Zilahy László, áll. főgimn. tanár, Czegléd, 4. 1913/4.
Zimányi Dániel dr., áll. főgimn. tanár, Bpest I. 9. 1913/4.
Zimányi József, áll. főgimn. tanár, Bpest I. 4. 1913/4.
Zindl Béla, áll. főgimn. tanár, Budapest VI. 30. 1913/4.
Zipser Jakab dr., áll. főgimn. tanár, Szekszárd, 9. 1913/4.
Zivuska Jenő dr., kir. k. főgimn. tanár, Beszterczebánya, 2. 1913/4.
Zlinszky Aladár, áll. főgimn. tan., Budapest VIII. 23. 1913/4.
Zolnai Gyula dr., egyetemi tanár, Kolozsvár, 26. 1913/4.
Zoltán Lipót, áll. főgimn. tanár, Szolnok, 4. 1913/4.
Zoltványi Irén dr., főiskolai tanár, Pannonhalma, 18. 1913/4.
Zólyomi Simon, közs. főgimn. tanár, Kiskunfélegyháza, 8. 1913/4.
Zombory Andor, áll. főreálisk. tanár, Arad, 4. —
Zombory János dr., kir. k. főgimn. tanár, Budapest II. 18. 1913/4.
Zombory László dr., r. k. leánygimn. tanár, Kolozsvár, 1. —
Zorkóczy Samu, ev. líc. tb. ig. és tanár, Pozsony, 37. 1912/3.
Zöld Ferenc, áll. főgimn. tanár, Szentgotthárd, 7. 1911/2. (7 K).
Zsigmond Ferenc dr., ref. főgimn. tanár, Karczag, 7. 1914/5 (2 K).
Zsitvay János, r. k. főgimn. tanár, Selmeczbánya, 5. 1913/4.
Zsoldos Benő, ny. főgimn. igazgató, Sárospatak, 42. 1910/1.
Zvarinyi Lajos, ág. ev. főgimn. tanár, Békéscsaba, 4. 1914/5.
Zwick Vilmos, ág. ev. líc. tanár, Selmeczbánya, 4, 1913/4.
Zwickl Pál, kegyesr. főgimn. tanár, Magyaróvár, 3. 1913/4.

1. Az 1913/4. egyesületi év végén a tagok létszáma eszerint 26 tiszteletbeli, 28 alapító, 2439 rendes, 6 rendkívüli, összesen 2499 tag.

2. Ez a kimutatás június 20-ig terjed.

3. A kilépésüket bejelentett tagok közül
*-gal megjelölt tag tagsága 1913/4 végén,
** » » » » 1914/5 »
*** » » » » 1915/6 » szűnik meg.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

4. A budapesti intézeteknél, ahol a megkülönböztetés miatt szükséges, a kerületet is, esetleg az utcát is megadtuk. VII. B. = VII. ker. Barcsay-u., VII. J. = VII. István-út, X. H. = X. ker. Hungária-út, X. F. = X. ker. Füzér-u.

5. Az első arabs szám megmondja, hogy a tag az egyesületnek hány év óta tagja.

6. Az évszám jelzi, mely évre fizetett a tag utoljára tagdíjat (és esetleg, hogy mennyit).

7. Nyugalmazott tagoknak *mostani* lakhelyüket adtuk meg. A működési helyüktől ez gyakran különbözik.

8. Kérdőjellel jelölt tag tartózkodási helye ismeretlen. Kérjük tisztelt tagjainkat, amennyiben erre valami felvilágosítást adhatnának, közöljék a pénztárossal. Éppen úgy kérjük az esetleges tévedések kiigazítását is.

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest keleti p. u.-ról.

Délelőtt					délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
912	12	05	sz.v.	Belgrád, Sofia, Saloniki	914	12	20	sz. v.	Újvidék, Sarajevo
310	5	40	»	Hatvan	314	12	30	»	Hatvan
8	6	10	»	Wien, Graz, Sopron	10	12	30	»	Szombathely, Wien
302	6	25	gy. v.	Ruttka, Berlin	1008	12	45	»	Fiume, Róma, Osijek
1110	6	30	sz. v.	Balatonfüred, Tapolcza	24a[3])	1	00	»	Bicske
1502	6	45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	1504	1	20	gy. .	Kassa, Poprád-Felka
906	6	50	»	Újvidék, Sarajevo	316	1	25	sz. .	Gödöllő
1512	6	55	sz. v.	Kassa, Csorba	612	1	35	»	Arad, Bukarest
2	7	00	gy. v.	Wien	1304	1	40	gy. v.	Fehring, Graz, Sopron
602	7	05	»	Arad, Brassó	404	2	00		{Sátoraljaujhely, Lemberg, Kassa
1002	7	10	»	{Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovcze	4	2	05	»	Wien, Paris
1302	7	20	»	Fehring, Graz, Triest	604	2	10	»	Arad, Bukarest
402	7	25	»	{Stryj, Przemysl, Lemberg	916	2	15	sz. v.	Kiskőrös
312	7	30	sz.v.	Gödöllő	304	2	20	gy. v.	Ruttka, Berlin
908	7	45	»	Belgrád, Sofia,	318	2	25	sz. v.	Hatvan
608	7	50	»	Arad, Brassó, Bukarest	320	2	30	»	Péczel
1102[1])	8	05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolcza	26	2	30	»	Bicske
406	8	10	sz. v.	Munkács, Lawoczne	518	2	40	»	Szolnok
512	8	20	»	Kolozsvár, Brassó	1202	2	45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo
1906	8	25	»	Osijek, Bród	1902	2	55	»	Tapolcza, Pécs, Osijek
306	8	35	»	Ruttka, Berlin	904	3	20	»	Belgrád, Konstantináp.
2a	8	50	gy. v.	{Győr, Wien, Fehring, Graz	520[2])	3	25	sz. v.	Nagykáta
1706	8	55	sz. v.	Msziget, Stanislau	1016	3	30	»	Paks
22	9	30	»	Bicske	410a	4	25	»	Hatvan
1508[1])	9	35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	18	4	30	»	Komárom
918	10	00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	606	5	00	gy. v.	Arad, Bukarest, Msziget
1112	10	45	»	Palatonfüred, Tapolcza	6	5	10	»	{Győr, Sopron, Szombathely, Wien
516	11	40	»	Nagykáta	410	5	10	sz. v.	Lawoczne Lemberg
24	11	55	»	Bicske	324	5	20	»	Gödöllő
314[2])	12	00	»	Gödöllő	522[4])	5	40	»	Nagykáta, Szolnok
					308	5	55	»	Ruttka, Berlin
					514	6	15	»	Kolozsvár, Brassó
					326	6	25	»	Péczel
					28	6	30	»	Bicske
					328	6	40	»	Hatvan
					1004	6	45	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly
					920	7	05	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
					524[4])	7	10	»	Nagykáta, Szolnok
					16	7	20	»	Győr
					332	7	30	»	Gödöllő
					1708	7	45	»	M.-Sziget, Stanislau
					1006	7	50	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes
					1514	8	00	sz. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
					910	8	05	»	Belgrád, Sarajevo
					526[4])	8	30	»	Nagykáta, Szolnok
					1908	8	40	»	Pécs, Bród
					334	8	40	»	Gödöllő
					1308	9	15	»	Győr, Graz
					610	9	30	»	Arad, Brassó
					1506	10	00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa
					408	10	05	sz. v.	Kassa, Csorba, Lemberg
					1010	10	25	»	Fiume, Tapolcza
					12	10	55	»	Szombathely, Wien
					338	11	05	v. v.	Ruttka, Poprád-Felka
					614	11	25	sz. v.	Arad, Debreczen
					422	11	35	v. v.	Miskolcz, Kassa
					14a	11	55	sz. v.	Bicske

[1]) Junius 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[2]) Vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[4]) Nagykátától Szolnokig csak szombaton és ünnep előtti köznapokon közlekedik.
[5]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok indulása Budapest-Józsefvárosról.

Délután.

33[5])	7	00	sz. v.	Gödöllő

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest keleti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
339	5	00	v. v.	Berlin, Ruttka	323	12	10	sz. v.	Gödöllő
645	5	20	tvsz.	Debreczen, Szolnok	611	12	30	»	Bukarest, Arad
917	5	20	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	301	12	50	gy. v.	Berlin, Ruttka
309	5	30	»	Hatvan	903	1	00	»	Konstantinápoly, Belgrád
1905	5	30	»	Osijek, Tapolcza					
609	5	45	»	Brassó, Arad	401	1	05	»	Lemberg, Kassa
909	5	45	»	Saloniki, Sofia, Belgrád	7	1	20	sz. v.	Wien, Sopron
19	5	55	»	Torbágy	601	1	25	gy. v.	Bukarest, Arad
313	6	00	»	Péczel	1201	1	30	»	Saraj., Bród, Szabadka
17	6	05	»	Komárom	1	1	40	»	London, Paris, Wien
1707	6	15	»	Stanislau, M.-Sziget	1901	1	55	»	Osijek, Pécs
11	6	25	»	Wien	325	2	10	sz. v.	Hatvan
1505	6	30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa	1501	2	20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
					1301	2	25	»	Graz, Fehring
513a[1])	6	40	sz. v.	Nagyvárad	919	2	40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
1007	6	45	»	Fiume, Zagreb	23a	3	00	»	Bicske
407	6	50	»	Lemberg, Stryj, Kassa	521	3	40	»	Nagykáta
1003	7	00	gy. v.	Róma, Fiume	1111	4	15	»	Tapolcza, Balatonfüred
315	7	05	sz. v.	Gödöllő	327	4	35	»	Péczel
513	7	20	»	Brassó, Kolozsvár	329	5	25	»	Gödöllő
917a	7	25	»	Kunszentmiklós-Tass	511	6	00	»	Bukarest, Debreczen
317	7	30	»	Gödöllő	15	6	20	»	Bruck-Királyhida
319	7	40	»	Hatvan	1507[2])	6	25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
21	7	45	»	Paks, Bicske	3a	6	35	»	Wien, Győr, Graz Fehrnig
1309	8	00	»	Graz, Fehring					
1513	8	15	»	Csorba, Bártfa, Kassa	1705	7	00	sz. v.	Stanislau, Msziget
911	8	20	»	Sarajevo, Belgrád	907	7	20	»	Sofia, Belgrád
519	8	35	»	Bukarest, Kolozsvár	607	7	25	»	Bukarest, Arad
321	8	45	»	Hatvan	421	7	35	v. v.	Szerencs
1005	9	00	gy. v.	Fiume, Tapolcza	1109	7	40	sz. v.	Tapolcza, Balatonfüred
13	9	15	sz. v.	Győr	305	7	45	»	Berlin, Ruttka
913	9	25	»	Szabadka	25	7	50	»	Bicske
307	9	35	»	Berlin, Ruttka	523[3])	8	10	»	Nagykáta
5	10	05	gy. v.	Bruck-Királyhida Szombathely, Sopron	1009	8	20	»	Fiume, Bród
					405	8	20	»	Lawoczne, Msziget
409	10	20	sz. v.	Miskolcz	329a[3])	8	35	»	Gödöllő
23	10	35	»	Triest	9	8	45	»	Wien, Graz
605	11	20	gy. v.	Nagyvárad, Debreczen, Arad	1511	8	50	»	Csorba, Kassa
					1001	9	05	gy. v.	Róma, Fiume, Pécs
					331	9	10	sz.v.	Péczel
					1907	9	20	»	Vinkovcze, Osijek, Pécs
					603	9	20	gy. v.	Brassó, Arad
					27	9	30	sz. v.	Bicske
					303	9	35	gy. v.	Berlin, Ruttka
					915	9	45	sz.v.	Kiskőrös
					403	9	55	gy. v.	Lemberg, Przemysl
					905	10	00	»	Sarajevo, Újvidék
					1303	10	10	»	Graz, Triest
					333	10	25	sz. v.	Gödöllő
					525	10	35	»	Segesvár, Kolozsvár
					1503	10	45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa
					25a[4])	11	00	sz. v.	Bicske
					1101[2])	11	10	gy. v.	Tapolcza, Balatonfüred
					325[4])	11	15	sz. v.	Hatvan
					3	11	45	gy. v.	Wien

[1]) Csak vasárnapról hétfőre hajló éjjelen közlekedik.
[2]) Junius 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[3]) Csak vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[5]) Csak hétfőn és kettős ünnep utáni köznapokon közlekedik.
[6]) Csak hétköznapokon közlekedik.

A vonatok érkezése Budapest-Józsefvárosra.

Délelőtt.

515[5])	4	40	sz. v.	Szolnok
517	5	10	»	Nagykáta
311[6])	5	50	»	Gödöllő

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok INDULÁSA Budapest nyugoti p. u.-ról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	pere	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	pere	vonat neme	hová
154	5	00	sz. v.	Vácz	164	12	05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
152	5	15	»	Rákospalota-Ujpest	714	12	15	»	Szeged
122	5	25	»	Érsekujvár, Ipolyság	1404	12	20	gy. v.	Zsolna, Berlin
718	5	30	»	Szeged, Szolnok	158	12	25	sz. v.	Nagymaros
4102	6	00	»	Esztergom	4106	12	30	»	Esztergom
6502	6	30	»	Lajosmizse, Kecskemét	166	1	00	»	Rákospalota-Ujpest
156	6	35	»	Rákospalota-Ujpest	4128[2])	1	05	tvsz.	Piliscsaba
102	6	50	k. o. ex. v.	Wien, Páris, Ostende	730	1	20	sz. v.	Monor
					106	1	30	gy. v.	Wien
510	7	00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	168	1	35	sz. v.	Göd
1402	7	05	»	Zsolna, Berlin	4108	1	50	»	Esztergom
156*a*	7	35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	108	2	00	gy. v.	Wien, Páris
104	7	55	gy. v.	Nagyszombat, Wien	126	2	10	sz. v.	Párkány-Nána
158	8	00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	120	2	15	»	Galánta, Ipolyság
708	8	25	gy. v.	Orsova, Báziás	170	2	20	»	Rákospalota-Ujpest
712	8	30	sz. v.	Báziás, Karánsebes	506	2	25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó
134	8	45	»	Nagymaros, Ipolyság	4110	2	30	sz. v.	Esztergom
4104	9	05	»	Esztergom	704	2	40	gy. v.	Bukarest, Báziás
114	9	15	»	Wien, Berlin	6710	2	45	sz. v.	Czegléd, Szolnok
160	9	45	»	Rákospalota-Ujpest	6506	2	50	»	Lajosmizse, Kecskemét
162	11	00	»	Rákospalota-Ujpest	172	3	10	»	Rákospalota-Ujpest
6504	11	10	»	Lajosmizse, Kecskemét	140	3	55	»	Szob
136[1])	11	35	»	Nagymaros, Ipolyság	174	4	10	»	Rákospalota-Ujpest
116	12	00	»	Wien	716	4	20	»	Szeged
					110	5	15	gy. v.	Wien
					142	5	20	sz. v.	Szob
					176	5	50	»	Rákospalota-Ujpest
					128	6	00	»	Párkány-Nána
					722	6	10	»	Üllő
					724	6	20	»	Monor
					144	6	25	»	Nagymaros, Ipolyság
					4114	6	40	»	Esztergom
					726	6	45	»	Czegléd, Szolnok
					1406	6	50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin
					130	6	55	sz. v.	Párkány-Nána, Ipolyság
					726*a*[3])	7	00	»	Czegléd
					178	7	15	»	Rákospalota-Ujpest
					180[4])	7	25	»	Vácz
					728	7	35	»	Czegléd
					6508	7	40	»	Lajosmizse
					710	8	05	»	Bukarest, Báziás
					132	8	10	»	Nagymaros
					182	8	20	»	Dunakeszi-Alag
					1408	8	40	»	Zsolna, Berlin
					118	9	30	»	Wien, Páris
					502	9	35	gy. v.	Bukarest, Stanislau
					184	10	05	sz. v.	Vácz
					706	10	15	gy. v.	Szeged, Báziás, Bukarest
					504	10	50	»	Maros-Vásárhely
					720	10	55	sz. v.	Bukarest, Báziás
					4116	11	10	»	Esztergom
					902[5])	11	30	k. o. expr. v	Belgrád, Konstantinap.
					702[6])	11	45	k. o. expr. v	Bukarest, Konstantiná-
					146	12	00	sz. v.	Nagymaros poly

[1]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től közlekedik.
[2]) Csak vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[3]) Vasár- és ünnepnap előtti hétköznapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szeptember 15-ig közlekedik.
[5]) Minden kedden, csütörtökön, pénteken és vasárnapon közlekedik.
[6]) Minden hétfőn, szerdán és szombaton közlekedik.

A vonatok indulása Buda-Császárfürdőről.

4002	5	55	sz. v.	Esztergom	4006	12	15	sz. v.	Esztergom
4004	8	54	»	Esztergom	4028[2])	12	57	»	Piliscsaba
					4010	2	18	»	Esztergom
					4012	6	20	»	Dorog
					4016	11	03	»	Esztergom

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

Érvényes 1914 május hó 1-től.

A vonatok ÉRKEZÉSE Budapest nyugoti p. u.-ra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
185	12	15	sz. v.	Vácz	165	12	50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
149	3	51	»	Rákospalota-Újpest	137	1	20	»	Nagymaros, Ipolyság
151	5	05	»	Dunakeszi-Alag	703	1	25	gy. v.	Bukarest, Báziás
721	5	15	»	Orsova, Báziás	167	1	45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
6701	5	40	»	Szolnok, Czegléd	505	1	50	gy. v.	Kolozsvár, Szatmár-Németi
4103	5	45	»	Esztergom					
723	5	50	»	Üllő, Ócsa	103	2	00	»	Páris, Wien
133	5	55	»	Nagymaros	4111	2	08	sz. v.	Esztergom
725	6	00	»	Monor	171	3	00	»	Rákospalota-Ujpest
901[1])	6	10	k. o. ex. v.	Konstantinápoly, Belgrád	169	3	25	»	Göd
					6503	3	40	»	Kecskemét, Lajosmizse
701[2])	6	10	»	Konstantinápoly Bukarest	173	3	50	»	Rákospalota-Ujpest
					713	4	05	»	Temesvár-Józsefváros
153	6	15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	139	4	10	»	Nagymaros
6507	6	20	»	Lajosmizse	175	5	15	»	Rákospalota-Ujpest
503	6	25	gy. v.	Maros-Vásárhely	4113	5	40	»	Esztergom
135	6	35	sz. v.	Nagymaros	121	5	55	»	Érsekujvár
1407	6	40	»	Berlin, Zsolna	115	6	10	»	Wien, Berlin
113	7	10	»	Paris, Wien	1403	6	20	gy. v.	Berlin, Zsolna
727	7	15	»	Szolnok, Czegléd	707	6	30	»	Orsova, Báziás
155	7	20	»	Rákospalota-Ujpest	177	6	35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
4105	7	25	»	Esztergom	105	6	40	gy. v.	Wien
709	7	30	»	Bukarest, Báziás	731	7	25	sz. v.	Monor
501	7	35	gy. v.	Bukarest, Máramarossziget	711	7	50	»	Báziás, Temesvár
					179	8	00	»	Rákospalota-Ujpest
157	7	40	sz. v.	Vácz, Ipolyság	107	8	05	gy. v.	Wien
125	7	45	»	Párkány-Nána	4117[3])	8	15	sz. v.	Piliscsaba
6501	7	50	»	Kecskemét, Lajosmizse	141[4])	8	25	»	Nagymaros
127	7	55	»	Párkány-Nána	143	8	40	»	Nagymaros
155*a*	8	15	»	Rákospalota-Ujpest	131	8	55	»	Párkány-Nána
4107	8	25	»	Esztergom	109	9	05	gy. v.	Wien
719	8	40	»	Kiskunfélegyháza	729[3])	9	20	sz. v.	Monor
129	8	45	»	Nagymaros	4119[4])	9	25	»	Piliscsaba
159	9	10	»	Dunakeszi-Alag	6505	9	30	»	Kecskemét, Lajosmizse
705	9	15	gy. v.	Szeged	181	9	35	»	Dunakeszi-Alag
1401	9	40	»	Berlin, Zsolna, Pozsony	509	9	40	gy. v.	Segesvár, Stanislau
4109	9	55	sz. v.	Esztergom	1405	9	45	»	Berlin, Zsolna
161	10	30	»	Rákospalota-Ujpest	4115	10	00	sz. v.	Esztergom
715	10	45	»	Szeged	183[5])	10	15	»	Ipolyság, Vácz
119	11	25	»	Galánta, Ipolyság	145	10	25	»	Nagymaros
163	12	00	»	Rákospalota-Ujpest	6513	10	30	»	Ócsa
					101	11	05	k. o. ex. v.	London, Ostende, Páris, Wien
					717	11	10	sz. v.	Temesvár, Báziás
					117	11	25	»	Wien
					123[3])	11	50	»	Párkány-Nána

[1]) Érkezik minden kedden, szerdán, pénteken és vasárnapon.
[2]) Érkezik minden hétfőn, csütörtökön és szombaton.
[3]) Vasár- és ünnepnapokon közlekedik.
[4]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től közlekedik.
[5]) Vasár- és ünnepnapokon május 15-től bezárólag szept. 15-ig közlekedik.

A vonatok érkezése Buda-Császárfürdőbe.

4001	5	30	sz. v.	Dorog	4011	2	10	sz. v.	Esztergom
4005	7	33	»	Esztergom	4013	5	46	»	Esztergom
4007	8	40	»	Esztergom	4017[3])	8	21	»	Piliscsaba
4009	10	04	»	Esztergom	4019[4])	9	31	»	Piliscsaba
					4015	10	07	»	Esztergom

KIRÁLYI KÖNYVTÁR

Kiadótulajdonos: Az Országos Középiskolai Tanáregyesület.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Rákóczi-ut 54.

Figyelmeztetés és kérelem.

Az alapszabályok 16. pontja szerint az egyesületi év július 1-től június végéig tart. A 18. pontja szerint **a tagdíj december 31-ig fizetendő.** A 17. pont szerint pedig, aki valamely körnek tagja, a tagdíjat az illető kör pénztárosánál, aki pedig nem tagja valamely körnek, egyenesen az egyesület pénztárosának fizeti. A tagdíjfizetés az utóbbi esetben legcélszerűbben és legolcsóbban az első számhoz mellékelt *postatakarékpénztári befizetési lappal* történik, mellyel a t. tagok a tagdíjat az ott helyben levő postahivatalnál az egyesület javára *teljesen díjtalanul* fizethetik be. A körök székhelyeire menő példányokhoz ily befizetési lap nincsen mellékelve. A tiszteltelőfizetők az előfizetési díjat szintén a befizetési lappal fizethetik. Kérem a t. tagokat és előfizetőket, **hogy a tagdíjakat és az előfizetési díjakat minél előbb befizetni** szíveskedjenek.

MÜLLER JÓZSEF pénztáros,
II. kerület, Áldás-utca 4.

NÉVSORA

azon tagoknak, kik 1914 január 21-től június 1-ig felvételi díjat fizettek:

Balogh Albin, Bauer József (Aranyyosmarót), Bécser János, dr. Biró Lajos Ányos, dr. Böszörményi Sándor, Elekes Pál, dr. Ernyei Jenő, Falusi Béla, Fazekas Ferenc, Fehér Sándor (Szatmár), dr. Fodor Márkus, Füster Jenő, Horváth János (Lőcse), Kremusz Róbert, Lencsó Vilmos, Mihelics Károly, dr. Neiser Irén, Neszveda Károly, dr. Novák Róza, dr. Orbán Gábor, Peczina Endre, Popovics Miklós, Rózsa Géza, Schiff Péter, Scholtz Róbert, dr. Simon László (Aranyosmarót), Szegő Arnold, Szilas Izidor, Szlimák Lajos, Takáts István (Szeged), Vajai Gyula, dr. Veress Samu, Vranesics Gyula, Wagner Adolf, Wieser István (I. fele).

Budapest, 1914 június 1.

Müller József,
Rados Ignác.

□□□

A kisvárdai áll. főgimnáziumból **cserélne** *egy*

magyar-latin-szakos tanár

legkivált hegyvidékre, de más egészséges levegőjű helyre is. Leveleket a kiadóhivatalba kér.

Vidéki úri család a jövő iskolai évtől kezdődőleg feltétlenül megbízható, kitünő ajánlatokkal bíró

középiskolai képzettségű tanárt

keres a gimn. felsőbb osztályait végző tanuló mellé. Előnyben részesül az, aki kellő gyakorlattal és német-francia nyelvismerettel bír. Ajánlatokat B. L. jelzéssel a kiadóhivatal továbbit.

PÁLYÁZAT.

A nyiregyházi ág. h. ev. főgimnázium kormányzó tanácsa pályázatot hirdet egy

történelem-földrajzi tanári tanszékre.

Az állás egyelőre **helyettes tanárral** töltetik be, kinek évi fizetése 1600 K és ezenfelül 400 K lakáspénz, abban az esetben, ha okleveles pályázó nyer alkalmazást, különben 200 korona.

A pályázatban protestáns, első helyen ág. h. ev. tanárjelöltek vehetnek részt. Megfelelő okiratokkal kellőleg felszerelt kérvényüket a pályázók **f. évi július hó 1. napjáig** LEFFLER SÁMUEL főgimn. igazgató címére küldjék be.

Az állás f. évi szeptember 1-én foglalandó el.

Nyiregyházán, 1914 június hó 3-án.

Dr. MESKÓ LÁSZLÓ
főgimnáziumi felügyelő.

MAGYAR KÖNYVTÁRA

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.